Petrus Phoreau

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ

ΤΟΥ ΚΑΣΣΙΟΥ

ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

βιβλία πέντε καὶ εἴκοσι.

DIONIS CASSII

ROMANARVM HISTORIARVM LIBRI XXV,

Ex Guilielmi Xylandri interpretatione.

HENR. STEPH. DE DIONIS HIST.

Scripserunt alij florentis tempora Romæ,
Et graue sit quonam tempore passa iugum:
Historias alias isti conferto Dionis,
Riui, illæ, sed fons ista Dionis erit.

Excudebat Henricus Stephanus

ANNO M. D. XCII.

ILLVSTRISS. ET SERENISS. PRINCIPI AC DOMINO, D. CHRISTIANO IIII, REGI ELECTO DANIAE, NORVEGIAE, VANDAlorum & Gotthorum: duci Slisuici, Holsatiæ, Stormariæ, Dithmarsiæ: comiti de Oldenborg & Delmenhorst.

SI CHRISTIANÆ reipub. multum interest, omnes eius ciues à teneris vnguiculis (vt Græci sermonis formula vtar) monitis pręceptísque salubribus imbui, illos certè potissimùm quos deus ad principatum extollit: & hos quidem inter, magis etiam eos quorum caput diademate, sceptro manum ornans, ad maiorem quàm alios principatum dominatúmque euehit: quos (vt paucioribus idem verbis complectar) non regulos, sed reges constituit. Talia monita præceptáque non aliunde potius quàm ex sacræ vel ethnicæ historiæ monumentis petenda esse constat: sic tamen vt sacræ lectio sit illis primaria, profanæ, secundaria. Nisi mihi licet ita loqui vt dicam, debere illos sacræ historię lectionem sibi tanquam ergon, ethnicæ, tanquam parergon, proponere.

Sed quum in sacra historia nullo delectu (perinde ac iis in rebus vbi adhibenda est cautio) nobis sit opus: contrà in ethnica magnum esse habendum constat. Ac duabus in rebus illum quidem. nam & variis ex historiis quam sibi deligere, & ex variis illarum scriptoribus qui aliis anteponendi sint, etiam atque etiam cogitandum est. Verùm, si omnibus in rebus, aliis eas præferimus quæ suo in genere sunt præstantissimæ, quis Romanam historiam cæteris esse anteponendam negabit? Nemo: (vt opinor) nisi quis ab vltima Thule veniens, nescius erit quantum Roma fuerit mundi miraculum, & quanta deus in illius magis dominatu, quàm alio in vllo, suæ non tãtùm potẽtiæ, sed omnipotentiæ, documenta dederit: atque adeo quanta in illo mundi miraculo miracula suæ pantocratoriæ ediderit.

Quum autem plurimi Romanam hiſtoriam literis mandarint, non Latini ſolùm ſed etiã Græci, inter eos qui ad ſeculum noſtrum peruenerunt, palmam omnium fere calculis obtinet (ad tempora florentis Romæ quod attinet) qui nunc tibi, Rex ſereniſſime, à me offertur Dio: valde quidẽ mutilata exhibens ſua ſcripta: ſed tamen ita vt hoc in malo ſit quod & ipſum & nos omnes conſoletur. Nam quemadmodum iis quibus mutilatum eſt corpus, magno iſtud ſolatio eſt quòd facies ſaltem nulla non ſui parte intacta & illæſa manſerit: ita non dubium eſt quin magnum hoc ipſi & ipſius ſtudioſis eſſe doloris leuamẽtum poſſit, quòd illi ſaltem hiſtoriæ eius libri quibus florẽtis Romæ ſtatum deſcripſit, eandem experti iniuriam non fuerint.

Neque verò nobis eo tãtùm nomine, magno hæc in pretio habenda hiſtoria eſt, præ aliis omnibus quæ res eaſdem memoriæ prodiderunt, quòd accuratiſſimè omnia ſibi digna viſa quæ eam ingrediantur (multa enim vt indigna reiicit) accuratiſſimè perſequitur: & magnum in rebus deſcribendis iudicium adhibet (quale expectari poterat à viro multarũ rerum cognitione inſtructo, & magnis muneribus functo) verùm & de iis quæ potiſſimùm obſeruanda nobis ſunt, ab eo velut obiter admonemur. Quod ex aliis hiſtoricis duo præcipuè, Polybius & Plutarchus (meo quidem iudicio) fecerunt. Atque hîc commodùm venit in mentem cuiuſdam loci Plutarchi, vbi docet quid à vulgo in quarundam rerum narrationibus obſeruetur: ſed addit, quidnam ab iis qui prudentia prędicti ſunt debeat obſeruari. Nam de Craſſo loquens, ea quibus ipſe, & exercitus propter eum, cõflictatus eſt mala, in bello Parthico, exemplum fuiſſe dicit, vulgo quidem, fortunæ, at iis qui prudentia valent, mentis inconſultæ & ambitioſæ. *Hinc enim factum eſt* (inquit) *vt eo non contentus eſſet quòd primus & maximus inter tot millia hominum* (immo *tot myriadas*) *foret: ſed quòd duobus poſterior iudicabatur, abeſſe ab omni potentiæ gradu ſibi videbatur.* Sed quum vox philotimia, quã ambitionem interpretor, in bonam quoque partem nonnũquam ſumatur (quod de iſta voce Latina haud itidem dici poteſt, quũ eius ſtudiũ ſemper reprehendatur: at *philotimia* ſonet ſimpliciter, ſtudium honoris) maluiſſem ego ἀβούλου φιλοτιμίας quàm ἀβουλίας καὶ φιλοτιμίας dicere. Niſi fortè Plutarchum,

more quodam poetico, ἐν διζάδυοῖν dicere non dubitasse, respõderi potest. Sed siue ita potius loqui, siue illo suo potius vti sermone debuit, iis quę de ambitioso illo Crasso scribit, ambitionem suis coloribus depingit. Cæterùm duos illos quorum vtroque posterior esse Crassus indignabatur, nihilo magis sorte sua contentos fuisse, cùm historici testantur, ex eorum dictis factísque id probantes, tum verò poetarum vnus: vbi canit,

Nec quenquam iam ferre potest Cæsárve priorem,
Pompeiúsve parem.

Cui assentior, potius quàm si dixisset,

Nec iam aut Pompeius valet vllum ferre priorem,
Ferre parem aut Cæsar.

quamuis nonnulli, qui quod ab illo poeta dicitur de Pompeio, rectius de Cæsare dicturum fuisse existimant, talem permutationẽ haud sint improbaturi. Nec omittã quod ab eodẽ poeta de Crasso dicitur: quum ex eius verbis res hæc consideratu dignissima venire nobis in mentẽ possit: quàm mirum esset, quum ambitiosus Crassus vnà cum duobus, magis etiam ambitiosis, dominaretur, hanc tamen tertiam dominantis ambitionem obstitisse quominus illorum ambitiones ad arma erumperent.

--nam sola futuri
Crassus erat belli, medius, mora. qualiter vndas
Qui secat, & geminum gracilis mare separat isthmos,
Nec patitur conferre fretum.

Cæterùm in mentione nostri huius Dionis, dixi me commodùm illius loci Plutarchi recordatũ esse, quòd ille quoque soleat non cum vulgo (& quidẽ cum nonnullis etiam vulgaribus & triuialibus historicis) fortunæ eas clades quas aliqui domi militiǽve acceperunt imputare, sed altius oculos attollere, atque ostendere, res huius vel illius dignum eius ambitione, aut superbia, aut crudelitate, aut aliis moribus improbis, aut temerariis conatibus, exitum habuisse. Verùm ad miserum illum Crassum quod attinet, quum Plutarchus ambitioni tantùm inconsulta eius ausa imputet, quæ & exitialia illi tandem fuerunt: multo rectius noster Dio non ambitioni tantùm sed auaritiæ etiam imputat: illam, gloriæ, hanc, pecuniarum cupiditatem appellans. Ac ibi quoque vbi mortẽ eius narrat, illud in me-

moriam lectori reuocat, dum narrat vt Parthi in os mortui aurum liquefactum infuderint: addítque, quanta pecuniæ cupiditate, quamuis prædiues, arderet. Adeo vt perinde sit acsi diceret, Talis fuit Crassi exitus: quem illi vltio diuina dignum sua pecuniæ cupiditate immisit, dum Parthico auro inhians, immerito Parthos bello lacessit. Quòd si cui videor Dionis mentem magis honorificè quàm pro eo quem meretur vir ethnicus honore, in ferẽdo de rebus huiusmodi iudicio, interpretari: eum oratum velim vt alia aliorum locorum verba cum his conferat. Tunc enim nihil eorum quæ dixi, à cõsueto Dioni sermone alienum esse fatebitur. Vel vnus certè qui à me afferetur locus, eius rei fidem facere illi poterit. is autem illi in quo nunc versor sermoni eo erit conuenientior, quòd & ibi de illis ipsis conatibus Crassi, ita auaritia excæcati, agitur. hæc enim de eius militibus scribit, *Consternati erant, nihílque salutare nec deliberare nec exequi poterãt. ac in cæteris etiam omnibus aliis rebus, tanquam ab aliquo deorum condemnati, & mentibus & corporibus titubabant.* Atque ad vltionem diuinam quod attinet, talia de hac loquitur vt vel Christianum hominem decere videatur, initio libri XLVIII, de percussoribus Cæsaris agens. hic enim est verborum eius sensus, *Brutus igitur atque Cassius ita perierũt, illis ipsis quibus Cæsarem interfecerãt ensibus iugulati. ac cæteri, qui ad insidiandum illi operam suam cõmodarunt, partim prius, partim postea, præter paucos, de medio sublati sunt: quemadmodum & æquitati consentaneum erat, & ipsum numen eos adducebat ad luendas pœnas de cæde hominis benefici, & à quo res tam fortiter támque feliciter gestæ essent.* Fateor quidem, à Suetonio Tranquillo de Cæsaris percussoribus (nam ita eos vocat) idem memoriæ proditum esse: sed diuinam iustitiam hoc in facto à se agnosci atque approbari, minimè, sicut Dio, ostendit. Sunt verò & alii eius loci vbi de Cæsaris cæde magis fortasse quàm vllus alius historicus cõqueritur. Ac eius ego querelæ assentiens, hoc epigramma scripsi,

Mite grauata iugum est rectoris semityranni
Roma, ex insidiis húncque dat illa neci.
Huic quum succedant qui térque quatérque tyranni,
Tale iugum quî fert? immemor ipsa sui est.

Scripsi verò & istud, in quo Romam ipsam alloquor,

Roma, nigris videat Cæsar rediuiuus ab vmbris
Colla tyrannorum sic tua pressa iugo:
Hæreat attonitus tibi quòd patientia tanta:
Et tumido ex corde hos fundat & ore sonos,
Si dici merui, te iudice, Roma, tyrannus,
Quo tu nomine nunc talia monstra vocas?

Sed in quodam libri L I I I I loco apertè ostendit noster Dio, Romanorum naturam ita fuisse mutatam vt iam salutaris esse illis democratia non posset. Quum porro alia multa ex illo depromere possim, eius historiam valde commēdantia, malo (ne longior sim quàm par est) iis quæ iam attuli, contentus esse: ac tantummodo diligentiæ eius exemplum proponere in illa de Crasso historia cuius antea mētio à me facta fuit. Dico igitur, Dionem in eadem quædam attingere, quæ si Plutarchum latuerunt, non tam diligens scrutator omnium ad historiam pertinentiū fuit quàm noster Dio: sin eum non latuerunt, sed prætermittēda visa sunt, in dubium venire possit, vtrius iudicio potius stare nos oporteat: præsertim quū Dio, vt antea dixi, cautione hac præ quouis alio historico vtatur, (& ita quidem vt ea se vti profiteatur) vt nullum diegema in historiam suam admittat quod historia non admittere, tanquam dignitate sua inferius, videatur.

Ad ea porro quod attinet quæ ad principum institutionem faciunt, haud inficior multo illa frequentius apud Plutarchum occurrere, quòd res & personę de quibus in eius potius quàm in Dionis agitur historiis, sæpe illi sermoni materiam præbeant: sed inuenies tamen & apud hunc quæ ad illam institutionem pertineant: multo certè plura inuenturus, si in ea sui parte qua de Cæsarum vita & moribus agit, mutilatus non fuisset.

QVAMVIS autem quæ iam dixi, ac præsertim postremum illud, meū de dicāda tibi hac noua veteris scriptoris editione consilium probare omnibus posse videātur: iis tamē præsertim probaturū me confido, qui de te eadē quæ ego, ex oculatorum testium ore audierint: quàm tu in istis adolescentiæ annis libenter iis studiis incumbas quę talia esse audis vt te cùm ad virtutem amandā atque amplexandam non mouere tantùm sed permouere, tum verò animū tuum ea doctrina imbuere possunt quę ad regnum optimè

ac felicissimè administrandum requiritur. Iam verò & singularem quandam modestiam commemorabāt, quam non solùm vultu præ te ferres, sed dictis factísque omnibus testareris. Quæ res quamuis rari tanto in principe sit exempli, alia tamen de te magis rara & mira referētes audiebam: te iam à puero non solùm Germanicam & Gallicam linguam didicisse, sed aliqua Latinæ etiam fundamenta iecisse: & ita quidē vt vix octauū ætatis annum attigisses, quū Latinè non tātùm loqui sed scribere etiā posses. At ego me in Gallia mea, in Italia, in Germania, in Britānia cum multis principibus, illam ętatē paulum etiam supergressis, versatum esse dicebam, quorum tamen nondum vllus tantos in tot linguis progressus fecisset: eóque maiorem in te Dei opt. maximi benignitatem agnoscebam. Iam verò & hoc ad tanta ab illo in te collata beneficia, tanquam pulcherrimum corollarium, addebant, tuum latus viris non doctrina minus quàm probitate præstantibus semper cingi: & inter cæteros Nicolaum Kaas, cancellarium (vt vulgari vtar appellatione) mihi nominabant: eúmque virum talem describebant, vt non vnius Phœnicis Homerici sed multorum esse instar dicerem. Quibus autem verbis illud colloquium clausi, iisdem aptissimè hanc epistolam clausurus mihi videor, eundem illum regum regem Deum opt. max. orare me, vt arboris fructus non modò respondeant spei quā adeo pulchri flores ostentarint, sed eam, cum summa omnium tuæ ditionis hominum exultatione, etiam superent.

M. T. deditissimus
Henr. Stephanus.

HENRICVS STEPHANVS LECTORI LECTIONIS DIONIS STVDIOSO.

HISTORICVS ille longè celeberrimus, DIO CASSIVS, qui & COCCEIVS, siue COCCEIANVS, ὑπερεπονομάζεται (ita enim loqui cogor, si quidem vocabulum CASSIVS iam ἐπονομασία est) quum ad suas ædes vel potius suam officinā reuersus, meū & ad secūdam editionem auxilium implorasset, ac sibi spem eius factam videret, sibi magnopere gratulari de illo postliminii iure cœpit: & eo quidem magis quòd Dionysium Halicarnasseum de iure eodem sibi denegato valde conquerentem audisset. Verùm secundam etiam simúlque postremam suis vulneribus manum à me adhiberi postulauit. (ad illa enim membra quod attinet quibus est mutilatus, nullam sibi de iis restituendis superesse spem videt, *Afferat ipse licet sacras Epidaurius herbas*) Meam ego illi operam libenter quidem, sed timidè tamen, initio sum pollicitus. Timebā enim ne præter ea medicamēta quæ Parisiis partim à patre meo, partim à me, & aliquot pòst annis à Guilielmo Xylandro interprete adhibita eius vulneribus fuissent, valde pauca inueniri à me possent: ad grauia præsertim vulnera quod attinet. Sed quum annotationes Xylandri, quas interpretationi suæ subiunxit, in manus sumpsissem, & sæpe quidem illas Parisienses laudare (veluti quum in quendam locum quem habes pagina XXXIII huius editionis, annotat, *Ingeniosè Robertus Stephanus restituit hunc locum*, ἵν' ὑπὲρ ἀμφοτέρων σπουδάζηται, ἐπέρατεν. Necnon in quendam paginæ CCX, Robertus hunc locum eruditissimè sic restituit, καὶ νίκας, πολλὰς μὲν ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πολλὰς δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, &c. Sic etiam in paginam CCCI, *Ego Roberti opinionem laudo*, ἠγγέλλετε *legentis*. Denique & in paginā CCCXLVI, *Roberti correcturam laudo*, ἀδικοῦσιν ἑαυτοῖς συνίσασιν: (nisi potius *correctionē* ipse quàm *correcturā* dixit) vt de aliis propemodū infinitis locis taceā, in quos emendationem nostram afferens, dicit, *Robertus Stephanus rectè hoc castigauit*: vel, *hoc vidit*, vel *animaduertit*, vel *docuit*, vel *notauit*. aut etiam, *Roberto assentior, ita legenti*. vel „ *Ita lego cum Roberto*. Aut vbi annotationem suam velut nostro sigillo obsignans, ei subiungit, *Steph.* quum inquam annotationes illius in manus sumpsissem, & nostram quidem operam in curandis vel potius sanandis plerisque Dionis vulneribus commendari ab eo, sed nequaquam eandem in aliis præstari animaduertissem, (quod ab eo tamē factum esse credebam) ac viderē superesse tamen multa quibus ita opem ferre me posse sperarē, vt non minus in his quàm in illis medicam nostram manum Xylander laudaturus esset: & bono esse animo cœpi & Dionem esse pariter iussi: qui cum somnio, in quo mihi apparuerat, repentè euanuit. Nec mea me spes (vt opinor) frustrata est. nam & eorum nonnulla quæ insanabilia existimabantur, à me sanata esse, & ne ipsam quidem inuidiam hoc negaturam, persuasum habeo. Ac, quemadmodū illi qui arcem valde

munitam & expugnatu difficilem non frustra oppugnauit, sed ita vt expugnauerit, magnā spem de aliarum, præsertímque earum quæ minus munitæ sunt, expugnatione, concipit: ita & mihi cōtigit, vt quum nunc, postquam Dio in officinam nostram postliminio rediit, magnam quæ aliquot Dionis suberat locis deprauationem profligassem, ad minorem quæ alios inuasisset profligandam, non parua cum fiducia accederem. In eorum autem numero qui valde erant deprauati, poni poterat hic, qui non procul à fine libri LIIII legitur, καὶ τοῦτο μὲν, εἴγέ τῳ πιστὸν, οὐ παραδέδοται. Quis enim locum hūc valde esse deprauatum non dicat, quum quod eo dicitur (vt quidem scriptus est) omnino absurdum vel potius ænigmaticum sit? At vide quàm paucis & nō magnæ molis machinis expugnatus à me error ille fuerit, quum pro illis hæc substitui, καὶ τοῦτο μὲν, εἴτέ τῳ πιστὸν, εἴτε οὔ, παραδέδοται. Quoniam autem mihi videor iam audire multos interrogantes de vitiato quodam loco, qui tibi occurret in ipso fere historiarum Dionis principio, (id est, eorum quæ nobis è Dionis historiis supersunt) nimirum initio paginæ secundæ editionis Parisiensis (vbi & asterisco notatus est) in fine autem paginæ secundæ huius editionis: quoniam mihi videor, inquam, audire non paucos sciscitātes an nihil noui noua hæc editio afferat in locum istum, ὁ ἀφιτρωθεὶς, πρὶν ἐπιβῆναι τῆς ἀρχῆς, μετήλλαξε, &c. iam nunc quidquid in locum illum habeo, libenter cum illis communicabo. Dico igitur me in margine mei exemplaris adscriptum (& quidem manu mea) reperisse, Αὐφίδιος τρωθεὶς, pro illo monstroso vocabulo ἀφιτρωθείς. Fuisse autem facilem lapsum ex αὐφίδιος τρωθεὶς in ἀφιτρωθεὶς, nemo non videt. Neque tamen negauerim fieri etiam posse vt plura verba sint omissa, & αὐφίδιος ὁ ἀπ' αὐτοῦ αἱρεθεὶς, τρωθεὶς, scriptū fuerit. Cæterùm quū in editione illa Parisiēsi non magno interuallo adscriptus sit margini alius asteriscus, iustā illū quoque expūgendi causam tibi indicabo. verā enim lectionē te docebo, qua in locū alterius substituta, quid opus illo erit? Quū igitur ita ibi scriptū sit, καὶ οἱ βάρβαροι ἀθυμότερον, ἅτε ἐπικρατοῦντας, tu pro ἀθυμότερον scribe ῥαθυμότερον, & ἐπικρατοῦντες pro ἐπικρατοῦντας. atque hanc emendationē scito multorum locorū, non Dionis tantùm sed aliorum etiam historicorū, autoritate niti. hanc enim omnes naturam esse militum ostendunt vt κρατοῦντες siue ἐπικρατοῦντες sint ῥαθυμότεροι. id est, vt victoria negligētiores illos reddat. Contrà autem illorum naturæ omnino esset contrarium, post victoriam esse ἀθυμοτέρους, siue ἀθυμότερον διάγειν: (quod loquendi genus habes hîc) quum contrà victoria vel summam ἀθυμίαν in summam εὐθυμίαν repente mutet. Quid? lacunam illam quæ non longo sequitur interuallo, nimirum quam habet pagina quarta, & cui appositi sunt asterisci, non audebo adoriri? Immo audebo, & quidem (vt spero) feliciter. Vbi igitur vides scriptum esse, συνεπελάβοντο τοῦ ἔργου * * ἀναλωσθῆναι ἄν, εἰ μὴ ὁ Μιθρ. ego verisimile & plusquam verisimile esse dico, scriptum fuisse, συνεπελάβοντο τοῦ ἔργου. καὶ πάντας τοὺς Ῥωμαίους ἀναλωσθῆναι ἄν, εἰ μὴ ὁ Μιθρ. Pro quo accusatiuo posset & nominatiuus poni, πάντες οἱ Ῥωμαῖοι: sed ex ἀναλωσθῆναι faciendum esset ἀναλωθῆναι. At verò pag. v, inter verbum ἡσύχαζον, (post quod asterisci

notam habes) & illa, τὰ δὲ δὴ Κόμψα, quũ nõ pauca desint, externo certè auxilio opus est. Nulla autẽ externa ope aduersus aliã quæ paulo pòst occurrit deprauationẽ egebo, sed eã meo Marte profligabo. Nam vbi legis, καὶ τῶν αὐτῶν περιέχουσι, hoc verbo neque istã constructionẽ admittente, neque vllã significationẽ quæ huic conuenire loco possit habẽte, scribo, καὶ τῶν αὐτῶν περιαυχοῦσι. id est, *& de iisdẽ rebus gloriãtur.* vel *se iactant.* Quænã autẽ illa sit gloriatio, continuò adiicit: adeo vt hæc mea lectio optimè cum sequẽtibus cohæreat: præterquã quòd hæc duo verba περιαυχοῦσι in vnum περιέχουσι à minus attento librario facilè mutari potuerunt. Nec verò nihil in eadem pagina inueni quod emendatione opus haberet. nam circa eius finem non dubium est quin scribendum sit, τὸν στρατηγὸς διὰ γυμνασίας ἐποιεῖτο. Pauca hæc esse tibi velut specimẽ volui emendationum mearum, quæ annotationibus reseruantur. Posteriorum inquam emendationum, ad Parisienses illas, id est Parisiensi editioni adiunctas, respiciendo: quarũ facta mẽtio antè fuit. Quamuis autem magnam harum partem à Xylandro approbari & laudari dixerim, haud tamen omnes in ipsum contextum (vt vulgo loquimur) recipere ausus sum: eásque præsertim in quibus aliquot vocabula aut etiam vnum tantùm ad explendum lacunam quampiã adieci. Exempli gratia, quum pagina 599 ita scriptum sit, οἱ γὰρ διὰ συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντες * ὅπως σημαίνειν σφίσιν ὁπότε ἂν βουληθῶσι δύνωνται, in illis nostris Parisiensibus castigationibus annotatur, *Sententia est imperfecta, quæ tamen ex coniectura sic perfici poterit,* οἱ γὰρ διὰ συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντες κώδωνα ἔχουσιν, ὅπως σημαίνειν σφ. &c. *aut ita,* κώδωνι χρῶνται, ὅπως &c. ac Xylander in suis annotationibus, *Laudo Robertum* (inquit) *qui sensit deesse hoc loco ea verba,* κώδωνι χρῶνται, *inserenda ante hæc,* ὅπως σημαίνειν σφίσιν, &c. ego tamen illi nostræ coniecturæ haud tantum tribuere ausus sum vt verba illa cæteris insererem.

At in ipsa interpretatione nihil mutandum censui, licet locos animaduerterẽ multos quorum sensum interpres (vir alioqui in hoc munere & apud hunc scriptorem & apud alios non infeliciter circa valde difficiles etiam locos versatus) minimè assequutus esset. Quorũ è numero est quidam pag. 54, de Catilina. nam quũ Dionis verba sonent, *Atque is maius quàm pro dignitate eorum quæ gessit nomen consequutus est, propter Ciceronis gloriam, ac propter orationes quæ in eum habitæ fuerũt.* Nisi quis malit principium ita reddi, eodem alioqui sensu, *Atque is maius nomen quàm quo res ab eo gestæ dignæ erant, consequutus est,* &c. quum, inquam, Græca Dionis verba hoc sonent, quiddam valde diuersum Latina Xylandri sonant. De hoc etiam mihi monendus es lector, nonnulla te in hac interpretatione lecturum vbi sermonem vitiosum esse putabis, sed eum & aliquot aliis locis eodem loqui modo comperies. Eius autem quod dico exempla in meis annotationibus proferã, vbi & alias emendationes plurimorũ Dionis locorũ & quarundam interpretationum habebis: simúlq; Xiphilini ex Dione eclogas, necnon alia huius ipsius (Dionis inquã) Deo fauẽte accipies. Hæc enim ei prelo quod nunc operã Appiano præstat, cõmittere decretũ est. Vale, & deum opt. max. ora vt nostris adspirare laboribus dignetur.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ ΕΙΚΟΣΙΠΈΝΤΕ ΒΙΒΛΊΑ.

Τούτων τῶν εἰκοσιπέντε βιβλίων τὸ πρῶτον, ἐστὶ τὸ ὅλου τοῦ συντάγματος τριακοστὸν ἕκτον· τὸ δὲ τελευταῖον, ἐστὶ τὸ ἑξηκοστόν. ἀλλ' ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ταῦτα προτίθεται, ἅπερ ἐστὶν ἀποσπασμάτιον τοῦ τριακοστοῦ πέμπτου.

ΤΑ ΕΞΗΣ, ΤΟΥ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ἈΠΟΣΠΑΣΜΆΤΙΟΝ ἘΣΤΊ.

A καὶ ὅτι ἰσχυρᾷ τῇ τύχῃ ἐπ' ἀμφότερα ἐκέχρητο, ἐπέτρεψεν. ἡττηθείς τε γὰρ πολλὰ καὶ κρατήσας, οὐκ ἐλάττων καὶ στρατηγικώτερος ἀπ' αὐτῶν ἐπεπίστευτο γεγονέναι. αὖθίς τε οὖν ὡς καὶ τότε πρῶτον ἀρχόμενοι τοῦ πολέμου παρεσκευάζοντο, καὶ πρός τε τοὺς ἀστυγείτονας, τούς τε ἄλλους, καὶ Ἀρσάκην τὸν Πάρθον, καίπερ ἐχθρὸν αὐτῷ διὰ χώραν τινὰ ἀμφισβητήσιμον ὄντα, ἐπρεσβεύοντο· καὶ ταύτης τε αὐτῷ ἀφίσταντο, καὶ τοὺς Ῥωμαίους διέβαλλον, λέγοντες ὅτι, ἂν μονωθέντων σφῶν κρατήσωσι, καὶ ἐπ' ἐκεῖνον εὐθὺς ἐπιστρατεύσουσι. B φύσει τε γὰρ πᾶν τὸ νικῶν ἄπληστον τῆς εὐπραγίας εἶναι, καὶ μηδένα ὅρον τῆς πλεονεξίας ποιεῖσθαι· καὶ τούτους, ἅτε καὶ ἐν κράτει πολλῶν δὴ γεγονότας, οὐκ ἐθελήσειν αὐτοῦ ἀποσχέσθαι. καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἔπραττον. Λούκουλλος δὲ Τιγράνην μὲν οὐκ ἐπεδίωξεν, ἀλλὰ καὶ πάνυ κατὰ σχολὴν σωθῆναι εἴασε· καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ αἰτίαν, ὡς οὐκ ἐθελήσας τὸν πόλεμον, ὅπως ἐπὶ πλεῖον ἄρχῃ, καταλῦσαι, παρά τε τοῖς C ἄλλοις καὶ παρὰ τοῖς πολίταις ἔσχε. καὶ διὰ τοῦτο τότε ἐς τοὺς στρατηγοὺς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας ἐπανήγαγον· καὶ μετὰ ταῦθ', ὡς καὶ αὖθις τὸ αὐτὸ τοῦτο πεποιηκέναι ἔδοξε, τὸν ὕπατον αὐτῷ τὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὄντα διάδοχον ἔπεμψαν. τὰ δὲ δὴ Τιγρανόκερτα, στασιασάντων πρὸς τοὺς Ἀρμενίους τῶν ξένων τῶν συνοικούντων αὐτοῖς, εἷλε. Κίλικές τε γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν ἦσαν, ἀνάσπαστοί ποτε γεγονότες, καὶ ἐσήγαγον εἴσω νυκτὸς τοὺς Ῥωμαίους. D

DIONIS ROMANAE HISTORIAE QVI SVPERSVNT libri vigintiquinque.

Horũ vigintiquinque librorũ primus, operis totius est trigesim' sextus: at vltimus, est sexagesimus. Sed in exẽplari præfiguntur ista, quæ sunt fragmẽtum libri trigesimiquinti.

QVAE SEQVVNTVR, SVNT LIBRI TRIGESIMIQVINTI fragmentum.

& quia fortuna in vtranque partem valida vsus erat, concessit. Quum enim sæpenumero victus fuisset, sæpe etiam ipse vicisset, non modò non fractus, verùm etiam rei militaris peritior euasisse existimabatur. Itaque, tanquam tum primùm bellum gerere inciperent, sese parauerunt, missis ad vicinos legatis, Arsacẽnque in primis Parthum, cum quo de regione quadam controuersia iam antè ipsis erat: qua tum ei cedentes, Romanos apud eum traduxere, eos, si victoriam obtinuissent contra se ab aliis destitutos, in ipsum quoque arma statim versuros, dicentes. Ita enim ferre naturam, vt omnis victor inexatiabili rerum secundarum desiderio efferatur, neque finem vllum cupiditati statuat: atque Romanos quidẽ, qui iam multis mortalibus imperarent, ab ipso sibi non temperaturos. Hæc tum Armenii agebant. Lucullus interea Tigranem non insequebatur, sed ei euadendi omnino otium concedebat: vnde non ab aliis tantùm, sed à suis quoque ciuibus reprehensus est, quòd debellare noluisset, quò diutius cum imperio esset. Itaque tum Romani imperium in Asia prætoribus assignauerũt: atque deinde quum iterum eodem modo se gessisse Lucullum censerent, consulem istius anni, successorem ei miserunt. Cæterùm Tigranocerta vrbem Lucullus cepit. Eam inhabitabãt peregrini quidam, quorum pars maior Cilices erant, ab Armeniis olim adsciti. hi, orta inter ipsos & Armenios seditione, Romanos noctu in oppidum introduxerunt.

Victoriæ quæ sit natura.

Lucullus reprehensus, & cur.

Lucullus Tigranocerta capit.

omnibus, præter ea quæ Cilicũ erant, direptis, multas optimatum coniuges captas Lucullus ab omni iniuria custodiuit: eo facto maritos earum sibi coniunxit, regémque Commagenæ regionis (hoc nomẽ est Syriæ ad Euphratem fluuium & Taurum montem sitæ) Antiochum: præterea regulum quendam Arabiæ, Alchaudonium nomine, aliósque nonnullos per legatos secum paciscẽtes in fidem recepit.

Antiochus Cõmagenæ rex.

Alchaudonius

Per hos certior factus de legationibus Tigranis ac Mithridatis ad Arsacem missis, ipse quoque nonnullos ex sociis ad eundem ablegauit, minas ei, si illos auxilio iuuare, promissiones autem, si Romanorum rebus studere statuisset, proponentes.

Luculli ad Arsacem Parthorũ regẽm legatio.

Arsaces, quòd eo tempore Tigrani etiamnum irascebatur, nullámque de Romanis adhuc sinistram opinionẽ animo conceperat, missis ad Lucullum suis etiam legatis, amicitiam cum eo societatémque coniunxit. Verùm postea temporis, quũ Secilius ad eum veniret, suspicatus hominem bello clarum nõ tam pacti nuper initi causa, quàm vt regionem copiásque suas exploraret, missum, Romanis auxilia nulla suppeditauit: ita tamen vt ne cõtra illos quicquam etiam moliretur, sed in medio sese partium contineret, quòd (vt veri haud absimile est) neutrorum potẽtiam augeri volebat: sed, si bellum vtrinque æquis viribus gereretur, summæ sibi id securitati futurum arbitrabatur. Hæc eo anno Lucullus egit, multis Armeniæ partibus sibi adiunctis.

Secilius.

Arsaces neque Romanis, neque Mithridati opem fert.

Insequenti anno Q. Marcius consulatum solus gessit. Nam eius collega L. Metellus initio anni diem suum obierat: eóque qui in eius locum subrogatus fuerat, antequam iniret magistratũ, vita functo, nullus alius substitutus est. Eo anno Lucullus, media iam æstate (prius enim propter frigus in hostiũ fines inuadere nequaquam potuerat) cum exercitu profectus, aliquam regionis partẽ vastauit, vt barbaros ad eam defendendam, pugnámque, eliceret: quúmque nihil illi mouerent, ad ipsos contendit. Equites barbarorũ, qui Romanis equitibus eo tempore robore prȩstabant, omnem cum peditibus pugnam detrectabant:

ANNO V.C. 686.

Lucullus in Armeniã proficiscitur cum exercitu.

A καὶ ἐκ τούτου τὰ μὲν ἄλλα διηρπάσθη, πλὴν τῶν ἐκείνοις ὑπαρχόντων· τὰς δὲ δὴ γυναῖκας τῶν δυνατωτάτων πολλὰς ἁλούσας ἄνευ ὑβρισμοῦ ὁ Λούκουλλος ἐφύλαξε· καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄνδρας σφῶν προσεποιήσατο, τόν τε τῆς Κομμαγηνῆς βασιλέα Ἀντίοχον. ἡ δὲ δὴ χώρα αὕτη τῆς Συρίας πρός τε τῷ Εὐφράτῃ καὶ πρὸς τῷ Ταύρῳ ἐστί. καί τινα Ἀράβιον δυνάστην Ἀλχαυδόνιον, ἄλλους τε ἐπικηρυκευσαμένους οἱ ἐδέξατο· καὶ μαθὼν παρ᾽ αὐτῶν

B τὴν πρεσβείαν τὴν ὑπό τε τοῦ Τιγράνου καὶ τοῦ Μιθριδάτου πρὸς τὸν Ἀρσάκην πεμφθεῖσαν, αὐτὸς ἀπέστειλέ τινας ἐκ τῶν συμμάχων, ἀπειλάς τε ἅμα αὐτῷ, ἂν ἐκείνοις ἐπικουρήσῃ, καὶ ὑποσχέσεις, ἂν τὰ σφέτερα ἀνθέληται, φέροντας. ὁ οὖν Ἀρσάκης τότε μὲν (ἔτι γὰρ τῷ τε Τιγράνῃ ὀργὴν εἶχε, καὶ ἐς τοὺς Ῥωμαίους οὐδὲν ὑπώπτευε) πρέσβεις τέ οἱ ἀντέπεμψε, καὶ φιλίαν τε καὶ συμμαχίαν ἐσπείσατο· ὕστερον δὲ τὸν Σηκίλιον ἐλθόντα πρὸς

C ἑαυτὸν ἰδών, ὑπετόπησε κατάσκοπον τῆς χώρας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ παρεῖναι· τούτου γὰρ ἕνεκα, ἀλλ᾽ οὐ τῆς ὁμολογίας ἤδη γεγενημένης, ἄνδρα ἐπιφανῆ τὰ πολεμικὰ πεμφθῆναι. καὶ οὐδεμίαν ἐπ᾽ αὐτῶν βοήθειαν ἐποιήσατο, οὐ μὴν οὐδ᾽ ἠναντιώθη τι, ἀλλ᾽ ἐκ μέσου ἀμφοῖν ἔστη, μηδ᾽ ἑτέρους, ὥσπερ εἰκός, ἐθελήσας αὐξῆσαι. τὸν γὰρ πόλεμον αὐτὸν ἰσοπαλῆ ὄντα ἀσφάλειαν οἱ μεγίστην οἴσειν ἐνόμιζε. τούτῳ μὲν δὴ τῷ ἔτει ταῦθ᾽ ὁ Λούκουλ-

D λος ἔπραξε, καὶ τῆς Ἀρμενίας συχνὰ προσηγάγετο.

Ἐπὶ δὲ δὴ Κυΐντου Μαρκίου (τοῦτο γάρ, καίπερ οὐ μόνος ἀποδειχθείς, μόνος ὑπάτευσεν. ὅ, τε γὰρ σὺν αὐτῷ χειροτονηθεὶς Λούκιος Μέτελλος ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους ἀπέθανε, καὶ ὁ ἀφιερωθείς, πρὶν ἐπιβῆναι τῆς ἀρχῆς, μετήλλαξε, καὶ διὰ τοῦτ᾽ οὐδεὶς ἄλλος ἀπεδείχθη) ἐν οὖν τῷ ἔτει τούτῳ ὁ Λούκουλλος, μεσοῦντος ἤδη τοῦ θέρους (ὑπὸ γὰρ τοῦ ψύχους ἀδύ-

E νατος ἦν ἐς τὴν πολεμίαν γῆν ἐσβαλεῖν) στρατεύσας, τινά τε τῆς γῆς ἐπόρθησεν, ὅπως ἀμυνοῦντας αὐτῇ τοὺς βαρβάρους ἐς μάχην ὑπαγάγηται· καὶ ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἐκινοῦντο, ἐπ᾽ αὐτοὺς ὥρμησε. κἂν τούτῳ τοῖς μὲν ἱππεῦσι τῶν Ῥωμαίων χαλεποὶ οἱ τῶν ἐναντίων ἱππεῖς ἐγίγνοντο, τῶν δὲ πεζῶν οὐδεὶς αὐτῶν ἐς χεῖρας ᾔει,

A ἀλλ' ὁπότε ἡ ἀσπὶς τοῦ Λουκούλλου τῇ ἵππῳ προσβοηθήσειεν, ἐτρέποντο. οὐ μέντοι καὶ δεινόν τι ἔπασχον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιδιώκοντας σφᾶς ἐς τοὐπίσω τοξεύοντες, πολλοὺς μὲν παραχρῆμα ἀπεκτίννυσαν, παμπληθεῖς δὲ ἐτίτρωσκον. καὶ ἦν τὰ τραύματα χαλεπὰ καὶ δυσίατα. ταῖς τε γὰρ ἀκίσι διπλαῖς ἐχρῶντο, καὶ προσέτι καὶ ἐφήρμοττον αὐτάς, ὥστε τὰ βέλη, εἴτε ἐμμένοιέ πη τοῖς σώμασιν, εἴτε καὶ ἐξέλκοιτο, τάχιστα αὐτὰ διολλύναι. τὸ γὰρ ἕτερον τὸ δεύτερον σιδήριον ἔνδον, ἅτε μηδεμίαν

B ἀνθολκὴν ἔχον, ἐγκατελείπετο. ὁ οὖν Λούκουλλος, ἐπειδή τε πολλοὶ ἐτραυματίζοντο, καὶ οἱ μὲν ἔθνησκον, οἱ δ' ἀνάπηροι γοῦν ἐγίγνοντο, καὶ ἅμα καὶ τὰ ἐπιτήδεια αὐτοὺς ἐπέλιπεν, ἐκεῖθέν τε ἀπεχώρησε, καὶ ἐπὶ Νίσιβιν ὥρμησεν. ἡ δὲ δὴ πόλις αὕτη ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ καλουμένῃ πεπόλισται. οὕτω γὰρ πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Τίγριδος καὶ τοῦ Εὐφράτου ὀνομάζεται· καὶ νῦν μὲν ἡμετέρα ἐστί, καὶ ἄποικος ἡμῶν νομίζεται· τότε δὲ ὁ Τιγράνης τὴν Πάρ-

C θων αὐτὴν ἀφελόμενος, τούς τε θησαυροὺς ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἄλλα τὰ πλεῖστα τῶν λοιπῶν ἀπετίθετο, φύλακά οἱ τὸν ἀδελφὸν προστάξας. πρὸς οὖν ταύτην ὁ Λούκουλλος ἐλθών, ἐν μὲν τῷ θέρει, καίπερ μὴ παρέργως τὰς προσβολὰς ποιησάμενος, οὐδὲν ἐπέραινε (τὰ γὰρ τείχη καὶ διπλᾶ καὶ πλίνθινα ὄντα, τήν τε παχύτητα πολλὴν ἔχοντα, καὶ τάφρῳ βαθείᾳ διειλημμένα, οὔτε κατασεισθῆναί πη, οὔτε διορυχθῆναι ἠδύνατο· διόπερ οὐδ' ὁ Τιγρά-

D νης ἐπήμυνε σφίσιν) ὡς δ' ὅ, τε χειμὼν ἐνέστη, καὶ οἱ βάρβαροι ἀθυμότερον, ἅτε ἐπικρατοῦντες, τούς τε Ῥωμαίους ὅσον οὐκ ἀπαναστήσεσθαι προσδοκῶντες, διῆγον, ἐτήρησε νύκτα ἀσέληνον, καὶ ὑετῷ λάβρῳ βρονταῖς τε χειμέριον· ὥστε μήτε τι προϊδέσθαι μήτε τι ἐπακοῦσαι αὐτοὺς ἔχοντας, τόν τε ἔξω περίβολον, πλὴν ὀλίγων, καὶ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τάφρον ἐκλιπεῖν. καὶ προσέμιξε πολλαχῇ τῷ τείχει, καὶ ἐκείνου τε οὐ χαλεπῶς ἀπὸ τῶν χω-

E μάτων ἐπέβη, καὶ τοὺς φρουροὺς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας ἐν αὐτῷ ῥαδίως, ἅτε μὴ πολλοὺς ὄντας, ἀπέκτεινε· καὶ οὕτω τῆς τε τάφρου μέρος τι (τὰς γὰρ γεφύρας οἱ βάρβαροι προκατέρρηξαν) συνέχωσεν· οὔτε γὰρ τῇ τοξείᾳ, οὔτε αὐτῷ πυρὶ λυπεῖσθαι ἐν τῷ πολλῷ ὑετῷ ἐδύνατο. καὶ διαβὰς αὐτήν, τὰ μὲν

statimq; vbi Lucullus scutatis suis equitatui succurrebat, terga ostendebant. neque tamen cladem vllam accipiebant, sed sagittis in insequentes à tergo emissis, multos interimebāt, multos vulnerabant. Ea vulnera, grauia difficiliáque sanatu erant. nam duæ erant sagittis cuspides, eæque ita affixæ, vt semper altera in corpore remaneret, siue sagitta extraheretur, siue fixa maneret: quòd nulla fibula eam arūdini annectebat: itaque præsens malum corporibus afferebant. Lucullus, quum multi sauciarentur, atque partim ex vulneribus morerētur, partim membris mutilarentur, ac iam penuria quoque annonę tentaretur, castris inde motis ad Nisibim profectus est. Vrbs ea in Mesopotamia (ita autem omnis quæ Tigrim & Euphratē fluuios interiacet regio appellatur) condita erat, atque hoc tempore nostræ est ditionis, coloniáque nostra habetur: ea verò tempestate Parthis eam quum Tigranes ademisset, thesauros in ea suos cæteráque multa reposuerat, custodia fratri suo mandata. Eam vrbem quanquam haud segniter oppugnabat Lucullus, tamen per totam æstatem frustra tentauit: (erat enim duplici muro, eóque lateritio, cincta, magnæ crassitiei: fossáque magnæ altitudinis circundabatur, vt neque cōcuti murus neque subrui posset: atque ideo neque auxilio ipsis Tigranes veniebat) initio autem hyemis, quum barbari vicisse se, Romanósque iamiā decessuros existimantes, securius nōnihil sese gererent: noctem Lucullus nactus, in qua neque luna fulgebat, & imber ingens cum tonitribus coortus erat, vt neque cernere barbari, neque audire quicquam possent, atque ob id exteriorem murum, fossámque in medio actam, paucis ibi relictis, desererent: ab omni parte murum aggressus est. Quúmque per aggeres in eum haud difficulter euasisset, obtrūcatis nullo negotio custodibus, qui ibi pauci relicti fuerant, partem fossæ aliquam (antè enim barbari pontes deiecerāt) ingesta terra æquauit, quū ab hostibus neque sagittis neque igne ob vim pluuiarum lædi posset. Fossa superata, vrbem ipsam statim cepit:

Lucullus Nisibim obsidet, & capit. Mesopotamia.

neque enim erant interiora mœnia admodum valida, quòd exterioribus fidebant. Eos autem qui in arcem cõfugerant, cum quibus Tigranis quoque frater erat, fide data acceptáque recepit: multáque pecunia accepta, ibi hyberna habuit. Dum eo modo Nisibim Lucullus occupat, multa Armeniæ, earúmque quæ circa Pontum sunt regionum loca amisit. Tigranes enim ad Nisibim, quam inexpugnabilem esse existimabat, defendendam se non conuertẽs, in prædictas regiones profectus est, siquas Lucullo Nisibi intento recipere posset. Igitur Mithridate domum misso, ipse in Armeniam suam contendit, ibi L. Fannium resistẽtem sibi obsedit, tantisper dum Lucullus re cognita auxilio illi proficisceretur. Interea loci Mithridates alteram Armeniam cæterásque regiones inuadẽs, multos Romanorum in iis regionibus vagantes ex improuiso adortus interficit, nonnullos prælio victos cædit, pleraque loca magna celeritate recipit. Beneuolentia enim illi homines erga Mithridatem affecti erant, cùm quòd suæ esset gentis, tum ob paternum eius regnum: iidémque Romanos odio habebãt, partim quòd peregrini essent, partim quòd à præfectis eorum malè tractarẽtur: itaque Mithridati lubentes accesserunt. Iidem haud multo pòst M. Fabium, Romanorum in iis locis præfectum vicerunt: magnopere vsi auxilio Thracum, qui, quum antea sub Mithridate stipendia fecissent, tum cum Fabio militabant, itémque seruorum qui in castris Romanorum erant. Primùm Thraces à Fabio speculatũ missi, quũ nihil sani renuntiassent, ísque incautius progressus, quũ in Mithridatem inopinatò incidisset, Thraces quoque Romanos adorti sunt, libertatémque ipsis Mithridate deferente, ipsum in prælio iuuerunt. * * *

haud dubiè omnes periissent, ni Mithridates, dum inter hostes versatur (natus enim plus quàm septuaginta annos, tamen pugnabat) lapide ictus, metum barbaris ne periret incussisset: quibus pugnam idcirco inhibentibus, Fabio cum suis in tutum locum perfugiendi spatium concessum est. Idem Fabius deinde in Cabi-

Tigranes in Armenia L. Fannium obsidet.

Mithridates recipit multa loca.

Thracum perfidia in Romanos.

Fabius in Cabiris obsessus, à Triario liberatur.

A ἀλλὰ, οὐ πάνυ ἰσχυρὸς τοῦ ἔνδον κύκλου, πίστει τῶν ἔξωθεν αὐτοῦ προσβεβλημένων, ὄντος, εὐθὺς εἷλε. τοὺς δὲ ἐς τὴν ἄκραν ἀναφυγόντας, ἄλλους τε καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Τιγράνου μετὰ τοῦτο καθ' ὁμολογίαν παρεστήσατο· καὶ χρήματά τε πολλὰ ἔλαβε, καὶ ἐκεῖ διεχείμασε. τὴν μὲν οὖν Νίσιβιν οὕτως ἐχειρώσατο· τῆς δὲ Ἀρμενίας τῶν τε ἄλλων τῶν περὶ τὸν Πόντον συχνὰ ἀπέβαλεν. ὁ γὰρ Τιγράνης ἐκείνην μὲν, ὡς οὐκ ἂν ἁλοῦσαν, οὐκ ἐπεκούρησε· πρὸς δὲ τὰ προειρη-

B μένα ὥρμησεν, εἴπως ἀσχόλου περὶ τὴν Νίσιβιν αὐτοῦ ὄντος, φθάσειεν αὐτὰ κομισάμενος. καὶ Μιθριδάτην μὲν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀπέστειλεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν ἑαυτοῦ Ἀρμενίαν ἦλθε. κἀνταῦθα Λούκιον Φάννιον ἀντιστάντα οἱ ἀπολαβὼν ἐπολιόρκει, μέχρις οὗ ὁ Λούκουλλος αἰσθόμενος τοῦτο ἐπεβοήθησεν αὐτῷ. ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐγίγνετο, Μιθριδάτης ἔς τε τὴν ἑτέραν Ἀρμενίαν καὶ ἐς τὰ ἄλλα ἐσβαλὼν, πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων τοὺς μὲν ἀνὰ τὴν χώραν πλανωμένους,

C ἀπροσδόκητος σφίσι προσπεσὼν, ἔφθειρε, τοὺς δὲ καὶ ἐκ μάχης κατέκοψε. κἀν τούτῳ καὶ τῶν χωρίων τὰ πλείω διὰ ταχέων ἀνεκτήσατο. οἱ γὰρ ἄνθρωποι ἐκείνου τε εὐνοίᾳ, ἔκ τε τοῦ ὁμοφύλου καὶ ἐκ τῆς πατρίου βασιλείας, καὶ τὸ Ῥωμαίων μῖσος, διά τε τὸ ὀθνεῖον, καὶ διὰ τὸ ὑπὸ τῶν ἐφεστηκότων σφίσι κακουχεῖσθαι, ἔχοντες, προσεχώρησάν τε αὐτῷ, καὶ μετὰ τοῦτο τὸν ἄρχοντα τῶν ἐκεῖ Ῥωμαίων Μάρκον Φάβιον ἐνίκησαν. οἵ τε γὰρ Θρᾷκες οἱ πρότερον μὲν τῷ

D Μιθριδάτῃ μισθοφορήσαντες, τότε δὲ τῷ Φαβίῳ συνόντες, καὶ οἱ δοῦλοι οἱ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ ὄντες, ἰσχυρῶς αὐτοῖς ἐβοήθησαν· οἵ τε Θρᾷκες ὑπὸ τοῦ Φαβίου ἐς προσκοπὴν πεμφθέντες, οὔτε τι ὑγιὲς ἀνήγγειλαν αὐτῷ, καὶ μετὰ τοῦτ', ἐκείνου τε ἀφυλακτότερον προϊόντος, καὶ τοῦ Μιθριδάτου ἐξαίφνης οἱ προσπεσόντος, συνεπέθεντο τοῖς Ῥωμαίοις. καὶ ἐν τούτῳ ἐλευθερίαν σφίσι τοῦ βαρβάρου κηρύξαντος, συνεπελάβοντο τοῦ ἔργου. * * ἀνά-

E λωσαν ἄν, εἰ μὴ ὁ Μιθριδάτης τοῖς πολεμίοις ἀναστρεφόμενος (καὶ γὰρ ὑπὲρ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονὼς ἐμάχετο) λίθῳ τε ἐπλήγη, καὶ δέος τοῖς βαρβάροις μὴ καὶ ἀποθάνῃ παρέσχεν. ἐπισχόντων γὰρ σφῶν διὰ τοῦτο τὴν μάχην, ἠδυνήθησαν ἄλλοι τε καὶ ὁ Φάβιος ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἀποφυγεῖν. καὶ μετὰ τοῦτ' ἐς τὰ Κα-

A ἕδρα κατακλεισθεὶς, ἐπολιορκήθη μέν, ἐσώθη δὲ ὑπὸ τοῦ Τριαρίου. ἔτυχε γὰρ ἐκ τῆς Ἀσίας ταύτῃ πρὸς τὸν Λούκουλλον διιών, καὶ γνοὺς τὰ πεπραγμένα, δύναμίν τε ὅσην οἷόν τ' ἦν ἐκ τῶν παρόντων ἤθροισε, καὶ τὸν Μιθριδάτην, ὡς καὶ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ πλήθει προσιών, ἐξέπληξεν ὥστ' ἀναστῆναι ποιῆσαι πρὶν καὶ ἐς ὄψιν αὐτοῦ ἐλθεῖν. κἀκ τούτου ἐπιθαρσήσας, καὶ μέχρι τῶν Κομμαγηνῶν ἀποφυγόντα αὐτὸν ἐπεδίωξε, κἀνταῦθα ἐνίκησεν. ηὐλίζετο μὲν γὰρ ὁ Μιθριδάτης B ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ, ᾗ οἱ Ῥωμαῖοι προσῄεσαν· βουληθεὶς δὲ σφίσι κεκμηκόσιν ἐκ τῆς πορείας συμμῖξαι, αὐτός τε προαπήντησε, καὶ ἑτέρους δι' ἄλλης γεφύρας ἐν τῷ τῆς μάχης καιρῷ διαβάντας ἐπιθέσθαι προσέταξε. καὶ αὐτὸν ἀγχωμάλως ἐπὶ πλεῖστον ἀγωνιζόμενον ἡ γέφυρα, πολλῶν τε καὶ ἀθρόων ἅμα δι' αὐτῆς ἐπειγομένων, τῆς τε ἐπικουρίας ἀπεστέρησε, καὶ προσδιετάραξε. καὶ τότε μὲν μετὰ τοῦτ' (ἤδη γὰρ χειμὼν ἦν) ἀπεχώρησαν C ἐς τὰ ἑαυτῶν τείχη ἀμφότεροι, καὶ ἡσύχαζον. * τὰ δὲ δὴ Κόμανα τῆς τε νῦν Καππαδοκίας ἐστί, καὶ ἐδόκει ποτὲ τῆς Ἀρτέμιδος τὸ Ταυρικὸν βρέτας, καὶ τὸ γένος τὸ Ἀγαμεμνόνειον δεῦρο ἀεὶ ἔχειν. καὶ ὅπως μὲν ἐς αὐτοὺς ταῦτα ἀφίκετο, ἢ ὅπως διέμεινεν, οὐ δύναμαι σαφές, πολλῶν λεγομένων, εὑρεῖν· ὃ δὲ ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, φράσω. δύο αὗται πόλεις ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ὁμώνυμοι, οὔτε πάνυ πόρρω ἀπ' ἀλλήλων εἰσί, καὶ τῶν D αὐτῶν περιέχουσι. καὶ γὰρ μυθολογοῦσι καὶ δεικνύουσι τά τε ἄλλα πάντα ἐκ τοῦ ὁμοίου, καὶ τὸ ξίφος, ὡς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῆς Ἰφιγενείας ὄν, ἀμφότεραι ἔχουσι. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον εἰρήσθω.

Τῷ δ' ἐπιγιγνομένῳ ἔτει, ἐπί τε Μανίου Ἀκιλίου καὶ ἐπὶ Γαΐου Πείσωνος ὑπάτων, ὁ μὲν Μιθριδάτης τῷ Τριαρίῳ πρὸς Γαζιούρσις ἀντεκάθητο· προκαλούμενός τε ἅμα αὐτὸν ἐς μάχην, καὶ ἐξοργίζων. τά τε γὰρ ἄλλα, E καὶ ἐν τῇ ἐπόψει τῇ τῶν Ῥωμαίων αὐτός τε ἤσκει, καὶ τοὺς στρατηγικὰς γυμνασίας ἐποιεῖτο, ὅπως πρὶν τὸν Λούκουλλον ἐπελθεῖν, ἐκεῖνόν τε συμβαλὼν (ὥσπερ ἤλπισε) κρατήσῃ, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀρχῆς ἀνασώσηται. ἐπεὶ δ' οὐκ ἐκινεῖτο, πέμπει τινὰς πρὸς Δάδασα φρούριον, ἐν ᾧ τὰ σκεύη τοῖς Ῥωμαίοις ἀπέκειτο, ἵν' ἐκείνοις τε ἐπαμύνοντα αὐτὸν ἐς χεῖρας ὑπαγάγηται. καὶ

ris obſeſſus, oppugnatúſque: à Triario ſeruatus eſt. Is Triarius quum ex Aſia eâ ad Lucullum iter faciens rem geſtã accepiſſet, coacta ex iis qui aderant quàm maxima poterat manu, Mithridatem, totum exercitum Romanum aduerſum ſe venire putãtem, terruit, vt is antequam in conſpectum eius veniret, retrocederet: Triarius audacior factus, vſque in Commagenos fugientem inſecutus, ibi vicit. Caſtra habebat Mithridates ex altera eius fluuii parte qua Romani accedebant: eos vt ex itinere feſſos aggrederetur, iſte occurrit: reliquos inter prælium per alium pontem ſubſidio ſibi venire iuſſit. Quũ diu æquo marte certatum eſſet, pons abruptus, quum multi confertim per eum tranſire contenderẽt, Mithridatẽ ſubſidiis deſpoliauit, perturbauítque. Ab hoc cõflictu vtrique (hyems enim iam appetierat) ſe in caſtella ſua receperunt. * Cæterùm Comana in ea quæ nũc vocatur Cappadocia ſunt: creditúmque eſt ſemper in hunc vſque diem ibi ſimulacrum Dianæ Tauricæ, genúſque Agamemnonis fuiſſe. Quæ quomodo eò peruenerint, ibíve manſerint, inter tot opiniones dicere non habeo: id quod exploratum mihi eſt, dicam. Duæ vrbes ſunt Cappadociæ, non procul inter ſe diſtantes, communiáque omnia habentes. nam cùm reliquá omnia ſimilia vtrinque fabulantur oſtentántque, tum vtraque vrbs gladium habet, quem verum Iphigeniæ eſſe autumant. Atque hæc hactenus.

Anno proximo, M. Acilio, & C. Piſone conſulibus, Mithridates, ad Gaziurſa Triario oppoſitis caſtris, prouocare hominem ad prælium, atque irritare intendit, cùm aliis rebus, tum in cõſpectu Romanorum milites ſuos ſéque in armis exercendo: vt cum eo congreſſus ante Luculli aduentum, ſuperiórque factus (quod ſperabat) reliquam etiam regni partem recuperaret. Quum Triarium non eliceret, ad caſtellum, cui Dadaſa nomen erat, oppugnandum, ſuorum aliquos mittit, in quo impedimenta Romanorum aſſeruabantur: vt Romanos ei opitulaturos in manus ſuas perduceret. Ne-

Triarius Mithridatem fugat, & vincit.

Comana.

Dianæ Tauricæ ſimulacrũ.

Iphigeniæ gladius.

Anno vr. c. 687. Mithridates Triarium vincit.

que id eum fefellit. Quum enim eatenus Triarius Mithridatis multitudinē reformidās, Lucullúmque, quem accersierat, operiens, se cōtinuisset, postquam Dadasa oppugnari accepit, militésque rebus suis metuentes, tumultuantes, minati sunt se iniussu eius, nisi ipsos educeret, ad defendēdū ituros, inuitus castris excessit. Barbari iam castello appropinquantes adorti, circumfusique ob multitudinem suam, partim ceciderūt: partim in campum compulsos, in quē Romani fluuium excurrere ignorabant, circumuecti obtruncauerunt. Ac, nisi quidam ex Romanis, se vnum ex Mithridatis cōmilitonibus (nam, quemadmodum antè dixi, eius generis secum is haud paucos habebat) simulans, propè cōgressus, tanquam dicere quippiam cupiens, regi vulnus intulisset, occidione deleti omnes fuissent. nunc ille huius facinoris autor deprehensus, cæsus est: barbaris verò ea de re perturbatis, Romani multi effugerunt. Mithridates, curato vulnere, suspicatus alios quoque præterea in suo exercitu hostes esse, militum delectum quasi aliùs rei causa instituit: iussísque singulis confestim in sua tabernacula se recipere, Romanos solos deprehensos occidit. Interim Lucullus aduenit: & quanquam eam de se opinionem præbebat, facilè ipsum hîc quoque superaturum, amissáque omnia non magno labore recepturum, nihil tum confecit. Nam & Mithridates ad Talaura loco edito consederat, neque ad pugnandum educebat: & Medus Mithridates, alter Tigranis gener, Romanos palantes repentè adortus, magna clade affecerat: præterea ipse Tigranes aduētare ferebatur. Super hæc omnia in exercitu quoque Luculli seditio erat. nam Valeriani milites, qui militia liberati prius, iterum stipendia faciebāt, iam antè ad Nisibin tumultuati fuerant, victoria, quietéque, & rerum copia luxuriantes, adhæc absente Lucullo (quippe is plerūque peregrè ibat) degentes: præcipuè verò commoti à P. quodam Clodio, quem alii Claudium nomināt) homine innata quadam nouarum rerum cupiditate infecto; quanquam eius sororē Lucullus in matrimonio habebat.

Mithridates vulneratur.

Mithridates omnes Romanos transfugas cædit.

Mithridates Medus, Tigranis gener.

Valeriani milites à Lucullo deficiunt.

P. Clodius legionibus Valerianis ad Nisibin defectionis à Lucullo autor.

A εἶχεν οὕτως. ὁ γὰρ Τριάριος τέως μὲν τό, τε πλῆθος τοῦ Μιθριδάτου φοβούμενος, καὶ τὸν Λούκουλλον (μετεπέμπετο γὰρ αὐτὸν) προσδεχόμενος, ἡσυχίαν εἶχεν· ὡς δὲ τά τε Δάδασα πολιορκούμενα ἐπύθετο, καὶ οἱ στρατιῶται δείσαντες περὶ αὐτοῖς ἐταράττοντο, καὶ ἐπηπείλουν εἰ σφᾶς μηδεὶς ἐξάγοι, καὶ αὐτοκέλευστοι βοηθήσειν σφίσι· καὶ ἄκων ἐξανέστη, καὶ αὐτῷ οἱ βάρβαροι προσχωροῦντι ἤδη προσπεσόντες, τοὺς μὲν ἐν χερσὶ τῷ τε πλήθει σφῶν πε- B ριέσχον καὶ κατειργάσαντο, τοὺς δὲ καὶ ἐς τὸ πεδίον ἐκφυγόντας, ἀγνοίᾳ τοῦ τὸν ποταμὸν ἐς αὐτὸ ἐκτετράφθαι, περιελαύνοντες ἔκτεινον. καὶ πασσυδὶ ἂν σφᾶς διέφθειραν, εἰ μή τις τῶν Ῥωμαίων τις πλασάμενος ὡς καὶ ἐκ τῆς τοῦ Μιθριδάτου συμμαχίδος ὢν (ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ αὐτοῖς τρόπῳ συστρατευομένους, ὥσπερ εἶπον, οὐκ ὀλίγους εἶχε) προσῆλθέ τε οἱ, ὡς καὶ εἰπεῖν τι βουλόμενος, καὶ ἔτρωσεν αὐτόν. οὕτω γὰρ ἐκεῖνος μὲν συλληφθεὶς ἀπεσφάγη· τα- C ραχθέντων δὲ πρὸς τοῦτο τῶν βαρβάρων, συχνοὶ τῶν Ῥωμαίων διέφυγον. Μιθριδάτης μὲν δὴ τό, τε τραῦμα ἰᾶτο, καὶ προσυποτοπήσας καὶ ἄλλους τινὰς τῶν πολεμίων ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἶναι, ἐξέτασιν τῶν στρατιωτῶν ὡς καὶ κατ' ἄλλο τι ἐποιήσατο· καὶ κελεύσας σφᾶς ἐς τὰς ἑαυτῶν σκηνὰς ὡς ἑκάστους κατὰ τάχος ἀναχωρῆσαι, κατεφώρασε, καὶ τοὺς Ῥωμαίους μονωθέντας διέφθειρε. κἂν τούτῳ ὁ Λούκουλλος ἐπελθὼν δόξαν μέν τισι παρέσχεν ὡς καὶ ἐκεῖνα ῥᾳ- D δίως κρατήσων, καὶ πάντα τὰ προειμένα δι' ὀλίγου κομιούμενος, οὐ μέντοι καὶ κατέπραξέ τι. ὅ, τε γὰρ Μιθριδάτης ἐς τὰ μετέωρα πρὸς Ταλαύροις ὄντα ἱδρυθεὶς, οὐκ ἀντεπῄει αὐτῷ· καὶ ὁ Μιθριδάτης ὁ ἕτερος ὁ ἐκ Μηδείας γαμβρὸς τοῦ Τιγράνου ἐσκεδασμένοις τοῖς Ῥωμαίοις ἐξαίφνης προσπεσὼν, συχνοὺς ἀπέκτεινεν. ὅ, τε Τιγράνης αὐτὸς προσιὼν ἠγγέλθη, καὶ τὸ στράτευμα ἐστασίασεν. οἱ γὰρ Οὐαλέριοι οἱ τῆς τε στρατείας ἀφεθέντες, καὶ μετὰ τοῦτ' αὖ- E θις στρατευσάμενοι, ἐκινήθησαν μὲν καὶ ἐν τῇ Νισίβει, ἔκ τε τῆς νίκης καὶ ἐκ τῆς ἡσυχίας, τοῦ τε τὰ ἐπιτήδεια ἄφθονα ἔχειν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Λουκούλλου τὰ πολλὰ, διὰ τὸ πολλαχόσε ἐκδημεῖν αὐτὸν, διαιτᾶσθαι· καὶ μάλιστα ὅτι Πούπλιός τις Κλώδιος (ὃν Κλαύδιον τινὲς ἐκάλεσαν) συνεστασίαζε σφᾶς ὑπὸ ἐμφύτου νεωτεροποιίας, καίπερ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τῷ Λουκούλλῳ συνοικούσης.

A ἐξεταράχθησαν δὲ καὶ τότε ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸν Ἀκίλιον τὸν ὕπατον, ὃς τῷ Λουκούλλῳ διάδοχος δι' ἅπερ εἶπον ἐξεπέμφθη, πλησιάζοντα ἐπύθοντο. ἐν γὰρ ὀλιγωρίᾳ αὐτὸν, ὡς καὶ ἰδιωτεύοντα, ἤδη ἐποιοῦντο. ὁ οὖν Λούκουλλος ἔκ τε τούτων, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Μάρκου τοῦ πρὸ τοῦ Ἀκιλίου ὑπατεύσαντος, ἐς Κιλικίαν, ἧς ἄρχειν ἔμελλε, παριόντος, ἐπικουρίαν αἰτήσας οὐκ ἔτυχεν, ἐν ἀπόρῳ ἐγένετο, καὶ ὀκνήσας μὲν διὰ κενῆς ἀναστῆναι, δείσας δὲ καὶ κατὰ χώραν μεῖναι, B ἐπὶ τὸν Τιγράνην ὥρμησεν, εἴπως ἐκεῖνόν τε ἀπροσδόκητόν τε ἅμα καὶ κεκμηκότα ἐκ τῆς ὁδοῦ τρέψαιτο, καὶ τοὺς στρατιώτας διὰ τούτου παύσειε στασιάζοντας. οὐ μὴν καὶ ἐπιτυχὴς οὐδετέρου ἐγένετο. ἀκολουθεῖ γὰρ αὐτῷ τὸ στράτευμα μέχρι που τινός, ὅθεν ἐς τὴν Καππαδοκίαν ἐκτραπέσθαι ἦν· ἐκεῖ γὰρ πάντες ὁμοθυμαδὸν, μηδὲ φθεγξάμενοί τι, ἀπετράποντο. καὶ οἵ γε Οὐαλέριοι, μαθόντες ὅτι τῆς στρατείας παρὰ τοῖς οἴκοι τέλεσιν ἀφεῖνται, παντελῶς ἀπεχώρησαν. C καὶ θαυμάσῃ μηδεὶς ὅτι στρατηγικώτερος ἀνδρῶν ὁ Λούκουλλος γενόμενος, καὶ πρῶτός τε Ῥωμαίων τὸν Ταῦρον σὺν στρατῷ καὶ ἐπὶ πολέμῳ διαβὰς, καὶ δύο βασιλέας οὐκ ἀσθενεῖς ἐπικρατήσας, (ἕλοι τ' ἂν, εἴπερ ταχέως διαπολεμῆσαι ἐβεβούλητο) οὐκ ἐδύνατο τῶν συστρατευομένων οἱ ἄρχειν, ἀεί τε ἐστασίαζον, καὶ τέλος κατέλιπον αὐτόν. πολλά τε γὰρ σφίσι προσέταττε, καὶ δυσπρόσοδος ἀκριβής τε ἐν ταῖς τῶν D ἔργων ἀπαιτήσεσι, καὶ ἀπαραίτητος ἐν ταῖς τιμωρίαις ὤν, οὐκ ἠπίστατο οὔτε λόγῳ τινὶ προσαγαγέσθαι, οὔτε ἐπιεικείᾳ ἀναρτήσασθαι, οὐ τιμῆς, οὐ χρημάτων μεταδόσει προσεταιρίσασθαι, ὧν πάντων ἄλλως τε καὶ ἐν πλήθει, καὶ μάλιστα στρατευομένῳ, δεῖ. καὶ διὰ τοῦθ' οἱ στρατιῶται, ἕως μὲν εὖ τε ἐφέροντο, καὶ τὰς ἁρπαγὰς ἀνταξίας τῶν κινδύνων εἶχον, ἠκροῶντο αὐτοῦ· ἐπεὶ δὲ ἔπταισαν, καὶ ἐς φόβον ἀντὶ τῶν ἐλπίδων αὖτις κατέστησαν, οὐδὲν ἔτι προετίμησαν. τεκμήριον δὲ, ὅτι τοὺς αὐτοὺς τούτους E ὁ Πομπήιος λαβὼν (καὶ γὰρ τοὺς Οὐαλερίους αὖθις κατελέξατο) οὐδ' ὁπωσοῦν στασιάζοντας ἔσχε. τοσοῦτον ἀνὴρ ἀνδρὸς διαφέρει. ὡς δ' οὖν τοῦθ' οἱ στρατιῶται ἔπραξαν, πᾶσάν τε ὀλίγου τὴν ἀρχὴν ὁ Μιθριδάτης

A Tum verò turbę inter eos existebant, cùm aliis de causis, tum quòd auditum, Acilium consulem, qui ob eas quas memoraui causas Lucullo successor missus erat, appropinquare, faciebat vt Lucullum quasi priuatum iam contemptui haberent. Quibus motus Lucullus, ac prætera quòd quũ à Marcio (qui ante Acilium consul fuerat) in Ciliciam sibi mandatam adueniente subsidium petiisset, id non impetrauerat: in magnam solicitudinem deuenit. nam & nudatus militi- B bus decedere metuebat, & periculosum videbatur ibi locorum permanere. Itaque in Tigranem proficisci decreuit: sperans fore vt eum inopinantem simul ac itinere fatigatum fundens, aliquo modo seditiones militum componeret. Quorum neutrũ ipsi successit. etenim milites, aliquandiu secuti, quum in Cappadociam iter flectendum esset, omnes vnanimiter, ne verbo quidem vllo facto, sese conuerterũt. Valeriani autem quum sibi C militiæ missionem factam à magistratibus Romæ audirent, omnino à signis dilapsi sunt. Enimuero mirum videri nemini debet, Lucullũ, quum imperatoriæ artis peritissimus fuerit, primúsque Romanorum cum exercitu belli gerẽdi causa Taurum transiuerit, duos reges, haud illos imbelles, deuicerit (quos, si celeriter patrare bellum voluisset, capere potuisset) nequiuisse ita suis militibus præesse, quin & semper tumultuarentur, & ipsum tandem desererent. Multa enim ipsis D iniungere solebat: difficilis erat in cõgressibus, operum exactor perquam attentus, in pœnis irrogandis inexorabilis: ita neque sermone, neque æquitate sibi eos deuincire, neque honorum pecuniæve muneribus conciliare nouerat. quæ profectò cùm omnis multitudo, tum præsertim militaris requirit. Ita factum est vt quandiu ex sententia omnia succederent, prædásque laboribus pares adipiscerentur milites, dicto audientes Lu- E cullo essent: posteaquam aduersas res experti, pro spe metum propositum sibi viderunt, eius autoritatem defugerunt. Cuius rei certum est signum, quòd quum eosdem Pompeius accepisset (is enim Valerianos milites iterum conscripsit) citra omnem seditionem ipsis vsus est. adeò vir viro præstat. Hæc agentibus militibus, propè totum regnum suum Mithridates re-

Cur Lucullus à militibus suis destitutus fuerit.

cepit, Cappadociæque multum detrimenti intulit: neque Lucullo obstante, quòd Acilium prope esse prętenderet, neque ipso Acilio desendente. Is enim quũ prius festinasset, vt victoriã Lucullo præriperet, vbi tum quæ acta essent resciuit, ne ad exercitum quidẽ venit, sed in Bithynia tempus traxit. Marcius verò Lucullo auxilium non tulit, causatus milites se nolle sequi. In Ciliciam autẽ quum venisset, Menemachum quendam, qui à Tigrane defecerat, in suam fidem accepit: P. verò Clodium (cuius sororem ipse quoque coniugem habebat) qui metu perpetratorum apud Nisibin, à Lucullo desciuerat, rei nauali præfecit. Atque is Clodius à maritimis prædonibus captus, ab iisque Pompeium reformidantibus dimissus, Antiochiam Syriæ se contulit, vt eos cum Arabiis disceptantes auxilio iuuaret. Ibi quum simili modo nõnullos ad seditionem cõcitaret, parum abfuit quin periret. * *

Acilii ignauia.

Marcius proconsul Lucullum non adiuuat.

Clodius rei nauali præfectus, à piratis capitur.

Antiochiæ seditionem mouet.

A ἀνεκτήσατο, καὶ τὴν Καππαδοκίαν ἰσχυρῶς ἐλυμήνατο· μήτε Λουκούλλου, προφάσει τοῦ τὸν Ἀκίλιον ἐγγὺς εἶναι, μήτε ἐκείνου προσαμύνοντος αὐτῇ. ἐπειγόμενος γὰρ πρότερον ὡς καὶ τὴν τοῦ Λουκούλλου νίκην ὑφαρπάσων, τότε, ἐπὶ τῶν γεγονότων ᾔσθετο, οὔτε πρὸς τὰ στρατόπεδα ἦλθε, καὶ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ ἐχρόνισε. Μάρκιος δὲ Λουκούλλῳ μὲν οὐκ ἐπεκούρησε, πρόσχημα τοὺς στρατιώτας, B ὡς οὐκ ἐθελήσαντάς οἱ ἀκολουθῆσαι, ποιησάμενος· ἐς δὲ τὴν Κιλικίαν ἀφικόμενος, Μενέμαχόν τινα ἀπαυτομολήσαντα τοῦ Τιγράνου ἐδέξατο· καὶ τὸν Κλώδιον ἀποστάντα ἀπὸ τοῦ Λουκούλλου, δέει τῶν ἐν τῇ Νισίβει γενομένων, ἐπὶ τὸ ναυτικὸν ἐπέστησεν. ἀδελφὴν γάρ τινα αὐτοῦ καὶ ἐκεῖνος γυναῖκα εἶχε. καὶ ὁ μὲν ἁλούς τε ἐς καταποντιστὰς, καὶ ἀφεθεὶς ἀπ' αὐτῶν, πρὸς τὸν ἐκ τοῦ Πομπηίου C φόβον, ἔς τε τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἦλθεν, ὡς καὶ πρὸς τοὺς Ἀραβίους, πρὸς οὓς τότε διεφέροντο, συμμαχήσων σφίσι, κἀνταῦθα στασιάζων τινὰς ὁμοίως, ὀλίγου διεφθάρη. *

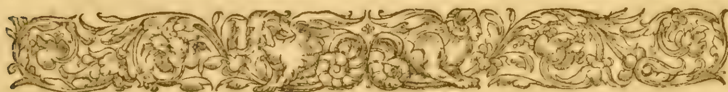

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER tricesimus & sextus.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ τριακοστὸν ἕκτον βιβλίον.

Deest principium.

Λείπει ἡ ἀρχή.

* * *

parcit: dominandíque cupiditate impulsus, Cretenses, quibuscum certis conditionibus pactus erat, inuasit: nulla habita fœderis, si quando id ei obtẽdebatur, ratione: adeò antequam Pompeius adueniret, damnum eis dare properabat. Nam Octauius quidẽ, qui sine exercitu aderat (& erat eò nõ tanquam ad bellum obeundum, sed ad accipiendas in fidem populi Romani vrbes missus) nihil interpellabat. At verò Cornelius Sisenna Græciæ ea tempestate præfectus, comperta re in Cretam venit, Metellúmque, vt populis parceret, monuit: quem vbi ab instituto deducere non potuit, nihil quicquam ad eum coercendum egit. Itaque Metellus, multis afflictis, Eleutheræ vrbi per proditionem acceptæ

Q. Metelli res in Creta gestę.

Octauius.

Cornel. Sisenna.

* *

φείδεται· δυναστείας τε ἐρῶν, καὶ τοῖς Κρησὶ τοῖς ὁμολογήσασιν αὐτῷ προσέβαλε· D καὶ οὔτε τὰς σπονδὰς προτεινομένων σφῶν ἐφρόντιζε, κακῶσαί τε αὐτοὺς, πρὶν τὸν Πομπήιον ἐπελθεῖν, ἠπείγετο. ὅ, τε γὰρ Ὀκταούιος ἄνευ δυνάμεως παρὼν (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐπὶ πολέμῳ τινὶ, ἀλλ' ἐπὶ παραλήψει τῶν πόλεων ἐπέμπετο) ἡσυχίαν ἦγε· καὶ Κορνήλιος Σισέννας ὁ τῆς Ἑλλάδος ἄρχων ἦλθε μὲν ἐς τὴν Κρήτην, ὡς ταῦτ' ἐπύθετο, καὶ παρῄνεσε τῷ Μετέλλῳ φείσασθαι τῶν δήμων· οὐ μέντοι καὶ ἀντέπραξέ τι, μὴ πείσας. ἄλλοις τε οὖν πολλοῖς ἐκεῖνος ἐλυμήνατο, E καὶ Ἐλευθέραν τὴν πόλιν ἐκ προδοσίας ἑλὼν,

ἠργυρολόγησε. πύργον γάρ τινα οἱ προδόντες, ἔκ τε πλίνθων πεποιημένον καὶ μέγιστον δυσμαχώτατόν τε ὄντα, ὄξει συνεχῶς νυκτὸς διέβρεξαν, ὥστε θραυστὸν γενέσθαι. καὶ μετὰ τοῦτο Λαππὰν, καίτοι τοῦ Ὀκταουίου αὐτὴν κατέχοντος, ἐκ προσβολῆς εἷλε· καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐδὲν κακὸν εἰργάσατο, τοὺς δὲ δὴ Κίλικας τοὺς σὺν αὐτῷ ὄντας ἔφθειρεν. ἀγανακτήσας οὖν ἐπὶ τούτῳ ὁ Ὀκτάβιος, οὐκέθ' ἡσύχασεν, ἀλλὰ πρότερον μὲν τοῖς τοῦ Σισέννου στρατιώταις (νοσήσας γὰρ ἐκεῖνος ἐτεθνήκει) χρώμενος, ἐπεβοήθη πη τοῖς κακουμένοις· ἔπειτα δὲ ἀνακομισθέντων αὐτῶν, πρός τε τὸν Ἀριστίωνα ἐς Ἱεράπυδνα ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπολέμει. οὗτος γὰρ ὡς τότε ἐκ τῆς Κυδωνίας ἀπεχώρησε, Λούκιόν τε τινὰ Βάσσον ἀνταναχθέντα οἱ ἐνίκησε, καὶ τὰ Ἱεράπυδνα κατέλαβε. καὶ χρόνον μέν τινα ἐκαρτέρησαν· τοῦ δὲ δὴ Μετέλλου ἐπιόντος σφίσι, τό, τε τεῖχος ἐξέλιπον, καὶ ἐξαναχθέντες, χειμῶνί τε ἐχρήσαντο, καὶ ἐς τὴν γῆν ἐκπεσόντες, συχνοὺς ἀπέβαλον. κἀκ τούτου ὁ Μέτελλος πᾶσαν τὴν νῆσον ἐχειρώσατο. Κρῆτες μὲν οὖν οὕτως, ἐλεύθεροί τε πάντα τὸν ἔμπροσθεν χρόνον γενόμενοι, καὶ δεσπότην ὀθνεῖον μηδένα κτησάμενοι, κατεδουλώθησαν. Μέτελλος δὲ τὴν μὲν ἐπίκλησιν ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε· τὸν δὲ δὴ Πανάρην, τόν τε Λασθένη (καὶ γὰρ ἐκεῖνον εἷλεν) οὐκ ἠδυνήθη πέμψαι ἐν τοῖς ἐπινικίοις. ὁ γὰρ Πομπήιος, ἀναπείσας τῶν δημάρχων τινὰ, προαφείλετο αὐτοὺς, ὡς καὶ ἑαυτῷ κατὰ τὴν ὁμολογίαν, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῳ, προσχωρήσαντας.

Λέξω δὲ ἤδη καὶ ὃ κατὰ τοῦτον πῶς ἐγένετο. οἱ καταποντισταὶ ἐλύπουν μὲν ἀεὶ τοὺς πλέοντας, ὥσπερ καὶ τοὺς ἐν τῇ γῇ οἰκοῦντας τὰς λῃστείας ποιούμενοι. οὐ γάρ ἐστιν ὅτε ταῦτ' οὐκ ἐγένετο, οὐδ' ἂν παύσαιτό ποτε, ἕως δ' ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾖ. ἀλλὰ πρότερον μὲν ἔν τε τόποις τισὶ, κἂν τῇ ὥρᾳ μόνῃ, κατ' ὀλίγους, καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐλῄστευον· τότε δὲ, ἐξ οὗ πολλαχῇ τε ἅμα καὶ συνεχῶς ἐπολεμήθη, καὶ πολλαὶ μὲν πόλεις ἀνάστατοι ἐγένοντο, πᾶσι δὲ καὶ τοῖς διαφυγοῦσιν αὐτῶν αἱ τιμωρίαι ἐπηρτῶντο, καὶ ἀδεὲς οὐδενὶ οὐδὲν ἦν, πάμπολλοι πρὸς

A ceptæ (eius proditionis autores turrim latericiam magnæ molis, expugnatuque lõgè omnium difficillimam, aliquot noctibus continenter ita aceto madefecerant vt perfringi posset) stipendium imperauit: deinde Lappam vi cepit, nihil moratus Octauium, qui eam tum temporis tenebat: & ab Octauio quidem vim omnẽ abstinuit, Cilices autem quos is secum habebat, interemit. Id verò indignum ratus Octauius, non iam vt antè quietem egit: sed primùm accepto exercitu Sisennæ, B qui tum fortè morbo absumptus erat, oppressis opitulatus est: iis restitutis ad Aristionem se in vrbem Hierapydna contulit: ibique communi consilio bellum gesserunt. Is Aristion tum Cydonia excesserat: & deuicto L. Basso qui se ei opposuerat, Hierapydna occupauerat. Aliquandiu quũ perseuerassent, postquam aduersum se ire Metellum perceperũt, muris relictis vela in altum dederunt: ibi tum tempestate vexati, & in terram C multis suorum amissis, eiecti sunt. Metellus totam exinde insulam subegit. Eo modo Cretensibus, qui ante id tempus in perpetua libertate vixerãt, neque vnquam alienigenæ domino paruerant, seruitutis iugum impositum est: cognomentúmque Cretici Metello dederunt. Is tamen neque Panarem, neque Lasthenem (nam & hunc ceperat) in triumpho vt duceret obtinuit: quos Pompeius auxilio cuiusdam tribuniplebis ad hoc persuasi Metello eripuit, quòd sibi ex pa- D cto eos, nõ Metello, accessisse diceret.

Aristion.

Creta subacta.

Belli piratici origo.

Et Pompeii quidem res gestas iam nunc exponam. Semper quidem nauigantibus maritimi prædones infesti fuerunt, quomodo & terram habitãtes ab iis qui in continenti prædas agunt, subinde inuadebantur: atque id quidem & semper contingit, neque finis vlla erit, quandiu eadem hominum natura manebit. Enimuero superioribus temporibus, in certis tantũ E quibusdam locis, idque sola æstate, pauci quidam homines prædationibus cùm terram tum etiam mare infestabant: eo autem tempore, quòd variis in locis continentia bella fuissent, multę vrbes euersæ essent, omnibus qui præsens periculum effugissẽt, supplicia imminerẽt, ac nihil vsquam tutum iis esset, horũ maxima pars ad

prædas exercendas animum adiecit. Quæ in continēti fiebant, haud difficillimè ſublata profligatáque ſunt: nã & in conſpectũ populorũ incidebant, & ipſum damnum citius ſentiebatur, præterea comprehendi autores facilè poterant: contra maritima ſubinde ad ſummum ingraueſcebant. Occupato enim populo Romano in debellandis hoſtibus, vehementer increuerant piratæ: & multis locis circumnauigatis, ſui omnes ſimiles ſibi adiunxerant, ita vt nonnulli aliis frequentes admodum ad ſuppetias tanquam ex fœdere ferēdas irent. Hoc modo quæ egerint, iam antè dictum eſt. Poſtquam ea fœdera ſoluta ſunt, tamen non quieſcere prædones, verùm ipſi per ſe ſingulatim plurima ac grauia damna Romanis eorúmque ſociis dare: neque iam, velut antè, paucis nauigiis, ſed magnis claſſibus nauigare, imperatoribus ad id delectis: ita eorũ quoque nomen iam notum fieri. Principio in nauigantes præſertim vis facta, quibus ne hyeme quidem tutis eſſe concedebant: adeò audacia ſua, vſu, atque ſucceſſu elati, etiam tunc temporis ſecuri mare vſurpabant: poſtmodo & eos qui in portibus eſſent, aggreſſi ſunt. Qui ad nauale prælium aduerſus eos tentandum exire auſi ſunt, plerique victi perierunt. Neque, ſi quis ſuperior factus fuit, eorum quēpiam potuit comprehendere: tantum velocitate nauigandi aliis præſtabant. Itaque, tanquam viciſſent, paulo pòſt reuerſi, non villas tantùm & agros, ſed ipſas etiam vrbes vaſtabant, vel incēdebant: nonnullas etiam ſui iuris efficiebant, ac in his tanquam apud amicos ſua hybernacula ædificabant, iíſque tanquam receptaculis ad bellum vtebantur. Quum ex animi ſententia hæc ſuccederent, egreſſi in continentem terram, ibíque eos etiam quibus in mari nihil erat negotii, non Romanorum modò ſocios extra Italiam habitantes, verùm ipſius quoque Italiæ incolas multis modis affiixerunt. Rati enim fore vt, ſi ab hac quoque regione ſe non abſtinuiſſent, & quæſtus vberiores ex ea adipiſcerentur, & eo maiorem aliis populis terrorem incuterent: cùm ad alias Italiæ vrbes appulerunt, tum ipſa etiam oſtia claſſe intrauerunt. ibi, nauibus combuſtis, direptis omnibus, tandem, quum impunè omnia ferrent, in terra diutius

A λῃστείαν ἐτράποντο. καὶ τὰ μὲν ἐν ταῖς ἠπείροις λῃστικά, ἅτε καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν δήμων μᾶλλον ὄντα, καὶ τήν τε αἴσθησιν τῆς βλάβης ἐγγύθεν, καὶ τὴν σύλληψιν οὐ πάνυ χαλεπὴν ἔχοντα, ῥᾷόν πως κατελύετο· τὰ δὲ ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐπὶ πλεῖστον ἐπηυξήθη. τῶν γὰρ Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἀντιπολεμίους ἀσχολίαν ἀγόντων, ἐπὶ πολὺ ἤκμασαν, πολλαχόσε τε περιπλέοντες, καὶ πάντας τοὺς ὁμοίους σφίσι προστιθέμενοι· ὥστε τινὰς αὐτῶν καὶ ἐν

B συμμαχίας λόγῳ συχνοῖς ἐπικουρῆσαι. καὶ εἴρηται μὲν ὅσα μετὰ τῶν ἄλλων ἔπραξαν· ἐπεὶ δ' οὖν κἀκεῖνα διελύθη, οὐκ ἐπαύσαντο, ἀλλ' αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς πολλὰ καὶ δεινὰ τούς τε Ῥωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους σφῶν ἐκακούργησαν. οὔτε γὰρ κατ' ὀλίγους ἔτι, ἀλλὰ στόλοις μεγάλοις ἔπλεον, καὶ στρατηγοὺς εἶχον· ὥστε καὶ ὄνομα αὐτοὺς μέγα κεκτῆσθαι. ἦγόν τε καὶ ἔφερον πρώτους μὲν καὶ μάλιστα τοὺς πλέοντας (οὐδὲ γὰρ τὴν χειμερινὴν ὥραν

C ἀσφαλῆ αὐτοῖς παρεῖχον, ἀλλ' ὑπό τε τῆς τόλμης καὶ ὑπὸ τοῦ ἔθους, τῆς τε εὐπραγίας, καὶ τότ' ἐπ' ἀδείας ταῖς ναυτιλίαις ἐχρῶντο) ἔπειτα καὶ τοὺς ἐν τοῖς λιμέσιν ὄντας. καὶ γὰρ εἴ τις ἀντανάγεσθαι σφίσιν ἐτόλμησε, μάλιστα μὲν, ἡττηθεὶς ἀπώλετο· εἰ δὲ καὶ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἑλεῖν γε αὐτῶν οὐδένα ὑπὸ τοῦ ταχυναυτεῖν σφᾶς ἐδύνατο. καὶ οὕτως ὑποστρέφοντες διὰ βραχέος, ὡς κεκρατηκότες, τὰ μὲν ἔτεμνον καὶ κατεπίμπρασαν, οὐχ ὅτι χωρία καὶ

D ἀγρούς, ἀλλὰ καὶ πόλεις ὅλας· τὰ δὲ καὶ ᾠκειοῦντο· ὥστε καὶ χειμάδια καὶ ὁρμητήρια καθάπερ ἐν φιλίᾳ γε ποιεῖσθαι. προχωρούντων δὲ αὐτοῖς τούτων, καὶ ἐς τὴν ἤπειρον ἀνέβαινον, καὶ πολλὰ καὶ ἐκείνους τοὺς μηδὲ χρωμένους τῇ θαλάσσῃ ἐλύπουν. καὶ ταῦτα οὐ τὴν ἔξω συμμαχίδα αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰταλίαν αὐτὴν ἐποίουν. τά τε γὰρ κέρδη τὰ αὐτόθεν μείζω ἔσεσθαι, καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ἐπὶ πλέον ἐκφοβήσειν, ἂν μηδὲ

E ἐκείνης ἀπέχωνται, νομίζοντες, ἔς τε τὰς ἄλλας τὰς ταύτῃ πόλεις, καὶ ἐς αὐτὰ τὰ Ὤστια ἐσέπλεον· καὶ τάς τε ναῦς ἔκαιον, καὶ πάνθ' ἥρπαζον· καὶ τέλος, ὡς οὐδεμία σφῶν ἐπιστροφὴ ἐγίνετο, τάς τε διατριβὰς ἐν τῇ γῇ

ἐποιοῦντο, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὅσους μὴ διώλλυσαν, τά τε σκῦλα ὅσα ἐλάμβανον, ἀδεῶς ὥς γε καὶ ἐν οἰκείᾳ διετίθεντο. καὶ ἐλῄστευον μὲν ἄλλοι ἄλλοθι (οὐ γάρ που ἐν πάσῃ ἅμα τῇ θαλάσσῃ αὐτοὶ κακουργεῖν ἐδύναντο) τοσαύτῃ μέντοι φιλίᾳ πρὸς ἀλλήλους ἐχρῶντο, ὥστε σφᾶς καὶ χρήματα καὶ ἐπικουρίας καὶ τοῖς πάνυ ἀγνῶσιν, ὡς καὶ οἰκειοτάτοις, πέμπειν· καὶ διὰ τοῦτό γε οὐχ ἥκιστα ἴσχυσαν, ὅτι τούς τε θεραπεύοντάς τινας αὐτῶν πάντες ἐτίμων, καὶ τοὺς προσκρούσαντάς τισι πάντες ἐλεηλάτουν. ἐς τοσοῦτον μὲν δὴ τὰ τῶν καταποντιστῶν ἤρθη, ὥστε καὶ μέγαν καὶ συνεχῆ καὶ ἀπροφύλακτον καὶ ἄπιστον τὸν πόλεμον αὐτῶν γενέσθαι. οἱ δὲ δὴ Ῥωμαῖοι ἤκουον μὲν ταῦτα, καί τινα καὶ ἑώρων (οὔτε γὰρ ἄλλο τι τῶν ἐπακτῶν ἐφοίτα σφίσι, καὶ ἡ σιτοπομπεία παντελῶς ἀπεκέκλειστο) οὐ μέντοι καὶ μεγάλην, ὅτε γε ἐχρῆν, φροντίδα αὐτῶν ἐποιήσαντο· ἀλλ' ἐξέπεμπον μὲν καὶ ναυτικὰ καὶ στρατηγούς, ὥς που καθ' ἕκαστον τῶν προσαγγελλομένων ἐκινοῦντο· ἐπέραινον δ' οὐδέν, ἀλλὰ καὶ πολὺ πλείω τοὺς συμμάχους δι' αὐτῶν ἐκείνων ἐταλαιπώρουν· μέχρις οὗ ἐν παντὶ ἐγένοντο. τότε γὰρ συνελθόντες, ἐβουλεύσαντο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὅ, τι καὶ χρὴ πρᾶξαι. τῇ τε γὰρ συνεχείᾳ τῶν κινδύνων τετρυχωμένοι, καὶ μέγαν καὶ πολὺν τὸν πρὸς

3 αὐτοὺς πόλεμον ὁρῶντες ὄντα, καὶ οὔθ' ἅμα πᾶσι σφίσιν, οὔτ' αὖ καθ' ἑκάστους προσπολεμῆσαι δυνατὸν εἶναι νομίζοντες· (ἀλλήλοις τε γὰρ συνεβοήθουν, καὶ πανταχόθ' ἅμα ἀμήχανοι ἦν αὐτοὺς ἀμύνασθαι) ἔν τε ἀπορίᾳ καὶ ἀνελπιστίᾳ τοῦ κατορθῶσαί τι πολλῇ ἐγένοντο· πρὶν δὴ Αὖλός τις Γαουίνιος δήμαρχος γνώμην ἔδωκεν, (εἴτ' οὖν τοῦ Πομπηίου καθέντος αὐτόν, εἴτε καὶ ἄλλως χαρίσασθαί οἱ ἐθελήσας. οὐ γάρ που καὶ ὑπ' εὐνοίας αὐτὸ τῆς τοῦ κοινοῦ ἐποίησε· κάκιστος γὰρ ἀνὴρ ἦν) στρατηγὸν ἕνα αὐτοκράτορα ἐφ' ἅπαντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ὑπατευκότων ἑλέσθαι, τρισί τε ἔτεσιν ἄρξοντα, καὶ δυνάμει παμπληθεῖ μεθ' ὑποστρατήγων πολλῶν χρησόμενον. ἄντικρυς μὲν γὰρ τὸ τοῦ Πομπηίου ὀνο-

A commorati, de mancipiis manubiísque haud minori cum securitate quàm si domi suæ essent, rationes inierunt. Alii autem aliis in locis prædas exercebãt (neque enim simul omnes partes maris iidem poterant infestare) tanta amicitia inter se iuncti, vt ignotis etiam nõ aliter quàm quibuscum familiarissimè vixissent, pecuniam & auxilia mitterent: quæ res ad potentiam ipsis tantam obtinendum haud parum attulit. Nam & siqui erant quorum in aliquos prædonum

B studium extaret, eos vniuersi in honore habebant: & siqui sui corporis ab aliis læsi essent, eorũ res ipsi omnes ferebant agebántque. Ad tantam tum molem prædonum res accreuerant, vt bellum iam & magnum & continens, præter & opinionem omnium, & fidẽ, gererent. Peruenerat iam tũc fama horum ad Romanos: quin & videbant aliquam partem, quum neque eorum quæ nauibus aduehi solebant, quicquam ad eos perueniret, & fru-

C menti commeatus omnino interclusi essent: sed non magnam eius rei curam gesserant, quo tempore id ex vsu cumprimis esse poterat: tantùm vt ad singulorum annuntiationem animo commouebantur, ita naues & imperatores miserant: nihil autem profectum erat, nisi quòd adhuc magis socii ab his ipsis vexabantur. Tandem quum in summo discrimine versarẽtur, concione conuocata multos dies deliberatum est quidnam agendum esset. Parũ, ac ferè nihil spei erat, posse

D rem bene ac feliciter geri, cogitantibus cùm quot continenter laboribus ac periculis essent attriti: tum quòd id bellum contra prædones graue ac multiplex esset futurum, quo nec omnes simul occupari, neque singulos inuadi posse eos reputabãt, qui & mutuis sese auxiliis sustentarent, & haudquaquam procliue futurum erat vndiquaque eos eodem temporis spatio coerceri. Hæc anxiè dispicientibus, A. quidam Gabinius, tribunus plebis, (incertum summissúsne in hoc ipsum

Gabinii rogatio.

E à Pompeio, an studio gratiæ ab eo ineundæ adductus: vtique non eo animo quòd reipublicæ consultum vellet, vir ipse pessimus) sententiam tulit, vt ex iis qui consulatũ gessissent, vnus quispiã deligeretur imperator contra prædones omnes cũ plena potestate, imperiúmque ei esset triennẽ, & vteretur copiis amplissimis, ac multis legatis. Ipsum quidẽ Pom-

peium nominatim non dixit: atqui manifestum erat, vbi primùm huius rei mētionem plebs percepisset, ipsum electuros. Neque secus ac cogitauit, res cecidit. nam & rogationē eam plebs approbauit, & præter senatum omnes confestim ad Pompeium declinauerunt. Senátus, potius quàm ei tantum imperium mandaret, quæcunque à piratis mala ferenda iudicabat: proinde ipsum Gabinium parū abfuit quin in cōcilio perimerent. Quo ex eorum manibus elapso, quum patrum sententia plebi innotuisset, tantus est coortus tumultus, vt ad eos adhuc consultantes opprimendos ierint: haud dubiè occisuri, nisi curia illi ante plebis impetum exiissent. Dilapsis reliquis, & sese abdentibus, vnus C. Piso, qui tum collega Acilio consulatum gerebat, comprehēsus, quum iam vel reliquorum nomine ad mortem raperetur, Gabinio deprecante dimissus est. Ab hoc facto potentiores quieuerunt, vitæ vsura sibi concessa contenti: nouem autem tribunos plebis eò adduxerunt vt se Gabinio opponerent. Quum cæteri plebem timentes non intercederent, ibi L. quidam Trebellius, ac L. Roscius ausi contradicere, neque eloqui quę receperant patribus se dicturos, neque perficere rem potuere. Nam quū præstituta dies appetiisset, qua id decretum erat confirmandum, ita res acta est. Pompeium magna cupiditas huius imperii potiūdi incesserat, quū iam partim ob insitam ambitionem, partim ob studium populi nō tàm eā rem honori, quàm, si non potiretur, ignominiæ sibi duceret: interim quòd aduersari sibi potētes animaduerteret, simulandum sibi statuit, inuitum se ad hanc rem adigi. Solitum aliâs nequaquam palam ferre si quid cuperet, tunc præterea duæ causæ ad simulandum impellebant: vna, quòd inuidia graui laboraturum se videbat, si vltro imperium ambiret: altera, quòd magnæ sibi glorię esse futurum cogitabat, si nec volenti sibi id imperium, nimirum ante alios omnes dignissimo, imponeretur. Igitur ad hoc iam antè compositus, tum in cōcionem progressus, Gaudeo, inquit, Quirites, honorem mihi à vobis haberi: (quippe & suapte natura homines ciuium suorum beneficiis ornati, sese in his ostentant: & ego, sæpius iam à vobis honoribus affectus, nullam

Anno v.c. 687.

Pompeius solitus dissimulare se cupere quod cupiebat.

Pompeii ad populum oratio.

tantam

A μα οὐκ εἶπεν· εὔδηλον δὲ ἦν ὅτι ἂν ἅπαξ τι τοιοῦτον ὁ ὅμιλος ἀκούσῃ, ἐκεῖνον αἱρήσεται. καὶ ἔσχεν οὕτω· τήν τε γὰρ ἐσήγησιν αὐτοῦ ἀπεδέξαντο, καὶ πρὸς τὸν Πομπήιον παραχρῆμα πάντες, πλὴν τῆς γερουσίας, ἀπέκλιναν. αὕτη γὰρ πᾶν ὁτιοῦν ὑπὸ τῶν λῃστῶν παθεῖν μᾶλλον, ἢ ἐκείνῳ τοσαύτην ἡγεμονίαν ἐγχειρίσαι, ἡρεῖτο. καὶ ὀλίγου καὶ ἀπέκτειναν τὸν Γαουίνιον ἐν αὐτῷ τῷ συνεδρίῳ. ὑπεκδράντος δ' οὖν πη αὐτοῦ, μαθόντες οἱ πολ-
B λοὶ τῶν βουλευτῶν γνώμην, ἐθορύβησαν, ὥστε καὶ ἐπ' αὐτοὺς συγκαθημένους ἐφορμῆσαι· καὶ, εἴγε μὴ ἐξεχωρήκεσαν, πάντως ἂν αὐτοὺς διεφθάρκεσαν. οἱ μὲν δὴ οὖν ἄλλοι σκεδασθέντες διέλαθον· Πίσωνα δὲ τὸν Γάϊον τὸν ὕπατον (ἐπὶ γὰρ ἐκείνου, τοῦ τε Ἀκιλίου, ταῦτ' ἐγίνετο) συλληφθέντα, καὶ μέλλοντα καὶ ἀντὶ τῶν ἄλλων ἀπόλλυσθαι, ὁ Γαουίνιος ἐξῃτήσατο. ἐκ δὲ τούτου οἱ δυνατοὶ αὐτοὶ τὴν ἡσυχίαν ἦγον, ἀσμενίζοντες ἄν τις
C σφᾶς ζῆν ἐάσῃ· τοὺς δὲ δημάρχους τοὺς ἐννέα ἀνέπεισαν ἐναντιωθῆναι τῷ Γαουινίῳ. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἄλλοι φοβηθέντες τὸ πλῆθος, οὐδὲν ἀντεῖπον· Λούκιος δὲ δή τις Τρεβέλλιος, καὶ Λούκιος Ῥώσκιος, ἐτόλμησαν μέν, οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ οὔτ' εἰπεῖν τι ὧν ὑπέσχοντο, οὔτε πρᾶξαι. ἐπειδὴ γὰρ ἡ κυρία ἡμέρα, ἐν ᾗ τὴν γνώμην ἐπικυρωθῆναι ἔδει, ἐνέστη, τάδε ἐγένετο· ὁ Πομπήιος, ἐπιθυμῶν μὲν πάνυ ἄρξαι, καὶ ἤδη γε ὑπό τε τῆς ἑαυτοῦ φι-
D λοτιμίας, καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ δήμου σπουδῆς, οὐδὲ τιμὴν ἔτι τοῦτο, ἀλλὰ ἀτιμίαν, τὸ μὴ τυχεῖν αὐτοῦ, νομίζων εἶναι, τὴν δὲ ἀντίταξιν τῶν δυνατῶν ὁρῶν, ἠβουλήθη δοκεῖν ἀναγκάζεσθαι. ἦν μὲν γὰρ καὶ ἄλλως ὡς ἥκιστα προσποιούμενος ἐπιθυμεῖν ὧν ἤθελε· τότε δὲ καὶ μᾶλλον, διά τε τὸ ἐπίφθονον, ἄν γε ἑκὼν τῆς ἀρχῆς ἀντιποιήσηται· καὶ διὰ τὸ εὐκλεές, ἄν γε καὶ ἄκων, ὡς γε καὶ ἀξιοστρατηγότατος ὤν, ἀποδειχθῇ, ἐπλάττετο· καὶ παρελθὼν ἔφη, Χαί- "
E ρω μὲν τιμώμενος ὑφ' ὑμῶν, ὦ Κυιρῖται. (φύ- "
σει τε γὰρ πάντες ἄνθρωποι καὶ ἐγκαλλωπί- "
ζονται ταῖς παρὰ τῶν πολιτῶν εὐεργεσίαις, "
καὶ ἐγώ, ἅτε δὴ πολλάκις τῆς παρ' ὑμῶν τιμῆς "

ἀπολελαυκώς, οὐκ ἔχω πῶς κατ' ἀξίαν
ἡσθῶ τοῖς παροῦσιν) οὐ μέντοι οὔθ' ὑμῖν νομί-
ζω προσήκειν ἀπλήστως οὕτω πρός με δια-
κεῖσθαι, οὔτε ἐμοὶ διαπαντὸς ἐν τινὶ ἡγεμο-
νίᾳ εἶναι). αὐτός τε γὰρ ἐκ παίδων κέκμηκα, καὶ
ὑμᾶς δεῖ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους σπουδάζειν. ἢ οὐ
μέμνησθε ὅσα μὲν ἐν τῷ πρὸς τὸν Κίνναν πο-
λέμῳ ἐταλαιπώρησα, καίτοι κομιδῇ νέος ὤν;
ὅσα δὲ ἔν τε τῇ Σικελίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀφρικῇ
ἔκαμον, μηδέπω καθαρῶς ἐς ἐφήβους τε-
λῶν; ὅσα δὲ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἐκινδύνευσα, μη-
δὲ βουλεύων πω; ἐφ' οἷς ἅπασιν οὐχ ὅτι ἀ-
χάριστοι πρός με ἐγένεσθε, ἐρῶ. πόθεν; πολλοῦ
γε καὶ δεῖ. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ὧν πολλῶν καὶ
μεγάλων παρ' ὑμῶν ἠξιώθην, καὶ αὐτὸ τὸ πι-
στευθῆναί με τὴν ἐπὶ τὸν Σερτώριον στρατη-
γίαν, μηδενὸς ἄλλου μήτε ἐθελήσαντος μή-
τε δυνηθέντος αὐτὴν ὑποστῆναι· τό, τε ἐπι-
4 νίκια καὶ ἐπ' ἐκείνῃ παρὰ τὸ νενομισμένον πέμ-
ψαι, μεγίστην μοι τιμὴν ἤνεγκεν. ἀλλ' ὅτι πολ-
λὰς μὲν φροντίδας, πολλοὺς δὲ κινδύνους ὑ-
πέμεινα, κατατέτριμμαι μὲν τὸ σῶμα, πε-
πόνημαι δὲ τὴν γνώμην. μὴ γὰρ ὅτι νέος ἔτ'
εἰμὶ λογίζεσθε, μηδ' ὅτι τὸ σῶμα καὶ πόσα
γέγονα ἀριθμεῖσθε. ἂν γάρ τοι καὶ τὰς στρατείας
ἃς ἐστράτευμαι, καὶ τοὺς κινδύνους οὓς κεκινδύ-
νευκα ἀναριθμήσητε, πολύ γε πλείους αὐτοὺς
τῶν ἐτῶν εὑρήσετε· καὶ μᾶλλον οὕτω πιστεύσετε ὅτι
οὔτε πρὸς τοὺς πόνους, οὔτε πρὸς τὰς φροντί-
δας καρτερεῖν ἔτι δύναμαι. εἰ δ' οὖν τις καὶ
πρὸς ταῦτα ἀντέχοι, ἀλλ' ὁρᾶτε ὅτι καὶ ἐπί-
φθονα καὶ μισητὰ πάντα τὰ τοιαῦτά ἐστιν· ἅ-
περ ὑμεῖς μὲν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τίθεσθε (οὐδὲ
γὰρ καλῶς ἔχει προσποιεῖσθαι τι ὑμᾶς αὐ-
τῶν) ἐμοὶ μέντοι βαρύτατα ἂν γένοιτο. καὶ
ὁμολογῶ γε μὴ ὑφ' ἑνὸς οὕτω τῶν ἐν τοῖς πο-
λέμοις δεινῶν μήτε ἐκταράττεσθαι, μήτε
λυπεῖσθαι, ὡς ὑπὸ τοιούτων. τίς μὲν γὰρ
ἂν εὖ φρονῶν ἡδέως παρ' ἀνθρώποις φθο-
νοῦσιν αὐτῷ ζῴη; τίς δ' ἂν δημόσιόν τι
διοικῆσαι προθυμηθείη, μέλλων, ἂν μὲν
ἀποτύχῃ, δίκην ὑφέξειν· ἂν δὲ κατορθώ-
σῃ, ζηλοτυπηθήσεσθαι; ἀλλ' ἐμοὶ μὲν καὶ
διὰ ταῦτα καὶ διὰ τἆλλα συγχωρήσατε
τήν τε ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ τὰ ἐμαυτοῦ πρά-
ττειν· ἵν' ἤδη ποτὲ καὶ τῶν οἰκείων ἐπιμεληθῶ,

A tantam possum præ me ferre lætitiã,
quæ dignitatem præsentis rei exæ-
quet. Enimuerò ego sic existimo, ne-
que vestrûm esse vt tam inexplebili
mei ornandi studio teneamini: & in
rem meam non est, semper me esse
cum imperio. nã & ipse à puero mul-
tos labores tuli, & vos par est etiam a-
liorum habere rationem. Númnam
excidit vobis memoria earum æru-
mnarum, quas in bello contra Cin-
nam, paruo ipse admodum natu, ex-
hausi? quibus negotiis defatigatus sim
B in Sicilia & Africa, nondum verè in-
ter ephebos numeratus? quæ pericula
in Hispania obierim, antequam in se-
natum essem lectus? propter quæ o-
mnia vt vos ingratitudinis incusem,
longè id quidem à me abest. quî enim
possim? Nam, vt cætera prætercam,
quæ in me exornãdo posuistis, com-
missum mihi aduersus Sertorium im-
perium, quo tempore id nemo neque
volebat suscipere, neque poterat obi-
re, tum triumphus præter instituta ci-
C uitatis concessus, summũ mihi splen-
dorem attulerunt. Atenim tot mihi
curis confecto, tot laboribus exhau-
sto, & corporis vires attenuatæ, & ani-
mus defatigatus est. Neque est quòd
me iuuenem adhuc esse putetis, aut
corpus meum ponderetis, annorúm-
ve numerum meorum ineatis. nam si
quot obiui imperia, quot pericula sub-
iui, numeretis, maiorem eorum sum-
mam reperietis, quàm sit annorum
meorum: idque maiorem fidem vo-
bis faciet, iam deinceps me neque la-
D boribus, neque curis perferendis esse
parem. Iam si quis aduersum hæc per-
durare queat, tamen conspicuum vo- Inuidiæ onus.
bis est, quantum hæ res inuidiæ atque
odii gerenti eas conflent. quæ vt vos
rectè quidem nullo in discrimine po-
nitis, ita mihi tamen eadem molestis-
sima sint futura: fateórque, nullum in
rebus bellicis tantum esse periculum,
quod magis me quàm dictæ res terre-
re, maiorive molestia afficere possit.
Quis enim sanæ mẽtis homo gratam
sibi vitam iudicet apud homines æ-
E mulos? aut publicę rei sibi administra-
tionem expetat, vbi vel re malè gesta
iudiciũ, vel bene gesta inuidia sit sub-
eunda? Quapropter mihi cùm ob
has tum alias ob causas concedite vt
quiete fruar, ac res meas agam, fami-
liæque tandem meæ curandę rationes

ineam, néve tot laboribus cõsumptus peream. Contra prædones autem alium ducem constituite: magnus est enim eorum numerus apud natu maiores minorésque, qui & velint & possint rei nauali præesse, vt ex tanta copia haud difficile vobis sit vnum aliquem deligere. Neque enim ego solus vos diligo, neque solus peritiam rerũ bellicarum habeo, sed & iis, & iste, quorum nomina taceo, ne eorum bonam gratiã quæsisse videar. In hæc verba locutum Gabinius ita excepit. Rem suis consentaneam moribus, Quirites, fecit Pompeius, neque expetẽs imperium, neque oblatum obuiis vlnis excipiens. Nemo enim bonus vir imperii cupiditate tenetur, sibíve grauium negotiorũ curam exoptat: & in huiusmodi re expedit munus impositum considerate subire, vt tutò idipsum liceat exequi. Multoties etenim temeritas in se aliquid recipientis præpropera in rebus agendis damnum affert: contrà accurata consideratio ab initio adhibita, in actionibus perdurat, omnibúsque emolumẽto cedit. Vos autem æquum est, non id quod Pompeio gratum sit, statuere, sed quòd ciuitati conducat. idoneos enim conuenit rebus gerendis præficere, non eos qui magistratus ambiãt: quos permultos quidem, idoneum verò præter hunc neminem reperietis. Meministis quæ & quanta in bello contra Sertorium pertulerimus, imperatoris egentes: atque vt eo tempore neminem neque iuniorum neque seniorum ei parem inuenerimus, extra hunc Pompeium: quem, quum ætas eius nondum id ferret, necdum in senatu esset adscriptus, pro vtroque consule emisimus. Equidem velim magnam nobis præstãtium virorum esse copiam: ídque, si ita facto opus sit, optauerim: at quãdo res hæc non votis conficitur, neque forte fortuna hi obtingunt, sed vt ad hoc natus quispiam, ita exercitatus sit, & in omnibus rebus prosperam fortunam expertus, (hæc verò vni viro omnia rarissimè contingũt) necesse est: si quis talis vir repertus fuerit, eum opus est à vobis omnibus vnanimi fauore ad dignitatem istam euehi, éstque vobis eo vel inuito vtendum. quæ vis & ei qui infert & ei qui patitur est honestissima:

Gabinii concio, qua respõdet orationi Pompeij.

A καὶ μὴ καταρριφθεὶς ἀπόλωμαι. ἐπεὶ γὰρ δὴ τοὺς καταποντιστὰς ἄλλον χειροτονήσατε. συχνοὶ δὲ εἰσὶ καὶ ἐθελόμενοι ναυαρχῆσαι καὶ δυνάμενοι, καὶ νεώτεροι καὶ πρεσβύτεροι· ὥστε τὴν αἵρεσιν ὑμῖν ῥᾳδίαν ἐκ πολλῶν γενέσθαι. οὐ γάρ πως ἐγὼ μόνος ὑμᾶς φιλῶ, ἢ καὶ μόνος ἐμπείρως τῶν πολεμικῶν ἔχω· ἀλλὰ καὶ ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα· ἵνα μὴ καὶ χαρίζεσθαί τισι δόξω, ὀνομαστὶ καταλέξας. Ταῦτα αὐτοῦ δημηγορήσαντος, ὁ Γαουίνιος ὑπολαβὼν εἶπε, Πομ-

B πήιος μὲν, ὦ Κυιρῖται, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἄξιον τῶν ἑαυτοῦ ἠθῶν ποιεῖ, μήτε ἐφιέμενος τῆς ἀρχῆς, μήτε διδομένην οἱ αὐτὴν ἐξ ἐπιδρομῆς δεχόμενος. οὔτε γὰρ ἄλλως ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστιν, ἀρχῆς ἐπιθυμεῖν, καὶ πράγματ' ἔχειν ἐθέλειν· κἂν τούτῳ προσήκει πάντα τὰ προστατόμενα μετ' ἐπισκέψεως ὑφίστασθαι, ἵν' αὐτὰ καὶ ἀσφαλῶς ὁμοίως πράξῃ. τὸ μὲν γὰρ προπετὲς ἐν ταῖς ὑποσχέσεσιν ὀξύτερον καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ καιροῦ γινόμενον, πολλοὺς σφάλ-

C λει· τὸ δὴ ἀκριβὲς ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ὅμοιον διατελεῖ ὂν, καὶ πάντας ὀνίνησιν. ὑμᾶς δὲ δὴ χρὴ μὴ τὸ τούτῳ κεχαρισμένον ἀλλὰ τὸ τῇ πόλει συμφέρον ἑλέσθαι. οὐ γάρ που τοὺς σπουδαρχιῶντας, ἀλλὰ τοὺς ἐπιτηδείους προστάττειν τοῖς πράγμασι προσήκει. ἐκείνους μὲν γὰρ πάνυ πολλοὺς, τοιοῦτον δὲ δὴ τινὰ ἄλλον οὐδένα εὑρήσετε. μέμνησθε δὲ ὅσα καὶ οἷα ἐπάθομεν ἐν τῷ πρὸς τὸν Σερτώριον πόλεμῳ, στρατηγοῦ δεόμενοι· καὶ ὅτι οὐδένα ἕ-

D τερον οὔτε τῶν νεωτέρων, οὔτε τῶν πρεσβυτέρων ἁρμόζοντα αὐτῷ εὕρομεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτον καὶ τότε μηδέπω μήθ' ἡλικίαν ἔχοντα, μήτε βουλεύοντα, καὶ ἀντὶ ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων ἐξεπέμψαμεν. βουλοίμην μὲν γὰρ ἂν πολλοὺς ἡμῖν ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι, καὶ, εἴγε καὶ εὔξασθαι δεῖ, εὐξαίμην ἄν· ἐπεὶ δὲ οὐδ' εὐχῆς τὸ πρᾶγμα τοῦτό ἐστιν, οὔτ' αὐτόματόν πω παραγίνεται, ἀλλὰ δεῖ καὶ φῦναί τινα καὶ ἀσκῆσαι τὰ προσήκοντα, καὶ παρὰ πάντα

E ἀγαθῇ τύχῃ χρῆσθαι, (ἅπερ που σπανιώτατα ἂν τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ συμβαίη) χρὴ πάντας ὑμᾶς ὁμοθυμαδὸν, ὅταν τις τοιοῦτος εὑρεθῇ, καὶ σπουδάζειν αὐτὸν, καὶ καταχρῆσθαι αὐτῷ, κἂν μὴ βούληται. καλλίστη γὰρ ἡ τοιαύτη βία καὶ τῷ ποιήσαντι καὶ τῷ παθόντι γίνεται·

τοῦ μὲν, ὅτι σωθείη ἂν ὑπ' αὐτῆς· τοῦ δὲ, ὅτι σώσειεν ἂν τοὺς πολίτας, ὑπὲρ ὧν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ὅγε χρηστὸς καὶ φιλόπολις ἑτοιμότατα ἂν ἐπιδοίη. καὶ οἴεσθε ὅτι Πομπήιος ἔτι ἐν μὲν μειρακίῳ καὶ στρατεύεσθαι, καὶ στρατηγεῖν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὔξειν, καὶ τὰ τῶν συμμάχων σώζειν, τά τε τῶν ἀνθισταμένων προσκτᾶσθαι ἐδύνατο· νῦν καὶ ἀκμάζων, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ ὤν, ἐν ᾗ πᾶς τις ἄριστος αὐτὸς αὑτοῦ γίνεται, καὶ ἐμπειρίαν ἐκ τῶν πολέμων πλείστην ὅσην προσειληφὼς, οὐκ ἂν ὑμῖν χρησιμώτατος γένοιτο; ἀλλ' ὃν ἔφηβον ὄντα ἄρχειν εἵλεσθε, τοῦτον ἄνδρα γεγονότα ἀποδοκιμάσετε; καὶ ᾧ ἱππεῖ ἔτ' ὄντι τοὺς πολέμους ἐκείνους ἐνεχειρίσατε, τούτῳ βουλῆς γεγονότι τὴν στρατείαν ταύτην οὐ πιστεύσετε; καὶ οὗ καὶ πρὶν ἀκριβῶς πειραθῆναι, μόνου πρὸς τὰ τότε κατεπείξαντα ὑμᾶς ἐδεήθητε, τούτῳ νῦν, ἱκανώτατα αὐτοῦ πεπειραμένοι, τὰ παρόντα οὐδὲν ἧττον ἐκείνων ἀναγκαῖα ὄντα οὐκ ἐπιτρέψετε; καὶ ὃν οὐδὲ ἄρχειν ἔτι πω καὶ τότε δυνάμενον ἐπὶ τὸν Σερτώριον ἐχειροτονήσατε, τοῦτον, ὑπατευκότα ἤδη, ἐπὶ τοὺς καταποντιστὰς οὐκ ἐκπέμψετε; ἀλλὰ μήθ' ὑμεῖς ἄλλως πως ποιήσητε· καὶ σύ, ὦ Πομπήιε, πείσθητι καὶ ἐμοὶ καὶ τῇ πατρίδι. ταύτῃ γὰρ γεγέννησαι, καὶ ταύτῃ τέθραψαι· καὶ δεῖ σε τοῖς τε συμφέρουσιν αὐτῇ δουλεύειν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μήτε πόνον τινὰ μήτε κίνδυνον ἐξίστασθαι, ἀλλὰ, κἂν ἀποθανεῖν ἀνάγκη σοὶ γένηται, μὴ τὴν εἱμαρμένην ἀναμεῖναι, ἀλλὰ τῷ προστυχόντι θανάτῳ χρῆσθαι. γελοῖος δὲ δήπουθεν εἰμὶ ταῦτα ἐγώ σοι παραινῶν, ὅστις ἐν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις πολέμοις καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα εὔνοιαν ἐπιδέδειξαι. πείσθητι οὖν καὶ ἐμοὶ καὶ τούτοις· μηδὲ, ὅτι τινὲς φθονοῦσι φοβηθῇς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον σπούδασον, ὥστε πρός τε τὴν παρὰ τῶν πλειόνων φιλίαν, καὶ πρὸς τὰ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν συμφέροντα, καὶ τῶν βασκαινόντων σε καταφρόνει· καὶ, εἴγε καὶ λυπῆσαί τι αὐτοὺς ἐθέλεις, καὶ διὰ τοῦτο ἄρξον, ἵνα καὶ ἐκείνους ἀνιάσῃς, παρὰ γνώμην αὐτῶν καὶ ἡγεμονεύσας, καὶ εὐδοκιμήσας· καὶ αὐτὸς ἄξιον σεαυτοῦ τέλος τοῖς προκατειργασμένοις ἐπαγάγῃς, πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἡμᾶς ἀπαλλάξας. Τοιαῦτα δὴ τοῦ Γαβινίου εἰπόντος, ὁ Τρεβέλλιος ἐπειράθη μὲν αὐ-

A dum alter per eam seruatur, alter hoc modo suos ciues asserit, in quos bonus ac ciuitatis amans vir corpus vitámque suam promptissimè impenderit. An existimastis, Pompeium, qui adolescentulus, ad militiam, ducendos exercitus, augẽdum nostras, sociorum res tutandas, & aduersariorum nostræ ditioni adiungendas, valuit, eum nũc adultum, & in ea ætate constitutum in qua vnusquisque sese plurimum præstat, præterea quammaxima rerũ bellicarum peritia auctum, non lon- B gè commodissimum vobis futurum? An, cui adolescenti imperium obtulistis, eum virili ætate reiicietis? & cui equiti adhuc existenti tanta bella credidistis, ei senatori hoc imperium nõ committetis? Et quem, nullo sui edito specimine, vnicum ad incumbentia negotia desiderauistis, cum satis súperque spectatũ, iam rebus præsentibus, haud minus, quàm istæ tum vrgebãt, prementibus, nõ præficietis? Et quem ob ætatem imperio gerẽdo nondum C habilem aduersus Sertorium delegistis, hunc consularem iam nunc contra prædones non ablegabitis? Sed enim neque vobis aliter agendum est: túque ô Pompei, mihi patriæque cõcede, cui & natus es & educatus, téque eius commodis inseruire oportet, eorum causa nullos labores, nulla pericula subterfugere: sed, etiamsi res ita ferat, vt moriendum pro ea tibi sit, quouis mortis genere fatum anteuertere. Ridiculus nimirum sum, qui hæc te adhortor, qui fortitudinem atque D in patriam animum tuum in tot tantísque bellis demonstraueris. Ergo meis horúmque vocibus flectere, neque certorum hominum inuidia terrere: quin tu potius ad maioris partis amicitiã respiciens publicúmque bonum, æmulos tuos cõtemne. quibus vt ægrè facias, hanc ipsam ob causam imperium suscipe, vt contra eorum sententiam & imperium te obtinẽte, & gloriam reportante, molestia illi afficiatur. Hoc pacto & te dignum tuis prioribus actis finem imposueris, & E nos multis magnísque malis liberaueris. Hæc Gabinio disserente, contradicere conatus est Trebellius: Trebellius.

sed nemine animũ aduertẽte, obstitit ne hac de re tribus in suffragia mitterentur. Id indignè ferẽs Gabinius, rogationem de Pompeio distulit, aliam verò de ipso Trebellio introduxit. A septem & decem tribubus, quæ priores sententiam dixerant, iudicatus est iniquè agere, tribunatúque mouẽdus esse: idem suffragium iam etiam decimaoctaua datura, vix tãdem Trebellius loquendi finem fecit. Hoc viso

Roscius.

Roscius, quum loqui nõ auderet, manu prolata, duos esse deligendos ostẽdit, vt vel hoc modo potentiam Pompeii accideret. Hæc eo gesticulatione manus significante, ita ingens atque minax à turba sublatus est clamor, vt coruus quidam, qui tunc fortè suprà volabat, cõsternatus, perinde ac si fulmine esset ictus deciderit. secundum hoc factum Roscius nõ linguam modò, sed & manus tenuit. Catulus interea silentium seruauerat: rogatus autem à Gabinio vt sententiam & ipse diceret (erat enim Catulus princeps senatus: videbantúrque eius autoritatem secuti etiam reliqui astipulaturi: spes autem erat, cum tribunorum periculo permotum, huic sententiæ accessurum) quum dicturo populus animum aduerteret, quippe quem & omnes reuerenter haberent, & quòd semper ipsis optima quæque consuluisset egissétque, suspicerent, in hæc verba concionem habuit, Summè

Catuli ad populum oratio.

me, Quirites, studiosum multitudinis vestræ fuisse, constat omnibus vobis. quod quum ita sit, necesse est vt ipse quidem simpliciter quæ prodesse reipublicę cognosco, libero ore eloquar: vos autem decet hæc placidè audire, ac deinde consilium capere. Si quid enim in rem vestram proponi vobis potest, id tumultuantes nequaquam percipietis: sin attentè audieritis, haud dubiè aliquid inuenietur quod certò vobis conducat. Proinde primum hoc & præcipuum dico, non debere vni alicui viro tot imperia, vnum ex alio, committi, quòd & leges hoc prohibent, & experientia deprehensum est, rem eam esse periculosissimam.

Marius & Sylla qua ratione ad tyrannidem peruenerint.

Neque enim Mario alia causa fuit cur talem sese gereret, quàm quòd breui admodum temporis spatio tot bellorum administratio ei credita, consulatus sexies intra paucissimos

A τεῖπεῖν· ὡς δ' οὐδενὸς λόγου ἔτυχεν, ἠναντιοῦτο τὴν μὴ τὴν ψῆφον δοθῆναι. ὁ οὖν Γαουίνιος ἀγανακτήσας, τὴν μὲν περὶ τοῦ Πομπηίου διαψήφισιν ἐπέσχεν, ἑτέραν δὲ περὶ αὐτοῦ ἐκείνου ἀντεισῆγε· καὶ ἔδοξεν ἑπτακαίδεκα φυλαῖς ταῖς πρώταις χρηματισάσαις ἀδικεῖν τε αὐτὸν, καὶ μηκέτι χρῆναι δημαρχεῖν. μελλούσης οὖν καὶ τῆς ὀκτωκαιδεκάτης τὰ αὐτὰ ψηφίσασθαι, μόλις ποτὲ ὁ Τρεβέλλιος ἐσιώπησεν. ἰδὼν δὲ τοῦτο ὁ Ῥώσκιος, φθέγ-

B ξασθαι μὲν οὐδὲν ἐτόλμησε, τὴν δὲ δὴ χεῖρα ἀνατείνων, δύο ἄνδρας ἐκέλευε σφᾶς ἑλέσθαι, ὅπως ἐν γε τούτῳ τῆς δυναστείας τῆς Πομπηίου παρατέμοιτο. ταῦτ' οὖν αὐτοῦ χειρονομοῦντος, ὁ ὅμιλος μέγα καὶ ἀπειλητικὸν ἀνέκραγεν· ὥστε κόρακά τινα ὑπερπετόμενον σφῶν ἐκπλαγῆναι, καὶ πεσεῖν ὥσπερ ἐμβρόντητον. γενομένου δὲ τούτου, ἐκεῖνος μὲν τὴν ἡσυχίαν οὐ τῇ γλώττῃ ἔτι μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ χειρὶ ἦγεν. ὁ δὲ δὴ Κάτουλος ἄλλως μὲν

C ἐσιώπα· τοῦ δὲ Γαουινίου προτρεψαμένου τι αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι τά τε πρῶτα τῆς βουλῆς ἦν, καὶ ἐδόκει δι' ἐκείνου καὶ τοὺς ἄλλους ὁμογνωμονήσειν σφίσι (καὶ γὰρ ἤλπιζεν αὐτὸν, ἐξ ὧν τοὺς δημάρχους πάσχοντας εἶδε, συνεπαινέσειν) λόγου τε ἔτυχεν, ἐπειδὴ καὶ ᾐδοῦντο πάντες αὐτὸν, καὶ ἐτίμων ὡς τὰ συμφέροντα σφίσι καὶ λέγοντα ἀεὶ καὶ πράττοντα· καὶ ἐδημηγόρησε τοιάδε, Ὅτι μὲν ἐς ὑπερβολὴν, ὦ Κυΐριται, πρὸς τὸ πλῆθος ὑμῶν ἐσπούδα-

D κα, πάντως που σαφῶς ἐπίστασθε. τούτου δὲ δὴ οὕτως ἔχοντος, ἐμοὶ μὲν ἀναγκαῖόν ἐστι πάντα ἁπλῶς ἃ γινώσκω συμφέρειν τῇ πόλει με- 6
τὰ παρρησίας εἰπεῖν, ὑμῖν δὲ προσήκον ἀκοῦσαί τε μεθ' ἡσυχίας αὐτῶν, καὶ μετὰ τοῦτο βουλεύσασθαι. θορυβήσαντες μὲν γὰρ, ἴσως τι καὶ χρήσιμον δυνηθέντες ἂν μαθεῖν, οὐχὶ λήψεσθε· προσέχοντες δὲ τοῖς λεγομένοις, πάντως τι τῶν συμφερόντων ὑμῖν ἀκριβῶς εὑρήσετε. ἐγὼ τοίνυν πρῶτον μὲν καὶ μάλιστα φη-

E μὶ δεῖν, μηδενὶ ἀνδρὶ τοσαύτας κατὰ τὸ ἑξῆς ἀρχὰς ἐπιτρέπειν. τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τοῖς νόμοις ἀπηγόρευται, καὶ τῇ πείρᾳ σφαλερώτατον ὂν πεφώραται. οὔτε γὰρ τὸν Μάριον ἄλλο τι, ὡς εἰπεῖν, τοιοῦτον ἐποίησεν, ἢ ὅτι τοσούτοις τε ἐν ὀλιγίστῳ χρόνῳ πολέμοις ἐνεχειρίσθη, καὶ ὕπατος ἑξάκις ἐν βραχυτάτῳ

ἐγένετο· οὔτε γὰρ Σύλλαν, ὅτι τοσούτοις ἐφε- A
ξῆς ἔτεσι τὴν ἀρχὴν τῶν στρατοπέδων ἔσχε,
καὶ μετὰ τοῦτο δικτάτωρ, εἶθ' ὕπατος ἀπεδεί-
χθη. οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει
ψυχὴν μὴ ὅτι νέαν, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέραν,
ἐν ἐξουσίαις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐνδιατρί-
ψασαν, τοῖς πατρίοις ἤθεσιν ἐθέλειν ἐμμένειν.
καὶ τοῦτο μὲν οὐχ ὡς καὶ κατεγνωκώς τι τοῦ
Πομπηίου λέγω, ἀλλ' ὅτι μήτ' ἄλλως συν-
ενεγκὸν ποτὲ ὑμῖν φαίνεται, μήτε ἐκ τῶν νό-
μων ἐπιτέτραπται. καὶ γὰρ εἴτε τιμὴν τοῖς ἀ- B
ξιουμένοις αὐτοῦ φέρει, πᾶσιν αὐτῆς, οἷς γε ἐπι-
βάλλει, προσήκει τυγχάνειν (τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ
δημοκρατία) εἴτε κάματον, καὶ τούτου πρὸς
τὸ μέρος πάντας μεταλαμβάνειν δεῖ. οὕτω γάρ
ἐστιν ἡ ἰσομοιρία. ἔτι πλείους ἐν μὲν τῷ τοιού-
τῳ, πολλούς τε ἐν ταῖς πράξεσιν ἐγγυμνάζε-
σθαι, καὶ ῥᾳδίαν ὑμῖν τὴν αἵρεσιν τῶν πιστευ-
θῆναι δυναμένων πρὸς πάντα τὰ πρα-
κτέα ἀπὸ τῆς πείρας ὑπάρχειν συμβαίνει· ἐ-
κείνως δὲ δή, πολλὴν τὴν σπάνιν καὶ τῶν ἀσκη- C
σόντων τὰ προσήκοντα καὶ τῶν ἐπιτραπησο-
μένων ἀνάγκη πᾶσα γίνεσθαι. καὶ διὰ τοῦτο
οὐχ ἥκιστα ἐν τῷ πρὸς τὸν Σερτώριον πολέ-
μῳ στρατηγοῦ ἠπορήσατε, ὅτι τὸν πρὸ τούτου
χρόνον ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐπὶ πολὺ ἐχρῆσθε. ὥστ'
εἰ καὶ κατὰ τἆλλα πάντα ἄξιός ἐστι Πομπήιος
ἐπὶ τοὺς καταποντιστὰς χειροτονηθῆναι· ἀλλ'
ὅτι γε παρά τε τὰ διατεταγμένα ἐν τοῖς
νόμοις, καὶ παρὰ τὰ διεληλεγμένα ἐν τοῖς
ἔργοις, αἱρεθείη ἄν, ἥκιστα καὶ ὑμῖν καὶ τούτῳ D
προσήκει αὐτὸ πραχθῆναι. πρῶτον μὲν
οὖν τοῦτο καὶ μάλιστα λέγω· δεύτερον δὲ ἐκεῖ-
νο, ὅτι τεταγμένως ἐκ τῶν νόμων τάς τε ἀρ-
χὰς καὶ τὰς ἡγεμονίας λαμβανόντων, τῶν ὄν-
των καὶ στρατηγῶν, καὶ τῶν ἀντὶ τούτων ἀρ-
χόντων, οὔτ' ἄλλως καλῶς ὑμῖν ἔχει, παρα-
δόντας αὐτοὺς καινήν τινα ἀρχὴν ἐπεισαγα-
γέσθαι, οὔτε συμφέρει. τίνος μὲν γὰρ ἕνεκα καὶ
τοὺς ἐνιαυσίους ἄρχοντας χειροτονεῖτε, εἴγε
μηδὲν αὐτοῖς πρὸς τὰ τοιαῦτα χρήσεσθε, ἵνα E
ἐν τοῖς περιπορφύροις ἱματίοις περινοστῶ-
σιν; οὐδ' ἵνα τὸ ὄνομα μόνον τῆς ἀρχῆς
περιβεβλημένοι, τοῦ ἔργου αὐτῆς στέρωνται;

annos mādatus est: neque Syllę, quàm quòd posteaquam multis annis absque vlla intercapedine exercitibus præfuisset, dictator postea, ac deinde consul creatus fuit. Ea quippe est natura animorum humanorum, vt nō iuuenes modò, verùm ætate etiam prouectiores, postquam multum temporis in potestate transegerint, patriis moribus haudquaquam sibi viuendum ducant. Quod ego non Pompeii culpādi causa commemoro, sed quoniam rem hanc & vobis nullo modo conducibilem existimo, neque leges eam permittunt. Etenim si, quem hoc imperio dignabimur, id ei honori est futurum: eius verò par est omnes eos ad quos honor is pertinet, potiri: (hoc enim popularis reipublicæ status requirit) sin laborem afferet, huius quoque omnes participes fieri conuenit: nam id æqualitas exigit. Præterea hoc quidem pacto fiet vt multi reperiantur qui sese in rebus gerendis exerceant, quorum virtus deinde spectata facilem nobis curam deligendi ex his aliquem qui negotiis instantibus præficiatur, præbeat: illo autem modo fieri nō potest quin paucos admodum sitis habituri, qui conuenientibus studiis sese ita parauerint, vt res eis tutò committi queant. Ad bellum contra Sertorium dux vobis defuit, haud equidem alia magis de causa, quàm quòd prioribus temporibus diutius iisdem hominibus vsi eratis. quo fit vt, si iam Pompeius contra piratas omnino deligendus sit, tamen quia id & contra legum sententiam sit futurum, & ipse vsus rerum hoc institutum improbet, nequaquam vel vobis vel ipsi id admittendum sit. Hoc primo loco pręcipuè commemorandum duxi: venio iam ad alterum. Quum nostri homines ordine à legibus præscripto & magistratus & imperia accipiant, itáque nos & duces habeamus, & qui eorum in locum subeant, iam hoc quoque parum & honestatis & vtilitatis sit habiturum, si his proiectis, nouum quoddam magistratus genus introducamus. Quid enim causæ est, cur annui à vobis magistratus eligantur, vbi eorum nullo in id genus negotiis vtendum videtur? An eò creantur, vt in prætextis purpura obambulent vestibus, solo magistratus nomine insignes, effectu spoliati?

Potestate mores immutari.

iure profectò & horum & aliorum, quicunque rem aliquam publicam ſibi capeſſendam propoſuerunt, in odium incurretis, ſi patriis magiſtratibus circumſcriptis, nulla re gerenda iis qui legitimè magiſtratum obtinuerunt mandata, priuato homini imperium, quale nullum vnquam fuit, dederitis. Quòd ſi enim præter annuos magiſtratus nouus aliquis eſt conſtituendus, habemus & huius rei exemplum à maioribus ad nos deductum: dictaturam inquam. Sed & dictatorẽ, quantus quantus ille ſit, maiores noſtri neque cuiuſuis rei cauſa dixerunt, & imperium ei non vltra ſextum mẽſem fuit. Itaque ſi omnino talis quiſpiam vobis opus eſt, licet vobis, ſalua legum maieſtate, idque haud neglectim de republica conſultantibus, vel Pompeium, vel aliquem alium vnum dictatorem creare: modò is ne vltra præſtitutum tempus, néue extra Italiã ſit cum imperio. Non enim vos fugit, ſtudioſè id patres noſtros cauiſſe: vt inuenire non ſit, vllum vnquam dictatorem aliter conſtitutum fuiſſe, vnico eo excepto qui in Siciliã, nullam quidẽ rem gerẽs, profectus eſt. Enimuero neque Italia tali imperio præſentiarum indiget: & vos tantum abeſt vt imperium dictatoris admiſſuros credam, vt ne nomen quidem eius toleraturos putem. cuius argumentum eſt indignatio cõtra Syllam veſtra. Quo minus rectum eſt, imperium vos iam, idque triennalem in omnes non Italiæ tantùm ſed & externarum regionum res poteſtatem habiturum, conſtituere. Notum eſt enim vobis ex æquo omnibus quãtæ iam antè ex hac re in ciuitates miſeriæ exudarint: quot extiterint qui ob illegitimam imperãdi cupiditatem, & plebem noſtram ſeditionibus agitarint, & innumerorum nobis malorum cauſæ fuerint. Itaque de his dicẽdi finem faciam. Ecquis enim eſt qui neſciat, abſque his etiam, neque honeſtum eſſe, neque cõmodum vt ad vnum aliquem ſumma rerum deferatur, vnique in omnes noſtras res dominiũ aſſignetur, quantumuis optimo illi? Magni enim honores, immodicæque poteſtates etiam huiuſmodi hominum animos ad faſtum extollunt atque corrũpunt. Hoc vos diſpicere iam nunc velim, vnum virum nequaquã totius maris potiri poſſe, aut ſolũ rectè hoc bellum adminiſtrare. Nã,

Dictatura, qualis magiſtratus.

Honores mutant mores.

A πῶς δ' οὐχὶ καὶ τούτοις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῖς τι πρᾶξαι τῶν πολιτικῶν προαιρουμένοις ἀπεχθήσεσθε, ἂν τὰς μὲν πατρίους ἀρχὰς καταλύητε, καὶ τοῖς ἐκ τῶν νόμων χειροτονουμένοις μηδὲν ἐπιτρέπητε, ξένην δέ τινα καὶ μήπω ποτὲ γεγενημένην ἡγεμονίαν ἰδιώτῃ προστάξητε; εἰ γάρ τοι καὶ παρὰ τὰς ἐτησίους ἀρχὰς ἀνάγκη τις εἴη ἑτέραν ἑλέσθαι, ἔστι καὶ τούτου παράδειγμα ἀρχαῖον. λέγω δὲ τὸν δικτάτωρα. καὶ τοῦτον μὲν τοιοῦτον ὄντα, B οὔτε ἐπὶ πᾶσι ποτὲ τοῖς πράγμασιν οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἐπὶ πλείω χρόνον ἑξαμήνου κατεστήσαντο. ὥστ' εἰ μὲν τοιούτου τινὸς δεῖσθε, ἔξεστιν ὑμῖν, μήτε παρανομήσασι, μήτ' ὀλιγώρως ὑπὲρ τῶν κοινῶν βουλευσαμένοις, δικτάτωρα, εἴτε Πομπήιον, εἴτε καὶ ἄλλον τινὰ προχειρίσασθαι, ἐφ' ᾧ μήτε πλείω τοῦ τεταγμένου χρόνου, μήτε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἄρξῃ. οὐ γὰρ πω ἀγνοεῖτε ὅτι καὶ τοῦτο δεινῶς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφυλάξαντο. C καὶ οὐκ ἂν εὑρεθείη δικτάτωρ οὐδεὶς ἄλλος, πλὴν ἑνὸς ἐς Σικελίαν, καὶ ταῦτα μηδὲν πράξαντος, αἱρεθείς. ἡ οὔτε δεῖται ἡ Ἰταλία τοιούτου τινός, οὔτ' ἂν ὑμεῖς ὑπομείνητε ἔτι οὐχ ὅτι τὸ ἔργον τοῦ δικτάτωρος, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα. δῆλον δὲ ἐξ ὧν πρὸς τὸν Σύλλαν ἠγανακτήσατε. πῶς δ' ἂν ὀρθῶς ἔχοι καὶ νῦν ἡγεμονίαν, καὶ ταύτην ἐς ἔτη τρία, καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, καὶ τοῖς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τοῖς ἔξω πράγμασιν ἀποδειχθῆναι; ὅσα γὰρ ἐκ τοῦ D τοιούτου δεινὰ ταῖς πόλεσι συμβαίνει, καὶ ὅσοι διὰ τὰς παρανόμους φιλαρχίας τόν τε δῆμον ἡμῶν πολλάκις ἐτάραξαν, καὶ αὑτοὺς μυρία κακὰ εἰργάσαντο, πάντες ὁμοίως ἐπίστασθε. ὥστε περὶ μὲν τούτων παύομαι λέγων. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι οὔτ' ἄλλως καλῶς ἔχει, οὔτε συμφέρει, ἑνί τινι τὰ πράγματα προστάσσεσθαι, καὶ ἕνα τινὰ πάντων τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν ἀγαθῶν κύριον γίνεσθαι, κἂν τὰ μάλιστα ἄριστός τις ᾖ; αἵ τε γὰρ μεγάλαι τιμαὶ καὶ αἱ ὑπέρογκοι ἐξουσίαι καὶ τοὺς τοιούτους E ἐπαίρουσι καὶ διαφθείρουσιν. ἐκεῖνο δὲ δὴ σκοπεῖν ὑμᾶς ἀξιῶ, ὅτι οὐδὲ οἷόν τε ἐστὶν ἕνα ἄνδρα πάσης τῆς θαλάσσης ἐπάρξαι, καὶ πάντα τὸν πόλεμον τοῦτον ὀρθῶς διοικῆσαι. δεῖ μὲν γὰρ ὑμᾶς,

7

» εἴπερ τι τῶν δεόντων ποιήσετε, πανταχῇ ἅμα αὐτοῖς πολεμῆσαι· ἵνα μὴ συνιστάμενοι πρὸς ἀλλήλους, μήτ᾽ αὖ τὰς ἀναφυγὰς πρὸς τοὺς οὐ πολεμουμένους ἔχοντες, δυσάληπτοι γένωνται. τοῦτο δὲ οὐδένα ἂν τρόπον εἷς τις ἄρξας πρᾶξαι δυνηθείη. πῶς γὰρ ἂν ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἔν τε τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῇ Κιλικίᾳ, τῇ τε Αἰγύπτῳ καὶ τῇ Συρίᾳ, τῇ τε Ἑλλάδι καὶ τῇ Ἰβηρίᾳ, τῷ τε Ἰονίῳ καὶ ταῖς νήσοις, πολεμήσειε; πολλοὺς μὲν δὴ διὰ τοῦτο καὶ στρατιώτας καὶ στρατηγοὺς ἐπιστῆναι δεῖ τοῖς πράγμασιν, εἴπερ τι ὄφελος αὐτῶν ἔσται. εἰ δὲ δή τις ἐκεῖνο φησίν, ὅτι κἂν ἑνί τῳ πάντα τὸν πόλεμον ἐπιτρέψητε, πάντως που καὶ ναυάρχους καὶ ὑπάρχους πολλοὺς ἕξει· πῶς οὐ πολὺ δικαιότερον καὶ συμφορώτερον ἐγὼ γὰρ ἂν εἴποιμι, καὶ τί κωλύει τούτους αὐτοὺς ὑπάρξειν ἐκείνῳ μέλλοντας, καὶ προχειρισθῆναι ὑφ᾽ ὑμῶν ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο, καὶ τὴν ἡγεμονίαν παρ᾽ ὑμῶν αὐτοτελῆ λαβεῖν; οὕτω μὲν γὰρ καὶ φροντιοῦσι τοῦ πολέμου μᾶλλον, ἅτε καὶ ἰδίαν ἕκαστος αὐτῶν μερίδα πεπιστευμένος, καὶ ἐς μηδένα ἕτερον τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἀμέλειαν ἀνενεγκεῖν δυνάμενος. καὶ φιλοτιμήσονται πρὸς ἀλλήλους ἀκριβέστερον, ἅτε καὶ αὐτοκρατεῖς ὄντες, καὶ τὴν δόξαν ὧν ἂν ἐργάσωνται, αὐτοὶ κτησόμενοι. ἐκείνως δέ, τίνα μὲν ὁμοίως οἴεσθε ἄλλῳ τὸν ὑποκείμενον; τίνα δ᾽ ἀπροφασίστως ὁποιοῦν ποιήσειν, μέλλοντα μὴ ἑαυτῷ ἀλλ᾽ ἑτέρῳ κρατήσειν; ὥσθ᾽ ὅτι μὲν εἷς οὐδ᾽ ἂν δύναιτο τοσοῦτον ἅμα πόλεμον πολεμῆσαι, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ Γαουινίου ὡμολόγηται. πολλοὺς γοῦν τῷ χειροτονηθησομένῳ συνεργοὺς ἀξιοῖ δοθῆναι. λοιπὴ δὲ δὴ σκέψις ἐστί, πότερον ποτὲ ἄρχοντας αὐτούς, ἢ ὑπάρχοντας καὶ στρατηγούς, ἢ πρὸς τοῦ δήμου παντὸς ἐπ᾽ αὐτοκράτορος τινὸς ἡγεμονίας, ἢ πρὸς ἐκείνου μόνου ἐφ᾽ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ πεμφθῆναι δεῖ. οὐκοῦν ὅτι μὲν καὶ νομιμώτερον καὶ πρὸς τἆλλα πάντα καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς λῃστὰς τοῦθ᾽ ὅπερ ἐγὼ λέγω ἐστί, πᾶς ἄν τις ὑμῶν ὁμολογήσειε. χωρὶς δὲ τούτου, καὶ ἐκεῖνο ὁρᾶτε οἷόν ἐστι, τὸ πάσας ὑμῶν τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἐπὶ τῇ τῶν καταποντιστῶν προφάσει καταλυθῆναι, καὶ μηδεμίαν αὐτῶν μήτε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, μήτε ἐν τῇ ὑπηκόῳ τὸν χρόνον τοῦτον. * * τῆς δὲ Ἰταλίας ἀντὶ ὑπάτου ἐπὶ τρία ἔτη προσέταξαν

A ſi, quod facto opus eſt, agere volueritis, vndique prædonibus bellum eſt faciendum: ne vel inter ſe coire, vel ii quibus bellum ſi, ad eos qui à bello ſunt exempti, ſubterfugere poſſint, vt comprehendi nequeant. Hæc vnus homo nullo modo ſolus imperans perficiet. quî enim poſſit eodem die in Italia & Cilicia, in AEgypto & Syria, in Græcia & Hiſpania, in Ionio & inſulis, bellũ gerere? Ergo vt operæpretium faciamus, multos non milites tantùm, ſed & duces huic negotio de- B ſtinabimus. Ac ſi quis dicat, Si vni alicui totius belli ſumma credatur, habiturum eum omnibus in locis multos nauium præfectos, multos legatos: longè cùm iuſtiorem, tum vtiliorem meum ſermonem exiſtimem, ſi dixerim, Quid ergo obſtat cur non illi ipſi qui ſub auſpiciis vnius iſtius imperatoris ſint cum imperio futuri, à nobis ad id deligantur, plenúmque à nobis imperium accipiant? Eo enim pacto futurum eſt vt & curam belli at- C tentius gerãt, cuius ſingulis certæ partes ſint commiſſæ, neque habituri ſint in quem ſuæ negligentiæ culpam refundant. quin & maiori inter ſe contentione atque æmulatione operam nauabunt, nimirum & merum imperium obtinẽtes, & ſibi gloriam rerum geſtarum, non alii, paraturi. Contrà ſi priori rationi ſtetur, quid horum ſimile res habebit? aut quis rem vllam ſeriò ſibi ſumet gerẽdam, cuius perfectæ gloria alii ſit ceſſura? Verùm ab vno hoc bellum confici non poſſe, ipſe D etiam Gabinius faſſus eſt, multos delecto imperatori adiutores decerni petens. Reliqua eſt cõſideratio, imperatoréſne illi, an legati, itémq; ducéſne, & cum iuſto imperio, an vt adminiſtri illius vnici imperatoris ſint emittendi. Meam ſententiam magis cũ legibus congruere, cùm aliâs, tum aduerſus prædones belligeraturis, nemo veſtrûm, niſi fallor, diffitebitur. Dempto tamen hoc, videtis præterea quid E rei ſit, ſub prætextu piratici belli, omnes velle magiſtratus alios abrogare, vt nullus eo tẽpore ſit neque in Italia, neque in ſubditis nobis regionibꝰ.

* Et in Italia pro conſule decreue-

Deſunt finis huius orationis & initium decreti, quo Pompeio imperium eſt cõmiſſum.

runt ei etiam legatos quindecim, omnes item naues, & vt pecuniæ quantum vellet, itémque quot vellet legiones acciperet. Hæc senatus etiam rata esse iussit, quanquam inuitus, itémque alia quæ ad hoc negotium conducere intelligebant: idque eò magis fecerũt, quòd quum Piso in Gallia Narbonẽsi sua prouincia legatis Pompeii delectuum habendorum potestatem denegasset, vehementer eius rei ergò indignatus erat populus: confestímque eum magistratu deiecisset, nisi Pompeius deprecatus pro eo obtinuisset.

Pompeius vt bellum piraticum confecerit.

Pompeius quũ se, vt res ipsa, vtque sui spiritus exposcebant, cõparasset, vniuersum vno tempore mare in quo piratæ grassabãtur, partim ipse præsens, partim per suos legatos circumnauigauit, maioríque id ex parte spatio vnius anni pacauit. Ad eam rem cùm multo nautico, armatorúmque militum apparatu vsus est, (ita vt neque in terra, neque in mari esset qui resistere posset) tum verò magna erga dedentes se ei humanitate: qua plurimos sibi cõciliauit. Vi enim superati postquam eius bonitatem senserunt, promptissimè se vnusquisque eius fidei permisit. Ipse cùm cæteris in rebus eis prospexit, tum, ne denuò paupertas eos ad flagitia impelleret, agros eis, quos desertos videbat, colendos, habitandásque vrbes colonis indigentes tradidit. itáque & aliæ vrbes habitari cœptæ sunt, & quam Pompeiopolim nominant, Solis prius dicta, sita in Ciliciæ ora, quam Tigranes antè vastauerat.

Pompeiopolis.

Lex de ambitu lata.

Hæc ita gesta sunt, Acilio & Pisone coss. Lex præterea ab ipsis consulibus promulgata est de ambitu, vt qui eius conuicti essent, iis neque magistratum gerere, neque senatoribus esse liceret, sed pecuniaria insuper eis mulcta irrogaretur. Postea enim quàm tribunis suum antiquum ius restitutum est, quum multi senatoria dignitate antè à censoribus moti, eam recuperare conarentur, de omnibus magistratibus frequentes omnino coitiones conspirationésque fiebãt. Eam legẽ consules tulerunt, nõ quòd ambitũ odissẽt (nã & ipsi ad cõsulatũ cõtẽtissima fauoris venatione peruenerãt,

A αὐτῷ ὑποστρατήγους πεντεκαίδεκα, καὶ τὰς ναῦς ἁπάσας, τά τε χρήματα καὶ τὰ στρατεύματα ὅσα ἂν ἐθελήσῃ, λαβεῖν ἐψηφίσαντο. καὶ ἐκεῖνά τε ἡ γερουσία καὶ ἄκουσα ἐπεκύρωσε, καὶ τἆλλα ὅσα πρόσφορα ἐς αὐτὰ εἶναι ἑκάστοτε ἐγίνωσκεν· ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ 8
τοῦ Πίσωνος μὴ ἐπιτρέψαντος τοῖς ὑπάρχοις καταλόγους ἐν τῇ Γαλατίᾳ τῇ Ναρβωνησίᾳ, ἧς ἦρχε, ποιήσασθαι, δεινῶς ὁ ὅμιλος ἠγανάκτησε. καὶ εὐθύς γ' ἂν αὐτὸν ἐκ τῆς B ἀρχῆς ἐξήλασαν, εἰ μὴ ὁ Πομπήϊος παρῃτήσατο. παρασκευασάμενος οὖν ὥς τό, τε πρᾶγμα καὶ τὸ φρόνημα αὐτοῦ ἀπῄτει, πᾶσαν ἅμα τὴν θάλασσαν ὅσην οἱ καταποντισταὶ ἐλύπουν, τὰ μὲν αὐτὸς, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ὑποστρατήγων περιέπλευσε, καὶ τὰ πλείω αὐτοετὲς ἡμέρωσε. πολλῇ μὲν γὰρ καὶ τῇ παρασκευῇ τῇ τε τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῇ τῶν ὁπλιτῶν ἐχρῆτο, (ὥστε καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐν τῇ γῇ ἀνυπόστατος εἶναι) πολλῇ δὲ καὶ τῇ C φιλανθρωπίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας· ὥστε καὶ ἀπὸ τοῦ τοιούτου παμπόλλους προσποιήσασθαι. οἱ γὰρ ἄνθρωποι, ταῖς τε δυνάμεσιν ἡττώμενοι, καὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ πειρώμενοι, προθυμότατα αὐτῷ προσεχώρουν. τά τε γὰρ ἄλλα αὐτῶν ἐπεμελεῖτο, καὶ, ὅπως μηδ' αὖθις ποτὲ ἐς ἀνάγκην πονηρῶν ἔργων ὑπὸ πενίας ἀφίκωνται, καὶ χώρας σφίσιν ὅσας ἐρήμους ἑώρα, καὶ πόλεις ὅσαι ἐποίκων ἐδέοντο, ἐδίδου. καὶ D ἄλλαι τε ἐκ τούτου συνῳκίσθησαν, καὶ ἡ Πομπηϊόπολις ἐπικληθεῖσα· ἔστι δὲ ἐν τῇ Κιλικίᾳ τῇ παραθαλασσίᾳ· καὶ ἐπεπόρθητο ὑπὸ τοῦ Τιγράνου, Σόλοι πρότερον ὀνομαζομένη.

Ἐπὶ μὲν δὴ τοῦ Ἀκιλίου τοῦ τε Πίσωνος ταῦτά τε οὕτως ἐγένετο, καὶ κατὰ τῶν δεκασμοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς ἁλισκομένων ἐνομοθετήθη πρὸς αὐτῶν τῶν ὑπάτων, μήτ' ἄρχειν, μήτε βουλεύειν σφῶν μηδένα, ἀλλὰ καὶ χρήματα E προσοφλισκάνειν. ἐπειδὴ γὰρ ἥ τε τῶν δημάρχων δυναστεία ἐς τὸ ἀρχαῖον ἐπανεληλύθει, καὶ πολλοὶ ὑπὸ τῶν τιμητῶν τῶν διαγεγραμμένων ἀναλαβεῖν πρότερον τινὰ τὴν βουλείαν ἐσπούδαζον, συστάσεις καὶ παρακελευσμοὶ παμπληθεῖς ἐφ' ἁπάσαις ταῖς ἀρχαῖς ἐγίνοντο. ἔπραξαν δὲ τοῦθ' οἱ ὕπατοι, οὐχ ὅτι καὶ ἤχθοντο τῷ πράγματι· (αὐτοὶ γὰρ διασπουδάσαντες ἀπεδείχθησαν,

καὶ ὅ γε Πίσων καὶ γραφεὶς ἐπὶ τούτῳ, καὶ παρὰ ἑνὸς καὶ παρ' ἑτέρου τινὸς ἐξεπράξατο τὸ μὴ κατηγορηθῆναι) ἀλλ' ὅτι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς γερουσίας. αἴτιον δὲ, ὅτι Γάϊός τις Κορνήλιος δημαρχῶν πικρότατα ἐπιτίμια τάξαι κατ' αὐτῶν ἐπεχείρησε· καὶ αὐτὰ ὁ ὅμιλος ᾑρεῖτο. ἡ γὰρ βουλὴ, συνιδοῦσα ὅτι τὸ μὲν ὑπερβάλλον τῶν τιμωρημάτων ἐν μὲν ταῖς ἀπειλαῖς ἔκπληξίν τινα ἔχει, οὔτε δὲ τοὺς κατηγορήσοντας, οὔτε τοὺς καταψηφιουμένους τῶν ὑπαιτίων, ἅτε καὶ δεινῶν αὐτῶν ὄντων, ῥᾳδίως εὑρίσκει· τὸ δὲ δὴ μέτριον ἔς τε τὰς κατηγορίας συχνοὺς προάγει, καὶ τὰς καταψηφίσεις οὐκ ἀποτρέπει· μεταρρυθμίσαι πῃ τὴν ἐσήγησιν αὐτοῦ, καὶ τοῖς ὑπάτοις νομοθετῆσαι αὐτὴν ἐκέλευσεν. ἐπεὶ δὲ αἵ τε ἀρχαιρεσίαι προεπηγγελμέναι ἦσαν, καὶ κατὰ τοῦτ' οὐδὲν προνομοθετηθῆναι πρὸ αὐτῶν ἐξῆν, καὶ οἱ σπουδαρχιῶντες πολλὰ καὶ κακὰ ἐν τῷ διακένῳ χρόνῳ τούτῳ ἐποίουν, ὥστε καὶ σφαγὰς γίνεσθαι· τόν τε νόμον ἐψηφίσαντο καὶ πρὸς ἐκείνων ἐσενεχθῆναι, καὶ φρουρὰν τοῖς ὑπάτοις δοθῆναι. ἀγανακτήσας οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Κορνήλιος, γνώμην ἐποιήσατο, μὴ ἐξεῖναι τοῖς βουλευταῖς μήτε ἀρχήν τινι ἔξω τῶν νόμων αἰτοῦντι διδόναι, μήτ' ἄλλο μηδὲν τῶν τῷ δήμῳ προσηκόντων ψηφίζεσθαι. τοῦτο γὰρ ἐνενομοθέτητο μὲν ἐκ πάνυ ἀρχαίου, οὐ μέντοι καὶ τῷ ἔργῳ ἐτηρεῖτο. θορύβου τε ἐπ' αὐτοῦ πολλοῦ συμβάντος (οὐ γὰρ ἀντέπρασσον τῶν τε ἄλλων τῶν ἐκ τῆς γερουσίας συχνοὶ καὶ ὁ Πίσων· τάς τε ῥάβδους αὐτοῦ ὁ ὄχλος συνέτριψε, καὶ αὐτὸν διασπάσασθαι ἐπεχείρησεν. ἰδὼν οὖν τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ὁ Κορνήλιος, τότε μὲν πρὶν ἐπιψηφίσαι τι, διαφῆκε τὸν σύλ-
9 λογον· ὕστερον δὲ προσέγραψε τῷ νόμῳ, τήν τε βουλὴν πάντως περὶ αὐτῶν προβουλεύειν, καὶ τὸν δῆμον ἐπάναγκες ἐπικυροῦν τὸ προβούλευμα. καὶ οὕτως ἐκεῖνόν τε διενομοθέτησε, καὶ ἕτερον τοιόνδε· οἱ στρατηγοὶ πάντες, τὰ δίκαια καθ' ἃ δικάσειν ἔμελλον, αὐτοὶ, συγγράφοντες ἐξετίθεσαν. οὐ γάρ πω πάντα τὰ δικαιώματα τὰ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν. οὔτε ἐσάπαξ τοῦτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν· ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τούτῳ

A diésque dictus ob eam rem fuerat Pisoni: ísque vnius atque alterius cuiusdam intercessione ne causam diceret effecerat) sed coacti à senatu, ídque hac de causa. Qui ambitus rei essent, iis acerbissimas pœnas statuere C. quidam Cornelius tribunusplebis intenderat, approbante idipsum populo. Senatus immodica supplicia denuntiādo videbat quidem terrorem hominibus iniici, quòd tamen ea extrema essent, neque accusatores reorum, neque qui eos condemnarent, facilè reperiri posse. Vbi verò mediocres pœnæ propositæ essent, ibi & frequentes accusationes fieri, neque à damnando reo iudices deterreri. His causis inducti patres, rogationem eam emendare, de eáque legem cōsules ferre iusserunt. Vbi dies comitiorum aduenit, quæ antequam fierent, nulla lex sanciri poterat, qum interim hoc libero tempore, qui dignitates ambiebant, multa facinora perpetrassent, & ne à cædibus quidem temperatum esset, decreuerunt vt contra hos etiam lex promulgaretur, & consulibus satellitium daretur. Eo commotus Cornelius sententiam tulit, ne senatoribus liceret aut magistratum alicui qui nō legitimè peteret, conferre, aut vllam aliam rem quæ ad populum pertineret, sciscere (id multis antè seculis lege sancitum erat, re ipsa non obseruatum.) Quum ea res tumultum excitaret ingentem, reclamantibus cùm aliis patribus frequentibus, tum Pisone consule, eius fasces turba perfregit, & ad ipsum quoque dilaniandum iam ibat: quum Cornelius plebis conatus cernēs, antequam latis suffragiis quicquam statueretur, concionem dimisit. Postea legi adiecit, debere omnino eius legis patres autores fieri, populúmque eorum autoritatem secutum, ratam eam vtique habere. Ita & hanc legem Cornelius perfecit, & alteram huiusmodi. Prætores solebant iura ea, secundum quæ essent iudicaturi, scripta edere. Neque enim prætores id ius, quod ad contractus dirigendos positum erat, obseruabant: neque id vnquam fecerant, neque scripto iuri steterant: sed sæpenumero ea variauerant, crebróque per gratiam & o-

C. Cornel. tribunus.

Modus suppliciorum statuendus.

Contentio de lege ambitus.

Pisonis fasces confracti.

Lex de iudiciis prætoriis.

dium certorum hominum, veluti fieri assolet, multa gerebantur. Igitur rogationem tulit, vt & statim à principio prætores prædicerent, quo iure essent vsuri, & deinde nequaquam ab eo deficerent. Denique tanta cura tum temporis cauerunt ne quis largitionibus se corrumpi sineret, vt præter pœnas quas eius rei manifestis infligebant, accusatoribus etiam honores haberēt. Et M. quidem Cotta quū quæstorem suum P. Oppium, quem donorum acceptorum & insidiarum suspectum habebat, repudiasset, ipse autem magnam vim pecuniæ ex Bithynia corrasisset, à C. Carbone accusatus est. ísque Carbo, etsi præter tribunatum plebis honorem alium nullum gesserat, ob id consularibus honoribus exornatus est. Atque ipse deinde quum Bithyniam prouinciam obtineret, & quàm Cotta moderatiorem se non gereret, ab eius filio vice versa in iudiciū tractus, reúsque peractus est. Longè enim procliuius est alios reprehendere, quàm sibi ipsi moderari: facilliméque fit vt quarum rerum causa homines pœna dignos alios iudicant, has ipsi easdem admittant: vt argumento non sit, propter quas alios accusant, has ipsos odisse.

L. autem Lucullus vrbana quidem prætura defunctus est: sed quū postea in Sardiniam prætor vt iret sorte obtinuisset, detrectauit, negotiúmque auersatus est, hac de causa quòd plerique in prouinciis perperam omnia agerent.

Luculli æquanimitas.

Ipse quidem suam æquitatem satis supérque demōstrauerat. quum enim Acilius sellam eius, de qua ius dabat, confringi iuberet, quòd se prætereuntem aliquando cernens non assurrexisset, nihil animo commotus ille, stans deinde, & propter eum collegæ etiam, de iure responderunt.

Lex Roscia, de equitum sedibus in theatro.

Tulit & Roscius legem, & aliam C. Manilius tribunus plebis: ille quidem, quòd de gradibus equitum in theatris accuratè ab aliis separandis lex eius esset, laudatus est:

Lex Manilia.

Manilio autem parum abfuit quin causa dicenda fuisset. Extrema enim anni die, quum iam vesper appeteret, paratis quibusdam ex libertorum gente, qui inter aliam plebem & ipsi sua suffragia ferrent, eos patronis suis adæquauit. Quod vbi mox postridie, iis ipsis calendis quibus Lucius Tullius & AEmilius Lepidus

ANNO V.C. 688.

A πρὸς χάριν ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν, ὥσπερ εἰ-
κὸς, ἐγίνετο. ἐσηγήσατο κατ' ἀρχάς τε εὐθὺς
αὐτοὺς τὰ δίκαια οἷς χρήσονται, προλέγειν, καὶ
μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν. τό, τε σύμ-
παν, οὕτως ἐπιμελὲς τοῖς Ῥωμαίοις κατὰ τὸν
χρόνον ἐκεῖνον τὸ μηδὲν δωροδοκεῖσθαι ἐγέ-
νετο, ὥστε πρὸς ταῖς τοὺς ἐλεγχομένους κολά-
ζειν, καὶ τοὺς κατηγορήσαντας αὐτῶν ἐτίμων. τοῦ
γοῦν Κόττου τοῦ Μάρκου τὸν μὲν ταμίαν Πού-
πλιον Ὄππιον ἐπί τε δώροις καὶ ἐπὶ ὑπο-
B ψίᾳ ἐπιβουλῆς ἀποπέμψαντος, αὐτοῦ δὲ πολ-
λὰ ἐκ τῆς Βιθυνίας χρηματισαμένου, Γάιον
Κάρβωνα τὸν κατηγορήσαντα αὐτοῦ τιμαῖς
ὑπατικαῖς, καίπερ δεδημαρχηκότα μόνον, ἐσέ-
μνυναν. καὶ οὗτος μὲν τῆς τε Βιθυνίας καὶ αὐ-
τὸς ὕστερον ἄρξας, καὶ μετριώτερον οὐδὲν τοῦ
Κόττου πλημμελήσας, ἀντικατηγορήθη ὑπὸ
τοῦ υἱέος αὐτοῦ, καὶ ἀντεάλω. πολλῷ γάρ που
ῥᾷον ἄλλοις ἐπιτιμῶσί τινες, ἢ ἑαυτοῖς παραι-
νοῦσι· καὶ προχειρέστατά γε ἐφ' οἷς τιμωρείας
C ἀξίους τοὺς πέλας εἶναι νομίζουσιν, αὐτοὶ ποιοῦ-
σιν. ὥστε μηδεμίαν πίστιν, ἐξ ὧν ἑτέροις ἐγ-
καλοῦσιν, ὅτι καὶ μισοῦσιν αὐτὰ λαμβάνειν.

Λούκιος δὲ δὴ Λούκουλλος τὴν μὲν στρα-
τηγίαν τὴν οἴκοι διῆρξε· τῆς δὲ δὴ Σαρδοῦς
ἄρξαι, μετ' αὐτὴν λαχὼν, οὐκ ἠθέλησε, μι-
σήσας τὸ πρᾶγμα, διὰ τοὺς πολλοὺς τοὺς οὐ-
δὲν ὑγιὲς ἐν τοῖς ἔθνεσι δρῶντας. ὅτι γὰρ ἐπιει-
κὴς ἦν, ἱκανώτατα διέδειξε· τοῦ γὰρ Ἀκιλίου
συντριβῆναι τὸν δίφρον αὐτοῦ, ἐφ' οὗ ἐδί-
D καζε, κελεύσαντος, ὅτι παριόντα ποτὲ αὐ-
τὸν ἰδὼν οὐκ ἐξανέστη, οὔτε ὀργῇ ἐχρήσατο, καὶ
ὀρθοστάδην μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συν-
άρχοντες αὐτοῦ δι' ἐκεῖνον διεδίκασαν. ἐσή-
νεγκε μὲν οὖν καὶ ὁ Ῥώσκιος νόμον, ἐσήνεγκε δὲ
καὶ ὁ Γάιος Μάλλιος, ὅτε ἐδημάρχησεν· ἀλλ'
ἐκεῖνος μὲν (τὰς γὰρ τῶν ἱππέων τὰς ἐν τοῖς
θεάτροις ἕδρας ἀκριβῶς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀ-
φώρισε) καὶ ἔπαινον ἐπ' αὐτὸν ἔλαβεν· ὁ δὲ
E δὴ Μάλλιος καὶ δίκην ὀλίγου ὑπέσχε. τῷ
γὰρ ἔθνει τῷ τῶν ἀπελευθέρων ἔν τε τῇ ἐσχάτῃ
τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ καὶ πρὸς ἑσπέραν παρασκευ-
άσας τινὰς ἐκ τοῦ ὁμίλου ψηφίσασθαι, μετὰ
τῶν ἐξελευθερωσάντων σφᾶς ἔδωκεν. ἐπεὶ δὲ
ἡ βουλὴ εὐθὺς τῇ ὑστεραίᾳ ἐν αὐτῇ τῇ νουμηνίᾳ
ἐπύθετο, Λούκιός τε Τούλλιος καὶ Αἰμίλιος Λέ-

A πρὸς ὑπατεύειν ἤρξαντο, τὸν νόμον αὐτοῦ ἀπεψηφίσαντο. φοβηθεὶς, ὅτι τὸ πλῆθος δεινῶς ἠγανάκτει, τὰ μὲν πρῶτα ἔς τε τὸν Κράσσον καὶ ἐς ἄλλους τινὰς τὴν γνώμην ἀνῆγεν· ὡς δ' οὐδεὶς ἐπίστευέν οἱ, τὸν Πομπήιον καὶ ἄκοντα ἐκολάκευσεν, ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸν Γαουίνιον πλεῖστον παρ' αὐτῷ δυνάμενον ᾔσθετο. τόν τε γὰρ τοῦ Τιγράνου καὶ τὸν τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον, τήν τε Βιθυνίαν καὶ τὴν Κιλικίαν ἅμα ἀρχὴν αὐτῷ προσέταξεν. ἀγανάκτησις μὲν γὰρ καὶ ἀντιλογία καὶ τότε παρὰ τῶν B δυνατῶν διά τε τὰ ἄλλα, καὶ διότι ὅ, τε Μάρκιος καὶ ὁ Ἀκίλιος, ὡς πρὶν τὸν χρόνον σφίσι τῆς ἀρχῆς ἐξήκειν κατελύοντο, ἐγίγνετο. ὁ δὲ ὅμιλος, καίτοι μικρὸν ἔμπροσθεν τοὺς ἄνδρας τοὺς καταστήσοντας τὰ ἑαλωκότα, ὡς καὶ διαπεπολεμηκὼς ἐξ ὧν σφίσιν ὁ Λούκουλλος ἐπεστάλκει, πέμψας, ὅμως ἐψηφίσατο αὐτά, ἐναγόντων σφᾶς ἐς τὰ μάλιστα τοῦ τε Καίσαρος καὶ τοῦ Κικέρωνος τοῦ Μάρκου. οὗτοι γὰρ αὐτοῖς συνηγωνίσαντο, οὐχ ὅτι καὶ συμφέρειν C αὐτὰ τῇ πόλει ἐνόμιζον, οὐδ' ὅτι τῷ Πομπηίῳ
10 χαρίσασθαι ἤθελον· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὣς γενήσεσθαι ἔμελλε, Καῖσαρ μὲν τόν τε ὄχλον ἅμα ἐθεράπευσεν, ἅτε καὶ ὁρῶν ὅσα τῆς βουλῆς ἐπικρατέστεροι ἦσαν, καὶ ἑαυτῷ τὸ τῶν ὁμοίων ψηφισθῆναί ποτε προπαρεσκεύασε. κἀν τούτῳ καὶ τὸν Πομπήιον καὶ ἐπιφθονώτερον καὶ ἐπαχθέστερον ἐκ τῶν διδομένων οἱ ποιῆσαι, ὅπως σφίσι πρὸς κόρον θᾶσσον γένηται, ἠθέλησε. Κικέρων δὲ τήν τε πολιτείαν ἄγειν D ἠξίου, καὶ ἐνεδείκνυτο καὶ τῷ πλήθει καὶ τοῖς δυνατοῖς, ὅτι ὁποτέροις ἂν σφῶν προσθῆται, πάντως αὐτοὺς ἐπαυξήσει. ἐπημφοτέριζέ τε γὰρ, καὶ ποτὲ μὲν τὰ τούτων, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὰ ἐκείνων, * ὃν ὑπ' ἀμφοτέρων σπουδάζηται πράττειν. τοὺς γοῦν βελτίους πρότερον προαιρεῖσθαι λέγων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀγορανομῆσαι μᾶλλον ἢ δημαρχῆσαι ἐθελήσας, τότε πρὸς τοὺς συρφετώδεις μετέστη. καὶ μετὰ τοῦτο δίκης τε τινὸς τῷ Μαλλίῳ πρὸς τῶν E δυνατῶν παρασκευασθείσης, καὶ ἐκείνου χρόνον τινὰ ἐμποιῆσαι αὐτῇ σπουδάζοντος, τά τε ἄλλα κατ' αὐτοῦ ἔπραττε, καὶ μόλις αὐτὸν (ἐστρατήγει γὰρ, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου εἶχεν) ἐς τὴν ὑστεραίαν ἀνεβάλετο, πρόφασιν ἐπ' ἐξόδῳ τοῦ ἔτους εἶναι ποιησά-

consulatũ inierunt, senatus comperit, legem eius antiquauit: ipse autem territus vehementi plebis indignatione, primùm autores huius suæ legis Crassum aliósque quosdam iactauit: quum autem nemini fidem faceret, Pompeium etiam nolentem adulatus est, præcipuè quòd Gabinium apud eum plurimum posse intelligeret. Is itaque Manilius, Pompeio bellum contra Tigranem ac Mithridatem, tum Bithyniæ & Ciliciæ administrationem decreuit. Erat tum quoque potentiorum indignatio, disceptatióque, cùm aliis de causis, tum quòd Marcius & Acilius, antequam magistratus sui tẽpus exiret, eo se abdicare iubebantur. Populus, quanquam paulo antè ablegauerat qui captam ditionem componerent, propterea quòd Lucullus per literas debellatum esse innuerat: tamen adductus præsertim à Cæsare, Marcóque Cicerone, legem Maniliã confirmauit. Neuter, eo quòd id optimo publico futurum arbitraretur, aut quòd Pompeii gratiam sibi conciliare vellet, populi tunc partes fouit: sed in ea re, quam nihilominus videbant effectam iri, Cæsar simul populum sibi demerendum statuebat, quem longè potentiorem patribus conspiciebat: simul ad hoc se parabat, vt aliquando pro se quoque simile decretum fieret. Ad hæc Pompeium ex his quæ ei cõferebantur ornamenta, & maiori inuidiæ expositum, & eo magis molestũ populo efficere studebat, vt illius tanto maturius satietas eum caperet. Cicero rempublicam regere affectans, tam nobilitati quàm plebi ostẽdebat, vtri se parti adiunxisset, ei incrementum se additurum. Igitur vtrisque se applicabat, modò huius, modò alterius partis res fouendo, & vtriusque fauorem sibi concilians. Eo verò tempore ædilem se quàm tribunum plebis fieri malebat, quòd optimos iam antè ad honores alios delectos diceret, atque hac de causa turbæ accesserat. Etiam post hæc, quum Manilio iudicium à senatu esset intentatum, ísque ei moram iniicere cuperet, Cicero & aliâs senatui repugnauit: & quia tum præturam principatúmque in iudiciis gerebat, multo labore obtinuit vt res in sequentem diem extraheretur, causatus in extremo iam an-

Cæsar & Cicero cur legem Maniliam defenderint.

ni esse. Interim plebe Manilii casum indignè ferente, in concionem Cicero progressus, coactus (vt putatur) à tribunis, senatum verbis perstrinxit, Maniliòque se patrocinaturum promisit. Cùm aliis ob id opprobriis impetitus est, tum transfuga quoque audiit: quominus autem iudicium rei fieret, coortus confestim tumultus impediit. P. Pætus, & Cornelius Sylla, magni illius Syllæ fratris filius, coss. designati, largitionis erãt conuicti. Hi L. Cottæ, ac Lucio Torquato, à quibus accusati erant, vitę periculum per insidias creabant: ídque hoc magis quòd hi in suum locum essent elati. Ad id facinus accinxerãt se & alii quidam, & Cn. etiam Piso, Luciúsque Catilina, homo audacissimus, iratus ob repulsam quam in petitione consulatus passus erat. Frustrati tamen sunt incepto, quòd & maturius palam factæ erant insidiæ, & à senatu Cottæ Torquatóque additum præsidium: ídque cõtra insidiatores fore edictum erat, nisi quis tribunusplebis intercessisset. Postquam nihil de ferocia Pisonem remittere senatus vidit, veritus ne tumultum concitaret, eum sub titulo imperii in Hispaniam ablegauit: atque is ibi ob iniuriam quandam ab incolis trucidatus periit.

Cicero cur transfuga vocatus.

Seditio eorum qui legibus ambitus interrogati pœnas dederant.

Piso.

Pompeius autem primùm se ad naualem in Cretam & aduersus Metellum expeditionẽ parabat: vbi quæ acta essent, accepit, ægrè se eam rẽ ferre simulauit, quemadmodum & antea fecerat, & de aduersariis questus est, qui eum subinde negotiis obtruderent, sperantes fore vt aliquando iis succumberet: ipse verò gratissimam eam rem habuit, neque vlla deinceps Cretę, vel aliorum maritimorum negotiorum, siqua restabant nondum confecta, ratione habita, in barbarico bello adornando erat. interea ad tentandum Mithridatis animum, Metrophanem, qui cum eo de amicitia ineunda communicaret, misit. Mithridates Pompeium parui admodum eo tempore pendebat, quòd recens vita defuncto Arsace Parthorum rege, eius se successorem Phraaten familiaritate sibi deuincturum sperabat. Quem vbi Pompeii amicitia eiusdem rei ergô præoccupatum,

Pompeius ad bellum Mithridaticum proficiscitur.

A μενος. κἀν τούτῳ δυσχεράναντος τοῦ ὁμίλου, ἐσῆλθέ τε ἐς τὸν σύλλογον αὐτῶν, ἀναγκασθεὶς δῆθεν ὑπὸ τῶν δημάρχων, καὶ κατά τε τῆς βουλῆς κατέδραμε; καὶ συναγορεύσειν τῷ Μαλλίῳ ὑπέσχετο. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου τά τε ἄλλα κακῶς ἤκουε, καὶ αὐτόμολος ὠνομάζετο. ταραχὸς δέ τις εὐθὺς ἐπιγενόμενος ἐκώλυσε τὸ δικαστήριον συναχθῆναι. Πούπλιός τε γὰρ Παῖτος καὶ Κορνήλιος Σύλλας, ἀδελφιδοῦς ἐκείνου τοῦ πάνυ Σύλλου, ὕπατοί B τε ἀποδειχθέντες, καὶ δεκασμοῦ ἁλόντες, ἐπεβούλευσαν τοὺς κατηγορήσαντας σφῶν Κότταν τε καὶ Τορκουᾶτον Λουκίους, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀνηρέθησαν, ἀποκτεῖναι. καὶ παρεσκευάσθησαν μὲν ἄλλοι τε καὶ Γναῖος Πίσων, καὶ Λούκιος Κατιλίνας, ἀνὴρ θρασύτατος (ᾐτήκει δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχήν, καὶ διὰ τοῦτο ὀργὴν ἐποιεῖτο) οὐ μέντοι καὶ ἠδυνήθησάν τι δρᾶσαι· διά τι τήν τε ἐπιβουλὴν προμηνυθῆναι, καὶ φρουρὰν τῷ τε C Κόττᾳ καὶ τῷ Τορκουάτῳ παρὰ τῆς βουλῆς δοθῆναι· δόγμα τι κατ' αὐτῶν γενέσθαι, εἰ μὴ δήμαρχός τις ἠναντιώθη. ἐπεὶ δ' οὖν καὶ ὡς ὁ Πίσων ἐθρασύνετο, ἐφοβήθη τε ἡ γερουσία μή τι συνταράξῃ, καὶ εὐθὺς αὐτὸν ἐς Ἰβηρίαν, πρόφασιν, ὡς ἐπ' ἀρχήν τινα, ἔπεμψε. καὶ ὁ μὲν ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων, ἀδικήσας τι αὐτούς, ἐσφάγη.

Πομπήϊος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ὡς καὶ ἐπὶ τὴν Κρήτην τόν τε Μέτελλον πλευσόμενος D ἡτοιμάζετο· μαθὼν δὲ τὰ δεδραμένα, προσεποιεῖτο μὲν ἄχθεσθαι, ὡς καὶ πρότερον, καὶ τοῖς ἀντιστασιώταις, ὡς καὶ τὰ πράγματα ἀεί ποτε αὐτῷ τὸ καὶ πταῖσαί τι παρέχουσιν, ἐπεκάλει· ἀσμενέστατα δὲ αὐτὰ ἀναδεξάμενος, Κρήτην μὲν ἢ τἆλλα τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ, εἴ πού τι ἀδιοίκητον καταλέλειπτο, παρ' οὐδὲν ἔτ' ἠγάγετο· πρὸς δὲ δὴ τὸν τῶν βαρβάρων πόλεμον παρεσκευάζετο. κἀν τούτῳ βουληθεὶς τῆς τοῦ Μιθριδάτου διανοίας πειρᾶ-E σθαι, πέμπει τὸν Μητροφάνη φιλίους αὐτῷ λόγους φέροντα. καὶ ὃς τότε μὲν ἐν ὀλιγωρίᾳ αὐτὸν ἐποιήσατο (τοῦ γὰρ Ἀρσάκου τοῦ τῶν Πάρθων βασιλέως ἀποθανόντος ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Φραάτην τὸν διάδοχον αὐτοῦ προσεδόκησεν οἰκειώσεσθαι) ἐπεὶ δ' ὁ Πομπήϊος τὴν φιλίαν τῷ Φραάτῃ διὰ ταχέων ἐπὶ

τοῖς αὐτοῖς

τοῖς αὐτοῖς προσσυνέθετο, καὶ ἐς τὴν Ἀρμενίαν A
αὐτὸν τὴν τοῦ Τιγράνου προσεμβαλεῖν ἀνέπεισε·
πυθόμενος τοῦτο κατέδεισε, καὶ πρεσβευσάμενος
εὐθὺς, σύμβασιν ἔπραττε. κελεύσαντός τε
αὐτῷ τοῦ Πομπηίου τά τε ὅπλα καταθέσθαι, καὶ
τοὺς αὐτομόλους ἐκδοῦναι, οὐκ ἔσχε καιρὸν βου-
15 λεύσασθαι. ἀκούσαντες γὰρ ταῦτα οἱ ἐν τῷ
στρατοπέδῳ αὐτοῦ ὄντες, καὶ φοβηθέντες οἵ τε
αὐτόμολοι (πολλοὶ δὲ ἦσαν) μὴ ἐκδοθῶσι, καὶ
οἱ βάρβαροι, μὴ ἄνευ ἐκείνων πολεμεῖν ἀναγ-
κασθῶσιν, ἐθορυβήθησαν. κἂν ἐξειργάσαντό B
τι τὸν Μιθριδάτην, εἰ μὴ ψευσάμενος ὅτι οὐκ
ἐπὶ σπονδαῖς δὴ, ἐπὶ κατασκοπῇ τῆς τῶν Ῥω-
μαίων παρασκευῆς τοὺς πρέσβεις ἔπεμψε,
μόλις αὐτοὺς κατέσχεν. ὁ οὖν Πομπήιος ἐπειδὴ
πολεμητέα οἱ ἔγνω εἶναι, τά τε ἄλλα παρε-
σκευάσατο, καὶ τοὺς Οὐαλερίους προσκατελέ-
ξατο. καὶ αὐτῷ ἐν τῇ Γαλατίᾳ ἤδη ὄντι ὁ Λού-
κουλλος ἀπαντήσας, διαπεπολεμῆσθαί τε
πάντα ἔφη, καὶ μηδὲν ἔτι στρατείας δεῖσθαι· καὶ
διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς ὑπὸ τῆς βουλῆς C
πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῶν πεμφθέντας, ἤδη
παρεῖναι. ὡς δ' οὐκ ἔπεισεν ἐπαναχωρῆσαι,
πρὸς λοιδορίας ἐτράπετο, τά τε ἄλλα καὶ πο-
λυπράγμονα καὶ φιλοπόλεμον καὶ φιλαρ-
χοῦντα αὐτὸν ἀποκαλῶν. ὁ οὖν Πομπήιος,
βραχὺ αὐτοῦ φροντίσας, ἀπεῖπε μηδένα ἔτ'
αὐτῷ πειθαρχῆσαι, καὶ ἐπὶ τὸν Μιθριδάτην
ἠπείχθη, σπουδὴν ἔχων ὅτι τάχιστα οἱ συμμί-
ξαι. καὶ ὃς τέως μὲν ἔφευγε (ταῖς γὰρ δυνάμε-
σιν ἠλαττοῦτο, καὶ τήν τε ἐν ποσὶν ἀεὶ ἔκειρε, D
καὶ ἐπλάνα τε ἑαυτὸν ἅμα, καὶ ἐπιδεῖσθαι τῶν
ἐπιτηδείων ἐποίει) ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ἐς τὴν Ἀρ-
μενίαν διά τε τοῦτο, καὶ ὡς ἐρήμην αὐτὴν αἱ-
ρήσων, ἐνέβαλεν, οὕτω δὴ δείσας μὴ προκα-
ταληφθῇ, ἦλθέ τε ἐς αὐτὴν, καὶ λόφον ἀντικα-
ταλαβὼν ὀχυρόν, τῷ μὲν παντὶ στρατῷ ἡσύ-
χαζεν, ἐλπίζων τοὺς μὲν Ῥωμαίους ἀπορίᾳ τῶν
τροφῶν ἐκτρυχώσειν (αὐτὸς γὰρ ἅτε ἐν ὑπηκόῳ
χώρᾳ πολλαχόθεν αὐτῶν εὐπόρει) τῶν δὲ δὴ ἱπ- E
πέων ἀεί τινας ἐς τὸ πεδίον ψιλὸν ὂν καταπέμ-
πων, τοῖς τε προστυγχάνουσί σφισιν ἐκά-
κου, καὶ ἐξαυτομολοῦντας ἐπὶ τούτῳ συ-
χνοὺς ἐδέχετο. ὁ οὖν Πομπήιος ἐνταῦθα μὲν
οὐκ ἐθάρσησεν αὐτοῖς συμβαλεῖν· μεταστρα-

tum, eiuſdémque impulſu Armeniam Tigrani ſubditam inuadere percepit, animo collapſus, legatos extemplo ad Pompeium miſit qui de conditionibus pacis agerent. Pompeius, vt arma deponeret, perfugáſque redderet, iubebat: Mithridati non integrum erat, conſilium capere. Nam vbi id primùm in exercitu eius auditum, transfugæ, quorum magnus erat numerus, ne traderentur veriti, atque barbari, ne deſtituti auxilio horum bellare cogerentur, tumultuabantur: inieciſſéntque ipſi penè regi manus: qui eos ægrè admodum inhibuit, non pacis petendæ cauſa à ſe miſſos eſſe legatos prætendens, ſed vt Romanorum apparatum ſpecularentur. Pompeius vbi bellum gerendum eſſe cognouit, inter alia quę ad id moliendum parabat, Valerianas etiam legiones ſibi adſciuit. Quũ iam in Galatiam veniſſet, L. ei Lucullus obuiam factus eſt, debellatum omnino eſſe affirmans, neque expeditione quicquam opus eſſe militari: hac eadem de cauſa etiam viros, à ſenatu ad res componendas ablegatos, iam adeſſe. Pompeio quum vt retrocederet non perſuaderet, ad eum criminandum ſe conuertit: inter alia probra hominem multarum ſubinde rerum agendarum, bellíque & imperii cupidum nominans. Pompeium parum ea mouerunt. itaque propoſito edicto, ne quis in poſterum Lucullo obtemperaret, magna celeritate Mithridatem petiit, vt quamprimum cum eo congrederetur. Mithridates aliquandiu ſubterfugiebat, quòd copiis eſſet minoribus inſtructus, vaſtabátque obuiam quamque regionem: hoſtémque hinc inde circumducere, & commeatuum inopia affligere ſtudebat. Vbi verò Pompeius Armeniam ingreſſus eſt, partim hac ipſa de cauſa, partim vt eam deſertam occuparet, ibi demum veritus Mithridates ne ea regio ſe abſente in poteſtatem hoſtium veniret, eodem perrexit. Tumulum ex aduerſo hoſtium tutũ inſedit, ipſe cũ toto exercitu quietem egit, penuria rerũ neceſſariarum Romanum ſe confecturũ ſperãs, quæ ſibi in ſua ditione commoranti vndiquaque affatim aduehebãtur. Erat ſub eo tumulo planities nuda poſita: in eã ſubinde nonullos equitu demittebat, qui obuios quoſque læderẽt. quo effectum eſt vt crebri ab hoſte ad ipſũ trãsfugerẽt. Pópeius quũ eo in loco hoſtem aggredi non aude-

Luculli cum Pompeio congreſſus & iurgium.

ret, alium castris locum obtinuit, circa quem omnia syluis erant obsita, vt minus iam hostium equitatus sagittariíque nocere possent. Ibi insidiis commodo loco positis, ipse cum paucis ad castra hostium palam accessit: tumultúque excitato, ad locum quem destinauerat, è castris eos pertraxit: ita magnam hostium cædem fecit. Addidit ea res animum, ideóque alios ad alias regionis partes emisit, qui commeatus explicarent. Mithridates, vbi hostem tutò rerum necessariarum commeatu auctum, Manaitin regionem Armeniæ, deo eiusdem nominis consecratam, per aliquos cepisse, frequentésque alios ei se adiungere, Marcii quoque exercitum ei accessisse percepit, territus, regionem hanc sibi relinquendam statuit. Igitur noctu castra mouit, & nocturnis deinceps itineribus Armeniam Tigrani subditam petiit. Cedétem Pompeius insecutus est, pugnæ conserendæ cupidus: neque tamen id prius vel interdiu (tum enim hostes castris se continebant) vel nocturno tempore ausus est, quòd ignorantiam locorum suspectam haberet: antequã in ipsos limites aduenerunt. ibi demum quum hostem effugiturum intelligeret, coactus est pugnam nocturnam tentare. Eo statuto, prior castra mouit, fefellítque barbaros meridie conquiescentes. Quâ ituri erant hostes, ibi locum inter tumulos aptè positum occupauit, in sublime milites eduxit, expectauítque hostium aduentum. Barbari, quibus nihil dum aduersi euenerat, & iam in loca tuta se accedere credebãt, securè, neque custodiæ etiam causa quoquam præmisso, ibant, sperantes ab insequendo iam Romanos destitisse. quum prædictam loci cauitaté attigissent, in tenebris eos Pompeius adortus est, quòd & aliud lumen nullum haberent, nec sidus vllum fulgebat. Porro id prælium sic commissum est. Primò omnium ex composito omnes tibicines simul classicũ cecinêre: pòst & milites & cætera turba clamorem bellicum sustulerunt: tum alii hastis scuta, alii saxis ærea vasa percusserunt. Montes circumcaui acceptum sonitũ quammaxime terribilem reddiderũt: qué vt repête barbari

Manaitica regio.

Fuga Mithridatis.

Pugna nocturna qua Mithridatem deuicit Pompeius.

A στρατοπεδευσάμενος δὲ ἑτέρωσε, ὅθεν ὑλώδους τοῦ πέριξ χωρίου ὄντος, ἧττον ὑπό τε τοῦ ἱππικοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ τοξικοῦ τοῦ τῶν ἐναντίων λυπηθήσεσθαι ἔμελλεν, ἐλόχισεν ᾗ καιρὸς ἦν, καὶ ὀλίγοις τισὶν ἐκ τοῦ προφανοῦς τῷ στρατοπέδῳ τῶν βαρβάρων προσμίξας, ἐτάραξέ τε αὐτούς, καὶ ὑπαγαγὼν ἐς ὃ ἐβούλετο, πολλοὺς ἀπέκτεινε. θαρσήσας τε ἐκ τούτου, καὶ κατὰ τὴν χώραν ἄλλους ἄλλῃ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔπεμπεν. ὁ οὖν Μιθριδάτης, ἐπεὶ ταῦτά τε ἀσφαλῶς ἐπορίζετο, B καὶ τὴν Μαναῖτιν χώραν, τῆς τε Ἀρμενίας οὖσαν, καὶ θεῷ τινὶ ἐπωνύμῳ ἀνακειμένην, διά τινων ἐχειρώσατο· κἀκ τούτου καὶ ἄλλοι συχνοὶ πρὸς αὐτὸν ἀπέκλινον, καὶ αὐτῷ καὶ οἱ τοῦ Μαρκίου στρατιῶται προσεστέλλοντο, ἐφοβήθη, καὶ οὐκέτι κατὰ χώραν ἔμεινεν, ἀλλ' αὐτίκα τε τῆς νυκτὸς ἄρας ἔλαθε, καὶ μετὰ ταῦτα νυκτοπορῶν, ἐς τὴν τοῦ Τιγράνου Ἀρμενίαν προῄει. καὶ οἱ ὁ Πομπήιος ἐπηκολούθει μέν, ἐπιθυμῶν διὰ μάχης ἐλθεῖν. οὐ μέντοι καὶ πρότερον, οὔτε μεθ' C ἡμέραν (οὐ γὰρ ἐξῄεσαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου) οὔτε νύκτωρ ἐτόλμησε τοῦτο ποιῆσαι (τὴν γὰρ ἀγνωσίαν τῶν χωρίων ἐδεδίει) πρὶν σφᾶς πρὸς τῇ μεθορίᾳ γενέσθαι. τότε γὰρ εἰδὼς αὐτοὺς διαφεύξεσθαι μέλλοντας, ἠναγκάσθη νυκτομαχῆσαι. γνοὺς οὖν τοῦτο, προαπῆρε, μεσημβριάζοντας τοὺς βαρβάρους λαθὼν ᾗ πορεύεσθαι ἔμελλον. καὶ ἐντυχὼν τινὶ χωρίῳ κοίλῳ, μεταξὺ γηλόφων τινῶν ὄντι, ἐνταῦθα τό, τε D στράτευμα ἐπὶ τὰ μετέωρα ἀνεβίβασε, καὶ τοὺς πολεμίους ὑπέμεινεν. ἐπειδή τε ἐκεῖνοι μετά τε ἀδείας, καὶ ἄνευ προφυλακῆς, (ἅτε μηδὲν ἔμπροσθεν δεινόν τι πεπονθότες, καὶ τότε ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἤδη προχωροῦντες, ὥστε μηδὲ ἐφέψεσθαι σφίσιν ἔτι τοὺς Ῥωμαίους ἐλπίζειν) ἐς τὸ κοῖλον ἐσῆλθον, ἐπέθετο αὐτοῖς ἐν τῷ σκότῳ. οὔτε γὰρ ἄλλο τι φῶς εἶχον, οὔτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τι ἔλαμπεν. ἐγένε- 12
το δὲ ἡ μάχη τοιάδε· πρῶτον μὲν οἱ σαλ- E πικταὶ πάντες ἅμα τὸ πολεμικὸν ἀπὸ συνθήματος ἐβόησαν· ἔπειτα δὲ οἵ τε στρατιῶται καὶ ὁ λοιπὸς ὄχλος πᾶς ἐπηλάλαξε. καὶ οἱ μὲν τὰ δόρατα πρὸς τὰς ἀσπίδας, οἱ δὲ καὶ λίθους πρὸς τὰ χαλκᾶ σκεύη προσέκρουσαν. καὶ σφῶν τὴν ἠχὼ τὰ ὄρη ἐγκοῖλα ὄντα καὶ ὑπεδέξατο καὶ ἀνταπέδωκε φρικωδεστάτην· ὥστε τοὺς βαρβάρους,

ἐξαπιναίως ἔν τε τῇ νυκτὶ καὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ αὐτῶν ἀκούσαντας, δεινῶς ἐκπλαγῆναι, ὡς καὶ δαιμονίῳ τινὶ πάθει περιπεπτωκότας. κἀν τούτῳ οἱ Ῥωμαῖοι πανταχόθεν ἀπὸ τῶν μετεώρων λίθοις, τοξεύμασιν, ἀκοντίοις βάλλοντες, πάντως γέ τινας ὑπὸ τοῦ πλήθους αὐτῶν ἐτίτρωσκον, καὶ ἐς πᾶν κακὸν σφᾶς κατέστησαν. οὔτε γὰρ ἐς παράταξιν ἀλλ' ἐς πορείαν ἐσταλμένοι, καὶ ἐν ταὐτῷ τοῖς τε ἵπποις καὶ ταῖς καμήλοις, καὶ παντοδαποῖς οὖσι, καὶ οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες ἀναστρεφόμενοι· καὶ οἱ μὲν, ἐπὶ κελήτων, οἱ δὲ, ἐφ' ἁρμάτων, τῶν τε καμαρῶν καὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ἀναμὶξ ὀχούμενοι· καὶ οἱ μὲν, ἤδη τιτρωσκόμενοι, οἱ δὲ, προσδεχόμενοι τρωθήσεσθαι, ἐταράσσοντο. κἀκ τούτου ῥᾶον, ἅτε καὶ ἀλλήλοις ἐμπελαζόμενοι, ἐφθείροντο. καὶ ταῦτα μὲν ἕως ἄποθεν ἐβάλλοντο, ἔπασχον· ἐπεὶ δὲ ἐξαναλώσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν πόρρωθεν ἀλκὴν, ἔπειτα κατέδραμον σφίσιν, ἐφονεύετο μὲν τὰ περιέχοντα (καὶ ἐξήρκει πρὸς τὸν θάνατον αὐτοῖς μία πληγὴ, ἅτε καὶ ψιλοῖς οὖσι τοῖς πλείοσι) συνεπιέζετο δὲ τὰ μέσα, πάντων ὑπ' αὐτὰ ὑπὸ τοῦ πέριξ δέους χωρούντων. καὶ οὕτω καὶ ὑπ' ἀλλήλων ὠθούμενοι καὶ συμπατούμενοι διώλλυντο· οὐδ' εἶχον οὐδὲν οὔτε ἑαυτοῖς ἐπαρκέσαι, οὔτε ἐς τοὺς πολεμίους τολμῆσαι. ἱππεῖς γὰρ καὶ τοξόται τὸ πλεῖστον ὄντες, ἄποροι μὲν ἐν τῷ σκότῳ προϊδέσθαι τι, ἄποροι δὲ ἐν τῇ στενοχωρίᾳ μηχανήσασθαι, ἐγίνοντο. ἐπειδὴ δὲ ἡ σελήνη ἀνέτειλεν, οἱ μὲν ἔχαιρον ὡς καὶ ἐν τῷ φωτὶ πάντως τινὰ ἀμυνούμενοι. κἂν ὠφελήθησάν τι, εἰ μὴ οἱ Ῥωμαῖοι κατόπιν αὐτὴν ἔχοντες, πολλὴν σφίσι πλάνην, τοτὲ μὲν τῇ, τοτὲ δὲ τῇ προσπίπτοντες, καὶ ἐν τῇ ὄψει καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ἐνεποίουν. πάμπολλοί τε γὰρ ὄντες, καὶ ἐπὶ βαθύτατον κοινῇ πάντες ἀποσκιάζοντες, ἔσφαλλον αὐτοὺς, ἐν ᾧ τι οὔπω προσεμίσγον σφίσιν. ἐς γὰρ τὸ κενὸν οἱ βάρβαροι, ὡς καὶ ἐγγὺς αὐτῶν ὄντων, μάτην ἔπαιον, καὶ ὁμόσε χωρήσαντες ἐν τῇ σκιᾷ, μὴ προσδεχόμενοι, ἐτιτρώσκοντο, καὶ οὕτως ἀπέθανον αὐτῶν πολλοὶ, καὶ ἑάλωσαν οὐκ ἐλάττους. συχνοὶ δὲ καὶ διέφυγον, ἄλλοι τε καὶ ὁ Μιθριδάτης. καὶ τότε μὲν πρὸς τὸν Τιγράνην ἠπείγετο· ἐπεὶ δὲ προπέμψας πρὸς αὐτὸν, οὐδὲν φίλιον εὕρατο, ὅτι τὸν υἱὸς αὐτοῦ Τιγράνου στασιάσαντος, ἐκεῖνον μὲν πάππον αὐτοῦ ὄντα, αἴτιον τῆς διαφορᾶς

A nocturnum in desertis locis accepere, vehementer animo deiecti sunt, se diuinitus immissum in malum incidisse rati. Interim Romani vndiq; de sublimi lapidibus, sagittis telisq; iaculari: & ob tantā multitudinē nullum sine vulnere telum cadere: barbari in summum discrimen adduci. (non enim ad prælium, sed ad iter se composuerant, obuersabantúrque eodem in loco equi camelique multiplices, tum viri mulierésque, partim equis, partim curru, couinis carrísque promiscuè vectati.) Alios accepta vulnera,

B alios expectata terrere: igitur tanto facilius, ipsi se in cōcursu prementes, perire. Hæc eminus icti mala tolerabant: Romani, quum iacula omnia consumpsissent, in barbaros decurrerunt. ibi extremorum cædes facta (& erant plerique inermes, ita vt ad mortem vnus ictus sufficeret) qui in medio erant, vndique ob præsens periculum se exterioribus recipiētibus, premebantur: mutuóque sese trudentes

C conculcantésque peribant, quum neque seipsos tutari, neque hostem aggredi possent: quòd maior pars equites ac sagittarii erant, quibus neque in tenebris prospectus, neque in tantis angustiis conatus vllus procedebat. Vbi luna effulsit, barbari vtique se in luce hostem depellere posse putantes gaudebant. poterátque ipsis commodo esse, nisi eam à tergo Romani habuissent: & modò hac, modò illac incidentes, visum conatúsque eorum magnopere decepissent. Nam quia

D admodum frequentes erant, simul omnes vmbram perquam densam edebant, quæ barbaros, quum inuaderentur, decipiebat. Frustra enim inanem vmbram, acsi iam cōminus starent, impetebāt: quúmque in vmbra manus vellent conserere, nihil veriti vulnerabantur. Eo modo & plurimi sunt interempti, & haud pauciores viui in potestatem hostium venerūt. Cum multis aliis Mithridates ipse effugit: & ad Tigranem contendens, quū ab eo per legatos cōpellato nul-

E lum amicum respōsum tulisset, quòd is Mithridatem Tigrani filio suo (erat is nepos Mithridatis) contra se sedi-

Fuga Mithridatis in Bosporum.

tionis causam fuisse prætenderet: ac ob id, præterquam quòd Mithridatem non suscipiebat, legatos etiam comprehensos in vincula coniecisset: ita spe sua frustratus, in Colchidem versus est: atque inde terrestri itinere partim conciliatis hominibus, partim vi adactis, ad Mæotin & Bosporum peruenit, regionémque suam fecit. Erat tum dominus eorum locorum Machares Mithridatis huius filius, Romanorum rebus studens: eum ita territum vt ne sub aspectum quidem patris venire auderet, per eius familiares, securitate & pecuniis missis ad facinus impulsos, interfecit. Quo tempore hæc aguntur, Pompeius qui Mithridatem insequerentur emittit. is verò Phasin flumen transgressus effugerat. itaque vrbem eo loco quo vicerat Pompeius condidit, quam vulnerati aut ætate confecti milites sui haberent. accesserunt his multi vicinorum: hodiéque etiam extat, Nicopolitæ nomine. viuunt autem moribus Cappadocum. Hæc Pompeius tum gerebat.

Macharem filium Mithridates necari iubet.

Nicopolis in Armenia minori.

Tigranes iunior interim primoribus sibi adiunctis, senioris Tigranis imperio offensis, ad Phraatem confugerat: eúmque circũnspicientem pro ratione initi cum Pompeio fœderis, quid sibi agendum foret, vt in Armeniam iret permouerat. Peruenerunt igitur vsque ad vrbem Artaxata: eam iam obuiis omnibus subactis aggrediebantur: (nam eorum metu Tigranes senex in mõtes cõcesserat) Phraates quum obsidionem diuturnã fore censeret, filio Tigranis partem copiarum reliquit, ipse domum se recepit. Tigranes pater in filium solum relictum profectus, prælio eum vicit, atque is in fuga primùm ad Mithridatẽ auum se contulit. Eum autem victum esse quũ intelligeret, atque ipsum auxilio aliorum magis indigere, quàm alii posse opitulari, ad Romanos se adiunxit: eóque duce vsus Pompeius, in Armeniã atque aduersum patrem eius exercitum duxit. Tigranes pater re cognita territus, statim præconem ad Pompeium misit, traditis etiam Mithridatis legatis. Quum filius impedimento esset ne quicquam tolerabile

Cum Tigrane filio & patre gesta à Pompeio.

A ὑπετόπησε γεγονέναι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ὅπως αὐτὸν ἐδέξατο, ἀλλὰ καὶ τοὺς προπεμφθέντας ὑπ' αὐτοῦ συνέλαβε καὶ κατέδησε. διαμαρτὼν οὖν ὧν ἤλπισεν, ἔς τε Κολχίδα ἀπετράπετο, κἀκεῖθεν πεζῇ πρός τε τὴν Μαιῶτιν καὶ πρὸς τὸν Βόσπορον, τοὺς μὲν πείθων, τοὺς δὲ καὶ βιαζόμενος, ἀφίκετο. καὶ τήν τε χώραν ἐκομίσατο, τὸν Μαχάρην τὸν παῖδα τὸν τὰ τῶν Ῥωμαίων αἰθελόμενον, καὶ τότε αὐτῆς κρατοῦντα, καταπλήξας, ὥστε μηδὲ ἐς ὄψιν αὐτῷ B ἐλθεῖν· καὶ ἐκεῖνον διὰ τῶν συνόντων οἱ, τήν τε ἄδειαν σφίσι καὶ χρήματα δώσειν ὑπισχνούμενος, ἀπέκτεινεν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐγίνετο, ὁ Πομπήιος ἔπεμψε τοὺς ἐπιδιώξοντας αὐτόν. ἐπεὶ δὲ ἔφθη ὑπὲρ τὸν Φᾶσιν ἐκδράς, πόλιν ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ ἐνενικήκει συνῴκισε τοῖς τραυματίαις καὶ τοῖς ἀφηλικεστέροις τῶν στρατιωτῶν αὐτὴν δύναμιν. καὶ σφίσι καὶ τῶν περιχώρων ἐθελονταὶ πολλοὶ καὶ συνῳκήσθησαν· καὶ εἰσὶ καὶ νῦν, Νικοπολῖταί τε ὠνομασμένοι, 13
C καὶ ἐς τὸν Καππαδοκικὸν νομὸν συντελοῦντες. καὶ ὁ μὲν ταῦτ' ἐποίει.

Ὁ δὲ δὴ Τιγράνης, ὁ τοῦ Τιγράνου παῖς, παραλαβών τινας τῶν πρώτων, ἐπεὶ καθ' ἡδονὴν αὐτοῖς ὁ γέρων ἦρχε, πρός τε τὸν Φραάτην κατέφυγε, καὶ περισκοποῦντα αὐτὸν, διὰ τὰς συνθήκας τὰς πρὸς τὸν Πομπήιον γενομένας, ὅ,τι χρὴ πρᾶξαι, ἐς τὴν Ἀρμενίαν ἐμβαλεῖν ἀνέπεισε. καὶ ἦλθον μὲν μέχρι τῶν Ἀρταξάτων, πᾶσαν τὴν ἐν ποσὶ χειρούμενοι, καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις D προσέβαλον (ὁ γὰρ Τιγράνης ὁ γέρων ἐς τὰ ὄρη, φοβηθεὶς σφᾶς, ἀνέφυγεν) ἐπεὶ μέντοι χρόνου τε τῇ προσεδρείᾳ δεῖν ἔδοξε, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Φραάτης μέρος τι τῆς δυνάμεως τῷ παιδὶ αὐτοῦ καταλιπὼν, ἐς τὴν οἰκείαν ἀνεχώρησεν· αἰτεπῆλθέ τε ἐνταῦθα ὁ πατὴρ αὐτῷ μονωθέντι, καὶ ἐνίκησε. φυγὼν οὖν ἐκεῖνος, τὸ μὲν πρῶτον πρὸς τὸν Μιθριδάτην τὸν πάππον ὥρμησεν· ἐπεὶ δὲ ἔμαθεν αὐ-E τὸν ἡττημένον, καὶ βοηθείας μᾶλλον δεόμενον, ἤ τινι ἐπικουρῆσαι δυνάμενον, προσεχώρησε τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ αὐτῷ ὁ Πομπήιος ἡγεμόνι χρησάμενος, ἔς τε τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐπὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐστράτευσε. καὶ ὅς, μαθὼν τοῦτο, καὶ καταδείσας, ἐπεκηρυκεύσατό τε εὐθὺς αὐτῷ, καὶ τοὺς πρέσβεις τοῦ Μιθριδάτου ἐξέδωκεν. ἐπειδή τε ἀναντιωθέντος οἱ τοῦ υἱέος, οὐδενὸς μετρίου ἐτυ-

γεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ὁ Πομπήιος τόν τε Ἀράξην διέβη, καὶ τοῖς Ἀρταξάτοις ἐπλησίασεν· οὕτω δὴ τήν τε πόλιν αὐτῷ παρέδωκε, καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐθελοντὴς ἧκεν, ἐν μέσῳ ἑαυτὸν ὅτι μάλιστα τοῦ τε προτέρου ἀξιώματος καὶ τῆς τότε ταπεινότητος σκευάσας· ὅπως αἰδέσεώς τε καὶ ἐλέου ἅμα ἄξιος αὐτῷ φανείη. τὸν μὲν γὰρ χιτῶνα τὸν μεσόλευκον καὶ τὴν κάνδυν τὴν ὁλοπόρφυρον ἐξέδυ, τὴν δὲ τιάραν τό, τε ἀνάδημα εἶχε. Πομπήιος δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ ἵππου κατεβίβασεν αὐτὸν, ῥαβδοῦχόν τινα πέμψας. προσήλαυνε γὰρ ὡς καὶ ἐς αὐτὸ τὸ ἔρυμα, κατὰ τὸ σφέτερον ἔθος, ἱππεύσων. ἐσελθόντα δὲ αὐτοποδίᾳ, καὶ τό, τε διάδημα ἀπορρίψαντα, καὶ ἐς τὴν γῆν πεσόντα, προσκυνοῦντά τε ἰδὼν, ἠλέησε, καὶ ἀναπηδήσας, ἐξανέστησέ τε αὐτὸν, καὶ ταινιώσας τῷ ἀναδήματι, ἔς τε τὴν πλησίαν ἕδραν ἐκάθισε, καὶ παρεμυθήσατο· εἰπὼν ἄλλα τε, καὶ ὅτι οὐ τὴν τῶν Ἀρμενίων βασιλείαν ἀπολωλεκὼς, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων φιλίαν προσειληφὼς εἴη. καὶ ὁ μὲν τούτοις τε αὐτὸν ἀνεκτήσατο, καὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλεσεν. ὁ δὲ υἱὸς (ἐκάθητο δὲ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα τοῦ Πομπηίου) οὔθ' ὑπανέστη τῷ πατρὶ, οὔτ' ἄλλο τι αὐτὸν ἐδεξιώσατο· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δεῖπνον κληθεὶς οὐκ ἀπήντησεν. ὅθεν ὑπό τε τοῦ Πομπηίου μάλιστα ἐμισήθη. τῇ γοῦν ὑστεραίᾳ διακούσας αὐτῶν, τῷ μὲν πρεσβυτέρῳ τὴν πατρῴαν πᾶσαν ἀρχὴν ἀπέδωκε· τὰ γὰρ προσκτηθέντα ὑπ' αὐτοῦ (ἦν δὲ ἄλλα τε, καὶ τῆς Καππαδοκίας τῆς τε Συρίας μέρη, ἥ τε Φοινίκη καὶ ἡ Σωφανηνὴ χώρα τοῖς Ἀρμενίοις πρόσορος) οὐ σμικρὰ, παρείλετο αὐτοῦ, καὶ προσέτι καὶ χρήματα αὐτὸν ᾔτησε· τῷ δὲ υἱεῖ τῷ ἑτέρῳ τὴν Σωφανηνὴν μόνην ἀπένειμε. καὶ ἔτυχεν γὰρ οἱ θησαυροὶ ἐν αὐτῇ ὄντες· ἠμφισβήτησέ τε περὶ αὐτῶν ὁ νεανίσκος, καὶ ἁμαρτὼν (οὐ γὰρ εἶχεν ὁ Πομπήιος ὁπόθεν ἄλλοθεν τὰ ὁμολογηθέντα κομίσηται) ἠγανάκτησε, καὶ δρασμὸν ἐβουλεύσατο. ὁ οὖν Πομπήιος, προμαθὼν τοῦτο, ἐκεῖνόν τε ἐν φυλακῇ ἀδέσμῳ ἐποιήσατο· καὶ πέμψας πρὸς τοὺς τὰ χρήματα φυλάττοντας, τῷ πατρὶ αὐτοῦ πάντα σφᾶς δοῦναι ἐκέλευσεν. ἐπειδή τε μὴ ὑπήκουσαν, λέγοντες, καὶ

A posset impetrare, nihiloque minus Pompeius, transmisso Araxe fluuio, Artaxatis appropinquaret, ibi demũ Tigranes vrbem ei dedidit, ipséque sua sponte in castra Pompeii aduenit. Ita se, quò & reuerentia Pompeio & misericordia dignus videretur, cõparauerat, vt, quãtum eius fieri poterat, maximè inter pristinam dignitatem ac præsentem humilitatem medium seruaret statum. Togam nanque, quam dimidia sui parte albam gerere solebat, & candyn (vestimenti B hoc ipsis genus est) purpureum exuerat, tiaram autem cum fascia gerebat. Et Pompeius quidem misso lictore iusserat ei vt equo descenderet, quo vectus patrio more ipsum etiam vallum intraturus fuerat. Pedibus ingressum, proiectóque diademate in terram prolapsum, adorantémque se intuitus Põpeius, misericordia commotus exiluit, subleuauitque, & diademate velatum, in proximo subsellio collocauit: consolatúsque est, cùm C aliis verbis, tum non eum Armeniæ regno excidisse, sed insuper Romanorum amicitia auctum esse dicens. His dictis refectum ad cœnam inuitauit. Filius Tigranis, qui ab altera parte Pompeii consederat, neque assurrexit patri, neque alia vlla comitate erga eum vsus est: quin & ad cœnam vocatus non adfuit. quare in primis sibi Pompeium infensum reddidit. Postridie eorum controuersiis auditis, Pompeius omne auitum regnum patri restituit. Nam quæ præ- D terea sua fecerat, haud illa exigua, (erant enim, præter cætera, partes quædam Cappadociæ, Syriæque, item Phœnice, Sophenéq; regio Armeniæ finitima) ei ademit, atq; insuper pecuniam imperauit. Filio solam Sophenen attribuit, in qua thesauri repositi erant, de quibus controuersia iuueni erat: & quum frustratus esset (neque enim Pompeius alia ratione pactam sibi pecuniam habere poterat) indignatus, fugam cogitauit. Sensit id ma- E turè Pompeius: igitur eum in liberam custodiam dedit, ad gazæ seruatores missis qui eam omnem Tigrani patri dari iuberent. Quum id recusarent, dicerentque non ab

Tigranes pater se Pompeio dedit.

Filii in patrem impietas.

alio quàm à Tigrane iuuene, cuius iam tum ea regio esse iudicabatur, debere imperari. is circum castella missus est: quæ quum occlusa inueniret, proximè accessit: &, quantumlibet inuitus, tamen vt reserarentur imperauit. Nihilo plus custodes obtemperabant, obtendentes haud sua voluntate sed coactum Tigranem hoc iubere. Id verò grauiter ferēs Pompeius in vincula Tigranem coniecit, atque sic demum senex thesaurum accepit. Pompeius, diuisis in tres partes copiis, in Tanaitica regione & ad fluuium Cyrnum hyberna habuit. A Tigrane & alia plurima accepit, & vim pecuniæ longè maiorem quàm de qua conuētum erat: eam præsertim ob rem & hunc inter suos amicos, bellique socios multo post tempore retulit, & filium eius Romam in custodia perduxit. Non tamē hyberna ei quieta fuerunt. Albanorum, qui supra Cyrnum flumen incolūt, regnum Orœses obtinebat: is nonnihil etiam vt Tigrani iuniori, amico suo, gratificaretur, sed præcipuè quòd verebatur ne Albaniā quoque Romani inuaderent, sperans, si per hyemem improuidos & non vno in loco castra metatos adoriretur, haud dubiè se operæpretium facturū, sub ipsa Saturnalia exercitum aduersus Romanos duxit: ita quidem, vt ipse Metellum Celerem, qui Tigranem secum habebat, aggrederetur: alii autem contra Pompeium, alii contra tertiæ partis præfectū L. Flaccum irent: vt, qūu singulis eodem temporis momento negotium facesseretur, mutuò sibi subuenire non possent. Nihil omnino vlla in parte successit. nam Orœsem quidem Metellus vi profligauit: Flaccus quū fossę suorum castrorum ambitus tantus esset, vt defendi nequaquam posset, aliam interius egit: credentésque id pauoris causa factum hostes intra fossam exteriorem pertraxit: tum in nihil tale expectantes, impetu facto, multos in ipso conflictu, multos in fuga peremit. Pompeius interea maturè de barbarorum contra suos conatu resciuerat: itaque iis qui contra ipsum ibant, inopinatò occurrit: victísque iis rectà aduersum Orœsem ipsum contendit,

Orœses Albanorum rex Pōpeium inuadit, ac vincitur.

A νεανίσκου οὗπερ ἡ χώρα ἤδη ἐνομίζετο, χρῆναι σφίσι τὸ προστάξαι, ἔπεμψαν αὐτὸν πρὸς τὰ φρούρια. καὶ ὃ μὲν, κεκλῃσμένα αὐτὰ εὑρὼν, προσῆλθέ τε ἐγγὺς, καὶ ἐκέλευσε καὶ ἄκων 14
αὐτὰ ἀνοιχθῆναι. ὡς δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐπείθοντο, προϊσχόμενοι ὅτι μὴ ἑκούσιος ἀλλ' ἀναγκαστὸς τὴν πρόσταξιν ἐποιεῖτο, ἐχαλέπηνεν ὁ Πομπήιος, καὶ ἔδησε τὸν Τιγράνην. καὶ οὕτως ὅ, τε γέρων τοὺς θησαυροὺς παρέλαβε, καὶ αὐτὸς ἔν τε τῇ χώρᾳ τῇ Ταναΐτιδι B καὶ πρὸς τῷ ποταμῷ τῷ Κύρνῳ, τριχῇ νείμας τὸν στρατὸν, παρεχείμασε· τά τε ἄλλα παρὰ τοῦ Τιγράνου συχνὰ, καὶ χρήματα πολλῷ πλείω τῶν ὁμολογηθέντων λαβών. ἀφ' οὗπερ οὐχ ἥκιστα καὶ ἐκεῖνον ἔς τε τοὺς φίλους καὶ ἐς τοὺς συμμάχους πολλῷ ὕστερον ἐσέγραψε, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐς τὴν Ῥώμην μετὰ φρουρᾶς ἐσήγαγεν· οὐ μέντοι καὶ ἐν ἡσυχίᾳ διεχείμασεν. Ὀροίσης γὰρ, Ἀλβανῶν τῶν ὑπὲρ τοῦ Κύρνου οἰκούντων βασιλεὺς, ὃ μέν τι, καὶ τῷ C Τιγράνῃ τῷ νεωτέρῳ φίλῳ οἱ ὄντι χαρίσασθαι βουληθεὶς· ὃ δὲ δὴ πλεῖστον, δείσας μὴ καὶ ἐς τὴν Ἀλβανίδα οἱ Ῥωμαῖοι ἐσβάλωσι· καὶ νομίσας ὅτι, ἂν ἐν τῷ χειμῶνι ἀδοκήτοις σφίσι καὶ μὴ καθ' ἓν στρατοπεδευομένοις προσπέσῃ, πάντως τι ἐξεργάσεται, ἐστράτευσεν ἐπ' αὐτοὺς παρ' αὐτὰ τὰ κρόνια. καὶ αὐτὸς μὲν ἐπὶ Μέτελλον Κέλερα, παρ' ᾧ ὁ Τιγράνης ἦν, ἤλασεν· ἄλλους δὲ ἐπὶ τὸν Πομπήιον, καὶ ἄλλους ἐπὶ Λούκιον Φλάκκον, τὸν τῆς τριτημορίδος ἄρχοντα, ἔπεμψεν· ὅπως D πάντες ἅμα ταραχθέντες μὴ συμβοηθήσωσιν ἀλλήλοις. οὐ μὴν καὶ διεπράξατο οὐδαμόθι οὐδέν. ἐκεῖνόν τε γὰρ ὁ Κέλερ ἰσχυρῶς ἀπεκρούσατο, καὶ ὁ Φλάκκος, ἐπειδὴ πολὺν τὸν περίβολον τῆς ταφρείας ὄντα ἀδύνατος ἦν ὑπὸ τοῦ μεγέθους σῶσαι, ἑτέραν ἔνδοθεν ἐποιήσατο· καὶ δόξαν ἀπ' αὐτοῦ τοῖς ἐναντίοις ὡς καὶ φοβηθεὶς, ἐμβαλὼν, ἐπεσπάσατο αὐτοὺς εἴσω τῆς ἔξωθεν τάφρου· κἀνταῦθα μὴ προσδεχομένοις σφίσιν ἐκδραμὼν, πολλοὺς μὲν E ἐν χερσὶ, πολλοὺς δὲ καὶ φεύγοντας ἐφόνευσε. κἀν τούτῳ ὁ Πομπήιος, προμαθὼν τήν τε πεῖραν τῶν βαρβάρων, ἣν ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἐπεποίηντο, προαπήντησε τοῖς ἐφ' ἑαυτὸν ἐπιοῦσιν ἀπροσδοκήτως καὶ κρατήσας, ἐπὶ τὸν Ὀροίσην εὐθὺς, ὥσπερ εἶχεν, ἠπείχθη· καὶ

ἐκεῖνον μὲν οὐ κατέλαβεν· (ἀπωσθείς τε γὰρ ὑπὸ τοῦ Κέλερος, καὶ μαθὼν καὶ τὰ τῶν ἄλλων πταίσματα, ἔφυγε) τῶν μέντοι Ἀλβανῶν συχνοὺς περὶ τὴν τοῦ Κύρνου διάβασιν συλλαβὼν, ἔφθειρε. κἀκ τούτου δεηθεῖσιν αὐτοῖς ἐσπείσατο. ἄλλως μὲν γὰρ καὶ σφόδρα ἐπεθύμει ἐς τὴν χώραν αὐτῶν ἀντεμβαλεῖν, διὰ δὲ δὴ τὸν χειμῶνα ἡδέως τὸν πόλεμον ἀνεβάλετο. τότε μὲν δὴ ταῦτ᾽ ἔπραξε.

neque tamen assecutus est. is enim à Celere depulsus, auditis & reliquorum cladibus, fuga se eripuit. Pompeius, quum multos Albanorum in transitu Cyrni comprehensos peremisset, eorum deinde precibus concessit, pacémque dedit. Habebat quidem in animo in eorum intrare fines, vt maleficium reponeret: sed propter hyemem tum haud grauatim bellum prolatauit. Hæc eo tempore à Pompeio gesta.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ἕβδομον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER TRIGESImus septimus.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ τριακοστῷ ἑβδόμῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

HAEC INSVNT Libro XXXVII *Romanæ historiæ Dionis.*

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ, ΕΤΗ ΕΞ, ΕΝ ΟΙΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο.

Λ. Αὐρήλιος Μ. υἱὸς, Κόττας,	καὶ	Λ. Μάλλιος Λ. υ.
Λ. Καῖσαρ,	καὶ	Γ. Μάρκιος Γ. υ. Φίγουλος.
Μ. Τούλλιος Μ. υ. Κικέρων,	καὶ	Γ. Ἀντώνιος Μ. υ.
Δέκιμος Ἰούνιος Μ. υ. Σιλανὸς,	καὶ	Λ. Λικίννιος Λ. υἱὸς, Μουρήνας.
Μ. Πούπιος Μ. υἱὸς, Πίσων,	καὶ	Μ. Οὐαλέριος Μ. υ. Μεσσαλᾶς Νίπρος.
Λ. Ἀφράνιος Λ. υἱὸς,	καὶ	Κ. Καικίλιος Κ. υ. Μέτελλος Κέλερ.

TEMPORIS SPATIVM, ANNI SEX, in quibus hi consules recensentur.

ANNO V.C.			
689.	L. Aurelius M.F. Cotta,	&	L. Manlius L.F.
690.	L. Cæsar,	&	C. Marcius C.F. Figulus.
691.	M. Tullius M.F. Cicero,	&	C. Antonius M.F.
692.	Decimus Iunius M.F. Silanus,	&	L. Licinnius L.F. Murena.
693.	M. Pupius M.F. Piso,	&	M. Valerius M.F. Messala Niprus.
694.	L. Afranius L.F.	&	Q. Cæcilius Q.F. Metellus Celer.

ANNO V.C. 689.

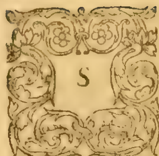

SEQVENTI anno, L. Cotta & L. Torquato consulibus, cõtra Albanos Iberósque bellũ Pompeius gessit. Iberi ex vtraque Cyrni parte habitant, vna parte Albanis, alia Armeniis contermini. Cum his prius, etsi secus statuerat, coactus est congredi. rex enim eorum Artoces, veritus ne aduersum se iretur, ad Pompeium legatos, tãquam parãdæ amicitiæ causa, miserat: interim quomodo ea re fretum inopinatò adoriretur, parabat. Hoc præsentiens Pompeius, antequam is ad eam rem se satis instruxisset, aditúmque regionis superatu difficillimum occupasset, regionem eius intrauit: priúsque ad vrbem Acropolin peruenit, quàm de eius præsentia Artoces cognosceret. Sita erat ad ipsas angustias, quâ Caucasus procurrit, ádque aditum custodiendum communita fuerat. Artoces territus, occasione se instruendi prærepta, fluuium transgressus, pontem combussit. Pompeius autem, præsidio vrbis victo depulsóque, transitu potitus, fauces eas custodia muniuit: inde progressus ipse omnem regionem intra fluuium positam subegit. Transituro iam Cyrnum Pompeio, Artoces per internuntios & pacem ab eo petit, & pontem omniáque necessaria se præbiturum pollicetur: & vtrunque obtinendæ pacis causa præstitit. Vbi Pompeius Cyrnum traiecit, rex ad Pelorum (is quoque fluuius Artocis regionem perlabitur) fuga se proripuit, aufugítque ab eo quẽ quum transitu posset prohibere, ad se attraxerat. Pompeius, re animaduersa, fugienti instat: cúrsúque assecutus hostem, congressúsque, priusquam sagittarii arte sua vti possent, haud multo labore fundit. His actis, Artoces, traiecto Peloro, atque huius etiam fluminis ponte cremato, aufugit: reliqui partim in conflictu, partim pedibus per flumen tentato transitu perierunt. Multi per syluas dispersi,

Pompeii contra Iberos bellum.

Artoces.

A

ΤΩ͂Ι Δ' ἐπιγινομένῳ ἔτει, τοῦ τε Κόττου τοῦ Λουκίου καὶ τοῦ Τορκουάτου Λουκίου ὑπατευόντων, ἐπολέμησε μὲν καὶ τοῖς Ἀλβανοῖς, ἐπολέμησε δὲ καὶ τοῖς Ἴβηρσι. καὶ προτέροις γε τούτοις καὶ παρὰ γνώμην ἠναγκάσθη συνενεχθῆναι. Ἀρτώκης γὰρ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν (νέμονται δὲ ἐπ' ἀμφότερα τοῦ Κύρνου, τῇ μὲν, τοῖς Ἀλβανοῖς, τῇ δὲ, τοῖς Ἀρμενίοις
B πρόσοροι) φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐφ' ἑαυτὸν τράπηται, πρέσβεις μὲν ὡς καὶ ἐπὶ φιλίᾳ πρὸς αὐτὸν ἔπεμψε· παρεσκευάζετο δὲ ὅπως ἐν τῷ θαρσοῦντι, καὶ διὰ τοῦτο ἀνελπίστως, οἱ ἐπιθῆται. προμαθὼν οὖν καὶ τοῦτο ὁ Πομπήιος ἔς τε τὴν χώραν αὐτοῦ προενέβαλε, πρὶν ἱκανῶς τε αὐτὸν ἑτοιμάσασθαι, καὶ τὴν ἐσβολὴν δυσχερεστάτην οὖσαν προκαταλαβεῖν· καὶ ἔφθη καὶ πρὸς τὴν πόλιν τὴν Ἀκρόπολιν ὠνομασμένην προχωρήσας, πρὶν
C καὶ αἰσθέσθαι τὸν Ἀρτώκην ὅτι παρείη. ἦν δὲ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς στενοῖς, ἔνθεν μὲν τοῦ Καυκάσου παρατείνοντος, οὗ καὶ ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῆς εἰσβολῶν ὠχύρωτο. ὅ,τε οὖν Ἀρτώκης ἐκπλαγεὶς, οὐδένα καιρὸν ὥστε συντάξασθαι ἔσχεν, ἀλλὰ διαβὰς τὸν ποταμὸν, τὴν γέφυραν κατέπρησε. καὶ οἱ ἐν τῷ τείχει πρός τε τὴν φυλακὴν αὐτοῦ καὶ ἅμα καὶ μάχῃ νικηθέντες ἐνέδοσαν. κρατήσας οὖν τῶν διόδων ὁ Πομπήιος, φρουράν τε ἐπ' αὐταῖς κα-
D τεστήσατο, καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος, πᾶσαν τὴν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ κατεστρέψατο. 16 μέλλοντος δ' αὖ καὶ τὸν Κύρνον διαβήσεσθαι, πέμπει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀρτώκης, εἰρήνην τε αἰτῶν, καὶ γέφυραν τά τε ἐπιτήδεια ἑκών οἱ παρέξειν ὑπισχνούμενος. καὶ ἐποίησε μὲν ἑκάτερον, ὡς καὶ συμβησόμενος· δείσας δὲ, ἐπειδὴ εἶδεν αὐτὸν διαβεβηκότα, πρὸς τὸν Πέλωρον, ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐκεῖνον τῇ αὐτοῦ ῥέοντα, ἀπέφυγεν. ὃν γὰρ ἐξῆν αὐτῷ κωλῦσαι
E διαβῆναι, τοῦτον ἐπισπασάμενος ἀπεδίδρασκεν. ἰδὼν οὖν τοῦθ' ὁ Πομπήιος ἐπεδίωξέ τε αὐτὸν, καὶ καταλαβὼν ἐνίκησε. δρόμῳ γὰρ, καὶ πρὶν τοὺς τοξότας αὐτοῦ τῇ σφετέρᾳ τέχνῃ χρήσασθαι, ὁμόσε σφίσιν ἐχώρησε, καὶ δι' ἐλαχίστου αὐτοὺς ἐτρέψατο. γενομένου δὲ τούτου, Ἀρτώκης μὲν τόν τε Πέλωρον διαβὰς, καὶ τὴν γέφυραν καὶ τὴν ἐκείνου καύσας, ἔφυγε. τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν ἐν χερσὶν, οἱ δὲ καὶ τὸν ποταμὸν πεζῇ περαιούμενοι, ἀπέθανον. συχνοὶ δὲ καὶ κατὰ τὰς ὕλας σκεδασθέντες,

ἡμέρας μὲν τινὰς ἀπὸ τῶν δένδρων ὑπερυψήλων ὄντων ἀποτοξεύοντες διεγένοντο· ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοὶ, ὑποτμηθέντων τῶν δένδρων, ἐφθάρησαν. καὶ οὕτω καὶ ὁ Ἀρτώκης ἐπεκηρυκεύσατο μὲν αὖθις τῷ Πομπηΐῳ, καὶ δῶρα ἔπεμψεν· ἐκείνου δὲ δὴ ταῦτα μὲν, ὅπως τὰς σπονδὰς ποιήσασθαι ἐλπίσας μὴ περαιτέρω ποι προχωρήσῃ, λαβόντος, τὴν δ' εἰρήνην οὐχ ὁμολογήσαντος δώσειν, ἂν μὴ τούς τε παῖδας οἱ ὁμήρους προαποστείλῃ· χρόνον τινὰ ἐπέσχε, μέχρις οὗ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὸν Πέλωρον διαβατόν πῃ τοῦ θέρους γιγνομένου χαλεπῶς, ἄλλως τε καὶ μηδενὸς κωλύοντος, ἐπεραιώθησαν. οὕτω δὴ τούς τε παῖδας αὐτῷ ἔπεμψε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ συνηλλάγη.

Κἀκ τούτου μαθὼν ὁ Πομπήιος οὐ πόρρω τὸν Φᾶσιν ὄντα, καὶ νομίσας ἔς τε τὴν Κολχίδα παρ' αὐτὸν καταβήσεσθαι, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸν Μιθριδάτην ἐς τὸν Βόσπορον πορεύσεσθαι, προῄει μὲν ᾗ διενοεῖτο, καὶ τούς τε Κόλχους καὶ τοὺς προσχώρους σφίσι, τὰ μὲν πείθων, τὰ δὲ καὶ ἐκφοβῶν, διῆλθεν· αἰσθόμενος δὲ ἐνταῦθα ὅτι ἥ τε ἐπὶ τῆς ἠπείρου κομιδὴ διὰ πολλῶν καὶ ἀγνώστων καὶ πολεμικῶν ἐθνῶν, καὶ διὰ τῆς θαλάσσης χαλεπωτέρα, διά τε τὸ ἀλίμενον τῆς χώρας, καὶ διὰ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτὴν, εἴη, τῷ μὲν Μιθριδάτῃ τὸ ναυτικὸν ἐφορμεῖν ἐκέλευσεν, ὥστε ἐκεῖνόν τε τηρῆσθαι μηδαμόσε ἐκπλεῦσαι, καὶ τὴν ἀπαγωγὴν αὐτοῦ τῶν ἐπιτηδείων ἀφελέσθαι. αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοὺς Ἀλβανοὺς, οὐ τὴν σύντομον τὴν, ὅπως σφᾶς ἐκ τούτου πρὸς ταῖς σπονδαῖς ἀνελπίστους καταλάβῃ, ἀλλ' ἐς τὴν Ἀρμενίαν ἐπανελθὼν ἐτράπετο· καὶ τόν τε Κύρνον, ᾗ πορεύσιμος ὑπὸ τοῦ θέρους ἐγεγόνει, πεζῇ διέβη· τούς τε ἵππους κατὰ τὸν ῥοῦν, καὶ τὰ σκευοφόρα ἑξῆς, εἶτα τοὺς πεζοὺς διιέναι κελεύσας, ἵν' οἵ τε ἵπποι τὸ σφοδρὸν αὐτοῦ τοῖς σώμασι σφῶν διαχέωσι, κἂν ἐκ τῶν σκευοφόρων, εἴπου τι καὶ ὡς περιτραπείη, ἔς τε τῶν ἐπὶ θάτερα παρακολουθούντων ἐμπίπτῃ, καὶ μὴ περαιτέρω καταφέρηται. κἀντεῦθεν πρὸς τὸν Καμβύσην πορευόμενος, ὑπὸ μὲν τῶν πολεμίων οὐδὲν δεινὸν ἔπαθεν· ὑπὸ δὲ δὴ τοῦ καύματος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ δίψους, ἰσχυρῶς μετὰ πάντος τοῦ στρατοῦ (καίτοι νυκτὸς τὸ πολὺ τῆς ὁδοῦ διελθὼν) ἐταλαιπώρησεν. οἱ γὰρ ἀγωγοὶ σφῶν, ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ὄντες, οὐ τὴν ἐπιτηδειοτάτην αὐτοὺς

A ab arboribus præcelsis iaculando dies aliquot traxerunt: sed & hi postmodo arboribus succisis periere. Tum demum Artoces ad Pompeium de pace impetranda internuntios cum donis misit. Pompeius, donis acceptis, vt à transactione non abhorrere videretur (nolebat enim rem diutius extrahi) tamen pacem se daturum negabat, nisi filios prius Artocis obsides accepisset. Artoces aliquandiu rem suspensam tenuit: tandem, quũ Romani vado fluminis per æstatem B reperto, nullo quidem repugnante, ægre tamen transiuissent, ibi tum & filios obsides misit Artoces, & cum Pompeio pacem firmauit.

Pompeii in Colchidem & conterminam regionem profectio.

Post hæc Pompeius, quum Phasin haud procul abesse didicisset, statuisséque præter eum in Colchidem proficisci, atque inde in Bosporum aduersum Mithridatem ire, ita vti decreuerat iter ingressus, Colchos, conterminósque iis populos, partim eorum, verbis, partim terrendo sibi C conciliatis, peragrauit. Ibi comperto, iter terrestre per multas ignotas bellicosásque gẽtes, difficile, maritimum, adhuc incõmodius, propter importuosuam regionem, incolásque eius, futurum: nauales copias in stationibus Mithridatem, ne quâ enauigare, néve ad eum cõmeatus peruehi posset, obseruare iussit. Ipse in Albanos profectionem conuertit, non directo itinere: sed, vt eos propter pactum securos, inopinato aduentu obrueret, in Armeniam regressus, Cyrnum pe- D destri itinere, quo loco eum vadosum æstas reddiderat, traiecit. Primò equites in flumen demisit, deinde iumenta, postremò pedites, vt & vim aquæ exciperent, infringeréntque corporibus suis equites: &, si quod tamen iumentum vi aquæ impelleretur, in eos qui altera ex parte comitabantur, incideret, neque vlterius deferretur. Hinc ad Cambysen fluuium perrexit, nihil ab hostibus passus, æstu autem sitíque toto exercitu vehementer afflicto, quamuis nocturnis pluri- E mum itineribus vterentur. Duces itinerum ex captiuis acceperãt, à quibus non id iter quod commodissimũ

Pompeii in Albanos expeditio.

erat, demonstrabatur. ipse etiam fluuius parum vtilitatis afferebat, cuius aqua frigidissima, affatim pota, multi admodum lædebantur. Quum ne hîc quidem quisquam resisteret, ad Abantem (flumini id nomen est) accesserunt, præter aquam nihil secum portãtes: reliqua omnia benignè ab incolis suppeditabantur: itaque & ab omni maleficio in eos temperatum est. Trãsgressis fluuium aduentare Orœsen affertur. Eum vt Pompeius, priusquam multitudinẽ tantam Romanorum adesse sentiret retróque cederet, ad pugnam eliceret, equites primo loco constituit, mandatis prius quæ agenda essent: post illos reliquam multitudinem in genua subsidentem, scutísque opertam collocat: his vti quiescant imperat. ita eorum præsentiam nõ antè animaduertit Orœses quàm ad manus ventum est. Igitur equites, quos solos esse putabant, contemnit, inuaditque: & leui momento in fugam, quam data opera faciebãt, vertit, acritérque cedẽtibus instat. Tum repentè pedites se erigentes, facto inter se spatio, vt securus suis per medios esset receptus, temere insequentes hostes excepêre: magnámque eorum multitudinem circũdederunt, in medióque deprehensos conciderunt. Qui circundati non erant, in eos eques partim ad dextram, partim ad læuam à tergo circunuectus, impetum fecit. ita vtrobique magna hostium cædes facta est: qui ab vtraque clade in syluas fuga se proripuerunt, his accensis periêre: subinde acclamante Romano, Hem Saturnalia, hem Saturnalia. Sub id enim tempus antè Albani eos per insidias fuerant adorti. His gestis, Pompeius, depopulatáque regione, Albanis pacem dedit, reliquísque item aliquot Caucasum montem vsque ad mare Caspium (nam eo vsque is mons à Ponto facto initio pertinet) accolentibus populis, per legatos eam petentibus. Phraates, quum tanto impetu Pompeium ferri videret, Armeniámque & Ponti partes eò loci pertingentes ab eius legatis captas esse, Gabinium quoque iam vltra Euphratẽ ad Tigrim vsque processisse, eorum terrore perculsus, vt fœdus initũ cum Ro-

Orœses prelio à Pompeio victus.

A ἤγαγον. οὐ μὴν οὐδ' ὁ ποταμὸς ἐν δέοντί
σφισιν ἐγένετο. ψυχρότατόν τε γὰρ τὸ ὕδωρ ὄν,
καὶ ἀθρόον ἀπ' αὐτῶν ποθὲν, συχνοὺς ἐλυ-
μήνατο. ὡς δ' οὖν οὐδὲ ἐνταῦθα ἀντίπα-
λόν τι αὐτοῖς ὤφθη, πρὸς τὸν Ἄβαντα προσ-
εχώρησαν, ὕδωρ μόνον ἐπιφερόμενοι. τὰ γὰρ
ἄλλα παρ' ἑκόντων τῶν ἐπιχωρίων ἐλάμβα-
νον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐκακούργουν οὐδέν. καὶ
σφίσι διαβεβηκόσιν ἤδη τὸν ποταμὸν ὁ Ὀροί- 17
σης προσιὼν ἠγγέλθη. ὁ οὖν Πομπήιος, βου-
B ληθεὶς αὐτὸν, πρὶν τὸ τῶν Ῥωμαίων πλῆθος
γνῶναι, πρὸς μάχην ὑπαγαγέσθαι, καὶ, μὴ
αἰσθόμενος αὐτοῦ ἀναχωρήσῃ· τούς τε ἱππέας
προέταξε, προειπὼν σφίσιν ἃ ποιήσουσι, καὶ
τοὺς λοιποὺς ὄπισθεν αὐτῶν ἔς τε τὰ γόνατα
κεκλιμένους, καὶ ταῖς ἀσπίσι συγκεκαλυμμέ-
νους ἔχων, ἀτρεμεῖν ἐποίησεν. ὥστε τὸν Ὀροίσην
μὴ πρότερον μαθεῖν αὐτοὺς παρόντας, πρὶν
ἐν χερσὶ γενέσθαι. κἀκ τούτου ἐκεῖνός τε τῶν
ἱππέων, ὡς καὶ μόνων ὄντων, καταφρονήσας,
C συνέμιξε σφίσι, καὶ δι' ὀλίγου τραπέντας ἐξ-
επίτηδες, ἀνὰ κράτος ἐπεδίωξε. καὶ οἱ πεζοὶ,
ἀναστάντες ἐξαίφνης καὶ διαστάντες, τοῖς μὲν
σφετέροις ἀσφαλῆ τὴν φυγὴν διὰ μέσου
σφῶν παρέσχον· τοὺς δὲ πολεμίους ἀπερισκέ-
πτως τῇ διώξει χρωμένους ἐσδεξάμενοι, συ-
χνοὺς ἐκυκλώσαντο. καὶ οὗτοί τε τοὺς ἔνδον ἔ-
κοπτον, καὶ οἱ ἱππεῖς, οἱ μὲν ἐπὶ δεξιὰ, οἱ δ'
ἐπὶ θάτερα αὐτῶν περιελθόντες κατὰ νώτου
τοῖς ἔξω τῆς κυκλώσεως προσέπεσον. καὶ ἐ-
D κεῖ τε πολλοὺς ἐφόνευσαν ἑκάτεροι, καὶ ἑκατέ-
ρους ἐς τὰς ὕλας καταφυγόντας κατέπρησαν,
ὦ κρόνια, κρόνια, πρὸς τὴν ἐπίθεσιν σφῶν τὴν
τότε γενομένην, ἐπιλέγοντας. πράξας δὲ
ταῦθ' ὁ Πομπήιος, καὶ τὴν χώραν ἐπιδρα-
μὼν, τοῖς τε Ἀλβανοῖς εἰρήνην ἔδωκε, καὶ ἄλ-
λοις τισὶ τῶν παρὰ τὸν Καύκασον, μέχρι τῆς
Κασπίας θαλάσσης (ἐς ἣν ἀπὸ τοῦ Πόντου
τὸ ὄρος ἀρξάμενον τελευτᾷ) κατοικούντων,
ἐπικηρυκευσαμένοις ἐσπείσατο. Φραάτης
E δὲ ἔπεμψε μὲν πρὸς αὐτὸν, ἀνανεώσασθαι
τὰς συνθήκας ἐθέλων. ὡς γὰρ ἐκεῖνόν τε οὕτω
φερόμενον ἑώρα, καὶ τῆς Ἀρμενίας τοῦ τε
Πόντου ταύτῃ καὶ ὑποστρατήγοι αὐτοῦ τὰ
λοιπὰ προσκατεστρέφοντο, ὅ, τε Γαουί-
νιος καὶ ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην μέχρι τοῦ Τίγριδος προεχώρησεν· ἐφοβήθη τε αὐτοὺς, καὶ

A τὴν σύμβασιν βεβαιώσασθαι ἐπεθύμησεν. οὐ μέντοι καὶ διεπράξατό τι. ὁ γὰρ Πομπήιος πρός τε τὰ παρόντα, καὶ πρὸς τὰς ἐξ αὐτῶν ἐλπίδας, κατεφρόνησεν αὐτοῦ· καὶ τά τε ἄλλα ὑπερφρόνως τοῖς πρέσβεσιν ἐλάλησε, καὶ τὴν χώραν τὴν Κορδουηνήν, ὑπὲρ ἧς πρὸς τὸν Τιγράνην διεφέρετο, ἀπῄτησεν. ἐπειδή τε ἐκεῖνοι μηδέν, ἅτε μηδὲ ἐπεσταλμένοι, τι περὶ αὐτῆς ἀπεκρίναντο, ἔγραψε μέν τινα τῷ Φραάτῃ, οὐκ ἀνέμεινε δὲ ἀντιπεμφθῆναί τι, ἀλλ' ἐς τὴν χώραν τὸν Ἀφράνιον παραχρῆμα ἔστειλε, B καὶ κατασχὼν αὐτὴν ἀμαχεὶ, τῷ Τιγράνῃ ἔδωκε. καὶ ὁ μὲν Ἀφράνιος διὰ τῆς Μεσοποταμίας ἐς τὴν Συρίαν παρὰ τὰ συγκείμενα πρὸς τὸν Πάρθον κομιζόμενος ἐπλανήθη, καὶ πολλὰ ὑπό τε τοῦ χειμῶνος καὶ ὑπὸ τῆς ἀπορίας τῶν τροφῶν ἐκακώθη. κἂν ἀπώλοντο, εἰ μὴ Καρραῖοι, Μακεδόνων τε ἄποικοι ὄντες, καὶ ἐνταῦθά που οἰκοῦντες, ὑπέλαβόν τε αὐτὸν, καὶ προέπεμψαν. ταῦτά τε πρὸς τὸν Φραάτην ἀπὸ τῆς παρούσης οἱ C δυνάμεως ἔπραξε, σαφέστατα τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις ἐπιδείξας ὅτι πάντα ἐκ τῶν ὅπλων ἤρτηται, καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς κρατῶν, νομοθέτης ὧν βούληται ἀναγκαῖος γίνεται· καὶ προσέτι καὶ πρὸς τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ ὕβρισεν, ᾗπερ πρός τε τοὺς ἄλλους πάντας ἠγάλλετο, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους· οὗτοί τε αὖ πρὸς ἐκεῖνον ἀεί ποτε ἐκέχρηντο. βασιλέως γὰρ αὐτοῦ βασιλέων καλουμένου, τό, τε τῶν βασιλέων ὄνομα περιέκοψε, καὶ βασιλεῖ αὐτῷ D μόνον, ἐπιστέλλων ἔγραψε· καίτοι τῷ Τιγράνῃ τῷ αἰχμαλώτῳ καὶ τοῦτο παρὰ τὸ νομιζόμενον αὖθις δούς, ὅτε τὰ ἐπινίκια αὐτοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔπεμψεν. ὁ οὖν Φραάτης, καίπερ δεδιώς τε αὐτὸν καὶ θεραπεύων, ἠγανάκτησεν ἐπὶ τούτῳ, ὡς καὶ τῆς βασιλείας ἐστερημένος· καὶ πέμψας πρέσβεις, πάντα τε ὅσα ἠδί-
18 κητο ἐπεκάλει οἱ, καὶ τὸν Εὐφράτην ἀπηγόρευε μὴ διαβαίνειν. ἐπειδή τε οὐδὲν μέτριον ἀπεκρίνατο, εὐθὺς ἐπὶ τὸν Τιγράνην E μετὰ τοῦ υἱέος αὐτοῦ, ᾧ τὴν θυγατέρα ἐδεδώκει, ἐστράτευσεν, ἐν τῷ ἦρι, ἐν ᾧ Λούκιός τε Καῖσαρ καὶ Γάιος Φίγουλος ὑπάτευον· καὶ νικηθεὶς μάχῃ, ἔπειθ' ὕστερον ἀντεπεκράτησε. τοῦ τε Τιγράνου τὸν Πομπήιον ἐν Συρίᾳ

mano firmaret, in animum induxit, déque pactis renouandis ad Pompeium legatos misit. nihil tamen eâ legatione assecutus est. Pompeius enim rerum successu spéque præsentium rerum fretus, eum paruipendebat: & inter alia responsa, quæ superba legatis dabat, Corduenē quoque regionem, de qua Phraati erat cum Tigrane controuersia, poscebat. Quum legati de hac re (neque enim quicquam habebant in mandatis) nihil responderent, nonnihil ad Phraaten scripsit: sed, non expectato responso, confestim Afranium in eam regionem ablegauit, eámque nullo labore occupatam Tigrani dedit. Afranius per Mesopotamiam in Syriam, præter pactum cum Phraate initum, proficiscens, in itinere aberrauit, multúmque, ob hyemem & penuriam victus, incommodi passus est: periissétque cum suis, nisi eos Carrenses, qui Macedoniæ coloni esse feruntur, & circum ea loca incolunt, excepissent, deduxisséntque. Hæc Pompeius, sua confisus potentia, tum cum Phraate egit: iniuriam molientibus euidenti admodum exhibito documento, quòd ab armis omnia pendeant: quibus qui præualet, eius legibus omnes necessariò obtemperēt. Phraatis quoque titulos, quibus ille apud alios omnes, ipsósque etiam Romanos, gaudebat, quibúsque eum illi semper compellabant, ludibrio habuit. Rex enim regum Phraates audiebat: at Pompeius, regum vocabulo amputato, per literas ipsum regem simpliciter appellauit. quod nominis Tigrani etiam præter morem Romanum tribuit, quum eum in triumpho duceret. Phraates, quamuis Pompeium & timeret & demereri studeret, tamen indignè id tulit, vt qui regno etiam suo spoliaretur: itaque per legatos de acceptis iniuriis questus est, interdixítque ne Euphratem transiret. Vbi nihil moderati responsum est, verno tempore (consules tum Romæ erant L. Cæsar & C. Figulus) cōtra Tigranem, adhibito filio eius, suo genero, expeditionem fecit: ibi prælio victus, postea hosti præualuit. Quúmq; Tigranes Pompeiū in Syria

Pompeij in Phraatem iniquitas.

Afranius Pompeij legatus.

Carræ.

Armorum vis.

Anno v.c. 690.

Tigranes Phraatem vincit, & postea vincitur.

Phraates ad Pompeium legatos mittit.

agentem accerseret, denuo ad eum legatos Phraates misit, multa & Pompeium incusans, & Romanos insimulans: adeo vt & pudorem & terrorem Pompeio iniiceret. Igitur neque Tigrani auxilium tulit, & nihil deinceps hostile aduersus Phraatem exercuit: causas has edens, sibi neque hanc expeditionem à populo Romano esse demandatam, & Mithridatem in armis adhuc esse: ad hæc se rebus confectis contentum esse, neque velle alia aggredi, ne, dū plura appeteret, in his aduersam fortunam, veluti Lucullus, experiatur. Hæc enim tunc philosophica adducebat: auaritiámque rem esse perniciosam, iniustéque res alienas appeti tum demum dicebat, quum pro se haud quicquam ea facerent. Potentiam enim Parthi metuebat: inconstantiámque rerum pertimescens, bellum illud, etsi multi ad id incitarent, non suscepit: barbari autem accusationes dictis eleuabat, non quidem refutans, verùm ei litem cum Tigrane de limitibus quibusdam intercedere ferebat: se missurum tres viros, qui eam diiudicarent. Atque eos quidem misit: hísque reges tanquam re vera arbitris acceptis, omnem ipsi inter se controuersiam composuerunt. Tigranem ira stimulabat quòd suppetias non impetrasset. At Phraates Tigranem quoque saluum esse volebat, cuius olim, si res ita ferret, auxilio contra Romanos vti posset. Vtrique satis constabat, vter ipsorum alterum superasset, quòd is & Romanam rem sibi infensam redditurus, & ad resistendum imbecillior esset futurus. His itaque causis moti in gratiam redierunt. Pompeius eo tempore Aspidi erat in hybernis, aduersantésque sibi etiamnum regionis partes recipiebat: inter alia castellum Symphorium, tradente Stratonice, accepit. Erat hæc Stratonice Mithridatis vxor: desertámque se succensens, emisso ad commeatum parandum præsidio, Romanos acceperat, etsi filio eius * * *

Tigranes & Phraates in gratiā redeunt.

Ob hoc solum quum ædilis esset, laudatus est: sed & quòd ludos Romanos Megalenséque sumptuosissimos fecerat, defunctóque patri

A ὄντα ἐπικαλεσάμενος, πρέσβεις τε αὖθις πρὸς αὐτὸν ἀπέστειλε, καὶ πολλὰ μὲν ἐκείνου κατηγόρησε, πολλὰ δὲ καὶ ἐς τοὺς Ῥωμαίους ὑπεσήμηνεν· ὥστε τὸν Πομπήιον καὶ αἰσχυνθῆναι καὶ καταπλαγῆναι. οὔκουν οὔτε τῷ Τιγράνῃ ἐπεκούρησεν, οὔτε πρὸς τὸν Φραάτην πολέμιόν τι ἔτ' ἔπραξε, πρόφασιν ποιησάμενος, ὅτι μήτε ἐκείνην οἱ τὴν στρατείαν προστετάχθαι, τόν τε Μιθριδάτην ἐν ὅπλοις ἔτ' εἶναι. ἀρκεῖσθαί τε τοῖς κατειργασμένοις ἔ-
B φασκε, καὶ οὐκ ἐβούλετο, μὴ πλειόνων ὀρεγόμενος, καὶ περὶ ἐκείνοις, ὥσπερ που καὶ ὁ Λούκουλλος, πταίσῃ. τοιαῦτα γὰρ ἐφιλοσόφει· καὶ τό, τε πλεονεκτεῖν δεινόν, καὶ τὸ τῶν ἀλλοτρίων ἐφίεσθαι, ἄδικον εἶναι τότε ἔλεγεν, ὅτ' οὐκέτ' αὐτοῖς χρῆσθαι ἐδύνατο. τάς τε γὰρ τοῦ Πάρθου δυνάμεις δείσας, καὶ τὸ ἀστάθμητον τῶν πραγμάτων φοβηθείς, οὔτε τὸν πόλεμον, καίτοι πολλῶν ἐναγόντων, ἀνείλετο, καὶ τὰ ἐγκλήματα τοῦ βαρβάρου ἐφαύλισεν· ἀντει-
C πὼν μὲν οὐδέν, φήσας δὲ ὑπὲρ ὁρίων τινῶν τὴν διαφορὰν αὐτῷ πρὸς τὸν Τιγράνην εἶναι, περὶ ὧν δικάσειν σφίσιν ἄνδρας τρεῖς. οὓς καὶ ἔπεμψε, καὶ αὐτοὺς ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνοι διαιτητὰς ἐπιγραψάμενοι, πάντα τὰ πρὸς ἀλλήλους ἐγκλήματα διελύσαντο· ὀργιζόμενος μὲν ὁ Τιγράνης, ὅτι τῆς ἐπικουρίας οὐκ ἔτυχε, βουλόμενος δὲ ὁ Φραάτης περιεῖναι τὸν Ἀρμένιον, ὅπως καὶ συμμάχῳ ποτὲ αὐτῷ, εἰ δεηθείη, κατὰ τῶν Ῥωμαίων χρήσαιτο. καὶ γὰρ εὖ
D ἠπίσταντο ἀμφότεροι ὅτι ὁπότερος ἂν αὐτῶν τοῦ ἑτέρου κρατήσῃ, τῶν τε πραγμάτων, τοῖς Ῥωμαίοις προσκόψει, καὶ αὐτὸς εὐχειρότερός σφισι γενήσεται. ἐκεῖνοι μὲν δὴ διὰ ταῦτα κατηλλάγησαν. Πομπήιος δὲ ἔν τε τῇ Ἀσπίδι καὶ τότε ἐχείμασε, καὶ τά τε ἄλλα ἔτ' ἀνθιστάμενα προσηγάγετο, καὶ Συμφόριον τεῖχος, Στρατονίκης αὐτὸ προδούσης, ἔλαβεν. αὕτη δὲ γυνή τε τοῦ Μιθριδάτου οὖσα, καὶ ὀργὴν αὐτῷ ὅτι ἐγκατελείφθη, ἔχουσα, τούς
E τε φρουροὺς ἐς παρασκευὴν δῆθεν σίτου ἐξέπεμψε, καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐδέξατο. καίτοι παιδὸς αὐτῆς * * * διὰ τοῦτο μόνον ἐν τῇ ἀγορανομίᾳ ἐπῃνέθη, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ Ῥωμαῖα καὶ τὰ Μεγαλήσια πολυτελέστατα ἐποίησεν, ἔτι τε καὶ μονομάχων ἀγῶνας ἐπὶ τῷ πατρὶ με-

πατρὶ μεγαλοφρονέστατα διέθηκεν. ἐγένετο A μὲν γὰρ τῶν δαπανηθέντων ἐς αὐτά, τὰ μὲν, κοινῇ αὐτῷ πρὸς τὸν συνάρχοντα Μᾶρκον Βίβουλον, τὰ δὲ, καὶ ἰδίᾳ. τοσοῦτον δ' ἐν τούτοις ὑπερῆρεν, ὥστε καὶ τὴν ἐπ' ἐκείνοις δόξαν σφετερίσασθαι, καὶ δοκεῖν ἅπαντα αὐτὸς ἀνηλωκέναι. ὁ οὖν Βίβουλος αὐτὸς ἐπισκώπτων ἔλεγεν ὅτι τὸ αὐτὸ τῷ Πολυδεύκει πεπονθὼς εἴη. τοῦ γάρ τοι ναοῦ κοινοῦ οἱ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὸν Κάστορα ὄντος, ἐπ' ἐκείνου μόνου ἡ ἐπωνυμία αὐτοῦ γίνεται. ἐπὶ μὲν οὖν τούτοις ἔ- B χαιρον οἱ Ῥωμαῖοι· τὰ δὲ δὴ τέρατα καὶ πάνυ αὐτοὺς ἐθορύβει. ἐν γὰρ τῷ Καπιτωλίῳ ἀνδριάντες τε πολλοὶ ὑπὸ κεραυνῶν συνεχωνεύθησαν, καὶ ἀγάλματα ἄλλα τε, καὶ Διός, ἐπὶ κίονος ἱδρυμένον· εἰκών τέ τις λυκαίνης σύν τε τῷ Ῥώμῳ καὶ σὺν τῷ Ῥωμύλῳ ἱδρυμένη ἔπεσε. τά τε γράμματα τῶν στηλῶν, ἐς ἃς οἱ νόμοι ἐσεγράφοντο, συνεχύθη καὶ ἀμυδρὰ ἐγένετο. τά τε οὖν ἄλλα ἐξεθύοντο, τοῖς μάντεσι πειθόμενοι, καὶ τῷ Διῒ ἄγαλμα C μεῖζον, πρός τε τὰς ἀνατολὰς καὶ πρὸς τὴν ἀγορὰν βλέπον, ὅπως αἱ συνωμοσίαι ὑφ' ὧν ἐταράττοντο ἐκφανεῖεν, ἱδρυθῆναι ἐψηφίσαντο. ταῦτά τε ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει συνέβη,

19 καὶ οἱ τιμηταὶ περὶ τῶν ὑπὲρ τὸν Ἠριδανὸν οἰκούντων διενεχθέντες (τῷ μὲν γὰρ ἐς τὴν πολιτείαν αὐτοὺς ἐσάγειν ἐδόκει, τῷ δ' οὔ) οὐδὲν οὐδὲ τῶν ἄλλων ἔπραξαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπεῖπον. καὶ διὰ τοῦτο καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἐν τῷ ὑστέρῳ ἔτει οὐδὲν ἐποίη- D σαν, ἐμποδισάντων σφᾶς τῶν δημάρχων πρὸς τὴν τῆς βουλῆς κατάλεξιν, δέει τοῦ μὴ τῆς γερουσίας αὐτοὺς ἐκπεσεῖν. κἀν τούτῳ πάντες οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ διατρίβοντες, πλὴν τῶν τὴν νῦν Ἰταλίαν οἰκούντων, ἐξέπεσον, Γαΐου τινὸς Παπίου δημάρχου γνώμῃ, ἐπειδὴ ἐπεπόλαζον, καὶ οὐκ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι σφίσιν εἶναι συνοικεῖν.

Τῷ τε ἐχομένῳ ἔτει, τοῦ τε Φιγούλου καὶ τοῦ Καίσαρος τοῦ Λουκίου ἀρχόντων, βρα- E χέα μὲν, μνήμης δ' οὖν ἄξια πρὸς τὰς τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων παραλόγους συνηνέχθη. ὅ,τε γὰρ τὸν Λουκρήτιον ἐκ τῆς τοῦ Σύλλου προστάξεως ἀποκτείνας, καὶ ἕτερός τις, συχνοὺς τῶν ἐπικηρυχθέντων

gladiatorium munus magnificentissimè ediderat. Sumptus ad eas res partim ipse & collega eius M. Bibulus, in cōmune contulerant, partim ipse priuatim: verùm, tantum ipse in his rebus eminuit vt & alterius gloriam sibi propriam reddiderit, creditúsque sit solus omnes impēsas sustinuisse. Igitur Bibulus ipse per iocum dixit, idem sibi quod Polluci accidisse: cui quum templum cum fratre suo Castore commune esset, solius tamen Castoris dici consueuerit. Atque hæc quidem Romanis lætitiam afferebant: prodigiis verò vehementer terrebantur. In Capitolio enim multæ statuæ de cœlo tactæ liquefactæque fluxerant: deiectáque erant cùm alia simulacra, tum Iouis, columnæ insistens: præterea imago lupæ, cum Remo ac Romulo consecrata, ceciderat: literæ etiam in columnis, quibus leges inscribebantur, confusæ atque obliteratæ erant. Reliqua prodigia secūdum præcepta aruspicum procurata sunt. Ioui autem statua maior ad orientem solem forúmque respiciens poni iussa est: vt coniurationes, quæ rempub. perturbabant, detegerentur. Hæc eo anno gesta. Cēsores quoque inter se de iis qui trās Padum incolunt, diffidentes, quum alter eis rempublicam communicandam statueret, alter negaret, ne in aliis quidem rebus quicquam effecerunt, sed magistratu se abdicauerunt. Ob eam causam successores quoque eorum sequenti anno nihil egerunt, impedientibus eos in legendo senatu tribunisplebis, timētibus ne senatu ipsi eiicerentur. Interim omnes qui Romæ cōmorabātur peregrini, exceptis iis qui eam quæ nunc vocatur Italia incolunt, ciuitate pulsi sunt: lata ad hoc lege à Caio quodam Papio tribuno plebis, qui eos per vrbem vagari cernens, nō idoneos esse iudicabat qui cum Romanis habitarent.

Prodigia.

Censores dissidentes se magistratu abdicant.

C. Papij tribuni lex.

Proximo anno, Figulo & L. Cæsare consulibus, res, non eæ quidem magnę euenerunt, tamen ad incerta rerum humanarum commemoratu non indignæ. Nam & is qui ex mandato Syllæ Lucretium occiderat, & alius quidam multorum à à Sylla proscriptorum percussor,

homicidiorum causa in ius vocati, suppliciòque affecti sunt, præsertim id Iulio Cæsare agēte. Ita nimirum

Vices rerum.

mutationes rerū eos qui aliquando plurimum potuerūt, omni potentia exuūt. Non ea res tantùm præter opinionem vulgò cecidit, sed & quòd Catilina eadem de causa accusatus (nam & is proscriptorum multos interemerat) in iudicio absolutus est: ísque ab eo longè deterior effectus, tādem hac ipsa de causa periit. Nam M. Cicerone, C. Antonio, consulibus, quo tempore à Mithridate nullum amplius Romanis periculum erat, sed is sibi ipsi mortem consciuerat, is quem dixi Catilina, immutandum reipub. statum sibi sumpsit: adscitísque ad hoc cœptum sociis, terrorem haud mediocris belli Romanis attulit. Vtraque res eo modo gesta est.

ANNO V.C. 691.

Mithridatis consilia, vtque à Pharnace filio suo ad mortem sit compulsus.

Mithridates, acceptis cladibus nihildum animo fractus, verùm plus in cōsilio quàm viribus præsidii ponens, præsertim Pompeio in Syria commorante, ad Istrum per Scythas proficisci decreuerat, atque hinc in Italiam irrumpere. Erat is vir magnis agendis rebus natus, quíque & aduersam sæpenumero & secundam fortunam expertus, nihil non audendum sperandúmve putabat: tum, si successus non respondisset cœptis, potius sibi cum regno, integro adhuc animo, pereundum, quàm, si regno excidisset, in abiecto statu per ignominiam viuendum, sibi ducebat. Ad hæc igitur animum obfirmabat, cui tantum virium creuerat quantum roboris corpori decesserat: vt iam huius quoque infirmitatem animi cōsiliis foueret. Quos autem secum habebat, ii, quum res Romana subinde validior, Mithridatis debilior fieret, cui, præter cæteras calamitates, terræmotu etiam post hominum memoriam maximo multæ vrbes deiectæ erant, animos à rege auerterunt: tumultuatúmque est inter milites, quidámque liberis aliquot regiis correptis, eos ad Pompeium adduxerunt. De horum facinorum autoribus nonnullis deprehensis suppliciū Mithridates sumpsit: nonnullos quoque ob suspicionem iratus abripuit. neque iam vlli quicquā fidebat, adeo

A ὑπ' αὐτοῦ φονεύσαντας, καὶ κατηγορήθησαν ἐπὶ ταῖς σφαγαῖς, καὶ ἐκολάσθησαν, τοῦ Καίσαρος τοῦ Ἰουλίου τοῦθ' ὅτι μάλιστα παρασκευάσαντος. οὕτω καὶ τοὺς πάνυ ποτὲ δυνηθέντας, ἀσθενεστάτους αἱ μεταβολαὶ τῶν πραγμάτων πολλάκις ποιοῦσι. τοῦτό τε οὖν παρὰ δόξαν τοῖς πολλοῖς ἐχώρησε, καὶ ὅτι καὶ ὁ Κατιλίνας ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνοις αἰτίαν (πολλοὺς γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν ὁμοίων ἀπεκτόνει) λαβὼν, ἀπελύθη. καὶ δὴ καὶ ἐκ τούτου χείρων τε πολὺ ἐγένετο, καὶ B διὰ τοῦτο καὶ ἀπώλετο. τοῦ γὰρ δὴ Κικέρωνος τοῦ Μάρκου μετὰ Γαΐου Ἀντωνίου ὑπατεύσαντος, ὅ, τε Μιθριδάτης οὐδὲν ἔτι δεινὸν τοὺς Ῥωμαίους εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν διέφθειρεν, ἐπεχείρησεν ἐκεῖνος τήν τε πολιτείαν νεωτερίζειν, καὶ τοὺς συμμάχους ἐπ' αὐτῇ συνιστάς, ἐς φόβον σφᾶς οὐ σμικροῦ πολέμου ἐνέβαλεν. ἐπράχθη δὲ ὧδε ἑκάτερον. ὁ Μιθριδάτης, αὐτὸς μὲν οὐχ ὑπεῖκε ταῖς συμφοραῖς, ἀλλὰ τῇ βουλήσει πλέον ἢ τῇ δυνάμει C νέμων ἐνενόει· ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ ὁ Πομπήιος ἐν τῇ Συρίᾳ διέτριβε, πρός τε τὸν Ἴστρον διὰ τῶν Σκυθῶν ἐλθεῖν, κἀνθένδεν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐσβαλεῖν, φύσει τε μεγαλοπράγμων ὤν, καὶ πολλῶν μὲν πταισμάτων, πολλῶν δὲ καὶ εὐτυχημάτων πεπειραμένος, οὐδὲν οὔτε ἀτόλμητον οὔτε ἀνέλπιστον εἶναι ἐνόμιζεν. εἰ δὲ δὴ καὶ σφαλείη, συναπολέσθαι τῇ βασιλείᾳ, μετὰ ἀκεραίου τοῦ φρονήματος D μᾶλλον, ἢ στερηθεὶς αὐτῆς, ἐν ταπεινότητι καὶ ἐν ἀδοξίᾳ ζῆν μᾶλλον ἤθελεν. αὐτὸς μὲν οὖν ἐπὶ τούτοις ἐρρώννυτο. ὅσῳ γὰρ τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ ἀπεμαραίνετο, τοσούτῳ τῇ γνώμης ῥώμῃ ἰσχυρίζετο· ὥστε καὶ τὴν ἐκείνου ἀρρωστίαν τοῖς ταύτης λογισμοῖς ἀναλαμβάνειν. οἱ δ' ἄλλοι οἱ συνόντες αὐτῷ, ὡς τά τε τῶν Ῥωμαίων ἰσχυρότερα καὶ τὰ τοῦ Μιθριδάτου ἀσθενέστερα ἀεὶ ἐγίνετο (τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ ὁ σεισμὸς μέγιστος δὴ τῶν πώποτε συνενεχθεὶς αὐτοῖς, πολλὰς τῶν E πόλεων ἔφθειρεν) ἠλλοιοῦτο· καὶ τά τε στρατιωτικὰ ἐκινεῖτο, καὶ παῖδάς τινας αὐτοῦ συναρπάσαντες τινὲς, πρὸς τὸν Πομπήιον ἐκόμισαν. ἐπ' οὖν τούτοις τοὺς μὲν ἐφώρα καὶ ἐκόλαζε, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ὑποψίας ὀργῇ προκατελάμβανε. καὶ ἦν πρὸς οὐδένα ἔτι πιστὸς, ἀλλὰ

καὶ τῶν λοιπῶν τέκνων ὑποτοπήσας τινὰ ἀπέσφαξεν. ἰδὼν οὖν ταῦτα υἱός τις αὐτοῦ Φαρνάκης, καὶ ἐκεῖνόν τε ἅμα φοβηθεὶς, καὶ παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν βασιλείαν (καὶ γὰρ ἀνὴρ ἤδη ἦν) λήψεσθαι προσδοκήσας, ἐπεβούλευσεν αὐτῷ. φωραθεὶς δὲ (πολλοὶ γὰρ καὶ φανερῶς καὶ λάθρα πάντα τὰ πραττόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐπολυπραγμόνουν) εὐθὺς ἄν, εἴπερ τι καὶ τὸ βραχύτατον εὐνοίας οἱ δορυφόροι τῷ γέροντι εἶχον, ἐδικαιώθη· νῦν δὲ, καίτοι σοφώτατος ὁ Μιθριδάτης ἐς πάντα τὰ βασιλικὰ γενόμενος, οὐκ ἔγνω ὅτι οὐδενὶ οὐδὲν οὔτε τὰ ὅπλα οὔτε τὰ πλήθη τῶν ὑπηκόων, ἄνευ τῆς παρ' αὐτῶν φιλίας, ἰσχύει· ἀλλὰ καὶ ὅσῳ τις ἂν πλείω, μὴ μέντοι καὶ πιστὰ αὐτὰ ἔχῃ, χαλεπώτερα αὐτῷ γίνεται. ὁ γοῦν Φαρνάκης μετά τε τῶν προπαρεσκευασμένων, καὶ μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς τὴν σύλληψιν αὐτοῦ πεμφθέντων (ῥᾷστα γὰρ αὐτοὺς ᾠκειώσατο) καὶ ἐπ' αὐτὸν ἄντικρυς τὸν πατέρα ἦλθε. πυθόμενος δὲ τοῦτο ὁ γέρων (ἦν γὰρ ἐν Παντικαπαίῳ) στρατιώτας τινὰς ἐπὶ τὸν υἱὸν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐφεψόμενος σφίσι, προέπεμψε. καὶ τούτους τε ἐκεῖνος διὰ βραχέος, ἅτε μηδ' αὐτοὺς φιλοῦντας τὸν Μιθριδάτην, ἐπεστρέψατο, καὶ τὴν πόλιν ἑκουσίαν ἔλαβε· τόν τε πατέρα ἐς τὸ βασίλειον καταφυγόντα ἀπέκτεινεν. ἐπεχείρησε μὲν γὰρ ἑαυτὸν διαχρήσασθαι, καὶ τάς τε γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας λοιποὺς φαρμάκῳ προαπαλλάξας, τὸ λοιπὸν ἐξέπιεν· οὐ μέντοι οὐδὲ δι' ἐκείνου, οὔτε διὰ ξίφους αὐτοχειρίᾳ ἀποφθαρῆναι ἠδυνήθη. τό, τε γὰρ φάρμακον, καίτοι θανάσιμον ὂν, οὐ συνεῖλεν αὐτὸν, ἐπειδὴ πολλῇ καθ' ἑκάστην ἡμέραν προφυλακῇ ἀλεξιφαρμάκων ἐκεκράτητο· καὶ ἡ τοῦ ξίφους πληγὴ, διά τε τὴν τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀπό τε τῆς ἡλικίας καὶ ἀπὸ τῶν περιεστηκότων ἀσθένειαν, καὶ διὰ τὴν τοῦ φαρμάκου ὁποιουδηποτοῦν λῆψιν, ἀπημβλύνθη. ὡς οὖν οὔτε δι' ἑαυτοῦ ἀνηλίσκετο, καὶ πέρα τοῦ καιροῦ χρονίζειν ἐδόκει, προσπεσόντες αὐτῷ ἐκεῖνοι οὓς ἐπὶ τὸν υἱὸν ἐπεπόμφει, καὶ συνετάχυναν τοῖς ξίφεσι καὶ ταῖς λόγχαις τὸν ὄλεθρον. Μιθριδάτης μὲν δὴ, ποικιλωτάτῃ ἀεὶ καὶ μεγίστῃ τῇ τύχῃ χρησάμενος, οὐδὲ τὴν τελευτὴν τοῦ βίου ἁπλῆν ἔσχεν.

A vt aliquot ex suis etiam liberis ob simultatem trucidaret. Quibus perspectis Pharnaces, Mithridatis & ipse filius, partim sibi à patre timens, partim à Romanis regnum se acceptur ū sperās (erat enim iā ætate virili) parenti insidiatus est. Verùm, ꝙ multi & palàm & furtim omnia quę ab eo agerentur, curiosè inquirerēt, non fefellit: dedissétque statim pœnas si vel minima beneuolētiæ pars satellitibus erga senem fuisset: nunc Mithridates, quamuis in omnibus B regiis rebus sapientissimus, hoc tamen non animaduertit, nihil neque arma, neque multitudinē subditorum, sine eorundem beneuolētia, conducere: quinimo hæc ipsa, si fides absit, tanto minus tuta esse quanto sunt plura. Pharnaces facillimè sibi conciliatis quos ad eum comprehendendum pater miserat, cum his iisque quos iam antè parauerat, rectà ad ipsum patrem contendit. Is tum Panticapæi degebat: C auditáque re, milites nonnullos aduersus filium emisit, ipse statim subsecuturus: sed hos quoque, quippe qui Mithridatem ipsi etiam non amabant, Pharnaces leui momento conuertit: vrbéque haud inuita occupata, patrem, qui in regiam confugerat, interemit. Conatus erat Mithridates seipsum vita exuere, ac vxoribus reliquísque liberis ante se veneno necatis, reliquum ipse exhauserat: sed neque ei ad mortem D venenū, neque mucro quo seipsum vulnerarat, satis fuerunt. Nam ne venenum, quantumuis id mortiferum, sibi letale esse posset, ipse quotidiano amuletorum vsu, quibus sibi cauebat, effecerat. Ictus autem gladii, quem sua sibi manu intulerat, cùm propter ætatem imbecillior, præsentésque quæ circunstabant calamitates, fuit, tum veneni sumptione cuiuscunque tandem debilitatus. Igitur, quum neque seipsum confecisset, & diutius tempus E trahere videretur, ii quos in filium emiserat, irruentes gladiis ac lanceis, mortem ei accelerarunt. Ita Mithridates quammaxime varia per vitam fortuna, summísque eius vicissitudinibus vsus, ne morte quidem simplici absumptus est.

Pharnacis cōtra patrem acta.

Parricidium.

Mithridatis mors minimè simplex.

Nam & inuitus mortem appetiit: quúmque ſibi ipſi mortem conſciſcere cuperet, idque & ferro & veneno tentaret, haud valuit. Itaque & à ſeipſo & ab hoſtibus cæſus oppetiit. Pharnaces conditum muria corpus Mithridatis ad Pompeium miſit, rei geſtæ argumentum: ſimul & ſe & regnum ei dedens. Pompeius, cum vita Mithridatis etiam nomen hoſtile extinctum exiſtimans, nullas in defunctum fruſtrà iras exercendas putauit: itaque, nihil eius cadaueri inſultans, in patrio id ſepulcro condi iuſſit: Pharnaci in mercedem parricidii Boſpori regnum donauit, cúmque amicis ſociíſque ſuis adſcripſit. Ita Mithridate de medio ſublato, regnum quoque eius, paucis locis demptis, captum eſt. nam etiamnum quidam in præſidio caſtellorum aliquot extra Boſporum poſiti, non ſtatim ſe dediderunt: haud reſiſtendi quidem animo, ſed veriti ne cuius pecuniæ ſibi tuendæ cuſtodia eſſet data, eam alii diripiẽtes, ſibi culpam imponerent. quibus cauſis moti, expectandum Pompeium eíque omnia tradenda duxerunt. Pompeius, cõfectis earum regionum negotiis, Phraate quietem agente, conſtituta Syria atque Phœnice, aduerſus Aretam ſe conuertit. Obtinebat is regnum Arabiæ eius quæ nunc Romanis ſeruit, vſque ad rubrum mare. quúmque prioribus temporibus Syriam frequenter vexaſſet, eſſétque ob id à Romanis, qui ad Syriæ defendendas iniurias venerant, prælio victus, tamen adhuc bellum gerebat. Aduerſus eum vicinóſque facta Pompeius expeditione, ipſum ſine labore cepit, præſidiúmque eis addidit. inde in Syriam Palæſtinam, quòd huius incolæ Pœnicen infeſtaſſent, profectus eſt. Eam regebant Hyrcanus & Ariſtobulus fratres: ac tum fortè propter pontificatum (regi enim nomen ſummi pontificis apud eos eſt) ſui dei (quicunque is tandem eſt) diſſidentes, vrbes ſeditionibus agitabant. Hyrcanum igitur Pompeius ſine prælio (neque enim is copias quibus reſiſteret, habebat) ſtatim in poteſtatem ſuam redegit. Ariſtobulũ autem in arce quadã cir-

Pompeij in Aretam Arabem expeditio, & victoria.

A ἐπεθύμησέ τε γὰρ ἀποθανεῖν, μὴ βουλόμενος, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι σπουδάσας, οὐκ ἠδυνήθη· ἀλλὰ τοῦτο μὲν, φαρμάκῳ, τοῦτο δὲ, καὶ ξίφει, αὐθέντης τε ἅμα ἐγένετο, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀπεσφάγη. Φαρνάκης δὲ τό, τε σῶμα αὐτοῦ τῷ Πομπηΐῳ, ταριχεύσας, ἔλεγχον τῶν πεπραγμένων, ἔπεμψε, καὶ ἑαυτὸν τήν τε ἀρχὴν παρέδωκε. καὶ ὃς τῷ μὲν Μιθριδάτῃ οὐδὲν ἐλυμήνατο, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πατρῴοις ἠρίοις αὐτὸν ταφῆναι ἐκέλευσε· τὸ γὰρ πολέμιον αὐτοῦ συναπεσβεκέναι τῇ ψυχῇ νομίζων, B οὐδὲν ἔτι τῷ νεκρῷ μάτην ὠργίζετο. τὴν μέντοι βασιλείαν τοῦ Βοσπόρου μισθὸν τῷ Φαρνάκῃ τῆς μιαιφονίας ἐχαρίσατο, καὶ ἔς γε τοὺς φίλους τούς τε συμμάχους αὐτὸν ἀνέγραψεν. ὡς οὖν ἐκεῖνός τε ἀπολώλει, καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ πάντα, πλὴν ὀλίγων, κατέστραπτο· τείχη γάρ τινα φρουροὶ ἔξω τοῦ Βοσπόρου ἔτι καὶ τότε ἔχοντες, οὐκ εὐθὺς ὡμολόγησαν, οὐχ ὅτι καὶ ἀνθίστασθαί οἱ διενοοῦντο, ἀλλ᾽ ὅτι ἐφοβοῦντο μὴ τὰ χρήματα ἃ ἐφύλασσον προ- C διαρπάσαντές τινες, ἐκείνοις τὴν αἰτίαν προσθῶσι· καὶ διὰ τοῦτο ἀνέμενον, αὐτῷ βουλόμενοι τῷ Πομπηΐῳ πάντα ἐπιδεῖξαι. ὡς οὖν τά τε ἐνταῦθα κατείργαστο, καὶ ὁ Φραάτης ἡσυχίαν ἦγεν, ἥ τε Συρία καὶ Φοινίκη καθειστήκει, τρέπεται πρὸς Ἀρέταν· οὗτος δὲ Ἀραβίων μὲν τῶν νῦν τοῖς Ῥωμαίοις δουλευόντων μέχρι τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐβασίλευε. πλεῖστα δὲ τὴν Συρίαν πρότερον λυπήσας, D καὶ διὰ τοῦτο μάχῃ πρὸς τῶν Ῥωμαίων ἀμυνόντων αὐτῇ νικηθεὶς, ὅμως καὶ τότε ἔτι ἐπολέμει. ἐπ᾽ οὖν τοῦτον τούς τε πλησιοχώρους αὐτῷ ὁ Πομπήϊος ἐλάσας, ἀκονιτί τε αὐτοὺς προσηγάγετο, καὶ φρουρᾷ παρέδωκε. κἀντεῦθεν ἐπὶ τὴν Συρίαν τὴν Παλαιστίνην, ὡς καὶ τὴν Φοινίκην κακώσαντας, ὥρμησεν. ἦρχον δὲ αὐτῶν Ὑρκανός τε καὶ Ἀριστόβουλος ἀδελφοί, καὶ ἐτύγχανον ὑπὲρ τῆς τοῦ σφετέρου θεοῦ (ὅστις ποτὲ οὗτός ἐστιν) ἱε- E ρωσύνης (οὕτω γὰρ τὴν βασιλείαν σφῶν ὠνόμαζον) αὐτοί τε διαφερόμενοι, καὶ τὰς πόλεις στασιάζοντες. ὁ οὖν Πομπήϊος Ὑρκανὸν μὲν, οὐδεμίαν ἀξιόχρεων ἰσχὺν ἔχοντα, ἀμαχεὶ εὐθὺς προσέθετο· 21 Ἀριστόβουλον δὲ ἐς χωρίον τι κατακλείσας, ὁμολογῆσαί οἱ

ἠνάγκασε. καὶ ἐπειδὴ μήτε τὰ χρήματα, μήτε τὸ φρούριον παρεδίδου, ἔδησεν αὐτόν. κἀκ τούτου τοὺς μὲν ἄλλους ῥᾷον προσεποιήσατο· τὰ δὲ Ἱεροσόλυμα πολιορκῶν, πράγματα ἔσχε. τὴν μὲν γὰρ ἄλλην πόλιν, ἐσδεξαμένων αὐτὸν τῶν τὰ τοῦ Ὑρκανοῦ φρονούντων, ἀπραγμόνως ἔλαβεν· αὐτὸ δὲ τὸ ἱερὸν προκαταλαβόντων τῶν ἑτέρων, οὐκ ἀπόνως εἷλεν. ἐπί γε γὰρ μετεώρου ἦν, καὶ περιβόλῳ ἰδίῳ ὠχύρωτο. καὶ εἴγε ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ὁμοίως ἠμύνοντο, οὐκ ἂν αὐτὸ ἐχειρώσατο· νῦν δὲ τὰς τοῦ Κρόνου δὴ ὠνομασμένας ἡμέρας διαλείποντες, καὶ οὐδὲν τὸ παράπαν ἐν αὐταῖς δρῶντες, παρέδωκαν τοῖς Ῥωμαίοις καιρὸν ἐν τῷ διακένῳ τούτῳ τὸ τεῖχος διασεῖσαι. μαθόντες γὰρ τὴν ἐμποίησιν αὐτῶν ταύτην, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον οὐδὲν σπουδῇ ἔπραττον, ταῖς δὲ δὴ ἡμέραις ἐκείναις, ὁπότε ἐκ τῆς περιτροπῆς ἐπέλθοιεν, ἐντονώτατα οἱ προσέβαλλον. καὶ οὕτως ἑάλωσάν τε ἐν τῇ τοῦ Κρόνου ἡμέρᾳ, μηδ᾽ ἀμυνόμενοι, καὶ πάντα τὰ χρήματα διηρπάσθη. ἥ τε βασιλεία τῷ Ὑρκανῷ ἐδόθη, καὶ ὁ Ἀριστόβουλος ἀνηνέχθη. ταῦτα μὲν τότε ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἐγένετο. οὕτω γὰρ τὸ σύμπαν ἔθνος ὅσον ἀπὸ τῆς Φοινίκης μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρὰ τὴν θάλασσαν τὴν ἔσω παρήκει, ἀπὸ παλαιοῦ κέκληται. ἔχουσι δὲ καὶ ἕτερον ὄνομα ἐπίκτητον· ἥ τε γὰρ χώρα, Ἰουδαία, καὶ αὐτοὶ, Ἰουδαῖοι ὠνομάδαται. ἡ δὲ ἐπίκλησις αὕτη ἐκείνοις μὲν οὐκ οἶδ᾽ ὅθεν ἤρξατο γενέσθαι, φέρει δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὅσοι τὰ νόμιμα αὐτῶν, καίπερ ἀλλοεθνεῖς ὄντες, ζηλοῦσι. καὶ ἔστι καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ γένος τοῦτο, κολουσθὲν μὲν πολλάκις, αὐξηθὲν δὲ ἐπὶ πλεῖστον, ὥστε καὶ ἐς παρρησίαν τῆς νομίσεως ἐκνικῆσαι. κεχωρίδαται δὲ ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἔς τε τὰ ἄλλα τὰ περὶ τὴν δίαιταν πάνθ᾽, ὡς εἰπεῖν, καὶ μάλισθ᾽ ὅτι τῶν μὲν ἄλλων θεῶν οὐδένα τιμῶσιν, ἕνα δέ τινα ἰσχυρῶς σέβουσι. οὐδ᾽ ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτε τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄρρητον δὲ δὴ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, περισσότατα ἀνθρώπων θρησκεύουσι. καὶ αὐτῷ νεών τε μέγιστον καὶ περικαλλέστατον, πλὴν καθ᾽ ὅσον ἀχανής τε καὶ ἀνώρο-

A cunfessum, ad conditiones pacis accipiendas compulit. quúmque is neque pecunias, neque arcem traderet, in vincula coniecit: itaque etiam reliquos haud difficulter subegit. Hierosolymorum autem oppugnatio haud paruo ei labore stetit. Vrbem quidem ipsam, à fautoribus Hyrcani receptus, facilè obtinuit: templum autem, quod alterius partis homines præoccupauerãt, haud absque labore cepit. Situm erat loco edito, suis mœnibus munitum: nec, B si ex æquo omnibus diebus id defendissent, expugnatum esset: verùm, quòd Saturni, quos vocant, diebus, propugnationem intermittentes (& his quidem ab omni opere vacãt) Romanis eo libero spatio occasionem muri subruendi dederunt. Qui vbi hunc hostium morem animaduerterunt, nihil seriò egerunt reliquis diebus: quum verò circumacta septimana, Saturni dies rediisset, denuò aggressi, summa vi C templum oppugnarunt. Atque ita tãdem Iudæi, nihil quicquam propugnantes, in potestatem hostium venerunt. Ibi tum pecuniis direptis, regnum Hyrcano datum, Aristobulus abductus est. Hæc eo tempore in Palæstina gesta sunt. ita enim antiquitus vniuersa ea gens vocabatur, quæ se à Phœnicia ad AEgyptũ vsque iuxta mare mediterraneum extendit. Habent autem aliud præterea adscititium nomen. regio enim ipsa, Iudæa, gens, Iudæi appel- D lantur. Id cognomẽti vnde initium ceperit haud scio. equidem & alii homines qui secundum eorum statuta viuunt, id gerunt, quanquam alienigenæ. Est id genus hominum apud Romanos etiã: atque tametsi sæpenumero imminutum fuerit, ita tamẽ auctũ est vt legum quoque potestatem vicerit. Diuersum à reliquis hominibus obtinent cùm aliis in rebus vsuque vitæ quotidiano, tũ eo præsertim quòd nullũ ex cæteris diis colunt, vnũ autẽ quẽdam sum- E mo studio venerantur. Tũ quoque tẽporis nullũ Hierosolymis simulacrũ extabat. nimirũ suũ illũ deũ, ineffabilẽ inuisibilẽmq; existimantes, religioso ei⁹ cultu cæteros mortales superãt: cui tẽplũ summæ molis, pulcherrimũq; extruxerũt: hoc dẽpto

Palæstina.

Iudæa.

Iudæorum religio.

quòd apertum & nullo culmine tectum fuit. Diem quæ Saturni vocatur, religioni habent, eámque ab omni opere actionéque feria vacantes ducunt. Atque is quidem deus eorum quis ſit, vnde ita coli cœperit, quantopere ab iis timeatur, id à multis dictum eſt, neque ad præſentem narrationem facit.

Cur dies planetis aſſignentur, duæ rationes.

Quòd autem dies ad ſeptem ſidera illa, quos planetas appellarunt, referũtur, id ab AEgyptiis haud ita dudum, vt paucis dicam, inſtitutum ad omnes homines dimanauit. Nã priſcis Græcis, quantum mihi conſtat, notus is mos non fuit: & quandoquidem is nunc & apud omnes homines vbique, & præſertim apud Romanos, vſitatus eſt, paucis qua ratione & quo pacto ita inſtitutus ſit, diſſeram. de quo duos ſermones accepi, haud ita difficiles cognitu, cõtemplationi tamen cuidam innitentes. Nam ſiquis harmoniam eam quæ diateſſaron vocatur (quæ alioquin in muſica primas obtinere creditur) etiam ad iſthęc ſidera, quibus omnis cœli ornatus conſtat, ita transferat quemadmodum ordo conuerſionis vniuſcuiuſque eorum
161 exigit, factóque, ab extremo ambitu, quem Saturno tribuunt, initio, dein proximè ſequentes duos motus pręteriens, quarti dominum recenſeat: iterúmque ab eo, duobus proximis præteritis, ad ſeptimam conuerſionem deueniat: atque hoc modo diebus ſingulis eorum inſpectores gubernatoréſque deos in orbem rediens deligat aſſignétque: is inueniet, omnes dies muſica quadam ratione cœleſti adminiſtrationi congruere. Atque hæc prior fertur ratio. Altera hæc eſt. horas tam noctis quàm diei numera, à prima incipiens: eámque Saturno tribue, ſequentem Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, Mercurio ſextam, ſeptimam Lunæ, ſecũdum ordinem orbium, quem eo quo perhibui modo AEgyptii tradunt: hocque aliquoties facto, vbi per vigintiquatuor horas circumiueris, primam ſubſequentis diei horam inuenies Soli obtingere. Iam ſi huius quoque diei ho-

A φος ἦν, ἐξεποίησαν. καὶ τὴν ἡμέραν τὴν τοῦ Κρό-
νου καλουμένην ἀνέθεσαν· καὶ ἄλλα τε ἐν
αὐτῇ ἰδιαίτατα οὐ ποιοῦσι, καὶ ἔργου οὐδενὸς
σπουδαίου προσάπτονται. καὶ τὰ μὲν κατ'
ἐκεῖνον, τίς τε ἐστὶ, καὶ ὅθεν οὕτως ἐτιμήθη, ὅ-
πως τε περὶ αὐτὸν ἐπτόηνται, πολλοῖς τε εἴ-
ρηται, καὶ οὐδὲν τῇδε τῇ ἱστορίᾳ προσήκει. τὸ
δὲ δὴ ἐς τοὺς ἀστέρας τοὺς ἑπτὰ τοὺς πλανή-
τας ὠνομασμένους τὰς ἡμέρας ἀνακεῖσθαι,
κατέστη μὲν ὑπὸ Αἰγυπτίων, πάρεστι δὲ καὶ
B ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους, οὐ πάλαι ποτὲ, ὡς
λόγῳ εἰπεῖν, ἀρξάμενον. οἱ γοῦν ἀρχαῖοι
Ἕλληνες οὐδαμῇ αὐτὸ (ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι)
ἠπίσταντο· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ πάνυ νῦν τοῖς τε ἄλ-
λοις ἅπασι καὶ αὖθις καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἐ-
πιχωριάζει, καὶ ἤδη καὶ τοῦτο σφίσι πάτριον
τρόπον τινὰ ἐστὶ, βραχύ τι περὶ αὐτοῦ διαλε-
χθῆναι βούλομαι, πῶς τε καὶ τίνα τρόπον οὕ-
τω τέτακται. ἤκουσα δὲ δύο λόγους, ἄλλως
μὲν οὐ χαλεποὺς γνωσθῆναι, θεωρίας τινὸς
C ἐχομένους. εἰ γάρ τις τὴν ἁρμονίαν τὴν διὰ
τεσσάρων καλουμένην (ἥπερ που καὶ τὸ κῦ-
ρος τῆς μουσικῆς συνέχειν πεπίστευται) καὶ ἐπὶ
τοὺς ἀστέρας τούτους, ὑφ' ὧν ὁ πᾶς τοῦ οὐρα-
νοῦ κόσμος διείληπται, κατὰ τὴν τάξιν καθ' ἣν
ἕκαστος αὐτῶν περιπορεύεται, ἐπαγάγοι, καὶ
ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἔξω περιφορᾶς τῆς τῷ
Κρόνῳ δεδομένης, ἔπειτα διαλιπὼν δύο τὰς
ἐχομένας, τὸν τῆς τετάρτης δεσπότην ὀνομά-
σειε· καὶ μετ' αὐτὸν δύο αὖ ἑτέρας ὑπερ-
D βὰς, ἐπὶ τὴν ἑβδόμην ἀφίκοιτο· κἀν τῷ
αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ αὐτός τε ἐπανιὼν ἐπὶ αὐτὰς, καὶ
τοὺς ἐφόρους σφῶν θεοὺς ἀνακυκλῶν ἐπιλέ-
γοι ταῖς ἡμέραις· εὑρήσει πάσας αὐτὰς μουσι-
κῶς πως τῇ τοῦ οὐρανοῦ διακοσμήσει προσή-
κουσας. εἷς μὲν δὴ οὗτος λέγεται λόγος. ἕτε- 22
ρος δὲ ὅδε· τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυ-
κτὸς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρξάμενος ἀριθμεῖν,
καὶ ἐκείνην μὲν τῷ Κρόνῳ διδοὺς, τὴν δὲ ἔ-
πειτα τῷ Διὶ, καὶ τρίτην Ἄρει, τετάρτην
E Ἡλίῳ, πέμπτην Ἀφροδίτῃ, ἕκτην Ἑρμῇ, καὶ
ἑβδόμην Σελήνῃ, κατὰ τὴν τάξιν τῶν κύκλων καθ'
ἣν οἱ Αἰγύπτιοι αὐτὴν νομίζουσι, καὶ τοῦτο καὶ
αὖθις ποιήσας, πάσας γὰρ οὕτως τὰς τέσσαρας
καὶ εἴκοσιν ὥρας περιελθὼν, εὑρήσεις τὴν πρώ-
την τῆς ἐπιούσης ἡμέρας ὥραν ἐς τὸν Ἥλιον ἀφικνουμένην. καὶ τοῦτο καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν

A τεσσάρων καὶ εἴκοσιν ὡρῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τοῖς πρόσθεν λόγον πράξας, τῇ Σελήνῃ τὴν πρώτην τῆς τρίτης ἡμέρας ὥραν ἀναθήσεις, καὶ οὕτω καὶ διὰ τῶν λοιπῶν πορεύσῃ, τὸν προσήκοντα ἑαυτῇ θεὸν ἑκάστη ἡμέρα λήψεται. ταῦτα μὲν οὕτω παραδέδοται.

Πομπήιος δὲ ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνα κατέπραξε, πρός τε τὸν Πόντον αὖθις ἦλθε, καὶ παραλαβὼν τὰ τείχη, ἐς τὴν Ἀσίαν, κἀντεῦθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τήν τε Ἰταλίαν ἐκομίσθη. πολλὰς B μὲν δὴ οὖν μάχας ἐνίκησε· πολλοὺς δὲ καὶ δυνάστας καὶ βασιλέας, τοὺς μὲν προσεπολεμώσατο, τοὺς δὲ καὶ ὁμολογίᾳ προσεποιήσατο· πόλεις τε ὀκτὼ ἀπῴκισε καὶ χώρας· προσόδους τε συχνὰς τοῖς Ῥωμαίοις ἀπέδειξε· τά τε πλείω ἔθνη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῇ ἠπείρῳ τότε αὐτοῖς ὄντων, νόμοις τε ἰδίοις καὶ πολιτείαις κατεστήσατο καὶ διεκόσμησεν· ὥστε καὶ δεῦρο αὐτοὺς τοῖς ἀπ' ἐκείνου νομισθεῖσι χρῆσθαι. ἀλλὰ ταῦτα μέν, καίπερ μεγάλα τε ὄντα, καὶ μηδενὶ τῶν πρόσθεν Ῥωμαίων C πραχθέντα, καὶ τῇ τύχῃ καὶ τοῖς συστρατευσαμένοις οἱ ἀναθείη ἄν τις· ὃ δὲ δὴ μάλιστα αὐτοῦ τε τοῦ Πομπηίου ἔργον ἐγένετο, καὶ θαυμάσαι διὰ πάντων ἄξιόν ἐστι, τοῦτο νῦν ἤδη φράσω. πλείστην μὲν γὰρ ἰσχὺν καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐν τῇ ἠπείρῳ ἔχων, πλεῖστα δὲ χρήματα ἐκ τῶν αἰχμαλώτων πεπορισμένος, δυνάσταις τε καὶ βασιλεῦσι συχνοῖς ᾠκειωμένος, τούς τε δήμους ὧν ἦρξε πάντας, ὡς εἰπεῖν, δι' εὐνοίας εὐεργεσίαις κεκτημένος· δυνηθεὶς D τ' ἂν δι' αὐτῶν τήν τε Ἰταλίαν κατασχεῖν, καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων κράτος πᾶν περιποιήσασθαι, τῶν μὲν πλείστων ἐθελοντὶ ἂν αὐτὸν δεξαμένων, εἰ δὲ καὶ ἀντέστησάν τινες, ἀλλ' ὑπ' ἀσθενείας γε πάντως ἂν ὁμολογησάντων· οὐκ ἠβουλήθη τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' εὐθύς, ἐπειδὴ τάχιστα ἐς τὸ Βρεντέσιον ἐπεραιώθη, τὰς δυνάμεις πάσας αὐτεπάγγελτος, μήτε τῆς βουλῆς, μήτε τοῦ δήμου ψηφισαμένου τι περὶ αὐτῶν, ἀφῆκεν, οὐδὲν οὐδὲ τὰ ἐς τὰ νι- E κητήρια αὐταῖς χρήσασθαι φροντίσας· ἐπειδὴ τά τε τοῦ Μαρίου καὶ τὰ τοῦ Σύλλου ἐν μίσει τοῖς ἀνθρώποις ἠπίστατο ὄντα, οὐκ ἠθέλησε φόβον τινὰ αὐτοῖς, οὐδ' ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας, ὅτι τῶν ὁμοίων πείσονται, παρασχεῖν. οὔκουν

ras vigintiquatuor eodem modo tractes, ad Lunam referes primam tertiæ diei horam: síque eodem modo reliquos etiam dies percurreris, quæuis dies sibi cõgruentem deum accipiet. Atque hæc quidem ita perhibentur.

Pompeius vbi has quoque res expediuit, in Pontum reuersus est, receptísque castellis, in Asiam, indéque per Græciam in Italiam aduectus est. Multis quidem ex prælIis victoriam reportauit, multos principes regésque partim debellauit, partim conditionibus certis sibi adiunxit: octo vrbes regionésque colonis auxit: complures reditus populo Romano parauit: maiorem earum nationum partem quæ per continentem Asiam Romanorum erant, suis ipse legibus instruxit, eísque rempublicam cõposuit adornauítque, ita vt etiamnum hi eius statutis viuant. Verùm hæc omnia, quantumuis magna, & quæ nullus ante ipsum Romanus effecerat, tamẽ fortunę quíspiam commilitonibúsque eius acceptum referat: id autem quod cum primis proprium Pompeii factum fuit, summáque admiratione dignũ est, iam nũc referam. Is enim, quum summam in mari & in terra potentiam obtineret, maximam vim pecuniæ ex captiuis confecisset, principibus regibúsque multis amicis vteretur, omnes etiam populos, in quos imperium habuerat, suis beneficiis sibi deuinctos, suíque studiosos haberet, itáque & Italiam sibi subiicere, potentiámque in omnes Romanos sibi parare posset, (quòd & plerique cum vltrò essent accepturi, & qui se opponerent, tamen vtique ob imbecillitatem concessuri essent) nihil horum sibi faciẽdum statuit: sed, vt primùm Brundusium est aduectus, ipse sua sponte, nemine iubente, copias omnes dimisit, quũ neque senatus, neque populus quicquam de eis decreuisset: & ne in triumpho quidem eas vtendas putauit. Sciebat quanto odio homines Marii Syllæque acta haberent: iis igitur ne paucorum quidem dierum timoris, dum se eadem passuros vereretur, præbere causam voluit. Idẽ

Pompeii in Italiam reditus, & triumphus.

Pompeii præstantissimum factum.

etsi multa noua nomina de tot rebus gestis accipere posset, nullum tamen sibi assumpsit. Triumphum decretum sibi accepit, quamuis maiorum institutis sancitum erat ne cui is absque partæ victoriæ sociis offerretur. duxitque vnum de omnibus bellis triumphum, in quo multa trophæa intulit, de singulis rebus gestis vnum aliquod perexiguum: vnum auté magnum, sumptu ingenti apparatum, quod de orbe terrarum inscriptionem habebat. Cognomentum autem nullum adsciuit, sed nomine Magni, quod ante hæc facinora nactus erat, contentus fuit. quin nec alium vllum nimium honorem sibi parauit: iisque qui ei absenti decreti erant, semel omnino vsus est. Decretum autem erat vt in omnibus festis solennibus lauream gestaret, in iisque omnibus paludamentum ferret, vestem autem triumphalem in equestribus certaminibus indueret. hæc enim ei concedebantur, maximè Cæsare id contra M. etiam Catonis sententiam efficiente. De Cæsare, quis fuerit, quomodo plebi studuerit, qúmque Pompeium alioquin euertendum sibi sumpsisset, ad ea tamen se composuerit quæ ad populi gratiam ineundam, suámque potétiam augendam, facerent, iam antè dictum est. Cato autem iste ex gente Porciorum erat, magni illius Catonis in omnibus rebus imitator, nisi quòd eum Græcarum literarum vsu superauit. Exercebat autem se accuratè in negotiis populi: neque vnum aliquem hominem admirabatur: rempublicam summo amore prosequebatur, odióque omne quod super alia excelleret, ob suspicionem dominandi, habebat, omne quod populare erat, commiseratione imbecillitatis motus, amabat, populúmque magis quàm quisquam alius diligebat, liberéque etiá cum periculo suo iustitiam protegebat. atque hæc omnia non potentiæ, non gloriæ, non honoris alicuius adipiscendi causa, sed solius vitæ liberæ atque à dominatione tutæ studio. His moribus præditus, tú quoque in publicú progressus, decreto cótradixerat, nó quòd vllá aduersus Pópeiú inimicitiá gereret, sed quia id cótra maiorú statuta erat. Igitur hæc Pompeio

Pompeius vnum de omnibus bellis triú phum duxit.

Pompeius inter cætera trophæa vnum magnú intulit.

M. Catonis mores.

Cato decretis Pompeio honoribus reclamat.

A οὐδ᾽ ὄνομα οὐδὲν, καίτοι πολλὰ ἀπὸ τῶν κατειργασμένων λαβεῖν ἂν δυνηθεὶς, προσεκτήσατο. τὰ μὲν γὰρ ἐπινίκια, λέγω δὴ τὰ μείζω νομιζόμενα, καίπερ οὐχ ὅσιον ὂν, ἔκ γε τῶν πάνυ πατρίων ἄνευ τῶν συννικησάντων τινὶ πεμφθῆναι, ὅμως ψηφισθέντα ἐδέξατο. καὶ αὐτὰ μὲν ἅπαξ ἀπὸ πάντων τῶν πολέμων ἤγαγε· τρόπαια δὲ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ καλῶς κεκοσμημένα καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἔργων καὶ τὸ βραχύτατον ἔπεμψε· καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἓν μέγα, πολυτελῶς κεκοσμημένον, καὶ γραφὴν ἔχον ὅτι τῆς οἰκουμένης ἐστίν. B οὐ μέντοι καὶ ἐπωνυμίαν τινὰ προσεπέθετο, ἀλλὰ καὶ μόνῃ τῇ τοῦ Μάγνου (ὥσπερ που καὶ πρὸ ἐκείνων τῶν ἔργων ἐκέκτητο) ἠρκέσθη. οὐ μὴν οὐδ᾽ ἄλλην τινὰ τιμὴν ὑπέρογκον λαβεῖν διεπράξατο, ἢ τοῖς γε ψηφισθεῖσιν ἀπόντι οἱ πλὴν ἅπαξ 23
ἐχρήσατο. ἦν δὲ ταῦτα, δαφνοφορεῖν τε αὐτὸν κατὰ πάσας ἀεὶ τὰς πανηγύρεις, καὶ τὴν στολὴν, τὴν μὲν ἀρχικὴν, ἐν πάσαις αὐταῖς, C τὴν δὲ ἐπινίκιον, ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδύνειν. ταῦτα γὰρ αὐτῷ, συμπράσσοντος ἐς αὐτὰ τὰ μάλιστα τοῦ Καίσαρος, καὶ παρὰ τὴν τοῦ Κάτωνος τοῦ Μάρκου γνώμην ἐδόθη. καὶ περὶ μὲν ἐκείνου, ὅστις τε ἦν, καὶ ὅτι τοὺς πολλοὺς ἐθεράπευε, τόν τε Πομπήιον ἄλλως τε καθῄρει, δι᾽ ὧν δὲ δὴ τῷ τε ὁμίλῳ χαριεῖσθαι καὶ αὐτὸς ἰσχύσειν ἔμελλε προσεποιεῖτο, προείρηται. ὁ δὲ δὴ Κάτων οὗτος ἦν μὲν ἐκ τοῦ τῶν Πορκίων γένους, καὶ τὸν Κάτωνα τὸν πάνυ ἐζήλου, πλὴν D καθ᾽ ὅσον παιδείᾳ Ἑλληνικῇ μᾶλλον αὐτοῦ ἐκέχρητο. ἤσκει δὲ τὰ τοῦ πλήθους ἀκριβῶς· καὶ ἕνα μὲν ἀνθρώπων οὐδένα ἐθαύμαζε, τὸ δὲ δὴ κοινὸν ὑπερηγάπα· καὶ πᾶν μὲν τὸ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πεφυκὸς, ὑποψίᾳ δυναστείας, ἐμίσει, πᾶν δὲ τὸ δημοτικὸν, ἐλέῳ τῆς ἀσθενείας, ἐφίλει. καὶ δήμου ἐραστής τε, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, ἐγίγνετο, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ δικαίου παρρησίαν καὶ μετὰ κινδύνων ἐποιεῖτο. καὶ ταῦτα μέντοι πάντα οὔτε πρὸς ἰσχὺν, οὔτε πρὸς δόξαν, ἢ τιμήν τινα, ἀλλ᾽ αὐτῆς ἕνεκα E τῆς τε αὐτονόμου καὶ τῆς ἀτυραννεύτου διαίτης, ἔπραττε. τοιοῦτος οὖν δή τις ὢν, ἔς τε τὸ κοινὸν τότε πρῶτον παρῆλθε, καὶ πρὸς τὰ ψηφιζόμενα, καίπερ μηδεμίαν τῷ Πομπηίῳ ἔχθραν ἔχων, ἀλλ᾽ ὅτι γε ἔξω τῶν πατρίων ἦν, ἀντεῖπεν. ἀπόντι μὲν δὴ οὖν αὐτῷ

ταῦτ' ἔδοσαν, ἐλθόντι δὲ οὐδέν· πάντως ἂν που καὶ ἕτερα προσθέντες, εἴπερ ἠθελήκει. ἄλλοις γοῦν τισὶν ἐν ἐλάττονι αὐτοῦ κράτει γενομένοις πολλὰ καὶ ὑπέρογκα πολλάκις ἔνεμον. καὶ ὅτι γε καὶ ἐκεῖνα ἄκοντες ἔπραξαν, δῆλόν ἐστιν. ὁ οὖν Πομπήιος, εὖ εἰδὼς ὅτι πάνθ' ὅσα ἐν ταῖς δυναστείαις τοῖς ἰσχύουσί τι παρὰ τῶν πολλῶν γίνεται, τήν τε ὑπόνοιαν, (κἂν τὰ μάλιστα ἐθελούσιοί τι ψηφίσωνται) ὡς καὶ κατὰ βίαν ἐκ τῆς τῶν κρατούντων παρασκευῆς διδόμενα, ἔχει, καὶ δόξαν οὐδεμίαν τοῖς λαβοῦσιν αὐτὰ (ὡς καὶ μὴ παρ' ἑκόντων, ἀλλ' ἀναγκασθέντων, μηδ' ἀπ' εὐνοίας, ἀλλ' ἐκ κολακείας ὑπάρξαντα σφίσι) φέρει· οὐκ ἐπέτρεψεν ἀρχὴν οὐδενὶ οὐδὲν ἐσηγήσασθαι. καὶ πολύ γε τοῦτο βέλτιον εἶναι ἔλεγεν, ἢ ψηφισθέντα μὴ προσίεσθαι. ἐν μὲν γὰρ τῷ, μῖσός τε ἐπὶ τῇ δυναστείᾳ ὑφ' ἧς ἐγίνωσκεν, καὶ ὑπερηφάνειαν καὶ ὕβριν τῷ μὴ δέχεσθαι τὰ διδόμενα παρὰ τῶν κρειττόνων δῆθεν, ἢ πάντως γε τῶν ὁμοίων, ἐνεῖναι· ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ, τὸ δημοτικὸν ὄντως καὶ ὄνομα καὶ ἔργον οὐκ ἀπ' ἐνδείξεως, ἀλλ' ἐξ ἀληθείας ὑπάρχειν. τὰς γάρ τοι ἀρχὰς καὶ τὰς ἡγεμονίας ἔξω τῶν πατρίων ὀλίγου πάσας λαβών, τὰ γοῦν ἄλλα τοιαῦτα, ἐξ ὧν μήτε ὠφελῶν τινά, μήτε ὠφελούμενος, φθόνον ἄλλως καὶ μῖσος καὶ πρὸς αὐτῶν τῶν διδόντων αὐτὰ οἴσεσθαι ἔμελλεν, οὐκ ἐδέχετο. καὶ ταῦτα μὲν ἀνὰ χρόνον ἐγένετο.

Τότε δὲ οἱ Ῥωμαῖοι πολέμων ἀνάπαυσιν τὸν τοῦ ἔτους χρόνον ἔσχον· ὥστε καὶ τὸ οἰώνισμα τὸ τῆς ὑγιείας ὠνομασμένον διὰ πάνυ πολλοῦ ποιῆσαι. τοῦτο δὲ δὴ μαντείας τις τρόπος ἐστί, πίστιν τινὰ ἔχων εἰ ἐπιτρέπει σφίσιν ὁ θεὸς ὑγίειαν τῷ δήμῳ αἰτῆσαι· ὡς οὐχ ὅσιον οὐδὲ αἴτησιν αὐτῆς, πρὶν συγχωρηθῆναι, γίνεσθαι. καὶ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ μηδὲν στρατόπεδον μήτε ἐπὶ πόλεμον ἐξῄει, μήτ' ἀντιπαρετάττετό τις, μήτε ἐμάχετο. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς συνεχέσι κινδύνοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἐμφυλίοις, οὐκ ἐποιεῖτο. ἄλλως τε γὰρ παγχάλεπον σφίσιν ἦν καθαρὰν ἀπὸ πάντων αὐτῶν ἡμέραν ἀκριβῶς τηρῆσαι, καὶ προσέτι καὶ ἀτοπώτατον, κἂν αὐτοὶ ἐν ταῖς στάσεσιν ἑκουσίοις ἀμύθητα ἀλλήλοις πρά-

A absenti data sunt, aduenienti nihil additum: quod facturi tamen haud dubiè erant si ipse voluisset. nam aliis, qui potentia Pompeium non æquabant, sæpius ingentes honores tribuerāt: quum liquidò constet id eos inuitos fecisse. Pompeius, haud ignarus, omnia ea quæ potentibus & in summo imperio constitutis à populo darentur, vt maximè libentes illi ea decernerent, tamen in eam suspicionem incurrere, quasi vi, ita iis qui cum potestate sunt machinā-
B tibus, extorta sint, eadémque nullam ei cui conferuntur gloriam afferre, quando non à volentibus sed à coactis proficisci, non ob beneuolentiam sed adulandi causa exhibita, viderentur: initio statim nemini vt de id genus rebus referret, concessit: longè id præstare dicēs quàm si decretos iam honores repudiaret. Hoc enim cum odio eius magistratus qui decretum fecisset, & cum fastu contemptúque coniunctum
C esse, vbi ea recusentur quæ haud dubiè à melioribus aut certè paribus offeruntur: alteri verò & nomen & rem popularis animi, neque ostentatione, sed re vera, inesse. His consideratis Pompeius, qui magistratus atque imperia omnia ferè secus quā à patribus acceptæ leges ferrēt, obtiuerat, reliqua ista quæ, præterquam quòd in iis neque aliis neque sibi ipsi prodesse posset, inuidiam etiam odiúmque aduersus se eorum qui ea præstitissent, allatura esse sentiebat,
D nō admisit. Atque hæc tū acta sunt.

Annuo autem tunc spatio Romani bellis vacarunt, ita vt longo tempore intermissum augurium salutis repeterent. Est autem quoddam diuinationis genus, quo probatur, concedántne ipsis dii, vt populo salutem postulent: quasi nefas esset eam, priusquam concedatur, petere. Ad id dies destinatur singulis annis, ad quam diem nullus exercitus ad bellū sit profectus, nullus hostis in aciem eduxerit, aut pu-
E gnatum sit. Hanc ob causam in cōtinentibus malis, maximéque intestinis, non celebratur: alioquin etiā difficillimum est Romanis vt eam diem exactè ab his omnibus puram seruent: præterea absurdissimum est, quum ipsi sese mutuò in seditionibus vltro malis infandis affligant, vt, siue vin-

cãtur, siue adeo vincant, in miseriis sint, ita salutem à deo velle flagitare. Atqui tunc videbatur id augurium capi posse, non tamen purum peractum est. Nam & aues alienæ aduolarũt, auguriúmque sinistrum reddiderunt. præterea alia quoque infesta signa euenerũt: multa enim fulmina per serenum delapsa sunt, terra ingenti motu cõcussa est, multis locis hominum simulacra apparuerunt, faces in sublime ab occasu ad cœlum recurrerũt: ita vt omnes etiam de populo homines iam antè præsagirent quid hæc portenderẽt. Tribuni enim plebis, adiuncto sibi Antonio consule, cui cum ipsorum ingeniis optimè conueniebat, alius filios eorum qui sub Sylla ciuitate pulsi erant, ad magistratus promouere, alius P. Pæto, Cornelióque Syllæ, qui cum eo ambitus reus peractus erat, senatorii ordinis magistratúsque capessendi potestatẽ concedere: alius nouas tabulas, alius agrorum diuisiones in Italia & Romano nomini subditis regionibus moliri. Atque hæc quidem à Cicerone, aliísque qui cum eo sentiebãt, maturè deprehensa, & antequam in rem deducerentur, sedata sunt. Titus autem Labienus Rabirium propter cædem Saturnini in ius vocans, magnum Romæ tumultum excitauit. Nam Saturninus sanè ante annum trigesimum & sextum oppetierat, bellúmque aduersus eũ iussu senatus à cõsulibus susceptum fuerat. Itaque eo iudicio autoritas decernendi senatui omnis derogabatur, omnísque reipublicæ ordo conturbabatur. At verò Rabirius cædem eam nequaquam profitebatur, sed inficias ibat. Tribuni hoc omnino agebant vt omni dignitate potestatéque senatus sublata, ipsi plenam pro sua libidine omnia agendi potentiam haberent: ea de causa senatusconsulta, & ab eo ordine ante tot annos acta in disquisitionem vocare, iis qui huiusmodi rem tentassent, impunitatem proponere, corúmque pœnas diminuere. Senatus non id modò iniquum ducere quòd homo senatoriæ dignitatis ob nullum facinus tam magno natu periret, sed multò vehe-

Prodigia.

Tribunorum plebis & Antonii consulis perniciosæ rogationes.

T. Labienus C. Rabirio ob cædem Saturnini diem dicit.

A χοντας, καὶ μέλλοντας, αἵ τε ἡττηθῶσιν, αἵ τε καὶ νικήσωσι, κακοῦσθαι· ἐπεί τοι σωτηρίαν παρὰ τοῦ θείου προσαιτεῖν. ἀμέλει καὶ τότε ἠδυνήθη μέν πως τὸ οἰώνισμα ἐκεῖνο ποιηθῆναι, 24
οὐ μέντοι καὶ καθαρὸν ἐγένετο. ἔξεδροι γάρ τινες ὄρνιθες ἐπέπτοντο, καὶ διὰ τοῦτ᾽ ἀνεμαντεύσατο. καὶ ἄλλα δὲ αὐτοῖς σημεῖα οὐκ αἴσια συνηνέχθη. κεραυνοί τε γὰρ ἐν αἰθρίᾳ πολλοὶ ἔπεσον, καὶ ἡ γῆ ἰσχυρῶς ἐσείσθη· εἴδωλά τε πολλαχόθι ἀνθρώπων ἐφαντάσθη, καὶ B λαμπάδες ἀνεκὰς ἐς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῶν δυσμῶν ἀνέδραμον· ὥστε πάντα τινὰ καὶ ἰδιώτην τὰ σημαινόμενα ἀπ᾽ αὐτῶν προγνῶναι. οἱ γὰρ δήμαρχοι τὸν Ἀντώνιον τὸν ὕπατον ὁμοιοτροπώτατόν σφισιν ὄντα προσλαβόντες, ὁ μέν τις τοὺς παῖδας τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλου ἐκπεσόντων πρὸς τὰς ἀρχὰς ἦγεν· ὁ δὲ τῷ τε Παίτῳ τῷ Ποπλίου, καὶ τῷ Σύλλᾳ τῷ Κορνηλίῳ τῷ μετ᾽ αὐτοῦ ἁλόντι, τό, τε βουλεύειν καὶ τὸ ἄρχειν ἐξεῖναι ἐδίδου. ἄλλος χρεῶν ἀπο- C κοπάς. ἄλλος κληρουχίας καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῷ ὑπηκόῳ γενέσθαι ἐσηγεῖτο. καὶ ταῦτα μὲν πρός τε τοῦ Κικέρωνος καὶ πρὸς τῶν ἄλλων τῶν ὁμογνωμονούντων οἱ προκαταληφθέντα, πρὶν ἔργον τι ἀπ᾽ αὐτῶν συμβῆναι, ἐπαύθη. Τίτος δὲ δὴ Λαβιῆνος Γάϊον Ῥαβίριον ἐπὶ τῷ τοῦ Σατουρνίνου φόνῳ γραψάμενος, πλεῖστον σφίσι τάραχον παρέσχεν. ὅ, τε γὰρ Σατουρνῖνος πρὸ ἕξ που καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἐτεθνήκει· καὶ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τὸν D πρὸς αὐτὸν οἱ ὕπατοι τότε παρὰ τῆς βουλῆς προσετετάχατο. ὥστε ἡ γερουσία ἄκυρος ἐκ τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου τῶν ψηφισμάτων ἐγίνετο. κἀκ τούτου πᾶς ὁ κόσμος τῆς πολιτείας ἐταράττετο. ὁ μὲν γὰρ Ῥαβίριος οὐδ᾽ ὡμολόγει τὸν φόνον, ἀλλ᾽ ἄπαρνος ἦν. οἱ δὲ δήμαρχοι τήν τε ἰσχὺν καὶ τὴν ἀξίωσιν τῆς βουλῆς καταλῦσαι παντελῶς ἐσπούδαζον, καὶ ἐξουσίαν ἑαυτοῖς τοῦ πάνθ᾽ ὅσα βού- E λοιντο ποιεῖν προπαρεσκεύαζον. διά γὰρ δὴ τούτου τά τε τῷ συνεδρίῳ δόξαντα, καὶ τὰ πρὸ τοσούτων ἐτῶν πραχθέντα εὐθύνεσθαι, τοῖς τέ τι τῶν ὁμοίων ἐπιχειροῦσιν ἄδεια ἐδίδοτο, καὶ αἱ τιμωρίαι αὐτῶν ἐκολούοντο. ἥ τε οὖν γερουσία δεινὸν μὲν καὶ ἄλλως ἐνόμιζεν εἶναι, καὶ ἄνδρα βουλευτήν, μήτ᾽ ἀδικοῦντά τι, καὶ ἐς γῆρας ἤδη προεληλυθότα, ἀπολεῖσθαι·

πολλῷ δὲ δὴ μᾶλλον ἠγανάκτει ὅτι τό, τε πρόσχημα τῆς πολιτείας διεβάλλετο, καὶ τὰ πράγματα τοῖς φαυλοτάτοις ἐπετρέπετο. σπουδαί τε οὖν ταραχώδεις καὶ φιλονεικίαι ἀφ' ἑκατέρων περί τε τοῦ δικαστηρίου, τῶν μὲν, ὅπως μὴ συναχθῇ, τῶν δὲ, ἵνα καθιζήσῃ, δικαιούντων· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο διά τε τὸν Καίσαρα καὶ δι' ἄλλους τινὰς ἐνίκησε, περί τε τῆς κρίσεως αὖθις συνέβησαν (καὶ ἦν γὰρ αὐτὸς ἐκεῖνος καὶ μετὰ τοῦ Καίσαρος τοῦ Λουκίου δικάζων· οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ δὴ λεγόμενον περδουελλίωνος ὁ Ῥαβίριος ἐκρίθη) κατεψηφίσαντο αὐτοῦ, καίτοι μὴ πρὸς τοῦ δήμου, κατὰ τὰ πάτρια, ἀλλὰ πρὸς αὐτοῦ τοῦ στρατηγοῦ, οὐκ ἐξὸν, αἱρεθέντες. καὶ ἐφῆκε μὲν ὁ Ῥαβίριος, πάντως δ' ἂν καὶ παρὰ τῷ δήμῳ ἑάλω, εἰ μὴ ὁ Μέτελλος ὁ Κέλερ, οἰωνιστής τε ὢν καὶ στρατηγῶν, ἐνεπόδισεν. ἐπειδὴ γὰρ οὔτε ἄλλως ἐπείθοντό οἱ, οὔθ' ὅτι παρὰ τὰ νενομισμένα ἡ κρίσις ἐγεγόνει ἐνεθυμοῦντο, ἀνέδραμεν ἐς τὸ Ἰανίκουλον, πρὶν καὶ ὁτιοῦν σφᾶς ψηφίσασθαι, καὶ τὸ σημεῖον τὸ στρατιωτικὸν κατέσπασεν· ὥστε μηδὲν ἔτ' αὐτοῖς ἐξεῖναι διαγνῶναι. τοῦτο δὲ τὸ κατὰ τὸ σημεῖον, τοιόνδε τί ἐστι· πολλῶν τὸ ἀρχαῖον πολεμίων τῇ πόλει προσοικούντων, φοβούμενοι μή ποτε ἐκκλησιαζόντων σφῶν κατὰ τοὺς λόχους, ἐπιθῶνταί τινες τῇ πόλει τὸ Ἰανίκουλον καταλαβόντες, ἐνόμισαν μὴ πάντες ἅμα ψηφίσασθαι, ἀλλά τινας ἀεὶ ἐνόπλους τὸ χωρίον ἐκεῖνο ἐκ διαδοχῆς φυλάττειν. καὶ αὐτοὶ ἕως μὲν ἡ ἐκκλησία ἦν, ἐφρούρουν· ὁπότε δὲ διαλυθήσεσθαι ἔμελλε, τό, τε σημεῖον καθῃρεῖτο, καὶ οἱ φύλακες ἀπηλλάσσοντο. οὐ γὰρ ἐξῆν, μὴ φρουρουμένου τοῦ χωρίου ἐκείνου, οὐδὲν ἔτι χρηματισθῆναι. τοῦτο δὲ ἐν μόναις ταῖς κατὰ τοὺς λόχους ἀθροιζομέναις ἐκκλησίαις ἐγίνετο, ὅτι τε ἔξω τοῦ τείχους, καὶ ὅτι πάντες οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, ἀνάγκην εἶχον ἐς αὐτὰς συνιέναι· καὶ ἔτι τε καὶ νῦν ὁσίας ἕνεκα ποιεῖται. οὕτω μὲν δὴ τότε ἥ τε ἐκκλησία, καθαιρεθέντος τοῦ σημείου, διελύθη, καὶ ὁ Ῥαβίριος ἐσώθη. ἐξῆν μὲν γὰρ τῷ Λαβιήνῳ καὶ αὖθις δικάσασθαι, οὐ μέντοι καὶ ἐποίησεν αὐτό.

Ὁ δὲ δὴ Κατιλίνας ὧδέ τε καὶ διὰ τάδε

A mẽtius indignari quòd reipublicæ præcipuus ſtatus ignominia afficeretur, rerúmque poteſtas ad peſſimos homines deuolueretur. Factiones igitur turbulentæ contentionéſque vtriuſque partis fieri de iudicio, quũ alteri, ne fieret, alteri, vt fieret, inſtarent. Vbi tandem ea pars quæ iudicari rem volebat, potiſſimùm per Cæſarem, alióſque nonnullos, obtinuit, ac de iudicio conuentum eſt, (erat enim ipſe cum L. Cæſare iudex, neque leui crimine, B ſed perduellionis Rabirius arceſſebatur) ipſum condemnauerunt, quamuis non à populo, vt quidem mores maiorum ferebãt, ſed à prætore, ſecus quàm par erat, iudices conſtituti. Rabirius ad populum prouocauit: ſed haud dubiè ibi quoque cauſa cecidiſſet, ni Metellus Celer, qui tum augur prætórque erat, id impediiſſet. Is, quum ei populus nihil obtemperaret, neque cum animis ſuis reputarent iudicium id haud legitimè factum eſſe, in Ianiculum C citato curſu perrexit, antequam ſuffragiis populus quicquam decerneret: reuellítque ſignum militare: itaque populus nullius amplius decreti faciẽdi poteſtatem habebat. Quod de vexillo dixi, ita habet: Quum antiquitus multi hoſtes circum Romam habitarent, veriti Romani ne, dum ipſi comitia centuriata agerent, hoſtes per inſidias vrbem aggrederentur, Ianiculúmque occuparent: ſtatuerunt non o- D mnes ſimul ire in ſuffragia, ſed vt ſemper aliqui armati per ſucceſſionem eum locum cuſtodirent. In Ianiculo igitur, quandiu concio durabat, cuſtodiæ agebãtur: quum autem ſoluenda iam erat concio, ſignum à Ianiculo remouebatur, cuſtodéſque diſcedebant. Non autem licebat, cuſtodiis ab arce ea remotis, quicquam amplius ſtatuere. Is autem mos ſolis centuriatis comitiis obſeruabatur, quum extra vrbem E omnes in armis adeſſe res poſtulabat: & id hodiéque religionis cauſa fieri ſolet. Eo tum modo concio diſſipata, vexillo amoto, Rabiriúſque liberatus eſt. nam etſi denuo cauſam agendi poteſtas Labieno ſuperabat, id tamen omiſit.

Metellus Celer Rabirium eripit.

Vexillum in Ianiculo poni ſolitum.

Catilina verò hoc modo híſque

de causis periit: Quum eo quoque tempore consulatum peteret, eiúsque obtinendi causa nihil intentatum relinqueret, statutum est à senatu vt qui largitionis conuincerentur, ii præter constitutam mulctam decennali insuper exilio plecterentur: Cicerone præcipuè autore.

De Catilinaria coniuratione.

Catilina hoc propter se, sicut erat, statutum existimans, conatus est parata ad id manu, Ciceronem aliósque primores viros, in ipsis comitiis obtruncare, vt confestim cõsul crearetur. Neque tamẽ id efficere potuit. nam Cicero antè insidiis cognitis, eas senatui patefecit, ipsúmque Catilinam grauiter accusauit. Quum non persuaderet vt ea quæ volebat decernerent (nam in suspicione erat, acsi haud probabilia retulisset, sed ob proprias inimicitias falsò eos viros accusasset) timor eũ incessit: quippe qui iam antè Catilinam irritauerat. Igitur nõ amplius audere in concionem solus, vt aliâs consueuerat, sed cum familiaribus suis, qui ad defendendam vim parati aderant, progredi, loricámque sui tutandi, illisque inuidiam conciliãdi causa gestare, eámq; iccirco subinde data opera ostentare. Hanc ob rem, & quòd alioquin rumor increbruerat, tẽdi insidias Ciceroni, populus vehementi indignatione commotus est: territique ii qui cum Catilina coniurationem fecerant, quietem egerunt. Ita consulibus aliis designatis, Catilina non iam occultè, neque soli tum Ciceroni eiúsque sectatoribus, sed toti reipublicæ perniciem machinari, flagitiosissimum quemque Romæ, nouandarúmque rerum studiosissimum, sibi adiungere: deinde ex sociis Romanorum etiam quamplurimos: eos nouarum tabularum, agrorúmque diuisionis pollicitatione, aliísque quæ plurimum apud eos possent illecebris allicere. Erãt inter hos primarii viri potentissimíque, ac præter alios ipse etiam cõsul Antonius.

Sacramentum coniurationis Catilinariæ.

Hos vt se nefando iureiurando adstringerent adegit. puerum enim quendam mactauit, iuramentóque inito super eius visceribus, ea deinde ipse cum aliis comedit. Romæ negotium gerebat per administros,

A ἀπώλετο· ἔδοξε τῇ βουλῇ, τήν τε ὑπατείαν καὶ τότε αἰτήσαντος, καὶ πάντα ὅ, τι δήποτε ἐνεδέχετο ὅπως ἀποδειχθῇ μηχανωμένου, δέκα ἐτῶν φυγὴν, τοῦ Κικέρωνος ἐς τὰ μάλιστα ἐνάγοντος, τοῖς ἐπιτιμίοις τοῖς ἐπὶ τῷ δεκασμῷ τεταγμένοις προσνομοθετῆσαι. τοῦτ' οὖν καὶ ἐκεῖνος δι' ἑαυτὸν (ὅπερ που καὶ ἀληθὲς ἦν) ἐγνῶσθαι νομίσας, ἐπεχείρησε μὲν, χεῖρά τινα παρασκευάσας, τόν τε Κικέρωνα καὶ ἄλλους τινὰς τῶν πρώτων ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαιρεσίαις,

B ἵν' ὕπατος εὐθὺς χειροτονηθῇ, φονεῦσαι· οὐκ ἠδυνήθη δέ. ὁ γὰρ Κικέρων, προμαθὼν τὸ ἐπιβούλευμα, τῇ τε γερουσίᾳ ἐμήνυσεν αὐτὸ, καὶ κατηγορίαν αὐτοῦ πολλὴν ἐποιήσατο. ἐπειδή τε οὐκ ἔπεισε σφᾶς ψηφίσασθαί τι ὧν ἠξίου (οὔτε γὰρ πιθανὰ ἐξηγγελκέναι, καὶ διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἔχθραν καταψεύδεσθαι τῶν ἀνδρῶν ὑπωπτεύθη) ἐφοβήθη, ἅτε καὶ προσεξηγριωκὼς τὸν Κατιλίναν· καὶ οὐκ ἐτόλμησεν ἁπλῶς ἐς τὴν ἐκκλησίαν ἐσελθεῖν,

C ὥσπερ εἰώθει· ἀλλὰ τούς τε ἐπιτηδείους συνεπήγαγε παρεσκευασμένους ἀμύναί οἱ, εἴ τι δεινὸν γίνοιτο, καὶ θώρακα, τῆς τε ἑαυτοῦ ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐκείνων διαβολῆς ἕνεκα, ὑπὸ μὲν τὴν ἐσθῆτα, παραφαίνων δ' αὐτὸν ἐξεπίτηδες, ἐνεδύσατο. ἔκ τε οὖν τούτου, καὶ ὅτι ἄλλως φήμη τις ἐξηγγέλετο ὅτι ἐπιβουλεύεται, ὅ, τε δῆμος δεινῶς ἠγανάκτησε, καὶ οἱ συνομωμοκότες τῷ Κατιλίνᾳ, φοβηθέντες αὐτὸν, ἡσύχασαν. καὶ οὕτως ὕπατοί τε ἕτεροι

D ᾑρέθησαν, καὶ ἐκεῖνος οὐκέτι λάθρα, οὐδὲ ἐπὶ τὸν Κικέρωνα τούς τε σὺν αὐτῷ μόνους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πᾶν τὸ κοινὸν τὴν ἐπιβουλὴν συνίστη. ἐκ γὰρ τῆς Ῥώμης αὐτῆς τούς τε κακίστους καὶ καινῶν ἀεί ποτε πραγμάτων ἐπιθυμητὰς, κἀκ τῶν συμμάχων ὡς ὅτι πλείστους, χρεῶν τε ἀποκοπὰς, καὶ γῆς ἀναδασμοὺς, ἄλλα τε ἐξ ὧν μάλιστα δελεάσειν αὐτοὺς ἤμελλεν, ὑπισχνούμενος σφίσι, συνῆγε. καὶ τούς γε πρώτους αὐτῶν καὶ δυνατωτάτους (ἦσαν δὲ ἄλ-

E λοι τε καὶ Ἀντώνιος ὁ ὕπατος) καὶ ἐς ἀθεμίτων ὁρκωμοσιῶν ἀνάγκην προσήγαγε. παῖδα γάρ τινα καταθύσας, καὶ ἐπὶ τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ τὰ ὅρκια ποιήσας, ἔπειτα ἐσπλάγχνευσεν αὐτὰ μετὰ τῶν ἄλλων. συνέπραττον δὲ αὐτῷ τὰ μάλιστα, τὰ μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὅ, τε ὕπατος

ὕπατος καὶ ὁ Λέντουλος ὁ Πούπλιος, ὁ μετὰ τὴν ὑπατείαν ἐκ τῆς γερουσίας ἐκπεσών (ἐστρατήγει γὰρ ὅπως τὴν βουλείαν ἀναλάβῃ) τὰ δὲ ἐν ταῖς Φαισούλαις, ἐς ἃς οἱ στασιῶται αὐτοῦ συνελέγοντο, Γάιός τις Μάλλιος, τά τε πολεμικὰ ἐμπειρότατος (μετὰ γὰρ τοῦ Σύλλου λοχαγῶν ἐστράτευτο) καὶ πολυδαπανώτατος ὤν. συμπάντα γοῦν ὅσα τότε ἐκτήσατο, καίπερ πάμπολλα ὄντα, κακῶς καταναλώσας, ἑτέρων ἔργων ὁμοίων ἐπεθύμει. παρασκευαζομένων οὖν ταῦτα αὐτῶν, μηνύεται τῷ Κικέρωνι πρῶτα μὲν τὰ ἐν τῷ ἄστει γινόμενα, διὰ γραμμάτων τινῶν, ἃ τὸν μὲν γράψαντα οὐκ ἐδήλου, τῷ δὲ δὴ Κράσσῳ καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν δυνατῶν ἐδόθη. καὶ ἐπ' αὐτοῖς δόγμα ἐκυρώθη, ταραχήν τε εἶναι καὶ ζήτησιν τῶν αἰτίων αὐτῆς γενέσθαι. δεύτερα δὲ τὰ ἀπὸ τῆς Τυρσηνίδος· καὶ προσεψηφίσαντο τοῖς ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς τε πόλεως

26 καὶ τῶν ὅλων αὐτῆς πραγμάτων, καθάπερ εἰώθεσαν. καὶ γὰρ τούτῳ τῷ δόγματι προσεγράφη τὸ διὰ φροντίδος αὐτοὺς σχεῖν ὥστε μηδεμίαν ἀποτεύξιν τῷ δημοσίῳ συμβῆναι. γενομένου δὲ τούτου, καὶ φρουρᾶς πολλαχόθι καταστάσης, τὰ μὲν ἐν τῷ ἄστει οὐκέτ' ἐνεωτερίσθη, ὥστε καὶ ἐπὶ συκοφαντίᾳ τὸν Κικέρωνα διαβληθῆναι· τὰ δὲ ἐκ τῶν Τυρσηνῶν ἀγγελλόμενα τήν τε αἰτίαν ἐπιστώσατο, καὶ βίας ἐπ' αὐτοῖς γραφὴν τῷ Κατιλίνᾳ παρεσκεύασε. καὶ ὃς τὰ μὲν πρῶτα καὶ πάνυ αὐτὴν ἑτοίμως, ὡς καὶ ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότος, ἐδέξατο· πρός τε τὴν δίκην δῆθεν ἡτοιμάζετο, καὶ τῷ Κικέρωνι αὐτῷ τηρεῖν ἑαυτὸν, ὅπως δὴ μὴ φύγῃ που, παρεδίδου· μὴ προσδεξαμένου δὲ ἐκείνου τὴν φρουρὰν αὐτοῦ, παρὰ τῷ Μετέλλῳ τῷ στρατηγῷ τὴν δίαιταν ἑκουσίως ἐποιεῖτο, ἵν' ὡς ἥκιστα ὑποπτευθῇ νεωτερίζειν τι, μέχρις ἂν καὶ ἐκ τῶν αὐτόθι συνωμοτῶν ἰσχύν τινα προσλάβῃ. ὡς δ' οὐδὲν οἱ προεχώρει (ὅ, τε γὰρ Ἀντώνιος φοβηθεὶς ὑπεστέλλετο, καὶ ὁ Λέντουλος ἥκιστα δραστήριος ἦν) προεῖπεν αὐτοῖς νυκτὸς ἐς οἰκίαν τινὰ συλλεγῆναι. καὶ λαθὼν τὸν Μέτελλον ἦλθέ τε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπετίμησε σφίσιν ἐπί τε τῇ ἀτολμίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ μαλακίᾳ. κἀκ τούτου διεξελθὼν ὅσα τε πείσονται φωραθέντες, καὶ ὅσων τεύξοιντο κατορθώσαντες, οὕτως αὐτοὺς καὶ ἐπέρρωσε καὶ παρώξυνεν,

A consulem in primis: & P. Lentulũ, qui post gestum consulatum senatu exciderat: ac senatoriæ dignitatis recuperandæ causa præturam tunc gerebat: Fæsulis (eò enim seditionis socii confluebāt) per Caium Manlium quendam, hominem militiæ peritissimum, qui sub Sylla ordines duxerat. is Manlius, apprimè prodigus homo, omnẽ rem familiarem, quam amplissimā effecerat, in malos vsus profuderat: igitur similium rerum cupiditate tenebatur. Quum B instructa hæc iam essent, primò Cicero de iis quæ in vrbe agitabantur, certior fit per literas, quarum autor non extabat. erant autem ad Crassum aliósque nonnullos nobiles datæ. Ob has decretum est, rem ad seditionem spectare, autorúmque harum rerum conquisitionem debere fieri. Secundo loco quę in Hetruria mouebantur, nuntiata sunt. Igitur consulibus custodia vrbis & reipublicæ mandata est, vt Romanæ erat consuetudinis. Huic enim decreto C adscriptum erat, Darent operam coss. ne quid detrimenti respublica caperet. His actis, quum multis in locis custodiæ essent positæ, res in vrbe motæ amplius non sunt: adeo vt ob calumniam Cicero iam malè audiret. Cæterùm iis quę ab Hetruria nuntiabantur, effectum est vt & fides rei haberetur, & Catilina de vi accusaretur. Catilina primùm, tanquam sibi esset optimè conscius, iudicium nō detrectare: se ad causam D dicendam parare, se Ciceroni ipsi custodiendum (ne scilicet effugere posset) tradere: eo abnuẽte, vltro cũ Metello prętore degere, ne innouādarum rerũ studii suspectus haberetur, dũ interim à cōiurationis sociis aliquantum roboris acciperet. Quũ nihil procederet, (quòd Antonius timore perculsus trepidabat, Lẽtulus autem minimè ad agendũ idoneus erat) edixit ipsis vt in domum quādam noctu conuenirent. ibi eos clā Metello conuẽtos timiditatis mol- E litieique causa increpat: deinde exponit quæ passuri sint, detecta re: ea verò bene gesta, quibus bonis potituri. ita eorum animos confirmat, irritátque: adeò vt

C. Manlius.

Consulibus custodia vrbis & reip. mandari solita.

Catilina se sibi optimè conscium simulat.

In Ciceronem conspiratio.

duo quidam pollicerentur, se summo mane in domum Ciceronis introituros, ibique eum confossuros. Verùm hac quoque re per indicium detecta (Cicero enim pro sua, qua multum pollebat, potentia, vt qui multos causarum patrociniis familiaritate sibi adstrinxerat, alios terrore perculerat, multos qui de his ad se referrent habebat) senatus Catilinam vrbe excedere iubet. Is hac specie lætus, Roma Fæsulas profectus est: assumptóque nomine & habitu consulis, iam antè collectas à Mãlio copias instruxit. interea alios quosdam, liberos primùm, dein seruos quoque, sibi adiũxit. His rebus permoti Romani, vi ipsum egisse iudicauerunt: Antoniúmque consulem, ignari eum in parte conspirationis esse, ad bellum coniuratis faciendum emiserũt, ipsi vestem mutauerunt. Easdem ob causas Cicero etiam Romæ permansit. Obtigerat ei sorte Macedonia prouincia: sed eam collegæ concesserat, vt ipse iudiciis adesse posset: ipse Galliã pro ea receperat. Sed ne in hãc quidem exiuit: verùm, quod status rerum requirebat, vrbis custodiam gessit, misso in Galliam Metello, ne hanc etiam sui iuris Catilina faceret. Fuit hæc eius ad vrbem mansio Romanis in primis opportuna. Iam enim Lentulus se ad vrbem quibusdam locis incendendam parauerat, ádque cædes patrãdas, auxilio cùm aliorum coniuratorum, tum legatis Allobrogum, quos ad societatem impulerat, * * *

Ciceronis potentia vnde.

comprehensísque iis qui ad eum mittebantur, eos cum literis in senatum introduxit: impunitatéque proposita, eo modo eos qui in coniuratione erant coarguit. Ad hæc Lentulus magistratu se abdicare à senatu coactus, cum aliis qui comprehensi erant, in custodiam datus, reliquorum conquisitio facta est. Ea populo etiam probabantur, potissimum quum Cicerone de his in concione verba faciente, sub tempus concionis statua Iouis in Capitolio dedicata, & ex præcepto aruspicum ad solem orien-

A ὥσθ' ὑποσχέσθαι δύο τινὰς ἔς τε τὴν τοῦ Κικέρωνος οἰκίαν ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐσπήξειν, κἀνταῦθα αὐτὸν φονεύσειν. ὡς δὲ καὶ τοῦτο προεμηνύθη (ὁ γὰρ Κικέρων, πολὺ δυνάμενος, συχνούς τε ἐκ τῶν συνηγορημάτων τοὺς μὲν οἰκειούμενος, τοὺς δὲ ἐκφοβῶν, πολλοὺς τοὺς διαγγέλλοντάς οἱ τὰ τοιαῦτα εἶχε) μεταστῆναι ἡ γερουσία τὸν Κατιλίναν ἐψηφίσατο. καὶ ὃς ἀσμένως τε ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ ἐξεχώρησε, καὶ πρὸς τὰς Φαισούλας ἐλθὼν, τόν B τε πόλεμον ἄντικρυς ἀνείλετο, καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν σκευὴν τῶν ὑπάτων λαβὼν, καὶ τοὺς προσυνειλεγμένους ὑπὸ τοῦ Μαλλίου συνεκρότει. κἀν τούτῳ καὶ ἄλλους τινὰς, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐλευθέρων, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ τῶν δούλων, προσεποιεῖτο. ὅθεν περ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τήν τε βίαν αὐτοῦ κατεψηφίσαντο, καὶ τὸν Ἀντώνιον ἐς τὸν πόλεμον, ἀγνοοῦντές πῃ τὴν συνωμοσίαν σφῶν, ἔστειλαν· αὐτοί τε τὴν ἐσθῆτα μετέβαλον. καὶ διὰ ταῦτα καὶ ὁ Κικέρων κατὰ C χώραν ἔμεινεν. εἰλήχει γὰρ τῆς Μακεδονίας ἄρξαι. οὔτε δὲ ἐς ἐκείνην (τῷ γὰρ συνάρχοντι αὐτῆς διὰ τὴν περὶ τὰς δίκας σπουδὴν ἐξέστη) οὔτε ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν πλησίον, ἣν ἀντέλαβε διὰ τὰ παρόντα, ἐξήλασεν· ἀλλ' αὐτὸς μὲν τὴν πόλιν διὰ φυλακῆς ἐποιήσατο· ἐς δὲ τὴν Γαλατίαν τὸν Μέτελλον (ὅπως μὴ καὶ ὁ Κατιλίνας αὐτὴν σφετερίσηται) ἔπεμψε. καὶ ἐν καιρῷ γε ἐς τὰ μάλιστα τοῖς Ῥωμαίοις κατέμεινε. παρασκευαζομένου γὰρ D τοῦ Λεντούλου καταπρῆσαί τε τινὰς, καὶ σφαγὰς ἐργάσασθαι, μετά τε τῶν ἄλλων τῶν συνομωμοκότων, καὶ μετὰ Ἀλλοβρίγων, οὓς κατὰ πρεσβείαν παρόντας ἀνέπεισε συμφρονῆσαί γε αὐτῷ, * * *

καὶ συλλαβὼν τοὺς ἐπ' αὐτὴν σταλέντας, ἔς τε τὸ βουλευτήριον μετὰ τῶν γραμμάτων ἐσήγαγε, καὶ ἄδειαν αὐτοῖς δοὺς πᾶσαν, οὕτω τὴν συνωμοσίαν ἤλεγξε. κἀκ τούτου ὁ Λεντοῦ-E λος ἀπειπεῖν τὴν στρατηγίαν ὑπὸ τῆς γερουσίας ἀναγκασθεὶς, ἐν φρουρᾷ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν συλληφθέντων ἐγένετο, καὶ οἱ λοιποὶ ἀνεζητοῦντο. καὶ ταῦτα καὶ τῷ δήμῳ ὁμοίως ἤρεσε, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τοῦ Κικέρωνος δημηγοροῦντός τι περὶ αὐτῶν, τὸ ἄγαλμα τὸ τοῦ Διὸς ἔς τε τὸ Καπιτώλιον παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς ἐκκλησίας ἀνιδρύθη, καὶ κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν μάντεων, πρός τε τὰς

ἀνατολὰς καὶ πρὸς τὴν ἀγορὰν βλέπον ἀνετέθη. ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνοί τε συνωμοσίαν τινὰ ἐξ-
27 ελεγχθήσεσθαι ἐκ τῆς τοῦ ἀγάλματος πτώσεως εἰρήκεισαν, καὶ ἡ ἀνάθεσις αὐτοῦ τοῖς φωραθεῖσι συνέβαινε, τό, τε θεῖον ἐμεγάλυνον, καὶ τοὺς τὴν αἰτίαν λαβόντας δι' ὀργῆς μᾶλλον ἐποιοῦντο. διῆλθε μὲν οὖν λόγος ὅτι καὶ ὁ Κράσσος ἐν αὐτοῖς εἴη, καὶ τοῦτο καὶ τῶν συλληφθέντων τις ἐμήνυσεν· οὐ μέντοι πολλοὶ ἐπίστευσαν. οἱ μὲν γὰρ ἀρχὴν οὐδ' ἠξίουν τοιοῦτόν τι ἐς αὐτὸν ὑποπτεύειν· οἱ δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπαιτίων ὑπετόπουν αὐτό, ὅπως βοηθείας τινὸς διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ, (ὅτι πλεῖστον ἐδύνατο) τύχωσι, λογοποιῆσαι. εἰ δ' οὖν τισὶ καὶ πιστὸν ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' οὔτι γε ἐδικαίουν, ἄνδρα τε ἐν τοῖς πρώτοις σφῶν ὄντα ἀπολέσθαι, καὶ τὴν πόλιν ἐπὶ πλεῖον ἐκταράξαι. ὥστε τοῦτο μὲν παντελῶς διέπεσε. παρασκευαζομένων δὲ δὴ πολλῶν καὶ δούλων καὶ ἐλευθέρων, τῶν μὲν, ὑπὸ δέους, τῶν δὲ, καὶ οἴκτῳ τοῦ τε Λεντούλου καὶ τῶν ἄλλων, ἐξαρπάσαι πάντας αὐτοὺς, ὅπως μὴ ἀποθάνωσι, προπυθόμενος τοῦθ' ὁ Κικέρων, τό, τε Καπιτώλιον καὶ τὴν ἀγορὰν τῆς νυκτὸς φρουρᾷ προκατέλαβε· καὶ τινὰ παρὰ τοῦ δαιμονίου χρηστὴν ἐλπίδα ἅμα τῇ ἕῳ λαβών, ὅτι ἱερῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀειπαρθένων ὑπὲρ τοῦ δήμου ποιηθέντων, τὸ πῦρ ἐπὶ μακρότατον παρὰ τὸ εἰκὸς ἤρθη, τὸν μὲν δῆμον τοῖς στρατηγοῖς ὁρκῶσαι ἐς τὸν κατάλογον, εἰ δή τις χρεία στρατιωτῶν γένοιτο, ἐκέλευσεν. αὐτὸς δὲ ἐν τούτῳ τὴν βουλὴν ἤθροισε, καὶ σφᾶς συνταράξας τε καὶ ἐκφοβήσας, ἔπεισε θάνατον τῶν συνειλημμένων καταγνῶναι. ἐγένοντο μὲν γὰρ ἀμφίβολοι, καὶ παρ' ὀλίγον αὐτοὺς ἀπέλυσαν. ὁ γὰρ Καῖσαρ, πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ψηφισαμένων ἀποθανεῖν σφᾶς, γνώμην ἔδωκε δῆσαί τε αὐτοὺς, καὶ ἐς πόλεις ἄλλους ἄλλῃ καταθέσθαι, τῶν οὐσιῶν ἐστερημένους, ἐπὶ τῷ μήτε περὶ ἀδείας ἔτι αὐτῶν χρηματισθῆναί ποτε, κἂν διαδράσῃ τις, ἐν πολεμίων μοίρᾳ τὴν πόλιν ἐξ ἧς ἂν φύγῃ εἶναι. καὶ τοῦτο πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἀποφηνάμενοι, μέχρι τοῦ Κάτωνος, ἐψηφίσαντο, ὥστε καὶ τῶν προτέρων τινὰς καταγνῶναι. ἐπεὶ δὲ οὗτος, αὐτός τε τὸν θάνατον αὐτῶν κατεδίκασε, καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ὁμοψήφους

A tem forúmque ſpectans poſita eſt. Quum enim arioli conſpirationem quandam ruina ſimulacri patefactum iri dixiſſent, eiúſque ſtatuæ collocatio in tempus deprehenſionis coniuratorum incideret: ibi verò populus numini grates agere, magis infenſus eſſe reis. Rumor ferebatur, Craſſum quoq; eſſe eius rei cõſcium: ídque ex iis qui capti erant quidam indicabat: paucis tamen fides facta eſt. alii enim ſtatim ne ſuſpicionem quidem huiuſmodi de B tanto viro admittebant: alii id à reis confingi innuebant, quòd ab eo viro ſummæ potentiæ nonnihil auxilii ſperarent. Nec deerant qui quum fidem adhiberent, nolebant tamen virum primarium perire, aut in repub. plus turbarum fieri. Is igitur rumor penitus intercidit. Quum iam multi & ſerui & liberi homines, partim metu, partim miſericordia Lentuli & reliquorum moti, ſe ad eos eripiendos, ne morte plecterentur, comparaſſent, re antè cognita, C Cicero Capitolium forúmque noctu occupauit, præſidióque muniuit. Sub auroram quum ſpem ſibi à numine bonam eſſe oſtenſam cerneret, quòd domi ſuæ re ſacra à Veſtalibus pro ſalute populi facta, flamma longè ſolito altius ſeſe extuliſſet, populo imperauit vt ſacramentum apud prætores dicerent, ſi fortè militibus opus foret, ſe nomina daturos: ipſe conuocato ſenatu, ei perturbato & territo autor fuit vt de iis D qui in cuſtodiis tenebantur, capite animaduertendum cenſerent. Diſcrepabant enim ſententiis, & parum abfuit quin hos miſſos facerẽt. nam Cæſar, quum omnes qui ante eum ſententiam tulerãt, eos morte multandos pronuntiaſſent, ita cenſuit, exutos bonis vinctóſq; eos in vrbes hinc inde dedendos: ea conditione ne quis in poſterum de venia eis danda referret: ſiquis aufugiſſet, vrbem eam ex qua euaſiſſet, inter hoſtes habendam. In hanc ſententiam cæteri qui eum ſubſequebantur E omnes iuerunt, ita vt eorum quoque pars qui ante Cæſarem dixerant, ſuas ſententias reuocarent. At poſtquam Cato ipſe morte eos condemnauit, reliquóſque omnes in ſuam ſententiam

Statua Iouipoſita.

Craſſus de cõiuratione ſuſpectus.

Cæſaris ſententia pro vita cõiuratorum.

Catonis ſentẽtia.

pertraxit, ibi tum illi ex ea sententia quæ obtinuerat, supplicio affecti: sacrificiáque propter eos, & supplicatio, decreta. quod in tali re antea factum nunquam erat. Alii quoque, de quibus indicium factum erat, quæsiti: nonnulli etiam suspecti, quòd se coniuratis essent adiuncturi, in iudicium pertracti sunt. atque hæc quidem per consules fiebant. Aulum verò Fuluium senatorem ipse pater necauit, non quidem (vt quibusdam videtur) solus hoc priuatus ipse agens. nam & alii multi, non tantùm non consules, verùm omnino priuati homines, suos filios interemerunt.

A.Fuluius à patre necatur.

Ea tempestate præter hæc quæ retulimus, quum Labienus de pontificibus creandis rogationem tulisset, Cæsar autem plebem demereretur, iterum plebs cōtra Syllæ legem, Domitii legem renouauit atque introduxit. Metello enim Pio defuncto, Cæsar eius pontificatum petebat, iuuenis adhuc, & qui nondum præturam gesserat: sed in plebe plurimum spei reponebat, cùm aliâs tum quòd Labienum in Rabiriana causa adiuuerat, sententiámque tulerat ne Lentulus capite plecteretur. igitur cœptum suum perfecit, pontiféxque maximus factus est, multis id quidem viris præclaris, in primísque Catulo, competitoribus. Promptissimus erat ad vnū quemuis etiam vilissimum hominem demerendum adulandúmque Cæsar: ac, siquid instituerat, vt eo potiretur, nullum neque sermonem neque actionem intermittebat, parum solicitus de ea humilitate in quam se impræsentiarū demittebat, dum ex ea potentiam postmodò adipisceretur. Igitur inter quos primus fieri moliebatur, his sese vltrò insinuabat: ea propter plebi charus acceptúsque erat. Eadem Ciceronem ob interfectos ciues infensa, odio perpetuo prosequebatur: denique quum postrema magistratus sui die recensere instituisset omnia quæ in consulatu suo egisset (erant enim homini non alienæ tantùm laudes iucundæ, sed ipse se quoque libenter prædicabat) silentium ei indixerūt, neque permiserūt vt vllū, pręter iuramentū, verbū faceret: ad quā rem Metello Nepote tribuno pl. adiutore vteĿātur.

Cæsar fit Pontifex max.

A ἐποιήσατο, οὕτω δὴ ἐκεῖνοί τε ἐκ τῆς νικώσης ἐκολάσθησαν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς καὶ θυσία καὶ ἱερομηνία ἐψηφίσθη (ὃ μὴ πώποτε ἐπὶ τοιούτῳ τινὶ ἐγεγόνει) καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μηνυθέντες ἐζητοῦντο· καί τινες καὶ ἐπὶ τῷ μελλῆσαι συμφρονήσειν αὐτοῖς ὑποπτευθέντες, εὐθύνοντο. καὶ τὰ μὲν ἄλλα οἱ ὕπατοι διῴκουν· Αὖλον δὲ Φούλβιον, ἄνδρα βουλευτήν, αὐτὸς ὁ πατὴρ ἀπέσφαξεν, οὔτι γε καὶ μόνος (ὥς γέ τισι δοκεῖ) τοῦτ' ἐν ἰδιωτείᾳ ποιήσας. συ- B χνοὶ γὰρ δὴ καὶ ἄλλοι, οὐχ ὅτι ὕπατοι, ἀλλὰ καὶ ἰδιῶται, παῖδας σφῶν ἀπέκτειναν.

Τότε μὲν δὴ τάδε ἐγένετο· καὶ τὰς αἱρέσεις τῶν ἱερέων γράψαντος μὲν τοῦ Λαβιήνου, σπουδάσαντος δὲ τοῦ Καίσαρος, ἐς τὸν δῆμον, αὖθις ὁ ὅμιλος παρὰ τὸν τοῦ Σύλλου νόμον ἐπανήγαγεν, ἀνανεωσάμενος τὸν τοῦ Δομιτίου. ὁ γὰρ Καῖσαρ, τοῦ Μετέλλου τοῦ Εὐσεβοῦς τελευτήσαντος, τῆς τε ἱερωσύνης αὐτοῦ, καίτοι νέος καὶ μηδέπω ἐ- C στρατηγηκώς, ἐπεθύμησε, καὶ ἐν τῷ πλήθει τὴν ἐλπίδα αὐτῆς διά τε τἆλλα, καὶ ὅτι τῷ τε Λαβιήνῳ κατὰ τοῦ Ραβιρίου συνηγωνίσατο, καὶ τὸν Λέντουλον ἀποθανεῖν οὐκ ἐψηφίσατο, λαβών, τοῦτό τε ἔπραξε, καὶ ἀρχιερεὺς τῶν ποντιφίκων, καίπερ ἄλλων τε τῆς τιμῆς πολλῶν, καὶ τοῦ Κατούλου μάλιστα, ἀντιποιουμένων, ἀπεδείχθη. καὶ γὰρ θεραπεῦσαι καὶ κολακεῦσαι πάντα τινά, καὶ τῶν τυχόντων, ἑτοιμότατος ἐγένετο. καὶ οὔτε λόγου οὔτε ἔργου οὐδενὸς ἐς D τὸ κατατυχεῖν ὧν ἐσπούδαζεν, ἐξίστατο· οὐδὲν ἔμελέν οἱ τῆς αὐτίκα ταπεινότητος πρὸς τὴν ἐκ τοῦ ἔπειτα ἰσχύν, ἀλλ' ὧν ἐπεχείρει προέξειν, τούτους ὡς καὶ κρείττων ὑπήρχετο. τῷ μὲν οὖν Καίσαρι διὰ ταῦθ' οἱ πολλοὶ προσφιλεῖς ἦσαν. τὸν δὲ δὴ Κικέρωνα ἐν ὀργῇ ἐπὶ τῷ τῶν πολιτῶν θανάτῳ ποιούμενοι, τά τε ἄλλα ἤχθαιρον, καὶ τέλος ἀπολογίσασθαί τε καὶ καταλέξαι πάνθ' ὅσα ἐν τῇ ὑπατείᾳ ἐπεποιήκει τῇ τελευταίᾳ τῆς ἀρχῆς ἡμέρᾳ ἐθε- E λήσαντα (πάνυ γάρ που ἡδέως οὐχ ὅπως ὑφ' ἑτέρων ἐπῃνεῖτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνεκωμίαζεν) ἐσίγασαν, οὐδ' ἐπέτρεψαν αὐτῷ ἔξω τι τοῦ ὅρκου φθέγξασθαι. συναγωνιστῇ Μετέλλῳ Νέπωτι δημαρχοῦντι χρησάμενοι. 28

πλὴν καθ' ὅσον ἀντιφιλονεικήσας προσεπώμοσεν ὅτι σεσωκὼς τὴν πόλιν εἴη. καὶ ὁ μὲν καὶ ἐκ τούτου πολὺ μᾶλλον ἐμισήθη. Κατιλίνας δὲ ἐν ἀρχῇ εὐθὺς τοῦ ἔτους ἐν ᾧ Ἰούνιός τε Σιλανὸς καὶ Λούκιος Λικίννιος ἦρξαν, ἀπεφθάρη. τέως μὲν γάρ, καίπερ δύναμιν οὐκ ὀλίγην ἔχων, ἐκαραδόκει τὰ τοῦ Λεντούλου· καὶ διέμελλεν, ἐλπίζων, ἂν φθάσωσιν ὅ,τε Κικέρων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ σφαγέντες, ῥᾳδίως τὰ λοιπὰ προσκατεργάσασθαι· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνόν τε ἀπολωλότα ἐπύθετο, καὶ τῶν συνόντων οἱ συχνοὺς μεθισταμένους διὰ τοῦτ' ᾔσθετο, ὅ,τε Ἀντώνιος καὶ ὁ Μέτελλος ὁ Κέλερ πρὸς ταῖς Φαισούλαις προσεδρεύοντες, οὐδαμῇ προσελθεῖν αὐτῷ ἐπέτρεπον· ἀποκινδυνεῦσαι ἠναγκάσθη, καὶ (ἦσαν γὰρ δίχα ἐστρατοπεδευμένοι) πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἐτράπετο, καίπερ τῷ ἀξιώματι προέχοντα τοῦ Μετέλλου, καὶ δύναμιν πλείω περιβεβλημένον. αἴτιον δέ, ὅτι ἐλπίδα αὐτοῦ κατὰ τὸ συνώμοτον ἐθελοκακῆσαι εἶχεν. ὑποπτεύσας οὖν τοῦτ' ἐκεῖνος, καὶ μήτε δι' εὐνοίας ἔτ' αὐτῷ ἅτε ἀσθενεῖ ὄντι ὢν (πρός τε γὰρ τὰς δυνάμεις τινῶν καὶ πρὸς τὰ ἑαυτῶν συμφέροντα καὶ τὰς ἔχθρας τάς τε φιλίας οἱ πολλοὶ ποιοῦνται) καὶ προσκαταδείσας μή πως προθύμως σφᾶς ἀγωνιζομένους ἰδὼν ὀνειδίσῃ τι καὶ προσενέγκῃ οἱ τῶν ἀπορρήτων, αὐτὸς μὲν νοσεῖν προεφασίσατο, Μάρκῳ δὲ Πετρείῳ τὴν μάχην ἐπέτρεψε. συμβαλὼν οὖν οὗτος σφίσι, τόν Κατιλίναν καὶ ἄλλους τρισχιλίους προθυμότατα ἀγωνιζομένους οὐκ ἀναιμωτὶ κατέκοψεν. οὔτε γὰρ ἔφυγεν αὐτῶν οὐδείς, καὶ ἐν χώρᾳ πάντες ἔπεσον. ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς κρατήσαντας πολὺ τῶν κοινῶν ὀδύρεσθαι, ὅτι καὶ τοιούτους καὶ τοσούτους, εἰ καὶ δικαίως, ἀλλὰ καὶ πολίτας τε καὶ συμμάχους ἀπολωλέκεσαν. ὁ δ' οὖν Ἀντώνιος, τήν τε κεφαλὴν αὐτοῦ ἐς τὸ ἄστυ, ὅπως πιστεύσαντες αὐτὸν τετελευτηκέναι, μηδὲν ἔτι δεδιῶσιν, ἔπεμψε, καὶ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ νίκῃ, καίτοι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πεφονευμένων ἐλάττονος παρὰ τὸ νενομισμένον ὄντος, ἐπεκλήθη. βουθυτηθῆναί τε ἐψηφίσθη, καὶ τὴν ἐσθῆτα, ὡς καὶ πάντων τῶν δεινῶν ἀπηλλαγμένοι, μετέβαλον. οὐ μὴν οἵ γε σύμμαχοι οἱ μετασχόντες τῷ Κατιλίνᾳ τῶν

A Cæterùm Cicero contendendi cum eis studio adductus, iuramento addidit, vrbem à se seruatam esse: quo facto, maiora adhuc in se odia excitauit. Catilina verò initio statim eius anni quo Iunius Silanus & L. Licinnius consulatum gessêre, periit. (ANNO V.C. 692.) Hactenus enim Lentulum operiebatur, quamuis ipse haud paruas haberet copias: cunctatus eo quòd sperabat, si Cicero prius cum suis occisus esset, reliquum se posse haud difficulter conficere. Sed B postquam Lentulum periisse accepit, eámque ob rem multos à se deficere sensit: Antonius autẽ & Metellus, Fæsulis circumsessis, nullam ei progrediendi copiam faciebant: ibi demum in casum dimicationis venire coactus, ad Antonium (diuersis enim locis Romani castra habebant) se cõuertit: quanquam is Metello & autoritate præstantior, & copiis instructior esset. Catilinam verò mouebat, quòd cum participẽ C coniurationis de victoria sibi deditа opera concessurum sperabat. (Amicitiæ comparandę rationes.) Antonius suspicatus id agere Catilinã, cui iam fracto non amplius bene cupiebat, (nam plerique cum aliis pro potẽtia eorum, aut suis ipsorum commodis, amicitias inimicitiásque suscipiunt) ad hæc, veritus ne quum se strenuè certantem videret Catilina, conuitiis incesseret, proferrétque arcana, ipse quidem morbũ simulauit: Marco autem Petreio pugnam commisit. Petreius conD serto prælio Catilinam, cúmque eo tria millia hominum acerrimè pugnantes, haud incruenta victoria cecidit. (Catilina bello victus perit.) nam neque fugerat quispiã hostium, & omnes in eo loco quem ceperant, occiderant. Quæ res effecit vt ipsi victores reipublicæ causa magno cum luctu deplorarent tales tótque viros, etsi merito suo, ciues tamẽ atque socios certè periisse. Antonius caput Catilinæ in vrbem misit, vt fidem eius cædi habentes, nihil præterea timerent. ipse huius E victoriæ causa imperator, quanquam cæsorum numerus constituto minor esset, appellatus est. (Antonius imperator dicitur.) decretum ad hæc vt sacrificaretur: vestésque à Romanis tanquam omni malo liberatis mutatæ sunt. At socii, qui Catilinæ rerum participes

fuerant, etiam tum obambulantes, quietem metu supplicii non agebant: sed eos dissipatos quodammodo prætores aduersum singulos emissi anteuerterunt, pœnásque de iis sumpserunt. Alii autem qui nondum deprehensi erant, indicio L. Vettii equitis, qui consors eorum cõiurationis, proposita impunitate indicium professus erat, conuicti atque supplicio affecti sũt: donec nõnullis indicatis, eorúmque nominibus in tabulam relatis, deinde multos etiam alios in eam adscribere voluit. Tum enim senatus eum mala fide agere ratus, tabulam quidem ei non reddidit, ne quos expungeret: ipsum autem eos quos omissos dicebat, nominatim percensere iusserunt. sic pudore & metu confusus, non multos preterea detulit. Quum nomina eorum quos detulerat, ignota, in vrbe & apud socios tumultus occasionem præberent, aliíque sibiipsis frustra timerent, alii insontes alios suspicione grauarent: decreuit senatus vt eorũ nomina publicè ederentur. ita demum innoxiis quies facta: rei in ius vocati, pars præsentes, pars, quum non apparuissent, condemnati sunt. Hæc igitur Catilina perpetrauit, eóque pacto euersus est: cuius nomen, vt qui dignam suis factis mercedem tulisset, diu gloriæ Ciceronis sermonibúsque contra se habitis materiam exhibuit. Ciceroni autem parum abfuit quin confestim ob Lentulum reliquósque captos interfectos causa dicenda fuisset. ea accusatio ipsi quidem intendebatur, sed sub hoc prætextu re vera senatus petebatur, Metellus ante alios Nepos eum ordinem grauiter dictis apud plebem inuadebat, iactans non licere patribus absque populo ciuem vllum morte damnare. Nihil tamen ea accusatio Ciceroni obfuit. senatu enim omnibus qui tum temporis res gessissent, impunitatem dante: addentéque, siquis ex his aliquem ausus fuisset in ius ob eam causam vocare, eum se pro hoste habiturum, territus Nepos quieuit. Id tum temporis senatus obtinuit: ac præterea hoc etiam quòd, quũ Nepos sentẽtiam ferret, vt Pompeius cum exer-

L. Vettius socios coniurationis defert: eiúsque falsum testimonium.

Metelli Nepotis contra senatum & Ciceronem rogationes senatus infringit.

A πραγμάτων, καὶ τότε ἔτι περιιόντες, ἡσύχαζον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τιμωρίας ἐταράττοντο. καὶ ἐκείνους μὲν στρατηγοὶ καθ' ἑκάστους πεμφθέντες προκατέλαβον τρόπον τινὰ ἐσκεδασμένους, καὶ ἐτιμωρήσαντο· ἕτεροι δὲ τῶν λανθανόντων, μηνύσει Λουκίου Οὐεττίου, ἀνδρὸς ἱππέως, συγκοινωνήσαντος σφίσι τῆς συνωμοσίας, τότε δὲ ἐπ' ἀδείᾳ αὐτοὺς ἐκφαίνοντος, ἐλεγχόμενοι ἐδικαιοῦντο· μέχρις οὗ ἐσαγγείλας τινάς, τά τε ὀνόματα αὐτῶν ἐς

B δέλτιον συγγράψας, ὕστερον καὶ ἄλλους συχνοὺς προσεγγράψαι ἠθέλησεν. ὑποπτεύσαντες γὰρ αὐτὸν οἱ βουλευταὶ μηδὲν ὑγιὲς πράττειν, τὸ μὲν γραμματεῖον οὐκέτ' αὐτῷ ἔδωκαν, μὴ καὶ ἀπαλείψῃ τινάς· εἰπεῖν δὲ ἀπὸ γλώσσης ἐκέλευσαν ὅσους παραλελοιπέναι ἔφασκε. καὶ οὕτως αἰδεσθεὶς καὶ φοβηθεὶς, οὐκέτι πολλοὺς ἐνέδειξε. θορύβου δ' οὖν ὡς ἔν τε τῇ πόλει καὶ παρὰ τοῖς συμμάχοις, ἀγνοίᾳ τῶν ὠνομασμένων, ὄντος, καὶ τῶν μὲν περὶ

C σφίσιν αὐτοῖς μάτην θορυβουμένων, τῶν δὲ καὶ ἐς ἑτέρους οὐκ ὀρθῶς ὑποπτευόντων, ἔδοξε τῇ γερουσίᾳ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐκτεθῆναι. κἀκ τούτου οἵ τε ἀναίτιοι κατέστησαν, καὶ τοῖς ὑπευθύνοις δίκαι ἐγένοντο. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν, παρόντες, οἱ δὲ καὶ ἐρήμην ὦφλον. Κατιλίνας μὲν ταῦτ' ἐποίησε, καὶ οὕτω κατελύθη· καὶ ἐπὶ πλεῖόν τε τῆς τῶν πραχθέντων ἀξίας ὄνομα, πρός τε τὴν τοῦ Κικέρωνος δόξαν, καὶ πρὸς τοὺς λόγους τοὺς κατ' αὐτοῦ λεχθέντας, ἔσχε. 29

D Κικέρων δὲ ὀλίγου μὲν καὶ παραχρῆμα ἐπὶ τῇ τοῦ Λεντούλου τῶν τε ἄλλων τῶν δεθέντων σφαγῇ ἐκρίθη· τὸ δὲ ἔγκλημα τοῦτο, λόγῳ μὲν, ἐκείνῳ ἐπεφέρετο, ἔργῳ δὲ, ἐπὶ τῇ βουλῇ κατεσκευάζετο. ὡς γὰρ οὐκ ἐξὸν σφίσιν ἄνευ τοῦ δήμου θάνατον πολίτου τινὸς καταψηφίσασθαι, πολλὴν καταβοὴν ἐν τῷ ὁμίλῳ πρὸς τοῦ Μετέλλου τοῦ Νέπωτος ὅτι μάλιστα εἶχον. οὐ μὴν καὶ ὦφλε τότε οὐδέν. τὸ γὰρ γερουσίας ἄδειαν πᾶσι τοῖς διακεχει-

E ρικόσι τὰ τότε πραχθέντα δούσης, καὶ προσέτι καὶ προειπούσης ὅτι κἂν αὖθις εὐθῦναι τινὰ αὐτῶν τολμήσῃ, ἔν τε ἐχθροῦ καὶ ἐν πολεμίου μοίρᾳ ἔσται, ἐφοβήθη τε ὁ Νέπως, καὶ οὐδὲν ἔτ' ἐκίνησεν. ἔν τε οὖν τούτῳ ἡ βουλὴ ἐπεκράτησε, καὶ ἐπ' ἐκείνῳ, ὅτι τὸν Πομπήιον τοῦ

Νέπωτος μετάπεμφθῆναι σὺν τῷ στρατεύματι (ἐν γὰρ τῇ Ἀσίᾳ ἔτ' ἦν, πρόφασιν μὲν τοῦ τὰ παρόντα καταστῆναι, ἐλπίδι δὲ τοῦ δι' αὐτοῦ, ἅτε τὰ τοῦ πλήθους φρονοῦντος, ἰσχύσειν ἐν οἷς ἐτάραξεν) ἐσηγησαμένου, διεκωλύσθη αὐτὸ κυρωθῆναι. τὰ μὲν γὰρ πρῶτα ὅ,τε Κάτων καὶ Κύιντος Μινούκιος δημαρχοῦντες ἀντέλεγον τοῖς γραφεῖσι, καὶ τὸν γραμματέα τὸν ἀναγινώσκοντα τήν τε γνώμην ἐπέσχον, καὶ τοῦ Νέπωτος τὸ γραμματεῖον, ὅπως αὐτὸς ἀναλέξῃ, λαβόντος, ἐξήρπασαν. ἐπειδή τε καὶ ὡς ἀπὸ γλώσσης τινὰ εἰπεῖν ἐπεχείρησε, τὸ στόμα αὐτοῦ ἐπέλαβον. μάχης δ' ἐκ τούτου (καὶ ἐκείνων, καὶ ἄλλων τινῶν ἑκατέροις βοηθησάντων) ξύλοις καὶ λίθοις, ἔτι δὲ καὶ ξίφεσι, γενομένης, οἱ βουλευταὶ συνῆλθον αὐθημερὸν ἐς τὸ συνέδριον καὶ τά τε ἱμάτια ἠλλάξαντο, καὶ τοῖς ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, ὥστε μηδὲν ἀπ' αὐτῆς ἀποτριβῆναι, ἐπέτρεψαν. φοβηθεὶς οὖν καὶ τότε ὁ Νέπως, ἔκ τε τοῦ μέσου εὐθὺς ἐξεχώρησε, καὶ μετὰ τοῦτο γραφήν τινα κατὰ τῆς βουλῆς ἐκθείς, πρὸς τὸν Πομπήιον ἀφώρμησε· καίτοι μηδεμίαν αὐτῷ νύκτα ἀπολιπεῖναι ἐκ τῆς πόλεως ἐξόν. γενομένου δὲ τούτου, οὐδ' ὁ Καῖσαρ (ἐστρατήγει δὲ) οὐδὲν ἔτ' ἐνεωτέρισεν. ἔπραττε μὲν γὰρ ὅπως τὸ μὲν τοῦ Κατούλου ὄνομα ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίου ἀφαιρεθείη (κλοπῆς τε γὰρ αὐτὸν ηὔθυνε, καὶ τὸν λογισμὸν τῶν ἀνηλωμένων χρημάτων ἀπῄτει) τῷ δὲ δὴ Πομπηίῳ τὰ λοιπὰ προσεξεργάσασθαι ἐπιτραπείη. ἦν γάρ τινα, ὡς ἐν τηλικούτῳ καὶ τοιούτῳ ἔργῳ, ἡμιτελέστα· ἢ ἐκεῖνός γε ἐπλάττετο εἶναι, ὅπως ὁ Πομπήιος τήν τε δόξαν τῆς ἐκποιήσεως αὐτοῦ λάβῃ, καὶ τὸ αὐτοῦ ὄνομα ἀντεπιγράψῃ. οὐ μέντοι οὕτω γε χαρίζεσθαι αὐτῷ ἤθελεν, ὥστε καὶ ἐφ' ἑαυτῷ διὰ τοῦτο ψηφισθῆναί τι τοιοῦτον, οἷον ἐπὶ τῷ Νέπωτι δέδοκτο, ὑπομεῖναι. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐκείνου ἕνεκα ταῦτ' ἐποίει, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς καὶ διὰ τούτων τὸ πλῆθος σφετερίσηται· καίπερ οὕτω πάντες τὸν Πομπήιον ἐδεδίεσαν, (οὐδέπω γὰρ τὰ στρατεύματα ἀφήσων δῆλος ἦν) ὥστε ἐπειδὴ Μάρκον Πίσωνα ὑποστράτηγον πρὸς αἴτησιν ὑπατείας προὔπεμψε, τάς τε ἀρχαιρεσίας, ὅπως ἀπαντήσῃ ἐς αὐτάς, ἀναβα-

citu ex Asia Romã vocaretur, (prætexebat autem Nepos ab eo rempublicam cõstituendam esse: quum re vera spem in eo poneret, quum is populo studeret, posse se per eum ea quæ agitabat perficere) ei patres obstiterunt. Initio eidem M. Cato & Q. Minucius, tribuni plebis, contradixerunt, scribámque recitantem inhibuerunt: quúmque tabulam Nepos ipse lecturus acciperet, ipsi de manibus extorserunt: quum nihilominus verba facere conaretur, os ei compresserunt. Quũ vtrique parti sui succurrerent, iámque fustibus, lapidibus adeóque mucronibus etiam certaretur, eodem die patres in curiam conuenerunt, vestésque lugubres sumpserunt, & consulibus custodiam vrbis mandauerunt, curarent ne quid ea detrimenti acciperet. Igitur Nepos perterrefactus, statim se è medio subduxit: propositáque rogatione contra senatum, ad Pompeium sese contulit: quanquam nullam noctem abesse ab vrbe legitimè poterat. Post hæc facta, ne Cæsar quidem, qui tum præturã gerebat, quicquam innouauit. Hoc autem agebat vt nomen Catuli à Iouis Capitolini templo tolleretur, (eum enim peculatus postulabat, rationésque pecuniarum insumptarum exigebat) Pompeio autem potestas fieret reliqua negotia exequẽdi. Superabant enim nonnulla, vt in tanta támque varia re fieri assolet, imperfecta adhuc: aut certè Cæsar ea comminiscebatur, fore existimans vt Pompeius per Cæsarem stetisse existimans quòd hæ res conficerentur, ei has adscriberet. Neque verò tantopere Pompeio rem gratam facere Cæsar volebat vt eius causa huiusmodi etiam decretum fieri contra se pateretur, quale aduersum Nepotem factum erat. nam ne huius quidem gratia eum se gessferat, sed vt hoc pacto plebem suam efficeret. Enimuero tantus omnes Pompeii metus habebat (nec dum enim videbatur exercitum dimissurus) vt quũ is M. Pisonem legatum ad petitionem consulatus misisset, & comitia, donec ad ea perueniret,

M. Cato & Minucius refragantur Nepoti.

Pompeium timent Romani.

M. Piſo conſul deſignatur.

diſtulerint, & eum Piſonem præſentem omnes vnanimi conſenſu conſulem deſignarint. Pompeii enim cómendatio pro eo non apud amicos tantùm, ſed apud inimicos etiam, valebat.

P. Clodij adulterium cum Cęſaris vxore, & ſacra ab eodem polluta.

Interim P. Clodius Cæſaris cöiugem, idque domi eius, pollutis etiam ſacris quæ Veſtales, apud cóſules & prætores, pura, omnibus maribus ſecluſis, antiquitus celebrare ſolebát, vitiauit: Cæſar Clodium in iudicium non pertraxit, (nam compertum habebat, eum propter factionem non iri condemnatum) vxorem autem repudiauit, non ſe quidem credere quæ de ea ferebantur dicens, ſed non poſſe eam coniugem habere, quæ ſemel adulterii commiſſi ſuſpecta haberetur.

Cæſar de vxoris repudio.

Pudicæ enim eſſe, non modò vt ne quid peccet, ſed ne ſuſpicioné quidem vllam turpé de ſe præbeat.

Pons Fabricius.

Præter hæc quæ in id tempus inciderunt, pons quoque lapideus ad inſulam quæ in Tiberi extat, pertingens, extructus, Fabriciúſque dictus eſt.

ANNO V.C. 693.
De Clodio iudicium, vtque abſolutus.

Anno ſequenti, M. Piſone, M. Meſſala, coſſ. optimates, Clodium, quem iam antè odio habebant, tum verò ſcelus eius vt expiarent (quum pontifices inſtaurationem ſacrificiorum ob nefas Clodii non legitimè perpetratorum decreuiſſent) in ius traxerunt: accuſatúſque eſt & ob adulterium, quantumuis Cæſare tacente, & ob defectionem Niſibiticá, præterea quòd cum ſorore rem habuiſſet. Abſolutus autem eſt iudicum ſententiis: quanquam ii pręſidium à ſenatu petiiſſent, impetraſſéntque, ne vim à Clodio paterentur.

Catuli iocus, & mors.

Itaque Catulus dicteriis eos proſcidit, præſidium ab iis poſtulatum inquiens, non vt citra periculum Clodium ſententiis damnare poſſent, ſed ne pecuniæ ipſis, quibus cor rupti fuerant, eriperentur. Is Catulus haud longè pòſt vita exceſſit, quum ſemper ante omnia rempublicam poſuiſſet, eiúſque ſtudio omnibus ſuis æqualibus anteiuiſſet.

Cenſores ſenatum legunt.

Eodem anno à cenſoribus omnes ii qui magiſtratus geſſerant, in ordinem ſenatorum ſunt relati, etiam vltra definitú ſenatorum numerú. Populus etiá, qui ante hæc tempora ludos gladiatorios nulla intercedéte requie totos ſpectauerat, tum primú inter actioné ſurrexit, pranſúſque eſt. Iſque mos tú cœptus,

A λέσθαι, καὶ παρόντα αὐτὸν ὁμοθυμαδὸν ἀποδεῖξαι. καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὐχ ὅτι τοῖς φίλοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐχθροῖς συνέστησεν αὐτόν. κἀν τούτῳ ὁ Καῖσαρ, τοῦ Κλωδίου τοῦ Ποπλίου τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἔν τε τῇ οἰκίᾳ, καὶ παρὰ τὴν ποίησιν τῶν ἱερῶν, ἅπερ αἱ ἀειπάρθενοι παρά τε τοῖς ὑπάτοις καὶ παρὰ τοῖς στρατηγοῖς ἁγνῶς τὰ ἐκ τῶν πατρίων ἐς πλῆθος τὸ ἄρρεν ἐπετέλουν, αἰσχύναντος, ἐκείνῳ μὲν οὐδὲν ἐνεκάλεσε (καὶ γὰρ εὖ ἠπίστατο ὅτι οὐχ ἁλώσεται διὰ τὴν ἑταιρείαν) τὴν δὲ δὴ γυναῖκα ἀπεπέμψατο, εἰπὼν, ἄλλως μὲν μὴ

B πιστεύειν τοῖς λεγομένοις, μὴ μέντοι καὶ συνοικῆσαι ἔτ' αὐτῇ δύνασθαι, διότι καὶ ὑπωπτεύθη ἀρχὴν μεμοιχεῦσθαι. τὴν γὰρ σώφρονα χρῆναι μὴ μόνον μηδὲν ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ μηδὲ εἰς ὑποψίαν αἰσχρὰν ἀφικνεῖσθαι. τότε μὲν ταῦτά τε ἐγένετο, καὶ ἡ γέφυρα ἡ λιθίνη ἐς τὸ νησίδιον τὸ ἐν τῷ Τιβέριδι ὂν φέρουσα κατεσκευάσθη, Φαβρικία κληθεῖσα. τῷ δὲ ἑξῆς ἐπί τε Πίσωνος καὶ ἐπὶ Μάρκου Μεσσάλου ὑπάτων, μισοῦντές τε ἄλλως οἱ δυνατοὶ τὸν

C Κλώδιον, καὶ ἅμα καὶ τὸ μίασμα αὐτοῦ ἀποδιοπομπούμενοι, ἐπειδὴ οἱ ποντίφικες ἀνατεθῆναι τὰ ἱερὰ, ὡς οὐχ ὁσίως διὰ τοῦτο τελεσθέντα, ἔγνωσαν, δικαστηρίῳ αὐτὸν παρέδωκαν, καὶ κατηγορήθη μὲν τῆς τε μοιχείας, καίπερ τοῦ Καίσαρος σιωπῶντος, καὶ τῆς μεταστάσεως τῆς περὶ Νίσιβιν, καὶ προσέτι καὶ ὅτι τῇ ἀδελφῇ συγγίνοιτο. ἀφείθη δὲ, καίτοι τῶν δικαστῶν φρουρὰν παρὰ τῆς βουλῆς, ὅπως μη-

D δὲν κακὸν ὑπ' αὐτοῦ πάθωσι, καὶ αἰτησαμένων καὶ λαβόντων. ἐφ' ᾧπερ καὶ ὁ Κάτουλος ἐπισκώπτων ἔλεγεν, ὅτι τὴν φυλακὴν ᾐτήσαντο, οὐχ ἵνα ἀσφαλῶς τοῦ Κλωδίου καταψηφίσωνται, ἀλλ' ἵν' αὐτοὶ τὰ χρήματα ἃ δεδωροδοκήκεσαν διασώσωνται. καὶ ὁ μὲν διαφανέστατα τῶν πώποτε τὸ δημόσιον ἀεὶ πρὸ πάντων προτιμήσας, ἐτελεύτησεν οὐ πολλῷ ὕστερον. ἐν δὲ δὴ τῷ ἔτει ἐκείνῳ οἵ τε τιμηταὶ πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς γενομένους ἐς τὸ βουλευτι-

E κὸν καὶ ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν ἐσέγραψαν, καὶ ὁ δῆμος ἀπαυστὶ μέχρι τότε τὰς ὁπλομαχίας θεώμενος, ἐξανέστη τε μεταξὺ τοῦ ἔργου, καὶ ἄριστον εἵλετο. καὶ τοῦτ' ἐκεῖθεν ἀρξάμενον,

καὶ νῦν ὁσάκις ἂν ὁ τὸ κράτος ἔχων ἀγωνοθέτης γίνεται. ἐν μὲν οὖν τῇ πόλει ταῦθ' οὕτως ἐπράχθη. A

Τῶν δὲ Ἀλλοβρίγων τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα πορθούντων, Γάιος Πομπτῖνος ὁ ἄρχων αὐτῆς, τοὺς μὲν ὑποστρατήγους ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔπεμψεν· αὐτὸς δὲ ἐν ἐπιτηδείῳ ἱδρυθεὶς, ἐπετήρει τὰ γινόμενα, ὅπως κτ' καιρὸν πρὸς τὸ ἀεὶ χρήσιμον καὶ γνώμην σφίσι διδόναι καὶ ἐπαμύνειν δύνηται. καὶ Μάλλιος μὲν Λεντῖνος ἐπὶ Οὐεντίαν πόλιν στρατεύσας, οὕτως αὐτοὺς κατέπληξεν, ὥστε τοὺς πλείους ἐκδρᾶναι, τοὺς λοιποὺς ὑπὲρ εἰρήνης πρεσβεύσασθαι. B κἀν τούτῳ συμβοηθησάντων τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς ὄντων, καὶ προσπεσόντων αἰφνιδίως, τοῦ μὲν τείχους ἀπώσθη· τὴν δὲ δὴ χώραν ἀδεῶς ἐλεηλάτει, μέχρις οὗ ὅ,τε Κατούγνατος, ὁ τοῦ παντὸς αὐτῶν ἔθνους στρατηγὸς, καί τινες ἄλλοι τῶν περὶ τὸν Ἴσαρα οἰκούντων, ἐπεκούρησαν σφίσι. τότε γὰρ οὐκ ἐτόλμησε μὲν αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν πλοίων περαιωθῆναι κωλῦσαι, μὴ καὶ συστραφῶσιν, ἰδόντες σφᾶς ἀντιπαρατεταγμένους. C ὑλώδους δὲ τοῦ χωρίου μετὰ τὸν ποταμὸν εὐθὺς ὄντος, ἐνέδρας ἐν αὐτῷ ἐποιήσατο, καὶ τοὺς ἀεὶ διαβαίνοντας ὑπολαμβάνων ἔφθειρε. φεύγουσί τε τισὶν ἐπισπώμενος, περιέπεσεν αὐτῷ Κατουγνάτῳ. κἂν πασσυδὶ διώλετο, εἰ μὴ χειμὼν σφοδρὸς ἐξαίφνης ἐπιγενόμενος ἐπέσχε τοὺς βαρβάρους τῆς διώξεως. καὶ ὁ μὲν μετὰ τοῦτο, τοῦ Κατουγνάτου πόρρω ποι ἀφορμήσαντος, τήν τε χώραν αὖθις κατέδραμε, καὶ τὸ τεῖχος παρ' ᾧ ἐδυστύχησεν, ἐξεῖλε. D Λούκιος δὲ δὴ Μάριος καὶ Σέργιος Γάλβας τόν τε Ῥοδανὸν ἐπεραιώθησαν, καὶ τὰ τῶν Ἀλλοβρίγων λυμηνάμενοι, τέλος πρὸς Σολώνιον πόλιν ἦλθον· καὶ χωρίον μέν τι ὑπὲρ αὐτῆς ἰσχυρὸν κατέλαβον, μάχῃ τε τοὺς ἀντιστάντας σφίσιν ἐνίκησαν,

31 καί τινα καὶ τοῦ πολίσματος ξυλίνου πῃ ὄντος ἐνέπρησαν· οὐ μέντοι καὶ εἷλον αὐτό. E ὁ γὰρ Κατούγνατος ἐπελθὼν ἐκώλυσε. μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Πομπτῖνος, ἐπεστράτευσέ τε ἐπ' αὐτῷ παντὶ τῷ στρατῷ, καὶ πολιορκήσας σφᾶς ἐχειρώσατο, πλὴν τοῦ Κατουγνάτου. καὶ ὁ μὲν καὶ τὰ λοιπὰ ῥᾷον ἐκ τούτου προσκατεστρέψατο.

hodiéque quoties imperator ludos exhibet, obseruatur. Eo modo in vrbe res sese habebant.

Contra Allobroges gesta C. Pomptini.

Allobrogibus autem Galliã Narbonensem populantibus, C. Pomptinus prętor legatos aduersum hostes emisit: ipse loco commodo castris positis, expectabat rerum euentum, vt pro quauis occasione suis & consulere, & subuenire vt ex vsu esset, posset. Manlius Lentinus ad Vẽtiam vrbem castrametatus, ita hostium animos perculit vt plerique ex vrbe aufugerent, reliqui pacem per legatos peterent. interea temporis agrestibus ad defendendum vrbem concurrentibus, atque ex improuiso irruentibus, muris quidem pulsus, agrum autem omnem tutò deprædatus est: tãtisper dum Catugnatus dux eius gentis, cum nonnullis aliis Isarę accolis, regioni subsidio venit. Lẽtinus quum eos trãsitu fluminis prohibere non auderet, quòd plurimum nauium habebant: veritus ne in vnum coirent barbari, si ipsum in aciem educere viderent, in locis fluuio proximis, quæ syluis erant obsita, insidias collocat: ita vt quique fluuium traiecerant, eos excipit: dúmque fugientes nonnullos insequitur, ab iis pertractus in ipsum Catugnatum incidit: occidionéque ibi tum occidisset, ni vehemens tempestas repentè oborta barbaros ab insequendo hoste auertisset. Posthæc, Catugnato in lõginqua profecto, Manlius iterum incursionem in regionem eam fecit: oppidúmque, apud quod aduersam prius fortunam expertus erat, vi cepit. L. verò Marius, & Sergius Galba, transmisso Rhodano, Allobrogum ditione vastata, ad oppidum tandem Solonium peruenerũt, validúmque supra ipsum positum castellum ceperunt, hostes obsistentes prælio vicerunt: ipsiúsque oppidi, quâ è ligno ędificatum erat, partem aliquam incenderunt: ne autem totum caperent, aduentu Catugnati prohibiti sunt. Ea re cognita, Pomptinus, toto exercitu in Catugnatũ versus, eum obsedit: omnésque hostes, excepto Catugnato, manu cepit. his actis, reliqua deinde haud difficulter in suã potestatẽ redegit.

Ventia.

Catugnatus Allobrogum dux.

Manlius Lentinus.

Soloniũ vrbs.

Ad Annvm V.C.694.

Pompeii in Italiam aduentus, & poſtulata.

Interea temporis in Italiam aduenit Pompeius, effecítque vt L. Afranius & Metellus Celer conſules deſignarentur, ſperans ſe per eos omnia quæ in animo habebat, confecturum, (inter alia autem præcipuè cupiebat ſuis commilitonibus agros tribui, ſuáque acta omnia cōfirmari) ſed ea ſpes tum ab re fuit. Potentes enim, quibus iam antè parum probabatur, ne ſuffragiis eius acta ſtabilirentur obſtiterunt. Atque alter è cōſulibus, Afranius, nihil ei adiumento fuit: quippe ſaltationibus homo quàm rebus gerendis aptior: Metellus verò Pompeio iratus, qui eius ſorori, ſuſceptis etiam ex ea liberis, nuntium remiſiſſet, in omnibus ei actionibus obſtitit.

Metellus cur Pompeio infenſus.

Præterea L. Lucullus, quem ſecum in Galatia quondam congreſſum Pōpeius per ſuperbiam habuerat, magno conatu Pompeio reſiſtebat: iubebátque vt de ſingulis ſuis factis ſeorſim referret: neque peteret vt ſimul omnia approbarentur. nam & aliâs iniquum eſſe, ſimpliciter eius omnia acta, quæ qualia eſſent nemo ipſorum compertum haberet, tanquam à domino quodam patrata, rata haberi: & quum ipſe ex Luculli actis quædam reſcidiſſet, poſtulabat vt vtriſque in ſenatu expoſitis, is vtra approbatione digna viſa forent, confirmaret. Lucullum Cato, Metellus, & alii qui cum iis ſentiebant, enixè defendebant.

Lucullus magno conatu Pompeio reſiſtit.

Proinde quum is tribunusplebis, qui de agro militibus Pompeianis diuidendo rogationem tulerat, etiam hoc ei addidiſſet, omnibus ciuibus ſuffragium eſſe dandum, quo & hoc facilius iuberetur, & acta Pompeii rata pronuntiarētur: Metellus tanta contētione id impugnauit, vt ab eo in carcerem duceretur. Quum ſenatus eò loci conuenire inſtitueret, L. Flauius (id enim ei tribuno nomen erat) ſellam tribunitiam ad ingreſſum carceris collocauit: in eáque conſidens, impedimento fuit nequis ingrederetur: iuſsítque murum carceris dirui, vt eò ſenatus introiret: ipſe ſe, tanquam in eo loco eſſet pernoctaturus, compoſuit. Pompeius,

L. Flauius tribunus plebis Metellum conſulem in carcerem abducit.

A Πομπήιος δὲ ἦλθε μὲν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, καὶ τόν τε Ἀφράνιον τὸν Λούκιον καὶ τὸν Μέτελλον τὸν Κέλερα ὑπάτους ἀποδειχθῆναι ἐποίησεν, ἐλπίσας δι' αὐτῶν μάτην πάνθ' ὅσα ἐβούλετο καταπράξειν. ἤθελε μὲν γὰρ ἄλλα τε, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα χώραν τέ τινα τοῖς συνεστρατευμένοις οἱ δοθῆναι, καὶ τὰ πεπραγμένα αὐτῷ πάντ' ἐπικυρωθῆναι. διήμαρτε δὲ σφῶν τότε. οἵ τε γὰρ δυνατοί, μήτε ἐκ τοῦ πρὶν αὐτῷ ἀρεσκό-
B μενοι, διεκώλυσαν αὐτὰ ψηφισθῆναι, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπάτων Ἀφράνιος μὲν (ὀρχεῖσθαι γὰρ βέλτιον ἤ τι διαπράσσειν ἠπίστατο) πρὸς οὐδὲν αὐτῷ συνήρατο. Μέτελλος δὲ ὀργῇ ὅτι τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καίτοι παῖδας ἐξ αὐτῆς ἔχων, ἀπεπέμπετο, καὶ πάνυ πρὸς πάντα ἀντέπραξεν. ὅ, τε Λούκουλλος ὁ Λούκιος, ᾧ ποτὲ ἐν τῇ Γαλατίᾳ ὁ Πομπήιος ἐντυχὼν ὑπερφρόνως ἐκέχρητο, πολύς τε αὐτῷ ἐνέκειτο, καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἰδίᾳ καὶ
C καθ' ἕκαστον ὧν ἔπραξεν ἐπεξελθεῖν, καὶ μὴ πᾶσιν ἅμα αὖθις τὴν κύρωσιν αἰτεῖν. ἄλλως τε γὰρ δίκαιον εἶναι ἔλεγε μὴ πάντα ἁπλῶς ὅσα ἐπεποιήκει, καὶ ἃ μηδεὶς σφῶν ἠπίστατο ὁποῖα εἴη, βεβαιωθῆναι, ὥσπερ ὑπὸ δεσπότου τινὸς γεγενημένα· καὶ ἐπειδὴ καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἔργων κατελελύκει τινά, ἠξίου ἐξετασμὸν ἑκατέρων ἐν τῇ βουλῇ γενέσθαι, ἵν' ὁπότερα αὖθις ἀρέσῃ κυρώσωσι. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ Κάτων, ὅ, τε Μέτελλος, οἵ τε ἄλλοι οἱ τὰ αὐτὰ
D σφίσι βουλόμενοι, ἰσχυρῶς συνεμάχουν. τοῦ γοῦν δημάρχου τοῦ τὴν γῆν τοῖς τῷ Πομπηίῳ συνεξητασμένοις κατανεῖμαι ἐσηγουμένου, προσεγγράψαντος τῇ γνώμῃ, τὸ καὶ πᾶσι τοῖς πολίταις, ὅπως τοῦτό τε αὐτὸ ῥᾷον ψηφίσωνται, καὶ τὰ πραχθέντα αὐτῷ βεβαιώσωσι, κλήρους τινὰς δοθῆναι· ἐπὶ πᾶν ὁ Μέτελλος ἀντιστάμενος ἐπεξῆλθεν· ὥστε καὶ ἐς τὸ οἴκημα ὑπ' αὐτοῦ ἐμβληθῆναι, καὶ τὴν γερουσίαν ἐνταῦθα ἀθροῖσαι ἐθελῆσαι. ἔ-
E πειτα ἐκεῖνος (Λούκιος δὲ δὴ Φλαούιος ὠνομάζετο) τό, τε βάθρον τὸ δημαρχικὸν ἐν αὐτῇ τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ἔθηκε, καὶ ἐπ' αὐτὸ καθεζόμενος, ἐμποδὼν ὥστε μηδένα ἐσιέναι ἐγίνετο. τόν τε τοῖχον τοῦ δεσμωτηρίου διακοπῆναι ἐκέλευσεν, ὅπως δι' αὐτοῦ ἡ βουλὴ ἐσέλθῃ· καὶ ὡς νυκτερεύσων κατὰ χώραν παρεσκευάζετο. μαθὼν οὖν τοῦθ' ὁ Πομπήιος,

καὶ αἰσχυνθείς τε ἅμα καὶ δείσας μὴ καὶ ὁ δῆμος ἀγανακτήσῃ, προσέταξε τῷ Φλαουίῳ ἀπαλλαγῆναι. ἔλεγε μὲν γὰρ ὡς τοῦ Μετέλλου τοῦτ' ἀξιώσαντος, οὐ μὴν ἐπιστεύετο. τὸ γὰρ φρόνημα αὐτοῦ κατάδηλον πᾶσιν ἦν· ἀμέλει τῶν ἄλλων δημάρχων ἐξελέσθαι αὐτὸν βουληθέντων, οὐκ ἠθέλησεν. οὔκουν οὐδ' αὖθις ἀπειλήσαντι τῷ Φλαουίῳ μηδὲ ἐς τὸ ἔθνος ὃ ἐπεκεκλήρωτο ἐπιτρέψειν αὐτῷ, εἰ μὴ συγχωρήσειέν οἱ διανομοθετῆσαι, ἐξελθεῖν, ὑπεῖξεν, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἄσμενος ἐν τῇ πόλει κατέμεινεν. ὁ οὖν Πομπήιος, ἐπειδὴ μηδὲν διά τε τὸν Μέτελλον καὶ διὰ τοὺς ἄλλους διεπράξατο, ἔφη μὲν φθονεῖσθαί τε ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῷ πλήθει τοῦτο δηλώσειν· φοβηθεὶς δὲ μὴ καὶ ἐκείνου διαμαρτὼν, μείζω αἰσχύνην ὀφλήσῃ, κατέβαλε τὴν ἀξίωσιν. καὶ ὁ μὲν οὕτω γνοὺς ὅτι μηδὲν ὄντως ἴσχυεν, ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα καὶ τὸν φθόνον ἀφ' ὧν ἠδυνήθη ποτὲ εἶχεν, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν ἀπώνητο, μετεμέλετο ὅτι τά τε στρατόπεδα προαφῆκε, καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς ἐξέδωκε. Κλώδιος δὲ ἐπεθύμησε μὲν διὰ τοὺς δυνατοὺς ἐπὶ τῇ δίκῃ δημαρχῆσαι, καί τινας τῶν
32 δημαρχούντων προκαθῆκεν ἐσηγήσασθαί τι, καὶ τοῖς εὐπατρίδαις τῆς ἀρχῆς μεταδίδοσθαι· ὡς δ' οὐκ ἔπεισε, τήν τε εὐγένειαν ἐξωμόσατο, καὶ πρὸς τὰ τοῦ πλήθους δικαιώματα, ἐς αὐτὸν σφῶν τὸν σύλλογον ἐσελθὼν, μετέστη. καὶ ᾔτησε μὲν εὐθὺς τὴν δημαρχίαν, οὐκ ἀπεδείχθη δὲ, ἐναντιωθέντος οἱ τοῦ Μετέλλου. ἐν γένει τε γὰρ αὐτῷ ἦν, καὶ τοῖς πραττομένοις ὑπ' αὐτοῦ οὐκ ἤρεσκετο. πρόφασιν δὲ ἐποιήσατο, ὅτι μὴ κατὰ τὰ πάτρια ἡ ἐκποίησις αὐτοῦ ἐγεγόνει. ἐν γὰρ τῇ εἰσφορᾷ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου μόνως ἐξῆν γίνεσθαι. ταῦτά τε οὖν οὕτως ἐπράχθη, καὶ ἐπειδὴ τὰ τέλη δεινῶς τήν τε πόλιν καὶ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν ἐλύπει, ὁ μὲν νόμος ὁ καταλύσας αὐτὰ, πᾶσιν ἀρεστὸς ἐγένετο· τῷ δὲ στρατηγῷ τῷ ἐσενεγκόντι αὐτὸν ἀχθόμενοι οἱ βουλευταὶ (ὁ γὰρ Μέτελλος ὁ Νέπως ἦν) ἠθέλησαν τό τε ὄνομα αὐτοῦ ἀπαλεῖψαι ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ ἕτερον ἀντεγγράψαι. καὶ οὐκ ἐπράχθη μὲν τοῦτο· καταφανὲς μέντοι πᾶσιν ἐγένετο ὅτι μηδὲ τὰς εὐεργεσίας παρὰ τῶν φαύλων ἀνδρῶν ἡδέως ἐδέ-

A his compertis, simul pudore suffusus, simul indignationem populi veritus, Flauio iussit vt recederet, dicens id à se Metellum petiisse. Neque tamé ei creditum est, quòd magnitudo animi Metelli omnibus esset notissima: nimium qui, quum cum reliqui tribuni è carcere vellét eximere, id abnuerat. Itaque postea loci quoque Flauio minante non passurum se vt in prouinciam, quæ sorte ei euenerat, exiret, nisi prius de legibus ferendis sibi cócessisset, Metellus nihil omnino de sentétia sua B mutauit, sed haud ægre in vrbe remansit. Pompeius igitur, quum per Metellum & alios staret ne quid cósequeretur, inuideri sibi ab eis, séque rem eam ad populum delaturũ dicens, veritus tamen ne ibi quoque voti compos non factus, maius dedecus sibi pareret, à petitione destitit: ac tum demum cognoscens nihil se eo modo posse, sed nomé quidem sibi inuidiámque ex ea in qua olim fuerat potentia partã: ipsa ve- C rò re nihil sibi ea conduxisse: pœnitudine captus est, quòd dimissis exercitibus seipsum inimicorum iniuriis exposuisset. Clodius verò odio potentum post iudicium suum tribunitiam dignitaté affectabat: summisísque aliquot tribunis, qui rogationem ferrent de tribunatu patriciis etiam communicãdo, quum nõ persuaderet, nobilitate abiurata, ad plebeios desciuit: in eorúmque numerum sese referens, eorum iuris D participem se fecit: mox tribunitiã dignitatem ambiuit. Sed Metellus, qui Clodio affinitate iũctus, facinoribus eius minime delectabatur, ne ea potiretur effecit, caussatus Clodium non secundum morem à maioribus acceptum, à nobilitate sese abalienasse: quod nisi promulgata lege militari fieri non cõcedebatur. His eo modo actis, quum vectigalia & vrbi & reliquæ Italiæ magnopere molesta essent, lex de iis abolẽdis E lata, omnibus perquam accepta fuit. At prætori qui eam tulerat (is erat Metellus Nepos) infesti senatores, voluerũt & nomé eius legi detrahere, & aliud inscribere. Id non in rem quidẽ perductum: manifestũ tamen omnibus factũ est, ne beneficia quidem à malis hominibus profecta pa-

Metelli magnanimitas.

Clodius ad plebem transit.

Metellus Clodium in petitione tribunatus impedit.

Vectigalia abrogata.

Faustus Sylla munus gladiatorium exhibet.

tres grata habere. Sub idem tempus Faustus Syllæ F. ludos gladiatorios in honorem patris exhibuit, populúmque lauto conuiuio excepit, iísque balnea & oleum donauit. Hæc tum in vrbe gerebantur.

Cæsaris in Lusitania res gestæ.

Cæsar autem post præturam, Lusitaniæ imperauit: & quum posset, latrocinia, quæ ipsis in assiduo erant vsu, haud magno labore excindere, noluit se quieti dare. Quippe homo gloriæ cupidus, Pompeiique, & aliorum qui se priores in magnam potestaté venissent, æmulus, nihil paruum animo capiebat: sed sperabat se, si quid magnum perpetrasset, statim consulatu potiturum, atque ita immensa facinora editurum. Præter alia stimulabat cũ quòd in quæstura sua Gadibus in somnis sibi cũ matre sua coire visus: idque vates ei magnam potentiam portendere interpretati erant. Igitur quum idem in delubro Herculis statuam Alexandri positam vidisset, ingemuit, deplorauítque se nihil dum egregii facinoris præstitisse. His causis motus, quum pacis copia ei esset (velut dixi) ad montem Herminium se vertit: eiúsque incolas in planitiem demigrare iussit, ne videlicet loco sua natura tuto ad prædas agendas abuterentur (id enim prætendebat) haud nescius eos id recusaturos, atque ita se belli occasionem inuenturum. Neque eum opinio sua fefellit, & eos arma capientes oppressit. Qua re vicini nonnulli territi, ne aduersum se quoque iretur, liberos coniugésque suas, & alia quæ habebant pretiosissima, vltra Dorium transtulerunt. Hæc parantes Cæsar præuertens, vrbes eorum occupauit: tum ad ipsos quoque contendit. Barbari greges ante se obiecêre, vt ad eos diripiendos dispersos Romanos adorirentur: contrà Cæsar exercitu emisso, ipse prælium deinde excipiens hostem fudit. Deinde cognito incolas Herminii defecisse, eiúsque reditum per insidias operiri, ea vice aliam viam ingressus, deinde rursus arma in eos conuertit, victórque ad Oceanum fugientes insecutus est. Quum continenti relicta in insulam quandam traiecissent, ipse inopia na-

Somnium Cæsaris.

Cæsar visa Alexandri statua ingemuit.

A χρῆν. κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου παῖς ἀγῶνά τε μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε, καὶ τὸν δῆμον λαμπρῶς εἱστίασε· τά τε λουτρὰ καὶ ἔλαιον προῖκα αὐτοῖς παρέσχεν. ἐν μὲν δὴ τῇ πόλει ταῦτ᾽ ἐγίγνετο.

Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ τῆς τε Λουσιτανίας μετὰ τὴν στρατηγίαν ἦρξε, καὶ δυνηθεὶς ἂν τὰ ληστικά, ἅπερ που ἀεὶ παρ᾽ αὐτοῖς ἦν, ἄνευ μεγάλου τινὸς πόνου καθῆραι, ἡσυχίαν ἄγειν οὐκ ἠθέλησε. δόξης τε γὰρ ἐπιθυμῶν, καὶ τὸν Πομ-
B πήιον τούς τε ἄλλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ μέγα ποτὲ δυνηθέντας ζηλῶν, οὐδὲν ὀλίγον ἐφρόνει· ἀλλ᾽ ἤλπιζεν, ἄν τι τότε κατεργάσηται, ὕπατός τε εὐθὺς αἱρεθήσεσθαι, καὶ ὑπερφυᾶ ἔργα ἀποδείξεσθαι, διά τε τἆλλα, καὶ ὅτι ἐν τοῖς Γαδείροις, ὅτε ἐταμίευε, τῇ μητρὶ συγγίγνεσθαι ὄναρ ἔδοξε· καὶ παρὰ τῶν μάντεων ἔμαθεν ὅτι ἐν μεγάλῃ δυνάμει ἔσται. ὅθενπερ καὶ εἰκόνα Ἀλεξάνδρου ἐνταῦθα ἐν τῷ Ἡρακλέους ἀνακειμένην ἰδὼν, ἀνεστέναξε, καὶ κα-
C τωδύρατο, ὅτι μηδέν πω μέγα ἔργον ἐπεποιήκει. ἀπ᾽ οὖν τοῦ τότε ἐξὸν αὐτῷ εἰρηνεύειν, ὥσπερ εἶπον, πρὸς τὸ ὄρος τὸ Ἑρμίνιον ἐτράπετο. καὶ ἐκέλευσε τοὺς οἰκήτορας αὐτοῦ ἐς τὰ πεδινὰ μεταστῆναι, προφάσει μὲν, ὅπως μὴ ἀπὸ τῶν ἐρυμνῶν ὁρμώμενοι λῃστεύωσιν· ἔργῳ δὲ, εὖ εἰδὼς ὅτι οὐκ ἄν ποτε αὐτὸ ποιήσειαν· κἀκ τούτου πολέμου τινὰ ἀφορμὴν λήψεται. ὃ καὶ ἐγένετο. τούτους τε οὖν ἐς ὅπλα ἐλθόντας ὑπηγάγετο· καὶ ἐπειδή τῶν πλη-
D σιοχώρων τινές, δείσαντες μὴ καὶ ἐπὶ σφᾶς ὁρμήσῃ, παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, τά τε ἄλλα τιμιώτατα ὑπὲρ τὸν Δώριον ὑπεξέθεντο, τὰς πόλεις σφῶν ἐν ᾧ τοῦτ᾽ ἔπραττον, προκατέσχε, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἐκείνοις προσέμιξε. προβαλλομένων τε τὰς ἀγέλας αὐτῶν, ὅπως σκεδασθεῖσι τοῖς Ῥωμαίοις πρὸς τὴν τῶν βοσκημάτων ἁρπαγὴν ἐπιθῶνται, τά τε στρατόπεδα παρῆκε, καὶ αὐτοὺς ἀπολαβὼν ἐνίκησε. κἀν τούτῳ μαθὼν τοὺς
E τὸ Ἑρμίνιον οἰκοῦντας ἀφεστηκέναι τε, καὶ ἐπανιόντα αὐτὸν ἐνεδρεύσειν μέλλειν, τότε μὲν ἑτέραν ἀνεχώρησεν, αὖθις δὲ ἐπεστράτευσε σφίσι, καὶ κρατήσας, πρὸς τὸν Ὠκεανὸν φεύγοντας αὐτοὺς κατεδίωξεν. ἐπειδή τε τὴν ἤπειρον ἐκλιπόντες ἐς νῆσόν τινα ἐπεραιώθησαν (αὐτὸς μὲν γὰρ οὐ πλοίων

A τοῦ δὲ πλείονος ἀπορῶν κατὰ χώραν ἔμενε· σχεδίας δὲ συμπήξας, μέρος τι τοῦ στρατοῦ δι' αὐτῶν ἔπεμψε, καὶ συχνοὺς ἀπέβαλε. γῇ γάρ τινι πρὸς τῇ νήσῳ οὔσῃ προσσχὼν ὁ τὴν ἡγεμονίαν σφῶν ἔχων, καὶ ἅτε ὡς καὶ πεζῇ διαβαδιοῦντας αὐτοὺς ἐκβιβάσας, ἔπειτα αὐτός τε ὑπὸ τῆς ἀναρροίας ἐκβιασθεὶς ἐξανήχθη, καὶ ἐκείνους ἐγκατέλιπε. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἄλλοι γενναίως ἀμυνόμενοι
33 ἔπεσον· Πούπλιος δὲ δὴ Σκαιούιος μόνος τε περιλειφθεὶς, καὶ τῆς ἀσπίδος στερηθεὶς, πολλά τε τραυματισθεὶς, ἔς τε τὸ ὕδωρ ἐσεπήδησε καὶ B διενήξατο. τότε μὲν δὴ ταῦτ' ἐγένετο· ὕστερον δὲ ὁ Καῖσαρ πλοῖα ἀπὸ Γαδείρων μεταπεμψάμενος, ἐς τὴν νῆσον παντὶ τῷ στρατῷ ἐπεραιώθη, καὶ ἀκονιτὶ αὐτοὺς κακῶς ὑπὸ σιτοδείας ἔχοντας προσεποιήσατο. κἀνθένδε ἐς Βριγάντιον πόλιν Καλαικίας παραπλεύσας, τούς τε ὁρῶντας σφᾶς οὐ πρόσθεν οὐ πώποτε ναυτικὸν ἑωρακότας ἐξεφόβησε, καὶ κατεστρέψατο. πράξας δὲ ταῦτα, καὶ νομίσας ἱκανὴν ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ βασιλείαν πρὸς τὴν ὑπατείαν εἰληφέναι, σπουδῇ C πρὸς τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ πρὶν τὸν διάδοχον ἐλθεῖν, ὥρμησε· καὶ ἠξίου καὶ πρὶν τὰ πέμψαι τὰ ἐπινίκια, ἐπειδὴ μὴ οἷά τε προσεορτασθῆναι ἦν, αἰτῆσαι αὐτήν. μὴ τυχὼν δὲ, τοῦ Κάτωνος ὅτι μάλιστα ἐναντιωθέντος, ἐκεῖνα μὲν εἴασε. καὶ γὰρ ἤλπιζε πολὺ πλείω καὶ μείζω ὕπατος ἀποδειχθεὶς καὶ ἔργα πράξειν, καὶ ἐπινίκια πέμψειν. πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις, ἐφ' οἷς μέγα ἀεὶ πολὺ ἐφρόνει, ἵππος τις αὐτῷ διφυὰς ἐν τῇ τῶν προσθίων ποδῶν ὁπλαῖς ἔχων ἐγεννήθη· καὶ ἐκεῖνον D μὲν γαύρως ἔφερεν, ἄλλον δὲ ἀναβάτην οὐδένα ἀνεδέχετο. ὥστε καὶ ἐκ τούτου μικρὸν οὐδὲν προσεδόκα, τὰ μὲν νικητήρια ἑκὼν ἀφῆκεν· ἐς δὲ τὴν πόλιν ἐσελθὼν, καὶ ἐπαγγελλόμενος τὴν ἀρχὴν, οὕτω τούς τε ἄλλους καὶ τὸν Πομπήιον τόν τε Κράσσον ἐξεθεράπευσεν, ὥστε δι' ἔχθρας ἀλλήλοις ἔτι καὶ τότε αὐτοὺς ὄντας, καὶ τὰς ἑταιρείας ἔχοντας, καὶ πρὸς πάνθ' ὅσα ἕτερος τὸν ἕτερον ἐθέλοντα αἴσθοιτο ἀντιστασιάζοντας, προσποιήσασθαι, καὶ ὑπὸ πάντων αὐτῶν ὁμοθυμα- E δὸν ἀποδειχθῆναι. καίτοι τὴν τότε σοφίαν ἐς τὰ μάλιστα αὐτοῦ τεκμήριοι, ὅτι τόν τε καιρὸν καὶ τὸ μέτρον τῆς θεραπείας αὐτῶν καὶ ἔγνω καὶ διέθετο οὕτως, ὥστε ἀμφοτέρους ἅμα, καθάπερ ἀντιπράττοντας σφίσι, προσθέσθαι. καὶ οὐδὲ τοῦτ' αὐτῷ ἀπέχρησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐκείνοις συνήλλαξεν·

uium coactus, in terra permāsit: deinde ratibus iunctis, partem copiarum traiecit, ibíque multos suorum amisit. Dux enim eorum, terræ quæ insulæ adiuncta erat, aduectus, ibique militibus expositis, tanquam terrestri deinceps itinere perrecturis, ipse mari ab æstu recurrente abreptus eos reliquit. Ibi cæteri fortiter pugnantes ceciderunt: P. autem Scæuius, solus inter hostes relictus, amisso scuto, multísque vulneribus saucius, in aquam insiluit, enatauítque. His ita peractis, Cæsar à Gadibus ad se aduehi curatis nauibus, omnibus cū copiis in insulam traiecit, hostésque penuria iam commeatus afflictos nullo labore subegit. Inde Brigantiam Calæciæ vrbem aduectus, eos qui classem antehac nūquam vidissent, armamentis erectis territos in suam potestatem accepit. Hæc vbi perfecit, satis sibi iam aditus ad consulatum structum existimās, non expectato successore qui mitteretur, magna celeritate ad comitia consularia profectus est. Statuerat cum petere antequam triumphum duxisset, quòd à pompa triumphi angustia temporis excludebatur. Quū Catonis potissimùm intercessione id non obtineret, triumphi quidem curam deposuit, sperans se, si consul fieret, longè maiores res acturum, lōgéque splendidius triumphaturum. Nam præter ea quæ retuli, (quæ animum eius inflauerāt) equus ei quidam fissis in duas partes prioribus vngulis natus erat: ísque solum Cæsarem exultans ferebat, nullum alium sessorem admittebat. Quapropter Cęsar, nullā exiguam spem agitās, vltro triumphū omisit. Sed vbi Romam venit, in petitione cōsulatꝰ eo modo & alios & Pōpeiū in primis Crassūmque demeruit, vt quū hi etiānū aduersū se mutuas inimicitias exercerēt, factionésq; fouerēt, sempérque alterius conatus alter cōpertos reprimeret, tū ad se pertraxerit vtrūque, itaq; ob omnibus vnanimiter designatus sit. Hoc verò præcipuè eius sapientiam demonstrat, quòd & occasionem eorū demerendorū & modum cognouit: eóque modo instituit vt vterq; dū alteri resistere cupit, ipsū adiuuarēt. Neq; hoc effecisse satis habuit, sed ipsos quoq; in gratiā inter se reduxit:

P. Scæuii fortitudo.

Brigantia Calæciæ vrbs.

Cæsar ad comitia consularia proficiscitur.

Cæsar triumpho omisso cōsulatum petit.

Equus Cæsaris bifidis vngulis.

Cæsar Pompeium & Crassum in gratiam inuicem reductos, sibi adiungit.

Cæsaris sapiētia in qua præcipuè re apparuerit.

non quòd eorum ipsi cõcordia cordi esset, verùm quòd eos plurimum potentia præstare videbat: certóque sciebat quòd sine vtriusque eorum auxilio ad nullam magnam potestatem posset peruenire: atque, vt maximè alterius ope niteretur, tamen alterum sibi aduersarium habiturũ, plúsque ab eo damni quàm ab suo adiutore emolumenti, accepturum. Existimabat enim, omnes homines maiori studio inimicis aduersari quàm suis opitulari: non ob id tantum quòd ab ira odióque vehementiores animi commotiones, quàm à quauis amicitia, proficiscũtur, verùm quia altero sui causa quippiam agente, altero propter alium, neque voluptas consequutos, neque molestia frustratos proposito eadem sequitur. Tum procliuius est impedire aliquem, eiúsque incrementis obstare, quàm eundem velle ad magnum fastigium promouere: ídque cùm alias ob causas, tum eo præsertim nomine quòd is qui obstat alicuius incrementis, & ab aliis gratiam init & sibi prospicit: contrà qui alium extollit, is eum & sibi & cæteris molestum efficit. Hæ tum Cæsari causæ fuerunt cur & se illis insinuaret, & eosdem inter se in gratiam reduceret: quia neque sine iis se potentem futurum videbat, & cõsultum non putabat vt alterutrum eorum offenderet. Neque verò metuebat ne concordes illi sibi præualerent: quòd exploratum habebat, se, & alios, ipsorum amicitiæ auxilio, ipsósque, vnum per alterum, haud longè pòst posse superare. (cui cogitationi euentus etiam respõdit (Eapropter Cæsar eos inter se reconciliatos sibi adiunxit: Pompeius & Crassus, tanquam occasione sibi opportuna in manus data, statim in gratiam redierunt, Cæsarémque in partem rerum suarum receperunt. Pompeium mouebat quòd de sua potentia diminutionem factã cernens, Crassum verò multum valere, Cæsaris itẽ res crescere, veritus est ne omnino ab his opprimeretur. (sperabat præterea, si hoc tẽpore cum ipsis societatẽ iniret, fore vt per eos pristinã potẽtiã recuperaret. Crassus & genere & diuitiis omnib⁹ anteire cupiebat: quũq; Põpeio esset lõgè inferior

Inimicitię hominibus amicitiis potiores.

Procliuius est obstare aliis, quàm adiuuare.

Pompeij, Cæsaris, & Crassi conspiratio.

Crassi propositum.

A οὐχ ὅτι συνενεχθῆναι σφᾶς ἤθελεν, ἀλλ' ὅτι δυνατωτάτους τε ἑώρα ὄντας, καὶ εὖ ἠπίστατο ὅτι οὔτε χωρὶς τῆς παρ' ἐκείνων ἀμφοτέρων ἢ καὶ θατέρου βοηθείας μέγα τι ἰσχύσει, κἂν τὸν ἕτερον ὁποτερονοῦν αὐτῶν προσεταιρίσηται, ἀνταγωνιστήν τε διὰ τοῦτο τὸν ἕτερον ἕξει, καὶ πλέον ὑπ' αὐτοῦ σφαλήσεται, ἢ ὑπὸ τοῦ συναιρομένου οἱ κατεργάσεται. τοῦτο μὲν γὰρ, προθυμότερον ἐδόκουν αὐτῷ πάντες ἄνθρωποι τοῖς ἐχθροῖς ἀντιπράττειν,
B ἢ συναγωνίζεσθαι τοῖς ἐπιτηδείοις (οὐ κατ' ἐκεῖνο μόνον ὅτι ἥ τε ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος σφοδροτέρας τὰς σπουδὰς πάσης φιλίας ποιεῖ· ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ μὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὁ δὲ ὑπὲρ ἑτέρου πράττων, τήν τε ἡδονὴν, κατορθώσας, καὶ τὴν λύπην, σφαλεὶς, οὐχ ὁμοίας ἔχουσι) τοῦτο δὲ, προχειρότερον, ἐμποδίζειν τε τινὰς καὶ κωλύειν μηδεμίαν αὔξησιν λαβεῖν, ἢ ἐπὶ μέγα προάγειν ἐθέλειν· διά τε τἆλλα, καὶ μάλισθ' ὅτι ὁ μὲν οὐκ ἐῶν τινὰ αὐξη-
C θῆναι, τοῖς τε ἄλλοις ἅμα καὶ ἑαυτῷ χαρίζεται· ὁ δὲ ἐξαίρων τινὰ, ἐπαχθῆ αὐτὸν ἀμφοτέροις σφίσιν ποιεῖ. τούτων δὴ οὖν ἕνεκα καὶ ὁ Καῖσαρ τότε αὐτοὺς ὑπῆλθε, καὶ μετὰ τοῦτο ἀλλήλοις κατήλλαξεν. οὔτε γὰρ δίχα τούτων δυνήσεσθαί τι ἀεὶ, καὶ οὐκ ἂν θατέρῳ ποτὲ αὐτῶν προσκροῦσαι ἐνόμιζεν. οὔτ' αὖ ἐφοβήθη μὴ καὶ συμφρονήσαντες, κρείττους αὐτοῦ γένωνται. πάνυ γὰρ εὖ ἠπίστατο ὅτι τῶν μὲν ἄλλων εὐθὺς διὰ τῆς ἐκείνων φιλίας, αὐτῶν δὲ
D οὐ πολλῷ ὕστερον δι' ἀλλήλων κρατήσοι. καὶ ἔσχεν οὕτω. τούτων μὲν οὖν ἕνεκα καὶ συνεβίβασεν αὐτοὺς, καὶ προσεποιήσατο. καὶ γὰρ ὁ Πομπήιος ὅ, τε Κράσσος ὡς ἀπ' οἰκείας καὶ αὐτοὶ αἰτίας πρός τε ἀλλήλους ἐπειδὴ τάχιστα ὡρμήσαντο, κατελύσαντο, καὶ ἐκεῖνον ἐς τὴν κοινωνίαν τῶν πραγμάτων προσέλαβον. ὁ 34
Πομπήιος μὲν γὰρ οὔτ' αὖ τοσοῦτον ἤλπισεν ἰσχύων, καὶ τὸν Κράσσον ἐν δυνάμει ὄντα, τόν τε Καίσαρα αὐξανόμενον ὁρῶν· καὶ ἔδεισε μὴ
E παντάπασιν ὑπ' αὐτῶν καταλυθῇ, καὶ ἐπήλπισε, προσκοινωνήσας σφίσι τῶν παρόντων, τὴν ἀρχαίαν δι' αὐτῶν ἐξουσίαν ἀναλήψεσθαι. Κράσσος δὲ ἠξίου πάντων ἀπό τε τοῦ γένους καὶ ἀπὸ τοῦ πλούτου περιεῖναι· καὶ ἐπειδὴ τοῦ τε Πομπηίου παρὰ πολὺ ἠλαττοῦτο, καὶ

Καίσαρα ἐπὶ μέγα ἀρθήσεσθαι ἐνόμιζεν, ἐς ἀντίπαλον αὖθις ἀλλήλοις καταστῆσαι ἠθέλησεν, ὅπως μηδὲ ἕτερος σφῶν ὑπέρσχῃ, προσδοκήσας ἐκείνους τε ἀνταγωνιστὰς ἰσοκρατεῖς ἔσεσθαι, καὶ αὐτὸς ἐν τούτῳ τήν τε ἑκατέρου φιλίαν ἐκκαρπώσεσθαι, καὶ ὑπ᾽ ἀμφοτέρων τιμηθήσεσθαι. ἀκριβῶς μὲν γὰρ οὔτε τὰ τοῦ πλήθους οὔτε τὰ τῆς βουλῆς ἐπολίτευε, τῆς δὲ ἰδίας αὐτοῦ δυναστείας ἕνεκα πάντ᾽ ἔπραττε. καὶ διὰ τοῦθ᾽ ὑπήρχετό τε ἀμφοτέρους σφᾶς ὁμοίως, καὶ τὴν πρὸς ἑκατέρους ἔχθραν ἐξέκλινεν· ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τῷ μέρει κεχαρισμένα ἀμφοῖν σπουδάζων, ἐφ᾽ ὅσον ἤμελλε τοῦ μὲν καταθυμίου παντὸς ἑκατέροις αἰτιαθήσεσθαι, τῶν δὲ δυστυχεστέρων μὴ μεταλήψεσθαι. οὕτω μὲν δὴ καὶ διὰ ταῦτα οἱ τρεῖς τήν τε φιλίαν συνέθεντο, καὶ ὅρκοις αὐτὴν πιστωσάμενοι, τά τε κοινὰ δι᾽ ἑαυτῶν ἐποιήσαντο, κἀκ τούτου καὶ ἀντεδίδοσαν σφίσι καὶ ἀντελάμβανον παρ᾽ ἀλλήλων ὅσα ἔν τε ἐπιθυμίᾳ εἶχον, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἥρμοττεν αὐτοῖς πράττεσθαι. συμφρονησάντων δὲ ἐκείνων, καὶ τὰ ἑταιρικὰ σφῶν ὡμολόγησαν· καὶ ἐποίουν καὶ οὗτοι μετ᾽ ἀδείας ὅσα ἤθελον, ἡγεμόσιν αὐτοῖς χρώμενοι. ὥστε τὸ σωφρονοῦν ὀλίγον ἔν τε τῷ Κάτωνι, καὶ εἴ δή τις ἄλλος τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρονεῖν δοκεῖν ἐβούλετο, καταλειφθῆναι. καθαρῶς μὲν γὰρ καὶ ἄνευ τινὸς ἰδίας πλεονεξίας οὐδεὶς τῶν τότε τὰ κοινά, πλὴν τοῦ Κάτωνος, ἔπραττεν· αἰσχυνόμενοι δέ τινες τοῖς δρωμένοις, καὶ ἕτεροι καὶ ζηλοῦν αὐτὸν ἐφιέμενοι, προσήπτοντο μέν πῃ τῶν πραγμάτων, καί τι τῶν ὁμοίων οἱ διεδείκνυντο, οὐ μὴν καὶ διαρκεῖς (ἅτε ἐξ ἐπιτηδεύσεως, ἀλλ᾽ οὐκ ἀπ᾽ ἀρετῆς ἐμφύτου, ὁρμώμενοι) ἦσαν. ἐς τοῦτο μὲν δὴ τότε τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι προήγαγον, ἐπὶ πλεῖστον ὅσον τὴν συνωμοσίαν σφῶν ἀποκρυψάμενοι. ἐποίουν μὲν γὰρ ὅσα ἐδέδοκτο σφίσιν, ἐσχηματίζοντο δὲ καὶ προεβάλλοντο τὰ ἐναντιώτατα· ὅπως ἔτ᾽ ἐπὶ μακρότατον διαλάθωσι, μέχρις ἂν ἱκανῶς παρασκευάσωνται. οὐ μέντοι καὶ τὸ δαιμόνιον τὰ πραττόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν ἠγνόει, ἀλλὰ καὶ

sentirétque Cæsarem pleno gradu ad sublimia pergere, statuit eos inter se tanquam in certamen committere, vt ea ratione neuter excelleret. Sperabat enĩ fore vt his quasi æquis viribus certãtibus, ipse interim fructus amicitiæ vtriusque caperet, honorésque sibi quàm illis ampliores tribuerentur. Ipse quidem neque ad plebem omnino, neque ad senatum sese accõmodabat, omnia propriæ potentiæ causa agebat. Igitur in vtriusque ordinis beneuolentiam ex æquo sese ingerere, vtriusque inimicitias declinare, tantũ vtrisque gratificari, vt & eorum causa fuisse videretur quæ vtrisque essent acceptissima, & nulla pars rerum difficiliorum ad se pertineret, instituerat. Eo itaque pacto iísque de causis tres prædicti viri amicitiam iunxerunt, eámque iureiurando firmauerunt, ac inuicem in commune consuluerunt: atque exinde sibi mutuò ea tribuerunt, eáque alius ab alio acceperunt, quæ & suæ voluntati satisfacerent, & ad rem præsentem ipsis componendam videbantur cõducere. Quũ hi inter se conspirassent, sectatores etiam eorum pactiones inter se fecerunt: impunéque omnia pro suo arbitrio egerunt, freti istis ducibus. Itaq; in solo adhuc Catone, & iis qui se eiusdẽ cũ eo esse sententiæ videri volebãt, reliqua adhuc erat integritas. Nã reliqui quidem omnes (solo dempto Catone) nihil in republica purè aut sine auaritia agebant: quidam tamen, verecundia eorum quæ agebãtur commoti, itémque nonnulli studio imitandi Catonis, ipsi quoque rem tentarunt, & nonnulla Catonis actionum similia facta exhibuerunt. Neque tamen hi perseuerabant, quippe quia eorum facta non à virtute sed ab studio proficiscebantur. In eum locum res Romanæ eo tempore à tribus illis viris deductę sunt, cõiurationem suam, quantum eius fieri poterat, maximè occultam habentibus. Nam quum ex sua omnia sententia gererent, interim tamen obtendebant proponebántque in speciem maximè contraria: vt quàm diutissimè suũ institutũ clam esset, dũ scilicet se satis ad omnia parassẽt. Necverò deos eorũ facta latuerũt: sed

Cato solus reipub. studet.

Catonem quidam imitari volebant.

Indicia à diis data eorũ quæ Romanis euentura erant.

quæ ab his expectanda in posterum essent, eorum indicia iam tum statim mortalibus, qui futura ex his prænoscere possent, ostenderunt. Tanta enim tempestas repentè vrbem totam omnémque circum regionem inuasit, vt multæ arbores radicitus conuulsæ, multa ædificia subuersa, naues in Tiberi ad vrbem, & ad ostia fluuii in statione locatæ, submersæ, pons ligneus disiectus sit. Ad hæc theatrum quoddam ad ludos de Syris extructum, corruit. atque horum omniū nihil sine multorum hominum clade euenit. His igitur signis, quæ Romanis terra marique essent euentura, quodammodo repræsentatum est.

A πάνυ τοῖς τι συνιέναι τῶν τοιούτων δυναμένοις εὐθὺς τότε πάντα τὰ ἔπειτα ἀπ' αὐτῶν ἐσόμενα ἐξέφηνε. χειμών τε γὰρ τοιοῦτος ἐξαίφνης τήν τε πόλιν ὅλην καὶ τὴν χώραν ἅπασαν κατέσχεν, ὥστε πάμπολλα μὲν δένδρα πρόρριζα ἀνατραπῆναι, πολλὰς δὲ οἰκίας καταρραγῆναι· τά τε πλοῖα τὰ ἐν τῷ Τιβέριδι, καὶ πρὸς τὸ ἄστυ καὶ πρὸς ταῖς ἐκβολαῖς αὐτοῦ ναυλοχοῦντα, βαπτισθῆναι· καὶ τὴν γέφυραν τὴν ξυλίνην διαφθαρῆναι. καί τι καὶ B θέατρον πρὸς πανήγυριν τινὰ ἐκ Σύρων ᾠκοδομημένον ἀνετράπη· καὶ ἄνθρωποι διὰ πάντα ταῦτα παμπληθεῖς ἀπώλοντο. ἐκεῖνα μὲν δὴ οὕτω, καθάπερ εἰκὼν τῶν μελλόντων σφίσι καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν τῷ ὕδατι συμβήσεσθαι, προεδείχθη.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER TRIGESIMUS OCTAUUS.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩΝ ἹΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ὄγδοον βιβλίον.

HAEC INSVNT LIBRO XXXVIII *Romanæ historiæ Dionis.*

Quemadmodum inter Cæsarem & Bibulum discordiæ fuerint.

Vt Cicero in exilium iuerit.

Quomodo Ciceronem exulem Philiscus consolatus sit.

Quomodo Cæsar bellum contra Heluetios & Ariouistum gesserit.

ΤΑ͂ΔΕ ἘΝΕΣΤΙΝ ἘΝ ΤΩ͂ τριακοστῷ ὀγδόῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς ἐστασίασαν Καῖσαρ καὶ Βίβουλος.

Ὡς Κικέρων ἔφυγεν.

Ὡς Κικέρωνα ἐπὶ τῇ φυγῇ Φιλίσκος παρεμυθήσατο.

Ὡς Καῖσαρ Ἐλουητίοις καὶ Ἀριοουΐστῳ ἐπολέμησε.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗ͂ΘΟΣ, ἘΤΗ ΔΥΟ, ἘΝ ΟἿΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο.

Γ. Ἰούλιος Γ. υἱ. Καῖσαρ, καὶ Μ. Βίβουλος.
Μ. Καλπούρνιος Λ. υἱ. Πίσων, καὶ ΑΥ. Λ. Γαουΐνιος ΑΥ. Λ. υἱός.

TEMPORIS SPATIVM, ANNI DVO, in quibus hi consules recensentur.

ANNO V.C. 695. C. Iulius, C.F. Cæsar, & M. Bibulus.
696. M. Calpurnius, L.F. Piso & A. Gabinius L.F.

Cæsar, populū sibi pro viribus conciliās, optimatum quoque partibus studere videri volebat.

Aesar, in id incumbēs vt totius populi gratiā sibi conciliaret, cúmque sibi arctius deuinciret, optima-

ΔΕ ἑξῆς ἔτει ὁ Καῖσαρ τὸ 35
σύμπαν θεραπεῦσαι πλῆθος ἠθέλησεν, ὅπως σφᾶς ἔτι καὶ μᾶλλον σφετερίσηται. βουληθεὶς δὲ καὶ τὰ

τῶν δυνατῶν δοκεῖν (ἵνα μὴ καὶ δι' ἀπεχθείας αὐτοῖς ὦσι) πράττειν, εἶπε σφίσι πολλάκις, ὅτι οὔτε γράψει τι ὃ μὴ καὶ ἐκείνοις συνοίσει. καὶ δὴ γνώμην τινὰ περὶ τῆς χώρας ἣν παντὶ τῷ ὁμίλῳ κατένειμεν, οὕτω συνέγραψεν, ὥστε μηδὲ μικρόν τι αὐτῆς αἰτιαθῆναι· καὶ οὐδὲ ταύτην μέντοι ἐσοίσειν, εἰ μὴ βουλομένοις σφίσιν εἴη, ἐπλάττετο. τοῦ μὲν δὴ οὖν νόμου ἕνεκα οὐδεὶς αὐτῷ οὐδὲν ἐπικαλέσαι ἐδύνατο· τό, τε γὰρ πλῆθος τῶν πολιτῶν, ὑπέρογκον ὄν, (ἀφ' οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα ἐστασίαζον) πρός τε τὰ ἔργα καὶ πρὸς γεωργίας ἐτράπετο· καὶ τὰ πλεῖστα τῆς Ἰταλίας ἠρημωμένα αὖθις συνῳκίζετο· ὥστε μὴ μόνον τοὺς ἐν ταῖς στρατείαις τεταλαιπωρημένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας διαρκῆ τὴν τροφὴν ἔχειν· μήτε τῆς πόλεως οἴκοθεν τι δαπανωμένης, μήτε τῶν δυνατῶν ζημιουμένων, ἀλλὰ καὶ τιμὴν καὶ ἀρχὴν πολλῶν προσλαμβανόντων. τὴν δὲ χώραν τήν τε κοινὴν ἅπασαν, πλὴν τῆς Καμπανίδος, ἔνεμε (ταύτην γὰρ ἐν τῷ δημοσίῳ ἐξαίρετον διὰ τὴν ἀρετὴν συνεβούλευσατο εἶναι) καὶ τὴν λοιπὴν οὔτε παρὰ ἀκόντων τινός, οὔτ' αὖ ὅσου ἂν οἱ γεωνόμοι βουληθῶσιν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν παρ' ἑκόντων, ἔπειτα δὲ τοσούτου ὅσου ἐν ταῖς ἀπογραφαῖς ἐτετίμητο, ἀγορασθῆναι ἐκέλευσε. χρήματά τε γὰρ πολλὰ ἀπό τε τῆς λείας ἣν ὁ Πομπήιος εἰλήφει, καὶ ἀπὸ τῶν φόρων τῶν τε τελῶν τῶν προκαταστάντων περιεῖναι σφίσιν ἔλεγε· καὶ χρῆναι αὐτά, ἅτε καὶ τοῖς τῶν πολιτῶν κινδύνοις πεπορισμένα, ἐς αὐτοὺς ἐκείνους ἀναλωθῆναι. καὶ μέντοι καὶ τοὺς γεωνόμους, μήτ' ὀλίγους, ὥστε καὶ δυναστείᾳ τινὶ ἐοικέναι, οὔτε ἐξ ὑπευθύνων, ὥστε τινὰ δυσχεράναι, καθίστη· ἀλλὰ πρῶτον μὲν τοῦ συχνοῦ τῆς τιμῆς εἴκοσι μετασχεῖν, ἔπειτα δὲ τοὺς ἐπιτηδειοτάτους, πλὴν ἑαυτοῦ. πάνυ γάρ τοι τοῦτο προδιωμολογήσατο, ὅπως μὴ δι' ἑαυτόν τι γρά-
36 φειν νομισθείη. αὐτὸς μὲν γὰρ τῇ τε εὑρήσει καὶ τῇ ἐσηγήσει τοῦ πράγματος ἠρκεῖτο, ὥς γε ἔλεγε· τῷ δὲ δὴ Πομπηίῳ καὶ τῷ Κράσσῳ, τοῖς τε ἄλλοις φανερῶς ἐχαρίζετο.

tum tamen quoque partibus se studere videri interim volebat, ne eos inimicos sibi haberet. igitur sæpenumero dicere solitus erat, nihil se quod non in ipsorum quoque rem foret, promulgaturum. Is anno insequenti legem tulit de agro toti populo diuidendo, ita quidem conscriptam, vt ne minimum quidem quicquam in ea reprehendendum extaret. atque hanc quoque se, nisi nobilibus id fieret volentibus, non esse laturum præ se tulit. Et legis quidem eius causa culpari à nemine poterat. ciuium enim multitudo, quæ in immensum excreuerat, ac sæpius iam seditionibus materiam præbuerat, ad opus faciendum & agriculturam conuertebatur: solitudines autem, quæ tum erant per Italiam plurimæ, frequentabantur: vt iam non ii modò qui militia confecti erant, sed & alii omnes victum sufficientem haberét: neque ciuitate quicquam in id erogante, nec iacturam facientibus potentibus: quinimo ad multos eorũ honor ac dignitas inde redibant. Omnem autem regionem quę publica populo Romano erat, excepto agro Campano (hũc reipubl. exemptum ob præstantiam censuit relinquendum) diuisit, reliquam nec inuitis dominis ademit nec pretium arbitrio diuisorum constituit: sed emi eam primùm à volentibus iussit: deinde tantum numerare pretium, quantum in proscriptionibus iudicabatur. Magnam autem vim pecuniæ adesse dicebat, partim ex ea præda quam Pompeius inuexerat, partim ex tributis & vectigalibus iam antè cõstitutis, reliquam: quam impendi in ciues æquum iudicabat, quorũ periculo esset parta. Pręterea diuisores agrorum constituit, neque paucos numero, ne potentiæ cuiusdam speciem res ea exhiberet: neque eos qui criminibus erant obnoxii, ne quibus id molestum fieret: verùm viginti viros ad id delegit, qui magistratus aliquoties gessissent: tum qui ad eam rem essent quammaxime idonei. ab eorum numero sese exemit, sicuti iam antè testatus abundè erat, ne quid sui ipsius causa decernere iudicaretur. Ipse enim & principem se eius rei & autorem ferebat: apertè autem eam Pompeio, Crasso, aliisque gratificabatur.

Cæsaris lex agraria.

Campanus ager exemptus reipubl. ob præstantiam.

Agrorum diuisores viginti viri.

Legis igitur eius gratia non modò à nemine incuſabatur, ſed ne hiſcere quidem contra eum quiſquam audebat. recitauerat enim antè in ſenatu, atque vnumquenque nominatim compellauerat, ſi quid ab vllo improbaretur, id ſe vel emendaturum vel inductūrum omnino promittens. Enimuero optimates omnes, quicunque extra conſpirationem erant, maiorem in modum grauiter rem ferebāt: hócque ipſum ante alia, quòd legem qua vniuerſum eorum ordinem erat preſſurus, ita compoſuerat, nulla vt eius inuadendæ anſa daretur. Suſpicabātur enim fore vt Cæſar in omnibus quæ agitaret, populum à primoribus alienatum ad ſe pertraheret, atque apud omnes homines autoritatem potētiámque obtineret, vt nemine ipſi contradicente, populus eius ſtatuta vtique approbaret. His contenti cæteri, ſubinde ſe autores legi futuros pollicebantur, interim tamen promiſſa exuebant, & alias ex aliis moras atque dilationes interiiciebant. At M. Cato (vir bonus quidem ille, & rebus nouis minimè fauens, ſed qui tamen nec à natura neque ab inſtitutione vim in perſuadendo haberet) etſi promulgationem eam ne ipſe quidem reprehenderet, tamen vtendum præſenti rerum ſtatu cenſebat, nihílque præterea mouendum. Hoc ita commouit Cæſarem, vt Catonem è ſenatu abreptum in carcerem coniici iuſſerit. Quum promptiſſimè Cato ſe abducendum traderet: multíque eum ſequerentur, atque inter eos M. quidam Petreius, Cæſari obiurganti quòd ſenatu nondum miſſo abiret, malle ſe cum Catone in carcere eſſe reſpondiſſet, quàm hîc cùm Cęſare: ibi tum pudore ſuffuſus Cæſar, Catonem liberauit, ſenatúmque dimiſit, hoc vno addito dicto: ſe ſenatoribus & iudicium de lege & poteſtatem commiſiſſe, vt ab iis ſi improbaretur, ne ad populum quidem referretur: nunc, quia vos, inquit, autores fieri non vultis, ipſe populus iubebit legem. Poſtea nihil quicquam Cæſar cum ſenatu communicauit, ſed rectâ ad populum de iis quæ vellet, retulit. Tamen vt nihilominus nonnullos

M. Cato & M. Petreius contra legem Cæſaris.

Cato à Cæſare in carcerem coniectus.

M. Petreij in Cæſarem dictum.

A ἕνεκα μὲν οὖν τῶν γραφέντων ἀναίτιος ἦν, ὥστε μὴ διᾶραι τὸ στόμα ὑπεναντίον οἱ μηδένα τολμῆσαι. καὶ γὰρ προσανέγνω αὐτὰ ἐν τῇ βουλῇ, καὶ ὀνομαστὶ ἕνα ἕκαστον αὐτῶν ἀνακαλῶν, ἐπηρώτησε μήτι τις αἰτιᾶται· μεταγράψειν, ἢ καὶ παντελῶς ἀπαλείψειν, εἴ γέ τῳ μὴ ἀρέσειέ τι, ὑπισχνούμενος. τὸ δὲ δὴ σύμπαν, καὶ πάνυ πάντες οἱ δυνατοί, οἵ γε ἔξω τῆς συνωμοσίας ὄντες, ἐδυσχέραινον· καὶ αὐτό γε τοῦτο αὐτοὺς ἐς τὰ μάλιστα ἐλύπει, ὅτι τοιαῦτα συγγεγραφὼς ἦν, ὥστε μηδένα αἰ- B τίαν δύνασθαι λαβεῖν, καὶ πάντας σφᾶς βαρυνεῖν. ὑπώπτευον γὰρ αὐτόν, ἐφ' ὥπερ που καὶ ἐγίνετο, τό, τε πλῆθος ἀπ' αὐτῶν ἀναρτήσεσθαι, καὶ ὄνομα καὶ ἰσχὺν καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους ἕξειν, καὶ διὰ τοῦτο, εἰ καὶ μηδεὶς οἱ ἀντέλεγεν, ἀλλ' οὔτοι καὶ συνεπῄνουν. τοῖς μὲν δὴ οὖν ἄλλοις ἐξήρκει τοῦτο, καὶ ἐπηγγέλλοντο μὲν ἀεὶ αὐτῷ προβουλεύσειν, ἐποίουν δὲ οὐδέν, ἀλλὰ διατριβαὶ καὶ ἀναβολαὶ τὴν ἄλλως ἐγίνοντο. ὁ δὲ δὴ Κάτων ὁ C Μάρκος (ἦν δὲ ἄλλως μὲν ἐπιεικής, καὶ οὐδενὶ νεοχμῷ ἀρεσκόμενος, οὐ μὴν καὶ ῥώμην τινὰ οὔτε ἐκ φύσεως οὔτε ἐκ παιδείας ἔχων) τοῖς μὲν γεγραμμένοις οὐδὲν οὐδ' αὐτὸς ἐπεκάλει, τὸ δ' ὅλον ἠξίου τῇ τε παρούσῃ σφᾶς καταστάσει χρῆσθαι, καὶ μηδὲν ἔξω αὐτῆς ποιεῖν. καὶ ἐμέλλησε μὲν ἐπὶ τούτοις ὁ Καῖσαρ ἐς τὸ δεσμωτήριον τὸν Κάτωνα ἐξ αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου ἐξελκύσας ἐμβαλεῖν· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνός τε D ἑτοιμότατα ἑαυτὸν ἐπάγεσθαι ἐπέδωκε, καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγοι οἱ ἐφέποντο· καί τις αὐτῶν Μάρκος Πετρέιος ἐπιτιμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ὅτι μηδέπω διαφειμένης τῆς βουλῆς ἀπαλλάττοιτο, ἔφη ὅτι, μετὰ Κάτωνος ἐν τῷ οἰκήματι μᾶλλον, ἢ μετὰ σοῦ ἐνταῦθα εἶναι βούλομαι· κατῃδέσθη, καὶ τόν τε Κάτωνα ἀφῆκε, καὶ τὴν γερουσίαν ἀπήλλαξε· τοσοῦτον μόνον ὑπειπὼν ὅτι, ἐγὼ μὲν ὑμᾶς καὶ δικαστὰς τοῦ νόμου καὶ κυρίους ἐποιησάμην, ὅπως εἴ τι μὴ ἀ- E ρέσειεν ὑμᾶς, μηδὲ ἐς τὸν δῆμον ἐσενεχθείη· ἐπεὶ δ' οὐκ ἠθέλετε προβουλεῦσαι, ἐκεῖνος αὐτὸς αἱρήσεται. κἀκ τούτου οὐδ' ἄλλο τι τῇ γερουσίᾳ ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἐπεκοινώνησεν, ἀλλ' ἐς τὸν δῆμον ἄντικρυς πάνθ' ὅσα ἐβούλετο ἐσέφερεν. ἐθελήσας δ' οὖν καὶ ὣς ὁμογνώμονας τῶν

A προσέτι τινὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λαβεῖν (καὶ γὰρ ἤλπιζε μετεγνωκέναι τε αὐτοὺς, καί πη καὶ τὸ πλῆθος φοβηθήσεσθαι) ἤρξατο ἀπὸ τοῦ συνάρχοντος, καὶ ἐπύθετο αὐτοῦ εἰ τὰ τοῦ νόμου μέμφοιτο. ἔπειτ' ἐκεῖνος οὐδὲν ἀπεκρίνατο, πλὴν ὅτι οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀρχῇ νεωτερισθῆναί τι· αὐτός τε πρὸς ἱκετείαν αὐτοῦ ἐτράπετο, καὶ τὸν ὅμιλον συνδεηθῆναί οἱ ἔπεισεν, εἰπὼν ὅτι, ἕξετε τὸν νόμον, ἂν οὗτος ἐθελήσῃ. ὁ οὖν Βίβουλος, μέγα ἀναβοήσας, „Οὐχ ἕξετε, ἔφη, τὸν νόμον τοῦτον ἐν τῷ ἔτει τούτῳ, B οὐδ' ἂν πάντες ἐθελήσητε." Καὶ ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἀπηλλάγη· ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ τῶν μὲν ἄλλων τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων οὐδένα ἔτι διήρετο, δείσας μὴ καὶ ἐκείνων τις ἐναντιωθῇ οἱ· τὸν δὲ δὴ Πομπήιον τόν τε Κράσσον, καίπερ ἰδιωτεύοντας, παραγαγὼν, ἐκέλευσε γνώμην περὶ τῶν γεγραμμένων ἀποφήνασθαι· οὐχ ὅτι οὐκ ἠπίστατο τὴν διάνοιαν αὐτῶν (σύμπαντα γὰρ κοινῇ ἔπραττον) ἀλλ' ἵνα αὐτοῖς τε ἐκείνοις τιμὴν (ὅτι καίτοι μηδεμίαν ἀρχὴν C ἔχουσι, συμβούλοις περὶ τοῦ νόμου χρῷτο) προσθείη· καὶ τοὺς ἄλλους προσκαταπλήξῃ, ὁμογνώμονας τοὺς πρώτους τε ὁμολογουμένως ἐν τῇ πόλει τότε ὄντας, καὶ μέγιστον παρὰ πάντας δυναμένους, λαβών· τῷ τε πλήθει καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο χαρίσαιτο, τεκμηριῶν ὅτι

37 μήτ' ἀτόπου μήτ' ἀδίκου τινὸς ὀρέγοιντο, ἀλλ' ὧν καὶ ἐκεῖνοι καὶ δοκιμασταὶ καὶ ἐπαινέται γίνοιντο. τότε οὖν Πομπήιος μάλα ἀσμένως, „Οὐκ ἐγώ, ἔφη, μόνος, ὦ Κυιρῖται, τὰ γεγραμμένα D „δοκιμάζω, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη βουλὴ πᾶσα, δι' „ὧν οὐχ ὅτι τοῖς μετ' ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ „τοῦ Μετέλλου συστρατευομένοις ποτὲ γῆν δο„θῆναι ἐψηφίσατο. τότε μὲν οὖν (οὐ γὰρ ηὐ„πόρει τὸ δημόσιον) εἰκότως ἡ δόσις αὐτῆς ἀνε„βλήθη· ἐν δὲ δὴ τῷ παρόντι (παμπλούσιον „γὰρ ὑπ' ἐμοῦ γέγονε) προσήκει καὶ ἐκείνοις „τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν ἐπικαρ„πίαν τῶν κοινῶν πόνων ἀποδοθῆναι." Ταῦτ' εἰπὼν, ἐπεξῆλθέ τε καθ' ἕκαστον τῶν γεγραμ- E μένων, καὶ πάντα αὐτὰ ἐπῄνεσεν· ὥστε τὸν ὅμιλον ἰσχυρῶς ἡσθῆναι. ὁ οὖν Καῖσαρ, ἰδὼν τοῦτο, ἐκεῖνόν τε ἐπήρετο εἰ βοηθήσει οἱ προθύμως ἐπὶ τοὺς τἀναντία σφίσι πράττοντας, καὶ τῷ πλήθει παρῄνεσε προσδεηθῆναι πρὸς

A primorum in concione sibi astipulantes haberet (sperabat enim eos sententiam mutaturos, ac nonnihil populum reformidaturos) à collega suo exorsus, eum interrogauit an aliquid in hac lege improbaret. Bibulo nihil aliud respódête, quàm se in suo magistratu nullam nouationem admissurum, deprecari eum instititit, plebísque vt in exorando sibi adesset, persuasit: ita eos legem obtenturos dicens, si Bibulus concessisset. Bibulus magna voce ad populũ B hæc verba proclamauit, Ne si omnes quidem volueritis, legem hãc hoc anno obtinebitis. Atque his dictis è medio abiit. Cæsar neminem vlterius eorum qui magistratus gerebant, interrogauit, veritus ne & ex iis aliqui sibi resisterent: Pompeium verò & Crassum, quamuis hi tum priuati erant, adductos, iussit de sua rogatione sententiam dicere: non quòd ignoraret quid ii sentirent: (quippe omnia in commune inter C se agebant) sed vt & ipsis honorem adderet, quos quũ nullo magistratu degentes in consilium de lege hac adhiberet: & aliorum animos terrore occuparet, si eos qui & primi essent in ciuitate, & plurimum apud omnes possent, suæ sententiæ astipulatores haberet: præterea, vt populo rem gratam faceret, euidenti signo commonstrans rem ab iis neque absurdam neque iniustam peti, quam ii viri & probarent & laudarent. Ad hæc Pompeius, cui ea res D perquam grata obtigerat, Non ego solus, inquit, hanc promulgationem, Quirites, probo, verùm & vniuersus senatus eam approbauit, quo tempore non meis modò sed etiam Metelli militibus agros diuidendos decreuit. Atque tunc quidẽ ob paupertatem qua respublica laborabat, ea donatio haud iniuria dilata est: nunc quum eadem, mea opera, diuitiis abundet, æquum est & his promissa perfici, & fructus communium laborum ad reliquos per- E uenire. His dictis, singula legis verba percurrẽs, collaudauit summa cum plebis delectatione. Quod vbi Cęsar vidit, percontatus eum est, velletne sibi promptè auxilium ferre contra aduersantes huic legi: simul & populum iussit vt precibus hoc ab eo

Bibulus legem Cæsaris non admittit.

Pompeius legem Cæsaris probat.

contenderent. Pompeius ea re animo elatus, quòd suam priuati operam cõsul populúsque implorasset, multis seipsum cohonestans, extolléńsque, tandem in hæc verba erupit, Si quis gladium sumere ausurus esset, se scutum arrepturum. Id Pompeii dictum Crassus quoque laudauit. quo effectum est vt alii etiam, quibus ea lex non placebat, tamen vel hoc ipso ad eam approbandam incitarentur, quòd eam ab iis qui & boni viri, & Cæsaris inimici iudicabantur, (nec dum enim eorum inter se reditus in gratiam innotuerat) suaderi videbãt. Bibulus autem ne sic quidem concessit, sed tribus sibi tribunisplebis adiutoribus adiunctis, ne lex perferretur obstitit. ac postremò, quum nullam aliam rei extrahendæ causam haberet, in omnes reliquas eius anni dies ferias indixit: iis autem populo in concionem coire legibus permissum non est. Quum Cæsar, Bibulum nihil admodum moratus, certã diem præstituisset legi perferendæ, noctúque plebs forum occupasset, Bibulus cũ suis, quos ad eam rem parauerat, eôdem contendit: & ad Castoris quidem templum, vbi Cæsar concionem habebat, in forum peruenit, cedente populo partim ob verecundiam, partim quòd eum sibi non aduersaturum existimarent: at postquam in superiori loco constitutus contradicere legi aggressus est, & ipse per gradus deiectus, & fasces eius fracti: verberáque & vulnera cùm aliis tum tribunis plebis imposita sũt. Ita lege perlata, Bibulus, qui tum contentus salute sua, euaserat, postridie eius diei in senatu eam rescindere conatus est: sed id ab re fuit, quòd omnes reliqui studio plebis mãcipati quiescerent. Igitur domum suam se recepit, neque vnquã posthac ad extremum vsque anni diem in publicum progressus est: sed domi se continens, Cæsari, quotiescunque is aliquam nouam rem moliebatur, per lictores obnuntiauit, dies esse festos. his igitur per leges fas non esse eum quippiam agere. Eapropter quidam tribunusplebis, P. Atinius nomine, Bibulum in carcerem includere aggressus est: verùm id quidẽ, obstãtibus collegis,

Bibulus Cæsari se opponit.

P. Atinius tribunusplebis.

A ὑπὲρ αὐτοῦ. γινομένου δὲ τούτου, ἐπαρθεὶς ὁ Πομπήιος, ὅτι τῆς παρ' ἑαυτοῦ ἐπικουρείας, καίπερ μηδεμίαν ἡγεμονίαν ἔχοντος, καὶ ὁ ὕπατος καὶ ὁ ὅμιλος ἔχρῃζεν, ἄλλα τε πολλά, ἀναλαμβάνων τε καὶ ἀποσεμνύνων ἑαυτόν, διελέξατο, καὶ τέλος εἶπεν ὅτι, Ἄν τις τολμήσῃ ξίφος ἀνελέσθαι, κἀγὼ τὴν ἀσπίδα ἀναλήψομαι. Ταῦθ' οὕτως ὑπὸ τοῦ Πομπηίου λεχθέντα καὶ Κράσσος ἐπῄνεσεν. ὥστ' εἰ καί τισι τῶν ἄλλων μὴ ἤρεσκεν, οἱ ἄλλως τε ἄνδρες ἀγαθοὶ νομιζόμενοι, B καὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἐχθρῶς, ὥς γε καὶ ἐδόκουν σφίσιν, ἔχοντες (οὐ γάρ πω ἡ καταλλαγὴ αὐτῶν ἔκδηλος ἦν) συνῄνουν οἷς ἐνέγραφει, πρόθυμοι πρὸς τὴν τοῦ νόμου κύρωσιν ἐγίγνοντο. οὐ μέντοι καὶ ὁ Βίβουλος ἐνεδίδου, ἀλλὰ τρεῖς δημάρχους συναγωνιστὰς προσθέμενος, ἐκώλυσε τὸ νομοθέτημα. καὶ τέλος, ἐπειδὴ μηκέτ' αὐτῷ μηδεμία ἄλλη σκῆψις ἀναβολῆς ὑπελείπετο, ἱερομηνίαν ἐς πάσας ὁμοίως τὰς λοιπὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας, ἐν αἷς οὐδ' εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος ἐκ τῶν νόμων συνελθεῖν ἐδύνατο, C προηγόρευσε. καὶ ἐπειδὴ ὅ,τε Καῖσαρ, βραχὺ αὐτοῦ φροντίσας, ῥητήν τινα ἡμέραν προείπεν, ἵν' ἐν αὐτῇ νομοθετήσῃ, καὶ τὸ πλῆθος νυκτὸς τὴν ἀγορὰν προκατέλαβεν, ἐπῆλθε μετὰ τῶν παρεσκευασμένων· καὶ πρὸς μὲν τὸ Διοσκούρειον, ἀφ' οὗπερ ἐκεῖνος ἐδημηγόρει, διέπεσε τὰ μὲν, αἰδοῖ τῶν ἀνθρώπων ὑπεικόντων οἱ, τὰ δὲ, καὶ νομιζόντων αὐτὸν μὴ καὶ ἐναντιωθήσεσθαι σφίσιν. ὡς δ' ἄνω τε ἐγένετο, καὶ ἀντιλέγειν D ἐπειρᾶτο, αὐτός τε κατὰ τῶν ἀναβασμῶν ἐώσθη, καὶ ῥάβδοι αὐτοῦ συνετρίβησαν· πληγάς τε καὶ τραύματα ἄλλοι τε καὶ οἱ δήμαρχοι ἔλαβον. καὶ ὁ μὲν νόμος οὕτως ἐκυρώθη. Βίβουλος δὲ τότε μὲν ἀγαπητῶς ἐσώθη· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπείρασε μὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ αὐτὸν λῦσαι, ἐπέρανε δ' οὐδέν. τῇ γὰρ τοῦ πλήθους σπουδῇ δεδουλωμένοι πάντες ἡσύχαζον. ἀνεχώρησέ τε οὖν οἴκαδε, καὶ οὐκέτι τὸ παράπαν ἐς τὸ κοινὸν μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ ἔτους ἡμέρας προῆλθεν, ἀλλ' ἐν E τῇ οἰκίᾳ καταμένων, ἀεὶ τῷ Καίσαρι, ὁσάκις γε ἐνεωτέριζέ τι, ἐνετέλλετο διὰ τῶν ὑπηρετῶν, ὅτι ἱερομηνία τε εἴη, καὶ οὐδὲν ὁσίως ἐκ τῶν νόμων ἐν αὐτῇ δύναιτο δρᾶσθαι. ἐπεχείρησε μὲν γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τούτοις Πούπλιός τις Ἀτίνιος δήμαρχος ἐς τὸ οἴκημα καταθέσθαι, τῶν δὲ συναρχόντων οἱ ἐναντιωθέντων, οὐκ

ἐνέβαλεν· ἀλλ' ἐκεῖνός τε οὕτω τῆς πολιτι- A
κῆς ἐξέστη, καὶ οἱ δήμαρχοι οἱ συνεξετασθέν-
τες αὐτῷ οὐκέτ' οὐδὲν δημόσιον ἔπραξαν.
ὁ δ' οὖν Μέτελλος ὁ Κέλερ, ὅ,τε Κάτων, καὶ
Μάρκος τις δι' αὐτὸν Φαυώνιος, ζηλωτὴς ἐς
τὰ μάλιστα αὐτοῦ ὤν, τέως μὲν οὔτ' ὤμοσαν
τι περὶ νόμου. τοῦτο γὰρ ἀρξάμενον ποτὲ, ὥσ-
περ εἶπον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀτόπων ἐγί-
νετο, καὶ ἀπισχυρίζοντο, ἄλλως τε καὶ ὁ Μέ-
38 τελλος, ἐς τὸν Νουμιδικὸν ἀναφέρων, μηδέ-
ποτε αὐτὸν συνεπαινέσειν. ὡς μέντοι ἡμέρα, B
ᾗ καὶ ἔμελλον τεταγμένα ἐπιτίμια ὀφλήσειν,
ὤμοσαν, ἤτοι κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, ὑφ' οὗ πολ-
λοὶ ὑπισχνοῦνταί τέ τι καὶ ἀπειλοῦσι ῥᾶον ἢ καὶ
τῷ ἔργῳ ἐπεξίασιν· ἢ καὶ ὅτι μάτην ζημιω-
θήσεσθαι ἔμελλον, μηδὲν ἐκ τῆς ἰσχυρογνω-
μοσύνης σφῶν τὸ κοινὸν ὠφεληθήσεσθαι. ὅ,τε
οὖν νόμος οὕτως ἐκυρώθη, καὶ προσέτι καὶ ἡ
τῶν Καμπανῶν γῆ τοῖς τρία τε πλείω τε ἐπὶ
τέκνα ἔχουσιν ἐδόθη· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄποι-
κος τῶν Ῥωμαίων ἡ Καπύη τότε πρῶτον ἐνο- C
μίσθη. τὸ μὲν οὖν πλῆθος ἐκ τούτων ὁ Καῖ-
σαρ ἀνηρτήσατο· τοὺς δ' ἱππέας, τὸ τριτημό-
ριον σφίσι τῶν τελῶν ἃ ἐμεμίσθωντο ἀφείς.
πᾶσαί τε γὰρ τελωνίαι δι' αὐτῶν ἐγίνοντο, καὶ
πολλάκις τῆς βουλῆς δεηθέντες ὅπως ἐκδι-
κίας τινὸς τύχωσιν, οὐχ εὕραντο, ἄλλων τε καὶ
τοῦ Κάτωνος ἀντιπραξάντων. ὡς δ' οὖν καὶ
τοῦτο τὸ ἔθνος μηδ' ἀντειπόντος τινὸς ᾠκειώ-
σατο, πρῶτον μὲν τὰ πραχθέντα ὑπὸ
τοῦ Πομπηίου πάντα, μήτε τοῦ Λουκούλλου, D
μήτ' ἄλλου τινὸς ἀντιστάντος, ἐβεβαίωσεν· ἔ-
πειτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ διενομοθέτησε, μη-
δενὸς ἐναντιουμένου. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁ Κάτων
ἀντεῖπέ τι, καίπερ ἐν τῇ στρατηγίᾳ, ἣν μετὰ
ταῦτα οὐ πολλῷ ὕστερον ἔσχε, μηδαμοῦ τῆς
τῶν νόμων αὐτοῦ προσηγορίας, ὡς καὶ Ἰουλίων
ἐπικαλουμένων, ἐπιμνησθεὶς (τὰ γὰρ δικα-
στήρια κατ' αὐτοὺς ἀπεκλήρου) τὸ ὄνομα
αὐτῶν γελοιότατον ἀπεκρύπτετο. τούτους μὲν
οὖν, ὅτι πάμπολλοί τε εἰσὶ, καὶ οὐδ' ὁτιοῦν τῇ- E
δε τῇ συγγραφῇ συμβάλλονται, παραλείψω.
Κύϊντος δὲ δὴ Φούφιος Καλῆνος, ἀναμὶξ
πάντων τὰς ψήφους, ἔν τε ταῖς φιλονεικίαις,
τά τε κρείττω πρὸς σφᾶς ὡς ἑκάστου τῶν γενῶν

omisit: Bibulus autem, tribunique qui eum sequebantur, omni reipublicæ administratione abstinuerũt. Metellus verò Celer & Cato, ac propter hunc ipsum M. etiam quidam Fauonius, qui Catonem summè imitabatur, etiamnum in legem nõ iurauerant, quòd id semel factum, deinde in omnibus absurdis rebus requisitum iri perquiberent: igitur seriò assensionem abnuerant: præcipuéque Metellus, qui id factum ad Metellum Numidicum referebat. At postquam dies appetiit qua mulctam constitutam soluere opus habebant, iurauêre: siue id humanæ conditioni adscribendum est, qua fit vt sæpenumero promptiores in promittendo ac minando homines sint, quàm in perficiendo: siue quòd frustra se mulctam solituros iudicarent, vbi nullum suæ perseuerantiæ fructum respublica caperet. Sic tandem ea lex perlata est: prætereáque decretum vt ager Campanus iis qui ternos pluresve liberos haberẽt, diuideretur. atque ita tunc primùm Capua inter Romanorum colonias relata est. Ob hæc acta Cæsar populum sibi obstrictum fecit: equites verò, tertiam eis partem vectigaliũ, quæ nomine redempturarum debebant, remittens. Ipsi enim omnibus vectigalibus præerant, & quum sæpenumero remissionem à senatu flagitassent, obstantibus & aliis nonnullis & Catone, nihil impetrauerant. Postquam igitur hũc quoque ordinem nemine contradicente sibi deuinxit, primùm omnia Põpeii acta cõfirmauit: neque Lucullo neque aliorum quoquam repugnãte: postmodo alias quoque multas leges tulit, nemine se opponente, ne ipso quidam Catone. Quanquam hic in prætura sua, quam paulo pòst gessit, cognomenti harum Cæsaris legũ (Iuliæ enim vocabantur) nullam mentionem fecit, secundum quas tum iudicia fiebant, verùm id ridiculè omnino suppressit. Has ego leges, quia sunt & multæ admodũ, neque ad nostrum opus quicquam conferunt, prætereo. Q. autem Fufius Calenus, prætor, quum in certaminibus forensibus promiscuè ab omnibus suffragia ferri, & deinde quemuis meliora suo ordini adscri-

Metellus Celer, Cato & Fauonius vt in legem agrariam iurauerint.

Cæsar publicanis tertiã mercedum partem remittit.

Q. Fufij Caleni lex.

bere, absurdiora aliis impingere videret: legem tulit qua singulos seorsim sua suffragia ferre iussit, vt si non viritim (nam occultè hoc fiebat) at certè tribus quæuis quid sentirent, manifestum redderetur. Cætera in vrbe Cæsar solus & introduxit & suasit, & decreuit in vniuersum omnia, haud aliter quã si solus Romę imperaret. Vnde faceti quidam Bibuli nomen omnino reticuerunt, Cæsarem autem pro duobus consulibus & nominauerũt & scripserũt, C. Cæsarem & Iulium Cæsarem cõsules, dicentes. Suas autem res Cæsar per alios confecit. id enim magnopere cauebat ne quid sibi ipse tribuere videretur. quæ res effecit vt facilius omnia quæ vellet consequeretur. Ipse igitur nihil se desiderare, sed abundè præsenti conditione contentum ferebat: at verò alii, quod rebus eis necessarium ac conducibile fore videbatur, de omnibus quę is vellet, referebant: efficiebántque vt decernerentur non à populo tantùm, sed ipso etiam senatu. Nã plebs quidem Cæsari Illyrium Galliámque cisalpinam decreuit, vt in eas quinquennio toto imperium obtineret, cum tribus legionibus, senatus autem Galliam trans Alpes positam, vnámque legionem adiecit. Veritus igitur Cæsar ne se absente consulatum gesturo A. Gabinio, Põpeius nouas res moliretur, necessarium duxit, eum alterúmque consulem L. Pisonem affinitate sibi cõiungere: itaque Pompeio suam filiam nuptum dedit, quanquam iam antè alii desponsatam: ipse verò Pisonis filiam duxit. Eo modo ab omni parte suam potentiam firmauit. Cicero autem & Lucullus, quibus hæc minimè placebant, Cæsari Pompeióque per quendam L. Vectium necem parauerunt, neque tamen id successit: sed ipsis ferè ea res perniciem attulisset. Vectius enim per indicium delatus, atque comprehensus antequam facinus patraret, eius autores nominauit. ac, nisi Bibulum quoque tanquam insidiarum participem nominasset, profectò ii infortunium habuissent. Nũc quum indicii vleiscendi causa eum qui rem Pompeio aperuerat crimi-

Cæsarem pro duobus consulibus quidam facetè nominabant & scribebant.

Cæsaris cum Pompeio & L. Pisone affinitas.

L. Vectius à Cic. & Lucullo percussor Cæsari & Põp. subornatus.

A ἄγοντος, καὶ τὰ ἀτοπώτερα ἐς ἑτέρους ἀπω-
θοῦσθαι, οὐσίας εὑρών, ἐνομοθέτησε στρατηγῶν
χωρὶς αὐτοὺς ὡς ἑκάστους ψηφίζεσθαι· ἵν' εἰ
μὴ καὶ κατ' ἄνδρα (τῷ κρύφα σφᾶς τοῦτο
ποιεῖν) ἀλλὰ τά γε ἔθνη αὐτῶν ἔκδηλα ὅπως
φρονοίη γίνοιντο. τὰ μὲν οὖν ἄλλα αὐτὸς ὁ
Καῖσαρ καὶ ἐσηγεῖτο καὶ συνεβούλευε, καὶ διέ-
ταττε πάντα καθάπαξ τὰ ἐν τῇ πόλει, ὡς καὶ
μόνος αὐτῆς ἄρχων. ὅθεν περ χαριεντιζόμενοι
τινὲς τὸ μὲν τοῦ Βιβούλου ὄνομα παντάπασιν
B ἀπεσιώπων· τὸν δὲ δὴ Καίσαρα, δύο καὶ ὠνό-
μαζον καὶ ἔγραφον, Γαΐόν τε Καίσαρα καὶ
Ἰούλιον Καίσαρα ὑπατεύειν λέγοντες. τὰ δὲ δὴ
καθ' ἑαυτὸν δι' ἑτέρων διῆγε. τοῦτο γὰρ δὴ καὶ
πάνυ ἰσχυρῶς ἐφυλάξατο, μηδὲν αὐτὸς ἑαυ-
τῷ δοῦναι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ῥᾷον πάνθ' ὅ-
σων ἐπεθύμει κατειργάσατο. αὐτὸς μὲν γὰρ οὐ-
δενὸς προσδεῖσθαι ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ σφό-
δρα τοῖς παροῦσιν ἀρκεῖσθαι ἐσκήπτετο· ἕτε-
ροι δὲ, ὡς καὶ ἀναγκαίου καὶ χρησίμου τοῖς πρά-
C γμασιν αὐτοῦ ὄντος, καὶ ἐσηγήσαντο ὅσα ἠθέ-
λησε, καὶ κυρωθῆναι ἐποίησαν, οὐκ ἐν τῷ
πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γερουσίᾳ.
ὅ,τε γὰρ ὅμιλος τοῦ τε Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Γα-
λατίας τῆς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ἄρξαι αὐτῷ
μετὰ τριῶν στρατοπέδων ἐπὶ ἔτη πέντε ἔδω-
κε, καὶ ἡ βουλὴ τήν τε Γαλατίαν τὴν ἐπέ-
κεινα τῶν ὄρων, καὶ στρατόπεδον ἕτερον προσεπέ-
τρεψε. φοβηθεὶς δ' οὖν ὡς καὶ μή τι ὁ Πομ-
πήιος ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ (ἐπειδὴ ὁ Γαβίνιος
D ὁ Αὖλος ὑπατεύσειν ἔμελλε) νεωτερίσῃ, ἐκεῖ-
νόν τε ἅμα καὶ τὸν ἕτερον ὕπατον Λούκιον Πί-
σωνα συγγενείας ἀνάγκῃ προσεταιρίσατο. τῷ
μὲν γὰρ Πομπηίῳ τὴν θυγατέρα, καίπερ ἄλ-
λῳ τινὶ ἠγγυηκὼς, συνῴκισε, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ
Πίσωνος ἔγημε. καὶ ὁ μὲν οὕτω πανταχόθεν
ἐκρατύνθη. Κικέρων δὲ καὶ Λούκουλλος, οὐκ
ἀρεσκόμενοι τούτοις, ἀποκτεῖναι τόν τε Καί-
σαρα καὶ τὸν Πομπήιον διά τε Λουκίου τινὸς Οὐ-
εττίου ἐπεχείρησαν μὲν, οὐκ ἠδυνήθησαν δέ·
E ἀλλ' ὀλίγου καὶ αὐτοὶ προσαπώλοντο. προ-
μηνυθεὶς γὰρ ἐκεῖνος καὶ συλληφθεὶς, πρίν τι
δρᾶσαι κατεῖπεν αὐτῶν· καὶ εἴγε μὴ καὶ τὸν Βίβου- 39
λον, ὡς καὶ συνεπιβουλεύοντα σφίσιν, ἐσηγγέλ-
κει, πάντως ἄν τι δεινὸν ἐπεπόνθεσαν· νῦν δὲ, ὅτι
τοῦτον Πομπηίῳ τὸ πραττόμενον δηλώσαντα

ἀμυνόμενος ᾐτιᾶτο, ὑπωπτεύθη μηδὲ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀληθεύειν, ἀλλ' ἐκ κατασκευασμοῦ τινος πρὸς συκοφαντίαν τῶν ἀνθισταμένων σφίσι παρεσκευάσθαι. καὶ περὶ μὲν τούτων ἄλλοι ἄλλα διεθρύλλουν. οὐ γάρ που καὶ διελέγχθη τι· ὁ γὰρ ἐς τὸ πλῆθος ὁ Οὐέττιος ἐσαχθείς, καὶ μόνους οὓς εἶπον ὀνομάσας, ἔς τε τὸ οἴκημα ἐσέπεσε, κἀνταῦθα οὐ πολλῷ ὕστερον ἐδολοφονήθη. ὕποπτός τε οὖν ἐκ τούτων ὁ Κικέρων τῷ τε Καίσαρι καὶ τῷ Πομπηΐῳ γενόμενος, ἐβεβαιώσατο τὴν ὑπόνοιαν ἐν τῇ ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου ἀπολογίᾳ. ἐπεὶ γὰρ πολλὰ μὲν καὶ δεινὰ καὶ τὸ ὑπήκοον τὸ ἐν Μακεδονίᾳ, ἄρξας αὐτῆς, καὶ τὸ ἔκσπονδον, εἰργάσατο· πολλὰ δὲ καὶ ἀντέπαθε. τά τε γὰρ τῶν Δαρδάνων καὶ τὰ τῶν πλησιοχώρων σφίσι πορθήσας, οὐκ ἐτόλμησεν ἐπιόντας αὐτοὺς ὑπομεῖναι, ἀλλ' ὡς καὶ ἐπ' ἄλλο τι μετὰ τῶν ἱππέων ὑποχωρήσας ἔφυγε. καὶ οὕτω τοὺς πεζοὺς ἐκεῖνοι περισχόντες, ἔκ τε τῆς χώρας βιαίως ἐξήλασαν, καὶ τὴν λείαν προσαφείλοντο. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τοὺς συμμάχους τοὺς ἐν τῇ Μυσίᾳ ποιήσας, ἡττήθη πρὸς τῇ τῶν Ἰστριανῶν πόλει πρὸς τῶν Σκυθῶν τῶν Βασταρνῶν ἐπιβοηθησάντων αὐτοῖς· καὶ ἀπέδρα. οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ τούτοις αἰτίαν ἔσχεν, ἀλλ' ἐγράφη μὲν ἐπὶ τῇ τοῦ Κατιλίνου συνωμοσίᾳ, ἑάλω δὲ δι' ἐκεῖνα· καὶ συνέβη αὐτῷ, ὧν μὲν ἐκρίνετο, μὴ ἐλεγχθῆναι, ὧν δ' οὐκ ᾐτιάζετο, κολασθῆναι. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἀπήλλαξεν. ὁ δὲ δὴ Κικέρων ὑπὲρ αὐτοῦ τότε, ἅτε καὶ συνάρχοντός οἱ, ὑπερδικῶν, πλείστην κατὰ τοῦ Καίσαρος, ὡς καὶ αἰτίου τῆς δίκης αὐτῷ γεγενημένου, καταδρομὴν ἐποιήσατο, καί τινα αὐτὸν καὶ προσελοιδόρησεν. ὁ δ' ἤχθετο μὲν ἐπ' αὐτοῖς, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, οὐ μὴν οὔτ' εἶπεν οὔτ' ἔπραξεν ὑβριστικὸν ἐπ' αὐτὸν οὐδέν, καίπερ ὑπατεύων. τοὺς γὰρ πολλοὺς ἔλεγε συχνὰ καὶ μάταια ἐξεπίτηδες ἐς τοὺς κρείττονας ἐς φιλονεικίαν αὐτοὺς ὑπαγαγόντας, ἵν' ἴσοι σφίσιν καὶ ὅμοιοι, ἄν γέ τι ὁμοιότροπον ἀντακούσωσι, δόξωσιν εἶναι. καὶ οὐκ ἠξίου ἀντίπαλον ἐκ τούτου οὐδένα ἑαυτῷ ποιεῖν· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς τε ἄλλοις τοῖς τι προπηλακίζουσιν αὐτὸν οὕτω προσεφέρετο, καὶ τότε τὸν Κικέρωνα ὁ-

A ne onerasset, in suspicionem venit, quasi ne de reliquis quidem vera retulisset, sed ex composito ad calumniæ aduersariorum exponendos eos summissus esset. Igitur de his varii rumores ferebantur, nihil certi cognoscebatur. Vectius autem ad populum productus, quum eos tantùm quos dixi nominasset, in carcerem conditus, ibique haud multo pòst clam necatus est. At Cicero, qui hac de causa Cæsari & Pompeio suspectus erat factus, eam suspicionem ipse in defensione Antonii confir- B mauit. Hic Antonius multa Macedoniæ quæ Romanis parebat, cuique ipse præerat, multa ei quæ ad Romanos nõ spectabat, damna intulerat, multa ipse receperat. Nam quum Dardanorum iisque finitimorum agros popularetur, eos contra se venientes sustinere non ausus, sed, quasi aliud agens, cum equitatu aufugit: ita peditem illi circumuentum & exutum præda, regione sua vi eiecerunt. Eodem modo cũ C sociis Romanorum in Mysia agens, ad Istrorum vrbẽ, à Basternis Scythis, qui auxilio Mysis venerant, superatus, profugit. Neque tamen his de causis in iudicium pertractus, sed quũ Catilinariæ coniurationis conscius accusaretur, ob prædictas res damnatus est: euenitque ei vt quorum arcessebatur, de iis non conuictus, eorum causa plecteretur, propter quæ ei dies dictus non fuerat. Et Antonius quidem eo modo pœ- D nas dedit. Cicero autem, qui tum temporis pro eo (vtputa quem in suo consulatu collegam habuerat, dicebat, plurimis verbis Cæsarem) huius iudicii autorem impetierat, ac nonnihil conuitiorum ei fecerat. Cæsar, qui haud dubiè id ægre ferebat, quanquam tum consulatum gerebat, tamen eo tempore neque verbo neque re contumeliam Ciceroni retulit: quòd diceret multos esse qui dedita opera meliores cre- E bris ac vanis dictis proscinderent, vt eos ad contentionẽ stimularent, vtque hi eiusmodi regerentes opprobria, ipsorum similes haberentur. eam ob rem se cum nullo in id genus certaminis descendendũ sibi ducere. Atque hac de causa cùm aliis quorum contumeliis petebatur, tum Ciceroni talem se exhibuit: quem

C. Antonius à Cicerone in iudicio defensus.

Cæsaris in cõtumeliis ferendis æquanimitas, inque vlciscendis prudentia.

quum animaduerteret non tam in hoc laborare vt ipsum traduceret, quàm vt vicissim ab eo malè audiens, similem sibi efficeret: nullam admodum eius rationem habuit, sed dissimulatis eius opprobriis, homini liberum vsum conuitiorum, tanquam laudum suarum, non inuidit: quanquam interim tamen non omnino ea paruipenderet. Erat enim natura placidus, & nequaquam iracundus: nihilominus in simili causa pœnas à nõnullis ita exegit vt nequaquã per iram aut præproperè id ageret. Nihil enim iræ indulgebat, sed occasionem circumspiciebat. per eam plerosque nec sentientes vlciscebatur: ídque non tam vt pœnas sumere voluisse videretur, quàm vt, quantum eius fieri poterat, maximè tutus ab inuidia res suas omnes commodè disponere posset. Igitur occultè, & eo modo quo minimè quispiam id expectaret, punire aduersarios solebat: partim vt famæ suæ consuleret, néve iracundus iudicaretur esse: partim ne hi præsentientes sibi cauendi locum, aut malum inferendi priusquam ipsi acciperent, locum haberent. Neque verò tam præteritorũ curam gerebat, quàm vt in posterum tutus esset. Itaque multis grauissimarum offensarum gratiam fecit, aut leui admodum vindicta cõtentus fuit, quòd eos à maleficio deinceps sibi temperaturos crederet. Contrà securitatis suæ causa multos acerbius quàm res ferebat, vltus est, ab eo quod infectum fieri iam nequiret, certè alios supplicii grauitate absterritum iri affirmans. His ergo cogitationibus Cæsar motus, ipse quidem contra Ciceronem nihil molitus est: Clodium verò, quòd eum ob adulterium non accusauerat, gratiam sibi referre cupere intelligens, occultè cõtra Ciceronem instruxit. Ac primò quidem eum cupientem plebeio iure vti, & legitimè à patriciis transire, adiuuante etiam Pompeio, ad plebem traduxit: deinde statim ei tribunatum plebis confecit. Is Clodius & Bibulum, quum consulatu functus in concionem prodiret, ac præter iuramẽtum decreuisset de præsenti rerum conditione verba facere, inhibuit: & Ciceroni perniciem machinatus est. Sed

Clodius à Cæsare ad plebem traductus, tribunus plebis factus, & Ciceroni vt perniciem strueret subornatus.

A ρῶν οὐχ ἑαυτὸν τι τοσοῦτον λοιδορήσασθαι ἐθέλοντα, ὅσον ἀντακοῦσαί τι τῶν ὁμοίων, ὥστε καὶ περισωθῆναί οἱ ἐπιθυμοῦντα, βραχύ τι αὐτοῦ ἐφρόντισε, καὶ οὐδὲν ὧν ἔλεγε προσεποιήσατο, ἀλλ' εἴα αὐτὸν ἀφθόνως, καθάπερ τισὶν ἐπαίνοις ἑαυτοῦ, ταῖς λοιδορίαις χρῆσθαι. οὐ μέντοι καὶ παντάπασιν ὀλιγώρως αὐτοῦ εἶχεν. ἐπιεικεστέραν μὲν γὰρ ὅλως φύσιν εἰλήχει, καὶ οὐ πάνυ ῥαδίως ἐθυμοῦτο. συχνοὺς δ' οὖν ἅτε καὶ ἐν τοσούτοις πράγμασιν ἐδικαίου· οὐ μὴν ὥστε καὶ δι' ὀργῆς ἢ καὶ παραχρῆμα πάντως αὐτὸ
B ποιεῖν. θυμῷ μὲν δὴ οὐδὲν ἐχαρίζετο· τὸν δὲ δὴ καιρὸν διεσκόπει, καὶ τούς γε πλείους οὐδὲ αἰσθανομένους μετήει. οὐ γὰρ ὅπως δόξειεν ἀμύνασθαί τινας ἔπρασσεν, ἀλλ' ὅπως ὅτι ἀνεπιφθονώτατα πρὸς τὸ συμφέρον ἑαυτῷ πάντα διοικήσῃ. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀδήλως, καὶ ἐν οἷς ἥκιστα ἄν τις προσεδόκησε, τὰς τιμωρίας ἐπῆγε, τῆς τε φήμης ἕνεκα, τοῦ μὴ δοκεῖν ὀργίλως ἔχειν, καὶ τοῦ μή τινα προαισθανό-
C μενον προφυλάξασθαι, ἢ καὶ προσποιῆσαί τι δεινὸν αὐτόν, πρὶν παθεῖν, ἐπιχειρῆσαι. οὐ γὰρ τῶν ἤδη γεγονότων μᾶλλόν τι αὐτῷ ἔμελεν, ἢ ἵνα καὶ λυθείη. κἀκ τούτου πολλοῖς μὲν καὶ τῶν μεγάλα αὐτὸν λυπησάντων συνεγίνωσκεν, ἢ καὶ ἐπὶ βραχὺ ἐπεξῄει, ὅτι οὐδὲν ἔτι κακουργήσειν αὐτοὺς ἐπίστευε. πολλοὺς δὲ καὶ ἐπὶ πλεῖον τοῦ καθήκοντος ἐς ἀσφάλειαν ἐτιμωρεῖτο, λέγων ὅτι τὸ μὲν οὐκ ἄν ποτε ἀγένητον, τῆς κολάσεως ὑπερβολῇ πάντως τι 40
D δεινὸν πείσεται. ἐξ οὖν τούτων τῶν λογισμῶν καὶ τότε αὐτὸς μὲν τὴν ἡσυχίαν ἦγε. τὸν δὲ δὴ Κλώδιον ἀντιχαρίσασθαί τι αὐτῷ, ὅτι τῆς μοιχείας αὐτοῦ οὐ κατηγόρησε, βουλόμενον αἰσθόμενος, παρεσκεύασε κρύφα κατὰ τοῦ Κικέρωνος· καὶ πρῶτον μὲν ἐς τὰ τοῦ πλήθους δικαιώματα αὖθις αὐτὸν, ὅπως νομίμως ἐκποιηθῇ, συμπράττοντος αὐτῷ καὶ τοῦ Πομπηίου, μετέστησεν· ἔπειτα δὲ δήμαρχον εὐθὺς ἀποδειχθῆναι διεπράξατο. οὗτ' οὖν ὁ
E Κλώδιος ἐπεστόμισε μὲν καὶ τὸν Βίβουλον ἐσελθόντα τε ἐς τὴν ἀγορὰν ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς, καὶ διανοούμενον μετὰ τῆς τοῦ ὅρκου πιστώσεως καὶ περὶ τῶν παρόντων δημηγορῆσαι· ἐπέθετο δὲ καὶ τῷ Κικέρωνι. καὶ

ἐπεὶ

ἐπεὶ μὴ ἐδόκει οἱ ῥᾴδιον εἶναι ἄνδρα πάμπολυ ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τὴν τῶν λόγων δεινότητα δυνάμενον καταλῦσαι, τρέπεται πρὸς οἰκείωσιν, οὐχ ὅτι τοῦ πλήθους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱππέων, τῆς τε βουλῆς, παρ' οἷσπερ που καὶ ὁ Κικέρων πλεῖστος ἐφέρετο· ἐλπίσας, ἂν τούτους σφετερίσηται, ῥᾳδίως αὐτόν, ἅτε καὶ διὰ φόβον μᾶλλον ἢ δι' εὔνοιαν ἰσχύοντα, καθαιρήσειν. παμπληθεῖς γὰρ ἐκ τῶν λόγων ἐλύπει, καὶ οὐκ ἐς τοσοῦτον οἱ τι ὠφελούμενοι ὑπ' αὐτοῦ ᾠκειοῦντο, ἐς ὅσον οἱ βλαπτόμενοι ἠλλοτριοῦντο. πρὸς γάρ τοι τῷ τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων προχειρότερον ἐπὶ τοῖς δυσχερεστέροις ἀγανακτεῖν, ἢ τῶν ἀμεινόνων χάριν τισὶν ἔχειν· καὶ τοῖς μὲν συναγορεύσασι σφίσιν ἀποδεδωκέναι τὸν μισθὸν νομίζειν, τοὺς δ' ἀντιδικήσαντας ἀμύνεσθαι τρόπον τινὰ προαιρεῖσθαι· πικροτάτους ἐχθροὺς ἑαυτῷ ἐσεποίει, περιεῖναί τε καὶ τῶν κρατίστων ἀεί ποτε ἐπιχειρῶν, καὶ τῇ παρρησίᾳ πρὸς πάντας ὁμοίως ἀκράτῳ καὶ κατακορεῖ χρώμενος· ἅτε καὶ τὴν δόξαν τοῦ δύνασθαι συνεῖναί τε καὶ εἰπεῖν ἃ μηδεὶς ἄλλος, καὶ πρὸ τοῦ χρηστὸς εἶναι, δοκεῖν θηρώμενος. ἔκ τε οὖν τούτου, καὶ διότι μέγιστόν τε ἀνθρώπων ηὔχει, καὶ οὐδένα ἐξ ἴσου ἑαυτῷ ἦγεν, ἀλλ' ἔν τε τοῖς λογισμοῖς, ὡς καὶ ἐν τῷ βίῳ, πάντας τε ὑπερεφρόνει, καὶ ἰσοδίαιτος οὐδενὶ ἠξίου εἶναι· φορτικός τε καὶ ἐπαχθὴς ἦν. καὶ ἀπὸ τούτων καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οἷς ἤρεσκε, καὶ ἐφθονεῖτο καὶ ἐμισεῖτο. ὁ οὖν Κλώδιος, ἐλπίσας αὐτὸν διὰ ταῦτα, ἂν τήν τε βουλὴν καὶ τοὺς ἱππέας, τόν τε ὅμιλον προπαρασκευάσηται, ταχὺ κατεργάσασθαι· τόν τε σῖτον προῖκα αὖθις διένειμε (τὸ γὰρ μετρεῖσθαι τοῖς ἀπόροις, τοῦ τε Γαουινίου ἤδη καὶ τοῦ Πίσωνος ὑπατευόντων, ἐσηγήσατο, καὶ τὰ ἑταιρικὰ κολλήγια ἐπιχωρίως καλούμενα, ὄντα μὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καταλυθέντα δὲ χρόνον τινά, ἀνενεώσατο) τοῖς τε τιμηταῖς ἀπηγόρευσε, μήτ' ἀπαλείφειν ἔκ τινος τέλους, μήτ' ἀτιμάζειν μηδένα, χωρὶς ἢ εἴ τις παρ' ἀμφοτέροις σφίσι κριθεὶς ἁλοίη. τούτοις οὖν αὐτοὺς δελεάσας, καὶ ἕτερόν τινα νόμον ἔγραψε, περὶ οὗ διὰ πλειόνων ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅπως σαφέστερος τοῖς πολλοῖς γένηται.

A quum eum in republica ob eloquētiam plurimum posse videret, ideóque haud ita facilè posse opprimi, animum ad conciliandum sibi fauorem, non populi tantùm, sed equitum etiam ipsiúsque senatus, adiecit, apud quos ordines Cicero primas obtinebat: fore sperans vt iis sibi adiunctis, tanto facilius eum euerteret, qui metu magis quàm beneuolentia pollebat. Plurimos enim Cicero dictis læserat: nec tantum apud eos quibus profuerat, fa- (Ciceronis mores.)
B uoris habebat, quantum eorū quos offenderat animos à se abalienauerat. Equidem alioquin plerique mortalium procliuiores sunt ad suscipienda contra sibi iniquiores odia, quàm ad gratias defensoribus suis habendas: atque iis quidem quorum patrocinio vsi sunt, mercedem se persoluisse existimant, aduersarios autem quacunque ratione vlcisci student. Sed præterea etiā Cicero acerbissimos sibi inimicos parauerat, dum semper præstantis-
C simo cuique se præferre studeret, libertatéque dicendi in omnes immodica ad satietatem vsque vteretur: quippe qui magis facundi ac præ reliquis diserti, quàm boni viri, nomen venabatur. Iis de causis, adhæc quòd gloriādo cæteros omnes excederet, neminem sibi parem duceret, sed cogitationibus suis, vt & in vita, omnes præ se contemneret, neque idem cum vllo vitæ institutum sequeretur, oneri plerisque & molestiæ erat: adeóque ii ipsi quibus probabatur, inuidia & odio eius
D tenebantur. His de causis Clodius, sperans se eum facilè posse opprimere, si senatum prius, equitésque & plebem sibi conciliasset, frumentum ipsis gratuitò distribuit. (Nam, Gabinio iam & Pisone consulibus, de frumento pauperibus diuidendo iste retulit, & collegia sociorum, ita inuidiæ vitandæ causa dicta, quæ antiquitus instituta, aliquandiu iam interciderāt, renouauit) interdixítque censoribus ne quenquam ma- (ANNO V.C. 696. Clodij tribuniplebis leges.)
E gistratu mouerent, aut ignominia notarent, nisi quis apud vtrūque ordinē in iudicio conuictus esset. Quū ad eū modū eos inescasset, aliā legē tulit: quæ vt intelligi melius possit, pluribus mihi verbis explicāda est.

A Quum auſpicia publica Romani & de cœlo & aliis quibuſdam ex rebus capiant, quemadmodum iam antè dixi, plurimum ponderis cœleſtia auguria habuerunt: ita vt quum reliqua in ſingulis actionibus petantur, id ſingulis tantum diebus ſemel obſeruetur. Eius hoc præcipuè proprium erat, quòd præ cæteris omnibus, vel permittebat aliquid agi, nullo deinde amplius augurio obſeruato: aut prohibebat aliquam actionem, impediebátque, ita vt populi ſuffragationes omnino inhiberet. B Porro quoties populus in ſuffragia ire de certa re vellet, de cœlo ſeruabatur, ſiue ſecundum id augurium, ſiue aduerſum eueniret. Huius ego inſtituti cauſam non habeo quam commemorem: id quod in communi ſermone fertur, ſcribo. Enimuero multi, vt legum lationes, aut magiſtratuum conſtitutiones, de quibus ad populum referebatur, impedirent, de cœlo ſe ſeruaſſe obnuntiare ſolebant: igitur fas non eſſe agi cũ populo. C Quamobrem Clodius metuens ne, ſi Ciceronem in ius vocaret, eo modo moram iudicio nonnulli inijcerent, rogationem tulit ne quis, qui cum magiſtratu eſſet, iis diebus quibus populus ſciſcere quicquam debebat, auſpicia caperet. Hæc quum Clodius ita aduerſum Ciceronem tuliſſet, Cicero re intellecta L. Ninnium Quadratum tribunumplebis ſubornauit, qui iis omnibus intercederet: D at Clodius veritus ne ex eo tumultus concitaretur, aut mora rei inijceretur, Ciceroni occurrit: eúmque dolo circunuenit, pollicitus, ſe, ſi per eum has leges perferre ſibi liceret, nullam ei actionem intentaturum. Ita Cicerone atque Ninnio quieſcentibus, & leges eas pertulit, & poſtea ipſum etiam Ciceronem aggreſſus eſt: Ciceróque, quanquam prudentiſſimus haberi volebat, tunc à Clodio deceptus eſt, ſi modò id Clodio, ac non Cæſari potius, aliiſque qui cum Clodio conſpirauerant, E adſcribendum eſt. Cæterùm ea lex quam Clodius poſtmodo tulit, quãquam prima ſpecie non videbatur cõtra Ciceronẽ introducta, tamẽ re vera eũ maximè petebat. nã tacito Ciceronis nomine, cõtra oẽs eos in vniuerſũ erat ſtatuta qui ciuẽ indẽnatũ à populo

L. Ninnius Quadratus tribunusplebis.

Cic. à Clodio inductus.

Lex Clodij de iis qui ciuem indemnatum necaſſent, in Ciceronem.

A τῆς γὰρ μαντείας τῆς δημοσίας ἔκ τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν (ὥσπερ εἶπον) ποιουμένης, τὸ μέγιστον κῦρος ἡ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἶχεν· οὕτως ὥστε τὰ μὲν ἄλλα οἰωνίσματα πολλὰ καὶ καθ' ἑκάστην πρᾶξιν, ἐκεῖνο δὲ ἅπαξ ἐπὶ πάσῃ τῇ ἡμέρᾳ γίνεσθαι. τοῦτό τε οὖν ἰδιώτατον ἐν αὐτῷ ἦν, καὶ ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων ἢ ἐπέτρεπε πραχθῆναί τινα, καὶ ἐγίνετο μηδενὸς ἔτι καθ' ἕκαστον οἰωνίσματος ἐπαγομένου· ἢ ἐκώλυε, καὶ ἀνεχειρίζετό τι· τὰς δὲ δὴ τοῦ δήμου διαψηφίσεις πάντως ἐπισχεῖν. B καὶ ἦν πρὸς αὐτὰς ἀεὶ διοσημεία, εἴτε ἐναίσιον εἴτε ἐξαίσιον ἐγένετο. καὶ τὸ μὲν αἴτιον τῆς νομίσεως ταύτης οὐκ ἔχω φράσαι, γράφω δὲ τὰ λεγόμενα. ἐπεὶ οὖν πολλοὶ, ἐμποδίζειν ἢ νόμων ἐσφορὰς, ἢ ἀρχόντων καταστάσεις, ἐς τὸν δῆμον ἐσαγομένας, βουλόμενοι, προεπήγγελλον ὡς καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μαντευσόμενοι, ὥστε μηδεμίαν ἐν αὐτῇ κύρωσιν τὸν δῆμον σχεῖν· φοβηθεὶς δὲ ὁ Κλώδιος μὴ, γραψαμένου αὐτοῦ τὸν C Κικέρωνα, ἀναβολήν τε τινὲς ἐκ τοῦ τοιούτου καὶ τριβὴν τῇ δίκῃ ἐμποιήσωσιν, ἐσήνεγκε μηδένα τῶν ἀρχόντων ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς ψηφίσασθαί τι τὸν δῆμον ἀναγκαῖον εἴη, τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γινόμενα παρατηρεῖν. τοιαῦτα μὲν τότε ἐπὶ τὸν Κικέρωνα συνέγραψε. καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος συνεὶς τὸ γινόμενον, Λούκιον Νίννιον Κουάδρατον δήμαρχον ἀντιστῆναι πᾶσι σφίσιν ἀντιπαρεσκεύασεν, ἔδεισε μὴ καὶ θόρυβος ἐκ τούτου καὶ διατριβή τις γένηται, καὶ ὑπῆλθεν αὐτὸν ἀπατήσας. D προδιομολογησάμενος γὰρ αὐτῷ, μηδ' ὁτιοῦν, ἂν μηδὲν τῶν νομοθετουμένων ἐμποδίσῃ, κατ' αὐτοῦ γράψειν, ἔπειτα τὴν ἡσυχίαν καὶ ἐκείνου καὶ τοῦ Ννιίου ἄγοντος, διενομοθέτησεν αὐτὰ, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τῷ Κικέρωνι ἐπεχείρησε. καὶ ὁ μὲν οὕτω, καίτοι φρονιμώτατος ἀξιῶν εἶναι, τότε ὑπὸ τοῦ Κλωδίου (εἴγε ἐκεῖνον, ἀλλὰ μὴ τὸν Καίσαρα, τούς τε ἄλλους τοὺς μετ' αὐτῶν συνεστηκότας δεῖ λέγειν) ἠπατήθη. ὁ δὲ δὴ νό- E μος ὃν μετὰ ταῦτα ὁ Κλώδιος ἐσήνεγκεν, ἄλλως μὲν οὐκ ἐδόκει ἐπ' αὐτῷ τίθεσθαι (οὐδὲ γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶχεν) ἀλλὰ κατὰ πάντων ἁπλῶς τῶν πολιτῶν τινα ἄνευ τῆς τοῦ δήμου καταγνώσεως ἀποκτεινόντων ἢ καὶ ἀπεκτονότων συνεγέγραπτο) ἔργῳ δὲ ἐπ' αὐτὸν ὅτι μάλιστα 41

συνέγραφεν. ἔφερε μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν βουλήν, ὅτι τοῖς τε ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, δι' ἧσπερ καὶ τὰ τοιαῦτα σφίσι ποιεῖν ἐξὸν ἐγίνετο, προσετετάχει, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τοῦ Λεντούλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τότε θανατωθέντων κατεψήφιστο. οὐ μέντοι ἀλλ' ὁ Κικέρων, ἐπειδὴ καὶ ἐσηγγέλκει περὶ αὐτῶν, καὶ ἐσηγεῖτο ἀεί, καὶ ἐπεψηφίκει, καὶ τέλος καὶ τὴν τιμωρίαν σφῶν διά γε τῶν τὰ τοιαῦτα ὑπηρετούντων ἐπεποίητο, καὶ τὴν αἰτίαν μόνος ἢ καὶ μάλιστα ἔοικε. καὶ διὰ τοῦτο τά τε ἄλλα ἰσχυρῶς αὐτῷ ἀντέπραξατε, καὶ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα ἀπορρίψας, ἐν τῇ ἱππάδι περιενόστει· πάντας τε τοὺς δυναμένους οὐχ ὅπως τῶν ἐπιτηδείων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν, καὶ μάλιστα τόν τε Πομπήιον καὶ τὸν Καίσαρα, (ἅτε μηδὲ τὴν ἔχθραν αὐτοῦ προσποιουμένους) καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὁμοίως περιιὼν ἐθεράπευε. (ἐβούλοντο γὰρ καὶ ἐκεῖνοι μήτε τὸν Κλώδιον αὐτοὶ παρεσκευακέναι, μήτε τοῖς γεγραμμένοις ὑπ' αὐτοῦ ἀρέσκεσθαι δοκεῖν) τοιάνδε τινὰ ἐπὶ τὸν Κικέρωνα ἀπάτην, σφίσι μὲν εὐπρεπῆ, ἐκείνῳ δὲ δὴ ἀφανῆ, προσεξεῦρον. ὁ μὲν γὰρ Καῖσαρ ὑπείκειν αὐτῷ συνεβούλευε, μὴ καὶ κατὰ χώραν μείνας ἀπόληται. καὶ ἵνα γε μᾶλλον ὑπ' εὐνοίας τοῦτο ποιεῖν πιστευθῇ, ὑποστρατήγῳ οἱ χρήσεσθαι ὑπισχνεῖτο, ὅπως μὴ μετ' ὀνείδους, ὡς καὶ ὑπεύθυνος ὤν, ἀλλ' ἐπί τε ἀρχῆς καὶ μετὰ τιμῆς ἐκποδὼν δὴ τῷ Κλωδίῳ γένηται. ὁ δὲ δὴ Πομπήιος τούτου μὲν αὐτὸν (τό, τε πρᾶγμα ἀπόδρασιν ἄντικρυς ὀνομάζων, καὶ ἐς τὸν Καίσαρα, ὥστε καὶ κατ' ἔχθραν οὐκ ἐπιτηδείως οἱ συμβουλεύοντα, ὑποσημαίνων) ἀπέτρεπε· γνώμην δὲ ἐδίδου καταμεῖναι, καὶ ἑαυτῷ τε ἅμα καὶ τῇ βουλῇ μετὰ παρρησίας βοηθῆσαι, τόν τε Κλώδιον εὐθὺς ἀμύνασθαι. οὔτε γὰρ διαπράξασθαί τι αὐτὸν παρόντος τε ἐκείνου καὶ ἐναντιουμένου δυνήσεσθαι ἔλεγε, καὶ προσέτι καὶ δώσειν καὶ ἑαυτοῦ τι πρὸς τοῦτο συμπράξαντος. τοιούτοις αὐτῷ λόγοις λεγόντων, οὐχ ὅτι ἐναντία ἀλλήλοις ἐγίνωσκον, ἀλλ' ἵν' ἐκεῖνον ἀνυπόπτως ἀπατήσωσι, τῷ Πομπηίῳ προσέθετο. οὔτε γὰρ προϋπώπτευέ τι ἐς αὐτόν, καὶ ἐπίστευε πάντως ὑπ' αὐτοῦ σωθήσεσθαι.

A occiderent, aut occidissent. Atqui ita totus etiam senatus impetebatur, qui & consulibus custodiam vrbis, quæ secum eius rei potestatem trahit, commiserant: & ipsi deinde Lentulum, aliósque, de quibus eo tempore supplicium capitis sumptum est, condemnauerant. At verò Cicero, qui & accusauerat eos, & de iis retulerat, quíque decretum fecerat, denique per lictores supplicio eos affecerat, vel solus vel præ reliquis causam sustinebat. Igitur cùm o-
B mni conatu Clodio restitit, tum senatoria veste abiecta, equitis habitu sumpto, circumiuit: potentem quemque, non modò sibi fauentem, sed etiam aduersarium, præcipuè verò Pompeium ac Cęsarem, (quippe qui inimicitiã nequaquam præ se ferebant) interdiu noctúque accedens, orabat vt sibi præsidio essent. Atque hi quidem, simulantes neque Clodium à se summissum, & leges eius sibi displicere, eam fraudem aduersus Ciceronem excogi-
C tauerant, quæ & illum lateret, & sibi dedecori non esset.

Cęsar & Pompeius qua fraude aduersus Ciceronẽ sint vsi.

Nam Cæsar Ciceroni consilium dedit vt se subduceret, néve ad vrbem manendo, in perniciem deueniret. id quo magis ex beneuolentia consulere videretur, legato se eo vsurum dixit, vt iam non tanquam reus cum ignominia, sed honestè & cum imperio Clodium subterfugeret. Contrà Pompeius id quidem apertè esse fugam dicebat: ídque consilii
D Cæsarem inimico animo insidiandíque per occasionem causa dedisse innuebat: ipse autem suadebat vt maneret ad vrbem, ac pro se & senatu rectà propugnaret, Clodiúmque vlcisceretur, qui eo præsente atque repugnante nihil assecuturus esset: ad hoc suam quoque opem & auxilium pollicebatur. Hęc ita inter se diuersa Cæsar ac Pompeius consulebant, non quòd sententiis ipsi dissiderent, sed vt Ciceronem nihil tale suspicantem in
E fraudem adducerent. Isque Pompeio accessit, quem in nulla suspicione habebat, & in quo certum sibi suæ salutis præsidium collocabat:

quippe & eum plurimi in honore verecundiáque habebant: & multos in summo periculo versantes partim iudicibus partim ipsis accusatoribus eripuerat. Ad hæc Clodium, Pompeio affinitate olim iunctum, quique sub eo aliquantum temporis meruerat, nihil contra sententiam Pompeii acturum arbitrabatur. Iam Gabinium haud dubiè in potestate Pompeii futurum sperabat, qui eo plurimum vtebatur: itémque Pisonem, cùm propriæ humanitatis causa, tum verò propter affinitatem quam is cum Cæsare coniunctam habebat. Hæ cogitationes Ciceronem permouere, hominem alioquin plus satis confidentem, vt in spem erectus se superiorem futurum, fugæ indicta causa faciendæ consilium repudiaret: veritus ne malè sibi conscius aliò concessisse existimaretur. Igitur Cæsari gratiis actis, Pompeii sententiam secutus est: atque in hanc coniectus fraudem, ita se comparauit vt longè superiorem se inimicis futurum confideret. Præterea equites etiam in Capitolium conuenerunt, ac deprecatores pro Cicerone ad consules & senatum, cùm alios ex suo ordine, tum Q. Hortensium & C. Curionem, senatorios viros, miserunt. Ninnius quoque Ciceroni cùm aliâs astitit, tum populum quoque vt vestem tanquam in publica calamitate mutarent, hortatus est. idque multi etiam senatores fecerunt: neque prius destiterunt quàm edicto consulum prohibiti sunt. Verumenimuero potentia aduersariorum Ciceronis maior fuit. nam neque Ninnio cum populo agendi de Cicerone Clodius potestatem permisit: & Gabinius equites ab accessu ad senatum impediuit: idémque vnum ex his, quòd vehementius instaret, reipublicæ administratione eiecit. Hortensium autem & Curionem, quòd coeuntibus equitibus affuissent, legationémque in se recepissent, criminatus est: eósque Clodius in plebem productos per certos homines quos ad id præparauerat, verberibus huius legationis causa concîdit. Secundum hæc Piso, etsi bene erga Ciceronem affectus videbatur, eique consilium dederat, quoniam aliter saluus esse minimè posset, vt suũ ipsius interitum fuga euitaret: tamẽ ira cõmoto ob

Cicero, homo plus satis confidens.

Vestis ob Ciceronis calamitatem mutata.

Cicero ab aduersariis superatus in exiliũ abit.

Gabinius.

L. Pisonis sententia.

A τῶν τε γὰρ ἄλλων πολλοὶ καὶ ᾐδοῦντο αὐτὸν καὶ ἐτίμων· ὥστε καὶ κινδυνεύοντας συχνούς, τοὺς μὲν παρὰ τῶν δικαστῶν, τοὺς δὲ καὶ παρ' αὐτῶν 42
τῶν κατηγόρων ῥύεσθαι. καὶ ὁ Κλώδιος, ἅτε καὶ ἐν γένει ποτὲ αὐτῷ γενόμενος, καὶ συστρατεύσας ἐπὶ πολὺν χρόνον, οὐδὲν ὅ,τι οὐ κατὰ γνώμην αὐτοῦ ἐδόκει ποιήσειν. τόν τε Γαουίνιον ἄντικρυς, ἅτε καὶ πάνυ φίλον αὐτῷ ὄντα, καὶ τὸν Πίσωνα, ἀπό τε τῆς ἐπιεικείας, καὶ διὰ τὴν τοῦ Καίσαρος συγγένειαν, ὑπάρξειν οἱ προσε-
B δόκησε. τούτοις οὖν τοῖς λογισμοῖς κρατήσειν ἐλπίσας (καὶ γὰρ ἐθάρσει παρὰ λόγον, ὥσπερ ἀνεξετάστως ἐδεδίει) καὶ φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐκ πονηροῦ συνειδότος τὴν ἀποδημίαν πεποιῆσθαι δόξῃ, τῷ μὲν Καίσαρι χάριν δή τινα ἔχειν ἔλεγε· τῷ δὲ δὴ Πομπηΐῳ ἐπείσθη. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἀπατηθεὶς, παρεσκευάζετο ὡς καὶ πολὺ τῶν ἐχθρῶν ὑπεροίσων. πρὸς γὰρ δὴ τοῖς εἰρημένοις, οἵ τε ἱππεῖς συνελθόντες ἐς τὸ Καπιτώλιον, πρέσβεις ὑπὲρ αὐτοῦ πρός τε
C τοὺς ὑπάτους καὶ τὴν γερουσίαν, ἄλλους τέ τινας ἐκ σφῶν, καὶ βουλευτάς, τόν τε Ὀρτήσιον τὸν Κύιντον καὶ Γάϊον Κουρίωνα ἔπεμψαν· καὶ ὁ Νίννιος τά τε ἄλλα αὐτῷ συνήρετο, καὶ τὴν ἐσθῆτα τῷ πλήθει, ὡς καὶ ἐπὶ τινὶ κοινῇ συμφορᾷ, μεταβάλλειν παρῄνεσε. καὶ πολλοὶ τοῦτο καὶ τῶν βουλευτῶν· καὶ οὐ πρότερόν γε μετεβάλλοντο, πρὶν τοὺς ὑπάτους σφίσι διὰ προγραφῆς ἐπιτιμῆσαι. ἀλλ' ἦν γὰρ τὰ τῶν ἀντιστασιωτῶν αὐτοῦ δυνατώτερα· οὔτε ὁ Κλώ-
D διος χρηματίσασθαί τι ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ Νιννίῳ ἐπέτρεψεν, οὔτε Γαβίνιος τὴν πρόσοδον τοῖς ἱππεῦσιν ἐς τὴν βουλὴν ἔδωκεν· ἀλλὰ καὶ ἕνα τινὰ αὐτῶν, ὡς πολὺς ἐνέκειτο, καὶ ἐκ τῆς πολιτείας ἐξήλασε, τῷ τε Ὀρτησίῳ καὶ τῷ Κουρίωνι, ὅτι καὶ ἀθροισθεῖσι σφίσι συνεγένοντο, καὶ τὴν πρεσβείαν ὑπέστησαν, ὑπεκάλει. καὶ αὐτοὺς ὁ Κλώδιος ἐς τὸ πλῆθος ἐσαγαγὼν, πληγαῖς ἐπὶ τῇ πρεσβείᾳ διά τινων προπαρεσκευασμένων συνέκοψε. καὶ μετὰ ταῦ-
E τα ὅ,τε Πίσων, καίπερ εὐνοϊκῶς τῷ Κικέρωνι δοκῶν ἔχειν, καὶ συμβουλεύσας γε αὐτῷ, ὡς ἑώρα ἀδύνατον ὂν ἄλλως αὐτὸν σωθῆναι, προεξελθεῖν, ὅμως ἐπειδὴ διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ὠρ-

γίεθη, παρῆλθεν ἐς τὴν ἐκκλησίαν ὅτε πρῶτον ἠδυνήθη (τὰ γὰρ πολλὰ ἠρρώστει) καὶ πυθόμενος τοῦ Κλωδίου τινὰ γνώμην περὶ τῶν γεγραμμένων ἔχοι, εἶπεν ὅτι, οὐδέν μοι οὕτω μόνον οὐδὲ σκυθρωπὸν ἔργον ἀρέσκει. καὶ ὁ Γαουίνιος ἐρωτηθεὶς τὸ αὐτὸ τοῦτο, οὐχ ὅπως ἐκεῖνον ἐπῄνεσεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱππέων τῆς βουλῆς προσκατηγόρησεν. ὁ μέντοι Καῖσαρ (ἔξω γὰρ τοῦ τείχους ὁ Κλώδιος) δι' αὐτόν, ἐπειδήπερ ἐξεστράτευτο, τὸν ὅμιλον συναγαγὼν, καὶ ἐκεῖνον ἐπιγνώμονα τῶν γεγραμμένων ἐποιήσατο. τὴν μὲν γὰρ παρανομίαν τὴν περὶ τὸν Λέντουλον πραχθέντων κατεψηφίσατο· τὴν μέντοι τιμωρίαν τὴν ἐπ' αὐτοῖς γραφομένην οὐκ ἐδοκίμασεν. ὅσα μὲν γὰρ περὶ τῶν τότε γενομένων ἐφρόνησε, πάντας εἰδέναι ἔφη· (τὴν γὰρ σώζουσαν σφᾶς ψῆφον δεδωκὼς ἦν) οὐ μὴν καὶ προσήκειν ἐπὶ τοῖς παρεληλυθόσι τοιοῦτόν τινα νόμον συγγράφεσθαι. Καῖσαρ μὲν ταῦτ' εἶπε· Κράσσος δὲ διὰ μὲν τοῦ υἱέος βοήθειάν τινα τῷ Κικέρωνι ἐνεδείκνυτο, αὐτὸς δὲ τὰ τοῦ πλήθους ἔπραττε. καὶ ὁ Πομπήιος ὑπισχνεῖτο μὲν αὐτῷ τὴν ἐπικουρίαν· σκήψεις δέ τινας ἄλλοτε ἄλλας ποιούμενος, καὶ ἀποδημίας συχνὰς ἐπίτηδες στελλόμενος, οὐκ ἐπήμυνεν. ἰδὼν οὖν ταῦτα ὁ Κικέρων, καὶ φοβηθεὶς, αὖθις ἐπεχείρησε μὲν ὅπλα ἄρασθαι (τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τὸν Πομπήιον φανερῶς προεπηλάκιζε) κωλυθεὶς δὲ ὑπό τε τοῦ Κάτωνος καὶ τοῦ Ὁρτησίου, μὴ καὶ ἐμφύλιος ἐκ τούτου πόλεμος γένηται, τότε δὴ καὶ ἄκων, μετά τε αἰσχύνης καὶ μετὰ κακοδοξίας (ὡς καὶ ἐκ τοῦ συνειδότος ἐθελοντὴς πεφευγώς) μετέστη. πρὶν δὲ δὴ ἀφορμῆσαι, ἔς τε τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ ἀγαλμάτιόν τι Ἀθηνᾶς ἀνέθηκε, Φυλακίδα αὐτὴν ὀνομάσας. ὑπεξῆλθε δὲ ἐς Σικελίαν.
43 προστάτης τε γὰρ αὐτῆς ἐγεγόνει, καὶ ἐλπίδα πολλὴν ἔν τε τοῖς δήμοις καὶ ἐν τοῖς ἰδιώταις τῷ τε ἄρχοντι αὐτῶν εἶχε, τιμηθήσεσθαι. φυγόντος δ' αὐτοῦ, ὁ νόμος τὸ κῦρος, οὐχ ὅπως οὐκ ἐναντιωθέντος τινός, ἀλλὰ καὶ σπουδασάντων ἄλλων τε καὶ αὐτῶν ἐκείνων οἳ ὑπὲρ τοῦ Κικέρωνος ἐν τοῖς πρώτοις πράττειν ἐδόκουν, ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐκποδὼν ἐγεγόνει, ἔλαβε· καὶ ἥ τε οὐσία αὐτοῦ

hæc Cicerone, vt primùm per valetudinem (qua plerunque vtebatur infirma) potuit, in concionem progressus, interrogatúsque à Clodio, quid de lege sentiret, respondit, nullum sibi adeo sæuum atque inhumanum factum probari. Similiter Gabinius interrogatus, non modò Ciceronem non laudauit, sed etiam equites apud senatū accusauit. Iam Cæsar milites extra vrbem in expeditione habebat: igitur eius causa Clodius concionem extra mœnia conuocauerat, vt eum legis suæ approbatorem haberet. Is igitur Cæsar ea quæ cōtra leges in Lentulum erant acta, damnauit: pœnam verò quam lex ei actioni irrogabat, non probauit: & quæ de toto eo negotio sensisset, ea omnibus nota esse dicebat (se enim sententiam pro eorum salute tum tulisse) interim tamen non conuenire, vt de rebus præteritis talis lex feratur. Atque hæc Cæsaris fuit sententia. Crassus autem per filium suum Ciceroni opem tulit, ipse populi studium sectans. At verò Pompeius, qui auxilium promiserat, crebras excusationes afferens, deditáque opera crebras profectiones peregre suscipiens, Ciceronem destituit. Is itaque quum ea videret, atque in metu esset, ad arma sumenda se conuertit, manifestò & aliis & ipso Pompeio per cōtumeliam traductis. Prohibitus autem à Catone & Hortensio, ne bellum intestinum ea res concitaret, ita demum inuitus cum dedecore, neque sine infamia, (perinde acsi conscientia sua victus voluntarium exilium subiisset) vrbe excessit. Prius tamen quàm discederet, in Capitolium ascendens, simulacrum quoddam Mineruæ, quam custodem appellabat, consecrauit. Contulit autem se in Siciliam, cuius aliquando patronus fuerat: multúmque spei & in populis & in priuatis hominibus, ipsóque præfecto, habebat, se ibi quum honore futurum. Profecto in exilium Cicerone, statim lex, non modò nemine iam resistente, sed summo omnium studio confirmata est: iique adeo qui præcipuè Ciceronis rebus fauere antè putabātur, vt primùm is è medio abiit, eam approbauerunt. Igitur facultates eius publi-

Gabinij sententia.

Cæsaris sententia.

Crassus per filium sum Ciceroni opem fert.

Pompeius Ciceronem destituit.

Cicero arma missa faciens in exiliū proficiscitur.

Ciceronis bona publicata.

PHILISCI COLLOQVIVM CVM CIC.

catæ, ædésque eius tanquã hostis solo æquatæ: & earum area tẽplo Libertatis consecrata est. Cicero autem exilio damnatus est, mansióque in Sicilia abnegata: iussusque abesse à Roma vltra CCCCLXVIII millia passuum: prætereáque edictum vt si intra eos fines veniret, & ipse, & qui eũ suscepissent, impunè à quouis occidi possent. Itaque Cicero in Macedoniam transiit, ibíque in luctu vitam egit. Ibi cum eo Philiscus quidam cõgressus, qui etiam Athenis cum eo consuetudinem habuerat? NON te, ô Cicero, pudet (inquit) ita lamentari, ac muliebribus affectibus indulgere? Equidem nunquam te ad tãtam animi molliciem redactum iri existimabam, qui multis ac variis disciplinis imbutus esses, multísque ipse cõsuluisses. Ad hæc Cicero, Atqui longè aliud est, ô Philisce, pro aliis verba facere, quàm sibi ipsi consulere. Nam quæ pro aliis dicimus, ea quum à recta atque integra ratione proficiscantur, vtique vim suam obtinẽt: verùm animus, vbi quis eum morbus occupauit, obtũditur, caligóque ei offunditur, ita vt nihil idoneũ excogitare possit. Itaque vetus illud rectissimè dictum est, Facilius esse alios adhortari quàm seipsum contra aduersas res obfirmare. Humanæ tu quidem (inquit Philiscus) naturæ consentanea dicis: atqui te tanta intelligentia vsum, ita ad sapientiam exercitatum, ita imparatum ad humanos casus fore nunquam sperabam, vt non, si quid inopinatum obtigisset, ad id præmunitus esses. Nunc quum in eum locum res tuæ deductæ sint, quid obstat quin ego tecum ea quæ ad rem faciant disputans, aliquid tibi vtilitatis afferam: ac quemadmodum ii qui alios in oneribus baiulandis adiuuant, eos leuant, ita ego quoque tuam tibi calamitatem leuiorem reddam: idque tanto minori labore, quòd ne minimam quidẽ eius partem in me sum recepturus. Neque dedignaberis (vt opinor) aliorum cõsolationes. nam si ad hoc tu tibi ipse sufficeres, nihil profectò meo sermone opus esset: nũc perinde tibi euenit, ac si Hipocrates, aut Democedes, aliúsve quispiam præstãtissimorũ medicorũ morbo ægrè

Philisci longũ cum Cicerone colloquium, consolari eum volentis.

Alios adhortari facilius, quã seipsum contra res aduersas obfirmare.

A ἐδημεύθη, καὶ ἡ οἰκία, ὥσπερ τινὸς πολεμίου, κατεσκάφη· τό, τε ἔδαφος αὐτῆς ἐς νεὼν Ἐλευθερίας ἀνέθηκαν. αὐτῷ τε ἐκείνῳ ἥ τε φυγὴ ἐπετιμήθη, καὶ ἡ ἐν τῇ Σικελίᾳ διατριβὴ ἀπερρήθη. τρισχιλίους τε γὰρ καὶ ἑπτακοσίους καὶ πεντήκοντα σταδίους ὑπὲρ τὴν Ῥώμην ὑπερωρίσθη· καὶ προσεπεκηρύχθη ἵν', εἰ δή ποτε ἐντὸς αὐτῶν φανείη, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὸν ἀνατὶ διόλωνται. καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν Μακεδονίαν διὰ τοῦτο μετέστη, καὶ ἐκεῖ διετέλεσεν ὀδυρόμενος· B ἐντυχὼν δ' αὐτῷ Φιλίσκος τις ἀνήρ, ἔν τε ταῖς Ἀθήναις συγγεγονώς οἱ, καὶ τότε κατὰ τὴν τύχην συντυχών, Οὐκ αἰσχύνῃ (ἔφη) ὦ Κικέρων, θρηνῶν καὶ γυναικείως διακείμενος; ὡς ἔγωγε οὔποτ' ἄν σε προσεδόκησα οὕτω μαλακισθήσεσθαι, πολλῆς μὲν παιδείας καὶ παντοδαπῆς μετεσχηκότα, πολλοῖς δὲ καὶ συνηγορηκότα. Καὶ ὃς ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλ' οὐδέν τοι ὅμοιόν ἐστιν, ὦ Φιλίσκε, ὑπὲρ C ἄλλων τέ τινα λέγειν καὶ ἑαυτῷ συμβουλεύειν. τὰ μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων λεγόμενα, ἀπὸ ὀρθῆς καὶ ἀδιαφθόρου τῆς γνώμης προϊόντα, καιρὸν ἐς τὰ μάλιστα λαμβάνει· ὅταν δὲ δή πάθημά τι τὴν ψυχὴν καταλάβῃ, θολοῦται καὶ σκοτοῦται, καὶ οὐδὲν δύναται καίριον ἐννοῆσαι. ὅθεν που πάνυ καλῶς εἴρηται ὅτι ῥᾷον παραινέσαι ἑτέροις ἐστίν, ἢ αὐτὸν παθόντα καρτερῆσαι. Λέγεις μέν τι (ἔφη ὁ Φιλίσκος) ἀνθρώπινον· οὐ μέντοι καὶ ἠξίουν σέ, D τοσαύτην μὲν φρόνησιν κεκτημένον, τοσαύτην δὲ σοφίαν ἠσκηκότα, μὴ οὐ προπαρεσκευάσθαι πρὸς πάντα τὰ ἀνθρώπινα· ἵν' εἴ τι καὶ παράλογόν σοι προσπέσοι, μήτοιγε καὶ ἄφρακτόν σε εὕροι. ἐπεὶ δ' οὖν ἐν τούτῳ καθέστηκας, καὶ γὰρ ἄν τι ὠφελήσαιμί σε, διαλεξάμενός τι τῶν προσφόρων· ἵν' ὥσπερ οἱ τὰ φορτία συναιρόμενοί τισιν, ἐπικουφίζουσιν αὐτούς, καὶ ἐγώ σοι τὸ πάθος τοῦτο ἐπελαφρύναιμι· τοσούτῳ ῥᾷον ἐκείνων, ὅσῳ μηδὲ τὸ E βραχύτατον αὐτοῦ μεταλήψομαι. οὐ γάρ που ἀπαξιώσεις παραμυθίας τινὸς παρ' ἑτέρου τυχεῖν. εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης ἑαυτῷ ἦσθα, οὐδὲν ἂν ἡμῖν τῶν λόγων τούτων ἔδει· νῦν δ' ὅμοιον πέπονθας ὥσπερ εἰ Ἱπποκράτης, ἢ Δημοκήδης, ἢ ἄλλος τις τῶν πάνυ ἰατρῶν, νοσήματί τι δυσιάτῳ περιπε-

» τῶν ἀκρατείας χρεὼς πρὸς τὴν ἄκεσιν αὐτοῦ A
» προσδεηθῇ. Ἀλλ' εἴ γέ τινα (ἔφη ὁ Κικέ-
» ρων) τοιοῦτον ἔχεις λόγον, ὥστε τὴν ἀχλὺν μου
» ταύτην ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀφελεῖν, καὶ ἐς τὸ ἀρ-
» χαῖον με φῶς ἐπαναγαγεῖν, ἑτοιμότατός εἰ-
» μι ἀκούειν. ὥσπερ γὰρ τῶν φαρμάκων, οὕτω
» δὴ καὶ τῶν λόγων καὶ διαφοραὶ πολλαὶ καὶ
» δυνάμεις ποικίλαι εἰσίν. ὥστ' οὐδὲν θαυμα-
» στὸν εἰ καὶ ἐμὲ τὸν λαμπρὸν ἔν τε τῇ γερουσίᾳ
» καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῖς τε δικαστηρίοις,
» σοφίᾳ τινὶ καταιονήσειας. Φέρε οὖν (εἶπεν ὁ B
» Φιλίσκος) ἐπειδήπερ ἀκούειν ἕτοιμος εἶ, σκε-
» ψώμεθα πρῶτον μὲν εἰ κακὰ ὡς ἀληθῶς ἐστι
» ταῦτα τὰ περιεστηκότα σε· ἔπειτα δὲ, τίνα τρό-
» πον αὐτὰ ἀκεσόμεθα. ἐγὼ τοίνυν πρῶτον μὲν
» ἁπάντων ὁρῶ σε ὑγιαίνοντα τῷ σώματι, καὶ
» εὖ μάλα ἐρρωμένον· (ὅπερ που πρῶτον κατὰ
» φύσιν ἀγαθὸν ἐστιν ἀνθρώποις.) ἔπειτα δὲ τὰ
» ἐπιτήδεια αὐτάρκη κεκτημένον, ὥστε μήτε
» πεινῆν μήτε διψῆν, ἢ ῥιγοῦν, ἢ καὶ ἄλλο τι ἄ-
» τοπον ὑπ' ἀπορίας ὑπομένειν. ὃ δὴ καὶ δεύ- C
» τερον εἰκότως ἄν τις ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ φύσει
» θείη. ὅταν γὰρ τινὶ ἥ τε τοῦ σώματος σύστασις εὖ τε
44 » ἔχῃ, καὶ διαρκεῖν ἀφροντιστῶν δύνηται, πάντα
» τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπιβάλλοντα καρποῦ-
» ται. Ὁ οὖν Κικέρων ὑπολαβὼν ἔφη, Ἀλλ'
» οὐδὲν τῶν τοιούτων ὄφελός ἐστιν, ὅταν που τὴν
» ψυχὴν λυπῇ τι καὶ δάκνῃ. πολλῷ γὰρ πλεί-
» ονα αἱ ἐκείνης φροντίδες ταλαιπωροῦσί τινα,
» ἢ αἱ τοῦ σώματος εὐπάθειαι τέρπουσιν. ὥσπερ
» καὶ ἐγὼ νῦν οὐδὲν οὔτε τῆς τοῦ σώματος ὑγιείας D
» προτιμῶ, νοσῶν γε τὴν γνώμην, οὔτε τῆς τῶν
» ἐπιτηδείων εὐπορίας· πολλῶν γὰρ ἀπεστέρη-
» μαι. Καὶ ὃς, Καὶ τοῦτό σε (ἔφη) λυπεῖ; εἰ μὲν
» γὰρ ἐνδεήσεσθαι τῶν ἀναγκαίων ἔμελλες, λό-
» γον ἄν τινα εἶχεν, ἄχθεσθαί σε τοῖς ἀπολω-
» λόσιν· εἰ δὲ ἔκπλεα σοὶ πάντα τὰ ἐπιτήδεια
» ὑπάρχει, τί ἀνιᾷ; ὅτι μὴ καὶ πλείω κέκτησαι;
☞ » πᾶν γὰρ τὸ ὑπὲρ τὴν χρείαν τινὶ ὂν, περιττόν
» ἐστι, καὶ ἐν τῷ ἴσῳ καὶ παρὸν καὶ ἀπὸν καθέ-
» στηκεν. ἐπεί τοι καὶ πρότερον οὐδὲν δή που τοῖς E
» μὴ ἀναγκαίοις ἐχρῶ. ὥστε καὶ τότε μὴ εἶναι ὧν
» μὴ ἐχρῄζες, ἢ καὶ νῦν εἶναι ὧν μὴ δέῃ, νόμιζε. καὶ γὰρ

sanabili depreheńsus, ad eum curandum alieno auxilio egeat. Equidem (inquit Cicero) si talem orationem habes, qua caliginem istam ab animo meo remoueas, ac me in pristinam lucem reducas, paratissimum me ad eam audiendum habes. Quemadmodum enim medicamentorum, sic orationum etiam cùm multæ sunt differentiæ, tum variæ vires: vt mirum non sit, me, qui in senatu, concionibus, iudiciisque præclarus fui, aliqua sapientia tamen à te imbui. Tum Philiscus, Agedum, quando ad audiendum paratus es, id primùm cõsideremus, sintne hæc verè mala quæ te nunc circumstant: deinde videamus quo pacto his mederi queamus. Primò omnium ego te (quod nimirum natura primum est bonum homini) sanum corpore, & firma valetudine præditum video. Deinde quæ ad vitam sustentandam faciunt, ea tibi affatim adsunt: vt neque famem propter penuriam perferre opus habeas, neque sitim, neque frigus, neque quicquam aliud mali: quod sanè secundum à naturæ donis bonũ hominis meritò quis dixerit. Nam siquis corpore bene sano vtatur, vitámque ducere sine curis possit, is omnium eorum quæ ad felicitatem faciunt, fructus sentit. At verò (excipit Cicero) hæc omnia nihil pró sunt, vbi animo ægre est, ísque re aliqua mordetur. Longè enim maiorem animi solicitudines miseriam, quàm voluptates corporis delectationem homini afferunt. quomodo nunc ego nec corporis sanitatem magni æstimo, quum animo laborem: nec rerum necessariarum copiam, quum plurimis sim spoliatus. Hæccine (inquit Philiscus) tibi dolorem afferunt? Equidem si iis quæ ad viuendum necessariò requiruntur, carendum tibi in posterum esset, causam haberes cur amissas res mœreres: at quoniam ea tibi omnia abundè suppetunt, quid est quod tibi molestiam afferat? Omne enim id quod præter ea quæ necessaria habemus, possidetur, superfluum est, in nullóque discrimine, adsitne vel absit, ponẽdum. Ergo quoniam antehac etiam iis quæ necessaria non erant, vsus non es, ea aut tunc quoque tibi nõ adfuisse, aut etiamnum talia esse, quibus non indigeas, existimare debes. Etenim

Philisci colloquium cum Cic.

Orationis variæ vires.

Bonum primũ homini quod det natura.

Bonum secundum homini quod det natura.

☞ Abundantia.

Philisci Colloquium cum Cic. pleraque non à maioribus tuis acce-
peras, vt eo nomine maior tibi ratio
eorum habenda esset: sed lingua tua
orationibúsque tibi parta, iisdém-
que amissa sunt. Itaque te indignari
nō decet, si, quo modo ea quæsiuisti,
eodem perdidisti. Ita enim nauicu-
Iacturas nautæ cur minus ęgrè ferant. larii quoque, quum frequēter iactu-
ram faciant, id non ægerrimè ferūt:
prudēter, vt arbitror, reputātes secū
à mari sibi ea eripi quæ antea idem
dedisset. Ac de his quidem satis. Ita
enim statuo, homini ad felicitatem
sufficere, vt quæ ad vsum vitæ opus
sunt, omnia possideat, neque vllius
rei qua ad se sustentandum corpus
indiget, destituatur: omne autem
superuacaneum, curas, negotia, &
multorum inuidiam secum trahere
existimo. Quoniam verò nullum
fructum bonorum corporis esse di-
cis, nisi animo etiam bene sit, verū
id ego esse sentio. namque fieri non
potest vt animo malè affecto non
corpus etiā vnà laboret. Verumta-
men lōgè faciliorem esse rationem
arbitror curandi vt animo rectè va-
leamus, quàm vt corpore. Corpus
Corporis & animi comparatio. enim, vt ex carne compactum, mul-
tis per se incommodis obuium est,
multo autem numinis auxilio indi-
get: contrà animus, cuius diuinior
est natura, minori opera compo-
ni instituíque potest. Videamus er-
go, si lubet, quæ bona animi tibi ad-
sint, aut quid mali eum occupaue-
rit. Equidem te inter omnes mor-
tales prudentia præstare video. cu-
ius rei argumenta habeo, quòd ea
quæ vel senatui vel populo consu-
Orationis virtutes. luisti, plerunque persuasisti: pluri-
mum autem priuatos homines tuo
patrocinio iuuisti. Deinde iustissi-
mum te esse censeo: quippe qui
semper pro patria & amicis propu-
gnans, in certamen aduersus eos
qui iis insidias struerent, descendisti.
Hæcque adeo ipsa quæ nunc passus
es, non alia de causa tibi obtigêre,
quàm quòd pro legibus & republi-
ca dicere & facere omnia perseuera-
uisti. Iam temperātia quoque sum-
ma te prȩditum esse, documento est
In intemperātes. ipsum tuū vitæ institutum. Impossi-
bile est enim, eum qui se seruitio vo-
luptatum corporis obstrinxerit, in
publico subinde versari, & in foro
agere, nisi eorum quȩ noctu fecisset,

A οὐ πατρῷα σοὶ τὰ πολλὰ αὐτῶν γέγονεν, ὥστε
σὲ σπουδὴν ἰδιωτέραν περὶ αὐτὰ ποιεῖσθαι,
ἀλλὰ ὑπό τε τῆς γλώττης καὶ ὑπὸ τῶν λό-
γων σου πεπόρισται, δι' οὓς καὶ ἀπόλωλεν. οὔκ-
ουν ἀγανακτεῖν προσήκει, εἰ καθάπερ ἐ-
κτήθη τινά, οὕτω καὶ ἀπεβλήθη. οὐδὲ γὰρ οὐδ'
οἱ ναύκληροι πάνυ χαλεπῶς φέρουσι πολλὰ
ζημιούμενοι. λογίζεσθαι γάρ, οἶμαι, φρονί-
μως ἐπίστανται, ὅτι ἡ θάλαττα ἡ διδοῦσα σφί-
σιν αὐτά, καὶ ἀφαιρεῖται. καὶ περὶ μὲν τούτων
B ἱκανά. ἀπόχρη τε γὰρ ἀνθρώπῳ πρὸς εὐ-
δαιμονίαν τὸ τὰ ἀρκοῦντα κεκτῆσθαι, καὶ μη-
δενὸς ὧν τὸ σῶμα χρῄζει προσδεῖσθαι· νομί-
ζω καὶ πᾶν τὸ περιττὸν καὶ φροντίδας καὶ πρά-
γματα καὶ φθόνους ἔχειν ἡγοῦμαι. ἐπεὶ δὲ
ἔφησθα ὅτι οὐδεμία ἀπόλαυσις τῶν τοῦ σώ-
ματος ἀγαθῶν ἐστιν, ἂν μὴ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς
προσυπάρχῃ τινί, ἔστι μὲν ἀληθὴς ὁ λόγος·
(ἀδύνατον γάρ, κακῶς αὐτῆς ἐχούσης, μὴ οὐ
καὶ τοῦτ' αὐτῇ συννοσεῖν) ἐγὼ μέντοι πολλῷ
C ῥᾷον οἶμαι εἶναι τῆς εὐεξίας τῆς γνώμης ἐπι-
μεληθῆναί τινι, ἢ τῆς τοῦ σώματος. τοῦτο μὲν
γάρ, ἅτε καὶ σάρκινον ὄν, πολλὰ μὲν ἄτοπα ἐν
ἑαυτῷ ἔχει, πολλῆς δὲ ἐπικουρίας παρὰ τοῦ
δαιμονίου δεῖται· ἐκείνη δὲ δή, οἷα θειοτέρας
φύσεως οὖσα, καὶ ῥυθμίζεσθαι καὶ νουθετεῖ-
σθαι ῥᾳδίως δύναται. οὐκοῦν καὶ ταῦτα ἴ-
δωμεν τί τε σοὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν ἔπε-
στι, καὶ τί τῶν κακῶν προσγιγνόμενον οὐκ ἂν
ἀποτρεψαίμεθα. ὁρῶ τοίνυν ἔγωγε πρῶτον
μέν, φρονιμώτατόν σε ἀνθρώπων ὄντα (τε-
D κμήριον δέ, ὅτι πλεῖστα μὲν καὶ τὴν βουλὴν
καὶ τὸν δῆμον ἐν οἷς συνεβούλευσάς τι αὐ-
τοῖς, ἔπεισας· πλεῖστα δὲ καὶ τοὺς ἰδιώτας, ἐν
οἷς συνηγόρησας σφίσιν, ὠφέλησας) ἔπειτα
δὲ καὶ δικαιότατον. πανταχοῦ γοῦν ὑπέρ τε
τῆς πατρίδος καὶ τῶν φίλων ἀνταγωνιζόμε-
νος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν αὐτοῖς ἐξήτασαι. καὶ
αὐτά γε ταῦτα ἃ νῦν πέπονθας, οὐ δι' ἄλλο
τι συμβέβηκέ σοι, ἢ ὅτι πάνθ' ὑπὲρ τῶν νόμων
καὶ τῆς πολιτείας καὶ λέγων καὶ πράττων
E διετέλεις. καὶ μὴν ὅτι καὶ σωφροσύνης ἐς
τὰ πρῶτα ἀνήκεις, αὐτὸ τὸ ἐπιτήδευμά σου
δηλοῖ. οὐ γὰρ οἷόν τε ἐστὶ δουλεύοντά τινα ταῖς
τοῦ σώματος ἡδοναῖς, ἐν μέσῳ τε ἀεὶ φαίνε-
σθαι, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀναστρέφεσθαι, μαρτύρια

» τὰ ἡμερινὰ ἔργα τῶν νυκτερινῶν ποιούμενον. A
» οὕτω δὲ τούτων ἐχόντων, ἐγὼ μέν σε καὶ ἀν-
» δρειότατον ἁπάντων εἶναι, τοσαύτῃ μὲν ῥώμῃ δια-
» νοίας, τοσαύτῃ δὲ καὶ ἰσχύϊ λόγων χρώμενον·
» σὺ δέ, ὡς ἔοικας, αὐτὸς ἑαυτοῦ, ἐκπλαγεὶς ὅ-
» τι παρά τε τὴν ἐλπίδα καὶ παρὰ τὴν ἀξίαν ἔ-
» πταισας, παρήρησαί τι τῆς σφόδρα ἀνδρείου.
» ἀλλὰ τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀπολήψῃ. τοιούτων
» δὲ τῶν κατὰ σὲ ὄντων, καὶ εὖ μὲν ἥκοντος τοῦ σώ-
» ματος, εὖ δὲ καὶ τῆς ψυχῆς, οὐχ ὁρῶ τί τὸ λυ-
» ποῦν ἐστί σε. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ὁ Κικέ- B
» ρων ἔφη, Οὐ δοκεῖ οὖν σοι μέγα κακὸν εἶναι ἡ
» ἀτιμία καὶ φυγή; καὶ τὸ μήτ' οἴκοι διατρί-
» βειν, καὶ μετὰ τῶν φίλων εἶναι, ἀλλ' ἐκ τῆς
» πατρίδος μεθ' ὕβρεως ἐκπεπτωκότα ζῆν ἐν
» ἀλλοτρίᾳ γῇ, καὶ ἀλᾶσθαι, φυγάδα προσ-
» αγορευόμενον; καὶ γέλωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς,
» αἶσχος δὲ τοῖς οἰκείοις παρέχοντα; Οὐδαμῶς
» ἔμοιγε, εἶπεν ὁ Φιλίσκος. δύο γὰρ ὄντων ἐξ
» ὧν συνεστήκαμεν, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ
» ῥητῶν ἑκατέρῳ παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ C
» ἀγαθῶν καὶ κακῶν διδομένων, εἰ μέν τι περὶ
» ταῦθ' ἁμαρτάνοιτο, καὶ βλαβερὸν ἂν εἰκό-
» τως καὶ αἰσχρὸν νομίζοιτο· εἰ δ' ὀρθῶς ἔχοι, καὶ
» μᾶλλον ἂν ὠφέλιμον εἴη. ὃ καὶ σοὶ νῦν ὑπάρ-
» χει. τὰ γὰρ δὴ ἄλλ' ἐκεῖνα, καὶ αἱ ἀτιμίαι, καὶ
» εἰ δή τι τοιοῦτον ἕτερον, νόμῳ τε καὶ δοκήσει τι-
» νὶ καὶ αἰσχρὰ καὶ κακά ἐστι· καὶ οὐδὲν οὔτε τὸ
» σῶμα, οὔτε τὴν ψυχὴν λυμαίνεται. ποῖον μὲν
» γὰρ σῶμα εἰπεῖν ἔχοις νενοσηκός, ἢ καὶ ἀπολω-
» λός, ποίαν δὲ ψυχὴν ἀδικωτέραν ἢ καὶ ἀ- D
» μαθεστέραν γεγονυῖαν ὑπ' ἀτιμίας καὶ φυ-
» γῆς, ἢ καὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων; ἐγὼ μὲν
» γὰρ οὐχ ὁρῶ. τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι οὐδὲν σφῶν φύ-
» σει κακόν ἐστιν. ὥσπερ οὐδ' ἡ ἐπιτιμία, οὐδ' ἐν
» τῇ πατρίδι διατριβὴ φύσει χρηστή, ἀλλ' ὁ-
» ποῖα ποτ' ἂν τις ἕκαστος ἡμῶν περὶ αὐτὰ δο-
» ξάσῃ, τοιαῦτα καὶ δοκεῖ εἶναι. αὐτίκα τὴν ἀ-
» τιμίαν οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς παντελῶς ἄνθρω-
» ποι νομίζουσιν ἐπιτιμίαν· ἀλλ' ἔστιν ἃ τῶν ἔρ-
» γων ἐπαίτια παρὰ τισὶν ὄντα, παρ' ἄλλοις ἐ- E
» παινεῖται, καὶ ἕτερα πρὸς τινῶν τιμώμενα,
» πρὸς ἑτέρων κολάζεται. εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τὴν
» ἀρχὴν οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ ἔργον αὐτῆς ἴ-
» σασι. καὶ πάνυ εἰκότως· ὅσα γὰρ μὴ περισσά-

de die testimonia proferre velit. His ita habentibus, ego te fortissimum quoque esse iudicaui, qui & tantis viribus animi, & tanto sermonis robore vtebaris: verùm videris mihi ipse de statu animi deiectus infortunio, quod te præter & spem & meritum tuũ perculit, nonnihil de summa fortitudine detraxisse: quod tamen statim sis recuperaturus. Quãobrem quum tuæ res eo loco sint constitutæ, vt & corpus incolume & animum integrum habeas, haud equidem video quidnã id sit quod te dolore afficiat. Ad hæc verba Cicero, Itáne tibi ergo nõ ingens malum ignominia & exilium videtur? & domo amicorúmque conuersatione carere? patria per contumeliã eiectum, in aliena terra viuere, oberraréque, nomen extorris ferentem? risum inimicis, dedecus verò suis præbentem? Mihi verò nullo modo, inquit Philiscus. Quum enim duo sint, ex quibus constamus, animus atque corpus, qúmque vtrique horum certa tam bona quàm mala pręscripta sint à natura, si quod vitium alteri horum incidat, id necessariò & perniciosum & turpe est putandum: sin eadem rectè sese habent, potius bene nobiscum agi arbitremur. Porrò is planè tuarum nunc est rerum status. nam cætera ista, ignominiæ, & si quæ sunt id genus alia, tantùm hominum arbitrio atque opinione turpia sunt, & mala: ita vt nullum neque corpori neque animo detrimentum afferãt. Quod enim corpus mihi in morbũ incidisse, aut interiisse, aut quem animum iustitiæ sciẽtiæve damnum tulisse propter ignominiam, vel exilium, vel aliud quippiam eius generis, dicere potes? ego quidem id planè non video. atque in causa est, quòd nihil horum natura sua malũ est: sicut nec honores, aut vita in patria acta, suapte natura bona sunt: verùm omnia, eiusmodi, qualia ea vnusquisque nostrum esse iudicat. Iam nec honores, neque ignominię apud omnes homines eadem habẽtur: quinimò quæ apud alios culpãtur, eadem alii laudant: & quæ alii honore prosequuntur, ea alii supplicio afficiũt. Sũt qui omnino neque

» nomẽ, neque rẽ ipsã, quæ honor vel dedecus dicitur, norint: idq; optimo iure. quæ

PHILISCI COLLOQ. CVM CIC.

Exilium, ignominiam & similia, non esse malorum numero habẽda.

PHILISCI COLLOQ. CVM CIC.

enim humanam naturam non attingunt, ea isti ne spectare quidem ad hominem cēsent. Itaque vt proculdubio perridiculum sit, siquod iudicium aut decretum fiat, quod certum hominem ægrotare, aut inhonestum esse iubeat: eodem modo de ignominia res habet. Atque eandem rationem ego exilii esse vi-

Exilij definitio.

deo. Est enim exilium, peregrinatio quædam cum ignominia coniuncta. vnde fit vt quando ipsa ignominia per se malum non est, ne exilio quidem mali quippiam cōciliare possit. Siquidem alioquin magnus eorum est numerus, qui plurimum temporis, alii inuiti, alii sponte sua peregrinantur: nec desunt qui hinc inde obambulando totum vitæ spatium insumant, tanquā subinde omnibus locis expulsi, nec tamē id sibi damno cedere existiment. Neque verò interest quic-

Voluntas naturam rei non mutat.

quam, spontene aut inuitus quippiā facias. nec enim is qui nolens corporis exercitationi sese dedit, minus roboris eo acquiret qui vltro hoc facit: nec, qui inuitus nauicularium agit, minorem hinc fructum capit quàm qui volens. Quanquam non intelligo quomodo fieri possit vt vir prudens quicquam inuitus faciat. Itaque si in eo discrimen positum est, bené ne vel malè nobis sit, vt ea quæ volumus, libenter, quæ nolumus, inuiti faciamus, in promptu huius rei est medela. Nam, si o-

Voluntas necessitati accōmodanda.

mnia quæ aliter fieri nequeunt, volentes subeamus, neque vlli necessa-

Necessitas.

riæ rei succumbamus, iam illa etiam quæ inuitis nobis obuenire putantur, sub his comprehensa erunt. Ita-

que vetus illud rectè admodum se habet, debere nos non ea petere vt fiant quæ volentibus nobis euenirent: sed ea velle quæ ex necessitate quadam eueniunt. Neque enim vitam nostro ipsorum arbitrio ducimus, neque in nostra potestate ea sita est, sed, vt visum fuerit fortunæ, ita viuendum est: & quale fatum nostro vitæ curriculo destinatum, talem nostram quoque vitam esse necessum est. Atque hæc ita sunt, siue nos velimus, siue nolimus. Quòd si te non ignominia hæc, neque ipsum exilium affligit, sed quòd non tantùm nulla » tua in patriam iniuria, verùm etiam summis tuis in eam beneficiis extantibus, ignominia affectus, & eiectus ea es: hoc tibi reputandum est, quandoquidem ita omnino »

A πτεται τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου περιεστηκότων, »
οὐδὲ ἀνήκειν ἐς αἰσχύνην νομίζεται. ὥσπερ ἂν οὖν »
εἰ κρίσις τις, ἢ καὶ ψήφισμά τι ἐγένετο, τὸν »
δεῖνα νοσεῖν, ἢ τὸν δεῖνα αἰσχρὸν εἶναι, γελοιότα- »
τον ἂν δήπουθεν ἦν· οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀτιμίας »
ἔχει. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τὴν φυγὴν ἔ- »
γωγε ὁρῶ ὄν. ἀποδημία γάρ τις ἄτιμός ἐστιν. »
ὥστ' εἴπερ αὐτὴ καθ' αὑτὴν ἡ ἀτιμία μηδε- »
μίαν κακίαν ἔχει, οὐδὲ τῇ φυγῇ δήπου προσ- »
τρίψασθαί τι κακὸν δύναται. ἐπεὶ τήν γε »
B ἄλλως συχνοὶ πλεῖστον ἔξω χρόνον, οἱ μὲν ἄ- »
κοντες, οἱ δὲ καὶ ἑκόντες ἀποδημοῦσι, καί τινες »
καὶ πάντα τὸν βίον καταναλίσκουσι περινο- »
στοῦντες, ὥσπερ ἀεὶ πανταχόθεν ἐξελαυνόμε- »
νοι· καὶ οὐδὲν μέντοι παρὰ τοῦτο βλάπτεσθαι »
νομίζουσιν. οὐ μὴν οὐδὲ διαφέρει τι, ἑκού- »
σιον τινά, ἢ μή, τοῦτο ποιεῖν. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁ ἄ- »
κων σωμασκῶν, ἧττόν τι ἔρρωται τοῦ ἐθελοντὶ »
αὐτὸ δρῶντος· οὐδ' ὁ ἄκων ναυτιλλόμενος, »
ἥττονά τινα ὠφέλειαν τοῦ ἑτέρου κτᾶται. καὶ »
C αὐτό γε τοῦτο τὸ ἀκούσιον οὐχ ὁρῶ δυνάμενον »
ἀνδρὶ φρονίμῳ συμβῆναι. ὥστ' εἴπερ ἐν τού- »
τῳ τὸ διάφορον τοῦ τε εὖ καὶ τοῦ κακῶς πρά- »
ττειν ἐστί, τὰ μὲν ἐθελονταὶ ἑτοίμως, τὰ δὲ ἄ- »
κοντες χαλεπῶς ποιούμενοι, εὐθεράπευτον. »
ἐὰν γάρ τοι πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἑκούσιοι ὑ- »
πομένωμεν, καὶ πρὸς μηδὲν αὐτῶν ἡττώμε- »
θα, συνανήρτηται πάντα κἀκεῖνα ὅσα ἂν »
ἐν τῷ ἀκουσίῳ θῇ τις εἶναι. καὶ γάρ που καὶ »
ἀρχαῖος λόγος καὶ μάλα εὖ ἔχων ἐστίν, ὅτι δεῖ »
D ἡμᾶς μὴ ὅσα ἂν βουλώμεθα ἀξιοῦν γίνεσθαι, »
ἀλλ' ὅσα ἂν ἐκ τινὸς ἀνάγκης γίγνηται, βούλε- »
σθαι. οὔτε γὰρ αἱρετὸν τὸν τοῦ βίου τρόπον »
ἔχομεν, οὔτε αὐτῶν ἐσμέν· ἀλλ' ὅπως ἂν τῇ »
τύχῃ δόξῃ, καὶ ὁποῖος ἂν ἑκάστῳ ἡμῶν δαίμων »
ἐκπληρωτὴς τοῦ τεταγμένου δοθῇ, τοιοῦτον »
ἀνάγκη καὶ ἐκεῖνον ἡμᾶς ποιεῖσθαι. ταῦτα »
μὲν δὴ τοιαῦτά ἐστιν, ἄν τε θέλωμεν, ἄν τε καὶ »
μή. Εἰ δέ σε οὐχὶ ἡ ἀτιμία αὐτή, οὐδ' ἡ »
φυγὴ αὐτὴ λυπεῖ, ἀλλ' ὅτι μὴ μόνον μηδὲν »
E ἠδικηκὼς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ »
εὐεργετηκὼς ἠτίμωσαί τε καὶ ἐξήλασαι· λο- »
γίσαι οὐθ' ὅτι ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐπέπρωτό σοι » 46

„ τοιοῦτόν τι παθεῖν, κάλλιστον δήπου καὶ ἄριστον A „ συμβέβηκέ σοι τὸ μηδὲν ἀδικήσαντά σε ἐπη„ρεάζεσθαι. καὶ σὺ μὲν γὰρ πάντα τὰ καθή„κοντα τοῖς πολίταις συνεβούλευσας καὶ ἔπρα„ξας, οὐχ ἰδιωτεύων, ἀλλ' ὑπατεύων· οὐδ' ἰδίᾳ „ τι πολυπραγμονῶν, ἀλλὰ τοῖς τῆς βουλῆς „ δόγμασι πειθόμενος, οὐ κατὰ στάσιν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ „ βελτίστῳ γιγνόμενος. ὁ δεῖνα δὲ καὶ ὁ δεῖνα ἐκ „ δυναστείας καὶ ἐπηρείας πάντα κατὰ σοῦ συν„εσκευάσαντο. ὥστε ἐκείνοις μὲν καὶ ἄχθεσθαι „ καὶ λυπεῖσθαι ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ προσήκει· σοὶ B „ δὲ δή, ἀνδρείως φέρειν τὰ δόξαντα τῷ δαιμο„νι, καὶ καλὸν καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν. οὐ γάρ που „ μᾶλλον ἂν ἐθελήσαις τῷ τε Κατιλίνᾳ συμ„πρᾶξαι, καὶ τῷ Λεντούλῳ συνομόσαι, καὶ „ πάντα μὲν τὰ ἐναντία τῶν συμφερόντων τῇ „ πατρίδι παραινέσαι, μηδὲν δὲ τῶν προσταχ„θέντων σοι ὑπ' αὐτῆς ποιῆσαι, οἴκοι μένειν „ ἀδικήσας, ἢ κατορθώσας φυγεῖν. οὐκοῦν εἴ τι „ τῆς δόξης σοὶ μέλει, πολλῷ που αἱρετώτερόν „ ἐστι, μηδὲν ἀδικήσαντά σε ἐκπεπτωκέναι, ἢ C „ κακουργήσαντά τι, οἴκοι μεμενηκέναι. τά τε „ γὰρ ἄλλα, καὶ ἡ αἰσχύνη τοῖς ἀδίκως ἐκβάλ„λουσί τινα, ἀλλ' οὐ τῷ κατ' ἐπήρειαν ἐξελα„θέντι, προσγίγνεται. καίτοι ἔγωγε ἀκούω „ τοῦθ', ὅτι οὐκ ἄκων οὐδ' ἁλοὺς μετέστησας, „ ἀλλ' ἐθελοντὴς ἐμίσησας τὸν μετ' αὐτῶν βίον· „ ἅτε μήτε βελτίους σφᾶς ποιῆσαι δυνάμε„νος, μήτε συναπολέσθαι σφίσιν ὑπομένων· „ καὶ ἔφυγες οὐ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ τοὺς ἐπι„βουλεύοντας αὐτῇ. ὥστ' ἐκεῖνοι μὲν καὶ ἐξό- D „ ριστοι εἶεν ἂν καὶ ἄτιμοι, πάντα τἀγαθὰ ἐκ „ τῆς ψυχῆς ἐκβεβληκότες· σὺ δὲ ἐπίτιμος καὶ „ εὐδαίμων, μήτ' ἀπόπως τινὶ δουλεύων, καὶ πάν„τα τὰ προσήκοντα ἔχων· αἴτε ἐν Μακεδο„νίᾳ, ἄν τε καὶ ἄλλοθί που τῆς οἰκουμένης ζῆν „ ἐθελήσῃς. οὐ γὰρ δήπου τὰ χωρία οὔτε εὐτυ„χίαν οὔτε κακοδαιμονίαν τινὰ δίδωσιν, ἀλλὰ „ καὶ αὐτὸς ἕκαστος αὐτῷ καὶ πατρίδα καὶ εὐδαι„μονίαν ἀεὶ καὶ πανταχοῦ ποιεῖ. καὶ ταῦθ' ὁ „ Κάμιλλος εὖ νοήσας, ἡδέως ἐν Ἀρδέᾳ κα- E „ τῴκησε· ταῦθ' ὁ Σκιπίων λογισάμενος, ἀλύ„πως ἐν Λιτέρνῳ κατεβίω. τί γὰρ δεῖ τὸν Ἀρι„στείδην, τί δὲ τὸν Θεμιστοκλέα λέγειν; οὓς ἐν-

Philisci Colloq. cum Cic.

in fatis tibi fuit vt hæc patereris, hoc tibi pulcherrimum & optimum accidisse, quòd nullo tuo merito in hãc deueneris calamitatem. Etenim tu pro tuo officio omnia & consuluisti ciuibus tuis & egisti: neque ea priuatus, sed consul: nec ipse per te negotiũ aliquod curiosè suscipiens, sed senatusconsultum secutus: non seditionis causa, sed vt quamoptimè reipublicæ consuleres: contrà, certi quidam homines potentia sua & lædendi studio adducti omnia hæc in te machinati sunt. Quo fit vt illos quidem suæ iniustitiæ causa dolere & lugere conueniat: tibi autem & pulchrum & necessarium est ea fortiter perferre quæ fortuna tibi tua imposuit. Neque verò malles Catilinæ & Lentulo conscelerataæ coniurationis socius, atque omnia contra reipublicæ incolumitatem molitus, nihil quod ea tibi iussisset, secutus, domi manere iniustitiæ obnoxius, quàm, quum officio tuo satisfecisses, solum vertere. Iam si existimationis etiam rationem habes, longè præstat te nullo flagitio admisso patria excidisse, quàm perpetrato malo aliquo facinore in ea remansisse. Nam, vt cætera omittam, dedecus profectò non in eum qui iniquè in exilium mittitur, sed in eos qui contra ius eum eiiciunt, redundat. Quanquam ego te accepi, non inuitum, aut iudicio damnatũ, sed vltro abiisse: quòd apud eos viuendum diutius tibi nequaquam duceres, quos neque meliores reddere posses, neque cum ipsis perire velles. Itaque non patriam sed eius insidiatores reliquisti, qui profectò extorres & ignominia notati sunt, quòd omnia bona ex animis suis profligauerint. Tu verò honoratus felixque es, neque cum dedecore seruire opus habens, & rebus necessariis ad vitam affluens: siue in Macedonia siue alibi terrarũ viuere statueris. Neque enim loca ipsa felicitatem beatitatémve vllam afferunt homini, sed vnusquisque nostrûm ipse sibi & patriã & vitam beatam omni tempore vbicunque locorum efficit. Hæc intelligens Camillus, haud grauatim Ardeæ habitauit: Hæc Scipio reputans, absque molestia Literni vitam exegit. Quid enim Aristidē referam, quid Themistoclē quorum

Cicero nullo suo merito in eam calamitatem deuenit.

In eum qui iniquè in exilium mittitur, non redundat dedecus, sed in eos qui contra ius eum eiiciunt.

Omne solum forti patria est.

Aristidis & Themistoclis

gloria exilio aucta.

PHILISCI COLLOQ. CVM CIC.

gloria exilio aucta est? quid Anniũ? quid Solonem, qui consultò decennium à patria abfuit? Et tu igitur, ne quid horum quæ neque ad corpus neque ad animum pertinent, graue iudica, neque indignè tuos casus fer: quandoquidem nulla nobis optio viuendi nostro arbitrio proposita est (vt dixi) sed necesse omnino habemus omnia tolerare quæ de nobis fortuna statuerit. Quòd si hoc sponte nostra fecerimus, dolore vacabimus: sin noluerimus, neque ea quę fatum nobis destinauit, effugiemus: & inanes præterea in dolores, summum illud malum, incidemus. Cuius euidens indicium est quòd alii mortales etiam res aduersissimas leuiter ferunt, séque nullo malo conflictari censent: alii leuissimis oppressos se arbitrantes, nullum à se malum, quod in hominem cadere possit, abesse putant: itémque alii prosperos euentus malè, alii duros rectè accipiunt, efficiúntque vt res istæ tales aliis esse iudicentur, quales illi ferendo eas esse ostenderũt. Hæc cum animo tuo cogitãs, neque præsentem statum iniquo fer animo, neque, si eos qui te profligauêre, fortuna secunda vti audies, id tibi molestiam afferat. Ea est enim humanarum felicitatum alioquin conditio vt momẽtaneæ sint, inque diem durent: ac quanto quis maiora ab his incrementa accipit, tanto facilius auræ instar concidit: idque præcipuè in seditionibus. Quippe homines qui in perturbatis fluctuantibúsque rebus versantur, parum aut nihil potius ab iis differunt qui tẽpestate iactantur. eodem enim modo sus déque, & in omnes partes abripiuntur: ac, siquid eos vel minimũ fefellerit, prorsus submergũtur. Ac, ne tibi vel Drusi, vel Scipionis, vel Gracchorum, aliorúmve exempla commemorẽ, memoria tenes quomodo Camillus quondam exul, deinceps post seruatum à se Capitoliũ vita functus sit: meministi quãtum Aristides ab exilio suo Themistocli præstiterit. Igitur tu quoque sperare quidem in primis debes futurum vt in patriam reducaris: (neque enim ob aliquod tuum facinus iniustum ea pulsus es: atque audio, ab iis ipsis quorum opera eiectus es, te requisitum iri, desideratum autem ab omnibus:) sin præsens tibi status habendus est,

Felicitas momentanea.

In seditionibus viuere, & tempestate iactari, affinia.

Camillus exul.

A δοξοτέρους ἡ φυγὴ ἐποίησε. τί τὸν Ἄννιον; τί τὸν
Σόλωνα; ὃς ἑκὼν ἔτη δέκα ἀπεξενώθη. μὴ
οὖν μηδὲ σὺ μήτε χαλεπόν τι τῶν τοιούτων,
ἃ μήτε τοῦ σώματος μήτε τῇ τῆς ψυχῆς ἡμῶν
φύσει προσήκει, νόμιζε εἶναι, μήτ' ἀγανά-
κτει τοῖς προσπεπτωκόσιν. οὐδὲ γὰρ οὐδ'
αἵρεσίς τις ἔστιν ἡμῖν τοῦ ζῆν ὅπως ἂν θελήσω-
μεν, (ὥσπερ εἶπον) ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα ὑπο-
μένειν ἡμᾶς τὰ δοκοῦντα τῷ δαιμονίῳ. τοῦτο
δὲ ἂν μὲν ἐθελονταὶ ποιῶμεν, οὐ λυπησόμε-
B θα· ἂν δὲ ἀκόντως, οὐδὲ ἐκφευξόμεθά τι τῶν
πεπρωμένων, καὶ τὸ μέγιστον τῶν κακῶν προσ-
επικτησόμεθα, τὸ μάτην ἀνιᾶσθαι. τεκμή-
ριον δέ, ὅτι οἱ μὲν καὶ τὰ ἀτοπώτατα εὐκό-
λως φέροντες, ἐν οὐδενὶ δεινῷ καθεστηκέναι
νομίζουσιν· οἱ δὲ καὶ τοῖς ἐλαφροτάτοις βα-
ρυνόμενοι, πάντα τὰ ἐξ ἀνθρώπων κακὰ
ἔχειν ὑποπτεύουσι. καὶ ἕτεροι, οἱ μὲν τὰ ἀ-
μείνω κακῶς, οἱ δέ, καὶ τὰ χείρω καλῶς με-
ταχειριζόμενοι, τοιαῦτα καὶ τοῖς ἑκάτερα
C δοκεῖν εἶναι ποιοῦσιν, οἷα αὐτοῖς εἶναι παρασκευά-
ζουσι. καὶ σὺ οὖν, ταῦτα λογιζόμενος, μή-
τε τοῖς παροῦσιν ἄχθου, μήτ', ἂν τοὺς ἐκβα-
λόντας σε εὐτυχοῦντας πυνθάνῃ, λυποῦ. κοῦ-
φαι μὲν γὰρ καὶ ἐφήμεροι καὶ ἄλλως αἱ τῶν ἀν-
θρώπων εὐπραγίαι εἰσί· καὶ ὅσῳ ἂν μᾶλ-
λόν τις ἀπ' αὐτῶν ἐπαυξῃ, ῥᾷον ὥσπερ πνεῦ-
μα πίπτει. μάλιστα δὲ ἐν ταῖς στάσεσιν· ἅτε
γὰρ ἐν τεταραγμένοις καὶ ἀκαταστάτοις πρά-
γμασι φερόμενοι, μικρόν, μᾶλλον δὲ οὐδὲν τῶν
D χειμαζομένων διαφέρουσιν, ἀλλ' ἄνω τε
καὶ κάτω, ποτὲ μὲν δεῦρο, ποτὲ δὲ ἐκεῖσε· κἂν
ἄρα τι καὶ τὸ βραχύτατον σφαλῶσι, παντε-
λῶς βαπτίζονται. καὶ ἵνα γε μήτε τὸν Δροῦ- 47
σον, μήτε τὸν Σκιπίωνα, μήτε τοὺς Γράκ-
χους, ἢ καὶ ἄλλους τινάς, εἴπω, μέμνησθε μὲν
ὅπως ὁ Κάμιλλος ὁ φυγὰς ἄμεινον τοῦ Κα-
πιτωλίου μετὰ ταῦτα ἀπήλλαξε· μέμνησθε
δὲ ὅσον Ἀριστείδης τοῦ Θεμιστοκλέους ὕστερον
διήνεγκεν. ὥστε καὶ σὺ μάλιστα μὲν ἔλπιζε
E καὶ καταχθήσεσθαι· (οὔτε γὰρ ἐξ ἀδικίας ἐξ-
ελήλασαι· καὶ ἐπιζητήσουσι μέν σε, ὡς πυν-
θάνομαι, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκβεβληκότες, ποθήσουσι
δὲ πάντες) ἂν δὲ δὴ καὶ τοῖς παροῦσιν ἐμμείνῃς,

μήτοιγε

» μήτοιγε καὶ διὰ ταῦτα μηδέν. ἂν μὲν γάρ μοι πεισθῇς, ἐπεὶ πάνυ ἀγαπητῶς χωρίον τέ τι παραθαλάσσιον ἔξω πάτου ἐκλεξάμενος, καὶ ἐν αὐτῷ γεωργῶν τε ἅμα καὶ συγγράφων τι, ὡς Ξενοφῶν, ὡς Θουκυδίδης. τό, τε γὰρ εἶδος τοῦτο τῆς σοφίας διαρκέστατόν ἐστι, καὶ παντὶ μὲν ἀνδρὶ, πάσῃ δὲ πολιτείᾳ ἁρμοδιώτατον· καὶ ἡ φυγὴ φέρει τινὰ σχολὴν γονιμωτέραν. ὥστ' εἴπερ ὄντως ἀθάνατος, καθάπερ ἐκεῖνοι, γενέσθαι ἐθέλεις, ζήλωσον αὐτούς. τά τε γὰρ ἐπιτήδεια ἀρκοῦντα ἔχεις, καὶ οὔτ' ἀξιώματος τινὸς προσδέῃ. εἰ γάρ τι καὶ ἐν τούτοις ἀγαθόν ἐστιν, ὑπάτευκας· καὶ πλέον οὐδὲν τοῖς καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ἢ καὶ τέταρτον ἄρξασι, πλὴν γραμμάτων ἀριθμοῦ κενῶν, ὑπάρχει, ἃ μήτε ζῶντα μήτε ἀποθανόντα τινὰ ὠφελεῖ. οὔκουν ἂν ἕλοιο οὔτε Κουερούϊνος, οὔτε Μάριος, ὁ ἑπτάκις ὑπατεύσας, μᾶλλον ἢ Κικέρων εἶναι. οὔτ' αὖ ἡγεμονίας τινὸς ἐπιθυμεῖς, ὅσγε καὶ τὴν δοθεῖσάν σοι ἐξέστης, καταφρονήσας μὲν τῶν ἀπ' αὐτῆς κερδῶν, καταφρονήσας δὲ καὶ τῆς ὀλιγοχρονίου τε καὶ ὑπευθύνου πᾶσι τοῖς συκοφαντεῖν ἐθέλουσιν ἐξουσίας. καὶ ταῦτ' εἶπον, οὐχ ὅτι καὶ ἀναγκαῖόν τι αὐτῶν πρὸς εὐδαιμονίαν ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς, ἐπείπερ ἐχρῆν, ἱκανῶς ἐξήτασαι, ἵνα καὶ ἐξ ἐκείνων τὸ διάφορον τῶν βίων μαθὼν, τὰ μὲν ἕλῃ, τὰ δὲ ἀπώσῃ· καὶ τὰ μὲν διώξῃς, τὰ δὲ φύγῃς. σμικρὸς γὰρ ὁ βίος ἡμῶν· καὶ δεῖ σε, ὅσον ἥ τε ἡσυχία τῆς ταραχῆς, καὶ ἡ εὐερία τῶν θορύβων, ἥ τε ἐλευθερία τῆς δουλείας, καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν κινδύνων διαφέρει· ἵν' ἐπιθυμήσῃς ζῆσαι ὡς ἐγώ σοι παραινῶ. οὕτω μὲν γὰρ εὐδαιμονήσεις, καὶ σοῦ μέγα ὄνομα, καὶ τοῦτο ἀεὶ καὶ ζῶντος ἐπὶ τούτῳ καὶ τελευτήσαντος ἔσται. ἂν δὲ δὴ τήν τε κάθοδον σπουδάσῃς, καὶ τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ λαμπρότητα ζηλώσῃς, δυσχερὲς μὲν οὐδὲν εἰπεῖν βούλομαι, φοβοῦμαι δὲ, ἔς τε τὰ πράγματα ἀποβλέπων, καὶ τὴν σὴν παρρησίαν ἐννοῶν, τήν τε δύναμιν καὶ τὸ πλῆθος τῶν αἰτιασιωτῶν σου θεωρῶν, μήποτέ τι καὶ αὖθις σφαλῇς. κἂν εἰ μὲν ἐν φυγῇ γένοιο,

A ne ob hunc quidem quicquam te affligere debes. Verùm, si meo consilio obtemperaueris, aliquod tibi prædium maritimum deliges, ab hominum frequentia remotum: ibi agriculturæ vacabis, & te ad scribendum, exemplo Xenophontis Thucididísque, conferes. Ea enim pars philosophiæ diutissimè permanet, ac omni homini, omni administrationi reipublicæ conuenit: ad quam otium magis idoneum exilium cófert. Itaque si immortalitatem consequi cupis, quemadmodum & isti consecuti sunt, imitare eos. B Etenim nulla re necessaria cares, neque vllius honoris indiges. ac, si quid etiam in illis boni est, consulatum gessisti: atqui iterum, tertium vel quartum in magistratu fuisse, nihil aliud secum fert, quàm inanes literas, quæ neque viuo neque mortuo quicquam conducunt: vt non Coruinus potius, aut Marius, septem consulatibus nobilis, quàm Cicero, esse velle debeas. C Cæterùm te magistratum expetere non arbitror, qui oblatum tibi repudiaris, contempto quod ex eo habetur emolumento, sprétáque breui illa potentia, quæ omnibus calumniari volentibus exposita est. Quæ ego non eò recensui, quasi verò ad beatitatem necessariò requirerentur, sed vt videres, si omnino ita opus fuisset, tamen te in republica etiam satis diu versatum: vt ex iis quæ dixi, animaduerso institutorum vitæ discrimine, D alterum deligeres, alterum abiiceres: hoc persequereris, illud fugeres. Exigua enim est vitæ nostræ portio: itaque opus tibi est, quanto tranquillitatem perturbatione, quietem tumultu, libertatem seruitute, securitatem periculis potiorem cognoueris, tanto magis id vitæ genus amplecti, ad quod te adhortor. Sic enim cùm tu beatus, tum tuum & viuentis & mortui nomen magnum erit. Quòd si in reditum & splendorem in re- E publica incumbas, nolo equidem grauius quicquam dicere: sed tamen in rem ipsam intuens, tuámque in dicendo libertatem considerans, præterea multitudinem potentiámque tuorum aduersariorũ cernens, vereor ne denuo in periculũ adducaris: ac tum quidẽ, si exulandũ tibi fuerit,

PHILISCI COLLOQ. CVM CIC.

Xenophon & Thucydides, simul agriculturæ vacantes & scribentes.

pœnitentia corripière: sin verò extrema patieris, ne pœnitentiæ quidem locus erit. Enimuero quis non rem horrendam atque turpem esse iudicet, caput hominis amputari, ínque foro poni, atque ita ei & viros & mulieres insultare? Ac ne tu me vana tibi prædicentem oderis, sed ea quæ cœlestibus auguriis comperta prædico, caue. Neque verò te id decipiat, quòd nonnullos ex potentibus tibi amicos habes. nihil enim tibi eorum quæ nunc videtur amicitia, aduersum inimicos auxilii afferet: quod iam nunc expertus es. Quicunque enim potentiam affectant, cætera omnia cupiditati suæ postponūt, ita vt amicissimos etiam generéque proximos, inimicissimorū loco habeāt. His auditis Cicero nonnihil dolore leuatus est. Non autem diu exulauit, sed ab ipso Pōpeio, cuius opera præcipuè pulsus erat, reductus est. In causa fuêre Clodii facinora, qui Tigranem iuniorem, qui etiamnum in vinculis apud L. Flauium detinebatur, corruptus pecunia eripuerat & dimiserat, indignatósque eius facti causa Pompeium Gabiniúmque contumeliis consectatus erat, eorúmque asseclas verberibus & vulneribus mulctauerat, consulis fasces confregerat, facultatésque eius sacras esse iusserat. Ob hęc iratus Pompeius, cóque potissimùm quòd quum ipse tribunis plebis potestatem suam reddidisset, eam contra ipsum Clodius vsurparet, Ciceronem reuocandum sibi statuit, confestímque eius reditum agitare per Ninniū cœpit. Is, obseruato tempore quo Clodius non aderat, in senatu de Cicerone retulit: intercedente autem alio tribunoplebis, suam rogationem, vt de qua cum populo acturus esset, publicè proposuit: atque in omnibus prorsum se rebus Clodio opposuit, vnde & contentiones & conflictus vtrinque aliquot exorti sunt. Antequam hæc fierent, Clodius suorum consiliorum tanto facilius exequendorum causa, Catonem è medio remouere cupiens, atque vt Ptolemæum Cypri regē vlcisceretur, à quo, quum à piratis esset captus, redemptus

Prædicit Ciceroni suum exitium.

Cicero à Pompeio reductus.

A μεταγνώσῃ μέν· εἰ δέ τι ἕτερον ἀνήκεστον πά-
θοις, οὐδὲ μετανοῆσαι δυνήσῃ. καίτοι πῶς μὲν
οὐ δεινόν, πῶς δ' οὐκ αἰσχρόν, ἀποτμηθῆναί
τέ τινος τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐς τὴν ἀγορὰν
τεθῆναι· κἂν οὕτω τύχῃ, κἂν ἄνδρα τινὰ αὐ-
τῇ, κἂν γυναῖκα ἐνυβρίσαι; καί με μὴ ὡς
φαῦλα σοὶ οἰωνιζόμενον μισήσῃς, ἀλλ' ὡς
διοσημείαν τινὰ προδεικνύντα φύλαξαι.
μηδέ σε ἐξαπατάτω τοῦθ' ὅτι καὶ φίλους τινὰς
τῶν δυνατῶν ἔχεις· οὐδὲν γάρ σε ὠφελήσου-
B σιν οἱ δοκοῦντες φιλεῖν, πρὸς τοὺς ἐχθρῶς
διακειμένους· ὥσπερ που καὶ πεπείρασαι. οἱ
γὰρ δυναστείας ἐρῶντες, παρ' οὐδενὶ πάντα
τἆλλα πρὸς τὸ τυχεῖν ὧν βούλονται, τίθεν-
ται· ἀλλὰ καὶ τοὺς φιλτάτους καὶ τοὺς συγγε-
νεστάτους ἀντὶ τῶν ἐχθίστων ἀντικαταλλάσσον-
ται. Κικέρων μὲν ταῦτα ἀκούσας, ῥᾳδίως
πως ἐγένετο. οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ πολὺ ἔφυγεν,
ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πομπηΐου τοῦ μά-
λιστα αὐτὸν ἐκβαλόντος κατήχθη. αἴτιον δὲ,
C ὅτι ὁ Κλώδιος τόν τε Τιγράνην τὸν νεώτερον
ἐν δεσμοῖς ἔτι καὶ τότε παρὰ Λουκίῳ Φλα-
ουΐῳ ὄντα, πεισθεὶς ὑπὸ χρημάτων, ἐξήρπα-
σε καὶ ἀφῆκε· καὶ τὸν Πομπήϊον τόν τε Γαβί-
νιον, ἀγανακτήσαντας ἐπὶ τούτῳ, περιύβρι- 48
σε, τοῖς τε ἀμφ' αὐτοὺς οὖσι καὶ πληγὰς καὶ
τραύματα ἔδωκε· καὶ τοῦ ὑπάτου τάς τε ῥά-
βδους συνέτριψε, καὶ τὴν οὐσίαν καθιέρω-
σεν. ὀργισθεὶς γὰρ διὰ ταῦθ' ὁ Πομπήϊος,
ἄλλως τε καὶ ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἣν αὐτὸς τοῖς
D δημάρχοις ἀπεδεδώκει, καὶ αὐτοῦ ὁ Κλώδιος
ἐκέχρητο, ἀνακαλέσασθαι τὸν Κικέρωνα ἠ-
θέλησε, καὶ αὐτῷ τὴν κάθοδον εὐθὺς διὰ τοῦ
Νιννίου πράττειν ἤρξατο. καὶ ὃς ἐσήνεγκε
μὲν ἐς τὸ βουλευτήριον τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ
γνώμην, ἀπόντα τὸν Κλώδιον τηρήσας· ἀν-
τιστάντος δέ οἱ ἑτέρου τινὸς δημάρχου, ἐκεί-
νην τε, ὡς καὶ τῷ πλήθει κοινώσων, ἐξέθη-
κε, καὶ τῷ Κλωδίῳ πρὸς πάντα καθάπαξ
ἠναντιοῦτο. κἀκ τούτου καὶ φιλονεικίαι καὶ
τραύματα ἀπ' αὐτῶν πολλὰ ἑκατέροις ἐ-
E γίγνετο. πρὶν δὲ ἢ εἰς τοῦτο ἀφικέσθαι, βου-
ληθεὶς ὁ Κλώδιος τόν τε Κάτωνα ἐκποδὼν
(ὅπως ῥᾷον ὅσα ἔπραττε κατορθώσῃ) ποιή-
σασθαι, καὶ τὸν Πτολεμαῖον τότε τὴν Κύπρον
ἔχοντα ἀμύνασθαι, ὅτι αὐτὸν παρὰ τῶν κα-

τὰ πολιτῶν οὐκ ἐλύσατο, τήν τε νῆσον ἐδημοσίωσε, καὶ πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῆς τὸν Κάτωνα καὶ μάλα ἄκοντα ἀπέστειλε. ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλει ἐγίγνετο.

Καῖσαρ δὲ εὗρε μὲν οὐδὲν ἐν τῇ Γαλατίᾳ πολέμιον, ἀλλὰ ἀκριβῶς πάντα ἡσύχαζεν. οὐ μέντοι καὶ ἐν εἰρήνῃ διεγένετο, ἀλλὰ καὶ αὐτομάτου τὸ πρῶτον πολέμου τινὸς αὐτῷ συμβάντος, ἕτερος συνηνέχθη· ὥστ' αὐτόν, ὅπερ ἐς τὰ μάλιστα ἐπεθύμει, πάντα καὶ πολεμῆσαι καὶ κατορθῶσαι. Ἐλουήττιοι γάρ, πλήθει τε ἀκμάζοντες, καὶ χώραν οὐκ αὐτάρκη τῇ πολυανθρωπίᾳ σφῶν ἔχοντες, μέρος μέν τι ἐκπέμψαι ἐς ἀποικίαν οὐκ ἠθέλησαν, μὴ καὶ διασπαρέντες εὐεπιβουλευτότεροι τοῖς λυπηθεῖσί ποτε ὑπ' αὐτῶν γένωνται· πάντες δὲ δὴ ἀπαναστῆναι βουληθέντες, ὡς καὶ ἐς ἑτέραν τινὰ καὶ πλείω καὶ βελτίω χώραν μετοικισθησόμενοι, τάς τε κώμας καὶ τὰς πόλεις σφῶν ἁπάσας ἔκαυσαν, ὥστε μηδένα μεταμέλον τῆς ἀναστάσεως ποιήσασθαι· καὶ τινὰς μὲν καὶ ἑτέρους τῶν αὐτῶν δεομένους προσλαβόντες ἀπῇεσαν, Ὀρκετόριγος σφίσιν ἡγουμένου· ἐθέλοντες τόν τε Ῥοδανὸν διαβῆναι, καὶ πρὸς ταῖς Ἄλπεσί που κατοικισθῆναι. καὶ ἐπειδὴ ὁ Καῖσαρ τήν τε γέφυραν διέκοψε, καὶ τἆλλα, ὡς κωλύσων αὐτοὺς διαβῆναι, ἡτοιμάζετο, ἔπεμψαν πρὸς αὐτόν, διοδόν τε αἰτούμενοι, καὶ προσυπισχνούμενοι μηδὲν τὴν τῶν Ῥωμαίων γῆν κακώσειν. καὶ ὅς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μήτε ἐπίστευεν αὐτοῖς, μήτε προχωρῆσαί ποι ἐπιτρέψειν ἔμελλεν, ἀλλ' ὅτι γε οὐδέπω καλῶς παρεσκεύαστο, βουλεύσασθαί τε ὑπὲρ ὧν ἠξίουν μετὰ τῶν ὑποστρατήγων ἔφη, καὶ τὴν ἀπόκρισιν ἐν ῥητῇ τινι ἡμέρᾳ δώσειν. καί τι καὶ ἐλπίδος, ὡς καὶ ἐπιτρέψων σφίσι τὴν δίοδον, ὑπετείνατο. κἂν τούτῳ τὰ ἐπικαιρότατα διετάφρευσε καὶ ἀπετείχισεν, ὥστ' ἄπορον αὐτοῖς τὴν ὁδὸν γενέσθαι. οἱ οὖν βάρβαροι χρόνον μέν τινα ἐπέσχον, ἔπειτ' ἐπειδὴ μηδὲν ἤκουσαν κατὰ τὸ συγκείμενον, ἄραντες, τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῶν Ἀλλοβρίγων ἐπορεύοντο ᾗπερ ὥρμηντο· ἔπειτ' ἐντυχόντες τοῖς κωλύμασιν, ἐς Σηκουανοὺς ἀπετράποντο·

A nō erat, insulam Cyprum publicam pop. Rom. esse iussit, & ad eam constituendam Catonem, perinuitum quidem eum, amādauit. Hæc ita ad vrbem gesta.

Interim Cæsar, quum nullum in Gallia bellum, omnia quietissima inuenisset: tamen, ne in pace degendum esset, vt primum forte fortuna sese bellum obtulit, aliud ex eo tractū est: ita vt quod maximè in votis habuerat, omnia & bello conficeret, & victoriam obtineret. Nam

Cæsaris bellū contra Heluetios.

B Heluetii, quum magnopere excreuissent, ac pro multitudine hominum parum sufficientem terram possiderēt, partem quidem aliquam suorum aliò in coloniam quandam dimittere consultum non putabāt, ne à sese inuicem diuulsi, insidiis eorum quos aliquando læserant, opportuniores fierēt. Igitur postquam omnes domo sua exire statuerunt, ac in meliorem aliquam atque ampliorem regionem transire, omnes

Heluetij solum vertunt.

C suos vicos oppidáque incendunt, ne quis spem de reditu in patriam habere in posterum posset: ipsi, duce Orgetorige, ascitis nonnullis aliis etiam populis, quos eædem causæ ad mutandum solum compulerant, Rhodanum transire, regionémque aliquam ad Alpes sitam occupare instituunt. Cæsar, ponte rescisso, alia etiam quæ ad transitu eos prohibendos facerent, parabat: ad eum Heluetii legatos mittunt, rogantes vt sibi eius voluntate liceret transi-

Orgetorix Heluetiorum dux.

D re: promittentésque, se sine vllo maleficio per agrum Romanorum iter facturos. Quanquam minimè ipsis fidem haberet Cæsar, neque concessurus erat vt aliquò progrederentur: tamen, quòd nondum satis paratus erat, deliberaturum se cum suis legatis de eorum postulatis respondit: diémque ipsis constituit qua responsum acciperent: nonnullam quoque eis spem obtinendi transitus ostendit. Interim op-

E portunissima quæque loca fossis ductis murísque communiit, vt iter ipsis obstrueret. Barbari, quum ad tempus expectassent, postquā nihil eorū de quibus conuenerat, præstari sibi audiunt, iter ingressi, primùm per Allobroges, eò quò instituerant, cōtenderunt: pòst, quum ad munitiones peruenêre, in Sequanos cōuersi sunt,

Heluetiorum per Allobroges transitus.

per eos & Heduos, transitum ipsis, quòd se ab omni maleficio temperaturos pollicerentur, haud inuitè concedentes, iter facientes. Verùm quum pactis non starent, sed eorum regionem popularentur, Sequani & Hedui legatos ad Cæsarem mittunt rogatum auxilium: petúntque ne in conspectu eius sibi pereundum sit. Et quanquam eorum oratio cum reipsa parum conueniret, tamen id quod petebant impetrauerunt. Cæsar enim, veritus ne ad Tolosam Heluetii proficiscerentur, statuit potius, iūctis sibi Heduis Sequanísque, eis resistere, quàm, si cum Heluetiis ii conspirassent (quod haud dubiè futurum erat) bellum aduersum omnes simul suscipere. Itaque Heluetios transeuntes Ararim flumē adortus, nouissimos in ipso fluminis transitu concîdit: qui verò progressi iam erant, eos repentina ac celerrima insecutione, cladéque suorum ita terruit, vt cum Cæsare agere de regione aliqua, quam ipsis assignaret, cuperent. Id tamen frustra fuit. quum enim obsides ab ipsis peterētur, indignati, non tam, fidem sibi non haberi, quàm quòd obsides dare se indignum existimarent, pactionum nullam posthac rationem habuerunt: sed progressi vlterius, equitatum Cæsaris, qui à peditibus procul procurrerat, ac iam præter postremi agminis custodes prouectus erat, suo equitatu exceperunt, vicerúntque. Eo prælio sublati Heluetii, Cæsarémque fugere (quia inferior discessisset, præsertímq; quòd ob penuriam commeatuum ad vrbem quandam, extra iter propositū sitam, se conuerterat) putantes, non iam ipsi procedere, sed eum insequi cœperunt. Cæsar eo animaduerso, hostium impetū & multitudinem veritus, peditatum in locum quendam editum subducit, equites autem primo loco exponit, qui cum hoste manus consererent: donec ipse castra loco idoneo collocasset. Heluetii, quum iterum equitatum Romanum reiecissent, iámque ad ipsum locum quem editiorem occupatum à Cæsare diximus, animosè contenderent, Cæsar repentè cum suis in eos decurrit: & agmine ordinato hostes nullo ordine obuiam euntes superiori ex loco aggressus, leui certamine repulit. Quos quū fugientes Romani

Sequani & Hedui à Cæsare auxiliū aduersum Heluetios petunt.

Heluetij funduntur.

Equites Cæsaris ab Heluetiis vincūtur.

A καὶ διά τε τούτων καὶ διὰ τῶν Αἰδούων ἐθελοντί σφίσι τὴν δίοδον, ἐφ' ᾧ μηδὲν ἀδικηθῶσι, παρεχόντων, διϊόντες, οὐκ ἐνέμειναν τοῖς ὁμολογουμένοις, ἀλλὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἐλεηλάτουν. πέμψαντες οὖν οἵ τε Σηκουανοὶ καὶ οἱ Αἴδουοι πρὸς τὸν Καίσαρα, ἐπικουρίαν τε παρ' αὐτοῦ ᾔτουν, καὶ ἐδέοντο τὸ μὴ σφᾶς περιιδεῖν ἀπολλυμένους. καὶ ἔλεγον μὲν οὐδὲν ὅμοια οἷς ἔπραξαν, ἔτυχον δ' οὖν ὅμως ὧν ἠξίουν. ὁ γὰρ Καῖσαρ, φοβηθεὶς μὴ καὶ
B ἐπὶ τὴν Τόλοσσαν οἱ Ἐλουήτιοι τράπωνται, εἵλετο μετ' ἐκείνων αὐτοὺς ἀμύνασθαι μᾶλλον, ἢ συμφρονήσασι σφίσιν (ὅπερ εὔδηλον ἦν ἐσόμενον) πολεμῆσαι. προσπεσὼν οὖν διὰ 49
ταῦτα τοῖς Ἐλουητίοις περὶ Ἄραριν διαβαίνουσι, τοὺς μὲν τελευταίους ἐπακολουθοῦντας, ἐν αὐτῷ τῷ πόρῳ διέφθειρε· τοὺς δὲ προκεχωρηκότας, ἐς τοσοῦτον ἐκ τοῦ αἰφνιδίου καὶ ἐκ τοῦ τάχους τῆς διώξεως, καὶ τῆς πτώσεως τῶν ἀπολωλότων, ἐξέπληξεν, ὥστε ἐς ὁμολογίαν
C ἐπὶ χώρᾳ τινὶ ἐθελῆσαι ἐλθεῖν. οὐ μέντοι καὶ συνέβησαν. ἐπεὶ γὰρ ὁμήρους ᾐτήθησαν, ἠγανάκτησαν· οὐχ ὅτι ἠπιστοῦντο, ἀλλ' ὅτι ἀπηξίουν ὁμήρους τισὶ δοῦναι. καὶ τῶν μὲν σπονδῶν κατεφρόνησαν· προχωροῦντες δὲ αὖθις, τήν τε ἵππον τοῦ Καίσαρος ἀπό τε τοῦ πεζοῦ πολὺ προδραμοῦσαν, καὶ τοὺς ὀπισθοφύλακας αὐτῶν παραλιποῦσαν, ὑποστάντες τῷ ἱππικῷ, ἐνίκησαν. κἀκ τούτου αὐτοί τε φρόνημα λαβόντες, καὶ ἐκεῖνον φυγεῖν (διά τε
D τὴν ἐλάττωσιν, καὶ ὅτι σπανίσας τῶν ἐπιτηδείων πρὸς πόλιν τινὰ ἔξω τῆς ὁδοῦ οὖσαν ἐξετράπετο) νομίσαντες, τοῦ τε πρόσω ἀφεῖντο, καὶ ἐπεδίωξαν αὐτόν. ἰδὼν οὖν τοῦτο ὁ Καῖσαρ, καὶ φοβηθεὶς τήν τε ὁρμὴν αὐτῶν καὶ τὸ πλῆθος, τῷ μὲν πεζῷ πρὸς μετέωρόν τι ὥρμησε, τοὺς δὲ ἱππέας προεβάλετο προκινδυνεῦσαι σφίσιν, ἕως ἐν ἐπιτηδείῳ παρατάξει. τρεψαμένων τε αὖθις αὐτοὺς ἐκείνων, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ὄρθιον θυμῷ φερομένων, ἐπικατέ-
E δραμε σφίσιν ἐξαίφνης, καὶ ἅτε συντεταγμένος σποράδας ἐξ ὑπερδεξίων οὐ χαλεπῶς ἀπεώσατο. τραπομένων δὲ τούτων,

ἄλλοι τινὲς τῶν μὴ μαχομένων (ὑπό τε γὰρ τοῦ πλήθους, καὶ ὑπὸ τῆς σπουδῆς, οὐ πάντες ἅμα παρεγένοντο) προσέμιξαν ἐξαίφνης κατὰ νώτου τοῖς ἐπιδιώκουσι σφᾶς. καὶ ἐθορύβησαν μὲν αὐτούς, πλέον δὲ οὐδὲν ἔσχον. ὁ γὰρ Καῖσαρ τοῖς ἱππεῦσι τοὺς φεύγοντας προστάξας, αὐτὸς τοῖς ὁπλιτικοῖς πρὸς ἐκείνους ἐτράπετο, καὶ κρατήσας, πρός τε τὰς ἁμάξας ἀμφοτέρους σφίσι συγκαταφυγοῦσιν ἐφέπετο, κἀνταῦθα αὖθις ἰσχυρῶς ἐπ' αὐτῶν ἀμυνομένους σφᾶς ἐνίκησε. παθόντες δὲ ταῦτα οἱ βάρβαροι, δίχα διῃρέθησαν. οἱ μὲν γὰρ ὡμολόγησαν αὐτῷ, καὶ ἔς τε τὴν οἰκείαν, ὅθεν ἐξανέστησαν, ἐπανῆλθον, κἀνταῦθα τὰς πόλεις ἀνορθώσαντες ᾤκησαν· οἱ δ', οὐκ ἐθελήσαντες τὰ ὅπλα παραδοῦναι, πρὸς τὸν Ῥῆνον, ὡς καὶ ἐς τὴν ἀρχαίαν σφῶν γῆν ἐπανελθεῖν δυνάμενοι, ὥρμησαν· καὶ αὐτοὺς οἱ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων δι' ὧν διῄεσαν, ῥαδίως, ἅτε καὶ ὀλίγους καὶ νενικημένους, ἔφθειραν. οὕτω μὲν δὴ τὸν πρῶτον πόλεμον ὁ Καῖσαρ ἐπολέμησεν.

Ἀρξάμενος δὲ ἐκεῖθεν, οὐχ ἡσύχασεν, ἀλλ' αὐτός τε τὸ ἑαυτοῦ βούλημα ἅμα ἀπεπλήρωσε, καὶ τοῖς συμμάχοις ἐχαρίσατο. οἵ τε γὰρ Σηκουανοὶ καὶ οἱ Αἴδουοι, τήν τε ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἰδόντες, καὶ τὰ ἔργα ὁμολογοῦντα ταῖς ἐλπίσιν αἰσθόμενοι, ἐκεῖνόν τε εὐεργεσίαν ἅμα καταθέσθαι, * * *

καὶ τοὺς Κελτοὺς τοὺς ὁμοχώρους αὐτῶν τινὰ προτετμημένοι, καὶ ἑαυτοῖς ὑποτελεῖς ἐπεποίηντο, ὁμήρους σφῶν εἰλήφεσαν· καὶ (ἐτύγχανον γὰρ δεόμενοι ὧν ὠρέγετο) ῥαδίως αὐτὸν ἀνέπεισαν ἐπικουρῆσαί σφισιν. ἦρχε μὲν γὰρ Ἀριόουιστος τῶν Κελτῶν ἐκείνων, καὶ τήν τε κύρωσιν τῆς βασιλείας παρὰ τῶν Ῥωμαίων εἰλήφει, καὶ ἐς τοὺς φίλους τούς τε συμμάχους αὐτῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος ὑπατεύοντος ἐγγέγραπτο. πρὸς δ' δὴ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου δόξαν, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἰσχὺν, οὐδὲν τούτων ἐφρόντισε· πλὴν καθ' ὅσον παρὰ τοῦ βαρβάρου πρόφασιν τῆς διαφορᾶς, μὴ καὶ προϋπάρχειν τι ἐς αὐτὸν νομισθῇ, λαβεῖν ἠθέλησε. καὶ διὰ τοῦτο μετεπέμψατο αὐτὸν, ὡς καὶ διαλεχθῆναί τι αὐτῷ δεόμενος. ἐπειδή τε οὐχ ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ ἔφη ὅτι, „Εἴ τι μοι βούλεται Καῖσαρ εἰπεῖν, αὐτὸς πρὸς ἐμὲ ἐλθέτω. οὔτε γὰρ ἄλλως καταδεέστερός αὐτοῦ εἰμί,

A persequerentur, eos alii nonnulli Heluetii, qui prælio, partim ob multitudinem, partim ob festinationem reliquorũ, non interfuerant, à tergo repetè adorti sũt, perturbarúntque. neque tamen magnam rem vllam consecuti sunt: quia Cæsar, equitibus insecutione fugientium mandata, cum armatis hostem aggressus fudit: & vtramque eorum partem vsque ad carros victor fugiẽtem insecutus, ibi denuo fortiter sese defendentes superauit. Hac clade ac-

Heluetij vincuntur.

B cepta, barbari in duas se partes disiunxerunt: quarum altera, conditionibus à Cæsare acceptis, in domum suam, vnde profecti erant, regressi sunt, ibique vrbes suas restitutas incoluerunt: reliqui, arma tradere abnuentes, ad Rhenum, quo loco antiquitus habitassent, reuerti se posse rati, iter susceperunt. eos Romanorum socii, per quos iter faciebant, & paucos, & iam antè superatos, nullo negotio persuáderũt. Eo modo Cæsar primum bellum

C patrauit.

Hoc verò principio facto, nequaquam quieuit: sed & ipse suum institutum perfecit, & sociis gratificatus est. Sequani enim Heduíque, quum eius cupiditatem viderent, atque res ipsas spei eius respondere, vt & ipsi beneficium offerrent

* * *

partémque regionis aliquam Germanis finitimis ademerant, cósque sibi stipendiarios acceptis obsidibus fecerant. Facilè autem obtinue-

Belli Cæsaris contra Arioui stum occasiones.

D runt à Cæsare, vt auxilio ipsis veniret. Germanis illis Ariouistus imperabat, cuius regnum Romani cófirmauerant: ipsúmque Cæsar in consulatu suo inter amicos sociósque Romanorum adscripserat. Cæsar, quòd Ariouistus bello clarus poténsque haberetur, parui pendebat: id tantùm agebat, vt ab eo occasionem dissidii acciperet, neque prior eum inuadere videre-

Ariouist' Germanorum rex, socius Romanorum dictus.

E tur. Itaque Ariouistum ad se vocat, habere se de quibus cum eo communicaret, indicans. Ariouistus non obtemperauit: &, si quid sibi vellet Cæsar dicere, ad se venire iussit: non tantùm quia Cæsare ipse inferiorem se non diceret, sed

A etiam quia qui ab alio quid velit, ad eum veniat par est. Quo responso commotus Cæsar, quod ad contumeliam nominis Romani spectare videbatur, confestim ab eo sociorũ obsides popoſcit: edixítque prӕterea ne in eorum regionem ingrederetur, néve ex patria sua auxilia accerseret: neque id spe terrendi sed irritandi Ariouisti faciebat: existimabátque se ita magnam atque dignam belli ansam accepturum. Neque eum hæc spes fefellit. nam iniquissimo animo imperata hæc Ariouistus tulit, atque perquam ferociter respondit. Igitur Cæsar per legatos minimè respondit, sed extemplo Vesontionem, vrbem Sequanorum, priusquam id quisquã sentiret, occupauit. Interim milites, quum nuntiatum esset, Ariouistum magno conatu se ad bellum parare, multitudóque alia Germanorũ ei auxilio venientium, partim iam Rhenũ transiuisse, partim ad ipsum fluuium in insidiis consedisse diceretur, à quibus repentè inuaderentur, ingens tristitia occupauit. Ita enim eos magnitudo corporũ, multitudóque, tum audacia, minæque hostium ab ea profectæ terruerant, vt sibi non cum hominibus sed immanibus ac sæuis belluis rem futuram putarẽt. Itaque sermonẽ spargebant, bellum à se susceptum esse neque iustum, neque decretum, ob ambitionem tãtùm Cęsaris cœptũ: minitabantúrque etiam, nisi is sententiam mutaturus esset, se eum deserturos. Ea re cognita Cæsar, vt eius gratia vniuersos milites compellaret, consilium non putauit. neque enim censebat commodum esse, huiusmodi orationem ad multitudinem habere, quæ ad hostes deinde enuntiaretur: verebatúrque ne dicto non audientes milites tumultuarentur, atque malam aliquam rem perpetrarẽt. Igitur legatos suos, reliquósq; minores magistratus cõuocauit, atque in hæc verba eos allocutus est, IDEM ego vos, amici, de propriis atque publicis rebus consiliũ sequi debere, minimè existimo. Neque enim idem est quod quiuis pro se sequitur, cũ eo quod communiter omnibus propositum est. nam nos quidẽ ea quærere, quæ quammaximè cõmoda, tutissima vnicuiq; nostrûm sint,

Ariouistus imperata iniquiss. animo tulit, & perquam ferociter respondit.

Trepidatio inter milites Cęsaris de Germanis.

Cæsaris ad suos legatos & centuriones oratio.

Priuatorum alia consilia quã rerum publicarum.

τὸν χρείαν τινὸς ἔχοντα, αὐτὸν πρὸς ἐκεῖνον ἀφικνεῖσθαι δεῖ· ὀργήν τε, ὡς καὶ πάντας τοὺς Ῥωμαίους προπεπηλακικότος αὐτοῦ, ἐν τούτῳ ἐποιήσατο· καὶ παραχρῆμα τούς τε ὁμήρους τῶν συμμάχων ἀπῄτησεν αὐτόν, καὶ προσαπηγόρευσεν αὐτῷ μήτε τῆς χώρας σφῶν ἐπιβαίνειν, μήτ' ἐπικουρίας οἴκοθεν ἐπάγεσθαι. ταῦτα δὲ ἔπραξεν οὐχ ὅτι καὶ καταπλήξειν αὐτόν, ἀλλ' ὅτι ἐξοργιεῖν, κἀκ τούτου πρόφασιν τοῦ πολέμου καὶ μεγάλην καὶ εὐπρεπῆ λήψεσθαι ἤλπισεν. ὅπερ ἐγένετο· ἀχθεσθεὶς γὰρ ὁ

B βάρβαρος τοῖς ἐπιτάγμασι, πολλὰ καὶ δεινὰ ἀπεκρίνατο, ὥστε τὸν Καίσαρα λόγους μὲν μηκέτ' αὐτῷ ἀντιπέμψαι, τὸν δὲ δὴ Οὐεσοντίωνα, τὴν τῶν Σηκουανῶν πόλιν, εὐθύς, καὶ πρὶν αἰσθήσεσθαί τινα, προκαταλαβεῖν. κἀν τούτῳ οἱ στρατιῶται, ἀγγελίας ἐλθούσης ὅτι τε ὁ Ἀριοουίστος ἰσχυρῶς παρασκευάζεται, καὶ ὅτι καὶ ἕτεροι τῶν Κελτῶν πολλοί, οἱ μὲν, διαβεβήκασιν ἤδη τὸν Ῥῆνον, ὡς ἐπὶ βοήθειαν αὐτοῦ,

C οἱ δὲ, καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ ποταμῷ συνειλέχαται, ὅπως ἐξαίφνης σφίσιν ἐπίθωνται· δεινῶς ἠθύμησαν. τά τε γὰρ μεγέθη αὐτῶν καὶ τὸ πλῆθος, τό, τε θράσος, καὶ τὰς ἀπ' αὐτοῦ προχείρους ἀπειλὰς ἐκπλαγέντες, οὕτω διετέθησαν ὡς μηδὲ πρὸς ἀνθρώπους τινάς, ἀλλὰ πρὸς θηρία ἄπορα καὶ ἄγρια προσοισόμενοι. καὶ ἐθρύλουν ὅτι πόλεμον οὔτε προσήκοντα, οὔτε ἐψηφισμένον, διὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Καίσαρος φιλοτιμίαν, ἀναιροῖντο· καὶ προσεπηπείλουν ἐγκαταλείψειν αὐτόν, ἂν μὴ με-

D ταβάλῃ. μαθὼν οὖν ταῦτ' ἐκεῖνος, τῷ μὲν πλήθει τῶν στρατιωτῶν οὐδὲν διελέξατο (οὔτε γὰρ καλὸν ἐνόμιζεν εἶναι τοιαῦτα πρὸς πολλοὺς λέγειν, καὶ ταῦτ', ἐς τοὺς πολεμίους μέλλοντα ἐκφοιτήσειν· καὶ ἔδεισε μή πως ἀπειθήσαντες θορυβήσωσι, καὶ κακόν τι ἐξεργάσωνται) τοὺς δὲ δὴ ὑπάρχους καὶ τοὺς ὑπομείονας ἀθροίσας, τοιάδε ἐν αὐτοῖς ἔλεξεν, ΟΥ τὸν αὐτὸν, ὦ ἄνδρες φίλοι, τρόπον ἡγοῦμαι δεῖν ἡμᾶς περί τε

E τῶν ἰδίων καὶ περὶ τῶν κοινῶν βουλεύεσθαι. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁρῶ σκοπὸν ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ δημοσίᾳ ἅπασιν ὄντα. ἡμῖν μὲν γὰρ τὰ ἐπιεικέστατα καὶ ἀσφαλέστατα, τῷ δὲ δήμῳ τὰ κράτιστα, καὶ προαιρεῖσθαι καὶ πράττειν

προσήκει. δεῖ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἰδίοις δραστηρίοις εἶναι. ὁ γὰρ ἐπιεικὴς οὐκ ἐθέλει μὴ καὶ ἐκ τούτου σώζεσθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ ἀνὴρ μὲν ὅστις ἀπραγμονέστατός ἐστι, καὶ ἀσφαλέστατος εἶναι δοκεῖ· πόλις δέ, ἄλλως τε καὶ ἀρχὴν ἔχουσα, τάχιστα ἂν ὑπὸ τοῦ τοιούτου καταλυθείη. ταῦτα γὰρ οὕτως οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων ταχθέντα, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως νομοθετηθέντα, καὶ ἦν ἀεί, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται μέχριπερ ἂν καὶ τὸ θνητὸν γένος συνεστήκῃ. τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, οὐδ' ὑμῶν οὐδένα χρὴ τὸ ἴδιον ἡδὺ καὶ ἀσφαλὲς ἐν τῷ παρόντι μᾶλλον ἢ τὸ τοῖς πᾶσι Ῥωμαίοις καὶ εὐπρεπὲς καὶ συμφέρον προσκοπεῖν. λογίζεσθε γὰρ τά τε ἄλλα ὅσα εἰκός ἐστι, καὶ μάλιστα ὅτι δεῦρ' ἤλθομεν αὐτοί τε τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι, ἔκ τε τῆς βουλῆς καὶ ἐκ τῶν ἱππέων ὄντες, καὶ πλῆθος πολὺ στρατιωτῶν, χρήματά τε ἄφθονα λαβόντες· οὐχ ἵνα ῥαθυμῶμεν, οὐδ' ἵνα ἀμελῶμεν, ἀλλ' ὅπως τά τε τῶν ὑπηκόων ὀρθῶς διοικήσωμεν, καὶ τὰ τῶν ἐνσπόνδων ἀσφαλῶς διασώσωμεν· τούς τε ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας σφᾶς ἀμυνώμεθα, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐπαυξήσωμεν. ὡς εἴγε μὴ ταῦθ' οὕτω φρονοῦντες ἤλθομεν, τί ποτε καὶ ἀρχὴν ἐξεστρατεύσαμεν, ἀλλ' οὐ τρόπον τινὰ οἴκοι καὶ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις κατεμείναμεν; καὶ γάρ που καὶ ἄμεινον ἦν μηδ' ὑπομεῖναι τὴν στρατείαν, ἢ προσταχθεῖσαν αὐτὴν προδοῦναι. εἰ δ' οἱ μὲν ὑπὸ τῶν νόμων ἀναγκαζόμενοι τὸ πρὸς τὸ ἐπιτασσόμενον ὑπὸ τῆς πατρίδος πράττειν, οἱ δὲ δὴ πλείους, ἐθελονταί, διά τε τὰς τιμὰς καὶ διὰ τὰς ὠφελείας τὰς ἀπὸ τῶν πολέμων περι-
51 γιγνομένας, πάρεσμεν, πῶς ἂν ἢ καλῶς ἢ ὁσίως ἡμῖν ἔχοι ψεύσασθαι καὶ τὰς τῶν ἐκπεμψάντων ἡμᾶς ἅμα καὶ τὰς ἡμετέρας αὐτῶν ἐλπίδας; ἰδίᾳ μὲν γὰρ οὐδ' ἂν εἷς οὕτως εὖ πράξειεν, ὥστε μὴ οὐ τῷ κοινῷ πταίοντι συναπολέσθαι· τὸ δὲ δημόσιον εὐτυχοῦν πάσας καὶ τὰς ἑκάστου συμφορὰς ἀναφέρει.

Λέγω δὲ ταῦτα οὐ πρὸς ὑμᾶς, ἄνδρες ἑταῖροί τε καὶ φίλοι, σὺν ἐνταῦθ' ὄντας (οὔτε γὰρ ἄλλως ἀγνοεῖτε αὐτά, ὥστε καὶ μαθεῖν δεῖσθαι· οὔτ' ὀλιγώρως αὐτῶν ἔχετε, ὥστε καὶ προτροπῆς χρῄζειν) ἀλλ' ὅτι τινὰς τῶν στρα-

CAESARIS AD SVOS LEGATOS ET CENTVRIONES ORATIO.

A conuenit: populo autem, ea & suscipere & agere quæ ei sint optima. Ac quamuis tranquillus status ne priuatim quoque sine industria conseruari potest, tamen cui minimum sit negotiorum, is maximè tutus habetur. Ciuitas autem, præsertim si quem obtinet dominatum, hac ratione absque mora pessum iuerit. Quod non ab homine ita institutũ, sed ab ipsa naturæ lege sancitum, ita semper se habuit habètque adhuc, & habebit etiam quãdiu genus hu-
B manum durauerit. Hæc quum ita sint, minimè conuenit aliquem vestrûm in præsentia maiorem suæ voluptatis atque incolumitatis prouidentiam facere quàm quid vniuersis Romanis & decorum sit & expediat. Existimare enim debetis, præter cætera quæ par est à vobis expendi, hoc in primis, nos tot tantósque viros senatoriæ equestrísque dignitatis, qui magnam militum copiam sub nobis habemus, ma-
C gnámque pecuniæ vim, non ea de causa huc venisse vt otio indulgeremus, aut neglectim viueremus: sed vt subditorum res rectè constitueremus, facultates confœderatorum tutas prestaremus, vim iis facere conantes propulsaremus, res nostras augeremus. Etenim nisi hæ causæ nobis fuerunt, quid fuit cur initio expeditionem faceremus, ac non potius domi apud nostras res maneremus? ac prestiterat equidem nunquam omnino suscipere bellũ,
D quàm susceptum prodere. Quòd si adsumus, alii ea necessitate huc cõpulsi qua patriæ imperata exequi tenemur, maior verò pars vltro, honorum emolumentíque causa, quæ militia quæruntur: quanam ratione vel honestum vel pium videatur, spes nos & eorum qui nos huc miserunt, & nostras ipsorum, vanas reddere? Ac priuatim quidem nemo omnium ita potest lætis rebus vti, vt non idẽ cum republica corruẽte pereat: at respublica, si prospe-
E ro successu vtatur, etiam priuatorũ omnes calamitates potest subleuare.

Priuata salus publica incolumitate continetur.

Hæc non aduersus vos, amici cõmilitonésque, à me dicũtur, qui adestis, quósque ego nec ob ignorantiam, doctrina, neque ob negligentiam admonitione opus habere noui: sed quia animaduerti esse nonnullos ex mili-

CAESARIS AD SVOS LEGATOS ET CENTVRIONES ORATIO.

tibus qui rumorem diuulgent, bellum nos inconuenienter suscepisse, quique aliis seditionis autores sint: volui vos ex mea oratione, & studii in patriam vestri confirmandi, & illos de officio suo docendi rationes accipere. Plus enim vtilitatis capere possunt, priuatim ex vobis & sapius hæc audientes, quàm de me semel. Hoc igitur illis dicite, maiores nostros non, domi residẽtes, non, militiam detrectantes, non, bella fugientes, nõ, ignauiæ studentes, tantam vrbem nostram effecisse: sed quum & animos ad audẽda omnia se digna paratos, & corpora prompta ad elaborandum in iis quæ decreuissent, haberent: quum suas fortunas, tanquam alienam possessionem, semper periculis obiicerent, aliorum autem ditionem, tanquam ad se pertinentem, haud cunctanter suam facerent: quum felicitatem in nulla alia re quàm sibi honestis actionibus ponerent, in otio autẽ degere, infelicitatem putarent. Hæc illi cõsilia secuti, quũ ab initio tenuissimæ eorum res essent, vrbẽmque omnium vrbium infimam haberẽt, Latinos in suam potestatẽ redegerunt, Sabinos vicerunt, Tyrrhenos, Volscos, Opicos, Lucanos, Samnitas subegerunt, modico tẽporis spatio omnem regionem intra Alpes iacentem debellauerunt: omnes alienas nationes à quibus inuadebãtur, repulerunt. Quorum imitatione posteriores Romani, patrésque nostri, adducti, non contenti sua conditione, neque satis habentes ea quæ à suis maioribus acceperant, sed otium, suam certam perniciem, labores autem haud dubiam salutem esse existimantes, adhæc, veriti ne res ipsorum suis finibus contentæ detrimentũ paterentur, ac senectute quasi conficerẽtur, dedecoríque sibi ducentes, si, quibus tanta à suis præcessoribus relicta erant, ipsi nihil acquisiuissẽt, lõgè plura maioráq; prioribus adiecerunt. Quid enim opus est singulatim cõmemorare Sardiniã, Siciliã, Macedoniã, Illyriũ, Græciam, Asiam minorem, Bithyniam, Hispaniã, Africam? Sanè plurimum illis pecuniæ Carthaginenses dedissent, ne ad eas partes terræ nauigarent: plurimũ Philippus ac Perseus,

Romana res quibus artibus creuerit.

Romani posteriores quomodo priores sint imitati.

A ιωτῶν ἤδη μοι αὐτούς τε θρυλοῦντας ὡς οὐ προσήκοντα τόνδε τὸν πόλεμον ἀνῃρήμεθα, καὶ τοὺς ἄλλους προστασιάζοντας· ἵν' αὐτοί τε βεβαιοτέραν ἐκ τῶν παρ' ἐμοῦ λόγων τὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος προθυμίαν ποιήσησθε, καὶ ἐκείνους πάνθ' ἃ προσήκει διδάξητε. πλείω γὰρ ἂν παρ' ὑμῶν ἰδίᾳ καὶ πολλάκις ἀκούοντες αὐτὰ ὠφεληθεῖεν, ἢ παρ' ἐμοῦ ἅπαξ πυθόμενοι. λέγετε τοίνυν αὐτοῖς ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν, οὐκ οἴκοι μένοντες, οὐδὲ τὰς στρα-

B τείας ὀκνοῦντες, οὐδὲ τοὺς πολέμους φεύγοντες, οὐδὲ τὰς ῥᾳθυμίας διώκοντες, τηλικαύτην τὴν πόλιν ἐποίησαν· ἀλλὰ ταῖς γνώμαις πάντα τὰ προσήκοντα προχείρως τολμῶντες, καὶ τοῖς σώμασι πάντα τὰ ἀρέσαντα προθύμως ἐκπονοῦντες· καὶ τὰ μὲν ἴδια, ὡς ἀλλότρια, ἀεί ποτε παραβαλλόμενοι· τὰ δὲ δὴ τῶν πέλας, ὡς καὶ οἰκεῖα ἑτοίμως κτώμενοι· καὶ μήτε εὐδαιμονίαν ἄλλο τι ἢ τὸ τὰ δέοντα πράττειν, νομίζοντες· μήτε

C δυστυχίαν, ἄλλο τι ἢ τὸ μετ' εὐπραξίας ἡσυχάζειν ἡγούμενοι. περιγενόμενοι ἐκ τούτων τῶν πολιτευμάτων αὐτοί τε, ὀλίγιστοι τὸ κατ' ἀρχὰς γενόμενοι, καὶ πόλιν οὐδεμίαν ἧς οὐκ ἐλάττω τὸ πρῶτον νεμόμενοι, Λατίνους ἐκράτησαν, Σαβίνους ἐνίκησαν, Τυρσηνούς, Οὐολσκους, Ὀπικούς, Λευκανούς, Σαυνίτας ἐχειρώσαντο, πᾶσαν ἐν ὀλίγῳ τὴν ἐντὸς τῶν Ἄλπεων γῆν κατεστρέψαντο, πάντας τοὺς ἀλλοφύλους τοὺς ἐπελθόντας σφίσιν ἀπεώσαντο.

D καὶ αὐτοὺς καὶ οἱ μετὰ ταῦτα Ῥωμαῖοι, οἵ τε πατέρες ἡμῶν, ζηλώσαντες, οὐκ ἠρκέσθησαν τοῖς παροῦσιν, οὐδ' ἠγάπησαν οἷς παρέλαβον, ἀλλ' ὄλεθρον μὲν αὐτῶν σαφῆ, τὴν ῥᾳστώνην, σωτηρίαν δ' ἀκριβῆ, τὴν ταλαιπωρίαν νομίσαντες εἶναι· καὶ φοβηθέντες μὲν μὴ μείναντα αὐτὰ ἐφ' ἑαυτῶν καταστριφθείη καὶ καταγηράσῃ, αἰσχυνθέντες δ' εἰ τοσαῦτα παραδεξάμενοι, μηδὲν ἐπικτήσαιντο, πολλῷ πλείω καὶ μείζω προσκατειργάσαντο. τί γὰρ ἄν τις καθ' ἕκα-

E στον λέγοι, τὴν Σαρδώ, τὴν Σικελίαν, τοὺς Μακεδόνας, τοὺς Ἰλλυριούς, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἀσίαν τὴν περὶ τὴν Ἰωνίαν, Βιθυνούς, Ἴβηρας, Ἄφρους, καίτοι συχνὰ μὲν ἂν χρήματα ἔδοσαν αὐτοῖς Καρχηδόνιοι, ὥστε μὴ ἐκεῖσε ἐκπλεῦσαι· συχνὰ δὲ Φίλιππος καὶ Περσεύς,

ὥστε μηκέτ' αὖθις στρατεῦσαι· πολλὰ Ἀντίοχος, πολλὰ οἱ παῖδες αὐτοῦ καὶ ἔγγονοι, ὥστε ἐπὶ τῆς Εὐρώπης καταμεῖναι. ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι περί τε τῆς δόξης καὶ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἀρχῆς, ἀργεῖν τε ἀκλεῶς καὶ πλουτεῖν ἀδεῶς εἵλοντο, οὔτ' αὐτῶν ἡμῶν οἱ πρεσβύτεροι, οἱ καὶ νῦν ἔτ' ὄντες· ἀλλά γε εὖ εἰδότες ὅτι διά τε τῶν αὐτῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ κτᾶται τὰ ἀγαθὰ καὶ σώζεται, πολλὰ μὲν ἐβεβαιώσαντο τῶν προϋπαρχόντων, πολλὰ δὲ καὶ προσεκτήσαντο. τί γὰρ δεῖ καὶ ταῦτα καθ' ἕκαστον ἐπεξιέναι τὴν Κρήτην, τὸν Πόντον, τὴν Κύπρον, τὴν Ἰβηρίαν, τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀλβανίαν τὴν ἐκεῖ, Σύρους ἀμφοτέρους, Ἀρμενίους ἑκατέρους, Ἀραβίους, Παλαιστίνους; ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα πρότερον ἀκριβῶς εἰδότες, νῦν τῶν μὲν αὐτοὶ δεσπόζομεν, τὰ δὲ ἑτέροις ἐχαρισάμεθα. ὥστε ἐξ αὐτῶν καὶ προσόδους, καὶ δυνάμεις, καὶ τιμάς, καὶ συμμαχίας προσειληφέναι. τοιαῦτα γοῦν ἔχοντες παραδείγματα, μήτε τὰ τῶν πατέρων
52 ἔργα καταισχύνοιτε, μήτε τὴν ἀρχὴν μεγίστην ἤδη οὖσαν προῆσθε. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἀπίσης ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς μηδὲν τῶν ὁμοίων κεκτημένοις βουλευτέον ἐστίν. ἐκείνοις μὲν γὰρ ἐξαρκεῖ ῥᾳστωνεύειν, καὶ μετ' ἀσφαλείας ἄλλοις ὑποπεπτωκέναι· ἡμῖν δ' ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ πονεῖν, καὶ στρατεύεσθαι, καὶ μετὰ κινδύνων τὴν παροῦσαν εὐδαιμονίαν φυλάττειν. πολλοί τε γὰρ ἐπιβουλεύουσιν αὐτῇ. πᾶν γὰρ τὸ ὑπεραῖρόν τινας, καὶ ζηλοῦται, καὶ φθονεῖται, κἀκ τούτου πόλεμος ἀΐδιός ἐστιν ἅπασι τοῖς καταδεεστέροις πρὸς τοὺς ἐν τινὶ αὐτῶν ὑπερέχοντας. μὴ οὖν ἀπὸ πρώτης ἐχρῆν μηδὲν διαφερόντως ἡμᾶς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ηὐξῆσθαι· ἤ, ἐπείπερ τηλικοῦτοι γεγόναμεν, καὶ τοσαῦτα κεκτήμεθα, πέπρωταί τε ἢ ἄρχειν τῶν ἄλλων ἰσχυρῶς, ἢ καὶ αὐτοὺς παντελῶς ἀπολέσθαι (τοῖς γὰρ ἔς τε ἀξίωμα τοσοῦτον καὶ ἐς δύναμιν τηλικαύτην προκεχωρηκόσιν, ἀδύνατόν ἐστιν ἀκινδύνως ἰδιωτεῦσαι) πειθώμεθα τῇ τύχῃ, μηδὲ ἑκοῦσαν αὐτὴν καὶ αὐτεπάγγελτον τοῖς τε πατράσιν ἡμῶν ὑπάρξασαν, καὶ ἡμῖν παραμένουσαν, ἀπωσώμεθα. ἔσται δὲ τοῦτο, οὐκ ἂν τὰ ὅπλα ῥί-

ne ab iis bello peterentur: multum Antiochus, eiúſque filii & poſteri, ne Europæ fines exirent. Verùm neque illi otium ſine décore, diuitiáſve ab omni periculo liberas ante gloriam magnitudinémque imperii poſuerunt: neque ii etiam qui apud nos ætate ſunt prouectiores, qui etiamnũ in viuis ſũt: ſed hi quoque, quũ haud ignorarent, iiſdẽ artibus & quæri bona & retineri, multa ex iis quæ iã antè parta erãt, cõfirmarũt, multa autẽ alia parauerũt. Nam hæc quoque quid attinet ſingula recẽſere? Cretã, Pontũ, Cyprũ, Aſiam, Albaniam, Iberiam, Syriam vtramque, Armenias duas, Arabiam, Palæſtinam? quæ regiones ne nomine quidem prius ſatis notæ, nunc partim noſtro imperio ſubiacent, partim aliis muneri à nobis conceſſæ ſunt, ita vt ex iis reditus, copiæ, honores, ac ſocietates ad nos peruenerint. His igitur exemplis vſi, nolite aut maiorum res geſtas dedecorare, aut imperium quod nunc maximũ eſt, deſtituere. Non enim nobis eadem quæ iis qui nihil eorum quæ recenſui, poſſident, conſilia capienda ſunt. His enim otio contentis eſſe, aliiſque ſine ſuo periculo ſubditis eſſe ſatis eſt: nobis autem neceſſe eſt laborare, militare, ac ſubeundis etiã periculis præſentem felicitatem tueri, cui multi ſunt intenti. Omne enim id quod communem ſortem excellit, æmulationi inuidiæque aliorum obnoxium eſt. hinc illud eorum quorum conditio eſt inferior, contra ſe ſuperiores bellum perpetuum exiſtit. Proinde aut hoc nobis exoptandum erat, vt ne ab initio quidem tantum ſupra communem hominum conditionem excreuiſſemus: aut, quandoquidem ad tantum faſtigium dominiúmque euecti ſumus, atque ita fatum noſtrum fert, vt vel in alios imperiũ ſumma vi retinendum, vel ipſis cõtrà funditus pereundum ſit (qui enim ad tantam potentiam peruenerunt, eos vitam priuatam ſine periculo agere poſſibile non eſt) agedum fortunæ nos committamus: neque eam, quũ vltro ſuáque ſponte maioribus noſtris adfuerit, nobiſcúmque permãſerit, à nobis reiiciamus. Quã vt retineamus, non arma

Caesaris ad suos legatos et centuriones oratio.

Otiũ ſine decore & diuitias omni periculo liberas Romani non antepoſuerunt gloriæ.

Parta bona cõſeruanda ſunt iiſdem artibus.

CAESARIS AD SVOS LEGATOS ET CENTVRIONES ORATIO.

Cur belligerādum Romanis.

nobis abiicienda sunt, non ordines deserendi, non tempus inane domi desidendo trāsigendum, non apud socios Romani nominis oberrandum est: sed arma semper in manibus habenda sunt. hac enim solùm ratione pax conseruatur. militaria opera prœliis exercenda: hoc enim vnico efficiemus ne semper bellandum nobis sit. Sociis auxilio nostro indigentibus absque excusatione opitulandum: (ita enim longè plures nobis adiungemus) hostibus subinde aliquid mouere non concedendum: hoc enim pacto fiet ne quis nos in posterum sibi iniuria lacessendos putet. Enimuero si quis deus nobis spondeat, etiam absque hac nostra opera essent, tamen fore vt nequis nobis insidias paret, vtque omnibus nostris bonis tutò semper perfruamur: etsi ne sic quidem honestè diceremus, quietis nobis viuēdum esse: tamen aliquam rationem ii afferre possent qui officium suum detrectant. Sin autem necessariò fit vt qui aliquid possident, aliorum insidiis impetantur, profectò operam illos dare conuenit vt conatus horum anteuertant. Ad hæc, qui sua otiosè tenēt, in periculum de his ipsis plerunque veniunt: at quibus tantum superest facultatis à suis rebus, vt aliena quoque bello inuadant, facilè hi sua tuētur. Neque enim quisquam suis rebus metuens, ad aliena animū adiicit: quòd is timor quem de propriis habet, ab omni cū prorsus alienorum cura auertit. Proinde quorsum attinet hoc, quod nōnulli vestrûm dicunt, non opus nobis esse vt subinde aliquid nobis acquiramus? Effluxerúntne ex animo vestro ea quæ partim vidistis, partim audiuistis? quemadmodum nulla natio earum quæ in Italia fuerant, antè patriæ nostræ perniciem struere cessarit, quàm in eorum ipsorum terras bellum maiores nostri intulerunt? Nec Epirotæ antè finem iniuriis fecēre, quàm nostri in Græciam transmiserunt: nec Philippus, (qui iam animo agitabat Italicam expeditionem) antequam eius regionem nostri inuaserunt: neque Perseus, neque Antiochus, neque Mithridates, priusquam idem passi sunt. Ac, ne alia persequar, Carthaginenses profectò, antequam à nobis hostile in Africa quicquā experti essent, in Italiā traiecerūt,

Qui metuit de suis rebus, ad alienas animū non adiicit.

Romani, terras aliorum inuadendo, perniciem à sua ditione auerterunt.

A ψωμεν, οὐδ' αὖ τὰς τάξεις ἐκλείψωμεν, οὐδ' αὖ διακενῆς οἴκοι καθήμεθα, ἢ παρὰ τοῖς συμμάχοις πλανώμεθα· ἀλλὰ τά τε ὅπλα διὰ χειρὸς ἀεὶ ἔχωμεν, (οὕτω γὰρ μόνως εἰρήνη σώζεται) καὶ τὰ ἔργα τοῦ πολέμου διὰ κινδύνων ἀσκῶμεν (οὕτω γὰρ μόνως οὐκ ἀεὶ πολεμήσομεν) τοῖς τε δεομένοις τῶν συμμάχων ἀπροφασίστως ἐπικουρῶμεν (οὕτω γὰρ πολὺ πλείους ἕξομεν) καὶ τοῖς ἀεί τι παρακινοῦσι τῶν πολεμίων μὴ ἐπι-

B τρέπωμεν. οὕτω γὰρ οὐδεὶς ἔθ' ἡμᾶς ἀδικεῖν ἐθελήσει. Εἰ μὲν γάρ τις τῶν θεῶν ἐγγυητὴς ἡμῖν ἐγίγνετο ὅτι κἂν ταῦτα μὴ ποιῶμεν, οὔτε τις ἡμῖν ἐπιβουλεύσει, καὶ πάνθ' ὅσα κεκτήμεθα, ἀσφαλῶς ἀεὶ καρπωσόμεθα· αἰσχρὸν μὲν ἂν εἰπεῖν ὅτι τὴν ἡσυχίαν ἄγειν ἐχρῆν, ὅμως δ' οὖν εἶχον ἄν τινα σκῆψιν εὐπρεπῆ οἱ μηδὲν τῶν δεόντων πράττειν βουλόμενοι. εἰ δ' ἀνάγκη τε τοὺς κεκτημένους τινὰ ὑπὸ πολλῶν ἐπιβουλεύεσθαι, καὶ προσήκει τὰς ἐπι-

C θέσεις αὐτῶν προκαταλαμβάνεσθαι· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἡσυχάζοντες, καὶ περὶ τούτοις κινδυνεύουσιν, οἱ δὲ ἐκ περιουσίας τῷ πολέμῳ καὶ κατὰ τῶν ἀλλοτρίων χρώμενοι, καὶ ἐκεῖνα φυλάσσουσιν· (οὐδεὶς γὰρ περὶ τῆς ἑαυτοῦ δεδιὼς, τῆς τοῦ πέλας ἐφίεται. ὁ γὰρ περὶ τῶν ὑπαρχόντων φόβος ἰσχυρῶς τοῦ πολυπραγμονεῖν τὰ μὴ προσήκοντα αὐτὸν ἀποτρέπει) τί τοῦτο λέγει τις, ὡς οὐ χρὴ ἡμᾶς ἀεί τι προσκτᾶσθαι; οὐ μέμνησθε, τὰ

D μὲν, ἀκηκοότες, τὰ δὲ, ἑωρακότες, ὅτι οὔτε τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τινῶν οὐδὲν πρότερον ἀπέσχετο τοῦ τῇ πατρίδι ἡμῶν ἐπιβουλεύειν, πρὶν τοὺς πολέμους ἐν τῇ ἐκείνων χώρᾳ τοὺς προγόνους ἡμῶν ποιήσασθαι; οὔτε οἱ Ἠπειρῶται, πρὶν ἐς τὴν Ἑλλάδα αὐτοὺς περαιωθῆναι; οὐ Φίλιππος, μελλήσας καὶ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν στρατεύσειν, πρὶν φθάσαι ἡμᾶς τὴν ἐκείνου κακῶς ποιῆσαι; οὐ Περσεύς; οὐκ Ἀντίοχος; οὐ Μιθριδάτης, πρὶν τὰ αὐτὰ αὐτοὺς ἐργάσα-

E σθαι; καὶ τί τἆλλα λέγοι τις ἄν; ἀλλ' οἱ Καρχηδόνιοι τέως μὲν οὐδὲν δεινὸν ἀφ' ἡμῶν ἐν τῇ Ἀφρικῇ εἶχον, ἔς τε τὴν Ἰταλίαν διέπλεον,

A καὶ τὴν χώραν κατέτρεχον, τάς τε πόλεις ἐπόρθουν, καὶ παρ' ὀλίγον καὶ τὸ ἄστυ αὐτὸ εἷλον· ἐπειδὴ δ' ἀντιπολεμεῖν ἤρξαντο, παντάπασιν ἐκ τῆς γῆς ἡμῶν ἐξέδρασαν, τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ περὶ τῶν Γαλατῶν καὶ Κελτῶν ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι. καὶ γὰρ οὗτοι μέχρι μὲν ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ἐμένομεν, πολλάκις αὐτὰς ὑπερέβησαν, καὶ πολλὰ τῆς Ἰταλίας ἐπόρθησαν· ἐπεὶ δὲ ἐτολμήσαμέν ποτε ἔξω τε τῶν ὅρων ἐκστρατεῦσαι, καὶ τὸν πόλεμον σφίσι περιστῆσαι, καὶ τινα καὶ τῆς χώρας αὐτῶν ἀπετε- B

53 μόμεθα, οὐκέτ' οὐδένα πόλεμον ἀπ' αὐτῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, πλὴν ἅπαξ, εἴδομεν. ὅτε μὲν οὖν, τούτων οὕτως ἐχόντων, λέγει τις ὅτι οὐ χρὴ πολεμεῖν ἡμᾶς, οὐδὲν ἄλλο φησὶν ἢ ὅτι οὐ χρὴ πλουτεῖν, οὐ χρὴ ἑτέρων ἄρχειν, οὐκ ἐλευθέρους, οὐ Ῥωμαίους εἶναι. ὥσπερ οὖν αἱ εἴπερ τι τούτων εἶπέ τις, οὐκ ἂν ἠνέσχεσθε, ἀλλὰ κἂν ἐν χερσὶν αὐτὸν ἀπεκτείνατε· οὕτω καὶ νῦν, ὦ ἄνδρες ἑταῖροι, πρὸς τοὺς ἐκεῖνα λέγοντας διατίθεσθε, μὴ τοῖς ῥήμασι σφῶν, ἀλλὰ τοῖς C ἔργοις τὸν νοῦν τεκμαιρόμενοι. οὐκοῦν ὅτι μὲν οὕτω χρὴ φρονεῖν, οὐδένα ἀντειπεῖν ὑμῶν νομίζω.

Εἰ δ' ὅτι μήτε ἐξήτασται περὶ τοῦ πολέμου τούτου παρὰ τῇ βουλῇ, καὶ παρὰ τοῦ δήμου μὴ ἐψήφισται, διὰ τοῦτό τις ἧττον οἴεται δεῖν ἡμᾶς προθυμηθῆναι· λογισάσθω τοῦθ', ὅτι πάντες οἱ πόλεμοι ὅσοι πώποτε γεγόνασιν ἡμῖν, οἱ μὲν ἐκ παρασκευῆς καὶ προεπαγγέλσεως, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ καιροῦ συμβεβήκασι. καὶ διὰ τοῦτο ὅσα D μὲν οἴκοι τε μενόντων ἡμῶν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀγόντων κινηθῇ, καὶ ἐκ πρεσβείας τινὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐγκλημάτων λάβῃ, καὶ σκέψιν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δὴ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι γίγνεσθαι, καὶ ψῆφον ἐπάγεσθαι, καὶ μετὰ τοῦτο τούς τε ὑπάτους ἢ καὶ στρατηγοὺς προστάττεσθαι σφίσι, καὶ τὰς δυνάμεις ἐκπέμπεσθαι· ὅσα δ' ἂν ἐξεληλυθότων ἤδη καὶ ἐξεστρατευμένων τινῶν ἐκφανῇ, ταῦτ' οὐκέτ' ἐς διαγνώμην ἄγεσθαι χρὴ, ἀλλ' ὡς καὶ δεδογμένα καὶ κε- E κυρωμένα ὑπ' αὐτῆς τῆς χρείας, προκαταλαμβάνεσθαι, πρὶν αὐξηθῆναι. ἢ τίνος μὲν ἕνεκα ὑμᾶς ἐνταῦθ' ὁ δῆμος ἐξέπεμψε; τίνος δ' ἕνεκα ἐμὲ μετὰ τὴν ὑπατείαν εὐθὺς ἔστειλε, τοῦτο μὲν, ἐπὶ πέντε ἔτη καθάπαξ (ὃ μήπω πρότερον ἐγεγόνει) ἀρχὴν ἑλόμενος·

CAESARIS AD SVOS LEGATOS ET CENTVRIONES ORATIO.

regionem populati sunt, vrbes vastauerunt: parúmque abfuit quin ipsam Romam caperent: vbi primùm maiores nostri bellum in ipsos converterunt, omnino ex nostra terra illi aufugerũt. Quod idem de Gallis Celtísque dicere licet. quãdiu enim Romani intra Alpes se cõtinuerunt, Galli multoties eas transcenderunt, multísque Italiæ partibus vastitatem intulerunt: at postquam ausi sumus aliquando arma extra nostros fines efferre, eósque bello aggredi, partem aliquam regionis suæ ipsis ademimus, vnicúmque tantùm posthac in Italia Gallicum bellum vidimus. Quæ quum sint, si quis dicat belligerandum nobis nõ esse, is aliud nihil dicit quàm non debere nos diuites esse, aliis imperare, libertate frui, denique, Romanos esse. Quare sicut talia dicentem nullo modo ferretis, ô socii, sed manibus potius discerperetis, ita nũc quoque de his sentire debetis, quorum sententiam non ex verbis sed actionibus eorum colligere potestis. Enimuero neminem vestrûm ego esse arbitror, qui secus quàm dixi sentiendum putet.

Refutat obiectionem, quòd bellum nõ decretum gerat.

Quòd si quis est qui propterea minori alacritate bellum hoc gerẽdum existimet, quòd de eo neque in senatu deliberatum, neque à populo decretum quicquam est, is consideret, quotquot bella à nobis gesta sũt, partim ita obtigisse vt ad ea præparari possemus, vtque indicerentur, partim ex tempore incidisse. Itaque si domi nobis in otio versantibus aliquod mouetur bellum, ita vt querelæ initio per legationes fiant, vtique tunc necesse est de eo & deliberari & scisci, deinde consules imperatorésque ad id destinari, exercitúsque emitti: sed quæ iam egressis nobis, eductísque copiis, bella exoriuntur, ea iam non in disceptationem adducenda, sed, tanquam ipsa necessitas ea approbauerit iusseritque, antequam ingrauescant præoccupanda sunt. Aut quæ tandem populo Romano causa fuit cur vos amandaret, me statim à consulatu meo cum quinquennali imperio, (quod nunc primùm post hominum memoriam factum est)

CAESARIS AD SVOS LEGATOS ET CENTVRIONES ORATIO.

quatuor etiam legionibus instructum emitteret, si non bellandum nobis esse omnino censuit? Neque enim puto esse quenquam qui dicat, id eo consilio factum vt frustra aleremur, vt per sociorum vrbes regionésque subditas vagaremur, molestioresque iis quàm hostes ipsi essemus. Hoc igitur facto nobis & præsens bellum & quæcunque alia cõmissa iniunctáque sunt. Qua in re prudenter admodum S.P.Q.R. nobis eam deliberationem liberam fecit, contra quos esset militandum, nullo certo bello decreto. Longius enim absunt quàm vt aut accuratè res sociorum inspicere, aut eadem qua nos facilitate certos paratósque hostes aggredi possent. Nos autem, qui & iudices & ministri huius belli facti sumus, ad hæc arma in hostes manifestò in reipsa deprehensos inferentes, bellum hoc neque sine deliberatione, neque iniustè, neque inopinatò susceptũ administrabimus.

Ariouistus ex socio & amico hostis factus.

Ac si quis vestrûm est qui secum quęrat quódnam tantum Ariouisti delictum potuerit intercedere, vt ex socio & amico hostis nobis factus sit, is cogitet, nõ facta modò eorum qui iniuriam nobis inferre conantur, sed consilia quoque nobis defendenda, & præueniendum, antequam cum nostro damno crescant: neque acceptum demũ maleficium vlciscẽdum esse. Atqui Ariouistum quàm maximè hostiliter in nos esse affectum, non aliunde rectiùs quàm ex factis eius demonstrari potest. Quum enim amicè ad eum misissem, petens vt ad nos veniret, déque rebus præsentibus coram deliberaret, neque venit, neque venturum se promisit. An verò iniquè, iniustè, aut superbè à me factum est, quòd eum tanquam amicum sociúmque ad me vocaui? An verò quum venire is recusauit, contumeliæ petulantiæque sibi quicquam reliquum fecit? An dubium est, ipsum vel quòd suspicaretur se aliquid à nobis mali accepturum, vel quòd nos comtemptui haberet, id fecisse? Proinde siquam sinistram de nobis opinionem habuit, euidentissimè in-

Præstat sibi initio cauere, quàm iniuriã vlcisci acceptam.

Ariouistus quũ à Cæsare vocatus venire recusauit, contumeliosè & petulanter egit.

A τοῦτο δέ, τέσσαρσι στρατοπέδοις ὁπλίσας· εἰ »
μὴ καὶ πολεμῆσαι πάντως ἡμᾶς δεήσειν »
ἐνόμιζεν; οὐ γάρ που, ἵνα μάτην τρεφώμε- »
θα, οὐδ᾽ ἵνα τάς τε πόλεις τὰς συμμαχίδας »
καὶ τὴν χώραν τὴν ὑπήκοον περιϊόντες, χα- »
λεπώτεροι καὶ τῶν πολεμίων αὐτοῖς γιγνώ- »
μεθα. οὐδ᾽ ἂν εἷς ταῦτα φήσειεν· ἀλλ᾽ ἵνα »
τὴν οἰκείαν φυλάξωμεν, τὴν τῶν πολεμίων »
πορθήσωμεν· ἵν᾽ ἄξιόν τι καὶ τοῦ πλήθους καὶ »
τῶν ἀναλωμάτων ἐργασώμεθα. οὐκοῦν ἐν »
B τούτῳ καὶ οὗτος ὁ πόλεμος καὶ πᾶς ὁστισοῦν »
ἄλλος καὶ ἐπιτετράφθαι ἡμῖν καὶ ἐγκεχει- »
ρίσθαι. καὶ πάνυ γε φρονίμως ἐποίησαν, ἐφ᾽ »
ἡμῖν τὸ τίσι πολεμητέον εἴη διαγνῶναι κα- »
ταλιπόντες, καὶ μὴ αὐτοὶ τὸν πόλεμον ψηφι- »
σάμενοι. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὔτ᾽ ἀκριβῶσαι τὰ τῶν »
συμμάχων, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν ἀφεστηκότες, »
ἠδυνήθησαν ἄν, καὶ πρὸς εἰδότας καὶ πρὸς »
παρεσκευασμένους τοὺς πολεμίους οὐκ ἂν ὁ- »
μοίως ἐπιτηδείως προσηνέχθησαν. ἡμεῖς δὲ »
C δὴ κριταὶ ἅμα καὶ λειτουργοὶ τοῦ πολέμου γι- »
γνόμενοι, καὶ προσέτι καὶ ἐπ᾽ αὐτοφώροις ἐ- »
χθροὺς τὰ ὅπλα εὐθὺς ἐπιφέροντες, οὔτ᾽ ἀ- »
νεξετάστως, οὔτ᾽ ἀδίκως, οὔτ᾽ ἀπροφυλά- »
κτως αὐτὸν ποιησόμεθα. »

Καί μοι εἴ τις ὑμῶν ἐκεῖνο ὑπολαμβά- »
νει, τί δὴ τηλικοῦτον ὁ Ἀριοουΐστος πεπλημμέ- »
ληκεν, ὥστ᾽ ἀντὶ φίλου καὶ συμμάχου πολέ- »
μιος ἡμῖν γενέσθαι· σκοπείτω τοῦθ᾽ ὅτι τοὺς ἀ- »
δικεῖν τι ἐπιχειροῦντας, οὐκ ἐφ᾽ οἷς ποιοῦσι »
D μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφ᾽ οἷς φρονοῦσιν, ἀμύνασθαι »
δεῖ· καὶ τὴν τε αὔξησιν αὐτῶν, πρὶν καὶ βλα- »
βῆναί τι, προκαταλαμβάνειν, καὶ μή, περι- »
μείναντας κακῶς ἔργῳ παθεῖν, τότε τιμωρεῖ- »
σθαι. ὅτι τοίνυν καὶ ἐχθρὸς καὶ ἔχθιστος ἐστὶν »
ἡμῖν, πῶς ἂν ἄλλως μᾶλλον ἐλεγχθείη, ἢ ἐξ »
ὧν ἐποίησε; πέμψαντος γὰρ μου πρὸς αὐτὸν »
φιλικῶς ὅπως ἔλθῃ τε πρὸς ἡμᾶς, καὶ κοι- »
νῇ μεθ᾽ ἡμῶν βουλεύσηται περὶ τῶν παρόντων, »
οὔτ᾽ ἦλθεν, οὔθ᾽ ἥξειν ὑπέσχετο. καίτοι τί μὲν ἐ- »
E γὼ ἄδικον, ἢ ἀνεπιεικές, ἢ φορτικὸν, ἐποίησα, »
μεταπεμψάμενος αὐτὸν ὡς φίλον καὶ σύμ- »
μαχον; τί δὲ ἐκεῖνος ὕβρεως καὶ ἀσελγείας, » 54
οὐκ ἐθελήσας ἐλθεῖν, ἐξέλιπεν; ἆρ᾽ οὐ «
δυοῖν ἀνάγκη θάτερον, ἤτοι ὑποπτεύκοτα αὐτὸν τι κακὸν πείσεσθαι, ἢ καταπεφρονη- «
κότα ἡμᾶς, τοῦτο πεποιηκέναι; οὐκοῦν εἴτε τι ὑποτετόπηκε, σαφέστατα αὐτὸς «
ἑαυτὸν

CAESARIS AD SVOS LEGATOS ET CENTVRIONES ORATIO.

ἑαυτὸν ἐξελέγχει ἐπιβουλεύοντα ἡμῖν (οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν, μηδὲν δεινὸν παθών, ὕποπτός ἐστιν· οὐδ' ἀπ' ὀρθῆς καὶ ἀδόλου τῆς γνώμης γίγνεται, ἀλλ' οἱ προπαρεσκευασμένοι τινὰς ἀδικῆσαι, τὴν ὑποψίαν κατ' αὐτῶν ἐκ τοῦ συνειδότος σφᾶς ἔχουσι) εἴτ' αὖ μηδενὸς τοιούτου ὑπόντος, ὑπερεώρακέ τε ἡμᾶς, καὶ λόγοις ὑπερηφάνοις ὕβρικε, τίνα χρὴ τοῦτον, ἐπειδὰν ἔργου τινὸς ἐπιλάβηται, προσδοκῆσαι πράξειν; ὁ γὰρ ἐν οἷς μηδὲν κερδανεῖν ἔμελλε, τοσαύτῃ ὑπεροψίᾳ κεχρημένος, πῶς οὐ πόρρωθεν ἐξελήλεγκται μηδὲν δίκαιον μήτε φρονῶν μήτε πράσσων; οὐ τοίνυν ἀπέχρησεν αὐτῷ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ἐκέλευσεν, εἴπερ τι αὐτοῦ δεοίμην. καὶ μή μοι μικρὰν τὴν προσθήκην ταύτην εἶναι νομίσητε. μεγάλη γάρ ἐστιν ἐπίδειξις τῆς διανοίας αὐτοῦ. τὸ μὲν γὰρ αὐτὸν μὴ ἐθελῆσαι πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι, τάχ' ἄν τις καὶ ὄκνῳ, καὶ ἀρρωστίᾳ, καὶ φόβῳ, ἀπολογούμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀνέθηκε· τὸ δὲ δὴ καὶ ἐμὲ μεταπέμψασθαι, οὔτε σκῆψιν οὐδεμίαν ἐνδέχεται, καὶ προσεξελέγχει καὶ ἐκεῖνο αὐτὸν οὐ κατ' ἄλλο τι πεποιηκότα, ἢ ὅτι οὔθ' ὑπακούειν ἐς οὐδὲν ἡμῖν, καὶ προσέτι καὶ προσεπιτάττειν πάντα παρεσκεύασται. καίτοι καὶ αὐτὸ τοῦτο πόσης ὕβρεως, καὶ πόσου προπηλακισμοῦ μεστόν ἐστι; μεταπέμπεταί τινα ὁ ἀνθύπατος ὁ Ῥωμαίων, καὶ ἐκεῖνος οὐκ ἔρχεται· μεταπέμπεταί τις τὸν ἀνθύπατον τῶν Ῥωμαίων Ἀλλόβριξ ὤν. μὴ γὰρ ὅτι ἐμοῦ τοῦ Καίσαρος οὐκ ἐπείσθη, μηδ' ὅτι ἐμὲ τὸν Καίσαρα ἐκάλεσε, σμικρόν τι τοῦτο καὶ φαῦλον εἶναι νομίσητε. οὔτε γὰρ ἐγὼ αὐτὸν μετεπεμψάμην, ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος, ὁ ἀνθύπατος, αἱ ῥάβδοι, τὸ ἀξίωμα, τὰ στρατόπεδα· οὔτε ἐγὼ μετεπέμφθην ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ ταῦτα πάντα. ἰδίᾳ μὲν γὰρ ἐμοὶ πρὸς αὐτὸν οὐδέν ἐστι συμβούλιον· κοινῇ δὲ δὴ πάντες καὶ εἴπομέν τι, καὶ ἐποιήσαμεν, καὶ ἀντηκούσαμεν, καὶ ἐπάθομεν. ὥσθ' ὅσῳ τις ἂν αὐτὸν ἔν τε τοῖς φίλοις καὶ ἐν τοῖς συμμάχοις ἡμῶν ἀναγεγράφθαι φήσῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιομίσητον ὄντα ἀποδείξει. διὰ τί; ὅτι οἷα μηδ'

A dicat se nobis insidiari (nemo enim nobis suspectus est, quem non læserimus: neque suspicari est animi recti sincerique: sed qui se ad inferendam alicui iniuriam præparauerũt, statim eorum conscientia facit vt se haberi ab illis in suspicione putent) sin verò nihil eiusmodi in animo suo habens, tamen nos contempsit, superbísque dictis incessit, qualem eum fore putandum est, si rem aliquam aggressus fuerit? Qui enim in ea re, vnde nihil lucri erat speran-
B dum, tanto fastu vsus est, profectò is liquidò demonstrauit, iamdudum se nihil iusti neque animo agitare, neque re præstare. At qui non contentus eo fuit: sed me, siquid vellem, ad se venire iussit. Nolite putare, exiguum esse, quòd hoc addidit. magnam enim vim habet ad animum eius declarandum. Quod enim ipse ad nos venire noluit, id, si quis pro eo dicere vellet, ignauiæ, inualetudini, timorive tribuere pos-
C set: at quòd me accersit, id nullam excusationem admittit, sed arguit nõ alia id eum ratione fecisse, quàm quòd ita sese comparauerit vt neque nobis vnquam dicto audiens esse, & ipse contrà nobis imperare velit. Hoc verò ipsum quantæ contumeliæ, quantæ ignominiæ plenum est? Proconsul Romanus aliquem ad se vocat, is non venit: barbarus autem Romanum proconsulem ad se venire iubet. Neque verò paruum id aut nullius momẽ-
D ti ducere debetis, quòd mihi Cæsari non obtemperauit, quódque me Cæsarem vocauit. Neque enim ego ipsum ad me venire iussi, sed Romanus, proconsul, fasces, autoritas, exercitus: iterúmque non ego ab illo euocatus sum, sed isthæc omnia. Mihi enim priuatim cum isto nullum intercedit negotium: in commune omnes & locuti sumus, & egimus, & responsum tulimus & iniuriam. Quinimo quo ma-
E gis se inter amicos sociósque nostros adscriptum dicit, tanto magis odio se dignum demõstrat. quid ita? quia quod nemo vnquã eorum fecit

Ariouisti contumeliã multum hoc auget, quòd Cæsarem, à quo vocatur, ad se venire iubet.

CAESARIS AD SVOS LEGATOS ET CENTVRIONES ORATIO.

qui se summos nostros esse hostes professi sunt, id ille sub nominibus amicitiæ societatísque perpetrauit: quasi verò sibi hæc eò parauerit vt impunè nos lædere possit. Verùm neque eo tempore nos cum eo fœdus icimus in hunc finem vt ab eo contumeliis insidiisque peteremur: neque nunc fœdus nos soluemus. nam nos quidem ad eum, tanquam amicũ adhuc sociúmque nostrum, legatos misimus: ipse autem qualem sese nobis exhibuerit, videtis. Quãobrem sicut quũ de nobis benè mereri vellet, iure ea nomina quæ à nobis postulabat obtinuit: ita nunc quum omnia his contraria agat, iustissimũ est hostis loco vt habeatur. Neque mirum vobis debet esse, me, qui aliquando in senatu & apud populum pro eo locutus sum, hæc nũc dicere. eandem enim tunc sententiam secutus sum in qua nunc sum, neque quicquam muto. Ea verò quænam est? Vt bonos fidelésque honore afficerem, gratiámque eis referrem: malos autem infidelésque vt ignominia vindictáque prosequerer. Iste autem mutatus est, qui neque bene neque conuenienter nostris donis vtitur. Optimo igitur iure bellum à nobis aduersus eum suscipi, dubium nemini vestrûm esse iudico. Quòd autem neque inexpugnabilis sit, neque bello insuperabilis, id cùm exemplo aliorum eiusdem nationis hominum intelligere potestis, quos cùm antehac sæpius, tum nuper admodum facillimè deuicimus, tum ex iis quæ de eo afferuntur, colligere licet. Quum enim alioquin copias domesticas ordinatas exercitatásque nullas habeat, nunc id quoque accedit, quòd nihil hostile expectans, omnino imparatus est. Ad hæc neque vicini eum vlli, quantumuis polliceantur, adiuuare volent. Quis enim propter eius societatem contra nos bellum suscipere cupiat, nullo à nobis accepto maleficio? aut quî non omnes potius nobis quàm illi sese adiungentes, tyrannidem istius finitimam destruere, partémque à nobis aliquam eius regionis accipere velint? Atque vt reperiantur aliqui qui se ei coniungant, haud

Constantiam suam defendit.

Non esse inuictum Ariouistum ostendit.

A τῶν ἐχθίστων τις ὁμολογουμένων ἡμῖν εἶναι ἐτόλμησέ ποτε ποιῆσαι, ταῦτ' ἐκεῖνος ἔν τε τοῖς τῆς φιλίας καὶ ἐν τοῖς τῆς συμμαχίας ὀνόμασιν ἐξείργασται· καθάπερ ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πεποιημένος αὐτὰ, ἵν' ἡμᾶς ἀδικεῖν ἀδεῶς ἔχῃ. ἀλλ' οὔτε τότε ἐπὶ τῷ προπηλακίζεσθαι καὶ ἐπιβουλεύεσθαι ἐσπεισάμεθα αὐτῷ, οὔτε νῦν αὐτοὶ τὰς σπονδὰς λύσομεν. ἡμεῖς μὲν γὰρ ὡς πρὸς φίλον καὶ σύμμαχον ἔτ' αὐτὸν ὄντα ἐπρεσβευσάμεθα· ὁ
B δ' ὁρᾶτε ὅπως ἡμῖν κέχρηται. ὥσπερ οὖν ἡνίκα εὐεργετεῖν τε ἡμᾶς ἐβούλετο, κἄν τι εὖ παθεῖν ἠξίου, δικαίως ἐκείνων ἐτύγχανεν· οὕτω καὶ νῦν, ἐπειδὴ τἀναντία αὐτῶν πάντα ποιεῖ, δικαιότατα ἂν ἐν ἐχθροῦ μέρει νομισθείη. καὶ μὴ θαυμάσητε εἰ αὐτὸς ἐγὼ, πρότερόν ποτε καὶ ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῷ δήμῳ χρηματίσας τινὰ ὑπὲρ αὐτοῦ, εἶτα ταυτὶ νυνὶ λέγω. ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ τότε καὶ νῦν τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχω, καὶ οὐ μεταβάλ-
C λομαι. τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ πιστοὺς καὶ τιμᾶν καὶ ἀμείβεσθαι, τοὺς δὲ κακοὺς καὶ ἀπίστους καὶ ἀτιμάζειν καὶ ἀμύνεσθαι. ἐκεῖνος δέ ἐστιν ὁ μεταβαλλόμενος, ὁ μήτε καλῶς μήτε δεόντως τοῖς δοθεῖσιν αὐτῷ παρ' ἡμῶν χρώμενος. ὥστε ὅτι μὲν δικαιότατα ἂν αὐτῷ πολεμήσαιμεν, οὐδένα ἀμφισβητήσειν οἴομαι. ὅτι δὲ οὔτε ἄμαχος οὔτε δυσπολέμητός ἐστιν, ὁρᾶτε μὲν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοφύλων αὐτῷ,
D οὓς πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, ῥᾷστα δὲ 55
καὶ νῦν ἐνικήσαμεν· λογίζεσθε δὲ καὶ ἐξ ὧν περὶ αὐτοῦ ἐκείνου πυνθανόμεθα. οὔτε γὰρ ἄλλως δύναμίν τινα οἰκείαν συνεστηκυῖαν καὶ συγκεκροτημένην ἔχει· νῦν δὲ, ἅτε μηδὲν δεινὸν προσδοκῶν, καὶ παντελῶς ἀπαράσκευός ἐστιν. οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐκ τῶν ὁμόρων ἄν τις αὐτῷ προθύμως, οὐδ' εἰ πάνυ ἐπαγγέλλεται, βοηθήσειε. τίς μὲν γὰρ ἂν ἕλοιτο, ἐκείνῳ συμμαχήσας, πολεμῆσαι
E ἡμῖν, μηδὲν ὑφ' ἡμῶν λελυπημένος; πῶς δ' οὐκ ἂν μᾶλλον ἡμῖν πάντες ἢ ἐκείνῳ συναράμενοι, τήν τε τυραννίδα αὐτοῦ ὁμόρον σφίσιν οὖσαν καταλῦσαι, καὶ τῆς χώρας μέρος τι παρ' ἡμῶν προσλαβεῖν ἐθελήσαιεν; εἰ δὲ δὴ καὶ συσταῖεν τινές, οὔ τί γε καὶ

κρείττους ἂν ἡμῶν γένοιντο. ἵνα γὰρ τἆλλα ἐάσω, τὸ πλῆθος ἡμῶν, τὴν ἡλικίαν, τὴν ἐμπειρίαν, τὰ ἔργα· ἐκεῖνό γε τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡμεῖς μὲν κατὰ πᾶν ὁμοίως τὸ σῶμα ὡπλίσμεθα, ἐκεῖνοι δὲ δὴ γυμνοὶ τὸ πλεῖστόν εἰσι; καὶ ἡμεῖς μὲν καὶ λογισμῷ καὶ τάξει χρώμεθα, ἐκεῖνοι δὲ δὴ θυμῷ πρὸς πάντα ἀσύντακτοι φέρονται; μὴ γάρτοι μήτε τὴν ὁρμὴν αὐτῶν, μήτε τὸ μέγεθος ἢ τῶν σωμάτων ἢ τῆς βοῆς φοβηθῆτε. φωνή τε γὰρ οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων ἀπέκτεινε· καὶ τὰ σώματα αὐτῶν δρᾶν μὲν οὐδὲν πλέον, ἅτε τὰς αὐτὰς ἡμῖν χεῖρας ἔχοντα, πάσχειν δὲ πολὺ πλείω, ἅτε καὶ μεγάλα καὶ γυμνὰ ὄντα, δυνήσεται. ἥτε ὁρμὴ ἄμετρος καὶ προπετὴς τὸ κατ᾽ ἀρχὰς οὖσα, καὶ ἐκκενοῦται ῥᾳδίως καὶ ἐπ᾽ ὀλίγον ἀνθεῖ. πεπειραμένοις δέ που ὧν λέγω καὶ νενικηκόσιν ὑμῖν τοὺς ὁμοίους αὐτοῖς, ταυτὶ παραινῶ ὥσθ᾽ ὑμᾶς μήτε τῷ λόγῳ δοκεῖν ὑπ᾽ ἐμοῦ παράγεσθαι, καὶ τῷ ἔργῳ ἐχυρωτάτην τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ἐκ τῶν προκατειργασμένων ποιεῖσθαι. καὶ μέντοι καὶ τῶν Γαλατῶν αὐτῶν τῶν ὁμοίων σφίσι συχνοὶ ἡμῖν συμμαχήσουσιν· ὥστ᾽ εἰ καί τι φοβερὸν τὰ ἔθνη ταῦτα εἶχε, τοῦτο καὶ ἡμῖν καὶ ἐκείνοις ὑπάρχει. ταῦτ᾽ οὖν αὐτοί τε οὕτω λογίζεσθε, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκετε· ὡς εἴγε καὶ ὑμῶν τινὲς ἄλλως πως φρονοῦσιν, ἀλλ᾽ ἔγωγε καὶ ὣς πολεμήσω, οὐδὲ ἐγκαταλείψω ποτὲ τὴν τάξιν ἣν ἐτάχθην ὑπὸ τῆς πατρίδος. καί μοι τὸ δέκατον στρατόπεδον ἀρκέσει. καὶ γὰρ εὖ οἶδ᾽ ὅτι κἂν διὰ πυρὸς δέῃ, καὶ γυμνοὶ χωρήσουσι προθύμως. οἱ δὲ δὴ ἄλλοι τὴν ταχίστην ἀπαγάγετε· μηδέ μοι μάτην ἐνταῦθα ἐντρύχεσθε, τά τε κοινὰ εἰκῇ ἀναλίσκοντες, καὶ τῶν ἀλλοτρίων πόνων μεταποιούμενοι, τήν τε λείαν καὶ τὴν ὑφ᾽ ἑτέρων κτωμένην σφετεριζόμενοι.

Ταῦτα τοῦ Καίσαρος εἰπόντος, οὐ μόνον οὐδεὶς ἀντεῖπεν (εἰ καὶ τὰ μάλιστα τινὲς ἐς τἀναντία σφίσιν ἐγίγνωσκον) ἀλλὰ καὶ συνῄνεσαν πάντες, καὶ οὐχ ἥκιστα οἱ δι᾽ ὑποψίας αὐτῷ ὄντες λογοποιεῖν ἠκοῦσθαι. καὶ τούς τε στρατιώτας οὐ χαλεπῶς ἔπεισε πειθαρχῆσαι, τοὺς μὲν, ἐκ τοῦ προκεκρίσθαι προθυμουμένους, τοὺς δ᾽ ἄλλους, δι᾽ ἐκείνους φιλοτιμουμένους.

CAESARIS AD SVOS LEGATOS ET CENTVRIONES ORATIO.

Romani arte militari quanto barbaris præſtent.

equidem nobis ſuperiores erunt. Vt enim cætera omittam, multitudinem noſtri exercitus, ætatem, experientiam, res geſtas: quis neſcit nos totum corpus armis tegere, illos maiore ſui parte nudos eſſe? nos ratione & ordine vti, illos incompoſitos ira ad omnia ruere? Neque enim vel impetum eorum, vel magnitudinem corporum, clamorémque reformidare debetis. Nunquam enim vox hominem interfecit: corpora autem illorum ad agendum minimè noſtris ſüt habiliora: (totidem enim manus quot nos etiam habent) ad patiendum longè opportuniora ob molem & nuditatem erunt. Cæterùm impetus immodicus temerariúſque ab initio, facilè euaneſcit, parúmque temporis viget. Hæc ego vobis adhortandi cauſa commemoro, quæ iam antè quum eiuſdem generis hoſtem vinceretis, experti eſtis: ne vos ſermone meo in errorem deduci putetis, vtque ſpem victoriæ firmiſſimam ex rebus anteactis accipiatis. Sanè magna multitudo Gallorum, qui hoſtium ſimiles ſint, nobiſcum in prælio erunt: vt iam ſi quid horribile eæ gentes habent, id nobis cum ipſis ſit futurũ commune. Proinde hæc ita vobiſcum reputate, alióſque ea docete: ac, ſi qui veſtrûm à me diſſentiunt, ipſe tamen nihilominus pugnabo, neque deſeram eum ordinem in quo me patria collocauit: contentus decima legione, quam ſcio per ignem etiam, ſi ita neceſſitas poſtulet, nudam ituram. Vos autem reliqui quamcelerrime vos hinc auferte: neque me fruſtra hîc moleſtate, inanes reipublicæ ſumptus facientes, aliorúmque labores vobis vendicantes, prædámque ab aliis partam inuadentes.

Decimę legionis virtus.

Quum hæc Cæſar dixiſſet, quanquam nonnulli diuerſum omnino ſentirent, tamen non modò contradixit nemo, ſed aſſenſi ſunt omnes: iique in primis qui Cæſari ſuſpecti erant, quaſi rumorum illorum, quos ipſis obiecerat, autores eſſent. Milites vt dicto audientes forent, haud difficulter effecit, quòd alii reliquis prælati, alacriores facti erant, alii alacritatem eorum contentione quadam æmulabantur.

i. ii.

Decimam autem legionem (sic enim secúdum ordinem delectuum Romanæ legiones nominabantur, hodiéque eadem ratione cognomenta sua sortiuntur) Cæsar cohortem prætoriam sibi delegit, quòd illorum beneuolentiam peculiarem quandam semper senserat. Vbi satis alacritatis suis addidit, non ratus sibi in eo loco diutius manendum, ne diem ducendo suorum animi languescerent, continuò motis castris in Ariouistum profectus est: cúmque ita repentino aduentu terruit vt denuo in colloquium de pace venire cogeret. Quum Cæsar omnia imperare, Ariouistus nihil obtemperare vellet, pax composita nó est, sed bellum commissum, suspensique erãt animi non ipsorum tantùm, sed sociorũ quoque hostiúmque vtriusque partis. prælio enim eos quamprimum certaturos, eique qui semel vicisset, reliqua quoque seruitura putabant. Barbari multitudine magnitudinéque corporum præcellebant: Romani verò vsu militiæ, armaturáque. Germanorum quoque furori, inconsideratóque & temerario impetui, magnitudo animi Cæsaris ex æquo respondebat. Ita vtræque partes æquali pondere libratæ, spem alacritatémque æquatis quasi lancibus appẽdebant. Quũ castra iam castris opposuissent, barbaris suæ mulieres vaticinia exercẽtes interdixerunt ne prælium ante nouam Lunam committerẽt. Mouit hoc Ariouistum, qui in huiusmodi rebus plurimum illis tribuebat. itaque etsi Romani eum ad pugnam prouocarent, non tamen statim totis viribus congressus est: sed emisso solùm equitatu, peditibúsque qui illis additi erant, Romanos magnopere afflixit: iísque contemptis, locum quendam munitum supra eorum vallum occupare aggressus, eóque potitus est. Quum contrà Romani alium similem locum occupassent, Cæsárque suos in acie constitutos vsque ad meridiem extra castra habuisset, tamen Ariouistus ad dimicationem nó venit: sed Romanos sub vesperum decedentes repentè adortus, propemodum vallum eorum cepit. Eo rerum successu Ariouistus elatus, parum dein-

Cæsar omnia imperare, Ariouistus nihil vult obtemperare.

Barbarorum mulieres prælium ab illis ante nouam lunam cõmitti nolunt.

A ἐξαίρετον δὲ δὴ τὸ δέκατον στράτευμα ἐποιήσατο, ὅτι εὔνοιάν πως ἀεὶ αὐτοῦ εἶχεν. οὕτω δὲ δὴ τὰ πολιτικὰ στρατόπεδα πρὸς τὴν τῶν καταλόγων τάξιν ὠνομάζετο· ὅθεν περ καὶ νῦν ὁμοίως τὰ νῦν ὄντα τὰς ἐπικλήσεις ἔχει. ὡρμημένων δ' οὖν αὐτῶν, ὁ Καῖσαρ οὐκέτι κατὰ χώραν ἔμεινε, μὴ καὶ χρονίσαντες, ἀμβλύτεροι αὖθις γένωνται, ἀλλ' εὐθὺς ἄρας ἐπὶ τὸν Ἀριοουΐστον ἤλασε· καὶ οὕτω τε αὐτὸν τῷ αἰφνιδίῳ τῆς ἐφόδου κατέπληξεν, ὥστε καὶ ἐς λό-
B γους οἱ περὶ εἰρήνης ἐλθεῖν κατηνάγκασεν. οὐ μέντοι καὶ συνέβησαν. αὐτός τε γὰρ πάντα προστάξαι, καὶ ἐκεῖνος οὐδὲν ὑπακοῦσαι ἠθέλησεν. ὅ,τε οὖν πόλεμος συνερρώγει, καὶ μετέωροι οὐ μόνον αὐτοὶ ἑκάτεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι οἵ τε πολέμιοι σφῶν οἱ ἐκεῖνοι πάντες ἦσαν· τήν τε μάχην αὐτῶν ὅτι τάχιστα ἔσεσθαι, καὶ τοῖς ἅπαξ κρατήσασι καὶ τἆλλα δουλώσειν νομίζοντες. 56 προεῖχον δὲ οἱ μὲν βάρβαροι τῷ τε πλήθει καὶ
C τοῖς μεγέθεσιν, οἱ δὲ δὴ Ῥωμαῖοι τῇ τε ἐμπειρίᾳ καὶ ταῖς ὁπλίσεσι· καί πως καὶ πρὸς τὸν θυμὸν τὸν Κελτῶν, τήν τε ἄκριτον καὶ προπετῆ αὐτῶν ὁρμήν, ἀντίρροπον τὸ τοῦ Καίσαρος φρόνημα εὑρίσκετο· ὥστε ἰσοπαλεῖς ἐκ τούτων ὄντες, καὶ τὰς ἐλπίδας, τήν τε ἐπ' αὐταῖς προθυμίαν, ἰσοστασίας ἐποιοῦντο. ἀντικαθημένων δὲ αὐτῶν ἀλλήλοις, αἱ γυναῖκες αὐτῶν βαρβάρων ἀπηγόρευσαν σφίσι θειάσασαι, μηδεμίαν πρὸ τῆς νέας σελήνης μά-
D χην συνάψαι. καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀριοουΐστος (πάνυ γὰρ αὐταῖς προσεῖχεν, ὁπότε τοιοῦτόν τι ποιήσειαν) οὐχ ἁπάσῃ εὐθὺς τῇ δυνάμει, καίτοι τῶν Ῥωμαίων προκαλουμένων σφᾶς, συνέμιξεν, ἀλλὰ τοὺς ἱππέας μετὰ τῶν συντεταγμένων σφίσι πεζῶν μόνους ἐκπέμπων, ἰσχυρῶς αὐτοὺς ἐλύπει. κἀκ τούτου καταφρονήσας, χωρίον τι ὑπὲρ τοῦ ταφρεύματος σφῶν καταλαβεῖν ἐπεχείρησε· καὶ κατέσχε μὲν αὐτό· ἀντικαταλαβόντων δὲ καὶ ἐκείνων ἕτερον, ἐς μὲν
E μάχην, καίπερ καὶ μέχρι τῆς μεσημβρίας τὸν στρατὸν ἔξω τοῦ Καίσαρος παρατάξαντος, οὐχ ὥρμησεν· ἐπαναχωρησάντων δὲ αὐτοῦ πρὸς ἑσπέραν, ἐπῆλθέ τε ἐξαπιναίως σφίσι, καὶ ὀλίγου καὶ τὸ χαράκωμα αὐτῶν εἷλε. προχωρούντων οὖν οὕτως οἱ τῶν πραγμάτων, σμικρόν τε ἐπὶ

A τῶν γυναικῶν ἐφρόντισε· καὶ τῇ ὑστεραίᾳ παραταξαμένων τῶν Ῥωμαίων (ὥσπερ που καθ' ἡμέραν ἐποιοῦντο) ἀντεπεξήγαγε. καὶ αὐτοὺς ἐκεῖνοι προϊόντας ἐκ τῶν σκηνωμάτων ἰδόντες, οὐχ ἡσύχασαν, ἀλλ' ἐξάξαντες, οὔτε συνταχθῆναι σφίσιν ἀκριβῶς ἐπέτρεψαν, καὶ τὴν ἀκόντισιν αὐτῶν, ἐφ' ᾗ ἐς τὰ μάλιστα ἐθάρσουν, δρόμῳ μετὰ βοῆς προσπεσόντες, ὑπετέμοντο. καὶ οὕτω γε ὁμόσε αὐτοῖς ἐχώρησαν, ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς κοντοῖς μήτε τοῖς ξίφεσι τοῖς μακροτέροις χρήσασθαι.
B ὠθίζοντό τε οὖν, καὶ τοῖς σώμασι τὸ πλέον ἢ τοῖς ὅπλοις ἐμάχοντο, ἀναρρῆξαί τε τὸν προσκείμενον, καὶ καταβαλεῖν τὸν ἀνθεστηκότα, ἀγῶνα ποιούμενοι. καὶ πολλοὶ καὶ τῆς τῶν βραχυτέρων ξιφῶν χρήσεως στερηθέντες, ταῖς τε χερσὶ καὶ τοῖς στόμασιν ἀντ' ἐκείνων ἠγωνίζοντο, κατασπῶντες τοὺς ἀντιπάλους, δάκνοντες, παρατίλλοντες, ἅτε καὶ τοῖς μεγέθεσι τῶν σωμάτων πολὺ αὐτῶν ὑπερέχοντες. οὐ μέντοι καὶ μεγάλα τινὰ ἐκ τούτου σφᾶς ἔβλαψαν. συμπλεκόμενοι γὰρ αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι, ἰσόρροποί πως τῇ τε ὁπλίσει
C καὶ τῇ τέχνῃ ἐγίγνοντο· καὶ τέλος ἐπὶ μακρότατον τοιούτῳ τρόπῳ μάχῃ χρησάμενοι, ὀψέ ποτε ἐπεκράτησαν. τά τε γὰρ ξιφίδια καὶ σμικρότερα τῶν Γαλατικῶν ὄντα, καὶ τὰς προσβολὰς χαλυβδικὰς ἔχοντα, χρησιμώτατα σφίσιν ἐγένετο. καὶ αὐτοὶ τῷ αὐτῷ πόνῳ ἐπὶ πλεῖον συνεθέντες, μᾶλλον τῶν βαρβάρων ἀντήρκεσαν, ἅτε οὐχ ὅμοιον ταῖς ὀξύτησι τῶν ἐφόδων τὸ διαρκὲς σφῶν ἐχόντων. ἀλλὰ μὲν οὖν ταῦτα ἡττήθησαν ἐκεῖνοι·
D οὐ μέντοι καὶ ἐτράποντο· οὐχ ὅτι οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν φυγεῖν, ὑπ' ἀπορίας τε ἅμα καὶ ἐκλύσεως. συστρεφόμενοι οὖν κατὰ τριακοσίους, καὶ πλείους καὶ ἐλάττους, τάς τε ἀσπίδας ἁπανταχόθεν σφῶν προεβάλλοντο, καὶ ὀρθοὶ ἱστάμενοι, ἀπρόσμικτοι μὲν ὑπὸ τῆς συγκλείσεως, δυσκίνητοι δ' ὑπὸ τῆς πυκνότητος ἐγίγνοντο· καὶ οὔτε ἔδρων οὐδὲν, οὔτε ἔπασχον. οἱ οὖν Ῥωμαῖοι, ἐπεὶ μήτε ἐκεῖνοι ἀντεπῄεσάν σφισιν, ἢ καὶ ἔφευγον, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ μένοντες, ὥσπερ ἐν πύργοις εἱστήκεισαν,
E καὶ αὐτοὶ τά τε δοράτια κατὰ χώραν εὐθὺς, ἅτε μηδεμίαν χρῆσιν ἔχοντα, ἀπετίθεντο, καὶ τοῖς ξίφεσιν οὐκ ἐδύναντο οὔτε συστάδην μάχεσθαι, οὔτε τῶν κεφαλῶν αὐτῶν (ᾗπερ καὶ μόνον ἁλωτοὶ, οἷά που γυμναῖς αὐταῖς μαχόμενοι)

ceps mulieribus animum aduertit, sed postridie, quum Romani in aciem (quod singulis diebus faciebant) exissent, suos quoque ipse eduxit. Quos quum ex tabernaculis suis progredi Romani viderunt, non amplius se continuerunt, sed in eos, priusquam ordines instruerent, incursum cum clamore fecerunt: iaculatiónémque eorum, qua maximè barbari fidebant, anteuerterunt. itáque congressi sunt vt neque contis neque gladiis vti possent. Igitur barbari iactare sua corpora, trudeérque, iísque magis quàm armis, vti: obuio quoque euertendo, deiiciendóque, pugnam facere. Multi pugionum quoque vsu interclusi, eorum loco manibus atque ore pugnare, aduersariósque, quos mole corporum longè excedebant, arreptos calcitrantésque détibus impetere. Nullum tamen magnum damnum hoc pugnandi genere Romanis intulerunt: verùm hi comminus congressi, armatura atque arte vim barbarorum adæquabant: eósque, postquam diu admodum eo modo certatum esset, vicerunt. Pugiones Romanorum, qui Gallicis minores erant, habebántque mucrones ex chalybe factos, summo ipsis vsui fuerunt. Ad hæc constantia & tolerantia laboris, barbaris priores erant, qui acriores in primo incursu quàm perseuerantiores sunt. Germani inferiores facti, non tamen fugæ sese mandarunt, non quidem eo quòd id nollent, sed quia consilii inopia ac lassitudo impediebat. Igitur treceni quique agmine facto, aliquando plures, aliquando minores, scutis vndiquaque sese sepientes, erectíque stantes, neque inuadi, quòd erãt conferti, neque disturbari ob multitudinem poterant: itaque neque agebant quicquam, neque patiebãtur. Romani vt eos neque ad pugnam prodire, neque terga obuertere viderunt, sed stipatos vno loco turris instar consistere, quũ primo congressu pila ipsi, quorum vsus nullus tunc esse poterat, abiecissent, neque gladiis etiam comminus pugnare, capitáque hostiũ (quibus quũ nudis pugnarent, ea parte potissimũ vulneribus expositi erãt)

Pugna Cæsaris & Germanorum, victoriáque Romanorum.

impetere possent, proiectis scutis, partim cum cursu in barbaros irruerunt, partim eos ex propinquo aggressi sunt, magnámque cædem eorum ediderunt. Itaque eorum multi ceciderũt, quòd omnes neci erant expositi: complures, antequam caderent, mortui sunt, qui propter dẽsitatem agminis in orbem glomerati, etiam confossi, recto corpore extabant. Eo modo maior pars peditum ibi periit: alii propter carros, ad quos compulsi erant, cum coniugibus liberísque obtruncati sunt, Ariouistus autem confestim cum equitatu ea regione excessit, itérque ad Rhenum conuertit: insequentésque Romanos, nauiculã nactus, effugit. Reliquos partim Romani flumen ingressos interfecerunt, partim ipse ad se receptos abduxit. Ad hunc modum igitur ista bella confecta sunt.

Ariouisti fuga.

A ἧσσον ἐφικνεῖσθαι, τάς τε ἀσπίδας ἀπέρριψαν, καὶ προσπίπτοντες σφίσιν, οἱ μὲν, ἐξ ἐπιδρομῆς, οἱ δὲ, καὶ ἐγγύθεν, ἀνεῖλόν τε ὅπου ἵνα καὶ ἔκπληκτον αὐτοῖς. κἀκ τούτου πολλοὶ μὲν εὐθὺς, ἅτε καὶ μιᾶς ἐπισκοπῆς ὄντες, ἔπιπτον· πολλοὶ δὲ καὶ πρὶν πεσεῖν, ἀπέθνησκον. ὑπὸ γὰρ τῆς πυκνότητος τῆς συστάσεως, καὶ τεθνηκότες ὀρθοὶ ἀνείχοντο. τοῦ μὲν οὖν πεζοῦ τὸ πλεῖστον οὕτω καὶ ἐκεῖ πρὸς ταῖς ἁμάξαις, B ὅσον γε καὶ ἔξωθεν ἐς αὐτὰς ἐτύγχανε, σύν τε ταῖς γυναιξὶ καὶ σὺν τοῖς παισὶν αὐτῶν ἐφθάρησαν. ὁ δὲ Ἀριουΐστος μεθ' ἱππέων τήν τε χώραν παραχρῆμα ἐξέλιπε, καὶ πρὸς τὸν Ῥῆνον παραχρῆμα ὁρμήσας, ἐπεδιώχθη μὲν, οὐ κατελήφθη δέ· ἀλλ' ὁ μὲν ἐπὶ πλοίου προεξέφυγε, τῶν δ' ἄλλων τοὺς μὲν οἱ Ῥωμαῖοι ἐς τὸν ποταμὸν ἐσβαίνοντας ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὑπολαβὼν ἀπήνεγκεν. οὕτω μὲν δὴ καὶ ἐκεῖνα διεπολεμήθη. 57

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER TRIGESIMUS NONUS.

ΤΩ͂Ν ΔΙ΄ΩΝΟΣ Ῥ΄ΩΜΑΙΚΩ͂Ν Ἱ΄ΣΤΟΡΙΩ͂Ν ΤΟ΄ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ΄Ν ἔννατον βιβλίον.

HAEC INSUNT Libro XXXIX *Romanæ historiæ Dionis.*

- Quomodo Cæsar bellum contra Belgas gesserit.
- De reditu Ciceronis.
- Vt Ptolemæus AEgypto pulsus Romã aduenerit.
- Quemadmodum Cato res in Cypro constituerit.
- Quomodo Pompeius & Crassus consules sint facti.
- De dedicatione theatri Pompeii.
- Decimus Brutus Cæsaris legatus quomodo Venetos nauali prælio superauerit.
- P. Crassus Cæsaris legatus quemadmodum contra Aquitanos pugnauerit.
- Quomodo Cæsar, dum Celtis quibusdam bellum facit, Rhenum transierit: ibidémque de Rheno.
- De Cæsaris in Britanniam transitu: déque ea insula.

ΤΑ΄ΔΕ Ε΄ΝΕΣΤΙΝ Ε΄Ν ΤΩ͂ τριακοστῷ ἐννάτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

- Ὡς Καῖσαρ Κελτικοῖς ἐπολέμησεν.
- Ὡς Κικέρων κατῆλθεν.
- Ὡς Πτολεμαῖος ἐκπεσὼν ἐξ Αἰγύπτου, ἐς Ῥώμην ἀνῆλθεν.
- Ὡς Κάτων τὰ ἐν Κύπρῳ κατεστήσατο.
- Ὡς Πομπήϊος καὶ Κράσσος ὕπατοι ᾑρέθησαν.
- Ὡς τὸ θέατρον τὸ Πομπηΐου καθιερώθη.
- Ὡς Δέκιμος Βροῦτος Καίσαρος ὑποστράτηγος Οὐενετοὺς ναυμαχίᾳ ἐνίκησεν.
- Ὡς Πούπλιος Κράσσος Καίσαρος ὑποστράτηγος Ἀκυϊτανοῖς ἐπολέμησεν.
- Ὡς Καῖσαρ Κελτῶν τισὶ πολεμήσας, τὸν Ῥῆνον διέβη. καὶ περὶ τοῦ Ῥήνου.
- Ὡς Καῖσαρ ἐς Βρεττανίαν ἐπεραιώθη. καὶ περὶ τῆς νήσου.

Ὡς Πτολεμαῖος ὑπὸ Γαουινίου ἐς Αἴγυπτον κατήχθη· καὶ ὡς ὁ Γαουίνιος ἐπὶ τούτῳ ἐκρίθη.

Vt Gabinius Ptolemæum in AEgyptũ reduxerit: vtque Gabinius eius rei causa sit in iudicium pertractus.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ, ἜΤΗ Δʹ, ἘΝ ΟἿΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι, οἵδε ἐγένοντο.

Π. Κορνήλιος Π. ὑ. Λεντοῦλος Σπινθήρ,	καὶ	Καικίλιος Κ. ὑ. Μέτελλος Νέπως.
Γν. Κορνήλιος Π. ὑ. Λεντοῦλος Μαρκελλῖνος,	καὶ	Λ. Μάρκιος Λ. ὑ. Φίλιππος.
Γν. Πομπήϊος Γν. ὑ. Μάγνος, τὸ βʹ.	καὶ	Μ. Λικίνιος Π. ὑ. Κράσσος, τὸ βʹ,
Λ. Δομίτιος Γν. ὑ. Ἀηνόβαρβος,	καὶ	Ἄππιος Κλαύδιος Ἄππ. ὑ. Πούλχερ.

TEMPORIS SPATIVM, ANNI QVAtuor, in quibus hi consules recensentur.

ANNO V.C.

697. P. Cornelius P. F. Lentulus Spinther,	&	Q. Cæcilius Q. F. Metellus Nepos.
698. C. Cornelius P. F. Lentulus Marcellinus,	&	L. Marcius L. F. Philippus.
699. Cn. Pompeius Cn. F. Magnus, II.	&	M. Licinius P. F. Crassus, II.
700. L. Domitius Cn. F. Aenobarbus,	&	Appius Claudius App. F. Pulcher.

58 Μετὰ δὲ ταῦτα, τοῦ χειμῶνος ἐν ᾧ Κορνήλιός τε Σπινθὴρ καὶ ὁ Μέτελλος ὁ Νέπως ὑπατεύειν ἤρξαντο, διελθόντος, τρίτος τις πόλεμος αὖθις ἐγένετο. οἱ γὰρ Κελτικοὶ τῷ τε Ῥήνῳ πολλοῖς καὶ συμμίκτοις γένεσι προσοικοῦντες, καὶ ἐπὶ τὸν Ὠκεανὸν τὸν κατὰ Βρεττανίαν καθήκοντες, ἐν μὲν τῷ πρὶν, οἱ μὲν, ἔνσπονδοι τοῖς Ῥωμαίοις ἦσαν, οἱ δὲ ἐφρόντιζον αὐτῶν οὐδέν· τότε δὲ, τὸν Καίσαρα εὖ φερόμενον ἰδόντες, καὶ δείσαντες μὴ καὶ ἐπὶ σφᾶς ὁρμήσῃ, συνεστράφησαν· καὶ κοινῷ, πλὴν Ῥημῶν, λόγῳ χρησάμενοι, συνεβούλευσάν τε ἐπὶ τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ συνωμόσαντο, Ἄδραν προστησάμενοι. ταῦτ' οὖν ὁ Καῖσαρ παρὰ τῶν Ῥημῶν μαθὼν, ἐν φρουρᾷ τε αὐτοὺς ἐποιήσατο, κἀνταῦθα πρὸς τῷ Αὐξούννῳ ποταμῷ στρατοπεδευσάμενος, ἤθροιζέ τε ἅμα τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐξήσκει. οὐδ' ἐτόλμησε πρότερον τοῖς πολεμίοις, καίτοι τὴν χώραν σφῶν καταθέουσιν, ἐς χεῖρας ἐλθεῖν, πρὶν ὡς καὶ δεδιότος αὐτοῦ καταφρονήσαντες, ἐπεχείρησαν τήν τε γέφυραν καταλαβεῖν, καὶ τὴν σιτοπομπίαν, ἣν δι' αὐτῆς παρὰ τῶν συμμάχων ἐποιεῖτο, ἀφελέσθαι. τοῦτο γὰρ ἐξ αὐτομόλων προεγνοὺς ἐσόμενον, ἔπεμψεν ἐπ' αὐτοὺς νυκτὸς τούς τε ψιλοὺς καὶ τοὺς ἱππέας. καὶ οἱ μὲν, προσπεσόντες τοῖς βαρβάροις ἀπροσδόκητοι, πολλοὺς ἀπέκτειναν· ὥστε πάντας τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἐς τὴν οἰκείαν, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ οἱ Αἴδουοι ἐσβεβληκότες ἐς

A Ad exitum verò eius hyemis in qua Cornelius Spinther & Metellus Nepos consulatũ inierũt, tertium ibi bellum exortum est. Variæ atque inter se permixtæ Belgarũ gentes propter Rhenum habitabant, ac se vsque ad Oceanum Britannicum extendebant. Hæ prioribus temporibus partim fœdere Romanis iunctæ fuerant, partim nullam eorum B rationem habuerant: tunc autem Cæsarem læto successu rerum ferri videntes, metuentésque ne ad ipsos quoque proficisceretur, coniurationem fecerunt: vnanimíque consensu, solis exceptis Rhemis, omnes cõtra Romanos consilia inierũt, Adra summæ belli præfecto. De hac re per Rhemos certior factus Cæsar, præsidia cõtra eos statuit: castrísque ad Axonam flumen collocatis, milites suos in vnum locum cõduxit, C exercuítque: neque prius est ausus in dimicationẽ cum hostibus venire, quanquam Rhemorum agros populabantur, quàm ii contẽpto Cæsare pontem occupare, commeatibúsque quos per eum à sociis accipiebat, intercludere ipsum aggressi sunt. Cęsar à transfugis hoc ita futurum edoctus, leuem armaturam, equitésque noctu hostibus immisit: qui ex improuiso barbaros inuadẽtes, magnam eorum cædẽ fecerunt. itaque postridie omnes domum suã D regredi cœperunt, præcipuè quòd in suam regionẽ Heduos irrupisse

Bellum Cæsaris contra Belgas.

Belgæ à Cæsare victi.

nuntiabatur. Non fefellit eorum discessus Cęsarem, sed propter inscitiam locorum insequi eos veritus est: tamen ipse assumpto equitatu omni, peditibúsque imperato vt sequerentur, hostes assecutus est, congredíque ausos (soli enim equites cum Cæsare esse putabantur) detinuit, donec peditatus quoque aduenit. ibi tum omni exercitu circumiecto, plerosque hostium occîdit, reliquis pacis conditiones dedit: deinceps multos populos, alios citra prælium, alios bello sibi adiunxit.

Neruij à Cæsare victi.

Neruii autem, quia ad pugnam pares non erant, vltro planis locis Cæsari cesserunt, ac se in montes syluis dēsissimis consitos receperunt: hinc in Cæsaris copias nihil tale expectātes decurrerunt: pulsique ea parte fugatíque, in qua Cæsar aderat, maiori altera sui exercitus parte superiores facti, ipsa extemplo Romanorum castra ceperunt. Cæsar, qui fugientibus instabat, eo animaduerso ab insecutione reuersus, ad castra se contulit: in iis hostes prædæ intētos deprehendens, circumdedit atque interfecit. ab hoc facto in subigendis cæteris Neruiis nullam difficultatem sensit.

Aduaticos Cęsar subigit.

Interim Aduatici, qui & genere & animis Cimbri erant, Neruiis vicinis suis opitulatum profecti, postquam de iis iam actum esse senserunt, domum reuerterunt: cunctísque oppidis desertis, sua omnia in vnum castellum, quod ipsis fortissimum erat, contulerunt: oppugnantémque id Cæsarem per multos dies, reiecerunt, donec ad machinationes se ille conuertit. Quandiu Romanos materiam cædere, machinásque construere viderunt, ignari quis earum vsus foret, eos irriserunt: postquam opera perfecta sunt, atque vndiquaque armati milites illis oppido admouebantur, noua atque inusitata specie commoti Aduatici, legatos ad Cæsarem de pace miserunt, militibus necessarias res suppeditauerunt, nonnihílque armorum de muro proiecerunt. Pôst, vbi opera ista viris iterum nudata, Romanos propter victoriam animo esse hilari viderunt, pœnitudine ducti,

A αὐτὴν ἤγγελλον, ἀπαλλαγῆναι. Καῖσαρ δὲ ᾔσθετο μὲν τὸ γιγνόμενον, οὐκ ἐτόλμησε δὲ σφᾶς εὐθὺς, ἀγνοίᾳ τῶν χωρίων, ἐπιδιῶξαι· ἀλλ᾽ ἅμα τήν τε ἵππον λαβὼν, καὶ τοὺς πεζοὺς ἐπακολουθεῖν κελεύσας, κατέλαβεν αὐτούς· καὶ ὑποστάντας ἐς μάχην (ἐνομίζετο γὰρ σὺν μόνῃ τῇ ἵππῳ εἶναι) διέτριψε μέχρις οὗ καὶ ὁ πεζὸς ἦλθε· καὶ οὕτω παντὶ τῷ στρατῷ περισχὼν, τούς τε πλείους κατέκοψε, καὶ τοὺς περιλοίπους ὁμολογίᾳ παρεστήσατο. κἀκ B τούτου καὶ τῶν δήμων τοὺς μὲν ἀμαχεὶ προσηγάγετο, τοὺς δὲ πολέμῳ. Νερούιοι δὲ τῆς μὲν πεδιάδος (οὐ γὰρ ἀξιόμαχοι) ἑκόντες αὐτῷ ἐξέστησαν· ἐς δὲ δὴ τὰ ὄρη τὰ ὑλωδέστατα ἀνακομισθέντες, ἔπειτ᾽ ἐπὶ καὶ ἐκεῖθεν ἐπικατέδραμον ἀνέλπιστοι, καὶ καθ᾽ ὃ μὲν αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἦν, ἐτράποντο καὶ ἔφυγον· τῷ δὲ δὴ πλείονι τοῦ στρατοῦ καθυπέρτεροί τε ἐγένοντο, καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτοβοεὶ εἷλον. αἰσθόμενος δὲ τοῦτ᾽ ἐκεῖνος προσκεχωρήκει ἐπί τε τοῖς C τετραμμένοις διώκων, ἀνέστρεψε· καὶ καταλαβὼν αὐτοὺς ἐν τῷ ἐρύματι ἁρπαγὴν ποιουμένους, περιεστοιχίσατο καὶ κατεφόνευσε. πράξας δὲ ταῦτα, οὐδὲν ὅτι μέγα ἔργον τοῖς λοιποῖς Νερουΐοις χειρούμενος ἔσχε. κἀν τούτῳ Ἀτουατικοὶ, πλησιόχωροί τε αὐτοῖς ὄντες, καὶ τὸ γένος τό, τε φρόνημα τὸ τῶν Κίμβρων ἔχοντες, ὥρμησαν μὲν ὡς καὶ βοηθήσοντες σφίσιν· ἐπεὶ δὲ ἔφθησαν προαλόντες, ἀνεχώρησαν, καὶ πάντα τἆλλα χωρία ἐκλι- D πόντες, ἐς ἓν τεῖχος τὸ κράτιστον ἀνεσκευάσαντο. καὶ αὐτῷ τῷ Καίσαρι προσβαλόντι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἀπεκρούσαντο, μέχρις οὗ πρὸς μηχανῶν ποίησιν ἐτράπετο. τότε γὰρ τέως μὲν τήν τε ὕλην τέμνοντας καὶ τὰ μηχανήματα συμπηγνύντας τοὺς Ῥωμαίους ἑώρων, γέλωτα τῇ ἀπειρίᾳ τῶν γιγνομένων ἐποιοῦντο· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνά τε ἐξειργάσθη, καὶ ὁπλῖται σφίσι πανταχόθεν ἅμα ἐπ᾽ αὐτῶν προσήγοντο, κατεπλάγησαν, 59 E ἅτε μὴ πώποτε τοιοῦτόν τι ἑωρακότες· καὶ ἐκηρυκεύσαντο, τά τε ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις πέμψαντες, καὶ ὅπλα τινὰ ἀπὸ τοῦ τείχους ῥίψαντες. ὡς μέντοι τά τε μηχανήματα τῶν ἀνδρῶν γυμνωθέντα αὖθις εἶδον, καὶ ἐκείνοις προθύμῃ διανοίᾳ ἐπὶ νίκῃ τετραμμένοις ᾔσθοντο, μετέγνωσαν·

καὶ ἀναθαρσήσαντες, τῆς νυκτὸς ἐπέξοδον, ὡς A καὶ ἀνελπίστους σφᾶς κατακόψοντες, ἐποιήσαντο. περιπεσόντες δὲ τοῖς προφύλαξιν (ὁ γὰρ Καῖσαρ ἀκριβῶς πάντα ἀεὶ διῴκει) ἐσφάλησαν· καὶ οὐδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς ἔτι συγγνώμης ἔτυχεν, ἀλλὰ πάντες ἐπράθησαν. ἐπεὶ δὲ οὗτ᾽ ἐστράφετο, καὶ ἄλλοι, οἱ μὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ, οἱ δὲ καὶ διὰ τῶν ὑποστρατήγων, συχνοὶ ἐκεχείρωντο, ὅ,τε χειμὼν ἐνέστη, ἀνεχώρησαν ἐς τὰ χειμάδια. μαθόντες δὲ ταῦθ᾽ οἱ Ῥωμαῖοι, ἐθαύμασαν ὅτι ἔ- B θνη τοσαῦτα, ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα πρότερον ἠκρίβουν, ᾑρήκει· καὶ ἐψηφίσαντο πεντεκαίδεκα ἐπ᾽ αὐτοῖς ἡμέρας θῦσαι· ὅπερ οὔπω πρότερον ἐγεγόνει. Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ Γάρβας Σερούιος, ὑποστρατηγῶν αὐτῷ, μέχρι μὲν ἥ τε ὡραία καὶ τὸ στράτευμα συνεστὸς εἶχεν, Οὐαράγρους παρά τε τῇ Λεμβάνῳ λίμνῃ, καὶ πρὸς τοῖς Ἀλλόβριξι, μέχρι τῶν Ἄλπεων, οἰκοῦντας, τοὺς μὲν βίᾳ, τοὺς δὲ καὶ ὁμολογίᾳ παρεστήσατο· ὥστε καὶ χειμάσαι κατὰ C χώραν παρασκευάσασθαι. ἐπεὶ μέντοι οἱ πλείους τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὲν περιέμενον, οἷα μὴ πόῤῥω τῆς Ἰταλίας ὄντες, οἱ δὲ καὶ ἐφ᾽ ἑαυτῶν ἄλλοσε ἀπεχώρησαν, καὶ αὐτῷ ἀπροσδόκητοι κατὰ τοῦτο οἱ ἐπιχώριοι ἐπέθεντο· πρὸς ἀπόνοιαν ὑπ᾽ ἀπογνώσεως προήχθη· καὶ ἐκπηδήσας ἐκ τοῦ χειμαδίου ἄφνω, τούς τε προσκειμένους οἱ τῷ παραδόξῳ τοῦ τολμήματος ἐξέπληξε, καὶ δι᾽ αὐτῶν πρὸς τὰ μετέωρα διέπεσε. γενόμενος δὲ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ, ἠμύνατο μὲν αὐτοὺς μετὰ τοῦτο, καὶ ἐδου- D λώσατο, οὐ μὴν καὶ ἐχείμασεν αὐτόθι, ἀλλὰ καὶ ἐς τὴν τῶν Ἀλλοβρίγων μετέστη. ταῦτα μὲν ἐν τῇ Γαλατίᾳ ἐγίγνετο.

Πομπήιος δὲ ἐν τούτῳ τὴν κάθοδον τῷ Κικέρωνι ψηφισθῆναι διεπράξατο. ὃν γὰρ διὰ τοῦ Κλωδίου ἐξεληλάκει, τοῦτον ἐπ᾽ αὐτὸν ἐκεῖνον ἐπανήγαγεν. οὕτω που τὸ ἀνθρώπειον δι᾽ ὀλίγου τε ἔστιν ὅτε μεταβάλλεται, καὶ ἀφ᾽ ὧν ὠφεληθήσεσθαι τινὲς ἢ καὶ βλαβήσεσθαι νομίζουσι, τὰ ἐναντιώτατα ἀντι- E λαμβάνουσι. συνέπραττον δὲ ἀπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν δημάρχων ἄλλοι τε καὶ Τίτος Ἄννιος Μίλων, οἵπερ που καὶ τὴν γνώμην ἐς τὸ πλῆθος ἐσήνεγκαν. ὁ γὰρ Σπινθὴρ ὁ ὕπατος

audaciáque recepta, de nocte oppido egressi sunt, vt eos inopinatò obtruncarent: verùm quum in excubitores incidissent, (accuratè enim omnia Cæsar semper curabat) proposito frustrati sunt: ac, ne reliquis vllus locus fuit, sed omnes sub hastam missi sunt. His ita gestis, Cæsar, quum alios plurimos populos partim ipse, partim per suos legatos subegisset, iámque hyems instaret, in hyberna profectus est. Romani, re cognita, mirati, tot populos quorum ne nomina quidem satis cognita antè fuerant, eum domuisse, supplicationem xv. dierum decreuerunt. quod ante id tempus acciderat nunquam. Eodem tempore Sergius Galba, Cæsaris legatus, per æstatem, ac priusquam exercitum in hyberna dimitteret, Veragros, qui ad lacum Lemannum, iuxta Allobroges vsque ad Alpes incolũt, partim vi, partim conditionibus pacis datis, receperat, ita vt hyemare quoque ibi locorum constitueret. Sed postquam militum alii cum eo manserunt, quippe haud longè ab Italia se abesse rati, plerique verò in alia loca discesserunt, incolæ autem eius regionis, eo intellecto, inopinatis ipsum insidiis aggressi sunt: tum ex desperatione in furorem versus, repentè hybernaculis exiluit, incredibilíque audacia hostibus qui eum obsederant consternatis, per eos in locum sublimẽ euasit: atque in tuto constitutus, vltus id facinus, hostes in seruitutem redegit: hyberna autem ipse eo loco vlterius non habuit, sed ad Allobroges transtulit.

Supplicatio ob res gestas Cæsari decreta.

Sergii Galbæ in Veragris gesta.

Dum hæc in Gallia geruntur, Pompeius interea effecit vt reditus Ciceroni decerneretur. Quẽ enim Clodii causa expulerat, eum contra eundẽ reduxit. Ita nimirum facillimo momento mutantur animi hominum: vsúque venit vt à quibus se vel adiutũ vel læsum iri quis existimet, eos longè alios experiatur. Pompeium ea in re prætores nonnulli, tribuníque plebis, atque inter eos in primis Titus Annius Milo, adiuuabant, qui etiam ea de re ad populum retulerunt: ac præter hos Spinther etiam consul, par-

De reditu Ciceronis, vtque eum Pópeius & Milo confecerint.

tim studio Pompeio gratificandi incitatus, partim odio Clodii impulsus, propter quod eum quoque in iudicio de adulterio damnauerat. Clodio contrà, cùm alii qui magistratus gerebant, aderant, tum frater suus Appius Claudius prætor eo tẽpore, consúlque Nepos, qui ob peculiarem inimicitiam Ciceroni infensus erat. Maiores quàm antè tumultus inter has factiones coorti sunt, quòd dissidiis ciuilibus ipsi cõsules præerant: multáque cùm alia parum decora perpetrata sunt, tum in ipsa suffragatione Clodius, cognito multitudinem pro Cicerone futurã, acceptis gladiatoribus, quos frater suus parauerat ad ludos funebres, quos Marco propinquo suo instituerat, in concionem insiluit: multísque sauciatis, multis occisis, legis lationem impediuit. Ipse deinde his stipatoribus vsus, omnibus iam formidini erat, ædilitatémque petebat: quòd eam adeptus, iudiciũ de vi subterfugiturum se cogitaret. Detulerat enim nomen eius Milo, non tamen accusauit. nondum enim constituti erant quæstores, à quibus sortitionem iudicum fieri oportebat: Nepósque prætori edixerat ne quod iudicium, antequam iudices sorte deligerentur, admitteret. Oportebat autem prius ædiles quàm quæstores constitui: eiúsque rei causa potissimum hanc moram iniiciebat. Milo quum hoc ipsum impugnaret, multæque turbæ fierent, tandem ipse quoque coacta manu gladiatorum, aliorúmquesuę sententiæ hominum, cum Clodio aliquoties conflixit: feréque per totam eam vrbem cædes grassabantur. Itaque Nepos sibi à collega, Põpeióque cæterísq; optimatibus, metuens, sententiam mutauit. Hoc facto, referente Lentulo, senatus autor factus est vt Cicero reduceretur: ídque populus, quum videret vtrũque consulem autorem esse, ita iussit. Ac, quanquam Clodius iis reclamabat, tamen Milone se ei opponente, ita vt vim facere nullam posset, Põpeio quoque & aliis legi huic astipulantibus, ea factio longè superior euasit.

Cicero in patriam redit.

Reuersus igitur est Romam Cicero, factáque sibi à consulibus

A ὁ μέν τι καὶ τῷ Πομπηΐῳ χαριζόμενος, ὁ δὲ καὶ ἐξ ἰδίας ἔχθρας τὸν Κλώδιον ἀμυνόμενος, ὑφ' ἧς καὶ τὴν μοιχείαν αὐτοῦ δικάζων κατεγνώκει. τῷ ἐκείνῳ δὲ ἄλλοι τε τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων ὑπῆρχον, καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἄππιος Κλαύδιος στρατηγῶν, ὅ τε Νέπως ὁ ὕπατος, ἀπ' οἰκείας τινὸς ἔχθρας τὸν Κικέρωνα μισῶν. οὗτοί τε οὖν ἐπὶ πλέον ἢ πρίν, ἅτε καὶ ἡγεμόνας τοὺς ὑπάτους ἔχοντες, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν τῇ πόλει, διαστάντες πρὸς ἑκατέρους, ἐ-

B θορύβουν. καὶ ἄλλα τε ἐκ τούτου οὐκ ἐν κόσμῳ πολλὰ ἐγίγνετο, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διαψηφίσει ὁ Κλώδιος γνοὺς τὸ πλῆθος πρὸς τοῦ Κικέρωνος ἐσόμενον, τοὺς μονομάχους, οὓς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρὸς ἀγῶνας ἐπιταφίους ἐπὶ τοῦ Μάρκου τοῦ συγγενοῦς προπαρεσκευάσατο, λαβὼν, ἐσεπήδησεν ἐς τὸν σύλλογον· καὶ πολλοὺς μὲν ἔτρωσε, πολλοὺς δὲ ἔκτεινεν. οὔτ' οὖν ἡ γνώμη ἐκυρώθη, καὶ ἐκείνοις ὡς δορυφόροις συνὼν, φοβερὸς καὶ ἐς τὰ ἄλλα πᾶσιν ἦν. ἀ-

C γορανομίαν τε ᾔτει, ὡς καὶ τὴν δίκην τῆς βίας, ἂν ἀποδειχθῇ, διαφευξούμενος. ἐγράψατο γὰρ αὐτὸν ὁ Μίλων, καὶ οὐκ ἐσήγαγεν. οὔτε γὰρ οἱ ταμίαι, δι' ὧν τὴν ἀποκλήρωσιν τῶν δικαστῶν γενέσθαι ἐχρῆν, ᾕρηντο· καὶ ὁ Νέπως ἀπεῖπε τῷ στρατηγῷ μηδεμίαν πρὸ τῆς κληρώσεως αὐτῶν, δίκην προσέσθαι. ἔδει δὲ ἄρα τοὺς ἀγορανόμους πρὸ τῶν ταμιῶν καταστῆναι, καὶ διὰ τοῦτο ὅτι μάλιστα ἡ διατριβὴ ἐγένετο. μαχόμενος δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ 60

D τούτου, πολλὰ ἐταράττετο· καὶ τέλος, μονομάχους τινὰς καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλους τῶν τὰ αὐτά οἱ βουλομένων ἀθροίσας, ἐς χεῖρας τῷ Κλωδίῳ συνεχῶς ᾔει· καὶ σφαγαὶ κατὰ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν πόλιν ἐγίγνοντο. ὁ οὖν Νέπως, φοβηθεὶς πρός τε τοῦ συνάρχοντος, καὶ πρὸς τοῦ Πομπηΐου, τῶν τε ἄλλων τῶν πρώτων, μετεβάλετο. καὶ οὕτως ἥ τε γερουσία κατελθεῖν τὸν Κικέρωνα, τοῦ Σπινθῆρος ἐσηγησαμένου, προεβούλευσε· καὶ ὁ δῆμος, ἀμφοτέρων

E τῶν ὑπάτων ἐσενεγκόντων, ἐψηφίσατο. ἀντέλεγε μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς Κλώδιος, ἀλλ' ἐκείνῳ τε ὁ Μίλων ἀντέκειτο, ὥστε μηδὲν βίαιον δρᾶσαι· καὶ τῷ νόμῳ ἄλλοι τε καὶ ὁ Πομπήϊος συνέστησαν, ὥστε πολὺ κρείττους αὐτοὺς γενέσθαι.

Κατῆλθέ τε οὖν ὁ Κικέρων, καὶ χάριν τῇ τε

βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, παρασχόντων αὐτῷ τῶν ὑπάτων, καὶ κατὰ τὸ συνέδριον καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἔγνω· τῷ τε Πομπηίῳ τὴν ἔχθραν, τὴν ἐπὶ τῇ φυγῇ μεθεὶς, συνηλλάγη, καὶ τήν τε εὐεργεσίαν παραχρῆμα ἀπέδωκε. λιμοῦ γὰρ ἐν τῇ πόλει ἰσχυροῦ γενομένου, καὶ τοῦ ὁμίλου παντὸς ἔς τε τὸ θέατρον (οἵῳ δὴ καὶ τότε ἐν θεάτρῳ ἐς τὰς πανηγύρεις ἐχρῶντο) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἐπὶ τοὺς βουλευτὰς συνεδρεύοντας ἐσπηδήσαντος· καὶ τοτὲ μὲν ἐν χερσὶν αὐτοὺς ἀποσφάξειν, τοτὲ δὲ καὶ καταπρήσειν σὺν αὐτοῖς τοῖς ναοῖς ἀπειλοῦντος· ἔπεισε σφᾶς ἐπιμελητὴν τοῦ σίτου τὸν Πομπήιον προχειρίσασθαι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀρχὴν αὐτῷ ἀνθυπάτου καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἔξω ἐπὶ πέντε ἔτη δοῦναι. καὶ ὁ μὲν, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς καταποντισταῖς πρότερον, οὕτω καὶ τότε ἐπὶ τῷ σίτῳ πάσης αὖθις τῆς οἰκουμένης τῆς ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίοις τότε οὔσης ἄρξειν ἔμελλε. Καῖσαρ δὲ καὶ Κράσσος ἄλλως μὲν ἤχθοντο τῷ Κικέρωνι, σπουδὴν δ' οὖν τινα αὐτοῦ ἔσχον, ἐπειδὴ πάντως καθήξοντα αὐτὸν ᾔσθοντο (καὶ γὰρ ὁ Καῖσαρ καὶ ἀπὼν εὔνοιάν τινα αὐτῷ ἐνεδείξατο) οὐ μέντοι καὶ χάριν οὐδεμίαν ἀντέλαβον. ἐκεῖνος γὰρ οὔτε οὐκ ἀπὸ γνώμης σφᾶς πεποιηκότας εἰδὼς, καὶ τῆς φυγῆς αἰτιωτάτους γεγονέναι νομίζων, ἐκ μὲν τοῦ προφανοῦς οὐ πάνυ πρὸς αὐτοὺς ἐθρασύνετο, ἅτε καὶ τῆς ἀκράτου παρρησίας ἐπικαρπιῶν νεωστὶ πεπειραμένος· βιβλίον μέντοι τι ἀπόρρητον συνέθηκε· καὶ ἐπεὶ ἐπέγραψεν αὐτῷ ὡς καὶ περὶ τῶν ἑαυτοῦ βουλευμάτων ἀπολογισμόν τινα ἔχοντι. πολλὰ δὲ δὴ καὶ δεινὰ ἐς αὐτὸ καὶ περὶ ἐκείνων καὶ περὶ ἄλλων τινῶν συνένησε, καὶ διὰ τοῦτο φοβηθεὶς μὴ καὶ ζῶντος αὐτοῦ ἐκφοιτήσῃ, κατεσημήνατό τε αὐτὸ καὶ παρέδωκε τῷ παιδὶ, προστάξας οἱ μήτ' ἀναγνῶναι μήτε δημοσιεῦσαι τὰ γεγραμμένα, πρὶν ἂν μεταλλάξῃ. Κικέρων μὲν οὖν αὖθις ἀνεβλάστανε, καὶ τήν τε ἄλλην οὐσίαν, καὶ τὸ ἔδαφος τῆς οἰκίας, καίτοι τῇ Ἐλευθερίᾳ ἀνειμένον, καὶ τοῦ Κλωδίου καὶ ἐπιθειάζοντος, καὶ ἐς ἐνθύμιον αὐτῷ προβάλλοντος, ἐκομίσατο. τὴν γὰρ ἐσφορὰν τοῦ φρατριατικοῦ νόμου, καθ' ἣν ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἐς τὸ πλῆθος ἐπεποίητο, διαβάλλων, ὡς οὐκ ἐν τοῖς ὡρισμένοις ἐκ τῶν πατρίων χρόνοις ἐκτεθέντος αὐτοῦ, τὴν δημαρχίαν τοῦ

A potestate, senatui in curia, populóque in concione gratias egit: Pompeióque inimicitia, quam propter exilium suum susceperat, condonata, in gratiam rediit: statimque eius beneficium compensauit. Quum enim ingens vrbem fames affligeret, plébsque vniuersa in theatrum primò (quo tūc temporis vnico ad ludos vtebātur) deinde in Capitolium aduersum senatum, qui tum in concilio erat, impetum faceret, ac modò cædem ipsis, modò se eos cum templo
B combusturum minaretur: Cicero senatui persuasit vt Pompeio annonæ procurationem mandarent, eique imperiū proconsulare ad quinquenium in Italia omnibúsque terris darent.

Pompeius rei frumentariæ præfectus.

Ita futurum erat vt, sicut antè contra prædones, ita nunc caritatis incumbentis causa, iterum in omnes terræ partes quæ sub ditione Romana essent, imperium obtineret. At Cæsar & Crassus, etsi Ciceronē odio habebant, tamen quia eū
C rediturum constabat, curam eius aliquam sibi assumpserunt: ipséque Cæsar absens beneuolentiam erga Ciceronem aliquam ostentauit: nulla tamen ipsis à Cicerone relata est gratia. Quia enim hoc eos non ex animo facere sciebat, existimabátque per eos se præcipuè exterminatum fuisse, apertè contra ipsos quippiam tentare non ausus (quòd immodicæ in dicendo libertatis fructus nuper iam sensisset) librum quendam occultum conscripsit, cuius erat inscri
D ptio, De suorum consiliorum rationibus.

Ciceronis in Cæsarem & Crassum liber.

In eum multa acerba contra Cæsarem Crassúmque aliósque nōnullos dicta congessit: metuénsque ne se viuo emanaret, obsignatum filio tradidit, cum mandato, ne eum se superstite aut legeret aut ederet. Cicero igitur denuo reuiguit, ac nō modò cæteras suas facultates, sed solum etiam ædium suarum recuperauit: quanquam id Libertati dedicatum, à Clodióque consecratum, & religioni obligatū erat. Cicero au-
E tem lationē legis Curiatæ, per quam Clodius à patriciis ad plebem traductus erat, improbans, cúmque non eo tempore quod præscriptum legibus maiorum fuerat, adoptandum datum dicens, totum eius tribuna-

tum, in quo etiam de domo sua decretū fuerat, euertit: indicauitque, quia contrà quàm leges ferrent is ad plebem transiisset, nihil quoque eorum quæ egisset, ratum esse habēdum: eòque pontifices permouit, vt aream sibi, quæ nimirum nō sacra sed profana esset, restituerent. Hac ratione Cicero & superficiē ædium suarum & pecunias instaurandis ædibus, cæterísque suis facultatibus quæ iniuriam aliquam acceperant, reficiendis adeptus est.

Alii postea temporis motus propter regē Ptolemæum exorti sunt. Quum enim magnā pecuniæ summam, partim domesticam, partim mutuò acceptam, in Romanos impēdisset, vt ab illis regnum sibi confirmaretur, vtque amicus ac socius appellaretur, cámque pecuniam vi ab AEgyptiis exigeret, in odia eorū incurrit cùm hanc ob rem, tum quòd Cyprum à Romanis poscere iussus ab ipsis, aut amicitiæ eorum renuntiare, non parebat. Itaque quū neque persuadere eis vt quiescerent, posset, neque vi eos adigere (conductitios enim milites nullos habebat) ex AEgypto aufugit, Romámque se contulit. Ibi se à suis regno eiectum questus est: petiítque vt à Spinthere Consule, cui prouincia Cilicia mandata erat, restitueretur. Interim Alexandrini quum eius profectionem in Italiam ignorarent, mortem oppetiisse arbitrati, filiam eius Berenicen regno præfecerunt. postquam rem ipsam compererunt, centum viros Romam ablegauerunt, qui & contra eius accusationes ipsos defenderent, & vicissim ipsum de illatis iniuriis accusarēt. Ptolemæus (quippe adhuc Romæ tum erat) eo cognito, emissis in omnes partes certis hominibus, legatis insidias posuit, ac plerosque in ipso itinere interfecit: cæteros partim in ipsa vrbe occidit, partim iniecto terrore, aut pecuniis corruptos, eò perduxit ne causam, cuius gratia missi erant, apud magistratus agerent, vllámue interemptorum mentionem facerent. Cæterùm ea res in tantū rumoribus vulgo iactabatur, vt senatus vehemēter indignaretur, præsertim mo-

Ptolemæus rex Ægypti pulsus Romam accedit.

Ptolemæi largitiones, & cædes legatorum Alexandrinorum.

A Κλωδίου πᾶσαν, ἐν ᾗ καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἐδέδοκτο, κατέλυε· λέγων οὐχ οἷόν τε εἶναι, τῆς μεταστάσεως αὐτοῦ τῆς ἐς τὸν ὅμιλον παρανόμως γεγενημένης, ὑγιές τι τῶν ἐν αὐτῇ πραχθέντων νομίζεσθαι. καὶ ἔπεισε διὰ τούτου τοὺς ποντίφικας τὸ ἔδαφος οἱ, ὡς καὶ ὅσιον καὶ βέβηλον ὄν, ἀποδοῦναι. καὶ οὕτω καὶ ἐκεῖνο 61
καὶ χρήματα ἔς τε τὴν τῆς οἰκίας κατασκευὴν, καὶ εἰ δή τι ἄλλο τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐλελύμαντο, ἔλαβε.

B Μετὰ δὲ δὴ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως ἕνεκα αὖθις ἐκινήθησαν. ἐπειδὴ γὰρ πολλά τισι τῶν Ῥωμαίων χρήματα, τὰ μὲν, οἴκοθεν, τὰ δὲ, καὶ δανεισάμενος, ὅπως τήν τε ἀρχὴν βεβαιώσηται, καὶ φίλος καὶ σύμμαχος ὀνομασθῇ, κατηναλώκει, καὶ αὐτὰ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων βιαίως ἠργυρολόγει, καὶ διά τε τοῦτο ἐχαλεπαίνετο, καὶ ὅτι τὴν Κύπρον ἀπαιτῆσαι παρὰ τῶν Ῥωμαίων, ἢ καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀπειπεῖν κελευόντων
C αὐτῶν, οὐκ ἠθέλησε, καὶ οὔτε πεῖσαι σφᾶς ἡσυχάζειν, οὔτ' αὖ βιάσασθαι (ξενικὸν γὰρ οὐκ εἶχεν) ἠδυνήθη· διέδρα τε ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐς τὴν Ῥώμην ἐλθὼν, κατηγόρησέ τε αὐτῶν ὡς καὶ ἐκ τῆς βασιλείας αὐτὸν ἐκβεβληκότων· καὶ ἔτυχεν ὥστε ὑπάκου Σπινθῆρος, ᾧ ἡ Κιλικία ἐπετετράπετο, καταχθῆναι. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα, οἱ Ἀλεξανδρεῖς τέως μὲν ἀγνοήσαντες ὅτι ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀπειρηκὼς ἦν, ἢ τεθνηκέναι αὐτὸν νομίσαντες, Βερενίκην
D τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐς τὴν βασιλείαν ἀντικατέστησαν· ἔπειτα δὲ τἀληθὲς μαθόντες, ἄνδρας ἑκατὸν ἐς τὴν Ῥώμην ἔπεμψαν, πρός τε τὰ ἐγκλήματα αὐτοῦ ἀπολογησομένους, καὶ ἀντικατηγορήσοντας ὅσα ἠδίκηντο. προμαθὼν δὲ ταῦτ' ἐκεῖνος (ἔτι δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἦν) ἐνήδρευσε τοὺς πρέσβεις, πρὶν ἥκειν, ἄλλους ἄλλῃ διαπέμψας. καὶ τοὺς μὲν πλείους αὐτῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ἔφθειρε· τῶν δὲ λοιπῶν, τοὺς μὲν αὐτῶν ἐν τῷ ἄστει αὐτῷ ἀπέκτεινε· τοὺς δὲ καὶ καταφοβήσας ἐκ τού-
E των, ἢ χρήμασι διαφθείρας, ἔπεισε μήτε ταῖς ἀρχαῖς ὑπὲρ ὧν ἐστάλατο ἐντυχεῖν, μήθ' ὅλως μνείαν τινὰ περὶ τῶν ἀπολωλότων ποιήσασθαι. καίτοι τὸ πρᾶγμα οὕτω περιβόητον ἐγένετο, ὡς καὶ τὴν βουλὴν ἀγανακτῆσαι δεινῶς, ἐνάγοντος σφᾶς ὅτι μάλιστα Φα-

λιστα Φαουωνίου τοῦ Μάρκου καθ' ἕτερον, ὅτι τε πολλοὶ παρὰ τῶν συμμάχων πρέσβεις πεμφθέντες, βιαίως ἀπολώλεσαν, καὶ ὅτι συχνοὶ καὶ τότε τῶν Ῥωμαίων ἐδεδωροδοκήκεισαν. καὶ οἱ μὲν τὸν Δίωνα τὸν τῆς πρεσβείας αὐτοκράτορα (περιῆν γὰρ) μετεπέμψαντο, ὡς καὶ τὴν ἀλήθειαν παρ' αὐτοῦ μαθησόμενοι· οὕτω δὲ ἄρα καὶ τότε ἔθ' ὁ Πτολεμαῖος τοῖς χρήμασι κατεκράτει, ὥστε μήτε τὸν Δίωνα ἐς τὸ συνέδριον ἐσελθεῖν, μήτε μνήμην τινὰ τοῦ φόνου τῶν τεθνηκότων, ἕως γε καὶ αὐτὸς περιῆν, γενέσθαι. καὶ μέντοι τοῦ Δίωνος μετὰ ταῦτα δολοφονηθέντος, τιμωρίαν οὐδ' ἐπ' ἐκείνῳ δίκην δέδωκε. τά τε γὰρ ἄλλα καὶ ὁ Πομπήιος τῇ τε οἰκίᾳ αὐτὸν ὑπεδέδεκτο, καὶ ἰσχυρῶς ἤρετο. τῶν γε μὴν ἄλλων τῶν αὐτόθεν ἐνεκλήθησαν μὲν ἐν ὑστέρῳ συχνοί, ἑάλωσαν δὲ ὀλίγοι. τό, τε γὰρ δεδωροδοκηκὸς πολὺ ἦν, καὶ ἀλλήλοις διὰ τὸ ἴδιον ἕκαστος δέος συνεμάχουν.

Ταῦτα μὲν οὖν ἄνθρωποι τοιαῦτα ὑπὸ τῶν χρημάτων ἐποίουν· τὸ δὲ θεῖον κεραυνῷ κατ' ἀρχὰς εὐθὺς τοῦ ἐχομένου ἔτους τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς τοῦ ἐν τῷ Ἀλβανῷ ἱδρυμένου βαλών, τὴν κάθοδον τοῦ Πτολεμαίου χρόνον τινὰ ἐπέσχε. τοῖς γὰρ Σιβυλλείοις ἔπεσιν ἐντυχόντες, εὗρον ἐν αὐτοῖς γεγραμμένον αὐτὸ τοῦτο,
» Ἂν ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς βοηθείας τινὸς
» δεόμενος ἔλθῃ, τὴν μὲν φιλίαν οἱ μὴ ἀπαρ-
» νήσασθε, μὴ μέντοι καὶ πλήθει τινὶ ἐπικουρή-
» σητε. εἰ δὲ μή, καὶ πόνους καὶ κινδύνους ἕξετε. Κἀκ τούτου τὴν συντυχίαν τῶν ἐπῶν πρὸς τὰ τότε γιγνόμενα θαυμάσαντες, ἀπεψηφίσαντο πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ ἐγνωσμένα, Γαΐῳ Κάτωνι πεισθέντες δημάρχῳ. ταῦτα δὲ ἐχρήσθη μὲν οὕτως· ἐδημοσιεύθη δὲ (οὐ γὰρ ἐξῆν οὐδὲν τῶν Σιβυλλείων, εἰ μὴ ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, ἐς τὸ πλῆθος ἐξαγγέλλεσθαι) διὰ τοῦ Κάτωνος. ἐπειδὴ γὰρ τάχιστα ὁ νοῦς τῶν ἐπῶν διεθρυλλήθη (ὥσπερ εἴωθε γίγνεσθαι) ἔδεισε
62 μὴ συγκρυφθείη· καὶ ἐς τε τὸν ὅμιλον τοὺς ἱερέας ἐσήγαγε, κἀνταῦθα, πρὶν ὁτιοῦν τὴν γερουσίαν ἐπ' αὐτοῖς χρηματίσαι, ἐξεβιάσατο σφᾶς ἐκλαλῆσαι τὸ λόγιον. ὅσῳ γάρ τοι μᾶλλον οὐκ ἐδόκει σφίσιν ἐξεῖναι, τοῦτο τὸ πλῆθος ἦγε. καὶ ἐκεῖνο μὲν εἶχεν οὕτως, καὶ ἐς τὴν τῶν Λατίνων γλῶσσαν γραφὲν ἀνεκηρύχθη.

uente eos Marco Fauonio, quòd multi sociorum legati Romam missi, per vim vita spoliati essent: magnúsque eo tempore Romanorum numerus erat qui iudicandi causa pecunias accepissent. Igitur principé legationis Dionem ad se vocauerunt, vt ab eo de veritate rei certiores fierent: sed adhuc tãtum pecunia poterat Ptolemæus, vt neque Dio in senatum venerit, neque vlla de cæde interemptorum mentio, quandiu ipse Romæ fuit, fieret. quinimo ne Dione quidem posthac per dolum necato, vllas pœnas Ptolemæus dedit. nam Põpeius & regem domi suę accipiebat, & magnopere ei studebat. Ad hæc multi, quòd se muneribus corrumpi passi essent, insequenti tempore in iudicium pertracti: pauci tamen conuicti sunt: quòd quum essent complures eidem crimini obnoxii, vnusquisque sibi metuens, alteri auxilium ferebat. Ea tum mortales pecuniæ studio perpetrabant. Cæterùm initio statim sequentis anni, statua Iouis in Albano monte cœlitus tacta, restitutioni Ptolemæi aliquantum moræ iniecit. Quum enim Romani libros Sibyllinos adirent, ita scriptum in iis inuenerunt, Si rex AEgypti auxilii alicuius indigens venerit, amicitiam ei ne denegaueritis, nullis autem copiis eum adiuueritis: sin secus feceritis, labores & pericula habebitis. Admirati igitur id carmen ita ad rem præsentem congruere, omnia quæ de eo decreta fuerant facta, antiquauerunt, C. Catonem tribunum plebis secuti. Atque id ipsum oraculum in populum euulgatum est Catonis opera (non enim licebat Sibyllinum vllum carmen populo enuntiare, nisi id senatus decreuisset) nam vt primùm oraculi sententia (quod fieri assolet) vulgo innotuit, veritus Cato ne id supprimeretur, sacerdotes ad plebem produxit: ac priusquam senatus quicquam statueret, eos coegit oraculum exponere. Quanto enim minus id eis licere videbatur, tanto magis id populus vrgebat. Igitur ea sententia fuit oraculi, redditúmque Latinè, enuntiatum est.

Fauonius.

Dio princeps legationis corruptus.

Pecuniæ cupiditas quorum malorum causa.

C. Cato tribunus plebis Ptolemæi reductionem impedit.

Oraculum Sibyllinum in populum euulgatum.

Quum deinde sententiæ dicerentur, aliíque à Spinthere sine exercitu iuberent Ptolemæum reduci, alii id à Pompeio duobus cum lictoribus fieri vellent (nã Ptolemæus oraculo intellecto id ita fieri petebat, eiúsque literas A. Plautius tribunus plebis publicè recitauit) veriti senatores ne hæc ipsa res Pompeium adhuc maiorem efficeret, sub prætextu mandatæ annonæ ei obstiterunt. Atque hæc quidẽ L. Philippo & Cn. Marcellino coss. acta sunt: cognitísque iis Ptolæmeus de reditu desperauit, Ephesúmque profectus, apud deam commoratus est.

ANNO V.C. 698.

Verùm anno præcedente inusitata quædam res, à nostro tamen opere non aliena, euenit. Lex quædam apertè prohibebat ne duo quidam ex vna gente idem sacerdotium haberent. Spinther autem cõsul filium suum Cornelium Spintherem inter pontifices referre cupiens, quum in eum ordinem iam antè Faustum Syllæ filium, qui ex gente itidem Cornelia erat, adscriptum videret, suum filium in Manlii Torquati genus adoptandum dedit: eóque modo legis verba obseruata, ipsa autem res dissoluta est. Clodius, vt primùm Philippo & Marcellino consulibus ædilitatem adeptus est (collata ei autem hęc vltro erat, vt iudicium effugere posset) Miloni diem dixit, quòd gladiatorum manum coegisset: quæ enim ipse fecerat, & quorum causa accusabatur, de his contrà Milonis nomen deferebat: nõ quòd Milonem se vincere posse expectaret (qui defensores potentes, inque his præcipuos Pompeium & Ciceronem habebat) sed vt eo obtentu & Miloni negotium exhiberet, & illos conuitiis agitaret. Præter cætera hoc quoque in illos parauit: socios suos instruxit, vt quum ipse in concionibus interrogaret quísnam huiusmodi (certum autem aliquod vitium nominabant) in factis dictísque suis esset, hi Pompeium omnes exclamarent: Clodius quæ vel corporis vel aliarum rerum causa Pompeio vitio verti poterant, sæpenumero subitò de singulis iis percontatus est, non tanquam Pompeium notaret: tum

Faustus Sylla pontifex.

Clodius ędilis Milonem de vi postulat, Pompeium ludibrio habet.

A γνώμας δὲ αὐτῶν μετὰ τοῦτο ποιουμένων, καὶ τῶν μὲν, ἄνευ στρατοῦ τῷ Σπινθῆρι τὴν τοῦ Πτολεμαίου κάθοδον προστατιόντων, τῶν δὲ δὴ, καὶ τὸν Πομπήιον μετὰ ῥαβδούχων δύο καταγαγεῖν αὐτὸν κελευόντων (ὅ,τε γὰρ Πτολεμαῖος μαθὼν τὸ χρησθὲν, ἠξίωσε τούτου τυχεῖν, καὶ τὰ γράμματα αὐτοῦ Αὖλος Πλαύτιος ἐς τὸ κοινὸν δημαρχῶν ἀνέγνω) δείσαντες οἱ βουλευταὶ μὴ μείζων ἔτι ὁ Πομπήιος καὶ ἀπ' ἐκείνου γένηται, ἀντέπραξαν αὐτῷ, τῇ τοῦ σίτου B προφάσει χρησάμενοι. ταῦτα μὲν ἐπί τε Λουκίου Φιλίππου καὶ ἐπὶ Γναίου Μαρκελλίνου ὑπάτων ἐγένετο· καὶ αὐτὰ ὁ Πτολεμαῖος μαθὼν, τήν τε κάθοδον ἀπέγνω, καὶ ἐς Ἔφεσον ἐλθὼν, παρὰ τῇ θεῷ διῃτᾶτο.

Τῷ δὲ δὴ προτέρῳ ἔτει καὶ τοιόνδε τι, ἰδίᾳ μὲν, φέρον δέ πως ἐς τὴν συγγραφὴν, ἐπράχθη. τοῦ γὰρ νόμου διαρρήδην ἀπαγορεύοντος, μηδένα δύο ἅμα ἐκ τῆς αὐτῆς συγγενείας τὴν αὐτὴν ἱερατείαν ἔχειν, ὁ Σπινθὴρ ὁ ὕπατος ἐπιθυμήσας C Κορνήλιον Σπινθῆρα τὸν υἱὸν ἐς τοὺς οἰωνιστὰς ἐσαγαγεῖν, ἐπειδὴ ὁ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου παῖς ἐκ τοῦ τῶν Κορνηλίων φύλου ὢν προενεγέγραπτο, ἐξεποίησεν αὐτὸν ἐς τὸ Μαλλίου Τορκουάτου γένος. καὶ οὕτως ὁ νόμος, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ῥήμασι μείνας, ἔργῳ κατελύθη. μετὰ δὲ δὴ τοῦτο ὁ Κλώδιος, ἐπειδὴ τάχιστα ἐς τὴν ἀγορανομίαν ἐπί τε τοῦ Φιλίππου καὶ ἐπὶ τοῦ Μαρκελλίνου παρελήλυθε (πρὸς γὰρ τὴν ἀπόδρασιν τῆς δίκης παρακελευστὸς ᾑρέθη) γραφὴν καὶ τοῦ Μίλωνος τῆς τῶν μονομάχων παρασκευῆς D ἀπήνεγκεν. ἃ γὰρ αὐτὸς ἔπραττε, καὶ ἐφ' οἷς ἐκρίνετο, ταῦτ' ἐκείνῳ ἀντενεκάλει. ἐποίει δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι καὶ τὸν Μίλωνα προσεδόκησεν αἱρήσειν (ἅτε καὶ συναγωνιστὰς ἰσχυροὺς, ἄλλους τε καὶ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν Πομπήιον, ἔχοντα) ἀλλ' ἵνα ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ τῷ τε Μίλωνι προσπολεμοίη, καὶ ἐκείνους ὑβρίζοι. πρὸς γοῦν τοῖς ἄλλοις τοιόνδε τι ἐμεμηχάνητο· παρασκευάσας τοὺς ἑταίρους, ἵν' ὁπότε πύθοιτο αὐτῶν ἐν τοῖς συλ- E λόγοις τί ποιῶν ἢ καταλέγων τοιόσδε τις ὢν, συνεκβοῶσιν ὅτι Πομπήιος· ἐπηρώτα πολλάκις ἐξαίφνης πάνθ' ὅσα ἐπαίτια περὶ αὐτὸν ἢ κατὰ τὸ σῶμα ἢ κατ' ἄλλο τι ἦν, ἰδίᾳ καὶ καθ' ἕκαστον, ὡς οὐ περὶ ἐκείνου δὴ λέγων

A κἀκ τούτου τῶν μὲν, ἐξαρχόντων, τῶν δὲ, συνεπηχούντων σφίσιν (οἷα φιλεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις γίγνεσθαι) καὶ λεγόντων ὅτι Πομπήιος, χλευασία πολλὴ συνέβαινεν· ὥστε ἐκεῖνον, μήτε τὴν ἡσυχίαν ἄγειν καρτερεῖν, μήθ' ὅμοιόν τι ποιεῖν αὐτῷ ὑπομένοντα, περὶ ὀργῇ τε γίγνεσθαι, καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ καθίστασθαι· καὶ λόγῳ μὲν τὸν Μίλωνα κατακρίνεσθαι, ἔργῳ δὲ αὐτὸν μηδ' ἀπολογούμενον ἁλίσκεσθαι. ὁ γὰρ Κλώδιος ὅπως ἐπὶ πλεῖον ποιοίη, οὐκ εἴα τὸν φρατριατικὸν νό- B μον ἐσενεχθῆναι· οὔτε δίκην οὐδεμίαν ἐσαχθῆναι ἐξῆν. τέως μὲν οὖν ὁ Μίλων τῶν λοιδοριῶν καὶ τῶν σφαγῶν πρόσχημα αὐτὸς ἦν. τεράτων δέ τινων ἐν τούτῳ γενομένων· (ἔν τε γὰρ τῷ Ἀλβανῷ νεὼς Ἥρας βραχὺς ἐπὶ τραπέζης τινὸς πρὸς ἀνατολὰς ἱδρυμένος, πρὸς τὴν ἄρκτον μετεστράφη, καὶ λαμπὰς ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ὁρμηθεῖσα, πρὸς βορέαν διῆξε· λύκος τε ἐς τὴν πόλιν ἐσῆλθε, καὶ σεισμὸς ἐγένετο· τῶν τε πολιτῶν C τινὲς κεραυνοῖς ἐφθάρησαν, καὶ θόρυβος ἐν τῷ Λατίνῳ ὑπὸ γῆς ἐξηκούσθη. καὶ αὐτὰ οἱ μάντεις ἀκέσασθαι θελήσαντες, ὀργίζεσθαι σφίσι δαιμόνιόν τι, ὡς καὶ ἱερῶν τινων ἢ χωρίων οὐχ ὁσίων ἐποικουμένων, ἔφασαν.

63 ἐνταῦθα ὁ Κλώδιος τὸν Κικέρωνα μεταλαβών, τῷ τε λόγῳ πολὺ ἐνέκειτο, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς οἰκίας ἱερωμένον τῇ Ἐλευθερίᾳ, κατῳκοδόμησε. καὶ ἐπῆλθέ ποτε ἐπ' αὐτὸ, ὡς καὶ ἐκ θεμελίων αὖθις αὐτὴν ἀναι- D ρήσων. καὶ οὐκ ἐποίησε μὲν τοῦτο (ὁ γὰρ Μίλων ἐκώλυσεν) ὁ δ' οὖν Κικέρων, ὡς καὶ παθὼν αὐτὸ, ὀργήν τε εἶχεν, καὶ κατηγορίας ἐποιεῖτο. καὶ τέλος τόν τε Μίλωνα καὶ δημάρχους τινὰς παραλαβὼν, ἀνῆλθέ τε ἐς τὸ Καπιτώλιον, καὶ τὰς στήλας ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ φυγῇ ἐπὶ τοῦ Κλωδίου σταθείσας καθεῖλε· καὶ τότε μὲν αὐτὰς, ἐκείνου σὺν Γαΐῳ ἀδελφῷ στρατηγοῦντι ἐπελθόντος, ἀφῃρέθη· μετὰ δὲ τοῦτο φυλάξας ἐκδημοῦντα τὸν E Κλώδιον, ἀνέβη τε αὖθις ἐς τὸ Καπιτώλιον, καὶ λαβὼν αὐτὰς, οἴκαδε ἀπεκόμισε. γενομένου δὲ τούτου, οὐδὲν ἔτ' ἀπώμοτον οὐδετέρῳ αὐτῶν ἦν, ἀλλ' ἐλοιδοροῦντο ἀλλήλοις, καὶ διέβαλλον ἄλλα τε ὅσα ἐδύναντο, μηδενὸς τ

aliis incipientibus Pompeium nominare, aliis (vt fieri solet) acclamantibus, subsannatio in Pompeiũ tanta exorta est, vt neque quietus eam perferre posset, neque ei simile ludibrium reponere vellet, sed vehementi ira ac confusione afficeretur. Ita verbo quidem Milo accusabatur, re autem Pompeius citra responsionem coarguebatur. Clodius, quò magis propositum suum exequi posset, non passus est etiam rogationem legis curiatæ fieri: itaque ne de causa quidẽ vlla cognosci in iudicio licebat. ac tantisper quidem Milonis causa ea conuitia & cædes fieri videbãtur. Interea temporis prodigia quædam euenerant. nam sacellum quoddam Iunonis exiguum, quod in Albano super mẽsa dedicatum orientem solem spectabat, ad septentrionem conuersum erat: faxque à meridie erumpens ad aquilonem perrexerat: lupúsque in vrbem intrauerat, terræmotus acciderat, aliquot ciues de cœlo tacti, tumultúsque sub terra in monte Latino exauditus erat. Hæc quum vates expiare instituerent, numen aliquod populo irasci dixerũt, quòd in locis quibusdam sacris atque religiosis ædes extruerentur. Ibi Clodius in Ciceronem inuadendi ansam nactus, quòd is in area Libertati consecrata ædificaret, verbis vehementer insectatus est: semélque eò se contulit, vt domum à fundamentis iterum dirueret: sed id facere à Milone prohibitus est. Cicero, haud secus quàm si eam rem Clodius perfecisset, in iram versus, ac multa de eo questus, tandem assumptis Milone tribunísque plebis aliquot, in Capitolium ascendit, tabulásque in quibus legem de eius exilio Clodius posuerat, deiecit. hæ tamen tunc ei à Clodio cum C. fratre prætore superueniente ademptæ sunt. Posthæc, tempore quo Clodius peregre profectus erat, obseruato, iterum Cicero in Capitolium ascẽdit, tabulásque eas secum domum suam deportauit. Ab hoc facto nihil iam alteri aduersus alterũ nec dictu nec factu fœdũ videri, sed se inuicem totis viribus opprobriis proscindere, ne ab ex-

Prodigia.

Clodius Ciceronis domum demoliri denuo conatus.

Cicero columnas legum Clodianarum deiicit, & ex Capitolio aufert.

trema quidem turpitudine se continere. Cicero tribunatum Clodii, quasi eum contra leges gessisset, actáque eius tanquam irrita exagitare: Clodius Ciceroni exilium exprobrare: in id iustè eũ missum, reditúmque ei iniquè decretum, dicere. In hac contentione quum Clodius esset longè inferior, M. Cato reuersus ad vrbem eum restituit: quippe Ciceroni infensus, prætereáque veritus ne, quæ in Cypro egisset, (ea verò magni faciebat, ratáque ea esse quammaxime volebat) rescinderentur, quòd eò erat à Clodio tribunoplebis missus, ei promptè admodum adfuit.

M. Cato tribunatum Clodij defendit.

Porro Ptolemæus, qui insulam Cyprum eo tempore habuerat, quũ quid de se decretum esset, percepisset, & neque Romanis resistere posset, neque regno exutus vitam sibi ferendam duceret, hausto veneno oppetierat: Cyprii Catonem haud grauatim acceperunt, pro seruis se iam deinceps amicos sociósque populi Romani futuros sperantes. Atque eius quidem rei causa nihil Cato quòd se extolleret habebat: cæterùm quia & reliqua negotia optimè constituerat, ac multis mancipiis pecuniisque ex facultatibus regiis collectis nulli in se repetundarum accusationi locum dederat, sed ab omni crimine liber cuncta Romanis tradiderat, laudem rei benè gestæ non minorem quàm si victor è bello rediisset, adeptus fuit. Quòd enim complures muneribus se corrumpi paterétur, id effecerat, vt pecunias despicere quàm hostes superare, rarior virtus haberetur. Igitur Cato eam de se tum opinionem præbuit, vt honoribus qui victoribus habentur, dignus existimaretur: consulésque in senatu præturam ei decernerent, quam ei leges nondum concedebant. Eam Cato respuit, neque gessit: hócque ipso suam sibi gloriã auxit. Clodius seruos ex Cypro aduectos, Clodios nominare intẽdit, quòd ipse Catonem eò amandasset: sed quia Cato obstabat, non obtinuit. Igitur Cypriis cognomentum impositum est. nam ne Porcios quidem eos appellari, (quod nonnulli instituerant) Cato passus est. At Clodius Catoni, quòd

Cato quæ in Cypro egerit.

M. Cato præturam oblatã respuit.

Cypríj serui.

Clodius Catonem accusat.

A αἰσχίστων ἀπεχόμενοι· καὶ ὁ μὲν, τήν τε δημαρχίαν τὴν τοῦ Κλωδίου, ὡς καὶ παρὰ τοὺς νόμους γενομένην, καὶ τὰ πραχθέντα ἐν αὐτῇ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ὡς καὶ ἄκυρα ὄντα· ὁ δὲ, τήν τε φυγὴν τὴν τοῦ Κικέρωνος, ὡς καὶ δικαίως ἐγνωσμένην, καὶ τὴν κάθοδον αὐτοῦ, ὡς καὶ παρανόμως ἐψηφισμένην. μαχομένων δὲ αὐτῶν, καὶ τοῦ Κλωδίου πολλῇ τῇ στάσει ἐλαττουμένου, ὁ Κάτων ὁ Μάρκος ἐπελθὼν ἀνέσωσεν αὐτούς. τῷ τε γὰρ Κικέρωνι ἀχθόμενος, B καὶ φοβηθεὶς ἅμα μὴ καὶ ὅσα αὐτὸς ἐν τῇ Κύπρῳ ἐπεποιήκει, καταλυθείη, ὅτι πρὸς τοῦ Κλωδίου δημαρχοῦντος ἐπέμπετο, προθύμως αὐτῷ συνήρατο. μέγα γὰρ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐφρόνει, καὶ περὶ παντὸς τὸ βεβαιωθῆναι αὐτὰ ἐποιεῖτο.

Ὁ γὰρ Πτολεμαῖος, ὁ τὴν νῆσον τότε κατέχων, ἐπεὶ τά τε ἐψηφισμένα ᾔσθετο, καὶ μήτ᾽ ἀνταραι τοῖς Ῥωμαίοις ἐτόλμησε, μήτ᾽ αὖ στερηθεὶς τῆς ἀρχῆς ζῆν ὑπέμεινε, φάρμακον πιὼν ἀπέθανε· C καὶ οἱ Κύπριοι τὸν Κάτωνα οὐκ ἀκουσίως, ἅτε καὶ φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων ἀντὶ δούλων ἔσεσθαι προσδοκήσαντες, ἐσεδέξαντο. ὁ δὲ Κάτων ἐπὶ μὲν τούτοις οὐδὲν εἶχε σεμνύνεσθαι· ὅτι δὲ δὴ τά τε ἄλλα ἄριστα διῴκησε, καὶ δούλους καὶ χρήματα πολλὰ ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀθροίσας, οὐδὲν ἠτιάθη, ἀλλὰ ἀνεπικλήτως πάντα ἀπέδειξεν, αἰδραγαθίας, οὐδὲν ἧττον ἢ πολέμῳ τινὶ ἐνενικήκει, μετεποιεῖτο. ὑπὸ D γὰρ τοῦ πολλοὺς δωροδοκεῖν, σπανιώτερον τὸ τῶν χρημάτων καταφρονεῖν τινὰ τοῦ τῶν πολεμίων κρατεῖν, ἐνόμιζε. τότε οὖν ὁ Κάτων ἐν δόξῃ τινὶ ἐπινικίων ἀξίᾳ ταῦτ᾽ αἰσίων ἐγένετο. καὶ οἱ ὕπατοι γνώμην ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐποιήσαντο, στρατηγίαν αὐτῷ δοθῆναι, καίπερ μηδέπω ἐκ τῶν νόμων προσήκουσαν. καὶ οὐκ ἀπεδείχθη μὲν (αὐτὸς γὰρ ἀντεῖπε) τὴν δὲ δὴ εὔκλειαν καὶ ἐκ τούτου μείζονα ἔσχε. Κλώδιος δ᾽ ἐπεχείρησε μὲν τοὺς οἰκέτας τοὺς ἐκ τῆς Κύ- E πρου ἀχθέντας, Κλωδίους, ὅτι αὐτὸς τὸν Κάτωνα ἐκεῖσε ἐπεπόμφει, ὀνομάσαι· οὐκ ἠδυνήθη δὲ, ἐναντιωθέντος αὐτοῦ. καὶ οἱ μὲν, Κύπριοι ἐπεκλήθησαν, καίτοι τινῶν Πορκίους σφᾶς προσειπεῖν ἐθελησάντων. ὁ γὰρ Κάτων καὶ τοῦτο ἐκώλυσεν. ὀργῇ δ᾽ οὖν ὁ Κλώδιος τὴν

ἐναντίωσιν αὐτοῦ φέρων, τά τε διῳκηθέντα ὑπ' αὐτοῦ διέβαλλε, καὶ τοὺς λογισμοὺς τῶν πεπραγμένων ἀπῄτει· οὐχ ὅτι καὶ διελέγξαι τι αὐτὸν ἀδικοῦντα ἐδύνατο, ἀλλ' ὅτι ὑπὸ ναυαγίου τὰ γράμματα σχεδόν τι πάντα διέφθαρτο. καὶ ἐδόκει κατὰ τοῦτό τι ἰσχύσειν. ἐβοήθει δὲ καὶ τότε τῷ Κλωδίῳ ὁ Καῖσαρ, καίτοι μὴ παρών, καὶ τάς γε κατηγορίας αὐτῷ τὰς κατὰ τοῦ Κάτωνος ἐπιστολιμαίοις (ὥς γε φασί τινες) ἔπεμπεν. ἐπεφέροντο δὲ τῷ Κάτωνι ἄλλα τε, καὶ ὅτι τὴν στρατηγίαν οἱ αὐτὸς τοὺς ὑπάτους πείσας (ὥς γε ἔλεγον) ἐσηγήσασθαι, προσεποιήσατο ἐθελοντὴς (ἵνα μὴ καὶ ἄκων ἀποτετυχηκέναι
64 αὐτῆς δόξῃ) παρεῖσθαι. οὗτοί τε οὖν ἐμάχοντο. καὶ ὁ Πομπήιος ἔσχε μὲν ἐν τῇ τοῦ σίτου διαδόσει τριβήν τινα. πολλῶν γὰρ πρὸς τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐλπίδας ἐλευθερωθέντων, ἀπογραφὴν σφῶν, ὅπως ἔν τε κόσμῳ καὶ ἐν τάξει τινὶ σιτοδοτηθῶσιν, ἐθελῆσαι ποιήσασθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῇ τε ἑαυτοῦ σοφίᾳ καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τοῦ σίτου ῥᾷόν πως διῴκησε· τὴν δὲ δὴ ὑπατείαν τῶν πραγμάτων ἔσχε, καὶ αἰτίαν ἀπ' αὐτῶν ἔλαβεν. ἐλύπει μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κλωδίου γιγνόμενα, καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ὑπερεωρᾶτο, ὧν διέφερε διά τε τὸ ἀξίωμα καὶ διὰ τὰς ἐλπίδας· ἀφ' ὧν καὶ ἰδιωτεύων ὑπὲρ πάντας αὐτοὺς τιμηθήσεσθαι προσεδόκησεν, ὑβριζόμενος. ἀλλὰ τούτων μὲν ἔσθ' ὅτε καὶ κατεφρόνει. παραχρῆμα μὲν γὰρ κακῶς ἀκούων ἐδυσχέραινε· διαλιπὼν δέ, καὶ ἐς ἀναλογισμὸν τῆς τε ἑαυτοῦ ἀρετῆς καὶ τῆς τῶν ἐναντίων κακίας ἀφικνούμενος, οὐκέτ' αὐτῶν προσετίμα. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ αὐξανόμενος, καὶ ὁ δῆμος τά τε κατειργασμένα αὐτῷ θαυμάζων, ὥστε καὶ ἐκ τῆς βουλῆς ἄνδρας, ὡς καὶ ἐπὶ δεδουλωμένοις παντελῶς τοῖς Γαλάταις ἀποστεῖλαι, καὶ πρὸς τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐλπίδας ἐπαιρόμενος, ὥστε καὶ χρήματά οἱ πολλὰ ψηφίσασθαι, δεινῶς αὐτὸν ἠνία. ἐπεχείρησε μὲν γὰρ τοὺς ὑπάτους ἀναπεῖσαι, μήτε τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ εὐθὺς ἀναγινώσκειν,

A sibi se opposuisset, succensens, administrationem eius calumniis impetiit, rationesque eum actorum suorum postulauit: non quòd putaret se eum alicuius iniusti facti posse arguere, sed quia naufragio commentarii Catonis ferè omnes perierant: id pro se nonnihil facturum Clodius arbitrabatur. Adiuuit in hoc etiam negotio Cæsar Clodium, quanquam absens: & (vt quidam referunt) accusationes ei contra Catonem per lite- B ras misit. Crimini dabatur Catoni inter alia, quòd quum de prætura sibi conferenda ipse consulibus persuasisset vt referrent, consultò se eam omisisse simulasset, ne repulsam passus videri posset. Ita hi inter se contendebant. Pompeio autem in diuidendo frumento aliquantum temporis insumendum fuit. quum enim multi propter spem quam in eo ponebant, ad liberalitatem excitarentur, inten- C dit eorum descriptionem facere Pompeius, vt cum decore & ordine aliquo annonam hi largirentur. Atque id quidem ipse negotium, cùm sua sapientia, tum copia frumenti adiutus, non ita difficulter executus est: in petendo autem consulatu plus negotii habuit, incurritque in reprehensiones. Molestiam ei afferebant actiones Clodianæ, ac præsertim quòd ab aliis quoque se despici videbat, quos dignitate expectationéque ipse ante- D iret: contumeliísque ab iis impetebatur, quibus priuatus etiam se honoratiorem fore sperauerat. Atque horum quidem nonnunquam tamen nullam rationem habendam cogitabat: (indignè enim ferre solebat impræsentiarum si quis sibi obtrectaret: pòst digressus, secúmque suas virtutes & vitia aduersariorum ratiocinatus, pro nihilo eorum conuitia ducebat) sed hoc molestè admodum ferebat, Cæsa- E rem ita augeri, populóque eius res gestas tantæ admirationi esse, vt iam senatores ad Gallos, tanquam iam prorsus in seruitutẽ redactos, emitterent: in tantámque spem de Cæsare populum erigi, vt vim pecuniæ magnam ei decernerent. Itaque Pópeius consulibus persuadere conabatur ne Cæsaris epistolas statim recitarẽt:

Cæsaris literis Clodius aduersum Catonem instructus.

Quæ Pompeio causæ alterum consulatum petẽdi fuerint.

sed omnino tantisper occultas haberent, donec ipsa rerum gestarum fama côdem pertingeret: vtque successorem Cæsari etiam ante constitutum tempus mitterent. Tanta erat in eo homine ambitio, vt hæc quoque in quibus adipiscendis Cæsarem ipse adiuuerat, inuideret, euersáque vellet: cúmque sibi molestum haberet, quem magnopere ornatum à se, ad suas res constituédas adhibuerat. Quamobrem populum secum incusabat, quòd se neglecto, iam Cæsari studerent. Iam aliâs quoque indignabatur, quũ populum videret, tantisper eum qui aliquid ipsis parauisset, in memoria habere, dum nulla accessio recens superueniret: sempérque ad id quod de nouo partum esset, (quantumuis id priore minus foret) consuetam suam ob satietatem, nouarúmque rerum cupiditatem, summa promptitudine se inclinare: inuidiáque adductam plebem omne id quod prius magna in existimatione fuisset, euertere, proptérque spes suas id quod se recens ostentaret, euehere. Id ægre Pompeius ferens, quum neque per consules quicquam obtinere posset, Cæsarémque, maiorem iam factum intelligeret quàm vt sibi aduersus eũ fides haberetur, non exiguam sibi rei curam habendam duxit. Ita verò existimabat, duas esse res quæ amicitias confunderent, metum scilicet & inuidiam: idque ibi demum fieri quum vel de gloria vel de potentia certamen initur. Nam quandiu ea vtrinque æqualia sint, amicitiam quoque valere: vbi alter alterum excellat, ibi & inferiorem inuidia permotum, odio superiorem prosequi: & potentiorem contemptu imbecillioris elatum, contumeliam ei inferre. Ita accidere vt quum alter indignetur se inferiores ferre, alter præstantia sua sese extollat, ex pristina amicitia ad discordias ac bella deueniatur. Huiusmodi cogitationibus Pompeius cõtra Cæsarem quum sese armauisset, quòd se solum ei deiiciendo sufficere posse non censeret, Crassum sibi coniũctiorẽ magis adhuc reddidit, cuius auxilio niteretur. Quum inter se conspirassent, eas rationes iniuerũt, se, si priuati manerẽt, nullius rei cõficiẽdæ spẽ habere: sin consulatũ cepissent, atque Cæsarẽ æmulati, ipsi quoque sese rebus gerẽdis dedissent,

Populi fauor quàm diuturnus.

Ex amicitiis qua ratione inimicitiæ fiat.

Põpeius Crassum socium Cæsaris deprimendi adsciscit.

A ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλεῖστον, μέχρις ἂν αὐτόματος ἡ δόξα τῶν πραττομένων ἐκνικήσῃ, συγκρύπτειν· καὶ διάδοχόν τινα αὐτῷ καὶ πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου πέμψαι. τοσαύτῃ γὰρ φιλοτιμίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε καὶ ὅσα αὐτὸς τῷ Καίσαρι συνέπραξε, καὶ βασκαίνειν καὶ καταλύειν· καὶ ἐκείνῳ γε δεινῶς ὥστε μεγάλως ταινιουμένῳ, καὶ τὰ ἑαυτοῦ συσκιάζοντι, ἄχθεσθαι· καὶ τῷ δήμῳ ἐγκαλεῖν ὅτι αὐτόν τε ἐν ὀλιγωρίᾳ ἐποιεῖτο, καὶ τὸν Καίσαρα ὑπερεσπούδαζε. τά τε γὰρ ἄλλα
B καὶ ἠγανάκτει, ὁρῶν αὐτοὺς τῶν τε προσποιηθέντων τινὰ ἐπὶ τοσοῦτον μνημονεύοντας, ἐφ' ὅσον μηδὲν ἄλλο ἐπιγίγνοιτο· καὶ πρὸς τὸ ἀεὶ καθιστάμενον, κἂν ἔλαττον τοῦ προτέρου ᾖ, προχειρότατα, τῷ τε τοῦ συνήθους κόρῳ καὶ τῇ τοῦ ξένου ἡδονῇ, φερομένους· καὶ τὸ μὲν προευδοκιμοῦν πᾶν καταλύοντας ὑπὸ τοῦ φθόνου, τὸ δ' ἔτι προφαινόμενον συνεπαύξοντας ὑπὸ τῶν ἐλπίδων. δι' οὖν ταῦτα δυσχεραίνων, καὶ μήτε τι διὰ τῶν ὑπάτων δια-
C πράξασθαι δυνηθείς, καὶ τὸν Καίσαρα μείζω τῆς πρὸς ἑαυτὸν πιστώσεως γιγνόμενον ὁρῶν, οὐκ ἐν ἐλαφρῷ τὸ πρᾶγμα ἐποιήσατο. καὶ γὰρ ἐνόμιζε δύο τε εἶναι τὰ τὰς φιλίας τινῶν συγχέοντα, τό, τε δέος καὶ τὸν φθόνον· καὶ ταῦτα ἀπ' ἀντιπάλου καὶ τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος μόνως συμβαίνειν. ἕως μὲν γὰρ ἂν ἰσομοιρῶσί τινες αὐτῶν, καὶ ἐκεῖνα ἐρρῶσθαι· ἐπειδὰν δ' ὑπεραρωσί τι οἱ ἕτεροι, ἐνταῦθα τό, τε ἐλαττούμενον, φθονῆσαν, μισεῖ τὸ κρεῖττον,
D καὶ τὸ κρατοῦν, καταφρονῆσαν, ἐξυβρίζει ἐς τὸ χεῖρον· καὶ οὕτως ἀπ' ἀμφοτέρων, τὸ μέν, τῇ ἐλαττώσει ἀγανακτοῦντα, τὸ δέ, τῇ πλεονεξίᾳ ἐπαιρόμενον, πρός τε διαφορὰς καὶ πρὸς πολέμους, ἐκ τῆς πρὶν φιλίας, ἀφικνεῖσθαι. τοιούτοις οὖν δή τισι λογισμοῖς ὁ Πομπήιος ἐπὶ τὸν Καίσαρα ὡπλίζετο. καὶ (ἐδόκει γὰρ οὐκ ἂν ῥᾳδίως μόνος αὐτὸν καταλῦσαι) τὸν Κράσσον, ὡς καὶ μετ' αὐτοῦ ποιήσων, ἔτι καὶ μᾶλλον ἀ-
E νηρτήσατο. συμφρονήσαντες οὖν, ἄλλως μὲν οὐδὲν ἂν ἰδιωτεύοντες πράξειν ἤλπισαν· ἂν δ' ὑπατεύσωσι, κἀκ τούτου καὶ αὐτοὶ τὰ πράγματα τῇ ἐκείνου ζηλώσει διαλα-

ζῶσι, καὶ ἀντίρροποί οἱ ἔσεσθαι, καὶ ταχὺ αὐτοῦ, ἅτε καὶ δύο ἑνός, περιγενήσεσθαι προσεδόκησαν. καὶ οὕτω πᾶσαν τὴν προσποίησιν σφίσι, * * *

καί τις τῶν ἑταίρων σφᾶς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὖθις προῆγεν, ἀπηρνοῦντο μηκέτι βούλεσθαι ὑπατεῦσαι, ἀποθέμενοι αὐτίκρυς αὐτῆς, καίπερ ἑτέροις τισὶ πρότερον συναγωνιζομένοις, μετεποιήσαντο. ἐπειδή τε ἔξω τῶν χρόνων τῶν ἐν τοῖς νόμοις διηρημένων ἐπήγγελλον αὐτήν, καὶ δῆλοι ἦσαν ἄλλοι τε καὶ αὐτοὶ οἱ ὕπατοι (καὶ γάρ τι καὶ ῥώμης ὁ Μαρκελλῖνος εἶχεν) οὐκ ἐπιτρέψοντες σφίσιν ἀποδειχθῆναι, διεπράξαντο τὰς ἀρχαιρεσίας ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ μὴ γενέσθαι· ἄλλοις τε καὶ τὸν Κάτωνα τὸν Γάιον ἐνιέντες, ἵνα μεσοβασιλέως αἱρεθέντος, καὶ αἰτήσωσι κατὰ τοὺς νόμους τὴν ἀρχήν, καὶ λάβωσι. καὶ (ἐγίνετο γὰρ λόγῳ τοῦτο μὲν, ὑπάτων παρεσκευασμένων ἄλλοτε κατ᾽ ἄλλην πρόφασιν, ἔργῳ δὲ, ὑπ᾽ αὐτῶν ἐκείνοις τοῖς γοῦν ἐναντιουμένοις σφίσι φανερῶς ἤχθοντο) δεινῶς ἡ γερουσία ἠγανάκτησεν, ὥστε ποτὲ μαχομένων αὐτῶν ἐξαναστῆναι. καὶ τότε μὲν οὕτω διελύθησαν· αὖθις δ᾽ ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ ἐγίνετο, τὰς στολάς, καθάπερ ἐν συμφορᾷ τινὶ, μετενδύναι ἐψηφίσαντο· καίτοι τοῦ Κάτωνος ἔκ τε τοῦ συνεδρίου, ἐπειδήπερ ἀντιλέγων οὐδὲν ἤνυσεν, ἐκπηδήσαντος, ὅπως μηδὲν τελεσθείη. εἰ γάρ τις τῶν μὴ βουλευόντων ἔνδον ἦν, οὐδεμία ψῆφος αὐτοῖς ἐδίδοτο. ἐκείνοις τε γὰρ προαπαντήσαντες ἕτεροι δήμαρχοι ἐκώλυσαν ἐσελθεῖν· καὶ οὕτω τοῦτό τε τὸ δόγμα ἐκυρώθη, καὶ ἐχρηματίζετο ὅπως καὶ ἐς τὴν πανήγυριν τὴν τότε οὖσαν οἱ βουλευταὶ θεωρήσωσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς ἐκεῖνο ὁ Κάτων ἀνθίστατο, ἐξεπήδησαν ἀθρόοι, καὶ τὰ ἐσθήματα ἀλλαξάμενοι, ἐπανῆλθον ὡς καὶ διὰ τοῦτ᾽ αὐτὸν καταπλήξοντες. καὶ ἐπειδὴ μηδ᾽ ὡς ἐμετρίαζε, προῆλθον ἐς τὴν ἀγορὰν ἅμα πάντες, καὶ συνδραμόντος ἐπὶ τούτῳ τοῦ πλήθους, ἐς πᾶν κατηφείας αὐτοὺς κατέστησαν, δημηγορῶν μὲν ὁ Μαρκελλῖνος, καὶ τὰ παρόντα σφίσιν ὀδυρόμενος· ἐπιδακρύοντες δὲ οἱ ἄλλοι, καὶ ἐπιστένοντες, ὥστε μηδένα μηδὲν ἀντιφθέγξασθαι. καὶ τότε μὲν, οὕτω πράξαντες, ἐς τὸ βουλευτήριον εὐθὺς ἐσῆλθον,

A dedissent, posse & eum adæquare, & ipsi coniunctis viribus vnicum eum quamprimum superare. Eo modo omnia quæ præ se tulissent,

* * *

65 atque ex sociis quidã eos ad magistratum produceret, negauerunt se consulatum posthac gerere velle, quem palam deposuissent: etsi nonnullis qui se antea in contentionibus adiuuissent, eũ acquirere cuperent. Quoniam verò consulatum extra id tempus quod legibus præfinitum est, petebant, satísque constabat, cùm alios tum consules (etenim nonnihil virium etiam Marcellinus habebat) obstituros ne cõsules ipsi declararentur: id effecerũt ne eo anno comitia haberentur: summisso in hoc inter alios C. Catone, vt interrege prodito, secũdum leges & petere magistratum ipsi & capere possent. Et (fiebat enim hoc sub prætextu quidem consulibus aliàs alio sub obtentu adornatis, re vera autem ab ipsis: igitur apertè infensi erant suis aduersariis) vehemẽter indignatus est senatus, adeo vt res ad pugnam quoque deuenerit. & tunc quidem ita dirempti sunt. Quum eadem denuo euenissent, decreuerunt vt vestes mutarentur, quod in calamitatibus fieri solet: quamuis Catone ex cõcilio, quum frustra uerbis contendisset, prosiliẽte, ne quid statui posset. Nam si quis eorum qui dissentiunt, intus sit, nihil decerni licet. * Eos enim occurrentes cæteri tribunipl. introitu prohibuerunt, eóque modo id decretum perlatum est: ac præterea, vt solennes quoque ludos, qui tum exhibebantur, senatores inspicerent. Quum hoc quoque Cato impugnaret, frequentes exiluerunt, mutatísque vestibus redierunt, vt vel hoc modo eum deterrerent. Vbi ne sic quidem moderatiorem se exhibuit, in forum omnes prodierunt, populúmque qui ad hoc confluxerat, in summam mœstitiam adduxerunt, dicente Marcellino, præsentémque statum deplorante: illacrymantibus autem reliquis, ingementibúsque: ita vt nemo quicquam contradiceret. His actis in curiam reuersi sunt,

quum ſtatuiſſent iram ſuam in autores malorum cōuertere. Interim Clodius ad Pompeium ſe iterum coniecit, eiúſque partes ſibi ſequendas ſumpſit: ſperans fore vt, ſi Pompeio in iis quæ tum machinabatur, conſequendis auxilio fuiſſet, eum omnino ſuum deinceps haberet. Igitur ad plebem progreſſus in conueniente ſibi amictu, nihilque eo ſecúdùm decretum factū mutato, contra Marcellinum & alios cōcionem habuit. Quum magna ex eo ſenatus indignatio cooriretur, Clodius abrupto ſermone plebem reliquit: cōtédénſque in curiam, parum abfuit quin periret. Obuii enim facti ſenatores ingreſſu eum arcuerunt: interímque ab equitibus circundatus, diſcerptus vtique fuiſſet, niſi plebem inclamaſſet. ibi multis cum igne accurrentibus, ipſos, ſiquam vim in Clodium feciſſent, cum curia combuſturis, Clodius, quum minimum ab interitu abfuiſſet, ſeruatus eſt. Pompeius, nihil his territus, in ſenatum aliquando irrupit: decretóque quod iam fieri debebat, ſe oppoſuit, idque decerni prohibuit. Deinde Marcellino interroganti ipſum in publico, númnam re vera conſulatum expeteret, ſperantíque ipſum haud facilè confeſſurum, ſe magiſtratibus adipiſcendis ſtudere: Bonorum (inquit) virorum cauſa magiſtratu mihi nihil opus eſt, ſed propter turbulentos eum vel maximè peto. Itaque quum Pompeius apertè in hoc eſſet, Craſſúſque idem rogatus, non quidem ſimiliter confiteretur, ſed ne inficias quoque iret, ac more ſuo mediam viam ingreſſus, omnia ſe quæ ex vſu reipublicæ futura crederet, facturum diceret: territus Marcellinus, quíque eū ſequebantur, horum apparatu, atque aduerſatione, in poſterū curia abſtinuerunt. Quum autem non conueniret is numerus quem ad decretum faciendum leges præſcribunt

Clodius Pompeio ſeſe ad iūgit, & periclitatur.

* * *

initio de ipſis potuit, ſed ipſe adoptionem ita tranſiuit. Non tamen aut veſtem lugubrem poſuerunt, aut ad ſolennes cœtus prodierunt, non in Capitolio Iouis ſacrificio interfuerunt, non ad ferias Latinas (quæ tum de nouo

De ſenatu loquitur, vt oppreſſo.

A γνώμην ἔχοντες ἐς τοὺς ὑπατίους τὴν ὀργὴν ἀφεῖναι. Κλώδιος δὲ ἐν τούτῳ μεταπηδήσας αὖθις πρὸς τὸν Πομπήϊον, καὶ τὰ ἐκείνου πάλιν ἀνθελόμενος, ἐλπίδι τοῦ, εἴ τι οἱ τῶν τότε πραττομένων συγκατεργάσαιτο, πάνυ αὐτὸν ἰδιώσεσθαι, παρῆλθέ τε ἐς τὸν ὅμιλον ἐν τῇ καθηκούσῃ στολῇ, μηδὲν αὐτῆς πρὸς τὸ δόγμα μεταλλάξας, καὶ κατά τε τοῦ Μαρκελλίνου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐδημηγόρει. πολλῆς οὖν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτήσεως ὑπὸ

B τῶν βουλευτῶν γενομένης, τὸ μὲν πλῆθος μεταξὺ λέγων ἐγκατέλιπε· πρὸς δὲ δὴ τὸ συνέδριον ἄρξας, ὀλίγου διεφθάρη. τῆς γὰρ γερουσίας ἀπαντησάσης αὐτῷ, εἴσω τε ἐσελθεῖν ἐκωλύθη. κἀν τούτῳ ὑπὸ ἱππέων περιστοιχισθεὶς, διεσπάσθη ἄν, εἰ μὴ ἀνακεκραγότος αὐτοῦ, καὶ τὸν ὅμιλον ἐπιβοησαμένου, προσέδραμον πολλοὶ πῦρ φέροντες, ὡς καὶ μετὰ τοῦ βουλευτηρίου σφᾶς καταπρήσοντες, εἴ τι αὐτὸν ἐξεργάσαιντο. καὶ ὁ μὲν, παρὰ

C τοσοῦτον ἐλθὼν ἀπολέσθαι, οὕτως ἐσώθη. Πομπήϊος δὲ, οὐδὲν τούτοις ἐκπλαγεὶς, ἔς τε τὸ συνέδριον ποτὲ ἐσεπήδησεν, ὑπεναντιούμενος αὐτῷ ψηφίζεσθαι μέλλοντι, καὶ ἐκεῖνό τε κυρωθῆναι ἐκώλυσε, καὶ τοῦ Μαρκελλίνου μετὰ τοῦτο πυθομένου δημοσίᾳ αὐτοῦ εἰ ὄντως ἐπιθυμεῖ ὑπατεῦσαι, ἐλπίδι τοῦ κατοκνήσειν αὐτὸν σπουδαρχεῖν ὁμολογῆσαι· τῶν μὲν δικαίων ἀνδρῶν ἕνεκα οὐδὲν τῆς ἀρχῆς δεῖσθαι ἔφη, διὰ δὲ δὴ τοὺς ταραχώδεις, καὶ σφό-

D δρα αὐτῆς ἀντιποιεῖσθαι. ὡς οὖν τούτῳ φανερῶς ἐνέκειτο, καὶ ὁ Κράσσος ἐρωτηθεὶς καὶ αὐτὸς, τὰ αὐτὰ οὐχ ὡμολόγησε μὲν, οὐ μὴν οὐδ᾽ ἀπηρνήσατο, ἀλλ᾽, ὥσπερ εἰώθει, διὰ μέσου ἐχώρησεν, εἰπὼν ὅτι πάνθ᾽ ὅσα τῷ κοινῷ συμφέρει πράξει, κατέδεισαν ὅ, τε Μαρκελλῖνος καὶ ἄλλοι πολλοὶ τήν τε παρασκευὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἀντίταξιν, καὶ οὐδὲ ἀπήντων ἔτι ἐς 66
τὸ βουλευτήριον. μὴ συλλεγομένου δὲ τοῦ καθήκοντος ἐκ τῶν νομίμων ἀριθμοῦ πρὸς τὸ ψηφισθῆναί τι * * * ἀρχὴν περὶ

E αὐτῶν ἠδυνήθη, ἀλλὰ θέσθαι αὐτὰς οὕτω διέβη. οὐ μέντοι οὔτε τὴν ἐσθῆτα μετημπίσχοντο, οὔτε ἐς τὰς πανηγύρεις ἐφοίτων, οὐκ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τῇ τοῦ Διὸς ἑορτῇ εἱστιάθησαν, οὐκ ἐπὶ τὰς ἀνοχὰς τὰς Λατίνας, δεύτερον τότε

ὑπὸ τινὸς οὐκ ὀρθῶς πραχθέντος ποιουμένας, ἐς τὸ Ἀλβανὸν ἀφίκοντο· ἀλλ' ὥσπερ δεδουλωμένοι, καὶ μήτ' ἀρχὰς ἑλέσθαι, μήτ' ἄλλο τι πολιτικὸν πρᾶξαι ἐξουσίαν ἔχοντες, τὸ λοιπὸν τοῦ ἔτους διήγαγον.

Καὶ μετὰ τοῦτο ὅ,τε Πομπήιος καὶ ὁ Κράσσος ὕπατοι ἐκ μεσοβασιλείας ἀπεδείχθησαν, οὔτ' ἄλλου τινὸς τῶν προεπηγγελκότων ἀπαντήσαντος· καὶ Λουκίου Δομιτίου (ὃς μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας ἐσπουδάρχησεν) ὁρμήσαντος μὲν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν οἴκοθεν ὑπὸ νύκτα· ἐπεὶ δὴ ὁ παῖς ὁ τὸν λύχνον οἱ προσφέρων ἐσφάγη, δείσαντος, καὶ μηκέτι περαιτέρω προχωρήσαντος. οὔτ' οὖν ἀντιπράξαντός τινος τὴν ἀρχὴν, καὶ προσέτι τοῦ Ποπλίου Κράσσου, ὃς υἱός τε τοῦ Μάρκου ἦν, καὶ τότε τῷ Καίσαρι ὑπεστρατήγει, στρατιώτας ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἐς τὴν Ῥώμην ἀγαγόντος, οὐ χαλεπῶς ᾑρέθησαν. παραλαβόντες οὕτω τὴν ἡγεμονίαν, τὰς λοιπὰς ἀρχὰς τοῖς ἐπιτηδείως σφίσιν ἔχουσι δοθῆναι ἐποίησαν, τὸν Κάτωνα τὸν Μάρκον κωλύσαντες στρατηγὸν ἀποδειχθῆναι. ὑπώπτευόν τε γὰρ αὐτὸν οὐκ ἀνέξεσθαι τὰ γιγνόμενα, καὶ οὐκ ἤθελησαν ἰσχὺν αὐτῷ ἔννομον πρὸς τὰς ἀντιλογίας προσθεῖναι. καὶ ἡ μὲν τῶν στρατηγῶν κατάστασις (ὁ γὰρ Κάτων οὐδὲν βίαιον πρᾶξαι ἠξίωσεν) εἰρηναία ἐγένετο· περὶ δὲ τοὺς ἀγορανόμους τοὺς κουρουλίους σφαγαὶ συνέβησαν, ὥστε καὶ τὸν Πομπήιον πολλοῦ αἵματος ἀναπλησθῆναι. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκείνους μὲν, τούς τε ἄλλους τοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου αἱρουμένους, προσφόρους σφίσιν (αὐτοὶ γὰρ τὰς ἀρχαιρεσίας ἐποίουν) ἀπέδειξαν· τούς τε ἀγορανόμους τοὺς ἑτέρους, καὶ τῶν δημάρχων τοὺς πλείους προσεποιήσαντο. δύο δὲ δημοσίᾳ, Γάιός τε Ἄτιος Καπίτων, καὶ Πούπλιος Ἀκυίλιος Γάλλος, οὐχ ὡμολόγησαν αὐτοῖς. ὡς οὖν αἱ ἀρχαὶ κατέστησαν, εἴχοντο ὧν ἐφίεντο. καὶ αὐτοὶ μὲν οὐδένα οὔτε ἐν τῇ βουλῇ οὔτε ἐν τῷ δήμῳ λόγον ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιήσαντο, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἐπλάττοντο μηδενὸς σφᾶς προσδεῖσθαι. Γάιος δὲ δὴ Τρεβώνιος δημαρχῶν, ἔγραψε τῷ μὲν, τήν τε Συρίαν καὶ τὰ πλησιόχωρα αὐτῆς, τῷ δὲ, τὰς Ἰβηρίας (καὶ γάρ τι καὶ ἔναγχος ἐκεκίνητο) ἀρχὴν ἐπὶ πέντε ἔτη

ob non rectè peractum quiddam celebrabantur) in montem Albanum venerunt: sed quasi in seruitutem redacti, & neque magistratuum capessendorum, neque ciuilium actionum obeundarum potestatem habentes, ita reliquam anni partem exegerunt.

Post hæc Pompeius & Crassus ex interregno consules creati sunt, quũ nemo eorum qui antè eũdem magistratum ambiuerant, obnuntiaret. Et L. quidem Domitius, qui in petitione ad vltimam vsque diem perseuerauerat, tũ quoque sub noctem domo egressus, in concionem contendebat: at puero suo, qui laternam præferebat, occiso, territus, vltra progressus non est. Ita quum nemo planè illis resisteret, atque ad hæc P. Crassus, M. Crassi filius, Cæsarísque eo tẽpore legatus, eiusdem rei causa milites Romam adduceret, facilè consules creati sunt. Quũ eo modo principatum cepissent, reliquos quoque magistratus iis conferri curauerunt, quos sibi idoneos intelligebant: Catonémque, ne prçturam obtineret impediuerunt: quẽ videbãt, ea quæ agebantur non toleraturum: nolebántque ei ad cõtradicendum vires legitimas accedere. Ac prætorum quidem, quòd Cato nihil vi agendum sibi ducebat, comitia pacata fuerunt: in ædilibus autem curulibus creandis ita res ad cædem deuoluta est, vt Pompeius multo sanguine aspergeretur. Qui à populo delecti erant, eos sibi supplices factos Pompeius & Crassus (ipsi enim comitia habebant) ad ædilitatem admiserunt: cæteros autem ædiles ac plerosque tribunos plebis societate sibi coniunxerunt: soli duo tribuni plebis, C. Atius Capito, & P. Aquilius Gallus, non astipulati sunt. Creatis magistratibus, Pompeius & Crassus iis quæ expetebant agendis animum intenderunt. Atque ipsi quidem neque in senatu neque apud populum de his verba fecerũt, nulliúsque se rei indigere, planè præ se tulerunt: C. verò Trebonius tribunus plebis legem conscripsit, qua alteri Syria cum vicinis regionibus, alteri Hispaniæ (nam ibi quoque nuper motus quidam exorti erant) ad quinquennium assigna-

- Pompeius & Crassus consules II. ANNO V.C. 699.
- L. Domitius cõsulatum petens, propè cęsus.
- P. Crassus.
- M. Cato præturæ repulsam passus.
- AEdiles curules per tumultum electi.
- C. Atius Capito.
- P. Aquilius Gallus.
- C. Trebonij rogatio.

bantur: vtque sumerent sibi quantum vellent militum ex ciuibus & sociis, bellúmque & pacem cum quibus ipsis videretur, contraherēt. Grauiter hoc multi, atque in primis amici Cæsaris, tulerunt, quòd futurum erat vt, si hi ea quæ intendebāt, obtinuissent, Cæsar, cui imperii tempus ferè exiuerat, in arctum redigeretur. Hac de causa quū se ad impugnandum rogationem eam nonnulli pararent, veriti consules ne iis quæ moliebantur exciderent, Cæsari quoque se imperium ad trienniū (ita enim re vera inuenitur) prorogaturos dixerunt: eóque modo illos in suam sententiam perduxerunt. Neque tamen antè de eo ad populum retulerunt, quàm suæ ipsis res essent confirmatæ. Nam qui Cæsari cupiebant, eo modo præoccupati quiescebant: cæteri, plerique metu capti se continebant, satis habentes si vel ita incolumibus esse liceret.

Cæsari imperiū in tres annos prorogatum.

M. autem Cato & Fauonius omnia quæ ab istis agebantur, impugnabant, inter alios adiutores, duos tribunos plebis habentes: sed eos libertate sua vtentes id potissimùm conatu suó frustratum est, quòd pauci multis repugnarent. Et Fauonius sanè, quum ad contradicēdum vnica hora à Trebonio concessa ei esset, eam frustra, de ipsa temporis angustia clamando, consumpsit: Catoni autem duæ ad concionem horæ obtigerant: is eo, in quo res vertebatur, totóque negotio omisso, tempus more suo cōsumpsit, antequam quicquam de eo quod in manibus erat, diceret: nō quòd oratio ipsum quam de causa haberet, deficeret, sed vt silentio sibi à Trebonio indicto, dum adhuc superessent quæ diceret, eundem hac ipsa de causa incusare posset. Satis enim compertū habebat Cato, se, ne si tota quidem die peroraret, effecturum vt quæ vellet ipse, decernerentur. Itaque iussus tacere, non statim dicendi finem fecit, sed ex concilio etiam exturbatus raptatúsque, reuersus est. tandémque in carcerem etiam iussus abduci, nihil remisit. Ea igitur dies ita extracta est, vt ne dicendi quidem copia tribunis vnquam fieret. Nam in omnibus comitiis vbi quid cum populo agendum erat,

M. Cato & Fauonius Trebonianæ legi resistunt.

A δοθῆναι· στρατιώταις τε ὅσοις ἂν ἐθελήσωσι, καὶ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν συμμάχων, χρωμένοις, καὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην πρὸς οὓς ἂν βουληθῶσι, ποιουμένοις. χαλεπῶς οὖν ἐπὶ τούτῳ πολλῶν, καὶ μάλιστα τῶν τοῦ Καίσαρος φίλων, ἐχόντων, ὅτι ἤμελλον ἐκεῖνοι τυχόντες ὧν διωκοῦντο, τὸν Καίσαρα μηκέτ᾽ ἐπὶ πολὺ τὴν ἀρχὴν ἕξοντα καθείρξειν, καὶ παρασκευαζομένων διὰ τοῦτο ἀντειπεῖν τινῶν τοῖς γεγραμμένοις· φοβηθέντες οἱ ὕπατοι μὴ διαμάρτωσιν B ὧν ἔπραττον, προσεποιήσαντο αὐτοῖς, ὥστε τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐκείνῳ τρία ἔτη πλείω, (ὥσγε τἀληθὲς εὑρίσκεται) μηκῦναι. οὐ μέντοι καὶ ἐς τὸν δῆμον ὑπὲρ αὐτοῦ πρότερον ἐσήνεγκαν, πρὶν τὰ σφέτερα βεβαιώσασθαι. οἵ τε γὰρ τοῦ Καίσαρος ἐπιτήδειοι προκαταληφθέντες οὕτως, ἡσύχασαν· καὶ τῶν ἄλλων οἱ μὲν πολύ, δουλωθέντες ὑπὸ τοῦ φόβου, ἡσυχίαν ἦγον, ἀγαπῶντες εἰ καὶ ὣς περισωθεῖεν· ὁ δὲ δὴ Κάτων καὶ ὁ Φαουώνιος ἠναντι- C οῦντο μὲν πᾶσι τοῖς πρασσομένοις ὑπ᾽ αὐτῶν, συνεργούς τε τινὰς ἄλλους καὶ τοὺς δύο δημάρχους ἔχοντες· ἅτε δὲ ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς ἀγωνιζόμενοι, μάτην ἐπαρρησιάζοντο. 67

καὶ ὁ μὲν Φαουώνιος, μίαν ὥραν μόνην παρὰ τοῦ Τρεβωνίου πρὸς ἀντιλογίαν λαβών, κατέτριψεν αὐτήν, ὑπὲρ αὐτῆς τῆς τοῦ καιροῦ στενοχωρίας εἰκῇ βοῶν· ὁ δὲ δὴ Κάτων ἔτυχε μὲν ἐν δύο ὥραις δημηγορῆσαι· τραπόμενος δὲ πρὸς δημηγορίαν τῶν τε ἐν χερσὶ καὶ τῆς D ὅλης καταστάσεως, ὥσπερ εἰώθει, κατανάλωσε τὸν καιρόν, πρὶν καὶ ὁτιοῦν τῶν ἑωνουμένων. οὐχ ὅτι οὐκ ἐνεδέχετο τι καὶ περὶ ἐκείνων λεχθῆναι, ἀλλ᾽ ἵν᾽ ἔτι τι δημηγορῆσαι δοκῶν ἔχειν, ὑπό τε τοῦ Τρεβωνίου σιγασθῇ, καὶ αὐτῷ καὶ τοῦτ᾽ αὐτὸ ἐγκαλῇ. ἐπεὶ εὖ γε ἠπίστατο ὅτι οὐδ᾽ εἰ πάσῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκέχρητο, πεῖσαί τι ὧν ἐβούλετο ψηφίσασθαι σφᾶς ἐδύνατο. οὐκοῦν οὐδὲ παραχρῆμα σιωπῆσαι κελευσθεὶς ἐπαύσατο· ἀλλὰ καὶ ἐξωσθεὶς καὶ ἑλκυσθεὶς E ἐκ τοῦ συλλόγου, ἐπανῆλθε. καὶ τὸ τελευταῖον καὶ ἐς τὸ οἴκημα ἐσαχθῆναι προσταχθείς, οὐκ ἐμετρίασε. καὶ ἐκείνη μὲν ἡ ἡμέρα οὕτω κατετρίβη, ὥστε μηδ᾽ εἰπεῖν ἀρχὴν μηδὲν τοὺς δημάρχους δυνηθῆναι. ἐν γάρ τοι ταῖς συνόδοις καὶ ταῖς τοῦ δήμου, ἐν αἷς γε καὶ ἐβουλεύοντο,

πάσαις, πρὸς τοῖς ἰδιώταις πρὸ τῶν τὰς ἀρχὰς ἐχόντων ὁ λόγος ἐδίδοτο· τοῦ μηδένα αὐτῶν, ὡς ἔοικε, τῇ τοῦ κρείττονος γνώμῃ προκαταλαμβανόμενον, ὑποστέλλεσθαί τι ὧν φρονοίη, ἀλλ' ἐπὶ πάσης παρρησίας τὰ δοκοῦντα αὐτῷ λέγειν. φοβηθεὶς οὖν ὁ Γάλλος μή τις αὐτὸν ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῇ ὑστεραίᾳ ἐξείρξῃ, ἢ καὶ δεινότερόν τι ἐργάσηται, ἔς τε τὸ συνέδριον ἀφ' ἑσπέρας ἐπῆλθε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐνυκτέρευσε, τῆς τε ἀσφαλείας ἕνεκα τῆς παρὰ τοῦ χωρίου, καὶ ὅπως ἐκεῖθεν ἅμα ἕῳ πρὸς τὸ πλῆθος ἐξέλθῃ. καὶ τοῦτον μὲν ὁ Τρεβώνιος μάτην ἐνταῦθα καὶ τὴν νύκτα καὶ τῆς ἡμέρας τὸ πλεῖον ἐνδιατρῖψαι ἐποίησε, πάσας τὰς θύρας τοῦ βουλευτηρίου κλείσας· τὸν δὲ Ἄτιον, τόν τε Κάτωνα, καὶ τὸν Φαυώνιον, καὶ σὺν ἄλλοις τοὺς μετ' αὐτῶν ὄντας, ἕτεροί τινες προκαταλαβόντες τῆς νυκτὸς, τὸ τοῦ συλλόγου χωρίου ἐξεῖργον. καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Φαυώνιος καὶ ὁ Νίννιος διαλαθόντες πως ἔνδον ἐγένοντο· ὁ δὲ δὴ Κάτων καὶ ὁ Ἄτιος, ἐπαναβάντες τισὶ τῶν περιεστηκότων, καὶ μετεωρισθέντες ὑπ' αὐτῶν, διοσημείαν, ὡς καὶ διαλύσοντες σφᾶς, ἐψηφίζοντο, τούτους μὲν ἑκατέρους οἱ ὑπηρέται τῶν δημάρχων ἐξήλασαν· τοὺς δ' ἄλλους τοὺς σὺν αὐτοῖς ὄντας κατετραυμάτισαν, καί τινας καὶ ἀπέκτειναν. κυρωθέντος δὲ οὕτω τοῦ νόμου, καὶ τοῦ πλήθους ἀπαλλαττομένου ἤδη ἐκ τοῦ συλλόγου, παραλαβὼν ὁ Ἄτιος τὸν Γάλλον αἵματος ἀνάπλεων (ἐκβιαζόμενος γὰρ ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐπλήγη) παρήγαγέ τε ἐς τοὺς ἔτι παρόντας, καὶ ἐπιδείξας αὐτὸν, καὶ ἐπειπὼν ὅσα εἰκὸς ἦν, δεινῶς σφᾶς ἐτάραξεν. αἰσθόμενοι οὖν τοῦτο οἱ ὕπατοι, ἦλθόν τε διὰ ταχέων (ἐγγύθεν γὰρ ποθὲν τοῖς πραττομένοις ἐφήδρευον) καὶ καταφοβήσαντες αὐτοὺς, ἅτε καὶ χεῖρα οὐκ ὀλίγην ἔχοντες, εὐθύς τε ἐκκλησίαν συνήγαγον, καὶ τὰ κατὰ τὸν Καίσαρα ἐπεψήφισαν· αἰτιῶν μὲν καὶ πρὸς ἐκεῖνα τῶν αὐτῶν πειραθέντων, οὐ μέντοι καὶ δυνηθέντων τι πρᾶξαι. ταῦτά τε οὖν κυρωθῆναι ἐποίησαν, καὶ μετὰ τοῦτο πικρότερα ἐπιτίμια τοῖς δεκάζουσί τινας ἐπέταξαν· ὥσπερ τοι αὐτοὶ ἔλαττον, ὅτι οὐ χρήμασιν ἀλλὰ βίᾳ τὴν ἀρχὴν εἰλήφεσαν, ἁμαρτάνοντες. ἐπεχείρησαν μὲν γὰρ καὶ τὰ ἀναλώματα τὴν δίαιταν ἐπὶ μακρότατον προεσηγμένα συστεῖλαι,

A prius priuatis hominibus cõcio dabatur quàm magiſtratum tenentibus: ne quis nimirum potentioris, (vt fieri aſſolet) ſententia præuentus, ſuam ipſe ſupprimeret,ſed ſumma cum libertate quod ſentiret exponeret. Quamobrem Gallus, timens ne poſtridie foro intercluderetur, aut maiorem etiam iniuriam aliquam acciperet,ſub veſperum in curiam ingreſſus,in ea pernoctauit: cùm quòd eo in loco ſe tutum crederet,tum vt ſummo mane in con- B cionem prodire poſſet. At Trebonius, omnibus curiæ ianuis occluſis,effecit vt is & noctem & diei maiorem partem fruſtra ibi exigeret. Atium,Catonem,Fauoniúmque,& & cæteros qui cum his erant, alii quidam de nocte occupato loco, cõcionis aditu prohibuerũt.Quúmque Fauonius & Ninnius occultè eò introiiſſent, Cato autem & Atius aliis quibuſdam inſiſtentes, ab iiſque in ſublime eleuati,concionis ſoluen- C dæ cauſa de cęlo ſeruatum eſſe dicerent, vterque horum à famulis tribunorum expulſus eſt: illos autem, cæſis quoque nonnullis, iidem famuli vulnerauerunt. Perlata lege, populóque iam à concione degrediente, Atius Gallum ſanguine perfuſum (vi enim ex cõcione pulſus is vulnus acceperat) ad eos qui adhuc aderant produxit, iiſque oſtendit: dictiſque iis quæ ad cauſam faciebant, magnum motum excitauit. Eo conſules percepto, qui D haud procul inde rebus ſuis intenti ſtationes agebant, magna celeritate ſuperuenerunt cum manu ſuorum, quam haud exiguam ſecum habebant: territiſque omnibus, concionem iterum conuocarunt: ibíque de rebus Cæſaris decretum fecerũt, fruſtra iiſdem qui antè quoque reſtiterant,reclamare aggreſſis. His confirmatis, pœnam priore adhuc grauiorem contra eos qui largitiones feciſſent,cõſtituerunt: quaſi verò ipſorum delicta haud palam eſ- E ſent, qui non pecunia ſed vi magiſtratum occupaſſent.Sumptuariam quoque legem (nam in quotidiano victu ſumptus ad ſummum excreuerant) promulgare intenderunt,

Priuati in comitiis populi primi ſententias dicunt.

Gallus vi ex concione pulſus,vulnere accepto.

Largitionum pœna aucta.

quanquam ipsi ad extremum luxus mollitiéique prouecti: quod ipsum quoque in causa fuit quominus ea perferretur. Hortensius enim, qui ex iis qui maximos sumptus facerent erat, vrbis magnitudine verbis explicata, consulibusque sumptuositatis domesticę magnificentiæque ergò collaudatis, eorúmque vita suæ orationi tanquam in subsidium adhibita, vt à proposito discederent effecit. Nam disceptationis ea de re moti verecundia, quódque ii videri nollent, qui quæ ipsi vsurparent, eadem aliis inuiderent, vltro rogationem istam omiserunt.

Sumptuariam legem Hortěsius impedit.

Iisdem diebus id quod etiamnũ insigne habetur theatrum Pompeius dedicauit: in eodémque spectacula cum musica ludósque gymnicos exhibuit: atque in circo equorum certamen, multorúmque & varii generis beluarum venationes præbuit. Quinque enim dierum spatio quingenti leones confecti sunt, elephantíque octodecim cum armatis depugnauerunt: partim in ipsa pugna mortui, partim paulo pòst. nam populus aliquos, etiam inuito Pompeio, miseratus est, quum vulnerati à pugna destitissent, circumeuntésque ad cœlum proboscidibus lamẽtati sunt: ita vt sermoni occasionem præberẽt, non id ab ipsis temere aut casu fieri, sed iusiurandum, quo persuasi ex Africa traducti erant, implorantibus, suíque vindictam deos poscentibus. Fertur enim haud prius eos in naues ingressos esse, quàm à ducentibus iuramento sibi cautum esset de omni iniuria. Id verum sit nécne, non scio: certè hoc quoque memoriæ proditum est, præter quàm quòd elephanti sermonem patrium percipiant, rerum quoque eos cœlestiũ intelligentia esse præditos. Hinc in nouiluniis, antequam in conspectum hominibus luna perueniat, eos ad aquam perennem accedere, eáque sese lustrare. Ego & hæc ita accepi: & hoc præterea, id theatrum non à Pompeio extructum esse, sed Demetrium libertum eius id ex pecuniis, quas, dum miles sub eo esset, parauerat, condidisse. Isque rectissi-

TheatrũPompeij, & spectacula.

Leones quingenti confecti.

Elephanti octodecim partim in pugna, partim paulo pòst mortui.

Elephanti lamentantes iusiurandum sibi datum implorant.

Elephãtorum natura.

Demetrius Pompeij libertus locuples.

A καίπερ ἐς πᾶν αὐτοὶ καὶ τρυφῆς καὶ ἀσωτίας προκεχωρηκότες· ἐκωλύθησαν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τούτου, τὸ διανομοθετῆσαι. ὁ γὰρ Ὁρτήσιος, φιλαναλωτὸς ἐν τοῖς μάλιστα ὤν, ἔπεισεν αὐτούς, τό τε μέγεθος τῆς πόλεως ἐπεξιών, καὶ ἐπί τε τῇ οἴκοι πολυτελείᾳ καὶ ἐπὶ τῇ ἐς τοὺς ἄλλους μεγαλοφροσύνῃ ἐπαινῶν, καταλαβεῖν τὴν γνώμην, ἅτε καὶ συναγωνιστῇ τῷ 68 λόγῳ τῷ βίῳ σφῶν χρώμενος. τήν τε γὰρ ἐναντίωσιν αἰδεσθέντες, καὶ προσέτι καὶ κα- B τοκνήσαντες φθόνῳ τινὶ τοὺς ἄλλους ὧν αὐτοὶ ἐποιοῦντο δοκεῖν ἀπείργειν, ἑκόντες ἀφῆκαν τὴν ἐσήγησιν.

Κἀν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις ὁ Πομπήιος τὸ θέατρον, ᾧ καὶ νῦν λαμπρυνόμεθα, καθιέρωσε· καὶ ἔν τε ἐκείνῳ θέαν καὶ μουσικῆς καὶ ἀγῶνος γυμνικοῦ, κἀν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἵππων ἅμιλλαν, καὶ θηρίων πολλῶν καὶ παντοδαπῶν σφαγὰς ἐποίησε. λέοντές τε γὰρ πεντακόσιοι ἐν πέντε ἡμέραις ἀνηλώθησαν, καὶ ἐ- C λέφαντες ὀκτωκαίδεκα πρὸς ὁπλίτας ἐμαχέσαντο· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν παραχρῆμα ἀπέθανον, οἱ δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον. ἠλεήθησαν γάρ τινες ὑπὸ τοῦ δήμου, παρὰ τὴν τοῦ Πομπηΐου γνώμην, ἐπειδὴ τραυματισθέντες τῆς μάχης ἐπαύσαντο, καὶ περιιόντες, τάς τε προβοσκίδας ἐς τὸν οὐρανὸν ἀνέτεινον, καὶ ὠλοφύροντο οὕτως, ὥστε καὶ λόγον παρασχεῖν ὅτι οὐκ ἄλλως ἐκ συντυχίας αὐτὸ ἐποίησαν, ἀλλὰ τούς τε ὅρκους, οἷς πιστεύσαντες ἐκ τῆς Λιβύης D ἐπεπεραίωντο, βοώμενοι, καὶ τὸ δαιμόνιον πρὸς τιμωρίαν σφῶν ἐπικαλούμενοι. λέγεται γὰρ ὅτι οὐ πρότερον τῶν νεῶν ἐπέβησαν, πρὶν πίστιν παρὰ τῶν ἀγόντων σφᾶς ἔνορκον λαβεῖν, ἦ μὴν μηδὲν κακὸν πείσεσθαι. καὶ τοῦτο μὲν εἴτ' ὄντως οὕτως, εἴτε καὶ ἄλλως πως ἔχει, οὐκ οἶδα. ἤδη γάρ τινες καὶ ἐκεῖνο εἶπον, ὅτι πρὸς τῷ τῆς φωνῆς τῆς πατριώτιδος αὐτοὺς ἐπαΐειν, καὶ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ γιγνομένων συνιᾶσιν. ὥστε καὶ ἐν ταῖς νουμηνίαις, πρὶν ἐς ὄψιν τοῖς ἀν- E θρώποις τὴν σελήνην ἐλθεῖν, πρός τε ὕδωρ ἀέναον ἀφικνεῖσθαι, κἀνταῦθα καθαρμόν τινα σφῶν ποιεῖσθαι. ἤκουσα μὲν δὴ ταῦτα. ἤκουσα δὲ καὶ ἐκεῖνο, ὅτι τὸ θέατρον τοῦτο οὐχ ὁ Πομπήιος ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ Δημήτριος

τις, ἀπελεύθερος αὐτοῦ, ἐκ τῶν χρημάτων ὧν συστρατευόμενός οἱ ἐπεπόριστο. ὅθενπερ καὶ τὴν ἐπω-

τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἔργου δικαιότατα αὐτῷ A ἀνέθηκεν ἵνα μήτε κακῶς ἀκούῃ, ὅτι ἐξελεύθερος αὐτοῦ ἠργυρολόγησεν, ὥστε καὶ ἐς τηλικοῦτον ἀνάλωμα ἐξικέσθαι. οὐ μὴν ἀλλ' ἐν μὲν τούτοις οὐ σμικρὰ τῷ δήμῳ ὁ Πομπήιος ἐχαρίσατο· τοῖς δὲ δὴ καταλόγοις μετὰ τοῦ Κράσσου πρὸς τὰ ἐψηφισμένα σφίσι ποιούμενος, πλεῖστον αὖθις ἐλύπησε. καὶ τότε δὴ οἱ πολλοὶ μετεμέλοντο, καὶ τόν τε Κάτωνα καὶ τοὺς ἄλλους ἐπῄνουν· ὥστε καὶ ἐκείνους διά τε τοῦτο, καὶ ὅτι δίκην τινὰ λόγῳ μὲν, τοῖς ὑποστρατήγοις σφῶν, ἔργῳ δὲ, αὐτοῖς πρὸς τὰ γιγνόμενα B διὰ δημάρχων τινῶν ἐπῆγον, βίαιον μὲν μηδὲν τολμῆσαι, τὴν δὲ ἐσθῆτα, ὡς ἐπὶ συμφορᾷ, μετὰ τῶν ἐκ τῆς βουλῆς στασιωτῶν, ἀλλάξασθαι. καὶ ταύτην μὲν εὐθὺς, μεταγνόντες, καὶ μηδὲ προφάσεώς τινος ἐπιλαβόμενοι, μετεσκευάσαντο. τῶν δὲ δημάρχων τούς τε καταλόγους διαλῦσαι καὶ τὰς στρατείας αὐτῶν ἀναψηφίσαι ἐπιχειρούντων, ὁ μὲν Πομπήιος οὐκ ἠγανάκτει· (τούς τε γὰρ ὑπάρχους C παραχρῆμα ἐξεπεπόμφει, καὶ αὐτὸς κατὰ χώραν, ὡς καὶ κωλυόμενος ἐξελθεῖν, ἄλλως διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σίτου παρεῖναι ὀφείλων, ἡδέως ἔμενεν, ἵνα τὰ Ἰβήρια ἅμα δι' ἐκείνων καταστήσῃ, καὶ τὰ ἐν τῇ Ῥώμῃ τῇ τε ἄλλῃ Ἰταλίᾳ δι' ἑαυτοῦ ποιήσηται) ὁ δὲ δὴ Κράσσος, ἐπεὶ μηδέτερον αὐτῷ τούτων ὑπῆρχεν, ἐπὶ τὴν ἐκ τῶν ὅπλων ἰσχὺν ἐτράπετο. (ε) οἱ οὖν δήμαρχοι, ἰδόντες ὅτι ἡ παρρησία αὐτῶν ἄοπλος οὖσα, ἀσθενὴς πρὸς τὸ κωλῦσαί τι D περαιτέρω, ἄλλως μὲν ἐσιώπων, ἐπεφήμιζον δὲ αὐτῷ πολλὰ καὶ ἄτοπα, ὥσπερ οὐκ ἐν τῷ δημοσίῳ δι' ἐκείνου καταρώμενοι. καὶ τοῦτο μὲν, ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τὰς εὐχὰς αὐτοῦ τὰς νομιζομένας ἐπὶ τῇ στρατείᾳ ποιουμένου, καὶ διοσημείας τινὰς καὶ τέρατα διεθρόουν· τοῦτο δὲ, ἐξορμωμένῳ οἱ πολλὰ καὶ δεινὰ ἐπηράσαντο. ἐπεχείρησε μὲν

69 γὰρ ὁ Ἄτιος καὶ ἐς τὸ δεσμωτήριον αὐτὸν ἐμβαλεῖν· ἀντιστάντων δὲ ἑτέρων δημάρχων, E μάχη τε αὐτῶν καὶ διατριβὴ ἐγένετο. κἀν τούτῳ ὁ Κράσσος ἔξω τοῦ πωμηρίου ἐξῆλθε. καὶ ὁ μὲν, εἴτε ἐκ συντυχίας, εἴτε καὶ ἐκ τῶν ἀρῶν αὐτῶν, οὐκ ἐς μακρὰν ἐσφάλη.

mè nomen eius facti ad Pompeium retulit: ne malè audiret, quòd libertus tantum pecuniæ collegisset, vnde tantos sumptus facere posset. Enimuero his muneribus Pompeius haud vilem à populo gratiam iniuit: cæterùm in conscribendo exercitu cum Crasso, quo ad ea quæ ipsis decreta erant, vterentur, magnopere eos offendit: multitudóque pœnitentia correpta Catonē reliquósque laudauit. Qua re consules moti, prætereáque quòd nonnulli tribunisplebis iudicium, quod verbis quidem contra legatos illorum, re autem vera aduersum ipsos consules & eorum acta instituebatur, parabant, vestem (neque enim vi quicquam agere audebant) tanquā in calamitate aliqua, lugubrē sumpserunt. quod idem à senatoribus quoque factum est, qui consulibus studebant. quam tamen mox, mutata sententia, nulla alia etiam occasione accepta, posuerunt. Quum verò tribuniplebis obstarent ne milites conscribere consulibus liceret, iísque decretas expeditiones rescindere conarentur, Pompeius id ægre non tulit. Statim enim suos emiserat legatos, ipséque haud inuitus ad vrbem manebat, tanquam ea egredi prohibitus ob procurationē rei frumentariæ: vt & Hispanicas res per legatos curaret, & ipse per se cætera in Italia Romæque administraret. Crassus verò, cui neutrum horum aderat, ad arma se conuertit. tribuniplebis, quia suam libertatem armis destitutam in actionibus eius prohibendis infirmam esse videbant, à reclamādo destiterunt: sed multis eum asperísque dictis iactauerunt, ipsúmque diris deuouerunt: quasi verò non in rempub. ea execratio esset redundatura. Nam & in Capitolio consuetas ei expeditionis causa precationes obeunti, auspicia infesta prodigiáque obnūtiauerunt, & proficiscentem multis imprecationibus prosecuti sunt. Atius quoque in carcerem eum abducere aggressus est: sed intercedentibus reliquis tribunisplebis pugna moram rei iniecit, atque inter eam Crassus pomœrio egressus est: iísque seu casu, seu vi imprecationū, haud ita diu pòst periit.

Delectibus cōsulum populus molestatus.

Crassus tribunorumplebis execrationibus impetitus.

Atius Crassum inhibere vult proficiscētem.

Cæsar Venetos subigit.

A Cæsar, Marcellino Philippóque coss. in Venetos expeditionem suscepit. Habitant hi ad Oceanum: missósque ad se frumenti petendi causa Romanos milites comprehenderant: legatósque deinde ad liberandum eos missos retinuerant, spe per eos suos obsides recuperãdi. At Cæsar obsides minimè quidem reddidit: sed dimissis hinc inde suis, aliis, vt eorum qui Venetos in defe-ctione adiuuissent, regiones inuaderent, ne coniungi eorum inter se auxilia possent: aliis ad eos qui sub fide B erant Romanorum, qui cauerent ne quid ab his moueretur, ipse in Venetos profectus est, præparatis in mediterraneis regionibus id genus nauigiis quæ ad æstum maris ferendum essent idonea. His per Ligerim fluuium deductis, totam propemodum æstatem frustra absumpsit. Erant enim Venetorum vrbes in locis natura munitis sitæ, vt pedibus adiri nõ possent: ac ferè omnes Oceano alluebantur, vt neque pede-C stri itinere adiri facilè possent: neque nauibus, ob æstum maris subinde incitatum minuentémque, littorísque difficultatẽ. Itaque Cæsar summam difficultatem pertulit, donec ab interiori mari Decimus Brutus cum celeribus nauibus eòdem peruenit. Ac ne ea quidem classe sibi pugnandum existimabat: sed barbari, dum nauium exiguitatem atque infirmitatem contemptui habent, superati sunt. Erant enim Ro-D manorum naues ad morem nostrę nauigationis comparatæ, vt & leues essent & celeres: barbarorum verò, vt quæ propter continuum æstum maris sæpius in sicco destituendæ, atque ad perferendam vim affluxus refluxúsque accommodatæ essent, mole ac velocitate longè iis præstabãt. Inde factum est vt barbari, qui eiusmodi naualis prælii periculum nunquam antè fecissent, conspectas Romanorum naues, earumque vsum despicati primo intuitu, confestim suas ex portu contrà educe-E rent: minimi rẽ negotii fore putantes, vt eas contis sub mare detruderent. Incitabãtur autẽ vento multo, eóque vehementi, quòd velis ex alutis confectis vterẽtur, quæ omnẽ vẽti impetũ affatim exciperẽt. Brutus, quãdiu vẽtus eorũ velis incũberet,

Venetorum vrbes in locis natura munitis.

D. Brutus cum celeribus nauibus aduenit.

Naues Romanorum quales: Venetorum item, quales.

A Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ ἐν τῇ τοῦ Μαρκελλίνου τῇ τε Φιλίππου ὑπατείᾳ ἐπὶ Οὐενετοὺς ἐστράτευσεν. οἰκοῦσι δὲ πρὸς τῷ ὠκεανῷ· καὶ στρατιώτας τινὰς Ῥωμαίους πεμφθέντας ἐπὶ σῖτον, ἔλαβον· καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς πρέσβεις τοὺς ὑπὲρ ἐκείνων ἐλθόντας κατέσχον, ὅπως ἀντ' αὐτῶν τοὺς ὁμήρους σφῶν ἀπολάβωσιν. ὁ οὖν Καῖσαρ τούτους μὲν οὐκ ἀπέδωκε· διαπέμψας δὲ ἄλλους ἄλλῃ, τοὺς μὲν, τὰ τῶν συναφεστηκότων αὐτοῖς πορθεῖν, ἵνα μὴ συμβοηθή-B σωσιν ἀλλήλοις· τοὺς δὲ, καὶ τὰ τῶν ἐνσπόνδων, μὴ καὶ αὐτοί τι παρακινήσωσι, φρουρεῖν, αὐτὸς ἐπὶ τοὺς Οὐενετοὺς ἤλασε· καὶ πλοῖα ἐν τῇ μεσογείᾳ, ἃ ἤκουεν ἐπιτήδεια πρὸς τὴν τοῦ ὠκεανοῦ παλίρροιαν εἶναι, κατασκευάσας, διά τε τοῦ Αἴγερου ποταμοῦ κατεκόμισε, καὶ πᾶσαν ὀλίγου τὴν ὡραίαν μάτην ἀνάλωσεν· αἵ τε γὰρ πόλεις, ἐπ' ἐρυμνῶν χωρίων ἱδρυμέναι, ἀπρόσιτοι ἦσαν, καὶ ὁ ὠκεανὸς πάσας (ὡς εἰπεῖν) αὐτὰς περικλύζων, C ἄπορον μὲν τῷ πεζῷ, ἄπορον δὲ καὶ τῷ ναυτικῷ τὴν προσβολὴν, καὶ πλημμυρῶν καὶ ἀναρρέων, ἔν τε τῇ ἀμπώτιδι καὶ ἐν τῇ ῥαχίᾳ ἐποίει. ὥστε ἐν παντὶ τὸν Καίσαρα γενέσθαι· μέχρις οὗ Δέκιμος Βροῦτος ταχείαις οἱ ναυσὶν ἐκ τῆς εἴσωθεν θαλάσσης ἦλθεν. αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς οὐδὲ ἐκείναις τι πράξων, γνώμην εἶχεν· οἱ δὲ βάρβαροι, καταφρονήσαντες τῆς τε σμικρότητος καὶ τῆς ἀσθενείας τῶν σκαφῶν, ἡττήθησαν. ταῦτα μὲν γὰρ πρὸς τὸ κου-D φότερον ὑπὸ τοῦ ταχυναυτεῖν ἐς τὸν τῆς παρ' ἡμῖν ναυτιλίας τρόπον ἐσκεύαστο· τὰ δὲ δὴ τῶν βαρβάρων, ἅτε ἐν τῇ συνεχείᾳ τῆς τοῦ ὠκεανοῦ παλιρροίας ἐπί τε τοῦ ξηροῦ πολλάκις ἵστασθαι, καὶ πρὸς τὴν ἄνω καὶ κάτω αὐτοῦ διάρροιαν ἀντικαρτερεῖν ὀφείλοντα, πλεῖστον σφῶν καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῇ ταχυτῆτι προεῖχον. δι' οὖν ταῦτα οἱ βάρβαροι, οἷα μήπω πρότερον τοιούτου ναυτικοῦ πεπειραμένοι, πρός τε τὴν ὄψιν τῶν νεῶν, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποιήσαντο, καὶ εὐθὺς E ναυλοχούσαις σφίσιν ἐπανήχθησαν, ὡς καὶ διὰ ταχίστου τοῖς κοντοῖς αὐτὰς καταποντώσοντες. ἐφέροντο δὲ ἀνέμῳ καὶ πολλῷ καὶ σφοδρῷ· καὶ γὰρ ἱστία δερμάτινα εἶχον, ὥστε πᾶσαν τὴν τοῦ πνεύματος ἰσχὺν ἀπλήστως εἰσδέχεσθαι. ὁ μὲν οὖν Βροῦτος, τέως μὲν ἐκεῖνος ἐπίσπερχεν,

A οὐδ᾽ ἀντιπαραζεῦξαι αὐτοῖς, διά τε τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν νεῶν, τήν τε ἐκ τοῦ πνεύματος φορὰν, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν σφῶν, ἐτόλμησεν· ἀλλὰ παρεσκευάζετο ὡς καὶ πρὸς τῇ γῇ τὰς προσβολὰς αὐτῶν ἀμυνούμενος, καὶ τὰ σκάφη παντελῶς ἐκλείψων. ἐπεὶ δ᾽ ὅ, τε ἄνεμος ἐξαπιναίως ἔπεσε, καὶ τὸ κῦμα ἐστορέσθη, τά τε πλοῖα οὐκέθ᾽ ὁμοίως ὑπὸ τῶν κωπῶν ἐκινεῖτο, ἀλλ᾽ ἅτε καὶ καταβαρῆ ὄντα, κατὰ χώραν τρόπον τινὰ εἱστήκει· τότε δὴ θαρσήσας ἀντανήχθη, καὶ B προσπεσὼν αὐτοῖς, πολλὰ σφᾶς καὶ δεινὰ ἀδεῶς καὶ περιπλέων καὶ διαπλέων, καὶ τοτὲ μὲν ἐμβάλλων τινὶ, τοτὲ δὲ ἀνακρουόμενος, ὅπη τε καὶ ἐφ᾽ ὅσον ἤθελεν, εἰργάσατο· πολλαῖς τε πρὸς μίαν καὶ ἑτέρωθι ἴσαις, ἔστι δ᾽ ᾗ καὶ ἐλάσσοσι, πρὸς πλείονας ἀσφαλῶς προσφερόμενος. ὅπου μὲν γὰρ κρεῖττον αὐτῶν, ἐν τῇ προσήρατο σφίσι· καὶ τὰς μὲν κατέδυεν ἀναρρηγνὺς, ἐς δὲ τὰς πολλαχόθεν μετεκβαίνων, ἔς τε χεῖρας τοῖς ἐπιβάταις ᾔει, καὶ πολ- C λοὺς ἐφόνευεν. εἰ δὲ καὶ καθ᾽ ὁτιοῦν ἐλαττοῖτο, ῥᾷστα ἀνεχώρει· ὥστε ἐπ᾽ αὐτῷ τὴν πλεονεξίαν εἶναι ἀεί. οἱ γὰρ βάρβαροι μήτε τοξείᾳ χρώμενοι, μήτε λίθους, ὡς οὐδὲν αὐτῶν δεησόμενοι,
70 προπαρασκευάσαντες, εἰ μέν τις σφίσιν ὁμόσε ἐχώρησε, τρόπον τινὰ ἀπεμάχοντο, τοὺς δ᾽ ὀλίγον σφῶν ἀφεστηκότας οὐκ εἶχον ὅ, τι ποιήσωσιν. αὐτοί τε οὖν ἐτιτρώσκοντο, καὶ ἀπέθνησκον, καὶ οἱ μηδὲ ἀμύνασθαί τινα δυνάμενοι. καὶ τὰ σκάφη τὰ μὲν ἀνερ- D ρήγνυντο ἐμβαλλόμενα, τὰ δὲ κατεπίμπραντο ὑφαπτόμενα· ἄλλα ἀναδυόμενα, ὥσπερ κενὰ ἀνδρῶν, εἵλκοντο. ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ λοιποὶ ἐπιβάται, οἱ μὲν ἀπεκτείννυσαν σφᾶς, μὴ καὶ ζῶντες ἁλῶσιν· οἱ δὲ ἐς τὴν θάλασσαν ἐξεπήδων, ὡς καὶ δι᾽ ἐκείνης, εἴ τι τῶν πολεμίων νεῶν, ἐπιβησόμενοι, ἢ πάντως γε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπολούμενοι. προθυμίᾳ μὲν γὰρ καὶ τόλμῃ οὐδὲν αὐτῶν διέφερον· τῷ δὲ δὴ σταδίῳ τῶν σκαφῶν προδιδόμενοι, δεινῶς ἤσχαλ- E λον. ὅπως γὰρ δὴ μηδ᾽ αὖθις ποτὲ πνεῦμά τι ταῖς ναυσὶν ἐπιγενόμενον κινήσειεν αὐτὰς, δορυδρέπανα πόρρωθεν σφίσιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέφερον, καὶ τά τε σχοινία αὐτῶν διέτεμνον, καὶ τὰ ἱστία

veritus & copiá & magnitudinem nauium hostilium, ventíque impetum cum eorum conatu facientem, aduersam suam classem hostibus constituere nó est ausus: sed ad hoc se composuit vt relictis omnino nauibus, insultus hostium in terra depelleret. Cæterùm quum subitò ventus cecidit, tranquillitásque in mari extitit, iámque hostium naues ne remis quidem incitari potuerút, sed immotæ quodammodo propter pondus suum constiterunt: ibi demum recepto animo, suas naues aduersum hostem eduxit, consertóque prælio in summum barbaros periculum redegit. nam & circúnauigabat citra discrimen, & per medios exibat: ac modò adoriendo, modò se recipiendo, queádmodum singulis momentis ex vsu fore putabat: ac iam multis vnam nauem circumsistédo, iam æquali numero, aliquádo etiam minori congressus depugnabat. Vbi se superiorem posse fieri sentiebat, hostem vrgebat, nauésque eius aut abreptas submergebat: aut transcensu in eas facto, classicorum militum cædem faciebat: sin aliqua in re inferior foret, facillimè recedebat. ita semper meliore conditione certabat. Barbari, neque sagittarum neque saxorum iaculatione opus fore rati, nihil horum parauerant: inde fiebat vt aliquam comminus congredientes propugnandi sui rationem haberent: sin quis vel modico intercedente spatio eminus pugnaret, ei resistere nullo modo possent. Itaque omni spe defendendi exclusá, vel vulnerabantur, vel moriebantur: nauiúmque aliæ ab hostibus discerpebantur, aliæ incensæ conflagrabant, quædam viris nudatæ trahebátur. Quo viso reliqui milites classici partim seipsos, ne viui in potestatem hostium venirét, interemêre: partim in mare se abiecerunt, vt vel sic in naues hostium conscenderent, vel à Romanis omnino interirent: quibus animo atque audacia nequaquá posteriores, nauium stabilitate circunuenti, in summam perniciem deuenerát. Quinetiam, ne quo fortassis denuo vento incumbente moueri eæ possent, falces longuriis affixas è lóginquo Romani intétabant, quibus & funes prærúpebát, & vela

Nauale cum Venetis prælium.

Falces longuriis affixæ.

scindebant. Ita Veneti, quasi terrestre prælium, contra Romanos de nauibus pugnantes, coacti sustinere, plerique in ipso prælio perierunt: reliqui omnes capti sunt. Cæsar, præcipuis eorum necatis, cæteros vendidit.

Cæsar in Morinos & Menapios arma vertit.

Ipse in Morinos, eorúmque finitimos Menapios, arma conuertit: quos & hoc facto terrore se occupaturum, & non magno cum negotio debellaturum arbitrabatur. Nullam eorum partem tamen subegit. Habitant ii populi non in vrbibus, sed in tuguriis: itaque in montes densissimis syluis obsitos côuasatis iis quæ in summo pretio habebant, plus damni Romanis qui eò accesserant dederunt, quàm ab iis acceperunt. Intendit quidē Cæsar ad ipsos montes sylua incisa subire: sed ob eorum magnitudinem, ac quòd hyems iam suberat, desperata re abstitit. Quū adhuc in Venetis esset Cæsar, Q. Titurium Sabinum legatum in Vnellos miserat, quibus præerat Viridouix.

Vnellià Q. Titurio Sabino victi.

Viridouix.

Eum Titurium initio vehemēs timor ob multitudinem eius gentis incesserat, ita vt sua castra defendere satis supérque putaret. Posteaquam verò animaduertit animorum quidem illis plus hinc accessisse, ipsa tamen re non esse formidabiles (quæ ferè barbarorum est natura, vt vanis comminationibus omne id cuius causa terribiles haberi velint, effundant) animum recollegit.

Barbarorum ingenia.

Confligere quidem aperto marte cum hoste, vt qui numero longè præualeret, ne sic ausus est: verùm eò illexit vt castra eius loco edito posita oppugnanda sibi imprudenter statuerent barbari. Cum quodam ex iis Gallis quos auxilii causa secum habebat, rem componit, vt is ad hostes perfugæ loco transiret sub vesperum, barbarísque persuaderet Cæsarem magna clade affectum esse.

Sabini stratagema.

Creditum hoc à barbaris est, qui cibo potúque repleti, nihil considerationis adhibebant. Itaque ad opprimendos Romanos, ne ex suis manibus elaberentur, statim contenderunt, apportatis etiam secum sarmentis lignísque, quòd existimabant ne nuntium quidem eius cladis è Romanis reliquum debere fieri: tum per cliuum sursum contenderunt, magnáque cum celeritate,

A διέχοζον. πεζομαχεῖν δὲ τρόπον τινὰ ἐν πλοίοις πρὸς ναυμαχοῦντας ἀναγκαζόμενοι, πάμπολλοι μὲν αὐτοῦ ταύτῃ ἐφθάρησαν· πάντες δὲ οἱ περιλειπεῖς ἑάλωσαν. καὶ αὐτῶν τοὺς λογιμωτάτους ὁ Καῖσαρ ἀποσφάξας, τοὺς ἄλλους ἐπώλησε.

Καὶ μετὰ τοῦτο ἐπί τε Μωρίνους καὶ ἐπὶ Μεναπίους ὁμόρους σφίσιν ὄντας ἐστράτευσε, προσκαταπλήξειν τε αὐτοὺς ἐκ τῶν προκατειργασμένων, καὶ ῥαδίως αἱρήσειν ἐλπίσας. B οὐ μέντοι καὶ ἐχειρώσατό τινας· οὔτε γὰρ πόλεις ἔχοντες, ἀλλ' ἐν καλύβαις διαιτώμενοι, καὶ τὰ τιμιώτατα ἐς τὰ λασιώτατα τῶν ὀρῶν ἀνασκευασάμενοι, πολὺ πλείω τοὺς προσμίξαντας σφίσι τῶν Ῥωμαίων ἐκάκωσαν, ἢ αὐτοὶ ἔπαθον. ἐπεχείρησε μὲν γὰρ ὁ Καῖσαρ καὶ ἐς αὐτὰ τὰ ὄρη τὴν ὕλην τέμνων προσχωρῆσαι· ἀπειπὼν δὲ, διά τε τὸ μέγεθος αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ πρὸς χειμῶνα εἶναι, ἀπανέστη. ἔτι δ' αὐτοῦ ἐν τῇ Οὐενετίᾳ ὄντος, Κύϊντος Τι- C τούριος Σαβῖνος ὑποστράτηγός τε ἐστάλη ἐπὶ Οὐενεσίους, ὧν ἡγεῖτο Ἰνδουίξ· καὶ τὰ μὲν πρῶτα καὶ πάνυ τὸ πλῆθος αὐτῶν κατεπλάγη, ὡς τὰ πάντοτε ἔρυμα διασώσηται· ἔπειτα δὲ αἰσθόμενος σφᾶς θρασύτερον μὲν ἀπὸ τούτου διακειμένους, οὐ μὴν καὶ τῷ ἔργῳ δεινοὺς ὄντας, (οἷά που οἱ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἐν ταῖς ἀπειλαῖς πάντα τὸ φοβερὸν διακενῆς ἐπικομποῦσιν) ἀνεθάρσησε· καὶ ἐκ μὲν τοῦ προφανοῦς οὐδ' οὕτως ἐτόλμησε σφίσι D συνενεχθῆναι· (τῷ γὰρ πλήθει πολὺ κατείργετο·) πρὸς δὲ δὴ τὸ τάφρευμα τὸ ἑαυτοῦ ἢ μετεώρου τοῦ χωρίου ὄντος, ὑπηγάγετο αὐτοὺς ἀπερισκέπτως προσβαλεῖν. τῶν γὰρ συμμάχων τινὰ ὁμοφωνοῦντα σφίσιν ὑπὸ τὴν ἑσπέραν, ὡς αὐτόμολον πέμψας, ἔπεισεν αὐτοὺς ὅτι ὅ,τε Καῖσαρ ἐπταικὼς εἴη· καὶ οὕτω πιστεύσαντες ἀπερισκέπτως ἐκεῖνοι (πάνυ γάρ τοι διακορεῖς καὶ τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ποτοῦ ἦσαν) εὐθὺς ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους, μὴ καὶ φθά- E σωσι σφᾶς φυγόντες, ὥρμησαν, καὶ (ἔδει γάρ μηδὲ πυρφόρον, τῷ λόγῳ αὐτῶν, σωθῆναι) φρύγανα καὶ ξύλα τὰ μὲν ἀράμενοι, τὰ δὲ ἐφελκόμενοι, ὡς καὶ καταπρήσοντες αὐτούς, πρός τε τὸ ὄρθιον προσέβαλον, καὶ σπουδῇ

προσαιρόμενον, μηδενὸς σφίσιν ἐναντιουμένου. (A) ὁ γὰρ Σαβῖνος οὐκ ἐκινήθη, πρὶν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας αὐτοὺς τοὺς πλείους αὐτῶν γενέσθαι. τότε δὲ ἐπικατέδραμε σφίσιν ἀπανταχόθεν ἅμα ἀπροσδόκητος· καὶ τοὺς πρώτους ἐκπλήξας, κατήραξε κατὰ τοῦ πρανοῦς ἅπαντας. κἀνταῦθα αὖθις ἐν τῇ ἀναστροφῇ περί τε ἀλλήλοις καὶ περὶ τοῖς ξυλίνοις σφαλλομένους κατέκοψεν οὕτως, ὥστε μηδένα αὐτῶν μηδὲ τῶν ἄλλων ἔτ' ἀνταρᾶι. ἄπληστοι γὰρ ἀλογίστως οἱ Γαλάται ἐς πάνθ' ὁμοίως (B) ὄντες, οὔτε τὸ θαρσοῦν σφῶν οὔτε τὸ δεδιὸς μετριάζουσιν, ἀλλ' ἔκ τε τούτου πρὸς δειλίαν ἀνέλπιστον, καὶ ἐξ ἐκείνου πρὸς θάρσος προπετὲς ἐκπίπτουσιν.

71 Ὑπὸ δὲ δὴ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ ὁ Κράσσος ὁ Πούπλιος, τοῦ Κράσσου τοῦ Μάρκου παῖς, τὴν Ἀκυιτανίαν ὀλίγου πᾶσαν κατεστρέψατο. Γαλάται γὰρ καὶ οὗτοι ὄντες τῇ τε Κελτικῇ προσοικοῦσι, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ Πυρηναῖον ἐς τὸν Ὠκεανὸν καθήκουσιν. ἐπὶ οὖν (C) τούτους ὁ Κράσσος στρατεύσας, Ἀπιάτας τε μάχῃ ἐκράτησε, καὶ πολιορκίᾳ εἷλεν, ὀλίγους μέν τινας ἐν ὁμολογίᾳ τινὶ ἐξ ἀπάτης ἀποβαλών. ἰσχυρῶς δὲ σφᾶς καὶ περὶ αὐτοῦ τούτου ἀμυνόμενος, καὶ ἑτέρους τινὰς ἰδὼν ἠθροισμένους τε, καὶ στρατιώτας ἐκ τῆς Ἰβηρίας Σερτωρείους ἔχοντας, καὶ μετ' αὐτῶν στρατηγικώτερον ἢ προπετέστερον τῷ πολέμῳ χρωμένους, ὡς καὶ τῇ ἀπορίᾳ τῆς τροφῆς δι' ὀλίγου σφῶν ἐκ τῆς γῆς ἐκχωρησόντων· (D) προσεποιήσατό τε αὖθις δεδιέναι, καὶ καταφρονηθεὶς, οὐχ ὑπηγάγετο μὲν οὐδ' ὣς ἐς χεῖράς οἱ ἐλθεῖν· ἀδεῶς δ' εἰς ὕστερον ἔχουσι σφίσι προσέβαλεν ἐξαίφνης ἀνέλπιστος. καὶ ταύτῃ μὲν ᾗ προσέμιξεν οὐδὲν εἰργάσατο (ἐπεκδραμόντες γὰρ οἱ βάρβαροι, ἰσχυρῶς ἠμύνοντο) ἐνταῦθα δὲ δὴ τῆς δυνάμεως αὐτῆς οὔσης, περιέπεμψέ τινας ἐς τὰ ἐπὶ θάτερα τοῦ στρατοπέδου σφῶν, καὶ τοῦτό τε ἔρημον ἀνδρῶν κατέσχον, καὶ τοῖς μαχομένοις δι' αὐτοῦ (E) κατὰ νώτου ἐπῆλθον. καὶ οὕτως ἐκεῖνοί τε πάντες ἐφθάρησαν, καὶ οἱ λοιποί, πλὴν ὀλίγων, ἀκονιτὶ ὡμολόγησαν. ταῦτα μὲν ἐν τῷ θέρει ἐπράχθη.

Χειμαζόντων δὲ τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ

nemine prohibente, conscenderũt. Neque antè Sabinus castris se extulit, quàm in manibus se plerosque habere sensit: tum demum vndiquaque in hostem ex improuiso decurrit: primisque terrore incusso, omnes per decliue deturbauit. Ibi eos inter recedendum partim à se inuicem, partim virgultorum fascibus impeditos, ita concîdit, vt neque hi neque cæteri in posterũ quicquam conari auderent. Inconsultò enim omnes Galli ad quascunque res inexplebili cupiditate feruntur, ita neque audaciæ, neque timoris modum sciunt, sed cùm ab audacia in subitum metum, tum ab hoc in temerariam audaciam ruunt.

Gallorum ingenium.

Iisdem ferè diebus P. Crassus M. F. totam propè Aquitaniã subegit: quæ pars & ipsa Galliæ est, Celtarum fines attingens, atque præter Pyrenæos ipsos montes ad Oceanum pertinens. Eò cum exercitu profectus Crassus, Apiates prælio superauit, vrbem eorum expugnauit, paucis nonnullis ex vniuerso exercitu in quodam colloquio amissis. Quos dum acriter vlciscitur, alios populos conuenisse ad arma videt: eósque milites ad se Sertorianos ex Hispania accersisse, bellúmque ab his magis arte militari quàm temeritate administrari: existimaréque eos, fore propediem vt Romani inopia rei frumentariæ finibus eorum excederent. Quibus motus, metus opinionem de se hostibus præbuit. atque ita in contemptum adductus, non tamen vt congredi secum vellent, effecit: cæterùm eos iam nullam à Romanis vim timentes, subitò in ipsis castris adortus est. Ea parte qua oppugnabat, nihil obtinuit, erumpentibus barbaris, ac summa vi propugnantibus: sed quum omnes copias suas in eum locum vertissent, Crassus partem suorum ad alteram partem castrorum circumduci curat, qui eam viris vacuam quum cepissent, in hostium inde terga inuaserunt. Ita & hi ad internecionem cæsi sunt, & reliqui populi sine certamine conditiones pacis acceperunt. Hæc ea æstate gesta.

P. Crassus Aquitanos subegit.

Pyrenæi montes.

Sertoriani milites.

Quum autem apud socios in hy-

Bellum Cæsaris contra Vsipetas & Tenchteros.

bernis Romani essent, Tenchtheri & Vsipetes, Germani populi, cùm quòd à Sueuis exacti, tum quòd à Gallis accersiti essent, Rhenum träsgressi in Treuirorum fines peruenerunt. Ibi quũ Cæsarem inuenissent, metu eius adducti legationem ad eum mittunt, qui & fœdus icerent, & vel attribui sibi aliquam regionẽ peterent, vel concedi vt occuparent ipsi. Quum nihil horum impetrauissent, primùm polliciti sunt, se libenter domum regressuros, petiéruntque inducias: sed quum postea paucos Cæsaris equites ad se accedere viderent, qui ætate erant validiore, iis contemptis, pœnitentia actorum correpti, omissáque profectione, equites Romanos nihil timentes violauerunt: sublatísque exinde animis, bello vtendum sibi statuerunt. Maioribus natu ea res probata minimè est: iique inuitis iunioribus ad Cæsarem profecti, causa maleficii in paucos coniecta, veniam implorarunt. Eos Cæsar, tanquam haud multo pòst responsum laturos, retinuit: ipse ad reliquos in castris commorantes contendit: eósque meridiãtes, neque hostile quicquam expectantes, quòd sui cum Cæsare essent, aggressus, facta irruptione peditum ingentem cædem edidit: qui nullo arma capiendi spatio sibi relicto, inter carros promiscuè cum coniugibus & liberis perturbati versabantur. Equitatus tum fortè aberat, qui vt hac de re certior est factus, domum è vestigio contendit, atque in Sicambros iam recesserat.

A Sicambris Cæsar profugos Tenchteros postulat.

Cæsar eò missis suis, eos sibi dedi postulauit, non quòd id se impetraturum speraret, (neque enim tum tantus Romanorum terror eos qui trans Rhenum incolunt, habebat, vt id genus iussis eorum obtemperarent) sed vt hanc occasionem Rheni transeundi haberet. Maiori enim quàm vllus vnquam antè Romanus imperator, rerum gerendarum cupiditate flagrabat: habebátque in animo, non modò Germanos longè Galliarum finibus arcere, sed in ipsorum quoque terras proficisci. Itaque quum equites non dederentur, atque ipse ab Vbiis, qui Sicambrorum vicini iidémque hostes erant, vocaretur,

A φιλίᾳ, Τέγκτηροί τε καὶ Οὐσιπέται, Κελτικὰ γένη, τὸ μέν τι ὑπὸ Συήβων, ἐκβιασθέν-
τες δέ, καὶ πρὸς τῶν Γαλατῶν ἐπικληθέντες, τόν τε
Ῥῆνον διέβησαν, καὶ ἐς τὴν τῶν Τειήρων ἐνέ-
βαλον. κἀνταῦθα τὸν Καίσαρα εὑρόντες, καὶ
φοβηθέντες, ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν, σπονδάς
τε ποιούμενοι, καὶ χώραν αἰτοῦντες, ἢ σφίσι
γε ἐπιτραπῆναι τινὰ ἀξιοῦντες λαβεῖν. ὡς
δ' οὐδενὸς ἔτυχον, τὸ μὲν πρῶτον ἐθελονταὶ
οἴκαδε ἐπανήξειν ὑπέσχοντο, καὶ ἀνακωχὴν
B ᾐτήσαντο· ἔπειτα δὲ ἱππέας αὐτοῦ ὀλίγους
προσιόντας ἰδόντες οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ σφῶν ὄν-
τες, κατεφρόνησάν τε αὐτῶν, καὶ μετέγνωσαν.
καὶ τούτου ὑποσχόντες τῆς ἀπορείας, ἐκείνους
τε μὴ προσδεχομένους ἐκάκωσαν, καὶ ἐπαρ-
θέντες ἐπὶ τούτῳ, εἴχοντο τοῦ πολέμου. καὶ αὐ-
τῶν οἱ πρεσβύτεροι καταγνόντες, πρός τε
τὸν Καίσαρα καὶ παρὰ τὴν γνώμην σφῶν
ἦλθον, καὶ ἐδέοντο αὐτοῦ συγγνῶναι σφίσι, τὴν
αἰτίαν ἐς ὀλίγους τρέποντες. ὁ δὲ τούτους μὲν,
C ὡς καὶ ἀπόκρισιν τινὰ αὖθις οὐκ ἐς μακρὰν
δώσων, κατέσχεν· ὁρμήσας δὲ ἐπὶ τοὺς ἄλλους
ἐν ταῖς σκηναῖς ὄντας, ἐπέστη τε σφίσι μεσημ-
βριάζουσι, καὶ μηδὲν πολέμιον, ἅτε ἐκείνων
παρ' αὐτῷ ὄντων, ὑποτοπουμένοις· καὶ ἐσ-
πηδήσας ἐς αὐτοὺς, παμπληθεῖς τῶν πεζῶν,
οὐδὲ τὰ ὅπλα ἀνελέσθαι φθάσαντας, ἀλ-
λὰ καὶ περὶ ταῖς ἁμάξαις ὑπό τε τῶν γυ-
ναικῶν καὶ ὑπὸ τῶν παίδων ἀναμὶξ ὄντων
ταραττομένους, κατεφόνευσε· τούς τε ἱππέας
D ἀπόντας τότε, καὶ παραχρῆμα, ὡς ἐπύθοντο
τὸ γεγονός, πρός τε τὰ οἰκεῖα ἤδη ὁρμήσαν-
τας, καὶ πρὸς Συγάμβερις ἀποχωρήσαν-
τας, πέμψας ἐξῄτησεν· οὐχ ὅτι καὶ ἐκδο-
θήσεσθαι σφᾶς προσεδόκησε· (οὐ γάρ
που οὕτως οἱ πέραν τοῦ Ῥήνου τοὺς Ῥω-
μαίους ἐφοβοῦντο, ὥστε καὶ τὰ τοιαῦτα αὐ-
τῶν ἀκούειν) ἀλλ' ὅπως ἐπὶ τῇ προφάσει
ταύτῃ καὶ ἐκεῖνον διαβαίη. αὐτός τε γὰρ, ὃ
μηδείς πω πρότερον τῶν ὁμοίων ἐπεποιήκει,
E δεινῶς πρᾶξαι ἐγλίχετο· καὶ τοὺς Κελτοὺς
πόρρωθεν ἐκ τῆς Γαλατίας ἀνείρξειν, ἅτε καὶ
ἐς τὴν οἰκείαν αὐτῶν ἐσβαλεῖν, προσεδόκη-
σεν. ὡς οὖν οὔτε οἱ ἱππεῖς ἐξεδίδοντο, καὶ
Ἐούβιοι, ὅμοροί τε τοῖς Συγάμβροις οἰκοῦντες,
καὶ διάφοροι αὐτοῖς ὄντες, ἐπεκαλέσαντο αὐτόν,

A διέβη μὲν τὸν ποταμὸν, γεφυρώσας· εὑρὼν δὲ 72 τούς τε Συγάμβρεις ἐς τὰ ἐρυμνὰ ἀνακεκομισμένους, καὶ τοὺς Σουήβους συστρεφομένους, ὡς καὶ βοηθήσοντας σφίσιν, ἀνεχώρησεν ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν. ὁ δὲ δὴ Ῥῆνος ἀναδίδωσι μὲν ἐκ τῶν Ἄλπεων, τῶν Κελτικῶν, ὀλίγον ἔξω τῆς Ῥαιτίας· προχωρῶν δὲ ἐπὶ δυσμῶν, ἐν ἀριστερᾷ μὲν, τήν τε Γαλατίαν, καὶ τοὺς ἐποικοῦντας αὐτήν· ἐν δεξιᾷ δὲ, τοὺς Κελτοὺς ἀποτέμνεται, καὶ τελευτῶν ἐς τὸν Ὠκεανὸν ἐμβάλλει. οὗτος γὰρ ὁ ὅρος ἀφ' οὗ γε καὶ B ἐς τὸ διάφορον τῶν ἐπικλήσεων ἀφίκοντο, δεῦρο ἀεὶ νομίζεται. ἐπεὶ τό γε πάνυ ἀρχαῖον Κελτοὶ, ἑκάτεροι οἱ ἐπ' ἀμφότερα τοῦ ποταμοῦ οἰκοῦντες, ὠνομάζοντο.

Ὁ οὖν Καῖσαρ τόν τε Ῥῆνον πρῶτος τότε Ῥωμαίων διέβη, καὶ ἐς Βρεττανίαν μετὰ ταῦτα, τοῦ τε Πομπηίου καὶ τοῦ Κράσσου ὑπατευόντων, ἐπεραιώθη. ἡ δὲ δὴ χώρα αὕτη ἀπέχει μὲν τῆς ἠπείρου τῆς Κελτικῆς κατὰ Μωρινοὺς σταδίους πεντήκοντα καὶ τετρακοσίους, τὸ συντομώτατον· C παρήκει δὲ παρά τε τὴν λοιπὴν Γαλατίαν, καὶ παρὰ τὴν Ἰβηρίαν ὀλίγου πᾶσαν, ἐς τὸ πέλαγος ἀνατείνουσα. καὶ τοῖς μὲν πάνυ πρώτοις καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων οὐδ' ὅτι ἔστιν ἐγιγνώσκετο· τοῖς δὲ ἔπειτα, ἐς ἀμφισβήτησιν εἴτε ἤπειρος, εἴτε καὶ νῆσος εἴη, ἀφίκετο· καὶ πολλοῖς ἐφ' ἑκάτερον εἰδόσι μὲν οὐδὲν, ἅτε μήτ' αὐτόπταις μήτ' αὐτηκόοις τῶν ἐπιχωρίων γενομένοις· τεκμαιρομένοις δὲ, ὡς ἕκαστοι σχολῆς ἢ καὶ φιλομαθίας εἶχον, συγγέγραπται. D προϊόντος δὲ δὴ τοῦ χρόνου, πρότερόν τε ἐπ' Ἀγρικόλου ἀντιστρατήγου, καὶ νῦν ἐπὶ Σεβήρου αὐτοκράτορος, νῆσος οὖσα σαφῶς ἐλήλεγκται. ἐς ταύτην οὖν τότε ὁ Καῖσαρ, ἐπειδὴ τά τε ἄλλα τὰ τῶν Γαλατῶν ἡσύχαζε, καὶ τοὺς Μωρινοὺς προσεποιήσατο, ἐπεθύμησε διαβῆναι. καὶ τὸν μὲν διάπλουν, καθ' ὃ μάλιστα ἐχρῆν, μετὰ τῶν πεζῶν ἐποιήσατο· οὐ μέντοι καὶ ᾗ ἔδει προσέσχεν. οἱ γὰρ Βρεττανοὶ τὸν ἐπίπλουν αὐτοῦ προπυθόμενοι, E τὰς κατάρσεις ἁπάσας τὰς πρὸς τῆς ἠπείρου οὔσας προκατέλαβον. ἄκραν οὖν τινα προέχουσαν περιπλεύσας, ἑτέρωσε παρεκομίσθη· κἀνταῦθα τοὺς προσμίξαντάς οἱ ἐς τὰ τενάγη ἀποβαίνοντι νικήσας, ἔφθη τῆς γῆς

A Rhenum ponte cõstratum transiit. Sed quum Sicambros in loca munita se recepisse inueniret, Sueuos autem ad auxilium his ferendum coire, intra vigesimum diem regressus est. Rhenus ex Alpibus Germaniæ, paulo supra Rhætos oritur, inde versus occidentem profluens, ad sinistram, Galliam eiúsque incolas, ad dextram Germanos diuidit, tandémque in Oceanũ exit. Hic enim limes in hunc vsque diem earum regionum habetur, ab eo tempore B quo diuersa nomina adeptæ sunt. siquidem antiquitus populi qui ex vtraque parte Rheni habitabāt, Celtæ vno nomine appellati sunt.

Ad ferendum Sicambris auxilium coeunt Sueui.

Rheni descriptio.

Celtæ.

Cæsar, quum primus Romanorum Rhenum transmisisset, deinde in Britanniam profectus est, Pompeio Crassóque coss. Britannia millibus passuum ad minimum LVI, à Galliæ parte ea quam Morini habitant, distat. vergit autem præter cæteram Galliam, feréque totam Hispaniam, in mare sese extendens. C Primis Græcorum Romanorúmque ne esse quidem eam compertum fuit: posteriores in controuersiam adduxerunt, continénsne ea terra, an verò insula esset. multáque de vtraque opinione cõscripta sunt ab iis qui certi quidem nihil nouerant (quippe qui nec vidissent, nec ab indigenis, qualis esset, accepissent) sed coniecturis tantùm, quantum vel otii vel studii singulis aderat, niterentur. Successu temporis, D prius quidem sub Agricola proprætore, nostris autem temporibus sub Seuero imperatore, liquidò deprehensum est, esse insulam. In eam traiiciendi cupiditas Cæsarem incessit, quum Gallias pacasset, Morinósque etiam in suam potestatem redegisset. Nauigatio ei cum peditatu ex animi quidem sententia successit: non tamen eò loci appulit classem quò ex vsu erat. Etenim Britanni, fama aduentus eius accepta, omnes ad egrediendum idoneos locos anteceperāt. E Itaque Cæsar promontorium quoddam in mare procurrens circumuectus, ex altera parte terræ accessit. Ibi hostes in paludibus exercitum deponenti occurrentes fudit: ac priusquam ad

In Britanniam profectio Cæsaris.

Britannia olim incognita.

Agricola proprætor.

Cęsaris in Britannia res gestæ.

auxilia amplius concurreretur, terram occupauit: inde Britānos quoque impetum facientes repulit. Ac quanquam paucos illi suorum amiserant (nam essedarii & equites ferè erant: itaque Romanis, quibus equitatus nondum venerat, facilè fuga sese eripiebant) tamen perculsi fama eorum quæ in continente à Romanis gesta audiebāt, maximéque quòd ad se nauigare ausi fuissent, egredíque in terram potuissent, Morinorum quosdam amicitia sibi iunctos ad Cæsarem mittūt, pacémque petunt. obsidésque postulanti, daturos se pollicentur. Verùm quum interim Romanorum naues, & quæ aderant, & quæ iam aduehebantur, tempestate affligerētur, sententiam mutauerunt. Aggredi Romanos, quia custodiis vtebantur exquisitis, palàm non ausi, quosdam ad petendos commeatus tanquam in amicorum regionem missos, exceperunt: paucísque demptis (nam celeriter reliquis à Cæsare subuentum est) interfecerunt. Ipsa deinde castra oppugnare aggressi, re infecta, non sine sua clade depulsi, non tamen antè pacem acceperunt quàm sæpius aduersam fortunam experti sunt. Pacem iis dare Cæsar nequaquam in animo habuerat: sed ingruēte hyeme, quū nec satis copiarum secum haberet ad bellum ibi locorum gerendum, pársque reliqua exercitus tempestate disiecta cursum non tenuisset, præterea ob suam absentiam noui in Gallia motus coorti essent, contra animi sui sententiam bellum composuit, postulatis adhuc pluribus obsidibus, quorum tamen exiguam partem accepit. Ita in continentem Cæsar reuectus est: & quæ concitata se absente fuerant sedauit, nihil neque sibi neque Romæ ex Britannia adeptus, præter gloriam expeditionis in eā susceptæ. quod cùm ipse magnoperè verbis exornabat, tum ad vrbē Romani mirificè extollebant. Ea quippe quæ ignota antè fuissent, sibi cognita, accessáque quorum prius nec fama ad se peruenisset, videntes, futurorum spem animo iam præcipiebant tanquam præsentem: & si qua se cōsecuturos sperabāt, iis quasi iam partis exultabant. Itaque harum rerū gestarum causa supplicationē dierum xx decreuerunt.

A κρατήσας πρὶν τὴν πλείω συμβοήθειαν ἐλ-
θεῖν· καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἐκείνους προσβαλόντας
ἀπεώσατο. καὶ ἔπιπτον μὲν οὐ πολλοὶ τῶν βαρβά-
ρων (ἁρματηλάται τε γὰρ ὄντες καὶ ἱππεῖς, ῥᾳ-
δίως τοὺς Ῥωμαίους, μηδέπω τοῦ ἱππικοῦ αὐ-
τοῖς παρόντος, διέφυγον) ἐκπλαγέντες δὲ
πρός τε τὰ ἐκ τῆς ἠπείρου περὶ αὐτῶν ἀγγελ-
λόμενα, καὶ ὅτι περαιωθῆναί τε ὅλως ἐτόλμη-
σαν, καὶ ἐπιβῆναι τῆς χώρας ἠδυνήθησαν· πέμ-
πουσι πρὸς τὸν Καίσαρα τῶν Μωρίνων τινὰς,
B φίλων σφίσιν ὄντων, ἐπικηρυκευόμενοι. καὶ τότε
μὲν ὁμήρους αἰτήσαντι αὐτῷ δοῦναι ἠθέλησαν·
πονησάντων δὲ ἐν τούτῳ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ
χειμῶνος, καὶ τῷ παρόντι ναυτικῷ, καὶ τῷ ἀφι-
κνουμένῳ, καὶ μετέγνωσαν, καὶ ἐκ μὲν τοῦ προ-
φανοῦς οὐκ ἐπέθεντο αὐτοῖς (τὸ γὰρ στρατόπε-
δον ἰσχυρῶς ἐφυλάσσετο) δεξάμενοι δέ τινας,
ὡς καὶ ἐς φιλίαν τὴν χώραν σφῶν πρὸς κομι-
δὴν τῶν ἐπιτηδείων πεμφθέντας, τούς τε πλὴν
ὀλίγων ἔφθειραν (ὁ γὰρ Καῖσαρ διὰ ταχέων τοῖς
C λοιποῖς ἐπήμυνε) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸ
τὸ ἔρυμα αὐτῶν προσέβαλον. καὶ ἔπραξαν
μὲν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ κακῶς ἀπήλλαξαν. οὐ
μέντοι καὶ ἐς ὁμολογίαν ἦλθον, πρὶν πολλάκις
σφαλῆναι. καὶ γὰρ ὁ Καῖσαρ ἄλλως μὲν οὐκ εἶχε
γνώμην περιέσεσθαι σφίσιν· ἐπεὶ δὲ ὅ, τε χει-
μὼν προσέστη, καὶ οὐχ ἱκανὴν τὴν παροῦσαν δύ-
ναμιν περιεβέβλητο, ὥστε καὶ ἐν αὐτῷ πολε-
μῆσαι, ἥ τε κομιζομένη ἐσφάλη, καὶ οἱ Γαλάται
πρὸς τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἐνεωτέρισαν· καὶ ἄ-
κων αὖθις συνηλλάγη, ὁμήρους καὶ τότε πλείους
D αἰτήσας μὲν, λαβὼν δὲ ὀλίγους. καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν
ἤπειρον ἀναπλεύσας, τὰ ταραχθέντα κατέ- 73
στησε, μηδὲν μήτε ἐκ τῆς Βρεττανίας μήτε
ἑαυτῷ μήτε τῇ πόλει προσκτησάμενος,
πλὴν τοῦ ἐστρατευκέναι ἐπ' αὐτοὺς δόξαι. τούτῳ
γὰρ καὶ αὐτὸς ἰσχυρῶς ἐσεμνύνετο, καὶ οἱ οἴκοι
Ῥωμαῖοι θαυμαστῶς ἐμεγαλύνοντο. ἐμφανῆ
τε γὰρ τὰ πρὶν ἄγνωστα, καὶ ἐπιβατὰ τὰ πρὶν
ἀνήκουστα ὁρῶντες σφίσι γεγονότα, τήν τε μέλ-
λουσαν ἐξ αὐτῶν ἐλπίδα, ὡς καὶ παροῦσαν
E ἔργῳ, ἐλάμβανον, καὶ πάνθ' ὅσα καταπρά-
ξειν προσεδέχοντο, ὡς καὶ ἔχοντες ἤδη, ἠγάλ-
λοντο. καὶ οἱ μὲν διὰ ταῦτα ἱερομηνίας ἐπὶ
εἴκοσιν ἡμέρας ἀγαγεῖν ἐψηφίσαντο.

Ἐν ᾧ δὲ ἐκεῖνα ἐγίγνετο, καὶ ἡ Ἰβηρία ἐκινήθη· διὸ καὶ τῷ Πομπηίῳ προσετάχθη. προσστασιάσαντες γάρ τινες, καὶ Οὐακκαίους προστησάμενοι, μάχῃ μὲν ὑπὸ τοῦ Νέπωτος τοῦ Μετέλλου, ἀπαράσκευοι ἔτ' ὄντες, ἡττήθησαν· πολιορκοῦντι δ' αὐτῷ Κλουνίαν ἐπελθόντες ἀμείνους ἐγένοντο· καὶ ἐκείνην μὲν περιεποιήσαντο, ἑτέρωθι δὲ ἐσφάλησαν, οὐ μὴν ὥστε καὶ δι' ὀλίγου δουλωθῆναι. τῷ γὰρ πλήθει πολὺ τῶν ἐναντίων περιῆσαν· ὥστε καὶ τὸν Νέπωτα ἀγαπᾶν ἂν τὴν ἡσυχίαν ἀκινδύνως ἄγῃ.

Κατὰ δὲ δὴ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ ὁ Πτολεμαῖος, καίτοι τῶν Ῥωμαίων τήν τε ἐπικουρίαν ἀπεψηφισμένων, καὶ πρὸς τὰς δωροδοκίας τὰς ἀπ' αὐτοῦ γενομένας δεινῶς ἔτι καὶ τότε διαχειμένων, κατήχθη, καὶ τὴν βασιλείαν ἐκομίσατο. ἔπραξαν δὲ τοῦτο ὅ, τε Πομπήιος καὶ ὁ Γαουίνιος. τοσοῦτον γὰρ αἵ τε δυναστεῖαι καὶ αἱ τῶν χρημάτων περιουσίαι καὶ παρὰ τὰ ψηφίσματα τά τε τοῦ δήμου καὶ τὰ τῆς βουλῆς ἴσχυσαν, ὥστε ἐπιστείλας μὲν ὁ Πομπήιος τῷ Γαουινίῳ τῆς Συρίας τότε ἄρχοντι, στρατεύσας δὲ ἐκεῖνος, ὁ μὲν, τῇ χάριτι, ὁ δὲ, τῇ δωροληψίᾳ, καὶ ἄκοντος αὐτὸν τοῦ κοινοῦ κατήγαγον, μηδὲν μήτε ἐκείνου, μήτε τῶν τῆς Σιβύλλης χρησμῶν φροντίσαντες. καὶ ἐκρίθη μὲν ὕστερον ἐπὶ τούτῳ ὁ Γαβίνιος, οὐχ ἑάλω δὲ, διά τε τὸν Πομπήϊον, καὶ διὰ τὰ χρήματα. οὕτω γάρ που τὰ πράγματα τοῖς τε Ῥωμαίοις συνέχυτο, ὥστε ἀπὸ πολλῶν ὧν ἐδωροδόκησε, σμικρὰ ἄττα τῶν τε ἀρχόντων τινὲς καὶ τῶν δικαστῶν παρ' αὐτοῦ λαβόντες, οὔτε τοῦ προσήκοντος τι προσετίμησαν, καὶ προσέτι καὶ τοὺς ἄλλους κακουργεῖν ὑπὸ χρημάτων ἐξεδίδαξαν, ὡς καὶ τὴν τιμωρίαν ῥᾳδίως ἐξωνεῖσθαι δυναμένους. τότε μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἀφείθη· αὖθις δὲ ἐπί τε ἑτέροις τισὶ, καὶ ὅτι πλέον ἢ μυρίας ἐκ τῆς ἀρχῆς μυριάδας ἥρπασε, κριθεὶς ἑάλω. καὶ ἐκείνῳ τε τοῦτο παραδοξότατον συνέβη· τῆς τε γὰρ προτέρας δίκης διὰ τὰ χρήματα ἀπελύθη, καὶ ἐπὶ τούτοις δι' ἐκείνην ὅτι μάλιστα ἐδικάσθη· καὶ τῷ Πομπηίῳ, ὅτι τὸ μὲν πρότερον, καίτοι πόρρω που ὤν, ἐρρύσατο τὸν Γαουίνιον διὰ τῶν ἑταίρων· τότε δὲ ἔν τε προαστείῳ ὤν, καὶ

Quo tempore hæc gerebantur, Hiſpania quoque concitata fuit, ac propter eos motus Pompeio decreta. Quidam enim, rebellione facta, Vacceos duces ſibi ſeditionis delegerát: eóſque imparatos etiamnum Metellus Nepos prælio fudit. Eundem ipſi Cluniam oppugnantem aggreſſi ſuperarũt, Cluniámque ceperunt: atque alibi vice verſa victi, non tamen eò reducti ſunt vt ſubigi facilè poſſent. multitudine enim Romanis longè præſtabant: itaque Nepos ſatis habuit ſi citra periculũ quiete frui poſſet.

Motus in Hiſpania.

Metellus Nepos.

Eodem tempore Ptolemæus reductus eſt, regnúmque recepit, quãuis decreto facto omne ei auxilium Romani abnuiſſent, atque adhuc largitionibus eius inféſi admodum eſſent: ea tamen res à Pompeio & Gabinio perfecta eſt. Tanta tum potentiæ diuitiiſque, contra cùm populi tum ſenatus decreta, vis erat, vt quũ Pompeius Gabinio Syriæ tum præfecto mãdaret, Gabinius autem expeditionem faceret, quorum alter gratiæ, alter largitioni concedebat, inuita republica, & tum ea tum oraculo neglecto, tamen is reduceretur. Dies quidẽ eius rei cauſa Gabinio dicta eſt, ſed partim Pompeii opera, partim pecuniis effectum eſt ne damnaretur. Ea tum temporis cõfuſio Romæ erat, vt quum Gabinius exiguam earum pecuniarum, quibus ipſe corruptus fuerat, partem magiſtratibus quibuſdã iudicibúſque largiretur, non modò illi debita pœna non irrogata ſit, ſed reliqui quoque docti ſint pecuniæ cauſa delinquere: quippe quum ſe ea facilè à ſupplicio redimere poſſent. Atque Gabinio quidem ea tum vt abſolueretur auxilio fuerunt. Idem poſt cùm ob alias nõnullas cauſas, tum quòd ex prouincia quater millies ſeſtertiûm, cóque amplius, compilaſſet, in iudicium pertractus, damnatúſque eſt. Duæ res Gabinio cumprimis mirandæ euenerunt: altera, quòd quũ priori iudicio pecuniæ ergo abſolutus eſſet, poſteriori eiuſdem cauſa potiſſimùm damnatus eſt: altera, quòd quũ priore iudicio Põpeius longè remotus Gabiniũ per ſocios eripuiſſet, tũc in ſub-

Auaritia, & turpis lucri cupiditas apud Romanos.

Gabinius vt abſolutus fuerit.

Gabinius vt fuerit damnatus.

Gabinio duæ res mirandæ euenerunt.

Gabinius Syriam affligit.

Gabinius de expeditione in Parthos cogitat.

Phraates.

Orodes.

Mithridates.

Gabinius vt Ptolemæum restituerit.

Berenice regina Aegypti.

Seleucus.

Archelaus.

urbano, feréque ad ipsum tribunal præsens, nihil profuit. Porrò omnis ea res ita habet. Gabinius quũ multis maleficiis Syriam afflixisset, adeóque plus damni quàm prædones, qui tum maximè vigebant, dedisset prouinciæ, omnem quæstum quem inde ceperat, pro minimo ducens, primùm ad expeditionem in Parthos faciendam, quòd prædiuites erant, animum adiecit, atque ad eam se parauit. Pharaati enim à filiis per scelus sublato Orodes in regno successerat, fratre suo Mithridate ex Media, cui imperabat, eiecto: isque ad Gabinium confugiens permouit vt se in reditu conficiendo adiuuaret. Sed simul Ptolemæus cum literis Pompeii aduenit, magnámque pecuniam cùm Gabinio, tum exercitui se, partim illico, partim postquam restitutus esset, daturum pollicitus est: statim Gabinius Parthico negotio omisso, in AEgyptum contendit. Lege cautum erat, primùm ne quis præfectus extra prouinciæ fines proficisceretur, deinde nequod suo arbitrio bellum susciperet: ad hæc & populus & Sibylla interdixerant ne Ptolemæus reduceretur: sed Gabinius quanto magis id vetitum sciebat, tanto maiorem inde quæstum faciebat. Itaque relicto in Syria filio Sisenna, admodum paruo natu, cum perpaucis militibus, atque ita prouincia, quæ sibi obtigerat, prædonum iniuriis adhuc magis exposita, ipse in Palæstinam profectus, Aristobulum (qui Roma profugus, tumultus aliquos ciebat) comprehensum Pompeio misit: imperatóque Iudæis stipẽdio, in AEgyptum profectus est. Regnũ AEgyptiorum ea tempestate obtinebat Berenice. Ea quanquam Romanos metuebat, nihil tamen mãsueti Ptolemæo exhibuit, sed accersito quodam Seleuco, qui regiæ eius stirpis quæ in Syria quondam floruerat, esset, eum & maritum appellauit, & regni bellique cõsortem fecit. Vbi nullius pretii hominem videt, occiso eo, Archelaum Archelai filium, illius qui ad Syllam defecerat, virum rebus gerendis aptum, qui tum in Syria degebat, eisdem conditionibus ad se pertraxit.

A ὕπον τινὰ καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ αὐτοῦ παρών, οὐδὲν ὤνησεν. ἔσχε δὲ ὧδε. ὁ Γαβίνιος πολλὰ μὲν καὶ τὴν Συρίαν ἐκάκωσεν, ὥστε καὶ τῶν λῃστῶν, οἳ καὶ τότε ἤκμαζε, πολὺ πλείω σφίσι λυμήνασθαι. πάντα δὲ δὴ τὰ αὐτόθεν λήμματα ἐλάχιστα εἶναι νομίσας, τὸ μὲν πρότερον ἐνόσει, καὶ παρεσκευάζετο ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Πάρθους τόν τε πλοῦτον αὐτῶν στρατεύσων. τοῦ γὰρ Φεραάτου ὑπὸ τῶν παίδων δολοφονηθέντος, Ὀρώδης τήν τε βασιλείαν αὐτοῦ διεδέ-

B ξατο, καὶ Μιθριδάτην τὸν ἀδελφὸν ἐκ τῆς Μηδείας, ἧς ἦρχεν, ἐξέβαλε. καὶ ὃς καταφυγὼν πρὸς τὸν Γαουίνιον, ἀνέπεισεν αὐτὸν συμπρᾶξαί οἱ τὴν κάθοδον. ἐπεὶ μέντοι ὁ Πτολεμαῖος μετὰ τῶν τοῦ Πομπηίου γραμμάτων ἦλθε, καὶ πολλὰ μὲν αὐτῷ, πολλὰ δὲ καὶ τῷ στρατῷ χρήματα, τὰ μὲν ἤδη παρέξειν, τὰ δ᾽ ἂν καταχθῇ, δώσειν ὑπέσχετο, τά τε τῶν Πάρθων εἴασε, καὶ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἠπείχθη· καίπερ ἀπαγορεύοντος μὲν τοῦ νόμου μήτε ἐς

C τὴν ὑπερορίαν τοὺς ἄρχοντάς τινας ἀποδημεῖν, μήτε πολέμους ἀφ᾽ ἑαυτῶν ἀναιρεῖσθαι· ἀπειρηκότος δὲ καὶ τοῦ δήμου, τῆς τε Σιβύλλης, μὴ καταχθῆναι τὸν ἄνδρα. ἀλλ᾽ ὅσῳ γὰρ ἐκωλύετο ταῦτα, τόσῳ πλείονος αὐτὰ ἀπημπόλησε. καταλιπὼν οὖν ἐν τῇ Συρίᾳ Σισένναν τε τὸν υἱόν, κομιδῇ νέον ὄντα, καὶ στρατιώτας μετ᾽ αὐτοῦ πάνυ ὀλίγους, τὴν μὲν ἀρχὴν ἐφ᾽ ἧς ἐτέτευκτο, τοῖς λῃσταῖς ἔτι καὶ μᾶλλον ἐξέδωκεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Παλαιστίνην 74

D ἐλθών, τόν τε Ἀριστόβουλον (διαδρὰς γὰρ ἐκ τῆς Ῥώμης ὑπεταράττετί) συνέλαβε, καὶ τῷ Πομπηίῳ ἔπεμψε· καὶ φόρον τοῖς Ἰουδαίοις ἐπέταξε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐς τὴν Αἴγυπτον ἐνέβαλεν. ἦρχε δὲ τότε τῶν Αἰγυπτίων ἡ Βερενίκη· καὶ ἐπιεικὲς μὲν οὐδὲν πρὸς αὐτόν, καίτοι φοβουμένη τοὺς Ῥωμαίους, ἔπραξε· Σέλευκον δέ τινα, ὡς καὶ ἐκ τοῦ βασιλείου γένους τοῦ ποτὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ἀνθήσαντος ὄντα, μεταπεμψαμένη, ἄνδρα τε ἐπεγράψατο,

E καὶ κοινωνὸν τῆς τε βασιλείας καὶ τοῦ πολέμου ἐποιήσατο. ὡς δὲ ἐκεῖνος ἐν οὐδενὸς μοίρᾳ ὢν ἑωρᾶτο, τοῦτον μὲν ἀπέκτεινεν· Ἀρχέλαον δὲ τὸν τοῦ Ἀρχελάου τοῦ πρὸς τὸν Σύλλαν αὐτομολήσαντος, δραστήριόν τε ὄντα, καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ τὴν δίαιταν ἔχοντα, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὑπηγάγετο.

ὁ γὰρ Γαβίνιος ἠδύνατο μὲν ἀρχόμενον τὸ δεινὸν παῦσαι· (τὸν γὰρ Ἀρχέλαον προϋποτοπήσας συνέλαβε, καὶ ἔμελλεν ἐκ τούτου μηδὲν ἔτ' ἔργον ἕξειν.) φοβηθεὶς δὲ μὴ καὶ ἐλάττω διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Πτολεμαίου τῶν ὡμολογημένων οἱ χρημάτων, ὡς οὐδὲν ἀξιόλογον πεποιηκώς, λάβοι, καὶ ἐλπίσας ἔτι καὶ πλείω πρός τε τὴν δεινότητα καὶ πρὸς τὴν δόξαν τὴν τοῦ Ἀρχελάου χρηματίσασθαι, καὶ προσέτι καὶ ἄλλα παρ' αὐτοῦ ἐκείνου συχνὰ λαβών, ἐθελοντὴς αὐτὸν ὡς καὶ διαδράντα ἀφῆκε.

* * *

καὶ οὕτως ὡς μὲν ἐς Πηλούσιον ἀφίκετο, μηδενὸς ἐναντιουμένου· προϊὼν δὲ ἐντεῦθεν δίχα διῃρημένῳ τῷ στρατῷ, τοὺς Αἰγυπτίους ἀπαντήσαντάς οἱ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐνίκησε. καὶ μετὰ τοῦτ' αὖθις ἔν τε τῷ ποταμῷ ναυσὶ κἂν τῇ γῇ ἐκράτησεν. οἱ γὰρ Ἀλεξανδρεῖς θρασύνασθαι μὲν πρὸς πάντα ἱκανώτατοι, καὶ ἐκλαλῆσαι πᾶν ὅ,τι ποτ' ἂν ἐπέλθῃ σφίσι, προπετέστατοι πεφύκασι, πρὸς δὲ δὴ πόλεμον τά τε δεινὰ αὐτοῦ φλαυρότατοί εἰσι· καίπερ ἐν ταῖς στάσεσι πλείσταις δὴ καὶ μεγίσταις παρ' αὐτοῖς γιγνομέναις, διά φόνων τε ἀεὶ χωροῦντες, καὶ τὸ ζῆν παρ' οὐδὲν πρὸς τὴν αὐτίκα φιλονεικίαν τιθέμενοι, ἀλλὰ καὶ ὥσπερ τι τῶν ἀρίστων ἀναγκαιότατον, τὸν ἐν αὐταῖς ὄλεθρον διώκοντες. νικήσας οὖν αὐτοὺς ὁ Γαβίνιος, καὶ ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν Ἀρχέλαον φονεύσας, ἐγκρατής τε τῆς Αἰγύπτου πάσης παραχρῆμα ἐγένετο, καὶ τῷ Πτολεμαίῳ αὐτὴν παρέδωκε. καὶ ὁ μὲν τήν τε θυγατέρα, καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πρώτους καὶ πλουσιωτάτους, ἅτε καὶ χρημάτων πολλῶν δεόμενος, ἀπέκτεινε.

Γαβίνιος δὲ ἐκεῖνον μὲν οὕτω κατήγαγεν· οὐ μέντοι καὶ οἴκαδε περὶ τῶν πραχθέντων ἐπέστειλεν, ἵνα μὴ καὶ αὐτὰ γέλως σφίσιν ὧν παρηνομήκει, γένηται. ἀλλ' (οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν τηλικοῦτον πρᾶγμα κρυφθῆναι) εὐθύς τε αὐτὸ ὁ δῆμος ἐπύθετο. καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ Σύροι πολλὰ τοῦ Γαβινίου (ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ δεινῶς ὑπὸ τῶν λῃστῶν κακωθέντες) κατεβόησαν, οἵ τε τελῶναι μὴ δυνηθέντες τὰ τέλη δι' αὐτοὺς εἰσπρᾶξαι, συχνὰ ὀπωφέλησαν, ὠργίζοντο, καὶ γνώμας τε ἐποιοῦντο καὶ ἑτοίμως εἶχον καταψηφίσα-

A Poterat ſtatim initio naſcẽs malum opprimere Gabinius: (nam id quod rei erat ſuſpicatus, Archelaum ceperat: vt iam nihil negotii reſtaret) ſed veritus ne, quaſi nulla magna re geſta, minus pecuniæ quàm conuenerat, à Ptolemæo acciperet: ad hæc ſperans, propterea quòd acris ac magni nominis Archelaus haberetur, maiorem ſibi pecuniæ ſummam futuram: inſuper ab ipſo Archelao magna vi nummorum accepta, hominem, quaſi is aufugiſſet, dimiſit.

Gabinij auaritia.

B * * *

Eo modo Gabinius, nemine obſiſtente, Peluſium peruenit: hinc duplici acie inſtructa progreſſus eadẽ die AEgyptios occurrentes fudit, mox & flumen claſſe, & terram armis obtinuit. Nam Alexandrinis quidem ad audenda omnia ſatis eſt animorum, naturáque ſunt ad temerè verbis exequenda quæcũque ſibi propoſuerint, promptiſſimi: iidem ad bellum eiúſque labores omnium ſunt ineptiſſimi: quãquam C in ſeditionibus (quæ apud eos & frequentiſſimæ & maximæ eueniunt) ad cædes ſubinde deueniant, contendendíque de re propoſita ſtudio vitam maximè contemnant, in iíſque perire, bonum quoddam in primis expetendum exiſtiment. Iis igitur victis Gabinius occiſíſq;, præter alios etiam Archelao, è veſtigio omni AEgypto potitus eſt, eámque Ptolemæo reddidit: Iſque filiam, reliquóſque, primum ac locupletiſſi- D mum quemque, vt qui plurima pecunia opus haberet, interemit.

Alexandrinorum ingenia.

Gabinius omni AEgypto potitus, eam Ptolemęo reddit.

Gabinius quum ad hũc modum Ptolemæum reſtituiſſet, nihil de his actis Romam per literas nuntiauit, ne ipſe ſuorum delictorum delator exiſteret. Cæterùm occultum eſſe tantum facinus non potuit, ſtatímque id populus comperit. Quum Syri plurimùm de Gabinio quererẽtur, idque & aliis de cauſis, & quòd per abſentiam eius à prædonibus in- E feſtati vehementer eſſent: quum item crebræ accederent publicanorum querelæ, qui quum per eos impediti vectigalia cõportare nequiſſent, magnũ æs alienũ conflauerãt, irati Romani, rem eam iudicãdam ſtatuerunt, parati Gabiniũ conde-

Cicero Gabinii crimen persequitur.

mnare: Ciceróque quum aliâs magnopere aduersum Gabinium contenderet, tum consilium quoque dedit vt denuò Sibyllina carmina recitarentur: sperans contra violatorem eorum pœnam esse adscriptam. Gerebant adhuc consulatum Pompeius Crassúsque: eorum alter Gabinio vltro studebat, alter, vt collegæ gratã rem faceret, simul etiam pecuniis quas Gabinius miserat acceptis. quare vterque apertè eum defendens, nihil decerni patiebantur, inter alia Ciceroni quoque exilium exprobrantes. Postquam illi magistratum deposuerunt, successeréque in eorum locum L. Domitius & Appius Claudius, iterũ dictæ sunt sententiæ, earúmque pleræque Gabinio aduersę fuerunt. Nã & Domitius ob contentionẽ in petitione consulatus inimicus Pompeio erat, & quòd eo inuito magistratum cepisset: & Appius, quanquam affinis Pompeii esset, tamen quia studio permulcendę plebis ducebatur, sperabátque fore vt si quid nũc tumultus iniecisset, pecunia deinceps à Gabinio corrumperetur, omnes suas actiones eò dirigebat. Gabinium hoc in summam inuidiam vocauit, quòd legatum à Crasso sibi qui succederet missum non admiserat, sed magistratum, quasi perennem eum accepisset, retinuerat. Decretum ergo est vt Sibyllina carmina pronũtiarentur, quantumuis Pompeius reclamaret. Interim Tiberis, siue pluuiis supra vrbem immensis delatis, siue vento ex mari violento effluxum eius repellente, siue deo id quodam potius (ita enim creditum est) efficiente, incertum est: certè ita ex improuiso inundauit, vt omnes in vrbe planities stagnarent, multáque etiam editiora loca aqua comprehenderet. Inde ædes, vt lateritiæ illæ, madefactæ, ruináque prostratæ, omniáque iumenta submersa: itémque homines qui non in sublimiora euasissent, pars intra domos, pars in compitis deprehensi perierunt: reliquæ etiam ædes, vi inundationis quæ multas dies durabat, vitiatæ, collapsæque, aliæ cõfestim, aliæ tempore interiecto hominibus damnum attulerunt. Ea

Põpeius & Crassus Gabinium defendunt.

ANNO V.C. 700.

Sibyllina carmina.

Tiberis exundatio.

A σθαι αὐτοῦ. καὶ γὰρ ὁ Κικέρων τά τε ἄλλα ἰσχυρῶς ἐνῆγε, καὶ συνεβούλευε σφίσι τὰ Σιβύλλεια ἔπη αὖθις ἀναγνῶναι· προσδοκῶν ἐγγεγράφθαι τινὰ ἐν αὐτοῖς τιμωρίαν, ὅτι παρεβάθη. οὕτω Πομπήιος ὅ, τε Κράσσος ὑπάτευόν τε ἔτι, καὶ ὁ μὲν ἑαυτῷ βοηθῶν, ὁ δὲ τήν τε ἐκείνου χάριν καὶ ἅμα καὶ χρήματα παρὰ τοῦ Γαβινίου πεμφθέντα οἱ λαβών, ἐκ τε τοῦ προ- 75 φανοῦς ὑπὲρ αὐτοῦ διεδικαίουν, καὶ ἄλλα τε καὶ φυγάδα τὸν Κικέρωνα ἀποκαλοῦντες, B οὐδὲν ἐπεψήφισαν. ὡς μέντοι ἐκεῖνοί τε ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀπηλλάγησαν, καὶ αὐτὸς ὅ, τε Δομίτιος ὁ Λούκιος καὶ Ἄππιος Κλαύδιος διεδέξαντο, γνῶμαι αὖθις πολλαὶ ἐλέχθησαν, καὶ κατὰ τοῦ Γαβινίου αἱ πλείους ἐγένοντο. ὅ, τε γὰρ Δομίτιος ἐχθρὸς τῷ Πομπηίῳ, διά τε τὸ σπουδαρχῆσαι καὶ διὰ τὸ παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἀποδειχθῆναι, ὤν, καὶ ὁ Κλαύδιος, καίπερ προσήκων οἱ, ὅμως τοῖς τε πολλοῖς χαρίσασθαί τι ὑπὸ δημαγωγίας θελήσας, καὶ C παρὰ τοῦ Γαβινίου δωροδοκήσειν, ἄν γέ τι συνταράξῃ, προσδοκήσας, πᾶν αὐτῷ ἔπραξεν. καὶ αὐτὸν καὶ ἐκεῖνο δεινῶς ἔπεισεν, ὅτι προπεμφθέντα τινὰ ὑπὸ τοῦ Κράσσου ὑποστράτηγον ἐπὶ τῇ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ διαδοχῇ, οὐκ ἐδέξατο, ἀλλ' ὥσπερ ἀθάνατον τὴν ἡγεμονίαν εἰληφώς, κατεῖχεν αὐτήν. ἔδοξεν οὖν σφίσι τὰ τῆς Σιβύλλης ἔπη ἀναγνωσθῆναι· διὸ καίπερ ἀντειπόντος τοῦ Πομπηίου. κἀν τούτῳ ὁ Τίβερις, εἴτ' οὖν ὄμβρων ἄνω που ὑπὲρ τὴν πό- D λιν ἐξαισίων γενομένων, εἴτε καὶ σφοδροῦ πνεύματος ἐκ τῆς θαλάσσης τὴν ἐκροὴν αὐτοῦ ἀνακόψαντος, εἴτε καὶ μᾶλλον (ὡς ὑπωπτεύετο) ἐκ παρασκευῆς δαιμονίου τινός, τοσοῦτον ἐξαπιναίως ἐρρύη, ὥστ' ἐν πᾶσι μὲν τοῖς πεδίοις τοῖς ἐν τῷ ἄστει οὖσι πελαγίσαι, πολλὰ δὲ καὶ τῶν μετεωροτέρων καταλαβεῖν. αἵ τε οὖν (ἐκ πλίνθων γὰρ συνῳκοδομημέναι ἦσαν) διάβροχοί τε ἐγένοντο, καὶ κατερράγησαν, καὶ τὰ ὑποζύγια πάντα ὑποβρύχια ἐφθάρη. E τῶν τε ἀνθρώπων ὅσοι μὴ ἔφθησαν πρὸς τὰ πάνυ ὑψηλὰ ἀναφυγόντες, οἱ μὲν ταῖς στέγαις, οἱ δὲ καὶ ἐν ὁδοῖς ἐγκαταληφθέντες ἐξώλοντο. καὶ γὰρ αἱ λοιπαὶ οἰκίαι, ἅτε ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τοῦ δεινοῦ συμβάντος, σαθραί τε ἐγένοντο, καὶ πολλοῖς τοῖς μὲν, αὐθις, τοῖς δὲ, καὶ μετὰ τοῦτ' ἐλυμήναντο. οἱ οὖν Ῥωμαῖοι

οὖν Ῥωμαῖοι ἐπί τ᾽ ἐκείνοις τοῖς παθήμασι λυπούμενοι, καὶ ἕτερα χαλεπώτερα (ὡς καὶ διὰ τὴν τοῦ Πτολεμαίου κάθοδον ὀργὴν σφίσι τοῦ δαιμονίου πεποιημένου) προσδεχόμενοι, ἠπείγοντο καὶ ἀπόντα τὸν Γαβίνιον (ὡς καὶ ἧττόν τι, ἂν φθάσωσιν αὐτὸν ἀπολέσαντες, κακωθησόμενοι) θανατῶσαι. καὶ οὕτω γε ἐντόνως ἔσχον, ὥστε, καίτοι μηδενὸς τοιούτου ἐν τοῖς Σιβυλλείοις χρησμοῖς εὑρεθέντος, ὅμως τὴν γερουσίαν πικρότατα καὶ ταχύτατα τούς τε ἄρχοντας καὶ τὸν δῆμον αὐτῷ χρήσασθαι, προβουλεῦσαι. ἐν ᾧ δὲ ταῦτ᾽ ἐγίγνετο, χρήματα ὑπὸ τοῦ Γαβινίου προπεμφθέντα, οὐχ ὅπως ἀπόντα, οὐδὲ ἐπελθόντα δεινόν τι παθεῖν αὐτὸν ἐπί γε ἐκείνοις ποιῆσαι. καὶ οὕτω καὶ αὐτὸς αἰσχρῶς καὶ κακῶς ὑπὸ τοῦ συνειδότος διετέθη, ὥστε καὶ χρόνιος ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀφικέσθαι, καὶ νυκτὸς ἐς τὴν πόλιν ἐσκομισθῆναι, ἔξω τε τῆς Ἰταλίας συχναῖς πάνυ ἡμέραις μὴ τολμῆσαι φανῆναι. τὰ μὲν οὖν ἐγκλήματα πολλὰ ἦν, καὶ κατηγόρους οὐκ ὀλίγους εἶχε. πρῶτον δ᾽ οὖν περὶ τῆς τοῦ Πτολεμαίου καθόδου, ἅτε καὶ μεγίστου, ἐδικάσθη. καὶ ὅ γε δῆμος σύμπας, ὡς εἰπεῖν, πρός τε τὸ δικαστήριον συνερρύη, καὶ διασπάσασθαι πολλάκις αὐτὸν ἠθέλησεν· ἄλλως τε καὶ ὅτι οὔθ᾽ ὁ Πομπήιος παρῆν, καὶ ὁ Κικέρων δεινότατα αὐτοῦ κατηγόρησεν. οὕτω δὲ αὐτῶν διακειμένων, ἀφείθη. αὐτός τε γὰρ, ἅτε ἐπὶ τηλικούτοις κρινόμενος, παμπληθῆ χρήματα ἀνάλωσε, καὶ οἱ τοῦ Πομπηίου τοῦ τε Καίσαρος ἑταῖροι προθυμότατα αὐτῷ συνήραντο· λέγοντες ἄλλον τε τινὰ καιρὸν καὶ ἄλλον βασιλέα πρὸς τῆς Σιβύλλης εἰρῆσθαι· καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι μηδεμία τῶν πραχθέντων τιμωρία ἐν τοῖς ἔπεσιν αὐτῆς ἐνεγέγραπτο. ὁ δ᾽ οὖν δῆμος ὀλίγου μὲν καὶ τοὺς δικαστὰς ἀπέκτεινε· δια-
76 φυγόντων δὲ αὐτῶν, ἐπετήρει τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἐγκλήματα, καὶ ἐποίησεν ἐπ᾽ ἐκείνοις γοῦν αὐτὸν ἁλῶναι. οἱ γὰρ λαχόντες περὶ αὐτῶν κρῖναι, τό, τε πλῆθος ἅμα φοβηθέντες, καὶ μηδὲν μέγα παρὰ τοῦ Γαουινίου εὑράμενοι (ὁ γὰρ ἐπί τε βραχυτέροις εὐθυνόμενος, καὶ προσδοκῶν καὶ τότε κρατήσειν, οὐ πολλὰ ἐδαπάνησε) κατεψηφίσαντο αὐτοῦ, καίτοι τοῦ Πομπηίου πλησίον ὄντος, καὶ τοῦ Κικέρωνος ἀγορεύοντος αὐτῷ·

mala Romani ægre ferētes, & (quia ob restitutum Ptolemæum deos sibi iratos esse arbitrabantur) maiora alia timentes, Gabinium absentem etiam tum vt morte multarent properabant, minoribus se malis afflictum iri sperantes, si quamprimum eum peremissent. Ac, quamuis nihil eiusmodi in Sibyllino oraculo inueniebatur, tanta tamen contentione in id incubuerūt, vt acerbissimum in Gabinium supplicium statuendi magistratibus ac populo senatus autor factus sit. Enimuero interea temporis pecuniæ à Gabinio præmissæ Romam venerunt: eæ, non modò absens sed ne præsens quidem grauius quicquam vt pateretur effecerunt. Ipse quidem conscientia tam turpium facinorum ita vrgebatur, vt & serò in Italiam aduenerit, & noctu in vrbem inuectus sit: multisque diebus extra Italiam conspici se, ferre non potuerit. Accusationes in eum multæ, & actores haud pauci extabant: primùm autem de Ptolemæi reductione, vt maximo crimine, cognitum est. In ea actione vniuersus fere populus ad tribunal confluxit: sæpiúsque illis eum discerpere animus fuit, præsertim quòd nec Pompeius aderat, & Cicero eum summa dicēdi vi accusabat. Nihilo tamen minus absolutus est. ipse enim, vt qui de tantis criminibus iudicium sustineret, immensam pecuniæ vim elargitus fuerat: sociique Pompeii & Cæsaris promptissimè ei opitulabātur, aliud tempus à Sibylla aliúmque regem indicatum dicentes: eóque maximè nitebantur, quòd nulla in eo carmine rei perpetratæ pœna erat assignata. Parū abfuit quin ipsos iudices populus interfecisset: iis elapsis cætera crimina collegit, effecitque vt propter ea tamen perageretur. Quibus enim sorte obtigerat id iudicium, ii, simul populum timentes, simul, quòd nullum à Gabinio munus acceperant (is enim leuioribus de causis in ius vocatus, nullos sumptus iam faciebat, haud dubius causa se tum quoque staturum) reum damnauerunt: quāuis & Pompeius propè adesset, & Cicero pro Gabinio diceret.

Ira populi in Gabinium.

Gabinius per suas pecunias seruatus.

Actio aduersus Gabinium de Ptolemæi reductione.

Gabinius absolutus, & deinde damnatus.

Pompeius, qui ad rem frumentariã explicandam profectus vrbe erat, (nam frumenti permultum exundatione Tiberis corruptum fuerat) ac tum in Italia versabatur, ad hoc quoque iudicium vt veniret, sicuti in priore adfuerat, properauit. Sed quum serius venisset, ex suburbanis non antè recessit quàm id consummatum esset. Idémque populo extra pomœrium congregato, quia ipsi proconsulare imperium iam gerenti in vrbem venire non licebat, multa pro Gabinio verba fecit, recitatis etiam literis, ad se pro Gabinii salute à Cæsare missis: iudicésque deprecatus est: Ciceronémque non modò à Gabinio accusando auertit, sed vt eiusdem causam ageret effecit: atque hinc Ciceroni nomen criménque perfugæ auctum vehementius est. Nihil tamen ea Gabinio profuerunt: sed exilio damnatus tum est, cúmque Cæsar postea temporis reduxit. Sub idem tempus Pompeii coniunx filiolam enixa obiit: eámque nonnulli, siue ad hoc à Pompeii Cæsarisque amicis inducti, siue vt eorum bonam gratiam captarent, postquam in foro funebri laudatione ornata fuit, in campo Martio sepeliuerunt: quantumuis Domitio resistente, atque inter alia dicente, non fas esse eam in sacro loco sine decreto sepeliri.

Ciceronis leuitas.

Cicero vocatus perfuga.

Gabinius exul.

Iulia Cæsaris F. Pompeij vxor moritur.

Tum quoque tẽporis C. Pomptinus de Gallis triumphum duxit: cuius quũ ei nemo ad id tempus potestatem fecisset, extra pomœrium manserat: ac, ne tum quidem obtinuisset, nisi Sergius Galba, qui eius in ea militia socius fuerat, tunc prætor, suffragia quibusdam sub auroram (etsi lege cautum erat ne quid cum populo ante primam horam ageretur) dedisset. Itaque tribuni plebis aliquot, concione relicta, inuehenti cum pompa negotium exhibuerunt, ita vt ad cædes quoque deueniretur.

C. Pomptinus de Gallis triũphat.

A ὁ γὰρ Πομπήιος κατὰ τὴν τοῦ σίτου πρόνοιαν, ἐπειδὴ πολὺς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ διέφθαρτο, ἐκδημήσας, ὥρμησε μὲν ὡς καὶ ἐς τὸ πρότερον δικαστήριον ἀπαντήσων (ἐν γὰρ τῇ Ἰταλίᾳ ἦν) ὑστερήσας δὲ αὐτοῦ, οὐκ ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ προαστείου πρὶν καὶ ἐκεῖνο τελεσθῆναι. καὶ μέντοι καὶ τοῦ δήμου ἔξω τοῦ πωμηρίου (τὴν γὰρ ἀρχὴν ἤδη τὴν τοῦ ἀνθυπάτου ἔχων, οὐκ ἠδυνήθη ἐς τὴν πόλιν ἐσελθεῖν) ἀθροισθέντος, πολλὰ ὑπὲρ τοῦ Γαβινίου ἐδημηγόρησε· καὶ γράμ-B ματά τινα παρὰ τοῦ Καίσαρος πρὸς ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πεμφθέντα ἀνέγνω, καὶ τοὺς δικαστὰς ἱκέτευσε· τόν τε Κικέρωνα οὐχ ὅπως κατηγορῆσαι ἔτι αὐτοῦ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερδικῆσαι. καὶ ἔπεισεν· ὥστε καὶ ἐκ τούτου τὸ τοῦ αὐτομόλου ἔγκλημα καὶ ὄνομα ἐπὶ πλεῖον οἱ αὐξηθῆναι. οὐ μέντοι καὶ ὠφέλησέ τι τὸν Γαβίνιον, ἀλλὰ τότε μὲν ἔφυγεν ἁλούς, ὥσπερ εἶπον, ὕστερον δ' ὑπὸ τοῦ Καίσαρος κατήχθη. ἐν δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ καὶ ἡ τοῦ Πομπηίου C γυνή, θυγάτριόν τι τεκοῦσα, ἀπέθανε· καὶ αὐτήν, εἴτε διαπραξαμένων τῶν τε ἐκείνου καὶ τῶν τοῦ Καίσαρος φίλων, ἢ καὶ ἄλλως πως χαρίσασθαί τινες αὐτοῖς ἐθελήσαντες, συναρπάσαντες, ἐπειδὴ τάχιστα τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνων ἔτυχε, καὶ ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ ἔθαψαν· καίτοι τοῦ Δομιτίου ἀνθισταμένου, καὶ λέγοντος ἄλλα τε, καὶ ὅτι οὐχ ὁσίως ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ ἄνευ τινὸς ψηφίσματος θάπτοιτο.

Κἀν τούτῳ καὶ ὁ Πομπτῖνος ὁ Γάιος τὰ ἐπινίκια τὰ τῶν Γαλατῶν ἔπεμψεν. ἐς γὰρ ἐκεῖ-D νο τοῦ χρόνου μηδενός οἱ διδόντος αὐτά, ἔξω τοῦ πωμηρίου διέμεινε. καὶ τότε δ' ἂν αὐτῶν ἡμάρτεν, εἰ μὴ ὁ Γάλβας ὁ Σερούιος συστρατευσάμενος αὐτῷ, κρύφα καὶ ὑπὸ τὴν ἕω στρατηγῶν τὴν ψῆφόν τισι (καίπερ οὐκ ἐξὸν ἐκ τῶν νόμων, πρὶν πρώτην ὥραν γενέσθαι, ἐν τῷ δήμῳ τι χρηματισθῆναι) ἔδωκε. καὶ διὰ τοῦτο τῶν δημάρχων τινὲς ἀπολειφθέντες τῆς ἐκκλησίας, ἐν γοῦν τῇ πομπῇ πράγματα αὐτῷ παρέσχον, ὥστε καὶ σφαγὰς συμβῆναι. ἐν μὲν δὴ τῇ Ῥώμῃ ταῦτα τότε ἑπτακόσια ἔτη ἀγούσῃ ἐγένετο.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩΝ ἹΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤῸΝ βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ, ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΤΗΣ ΔΟμιτίου καὶ Ἀππίου Κλαυδίου ὑπατείας· καὶ ἄλλα ἔτη δ, ἐν οἷς ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι, οἵδε ἐγένοντο. 77

Γν. Δομίτιος Μ. υ. Καλουῖνος,	καὶ	Μ. Οὐαλέριος Μεσσάλας.
Γν. Πομπήϊος Γν. υ. τὸ γ΄,	καὶ	Καικίλιος Μέτελλος Σκιπίων, Νασικοῦ υ.
Σερούϊος Σουλπίκιος Κ. υ. Ῥοῦφος,	καὶ	Μ. Κλαύδιος Μ. υ. Μάρκελλος.
Λ. Αἰμίλιος Μ. υ. Παῦλος,	καὶ	Γ. Κλαύδιος Μάρκελλος.

TEMPVS HOC LIBRO CONTINETVR, quod reliquum erat de consulatus Domitij & Appij Claudij anno: ac præterea anni quatuor, in quibus hi consules recensentur.

701.	Cn. Domitius M.F.Caluinus,	&	M. Valerius Messala.
702.	Cn. Pompeius Cn.F.III,	&	Cæcilius Metellus Scipio, Nasicæ F.
703.	Seruius Sulpitius Q. F.Rufus,	&	M.Claudius M.F.Marcellus.
704.	L. AEmilius M.F.Paulus,	&	C.Claudius Marcellus.

ANNO V.C.

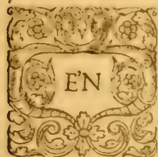

ἘΝ μὲν δὴ τῇ Ῥώμῃ ταῦτα τότε ἑπτακόσια ἔτη ἀγούσῃ ἐγένετο. ἐν δὲ δὴ τῇ Γαλατίᾳ ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνων τοῦ Δομιτίου αὖ τοῦ Λουκίου καὶ τοῦ Κλαυδίου Ἀππίου ὑπάτων, τά τε ἄλλα καὶ ναῦς, ἐν μέσῳ τῶν τε σφετέρων τῶν ταχειῶν, καὶ τῶν αὐτόθεν τῶν φορτίδων, ὅπως ὡς μάλιστα καὶ κουφίζωσι, καὶ πρὸς τὸ κῦμα ἀντέχωσιν, ἐπί τε ξηροῦ ἱστάμεναι μὴ λυμαίνωνται, παρεσκευάσατο. καὶ ἐπεὶ

HAEC ita Romæ agebantur, anno ab vrbe condita septingentesimo. In Gallia Cæsar, iisdē L.Domitio & Appio Claudio consulibus, præter reliquum bellicum apparatum, naues ædificandas curauit, mediæ inter eas quas secum celeres adduxerat, atque onerarias quas ibi acceperat, naturæ: vt & quammaxime agiles essent, & vim fluctuum tolerare possent, inque sicco destitutæ iniuriam nullam acciperent. His paratis, vbi

Cæsaris in Britanniam posterior transitus.

primùm tempus nauigationi commodum incidit, iterum in Britanniam traiecit, eo obtento, quòd obsides ad se, quos promiserant Britanni, non omnes missi fuerant. namque illi, quòd re infecta Cæsar discessisset, nunquam fore putabant vt ad bellum sibi inferendum rediret. Cæsar re vera insulæ potiundæ ingenti cupiditate tenebatur, haud dubiè, si obsidum nõ missorum prætextus defuisset, aliam causam inuenturus. Is vbi ad insulam classem appulit, nemine resistere auso, propterea quòd multitudine nauium, quæ vndiquaque terræ accedebant, terrebantur, confestim statione occupauit. Barbari, quum ei ne adnauigaret obstare his de causis nõ potuissent, magis etiam quàm antè sibi veriti, quòd maiorẽ quàm prius exercitum Cæsar adduxerat, in syluis quammaximè obsita oppida, quæcunque pretiosa habebant, contulerunt. Ea quum incisis circumcirca arboribus, aliísque insuper congestis sepiissent, vt haud absimilem vallo speciem præberent, pabulatores deinde Romanorum infestauêre: semélque pugna in aperto loco victi, in fuga se eò recepêre: inde impetu facto, Romanorum plurimos ceciderunt. Post hæc quum Romanorum classem vis tẽpestatis denuo afflixisset, Britanni euocatis sociis, summáque rei ad Suellam, qui inter eius insulæ regulos plurimum poterat, delata, ad ipsam nauium Romanorum stationem contenderunt. Quibus obuiam facti Romani, primò essedorum occursu perturbati sunt: deinde intercapedine inter ordines facta euitatísque essedis, atque ex obliquo in hostem incurrentem iaculati, pugnam restituerunt. Post eam pugnam vtrique eodem in loco perstiterunt: alio autem conflictu barbari quũ peditatum Romanorum vicissent, ab equitatu afflicti, ad Thamesin flumen sese receperunt: vadóque sudibus, aliis ex aqua extantibus, aliis infra eam delitescentibus, præmunito, ipsi eò loci consederunt. Postquam in eos Cæsar violento facto impetu, à transitu quem obstruxerant repulit, oppugnatósque, etiam castris, quæ munita habebant, eiecit, aliáque parte naualia castra

Suella, vnus ex Britanniæ regulis.

A πλώϊμα ἐγένετο, ἐς τὴν Βρεττανίαν αὖθις ἐπεραιώθη· πρόφασιν μὲν, ὅτι μὴ πάντας τοὺς ὁμήρους οὓς ὑπέσχοντο, ἐπεπόμφεσαν, (νομίζοντες αὐτὸν, ὅτι διακενῆς τότε ἀνεχώρησε, μηκέτ' αὖθις σφῶν πειράσειν) ποιησάμενος· ἔργῳ δὲ, δεινῶς τῆς νήσου ἐφιέμενος. ὥστε εἰ μὴ καὶ τοῦτο ἦν, πάντως ἂν ἄλλην τινὰ σκῆψιν εὗρεν. κατῆρέ τε οὖν ἔνθα, καὶ πρότερον μηδενὸς, ὑπό τε τοῦ πλήθους τῶν νεῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ πολλαχόσε ἅμα αὐτοῖς καταχθῆναι τολμή-

B σαντος ἀντιστῆναι, καὶ τὸν ναύσταθμον εὐθὺς ἐχειρώσατο. οἱ οὖν βάρβαροι τὸν μὲν πρόσπλουν αὐτοῦ οὐκ ἠδυνήθησαν διὰ ταῦτα κωλῦσαι· δείσαντες δὲ μᾶλλον ἢ πρότερον, ἅτε καὶ στρατῷ πλείονι αὐτοῦ ἐλθόντος, ἐς τὸ λασιώτατον καὶ ἐς τὸ λοχμωδέστατον τῶν ἐγγὺς χωρίων πάντα τὰ τιμιώτατα συνεφόρησαν· καὶ αὐτὰ ἐν ἀσφαλεῖ ποιησάμενοι (τά τε γὰρ πέριξ ξύλα ἔκοψαν, καὶ ἕτερα ἐπ' αὐτοῖς στοιχηδὸν ἐπισυνένησαν, ὥστε ἐν χα-

C ρακώματι τρόπον τινὰ εἶναι) ἔπειτα τοὺς προνομεύοντας τῶν Ῥωμαίων ἐλύπουν. καὶ δὴ καὶ μάχῃ τινὶ ἐν τῷ ψιλῷ ἡττηθέντες, ὑπήγαγον σφᾶς ἐκεῖσε κατὰ τὴν δίωξιν, καὶ συχνοὺς ἀντεπέκτειναν. καὶ μετὰ τοῦτο χειμῶνος αὖθις τὰς ναῦς αὐτῶν λυμηναμένου, συμμάχους τε προσμετεπέμψαντο, καὶ ἐπ' αὐτὸ τὸ νεώριον σφῶν ὥρμησαν, καὶ Σουέλλαν τινὰ τῶν τὰ πρῶτα ἐν τῇ νήσῳ δυναστῶν φερόμενον προστησάμενοι. καὶ αὐτοῖς ἀπαντήσαντες οἱ Ῥω-

D μαῖοι, τὸ μὲν πρῶτον ἐταράχθησαν τῇ τῶν ἁρμάτων προσμίξει· ἔπειτα δὲ διιστάμενοι, καὶ ἐκεῖνά τε παρεξιέντες, καὶ τοὺς παραθέοντας ἐς τὰ πλάγια βάλλοντες, ἀνεσώσαντο τὴν μάχην. καὶ τότε μὲν κατὰ χώραν ἀμφότεροι ἔμειναν· αὖθις δὲ οἱ βάρβαροι, τοῦ μὲν πεζοῦ κρείττους γενόμενοι, ὑπὸ δὲ τῆς ἵππου κακωθέντες, πρός τε τὸν Ταμέσαν ἀνεχώρησαν, καὶ τὸν πόρον αὐτοῦ σταυροῖς, τοῖς μὲν, ἐμφανέσι, 78
τοῖς δὲ καὶ ὑφύδροις, διαλαβόντες, ηὐλίσαν-

E το. ἐπειδή τε ἐκείνους τε ὁ Καῖσαρ τό, τε σταύρωμα προσβολῇ βιαίᾳ ἐκλιπεῖν ἠνάγκασε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἐρύματος προσεδρείᾳ ἐξήλασε, καὶ τοὺς προσβάλλοντας σφῶν

τῷ ναυστάθμῳ ἑτέρωθι ἀπεώσθησαν· καὶ κατέδεισαν, καὶ κατελύσαντο, ὁμήρους τε δόντες, καὶ φόρον ἐτήσιον ταξάμενοι.

Καὶ οὕτως ὁ Καῖσαρ ἀπῆρε παντάπασιν ἐκ τῆς νήσου, καὶ οὐδὲν ἐγκατέλιπε στράτευμα ἐν αὐτῇ. ἐκεῖνό τε γὰρ κινδυνεύσειν ἐν ἀλλοτρίᾳ πη χειμάζον, καὶ αὐτὸς οὐκ ἂν ἐν καλῷ ἐπὶ πλεῖον ἀπὸ τῆς Γαλατίας ἀποδημῆσαι νομίζων, ἠγάπησε τοῖς παροῦσι· μὴ καὶ μειζόνων ὀρεγόμενος, καὶ περὶ ἐκείνοις σφαλῇ. καὶ ἔδοξε καὶ τοῦτο ὀρθῶς πεποιηκέναι, ὥσπερ που καὶ τῷ ἔργῳ διεδείχθη· ἐπεὶ γὰρ ἐς Ἰταλίαν ὥρμησεν, ὡς καὶ ἐκεῖ παραχειμάσων, οἱ Γαλάται, καίτοι φρουροὺς ὡς ἑκάστοι πολλοὺς ἔχοντες, ὅμως ἐνεόχμωσαν, καί τινες αὐτῶν καὶ φανερῶς ἐπανέστησαν. ὅπερ εἰ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ καταμείναντος αὐτοῦ παρὰ τὸν χειμῶνα ἐγεγόνει, πάντα ἂν τὰ τῇδε ἐτετάρακτο. ἦρξαν δὲ τοῦ πολέμου τούτου Ἐβουρῶνες, ἡγουμένου σφίσιν Ἀμβιόριγος· καὶ ἔλεγον μὲν τῇ παρουσίᾳ τῶν Ῥωμαίων, ὅτε Σαβῖνος καὶ ὁ Λούκιος Κόττας ὑποστράτηγοι ἦρχον, ἀχθόμενοι κεκινῆσθαι· τὸ δ' ἀληθὲς, ἐκείνων τε κατεφρόνησαν, ὡς οὐχ ἱκανῶν ἀμῦναι σφᾶς ἐσομένων, καὶ τὸν Καίσαρα οὐκ ἤλπισαν διὰ ταχέων σφίσιν ἐπιστρατεύσειν. ἐπῆλθόν τε οὖν αὐτοῖς μὴ προσδεχομένοις, ὡς καὶ αὐτοβοεὶ τὸ στρατόπεδον αἱρήσοντες, καὶ ἐπειδὴ διήμαρτον αὐτοῦ, πρὸς ἀπάτην ἐτράποντο. τῶν γὰρ χωρίων τὰ ἐπιτηδειότατα ὁ Ἀμβιόριξ προλοχίσας, ἦλθεν ἐξ ἐπικηρυκείας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὡς οὐχ ἑκὼν δὴ πολεμήσας. καὶ αὐτὸς μὲν μεταγινώσκειν ἔφη, τοὺς δ' ἄλλους φυλάττεσθαι σφίσι παρῄνεσεν. οὔτε γὰρ αὐτῷ πειθαρχεῖν αὐτοὺς, καὶ ἐκείνοις μέλλειν τῆς νυκτὸς ἐπιθήσεσθαι. κἀκ τούτου καὶ γνώμην αὐτοῖς ἔδωκε, τὴν μὲν Ἐβουρωνίαν, ὡς καὶ κινδυνεύσουσιν ἂν καταμείνωσι, καταλιπεῖν· πρὸς δὲ στρατιώτας τινὰς πέλας που χειμάζοντας ὡς τάχιστα μεταστῆναι. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἐπείσθησαν, (ἄλλως τε καὶ ὅτι εὐηργέτητο πολλὰ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, καὶ χάριν αὐτῷ τὰ ὑπεναντία διδόναι ἐδόκει) συσκευασάμενοί τε σπουδῇ, εὐθὺς ἀφ' ἑσπέρας ἀφωρμήσαν,

A aggressos Romani profligauerunt: tum demū metu perculsi, datis obsidibus, constitutóque, quod Romanis in singulos annos penderent, tributo, pacem acceperunt.

His actis Cæsar ex insula prorsus decessit, nulla ibi exercitus parte relicta: nam & eam fore in periculo, si in aliena terra hyemaret, existimabat: neque consilium videbatur vt à Gallia diutius abesset. itaque præsentem rerum statum satis habendum duxit, ne maiora expetendo, B de hoc ipso in periculū veniret. Re ipsa demonstratum est, Cęsarem rectè eas rationes iniuisse. Nā posteaquam is in Italiam proficisci, vt ibi in hybernis esset, instituit, Galli quāquam plerisque præsidia essent imposita, tamen tumultus excitauerūt nouos, rebellionemque nonnulli palam fecerunt. Quod si eo in Britānia hyemante euenisset, omnē haud dubiè Galliam ii motus concitauissent. Bellum ab Eburonibus exortū C est, duce Ambiorige: causam motus prætendētibus eam, quòd se pręsentia Romanorum grauatos (aderant enim ibi in hybernis Sabinus ac L. Cotta legati) dicerent: re vera contemptui eos habebant, ad defensionem ipsis non satis roboris fore existimantes: tum Cæsarem non posse celeriter aduētum se armis cōtendere. His constitutis, inopinatò Romanos aggressi sunt, primo incursu castris eorum sese potituros confisi: D quod vbi non successit, ad dolum se conuerterunt. Ambiorix, collocatis locis opportunissimis insidiis, impetrato per caduceatorem colloquio, ad Romanos venit, inuitum se bellum ipsis facere dicens: atque se quidem mutasse sententiam, ipsis tamen à reliquis cauendū esse: neque enim eos sibi dicto audientes esse, & instituisse eos nocte proxima adoriri: suadere se vt Eburoniam, in qua cum suo periculo sint futuri, relinquant, ad milites autem suos in proxima hyberna quamcelerrime E commigrent. His dictis adducti Romani, eóque magis quòd Ambiorigem summis à Cæsare beneficiis affectum hanc ei bonam gratiam referre velle arbitrabātur, collectis vasis magna cum festinatione, statim sub vesperū profecti sunt:

Cæsaris consilium euentu comprobatū.

Eburones bellum in Gallia mouent.

Ambiorix Cottam & Sabinū deceptos cum exercitu perdit.

ac in insidias illapsi, magnã cladem pertulerunt, Cotta cum multis aliis extemplo interfectis. At Sabinum Ambiorix, tanquam seruaturus, ad se euocatum (& quia neque facinori huic interfuerat, in fide eum adhuc manere Sabinus existimabat,) comprehensúmque, armis ac veste exutum, iaculis confixit, hæc verba inter alia addens, Quídnam, quum tales sitis, tantis nobis hominibus imperare volebatis? Qui huic cladi elapsi sunt, ii in castra vnde exierãt, redierunt. ibi quum à barbaris oppugnarentur, neque aut defendendi sui aut effugiendi facultatem haberent, sese inuicem ipsi interfecêre.

Neruiorum defectio, & ab iis oppugnatus Q. Cicero.

Secundum hęc facta, alii quoque finitimi populi defecerunt, ac Neruii præcipuè: quanquam apud eos Q. Cicero, M. Ciceronis frater, Cæsaris legatus, in hybernis esset. His sibi adiunctis, Ambiorix cum Cicerone conflixit, atque æquo Marte discessit, captis nonnullis Romanorum. Deinde hunc quoque in fraudem adducere conatus, vbi id frustra fuit, obsedit, castráque eius extemplo vallo fossáque cinxit. Eam ad rem & multitudo ei hominum, & peritia, quam sibi dum Romanorum esset militiæ socius, parauerat, ex vsu fuerunt: præterea singula à captiuis docebatur. Dimicatũ quoque aliquoties est, quod in eiusmodi re fieri solet: & quanquam de barbaris multo plures caderent (quippe & numero præstabant) tamen ii ob abundantiam suorum ne sentiebãt quidem siquos amisissent: contrà Romani, quorum & antè numerus non ita magnus fuerat, & tunc subinde idem decrescebat, facilè obsidione coercebantur. Quum iam periculum esset ne in potestatem hostium venirent, quia neque ad vulnera curanda quibus opus erat habebant, & insperata obsidione obrutis rei frumentarię parum aderat, ac nemo suorum, quamuis multi haud procul inde hyberna haberẽt, auxilio veniret, (quippe barbari omnibus viis accuratè obsessis omnes ab his emissos excipiebant, atque in eorum conspectu interimebãt:) Neruius quidã, qui ob acceptũ beneficiũ Romanis bene volebat, ac tũ vnà cũ Cicerone obsidebatur,

A καὶ ἐμπεσόντες ἐς τὰ λελοχισμένα, δεινῶς
ἐσφάλησαν. ὅ,τε γὰρ Κόττας παραχρῆμα
μετὰ πολλῶν ἀπώλετο, καὶ τὸν Σαβῖνον ὁ Ἀμ-
βιόριξ μετεπέμψατο μὲν ὡς καὶ σώσων· (οὔ-
τε γὰρ τοῖς γιγνομένοις παρῆν, καὶ πιστὸς αὐτῷ
καὶ τότε ἔτ' ἐδόκει εἶναι) συλλαβὼν δὲ δή, καὶ
ἀποδύσας καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἐσθῆτα, κα-
τηκόντισεν, ἐπιλέγων ἄλλα τε, καὶ ὅτι, Τοιοί- «
δε μέντοι ὄντες πῶς τηλικούτων ἡμῶν ὄντων «
ἄρχειν ἐθέλετε; Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἔπα- «
B θον· οἱ δὲ λοιποὶ διέπεσον μὲν ἐς τὸ τάφρευ-
μα ὅθεν ἀπωρμήκεσαν. ἐπεὶ δ' οἵ τε βάρβα-
ροι καὶ ἐκεῖ προσέμιξαν, καὶ οὔτ' ἀμύνα-
σθαι αὐτοὺς οὔτε διαφυγεῖν ἠδυνήθησαν,
ἀλλήλους ἀπέκτειναν.

Γενομένου δὲ τούτου, ἄλλοι τε τινὲς τῶν πλη-
σιοχώρων ἀπέστησαν, καὶ Νερούιοι, καίτοι Κυ-
ίντου Κικέρωνος παρ' αὐτοῖς χειμάζοντος (ἀ-
δελφὸς δὲ τοῦ Κικέρωνος τοῦ Μάρκου ἦν, ὑπο-
στρατήγει τῷ Καίσαρι) καὶ αὐτοὺς ὁ Ἀμβιό-
C ριξ προσλαβὼν, συνέβαλε τῷ Κικέρωνι· καὶ
ἀγχώμαλα ἀγωνισάμενος, καί τινας καὶ ζῶν-
τας ἑλὼν, ἀπατῆσαι μέν πῃ καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον
ἐπεχείρησε· μὴ δυνηθεὶς δέ, ἔς τε πολιορ-
κίαν αὐτὸν κατέστησε, καὶ διὰ ταχέων ὑπό τε
τῆς πολυχειρίας, καὶ ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας ἣν
ἐκ τῆς συστρατείας, ἣν μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἐ-
πεποίητο, ἐκέκτητο, καί τινα καὶ παρὰ τῶν αἰ-
χμαλώτων ἂν ἑκάστων μαθὼν, καὶ ἀπεσταύ-
ρωσε καὶ ἀπετάφρευσεν. ἐγίγνοντο μὲν γὰρ καὶ 79
μάχαι, οἷα ἐν τῷ τοιούτῳ εἰκὸς ἦν, συχναί· καὶ
D ἀπώλλυντο πολὺ πλείους τῶν βαρβάρων, ἅτε
καὶ πλείους ὄντες· οὐ μὴν ἀλλ' αὐτοὶ μὲν περὶ τῆς
περιουσίας τοῦ στρατοῦ, οὐδὲ ἐν αἰσθήσει τοῦ φθει-
ρομένου σφῶν ἦσαν. οἱ δὲ δὴ Ῥωμαῖοι μήτε ἄλλως
πολλοὶ ὄντες, καὶ ἐλάττους ἀεὶ γιγνόμενοι, ῥα-
δίως περιεστοιχίσθησαν. κινδυνευόντων οὖν
αὐτῶν ἁλῶναι (οὔτε γὰρ τὰ τραύματα θερα-
πεύειν ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων ἐδύναντο, οὔτε
τὴν τροφὴν ἀφθόνως, ἅτε ἐν ἀδοκήτῳ πολιορ-
κίᾳ, εἶχον· οὐδ' ἐπήμυνέ τις αὐτοῖς, καίτοι
E πολλῶν οὐκ ἄπωθεν χειμαζόντων. οἱ γὰρ βάρ-
βαροι, τὰς ὁδοὺς ἀκριβῶς φυλάσσοντες, πάν-
τας τοὺς ἐκπεμπομένους σφῶν συνελάμβα-
νον, κἀν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἐφόνευον) Νερού-
ϊός δέ τις εὐνοϊκῶς σφίσιν ἐξ εὐεργεσίας ἔχων,
καὶ τότε σὺν τῷ Κικέρωνι πολιορκούμενος,

A δοῦλον τινὰ ἑαυτοῦ διάγγελον αὐτῷ παρέσχεν. ἔκ τε γὰρ τῆς σκευῆς καὶ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς ἐπιχωρίας ἠδυνήθη λαθεῖν συγγενόμενος τοῖς πολεμίοις, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν ὤν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀποχωρήσας. μαθὼν οὖν ὁ Καῖσαρ τὸ γιγνόμενον (οὐδέπω γὰρ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀπεληλύθει, ἀλλ' ἔτ' ἐν ὁδῷ ἦν) ἀνέστρεψε, καὶ τοὺς ἐν τοῖς χειμαδίοις δι' ὧν διῄει στρατιώτας παραλαμβάνων, ἠπείγετο· κἀν τούτῳ φοβηθεὶς μὴ καὶ φθάσῃ ὁ Κικέρων, ἀπογνώσει τῆς βοηθείας, δεινόν τι παθών, ἢ καὶ συνθέμενος, B προύπεμψεν ἱππέα. τῷ μὲν γὰρ οἰκέτῃ τοῦ Νερουίου, καίτοι πεῖραν ἔργῳ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ λαβών, οὐκ ἐπίστευσε, μὴ καὶ τοὺς πατριώτας ἐλεήσας, μέγα τι κακὸν σφᾶς ἐξεργάσηται· ἐκ δὲ δὴ τῶν συμμάχων ἱππέα, τήν τε διάλεκτον αὐτῶν εἰδότα, καὶ τῇ στολῇ τῇ ἐκείνων σκευασθέντα, ἔπεμψε. καὶ ὅπως γε μηδ' αὐτός τι μήτ' οὖν ἐθελοντὴς μήτ' ἄκων ἐξείπῃ, οὔτε τι αὐτῷ ἐξελάλησε, καὶ τῷ Κικέρωνι πάνθ' ὅσα ἠβουλήθη, ἑλληνιστὶ ἐπέστειλεν· ἵνα C ἂν καὶ τὰ γράμματα ἁλῷ, ἀλλ' ἀσύνετά γε καὶ τότε τοῖς βαρβάροις ὄντα, μηδὲν σφᾶς ἐκδιδάξῃ. εἰώθει δὲ καὶ ἄλλως, ὁπότε τι δι' ἀπορρήτων τινὶ ἐπέστελλε, τὸ τέταρτον ἀεὶ στοιχεῖον ἀντὶ τοῦ καθήκοντος ἀντεγγράφειν, ὅπως ἀνάγνωστα τοῖς πολλοῖς ᾖ τὰ γραφόμενα. ὁ δ' οὖν ἱππεὺς ἦλθε μὲν πρὸς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον, μὴ δυνηθεὶς δὲ ἐγγύθεν αὐτῷ προσμῖξαι, συνέδησε τὰ γράμματα ἀκοντίῳ, καὶ ὤσας αὐτὸ ἐς τοὺς πολεμίους, πρὸς D πύργον ἐξεπίτηδες προσέπηξε. καὶ ὁ μὲν Κικέρων οὕτω τὴν πρόσοδον τοῦ Καίσαρος μαθών, ἀνεθάρσησε, καὶ προθυμότερον διεκαρτέρησεν. οἱ δὲ δὴ βάρβαροι ἐπὶ πολὺ μὲν τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ ἠγνόησαν· (νυκτοπορῶν γάρ, ἔπειτα τὰς ἡμέρας ἐν ἀφανεστάτοις χωρίοις ηὐλίζετο, ὅπως ἀπροσδοκήτοις ὅτι μάλιστα αὐτοῖς προσμίξῃ) ὀψὲ δέ ποτε ἐκ τῆς τῶν πολιορκουμένων περιχαρείας ὑποτοπήσαντες αὐτήν, προσκόπους ἔπεμψαν· καὶ μαθόντες παρ' αὐτῶν πλησιάζοντα ἤδη τὸν Καίσαρα, ὥρμησαν ἐπ' αὐτόν, ὡς καὶ ἀνελπίστῳ οἱ προσπεσούμενοι. προμαθὼν οὖν τοῦτ' ἐκεῖνος, τήν τε νύκτα κατὰ χώραν ἔμεινε, καὶ ὑπὸ τὴν ἕω χωρίον τι ἐρυμνὸν προκαταλαβών, ἐνταῦθα ὡς ἐν βραχυτάτῳ ἐστρατο-

A seruum quendam nuntium ei obtulit: is habitu linguáque cum hostibus eadem vtens, quum in eos incidisset, facilè eos suum institutum celabat, vnúsque ex ipsis habebatur: deinde ab illis recedebat. Ita Cæsar, quum nondum Italiam attigisset, adhuc in itinere comperta re, assum ptis militibus ex hybernis per quæ ibat, magnis ad suos liberandos itineribus contendit. Interim veritus ne auxilio desperato Cicero aut extrema pateretur, aut cum hoste pa- B ciscceretur, equitem quendam ex sociis (neque verò fidendum amplius Neruii seruo putabat, quanquam eius animum re ipsa perspexisset, veritus ne is misericordia suorum gentilium adductus, magnum Romanis malum daret) qui & lingua & vestitu hostium vteretur, delegit. Ei verbis nihil mandauit, ne vel consultò vel imprudens enũtiare quicquam posset, sed Græcas ad Ciceronem literas dedit: vt si vel intercipe- C rentur eæ à barbaris, tamen ab iis non intellectæ, consilium suum hosti nõ proderent. Consueuerat alioquin siquid secreti per literas cuiquam significaret, quartum semper elementum in scribendo pro eo quod scribi debebat, sumere, ne obuia literarum lectio cuiuis esset. Is igitur eques ad castra Romanorum venit: ac quum propius accedere nõ posset, literis iaculo alligatis, id tanquam in hostes conjecturus, dedita opera turri infixit. Eo pacto de ad- D uentu Cæsaris Cicero certior redditus, animum resumpsit, maiorique cũ alacritate perseuerauit. Barbaros Cæsar ad auxilium suis ferendum adueniens, diu fefellit: nam & noctu iter faciebat, & interdiu in obscuris omnino locis subsidebat, quo vel maximè inopinantibus hostibus superueniret: tandem re ex summo obsessorum gaudio per cõiecturam deprehensa, exploratoribus emissis, quũ iam appropinquare Cæsarem intelligerent, aduersus E eum ire instituerunt, vt inopinatò eum aggrederentur. Cæsar maturè eo cognito, noctẽ in quo loco tum erat, exegit, summo mane alio quodam sua natura tuto castra posuit, quàm potuit maximè in angustum

Cæsaris ad Q. Ciceronem Græcæ literæ.

Occultè scribendi ratio Cæsaris.

contracta, vt & paucos secum habere hostibus putaretur, & ex itinere fessus, & vereri ne ab ipsis inuaderetur, itáque eos ad editum suorum castrorum locum pertraheret. Neque aliter quidem accidit. Etenim Galli, Cæsare has ipsas ob causas cōtempto, impetum in sublime fecerunt: tantáque sunt affecti clade, vt rebellandum in posterum sibi nunquam putarent. Ita & Neruii & alii populi debellati sunt. neque tamen vt bene Romanæ rei vellent, effectum est. Nam Treuiri, quū Cæsar in autores defectionis singulos ad se accersitos supplicia statueret, veriti ne à sese quoque pœnæ exigerentur, ab Induciomaro persuasi, denuo contra Romanos bellum susceperunt: pertractísque ad defectionis societatem nonnullis etiam aliis ciuitatibus, quæ idem metuebant, aduersus Titum Labienum, qui in Rhemis tum erat, profecti, à Romanis subitò erumpentibus cæsi sunt. His rebus in Gallia peractis, Cęsar vt pacare omnia rectius posset, ibidem in hybernis permansit.

Treuirorum sub Induciomaro rebellio.

T. Labienus.

Bellum Crassi Parthicum.

Crassus autem, quum & ipse aliquid agere cuperet quod gloriæ sibi iuxtà atque lucro esset futurū, posteaquam in Syria nihil huiusmodi esse præ manibus videt (nam & Syri quieti erant, & qui prius Syriam bellis vexarant, tum potentia Crassi perterriti, nihil mouebant) in Parthos expeditionem suscepit, quum neque vllam belli causam contra ipsos afferret, neque id à senatu decretum esset. enimuero & Parthos prædiuites esse acceperat: & Orodem, qui nuper rex factus esset, superatu facilem sperabat. Tum igitur Euphrate fluuio trāsmisso, magnam Mesopotamiæ partem populando peragrauit, nemine resistente, quòd eius transitus inexpectatò barbaris acciderat: itaque nulla exquisita regni sui custodia vtebantur. Ac Talymenus Ilaces quidam, eius tum regionis præfectus regius, paucis equitibus ad Ichniā (id castello cuidam nomen est) congressus, victúsque, accepto vulnere ipse ad regem sese recepit, eūq; de expeditione hac certiorē fecit. Interim Crassus & castella & vrbes recepit, Gręcas potissi-

Crassus Orodis præfectum profligat.

A προσεδύσατο· τοῦ καὶ μετ' ὀλίγων εἶναι δοκεῖν, καὶ ἐκ τῆς πορείας πεπονηκέναι, τήν τε ἔφοδον σφῶν δεδιέναι, κἀκ τούτου καὶ ἐς αὐτὸ τὸ μετέωρον αὐτοὺς ἀπαγαγέσθαι. καὶ ἔσχεν οὕτω· καταφρονήσαντες γὰρ αὐτοῦ διὰ ταῦτα, πρός τε τὸ ὄρθιον προσέβαλον, καὶ μεγάλως ἐσφάλησαν, ὥστε μηκέτ' ἀντιπολεμῆσαι. οὕτω μὲν οὖν πότε καὶ ἐκεῖνοι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐχειρώθησαν· οὐ μέντοι καὶ δι' εὐνοίας τοῖς Ῥωμαίοις ἦσαν.

B οἱ οὖν Τρηούηροι φοβηθέντες, ἐπειδὴ πρὸς τῶν παρ' ἑκάστοις ὁ Καῖσαρ μεταπέμπων ἐκόλαζε, μὴ καὶ αὐτοὶ δίκην δῶσιν, ἐξεπολεμώθησαν αὖθις αὐτοὺς, Ἰνδουτιομάροις σφᾶς 80 ἀναπείσαντος. καὶ συναποστάντες καὶ ἄλλοις τινὰς τῶν τὰ αὐτὰ δεδιότων, ἐπεστράτευσαν ἐπὶ τὸν Λαβιῆνον τὸν Τίτον ἐν Ῥημοῖς ὄντα· καὶ ἐπεξελθόντων σφίσι παρὰ δόξαν τῶν Ῥωμαίων, ἐφθάρησαν. ταῦτα μὲν ἐν τῇ Γαλατίᾳ ἐγένετο· καὶ ἐν αὐτῇ καὶ ὁ Καῖσαρ

C ἐχείμασεν, ὡς καὶ ἀκριβῶς σφᾶς καταστήσασθαι δυνησόμενος.

Ὁ δὲ δὴ Κράσσος, ἐπιθυμήσας τι καὶ αὐτὸς δόξης τε ἅμα καὶ κέρδους ἐχόμενον πρᾶξαι, ἔπειτ' ἐπειδὴ μηδὲν ἐν τῇ Συρίᾳ τοιοῦτόν τι εἶδεν ὄν, (αὐτοί τε γὰρ ἡσύχαζον, καὶ οἱ πρόσθεν προσπολεμήσαντες σφίσιν, οὐδὲν ὑπὸ δυναστείας ἐκείνου) ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἐπεστράτευσε, μήτε ἔγκλημά τι αὐτοῖς ἐπιφέρων, μήτε τοῦ

D πολέμου οἱ ἐψηφισμένου. αὐτούς τε γὰρ παμπλουσίους ἤκουεν ὄντας, καὶ τὸν Ὀρώδην εὐάλωτον, ἅτε καὶ νεοκατάστατον, εἶναι προσεδόκησε. τόν τε οὖν Εὐφράτην ἐπεραιώθη, καὶ προῆλθεν ἐπὶ πολὺ τῆς Μεσοποταμίας, φέρων τε αὐτὴν καὶ πορθῶν. τῆς γὰρ διαβάσεως αὐτοῦ ἀδοκήτου τοῖς βαρβάροις γενομένης, οὐδεμία ἀκριβὴς φυλακὴ αὐτῆς καθειστήκει. ὥστε Ταλύμενος Εἰλάκης, ὁ τότε τῆς χώρας ἐκείνης σατρα-

E πεύων, ἡττήθη τε περὶ Ἰχνίας, τεῖχός τι οὕτω καλούμενον, ἱππεῦσιν ὀλίγοις μαχεσάμενος, καὶ τρωθεὶς, ἀπεχώρησεν, αὐτὸς ἄγγελος τῷ βασιλεῖ τῆς ἐπιστρατείας αὐτοῦ γενησόμενος. ταχὺ δὲ καὶ ὁ Κράσσος τά τε φρούρια καὶ τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας μάλιστα,

τάς τε ἄλλας καὶ τὸ Νικηφόριον ὠνομασμένον προσεποιήσατο. τῶν γὰρ Μακεδόνων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συστρατευσαμένων σφίσιν Ἑλλήνων ἄποικοι πολλοὶ, βίᾳ ἀχθόμενοι, καὶ ἐς τοὺς Ῥωμαίους, ὡς καὶ φιλέλληνας, πολλὰ ἐλπίζοντες, οὐκ ἀκουσίως μετέστησαν. πλὴν οἵ τε Ζηνοδοτίου οἰκήτορες μετεπέμψαντο τινὰς αὐτῶν, ὡς καὶ μεταστησόμενοι· ἐπεὶ δὲ ἔνδον ἐγένοντο, ἀπέλαβόν τε αὐτοὺς καὶ διέφθειραν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀνέστησαν. οὐδὲν ἄλλο δεινὸν οὔτε ἔπραξε τότε Κράσσος, οὔτε ἔπαθε. πάντως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ χωρία τὰ ἐντὸς τοῦ Τίγριδος ὄντα ἐκεχείρωτο, εἴ τῇ τε αὐτοῦ ὁρμῇ καὶ τῇ τῶν βαρβάρων ἐκπλήξει πρὸς πάντα ὁμοίως ἐκέχρητο, καὶ προσέτι καὶ κατὰ χώραν χειμάσας, ἐν φρουρᾷ αὐτὰ ἀκριβεῖ ἐπεποίητο· νῦν δὲ, ἑλὼν ὅσα ἐξ ἐπιδρομῆς ἠδυνήθη λαβεῖν, οὔτε τι τῶν λοιπῶν οὔτ' αὐτῶν ἐκείνων ἐφρόντισεν, ἀλλὰ τῇ τε ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ διατριβῇ ἀχθεσθεὶς, καὶ τῆς ἐν τῇ Συρίᾳ ῥᾳστώνης ἐπιθυμήσας, παρέσχε τε τοῖς Πάρθοις καιρὸν παρασκευάσασθαι, καὶ τοὺς ἐγκαταλειφθέντας ἐν τῇ χώρᾳ στρατιώτας κακῶσαι. αὕτη μὲν ἡ ἀρχὴ τοῖς Ῥωμαίοις τοῦ πρὸς αὐτοὺς πολέμου ἐγένετο.

Οἰκοῦσι δ' ὑπὲρ Τίγριδος, τὸ μὲν πολὺ, τείχη καὶ φρούρια, ἤδη δὲ καὶ πόλεις, ἄλλας τε καὶ Κτησιφῶντα· ἐν ᾗ καὶ βασίλεια ἔχουσι. τὸ γὰρ γένος σφῶν ἦν μέν που καὶ παρὰ τοῖς πάλαι βαρβάροις, καὶ τό γε ὄνομα τοῦτο καὶ ὑπὸ τὴν Περσικὴν βασιλείαν εἶχον· ἀλλὰ τότε μὲν αὐτοί τε ἐν μέρει χώρας βραχεῖ ᾤκουν, καὶ δυναστείαν ὑπερόριον οὐκ ἐκέκτηντο· ἐπεὶ ἥ τε τῶν Περσῶν ἀρχὴ κατελύθη, καὶ τὰ τῶν Μακεδόνων ἤκμασεν, οἵ τε τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχοι στασιάσαντες, ἄλλοις ἄλλοι ἀπετέμοντο, καὶ βασιλείας ἰδίας κατεσκευάσαντο, ἔς τε τὸ μέσον τότε πρῶτον ὑπ' Ἀρσάκου τινὸς ἀφίκοντο (ὅθενπερ καὶ οἱ ἔπειτα βασιλεύσαντες αὐτῶν, Ἀρσακίδαι ἐπωνομάσθησαν) καὶ εὐτυχήσαντες, τήν τε πλησιόχωρον ἐκτήσαντο πᾶσαν, καὶ τὴν Μεσοποταμίαν σατραπείαις κατέσχον. τελευτῶντες δ', ἐπὶ τοσοῦτο καὶ τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως

A mū, atque in his Nicephoriū. Nam quia Macedonū, aliorúmque Græcorum qui militiæ Romanis adfuerant, coloni erant, vim Parthorum grauiter ferentes, atque in Romanis, à quibus Græcos amari sciebāt, multum spei collocantes, haud grauatim ad eos defecerunt. Soli Zenodotiæ ciues accersitis Romanis aliquot militibus, quasi se in fidem eorum daturi, eos, quum intra muros accepissent, obtruncauerunt: quæ ipsis causa vt vrbs euerteretur, fuit. B Præter hoc vnum nihil neque fecit neque passus est hostile Crassus. Ac profectò omnia quæ intra Tigrim sunt posita castella cepisset, si eodem impetu barbarorúmque terrore vsus fuisset: ac præterea hybernis suis in ea regione habitis, omnia diligenti custodia continuisset: nūc, captis iis locis quos primo incursu capere poterat, neque reliquorum, neque horum ipsorum quæ ceperat vllam rationem habendo, dum in C Mesopotamia commorari grauatur, Syriæque amœnitatem desiderat: Parthis se ad bellum parandi spatium, relictósque in Mesopotamia Romanos milites opprimendi occasionē præbuit. Hoc initiū belli Romanorū aduersum Parthos fuit.

Nicephorium. Zenodotia. Crassi ignauia.

Habitant autem trās Tigrim fluuium, in arcibus ac castellis, adeóque vrbibus etiam, cùm aliis tum Ctesiphonte: quæ regia eorum est. Etiam inter antiquos barbaros genus eorum fuit. nam nomen Par- D thorum etiam sub Persico regno gesserant. Cæterùm eo tempore & regionem haud magnam obtinuerant, neque extra fines suos imperium suum extulerant. posteaquam autem & Persicum regnum euersum est, & Macedonum res floruerunt, successorésque Alexandri inter sese dissidentes, aliíque aliis regiones certas vi adimentes, regna sibi singuli constituerunt, tum primùm sub Arsace quodam Parthi E quoque innotuerunt: vnde & posteri eorum reges Arsacidarum cognomentum habuere. Deinde rebus secundis vsi, omnes circum se positas regiones occupauerūt: Mesopotamiámque quæ prius à præfecto regebatur, sui iuris fecerūt. Tādem ad id gloriæ ac potentiæ euecti sunt,

De Parthorū regione, & quando primùm innotuerint. Ctesipho, regia Parthorū. Arsaces. Arsacidæ. Mesopotamia. Parthorum potentia.

vt & tum tẽporis contra Romanos belligerarent, & in hunc vsque diem aduersarii iis habeantur. Sanè bello multum possunt, nomen tamen re ipsa maius adepti sunt: non quòd Romanis ipsi quicquam ademerint (nam de suis quoque finibus nonnihil concesserunt) sed quia in seruitutem redacti nondum sunt: atque etiamnum in bello cum nostris cõgressi, superiores euadere solent. Ac de populo quidem isto, regionéque, tum quæ propria ipsorum vitæ instituta sint, multi scripserunt: neque mihi ea persequi consilium est.

Parthorum armatura, & vsus armorum.

Armatura eorum, vsúsque armorũ (huius enim rei expositio sermoni nostro coniũctior est, ísque ea opus habet) talis est. Scuto nihil tribuunt, sed sagittis iaculísq; ipsi equites vtũtur, armatiq; maiori ex parte. Pedites inter eos pauci sunt, iique infirmiores: sed & ipsi sagittarii, ad quod à pueritia exercentur, cœlo ipsis suo ac regione ad vtrunque conducente. Regio enim plana vt plurimum est, & cùm ad alendos equos tum ad equitandum aptissima.

Parthi in bello subinde mutant equos.

Itaque armenta tota equorum in bellis ducunt, vt subinde mutatis equis, subitò ex longinquo adequitare, rursúsque repẽtè procul referre pedem possint. Iam aer apud ipsos est siccissimus, humorémque ne minimum quidem continet: itaque sagittarum vsum ipsis intentissimum præbet, excepto eo tempore quo summa est hyems: ideóque ea tempestate nusquam in bellum proficiscuntur. Reliquis anni partibus si vel in sua vel in similis naturæ terra bellum gerant, pugna superari vix possunt. Consuetudine enim hoc habent vt solis æstum acerrimum ferant. Aduersum potus defectum multa remedia inuenta ipsis sunt: quæ res ipsis ad propulsandã vim, si quis fines eorum ingrediatur, haud parũ prodest. Extra suos fines trans Euphratem aliquando pugnis atque excursionibus repentinis nonnihil quidem egerunt, tamen iustum bellum gerere nisi domi suæ non valent: quippe qui in alienam sibi & terræ & aeris constitutionem deueniant, ac commeatui impedimentísque militum ferẽdis sarcinas nullas vsurpent. Ita Parthorum res ha-

A ἐχώρησαν, ὥστε καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τότε ἀντι-
πολεμῆσαι, καὶ δεῦρο ἀεὶ ἀντίπαλοι νομίζε-
σθαι. εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἄλλως ἰσχυροὶ τὰ πο-
λέμια, μεῖζον δ᾽ ὅμως ὄνομα (καίτοι μήτε τῶν
Ῥωμαίων τι παρῃρημένοι, καὶ προσέτι καὶ τῆς 81
ἑαυτῶν ἃ προέμενοι) ἔχουσιν, ὅτι μηδέπω
δεδούλωνται. ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπὶ τοὺς πολέμους
τοὺς πρὸς ἡμᾶς ὁσάκις ἂν συνενεχθῶσι, δια-
φέρουσι. περὶ μὲν οὖν τοῦ τε γένους καὶ τῆς χώ-
ρας, τῆς τε ἰδιότητος τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐ-
B τῶν, πολλοῖς τε εἴρηται, καὶ ἐγὼ οὐκ ἐν γνώ-
μῃ ποιοῦμαι συγγράψαι. τῇ δὲ δὴ ὁπλίσει,
καὶ τῇ τῶν πολέμων διαχειρίσει (τούτων γὰρ
ὁ ἐξετασμὸς τῷδε τῷ λόγῳ, ὅτι καὶ ἐς χρείαν
αὐτῶν ἀφικνεῖται, προσήκει) τοιᾷδε χρῶν-
ται· ἀσπίδι μὲν οὐδὲν νομίζουσιν· ἱπποτοξό-
ται δὲ καὶ ἀκοντοφόροι, τὰ πολλὰ κατάφρα-
κτοι στρατεύονται. πεζοί τε, ὀλίγοι μέν, καὶ τὸ
ἀσθενέστεροι· τοξόται δ᾽ οὖν καὶ ἐκεῖνοι πάντες
εἰσίν. ἔκ τε γὰρ παίδων ἀσκοῦνται, καὶ ὁ οὐ-
C ρανὸς ἥ τε χώρα αὐτοῖς συναίρεται πρὸς ἀμ-
φότερα. αὕτη τε γὰρ πεδιὰς ὡς πλήθει οὖσα,
ῥᾴστη τε ἵππους τρέφειν ἐστί, καὶ ἐπιτηδειοτάτη
καθιππεύεσθαι. ἀγέλας γοῦν ὅλας καὶ ἐν
τοῖς πολέμοις, ὥστ᾽ ἄλλοτε ἄλλοις ἵπποις
χρῆσθαι, καὶ πόρρωθέν τε ἐξαπιναίως ἐπε-
λαύνειν, καὶ μακρὰν ποι ἐξ αἰφνιδίου ἀποχω-
ρεῖν, ἐπάγονται. καὶ ὁ οὐρανὸς ὁ ὑπὲρ αὐτῶν,
ξηρότατός τε ὤν, καὶ ἰκμάδα οὐδὲ ἐλαχί-
στην ἔχων, ἐντονώτατα σφίσι τὰς τοξείας, πλὴν
D τοῦ πάνυ χειμῶνος, παρέχεται· καὶ διὰ τοῦτο
τὴν ὥραν ἐκείνην οὐδαμῆ στρατεύονται. τῷ δὲ
δὴ λοιπῷ ἔτει δυσμαχώτατοι ἔν τε τῇ σφετέ-
ρᾳ καὶ ἐν τῇ ὁμοιοτρόπῳ εἰσί. τόν τε γὰρ ἥλιον
φλογωδέστατον ὄντα ἀνέχονται τῇ συνηθείᾳ,
καὶ τῆς ὀλιγότητος τῆς τε δυσχερείας τοῦ ποτοῦ
πολλὰ ἀλεξιφάρμακα εὑρήκασιν· ὥστε καὶ
ἐκ τούτου μὴ χαλεπῶς τοὺς ἐς τὴν χώραν
αὐτῶν ἐσβάλλοντας ἀμύνεσθαι. ἔξω γὰρ ἐ-
κείνης ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην, μάχαις μέν τισὶ
E καὶ καταδρομαῖς αἰφνιδίοις ἤδη ποτὲ ἴσχυσάν
τι, πολεμῆσαι δέ τισιν ἀπαυτίκα διαρκῶς οὐ
δύνανται, καὶ ἐς ἀλλοτριωτάτην σφίσι καὶ
τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ κατάστασιν ἀπαρ-
τῶνται, καὶ μήτε σίτου μήτε μισθοφόρου
σκευὴν ποιούμενοι. τοιαῦτα μὲν τὰ τῶν Πάρθων

ἐστίν. ἐσβαλόντος δὲ ἐς τὴν Μεσοποταμίαν τοῦ Κράσσου, ὥσπερ εἴρηται, ὁ Ὀρώδης ἔπεμψε μὲν καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐς τὴν Συρίαν πρέσβεις, τῆς τε ἐσβολῆς αἰτιώμενος, καὶ τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου πυνθανόμενος· ἔπεμψε πρός τε ἑαλωκότα τά τε μεθεστηκότα Σουρήναν σὺν στρατῷ. αὐτὸς γὰρ τῇ Ἀρμενίᾳ τῇ τοῦ Τιγράνου ποτὲ γενομένῃ διενοεῖτο ἐπιστρατεῦσαι, ὅπως ὁ Ἀρταβάζης ὁ τοῦ Τιγράνου παῖς, ὁ τότε αὐτῆς βασιλεύων, μηδεμίαν τοῖς Ῥωμαίοις, ἅτε καὶ περὶ τῇ οἰκείᾳ δεδιώς, βοήθειαν πέμψῃ. ὁ οὖν Κράσσος ἐκείνῳ τε ἐν Σελευκείᾳ (ἔστι δὲ πόλις ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, πλεῖστον τὸ Ἑλληνικὸν καὶ νῦν ἔχουσα) τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου ἐρεῖν ἔφη. καὶ αὐτῷ τῶν Πάρθων τις ἐς τὴν χεῖρα τὴν ἀριστερὰν τοῖς τῆς ἑτέρας δακτύλοις
» κρούσας, εἶπεν ὅτι, Θᾶσσον ἐνθένδε τρίχες
» ἀναφύσουσιν, ἢ σὺ ἐν Σελευκείᾳ γενήσῃ.

Καὶ ἐπὶ μὲν ὁ χειμὼν, ἐν ᾧ Γναῖός τε Καλουῖνος καὶ Οὐαλέριος Μεσσάλας ὑπάτευσαν, πολλὰ μὲν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ τέρατα τότε ἐγένετο. ὅ τε γὰρ βύας καὶ λύκοι ὤφθησαν, οἵ τε κύνες περιφοιτῶντες ἐκνύζοντο. καὶ ἀγάλματα τὰ μὲν ἵδρωσε, τὰ δὲ ἐκεραυνώθη. τάς τε ἀρχὰς τὸ μὲν τι φιλονεικίαι, τὸ δὲ πλεῖστον, ὑπό τε τῶν ὀρνίθων καὶ ὑπὸ διοσημειῶν μόλις ποτὲ τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ ἀπέδειξαν. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν οὐδὲν σαφὲς ἐδήλου ἐς ὅ,τι τελευτήσοι· τά τε γὰρ ἐν τῷ ἄστει ἐταράττετο, καὶ οἱ Γαλάται ἐκινήθησαν αὖθις· πρός τε τοὺς Πάρθους, οὐδ' εἰδότες πῶς, συνερρώγεσαν. τῷ δὲ δὴ Κράσσῳ τὸν Εὐφράτην κατὰ τὸ Ζεῦγμα (οὕτω γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατείας τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ὅτι ταύτῃ ἐπεραιώθη, κέκληται) διαβαίνοντι καὶ προφανῆ καὶ δύσμβολα
82 συνηνέχθη. ὁ γὰρ ἀετὸς ὠνομασμένος, (ἔστι δὲ νεὼς μικρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται· καθίσταταί τε ἐν πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ καταλόγου στρατοπέδοις, καὶ οὐδαμόσε ἐκ τῶν χειμαδίων, πλὴν εἴποι σύμπας ὁ στρατὸς ἐξίοι, κινεῖται· καὶ αὐτὸν εἷς ἀνὴρ ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἐς ὀξὺ τὸν σύρακα ἀπηγμένου, ὥστε καὶ ἐς τὸ δάπεδον καταπήγνυσθαι, φέρει. τούτων οὖν τῶν ἀετῶν εἷς οὐκ ἠθέλησε τὸν Εὐφράτην αὐτῷ τότε συνδιαβῆναι, ἀλλ' ἐν τῇ γῇ ἐνέσχετο, ὥσπερ ἐμ-

A bent. Quum Crassus in Mesopotamiam ingressus fuisset, quemadmodum memorauimus, in Syriam ad eum legatos Orodes misit, qui & expostularent cum eo quòd eam regionem inuasisset, & causas belli exquirerent. misit præterea Surenam cum exercitu ad recipienda ea quæ vel capta fuerant, vel defecerant: ipse expeditionē in Armeniam, quę Tigranis quondam fuerat, instituit, ne Artabazes Tigranis filius, qui tū ibi regnabat, ipse de suo regno sollici- B tus, vllum Romanis auxiliū mittere posset. Crassus legatis respondit, Seleuciæ se (vrbs est Mesopotamiæ, in qua nostro quoque tempore multi Græci sunt) causas belli editurum. Tum quidam ex Parthis sinistram manū dextræ digitis percutiens, Antè, inquit, hinc pili enascētur quàm tu Seleuciā peruenias.

Orodis ad Crassum legatio, & in Armeniam expeditio.

Seleucia.

Ea hyeme qua Cn. Caluinus & Valerius Messala consules extiterunt, multa ad ipsam quoque vrbē Romam prodigia euenerunt. Bubo C enim lupíque apparuerunt, canésque oberrantes vlulauerunt: simulacra, alia sudauerunt, alia de cœlo tacta sunt: magistratúsque nonnihil quidem propter contentiones, magis tamē etiam auspiciorum atque ostentorum causa, vix tandem septimo mēse creati sunt. Cæterùm hæc quidem quid portenderent, palam non fiebat: quia & ad vrbem tumultus, & in Gallia noui motus existebant: & cum Parthis bellum D contractum erat, incertum Romanis quo euentu. Crasso autem Euphratem apud Zeugma (ita loco isti nomen est ab expeditione Alexandri, quòd ibi trans fluuium profectus est) transeunti, manifesta, ac quæ quid designarēt intelligi facilè posset, signa euenerunt. Aquila, exigua quędam est sacelli effigies, inque ea, aquila aurea est collocata: constituitur autem in omnibus legionibus Romanis: neque prius hybernaculis effertur quàm vniuersus exerci- E tus egrediatur. Eam aquilam hastæ impositam vnus quidam vir portat, cuius hastæ pars infima præacuta est, vt in solum defigi possit. Huiusmodi ex aquilis vna noluit cum Crasso Euphratem transire, sed perinde acsi terræ adnata esset, ita infi-

Anno V.C. 701.

Prodigia.

Crasso Euphratem transeunti quæ signa euenerunt.

Aquila.

xa hæsit, donec tandem à multis circumstantibus vi euulsa fuit, inuitáque comitata est suos. Vexillum præterea quoddam ex eorum numero quæ magna velorúmque similia sunt, inscriptum puniceis literis, ad notitiam exercitus imperatorísque faciendam, inuersum vi vehementis venti, à ponte in flumen decidit. At Crassus, reliquis vexillis quæ eiusdem erant longitudinis, præcisis, vt breuiora atque ad ferendum aptiora essent, numerum prodigiorum auxit. Tanta enim in ipso fluminis transitu coorta est nebula, vt & ipsi inuicem impingentes corruerent: nec prius terram hostilem cernerent, quam in ea pedem posuissent. Itaque & transgressi Euphratem sunt summa cum difficultate, & de ponte in terram perquam difficulter descenderunt. Sub hæc ventus incubuit validus, fulmináque deciderũt: pónsque, antequam omnes transiuissent, disiectus est. Quæ quum ita euenissent vt facilè stupidum etiam atque imperitum quemque docere possent, calamitatem ipsis prædici, reditúmque abnui, metus ac mœstitia ingens militum animos occupauêre. Quos vt consolaretur Crassus, exercitum allocutus, non perterreri eos debere dixit propterea quòd pons deiectus esset, neque id pro portento accipiẽdum: iuramentóque confirmauit, statuisse se per Armeniam copias reducere. His dictis quum animum suis reddidisset, addidit, magna voce exclamans, Bono animo este milites: hac enim nemo nostrûm reuertetur. Quo audito dicto milites, ídque non minorem reliquis vim ominis habere arbitrati, in maiorem prolapsi sunt tristitiam: vt iam neque cæteris eius cohortationibus animum aduerterent, barbaros verbis eleuantis, rémque Romanam prædicantis, adhæc pecuniam exercitui distribuentis, præmiáque promittentis. Nihilominus sequebãtur: neque aut verbo aut re quispiam resistebat, siue (vt videri potest) legi in hoc parentes, siue quòd iam animis consternati, neque consilium suę salutis capere, neque agere quicquam salutare poterant: itaque deinceps omnia quæ vel animo vel

Crassi vox in omen vertitur.

A πεφυκώς· πρὶν δὴ πολλοὶ περιστάντες βίᾳ αὐτὸ ἀνέσπασαν. καὶ ὁ μὲν καὶ ἄκων ἐπηκολούθησε· σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα ἐπ' αὐτῆς πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων, ἐς τὸν ποταμὸν ἀπὸ τῆς γεφύρας περιτραπὲν ἐνέπεσε. καὶ τοῦτο μὲν ὑπὸ πνεύματος ὄντος σφοδροῦ ἐγένετο· ὁ δὲ δὴ Κράσσος καὶ τἆλλα τὰ ἰσομήκη οἱ συντεμὼν, ὅπως βραχύτερα καὶ ἐκ

B τούτου καὶ βεβαιότερα φέρειν εἴη, προσεπηύξησε τὰ τέρατα. καὶ γὰρ ὁμίχλη ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ ποταμοῦ διαβάσει τοσαύτη τοῖς στρατιώταις περιεχύθη, ὥστε περί τε ἀλλήλοις αὐτοὺς σφάλλεσθαι, καὶ μηδὲν τῆς πολεμίας, πρὶν ἐπιβῆναι αὐτῆς, ἰδεῖν. καὶ τὰ διαβατήρια τά τε ἀποβάθρα σφίσι δυσχερέστατα ἐγένετο. κἀν τούτῳ ἄνεμός τε πολὺς ἐπέπεσε, καὶ κεραυνοὶ κατέσκηψαν· ἥ τε γέφυρα, πρὶν πάντας αὐτοὺς διελθεῖν, διελύθη. καὶ (ἐξῆν γὰρ

C τὰ γιγνόμενά οἱ πάντα τινὰ καὶ τῶν πάνυ ἀγνωμόνων τε καὶ ἀσυνέτων ἐκδιδάξαι ὅτι κακῶς ἀπαλλάξουσι, καὶ οὐκ ἀνακομισθήσονται) φόβος καὶ κατήφεια ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐγένετο δεινή. ὁ οὖν Κράσσος, παραμυθούμενος αὐτοὺς, εἶπεν ὅτι, Μὴ καταπλήττεσθε ἄνδρες στρατιῶται, εἰ ἡ γέφυρα διέφθαρται· μηδὲ οἴεσθε ἐκ τούτου χαλεπόν τι ἐπισημαίνεσθαι. ἐγὼ γὰρ ὑμῖν αὐτὸς ἐπομνὺς λέγω ὅτι δι' Ἀρμενίας τὴν ἐπάνοδον ποιήσασθαι

D ἔγνωκα. ἐκ μὲν δὴ οὖν τούτου ἐθάρσυνε. νῦν δὲ προσεπειπών τινα, ἔφη, μέγα ἀναβοήσας, θαρσεῖτε. οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἐνθένδεν ἐπανήξει. ἀκούσαντες γὰρ τοῦτ' οἱ στρατιῶται, οἰωνόν τε σφίσιν οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἧττω γεγονέναι ἐνόμισαν, καὶ ἐς ἀθυμίαν πλείω κατέπεσον· ὥστε μηδὲν ἔτι μηδὲ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ παραινέσεων φροντίσαι, δι' ὧν τόν τε βάρβαρον ἐφαύλιζε, καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων ἐνεγκωμίαζε, χρήματά τε αὐτοῖς ἐδίδου, καὶ γέρα

E ἐπηγγέλλετο. ἅμα δὲ καὶ ὡς εἵποντο, καὶ οὔτε ἀντεῖπεν οἱ οὐδεὶς, οὔτε ἀντέπραξε· τάχα μὲν καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου, ἤδη δὲ καὶ ἐκπεπληγμένοι, καὶ μήτε τι βουλεῦσαι μήτε πρᾶξαι σωτήριον δυνάμενοι. πάντα γοῦν καὶ τὰ ἄλλα, καθάπερ ὑπὸ δαιμο-

ὑπὸ δαιμονίου τινὸς κατακεκριμένοι, καὶ ταῖς γνώμαις καὶ τοῖς σώμασιν ἐσφάλλοντο. μέγιστον δὲ ὅμως αὐτοὺς ὁ Αὔγαρος ὁ Ὀρροηνὸς ἐλυμήνατο. ἔνσπονδος γὰρ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπὶ τοῦ Πομπηίου γενόμενος ἀνθείλετο τὰ τῶν βαρβάρων. καὶ τοῦτο μὲν καὶ ὁ Ἀλχαυδόνιος ὁ Ἀράβιος ἐποίησε· πρὸς γὰρ τὸ ἰσχύον ἀεὶ μεθίστατο· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐκ τοῦ προφανοῦς ἀπέστη, καὶ κατὰ τοῦτο οὐ δυσφύλακτος ἦν· ὁ δ' Αὔγαρος ἐφρόνει μὲν τὰ τοῦ Πάρθου, ἐπλάττετο δὲ τῷ Κράσσῳ φιλικῶς ἔχειν· καὶ χρήματά τε ἀφειδῶς αὐτῷ ἀνήλισκε, καὶ τά τε βουλεύματα αὐτοῦ πάντα καὶ ἐμάνθανε καὶ ἐκείνῳ διήγγελλε· καὶ προσέτι εἰ μέν τι χρηστὸν σφίσιν ἦν, ἀπέτρεπεν αὐτόν· εἰ δ' ἀσύμφορον, ἐπέσπερχε. καὶ δὴ καὶ τοιόνδε τι τελευτῶν ἔπραξε. τοῦ γὰρ Κράσσου πρὸς Σελεύκειαν ὁρμῆσαι διανοουμένου, ὥστε ἐκεῖσέ τε ἀσφαλῶς παρά τε τὸν Εὐφράτην καὶ δι' αὐτοῦ τῷ τε στρατῷ καὶ τοῖς ἐπιτηδείοις κομισθῆναι, καὶ μετ' αὐτῶν (προσποιήσεσθαι γὰρ σφᾶς, ἅτε καὶ Ἕλλη-
83 νας, ῥᾳδίως ἤλπιζεν) ἐπὶ Κτησιφῶντα μὴ χαλεπῶς περαιωθῆναι· τούτου μὲν, ὡς καὶ χρονίου ἐσομένου, ἀμελῆσαι αὐτὸν ἐποίησε, τῷ δὲ δὴ Σουρήνᾳ, ὡς καὶ ἐγγὺς καὶ μετ' ὀλίγων ὄντι, συμμῖξαι ἔπεισε. καὶ μετὰ τοῦτο παρασκευάσας τὸν μὲν, ὅπως ἀπόληται, τὸν δ', ὅπως κρατήσῃ (συνεχῶς γὰρ προφάσει κατασκοπῆς τῷ Σουρήνᾳ συνεγίγνετο) ἐξήγαγε τοὺς Ῥωμαίους ἀφροντιστοῦντας ὡς ἐπὶ νίκην ἑτοίμην, καὶ αὐτοῖς ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ συνεπέθετο. ἐπράχθη δὲ ὧδε. οἱ Πάρθοι τὸ πλεῖον τοῦ στρατοῦ σφῶν ἀποκρύψαντες (ἥ τε χώρα ἀνώμαλός τέ πη ἦν καὶ δένδρα εἶχεν) ἀπήντησαν τοῖς Ῥωμαίοις. ἰδὼν οὖν αὐτοὺς ὁ Κράσσος, οὐκ ἐκεῖνος, ἀλλ' ὁ νεώτερος (πρὸς γὰρ τὸν πατέρα ἐκ τῆς Γαλατίας ἀφῖκτο) καὶ καταφρονήσας σφῶν ὡς καὶ μόνων, ἀντεξήγαγε τὸ ἱππικόν· καὶ τραπομένους ἐξεπίτηδες αὐτοὺς ἐπιδιώκων, ὡς καὶ κρατῶν, ὑπήχθη πολὺ ἀπὸ τῆς φάλαγγος· κἀνταῦθα περισχεθεὶς κατεκόπη. γενομένου δὲ τούτου, οἱ πεζοὶ τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἐτράποντο μὲν,

A corpore moliebātur, ad perniciem ipsis spectabant, quasi iam tum ab aduerso fato damnatis. Maximam autem calamitatis partem Augarus ipsis Osroenus attulit. Is Romanis antè fœdere iunctus sub Pompeio, barbarorum partes tum potiores habuit. quod idem Alchaudonius quoque Arabs fecit, semper potentiori se solitus adiungere. Cæterùm hic, quia manifestò defecerat à Romanis, caueri facilè potuit: Augarus autem, quum Partho studeret, simu-

Augarus Osroenus sub amicitiæ specie Romanos in perniciem abducit.
Alchaudonius.

B lauit se Crassi amicum, liberalitérque ei pecuniam suam impendens, & explorauit omnia eius consilia, & Partho enuntiauit. Idem, siquod vtile consilium Crassus cepisset, dehortatus hominem est: sin damnosum, confirmauit, ac tandem huiusmodi rem confecit. Crassus Seleuciam cōtendere decreuerat, quò se tutò cum exercitu ac commeatu præter Euphratem ac trans eundem peruenire posse cogitabat: à Seleu-

Crassi consilia.

C cia (quam, vt à Græcis hominibus habitatam, facilè sperabat in suam potestatem venturam) ad Ctesiphōtem vrbem haud difficulter se traiecturum. Id consilium, tanquam multo tempore opus habiturum, vt repudiaret, ac potius aduersū Surenam, qui propè cum parua manu esset, iret, Augarus persuasit. Quibus constitutis, quum Crassum, vt periret, Surenam (cum quo sub speculandi prætextu frequenter congrediebatur) vt superare posset, para-

Augari perfidum cōsilium.

D uisset, Romanos nihil solicitos, ac tanquam ad certam iam victoriam proficiscentes, eduxit, in eísque tum per insidias opprimendis Parthum adiuuit. Res tota ita acta est. Parthi maiore suarum copiarum parte abscondita (erat enim regio aliquibus locis inæqualis, arboribúsque consita) Romanis occurrerunt. Quos quum Crassus, imperatoris filius, qui ex Gallia ad patrem peruenerat, conspicatus esset, atque eos solos hostes esse

Prælium inter Romanos & Parthos.

E putaret, cum equitatu iis obuiam venit: fugáque sese dedita opera mandantes, victos ratus, insecutus tantisper est, dum procul à suorum acie subductus, deinde circumuentus ab hostibus interiit. Hoc facto, in fugā tamē pedites Romani dati nequaquā,

P. Crassus perit.

sed Craſſi vlciſcendi cauſa acriter cum Parthis congreſſi ſunt: verùm nihil ſuo nomine dignum efficere potuerunt, cùm ob multitudinem hoſtium, tum ob genus pugnę: præſertim inſidiis inſuper Augari circumuenti. Nam ſicubi orbem voluere intendebant, vt propter denſitatem ordinum ſagittas hoſtium euitarent, Parthorum haſtati equites, magno impetu irruẽtes, aut cõfodiebant Romanum peditem, aut agmen vtique diſſipabant: ſin eius vitandi cauſa ſeſe diſiungebant, ſagittis Parthorum expoſiti erant. Ita multi ipſo haſtatorum incurſu conſternati peribant, alii ab equitibus deprehenſi interficiebãtur, alii contis protùrbabantur configebantúrue. Quòd ſi qui denuo pugnam tentarent, iacula quamplurima vndiquaque incidẽtia pleroſque eorum letali vulnere ſternebant, reliquos pugnæ inutiles reddebant. Denique omnibus ſagittæ iaculáque negotium faceſſebant, in oculos manúſque & vniuerſum omnino corpus aduolantia, pérque ipſa arma tranſeuntia: eadémque nec caueri à Romanis poterant, & inermes eos crebros ictus expectare cogebant. Nam dum quis aut à iaculo adueniente ſibi cauebat, aut infixum corpori ſuo euellebat, aliis ſuper alia vulnerib. ſauciabatur. Itaque nec locóne ſeſe mouerent Romani ſatis ſcire poterãt, an fixo potius veſtigio quiſque perſiſteret. quorum neutrũ ſatis tutum ipſis relinquebatur, ſed vtrũque cum pernicie ipſorum coniunctum erat: quorum alterum non licebat per hoſtes, alterum, vt vulneribus opportuniores eſſent, efficiebat. Hoc modo pugnam aduerſus hoſtes apertè congreſſos Romani ſuſtinebant. Poſtquã Augarus quoque (nam is aliquandiu ſe continuerat) ex inſidiis eos aggreſſus eſt, ibi & Oſroeni conuerſos in Parthum à tergo ceciderũt, & vt à Parthis facilius cædi poſſent fecerunt. Romani enim coacti aciem conuertere in Oſroenos, à tergo ſibi Parthos habuerunt: rurſum in Parthos conuerſi, atque iterum in alteros, tũ denuo alteris ſeſe opponẽtes, crebris conuerſionibus maiorẽ ſuis quàm antè perturbationẽ attulerũt:

Parthi de Romanis varias ſtrages edunt.

Augarus Romanos ex inſidiis adortus.

Oſroeni Romanos à tergo cædunt.

A ἀλλὰ καὶ προθύμως τοῖς Πάρθοις, ὡς καὶ τιμωρήσοντες αὐτῷ, συνέμιξαν· οὐ μέντοι καὶ ἄξιον σφῶν οὐδὲν ἔκ τε τοῦ πλήθους καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς μάχης αὐτῶν, ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγάρου ἐπιβουλευθέντες, ἐποίησαν. εἴτε γὰρ συνασπίσαι ἔγνωσαν, ὡς καὶ τῇ πυκνότητι τῆς τάξεως σφῶν τὰ τοξεύματα αὐτῶν ἐκφυλαξόμενοι, προσπίπτοντες σφίσιν οἱ κοντοφόροι ῥύμῃ τοὺς μὲν κατέβαλλον, τοὺς δὲ πάντως γοῦν ἐσκεδάννυσαν·
B εἴτε καὶ διασταῖεν, ὅπως τοῦτό γε ἐκκλίνοιεν, ἐτοξεύοντο. κἀν τούτῳ πολλοὶ μὲν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς προσελάσεως τῶν κοντοφόρων ἐκπληττόμενοι ἔθνησκον, πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἱππέων ἐγκαταλαμβανόμενοι ἐφθείροντο· ἄλλοι τοῖς κοντοῖς ἀνετρέποντο, ἢ καὶ ἀναπειρόμενοι ἐφέροντο. τά τε βέλη καὶ πυκνὰ, καὶ πανταχόθεν ἅμα αὐτοῖς ἐμπίπτοντα, συχνοὺς μὲν καιρίᾳ πληγῇ ἀπέβαλλε, συχνοὺς δὲ ἀπομάχους εἰργά-
C ζετο· πᾶσι δ' ἀηδίαν ἐνεποίει, ἔς τε τοὺς ὀφθαλμοὺς σφῶν ἐσπετόμενα, καὶ πρὸς τὰς χεῖρας, τό,τε ἄλλο σῶμα πᾶν· καὶ διὰ τῶν ὅπλων χωροῦντα, τήν τε προφυλακὴν αὐτῶν ἀφῃρεῖτο, καὶ γυμνούς τε σφᾶς πρὸς τὸ ἀεὶ τιτρωσκόμενον ἠνάγκαζεν. ὥστε ἐν ᾧ τις τόξευμα ἐφυλάττετο, ἢ καὶ ἐμπαγὲν ἥρειτο, πλείω τραύματα ἄλλα ἐν πολλοῖς ἐλάμβανε. κἀκ τούτου ἄπορον μὲν σφίσι κινηθῆναι, ἄπορον δὲ καὶ ἀτρε-
D μίζειν ἦν. οὔτε γὰρ ἀσφάλειαν οὐδ' ἕτερον αὐτοῖς εἶχε, καὶ τὸν ὄλεθρον ἀμφότερα ἐπέφερε· τὸ μὲν, ὅτι οὐκ ἠδύναντο, τὸ δὲ, ὅτι ῥᾷον ἐτιτρώσκοντο. καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἐπὶ πρὸς μόνους τοὺς ἐμφανεῖς πολεμίους ἐμάχοντο, ἔπασχον. ὁ γὰρ Αὔγαρος οὐκ εὐθὺς αὐτοῖς ἐπεχείρησεν· ἐπεὶ δὲ καὶ ἐκεῖνος ἐπέθετο, ἐνταῦθα οἱ Ὀρροηνοὶ, αὐτοί τε ὄπισθεν ἐς τὰ ἐπεστραμμένους αὐτοὺς ἔπαιον, καὶ τοῖς ἄλλοις ῥᾷον φονεύεσθαι παρεῖχον. τὴν γὰρ τάξιν, ὅ-
E πως ἀντιπρόσωποι αὐτοῖς γένωνται, ἐξελίξαντες, ὄπισθεν σφῶν τοὺς Πάρθους ἐποιήσαντο. αὖθίς τε οὖν πρὸς αὐτοὺς μετεστράφησαν, καὶ πάλιν αὖθις πρὸς ἐκείνους, εἶτα πρὸς τούτους. κἀκ τούτου μᾶλλον ἐπιταραχθέντες, ἅτε καὶ συνεχῶς δεῦρο κἀκεῖσε μεθιστάμενοι,

καὶ πρὸς τὸ ἀεὶ τιτρῶσκον ἀποβλέπειν ἀναγκα-
ζόμενοι, τοῖς τε ξίφεσι τοῖς σφετέροις περιέ-
πιπτον, καὶ πολλοὶ καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀπώλλυν-
το. τέλος δὲ ἐς στενὸν οὕτω κατεκλείσθησαν, ἀ-
ναγκαζόμενοι, τῶν πολεμίων ἀεὶ σφίσι πάντα-
χόθεν ἅμα προσπιπτόντων, τὰ τῶν παραστατῶν
ἀσπίσι τὰς γυμνώσεις σφῶν προστέλλειν, ὥστε
μηδὲ κινηθῆναι ἔτι δυνηθῆναι. οὐ μὴν οὐδὲ
τὴν στάσιν βεβαίαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν νεκρῶν
εἶχον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐκείνοις ἀνετρέποντο. τό, τε
καῦμα καὶ τὸ δίψος (μεσοῦντός τε γὰρ τοῦ θέ-
84 ρους καὶ ἐν μεσημβρίᾳ ταῦτ' ἐγίγνετο) καὶ ὁ
κονιορτὸς (ὅπως γὰρ ὅτι πλεῖστος αἴροιτο, πάντα
σφᾶς οἱ βάρβαροι περιίππευον) δεινῶς τοὺς
λοιποὺς συνήρει. καὶ συχνοὶ καὶ ὑπὸ τούτων ἄ-
τρωτοι ἔπεσον. κἂν πάντες ἀπώλοντο, εἰ μὴ οἵ
τε κοντοὶ τῶν βαρβάρων, οἱ μὲν ἀπεστράφησαν,
οἱ δὲ ἐκλάσθησαν, καὶ αἱ νευραὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς
βολῆς ἐρράγησαν· τά τε βέλη ἐξετοξεύθη, καὶ
τὰ ξίφη πάντα ἀπημβλύνθη· τό, τε μέγιστον,
οἱ ἄνδρες αὐτοὶ φονεύοντες ἐξέκαμον. οὕτω γὰρ
δὴ καὶ νὺξ ἐγίγνετο, καὶ πόρρω που ἀφιππεῦσαι
αὐτοὺς ἐχρῆν, ἀπεχώρησαν. οὐδέποτε γὰρ πλη-
σίοι οὐδὲ τοῖς ἀσθενεστάτοις στρατοπεδεύονται,
διά τε τὸ μηδεμιᾷ ταφρείᾳ χρῆσθαι· καὶ διὰ
τὸ, ἄν τις ἐπέλθῃ σφίσιν ἐν τῷ σκότῳ, ἀδύ-
νατοι μὲν τῇ ἵππῳ, ἀδύνατοι δὲ καὶ τῇ τοξείᾳ
ἰσχυρίσασθαι εἶναι). οὐ μέντοι καὶ ζῶντά τινα τῶν
Ῥωμαίων τότ' εἷλον. ἑστῶτάς τε γὰρ αὐτοὺς ἐν
τοῖς ὅπλοις ὁρῶντες, καὶ μήτε τινὰ ἐκεῖνα ἀπορ-
ριπτοῦντα, μήτ' αὖ τὸν φεύγοντα αἰσθανόμενοι,
ἰσχύειν τε ἔτι σφᾶς ἐνόμισαν, καὶ ἐφοβήθησαν
αὐτῶν ἐπιλαβέσθαι. οὕτως ὅ, τε Κράσσος καὶ
ἄλλοι ὅσοιγε ἠδυνήθησαν, ἐς τὰς ἄκρας ὥρμη-
σαν, βεβαίους σφίσιν ὑπὸ τῶν καταμεινάν-
των ἔνδον Ῥωμαίων τηρηθείσας. πολλοὶ γὰρ δὴ
τῶν τετρωμένων, μήτε βαδίσαι οἷοί τε ὄντες,
μήτ' ὀχημάτων εὐποροῦντες, ἢ καὶ ποδηγέτας ἔ-
χοντες (ἀγαπητῶς γὰρ οἱ λοιποὶ ἑαυτοὺς ἀνέ-
φερον) κατὰ χώραν ἔμειναν. καὶ ἐκείνων τε οἱ μὲν
ἀπέθανον ἐκ τῶν τραυμάτων, ἢ καὶ ἑαυτοὺς κατα-
χρησάμενοι· οἱ δὲ ἑάλων τῇ ἑτέρᾳ. καὶ τῶν ἑα-
λωκότων συχνοὶ μὲν ἐν τῇ ὁδῷ παρεξέλιπον
σφᾶς τῶν σωμάτων, συχνοὶ δὲ καὶ μετὰ τοῦτ' ἐφθάρησαν,

ac quia ſemper ad eam partem vnde tela ingruebant, ſeſe obuertere neceſſe habebant, propriis ſe gladiis confixerunt, multique inuicem ſeſe occiderunt. Denique adeo in arctũ ab hoſte vndiquaque irrumpente coacti ſunt, vt quiſque quod inerme in ſuo corpore erat, ſcuto proximè aſſiſtentis tegendo, in vniuerſum ne mouere quidem iam ſeſe poſſet. Sed ob tantam cadauerum multitudinem fiebat vt ne ſtare quidem firmis veſtigiis poſſent, ac collaberentur: tum æſtus ſitíſque (quippe media æſtate atque in meridie pugnabatur) puluíſque quem vndique circumequitando barbari immenſum concitauerant, reliquos affligebat ita vt multi his confecti ſine vulnere caderent. Ac procul dubio occidione omnes occiſi tum eſſent, niſi barbarorum haſtæ partim retuſæ, partim fractæ, neruíque arcuum continenti iaculatione rupti, ſagittæ conſumptæ, omnéſque gladii hebetati, & (quod erat maximum) ipſi viri cædendo defatigati fuiſſent. Ita, quum nox ſuperueniſſet, Parthi, quia procul ipſis ab hoſte recedendum erat, equis aucti ſunt. ita enim mos eorum fert, vt prope hoſtem ne maximè quidem imbecillum caſtra ponant, quòd nec munitione caſtrorum vtuntur: &, ſi quis eos in tenebris adoriatur, neque equis neque ſagittis quicquã præſtare poſſunt. Nemo ea pugna Romanus ab hoſtibus captus eſt: ſed quum omnes eos Parthi ſtantes in armis conſpicarentur, neque vllum aut ea proiicientem, aut fugæ ſe committentem: adeſſe iis adhuc roboris aliquid putauerunt, neque aggredi auſi ſunt. Poſt hanc cladem Craſſus cum cæteris quicunque poterant, Carras ſeſe receperunt: quæ vrbs tuta ipſis à relictis in ea Romanis aſſeruata fuerat: multi ex iis qui vulnerati fuerant, quum neque pedibus viam carpere poſſent, neque vehicula iis præſto eſſent, neque ductores (optimè enim reliqui contenti erant, ſi ſemetipſos hinc auferre poſſent) in ipſo pugnæ loco remanſerũt. Eorũ pars ex vulneribus mortui ſũt, pars ſibiipſis mortẽ cõſciuerũt, reliqui poſtridie capti ſunt: quorũ magna pars in via ſeſe vita exuerũt: multi deinceps quoque ſauciorũ perierũt,

Parthi prope hoſtem caſtra non ponunt.

Craſſus Carras perfugit: ac rurſum inde aufugere tentat.

quũ ab initio qui ipsos curaret diligenter, haberent neminem. Crassus animo deiectus, ne in oppido quidem diutius manere se posse existimans, statim, quomodo inde fuga se eriperet, rationes inibat. Quia impossibile erat vt interdiu discedens lateret, noctem ad id delegit: sed proditus à luna, quæ tum plena luce fulgebat, non fefellit. Itaque eas noctes opertus in quibus luna non luceret, cum suis profectus est: tum eos in tenebris, atque aliena in regione iter facientes, eadémque hostili, ingens metus disiecit: ac pars capti sub diem, perierunt: pars in

C. Cassius.

Syriam cum Cassio Longino quæstore incolumes peruenerunt. Crassus cum reliquis in montes euasit: ibique ita se parauerunt tanquam per eos in Armeniam aufugituri. Surenas, eo cognito, metuens ne si id successisset, bellum contra Parthos deinde renouarent, quum Romanos in sublimi loco & equitatui alieno aggredi non auderet (armati enim erant, pugnaturique ex loco edito, tum quòd ex desperatione ad insaniam iam aliquam redacti essent, haud citra periculum videbat

M. Crassus à Surena deceptus perit.

se eos aggressurum) misit ad eos ex suis qui conditiones pacis offerrent, si omni intra Euphratem posita terra excederent. Crassus nihil in dubium vocatam rem credidit. nam in summo metu cõstitutus, ac tum suæ tum publicæ calamitatis terrore animo perturbato, ad hæc milites iter longum asperúmque reformidare, & ab Orode sibi timere sentiens, nihil eorum quæ opus erant præuidere poterat. Quem vbi ad transactionem paratum Surenas animaduertit, quum nollet id negotium per alios confici, sed ipsum Crassum cum paucis in suam potestatem accipere: ostendit, se cum eo ipso velle in colloquium venire. Conuenit igitur vt in medio inter vtriusque statione loco cum æquali virorum numero vtrinque, cógrederentur. Ita Crassus in planiciẽ descendit, eíque à Surena, quò celerius ad eum perueniret, equus dono missus est. Dum hæsitat Crassus, secúmque quidnam ageret deliberat, correptus à barbaris, vi in equum im-

A θεραπείας παραχρῆμα ἀκριβοῦς μὴ δυνηθέντες τυχεῖν. ὁ γὰρ Κράσσος ἀθυμήσας, οὐδὲ ἐν τῇ πόλει ἀσφαλῶς ἔθ' ὑπομεῖναι δυνήσεσθαι ἐνόμισεν, ἀλλὰ δρασμὸν εὐθὺς ἐβουλεύσατο. καὶ ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτῷ μεθ' ἡμέραν ἐξιόντι μὴ οὐ καταφώρῳ γενέσθαι, ἐπεχείρησε μὲν νυκτὸς ἀποδρᾶναι· προδοθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς σελήνης πανσελήνου οὔσης, οὐκ ἔλαθε. προσέμειναί τε οὖν μέχρι τῶν ἀσελήνων νυκτῶν, καὶ οὕτως ἄραντες δέ, οἷα ἐν
B σκότῳ, καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ προσέτι καὶ πολεμίᾳ γῇ, φόβῳ τε ἰσχυρῷ, ἐσκεδάσθησαν. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἁλόντες, ἡμέρας γενομένης ἀπώλοντο· οἱ δὲ ἐς τὴν Συρίαν μετὰ Κασσίου Λογγίνου τοῦ ταμίου διεσώθησαν. ἄλλοι τῶν ὀρῶν μετ' αὐτοῦ τοῦ Κράσσου λαβόμενοι, παρεσκευάζοντο ὡς καὶ δι' ἐκείνων ἐς τὴν Ἀρμενίαν φευξούμενοι. γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ Σουρήνας, καὶ φοβηθεὶς μὴ μεταστάντες ποι, αὖθις σφίσι προσπολεμῶσι, προσβαλεῖν μὲν πρὸς
C τὰ μετέωρα ἄφιππα ὄντα οὐκ ἠθέλησεν· (ὁπλῖταί τε γὰρ ὄντες, καὶ ἐξ ὑπερδεξίων μαχόμενοι, καί τι καὶ δι' ἀπονοίας ὑπ' ἀπογνώσεως ἔχοντες, οὐ ῥᾴδιοι προσμῖξαι οἱ ἐγίνοντο) πέμπει δὲ πρὸς αὐτούς, ἐς σπονδὰς δῆθεν σφᾶς προσκαλούμενος, ἐφ' ᾧ τὴν ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου πᾶσαν ἐκλείπωσι. καὶ αὐτῷ ὁ Κράσσος, οὐδὲν ἐνδοιάσας, ἐπίστευσεν. ἔν τε γὰρ ἀκμῇ τοῦ δέους ὤν, καὶ ὑπ' ἐκπλήξεως τῆς τε ἰδίας ἅμα καὶ τῆς δημοσίας συμφο-
D ρᾶς τεθολωμένος, καὶ προσέτι καὶ τοὺς στρατιώτας τήν τε ὁδόν, ὡς πολλὴν καὶ τραχεῖαν, ὀκνοῦντας, καὶ τὸν Ὀρώδην φοβουμένους ὁρῶν, οὐδὲν τῶν δεόντων προϊδέσθαι ἠδυνήθη. ἑτοίμου οὖν αὐτοῦ πρὸς τὰς σπονδὰς γενομένου, ὁ Σουρήνας οὐκ ἠθέλησε δι' ἑτέρων σπείσασθαι, ἀλλ' ὅπως αὐτὸν μετ' ὀλίγων ἀπολαβὼν συλλάβῃ, αὐτῷ ἐκείνῳ ἔφη βούλεσθαι ἐς λόγους ἐλθεῖν. κἀκ τούτου δόξαν σφίσιν ἐν τῷ μεταίχμῳ, μετ' ἴσων ἀνδρῶν ἑκατέρωθεν,
E συμβαλεῖν ἀλλήλοις, ὅ,τε Κράσσος ἐς τὸ ὁμαλὸν ὑποκατέβη, καὶ ὁ Σουρήνας ἵππον αὐτῷ δῶρον, ἵνα δὴ θᾶσσον πρὸς αὐτὸν ἀφίκηται, ἔπεμψε. καὶ οὕτω διαμέλλοντα τὸν 85
Κράσσον καὶ βουλευόμενον ὅ,τι ποιήσῃ, συναρπάσαντες οἱ βάρβαροι βίᾳ ἐπὶ τὸν ἵππον

ἀνελάβοι. καὶ ὅς τῳ ἀντιλαμβανομένων αὐτοῦ τῶν Ῥωμαίων, ἐς τὰς χεῖρας σφίσιν ἦλθον· καὶ τέως μὲν ἰσοπαλεῖς ἐγίγνοντο, ἔπειτα δὲ προσβοηθησάντων τινῶν αὖθις, ἐπεκράτησαν. οἵ τε γὰρ βάρβαροι ἔν τε τῷ πεδίῳ ὄντες, καὶ προπαρεσκευασμένοι, ἔφθησαν τοὺς ἄνω Ῥωμαίους ἀμύναντες σφίσι· καὶ οἵ τε ἄλλοι ἔπεσον, καὶ ὁ Κράσσος· εἴτ' οὖν ὑπὸ τῶν σφετέρων τινός, ὅπως μὴ ζωγρηθῇ, εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπεὶ κακῶς ἐτέτρωτο, ἐσφάγη. καὶ ἐκείνῳ μὲν τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο· καὶ αὐτοῦ χρυσὸν ἐς τὸ στόμα οἱ Πάρθοι (ὥς γέ τινές λέγουσιν) ἐνέτηξαν, ἐπισκώπτοντες. οὕτω γὰρ δὴ περὶ τὰ χρήματα, καίτοι πολυχρήματος ὤν, ἐσπουδάκει, ὡς πένητας οἰκτείρειν τοὺς μὴ δυναμένους στρατόπεδον καταλόγου οἴκοθεν θρέψαι. τῶν δ' οὖν στρατιωτῶν τὸ μὲν πλεῖον διὰ τῶν ὀρῶν ἐς τὴν φιλίαν ἀπέφυγε, τὸ δέ τι καὶ ἐς τοὺς πολεμίους ἑάλω.

Οἱ δὲ δὴ Πάρθοι τότε μὲν οὐ περαιτέρω τοῦ Εὐφράτου προεχώρησαν, ἀλλὰ τὴν ἐντὸς πᾶσαν ἀνεκτήσαντο· μετὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐς τὴν Συρίαν, οὐ μέντοι καὶ ἐν πλήθει τινί, ὡς μήτε στρατηγὸν μήτε στρατιώτας ἐχούσαν, ἐνέβαλον· ἀφ' οὗπερ Κάσσιος ῥᾳδίως αὐτούς, ἅτε μὴ πολλοὺς ὄντας, ἀπεώσατο. τούτου γὰρ ἐν μὲν ταῖς Κάρραις τῶν τε στρατιωτῶν τὴν αὐτοκράτορα αὐτῶν ἡγεμονίαν, μίσει τοῦ Κράσσου, διδόντων, καὶ προσέτι καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκείνου ἐθέλοντι, διὰ τὸ τῆς συμφορᾶς μέγεθος, ἐπιτρέποντος, οὐκ ἐδέξατο· τότε δὲ καὶ ἀνάγκῃ τῆς Συρίας ἔν τε τῷ παρόντι καὶ μετὰ ταῦτα προέστη. οἱ γὰρ βάρβαροι οὐκ ἀπέσχοντο αὐτῆς, ἀλλὰ χειρὶ αὖθις μείζονι, Πακόρου μὲν ὀνόματι, τοῦ υἱέος τοῦ Ὀρώδου, ἔργῳ δὲ (παῖς γὰρ ἔτι ἐκεῖνος ἦν) Ὠσάκου ἡγουμένου σφίσιν, ἐστράτευσαν· καὶ μέχρι τῆς Ἀντιοχείας ἦλθον, πᾶσαν τὴν ἐν ποσὶ χειρούμενοι. καὶ ἐλπίδα εἶχον καὶ τὰ λοιπὰ καταστρέψασθαι, μήτε τῶν Ῥωμαίων ἀξιομάχῳ τινὶ δυνάμει παρόντων, καὶ τῶν δήμων τῇ τ' ἐκείνων δεσποτείᾳ ἀχθομένων, καὶ πρὸς αὐτούς, ἅτε καὶ γείτονας καὶ συνήθεις σφίσιν ὄντας, ἀποκλινόντων. ἀμαρτόντες δὲ τῆς Ἀντιοχείας (ὅ, τε γὰρ Κάσσιος ἰσχυρῶς αὐτοὺς ἀπεκρούσατο, καὶ ἐκεῖνοι ἀδύνατοι πολιορκῆσαί τι ἦσαν)

A positus est. Ad hoc repugnantibus Romanis, res ad manus peruenit: quo in certamine quum aliquandiu pares fuissent Romani, tandem succurrentibus alteri parti nonnullis (nam & in plano loco barbari erat, & ad eam rem se composuerant, atque ita Romanos suis auxilio venientes anteuertebāt) superati sunt. Ibi quum nonnulli suorum cecidissent, Crassus quoque (neque constat an à suorum aliquo post graue acceptū vulnus, ne viuus in hostium B manus veniret, an verò ab hostibus) occisus est. Hic ei vitæ exitus fuit: in eiúsque os, vt quidam referunt, Parthi aurum liquefactum verbis insuper insultantes infuderunt. Tantum enim fuerat in eo homine pecuniæ acquirendæ studium, quanquam esset ditissimus, vt quasi pauperem eum miseraretur, qui non ex suis facultatibus exercitum alere posset. Militū plerique per montes in amicorum fines perfugerunt, nōnulli ab hostibus capti sunt.

C Cæterùm Parthi eo tempore omni ditione intra Euphratē recuperata, eum transgressi non sunt. postmodo Syriam quoque inuaserunt, non magno tamen exercitu, quòd in ea neque milites neque imperatorem ab Romanis esse putabant: itaque Cassius eos nō magno negotio repulit. Huic Cassio quum Carris à militibus odio Crassi adductis imperium esset delatum, atque ipse etiam Crassus ob magnitudinē calamitatis vltro id concederet, nō D acceperat: tunc autem, necessitate rerum adductus, Syriam administrauit, idque deinde etiam. Barbari enim ab incepto non destiterunt, sed maiori cum manu, nomē ducis Pacoro Orodis filio gerente, re vera autem Osace (nondū enim ex ephebis Pacorus excesserat) duce, iterū in Syriā profecti, atque in itinere positis locis omnibus in suā potestatem redactis, ad Antiochiā vsq; progressi sunt, cum spe reliquorū etiam potiūdorum. nā neque Romani iu-E stis copiis eā prouinciam tenebant: & populi, Romanorū dominationē molestè ferentes, ad Parthos, tanquam vicinos cognatósque suos, inclinabant. Verùmenimuero quū Antiochiæ capiendæ spe deiecti essent, Cassio magna vi eos repellente (ipsi autē ad oppugnationē locorū ineptissimi erant)

Crassi interitus, aurúmque in os eius infusum.

Crassi quantum pecuniæ acquirendæ studium.

C. Cassius Parthos à Syria repellit.

Pacorus Orodis filius. O saces dux Parthorum à Cassio victus perit.

Antigoniam contenderunt: cuius A vrbis ſuburbana quũ eſſent arboribus conſita, atque eò ipſi accedere neque auderent neque poſſent, arbores ſuccidere, locúmque ſylua deſpoliare inſtituerunt, vt audacter tutóque vrbem ea aggredi poſſent. Quum ne hoc ſuccederet, quia & magni laboris negotium erat, & tempus incaſſum terebatur, & Caſſius palantes ab ipſis affligebat, aliò arma verſũri, Antigonia diſceſſerũt. Interea Caſſius collocatis in via, qua tranſituri erant, inſidiis, ſe iis cum B paucis oſtendit, atque ad inſequendum pertraxit: tum ſuos circumiecit, Parthorúmque cùm alios tum ipſum Oſacen occidit. Eo interfecto, Pacorus tota Syria exceſſit, neque ab eo tempore vnquam in eam intrauit. Pacoro regreſſo, Bibulus in Syriã, vt ei regioni præeſſet, aduenit: quanquam ſenatuſconſulto cautum fuerat nequis conſul, néve quis prætor, neque ſtatim, neque ante quintum annum in prouin- C cias exteras exiret: ne videlicet à prouincias ambientibus turbæ exiſterent. Bibulus quietè ea quæ Romanis parebãt adminiſtrauit: ipſos autem Parthos contra ſeſe inuicem concitauit, Ornodapante quodam præfecto, qui Orodi infenſus erat, ſibi adiuncto, perſuaſóque per internuntios, vt Pacorum regem conſtitueret, atque eius auxilio Orodi bellum faceret. Eo modo bellum Romanorum cõtra Parthos, quarto quàm inceperat anno, deſiit, M. D Marcello & Sulpicio Ruffo conſulibus.

Bibulus Syriæ præfectus.

Senatuſcõſultum de prouinciis.

Ornodapantes.

Parthici belli tempore Cæſar Galliæ partes nouis motibus concitatas armis recepit, multa ipſe per ſe, multa per ſuos legatos gerendo. ex iis ea tantùm quæ memoratu mihi maximè digna videbuntur, referam. Ambiorix, Treuiris, qui mortem Induciomari moleſtè etiamnum ferebant, adſcitis, magnã ſibi manum in iis locis parauerat, à E Germanis quoque milites ſtipendio cõductos acceſſiuerat. Cum eo Labienus vt antequam iis copiis augeretur, dimicaret, Treuirorum fines ingredi occupauit. Quum ad defendendam regionem Treuiri nõ exirẽt, quia adhuc auxilia expectabant,

Labienus Ambiorigem & Treuiros vincit.

A ἐπ᾽ Ἀντιγονίαν ἐτράποντο. καὶ ἐπειδὴ τό, τε προάστειον αὐτῆς σύμφυτον ἦν, καὶ οὐκ ἐθάρσησαν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐδυνήθησαν ἐς αὐτὸ ἐσελάσαι, ἐνενόησαν μὲν τά τε δένδρα κόψαι, καὶ τὸ χωρίον πᾶν ψιλῶσαι, ὅπως καὶ θαρσούντως καὶ ἀσφαλῶς τῇ πόλει προσμίξωσι· μὴ δυνηθέντες δὲ (ὅ, τε γὰρ πόνος πολὺς ἐγίγνετο, καὶ ὁ χρόνος ἄλλως ἀνηλοῦτο, ὅ, τε Κάσσιος τοὺς ἀποσκεδαννυμένους σφῶν ἐλύπει) ἀπανέστησαν, ὡς καὶ ἐπ᾽ ἄλλο τι ἐπιστρατεύσοντες. B κἀν τούτῳ ὁ Κάσσιος ἔς τε τὴν ὁδὸν δι᾽ ἧς ἀποπορεύεσθαι ἔμελλον, ἐλόχισε· κἀνταῦθα ἐπιφανεὶς σφίσι μετ᾽ ὀλίγων, ἔς τε δίωξιν αὐτοὺς ὑπηγάγετο, καὶ περιστοιχισάμενος, ἄλλους τε καὶ τὸν Ὀσάκην ἀπέκτεινε. τελευτήσαντος δὴ ἐκείνου, πᾶσαν τὴν Συρίαν ὁ Πάκορος ἐξέλιπε, καὶ οὐδ᾽ αὖθις ποτὲ ἐς αὐτὴν ἐσέβαλεν. ἅμα δὲ οὗτος ἀνακεχωρήκει, καὶ ὁ Βίβουλος ἄρξων τῆς Συρίας ἀφίκετο· καίπερ ἐψηφισμένου, μηδένα μήτε C στρατηγὸν, μήθ᾽ ὕπατον, μήτε εὐθὺς, μήτε πρὸ πέμπτου ἔτους ἐς τὰς ἔξω ἡγεμονίας ἐξιέναι· ἵνα μὴ διὰ τοῦτο σπουδαρχιῶντες στασιάζωσι. καὶ αὐτὸς μὲν ἐν ἡσυχίᾳ τὸ ὑπήκοον διῆγε, τοὺς δὲ δὴ Πάρθους ἐπ᾽ ἀλλήλους ἔτρεψεν. Ὀρνοδαπάντῃ γάρ τινα σατράπην, ἀχθόμενον τῷ Ὀρώδῃ, προσποιησάμενος, ἀνέπεισε δι᾽ ἀγγέλων τόν τε Πάκορον βασιλέα στήσασθαι, καὶ ἐπ᾽ ἐκεῖνον μετ᾽ αὐτοῦ στρατεῦσαι. ὁ μὲν οὖν πόλεμος οὗτος ὅ, τε Ῥωμαίων D καὶ ὁ τῶν Πάρθων, τῷ τετάρτῳ ἔτει ἀφ᾽ οὗ ἤρξαντο, ἐπί τε Μάρκου Μαρκελλίνου καὶ ἐπὶ Σουλπικίου Ῥούφου ὑπάτων ἐπαύσατο. 86

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ χρόνῳ καὶ ὁ Καῖσαρ τὰ ἐν τῇ Γαλατίᾳ ταραχθέντα αὖθις μάχαις κατέλαβε, πολλὰ πάνυ, τὰ μὲν αὐτὸς, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ὑποστρατήγων πράξας· ὧν ἐγὼ τὰ ἀξιολογώτατα διηγήσομαι μόνα. ὁ γὰρ Ἀμβιόριξ τοὺς Τριουήροις χαλεπῶς ἔτι καὶ τότε ἐπὶ τῷ τοῦ Ἰνδουτιομάρου θανάτῳ ἔχοντας παραλαβὼν, τά τε αὐτόθεν ἐπὶ πλεῖον συνέστησε, E καὶ παρὰ τῶν Κελτῶν μισθοφορικὸν μετεπέμψατο. βουληθεὶς οὖν ὁ Λαβιῆνος, πρὶν ἐκείνοις ἐπελθεῖν, συμμίξαι σφίσι, προσενέβαλεν ἐς τὴν τῶν Τελουήρων χώραν. καὶ ἐπειδὴ μὴ ἠμύνοντο, τὴν ἐπικουρίαν ἀναμένοντες,

ἀλλὰ ποταμόν τινα διὰ μέσου ποιησάμενοι A ἡσύχαζον, συνεκάλεσε τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐδημηγόρησε τοιάδε, ἀφ' ὧν τούς τε σφετέρους καταπλήξειν καὶ ἐκείνους ἔμελλε. χρῆναί τε σφᾶς ἔλεγε, πρὶν τοὺς Κελτοὺς αὖθις ἐπαμῦναι, πρός τε τὸν Καίσαρα καὶ ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρῆσαι, σημῆναί τε εὐθὺς συσκευάσασθαι. καὶ ἐξανέστη οὐ πολλῷ ὕστερον, προσδοκήσας ἔσεσθαι τοῦτο ὃ καὶ ἐγένετο. οἱ γὰρ βάρβαροι ἀκούσαντες ταῦτα (ἦν γὰρ αὖθις ἐπιμελὲς, καὶ δι' αὐτό γε τοῦτο καὶ φα- B νερῶς ἐλέχθη) διϊέναι τε αὐτὸν ὄντως, καὶ φυγὴν ὡς ἀληθῶς ποιεῖσθαι ἐπίστευσαν. καὶ τὸν ποταμὸν σπουδῇ διαβαίνοντες, θυμῷ ἐπ' αὐτοὺς ἐχώρουν, ὡς τάχους ἕκαστος εἶχε. καὶ οὕτως ὁ Λαβιῆνος ὑπέστη τε σφᾶς ἐσκεδασμένους, καὶ τοὺς πρώτους ἐκπλήξας, ῥᾳδίως καὶ τοὺς λοιποὺς δι' αὐτῶν ἐκείνων ἐτρέψατο. κἀκ τούτου φευγόντων τε σφῶν τεταραγμένων, καὶ ἀλλήλοις ἐμπιπτόντων, καὶ πρὸς τὸν ποταμὸν ὠθουμένων, πολλοὺς ἀπέκτεινε. διαφυ- C γόντων τε καὶ ὡς συχνῶν, ὁ Καῖσαρ τῶν μὲν ἄλλων οὐδένα λόγον ἐποιεῖτο, τὸν δὲ Ἀμβιόριγα, διαδιδράσκοντα ἄλλοτε ἄλλῃ, καὶ πολλὰ κακουργοῦντα, καὶ ζητῶν καὶ διώκων, πράγματα εἶχε. καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐδένα τρόπον λαβεῖν ἠδυνήθη· ἐπὶ δὲ δὴ τοὺς Κελτοὺς, ὡς καὶ τοῖς Τρηουήροις βοηθῆσαι ἐθελήσαντας, ἐστράτευσε· καὶ ἔπραξε μὲν οὐδὲ τότε οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ διὰ ταχέων φόβῳ τῶν Σουήβων ἐπανεχώρησεν. ἔδοξεν οὖν αὖθις τὸν Ῥῆνον D διαβεβηκέναι, καὶ τῆς τε γεφύρας μόνα τὰ προσεχῆ τοῖς βαρβάροις ἔλυσε, καὶ φρούριον ἐπ' αὐτῆς, ὡς καὶ ἀεὶ διαβασείων, ᾠκοδόμησε. καὶ μετὰ τοῦτο ὀργῇ τὴν τοῦ Ἀμβιόριγος διαφυγὴν φέρων, τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καίτοι μηδὲν νεωτερισάντων, διαρπάσαι τοῖς βουλομένοις ἐπέτρεψε, προεπαγγείλας σφίσιν αὐτὸ τοῦθ', ὅπως ὅτι πλεῖστοι συνέλθωσιν. ὅθεν περ πολλοὶ μὲν Γαλάται, πολλοὶ δὲ καὶ Συγάμβροι πρὸς τὰς ἁρπαγὰς ἦλθον. οὐ E μέντοι καὶ ἀπέχρησε τοῖς Συγάμβροις τὰ ἐκείνων λῄσασθαι, ἀλλὰ καὶ αὖθις τοῖς Ῥωμαίοις ἐπέθεντο. τηρήσαντες γὰρ σφᾶς πρὸς σίτου κομιδὴν ἀπιόντας, ἐπεχείρησαν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν· κἂν τούτῳ προσβοηθησάντων σφῶν, ἐπειδή περ ᾔσθοντο, συχνοὺς ἐφό-

sed præsidio fluminis, quod inter ipsos ac Romanos labebatur, cōtenti quiescerent, Labienus conuocato exercitu concionem habuit; qua hostibus terroris de se ac suis opinionem præbuit: priusquam Germanorum auxilia Treuiris aduenirent, ad Cæsarem & in tuta loca recedendum esse sibi videri: statimque se signum vasa colligendi daturum. Nec multa interiecta mora, castra mouit, id quod accidit, fore suspicatus. Barbari enim eo percepto (quibus Romanorum consilia cognoscendi multa cura erat, atque eo fine palam Labienus id dixerat) seriò ipsum abire fugámque capere crediderunt: itaque è vestigio flumen transgressi, quanta maxima potuerunt celeritate Romanos insecuti sunt. In eos palantes Labienus conuersus, primis perterritis totum agmen in fugam dedit: fugientésque sparsim, ac sese inuicem impedientes, compulsósque ad fluuium, consectatus, magnum eorum numerū interfecit. complures fuga sese eripuerunt. De iis Cæsar nihil solicitus, in Ambiorige, qui multorum maleficiorum autor erat, modò hac modò illac diffugiente, insequendo, negotium habuit. Postquam eum nulla ratione comprehendi posse vidit, in Germanos, quòd Treuiris suppetias ferre voluissent, arma conuertit: inde quoque maturè metu Sueuorum se recepit, nulla re perfecta, quàm quòd gloriam Rheni altera vice traiecti reportauit: ponti, ea parte quæ ab barbaros pertinebat rescissa, castellum imposuit, vt crebrò ea transiturus videretur. Secundum hæc, ira effugii Ambiorigis permotus, eius patriam, quanquam nihil tum mouisset, omnibus qui vellent diripiendam palam proposuit, eo consilio vt quamplurimi ad hoc cōuenirēt: itaque multi cùm Galli, tum Sicambri ad prædam cōfluxêre. Cæterùm Sicambris non satis fuit ex Eburonibus prædam egisse, sed ipsos quoque Romanos petierunt: quos quum frumentatū digressos animaduertissent, castra eorū aggressi sunt: Romanorúmque re percepta ad defendendum castra concurrentium multos oc-

Stratagema.

Cæsar Rhenū denuo transit.

Eburonia depredanda barbaris concessa.

Sicambri Romanorum castra inuadunt.

ciderunt: ab hoc facto Cæsarem timentes, summa cum festinatione domum redierunt. Cæsar, quia & hyems propè, & Romæ tumultus erāt, nullam vindictam exigere quū posset, milites in hyberna dimisit, ipse in Italiam profectus est: verbo quidem, vt Galliæ citerioris curam haberet, re ipsa autem, vt haud procul ab vrbe remotus, intētus iis quæ ibi agebantur esse posset.

Aruerni duce Vercingentorige bellum mouent.

Interim noui Gallorum motus coorti sunt. Aruerni duce Vercingentorige defecerunt: omnésque Romanos, quos in oppidis finibúsque suis inuenissent, trucidauerunt: profectíque in regiones Romanis amicas, quoscunque ad societatem defectionis pertrahere potuerunt, iis pepercerunt, cæteros maleficiis infestauêre. Quibus cognitis, Cæsar in Galliam regressus, quum hostes in Biturigum fines intrasse deprehenderet, neque eis opitulari posset, (nondum enim omnis ad eum exercitus conuenerat) in Aruernorum ipse contrà profectus est regionē, atque ita hostes domum retraxit: ipse tamen, quòd satis virium sibi ad pugnam non adesset, ante aduentum eorum discessit. Aruerni denuo in Bituriges profecti, Auarico oppido occupato, diu se in eo sustinuerunt.

Auaricum à Cæsare vt captum.

Difficulter murus adiri poterat, altera parte paludibus imperuiis, altera, flumine rapido cinctus. Itaque quū Romani oppugnarent, barbari, quorum immensus erat numerus, facilè eorum conatus repellebant: factísque eruptionibus, crebrò molesti ipsis erant. Tandem non agris modò vicísque, sed oppidis quoque, vnde Romanos commeatus auxilia posse habere existimabant, incensis, omnem rem frumentariam, quæ Romanis à sociis supportabatur, diripiebant: ita vt Romani obsidentes, ipsi iis incommodis premerentur quibus obsessi solent. Accidit vt, Romanis muro succedentibus, effusus imber cum magna venti vi cooriretur, (hæc enim hyeme iam instante gerebantur) ac primùm ipsos ab oppugnatione in castra compelleret, deinde Gallos quoque intra domos suas coerceret.

A νόσησαν. καὶ οἱ μὲν, φοβηθέντες διὰ τοῦτο τὸν Καίσαρα, οἴκαδε σπουδῇ ἀνεχώρησαν· ἐκείνοις δὲ τούτων μὲν οὐδὲν, διά τε τὸν χειμῶνα καὶ διὰ τὸ τὰ ἐν τῇ Ῥώμῃ στασιάζεσθαι, οὐδεμίαν τιμωρίαν ἐποιήσατο. τοὺς δὲ δὴ στρατιώτας πρὸς τὰ χειμάδια πέμψας, αὐτός τε ἐς τὴν Ἰταλίαν, πρόφασιν μὲν, τῆς ἐκεῖ Γαλατίας ἕνεκα, τὸ δ' ἀληθὲς, ὅπως ἐγγύθεν τοῖς ἐν τῇ πόλει δρωμένοις ἐφεδρεύῃ, ἀπῆλθεν.

B Κἀν τούτῳ οἱ Γαλάται αὖθις ἐνεόχμωσαν. Ἀρουερνοὶ γὰρ, ἡγουμένου σφῶν Οὐερκιγγετόριγος, ἀπέστησαν, καὶ τούς γε Ῥωμαίους ὅσους ἔν τε ταῖς πόλεσιν ἔν τε τῇ χώρᾳ σφῶν εὗρον, πάντας ἀπέκτειναν· καὶ ἐπὶ τὴν συμμαχίδα αὐτῶν χωρήσαντες, τοὺς μὲν συναποστῆναι σφίσιν ἐθελήσαντας, περιεῖπον, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκακούργουν. μαθὼν οὖν ταῦθ' ὁ Καῖσαρ ἐκομίσθη, καὶ καταλαβὼν αὐτοὺς ἐς Γουρτούειγας ἐμβεβληκότας, ἐκείνοις 87
C μὲν (οὐ γάρ πω πάντες οἱ στρατιῶται αὐτῷ παρῆσαν) οὐκ ἐπήμυνεν· ἐς δὲ δὴ τὴν Ἀρουερνίδα ἀντεμβαλὼν, ἐπανήγαγεν οἴκαδε τοὺς πολεμίους· καὶ (οὐ γὰρ ἐδόκει πω ἀξιόμαχος αὐτοῖς εἶναι) προαπεχώρησεν. αὖθις οὖν ἐκεῖνοι πρός τε τοὺς Γουρτούειγας ἐπανῆλθον, καὶ πόλιν αὐτῶν Εὐαγκὸν ἑλόντες, ἐπὶ πλεῖστον ἐν αὐτῇ ἀντέσχον. ὕστερον δὲ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολιορκούμενοι (τό, τε γὰρ τεῖχος δυσπρόσοιτον ἦν, τῇ μὲν,
D ἑλῶν δυσδιαβάτων, τῇ δὲ, ποταμοῦ ῥοώδους αὐτὸ περιέχοντος) καὶ αὐτοὶ παμπληθεῖς ὄντες, τάς τε προσβολὰς σφῶν ῥᾳδίως ἀπεκρούοντο, καὶ ἐπεξιόντες, πολλὰ αὐτοὺς ἐλύπουν. καὶ τέλος τά τε πέριξ πάντα, οὐχ ὅπως ἀγρούς, ἢ κώμας, ἀλλὰ καὶ πόλεις ἀφ' ὧν ὠφέλειαν τινὰ ἔσεσθαι σφίσι προσεδόκων, κατέφλεξαν· εἴ τι παρὰ τῶν πόρρωθεν συμμάχων ἐκομίζετο αὐτοῖς, διήρπαζον· ὥστε πολιορκεῖν τὴν πόλιν τοὺς Ῥωμαίους δο-
E κοῦντας, τὰ τῶν πολιορκουμένων πάσχειν· πρὶν δὴ ὑετός τε λάβρος καὶ πνεῦμα μέγα προσβάλλουσί πη αὐτοῖς ἐπιγενόμενον (ὅ,τε γὰρ χειμὼν ἐνῆκει) πρὸς τοῦτοις μὲν ἐκείνοις ἀπήλασε, καὶ ἐς τὰς σκηνὰς ἐπανήγαγεν, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς βαρβάρους εἰς τὰς οἰκίας κατέκλεισεν.

ἀπελθόντων γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων, οἱ Ῥωμαῖοι προσέβαλον ἐξαίφνης αὐταῖς ἐρήμοις ἀνδρῶν οὔσαις· καὶ πύργον τινὰ παραχρῆμα, πρὶν καὶ αἰσθέσθαι τοὺς πολεμίους τῆς παρουσίας σφῶν, ἑλόντες, ἔπειτα καὶ τὰ λοιπὰ οὐ χαλεπῶς ἐχειρώσαντο· καὶ τήν τε πόλιν πᾶσαν διήρπασαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους πάντας, ὀργῇ τῆς τε προσεδρείας καὶ τῆς ταλαιπωρίας, ἔσφαξαν. πράξας δὲ ταῦτα ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπεστράτευσε. καὶ ἐπειδὴ πολεμούμενοι τὰς γεφύρας οἱ λοιποὶ Ἀρουερνοὶ προεκεκρατήκεσαν, δι' ὧν διαβῆναι αὐτὸν ἐχρῆν, ἀπορήσας ὅπως περαιωθῇ, ἐπιπαρῆλθεν ἐπὶ πολὺ παρὰ τὴν ὄχθην, εἴπως ἐπιτηδείου τινὸς χωρίου, ὥστε πεζῇ δι' αὐτοῦ τοῦ ὕδατος διελθεῖν, λάβοιτο. κἀκ τούτου ἔν τε ὑλώδει τινὶ καὶ ἐν συσκίῳ τόπῳ γενόμενος, τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοῦ στρατοῦ τὸ πλεῖον προέπεμψε, μακρὰ ἐκτεταμένῃ τάξει κελεύσας αὐτοὺς περιιέναι, ὥστε καὶ πάντας σφᾶς ἐνταῦθα εἶναι δοκεῖν· αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἐρρωμενεστάτων ὑπέμεινε, καὶ ξύλα τε ἔτεμε, καὶ σχεδίας ἐποίησε, καὶ ἐπ' αὐτῶν διέβη τὸ ῥεῦμα· τῶν βαρβάρων πρός τε τοὺς ἐν τῷ πρόσθεν πορευομένους τὸν νοῦν ἐχόντων, καὶ τὸν Καίσαρα μετ' αὐτῶν εἶναι λογιζομένων. κἀκ τούτου τούς τε προεληλυθότας νυκτὸς ἀνεκαλέσατο, καὶ διαβιβάσας αὐτοὺς ὁμοίως, τῆς μὲν χώρας ἐκράτησε, τῶν δ' ἀνθρώπων ἐς Γοργοβίαν συγκαταφυγόντων, καὶ ἐκεῖσε πάντα τὰ τιμιώτατα σφίσι συγκομισάντων, πλεῖστον πόνον μάτην αὐτοῖς προσεδρεύων εἶχε. τό, τε γὰρ φρούριον ἐπί τε λόφου καρτεροῦ ἦν, καὶ τείχεσιν ἰσχυρῶς ἐκεκράτυντο· καὶ οἱ βάρβαροι πέριξ αὐτὸ πάντα τὰ μετέωρα κατειληφότες προσεφρούρουν· ὥστε καὶ μένειν αὐτοῖς κατὰ χώραν ἀσφαλῶς ὑπάρχειν, καὶ ἐπικαταθέουσι πλεονεκτεῖν τὰ πλείω. ἔν τε γὰρ πεδίῳ ὁ Καῖσαρ ηὐλίζετο· οὐ γὰρ εὐπόρησεν ἐχυροῦ χωρίου. καὶ αὐτὸς μὲν οὔτε προσεπιγίγνωσκεν. οἱ δὲ δὴ βάρβαροι, ὡς καὶ ὑπερδέξιοι ὄντες, τό, τε στρατόπεδον αὐτοῦ κατεθέοντο, καὶ ταῖς καταδρομαῖς ἐπιτυχεῖς ἐγίγνοντο· εἴ τέ πῃ περαιτέρω τοῦ καιροῦ προχωρήσαντες ἀνεχώρουν, δι' ὀλίγου αὖθις ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας σφῶν ἐγίγνοντο. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι οὐδένα τό-

A Quibus à propugnaculis digressis, Romani confestim ea viris nudata aggressi, turrim, priusquam de eorum aduentu quisquam cognouisset, ceperunt: reliquísque iam partibus quoque haud magno labore occupatis, totam vrbem diripuerunt: atque ira oppugnationis, toleratorúmque in ea laborum concitati, omnes in ea homines occiderunt. Secundum hanc rem gestam Cæsar in Aruernorum fines cum exercitu profectus, quum ab hostibus
B omnes pontes qua trãseundum ipsi erat, præoccupati essent, dubius, ad ripam fluminis aliquandiu itinere facto, vadum qua pedibus exercitus traduci posset, quærebat. postquam in syluestrem atque vmbrosum locum peruenit, præmissis impedimentis cum copiarum maiori parte, iussísque in longum quammaxime explicato ordine proficisci, vt totius exercitus speciem præberet, ipse cum robustissimis substitit, ligna
C cecidit, ratésque compegit: iis ipse fluuium transiuit, dum barbari progressis intenti, ipsum quoque vnà iis adesse Cæsarem existimant. Hoc facto, reliquos qui progressi erant, noctu reuocatos, eadem traduxit, totam regionem occupauit. sed Aruerni Gergobiã sese vniuersi, collatis eodem iis quæ chara habebant omnibus, contulerant. In eo oppido obsidendo plurimùm frustra Cæsar laborauit. erat enim sitũ in egregiè munito colle, murísque
D defendebatur validis. Galli quoque omnia circum edita loca præoccupauerant, præsidiísque tenebant: ita vt & ipsi in suis locis essent, & decurrentibus plerũque superiora omnia euenirent. Cæsar enim castra loco plano habebat, quum editum nihil ad manum esset: itaque oppugnandi ne cogitationem quidem vllam habebat: contrà barbari, vt qui loco sublimiori consisterent, in eius castra cum impetu deferebantur, eæque decursiones ipsis opportunæ
E erant: ac, siquando vlterius quàm expediret, procurrebant, paruo momento in tutum se recipiebant. neque enim Romani ad castra eorum intra tantum spatium quantum la-

Cæsar in Aruernos deuenit.

Gergobiæ obsidio.

pide aut iaculo penetrari potest, ac-
cedere tutò poterant. Itaque Cæsar,
quum tempus sine fructu absume-
retur, ac tametsi ipsum collem cui
oppidum impositum erat, sæpenu-
mero aggressus, aliqua eius parte po-
titus esset, vt iam eo communito fa-
cilius oppugnare cætera posset: quia
tamen in vniuersum repellebatur,
non sine plurimorum iactura mili-
tum: postquam vrbem capi non
posse videt, Heduíque interim no-
uos motus excitauerant, ad quos
sedādos ipso profecto, in summum
periculum ad Gergobiam relictus e-
xercitus ab hostibus adductus erat:
iis omnibus causis permotus, castra
ab oppido mouere statuit. Porro
Hedui, quum ab initio fidem seruas-
sent, Cæsaríque auxilia misissent, eo
tempore contra animi suam sentē-
tiam ad rebellionem faciēdam per-
tracti sunt, fraude cùm aliorū, tum
Litauici in primis. Nam is quum
nullis eos rationibus ad fidem vio-
lādā impellere posset, id obtinuit vt
quos Hedui auxilio Cæsari tū mitte-
bant, ipse ad eū perduceret. Ea occa
sione profectus, præmisso equitatu,
quibusdā ex iis iussit vt reuersi dice-
rent, cæteris secū præmissis, ac iis qui
præterea ex Heduorū ciuitate apud
Cæsarem fuissent, Romanos ma-
nus iniecisse, atque interfecisse. His
ita annuntiatis concionem ad mi-
lites huiusmodi nuntio conuenien-
ter habuit: qua effecit vt & ipsi à
Romanis deficerent, & cæteros ad
idem faciendum permouerent. Si-
mulatque id Cæsar resciuit, Heduos
quos secum habebat, quíque inter-
fecti ab eo crediti erant, ad Heduos
præmisit, vt viui ab omnibus con-
spicerentur: ipse cum equitatu sub-
secutus est. Ita euenit vt Hedui pœ-
nitentia admissi correpti, cum eo in
gratiam tum redierint. Haud mul-
to pòst, quum Romani Cæsare ab-
sente ad Gergobiam malè accepti
essent, ac secundum id detrimen-
tum acceptum ab obsidione omni-
no recederent, veriti ii qui defe-
ctionis autores fuerant, alíque qui
nouis semper rebus studebant, ne
pœnas admissorum penderent, no-
uos motus excitauerunt. Quod vbi ii qui cum Cæsare militabant cognouerunt,
petierunt ab eo vt sibi domum eundi potestatem faceret, polliciti omnia sese compo-
situros. Impetrato commeatu, Nouiodunum, quo in oppido pecuniam, frumētum,

Heduorum rebellio facta fraude Litauici.

Aliæ Heduorū defectio.

A πον ἐφ' ὅσον οὔτε λίθοι καὶ τὰ ἀκόντια ἐξικνεῖτο,
πελάσαι τοῖς χωρίοις ἐδύναντο. ὁ οὖν Και- 88
σαρ, ἐπειδὴ ὅ,τε χρόνος ἄλλως ἀνηλοῦτο, καὶ
πολλάκις καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ὄρθιον, ἐφ' οὗ τὸ
πόλισμα ἦν, προσβαλὼν, μέρους μέν τινος
ἐκράτησεν αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἐντειχίσασθαί τι,
ῥᾷόν τε ἐκεῖθεν τὴν ἐπὶ τἄλλα ἔφοδον ποιή-
σασθαι· τὸ δ' ὅλον ἀπεκρούετο, καὶ τῶν γε στρα-
τιωτῶν συχνοὺς ἀπέβαλλε, καὶ ἐκείνους ἀλύ-
πτους ἑώρα ὄντας· τά τε τῶν Αἰδούων ἐν τού-
B τῳ ἐκινήθη, καὶ προσέτι καὶ πρὸς τούτους ἀ-
πελθόντος αὐτοῦ, κακῶς οἱ καταλειφθέντες
ἀπήλλαξαν· ἀνέστη. οἱ γὰρ Αἴδουοι κατ' ἀρ-
χὰς μὲν ταῖς τε ὁμολογίαις ἐνέμειναν, καὶ
ἐπικουρίας αὐτῷ ἔπεμπον· ἔπειτα δὲ καὶ ἀ-
κοντες ἐπολέμησαν, ἀπατηθέντων σφᾶς
ἄλλων τε καὶ Λιταουίκου. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔπει-
θεν αὐτοὺς ἄλλως τοῦτο ποιῆσαι, διεπράξατο
προσταχθῆναί οἱ, πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπα-
γαγεῖν τινὰς ἐπὶ συμμαχίᾳ δῆθεν αὐτοῦ· καὶ
C ὥρμησε μὲν ὡς καὶ τοῦτο ποιήσων· προπέμ-
ψας δὲ ἱππέας, καὶ κελεύσας τισὶν αὐτῶν ἐ-
πανελθοῦσιν εἰπεῖν, ὅτι συμπεμφθέντες σφί-
σι καὶ οἱ ἄλλοι οἱ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σφῶν
ὄντες, συνειλημμένοι τε ὑπ' αὐτῶν εἰσὶ, καὶ
ἀπολώλασι, προσπαρώξυνε τοὺς στρατιώ-
τας, δημηγορήσας ἀκόλουθα τοῖς ἀγγέλοις.
καὶ οὕτως αὐτοί τε ἐπανέστησαν, καὶ τοὺς ἄλ-
λους συμμετέστησαν. καὶ τότε μὲν (ὁ γὰρ Και-
σαρ ὡς τάχιστα τοῦτ' ᾔσθετο, τούς τε Αἰδούους
D οὓς εἶχε καὶ ἐδόκει πεφονευκέναι, ἔπεμψεν αὐ-
τοῖς, ὥστε φανεροὺς πᾶσι ζῶντας γενέσθαι, καὶ
τοῖς ἱππικοῖς ἐφέπετο) μετενόησαν, καὶ συνηλ-
λάγησαν. αὖθις δὲ τῶν Ῥωμαίων πρός τε τῇ
Καίσαρος ἀπουσίᾳ πταισάντων, καὶ μετὰ τοῦτο
παντάπασιν ἀπ' αὐτῆς ἀποχωρησάντων, ἐ-
φοβήθησαν οἵ τε τὴν ἐπανάστασιν πράξαν-
τες, καὶ νεωτέρων ἀεὶ πραγμάτων ἐφιεμέ-
νοις σχολάζοντες * ποιήσωνται, καὶ ἐνεόχμω-
σαν. μαθόντες δὲ τοῦθ' οἱ στρατεύοντες αὐτῶν
E τῷ Καίσαρι, ᾐτήσαντο ἐπιτραπῆναι σφίσιν
οἴκαδε ἀπελθεῖν, ὑπισχνούμενοι πάντα κα-
ταστήσειν. καὶ οὕτως ἀφεθέντες, πρός τε Νοούι-
δουνον, ἔνθα τά τε χρήματα καὶ τὸν σῖτον,

ὁμήρους τε πολλοὺς οἱ Ῥωμαῖοι κατέθεντο, A ἦλθον, καὶ τούς τε φρουροὺς αὐτῶν, συναιρομένων σφίσι τῶν ἐπιχωρίων, μὴ προσδεχομένους ἔφθειραν, καὶ ἐν κράτει πάντων αὐτῶν ἐγένοντο. καὶ ἐκείνην τε τὴν πόλιν, ἐπικαίρως οὖσαν, κατέπρησαν, ὅπως μὴ οἱ Ῥωμαῖοι ὁρμητήριον αὐτὴν τοῦ πολέμου ποιήσωνται· καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Αἰδούων προσαπέστησαν. ὁ οὖν Καῖσαρ ἐπεχείρησε μὲν παραχρῆμα ἐπ' αὐτοὺς στρατεῦσαι· μὴ δυνηθεὶς δέ, διὰ τὸν ποταμὸν τὸν Αἴγερον, ἐτράπετο. B καὶ ὁ μὲν οὐδὲ ἐκεῖνα κατώρθωσεν. ὁ δὲ δὴ Λαβιῆνος τὴν νῆσον τὴν ἐν τῷ Σηκουάνῳ ποταμῷ οὖσαν, τούς τε προσκινδυνεύσαντας τῇ ἠπείρῳ κρατήσας, καὶ τὴν διάβασιν πολλαχῇ ἅμα κατά τε τὸν ῥοῦν, καὶ ἀνάπαλιν, ὅπως μὴ καθ' ἓν περαιούμενος κωλυθῇ, ποιησάμενος, κατέσχε.

Πρὶν δὲ τοῦτο γενέσθαι, καταφρονήσας ὁ Οὐερκιγγετόριξ τοῦ Καίσαρος, ἐξ ὧν ἐπταίκει, ἐπ' Ἀλλόβριγας ἐστράτευσε. κἀν τούτῳ ὁρμήσαντα C αὐτὸν ὡς καὶ βοηθήσοντα σφίσιν, ἀπέλαβεν ἐν Σηκουανοῖς γενόμενον, καὶ ἐνεκυκλώσατο. οὐ μέντοι κακόν τι εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοὐναντίον, τούς τε Ῥωμαίους ἠνάγκασεν ἀγαθοὺς εἶναι, ἀπογνώσει τῆς σωτηρίας, καὶ αὐτὸς ὑπό τε τοῦ πλήθους καὶ ὑπὸ τοῦ θράσους ἔπταισε· καί τι καὶ ὑπὸ τῶν Κελτῶν τῶν τοῖς Ῥωμαίοις συμμαχούντων ἐσφάλη. ταῖς τε γὰρ ὁρμαῖς ἀπλήστοις σώμασι τὴν τόλμαν προσεπισχυρίσαντες, δι- D έρρηξαν τὴν περίσχεσιν. εὑρὼν δὲ δὴ τὸ εὕρημα τοῦτο ὁ Καῖσαρ, οὐκ ἀνῆκεν, ἀλλ' ἐς Σαλεσίαν τοὺς διαφυγόντας αὐτῶν κατακλείσας, ἐπολιόρκει. κἀν τούτῳ ὁ Οὐερκιγγετόριξ τὸ μὲν πρῶτον τοὺς ἱππέας, πρὶν παντελῶς ἀποτειχισθῆναι, ἐξέπεμψε, τῆς τε τροφῆς
89 τῶν ἵππων ἕνεκα (οὐ γὰρ ἦν) καὶ ὅπως ἐς τὰς πατρίδας ἕκαστοι σφῶν κομισθέντες, τά τε ἐπιτήδεια καὶ ἐπικουρίαν αὐτῷ ἀγάγωσιν. ἐπεὶ δ' οὗτοί τε ἐχρόνιζον, καὶ τὰ σιτία σφᾶς ἐπιλεί- E πειν ἤρξατο, τούς τε παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, τῶν ἄλλων τοὺς ἀχρειοτάτους ἐξέβαλεν, ἐλπίσας μάτην ὅτι ἢ καὶ ἐκεῖνοι πρὸς τῶν Ῥωμαίων τῆς λείας ἕνεκα σωθήσονται, ἢ οἵ γε λοιποὶ ταῖς τροφαῖς αὐτῶν ἐπὶ πλεῖον χρησάμενοι περιγενήσονται.

obſidéſque pleroſque Romani depoſuerant, venerunt: vſique auxilio Nouiodunenſium, cuſtodibus de improuiſo necatis, omnia obtinuerunt: ipſum oppidum loco opportuno ſitum, ne id Romani receptaculum belli haberent, incenderunt: ac reliquam Heduorum partem in rebellionis ſocietatem pertraxerũt. Cæſar confeſtim in Heduos ſuſcepta expeditione, fluuio Ligeri obſtante, ab incepto hoc quoque deſiſtere coactus eſt, nulla re perfecta. Sed Labienus inſulam in Sequana flumine occupauit, deuictis iis qui in terra ad arcendum ab ea ipſum confluxerant: traductíſque variè cùm ſecundo tum aduerſo flumine copiis, ne, ſi vno loco id conaretur, prohiberi ab hoſtibus poſſet.

Labienus inſulam in Sequana capit.

Id priuſquam fieret, Vercingetorix, Cæſare deſpecto ob detrimenta quæ is acceperat, Allobrogibus bellum inferre intendit: Cæſarem iis auxilio proficiſcentem in Sequanis deprehenſum circundat. Verùm id Vercingetorigi longè ſecus quàm inſtituerat cecidit. Nam non modò cladem Romanis nullam intulit, verùm eos deſperatione ſalutis ad fortitudinem compulit: ipſéque temeritate ſua, quia multitudini ſuorum fidebat, ſuccubuit. Haud parũ ad eam victoriam Germani, quos Cæſar ad auxilium euocauerat, Romanis contulerunt: qui audaciam ſuam ingenti corporum mole ac robore confirmantes, circumiectorum hoſtium ordinem perruperãt. Ab ea victoria ſibi oblata Cæſar nihil remittendum ratus, hoſtes Alexiam perfugientes, oppido incluſit, ac in obſidione habuit. Vercingetorix, antequam munitiones Cæſaris omni ex parte abſoluerentur, equitatum à ſe dimiſit, quia pabulum equis non ſuppetebat, vtque in ſuas quique ciuitates profecti, commeatus ſuppetiaſque Alexiam adferrẽt. Quum ea res extraheretur, ac iam res frumentaria ipſos deficere inciperet, liberos atque mulieres, atque reliquos bello inutiles oppido expulit: fruſtra ſperans alterutrum fore, vt aut hæc multitudo à Romanis prædæ cauſa recepta ſeruaretur: aut ipſi certè diutius victum, vnde vitam tolerarent, haberent.

Vercingetorix in Sequanis à Cæſare vincitur.

Germanorum opera Cæſar vincit.

Alexiam Cæſar obſidet.

Cæſar enim, qui non adeo re frumentaria affluebat, vt aliis quoque alendis ſufficeret, quòd eam multitudinem ad ſuos reuerſam haud dubiè receptam iri putabat, atque ita hoſtes ad maiorem peruenturos penuriam, omnino repulit. Itaque ea turba in medio vrbis caſtrorúmque, neutris ipſam accipientibus, miſerrima more periit. Cæterùm auxilia equitum reliquáque à barbaris non multo pòſt quum aduenirent, equeſtri prælio à Romanis repulſi ſunt, maximè Germanis auxiliaribus tum quoque victoriam adiuuantibus. Deinde conati noctu per munitiones Romanorum in vrbem peruenire, magnum detrimentum paſſi ſunt. In iis enim locis quæ equitatu accedi poterant, occultas foſſas Romani duxerant: defixíſque in eas ſtipitibus, ſuperficie tenus texerāt, vt æquales reliquo circumpoſito ſolo eſſent: in eas foſſas equi viríque imprudentes delapſi peribant. Neque tamen antè Galli quicquam de inſtituto remiſerūt, quàm ad ipſas munitiones commiſſo prælio, quum & ipſi & qui vrbem tenebant, Romanos aggrederentur, ſuccubuerunt. Ea clade accepta, Vercingetorix, quum integro etiamnum corpore effugere poſſet, ſperans, quia aliquando Cæſaris amicitia vſus eſſet, poſſe ſe veniam ab eo impetrare, ad eum non implorata antè per vllum internuntium pace, ſe contulit, ſedentíque pro tribunali repentè in cōſpectum venit. quæ res animos quoque nonnullorum terruit. Erat enim Vercingetorix ſtaturæ procerę, magnāque armorum gloriam habebat. Facto ſilentio, nihil locutus, in genua concidit, manúſque tendens ſupplicis geſtum exhibuit. Erant quibus ea res miſericordiam moueret, priſtinam hominis fortunam cogitantibus, præſentémque calamitatem ante oculos cernentibus. At Cæſar, id quod maximè ad ſuam ſalutem ille facturum ſperauerat, amicitiæ prioris coniunctionem, cum bello illato contulit: oſtenſóque quibus eum meritis affeciſſet, quęque ab eo accipere ipſum par fuiſſet, delicti grauitatē auxit: eámque cauſā habuit cur neque miſericordia tū proſequeretur Vercingetorigem, & ſtatim in vincula conderet: quē pòſt in triūpho ductū necauit. Porro

Vercingetorigem ſe dedentem Cæſar vt acceperit.

A ὁ γὰρ Καῖσαρ ἄλλως μὲν οὐδ᾽ αὐτὸς τῶν ἐπιτηδείων, ὥστε καὶ ἑτέρους τρέφειν, εὐπόρει· τοῖς γοῦν πολεμίοις ἰσχυροτέραν τὴν ἔνδειαν, ἐπανελθόντων αὐτῶν ἐλπίδι τοῦ πάντως σφᾶς καταδεχθήσεσθαι, ποιήσειν νομίσας, πάντας αὐτοὺς ἀπεώσατο. καὶ οἱ μὲν οὕτως ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου, μηδ᾽ ἑτέρων σφᾶς δεχομένων, οἰκτρότατα ἀπώλοντο. ἡ δὲ ἐπικουρία τῶν τε ἱππέων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν ἀχθέντων, ἐπῆλθε μὲν οὐκ ἐς μακρὰν τοῖς βαρβάροις, ἱππομαχίᾳ B δὲ δὴ τῶν Ῥωμαίων τῇ βοηθείᾳ. καὶ μετὰ τοῦτο πειράσαντες νυκτὸς διὰ τῶν ἐπιτειχισμάτων ἐς τὴν πόλιν ἐσελθεῖν, ἰσχυρῶς ἐπόνησαν. τάφρους τε γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι κρυπτὰς ἐν τοῖς ἱππασίμοις ἐπεποιήκεσαν, καὶ σκόλοπας ἐς αὐτὰς ἐμπεπήχεσαν, πάντα ἐπιπολῆς τῷ ἄλλῳ τῷ πέριξ χωρίῳ ὁμοιώσαντες, ὥστε καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς ἵππους ὅτι μάλιστα ἐς αὐτὰ ἀπερισκέπτως ἐμπεσόντας σφαλῆναι. C οὐ μέντοι καὶ ἐνέδοσαν, πρὶν ἐκ παρατάξεως ἀρθέντες πρὸς αὐτοῖς τοῖς τειχίσμασιν, αὐτοί τε ἅμα καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἐπεξελθόντες, πταῖσαι. ὁ δ᾽ οὖν Οὐερκιγγετόριξ ἠδυνήθη μὲν ἐκφυγεῖν· (οὔτε γὰρ ἑάλω καὶ ἄτρωτος ἦν) ἐλπίσας δ᾽, ὅτι ἐν φιλίᾳ ποτὲ τῷ Καίσαρι ἐγεγόνει, συγγνώμης παρ᾽ αὐτοῦ τεύξεσθαι, ἦλθε πρὸς αὐτὸν μὴ ἐπικηρυκευσάμενος· καὶ καθημένῳ οἱ ἐπὶ βήματος ἐξαίφνης ὤφθη, ὥστε καὶ ταραχθῆναί τινας. ἄλλως γὰρ D περιμήκης ἦν, καὶ ἐν τοῖς ὅπλοις δεινῶς ἐνέπρεπεν. ἡσυχίας δ᾽ οὖν γενομένης, εἶπε μὲν οὐδέν, πεσὼν δὲ ἐς γόνυ, τώ τε χεῖρε ποιήσας ἐδέετο. ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις οἶκτον, τῆς τε προτέρας αὐτοῦ τύχης ἀναμνήσει, καὶ τῷ τῆς παρούσης ὄψεως περιπαθεῖ, ἐνέβαλεν· ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ αὐτό τε αὐτῷ τοῦτο, δι᾽ ὃ μάλιστα σωθήσεσθαι προσεδόκησεν, ἐπεκάλεσε. τῆς γὰρ φιλίας τὴν ἀντίταξιν ἀντιθείς, χαλεπωτέραν τὴν ἀδικίαν αὐτοῦ ἀπέφηνε. καὶ διὰ E τοῦτο οὔτε ἐν τῷ παραχρῆμα αὐτὸν ἠλέησεν, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐν δεσμοῖς ἔδησε, καὶ ἐς τὰ ἐπινίκια μετὰ τοῦτο πέμψας ἀπέκτεινε. τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον

μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο. τότε δὲ τοὺς μὲν ὁμολογίᾳ τῶν λοιπῶν προσεποιήσατο, τοὺς δὲ καὶ μάχῃ κρατήσας ἐδουλώσατο. οἵ τε γὰρ Κελτικοὶ οἱ πλησιόχωροι, Κόμμιόν τινα Ἀτρέβαν προστησάμενοι σφῶν, ἐπὶ πλεῖστον ἀντέσχον, καὶ δύο τε ἱππομαχίαις ἀγχώμαλά τε ἠγωνίσαντο, καὶ τρίτῃ πεζομαχίᾳ ἰσοπάλως τὸ πρῶτον συνενεχθέντες, ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ κατὰ νώτου σφίσιν ἀνελπίστως προσπεσόντος ἐτράπησαν. κἀκ τούτου τό τε στρατόπεδον τῆς νυκτὸς οἱ περιλιπεῖς ἐξέλιπον· καὶ διελθόντες ὕλην τινά, ἐκείνην τε ἐνέπρησαν, καὶ τὰς ἁμάξας μόνας ὑπελείποντο· ὅπως τῶν πολεμίων διά τε ταύτας καὶ διὰ τὸ πῦρ χρονισάντων, φθάσωσιν ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρήσαντες. οὐ μέντοι καὶ ἐπιτυχεῖς τῆς ἐλπίδος ἐγένοντο. καὶ γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς τάχιστα τῆς φυγῆς αὐτῶν ᾔσθοντο, ἐπεδίωξαν σφᾶς, καὶ ἐντυχόντες τῷ πυρί, τὰ μὲν κατέσβεσαν, τὰ δὲ καὶ διέκοψαν. καί τινες καὶ διὰ μέσης τῆς φλογὸς δραμόντες, κατέλαβον αὐτοὺς ἀπροσδοκήτους, καὶ παμπληθεῖς ἐφόνευσαν. ἐκ δὲ τούτου τῶν μὲν ἄλλων τινὲς ὡμολόγησαν· ὁ δὲ Ἀτρέβας διαφυγών, οὐδὲ ὣς ἡσύχασεν, ἀλλὰ καὶ τὸν Λαβιηνὸν ἐπεχείρησεν ἐνεδρεῦσαί ποτε.
90 ἡττηθεὶς δὲ μάχῃ, ἀνεπείσθη μὲν ἐς λόγους αὐτῷ ἐλθεῖν· πρὶν δὲ ἢ ὁτιοῦν συμβῆναι, τρωθεὶς ὑπό τινος τῶν Ῥωμαίων, ἀπιστίᾳ τοῦ μὴ ἂν ἀκριβῶς εἰρηνῆσαι, διέφυγε, καὶ χαλεπὸς αὐτοῖς αὖθις ἐγένετο· μέχρις οὗ ἀπογνοὺς τὰ πράγματα, τοῖς μὲν ἄλλοις τοῖς συνιοῦσιν οἱ ἀκέραιον τὴν ἄδειαν ἐπὶ πᾶσι τοῖς σφετέροις ἔπραξεν· αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ τὸ μηδέποτε, ὥς γέ τινες, ἐς ὄψιν μηδενὸς Ῥωμαίου ἐλθεῖν. ἐκεῖνοί τε οὖν οὕτω κατελύσαντο· καὶ οἱ λοιποὶ μετὰ τοῦτο, οἱ μὲν, ἑκούσιοι, οἱ δὲ, καὶ καταπολεμηθέντες, ἐχειρώθησαν. καὶ αὐτοὺς ὁ Καῖσαρ καὶ φρουραῖς καὶ δικαιώσεσι, χρημάτων τε ἐσπράξεσι, καὶ φόρων ἐπιτάξεσι, τοὺς μὲν ἐταπείνωσε, τοὺς δὲ ἡμέρωσε. ταῦτα μὲν οὕτως ἐπί τε Λουκίου Παύλου καὶ ἐπὶ Γαΐου Μαρκέλλου ὑπάτων ἐτελεύτησεν.

Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, τῶν μὲν Γαλατῶν ἕνεκα καὶ τοῦ χρόνου τοῦ πρὸς τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ δοθέντος, ἔκ τε τῆς Γαλατίας ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἐς τὴν Ῥώμην ἐπανακομισθῆναι ὤφειλεν (εἰκός τε γὰρ ἐπ' ἐξόδῳ, καὶ ὁ πόλεμος ἐπέπαυτο·

reliquos Cæsar partim conditionibus pacis impositis recepit, partim prælio superatos subegit. Belgæ enim finitimi, ad Comium quēdam Atrebatem summa rerum delata, diu restiterunt, duobúsque equestribus præliis cum Romanis incerta victoria certauerunt. Tertiò pedestri prælio congressi, quū incerto adhuc euentu pugnaretur, inuadentibus ex improuiso terga ipsorum equitibus, fusi sunt. Ita victi, qui à pugna supererant, noctu desertis castris in syluam quandam se contulerunt: ea incensa, carrísque solis relictis, sperauerũt, se, dum hostibus ignis carríque moram iniicerent, in tuta loca posse euadere. verùm hæc spes frustra fuit. Nam Romani, vt primùm fugam hostiũ compererunt, insecuti sunt: quúmque ad ignem peruenissent, eo restincto, disiectísque carris, nonnullis etiam per medium ignem currentibus, hostes inopinatos assecuti, ingēti cæde affecerunt. Hoc factum deditio multorum excepit. Comius autem elapsus, ne sic quidem quieuit, quin Labienum per insidias aggredi institueret: atque tum superatus prælio in colloquium vt veniret persuasus est. Ibi à quodam Romano vulneratus, priusquam de vlla re conueniret, quòd nũquam certam pacem initurus videbatur, aufugit: iterúmque Romanis molestus fuit: tandem desperatis rebus, iis qui ipsum secuti erant, impunitatem actorum impetrauit: sibique, ne in Romani vllius cõspectum vnquam veniret. ita enim quidam referunt. Hoc pacto & hi, & siqui reliqui erãt, deinceps pars volentes, pars bello victi, in Romanorum potestatem redacti sunt. ac Cæsar præsidiis conditionibúsque impositis, pecuniáque & tributis annuis imperatis, alios fregit, alios mansuetos reddidit. Atq; hæc eo modo cõsummata sũt L. Paulo, & C. Marcello consulibus.

Comii Atrebatis & Belgarum contra Cæsarem bellum.

Cæsari iam ex Gallia Romam redeũdum erat, quòd & eam omnem subegerat, & temporis ad quod ei imperium concessum fuerat, ratio sic postulabat. Etenim quum id exiisset iam, bellúmque confectum

Cæſar cur bello confecto exercitum dimittere noluerit.

eſſet, nullam prætcrea honeſtam cauſam cur exercitum non dimitteret, priuatúſque depoſito imperio viueret, habebat. Enimuero quandoquidẽ & Romæ ſeditiones erant, & Craſſus interierat, Pompeius autem rurſus ad potentiam priſtinam peruenerat (quippe & cõſul tertium fuerat, & in quinque alios annos vt ſibi Hiſpania decerneretur, effecerat) animóque iam à Cæſare alieniore (mortua præſertim iam filia, quæ ſola eorum amicitiam continuerat) eſſe incipiebat: ea Cæſarem, veritum ne legionibus nudatus in Pompeii inimicorúmque poteſtate eſſet, mouerunt vt exercitum retineret. Proinde his iiſdem annis multi tumultus in vrbe graſſati fuerant, potiſſimùm verò in comitiis: ita vt Caluinus atque Meſſala conſules vix ſeptimo tandem menſe creati ſint. ac ne tum quidem id confectum fuiſſet, niſi Q. Pompeius Rufus tribunuſplebis, Syllæque ſororis filius, in carcerem à ſenatu coniectus eſſet. quæ eadem pœna omnibus qui mali alicuius facinoris exiſtere autores vellent, conſtituta, poteſtáſque in eos animaduertendi Pompeio mãdata eſt. Vſu veniebat quidem aliquoties, vt quia aues interregibus nõ addixiſſent, comitia auſpiciorum cauſa impedirentur: ſed maximè omnium tribuniplebis, ne magiſtratus crearentur, obſtabant: qui ita omnibus vrbanis rebus ſeſe admiſcebant, vt ludos quoque populi loco prætorũ ipſi peragerent: atque hanc ob cauſam Rufus in carcerem abductus fuerat. Idem pòſt Fauonium ædilem non magnæ rei cauſa in eũdem carcerem coniecit, vt ignominiæ nimirum conſortem aliquem haberet. Iniiciebant autem tribuni comitiis tum alia impedimenta, tum hoc agebant vt in locum conſulum tribuni militũ (quo per plures reſpublica regeretur, quemadmodum olim inſtitutum fuerat) ſubrogaretur: quum nemini id perſuaderent, Pompeium vtique dictatorem dicendum eſſe contenderunt, in eáque ſententia diu perſeuerauerunt. Nam & aberat Roma Pompeius, & nemo vel decernere ei hunc honorẽ (nam odio Syllanæ crudelitatis conſiliũ id omnibus inuiſũ erat) vel, metu potẽtiæ eius, denegare ſatis audebat. Tandem vbi ipſe aduenit, dictaturam,

Romæ tumultus.

Anno V.C. 701.

Q. Pompeius Rufus tribunuſplebis in carcerem poſitus.

Fauonius in carcerem coniectus.

Pompeiũ Dictatorem tribuniplebis facere volunt.

A καὶ οὐδεμίαν ἔτ' εὐπρεπῆ σκῆψιν πρὸς τὸ μὴ οὐ τά τε στρατόπεδα ἀφεῖναι, καὶ ἰδιωτεῦσαι, εἶχεν) ἐπεὶ δὲ τά τε ἐν τῷ ἄστει ἐστασιάζετο, καὶ ὁ Κράσσος ἐτεθνήκει, ὅ,τε Πομπήιος ἔν τε δυνάμει αὖθις, ἅτε τρίτον ὑπατευκώς, καὶ τὴν ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἀρχὴν ἐπὶ πέντε ἄλλα ἔτη δοθῆναί οἱ διαπεπραγμένος, ἐγένετο, καὶ αὐτῷ οὐκέτ' οἰκείως, (ἄλλως τε καὶ τοῦ παιδίου, ὅπερ που καὶ μόνον ἐν τῇ φιλίᾳ αὐτοὺς κατεῖχέ τε, καὶ τετελευτηκότος) ἐφοβήθη μή, τῶν στρατιωτῶν B ψιλωθείς, ἐπί τε ἐκείνῳ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐχθροῖς γένηται· καὶ οὐ διῆκεν αὐτούς. ἐν γὰρ δὴ τοῖς αὐτοῖς τούτοις ἔτεσιν ἄλλα τε ἐν τῇ πόλει στασιώδη πολλά, κἂν ταῖς ἀρχαιρεσίαις μάλιστα ἐγένετο· ὥστε μόλις ἑβδόμῳ μηνὶ τόν τε Καλουῖνον καὶ τὸν Μεσσάλαν ὑπάτους ἀποδειχθῆναι. καὶ οὐδ' ἂν τότε ᾑρέθησαν, εἰ μὴ Κύιντός τε Πομπήιος ὁ Ῥοῦφος ἐς τὸ δεσμωτήριον ὑπὸ τῆς βουλῆς, καίτοι τοῦ τε Σύλλου θυγατριδοῦς ὤν, καὶ δημαρχῶν, ἐνεβλήθη· καὶ τοῦτο C καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κακουργῆσαί τι ἐθελήσασιν ἐψηφίσθη, τά τε Πομπηίῳ ἡ πρὸς αὐτοὺς βοήθεια ἐνεχειρίσθη. ἔστι μὲν γὰρ ὅτε καὶ οἱ ὄρνιθες τὰς ἀρχαιρεσίας ἐπέσχον, οὐ βουλόμενοι τοῖς μεσοβασιλεῦσι γενέσθαι· μάλιστα δὲ οἱ δήμαρχοι τὰ πράγματα τὰ ἐν τῇ πόλει διέποντες, ὥστε καὶ τὰς πανηγύρεις καὶ ἀντὶ τῶν στρατηγῶν ποιεῖν, ἐκώλυον τὰς ἀρχὰς αἱρεθῆναι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ῥοῦφος ἐς τὸ οἴκημα ἐσέπεσε. καὶ ἔπειτα μετὰ τὸν Φαουώνιον ἀγορανομοῦντα ἐς αὐτὸ D ὕστερον, ἀπὸ τινὸς οὐ μεγάλης αἰτίας (ἵνα δὴ κοινωνὸν τῆς ἀτιμίας λάβῃ) κατέθετο. πάντες δὲ οἱ δήμαρχοι ἄλλας τε σκήψεις ἐμποδίους ἐσέφερον, καὶ χιλιάρχους ἀντὶ τῶν ὑπάτων (ὅπως πλείους ἄρχωσιν, ὥσπερ ποτέ, ἀποδεικνύωνται) καθιστάναι ἐσηγοῦντο. ἐπειδή τε οὐδεὶς αὐτῶν ἐπείσθη, δικτάτορα γοῦν τὸν Πομπήιον λεχθῆναι δεῖν ἔφασκον· καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ διέτριψαν. ἐκτός τε γὰρ ἀπεδήμει, καὶ ἐκ τῶν παρόντων οὔτε ψηφίσασθαί τις αὐτό (πρὸς γὰρ τὴν τοῦ Σύλλου ὠμότητα E ἐμίσουν πάντες τὸ πολίτευμα) οὔτ' αὖ μὴ ἑλέσθαι, διὰ τὸν τοῦ Πομπηίου φόβον, ὑπέμεινε. τέλος δέ, ὀψέ ποτε αὐτὸς ἐλθών, τὴν μὲν δικτατορίαν

διδομένην οἱ δῆθεν οὐκ ἐδέξατο, τοὺς δ᾽ ὑπάτους ἀποδειχθῆναι παρεσκεύασεν. οὐ μέντοι οὐδ᾽ ἐκεῖνοι διαδόχους σφίσι, διὰ τὸν ἐκ τῶν σφαγέων τάραχον, κατέστησαν· καίτοι καὶ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα καταθέμενοι, καὶ ἐν τῇ ἱππάδι τὴν γερουσίαν, ὥσπερ ἐπὶ μεγάλῳ τινὶ πένθει, συνάγοντες. δόγμα τε ἐποιήσαντο, μηδένα μήτε στρατηγήσαντα, μήθ᾽ ὑπατεύσαντα, τὰς ἔξω ἡγεμονίας, πρὶν ἂν πέντε ἔτη διέλθῃ, λαμβάνειν· εἴπως, ὑπὸ τοῦ μὴ παραυτίκα ἐν
91 δυνάμει τινὶ αὐτοὺς γίγνεσθαι, παύσαιντο σπουδαρχοῦντες. οὔτε γὰρ ἐμετρίαζον, οὔθ᾽ ὑγιὲς οὐδὲν ἐποίουν· ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἀλλήλοις παρωρμῶντο, πολλὰ μὲν δαπανώμενοι, πολλῷ δ᾽ ἔτι πλείω μαχόμενοι, ὥστε καὶ τὸν ὕπατόν ποτε τὸν Καλουῖνον τρωθῆναι. οὐκοῦν οὔθ᾽ ὕπατος, οὔτε στρατηγός, οὔτε πολίαρχός τις σφᾶς διεδέξατο, ἀλλ᾽ ἄναρχοι κατὰ τοῦτο παντελῶς οἱ Ῥωμαῖοι τὰ πρῶτα τοῦ ἔτους ἐγένοντο. κἀκ τούτου οὔτε τι ἄλλο χρηστὸν συνέβη, καὶ ἡ ἀγορὰ ἡ διὰ τῶν ἐννέα ἀεὶ ἡμερῶν ἀγομένη, ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Ἰανουαρίου νουμηνίᾳ ἤχθη. καὶ τοῦτό τε αὐτούς, ὡς οὐκ ἀπὸ ταὐτομάτου συμβάν, ἀλλ᾽ ἐν τέρατος λόγῳ γενόμενον, ἐθορύβει· καὶ ὅτι βύας ἐν τῇ πόλει καὶ ὤφθη, ἄγαλμά τέ τι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἵδρωσε, καὶ λαμπὰς ἐκ τῶν νοτίων πρὸς ἀνατολὰς διέδραμε· καὶ πολλοὶ μὲν κεραυνοί, πολλοὶ δὲ καὶ βῶλοι, λίθοι τε καὶ ὄστρακα, καὶ αἷμα διὰ τοῦ ἀέρος ἠνέχθη. δοκεῖ δ᾽ ἔμοιγε καὶ ἐκ τοῦ ὃ τῷ προτέρῳ ἔτει ἐπ᾽ ἐξόδῳ αὐτοῦ περί τε τοῦ Σαράπιδος καὶ περὶ τῆς Ἴσιδος ψηφισθὲν τέρας, οὐδενὸς ἧττον γενέσθαι. τοὺς γὰρ ναοὺς αὐτῶν, οὓς ἰδίᾳ τινὲς ἐπεποίηντο, καθελεῖν τῇ βουλῇ ἔδοξεν. οὐ γὰρ δὴ τοὺς θεοὺς ἰσχυροὺς ἐπὶ πολὺ ἐνόμισαν, καὶ ὅτι γε καὶ ἐξενίκησεν ὥστε καὶ δημοσίᾳ αὐτοὺς σέβεσθαι, ἔξω τοῦ πωμηρίου σφᾶς ἱδρύσαντο.

Τοιαύτης οὖν τότε τῆς ἐν τῷ ἄστει καταστάσεως οὔσης, καὶ μηδενὸς τοῖς πράγμασιν ἐπιτεταγμένου, σφαγαὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, ὡς εἰπεῖν, ἐγίγνοντο· τάς τε ἀρχαιρεσίας, καίτοι σπεύδοντες ἐπὶ τὰς ἀρχάς, καὶ δεκασμοῖς καὶ φόνοις δι᾽ αὐτὰς χρώμενοι, οὐκ ἐπετέλουν. ὁ γοῦν Μίλων ὑπατείαν αἰτῶν, τὸν Κλώδιον ἐν τῇ Ἀππίᾳ ὁδῷ συντυχόντα οἱ, τὸ μὲν

A quę nō obſcurè iam ei offerebatur repudiauit: atque vt cōſules crearētur curauit. conſules ob tumultus eorū qui cædes edebant, neque ſucceſſores ſibi conſtituerūt, & tanquā in magno luctu, ſenatoria veſte poſita, ſenatum in veſtitu equeſtri cōgregauerunt: tum ſenatuſcōſultum fecerunt, ne quiſquā ex iis qui conſulatum aut præturam geſſiſſent, exteriorem aliquam prouinciā ante elapſum quintum annum acciperet: ſperantes vel hac ratione cer-
B tamina de occupandis magiſtratibus tolli poſſe, ſi pateret, eū qui obtinuiſſet, non ſtatim cū potentia aliqua futurum. Nihil enim ſani moderatíve agebatur, ſed cùm largitionibus acriter contendebant, tum plus etiam dimicationibus: ita vt conſul quoque Caluinus aliquando vulnus acceperit. Ita factum eſt vt neque conſulibus, neque prætoribus, neque vrbanis aliis magiſtratibus ſuccederetur, ſed prima anni
C parte ſine omni magiſtratu Romæ viueretur. Ea res cùm aliis malis anſam præbuit, & nundinæ, quę nono quouis die celebrabantur, vt ipſis calendis Ianuariis agerentur effecit. Quum hoc, quaſi non forte fortuna ita accidiſſet, ſed prodigii rationem haberet, Romanos terruit: tum quòd bubo etiam viſus erat, totóque triduo ſimulacrū quoddam ſudauerat, fáxque à cœli parte quæ meridiem ſpectat, ad orientem tranſcurrerat: multa quoque fulmi-
D na deciderant: ſæpius glebis, lapidibúſque & teſtis pluerat. Ac mihi quidem id quoque decretum quod prioris anni exitu de Serapi Iſidéque factum erat, inter prodigia non extremum videtur locum obtinuiſſe. Eorum diuorum fana, quæ priuatim nonnulli extruxerant, ſenatus demoliri iuſſit, quòd eos non magnopere inter numina numerabat: vbi ea ſententia obtinuit vt publicè iam coli inciperent, extra pomœrium eos deos collocauerunt.
E Quum is Romæ ſtatus eſſet, ac ſummæ rerum nemo præeſſet, ſingulis fermè diebus cædes perpetrabantur: ac quanquam ad magiſtratus capiendos plurimi contenderent, eáque de cauſa & largitiones & cædes fierent, tamen comitia non perficiebantur. Milo conſulatus candidatus, Clodium in via Appia ſibi obuiam factum,

Senatuſcōſultum de prouinciis.

Prodigia.

Decretum de Iſidis & Serapidis fanis.

Milo Clodium interficit.

initio leuiter vulnerauit: pòst veritus ne is eam rem vindicaret, interfecit: sperās, si omnes seruos qui eam cædem fecissent, statim manumitteret, facilius se de cæde, mortuo Clodio, quàm vulneris, eodem superstite, absolutum iri. Ea re sub vesperam Romam perlata, vehemens perturbatiò coorta est, oblata factionibus ansa belli ac maleficiorum: atque hi quoque qui neutrarum erant partium, tamen humanæ sortis memores, rem indignè ferebant: idque eo amplius, quòd hac occasione Milonem quoque de medio tolli cupiebant. Populum ita affectum nacti Rufus ac T. Munatius Plancus, qui tum tribuni plebis erant, magis etiam accenderunt, cadauere prima luce in forum prolato, pro rostrísque exposito, & omnibus ostentui exhibito: iísque lugubri gestu additis vocibus quæ ad rem præsentem competebant. Ita plebs iis quæ viderat quæque audiuerat perturbata est, vt ne religionis quidem iam rationem haberet: sed omnibus sepulturæ ritibus temeratis, propemodum totam vrbem incendio misceret. Nam corpus Clodii sublatum ad curiam honesto cum funere portauêre: idque, rogo ex subselliis constructo, cum ipsa curia combusserūt. Quod nō repentino quodam impetu, quales plebem multi solent incessere, sed consultò fecere: iidémque hora demum nona in ipso foro comessati sunt, fumante etiamnum curia. Milonis quoque domum succendere conati, ab incepto multis eam propugnantibus repulsi sunt. Milo eatenus propter cædem sibi metuens, sese abdiderat: ac non plebeiorum modò, sed equitum quoque senatorúmque se quorundam præsidio sepierat: tum verò iram senatus in aduersæ factionis homines ob hoc ab ipsis admissum flagitium conuersum iri sperans, quum senatus statim huius rei causa vesperi in palatio conuenisset, interregémque nominari, eique ac tribunis quoque plebis, Pompeióque mandari vt curam vrbis susciperent, ne quid ea detrimenti pateretur, iussissent: ipse quoque in mediū progressus, pari aut maiori etiā quàm prius cōtentione magistratū

Rufus.

T. Munatius Plancus.

Curia cū Clodij cadauere conflagrauit.

Seditio post cædem Clodii.

A πρῶτον ἁπλῶς πως ἔτρωσεν· ἔπειτα δὲ φοβηθεὶς μὴ ἐξέληται γεγονότι, κατέσφαξεν· ἐλπίσας, ἐπειδὴ πάντας τοὺς οἰκέτας τοὺς τοῦτο ποιήσαντας εὐθὺς ἐλευθερώσαι, ῥᾷον τοῦ φόνου, τελευτήσαντος αὐτοῦ, ἢ τοῦ τραύματος, εἰ περιγένοιτο, ἀφεθήσεσθαι. ἀκούσαντες οὖν ταῦθ' οἱ ἐν τῇ πόλει πρὸς ἑσπέραν, δεινῶς ἐταράχθησαν. ταῖς τε γὰρ στάσεσιν ἀφορμὴ πολέμου καὶ κακῶν ἐγίγνετο, καὶ οἱ διὰ μέσου εἰ καὶ ἐμίσουν τὸν Κλώδιον, ὅμως διά τε τὸ ἀνθρώ- B πινον, καὶ ὅτι καὶ τοῦ Μίλωνος στερηθῆναι ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ ἤθελον, ἠγανάκτουν. παραλαβόντες δὲ αὐτοὺς οὕτως ἔχοντας ὅ, τε Ῥοῦφος καὶ Τίτος Μουνάτιος Πλάγκος, προσεπαρώξυναν. δημαρχοῦντες γὰρ ἔς τε τὴν ἀγορὰν ὑπὸ τὴν ἕω νεκρὸν ἐσεκόμισαν, καὶ ἐπὶ τὸ βῆμα ἐπέθεσαν, πᾶσί τε ἐπεδείκνυσαν· καὶ ἐπέλεγον οἷα εἰκὸς ἦν, ὀδυρόμενοι. ὥστε τὸν ὅμιλον, καὶ ἐξ ὧν ἑώρων καὶ ἐξ ὧν ἤκουον, συνταραχθῆναι, καὶ μήτε τοῦ θείου ἔτι φροντίσαι, ἀλ- C λὰ πάντα μὲν τὰ περὶ τὰς ταφὰς νόμιμα συγχέαι, πᾶσαν δὲ ὀλίγου τὴν πόλιν καταπρῆσαι. τὸ γὰρ σῶμα τοῦ Κλωδίου ἀράμενοι, ἔς τε τὸ βουλευτήριον ἐσήνεγκαν καὶ εὐθέτησαν· καὶ μετὰ τοῦτο πυρὰν ἐκ τῶν βάθρων νήσαντες, ἔκαυσαν καὶ ἐκεῖνο καὶ τὸ συνέδριον. οὕτω τε οὐχ ὁρμῇ τινι (οἷα που τοὺς ὄχλους ἐξαπιναία καταλαμβάνει) ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως αὐτὸ ἔπραξαν. ὥστε καὶ τὴν ἐνάτην τὸ περίδειπνον ἐν αὐτῇ τῇ ἀγορᾷ, τυφο- D μένου ἔτι τοῦ βουλευτηρίου, ποιῆσαι, καὶ προσέτι καὶ τὴν οἰκίαν τὴν τοῦ Μίλωνος καταφλέξαι ἐπιχειρῆσαι. ἐκείνην μὲν οὖν, πολλῶν αὐτῇ ἀμυνάντων, οὐκ ἔκαυσαν· ὁ δὲ δὴ Μίλων, τέως μὲν περίφοβος ἐπὶ τῷ φόνῳ ὤν, ἐκρύπτετο, οὐχ ὑπὸ ἰδιωτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἱππέων, βουλευτῶν τέ τινων φρουρούμενος· ἐπεὶ δὲ τοῦτό τε ἐγένετο, καὶ τὴν ὀργὴν τῆς γερουσίας ἐς τὸ τῶν ἀντιστασιωτῶν μίασμα περιχωρήσειν ἤλπισεν. εὐθὺς γοῦν τῆς δείλης ἐς τὸ παλάτιον δι' E αὐτὸ τοῦτο συλλεγέντες, τόν τε μεσοβασιλέα προχειρισθῆναι, καὶ τῆς φυλακῆς τῆς πόλεως 92 καὶ ἐκεῖνον καὶ τοὺς δημάρχους καὶ προσέτι καὶ τὸν Πομπήιον ἐπιμεληθῆναι, ὥστε μηδὲν ἀπ' αὐτῆς ἀποβιβῶναι, ἐψηφίσαντο. προήει τε ἐς μέσον, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁμοίως ἢ καὶ μᾶλλον

ἀντεποιεῖτο. μάχαι τε οὖν ἐκ τούτου πολλαὶ καὶ σφαγαὶ αὖθις ἐγίγνοντο· ὥστε τὴν βουλὴν τά τε προειρημένα ἐπικυρῶσαι, καὶ τὸν Πομπήιον μεταπέμψασθαι, καταλόγους τε αὐτῷ καινοὺς ποιήσασθαι ἐπιτρέψαι, καὶ τὰ ἐσθήματα ἀλλάξασθαι. ἐλθόντος τε αὐτοῦ οὐ πολλῷ ὕστερον, ἔξω τε τοῦ πωμηρίου πρὸς τῷ θεάτρῳ αὐτοῦ σὺν φρουρᾷ ἠθροίσθησαν, καὶ τὰ τοῦ Κλωδίου ὀστᾶ ἀνελέσθαι ἔγνωσαν. τό, τε βουλευτήριον τῷ Φαύστῳ τῷ τοῦ Σύλλου υἱεῖ ἀνοικοδομῆσαι προσέταξαν. ἦν μὲν γὰρ τὸ Ὁστίλιον, μετεσκεύαστο δὲ ὑπὸ τοῦ Σύλλου. διὰ τοῦτό τε περὶ αὐτοῦ ἔδοξε, καὶ ὅπως ἐξοικοδομηθὲν τὸ ἐκείνου ὄνομα ἀπολάβῃ. μετεώρου δὲ τῆς πόλεως οὔσης ἐπὶ τοῖς ἄρξουσι σφῶν, καὶ διαθροούντων, τῶν μέν, ὡς δικτάτορα τὸν Πομπήιον, τῶν δέ, ὡς ὕπατον τὸν Καίσαρα αἱρεθῆναι (οὕτω γάρ που ἐκ προαιρέσεως ἐπὶ τοῖς κατειργασμένοις αὐτὸν ἐτίμων, ὥστε καὶ ἑξήκονθ' ἡμέρας θῦσαι ἐπ' αὐτοῖς ψηφίσασθαι) φοβηθέντες ἑκάτερον οἵ τε ἄλλοι βουλευταὶ καὶ Βίβουλος, ὅσπερ που τὴν γνώμην πρῶτος ἐρωτηθεὶς ποιήσεσθαι ἔμελλε, προκατέλαβον τὴν τοῦ πλήθους ὁρμήν, τῷ Πομπηίῳ τὴν ὑπατείαν, ὥστε μὴ δικτάτορα αὐτὸν λεχθῆναι, καὶ μόνῳ γε, ἵνα μὴ ὁ Καῖσαρ αὐτῷ συνάρξῃ, δόντες. ξένον μὲν δὴ τοῦτο καὶ ἐπὶ μηδενὸς ἄλλου γενόμενον ἔπραξαν, καὶ ὀρθῶς αὐτὸ πεποιηκέναι ἔδοξαν. ἐπεὶ γὰρ ἧττον τοῦ Καίσαρος τῷ ὁμίλῳ προσέκειτο, ἀπορρήξειν τε αὐτὸν ἀπ' ἐκείνου παντάπασι καὶ σφετεριεῖσθαι ἤλπισαν. καὶ ἔσχεν οὕτω· τῷ τε γὰρ καινῷ καὶ τῷ παραδόξῳ τῆς τιμῆς ἐπαρθείς, οὐκέτι οὐδὲν ἐς τὴν τῶν πολλῶν χάριν ἐβούλευσεν, ἀλλ' ἀκριβῶς πάντα τὰ τῇ βουλῇ ἀρέσκοντα ἔπραξεν. οὐ μέντοι καὶ μόνος ἄρξαι ἠθέλησε· τὴν γὰρ εὔκλειαν ἐν τῷ δεδόχθαι οὕτ' ἔχων, τὸν φθόνον τὸν ἐπ' αὐτῇ ἐξέκλινε. καὶ φοβηθεὶς μή ποτε κενῆς τῆς χώρας οὔσης, ὁ Καῖσαρ ἔκ τε τῶν δυνάμεων καὶ ἐκ τῆς τοῦ πλήθους σπουδῆς συνάρχων αὐτῷ δοθῇ, ἐκεῖνο μέν, ἵνα μὴ καὶ παντελῶς παρημελῆσθαι νομισθῇ, κἀκ τούτου τινὰ ὀργὴν δικαίαν ποιήσηται, παρεσκεύασε διὰ τῶν δημάρχων ἐπιτραπῆναι, καὶ ἀπόντι τὴν ἀρχήν, ὅταν ἐκ τῶν νόμων καθήκῃ, αἰτῆσαι.

A petiit. Hinc iterum ad pugnam cædésque res deuoluta est: ita vt senatus decretum id confirmarit, Pompeiúmque Romam euocauerit, ei nouorum scribendorum militum potestatem concesserit: ipsíque sordidam vestẽ sumpserint. Pompeius paulo pòst ad vrbem venit: tum circũfuso præsidio extra pomœrium ad theatrum senatus habitus est: decretúmque vt Clodii ossa colligerentur, curiámque Faustus Syllæ F. restitueret. Curia enim, quæ incen- B dio perierat, Hostilia fuerat, sed à Sylla aliter ædificata: itaque statuerant vt is reficeret, nomenque curię mutaretur. Quum omnium animi suspensi expectarent quínam ipsis magistratus præficerentur, rumorémque alii spargerent, Pompeium esse dictatorem creandum, alii, Cæsari (qui tum in tanto erat ob res gestas honore, vt supplicationes in sexaginta dies earum causa indixerint) consulatum deferendum: senatus, C atque Bibulus præcipuè, qui primus sententiam erat dicturus, quum horum vtrumque metuerent, studiis plebis anteuerterunt, Pompeio cõsulatum, ne dictator fieret, tribuentes, eúmque soli ipsi, ne Cæsar collega eius fieret. Id inusitatum, neque vlli antè Romanorum contigerat: haud absurdè alioquin factum est. Quia enim Pompeius minus plebi quàm Cæsar studebat, omnino ab ea ipsum diuellere, suíque iuris efficere se posse sperabant. Neque falsi D hac sunt expectatione. nouo enim & inopinato honore elatus, nihil iam amplius in plebis gratiam agebat, sed omnia planè ex animo senatus gerebat. Cæterùm solus magistratum gerere haud voluit: satísque gloriæ in eo sibi obtigisse existimans quòd ita decretum esset, inuidiam eius rei declinandam duxit: & quòd verebatur ne, regione armis vacante, Cæsar sibi studio militum atque multitudinis collega daretur: ne is omnino negle- E ctus videri, iustámque iræ causam habere posset, per tribunos effecit vt Cæsari permitteretur legitimo tempore etiam absenti cõsulatũ petere.

Milo magistratum petit.

Curia Hostilia à Fausto Sylla reficitur.

Bibulo autore Pompeius fit III Consul, & solus.

Cæsaris vt absentis ratio haberetur in petitione consulatus, decretum.

Q. Scipio Metellus consul cum Pompeio.

Ipſe Q. Scipionem, ſocerum ſuum, ambitúſque tum reum, collegam ſibi aſſumpſit. Is Scipio, quũ Naſicæ eſſet filius, teſtamento in genus hæreditatémque Metelli Pii adoptatus, atque hinc cognomentum Metelli ferens, filiam Pompeio in matrimonium dederat: ab eo contrà conſulatum, ac, ne cauſam diceret, acceperat. Erant omnino multi quibus ambitus cauſa dies dictus eſſet, maximè quia Pompeii legibus effectum erat vt iudicia accuratius quàm antè haberentur.

Iudicia à Pompeio reformata.

Nam is omnes ipſe delegerat eos ex quibus iudices ſorte duci deberẽt: certúmque vtrique parti in iudicio certantium aduocatorum numerum finiuerat, ne à multitudine horum iudices confuſi perturbarentur. Ad cauſam verò dicendam actori duas, reo tres horas concedi iuſſerat. Id quoque quod plerunque iudicia corrumpebat, correxerat, interdicto ne qui reorum laudatores haberentur, aut pro accuſatis deprecarẽtur. Complures enim eorum qui rei facti erant, eo modo, viris fide atque autoritate præclaris intercedentibus, iudiciis erepti fuerant. Hæc aliáque horum ſimilia de omnibus iudiciis conſtituta erant.

In largitionibus magiſtratum quærentes ſtatutum.

Qui verò largitiones magiſtratuum adipiſcendorum cauſa feciſſent, ad eos in iudicium pertrahendos cùm alios accuſatores cõſtituit, tum eos quoque qui ſimili antè de cauſa damnati fuerant, magno propoſito ipſis delationis præmio. Nam quicunque duos eadem de cauſa, aut minori etiam quàm cuius ipſe damnatus erat, reos peregiſſet, aut vnum maioris criminis conuiciſſet, ei impunitas ſui peccati dabatur. Hinc factum eſt vt multi rei fierẽt, ac Plautius quoque Hypſæus, qui in petitione conſulatus cum Milone & Scipione certauerat.

Plautius Hypſæus reus ambitus.

Nam ex tribus his ambitus reis, ſolus Hypſæus damnatus eſt. Scipioni quidem dies dicta erat à duobus, ſed propter Pompeium iudicium effugit. Milo in iudicium ob hoc crimen pertractus non eſt, quia cædis culpa, in qua erat, maior extabat.

Milo in iudicio de cæde Clodiana damnatus.

Quum de cæde Milonis iudicaretur, iudicum ſententiis damnatus eſt. neque enim vim vllam facere poterat: ſiquidem Pompeius præſidiis per totam vrbem diſpoſitis, armatis cum militibus, ad iudicium venerat: ac quũ Milonis cauſa nonnulli tumultuarentur, militibus imperârat vt eos foro depellerent,

A αὐτὸς δὲ Κύιντον Σκιπίωνα πενθερόν τέ οἱ ὄντα, καὶ δεκασμοῦ αἰτίαν ἔχοντα, προσείλετο. οὗτος γὰρ γόνῳ μὲν υἱὸς τοῦ Νασικοῦ ὤν, ἐκ δὲ δὴ κλήρου διαδοχῆς, ἐς τὸ τοῦ Μετέλλου τοῦ Εὐσεβοῦς γένος ποιηθεὶς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ φέρων, τήν τε θυγατέρα τῷ Πομπηίῳ ἐξέδωκε, καὶ παρ' αὐτοῦ τήν τε ὑπατείαν καὶ τὸ μὴ κατηγορηθῆναι ἀντέλαβε. πάνυ γὰρ πολλοὶ ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι τούτῳ εὐθύνθησαν, καὶ μάλισθ' ὅτι τὰ δικαστήρια ἀκριβέστερον ἐκ τῶν τοῦ

B Πομπηίου νόμων συνήγετο. πάντας τε γὰρ τοὺς ἄνδρας, ἐξ ὧν τοὺς δικάσοντας ἀποκληροῦσθαι ἔδει, αὐτὸς ἐπελέγετο· καὶ τὸν τῶν συναγορευόντων ἑκατέρῳ τῷ μέρει ἀριθμὸν ὥρισεν, ὥστε μὴ ὑπὸ τοῦ πλήθους αὐτῶν τοὺς δικαστὰς θορυβουμένους ἐκταράττεσθαι. χρόνον τε τῷ μὲν διώκοντι δύο ὥρας, τῷ δὲ φεύγοντι τρεῖς δίδοσθαι ἐκέλευσε. καὶ, ὃ δὴ μάλιστα πλείστοις ἐλυμαίνετο, τινὰς ἐπαινέτας ὑπὸ τῶν κρινομένων δίδοσθαι (πάμπολλοι γὰρ ὑπὸ τῶν ἀξιοπίστων ἐ-

C παινούμενοι ἐξηρπάζοντο) ἐπηνώρθωσε, νομοθετήσας μηδένα ἔτι τὸ παράπαν ἐξεῖναι ἐν τοῖς τοιούτοις γίγνεσθαι. καὶ ταῦτα μὲν ἄλλα τε τινὰ κατὰ πάντων ὁμοίως τῶν δικαστηρίων ἐτάχθη. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἀρχὰς δεκάζουσι καὶ τοὺς προεαλωκότας ἐπὶ τούτῳ τινὶ κατηγόρους ἐπέστησεν, ἆθλον σφίσιν οὐκ ἐλάχιστον προθείς. 93
εἰ γάρ τις ἤτοι δύο τῶν ὁμοίων, τῶν τε ἐλαττόνων, ἢ καὶ ἕνα τῶν μειζόνων ἢ τῆς καθ' ἑαυτὸν αἰτίας, εἷλεν, ἄδειαν εὑρίσκετο. ἄλλοι τε οὖν

D ἐκ τούτου πολλοὶ καὶ ἑάλωσαν, καὶ Πλαύτιος Ὑψαῖος, αἰτήσας τῷ τε Μίλωνι καὶ τῷ Σκιπίωνι τὴν ὑπατείαν. τῶν γὰρ δὴ τριῶν δωροφορησάντων, μόνος ἐκεῖνος κατεδικάσθη. ὅ, τε γὰρ Σκιπίων ἐγράφη μὲν καὶ ὑπὸ δυοῖν γε, οὐκ ἐκρίθη δὲ, διὰ τὸν Πομπήιον. καὶ ὁ Μίλων ἐπὶ μὲν τούτου οὐκ ἐσήχθη, (τὸ γὰρ τοῦ φόνου ἔγκλημα μεῖζον εἶχεν) ὑπαχθεὶς δὲ ἐπ' ἐκείνῳ ἑάλω, μηδὲν δυνηθεὶς βίαιον δρᾶσαι. ὁ γὰρ Πομπήιος τήν τε ἄλλην πόλιν διὰ φυλακῆς ἐποιήσατο, καὶ

E ἐς τὸ δικαστήριον σὺν ὁπλίταις ἐσῆλθε. θορυβησάντων τε ἐπὶ τούτῳ τινῶν, προσέταξε τοῖς στρατιώταις ἐκδιῶξαι αὐτοὺς ἐκ τῆς ἀγορᾶς,

A πλαγίοις καὶ πλατέσι τοῖς ξίφεσι παίοντας. ἐπειδή τε οὐχ ὑπεῖκον, ἀλλὰ καί, καθάπερ ἐν παιδιᾷ τινὶ πλαγιαζόμενοι ὕβριζον, καὶ ἐτρώθησάν τινες αὐτῶν, καὶ ἀπέθανον.

Τά τε οὖν δικαστήρια ἡσύχως ἐκ τούτων συνήγετο· καὶ ἐδικαιώθησαν ἐπί τε ἑτέροις τισὶ πολλοί, καὶ ἐπὶ τῷ τοῦ Κλωδίου φόνῳ ἄλλοι τε καὶ ὁ Μίλων, καίτοι τὸν Κικέρωνα συναγωνιστὴν ἔχων. ὁ γὰρ ῥήτωρ ἐκεῖνος, τόν τε Πομπήιον καὶ τοὺς στρατιώτας ἐν τῷ δικαστηρίῳ παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἰδών, B ἐξεπλάγη καὶ κατέδεισεν· ὥστε τῶν μὲν παρεσκευασμένων μηδὲν εἰπεῖν, βραχὺ δέ τι καὶ τεθνηκὸς χαλεπῶς φθεγξάμενος, ἀγαπητῶς μεταστῆναι. τοῦτον γὰρ τὸν λόγον τὸν νῦν φερόμενον ὡς καὶ ὑπὲρ τοῦ Μίλωνος τότε λεχθέντα, χρόνῳ ποθ' ὕστερον καὶ κατὰ σχολὴν ἀναθαρσήσας ἔγραψε. καὶ δὴ καὶ τοιόνδε τι περὶ αὐτοῦ παραδέδοται· ὁ Μίλων τῷ λόγῳ πεμφθέντι οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐντυχών, (ἐπεφυγάδευτο γὰρ) ἀντεπέστειλε, λέγων ὅτι ἐν τύχῃ αὐτῷ ἐγένετο τὸ μὴ ταῦθ' C οὕτω καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ λεχθῆναι. οὐ γὰρ ἂν τοιαύτας ἐν τῇ Μασσαλίᾳ (ἐν ᾗ κατὰ φυγὴν ἦν) τρίγλας ἐσθίειν, εἴπερ τι τοιοῦτον ἀπελελόγητο. τοῦτο δὲ ἔγραψεν οὐχ ὅτι τοῖς παροῦσιν ἠρέσκετο (πολλὰ γὰρ ἐπὶ τῇ καθόδῳ ἐπετόλμησεν) ἀλλ' ἐς τὸν Κικέρωνα ἀποσκώπτων, ὅτι μηδὲν χρηστὸν ἐν τῷ τῆς ἀπολογίας καιρῷ εἰπών, ἔπειτα ἀκάρπους λόγους καὶ ἐμελέτα καὶ ἔπεμπεν αὐτῷ, ὥσπερ τι ὠφελῆσαι τότε αὐτὸν δυνάμενος. D ὅ, τε οὖν Μίλων οὕτως ἑάλω, καὶ ὁ Ῥοῦφος ὅ, τε Πλάγκος, ἐπειδὴ πρῶτον ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐξῆλθον, ἄλλοι τε σὺν αὐτοῖς συχνοί, διὰ τὴν τοῦ βουλευτηρίου ἔμπρησιν· καίτοι τῷ Πλάγκῳ καὶ τοῦ Πομπηίου συσπουδάσαντος, ὥστε καὶ βιβλίον ἔπαινόν τε ἅμα αὐτοῦ καὶ ἱκετείαν ἔχον ἐς τὸ δικαστήριον ἔπεμψεν. ὁ γὰρ Κάτων ὁ Μᾶρκος (δικάζειν δὲ ἔμελλεν) οὐκ ἔφη τὸν ἐπαινέτην ἐπὶ τῇ τῶν ἑαυτοῦ νόμων καταλύσει παρέσεσθαι. καὶ ὁ μὲν οὐκ ἔτι τὴν ψῆφον E ἔδωκεν· ὁ γὰρ Πλάγκος ὥστε καὶ τὴν καθαιρήσουσαν αὐτὸν οἴσοντα, ἐξέκρινεν (ἐξῆν γὰρ, ἐκ τῶν Πομπηίου νόμων, πέντε ἑκατέρῳ τῶν διαδικούντων, ἐκ τῶν δικάσειν σφίσι μελ-

transuersis planitiei gladiorum ictibus pulsatos: non cessantibus illis; sed in percutientes tanquam in re ludicra conuitia cöiicientibus, vulnerati etiam aliqui sunt, ac nonnulli cæsi.

Ita iudicũ sine turba consessu facto, alii aliis de causis, Milo autem cum quibusdam aliis propter cædẽ Clodii damnatus est: quanquam Cicerone patrocinante. Quum enim orator ille Pompeium armatis militibus præter consuetudinem in iudicio adesse videret, animo collapsus, ac terrore perculsus ita est, vt nihil eorum quæ præmeditata erãt ipsi, diceret, sed breui ac languida oratione contentus, finem dicendi fecit. Quæ enim nunc Ciceronis, quasi tum pro Milone habita, extat oratio, eam postea temporis Cicero animo collecto per otium scripsit. Fertúrque Milo, in exilium actus, missam hanc sibi à Cicerone orationem quum legisset, Ciceroni rescripsisse, bene sibi euenisse quòd eam is non in iudicio pronuntiasset: nunquam enim futurum fuisse, si hoc modo pro se dictum fuisset, tantos vt mullos Massiliæ (eò enim exul se contulerat) ederet. Quod Milo non eo animo scripsit, quasi delectaretur præsenti statu (quippe multa reditus sui causa impetrandi molitus est) sed Ciceronem verbis exagitans, quòd quum defensionis tẽpore nihil causæ conducibile dixisset, deinde inutiles orationes componeret, sibique mitteret, quasi verò tum aliquid ab his iuuari posset. Milo itaque ita damnatus est, ac Rufus quoque, Plancúsque, vt primùm magistratu perfuncti sunt, multíque præterea alii, propter incẽdium curiæ. Nec profuit Planco Pompeium habuisse sui studiosum: neque liber ab eodem ad iudices missus, quo & laudatio & deprecatio Planci causa continebatur: M. Catone (is enim de causa cogniturus erat) dicente, se laudatorem contra illius ipsius leges non admissurum. Et quamuis Cato suffragium de ea causa nõ tulit (permittebatur enim lege eiusdem Pópeii cùm actori, tum reo, vt quinque ex iudicum numero eximeret, quos contra se apertè sentẽtiam dicturos opinione præciperet: ídque

Ciceronis timiditas in defendendo Milone.

Milonis in Ciceronẽ iocus.

Rufus & Plancus damnantur.

de Catone sentiens Plancus, ex iudicibus eum exemerat) tamen reliquorum sententiis Plancus damnatus est. Nam & iniquum videbatur, Rufo damnato, Plancum, cuius eadem erat causa, absolui: &, quia Pōpeius pro Planco gratia certabat, opponere se ei volebant, ne serui eius potius quàm iudices esse existimarētur. Etenim Cicero tum quoque nihilo dexterius Plancum accusauit, quàm defēderat Milonem: quia & iudicii eadem erat quæ tum fuerat facies, & in vtraque causa Pōpeium habebat voluntate atque reipsa sibi resistentem: eúmque non mediocriter tum iterū offendebat.

A Cicerone nihilo dexterius Plancus accusatus quàm defensus Milo.

Accessit his illius temporis actis Pompeii, vt legem quoque de comitiis (hæc magistratum aliquem ambientes, ad ipsa omnino comitia præsto esse, neque vllius absentis rationem haberi iubebat) quæ iam neglecta quodammodo erat, renouaret: decretúmque paulo prius factū, vt qui in vrbe magistratus gessissēt, exteras prouincias ante quinti anni exitum, ne sortirentur, confirmaret. Nec puduit Pompeium, qui tū ea promulgabat, ipsum Hispaniæ imperium in aliud quinquennium accipere: Cæsari autem (cuius amici indignissimè legem ferebāt) absenti quoque consulatus petendi potestatem eodem decreto concedere. Adiecerat enim hoc legi, absentibus petere solis iis licere, quibus nominatim atque apertè id permitteretur. id nihil aliud erat quàm ne prohibitum quidem omnino esse: quòd hi qui potentiam obtinerent, haud dubiè effecturi erant, vt sibi hoc decreto indulgeretur. Atque hæc tum Pompeii erāt actiones.

Lex de comitiis.

Pompeij leuitas.

Scipio neque legem vllam tulit, & ea quæ de cēsoribus erant à Clodio statuta, abrogauit, iísque pristinam potestatem reddidit: quod quū in eorum gratiam factum videretur, tamen in contrariam partem vertit. Quum enim & in equestri & in senatorio ordine multi nullius pretii homines essent, quandiu censoribus nullum ex his neque accusatum neque damnatum loco mouere permissum erat, vitio quoque ipsis dari non potuit si homi-

Censoria potestas à Q. Scipione restituta.

A λόντων, ἀπολέγειν) οἱ μέντοι ἄλλοι δικασταὶ κατεψηφίσαντο αὐτοῦ. οὔτε γὰρ ἄλλως ὀρθῶς ἔχειν ἔδοξε σφίσι, τοῦ Ῥούφου κατεγνωκόσιν, ἐκεῖνον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς κρινόμενον ἀφεῖναι· καὶ ἐπειδὴ τὸν Πομπήιον συναιρόμενόν οἱ εἶδον, ἀντεσπούδασαν αὐτῷ· μὴ καὶ δοῦλοί τινες ἄντικρυς αὐτοῦ μᾶλλον ἢ δικασταὶ νομισθῶσιν εἶναι. καίτοι καὶ τότε ὁ Κικέρων οὐδὲν βέλτιον τοῦ Πλάγκου κατηγόρησεν, ἢ ὑπὲρ τοῦ Μίλωνος ἀπελογήσατο. ἥτε
B γὰρ τοῦ δικαστηρίου ὄψις ἡ αὐτὴ ἦν, καὶ ὁ Πομπήιος ἐν ἑκατέρῳ τἀναντία οἱ καὶ ἐβούλετο καὶ ἔπραττεν· ὅθεν οὐχ ἥκιστα αὖθις αὐτῷ προσέκρουσε. Ταῦτά τε οὖν ἅμα διῴκει, καὶ τὸν περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν νόμον, τὸν κελεύοντα τοὺς ἀρχήν τινα ἐπαγ- 94
γέλλοντας, ἐς τὴν ἐκκλησίαν πάντως ἀπαντᾶν, ὥστε μηδένα ἀπόντα αἱρεῖσθαι, παρημελημένον πως ἀνενεώσατο. τό,τε δόγμα τὸ μικρὸν ἔμπροσθεν γενόμενον, ὥσ-
C τε τοὺς ἄρξαντας ἐν τῇ πόλει, μὴ πρότερον ἐς τὰς ἔξω ἡγεμονίας, πρὶν πέντε ἔτη παρελθεῖν, κληροῦσθαι, ἐπεκύρωσεν. οὐδ᾽ ᾐσχύνθη μὲν τότε τοιαῦτα γράψας, ὕστερον δὲ οὐ πολλῷ αὐτός τε τὴν Ἰβηρίαν ἐς πέντε ἄλλα ἔτη λαβών, καὶ τῷ Καίσαρι καὶ ἀπόντι (οἱ γὰρ φίλοι αὐτοῦ δεινῶς ἠγανάκτουν) αἰτῆσαι τὴν ὑπατείαν, ὥσπερ ἐψήφιστο, δούς. προσέγραψε μὲν γὰρ τῷ νόμῳ τὸ μόνοις αὐτὸ ἐξεῖναι ποιεῖν οἷς ἂν ὀνομα-
D στί τε καὶ ἄντικρυς ἐπιτραπῇ. διέφερε δ᾽ οὐδὲν τοῦτο τοῦ μηδ᾽ ἀρχὴν κεκωλῦσθαι. πάντως γὰρ οἱ δυνάμενοι, καὶ ἐκεῖνο ψηφισθῆναι σφίσι διαπράξασθαι ἔμελλον. ὁ μὲν οὖν Πομπήϊος τοιαῦτα ἐπεπολίτευτο.

Ὁ δὲ δὴ Σκιπίων οὔτε ἐνομοθέτησέ τι, καὶ τὰ πρὸς τοῦ Κλωδίου περὶ τῶν τιμητῶν γραφέντα κατέλυσε. καὶ ἔδοξε μὲν τὴν ἐκείνων χάριν τοῦτο πεποιηκέναι, ἐπειδὴ
E τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς, ἣν καὶ πρὶν εἶχον, ἀπέδωκε· περιέστη δὲ ἐς τοὐναντίον. ὑπὸ γὰρ τοὺς πολλοὺς ἔν τε τῇ ἱππάδι καὶ ἐν τῷ βουλευτικῷ φλαῦρα ἄνδρας εἶναι), τέως μὲν μηδένα μήτε κατηγορηθέντα μήθ᾽ ἁλόντα διαγράψαι σφίσιν ἐξῆν, οὐδεμίαν τὴν ἐκ

οὐκ ἀπαλλαγῇ φοβουμένων αἰτίαν εἶχον. ἀπολαβόντες δὲ τὴν ἀρχαίαν ἰσχὺν (ὑφ' ἧς αὖθις καὶ καθ' ἑαυτοὺς τὸν ἑκάστου βίον ἐξετάζουσι τοῦτο ποιεῖν ἐξεδόθη) οὔτε πολλοῖς προσκρούειν ὑπέμενον, οὔτ' αὖ ἐν μέμψει τινὶ, ὡς μὴ διαγράφοντες τοὺς οὐκ ἐπιτηδείους, γίγνεσθαι ἤθελον. καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἐφίετο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐμφρόνων οὐδὲ εἷς. περὶ μὲν δὴ τοὺς τιμητὰς ταῦτ' ἐψηφίσθη.

Ὁ δὲ δὴ Κάτων ἄλλως μὲν οὐδεμιᾶς ἀρχῆς ἐδεῖτο· ἰδὼν δὲ τόν τε Καίσαρα καὶ τὸν Πομπήιον ὑπὲρ τὴν κατάστασιν τῆς πολιτείας αὐξανομένους, καὶ ὑποτοπήσας ἤτοι καὶ ἀμφοτέρους σφᾶς τὰ πράγματα ἕξειν, ἢ καὶ, διενεχθέντας ἀλλήλοις, στάσιν τε μεγίστην ποιήσειν, καὶ τὸν κρατήσαντα αὐτῶν μοναρχήσειν· ἠθέλησε μὲν σφᾶς, πρὶν ἀνταγωνιστὰς γενέσθαι, καταλῦσαι, καὶ τὴν ὑπατείαν ἐπ' αὐτοὺς ἤτησεν, ἐπειδὴ παρ' ἰδιώτου οὐδὲν ἰσχύσειν ἔμελλεν· ὑποπτευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν τὰ ἐκείνων πραττόντων τοιοῦτόν τι δράσειν, οὐκ ἀπεδείχθη· ἀλλ' ὅ, τε Μάρκελλος ὁ Μάρκος, καὶ ὁ Ῥοῦφος ὁ Σουλπίκιος, ὁ μὲν, διὰ τὴν τῶν νόμων ἐμπειρίαν, ὁ δὲ, διὰ τὴν τῶν λόγων δύναμιν, ᾑρέθησαν· ἄλλως τε καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν οὔτε χρήμασιν, ἢ βιαίῳ τινὶ ἔργῳ, ἀλλὰ τῇ τε θεραπείᾳ καὶ τῇ παρακλήσει πολλῇ πρὸς πάντας ἐχρήσαντο. ὁ γὰρ δὴ Κάτων οὐδένα αὐτῶν ἐθεράπευσε. καὶ ὁ μὲν οὐκέτ' αὖθις τῆς ἀρχῆς ἀντεποιήσατο, λέγων ἀγαθοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἔργον, μήτ' ἀποδιδράσκειν τὴν προστασίαν τῶν κοινῶν, ἄν γε τινὲς χρῆσθαι αὐτῷ ἐθελήσωσι, μήθ' ὑπὲρ τὸ προσῆκον αὐτῆς ἐφίεσθαι. Μάρκελλος δὲ πάνθ' εὐθὺς ἐπὶ τῇ τοῦ Καίσαρος καταλύσει (τῆς γὰρ τοῦ Πομπηίου μερίδος ἦν) ἔπραττε· καὶ ἄλλα τε ἐπ' αὐτῷ πολλὰ, καὶ ὥστε καὶ διάδοχόν οἱ ἤδη πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου πεμφθῆναι, ἐσηγήσατο. καὶ αὐτῷ ὅ, τε Σουλπίκιος καὶ τῶν δημάρχων τινὲς ἀντέπραξαν· οὗτοι μὲν, τῇ πρὸς τὸν Καίσαρα χάριτι· ἐκεῖνος δ' αὖθις ἐκοινώσατο, καὶ ὅτι τοῖς πολλοῖς οὐκ ἤρεσκέ τινα μεταξὺ ἄρχοντα μηδὲν ἠδικηκότα παυθῆναι. μαθὼν οὖν ταῦθ' ὁ Πομπήιος (ἀπῆρε μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ἄστεος ὡς καὶ ἐς τὴν Ἰβηρίαν στρατεύσων, οὐ μὴν οὐδὲ

A nes improbi ignominia non notarentur. At postquam censores pristinam suam potentiam (qua priuatim quoque in vniuscuiusque vitam inquirēdi, meritósque infamia notandi ius habebant) recuperauerunt: neque offendere multos, neque in reprehensionem aliorum incurrere, quasi immeritos sua dignitate despoliassent, volebant. Itaque nemo prudens vir censuram petiit.

Cæterùm Cato, quanuis nullum B alioquin ipse magistratum desiderabat, quia tamen Cæsarem Pompeiúmque auctos suprà quàm è Republica esset, videbat: coniecturáque colligebat fore vt aut simul summam rerum inuaderent, aut inter se diffidētes maximam seditionem excitarent, quíque ex iis vicisset, sólus rerum potiretur: statuit, potentiā eorum, antequam ad certamen deuenirent, destruere: idque vt efficere posset, quum priuatum se nihil obtenturum videret, consulatum C petiit. Quia à Cæsaris Pompeiique fautoribus animaduertebatur hoc eum moliri, consul factus non est: sed M. Marcellus & Sulpitius Rufus coss. creati sunt, alter ob legum peritiam, alter ob eloquentiam: idque eo magis, quòd non largitionibus aut vi, sed demulcendis omnibus compellandísque eam dignitatem petierant. Cato neque vllum demereri voluit, & in posterum petitione consulatus abstinuit, quòd diceret D viri boni esse, administrationē reipublicæ, siqui ipso vti vellent, non subterfugere, neque tamen eam vltrà quàm conueniret, expetere. At Marcellus, qui Pōpeii partes sequebatur, confestim omnia ad deprimēdum Cæsarem agitabat: ac cùm de aliis contra eum multis ad senatum referebat, tum vt ante legitimum tempus ei successor mitteretur. Marcello & Sulpicius & tribuni nonnulli resistebant: hi, quia Cæsa- E ri cupiebant: ille, tum hac ipsa de causa, tum quia plerisque non probabatur, imperium cuiquam abrogari, antequam eius tempus exisset, nullo eius extante delicto. Hæc vbi Pompeius cognouit (qui Roma profectus erat, tanquam in Hispaniam cum exercitu iturus, necdum

Cato consulatus repulsam patitur.

ANNO V.C. 703.

Catonis apophtegma.

Marcellus Pompeii partes sequitur.

Pompeii aduersus Cæsarē consilium.

tamen Italia excesserat, sed legatis omni re Hispaniensi commissa, ipse iis quæ Romæ agerentur intentus subsiterat) simulauit sibi quoque non probari vt imperio Cæsar despoliaretur. Hoc egit vt Cæsar, simulatque tempus ei constitutum exiuisset, (id statim insequenti futurum erat anno) depositis armis, priuatus domum redire iuberetur. Id

C. Marcellus consul.

vt efficeret, C. Marcellum sobrinū, siue (vtrūque enim fertur) fratrem M. Marcelli, Cæsaris (quanquam cum eo ipsi affinitas intercedebat) inimicum, ad consulatum euexit: itémque C. Curionem, qui iampridem Cæsarem oderat, ad tribunatum promouit. Cæsar, alioquin difficulter passurus vt ex tanto támque diuturno imperio redigeretur ad priuatam vitam, quum præterea vereretur ne, eo facto, in inimicorum potestate esset futurus, ita se cōparauit vt vel inuitis illis imperium

Cæsar imperium retinere cupit.

retineret. Itaque & nouos milites scripsit, & pecunias confecit, vtque suum imperium omnibus quammaxime acceptum esset curauit. Interea res vrbanas quoque aliquo modo sibi constituendas putans, ita vt ne vi omnia, sed persuadendo etiam agere videri posset, cum Curione in gratiam redire statuit, qui

Curio quibus rebus excelleret.

ex nobili Curionum genere ortus, animo perspicaci, vísque dicēdi prædītus magna, atque ad persuadēdam multitudinem peridoneus: idémque, vt vel ipse primas in aliqua re obtineret, vel alios in simili causa iuuaret, nullis pecuniarum profusionibus pepercerat. Eum ad ma-

C. Curio tribunus plebis vt à Cæsare corruptus, eius rem egerit.

gnas spes erectum Cæsar, omníque ære alieno, quo ingēti ob magnam prodigalitatem obstrictus erat, liberatum sibi adiunxit. Nulli omnino pecuniæ impensæ, vt quod animo conceperat obtineret, Cæsar parcebat: quippe ex ea re confecta satis ad se argenti rediturum sciens. multísque plurima pollicebatur, quorum ne minimam quidem partem præstare cogitabat. Ita que nō ingenuos tantùm, sed seruos quoque, si quos aliquid apud dominos suos posse intelligebat, demerebatur: eóque modo plurimos equestris senatoriæque dignitatis viros sibi conciliabat. Curio, etsi Cæsaris iam rebus studebat, non tamen confestim id præ se tulit:

A τότε ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐξεχώρησεν, ἀλλὰ τοῖς
ὑποστρατήγοις πάντα τὰ ἐκεῖ προστάξας,
αὐτὸς τῇ πόλει ἐφήδρευε) ὃ μὲν δὴ τὸν Καί-
σαρα τῆς ἡγεμονίας παραλυθῆναι, οὐδὲ ἑ-
αυτῷ ἀρέσκειν ἐπλάττετο· ἔπραττε δ' ὅπως 93
ὅταν τὸν δεδομένον οἱ χρόνον διαπράξῃ
(τοῦτο δὲ οὐκ ἐς μακράν, ἀλλ' εὐθὺς ἐν τῷ ὑ-
στέρῳ ἔτει γενήσεσθαι ἔμελλε) τά τε ὅπλα κα-
ταθῆται, καὶ ἰδιωτεύσων οἴκαδε ἐπανέλθῃ. καὶ
διὰ τοῦτο Γάιόν τε Μάρκελλον, ἀνεψιόν, ἢ καὶ
B ἀδελφὸν (λέγεται γὰρ ἑκάτερον) ὑπατεῦσαι,
ἐπειδὴ τῷ Καίσαρι, καίπερ ἐξ ἐπιγαμίας
προσήκων, ἐχθρὸς ἦν, καὶ τὸν Κουρίωνα τὸν
Γάιον, δι' ἔχθρας καὶ αὐτὸν ἐκ παλαιοῦ οἱ ὄν-
τα, δημαρχῆσαι ἐποίησεν. ὁ οὖν Καῖσαρ μήτ'
ἄλλως ὑπομένων ἔκ τε τηλικαύτης καὶ ἐκ
χρονίου ἡγεμονίας ἰδιωτεῦσαι, καὶ φοβηθεὶς
μὴ καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς γένηται, παρεσκευά-
ζετο ὡς καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχῇ ἐμ-
μενῶν· καὶ στρατιώτας προσκατελέγετο, καὶ
C χρήματα ἤθροιζεν· ὅπλα τε ἐποίει, καὶ καθ'
ἡδονὴν πᾶσιν ἡγεῖτο. κἀν τούτῳ καὶ τὰ οἴκοι
τρόπον τινά, τοῦ μὴ πάντῃ βίᾳ ἀλλὰ καὶ πει-
θοῖ πράττειν δοκεῖν, προσδιοικήσασθαι ἐθε-
λήσας, ἔγνω συναλλαγῆναι τῷ Κουρίωνι. τοῦ τε
γὰρ τῶν Κουριώνων γένους ἦν, καὶ τὴν γνώμην
ὀξύς, εἰπεῖν τε δεινός, τῷ τε πλήθει πιθανώ-
τατος, καὶ χρημάτων ἐς τὰ πάντα ἁπλῶς, ἐξ
ὧν ἢ αὐτός τι πλεονεκτήσειν, ἢ καὶ ἑτέρῳ δια-
πράξειν ἤλπιζεν, ἀφειδέστατος. καὶ αὐτὸν
μὲν πολλὰ ἐπελπίσας, πάντων δὲ τῶν ὀφει-
D λημάτων, συχνῶν, διὰ τὸ πολλὰ δαπανᾶσθαι,
ὄντων, ἀπαλλάξας, ἀνηρτήσατο. πρὸς γὰρ τὴν
παρουσίαν ὧν ἔπραττε σπουδήν, οὔτε γὰρ
ἀργυρίου, ἅτε καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀργυ-
ρολογῶν, ἐφείδετο, καὶ προσυπισχνεῖτο τισὶ
παμπληθῆ, ὧν οὐδὲ πολλοστὸν μέρος δώσειν
ἔμελλε. καὶ οὐ μόνον γε τοὺς ἐλευθέρους, ἀλ-
λὰ καὶ τοὺς δούλους τούς τι καὶ ὁπωσοῦν πα-
ρὰ τοῖς δεσπόταις σφῶν δυναμένους ἐθερά-
πευε· καὶ συχνοὶ αὐτῷ καὶ ἐκ τούτου καὶ τῶν
E ἱππέων καὶ τῶν βουλευτῶν ὑπῆρξαν. ὁ δ' οὖν Κου-
ρίων ἐφρόνησε μὲν τὰ τοῦ Καίσαρος, οὐ μέντοι καὶ
παραχρῆμα φανερῶς αὐτὰ πράττειν ἤρξατο.

προφάσιν τε γὰρ εὐπρεπῆ τοῦ μὴ καὶ ἑκὼν ἀλλ' ἀναγκασθεὶς δὴ μεθεστηκέναι δόξαι, ἐζήτει· καὶ ἐνόμισεν, ὡς ἂν ἐπὶ πλεῖον τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ, ὡς καὶ φίλος σφῶν, συγγένηται, καὶ πλείω καὶ μείζω τῶν ἀπορρήτων αὐτῶν μαθήσεσθαι. δι' οὖν ταῦτα ἐπὶ μακρότατόν τε ἐπεκρύψατο, καὶ ὅπως μηδένα τρόπον ὑποπτευθῇ μεταβεβλῆσθαί τε, καὶ οὐκ ἀνὰ πρώτους καὶ πάντα τὰ ἐναντία τῷ Καίσαρι καὶ τότε ἔτι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν, καὶ ἐδημηγόρει κατ' αὐτοῦ, ἀφ' οὗ γε καὶ δημαρχεῖν ἤρξατο, καὶ ἐσηγεῖτο πολλὰ καὶ ἄτοπα. καὶ τινὰ καὶ ἐπὶ τῇ βουλῇ, τοῖς τε δυνατωτάτοις σφῶν, οἵπερ που καὶ κατὰ τοῦ Πομπηίου μάλιστα ἔπραττον, ἔγραφεν· οὐχ ὅτι καὶ ἤθελεν ἢ καὶ ἤλπιζέ τι αὐτῶν γνώσεσθαι, ἀλλ' ἵνα μὴ προσδεχομένων, μήτε κατὰ τοῦ Καίσαρός τι ψηφισθείη, (πολλὰ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ὑπὸ πολλῶν ἐγράφετο) καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ μεταστάίη. συχνὸν οὖν ἐκ τούτου χρόνον ἄλλοτε ἄλλαις σκήψεσιν, ὥστε μηδὲν αὐτῶν τὸ παράπαν κυρωθῆναι, κατατρίψας, ἀγανακτεῖν τε προσεποιεῖτο, καὶ ἠξίου μῆνα ἄλλον πρὸς τὰς ἀπ' αὐτῶν δὴ νομοθεσίας ἐπεμβληθῆναι. τοῦτο δὲ ἐγίγνετο μὲν ὁσάκις γε καὶ καθῆκον ἦν, οὐ μέντοι καὶ ἐκεῖνο συνέβαινεν, ὥσπερ που καὶ αὐτός, ἅτε ποντίφιξ ὤν, ἠπίστατο. ὅμως δ' οὖν δεῖν τε αὐτὸ γενέσθαι ἔλεγε, καὶ τοὺς συνιερέας ὅσον ἀπὸ βοῆς ἐξεβιάζετο· καὶ τέλος, μὴ δυνηθεὶς αὐτοὺς πεῖσαι συγκαταθέσθαι οἱ, (ὥσπερ οὐδὲ ἐβούλετο) οὐδ' ἄλλο τι διὰ τοῦτο ψηφισθῆναι ἐπέτρεψεν· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ ἤδη τὰ τοῦ Καίσαρος διαδικαιῶν, ἐπειδὴ μηδὲν κατ' αὐτοῦ δῆθεν ἠδυνήθη ποιῆσαι, πάνθ' ὅ,τι ποτὲ ἐνεδέχετο οὐ δεχθῆναι προΐσχετο· καὶ μάλισθ' ὅτι πάντας τοὺς τὰ ὅπλα ἔχοντας, ταῦτά τε καταθέσθαι, καὶ τὰ
96 στρατόπεδα διαλῦσαι χρή, ἢ μηδ' ἐκεῖνον ψιλώσαντας αὐτὸν ταῖς δυνάμεσι ταῖς τῶν ἀντιστασιωτῶν ἐκδοῦναι. ἔλεγε δὲ τοῦτο οὐχ ὅτι καὶ τὸν Καίσαρα ποιῆσαι αὐτὸ ἤθελεν, ἀλλ' ὅτι τὸν Πομπήιον εὖ ἠπίστατο μὴ πειθαρχήσοντα αὐτῷ. καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκείνῳ πρόφασις εὔλογος τοῦ μὴ διιέναι τοὺς στρατιώτας ἐδίδοτο. ὁ οὖν Πομπήιος, ἐπεὶ μηδὲν ἄλλως

occaſionē quandā probabilē quærēs vt non vltro ſed coactus ad eū tranſiuiſſe videretur. hoc quoque exiſtimabat, quanto diutius Cæſaris inimicis,quorum ipſe amicus habebatur, adeſſet, tanto ſe & plura & maiora eorum ſecreta poſſe perdiſcere. His de cauſis diutiſſimè ſua conſilia texit: ac,ne quam de ſe ſuſpicionem animi immutati præberet, inter eos primas ſibi tum quoque vendicauit, qui omnia contra Cæſarem & ſentirent & dicerent:ac iam inde ab initio ſui tribunatus concionabatur in eum,multáſque iniquas rogationes ferebat, nonnullas etiam contra ſenatum, potentiſſimóſque, qui Pompeio maximè ſtudebant: non quòd aut putaret aut vellet aliquam harum ratam futuram, ſed vt ipſis repudiatis, ne contra Cæſarem quidem decerneretur quicquam (multa enim contra eum iam conſcripta erant) ipſéque hanc tranſeundi occaſionem haberet. Ab eo tempore quum multum temporis aliis atque aliis obtentis cauſis,ne quid horum omnium decerneretur,conſumpſiſſet,indignè ſe id ferre ſimulans, petiit vt alius menſis ad eas leges tandē perferendas intercalaretur.Ea intercalatio vſurpabatur quotieſcunque id res exigebat,tum verò non competebat:quod Curionē ipſum,quip- Curio pontifex.
pe pontificem,minimè fugiebat:veruntamen opus eſſe intercalatione contendebat, collegáſque pontificii clamoribus exagitans, quum vt aſſentirentur ſibi perſuadere non poſſet(ac ne volebat quidem) ne aliam quidem vllam rem quoque decerni paſſus eſt:iámque apertè Cæſaris cauſam defendens, quòd diu cōtra eum fruſtra contendiſſet, omnia ea quæ approbatum iri nequaquam putabat, obtendit: ídque præcipuè voluit, vt aut omnes qui in armis eſſent,iis poſitis exercitus dimitterent: aut ne Cæſar quidem ſuis copiis nudatus, aduerſariorum potentiæ obiiceretur.Id non eo animo pronuntiabat, quòd vellet Cæſarē ab armis diſcedere:ſed quòd ſatiscompertum habebat,Pompeium huic ſententiæ non obtemperaturum: vnde Cæſar quoque non dimittendi exercitus cauſam eſſet habiturus. Enimuero Pompeius, quum aliis rationibus

Pomp. omnia contra Cæsarem & dicit & facit.

nihil effecisset, apertè iam exasperatus, omnia palam contra Cæsarem & dixit & fecit: neque tamen obtinuit quicquam, defendentibus Cæsarem cùm multis aliis tum L. Paulo, qui Marcelli in consulatu collega erat, Lucióque Pisone Cæsaris socero, qui tum censuram gerebat. Erant eo tempore censores constituti, Appius Claudius atque Piso: inuitus quidem hic, quem affinitas Cæsari fauere iubebat. Appius Cæsari inimicus, ac Pompeio cupiens, præter animi sui sententiam Cæsari multū profuit. Multos enim equites senatorésque quum notaret, inuito collega, effecit vt hi omnes deinceps Cæsarianas partes sequerentur.

Piso quieti studens.

Etenim Piso, quum alioquin quieti studeret, ac propter generi quoque amicitiam multos obseruaret, ipse notādum sibi neminem duxit: collegæ tamen, omnes libertinos, multos etiam nobilium, atque inter eos Crispum etiam Salustium, eum qui historiam conscripsit, senatu eiiciēti non repugnauit: Curionem tamen, cui ipsi quoque iam eadem fortuna impendebat, ipse cum Paulo eius cognato deprecando eripuerunt.

Crispus Salustius.

Cæterùm sententiā de Curione Appius ne sic quidem immutauit, sed eam publicè in senatu edidit. Cuius facti indignitate Paulus commotus, vestem suam proscidit: Marcellus, arrepto Curione, sperans fore vt odio cùm ipsius tum Cæsaris, senatus graue quippiam in eum statueret, sententias rogauit de eo. Curio primò contendere cœpit, nō esse de se sententias ferendas: mox, cognito multos ex senatoribus qui tum aderant, partim omnino Cæsaris rebus studere, partim eum magnopere timere, vt de se cognoscere senatui permisit: hoc præfatus, ita se sibi conscium, ea se egisse quæ optima atque ex vsu patriæ essent. Proinde vobis (inquit) corpus vitámque meam dedo: de iis vt visum fuerit, ita statuite.

Curio tandem senatui omnem in se potestatem permittit.

Quum Marcellus ita eum accusasset vt damnatum iri nihil dubitaret, postquam pluribus sententiis absolutum vidit, rem indignam iudicans, senatu exiluit: ad Pompeiúmque in suburbium pro-

A προσέπταιεν ἤνυτεν, πρός τε τὸ τραχὺ ἀπαρακαλύπτως ὥρμησε, καὶ ἐκ τοῦ προφανοῦς πάντα καὶ ἔλεγε καὶ ἐποίει κατὰ τοῦ Καίσαρος. οὐ μέντοι καὶ κατέπραξέ τι· ἄλλοι τε γὰρ ἐκείνῳ πολλοὶ, καὶ Λούκιος Παῦλος ὁ τοῦ Μαρκέλλου συνάρχων, ὅ,τε Πίσων ὁ Λούκιος, πενθερὸς αὐτοῦ, τιμητὴς ὢν, συνηγωνίζοντο. καίτοι τιμηταὶ κατὰ χρόνον τοῦτον ὅ,τε Κλαύδιος ὁ Ἄππιος καὶ ὁ Πίσων, καίτοι μὴ βουληθεὶς, ἐγένοντο. καὶ ἐπὶ τὸ μὲν διὰ τὴν συγγένειαν ὑ-

B πῆρχε τῷ Καίσαρι· ὁ γὰρ δὴ Κλαύδιος ἠναντιοῦτο μὲν αὐτῷ (τὰ γὰρ τοῦ Πομπηίου ᾑρεῖτο) οὐκ ἐλάχιστα δὲ καὶ ἄκων ὠφέλησε. πλείστους γὰρ καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν βουλευτῶν διέγραψεν, ἐκβιασάμενος τὸν συνάρχοντα· κἀκ τούτου πάντας αὐτοὺς τὰ τοῦ Καίσαρος φρονεῖν ἐποίησεν. ὁ γὰρ Πίσων οὔτ' ἄλλως πρᾶγμα ἔχειν ἐθέλων, καὶ πρὸς τὴν τοῦ γαμβροῦ φιλίαν πολλοὺς θεραπεύων, αὐτὸς μὲν οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν, ἐκείνῳ δὲ οὐκ ἀντέπραξε,

C πάντας μὲν τοὺς ἐκ τῶν ἀπελευθέρων, συχνοὺς δὲ καὶ τῶν πάνυ γενναίων, ἄλλους τε καὶ τὸν Κρίσπον τὸν Σαλούστιον, τὸν τὴν ἱστορίαν συγγράψαντα, ἀπελάσαντι ἐκ τοῦ συνεδρίου. ἐπεὶ μέντοι Κουρίωνα, μελλήσαντα καὶ αὐτὸν ἀπαλειφθήσεσθαι, ἐξητήσατο μετὰ τοῦ Παύλου, οὗπερ συγγενὴς ἦν· καὶ ὃς οὐ διήλλαξε μὲν αὐτὸν διὰ τοῦτο, τὴν μέντοι γνώμην ἣν περὶ αὐτοῦ εἶχεν, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ὥστε ἐκεῖνον ἀγανακτήσαντα τὴν ἐσθῆτα

D αὐτοῦ περιρρῆξαι. παραλαβὼν οὖν τοῦτον ὁ Μάρκελλος, καὶ νομίσας ἐπί τε τῷ Κουρίωνι καὶ δι' αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῷ Καίσαρι δεινόν τι τὴν γερουσίαν ψηφιεῖσθαι, γνώμας περὶ αὐτοῦ προέθηκεν. ὁ οὖν Κουρίων τὸ μὲν πρῶτον ἠναντιοῦτο, μηδεμίαν περὶ αὐτοῦ γνώμην δοθῆναι· γνοὺς δὲ τὸ πολὺ τῶν βουλευτῶν τῶν τότε παρόντων, τοὺς μὲν καὶ φρονοῦντας ὄντως τὰ τοῦ Καίσαρος, τοὺς δὲ πάνυ αὐτὸν δεδιότας, ἐπέτρεψέ σφισι διαγνῶναι τοσοῦτον ὑπειπὼν, ὅ-

E τι, Σύνοιδα μὲν ἐμαυτῷ τά τε ἄριστα καὶ τὰ συμφέροντα τῇ πατρίδι πράττοντι, ὑμῖν μέντοι καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν παραδίδωμι χρήσασθαι ὅ,τι βούλεσθε. κατηγορήσαντος οὖν αὐτοῦ ὁ Μάρκελλος, ὡς καὶ πάντως ἁλωσομένου, ἔπειτ' ἐπειδὴ πρὸς τῶν πλειόνων ἀφείθη, δεινόν τε ἐποιήσατο, καὶ ἐκπηδήσας ἐκ τοῦ συνεδρίου, πρὸς τὸν Πομπήιον ἐν τῷ προαστείῳ ὄντα ἦλθε·

ὄντα ᾔλθε· καὶ τήν τε φυλακὴν αὐτῷ τῆς A πόλεως καὶ δύο στρατόπεδα πολιτικὰ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, μηδενὸς ἐψηφισμένου, ἔδωκεν (οἱ γὰρ δὴ στρατιῶται οὗτοι ὧδέ τε καὶ ἐπὶ τῷ συνειλεγμένοι καὶ παρόντες τότε ἦσαν) ὁ Πομπήιος πρότερον μὲν, ἕως ἔτι τὸν Καίσαρα διὰ φιλίας εἶχε, στράτευμα ἓν τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου αὐτῶν στρατευομένων δέδωκεν (οὔτε γὰρ αὐτὸς πόλεμόν τινα διεχείριζε, καὶ ἐκείνῳ χρεία στρατιωτῶν ἐγένετο) ἐπεὶ δὲ διηνέχθησαν, ἐθελήσας τοῦτό τε ἀπολαβεῖν παρ' αὐτοῦ, καὶ B ἔτι καὶ ἄλλο αὐτὸν προσαφελέσθαι, ἐλογοποίησεν ὡς τοῦ Βιβούλου στρατιωτῶν πρὸς τοὺς Πάρθους δεομένου. καὶ ἵνα γε μὴ καινοὶ δή τινες κατάλογοι γένωνται (τό, τε γὰρ πρᾶγμα κατεπείγειν, καὶ περιουσίαν σφίσι στρατοπέδων εἶναι ἔλεγε) ψηφισθῆναι ἐποίησεν, ὥστε ἑκάτερον σφῶν ἑαυτόν τε καὶ τὸν Καίσαρα δεῖν αὐτῷ πέμψαι. κἀκ τούτου τῶν μὲν συστρατευομένων οἱ οὐδένα ἀπέστειλε· τὸ δὲ δὴ στράτευμα ἐκεῖνο ὅπερ τῷ Καίσαρι ἐ- C δεδώκει, ἐκέλευσε τοῖς ἐπὶ τοῦτο ταχθεῖσιν
97 αἰτῆσαι. καὶ οὕτω τῷ μὲν λόγῳ, ἀμφότεροι, τὸ δ' ἀληθὲς, ὁ Καῖσαρ μόνος τὰ δύο ἔπεμψεν. ᾔδει μὲν γὰρ τὸ γιγνόμενον, ἐπειθάρχησε δὲ, μὴ βουληθεὶς αἰτίαν ὡς καὶ ἀνηκουστηκὼς λαβεῖν· ἄλλως τε καὶ μέλλων ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ πολλῷ πλείους στρατιώτας ἀντικαταλέξειν. ταῦτα οὖν τὰ στρατόπεδα παρεσκευάσθη μὲν ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Πάρθους πεμφθησόμενα· ἐπεὶ δ' οὐδὲν D αὐτῶν ἐδέησεν (οὐδὲ γὰρ χρεία σφῶν ἦν) ὁ Μάρκελλος, πρότερον μὲν φοβηθεὶς μὴ τῷ Καίσαρι ἀποδοθῇ, ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δεῖν εἶναι ἔλεγε· τότε δὲ τῷ Πομπηίῳ, ὥσπερ εἶπον, ἐνεχείρισε, καὶ (ἦν γὰρ ἐπ' ἐξόδῳ τοῦ ἔτους τὰ γιγνόμενα, καὶ ἔμελλεν οὐκ ἐπὶ πολὺ, ἅτε μήτε τῇ βουλῇ μήτε τῷ δήμῳ δόξαντα, ἰσχύσειν) ἠπείγετο πρὸς τὸν Πομπήιον, Κορνήλιόν τε Λέντουλον, καὶ Γάιον Κλαύδιον, τοὺς τῷ ὑστέρῳ ἔτει ὑπατεύσειν μέλλοντας· καὶ E ἐποίησε καὶ ἐκείνους τὰ αὐτὰ προστάξαι. ἐπειδὴ γὰρ καὶ γράμματα τοῖς ἀποδεδειγμένοις ἐς τὰς ἀρχὰς ἐκτιθέμενα καὶ ἄλλα τινὰ τῶν τῇ ἡγεμονίᾳ σφῶν προσηκόντων, καὶ πρὶν ἐνίστασθαι αὐτὴν, πράττειν ἔτι καὶ τότε ἐξῆν, καὶ τούτου κύριοι ἐνόμιζον εἶναι.

currens, eique ipse per se, nullo facto decreto, custodiam vrbis mandauit, vtque duas vrbanas legiones haberet. Aderant iam tum milites isti, incerti cuiusdam negotii causa collecti. ea res sic habebat. Pompeius, quum adhuc amicitiam cum Cæsare seruaret, vnam ei legionem ex suis vtendam dederat, quū is militibus indigeret, ac Pompeius nullū bellum gereret. Postquam inter se dissedêre, Pompeius vt & suam legionem repeteret, & aliam insuper Cæsari adimeret, Bibulo in Parthos militibus opus esse commentus est: ac ne noui delectus haberētur, quòd & celeritatem requiri in hac re, & magnam esse copiam exercituum dicebat, effecit vt decretum fieret, quod iuberet ab vtroque, Pompeio & Cæsare, singulas legiones Bibulo mitti. Pompeius ex iis quas tum secum habebat legionibus nullam dedit: sed qui huic negotio erant præfecti, eos iussit legionem quam Cæsari ipse dederat, à Cæsare petere. Ita quum vterque videretur vnam legionem suppeditare, re ipsa Cæsar ambas præbuit. Quod tametsi Cæsar intellexerat, tamen, ne locum crimini daret, quasi non obtemperasset imperatis, paruit: præsertim quòd hac occasione futurum videbat vt multo maiorem militum numerum contrà deligeret. Hæ igitur duæ legiones vt in Parthos mittendæ adornabantur: quum verò nullus eorum ad id bellum vsus esset, veritus iam antè Marcellus ne Cæsari redderentur, in Italia retineri iussit: tunc autem Pompeio (quemadmodum dixi) eas tribuit. Et quia hæc exitu anni agebantur, futurúmque videbat Marcellus vt non diu rata haberentur, quum neque senatus neque populus iussisset, Cornelium Lentulum, Caiúmque Claudium coss. designatos secum ad Pompeium perduxit, iíque vt eadem mandarent effecit. Quia enim literę designatis cōsulibus tradūtur, atque alia quædam ad magistratum eorū pertinētia, antequam eum ineant, agere licet, huius quoque rei potestatē habere videbātur.

Pompeius vt duas legiones Cęsari ademerit.

Consulum designatorum potestas.

Pompeius, homo in omnibus aliis rebus diligens, legiones animo libẽti accepit, nihil neque à quibus neque qua ratione eæ offerrentur, ſolicitus. Nihil tamen, quale quis tam audaci ex facto expectaſſet, ſubſecutum eſt: ſed inimicitia tantùm in Cæſarem manifeſtata, ipſi vim præterea nullam parauerunt: Cęſari autem non abſurdum prætextum retinendarum ſuarum legionum obtulerũt. Etenim Curio, quum multus apud populum in conſulibus ac Pompeio accuſandis fuiſſet, poſtquam ſatis ſibi id feciſſe arbitratus eſt, rectà ad Cæſarem contendit.

Curio vrbe ad Cæſarem profugit.

A καὶ ὅ, τε Πομπήιος, καίπερ ἐς πάντα τἆλλα ἀκριβὴς ὤν, ὅμως οὐδὲν διὰ τὴν στρατιωτῶν χρείαν ἐπολυπραγμόνησεν, οὔτε ἀφ' ὧν, οὔθ' ὅπως αὐθις λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἀσμένος αὐθις ἐδέξατο. οὐ μέντοι καὶ ἐπεράχθη τι δι' αὐτοὺς ἐπὶ τηλικούτῳ τολμήματι γενήσεσθαι προσεδόκησεν· ἀλλὰ τὴν ἔχθραν μόνον τὴν πρὸς τὸν Καίσαρα ἐνδειξάμενοι, αὐτοὶ μὲν οὐδὲν ἄλλο ἰσχυρὸν παρεσκευάσαντο, ἐκείνῳ δὲ καὶ ἐκ τούτου πρόφασιν εὔλογον B ἐς τὰ στρατόπεδα τὰ συνόντα οἱ κατέχειν παρέσχον. ὁ γὰρ Κουρίων ἐπί τε τούτοις πολλὴν ἐν τῷ πλήθει κατηγορίαν κατά τε τῶν ὑπάτων καὶ κατὰ τοῦ Πομπηίου ἐποιήσατο· καὶ ἐπειδὴ διήρκεσε, πρὸς τὸν Καίσαρα εὐθὺς ἀφωρμήθη.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUSPRIMUS.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

HAEC INSVNT LIBRO XLI Romanæ hiſtoriæ Dionis.

- Quomodo Cæſar in Italiam venerit, vtque Pompeius ea relicta in Macedoniam traiecerit.
- Vt Cæſar Hiſpaniam ſubegerit.
- Vt in Macedoniam aduerſum Pompeium traiecerit.
- Cõflictus Cæſaris cum Pompeio apud Dyrrhachium.
- Quomodo Pompeium Cæſar ad Pharſalum vicerit.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ τεσσαρακοστῷ πρώτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

- Ὡς Καῖσαρ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἦλθε· καὶ Πομπήϊος ἐκλιπὼν αὐτὴν, ἐς Μακεδονίαν διέπλευσεν.
- Ὡς Καῖσαρ Ἰβηρίαν παρεστήσατο.
- Ὡς Καῖσαρ ἐς Μακεδονίαν ἐπὶ Πομπήϊον διέπλευσεν.
- Ὡς Καῖσαρ καὶ Πομπήϊος περὶ Δυῤῥάχιον ἐπολέμησαν.
- Ὡς Καῖσαρ Πομπήϊον περὶ Φάρσαλον ἐνίκησεν.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ, ΕΤΗ Β', ΕΝ ΟΙΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι, οἵδε ἐγένοντο.

Λ. Κορνήλιος Π. ὑ. Λεντοῦλος, καὶ Γ. Κλ. Μ. ὑ. Μάρκελλος.
Γ. Ἰούλιος Γ. ὑ. Καῖσαρ, τὸ β, καὶ Π. Σερουΐλιος Π. ὑ. Ἰσαυρικός.

TEMPORIS SPATIVM, ANNI DVO, in quibus hi conſules recenſentur.

705. L. Cornelius P.F. Lentulus, & C. Claudius M.F. Marcellus.
706. C. Iulius C.F. Cæſar, II. & P. Seruilius P.F. Iſauricus.

98 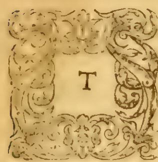

ΤΟΤΕ μὲν δὴ ταῦτ' ἔπραξε· μετὰ δὲ τοῦτο γράμματα παρὰ τοῦ Καίσαρος πρὸς τὴν βουλὴν λαβών, ἦλθε πρὸς τὴν Ῥώμην ἐν αὐτῇ τῇ νουμηνίᾳ ἐν ᾗ ὅ,τε Λεντοῦλος ὁ Κορνήλιος καὶ ὁ Κλαύδιος ὁ Γάιος τὴν ἀρχὴν ἐνεστήσαντο· καὶ οὐ πρότερον τοῖς ὑπάτοις αὐτὰ ἀπέδωκε, πρὶν ἐς τὸ συνέδριον σφᾶς ἀφικέσθαι· μὴ καὶ ἔξω που λαβόντες αὐτὰ ἀποκρύψωνται. ἐπὶ πολὺ μὲν γὰρ καὶ ὡς ἀνέσχον, οὐκ ἐθελήσαντες σφᾶς ἀναλέξασθαι· τέλος δὲ ὑπό τε Κυΐντου Κασσίου Λογγίνου καὶ ὑπὸ Μάρκου Ἀντωνίου δημαρχούντων ἠναγκάσθησαν αὐτὰ δημοσιεῦσαι. Ἀντώνιος μὲν οὖν ἐν τούτῳ τότε τὸν Καίσαρα εὐεργετήσας, ἀντιλήψεσθαί τε πολλά, καὶ ἐπὶ μεγάλων καὶ αὐτὸς αἰωρηθήσεσθαι ἔμελλεν. ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ τά τε ἄλλα ὅσα ποτὲ καλῶς τὸ κοινὸν ὁ Καῖσαρ ἐπεποιήκει, ἐνεγέγραπτο, καὶ ἀπολογισμὸς ὑπὲρ ὧν ᾐτιάζετο. καταλύσειν τε τὰ στρατόπεδα, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκστήσεσθαι ὑπισχνεῖτο, ἂν καὶ ὁ Πομπήιος τὰ αὐτὰ οἱ ποιήσῃ. ἐκείνου γὰρ τὰ ὅπλα ἔχοντος, οὐδὲ ἑαυτὸν δίκαιον εἶναι ἀναγκασθῆναι αὐτὰ ἀφεῖναι ἔλεγεν, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐκδοθῇ. διαψηφίσεως δὲ ἐπὶ τούτοις οὐ κατ' ἄνδρα (μὴ καὶ δι' αἰδῶ ἢ καὶ φόβον τινὰ παρὰ τὰ δοκοῦντα σφίσιν ἀποφήνωνται) ἀλλ' ἐπὶ τάδε καὶ ἐπ' ἐκεῖνα τοῦ βουλευτηρίου μεταστάσει γενομένης, τὸν μὲν Πομπήιον οὐδεὶς ἀπαλλαγῆναι ἐκ τῶν ὅπλων ἐψηφίσατο (ἐν γὰρ τοῖς προαστείοις τὰς δυνάμεις εἶχε) τὸν δὲ δὴ Καίσαρα πάντες, πλὴν Μάρκου τε τινὸς Καιλίου, καὶ τοῦ Κουρίωνος τοῦ τὰ γράμματα αὐτοῦ κομίσαντος. περὶ γὰρ τῶν δημάρχων οὐδὲν λέγω, ὅτι μήτε ἐν ἀνάγκῃ τινὶ μεταστῆναι ἐποιήσαντο, ἅτε καὶ ἐξουσίαν ἔχοντες, εἴτε ἐβούλοντο τινὰ γνώμην συμβαλέσθαι, εἴτε καὶ μή. ἔδοξε μὲν οὖν ταῦτα. οὐ μὴν καὶ κυρωθῆναί τι αὐτῶν οὔτε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὔτε ἐν τῇ ὑστεραίᾳ ὅ,τε Ἀντώνιος καὶ ὁ Λογγῖνος ἐπέτρεψαν. ἀγανακτησάντων δὲ ἐπὶ τούτῳ τῶν ἄλλων, καὶ ψηφισαμένων τὴν ἐσθῆτα ἀλλάξασθαι, κῦρος μὲν οὐδὲ τοῦθ' ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἔλαβεν· ἡ μέντοι γνώμη συνεγράφη,

A

SECVNDVM hæc Curio literis à Cæsare ad senatū acceptis Romā venit, ad ipsas calendas quibus Cornelius Lentulus & C. Claudius consulatum inibant. Eas ne foris acceptas supprimerent consules, nō antè ipsis exhibuit quàm in senatum ventum est. Nihilominus diu cunctatos, demum Q. Cassius Longinus, & M. Antonius, tribuniplebis,

ANNO V.C. 705.

Curio literas Cæsaris ad senatum perfert.

B vt publicè recitarent eas adegerunt. Antonius quidē pro beneficio hoc, quod tum Cæsari præstabat, postea temporis ab ipso magnam gratiam reportauit, & ad summam dignitatem euectus est. In literis Cæsaris cùm enumeratio meritorum eius in rempublicam inerat, tum purgatio eorum quæ obiiciebantur criminum: promittebátque se exercitus dimissurum, à magistratúque decessurum, si quidem Pompeius idem fecisset. qui dum in armis esset, iniquum fore se cogi vt ea deponeret: quippe qui sic hostibus

C traderetur. Quum sententiæ essent ferendæ, eæ non à singulis pronuntiatæ sunt: (metuebant enim ne quis verecundia timoréve compulsus secus quàm sentiret diceret) sed in diuersas curiæ partes discessum est: ibi qui Pompeium (is tum in suburbanis cum exercitu erat) ab armis iuberet discedere, repertus est nemo: Cæsarem verò vniuersi, præter M.

D quendam Cæcilium & Curionem, eum qui literas attulerat. De tribunis enim plebis nihil dico, quòd non vel vi intercesserunt: quippe eam potestatem obtinent, siue quid statuere velint, siue infirmare. His ita decretis, tamen per Longinum Antoniúmque effectum est vt neque ea die neque postridie eius diei quicquam ratum esse iuberetur. Id reliquis indignè ferentibus, lugubrémque vestem sumētibus, quum ne sic quidē ratum fieret decretum,

E tamen ea sententia perscripta est.

Confeſtim ad rem ipſam inde peruentum eſt: quíque eius decreti autores fuerant, ſtatim curia egreſſi, mutatáq; veſte reuerſi,de ſuppliciis eorũ qui ſeſe oppoſuerãt, deliberauêre. Qui quũ re percepta, primò reſtitiſſent, pòſt territi, cùm aliis de cauſis tum quòd Lentulus ſuaſiſſet vt vrbe exirent priuſquam ſententiæ perferrentur,multis verbis factis obteſtatíque, cum Curione ac Cæcilio ad Cæſarem abiêre: non iam magni pendentes quòd eſſent ex ſenatorum albo ſublati. Secundum hoc decretum,conſulibus porro reliquíſque magiſtratibus vrbis cuſtodia de more mandata eſt:deinde extra pomœrium ad ipſum Pompeiũ progreſſi, tumultum eſſe eam rem quæ tum agebatur,cenſuerunt,ipſique pecunias & milites tribuerunt. Decreuerũt præterea vti Cæſar imperium ſucceſſoribus traderet, & ante certam diem exercitus dimitteret: ſi non feciſſet,hoſtem habendum,ac contra patriam egiſſe iudicandum.

Decretum aduerſus Cæſarem factum.

Cæſar, quum hæc cognouiſſet, Ariminum perrexit, tunc primùm ſuæ prouinciæ fines egreſſus: ibi cõductis in vnum locum militibus, Curionem,quíque cum eo aduenerãt, iuſſit coram illis quæ acta eſſent narrare.Quo facto,ipſe inſuper quæ præſens negotium requirebat adiiciens,adhuc magis ſuorum animos accendit:motíſque caſtris recta Romam verſus exercitum duxit, receptis citra pugnã omnibus in quæ in itinere incidebat oppidis, præſidiis, aliis,quòd hoſti imparia eſſent,diffugientibus,aliis Cæſari ſeſe coniungentibus. Ea percepta Pompeio terrorem incuſſerũt, iuxta omnia quæ animo Cæſar agitarat ex Labieno diſcenti. Is enim à Cæſare perfugerat,omniáque eius arcana Pompeio enuntiabat. Mirum videri alicui poſſit quid Labieno in mentem venerit vt à Cæſare deficeret, à quo in ſummo ſemper honore habitus, omnibúſque quæ erant trans Alpes copiis ab eo, dum in Italia ipſe moraretur,præfectus fuerat: ſed in cauſa fuit, quòd Labienus ipſe, quum eſſet diuitiis ac gloria auctus, maiori cum faſtu quàm pro imperio ſeſe gerebat: cúmque Cæſar ſibi

Cæſar Ariminum, & inde ad Romam cum exercitu contendit.

Labienus à Cæſare ad Põpeium perfugit.

A καὶ τὸ ἔργον τὸ ἀπ' αὐτῆς ἐχώρει. πάντες γὰρ παραχρῆμα ἐξελθόντες ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ τὴν στολὴν μεταβαλόντες, ἐσῆλθον αὖθις, καὶ περὶ τιμωρίας αὐτῶν ἐβουλεύοντο. ἰδόντες δὲ τοῦτ' ἐκεῖνοι, τὰ μὲν πρῶτα ἀντέπραττον, ἔπειτα δὲ φοβηθέντες, ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ ὁ Λέντουλος ὑπεξελθεῖν σφίσι, πρὶν τὰς ψήφους διενεχθῆναι, παρῄνεσεν, εἰπόν τε πολλὰ καὶ ἐμαρτύραντο. κἀκ τούτου μετὰ τοῦ Κουρίωνος καὶ μετὰ τοῦ Καικιλίου ἀπῆραν πρὸς B τὸν Καίσαρα, βραχὺ φροντίσαντες ὅτι ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ διεγράφησαν. τότε μὲν οὖν ταῦτ' ἐγνώσθη· καὶ τοῖς ὑπάτοις ταῖς τε ἄλλαις ἀρχαῖς ἡ φυλακὴ τῆς πόλεως (ὥσπερ που εἰώθει γίγνεσθαι) ἐπετράπη, ὕστερον δὲ ἔξω τοῦ πωμηρίου πρὸς αὐτὸν τὸν Πομπήιον ἐλθόντες, ταραχήν τε εἶναι ἔγνωσαν· καὶ ἐκείνῳ μὲν καὶ τὰ χρήματα καὶ στρατιώτας ἔδωκαν· τὸν δὲ δὴ Καίσαρα τήν τε ἀρχὴν τοῖς διαδόχοις παραδοῦναι, καὶ τὰ στρατεύματα ἐντὸς C ῥητῆς ἡμέρας ἀφεῖναι, ἢ πολέμιον, ὡς καὶ τἀναντία τῇ πατρίδι ποιοῦντα, εἶναι ἐψηφίσαντο. 99

Πυθόμενος οὖν ταῦτ' ἐκεῖνος ἔς τε Ἀρίμινον ἦλθεν, ἔξω τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς τότε πρῶτον προχωρήσας· καὶ συναγαγὼν τοὺς στρατιώτας, ἐκέλευσε τόν τε Κουρίωνα καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς μετ' αὐτοῦ ἐλθόντας, σφίσι τὰ πραχθέντα διηγήσασθαι. γενομένου δὲ τούτου, προσπαρώξυνεν αὐτούς, ἐπειπὼν ὅσα ὁ καιρὸς ἀπῄτει. καὶ μετὰ τοῦτο ἄρας, ἐπ' αὐτὴν ἄντικρυς D τὴν Ῥώμην ἤλασε, πάσας τὰς ἐν ποσὶ πόλεις ἀμαχεὶ προσποιούμενος, τῶν φρουρῶν τῶν μὲν, ἐκλιπόντων αὐτὰς ἀσθενείᾳ, τῶν δὲ, τὰ ἐκείνου ἀνθαιρουμένων. αἰσθόμενος δὲ τοῦτο ὁ Πομπήιος, καὶ ἅμα καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πᾶσαν παρὰ τοῦ Λαβιηνοῦ μαθὼν, ἔδεισεν. ἐκεῖνος γὰρ, ἐγκαταλιπὼν τὸν Καίσαρα, ηὐτομόλησε, καὶ πάντα οἱ τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ ἐξήγγελε. θαυμάσειε μὲν οὖν ἄν τις ὅτι ἐς τὰ πρῶτα ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἀεί ποτε τιμηθεὶς, E ὥστε καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις στρατοπέδων, ὁπότε ἐκεῖνος ἐν τῇ Ἰταλίᾳ εἴη, ἄρχειν ἐποίησε τοῦτον. αἴτιον δὲ, ὅτι αὐτός τε καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν περιβαλόμενος, ὀγκηρότερον τῆς ἡγεμονίας διάγειν ἤρξατο. καὶ ὁ Καῖσαρ πα-

A ρισούμενόν οἱ αὐτὸν ἰδών, οὐκέθ' ὁμοίως ἠγάπα. τήν τε οὖν μεταβολὴν μὴ φέρων, καὶ φοβηθεὶς ἅμα μὴ πάθῃ τι, μετέστη. ὁ οὖν Πομπήιος, ἔκ τε τῶν περὶ τοῦ Καίσαρος αὐτῷ λεχθέντων, καὶ ὅτι ἰσχὺν ἀξιόμαχον αὐτῷ παρεσκεύαστο, καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει, τούς τε ἄλλους καὶ αὐτοὺς μάλιστα τοὺς στασιώτας, τόν τε πόλεμον ὀκνοῦντας, μνήμῃ τῶν τε τοῦ Μαρίου καὶ τῶν τοῦ Σύλλου ἔργων, καὶ ἀπαλλαγῆναι ἀσφαλῶς αὐτοῦ βουλομένους εἶδε, μετεβάλλετο· καὶ πρέσβεις πρὸς B τὸν Καίσαρα, Λούκιόν τε Καίσαρα, συγγενῆ αὐτοῦ ὄντα, καὶ Λούκιον Ῥώσκιον στρατηγοῦντα, αὐτεπαγγέλτους ἀπέστειλεν, εἴπως τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ ἐκφυγών, ἔπειτ' ἐπὶ μετρίοις τισὶ συμβαίη. ἀποκριναμένου δὲ ἐκείνου τά τε ἄλλα ἅπερ ἐπεστάλκει, καὶ ὅτι αὐτὸς τῷ Πομπηίῳ διαλεχθῆναι ἐθέλει, οὐ μὲν οὐχ ἡδέως οἱ πολλοὶ ἤκουσαν, δείσαντες μὴ καὶ κατὰ σφῶν τι συνθῶνται· ἐπεὶ μέντοι οἱ πρέσβεις ἄλλα τε πολλὰ ἐπαινοῦντες τὸν Καίσαρα ἔλεγον, καὶ C τέλος ὅτι τι κακὸν παρ' αὐτοῦ πείσεσθαί τινα, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτίκα ἀφεθήσεσθαι προσυπισχνοῦντο, ἥσθησαν, καὶ πρός τε ἐκεῖνον τοὺς αὐτοὺς πρέσβεις ἔπεμψαν, καὶ ἠξίουν, ἐπιβοῶντες ἀεὶ καὶ πανταχοῦ, καὶ ἀμφοτέρους ἅμα αὐτοὺς τὰ ὅπλα καταθέσθαι. φοβηθεὶς οὖν διὰ ταῦθ' ὁ Πομπήιος (καὶ γὰρ εὖ ἠπίστατο ὅτι πολὺ τοῦ Καίσαρος, ἄν γε ἐπὶ τοῦ δήμου γένωνται, ἐλαττωθήσεται) αὐτός τε ἐς Καμπανίαν, πρὶν τοὺς πρέσβεις ἐπανελθεῖν, D ὡς καὶ ῥᾷον ἐκεῖ πολεμήσων, προαπῆρε, καὶ τὴν βουλὴν ἅπασαν μετὰ τῶν τὰς ἀρχὰς ἐχόντων ἀκολουθῆσαί οἱ ἐκέλευσεν, ἄδειάν τε σφίσι δόγματι τῆς ἐκδημίας δούς, καὶ προειπὼν ὅτι τὸν ὑπομείναντα ἔν τε τῷ ἴσῳ καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ τοῖς τὰ ἐναντία σφίσι πράττουσιν ἕξοι. πρὸς δ' ἔτι καὶ τὰ χρήματα τὰ δημόσια τά τε ἀναθήματα τὰ ἐν τῇ πόλει πάντα ἀναιρεθῆναι προσέταξεν αὐτοὺς ψηφίσασθαι, ἐλπίζων παμπληE θεῖς ἀπ' αὐτῶν στρατιώτας ἀθροίσειν. τοσαύτην γὰρ εὔνοιαν αὐτοῦ πᾶσαι ὡς εἰπεῖν αἱ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ πόλεις εἶχον, ὥστε ἐπειδὴ ἤκουσαν αὐτὸν ὀλίγον ἔμπροσθεν ἐπικινδύνως νοσοῦντα, σωτήρια αὐτοῦ δημοσίᾳ θύσειν εὔξασθαι.

exæquari videns, minus iam diligebat. Eam mutationem voluntatis Cæsaris Labienus non ferens, simúlque sibi metuens, defectionem fecerat. Pompeius iis quæ de Cæsare perceperat adductus, præterea quòd haud pœnitendam manum ille iam coegisset: adhæc qui in vrbe erant, eósque in primis qui partibus studebant, memoria Marii Syllæque facinorum territos, bellum reformidare, cupereque ab eo citra periculum liberari videbat, sententia mutata, legatos ad Cæsarem, L. Cæsarē eius agnatum, & L. Roscium prætorem, qui vltro eam prouinciam ceperāt, mittit, si quâ eius impetum effugiens, mediocribus conditionibus pacem componere posset. Quū Cæsar eadem quæ prius per literas significauerat, respondisset, ac præter ea velle seipsum cum Pompeio colloqui, etsi plerisque hoc minimè acceptum erat, quòd timerent ne contra se aliquid illi componerent: tamen posteaquam legati multas laudes Cæsaris retulerunt, idque adeo, fore vt nemo quisquam ab eo vllam acciperet iniuriam, vtique exercitus statim dimitterentur polliciti sunt: permulsi iis promissis, eosdem legatos ad Cæsarem remiserunt: magnáque semper & vbique locorum ab iis voce postulauerunt, efficerent vt vterque simul ab armis discederet. Metum ea res Pompeio iniecit, satis certo se apud populum Cæsare longè inferiorem futurum, quando vtrique priuato viuendum esset. Itaque priusquam legati redirēt, in Campaniam abiit, ibi se facilius bellum administrare posse ratus: iussitque vt vniuersus senatus omnésque se magistratus sequerentur: proposito senatusconsulto, quo impunitatem eius demigrationis ostendebat: prædictóque, se eum qui ad vrbem remansisset, eodem cum hostibus habiturum loco. Iussit etiam decerni vt secum pecunias publicas, omniáque quæ ad vrbem erant diuis dedicata dona auferrent: sperans inde se magnā vim militum posse conducere. Tāta erat vniuersis propemodum Italiæ vrbibus beneuolentia in Pompeiū, vt haud multo antè quū audiuisset cū periculoso morbo cōflictari, pro incolumitate eius publica sacra vouerint.

Legati Pompeij ad Cæsarem.

Pompeius in Campaniam abit.

Pompeij decreta.

A Quod sanè magnum fuisse ac splendidum munus nemo hominum negauerit, nimirum nulli vnquam alii, præter eos qui post ea tempora summam in omnia potestatem obtinuêre, decretum: non tamen id satis firmum argumentum fuit, nũquam eos Pompeium metu potentioris derelicturos. Porro etsi de pecuniis donariisque factum fuit decretum, neutra tamen loco mota sunt. Vbi enim acceperũt, Cæsarem legatis iam nihil pacati respondisse,

B sed insuper vitio eis dedisse quòd de se mendacia retulissent: tum milites ei multos esse, eósque audaces, & ad maleficium omnibus rebus inferendum animo paratos: (quemadmodũ ferè in id genus negotiis omnia magis terribilia referri solent quàm res ipsa ferat) his nuntiis perterriti, priusquam pecuniam donariáve attingerent, magna cum celeritate Romam reliquerunt.

καὶ ὅτι μὲν μέγα καὶ λαμπρὸν τοῦτ' αὐτῷ ἐδόθη, οὐδ' ἂν εἷς ἀντιλέξειεν. οὐ γάρ ἐστιν ὅτῳ ποτὲ ἄλλῳ, ἔξω τῶν μετὰ ταῦτα τὸ πᾶν κράτος λαβόντων, τοιοῦτόν τι ἐψηφίσθη. οὐ μέντοι καὶ ἀκριβῆ πίστιν τοῦ μὴ ἐγκαταλείψειν αὐτὸν πρός γε τὸ ἐκ τοῦ κρείττονος φόβον εἶχον. ἐγνώσθη μὲν δὴ ταῦτα περί τε τῶν χρημάτων καὶ περὶ τῶν ἀναθημάτων, οὐκ ἐκινήθη δὲ οὐδέτερα. πυθόμενοι γὰρ ἐν τούτῳ τόν τε Καίσαρα μηκέτι εἰρηναῖον ἐν τοῖς πρέσβεσιν ἀποκεχρίσθαι, καὶ προσεγκαλεῖν σφίσιν ὡς καὶ καταψευσαμένοις τινὰ αὐτοῦ· καὶ τοὺς στρατιώτας πολλούς τε καὶ θρασεῖς εἶναι, καὶ πᾶν ὁπουοῦν (οἷά που φιλεῖ περὶ τῶν τοιούτων ἐπὶ τὸ φοβερώτερον ἀγγέλλεσθαι) καὶ κακουργήσειν· ἐφοβήθησαν, καὶ σπουδῇ τὴν ἔξοδον, πρὶν ἅψασθαί τινος αὐτῶν, ἐποιήσαντο. 100

Fugæ ex Roma descriptio.

Fuit omnino ea fuga alioquin etiam turbarum ac tumultuum plena.

C Qui enim vrbe exibant, (ii erant ordinis senatorii equestrísque ferè primarii omnes, itémque permulti de plebe) etsi videbantur ad bellum proficisci, tamen re vera ea patiebãtur quæ captiuis vsu veniunt. Summum ipsis afferebat dolorem, quòd patriam relinquere, vitámque alibi locorum ducere, murósque extraneos suis magis sibi aptos habere cogebantur. Nam qui cum tota familia emigrabant, ita delubra, ædes

D suas, solúmque patriæ relinquebãt, vt ea statim aduersariorum futura scirent: satísque ipsis constabat, Macedoniam, Thraciámve sibi, si belli periculum euasissent, habitandam fore, non ignaris sententiæ Pompeii. Qui verò ad vrbem liberos vxorésque suas & pretiosissima quæque reliquissent, videbãtur quidem illi spem redeundi in patriam habere aliquam: verùm longè quàm cæteris difficilior ipsis discessus erat, ab iis quæ homines charissima habent,

E diuulsis, duplicique, & inter se quã maxime contrariæ fortunæ expositis. Quia enim coniunctissimos suos in potestatem hostis dedissent, videbãt se, si in bello parum strenuos sese gessissent, in periculo vitæ futuros: sin strenui fuissẽt, illis priuatum iri:

Κἀκ τούτου καὶ ἐς τὰ ἄλλα ὁμοίως πάντα θορυβώδης σφῶν καὶ ταραχώδης ἡ ἀνάστασις ἐγένετο. οἵ τε γὰρ ἐξιόντες (ἦσαν δὲ πάντες ὡς εἰπεῖν οἱ πρῶτοι καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἱππάδος, καὶ προσέτι καὶ τοῦ ὁμίλου) λόγῳ μὲν, ἐπὶ πόλεμον ἀφωρμῶντο, ἔργῳ δὲ, τὰ τῶν ἑαλωκότων ἔπασχον. τήν τε γὰρ πατρίδα καὶ τὰς ἐν αὐτῇ διατριβὰς ἐκλιπεῖν, καὶ τὰ ἀλλότρια τείχη οἰκειότερα τῶν σφετέρων νομίζειν ἀναγκαζόμενοι, δεινῶς ἐλυποῦντο. οἵ τε γὰρ πανοικησίᾳ ἀνιστάμενοι, τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς οἴκους τό, τε ἔδαφος τὸ πατρῷον, ὡς καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν εὐθὺς ἐσόμενα, ἀπέλειπον. καὶ αὐτοὶ οὕτω τῇ γνώμῃ, ἄν γε καὶ περισωθῶσιν, εἶχον, ὡς καὶ τῇ Μακεδονίᾳ τῇ τε Θρᾴκῃ κατοικήσοντες· τὴν γὰρ τοῦ Πομπηίου διάνοιαν οὐκ ἠγνόουν. καὶ οἱ κατὰ χώραν τούς τε παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, τά τε ἄλλα τὰ τιμιώτατα καταλιπόντες, εἶχον μέν τινα ἐλπίδα τῆς πατρίδος ἐσόδου, πολὺ δὲ δὴ τῶν ἑτέρων, ἅτε καὶ ἀπὸ τῶν φιλτάτων ἀπαρτώμενοι, διττῇ τε τῇ τύχῃ καὶ ἐναντιωτάτῃ παραβαλλόμενοι, χαλεπωτέρως ἀπήλλασσον. τὰ γὰρ οἰκειότατα τοῖς πολεμιωτάτοις σφῶν ἐκδόντες, ἔμελλον ἐθελοκακοῦντες μὲν αὐτοὶ κινδυνεύσειν, προθυμούμενοι δὲ, ἐκείνων στερήσεσθαι·

A καὶ προσέτι φίλον μὲν μηδ᾽ ἕτερον, ἐχθροὺς δὲ ἀμφοτέρους ἕξειν· Καίσαρα μέν, ὅτι μὴ καὶ αὐτοὶ κατέμειναν· Πομπήιον δέ, ὅτι μὴ καὶ ἐκεῖνα συνεπηγάγοντο. ὥστε καὶ ἐς ἀμφίβολον καὶ ταῖς γνώμαις καὶ ταῖς εὐχαῖς ταῖς τε ἐλπίσι καθιστάμενοι, τοῖς τε σώμασιν ἅμα ἀπὸ τῶν οἰκειοτάτων σφίσιν ἀπεσπῶντο, καὶ τὰς ψυχὰς δίχα διῃροῦντο. ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἐξορμώμενοι ἔπασχον. οἱ δ᾽ ὑπολειπόμενοι, διάφορα μέν, ἀντίπαλα δὲ τισὶ καὶ αὐτοὶ παθήματα συνεφέροντο. οἵ τε γὰρ ἀπὸ τῶν
B προσηκόντων σφίσιν ἀποζευγνύμενοι, οἷα τῶν τε προστατῶν στερισκόμενοι, καὶ ἐπαμῦναι αὐτοῖς ἥκιστα δυνάμενοι, τῷ τε πολέμῳ ἐκδιδόμενοι, καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ τῆς πόλεως κρατήσοντος ἐσόμενοι, αὐτοί τε ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῶν ὕβρεων καὶ τῶν σφαγῶν, ὡς καὶ γιγνομένων ἤδη, ἐταλαιπώρουν· καὶ περὶ ἐκείνων οἵ τε ὀργὴν σφίσιν ὅτι ἐγκατελείφθησαν ἔχοντες, τὰ αὐτὰ ἐπηρῶντο· καὶ οἱ συγγνώμην τῆς ἀνάγκης ποιούμενοι, τὰ αὐτὰ ἐδεδίεσαν.
C καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος σύμπαν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μηδεμία αὐτοῖς συγγένεια πρὸς τοὺς ἀφορμωμένους ἦν, ὅμως ἐλυποῦντο μὲν καὶ ἐπ᾽ ἐκείνοις, οἱ μὲν γείτονας, οἱ δὲ ἑταίρους πολύ τε ἀπὸ σφῶν ἀφήξειν, καὶ πολλὰ καὶ ἄτοπα καὶ δράσειν καὶ πείσεσθαι ἐλπίζοντες· πολλῷ δὲ μάλιστα ἑαυτοὺς ὠλοφύροντο. τάς τε γὰρ ἀρχὰς καὶ τὴν βουλήν, τούς τε ἄλλους τοὺς τι δυναμένους πάντας (οὐ γάρ που εἴγε τις αὐτῶν ὑπολειφθήσεται ᾔδεσαν) τῆς τε πατρίδος ἅμα καὶ σφῶν ἐξισταμένους ὁρῶντες,
D καὶ μήτ᾽ ἂν ἐκείνους, εἰ μὴ πάνυ πολλὰ καὶ δεινὰ αὐτῇ ἐπήρτητο, φυγεῖν ποτε ἐθελῆσαι λογιζόμενοι, καὶ αὐτοὶ ἔρημοι μὲν ἀρχόντων, ἔρημοι δὲ συμμάχων γιγνόμενοι, πρός τε τὰ ἄλλα πάντα παισί τε τισὶν ὀρφανοῖς καὶ γυναιξὶ χήραις ἐῴκεσαν. καὶ τὰς ὀργὰς τάς τε ἐπιθυμίας τῶν ἐπιόντων, καὶ προσέτι τῆς τῶν προτέρων παθημάτων μνήμης, οἱ μὲν αὐτοὶ πειραθέντες, οἱ δὲ καὶ ἐκείνων ἀκούοντες ὅσα καὶ
E οἷα ὅ, τε Μάριος καὶ ὁ Σύλλας ἐξειργάσαντο,
101 μέτριον οὐδὲν οὐδὲ ἐς τὸν Καίσαρα ὑπώπτευον· ἀλλὰ καὶ πολὺ πλείω καὶ δεινότερα, ἅτε καὶ βαρβαρικοῦ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὄντος, πείσεσθαι προσεδόκων. οὕτως οὖν δὴ πάντων αὐτῶν διακειμένων, καὶ μηδενὸς ἔξω τῶν πάνυ φίλων

adhęc neutrum ſe amicum, vtrumque infenſum habituros: Cæſarem, quòd non ipſi quoque Romæ manſiſſent: Pompeiũ, quòd non omnia ſua ſecum abduxiſſent. Ita hi ſententiis votíſque & ſpe alternãtes, corporibus à ſuis ſummè neceſſariis diuulſi, animis in duas partes diſtrahebãtur. Qui Romæ remanebant, diuerſis ab iis, ſed tamen & ipſis inuicem pugnãtibus affectibus percellebantur: quippe à ſuis ſeiuncti, ac quaſi patronis orbati, quum ad ſeſe defendendos ſatis virium nequaquam haberent, bello expoſiti, futuríque in poteſtate eius qui vrbem obtinuiſſet, ipſi quoque metu iniuriarum ac cædium, quas iam tum ante oculos ſuos repræſentabant, affligebantur: illiſque ii qui diſcedebant, alii tanquam deſertoribus ea imprecabantur, alii, veniam neceſſitati dantes, euentura tamen hæc verebãtur. Reliqua omnis multitudo, vt maximè diſcedentibus genere propinqui nõ eſſent, tamen eorum cauſa dolebãt: alius vicinos, alius ſocios procul à ſe profecturos, multáque & facturos & perpeſſuros indigna exiſtimantes. Suam verò ipſorum ſortem lõgè maximè lugebant. quũ enim viderent, à magiſtratibus ſenatúque, & omnibus aliis quorum aliqua eſſet potentia (neque verò conſtabat vllúſne eorum eſſet Romæ perſeueraturus) & patriam & ſe deſeri, quos nequaquam exceſſuros vrbe cenſerent, niſi multa ei horrẽdáque mala imminerent, iam magiſtratibus ſociiſque deſtituti, planè orborum parentibus puerorum, viduarúmque mulierum ſimiles erant. Iam quũ iras cupiditatéſque eorum qui Romam petebant, ſecum expendebant, memoriáque repetebant mala ſuperiorum temporum, quę partim ipſi ſenſerant, partim ex aliis audiuerant, cogitantes quæ & quanta Marius ac Sylla edidiſſent facinora, nihil de Cæſare moderati ſibi pollicebantur: ſed longè plura atque atrociora metuebant, quòd eius milites maiori ex parte barbari erant. Eo modo omnibus affectis, neminéque rem hanc ſecuro animo ac-

cipiente, exceptis iis qui Cæsari amicitia iuncti videbantur (tametsi iis quoque ipsis non firma fiducia aderat, sed mutatione morum, quos plerique pro rerum statu conuertunt, fidebant) ne cogitari quidem facilè potest quantum in profectione consulum reliquorúmque qui eos comitabantur, turbæ atque luctus extiterit. Totam noctē obambulantes, tumultum excitauere. sub diluculum, quum circumeuntes ad singula fana, vota cōcepissent, deos inuocassent, solum exosculati essent, quibus & quot ex periculis erepti, nunc (quod nūquam antè tentatum ab ipsis esset) patriam relinquerēt, deplorassent, ingens omniū commiseratio coorta est. Iam ad portas vrbis eiulatus plurimus extitit: ibi alius alium, tanquam postremum hoc & ipsum & vrbem visurus, salutare: alii suam ipsorum sortem lugere, abeuntibus bene optare, plurimi tanquam à suis proditi, eis imprecari. aderant enim omnes quotquot in vrbe remanere statuerant, cum omnibus liberis vxoribúsque suis. Post hæc illi quidem vrbe excesserunt: hi verò eos deduxerunt: ac nōnulli dum à notis suis detinentur, moras fecerunt, alii in mutuis complexibus diutius hæserunt. Qui in vrbe permanere decreuerant, abeuntes quamlongissimè comitantes, clamore & commiseratione prosequuti sunt: ac quasi furore diuino conciti, vt aut se vnà abducerent, aut ipsi quoque in patria remanerent, obtestati sunt. Ad horum vnumquodque vlulatus magnus, lacrymæque adstantium immensæ erumpebant. In hoc enim statu spes melioris conditionis mēti minimè accidebat, sed miseriæ primò ad vrbem manentium, deinde etiam proficiscentium animis obuersabantur. Poterat tota res haud iniuria, si quis eam coram inspexisset, comparari duobus populis, duabúsque ciuitatibus, quæ ex vno populo vnáque ciuitate existerēt, quarum altera in exilium abiret, altera deserta caperetur. Ad hunc igitur modum Pompeius, plurimis secum abductis senatorū (nonnulli enim ibi permanserūt, quorum alii Cæsaris rebus, alii neutri studebant) vrbe excessit, delectus militum ex oppidis instituit,

Comparatio Romę (quum ex ea fugeretur) cum duabus ciuitatibus.

A πῃ τῷ Καίσαρι δοκούντων εἶ), ἐν ἐλαφρῷ
τὸ πρᾶγμα ποιουμένων, καὶ ἐκείνων δὲ πρὸς
τὰς μεταβολὰς τῶν τρόπων (ἃς οἱ πλείους πρὸς
τὰ παρόντα σφῶν λαμβάνουσιν) οὐ φερεγγύῳ
πίστει θαρσούντων· οὔτ' ἐπινοῆσαι ῥᾴδιον ὅση
μὲν ταραχή, ὅσον δὲ καὶ πένθος ἐν τῇ τῶν τε ὑ-
πάτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συνεξορμωμένων
σφίσιν ἐξόδῳ ἐγένετο. τήν τε γὰρ νύκτα πᾶ-
σαν ἀναγκαζόμενοι καὶ περιφοιτῶντες ἐθο-
ρύβουν· καὶ ἐπὶ τὴν ἕω πολὺς μὲν οἶκτος (καὶ
B γὰρ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ἑκασταχόθι περιιόντες εὐ-
χὰς ἐποιοῦντο) πάντας αὖθις ἐλάμβανε. τούς
τε γὰρ θεοὺς ἀνεκάλουν, καὶ τὰ δάπεδα κατε-
φίλουν· ὁσάκις τε ἐξ οἵων περιεγένοντο ἀνηρι-
θμοῦντο, καὶ ὅτι τὴν πατρίδα (ὃ μὴ πώποτε ἐ-
τετόλμητο σφίσιν) ἐξέλειπον, ὠδύροντο. πο-
λὺς δὲ καὶ περὶ τὰς πύλας θρῆνος ἦν. οἱ μὲν γὰρ
ἀλλήλους τε ἅμα καὶ ἐκείνην, ὡς καὶ τελευ-
ταῖον ὁρῶντες, ἠσπάζοντο· οἱ δὲ ἑαυτούς τε ἐ-
θρήνουν, καὶ τοῖς ἐξιοῦσι συνηύχοντο· καὶ οἵ γε
C πλείους ὡς καὶ προδιδόμενοι κατηρῶντο. πάν-
τες γὰρ καὶ οἱ ὑπομένοντες πανπαιδὶ καὶ παγ-
γυναικὶ παρῆσαν. καὶ μετὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐξωρ-
μῶντο, οἱ δὲ προέπεμπον σφᾶς· ἄλλοι τε ἐχρό-
νιζον, καὶ πρὸς τῶν γνωρίμων κατείχοντο· καί
τινες περιβάλλοντες ἀλλήλους ἐπὶ πλεῖστον
συνηρτῶντο. ἀκολουθοῦντές τε τοῖς ἐξορμω-
μένοις οἱ ὑπομένοντες ἐπὶ μακρότατον, ἐ-
πεβοῶντό τε ἅμα αὖθις καὶ κατῴκτιζον· ἄ-
γειν τε σφᾶς ἢ καὶ ἐκείνους οἴκοι μένειν ἀξιοῦν-
D τες, ἐπεθείαζον. κἀν τούτῳ ὀλολυγὴ ἐφ' ἑ-
κάστῳ αὐτῶν πολλὴ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων
καὶ δάκρυα ἄπλετα ἐγίγνετο. τὴν μὲν γὰρ
τοῦ κρείττονος ἐλπίδα ἥκιστα, ἅτε ἐν τοῖς τοι-
ούτοις ὄντες, τὰ δὲ δὴ πάθη πρότερον μὲν οἱ
καταλειπόμενοι, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἀφορμώ-
μενοι προσεδέχοντο. εἴκασε δ' ἄν τις, αὐτοὺς
ἰδών, δύο τε δήμους καὶ δύο πόλεις ἐκ μιᾶς
γίγνεσθαι· καὶ τὴν μὲν ἀνίστασθαί τε καὶ φεύ-
E γειν, τὴν δὲ ἐγκαταλείπεσθαί τε καὶ ἁλί-
σκεσθαι. Πομπήιος μὲν οὖν οὕτω τὸ ἄστυ ἐξέλι-
πε, συχνοὺς τῶν βουλευτῶν ἐπαγόμενος. ὑπελείφθη-
σαν γάρ τινες, οἱ μὲν, τὰ τοῦ Καίσαρος φρονοῦν-
τες, οἱ δέ, καὶ ἐκ μέσου ἀμφοῖν ἱστάμενοι. καὶ
καταλόγους τε ἐκ τῶν πόλεων σπουδῇ ἐποιεῖτο,

καὶ χρήματα ἐξέλεγε, φρουράς τε ὡς ἑκασταχόσε ἔπεμπε.

Καῖσαρ δέ, ἐπεὶ ταῦτα ἔμαθε, πρὸς μὲν τὴν Ῥώμην οὐκ ἠπείχθη. (ἆθλόν τε γὰρ αὐτὴν ᾔδει τοῖς κρατήσουσι προκειμένην, καὶ οὐκ ἐπ' ἐκείνην ὡς καὶ πολεμίαν οἱ οὖσαν, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς στασιώτας ὑπὲρ αὐτῆς δῆθεν ἐπιστρατεύειν ἔλεγε) γράμματα δὲ ἐς πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν πέμψας, δι' ὧν τόν τε Πομπήιον ἐς δίκην τινὰ προεκαλεῖτο, καὶ τοῖς ἄλλοις θαρσεῖν παρήνει, κατὰ χώραν τε αὐτοὺς μένειν ἐκέλευε, καὶ ὑπισχνεῖτο πολλὰ αὐτοῖς· καὶ ἐπὶ Κορφίνιον, ἐπειδὴ οἱ ὑπὸ Λουκίου Δομιτίου κατεχόμενον οὐ προσεχώρει, ὥρμησε. καὶ τινὰς ἀπαντήσαντας μάχῃ κρατήσας, ἐς πολιορκίαν τοὺς λοιποὺς κατέκλεισεν. ὁ οὖν Πομπήιος, ἐπειδὴ οὗτοί τε ἐπολιορκοῦντο, καὶ τῶν ἄλλων πολλοὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπέκλινον, τῆς μὲν Ἰταλίας οὐδεμίαν ἔτ' ἐλπίδα ἔχειν, ἐς δὲ δὴ τὴν Μακεδονίαν τήν τε Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν περαιωθῆναι ἔγνω. τῇ τε γὰρ μνήμῃ ὧν ἐκεῖ ἐπεπράχει, καὶ τῇ τῶν δήμων τῇ τε τῶν βασιλέων φιλίᾳ πολὺ ἐθάρσει. τὴν μὲν γὰρ καὶ ἡ Ἰβηρία αὐτοῦ πᾶσα οἰκεία· οὐκ ἠδύνατο δὲ ἐς αὐτὴν ἀσφαλῶς, ἅτε καὶ τοῦ Καίσαρος τὰς Γαλατίας ἔχοντος, κομισθῆναι. πρὸς δ' ἔτι καὶ ἐλογίζετο ὅτι ἂν ἀποπλεύ-
102 σῃ, οὔτε ἐπιδιώξει τις αὐτόν, διά τε τὴν τῶν πλοίων ἀπορίαν καὶ διὰ τὸν χειμῶνα (ἤδη γὰρ ἐκ μετοπώρου ἦν) κἂν τούτῳ κατὰ σχολὴν πολλὰ μὲν ἐκ τοῦ ὑπηκόου, πολλὰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ καὶ χρήματα καὶ στρατεύματα ἀθροίσει. αὐτός τε οὖν ἐπὶ τούτοις ἐς τὸ Βρεντέσιον ἀφωρμήθη, καὶ τὸν Δομίτιον, ἐκλιπόντα τὸ Κορφίνιον, ἀκολουθεῖν οἱ ἐκέλευσε· καὶ ὅς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἰσχύν τε τινὰ εἶχε, καὶ ἐπ' αὐτῇ ἐπήλπιζε (καὶ γὰρ τοὺς στρατιώτας τά τε ἄλλα ἐτεθεραπεύκει, καὶ χώρας ὑποσχέσει ὑπῆκτο. τῶν τε γὰρ Συλλείων ἐγεγόνει, καὶ πολλὴν ἐκ τῆς δυναστείας ἐκείνης ἐκέκτητο) ὅμως ἐπειθάρχησε. καὶ ὁ μὲν παρεσκευάζετο ὅπως δι' ἀσφαλείας τινὸς ἐκχωρήσῃ. μαθόντες οὖν τοῦθ' οἱ συνόντες οἱ, καὶ κατοκνήσαντες ἐς τὴν ἄφοδον, ὡς καὶ φυγὴν οὖσαν, προσέθεντο τῷ Καίσαρι. καὶ οἱ μὲν συνεστρατεύοντο αὐτῷ· Δομίτιος δὲ καὶ οἱ ἄλλοι βουλευταὶ ἠπιάθη-

A pecunias coegit, & præsidia in omnes partes misit.

Cæsar, posteaquam hoc comperit, Romam quidem non contendit: (nam eam in præmium victori propositam nouerat, dicebátque se bello non Romam, tanquam hostem, sed propter eam aduersarios impetere) cæterùm literas per totam Italiam circummisit, quibus & Pompeium ad disceptationem causæ prouocabat: & alios vt bono essent animo, séque domi continerét, B multis annexis pollicitationibus, co hortabatur. Ipse Corfinium, quod oppidum à L. Domitio tenebatur, necdum deditionem fecerat, profectus est: obuiáque sibi manu prælio superata, reliquos obsidione cinxit. Igitur Pompeius, vbi eos obsideri, reliquorum verò complures ad Cæsarem transire sensit, quòd iam Italiæ obtinendæ nulla spes restaret, in Macedoniam, Græciámque & Asiã C traiicere statuit. nam & in memoria rerum ibi à se gestarum, & in populorum regúmque amicitia multum fiduciæ collocabat. Et quamuis omnem Hispaniam sub se habebat, tamen tutò proficisci eò non poterat, Cæsare Gallias obtinente. Præterea reputabat, si abnauigasset, neminem futurum qui se persequeretur, cùm ob nauium defectum, tum ob anni tempus (iam enim autumnus exierat) interim se ex regionibus populi Romani imperio D subditis, atque è sociorum ditionibus, magnam & pecuniç & militum vim cogere posse. His cõsiliis adductus, Brundusium perrexit: Domitióque mandauit vt Corfinio relicto eodem se conferret. Domitius etsi virium nonnihil habebat, spéque bona vtebatur (nam cùm aliis rebus milites tũ promissione agrorum sibi deuinxerat: ipse enim Syllanas partes antè secutus, ad magnas opes inde peruenerat) tamen Pompeio parendum ratus, qua ratione E tutò Corfinio excedere posset, circunspiciebat. Quod vbi qui cum eo erant animaduertêre, discessionem eam, quæ à fuga nihil differret, aspernati, Cæsari se coniunxerunt, eiúsque signa secuti sunt. Domitius cęterique senatores à Cęsare ver-

Corfinium à Cæsare obsidetur.

Pompeij de Italia relinquẽda consilium.

Pópeius Brundusium se recipit.

Domitius cum aliis à Cæsare captus dimittitur.

bis increpati quòd sese ei opposuissent, dimissique, ad Pompeium se receperunt. Magnopere cupiebat Cæsar cum Pompeio congredi antequam enauigaret, bellúmque in ipsa Italia conficere, atque ipsum Brundusii adhuc morantem comprehendere: (quia enim ad trāsportandum exercitum naues non sufficiebant, Pompeius consules cum aliis quibusdam præmiserat, ne in Italia subsistentes noui quid molirentur) verùm locum expugnatu difficilem esse cernens, ad conditiones pacis Pompeium prouocauit, cum pace amicitiam offerēs. Quum aliud nihil is responderet quàm se ea de re cum consulibus communicaturum, hi verò iam antè decreuissent neminem armatum ciuem in colloquium admittere, oppugnationem vrbis Cæsar aggressus est: quam per aliquot dies Pompeius defendit, donec nauigia redirent. Quæ simul accepit, inædificata vrbe, quò tutius auehi posset, noctu naues soluit, incolumísque in Macedoniam transmisit: Brundusium, duæque ibi naues viris refertæ, in potestatem Cæsaris venerunt. Hoc modo Pompeius patriam omnémque Italiam reliquit, omnibus & deliberatis & actis modo contrario ei quem prius tenuerat, quum in eam ex Asia aduceheretur: itaque & fortunam & existimationem priori contrariā nactus est. Nam qui prius Brundusii suos milites, ne quam ciuibus molestiam afferret, dimiserat, tum aduersum eos suis auspiciis alios inde auexit: quíque ante diuitias barbarorum Romam aduexerat, tunc omnia quæcunque poterat inde aliò asportauit: déque rebus patriæ omni spe proiecta, auxiliis alienigenarum, eorúmque quos olim in seruitutem redegerat, contra patriam vti statuit: maiúsque in illis salutis ac potentię suæ præsidiū, quàm in iis de quibus erat bene meritus, posuit. Itaque ita abiit vt pro splendore quem bellis istis sibi parauerat, pusillanimitatem ob metum Cæsaris, pro gloria auctæ patriæ, summā eius à se derelictæ ergo infamiam adeptus fuerit. Enimuero vt primùm Dyrrhachium appulit, statim malo omine se patria excessisse didicit: nā

Pōpeius Brundusio in Macedoniam transit.

Pompeius mutatus.

A σφῶν μὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀντιτάξει, ἀπελύθησαν δέ, καὶ πρὸς τὸν Πομπήιον ἀπῆλθον. ὁ δ' οὖν Καῖσαρ σπουδὴν μὲν εἶχε συμμῖξαί τε αὐτῷ, πρὶν ἐκπλεῦσαι, κἀν τῇ Ἰταλίᾳ διαπολεμῆσαι, καταλαβεῖν τε αὐτὸν ἐν τῷ Βρεντεσίῳ ἔτ' ὄντα· (ἐπειδὴ γὰρ τὰ πλοῖα οὐκ ἐξήρκεσε σφίσι, προέπεμψεν ἄλλους τε καὶ τοὺς ὑπάτους, μὴ καὶ νεοχμώσωσί τι, κατὰ χώραν ὑπομείναντες) ἰδὼν δὲ τὸ δυσάλωτον τοῦ χωρίου, προσεκαλέσατο αὐ-

B τὸν ἐς συνθήκας, ὡς καὶ τὴν εἰρήνην τήν τε φιλίαν ἀποληψόμενον. ἀποκρινομένου τε αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι τοῖς ὑπάτοις ἃ λέγει κοινώσεται, ἐπειδὴ ἐδέδοκτο σφίσι μηδένα τῶν πολιτῶν τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις ὄντων ἐς λόγους δέχεσθαι, προσέβαλε τῇ πόλει. καὶ αὐτὸν ὁ Πομπήιος ἡμέρας μέν τινας ἠμύνατο, μέχρις οὗ τὰ πλοῖα ἐπανῆλθε. διοικοδομήσας δὲ ἐν τούτῳ ἐκπλέοντι, ἔπειτα νυκτὸς ἐξανήχθη. καὶ ὁ μὲν ἀσφαλῶς ἐς τὴν Μακεδο-

C νίαν ἐπεραιώθη· τὸ δὲ δὴ Βρεντέσιον, δύο τε ἐν αὐτῷ πλοῖα μεστὰ ἀνδρῶν ἑάλω. Πομπήιος μὲν οὖν τήν τε πατρίδα καὶ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν οὕτως ἐξέλιπε, πάντα τὰ ἐναντιώτατα τοῖς πρόσθεν, ὅτε ἐς αὐτὴν ἐκ τῆς Ἀσίας κατέπλευσε, καὶ ἑλόμενος καὶ πράξας· ἀφ' ὧνπερ καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν δόξαν ἀντίπαλον ἐκτήσατο. τά τε γὰρ στρατόπεδα πρότερον εὐθὺς ἐν τῷ Βρεντεσίῳ, ἵνα μή τι τοὺς πολίτας λυπήσῃ, ἀφείς, ἕτερα δι' αὐτοῦ

D τότε ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπ' αὐτοὺς ἐξήγαγε· καὶ τοὺς πλούτους τῶν βαρβάρων ἐς τὴν Ῥώμην ἀγαγών, πάνθ' ὅσα ἠδυνήθη τότε ἐξ αὐτῆς ἑτέρωσε ἐκόμισε· καὶ τῶν μὲν οἴκοι πάντων ἀπέγνω, τοῖς δ' ἀλλοτρίοις καὶ τοῖς γε ὑφ' ἑαυτοῦ ποτε δουλωθεῖσι, συμμάχοις κατὰ τῆς πατρίδος χρήσασθαι ἐνόει· καὶ ἐν αὐτοῖς πολὺ πλείω τὴν ἐλπίδα καὶ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς δυναστείας, ἢ τοῖς εὐεργετηθεῖσιν, ἐποιεῖτο. καὶ διὰ ταῦτα ἀντὶ μὲν τῆς λαμπρότητος, ἣν ἐκ τῶν πολέμων ἐκείνων κτη-

E σάμενος ἀφίκετο, ταπεινότητα πρὸς τὸν παρὰ τοῦ Καίσαρος φόβον ἀντιλαβὼν ἀπῆρεν· ἀντὶ δὲ τῆς εὐκλείας ἣν ἐκ τοῦ τὴν πατρίδα αὐξῆσαι εἶχε, δυσκλεέστατος ἐπὶ τῇ τότε ἐκλείψει αὐτῆς ἐγένετο. καὶ εὐθύς γε καταίρων ἐς τὸ Δυρράχιον, ἔμαθεν ὅτι οὐ καλῶς ἀπαλλάξει. στρατιώ-

τάς τε γὰρ κεραυνοὶ ἐν αὐτῷ τῷ περάσματι ἔφθειραν, καὶ τὰ σημεῖα τὰ στρατιωτικὰ ἀράχναι κατέσχον. ἐκβάντος τε ἐκ τῆς νεὼς αὐτοῦ, ὄφεις τὸ στίβον ἐπιπορευόμενοι συνέχεον. ἐκείνῳ μὲν δὴ ταῦτα τὰ τέρατα ἐγένετο· συνεβεβήκει δὲ καὶ πάσῃ τῇ πόλει τούτῳ τε τῷ ἔτει καὶ ὀλίγου ἔμπροσθεν ἕτερα. οὕτως γάρ που ἀμφοτέρωθεν ἐν ταῖς στάσεσι τὸ κοινὸν βλάπτεται· καὶ διὰ τοῦτο λύκοι τε καὶ βύαι πολλοὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἄστει ὤφθησαν, καὶ σεισμοὶ συνεχεῖς μετὰ μυκηθμῶν ἐγένοντο. A B

πῦρ τε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς διῆξε,
103 καὶ ἕτερον ἄλλα τε καὶ τὸν τοῦ Κυϊρίνου ναὸν κατέφλεξεν· ὅ, τε ἥλιος σύμπας ἐξέλιπε. καὶ κεραυνοὶ σκῆπτρόν τε Διὸς καὶ ἀσπίδα, κράνος τε Ἄρεως, ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἀνακείμενα, καὶ προσέτι καὶ τὰς στήλας τὰς τοὺς νόμους ἐχούσας ἐλυμήναντο. ζῷά τε πολλὰ ἔξω τῆς ἑαυτῶν φύσεως ἐγέννησε τινά· καὶ λόγια τινὰ ὡς καὶ τῆς Σιβύλλης ὄντα ᾔδετο· κάτοχοί τε τινὲς γιγνόμενοι, συχνὰ ἐθείαζον. καὶ C πολίαρχος οὐδεὶς ἐς τὰς ἀνοχάς, ὥσπερ εἴθιστο, ᾑρέθη, ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῷ (ὥς γέ τισι δοκεῖ) διῴκησαν. ἕτεροι γὰρ ἐν τῷ ὑστέρῳ ἔτει φασὶν αὐτοὺς τοῦτο ποιῆσαι. καὶ ἐκεῖνο μὲν καὶ αὖθις ἐγένετο· τούτῳ δὲ καὶ ὁ Περπέρνας ὁ μετὰ Φιλίππου ποτὲ τιμητεύσας ἀπέθανεν, ὡς ἔφην, τελευταῖος πάντων τῶν ἐν τῇ τιμητείᾳ αὐτοῦ βουλευσάντων· καὶ ἐδόκει καὶ τοῦτο νεοχμῶσαι. ἐταράττοντο μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς τέρασιν, ὥσπερ εἰκὸς ἦν· οἰόμενοι δὲ δὴ καὶ ἐλπίζοντες ἑκάτεροι ἐς τοὺς ἀντιστασιώτας σφῶν πάντα αὐτὰ ἀποσκήψειν, οὐδὲν ἐξεθύσαντο. D

Ὁ οὖν Καῖσαρ ἐς μὲν τὴν Μακεδονίαν οὐδὲ ἐπείρασε τότε πλεῦσαι· (πλοίων τε γὰρ ἠπόρει ἅμα, καὶ περὶ τὴν Ἰταλίαν ἐδεδίει, μὴ αὐτὴν ἐκ τῆς Ἰβηρίας οἱ τοῦ Πομπηίου ὑποστράτηγοι ἐπελθόντες κατάσχωσι) τὸ γὰρ δὴ Βρεντέσιον διὰ φυλακῆς, τοῦ μὴ τινὰ τῶν ἀπηρκότων ἀναπλεῦσαι, ποιησάμενος, πρός τε τὴν Ῥώμην ἦλθε, καὶ τῆς γερουσίας οἱ ἔξω τοῦ πωμηρίου ὑπό τε τοῦ Ἀντωνίου καὶ ὑπὸ τοῦ Λογγίνου παρασκευασθείσης, (ἐκπεσόντες γὰρ ἐξ αὐτῆς τότε αὐτὴν ἠθροίσαν) ἐδη- E

ta qui prius senatu eiecti fuerant, tunc eundem

A in ipsa adnauigatione fulminibus aliquot milites exanimati sunt, signáque militaria araneæ insederunt: ipsiúsque Pompeii è naui egressi vestigium serpentes aduoluti cōfuderunt. Hæc portenta Pompeio euenerunt: cæterùm alia toti vrbi eo anno, ac paulo antè, data sunt. nam in ciuilibus discordiis haud dubiè ab vtraque parte respublica detrimentum capit. Igitur in ipsa vrbe lupi noctuæque frequētes apparuêre, terræmotúsque crebri cum mu- B gitibus editi sunt: ignis ab occidua cœli parte in orientalem perlatus est: alius ignis cùm alia ædificia tum Quirini ædem exussit: sol totus deliquium pertulit. Sceptrum Iouis, galeáque Martis in Capitolio reposita, itémque columnæ in quibus leges extabant, de cœlo tacta sunt. Multa item animalia partus monstrosos ediderunt, oraculáque quasi Sibyllina cecinêre, multi furore diuino correpti futura prædixerunt. C Adhæc nullus præfectus vrbis qui feriis celebrandis præesset, eo anno constitutus (vt more erat receptum) fuit, sed (quæ nonnullorum est sententia) omnia quę eius officii erant, Prætores administrauerunt. quod tamen insequenti anno factum, alii memoriæ prodiderunt. Illud quidē denuo quoque euenit: hoc verò Perpenna quoque fecit, qui censor olim cū Philippo quū esset, diē suum clausit, quēadmodū à me relatū antè est, nouissimus omniū eorum qui in cēsura eius senatores fuissent. quod D ipsum quoque nouū ille fecisse creditus est. Proinde quanquā his prodigiis perturbabantur (ceu par erat) Romani, tamē quòd vtraque factio ea quæ iis denuntiabantur mala in aduersariā partem decubitura speraret, omnis ex piatio ab iis omissa fuit.

Cæterùm Cæsar ne consiliū quidem in Macedoniam nauigandi eo tempore cepit, quum & nauibus destitueretur, & de Italia solicitus esset, ne eam Pompeiani legati ex Hispania superuenientes occuparent. Ita- E que Brūdusio præsidium imposuit, ne quis eorum qui abnauigassent, reuehi eò posset, ipse Romam profectus, ad senatum, qui extra pomœrium ab Antonio & Cassio (iconuocabant) erat conductus, con-

Omina Pompeio cladem significantia.

Prodigia cladem ipsi Romæ minantia.

Cæsar Romam aduenient quæ egerit.

cionem habuit longam, humanitatíſque plenam, qua & eorum ſibi voluntates ipſe conciliaret in præſentia, & bonam ſpem de futuris oſtenderet. Quum enim eos hæc quæ acta erant ægre ferre, ſiniſtráſque de ſe opiniones ob militũ multitudinem concipere intelligeret, conſolandos eos ſibi demulcendóſque aliquo modo duxit: vt donec debellaret, quietem agerent. Itaque neque culpauit quenquam, neque minas vlli propoſuit: quinimò in eos qui ciuibus ſuis bellum facere cuperent, non ſine imprecationibus, inuectus eſt: denique autor fuit vt confeſtim legati de pace & concordia ad conſules & Pompeium mitterentur. In eandem ſentẽtiam ad populum quoque, qui & ipſe extra vrbem confluxerat, locutus, frumentum ex inſulis aduehi iuſſit, & viritim ſe c c c ſeſtercios nummos largiturum recepit: eo modo ſe eos illecturum ſperans. At verò homines illi, cum animis ſuis reputantes, diuerſas planè & ſententias eſſe & actiones eorum qui rem aliquam expetunt, eorúmque qui ea potiti iam ſunt, quando initio iis qui reſiſtere inceptis eorum poſſunt, acceptiſſima quæque promittentes, re quam conſequendam propoſuerant, perfecta, neque pollicitorum meminerunt, & ſuis viribus contra eos ipſos à quibus eas accepêre, vtuntur: memoria quoque repetentes vt quondam Marius Sylláque humaniſſima quæque polliciti fuiſſent, vtque cõtraria omnia præſtaſſent: ad hæc, quid affectaret Cæſar ſentientes, eiúſque arma plurima per totam paſſim vrbem conſpicientes, neque eius dictis fidem habere, neque animo ſecuro eſſe poterant: ſed obuerſãte adhuc animis ſuis priſtino terrore, iam tum de impendente malo coniecturam faciebant. Augebat metum quòd legati pacis componendæ cauſa delecti quidem, non autem profecti fuerant: ſed & ſocero Cæſaris Piſoni crimini dabatur quòd aliquando mẽtionem eorum feciſſet. Iam, pecuniam promiſſam vti tum acciperent, tantum aberat, vt reliquæ inſuper omnes quæ in ærario habebantur pecuniæ, ad ſuſtẽtandos milites, quorũ ipſi metu vrgebãtur, dandæ fuerint. Inter hæc omnia, tanquã

Alius cupientium aliquid, & alius adeptorum animus.

A μηγόρησε πολλὰ καὶ ἐπιεικῆ, ὅπως πρός τε τὸ παρὸν εὔνοιαν αὐτῷ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐλπίδα χρηστὴν λάβωσιν. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς τε γιγνομένοις ἀχθομένους, καὶ ἐς τὸ στρατιωτικὸν πλῆθος ὑποπτεύοντας αὐτοὺς ἑώρα, παραμυθήσασθαι καὶ καταστεῖλαι σφᾶς τρόπον τινὰ ἠθέλησεν, ἵνα τά γε ἐκείνων, ἕως ἂν διαπολεμήσῃ, ἐν ἡσυχίᾳ μείνῃ. καὶ διὰ τοῦτ' οὔτ' ᾐτιάσατο τινά, οὔτ' ἠπείλησέ τινι οὐδέν, ἀλλὰ καὶ καταδρομὴν κατὰ τῶν πολεμεῖν τοῖς πο-
B λίταις ἐθελόντων οὐκ ἄνευ ἀρῶν ἐποιήσατο. καὶ τὸ τελευταῖον πρέσβεις ὑπέρ τε τῆς εἰρήνης καὶ περὶ τῆς ὁμονοίας σφῶν παραχρῆμα πρός τε τοὺς ὑπάτους καὶ πρὸς τὸν Πομπήιον πεμφθῆναι ἐσηγήσατο. τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ πρὸς τὸν δῆμον, καὶ αὐτὸν ἔξω τοῦ πωμηρίου συνελθόντα, εἰπών, σῖτόν τε ἐκ τῶν νήσων μετεπέμψατο, καὶ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἑκάστῳ δώσειν ὑπέσχετο. καὶ ὁ μὲν τούτοις αὐτοὺς δελεάσειν ἤλπιζεν· οἱ δ'
C ἄνθρωποι λογιζόμενοι ὅτι οὔτε φρονοῦσιν οὔτε πράττουσι τὰ αὐτὰ οἵ τε ἐφιέμενοί τινων, καὶ οἱ τυχόντες· ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἔργων πάντα τὰ ἥδιστα προβάλλουσι τοῖς ἀντιπρᾶξαί τι δυναμένοις, ἐπειδὰν δὲ κατορθώσωσιν ὅσα βούλονται, οὔτε τινὸς αὐτῶν μνημονεύουσι, καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἐκείνους ταῖς δυνάμεσιν, ἃς παρ' αὐτῶν ἔλαβον, χρῶνται· μεμνημένοι δὲ καὶ τὸν Μάριον τόν τε Σύλλαν, ὡς πολλὰ καὶ φιλάνθρωπα πολλάκις σφί-
D σιν εἰπόντες, οἷα αὖθ' οἵων ἔδρασαν· καὶ προσέτι καὶ τὴν τοῦ Καίσαρος χρείαν αἰσθόμενοι, τά τε ὅπλα αὐτοῦ πολλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς πόλεως ὁρῶντες ὄντα· οὔτε πιστεύειν τοῖς λεγομένοις, οὔτε θαρρεῖν ἐδύναντο, ἀλλ' ἔναυλον ἐκ τοῦ πρὶν φόβον ἔχοντες, καὶ ἐκεῖνον ὑπετόπουν· καὶ μάλισθ' ὅτι οἱ πρέσβεις οἱ τὰς καταλλαγὰς δῆθεν πρυτανεύσοντες, ἡρέθησαν μέν, οὐκ ἐξῆλθον δέ· ἀλλ' ὅτε καὶ ἐμνήσθη ποτὲ περὶ αὐτῶν ὁ Πίσων ὁ πενθερὸς αὐτοῦ,
E αἰτίαν ἔσχε. τοσούτου τε ἐδέησαν τὰ χρήματα ἃ ὑπέσχετο σφίσι, τότε γε λαβεῖν, ὥστε καὶ τἄλλα πάνθ' ὅσα ἐν τῷ δημοσίῳ ἦν, πρὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν οὓς ἐφοβοῦντο τροφὴν ἔδοσαν. καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, ὡς καὶ

ἀγαθοῖς

ἀγαθοῖς οὖσι, τὴν ἐσθῆτα τὴν εἰρηνικὴν μετημπίσχοντο. οὐδέπω γὰρ αὐτὴν μετειλήφεσαν. ἀντεῖπε μὲν οὖν πρὸς τὴν περὶ τῶν χρημάτων ἐσήγησιν Λούκιός τις Μέτελλος δήμαρχος· καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐπέραινε, πρός τε τοὺς θησαυροὺς ἦλθε, καὶ τὰς θύρας αὐτῶν ἐν τηρήσει ἐποιήσατο. σμικρὸν δὲ δὴ καὶ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, ὥσπερ που καὶ τῆς παρρησίας, οἱ στρατιῶται φροντίσαντες, τήν τε βαλανάγραν διέκοψαν (τὴν γὰρ κλεῖν οἱ ὕπατοι εἶχον, ὥσπερ οὐκ ἐξὸν τισὶ πελέκεσιν ἀντ' αὐτῆς χρήσασθαι) καὶ πάντα τὰ χρήματα ἐξεφόρησαν. καὶ μέντοι καὶ τὰ ἄλλα τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥς μοι πολλαχόθι εἴρηται, ὀνόματι μὲν ἰσονομίας (καὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἀντωνίου τὰ πλείω αὐτῶν ἐσεφέρετο) ἔργῳ δὲ δυναστείας, καὶ ἐψηφίζετο καὶ ἐπράττετο. τούς τε γὰρ ἀντιστασιάζοντας σφίσι, πολεμίους ἑκάτεροι τῆς πατρίδος ὀνομάζοντες, καὶ ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῶν κοινῶν πολεμεῖν λέγοντες, τά τε ἴδια μόνα ηὖξον, κἀκεῖνα ὁμοίως ἀμφότεροι ἔφθειρον.

104 A res lætæ obtigissent, vestem, qua in pace vti solent, quámque eatenus posuerant, resumpsere. Cæterùm rogationi de pecuniis L. Metellus tribunus plebis intercessit: quúmque nihil obtineret, ad ærarium se contulit, eiúsque ianuas custodiuit. Non pluris eius custodiam, quàm in dicendo libertatem, milites fecere: iique sera effracta (claues enim secum consules abstulerant, perinde acsi non earum loco securi liceret vti) omnem pecuniam abstulerũt. B Ad eundem modum, quemadmodum sæpius demonstraui, decreta quoque alia multa facta sunt, sub titulo quidem æqualitatis (de plerisque enim Antonius referebat) re ipsa autem dominationis firmandæ causa. Vtrique enim aduersarios suos, patriæ hostes appellabant, séque pro republica bellum gerere dicebant: suas tantùm vtrique res priuatas augebãt, rémque ex æquo publicam corrumpebant.

L. Metellus ærarium contra Cæsarem defendit.

C Ὁ δ' οὖν Καῖσαρ ταῦτά τε οὕτως ἐποίησε, καὶ τὴν Σαρδὼ τήν τε Σικελίαν ἀμαχεὶ κατέσχεν, ἐκχωρησάντων τῶν τότε ἐν αὐταῖς ἀρχόντων· τόν τε Ἀριστόβουλον οἴκαδε ἐς τὴν Παλαιστίνην, ὅπως τῷ Πομπηίῳ τι ἀντιπράξῃ, ἔστειλε· καὶ τοῖς παισὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλου ἐπικηρυχθέντων ἀρχὰς αἰτεῖν ἐφῆκε, τά τε ἄλλα πάντα, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει καὶ τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ, πρὸς τὸ ἐπιτηδειόταθ' ἑαυτῷ ἐκ τῶν παρόντων κατέστησε. καὶ ἐκεῖνα μὲν τῷ Ἀντωνίῳ ἐπέτρεψεν· αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ἰτελίαν, τά τε τοῦ Πομπηίου ἰσχυρῶς αἱρουμένην, καὶ ἐς δέος αὐτὸν μὴ καὶ τὰς Γαλατίας προσαποστήσῃ, καθιστάντας, ὥρμησε. κἀν τούτῳ ἄλλοι τε βουλευταὶ καὶ ὁ Κικέρων, μηδὲ ἐς ὄψιν τῷ Καίσαρι ἐλθών, πρὸς τὸν Πομπήιον, ὥστε τά τε δικαιότερα πράττοντα, καὶ τοῦ πολέμου κρατήσοντα, ἀπεχώρησεν. οἵ τε γὰρ ὕπατοι, πρὶν ἐκπλεῖν, καὶ ἐκεῖνος, ἅτε ἀντὶ ὑπάτου ἄρχων, πάντας αὐτοὺς ἐκέλευσαν ἐς Θεσσαλονίκην ἀκολουθῆσαι, ὡς τοῦ μὲν ἄστεος πρὸς πολεμίων τινῶν ἐχομένου, αὐτοὶ δὲ, ἥ τε γερουσία ὄντες, καὶ τὸ τῆς πολιτείας πρόσχημα, ὅπου ποτ' ἂν ὦσιν, ἕξοντες.

Prætereà Cæsar Sardiniam Siciliámque insulas, excedentibus præfectis earum, absque pugna occupauit: Aristobulúmque in patriam eius Palæstinam dimisit, vt contra Pompeium is aliquid moueret: filiis eorum qui à Sylla fuerãt proscripti, magistratuum petendorum potestatem fecit: denique omnia non Romæ modò, sed per omnem Italiam ita constituit, vt sibi ad præsentem rem essent quàm maximè D commoda. Quarum rerum cura Antonio commissa, ipse in Hispaniã ire intendit: quæ & impensè Pompeio fauebat, & metum ei inieceraț ne Galliam quoque ad defectionem permoueret. Interim Cicero, quum Cæsaris in conspectum nequaquam venisset, cúmque eo alii quidam senatores, ad Pompeium profecti sunt: quem & iustiorem se gerere, & bello victurum existimabant. Iusserant enim & consules ante suum discessum, & ipse Ci- E cero tum proconsul, vt omnes se Thessalonicam sequerentur, Roma ab hoste occupata. Ipsi verò senatus facilè principes erant, secúmque, quocunque deuenissent, speciem reipublicæ perlaturi:

Aristobulus in Palæstinam, patriam suam, dimissus.

Cicero ad Pōpeium se confert.

itaque eis sese maior pars senatorum equitúmque, alii è vestigio, alii postmodo coniunxerunt, itémque omnes eæ vrbes quæ Cæsaris armis non coercebantur. Enimuero soli ex omnibus Galliæ incolis Massiliẽses, neque Cæsaris partes sequuti sunt, neque in vrbem eum receperunt: & memorabile ei responsum dederunt, Esse se socios populi Romani, cæterùm impræsentiarum neque curiosè inquirere, neque sufficere ad dignoscendum vtrius eorum causa sit iniusta: proinde si quis amici more ad se venire vellet, vtrunque se absque armis venientem accepturos: sin bello veniant, neutrum. Iidem obsidione cincti à Cæsare, cùm vim eius populsauerunt, tum Trebonium & D. Brutum obsidentes diu admodum sustinuerunt. Etenim Cæsar aliquantum temporis in oppugnanda Massilia, quam captu facilem putârat, perseuerauit, indignum ratus, se, qui Romam ipsam nullo cum certamine cepisset, à Massiliensibus excludi: posteaquàm verò eos resistẽdo esse sensit, oppugnatione aliis mandata, ipse in Hispaniam properauit. Eò C. Fabium præmiserat: sed veritus ne is prælio propriis auspiciis commisso superaretur, ipse quoque eò se contulit. Hispaniæ ea tempestate præerant Afranius ac Petreius, iidémque saltum quoque Pyrenæum præsidio firmauerãt: omnes autem copias suas ad Ilerdam conducentes, ibi hostium aduentum operiebantur. Fabium quoque, qui deiecto Pyrenæi saltus præsidio Sicorim fluuiũ transibat, repentè adorti, multos eorum qui ponte in transitu rupto à suis relicti erant, occiderant. Paucis pòst diebus Cæsar superuenit, alióque ponte flumen transgressus, ad pugnam eos prouocauit: ipsi per multos dies quum prælio congredi non auderent, castris contra Cæsaris castra positis quieuerunt. Qua re Cæsari animus ita auctus est, vt locum natura munitum, qui erat inter eorum castra atque oppidum positus, occupare instituerit, ea ratione muris hostes interclusurus.

Massilia Cæsarem non recipiens, obsidetur.

Cæsaris in Hispania bellum contra Afranium & Petreium Pompeii legatos.

A καί σφισι διὰ ταῦτα τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων οἱ πλείους, οἱ μὲν εὐθὺς τότε, οἱ δὲ καὶ ὕστερον, καὶ αἱ πόλεις πᾶσαι ὅσαι μὴ ὑπὸ τῶν τοῦ Καίσαρος ὅπλων κατείργοντο, προσεχώρησαν. οἱ μέντοι Μασσαλιῶται, μόνοι τῶν ἐν τῇ Γαλατίᾳ οἰκούντων, οὔτε συνήραντο τῷ Καίσαρι, οὔτε ἐς τὴν πόλιν ἐσεδέξαντο, ἀλλὰ καὶ ἀπόκρισιν αὐτῷ ἀξιμνημόνευτον ἔδοσαν. τῷ τε γὰρ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων συμμαχεῖν, καὶ μήτε πολυπραγμονεῖν τι, μήθ' ἱκανοὶ διαγνῶναι B πότερος αὐτῶν ἀδικεῖ, εἶναι ἔφασαν. ὥστε εἰ μέν τις ὡς φίλος ἐθέλοι πρὸς σφᾶς ἐλθεῖν, καὶ ἀμφοτέρους αὐτοὺς ἄνευ τῶν ὅπλων δέξεσθαι ἔλεγον· ἐπὶ πολέμῳ δὲ οὐδέτερον. καταστάντες ἐς πολιορκίαν, αὐτόν τε ἐκεῖνον ἀπεκρούσαντο, καὶ τῷ Τρεβωνίῳ τῷ τε Βρούτῳ τῷ Δεκίμῳ, προσεδρεύσασι σφίσιν, ἐπὶ πλεῖστον ἀντέσχον. ὁ γὰρ Καῖσαρ χρόνον μέν τινα, ὡς καὶ ῥᾳδίως αὐτοὺς αἱρήσων, προσεκαρτέρησε (καὶ γὰρ αὐτῷ δεινὸν ἐδόκει εἶναι, ὅτι C καὶ τῆς Ῥώμης ἀμαχεὶ κρατήσας, ὑπὸ Μασσαλιωτῶν οὐκ ἐδέχετο) ἔπειτα ἐπεὶ ἀντήρκουν, ἐκείνους μὲν ἑτέροις προσέταξεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ἰβηρίαν ἠπείχθη. ἐπεπόμφει μὲν γὰρ ἐς αὐτὴν Γάϊον Φάβιον· δείσας δὲ μὴ καθ' ἑαυτὸν ἀγωνισάμενος πταίσῃ, καὶ αὐτὸς ἐστράτευσεν. εἶχον δὲ τότε τὰ πράγματα τὰ περὶ τὴν Ἰβηρίαν ὅ,τε Ἀφράνιος καὶ ὁ Πετρήιος. καὶ φυλακὴν μὲν καὶ τῆς ὑπερβολῆς τῶν ὀρῶν ἐπεποίηντο, τὸ δ' ὅλον ἐς Ἰ- D λέρδαν τὰς δυνάμεις ἀθροίσαντες, ἐνταῦθα τὸν ἐπιόντα ὑπέμενον. καὶ τῷ μὲν Φαβίῳ τήν τε ἐπὶ τοῦ Πυρηναίου φρουρὰν ποιησαμένῳ, καὶ τὸν ποταμὸν τὸν Σίκοριν διαβαίνοντι προσπεσόντες ἐξαίφνης, πολλοὺς ἀπέκτειναν ἀποληφθέντας. ἡ γὰρ γέφυρα πρὶν διελθεῖν 105 αὐτοὺς καταρραγεῖσα, πλεῖστον σφίσι συνήρατο. τῷ δὲ δὴ Καίσαρι ἐπελθόντι τε οὐ πολλῷ ὕστερον, καὶ τὸν ποταμὸν καθ' ἑτέραν γέφυραν διαβάντι, προκαλουμένῳ τε αὐτοὺς ἐς μά- E χην, οὐκ ἐτόλμησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας συμβαλεῖν, ἀλλ' ἀντιστρατοπεδευσάμενοι αὐτῷ ἡσύχαζον. θαρσήσας οὖν ἐκ τούτου, καταλαβεῖν τὸ χωρίον τὸ μεταξὺ τοῦ τε ταφρεύματος σφῶν καὶ τῆς πόλεως, καρτερὸν ὄν, ἐπεχείρησεν, ὡς καὶ τῶν τειχῶν αὐτοὺς ἀποκλείσων.

αἰσθόμενοι δὲ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Ἀφράνιον προκατέσχον αὐτό, καὶ τούς τε προσβάλλοντάς σφισιν ἀπεώσαντο, καὶ φεύγουσιν αὖθις ἐπισπώμενοι, τοὺς ἀντεπεξελθόντας ἐκ τοῦ ἐρύματος ὑπέστησαν· ἐνδόντες τε ἐξεπίτηδες, ὑπήγαγόν σφας ἐς χωρία ἑαυτοῖς ἐπιτήδεια, κἀνταῦθα πολλῷ πλείους ἐφόνευσαν. κἀκ τούτων ἐπιθαρσήσαντες, τοῖς τε προνομεύουσιν αὐτῶν ἐπετίθεντο, καὶ τοὺς ἀποσκεδαννυμένους ἔκοπτον. καί ποτε διαβάντων τινῶν ἐς τὰ ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ, κἀν τούτῳ χειμῶνός τε πολλοῦ γενομένου, B καὶ τῆς γεφύρας, ᾗ ἐκέχρηντο, διαφθαρείσης, ἐπιδιέβησαν κατὰ τὴν ἑτέραν γέφυραν τὴν πρὸς τῇ πόλει οὖσαν· καὶ πάντας αὐτοὺς διανάλωσαν, μηδενὸς σφίσιν ἐπαμῦναι δυνηθέντος. ὁ οὖν Καῖσαρ, ὡς ταῦτ᾽ ἐγίγνετο, καὶ οὔτε τῶν συμμάχων τις ἐπεκούρει οἱ (ἐκδεχόμενοι γὰρ αὐτοὺς οἱ ἐναντίοι ὡς ἑκάστους αἴσθοιντο προσιόντας·) τά τε ἐπιτήδεια ἔν τε ἀλλοτρίᾳ ὢν καὶ πλαγῶν, χαλεπῶς ἐπορίζετο) ἐν παντὶ ἐγένετο. πυνθανόμενοι δὲ ταῦθ᾽ οἱ ἐν οἴκῳ Ῥω- C μαῖοι, ἐκείνου τε, ὡς οὐκέτι πλείω χρόνον περιεσομένου, ἀπέγνωσαν, καὶ πρὸς τὸν Πομπήιον ἀπέκλιναν· καί τινες καὶ τότε πρὸς αὐτὸν ἄλλοι τε καὶ βουλευταὶ ἀπῆραν. καὶ εἴγε μὴ οἱ Μασσαλιῶται ἐν τούτῳ ναυμαχίᾳ πρὸς τοῦ Βρούτου τῷ τε μεγέθει τῶν νεῶν αὐτοῦ καὶ τῇ ῥώμῃ τῶν ἐπιβατῶν, καίπερ καὶ τῷ Δομιτίῳ συμμάχῳ χρώμενοι, καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ τῶν ναυτικῶν προέχοντες, ἡττήθησαν, κἀν τούτῳ παντελῶς ἀπεκλείσθησαν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσε D πάντα τὰ πράγματα αὐτοῦ φθαρῆναι. νῦν δὲ ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐκ παρασκευῆς τοῖς Ἴβηρσιν ἀγγελθέντα ταῦτα, οὕτως ἠλλοίωσε τινὰς αὐτῶν, ὥστε καὶ τὰ τοῦ Καίσαρος φρονῆσαι. * καὶ αὖθις παραλαβὼν ἀπώλεσεν. ὁ οὖν Ἀφράνιος, ἀθυμήσας ἐπὶ τούτοις, καὶ τὰ ἐν Εἰλέρδᾳ οὔτε ἀσφαλῆ οὔτε ἐπιτήδεια πρὸς χρόνιον διατριβὴν ἰδὼν ὄντα, ἀναχωρῆσαι πρός τε τὸν Ἴβηρα καὶ πρὸς τὰς ἐκεῖ πόλεις ἔγνω· καὶ νυκτὸς, ὡς λήσων, ἢ φθάσων τοὺς ἐναντίους, E ἄρας, ἐπορεύετο. καὶ οὐκ ἔλαθε μὲν ἀνιστάμενος, οὐ μέντοι καὶ εὐθὺς ἐπεδιώχθη. ὁ γὰρ Καῖσαρ οὐχ ἡγήσατο ἀσφαλὲς εἶναι, σκότῳ πολεμίοις ἐμπείροις τῆς χώρας μετ᾽ ἀπείρων ἐπακολουθῆσαι.

A Cæterũ Afranius cũ suis, eo Cæsaris proposito præuiso, ipse locũ eũ antecepit, cõgressósque secum repulit: quos dũ insequitur fugiẽtes, ab ipsis ad castra hostium pertractus, eorũ qui inde procurrebãt, impetũ sustinuit: cõsultóq; prælium remittens, in loca sibi idonea pertraxit. ibi cædẽ eorum priore maiorem edidit. His factus audacior, pabulatores hostiũ aggressus est, palantésque damnis affecit. Fortè Cæsariani quidam fluuium transgressi fuerant, interim B tempestas vehemens coorta põtem quo vtebantur, interruperat. Itaque qui cum Afranio erant, per alterum pontem qui erat prope vrbẽ, transeuntes, hostes, quibus nemo suorum auxilio venire poterat, vniuersos deleuerũt. Hæ res Cæsarem, quum præterea neque sociorum quisquam suppetias ferret (quippe Pompeiani siquos accedere sentirẽt, eos statim intercipiebant) & ipse in aliena terra rebus aduersis vtens, difficultate C commeatuum laboraret: in summã anxietatem coniecerunt. Quibus auditis ii qui Romæ erant, desperatis Cęsaris rebus, quem haud diutius superstitem futurum existimabant, ad Pompeii sese partes inclinauêre: multíque ad eum tũc cùm alii tum senatores quoque profecti sunt. Eodem tempore D. Brutus magnitudine nauigiorum, classiariorúmque robore fretus, Massilienses auxilio Domitii, vsúque rei naualis præstantes, nauali prælio victos in vrbem D penitus compulit: quod nisi euenisset, vtique de rebus omnibus Cæsaris tum actum fuisset. Nunc id factũ dedita opera inflatius quàm re vera contigerat Hispanis annuntiatum, ita eorum nonnullos affecit vt mutata sententia Cæsaris partes sequerentur * acceptósque perdidit. Afranius quũ hæc molestè ferret, Ilerdámque ad diuturnũ bellum sibi neque tutam neque idoneam esse animaduerteret, ad Iberum fluuium, vrbésque propter E eam sitas discedere intendit: noctúque, siue latendi siue anteuertendi hostem causa, castris motis profectus est. Cæsar, quanquam ea profectio ipsum non fallebat, non tamen illicò insecutus hostes est, quòd non tutum censebat per tenebras cũ regionum ignaris hostẽ locorum peritũ consectari.

Massilienses nauali prælio à D. Bruto vincuntur.

Afranius discedens, à Cæsare circunuenitur, eíque se dedit.

Vt verò dies illuxit, magna celeritate vsus, in medio itineris Pompeianos deprehendit, iisque exercitum è longinquo vndiquaque circunfudit. ad quam rem ei & multitudo, (qua hostibus longè anteibat) & locorum concauitas cōducebat. Manum verò cōserere minimè statuerat: partim quòd timebat ne ad insaniam versi hostes, atrox aliquod ederent facinus, partim quòd eos se sine vi subacturum sperabat. Ea spes Cęsarem nequaquam decepit. posteaquàm enim sæpius conati perrūpere, nusquam id consequi valuerunt: iámque & ea re, & vigilia insuper, itineréque defatigati, ad hæc neque cibum habuêre (neque enim secum quicquam tulerant, quia vnicis castris se quò statuerant peruenturos sperauerāt) neque potum (est autē iis locis summa aquarum penuria) pacti vt & vis omnis à se abstineretur, neque contra Pompeium cum Cæsare militare cogerentur; ei sese dediderunt. Vtramque conditionem summa fide Cæsar præstauit: nam & neminem ex iis quos eo bello cepit, occidit, (quāquam Afraniani aliquando induciarum tempore nonnullos de Cæsarianis incautos interemerant) neque ad militiam contra Pompeium quenquam adegit: sed dimissis præcipuis ipsorum, reliqui lucri honorúmque causa vltro eius signa sunt secuti. Hoc factum Cæsari haud paruum cùm ad gloriam tum ad rem gerendam momentum attulit. Omnes enim Hispaniæ ciuitates, omnésque qui in ea erant milites, quorum præter eos qui in Bætica erant, magnum secum M. Terentius Varro Pompeii legatus numerum habebat, sibi adiunxit. Quibus receptis, constitutísque rebus, ad Gades vsque decurrit, nemine vlla alia re læso, præterquam imperata pecunia. eam enim plurimam exigebat vndiquaque. Honores quoque priuatim publicéque multis habuit, & Gaditanū populum ciuitate Romana donauit: quam donationē deinde populus ratam esse iussit. Ita eos insomnii ergo remunerauit, quòd quæstor ibi per somnum visus erat cum matre sua rem habuisse. atque inde (vt suprà diximus) spem solus

Omnis Hispania à Cæsare recipitur.

Gaditani ciuitate donantur.

A ὡς μέντοι καὶ ἡ ἡμέρα διέλαμψεν, ἐπείχθη·
καὶ αὐτοὺς μὲν ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ καταλαβών,
πανταχόθεν ἐξαπίνης πόρρωθεν περιεστοιχί-
σατο. τῷ τε γὰρ πλήθει πολὺ προεῖχε, καὶ τὸ
χωρίον κοῖλον ὂν συμμαχοῦν εἶχεν. ὁμόσε
γὰρ οὐκ ἠθέλησε σφίσι χωρῆσαι, τὸ μέν τι,
φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐς ἀπόνοιαν καταστάντες
ἐξεργάσωνταί τι δεινόν· τὸ δέ, καὶ ἄλλως ἀκο-
νιτὶ σφᾶς παραστήσασθαι ἐλπίσας. ὃ καὶ ἐ-
γένετο· ὡς γὰρ πολλαχῇ πειράσαντες, οὐδα-
B μῇ διαπεσεῖν ἠδυνήθησαν, καὶ ἔκ τε τού-
του καὶ ἐκ τῆς ἀγρυπνίας τῆς τε πορείας ἐ-
κεκμήκεσαν, καὶ προσέτι οὔτε τροφὴν εἶ-
χον (αὐθημερὸν γὰρ τὸν σταθμὸν διατελέ-
σειν προσδοκήσαντες, οὐδὲν ἐπηνέγκαντο)
οὔθ' ὕδατος εὐπόρουν (τὰ γὰρ χωρία ἐκεῖνα
δεινῶς ἐστὶν ἄνυδρα) παρέδοσαν σφᾶς, ἐφ' ᾧ
μήτε τι δεινὸν πάθωσι, μήτε ἐπὶ τὸν Πομ-
πήιον ἀναγκασθῶσιν οἱ συστρατεῦσαι. καὶ
αὐτοῖς ἀκριβῶς ἑκάτερον ὁ Καῖσαρ ἐφύλα-
C ξεν. οὔτε γὰρ ἀπέκτεινε τὸ παράπαν τῶν ἐν 106
τούτῳ τῷ πολέμῳ ἁλόντων οὐδένα (καίτοι
ἐκείνων ποτὲ ἐν ἀνοχῇ τινὶ ἀφυλάκτως τινὰς
τῶν ἑαυτοῦ ἔχοντας φθειράντων) οὔτε τῷ
Πομπηίῳ ἀντιπολεμῆσαι ἐξεβιάσατο· ἀλ-
λὰ τοὺς μὲν λογιμωτάτους ἠφίει, τοῖς δ' ἄλ-
λοις ἐθελονταῖς συμμάχοις διά τε τὰ κέρ-
δη καὶ διὰ τὰς τιμὰς ἐχρῆτο· καὶ οὐκ ἐλά-
χιστά γε ἐκ τούτων οὔτε ἐς τὴν δόξαν οὔτε
ἐς τὰ πράγματα ἀπώνατο. τάς τε γὰρ πό-
D λεις τὰς ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ πάσας καὶ τοὺς στρα-
τιώτας τοὺς ἐκεῖ πάντας (ἦσαν δὲ ἄλλοι τε
ἐν τῇ Βαιτικῇ, καὶ μετὰ Μάρκου Τερεντίου
Οὐάρρωνος ὑποστρατήγου συχνοί) προσεποι-
ποιήσατο. παραλαμβάνων τε οὖν ἅμα αὐ-
τοὺς καὶ καθιστάμενος, διέδραμε μέχρι Γα-
δείρων. καὶ ἐλύπησε μὲν οὐδένα οὐδέν, πλὴν
χρημάτων ἐκλογῆς (πάντα γὰρ παμπλη-
θῆ εἰσέπραξεν) ἐτίμησέ τε καὶ ἰδίᾳ καὶ
κοινῇ πολλούς· καὶ τοῖς γε Γαδειρεῦσι πολι-
E τείαν ἅπασιν ἔδωκεν, ἣν καὶ ὁ δῆμος σφίσιν
ὕστερον ἐπεκύρωσε. τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἀμειβό-
μενος σφᾶς τῆς τοῦ ὀνείρου ὄψεως, δι' ἧς ἐν-
ταῦθα ὅτε ἐταμίευσε, συγγεγενῆναι τῇ μη-
τρὶ ἔδοξε· καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς

μοναρχίας, ὥσπερ εἶπον, ἔλαβε. πράξας δὲ ταῦτα, τὸ μὲν ἔθνος ἐκεῖνο τῷ Λογγίνῳ τῷ Κασσίῳ προσέταξεν, ἐπειδὴ συνήθης αὐτοῖς ἐκ τῆς ταμιείας ἦν, ἣν ὑπὸ τῷ Πομπηίῳ ἐτεταμιεύκει· αὐτὸς δὲ μέχρι Ταρρακώνης πλοίοις ἐκομίσθη. ἐντεῦθεν δὲ διὰ τοῦ Πυρηναίου προχωρῶν, τρόπαιον μὲν οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ ἔστησεν, ὅτι μήτε τὸν Πομπήιον καλῶς ἀκούσαντα ἐπὶ τούτῳ ᾔσθετο· βωμὸν δὲ δὴ λίθων ξεστῶν συνῳκοδομημένον μέγαν οὐ πόρρω τῶν ἐκείνου τροπαίων ἱδρύσατο.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐγίγνετο, οἱ Μασσαλιῶται, νεῶν σφίσι παρὰ τοῦ Πομπηίου αὖθις πεμφθεισῶν, ἀνεκινδύνευσαν. καὶ ἡττήθησαν μὲν καὶ τότε· διεκαρτέρουν δὲ (καίτοι τὴν Ἰβηρίαν ἤδη τὸν Καίσαρα ἔχοντα πυνθανόμενοι) καὶ τάς τε προσβολὰς ἰσχυρῶς ἀπεκρούοντο, καὶ διακωχήν τινα, ὡς καὶ τῷ Καίσαρι, ἐπειδὰν ἔλθῃ, προσχωρήσοντες, ποιησάμενοι τόν τε Δομίτιον ὑπεξέπεμψαν, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐπιθεμένους σφίσιν ἐν ταῖς σπονδαῖς νυκτός, οὕτω διέθεσαν ὥστε μηδὲν ἔτι τολμῆσαι. τῷ μέντοι Καίσαρι αὐτῷ ἐθελοντὶ ὡμολόγησαν· καὶ ὃς ἐκείνων τότε μὲν τά τε ὅπλα καὶ τὰς ναῦς, τά τε χρήματα ἀφείλετο· ὕστερον δὲ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, πλὴν τοῦ τῆς ἐλευθερίας ὀνόματος, ἀνθ' ὧν ἡ Φώκαια ἡ μητρόπολις σφῶν ἐλευθέρα ὑπὸ τοῦ Πομπηίου ἀφείθη. καὶ στρατιωτῶν τινῶν ἐν Πλακεντίᾳ στασιασάντων, καὶ μηκέτ' ἀκολουθῆσαί οἱ ἐθελόντων, πρόφασιν μέν, ὡς τεταλαιπωρημένων, τὸ δ' ἀληθές, ὅτι μήτε τὴν χώραν διαρπάζειν, μήτε τἆλλα ὅσα ἐπεθύμουν, ποιεῖν αὐτοῖς ἐπέτρεπε (καὶ γὰρ ἤλπιζον οὐδενὸς ὅτου οὐ τεύξεσθαι παρ' αὐτοῦ, ἅτε καὶ ἐν χρείᾳ τοσαύτῃ σφῶν ὄντος) οὐχ ὑπεῖξεν, ἀλλὰ συγκαλέσας καὶ ἐκείνους καὶ τοὺς ἄλλους, τῆς τε παρ' αὐτῶν ἀσφαλείας ἕνεκα, καὶ ἵνα τῶν τε λεγομένων ἀκούσαντες, καὶ τοὺς κολαζομένους ἰδόντες, μηδὲν ἔξω τῶν καθηκόντων ἐθελήσωσι πρᾶξαι· ἔλεξε
» τάδε. Ἐγώ, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, βούλομαι
» μὲν φιλεῖσθαι ὑφ' ὑμῶν, οὐ μέντοι καὶ συνεξ-
» αμαρτάνειν ἂν ὑμῖν διὰ τοῦθ' ἑλοίμην. ἀγα-
» πῶ τε γὰρ ὑμᾶς, καὶ ἐθέλοιμ' ἄν, ὡς πατὴρ παῖ-
» δας, καὶ σώζεσθαι καὶ εὐθηνεῖν καὶ εὐδοξεῖν.

A rerum potiundi conceperat. His actis, ei genti Q. Cassium Longinum præfecit, qui mores Hispaniæ sub Pompeio quæstor didicerat. Ipse nauibus Tarraconem vsque subuectus, inde per Pyrenæos mõtes progressus, trophæum ibi nullum constituit: quoniam ob eam rem Pompeio iam antè obtrectatum fuisse nouerat: aram autẽ magnæ molis ex lapidibus politis constructã haud procul à trophæis Põpeianis posuit.

Ara Cæsaris in Pyrenæo.

Quo tẽpore hęc gesta sunt, eodem B Massiliẽses nauibus aliis à Pompeio acceptis, denuo prælio cõtenderũt. Iterum superati; quanquam Cæsarem Hispania iam potitum audirẽt, tamen perseuerauẽre, oppugnãtésq; vi repulerunt. Deinde inducias pacti, dum Cæsar veniret, in cuius sese potestatem dedituros ferebant, Domitium clam ablegauerunt, militésque tempore induciarum noctu se adorientes ita acceperunt vt in posterum nihil mouere illi auderẽt. C Ipsi verò Cæsari vltro sededidérũt: ísque tum quidem arma, nauésque, & pecuniam omnem eis ademit: pòst verò reliqua etiam omnia, solo relicto ipsis libertatis nomine: quia Pompeius Phocæam quoque, vnde Massilienses oriundi erant, liberam reliquerat.

Massilienses iterum victi, Cæsari se dedunt.

At Placẽtiæ Cæsariani quidam milites tumultuabantur, imperiúmque detrectabant, obtendentes se iam confectos laboribus esse: re autem vera indignè ferebãt, quòd ipsis diripiendæ regionis, cæterarúmque suarum cupiditatum D exequendarum potestatem Cæsar non faciebat. etenim nihil putabant fore quod ab eo impetrare nõ possent, adeo ipsorum opera indigente. At verò Cæsar nequaquam concessit: sed conuocatis eis in vnum, adhibitísque etiam reliquis suis militibus, partim quò à seditiosis tutior esset, partim vt hi, quemadmodum in istos animaduerteret, cernentes, discerent nihil sese indignum admittere:

Militum seditionem Placẽtiæ vt Cæsar compescuerit.

VELIM quidem (inquit) milites, me à vo- E bis diligi: sed eius amoris causa in partem vestrorum peccatorum venire nolim. etenim vos amo, quódque pater liberis suis cupit, velim vos & saluos esse, & secundis rebus affluere, gloriáque florere.

Oratio Cæsaris aduersus seditiosos milites.

ORATIO CAESARIS ADVERSVS SEDITIOSOS MILITES.

Amor verus.

Enimuero existimare non debetis, hoc esse amantis suos officium, vt hæc eos committere patiatur, vnde necessariò pericula infamiámque consequantur: sed vt eos optima quæque doceat, à malis admonendo castigandóque coerceat. Vera autem me loqui ita cognoscetis, si, non id quod in præsentia iucūdum est, sed id quod in perpetuum prodest, vtile iudicaueritis: neque implere suas cupiditates potius, quàm moderari iisdem, egregium censueritis. Turpe est enim, modò ea voluptate duci cuius pòst pœniteat: indignúmque est, eos qui hostibus suis superiores euaserint, voluptatibus succumbere. Quæ eò à me dicuntur quia vos (dicam enim libero ore, neque quicquam supprimam) rebus omnibus necessariis abundantes, tamen conteti non estis: quum & stipendia integra legitimo tempore accipiatis, cibóque semper & vbique locorum affatim saturemini: neque laborem vllum inhonestum, neque periculum vllum inutile subeatis: præterea virtutis vestræ fructus, multa & magna præmia feratis, pro delictis vix verbis increpemini. Atque hæc mea oratio non ad vniuersos pertinet (neque enim omnes hoc animo estis) sed ad illos qui sua cupiditate reliquos etiam deprauant. nam plerique vos accuratè admodum pulchréque meis iussis obtemperatis, morésque patrios obseruatis: quo effectum est vt in possessionem tot regionum, tantarúmque diuitiarum & gloriæ, perueneritis. Pauci quidam ingens dedecus infamiámque vniuersis nobis conciliant: quos etsi iam antè quales essent cognoueram, (nihil enim vestrûm meam curam effugit) tamen id dissimulaui, fore putans vt qui peccasset, séque id clam me fore arbitraretur, is in posterum melius sese gereret: ne, peccata augendo, etiam eorum quæ condonata iam fuerant, pœnam sibi excitaret. Nūc, quoniam, perinde acsi suppliciorū remissione licētiam omnia pro libidine sua agendi adepti essēt, audacia efferūtur, reliquósque etiam innocētes ad seditionē concitare conātur, mederi huic malo, & animaduertere in autores opus vtiq; habeo.

A μὴ γάρ τοι νομίσητε φιλοῦντος ἔργον εἶναι, τὸ συγχωρεῖν τισὶν ἃ μὴ προσήκει πράττειν, ἐξ ὧν καὶ κινδύνους καὶ ἀδοξίας ἀνάγκη πᾶσα αὐτοῖς συμβαίνειν· ἀλλὰ τό, τε τὰ ἀμείνω αὐτοὺς διδάσκειν, καὶ τὸ τῶν χειρόνων ἀπείργειν, καὶ νουθετοῦντα καὶ σωφρονίζοντα. γνώσεσθε δὲ ὅτι τἀληθῆ λέγω, ἂν μήτε πρὸς τὸ αὐτίκα ἡδὺ τὸ συμφέρον κρίνητε μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ ἀεὶ ὠφέλιμον· μήτε τὸ τὰς ἐπιθυμίας ἐκπιμπλάναι, γενναῖον μᾶλλον, ἢ τὸ 107 B κρατεῖν αὐτῶν, νομίσητε εἶναι. αἰσχρὸν μὲν γάρ, παραχρῆμά τι ἡσθέντας, ὕστερον μεταγνῶναι· δεινὸν δέ, τὸ τῶν πολεμίων κρατοῦντας, ἡδονῶν τινῶν ἡττᾶσθαι. πρὸς οὖν τί ταῦτα λέγω; ὅτι τὰ ἐπιτήδεια ἀφθόνως ἔχοντες (λέξω γὰρ μετὰ παῤῥησίας, μηδὲν ὑποστελλόμενος) τήν τε γὰρ μισθοφορὰν ἐντελῆ καὶ κατὰ καιρὸν λαμβάνετε, καὶ τῆς τροφῆς ἀεὶ καὶ πανταχοῦ πολλῆς ἐμπίπλασθε· καὶ μήτε πόνον τινὰ ἄδοξον μήτε κίνδυνον ἀνωφελῆ C ὑπομένοντες, καὶ προσέτι τῆς μὲν ἀνδραγαθίας πολλὰ καὶ μεγάλα γέρα καρπούμενοι, τῶν δ᾽ ἁμαρτημάτων σμικρὸν οὐδὲ ἐπιτιμώμενοι, οὐκ ἀξιοῦτε τούτοις ἀρκεῖσθαι. λέγω δὲ ταῦτα οὐ πρὸς πάντας ὑμᾶς (οὐδὲ γὰρ τοιοῦτοι ἐστέ) ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους μόνους οἵτινες τῇ ἑαυτῶν πλεονεξίᾳ καὶ τοὺς ἄλλους διαβάλλουσιν. ὑμεῖς μὲν γὰρ οἱ πολλοὶ καὶ πάνυ ἀκριβῶς καὶ καλῶς τοῖς τε παραγγέλμασι τοῖς ἐμοῖς πείθεσθε, καὶ τοῖς ἤθεσι τοῖς πατρῴοις D ἐμμένετε· καὶ διὰ τοῦτο καὶ χώραν τοσαύτην καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν ἐκτήσασθε. ὀλίγοι δέ τινες πολλὴν αἰσχύνην καὶ ἀδοξίαν ἅπασιν ἡμῖν προστρίβον). καίτοι ἔγωγε πρότερον σαφῶς ἐπιστάμενος τοιούτους αὐτοὺς ὄντας (οὐδὲν γάρ μοι τῶν ὑμετέρων ἀμελές ἐστιν) οὐ προσεποιούμην εἰδέναι, νομίζων σφᾶς ἀμείνους ἐκ τοῦ λαθεῖν αἲ δοκῇ ἁμαρτόντας τινά, γενήσεσθαι, τοῦ μὴ πλεονάσαντας ποτὲ καὶ ἐφ᾽ οἷς συνεγνώσθησαν κολασθῆναι· ἐπεὶ μέντοι E αὐτοί τε καὶ ὡς ἐξὸν σφίσι πάνθ᾽ ὅσα βούλονται πράττειν (ὅτι μὴ κατὰ πρώτας εὐθὺς ἐδικαιώθησαν) ὑπερθρασύνονται, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς μηδὲν πλημμελοῦντας στασιάζειν ἐπιχειροῦσιν· ἀναγκαῖόν ἐστί μοι θεραπείαν τε τινὰ καὶ ἐπιστροφὴν αὐτῶν ποιήσασθαι.

» οὔτε γὰρ ἄλλο τι σύστημα ἀνθρώπων συμ- A
» μεῖναι καὶ σωθῆναι δύναται, ἂν μὴ τὸ κακοῦρ-
» γον σωφρονίζηται. τὸ γάρ τοι νοσοῦν, ἂν μὴ
» τὴν προσήκουσαν ἴασιν λάβῃ, συγκάμνει
» καὶ τὸ λοιπὸν πᾶν, ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασι ποιεῖ.
» ἐν δὲ δὴ ταῖς στρατιαῖς οὐχ ἥκιστα· διότι αὐτοί
» τε ἰσχὺν ἔχοντες, τολμηρότεροι γίγνονται, καὶ
» τοὺς ἀγαθοὺς προσδιαφθείρουσιν, ἀθυμο-
» τέρους ποιοῦντες, ὡς οὐδὲν ὄφελος ἐκ τοῦ δι-
» καιοπραγεῖν ἔχοντας. παρ' οἷς γὰρ ἂν τὸ θρα-
» συνόμενον πλεονεκτῇ, παρὰ τούτοις ἀνάγκη B
» τὸ ἐπιεικὲς ἐλαττοῦσθαι· καὶ ἐν οἷς ἀδικία
» ἀτιμώρητος ᾖ, καὶ τὸ σωφρονοῦν ἀγέραστον γί-
» γνεται. τί μὲν γὰρ ἂν ὑμεῖς ἀγαθὸν ποιεῖν φή-
» σετε, εἰ μηδὲν οὗτοι κακὸν δρῶσι; πῶς δ' ἂν
» εἰκότως τιμᾶσθαι ἐθελήσητε, ἂν μὴ τὴν δί-
» καιαν οὗτοι τιμωρίαν ὑπόσχωσιν; ἢ ἀγνοεῖτε
» τοῦθ' ὅτι ἂν τὸ μὲν τῶν φόβων τῆς δίκης ἐλευ-
» θερωθῇ, τὸ δὲ τῆς ἐλπίδος τῶν ἄθλων στερηθῇ,
» ἀγαθὸν μὲν οὐδέν, κακὰ δὲ μυρία ἀπεργά-
» ζεται; ὥστ' εἴπερ ἀρετὴν ὄντως ἀσκεῖτε, μι- C
» σήσατε μὲν τούτους ὡς πολεμίους. οὐ γάρ που
» φύσει τινὶ τὸ φίλιον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ διακέκρι-
» ται, ἀλλὰ τοῖς τε τρόποις καὶ ταῖς πράξεσι
» διορίζεται. ὧν ἀγαθῶν μὲν ὄντων, πᾶν καὶ τὸ
» ἀλλότριον οἰκειοῦται· πονηρῶν δέ, πᾶν καὶ τὸ
» συγγενὲς ἀλλοτριοῦται. ἀπολογίσασθε δὲ
» ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν. ἀνάγκη γάρ τις πυνθα-
» νόμενος τό, τε πλῆθος ἡμῶν καὶ τὴν ὁρμήν,
» ἐς πάντας ἡμᾶς καὶ τὰ τοῖς ὀλίγοις πλημμε-
» λούμενα ἀναφέρει. καὶ οὕτω τῶν πλεονεξιῶν D
» οὐ συμμετέχοντες αὐτοῖς, τῶν ἐγκλημάτων τὸ ἴ-
» σον φερόμεθα. τίς γὰρ ἂν οὐκ ἀγανακτήσειεν,
» ἀκούων ὄνομα μὲν ἡμᾶς Ῥωμαίων ἔχοντας,
» ἔργα δὲ Κελτῶν δρῶντας; τίς δ' οὐκ ἂν ὁ-
» ρῶν ὀδύραιτο τὴν Ἰταλίαν ὁμοίως τῇ Βρε-
» ταννίᾳ πορθουμένην; πῶς δ' οὐ δεινόν, τὰ μὲν
» τῶν Γαλατῶν τῶν καταπολεμηθέντων μη-
» κέθ' ἡμᾶς λυπεῖν, τὰ δὲ ἐντὸς τῶν Ἄλπεων,
» ὥς τινας ἠπειρώτας, ἢ Καρχηδονίους, ἢ Κίμ- E
108 » βρους πορθεῖν; πῶς δ' οὐκ αἰσχρὸν σεμνύνε-
» σθαι μὲν ἡμᾶς, καὶ λέγειν ὅτι ἡμεῖς πρῶτοι
» Ῥωμαίων καὶ τὸν Ῥῆνον διέβημεν, καὶ τὸν Ὠκε-
» ανὸν ἐπλεύσαμεν, τὴν δὲ οἰκείαν, ἀπαθῆ κα-
» κῶν ἀπὸ τῶν πολεμίων οὖσαν, διαρπάσαι; καὶ

Nimirum alioquin cœtus hominũ omnino consistere atque saluus esse potest nullus, vbi non mali castigãtur: quòd pars ægrota, nisi medicina conuenienti sanetur, in reliquas etiam omnes morbum diffundat: vt in corporibus cernimus. Verùm id in exercitibus præsertim contingit. nam milites, quum virium aliquid habeant, eo magis fiunt audaces, atque in corruptelam bonos etiam adducunt: mœstitia eorum animos implentes, dum se nullum iustitiæ suæ præmium manere putant. Vbi enim audacia priores partes habet, ibi probitatem laborare necesse est: & apud quos iniustitiam pœna non sequitur, ibi modestia quoque suo honore spoliatur. Quid enim vos boni speretis, si nullum hi malum inueniant? aut quî consentaneum sit, vos honorem expectare, nisi hi meritas pœnas luant? An ignoratis, vbi metus suppliciorum aufertur, vbi spes præmiorum præciditur, ibi nihil boni, mala autem innumera existere? Proinde si verè virtutem colitis, hos iuxtà hostibus odisse debetis. Nõ enim natura inter amicum & hostem distinxit: sed mores actionésque, ea sunt quę hoc discrimẽ faciunt. ac, si bona sint, etiam peregrinos nobis omnes familiaritate iungũt: sin mala, etiam cognatos à nobis abalienant. Reputate etiam hoc vobiscum, quod vestra refert: omnino necesse est vt qui de nostra multitudine ac proposito quicquam perceperit, is crimine paucorum vniuersos nos oneret. ita quibus nihil cum horum libidine commune est, eandem cum ipsis culpã sustinemus. Etenim quis non indignetur, si audiat nos nomẽ quidem Romanorum ferre, Gallos verò actionibus nostris repræsentare? aut quis non lamentetur, si videat, Italiam perinde ac Britãniam vastari? Nónne indignũ est, quum à Gallorum debellatorũ bonis maleficia iam abstineamus, nos eas quę sunt cis Alpes regiones, Epirotarũ, Carthaginensiúmve aut Cimbrorum more populari? Iam illud quomodo tandem turpitudine vacet, iactantes vos quòd primi Romanorum & Rhenum traieceritis, & Oceanum nauigaueritis, patriam vestram ab hostibus incolumem diripere? ac pro

ORATIO CAESARIS ADVERSVS SEDITIOSOS MILITES.

Suppliciorum in cœtibus humanis necessitas.

Vbi nec metus suppliciorum, nec spes præmiorum, mala innumera existunt.

ORATIO CAESARIS ADVERSVS SEDITIOSOS MILITES.

laude vituperiũ, pro honore ignominiam, pro lucris damna, pro præmiis supplicia reportare? Neque verò præferre vos ciuibus qui domi sunt debetis, ob id quia stipẽdia meretis. Romani enim vtrique estis, & leges (quæ maiorem vestra potestatem obtinent) ex æquo maleficiis vos prohibẽt. Deinde tempus haud dubiè veniet quum vos quoque arma deponetis. Iam ne multitudini quidem confidere vobis conuenit. longè enim plures sunt ii quos lædetis, si quidem coitionem facere velint: quod facient, si in proposito vestro perrexeritis. Nec, quia barbaros deuicistis, hos quoque contemnendos putate: quibus & genus, & institutio, & victus ratio, & studia vobiscum sunt eadem. Itaque, vt vobis & conueniens est & conducibile, neque vim neque iniuriam in eos vllam facite, sed à volentibus ipsis res necessarias accipite, honoresque à non inuitis expectate. Nam præter hæc quæ à me commemorata sunt, eáque quæ, si quis longam orationem instituere velit, proponi possent, hoc vos etiam expendere oportet: in hunc nos modò finem huc aduenisse, vt patriæ iniurias propulsaremus, in eósque qui eam malè habuissent vindicaremus. Etenim nisi ea in malis versaretur, neque nobis in Italiã cum armis proficiscendum fuisset, (quum id alioquin licitum non sit) neque res Gallicas Britannicásque imperfectas reliquissemus, quum eis extremam manum interim imponere licuisset. Quî ergo absurdum non sit, nos qui ad aliarum vlciscenda flagitia huc nos contulerimus, nihil illis lædendi studio inferiores inueniri? quî non miserandum sit, qui ad opitulandum patriæ venerimus, ei hanc nos necessitatem imponere vt alios auxiliarios contra nos desideret? Equidem tanto meam Pompeii causa iustiorem esse censeo, vt sæpenumero eum ad disceptationem iuris inuitauerim: ac, quoniam is conscientia sua victus pacatam transactionẽ renuit, spero me causæ meæ bonitate totum populum Romanum, omnésque socios in partem meam pertracturum. At verò si quid eiusmodi nos committamus, neque iustam ipse excusationem, neque quod iure aduersarios culpem, quicquam habuero.

Belli huius finis vt patriæ iniurię propulsentur.

Cæsar cum Pompeio iure disceptare voluit.

A ἀντὶ μὲν ἐπαίνου μέμψιν, ἀντὶ δὲ τιμῆς ἀτιμίαν, ἀντὶ δὲ κερδῶν ζημίας, ἀντὶ δὲ ἄθλων τιμωρίας λαβεῖν; μὴ γάρ τοι νομίσητε μηθ᾽ ὅτι στρατεύεσθε, κρείττους παρὰ τοῦτο τῶν οἴκοι πολιτῶν εἶναι· Ῥωμαῖοι γὰρ ἐστὲ ἀμφότεροι· καὶ ὁμοίως ὑμῖν κακουργεῖν. οἵ τε γὰρ νόμοι κυριώτεροι ὑμῶν εἰσί, καὶ πάντως ποτὲ καὶ ταῦτα καταθήσεσθε. μὴ μέντοι μηδὲ τῷ πλήθει θαρσεῖτε. πολὺ γὰρ πλείους ὑμῶν οἱ ἀδικούμενοι, ἄν γε καὶ συστραφῶσιν, εἰσί. B συστραφήσονται δὲ ἐὰν τοιαῦτα ποιῆτε. μηδ᾽ ὅτι τοὺς βαρβάρους ἐνικήσατε, καὶ τούτων καταφρονεῖτε· ὧν οὐδὲν κατὰ γένος, οὔτε κατὰ παιδείαν, οὐκ ἐκ τῆς τροφῆς, οὐκ ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων, διαφέρετε· ἀλλ᾽ ὥσπερ που καὶ προσῆκον καὶ συμφέρον ἐστὶν ὑμῖν, μήτε βιάζεσθε τινὰ αὐτῶν, μήτ᾽ ἀδικεῖτε· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐπιτήδεια παρ᾽ ἑκουσίων σφῶν λαμβάνετε, καὶ τὰ γέρα παρ᾽ ἑκόντων προσδέχεσθε. πρὸς γὰρ δὴ τοῖς εἰρημένοις, τοῖς τε ἄλλοις ὅσα ἄν τις μηκύ- C νων περὶ τῶν τοιούτων διεξέλθοι, καὶ ἐκεῖνο δεῖ ὑμᾶς προσλογίζεσθαι, ὅτι νῦν ἡμεῖς ἐνταῦθ᾽ ἥκομεν, ἵνα τῇ τε πατρίδι ἀδικουμένῃ βοηθήσωμεν, καὶ τοὺς κακουργοῦντας αὐτὴν ἀμυνώμεθα. ἐπεὶ εἴγε ἐν μηδενὶ δεινῷ ἦν, οὔτ᾽ ἂν ἐς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῶν ὅπλων ἤλθομεν (οὐ γὰρ ἔτ᾽ ἐστίν) οὔτ᾽ ἂν τά τε τῶν Κελτῶν καὶ τὰ τῶν Βρεττανῶν ἀτέλεστα κατελίπομεν, δυνηθέντες ἂν καὶ ἐκεῖνα προσκατεργάσασθαι. οὐκοῦν πῶς μὲν οὐκ ἄτοπον, ἐπὶ D τῇ τῶν ἀδικούντων τιμωρίᾳ παρόντας ἡμᾶς, μηδὲν ἧττον πλεονεκτοῦντας ἐκείνων φανῆναι; πῶς δ᾽ οὐ σχέτλιον, πρὸς ἐπικουρίαν τῆς πατρίδος ἀφιγμένους, συμμάχων αὐτὴν ἑτέρων ἀναγκάσαι καθ᾽ ἡμῶν δεηθῆναι; καίτοι ἔγωγε τοσοῦτον περιεῖναι τοῖς δικαιώμασι τοῦ Πομπηΐου νομίζω, ὥστε καὶ ἐς δίκην πολλάκις αὐτὸν προκαλέσασθαι· καὶ ἐπειδή γε μὴ ἠθέλησεν εἰρηνικῶς ὑπὸ τοῦ συνειδότος διακριθῆναι, πάντα μὲν τὸν δῆ- E μον, πάντας δὲ τοὺς συμμάχους ἐλπίσαι διὰ τοῦτο προσθήσεσθαι. ἀλλὰ νῦν, ἄν γε καὶ τοιαῦτα ποιῶμεν, οὔτ᾽ αὐτὸς ἐπιτήδειόν τι ἔξω προΐσχεσθαι, οὔτ᾽ ἐκείνοις ἂν ἐπιεικὲς ἐγκαλέσαι.

» δεῖ δὲ δὴ καὶ τοῦ δικαίου πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν A » ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων » ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν· ἄνευ δὲ ἐκείνου βέβαιον » οὐδέν, κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει. » καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτω πέφυκε, καὶ ὑμῶν οἱ πλείους » ἐπίστανται. πάντες γοῦν τὰ προσήκοντα ἀ- » παράκλητοι πράττετε. ὅθεν που καὶ ἐγὼ » συνεκάλεσα ὑμᾶς, ἵνα καὶ μάρτυρας καὶ ἐ- » πόπτας τῶν τε λεγομένων καὶ πραττομένων » ποιήσωμαι. ἀλλ' ὑμεῖς οὐ τοιοῦτοί ἐστε, καὶ διὰ » ταῦτα καὶ ἐπαινεῖσθε. ὀλίγοι δὲ δή τινες ὁρᾶτε B » ὅπως, πρὸς τῷ πολλάκις κεκακουργηκέναι, » καὶ μηδεμίαν δίκην δεδωκέναι, καὶ προσεπα- » πειλοῦσιν ἡμῖν. οὐ μέντοι καὶ ἐγὼ οὔτ' ἄλλως » καλὸν εἶναι νομίζω, ἄρχοντά τινα τῶν ἀρχο- » μένων ἡττᾶσθαι, οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι » ποτέ, εἰ τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινι, κρατεῖν αὐτοῦ » ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος » οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν » πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι· ποῖος δὲ τῶν » διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευ- C » τῶν ἀμελήσωσι· τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ » πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι· » τίς δὲ ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται » τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι. φύσει τε γὰρ ἀ- » ναγκαῖά τινα καὶ σωτήρια, τοὺς μέν, ἄρχειν ἐν » τοῖς ἀνθρώποις, τοὺς δέ, ἄρχεσθαι τέτακται.

109 » καὶ ἀδύνατόν ἐστιν ἄνευ αὐτῶν καὶ ὁτιοῦν καὶ » ἐφ' ὁποσονοῦν διαγενέσθαι. προσήκει τε τῷ » μὲν ἐπιστατοῦντί τινος, ἐκφροντίζειν τε τὰ » δέοντα καὶ ἐπιτάττειν· τῷ δὲ ὑποτεταγμέ- D » νῳ, πειθαρχεῖν τε ἀπροφασίστως, καὶ ἐκπο- » νεῖν τὸ κελευόμενον. ἐξ οὗ καὶ μάλιστα τό, τε » ἔμφρον τοῦ ἄφρονος, καὶ τὸ ἐπιστῆμον τοῦ ἀνε- » πιστήμονος ἐν παντὶ προτετίμηται. οὕτω δὴ » οὖν τούτων ἐχόντων, οὐκ ἄν ποτε οὔτε συγχω- » ρήσαιμί τι τούτοις τοῖς θορυβήσασιν, ἀναγκα- » σθείς, οὔτ' ἂν ἐπιτρέψαιμι, βιασθείς. τί μὲν » ἀπό τε τοῦ Αἰνείου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰούλου γέγο- » να; τί δὲ ἐστρατήγησα; τί ὑπάτευσα; ἐπὶ τί » δὲ ὑμᾶς, τοὺς μὲν, οἴκοθεν ἐξήγαγον, τοὺς δ' ὕ- E » στερον προσκατέλεξα; ἐπὶ τί τοσοῦτον ἤδη » χρόνον τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀνθύπατον ἔχω λα- » βών, ἄν γε δουλεύσω τινὶ ὑμῶν, καὶ νικηθῶ τι- » νὸς ὑμῶν ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, πρὸς τὴν Ῥώμην, δι' ὧν καὶ Γαλάτας ἐχειρώσασθε, καὶ

Oratio Caesaris adversus seditiosos milites.

Proinde omnino ſumma nobis iuſtitiæ eſt habenda cura: cum qua etiam de armorum potentia ſpes bona propoſita eſt, ſine ea nihil perpetuum extat, vt maximè impræſentiarū quis victoriam obtineat. Hæc vera eſſe, plerique compertum habetis: atque ideo, nemine etiam iubente, officio veſtro ſatisfacitis. quæ mihi cauſa fuit vt vos tanquam teſtes coram iis quæ à me dicuntur aguntúrque, adhiberem: vóſque probitatis veſtræ cauſa laudarem. Sed videtis quemadmodum pauci quidam, non contenti ſæpius iam impunè deliquiſſe, inſuper nobis minētur. Ego ſanè neque aliâs rectum eſſe arbitror vt qui magiſtratum gerit, ſubditis ſuis ſit inferior: neque ſalutare quicquā agi poſſe cēſeo, vbi ii quibus iniunctum eſt vt dicto ſint audiētes, imperare ipſi velint. Intelligitis enim quàm probè ornata ſit futura ea domus, in qua natu minoribus ætate grandiores deſpectui ſint: aut ludus literarius, vbi diſcipuli magiſtros contemnant: quæ ſpes ſanitatis ægrotis, ſi non per omnia medicis obtemperent: quàm tuta nauigatio, ſi nautæ gubernatoris iuſſis non pareant. Ita natura duas neceſſarias res eaſdémque ſalutares comparauit in humano genere, vt alii cum imperio eſſent, alii ei ſubiicerentur: nihílque eſt quod, abſque hæc eſſent, ne minimo quidem perdurare ſpatio queat. Proinde decet eum qui alii præfectus eſt, excogitare quæ vſui ſint, eáque mādare: qui verò ſubditus eſt, abſque omni excuſatione obtemperare, inque exequendo mandato elaborare. qua in re præcipuè prudentiam imprudentiæ, ſcientiámque ignorātiæ præferri videmus. Quæ quum ita ſint, profectò neque neceſſitate eò vnquam compellar vt his tumultuantibus quicquā condonem, neque vi adigar vt concedam. Quid enim attinebat ab AEnea & Iulo ortum eſſe? quid, præturam geſſiſſe? quid, conſulatum? quid, vos partim domo mecum eduxiſſe, partim pòſt ſacramēto rogaſſe? quid, tam longo iam tempore procōſularem magiſtratū obtinuiſſe? ſi cui veſtrûm ſeruibo, ſuccūbámq; hîc in Italia prope Romā alicui eorū cum quib⁹ Gallos

Alios imperiū obtinere, alios ei ſubeſſe, res natura neceſſariæ.

ORATIO CAESARIS ADVERSVS SEDITIOSOS MILITES.

subegi, Britannósque vici? Quo verò terrore, cuius metu rei adductus id fecero? an, nequis me vestrûm interficiat? Atqui, si vna esset omnibus vobis sententia, mortem oppetere malim, quàm maiestatem imperii euertere: animíque magnitudinem eam quam hæc præstantia requirit, deperdere. Longè enim profectò, longè maius periculum imminet, quàm vnius viri iniusta sit cædes, vbi milites consueuerint suis ducibus imperare, iúsque legum in manibus suis ponere. Cæterùm nemo quidē eorum hoc minatus est (nam, satis noui, talem e vestigio vos reliqui necassetis) at militiam, tanquam exhausti iam laboribus, detrectant, armáque, vt defatigati, deponunt: omninóque nisi missionem à me bona venia impetrent, ordinibus desertis ad Pompeium descíscent: id enim nonnulli præ se ferūt. Enimuero quísnam est qui non pervelit huiusmodi homines à se abesse? aut quis non optet aduersario suo tales milites, qui nec datis contenti, nec iusso audientes sunt, sed validæ ætati senectutem, robori imbecillitatē prætexentes, dominium in magistratus, tyrannidémque in duces suos sibi postulant? Ego quidem infinitis modis malim vel cum Pompeio quibuscunque conditionibus redire in gratiam, vel quæcunque alia perpeti, quàm vt indignum quicquam patria animi altitudine meóque instituto committam. An vos latet, me neque dominationem neque opes affectare? nec propositum mihi esse, quacunque ratione cœptum meum conficere, vt & mentiendum mihi & assentandum & adulādum esset? Agedum igitur vos, quos quo nomine compellem digno, non habeo: missos vos ab ista mea militia facio: non tamen eo quem vos decreuistis ac exposuistis modo, sed vt reipublicæ mihíque fore bono arbitror. Hæc locutus, sorte eos ad mortem delegit, audacissimísque (ita enim composuerat vt illi sorte notarentur) vita multatis, reliquos, quòd sibi nulli vsui essent futuri, dimisit: verùm hi postea pœnitentia delicti correpti, iterum sub signa Cæsaris recepti sunt.

Cæsar immorigeros milites ad suum aduersarium desciscere optat.

Supplicium de seditiosis sumit.

Dum Cæsar adhuc in itinere moratur, Marcus AEmilius Lepidus, is qui postmodo

A Βρεττανῶν ἐκρατήσατε. τί δείσας, ἢ τί φοβη- »
θείς; μή με τις ὑμῶν ἀποκτείνῃ; ἀλλ' εἰ μὲν »
πάντες ταῦτ' ἐφρονεῖτε, ἑκὼν ἂν ἀποθανεῖν »
εἱλόμην, ἢ τό, τε ἀξίωμα τῆς ἡγεμονίας κα- »
ταλῦσαι, καὶ τὸ φρόνημα τὸ τῇ στρατείᾳ »
προσῆκον ἀπολέσαι. πολὺ γάρ που πλείω »
πολὺ κινδυνεύεται τοῦ ἕνα ἄνδρα ἀδίκως ἀ- »
ποθανεῖν, ἂν ἐθισθῶσιν οἱ στρατιῶται τοῖς τε »
στρατηγοῖς σφῶν προστάττειν τινά, καὶ τὰ δι- »
καια τὰ τῶν νόμων ἐν ταῖς χερσὶ ποιεῖσθαι. »
B ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδὲ ἐπηπείληκέ τις αὐτῶν. »
(καὶ γὰρ ἂν καὶ παραχρῆμα εὖ οἶδ' ὅτι πρὸς »
ὑμῶν τῶν ἄλλων ἀπέσφακτο) τὴν δὲ δὴ στρα- »
τείαν ὡς κεκμηκότες ἐξίστανται, καὶ τὰ ὅπλα »
ὡς καὶ πεπονημένοι κατατίθενται· καὶ πάντως, »
ἄν γε μὴ παρ' ἑκόντος μου τούτου τύχωσι, καὶ »
τὴν τάξιν ἐκλείψουσι, καὶ πρὸς τὸν Πομ- »
πήιον μεταστήσονται. ἅπερ που καὶ παραδη- »
λοῦσί τινες. καὶ τίς μὲν οὐκ ἂν ἐθελήσειε »
τοιούτων ἀνθρώπων στερηθῆναι; τίς δ' οὐκ »
C ἂν εὔξαιτο τοιούτους ἐκείνῳ στρατιώτας ὑπάρ- »
ξαι, οἵτινες μήτε τοῖς διδομένοις ἀρκοῦνται, »
μήτε τοῖς προστασσομένοις πείθονται, ἀλλ' »
ἐν ἡλικίᾳ γῆρας, καὶ ἐν ἰσχύϊ ἀσθένειαν προ- »
βαλλόμενοι, δεσπόζειν τε τῶν ἀρχόντων, καὶ »
τυραννεῖν τῶν ἡγουμένων σφῶν ἀξιοῦσιν; ἐγὼ »
γὰρ μυριάκις ἂν καὶ πρὸς τὸν Πομπήιον ὁ- »
πωσδήποτε καταλλαγῆναι, καὶ ἄλλο ὁτιοῦν »
παθεῖν ἑλοίμην, ἤ τι ἀνάξιον τοῦ τε πατρίου »
φρονήματος καὶ τῆς ἐμαυτοῦ προαιρέσεως »
D πρᾶξαι. ἀγνοεῖτε ὅτι οὔτε δυναστείας οὔτε »
πλεονεξίας ἐπιθυμῶ; οὐδέ μοι πρόκειται »
πάντως τι καὶ ἐκ παντὸς τρόπου καταπρᾶξαι, »
ὥστε τι ἐπὶ τούτῳ καὶ ψεύσασθαι, καὶ θωπεῦσαι »
καὶ κολακεῦσαι τινάς; παύσασθε μὲν δὴ διὰ »
ταῦτα τῆς στρατείας, ὦ, τί ἂν ὑμᾶς ὀνομά- »
σαιμι; οὐ μέντοι ὡς καὶ αὐτοὶ καὶ βούλεσθε καὶ »
φατέ, ἀλλ' ὡς τῷ κοινῷ καὶ ἐμοὶ συμφέρει. »
Ταῦτα εἰπὼν ἐπεκλήρωσεν αὐτοὺς ἐπὶ θα-
E νάτῳ· καὶ τοὺς μὲν θρασυτάτους (οὗτοι γὰρ ἐκ
παρασκευῆς ἔλαχον) ἐδίωξε, τοὺς δ' ἄλ-
λους, ὡς οὐδὲν σφῶν δεόμενος, διῆκε· καὶ ἐ-
κεῖνοι μὲν, μεταγνόντες ἐφ' οἷς ἔπραξαν,
ἀναστρατεύεσθαι ἔμελλον. ἐν ὁδῷ δὲ ἔτ' ὄντος
αὐτοῦ, Μάρκος Αἰμίλιος Λέπιδος, οὗτος ὁ καὶ ἐν

τῇ τετραρχίᾳ ὕστερον γενόμενος, τῷ τε δή- A μῳ συνεβούλευσε στρατηγῶν δικτάτωρα τὸν Καίσαρα προχειρίσασθαι· καὶ εὐθὺς εἶπεν αὐτὸν παρὰ τὰ πάτρια. καὶ ὃς ὑπέστη μὲν τὴν ἀρχὴν, ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ἐς τὴν πόλιν εἰσῆλθεν· οὐ μέντοι καὶ φοβερὸν οὐδὲν ἐν αὐτῇ ἔπραξεν, ἀλλὰ τοῖς τε ἐκπεπτωκόσι καθόδον πᾶσι, πλὴν τοῦ Μίλωνος, ἔδωκε, καὶ τὰς ἐς νέωτα ἀρχὰς ἀπέδειξεν (ἐς γὰρ τὸ παρὸν τότε οὐδένα ἀντὶ τῶν ἀπόντων ἀνθείλοντο· καίτοι μηδενὸς ἀγορανόμου ἐπιδημοῦντος, οἱ δή- B μαρχοι πάντα τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτοῖς διήγαγον) ἱερέας τε ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ἀν-

110 τικατέστησεν, οὐ πάντα τὰ κατ' αὐτοὺς ἐν τῷ τοιούτῳ νενομισμένα τηρήσας· καὶ τοῖς Γαλάταις τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τὸν Ἠριδανὸν οἰκοῦσι τὴν πολιτείαν, ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν, ἀπέδωκε. ποιήσας δὲ ταῦτα, καὶ τὸ ὄνομα τῆς δικτατορείας ἀπεῖπε. τὴν γὰρ δύναμιν τό, τε ἔργον αὐτῆς καὶ πάνυ ἀεὶ διὰ χειρὸς εἶχε. τῇ τε γὰρ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχύϊ ἐχρῆτο, καὶ C προσέτι καὶ ἐξουσίαν ἔννομον δή τινα παρὰ τῆς ἐκ βουλῆς προσέλαβε. πάντα γὰρ μετ' ἀδείας ὅσα ἂν βουληθῇ, πράττειν οἱ ἐπέτρεπον. τυχὼν δὲ τούτου, μέγα εὐθὺς καὶ ἀναγκαῖον πρᾶγμα διώρθωσεν. ἐπειδὴ γὰρ οἵ τε δεδανεικότες τινὲς πικρότατα τὰς εἰσπράξεις, ἅτε καὶ πολλῶν χρημάτων διά τε τὰς στάσεις καὶ διὰ τοὺς πολέμους προσδεόμενοι, ἐποιοῦντο, καὶ τῶν ὀφειλόντων συχνοὶ οὐδ' ἐθέλοντες ἀποδοῦναί τι ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐδύναντο (οὔτε D γὰρ ἀποδόσθαι τι οὔτε δανείσασθαι ῥᾴδιον αὐτοῖς ἐγίγνετο) κἀκ τούτου πολλὰ μὲν ἄπιστα, πολλὰ δὲ καὶ δολερὰ πρὸς ἀλλήλους ἔπραττον· καὶ δέος ἦν μὴ καὶ ἐς ἀνήκεστόν τι κακὸν προχωρήσωσιν· ἐμετριάσθη μὲν καὶ πρὸ τούτου πρὸς δημάρχων τινῶν τὰ κατὰ τοὺς τόκους· ἐπεὶ δ' οὐδ' ὣς ἀπεδίδοσαν, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν ἐνεχύρων ἐξίσταντο, οἱ δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐν ἀργυρίῳ ἀπῄτουν· ἀμφοτέροις πῃ τε ὁ Καῖσαρ ὡς οἷόν τε ἦν ἐπεκούρησε. τά τε γὰρ E ἐνέχυρα πρὸς τὴν ἀξίαν ἐναποτιμηθῆναι ἐκέλευσε, καὶ δικαστὰς αὐτῆς τοῖς ἀμφισβητοῦσι ἀποκληροῦσθαι προσέταξεν. ἐπειδή τε συχνοὶ πολλὰ χρήματά τε ἔχειν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγό-

triumuir factus est, prætor eo tempore, populo consuluit vt Cæsarem dictatorem dicerent: idque more patrio statim factum est. Cæsar simulatque Romam peruenit, dictaturam iniuit: nihil tamen asperum in ea gessit: sed & exulibus omnibus, Milone excepto, reditum liberum fecit, & ad sequentem annum magistratus constituit (hactenus enim in locum eorum qui aberant nullos alios subrogauerant: quúmq; nullus ædilis ad vrbem esset, tribuniplebis eorum munia obiuerant) pontificésque defunctis suffecit, nõ quidem omnibus eorum legibus in ea re obseruatis: Gallis qui cis Alpes trans Padum incolebant, quòd sub suo imperio fuissent, ciuitatis ius dedit. His peractis Cæsar dictaturæ nomen deposuit, quum nihilo secius omnem eius potestatem semper in manibus teneret: nam & armis vtebatur, & legitimam insuper potestatem ab eo qui tum Romæ erat senatu accipiebat, concedente vt quæcunque vellet, liberè agere posset. Hæc adeptus, statim rem magnam necessariámque eam perfecit. quum enim creditores acerbissimè à debitoribus suis pecunias (quibus ipsi ob seditiones ac bellum multis opus habebant) exigerent, corúmque plerique, etsi maximè vellent, soluendo non essent (quippe ea tempestate nec reddere mutuò acceptum, nec mutuò sumere procliue erat) itaque multa mala fide inter eos, ac per fraudem agerentur, metúsque esset ne ea res ad summum malum deueniret: quãquam rei fœnebri iam antè quoque tribuniplebis quidam modum posuerãt, tamen ne sic quidem ęris alieni dissoluendi ratio cõstabat, quum debitores rebus oppignoratis cederent, creditores nihilominus argento sibi de summa satisfieri antiquo more postularent. His vtrisque Cæsar pro viribus vt succurreret, pignorum pretium æstimari iussit, vtque iudices sorte deligerentur ad huiusmodi controuersias explicandas. Ac quia complures multam vim pecuniæ habere, eámque omnem supprimere dicebantur, edixit ne quis vel in

Cæsar dictator à M. Aemilio Lepido factus.

Cæsaris de dissolutione æris alieni statutũ.

Lex de pecuniæ possidendæ modo.

argento vel in auro etiam possideret plus pecuniæ quàm L X sestertia. quam quidem ipse legem non tulit, sed iam antè latam tunc renouauit, siue vt creditoribus debitores aliquid pendere opus haberent, indigentibúsque alii mutuò darent: siue vt locupletes qui essent, manifestum esset: néve quis immodicam pecuniam haberet, ne se absente noui motus aliqui existerent. Hac lege populo animis elato, postulantéque vt seruis quoque dominos deferentibus indicii præmium proponeretur, non modò legi nihil ea de re adiecit, sed sibi ipsi insuper perniciem imprecatus est, si quid vnquam seruo contra dominum dicenti crederet. His confectis, Cæsar, & ornamentis omnibus, cùm ex aliis locis tum ex Capitolio sublatis, sub exitum anni, ac priusquam consulatum (erat enim consul designatus) iniret, Brundusium contendit.

Cæsar Roma contra Pompeium exit.

Expeditionem eo iam moliente, miluus in foro frondem oleæ vni assistentium ei iniecit: deinde quum Fortunæ sacra faceret, taurus, antequam feriretur, elapsus, vrbe exiuit: quúmque ad paludem quādam peruenisset, eam tranauit. Hæc Cæsarem mouerunt vt magis etiam iter maturaret: idque in primis, quòd arioli dixissent, ipsi, si domi maneret, interitum: sin mare transmisisset, salutem ac victoriam obuenturam. Posteaquam Roma discessit Cæsar, pueri vrbani, nemine id iubente, in duas partes sese distribuerunt, alterique, Pompeianorum, alteri, Cæsarianorum nomen sibi sumpsêre: tū absque armis commisso in speciem prælio, qui se Cæsarianos vocauerant, superiores discesserunt. Quo tempore hæc Romæ ac in Hispania gesta sunt, eodem M. Octauius & L. Scribonius Libo, P. Cornelium Dolobellam, Cæsaris administrum, ex Dalmatia, in qua tum forte erat, profligauerunt, classe Pompeii vsi. Dehinc C. Antonium, subuenire ei volentem, in insulam quandam exiguam concluserunt: ibique ab incolis desertum, faméque pressum, paucis demptis cum omni manu quam secum habuerat, ceperunt.

A ρωσε μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι· οὐχ ὡς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον τοῦτον τιθείς, ἀλλ' ὡς καὶ πρότερόν ποτε ἐσενεχθέντα ἀνανεούμενος· εἴτ' οὖν ἵνα τοῖς τε δανεισταῖς οἱ ὀφείλοντές τι ἐκτίνωσι, καὶ τοῖς δεομένοις οἱ ἄλλοι δανείζωσιν· εἴτε καὶ ὅπως οἵ τε εὐποροῦντες, ἔκδηλοι γίγνωνται, καὶ χρήματα αὐτῶν μηδεὶς ἀθρόα ἔχῃ, μὴ καὶ ἀπόντος τι νεωτερισθῇ. ἐπαρθέντος δὲ ἐπὶ τούτῳ τοῦ πλήθους,
B καὶ ἀξιοῦντος καὶ τοῖς οἰκέταις μήνυτρα ἐπ' αὐτῷ κατὰ τῶν δεσποτῶν προτεθῆναι, οὔτε προσέγραψεν αὐτῷ τῷ νόμῳ, καὶ προσέτι καὶ ἐξώλειαν ἑαυτῷ προσεπηράσατο, ἄν ποτέ τι δούλῳ κατὰ τοῦ δεσπότου εἰπόντι πιστεύσῃ. Καῖσαρ μὲν δὴ ταῦτα πράξας, καὶ τὰ ἀναθήματα, τά τε ἄλλα καὶ τὰ ἐκ τοῦ Καπιτωλίου πάντα ἀνελόμενος, ἐς τὸ Βρεντέσιον ἐπ' ἐξόδῳ τοῦ ἔτους, καὶ πρὶν ἐς τὴν ὑπατείαν, ἐς ἣν ἐκεχειροτόνητο, ἐσελθεῖν, ἐξώρμησε. καὶ
C αὐτοῦ τὰ τῆς ἐκστρατείας ποιουμένου, ἴκτινος ἐν τῇ ἀγορᾷ κλώνιον δάφνης ἑνὶ τῶν συμπαρόντων οἱ ἐπέρριψε. καὶ μετὰ τοῦτο τῇ Τύχῃ θύοντος, ὁ ταῦρος ἐκφυγών, πρὶν τιτρώσκεσθαι, ἔξω τῆς πόλεως ἐξεχώρησε, καὶ πρὸς λίμνην τινὰ ἐλθών, διενήξατο αὐτήν. κἀκ τούτου ἐπὶ πλέον θαρσήσας ἠπείχθη· καὶ μάλισθ' ὅτι οἱ μάντεις μένοντι μὲν αὐτῷ οἴκοι, ὄλεθρον, περαιωθέντι δὲ τὴν θάλασσαν, καὶ σωτηρίαν καὶ νίκην ἔσεσθαι ἔφασαν. ἀφορμηθέντος δὲ αὐτοῦ, οἱ παῖδες οἱ ἐν τῇ πόλει ὄντες διχῇ τε
D ἐνεμήθησαν ἀδιακέλευστοι· καὶ οἱ μὲν, Πομπηείους σφᾶς, οἱ δὲ, Καισαρείους ὀνομάσαντες, ἐμαχέσαντο τρόπον τινὰ ἄνευ ὅπλων ἀλλήλοις, καὶ ἐπεκράτησαν ὅσοι τῇ τοῦ Καίσαρος προσωνυμίᾳ χρώμενοι. ἐν ᾧ δὲ δὴ ταῦτα ἔν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἐγίγνετο, Μάρκος μὲν Ὀκταούιος καὶ Λούκιος Σκριβώνιος Λίβων, Πούπλιον Κορνήλιον Δολοβέλλαν, τά τε τοῦ Καίσαρος πράττοντα, καὶ ἐν τῇ Δαλματίᾳ ὄντα, ἐξήλασαν ἐξ αὐτῆς,
E τῷ τοῦ Πομπηίου ναυτικῷ χρώμενοι. καὶ μετὰ τοῦτο Γάιον Ἀντώνιον ἐπαμῦναί οἱ ἐθελήσαντα, ἔς γε νησίδιόν τι κατέκλεισαν. κἀνταῦθα πρός τε τῶν ἐπιχωρίων ἐγκαταλειφθέντα, καὶ III
λιμῷ πιεσθέντα, πανσυδὶ πλὴν ὀλίγων εἷλον.

ἔς τε γὰρ

ἐς γὰρ τὴν ἤπειρον ἔφθησαν τινὲς αὐτῶν διαφυγόντες· καὶ ἕτεροι ἐν σχεδίαις διαπλέοντες, καὶ ἁλισκόμενοι, σφᾶς αὐτοὺς ἀπεχρήσαντο.

Κουρίων δὲ Σικελίαν ἀμαχεὶ παρεστήσατο. ὁ γὰρ Κάτων ἄρχων αὐτῆς, ὡς οὔτε ἀξιόμαχος οἷος ἦν, οὔτε τὰς πόλεις ἐς κίνδυνον μάτην ἐμβαλεῖν ἠθέλησε, προεξεχώρησε μὲν πρὸς τὸν Πομπήιον· ἐς δὲ δὴ τὴν Ἀφρικὴν στρατωθεὶς, ἀπώλετο. ὁ μὲν γὰρ Καῖσαρ ὁ Λούκιος τὴν Ἀσπίδα τὴν πόλιν, ἐν ᾗ κατὰ τύχην δήπως ἦν, πρὸς τὸν ἐπίπλουν αὐτοῦ ἐξέλιπε, καὶ Πούπλιος Ἄττιος Οὔαρος, ὅτι ἐκεῖ τὰ πράγματα τότε ἔχων, καὶ στρατιώτας συχνοὺς καὶ πόλεις, καὶ ἡττηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἀπέβαλεν. ὁ δὲ δὴ Ἰόβας Ἰεμψοῦ παῖς ὤν, καὶ τῶν Νομάδων βασιλεύων, τά τε τοῦ Πομπηίου, ὡς καὶ τὰ τοῦ δήμου τῆς τε βουλῆς προτιμῶν, καὶ τὸν Κουρίωνα διά τε τοῦτο, καὶ ὅτι τήν τε βασιλείαν αὐτοῦ δημαρχῶν ἀφελέσθαι, καὶ τὴν χώραν δημοσιῶσαι ἐπεχείρησε, μισῶν, ἰσχυρῶς αὐτῷ προσεπολέμησεν. οἴκαδε μὲν γὰρ ἐς τὴν Νουμιδίαν οὐκ ἀνέμεινεν αὐτὸν ἐσβαλεῖν· πολιορκοῦντι δέ οἱ Οὐτικήν, παντὶ μὲν ἅμα τῷ στρατῷ οὐ προσέμιξε, φοβηθεὶς μὴ καὶ προπυθόμενος ἐξαναστῇ (οὐ γάρ πω ἀπώσασθαι αὐτὸν μᾶλλόν τι ἢ τιμωρήσασθαι ἐπεθύμει) ὀλίγους δέ τινας προπέμψας, καὶ προφημίσας ὡς καὶ αὐτὸς ἄλλοσέ ποι καὶ πόρρω ἀπεληλυθὼς εἴη, ἐφέσπετό τε σφίσι, καὶ οὐ διήμαρτεν ὧν ἤλπισεν. ὁ γὰρ Κουρίων πρότερον μέν, ὡς καὶ αὐτοῦ ἐκείνου προσιόντος, ἔς τε τὸ στρατόπεδον τὸ πρὸς τῇ θαλάσσῃ ὂν μετέστη, καὶ γνώμην ἐποιεῖτο, τῶν τε νεῶν, ἂν βιάζηται, ἐπιβῆναι, καὶ τὴν Ἀφρικὴν παντελῶς ἐκλιπεῖν· ἐπεὶ δὲ ὀλίγους τέ τινας, καὶ τούτους ἄνευ τοῦ Ἰόβου, ἀφικνεῖσθαι ἐπύθετο, ἐθάρσησε. καὶ εὐθὺς τῆς νυκτός, ὡς καὶ ἐφ' ἑτοίμην νίκην, μὴ καὶ διαφύγωσιν αὐτόν, ἄρας ἐπορεύετο· καί τινας τῶν προδρόμων καθεύδοντας ἐν τῇ ὁδῷ φθείρας, πολὺ προθυμότερος ἐγένετο. κἀκ τούτου τοῖς λοιποῖς ὑπὸ τὴν ἕω προκεχωρηκόσιν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἐντυχών, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ἐποιήσατο· ἀλλά, καίτοι τῶν στρατιωτῶν καὶ ὑπὸ τῆς πορείας καὶ ὑπὸ τῆς ἀγρυπνίας τεταλαιπωρημένων, ἐς χεῖρας σφίσι παραχρῆμα ἦλθε.

A Nonnulli enim in continentem effugerunt: aliíque quidam, ratibus mare traiicientes, quum interciperentur, sibi ipsis mortem consciuerunt.

At Siciliam Curio sine pugna recepit: cuius præfectus Cato, quum neque ad pugnam satis esset instructus, neque frustra vrbes obiicere periculo vellet, ante Curionis aduentum insula relicta ad Pompeium contenderat. Curio in Africam traiecit: ad cuius aduentum L. Cæsar Clupea vrbe, quam tum fortè B tenebat, excessit: ac P. Attius Varus, qui rebus in iis locis præerat, multósque sub se milites, multas vrbes habebat, congressus cum Curione, prælióque victus, omnia amisit. Sed Iuba Hiempsalis filius, rex Numidiæ, qui causam Pompeii prætulerat, quam populi & senatus esse censuerat, Curioníque cùm aliâs, tum quòd is tribunusplebis regno se spoliare, re- C gionémque publicam Romanis facere intenderat, magna vi bellum Curioni fecit. Itaque non præstolans eius in Numidiam aduentum, oppugnanti Vticam occurrit, non quidem omnibus cum copiis suis, veritus ne Curio (quem non tam reiicere quàm supplicium ab eo sumere cupiebat) re maturè cognita, se in tutum reciperet: sed paucis præmissis, sparsóque etiam rumore quasi ipse in longinquas aliò regiones profectus esset, D suos subsecutus est. Neque falsus sua spe Iuba est. etenim Curio, audito eum aduentare, in castra se quę mari propinqua habebat, receperat: decreuerátque, si ab hostibus premeretur, nauibus conscensis tota Africa decedere. Sed posteaquam paucos quosdam, eósque sine Iuba, aduenire accepit, animo collecto, statim de nocte tãquam ad certam victoriam, néve sibi hostes elaberentur, profectus, quũ in itinere quosdam qui agmen hostile præcesserant, so- E mno captos interfecisset, longè alacrior factus est. Albente primùm cœlo quum in reliquos è castris progressos incidisset, quanquam itinere vigiliáque confectos milites habebat, tamen nulla interiecta mora statim manus cum eis conseruit:

Curio Sicilia potitur.

Curio, in Africa Varo victo, à Iuba superatus perit.

Iuba cur infensus Curioni.

qui quum resisterent, incertóque etiamnum euentu certaretur, subitò Iuba visus est, ísque Curionem cum suis inopinato superuentu, multitudinéque suorum, perdidit: ipsum Curionem cum multis eo ipso in loco concîdit, reliquos ad castra vsque persequutus est: eáque in trepidatione multis pecuniis potitus, multos interfecit. Complures ex iis qui effugerant, partim in contentione, propter conscensionem nauium pulsati, collapsíque, partim in ipsis nauigiis nimio pondere desidentibus, perierunt. Quibus ita euenientibus, veriti nonnulli ne eandem fortunam experirentur, spe salutis suæ Varo sese dediderunt: sed ne hi quidem humanitatem vllam experti, ferè omnes à Iuba, qui per se victoriam stetisse obtendebat, occisi sunt. Sic Curio, quū plurimis in rebus Cæsarem adiuuisset, maximáque sibi de eo polliceretur, periit.

Curionis mors.

Iuba autem à Pompeio, reliquísque qui in Macedonia erant senatoribus, honoribus affectus, réxque appellatus: à Cæsare verò, iísque qui ad vrbem erant, incusatus, hostísque iudicatus est. Bocchus & Bogud, quòd hostes Pōpeii essent, reges dicti sunt.

Iuba rex vocatus.

Anno V.C. 706.

Anno insequenti Roma duplices magistratus, contrà quàm leges ferrent, habuit: eodémque anno prælium ingens commissum est. Romæ duo cōsules, Cæsar & P. Seruilius, prætores quoque & alii legitimi magistratus delecti erant. Qui verò Thessalonicæ degebant, nihil horum constituerunt: quamuis (vt quidam autores sunt) ibi cum consulibus c c, senatores agerent, & ad præscriptum legis locum ad auspicia capienda publicum fecissent: vt iam vniuersus ibi & populus & vrbs ipsa esse videri posset. In causa tamē fuit quominus nouos magistratus crearent, quòd lex curiata à consulibus lata non erat. Itaque iisdem quibus antè, vsi sunt magistratibus: appellationibúsque tantùm mutatis, eos, proconsules, proprætores, proquæstores dixêre. Morum enim patriorum magnam adhuc curam gerebant, quamuis armis captis,

Magistratibus iisdem manentibus quomodo appellationes sint mutatæ.

A καὶ τούτῳ ἑστώτων τε αὐτῶν καὶ ἀντιρρόπως ἀγωνιζομένων, ὁ Ἰόβας αἰφνιδίως οἱ ἐπιφανεὶς, τῷ τε ἀδοκήτῳ ἅμα αὐτὸν καὶ τῷ πλήθει κατειργάσατο. καὶ ἐκεῖνον μὲν καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πλείστους αὐτοῦ ταύτῃ ἀπέκτεινε, τούς τε λοιποὺς μέχρι τε τῆς ταφρείας ἐπεδίωξε, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὰς ναῦς κατεῖρξε. καὶ τῷ ταράχῳ τούτῳ πολλῶν μὲν χρημάτων ἐκράτησε, πολλοὺς δὲ ἄνδρας ἔφθειρε. συχνοὶ δὲ δὴ καὶ διαφυγόντες αὐτῶν ἀπώλοντο, οἱ μὲν, ἐν τῇ B ἐς τὰ πλοῖα ἐσβάσει ὑπὸ τοῦ ὠθισμοῦ σφαλέντες, οἱ δὲ, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς σκάφεσιν ὑπὸ τοῦ βάρους αὐτῶν βαπτισθέντες. γιγνομένων δὲ τούτων, φοβηθέντες τινὲς μὴ τὰ αὐτὰ αὖθις πάθωσι, προσεχώρησαν μὲν τῷ Οὐάρῳ, ὡς καὶ σωθησόμενοι, εὕροντο δ' οὐδὲν ἐπιεικές. ὁ γὰρ Ἰόβας, προϊσχόμενος ὅτι αὐτὸς σφᾶς ἐνενικήκει, καὶ ἐκείνους πλὴν ὀλίγων ἐφόνευσε. Κουρίων μὲν δὴ, πλεῖστά τε τῷ Καίσαρι συναράμενος, καὶ πάμπολλα ἐπ' αὐτὸν ἐ- C πελπίσας, οὕτως ἀπώλετο. Ἰόβας δὲ παρὰ μὲν τοῦ Πομπηΐου τῶν τε ἄλλων τῶν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ βουλευτῶν τιμάς τε εὕρατο, καὶ βασιλεὺς προσηγορεύθη· παρὰ δὲ δὴ τοῦ Καίσαρος τῶν τε ἐν τῇ πόλει αἰτίαν εἶχε, καὶ πολέμιος ἀπεδείχθη· ὅ, τε Βόκχος καὶ ὁ Βογούας βασιλεῖς, ὅτι ἐχθροὶ αὐτῶν ἦσαν, ὠνομάσθησαν.

Τῷ δὲ ἐχομένῳ ἔτει διττοί τε τοῖς Ῥωμαίοις ἄρχοντες παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἐγένοντο, καὶ μάχη μεγίστη δὴ συνηνέχθη. οἱ μὲν γὰρ ἐν τῷ 112 D ἄστει καὶ ὑπάτους τόν τε Καίσαρα καὶ Πούπλιον Σερουΐλιον, καὶ στρατηγοὺς, τά τε ἄλλα τὰ ἐκ τῶν νόμων ᾕρηντο· οἱ δὲ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, τοιοῦτον μὲν οὐδὲν προεσκευάσαντο, καίτοι τῆς τε ἄλλης βουλῆς (ὥς φασί τινες) ἐς διακοσίους καὶ τοὺς ὑπάτους ἔχοντες· καί τι καὶ χωρίον ἐς τὰ οἰωνίσματα (τοῦ δὴ καὶ ἐν νόμῳ δή τινι αὐτὰ δοκεῖν γίγνεσθαι) δημοσιώσαντες, ὥστε καὶ τὸν δῆμον δι' αὐτῶν τήν τε πόλιν ἅπασαν ἐνταῦθα εἶναι νομίζεσθαι. αἴτιον δὲ, ὅτι τὸν νόμον οἱ ὕπατοι τὸν φρατριακὸν οὐκ ἐσε- E νηνόχεσαν. τοῖς δὲ δὴ αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς πρόσθεν, ἐχρήσαντο, τὰς ἐπωνυμίας σφῶν μόνας μεταβαλόντες· καὶ τοὺς μὲν, ἀνθυπάτους, τοὺς δὲ, ἀντιστρατήγους, τοὺς δὲ, ἀντιταμίας ὀνομάσαντες. πάνυ γάρ που τῶν πατρίων αὐτοῖς ἔμελε, τά τε ὅπλα ἀνταιρομένοις,

A καὶ τὴν πατρίδα ἐκλελοιπόσιν, ὥστε μὴ πάντα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τῶν παρόντων ἀπαίτησιν, καὶ παρὰ τὴν τῶν τεταγμένων ἀκρίβειαν, ποιεῖν. οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς μὲν ὀνόμασιν οὗτοι σφίσιν ἑκατέροις ἦρχον· ἔργῳ δὲ, ὁ Πομπήιος καὶ ὁ Καῖσαρ τῆς μὲν φήμης ἕνεκα τῆς ἐκ νόμου, καὶ ἐπικλήσεις ὁ μὲν τὴν τοῦ ὑπάτου, ὁ δὲ τὴν τοῦ ἀνθυπάτου ἔχοντες, πράττοντες δὲ οὐχ ὅσα ἐκεῖνοι ἐπέτρεπον, ἀλλ' ὅσα αὐτοὶ ἤθελον. τοιούτων δὲ δὴ τούτων ὄντων, καὶ δίχα τῆς ἀρχῆς μεμερισμένης,

B Πομπήιος μὲν δὴ ἔν τε τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐχείμαζε, καὶ φυλακὴν οὐκ ἀκριβῆ τῆς παραθαλασσίας ἐποιεῖτο· (οὔτε γὰρ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἤδη τὸν Καίσαρα ἐκ τῆς Ἰβηρίας ἀφῖχθαι ἐνόμιζεν· εἴτε καὶ παρείη, ἀλλ' ἔν γε τῷ χειμῶνι οὐχ ὑποτόπευσεν αὐτὸν τολμήσειν τὸν Ἰόνιον διαβαλεῖν) Καῖσαρ δὲ ἦν ἐν Βρεντεσίῳ τὸ ἔαρ ἀναμένων. πυθόμενος δὲ ἐκεῖνόν τε πόρρω τε ὄντα, καὶ τὴν κατ' ἀντιπέρας ἤπειρον ἀμελῶς τηρουμένην, τόν τε καιρὸν τοῦ

C πολέμου ἥρπασε, καὶ τοῖς ἀνέμοις αὐτὸν ἐπέθετο. μεσοῦντος γοῦν τοῦ χειμῶνος, μέρει τοῦ στρατοῦ ἀπῆρεν (οὐ γὰρ ἦσαν ἱκαναὶ νῆες, ὥστε πάντας ἅμα αὐτοὺς περαιῶσαι) καὶ λαθὼν τὸν Βίβουλον τὸν Μάρκον, ᾧ ἡ θάλασσα φρουρεῖσθαι προσετέτακτο, ἐπεραιώθη πρὸς τὰ ἄκρα τὰ Κεραύνια ὠνομασμένα. ἔστι δὲ καὶ ἔσχατα τῆς ἠπείρου, πρὸς τῷ στόματι τοῦ Ἰονίου κόλπου. καὶ ἐλθὼν ἐνταῦθα, πρὶν ἔκπυστος ὅτι καὶ πλευσεῖται γενέσθαι, τὰς ναῦς

D ἐς τὸ Βρεντέσιον ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἔστειλε· καὶ αὐτὰς ὁ Βίβουλος ἀναγομένας ἐκάκωσε, καὶ τινὰς καὶ ἀνεδύσατο· ὥστε τὸν Καίσαρα ἔργῳ μαθεῖν ὅτι εὐτυχέστερον τὸν πλοῦν ἢ εὐβουλότερον ἐπεποίητο. ἐν δ' οὖν τῇ διατριβῇ ταύτῃ τό, τε Ὠρικὸν καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν, ἄλλα τε τῶν ἐκείνῃ χωρίων ἐκλειφθέντα ὑπὸ τῶν τοῦ Πομπηίου φρουρῶν, παρεστήσατο. ἡ δὲ Ἀπολλωνία αὕτη Κορινθία, ἐν καλῷ μὲν τῆς γῆς, ἐν καλῷ δὲ τῆς θαλάσσης,

E ποταμῶν τε ἄριστα, κεῖται. ὅ, τε μάλιστα διὰ πάντων ἐθαύμασα, πῦρ πολὺ πρὸς τῷ Ἄνᾳ ποταμῷ ἀναδίδοται· καὶ οὔτε ἐπὶ πλεῖον τῆς πέριξ γῆς ἐπεξέρχεται, οὔτ' αὐτὴν ἐκείνην ἐν ᾗ διαιτᾶται ἐκπυροῖ, ἢ καὶ ξηροτέραν πῃ ποιεῖ·

patriáque relicta, non omnia quę ad rem præsentē requirebantur, neque omnino secundum instituta patriæ perficere possent. Verumenimuero quum hi vtraque ex parte nomen magistratus gererent, ipsa tamen summa rerum verè penes Pompeium & Cæsarem erat: qui vt legum à se obseruatarū famam reportarent, hic consulis, ille proconsulis nomen ferebat: neque tamen ex magistratuum præscripto, sed suo arbitrio cuncta administrabant.

Ad hunc modum imperio in duas distracto partes, Pompeius quidem Thessalonicæ hyemabat, neque oræ maritimæ custodiæ diligenter intentus erat (quòd neque rediisse adhuc ex Hispania Cæsarem putabat: atque, vt maximè reuersus esset, minimè tamen suspicabatur eum hyeme Ionium mare traiicere ausurum) at Cæsar Brundusii veris aduentum præstolabatur: quúmque Pompeium lōgè abesse, parum accuratè oppositam continentem custodiri percepisset, occasione belli gerendi arrepta, cursum ibi expectauit: mediáque iam hyeme cum parte exercitus (neque enim satis nauium habebat ad vniuersas copias simul traiiciendas) vela dedit: ac non obseruatus à M. Bibulo, cui maris custodia mandata fuerat, ad promōtorium appulit, quæ Ceraunia vocantur, & ab Epiri extremis partibus ad fauces Ionii maris pertinent. Eò quum prius peruenisset quàm fama nauigaturum esse afferretur, naues Brundusium ad reliquos etiam transuehendos remisit: quibus in altum prouectis, Bibulus damnum intulit, ac nonnullas submersit: vt Cæsar ab euentu disceret, fortunam magis quàm consiliū suæ nauigationi adfuisse. In hac mora Cęsar Oricum Apolloniámque, & alia item eò loci oppida, à præsidiis Pompeii derelicta occupat. Apollonia, Corinthiorum colonia, loco peropportuno sita est: siue terram, siue mare, siue flumina respicias. Idque præ reliquis maximam mihi admirationem mouit, quòd ad fluuiū Anam ignis multus editur, qui tamē neque in adiacentē tellurem sese exerit, neque eam in qua existit, inflammat aut arefacit:

Pompeii Thessalonicæ hyemantis negligentia.

Cæsar in Macedoniam trāsmittit, Oricū & Apolloniam capit.

Apolloniæ descriptio.

Ana fluuius.

r. ii.

Nymphæum locus apud Apolloniã vnde nomen acceperit.
Oraculum ad Apolloniam quiddam sibi proprium habens.

ſed ea herbas arboréſque etiam ponè ignem germinantes edit, quæ imbribus ſuperfuſis adoleſcunt, & in altitudinem excreſcunt: vnde ei loco Nymphæũ nomen inditum. Ibi & oraculum editur, ídque hoc modo: Thure accepto, precibúſque eius rei ergo quã volũt factis, ipſum thus, vt ſecũ eas preces deferat, ad ignẽ proiiciunt: tum, ſi ratũ ſit futurum votum, ab igni thus e uestigio corripitur: ac, ſi thus extra ignem fortè deciderit, accurrens ignis id abripit & conſumit: ſin irritum erit votũ, neque accipitur ab igni thus: &, ſi in ipſam flammam coniiciatur, recedit ab ea, atque effugit. ita in vtranque partem ignis futura prædicit, morte nuptiiſque exceptis. de his enim non licet cuiquam oraculum id conſulere. Atque ea eſt iſtius oraculi ratio.

Cæſar quantum ſuæ fortunæ tribuerit.

Cæſar, Antonio, qui reliquis militibus à Brunduſio tranſuehendis præpoſitus erat, moras faciente, ac ne nuntio quidem ab illis, hyeme ac Bibulo prohibentibus, adueniente, ſuſpicatus eos medio inter vtranque partem ſeruato velle euentum rerum operiri, (quod in bellis ciuilibus ferè vſuvenit) ſtatuit vnicus ipſe in Italiam nauigare: itaque conſcenſo lembo, ſéque alium quẽdam à Cæſare miſſum prædicans, gubernatorem vt proueheretur, quanquam ventus incumberet, coegit. Poſtquam à terra prouectos ventus vehementer oppugnauit, procelláque admodum conturbauit, ita vt ne coactus quidem nauis magiſter vlterius nauigare auderet, ſed eo inuito retro vertere curſum aggrederetur: ibi Cæſar ſe cognoſcendum præbuit, quaſi ea re tempeſtatem ſedaturus, dixítque, Bono animo es: Cæſarem enim vehis. Tanti ſpiritus illi, tantáque ſpes erat, ſiue ea aliunde, ſiue ex oraculo concepta, vt certiſſimam ſibi ſalutis fiduciam, etiam quum contraria omnia apparerẽt, propoſitam teneret. Non tamen tranſmiſſum tunc ei mare eſt: ſed multo incaſſum exhauſto labore, ad terram rediit.

Caſtra Pompeii & Cæſaris oppoſita ad Apſum fluuium.

Secundum id factum Cæſar ad Apſum fluuium cõtra Pompeium caſtra poſuit. Is enim vbi primùm de aduentu Cæſaris certior eſt factus, nulla interpo-

A ἀλλὰ καὶ πόας καὶ δένδρα καὶ πάνυ πλησίον θάλλοντα ἔχει· πρός τε τὰς ἐπιχύσεις τῶν ὄμβρων ἐπαύξει, καὶ ἐς ὕψος ἐξαίρεται. καὶ διὰ τοῦτο αὐτό τε Νυμφαῖον ὀνομάζεται· καὶ δὴ καὶ μαντεῖον τοιόνδε τι παρέχεται· λιβανωτὸν δὴ λαβών, καὶ προσευξάμενος ὅ,τι ποτὲ καὶ βούλει, ῥίπτεις αὐτὸν τὴν εὐχὴν φέροντα. κἂν τοῦτο τὸ πῦρ, ἂν μὲν τι ἐπιτελὲς εἴη ἐσόμενον, δέχεται αὐτὸν ἑτοιμότατα· κἂν ἄρα καὶ ἔξω που προσπέσῃ, προσδραμὸν ἥρπασε καὶ κα-
B τηνάλωσεν· ἂν δὲ ἀτέλεστον ᾖ, οὔτ᾽ ἄλλως αὐτῷ προσέρχεται, κἂν ἐς αὐτὴν τὴν φλόγα φέρηται, ἐξαναχωρεῖ τε καὶ ἐκφεύγει. καὶ ταῦθ᾽ οὕτως ἑκάτερα περὶ πάντων ὁμοίως, πλὴν θανάτου τε καὶ γάμου, ποιεῖ. περὶ γὰρ τούτων 113
οὐδὲ ἔξεστί τινι ἐρωτῆσαι αὐτό πυθέσθαι τι. τοῦτο μὲν τοιοῦτόν ἐστιν.

Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, βραδύνοντος τοῦ Ἀντωνίου, ᾧ τοὺς ὑπομείναντας ἐν τῷ Βρεντεσίῳ κομίσαι ἐπετέτακτο, καὶ οὐδὲ ἀγγελίας τινὸς
C περὶ αὐτῶν, διά τε τὸν χειμῶνα καὶ διὰ τὸν Βίβουλον, φοιτώσης, ὑπώπτευσέ σφας μεσεύειν τε καὶ ἐφεδρεύειν τοῖς πράγμασιν (οἷά που ἐν ταῖς στάσεσι φιλεῖ γίγνεσθαι) καὶ διὰ τοῦτο βουληθεὶς αὐτὸς καὶ μόνος γε ἐς τὴν Ἰταλίαν πλεῦσαι, ἐπέβη μὲν ἀκατίου τινός, ὥς τις ἄλλος λέγων ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πεπέμφθαι, καὶ τὸν κυβερνήτην αὐτοῦ, καίπερ πνεύματος ὄντος, ἐξεβιάσατο ἀναχθῆναι· ὡς μέντοι ἀπὸ τῆς γῆς ἐγένοντο, καὶ ὅ,τε ἄνεμος ἰ-
D σχυρῶς κατέσπερχε, καὶ ὁ κλύδων δεινῶς σφᾶς ἐξετάραττεν, ὥστε τὸν κυβερνήτην, μηδ᾽ ἀναγκαζόμενον, ἔτι τολμῆσαι περαιτέρω πλεῦσαι, ἀλλὰ καὶ ἄκοντος αὐτοῦ ἐπανιέναι ἐπιχειρῆσαι· ἐξέφηνεν ἑαυτόν, καθάπερ ἐκ τούτου καὶ τὸν χειμῶνα παύσων, καὶ ἔφη, Θάρσει· Καίσαρα γὰρ ἄγεις. τοιοῦτον μὲν δὴ φρόνημα καὶ τοιαύτην ἐλπίδα, ἢ τοιαύτην
* ἄλλως ἢ καὶ ἐκ μαντείας τινὸς εἶχεν, ὥστε καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα πίστιν τῆς σωτηρίας
E ἐχέγγυον ποιεῖσθαι. οὐ μέντοι καὶ ἐπεραιώθη· ἀλλ᾽ ὡς ἐπὶ πολὺ μάτην πονήσας ἀνέπλευσε. καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Πομπηΐῳ περὶ τὸν Ἄψον ἀντεστρατοπεδεύσατο. ἐκεῖνος γάρ, ἐπεὶ πρῶτον τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ᾔσθετο, οὐκ ἀνέ-

ἐβάλετο, ἀλλ' ἐλπίσας ῥᾳδίως αὐτόν, πρὶν A καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς μετὰ τοῦ Ἀντωνίου ὄντας προσλαβεῖν, κατεργάσασθαι, σπουδῇ πρὸς τὴν Ἀπολλωνίαν δυνάμει τινὶ ἤλασεν. ὁ οὖν Καῖσαρ μέχρι μὲν τοῦ ποταμοῦ ἀπήντησέν οἱ, νομίσας ἀξιόμαχος καὶ ὡς τοῖς τότε παροῦσι γενήσεσθαι· ἐπεὶ δὲ ἔμαθεν ὅτι πολὺ τῷ πλήθει ἠλαττοῦτο, ἡσύχασε. καὶ ὅπως γε μηδ' ὑπὸ δέους τοῦτο ποιεῖν, μήτε ἐξάρχειν τοῦ πολέμου νομισθείη, λόγους τέ τινας συμβατηρίους σφίσι καθῆκε, καὶ κατὰ τοῦτο διῆγε. γνοὺς δὲ ταῦθ' ὁ Πομπήιος, συμ- B βαλεῖν μετ' αὐτοῦ ὡς ὅτι τάχιστα ἠθέλησε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸν ποταμὸν ἐπιδιαβῆναι ἐπεχείρησεν· ὡς δὲ ἡ γέφυρα βάρος λαβοῦσα διελύθη, καί τινες τῶν προδιαβεβηκότων μονωθέντες ἀπώλοντο, ἐπέσχεν, ἀθυμήσας ὅτι πρώτων τῶν τοῦ πολέμου ἔργων ἀπολόμενος ἐπταίκει. καὶ τούτῳ καὶ τοῦ Ἀντωνίου ἐπελθόντος, φοβηθείς, ἀπεχώρησε πρὸς τὸ Δυρράχιον. τέως μὲν γὰρ ὁ Βίβουλος ἔζη, οὐδ' ἀπᾶραι ἐκεῖνος ἐκ τοῦ Βρεντεσίου ἐτόλμησε (τοσαύτη που φυλακὴ αὐτοῦ C ἐγίγνετο) ἐπεὶ δὲ αὐτός τε ἐκ καμάτου ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίας ἐτελεύτησε, καὶ τὴν ναυαρχίαν ὁ Λίβων διεδέξατο, κατεφρόνησεν αὐτοῦ, καὶ ἀνήγετο ὡς καὶ βιασόμενος τὸν ἔκπλουν. καταχθείς τε ἐς τὴν γῆν, ἠμύνατό τε αὐτόν, ἰσχυρῶς προσβάλλοντά οἱ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπεκβῆναί ποι βουληθέντα, οὐδαμῇ τῆς ταύτῃ ἠπείρου προσορμισθῆναι εἴασεν. ἀπορήσας οὖν ὁ Λίβων καὶ ὅρμου καὶ ὕδατος (τὸ γὰρ νησίδιον τὸ πρὸ τοῦ λιμένος ὄν, ἐς ὅπερ μόνον προσέχειν ἠδύνα- D το, καὶ ἄνυδρον καὶ ἀλίμενόν ἐστιν) ἀπέπλευσε πόρρω ποι, ὅπου ἀμφοτέρων εὐπορήσειν ἔμελλε. καὶ οὕτως ὁ Ἀντώνιος ἐξαναχθεὶς ὕστερον, πρὸς μὲν ἐκείνου, καίπερ μετεώροις σφίσιν ἐπιχειρῆσαι θελήσαντος, οὐδὲν ἔπαθε (χειμὼν γὰρ σφοδρὸς ἐπιγενόμενος ἐκώλυσε τὴν ἐπίθεσιν) πρὸς δὲ δὴ αὐτοῦ τούτου ἀμφότεροι ἐκακοπαθήσαν. διασωθέντων οὖν τῶν στρατιωτῶν, ὅ, τε Πομπήιος ἐς τὸ Δυρράχιον (ὥσπερ εἶπον) ἀνεχώρησε, καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπηκολούθησεν αὐτῷ, θαρσή- E σας ὅτι τῷ πλήθει τῶν τότε συνόντων οἱ πλείων ἐκ τῶν προεγκεχειρημένων. τὸ δὲ Δυρράχιον ἐν τῇ γῇ τῇ πρότερον μὲν Ἰλλυριῶν τῶν Παρθινῶν, νῦν δέ, καὶ τότε γε, ἤδη Μακεδονίᾳ νενομισμένῃ κεῖται· καὶ ἔστιν ἐπικαιρότατον,

sita cunctatione, quòd eo se facilè superiorem futurum, antequã is Antonianas copias acciperet, sperabat, magna festinatione cum exercitus parte ad Apolloniã profectus est. Ei Cæsar, quũ satis virium sibi esse aduersum eos qui tum aduenissent putaret, vsque ad fluuium obuiã iuit: ibíque quũ intellexisset se multitudine hostibus lõgè imparẽ esse, substitit: ac, ne vel timore adductus id agere, vel belli ipse initiũ velle facere existimari posset, de cõpositione ad Pompeiũ qui loquerentur misit: ipse interim tẽpus ei rei intẽtus extraxit. Quibus cognitis, Põpeius dimicandum quamprimum statuens, fluuiũ transire instituit: sed ponte sub pondere interrupto, amissis aliquot suorũ, qui præ cæteris quũ trãsiuissent, à suis defecti occidebantur, dolens primũ hunc sibi belli conatum malè cecidisse, restitit: territúsque interim aduentu Antonii, ad Dyrrhachiũ recessit. Etenim quandiu Bibulus in viuis fuit, ne Brundusio quidẽ auehi Antonius ausus erat: tantã ille in maritimo officio diligentiã adhibebat: postea verò quàm Bibulus tot laboribus miseriisq; absumptus obiit, reique naualis administratio ad Libonẽ deuenit, eo despecto Antonius, vel vi nauigationis sibi potestatẽ paraturus, prouectus est: quúmque terrã attigisset, Libonẽ se aggressum vi repulit: eũdémque, quum ex nauibus egredi deinde vellet, ea cõtinẽte quam tenuerat prohibuit. Ita Libo & portus & aquæ egens (insula enim exigua, quæ ante portũ sita erat, & ad quã vnicam ei nauesappellere licebat, aqua, portúque carebat) procul auectus est eò vbi vtrũque se habere posse nouerat. Post eũ Antonius quoque naues soluit, nihilque à Libone (quanquã is in alto eum adoriri instituerãt) detrimenti accepit. nam vehemens coorta tẽpestas & Libonis conatũ impediuit, & vtrique damnũ intulit. Militibus incolumibus in terrã aductis, quemadmodũ demõstratum est, Pompeius Dyrrhachiũ se recepit, cúmque Cæsar audacter insecutus est, quòd accessione ad suũ exercitũ tanta facta, multitudine Põpeiũ anteibat. Dyrrhachiũ in terra Illyriorum Parthinorũ (ita .n. primùm vocabatur, nũc, vt isto quoq; tẽpore, Macedoniæ annumeratur) positũ est, admodũ opportuno situ:

Antonius vt copias Cæsari adduxerit.

Dyrrhachium.

siue ea, Epidamnus, vrbsque Corcyrensium sit, siue alia quædam. Qui enim Dyrrhachium ab Epidamno diuersam faciunt vrbem, ii illã conditam, nomenque duxisse à Dyrrhacho quodam heroe asserunt: alii autores sunt, mutato nomine hanc vrbem à Romanis Dyrrhachium esse vocatam, quòd ibi difficilia sint littora (Rachia enim littus Græcis est) quia ipsis Epidamni vocabulũ, quum detrimentum adeóque damnum ipsorum lingua significet, eò traiicientibus sinistro omini fore visum sit. Ad eam igitur tum Pompeius vrbem confugiens, castra extra vrbem posuit, eáque actis fossis altis, defixísque trabibus præsepiit. Cæsar castris ei oppositis, postquam à castrorum Pompeianorum oppugnatione, quæ se ob multitudinem militum facilè expugnaturum confisus erat, reiectus est, ea operibus claudere instituit. Quo in opere dũ versatur, interim Pompeius alias partes trabibus præfixis firmauit, alias munitionibus fossísque cinxit, in locis editis turres & præsidia constituit, ita vt & circuitus operum infinitus esset, neque hostes, etiamsi viribus præualerent, irruere eò possent. Interim crebra prælia, ea tamen parua, fiebant, instabili ferè ac modò in hanc modò in illam partem inclinante victoria, ita vt propemodum idem militum numerus vtrinque desideraretur. Verùm vbi Cæsar ipsum Dyrrhachiũ, quà inter paludes atque mare positum est, spe eius per proditionem eorũ qui ibi præsidio relicti erant occupandi, aggressus est, atque in angustias locorum deuenit: ibi multis ex aduerso irruentibus hostibus, multis à tergo adorientibus, qui nauibus in hunc vsum subuecti erant, permultis suorum amissis, ipse quoque in summo periculo fuit. Qua re Pompeius animo confirmato, munitiones Cæsarianas contra se ædificatas noctu aggressus, partem earum inopinato aduentu occupauit, multis excubitorum eo loco occisis. Cæsar hoc euentu motus, quódque frumenti penuria laboraret (nam & mare vicinum, & terræ propinquæ à Cæsare alienæ erant) eiúsque rei causa nonnulli transfugissent:

Pompeij & Cæsaris ad Dyrrhachium castra.

Cæsar cladem apud Dyrrhachium accipit.

A εἴτ' οὖν ἡ Ἐπίδαμνος, καὶ ἡ τῶν Κερκυραίων, εἴτε καὶ ἑτέρα τις οὖσα. καὶ οἱ μὲν τοῦτο γράψαντες, τήν τε κτίσιν αὐτῆς καὶ τὸ ὄνομα ἐς Δυρράχιον ἥρωα ἀναφέρουσιν. οἱ δ' ἕτεροι Δυρράχιον ἀντονομασθῆναι τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὴν τῆς ῥαχίας δυσχέρειαν, ἔφασαν· ὅτι ἡ τῆς Ἐπιδάμνου πρόσρησις ζημιώδη δήλωσιν ἐν τῇ τῶν Λατίνων γλώσσῃ ἔχουσα, δυσοιώνιστος σφίσιν ἐν τῷ περαιοῦσθαι ἐς αὐτὴν ἔδοξεν εἶναι. B πρὸς οὖν τοῦτο τὸ Δυρράχιον ὁ Πομπήιος καταφυγὼν, στρατόπεδόν τε ἔξω τῆς πόλεως ἐποιήσατο, καὶ τάφρους βαθείας σταυρώματά τε ἰσχυρὰ περιεβάλετο. καὶ αὐτῷ ὁ Καῖσαρ ἐπιστρατοπεδεύσας, προσέμιξε μὲν ὡς καὶ δι' ὀλίγου τὸ χαράκωμα τῷ πλήθει τῶν στρατιωτῶν αἱρήσων· ἐπεὶ δὲ ἀπεκρούσθη, ἐπεχείρησεν αὐτὸ ἀποτειχίσαι. καὶ ἐκεῖνός τε ἅμα τοῦτ' εἰργάζετο· καὶ ὁ Πομπήιος τὰ μὲν διεσταύρου, τὰ δὲ ὑπετείχιζε C καὶ διετάφρευε. πύργους τε ἐπὶ τῶν μετεώρων καὶ φυλακὰς ἐπικαθίστη, ὥς τήν τε περίοδον τοῦ περιτειχίσματος ἀπέραντον, καὶ τὴν ἔφοδον καὶ κρατοῦσι τοῖς ἐναντίοις ἄπορον ποιῆσαι. πολλαὶ μὲν οὖν καὶ ἐν τούτῳ μάχαι αὐτῶν, βραχεῖαι δ' οὖν αὐτῶν ἐγίγνοντο· καὶ ἐν ταύταις ποτὲ μὲν οὗτοι, ποτὲ δὲ ἐκεῖνοι καὶ ἐνίκων καὶ ἐνικῶντο· ὥστε καὶ θνήσκειν τινὰς ἀμφοτέρων ὁμοίως. αὐτοῦ δὲ δὴ τοῦ Δυρραχίου ὁ Καῖσαρ, μεταξὺ τῶν τε D ἑλῶν καὶ τῆς θαλάσσης, νυκτὸς, ὡς καὶ προδοθησομένου, τῶν τε ἀμυνομένων πειράσας, εἴσω μὲν τῶν στενῶν παρῆλθε· προσπεσόντων δὲ οἱ ἐνταῦθα πολλῶν μὲν κατὰ πρόσωπον, πολλῶν δὲ καὶ κατόπιν, τῶν πλοίοις περικομισθέντες, ἐξαίφνης αὐτῷ ἐπέθεντο· καὶ συχνοὺς ἀπέβαλε, καὶ ὀλίγου καὶ αὐτὸς ἐφθάρη. γενομένου δὲ τούτου ὁ Πομπήιος ἐπιθαρσήσας, ἐπεβούλευσε νυκτὸς τῷ περιτειχίσματι· καὶ ἐκείνου τέ τι ἀπροσδόκη-E τος προσπεσὼν εἷλε, καὶ φόνον τῶν αὐλιζομένων πρὸς αὐτῷ πολὺν εἰργάσατο. ὁ οὖν Καῖσαρ, ὡς ταῦτά τε συνεβεβήκει, καὶ ὁ σῖτος αὐτὸν ἐπελελοίπει (ἥ τε γὰρ θάλασσα καὶ ἡ γῆ πᾶσα ἡ πλησία ἀλλοτρία αὐτῷ ἦν, καί τινες διὰ ταῦτα καὶ ἀπηυτομολήκεσαν)

δείσας μήτοι προσεδρεύων καταπολεμηθῇ, ἢ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐγκαταλειφθῇ, πάντα μὲν τὰ ᾠκοδομημένα κατέστρεψε, πάντα δὲ τὰ περιβεβλημένα προσδιέφθειρε. καὶ μετὰ τοῦτ᾽ ἐξαίφνης ἄρας ἐς Θεσσαλίαν ὥρμησεν. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ τὸ Δυρράχιον ἐπολιορκεῖτο, Λούκιός τε Κάσσιος Λογγῖνος, καὶ Γναῖος Δομίτιος Καλουῖνος ἔς τε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐς τὴν Θεσσαλίαν ὑπ᾽ αὐτοῦ πεμφθέντες· Λογγῖνος μὲν ἐνταῦθα ὑπό τε τοῦ Σκηπίωνος καὶ ὑπὸ Σαδάλου Θρακὸς ἰσχυρῶς ἐσφάλη· Καλουῖνος δὲ τῆς μὲν Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Φαύστου ἀπεώσθη· Λοκρῶν δὲ δὴ καὶ Αἰτωλῶν προσχωρησάντων οἱ, ἔς τε τὴν Θεσσαλίαν μετ᾽ αὐτῶν ἐσέβαλε, καὶ τὸν Σκηπίωνα μάχαις τῇ μὲν λοχισθεὶς, τῇ δ᾽ ἀντενεδρεύσας ἐνέδρευσε· καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ πόλεις τινὰς προσεποιήσατο. ἐνταῦθα οὖν ὁ Καῖσαρ, ὡς καὶ ῥᾷον σὺν ἐκείνοις τῆς τε τροφῆς εὐπορήσων, καὶ τὸν πόλεμον διοίσων, ἠπείχθη. καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτὸν, ἅτε κακῶς πεπραγότα, ἐδέχετο, τῶν μὲν ἄλλων καὶ ἄκων ἀπείχετο· Γόμφοις δὲ δὴ, πολίχνῃ τινὶ Θεσσαλικῇ, προσπεσὼν, καὶ κρατήσας, πολλούς τε ἔκτεινε, καὶ πάντα διήρπασεν· ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ τούτου καταφοβήσῃ. αὐτίκα γοῦν Μητρόπολις, ἕτερόν τι πόλισμα, οὐδὲ ἐς χεῖρας αὐτῷ ἦλθεν, ἀλλ᾽ ἀμαχεὶ ὡμολόγησε· καὶ σφᾶς κακὸν οὐδὲν δράσας, ῥᾷον καὶ ἄλλους τινὰς ἀφ᾽ ἑκατέρου προσεποιήσατο. καὶ ὁ μὲν, ἰσχυρὸς αὖθις ἐγίγνετο· Πομπήιος δὲ οὐκ ἐπεδίωξε μὲν αὐτόν· (νυκτός τε γὰρ ἐξαπιναίως ἀπανέστη, καὶ τὸν ποταμὸν τὸν Γενουσὸν σπουδῇ διέβη) οὕτω
115 μέντοι τὴν γνώμην εἶχεν ὡς καὶ διαπεπολεμηκώς. κἀκ τούτου τὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα ἔλαβεν, οὐ μέντοι καὶ ἐμεγαληγόρησέ τι, ἢ καὶ δάφνην τινὰ ταῖς ῥάβδοις περιέθηκε, δυσχεραίνων ἐπὶ πολίταις τοιοῦτόν τι ποιῆσαι. ἐκ δὲ δὴ τῆς αὐτῆς ταύτης διανοίας, οὐδὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν οὔτ᾽ αὐτὸς ἐπέπλευσεν, οὔτ᾽ ἄλλους τινὰς ἔπεμψε, καίτοι ῥᾳδίως ἂν πᾶσαν αὐτὴν κατασχὼν, ὥστε πανταχόσε ἅμα καταραι· καὶ τὰ ἐκεῖ οὔτ᾽ ἄλλως αὐτῷ ἤχθετο, οὔτε, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἠλλοτρίωτο,

A metuens ne, ſe Pompeium obſidente debellaretur, aut ipſe ab aliis deſereretur, omnibus caſtellis quæ exædificauerat, deiectis, omnibus munitionibus euerſis, ſubitò vaſis conclamatis in Theſſaliam contendit. Nam quo tempore Dyrrhachium obſeſſum eſt, eodem L. Caſſius Lōginus, ac Cn. Domitius Caluinus, qui à Cæſare in Macedoniam & Theſſaliam miſſi fuerant, alter quidem à Scipione & Sadalo Thrace magna clade affectus erat: Calui-
B nus autem, quum eum Fauſtus Macedonia pepuliſſet, acceptis Locrenſibus AEtoliſque, eorum auxilio in Theſſaliam profectus eſt: Scipionéque duobus prœliis profligato, quorum altero eum per inſidias adortus fuerat, altero, eius inſidias vt vitaret, ipſe quoque occultè per dolum hoſtem petierat, vrbes nonnullas in ſuam poteſtatem redegerat. Eò Cæſar properauit, quòd & commeatū ſe facilius cum iis parare poſſe, & bel-
C lum gerere ſperabat. Quum ob aduerſam fortunam, quam ad Dyrrhachium expertus erat, à nemine reciperetur, omiſſis reliquis vrbibus, etiam contra animi ſui ſententiam, Gomphos oppidum Theſſaliæ oppugnauit: eóque vi potitus, magna edita cæde, omnia diripuit, vt & eo facto aliis quoque terrorem iniiceret. Itaque confeſtim Metropolis, oppidum & ipſum Theſſaliæ, antequam ad manus deueniretur, ſeſe ei dedidit: quibus quū nihil omnino
D nocuiſſet, vtroque exemplo plures ſibi adiunxit, viréſque ſuas reparauit. Pompeius Cæſarem, quia is & repentè de nocte diſceſſerat, & flumen Genuſum magna celeritate tranſiuerat, inſecutus non eſt: debellaſſe autem iam ſe perſuaſum habebat, imperatoriſque nomen ea ex re acceperat: quāuis neque orationem vllam inflatam habuit, neque faſces lauro inuoluit, de ciuibus vi-
E ctis hoc ferre indignum iudicās. Eadem cauſa ipſi fuit cur neque in Italiam ipſe nauigaret, neque alios eò mitteret: quamuis perfacile ei erat vniuerſam regionem occupare, quum ex omnibus locis eodē momento nauis eò appellere poſſet: quúmque alioquin is eſſet in Italia rerū ſtatus, vt animi hominum à Pōpeio nō eſſent alieni: atque, vt maximè fuiſſent,

Cæſar in Theſſaliam abit.

L. Caſſius Lōginus.

Cn. Domitij Caluini geſta in Macedonia.

Gomphos capit & diripit Cæſar.

Metropolis.

Pompeij conſilia.

tamen ad resistendum virium nequaquam satis habebant. Cæterùm Pompeius eò procul ab Italia abesse, vt pro ea bellum gerere videretur, neque vllum metũ iis qui tum Romæ erant, obiicere volebat. itaque Italiam tunc intentatam reliquit, ac ne literis quidem ad rempublicam missis de rebus à se gestis, Cæsarem in Thessaliã insecutus est.

Vt in Thessaliam Cæsarem insecutus fuerit.

Quum castra castris opposita essent, speciem ea res belli quandam exhibuit: vsus tamen armorum, perinde ac in pace, intermissus est. Vt cunctarentur, & magnitudo periculi expensa faciebat, & verecundia mouebantur, quòd eiusdem nationis, adeóque cognati, prælio dimicaturi essent. Interim de componenda amicitia per internuntios vtrinque actum est: nec defuerunt qui posse rem ad compositionem perduci opinarentur. sed ea spes ab re fuit. Quippe solus imperium obtinere summum vterque cupiebat: quúmque & cupiditate honorum naturali, & studio contẽdendi, quod sibi ipsi adsciuerãt (ægerrimè enim homines tolerant sibi à suis æqualibus ac familaribus anteiri) ambo ingenti flagrarent, neque concedere de vlla re alter alteri volebat, quũ vterque victoriam speraret: neque, si inter eos conuentum fuisset, persuadere sibi alter de altero poterat, cum non & plus iusto semper appetiturum, & denuo propter summam rerum dissidium erupturum. Hoc enim animorum inter eos discrimẽ extabat, vt neque posterior vllo mortalium Pompeius, & omnium primus Cæsar esse vellet. Pompeius id quærebat vt à volentibus in honore haberetur, vltróque parentibus præesset, atque à subditis diligeretur: Cæsar in nullo discrimine id ponebat, etiam si inuitos regeret, infensísque sibi imperaret, ipséque sibi honorum suorum autor esset. Cæterùm facta, quibus ea quæ affectarent, consecuturos se sperabant, necessariò eadem apud vtrunque edebantur. Vt enim quæ proposuerant sibi, efficerent, contra suos bellum gerere, extraneorum arma in gentiles suos excitare, multas pecunias iniquis rationibus cogere, multos suorum necessariorum iniustè interficere opus habebant. Ita in ea

Pompeij & Cæsaris ingenia.

A ἀξιόμαχά γε ἀντιπολεμῆσαι ἦν. πορρωτέρω γὰρ τῆς περὶ αὐτῆς δόξης πολεμεῖν ἀφεστηκέναι ἐβούλετο, καὶ φόβον οὐδένα τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ τότε οὖσι παρασχεῖν ἠξίου. τῆς μὲν οὖν Ἰταλίας διὰ ταῦτ' οὐκ ἐπείρασεν· οὐ μὴν οὐδὲ ἐπέστελλε τι κοινῷ περὶ τῶν πραχθέντων οὐδέν. ἐπὶ δὲ δὴ τὸν Καίσαρα μετὰ τοῦθ' ὁρμήσας, ἐς τὴν Θεσσαλίαν ἀφίκετο.

Ἀντικαθημένων δὲ αὐτῶν ἀλλήλοις, ἡ μὲν ὄψις τῶν στρατοπέδων πολέμου τινὰ εἰκόνα ἔφερεν· ἡ δὲ δὴ χρεία τῶν ὅπλων ὡς ἐν εἰρήνῃ ἡσύχαζε. τό,τε γὰρ μέγεθος τοῦ κινδύνου διασκοποῦντες, καὶ τὸ ἄδηλον τό,τε ἀστάθμητον τῶν πραγμάτων προορώμενοι, καί τινα καὶ αἰδῶ τοῦ τε ὁμοφύλου καὶ τῆς συγγενείας ἔτι ποιούμενοι, διέμελλον. κἀν τούτῳ καὶ λόγους περὶ φιλίας σφίσιν ἀντέπεμπον, καί τισι καὶ συναλλαγήσεσθαι διακενῆς ἔδοξαν. αἴτιον δὲ, ὅτι τοῦ τε πάντος κράτους ἀμφότεροι ἐφιέμενοι, καὶ πολλῇ μὲν φιλοτιμίᾳ ἐμφύτῳ, πολλῇ δὲ καὶ φιλονεικίᾳ ἐπικτήτῳ χρώμενοι (πρός τε γὰρ τῶν ἴσων καὶ πρὸς τῶν οἰκειοτάτων ἥκιστα τινὲς ἐλαττούμενοι φέρουσιν) οὔτε τι συγχωρῆσαι ἀλλήλοις ἤθελον, ὥσπερ καὶ ἀμφότεροι κρατῆσαι δυνάμενοι· οὔτε πιστεῦσαι, κἂν συμβαθῇ τι, ἐδύναντο, μὴ οὐ τοῦ πλείονός τε ἀεὶ σφᾶς ὀριγνήσεσθαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ πάντος αὖθις στασιάσειν. γνώμῃ μὲν γὰρ τοσοῦτον ἀλλήλων διέφερον, ὅσον Πομπήιος μὲν, οὐδενὸς ἀνθρώπων δεύτερος, Καῖσαρ δὲ, καὶ πρῶτος πάντων εἶναι ἐπεθύμει· καὶ ὁ μὲν, παρ' ἑκόντων τε τιμᾶσθαι, καὶ ἐθελόντων προστατεῖν, φιλεῖσθαί τε ἐσπούδαζε· τῷ δὲ οὐδὲν ἔμελεν εἰ καὶ ἀκόντων ἄρχοι, καὶ μισοῦσιν ἐπιτάσσοι, τάς τε τιμὰς αὐτὸς ἑαυτῷ διδοίη. τὰ μὲν δὴ ἔργα δι' ὧν ἤλπιζον πάνθ' ὅσα ἐβούλοντο καταπράξειν ἀμφότεροι, ὁμοίως καὶ ἀνάγκῃ ἐποίουν. ἀδύνατον γὰρ ἦν αὐτῶν κατατυχεῖν τινὶ μὴ οὐ τοῖς τε οἰκείοις πολεμοῦντι, καὶ τοὺς ὀθνείους ἐπὶ τοὺς ὁμοφύλους ἄγοντι, καὶ πολλὰ μὲν χρήματα ἀδίκως συλῶντι, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν φιλτάτων ἀνόμως κτείναντι. ὥστε εἰ καὶ ταῖς

ἐπιθυμίαις διήλλαττον, ἀλλὰ ταῖς γε πράξεσι, A
δι' ὧν ἀποπληρώσειν αὐτὰς ἤλπιζον, ὡμοιοῦν-
το. καὶ διὰ τοῦθ' ὑφίεντο οὐδενὸς ἀλλήλοις, καίπερ
πολλὰς δικαιώσεις προτεινάμενοι, καὶ ἐς χεῖ-
ρας τελευτῶντες ἦλθον. ἐγένετο δὲ ὁ ἀγὼν μέ-
γας, καὶ οἷος οὐχ ἕτερος. αὐτοί τε γὰρ ἄριστοι
πρὸς πάντα τὰ πολέμια καὶ εὐδοκιμώτατοι
διαφανῶς, οὐχ ὅτι τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ
τῶν ἄλλων τῶν τότε ἀνθρώπων ἠξιοῦντο εἶναι.
ἔκ τε γὰρ παίδων τε ἐν αὐτοῖς ἠσκημένοι, καὶ
διὰ παντὸς αὐτοῖς ὡμιληκότες, ἔργα τε ἀ- B
ξιόλογα ἀποδεδειγμένοι καὶ πολλῇ μὲν ἀρε-
τῇ, πολλῇ δὲ καὶ τύχῃ κεχρημένοι, καὶ ἀξιο-
στρατηγικώτατοι καὶ ἀξιονικότατοι ἦσαν. καὶ
δυνάμεις Καῖσαρ μέν, τοῦ τε πολιτικοῦ τὸ πλεῖ-
στον καὶ καθαρώτατον, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἰτα-
λίας τῆς τε Ἰβηρίας καὶ τῆς Γαλατίας πά-
σης, τῶν τε νήσων ὧν ἐκράτει, τοὺς μαχιμω-
τάτους εἶχε· Πομπήιος δὲ συχνοὺς μὲν καὶ ἐκ
τῆς βουλῆς τῆς τε ἱππάδος, καὶ ἐκ τῶν κατα-
λόγων, ἐπήγετο· παμπληθεῖς δέ, παρά τε τῶν C
λοιπῶν ὑπηκόων, καὶ παρὰ τῶν ἐνσπόνδων καὶ
δήμων καὶ βασιλέων ἠθροίκει. ἄνευ γὰρ δὴ
τοῦ τε Φαρνάκου καὶ τοῦ Ὀρώδου (καὶ γὰρ τοῦ-
116 τον, καίτοι πολέμιον ἀφ' οὗ τοὺς Κράσσους ἀ-
πέκτεινεν, ὄντα, προσεταιρίσασθαι ἐπεχεί-
ρησε) πάντες οἱ ἄλλοι, οἱ καὶ ἐφ' ὁσονοῦν οἰ-
κειωθέντες ποτὲ αὐτῷ, καὶ χρήματα οἱ ἔδω-
καν· καὶ βοηθείας οἱ μὲν ἔπεμψαν, οἱ δὲ ἤγα-
γον. ὁ δὲ δὴ Πάρθος ὑπέσχετο μὲν αὐτῷ, ἂν τὴν
Συρίαν λάβῃ, συμμαχήσειν· μὴ τυχὼν δὲ αὐ- D
τῆς, οὐκ ἐπήμυνε. προύχοντος δ' οὖν πο-
λὺ τοῦ Πομπηίου τῷ πλήθει, ἐξισοῦντο σφί-
σιν οἱ τοῦ Καίσαρος τῇ ῥώμῃ· καὶ οὕτως ἀπ' ἀν-
τιπάλου πλεονεξίας, καὶ ἰσόρροποι ἀλλήλοις
καὶ ἰσοκίνδυνοι ἐγίγνοντο. ἔκ τε οὖν τούτων καὶ
ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας τῆς τε ὑποθέσεως τοῦ
πολέμου, ἀξιολογώτατος ἀγὼν συνηνέχθη.
ἥ τε γὰρ πόλις ἡ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἡ ἀρχὴ αὐ-
τῆς ἅπασα, καὶ πολλὴ καὶ μεγάλη ἤδη οὖσα,
ἆθλον σφίσι προύκειτο. εὔδηλον γάρ που E
πᾶσιν ἦν, ὅτι τῷ τότε κρατήσαντι δουλωθή-
σεται. τοῦτό τε οὖν ἐκλογιζόμενοι, καὶ προσέ-
τι καὶ τῶν προτέρων ἔργων, Πομπήιος μέν,

cupiditatum diuersitate, tamen actionibus quibus expleturi eas erãt, inter se cõueniebant. Vnde factum est vt quamuis multa inuicem postulata proponerent, neuter tamen neutri quicquam concederent, ac demum rem prælio committerent. Fuit ea pugna ita magna, cui comparari nulla alia posset. Primùm enim ipsi duces rei militaris vsu ac gloria longè non Romanis modò omnibus, sed vniuersis ea tempestate mortalibus præstabant. nimirum à puero in armis exercitatus vterque omnem ætatem militiæ impẽderat, res memorabiles gesserat: magna virtute multáque fortuna vsus, cùm imperio tum victoria erat dignissimus. Iam copias Cæsar habebat ex plurimis iisque optimis ciuibus constantes, tum ex reliqua Italia ac ex Hispania, omníque Gallia, insulísque vniuersis quibus imperabat, bellicosissimum quenque. In Pompeii castris erant complures senatorii equestrísque ordinis, quósque habitis delectibus secum adduxerat: adhæc magna multitudo ex iis qui Romano populo parent cõflata: itémque ex confœderatis populis ac regibus magnum numerum collegerat. Nam præter Pharnacem atque Orodem (hunc quoque etsi post Crassorum cædem hostium in numero habitum, ad societatem suam pertrahere tentauerat) omnes alii quos quocũque antè modo amicos habuisset, tum pecuniam ei suppeditauerant, auxilia partim miserant, partim ipsi adduxerant: Orodes si Syria sibi concederetur, auxilium promiserat, Syriam non adeptus, suppetias non tulit. Sed quum Pompeius multitudine longè superior esset, Cæsariani vt pares ei essent, robore suo effecerunt: ita quũ vtrinque esset quo altera pars alteram præstaret, quasi æquo libramento ad casum dimicationis descendebatur. Hæc, & ipsa præterea causa belli, finísque ei destinatus, pugnã memoratu dignissimam commiserunt: nimirum vbi ipsa vrbs Roma, cum suo vniuerso imperio, eo iam tempore longè latéque prorogato, victoriæ præmium proponebatur, seruitura haud dubiè victori. Id ambo duces tunc cum animis suis, ac præterea suas vterque res antè præclarè gestas, reputabant: Pompeius

Pugna Cæsaris & Pompeij quàm magna.

Copiæ Cęsaris.

Copiæ Pompeij.

Pompeius multitudine superior: sed Cęsarianos robur pares reddebat

Africam, Sertorium, Mithridatem, Tigranem, maréque pacatum memoria repetebat: Cæſar Gallias, Hiſpaniáſque, Rhenúmque & Britanniam reuocabat. Hæc eorum animos excitabant, cogitante vtroque ſe & hæc omnia ſua in periculum adducturum, & per victoriam alterius quoque gloriam ſuam effecturum. Nam cùm in aliorum victi bonorum poſſeſſionem victor venit, tum verò præſertim nominis eius ſplendorem in ſe transfert: quātóque potentiorem quis aduerſariū deiecerit, tanto altius ipſe ad faſtigium extollitur. Itaque ſuos vterque milites multis verbis cohortatus eſt, omnibus quæ ad præſentis pugnæ ſortem, ex eáque euentura attinebant, in medium adductis. Similis tamen vtriuſque fuit oratio: etenim idem vterque propoſitum ſibi habentes, ac de iiſdem rebus verba facientes, quòd vterque aduerſarium ſuum, tyrānum, ſe vindicem libertatis nominabat, nullam diuerſa differendi materiam habebant. Ergo ex altera parte mortem, captiuitatem, omnium rerū amiſſionem: ex altera, ſalutem, dominium, omnium rerum poſſeſſionem proponebant: denique extrema mala aut inferenda hoſtibus aut ab iis accipienda eſſe docebant. His dictis animos ciuium cohortati, ſubditis quoque & ſociis ſpe melioris, ac metu deterioris conditionis, oſtenſo: inter ſe prælio homines gentiles inuicem, contubernales, eodem victu iiſdémque fœderibus vſos commiſerunt. Quorſum verò attinet ſortem reliquorum deplorare, quū ipſi duces antè ſumma inter ſe neceſſitudine deuincti, quíque multa inter ſe arcana communicauerant, multas res communi conſilio confecerant, affinitatem olim contraxerant, eundémque infantem alter, vt pater, alter, vt auus, dilexerāt, tum pugnam nihilominus conſeruerunt: atque id vinculum cōſanguinitatis, quo eos natura adſtrinxerat, inexatiabili dominandi cupiditate diſſoluêre, diuulsêre, dirupêre. qua effectum eſt vt Roma de ſeipſa, ac contra ſeipſam pugnare, ac vincendo vinci cogeretur. Poſtquā directæ ſunt acies, non extéplo

Cæſar & Pompeius quomodo ſuos ad ſtrenuè pugnandū ſint cohortati.

A τῆς τε Ἀφρικῆς καὶ τοῦ Σερτωρίου, τοῦ τε Μιθριδάτου, καὶ τοῦ Τιγράνου, καὶ τῆς θαλάσσης· Καῖσαρ δὲ, τῆς τε Γαλατίας καὶ τῆς Ἰβηρίας, τοῦ τε Ῥήνου καὶ τῆς Βρεττανίας, ἀναμιμνησκόμενοι, καὶ κινδυνεύειν τε καὶ περὶ ἐκείνοις ἡγούμενοι, καὶ προσκτήσασθαι τὴν ἀλλήλων δόξαν σπουδὴν ποιούμενοι, ὤργων. τά τε γὰρ ἄλλα τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίγνεται, καὶ ἡ εὔκλεια ὅτι μάλιστα. ὅσῳ γὰρ μείζω καὶ δυνατώτερον τις ἀντα-
B γωνιστὴν καθέλῃ, τοσούτῳ καὶ αὐτὸς ἐπὶ μεῖζον αἴρεται. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῖς στρατιώταις πολλὰ μὲν, παραπλήσια δ᾽ οὖν ἀλλήλοις παρῄνεσαν· εἰπόντες πάνθ᾽ ὅσα ἐν τῷ τοιούτῳ πρός τε τὸ αὐτίκα τοῦ κινδύνου καὶ πρὸς τὸ ἔπειτα πρέπει λέγεσθαι. ἔκ τε γὰρ τῆς αὐτῆς πολιτείας ὁρμώμενοι, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν λόγους ποιούμενοι, καὶ ἀλλήλους τε τυράννους, καὶ αὐτοὺς ἐλευθερωτὰς αὐτῶν ὀνομάζοντες, οὐδὲν σφίσι διάφορον εἰ-
C πεῖν εἶχον. ἀλλ᾽ ὅτι τοῖς μὲν, ἀποθανεῖν, τοῖς δὲ, σωθῆναι, καὶ τοῖς μὲν, αἰχμαλώτοις, τοῖς δὲ, ἐν δεσπότου μοίρᾳ πάντα τε ἔχειν, ἢ πάντων στερηθῆναι, καὶ παθεῖν ἢ ποιῆσαι δεινότατα, ὑπάρξει. τοιαύτας οὖν δή τινας παραινέσεις τοῖς πολίταις ποιησάμενοι, καὶ προσέτι καὶ τὰ τῶν ὑπηκόων, τά τε συμμάχων, πρός τε τὰς ἐλπίδας τῶν κρειττόνων καὶ πρὸς τοὺς φόβους τῶν χειρόνων προαγαγόντες, συνέβαλον ἀλλήλοις τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συσκή-
D νους, τοὺς συσσίτους, τοὺς ὁμοσπόνδους. καὶ τί ἄν τις τὰ τῶν ἄλλων ὀδύροιτο, ὁπότε καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι πάντα τε ταῦτα ἀλλήλοις ὄντες, καὶ προσέτι πολλῶν μὲν λόγων ἀπορρήτων, πολλῶν δὲ καὶ ἔργων ὁμοίων κεκοινωνηκότες, κῆδός τε ποτὲ συναψάμενοι, καὶ τὸ αὐτὸ παιδίον, ὁ μὲν, ὡς πατὴρ, ὁ δὲ, ὡς πάππος, ἀγαπήσαντες, ὅμως ἐμάχοντο; ὅσα γὰρ ἡ φύσις τὸ αἷμα αὐτῶν μίξασα συνέδησε, τότε ταῦ-
E τα τῇ ἀπλήστῳ τῆς δυναστείας ἐπιθυμίᾳ διέλυον καὶ διέσπων καὶ διερρήγνυσαν. καὶ δι᾽ ἐκείνου καὶ ἡ Ῥώμη περί τε ἑαυτῇ καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἅμα κινδυνεύειν ἠναγκάζετο, ὥστε καὶ νικήσασα ἡττηθῆναι. τοιούτῳ μὲν ἀγῶνι συνηνέχθησαν· οὐ μέντοι καὶ εὐθὺς

συνέμιξαν, ἀλλ' οἷα ἔκ τε τῆς αὐτῆς πατρίδος καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑστίας ὁρμώμενοι, καὶ τά τε ὅπλα παραπλήσια καὶ τὰς τάξεις ὁμοίας ἔχοντες, ὤκνουν μὲν ἄρξαι τῆς μάχης, ὤκνουν δὲ καὶ φονεῦσαί τινας ἑκάτεροι. σιγή τε οὖν ἀμφοτέρων καὶ κατήφεια πολλὴ ἦν· καὶ οὔτε τις αὐτῶν ἐς τὰ πρόσω προῄει, οὔθ' ὅλως ἐκινεῖτο, ἀλλ' ἐγκύψαντες ἠρέμιζον, ὥσπερ ἄψυχοι. φοβηθέντες οὖν ὅ, τε Καῖσαρ καὶ ὁ Πομπήιος μὴ καὶ ἐπὶ πλεῖον ἡσυχάσαντες, ἀμβλύτεροί πως γένωνται, ἢ καὶ συναλλαγῶσι, προσέταξαν σπουδῇ τοῖς τε σαλπιγκταῖς σημῆναι, καὶ ἐκείνοις συμβοῆσαι τὸ

117 πολέμιον. καὶ ἐπράχθη μὲν ἑκάτερον· τοσοῦτον δὲ ἐδέησαν ἐπιρρωσθῆναι, ὥστε καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἔκ τε τῆς τῶν σαλπιγκτῶν ἠχῆς ὁμοφωνούσης, καὶ ἐκ τῆς ἑαυτῶν βοῆς ὁμογλωσσούσης, τό, τε ὁμόφυλον σφῶν ἐξέφηναν, καὶ τὸ ὁμογενὲς ἐξήλεγξαν. κἀκ τούτου καὶ ἐς δάκρυα καὶ θρήνους ἔπεσον. ὀψὲ δ' οὖν ποτὲ τῶν συμμαχικῶν προκαταρξάντων, καὶ ἐκεῖνοι συνέμιξαν, ἔκφρονες ἐπ' αὐτοῖς γενόμενοι. καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις οἷς πόρρωθεν ἡ ἀλκὴ ἦν, ἧττον τὸ δεινὸν συνέβαινεν· (οὐδὲ γὰρ εἰδότες οὓς ἔβαλλον, ἐτόξευον, ἠκόντιζον, ἐσφενδόνων) οἱ δὲ δὴ ὁπλῖται οἵ τε ἱππεῖς χαλεπώτατα ἀπήλλασσον, ἅτε καὶ ἐγγὺς ἀλλήλων ὄντες, καί τι καὶ λαλεῖν σφίσι δυνάμενοι. ἐγνώριζόν τε ἅμα τοὺς ἀντιπαρατεταγμένους, καὶ ἐτίτρωσκον, ἀνεκάλουν, καὶ ἐφόνευον· τῶν πατρίδων ἐμέμνηντο, καὶ ἐσκύλευον. ταῦτα μὲν οἵ τε Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας συστρατευόμενοι σφίσιν, ὅπου ποτὲ προστύχοιεν ἀλλήλοις, καὶ ἔπραττον καὶ ἔπασχον· καὶ πολλοὶ πολλὰ καὶ οἴκαδε δι' αὐτῶν τῶν σφαγέων ἐνετέλλοντο. τὸ δὲ ὑπήκοον καὶ προθύμως καὶ ἀφειδῶς ἐμάχετο, πολλὴν σπουδήν, ὥσπερ ποτὲ ὑπὲρ τῆς σφετέρας ἐλευθερίας, οὕτω τότε κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων δουλείας ποιούμενοι, ἐπιθυμίᾳ ἅτε ἐν πᾶσιν αὐτῶν ἐλαττούμενοι, ὁμοδούλους σφᾶς ἔχειν. μεγίστη τε οὖν μάχη καὶ πολυτροπωτάτη διά τε ταῦτα καὶ διὰ τὸ πλῆθος, τό, τε πολυειδὲς τῆς παρασκευῆς, ἐγένετο. πάμπολλοι μὲν γὰρ ὁπλῖται, πάμπολλοι δὲ καὶ ἱππεῖς, τοξόται τε ἕτεροι, καὶ σφενδονῆται, ἄλλοι ὄντες, τό, τε πεδίον πᾶν κατέλαβον· καὶ σκεδασθέντες

A concursum est: sed quia eadem ex patria iisdémque à penatibus profecti essent, armaturáque & ordinibus similibus vterentur, initium pugnæ facere mutuásque cædes edere verebantur. Erat vtrinque altū silentium ingénsque mœstitia: neque aut progrediebatur quisquam, aut sese commouebat, sed exanimorum instar, oculis in terram defixis constiterant. Ibi Cæsar & Pompeius veriti ne, si diutius ea quies militum durasset, languidior eorum vis fie-
B ret, aut in gratiam copiæ inter se redirent, confestim classicum cani, clamorémque militarem tolli iusserunt. Tantum abfuit vt animos militum hoc accenderet, vt quum tubas eundem vtrinque cantum sonare, suósque clamore & lingua inter se conuenire audissent, eò magis se eiusdem gentis generísque esse cognoscerent. itaque lacrymæ luctúsque eos occupauêre. Tandem ab auxiliariis initio pugnæ facto, i-
C psi quoque cōgressi sunt. Qui eminus pugnabant, quia quos sagittis, iaculis, fundísque suis peterēt, ignorabant, minori malo conflictabantur: at legionarii milites equitésque pugnam acerbissimam depugnauere: quia comminus concurrentes, ita vt exaudiri etiam voces mutuæ possent, hostes agnitos vulnerare, nominatímque compellatos trucidare, intérque recordationem communis patriæ spolia legere opus habebant. Hæc conditio Romano-
D rum reliquorúmque Italorum erat, sicubi in se mutuò incidissent: multíque eorum suis percussoribus mādata domum perferenda iniungebant. Qui verò aliâs Romanæ reipublicæ subditi erant, ii magna cōtentione præliabantur, neque sanguini parcebant: vtque olim pro sua libertate, ita tunc aduersus seruitutem Romanam laborabant: id secum cogitantes, fore vt eandē cum victis seruitutem subirent. Fuit ea pugna & maxima, & perquam mul-
E tiplex, cùm ob multitudinem tum ob rei bellicæ apparatum varium. Vniuersus enim campus legionariis militibus, equitibus, sagittariis, funditoribúsque opplebatur: iíque passim diffusi, modò cum similis,

Acies cur aliquandiu cunctatæ concurrere.

Pugnę Pharsalicę descriptio.

Cur pugna illa & maxima & perquam multiplex fuerit.

Pompeiani equitatu & sagittariorum vsu priores.

modò cum diuersæ armaturæ hostibus promiscuè confligebant. Pōpeiani equitatu sagittariorúmque vsu priores erant: itaque si quibus se è longinquo circunfudissent, eos subitò inuadebant, perturbatísque iis recedebant, mox iterum iterúmque eosdem adoriebantur, in aliam subinde aliámque partem conuersi. Id vt cauerent Cæsariani, explicatis ordinibus hosti irruenti aduersam aciem opponere, in congressu viros equósque inuadere, acriter prælio contendere, pedites secum velites habere, qui inter equitatum præliari consueuerant. Hæc non vno sed multis simul in locis fiebant passim. Sic aliis eminus, comminus aliis pugnantibus: aliis ferientibus, aliis ictis: aliis fugientibus, aliis insectantibus, multa & pedestria & equestria certamina cernere erat: multáque insolita præter opinionem eueniebant. qui modò alium in fugam dederat, iam ipse tergum vertebat: qui modò fugerat insequentem, eundem conuersus impetebat: qui alii vulnus imposuerat, ipse sauciabatur: alius collapsus stātem interficiebat: alii nullo vulnere accepto peribant, alii semimortui cædes edebant: hi gaudebant, lætúmque clamorem tollebant, illi dolebant ac eiulabant: denique omnia clamoris erant gemitúsque plena. Hócque ipsum plurimorum animis perturbationem afferebat, quòd externorum atque lingua peregrina vtentium hominum voces ignotæ terrorem afferebant: si qui mutuò intelligerent, iis malū multipliciter augebatur. nā præter suas miserias, etiam proximorum ærumnas conspiciebāt, audiebántque. Quum diu admodum ancipiti esset euentu dimicatum, multíque vtrinque ex æquo cecidissent, aut vulnerati essent, demum Pompeius, cuius exercitus maiori parte ex Asianis, nullúmque belli vsum habentibus, constiterat, victus est: quod ei iam, antequam prælio decerneret, proditum fuerat. Fulmina enim in castra eius deciderant: ignis in aere supra vallum Cæsaris visus, in castra Pompeii decubuerat: signis e-

Pompeiūs vincitur.

Signa Pōpeio cladem denūtiantia.

A πολλαχῇ μὲν ἀλλήλοις, οἷα ὁμόσκευοι, πολλαχῇ δὲ καὶ ἑτέροις, ἀναμὶξ ἐμάχοντο. προεῖχον γὰρ οἱ Πομπήϊοι τῇ τε ἱππείᾳ καὶ τῇ τοξείᾳ, καὶ διὰ τοῦτο πόῤῥωθέν τε ἐγκυκλούμενοί τινας, προσβολαῖς αἰφνιδίοις ἐχρῶντο, καὶ συνταράξαντες αὖθις ἐξανεχώρουν· εἶτ᾽ αὖθις καὶ μάλ᾽ αὖθις ἐπετίθεντο σφίσι, τοτὲ μὲν ἐνταῦθα, τοτὲ δὲ ἐκεῖσε μεθιστάμενοι. οἱ οὖν Καισάρειοι ταῦτά τε ἐφυλάσσοντο, καὶ τὰς τάξεις σφῶν ἐξελίσσοντες, ἀντιπρόσωποί τε B ἀεὶ τοῖς προσβάλλουσιν ἐγίγνοντο· καὶ ὁμόσε αὐτοῖς χωροῦντες, τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν ἵππων ἀντελαμβάνοντο, προθύμως ἀγωνιζόμενοι. καὶ γὰρ πεζοὶ τοῖς ἱππεῦσιν αὐτῶν κοῦφοι ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο συνετετάχατο. καὶ ταῦτα οὐ καθ᾽ ἕνα (ὥσπερ εἶπον) ἀλλὰ πολλαχῇ ἅμα σποράδην ἐγίγνετο· ὥστε τῶν μὲν πόῤῥωθεν μαχομένων, τῶν δὲ, συσταδὸν ἀγωνιζομένων, καὶ τῶν μὲν, παιόντων τινὰς, τῶν δὲ, παιομένων, φευγόντων ἑτέρων, διωκόντων C ἑτέρων, πολλὰς μὲν πεζομαχίας, πολλὰς δὲ καὶ ἱππομαχίας ὁρᾶσθαι. κἀν τούτῳ καὶ παρὰ δόξαν τισὶ συχνὰ συνέβαινε. καὶ γὰρ τρέψας τίς τινα, ἐτρέπετο, καὶ ἄλλος ἐκκλίνας τινὰ, ἀντεπέθετο αὐτῷ· πλήξας τις ἕτερον, αὐτὸς ἐτιτρώσκετο, καὶ πεπτωκὼς ἄλλος, τὸν ἑστηκότα ἀπεκτείννυε. καὶ πολλοὶ μὲν καὶ ἄτρωτοι ἔθνησκον, πολλοὶ δὲ καὶ ἡμιθνῆτες ἐφόνευον. καὶ οἱ μὲν ἔχαιρον καὶ ἐπαιώνιζον· οἱ δὲ ἐλυποῦντο καὶ ὠλοφύροντο· ὥστε βοῆς D καὶ στεναγμῶν πάντα πληρωθῆναι, καὶ τοῖς πλείοσι καὶ ἐκ τούτου ταραχὴν ἐγγενέσθαι. τὰ γὰρ λεγόμενα, ἄσημά σφισι διά τε τὸ ἀλλοεθνὲς καὶ διὰ τὸ ἀλλόθροον ὄντα, δεινῶς αὐτοὺς ἐξέπλησσε· τοῖς δὲ δὴ συνιεῖσιν ἀλλήλων, πολλαπλάσιον τὸ κακὸν συμβῆναι. πρὸς γὰρ τοῖς ἰδίοις σφῶν παθήμασι, καὶ τὰ τῶν πέλας καὶ ἑώρων ἅμα καὶ ἤκουον. τέλος δὲ, ἰσοῤῥόπως αὐτῶν ἐπὶ μακρότατον ἀγωνισαμένων, καὶ πολλῶν ἀμφοτέρωθεν ὁμοίως καὶ E πεσόντων καὶ τρωθέντων, ὁ Πομπήϊος, ἅτε καὶ Ἀσιανὸν καὶ ἀγύμναστον τὸ πλεῖον τοῦ στρατοῦ ἔχων, ἡττήθη· ὥσπερ που καὶ πρὸ τοῦ ἔργου οἱ ἐδεδήλωτο. κεραυνοί τε γὰρ ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐσέπεσον, καὶ πῦρ ἀέριον ὑπὲρ τῆς τοῦ Καίσαρος 118
ταφρείας φανὲν, ἐς τὴν ἐκείνου κατέσκηψε. τά τε

σημεῖα αὐτοῦ

σημεῖα αὐτοῦ τὰ στρατιωτικὰ μέλισσαι περιέσχον· καὶ πολλὰ τῶν ἱερείων αὖθις ἤδη τοῖς βωμοῖς προσαγόμενα ἐξέδρα. καὶ οὕτω γε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος ἔτεινεν, ὥστε πολλαχόθεν αὐτῇ τῇ τῆς μάχης ἡμέρᾳ, καὶ στρατοπέδων συνόδους καὶ ὅπλων κτύπους συμβῆναι· ἔν τε Περγάμῳ τυμπάνων τέ τινα καὶ κυμβάλων ψόφον ἐκ τοῦ Διονυσίου ἀρθέντα, διὰ πάσης τῆς πόλεως χωρῆσαι· καὶ ἐν Τράλλεσι φοίνικά τε ἐν τῷ τῆς Νίκης ναῷ ἀναφῦναι, καὶ τὴν θεὸν αὐτὴν πρὸς εἰκόνα τοῦ Καίσαρος, ἐν πλαγίῳ που κειμένην, μεταστραφῆναι· τοῖς τε Σύροις δύο τινὰς νεανίσκους τὸ τέλος τῆς μάχης ἀγγείλαντας, ἀφανεῖς γενέσθαι· καὶ ἐν Παταουίῳ τῆς νῦν Ἰταλίας, τότε δὲ ἔτι Γαλατίας, ὄρνιθάς τινας οὐχ ὅτι διαγγεῖλαι αὐτήν, ἀλλὰ καὶ δεῖξαι τρόπον τινά. Γάιος γάρ τις Κορνήλιος πάντα τὰ γιγνόμενα ἀκριβῶς τε ἐξ αὐτῶν ἐτεκμήρατο, καὶ τοῖς παροῦσιν ἐξηγήσατο. ταῦτα μὲν ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς ἥκιστα συνηνέχθη· καὶ τὸ παραχρῆμα μὲν ἠπιστεῖτο, (ὥσπερ εἰκὸς ἦν) ἀγγελθέντων δὲ τῶν πραχθέντων, ἐθαυμάζετο. Τῶν δὲ δὴ Πομπηιείων τῶν μὲν ἐν χερσὶ φθαρέντων, οἱ μὲν ἔφυγον ὅπῃ ποτὲ ἠδυνήθησαν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο. καὶ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ τοὺς μὲν ἐν ταῖς τεταγμένοις στρατευομένους, ἐς τὰ ἑαυτοῦ στρατόπεδα ἐσέγραψε, μηδὲν σφίσι μνησικακήσας· τῶν δὲ δὴ βουλευτῶν τῶν τε ἱππέων ὅσους μὲν καὶ πρότερον ποτὲ ᾑρηκὼς ἠλεήκει, ἀπέκτεινε· πλὴν εἴ τινας οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐξητήσαντο (τούτοις γὰρ ἕνα ἑκάστῳ τότε σῶσαι συνεχώρησε) τοὺς δὲ λοιποὺς τοὺς τότε πρῶτον ἀντιπολεμήσαντας αὐτῷ ἀφῆκεν· εἰπὼν ὅτι, οὐδέν με ἠδικήκασιν οἱ τὰ τοῦ Πομπηίου φίλου σφίσιν ὄντος ἐσπουδακότες, μηδεμίαν εὐεργεσίαν παρ' ἐμοῦ ἔχοντες. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς δυνάστας, τούς τε δήμους τοὺς συναραμένους οἱ, ἐποίησε. πᾶσι γὰρ αὖθις συνέγνω, ἐννοῶν ὅτι αὐτὸς μὲν ἢ οὐδένα ἢ τινὰ αὐτῶν ἠπίστατο, παρ' ἐκείνου δὲ δὴ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ προπεπόνθεσαν. καὶ πολύ γε τούτους μᾶλλον ἐπῄνει, τῶν εὐεργεσίαν μέν τινα παρὰ τοῦ Πομπηίου προλαβόντων, ἐν δὲ δὴ τοῖς κινδύνοις αὐτὸν ἐγκαταλιπόντων.

A ius militaribus apes insederant: victimæ multæ, quum iam ad altaria adducerentur, aufugerant. Adeo se huius pugnæ prædictiones ad reliquos quoque homines extulerant, vt multis in locis eo ipso die quo ea commissa fuit, exercituum conflictus, armorúmque strepitus exauditi sint. Pergami tympanorum cymbalorúmque sonitus à fano Bacchi ortus, totam vrbẽ peragrauit. Trallibus in templo Victoriæ palma enata est, B ipsáque dea ad simulacrum Cæsaris, cui ex obliquo collocata fuerat, sese obuertit. Syris duo iuuenes pugnæ huius exitum annunciãtes, nusquam postea apparuere. Patauii, (quæ nunc Italiæ vrbs est, eo tempore Galliæ fuit) aues quædam non indicia modò huius eventi exhibuerunt, sed quodammodo rem ipsam demonstrauêre. nam C. Cornelius quidam, omnia quæ euenêre eo prælio, perfectè ab iis notauit, iísque qui cũ ipso erant exposuit. Hæc, & his plura, ipso adeo pugnæ die o- C stenta acciderunt: quúmque impræsentiarum fides eis non haberetur, rei gestæ nuntio allato, admirationi fuerunt. Cæterùm Pompeiani, pars in prælio occubuêre, pars fuga quò quisque valebat, dilapsi sunt: reliqui in potestatem Cæsaris post pugnam venerunt. Ex his Cæsar eos qui ex delectu militarant, condonatis omnibus iniuriis, inter suos milites adscripsit. Ex senatoribus verò equitibúsque, quos antè etiam captos mi- D sericordia prosecutus fuerat, omnes morte multauit: exceptis iis quos amici eius (singulis enim vnius salutem donauerat) à supplicio exemerunt. Reliquos, qui tum primùm contra ipsum arma tulissent, dimisit, nihil eos contra se deliquisse addens: qui nullo suo beneficio affecti, Pompeii, cuius amicitia vsi essent, rebus studuissent. Eundem se regulis etiam populísque, qui auxilia Põpeio tulerãt, exhibuit, omnibúsque delicti gratiã fecit. Etenim cogitabat E apud animũ suũ, nullã sibi aut certè exiguã cũiis intercessisse notitiã, quũ Põpeii multa magnáq; in eos cõstitissent merita. Itaq; lõgè plus laudis eis tribuebat, quàm illis qui quum à Pompeio beneficiis essent affecti, in periculo eundem destituissent:

Cæsaris in victos lenitas.

atque alteros quidem illos sibi quoque fidos fore sperabat: hos autem, vt maximam nunc sibi beneuolentiam ostentarent, quia suum tum amicum proiecissent, ne sui quidem olim rationem habituros. Argumento autem, huic quod diximus, est,

Venia data Sadalo, Deiotaro, Tarcondimoto.

quòd Sadalo Thraci, & Deiotaro Gallogræco, qui in ipso prælio adfuerant, ac Tarcondimoto, qui Ciliciæ partem sub se habuerat, re autem nauali Pompeium plurimum iuuerat, pepercit. Ne cæteros colligam, qui, quum Pompeio auxilia misissent, iis, tantùm imperata pecunia, neque vllo alio supplicio imposito, aut vlla alia re mulctatis, veniam dedit: quamuis eorum quidā multa ac magna præmia à Pompeio partim iam antè, partim tunc accepissent. Partē Armeniæ Cæsar, quæ Deiotaro parebat, Ariobarzani Cappadociæ regi attribuit. Qua in re nō modò damnum nullum Deiotaro dedit, sed beneficium adiecit. non enim ei partem regni ademit, sed omnem Armeniam, quæ sub Pharnacis imperio restabat, occupatam, partim Ariobarzani, partim Deiotaro donauit. Hac in eos clementia vsus, Pharnacem postmodo se purgantem, quia Pompeio non esset opitulatus, ideóque ignosci suis

Cæsar Pharnaci Pompeium destitutum exprobrat.

actionibus postulantem, non modò nulla humanitate prosecutus est, sed id quoque vitio ei dedit, quòd impius in benefactorem suum fuisset. Ea Cæsar mansuetudine atque virtute in omnes qui contra ipsum in bello steterant, deinde quoque vsus est. Quinetiam, quum secretæ literæ in scriniis Pompeii essent repertæ, ex quibus multorū animos, quomodo fuissent & erga Pōpeium

Arcanas literas Pompeij Cæsar combusit.

& contra se affecti, Cæsar deprehendere potuisset, neque legit eas, neque descripsit, sed extemplo cremauit: ne quid acerbius in quenquam statuere ex literis cogeretur. Itaq; meritò quis odio eos habere possit qui insidias deinde vitæ Cæsaris struxerunt. quod eo minus temere à me dictum accipiendum est, quando

M. Brutus Capio salute à Cæsare donatus.

M. quoque Brutus Capio, qui eum postea interfecit, ab eo tū & captus fuit & salute donatus.

A τοὺς μὲν γὰρ καὶ ἑαυτῷ δι᾽ εὔνοιαν ἔσεσθαι ἤλ-
πιζε· τοὺς δέ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐδόξάν τι οἱ
καὶ χαρίσασθαι, ἀλλὰ προδόντας γε τὸν νῦν
φίλον γενομένους, οὐδὲ ἑαυτοῦ ποτε φείσεσθαι
ἐνόμιζε. τεκμήριον δέ, ὅτι Σαδάλου μὲν τοῦ
Θρακός, καὶ Δηιοτάρου τοῦ Γαλάτου, καίτοι
καὶ ἐν τῇ μάχῃ γενομένων, Ταρκονδιμότου
τε ἐν μέρει μέν τινι τῆς Κιλικίας δυναστεύον-
τος, πλεῖστον δὲ αὐτῷ πρὸς τὰ ναυτικὰ βοηθή-
σαντος, ἐφείσατο. τί γὰρ δεῖ τοὺς ἄλλους τοὺς
B τὰς συμμαχίας πέμψαντας καταλέγειν, οἷς
καὶ αὖθις συγγνώμην ἔνειμε, χρήματα μόνον
παρ᾽ αὐτῶν λαβών; ἄλλο γὰρ οὐδὲν οὔτε ἔ-
δρασε σφᾶς, οὔτ᾽ ἀφείλατο· καίπερ πολλῶν
πολλὰ καὶ μεγάλα, τὰ μὲν πάλαι, τὰ δὲ καὶ
τότε, παρὰ τοῦ Πομπηίου εἰληφότων. μέρος
μὲν γάρ τι τῆς Ἀρμενίας τῆς τοῦ Δηιοτάρου γε-
νομένης, Ἀριοβαρζάνει τῷ τῆς Καππαδο-
κίας βασιλεῖ ἔδωκεν. οὐ μέντοι καὶ τὸν Δηιό-
ταρον ἐν τούτῳ τι ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ προσ-
C ευεργέτησεν. οὐ γὰρ ἐκείνου τὴν χώραν ἀπετέ-
μετο, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ Φαρνάκου πᾶσαν τὴν
Ἀρμενίαν καταληφθεῖσαν καταλαβών, τὸ
μέν τι αὐτῆς τῷ Ἀριοβαρζάνει, τὸ δὲ δὴ τῷ
Δηιοτάρῳ ἐχαρίσατο. καὶ τούτοις μὲν οὕτως
ἐχρήσατο· τῷ δὲ δὴ Φαρνάκῃ, προβαλλομέ-
νῳ ὅτι μὴ προσαμύναι τῷ Πομπηίῳ, κἀκ
τούτου συγγνώμης, ἐφ᾽ οἷς ἐπεποιήκει, τυχεῖν
ἀξιοῦντι, οὔτε ἔνειμεν ἐπιεικὲς οὐδέν, καὶ
προσέτι καὶ αὐτὸ τοῦτ᾽ ἐνεκάλεσεν, ὅτι καὶ πο- 119
νηρὸς καὶ ἀνόσιος περὶ τὸν εὐεργέτην ἐγένετο.
D τοσαύτῃ μὲν καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀρετῇ
πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀντιπολεμήσαντας αὐτῷ
ἔπειτα ἐχρῆτο. ἀμέλει καὶ τὰ γράμματα
ἀπόθετα τὰ ἐν τοῖς τοῦ Πομπηίου κιβωτίοις
εὑρεθέντα, ὅσα τινῶν τήν τε πρὸς ἐκεῖνον εὔ-
νοιαν καὶ τὴν πρὸς ἑαυτὸν δύσνοιαν ἤλεγχεν,
οὔτ᾽ ἀνέγνω, οὔτ᾽ ἐξεγράψατο· ἀλλ᾽ εὐθὺς
κατέφλεξεν, ὅπως μηδὲν ἀπ᾽ αὐτῶν δεινὸν
ἀναγκασθῇ δρᾶσαι. ὥστε τινὰ καὶ διὰ ταῦ-
τα τοὺς ἐπιβουλεύσαντας αὐτῷ μισῆσαι. τοῦτο
E δὲ οὐκ ἄλλως εἶπον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ὁ Καπίων ὁ
Βροῦτος ὁ Μάρκος, ὁ μετὰ τοῦτο αὐτὸν ἀποκτεί-
νας, καὶ ἑάλω ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ ἐσώθη.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QUADRAGESIMUSSECUNDUS.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς Πομπήϊος ἡττηθεὶς ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔφυγε, καὶ ἀπέθανεν ἐν Αἰγύπτῳ.
Ὡς Καῖσαρ, Πομπήϊον ἐπιδιώκων, εἰς Αἴγυπτον ἦλθεν.
Ὡς ἠγγέλθη τὰ κατὰ Καίσαρα καὶ Πομπήϊον εἰς Ῥώμην· καὶ ἃ ἐψηφίσαντο τῷ Καίσαρι.
Ὡς ἐστασίασαν οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τὴν τοῦ Καίσαρος ἀποδημίαν.
Ὡς Καῖσαρ Αἰγυπτίοις πολεμήσας, κατεστρέψατο αὐτούς, καὶ τῇ Κλεοπάτρᾳ ἐχαρίσατο.
Ὡς Καῖσαρ Φαρνάκην ἐνίκησεν.
Ὡς Καῖσαρ ἐς Ῥώμην ἐπανῆλθε, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατεστήσατο.
Ὡς Καῖσαρ ἐς Ἀφρικὴν ἐστράτευσεν.

HAEC INSVNT libro XLII Romanæ historiæ Dionis.

Vt Pompeius in Thessalia victus, fugerit, in AEgyptóque perierit.
Quomodo Cæsar Pompeium insequẽdo in AEgyptum venerit.
Quemadmodum Romæ res inter Cæsarem & Pompeium gestæ, annuntiatæ: ac quæ in honorem Cæsaris decreta sint.
De seditione Romanorum per absentiam Cęsaris.
Vt Cęsar AEgyptios bello subegerit, Cleopatręque gratificatus sit.
Vt Pharnacem idem deuicerit.
De Cæsaris reditu ad vrbẽ, ac quemadmodum res vrbanas constituerit.
De eiusdem expeditione in Africam.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ, ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΕΤΗ Γ, Ἰουλίου Καίσαρος τὸ β', καὶ Πουπλίου Σερουϊλίου Ἰσαυρικοῦ ὑπατείας. καὶ ἄλλο ἔτος α', ἐν ᾧ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι, οἵδε ἐγένοντο,

Ἰούλιος Γ. υἱ. Καῖσαρ, δικτάτωρ τὸ β', καὶ Μ. Ἀντώνιος, Μ. υἱ. ἵππαρχος.
ὕπατοι δὲ,
Κ. Φούφιος Κ. υἱ. Καλῆνος, καὶ Π. Οὐατίνιος, Π. υἱ.

HAEC GESTA SVNT PARTIM RELIqua eius anni parte, quo consules fuerunt Iulius Cæsar, II, & P. Seruilius Isauricus: partim insequenti anno, in quo Iulius C. F. Cæsar dictaturam iterum gessit, magistro equitum M. Antonio, M. F.

Consules autem fuerunt
Q. Fufius Q. F. Calenus, & P. Vatinius, P. filius.

Anno V.C. 707.

120

Ἡ ΜΕΝ οὖν μάχη τοιάδε τὶς ἐγένετο· καὶ ἀπ' αὐτῆς ὁ Πομπήϊος πάντων τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων παραχρῆμα ἀπέγνω· καὶ οὐκέτ' οὐδὲ τῆς ἰδίας ἀρετῆς, οὔτε τοῦ τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν πλήθους, οὔθ' ὅτι πολλάκις ἡ τύχη

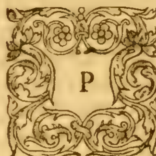

PRAELIO ad hunc quem exposui modũ confecto, Pompeius, neque suæ virtutis, neque multitudinis eorum qui pugnæ supererant militum memor, neque eo secum expenso, quòd sæpe leuissimo momento fortuna eos quorum res

Pompeij victi desperatio.

sunt afflictæ, in integrum restituit, omnem de rebus suis spem proiecit: quum prioribus tẽporibus summo animi robore constanter vsus fuisset, ac bene semper in rebus aduersis sperare consuesset. Enimuero in causa hoc fuit, quòd superioribus illis temporibus æquo Marte sibi cum aduersæ partis hominibus contendendum existimans, non præceperat certam animo victoriam, sed euentu in vtranque partem præuiso, priusquam vel fiducia efferretur, vel in terrorem perueniret, curam emendãdorum aduersorum (si qua accidissent) non omittebat: itaque neque cedere infortuniis opus habebat, & detrimentum acceptum sarcire facilè poterat: tũc verò, quòd multis partibus se Cæsare superiorem futurum persuasum haberet, nihil eiusmodi præuidit. nam neque idoneo loco castra posuit, neq; refugium sibi, si superatus foret, vllum comparauit: quúmque rem extrahere, atque ita victoriam sine prælio obtinere potuisset (nam & singulis diebus copiæ eius augebantur, & rerum necessariarum commeatu, vt in amica sibi ferè regione versans, ac classe præualens, abundabat) tamen, siue sponte sua, quasi haud dubia victoria, siue à suis coactus, signa contulit. Vnde factum est vt simulatque prælio victus est, mirum in modum attonitus, neque consilium commodum, neque spẽ firmam fortunæ denuò periclitandæ capere potuerit. Quæ enim hominibus præter expectationem ac quammaximè inopinatò accidunt, ea & animos horum deiiciunt, & rationem conturbant: vt ad ferendam de eo quod agendum sit sententiam minimè omnium valeant: Neque enim consiliis iuxta metum locus est: sed vbi animum consilia anteceperunt, strenuè admodum timores ea exturbant: sin anteueniãtur ab his, succumbunt. Sic Pópeius eo tempore, quia euentum cum animo suo non iam antè considerauerat, nudus inermísque inuentus est: quòd si futura præuidisset, videbatur facilè omnia potuisse recuperare. Nam & ex pugna permulti euaserant, & alias non exiguas copias etiamnum habebat: ac (quod præcipuum est) magnam vim pecuniæ possidebat, maréque vniuersum obtinebat: præterea vrbes

Subiti casus.

Consilium & timor simul locum non habent.

A δι' ἐλαχίστου τοὺς πταίσαντας ἀναλαμβάνει, λογισμόν τινα ἐποιήσατο· καίπερ ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ πλεῖστον τὸ εὔθυμον, πλεῖστον δὲ τὸ εὔελπι παρὰ πάντα ὅσα ἐσφάλη, ἀεί ποτε σχών. αἴτιον δὲ, ὅτι ἐν μὲν ἐκείνοις ἀντιπάλους ὡς πλήθει τοῖς ἐναντίοις ὤν, οὐ προελάμβανε τῇ γνώμῃ τὴν νίκην, ἀλλ' ἐπ' ἀμφότερα τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων, ἔν τε τῷ θαρσοῦντι, καὶ πρὶν ἐς κατάπληξίν τινα ἀφικέσθαι, προσκοπῶν, οὐκ ἠμέλει τῆς τοῦ χείρονος

B θεραπείας· καὶ διὰ τοῦτ' οὔθ' ὑπείκειν ταῖς συμφοραῖς ἠναγκάζετο, καὶ ἀναμάχεσθαι ῥᾳδίως ἐδύνατο· τότε δὲ, πολλῷ τοῦ Καίσαρος περισχήσειν δοκῶν, οὐδὲν προείδετο. οὔκουν οὐδὲ τὸ στρατόπεδον ἐν ἐπιτηδείῳ ἐποιήσατο, οὔτε ἀναφυγὴν οὐδεμίαν ἡττηθέντι οἱ παρεσκεύασε. πέμψαι τε δυνηθεὶς ἂν τὰ πράγματα, κἀκ τούτου ἀμαχεὶ κρατῆσαι, (στρατός τε γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν αὐτῷ προσεγίγνετο, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἄφθο-

C να, ἅτε ἔν τε φιλίᾳ τῇ πλείστῃ χώρᾳ ὢν καὶ ναυκρατῶν, εἶχεν) ὅμως, εἴτε ἐθελοντὴς, ὡς καὶ πάντως νικήσων, εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν συνόντων ἐκβιασθεὶς, συνέβαλλε. καὶ διὰ τοῦτ' ἐπειδὴ τάχιστα ἐνικήθη, δεινῶς ἐξεπλάγη· καὶ οὔτε ἔτι βούλευμα καίριον, οὔτε ἐλπίδα βεβαίαν ἐς τὸ ἀνακινδυνεῦσαι ἔσχεν. ὅταν γάρ τι ἀπροσδοκήτως τινὶ καὶ μετὰ πλείστου παραλόγου προσπέσῃ, τό, τε φρόνημα αὐτοῦ ταπεινοῖ, καὶ τὸ λογιζόμενον ἐκπλήσσει, ὥστ'

D αὐτὸν κάκιστόν τε καὶ ἀσθενέστατον τῶν πρακτέων κριτὴν γίγνεσθαι. οὐ γὰρ ἐθέλουσιν οἱ λογισμοὶ τοῖς φόβοις συνεῖναι, ἀλλά, ἂν μὲν προκατάσχωσί τινα, καὶ μάλα γενναίως αὐτοὺς ἀπωθοῦνται· ἂν δ' ὑστερήσωσιν, ἡττῶνται. διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ ὁ Πομπήιος, ὡς οὐδὲν αὐτῶν προενόησε, καὶ γυμνὸς καὶ ἄφρακτος ἐγένετο· τάχ' ἂν μὴ χαλεπῶς, εἴπερ τι προεωρᾶτο, πάντα διὰ ταχέων ἀνακτησάμενος. τῶν τε γὰρ μεμαχημένων συχνοὶ περιεγε-

E γόνεσαν, καὶ ἑτέρας δυνάμεις οὐ σμικρὰς εἶχε· τό, τε μέγιστον, καὶ χρήματα πολλὰ ἐκέκτητο, καὶ τῆς θαλάσσης ἁπάσης ἐκράτει. αἵ τε πό-

λεις καὶ αὐτόθι, καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ δυστυχήσαντα αὐτὸν ἠγάπων. νῦν δ' ἐπειδήπερ ἐφ' ᾧ μάλιστα ἐθάρσει, κακῶς ἀπήλλαξεν, οὐδὲ ἐκείνων οὐδενὶ ὑπὸ τῆς αὐτίκα τοῦ φόβου προσβολῆς ἐχρήσατο· ἀλλὰ τό, τε ἔρυμα εὐθὺς ἐξέλιπε, καὶ πρὸς Λάρισσαν μετ' ὀλίγων ἔφυγε. καὶ ἐς μὲν τὴν πόλιν οὐκ ἐσῆλθε (καίτοι τῶν Λαρισσαίων ἐσκαλούντων) φοβηθεὶς μή τινα ἐκ τούτου αἰτίαν ὄφλωσιν· ἀλλ' ἐκείνοις μὲν τῷ κρατοῦντι προσχωρῆσαι ἐκέλευσεν· αὐτὸς δὲ τά τε ἐπιτήδεια λαβών, καὶ ἐπὶ A B τὴν θάλασσαν καταβάς, ἐς Λέσβον ὁλκάδι πρός τε τὴν γυναῖκα τὴν Κορνηλίαν καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τὸν Σέξτον ἔπλευσε. καὶ αὐτοὺς παραλαβών, καὶ μηδὲ ἐς τὴν Μιτυλήνην ἐσελθών, ἐς Αἴγυπτον ἀπῆρε, συμμαχίαν παρὰ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ βασιλεύοντος αὐτῆς
121 χρήσειν ἐλπίσας. τοῦ τε γὰρ Πτολεμαίου τοῦ διὰ τοῦ Γαβινίου τὴν βασιλείαν παρ' αὐτοῦ ἀπολαβόντος υἱὸς ἦν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ναυτικὸν ἐς ἐπικουρίαν οἱ ἐπεπόμφει. ἤκουσα μὲν γὰρ C ὅτι καὶ ἐς Πάρθους φυγεῖν ἐβουλεύσατο, οὐ μέντοι καὶ πιστεύειν ἔχω. ἐκεῖνοί τε γὰρ τούς τε Ῥωμαίους πάντας, ἀφ' οὗ σφίσιν ὁ Κράσσος ἐπεστράτευσε, καὶ τὸν Πομπήιον μάλιστα, ἅτε καὶ προσήκοντα αὐτῷ, οὕτως ἐμίσουν, ὥστε καὶ τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν αἴτησιν τῆς βοηθείας ἐλθόντα δῆσαι, καίπερ πρεσβευτὴν ὄντα. καὶ ὁ Πομπήιος οὐκ ἄν ποτε τοῦ πολεμιωτάτου, ὅτε εὖ πράττων οὐκ ἐτετυχήκει, ἱκέτης ὑπέμεινε δυστυχήσας γενέσθαι. D ἀλλ' ἐς τὴν Αἴγυπτον δι' ἅπερ εἶπον ὥρμησε· καὶ παρὰ τὴν ἤπειρον μέχρι Κιλικίας κομισθείς, ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Πηλούσιον ἐπεραιώθη, ὅπου ὁ Πτολεμαῖος τῇ ἀδελφῇ Κλεοπάτρᾳ πολεμῶν ἐστρατοπεδεύετο. τάς τε ναῦς ἀνακωχεύσας, ἔπεμψέ τινας, τῆς τε πατρῴας αὐτὸν εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκων, καὶ δεόμενος ἐπὶ ῥητοῖς τε τισὶ καὶ βεβαίοις καταχθῆναι. ἐκβῆναι γάρ, πρὶν ἀσφάλειάν τινα λαβεῖν, οὐκ ἐθάρσησε. E καὶ αὐτῷ ὁ μὲν Πτολεμαῖος οὐδὲν (παῖς γὰρ ἔτι κομιδῇ ἦν) ἀπεκρίνατο· τῶν δὲ δὴ Αἰγυπτίων τινές, καὶ Λούκιος Σεπτίμιος, ἀνὴρ Ῥωμαῖος, συνεστρατευκὼς μέν ποτε τῷ Πομπηίῳ, συγγεγονὼς δὲ τῷ Γαβινίῳ,

cùm in ea regione, tū Asianæ quoque ipsum, etiā aduersa passum, diligebant. Nunc, vbi id quo maximè confisus fuerat, malè ei cecidit, præsenti terrore ita percussus, vt reliquis istis vti non cogitaret, extemplo castris relictis, Larissam paucis comitātibus profugit: vrbē ipsam, quanquam inuitantibus ciuibus, ingressus non est: ne se recepto culpam Larissæi sustinendam haberent: sed postquam eos ad victoris amicitiā accedere iussit, ipse, rebus necessariis acceptis, ad mare progressus, naui oneraria in Lesbum aduectus est: vbi vxorem suam Corneliam Sextúmque filium habebat. His ad se acceptis, ac ne Mitylenas quidē intrans, in AEgyptum nauigare instituit, spe auxilii à rege Ptolemæo impetrandi. erat enim is, Ptolemæi eius filius quem Pompeius per Gabiniū in regnum restituerat: itaque naues quoque auxilio Pompeio miserat. Accepi quidem, habuisse in animo Pompeium vt ad Parthos confugeret: sed credere id nequeo. tanto enim post Crassi expeditionem Romanos odio Parthi habebāt, Pompeiúmque in primis, tāquam Crassi necessarium: vt legatum quoque eius, suppetiarum petendarum causa missum, iure gentium violato in vincula coniecerint. Neque verò Pompeius sustinuisset supplex rebus euersis ad inimicissimos sibi homines confugere, à quibus, saluis etiamnum rebus, nihil impetrauerat. Cæterùm Pompeius, ob easquas demonstraui causas in AEgyptum contendens, propter continentem ad Ciliciam vsque vectus, inde ad Pelusium traiecit: vbi Ptolemæus bellum cōtra sororem Cleopatram gerens, castra habebat. Ibi nauium cursu inhibito, quia egredi in terrā, nisi tutò sibi id licere comperisset, non audebat, ad regem aliquos de suis misit, qui reuocato ei in memoriā suo in patrem eius beneficio, peterēt vt certis firmísque cōditionibus cōcederetur naues appellere. Ipse rex (puer enim ætate adhuc erat) nihil respondit. Ast AEgyptii quidam, ac L. Septimius, homo Romanus, qui aliquādo sub Pōpeio stipēdia fecerat, & cum Gabinio fuerat,

Fuga Pompeij in AEgyptum, vtque ibi perierit.

Ptolemæus rex AEgypti.

ab eóque Ptolemæi satelles relictus erat, tanquam amici ad Pompeium venêre, sed impiè necem ei machinati sunt: vnde piaculo & sese & AEgyptum obstrinxerunt. nam & paulo pòst ipsos pernicies consecuta est, & AEgyptii primùm Cleopatræ (quod minimè expectauerant) in seruitutem traditi, ac deinceps inter subditos Romanorum relati sunt. Is igitur Septimius, atque Achillas præfectus militiæ regiæ, quíque cum his alii erant, quò Pompeium deceptum minori labore interficerent, libenter se eum recipere dixerunt, legatósque eius, bono animo vt essent monitos, deduxerunt. Ipsi lembis exiguis conscensis ad Pompeium prouecti, multa comitate ei exhibita, vt ad se sua ex naui trãsiret hortati sunt: nam & nauem ipsius propter magnitudinẽ, quódque ibi vadosum esset mare, ad terram eiici nõ posse, & cupere regem, ipsum quamprimum videre. Pompeius ita persuasus, quamuis qui vnà nauigabant, omnes contradicebãt, ex naui sua ad eos transiit: his tantùm verbis recitatis,

L. Septimius & Achillas Põpeio perniciem machinantur.

Etenim tyranni siquis intrat in domum,
Fit seruus eius, liber etsi venerit.

Postquam terræ appropinquatum est, Pompeium illi, ne cum Ptolemæo congressus, vel ab ipso rege, vel à Romanis, vel ab AEgyptiis (horum enim magna in ipsum erat beneuolẽtia) incolumitati assereretur, veriti, antequam ad littus appellerent, interfecerũt, neque verbum vllum neque eiulatum edentem: sed, simulatque insidias esse, & se neque defendendi sui neque effugiendi facultatem habere vidit, toga capite velato cædi se præbuit.

Magni Pompeij interitus.

Hic exitus vitæ Pompeio illi Magno fuit: euidenti argumento imbecillitatis atque incertorum casuum humanæ sortis. Qui enim prudentiæ nihil sibi antè reliquum fecerat, atque ab omnibus malis quæ inferri posse videbãtur, tutissimum se cauendo præstiterat, tum fraude circumuentus est: qui à puero multis per Africam Asiámque & Europam, fidẽ excedentibus, terrestribus maritimísq; victoriis potitus fuerat,

Vitæ humanæ inconstantia.

A καὶ πρὸς ἐκείνου τῷ Πτολεμαίῳ ἐς φυλακὴν αὐτοῦ καταλελειμμένος, ἦλθον μὲν ὡς φίλοι, ἐπεβούλευσαν δὲ ἀνοσίως· καὶ ἐκ τούτου προστρόπαιον καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῇ Αἰγύπτῳ πάσῃ προσέθεντο. αὐτοί τε γὰρ οὐκ ἐς μακρὰν ἀπώλοντο, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τὸ μὲν πρῶτον τῇ Κλεοπάτρᾳ δουλωθῆναι (ὅπερ ἥκιστα ἐβούλοντο) προεδόθησαν, ἔπειτα δὲ καὶ ἐς τὸ τῶν Ῥωμαίων ὑπήκοον ἐσεγράφοντο. ἐν δ' οὖν τῷ τότε Σεπτίμιος καὶ Ἀχιλλᾶς ὁ στρατί-
B αρχος, ἄλλοι τε μετ' αὐτῶν ὄντες, ἑτοίμως ἔφασαν ἐσδέξασθαι τὸν Πομπήιον, ὅπως ὡς ῥᾷστα ἀπατηθεὶς ἁλῷ· καὶ τούς τε ἐλθόντας παρ' αὐτοῦ προσέπεμψαν, θαρσεῖν σφᾶς ἐνίοι κελεύσαντες· καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦτο ἀκατίων ἐπιβάντες, προσέπλευσαν αὐτῷ· καὶ τά τε ἄλλα ἐφιλοφρονήσαντο αὐτόν, καὶ ἠξίωσαν πρὸς ἑαυτοὺς μετεκβῆναι, λέγοντες μήτε ναῦν δύνασθαι ὑπὸ τοῦ μεγέθους, διά τε τὰ βράχη, πρὸς τὴν γῆν προσσχεῖν, καὶ τὸν Πτο-
C λεμαῖον ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ εἶναι θᾶσσον αὐτὸν ἰδεῖν. καὶ ὁ μὲν οὕτω, καίτοι πάντων οἱ τῶν συμπλεόντων ἀπαγορευόντων, πιστεύσας αὐτοῖς ἐξῆλθε· τοσοῦτον μόνον εἰπών,

Ὅστις γὰρ ὡς τύραννον ἐμπορεύεται,
Κείνου 'στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ.

Οἱ δὲ, ἐπειδὴ ἐγγὺς ἐγένοντο τῆς γῆς, φοβηθέντες μὴ καὶ ἐντυχὼν τῷ Πτολεμαίῳ σωθῇ, ἢ καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου, ἢ καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τῶν συνόντων αὐτοῖς, ἢ καὶ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων (καὶ γὰρ εὔνοιαν μεγάλην εἶχον)
D ἀπέκτειναν αὐτὸν, πρὶν καταπλεῦσαι, μηδὲν μήτ' εἰπόντα, μήτ' ὀδυρόμενον. ὡς γὰρ τάχιστα τῆς γε ἐπιβουλῆς ᾔσθετο, καὶ ἔγνω ὅτι οὔτ' ἀμύνασθαι σφᾶς, οὔτε διαφυγεῖν δυνήσεται, συνεκαλύψατο.

Τοιοῦτον μὲν τότε τῷ Πομπηΐῳ ἐκείνῳ τῷ Μεγάλῳ τὸ τέλος ἐγένετο. ὥστε καὶ διὰ τούτου τήν τε ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀτοπίαν τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἐλεγχθῆναι. προμηθείας τε γὰρ οὐδὲν ἐλλείπων, ἀλλὰ πρὸς τὸ κα-
E τισχυρίσασθαί τι δυνάμενον ἀσφαλέστατα ἀεί ποτε διαγενόμενος, ἠπατήθη· καὶ νίκας πολλὰς μὲν ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πολλὰς δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῇ τε Εὐρώπῃ, παραδόξους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐκ μειρακίου ἀνελόμενος,

ἤδη παραλόγως, ὀκτώ τε καὶ πεντηκοντούτης ὤν. τήν τε θάλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν ἡμερώσας, ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ διώλετο· καὶ χιλίων ποτὲ νεῶν (ὥς ὁ λόγος ἔχει) 122 ἄρξας, ἐν πλοιαρίῳ τινὶ, πρός τε τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ πρὸς τοῦ Πτολεμαίου τρόπον τινά, οὗ ποτε τὸν πατέρα ἔς τε ἐκείνην ἅμα καὶ ἐς τὴν βασιλείαν κατήγαγε, διεφθάρη. ὃν γάρ τοι καὶ τότε ἔτι στρατιῶται Ῥωμαῖοι, διὰ τὴν τοῦ Πομπηίου χάριν ὑπὸ τοῦ Γαουινίου διὰ τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐς τὸν πατέρα αὐτοῦ μῖσος καταλειφθέντες, ἐφρούρουν, τοῦτ᾽ αὐτὸν δι᾽ αὐτῶν ἐκείνων ἑκατέρων ἀπεκτονέναι ἔδοξε. Πομπήιος μὲν δή, κράτιστος πρότερον Ῥωμαίων νομισθεὶς, ὥστε καὶ Ἀγαμέμνονα αὐτὸν ἐπικαλεῖσθαι, τότε καθάπερ τις καὶ αὐτῶν τῶν Αἰγυπτίων ἔσχατος, πρός τε τῷ Κασίῳ ὄρει, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ ποτε τὰ τε τοῦ Μιθριδάτου καὶ τὰ τῶν καταποντιστῶν ἐπινίκια ἤγαγεν, ἐσφάγη· ὥστε μηδὲν μηδ᾽ ἐν τούτῳ ὁμολογηθῆναι. ἔν τε γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὰ λαμπρότατα πρὶν πράξας, τότε ἀλγεινότατα ἔπαθε· καὶ ἐς πάντας τοὺς πολίτας τοὺς Κασσίους, ἐκ χρησμοῦ τινὸς, ὑποπτεύσας, πρὸς μὲν ἀνδρῶν Κασσίου οὐδενὸς ἐπεβουλεύθη, παρὰ δὲ δὴ τῷ ὄρει τῷ τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἔχοντι καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. τῶν δὲ δὴ συμπλεόντων αὐτῷ οἱ μὲν αὐτίκα ἑάλωσαν· οἱ δὲ ἔφυγον, ἄλλοι τε καὶ ὁ παῖς ἥ τε γυνὴ αὐτοῦ. καὶ ἡ μὲν ἐς τὴν Ῥώμην μετὰ ταῦτα ἀδείας τυχοῦσα ἀνεσώθη· ὁ δὲ δὴ Σέξτος ἐς τὴν Ἀφρικὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὸν Γναῖον ἐκομίσθη. τούτοις γὰρ δὴ τοῖς ὀνόμασι διακεκρίδαται, ἐπεὶ τήν γε τοῦ Πομπηίου πρόσρησιν ἀμφότεροι εἶχον.

Καῖσαρ δὲ, ὡς τότε μετὰ τὴν μάχην τὰ κατεπείγοντα διῳκήσατο, τὴν μὲν Ἑλλάδα τά τε λοιπὰ τὰ ταύτῃ ἄλλοις τισὶ καὶ προσποιεῖσθαι καὶ καθίστασθαι προσέταξεν· αὐτὸς δὲ τὸν Πομπήιον ἐπεδίωξε, καὶ μέχρι μὲν τῆς Ἀσίας κατὰ πύστιν αὐτοῦ προσιὼν ἠπείχθη· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ μηδεὶς ὅπῃ πεπλευκὼς ἦν ἠπίστατο, ἐνδιέτριψεν. οὕτω δ᾽ οὖν ἐν τύχῃ πάντα αὐτῷ προεχώρει, ὥστε καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐν πορθμείῳ τινὶ περαιούμενος,

A annum agens duodesexagesimum inopinata clade fractus est: qui mare vniuersum, quod Romanis parebat, pacauerat, in eo ipso periit: ac, qui olim mille nauibus (tot enim feruntur) præfuerat, tunc in nauicula prope AEgyptum occisus est, idque ab eo Ptolemæo quodammodo, cuius patrem ipse in eam regionem ac regnum reduxerat. Qui enim etiamnum à militibus Romanis, quos per gratiam Pompeii Gabinius ei præsidii loco aduersus odia B AEgyptiorum in patrem istius reliquerat, custodiebatur, is Pompeium videbatur tam horum militum quàm AEgyptiorum ministerio vsus interfecisse. Sic Pompeius, inter Romanos quondam potentia primus habitus, adeo vt Agamemnonis quoque cognomentũ inde inuenerit, tunc, quasi vnus de extremæ sortis AEgyptiis, ad montem Cassium interiit, ea ipsa die qua quondam de Mithridate & piratis C triumphum duxerat: vt ne in his quidem extrema cum primis conuenerint. Quam enim diem olim summo cum splendore celebrauerat, ea tunc extremas miserias pertulit: quúmque omnes ciues de gente Cassia ex oraculo quondam suspectos habuisset, à nemine Cassio insidiis petitus est, sed ad montem Cassium & cæsus est & tumulatus. Qui cum Pompeio adnauigauerãt, partim capti sunt, partim fuga sese eripuerunt: inter quos Pompeii quo- D que vxor filiúsque fuêre. Cornelia postea temporis Romam proposita impunitate incolumis rediit: Sextus autem in Africàm ad fratrẽ Cnęum (his enim prænominibus differebant hi, quum ambobus Pompeii nomen esset commune) peruenit.

Mons Cassius.

Oraculum Põpeio datum.

Cornelia Romam rediit.

Cæsar, compositis omnibus quæ post pugnam opus erant, suorum nonnullis Græciæ recipiendæ constituendæque cura iniuncta, ipse E Pompeium insecutus est: quúmque ad Asiam vsque, quænam loca is petiisset inquirẽdo, perrexisset, quia nemo certò referre potuit quorsum Pompeius cursum instituisset, ibi commoratus aliquandiu est. Tam prospera Cæsar in omnibus rebus fortuna vtebatur, vt quũ lembo Hellespontum traiiceret, in-

Fortuna Cæsaris: vtque ei

C. Cassius classem tradiderit.

que classem ibi Pompeianam, cui C. Cassius præerat, ibidem vela dantem, incideret, non modò læsus ab his non fuerit, sed insuper territos in suam potestatẽ acceperit. A quo facto, quum iam se ei nemo opponeret, ea quoque quæ restabant in Asia, occupauit, atque constituit, tãtùm pecunia (quod suprà etiam à nobis est relatum) imperata: ac non modò nullo præterea maleficio iniuncto, sed, quantum eius fieri poterat, beneficiis in omnes collatis. Asiam enim à publicanis, qui eam acerbissimè habuerant, liberauit, vectigaliáque in tributi formam redegit. Interim audito Pompeium AEgyptum petere, veritus ne is eo regno preoccupato vires recolligeret, celeriter naues soluit: qúumque Põpeium, quippe iam vita defunctum, non deprehendisset, reliquis suis à tergo relictis, cum paucis ipse Alexandriam aduectus est, antequam à Pelusio Ptolemæus rediret. Ibi quũ tumultuantes ob cædem Pompeii Alexandrinos reperisset, non ausus statim in terram egredi, ad anchoras substitit aliquandiu: tãdem, misso sibi à Ptolemæo Pompeii capite annulóque, in continentem posito metu exiuit. Qúumque multitudo AEgyptiorum indignè ferret fasces ei præferri, non eum pœnituit in regiam confugisse: militibus autem eius aliquibus arma adempta sunt: reliqui, dum omnes naues ad littus peruenirent, retro auecti sunt. Cæsar, Pompeii capite viso, illacrymauit, lamentatúsque est: eum ciuem generúmque suum nominans, & commemorans quot quantísque in rebus mutuas quondam sibi operas præstitissent. Percussoribus tantum abfuit vt se gratiam debere fateretur, vt & facinus culpauerit, & caput honestè funerandum humandúmque aliis dederit. Cuius facti causa vt laudatus est, ita simulatione sua risum meruit. Quum enim summopere dominationem affectasset, Põpeiúmque aduersarium suum propterea semper odio habuisset, contráque eum cùm alia omnia machinatus, tum hoc ipsum bellũ nulla alia de causa molitus fuisset, quàm vt

Cæsar Alexandriam venit.

Cæsar qualem se viso Pompeij capite exhibuerit.

A ἐνέτυχε μὲν ταῖς τοῦ Πομπηίου ναυτικῷ μετὰ τοῦ Κασσίου τοῦ Λουκίου πλέοντι· οὐ μόνον δὲ οὐδὲν δεινὸν ὑπ' αὐτῶν ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ προσκαταπλήξας σφᾶς προσεποιήσατο. κἀκ τούτου καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐκείνῃ, μηδενὸς ἔτ' ἀνταίροντος, παρελάμβανε καὶ διῴκει· χρημάτων μὲν ἐκλογὴν (ὥσπερ εἶπον) ποιούμενος, ἄλλο δὲ μηδὲν μηδένα λυπῶν, ἀλλὰ καὶ εὐεργετῶν πάντας ὅσα ἐνεδέχετο. τοὺς γοῦν τελώνας πικρότατα σφίσι B χρωμένους ἀπαλλάξας, ἐς φόρου συντέλειαν τὸ συμβαῖνον ἐκ τῶν τελῶν κατεστήσατο. κἀν τούτῳ πυθόμενος τὸν Πομπήιον πρὸς τὴν Αἴγυπτον πλέοντα, καὶ δείσας μὴ προκαταλαβὼν αὐτὴν, αὖθις ἰσχύσῃ, ἀφωρμήθη κατὰ τάχος· καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐκέτι περιόντα κατέλαβε· τῇ δ' Ἀλεξανδρείᾳ αὐτῇ μετ' ὀλίγων, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων, πρὶν τὸν Πτολεμαῖον ἐκ τοῦ Πηλουσίου ἐλθεῖν, προσπλεύσας, καὶ τοὺς Ἀλεξανδρέας θορυ- C βουμένους ἐπὶ τῷ τοῦ Πομπηίου θανάτῳ εὑρὼν, οὐκ ἐθάρσησεν εὐθὺς ἐς τὴν γῆν ἐκβῆναι· ἀνορμισάμενος δὲ ἀνεῖχε, μέχρις οὗ τήν τε κεφαλὴν καὶ τὸν δακτύλιον αὐτοῦ πεμφθέντα οἱ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου εἶδεν. οὕτω δὴ ἐς μὲν τὴν ἤπειρον θαρσούντως προσέσχεν· ἀγανακτήσεως δὲ ἐπὶ τοῖς ῥαβδούχοις αὐτοῦ παρὰ τοῦ πλήθους γινομένης, αὐτὸς μὲν ἀγαπητῶς ἐς τὰ βασίλεια προκατέφυγε· τῶν δὲ δὴ στρατιωτῶν τινὲς τὰ ὅπλα ἀφῃρέ- D θησαν, καὶ διὰ τοῦτ' οἱ λοιποὶ ἀνωρμίσαντο αὖθις, ἕως πᾶσαι αἱ νῆες ἐπικατήχθησαν. ὁ δ' οὖν Καῖσαρ, τὴν τοῦ Πομπηίου κεφαλὴν ἰδὼν, κατεδάκρυσε καὶ κατωλοφύρατο, πολίτην τε αὐτὸν καὶ γαμβρὸν ὀνομάζων, καὶ πάνθ' ὅσα ποτὲ ἀλλήλοις ἀνθυπουργήκεσαν ἀναριθμούμενος. τοῖς τε ἀποκτείνασιν αὐτὸν οὐχ ὅπως εὐεργεσίαν τινὰ ὀφείλειν ἔφη, ἀλλὰ καὶ ἐπεκάλει. καὶ ἐκείνην κοσμῆσαί τε καὶ εὐθετῆσαι καὶ θάψαι τισὶν ἐκέλευσε. καὶ 123
E ἐπὶ μὲν τούτῳ ἔπαινον ἔσχεν· ἐπὶ δὲ δὴ τῇ προσποιήσει γέλωτα ὤφλισκανε. τῆς γὰρ δυναστείας δεινῶς ἐφιέμενος, καὶ ἐκεῖνον καὶ ὡς ἀνταγωνιστὴν καὶ ὡς ἀντίπαλον ἀεί ποτε μισήσας, καὶ τά τε ἄλλα ἐπ' αὐτῷ πράξας ἅπαντα, καὶ τὸν πόλεμον τόνδε οὐκ ἐπ' ἄλλο τι παρασκευάσας ἢ ἵνα

A ἀπολομένου αὐτοῦ προστατεύσῃ, τότε τε ἐς Αἴγυπτον οὐ δι' ἄλλο τι ἐπειχθείς, ἢ ἵνα αὐτόν, εἰ περιείη, προσκατεργάσηται, ποθεῖν αὐτὸν ἐπλάττετο, καὶ ἀγανακτεῖν ἐπὶ τῷ ὀλέθρῳ αὐτοῦ ἐσκήπτετο. καὶ ὁ μὲν μηδὲν ἔτι πολέμιον, ὑπεξῃρημένου οἱ ἐκείνου, καταλιπεῖν νομίζων, καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐνεχρόνισεν, ἀργυρολογῶν, καὶ τὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ τὰ τῆς Κλεοπάτρας διάφορα διακρίνων· πόλεμοι δὲ ἐν τούτῳ ἕτεροι αὐτῷ παρεσκευάσθησαν. ἥ τε γὰρ Αἴγυπτος ἐνεόχμωσε, καὶ ὁ Φαρνάκης B ἤρξατο μὲν εὐθὺς ἐπειδὴ τὸ πρῶτον τὸν Πομπήιον καὶ τὸν Καίσαρα ἐκπεπολεμῶσθαι ἔμαθε, τῆς τε πατρῴας ἀρχῆς ἀντιποιεῖσθαι. χρονιεῖν τε γὰρ αὐτοὺς ἐν τῇ στάσει, καὶ τὰς δυνάμεις τῶν Ῥωμαίων αὐτὰς περὶ αὐταῖς ἀναλώσειν ἤλπισεν. εἴχετο δὲ καὶ τότε τῶν προκειμένων, ὅτι τε ἅπαξ ἐκεκίνητο, καὶ ὅτι πόρρω τὸν Καίσαρα ὄντα ἐπύθετο· καὶ πολλά γε χωρία προκατέλαβε. κἀν τούτῳ καὶ ὁ Κάτων καὶ ὁ Σκιπίων, οἵ τε ἄλλοι οἱ τὴν αὐτὴν C σφίσι γνώμην ἔχοντες, καὶ ἐμφύλιον καὶ ὀθνεῖον ἐν τῇ Ἀφρικῇ πόλεμον ἤγειραν. ἔσχε γὰρ οὕτως· ὁ Κάτων ἐν τῷ Δυρραχίῳ πρὸς τοῦ Πομπηίου τά τε ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπιτηρεῖν, ἄν τις διαβαίνῃ, καὶ τοὺς Παρθινοὺς κατείργειν, ἄν τι παρακινῶσι, καταλειφθείς, τὸ μὲν πρῶτον ἐκείνοις ἐπολέμει· ἡττηθέντος δὲ τοῦ Πομπηίου, τὴν μὲν ἤπειρον ἐξέλιπεν, ἐς δὲ τὴν Κέρκυραν μετὰ τῶν ὁμογνωμονούντων οἱ κομισθείς, ἐνταῦθα τούς τε ἐκ τῆς μάχης D διαφυγόντας καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας ἐδέχετο. Κικέρων μὲν γὰρ καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν βουλευτῶν ἐς τὴν Ῥώμην παραυτίκα ἀπῆραν· οἱ δὲ δὴ πλείους μετά τε τοῦ Λαβιήνου καὶ μετὰ τοῦ Ἀφρανίου, ἅτε μηδεμίαν ἐν τῷ Καίσαρι ἐλπίδα ἔχοντες, ὁ μέν, ὅτι ηὐτομολήκει, ὁ δέ, ὅτι σωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, αὖθις οἱ ἐπεπολεμήκει, ἐχόντων, πρός τε τὸν Κάτωνα ἦλθον, καὶ ἐκεῖνον προστησάμενοι E ἐπολέμουν. καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ὁ Ὀκταούιος σφίσι προσεγένετο. ὡς γὰρ τότε τὸν Ἰόνιον προσέπλευσε, καὶ τὸν Ἀντώνιον τὸν Γάιον συνέλαβεν, ἄλλων μὲν τινῶν χωρίων ἐκράτησε, τὴν δὲ δὴ Σάλωνα, καίπερ ἐπὶ πλεῖστον αὐτὴν πολιορκήσας, οὐχ εἷλε. τά τε γὰρ ἄλλα ἰσχυρῶς αὐτὸν ἀπεκρούοντο, βοηθοῦντα

eo de medio sublato, ipse principatum obtineret: quúmque aliá nullam ob rem in AEgyptum aduenisset, quàm vt eum, si adhuc superstes esset, conficeret: tum se eum desiderare, eiúsque interitum ægre ferre videri volebat. Enimuero Cæsar, deleto Pompeio nihil iam hostile superesse existimans, in AEgypto cogendis pecuniis, diiudicandáque lite inter Ptolemæum & Cleopatrã, tempus trahebat: interim alia contra ipsum bella conflabantur. nam & AEgyptus ad defectionem consurrexit: & Pharnaces, quũ primùm inter Pompeium ac Cæsarem bellum coortum esse acceperat, ad regnum paternum recuperandum se contulerat. Spes eum ceperat, fore hoc ciuile bellum diuturnum, ipsásque inter se Romanorum vires cõsumptum iri. Igitur vbi semel id negotii occepit, quum præterea procul abesse Cæsarem audisset, in incepto perrexit: multáque loca antecepit. Interim Cato etiam Scipióque, & qui cum his alii consentiebant, cùm ciuile tum extraneum bellum in Africa excitarunt, ídque hoc modo: Catonem Dyrrhachii Pompeius reliquerat, cùm vt traiectum ex Italia custodiret, tum vt Parthinos, siquid mouerent, coerceret, ísque primùm quidem bellum eis fecerat: cæterùm Pompeio victo, ex Epiro sese cum iis quibus eadem sententia placebat, Corcyram cõtulerat: ibíque reliquos quoque qui ex prælio effugerant, aut alioquin easdem partes sequebantur, ad se acceperat. Nam Cicero quidem aliíque nonnulli senatores rectâ Romam contenderant: plerique verò cum Labieno & Afranio (quorum neuter spem salutis suæ vllam in Cæsare positam habebat, alter, quòd ab eo perfugerat, alter, quòd salute à Cæsare donatus, iterum contra eum arma cepisset) ad Catonem venerant, cósque summæ rerum præposito bellum gerebant. Paulo pòst se Octauius etiam iis adiunxit. Is Ionium mare tenuerat, C. Antonium ceperat: multísque oppidis potitus, tamen Salonas diu frustra oppugnauit, à ciuibus

Noua bella cõtra Cæsarem parata.

Bellum Africanum à Catone & Scipione excitatum.

Cicero.

Labienus & Afranius cur nullam suæ salutis spem in Cæsare ponerent.

Salonæ frustra ab Octauio oppugnatæ.

Gabinii auxilio adiutis vi repulsus. Iidem Salonenses ad extremum vnà cum mulieribus erumpêtes, magnum facinus ediderunt. Mulieres, demissis capillis, vestitu nigro indutæ, acceptis facibus, denique quammaxime terribili habitu compositę, media nocte ad castra oppugnantium accesserunt: metúque exanimatis excubitoribus (quippe dæmonum speciem illis exhibebant) omnibus simul locis castrorũ ignem iniecerunt: eas subsequuti viri, multos eo tumultu excitatos, multos etiam dormientes occiderunt: ita & castra, & stationem nauium, quam Octauius tenebat, confestim occupauêre. Sed ne sic quidem quieta ipsis omnia fuerunt. elapsus enim Octauius, nouis coactis copiis, prælio victos denuo obsedit. Interea téporis Gabinio morbo absumpto, omne ea regione pelagus quum obtinuisset, egressus in terram, multa ipsis detrimenta intulit. Sed post commissam ad Pharsalum pugnã, quum milites ipsius ad eos qui Brũdusio contra ipsos aduecti erant, ne tentato quidem prælio defecissent: ibi tũ destitutus à sociis, Corcyram se contulit. At Cn. Pompeius prius quidem classe AEgyptia circumuectus, in Epirum incursiones fecerat: nec multum abfuit quin Oricum caperet. Id oppidum M. Acilius præsidio tenebat, introitúmque portus nauibus lapidibus refertis obstruxerat: turrésque ex vtraque faucium parte in continenti ac super naues onerarias exædificauerat. Cnæus vrinatores immisit, qui lapides scaphis impositos disiicerent: tum nauibus exoneratis, abductis, portus introitum aperuit: deinde expositis in vtrunque littus legionariis militibus, ipse intro nauigauit: sícque & naues omnes & magnam vrbis partem incendio consumpsit. Quòd nisi vulnus accepisset, ac AEgyptiis metum ne ex eo decederet intulisset, reliquam etiam vrbis partẽ cepisset. Postquam vulnus sanatum est, oppugnatione Orici in posterũ abstinens, reliquas regionis partes circũuagando vastauit. Ipsum quoque Brundusium aliquando aggressus est, sed frustra is ei, sicut & aliis

Mulierum aduersus vrbem suam oppugnantes audax facinus.

Gabinii mors.

Cn. Pompeii in Epirum incursiones.

Oricum oppugnatum.

A σφίσι τὸν Γαουίνιον ἔχοντες· καὶ τέλος μετὰ τῶν γυναικῶν ἐπεκδραμόντες, μέγα ἔργον εἰργάσαντο. ἐκεῖναί τε γὰρ τάς τε κόμας καθεῖσαι, καὶ στολὰς μελαίνας ἐνδυσάμεναι, λαμπάδας τε λαβοῦσαι, καὶ τὸ σύμπαν πρὸς τὸ φοβερώτατον σχηματισάμεναι, τῷ τε στρατοπέδῳ τῷ πολιορκοῦντι σφᾶς νυκτὸς μέσης προσέμιξαν, καὶ τοὺς προφύλακας, ὡς καὶ δαίμονές τινες, ἐκπλήξασαι, τὸ πῦρ ἐς τὸ χαράκωμα πανταχόθεν ἅμα ἐνέβαλον· B καὶ αὐτοὶ ἐπισπώμενοι σφίσι, πολλοὺς μὲν ταραττομένους, πολλοὺς δὲ καὶ καθεύδοντας ἐφόνευον. καὶ ἐκεῖνό τε εὐθὺς κατέσχον, καὶ τὸ ναύσταθμον ἐν ᾧ ὁ Ὀκταουίος ηὐλίζετο, αὐτοβοεὶ εἷλον. οὐ μέντοι καὶ ἐν ῥᾳστώνῃ τινὶ ἐγένοντο. διαφυγὼν γάρ πως αὐτούς, δύναμίν τε αὖθις ἤθροισε, καὶ μάχῃ νικήσας προσήδρευε σφίσι. κἀν τούτῳ τοῦ Γαουινίου νόσῳ τελευτήσαντος, τῆς τε θαλάσσης τῆς ἐκεῖ πάσης ἐκράτησε, καὶ ἐς τὴν γῆν ἐκβαίνων, πολλὰ C αὐτοὺς ἐκακούργει· μέχρις οὗ ἥτε πρὸς τῷ Φαρσάλῳ μάχη ἐγένετο, καὶ οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, ἐπιπλευσάντων τινῶν ἐκ τοῦ Βρεντεσίου σφίσι, μετέστησαν, μηδὲ ἐς χεῖρας αὐτοῖς ἐλθόντες. τότε γὰρ ἐρημωθεὶς τῶν συμμάχων, 124
ἐς τὴν Κέρκυραν ἀπεχώρησε. καὶ ὁ Πομπήϊος δὲ ὁ Γναῖος πρότερον μὲν τῷ τῶν Αἰγυπτίων ναυτικῷ περιπλέων, τήν τε ἤπειρον καλουμένην κατέτρεχε, καὶ Νώρικον ὀλίγου εἷλε, Μάρκου Ἀκυϊλίου αὐτὸ κατέχοντος, καὶ τόν D τε ἔσπλουν τὸν ἐς τὸν λιμένα πλοίοις λίθων γέμουσι χώσαντος, καὶ περὶ τὸ στόμα αὐτοῦ πύργους ἑκατέρωθεν ἐπί τε τῆς ἠπείρου καὶ ἐφ' ὁλκάδων ἐγείραντος. τούς τε γὰρ λίθους τοὺς ἐν τοῖς σκάφεσι συγκειμένους κολυμβηταῖς ἐφύδροις διασκεδάσας, καὶ αὐτὰ ἐκεῖνα κουφισθέντα ἑλκύσας, τόν τε ἔσπλουν ἠλευθέρωσε, καὶ μετὰ τοῦτο ὁπλίτας ἐφ' ἑκάτερα τῆς χηλῆς ἐκβιβάσας, ἔπεισε πλεῦσαι, καὶ τά τε πλοῖα πάντα καὶ τῆς πόλεως E τὸ πολὺ κατέκαυσεν. εἷλε δ' ἂν καὶ τὴν λοιπήν, εἰ μὴ τρωθείς, δέος τοῖς Αἰγυπτίοις μὴ καὶ ἀποθάνῃ παρέσχε. θεραπευθεὶς δ' οὖν, Νωρίκῳ μὲν ἐκεῖ προσέβαλε, τὰ δ' ἄλλα περιφοιτῶν ἐπόρθει. καὶ ποτὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Βρεντεσίου μάτην, ὥσπερ που καὶ ἄλλοι

τινές, ἐπείρασε. τέως μὲν δὴ ταῦτ᾽ ἐποίει· ἐπεὶ δὲ ὅ, τε πατὴρ αὐτοῦ ἡττήθη, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι πυθόμενοι τοῦτο οἴκαδε ἀπέπλευσαν, οὕτω δὴ πρὸς τὸν Κάτωνα ἀφίκετο. καὶ αὐτὸν Κάσσιος ὁ Γάιος ἐμιμήσατο, πλεῖστα μὲν καὶ τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλίας λυπήσας, πολλαῖς δὲ μάχαις ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐν τῇ ἠπείρῳ συχνοὺς νικήσας. προσεῖχον μέντοι τῷ Κάτωνι ἀρετῇ σφῶν ἰδόντες πολλοὶ πρὸς αὐτὸν συγκατέφυγον· καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις συναγωνισταῖς καὶ συμβούλοις πάντα χρώμενος, ἐς Πελοπόννησον, ὡς καὶ καταληψόμενος αὐτὴν, ἔπλευσεν. οὐ γάρ πω τὸν Πομπήιον τεθνεῶτα ἠκηκόει. καὶ Πάτρας μὲν κατέσχον, κἀνταῦθα ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν Πετρέιον Πομπήιον τὸν Φαῦστον προσέλαβον. Κυίντου δὲ δὴ Φουφίου Καλήνου μετὰ τοῦτο ἐπιστρατεύσαντος σφίσιν, ἐξανήχθησαν· καὶ ἐς Κυρήνην ἐλθόντες, καὶ ἐκεῖ τὸν Πομπηίου θάνατον μαθόντες, οὐκέτι συνεφρόνησαν· ἀλλ᾽ ὁ μὲν Κάτων, δι᾽ ἀηδίαν τῆς τοῦ Καίσαρος δυναστείας, καὶ ἄλλοι τινὲς δι᾽ ἀπόγνωσιν τῆς παρ᾽ αὐτοῦ συγγνώμης, ἐς τὴν Ἀφρικὴν μετὰ τοῦ στρατοῦ ἔπλευσαν, καὶ τὸν Σκιπίωνα προσλαβόντες, πάντα ἐπὶ τῷ Καίσαρι ἐστράτευον. οἱ δὲ δὴ πλείους ἐσκεδάσθησαν· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἄλλοι ἀποχωρήσαντες, ἀπήλλαξαν, ὥς που καὶ συνέτυχε σφίσιν· οἱ δὲ καὶ πρὸς τὸν Καίσαρα παραχρῆμα ἐλθόντες, ἄλλοι τε καὶ Γάιος Κάσσιος, ἀδείας ἔτυχον.

Ὁ δὲ δὴ Καλῆνος ἐπέμφθη ἐς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τῆς μάχης ὑπὸ τοῦ Καίσαρος· καὶ εἷλεν ἄλλα τε καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἅτε καὶ ἀτείχιστον ὄντα. τὰς γὰρ Ἀθήνας, καίπερ πλεῖστα τὴν χώραν αὐτῶν κακώσας, οὐκ ἠδυνήθη πρὸ τῆς τοῦ Πομπηίου ἥττης λαβεῖν. τότε γὰρ ἐθελονταὶ αὐτῷ προσεχώρησαν, καὶ αὐτοὺς ὁ Καῖσαρ, μηδὲν μνησικακήσας, ἀθῴους ἀφῆκε· τοσοῦτον μόνον εἰπὼν, ὅτι πολλὰ ἁμαρτάνοντες ὑπὸ τῶν νεκρῶν σῴζοιντο. ὃ δὲ δὴ ἔπος τοῦτο ἐδήλου ὅτι σφῶν διά τε τοὺς προγόνους καὶ διὰ τὴν δόξαν τήν τε ἀρετὴν αὐτῶν ἐφείσατο. Ἀθῆναι μὲν οὖν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πλείω τῆς Ἑλλάδος, εὐθὺς τότε ὡμολόγησεν αὐτῷ· Μεγαρῆς δὲ καὶ ὣς ἀντέσχον. πολλῷ γὰρ ὕστερον χρόνῳ, τὰ μὲν βίᾳ, τὰ δὲ καὶ προδο-

A quibusdam, conatus fuit. His rebus intentus, postquam pater eius pugna superatus est, AEgyptiíque re comperta domum auecti sunt, ad Catonem ipse concessit. Huius factum C. quoq; Cassius imitatus est, qui multas Siciliæ Italiæ'que partes vexârat, multa mari ac terra secunda prælia fecerat: complures præterea alii ad Catonem perfugerunt, quem virtute cæteris præstare animaduertebāt. His Cato belli consiliorúmque sociis vbique vsus, in Peloponnesum, B spe eius occupandæ regionis, traiecit: quia de morte Pompeii nōdum resciuerat. Ibi Patris receptis, multos alios sibi adiunxerunt, atque inter eos Petreium Faustúmque, Cn. Pompeii generū. Cæterùm pòst Q. Fufio Caleno exercitum aduersus eos ducente, naues soluerunt: Cyrenénque delati, vbi de Pompeii morte certiores facti sunt, sententiis variatum inter ipsos est: Catonem, qui Cæsaris dominatione ferre nullo modo poterat, alii quidam qui- C bus spes veniæ consequendæ nulla supererat, in Africam cum exercitu secuti, ibíque aduersus Cæsarem omnia conati sunt. Reliqui autē dissipati plerique, alii quò quenque casus deferebat, discessione facta se contulerunt: alii rectâ ad Cæsarem profecti, impunitatem adepti sunt, atque inter hos C. quoque Cassius.

Q. Fufius Calenus in Grçciam à Cçsare missus.

C. Cassius veniam à Cæsare consequitur.

Calenus ante pugnam Pharsalicam à Cæsare in Græciam missus fuerat: quúmque Piræeum, nullo D eum muro munitum, cepisset, Athenis tamen, quāquam omnis generis maleficiis eorum agros infestasset, ante cladem Pompeii potiri non potuit: ea audita, vltrò ea ciuitas in deditionem venit, eíque Cæsar nulla mulcta imposita, omnes iniurias remisit: id modò dicens, ipsos qui magnopere deliquissent, à mortuis seruari. Id verò hac oratione innuebat, parcere se ipsis propter E maiorum gloriam virtutémque. Ad eundem modum pleraque Græciæ oppida cum Cæsare in gratiam redierunt. Megarenses autem etiamnum restiterunt, ac multo pòst partim vi, partim proditione in pote-

Q. Fufius Calenus Athenas & Megara capit.

Cæsaris in Athenienses dictum.

statem Cæsaris venerunt, eorum Fufius, quò meritum de eis supplicium sumpsisse existimaretur, magna cæde edita r liquos vendidit: veritus tamen ne id interitu totius vrbis staret, ciues cùm necessariis eorum, tũ minimo pretio vendidit, vt libertati restituerentur. His confectis, Patras bellum conuertit, eámque vrbem sine prælio, terrore iam antè Catoni, iisque qui cum eo erant incusso recepit.

Seditio in Hispania Q. Cassium Longinũ excitata.

Dum hæc singula geruntur, interim in Hispania, quæ tũ pacata fuerat, motus coorti sunt. Nam quum in ipsa pace Q. Cassius Longinus prouinciam diuexaret, primò pauci quidam coitionem eius interficiendi causa fecerunt: sed quum saucius eorum manus effugisset, atque exinde lõgè maiores iniurias exerceret, permulti Cordubenses, compluresque milites, qui antè sub Pompeio militauerant, duce sibi electo M. Marcello AEsernino, quæstore, cõtra eum seditionem mouerũt. Marcellus, instabilitate rerum considerata, & ad euentum in vtrãque partem sese accommodare studens, nõ toto animo id munus in se recipiebat, sed in vtranque partem in clinabat, atque in omnibus dictis factísque medium obseruabat, vt siue Cæsar, siue Pompeius vicisset, victori suam operam nauasse videri posset. Pompeii quidem gratiam eo captabat, quòd milites ad eum deficientes suscipiebat, quódque Longino, qui Cæsaris partes se tueri dicebat, bellũ faciebat: contrà Cæsari inseruiebat, quòd Cassio nouas res affectante, ipse milites acceptos Cæsari conseruabat, nec eum bello peti permittebat: quódque nomen Pompeii scutis suis quũ inscriberent milites, id ipse delebat. Ita quum alteri vsum armorum, alteri nomen obtenderet, quúmque ea quæ pro victore gesta essent, sibi assignaret, contraria verò necessitati aliísque adscriberet, tutũ se fore sperabat. Igitur quanquam propter suorum multitudinẽ Longinum facilè poterat superare, tamẽ satius ei visum est rem eò deducere, vt, quemadmodum animo agitarat, talem se ostenderet, atque ad eũ quem dixi modum sese compararet rémque dubiam certas ob causas re-

M. Marcellus Æserninus.

A σία ἥλωσαν. ὅθεν περ φόνος τε αὐτῶν πολὺς ἐγένετο, καὶ οἱ λοιποὶ ἐπράθησαν. ὁ μέντοι Καλῆνος, τοῦτο μὲν, ἵνα δὴ καὶ κατ' ἀξίαν αὐτοὺς τετιμωρῆσθαι δόξῃ, ἐποίησε· φοβηθεὶς δὲ μὴ καὶ παντελῶς ἡ πόλις ἀπόληται, πρῶτα μὲν τοῖς ἐπιτηδείοις σφᾶς, ἔπειτα δὲ καὶ ἐλαχίστου ἀπέδοτο, ἵν' ἐλευθερωθῶσι. καὶ ὁ μὲν, ταῦτα πράξας, ἐπί τε τὰς Πάτρας ἐπεστράτευσε, καὶ ἀμαχεὶ αὐτὰς, τόν τε Κάτωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ προεκφοβήσας, κατέσχεν. 125

B Ἐν ᾧ δὲ ταῦτά τε ὡς ἕκαστα ἐπράττετο, καὶ ἡ Ἰβηρία, καίπερ εἰρηνεύσασα, ἐκινήθη. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Λογγῖνος ὁ Κύϊντος πολλὰ καὶ τότε αὐτοὺς ἐλυμαίνετο, τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγοι τινὲς συνέστησαν, ὡς ἀποκτενοῦντες αὐτόν· ἐπεὶ δὲ δὴ τρωθεὶς διέφυγε, κἀκ τούτου πολλῷ μείζω σφᾶς ἠδίκει, συχνοὶ μὲν Κορδουκήσιοι, συχνοὶ δὲ καὶ στρατιῶται, ἅτε καὶ τοῦ Πομπηίου γεγονότες, ἐπανέστησαν αὐτῷ, Μάρκον Μάρκελλον Αἰσερνῖνον τὸν ταμίαν προστη-C σάμενοι. οὐ μὴν καὶ ὅλῃ τῇ γνώμῃ αὐτοὺς προσεδέξατο, ἀλλά τι, τε ἀστάθμητον τῶν πραγμάτων ὁρῶν, καὶ τὴν ἔκβασιν σφῶν ἐφ' ἑκάτερα προσδεχόμενος, ἐπημφοτέριζε, καὶ διὰ μέσου πάντα καὶ ἔλεγε καὶ ἔπραττεν· ὥστε, ἄν τε ὁ Καῖσαρ ἄν τε καὶ ὁ Πομπήιος κρατήσῃ, ἀμφοτέροις σφίσι συνηγωνίσθαι δόξαι. Πομπηίῳ μὲν γὰρ, ὅτι τοὺς μεθισταμένους πρὸς αὐτὸν ἐδέξατο, καὶ τῷ Λογγίνῳ τὰ τοῦ Καίσαρος πράττειν λέγοντι αὐτε-D πολέμησεν, ἐχαρίσατο· Καίσαρι δὲ, ὅτι καὶ τοὺς στρατιώτας, ὡς καὶ τοῦ Λογγίνου νεωτερίζοντός τι, παραλαβὼν, τούτοις τε αὐτῷ ἐτήρησε, καὶ ἐκεῖνον οὐκ εἴασε πολεμωθῆναι· καὶ τό γε ὄνομα τὸ τοῦ Πομπηίου τῶν στρατιωτῶν ταῖς ἀσπίσιν ἐπιγραψάντων, ἀπήλειψεν· ὅπως καὶ ἐκ τοῦ ἰσοῦ τῷ μὲν, τὰ ἔργα τῶν ὅπλων, τῷ δὲ, τὴν δόκησιν περιβάλλων, καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ τοῦ κρατήσοντος γεγονότα προσποιούμενος, τὰ δὲ ἐναντία ἔς τε τὴν ἀνάγκην E καὶ ἐς ἄλλους τινὰς ἀναφέρων, ἀσφαλὴς εἴη. καὶ διὰ τοῦτο, καίτοι προσὸν αὐτῷ παντελῶς τοῦ Λογγίνου τῷ πλήθει κρατῆσαι, οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἔς τε ἔνδειξιν καὶ ἐς παρασκευὴν ὧν ἐβούλετο, περιάγων τὰ πράγματα, ἐπ' ἄλλοις τισὶ τὰ ἀμφίλογα αὐτῶν ἐποιήσατο. ὥστε καὶ

σατο· ὥστε καὶ ἐν οἷς ἠλαττώθη καὶ ἐν οἷς ἐ- A
πλεονέκτησε, ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ὁμοίως, τὰ μὲν
ὡς αὐτὸς καὶ ἐποίησε καὶ οὐκ ἐποίησε, τὰ δὲ
ὡς ἕτεροι, περιποιήσασθαι δυνηθῆναι. καὶ ὁ
μὲν οὕτω διαγαγὼν μέχρις οὗ καὶ ὁ Καῖσαρ
ἐνίκησε, παραχρῆμα μὲν ἐς ὀργὴν αὐτῶν
ἦλθε, καὶ ὑπερωρίσθη, ἔπειτα δὲ κατῆλθε καὶ
ἐτιμήθη. Λογγῖνος δέ, καταβοησάντων
αὐτοῦ διὰ πρεσβείας τῶν Ἰβήρων, τῆς τε ἀρ-
χῆς ἐξέπεσε, καὶ οἴκαδε ἀνακομιζόμενος,
ἐφθάρη πρὸς ταῖς τοῦ Ἴβηρος ἐκβολαῖς. ταῦ- B
τα μὲν ἔξω ἐγίγνετο.

Οἱ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ, τέως μὲν ἐν τῷ ἀμ-
φιλόγῳ καὶ ἐν μετεώρῳ τά τε τοῦ Καίσαρος
καὶ τὰ τοῦ Πομπηίου πράγματα ἦν, ἐκ μὲν
τοῦ προφανοῦς πάντες τὰ τοῦ Καίσαρος, ὑπό
τε τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τῆς συνούσης σφίσι,
καὶ ὑπὸ τοῦ Σερουιλίου τοῦ συνάρχοντος, ἐ-
σπούδαζον· καὶ εἴ τέ που κρατήσας ἠγγέλθη,
ἔχαιρον· εἴτε καὶ πταίσας, ἐλυποῦντο· οἱ μέν,
ἀληθῶς, οἱ δέ, πλαστῶς. καὶ γὰρ κατάσκοποι C
σφῶν καὶ κατήκοοι πάνθ' ὅσα ἐπ' αὐτοῖς καὶ
ἐλέγετο καὶ ἐγίγνετο, παρατηροῦντες πολλοὶ
περιενόστουν. ἰδίᾳ δὲ τὰ ἐναντιώτατα τῶν φα-
νερῶν, οἵ τε τῷ Καίσαρι ἀχθόμενοι, καὶ τὰ τοῦ
Πομπηίου προαιρούμενοι, καὶ ἔλεγον καὶ
ἐποίουν. κἀκ τούτου τά τε ἀπολλύμενα καὶ
τὸ πρόσφορον σφίσιν ἀμφότεροι λαμβάνον-
τες, τοῖς μὲν δεδιότες, τοῖς δὲ θαρσούντως ἐ-
χρῶντο· καὶ, οἷα πολλῶν καὶ ποικίλων ἔν τε
τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ πολλά- D
κις λογοποιουμένων, χαλεπώτατα διετίθεν-
το. καὶ γὰρ ἥδοντο καὶ ἐλυποῦντο, καὶ ἐθάρσουν
καὶ ἐφοβοῦντο διὰ βραχυτάτου. ἀγγελ-
θείσης δὲ τῆς περὶ Φάρσαλα μάχης, ἐπὶ πο-
λὺ μὲν ἠπίστουν. οὔτε γὰρ ὁ Καῖσαρ τῷ κοινῷ
τι ἐπέστειλεν, ὀκνήσας δημοσίᾳ χαίρειν ἐπὶ τοι-
αύτῃ νίκῃ φανῆναι, (διόπερ οὐδὲ ἐπινίκια
αὐτῆς ἔπεμψε,) καὶ ὁ παράλογος πρός τε
τὴν παρασκευὴν αὐτῶν καὶ πρὸς τὰ ἐλπι-
ζόμενα πολὺς ἐφαίνετο. ὡς δ' οὖν ἐπίστευ- E
σάν ποτε, τὰς μὲν εἰκόνας τοῦ τε Πομπηίου
126 καὶ τοῦ Σύλλου τὰς ἐπὶ τῷ βήματι ἑστώσας ἀ-
νεῖλον, ἄλλο δ' οὐδὲν τότε ἔπραξαν· συχνοὶ μὲν
γὰρ οὐδὲ τοῦτο βουλόμενοι ποιῆσαι, συχνοὶ δὲ
καὶ τὸν Πομπήιον, μήπως ἀναμαχέσηται,

linqueret: ita & sicubi succubuisset, & sicubi superior factus fuisset, facultatem vel ad se vel ad alios ea quæ acta fuerant referendi habebat. Hac ratione rem vsque ad victoriæ tempus extraxit: quúmque Cæsar ei succensuisset, cúmque relegasset, pòst reuocatum honoribus affecit. Lóginus autem à legatis Hispanorum delatus, magistratu excidit, domúmque reuertens in ostiis Iberi fluuii periit. Hæc extra Italiam gesta sunt. Q. C. Longini interitus.

Romæ autem, quandiu res Cæsaris Pompeiíque ambiguæ erant, incertóque euentu pendebant, nemo erat qui non palam Cæsaris rebus cuperet, metu copiarum quas is Romæ habebat, collegæque eius Seruilii, impendente. Proinde siue is vicisse nuntiabatur, gaudebant: siue aduersam fortunam sensisse, dolebant. idque alii ex animo faciebāt; alii simulabant: (multi enim oberrabant inspectores, auscultatorésque, quorum erat omnia quæ de his rebus vel dicebantur vel agebantur obseruare) contrà qui Cæsari infensi, Pompeianas partes potiores habebant, diuersissima ab iis quæ palam fiebant, & loquebantur & agebant. Itaque prout noui nuntii acciderant, vtrique eos suis commodis metientes, vel concidebant animis, vel efferebantur: quúmque (vt fieri assolet) multi ac varii rumores sæpius vna die ac non rarò vnius horæ spatio afferrentur, animi eorum maxima affectuum vicissitudine laborabant, minimo momento ex lætitia in mœstitiam, ex spe in metum coniecti. Vbi de Pharsalica pugna fama aduenit, diu ei fides habita non est: nam neque Cæsar de eo (quòd lætari de huiusmodi victoria videri nolebat: quapropter triumphum quoque eius omisit) ad rempublicam literas dederat: & incredibilem admodum rem eam apparatus vtriusque, spésque de eis conceptæ, efficiebant. Posteaquam tandem creditum est, id tantum egerunt quòd imagines Pompeii Syllæque, quæ pro rostris stabant, deiecêre: nam erant complures qui ne hoc quidem faciendum putarent: nec deerant qui, ne Pompeius acceptam cladem sarciret,

Mutatio animorum Romæ, post nuncium victoriæ Pharsalicæ.

verentes, satisfactum eo modo Cæsari putarent, Pompeium verò implacabilem sibi fore metuerent. Ne mortem quidem eius crediderunt antequam missum Romam annulum eius (in quo tria erant trophæa insculpta: quod Sylla quoque vsurpauerat) viderent. tum verò iam apertè Pompeio conuitiis exagitato, Cæsarem laudarunt, ac quæcunque excogitare ad honorem eius potuere, decreuerunt. Qua in re magnum erat inter primos vrbis homines certamen, inuicem se adulando Cæsare superare laborãtium: magnáque à populo suffragia cõtentione ferebantur, quum singuli tãquam præsente atque inspiciente Cæsare acclamationes & gestus omnes magno studio composuissent, sperantes pro iis (quasi verò aliquid ipsi largirentur, ac non necessariò id agerent) alii se magistratum, alii sacerdotium, alii pecuniam ab eo recepturos. Atque ego sanè eos honores Cæsari tum decretos, qui vel aliis quoque iam antè concessi fuerant, vt statuas, coronas, primum in consessibus locum, quæque id genus sunt alia, tum eos quoque quos nouos, ac tum primum delatos ipse Cæsar repudiauit, omittere statui: ne negotium mihi ab aliis exhibeatur, non singulos percensenti: Quod idem in sequentibus etiam faciam, ídque tanto magis quanto & plures subinde & absurdiores sunt honores cõstituti: eos tantùm commemorabo, qui quum peculiare atque eximium quiddam haberent, ab ipso Cæsare sunt approbati. Tũc igitur potestatem Cæsari dederunt (non quòd is eam non sibi ipse parasset, sed vt iam nunc secundum leges agere videri posset) de Pompeianis suo arbitratu statuendi: deinde, vt belli pacisque dominus in omnes homines esset, etsi neque ad senatum, neque ad populum de iis retulisset. cuius rei species erat bellũ quod aduersus ipsum in Africa parabatur. Hoc ipsum quoque iam antè Cæsari aderat, tantis copiis instructo, quíque bella quidem quæ gesserat omnia, ferè suo iudicio cõfecerat. Enimuero Romani, vt adhuc

Quot & quãti honores Cęsari victori decreti.

A φοβούμενοι, τῷ τε Καίσαρι καὶ ἐκείνῳ ἱκανῶς ἔχειν ἐνόμιζον, καὶ τὸν Πομπήιον ἀπαραίτητον σφίσι προσεδόκων. ἐπεὶ μέντοι καὶ ἀπέθανεν, οὐδὲ μὴν καὶ τοῦτο, καὶ οὐ πρότερον πρὶν τὸν δακτύλιον αὐτοῦ πεμφθέντα ἰδεῖν, ἐπίστευσαν. ἐνεγέγλυπτο δὲ ἐν αὐτῷ τρόπαια τρία, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ τοῦ Σύλλου. ὡς δ' οὖν ἐτεθνήκει, φανερῶς τε ἤδη τὸν μὲν ἐπῄνουν, τὸν δὲ ἐλοιδόρουν, καὶ πᾶν ὅ,τι ποτὲ ἐξευρεῖν ἐδύναντο, ἐσηγοῦντο
B δοθῆναι τῷ Καίσαρι. καὶ ἔν γε τούτῳ πολλὴ παρὰ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν πρώτων ἅμιλλα, ὑπερβάλλειν σφῶν ἀλλήλους τῇ κολακείᾳ σπουδαζόντων, καὶ ἐν τῇ ἐπιχειροτονίᾳ αὐτῶν. ταῖς τε γὰρ ἐπιβοήσεσι καὶ τοῖς σχήμασι πάντες, ὡς καὶ παρόντος καὶ ὁρῶντος τοῦ Καίσαρος, πολὺ πλείστην σπουδὴν ἐνεδείκνυντο, καὶ ἐνόμιζον εὐθὺς ἀντ' αὐτῶν, (ὥσπερ τι αὐτῷ χαριζόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης αὐτὸ ποιοῦντες) ὁ μὲν
C ἀρχὴν, ὁ δὲ ἱερωσύνην, ὁ δὲ καὶ χρήματα ἀντιλήψεσθαι. ἐγὼ οὖν τὰ μὲν ἄλλα ὅσα ἤτοι καὶ ἑτέροις τισὶ πρότερον ἐψήφισαν, εἰκόνας τε καὶ στεφάνους καὶ προεδρίας, τά τε τοιουτότροπα, ἢ καινὰ μὲν καὶ τότε ἐσενεχθέντα πρῶτον ἦν, οὐ μέντοι καὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐβεβαιώθη, παραλείψω, (μὴ καὶ δι' ὄχλου γένωμαι, εἰ μὴ πάντα αὐτὰ ἐπεξίοιμι) ὃ δὴ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα, καὶ μᾶλλόν γε ὅσῳ καὶ πλείω καὶ ἀτο-
D πώτερα ἀεὶ εἰσήγετο, ποιήσω· μόνα δὲ ἴσα ἴδιόν τέ τι καὶ ἐξαίρετον ἔχοντα ἐκυρώθη, καταλέξω. τοῖς τε γὰρ τὰ τοῦ Πομπηίου φρονήσασι ἐπέτρεψαν αὐτῷ πᾶν θ' ὅ,τι ποτ' ἂν ἐθελήσῃ δρᾶσαι (οὐχ ὅτι καὶ αὐτὸς πρὸ ἑαυτοῦ οὐ τοῦτο λαβὼν εἶχεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν νόμῳ ἤδη τινὶ αὐτὸ ποιεῖν δόξῃ) καὶ πολέμων καὶ εἰρήνης κύριον, πρόφασιν τοὺς ἐν τῇ Ἀφρικῇ συνισταμένους, πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ἀπέδειξαν αὐτὸν, κἂν μη-
E δὲν μήτε τῷ δήμῳ μήτε τῇ βουλῇ περὶ αὐτῶν κοινώσηται. καὶ ἦν μὲν που καὶ τοῦτο καὶ πρὶν ἐπ' ἐκείνῳ, ἅτε καὶ δύναμιν τηλικαύτην ἔχοντι· (τοὺς γοῦν πολέμους οὓς ἐπολέμησε πάντας, ὀλίγου καθ' ἑαυτὸν ἀνείλετο) ὅμως δ' οὖν αὐτῷ

πολῖταί τε γὰρ καὶ αὐτοτελεῖς ἔτι δοκεῖν εἶναι ἤθελον) ταῦτά τε οὕτως ἐψηφίσαντο, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἃ καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἔχειν ἐδύνατο· ὕπατός τε γὰρ ἔτη πέντε ἐφεξῆς γενέσθαι, καὶ δικτάτωρ οὐκ εἰς ἕκμηνον, ἀλλ᾽ εἰς ἐνιαυτὸν ὅλον λεχθῆναι ἔλαβε· τήν τε ἐξουσίαν τῶν δημάρχων διὰ βίου, ὡς εἰπεῖν, προσέθετο. συγκαθέζεσθαί τε γὰρ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάθρων, καὶ ἐς τἄλλα συνεξετάζεσθαι σφίσιν (ὃ μηδενὶ ἐξῆν) εὕρατο. αἵ τε γὰρ ἀρχαιρεσίαι πᾶσαι, πλὴν τῶν τοῦ πλήθους, ἐπ᾽ αὐτῷ ἐγένοντο· καὶ διὰ τοῦτο ἐς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἀναβληθεῖσαι, ἐπ᾽ ἐξόδῳ τοῦ ἔτους ἐτελέσθησαν. τάς τε ἡγεμονίας τὰς ἐν τῷ ὑπηκόῳ τοῖς μὲν ὑπάτοις αὐτοὶ δῆθεν ἐκλήρωσαν, τοῖς δὲ δὴ στρατηγοῖς τὸν Καίσαρα ἀκληρωτὶ δοῦναι ἐψηφίσαντο. ἔς τε γὰρ τοὺς ὑπάτους καὶ ἐς τοὺς στρατηγοὺς αὖθις παρὰ τὰ δεδογμένα σφίσιν ἐπανῆλθον. καὶ ἕτερον δέ τι, εἰθισμένον μὲν γίγνεσθαι, ἐν δὲ δὴ τῇ τοῦ καιροῦ διαφορᾷ καὶ ἐπίφθονον καὶ νεμεσητὸν ὂν ἔγνωσαν. τοῦ γὰρ πολέμου τοῦ πρός τε τὸν Ἰόβαν καὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους τοὺς μετ᾽ αὐτοῦ πολεμήσαντας, ὃν ὁ Καῖσαρ οὐδέπω τότε, οὐδ᾽ ὅτι γενήσοιτο, ἠπίστατο, πέμψαι τινὰ αὐτῷ νικητήρια, ὡς κεκρατηκότι, προσέταξαν. ταῦτ᾽ οὖν οὕτω καὶ ἐψηφίσθη καὶ ἐκυρώθη· καὶ ὅ, τε Καῖσαρ τὴν δικτατωρείαν παραχρῆμα (καίπερ ἔξω τῆς Ἰταλίας ὢν) ὑπέστη, καὶ τὸν Ἀντώνιον, μηδὲ ἐστρατηγηκότα, ἵππαρχον προσελόμενος. καὶ εἴπετο τούτῳ ὁ ὕπατος· καίτοι τῶν οἰωνιστῶν σφοδρότατα ἀντειπόντων μηδενὶ ἐξεῖναι πλείω τοῦ
127 ἑξαμήνου χρόνον ἱππαρχῆσαι. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν μάλιστα ἐπὶ τούτῳ πολὺν ὦφλίσκανον, αὐτὸν μὲν τὸν δικτάτωρα εἰς ἐνιαυτὸν παρὰ πάντα τὰ πάτρια λεχθῆναι γνόντες, περὶ δὲ δὴ τοῦ ἱππάρχου ἀκριβολογούμενοι.

Ὁ δὲ δὴ Κεκίλιος ὁ Μάρκος καὶ ἀπώλετο, τολμήσας τὰ περὶ τῶν δανεισμάτων ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ὁρισθέντα, καθάπερ ἡττημένου τε αὐτοῦ καὶ ἐφθαρμένου, λῦσαι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Καμπανίαν ἐκταράξας. οὗτος γὰρ ἀντέπραξε πρῶτος τοῖς τοῦ Καίσαρος· δι᾽ ἃ καὶ στρατηγὸς ἀπεδείχθη. ὀργισθεὶς δὲ ὅτι τε μὴ ἠστυνόμησε, καὶ ὅτι καὶ ὁ Τρεβώνιος ὁ συνάρχων αὐτοῦ οὐ κληρωτὸς (ὥσπερ εἴθιστο) ἀλλ᾽ αἱρετὸς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐς τὴν

ciues ſuíque iuris eſſe viderētur, hęc Cæſari decernebant quæ vel inuitis ipſis omnia obtinere poterat. Quippe hoc etiā accepit, vt quinque continuis annis conſulatū gereret: vt dictator non ad ſemeſtre tantùm ſpatiū, ſed in integrum annum diceretur: ad hæc tribunitiam poteſtatem per omnem ſuam vitā haberet. Inter eos enim aſſidere, atque omnia eorum officia gerere reperiebatur: quod permiſſum aliâs erat nemini. Itaque omnibus comitiis (præter ea quæ plebis ſunt) ipſe præfuit: atque ob hāc cauſam in aduentū eius dilata comitia ſub finē anni habita ſūt. Iidem quū prouincias ſorte cōſulibus tradidiſſent, decretū fecerunt vt extra ſortē Cæſar eas prætoribus aſſignaret. (ita cōtrà quàm ſtatutū ab ipſis fuerat, iterū ad conſules ac prætores redierant) Aliud quoque fuit quod Cęſari decernerent, vſu quidē illud receptū, ſed ob temporis anticipationē inuidiæ reprehēſionibúſque obnoxium. Triumphare enim eum de Iuba, Romaníſque qui cum eo militabāt, iuſſerūt, quaſi iam parta victoria: quū ne futurum quidē tunc id bellū ſciret Cæſar. His ita decretis approbatíſque, Cæſar, quāuis extra Italiā erat, ſtatim dictaturam occepit, magiſtro equitum aſſumpto Antonio, qui prætor nondum fuerat. Iſque ab hoc magiſtratu cōſul deinde factus eſt, ſummopere reclamantibus auguribus, non licere magiſtro equitū vltra ſextum menſem magiſtratum tenere. Verùm hi multo riſu excepti ſunt, quòd quum contra omnia maiorum inſtituta dictatori annuum imperium ſtatuiſſent, de magiſtro equitum accuratam rationem inire vellent.

At M. Cæcilius, auſus ea quæ de creditis pecuniis Cæſar conſtituerat, tanquam eo victo atque mortuo, reſcindere, huiúſque rei ergô Roma Campaniáque concitata, periit. Is primus Cæſaris actionibus reſiſtere auſus eſt, erátque ob id prætor creatus. Indignè autem ferens, præturam vrbanam ſibi non obtigiſſe, ſed collegam Trebonium (qui non electus de more, ſed à Cæſare cōſtitutus erat) ſibi prælatum eſſe,

Triumphus antequam bellum gereretur.

Cæſar dictator II.
M. Antonius magiſter equitum.

M. Cæcilij prætoris contra Cæſaris acta ſeditio, fuga & interitus.

omnibus ei se in rebus opposuit: & cùm alia eius officia impediuit, tum non passus est vt secundum Cæsaris leges ius diceret. Ipse præterea auxilia debitoribus aduersum creditores, mercedésque habitationum annuas se conductoribus donaturum pollicebatur. Ita magna sibi multitudine adiuncta, impetum in Trebonium fecit: sed is mutata veste inter turbã elapsus, vitæ periculum euitauit. Vbi is conatus irritus fuit, legem per se promulgauit, qua merces habitationum omnis conductoribus remittebatur, tabulæque nouæ proponebãtur. Fortè tum milites in Galliam ibant, eos Seruilius consul ad se vocauit: senatúmque hoc præsidio circumfuso habens, de re præsenti retulit. Quum tribunis plebis intercedentibus senatusconsultum non fieret, tamen autoritas senatus perscripta est: iussitque lictores vt legis tabulas tollerent. Eos Cæcilius quum repulisset, ac contra ipsum consulem tumultum concitasset, iterum senatus militibus septus conuenit, Seruilióque custodiam vrbis (quod qua ratione fieret, suprà non semel demõstrauimus) mandauit. Itaque consul, secundum hoc mandatum, omni prætoria administratione Cæcilium prohibuit, eiúsque munus alii prætori attribuit, ipsum senatu exclusit, concionaríque intendentem de rostris detraxit, eiúsque sellam confregit. Quæ singula etsi magnam Cæcilio iram mouebant, tamen quòd satis virium in vrbe non habebat, veritus ne pœnas insuper daret, in Campaniam ad Milonem proficisci instituit, ipsum quoque nouas res conantem. Quum enim Milo solus exulum à Cæsare in patriam reductus non esset, in Italiam aduenit: ibi magna hominum vi coacta, qui vel egestate vel metu supplicii tenebantur, regionem maleficiis vrgebat, vrbésque cùm alias, tum Capuã ipsam tentabat. Cum eo se coniungendi cõsilium, eiúsque auxilio Cæsarem quibuscunque posset modis lædẽdi Cæcilius vbi cepit, quum nec palàm ab vrbe proficisci posset (obseruabatur enim) & consilium non videretur vt clam profugeret,

Trebonius vitæ periculum vt euitarit.

Cæcilius vt fuerit à Seruilio consule coercitus.

Milo seditiones mouet.

A ἀστυνομίαν προσεκρίθη, ἐναντιοῦτο πρὸς πάντα τῷ συνάρχοντι· καὶ οὔτ' ἄλλο τι τῶν ἐπιβαλλόντων οἱ ποιεῖσθαι ἐπέτρεπεν, οὔτε τὰς δίκας κατὰ τοὺς τοῦ Καίσαρος νόμους τελεῖσθαι συνεχώρει· καὶ προσέτι τοῖς ὀφείλουσί τι βοηθήσειν ἐπὶ τοὺς δεδανεικότας, καὶ τοῖς ἐν ἀλλοτρίων οἰκοῦσι τὸ ἐνοίκιον ἀφήσειν ἐπηγγέλλετο. προσθέμενος δὲ ἐκ τούτου συχνούς, ἐπῆλθε μετ' αὐτῶν τῷ Τρεβωνίῳ· καὶ ἀπέκτεινεν ἂν αὐτόν, εἰ μὴ τὴν ἐσθῆτα ἠλλάξα- B το, καὶ διέφυγε σφᾶς ἐν τῷ ὄχλῳ. διαμαρτὼν δὲ τούτου, νόμον ἰδίᾳ ἐξέθηκε, προῖκά τε πᾶσιν οἰκεῖν διδούς, καὶ τὰ χρέα ἀποκόπτων. ὁ οὖν Σερουίλιος στρατιώτας τε τινὰς ἐς Γαλατίαν κατὰ τύχην παριόντας μετεπέμψατο, καὶ τὴν βουλὴν τῇ παρ' αὐτῶν φρουρᾷ συναγαγών, προέθηκε γνώμην περὶ τῶν παρόντων· καὶ κυρωθέντος μὲν μηδενός (οἱ δήμαρχοι γὰρ ἐκώλυσαν) συγγραφέντος δὲ τοῦ δόξαντος, ἐκέλευσε τοῖς ὑπηρέταις καθελεῖν C τὰ πινάκια. ἐπειδή τε ὁ Κεκίλιος ἐκείνους τε ἀπήλασε, καὶ αὐτὸν τὸν ὕπατον ἐς θόρυβον κατέστησε, συνῆλθον αὖθις φραξάμενοι τοῖς στρατιώταις, καὶ τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως τῷ Σερουιλίῳ (ὥσπερ ἄνω μοι πολλάκις εἴρηται) προσέδοσαν. καὶ ὁ μὲν οὐδὲν ἐκ τούτου τῷ Κεκιλίῳ, ὡς καὶ στρατηγοῦντι, πρᾶξαι ἐφῆκεν, ἀλλὰ τά τε προσήκοντα τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ ἄλλῳ τῳ τῶν στρατηγῶν προσέταξε, καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον τοῦ τε συνεδρίου εἶρξε, καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος καταβοῶντά τι κατέσπασε, τόν D τε δίφρον αὐτοῦ συνέτριψεν. ὁ δὲ ὀργὴν μὲν πολλὴν καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐποιεῖτο, δεδιὼς δὲ μὴ καὶ κολασθῇ (δύναμιν γὰρ ἀξιόμαχον ἐν τῇ πόλει οὐκ εἶχεν) ἐς Καμπανίαν πρὸς Μίλωνα νεωτερίζοντά τι ἀπάραι ἔγνω. ἐκεῖνος γάρ, ἐπειδὴ μόνος τῶν φυγόντων οὐ κατήχθη πρὸς τοῦ Καίσαρος, ἔς τε τὴν Ἰταλίαν ἀφίκετο, καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους, τοὺς μὲν, βίου δεομένους, τοὺς δέ, καὶ τιμωρίαν τινὰ δεδιότας, συλλέξας, τήν τε χώραν ἐκακούργει, καὶ ταῖς E πόλεσι ταῖς τε ἄλλαις καὶ τῇ Καπύῃ προσέβαλε. πρὸς οὖν τοῦτον ὁ Κεκίλιος ἀφορμῆσαι θελήσας, ὥστε μετ' αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι δύναιτο τὸν Καίσαρα λυπῆσαι· ἔπειτ' ἐπεὶ μήτε ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐκδημῆσαι ἐδύνατο (παρετηρεῖτο γὰρ) μήτ' αὖ ἐκδρᾶναι ἐτόλμα,

A διά τε τἆλλα, καὶ ὅτι πολλῷ πλείω ἔν τε τῷ σχήματι καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ τῆς στρατηγίας ὢν κατακράξειν ἤλπιζε· τῷ τε ὑπάτῳ προσῆλθε, καὶ ᾐτήσατο αὐτόν, λέγων πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπελθεῖν βούλεσθαι. ὑποτοπήσας οὖν ἐκεῖνος τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, ἐπέτρεψε μὲν οἱ τοῦτο ποιῆσαι, ἄλλως τε καὶ ὅτι πολὺς ἐνέκειτο, τό, τε τοῦ Καίσαρος ὄνομα ἐπικαλούμενος, καὶ πρὸς τὴν ἀπολογίαν δὴ ἐπείγεσθαι σκηπτόμενος. συνέπεμψε δὲ αὐτῷ δήμαρχόν τινα, ἵν᾽ εἴ τι νεοχμῶσαι τολμήσειε, B κωλυθείη. ὡς δ᾽ ἐν τῇ Καμπανίᾳ ἐγένοντο, καὶ ὅ, τε Μίλων πταίσας πρὸς τῇ Καπύῃ ἐς τὰ
128 Τιφατῖνα ὄρη κατεπεφεύγει, καὶ ὁ Κεκίλιος οὐκέτι περαιτέρω προεχώρει, δείσας ὁ δήμαρχος οἴκαδε ἐπανάγειν αὐτὸν ἠθέλησε. προπυθόμενος οὖν ταῦθ᾽ ὁ Σερουίλιος, τῷ μὲν Μίλωνι πόλεμον ἐν τῇ βουλῇ ἐπήγγειλε, τὸν δὲ δὴ Κεκίλιον ὑπομεῖναι μὲν ἐν τῷ προαστείῳ, μὴ καὶ ταράξῃ τι, ἐκέλευσεν, C οὐ μέντοι διὰ φυλακῆς ἀκριβοῦς, ἅτε καὶ στρατηγοῦντα, ἐποιήσατο. ἀπέδρα τε οὖν, καὶ πρὸς τὸν Μίλωνα ἠπείγετο· κἂν ἔπραξέ τι ταραχῶδες, εἰ ζῶντα αὐτὸν εὑρήκει· νῦν δέ, ἐκ τῆς Καμπανίας ἐκπεσόντος αὐτοῦ, καὶ ἐν Ἀπουλίᾳ φθαρέντος, ἔς τε τὴν Βρεττανίαν ἦλθεν, ὡς ἐνταῦθά γέ τι συστήσων, καὶ ἐκεῖ, πρὶν ποιῆσαι λόγου τι ἄξιον, ἀπώλετο. συστραφέντες γὰρ οἱ τὰ τοῦ Καίσαρος πράττοντες ἀπέκτειναν αὐτόν. καὶ οἱ μὲν οὕτως ἀπέθανον.

D Οὐ μέντοι καὶ ἡσυχία παρὰ τοῦτο ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐγένετο, ἀλλὰ πολλὰ καὶ δεινὰ συνηνέχθη, ὥσπερ που καὶ τὰ τέρατα προεδήλωσεν. ἐκείνῳ τε γὰρ τῷ ἔτει τελευτῶντι ἄλλα τε συνέβη, καὶ μέλισσαι ἐν τῷ Καπιτωλίῳ παρὰ τὸν Ἡρακλέα ἱδρύθησαν. ἐτύγχανε γὰρ ἱερὰ Ἴσιδι τότε γιγνόμενα. ἔδοξε γνώμῃ τῶν μάντεων πάντα αὖθις τά τε ἐκείνης καὶ τὰ τοῦ Σαράπιδος τεμενίσματα κατασκάψαι. E γιγνομένου δὲ τούτου, καὶ Ἐνυεῖον λαθὸν σφᾶς προσκαθῃρέθη, καὶ ἐν αὐτῷ κεράμεια ἀνθρωπείων σαρκῶν μεστὰ εὑρέθη. τῷ τε ἐχομένῳ σεισμὸς ἰσχυρὸς ἐγένετο· καὶ βύας ὤφθη· κεραυνοί τε ἔς τε τὸ Καπιτώλιον καὶ ἐς τὸν Τύχης τῆς δημοσίας καλουμένης ναόν, ἔς τε τοὺς τοῦ Καίσαρος κήπους κατέσκηψαν. κἀνταῦθα ἵππος τις τῶν οὐκ ἠμελημένων ἀπέθανεν ὑπ᾽ αὐτῶν, καὶ τὸ Τυχαῖον αὐτό-

præsertim quia sub habitu & nomine prætoris longè plura quàm sine his consequi se posse sperabat, ad cōsulem accessit, ab eóque cōmeatum ad Cęsarem proficiscēdi orauit. Seruilius, etsi suspicabatur quid ei in animo esset, tamen vehementius instanti, nomēnque Cæsaris inuocāti, & ad purgationem sui properare simulāti, profectionis facultatem dedit, adiūcto tribunoplebis, qui cum, si quid noui moliri vellet, coerceret. Cæcilius postquā in Campaniā aduenies, offendit, Milonē, re infeliciter ad Capuā gesta, in Tifata (mōtis id Capuæ imminētis nomen est) cōfugisse, substitit. Itaque veritus tribunusplebis nequid mali agitaret, domū cū reducere voluit. At Seruilius, re maturè cognita, cōtra Milonem bello in senatu decreto, Cęcilium in suburbio manere iussit, ne quid turbæ daret: accurata tamē custodia, vt qui prætor esset, nō obseruauit. Qua occasione vsus Cæcilius aufugit, ad Milonémq; magnis itineribus contēdit: quem si superstitē inuenisset, haud dubiè aliquos tumultus cōcitasset: nunc, Milone Cāpania eiecto, atque in Apulia perēpto, in Brutios se cōtulit, quòd vel in iis locis se cōsequi quicquā posse speraret. Cæterùm ab iis qui Cæsarianis rebus studebant, coitione facta priusquā vllam rem commemoratu dignam conficeret, cæsus est. Hic Miloni ac Cæcilio fuit vitæ finis.

Cæterùm ne sic quidem Roma quieta fuit, sed multa ac magna mala ei euenerunt, quemadmodum id prodigia portenderant. Circumacto enim iam eo anno, inter alia ostēta, apes quoque in Capitolio iuxta Herculis statuā sedem occupauêre, quū Isidi sacra fierēt. Itaque aruspices omnia tēpla Isidis Serapidísque demoliri iusserunt: quod dū fit, Bellonæ quoque ædes insciētibus illis deiecta est, in eáque vasa figulina carnibus humanis plena reperta sūt. Anno insequēti terræmotus ingēs accidit: bubóq; visus est: fulminibúsque Capitoliū & fanū Fortunæ publicæ, hortíque Cæsaris tacti: equus inter pretiosos habitus iis exanimatus: delubrum Fortunæ sponte sua

Cæcilius vt Roma profugerit.

Tifata, mons Capuæ imminens.

Milonis & Cæcilij interitus.

Prodigia siue ostenta.

apertū est. Præterea sanguis ex pistrino effusus ad alterius Fortunę templū profluxit, quā (quòd omnia quæ ante oculos ac post se posita sint, cernat, atque expendat, moneátque debere vnumquemque meminisse à quibus maioribus ortus, qualísque ipse sit) nomine Græcis explicatu difficili primigeniam Latini vocāt.

Fortuna primigenia.

infantes etiam nonnulli, sinistras capitibus impositas habentes nati sunt. Quum alia prodigia metum rerum parum faustarū obtulissent, tum præsertim postremo hoc significari, inferioris gradus homines contra nobiliores insurrecturos, & vates prædixerunt, & populus opinatus est. Ita animos Romanorum quum dii his ostentis cōturbassent, auxit metum ipsa forma vrbis, quæ misera ac insolens cùm ipsis calendis Ianuariis, tum multo pòst etiam tempore videbatur. Neque enim vel consul vllus vel prætor aderat.

Antonius & democratico & monarchico habitu vsus.

Antonius quidem veste (eam purpura prætextam habebat) & lictoribus (quibus sex tantùm vtebatur) & quia senatum conuocabat, speciem quandam popularis reipublicæ status exhibebat: gladio autem, quo accingebatur, multitudinéque stipantium ipsum militum, ipsísque præcipuè actionibus, penes vnum esse totam summam rerum demōstrabat. Ac non præsens modò cōditio Romanis erat molestissima, sed longè plura atque atrociora à Cæsare ipso expectabant. Quum enim magister equitum ne ludis quidem (quos plerosque ipse Cæsaris sumptibus curabat, paucos verò nōnullos tribuni plebis administrabāt) gladium deponeret, quid facturum ipsum dictatorem existimarent? Atque si quibus in mentem de eius clementia veniebat, qua multis qui contra ipsum arma tulerant, pepercerat: tamen quòd diuersos esse animi sensus eorum qui imperium affectant, & eorum qui eo iam potiti sunt, ipsum quoque immutatum iri censebant. Itaque ægre rem ferentes, varios inter sese, si qui tutò id poterant, sermones conferebant. Neque verò tutum erat cum omnibus communicare. nam qui vel amicissimi esse videbantur, aut etiam genere propinqui, ii suos defere-

A ματον αἰωρήθη. πρὸς δὲ τούτοις, αἷμά τε ἐξ ἐργαστηρίου σιτοποιοῦ περιχυθὲν ἀφίκετο πρὸς νεὼν ἕτερον Τύχης, ἣν ἐκ τοῦ πάντα τά τε ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὰ κατόπιν καὶ ἐφορᾶν καὶ ἐκλογίζεσθαι, χρῆναί τινα μηδὲ ἐπιλανθάνεσθαι ἐξ οἵων οἷος ἐγένετο, καὶ ἱδρύσαντο καὶ ἐπεκάλεσαν, τρόπον τινὰ οὐκ εὐαφήγητον Ἕλλησι. καὶ βρέφη τινὰ τὰς ἀριστερὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χεῖρας ἔχοντα ἐγεννήθη. ὥστε ἔκ τε τῶν ἄλλων μηδὲν ὑγιὲς ὑ-

B ποπτεύεσθαι, καὶ ἐκ τούτων μάλιστα τὴν τῶν ὑποδεεστέρων κατὰ τῶν προτετιμημένων ἐπανάστασιν, τούς τε μάντεις προειπεῖν, καὶ τὸν δῆμον προσδέχεσθαι. ταῦτα μὲν οὕτως ὑπὸ τοῦ δαιμονίου προδειχθέντα ἐτάραττεν αὐτούς· συνεπελάβετο δὲ σφίσι τοῦ φόβου καὶ ἡ ὄψις αὐτὴ τῆς πόλεως δεινὴ καὶ ἀήθης, ἔν τε τῇ νουμηνίᾳ καὶ ἔπειτα ἐπὶ πολὺ γενομένη. ὕπατος μὲν γὰρ οὐδεὶς οὐδὲ στρατηγὸς οὐδέπω ἦν. ὁ δὲ δὴ Ἀντώνιος οὐδέπω

C μὲν, ἐσθῆτος ἕνεκα (τῇ γὰρ περιπορφύρῳ ἐχρῆτο) καὶ ῥαβδούχων (τοὺς γὰρ ἓξ μόνους εἶχε) τοῦ τε τὴν βουλὴν ἀθροίζειν, εἰκόνα τινὰ τῆς δημοκρατίας παρεῖχε· τῷ δὲ δὴ ξίφει ᾧ παρέζωστο, καὶ τῷ πλήθει τῶν συνόντων οἱ στρατιωτῶν, τοῖς τε ἔργοις αὐτοῖς ὁ μάλιστα τὴν μοναρχίαν ἐνεδείκνυτο. καὶ ἦν οὐ τὸ παρὸν μόνον τοῖς Ῥωμαίοις χαλεπώτατον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐς τὸν Καίσαρα πολὺ πλείω καὶ δεινότερα ὑπωπτεύετο. ὅπου γὰρ ὁ ἵππαρχος

D οὐδὲ ἐν ταῖς πανηγύρεσι τὸ ξίφος κατετίθετο (τὰς γὰρ πλείους ταῖς τοῦ Καίσαρος παρασκευαῖς ἐπετέλεσεν. ὀλίγας γάρ τινας καὶ οἱ δήμαρχοι ἐποίησαν) τίς οὐκ ἂν αὐτὸν τὸν δικτάτωρα ὑπετόπησεν; εἰ γάρ τις καὶ τὴν χρηστότητα αὐτοῦ, ὑφ' ἧς πολλῶν καὶ ἀντιπολεμησάντων οἱ ἐπεφείσατο, ἐνενόει, ἀλλ' οὔτοι καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων τούς τε ἐφιεμένους ἀρχῆς καὶ τοὺς κατα πράξαντας αὐτήν, μένοντας ἰδόντες, καὶ ἐκεῖνον ἀλλοιωθήσεσθαι προσεδόκων. ἐ-

E λυποῦντό τε οὖν, καὶ πολλὰ πρὸς ἀλλήλους, οἷς γε καὶ ἀσφαλειά τις ἦν, διελάλουν. οὐ γάρ που καὶ πᾶσιν ἀδεῶς συγγενέσθαι ἐδύναντο. κἂν γὰρ πάνυ φίλοι ἐδόκουν τινῶν εἶναι, συγγενεῖς τε ἕτεροι, διέβαλλον σφᾶς, τὰ μὲν πα- 129

ἐπιτρέποντες, τὰ δὲ καὶ παντάπασι καταψευδόμενοι. ὅθεν οἱ λοιποὶ καὶ κατὰ τοῦτο οὐχ ἥκιστα ἐκακοπάθουν, ὅτι μήτε προσολοφύρεσθαι μήτ' ἐπικοινώσασθαι ἔχοντες, οὔτ' ἀπαλλαγῆναί ποτε αὐτοῦ ἐδύναντο. ἡ μὲν γὰρ πρὸς τοὺς ὁμοπαθεῖς συνουσία ἔφερέ τινα αὖθις κούφισιν. καί τις ἀσφαλῶς ἐκλαλήσας τέ τι, καὶ ἀντακούσας οἷα ἔπαθον, ῥᾷων ἐγίγνετο. ἡ δὲ δὴ πρὸς τοὺς ὁμοήθεις ἀπιστία καθεῖργνυ τε ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτὴν τὴν αἰτίαν, καὶ ἐπὶ πλεῖον αὐτὰς ἐξέκαε, μήτε τἀπόρρητα λεγούσας, μήτ' ἀνάπαυσίν τινα λαμβανούσας. πρὸς γὰρ τοῖς κατεχομένοις ἔνδον καὶ τὰ παθήματα σφᾶς τηρεῖν, καὶ εὐλογεῖν αὐτὰ καὶ θαυμάζειν, ἑορτάζειν τε καὶ βουθυτεῖν, ἐνθυμεῖσθαί τε ἐπ' αὐτοῖς ἠναγκάζοντο. οὕτω μὲν οἱ Ῥωμαῖοι οἱ ἐν τῇ πόλει τότε ὄντες διετέθειντο.

Ὥσπερ δὲ οὐκ ἀπόχρεων αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου κακοῦσθαι, Λούκιός τέ τις Τρεβέλλιος καὶ Πούπλιος Κορνήλιος Δολοβέλλας δήμαρχοι ἐστασίασαν. οὗτος μὲν γὰρ τοῖς ὀφείλουσιν (ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς ἦν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἐς τὸ πλῆθος ἐπὶ τῇ δημαρχίᾳ μετέστη) συνηγωνίζετο· ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε μὲν τῶν ἀμεινόνων προΐστασθαι, ἐκ δὲ δὴ τοῦ ὁμοίου αὐτῷ καὶ γράμματα ἐξετίθει, καὶ σφαγαῖς ἐχρῆτο. ταραχή τε οὖν καὶ ἐκ τούτων πολλὴ ἐγίγνετο, καὶ ὅπλα πολλὰ καὶ πανταχοῦ ἑωρᾶτο. καίτοι τῶν βουλευτῶν ἀπαγορευσάντων μηδὲν πρὸ τῆς τοῦ Καίσαρος ἀφίξεως καινοτομηθῆναι, καὶ τοῦ Ἀντωνίου μηδένα ἐν τῷ ἄστει ἰδιώτην ὁπλοφορεῖν. καὶ (οὐ γὰρ ἐπήκουον, ἀλλὰ πάντα δὴ πάντως καὶ ἐπ' ἀλλήλοις καὶ ἐπ' ἐκείνοις ἐποίουν) τρίτη στάσις τοῦ τε Ἀντωνίου καὶ τῆς γερουσίας ἐγένετο. ἵνα γὰρ καὶ παρ' αὐτῆς τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἐξουσίαν τὴν ἐπ' αὐτοῖς, ἣ φθάσας ἐχρῆτο, προστεθεῖσθαι νομισθείη, στρατιώτας τε ἐντὸς τοῦ τείχους τρέφειν, καὶ τὴν πόλιν διὰ φυλακῆς μετὰ τῶν ἄλλων δημάρχων ποιεῖσθαι ἔλαβε. κἀκ τούτου Ἀντώνιος μὲν ἐν νόμῳ δή τινι πάνθ' ὅσα ἐπεθύμει ἔδρα· Δολοβέλλας δὲ καὶ Τρεβέλλιος ὄνομα μὲν βιαίου πράξεως

bant, vel malè detortis eorum dictis, vel mendaciis omnino in eos cōfictis. Quod plerisque mœstitiam augebat, quum neque luctum suū, neque sensum animi sui aliis communicandi facultatem habentes, ea liberari nullo modo possent. Nam ipsa conuersatio cum iis qui in iisdē erant malis, alleuationem quādam afferebat: quúmque quis tutò & quę ipse pateretur retulisset, & alterius miserias vicissim exaudisset, sui oneris partem abiecisse sibi videbatur: cōtrà infidelitas eorum quibuscum erat viuendum, vt mœror in pectore conclusus teneretur, ídque magis magísque vreret, efficiebat: vbi nec arcanum proferre, neque vllam eius requiem inuenire dabatur. Huc accedebat, quòd non affectus tantùm suos occultos in corde suo quisque seruare cogebatur, sed præsentem insuper conditionē laudare, admirationi ducere, dies festos agere, sacra facere, hilarémque sese ostendere opus habebat.

Ac perinde verò atque si non satis malorum ab Antonio haberent, L. præterea Trebellius, & P. Cornelius Dolobella, tribuniplebis, seditione vrbem agitarunt: hic debitoribus opitulabatur (nam ipse quoque in eorum numero erat, ac ea de causa vt posset tribunusplebis fieri, à patriciis ad plebem trāsiuerat: Trebellius auxilio se nobilitati fore præ se ferebat: cæterùm leges promulgare, cædésque exercere, ambobus erat commune. Hinc tumultus ingens existebat, armáque omnibus locis frequentia conspiciebantur: quanquam senatusconsultum factum fuerat, nequis nouam vllam rem ante Cæsaris aduentum tentaret: Antoniúsque priuatis gestatione armorum in vrbe interdixerat. Quum nemo obtemperaret, sed seditiosi omnia & aduersum se mutuò & contra senatum Antoniúmque molirentur, tertia factio contra vtrumque Antonii ac senatus fuit, quum Antonio, vt arma potestatémque eam, qua iam antè occupata vtebatur, à senatu videretur accepisse, patres permitterent, vt intra vrbem exercitum haberet, ipséque cum reliquis tribunisplebis custodiam vrbis susciperet. Itaque Antonius ex lege omnia quæ vellet agebat: Dolobella autē Trebelliúsque, quū per vim agere diceren-

L. Trebellij & Dolobellæ seditio.

Factio tertia Antonij ac senatus contra Trebellium & Dolobellam.

tur, freti tamen audacia sua apparatúque, & se inuicem & Antonium oppugnabant, tanquam ipsi quoque imperium aliquod à senatu accepissent. Interim Antonius, quum audiuisset, milites quos à pugna Pharsalica Cæsar in Italiã præmiserat, ipse statim subsequi in animo habens, mala consilia agitare: vereretúrque ne quos nouos motus hi excitarent, vrbis cura L. Cæsari mandata, eóque (quam potestatem nemo vnquam magister equitum habuerat) præfecto vrbis relicto, ipse ad exercitum eum contendit. Tribuniplebis, qui factionum duces erant, cõtempto ob senectutem L. Cæsare, multa atrocia facinora & contra se inuicem & in alios perpetrauerunt: idque tantisper dum Cæsarem rebus in AEgypto confectis Romam aduectare fama attulit. Antè enim cum nunquam rediturum, sed in AEgypto (is enim rumor fuerat) periisse credentes, factionibus vrbem agitârant: aduentus eius fama audita, aliquandiu sese cõtinuere. Sed quum Cæsar, antequam Romam rediret, in Pharnacem expeditionem susciperet, seditiones renouarunt. Antonius quum neque compescere eos valeret, & in Dolobella plebem offendisset, primùm Dolobellæ se adiunxit, Trebelliúmque, cùm aliis nominibus tũ quòd milites ad se pertraheret, criminatus est. Sed quum deinde se apud multitudinem nullo eximio honore affici, eámque soli Dolobellæ intentam esse sentiret, ægre id ferens, sentẽtiam mutauit. quò accedebat, quòd fauorem populi sibi cum Dolobella communem esse videbat, culpã verò à senatu maiori ex parte sibi attribui. Itaque pòst quum neutri se cupere videri vellet, clam Trebellium fouit: eúmque cùm aliis rebus iuuit, tum militem ad se accipiendi copiam fecit. atque ita quasi inspector certaminis huius iudéxque sedit: illi verò pugnauêre, ac loca vrbis opportunissima, alter alterius profligandi causa, occupauerũt. inde cædibus ac incendiis eo modo grassatum est, vt sacra aliquando à vestalibus templo efferrẽtur. Quibus incommodis permotus senatus, iterum Antonio custodiã vrbis,

L. Cæsar vrbi præfectus.

Antonius animo alienato à Dolobella, clam Trebellium fouet.

A εἶχον, ἀντηγωνίζοντο δέ, ὑπό τε τῆς θρασύτητος καὶ ὑπὸ τῆς παρασκευῆς, καὶ ἀλλήλοις καὶ ἐκείνῳ, ὥσπερ τινὰ καὶ αὐτοὶ ἡγεμονίαν παρὰ τῆς βουλῆς εἰληφότες. κἀν τούτῳ Ἀντώνιος, πυθόμενος τὰ στρατόπεδα ἃ μετὰ τὴν μάχην ὁ Καῖσαρ ἐς τὴν Ἰταλίαν, ὡς καὶ ἐφεψόμενος σφίσι, προεπεπόμφει, μηδὲν ὑγιὲς δρᾶν, καὶ φοβηθεὶς μή τι νεωτερίσωσι, τὸ μὲν ἄστυ τῷ Καίσαρι τῷ Λουκίῳ ἐπέτρεψε, πολίαρχον αὐτὸν ἀποδείξας (ὃ μὴ B πώποτε τῷ ἱππάρχῳ ἐξουσία ποιεῖν ἦν) αὐτὸς δὲ πρὸς τοὺς στρατιώτας ἐξώρμησεν. οἱ οὖν δήμαρχοι οἱ ἀντιστασιάζοντες σφίσι, τοῦ τε Λουκίου διὰ τὸ γῆρας καταφρονοῦντες, καὶ πολλὰ καὶ δεινά, μέχρις οὗ τὸν Καίσαρα τά τε ἐν τῇ Αἰγύπτῳ διῳκηκότα καὶ ἐς τὴν Ῥώμην ὡρμηκότα ἐπύθοντο, καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἐξειργάσαντο. ὡς γὰρ οὐκέτ᾽ αὐτοῦ ἐπανήξοντος, ἀλλ᾽ ἐκεῖ που πρὸς τῶν Αἰγυπτίων, ὥσπερ που ἤκουον, ἀπολομένου, διε- C φέροντο. τότε δὲ χρόνον μέν τινα ἐμετρίασαν, ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὸν Φαρνάκην ἐκεῖνος πρότερον ἐπεστράτευσεν, ἐστασίασαν αὖθις. ὁ οὖν Ἀντώνιος, μήτε ἐπισχεῖν αὐτοὺς δυνάμενος, καὶ τῷ πλήθει διὰ τὴν πρὸς τὸν Δολοβέλλαν ἐναντίωσιν προσκρούων, τὰ μὲν πρῶτα τούτῳ προσέθετο, καὶ τὸν Τρεβέλλιον ἄλλα τε ἐπῃτιᾶτο, καὶ ὅτι τοὺς στρατιώτας σφετερίζοιτο· ἔπειτα δὲ αἰσθόμενος τὸν ὅμιλον αὐτοῦ μὲν μηδὲν προστιμῶντα, τῷ δὲ δὴ Δο- D λοβέλλᾳ μόνῳ προσκείμενον, ἠχθέσθη, καὶ μετεβάλλετο, ἄλλως τε καὶ ὅτι τῆς μὲν παρὰ τοῦ πλήθους χάριτος ἐκοινώνει οἱ, τῆς δὲ παρὰ τῶν βουλευτῶν αἰτίας τὸ πλεῖστον μετελάμβανε· καὶ τῷ μὲν λόγῳ, μέσον ἀμφοῖν ἔστηκε· 130 τῷ δὲ ἔργῳ, τὸν Τρεβέλλιον κρύφα ἀνθείλετο, καὶ τά τε ἄλλα αὐτῷ συνηγωνίζετο, καὶ στρατιώτας λαβεῖν ἐπέτρεψε. καὶ ὁ μέν, θεατὴς ἐκ τούτου καὶ ἀγωνοθέτης αὐτῶν ἐγίγνετο· ἐκεῖνοι δὲ ἐμάχοντο, καὶ τῆς τε πόλεως τὰ E ἐπικαιρότατα ἀντικατελάμβανον, καὶ φόνους καὶ ἐμπρήσεις ἐποίουν· ὥστε καὶ τὰ ἱερά ποτε ἐκ τοῦ Ἑστιαίου ὑπὸ τῶν ἀειπαρθένων ἐκκομισθῆναι. αὖθίς τε οὖν φυλακὴν οἱ βουλευταὶ τῆς πόλεως ἀκριβεστέραν τῷ

ἱππάρχῳ ἐψηφίσαντο, καὶ στρατιωτῶν ἅπασα, ὡς εἰπεῖν, ἡ πόλις ἐπληρώθη. A οὐ μέντοι καὶ παῦλά τις ἐγένετο. ὁ γὰρ Δολοβέλλας ἀπογνοὺς συγγνώμης τινὸς παρὰ τοῦ Καίσαρος τεύξεσθαι, μέγα τι κακὸν ἐπεθύμει δράσας ἀπολέσθαι, ὡς καὶ ὄνομα ἐκ τούτου ἀεὶ σχεῖν (ἤδη γάρ τινες καὶ τῶν κακίστων ἔργων ἐρασταὶ ἐπὶ τῇ φήμῃ γίγνονται) ὑφ᾽ οὗπερ καὶ ἐκεῖνος τά τε ἄλλα ἐτάραττε, καὶ τοὺς νόμους, τόν τε περὶ τῶν χρεῶν καὶ τὸν περὶ τῶν ἐνοικίων, ἐν ῥητῇ τινι ἡμέρᾳ θήσειν ὑπέσχετο. ὡς B δὲ τοῦτό τε προεπηγγέλλετο, καὶ ὁ ὄχλος τά τε περὶ τὴν ἀγορὰν ἀποφράξας, καὶ πύργους ἔστιν ᾗ ξυλίνους ἀποκαταστήσας, ἕτοιμος πάντῃ τοῖς ἐναντιωθησομένοις σφίσιν ἐγένετο, ἐνταῦθα ὁ Ἀντώνιος στρατιώτας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πολλοὺς ἐκ τοῦ Καπιτωλίου καταγαγών, τάς τε σανίδας τῶν νόμων κατέκοψε, καὶ τινὰς καὶ μετὰ τοῦτο ταραχώδεις ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Καπιτωλίου κατεκρήμνισεν. οὐ μέντοι καὶ ἐπαύσαντο διὰ τοῦτο στασιάζοντες, ἀλλ᾽ ὅσῳ πλείους C ἀπώλλυντο τούτων, τόσῳ μᾶλλον οἱ περιλιπεῖς ἐθορύβουν, νομίζοντες τὸν Καίσαρα μεγίστῳ καὶ δυσχερεστάτῳ πολέμῳ συμπεπλέχθαι. οὐδὲ ἐπέσχον, πρὶν αὐτὸν ἐκεῖνον ἐξαπιναίως σφίσιν ὀφθῆναι. οὕτω δὲ καὶ ἄκοντες ἡσύχασαν. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὅτι ποτὲ ἐνεδέχετο, πείσεσθαι προσεδόκων· λόγοι τε ἐπ᾽ αὐτοῖς κατὰ πᾶσαν ὁμοίως τὴν πόλιν, τῶν μὲν, τά, τῶν δὲ, τὰ δικαιούντων. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, τῷ συνήθει τῷ τρόπῳ καὶ τότε ἐχρήσατο. τῇ τε D γὰρ παρούσῃ αὐτῶν καταστάσει ἠρκέσθη, καὶ οὐδὲν τῶν προγεγονότων ἐπολυπραγμόνησεν, ἀλλὰ πάντων τε ἐφείσατο, καὶ τινὰς αὐτῶν ἐτίμησεν, ἄλλους τε καὶ τὸν Δολοβέλλαν. εὐεργεσίαν γάρ τινα αὐτῷ ὀφείλων, οὐκ ἠξίωσεν αὐτῆς ἐκλαθέσθαι. οὐ γὰρ ὅτι ἠδικήθη, διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνης ὠλιγώρησεν, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν εὖ ἐπεπόνθει, καὶ ἐπὶ τούτῳ οἱ συνέγνω· καὶ τά τε ἄλλα αὐτὸν ἐν τιμῇ ἤγαγε, καὶ ὕπατον οὐ πολλῷ ὕστερον, μηδὲ στρατηγήσαντα, ἀπέδειξε. E

Ταῦτα μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τὴν τοῦ Καίσαρος ἀπουσίαν ἐγένετο. χρόνιος δὲ ἐπ᾽ αὐτὴν, καὶ οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τοῖς τοῦ Πομπηίου

ídque accuratius quàm antè, mandauerunt. Quum iam tota ferè vrbs militibus esset referta, non tamen hi motus conciderũt. Dolobella enim, desperatione veniæ à Cæsare impetrandæ adductus, id iam agebat vt magno quodam facinore exhibito periret, ex quo sempiternam sui memoriam relinqueret. quippe reperti sunt nonnulli qui famæ cupiditate pessimas res agere animum inducerent. Is igitur, quemadmodum nominis sui illustrãdi causa omnia antè egerat, ita nunc quoque diem cõstituit, qua die pollicitus est se leges de nouis tabulis, mercedéque quæ conductionis nomine solui solebat, abroganda, perlaturum. Quæ quum recepisset, plébsque aditibus fori obstructis, nonnullísque in locis ligneis turribus erectis, parata esset ad profligandos eos qui iis legibus resistere vellent: Antonius, vt primùm illuxit, magna militum manu de Capitolio deducta, tabulas legum discidit: nonnullósque, ne sic quidem tumultuandi finem facientes, de Capitolio præcipitauit. Neque tamen ita seditionibus modus factus est: sed quo plures ex seditiosis perierunt, tanto maiori cõtentione reliqui tumultuati sunt, Cæsarem maximo difficillimóque bello distineri arbitrantes. Neque antè destiterũt quàm is ex improuiso Romam peruenit. tum demum vel inuiti conquieuerunt, ita quidem vt extrema supplicia sibi ab eo impendere putarent: déque ipsis per totam vrbem plurimus sermo haberetur, aliis aliter de causa eorum statuentibus. Verùm Cęsar hîc quoque suum morem obtinuit, contentúsque in præsentiarũ omnia esse sedata, nullam de præteritis inquisitionem instituit: sed omnibus pepercit: aliquósque ex iis honoribus insuper affecit: Dolobellam in primis. Quoniam enim erat eius merito obstrictus, eius memoriam sibi abiiciendam, aut, quia læsus ab eodem esset, ideo acceptum quoque beneficiũ paruipendendum esse non existimauit: sed eius habita ratione, peccati gratiam Dolobellæ fecit, eúmque cùm aliàs in honore habuit, tum paulo pòst consulem creauit, quamuis præturam is nunquam gessisset. Atque hæc Romæ acta sunt per absentiam Cæsaris: inter cuius ad vrbem reditum, mortémque Pompeii, vt ali-

Dolobel'ę prō positum.

Cęsaris clemẽtia in seditiosos.

quantum temporis intercederet, hæ causæ fuerunt. AEgyptii exactionẽ pecuniæ molestè ferentes, ídque adeò indignum ducentes, quòd nec à sacris Cæsar abstineret (ipsi enim multitudine eorum quæ venerantur numinum, omnibus mortalibus præpollent: ac, quia non vna est ipsis religio vniuersis, sed inter se diuersissimi cultus, bellis quoque eius rei causa mutuis se impetunt) ad hæc metuentes ne Cleopatræ, quæ plurimũ apud Cæsarem poterat, traderentur, tumultum concitauêre. Nam Cleopatra, quum hactenus per alios causam suam contra fratrem apud Cæsarem egisset, simulatque naturam eius cognouit (erat autem Cæsar amoribus quammaxime obnoxius, rémque cum multis aliis fœminis, vt ei fortuitò ea oblatæ fuerant, habuerat) per internũtios Cæsari questa est, se proiectam ab amicis, cuperéque ipsam per se apud eum litem suam prosequi. Ipsa verò aliâs omnibus mulieribus formæ elegãtia præstabat, tum flore ætatis admodum erat conspicua: inerátque ei in voce summus lepos, ita vt, cum quocunque homine colloqueretur, gratia eum demulceret: denique tanta eius aspectum orationémque vis comitabatur, vt allicere etiam ab amore vel natura vel ætate alienissimum quenque hominem ad sui amorem valeret. Quibus rebus instructa, in rem suã existimabat fore si ad Cæsaris colloquium admitteretur: ínque sua venustate pręsidium causę omne reponebat. Impetrato à Cæsare vt sub eius aspectum veniret, ita sese exornauit ac cõposuit, vt simul quammaximam dignitatem præ se ferret, simul misericordiam Cæsari moueret. His adornatis, noctu in vrbem (degebat enim tum foris) atque in regiam Ptolemæi clam peruenit. Quam vbi Cæsar vidit, loquentémque nonnihil audiuit, ita confestim mancipium eius factus est, vt statim sub auroram Ptolemæum accersierit, pacificationémque tentauerit. Cleopatræ enim, cuius antè iudex esse voluerat, tunc aduocatum agebat. Quæ res, quódque improuisò suam sororem intus esse videbat, ita pueri animum ira inflammauit, vt prosiliens ad populum, proditum se clamaret, ac denique diadema capite detra-

Cleopatrę forma & mores.

Cleopatrę cũ Cęsare colloquium.

A θανάτῳ, ἦλθε, διὰ τάδε. οἱ Αἰγύπτιοι, ταῖς τῶν χρημάτων εἰσπράξεσι βαρυνόμενοι, καὶ δεινῶς φέροντες ὅτι μηδὲ τῶν ἱερῶν τις ἀπείχετο (θρησκεύουσί τε γὰρ πολλά, περιοττότατα ἀνθρώπων, καὶ πολέμους ὑπὲρ αὐτῶν καὶ πρὸς ἀλλήλους, ἅτε μὴ καθ' ἓν ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντιωτάτου καὶ αὐτοῖς τιμῶντές τινα, ἀναιροῦνται.) τούτοις τε οὖν ἀγανακτήσαντες, καὶ προσέτι φοβηθέντες μὴ τῇ Κλεοπάτρᾳ, ἅτε μέγα παρὰ τῷ Καίσαρι δυνα-
B μένῃ, παραδοθῶσιν, ἐταράχθησαν. ἐκείνη τε γὰρ τέως μὲν δι' ἑτέρων πρὸς αὐτὸν διὰ τὸν ἀδελφὸν ἐδικάζετο· ἔπειτα δὲ ὡς τάχιστα τὴν φύσιν αὐτοῦ κατέμαθεν, (ἦν γὰρ ἐρωτικώτατος, καὶ πλείσταις καὶ ἄλλαις, ὅσαις που περιετύχοι, συνεγίγνετο) πέμπει πρὸς αὐτόν, καὶ προδίδοσθαί τε ὑπὸ τῶν φίλων λέγουσα, καὶ ἀξιοῦσα αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἀγωνίσασθαι. ἄλλως τε γὰρ περικαλλεστάτη γυναικῶν ἐγένετο, καὶ τότε τῆς ὥρας ἀκμῇ πολὺ διέ-
C πρεπε· τό, τε φθέγμα ἀστειότατον εἶχε, καὶ προσομιλῆσαι παντί τῳ διὰ χαρίτων ἠπίστατο· ὥστε λαμπρά τε ἰδεῖν καὶ ἀκουσθῆναι οὖσα, κἀκ τούτου πάντα τινὰ καὶ 131
δυσέρωτα καὶ ἀφηλικέστερον ἐξεργάσασθαι δυναμένη, πρὸς τοῦτο τε ἐνόμισε τῷ Καίσαρι ἐντεύξεσθαι, καὶ πάντα ἐν τῷ κάλλει τὰ δικαιώματα ἔθετο. ᾐτήσατό τε οὖν ἐς ὄψιν αὐτοῦ ἐλθεῖν· καὶ τυχοῦσα, κατεκόσμησέ τε ἑαυτὴν καὶ ἐξήσκησεν, ὥστε σεμνο-
D πρεπεστάτη καὶ οἰκτροτάτη αὐτῷ ὀφθῆναι. καὶ ἡ μέν, ταῦτα μηχανησαμένη, ἔς τε τὴν πόλιν ἅμα (ἔξω γὰρ καὶ ἐκείνη ἦν) καὶ ἐς τὰ βασίλεια λάθρα τοῦ Πτολεμαίου νυκτὸς ἐσῆλθεν. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, ἰδών τε αὐτήν, καί τι φθεγξαμένης ἀκούσας, οὕτως εὐθὺς ἐδουλώθη, ὥστε αὐτίκα ὑπό τε τὴν ἕω τόν τε Πτολεμαῖον μεταπέμψασθαι, καὶ συναλλάξασθαι σφᾶς ἐπιχειρῆσαι. ἧς γὰρ δικαστὴς πρότερον ἠξιοῦτο εἶ), τότε ταύτῃ
E συνεδίκει. ὁ οὖν παῖς, διά τε τοῦτο, καὶ ὅτι τὴν ἀδελφὴν ἀφνιδίως εἶδεν ἔνδον οὖσαν, ὀργῆς τε ἐπληρώθη, καὶ ἐκπηδήσας ἐς τὸ πλῆθος, ἐβόα, λέγων προδίδοσθαι· καὶ τέλος τὸ διάδημα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς περι-

ἀποσπάσας ἔρριψε. θορύβου δὲ ἐπὶ τούτῳ μεγάλου συμβάντος, ἐκεῖνον μὲν οἱ Καισάρειοι στρατιῶται συνήρπασαν· τὸ δὲ δὴ Αἰγύπτιον ἐταράσσετο· κἂν αὐτοβοεὶ τὰ βασίλεια, καὶ ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης ἅμα προσβάλλοντες, εἷλον (τοῖς γὰρ Ῥωμαίοις οὐδὲν ἀξιόμαχον, ἅτε καὶ φίλων σφῶν δοκούντων εἶναι, παρῆν) εἰ μὴ φοβηθεὶς ὁ Καῖσαρ προῆλθέ τε ἐς αὐτούς, καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ στάς, πάντα σφίσιν ὅσα ἂν ἐθελήσωσι, πράξειν ὑπέσχετο· καὶ μετὰ τοῦτο ἐς ἐκκλησίαν ἐσελθών, τόν τε Πτολεμαῖον καὶ τὴν Κλεοπάτραν παρεστήσατο· καὶ τὰς διαθήκας τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀνέγνω, ἐν αἷς ἐκείνοις μὲν συνοικῆσαι ἀλλήλοις, κατὰ τὰ τῶν Αἰγυπτίων πάτρια, καὶ βασιλεύειν, ἀλλὰ τὸν δὲ δὴ τῶν Ῥωμαίων δῆμον τὴν ἐπιτροπείαν σφῶν ἔχειν ἐγέγραπτο. πράξας δὲ τοῦτο, καὶ ἐπειπὼν ὅτι ἑαυτῷ, δικτάτωρι ὄντι, καὶ πᾶν τὸ τοῦ δήμου κράτος ἔχοντι, τήν τε ἐπιμέλειαν τῶν παίδων ποιεῖσθαι, καὶ τὰ δόξαντα τῷ πατρὶ αὐτῶν ἐπιτελεῖν προσήκει· ἐκείνοις τε τὴν βασιλείαν ἀμφοτέροις ἔδωκε, καὶ τῇ Ἀρσινόῃ τῷ τε Πτολεμαίῳ τῷ νεωτέρῳ, τοῖς ἀδελφοῖς σφῶν, τὴν Κύπρον ἐχαρίσατο. τοσοῦτον γάρ που δέος αὐτὸν εἶχεν, ὥστε μὴ μόνον μηδὲν τῶν τῆς Αἰγύπτου προσλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων τι αὐτοῖς προσδοῦναι.

Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐπαύσαντο· αὖθις δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον ἐκινήθησαν, ὥστε καὶ πολεμῆσαι. ὁ γὰρ Ποθεινὸς ὁ τὴν διοίκησιν τῶν τοῦ Πτολεμαίου χρημάτων προστεταγμένος (εὐνοῦχος δὲ ἦν, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους μάλιστα συνεταράχει) δείσας μὴ καὶ δίκην ποτὲ ἐπὶ τούτῳ δῷ, πέμπει κρύφα πρὸς τὸν Ἀχιλλᾶν, περὶ τὸ Πηλούσιον ἔτι καὶ τότε ὄντα, καὶ αὐτὸν ἐκφοβήσας τε ἅμα καὶ ἐπελπίσας προσεταιρίσατο. καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τὰ ὅπλα ἔχοντας ᾠκειώσατο. πᾶσί τε γὰρ ὁμοίως δεινὸν ἐδόκει εἶναι (ὑπὸ γυναικὸς ἄρχεσθαι) ὑποψίᾳ τοῦ τὸν Καίσαρα τότε μὲν, ἐπὶ τῇ καταστάσει σφῶν, ἀμφοτέροις δῆθεν αὐτοῖς τὴν βασιλείαν δοῦναι, προϊόντος δὲ δὴ τοῦ χρόνου, μόνῃ τῇ Κλεοπάτρᾳ αὐτὴν προσθήσειν. καὶ ἀντίπαλοι τῷ τότε παρόντι αὐτοῦ στρατῷ ἐνόμιζον εἶναι. καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν

A ctum abiiceret. Magno inde tumultu coorto, Ptolemæum Cæsariani milites intro abripuerunt, AEgyptii autem commoti sunt: ac, nisi Cæsar metu perculsus ad eos prodiisset, déque loco tuto omnia se quæ vellent facturum promisisset, ipso primo impetu regiam, quam terra maríque iam inuadebant, occupassent. neque enim Romanis, qui se apud amicos versari credebant, vllæ ad resistendum aderant vires. Posthæc Cæsar in concionem cum Ptolemæo & Cleopatra progressus, B patris eorum testamentum de scripto recitauit: quo præcipiebatur vt more maiorum apud AEgyptios, Ptolemæo cõiux Cleopatra esset, regnúmque tenerent: eiúsque testamenti procuratio populo Romano ibidẽ assignabatur. His addens Cæsar, suũ, qui dictaturam gereret, omnémque populi potestatem obtineret, esse, vt & liberos curaret, & patris voluntatẽ exequeretur: Ptolemæo & Cleopatræ regnum AEgypti dedit: C Arsinoæ autem Ptolemæóque iuniori, germanis horum, Cyprum concessit. In eum enim tunc terrorem peruenerat, vt his quoque de suo aliquid cõcederet, nedum ipse ex rebus AEgypti quicquã adipisceretur.

Seditio AEgyptiorum contra Cæsarem: vtque eam sedauerit.

Ad hunc modũ is tumultus sedatus est: sed haud multo pòst nouus motus coortus est, adeo vt ad bellũ quoque res deueniret. Photinus enim eunuchus, cui Ptolemæi pecuniarum procuratio commissa fuerat, D quòd seditionem AEgyptiorum præcipuè concitauerat, veritus ne eius rei causa ad suppliciũ deposceretur, clã ad Achillam, qui etiamnũ apud Pelusiũ morabatur, misit, eúmque, terroribus ac spe propositis, in societatem suorum consiliorũ pertraxit: deinde reliquos quoque qui in armis erant, sibi conciliauit: iniecta suspicione, Cęsarẽ quidem componendæ turbæ causa regnũ vtrisque simul dedisse, sed progressu temporis soli Cleopatræ id attributurũ. E Videbatur autem ex æquo omnibus res indigna, sub imperio esse fœminæ. Erant tum Achillæ ex copiæ quibus se Cæsarianis parem esse cõfidebat: cum his recta Alexandriam

Photinus eunuchus & Achillas bellum contra Cæsarem mouent.

cõtendit. Cæſar, re cognita, hoſtiúmque multitudine ac audacia territus, ad Achillam miſit, qui ei Ptolemæi nomine vt quieſceret diceret: Achillas, quia non regis ſed Cæſaris mandatum ferri intelligebat, non modò non paruit, ſed inſuper eum, tanquam ſibi timentẽ, contemptui habens, conuocatis militibus, poſtquam multa pro Ptolemæo, ac cõtra Cæſarem & Cleopatram verba fecit, tandem eos ad cædem internuntiorum, etſi ii AEgyptii erant, incitauit: vt ſanguine eorum repleti bellum nullius pacificationis capax gerere opus haberent. Quibus perceptis Cæſar milites ex Syria euocat, regiã vicináque ædificia vſque ad mare foſſa muróque communit. Interim Achillas cum Romanis reliquíſque, quos cum Septimio Gabinius Ptolemæo præſidii loco reliquerat (ii ex mora quam in AEgypto fecerant, mores quoque incolarum iam aſſumpſerant) Alexandriã aduenit, ciuium maximam partem confeſtim ad ſe pertrahit, loca commodiſſima occupat. Exinde multa prælia interdiu noctúque committuntur: multa incendia fiunt, inter quæ nauale etiam, penúſque frumẽtaria, bibliothecáque plurimis (vt fertur) optimíſque referta libris cõflagrauit. Continentem omnem terram, iis locis demptis quæ Cæſar munitionibus clauſerat, Achillas tenebat: Cæſar mari omni potiebatur, excepto portu. Qúumque nauali certamine viciſſet, AEgyptiíque, metuentes ne iam in portum quoque nauigare intenderet, introitum eius, paruo relicto ſpatio, aggere iniecto obſtruxiſſent: ipſe illud quoque ſpatium, onerariis nauibus lapidum plenis eò demerſis, obturauit, omnémque è portu exeundi facultatem nauibus hoſtium intercluſit. Vnde effectum eſt vt minori negotio res neceſſarias, aquámque (nam aquationem ex continenti Achillas interciſis aquæ ductibus ei ademerat) petere poſſet.

Internũtij occiſi.

Ganymedis eunuchi acta.

Dum hæc geruntur, Ganymedes

A εὐθὺς ἀράντες ἠμύνοντο. πυθόμενος δὲ τοῦτο ὁ Καῖσαρ, καὶ καταδείσας τό, τε πλῆθος αὐτῶν καὶ τὰς τόλμας, ἔπεμψέ τινας πρὸς τὸν Ἀχιλλᾶν, οὔτοι γε παρ' αὐτοῦ ἀλλὰ παρὰ τοῦ Πτολεμαίου ὀνόματι, κελεύοντος αὐτῷ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν. καὶ ὅς, συνιεὶς ὅτι οὐ τοῦ παιδὸς ἀλλ' ἐκείνου ἡ πρόσταξις ἦν, οὐχ ὅπως οὐκ ἐπήκουσεν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προσκαταφρονήσας ὡς καὶ φοβουμένου, τούς τε στρατιώτας συνήγαγε, καὶ πολλὰ μὲν ὑπὲρ τοῦ Πτολεμαίου, B πολλὰ δὲ καὶ κατὰ τοῦ Καίσαρος τῆς τε Κλεοπάτρας εἰπών, τέλος καὶ ἐπὶ τοὺς πεμφθέντας, 132 καίπερ Αἰγυπτίους ὄντας, παρώξυνεν αὐτούς, ὅπως τοῦ τε φόνου σφᾶς ἀναπλησθῶσι, καὶ ἐς ἀνάγκην ἀσπόνδου πολέμου καταστῶσι. μαθὼν οὖν ταῦτα ὁ Καῖσαρ, τούς τε ἐκ τῆς Συρίας στρατιώτας μετεπέμψατο, καὶ τὰ βασίλεια, τά τε ἄλλα τὰ πλησίον αὐτῶν οἰκοδομήματα, διετάφρευσε καὶ ἀπετείχισε μέχρι τῆς θαλάσσης. κἂν τούτῳ καὶ ὁ Ἀ- C χιλλᾶς, μετά τε τῶν Ῥωμαίων, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ὑπὸ τοῦ Γαουϊνίου σὺν τῷ Σεπτιμίῳ πρὸς τὴν τοῦ Πτολεμαίου φρουρὰν καταλειφθέντων ἐπελθὼν (ἐκ γὰρ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς καὶ τοὺς τρόπους ἐς τὸ ἐπιχώριον μετεβεβλήκεσαν) τῶν τε Ἀλεξανδρέων τὸ πλεῖστον εὐθὺς προσεποιήσατο, καὶ τὰ ἐπικαιρότατα ἐκρατύνατο. κἀκ τούτου πολλαὶ μὲν μάχαι καὶ καθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ αὐτοῖς ἐγίγνοντο, πολλὰ δὲ καὶ κατεπίμπρατο· ὥστε D ἄλλα τε καὶ τὸ νεώριον, τάς τε ἀποθήκας καὶ τοῦ σίτου καὶ τῶν βίβλων (πλείστων δὴ καὶ ἀρίστων, ὥς φασι, γενομένων) καυθῆναι. ἐκράτει δὲ τῆς μὲν ἠπείρου ὁ Ἀχιλλᾶς, χωρὶς ὧν ὁ Καῖσαρ ἐνετετείχιστο· τῆς δὲ δὴ θαλάσσης ἐκεῖνος, αὐτοῦ τοῦ λιμένος. καὶ ναυμαχίᾳ τε ἐνίκησε, καὶ ἐπὶ διὰ τοῦτο φοβηθέντες οἱ Αἰγύπτιοι μὴ ἐς τὸν λιμένα σφῶν ἐπιπλεύσῃ, τὸ στόμα αὐτοῦ, πλὴν βραχέος, ἐχώσαντο, καὶ ἐκεῖνο προσαπέφραξαν, ὁλκάδας λίθων E πλήρεις προσκαταποντώσαντες, ὥστ' αὐτοῖς, μηδ' εἰ πάνυ τι βούλοιντο ἐκπλεῦσαι, δυνηθῆναί τι ἀπᾶραι. ποιήσας δὲ τοῦτο, ῥᾷον τὰ ἐπιτήδεια τά τε ἄλλα καὶ ὕδωρ ἐπήγετο. τὸ γὰρ αὐτόθεν ὑδρεῖαν ὁ Ἀχιλλᾶς σφᾶς ἀφῄρητο, τοὺς ὀχετοὺς διακόψας. Τούτων δὲ οὕτω πραττομένων, Γανυμήδης

τις εὐνοῦχος

τις εὐνοῦχος τὴν Ἀρσινόην οὐ πάνυ φρουρουμένην ἐς τοὺς Αἰγυπτίους ὑπεξήγαγε· καὶ ταύτην ἐκεῖνοι βασιλίδα ἀποδείξαντες, προθυμότερον τοῦ πολέμου, ὡς καὶ προστάτην τινὰ ἐκ τοῦ τῶν Πτολεμαίων γένους ἔχοντες, ἀντελάβοντο. ὁ οὖν Καῖσαρ, φοβηθεὶς μὴ καὶ ὁ Ποθεινὸς τὸν Πτολεμαῖον ἐκκλέψῃ, τὸν μὲν ἀπέκτεινε, τὸν δὲ, οὐκέτ' ἐπικρυπτόμενος, ἀκριβῶς ἐφρούρει. προσξυνθέντων δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἐκείνοις μὲν πλειόνων ἀεὶ προσγιγνομένων, τοῖς δὲ δὴ Ῥωμαίοις μηδέπω τῶν στρατιωτῶν ἐκ τῆς Συρίας παρόντων, ἐς φιλίαν αὐτοὺς ὑπαγαγέσθαι ἠθέλησε. καὶ τὸν Πτολεμαῖον ἀναβιβάσας που ὅθεν ἐξακουσθήσεσθαι ἔμελλεν, εἰπεῖν σφίσιν ἐκέλευσεν ὅτι οὔτε τι κακὸν ἔχοι, οὔτε πολεμεῖν δέοιτο· πρός τε τὰς σπονδὰς αὐτοὺς παρεκάλει, καὶ προσυπισχνεῖτο διαπράξειν αὐτάς. καὶ, εἴγε ἑκὼν ταῦτα οὕτω διείλεκτο, ἔπεισεν ἂν σφᾶς καταλύσασθαι· νῦν δ' ὑποτοπήσαντες αὐτὰ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος κατεσκευάσθαι, οὐκ ἐνέδοσαν. περιιόντος δὲ τοῦ χρόνου στάσις τοῖς περὶ τὴν Ἀρσινόην οὖσιν ἐνέπεσε· καὶ αὐτὴν ὁ Γανυμήδης ἔπεισε τὸν Ἀχιλλᾶν, ὡς καὶ τὸ ναυτικὸν προδεδωκότα, ἀποκτεῖναι. γενομένου δὲ τούτου, τήν τε ἡγεμονίαν τῶν στρατιωτῶν παρέλαβε, καὶ τὰ πλοῖα ὅσα ἐν τῷ ποταμῷ καὶ ἐν τῇ λίμνῃ ἦν, συνήγαγεν· ἄλλα τε προσκατεσκεύασε, καὶ πάντα αὐτὰ ἐς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν διωρύχων κομίσας, τοῖς τε Ῥωμαίοις μὴ προσδεχομένοις προσέβαλε, καὶ τὰς μὲν κατέπρησε τῶν ὁλκάδων αὐτῶν, τὰς δὲ ἀνεδήσατο· καὶ μετὰ τοῦτο τόν τε ἔσπλουν τοῦ λιμένος ἐξεκάθηρε, κἀνταῦθα ναυλοχῶν, πολλὰ σφᾶς ἐλύπει. τηρήσας οὖν ποτε αὐτοὺς ὁ Καῖσαρ ἀμελῶς ὑπὸ τοῦ κρατεῖν ἔχοντας, ἔς τε τὸν λιμένα αἰφνιδίως ἐπεισέπλευσε, καὶ συχνὰ πλοῖα καύσας, ἔς τε τὴν Φάρον ἀπέβη, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ἐφόνευσεν. ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ ἐν τῇ ἠπείρῳ Αἰγύπτιοι, κατά τε τὰς γεφύρας ἐπεβοήθησαν αὐτοῖς, καὶ συχνοὺς τῶν Ῥωμαίων

133 ἀνταποκτείναντες, τοὺς λοιποὺς ἐς τὰς ναῦς ἐσήλασαν. καὶ αὐτῶν ὁπουδήποτε καὶ ἀθρόως ἐσβιαζομένων ἐς αὐτάς, ἄλλοι τε πολλοὶ ἐς τὴν θάλασσαν ἐξέπεσον, καὶ ὁ Καῖσαρ.

A quidam, eunuchus, Arsinoen negligentius custoditam, furtim ad AEgyptios traduxit: eáque illi regina constituta, iam eo maiori studio bello incubuerũt, quòd ducem ex Ptolemæorum prosapia nacti essent. Eapropter Cæsar Photinum, veritus ne is Ptolemæum quoque furtim auferret, interfecit, ac palam deinceps regem diligenti custodia asseruauit. Quo facto magis etiam animis AEgyptiorum exasperatis, quũ eorum subinde numerus augeretur, B Romani verò milites ex Syria nondum aduenissent, Cæsar ad amicitiam hostes perducendi consilium cepit: Ptolemæúmque eo in loco vnde ab illis exaudiri posset, constitutum, AEgyptiis dicere iussit, neque se quicquam aduersi pati, neque bello opus esse: proinde pacem componerent, se curaturum vt conditiones conuenirent. Quæ si ipse sua sponte ita pronuntiasset, vtique vt bellum pace mutaretur, C effecisset: nunc, suspicati ad hoc eum à Cæsare subornatum esse, nihil à proposito deflexêre. Progressu temporis dissidium iis qui cum Arsinoa erant, incidit: interimendíque Achillæ, quasi verò rem naualem is prodidisset, autor ei Ganymedes fuit. Quo facto, ipse dux militum constitutus, naues omnes quotquot in flumine ac palude erant, in vnum locum conduxit: aliísque præterea ædificatis, vniuersas per fossas ad mare deduxit: Romanósque D inopinatò adortus, onerarias eorum naues partim combussit, partim remulco alligatas abduxit: apertóque portus introitu, ibi nauibus suis in statione locatis, multum Romanis negotii exhibuit. Cæsar, vbi eos animaduertit aliquanto negligentiores, quòd mari potirentur, subitò in portum aduectus, compluribus nauigiis exustis, in Pharum naues suas eiecit, incolásque eius loci occidit. Id videntes AEgy- E ptii, qui in continenti versabantur, per pontes auxilio Phariis venerunt: vicissímque multis Romanorum cęsis, reliquos in naues compulerunt. Hi quum confertim in eas vrgentibus hostibus præcipitarent, euenit vt multi in mare exciderent: inter quos Cæsar ipse fuit,

Prælium ad Pharum & periculum Cęsaris: vtque enauerit.

ísque in summo vitæ discrimine cōstitutus, quum & veste grauaretur, & ab AEgyptiis, imperatorem esse ex purpura colligentibus, iaculis peteretur: proiecta veste ad scaphā enatauit, atque ita præsens periculum effugit, ne madefactis quidem inter natandum, quos sinistra manu tenuerat, libellis. At paludamento potiti AEgyptii, trophæo id quod de fugatis tum hostibus statuerent, appenderunt, tanquam ipsum ducem cepissent. Iidem, quia euocati ex Syria milites Cæsaris iam appropinquabant, omnia littora ad quæ appellere naues possent, custodierunt, multúmque iis copiis detrimenti attulerunt. Atque iis quidem qui ipsi Africæ naues aduertebant, aliquam Cæsar opem tulit: sed apud ostia Nili multos AEgyptii ignibus editis, perinde ac si Romani ea loca obtinerent, deceptos comprehenderūt, ita vt reliqui eò naues obuertere nō auderent: donec Tiberius Claudius Nero in ipsum fluuium subuectus, hostibus prælio victis, vt sui tutò terræ adnauigare possent, effecit.

Tiberij Claudij Neronis victoria.

Eodem tēpore Mithridates Pergamenus conatus per exitus Nili Pelusium peruenire, quū nauigiis introitum AEgyptii obstruxissent, noctu ad fossam aduectus est: in eámque nauibus transportatis (neque enim pertinet in mare) in Nilum nauibus successit: deinde eos qui ostia Nili custodiebant, subitò è mari fluuióque adortus, ostia ipsa liberauit: Pelusiúmque classe terrestribúsque copiis aggressus, in potestatem suam redegit. Inde ad Alexandriam procedens, quum Dioscoridem quendam obuiam sibi ire audisset, eum positis insidiis interfecit.

Mithridates Pergamenus Pelusiū capit, Dioscoridem vincit.

Ne hæc quidem damna AEgyptios, vt à bello desisterent, permouêre: quia tamen eunuchi mulierísque imperium molestè ferebant, arbitrabantúrque, si Ptolemæum sibi ducem cepissent, Romanis se superiores fieri posse, quum eum nulla ratione possent eripere (attentissimè enim custodiebatur) fractos se calamitatibus, pacémque concupiscere simulauerunt: miserúntque ad Cæ-

A καὶ διεφθάρη ἂν κακῶς ὑπό τε τῶν ἱματίων βαρυνόμενος, καὶ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων βαλλόμενος (ἁλουργῶν γὰρ αὐτῶν ὄντων, ἐστοχάζοντο) εἰ μὴ καὶ ἐκεῖνα ἀπερρίφη, καὶ μετὰ τοῦτο διανεύσας πη, ἐς ἀκάτιον ἐσεβεβήκει. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐσώθη, μηδὲν τῶν γραμμάτων βρέξας, ἃ πολλὰ ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ ἀνέχων ἐνήξατο· τὴν δὲ ἐσθῆτα αὐτοῦ οἱ Αἰγύπτιοι λαβόντες, πρὸς τὸ τρόπαιον ὃ ἔστησαν τῆς τροπῆς ταύτης, ἀνεκρέμασαν, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ᾑρηκότες. B καὶ (ἤδη γὰρ καὶ τὰ στρατεύματα ἃ ἀπὸ τῆς Συρίας μετεπέμψατο, ἐπλησίασε) τάς τε καταίρσεις ἐτήρουν, καὶ πολλὰ αὐτοὺς ἔβλαπτον. τοῖς μὲν πρὸς τὴν Λιβύην σφῶν προσπίπτουσιν ὁ Καῖσαρ τρόπον τινὰ ἤμυνε· συχνοὺς δὲ δὴ περὶ τὰς τοῦ Νείλου ἐκβολὰς πυρσοῖς, ὡς καὶ Ῥωμαῖοι ὄντες, ἐξηπάτων τε καὶ συνελάμβανον· ὥστε καὶ τοὺς λοιποὺς μηκέτι τολμᾶν προσκομίζεσθαι· μέχρις οὗ Τιβέριος Κλαύδιος ὁ Νέρων ἐς αὐτόν τε τὸν ποταμὸν C ἀναπλεύσας, ἐκείνους τε μάχῃ ἐκράτησε, καὶ τοῖς σφετέροις ἀδεέστερον τὸν παράπλουν ἐποίησε.

Κἂν τούτῳ Μιθριδάτης ὁ Περγαμηνὸς ἐπικληθεὶς ἐπεχείρησε μὲν ἐς τὸ στόμα τοῦ Νείλου τὸ κατὰ Πηλούσιον ἀναβῆναι, ἀποφραξάντων δὲ τῶν Αἰγυπτίων τὸν ἔσπλουν τοῖς πλοίοις, περιεκομίσθη νυκτὸς ἐπὶ τὴν διώρυχα· καὶ ναῦς ἐς αὐτὴν ὑπερενεγκὼν (οὐ γὰρ ἐξίησιν ἐς τὴν θάλασσαν) οὕτω διὰ ταύτης D ἐς τὸν Νεῖλον ἀνέπλευσε. καὶ μετὰ τοῦτο αἰφνίδιον ἔκ τε τῆς θαλάσσης καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἅμα τοῖς φρουροῦσι τὸ στόμα αὐτοῦ προσμίξας, τήν τε ἀπόκλεισιν σφῶν ἔλυσε, καὶ τὸ Πηλούσιον τῷ τε πεζῷ ἅμα καὶ τῷ ναυτικῷ προσβαλὼν εἷλε. προχωρῶν τε ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ πυθόμενος Διοσκουρίδην τινὰ ἀπαντήσειν σφίσιν, ἐνήδρευσέ τε αὐτὸν καὶ κατειργάσατο.

Αἰσθόμενοι δὲ ταῦθ' οἱ Αἰγύπτιοι, τὸν πόλεμον οὐδ' ὣς κατελύσαντο· E ἀχθεσθέντες δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ εὐνούχου καὶ τῆς γυναικὸς ἀρχῇ, καὶ νομίσαντες, ἂν τὸν Πτολεμαῖον προστήσωνται, καθυπέρτεροι τῶν Ῥωμαίων ἔσεσθαι, ἔπειτ' ἐπεὶ οὐδένα τρόπον ἐξαρπάσαι αὐτὸν ἠδυνήθησαν (δεινῶς γὰρ ἐφυλάσσετο) ἐπλάσαντο τῶν τε συμφορῶν πεπονῆσθαι, καὶ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμεῖν· καὶ ἔπεμψαν πρὸς τὸν

Καίσαρα, ἐπικηρυκευόμενοί τε, καὶ τὸν Πτολεμαῖον αἰτοῦντες, ὅπως δὴ σὺν αὐτῷ περὶ τῶν σπονδῶν ἐφ' οἷς γενήσοιντο βουλεύσωνται: ὁ οὖν Καῖσαρ ἐνόμισε μὲν καὶ ὡς ἀληθῶς αὐτοὺς μεταβεβλῆσθαι· (ἄλλως τε γὰρ καὶ δειλοὺς καὶ ὀξυρρόπους ὄντας ἠκούε, καὶ τότε πρὸς τὰ πταίσματα καταπεπληγμένους ᾔσθετο) εἰ δὲ δὴ καὶ τεχνάζοιντό τι, ἀλλ' ὅπως μὴ διὰ τοῦτ' ἐμποδίζων τὴν εἰρήνην νομισθῇ, συνεπαινεῖν τε σφίσιν ἔφη, καὶ τὸν Πτολεμαῖον ἔπεμψεν. οὐδὲ γὰρ ἐν ἐκείνῳ τι ἰσχυρὸν ἔκ τε τῆς ἡλικίας καὶ ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας ἑώρα ὄν, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἤτοι συναλλαγήσεσθαί οἱ ἐφ' οἷς ἐβούλετο, ἢ δικαιότερον καὶ καταπολεμηθήσεσθαι καὶ καταστραφήσεσθαι ἤλπισεν, ὥστε ἀπ' εὐλόγου δή τινος προφάσεως τῇ Κλεοπάτρᾳ παραδοθῆναι. οὐ γὰρ ἡττηθήσεσθαί ποτε ὑπ' αὐτῶν, ἄλλως τε καὶ τῆς δυνάμεως προσγεγενημένης, προσεδόκησε. παραλαβόντες δὲ τὸ παιδάριον οἱ Αἰγύπτιοι, τῶν μὲν σπονδῶν οὐδὲν ἐφρόντισαν, ἐπὶ δὲ τὸν Μιθριδάτην παραχρῆμα ὥρμησαν, ὡς καὶ δὴ μέγα τι ἔν τε τῷ ὀνόματι καὶ ἐν τῷ γένει τοῦ Πτολεμαίου κατορθώσοντες· καὶ αὐτὸν πρὸς τὴν λίμνην ἐν μέσῳ τοῦ τε ποταμοῦ καὶ τῶν ἑλῶν ἀπολαβόντες, ἐθορύβουν. ὁ οὖν Καῖσαρ ἐ-
134 κείνοις μὲν οὐκ ἐπεδίωξε, δεδιὼς μὴ σχισθείη· ἀναχθεὶς δὲ νυκτός, ὡς πρὸς ἐκβολήν τινα τοῦ Νείλου ἐπειγόμενος, καὶ φῶς, ὅπως ἐπὶ πλεῖστον ταύτῃ προσιέναι νομισθῇ, πάμπολυ καθ' ἑκάστην ναῦν ἀνάψας, τὸ μὲν πρῶτον ἐπιπλεῖν ὥρμητο, ἔπειτα δὲ ἀποσβέσας αὐτό, ἀνεκομίσθη. καὶ παραπλεύσας τὴν πόλιν, πρός τε τὴν Χερρόνησον τὴν πρὸς τῇ Λιβύῃ οὖσαν κατῆρε, κἀνταῦθα τοὺς στρατιώτας ἐκβιβάσας, περιῆλθε τὴν λίμνην· καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἀπροσδοκήτως ἐπὶ τὴν ἕω προσπεσών, εὐθύς τε αὐτοὺς κατέπληξεν, ὥστε καὶ ἐπικηρυκεύσασθαι, καὶ μετὰ τοῦτο (τὴν γὰρ ἱκετείαν αὐτῶν οὐκ ἐδέξατο) μάχῃ τε ὀξείᾳ κατεκράτησε, καὶ παμπληθεῖς ἐφόνευσε· καὶ τινὲς καὶ ἐν τῷ ποταμῷ μετὰ τοῦ Πτολεμαίου σπουδῇ δι' αὐτοῦ φυγόντες ἐφθάρησαν. οὕτω μὲν τὴν Αἴγυπτον ὁ Καῖσαρ ἐχειρώσατο· οὐ μέντοι καὶ ὑπήκοον αὐτὴν τῶν Ῥωμαίων ἐποιήσατο,

A ſarem qui & de pace agerent, & Ptolemæum peterent, vt cum eo de cõditionibus componendæ pacis conſilia inire poſſent. Cæſar re vera eos ſententiam mutaſſe, (quippe audierat homines eſſe timidos, leuíque momento mutabiles) acceptis cladibus conſternatos, cenſebat: ac, ſi vel dolo agerent, tamen aſſentiendum ſibi eſſe, ne pacem impedire videretur, ducebat: itaque poſtulatis approbatis, Ptolemæum ipſis miſit. Nam nihil in eo præſidii cùm ob ætatem, B tum ob ſiniſtram inſtitutioné, collocandum videbat: ita verò fore vt aut quibus ſibi probaretur conditionibus pacem cum AEgyptiis faceret, aut eos debellandi ſubigendíque iuſtiorem vtique cauſam, regníque Cleopatræ tradendi probabiliorem rationem haberet. Neque verò ne ab ipſis vinceretur ipſe verebatur, præſertim iam auctus exercitu. AEgyptii, allato ſibi puero, nulla iam pacis habita ratione, ſtatim in Mithri- C datem ſe conuerterunt, quaſi magnam quandam propter nomen ac genus Ptolemæi victoriam reportaturi: eóque rege apud paludem inter fluuium ac lacus accepto, denuo tumultuati ſunt. Quos Cæſar, metuens ne exercitus ſuus diuideretur, tum inſecutus non eſt: noctu autem nauibus ſolutis, tanquam ad exitum Nili properaret, accenſíſque per omnes naues facibus, quo magis eò contendere videretur, initio nauibus prouectus, pòſt luminibus extinctis retro nauigauit: circũuectúſ- D que vrbem ad Cherrhoneſum, qui locus ad Africam pertinet, peruenit. Ibi expoſitis militibus, paludem circumiuit: ſummóque mane AEgyptios inopinantes adortus, tãtum eis confeſtim incuſſit terrorem, vt ſtatim legatos de impetranda pace miſerint. Eorum ſupplicationem Cæſar non admiſit, ſed acri deinde prælio ſuperauit, edita maxima hoſtium cæde. à qua nonnulli magna celeritate per fluuium fugam faciẽtes, perierunt: inter quos ipſe etiam E Ptolemæus obiit. Ita Cæſar AEgyptum ſubegit: neque tamen eam Romanorum dominio ſubiecit,

Ptolemæum Ægyptii fraude pacificationíſque pretextu à Cæſare impetrant.

Cæſar Alexandrinum bellũ victoria prælii conficit.

Ptolemæi obitus.

sed Cleopatræ concessit, cuius gratia totum bellum gesserat. Metuens tamen ne AEgyptii, mulieris imperio addicti, denuo tumultuarentur, néue Romanorum in se animos cùm huius rei, tum suæ cum Cleopatra consuetudinis causa commoueret, coniugem eam fratris superstitis esse iussit, regnúmque vtrisque commune fecit. Id quidem in speciem agebat, re ipsa totum Cleopatræ regnum deferebatur: quippe eius maritus puer ætate erat, ipsa autem apud Cæsarem gratia nihil non poterat. Itaque sub prætextu coniugii quo fratri iungebatur, regníque cum eo ex æquo obtinendi, ipsa sola rerum potiebatur, ac Cæsaris consuetudine vtebatur.

Ptolemæo iuniori & Cleopatræ regnum Ægypti concessum.

Ac eum vel diutius in AEgypto detinuisset, vel Romam proficiscentem comitata fuisset, nisi Pharnaces & AEgypto Cæsarem inuitum detraxisset, & in Italiam properare vetuisset. Is Pharnaces Mithridatis filius, rex Bospori Cimmerii erat, vti suprà ostensum est: cæterùm cupiditate regni paterni recuperandi impulsus, quo tempore Pompeius & Cæsar armis contendebant, rebellionem fecerat: Romanísque, primùm ciuili bello, deinde AEgyptio occupatis, Colchidem nullo certamine, itémque omnem Armeniam Deiotaro absente, adhæc vrbes aliquot Cappadociæ, Pontíque, quæ Bithyniæ iurisdictioni subiacebant, in suam potestatem redegerat. Hæc eo agente, Cæsar, rebus in AEgypto nondum compositis, quum per alios eum se debellare posse speraret, Cn. Domitium Caluinum ad id bellum misit, iussum vt Asiam, quíque ibi erant exercitus, ad sese reciperet. Caluinus, Deiotaro ac Ariobarzane sibi adiuncto, rectâ aduersum Pharnacem, qui tum Nicopoli iam antè occupata à se degebat, profectus est. quúmque Pharnaces aduentu eius territus inducias peteret, vt per legatos res componeretur, Caluinus, hoste contempto, negatis induciis, conflixit prælio, superatúsque est: quódque satis viriũ non haberet, appetente iam hyeme, in Asiã rediit.

Bellum Cæsaris cõtra Pharnacem.

Cn. Domitius Caluinus contra Pharnacem missus, ab eo vincitur.

A ἀλλὰ τῇ Κλεοπάτρᾳ, ἧσπερ ἕνεκα καὶ ἐπεπολεμήκει, ἐχαρίσατο. φοβηθεὶς μέντοι μὴ Αἰγύπτιοι νεωτερίσωσιν αὖθις, γυναικὶ ἄρχειν παραδοθέντες, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι διά τε τοῦτο καὶ ὅτι συνῆν αὐτῇ, χαλεπήνωσι, τῷ τε ἑτέρῳ ἀδελφῷ συνοικῆσαι δῆθεν αὐτὴν ἐκέλευσε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀμφοτέροις σφίσιν, ὥστε γε καὶ λόγῳ εἰπεῖν, ἔδωκε· τῷ γὰρ ἔργῳ, ἡ Κλεοπάτρα μόνη πᾶν τὸ κράτος σχήσειν ἔμελλεν. ὅ,τε γὰρ ἀνὴρ αὐτῆς παιδίον ἔτι ἦν, καὶ ἐκείνη πρὸς τὴν B παρὰ τοῦ Καίσαρος εὔνοιαν οὐδὲν ὅ,τι οὐκ ἐδύνατο. ὥστε πρόσχημα μὲν, ὡς καὶ τῷ ἀδελφῷ συνοικοῦσα, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐπίκοινον αὐτῷ ἔχουσα, ἐκέκτητο· τὸ δ' ἀληθὲς, μόνη τε ἐβασίλευε, καὶ τῷ Καίσαρι συνδιητᾶτο.

Καὶ αὐτὸν ἔτι πλεῖον ἂν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ κατέσχεν, ἢ καὶ ἐς τὴν Ῥώμην εὐθὺς αὐτῷ συναπῆρεν, εἰ μήπερ ὁ Φαρνάκης καὶ ἐκεῖθεν ἄκοντα τὸν Καίσαρα ἐξήγαγε, καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐπειχθῆναι ἐκώλυσεν. οὗτος μὲν γὰρ παῖς C τοῦ Μιθριδάτου ἦν, καὶ τοῦ Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου ἦρχεν, ὥσπερ εἴρηται· ἐπιθυμήσας δὲ πᾶσαν τὴν πατρῴαν βασιλείαν ἀνακτήσασθαι, ἐπανέστη κατ' αὐτὴν τήν τε τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Πομπηίου στάσιν. καὶ, οἷα τῶν Ῥωμαίων τότε μὲν πρὸς ἀλλήλους ἀσχόλων γιγνομένων, αὖθις δὲ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καταχεθέντων, τήν τε Κολχίδα ἀκονιτὶ προσηγάγετο, καὶ τὴν Ἀρμενίαν ἀπόντος τοῦ Δηιοτάρου πᾶσαν. τῆς τε Καππαδοκίας καὶ τῶν τοῦ Πόντου πόλεών τινας, αἳ τῷ τῆς Βιθυνίας νομῷ προσετετάχατο, D κατεστρέψατο. πραττομένου δ' αὐτοῦ ταῦτα, ὁ Καῖσαρ, αὐτὸς μὲν οὐκ ἐκινήθη· (οὔτε γὰρ ἡ Αἴγυπτός πω καθειστήκει, καὶ ἐλπίδα τε εἶχε δι' ἑτέρων αὐτὸν χειρώσασθαι·) Γναῖον δὲ Δομίτιον Καλουῖνον ἔπεμψε, τήν τε Ἀσίαν οἱ καὶ τὰ ἐκεῖ στρατόπεδα προστάξας λαβεῖν. καὶ ὃς τὸν Δηιόταρον καὶ τὸν Ἀριοβαρζάνην προσλαβὼν, ἤλασεν εὐθὺς ἐπὶ τὸν Φαρνάκην ἐν τῇ Νικοπόλει ὄν- E τα. καὶ γὰρ ταύτην προκατειλήφει· καὶ καταφρονήσας, ὅτι ἐκεῖνος τὴν παρουσίαν αὐτοῦ φοβηθεὶς, ἀνοχὴν ἐπὶ πρεσβεύσει ἑτοίμως ἔχειν ποιήσασθαι, οὔτε ἐσπείσατο αὐτῷ, καὶ συμβαλὼν ἡττήθη. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου ἐς τὴν Ἀσίαν, ἐπειδὴ μήτε ἀξιόμαχός οἱ ἦν, καὶ ὁ χειμὼν προσῄει, ἀνεχώρησε.

A Φαρνάκης δ', μεγάλα δὴ φρονῶν, τά τε ἄλλα τὰ ἐν τῷ Πόντῳ προσκατεστήσατο, καὶ Ἀμισόν, καίπερ ἐπὶ πλεῖστον ἀντισχοῦσαν, εἷλέ τε καὶ διήρπασε· τούς τε ἡβῶντας ἐν αὐτῇ πάντας ἀπέκτεινε· καὶ ἐς τὴν Βιθυνίαν τήν τε Ἀσίαν ἐπὶ ταῖς αὐταῖς τῷ πατρὶ ἐλπίσιν ἠπείγετο. κἀν τούτῳ μαθὼν τὸν Ἄσανδρον, ὃν ἐπίτροπον τοῦ Βοσπόρου καταλελοίπει, νεωχμωκότα, οὐκέτι περαιτέρω προεχώρησεν. ἐκεῖνος γὰρ, ἐπειδὴ τάχιστα πόρρω τε ὁ Φαρνάκης ἀπ' αὐτοῦ προϊὼν ἠγγέλθη, καὶ ἐδόκει, B

135 εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἔν γε τῷ παρόντι ἂν λάθοι, ἀλλ' οὔτι γε καὶ ἔπειτα καλῶς ἀπαλλάξειν, ἐπανέστη αὐτῷ, ὡς καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τι χαριούμενος, τήν τε δυναστείαν τοῦ Βοσπόρου παρ' αὐτῶν ληψόμενος. ταῦτ' οὖν ὁ Φαρνάκης ἀκούσας ὥρμησεν ἐπ' αὐτὸν μάτην. τὸν γὰρ Καίσαρα ἐν τῇ ὁδῷ εἶναι, καὶ ἐς τὴν Ἀρμενίαν ἐπείγεσθαι πυθόμενος, ἀνέστρεψε. κἀνταῦθα αὐτῷ περὶ Ζέλαν συνέτυχεν. ὁ γὰρ Καῖσαρ, τοῦ τε Πτολεμαίου τελευτήσαντος, καὶ τοῦ Δο- C μιτίου νικηθέντος, οὔτε εὐπρεπῆ οὔτε λυσιτελῆ οἱ τὴν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ διατριβὴν ἐνόμισεν εἶναι· ἀλλ' ἀφωρμήθη, καὶ ταχεῖ πολλῷ χρησάμενος, ἐς τὴν Ἀρμενίαν ἀφίκετο. ἐκπλαγεὶς οὖν ὁ βάρβαρος, καὶ πολὺ μᾶλλον τὴν ὁρμὴν ἢ τὸν στρατὸν αὐτοῦ καταδείσας, προσέπεμψεν αὐτῷ, πρὶν πλησιάσαι, πολλάκις, προκηρυκευόμενος, εἴπως τὸ παρὸν ἐφ' ὁτῳδὴ συνθέμενος ἐκφύγοι. προΐσχετο δὲ ἄλλα τε, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα, ὅτι οὐ συνή- D ρατο τῷ Πομπηΐῳ. καὶ ἤλπιζεν ὑπάξεσθαί τε αὐτὸν ἐς σπονδάς, ἅτε καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν τήν τε Ἀφρικὴν ἐπειγόμενον, καὶ ἐπελθόντος αὐτοῦ, ῥᾳδίως αὖθις πολεμήσειν. ὑποτοπήσας οὖν τοῦτο ὁ Καῖσαρ, τοὺς μὲν πρώτους καὶ δευτέρους πρέσβεις ἐφιλοφρονήσατο, ὅπως ὅτι μάλιστα ἀπροσδοκήτῳ οἱ τῇ τῆς εἰρήνης ἐλπίδι προσπέσοι· τῶν δὲ τρίτων ἐλθόντων, τά τε ἄλλα ἐπεκάλεσεν αὐτῷ, καὶ ὅτι τὸν Πομπήιον τὸν εὐεργέτην ἐγκατέλιπε· καὶ οὐκ E ἀνεβάλετο, ἀλλ' εὐθὺς αὐθημερόν, ὥσπερ εἶχεν, ἐκ τῆς ὁδοῦ συνέμιξε. καί τινα χρόνον ὑπό τε τῆς ἵππου καὶ ὑπὸ τῶν δρεπανηφόρων ἐκταραχθεὶς, ἔπειτα τοῖς ὁπλίταις ἐκράτησε· καὶ ἐκεῖνον ἐκφυγόντα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐπὶ τὸν Βόσπορον μετὰ τοῦτο ἐσβιαζόμενον, ὁ Ἄσανδρος εἶρξέ τε καὶ ἀπέκτεινε.

Pharnaces iã animo elatus reliquas Ponti partes recepit: Amisúmque vrbem, quum diu restitisset, vi expugnatã diripuit, omnibus puberibus interfectis: ac in Bithyniam Asiámque, cum spe eiusdem successus quo pater eius vsus fuerat, contendit: verùm audito, Asandrum, cui tutelam Bospori crediderat, nouas res molitum, substitit. Is enim, simulatque annuntiatum ei fuit, Pharnacem lõgè iam progressum, eúmque censuit, si vel maximè impręsentiarum Romanos lateret, tamen in posterum id haud impunè laturum, bonę gratiæ à Romanis ineundæ causâ, spéque Bosporani regni ab eis accipiẽdi, contra dominum suum insurrexit. Cuius rei allato nuntio, Pharnaces in eum ire instituit. quãquam id frustra fuit. Cæsaris enim aduentu in Armeniam cognito, conuerso itinere ei ad Zelam occurrit. Etenim Cæsar, Ptolemæo mortuo, superatóque Domitio, neque honestam sibi neq; ex vsu futuram moram in AEgypto iudicans, magnis inde itineribus in Armeniam peruenit. Barbarus perterritus, magísque ab impetu quàm exercitu eius sibi timens, multos ad eum, antequam propius accederet, legatos de pace misit, si quacunque tandem ratione præsens discrimen euitare posset. Idque in primis obtẽdebat, se Pompeiũ nullo auxilio iuuisse: sperabátque se Cæsarem, in Italiã Africámque properantem, ad pacificationẽ adducturũ, à cuius discessu bellũ renouare facilè posset. Sed Cæsar idipsum suspicatus, comiter acceptis primis ac secundis eius legatis, vt spe pacis quammaxime incautum inuadere posset, tertiis legatis cùm alia crimina obiecit, tum desertum ab eo Pompeium benefactorẽ. Ipse, omni mora præcisa, eadem die qua ad hostem peruenerat, ex itinere ad dimicationem descendit: aliquandiúque ab equitatu curribúsque falcatis hostium conturbatus, tandem legionariis militibus victoriam obtinuit. Pharnacem, ad mare confugientem, atque inde in Bosporum vi intrare conatum, Asander repulit, atque interemit.

Amisus.

Asander cõtra Pharnacem insurgit.

Zela.

Victoria Cæsaris de Pharnace ad Zelã.

Pharnacis interitus.

Ea victoria, quamuis non splendidissima, Cæsar magnopere sese iactauit, vt nulla alia magis: quòd ea die & peruenisset ad hostem & vidisset eũ & vicisset. Manubias omnes, quamuis plurimæ erant, militibus donauit: quúmque trophæum eo in loco Mithridates de Triario statuisset, quia id consecratum belli deis euertere fas non erat, ipse de Pharnace suum opposuit, atque ita Mithridaticum obscurauit; quodámque modo deiecit. Postea, receptis omnibus quæ vel Romanis vel eorũ sociis Pharnaces ademerat, singula iis qui amiserant restituit: parte quadam Armeniæ, quam Ariobarzani dono dedit, excepta. Amisenorum calamitatem libertate eis data compensauit. Mithridati Pergameno tetrarchiam Galatiæ cum regio nomine tribuit: eique bellum contra Asandrum mandauit, quò & eius in amicum perfidia plecteretur, & Mithridates Bospori dominus fieret. His actis, reliquis rebus constituendis Domitio præfecto, in Bithyniã venit: hinc in Græciam Italiámque deinde nauigauit, magna vi pecuniæ vndique quibuscunque titulis confecta, veluti antè ab ipsoquoque factum fuerat. Partim enim eam pecuniam quæ Pompeio prius promissa fuerat, exigebat, partim, aliis obtentis causis, alias imperabat. Tyri omnia Herculis donaria sustulit, quòd coniugem & filium Pompeii in fuga recepissent. multas quoque à principibus regibúsque aureas coronas accepit, partarum victoriarũ ergô. Quæ omnia non improbitate quadam Cæsar fecit, sed quia ingentes sumptus faciebat, longéque maiores in exercitus triumphúmque, cæterásque res quibus suam magnificentiam ostentaret, collaturus erat. Vtque summatim dicam, ideo pecuniis conficiendis intentus erat, quòd duas res esse prædicaret, quibus & quæreretur & conseruaretur & augeretur potentia, milites nimirum ac pecuniam. nam & suppeditatione rerum necessariarum exercitus contineri, & eam armis parari:

Cæsar magnã vndique vim pecuniæ corradit.

Eius facti excusatio.

Cæsaris dictũ de pecunia & militibus, quibus potentia & quæritur & retinetur.

A Καίσαρ δὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ, καίπερ οὐ πάνυ διαπρεπεῖ γενομένῃ, πολὺ καὶ ὅσον ἐπ' οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἐφρόνησεν, ὅτι ἔν τε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ καὶ ἦλθε πρὸς τὸν πολέμιον, καὶ εἶδεν αὐτὸν, καὶ ἐνίκησε. καὶ τά τε λάφυρα πάντα, καίτοι πλεῖστα γενόμενα, τοῖς στρατιώταις ἐδωρήσατο, καὶ τρόπαιον ἐπειδήπερ ὁ Μιθριδάτης ἀπὸ τοῦ Τριαρίου ἐνταῦθά που ἐγηγέρκει, ἀντιμετέστησε. καθελεῖν μὲν γὰρ ὃ τοῦ βαρβάρου οὐκ ἐτόλμησεν, ὡς καὶ τοῖς ἐμπολε- B μίοις θεοῖς ἱερωμένον· τῇ δὲ δὴ τοῦ ἰδίου παραστάσει καὶ ἐκεῖνο συνεσκίασε, καὶ τρόπον τινὰ καὶ κατέστρεψε. καὶ μετὰ τοῦτο τὴν χώραν ὅσην τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν ἐνόρκων σφίσιν ἀποτετμημένος ὁ Φαρνάκης ἦν, ἐκομίσατο· καὶ αὐτὴν πᾶσαν ὡς ἑκάστοις τοῖς ἀπολέσασιν ἔδωκε· πλὴν μέρους τινὸς τῆς Ἀρμενίας, ὃ τῷ Ἀριοβαρζάνῃ ἐχαρίσατο. τούς τε Ἀμισηνοὺς ἐλευθερίᾳ ἠμείψατο· καὶ τῷ Μιθριδάτῃ τῷ Περγαμηνῷ τετραρχίαν τε ἐν Γαλατίᾳ καὶ C βασιλείας ὄνομα ἔδωκε, πρός τε τὸν Ἄσανδρον πολεμῆσαι ἐπέτρεψεν, ὅπως καὶ τὸν Βόσπορον κρατήσας αὐτοῦ λάβῃ, ὅτι πονηρὸς ἐς τὸν φίλον ἐγένετο. πράξας δὲ ταῦτα, καὶ τὰ λοιπὰ τῷ Δομιτίῳ καταστήσασθαι κελεύσας, ἐς τὴν Βιθυνίαν ἦλθε· κἀνταῦθεν ἔς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἔπλευσε, πολλὰ καὶ ἐπὶ πάσῃ προφάσει χρήματα παρὰ πάντων, ὥσπερ καὶ πρίν, ἐκλέγων. τοῦτο μὲν γὰρ ὅσα τινὲς τῷ Πομπηίῳ προϋπέσχηντο, D ἐσέπραξατο· τοῦτο δὲ, καὶ ἄλλα ἔξωθεν, προσεπικαλῶν τινα, ᾔτει. τά τε ἀναθήματα τοῦ ἐν τῇ Τύρῳ Ἡρακλέους πάντα ἀφείλετο, ὅτι τήν τε γυναῖκα καὶ τὸν παῖδα τοῦ Πομπηίου ὑπεδέξαντο ὅτε ἔφυγον. καὶ στεφάνους ἐπὶ ταῖς νίκαις συχνοὺς καὶ παρὰ τῶν δυναστῶν τῶν βασιλέων χρυσοῦς ἔλαβε. τοῦτο δὲ οὐχ ὑπὸ κακίας ἐποίει, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐδαπάνα παμπληθῆ, καὶ ἀναλώσειν πολὺ πλείω ἔς τε τὰ στρατόπεδα καὶ ἐς τὰ ἐπινίκια, τά τε ἄλλα ὅσα ἐλαμπρύνετο, ποιήσειν ἔμελλε. E τό, τε σύμπαν εἰπεῖν, χρηματοποιὸς ἀνὴρ ἐγένετο, 136 δύο τε εἶναι λέγων τὰ τὰς δυναστείας παρασκευάζοντα καὶ φυλάσσοντα καὶ ἐπαύξοντα, στρατιώτας καὶ χρήματα· καὶ ταῦτα δι' ἀλλήλων συνεστηκέναι. τῇ τε γὰρ τροφῇ τὰ στρατεύματα συνέχεσθαι, καὶ ἐκείνην ἐκ τῶν ὅπλων συλλέγεσθαι·

κἂν θάτερον ὁποτερονοῦν αὐτῶν ἐνδεὲς ᾖ, καὶ τὸ A ἕτερον συγκαταλυθήσεσθαι. περὶ μὲν οὖν τούτων οὕτω καὶ ἐφρόνει καὶ ἔλεγεν ἀεί.

Ἐς δὲ τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' οὐκ ἐς τὴν Ἀφρικήν, καίπερ πεπολεμωμένην οἱ, ἠπείχθη, ὅτι ταραττόμενα τὰ ἐν τῷ ἄστει πυθόμενος, ἐφοβήθη μὴ καὶ ἐς ἀνήκεστον προχωρήσῃ· οὐ μέντοι καὶ κακὸν οὐδένα οὐδὲν (ὥσπερ εἶπον) εἰργάσατο, πλὴν ὅτι κἀνταῦθα πολλὰ ἠργυρολόγει, τὰ μέν τινα ἐν δωρεᾶς μέρει, στεφάνους καὶ ἀγάλματα, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, B λαμβάνων· τὰ δὲ καὶ δανειζόμενος δῆθεν, οὐχ ὅτι παρὰ τῶν ἰδιωτῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πόλεων. τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα ταῖς ἐκλογαῖς τῶν χρημάτων, ἐφ' αἷς μηδεμία ἄλλη πρόφασις εὔλογος ἦν, ἐτίθετο. ἐπεὶ τήν γε ἄλλως καὶ βιαίως οὐδὲν ἧττον τῶν ὀφειλομένων καὶ ἐκεῖνα ἐπράττετο, καὶ ἔμελλε μηδέποτε ἀποδοθήσεσθαι. ἔλεγε μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου τὰ οἰκεῖα δεδαπανηκέναι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ δανείζεσθαι· ὅθενπερ καὶ χρεῶν ἀποκοπὰς ἀ- C ξιοῦντος τοῦ πλήθους γενέσθαι, οὐκ ἐποίησεν, εἰπὼν ὅτι, καὶ αὐτὸς πολλὰ ὀφείλω. εὔδηλος δὲ ἐγίγνετο καὶ τὰ ἀλλότρια τῇ δυναστείᾳ παρασπώμενος. οἵτε οὖν ἄλλοι διὰ τοῦτο ἤχθοντο αὐτῷ, καὶ οἱ ἑταῖροι. τῶν γὰρ δεδημευμένων συχνά, καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν γε ἔστιν ἅ, ἐλπίδι τοῦ προῖκα αὐτὰ ἕξειν, ἀγοράσαντες, πᾶσαν τὴν τιμὴν ἀποτίνειν ἠναγκάζοντο. ἀλλὰ τούτοις μὲν οὐδενὶ λόγῳ ἐποιεῖτο· καίτοι καὶ ἐκείνους τρόπον τινὰ ὡς ἑκάστους ἐθεράπευσε. D τοῖς τε γὰρ πολλοῖς ἐχαρίσατο τόν τε τόκον τὸν ἐποφειλόμενον σφίσιν, ἐξ οὗ πρὸς τὸν Πομπήιον ἐξεπολεμώθη πάντα, καὶ τὸ ἐνοίκιον ὅσον ἐς πεντακοσίας δραχμὰς ἦν, ἐνιαυτοῦ ἑνὸς ἀφείς, καὶ προσέτι καὶ τὰς τιμήσεις τῶν κτημάτων, ἐν οἷς τὴν ἀπόδοσιν τῶν δανεισμάτων κατὰ τοὺς νόμους γίγνεσθαι ἔδει, πρὸς τὴν ἐν τῷ χρόνῳ ἀξίαν ἐπαναγαγών. ἐπὶ δὲ τῷ πλήθει τῶν δεδημοσιωμένων πολὺ πάντα ἐπευώνιστο. τούτους τε οὖν ταῦτα πράξας E ἀνηρτήσατο, καὶ τῶν προσεταιρειστῶν τῶν τε συναγωνιστῶν τοὺς μὲν βουλευτὰς ἱερωσύναις τε καὶ ἀρχαῖς, ταῖς τε ἐς τὸ λοιπὸν τοῦ ἔτους

atque alterutro deficiente, reliquum simul concidere. Hac de re ita & sentire & loqui subinde solebat.

Proinde Africa omissa, quamuis ea ad bellum contra ipsum erat excitata, in Italiam Cæsar properauit, Cæsar Româ
quòd res ad vrbem seditionibus a- venit: vtque
gitatas accepisset, timebátque ne eæ tumultus sedauerit, & pecu-
ad extrema mala statum ciuitatis niam exegerit,
adducerent. Sed ne Romæ quidem & magistratus ac honores
seuerius in quenquam quicquam suis diuiserit.
statuit: tantùm ibi quoque magna coacta pecunia, quam partim sub ratione muneris (quod genus erant coronæ, imagines, reliquáque eiusmodi quæ offerebantur) partim etiã mutuo, idque non à priuatis tantùm sed ab ipsis adeo vrbibus, accipiebat. Mutui enim nomen ei pecuniæ, cuius exigendæ probabilis alia ratio nulla extabat, prætexebat: quãquam alioquin vi eas quoque nõ secus atque debitas sibi poscebat, neque redditurus vnquam erat. Dicere autem solebat, suas se facultates reipublicæ Æs alienum
impendisse, idcóque nunc nomina Cæsaris.
facere opus habere. Vnde quũ plebs nouas tabulas postularet, renuit, se quoque obæratum esse dicens. Palã verò potẽtia sua alienas res sibi vendicabat, vt non modò reliquos sed suos etiam socios offenderet. Ea enim bona quę publicauerat ipse, permulta ab ipsis nimio etiam pretio empta erant: sperantibus pretium sibi persoluendum non fore: quod tamen omne pendere coacti ab eo sunt. Quorum indignationem etsi Cæsar nihili faciebat, tamen ipsos quoque certa ratione singulos demeruit, dum in gratiam multitudinis, vsuram quæ ab eo tempore quo in Pompeium expeditionem fecerat, debebatur, omnem remisit: nec non & mercedem conductarum habitationum, cuius summa duo millia nummûm attingeret, condonauit: ad hæc, æstimationes possessionum, secundum quas iuxta leges debitoribus creditores satisfacere iubebantur, ad instantis temporis rationem accõmodauit: ac propter multitudinem eorum quæ publicata erant, magnam omnium vilitatem parauit. Hoc modo multitudine sibi cõciliata, socios quoque suos, adiutoresq;, qui senatorii ordinis erãt, sacrificiis & magistratibus, partim in reliquã anni

partem, partim in sequentem annum collatis sibi deuinxit. Vt enim pluribus gratiam posset referre, decẽ prætores ad insequentem annum designauit: & numerum eorum qui rebus sacris præessent, supra præscriptum à legibus auxit. nam & pontificum & augurum & quindecimuirorum collegium, vno addito in singula collegia, ampliauit: quamuis ipse, vt decretum erat, omnia sacerdotia habere statuerat. Equites autẽ sui exercitus, centurionésque, & qui his minores magistratus obibant, cùm aliis præmiis affecit, tum nonnullos eorum in senatum in locum defunctorum subrogauit. Cæterùm milites nõ mediocriter eum perturbauerunt. Hi enim sperauerant plurima se adepturos: ac tametsi meritis suis nequaquam inferiora præmia acceperant, tamen quòd expectationi suæ ea non satisfacerent, tumultus concitauẽre. Erat eorum maior pars in Campania, quos in Africam præmissurus Cæsar fuerat. ab his Sallustius (qui vt senatoriam dignitatẽ recuperaret, tum prætor factus erat) propemodum occisus, quum Romã ad Cæsarem contenderet, vt eum hac de re certiorem faceret, insecuti eum complures militum, à nemine manus cohibentes, obuios quosque, atque inter hos, duos senatores occiderunt. Cæsar simulatque id cognouit, immittere eis suas prætorias cohortes statuit: mox veritus ne hi quoque in seditionis societatem concederent, conquieuit tãtisper dum milites in suburbana aduenirent. Ibi quum essent, misit ad eos qui percõtarentur quid nam peterent, aut cuius rei gratia adessent. Quũ ipsi Cæsari se id exponere velle respõdissent, vt sine armis, solósque gladios gestantes (eos enim aliâs in vrbe gestare consueuerant, neque tunc eos deponere sustinuissent) in vrbem venirent, Cæsar eis liberum fecit. Quum milites Romæ apud Cæsarem multis verbis commemorarent quot labores pertulissent, quæ pericula subiissent, quæ præmia cùm sperassent tum meruissent, proinde in posterũ missionem sibi militiæ fieri peterẽt, eámque vehementius vrgerent, (nõ quòd cupiditate vitę in pace agendæ id facerẽt, homines iamdiu belli lucris assueti, sed quòd Cæsarem ita se perterrituros

Seditio militũ Cęsarianorũ: & quemadmodum Cæsareã composuerit.

Sallustius prętor.

A ἐκείνου χρόνον, καὶ τὸ ἐς νέωτα. ἵνα γὰρ πλείους
αὐτῶν ἀμείψηται, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ
ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νε-
νομισμένον. τοῖς τε γὰρ ποντίφιξι, καὶ τοῖς οἰω-
νισταῖς (ὧν καὶ αὐτὸς ἦν) τοῖς τε πεντεκαιδέ-
κα καλουμένοις, ἕνα ἑκάστοις προσένειμε· καί-
περ αὐτὸς βουληθεὶς πάσας τὰς ἱερωσύνας
λαβεῖν, ὥσπερ ἐψήφιστο. τοὺς δὲ ἱππέας τοὺς τέ-
λους, τούς τε ἑκατοντάρχους, καὶ τοὺς ὑπο-
μείονας, ἄλλοις τε τισί, καὶ τῷ ἐς τὸ συνέδριον
B τινὰς ἀπ᾽ αὐτῶν ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων κα-
ταλέξαι. τὰ δὲ δὴ στρατόπεδα οὐχ ἥσυχον
αὐτὸν ἐτάραξε. πολλὰ γὰρ λήψεσθαι ἐλπί-
σαντες, καὶ εὑράμενοι τῆς μὲν ἀξίας οὐκ ἐ-
λάττω, τῆς δὲ προσδοκίας καταδεέστερα, ἐ-
θορυβήθησαν. ἐν Καμπανίᾳ δὲ οἱ πλείους
αὐτῶν, ὡς καὶ ἐς τὴν Ἀφρικὴν προπλευ-
σούμενοι, ἦσαν. οὗτοί τε οὖν τὸν Σαλούστιον
παρ᾽ ὀλίγον ἀπέκτειναν (στρατηγὸς γὰρ ἐπὶ
τῷ τὴν βουλὴν ἀναλαβεῖν ἀπεδέδεικτο) καὶ
C ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνος, διαφυγὼν αὐτούς, πρὸς τὸν
Καίσαρα ἐς τὴν Ῥώμην ὥρμησε, τὰ γιγνό-
μενα οἱ δηλώσων, ἐφέποντό τε αὐτῷ συχνοὶ
μηδενὸς φειδόμενοι, καὶ ἄλλους τε τῶν ἐντυ-
χόντων σφίσι, καὶ βουλευτὰς δύο ἔσφαξαν.
ὁ οὖν Καῖσαρ ὡς τάχιστα τῆς προσόδου αὐ-
τῶν ᾔσθετο, ἠθέλησε μὲν τὸ δορυφορικὸν ἐπ᾽
αὐτοὺς ἀντιπέμψαι· φοβηθεὶς δὲ μὴ καὶ ἐκεῖ- 137
νοι συστασιάσωσι σφίσιν, ἡσύχασε, μέχρις οὗ
ἐς τὸ προάστειον ἀφίκοντο. ἐνταῦθα δὲ δὴ οὖ-
σιν αὖθις προσέπεμψε, καὶ ἐπύθετο τί βου-
D λόμενοι, καὶ τίνος χρήζοντες ἥκοιεν. ἀποκρι-
ναμένων τε σφῶν ὅτι αὐτῷ ἐκείνῳ ἐροῦσιν, ἐ-
πέτρεψε μὲν αὖθις ἐς τὴν πόλιν ἄνευ τῶν ὅπλων,
πλὴν τῶν ξιφῶν, ἐσελθεῖν· (ταῦτα γὰρ καὶ ἐν τῷ
ἄστει ἀεὶ ὡς φορεῖν εἰώθεσαν, καὶ τότε οὐκ ἂν ὑπέ-
μειναν καταθέσθαι) εἰπόντων δὲ αὐτῶν πολλὰ μὲν
περὶ ὧν ἐπόνησαν καὶ ἐκινδύνευσαν, πολλὰ δὲ
καὶ περὶ ὧν ἤλπισαν, ἀξίους τε σφᾶς τυχεῖν
ἔφασκον εἶναι· καὶ μετὰ τοῦτο ἀφεθῆναί τε τῆς
E στρατείας ἀξιούντων, καὶ δεινῶς διὰ τοῦτ᾽
αὐτῷ ἐγκειμένων, οὐχ ὅτι καὶ ἰδιωτεῦσαι ἐ-
βούλοντο (ἥκιστα γάρ, ἅτε καὶ συνήθεις ταῖς
πλεονεξίαις ἐκ πολλοῦ γεγονότες, τοῦτ᾽ ἤθε-
λον) ἀλλ᾽ ὅτι καταπλήξειν, ἅτε καὶ ὑπογύου

τῆς ἐς τὴν Ἀφρικὴν στρατείας οὔσης, ἐνόμιζον· περὶ μὲν τῶν ἄλλων οὐδὲ σφίσι τότε ἀπεκρίνατο, αὐτὰ δὲ ταῦτα εἰπὼν μόνα, Ἀλλ' ὀρθῶς γε, ὦ Κυιρῖται, λέγετε· καὶ γὰρ κεκμήκατε, καὶ κατατέτρωσθε· πάντας αὐτοὺς παραχρῆμα, ὡς μηδὲν δῆθεν αὐτῶν δεόμενος, ἀφῆκε· καὶ τοῖς τὸν τεταγμένον χρόνον ἐστρατευμένοις καὶ τὰ γέρα ἐντελῆ δώσειν ὑπέσχετο. λεχθέντων δὲ τούτων, κατεπλάγησαν ἔκ τε τῆς ἄλλης αὐτοῦ διανοίας, καὶ μάλιστα ὅτι Κυιρίτας ἀλλ' οὐ στρατιώτας αὐτοὺς ὠνόμασε. καὶ ταπεινωθέντες, φοβηθέντες τε μὴ πάθωσί τι δεινόν, μετεβάλλοντο· καὶ πολλὰ μὲν ἱκετεύοντες αὐτόν, πολλὰ δὲ καὶ ἐπαγγελλόμενοι, καὶ συστρατεύσειν οἱ ἐθελονταί, καὶ τὸν πόλεμον μόνοι διαπολεμήσειν ὑπέσχοντο. ὡς οὖν ἐν τούτῳ ἦσαν, καί τις τῶν στρατιαρχῶν ἐν τοσούτῳ, ἢ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ γνώμης χαριζόμενος τῷ Καίσαρι, διελέχθη τε τινὰ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἐδεήθη, Ἀφίημι μὲν (ἔφη) καὶ ὑμᾶς τοὺς παρόντας καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ὅσοις τὰ τῆς στρατείας ἔτη ἐξήκει· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ δέομαί τι ὑμῶν. τὰ μέντοι γέρα καὶ ὡς ὑμῖν ἀποδώσω· ἵνα μήποτέ τις εἴπῃ ὅτι ἐγὼ χρησάμενος ὑμῖν ἐν τοῖς κινδύνοις, ἔπειτα ἀχάριστος ἐγενόμην· εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τοῖς σώμασιν ἐρρωμένοι, καὶ πάντα καὶ τὰ λοιπὰ προσδιαπολεμῆσαι δυνάμενοι, οὐκ ἠθελήσατέ μοι συστρατεῦσαι.

Καὶ ὁ μὲν ταῦτά τε σοφιζόμενος εἶπε (πάνυ γὰρ αὐτῶν ἐχρῄζε) καὶ χώραν ἔκ τε τῆς δημοσίας καὶ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ δὴ πᾶσι σφίσιν ἔνειμεν, ἄλλοις ἄλλῃ, καὶ πάνυ πόρρω ἀπ' ἀλλήλων ἀπαρτήσας· ὥστε μήτε τοῖς ὁμοχώροις σφᾶς φοβερούς, μήτ' αὖ πρὸς νεωτερισμὸν ἑτοίμους, καθ' ἕν που συνοικοῦντας, γενέσθαι. τῶν τε ἐποφειλομένων σφίσι χρημάτων, ἃ πολλὰ καὶ καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, πρᾶξιν ὑπέσχετο δώσειν, τὰ μὲν αὐθις ἀπαλλάξειν, τὰ δὲ οὐκ ἐς μακρὰν καὶ σὺν τόκῳ διαλύσειν ἐπηγγείλατο. εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ δουλωσάμενος αὐτούς, ὥστε μήτε τι θρασύνεσθαι, καὶ προσέτι καὶ χάριν εἰδέναι, προσεπεῖπεν, Ἀπέχετε μὲν παρ' ἐμοῦ πάντα, καὶ οὐδένα ἔθ' ὑμῶν ἀναγκάσω στρατεύσασθαι· εἰ μέντοι τις ἑκούσιος ἐθέλοι καὶ τὰ λοιπά μοι συγκα-

A existimabant, bello Africano subitò occupatum, Cæsar hæc tãtùm verba locutus, Enimuero, ô Quirites, rectè dicitis: nam & laboribus & vulneribus exhausti estis: nullo alio responso dato, confestim omnibus sacramentum militare remisit, quasi ad nullam iis rem indigeret, pollicitus se eis qui legitimum tempus meruissent, & stipendia & præmia persoluturum. Quibus eis dictis illi in magnum terrorẽ peruenerunt, cùm ob reliquam eius sententiam, tum
B eo maximè quòd Quirites eos, non milites, appellasset. Itaq; animis collapsi, veritíque ne quid grauius de se cõsuleretur, mutato proposito, multis supplices precibus, multísque promissionibus contenderunt vt se, & lubentissimo animo eius signa secuturos, bellúmque hoc solos confecturos, reciperet. Hæc illis agentibus, intercedẽtéque etiam tribuno quodam militum precibus pro eis: (incertum, eorúmne mandato, an demerendi Cæsaris causa id sua sponte
C fecerit) Missos, inquit Cæsar, facio & vos qui adestis coram, & reliquos omnes quorum militiæ tempus exactum iam est: neque enim vobis mihi quicquam opus est. Cæterùm præmia nihilominus vobis persoluam: ne quis vestrûm dixerit, me vobis vsum in periculis, ingratum deinde me præstitisse: quantumuis ad reliquias quoque belli conficiendas, neque corporis viribus neque alia vlla re destituti, militiam meam recusa-
D ueritis. Hæc astutè simulata Cæsar (etenim magnopere iis indigebat) locutus, vniuersis agros, partim publicos, partim suos, assignauit, aliis aliò collocatis, longissiméque à se inuicem distractis: ne, si vnum locum occupassent, vel finitimis terrori, vel ad nouas denuo res conandas parati esse possent. Debitas verò pecunias, quas ferè ad singula egregia facta daturum se promiserat, se partim iam
E nunc numeraturum, partim paulo pòst cum fœnore persoluturum recepit. Postquam his verbis animos eorum ita obnoxios fecit, vt nõ modò non fremerent iam, sed gratias ipsi insuper haberent, Accepistis, inquit, iam à me omnia: neque ego quenquam vestrûm ad militiã posthac compellam. siquibus tamen me in iis quæ restant absoluendis adiuuare volen-

tibus est, eos ego lubens recepero. Ea voce audita, summa omnes voluptate sunt affecti, neque fuit quisquam qui nō daret nomen. Cæsar, selectis iis qui miscendis intra alios seditionibus apti erant, non quidem omnibus, sed iis qui ex agricultura vitā mediocriter sustinere valebant, reliquis militibus vsus est: ad eundémque modum reliquorum etiam militum delectum fecit. Ferociores enim & malis facinoribus edendis idoneos, ex Italia secum, ne quid ibi tumultuum concitare possent, abduxit, eósque in Africa alios aliis occasionibus haud iniquo animo passus est perire. nam & hostibus per eos cladem inferebat, & malis ipse hominibus leuabatur. vtque erat mansuetissimo animo, militibúsque præ cæteris mortalium gratificandi studiosus, ita seditiosos tamen ex his maximè oderat, seuerissimísque pœnis coercebat. Hæc à Cæsare eo anno gesta sunt quo re ipsa dictaturam iterum gessit: quum consulum nomen Calenus & Vatinius extremo anno constituti ferrent.

ANNO V.C. 707.

Cæsar in Africam traiicit.

Idem Cæsar media hyeme in Africam transmisit: quo ipso effectum est vt hostib⁹ insperatò superueniēs, sæpius rem præclarè gesserit. nā in omnibus negotiis celeritate atque improuisis expeditionibus plurimū cōsecutus est: neque vlla alia causa fuit cur omnes ea tempestate duces tantum rei bellicæ gloria præcelleret. Cæterùm, Africa ne prioribus quidem temporibus Cæsar amica visus, secundum Curionis interitum planè eam hostilem habuit. quippe & Varus Iubáque rerum ibi potiebantur: & Cato Scipióque, cum iis qui ipsos sequebantur, eòdem (quemadmodum suprà dictum est) confugerant: communicatóque inter se bello, non continentem modò terram ad id accommodauerant, sed Siciliā quoque Sardiniámque classe infestabant, naues abducebant, ita & arma & ferrum (quo maximè indigebāt) inde parabant. Denique quū neque exercitus illis oppositus vllus esset, & Cæsar in

Bellum Africum.

A τεργάσασθαι, ἡδέως αὐτὴν δέξομαι. Ἀκούσαντες δὲ τοῦτο ἐκεῖνοι, ὑπερήσθησαν, καὶ πάντες ὁμοίως ἀναστρατεύσασθαι ἠθέλησαν. ὁ οὖν Καῖσαρ τοὺς ταραχώδεις αὐτῶν, οὐ πάντας, ἀλλ' ὅσοι μετρίως πως ὄντες γεωργίαις ζῆν ἐδύναντο, ἀπολέξας, τοῖς λοιποῖς ἐχρήσατο· καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ἐποίησε. τοὺς γὰρ πάνυ τε θρασεῖς, καὶ ἱκανοὺς μέγα τι κακὸν δρᾶσαι, ἐκ μὲν τῆς Ἰταλίας ἐξήγαγεν, ὅπως μηδὲν ἐκεῖ καταλειφθέντες

B νεοχμώσωσιν· ἐν δὲ δὴ τῇ Ἀφρικῇ καὶ μάλα ἡδέως ἄλλους κατ' ἄλλην πρόφασιν ἀνάλωσε. τούς τε γὰρ ἐναντίους ἅμα δι' αὐτῶν κατειργάζετο, καὶ ἐκείνων ἀπηλλάττετο. φιλανθρωπότατός τε γὰρ ὤν, καὶ πολλὰ κεχαρισμένα τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς στρατιώταις μάλιστα ποιῶν, δεινῶς τοὺς στασιάζοντας σφῶν ἐμίσει, καὶ ἰσχυρότατα αὐτοὺς ἐκόλαζε. 138 ταῦτα ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἐν ᾧ δικτάτωρ μὲν ὄντως αὐτὸς τὸ δεύτερον ἦρξεν, ὕπα-

C τοι δὲ ἐπ' ἐξόδῳ αὐτοῦ ἀποδειχθέντες ὅ, τε Καλῆνος καὶ ὁ Οὐατίνιος ἐλέγοντο εἶναι, ἐποίησε.

Καὶ ἐς τὴν Ἀφρικήν, καίτοι τοῦ χειμῶνος μεσοῦντος, ἐπεραιώθη. καὶ οὐκ ὀλίγα δὲ ἐκ τούτου, ἀνέλπιστος τοῖς ἐναντίοις προσπεσών, κατώρθωσε. πλεῖστον γὰρ παρὰ πάντα καὶ τῷ τάχει καὶ ταῖς τοῦ ἀπροσδοκήτου στρατείαις κατέπραττεν· ὥστ' εἴ τις ἐκλογίζοιτο ὅτῳ τοσοῦτον τῶν καθ' ἑαυτὸν ἐν τοῖς

D πολέμοις ὑπερήνεγκεν, οὐδὲν ἄλλο τούτου μᾶλλον ἂν ἔμπροσθεν παραβαλὼν εὕροι. ἡ δὲ δὴ Ἀφρικὴ τὴν μὲν οὐδὲ ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ φίλη τῷ Καίσαρι, μετὰ δὲ δὴ τὸν τοῦ Κουρίωνος θάνατον καὶ πάνυ ἐχθρὰ ἐγένετο. ὅ, τε γὰρ Οὔαρος καὶ ὁ Ἰόβας τὰ πράγματα εἶχον, καὶ προσέτι καὶ ὁ Κάτων καὶ ὁ Σκηπίων, οἵ τε ἄλλοι οἱ μετ' αὐτῶν ὄντες, ἐκεῖσε (ὥσπερ εἶπον) συγκατέφυγον. κἀκ τούτου κοινωσάμενοι τὸν πόλεμον, τά τε ἐν τῇ ἠπεί-

E ρῳ ἐξηρτύσαντο, καὶ τῇ τε Σικελίᾳ καὶ τῇ Σαρδοῖ ἐπίπλους ἐποιοῦντο· καὶ τάς τε πόλεις ἐλύπουν, καὶ τὰ πλοῖα κατῆγον, καὶ ἀπ' αὐτῶν καὶ ὅπλα, τόν τε σίδηρον τὸν ἦγον, οὗπερ που καὶ μόνον ἐχρῆζον. τελευτῶντες ἐς τοῦτο καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς διανοίας (οἷα μήτε στρατοῦ σφίσιν ἀνθισταμένου, καὶ τοῦ Καίσαρος ἔν τε τῇ

A Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῷ ἄστει χρονίσαντος) ἀφίκοντο, ὥστε καὶ ἐς τὴν Ἰβηρίαν τὸν Πομπήιον ἀποστεῖλαι. στασιάζειν τε γὰρ αὐτὴν πυνθανόμενοι, καὶ ἐκεῖνον ἑτοίμως, ἅτε τοῦ Πομπηίου τοῦ Μάγνου παῖδα ὄντα, δέξασθαι νομίσαντες, παρεσκευάζοντο, ὁ μὲν, ὥς τε τὴν Ἰβηρίαν διὰ βραχέων καταστήσων, καὶ πρὸς τὸ ἄστυ ἐκεῖθεν ὁρμήσων· οἱ δὲ, ὡς τὸν πλοῦν ἅμα τὸν ἐς τὴν Ἰταλίαν ποιησόμενοι. κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ διατριβή τις αὐτοῖς ἐγένετο, τοῦ τε B Οὐάρου τῷ τε Σκιπίωνι τῆς ἡγεμονίας ἀμφισβητήσαντος, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐκ πλείονος ἐν τοῖς ταύτῃ χωρίοις ἦρχε, καὶ τοῦ Ἰόβου τῇ νίκῃ ἐπαιρόμενος, καὶ τὰ πρῶτα δι' αὐτὴν ἀξιοῦντος φέρεσθαι. συμφρονήσαντες γὰρ ὅ, τε Σκηπίων καὶ ὁ Κάτων, οἷα ὁ μὲν, τῇ ἀξιώσει, ὁ δὲ, τῇ συνέσει πολὺ πάντων σφῶν προήκοντες, τούς τε ἄλλους προσεποιήσαντο, καὶ ἐκείνους ἔπεισαν τῷ Σκηπίωνι πάντα ἐπιτρέψαι. ὁ γὰρ Κάτων δυνηθεὶς ἂν ἐξ ἴσου αὐτῷ ἢ καὶ μόνος ἄρξαι, οὐκ ἠθέλησε, τὸ μὲν, ὅτι C βλαβερώτατον τοῖς τοιούτοις ἡγεῖτο εἶναι· τὸ δέ, ὅτι τῷ πολιτικῷ ἀξιώματι ἠλαττοῦτο αὐτοῦ. πολὺ γὰρ ἄλλως τε καὶ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς ἑώρα δυνάμενον τὸ, τὸν ἄρχοντα καὶ νόμῳ δή τινι τῶν ἄλλων προκεκρίσθαι· καὶ διὰ τοῦτο τῆς τε ἀρχῆς ἑκὼν αὐτῷ παρεχώρησε, καὶ προσέτι καὶ τὰ στρατεύματα, ἃ ἐπηγάγετο, παρέδωκε. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου τήν τε Οὐτικήν, ὑποπτευθεῖσαν τὰ τοῦ Καίσαρος φρονεῖν, καὶ ὀλίγου καὶ ἀνάστατον ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπὶ D τούτῳ γενομένην, ἐξαιτησάμενος, ἐς φυλακὴν ὑπεδέξατο, καὶ τὴν χώραν τήν τε θάλασσαν τὴν ταύτῃ πᾶσαν φρουρεῖν ἐπετράπη. τῶν δὲ ἄλλων ὁ Σκηπίων αὐτοκράτωρ ἦρχε· καὶ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα πολὺ πάντας τοὺς ὁμογνωμονοῦντάς οἱ ἐπέρρωννυε, νομίζοντας οὐκ οἶδ' ὅπως ἀλόγῳ τινὶ πίστει, μηδένα ἂν Σκηπίωνα ἐν τῇ Ἀφρικῇ κακῶς πρᾶξαι. μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Καῖσαρ, καὶ ἰδὼν ὅτι καὶ οἱ μεθ' ἑαυτοῦ στρατευόμενοι πεπεισμένοι τε E αὐτὸ οὕτως ἔχειν εἰσί, καὶ φοβοῦνται, προσπαρέλαβε τινὰ ἔκ τε τοῦ γένους τοῦ τῶν Σκηπιώνων ὄντα, καὶ τὴν προσηγορίαν ταύτην φέροντα (ἐπεκαλεῖτο δὲ Σαλάττων) καὶ οὐ-

AEgypto Romǽque moras traheret, tantum apparatum contraxerant, eóque consiliis progressi erant, vt quum Hispaniam seditionibus agitari audiuissent, eò Cn. Pompeium probè instructum amandarint. Fore enim iudicabãt vt is propter patrem suum, nimirum Magnum Pompeium, ab Hispanis promptè acciperetur: rebúsque breui temporis spatio ibi compositis, inde Romam peteret, ipsi verò vnà in Italiam classe adueherentur. Iniecerat eorum consiliis moram ab initio Vari cum Scipione de imperio disceptatio: quum Varus propterea quòd diutius iis regionibus præfuisset, Iubæ insuper victoria elatus, summam sibi rerum vendicaret. Sed Catonis ac Scipionis eadem erat sententia: quorum hic dignitate, ille sapiẽtia reliquis longè antèibant: quorum autoritatem reliqui etiam secuti, Scipioni imperiũ detulerũt. Cato enim quum posset, aut æquata cum Scipione potestate, aut etiam solus rem administrare, vtrunque recusauit: quia & illud summo in bellis incommodo cedere existimabat, & ad hoc id plurimum in re militari valere nouerat, vt dux reliquis legum quoque autoritate præstaret: ipse verò in republica ad tantam, quantam Scipio, dignitatẽ nunquam peruenerat. Igitur Cato sponte sua de summa rerũ Scipioni cessit, & ei exercitum quem secum adduxerat, attribuit. deinde quum Vtica in suspicionem venisset, quòd Cæsaris rebus cuperet, parúmque abesset quin reliqui eam ob id euerterent, Cato vrbem precibus suis ab interitu liberauit, eiúsque ac præterea omnis circùm regionis marísque custodiam sibi iniunctam suscepit. Reliquorum dux fuit Scipio: ipsúmque Scipionis nomẽ animos eorum qui in eadem erant causa, magnopere confirmabat, absurda quadam persuasione, nullum Scipionem in Africa infeliciter rem gerere posse opinantium. Eo animaduerso Cæsar, quum suos etiam milites id pro certo habere, ob ídque sibi metuere intelligeret, quendam ex Scipionum genere ortum, ídque nomen ferentem (cognomentum verò Salattonis habebat) secum accepit, atque ita,

Pompeius in Hispaniam missus.

Scipio dux belli Africi.

Catonis moderatio animi.

Vticæ custodiã Cato suscipit.

Scipionum in Africa nomen.

Scipio Salatto

ignorantibus hostibus (neque enim eius aduentum hyeme expectabant) ad Adrumetum mari trãsmisso peruenit: quum Vticã (quæ firmo præsidio asseruabatur) appellere naues non liceret. E naui egredienti Cæsari huiusmodi casus obtigit, vt quamuis aduersam fortunam dii portenderent, tamen ipse id omen lætum reddiderit. Quum enim simulatque pedibus terram attigit, corruisset, eúmque in faciem prolapsum vidẽtes milites mœrore ac solicitudine caperentur, ipse nihil hæsitans, manu extensa, terram, quasi dedita opera ad eam concidisset, attrectauit, exosculatúsque est: inclamans, Teneo te Africa. Inde Adrumetum oppugnatione tentauit, repulsúsque, & castris exutus per vim hostium, ad oppidum aliud, Ruspina dictum, se cõtulit. Hîc, intromissus, hyberna parauit, ex eáque vrbe ad bellum deinde exiuit. Quæ priori anno Cæsar gesserit exposuimus.

Omen Cęsar vt ex tristi lętum effecerit.

Ruspina.

A τω τόν τε πλοῦν πρὸς Ἀδρύμητον ἐποιήσατο (τὰ γὰρ ἐν τῇ Οὐτικῇ ἰσχυρῶς ἐφρουρεῖτο) καὶ ἔλαθεν αὐτοὺς ἀνελπίστως ὑπὸ τοῦ 139
χειμῶνος προσαχθείς. ἐκβάντι δὲ αὐτῷ τῆς νεὼς συντυχία τοιάδε ἐγένετο, ὑφ' ἧς εἰ καί τι φοβερὸν ὑπὸ τοῦ δαιμονίου σφίσιν ἐσημαίνετο, ἀλλὰ καὶ αὐτό γε ἐκεῖνο ἐς ἀγαθὸν ἔτρεψεν. ὅτε γὰρ ἅμα τῷ τῆς γῆς ἐπιβῆναι, προσέπταισε, καὶ αὐτὸν πεσόντα ἐπὶ στόμα οἱ στρατιῶται ἰδόντες ἠθύμησαν, καὶ διαταραχθέντες ἐθορύβησαν· οὐ διηπορήθη, ἀλλ' B ἐκτείνας τὴν χεῖρα, τήν τε γῆν, ὡς καὶ ἑκὼν δὴ πεσών, περιέλαβε καὶ κατεφίλησε· καὶ ἀναβοήσας εἶπεν, ἔχω σε Ἀφρική. ἐκ δὲ τούτου προσέβαλε μὲν τῷ Ἀδρυμήτῳ· ἀποκρουσθεὶς δὲ, καὶ προσέτι καὶ ἐκ τοῦ στρατοπέδου βιαίως ἐκβληθεὶς, μετέστη πρὸς πόλιν ἑτέραν Ῥούσπινα. καὶ δεχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, χειμάδιόν τε ἐν αὐτῇ κατεσκευάσατο, καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος ἐπολέμει. τότε μὲν ταῦτ' ἔπραξεν.

ΤΩΝ ΔΙΩ-

ΤΩ͂Ν ΔΙ´ΩΝΟΣ Ῥ´Ω-ΜΑΙΚΩ͂Ν Ἱ´ΣΤΟΡΙΩ͂Ν ΤΟ` ΤΕΣΣΑΡΑΚΟ-στὸν τρίτον βιβλίον.	DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAgesimustertius.

ΤΑ´ΔΕ Ε´ΝΕΣΤΙΝ Ε`Ν ΤΩ͂ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.	*HAEC INSVNT Libro* XLIII *Romanæ historiæ Dionis.*
Ὡς Καῖσαρ Σκηπίωνα καὶ Ἰόβαν ἐνίκησεν.	Quomodo Cæsar Scipionem & Iubam vicerit.
Ὡς Νουμιδίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἔσχον.	Vt Numidiam Romani occupauerint.
Ὡς Κάτων ἑαυτὸν ἀπέκτεινεν.	Quemadmodum Cato mortem sibi consciuerit.
Ὡς Καῖσαρ ἐς Ῥώμην ἐπανῆλθε, καὶ τὰ ἐπινίκια ἔπεμψε, καὶ τἄλλα κατεστήσατο.	De Cæsaris reditu ad vrbem, triumphóque: & quomodo reliquas res composuerit.
Ὡς ἥτε ἀγορὰ Καίσαρος καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης καθιερώθη.	De dedicatione fori Cæsaris, ac templi Veneris.
Ὡς Καῖσαρ τὸν ἐνιαυτὸν ἐς τὸν νῦν τρόπον κατεστήσατο.	Vt Cæsar annum ad hunc modum quo nunc vtimur, constituerit.
Ὡς Καῖσαρ Γναῖον Πομπήϊον τὸν τοῦ Πομπηίου υἱὸν ἐν Ἰβηρίᾳ ἐνίκησεν.	De victoria Cæsaris in Hispania aduersus Cn. Pompeium Magni F.
Ὡς πρῶτον ὕπατοι εἰς οὐχ ὅλον τὸ ἔτος ἀπεδείχθησαν.	Quomodo primùm consules non ad integrum annum creati sint.
Ὡς Καρχηδὼν καὶ Κόρινθος ἀπῳκίσθη.	De coloniis Carthaginẽ Corinthúmque deductis.
Ὡς οἱ Κερεάλιοι ἀγορανόμοι κατεστάθησαν.	Quemadmodum ædiles Cereales instituti sint.

ΧΡΟ´ΝΟΥ ΜΗ͂ΚΟΣ Ε´ΤΗ ΤΡΙ´Α, Ε`Ν ΟἿΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι, οἵδε ἐγένοντο,

Ἰούλιος Γ. υἱ. Καῖσαρ δικτάτωρ, μετ' Αἰμιλίου Λεπίδου ἱππάρχου, καὶ ὕπατος τὸ γ´ μετ' τοῦ αὐτοῦ.
Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ δικτάτωρ τὸ δ´, μετ' Αἰμιλίου ἱππάρχου, καὶ ὕπατος τὸ δ´, μόνος.
Ἰούλιος Καῖσαρ δικτάτωρ τὸ ε´, μετ' Αἰμιλίου Λεπίδου ἱππάρχου, καὶ ὕπατος τὸ ε´, μετ' Ἀντωνίου.

TEMPORIS SPATIVM, ANNI TRES, in quibus hi magistratus recensentur.

708. Iuli' C. P. Cęsar, dictator, AEmilio Lepido magistro equitũ, & cõsul III, cũ eodem.
709. C. Iuli' Cęsar dictator IIII, AEmilio Lepido magistro equitũ, & consul IIII, solus.
710. Iulius Cæsar dictator V, AEmilio Lepido magistro equitum, & cõsul V, cũ Antonio.

140

ΤΩ͂ ΔΕ` ἐχομένῳ ἔτει καὶ ἐδικτατόρευσεν ἅμα καὶ ὑπάτευσε, τρίτον ἑκάτερον, τοῦ Λεπίδου οἱ ἀμφοτέροις συνάρξαντος. ἐπεὶ γὰρ Δικτάτωρ ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ἐλέχθη,

SEQVENTI anno dictaturam consulatúmque, tertiò vtrunque magistratum, collegáque Lepido, gessit. Vt enim primũ ab eo dictator pro-

Lepidi triumphus, & magisterium equitum, ac consulatus.

ditus fuit, statim cum ex prætura in Hispaniam citeriorem misit: reuersóque triumphum, quum neque vicisset quan quam, neque omnino signis collocatis dimicasset, concessit: ea præscriptione vsus, quòd is Longini & Marcelli actionibus interfuisset. Cæterùm in triumpho suo nihil intulit, præter eas pecunias quibus socios despoliauerat. His rebus Lepido quum gratiam retulisset, collegã eundem sibi vtriusque magistratus adsciuit. Qui quum iam iniuissent magistratum, hæc prodigia Romanos perturbauerunt: lupus in vrbe visus, sus fœtum elephanti prætetquam pedes cætera similem edidit.

Prodigia.

In Africa Petreius & Labienus, quũ Cæsarem frumentariæ rei explicandæ causa in pagos digressum animad uertissent, equitatúmque eius nondum à iactatione maris satis reualuisse, Numidis peditatum eius aggressi sunt: ordinibúsque legionum conturbatis, multos eorum in prælio interfecerunt: ac reliquos etiam qui in orbem se recipientes, in locum editum euaserant, expugnassent, nisi vulneribus, quæ plurima acceperãt, impediti fuissent. Quum tamen nihilominus in obsidendis iis perseuerarent, Cæsar in magnum metum deuenit: qui cogitans, quia à paucis incommodum accepisset, quum annuntiatum esset, Scipionem etiam ac Iubam cum omnibus copiis appropinquare, in magna consilii inopia hærebat: nec quid ageret, pensi quicquam habebat. Videbat enim se neque diutius bellum id trahere posse, omnémque eius morã, vt ab hostibus etiam non inuaderetur, tamẽ ob penuriam victus difficilem fore: porro autem discedere se nullo modo posse, hostibus terra maríque sibi imminentibus. In hac anxietate cõstituto Cæsari P. quidam Sittius (si modò ei id, non Fortunæ potiùs adscribendum est) & salutem & victoriam attulit. Is Italia pulsus, exulibus quibusdam sibi adiunctis quum in Mauritaniam traiecisset, manu militum à Boccho rege impetrata, Cæsarẽ in hoc bello cõficiendo adiuuare statuit: quũ neque beneficio eius antè affectus, neque ei notus fuisset.

Cæsar cladem à Petreio & Labieno accipit.

P. Sittius Numidiam inuadit, Iubámque domum auertit.

A παραχρῆμά τε αὐτὸν μετὰ τὴν στρατηγίαν ἐς τὴν Ἰβηρίαν τὴν πλησιαιτέραν ἔστειλε, καὶ ἐπανελθόντα, ἐπινικίοις, μήτε τινὰς νικήσαντα, μήτ' ἀρχὴν μαχεσάμενόν τισιν, ἐτίμησε· πρόφασιν ὅτι τοῖς ὑπό τε τοῦ Λογγίνου καὶ ὑπὸ τοῦ Μαρκέλλου πραχθεῖσι παρεγένετο. οὔκουν οὐδὲ ἔπεμψέ τι ἐπ' ἀληθείας, πλὴν τῶν χρημάτων ἃ τοὺς συμμάχους ἐσεσυλήκει. τούτοις τε οὖν αὐτὸν ἤγαλλε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ συνάρχοντα ἑκατέρωθι προσείλετο. καὶ αὐτῶν ἀρχόντων ἤδη, οἵ τε ἐν τῇ Ῥώ- B μῃ ἐταράχθησαν ὑπὸ σημείων. λύκος τε γὰρ ἐν αὐτῇ ὤφθη, καὶ χοῖρος ἐλέφαντι, πλὴν τῶν ποδῶν, ὅμοιος ἐγεννήθη· κἀν τῇ Ἀφρικῇ ὅ, τε Πετρέιος καὶ ὁ Λαβιῆνος, τηρήσαντες τὸν Καίσαρα πρὸς κώμας ἐπὶ σῖτον ἐξεληλυθότα, τήν τε ἵππον αὐτοῦ, μηδέπω καλῶς ἐκ τῆς θαλάσσης ἐρρωμένην, ἐς τοὺς πεζοὺς τοῖς Νομάσι κατῆξαν· καὶ ταραχθείσης πρὸς τοῦτο τῆς ἀσπίδος, πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἐν χερσὶν ἀπέκτειναν· πάντας δ' ἂν καὶ τοὺς λοι- C ποὺς, ἀναληφθέντας ἐπὶ μετέωρόν τι, ἐξέκοψαν, εἰ μὴ ἰσχυρῶς ἐτρώθησαν. ἐπὶ πλεῖον δ' οὖν καὶ ὣς τούτου συμβεβηκότος, τὸν Καίσαρα κατέπληξαν. λογιζόμενος μὲν γὰρ ὡς ὑπὸ ὀλίγων ἔπταισε, προσδεχόμενος δὲ καὶ τὸν Σκηπίωνα τόν τε Ἰόβαν πάσαις (ὥσπερ ἠγγέλλοντο) ταῖς δυνάμεσιν εὐθὺς ἀφίξεσθαι, ἠπόρει, καὶ οὐκ εἶχεν ὅ, τι πράξει. τόν τε γὰρ πόλεμον μηδέπω καλῶς διενεγκεῖν δυνάμενος, καὶ τὴν ἐν ταὐτῷ μονὴν χαλεπὴν (κἂν D οἱ πολέμιοι σφῶν ἀπέχωνται) διὰ τὴν τῆς τροφῆς ἀπορίαν, τήν τε ἀνάστασιν ἀδύνατον, (τῶν πολεμίων καὶ ἐκ τῆς ἠπείρου καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπικειμένων οἱ) ὁρῶν οὖσαν, ἠθύμει. ἐνταῦθ' οὖν αὐτῷ ὄντι Πούπλιός τις Σίττιος (εἴγε ἐκεῖνον, ἀλλὰ μὴ τὸ δαιμόνιον δεῖ λέγειν) τήν τε σωτηρίαν ἅμα καὶ τὴν ἐπικράτησιν ἔδωκεν. οὗτος γὰρ ἐξέπεσε μὲν ἐκ τῆς Ἰταλίας, παραλαβὼν δὲ συμφυγάδας τινὰς, καὶ περαιωθεὶς ἐς Μαυριτανίαν, χεῖρά τε E ἤτησε, καὶ παρὰ τοῦ Βόκχου στρατηγήσας, ἐπεχείρησε τῷ Καίσαρι, μήτε τινὰ εὐεργεσίαν προέχων, μήτ' ἄλλως ἐν γνώσει οἱ ὢν, τοῦ τε πολέμου συναίρεσθαι, καὶ τὰ παρόντα συγκατεργάσασθαι· κἀκ τούτου αὐτῷ

μὲν ἐκείνῳ οὐκ ἐπήμυνε. πόῤῥω τε γὰρ αὐτὸν ἤκουεν ὄντα, καὶ βραχύ τι ἐφ' ἑαυτοῦ (οὐ γάρ πω μεγάλην ἰσχὺν εἶχεν) ὠφελήσεσθαι ἐνόμιζε. τὸν δὲ δὴ Ἰόβαν ἐκστρατευσόμενον ἐπιτηρήσας, ἔς τε τὴν Νουμιδίαν ἐνέβαλε, καὶ ταύτην γε καὶ τὴν Γαιτουλίαν, μέρος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ οὖσαν, ἐλυμήνατο· ὥστε τὸν βασιλέα τῶν τε ἐν χερσὶν ἀφέσθαι, καὶ ἐκ μέσης τῆς ὁδοῦ μετὰ τοῦ πλείονος στρατοῦ ἀναστρέψαι. ἔστι γὰρ ὅτε καὶ τῷ Σκηπίωνι ἀπ' αὐτοῦ συνέπεμψεν. ἐξ οὗπερ καὶ μάλιστα διεφάνη ὅτι εἰ καὶ ἐκεῖνος ἦλθεν, οὐκ ἄν ποτε αὐτοῖς ὁ Καῖσαρ ἀντέσχεν. οὔκουν οὐδὲ μόνῳ τῷ Σκηπίωνι συμβαλεῖν αὖθις ἐτόλμησε. τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τοὺς ἐλέφαντας, τὸ μέν τι, καὶ ἐπὶ τῇ μάχῃ, τὸ δὲ δὴ πλεῖον, ὅτι τὸ ἱπ-
141 πικὸν αὐτοῦ ἐτάρασσον δεινῶς, ἐδεδίει. ἐν φυλακῇ οὖν τὸ στρατόπεδον ἐς ὅσον ἐδύνατο ποιῶν ὁ Καῖσαρ, στρατιώτας τε ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐλέφαντας μετεπέμπετο, οὐχ ὡς καὶ ἀξιόμαχόν τι δι' αὐτῶν δράσων (οὐδὲ γὰρ πολλοὶ ἦσαν) ἀλλ' ἵνα οἱ ἵπποι πρός τε τὴν ὄψιν καὶ πρὸς τὴν φωνὴν αὐτῶν ἐκμελετήσωσιν οὐδὲν ἔτι τοὺς τῶν πολεμίων φοβεῖσθαι. κἂν τούτῳ οἵ τε Γαιτοῦλοί που προσεχώρησαν αὐτῷ, καὶ ἕτεροί τινες τῶν πλησιοχώρων, τὰ μὲν, δι' ἐκείνους, ἐπειδὴ σφᾶς μεγάλως τιμηθέντας ἤκουσαν· τὰ δ', καὶ τῇ τοῦ Μαρίου μνήμῃ, ὅτι προσήκων αὐτῷ ἦν. ὡς δὲ ταῦτά τε ἐγένετο, καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας βραδέως μὲν καὶ ἐπικινδύνως, ὑπό τε τοῦ χειμῶνος καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων ταλαιπωρηθέντες, ὅμως δ' οὖν ἦλθόν ποτε, οὐκέθ' ἡσύχασεν, ἀλλὰ καὶ συνάρτιον ἠπείγετο πρὸς τὴν μάχην· ὅπως πρὶν τὸν Ἰόβαν ἐπελθεῖν, φθάσῃ τὸν Σκηπίωνα προκατεργασάμενος. καὶ προχωρήσας ἐπ' αὐτὸν πρὸς πόλιν ΟΥ'ζιτα, ἐπὶ λόφου τινὸς, ὑπέρ τε ἐκείνης καὶ ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου ἅμα αὐτῶν ὄντος, ἱδρύθη, προεκκρούσας τοὺς κατέχοντας αὐτόν. καὶ μετὰ τοῦτο προσπεσόντα οἱ τὸν Σκηπίωνα ἀπό τε τοῦ μετεώρου ἀπεδίωξε, καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐπικαταδραμὼν ἐκάκωσε. τό τε οὖν χωρίον κατέσχε καὶ ἐνετειχίσατο, καὶ ἕτερον ἐπὶ θάτερα τῆς πόλεως, τὸν Λαβιηνὸν ἀπ' αὐτοῦ κρατήσας, ἔλαβε· κἀκ τούτου καὶ πᾶσαν αὐτὴν ἀπετείχισεν. ὁ γὰρ Σκηπίων, δείσας μὴ προαναλωθῇ, ἐς μάχην μὲν οὐκέτ' αὐτῷ ᾔει· τὸν δὲ δὴ Ἰόβαν μετεπέμπετο, καὶ αὐτῷ, ἐπειδὴ μὴ ὑπήκουέν οἱ,

A Quia verò Cæsarem longè abesse à se audiuerat, neque magnopere suis copiis (quas non magnas habebat) iuuari posse existimabat, obseruato tempore quo Iuba regno suo exercitum eduxisset, in Numidiam irrupit, eámque, & Gætuliam, quæ pars regni Iubæ est, vastauit: qua re Iuba, vt instituto suo omisso, medio ex itinere cum maiori parte exercitus reuerteretur, motus est. Nã parte suarũ copiarum Iuba Scipioni aliquando miserat: vt satis vel hinc
B cõstaret, si se ei coniunxisset, Cæsarẽ eos sustinere nequaquam potuisse. Quanquam ne solũ Scipionem quidem Cæsar aggredi ausus fuit, in primis metu elephantorũ, quos nõ tam pugnæ causa, quàm quòd ab iis equitatus suus cõturbabatur, summopere timebat. Itaque milites, quantum eius fieri poterat, castris cõtinens, ex Italia milites elephãtósque euocabat, non quòd his magnopere in prælio fideret (erat enim non magnus eorũ
C numerus) sed vt equi sui eorum visui atque voci assuefacti, hostium quoque elephantos timere desineret. Interea & Gætuli ad Cęsaris amicitiam accesserunt, & nonnulli alii finitimi populi, partim propter Gætulos, quos magnis honoribus ab eo affectos audierant, partim Marii memoria adducti, cui Cæsar genere propinquus erat. Iam & ex Italia euocati, quamuis tardè, multáque pericula à tempestatibus ac hostibus passi, aduenerant. Itaque Cæsar, non amplius ces-
D sandum ratus, in Scipionem exercitum duxit, vt eum ante aduentum Iubæ prælio opprimeret. Vbi ad Vzita oppidum peruenit, in colle, qui oppido hostiúmque castris imminebat, deiecto eius præsidio, castra posuit, Scipionémque oppugnandi sui causa venientem ab alto repulit, immisisque equitibus damnum ei intulit. Eum collem Cæsar postquam communiuit, alium quoque ex altera oppidi parte, pulso inde La-
E bieno, occupauit: atque ita totam vrbem munitionibus clausit. Etenim Scipio in prælium aduersus Cæsarem non educebat, veritus ne ante Iubæ aduentum cladem acciperet: qui euocatus quũ tamen nõ pareret,

Vzita.

omnem Africā, quæ Romanis subdita esset, se ei dono daturum Scipio pollicitus est. Ea pollicitatione adductus Iuba, alios Sittio opposuit, ipse rectâ aduersus Cæsarem contendit. Interim Cæsar, vt ad pugnam Scipionem eliceret, nihil intentatum reliquerat. quod quum non succederet, amicos sermones inter milites eius vulgauit, literásque sparsit, quibus promittebat Afris qui ad se trāsiuissēt, omnem rem familiarem integram se conseruaturum, séque ipsos libertati confirmaturum: Romanis autem impunitatem pręmiáque, & alia quæ suis debebat, stipulabatur: eáque ratione multos ad se pertrahebat. Idem Scipio etiam conatus efficere, etsi non deerant qui res eius Cæsaris rebus prætulissent (si quidem similia promissa eius fuissent) tamen, quia præmium nullum pollicebatur, libertatem tantùm S. P. Q. Romani vt defenderent eos hortabatur: dum honestiora quàm præsenti negotio commodiora proponit, neminem Cæsarianorum sibi adiecit. Hæc Scipio, tantisper dum Iuba veniret, agebat: eius aduentu institutum mutauit. nam tum coniunctis viribus Cæsarem ad pugnam prouocabant, detrectantémque dimicationem lædebant, equitatúque suo palantes ab eius exercitu intercipiebant. Cæsar neque in aciem exire decreuerat, & munitiones omittens, commeatus si rapere posset, satis habebat, aliúmque exercitum ex Italia euocabat. Qui quum ægre tandem aduenisset, (quippe non cōfertim sed paulatim conscriptus erat, neque satis nauium erat, vt simul omnes traiicerent) recepto eo animum confirmauit, extráque vallum copiis eductis, aciem instruxit. Hostes, eo perspecto, ipsi quoque in acie suos locarunt: neque tamen signa contulerunt: ídque aliquot diebus factitatum est, ita vt post leue equitum prælium, vtrique nulla re magna tentata in castra reducerent. Cæsar vbi intellexit, non posse se eò hostem adigere vt relictis locis munitis manus consereret,

A πάντα τὰ ἐν τῇ Ἀφρικῇ τοῖς Ῥωμαίοις ὄντα χαρίσασθαι ὑπέσχετο. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου τῷ μὲν Σιττίῳ ἄλλους ἀντέταξεν, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὸν Καίσαρα αὖθις ὥρμησεν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐγίγνετο, ὁ Καῖσαρ ἐπείρασε μὲν πάντα τρόπον ἐς χεῖρας τὸν Σκηπίωνα ὑπαγαγέσθαι· μὴ δυνηθεὶς δὲ, λόγους τε φιλίους ἐς τοὺς στρατιώτας καθῆκε, καὶ βιβλία βραχέα διέρριψεν, ὑπισχνούμενος δι' αὐτῶν, τοῖς μὲν ἐπιχωρίοις τά τε οἰκεῖα ἀκέραια τηρήσειν, καὶ αὐτοὺς B ἐλευθέρους ἀφήσειν· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις, τήν τε ἄδειαν καὶ τὰ γέρα, καὶ τἆλλα, ἃ καὶ τοῖς συνοῦσίν οἱ ὤφειλε, δώσειν· καὶ συχνούς γε ἐκ τούτου προσεποιήσατο. Σκηπίων δὲ ἐπεχείρησε μὲν καὶ αὐτὸς καὶ βιβλία καὶ λόγους ἐς τοὺς ἐναντίους ἐσβαλεῖν, ὥστε καὶ σφετεριούμενος τινὰς, οὐ μέντοι καὶ μεταστῆσαι αὐτοὺς ἠδυνήθη· οὐχ ὅτι οὐκ ἂν καὶ τὰ ἐκείνου τινὲς ἀνείλοντο, εἴπερ τι τῶν ὁμοίων ἐπηγγέλλετο· ἀλλ' ὅτι ἆθλον μὲν σφίσιν οὐδὲν ὑπισχνεῖ- C το, τὸν δὲ δὴ δῆμον τῶν Ῥωμαίων τήν τε γερουσίαν ἄλλως ἐλευθερῶσαι αὐτοὺς παρεκάλει. καὶ οὕτως ἐν ᾧ δὴ τὰ εὐπρεπέστερα τῷ λόγῳ μᾶλλον ἢ τὰ χρησιμώτερα τοῖς παροῦσιν ᾑρεῖτο, οὐδένα αὐτῶν ᾠκειώσατο. μέχρι μὲν οὖν μόνος ὁ Σκηπίων ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἦν, ταῦθ' οὕτως ἐγίγνετο· ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Ἰόβας ἐπῆλθεν, ἠλλοιώθη. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ προεκαλοῦντο τοὺς ἐναντίους ἐς μάχην, καὶ μὴ βουλομένους συμβαλεῖν ἐκάκουν, τῷ τε ἱπ- D πικῷ τοὺς ἀποσκεδαννυμένους σφῶν ἰσχυρῶς ἔβλαπτον· ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ οὐδ' ἐς χεῖρας αὐτοῖς ἑκὼν ᾔει, καὶ τὴν περιτείχισιν ἐπέσχε, καὶ τὴν τροφὴν ἀγαπητῶς ἥρπαζε, καὶ δυνάμεις ἄλλας οἴκοθεν προσμετεπέμπετο. καὶ ὀψὲ μὲν καὶ χαλεπῶς ἡκούσας αὐτὰς (οὔτε γὰρ ἀθρόαι ἦσαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ βραχὺ συνελέγοντο, καὶ πλοίων ὥσθ' ἅμα περαιωθῆναι ἠπόρουν) ἡκούσας δ' οὖν ποτε προσλαβὼν, ἀνεθάρση- E σεν αὖθις, καὶ ἐπεξαγαγὼν παρετάξατο πρὸ τῆς ταφρείας. ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ ἐναντίοι ἀντιπαρετάξαντο μὲν, οὐ μὴν καὶ συνέβαλον σφίσι. καὶ τοῦτο ἐπὶ πλείους ἡμέρας ἐγίγνετο. πλὴν γὰρ ὅτι τοῖς ἱππεῦσιν ἐπὶ βραχὺ συμμιγνύντες ἀνεχώρουν, οὐδὲν οὐδέτεροι μέγα προὔβαλον. ὁ οὖν Καῖσαρ, ἐν- 142
νοήσας ὅτι οὐκ ἂν δύναιτο ἄκοντας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χωρίων ἐς χεῖρας ἐλθεῖν ἀναγκάσαι,

A πρὸς Θάψον ὥρμησεν· ἵν' ἢ προσβοηθησάντων αὐτῶν τῇ πόλει, συμβάλῃ σφίσιν, ἢ προϊδόντων, ἐκείνην γε ἕλῃ. ἡ δὲ δὴ Θάψος κεῖται μὲν ἐν χερρονήσῳ τρόπον τινά, ἔνθεν μὲν τῆς θαλάσσης, ἔνθεν δὲ λίμνης προηκούσης· στενὸν δὲ δὴ τὸν ἰσθμὸν καὶ ἑλώδη διὰ μέσου οὕτως ἔχει, ὥστε διχῇ μέν, δι' ἐλαχίστου δέ, ἐφ' ἑκάτερα τοῦ ἕλους παρ' αὐτὴν τὴν ῥαχίαν ἀμφοτέρωθεν παριέναι. πρὸς ταύτην οὖν τὴν πόλιν ὁ Καῖσαρ εἴσω τῶν στενῶν χωρήσας, ἐτάφρευε καὶ ἐσταύρου. B καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὐδὲν πρᾶγμα αὐτῷ παρεῖχον (οὐ γὰρ ἦσαν ἀξιόμαχοι) ὁ δὲ δὴ Σκηπίων καὶ ὁ Ἰόβας ἐπεχείρησαν τὸ στόμα τοῦ ἰσθμοῦ καθ' ὃ πρὸς τὴν ἤπειρον τελευτᾷ, σταυρώμασι καὶ ταφρεύμασι διχῇ διαλαβόντες ἀνταποτειχίσαι. ἐν ἔργῳ δὲ αὐτῶν ὄντων, καὶ πολὺ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀνυόντων, (ὅπως γάρ τοι θᾶσσον διατειχίσωσι, τούς τε ἐλέφαντας καθ' ὃ μηδέπω διετάφρευτο, ἀλλ' εὐέφοδόν τι τοῖς πολεμίοις C ἦν, προσέταξαν, καὶ τὰ λοιπὰ πάντες εἰργάζοντο) ἐπέθετο ὁ Καῖσαρ αἰφνίδιον τοῖς ἑτέροις τοῖς περὶ τὸν Σκηπίωνα, καὶ τοὺς ἐλέφαντας πόρρωθεν σφενδόναις καὶ τοξεύμασιν ἐκταράξας, ἐφέπετό τε αὐτοῖς ἀναχωρήσασι· καὶ παρὰ δόξαν τοῖς ἐργαζομένοις προσμίξας, καὶ ἐκείνους ἐτρέψατο, καὶ σφίσι φυγοῦσιν ἐς τὸ ἔρυμα συνεσπεσὼν, αὐτοβοεὶ εἷλεν. ἰδὼν δὲ ταῦτα ὁ Ἰόβας, οὕτως ἐξεπλάγη, καὶ ἔδεισεν, ὡς μήτε ἐς χεῖρας τινὶ ὑπομεῖναι ἐλθεῖν, μήτε τὸ στρατό- D πεδον διὰ φυλακῆς ποιήσασθαι. ἐκεῖνος μὲν οὖν, φυγών, καὶ οἴκαδε ἐπειχθείς, ἔπειτ' ἐπειδὴ μηδεὶς αὐτὸν, ἄλλως τε καὶ τοῦ Σιττίου τοὺς ἀντικαταστάντας οἱ προνενικηκότος, ἐδέξατο, ἀπέγνω τε τὴν σωτηρίαν, καὶ τῷ Πετρείῳ, μηδεμίαν μηδ' αὐτῷ ἐλπίδα ἀδείας ἔχοντι, ἐμονομάχησε καὶ συναπέθανε.

Καῖσαρ δὲ τό, τε σταύρωμα εὐθὺς μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ ἔλαβε, καὶ φόνον πλεῖστον τῶν προσ- E τυχόντων ἁπάντων σφίσιν ἐποίησεν· οὐδὲ γὰρ τῶν μεταστάντων ἐφείσατο. κἀκ τούτου τάς τε ἄλλας πόλεις, μηδενὸς αἰτιασαμένου, προσεποιήσατο, καὶ τοὺς Νομάδας λαβών, ἐς τε τὸ ὑπήκοον ἐπήγαγε, καὶ τῷ Σαλουστίῳ, λόγῳ

ad Thapsum se cõuertit: vt vel cum hoste, vrbi ei auxilio veniente, facultatẽ confligẽdi adipisceretur, vel eã destitutã caperet. Thapsus sita est in eo loco qui ab altera parte mari, ab altera palude alluitur, peninsulæque similis est. cæterùm inter mare ac paludẽ arctus admodũ isthmus ad vrbẽ pertinet, in eóque lacus est: ita vt ex vtraque eius lacus parte propter ipsum littus angustus omnino transitus pateat. Ad eam vrbem Cæsar intra angustias progressus, fossam ac munitiones circunduxit, non obstantibus Thapsitanis: neque enim ad dimicationem satis erat eis roboris. Scipio autem ac Iuba conati sunt fauces eius isthmi, quâ is in continentem terram desinit, contrà vallo fossáque clausas communire. In eo opere quum versarentur, ac singulis diebus magnam eius partem absoluerent, quóque celerius munitiones perficerent, iis in locis qui nondum obstructi erant, quâque hostibus aditus patebat, elephantos cõstituerent, reliqui omnes labori intenti essent, Cæsar subitò eos qui sub Scipione erant, adortus est: quum eminus fundis ac sagittis elephantos conturbasset, eos cedentes insecutus, ex improuiso operantibus superuenit, inque fugam eos dedit, & cum fugientibus in castra incidit, eáque confestim cepit. Quare conspecta Iuba in tantum terrorem metúmque peruenit, vt neque congredi prælio neque custodire castra curaret. Itaque fuga domum properatò quum peruenisset, & à nemine suorum reciperetur, idque eo magis quòd Sittius iam sibi obiectos prælio vicerat, desperata salute, cum Petreio, qui ipse quoque veniæ nullam spem habebat, singulari certamine congressus, cúmque eo vita functus est.

Cæsar extemplo munitionibus, Iuba fugiente, potitus, maximam omnium in quos incidisset, cædem fecit, ne his quidem qui sese dedebant parcens: deinde receptis nemine resistente cæteris vrbibus, Numidas quoque in suam potestatem accepit: iisque Sallustium, verbo

Thapsus, & victoria Cæsaris ibi de Scipione & Iuba.

Iubæ & Petrei interitus.

Sallustius Numidiæ præfectus vt eam expilaueri[t]

quidem, regendæ, re autem ipsa, diripiendæ regionis causa, præfecit. Enimuero Sallustius, & pecuniæ captæ & compilatæ prouinciæ accusatus, summam infamiam reportauit, quòd quum eiusmodi libros composuisset, in quibus, multis acerbísque verbis eos qui ex prouinciis quęstum facerent, notasset, nequaquam suis scriptis in agendo stetisset. Itaque etsi à Cæsare absolutus fuit, tamen suis ipsius verbis proprium crimen abundè quasi in tabula propositum diuulgauit. His ita peractis, ea pars Libyæ quæ circa Carthaginem sita, à Romanis Africa dicebatur, vetus prouincia dicta est, quòd iam olim subacta esset: Numidiæ autem, quia recens debellata fuit, nouę prouinciæ nomen inditum est. Scipio ex pugna profugus, nauim nactus, ea conscensa in Hispaniam ad Pompeium cursum instituit: sed eiectus in Mauritaniã, Sittiũ metuens, necem sibi manu propria attulit.

Africa vetus & noua.

Scipionis interitus.

Cato, quum multi ad ipsum confugissent, initio rem gerere, & se à Cæsare defendere aliqua ratione intendebat: sed quum Vticenses ei non obtemperarent, qui neque antè animis à Cæsare alienis fuerant, & iam de victoria insuper eius cognouerãt: quúmque senatores equitésque qui aderant, de fuga cogitarent, quòd verebantur ne ab Vticensibus comprehenderentur, ipse, quum resistere Cæsari non posset, ne dedere quidem se ei statuit: non quòd periculum aliquod metueret, (id enim summo studio agere Cæsarem, satis pro certo sciebat, vt, quò clementiæ opinionem suæ conseruaret, sibi parceret) sed quia libertatis vehementi amore tenebatur, neque cuiquam quicquam concedere volebat, misericordiámque Cæsaris morte sibi longè grauiorem existimabat esse. Itaque ciuibus suis, qui tum Vticæ aderant, conuocatis, percõtatus quorsum vnusquisque eorum iter instituisset, viatico singulos instructos dimisit: filium ad Cæsarem proficisci iussit: eique ecquid non ipse idem hoc faceret, interroganti, ita respondit, Ego quidem in libertate vitæ dicendíque educatus, non possum nunc, immutata vitæ ratione, senex seruituti me adsuefacere:

Cato (qui postea dictus Vticensis) cur Cęsari se dedere noluerit.

Cato filium suum ad Cæsarem ire iubet.

A μὲν, ἄρχειν, ἔργῳ δὲ, ἄγειν τε καὶ φέρειν ἐπέτρεψεν. ἀμέλει καὶ ἐδωροδόκησε πολλὰ καὶ ἥρπασεν· ὥστε καὶ κατηγορηθῆναι, αἰσχύνην αἰσχίστην ὀφλῆσαι, ὅτι τοιαῦτα συγγράμματα συγγράψας, καὶ πολλὰ καὶ πικρὰ περὶ τῶν ἐκκαρπουμένων τινὰς εἰπὼν, οὐκ ἐμιμήσατο τῷ ἔργῳ τοὺς λόγους. ὅθεν εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀφείθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ἀλλ' αὐτός γε τῇ γραφῇ ἑαυτὸν καὶ πάνυ ἐστηλοκόπησε. τοῦτό τε οὖν οὕτως ἐγένετο, καὶ τὰ ἐν τῇ Λιβύῃ B ἔθνη ταῦτα, τὸ μὲν περὶ τὴν Καρχηδόνα, (ὃ δὴ καὶ Ἀφρικὴν καλοῦμεν) παλαιὸν, ὅτι ἐκ πολλοῦ κατείργαστο· ὃ δὲ δὴ τῶν Νομάδων, νέον, ὅτι νεωστὶ εἴληπτο, ἐπωνομάσθη. Σκηπίων δὲ ἐκ μὲν τῆς μάχης ἔφυγε, καὶ πλοίου ἐπιτυχὼν, ἐς τὴν Ἰβηρίαν πρός τε τὸν Πομπήιον ἀπῆρεν· ἐκπεσὼν δὲ ἐς τὴν Μαυριτανίαν, καὶ τὸν Σίττιον φοβηθεὶς, ἑαυτὸν διεχρήσατο.

Ὅ, τε Κάτων, τὸ μὲν πρῶτον συγκατα- C φυγόντων πρὸς αὐτὸν πολλῶν, παρεσκευάζετο τῶν τε πραγμάτων ἀντιλαβέσθαι, καὶ τὸν Καίσαρα τρόπον τινὰ ἀμύνεσθαι· ὡς δὲ οἵ τε Οὐτικήσιοι, ἅτε μηδὲ ἐν τῷ πρὶν ἐχθρωδῶς τῷ Καίσαρι ἔχοντες, καὶ τότε νενικηκότα αὐτὸν ὁρῶντες, οὐκ ἐπείθοντο αὐτῷ· καὶ οἱ ἐκ τῆς γερουσίας τῶν τε ἱππέων παρόντες, ἐφοβήθησαν μὴ συλληφθῶσιν ὑπ' αὐτῶν, καὶ δρασμὸν ἐβουλεύσαντο· αὐτὸς μὲν οὔτ' ἀντιπολεμῆσαι (οὔτε γὰρ οἷός τε ἦν) οὔτ' αὖ D προσχωρῆσαι τῷ Καίσαρι ἔγνω, οὐχ ὅτι τι ἐδεδίει (καὶ γὰρ εὖ ἠπίστατο καὶ πάνυ ἂν 143 σπουδάσαντα αὐτὸν ἑαυτοῦ, τῆς ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ δόξης ἕνεκα, φείσασθαι) ἀλλ' ὅτι τῆς ἐλευθερίας ἰσχυρῶς ἤρα, καὶ ἡττᾶσθαι οὐδενὸς ἐς οὐδὲν ἐβούλετο· τοῦ τε θανάτου πολὺ τὸν παρὰ τοῦ Καίσαρος ἔλεον χαλεπώτερον ἡγεῖτο εἶναι. συγκαλέσας δὲ τοὺς παρόντας τῶν πολιτῶν, καὶ διερωτήσας ὅπη E ἕκαστος αὐτῶν ὥρμηται, ἐκείνους μὲν μετ' ἐφοδίων ἐξέπεμψε, τῷ δὲ υἱεῖ πρὸς τὸν Καίσαρα ἐλθεῖν ἐκέλευσε. πυθομένου τε τοῦ νεανίσκου, διὰ τί οὖν οὐχὶ καὶ σὺ τοῦτο ποιεῖς; ἀπεκρίνατο αὐτῷ, ὅτι ἐγὼ μὲν ἔν τε ἐλευθερίᾳ καὶ παρρησίᾳ τραφεὶς, οὐ δύναμαι τὴν δουλείαν ἐκ μεταβολῆς ἐπὶ γήρως μαθεῖν·

„ σοὶ δ' ἐν τοιαύτῃ καταστάσει καὶ γεννηθέντι καὶ „ τραφέντι, τὸν δαίμονα τὸν λαχόντα σε θεραπεύειν „ προσήκει. ταῦτ' οὖν πράξας, καὶ τοῖς ΟΥ'τικησίοις τήν τε διοίκησιν ἀπολογησάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ χρήματά τε ἄλλα ὅσα αὐτῶν εἶχεν ἀποδούς, προαπαλλαγῆναι πρὸ τῆς Καίσαρος ἀφίξεως ἠθέλησε. καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν οὐκ ἐπεχείρησε τοῦτο ποιῆσαι (ὅ, τε γὰρ υἱὸς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ περὶ αὐτὸν ὄντες φυλακὴν αὐτοῦ εἶχον) ἐπεὶ δὲ ἑσπέρα ἐγένετο, ξιφίδιόν τέ τι κρύφα ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέθηκε, καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος βιβλίον τὸ περὶ ψυχῆς αὐτῷ γεγραμμένον ᾔτησεν· εἴτ' οὖν πόρρω τῆς ὑποψίας τοῦ τι τοιοῦτον βουλεύσασθαι, τοὺς παρόντας ἀπαγαγεῖν σπουδάσας, ὅπως ὡς ἥκιστα παρατηρηθῇ· εἴτε καὶ παραμύθιόν τι πρὸς τὸν θάνατον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ λαβεῖν ἐπιθυμήσας. ὡς δ' ἐκεῖνό τε ἀνελέξατο, καὶ ἡ νὺξ ἐμεσοῦτο, τό, τε ἐγχειρίδιον ἐφείλκυσε, καὶ ἑαυτὸν ἐπὶ τὴν γαστέρα παίσας, εὐθὺς ἂν ἐτελεύτησεν, ἔξαιμος γενόμενος, εἰ μὴ καταπεσὼν ἐκ τοῦ σκιμποδίου, ψόφον τε ἐποίησε, καὶ τοὺς προκοιτοῦντας ἐξήγειρε. καὶ οὕτως ὅ, τε υἱὸς καὶ ἄλλοι τινὲς ἐσπεσόντες, τά τε ἔντερα αὐτοῦ ἐς τὴν γαστέρα αὖθις κατέταξαν, καὶ θεραπείαν αὐτῷ προσήγαγον. καὶ οἱ μὲν τό, τε ξιφίδιον ἦραν, καὶ τὰς θύρας ἀπέκλεισαν, ὅπως ὕπνου λάχῃ (οὐ γὰρ δὴ καὶ ἄλλως πως ἀποθανεῖν αὐτὸν προσεδόκησαν) ἐκεῖνος δὲ ἔς τε τὸ τραῦμα τὰς χεῖρας ἐνέβαλε, καὶ τὰς ῥαφὰς αὐτοῦ διαρρήξας ἀπέψυξεν. ὁ μὲν οὖν Κάτων, καὶ δημοτικώτατος καὶ ἰσχυρότατος καὶ ἰσχυρογνωμονέστατος πάντων τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπων γενόμενος, μεγάλην δόξαν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἔλαβεν· ὥστε καὶ ἐπωνυμίαν ΟΥ'τικήσιος, ὅτι ἔν τε τῇ ΟΥ'τικῇ οὕτως ἐτελεύτησεν, ὅτι τε δημοσίᾳ ὑπ' αὐτῶν ἐτάφη, κτήσασθαι. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ ἐκείνῳ μὲν ὀργίζεσθαι ἔφη, ὅτι οἱ τῆς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτοῦ εὐκλείας ἐφθόνησε· τὸν δ' υἱὸν καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πλείους ἀφῆκεν, ὥσπερ εἴθιστο. οἱ μὲν γὰρ εὐθύς, οἱ δὲ καὶ ὕστερον, ὅπως ἀμβλυτέρῳ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ χρόνου γενομένῳ προσέλθωσιν, ἐθελονταὶ προσεχώρησαν. καὶ οἱ μὲν ἐσώθησαν. Ἀφράνιος δὲ καὶ Φαῦστος, ἑκόντες μὲν οὐκ ἦλθον πρὸς αὐτὸν (καὶ γὰρ εὖ ᾔδεσαν ἀπολούμενοι) φυγόντες δὲ ἐς Μαυριτανίαν, συνελή-

A te verò qui in huiusmodi rerum statu & natus es & educatus, eam fortunam quæ tibi obtigit, amplecti decet. His actis, rationes Vticēsibus suæ administrationis exhibuit, reliquóque pecuniæ eorum, quod apud se habebat, restituto, moriendum sibi ante Cæsaris aduentum decreuit. Id quominus interdiu conaretur, filius aliíque qui cum obseruabant, effecerunt: quum aduesperasset, pugione furtim sub puluinari reposito, Platonis librum de animo (cui Phædoni titulus est) poposcit, siue eo cōsilio vt præsentes quàm longissimè à suspicione inferendæ sibi mortis abduceret, ac quamminimè ab eis obseruaretur: siue vt eius libri lectione nonnihil consolationis ad mortem obeundam quæreret. Libro lecto, media iam nocte, pugione arrepto vulnus sibi in vterum ingessit: ex eóque ictu exanguis factus, animam statim egisset, nisi à grabato delapsus, strepitu edito eos qui ante id conclaue dormiebant, excitasset. Tum intro se coniicientes filius cæteríque, repositis in ventrem intestinis, medicináque adhibita, sublato pugione, ianuas clauserunt, vt somnū Cato caperet. neque enim ex hoc vulnere decessurum putabant. Sed Cato, iniectis vulneri manibus, diruptísque suturis, expirauit. Ita Cato, inter omnes suæ ætatis viros popularis status studiosissimus, animóque firmissimus, cōstantissimúsque, etiam morte sua magnam gloriam obtinuit, Vticensísque cognomentum tulit, quòd & Vticæ mortem eā oppetiisset, & publicis eius ciuitatis sumptibus sepultus esset. Cæsar, quū se Catoni irasci dixisset quòd gloriā salutis suæ sibi inuidisset, filium eius more suo, sicut reliquos etiam complures, qui se ei, pars statim, pars interposita mora (quòd eum de ira interim remissurum aliquid sperabāt) vltro dediderunt, incolumes dimisit. Afranius autem & Faustus Sylla fuga in Mauritaniam perlati (etenim Cæsaris se potestati permittere nolebant, satis certi id sibi suo exitio

B C D E

Cato librum Platonis de animo legit, antequam sibi manus afferat.

Cato manus sibi affert.

Catonis laus.

Cato vnde Vticēsis cognomentum tulerit.

Afranius, Faustus Sylla, & L. Cæsar, à Cæsare necantur.

ſtaturum) ibi à Sittio comprehenſi ſunt: eóſque indicta cauſa Cęſar tanquam captiuos occidit. L. autem Cæſarem, cognatum ſuũ, vltróque ſibi ſupplicem factum, tamen quòd toto bello cõtra ſe ſtetiſſet, primùm cauſam ſuam dicere iuſſit, eo conſilio vt iudicio victum condemnaſſe videretur: verùm, quũ eum ſua voce morti addicere vereretur, iudicio ſuſpenſo, pòſt paulo per inſidias hominem interemit. Siquos enim Cæſar ſecum habebat, quorum conſuetudine non capiebatur, eos partim ab aduerſariis interfici haud ægrepaſſus eſt, partim per ſuæ ipſorum partis homines inter præliandum occidi iuſſit. Neque enim apertè de omnibus qui ipſum læſiſſent, vindictam exigebat: ſed ſiqui erant quibus nullum ſatis magnum crimen obiicere, vt pœnas de iis ſumeret, poterat, eos latenter è medio tollebat. Nihilominus tamen ſecundum eam victoriam omnes literas quæ in ſecretis Scipionis ſcriniis continebantur, non lectas, combuſſit: multis quoque eorum qui contra ipſum arma tulerant, aliis, ſui ipſorum cauſa, aliis in gratiam amicorum ſalutem conceſſit. Nã, vt ſuprà quoque diximus, vnicuique commilitonum atque ſociorum ſuorum vnum vt pœnæ eximeret, poteſtatẽ fecit. Ipſum quoque Catonem quin incolumitate fuerit donaturus, non dubium mihi videtur. In tanta enim admiratione eum habuerat, vt quum poſtmodũ Cicero de Catonis laude librum cõpoſuiſſet, id ægre non tulerit: quanquam ipſe etiam libri autor in bello contra ſe fuiſſet: ſed librum tantùm condiderit: cui Anticato nomen fuit.

Literę Scipionis ſecretæ à Cæſare cremãtur.

Cæſar, his confectis rebus, dimiſſiſque à ſe confeſtim ætate confectis militibus, antequam in Italiam traiiceret, ne denuo ſeditionem mouerẽt, rebúſque in Africa quàm potuit breuiſſimo temporis ſpatio conſtitutis, ad Sardiniam vſque tota claſſe prouectus, inde copiis in Hiſpaniam aduerſus Pompeium cum C. Didio miſſis, ipſe Romam petiit, animo cùm ob rerum geſtarum ſplendorem, tum nonnihil etiam ob ſenatuſconſulta de ſe facta, elato. Decreuerat enim ſenatus vt propter victoriam eius, quadraginta diebus ſacrificaretur: vt

C. Didius in Hiſpaniam cõtra Cn. Pompeium mittitur.

A φθησόμενοι ὑπὸ τοῦ Σιττίου. καὶ ἐκείνους μὲν ἀκρίτους ὁ Καῖσαρ, ὡς καὶ αἰχμαλώτους, ἀπέσφαξε· τὸν δὲ δὴ Καίσαρα τὸν Λούκιον, καίπερ ἐν γένει οἱ ὄντα, καὶ ἐθελούσιον ἱκετεύσαντα, ὅμως ἐπὶ τῷ διὰ παντὸς προσπεπολεμήκει, τὸ μὲν πρῶτον ἀποδικῆσαι ἐκέλευσεν, ὥστε ἐν δίκῃ τινὶ καταψηφίσασθαι αὐτοῦ δόξαι· ἔπειτα δὲ ὀκνήσας αὐτὸν τῇ ἑαυτοῦ φωνῇ θανατῶσαι, τότε μὲν ἀνεβάλετο, ὕστερον δὲ καὶ κρύφα ἀπέκτεινε. καὶ γὰρ τῶν συνόντων οἱ
B τοὺς οὐκ ἐπιτηδείους, τοὺς μὲν πρὸς τῶν ἐναντίων οὐκ ἀκουσίως ἀπεβάλλετο· τοὺς δὲ καὶ δι' ἑαυτῶν, τῶν σφετέρων ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐν αὐταῖς ταῖς μάχαις ἀπόλλυσθαι ἐποίει. οὐ γάρ τοι καὶ φανερῶς πᾶσι τοῖς λυπήσασί τι αὐτὸν (ὥσπερ εἶπον) ἐπεξῄει, ἀλλ' ὅσοις μη- 144
δενὶ ἀξιόχρεῳ ἐγκλήματι μετελθεῖν ἐδύνατο, ἐν τρόπῳ δή τινι ἀφανεῖ ὑπεξῄρει· καίτοι τότε τὰ γράμματα ὅσα ἐν τοῖς ἀπορρήτοις τοῦ Σκηπίωνος κιβωτίοις εὑρέθη, πάντα
C καύσας πρὶν ἀναγνῶναι· καὶ τῶν ἀντιπολεμησάντων οἱ πολλοὺς μὲν δι' αὐτοὺς ἐκείνους, πολλοὺς δὲ καὶ διὰ τοὺς φίλους σώσας. τῶν τε γὰρ συναγωνιστῶν καὶ τῶν ἑταίρων ἑκάστῳ ἕνα ἐξαιτεῖσθαι (ὥσπερ εἴρηται) ἐπέτρεπε. καίτοι καὶ τὸν Κάτωνα ἔσωσεν ἄν· οὕτω γὰρ ἀνατεθαυμάκει, ὥστε τοῦ Κικέρωνος ἐγκώμιον μετὰ ταῦτα αὐτοῦ γράψαντος, ἀγανακτῆσαι μὲν μηδέν, καίπερ καὶ ἐκείνου οἱ προσπολεμήσαντος, βιβλίον δέ τι γράψαι, ὃ καὶ
D Ἀντικάτωνα ἐκάλεσε.

Καῖσαρ μὲν ταῦτά τε πράξας, καὶ τοὺς ἀφηλικεστέρους τῶν στρατιωτῶν παραχρῆμα, καὶ πρὶν ἐς τὴν Ἰταλίαν περαιωθῆναι, μὴ καὶ στασιάσωσιν αὖθις, ἀπαλλάξας, τά τε ἄλλα τὰ ἐν τῇ Ἀφρικῇ διὰ βραχέος ὡς ἐνῆν μάλιστα καταστήσας, μέχρι μὲν τῆς Σαρδοῦς παντὶ τῷ ναυτικῷ ἔπλευσεν· ἐντεῦθεν δὲ ἐκείνους μὲν ἔς τε τὴν Ἰβηρίαν καὶ ἐπὶ τὸν Πομπήιον μετὰ Γαΐου Διδίου ἔπεμ-
E ψεν· αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἐκομίσθη, τὸ μὲν πλεῖστον, τῇ τῶν ἔργων λαμπρότητι, ἤδη δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς τῆς βουλῆς δόξασι μεγαλοφρονούμενος. τεσσαράκοντά τε γὰρ ἡμέρας ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτοῦ θύειν ἔγνωσαν, καὶ τὰ ἐπινί-

A κια τὰ προεψηφισμένα, ἐπί τε λευκῶν ἵππων, καὶ μετὰ ῥαβδούχων τῶν τότε αὐτῷ συνόντων, καὶ ἑτέρων ὅσοις ἐν τῇ πρώτῃ δικτατωρείᾳ ἐκέχρητο, ἄλλων τε αὖ ὅσοις ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐχρήκει, πέμψαι οἱ ἔδοσαν. τήν τε τρόπων τῶν ἑκάστου ἐπιστασίαν, (οὕτω γάρ πως ὠνομάσθη, ὥσπερ οὐκ ἀξίας αὐτοῦ τῆς τοῦ τιμητοῦ προσρήσεως οὔσης) ἐς τρία αὐτὸν ἔτη, καὶ δικτάτωρα ἐς δέκα ἐφεξῆς εἵλοντο. καὶ προσέτι ἐπί τε ἀρχικοῦ δίφρου μετὰ τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἐν τῷ συνεδρίῳ καθίζειν, καὶ γνώμην ἀεὶ πρῶτον ἀποφαίνεσθαι· ἔν τε ταῖς ἱπποδρομίαις ἁπάσαις ἀποσημαίνειν, καὶ τὰς ἀρχὰς τά τε ἄλλα ὅσα τισὶν ὁ δῆμος πρότερον ἔνεμεν, ἀποδεικνύναι ἐψηφίσαντο. ἅρμα τέ τι αὐτοῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἀντιπρόσωπον τῷ Διῒ ἱδρυθῆναι, καὶ ἐπὶ εἰκόνα αὐτὸν τῆς οἰκουμένης χαλκοῦν ἐπιβιβασθῆναι, γραφὴν ἔχοντα, ὅτι, ἩΜΙΘΕΟΣ ἘΣΤΙ. τό,τε ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ Καπιτώλιον ἀντὶ τοῦ Κατούλου γραφῆναι, ὡς καὶ τὸν νεὼν ἐφ' οὗ τῇ ἐκποιήσει εὐθύνειν ἐκεῖνον ἐπεχείρησεν, ἐκτελέσαντος, ἀντεγγραφῆναι ἐκέλευσαν. ταῦτα δὲ μόνα κατέλεξα, οὐχ ὅτι καὶ μόνα ἐψηφίσαντο (πάμπληθῆ τε γὰρ ἐσεφέρετο, καὶ δῆλον ὅτι καὶ ἐκυρώθη) ἀλλ' ὅτι τὰ μὲν ἄλλα παρῄκατο, ταῦτα δὲ προσεδέξατο.

Δεδογμένων δὲ ἤδη αὐτῶν, ἦλθέ τε ἐς τὴν Ῥώμην, καὶ ἰδὼν τοὺς ἀνθρώπους τήν τε δύναμιν αὐτοῦ φοβουμένους, καὶ τὸ φρόνημα ὑποτοπάζοντας, κἀκ τούτου πολλὰ καὶ δεινὰ (οἷά που καὶ πρὶν ἐγεγόνει) πείσεσθαι προσδοκῶντας· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰς ὑπερόγκους τιμὰς κολακείᾳ ἀλλ' οὐκ εὐνοίᾳ ἐψηφισμένους· παρεμυθήσατό τε αὐτούς, καὶ ἐπήλπισεν, εἰπὼν ἐν τῇ βουλῇ τοιάδε, » ΜΗΔΕΙΣ ὑμῶν, ὦ πατέρες, προσδοκήσῃ μήτε ἐρεῖν με χαλεπὸν μηδὲν μήτε πράξειν, ὅτι καὶ νενίκηκα, καὶ δύναμαι πάνυ μὲν ὅ,τι ἂν ἐθελήσω ἀνυπεύθυνος εἰπεῖν, πάνυ δὲ ὅ,τι ἂν βουληθῶ, μετ' ἐξουσίας εἰπεῖν τε καὶ δρᾶσαι. μὴ μέντοι μηδ' ὅτι καὶ Μάριος καὶ Κίννας καὶ Σύλλας, οἵ τε ἄλλοι πάντες ὡς εἰπεῖν ὅσοι ποτὲ τοὺς ἀντιστασιάσαντας σφίσιν ἐκράτησαν, ἐν μὲν ταῖς ἐπιχειρήσεσι τῶν πραγμάτων, πολλὰ καὶ φιλάνθρωπα καὶ εἶπον καὶ ἔπραξαν, ἐξ ὧν οὐχ ἥκιστα προσαγόμενοί τινας, μάλιστα μὲν συμμάχοις

que in triumpho iam antè concesso, equis albis, apparitoribúsque cùm iis quos secum habebat, tum iis quos in prima quósque in secunda dictatura habuerat, vteretur. Præterea morum eum magistrum (ita enim vocabant, quasi non satis digno censoris nomine) ad tres annos, dictatorem in decennium deinceps constituerunt: vtque semper consulibus in sella curuli in consilio assideret, semper primus omnium sententiam diceret: in omnibus equestribus certaminibus præmia diuideret: magistratus, reliquósque honores, quos aliâs populus tribuere consueuerat, ipse conferret: currúsque ipsi aduersum Iouem spectans in capitolio collocaretur. Ipse quoque super imaginẽ orbis terrarũ positus statueretur, cũ ea inscriptione, SEMIDEVS EST. vtque deleto Catuli nomine, Cæsaris Capitolio inscriberetur: quasi verò Cæsar id templum, de cuius perfectione Catulum ad disquisitionem vocare intenderat, perfecisset. Hæc ego sola recensui, quamuis multa alia & decreta & approbata fuerunt: quia hæc tantùm, reliquis repudiatis, admisit.

Cæsari decreti honores.

Cæsar, postquam Romam aduenit, suámque potentiam Romanis & animi altitudinem suspectam esse, eósque sibi de ipso nõ minora quàm olim perpessi fuerant, mala polliceri: itaque non beneuolentia erga ipsum motos, sed adulandi causa immodicos istos honores decreuisse: consolandi eos, inque spem adducẽdi gratia, hæc in senatu verba fecit, NEMO vestrûm, P.C. existimare debet, me, propterea quòd victoria potitus, loquendi quæ volo, agendíque liberam ac nulli iudicio obnoxiam potestatem habeo, vel verbis idcirco vel actionibus grauem vobis futurum. Nec, quoniam Marius, Cinna, Syllàque, & reliqui fere omnes qui aduersarios suos superauerunt, dum rem aggrederentur, plurima in dicendo agendóque humanitate vsi (qua re præsertim multos sibi conciliauêre, vt vel adiutores se ipsis præ-

Cæsar Romã aduenit.

Cæsaris ad Senatum oratio.

CAESARIS AD SENATVM ORATIO.

berent, vel certè non repugnarent) posteaquam victoria parta id quod concupiuerant adepti sunt, longè à prioribus diuersum & sermone & re ipsa ostenderunt, ideo me quoque horum similem futurum quisquam suspicetur. Neque enim, aut dissimulata mea natura superioribus temporibus, fictis apud vos moribus vsus sum, vt nunc licentiam adeptus, audacter meo ingenio efferar: neque rursus, rerum secundarum copia ita elatus, fastúve inflatus sum, vt tyrannidem in vos affectem: quorum alterutrum, vt mihi videtur, si non vtrũque, iis quos commemoraui viris inerat. Ego verò & ea sum natura qua me esse experti ipsi estis (quid enim refert, singula recensentem, me ipso laudando vobis molestum esse?) neque fortunam contumelia afficiendam mihi existimo: sed quãto ea se mihi benigniorem præstitit, tanto minus ea abuti in omnibus rebus decreui. Quippe cur tantam obtinere potentiam, ad tantúmque peruenire fastigium contenderem, vt & pœnas sumere de omnibus qui bello se mihi opposuissent, & ad sanam mentem omnes consiliorum meorũ impugnatores reducere possem, nulla mihi alia causa fuit quàm vt tutò meam virtutem mihi exercere, meáque fortuna cum gloria vti liceret. Quanquam aliâs mihi iniquus is videatur, qui quæ aduersariis suis vitia obiecerit, eorũdẽ ipse coargui potest. neque velim sanè quibus actionum similitudine cõponi merear, iis solius victoriæ gloria præstare. Iam cuius partes potius sunt, vt plurimùm cæteris prosit, quàm eius qui plurimum potest? quis contrà minorem delinquendi causam habet? Cuius verò est, prudentissimè muneribus deorũ vti, potiùs quàm eius in quem illi summa contulerũt? Quis præsentia bona rectius administranda curabit atque is qui plurima possidet, præque reliquis ne ea amittat, timet? Etenim res secundæ, vbi animus continens iis moderatur, perdurant: potentiáque mediocriter vsurpata, omnia bona conseruat, ac (quod potissimum est, miniméque iis obtingit qui sine virtute viuunt) & viuentes sincero amore diligi, & defunctos veris laudibus

Res secundæ quomodo ferendæ.

A αὖθις, εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν ἀνταγωνισταῖς γε ἐχρή-
σαντο· νικήσαντες δὲ καὶ ἐγκρατεῖς ὧν ἐπε-
θύμουν γενόμενοι, πολλὰ τἀναντία ἐκείνων καὶ
λόγῳ καὶ ἔπραξαν· καὶ ἐμέ τις ὑπολάβῃ 145
τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιήσειν. οὔτε γὰρ ἄλλως πως
πεφυκώς, ἔπειτα τὸν μὲν ἔμπροσθεν χρόνον
προσποιητῶς ὑμῖν ἐνωμίλησα, νῦν δέ, ὅτε
ἔξεστιν, ἀσφαλῶς θρασύνομαι· οὔτ' αὖ
ὑπὸ τῆς πολλῆς εὐπραγίας ἐξῆρμαι, καὶ
τετύφωμαι, ὥστε καὶ τυραννῆσαι ὑμῶν ἐπι-
B θυμῆσαι (ταῦτα γὰρ ἔμοιγε ἀμφότερα, ἢ τό-
γε ἕτερον αὐτῶν ἐκεῖνοι παθεῖν δοκοῦσιν)
ἀλλ' εἰμί τε τῇ φύσει τοιοῦτος ὁποίου μου
ἀεὶ πεπείρασθε (τί γὰρ δεῖ με καθ' ἕκαστον ἐ-
πεξιόντα, ἐπαχθῆ, ὡς καὶ ἐμαυτὸν ἐπαι-
νοῦντα, γενέσθαι;) καὶ τὴν τύχην οὐκ ἂν
προπηλακίσαιμι, ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἀγα-
θῆς αὐτῆς πεπείραμαι, τόσῳ μᾶλλον πρὸς
πάντα κρείττονι αὐτῇ χρήσομαι. οὐδὲ γὰρ
οὐδ' ἐπ' ἄλλο τι τοσοῦτόν τι ἰσχῦσαι, καὶ τη-
C λικοῦτον αὐξηθῆναι ἐσπούδασα, ὥστε πάν-
τας μὲν τοὺς ἀντιπολεμήσαντας κολάσα-
σθαι, πάντας δὲ τοὺς ἀντιστασιάσαντας νου-
θετῆσαι, ἢ ἵνα καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι ἀσφα-
λῶς, καὶ εὐτυχεῖν εὐκλεῶς δυνώμαι. οὔτε
γὰρ ἄλλως ἢ δίκαιον, ὅσα τις τοῖς διχογνωμο-
νήσασιν ἐπεκάλεσε, ταῦτα αὐτὸν ποιοῦντα
ἐξελεγχθῆναι· οὔτ' ἂν ἔγωγε ἀξιώσαιμί πο-
τε, τῇ τῶν ἔργων ζηλώσει ὁμοιωθεὶς αὐτοῖς,
μόνῃ τῇ τῆς παντελοῦς νίκης φήμῃ διαλ-
D λάξαι. τίς μὲν γὰρ πλείω καὶ μείζω τινὰς εὖ
ποιεῖν ὀφείλει, τοῦ μάλιστα δυναμένου; τίς
δὲ ἧττον ἐξαμαρτάνειν, τοῦ πλεῖστον ἰσχύοντος;
τίς εὐβουλότερον τοῖς ἐκ τοῦ δαιμονίου χρῆ-
σθαι δοθεῖσι, τοῦ τὰ μέγιστα παρ' αὐτοῦ λα-
βόντος; τίς ὀρθότερον τὰ παρόντα ἀγαθὰ
μεταχειρίζεσθαι, τοῦ πλεῖστά τε ἔχοντος,
καὶ μάλιστα περὶ αὐτῶν μὴ καὶ ἀπόληται
φοβουμένου; ἡ μὲν γὰρ εὐπραγία, σω-
E φροσύνην λαβοῦσα, διαμένει· καὶ ἡ ἐξ-
ουσία μετριάσασα, πάντα τὰ κτηθέντα τη-
ρεῖ· τό, τε μέγιστον, καὶ ὅπερ ἥκιστα τοῖς οὐ χω-
ρὶς ἀρετῆς φερομένοις ὑπάρχει, καὶ ζῶσιν, ἀ-
δόλως φιλεῖσθαι, καὶ τελευτήσασιν, ἀληθῶς

ἐπαινεῖσθαι διδάσιν. ὁ δ' ἀμαιδὴν ἐς πάν-
τα ἁπλῶς τῇ δυνάμει καταχρώμενος, οὔ-
τε εὔνοιαν ἀληθῆ, οὔτ' ἀσφάλειαν ἀκριβῆ
εὑρίσκεται, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ φανερῷ πλαστῶς
κολακεύεται. τὸν γὰρ τῆς ἑαυτοῦ ἐξουσίας αὐ-
τοκράτορα οἵ τε ἄλλοι πάντες, καὶ οἱ μάλι-
στα αὐτῷ χρώμενοι, καὶ ὑποτοπεύουσι καὶ φο-
βοῦνται. ταῦτα δὲ οὐκ ἄλλως ἐφιλοσόφη-
σα, ἀλλ' ἵνα εἰδῆτε ὅτι οὐκ ἐς ἐπίδειξιν, οὐδ'
ἀπὸ ταὐτομάτου νῦν προσπεσόντα αὐτά,
ἀλλὰ ἀπ' ἀρχῆς καὶ πρέπειν μοι καὶ συμ-
φέρειν κρίνας, καὶ φρονῶ καὶ λέγω. ὥσθ' ὑμᾶς
μὴ πρὸς τὸ παρὸν μόνον θαρσεῖν, ἀλλὰ καὶ
πρὸς τὸ μέλλον εὐέλπιδας εἶναι, ἐνθυμουμέ-
νους ὅτι εἴπερ τι αὐτῶν ἐπλαττόμην, οὐκ ἂν
ἀνεβαλλόμην, ἀλλ' ἤδη καὶ τήμερον ἐξέφη-
να. ἀλλ' οὔτε πρότερον ἄλλως πως ἐφρόνη-
σα, (ὥσπερ που καὶ αὐτὰ τὰ ἔργα τεκμη-
ριοῖ) νῦν τε πολὺ μᾶλλον προθυμήσομαι
μετὰ πάσης ἐπιεικείας, μὰ Δί' οὐ δεσπόζειν ὑ-
μῶν, ἀλλὰ προστατεῖν· οὐδὲ τυραννεύειν, ἀλλ'
ἡγεμονεύειν πρὸς μὲν τἆλλα πάνθ' ὅσα ὑπὲρ
ὑμῶν δεῖ πράττειν, καὶ ὕπατος καὶ δικτάτωρ·
πρὸς δὲ τὸ κακῶς ποιῆσαι τινὰ, ἰδιώτης ὤν.
τοῦτο γὰρ μόνον οὐ ῥηθῆναι καλὸν εἶναι νομίζω.
πῶς μὲν γὰρ ἀποκτείναιμι τινὰ ὑμῶν τῶν μη-
δέν με ἠδικηκότων, ὁ μηδένα μὲν τῶν ἀντιτα-
ξαμένων μοι φθείρας, εἰ καὶ τὰ μάλιστα προ-
θύμως τἆλλα τισὶ κατ' ἐμοῦ προσηνέχαντο·
πάντας δὲ καὶ τοὺς ἐς ἅπαν ἀντικαταστάντας
μοι ἐλεήσας, καὶ πολλοὺς καὶ τῶν δεύτερον ἀν-
τιμαχεσαμένων μοι σώσας; πῶς δ' ἂν μνη-
σικακήσαιμι τισὶν, ὁ καὶ τὰ γράμματα ὅσα καὶ
παρὰ τῷ Πομπηίῳ καὶ παρὰ τῷ Σκηπίω-
νι ἀπόρρητα εὑρέθη μήτ' ἀναγνοὺς, μήτε γρα-
ψάμενος, ἀλλ' εὐθὺς κατακαύσας; ὥστε θαρ-
146 σούντως, ὦ πατέρες, οἰκειωθῶμεν, οὐκ λαθό-
μενοι μὲν πάντων τῶν συμβεβηκότων, ὡς καὶ
ἀνάγκῃ τινὶ δαιμονίᾳ γεγονότων· ἀρξάμε-
νοι δὲ ἀνυπόπτως ἀλλήλους, καθάπερ τινὰς
καινοὺς πολίτας, φιλεῖν· ἵν' ὑμεῖς τε ὡς πρὸς
πατέρα με προσφέρησθε, τὴν μὲν πρό-
νοιαν τήν τε κηδεμονίαν τὴν παρ' ἐμοῦ καρ-
πούμενοι, τῶν δὲ δυσχερεστέρων μηδὲν φοβού-

A ornari facit. Contrà qui immodicè suam in omnibus rebus potestatem abutitur, is neque beneuolentiam veram, neque securitatem certam inuenit, quantumuis palam ficto cũ studio homines adulétur. ab omnibus enim is qui in eos summam potentiã obtinet, iisque præsertim quibus cum eo negotium est, in suspicione habetur, timetúrque. Quæ ego vos à me non ostentationis gratia, aut quòd casu ad mentem meam accidissent, tractata existimare ve-
B lim, sed ita intelligere, me iam inde ab initio, quoniam & conuenire mihi ea & conducere iudicabam, ita sensisse, locutúmque fuisse. Proinde non impræsentiarum tantùm bono vos esse animo hortor, sed de futuris quoque bene sperare: id cogitantes, quòd si quid hactenus simulassem, iam nunc tamen hac ipsa die quid seriò vellem, omni sublata mora me declaraturum fuisse. Sed neque aliter vnquam antè sensi (quod ipsa mea acta ostendere possunt) & nunc
C multo maiori cura id agam: nõ profectò vt dominium in vos, sed vt tutelam vestrûm geram: neque tyrannus, sed dux vt sim: ita vt in omnibus iis quæ vestra causa sunt agenda, & consul, dictatórque, in lædendo autem quopiam, (nihil enim grauius dicendum censeo) priuati loco sim. Quî enim aliquẽ ex vobis morte afficiam, qui me nulla iniuria læsistis? quum neminem eorum qui in acie contra me steterunt, etiam eo-
D rum qui in me oppugnando alios summo studio adiuuerunt, occiderim, sed misericordia omnes qui semel arma contra me tulissent, prosecutus, nonnullis etiam qui denuo contra me dimicassent, salutem cõcesserim? Quî verò iniuriarum acceptarum meminerim? quum arcanas Pompeii Scipionísque literas, neque lectas neque descriptas, extemplo combusserim? Proinde confirmatis animis, P. C. in gratiam redeamus, omniúmque quæ necessitas quædã
E diuinitus imposita attulit, recordatione proiecta, agedum, omni suspicione omissa, mutuo amore nos inuicem, tanquam nouos ciues, complectamur: vt & vos me tanquam patris loco accipientes, metu tristiorum pulso, meæ prudentiæ procurationísque vestrûm fructus capiatis, egóque vos

CAESARIS AD SENATVM ORATIO.

CAESARIS AD SENATUM ORATIO.

liberorũ instar paterna cura tuear: id quidem in votis habens, vt omnia semper quàm rectissimè à vobis agantur: si quid tamen secus accidat, ferendam esse necessariò humanam sortem sciens. Cæterùm, milites ne vobis timorem afferãt. neque enim aliter quàm mei vestrique imperii custodes eos esse, existimare debetis. quos quidem ali necesse est propter multitudinem: alentur tamen non contra vos, sed vobis vti præsidio sint: contentíque iis quæ suppeditãtur, eos à quibus accipiunt, amabũt. Atque hanc ob causam pecuniæ etiam plus solito exactum est, vt & seditiosi placarentur, & victores ne ob rerum necessariarum defectum materiam seditiones mouendi haberẽt. Ego quidem de his pecuniis nihil in meam rem verti: quinimo omnes meas facultates, contracto insuper magno ære alieno, vestris rebus impendi. Ipsi verò cernitis pecuniæ exactæ partem in bella insumptam, reliquum vobis adseruatum esse. ita ipse quidem inuidiam imperatæ pecuniæ in me solum recepi: eius autẽ fructus, sicut & omnis meæ militiæ, in vos publicè redundat. semper enim vobis armis opus est, sine quibus tantam vrbem tantúmque imperium tenentibus tutò viuere nõ licet: ad ea autem plurimùm conducit pecuniæ abundãtia. Quod reliquum est, nemo suspicetur, me vel diuiti vlli iniuriam facturum, vel noua vectigalia cõstituturum. nam & præsentibus contentus ero, & maiorem curam geram rem vniuscuiusque vestrûm augendi, quàm contra quenquam pecuniæ causa iniustè agam. Hæc Cæsar in senatu primùm, deinde apud populum locutus, aliqua eos timoris parte leuauit: vt verò omnino confiderent, id persuadere priusquam promissa repræsentaret, non potuit.

Quatuor Cæsaris triũphi.

Post hæc cæteris omnibus rebus magnificè, sicuti par erat, tot tantísque simul partis victoriis, adornatis, quatuor continuis diebus de Gallis, AEgypto, Pharnace, & Iuba, triumphos singulos duxit. Reliquus triumphi apparatus spectatores delectabat: sed Arsinoe AEgyptia,

A μένοι· καὶ ἐγὼ ὡς παίδων ὑμῶν ἐπιμελῶμαι, πάντα μὲν τὰ κάλλιστα ἀεὶ γίγνεσθαι ἐφ' ὑμῶν εὐχόμενος· φέρω δ' ἀναγκαίως τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς ταῖς προσηκούσαις τιμαῖς ἀγάλλων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπανορθῶν καθόσον ἐνδέχεται. μὴ μέντοι μηδὲ τοὺς στρατιώτας δείσητε, μηδ' ἄλλο τι αὐτοὺς ἢ φύλακας τῆς τε ἐμῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ὑμετέρας ἅμα νομίσητε εἶναι. τρέφεσθαι μὲν γὰρ σφᾶς ἀνάγκη, πολλῶν ἕνεκα. τραφήσονται B δὲ οὐκ ἐφ' ὑμᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν, τοῖς τε διδομένοις ἀρκούμενοι, καὶ τοὺς διδόντας αὐτὰ ἀγαπῶντες. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ χρήματα ἐπὶ πλεῖον τοῦ συνήθους εἰσπέπρακται, ἵνα τό, τε στασιάσαν ἅμα σωφρονισθῇ, καὶ τὸ κεκρατηκός, αὐτάρκη τροφὴν λαβόν, μὴ στασιάσῃ. οὐ γάρ πω καὶ ἰδίᾳ τι αὐτῶν ἀποκεκέρδακα, ὅσγε πάντα μὲν τὰ ὑπάρχοντά μοι, πολλὰ δὲ καὶ δανεισάμενος, προσανάλωκα ὑμῖν. ἀλλ' ὁρᾶτε ὅτι τὰ μὲν τινὰ αὐτῶν ἐς C τοὺς πολεμίους δεδαπάνηται, τὰ δὲ καὶ ὑμῖν τετήρηται· ὥστε τὸ μὲν ἐπίφθονον τῆς εἰσπράξεως αὐτὸς ἀνεδεξάμην, τῆς δ' ὠφελείας κοινῇ πάντες ἀπολαύσετε, τά τε ἄλλα καὶ ἐν ταῖς στρατείαις. τῶν τε γὰρ ὅπλων ἀεὶ ὑμῖν δεῖ· ἐπειδὴ μὴ οἷόν τε ἐστὶν ἄνευ αὐτῶν, πόλιν τε τηλικαύτην οἰκοῦντας, καὶ ἀρχὴν τοσαύτην ἔχοντας, ἀσφαλῶς ζῆσαι· καὶ ἡ περιουσία τῶν χρημάτων καὶ ἐκεῖνα ἰσχυρῶς ὠφελεῖ. μὴ μέντοι καὶ ὑποπτεύσῃ τις ὑμῶν D ὅτι ἢ τῶν πλουσίων τινὰ λυπήσω, καὶ τέλη τινὰ καινὰ καταστήσω. τοῖς τε γὰρ παροῦσιν ἀρκεσθήσομαι, καὶ προθυμήσομαι συνευπορῆσαί τι μᾶλλον ὑμῖν, ἢ διὰ χρήματά τινα ἀδικῆσαι. Τοιαῦτα ὁ Καῖσαρ ἔν τε τῷ συνεδρίῳ καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ δήμῳ εἰπών, ἐπεκούφισε μέν πως αὐτοὺς τοῦ δέους· οὐ μέντοι καὶ ἠδυνήθη πεῖσαι παντάπασι θαρσεῖν, πρὶν καὶ τοῖς ἔργοις τὰς ἐπαγγελίας βεβαιώσασθαι.

E Μετὰ δὲ τοῦτο τά τε ἄλλα λαμπρῶς (ὥσπερ εἰκὸς ἐπί τε τοσαύταις καὶ τηλικαύταις νίκαις ἅμα ἦν) ἐποίει, καὶ τὰ ἐπινίκια τῶν τε Γαλατῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου, τοῦ τε Φαρνάκου καὶ τοῦ Ἰόβα, τετραχῇ χωρὶς τέσσαρσιν ἡμέραις ἔπεμψε. καὶ τὰ μὲν ἄλλα ηὔφρανέ που τοὺς ὁρῶντας· ἡ δ' Ἀρσινόη ἡ Αἰγυπτία (καὶ γὰρ ἐκείνην

(καὶ γὰρ ἐκείνην ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις παρήγαγε) καὶ τὸ πλῆθος τῶν ῥαβδούχων, καὶ ἀπὸ τῶν πολιτῶν τῶν ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἀπολωλότων πομπεῖα εἶναι σφᾶς αὖθις ἐλύπησεν. ὅ,τε γὰρ ἀριθμὸς ὁ τῶν ῥαβδούχων, ἐπαχθέστατον σφίσιν ὄχλον, ἅτε μήπω πρότερον τοσούτους ἅμα ἑωρακόσι, παρέσχε· καὶ Ἀρσινόη, γυνή τε οὖσα, καὶ βασιλὶς ποτὲ νομισθεῖσα, ἔν τε δεσμοῖς (ὃ μήποτε εἴγε τῇ Ῥώμῃ ἐγεγόνει) ὀφθεῖσα, πάμπολυν οἶκτον ἐνέβαλε. κἀκ τούτου ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ καὶ τὰ οἰκεῖα πάθη προσωδύραντο. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκείνη μὲν διὰ τοὺς ἀδελφοὺς ἀφείθη, ἄλλοι δὲ καὶ ὁ Οὐερκιγγετόριξ ἐθανατώθησαν. δυσχερῶς μὲν οὖν διὰ ταῦθ' ἅπερ εἶπον διετέθησαν. ἐλάχιστα γοῦν αὐτά, πρός γε τὸ πλῆθος τῶν ἑαλωκότων, καὶ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κατειργασμένων, ἐνόμιζον εἶναι. τούτων γε μὴν ἕνεκα καὶ ὑπερεθαύμασαν αὐτόν, καὶ ὅτι καὶ παρρησίαν τοῦ στρατοῦ πρᾳότατα ἤνεγκε. τούς τε γὰρ ἐς τὸ συνέδριον σφῶν ὑπ' αὐτοῦ καταλεχθέντας ἐτώθασαν, καὶ τά τε ἄλλα, καὶ μάλιστα τόν γε τῆς Κλεοπάτρας αὐτοῦ ἔρωτα, καὶ τὴν παρὰ τῷ Νικομήδει τῷ τῆς Βιθυνίας
147 βασιλεύσαντι διατριβήν, ὅτι μειράκιον ποτὲ παρ' αὐτῷ ἐγεγόνει, διεκερτόμησαν· ὥστε καὶ εἰπεῖν ὅτι, Καῖσαρ μὲν Γαλάτας ἐδουλώσατο, Καίσαρα δὲ Νικομήδης. τέλος δὲ ἐφ' ἅπασιν αὖθις ἀθρόοι ἀναβοήσαντες εἶπον ὅτι, Ἂν μὲν καλῶς ποιήσῃς, κολασθήσῃ· ἂν δὲ κακῶς, βασιλεύσεις. τοῦτο δὲ αὖθις ἐβούλετο δηλοῦν, ὅτι ἂν μὲν ἀποδῷ τῷ δήμῳ τὴν αὐτονομίαν, (ὅπερ που δίκαιον ἐνόμιζον εἶναι) καὶ κριθήσεται ἐφ' οἷς ἔξω τῶν νόμων εἰργάσατο, καὶ δίκην ὑφέξει· ἂν δὲ τῇ δυναστείᾳ ἐμμείνῃ (ὥσπερ που ἀδικοῦντες ἔργον ἦν) μοναρχήσει. οὐ μέντοι καὶ ἐκεῖνος ἤχθετο ταῦτα αὐτῶν λεγόντων, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἔχαιρεν ὅτι τοσαύτῃ πρὸς αὐτὸν παρρησίᾳ, πίστει τοῦ μὴ ἂν ὀργισθῆναί ποτε ἐπ' αὐτῇ, ἐχρῶντο, πλὴν καθ' ὅσον τὴν συνουσίαν τὴν πρὸς τὸν Νικομήδη διέβαλλον. ἐπὶ γὰρ τούτῳ πάνυ τε ἐδυσκόλαινε, καὶ ἔνδηλος ἦν λυπούμενος· ἀπολογεῖσθαί τε ἐπεχείρει, καὶ κατώμνυε. κἀκ τούτου καὶ γέλωτα προσεπωφλίσκανεν. ἐν δ' οὖν τῇ προτέρᾳ τῶν νικητηρίων τέρας οὐκ ἀγαθὸν ἐγένετο. ὁ γὰρ ἄξων τοῦ ἅρματος τοῦ πομπικοῦ παρ' αὐτῷ τῷ Τυχαίῳ τῷ ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου οἰκοδομηθέντι συνε-

quæ ipſa quoque inter captiuos ducebatur, lictorum multitudo, de ciuibus qui in Africa perierant, pompa inſtituta, magnum ipſis dolorem afferebant. Nam & lictorum tãtum numerum quantum prius viderãt nunquam, moleſtè ferebant: & Arſinoe quondam regina dicta, quum tunc (quod Romæ antè cõſpectum fuerat nunquam) in turba captiuorum cerneretur, multam commiſerationem mouebat: faciebátque vt quum eius in ſpeciem lugerent vicem, quiſque proprias calamitates deplorarent. Cæterùm Arſinoe in germanorum gratiam dimiſſa, Vercingentorix cum aliis necatus eſt. Porro, quanuis Romanis ea quæ retuli, indignationem mouerant, tamen iudicabant ne conferenda quidem hęc cum captiuorum multitudine, rerúmque geſtarum magnitudine, eſſe. itaque in ſumma apud eos Cæſar admiratione. Eam augebat maxima eius in militũ dicacitate ferenda lenitas: qui & allectos ab eo in ſenatum dictis mordebant, & ipſi Cæſari inter alia conuitia, Cleopatræ præſertim amorẽ, conſuetudinémque quam is adoleſcentulus cum Bithyniæ rege Nicomede habuerat, exprobrabãt: adeo vt dicerẽt Gallos à Cæſare, Cæſarem verò à Nicomede ſubactum: quibus denique ſingulis vna voce acclamabant, Si rectè egeris, plectêre: ſin malè, regnabis. Iis verò verbis hoc ſignificabãt, ſi (quod æquũ eſſe arbitrabantur) Cæſar populo liberum ſuarum legum vſum redderet, fore vt eorum quæ præter leges egiſſet, iudicium ſuſtinendum haberet: ſin (quòd iniuſtè cum facturum cenſebant) ſuam potentiam retineret, regẽ eum futurum. His ita iactatis, tãtũ ab indignatione abfuit Cæſar, vt gauiſus etiã ſit, ea ſuos dicẽdi libertate vti, quòd ipſum nũquã ſuccenſurũ certò crederent. Conſuetudinẽ autẽ cum Nicomede vitio ſibi verti ægrius tulit, palámq; ſe moleſtia hinc affici oſtendit: ſed excuſare auſus, atq; iuramẽto adhibito ſe purgare, riſu exceptus eſt. Cęterùm prima triũphi die omen ei aduerſũ obtigit, axe curr⁹ triũphalis apud fanũ Fortunę à Lucullo ędificatũ ita cõfra-

Arſinoe regina captiua.

Omen ſiniſtrũ in triumpho.

cto,vt ad reliquam partẽ triumphi perficiendam alio curru opus fuerit. Cæſar verò gradus in Capitolio genibus ingreſſus conſcendit, nulla neque currus qui ei ex aduerſo Iouis poſitus fuerat,neque imaginis orbis terrarum pedibus ſuis ſubiectæ, neque inſcriptionis eius habita ratione. pòſt ſemidei quoque nomen de illo titulo ſuſtulit.Ad hunc modum peracto triumpho,magnificum populo epulum dedit,addito extra ordinem frumento oleóque. Diſtributo frumento in populum viritim, inſuper trecẽtenos numos diſtribuit quos promiſerat, adiectis aliis centenis: militibus autem bina in ſingulos ſeſtertia diuiſit. Nec ſola munificentia cõtentus,cætera quoque accuratè inſpexit: quúmque numerus eorum qui ex publico frumentum accipiebant, non legitimè, ſed eo modò quo in ſeditionibus fieri aſſolet,excreuiſſet,instituta recenſione, dimidiam circiter partem eius amputauit.Cæteris triumphi diebus è more tranſactis,vltima poſt cœnam ſoleis indutus, omnivariiſque floribus coronatus in forum ſuum prodiit: atque inde domum vectus eſt, comitante ipſum toto ferè populo,multiſque elephãtis faces præferentibus:Forum enim Cæſar extruxerat, quod ab ipſo nomen obtinuit,Romano pulchrius: ſed tamen Romani ex eo dignitas aucta eſt, vt forum magnum diceretur.Forum verò & templum Veneris (quam ſui generis autorem ferebat) à ſe condita Cæſar ſtatim tunc conſecrauit,multáque ibidem & varia ſpectacula edidit. Theatrũ quoque ad venationes aptum ædificauit: quod,quia vndiquaque habet ſedes, ſcenáque caret, Amphitheatrũ cognominatum eſt. Deinde in honorem filiæ ſuæ venationes ludóſque gladiatorios exhibuit. Quæ ſi ſingula enumerare intendam, fortaſſe non probabili aceruo opus inſtitutum confundetur, quum id genus res inflatius ſoleant referri. Itaque hîc & in ſequentibus ea omittam, niſi quid omnino dictu neceſſarium occurrerit.

Epulum populo datum.

Recenſio populi.

Forum Cæſaris.
Romanum.
Magnum.

Amphitheatrum.

A τρίβη, ὥστε ἐφ' ἑτέρου αὐτὸν τὰ λοιπὰ ἐπιτελέσαι. καὶ τότε μὲν καὶ τοὺς ἀναβασμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀνερριχήσατο, μηδὲν μήτε πρὸς τὸ ἅρμα τὸ πρὸς τὸν Δία ἀνιδρυθὲν αὐτῷ, μήτε τὴν εἰκόνα τῆς οἰκουμένης τὴν ὑπὸ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ κειμένην, μήτε τὸ ἐπίγραμμα αὐτῆς, ὑπολογισάμενος. ὕστερον δὲ τὸ τοῦ ἡμιθέου ὄνομα ἀπ' αὐτοῦ ἀπήλειψεν. οὕτω μὲν δὴ τὰ ἐπινίκια ἔπεμψε· καὶ ἐπ' αὐτοῖς τόν τε δῆμον λαμπρῶς εἱστίασε, B καὶ σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου καὶ ἔλαιον προσέδωκεν αὐτῷ. καὶ τῷ μὲν σιτοδοτουμένῳ ὄχλῳ τάς τε ἑβδομήκοντα καὶ πέντε δραχμὰς ἃς προϋπέσχετο, καὶ ἑτέρας πέντε καὶ εἴκοσι, τοῖς δὲ δὴ στρατιώταις, πεντακισχιλίας ὅλας ἔνειμεν. οὐ μέντοι καὶ ἁπλῶς ἐμεγαλοφρονεῖτο, ἀλλὰ τά τε ἄλλα διηκριβοῦτο, καί, τοῦ πλήθους τοῦ τὸν σῖτον φέροντος, ἐπὶ μακρότατον, οὐ κατὰ δίκην, ἀλλ' ὥσπου ἐν ταῖς στάσεσιν εἴωθε γίγνεσθαι, ἐπαυξηθέντος, ἐξέτασιν ἐποιήσατο· καὶ C τούς γε ἡμίσεις ὁμοῦ τι αὐτῶν παραπήλειψε. τὰς μὲν δὴ οὖν ἄλλας τῶν νικητηρίων ἡμέρας, ὥς που ἐνενόμιστο, διήγαγε· τῇ δὲ τελευταίᾳ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ δείπνου ἐγένοντο, ἔς τε τὴν ἑαυτοῦ ἀγορὰν ἐσῆλθε, βλαύτας ὑποδεδεμένος, καὶ ἄνθεσι παντοδαποῖς ἐστεφανωμένος· καὶ ἐκεῖθεν οἴκαδε, παντὸς μὲν ὡς εἰπεῖν τοῦ δήμου παραπέμποντος αὐτόν, πολλῶν δὲ ἐλεφάντων λαμπάδας φερόντων, ἐκομίσθη. τὴν γὰρ ἀγορὰν τὴν ἀπ' αὐτοῦ κεκλημένην κατεσκευάσατο· καὶ ἔστι μὲν περικαλλεστέρα D τῆς Ῥωμαίας, τὸ δ' ἀξίωμα τὸ ἐκείνης ἐπηύξησεν, ὥστε καὶ μεγάλην αὐτὴν ὀνομάζεσθαι. ταύτην τε οὖν, καὶ τὸν νεὼν τὸν τῆς Ἀφροδίτης, ὡς καὶ ἀρχηγέτιδος τοῦ γένους αὐτοῦ οὔσης, ποιήσας, καθιέρωσεν εὐθὺς τότε· καὶ πολλούς γε ἐπ' αὐτοῖς καὶ παντοδαποὺς ἀγῶνας ἔθηκε, θέατρόν τι κυνηγετικὸν ἰκριώσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον, ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας ἄνευ σκηνῆς ἔχειν, προσερρήθη. καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς E καὶ ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν. ὧν ἐάν τις τὸν ἀριθμὸν γράψαι ἐθελήσῃ, ὄχλον ἂν τῇ συγγραφῇ οὐδ' ἀληθῆ ἴσως παράσχοι. πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐπὶ τὸ μεῖζον ἀεὶ κομποῦνται. τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοίων τῶν ἔπειτα γιγνομένων ἐάσω, πλὴν εἰ μή τι πάνυ μοι δόξειεν ἀναγκαῖον εἰπεῖν εἶναι.

περὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὠνομα-
σμένης ἐρῶ, ὅτι τότε πρῶτον ἔς τε τὴν Ῥώ-
μην ὑπ' αὐτοῦ ἐσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη.
τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα κάμηλός ἐστι,
πλὴν καθ' ὅσον οὐκ ἐκ τοῦ ἴσου τῶν κώλων
148 ἔχει. τὰ μὲν γὰρ ὀπίσθια αὐτοῦ χθαμαλώτε-
ρά ἐστιν· ἀρχόμενον δὲ ἀπὸ τῶν γλουτῶν ὑ-
ψοῦται κατὰ βραχὺ, ὥστ' ἀναβαίνοντί ποι ἐοι-
κέναι· καὶ μετεωρισθὲν ἐπὶ πλεῖστον, τὸ μὲν
ἄλλο σῶμα ἐπὶ τῶν ἐμπροσθίων σκελῶν,
τὸν δ' αὐχένα ἐς ὕψος αὖ ἴδιον ἀνατείνει. τὴν
δὲ δὴ χροιὰν κατέστικται, ὥσπερ πάρδαλις·
καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα ἐπίκοινον ἀμφοτέρων
φέρει. τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτόν ἐστι. τοὺς δ' ἄνδρας
συνέβαλλε μὲν καὶ ἕνα ἑνὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥσπερ
εἴθιστο· συνέβαλλε δὲ καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ
πλείους, καὶ ἱππέας ἱππεῦσι, καὶ πεζοὺς πε-
ζοῖς, ἄλλους τε ἀναμὶξ ἀλλήλοις ἴσους. καὶ
τινὲς καὶ ἀπ' ἐλεφάντων τεσσαράκοντα ἐ-
μαχέσαντο. καὶ τέλος ναυμαχίαν οὐκ ἐν τῇ
θαλάσσῃ οὐδὲ ἐν λίμνῃ τινὶ, ἀλλ' ἐν τῇ ἠ-
πείρῳ ἐποίησε. χωρίον γάρ τι ἐν τῷ Ἀρείῳ
πεδίῳ κοιλάνας, ὕδωρ τε ἐς αὐτὸ ἐσῆκε, καὶ
ναῦς ἐπήγαγεν. ἐμάχοντο δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀ-
γῶσιν οἵ τε αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ θάνατον ὠφλη-
κότες· καί τινες καὶ τῶν ἱππέων, οὐχ ὅτι τῶν
ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐστρατηγηκότος τινὸς υἱὸς, ἐ-
μονομάχησαν. καὶ βουλευτὴς δέ τις Φουλούιος
Σέτινος ἠθέλησε μὲν ὁπλομαχῆσαι, ἐκωλύ-
θη δέ. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀπηύξατο ὁ Καῖσαρ μή-
ποτε συμβῆναι· τοὺς δ' ἱππέας περιεῖδε μα-
χομένους. τήν τε ἱππασίαν τὴν Τροίαν κα-
λουμένην οἱ παῖδες οἱ εὐπατρίδαι κατὰ τὸ
ἀρχαῖον ἐποιήσαντο· καὶ ἐφ' ἁρμάτων οἱ
νεανίσκοι οἱ ὁμότιμοι αὐτοῖς ἡμιλλήσαν-
το. ἔσχε μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει
τῶν φονευομένων αἰτίαν, ὅτι μήτ' αὐτὸς διακ-
ορὴς σφαγῶν ἐγεγόνει, καὶ τῷ δήμῳ τὰς τῶν οἰ-
κείων κακῶν εἰκόνας ἐπεδείκνυε· πολὺ δὲ δὴ
μείζω, ὅτι ἀμύθητα χρήματα ἐς πάντα ἐ-
κεῖνα ἀνάλωσεν· ὡς καὶ καθ' ἑκάτερον ἐ-
πεκβοᾶσθαι, ὅτι ἀδίκως αὐτῶν τὰ πλείω
συνελέξατο, καὶ ὅτι καὶ ἐς τὰ τοιαῦτα αὐ-
τοῖς κατεχρήσατο. ἓν γάρ τι τῆς πολυτε-
λείας τῆς τότε γενομένης ἐχόμενον εἰπὼν,
καὶ τἆλλα δι' αὐτοῦ πάντα σημανῶ.

A Id nunc commemorabo, animal id quod camelopardalis nominatur, tūc primùm à Cæsare Romam adductum, publicéque ostensum fuisse. Est autem cameli omnino simile animal, nisi quòd membrorū non eandem vbique proportionem seruat. Nam partes eius posteriores humiliores sunt, à clunibus paulatim erigitur, videtúrque quasi ascendere: quúmque diu iam altius subinde factum est, reliquam corporis partem prioribus pedibus eleuat. B collo verò sua peculiaris altitudo adest. colore, vt pardalis, variegato est: vnde nomen ex camelo & pardali compositum habet. Viros alios singularibus certaminibus, vt Romanæ erat consuetudinis, commisit: alios plures simul in circo, equites equitibus, peditibúsque pedites, aliósque promiscuè, æquali vtrinque numero. erant etiam XL viri, qui ab elephantis pugnarent. Denique prælium nauale non in mari, C neque in palude, sed in terra exhibuit: effosso ad id loco, in campo Martio, cóque aqua repleto, indu-ctísque nauibus. In omnibus his certaminibus depugnabant captiui, quíque erant capitis damnati: quidam etiam equitum filii, adcóque cuiusdam qui præturam gesserat, filius, singularia certamina obibant. Quinetiam senator quidam Fuluius Setinus in armis pugnare volebat, sed Cæsar, nunquam se id cōcessurum asseuerās, hominem pro- D hibuit: equitibus verò id concessit. Etiam Troiam antiquo more patriciorum filii luserunt: iuuenésque qui dignitate æquales erant, curribus certauerunt. Etenim cædes in iis spectaculis Cæsari vitio versæ sunt, quòd nondum ipsis satiatus esset, quódque populo malorum suorum imagines ante oculos repræsentaret: hoc verò longè maiorem ei inuidiam conflauit, quòd in hæc sumptus immensos fecisset: E itaque ad singula spectacula acclamabant, cum iniusta de causa maiorem pecuniarum partem exegisse, quibus in huiusmodi res abuteretur. Vnum commemorabo sumptuositatis, quæ tunc à Cæsare adhibita est, exemplum, ex quo reliqua omnia deprehendi possunt.

Camelopardalis.

Ludi & certamina.

Nauale prælium.

Ne quis enim spectantium à sole molestaretur, sericas cortinas, vt quidam autores sunt, super eos extendit. Est autem seri cum textura barbaricæ luxuriæ, ab iisque ad luxum mulierum nobilium inuecta. Hæc quum alii necessariò silentio transmitterent, tumultus à militibus coortus est: quos non tam inutiles sumptus mouebãt, quàm quòd ea pecunia non in ipsos erat collata. neque prius finem turbarum fecerunt quàm Cæsar vnum ex iis, subitò superueniens, sua ipse manu correptum, ad supplicium tradidit. Sed præter hunc, alii quoque duo viri sub sacrificii præscriptione iugulati sunt. neque mihi constat qua id de causa factum fuerit: certè, quũ neque Sibylla hoc præcepisset, nec aliud in hanc sententiam oraculum extaret, tamen in campo Martio à pontificibus & salio immolati sunt.

Sericæ cortinæ.

Homines immolati.

Leges à Cæsare latæ, de iudiciis.

Leges præterea nonnullæ sancitæ sunt, ex quibus paucas commemoratu maximè dignas, omissis reliquis, recitabo. Iudicia solis senatoribus equitibúsque mandauit, vt ea quàm iustissimè fierent: quum antè iis quoque in dicendo iure nonnulli plebeii affuissent. Quum locupletiores nullum sumptibus suis modum statuerent, eos non legibus tantùm temperauit, sed re ipsa attentè obseruauit. Et quoniam exhausta vehementer erat vrbis frequentia, propter eorum qui decesserant multitudinem, quod ex recensione (eam autem, & reliqua ei affinia munera, tanquam censor, peragebat) ipsóque etiam conspectu liquebat: iis qui multos liberos procreassent, præmia proposuit. Et quoniam seipsum nouerat, propterea quòd multis continenter annis contra Gallos cum imperio fuisset, inde ad dominãdi cupiditatem prouectum fuisse, séque ad confirmandam suam potestatem parauisse: lege cauit ne quis omnino prætor, anno, aut consul, biennio amplius à suo magistratu continuò imperaret. Iam, quũ annorum dies inuicem sibi non satis congruerent, (eo enim tempore etiamnum lunæ

Leges de sumptibus.

Leges de liberorum multitudine: de prouinciis.

Anni emendatio.

A ἵνα γὰρ μηδένα τῶν θεωμένων ὁ ἥλιος λυπήσῃ, παραπετάσματα ὑπὲρ αὐτῶν σηρικά, ὥς γε τινές φασιν, ὑπερεπέτασε. τοῦτο δὲ τὸ ὕφασμα, χλιδῆς βαρβάρου ἐστὶν ἔργον, καὶ παρ' ἐκείνων καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐς τρυφὴν τῶν πάνυ γυναικῶν περιττὴν ἐσπεφοίτηκεν. ἐπὶ μὲν οὖν τούτοις οἱ ἄλλοι ἀνάγκῃ τὴν ἡσυχίαν ἦγον· οἱ δὲ δὴ στρατιῶται ἐθορυβήσαντο, οὐχ ὅτι ἔμελε σφίσι τῶν εἰκῆ δαπανωμένων, ἀλλ' ὅτι οὐκ αὐτοὶ καὶ τὰ ἐκείνων ἔλαβον. καὶ οὐ πρό-
B τερόν γε ἐπαύσαντο ταραττόμενοι, πρὶν τὸν Καίσαρά τε ἄφνω αὐτοῖς ἐπελθεῖν, καὶ κρατήσαντα τινὰ αὐτοχειρίᾳ, πρὸς τιμωρίαν παραδοῦναι. οὗτος μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἐδικαιώθη. ἄλλοι δὲ δύο ἄνδρες ἐν τρόπῳ τινὶ ἱερουργίας ἐσφάγησαν. καὶ τὸ μὲν αἴτιον οὐκ ἔχω εἰπεῖν·) οὔτε γὰρ ἡ Σίβυλλα ἔχρησεν; οὔτ' ἄλλό τι τοιοῦτον λόγιον ἐγένετο) ἐν δ' οὖν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ πρός τε τῶν ποντιφίκων καὶ πρὸς τοῦ ἱερέως τοῦ Ἄρεως ἐτύθησαν.

C Ταῦτά τε ἅμα ἐπράττετο, καὶ ἐνομοθετεῖτο πολλά· ὧν ἐγὼ τὰ μὲν ἄλλα παραλείψω, τῶν δὲ δὴ λόγου μάλιστα ἀξίων μνησθήσομαι. τά τε γὰρ δικαστήρια τοῖς τε βουλευταῖς καὶ τοῖς ἱππεῦσι μόνοις ἐπέτρεψεν, ὅπως τὸ καθαρώτατον ὅτι μάλιστα ἀεὶ δικάζοι. πρότερον γὰρ καὶ ἐκ τοῦ ὁμίλου τινὲς συνδιεγίνωσκον αὐτοῖς. καὶ τὰ ἀναλώματα τῶν τι ἐχόντων, ἐπὶ πλεῖστον ὑπ' ἀσωτίας ἐξηγμένα, οὐκ ἐν νόμῳ μόνον ἐμετρίασεν, ἀλλὰ
D τῷ ἔργῳ ἰσχυρῶς ἐν φυλακῇ ἐποιήσατο. ἐπειδή τε δεινὴ ὀλιγανθρωπία, διά τὸ τῶν ἀπολωλότων πλῆθος, ὥς ἔκ τε τῶν ἀπογραφῶν (καὶ γὰρ ἐκείνας, τά τε ἄλλα, ὥσπερ τις τιμητής, ἐποίησε) καὶ ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἠλέγχετο, ἦν· πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν. ὅτι τε αὐτὸς πολλοῖς τῶν Γαλατῶν ἐφεξῆς ἔτεσιν ἄρξας, ἔς τε τὴν ἐπιθυμίαν ἀπ' αὐτοῦ τῆς δυναστείας μᾶλλον προήχθη, καὶ ἐς τὴν παρασκευὴν τῆς ἰσχύος ἐπηυξήθη, 149
E κατέκλεισε νόμῳ, τοὺς μὲν ἐστρατηγηκότας, ἐπ' ἐνιαυτόν, τοὺς δὲ ὑπατευκότας, ἐπὶ δύο ἔτη κατὰ τὸ ἑξῆς ἄρχειν· καὶ μηδενὶ τὸ παράπαν ἐπὶ πλεῖον ἡγεμονείαν τινὰ ἔχειν ἐξεῖναι. ταῦτά τε ἐνομοθέτησε, καὶ τὰς ἡμέρας τῶν ἐτῶν οὐ πάντη ὁμολογούσας σφίσι (πρὸς γὰρ τὰς τῆς σελήνης

A περιόδους ἔτι καὶ τότε τοὺς μῆνας ἦγον) κατεστήσατο ἐς τὸν νῦν τρόπον, ἑπτὰ καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας ἐμβαλών, ὅσαιπερ ἐς τὴν ἀπαρτιλογίαν περιέφερον. ἤδη μὲν γάρ τινες καὶ πλείους ἔφασαν ἐμβληθῆναι, τὸ δ' ἀληθὲς οὕτως ἔχει. τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατριβῆς ἔλαβε, πλὴν καθόσον ἐκεῖνοι μὲν τριακονθημέρους τοὺς μῆνας λογίζονται, ἔπειτα ἐπὶ παντὶ τῷ ἔτει τὰς πέντε ἡμέρας ἐπάγουσιν. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ ἐς μῆνάς τε ταύτας τε καὶ τὰς ἑτέρας δύο, ἃς ἑνὸς μηνὸς B ἀφεῖλεν, ἐνήρμοσε· τὴν μέντοι μίαν τὴν ἐκ τῶν τεταρτημορίων συμπληρουμένην, διὰ τεσσάρων καὶ αὐτὸς ἐτῶν ἐσήγαγεν· ὥστε μηδὲν ἔτι τὰς ὥρας αὐτῶν, πλὴν ἐλαχίστου, παραλλάττειν. ἐν γοῦν χιλίοις καὶ τετρακοσίοις καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑνὶ ἔτει, μιᾶς ἄλλης ἡμέρας ἐμβολίμου δέονται. καὶ ταῦτα μέντοι, τά τε ἄλλα ὅσα ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἐβουλεύετο, οὔτ' ἰδιογνωμονῶν οὔτ' ἰδιοβουλῶν ἔπραττεν, ἀλλὰ πάντα δὴ πάντως τοῖς πρώτοις τῆς βουλῆς, C ἔστι δ' ὅτε καὶ πάσῃ αὐτῇ, ἐπεκοίνου. καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἥκιστα, καίτοι τραχύτερόν τινα νομοθετήσας, ὅμως ἤρεσε σφίσι. καὶ ἐπὶ μὲν τούτοις καὶ ἔπαινον ἐλάμβανεν. ὅτι δὲ δὴ τῶν φευγόντων ἐκ δικαστηρίου πολλοὺς διὰ δημάρχων δή τινων κατήγαγε, καὶ ὅτι τοῖς δεκασμοῖς ἐπ' ἀρχῆς ἀποδείξει ἁλοῦσιν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαιτᾶσθαι ἐπέτρεψεν, ἔτι τε ἐς τὴν βουλὴν αὖθις οὐκ ἀξίους τινὰς αὖθις ἐγκατέλεξε, πολλὰ καὶ παντοδαπὰ ἐθρυλλεῖτο· πλείστην δ' οὖν ὅμως αἰτίαν ἐπὶ τῷ τῆς D Κλεοπάτρας ἔρωτι, οὐ τῷ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ (ἔτι γὰρ ἐκεῖνος ἠκούετο) ἀλλὰ τῷ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ, παρὰ πάντων εἶχεν. ἦλθέ τε γὰρ ἐς τὸ ἄστυ μετὰ τοῦ ἀνδρός, καὶ ἐς αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος ἐσῳκίσθη· ὥστε καὶ ἐκεῖνον ἐπ' ἀμφοτέροις σφίσι κακῶς ἀκοῦσαι. οὐ μὴν καὶ ἔμελεν αὐτῷ οὐδέν, ἀλλὰ καὶ ἐς τοὺς φίλους σφᾶς τούς τε συμμάχους τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἐσέγραψε. κἀκ E τούτου ἐμάνθανε μὲν πάντα καθ' ἕκαστον ὧν ὁ Πομπήιος ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἐποίει· καὶ μέντοι καὶ δυσνίκητον αὐτὸν εἶναι νομίζων, πρότερον μὲν τὸ ναυτικὸν ἐκ τῆς Σαρδοῦς ἐπ' αὐτὸν ἀπέστειλεν,

A reuolutionibus menses æstimabāt) annum Cæsar ad eum qui hodiéque obseruatur modum constituit, intercalatis septem ac sexaginta (quamuis alii falsô plures perhibuerint) qui ad summam exactam requirebantur, diebus. Eam rationem ipse dum Alexandriæ versaretur addidicerat: quamuis hoc variat, quòd Alexandrinis vnusquisque mensis triginta diebus constat, deinde in singulos annos quinque dies adduntur. Cæsar verò & eos B quinque dies, & duos insuper alios, quos vni mensium detraxerat, reliquis mensibus coaptauit: diem quoque illam, quæ ex dierum quadrantibus conficitur, ad quartum quenque annum (tribus in medio annis omissis) apposuit: vt iam ne in horis quidem annorum error, nisi perquam exiguus, incidere possit: qui tantus est, vt intercalatione vnius diei MCCCCLXI quoque anno indigeat. Hæc omnia Cæsar, quæque alia de republica statuit, non C proprio consilio, sed semper communicata prius re cum primoribus senatus, aut toto aliquando ordine, decreuit. quo fiebat vt quanuis nōnullas leges asperiores aliquantum promulgasset, tamen senatui se probauerit, laudatúsque fuerit. Enimuero quòd eorum, qui exilio iudicū vocibus damnati fuerāt, multis per tribunos plebis reditum cōficiebat, quódque iis qui ambitus cōdemnati fuerant, in Italia versari permittebat, nonnullósque parum dignos in senatum adscribebat, mul D tis ac variis de se rumoribus occasionem præbuit. Cleopatræ verò amor, neque is iam cui in AEgypto seruierat, (quippe eius fama tantùm Romam venerat) sed cui in ipsa vrbe deditus erat, magnopere ei ab omnibus vitio versus fuit. Venerat enim Romam cum marito suo Cleopatra, domiciliúmque ei in ædibus ipsius Cæsaris designatum E fuerat, vt iam vtriusque rei nomine malè audiret. ipse infamiam eam nihil curans, inter amicos sociósque Romanorum reges adscripsit. Iam quæ in Hispania Pompeius agitaret, omnia Cæsar percipiebat: & quamuis eum hostem superatu haud facilem esse censeret, tamen primò classem à Sardinia aduersum eum emisit:

Cleopatra Romam venit.

deinde exercitum quoque habito delectu: sperans se horum opera id belli patraturum. Sed posteaquam Pompeii vires augeri, suos ad bellũ ei faciẽdum non sufficere animaduertit, ipse Romæ custodia Lepido, octóque, vt nonnullis videtur, vel (quod magis creditum est) sex vrbis præfectis iniuncta, in Hispaniam expeditionem suscepit. Enimuero exercitus in Hispania sub Longino & Marcello tumultuati fuerant, nõnullæque vrbes ad nouas res cõsurrexerant: verùm hi motus Longino mortuo, succedentéque ei Trebonio, conquieuerant. pòst paulo iidem animaduersum in se à Cæsare iri timentes, clãculum ad Scipionem legatis missis, ei se dediderant: ísque cùm alios, tum Cn. Pompeiũ ad eos miserat. Pompeius insulas Baleares aggressus, reliquas sine prælio, Ebusum vi cepit: ibíque morbo correptus, cũ militibus suis aliquandiu remãsit. Quum tempus tereretur, milites qui in Hispania erant, audito Scipionem periisse, Didium aduersum se classe proficisci, veriti ne, si Pompeium præstolarêtur, ante eius aduentum opprimerentur, ducibus electis, T. Scapula ac Q. Aponio, equestris dignitatis viris, Trebonio eiecto omnem Bæticam ad defectionis societatem perduxerant. Interim Pompeius alleuato corpore in oppositam Hispaniam traiicit: nõnullísque vrbibus (quæ se vltro ei dediderant, præfectorum imperiis grauatæ, spémque in Pompeio patris eius memoria renouata haud exiguam habentes) receptis, Carthaginem, quia pacificationem repudiauerat, oppugnat. Quod vbi Scapula cum suis cognouit, ad Põpeium se contulerunt, eum imperatorem sibi delegerunt, omni cura studióque eius iussibus paruerũt, commoda periculáque cum eo sua communicârunt, vnanimitérque se & ad vitanda mala & ad consectandum feliciorem statum confirmauerunt, Pompeio nihil non ad gratiam ab iis bonam ineundam (quem morem in eiusmodi imperiis, rerúmque statu seruare omnes homines solent) & loquente & faciente: ídque eo magis, quòd à se

Bellum Hispaniense Cæsaris contra Cn. Pompeium.

Scapula.

Aponius.

Pompeius summæ rerum cõtra Cæsarem præfectus.

A ὕστερον δὲ καὶ τὰ στρατεύματα ἐκ καταλόγου ἔπεμψεν, ὡς καὶ δι' ἑτέρων διαπολεμήσων. ἐπεὶ δὲ ᾔσθετο ἐκεῖνόν τε ἐπὶ μέγα προχωροῦντα, καὶ τοὺς πεμφθέντας οὐχ ἱκανοὺς ἀντιπολεμεῖν αὐτῷ ὄντας, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ἐξεστράτευσεν. ἐπιτρέψας τὴν πόλιν τῷ Λεπίδῳ, καὶ πολιανόμοις τισὶν ὀκτὼ, ὥς τισι δοκεῖ, μὴ ἕξ, ὡς μᾶλλον πεπίστευται. ἐπεὶ γὰρ ἐπί τε τοῦ Λογγίνου καὶ ἐπὶ τοῦ Μαρκέλλου τὰ στρατόπεδα τὰ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἐκινήθη, καὶ B τινὲς καὶ τῶν πόλεων ἐνεωτέρισαν, ἡμέρας μὲν τινὰς, τοῦ τε Λογγίνου ἀπαλλαγέντος, καὶ τοῦ Τρεβωνίου τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ λαβόντος, ἡσύχασαν· ἔπειτα δείσαντες τῆς ἐκ τοῦ Καίσαρος τιμωρίας, ἐπρεσβεύσαντο κρύφα πρὸς τὸν Σκηπίωνα, μεταστῆναι βουλόμενοι· καὶ ὃς ἄλλους τε σφίσι καὶ τὸν Πομπήιον τὸν Γναῖον ἀπέστειλε· προσσχὼν δὲ ἐκεῖνος ταῖς Γυμνασίαις νήσοις, τὰς μὲν ἄλλας ἀμαχεὶ, τὴν δὲ Ἔβεσον σὺν πόνῳ προσεστήσατο. κἀνταῦθα νοσήσας, C μετὰ τῶν στρατιωτῶν διέτριψε. χρονίζοντος δὲ αὐτοῦ, πυθόμενοι οἱ στρατιῶται οἱ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ τόν τε Σκηπίωνα ἀπολωλότα, καὶ τὸν Δίδιον ἐπιπλέοντα σφίσι, καὶ φοβηθέντες μὴ διαφθαρῶσι πρὶν τὸν Πομπήιον ἐσελθεῖν, οὐκ ἔμειναν αὐτὸν, ἀλλὰ Τίτον Κόϊντον Σκαπούλαν, καὶ Κόϊντον Ἀπώνιον, ἄνδρας ἱππέας, προστησάμενοι, τόν τε Τρεβώνιον ἐξέβαλον, καὶ τὸ ἔθνος τὸ Βαιτικὸν πᾶν συναπέστησαν. πραξάντων δὲ αὐτῶν ταῦτα, Πομ- 150 D πήιος ῥαΐσας ἐς τὴν ἤπειρον τὴν κατ' ἀντιπέρας διέπλευσε. καὶ ἄλλας μὲν τινὰς πόλεις εὐθὺς ἑκουσίας προσεποιήσατο· (ταῖς τε γὰρ ἐπιτάξεσι τῶν ἐφεστηκότων σφίσιν ἀχθόμενοι, καὶ ἐς ἐκεῖνον οὐκ ὀλίγα ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μνήμης ἐλπίζοντες, ἑτοίμως αὐτὸν ἐδέξαντο) Καρχηδόνα δὲ, οὐκ ἐθελησάσαν ὁμολογῆσαι, ἐπολιόρκει. μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Σκαπούλαν ἦλθόν τε ἐνταῦθα, καὶ στρατηγὸν αὐτοκράτορα αὐτὸν ἑλόμενοι, προσεῖ- E χόν τε αὐτῷ τὰ μάλιστα, καὶ προεθυμοῦντο ἰσχυρότατα, τὰ κέρδη, τὰ ἐκείνου ἴδια, καὶ τὰς συμφορὰς, οἰκείας ποιούμενοι· ὥστ' ἀφ' ἑκατέρου, τὰ μὲν ὅπως λάβωσι, τὰ δ' ὅπως μὴ πάθωσιν, ἐρρῶσθαι. καὶ γὰρ ὁ Πομπήιος (οἷα ἐν τοιαύταις ἀρχαῖς καὶ καταστάσεσι πάντες εἰώθασι ποιεῖν, καὶ μάλιστ' ἐπειδή τινες τ̃

A Ἀλλοβρίγων, οὓς ὁ Ἰόβας ἐκ τοῦ πρὸς τὸν Κουρίωνα πολέμου ζωγρήσας ἐδεδώκει, ηὐτομολήκεσαν) οὐδὲν ὅ,τι οὐχὶ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τοῖς λοιποῖς ἐχαρίζετο. οὗτοί τε οὖν αὐτῷ καὶ διὰ ταῦτα πολὺ προθυμότεροι ἐγένοντο· καὶ τῶν ἐναντίων συχνοί, καὶ μάλισθ' ὅσοι σὺν τῷ Ἀφρανίῳ ποτὲ ἐστρατεύοντο, προσεχώρησαν· τῶν τε ἐκ τῆς Ἀφρικῆς ἄλλοι τε, καὶ ὁ ἀδελφὸς Σέξτος, ὅ, τε Οὔαρος καὶ ὁ Λαβιηνὸς σὺν τῷ ναυτικῷ πρὸς αὐτὸν ἦλθον. B κἀκ τούτου τῷ τε πλήθει τοῦ στρατοπέδου καὶ τῇ προθυμίᾳ ἐπαρθείς, τήν τε χώραν διεπορεύετο, καὶ πόλεις, τὰς μὲν ἑκούσας, τὰς δὲ, ἀκούσας προσεποιεῖτο· καὶ ἐδόκει καὶ ὑπὲρ τὸν πατέρα ἰσχύειν. ἦσαν μὲν γὰρ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ καὶ τοῦ Καίσαρος στρατηγοί, Κόιντός τε Φάβιος Μάξιμος, καὶ Κόιντος Πέδιος. οὐ μέντοι καὶ ἀξιόμαχοί οἱ νομίζοντες εἶναι, αὐτοί τε ἡσύχαζον, καὶ ἐκεῖνον σπουδῇ μετεπέμποντο. τέως μὲν δὴ ταῦτ' ἐγίγνετο. C ἐπεὶ δὲ τῶν προπεμφθέντων τινὲς ἐκ τῆς Ῥώμης ἀφίκοντο, καὶ προσεδοκήθη καὶ ὁ Καῖσαρ ἥξειν, φοβηθεὶς ὁ Πομπήιος, καὶ νομίσας οὐχ ἱκανὸς εἶναι πᾶσαν τὴν Ἰβηρίαν κατασχεῖν, οὐκ ἀνέμεινε πταίσας γε μεταγνῶναι, ἀλλ' εὐθύς, πρὶν πειραθῆναι καὶ τῶν ἐναντίων, ἐς τὴν Βαιτικὴν ἀνεχώρησε. καὶ αὐτῷ ἡ μὲν θάλασσα παραυτίκα ἠλλοτριώθη· Οὔαρος δὲ ὑπὸ τοῦ Διδίου περὶ Κραντίαν ἐναυκρατήθη. καί, εἴγε μὴ προκαταφυγὼν ἐς τὴν γῆν, ἀγκύρας ἐς τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἄλλας πρὸς ἄλ- D λαις προσενεβεβλήκει, καὶ περὶ αὐτὰς οἱ πρῶτοι τῶν διωκόντων σφᾶς, ὥσπερ περὶ ἕρμα, ἐπταίκεσαν, πᾶν ἂν τὸ ναυτικὸν ἀπολωλέκει. ἡ δὲ δὴ ἤπειρος ἡ ἐκεῖ πᾶσα, πλὴν Οὐλίας πόλεως, συνεμάχει. ταύτην γὰρ μὴ θελήσασαν οἱ προσχωρῆσαι, ἐπολιόρκει. κἀν τούτῳ καὶ ὁ Καῖσαρ μετ' ὀλίγων ἐξαίφνης ἀδοκήτοις, οὐχ ὅτι τοῖς περὶ τὸν Πομπήιον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις, ἐπῆλθε. E τοσούτῳ γὰρ τῷ τῆς πορείας τάχει ἐχρήσατο, ὥστε καὶ τοῖς οἰκείοις ἅμα καὶ τοῖς ἐναντίοις ὀφθῆναι, πρὶν ὅτι καὶ ὅλως ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ γέγονεν ἀκουσθῆναι. καὶ ὁ μὲν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τούτου, τῆς τε παρουσίας αὐτοῦ μόνης, καὶ ἐς τὰ ἄλλα καταπλήξειν τὸν Πομπήιον,

nonnulli Allobroges, quos in bello contra Curionem Iuba captos dono ipsi dederat, transfugerant. Ita Pompeius effecit vt non hos modò iam longè alacriores haberet, sed multi etiam contrariæ partis, præsertímque ii qui sub Afranio militauerant, accederent: ex Africa etiã præter alios Sextus frater, Varúsque & Labienus cum classe ad Pompeiũ venerunt. Itaque multitudine studióque militũ elatus, regionem peruagatus, vrbes partim deditione, partim vi in suam potestatem redegit, vt iam plus ipso Cæsare posse videretur. Qui enim Cæsaris in Hispania erant legati, Q. Fabius Maximus, & Q. Pedius, quũ se satis instructos ad confligendum cum Pompeio non putarent, nihil aliud agebant quàm quòd Cæsarem, vt aduentum suum maturaret, hortabãtur. Quũ is rerum iam in Hispania status esset, præmissique Roma à Cæsare nonnulli aduenissent, ipsiúsque iam Cæsaris aduentus expectaretur, territus Pompeius, cogitánsque, ad totam Hispaniam obtinendam sibi non esse satis virium, ne accepto damno demum consilium capere opus haberet, maturè, antequam cum hoste manum conseruisset, in Bæticam se recepit: eiúsque discessu statim omnis ora maritima defecit. Varus verò à Didio apud Crantiam nauali prælio superatus, in terram euasit: coniectísque in introitum portus ancoris, ita vt vna ab alia teneretur, cùm ad eas tanquã ad septum quoddam primæ insequentium naues offendissent, periculum totius classis amittendæ declinauit. Mediterranea verò Hispania omnis ista Pompeio se coniunxerat, excepta Vlla vrbe: eam, quòd noluerat ad amicitiam suam accedere, oppugnabat. Interim Cæsar cum paucis Hispaniam attigit, præter expectationem non Pompeianorum modò sed suorum quoque militum. Tanta enim itineris vsus erat celeritate, vt antequam audiretur ipsum in Hispaniam aduenisse, à suis, hostibúsque, ibi conspiceretur. Proinde (maximam enim militum partem in itinere post se reliquerat) sperabat se ea celeritate solóque suo aduentu tãtum Pompeio terrorẽ in-

Allobroges à Pompeio deficiunt.

Q. Fabius Maximus. Q. Pedius.

Varus à Didio nauali prælio vincitur.

Pompeius Vllam oppugnat.

iecturum, vt & ab vrbis obsidione desisteret, & de tota re trepidaret. Pompeius verò, virum viro longè præstantiorem esse existimans fretúsque suis viribus, nihil eius aduentu consternatus, in oppugnatione vrbis haud secus quàm antè pergebat. Cæsar, paucis ibi locorum militibus, qui cæteros præuenerant, relictis, ad Cordubã se conuertit, cùm spe eius per proditionem potiundæ tum verò in primis, vt ei metuétem, Pompeium ab Vlla auerteret. Respondítque huic consilio euentus. initio enim Cneus relicta ad Vllam parte exercitus, Cordubam venit: eámque occupatam, Cęsare cedente, Sexto fratri custodiendam tradidit. deinde quũ ad Vllam nihil proficeret, quúmque vrbis turri ob multitudinem propugnatorũ collapsa, eâ milites irrumpentes, malè accepti essent: interim Cæsar noctu suppetiis in vrbem missis, ad Cordubam iterum castra posuisset, obsidionéque eam cinxisset, ibi demum Cneus Vlla omnino relicta, omníque exercitu ad Cordubam conuersus, tantum profecit, vt Cæsar, qui tunc morbo conflictabatur, eius aduẽtu audito recesserit. Verùm Cæsar recepta sanitate, militibúsque qui subsecuti erant, ad se acceptis, coactus est hyeme bellum gerere: nam & tabernaculis exercitus incommodis vsus laborabat, & cibaria deerant: quibus rebus Cæsar (eo autem tempore dictaturam gerebat, & sub exitum demũ anni consul creatus fuit, conuocato eius rei gratia populo per Lepidũ, qui tum magister equitum erat, eúmque titulum sibi consul contra maiorum instituta sumpserat) ad bellum hyberna tempestate exequẽdum adactus, Cordubæ oppugnatione, quòd eam valido præsidio teneri norat, abstinens, ad Atteguam vrbem, vbi magnam vim frumenti repositam esse audierat, se conuertit, sperans se multitudine militum suorum, repentinóque aduentu perterritis hostibus, facilè eam in suam potesta-

Cn. Pompeius Vlla omissa ad Cordubam se confert.

Lepidus consul & magister equitum.

A καὶ ἀπὸ τῆς πολιορκίας ἀπαλλάξειν ἤλπισε. τὸ γὰρ πλεῖον στράτευμα κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπελέλειπτο. ἐκεῖνος δὲ ἕνα τε ἄνδρα ἑνὸς πολὺ διαφέρειν νομίζων, καὶ τῇ ἰσχύϊ ἑαυτοῦ πάνυ θαρσῶν, οὐκ ἐξεπλάγη πρὸς τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προσήδρευε τῇ πόλει, καὶ τὰς προσβολὰς ὁμοίως ὥσπερ καὶ πρὶν ἐποιεῖτο. ὁ οὖν Καῖσαρ ἐκεῖ μὲν ὀλίγους στρατιώτας ἐκ τῶν προαφιγμένων κατέλιπεν, αὐτὸς δὲ ἐπὶ Κορδύβαν ὥρμησε, τὸ μέν τι καὶ B αἱρήσειν αὐτὴν ἐκ προδοσίας ἐλπίσας, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον, ἀπάξειν ἀπὸ τῆς Οὐλίας τὸν Πομπήιον τῷ περὶ αὐτῆς φόβῳ προσδοκήσας. καὶ ἔσχεν οὕτω· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον μέρος τι τοῦ στρατοῦ κατὰ χώραν ἐάσας, ἔς τε τὴν Κορδύβαν ἦλθε, καὶ κατασχὼν αὐτήν, οὐχ ὑπομείναντος σφᾶς τοῦ Καίσαρος, τῷ ἀδελφῷ τῷ Σέξτῳ προσέταξεν. ἔπειτα δὲ ὡς οὔτέ τι πρὸς τῇ Οὐλίᾳ ἐπέραινεν, ἀλλὰ καὶ πύργου τινός, καὶ τούτου οὐχ ὑπὸ σφῶν C ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀπ' αὐτοῦ ἀμυνομένων καταρραγέντος, ἐσῆλθον μέν τινες, οὐ μὴν καὶ καλῶς ἀπήλλαξαν. καὶ ὁ Καῖσαρ πλησιάσας σφίσιν, ἐκείνοις τε βοήθειαν νυκτὸς λαθὼν ἐσέπεμψε, καὶ αὐτὸς πρός τε τὴν Κορδύβαν αὖθις ἐστράτευσε, καὶ ἐς πολιορκίαν αὐτὴν ἀντικατέστησεν. οὕτω δὴ τῆς Οὐλίας παντελῶς ἀπανέστη, καὶ ἐκ τοσούτου πάντῃ τῷ στρατῷ οὐ μάτην ἠπείχθη. προπυθόμενος γὰρ τοῦτο ὁ Καῖσαρ ἀπεχώρησε· νοσῶν γὰρ ἐτύγχανε· μετὰ δὲ ταῦτα αὐτός τε ἀναρρωD σθείς, καὶ τὰ στρατεύματα ἐπακολουθήσαντά οἱ προσλαβών, ἠναγκάσθη καὶ ἐν τῷ χειμῶνι πολεμῆσαι. ἔν τε γὰρ σκηνιδίοις φαύλοις αὐλιζόμενοι ἐκακοπάθουν, καὶ τῆς τροφῆς ἐνελείποντο. ἐδικτατόρευε δὲ δὴ τότε, καὶ ὕπατος ὀψέ ποτε καὶ ἐπ' ἐξόδῳ τοῦ ἔτους ἀπεδείχθη, τοῦ Λεπίδου ἐν τῇ ἱππαρχίᾳ τὸν δῆμον ἐς τοῦτο συναγαγόντος. ἱππάρχησε γὰρ καὶ τότε αὐτός, ἑαυτὸν ἐν τῇ ὑπατείᾳ ἐπειπὼν ἵππαρχον, παρὰ τὰ πάτρια. ἀναγκαE σθεὶς οὖν ὁ Καῖσαρ (ὥσπερ εἶπον) καὶ ἐν τῷ χειμῶνι πολεμῆσαι, τῇ μὲν Κορδύβῃ οὐ 151 προσέβαλεν (ἰσχυρῶς γὰρ ἐφυλάττετο) πυθόμενος δὲ Ἀττεγούᾳ πόλει σῖτον πολὺν εἶναι, πρὸς ἐκείνην, καίτοι καρτερὰν οὖσαν, ἀπετράπετο· ἐλπίσας, τῷ τε πλήθει τοῦ στρατοῦ καὶ τῇ παρ' ἑαυτοῦ αἰφνιδίῳ ἐκπλήξει καταφοβήσας σφᾶς, αἱρήσειν τε αὐτὴν διὰ βραχέ-

χίος καὶ ἀπεσταύρωσε καὶ περιετάφρευσεν. A ὁ γὰρ Πομπήϊος, τῇ φύσει τοῦ χωρίου θαρσῶν, καὶ τὸν Καίσαρα οὐκ ἐπὶ πολὺ διὰ τὸν χειμῶνα προσεδρεύσειν αὐτῷ νομίζων, τοὺς αὑτοῦ στρατιώτας μὴ βουληθεὶς ἐν τῷ ῥίγει κακῶσαι, προεῖδε καὶ οὐκ ἐπήμυνεν αὐτοῖς τήν γε πρώτην· ὕστερον γὰρ, ὡς τό, τε πόλισμα ἀπετετείχιστο, καὶ ὁ Καῖσαρ αὐτῷ προσεκάθητο, δείσας ἐπεβοήθησε σφίσι, καὶ νυκτὸς ἐξαίφνης ὁμιχλώδους τοῖς προφύλαξι προσμίξας, συχνοὺς ἔφθειρεν. B ἐπειδή τε ἀστράτηγητοι οἱ ἔνδον ἦσαν, Μουνάτιον αὐτοῖς Φλάκκον ἐσέπεμψεν. ἠδυνήθη γὰρ ἐκεῖνος ὧδε εἴσω παρελθεῖν· νύκτωρ τῶν φυλάκων τινὰς μόνος, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐς ἐφοδείαν ἀπεσταλμένος, ἀνήρετο τὸ σύνθημα· καὶ μαθὼν (οὔτε γὰρ ἐγινώσκετο, καὶ καταμόνας οὐκ ἄν ποτε ὑπωπτεύθη μὴ φίλος σφίσιν ὢν τοῦτο ποιῆσαι) ἐκείνους μὲν εἴασεν· ἐκπεριελθὼν δὲ ἑτέρωσε τοῦ περιτειχίσματος, ἄλλοις τισὶ φύλαξιν ἐνέτυχε, C καὶ τό, τε σύνθημα αὖθις εἰπὼν, καὶ ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως ἥκειν πλασάμενος, δι' ἑκόντων τε αὐτῶν καὶ παραπεμπόντων γε ἐσῆλθεν. οὐ μέντοι καὶ περιεποιήσατο αὐτήν. τά τε γὰρ ἄλλα πολλά, καί ποτε πῦρ ἔς τε τὰς μηχανὰς καὶ ἐς τὰ σταυρώματα τῶν Ῥωμαίων ἐμβαλόντες, ἐκείνους μὲν ὅ, τι καὶ ἀξιόλογον οὐδὲν ἔβλαψαν· αὐτοὶ δέ, ἀνέμου σφίσιν ἐξ ἐναντίας ἐν τούτῳ σφοδροῦ προσπεσόντος, κακῶς ἀπήλλαξαν. τά τε γὰρ οἰκοδομήματα ἐπεφλέχθη, D καὶ ἄνθρωποι συχνοί, τοῖς τε λίθοις καὶ τοῖς βέλεσι, μὴ προϊδέσθαι τι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ δυνηθέντες, ἀπώλοντο. ὡς οὖν τοῦτό τε αὐτοῖς συνεβεβήκει, καὶ ἡ γῆ ἐπορθεῖτο, τοῦ τε τειχίσματός τι ἐξ ὑπονόμων ἔπιπτεν, ἐστασίασαν· καὶ πρότερος μὲν ὁ Φλάκκος ἐπ' ἀδείᾳ αὐτοῦ καὶ τῶν συνόντων οἱ πρὸς τὸν Καίσαρα διεκηρυκεύσατο· ἔπειτα δὲ τούτου μὲν (οὐ γὰρ ἠθέλησε τὰ ὅπλα παραδοῦναι) διήμαρτεν αὐτῆς· οἱ δὲ ἄλλοι ἐπιχώριοι μετὰ τοῦτο καὶ E
152 ἐπρεσβεύσαντο, καὶ συνέβησαν ἐφ' οἷς ἐκελεύοντο. ἐκείνης δὲ τῆς πόλεως ἁλούσης, οὐκέτ' οὐδὲν οἱ ἄλλοι ἠρέμιζον· ἀλλ' οἱ πολλοὶ μὲν, αὐτοὶ πρὸς τὸν Καίσαρα μετέστησαν, πρεσβευσάμενοι, πολλοὶ δὲ καὶ ἐπιόντα αὐτὸν τούς τε ὑποστρατήγους αὐτοῦ ἐδέχοντο. ὥστε

tem redacturum, eámque munitionibus clausit. Pompeius, naturæ loci fidens, ratúsque, Cæsarem propter anni tempus obsidionem trahere non posse, simul quòd milites suos frigore affligere nolebat: vrbem defendendam sibi primùm non arbitratus est: postquam verò ea vallo circunclusa à Cæsare, & circunsessa est, ad propugnandum eam timore adductus, nactus nubilam noctem, repentè excubitores inuasit: compluribúsque horum cæsis, quum eos qui in oppido erant, duce carere intelligeret, Munatium Flaccum ad eos intromisit. Cæterùm is hoc artificio in oppidum peruenit: noctu solus custodes aliquot adiit, tâquam ad inspiciendas excubias à Cæsare missus, tesserámque eos sibi dicere iussit. qua percepta (neque enim quis esset, illi norant: solúsque quum esset, non aliunde videbatur ad eos quàm ab amicis venisse) digressus, extra munitiones circumiuit: quúque venisset ad alios excubitores, tesseram eis nominauit: simulánsque se ad recipiẽdum per proditionem oppidum à Cæsare venire, ab iis deductus introiit: quáquam spes quidem retinendi oppidi eum decepit. Nam & alia incommoda nõnulla euenerunt, & quum operibus Romanorum aliquando ignem oppidani iniecissent, non modò nullũ iis memorabile detrimentum attulerunt, sed ipsi maximum damnum inde reportarunt. Coortus enim vehemens ex aduerso oppidi ventus, ædificia oppidi incendio miscuit. multíque inter fumum, prospectu omni adempto, lapidibus ac iaculis percussi perierunt. Eo incommodo accepto, quũ agri vastarentur, muríque pars cuniculis actis corruisset, dissentire cœperunt: ac prior Flaccus ad Cæsarem, pacis impunitatísque sibi & suis impetrandæ causa misit. quum eam non obtinuisset, quòd arma tradere nolebat, oppidani à Cæsare pacem acceperunt, quum imperata fecissent. Attegua capta, reliquæ etiam vrbes aut ad Cæsarem legatis missis ad eum desciuerunt, aut ipsum, legatósve eius aduenientes receperunt. Ita-

Munatius Flaccus vt Atteguã peruenerit.

Attegua Cæsari deditur.

que Pompeiusconſilii inops, quum aliquandiu hinc indé paſſim vagatus eſſet, veritus ne ea re moti cæteri quoque à ſe deficerent, in diſcrimen ſummæ rerum pugnare ſtatuit: quanquam cladem ei haud dubiè dii portendebant. Nam ſimulacrorum quidem ſudores, ſonitus in aëre exercituum, multi animalium monſtroſi partus, faces à cœli facie in occiduam partem percurrentes, quæ eo tempore per Hiſpaniã prodigia edebantur, non apertè vtri minarentur perniciem ſciri poterat: verùm aquilæ exercitus Pompeiani, alas ſuas concutientes, fulmináque, quæ aurea nonnullæ pedibus geſtabant, proiicientes, Pompeio exitium palam obnuntiabant, ipſæque ad Cæſarem auolabant. Sed Pompeius ea oſtenta nihil curabat: iámque bellum eò deductum erat vt ſignis collatis decernendum eſſet. In vtriuſque ducis exercitu, præter Romanos ſociósque, multi Hiſpani Maurique erant. nam Bocchus filios ſuos Pompeio auxilio miſerat, Bogud verò ipſe cum Cæſare militabat: ipſum nihilominus prælium nõ per alios, ſed ſolos Romanos, factum eſt. Milites enim Cæſariani cùm multitudine & vſu rei bellicæ, tum verò præcipuè præſentia Cæſaris freti, hoc omni ſtudio agebant, vt iam nunc militiæ, miſeriarúmque quas in ea diu iam tuliſſent, finem imponerent: Pompeiani his quidem rebus inferiores, tamen quia ſpem ſalutis nullam niſi in victoria ſibi reſtare videbant, (plerique enim eorum antè cum Afranio & Varrone à Cæſare ſuperati vitáque donati fuerant, eóſque deſperatio veniæ ad furorem quendam incitârat, vt vel fortiter vincendum, vel pereundum omnino ſibi ſtatuerent) animis ad pugnam parati erant. Itaque ad conſerendum manus nulla ipſis adhortatione opus fuit, quum toties iam bello congreſſi, omnem verecundiam proieciſſent. Primo cõflictu ſociorum auxilia vtraque ex parte terga oſtenderunt, fugæque ſe commiſerunt: ipſæ verò Romanorum acies comminus congreſſæ, diuturnum ſumma cõtentione præliũ fecerũt.

Prodigia Mũdenſem pugnam præcedentia.

Prælium à Cæſare & Pompeio apud Mundam commiſſum.

A τὸν Πομπήιον ἀπορήσαντα ὅ,τι χρὴ πρᾶξαι, τὸ μὲν πρῶτον ἄλλοσε ἄλλῃ τῆς χώρας μεθιστάμενον πλανᾶσθαι, ἔπειτα δέ, φοβηθέντα μὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου καὶ οἱ λοιποὶ αὐτὸν ἐγκαταλίπωσι, διακινδυνεῦσαι ἐθελῆσαι· καίτοι τοῦ δαιμονίου τὴν ἧτταν ἐναργέστατα προσημήναντος. οἱ μὲν γὰρ ἱδρῶτες τῶν ἀγαλμάτων, καὶ αἱ ἠχαὶ τῶν στρατοπέδων, τά τε ζῷα ἃ πολλὰ παρὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἐγεννήθη, καὶ αἱ δᾷδες αἱ πρὸς τὰς δυσμὰς
B ἐκ τῶν ἀνατολῶν ἄττουσαι· (ταῦτα γὰρ ἐν τῇ Ἰβηρείᾳ τότε ἅμα συνηνέχθη) σαφὲς οὐδὲν ὁποτέροις σφῶν προφαίνοιτο, διεδήλου· οἱ δὲ δὴ ἀετοὶ τῶν στρατοπέδων αὐτοῦ, τάς τε πτέρυγας σείσαντες, καὶ τοὺς κεραυνούς, οὓς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν τινὲς χρυσοῦς ἔφερον, ἐκβαλόντες, ἐκείνῳ τε τὸ κακὸν ἄντικρυς ἐνέσκηπτον, καὶ αὖθις πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπεπέτοντο. ἀλλ' ὅγε Πομπήιος ἔν τε ὀλιγωρείᾳ τὸ δαιμόνιον ἐποιήσατο, καὶ ὁ πόλεμος πρὸς
C μάχην δὴ κατέστη. εἶχον μὲν δὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῖς τε πολιτικοῖς καὶ τοῖς ξενικοῖς στρατεύμασι, πολλοὺς μὲν τῶν ἐπιχωρείων, πολλοὺς δὲ καὶ Μαύρων ἀμφότεροι. Βόκχος μὲν γὰρ τοὺς υἱεῖς τῷ Πομπηίῳ ἔπεμψε, Βογούας δὲ αὐτὸς τῷ Καίσαρι συνεστράτευσεν. ὁ δὲ ἀγὼν οὐχ ὡς τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὡς αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων ἐγίγνετο. οἵ τε γὰρ Καισάρειοι στρατιῶται τῷ τε πλήθει καὶ τῇ ἐμπειρείᾳ, καὶ παρὰ πάντα τῇ αὐτοῦ ἐκείνου προστασίᾳ θαρσοῦντες,
D ἀπαλλαγῆναι ποτὲ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κακῶν ἐσπούδαζον· καὶ οἱ Πομπήιοι, τούτοις μὲν ἐλαττούμενοι, τῇ δ' ἀπογνώσει τῆς σωτηρείας, ἂν μὴ κρατήσωσιν, ἐρρωμένοι, προεθυμοῦντο. οἷα γὰρ μετά τε τοῦ Ἀφρανίου καὶ μετὰ τοῦ Οὐάρρωνος οἱ πλείους αὐτῶν καὶ ἁλόντες καὶ σωθέντες εἶχον, κἀκ τούτου πρὸς ἀπόνοιαν, ὡς καὶ θαρσῆσαι ποτέ, ἢ πάντως γε ἀπολέσθαι δεόμενοι, προήχθησαν. συμμίξαντες οὖν ἐμάχοντο. οὐδὲ
E γὰρ οὐδὲ αἰδῶ τινὰ ἀλλήλων εἶχον ἔτι, τοσαυτάκις ἀντιπεπολεμηκότες, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ παραινέσεως τινὸς δεόμενοι. κἀν τούτῳ τὰ μὲν συμμαχικὰ ταχέως ἑκατέρωθεν ἐτράπη καὶ ἔφυγεν, αὐτοὶ δὲ ἐκεῖνοι, συσταδὸν ἀποκόπτοντες ἀλλήλους, ἐπὶ πλεῖστον ἠγωνίσαντο.

A οὐδὲ γὰρ ἐνέδωκεν αὐτῶν οὐδείς, ἀλλ' ἐν χώρᾳ μένοντες, ἐσφάζοντο, ἔθνησκόν τε ὡς καὶ αὐτὸς ἕκαστος ἢ τῆς νίκης ἢ τῆς ἥττης καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αἴτιος ἐσόμενος. καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἔμελεν αὐτοῖς ὁρᾶν ὅπως οἱ σύμμαχοι σφῶν ἐμάχοντο, ἀλλ' ὡς καὶ μόνοι κινδυνεύοντες προεθυμοῦντο. καὶ οὔτε ἐπαιανίζετό τις αὐτῶν, οὔτε ἔστενεν· ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον ἑκάτεροι βοῶντες, παῖσον, ἀπόκτεινον, πολὺ τῷ ἔργῳ τὰς γλώσσας σφῶν ἔφθανον. ὁρῶντες οὖν ταῦτα ἀπό τε ἵππων καὶ ἀπὸ μετεώρων B τινῶν χωρίων ὅ,τε Καῖσαρ καὶ ὁ Πομπήιος, οὐκ εἶχον οὐδ' ὅπως ἀπογνῶσιν· ἀλλ' ἀμφίβολοι ταῖς γνώμαις γιγνόμενοι, δι' ἴσου καὶ τῷ δέει καὶ τῷ θάρσει ἐκακοπάθουν. ἀντιπάλου γὰρ τῆς μάχης οὔσης, ταῖς τε ὄψεσι δεινῶς ἔκαμνον, ἐπιθυμοῦντές τι ἰδεῖν πλεονέκτημα, καὶ ὀκνοῦντές τι ἰδεῖν ἐλάττωμα· καὶ ταῖς ψυχαῖς, εὐχόμενοί τέ τι ἅμα καὶ ἀπευχόμενοι, καὶ ῥωννύμενοι καὶ φοβούμενοι. οὐδ' ἠδυνήθησαν ἐπὶ πολὺ καρτερῆσαι, ἀλλὰ καὶ C καταπηδήσαντες ἀπὸ τῶν ἵππων, συμμετέσχον αὐτῆς. οὕτω που τῷ τοῦ σώματος καὶ πόνῳ καὶ κινδύνῳ μᾶλλον ἢ τῇ τῆς ψυχῆς συντάσει συνεῖναι εἵλοντο, ῥοπήν τινα τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις ἑκάτερος τῇ τῆς μάχης κοινωνίᾳ παρέξειν ἐλπίσαντες· ἤ, εἴ γε ἐκείνης ἁμάρτοιεν,

153 συντελευτῆσαί γε αὐτοῖς ἠθέλησαν. καὶ οἱ μὲν, καὶ αὐτοὶ ἐμάχοντο· τοῖς δὲ δὴ στρατοπέδοις πλεονεξία μὲν οὐδεμία οὐδετέροις ἐκ τούτου ἐγένετο· μακρῷ δὲ δὴ πλείων, ὡς ἐκείνους συγκινδυνεύοντάς σφισιν εἶδον, τοῦ σφετέρου θανάτου καταφρόνησις, καὶ τοῦ τῶν D ἐναντίων ὀλέθρου ἔφεσις ἀμφοτέροις ὁμοίως ἐνέπεσε. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἔφυγον τότε γε οὐδέτεροι, ἀλλ' ἰσοπαλεῖς ταῖς γνώμαις ὄντες, ἰσοκρατεῖς καὶ τοῖς σώμασιν ἐγίγνοντο. κἂν πάντες ἀπέθανον, ἢ καὶ ὑπὸ τῆς νυκτὸς ἀσχώμαλοι διεκρίθησαν, εἰ μὴ ὅ,τε Βογούας ἔξωθέν που τῶν συνεστηκότων ὤν, ἐπὶ τὸ Πομπηίου στρατόπεδον ὥρμησε· καὶ ὁ Λαβιῆνος, E ὡς τοῦτο εἶδε, τήν τε τάξιν ἐξέλιπε, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐτράπετο. φεύγειν γὰρ αὐτὸν οἱ Πομπήιοι νομίσαντες ἠθύμησαν· καὶ ἔμαθον μέν που τὸ ἀληθὲς ὕστερον, οὐ μέντοι καὶ ἀναλαβεῖν αὐτοὺς ἔτ' ἠδυνήθησαν· ἀλλ' οἱ μὲν ἐς

nam neque loco suo excedebat quisquam, sed aut cædens aut cadens eum tegebat: & quisque in se totius victoriæ aut cladis summam collocatam ducebat. Itaque nullam pugnæ suorum auxiliariorum rationẽ habere, ipsi in prælium totis animi viribus incumbere. neque clamor militaris, neque gemitus exaudiri: id tantùm vociferari, feri, cæde: ipsi manibus linguæ officium lõgè anteuenire. Cæsar & Pompeius, eques vterque, ab edito loco pugnam cõspiciebant: neque quid statuerent habebant, sed ambiguis sententiis alternantes, metu fiduciáque ex æquo conflictabantur. erat enim aspectu res difficilis, quũ æquo Marte depugnantes videntes, vterque suos superiores cernere cuperet, metuerétque ne pellerentur: & simul vota mente, simul deprecationem agitaret: simul confirmaret animum, simul trepidaret. Neque verò continere sese diutius vterque potuit, quin equo desiliens, in prælium ad suos descenderet: adeo corporis sui labore ac periculo potius, quàm animi anxietate suis adesse, & vel momentum pugnæ suis militibus præsentia sua afferre, vel certè amissa victoria vnâ occumbere decreuerant: eámque ob causam ipsi quoque pugnam obibant. Neutris sui ducis præsentia victoriam attulit, sed quum eos vnâ periculum subire viderent, ad longè maiorem mortis contemptum, inferendæque aduersæ parti cædis cupiditatem, excitati vtrique sunt. itaque neutri fugere, sed quia idem animus vtrisque erat, pugnam quoque æquis viribus sustinebant. Quòd nisi Bogud, qui extra aciem cum suis constiterat, se ad castra Pompeii capienda conuertisset, profectò aut vniuersi in acie cecidissent, aut nox incerta victoria prælium dirimisset. Nunc, quum Labienus animaduerso Bogudis instituto, ordine relicto aduersum eũ contenderet, Pompeiani eum fugere opinati, animis ceciderunt. Et quanquam eius cõsilium postea cognouerunt, tamẽ rem in integrum restituere nõ valuere: sed partim in

Labienus ordinem relinquens, causa cladis est suis.

Pompeiani vincuntur.

urbem Mundam, partim in castra fuga se proripuerunt. Qui in castra confugerant, hostem inuadentem fortiter repulerunt: nec prius occubuerunt quàm parem hostibus cladem reposuissent: qui verò in oppidum se receperant, diu id aduersus hostem obtinuerũt, nec nisi ipsis omnibus inter excursiones, quas crebras faciebant, oppressis, id in hostiũ potestatem venit. Enimuero tanta vtrinquè Romanorũ cædes eo prælio facta est, vt Cæsariani, quũ dubitarent quánam ratione vrbem circumuallarent, ne quis noctu euaderet, ex ipsis cadaueribus aggerẽ cõportarint. Cæsar victoria ad hunc modum potitus, Cordubam confestim, quia vrbe Sextus ante eius aduentum excesserat, oppidanis deditionem facientibus, cepit: quanquã serui manumissi resisterẽt: quorum Cæsar iis qui armati fuêre interfectis, reliquos vẽdidit: eodémq; modo Hispali egit. Qui eam vrbẽ tenebant, quũ non ægre passi essent præsidium sibi à Cæsare imponi, pòst eo occiso bellum susceperunt. Cæsar cum exercitu eò profectus remissio rem aliquãto obsidionẽ instituit, ita vt effugiendi spẽ oppidanis ostentaret: quúmque vrbe eos egredi passus esset, per insidias interceptos occidit, atque ita vrbẽ quoque sensim viris nudatã cepit. Post hæc Mundã quoque, & cætera oppida, partim vi & ingẽti resistẽtiũ cæde, partim deditione recepit: pecuniisq; conficiẽdis ita intentum se præbuit, vt ne à monumẽtis Herculi Gadibus consecratis abstineret. agros etiã quibusdã ademit, stipẽdiáque imperata auxit. Hæc in eos statuebat qui rebellassẽt: quorũ verò beneuolẽtia vsus erat, eos agris alios, alios immunitate, ciuitate nõnullos, aut iure municipali donauit: quãuis hæc ipsa etiã nõ gratuitò.

Vallum cadaueribus structum.

Cæsar Cordubam, Hispalin, Mundámque occupat.

Cæterùm Põpeius fuga cladi elapsus, ad mare peruenit, spe classis, quæ Carteiæ stabat, vtẽdæ: sed quũ eã ad victorẽ defecisse offenderet, cõscẽdit scaphã, vt ea profugeret. Sed ex vulnere ibi fortè accepto æger, iterũ ad cõtinentẽ appulit: quosdámque qui eò cõfluxerant, ad se recipiens,

Cn. Pompeij interitus.

A τὴν πόλιν, οἱ δὲ ἐς τὸ τάφρευμα ἀποφυγόντες· οὗτοί τε τοὺς προσμίξαντας σφίσιν ἰσχυρῶς ἀπεμαχέσαντο, καὶ οὐ πρότερόν γε ἔπεσον, πρὶν ἀμφίβολοι γενέσθαι· καὶ ἐκεῖνοι τὸ τεῖχος ἐπὶ πολὺ διέσωσαν, ὥστε μὴ πρότερον αὐτὸ ἁλῶναι, πρὶν πάντας σφᾶς ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς ἀπολέσθαι. τοσοῦτον δ' οὖν τὸ σύνολον τῶν Ῥωμαίων πάθος ἑκατέρωθεν ἐγένετο, ὥστ' ἀπορήσαντες ὅπως τὴν πόλιν, μὴ καὶ νυκτὸς ἀποδράσωσί τινες, ἀποτειχίσωσιν, αὐτὰ τὰ σώματα τῶν νεκρῶν αὐτῇ ἐρανίσαι.

B Κρατήσας δὲ οὕτως ὁ Καῖσαρ, καὶ τὴν Κορδούβαν εὐθὺς ἔλαβεν. ὅ,τε γὰρ Σέξτος (4) προεξεχώρησε, καὶ οἱ ἐπιχώριοι, καίτοι τῶν δούλων αὐθισταμένων σφίσιν, ἐπειδήπερ ἠλευθέρωντο, προσεχώρησαν αὐτῷ. καὶ ὃς τοὺς μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις ὄντας ἀπέσφαξε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξηργυρίσατο. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ τοὺς τὴν Ἵσπαλιν ἔχοντας ἔδρασε· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὡς καὶ ἑκούσιοι φρουρὰν παρ' αὐτοῦ ἐσεδέξαντο, ἔπειτα δὲ διαφθείραντες τοὺς ἐλ-

C θόντας ἐπολέμησαν. ἐπεστράτευσέ τε οὖν ἐπ' αὐτούς, καὶ ἀμελέστερον δῆθεν προσεδρεύων, ἐλπίδα σφίσιν ὡς καὶ διαφυγεῖν δυνησομένοις παρεῖχε. κἀκ τούτου περιορῶν δὴ τοὺς ἐκ τοῦ τείχους ἐξιόντας, ἐκείνους τε ἐλόχιζε καὶ ἀπώλλυε, καὶ τὴν πόλιν οὕτως ἀνδρῶν κατὰ βραχὺ ἐρημωθεῖσαν εἷλε· καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τὴν Μοῦνδαν, καὶ τἆλλα, τὰ μὲν, ἀκούσια, σὺν πολλῷ φόνῳ, τὰ δὲ, καὶ ἐθελούσια παρέλαβε· καὶ ἠργυρολόγησεν, ὥστε μηδὲ τῶν τοῦ

D Ἡρακλέους ἀναθημάτων τῶν ἐν τοῖς Γαδείροις ἀνακειμένων φείσασθαι. χώρας τε τινῶν ἀπετέμετο, καὶ ἑτέροις τοὺς φόρους προσεπηύξησε. ταῦτα μὲν τοὺς ἀντιπολεμήσαντάς οἱ ἔδρασε. τοῖς δὲ εὔνοιάν τινα αὐτοῦ σχοῦσιν ἔδωκε μὲν χωρία καὶ ἀτέλειαν, πολιτείαν τε τισὶ, καὶ ἄλλοις, ἀποίκοις τῶν Ῥωμαίων νομίζεσθαι. οὐ μὴν καὶ προῖκα αὐτὰ ἐχαρίσατο. Καῖσαρ μὲν δὴ ταῦτα ἔπραττε.

Πομπήιος δὲ διαφυγών πως ἐν τῇ τροπῇ, ἦλθε μὲν ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ὡς καὶ τῷ

E ναυτικῷ τῷ ἐν τῇ Βαρτίᾳ ὁρμοῦντι χρησόμενος· εὑρὼν δὲ αὐτοὺς πρὸς τὸ κρατοῦντα ἀποκεκλικότας, ἐπέβη μὲν πλοίου τινὸς, προσδοκήσας ἐπ' αὐτοῦ διαδρᾶσαι· πληγεὶς δὲ ἐν τούτῳ, καὶ ἀθυμήσας, τῇ τε γῇ αὖθις προσέσχε, καὶ τοὺς συνελθόντας τινὰς παραλαβὼν

πρὸς τὴν

A πρὸς τὴν μεσόγειαν ὥρμησε. καὶ αὐτός τε Κεσεννίῳ Λέντωνι περιπεσὼν ἡττήθη, καὶ ἐς ὕλην τινὰ καταφυγὼν ἐφθάρη. καὶ ὁ Δίδιος ἀγνοῶν τε τοῦτο, καὶ πλανώμενος, ὡς καὶ συμμίξων που αὐτῷ, συνέτυχεν ἑτέροις τισὶ, καὶ ἀπώλετο.

Εἵλετο δ᾽ ἂν καὶ ὁ Καῖσαρ ἐκ τῶν πρός γε τῶν ἔτι ἀνθεστηκότων καὶ ἐν τῇ τοῦ πολέμου δόξῃ πεπτωκέναι, μᾶλλον ἢ ὅσαπερ οὐκ ἐς μακρὰν ἔπαθεν, ἔν τε τῇ πατρίδι καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ πρὸς τῶν φιλτάτων σφαγῆναι. B τοῦτον γὰρ τὸν πόλεμον τελευταῖον κατώρθωσε, καὶ ταύτην τὴν νίκην ἐσχάτην ἀνείλετο· καίπερ οὐδὲν ὅ,τι οὐχὶ καὶ τῶν ἄλλων τῶν μεγίστων καταπράξειν ἐλπίσας, διά τε τἄλλα, καὶ οὐχ ἥκιστα ὅτι βλαστός τις ἐκ φοίνικος ἐν τῷ τῆς μάχης χωρίῳ ὄντος εὐθὺς ἐπὶ τῇ νίκῃ ἐξέφυ. καὶ οὐ λέγω μὲν ὅτι συνέφερέ πη τούτῳ, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκείνῳ γε ἔτι, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἐγγόνῳ τῷ Ὀκταουΐῳ. συνεστρατεύετό τε γὰρ αὐτῷ, C καὶ ἐκ τῶν πόνων τῶν τε κινδύνων αὐτοῦ ἐκλάμψειν ἔμελλεν. ἀγνοῶν δ᾽ οὖν τοῦτο, καὶ ἐφ᾽ ἑαυτῷ ἔτι πολλὰ καὶ μεγάλα ἐλπίζων, οὐδὲν ἐπέρανεν, ἀλλ᾽ ὡς καὶ ἀθάνατος ὢν ὑπερεφρόνησε. τά τε γὰρ ἐπινίκια (καίτοι μηδενὸς ἀλλοτρίου κρατήσας, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον πλῆθος πολιτῶν ἀπολέσας) οὐ μόνον αὐτὸς ἔπεμψεν, ἐν αὖθις πάντα τὸν δῆμον, ὡς καὶ ἐπὶ κοινοῖς τισὶν ἀγαθοῖς, αὖθις ἑστιάσας, ἀλλὰ καὶ τῷ Φαβίῳ, τῷ τε Κοΐντῳ, D καίτοι ὑποστρατηγήσασιν αὐτῷ, καὶ μηδὲν ἰδίᾳ κατορθώσασι, διεορτάσαι ἐπέτρεψε. καὶ ἦν μέν που γέλως ἐπί τε τούτῳ, καὶ ὅτι ξυλίναις ἀλλ᾽ οὐκ ἐλεφαντίναις ἔργων τε τινῶν εἰκόσιν, ἄλλοις τε τοιούτοις πομπείοις ἐχρήσαντο· οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐμφανέστατα τρία τε νικητήρια καὶ τρεῖς αἱ πομπαὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπ᾽ αὐτῶν ἐκείνων ἐποιήθησαν, καὶ προσέτι καὶ ἱερομηνίαι ἐπὶ πεντήκοντα ἡμέρας ἤχθησαν. τά τε γὰρ Παρίλια ἱπποδρόμια E ἀθανάτων, οὔτοιγε καὶ διὰ τὴν πόλιν, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἔκτιστο, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Καίσαρος νίκην, ὅτι ἡ ἀγγελία αὐτῆς τῇ προτεραίᾳ πρὸς ἑσπέραν ἀφίκετο, ἐτιμήθη.

154

ad loca mediterranea contendit. ibi quum in Cesennium Lentonem incidisset, superatus: quum in syluam confugisset, ibi periit. Didius autem, eius rei ignarus, quum hinc inde vagaretur, vt Pompeium alicubi deprehenderet, in alios quosdam incidit, ab iisque occisus est. Didii interitus.

Ac profectò Cæsar, si quis ei optionem dedisset, maluisset ibi ab hostibus suis in bello cum gloria vitam suam amittere, quàm in patria atque in curia ab amicissimis suis occidi: id quod ei non multo pòst euenit. Id postremum bellum ab eo confectum est, háncque vltimam victoriam reportauit: quanquam quasuis res maximas se perfecturum speraret, cùm aliis de causis, tum quòd ex eo loco in quo pugnatum fuerat, statim à victoria germen palmæ enatum esset. Id verò non Cæsari quidem, sed Octauio, sororis Cæsaris nepoti, faustum ostentum fuit, qui tunc cum Cæsare militabat: erátque futurum vt ex suis laboribus periculísque magnū splendorem consequeretur. Quod nesciens Cæsar, sibi de seipso multa ac præclara pollicitus est: ac tametsi, quasi immortalis si esset, ita animo efferebatur, nihil tamē eorum quæ sibi proposuerat, peregit. Proinde triumphum (quum non modò de extraneo hoste nullo victoriam reportasset, sed tantum etiam ciuium numerum perdidisset) non ipse tā tùm duxit, exhibito iterum populo prandio, tanquam in communi quadam felicitate, sed Fabio etiam Pedióque, legatis suis, quíque nihil propriis auspiciis gesserant, triumphandi potestatem fecit. Qua in re id risum multum excitauit, quòd ii imaginibus, ferculísque nonnullis non eburneis sed ligneis vtebātur. Nihilominus tamen apertè triplex triumphus, tripléxque pompa Romæ de victoria Hispaniensi habita est: feriǽque insuper quinquaginta dierū actæ. Præterea institutū vt Parilibus, (quo festo die equorum certamē celebrabatur) diis immortalibus sacra fierēt: nō eam ob causam quòd is dies natalis vrbis erat, sed quòd nūtius de victoria Cæsaris pridie eius diei sub vesperā allat⁹ fuerat.

Palma. Octauius.

Triumphus Cæsaris, Fabii, Pediique, de Cn. Pompeio victo.

Parilia.

Hæc vrbi Cæsar quum dedisset, ipse ex decreto vestem triumphalem omnibus ludis gestauit, sempérque & vbique laurea corona vsus est: cuius quidem præscriptione hac vtebatur, quia recaluaster esset. Sed occasionem de se obtrectatoribus eo præbebat, quòd etiam maiore iam natu formæ studeret: quippe semper laxiori veste delicatè vtebatur, & cinctura fluxiore: aliquando etiam veste sublimiori ac rubea, vtebatur, more regum qui Albæ quondam imperauerant, quum à Iulo id ad ipsos pertinuisset. Omnino verò Venerem colebat, à qua se etiam formæ quandam venustatem habere, persuadere omnibus nitebatur. Igitur Venerem armatam annulo insculptam gestabat, eáque tessera in rebus summis plerunque vtebatur. Certè laxam eius cincturam Sylla quoque notauit, qui quũ neci Cæsarem destinasset, deprecantibus pro eo respondit, se quidem eum ipsis cõcedere, verùm ab isto malè præcincto sibi cauerent. Quod quũ Cicero non intellexisset, pòst, accepta clade, Nunquam, inquit, putabam fore vt ab hoc, ita malè cincto, Pompeius vinceretur. Id obiter cõmemorandum duxi, ne quid eorum quæ de Cæsare ferũtur, ignoraretur.

Cæsaris in vestitu mollities.

Cæsar Veneri consecratus.

Syllæ iocus in Cæsaris cincturam.

Ciceronis dictum.

Porro senatus non hæc modò quæ recensui, propter victoriã Cæsaris decreta fecit, sed nomẽ ei præterea Liberatoris tribuit, atque ita in fastos retulit: præterea decreuit vt libertati ædes publicè extrueretur. Imperatoris quoque nomen, non antiqua tantùm pro consuetudine, qua id cùm alii tum ipse quoque sæpius ex bello reportauerant, neque ea ratione quòd ei merum imperiũ absolutámque potestatem deferrẽt, Cæsari tribuerũt, sed eo modo quo nunc iis qui summum imperium obtinent, tum primo Cæsari primùm imposuerunt, tanquam ipsi proprium. Eò etiã adulationis progressi sunt vt filios quoque eius nepotésque ita nominari iuberent, quum neque filium ipse vllum haberet, & iam senex esset. Id verò nomen imperatoris à Iulio, quemadmodum etiam Cæsaris nomen, tã-

Imperatoris nomen, ídque duplici ratione gestum.

A τοῦτο μὲν δὴ τῇ Ῥώμῃ ἔδωκεν· αὐτὸς δὲ τήν τε στολὴν τὴν ἐπινίκιον ἐν πάσαις ταῖς πανηγύρεσι κατὰ δόγμα ἐνεδύετο, καὶ τῷ στεφάνῳ τῷ δαφνίνῳ ἀεὶ καὶ πανταχοῦ ὁμοίως ἐκοσμεῖτο. καὶ πρόφασιν μὲν ἐποιεῖτο τοῦτο, ὅτι ἀναφαλαντίας ἦν· παρεῖχε δὲ καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐκείνου λόγον τινά, καὶ τότε ἔτι καίπερ παρηβηκὼς, ἐς κάλλος ἤσκει. τῇ τε γὰρ ἐσθῆτι χαυνοτέρᾳ ἐν πᾶσιν ἐνηβρύνετο, καὶ τῇ ὑποδέσει. καὶ B μετὰ ταῦτα ἐνίοτε καὶ ὑψηλῇ καὶ ἐρυθροχρόῳ, κατὰ τοὺς βασιλέας τοὺς ἐν τῇ Ἄλβῃ ποτὲ γενομένους, ὡς καὶ προσῆκον σφίσι διὰ τὸν Ἴουλον, ἐχρῆτο. τό, τε ὅλον τῇ γε Ἀφροδίτῃ πᾶς ἀνέκειτο· καὶ πείθειν πάντας ἤθελεν ὅτι καὶ ἄνθος τι ὥρας ἀπ' αὐτῆς ἔχει· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ γλύμμα αὐτῆς ἔνοπλον ἐφόρει, καὶ σύνθημα αὐτὴν ἐν τοῖς πλείστοις καὶ μεγίστοις ἐποιεῖτο. ὃ δ' οὖν χαῦνον τοῦ ζώματος αὐτοῦ ὁ μὲν Σύλλας ὑπετόπησεν, ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι C αὐτὸν ἐθελῆσαι, τοῖς τε ἐξαιτησαμένοις εἰπεῖν ὅτι, Ἐγὼ μὲν χαριοῦμαι τοῦτον ὑμῖν, ὑμεῖς μέντοι καὶ πάνυ τοῦτον τὸν κακῶς ζωννύμενον φυλάττεσθε. Ὁ δὲ Κικέρων οὐ συνενόησεν, ἀλλὰ καὶ σφαλεὶς ἔφη ὅτι, Οὐκ ἄν ποτε προσεδόκησα τὸν κακῶς οὕτω ζωννύμενον Πομπηίου κρατήσειν. τοῦτο μὲν οὖν ἐν ἐκβολῇ τοῦ λόγου, ὥστε μηδένα μηδὲν τῶν περὶ τοῦ Καίσαρος λεγομένων ἀγνοῆσαι, διέγραψα.

D Ἐπὶ δὲ δὴ τῇ νίκῃ ἐκεῖνά τε ὅσα εἶπον ἡ γερουσία ἔγνω, καὶ προσέτι αὐτόν τε ἐλευθερωτὴν καὶ ἐκάλουν καὶ ἐς τὰ γραμματεῖα ἀνέγραφον, καὶ νεὼν Ἐλευθερίας δημοσίᾳ ἐψηφίσαντο. τό, τε τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα, οὐ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔτι μόνον, ὥσπερ ἄλλοι τε καὶ ἐκεῖνος ὡς πολλάκις ἐκ τῶν πολέμων, ἐπεκλήθη, οὐδ' ὡς οἱ τινὰ αὐτοτελῆ ἡγεμονίαν ἢ καὶ ἄλλην τινὰ ἐξουσίαν λαβόντες, ὠνομάζοντο, ἀλλὰ καθάπαξ τοῦτο δὴ τὸ καὶ νῦν τοῖς E τὸ κράτος ἔχουσι διδόμενον, ἐκείνῳ τότε πρώτῳ τε καὶ πρῶτον, ὥσπερ τι κύριον, προσέθεσαν. καὶ τοσαύτῃ γε ὑπερβολῇ κολακείας ἐχρήσαντο, ὥστε καὶ τοὺς παῖδας τούς τε ἐγγόνους αὐτοῦ οὕτω καλεῖσθαι ψηφίσασθαι, μήτε τέκνον τι αὐτοῦ ἔχοντος, καὶ γέροντος ἤδη ὄντος. ὅθεν περ καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορας τῇ ἐπικλήσει αὐτῇ, ὥσπερ τις 155

A ἴδια τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ὄντα, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ Καίσαρος, ἀφίκετο. οὐ μέντοι καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐκ τούτου κατελύθη, ἀλλ' ἔστιν ἑκάτερον· καὶ διὰ τοῦτο καὶ δεύτερον ἐπ' αὐτῶν ἐπάγεται, ὅταν νίκην τινὰ τοιαύτην ἀνέλωνται. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸ τοῦτο αὐτοκράτορες ἅπαξ τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ, ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις, καὶ πρώτῃ γε χρῶνται· οἷς δ' ἂν καὶ διὰ πολέμων ἀξίον τι αὐτῆς κατορθωθῇ, οὗτοι δὴ καὶ ἐκείνην τὴν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου προσλαμβάνουσι. κἀκ τούτου καὶ δεύτερόν τις καὶ τρίτον, πλεονάκις τε, B ὁσάκις ἂν παράσχῃ οἱ, αὐτοκράτωρ ἐπονομάζεται. ταῦτά τε οὖν τότε τῷ Καίσαρι, καὶ οἰκίαν, ὥστε ἐν τῷ δημοσίῳ οἰκεῖν, ἱερομηνίαν τε ἐξαίρετον, ὁσάκις αἱ νίκη τε τὶς συμβῇ, καὶ θυσίαν ἐπ' αὐτῇ γίγνεσθαι· καὶ μήτε συστρατεῦσαι τινά, μήθ' ὅλως ἐπικοινωνῆσαι τῶν κατορθωθέντων, ἔδοσαν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκεῖνα μέν, εἰ καὶ ὑπέρογκα ἔξω τε τοῦ καθεστηκότος σφίσιν ἐδόκει εἶναι, οὔτι γε καὶ ἀδημοκράτητα ἦν· ἕτερα δὲ δὴ τοιάδε ἐψηφί- C σαντο δι' ὧν καὶ μόναρχον αὐτὸν ἄντικρυς ἀπέδειξαν. τάς τε γὰρ ἀρχὰς αὐτῷ καὶ τὰς τοῦ πλήθους ἀνέθεσαν, καὶ ὕπατον αὐτὸν ἐπὶ δέκα ἔτη, ὥστε καὶ δικτάτωρα πρότερον, προεχειρίσαντο· στρατιώτας τε μόνον ἔχειν, καὶ τὰ δημόσια χρήματα μόνον διοικεῖν ἐκέλευσαν· ὥστε μηδενὶ ἄλλῳ μηδετέρῳ αὐτῶν, ὅτῳ μηδὲ ἐκεῖνος ἐπιτρέψειεν, ἐξεῖναι χρῆσθαι. καὶ τότε μὲν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ D καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν. ἄλλην τέ τινα εἰκόνα ἐς τὸν τοῦ Κυρίνου ναὸν θεῷ ἀνικήτῳ ἐπιγράψαντες, καὶ ἄλλην ἐς τὸ Καπιτώλιον παρὰ τοὺς βασιλεύσαντας ποτὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἀνέθεσαν. καί μοι θαυμάσαι τῆς συντυχίας ἐπέρχεται. ὀκτὼ γὰρ ἅμα αὐτῶν (ἑπτὰ μὲν ἐκείνοις, ὀγδόῳ δὲ τῷ γε Βρούτῳ τῷ τοὺς Ταρκυνίους καταλύσαντι) οὐσῶν, παρὰ ταύτην τότε τὴν τοῦ E Καίσαρος ἔστησαν. καὶ δῆτα καὶ ἐκ τούτου ὅτι μάλιστα ὁ Βροῦτος ὁ Μάρκος κινηθεὶς ἐπεβούλευσεν αὐτῷ.

Ταῦτ' ἐπὶ νίκῃ (λέγω δὲ οὐ πάντα, ἀλλ' ὅσα ἀξιόλογα εἶναι μοι ἔδοξεν, οὐκ ἐν μιᾷ τε ἡμέρᾳ, ἀλλ', ὥς που καὶ ἔτυχεν, ἄλλο ἄλλῃ) ἐκυρώθη· καὶ σφῶν ὁ Καῖσαρ τοῖς μὲν χρῆσθαι ἤρξατο,

A quam peculiare summi imperii cognomentum, ad omnes deinceps imperatores dimanauit: non tamē sublata antiqua huius nominis ratione, sed vtraque integra. itaque de nuo imperatoris nomen adsciscit qui victoriam eo dignam obtinuit. Imperatoris igitur nomen, vt & reliqua, omnibus ex æquo imperatoribus primùm tribuitur: qui verò in bello rem eo cognomento dignam gessit, is antiqua consuetudine imperator denuo salutatur: vnde B fit vt quis secundò, tertiò, ac toties omnino quoties id mereatur, imperator nuncupetur. AEdes præterea publicæ Cæsari ex decreto concessæ sunt: vtque dies quibus vicisset, festi essent: sacrificaretúrque iis: ac, nè quis militiæ imperium cum Cæsare habere, aut rei confectæ partem sibi vendicare auderet. Enimuero hæc omnia, etsi nimia ac insolētia esse videbantur, tamen à statu populari reipublicæ non abhorrebant: alia C autem decreta sunt ei quæ regem ipsum palam facerent. Quippe omnes magistratus eius potestati, etiam plebeios, permiserunt, ipsúmque consulem ad decennium continuum, sicut antè dictatorem, constituerunt: vtque solus milites haberet, solus publicas pecunias curaret, iusserūt: ac, ne cui alterutro horum ipsius iniussu vti liceret. Statuā quoque tūc eburneam Cæsaris, ac pòst thensam in circēsibus pompis cum deorum simulacris vehi iusserunt: D aliámque imaginem cum inscriptione dei inuicti, in fano Quirini posuerunt: aliámque iterum in Capitolio, iuxta reges qui quondam Romæ regnauerant. Ac mihi fortuitū istum casum admirari subit, quòd quum essent octo statuæ, septem positæ regibus, & vna Bruto ei qui Tarquinios euertit, iuxta Bruti huius statuam, Cæsaris tunc reposita est. nimirū hæc quoque res in E primis M. Brutum ad insidias Cæsari faciendas incitauit.

Cæsari statua inter regum Romanorum statuas posita.

Hæc igitur (neque tamen omnia, sed quæ digna relatu videbātur, enumeraui) ob victoriā Cæsaris decreta facta, & aliis alia diebus comprobata sunt: Cæsar aliis statim vti cœpit,

aliis in posterum vsurus erat, quantumuis tum ea omitteret. Consulatum cōtinuò antè etiam quàm vrbem intraret, occepit: non autem toto anno gessit: sed postquam in vrbem venit, eo se abdicauit: consulésque fecit Q. Fabium ac C. Trebonium. Fabióque extrema magistratus sui die mortuo, statim in residuas horas C. Caniniū substituit. Hac in re dupliciter præuaricatum est à Cæsare contra instituta maiorum: quòd consulatus non toto anno, neque omni reliquo anni tempore gestus est, sed ipse viuus, ac neque legibus patriæ, neque edicto quodā iussus, eo se abdicauit, aliúmque subrogauit: deinde quòd is Caninius simul & consul creatus est, & gessit magistratum, & deposuit. Quod Cicero cauillatus, tanta fortitudine ac cura cōsulem eum in suo magistratu vsum dixit, vt ne breuissimum quidem in eo somnum admiserit. Verùm ab eo tempore cœptum est vt perpauci toto anno consulatum gererent, sed alii pauciores, alii plures menses diésque, prout casus tulisset, eo magistratu fungerentur. Ac nostro quidem tempore nemo neque ad integrum annū, neque amplius duobus mensibus ferè cum collega aliquo consul est: in cæteris ab antiquo more nihil discrepamus. Annorū autem numerus iis qui initio consules fuerunt, adscribitur. Ego itaque in singularum rerum gestarum expositione, ordinis causa eos consules ponam, qui initio anni magistratum gesserunt: etsi nihil hi egerint: reliquorum autem consulum, quoties id res ipsæ exigent, mentionem faciam. De consulibus dictum iam est: reliqui magistratus in specie m quidem à plebe & populo secundum instituta maiorum deligebantur, recusante Cæsare id muneris, vt ipse eos constitueret: attamen re vera per ipsum creabantur, ac sine sorte in prouincias exibant. Numerus autem magistratuū in reliquis idē qui antè obseruabatur, sed prætores quatuordecim, quadraginta quæstores facti sunt. Aliā enim Cæsar rationē præstandi ea quæ multis multa promiserat, nullam habebat:

Anno V.C. 709. Cæsar IIII, consul Q. Fabius, C. Trebonius, C. Caninius, consules.

Ciceronis iocus in Caninii consulatum.

A τοῖς γὰρ ἔμελλεν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἵνα αὐτὸ παρῃ-
τῆτο. τὴν δ᾽ οὖν ἀρχὴν τὴν ὕπατον παραχρῆ-
μα μὲν, καὶ πρὶν ἐς τὴν πόλιν ἐσελθεῖν, ἀνέλα-
βεν· οὐ μέντοι καὶ διὰ τέλους ἦρξεν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ Ῥώ-
μῃ γενόμενος, ἀπεῖπέ τε αὐτὴν, καὶ τῷ Φαβίῳ
τῷ Κοΐντῳ, τῷ τε Τρεβωνίῳ τῷ Γαΐῳ ἐνεχεί-
ρισε. καὶ ἐπειδή γε ὁ Φάβιος τῇ τελευταίᾳ τῆς
ὑπατείας ἡμέρᾳ ἀπέθανεν, εὐθὺς ἀντ᾽ αὐτοῦ ἕ-
τερον πρὸς τὰς περιλοίπους ὥρας Γάϊον Κα-
νίνιον ἀντείλετο. πρῶτον μὲν δὴ τότε τοῦτο παρὰ
B τὸ καθεστηκὸς ἐγένετο, τὸ μήτε ἐτησίαν μήτε ἐς
πάντα τὸν λοιπὸν χρόνον τοῦ ἔτους τὴν ἀρχὴν
ἐκείνην τὸν αὐτὸν ἔχειν· ἀλλὰ ζῶντά τινα αὐτῆς,
καὶ μὴ ἀναγκασθέντα μήτε ἐκ πατρῴων,
μήτε ἐξ ἐπηρείας τινὸς, ἐκστῆναι, καὶ ἕτερον
ἀντ᾽ αὐτοῦ ἀντικαταστῆναι. δεύτερον δὲ, ὅτι ἀ-
πεδείχθη τε ἅμα ὕπατος, καὶ ὑπάτευσε, καὶ
ἐπαύσατο. ὅπερ καὶ ὁ Κικέρων διασκώπτων,
τοσαύτῃ ἔφη τὸν ὕπατον καὶ ἀνδρίᾳ καὶ φρον-
τίδι ἐν τῇ ἀρχῇ κεχρῆσθαι, ὥστε μηδὲ τὸ βρα-
C χύτατον ἐν αὐτῇ κεκοιμῆσθαι. ἐκ δ᾽ οὖν τοῦ
χρόνου ἐκείνου οὐκέτι οἱ αὐτοὶ διὰ παντὸς τοῦ
ἔτους, πλὴν ὀλίγων πάνυ γε, ὑπάτευσαν·
ἀλλ᾽ ὥς που καὶ ἔτυχον, οἱ μὲν ἐπὶ πλείους,
οἱ δ᾽ ἐπ᾽ ἐλάττους, οἱ μὲν μῆνας, οἱ δὲ ἡ-
μέρας. ἐπεὶ νῦν γε οὐδεὶς οὔτε ἐπ᾽ ἐνιαυτὸν
οὐδὲ ἐς πλείω διμήνου χρόνον, ὡς πλήθει,
σὺν ἑτέρῳ τινὶ ἄρχει. καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν
διαφέρομεν ἀλλήλων· τὴν δὲ ἐξαρίθμη-
σιν τῶν ἐτῶν οἱ κατὰ πρώτας αὐτῶν ὑπατεύον-
D τες καρποῦνται. καὶ ἐγὼ μὲν οὖν τῶν ἄλλων
τοὺς τοῖς πράγμασιν ἀναγκαίους ὀνομάσω·
πρὸς γὰρ δὴ τὴν τῶν ἀεὶ πραττομένων δή-
λωσιν, τοὺς πρώτους πράξαντας, κἂν μη-
δὲν ἔργον ἐς αὐτὰ παράσχωνται. περὶ μὲν οὖν
τοὺς ὑπάτους ταῦθ᾽ οὕτως ἐγένετο. οἱ δὲ δὴ
ἄλλοι ἄρχοντες, λόγῳ μὲν, ὑπό τε τοῦ πλή-
θους καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου, κατὰ τὰ πάτρια (τὴν
γὰρ ἀπόδειξιν αὐτῶν ὁ Καῖσαρ οὐκ ἐδέξατο)
ἔργῳ δὲ ὑπ᾽ ἐκείνου κατέστησαν, καὶ ἔς γε
E τὰ ἔθνη ἀκληρωτὶ ἐξεπέμφθησαν. ἀριθμὸν
δὲ οἱ μὲν ἄλλοι ὅσοιπερ καὶ πρότερον, στρατη-
γοὶ δὲ τεσσαρεσκαίδεκα, ταμίαι τε τεσσα-
ράκοντα ἀπεδείχθησαν. πολλοῖς γὰρ δὴ πολ-
λὰ ὑπεσχημένος, οὐκ εἶχεν ὅπως σφᾶς ἄλ-
λως ἀμείψεται· καὶ διὰ τοῦτο ταῦτ᾽ ἐποίει. καὶ

προσέτι παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὸ γερούσιον, μηδὲν διακρίνων, μήτ' εἴ τις στρατιώτης, μήτ' εἴ τις ἀπελευθέρου παῖς ἦν, ἐσέγραψεν· ὥστε καὶ ἐννακοσίους τὸ κεφάλαιον αὐτῶν γενέσθαι. πολλοὺς δὲ καὶ ἐς τοὺς εὐπατρίδας, τούς τε ὑπατευκότας, ἢ καὶ ἀρχήν τινα ἄρξαντας, ἐγκατέλεξεν. εὐθυνομένους τε ἐπὶ δώροις τινὰς καὶ ἐξελεγχομένους γε ἀπέλυσεν, ὥστε καὶ αἰτίαν δωροδοκίας ἔχειν. προσσυνελάβετο γὰρ τοῦ λόγου τούτου, ὅτι καὶ τοὺς ἐγχωρείους τοὺς δημοσίους, οὐχ ὅτι τοὺς βεβήλους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς πωλήσας τε * προαστήειον, καὶ ἀπεκήρυξε τοὺς πλείονας. συχνὰ δ' οὖν ὅμως καὶ ἐν ἀργυρείῳ τῇ τε πράσει τῶν χωρείων ἔστιν οἷς ἔνειμε· καὶ Λουκίῳ τινὶ Βακίλῳ ἡγεμονίαν μὲν ἔθνους οὐδεμίαν, καίτοι στρατηγοῦντι, ἐπέτρεψε, χρήματα δὲ ἀντ' αὐτῆς πάμπολλα ἐχαρίσατο· ὥστε καὶ ἐπιβόητον αὐτὸν ἔν γε τούτῳ γενέσθαι· καὶ ὅτι προπηλακισθεὶς ἐν τῇ στρατηγίᾳ ὑπ' αὐτοῦ, ἀπεκαρτέρησε. ταῦτα δὴ πάντα τοῖς μὲν λαμβάνουσί τι, ἢ καὶ προσδοκῶσι λήψεσθαι, ἀρεστὰ ἐγίγνετο, μηδὲν τοῦ κοινοῦ προτιμῶσι πρὸς τὸ ἀεὶ δι' αὐτῶν αὔξεσθαι· οἱ δὲ δὴ ἄλλοι δεινῶς ἔφερον, καὶ πολλά γε ἐλογοποίουν πρός τε ἀλλήλους, καὶ ὅσοις γε ἀσφαλὲς αὐτοῖς ἦν, παρρησιαζόμενοι, καὶ βιβλία τε ἀνώνυμα ἐκτιθέντες.

Ἐν δ' οὖν τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἐκεῖνά τε ἐπράχθη, καὶ ἐπὶ τῆς διοικήσεως δύο τῶν πολιανομούντων, ἐπειδὴ ταμίας οὐδεὶς προκεχειροτόνητο, ἐγένοντο. ὥσπερ γὰρ ποτὲ πρότερον, καὶ τότε ἐν τῇ ἀποδημίᾳ τῇ τοῦ Καίσαρος, οἱ πολιανόμοι πάντα τὰ ἐν τῷ ἄστει πράγματα μετὰ τοῦ Λεπίδου ἱππαρχοῦντος εἶχον· καὶ αἰτιαθέντες ὅτι καὶ ῥαβδούχοις, καὶ τῇ ἐσθῆτι, τῷ τε δίφρῳ τοῖς ἀρχικοῖς, ὥσπερ καὶ ὁ ἵππαρχος, ἐκέχρηντο, ἀφείθησαν· νόμον τινὰ προβαλλόμενοι, δι' οὗ πᾶσι τοῖς παρὰ δικτάτωρος ἀρχήν τινα λαβοῦσι χρῆσθαι αὐτοῖς ἐδίδοτο. ὃ δ' οὖν κατὰ τὴν διοίκησιν ἐξ ἐκείνου δι' ἅπερ εἶπον παρατραπὲν, οὐκέτι τοῖς ταμίαις ἀεὶ ἐπετράπη, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῖς ἐστρατηγηκόσι προσετάχθη. τούς τε οὖν θησαυροὺς τοὺς δημοσίους δύο τότε τῶν πολιανομούντων διῴκησαν, καὶ τὰ Ἀπολλώνια ὁ ἕτερος αὐτῶν τῇ τοῦ Καίσαρος παρασκευῇ ἐπετέλεσε·

A adscripsit etiam complures in senatum, nullo in discrimine ponens siue quis miles esset, siue libertinus: adeo vt summa senatorum DCCCC. fuerit. Multos quoque in patriciorum, consularium, eorúmque qui alios magistratus gessissent, numerum retulit: quinetiam quosdam in ius vocatos ob donis corrupta iudicia, conuictósque, absoluit, non sine suspicione acceptæ ob rem iudicandam pecuniæ. Quam suspicionem auxit, quòd loca publica, nec profa- B na modò, sed sacra etiam, sub hasta proposuit, ac pleraque vendidit. Porro autem amicis suis partim pecunia donanda, partim vendendis prædiis, multa largitus est: L. cuidam Bacilo, præturam tum gerenti, nullã prouinciam concessit, magnam autem pecuniam eius loco donauit: Bacilúsque & eo nomine, & quòd ea contumelia, qua prætor à Cæsare affectus esset, permotus, vitam reliquisset, in ore omnium habitus est. Erant C huiusmodi Cæsaris actiones iis qui vel accipiebant vel expectabãt munera, quíque reipublicæ suam vtilitatem anteferebant, admodum gratæ: cæteri ægre ferebant, variósque inter se sermones conferebant, &, quibus id tutò licebat, libera voce libellísque sine autore diuulgatis reprehendebant.

L. Bacili casus.

Hæc eo anno gesta, ærariíque procuratio à duobus ædilibus administrata est, quia nullus quæstor crea- D tus fuerat. eo enim tempore, sicut & antè per absentiam Cæsaris factum, præfecti vrbis, cum Lepido magistro equitum, omnium rerum curam gesserunt: accusatíque, quòd lictoribus, vestéque ac sede curuli, haud aliter atque magister equitum, vsi essent, lege se defenderunt, qua vsus earum rerum iis permittitur quibus magistratus à dictatore est commissus: atque ita absoluti sunt. Cæte- E rùm publicæ pecuniæ administratio à quæstoribus tunc ad ædiles translata, postmodo ad quæstores non rediit, sed tandem prætoriis viris mandata est. Sed, vt dixi, eo anno duo ædiles thesauris publicis præfuerunt: altérque horum Cæsaris sumptibus ludos Apollini fecit:

Magistratibus à dictatore creatis quæ permissa.

atque ex senatusconsulto Megalenses ludi ab ædilibus plebis celebrati sunt. Præterea ædilis feriis constitutus, alium in suum locum postridie subrogauit, isque rursus alium. quod neque ante, neque post id tempus vnquam factum est.

Anno V.C. 710.

Anno sequenti Cæsar dictator quintùm fuit, collega assumpto M. Antonio: eo anno sedecim prætores fuerunt, idque in multos annos. tribunal quoque quum antè medio in foro constitisset, in eum locum quo nunc est, translatum fuit: restitutæque sunt iuxta illud Syllæ ac Pompeii statuæ. qua re laudem Cæsar inuenit: sicut & eo quòd gloriam huius operis, inscriptionémque Antonio concessit. Theatrum quoque exemplo Pompeii ædificare instituit: sed id ne absolueret, morte præuentus est: ídque Augustus postea perfecit, ac M. Marcelli sororis suæ filii nomine inscripsit. Cæsari autem hoc vitio datum est, quòd demolitus domos, templáque quæ in eo loco erāt simulacra, quæ ferè omnia lignea fuerant, combussisset, magnósque pecuniæ thesauros repertos sibi reseruasset. Leges præterea Cæsar tulit, pomœriúmque amplius extendit. In his & aliis id genus actionibus Syllam videbatur imitari: sed quòd omnem culpam iis qui contra se in bello stetissent, remittebat, impunitatémque ex æquo omnibus proponebat, filiisque partem facultatū donabat, magnopere Syllæ crudelitatem redarguebat, ac non fortitudinis tantùm, sed clementię summam gloriam reportabat. quamuis arduū omnino sit, posse eundem apud populum, & belli & pacis laudibus clarere. Addidit hoc etiam suis præclaris factis, quòd Carthaginem Corinthúmque instaurauit. Quòd enim multas alias vrbes per Italiam, atque extra eam, partim refecit, partim nouas condidit, id cum aliis quibusdam ei fuit commune: Corinthum verò Carthaginémque, vrbes antiquas, splendidas, illustres, quæ iam perierant, colonias Romanorū deduxit: quod ex vsu fore censebat: eásque pristinis suis nominibus decora-

Corinthus & Carthago instauratæ & coloniæ factæ.

A καὶ οἱ ἀγορανόμοι οἱ ἐκ τοῦ πλήθους τὰ Μεγαλήσια κατὰ δόγμα ἐποίησαν. πολίαρχός τέ τις ἐν ταῖς ἀνοχαῖς καταστὰς, ἕτερον αὐτὸς τῆς ὑστεραίας ἀνθείλετο, καὶ ἐκεῖνος δὴ ἄλλον. ὃ μήτε πρότερον μήθ' ὕστερον ποτὲ ἐγένετο. ταῦτα μὲν τότε ἐπράχθη.

Τῷ δ' ἐχομένῳ ἔτει, ἐν ᾧ ὁ Καῖσαρ ἐδικτατώρευσέ τε ἅμα τὸ πέμπτον, συνάρχοντα τὸν Ἀντώνιον προσειλόμενος· στρατηγοί τε ἑκκαίδεκα ἦσαν, καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη. καὶ
B τὸ βῆμα, ἐν μέσῳ που πρότερον τῆς ἀγορᾶς ὂν, ἐς τὸν νῦν τόπον ἀνεχωρίσθη· καὶ αὐτοῦ ὁ τοῦ Σύλλου τοῦ τε Πομπηΐου εἰκὼν ἀπεδόθη. καὶ ἐπὶ τούτῳ εὔκλειαν ὁ Καῖσαρ ἔσχε· καὶ ὅτι τῷ Ἀντωνίῳ καὶ τῆς δόξης τὸ ἔργον καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ ἐπιγραφῆς παρεχώρησε. θέατρόν τέ τι 157
κατὰ τὸ Πομπηΐου οἰκοδομῆσαι ἐθελήσας, προκατεβάλετο μὲν, οὐκ ἐξετέλεσε δέ· ἀλλ' οὗτο μὲν ὁ Αὔγουστος μετὰ ταῦτα ἐκποιήσας,
C ἀπὸ Μάρκου Μαρκέλλου τοῦ ἀδελφιδοῦ ἐπωνόμασε. τὰς δὲ οἰκίας τούς τε ναοὺς τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ ὄντας ὁ Καῖσαρ καθελὼν, αἰτίαν ἔλαβεν ὅτι τε τὰ ἀγάλματα, ξύλινα, πλὴν ὀλίγων, ὄντα, κατέκαυσε, καὶ θησαυροὺς χρημάτων συχνοὺς εὑρὼν, πάντας αὐτοὺς ἐσφετερίσατο. ταῦτά τε ἐποίει, καὶ νόμους ἐσέφερε· τό, τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε. καὶ ἐν μὲν τούτοις, ἄλλοις τε τισὶν, ὅμοια τῷ Σύλλα πρᾶξαι ἔδοξεν· ἐκ δὲ τοῦ, τοῖς
D τε περιλειφθεῖσι τῶν ἀντιπολεμησάντων οἱ τάς τε αἰτίας ἀφεῖναι, καὶ ἄδειαν ἐπί τε τῇ ἴσῃ καὶ ἐπὶ τῇ ὁμοίᾳ δοῦναι, τοῖς τε παισὶν αὐτῶν μέρη τῶν οὐσιῶν χαρίσασθαι, τήν τε τοῦ Σύλλου μιαιφονίαν μεγάλως ἤλεγξε, καὶ αὐτὸς οὐκ ἐπ' ἀνδρείᾳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπὶ χρηστότητι ἰσχυρῶς εὐδοκίμησε· καίτοι χαλεπὸν ὂν ἐν πλήθει τὸν αὐτὸν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ διαπρέψαι. τούτοις τε οὖν ἐσεμνύνετο, καὶ ὅτι καὶ τὴν Καρχηδόνα τήν τε
E Κόρινθον ἀνέστησε. πολλὰς μὲν γὰρ καὶ ἄλλας ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἔξω πόλεις, τὰς μὲν ἀνῳκοδόμησε, τὰς δὲ καὶ ἐκ καινῆς κατεστήσατο. ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ ἄλλοις τισὶν ἐπέπρακτο· τὴν δὲ Κόρινθον τήν τε Καρχηδόνα, πόλεις ἀρχαίας, λαμπρὰς, ἐπισήμους, ἀπολωλυίας, ἣ μὲν ἀποικίας Ῥωμαίων ἐνόμισε δεῖν, ἀπῴκισεν· ἣ δὲ τοῖς ἀρχαίοις ἐτίμησεν ὀνό-

μασιν, ἀπέδωκε τῇ μνήμῃ τῶν ἐνοικησάντων ποτὲ αὐτάς, μηδὲν διὰ τὴν ἐκείνων ἔχθραν τοῖς χωρίοις τοῖς μηδὲν σφᾶς ἀδικήσασι μνησικακήσας. καὶ αἱ μὲν, ὥσπερ ἅμα πρότερον καθῃρέθησαν, οὕτω καὶ τότε ἅμα ἀνεβιώσκοντο, καὶ ἔμελλον καὶ αὖθις ἀνθήσειν.

Πράττοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα, ἐπιθυμία τε πᾶσι τοῖς Ῥωμαίοις ὁμοίως ἐσῆλθε τιμωρῆσαι τόν τε Κράσσον, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ φθαρεῖσι, καὶ ἐλπίς που, εἴπερ ποτὲ, τοὺς Πάρθους καταστρέψασθαι. τόν τε οὖν πόλεμον τῷ Καίσαρι ὁμοθυμαδὸν ἐψηφίσαντο, καὶ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ πολλὴν ἐποιοῦντο. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ ὅπως ἐκεῖνος πλείοσιν ὑπηρέταις χρῆσθαι ἔχῃ, καὶ ἥ τε πόλις μήτ' ἄνευ ἀρχόντων ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ γένηται, μήτ' αὖ καθ' ἑαυτὴν αἱρουμένη τινὰς στασιάσῃ, διενοοῦντο μὲν καὶ ἐς τρία ἔτη αὐτοὺς προκαταστῆσαι· (τοσούτου γὰρ χρόνου πρὸς τὴν στρατείαν χρήζειν ἐδόκουν) οὐ μέντοι καὶ πάντας προαπέδειξαν. ἡρεῖτο μὲν γὰρ τῷ λόγῳ τοὺς ἡμίσεις ὁ Καῖσαρ (ἐν νόμῳ δή τινι τοῦτο ποιησάμενος) ἔργῳ δὲ, πάντας. καὶ ἐς μὲν τὸ πρῶτον ἔτος, πρότερον καὶ ἀγορανόμοι, τότε πρῶτον, δύο μὲν καὶ ἐξ εὐπατριδῶν, τέσσαρες δὲ ἐκ τοῦ πλήθους· ὧν οἱ δύο τὴν ἀπὸ τῆς Δήμητρος ἐπίκλησιν φέρουσιν (ὅπερ που καὶ ἐς τόδε ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν ἐμμεμένηκε) στρατηγοὶ δὲ ἀπεδείχθησαν μὲν ἑκκαίδεκα· ἀλλ' οὐ τοῦτο γράφω. καὶ πρόσθεν ἐγεγόνεσαν ἄλλοι τε καὶ ὁ Πούπλιος ὁ Οὐεντίδιος ἐν αὐτοῖς ἡρέθη· ἔσχε γὰρ τὸ μὲν ἀρχαῖον ἐκ τοῦ Πικηνοῦ, ὡς εἴρηταί μοι, τῶν ἀντιπολεμησάντων τοῖς Ῥωμαίοις, ὅτε οἱ σύμμαχοι σφίσιν ἐπολεμήθησαν, ἥλω τε ὑπὸ τοῦ Πομπηίου τοῦ Στράβωνος, καὶ ἐν τοῖς νικητηρίοις αὐτοῦ δεδεμένος ἐπόμπευσε· καὶ μετὰ τοῦτο ἀφεθεὶς, ἔς τε τὸ συνέδριον χρόνῳ ὕστερον ἐνεγράφη, καὶ στρατηγὸς τότε ἐπὶ τοῦ Καίσαρος ἀπεδείχθη· καὶ ἐς τοσοῦτόν γε προϊὼν ἐπηυξήθη, ὥστε καὶ τοὺς Πάρθους νικῆσαι, καὶ ἐπινίκια αὐτῶν πέμψαι. οἱ μὲν οὖν τῷ πρώτῳ μετ' ἐκεῖνο ἔτει ἄρξαντες, πάντες προκατέστησαν· ἐς δὲ δὴ τὸ δεύτερον οἵ τε ὕπατοι καὶ οἱ δήμαρχοι μόνοι· τοσοῦτον ἐδέησε καὶ ἐς τὸ τρίτον τινὰ ἀποδειχθῆναι. καὶ ἔμελλε καὶ αὐτὸς δικτάτωρ ἐν ἀμ-

A uit, restituítque eas memoriæ eorum qui olim eas habitauerant: vt ostenderet se nullum aduersus loca nihil de se malè merita, ob inimicitias habitatorum, odium exercere. Ita Carthago & Corinthus, quæ vrbes priùs vno tempore deletæ fuerant, tunc simul quasi reuiuiscere cœperunt, olim claræ rursus futuræ.

Hæc Cæsare peragente, magna populū R. cupiditas incessit, Crassum, amissúmque cum eo exercitū vlciscendi, spésque Parthos debellandi. B Id igitur bellū Cæsari vnanimi consensu decreuerunt, summóque ad id studio sese comparauerunt. Ac præter cætera quæ eius belli causa agebant, vt & administrorum copia Cæsari esset, & eo absente neque sine magistratibus vrbs esset, neque si ipsa eos delegisset ciuitas, res ad motus intestinos rediret, magistratus iā antè ad totum triennium (tantum enim temporis Parthicæ expeditioni impendendum existimabant, cōstituere intenderunt. qui tamen non C omnes tum ordinati sunt. Horum dimidiam partem Cæsar, quod lege quadam ei concessum fuerat, re ipsa autem omnes designabat. Eodem anno primùm sex ædiles sunt constituti, duo patricii, qui Cereris ædiles vocarentur, quatuor plebeii. ísque mos ad nostram vsque ætatem exinde perductus est. Prætores autē creati sunt sedecim: ne hi quidem secundum instituta maiorum. Inter hos prætura P. Ventidio etiam obtigit. Is Ventidius, vt suprà demōstraD ui, ex agro Piceno oriundus erat, in belloque quod à sociis contra Romanos gestum est, ipse quoque aduersus vrbem arma tulerat: eúmque captum Pompeius Strabo in triumpho vinctū duxerat. Pòst dimissus, successu temporis in senatum allectus, ac tum à Cæsare prætor creatus fuit: ac tātos progressus fecit, vt Parthos deinde superauerit, ac de iis triumphauerit. Ac magistratus quidem, qui primo proximo anno rēpublicam administrarent, omnes tū E designati sunt: in secundum autem annum consules tantùm & tribuni plebis. tantum abfuit vt tertii quoque anni magistratus ordinarentur. Cæsar autem his iisdem duobus annis dictator futurus, magistros equi-

Parthicum bellum Cæsari mandatum.

Magistratus in triennium insequens constituti.

P. Ventidius.

tum sibi alios, atque horum alterum Octauium, adolescentulum etiamnum, delegit: ipse Dolobellam pro se consulem esse iussit, Antonio consulatum ad finem vsque eius anni gerente. Lepido Galliam Narbonensem, Hispaniámque finitimã ei prouinciæ mandauit. Ita in Antonii Lepidíque locum duos alios magistros equitum suffecit. quum enim pluribus beneficia deberet, his magistratibus ac sacerdotiis collatis eis satisfecit: itaque x v sacerdotibus vnum, collegio septenario tres addidit.

A φοτέροις αὐτοῖς ἄρξειν. τοῦ τε ἱππαρχήσοντος ἄλλον τινά, καὶ τὸν Ὀκταούιον, καίπερ μειράκιον ἔτι τότε ὄντα, προεχειρίσατο. ἔς τε τὸ παρὸν ἐν ᾧ ταῦτα ἐγίγνετο, ὕπατόν τε ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν Δολοβέλλαν ἀπεκατέστησε, καίτοι τοῦ Ἀντωνίου πάντα τὸν ἐνιαυτὸν μέλλοντος ἄρξειν· καὶ τῷ Λεπίδῳ τήν τε Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα, καὶ τὴν Ἰβηρίαν τὴν πλησιόχωρον προστάξας, δύο ἀντ' αὐτῶν ἑτέρους, ἰδίᾳ γε ἑκάτερον, ἱππαρχῆσαι ἐποίησεν. B ὡς γὰρ εἴρηται, πολλοῖς εὐεργεσίαν ὀφείλων, διά τε τῶν τοιούτων αὐτὰς καὶ διὰ τῶν ἱερωσυνῶν ἀπεδίδου· ἔς τε τοὺς πεντεκαίδεκα ἕνα, καὶ ἐς τοὺς ἑπτὰ αὖ καλουμένους, τρεῖς ἑτέρους προσαποδείξας. 158

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUSQUARTUS.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩΝ ἹΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

HAEC INSVNT LIbro XLIIII *Romanæ historiæ Dionis.*

De decretis in honorem Cæsaris factis.
De conspiratione in mortem Cæsaris inita.
Vt Cæsar interfectus sit.
Vt senatusconsulto mutuarum iniuriarum memoria sit prohibita.
Quomodo Cæsar sepultus fuerit: oratióque in eius funere habita.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Περὶ τῶν τῷ Καίσαρι ψηφισθέντων.
Περὶ τῆς ἐπιβουλῆς τῆς ἐπ' αὐτὸν συστάσης.
Ὡς Καῖσαρ ἐσφάγη.
Ὡς δόγμα ἐγένετο, μὴ μνησικακεῖν αὐτοὺς ἀλλήλοις.
Περὶ τῆς τοῦ Καίσαρος ταφῆς, καὶ τοῦ λεχθέντος ἐπ' αὐτῷ λόγου.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ἸΟΥΛΙΟΥ Καίσαρος δικτατωρείας τὸ πέμπτον, μετὰ Μάρκου Ἀντωνίου ἱππάρχου.

CONTINENTVR HAEC OMNIA EO adhuc anno quo Cæsar dictator V, fuit, M. Antonio magistro equitum.

ITAQVE Cæsar ad bellum aduersus Parthos se hoc modo parabat. Enimuero sceleratus furor certos quosdam homines inuasit, qui & suos Cæsari honores inuidebant, & eum sibi prælatum ægrè ferebant,

Ὁ ΜΕΝ οὖν Καῖσαρ ταῦθ' οὕτως ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Πάρθους στρατεύσων ἔπραξεν· οἶστρος δέ τισιν ἀλιτηριώδης, φθόνῳ τε τῶν προσήκοντος, καὶ μίσει τῷ προτετιμημένου σφῶν,

A προεστηκότων, ἐκεῖνόν τε ἀνόμως ἀπέκτεινε, καινόν ἀνοσίου δόξης ὄνομα προσλαβὼν, καὶ τὰ ψηφισθέντα διεσκέδασε· στάσεις τε αὖθις ἐξ ὁμονοίας, καὶ πολέμους ἐμφυλίους τοῖς Ῥωμαίοις παρεσκεύασεν. ἔλεγον μὲν γὰρ, καθαιρέται τε τοῦ Καίσαρος καὶ ἐλευθερωταὶ τοῦ δήμου γεγονέναι· τὸ δ' ἀληθὲς, ἐκείνῳ τε ἀσεβῶς ἐπεβούλευσαν, καὶ τὴν πόλιν ὀρθῶς ἤδη πολιτευομένην ἐστασίασαν. δημοκρατία γὰρ ὄνομα εὔσχημον ἔχει, καὶ τινὰ ἰσομοιρίαν πᾶσιν ἐκ τῆς ἰσονομίας φέρειν δοκεῖ, B ἐν δὲ δὴ τοῖς ἔργοις ἐλέγχεται μηδὲν ὁμολογοῦσα τῷ προσρήματι· καὶ τοὐναντίον ἡ μοναρχία, δυσχερὲς μὲν ἀκοῦσαι, χρησιμώτατον δὲ ἐμπολιτεύσασθαί ἐστι. ῥᾷόν τε γὰρ ἕνα τινὰ χρηστὸν ἢ πολλοὺς εὑρεῖν· ἄν γε καὶ τοῦτο χαλεπόν τισιν εἶναι δοκῇ, πᾶσα ἀνάγκη ἐκεῖνό γε ἀδύνατον ὁμολογηθῆναι εἶναι. οὐ γὰρ προσήκει τοῖς πολ-
159 λοῖς ἀρετὴν κτᾶσθαι. εἰ δ' οὖν καὶ φαῦλός τις αὐταρχήσειεν, ἀλλὰ τοῦ γε πλήθους τῶν ὁμοίων αἱρετώτερός ἐστιν· ὥσπερ που καὶ τὰ C ἔργα τά τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ τῶν βαρβάρων, τῶν τε Ῥωμαίων αὐτῶν, τεκμηριοῖ. τά τε γὰρ ἀμείνω, πολὺ μείζω καὶ πλείω, καὶ πόλεσι καὶ ἰδιώταις, ἐκ βασιλέων, ἢ δήμων, ἀεὶ ποτὲ ἐγένετο· καὶ τὰ δυσχερέστερα ἐν ταῖς μοναρχίαις ἢ ταῖς ὀχλοκρατίαις συμβαίνει. εἰ γάρ που καὶ δημοκρατία τις ἤνθησεν, ἀλλ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἤκμασε, μέχρις οὗ μήτε μέγεθος, μήτε ἰσχὺν ἔσχον, ὥστε ἢ ὕβρεις σφίσιν ἐξ εὐπραγίας, ἢ φθόνους ἐκ φι- D λοτιμίας ἐγγενέσθαι. πόλιν τε αὐτὴν τηλικαύτην οὖσαν, καὶ τοῦ τε καλλίστου τοῦ τε πλείστου τῆς οἰκουμένης τῆς ἐμφανοῦς ἄρχουσαν, καὶ πολλὰ μὲν ἀνθρώπων ἤθη καὶ διάφορα κεκτημένην, πολλοὺς δὲ καὶ μεγάλους πλούτους ἔχουσαν, ταῖς τε πράξεσι καὶ ταῖς τύχαις παντοδαπαῖς καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ χρωμένην, ἀδύνατον μὲν ἐν δημοκρατίᾳ σωφρονῆσαι, ἀδυνατώτερον δὲ, μὴ E σωφρονοῦσαν ὁμονοῆσαι. ὥστ' εἴπερ ταῦτα οὕτως ὅ,τε Βροῦτος ὁ Μάρκος καὶ ὁ Κάσσιος

vt eum iniuſta cæde perimerent. idque facinus & nouum nomen peruerſa hominum opinione inuenit, & decreta populi Romani inuertit, iterúmque ex cōcordia ſeditiones, ciuiliáque bella Romę intulit. quippe etſi ea illi pręſcriptione vſi ſint, ſe, Cęſare ſublato, populum in libertatem aſſeruiſſe, re vera tamen & impiè ei perniciem machinati ſunt, & vrbem recta iam reipublicę adminiſtratione vti incipientem in ſeditiones coniecerunt. Equidem populi in republ. principatus nomē ſpecioſum habet, videtúrque ex legum æqualitate nō plus vni quàm alteri tribuere: verùm ipſa re comprobatur nihil ei cum ſua appellatione conuenire. Contrà monarchiæ nomen auditu difficile: penes vnum tamen ſummam eſſe reipublicæ, conducibile omnium maximè eſt. Facilius enim vnus quiſpiā vir bonus, quàm multi, reperitur. ac ſi hunc inueniri difficulter quidam exiſtimant, omnino fateri illi cogūtur, impoſſibile eſſe vt multi boni inueniantur: quando virtuoſos eſſe multos conſentaneum nō eſt. Quo fit vt, ſi quis ſummæ rerū vitioſus præſit, tamē ſatius id ſit quàm à ſui ſimilium multitudine rempublicam adminiſtrari. Cuius rei fidē facere poſſunt res geſtæ Græcorum, barbarorúmque, & ipſorum etiam Romanorum: nimirum quū ſemper & præſtantiora longè & plura ſub regibus quàm ſub populari gubernatione vrbes ac priuati ciues beneficia adepti fuerint, longéque minus rerum aduerſarū ſub vnius quàm multitudinis ſub imperio ſuſtinuerint. Ac ſi qua aliquando reſpublica ſub populari adminiſtratione floruit, id tantiſper durauit, dum neque ad magnitudinem, neque ad vires altiores perueniſſent. tū enim ex rebus ſecundis libido, inuidia ex cōtentionibus apud eas exortę ſunt. Proinde in vrbe Roma, quæ eo tēpore tanta erat, præſtantiſſimas partes orbis terrarum, quæ quidē notæ eſſent, ferè omnes poſſidebat, multis variíſque, inter ſe diuerſis moribus, gentibus imperabat, diuitias immēſas habebat, omnis generis rerum geſtarum ſucceſſu publicè priuatímque vſa fuerat, in populari reipublicæ ſtatu impoſſibile erat ciues animis ſuis moderari: atqui continentia ſublata vt concordes permanerēt, id adhuc minus fieri poterat. Quæ ſi cum animis ſuis M. Brutus & C. Caſſius reputaſ-

Democratia monarchiam potiorem eſſe.

Cæsar reipublicæ præses & procurator.

sent, nunquam præsidem procuratorémque reipublicæ necassent: neque sibi aliísque qui ea tempestate viuebant hominibus, ita infinitorum malorum autores fuissent. Cæterùm res ita acta est. quanquam

Causa odiorũ in Cæsarem.

Cæsarem in inuidiam (quæ ei causa mortis fuit) ipsi præsertim senatores adduxerunt, primò nouis immodicísque honoribus hominem erigẽtes, inflantésque, deinde eorundem causa reprehendentes obtrectantésque, quòd promptius æquo eos accepisset, maiorique ab iis fastu vteretur: tamen ipse etiam inuidiæ eius causam aliquam præbuit, quòd nonnullos admisisset, dignúmque se iis re vera iudicari credidisset. Maior tamen senatorum culpa fuit, qui dum eos honores Cæsari tanquam digno deferunt, decretis suis crimini eum obiecerunt: quum nec renuere omnia auderet, ne contemptui habere ea videretur, nec, si admisisset, tutus esse posset. Nam im-

Nimiæ laudes.

moderati honores laudésque, leuitatem animi etiam modestissimo cuique afferunt, vt se iam tales esse, quales prædicantur, existiment.

Porro autem decretos Cæsari honores, præter eos quos suprà recensuimus, hoc loco simul commemorabo: quanquam non omnes eodẽ

Honores Cæsari decreti.

tempore neque decreti neque approbati fuerint. Primùm ei datum est vt semper vteretur veste triumphali, etiam intra vrbem: deinde vt semper curuli sella sederet, exceptis ludis. tum enim sessio ei in tribunitio subsellio cum iis qui quoque tẽpore tribunatum plebis gererent, concedebatur. Præterea, vt opima spolia in tẽplo Iouis Feretrii suspenderet, quasi sua manu imperatorem hostium aliquem occidisset: vt eius lictores semper laureas coronas gestarent: vt ipse feriis Latinis peractis, ex Albano in vrbem curru inueheretur. Ad hæc nomen patris patriæ ei imposuerunt: ipsius imagine pecuniam signauerunt: sacra publicè fieri natali eius die iusserunt: vtque in omnibus vrbibus, omnibúsque Romæ tẽplis eius statua poneretur: in ipsis rostris duas ei statuas collocarũt, ciuica vnã, alterã obsidionali corona insignẽ: quasi & ciues ab interitu, & vrbẽ ab obsidione liberasset.

A ὁ Γάιος ἐξελογίσαντο, οὐκ ἄν ποτε τόν τε προστάτην καὶ τὸν κηδεμόνα αὐτῆς ἀπέκτειναν, οὔτ' ἂν μυρίων αἴτιοι κακῶν καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τότε ἀνθρώποις ἐγένοντο. ἔσχε δὲ ὧδε, καὶ αἰτίαν τήνδε ὁ θάνατος αὐτοῦ ἔλαβεν. οὐ γὰρ δὴ καὶ ἀναίτιον πάντῃ τὸ ἐπίφθονον ἐκτήσατο, πλὴν καθ' ὅσον αὐτοὶ οἱ βουλευταὶ ταῖς τε καινότησι καὶ ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν τιμῶν ἐξάραντές τε αὐτὸν καὶ φυσήσαντες, ἔπειτα ἐπ' αὐταῖς ἐκείναις καὶ ἐμέμφοντο καὶ διέ- B βαλλον, ὡς ἡδέως τε σφᾶς λαμβάνοντα, καὶ ὀγκηρότερον ἀπ' αὐτῶν ζῶντα. ἔστι μὲν γὰρ ὅτε καὶ ὁ Καῖσαρ ἥμαρτε, δεξάμενός τέ τινα τῶν ψηφισθέντων οἱ, καὶ πιστεύσας ὄντως αὐτῶν ἀξιοῦσθαι, πλεῖστον δὲ ὅμως ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀρξάμενοι τιμᾶν αὐτὸν ὡς καὶ ἄξιον, προήγαγον ἐς αἰτίαν οἷς ἐψηφίζοντο. οὔτε γὰρ διωθεῖσθαι πάντα αὐτὰ ἐτόλμα, μὴ καὶ ὑπερφρονεῖν νομισθείη· οὔτ' αὖ λαμβάνων, ἀσφαλὴς εἶναι ἠδύνατο. τὸ γὰρ ὑπερβάλλον τῶν τε τιμῶν καὶ τῶν ἐπαίνων χαυνο- C τέρους πως καὶ τοὺς πάνυ σώφρονας, ὥστε καὶ τῶν ἐπαίνων ἀληθῶς γίγνεσθαι δοκῶσι, ποιεῖ.

Ἐγένετο δὲ τὰ δοθέντα αὐτῷ μετ' ἐκεῖνα ὅσα εἴρηται, τοσάδε καὶ τοιάδε. καθ' ἓν γάρ, εἰ καὶ μὴ πάντα ἅμα μήτε ἐκυρώθη, λελέξεται. τὰ μὲν γὰρ πρῶτα φέρεσθαί τε αὐτὸν ἀεί, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τὴν στολὴν τὴν ἐπινίκιον ἐνδεδυκότα, καὶ καθέζεσθαι ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου πανταχῇ, πλὴν ἐν ταῖς πανηγύρεσιν, ἐψηφίσαντο. τότε γὰρ ἐπί τε τοῦ δημαρχικοῦ βάθρου καὶ μετὰ τῶν ἀεὶ D δημαρχούντων θεάσασθαι ἔλαβε. σκῦλά τε τινὰ ὀπῖμα ἐς τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Φερετρίου νεὼν ἀναθεῖναί οἱ, ὥσπερ τινὰ πολέμιον αὐτοστράτηγον αὐτοχειρίᾳ που πεφονευκότι, καὶ τοῖς ῥαβδούχοις δαφνηφοροῦσιν ἀεὶ χρῆσθαι· μετά τε τὰς ἀνοχάς, τὰς Λατίνας ἐπίκλησιν, ἐς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ Ἀλβανοῦ ἐσελαύνειν ἔδοσαν. πρός τε τούτοις τοιούτοις οὖσι, πατέρα τε αὐτὸν τῆς πατρίδος ἐπωνόμασαν, καὶ ἐς τὰ νομίσματα ἐνεχάραξαν. τά τε γενέθλια αὐτοῦ δημοσίᾳ θύειν ἐψη- E φίσαντο· καὶ ἐν ταῖς πόλεσι τοῖς τε ναοῖς τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ πᾶσιν ἀνδριάντα τινὰ αὐτοῦ εἶναι ἐκέλευσαν. καὶ ἐπί γε τοῦ βήματος δύο, τὸν μέν, ὡς τοὺς πολίτας σεσωκότος, τὸν δέ, ὡς τὴν πόλιν ἐκ πολιορκίας ἐξῃρημένου, μετὰ τῶν στεφάνων τῶν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις νενομισμένων ἱδρύσαντο.

νεών τε Ὁμονοίας καινῆς, ὡς καὶ δι' αὐτοῦ εἰρηνοῦντες, οἰκοδομῆσαι, καὶ πανήγυριν αὐτῇ ἐτησίαν ἄγειν ἔγνωσαν. ὥς τε ταῦτα ἐδέξατο, τά τε ἕλη οἱ τὰ Πέντινα χῶσαι, καὶ τὸν ἰσθμὸν τὸν τῆς Πελοποννήσου διορύξαι, βουλευτήριόν τέ τι καινὸν ποιῆσαι προσέταξαν,
160 ἐπειδὴ τὸ Ὁστίλιον, καίπερ ἀνοικοδομηθέν, καθῃρέθη· πρόφασιν μὲν τοῦ ναὸν Εὐτυχίας ἐνταῦθα οἰκοδομηθῆναι, ὃν καὶ ὁ Λέπιδος ἱππαρχήσας ἐξεποίησεν· ἔργῳ δέ, ὅπως μήτε ἐν ἐκείνῳ τὸ τοῦ Σύλλου ὄνομα σώζοιτο, καὶ ἕτερον ἐκ καινῆς κατασκευασθέν, Ἰούλιον ὀνομασθείη· ὥσπερ που καὶ τόν τε μῆνα ἐν ᾧ ἐγεγέννητο, κἀκ τῶν φυλῶν μίαν τὴν κλήρῳ λαχοῦσαν, Ἰουλίαν ἐπεκάλεσαν. καὶ αὐτὸν μὲν, τιμητὴν καὶ μόνον καὶ διὰ βίου εἶναι· τά τε τοῖς δημάρχοις δεδομένα καρποῦσθαι, ὅπως ἄν τις ἢ ἔργῳ ἢ λόγῳ αὐτὸν ὑβρίσῃ, ἱερόσυλός τε καὶ ἐν τῷ ἄγει ἐνέχηται· τὸν δὲ δὴ υἱὸν (ἄν τινα γεννήσῃ, ἢ καὶ ἐκποιήσηται) ἀρχιερέα ἀποδειχθῆναι ἐψηφίσαντο. ὡς δὲ καὶ τούτοις ἔχαιρε, δίφρος τέ οἱ ἐπίχρυσος καὶ στολή, ᾗ ποτε οἱ βασιλεῖς ἐκέχρηντο, φρουρά τε ἐκ τῶν ἱππέων καὶ ἐκ τῶν βουλευτῶν ἐδόθη· καὶ προσέτι καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ δημοσίᾳ κατ' ἔτος ἕκαστον. τήν τε τύχην αὐτοῦ ὀμνύναι, καὶ τὰ πραχθησόμενα αὐτῷ πάντα, κύρια ἕξειν ἐνόμισαν. κἀκ τούτου καὶ πενταετηρίδα οἱ, ὡς ἥρωϊ, ἱεροποιούς τε ἐς τὰ τοῦ Πανὸς γυμνοπαιδιάς, τρίτην τινὰ ἑταιρείαν, ἣν Ἰουλίαν ὠνόμασαν, κἀν ταῖς ὁπλομαχίαις μίαν τινὰ ἀεὶ ἡμέραν, καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἰταλίᾳ, ἀνέθεσαν· καί, ἐπειδὴ καὶ τούτοις ἠρέσκετο, οὕτω δὴ ἔς τε τὰ θέατρα τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον, καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον, ἐξ ἴσου τοῖς τῶν θεῶν, ἐσκομίζεσθαι· κἀν ταῖς ἱπποδρομίαις ὄχλον ἐσάγεσθαι ἐψηφίσαντο. καὶ τέλος Δία τε αὐτὸν ἄντικρυς Ἰούλιον προσηγόρευσαν, καὶ ναὸν αὐτῷ τῇ ἐπιεικείᾳ αὐτοῦ τεμενισθῆναι ἔγνωσαν, ἱερέα σφίσι τὸν Ἀντώνιον, ὥσπερ τινὰ Διάλιον, προχειρισάμενοι.

Καὶ (ὅ γε μάλιστα τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐξέφηνεν) ἅμα τε ταῦτα ἐψηφίζοντο, καὶ τά-

A insuper nouæ Cōcordiæ templum ædificari, annuúmque ibi festū celebrari iusserunt, quòd Cæsar ipsis pacem restituisset. Eos honores quū Cæsar accepisset, vt Pontinas paludes iniecto aggere complanaret, isthmúmque Peloponnesiacum perfoderet ei mandatum est, vtque nouam curiam extrueret. Erat enim curia Hostilia, quum refecta fuisset, denuo destructa, eo verbo, quòd ibi templum Felicitatis ponere instituissent: quod Lepidus quū magister equitum esset, absoluit: B sed re ipsa ob hanc causam, vt ne in eo quidem loco Syllæ nomen superesset, ac noua curia, Iulia vocaretur: sicut & mensem, in quem Cæsaris natalis competebat, Iulium: vnámque tribum, sorte ad hoc ipsum delectam, Iuliam cognominauerunt. quin etiā decretum vt cēsor solus, idque quandiu viueret, esset: vtque eodem quo tribuni plebis, beneficio vteretur: nimirum vt qui ei vel verbo vel re iniuriam intulisset, is vt sacrile- C gio ac piaculo sese obligasse existimaretur: vt si filius Cæsari nasceretur, is summus pontifex constitueretur. His, quum ea Cæsar læto animo accepisset, additum est vt sella aurata vteretur: statuáque ei posita est, qualis regibus quōdam. Additū quoque ex equitibus & senatoribus satellitium: item vt quotannis vota pro salute eius publicè fierent, vt per fortunam eius iusiurandum cōciperetur, vt omnia quæ acturus foret, rata haberentur, vt quinquen- D nalia ei, tanquam heroi, festa agerētur. tertium item quoddam collegium sacerdotum qui Lupercalia celebrarent, institutum: iíque Iulii vocati sunt: vnúsque ei ludorū gladiatoriorum singulorum, siue ii Romæ, siue alibi in Italia ederentur, dies consecratus est. Quum hæc etiam Cæsari placuissent, iam in theatra etiam sellam eius auream, coronámque gemmis auróque præsignem, (qui honor aliâs diis tribui solebat) inferri, atque in circum et- E iam introduci à multitudine iusserunt. denique Iouis ipsi cognomentū palam imposuerunt: templúmque ei Clementiæ dedicari iusserūt, sacerdotióque eius Antonium, quasi flaminem dialem aliquem, præfecerunt. Enimuero hoc potissimùm animi eorum sententiam declarauit, quòd dum hæc

Antonius flamen dialis Cæsaris.

decernerent, interim sepulcrum ei intra mœnia vti fieret permiserunt, decreta hæc in argenteis columnis, literis aureis perscripserunt: eásque sub pedibus Iouis Capitolini collocauerunt. quo satis ipsum apertè admonebant vt se hominem esse intelligeret. Initio enim honores ei detulerant, quum animo moderato iis vsurum existimarent: pòst quum his eum gaudere (perpaucos enim non admiserat) sentirent, idẽtidem alios aliósque vltra modum accumulauerunt: alii, studio adulãdi eum nimio, alii, vt eum obtrectationibus exponerent. Quippe inuẽti sunt qui potestatem ipsi cum quibuscunque vellet fœminis rem habendi, permitterent: nam plurimis etiam tum, quinquagenario maior, vtebatur. Maior tamen pars hæc eò agebant vt ipsi in maiorem inuidiã reprehensionémque adducto perniciem maturarent: idque cõsilium euentus probauit. Quanquam ipse Cæsar insidiarum securum sese existimabat, quòd nec ab iis eas qui hos ipsi honores decreuissent, neque ab aliis etiã, hos nimirum metuentibus, structum iri putabat. quæ causa ei fuit cur satellitio senatorũ ac equitum recusato, etiam corporis sui stipatores à se remoueret.

* * *

Quum enim quadam die in senatu de summis ac multis Cæsari deferendis honoribus sententiæ latæ essent, eósque vnanimi consensu, præter Cassium, quosdámque alios (de quibus iam tum quòd ei minus cuperent, fama increbruerat, idque, euidentissimo Cæsaris clementiæ argumento, impunè faciebant) omnes decreuissent, ad eúmque in vestibulo templi Veneris sedentẽ, vt decreta hæc ei annũtiarẽt (absente enim ipso huiusmodi res agebãtur, vt nõ à coactis sed vltro volẽtibus agi viderẽtur) accessissẽt, nõ assurrexit, sed sedens, senatum ad se venire passus est. Id siue fatali quodam errore, siue nimio gaudio correptus admiserit, non constat: certè tantam ea res non senatorum modò, sed reliquorum etiam iram aduersus ipsum excitauit, vt excusationem percussoribus eius vel præcipuam præbuerit. Quod enim non-

Cæsar senatui non assurgit.

A φον αὐτῷ ἐντὸς τοῦ πωμηρίου ποιήσασθαι ἔδοσαν· τά τε δόγματα τὰ περὶ τούτων γιγνόμενα ἐς μὲν στήλας ἀργυρᾶς χρυσοῖς γράμμασιν ἐνέγραψαν, ὑπὸ δὲ δὴ τοὺς πόδας τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίου ὑπέθεσαν· δηλοῦντές οἱ καὶ μάλα ἐναργῶς ὅτι ἄνθρωπος εἴη. ἤρξαντο μὲν γὰρ τιμᾶν αὐτόν, ὡς καὶ μετριάσοντα· προχωροῦντες δέ, ἐπειδὴ χαίροντα τοῖς ψηφιζομένοις ἑώρων (πλὴν γὰρ ὀλίγων τινῶν, πάντα αὐτὰ ἐδέξατο) ἀεί τι μεῖζον ἄλ- B λος ἄλλο καθ᾽ ὑπερβολὴν ἐσέφερον, οἱ μέν, ὑπερκολακεύοντες αὐτόν, οἱ δὲ καὶ διασκώπτοντες. ἀμέλει καὶ γυναιξὶν ὅσαις ἂν ἐθελήσῃ συνεῖναι οἱ ἐτόλμησάν τινες ἐπιτρέψαι, ὅτι πολλαῖς καὶ τότε ἔτι, καίπερ πεντηκοντούτης ὤν, ἐχρῆτο. ἕτεροι δέ, καὶ οἵ γε πλείους, ἔς τε τὸ ἐπίφθονον καὶ ἐς τὸ νεμεσητὸν προάγειν αὐτὸν ὅτι τάχιστα βουλόμενοι, τοῦτ᾽ ἐποίουν, ἵνα θᾶσσον ἀπόληται· ὅπερ που ἐγένετο. καίτοι τοῦ Καίσαρος καὶ δι᾽ αὐτὰ ταῦτα θαρ- C σήσαντος, (ὡς οὐκ ἄν ποτε οὔτ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνων, τοιαῦτά γε ψηφιζομένων, οὔθ᾽ ὑπ᾽ ἄλλου τινὸς δι᾽ αὐτοὺς ἐπιβουλευθησομένου) κἀκ τούτου δὲ σωματοφύλαξιν οὐκέτι χρησαμένου. τὸ γὰρ δὴ λόγῳ, τῷ πρός τε τῶν βουλευτῶν καὶ πρὸς τῶν ἱππέων τηρεῖσθαι προϊέμενος, καὶ τὴν ἐκ τοῦ πρὶν φρουρὰν προσκατέλυσεν.

* * *

ἐπεὶ γὰρ ἐν μιᾷ ποτε ἡμέρᾳ τά τε πλείω καὶ τὰ μείζω σφῶν ψηφισάμενοι (πλὴν γὰρ τοῦ D Κασσίου, καί τινων ἄλλων, οἳ περιβόητοι ἐπὶ τούτῳ ἐγένοντο, οὐ μέντοι καὶ ἔπαθόν τι. ἐξ οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα ἡ ἐπιείκεια αὐτοῦ διεφάνη· τοῖς γε ἄλλοις ὁμοθυμαδὸν ἐγνώσθη) προσῆλθον αὐτῷ ἐν τῷ τοῦ Ἀφροδισίου προνάῳ καθημένῳ, ὡς καὶ πάντες ἅμα τὰ δεδογμένα σφίσιν ἀπαγγελοῦντες, (ἀπόντος γὰρ αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα, τοῦ μὴ δοκεῖν ἀναγκαστοὶ ἀλλ᾽ ἐθελονταὶ αὐτὰ ποιεῖν, ἐχρημάτιζον) καθή- E μενος σφᾶς εἴτ᾽ οὖν θεοβλαβείᾳ τινὶ εἴτε καὶ περιχαρείᾳ προσεδέξατο· καὶ ὀργὴν ἐκ τούτου πᾶσιν οὐχ ὅτι τοῖς βουλευταῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τοσαύτην ἐνέβαλεν, ὥστ᾽ ἐν τοῖς μάλιστα πρόφασιν τῆς ἐπιβουλῆς τοῖς ἀποκτείνασιν αὐτὸν παρασχεῖν. ἔλεγον μὲν γὰρ ἀπολογού- 161

προσποιούμενοι τινὲς ὑπὲρ αὐτοῦ μετὰ ταῦτα, ὅτι τῆς τε κοιλίας ἀκρατὴς ὑπὸ διαρροίας ἐγεγόνει, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ ἐξοιδήσῃ, κατέμεινεν. οὐ μέντοι καὶ πειθανοὺς πολλοὺς ἐδυνάντο, διὰ τὸ μετ᾽ οὐ πολὺ ἐξεγερθέντα αὐτὸν αὐτοποδίᾳ οἴκαδε κομισθῆναι· ἀλλ᾽ ὑπετόπουν γε αὐτὸν ὑπεραυχεῖν, καὶ ἐμίσουν ὡς ὑπερήφανον, ὃν αὐτοὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν τιμῶν ὑπέρφρονα ἐπεποιήκεσαν. τούτου δὴ τοιούτου γενομένου, προσεπηύξησε τὴν ὑποψίαν, ὅτι καὶ δικτάτωρ διὰ βίου μετὰ ταῦτα ἀποδειχθεὶς ἠνέσχετο. A B

Ἐνταῦθα οὖν αὐτοῦ ὄντος, οὐδὲν ἔτι ἐνδοιαστῶς οἱ ἐπιβουλεύοντές οἱ ἔπραττον, ἀλλ᾽ ὅπως δὴ καὶ τοῖς πάνυ φίλοις ἐν μίσει γένηται, ἄλλα τε ἐπὶ διαβολῇ αὐτοῦ ἐποίουν, καὶ τέλος βασιλέα αὐτὸν προσηγόρευον· καὶ πολὺ τοῦτο τοὔνομα καὶ κατὰ σφᾶς διεθρύλλουν. ἐπειδή τε ἐξίστατο μὲν αὐτὸ, καὶ ἐπετίμα πῃ τοῖς οὕτως αὐτὸν ἐπικαλοῦσιν, οὐ μέντοι καὶ ἔπραξέ τι δι᾽ οὗ ἂν ἀχθεσθῆναι τῷ προσρήματι ὡς ἀληθῶς ἐπιστεύθη, τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τοῦ βήματος ἑστῶσαν διαδήματι λάθρα ἀνέδησαν. καὶ αὐτὸ Γαΐου τε Ἐπιδίου καὶ Λουκίου Κεσιτίου Φλάκκου δημάρχων καθελόντων, ἰσχυρῶς ἐχαλέπηνε· καίτοι μήτε τι ὑβριστικὸν αὐτοῦ εἰπόντων, καὶ προσέτι καὶ ἐπαινεσάντων αὐτὸν ἐν τῷ πλήθει, ὡς μηδενὸς τοιούτου δεομένου. καὶ τότε μὲν, καίπερ ἀσχάλλων, ἡσύχασεν· ὡς μέντοι μετὰ τοῦτο ἐσιππεύοντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀλβανοῦ βασιλέα αὖθις τινὲς ὠνόμασαν, καὶ αὐτὸς μὲν οὐκ ἔφη βασιλεὺς ἀλλὰ Καῖσαρ καλεῖσθαι, οἱ δὲ δήμαρχοι ἐκεῖνοι καὶ δίκην τῷ πρώτῳ αὐτὸν εἰπόντι ἔλαχον, οὐκέτι τὴν ὀργὴν κατέσχεν, ἀλλ᾽ ὡς καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν ἐκείνων προστασιαζόμενος, ὑπερηγανάκτησε. καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι οὐδὲν δεινὸν αὐτοὺς ἔδρασεν, ὕστερον δὲ σφῶν προγραφὴν ἐκθέντων, ὡς οὔτε ἐλευθέραν οὔτ᾽ ἀσφαλῆ τὴν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ παρρησίαν ἐχόντων, περιαλγὴς ἐγένετο· καὶ παραγαγὼν σφᾶς ἐς τὸ βουλευτήριον, κατηγορίαν τε αὐτῶν ἐποιήσατο, καὶ ψῆφον ἐπήγαγε. καὶ οὐκ ἀπέκτεινε μὲν αὐτοὺς (καίτοι καὶ τούτου τινῶν τιμησάντων σφίσι) προαπαλλάξας δὲ ἐκ τῆς δημαρχίας διὰ Ἑλουίου Κίννου συνάρχοντος αὐτῶν, ἀπήλειψεν ἐκ τοῦ συνεδρίου. C D E

nulli purgandi Cæsaris causa postea attulerunt, profluuio eum ventris laborasse, veritúmque ne inter assurgendum aluũ deiiceret, consedisse, id propterea creditum nõ est, quòd paulo pòst pedibus ipse domum rediuerit: sed fastu elatum hoc fecisse suspicabãtur, cúmque superbiæ nomine odio prosequebantur, quem immodicos honores deferendo ipsi superbum reddiderãt. Accessit hoc etiam ad augendam suspicionem, quòd deinde dictatorem se perpetuum creari passus erat.

Itaque Cæsare talem sese gerente, iam ei ab inimicis haud dubiè insidiæ parabantur, qui vt etiam amicissimorum ei hominum odia aduersus eum excitarent, cùm aliis calumniis cum petiuerunt, tum regẽ quoque vocauerunt: ídque nomen diuulgarunt. Id nomen quum Cæsar recusaret, ac qui ita se salutassent aliquando increpuisset, neque tamẽ quicquam ageret quo se id nomen verè ægre ferre probaret, illi clam imagini ipsius quæ pro rostris stabat diadema imposuerunt. Id à C. Epidio, & L. Cesitio Flacco tribunisplebis, detractum quum esset, quanuis ii neque ignominiosum quicquam dixissent, & ipsum apud plebem laudassent, quòd huiusmodi honores non desideraret, molestissimè tulit, ægréque se quin in eos aliquid statueret, continuit. Sed pòst, quum ab Albano in vrbem equo aduehentem, nonnulli regem salutassent, atque ipse quidẽ nõ regem se sed Cæsarem esse respondisset, iidem verò tribuniplebis ei qui primus regis nomine Cæsarem appellasset, diem dixissent, iam ab ira superatus, ac, tãquam ab illis aduersum se tumultus excitarentur, ingenti indignatione eam ob rem commotus, tamen vltionem aliquandiu distulit. Quum verò tribuni illi pòst paulò promulgationem ederẽt, neque licere sibi, neque tutum esse de republica liberè agere querentes, summo dolore affectus, in curiam eos adduxit, accusauítque, & sentẽtias de eorum pœna rogauit. Ac tametsi non deerant qui capite plectendos eos censebant, tamen vitæ eorum parcens, opera Heluii Cinnæ collegæ sui tribunatu spoliatos senatu mouit.

Cæsar rex nominatur.

C. Epidius, & L. Cesitius Flaccus.

Cæsar, regem se salutãtibus, non regem sed Cæsarem esse respondet.

Tribuniplebis à Cæsare magistratu depositi.

Idque ii gratum habuerunt, aut certè simulauerunt gratum sibi euenisse, quòd iam nihil opus habentes subeundorum libertatis in republica curanda retinendæ causa periculorum, tutò quæ agerentur inspicere possent: Cæsari verò vitio datum est, quòd quum odio prosequi deberet eos qui ipsi regis nomen obtulissent, iis omissis, tribunos plebis accusasset. Hæc quum ad hunc modum euenissent, alia insuper res incidit, quæ euidẽtius argueret, ipsum regium nomen verbis respuere, re verò ipsa affectare. Lupercalibus enim quum pro rostris aurea in sella consedisset, regia veste, aureáque corona exornatus, Antonius eum cum collegis sacerdotibus, regem salutauit: diademáque imponens, Hoc, inquit, populus tibi per me exhibet: Cæsar responso dato, solum Iouem Romanorum regem esse, missóque in Capitolium diademate, nihil omnino succensuit: quinetiã in acta publica referri iussit, regnum se à populo sibi per cõsulem oblatum non accepisse. Hinc suspicio insinuauit, id ita ex composito actum esse: ac Cæsarem, regis nomẽ expetentem, vt id susciperet coactũ videri velle. Itaque odiis aduersum Cæsarem iam multorum flagrantibus, magnanimus quisque *

Regis nomen verbis Cæsar respuit, reipsa affectat.

Antonius Lupercalibus Cæsarem regẽ salutat.

Brutúmque & priuatim accedẽtes hortabantur, & publicè incitabant. Quia enim idem cum nobili illo Bruto, qui Tarquinios quondã deiecerat, nomen gerebat (quanquam hic quidem Brutus nullam progeniem reliquerat, sed quos solos habebat, duos filios adolescentulos, etiamnum ipse interfecerat) ea nominis communitate abusi, M. Brutum ab illo Bruto ortum ferebant, vt ad simile facinus, quasi id generi suo conueniens, hominem excitarent: subiectisq; eius rei causa crebris literis, subindéque acclamãtes, O Brute, Brute, dictitantésque Bruto aliquo sibi opus esse. Ipsiúsque adeo prisci illius Bruti statuæ subscripserunt, VTINAM VIVERES. Tribunali etiam M. Bruti (præturam enim gerebat) inscripse-

Brutus ad Cæsarem necandum instigatur.

A καὶ οἱ μὲν ἔχαιρόν τε ἐπὶ τούτῳ (ἢ καὶ ἐπλάττοντο) ὡς οὐδεμίαν ἀνάγκην ἕξοντες παρρησιαζόμενοι κινδυνεύσαι· καὶ ἔξω τῶν πραγμάτων ὄντες, τὰ γιγνόμενα ὥσπερ ἀπὸ σκιᾶς καθεώρων. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ καὶ ἐκ τούτου διεβλήθη, ὅτι δέον αὐτὸν τοὺς τὸ ὄνομα οἱ τοῦ βασιλέως προστιθέντας μισεῖν, ὁ δὲ ἐκείνους ἀφεὶς, τοῖς δημάρχοις ἀντ' αὐτῶν ἐνεκάλει. τούτων δ' οὖν οὕτω γιγνομένων, τοιόνδε τι ἕτερον οὐκ ἐς μακρὰν συνενεχθὲν, ἐπὶ πλέον B ἐξήλεγξεν ὅτι λόγῳ μὲν διεκρούετο τὴν ἐπίκλησιν, ἔργῳ δὲ, λαβεῖν ἐπεθύμει. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ τῶν Λυκαίων γυμνοπαιδίᾳ ἔς τε τὴν βασιλείαν ἐσῆλθε, καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος, τῇ τε ἐσθῆτι τῇ βασιλικῇ κεκοσμημένος, καὶ τῷ στεφάνῳ τῷ διαχρύσῳ λαμπρυνόμενος, ἐπὶ τὸν δίφρον τὸν κεχρυσωμένον ἐκαθίζετο, καὶ αὐτὸν ὁ Ἀντώνιος βασιλέα μετὰ τῶν συνιερέων προσηγόρευσε, καὶ διαδήματι ἀνέδησεν, εἰπὼν ὅτι, τοῦτό σοι ὁ δῆμος δι' ἐμοῦ δίδωσιν, ἀπεκρί- C νατο μὲν ὅτι Ζεὺς μόνος, τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς εἴη, καὶ τὸ διάδημα αὐτῷ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἔπεμψεν. οὐ μέντοι καὶ ὀργὴν ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ ἐς τὰ ὑπομνήματα ἐγγραφῆναι ἐποίησεν ὅτι τὴν βασιλείαν παρὰ τοῦ δήμου διὰ τοῦ ὑπάτου διδομένην οἱ οὐκ ἐδέξατο. ὑπωπτεύθη τε οὖν ἐκ συγκειμένου τινὸς αὐτὸ 162
πεποιηκέναι, καὶ ἐφίεσθαι μὲν τοῦ ὀνόματος, βούλεσθαι δὲ ἐκβιασθῆναί πως λαβεῖν αὐτό. καὶ δεινῶς ἐμισήθη· κἀκ τούτου τούς τε ἄλλους τοὺς φρονηματώδεις * ἰδίᾳ προσιόντες ἀνέπει- D θον, καὶ δημοσίᾳ προσπαρώξυνον. γράμματά τε γὰρ, τῇ ὁμωνυμίᾳ αὐτοῦ τῇ πρὸς τὸν πάνυ Βροῦτον τὸν τοὺς Ταρκυνίους καταλύσαντα καταχρώμενοι, πολλὰ ἐξετίθεσαν, φημίζοντες αὐτὸν ψευδῶς ἀπόγονον ἐκείνου εἶναι· ἀμφοτέρους γὰρ τοὺς παῖδας τοὺς μόνους οἱ γενομένους μειράκια ἔτι ὄντας ἀπέκτεινε, καὶ οὐδὲ ἔγγονον ὑπελίπετο· οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτό τε οἱ πολλοὶ, ὅπως ὡς καὶ γένει προσήκων αὐτῷ, ἐς ὁμοιότροπα ἔργα προαχθείη, ἐπλάττοντο, καὶ συνεχῶς ἀνεκάλουν αὐτὸν, ὦ Βροῦτε Βροῦτε, E ἐκβοῶντες· καὶ προσεπιλέγοντες ὅτι, Βρούτου χρῄζομεν. καὶ τέλος τῇ τε παλαιοῦ Βρούτου εἰκόνι ἐπέγραψαν, ΕἼΤΕ ἜΖΗΣ· καὶ τῷ τούτου βήματι ἐπέρριψαν (ἐστρατήγει γάρ· καὶ βῆμα καὶ τὸ τοιοῦτον ὀνομάζεται, ἐφ' οὗ τις ἑζόμενος δικάζει) ὅτι,

A ΚΑΘΕΥΔΕΙΣ Ὦ ΒΡΟΥΤΕ, ΚΑΙ ΒΡΟΥΤΟΣ ΟΥΚ ΕἾ. ταῦτά τε οὖν αὐτὸν, ἄλλως τε καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἀντιπολεμήσαντα τῷ Καίσαρι, ἀνέπεισεν ἐπιθέσθαι οἱ, καίπερ εὐεργέτῃ μετὰ τοῦτο γενομένῳ· καὶ ὅτι τοῦ Κάτωνος τοῦ Οὐτικησίου κληθέντος (ὥσπερ εἶπον) καὶ ἀδελφιδοῦς καὶ γαμβρὸς ἦν. καὶ μόνη γυναικῶν ἡ γαμετὴ αὐτοῦ ἡ Πορκία τὴν ἐπιβουλὴν, ὥς φασι, συνέγνω. Φροντίζοντι γάρ τι αὐτῷ περὶ αὐτῶν τούτων, ἐπιστᾶσα ἀνεπύθετο ὅτι σύννους εἴη· καὶ ἐπειδὴ μηδὲν ἀπεκρίνατο, B ὑπώπτευσέ τε διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν ἀπιστεῖσθαι, μὴ ἄκουσά τι ἐκ βασάνων ἐξείπῃ· καὶ πρᾶγμα μέγα ἐτόλμησε· τὸν γὰρ μηρὸν τὸν ἑαυτῆς κρύφα κατέτρωσεν, ὅπως πειραθείη εἰ δύναιτο πρὸς αἰκισμοὺς ἀντικαρτερῆσαι· καὶ ἐπειδὴ μὴ περιήλγησε, κατεφρόνησε τοῦ τραύματος· καὶ προσελθοῦσα αὐτῷ ἔφη, Σὺ μὲν, ὦ ἄνερ, καίτοι τῇ ψυχῇ μου πιστεύων, ὅτι οὐδὲν ἐκλαλήσει, ὅμως ἠπίστεις τῷ σώματι· καὶ ἔπαθές γέ τι ἀνθρώπινον· C ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο εὕρηκα σιωπᾶν δυνάμενον. Ταῦτα εἰποῦσα, τόν τε μηρὸν ἐπέδειξέν οἱ, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γεγονότος ἐκφήνασα, ἔφη, Λέγε τοίνυν θαρσῶν πάνθ' ὅσα συγκρύπτεις. ἐμὲ γὰρ οὐ πῦρ, οὐ μάστιγες, οὐ κέντρα ἀναγκάσει τι ἐκλαλῆσαι· οὐχ οὕτω γυνὴ γεγένημαι. ὥς, ἄν γε ἀπιστήσῃς μοι ἔτι, καλῶς ἔχει μοι τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζῆν· ἢ μηκέτι με μηδεὶς μήτε Κάτωνος θυγατέρα, μήτε σὴν γυναῖκα νομιζέτω. D

Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Βροῦτος ἐθαύμασε, καὶ οὐδὲν ἔτ' αὐτὴν ἀπεκρύψατο, ἀλλ' αὐτός τε ἐπὶ μᾶλλον ἐρρώσθη, καὶ ἐκείνη πάντα διηγήσατο. καὶ μετὰ τοῦτο τὸν Κάσσιον τὸν Γάϊον, σωθέντα μὲν καὶ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, καὶ προσέτι καὶ στρατηγίᾳ τιμηθέντα, τῆς τε ἀδελφῆς ἄνδρα ὄντα, προσέλαβε· κἀκ τούτου καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τὰ αὐτὰ σφίσι βουλομένους ἤθροιζον. καὶ ἐγένοντο μὲν οὐκ ὀλίγοι· ἐγὼ δὲ τὰ μὲν E τῶν ἄλλων ὀνόματα οὐδὲν δέομαι καταλέγειν, ἵνα μὴ καὶ δι' ὄχλου γένωμαι· τὸν δὲ δὴ Τρεβώνιον, τόν τε Βροῦτον τὸν Δέκιον, ὃν καὶ Ἰούνιον Ἀλβῖνόν τε ἐπεκάλουν, οὐ δύναμαι παραλιπεῖν.

runt, DORMIS BRVTE, AC NON ES BRVTVS. Hæc igitur Brutum ad insidias Cæsari faciendas incitauerunt. quò faciebat quòd iam antè ab initio contra Cæsarem arma tulerat: quanquam pòst ab eo beneficiis affectus: quódque Catonis eius qui Vticensis (vti suprà ostendi) cognomentum inuenit, & sororis filius, & gener erat. Atque coniugem eius Porciam, solam ex omnibus mulieribus perhibent cõsciam insidiarum fuisse. Ea quum maritum hac ipsa de re cum animo suo deliberantem offendisset, percontata ecquid solicitus esset, posteaquam nullum responsum tulit, suspicata à Bruto sibi fidem non haberi propter infirmitatem corporis, ne quid fortè quæstioni subiecta, eique perferendæ impar, enunciaret, magnam rem ausa est. Vt enim periculum sui ipsius faceret, possétne aduersum tormenta perdurare, vulnus clam femori suo ipsa inflixit: quúmq; dolori nõ succumberet, cõtẽpto vulnere, ad Brutum progressa, Tu quidẽ, inquit, mi vir, quamuis animũ meum arcani satis fidum custodem credebas, tamen cõmunem hominũ opinionẽ secutus, diffidebas corpori meo: ego autem hoc quoque taciturnitatem seruare posse deprehendi. His dictis, femur ei ostẽdit, causámque vulneris exposuit: proinde, inquit, audacter mihi occulta tua cõsilia aperi: neq; enim adeo muliebri sum natura vt me ad efferẽdũ arcanum vel flamma, vel flagra, vel stimuli adigere possint. Quòd si fidẽ mihi nõ habueris, nemo iam me vel Catonis esse filiam, vel tuam vxorem existimare debet, nisi mortem vitæ prætulero.

Porciæ fortitudo.

Quibus auditis Brutus, virtutem mulieris admiratus, ipse quoque animo inde magis confirmatus, totã rem coniugi enarrauit, Caiúmque postea Cassiũ sororis suæ maritum, quem ipsum quoque Cæsar salute donatum prætura insuper ornauerat, aliósque nõnullos idẽ sentientes sibi adiũxit: vt iam eorũ qui in Cæsaris necem conspirassent, haud exiguus esset numerus. Ego autem cur cæterorũ nominibus recẽsendis molestus esse debeã, non video: Treboniũ tamẽ ac D. Brutum, quẽ Iuniũ quoque & Albinũ vocauerunt, silẽtio præterire nõ possum.

C. Cassius.

Trebonius & D. Brutus insidiarum contra Cæsarem socii.

qui summis à Cæsare affecti beneficiis, ac D. quidem Brutus consul etiam in secundum annum constitutus, tamē ei vitæ periculum creârunt. Parum abfuit quin ipsorum consilia manifesta fierent, cùm ob multitudinem conscioorum (quanquam Cæsar nullum de huiusmodi re indicium admittebat, deferentésque ad se id genus sermones magnis pœnis coercebat) tum ob cunctationem. quippe reuerebantur adhuc tamē Cæsarem: ac tametsi nullis stipatoribus vtebatur, tamē metuentes sibi ab iis, qui Cæsari semper aderant, rem extrahebāt: vt iam discrimen ipsis impenderet, ne manifesti insidiarum facti perirent. neque id effugissent, nisi præter animi sui sententiam coacti fuissent institutum accelerare. Enimuero sparsus fuerat rumor, siue is verus fuit, siue (vti fieri plerunque solet) confictus, sacerdotes, quos quindecim viros vocabant, perhibere, ita Sibyllæ vaticinio prædictū esse, Parthos nisi à rege subigi non posse: eos igitur quindecimviros de appellatione regis Cæsari tribuenda relaturos, quoniam id oraculum verum esse iudicarent: atque etiam magistratibus dicendam fore sententiam in tanta rei deliberatione. Itaque Brutus & Cassius (quia ipsi quoque magistratum gerebant) quum neque contradicere, neque tacere sibi integrum fore cernerent insidias antequam de eo negotio quidquam statueretur, maturare decreuerunt. Proinde curiam ad eam rem peragendam delegerunt. nam & Cæsarem, qui in eo quidem loco minimè aduersi quicquam metueret, insidiis opportuniorem futurum: & gladios se facilè habituros, qui in scriniis loco libellorum collocati importarentur: tum cæteros inermes nō posse succurrere Cæsari sperabant: ac, siquis omnino id conaturus esset, habituros se auxiliū gladiatorum, quos multos in Pompeii theatro (à quo non procul curia aberat) tanquam ad spectaculum exhibendum adornauerant. His constitutis, postquā dies rei destinata appetiit, in curiā cōuenerūt, Cęsarémque ad se vocauerūt. Cæsari insidias & vates denūtiauerant & insomnia.

Occasio maturandarum insidiarum.

A πλεῖστα γὰρ καὶ οὗτοι εὐεργετηθέντες ὑπὸ τοῦ Καίσαρος (ὅ γε Δέκιος καὶ ὕπατος ἐς τὸ δεύτερον ἔτος ἀποδεδειγμένος, καὶ τῇ Γαλατίᾳ τῇ πλησιοχώρῳ προστεταγμένος) ἐπεβούλευσαν αὐτῷ. καὶ ὀλίγου γε ἐφωράθησαν, ὑπό τε τοῦ πλήθους τῶν συνειδότων (καίτοι τοῦ Καίσαρος μήτε λόγον τινὰ περὶ τοιούτου τινὸς προσδεχομένου, καὶ πάνυ ἰσχυρῶς τοὺς ἐσαγγέλλοντάς τι πιστούμενον κολάζοντος) καὶ ὑπὸ τοῦ διαμέλλειν· αἰδῶ τε γὰρ αὐτοῦ καὶ ὣς ἔχοντες,

B καὶ φοβούμενοι, καίπερ μηδεμιᾷ ἔτι φρουρᾷ χρωμένου, μὴ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων τῶν περὶ αὐτὸν ἀεί ποτε ὄντων φωραθῶσι, διῆγον· ὥστε καὶ κινδυνεῦσαι ἐλεγχθέντες ἀπολέσθαι. ὃ ἔπαθον ἂν τοῦτο, εἰ μὴ συνταχῦναι τὸ ἐπιβούλευμα καὶ ἄκοντες ἠναγκάσθησαν. λόγου γάρ τινος, εἴτ᾽ οὖν ἀληθὴς εἴτε καὶ ψευδὴς (οἷά που φιλεῖ λογοποιεῖσθαι) διελθόντος, ὡς τῶν ἱερέων τῶν πεντεκαίδεκα καλουμένων διαθροούντων ὅτι ἡ Σίβυλλα εἰρηκυῖα εἴη, 163

C μήποτ᾽ ἂν τοὺς Πάρθους ἄλλως πως πλὴν ὑπὸ βασιλέως ἁλῶναι, καὶ μελλόντων διὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν ἐπίκλησιν ταύτην τῷ Καίσαρι δοθῆναι ἐσηγήσεσθαι· τοῦτό τε πιστεύσαντες ἀληθὲς εἶναι, καὶ ὅτι ἐς τοῖς ἄρχουσιν, ὧνπερ ὅ τε Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἦν, ἡ ψῆφος, ἅτε καὶ ὑπὲρ τηλικούτου βουλεύματος, ἐπαχθήσοιτο, καὶ οὔτ᾽ ἀντειπεῖν τολμῶντες, οὔτε σιωπῆσαι ὑπομένοντες· ἔσπευσαν τὴν ἐπιβουλήν, πρὶν καὶ ὁτιοῦν περὶ αὐτοῦ χρηματι-

D σθῆναι. ἔδοξε δὲ αὐτοῖς, ἐν τῷ συνεδρίῳ τὴν ἐπιχείρησιν ποιήσασθαι. τόν τε γὰρ Καίσαρα, ἥκιστα ἐνταῦθα ὑποπτεύοντά τι πείσεσθαι, εὐαλωτότερον ἔσεσθαι, καὶ σφίσιν εὐπορίαν ἀσφαλῆ ξιφῶν ἐν κιβωτίοις ἀντὶ γραμματείων τινῶν ἐσκομισθεῖσαν ὑπάρξειν· τούς τε ἄλλους οὐ δυνήσεσθαι, οἷά που καὶ ἀόπλους ὄντας, ἀμῦναι, προσεδόκων. εἰ δ᾽ οὖν τις καὶ τολμήσειέ που, δή, ἀλλὰ τούς γε μονομάχους (οὓς πολλοὺς ἐν τῷ Πομπηΐου θεάτρῳ, πρόφασιν ὡς καὶ

E ὁπλομαχήσοντας, προπαρεσκευάσαντο) βοηθήσειν σφίσιν ἤλπιζον. ἐκεῖ γάρ που ηὐλίζοντο. καὶ οἱ μέν, ἐπεὶ ἡ κυρία ἧκεν, ἐς τὸ βουλευτήριον ἅμα ἕω συνελέγησαν, καὶ τὸν Καίσαρα παρεκάλουν. ἐκείνῳ δὲ προέλεγον μὲν καὶ μάντεις τὴν ἐπιβουλήν, προέλεγε δὲ καὶ ὀνείρατα.

ἐν γὰρ τῇ νυκτὶ ἐν ᾗ ἐσφάγη, ἥ τε γυνὴ αὐτοῦ τὴν οἰκίαν σφῶν συμπεπτωκέναι, καὶ τὸν ἄνδρα συντετρῶσθαί τε ὑπό τινων, καὶ ἐς τὸν κόλπον αὐτῆς καταφυγεῖν ἔδοξε. καὶ ὁ Καῖσαρ, ἐπί τε τῶν νεφελῶν μετέωρος αἰωρεῖσθαι, καὶ τῆς τοῦ Διὸς χειρὸς ἅπτεσθαι. πρός γε, ὅπλα τὰ Ἄρεια παρ' αὐτῷ τότε, ὡς καὶ ἀρχιερεῖ, κατά τι πάτριον, κείμενα, ψόφον τῆς νυκτὸς πολὺν ἐποίησε· καὶ αἱ θύραι τοῦ δωματίου ἐν ᾧ ἐκάθευδεν, αὐτόμαται ἀνεῴχθησαν. τά τε ἱερὰ ἃ ἐπ' αὐτοῖς ἔθυσατο, οὐδὲν αἴσιον ἀπέφηνε· καὶ οἱ ὄρνιθες δι' ὧν ἐμαντεύετο, οὐκ ἐπέτρεπον αὐτῷ ἐκ τῆς οἰκίας ἀπελθεῖν. ἤδη δέ τισι καὶ τὸ τοῦ δίφρου τοῦ ἐπιχρύσου, ἐνθύμιον μετά γε τὴν σφαγὴν ἐγένετο, ὅτι αὐτὸν ὁ ὑπηρέτης, βραδύνοντος τοῦ Καίσαρος, ἐξεκόμισεν ἐκ τοῦ συνεδρίου, νομίσας μηκέτ' αὐτοῦ χρείαν ἔσεσθαι. χρονίζοντος δ' οὖν διὰ ταῦτα τοῦ Καίσαρος, δείσαντες οἱ συνομωμόται μὴ, ἀναβολῆς γενομένης (θροῦς γάρ τις διῆλθεν ὅτι οἴκοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην μενεῖ) τό, τε ἐπιβούλευμα σφίσι διαπέσῃ, καὶ αὐτοὶ φωραθῶσι, πέμπουσι τὸν Βροῦτον τὸν Δέκιον, ὅπως ὡς καὶ πάνυ φίλος αὐτῷ δοκῶν εἶναι, ποιήσῃ αὐτὸν ἀφικέσθαι. καὶ ὅς, τά τε προτεθέντα ὑπ' αὐτοῦ φαυλίσας, καὶ τὴν γερουσίαν σφόδρα ἐπιθυμεῖν ἰδεῖν αὐτὸν ἐπειπών, ἔπεισε προελθεῖν. κἀν τούτῳ εἰκὼν αὐτοῦ τις, ἣν ἐν τοῖς προθύροις ἀνακειμένην εἶχε, κατέπεσεν ἀπὸ αὐτομάτου, καὶ συνεθραύσθη. ἀλλ' (ἔδει γὰρ αὐτὸν τότε μεταλλάξαι) οὐδὲν οὐδὲ τούτου ἐφρόντισεν· οὔτε τινὸς τὴν ἐπιβουλὴν οἱ μηνύοντος ἤκουσε· καὶ βιβλίον τι παρ' αὐτοῦ λαβών, ἐν ᾧ πάντα τὰ πρὸς τὴν ἐπίθεσιν παρεσκευασμένα ἀκριβῶς ἐνεγέγραπτο, οὐκ ἀνέγνω· νομίσας ἄλλο τι αὐτὸ τῶν οὐκ ἐπειγόντων ἔχειν. τό, τε σύμπαν οὕτως ἐθάρσει, ὥστε καὶ πρὸς τὸν μάντιν τὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην φυλάσσεσθαί ποτε αὐτῷ προαγορεύσαντα εἰπεῖν, ἐπισκώπτων, Ποῦ δῆτα σοῦ τὰ μαντεύματα; ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅτι ἡ ἡμέρα ἣν ἐδεδίεις, πάρεστι, καὶ ἐγὼ ζῶ; Καὶ ἐκεῖνος τοσοῦτον (ὥς φασι) μόνον ἀπεκρίνατο, ὅτι, Πάρεστιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν.

Ὡς δ' οὖν ἀφίκετό ποτε πρὸς τὸ συνέδριον, Τρεβώνιος μὲν Ἀντώνιον ἔξω που ἀπεδιέτριψεν·

A Ea enim nocte quæ cædis eius diem præcessit, vxor eius domum suam corruisse, virúmque à quibusdam confossum, in sinum suum confugere, secundum quietem putauit. Cæsar in somnis sibi supra nubes sublimis ferri, ac Iouis dextram tãgere visus est: preterea arma Martis, quæ secundum instituta maiorum apud ipsum, summum pontificem, asseruabantur, noctu sonitum magnum ediderunt: forésque cubiculi sponte patuerunt. hostiis quæ eorum causa fiebant, litatum non est: B aues etiam domo eum exire prohibuerunt. Id quoque post peractam cædem in omen tractum est, quòd sellam eius auream, quum venire cunctaretur ipse, famulus curia extulit, existimans ea posthac opus non futurum. His de causis moras faciente Cæsare, veriti conspiratores ne dilato negotio (iam enim domi eam diem mansurus Cæsar ferebatur) insidiæ patefierent, ipsique comprehenderentur, De- C cium Brutum, qui Cæsaris summus amicus habebatur, mittunt, qui eum in curiam adduceret. Is, eleuatis omnibus quas Cæsar prætendebat causis, senatúmque dicens magnopere eum cupere videre, Cæsarem vt prodiret permouit. Domo exeunte eo, statua quædam ipsius, in vestibulo posita, sponte decidit, ac comminuta est. Etenim erat omnino Cæsari ea die moriendum. Igitur neque hoc omine D motus est, neque insidias sibi has indicanti animum aduertit: oblatúmque sibi libellum, in quo omnia quæ in ipsius perniciem erant præparata, accuratè consignata erant, non legit, rem non necessariam eo contineri putans. Erat omnino tanta animi fiducia, vt vati quoque, qui iam antè ipsum vt hanc diem caueret monuerat, per iocum diceret, Vbi ergo tuæ præ- E dictiones? annon diem hanc, quam tu metuebas, me viuo adesse vides? ísque aliud nihil respondit quàm adesse quidem eam diem, non tamen præteriisse.

Cæsari inter itum prædicentia signa.

Vbi in curiã Cæsar venit, Antoniũ Trebonius extra curiã detinuit:

Cur Antonius & Lepidus non simul cũ Cæsare necati.

(etsi enim statuerant, Antonium quoque Lepidúmque simul occidere, tamen, ne multitudine cæsorum calumniæ de se locum præberent, quasi non liberandæ vrbis, quod præ se ferebant, sed dominationis parandæ causa negotium suscepissent, consilium solius Cæsaris necãdi prætulerunt, Antoniúmque ei neci interesse noluerunt. Lepidus enim apud exercitum in suburbio erat) reliqui Cæsari confertim circũfusi (quippe is homo ad congressus colloquiáque facilis, vt quisquam alius, natura erat) omnis suspicionis tollendæ causa, alii confabulari, alii deprecari cœperunt. Postquam verò tempus rei agendæ venit, tanquam quidam gratiarum agendarum causa accedens, togam Cæsari ab humero detraxit: (id enim signũ conuenerat inter eos vt daretur) cæteri vndique impetu facto multis vulneribus confecerunt, propter instantem multitudinem neque loqui qui neque agere quicquam valentem, sed veste capiti obducta ictibus se præbentem. Ita enim rei veritas habet: quanquam non desint qui Bruto violentam plagam inferenti dixisse ferant, Tu'ne etiam fili? Ingenti autem tumultu eorum qui in curia erant, eorúmque qui extra eã stabant, quòd ea cædes subitò nemini ne expectante edita erat, & neque de percussoribus, neque de eorum numero consilióque constabat, omnes quasi in periculo futuros trepidatio incessit, obuiósque sibi iidem perterruerunt: nihil certi dicentes, atque hoc tantum clamantes, Fuge, claude: fuge, claude. Eum clamorem alii ab aliis acceptum propagarunt: vrbéque luctu repleta, ipsi in officinas domósque confugientes sese abdiderunt: quanquam Cæsaris percussores rectâ in forum contenderant, & satis cùm habitu, tum vociferando ostendebant nihil esse timendum: subindéque Ciceronẽ nomine vocabant. Cæterùm plebs, quæ neque credebat vera eos loqui, neque sedari facilè poterat, vix tandem, idque ægrè admodum, quum neminem cædi, nemini manus iniici videret, animo recepto, trepidãdi tumultuãdique fine facto, cõquieuit.

Cęsar ad congressus colloquiáque facilis.

Cæsar in senatu occiditur.

Tumultus à cæde Cæsaris.

A (ἐβουλεύσαντο γὰρ καὶ τοῦτον καὶ τὸν Λέπιδον ἀποκτεῖναι· φοβηθέντες δὲ μὴ καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀπολλυμένων διαβληθῶσιν, ὡς καὶ ἐπὶ δυναστείᾳ, ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἐλευθερώσει τῆς πόλεως, ἣν προεβάλλοντο, τὸν Καίσαρα πεφονευκότες, οὐδὲ παρεῖναι τὸν Ἀντώνιον τῇ σφαγῇ αὐτοῦ ἠθέλησαν. ἐπεὶ ὅ γε Λέπιδος ἐξεστράτευτο, καὶ ἐν τῷ προαστείῳ ἦν) ἐκεῖνον μὲν δὴ Τρεβώνιος διελέγετο· οἱ δ' ἄλλοι τὸν Καίσαρα ἐν τούτῳ ἀθρόοι περιστάντες (εὐπρόσοδός τε γὰρ καὶ φιλοπροσήγορος ἐν τοῖς μάλιστα ἦν) B οἱ μὲν ἐμυθολόγουν, οἱ δὲ ἱκέτευον δῆθεν αὐτόν, ὅπως ἥκιστα τι ὑποπτεύσῃ. ἐπεί τε ὁ καιρὸς ἐλάμβανε, προσῆλθέ τις αὐτῷ, ὡς καὶ χάριν τινὰ γινώσκων, καὶ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὤμου καθείλκυσε, σημεῖόν τι τοῦτο κατὰ τὸ συγκείμενον τοῖς συνωμόταις αἴρων· κἀκ τούτου προσπεσόντες αὐτῷ ἐκεῖνοι πολλαχόθεν ἅμα, κατέτρωσαν αὐτόν· ὥσθ' ὑπὸ τοῦ πλήθους αὐτῶν μήτ' εἰπεῖν μήτε πρᾶξαί C τι τὸν Καίσαρα δυνηθῆναι, ἀλλὰ συγκαλυψάμενον, σφαγῆναι πολλοῖς τραύμασι. ταῦτα μὲν τὰ ἀληθέστατα· ἤδη δέ τινες καὶ ἐκεῖνο εἶπον, ὅτι πρὸς τὸν Βροῦτον τὸν ἰσχυρῶς πατάξαντα ἔφη, καὶ σὺ τέκνον; θορύβου δὲ πολλοῦ παρά τε τῶν ἄλλων τῶν τε ἔνδον ὄντων καὶ τῶν ἔξωθεν προσεστηκότων (πρός τε τὸ αἰφνίδιον τοῦ πάθους, καὶ ὅτι ἠγνόουν τούς τε σφαγέας καὶ τὸ πλῆθος, τήν τε διάνοιαν αὐτῶν) γενομένου, πάντες ὡς καὶ κινδυνεύσοντες ἐταράσσοντο, D καὶ τοὺς προστυγχάνοντας σφίσιν ἐξέπλησσον· σαφὲς μὲν οὐδὲν λέγοντες, αὐτὰ δὲ ταῦτα μόνον βοῶντες, φεῦγε, κλεῖε· φεῦγε, κλεῖε. καὶ αὐτὰ καὶ οἱ λοιποὶ παραλαμβάνοντες παρ' ἀλλήλων ὡς ἕκαστος διεβόων, καὶ τήν τε πόλιν θρήνων ἐπλήρουν, καὶ αὐτοὶ ἔς τε τὰ ἐργαστήρια καὶ ἐς τὰς οἰκίας ἐσπίπτοντες ἐκρύπτοντο· καίτοι τῶν σφαγέων ἔς τε τὴν ἀγορὰν, ὥσπερ εἶχον, ὁρμησάντων, καὶ τοῖς τε σχήμασιν ἐνδεικνυμένων, καὶ προσεκβοώντων μὴ E φοβεῖσθαι· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τοῦτό τε ἅμα ἔλεγον, καὶ τὸν Κικέρωνα συνεχῶς ἀνεκάλουν. ὁ δὲ ὅμιλος οὐδ' ἄλλως ἐπίστευε σφίσιν ἀληθεύειν, οὔτε ῥᾳδίως καθίστατο· ὀψὲ δ' οὖν ποτε καὶ μόλις, ὡς οὔτε τις ἐφονεύετο, οὔτε συνελαμβάνετο, θαρσήσαντες ἡσύχασαν.

καὶ συνελθόντων αὐτῶν ἐς ἐκκλησίαν, πολλὰ μὲν κατὰ τοῦ Καίσαρος, πολλὰ δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας οἱ σφαγεῖς εἶπον· θαρσεῖν τε σφᾶς, καὶ μηδὲν δεινὸν προσδέχεσθαι ἐκέλευον. οὔτε γὰρ ἐπὶ δυναστείᾳ, οὔτ' ἐπ' ἄλλῃ πλεονεξίᾳ οὐδεμιᾷ ἀπεκτονέναι αὐτὸν ἔφασαν, ἀλλ' ἵνα ἐλεύθεροί τε καὶ αὐτόνομοι ὄντες, ὀρθῶς πολιτεύωνται. τοιαῦτα ἄττα εἰπόντες, τοὺς μὲν πολλοὺς κατέστησαν, καὶ μάλισθ' ὅτι οὐδένα ἠδίκουν· αὐτοὶ δὲ δή, φοβούμενοι καὶ ὡς μή τις σφίσιν ἀντεπιβουλεύσῃ, ἀνῆλθον ἐς τὸ Καπιτώλιον, ὡς καὶ τοῖς θεοῖς προσευξόμενοι, καὶ ἐκεῖσε τήν τε ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἐνδιέτριψαν. καὶ αὐτοῖς καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν πρώτων, ἀφ' ἑσπέρας, τῆς μὲν ἐπιβουλῆς οὐ συμμετασχόντες, τῆς δὲ ἀπ' αὐτῆς δόξης, ὡς καὶ ἐπαινουμένους σφᾶς ἑώρων, καὶ τῶν ἄθλων ἃ προσεδέχοντο, μεταποιησόμενοι, συνεγένοντο. καὶ συνέβη γε αὐτοῖς ἐς τοὐναντίον τὸ πρᾶγμα δικαιότατα περιστῆναι. οὔτε γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ ἔργου (ἅτε καὶ μηδὲν αὐτοῦ προσκοινωνήσαντες) ἔλαβον, καὶ τοῦ κινδύνου τοῦ τοῖς δράσασιν αὐτὸ συμβάντος, ὡς καὶ ἐπιβουλεύσαντες σφίσι, μετέσχον. ἰδὼν δὲ ταῦτα ὁ Δολοβέλλας, οὐδ' αὐτὸς ἠξίου τὴν ἡσυχίαν ἄγειν· ἀλλ' ἔς τε τὴν ὕπατον ἀρχήν, καίπερ μηδέπω οἱ προσήκουσαν, ἐσῆλθε, καὶ
165 δημηγορήσας τι περὶ τῶν παρόντων, ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη. τούτων δὲ ἐνταῦθα ὄντων, ὁ Λέπιδος, μαθὼν τὰ γεγενημένα, τήν τε ἀγορὰν μετὰ τῶν στρατιωτῶν τῆς νυκτὸς κατέλαβε, καὶ κατὰ τῶν σφαγέων ἅμα ἕῳ ἐδημηγόρει. ὁ οὖν Ἀντώνιος, καίτοι παραχρῆμα μετὰ τὸν τοῦ Καίσαρος θάνατον φυγών, καὶ τήν τε ἐσθῆτα τὴν ἀρχικήν, ὅπως διαλάθῃ, ῥίψας, καὶ τὴν νύκτα κρυφθείς, ὅμως ἐπειδὴ τούς τε σφαγέας ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, καὶ τὸν Λέπιδον ἐν τῇ ἀγορᾷ ὄντα ᾔσθετο, τήν τε γερουσίαν ἐς τὸ τῆς Γῆς τέμενος ἤθροισε, καὶ γνώμας ὑπὲρ τῶν παρόντων προὐτεθείκει. καὶ εἶπον ἄλλοι τε ἄλλα, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἐγίνωσκε, καὶ ὁ Κικέρων τάδε· οἷσπερ καὶ ἐπείσθησαν.

„ Ἀεὶ μὲν ἔγωγε οἶμαι χρῆναι μηδένα
„ μηδενὸς χάριν μήτε πρὸς φιλονεικίαν λέ-
„ γειν, ἀλλ' ὃ βέλτιστον ἕκαστος εἶναι νομίζει, τοῦτ'

A Populo in concionem congregato, cædis autores multis contra Cæsarem, ac pro statu reipublicæ populari verbis factis, bono animo ciues esse iusserunt, nihílque mali metuere. non enim Cæsarem à se ideo occisum, vt vel dominationem, vel commodum aliquod aliud propriũ inde haberent, sed vt libertate, legúmque vsu restituto respublica rectè administrari posset. His verbis, eóque in primis quòd neminem B quenquam lædebant, multitudinẽ pacauerũt: ipsi, ne vicissim aliorum insidiis impeterẽtur, in Capitolium, tanquam deos comprecaturi, concesserunt: ibíque diem istam noctémque exegerunt. Sub vesperam alii quidam etiam primarii viri eòdem se contulerunt: qui etsi negotii huius participes minimè fuerãt, quia tamen laudari id factum videbant, in partem gloriæ & præmiorum quæ sperabantur, venire cu- C piebant. Sed iustissimè euenit vt in contrarium eis hoc consilium verteret. nam neque nomen huius facinoris, à cuius communicatione omnino abfuerant, adepti sunt, & in eadem pericula quæ percussores Cæsaris pòst sustinuerunt, ipsi quoque, vt insidiarũ socii, peruenerunt. Hæc cernens Dolobella, ipse quoque cessandum sibi minimè ratus, consulatum, quanquam is nõdum ad ipsum pertinebat, inuasit: habi- D táque oratione quadam de re præsenti, in Capitolium ipse quoque adscendit. Interim Lepidus iis quæ acta essent, cognitis, noctu forum militibus occupauit, conciónemque contra percussores Cæsaris sub auroram habuit. Antonius autem, quanquam statim Cæsare occiso fugerat, proiectáque, quò facilius lateret, veste consulari, sese occuluerat ea nocte: tamen vbi percussores in Capitolio, Lepidum in foro esse E intellexit, senatu in Telluris templum conuocato, de statu rerũ præsenti retulit. ibi quum variæ, variè affectorum, sententiæ dicerentur, Cicero (cuius autoritati obtemperatum etiam est) in hæc verba disseruit, OMNIBVS ego, P. C. in consultationibus neque gratiam spectandam, neque odia esse existimo, sed eam vnumquenque sentẽtiam debere dicere, quam ipse optimam esse

Cæsaris percussores in Capitolium concedunt.

Dolobella cõsulatum inuadit.

Lepidus militibus forum occupat.

Senatus in æde Telluris habitus.

Ciceronis oratio in senatu: qua mutuò abolendas obliuione perpetua præteritas iniurias suadet.

Ciceronis Oratio In Senatu.

censeat. Quippe iniquum fuerit, quum prætores cōsulésque nostros omnia ex præscripto rectæ rationis agere iubeamus, iísque etiam fortuna præstanda sit, si quid minus rectè gesserint, nos in deliberando, vbi suam quilibet sententiam in sua potestate omnino habet, priuatarū cupiditatum causa commodum reipublicæ prodere. His ego de causis, quum arbitrer semper nobis in consilio capiendo æquitatis rationem habendam esse, id eo magis in præsenti negotio nobis faciendum censeo: quòd video nos, si omissis non necessariis rebus concordiam seruemus, saluti nostræ consulere, aliósque etiam nolentes nobis coniungere posse. * vereor autem ne malè: sed initio orationis nolo quicquam durius dicere. Superioribus quidem temporibus aliquandiu is fuit reipublicæ status, vt eam ii qui plurimum armis possent, obtinerent: ipsi nobis quid decernendum esset præscriberent, non nos quid ipsis agendum esset prospiceremus. Nunc eò res redierunt vt in nostra sint omnia potestate, penésque nos sit potestas aut cōcordiam, cúmque ea libertatem, aut dissensiones iterum ac ciuilia bella, dominúmque exinde deligendi. Id enim senatusconsultum quod hodie facietis, omnes etiam alii sequentur. Quæ quum, vt quidem mea fert sententia, ita sese habeant, censeo nobis omnibus inuicem inimicitiis ac contentionibus, aut quicquid id tandem mali est, omissis, ad pristinā illam pacem, amicitiam, concordiámque redeundum esse: id certè, si nihil aliud præterea, expendentibus, quòd quandiu his vsi sumus in republica procuranda, regiones, diuitias, gloriam, sociósque nobis parauimus: postquam ad intestinas clades deuenimus, non modò nihil nostris rebus accessisse, sed longè omnia deteriora facta. Tantum verò abest vt ego aliquid aliud esse existimem quod impræsentiarum salutem vrbi afferre possit, vt, nisi nos concordiæ autores citò, adeóque iamiam, fiamus, restitui vrbem in integrum non posse iudicem. Vera autem esse quæ dico, ita cognoscetis, si & præsentem conditionem inspexeritis, & antiqua memoria repetieritis.

ἀποφαίνεσθαι. δεινὸν γὰρ εἰ τοὺς μὲν στρατηγοὺς τούς θ' ὑπάτους πάντα ἀπ' ὀρθῆς τῆς διανοίας ποιεῖν ἀξιώσομεν, κἂν ἄρα πως σφαλῶσιν, εὐθύνας παρ' αὐτῶν καὶ τῆς τύχης ἀπαιτήσομεν· ἐν δὲ δὴ τῷ βουλεύεσθαι, ἐν ᾧ κυριώτατοι τῆς ἡμετέρας αὐτῶν γνώμης ἐσμέν, τὰ κοινῇ συμφέροντα τῶν ἰδίων ἕνεκα πλεονεξιῶν προησόμεθα. ἀεὶ μὲν δὴ διὰ ταῦτα, ὦ πατέρες, πάντα ἁπλῶς καὶ δικαίως ἡγοῦμαι δεῖν ἡμᾶς συμβουλεύειν ὑμῖν· μάλιστα δὲ ἐν τοῖς παροῦσι πράγμασιν, ἐν οἷς ἂν μηδὲν πολυπραγμονήσαντες ὁμονοήσωμεν, αὐτοί τε σωθησόμεθα, καὶ τοὺς ἄλλους ἄκοντας περιποιήσομεν. * * δέδοικα δὲ μὴ κακῶς· δυσχερὲς δ' οὐδέν, ἀρχόμενος τοῦ λόγου, εἰπεῖν βούλομαι. πρότερον μὲν γὰρ οὐκ ὀλίγος ἐξ οὗ χρόνος οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, καὶ τῆς πολιτείας ἐγκρατεῖς ὡς τὸ πολὺ ἐγίγνοντο, ὥστ' αὐτοὺς ὅ,τι δεῖ βουλεύειν ὑμῖν ἐπιτάττειν, ἀλλ' οὐχ ὑμᾶς ὅ,τι χρὴ πράττειν ἐκείνους, προσκοπεῖν· νῦν δὲ ἐς τὸν καιρὸν πάνθ' ὡς εἰπεῖν τὰ πράγματα πάρεστιν, ὥσπερ ἐφ' ὑμῖν τε αὐτὰ εἶναι, καὶ ἐς ὑμᾶς ἀνακεῖσθαι· καὶ παρ' ὑμῶν ἤτοι τὴν ὁμόνοιαν, καὶ μετ' αὐτῆς τὴν ἐλευθερίαν, ἢ στάσεις καὶ πολέμους ἐμφυλίους αὖθις, καὶ ἀπ' αὐτῶν καὶ δεσπότην λαβεῖν. ὅ,τι γὰρ ἂν τήμερον ψηφίσησθε, τούτῳ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀκολουθήσουσι. τούτων οὖν οὕτως (ὥσγε ἐμαυτὸν πείθω) ἐχόντων, φημὶ δεῖν ἡμᾶς τὰς μὲν πρὸς ἀλλήλους ἔχθρας, ἢ φιλονεικίας, ἢ ὅπως ἄν τις αὐτὰς ὀνομάσῃ, καταλύσασθαι, πρὸς δὲ δὴ τὴν παλαιὰν ἐκείνην εἰρήνην καὶ φιλίαν καὶ ὁμόνοιαν ἐπανελθεῖν· ἐνθυμηθέντας τοῦτό γε, εἰ μηδὲν ἄλλο, ὅτι τέως μὲν ἐκείνως ἐπολιτευόμεθα, καὶ χώρας καὶ πλούτους καὶ δόξαν καὶ συμμάχους ἐκτησάμεθα· ἀφ' οὗ δὲ ἐς τὰ πρὸς ἀλλήλους κακὰ προήχθημεν, οὐχ ὅσον οὐκ ἀμείνους, ἀλλὰ καὶ πολὺ χείρους ἐγενόμεθα. καὶ ἔγωγε τοσοῦτον δέω νομίζειν ἄλλο τι σῶσαι ἂν ἔν γε τῷ παρόντι τὴν πόλιν, ὥστ' ἂν μή τι τήμερον, καὶ ἤδη γε ὅτι τάχιστα προβουλεύσωμεν, οὐδ' ἀναλαβεῖν δυνησόμεθα. σκοπεῖτε δὲ ὡς ἀληθῆ λέγω, πρός τε τὰ παρόντα ἀποδόντες, καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνα-

λογισάμενοι. ἢ οὐχ ὁρᾶτε μὲν τὰ γιγνόμενα, καὶ ὅτι διαιρεῖταί τε καὶ διΐσταται ὁ δῆμος αὖθις; καὶ οἱ μὲν ταῦτα, οἱ δὲ ἐκεῖνα προαιρούμενοι, δίχη τε ἤδη νενέμηνται, καὶ δίχη στρατοπεδεύονται; καὶ οἱ μὲν τὸ Καπιτώλιον προκατειλήφασιν, ὥσπερ τινὰς Γαλάτας φοβούμενοι· οἱ δὲ ἐκ τῆς ἀγορᾶς πολιορκεῖν αὐτοὺς παρασκευάζονται, καθάπερ Καρχηδόνιοί τινες, ἀλλ' οὐ Ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ ὄντες; οὐκ ἀκούετε δὲ ὅτι καὶ πρότερον πολλάκις, διχογνωμονησάντων τινῶν, ὥστε καὶ τὸν Ἀουεντῖνον ποτὲ καὶ τὸ Καπιτώλιον, ἔστι δ' οὓς αὐτῶν καὶ
166 τὸ ἱερὸν ὄρος κατασχεῖν· ὁσάκις μὲν ἐπὶ τοῖς ἴσοις, ἢ καὶ βραχύ τι συγχωρήσαντες οἱ ἕτεροι τοῖς ἑτέροις κατηλλάγησαν, μισοῦντές τε ἀλλήλους εὐθὺς ἐπαύσαντο, καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου διήγαγον οὕτως, ὥστε καὶ πολλοὺς καὶ μεγάλους πολέμους κοινῇ κατορθῶσαι; ὁσάκις δὲ δὴ πρὸς φόνους καὶ σφαγὰς ἐχώρησαν (οἱ μὲν δικαιώσει τοῦ ἀμύνεσθαι τοὺς προϋπάρξαντας, οἱ δὲ καὶ φιλονεικίᾳ τοῦ μηδενὸς ἐλαττοῦσθαι δοκεῖν, ἀπατηθέντες) οὐδὲν πώποτε χρηστὸν ἐγένετο; τί γὰρ δεῖ πρὸς οὐδὲν ἧττον ὑμᾶς εἰδότας, τὸν Οὐαλέριον, τὸν Ὁράτιον, τὸν Σατορνῖνον, τὸν Γλαύκιον, τοὺς Γράκχους λέγοντα διατρίβειν; τοιαῦτ' οὖν παραδείγματα, καὶ ταῦτα οὐκ ἀλλότρια ἀλλ' οἰκεῖα ἔχοντες, μὴ μελλήσητε τὰ μὲν ζηλῶσαι, τὰ δὲ φυλάξασθαι· ἀλλ' ἅτε ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν τῆς ἐκβάσεως ὧν βουλεύεσθε, παρειληφότες, μηκέτι τοὺς ἐμοὺς λόγους, ὡς καὶ ῥήματα, διασκοπεῖτε, ἀλλὰ τῷ κοινῷ διαφέροντα, ὡς καὶ ἐν τῷ ἔργῳ ἤδη ὄντα, θεωρεῖτε. οὐδὲ γὰρ ἀσαφεῖ τινὶ ἐνθυμήσει τὰ φανὲς τῆς ἐλπίδος ἀναρρίπτετε, ἀλλ' ἐχεγγύῳ πίστει τὸ βέβαιον τοῦ λογισμοῦ προνοήσετε. ὑπάρχει μὲν οὖν ὑμῖν τοῦθ', ὅπερ εἶπον, οἴκοθεν καὶ παρὰ τῶν προγόνων λαβοῦσιν, ὀρθῶς βουλεύσασθαι. καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ξενικοῖς παραδείγμασι χρῆσθαι ἠθέλησα, μυρία ἂν εἰπεῖν ἔχων· ἓν δ' οὖν ὅμως τῆς ἀρίστης καὶ ἀρχαιοτάτης πόλεως, παρ' ἧς οὐδ' οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπαγαγέσθαι τινὰς νόμους ἀπηξίωσαν, παρέξομαι. καὶ γὰρ αἰσχρὸν ἂν εἴη τοσοῦτον ἡμᾶς καὶ τῇ

A Nónne enim videtis, populum iterum diuidi, diuellíq; aliósque hæc, alios diuersa sentientes, in duas iam diuisos partes, bina castra habere? atque hos quidem Capitolium occupasse, quasi terrore à Gallis impendente: alios in foro se ad oppugnandum Capitolium parare, quasi Carthaginenses, ipsi, ac non etiam Romani essent? Nónne audistis vt prius quoque sæpius dissensionibus coortis, alii Auentinum ac Capitolium, alii sacrum montem tenuerint? B Atqui hi, quoties æquis conditionibus, aut alteri alteris modicum quicquam de suo iure concedentes in gratiam rediissent, statim odiorum fine facto reliquum temporis in pace & concordia exegerunt, ita vt multa magnáque bella communi opera feliciter confecerint: quoties autem ad cædes peruenissent, alteri, acceptas iniurias vlciscendi cupiditate, alteri, ne qua in re inferiores fuisse viderentur, contendẽdi C studio decepti, nihil vnquam commodum ipsis euenit. Quorsum enim attinet Valerium, Horatium, Saturninum, Glauciam, Gracchósque vobis, ex æquo hæc mecum cognoscentibus, pluribus verbis commemorare? Quæ quum exempla non peregrina, sed domestica habeatis, ne cunctemini ista quidem imitari, hæc verò vitare: sed quum res ipsa euentum consiliorum vestrorum comprobatum vobis exhibeat, non iam orationem meam, D quasi nuda verba, considerate, sed ita accipite, vt quæ reipublicæ ex vsu sint, ac ipsa iam re se probent. neque enim spem incertam cogitatione quadam dubia consectãdam, sed certitudinem consiliorum, fidei quodam quasi vadimonio confirmatam, animo præcipiendam habetis. Ac, quanquam quid vobis in deliberando sit sequendum, à domesticis maiorum nostrorum (quẽadmodum dixi) exemplis petere potestis, vt mihi extraneis documẽ- E tis vtendum esse non ducam: tamẽ quum infinita in medium possim adducere, vnum commemorabo optimæ antiquissimæque vrbis, à qua etiam petere leges certas maiores nostri non dedignati sunt: quòd turpe vtique sit futurum, nos qui

Ciceronis Oratio In Senatu.

Athenienses quemadmodũ obliuione iniuriarum abolita rempublicam restituerint.

CICERONIS ORATIO IN SENATV.

tantum viribus atque iudicio Athenienſes præſtamus, in capiendo conſilio ab iis ſuperari. Hi verò (de re nota loquor) olim diſſidiis ciuilibus agitati, atque hinc bello à Lacedæmoniis attriti, ſubque ciuium potentiorem tyrannidem redacti, nō antè exitum ſuis calamitatibus inuenerunt quàm pacificatione compoſita, memoriam omnium malorum, quæ paſſi erant plurima à ſe inuicem ac grauiſſima, abolerent: ita vt iniuriam acceptam non modò iure perſequi, ſed ne reminiſci quidem vlli liceret. Poſtquam ita reſipuerunt, non à tyrannide modò & diſcordiis liberati ſunt, ſed cęteris etiam rebus ſecundis vſi, vrbem ſuam recuperarunt, denique ſæpenumero ſalutem perniciémque ipſorum Lacedæmoniorum, Thebanorúmque in ſua manu poſitam habuerunt. Quòd ſi ii, qui cuſtodibus captis ex Piræo in vrbem venerunt, de vrbis habitatoribus vindictam ſumere voluiſſent ob acceptas iniurias, facinus fortaſſis cauſam ſatis honeſtam habens perpetraſſent, mala tamen & intuliſſent multa & accepiſſent. Nam quemadmodum iis præter ſuam ſpem ſuperiores facti fuerant, ita fieri poterat vt rurſus inopinatò ſuccumberent. Nam in id quidem genus rebus nulla ineſt conſtantia: nec qui ſemel præualuit, victoria omnino potitus eſt: ſed multi, quum ſuis rebus confiderent, in calamitatem inciderunt, multi vlciſci alios cupientes, ipſi vnâ perierunt. Neque enim qui rebus aduerſis premuntur, quātumuis iniuriis aliorum ſint expoſiti, ſemper eam ſortem perferūt: neque potentia, vtcunque aliquandiu perduret, ſemper proſpero ſucceſſu vtitur: ſed vtrunque inopinatæ humanarum rerum viciſſitudini, fortunæque inconſtantiæ obnoxium, ſæpenumero non pro ſua ſpe, ſed improuiſa horum mutatione, momenta accipit. His igitur de cauſis quidem, atque ex ſtudio contendēdi (vehemens enim eſt omnis homo, quum vel affectus eſt iniuria, vel affectum ſe eſſe putat) ſupra vires ſuas audacia efferuntur, & vltrà quàm robore ſuo poſſint, decertandi ſtudio flagrāt: aut ſuperaturos ſe ſperātes, aut certè nō ſine clade inimici perituros.

Incerta fortuna in ciuilibus motibus.

A ῥώμῃ καὶ τῇ γνώμῃ τῶν Ἀθηναίων ὑπερέχοντας, χεῖρον αὐτῶν βουλεύεσθαι. ἐκεῖνοι τοίνυν (λέγω δὲ ὃ πάντες ἴστε) στασιάσαντες ποτὲ, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῶν Λακεδαιμονίων καταπολεμηθέντες, καὶ ὑπὸ τῶν δυνατωτέρων πολιτῶν τυραννηθέντες, οὐ πρότερον ἀπηλλάγησαν τῶν κακῶν, πρὶν συνθέσθαι καὶ διομολογήσασθαι, τῶν τε συμβεβηκότων σφίσι, πολλῶν που καὶ δεινῶν ὄντων, ἐπιλήσεσθαι, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ὑπὲρ αὐτῶν μήτε

B ἐγκαλέσειν ποτὲ μήτε μνησικακήσειν τινί. τοιγάρτοι σωφρονήσαντες οὕτως, οὐχ ὅτι τυραννούμενοι καὶ στασιάζοντες ἐπαύσαντο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν εὐθηνήσαν· καὶ τὴν πόλιν ἀνεκτήσαντο, καὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρχῆς ἀντεποιήσαντο· καὶ τέλος, κύριοι καὶ σῶσαι καὶ ἀπολέσαι καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους αὐτοὺς καὶ τοὺς Θηβαίους πολλάκις ἐγένοντο. καίτοι εἰ ἐτεθελήκεσαν ἐκεῖνοι οἱ τὴν Φυλακὴν καταλαβόντες, καὶ ἐκ τοῦ Πειραιῶς κατελθόντες,

C τιμωρήσασθαι τοὺς ἐκ τοῦ ἄστεος ὑφ' ὧν ἠδίκηντο, εὔλογον μὲν ἂν πρᾶγμα πεποιηκέναι ἐδεδόκεσαν, πολλὰ δ' ἂν καὶ ἐδεδράκεσαν κακὰ καὶ ἐπεπόνθεσαν. ὥσπερ γὰρ κρείττους αὐτῶν παρὰ τὴν ἐλπίδα ἐγένοντο, τάχ' ἄν τι καὶ ἠλαττώθησαν αὖθις. οὐ γάρ ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις βέβαιον οὐδὲν, οὔτε ἐξ ὧν ἰσχύει τις προσεπεκράτησεν· ἀλλὰ πάμπολλοι μὲν θαρσοῦντες ἔπταισαν, πάμπολλοι δὲ ζητοῦντες ἀμύνασθαί τινα, προσαπώλοντο.

D οὔτε γὰρ τὸ πλεονεκτούμενον ἔν τινι, πάντως ἀτυχεῖ, διότι καὶ ἀδικεῖται· οὔτε τὸ δυνάμει προὔχον, πάντως κατορθοῖ, διότι καὶ προσήκει. ἀλλ' ἀμφότερα ἀπὸ τῆς ἴσης καὶ τῷ παραλόγῳ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τῷ ἀσταθμήτῳ τῆς τύχης ὑποκείμενα, καὶ τὴν ῥοπὴν πολλάκις οὐ πρὸς τὸ σφέτερον εὔελπι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀδόκητον ἐκείνων λαμβάνει. ὅθεν ἔκ τε τούτων καὶ ἐκ τῆς φιλονεικίας, (δεινὸν γάρ ἐστιν ἄνθρωπος ἀδικηθεὶς, ἢ νομίσας γε ἀδικεῖσθαι) ὑπὲρ δύναμιν

E θρασύνασθαι. καὶ πολλοὶ πολλάκις καὶ παρὰ τὴν ἰσχὺν ἐπαίρον) διακινδυνεύειν, ὡς καὶ κρατήσοντες, ἢ οὔτι γε καὶ ἀναιμωτὶ διαλυσόμενοι.

167 καὶ οὗτοι, τὰ μὲν, νικῶντες, τὰ δὲ, ἡττώμενοι, A καὶ ποτὲ μὲν ἀντεπικρατοῦντες, ποτὲ δὲ ἀντεπελαττούμενοι, οἱ μὲν πασσυδὶ συναπόλλυνται, οἱ δὲ τήν γε Καδμείαν λεγομένην νίκην νικῶντες τυγχάνουσι· καὶ ἐν τῷ χρόνῳ ὅτ' οὐδὲν ὄφελός ἐστιν, αἰσθάνονται ὅτι κακῶς ἐβουλεύσαντο. καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ ὑμεῖς ἔργῳ μεμαθήκατε. σκοπεῖτε δέ· ἴσχυσε τινὰ χρόνον ἐν ταῖς στασιωτικαῖς ὁ Μάριος, εἶτ' ἐκπεσὼν, καὶ δύναμιν ἀθροίσας, ἴστε οἷα εἰργάσατο. B ὁμοίως ὁ Σύλλας (ἵνα μὴ τὸν Κίνναν, μηδὲ τὸν Κάρβωνα, μηδὲ τοὺς ἄλλους τοὺς διὰ μέσου καταλέγω) δυνηθεὶς τὴν πρώτην, εἶτ' ἐλαττωθεὶς, ἔπειτα δυναστεύσας, οὐδὲν ὅ,τι οὐχὶ τῶν δεινοτάτων ἔπραξε. τί γὰρ δεῖ τὸν Μάριον τὸν δεύτερον, ἢ τὸν Κίνναν αὐτὸν, ἢ τὸν Κάρβωνα ὀνομάζειν; μετὰ ταῦτα Λέπιδος ἰδίαν τε τινὰ, ὡς δὴ καὶ τούτοις ἐπεξιὼν, στάσιν ἤγειρε, καὶ πᾶσαν ὀλίγου τὴν Ἰταλίαν ἐτάραξεν. C ὡς δ' ἀπηλλάγημεν ποτὲ καὶ τούτου, μέμνησθε ὅσα αὖ καὶ οἷα πρός τε τοῦ Σερτωρίου καὶ πρὸς τῶν ἄλλων τῶν μετ' αὐτοῦ φυγόντων ἐπάθομεν. τί δ' ὁ Πομπήιος; τί δ' ὁ Καῖσαρ αὐτὸς οὗτος; (ἵνα μηδὲν ἐν ταῦθα μήτε τοῦ Καπιλίνου, μήτε τοῦ Κλωδίου μνημονεύσω) οὐ πρότερον ἐπολέμησαν ἀλλήλοις, καίτοι συγγενεῖς ὄντες; ἔπειτα μυρίων κακῶν οὐ μόνον τὴν πόλιν ἡμῶν, ἢ καὶ τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν, D ἀλλὰ καὶ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησαν; ἆρ' οὖν μετά τε τὸν Πομπηίου θάνατον, καὶ τὸν πολὺν ἐκεῖνον τῶν πολιτῶν ὄλεθρον, ἡσυχία τις ἐγένετο; πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. οἶδε γὰρ ἡ Ἀφρικὴ, οἶδεν ἡ Ἰβηρία τὸ πλῆθος τῶν ἑκατέρωθι ἀπολομένων. τί οὖν ἐπί γε τούτοις εἰρηνήσαμεν; καὶ πῶς; ὁπότε κεῖται μὲν αὐτὸς ὁ Καῖσαρ οὕτω σφαγεὶς, κατέχεται δὲ τὸ Καπιτώλιον· καὶ πεπλήρωται μὲν ἡ ἀγορὰ τῶν ὅπλων, E πεπλήρωται δὲ καὶ πᾶσα ἡ πόλις τοῦ φόβου. οὕτως ἐπειδὰν ἄρξωνταί τινες στασιάζειν, καὶ τὰ βίαια ἀεὶ τοῖς βιαίοις ἀμύνεσθαι ζητῶσι, καὶ τὰς τιμωρίας μήτε πρὸς τὸ ἐπιεικὲς, μήτε πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ πρός τε τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν τὴν ἐκ τῶν ὅπλων ποιῶνται, κύκλος τις ἐξ ἀνάγκης ἀεὶ τῶν κακῶν γίγνεται, καὶ ἀνταπόδοσις ἐκ διαδοχῆς τῶν δεινῶν συμβαίνει. τό, τε γὰρ εὐτυχῆσαν ὑβρί-

A Hi quidem, modò vincentes, modò victi, alternísque clades accipientes cedentésque, partim penitus pereũt, partim misera, atque (vt prouerbio dicitur) Cadmea victoria potiũtur: túncque demum sentiunt se malè de rebus suis statuisse, quum id nihil iam prodest. Quod ita se habere, res ipsa vos docuit. atque agedum considerate: Aliquandiu in ciuilibus seditionibus Marius præualuit: deinde profligatus, copiis iterum coactis B quid egerit, satis vobis liquet. Similiter Sylla (vt Cinnam Carbonémque, & reliquos, qui in medio fuerunt, prætercam) quum primò potentia præstaret, pòst superatus, iterum dominatione potitus, nihil crudelitatis sibi reliquum fecit. ne quid iam de Mario iuniore, Cinna, Carbonéve dicam. Post hos Lepidus, quasi vindictam de his sumpturus, peculiarem ipse seditionem excitauit, vniuersámque propemodũ C Italiam cõturbauit. Postquam hoc quoque exonerati sumus, nostis quot quantísque nos incommodis Sertorius, reliquíque exules cum eo affecerint. Iam, vt Catilinam Clodiúmque taceam, nónne Pompeius ipséque Cæsar primò bellum alter alteri fecerunt, ne affinitate quidem eos inhibẽte? deinde innumeris miseriis nõ vrbem modò, aut Italiam, sed totum ferè orbem terrarum impleuerunt? Mortémne igitur Pom- D peii, ingentémque ciuium istã cladem quies excepit? minimè verò: quum & Africa & Hispania consciæ sint multitudinis eorum qui ibi occubuerunt. Quid quòd ne sic quidẽ pacatæ sunt res? Iacet enim Cæsar ita interfectus, occupatum est Capitolium, forum armis repletum est, terror vrbem occupauit. Ita vbi ciues seditiones mouere inceperũt, vimque vi vlcisci student, neque æquitate humanitatéve vindictam, E sed cupiditate armorúmque licentia metiuntur, necessariò calamitates quasi orbe quodam semper reuoluuntur, continẽtíque successione mala malis redduntur. Res enim secundæ in libidinem mortalibus

CICERONIS ORATIO IN SENATV.

Exempla domestica proponit.

Marius.

Sylla.

Lepidus.

Sertorius.

Cladium acceptarum bello Pompeij & Cæsaris enumeratio.

Circulus malorum in seditionibus.

CICERONIS ORATIO IN SENATV.

exundant, vt nullum cupiditatibus modum statuant: contrà calamitatibus pressos ira malorum exagitat, vt quum non confestim perierint, vlcisci eos à quibus afflicti sunt concupiscant, donec animum suũ exatient. Reliqua multitudo, etiam si nullam rerum societatem cum his cõtraxerit, tamen oppressorum misericordia, metúque eiusdẽ sortis, odióque eius quæ præualuit, ac spe eiusdem licentiæ adipiscendæ, miseris opitulatur. Ita fit vt ii quoque ciues qui neutram partem antè sequebantur, in seditionis partem ipsi quoque alliciantur, aliíque subinde aliis, sub specie vltionis (quam semper ii qui oppressi sunt, exigunt) in vindicandis iniuriis succedant: ídque malum quasi legitimum iam in orbem recurrat. quibus vicibus quum alii aliâs priuati pereãt, ipsam interim rem publicam omnes ex æquo pessundant. Annon videtis quanto temporis spatio nos inuicẽ bello ciuili attriuerimus, quot & quãta mala exhauserimus? aut quod tandem indignum facinus à nobis prætermissum est? Quis enim numerum inire possit eius pecuniarũ multitudinis, quam quum sociis ademissemus, deos despoliassemus, ipsi suprà quàm facultates nostræ ferrent, contulissemus, contra nos inuicem impendimus? Quis rationem subducere queat eius virorum multitudinis, quæ periit, nõ quidem reliquorum istorum, quorum summa inuestigabilis est, sed equitum senatorúmque, quorum vnusquisque bellis exteris vel viuens vel moriens vniuersam ciuitatem seruare potuisset? Quot enim Curtii, Decii, Fabii, Marcelli, Scipiones, occubuerunt? non profectò vt Samnites, Latinos, Hispanos, Carthaginensésve profligarent, sed vt ipsi paritérque victores interirent. Ac quanuis vel maximè lugendi sunt nobis ii qui in armis ceciderunt, tamen est cur æquiore animo eorum sit ferendus interitus. volentes enim (si quidem is velle dici debet qui metu cogitur) in pugnam progressi sunt: mortémque indignam quidem, sed viro certè dignam oppetierunt, intérque spem victoriæ sine sensu mortis occubuerunt.

A τε πλεονάζει, καὶ οὐδένα ὅρον τῆς πλεονεξίας ποιεῖται, καὶ τὸ σφαλὲν, ὀργῇ τῆς συμφορᾶς, ἄν γε μὴ παραχρῆμα ἀπόληται, ἀντιτιμωρήσασθαι τὸν ἀδικήσαντα ἐπιθυμεῖ, μέχρις ἂν τὸν θυμὸν ἐκπλήσῃ· καὶ αὐτοῖς καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος, κἂν μὴ συμμετάσχῃ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τῷ τε ἐλέῳ τοῦ νενικημένου, καὶ τῷ φθόνῳ τοῦ κεκρατηκότος, δεῖσαν τε ἅμα μὴ καὶ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ πάθῃ, καὶ ἐλπίσαν τὰ αὐτὰ τούτῳ δράσειν, B συναίρεται. καὶ οὕτω καὶ τὰ μέσα τῶν πολιτῶν στασιάζειν προάγεται· καὶ ἄλλοι τε ἐπ' ἄλλοις τὸ κακὸν, προφάσει τιμωρίας τῶν ἀεὶ ἐλαττουμένων, ὥσπερ τι ἔννομον καὶ ἐγκύκλιον πρᾶγμα, ἀντιμιμούμενοι διαδέχονται. καὶ αὐτοὶ μὲν ὡς ἕκαστοι ἀπαλλάσσουσι, τὸ δὲ δὴ κοινὸν ἐξ ἅπαντος τρόπου φθείρουσιν. ἢ οὐχ ὁρᾶτε πόσον μὲν χρόνον κατατετρίμμεθα πολεμοῦντες ἀλλήλοις, ὅσα δὲ καὶ οἷα ἐν αὐτῷ πεπόνθα-C μεν; καίτοι τί τούτου δεινότερόν ἐστι, καὶ δεδράκαμεν. καὶ τίς ἀπαριθμῆσαι δύναιτο τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων, ἃ τούς τε συμμάχους περιδύοντες, καὶ τοὺς θεοὺς περισυλῶντες, καὶ προσέτι καὶ αὐτοὶ ἐξ ὧν οὐκ εἴχομεν συνεσφέροντες, ἐπ' ἀλλήλοις δεδαπανήμεθα; τίς τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀπολωλότων, οὐχ ὅτι τῶν ἄλλων (ἐπεὶ τοῦτό γ' ἀνεξεύρετόν ἐστιν) ἀλλὰ καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν βουλευτῶν, ὧν εἷς ἕκαστος καὶ D πᾶσαν τὴν πόλιν ἐν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις σῶσαι καὶ ζῶν καὶ ἀποθανὼν ἐδύνατο. πόσοι μὲν γὰρ Κούρτιοι, πόσοι δὲ Δέκιοι, Φάβιοι, 168 Γράκχοι, Μάρκελλοι, Σκηπίωνες τεθνήκασιν; οὐ μὰ Δί' οὐχ ἵνα Σαυνίτας, ἢ Λατίνους, ἢ Ἴβηρας, ἢ Καρχηδονίους ἀμύνωνται, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοὶ προσαπόλωνται. καὶ τῶν μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις τετελευτηκότων (εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ ἐκείνων ὠδύρετο ἄν τις) ἀλλ' ἧττόν γε ἄξιόν ἐστιν ὀλοφύρασθαι. ἔς τε γὰρ τὰς μά-E χας ἐθελονταὶ (εἴγε ἐθελοντὰς τοὺς ἀναγκασθέντας φόβῳ καλεῖν δεῖ) ἦλθον, καὶ θάνατον εἰ καὶ ἄδικον, ἀλλ' ἀνδρεῖόν γε ὑπέμειναν· ἔν τε ἀγῶνι ἰσοπαλεῖ, καὶ ἐν ἐλπίδι τοῦ κἂν περιγενέσθαι καὶ κρατῆσαι, ἔπαιον ἀναισθήτως. τοὺς δ' ἐν

πεὶς δὲ ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, τῇ τε ἀγορᾷ, τῷ τε βουλευτηρίῳ αὐτῷ, τῷ τε Καπιτωλίῳ αὐτῷ βιαίως, οὐχ ὅπως ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, οὐχ ὅπως ἀκμάζοντας, ἀλλὰ καὶ γέροντας καὶ παῖδας, οἰκτρῶς ἐξολωλότας, πῶς ἄν τις κατ' ἀξίαν θρηνήσειε; καὶ ταῦτα μέντοι τοιαῦτα οἷα καὶ ὅσα οὔτ' αὐτοὶ ποτὲ πρὸς πάντων ἅμα τῶν πολεμίων ἐπάθομεν, οὔτε ἐκείνους ἐδράσαμεν, διατεθέντες ἀλλήλους, οὐχ ὅσον οὐκ ἀχθόμεθα, οὔτ' ἀπαλλαγῆναί ποτε αὐτῶν ἀνδρικῶς ἐθέλομεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν, καὶ ἑορτάζομεν, καὶ εὐεργέτας τοὺς ποιοῦντας αὐτὰ ὀνομάζομεν. καίτοι ἔγωγε οὐδ' ἀνθρώπινόν τινα βίον ἡγοῦμαι τοῦτον ἡμᾶς βεβιωκέναι, ἀλλὰ τινῶν θηρείων, ἃ δι' ἀλλήλων φθείρεται. καὶ τὰ μὲν ἤδη συμβεβηκότα τί ἂν ἐπὶ πλέον ὀδυραίμεθα; (οὐ γάρ που καὶ ἀγένητα αὐτὰ ποιησαίμεθα) τῶν δὲ δὴ μελλόντων προϊδώμεθα. διὰ γὰρ ταῦτα καὶ ἐκείνων ἐμνημόνευσα, οὐχ ἵνα τὰς κοινὰς συμφορὰς, ἅς γε μηδὲ γενέσθαι ὤφελε, καταλέξω, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν ἀναπείσω τὰ γοῦν λοιπὰ διασῶσαι. τοῦτο γάρ τις μόνον τῶν κακῶν ἀπόναιτο, ὃ μηδὲν αὖθις ὅμοιον σφίσι παθεῖν φυλάξασθαι. ἔξεστι δὲ τοῦθ' ὑμῖν ἐν τῷ παρόντι μάλιστα ποιῆσαι, ἕως ἔτι τὸ δεινὸν ἄρχεται, καὶ οὔτε πολλοί που συνεστήκασιν, οὔτε κεκινημένοι ὡς τῇ ἐλπίδι τοῦ κρείττονος, ὀργῇ τοῦ καταδεεστέρου, καὶ παρὰ τὸ συμφέρον σφίσιν ἀπερισκέπτως κινδυνεῦσαι προάγονται. καὶ τοῦτο μέντοι τηλικοῦτον κατορθώσετε, μήτε πόνον τινὰ πονήσαντες, μήτε κινδυνεύσαντες, μήτε χρήματα ἀναλώσαντες, μὴ σφαγὰς ποιήσαντες· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον ψηφισάμενοι, μὴ μνησικακεῖν ἀλλήλοις. εἰ γάρ τοι τινὰ καὶ ἡμάρτηταί τισιν, ἀλλ' οὔτι γε καιρός ἐστιν οὔτε πολυπραγμονῆσαι αὐτὰ, οὔτε ἐξελέγξαι, οὔτε τιμωρήσασθαι. οὐδὲ γὰρ δικάζεταί τισιν ἂν ἐν τῷ παρόντι, ὡς τότε πάνυ ἀκριβὲς δίκαιον ζητηθῆναι δεῖν, ἀλλὰ βουλεύεσθαι περὶ τῶν ἐνεστηκότων, ὅπως ὡς ἀσφαλέστατα καταστῇ. τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ὑπάρξειεν ὑμῖν, εἰ μή τι προΐδοιτε·

A Qui verò in domibus, in viis, in foro, in ipsa curia, Capitolióque, nec viri tantùm, sed mulieres, neque valida ætate solùm, sed senes etiam puerique miserè sunt trucidati, eorum quis satis exitiũ deplorare possit? Quæ quum eiusmodi sint vt neque nos prioribus temporibus vnquam ab vniuersis hostibus nostris tantam perniciem acceperimus, neque illis intulerimus, quanta nos inuicem affecimus: tamen ab ægrè ferendo hæc, curáque finem iis no-B bis dignum statuendi, ita absumus, vt gaudeamus insuper, ac dies festos ducamus, horúmque malorum autoribus benefactorum nomen tribuamus. Ego quidem non hominum nos vitam hanc, sed ferarum quarundam, quibus se inuicem perdere natura est, vixisse arbitror. Verumenimvero quid præterita luctu prosequi attinet, quæ infecta quidẽ nunquam reddemus? quin præsentibus potius rebus prospicimus, quarum ego causa, præteritorum C mentionem feci, non vt communes calamitates (quæ vtinam nobis non accidissent) commemorem: sed vt vobis earum ratione habita persuadeam, vt saltem quod reliquum est adhuc, conseruetis. Ad id enim solum recordatio acceptorum malorum conducit, vt nos ad cauenda similia incommoda adhortetur. In præsenti autem re id vobis facere maximè licet, initio adhuc huius mali, ac à paucis etiamnum facta coitione, priusquam alteri sperantes se superiores futu-D ros, alteri indignè ferentes se abiectos esse, inconsideratè ad rem armis decernendam contra suum ipsorum commodum efferantur. Ei malo occurrere potestis sine labore, sine periculo, sine impensa, sine cædibus, si hoc vnum decretum feceritis, vt iniuriarum mutuò omnis aboleatur memoria. Non enim id nunc est tempus vt siquid à certis hominibus peccatum est, id in disquisitionem vocare, arguere, vindicaréque expediat. Neque enim de E causa nũc aliqua cognoscitis, vt exquisitèius dicendũ sit, sed deliberatis quanã ratione præsens rerum status tutissimè componi possit. quod fieri nõ potest, nisi ad nõnulla cõniucatis.

CICERONIS ORATIO IN SENATV.

Malorum præteritorum recordatio adquid prosit.

CICERONIS ORATIO IN SENATV.

Comparatio caſtigationis puerorum.

quemadmodum etiam in puerorũ vitam non exactè inquirimus, ſed multa diſſimulare opus habemus: quippe quum mediocria delicta nõ extremis ſint plectenda ſuppliciis, ſed leniter caſtiganda: ita nos etiam qui patres populi, non tantùm nomine, ſed re vera, ſumus omnes, nõ expedit in omnia curioſe inquirere, ne id noſtra ſtet omnium pernicie. Multa quidem ſunt quæ Cæſari vitio verti poſſunt, ita vt iure cæſus videri poſſit, multa etiam crimina obiici eius interfectoribus poſſunt, vt pœna digni exiſtimari queant. Verùm hoc agere, hominum eſt nouas ſeditiones expetentium: qui autem rectè conſultum rebus volunt, non, ſummum ius perſequendo incommodare vrbi, ſed eam æquitate adhibita conſeruare decet. Itaque quæ iam antè euenerunt, eo modo quo grandines diluuiáque accidere ſolent, nobis obtigiſſe rati, obliuioni mandate, & iam nunc agnoſcentes vos inuicem gentiles eſſe ac ciues, ad concordiam redite. Neque verò ſuſpicari quiſquam veſtrûm debet, me propterea Cæſaris percuſſoribus gratificari, quòd ipſe quoque Pompeii partes ſecutus fuerim. quid enim verbis opus eſt? quũ cenſeam perſuaſum vobis eſſe omnibus, me neque amicitiam neque inimicitiam vllam mei ipſius cauſa ſuſcepiſſe, ſed ſemper in amore odióque, veſtrûm omnium commodum, publicámque libertatem concordiámque ſpectauiſſe. Igitur de mea quidem voluntate dicere ſuperſedebo, pauca quædam in rem veſtram loquar. Ego tantùm abeſt vt priuatæ beneuolentiæ cauſa, ac non cura communis ſalutis hanc ſententiam tulerim, vt etiam reliquis omnibus qui Cæſare adhuc rerum potiente contra leges ac conſuetudinem patriæ deliquerũt, pœnam omnem remittendam cenſeam: neque id ſolùm, ſed vt honores, magiſtratus, donáque ab eo ſibi data retineant, quáquam in iis ſunt cum quibus mihi non conueniat. Nam vt autor vobis ego nequaquam eſſe velim huiuſmodi aliquid agendi, huiuſmodíque magiſtratus deligendi: ita quum acta hæc iam ſint, nihil mouendum vobis ſtatuo.

Summum ius aliquãdo ſumma eſt iniuria.

A ὥσπερ που καὶ ἐπὶ τῶν παίδων ποιεῖν εἰώθαμεν.
οὔτε γὰρ πάντα ἀκριβῶς ἐπ' αὐτῶν ἐκλογι-
ζόμεθα, καὶ πολλὰ καὶ παρορᾶν ἀναγ-
καίως. τῶν γὰρ μετρίων ἁμαρτημάτων ἕνεκα οὐ-
δὲν ἀνηκέστως δεῖ κολάζειν, ἀλλὰ πράως σω-
φρονίζειν. καὶ νῦν οὖν, ἅτε καὶ κοινοὶ πάντες
τοῦ δήμου πατέρες οὐ μόνον ὀνομαζόμενοι,
ἀλλὰ καὶ ἀληθῶς ὄντες, μὴ καὶ πάντα δια-
κριβολογώμεθα, ἵνα μὴ καὶ πάντες ἀπολώ-
μεθα· ἐπεί τοι πολλὰ μὲν ἄν τις καὶ αὐτῷ τῷ
B Καίσαρι ἐγκαλέσειεν, ὥστε καὶ δικαίως αὐ-
τὸν πεφονεῦσθαι δόξαι· πολλὰ δὲ καὶ τοὺς ἀ-
ποκτείναντας αὐτὸν αἰτιάσαιτο, ὥστε καὶ τι-
μωρίας αὐτοὺς ἀξίους εἶναι νομισθῆναι. ἀλ-
λὰ τοῦτο μὲν ἀνδρῶν ἔργον ἐστὶ στασιάσαι αὖ-
θις ἐπιθυμούντων. δεῖ δὲ τοὺς ὀρθῶς βου-
λευομένους, μὴ τὸ πάντῃ δίκαιον ἐξακρι-
βοῦντας βλάπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιεικεῖ
προσχρωμένους σώζεσθαι. ὥστε τὰ μὲν γε-
γενημένα ταῦτα χαλάζης τέ τινος καὶ κα-
C τακλυσμοῦ τρόπον συμβεβηκέναι νομίσαν-
τες, λήθῃ παράδοτε· γνωρίσαντες δὲ νῦν γε 169
ἀλλήλους, ἅτε καὶ ὁμόφυλοι καὶ πολῖται,
συγγενεῖς τε ὄντες, ὁμονοήσατε. καί, ὅπως γε
μηδεὶς ὑμῶν ὑποπτεύσῃ με χαρίσασθαί τι
τοῖς τὸν Καίσαρα ἀποκτείνασιν, ἵνα μὴ δί-
κην δῶσιν, ὅτι ποτὲ ἐν τῇ τοῦ Πομπηΐου με-
ρίδι ἐγενόμην, βούλεσθε ἕν τι ὑμῖν ἐρῶ; καὶ
γάρτοι καὶ νομίζω πάντας ὑμᾶς πεπεῖσθαι
σαφῶς, ὅτι οὔτε φιλίαν, οὔτε ἔχθραν πρὸς
D οὐδένα πώποτε δι' ἐμαυτὸν ἀνειλόμην, ἀλλ'
ἀεὶ πάντας ὑμῶν ἕνεκα καὶ τῆς κοινῆς καὶ ἐ-
λευθερίας καὶ ὁμονοίας, τοὺς μὲν ἐμίσησα, τοὺς
δὲ ἠγάπησα. δι' οὖν ταῦτα, τὰ μὲν ἄλλα
ἐάσω, βραχὺ δέ τι ὑμῖν μόνον φράσω. τοσού-
του γὰρ δέω τοῦτο εἰπεῖν, καὶ μὴ τῆς κοινῆς σωτη-
ρίας προσκοπεῖν, ὥστε καὶ τοῖς ἑτέροις οὐχ ὅτι
τὴν ἄδειαν ἁπάντων ὧν ἐπιπολάσαντες ἐπὶ
τοῦ Καίσαρος ἔξω τοῦ καθεστηκότος ἐποίησαν,
δοθῆναι φημὶ χρῆναι, ἀλλὰ καὶ τὰς τιμὰς καὶ
E ἀρχὰς καὶ τὰς δωρεὰς ὅσας ἔλαβον παρ' αὐτοῦ
(καίπερ οὐκ ἀρεσκόμενος τισὶν αὐτῶν) φυ-
λαχθῆναι. πρᾶξαι μὲν γάρ τι, καὶ προχ-
ειρίσασθαί τι τοιοῦτον, οὐκ ἂν ὑμῖν συμβου-
λεύσαιμι· ἐπεὶ δὲ γέγονεν, οὐδὲν οὐδ' ἐ-
κείνων οἶμαι δεῖν ὑμᾶς πολυπραγμονῆσαι.

A » τί γὰρ ἂν καὶ ζημιωθείητέ ποσοῦν, ἂν ὁ δεῖνα » ἢ ὁ δεῖνα ἔξω τοῦ δικαίου καὶ παρὰ τὴν ἀ» ξίαν λαβὼν ἔχῃ, ὅσον ὠφεληθείητε μήτε φό» βον μήτε ταραχὴν τοῖς γε δυνηθεῖσί τι πα» ρέχοντες; ταῦτα μὲν ἐν τῷ παρόντι πρὸς » τὸ κατεπεῖγον λέγω· ἐπειδὰν δὲ καταστῇ τὰ » πράγματα, τότε καὶ περὶ τῶν λοιπῶν σκε» ψόμεθα.

Κικέρων μὲν, ταῦτα εἰπὼν, ἔπεισε τὴν γερουσίαν μηδένα μηδενὶ μνησικακῆσαι ψηφίσασθαι. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίγνετο, καὶ οἱ B σφαγεῖς ὑπέσχοντο τοῖς στρατιώταις μηδὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πραχθέντων καταλύσειν. ἐπεὶ γὰρ δεινῶς αὐτοὺς ἀγανακτοῦντας ᾔσθοντο, μὴ καὶ τῶν δοθέντων ὑπ' αὐτοῦ σφίσι στερηθῶσιν, ἔσπευσαν, πρὶν καὶ ὁτιοῦν τὴν βουλὴν διαγνῶναι, προκαταλαβεῖν αὐτούς. κἀκ τούτου τούς τε παρόντας αὐτοῦ κάτω προσκαλοῦντες, ἐς ἐπήκοον διελέγοντο σφίσι τὰ προσήκοντα· καὶ ἐς τὴν ἀγορὰν γράμματα καταπέμποντες, ἐπηγγέλλοντο μηδ' C ἀφαιρεθήσεσθαι μηδένα μηδὲν, μήτ' ἄλλως λυπήσειν, τό τε κῦρος συμπᾶσι τοῖς πραχθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐκβεβαιοῦν· καὶ ἐς τὴν ὁμόνοιαν αὐτοὺς προετρέποντο, ὅρκοις τοῖς μεγίστοις, ἦ μὴν ἀψευδήσειν πάντα, πιστούμενοι. ὡς οὖν καὶ τῇ βουλῇ δόξαντα διηγγέλθη, οὔτε οἱ στρατιῶται ἔτι τῷ Λεπίδῳ προσεῖχον, οὔτε ἐκεῖνοι δέος τι αὐτοῦ εἶχον, ἀλλ' ἐς τὰς καταλλαγὰς, τοῦ Ἀντωνίου τὰ μάλιστα ἐνάγοντος σφᾶς, καὶ παρὰ τὴν γνώμην D αὐτοῦ, ὥρμησαν. ὁ μὲν γὰρ Λέπιδος, πρόσχημα τὴν τοῦ Καίσαρος τιμωρίαν ποιούμενος, νεωτέρων πραγμάτων ἐπεθύμει· καὶ, ἅτε καὶ στρατεύματα ἔχων, τήν τε δυναστείαν αὐτοῦ διαδέξεσθαι καὶ ἐν κράτει γενήσεσθαι προσεδόκα· καὶ διὰ ταῦτ' ἐπολεμοποίει· ὁ δὲ Ἀντώνιος τά τε ἐκείνου τοιαῦθ' ὁρῶν ὄντα, καὶ αὐτὸς μηδεμίαν ἰσχὺν περιβεβλημένος, οὔτε τι ἐτόλμησε τότε γε νεοχμῶσαι, καὶ E τὸν Λέπιδον ἡττηθῆναι τοῦ πλείονος, ἵνα μὴ μείζων γένηται, προσανέπεισε. συνέβησαν μὲν οὖν ἐφ' οἷσπερ ἐψήφιστο· οὐ μέντοι καὶ πρότερον οἱ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ὄντες κατέβησαν, πρὶν τόν τε τοῦ Λεπίδου υἱὸν καὶ τὸν τοῦ Ἀντωνίου ἐν ὁμήρων λόγῳ λαβεῖν. καὶ Βροῦτος μὲν πρὸς τὸν

Neque enim tantum ad vos redire detrimentum potest, si certi quidã, contra leges, indigníque ipsi, ea habeant, quantum profuerit quòd potentioribus nullum metum conturbationémve offertis. Hæc mihi impræsentiarum dicta sint, quæ res ipsa postulauit: postmodo rebus cõstitutis, etiam de reliquis consilium capiemus.

Hac oratione Cicero senatũ permouit, vt senatusconsultum facerent, ne quis acceptæ ab alio iniuriæ in posterum meminisset. Interim percussores Cæsaris militibus etiam promiserant, nihil se eorum quæ Cæsar egisset, resciss uros. Quum enim eos vehementer indignari animaduertissent, verentes ne iis quæ ipsis largitus fuerat Cæsar, spoliarẽtur, præoccupandos sibi eos antequam senatus quicquam decerneret, statuerunt: euocatísque iis qui subter Capitolium aderant, in locũ vnde exaudiri ipsi possent, quæ ad institutũ suum faciebant, apud eos locuti, literis in forum missis, polliciti sunt, se neque ad empturos quicquam cuiquam, neque alia vlla re læsuros: vniuersásque Cæsaris actiones ratas esse iussuros: summísque sese iuramentis obstringentes, verè se hæc præstaturos, ad assensum eorum animos impulerunt. Ita, postquam etiam senatúsconsultum annuntiatum est, quum milites iam Lepido dediti amplius non essent, eúmque exinde percussores nõ metuerent, ad pacificationem vtrinque concessum est, maximè Antonii opera. quanquam is longè aliud animo suo conceptum habebat. Nã Lepidus vlcisci velle Cæsarem præ se ferens, nouas res affectabat: ac quoniã exercitum habebat, succedere in Cæsaris posse potẽtiã sperabat, eiúsque rei causa bellũ adornabat. Sed Antonius quũ hoc eius propositũ perspiceret, ipse autem nullis suffultus viribus ad nouas res consurgere nõ auderet, Lepido, ne is prę ualeret, persuasit vt maiori parti cõcederet. Itaque pacificatũ est iis quæ decretæ fuerãt cõditionibus. neque tamẽ antè ii qui in Capitolio erant, descẽderũt, quàm Lepidi Antoniiq; filios obsides acceperũt. Ita Brut⁹ ad

Senatusconsultum factum de obliuione præteritorum malorum.

Lepidi & Antonij institutum.

Obsides.

Lepidũ, propinquũ suum, descendit, Cassius ad Antonium, proposita securitate. Inter cœnandum quum (vt solet fieri) varii sermones incidissent, Cassium Antonius ecquem adhuc pugionem sub ala gestaret percontatus est: Nimirum (inquit ille) magnum admodum, si tu quoque tyrannidem occupare cupiueris. His ita tum peractis, neque actũ quicquam grauius præterea est, neque expectatum, gaudebat populus à dominatione Cæsaris liberatus: nec defuerunt qui eius cadauer inhumatum proiicere in animo haberent. Percussores otioso animo, nulli præterea rei intenti, libertatis restitutores tyrãnicidæque cognominabantur. Cæterùm pòst, recitato Cæsaris testamento, quum populus cognouisset Octauium à Cæsare adoptatum, Antonium verò, D. Brutum, alióſque percussorum quosdam secundos hæredes institutos, munera alia aliis, populo autem hortos ad Tiberim, ac viritim centenos vicenos, vt Octauius ipse autor est, vt alii, trecentenos sestertios legatos, animi eorum commoti sunt. eósque Antonius vehementius adhuc irritauit, corpore in forum (consilio profectò perquam væcordi) illato propositóque, sicut erat à cæde sanguinolentum, vulneribúsque extantibus, habita insuper oratione, (eleganti sanè ea splẽdidáque, sed præsenti rerum statui minimè conducibili) in hanc sententiam,

Cassij dictum.

Testamentum Cæsaris recitatum.

M. Antonii Oratio Funebris In Caesarem.

Si Me priuato Cæsar, Quirites, priuatus ipse etiam diem clausisset, longo sermone mihi vsus non fuisset, neque singulas eius res gestas enumerandas habuissem, sed paucis de genere, educatione, moribúsque eius, dictis, mentionéque aliqua eorum quæ reipublicæ causa gessisset, facta, perorassem, ne molestiam iis aliquam qui Cæsari necessitate nulla iuncti essent, afferrem. Nunc, quũ is summum gerens apud nos magistratum perierit, ego autem proximum ab eo magistratum administrẽ, necessariò duplici mihi sermone, qui & hæres ab eo sum dictus, & cum magistratu sum, vtendum est,

A Λέπιδον (καὶ γὰρ ἐν γένει αὐτῷ ἦν) κατῄει, Κάσσιος δὲ πρὸς τὸν Ἀντώνιον, ἐπ' ἀσφαλείᾳ. συνδειπνούντων δὲ αὐτῶν, ἄλλα τε, ὥσπερ εἰκός, ἐν τῷ τοιούτῳ πολλὰ ἐλέγετο, καὶ ἐπήρετο τὸν Κάσσιον ὁ Ἀντώνιος, ἆρά γε καὶ νῦν ξιφίδιόν τι ὑπὸ μασχάλης ἔχεις; καὶ ὅς, μάλα, ἔφη, μέγα· ἄν γε καὶ σὺ τυραννῆσαι ἐπιθυμήσῃς. τότε μὲν δὴ ταῦθ' οὕτως ἐπράχθη. καὶ δεινὸν οὐδὲν οὔτε ἐγί- 170

B γνετο, οὔτε ἠλπίζετο· ἀλλ' οἵ τε πολλοὶ ἔχαιρον, τῆς τε δυναστείας τοῦ Καίσαρος ἀπηλλαγμένοι, καὶ τινὲς καὶ ἄταφον τὸ σῶμα αὐτοῦ ῥῖψαι ἐνενόουν· καὶ ἐκεῖνοι εὐθυμοῦντο, μήτε προσπεριεργαζόμενοί τι, καὶ ἐλευθερωταὶ, τυραννοφόνοι τε ὀνομαζόμενοι. τῆς δὲ διαθήκης αὐτοῦ μετὰ ταῦτα ἀναγνωσθείσης, μαθὼν ὁ δῆμος ὅτι τόν τε Ὀκταούιον υἱὸν πεποίηται, καὶ τὸν Ἀντώνιον, τόν τε Δέκιμον, καὶ τινὰς ἄλλους τῶν σφαγέων ἐπιτρόπους

C αὐτοῦ καὶ κληρονόμους τῆς οὐσίας, ἄν γε μὴ ἐς ἐκεῖνον ἔλθῃ, καταλέλοιπε· καὶ προσέτι καὶ δωρεὰς ἄλλοις, καὶ τῇ πόλει τούς τε κήπους τοὺς παρὰ τὸν Τίβεριν, καὶ δραχμάς, ὡς μὲν αὐτὸς ὁ Ὀκταούιος γράφει, τριάκοντα, ὡς δὲ ἕτεροι, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἑκάστῳ σφῶν δοθῆναι κεκέλευκεν· ἐταράχθησαν. καὶ αὐτοὺς ὁ Ἀντώνιος ἐπιπροσεξώρμησε, τόν τε νεκρὸν ἐς τὴν ἀγορὰν ἀσκεπτότατα κομίσας, καὶ προθέμενος ᾑματωμένον τε, ὥσπερ εἶχε, καὶ τραύ-

D ματα ἐκφαίνοντα· καὶ τινὰ λόγον ἐπ' αὐτῷ ἄλλως τε περικαλλῆ καὶ λαμπρόν, οὐ μέντοι καὶ συμφέροντα τοῖς τότε παροῦσιν εἰπών. ἔλεξε γὰρ τοιάδε,

Εἰ Μὲν ἐπὶ ἰδιωτεύων ἐτεθνήκει, κἀγὼ ἐν ἰδιωτείᾳ ἂν ἐτύγχανον, οὔτ' ἂν πολλῶν, ὦ Κυιρῖται, λόγων ἐδεήθην, οὔτ' ἂν πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένοις ἐπεξῆλθον, ἀλλ' ὀλίγα ἂν περί τε τοῦ γένους καὶ

E περὶ τῆς παιδείας, τῶν τε τρόπων αὐτοῦ, εἰπών, καί πῃ καὶ τῶν ἐς τὸ κοινὸν αὐτῷ πεπολιτευμένων μνησθείς, ἠρκέσθην· ἵνα μὴ καὶ δι' ὄχλου τοῖς οὐδέν οἱ προσήκουσι γένωμαι· ἐπειδὴ δὲ οὗτός τε τὴν μεγίστην ἐν ὑμῖν ἡγεμονείαν ἔχων ἀπόλωλε, καὶ ἐγὼ τὴν δευτέραν ἄρχω λαβών, τόν τε λόγον ἀνάγκη μοι διπλοῦν, τὸν μέν, ὡς κληρονόμῳ γεγραμμένῳ, τὸν δέ, ὡς ἄρχοντι, ποιήσασθαι·

καὶ μηδὲν ὅσιον τῶν λεχθῆναι ὀφειλόντων παραλιπεῖν, ἀλλ' ἅπερ ἂν ὁ σύμπας δῆμος ἀπὸ μιᾶς γλώσσης (εἴ γε μίαν φωνὴν ἠδυνήθη λαβεῖν) ὕμνησεν, εἰπεῖν. εὖ μὲν γὰρ οἶδα τοῦθ', ὅτι χαλεπόν ἐστι τῆς διανοίας ὑμῶν τυχεῖν· ἄλλως τε γὰρ οὐ ῥᾴδιον τῶν τηλικούτων ἐφικέσθαι (τίς γὰρ ἂν λόγος ἔργοις μεγάλοις ἐξισωθείη;) καὶ ὑμεῖς τὰ βουλήματα ἀπλήστως ἐξ ὧν συνίστε ἔχοντες, οὐκ εὐχερεῖς αὐτῶν κριταὶ γενήσεσθε. εἰ μὲν γὰρ ἐν ἀγνῶσι τισὶν οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, ῥᾷστον ἂν ἦν αὐτοὺς τῷ τε μεγέθει τῶν ἔργων ἐκπλήξαντα πεῖσαι· νῦν δὲ ὑπὸ τῆς συνηθείας ἔλαττον ἀνάγκη ἐστὶ πᾶν τὸ λεχθησόμενον τοῦ πεπραγμένου νομισθῆναι. οἱ μὲν γὰρ ἀλλότριοι κἂν ἀπιστήσωσιν αὐτοῖς διὰ φθόνον, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ γε ἐκείνου πᾶν τὸ ἀκουσθὲν αὔταρκες ἡγοῦνται· τὸ δὲ ὑμέτερον, ἀκόρεστον ὑπὸ τῆς εὐνοίας ἐξ ἀνάγκης γίγνεται. τῶν γὰρ ἀρετῶν τῶν τοῦ Καίσαρος αὐτοὶ πλεῖστον ἀπολελαυκότες, καὶ τὸν ἔπαινον οὐ φθονερῶς, ὡς οὐδὲν προσήκοντα, ἀλλ' εὐμενῶς, ὡς οἰκεῖον, ἀπαιτεῖτε. σπουδάσω δ' οὖν ἐπὶ μακρότατον τὰς βουλήσεις ὑμῶν ἀποπληρῶσαι· εὖ εἰδὼς ὅτι ὅτι οὐ πρὸς τὴν δύναμίν μου τῶν λόγων καὶ τὴν προαίρεσιν ἐξετάσετε, ἀλλ' ἐκ τῆς προθυμίας καὶ τὸ κατ' ἐκείνην ἐνδεὲς ἀνασώσετε.

Λέξω δὲ περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ πρῶτον, οὐχ ὅτι λαμπρότατόν ἐστι· καίτοι καὶ τοῦτο οὐ σμικρὸν ἐς ἀρετῆς φύσιν φέρει, τὸ μήτε ἀπὸ ταὐτομάτου τινὰ ἀλλ' ἐκ παρασκευῆς συγγενοῦς ἀγαθὸν γενέσθαι. οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἐξ εὐγενῶν ὄντες, δύναιντο μὲν ἂν καὶ προσποιητῶς ἀνδραγαθίζεσθαι, δύναιντο δ' ἂν καὶ ἐλεγχθῆναί ποτε ἐς τὸ κακογενὲς ὑπὸ τοῦ συμφύτου· ὅσοις δὲ ἄνωθεν ἐκ πολλοῦ σπέρμα ἀνδραγαθίας ὑπάρχει, πᾶσα ἀνάγκη αὐτοῖς καὶ αὐτόφυτον καὶ διαρκῆ τὴν ἀρετὴν
171 ἔχειν. οὐ μὴν ἀλλ' ἔγωγε οὐ τοῦτο μάλιστα νῦν ἐπαινῶ τοῦ Καίσαρος, ὅτι τὰ μὲν νεώτατα, ἐκ πολλῶν καὶ γενναίων ἀνδρῶν ἔφυ· τὰ δὲ ἀρχαιότατα, ἐκ βασιλέων καὶ θεῶν ἐγίγνετο·

M. Antonii Oratio Funebris In Caesarem.

nihilq; eorũ quæ dici par est, omittendũ: sed quæ vniuersus populus, si vno ore loqui posset, in laudem eius viri prædicaturus erat, ea omnia edisserere. Equidẽ nõ me fugit quàm difficile sit eam orationem instituere quæ animis vestris satisfaciat, quum alioquin nõ procliue sit huiusmodi rem tẽtare, quoniam nulla omnino oratio magnas res adæquare potest, & vos ob conscientiam vitæ Cæsaris inexatiabili voluntate erga eum affectos, grauissimos ego iudices orationis meæ sum habiturus. Quòd si apud ignaros verba essent facienda, facile erat eos magnitudine rerum perterritos adducere: nunc, loquenti mihi apud eos quibus res eæ notæ sunt, omnino quæcunque dicentur, rebus ipsis inferiora videbuntur. Nam sicubi apud extraneos inuidia obstat quo minus fidem verba inueniant, attamen ea ipsa efficit vt suffecisse hæc quæ dicta sunt, videantur: vobis autem necesse est satisfieri nullo modo posse, propter beneuolentiam qua erga Cæsarem estis affecti: cuius ipsi virtutum vsi fructibus præcipuè, laudes eius non cum inuidia, tanquam nihil ad vos pertinentes, sed summo cum studio, tanquam vobis proprias) audire vultis. Itaque vestræ voluntati satisfacere omni ego vi conabor: id persuasum mihi habens, vos non voluntatem meam orationis facultate æstimaturos, sed studii mei habita ratione, id quoque in quo oratio mea deficiet, suppleturos.

Genus Cæsaris.

Dicam autẽ primùm de genere Cæsaris: non quidem id, propterea quòd splẽdidissimum est: quanquã id quoque ad virtutem haud parum facit, non fortè fortuna, sed cognata quadam præparatione bonum fieri. Qui enim obscuro loco nati sunt, possunt quidem ii hoc sibi adsciscere, vt boni viri sint: attamen eorundem ignobilitatem innata quædam vitia aliquando arguunt. Quibus verò semina virtutis à maioribus per multum tempus ducta adsunt, fieri non potest quin & ingenita & perpetua virtute sint præditi. Ego autem non id nunc potissimùm in Cęsare laudo, quòd si quis nouissimã progeniei eius partem spectet, à multis nobilibus viris: si antiquissimam, à regibus & diis immortalibus prognatus est:

M. Antonii Oratio Funebris in Caesarem.

sed primùm quòd totius vrbis nostræ cognatus est: (quos enim ille generis sui autores, eos Roma conditores habet) deinde quòd, quum primi eius patres propter virtutes suas deorum progenies existimati sint, hic non modò cõfirmauit eam famam, sed auxit etiam: vt si quis antè in dubium vocauerit, filiúsne Veneris fuerit AEneas, nunc certè credere cogatur. Sanè deorũ filii quidam immeritò nominati sunt: Cæsarem verò nemo indignum diuina origine iudicauerit. AEneas quidem, eiúsque aliquot nepotes postérique, reges fuerũt ipsi quoque: Cæsar verò in tantum ipsos excelluit, vt quum illi Lauinii Albæque regnassent, ipse regnũ Romæ aspernatus sit: quúmque illi fundamenta vrbis nostræ iecerint, ipse tantum ad fastigium eam erexerit, vt præter reliqua sua facta, colonias etiã maiores iis vrbibus quarum illi reges fuerant, deduxerit. Dixi de genere Cæsaris: consequens est vt de educatione institutionéque dicam: quã nobilitatis magnitudini consentaneam fuisse, non aliunde melius quàm ex actis ipsius demonstrari potest. Non enim fieri potest vt nõ optimè educatus fuerit is cuius & corpus & animus ad omnia pacis bellíque opera abundè suffecerunt. Equidem difficile est eũdem virum & pulchritudine corporis, & tolerantia cęteris præstare, eundémq; & corpore esse validissimo, & animo prudentissimo: difficilius etiam, eũdem & sermone & actionibus pollere: at verò Cæsar noster: (loquor autem apud conscios, vt neque mẽtiendum mihi sit, quippe confestim coargutum iri quum sciam: neque inflatius quicquam prædicandum, ita enim in contrariam proposito meo partem deferrer. nam & optimo iure loquacitatis insimularer, virtutémque eius minorem ea quã vos de ea habetis opinione, efficere velle iudicarer. Omnis enim quæ de huiusmodi re instituitur oratio, si vel exiguam mendacii partem assumpserit, non laudi sed culpæ oratori datur. quum enim auditoribus res ipsa de qua dicitur, nota sit, ea notitia cum mendacio non

Educatio Cæsaris, animíque & corporis bona.

A ἀλλ' ὅτι πρῶτον μὲν τῆς πόλεως ἡμῶν ὅλης συγγενής ἐστιν (ἐκ γὰρ ὧν ἐκεῖνος ἐγεννήθη, πρὸς τούτων ἡμεῖς ᾠκίσθημεν) ἔπειθ' ὅτι τῶν προπατόρων αὐτοῦ ἐς τὸ θεῖον δι' ἀρετὴν ἀνήκειν νομισθέντων, οὐχ ὅπως ἐπηλήθευσε τὴν φήμην, ἀλλὰ καὶ ἐπηύξησεν· ὥστ' εἰ καί τις ἠμφισβήτει πρότερον μήποτ' ἂν ἐκ τῆς Ἀφροδίτης τὸν Αἰνείαν γενέσθαι, νῦν δὴ πιστευσάτω. θεοῖς μὲν γὰρ ἤδη τινὲς οὐκ ἄξιοι παῖδες ἐπεφημίσθησαν, τούτου δὲ οὐδ' ἂν εἷς ἀπαξιώσειε θεοὺς τοὺς προγόνους γεγονέναι. B ἐβασίλευσε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Αἰνείας, καὶ τῶν ἐγγόνων αὐτοῦ τινές· τοσούτῳ δὲ οὗτος ἀμείνων ἐκείνων ἐγένετο, ὅσῳ οἱ μὲν Λαβινίου καὶ Ἄλβης ἐμονάρχησαν, οὗτος δὲ τῆς Ῥώμης οὐκ ἠθέλησε βασιλεῦσαι· καὶ οἱ μὲν τὴν κρηπῖδα τῆς πόλεως ἡμῶν προκατεβάλοντο, οὗτος δὲ ἐς τοσοῦτον αὐτὴν ἐπῆρεν, ὥστε τά τε ἄλλα, καὶ ἀποικίας μείζους ὧν ἐκεῖνοι πόλεων ἐβασίλευσαν, καταστήσασθαι. τὰ μὲν οὖν τοῦ γένους οὕτως αὐτῷ ἔχει. C ὅτι δὲ δὴ τήν τε τροφὴν καὶ τὴν παιδείαν ἀκόλουθον τῷ τῆς εὐγενείας ὄγκῳ ἔλαβε, πῶς ἄν τις μᾶλλον κατανοήσειεν, ἢ οἷς τὰ ἔργα πίστιν ἀναγκαίαν αὐτῷ παρέχεται; ᾧ γὰρ τό, τε σῶμα διαρκέστατον, καὶ ἡ ψυχὴ πολυαρκεστάτη πρὸς πάνθ' ὁμοίως καὶ τὰ εἰρηναῖα καὶ τὰ πολέμια διαφανὲς ὑπῆρξε, πῶς οὐκ ἀνάγκη τοῦτον καὶ τετράφθαι ἄριστα; καίτοι χαλεπὸν μέν, περικαλλέστατόν τινα ἀνδρῶν ὄντα, καρτερικώτατον γενέσθαι· D χαλεπὸν δέ, ἰσχυριζόμενόν τι τῷ σώματι, φρονιμώτατον ἐκβῆναι· παγχάλεπον δέ, τὸν αὐτὸν καὶ ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν τοῖς ἔργοις διαπρέψαι· οὗτός γε μήν· (λέγω δὲ ἐν εἰδόσιν, ὥστε μήτε τι ἀρχὴν ψεύσασθαι· καὶ γὰρ ἂν αὐτόφωρος ἁλισκοίμην· μήτε ἐπὶ τὸ μεῖζον ὀγκῶσαι· καὶ γὰρ ἐς τοὐναντίον οὐ βούλομαι καθισταίμην. αὐτίς τε γὰρ ἀλαζονεύεσθαι δικαιότατα, ἄν γέ τι τοιοῦτον ποιήσω, ὑποπτευθήσομαι, καὶ τὴν τούτου ἀρετὴν E ἐλάττω τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ παρ' ὑμῖν δόξης φαίνεσθαι ποιεῖν νομισθήσομαι. πᾶς γὰρ λόγος ἐν τῷ τοιῷδε λεγόμενος, κἂν τὸ βραχὺ τοῦ ψεύδους προσλάβῃ, οὐχ ὅσον οὐκ ἔπαινον αὐτῷ φέρει, ἀλλὰ καὶ ἔλεγχον αὐτοῦ ἔχει. τὸ γὰρ συνειδὸς τῶν ἀκροωμένων, οὐχ ὁμολογοῦν τῷ πεπλασμένῳ, πρός τε τὴν

ἀλήθειαν φέρεται, καὶ τάχα ἀρκεσθὲν αὐτῇ, μανθάνει τε ἅμα ὁποῖόν τινα ἐχρῆν εἶναι, καὶ παραβάλλον ἑκάτερα, καταφωρᾷ τὸ λεῖπον) ἀληθεύων οὕτω λέγω τοῦθ', ὅτι ὁ Καῖσαρ οὗτος τό, τε σῶμα ἅμα ἱκανώτατος, καὶ τὴν ψυχὴν εὐκολώτατος ἐγένετο. τῇ τε γὰρ τῆς φύσεως ἰσχύϊ θαυμαστῇ ἐκέχρητο, καὶ παιδείᾳ παντοδαπῇ ἀκριβῶς ἤσκητο· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπεικότως καὶ γνῶναι πᾶν τὸ δέον ὀξύτατα, καὶ ἑρμηνεῦσαι πιθανώτατα, διαθέσθαι τε καὶ διοικῆσαι φρονιμώτατα ἀεὶ ἠδυνήθη· καὶ οὔτε τις αὐτὸν καιροῦ ῥοπὴ αἰφνιδίως οἱ προσπεσοῦσα προκατέλαβεν, οὔτ' ἀπόρρητος μέλλησις χρονίσασα διέλαθε· πάντα ἀεὶ πρὶν ἀπαρτηθῆναι, καὶ προδιεγίνωσκε, καὶ πρὸς πάντα τὰ συμβῆναι τινὶ δυνάμενα προπαρεσκευάσατο· τό, τε κρυπτόμενον ἰσχυρῶς ἀνευρεῖν, καὶ τὸ φαινόμενον πιθανῶς ψευδαγορεῖν· τό, τε λανθάνειν, εἰδέναι προσποιήσασθαι, καὶ τὸ γινωσκόμενον ἀποκρύψασθαι· τούς τε καιροὺς σφίσιν ἐφαρμόσαι, καὶ τοὺς λογισμοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀποδοῦναι, καὶ προσέτι καὶ ἐπιτελέσαι καὶ ἐπεξελθεῖν πάνθ' ὡς ἕκαστα καλῶς ἠπίστατο. τεκμήριον δέ, * * τά τε ἴδια εὐοικότατος ἅμα καὶ εὐδαπανώτατος ἐγένετο, ἀκριβὴς μὲν ὢν ἐς τὸ
172 τὰ ὑπάρχοντα διαρκῶς φυλάξαι, δαψιλὴς δὲ ἐς τὸ τὰ προσήκοντα ἀφειδῶς ἀναλῶσαι. καὶ τοὺς συγγενεῖς πάντας, πλὴν τῶν ἀνοσιωτάτων, ἰσχυρῶς ἠγάπησεν· οὔτε γὰρ δυστυχήσαντά τινα αὐτῶν ὑπερεῖδεν, οὔτε εὐτυχήσαντί τινι ἐφθόνησεν, ἀλλὰ καὶ τούτοις τὰ προϋπάρχοντα συνεπηύξατο, καὶ ἐκείνοις τὰ ἐλλείποντα ἀνεπλήρωσε. τοῖς μὲν χρήματα, τοῖς δὲ χωρία, τοῖς δὲ ἀρχάς, τοῖς δὲ ἱερωσύνας δούς. καὶ μέντοι πρὸς τοὺς φίλους, τούς τε ἄλλους τοὺς προσομιλοῦντάς οἱ, θαυμαστῶς προσεφέρετο. οὔτε γὰρ ὑπερεφρόνει τινὰ αὐτῶν, οὔθ' ὕβριζεν, ἀλλ' εὐπροσήγορος πᾶσιν ὁμοίως ὤν, τούς τε ὑπουργοῦντάς τι πολλαπλασίως ἠμείβετο, καὶ τοὺς λοιποὺς εὐεργεσίαις ἀνηρτᾶτο. καὶ οὔτε λαμπρυνόμενόν τινα ἐβάσκηνε ποτέ, οὔτ' αὐξανόμενον ἐταπείνωσεν· ἀλλ' ὡς καὶ αὐτὸς διὰ πάντων σφῶν καὶ μεγαλυνόμενος, καὶ ἰσχὺν καὶ κόσμον προσκτώμενος, ἔχαιρε πλείστοις ἑαυτῷ παρισουμένοις. τοιοῦτος μέντοι περὶ τοὺς φίλους καὶ περὶ τοὺς γνωρίμους ὤν, οὐδὲ ἐς τοὺς

A conueniens, ad veritatem fertur: eáque contenta, qualis oratio fuisse debuerit intelligit, eáque collatione vitium deprehēdit.) Enimuero Cęsar, quod verè possum affirmare, & corpore firmissimo fuit, & animo promptissimo. Erat in ipso vis quædam naturæ admirabilis: sed eam exercitatione omnis generis ita cōfirmauerat, vt nō immeritò omnes res & cognoscere celerrimè, & exponere summa cum fide, & administrare prudentissimè posset. Nun-
B quam ipsum aut repentinum temporis momentum præuertit, aut occultata dilatio fefellit: ita omnia priusquam accidercnt, iam antè cognita habebat, atque ad ea se cōparauerat: in indagandis occultis, dissimulādísque iis quæ cognita habebat, plurimum valebat: arcana se cognoscere, cognita sibi ignorare simulādi: iis occasiones temporis accommodandi, rationésque de iis ineundi, singuláque ad finē perducēdi
C artem mirè callebat. Cuius rei certum est signum * In re familiari curanda attentus, iuxtáque liberalis fuit. Nam & facultates suas vt sibi sufficerent, conseruare studebat, & sumptus, vbi res id exigebat, amplos faciebat. Propinquos suos, nisi qui essent sceleribus extremis polluti, summopere dilexit: neque aut vllum ex iis afflictum aduersis rebus neglexit, aut felicitatem inuidit: sed & iis sua bona auxit, & illis quæ deerant suffecit, aliis pecunias,
D aliis prędia, magistrátúsque & sacerdotia aliis largiens. Amicis etiam familiaribúsque suis mirificè vsus est, ita vt neminem horum cōtemneret, neminem contumelia afficeret: omnibus se, in colloquiis, facilē præberet: quorum in ipsum extarēt officia, eos multipliciter remuneraret, reliquos beneficiis sibi deuinciret. Neque verò splendori vllius inuidit, augescentémve depressit, sed gauisus est si quamplurimos sibi æ-
E quaret: quòd eorum dignitatem, potentiam, decúsque etiam ad se aliqua ex parte redire existimabat. Iam inimicis quoque non crude-

M. ANTONII ORATIO FVNEBRIS IN CAESAREM.

Vis ingenij Cæsaris.

Cæsaris in necessarios, amicos, inimicos, & hostes, animus.

M. ANTONII ORATIO FUNEBRIS IN CAESAREM.

lem se, non inexorabilem præbuit, sed multis priuatarum offensarum vindictam remisit, multos qui bellum ipsi intulissent, indemnes dimisit: honores etiam magistratúsque quibusdam detulit. Adeo totus ad virtutem natus fuerat, vt non modò ipse vitio nullo laboraret, sed ne aliis quidem ea inesse crederet.

Quæ reipublicæ causa Cæsar egerit.

Sed quia hactenus dicẽdo progressus sum, incipiã iam nũc de eius in rempublicam actionibus verba facere. Nam si in otio vixisset, suam quidem virtutem minus manifestam habuisset: nunc adeo euectus, vt non sui modò temporis homines, sed omnes qui potentia aliquid vnquam valuissent, superauerit, lõgè clariorem virtutem suam effecit: vtque illos ferè omnes potentia declarauit quales essent, ita Cæsarem eadem iam antè notum, illustriorem fecit. Quum enim eas res agendas suscepisset quæ virtutem ipsius adæquarent, parem se esse iis ostendit: solúsque inter homines quum tantam fortunam sua sibi virtute parasset, eam neque calumniis aliorum exposuit, neque cõtumelia affecit. Ego autem quæ Cæsar in militia sua, muneribúsque inferioribus ordinatim susceptis gessit, silentio præteribo: quanquam ea tanta sunt vt alii cuidam ad laudem abundè satisfutura sint: sed minuta quædam consectari videri possim ea enumerãs, si quis ad splendorem subsequentium eius actorum respiciat. quæ ipsa tamen quoque non singulatim accurata narratione prosequar: quòd & exponere omnia nõ possum, & vobis omnium consciis molestus potius sim futurus. Itaque primò omnium Cæsar ex prætura in Hispaniam profectus, quum eam non satis fidam offendisset, minimè concedendum putauit vt sub nomine pacis ii aduersarios se gererẽt: maluítque ea agere quæ ex vsu reipublicæ forent, quàm per otium tempus magistratus sui exigere. Igitur quum vltro resipiscere Hispani nollent, vi eos castigauit: tantúmque ea re eos qui gloriam prius ab Hispania reportassent, superauit, quanto difficilius est conseruare res quàm parare, aut id efficere, vti ne

A prætura, in Hispania acta.

A ἐχθροῖς ὠμὸς οὐδ' ἀπαραίτητος ἐγένετο· ἀλλὰ πολλοῖς μὲν καὶ τῶν ἰδίᾳ τι παρεσκευασμένων οἱ ἀθῴους ἀφῆκε, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν προσπολεμησάντων ἀπέλυσε, καί τισιν αὐτῶν καὶ τιμὰς καὶ ἀρχὰς ἔδωκεν. οὕτω που πᾶς πρὸς ἀρετὴν ἐπεφύκει, καὶ κακίαν οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ εἶχεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἄλλῳ τινὶ ἐνεῖναι ἐπίστευεν.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο τοῦ λόγου ἀφικόμην, ἄρξομαι περὶ τῆς κοινῆς αὐτοῦ πολιτείας
B λέγειν. καὶ γὰρ εἰ μὲν ἐν ἡσυχίᾳ ἐβεβιώκει, τάχ' ἂν ἀνέλεγκτον τὴν ἀρετὴν εἶχε· νῦν δὲ, ἐπὶ πλεῖστον αὐξηθεὶς, καὶ μέγιστος οὐχ ὅτι τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν τι δυνηθέντων γενόμενος, ἐκπρεπεστέραν αὐτὴν ἀπεδείξατο. ἐκείνους μὲν γὰρ σχεδόν τι πάντας αὕτη ἡ ἐξουσία διήλεγξε, τοῦτον δὲ ἐπὶ μᾶλλον ἐξέφηνε· τῷ γὰρ μεγέθει τῆς ἀρετῆς ἀντιπάλους πράξεις λαβὼν, ἰσοστάσιος αὐταῖς εὑρέθη· καὶ μόνος
C ἀνθρώπων τηλικαύτην αὐτοῦ τύχην ἐξ ἀνδραγαθίας κτησάμενος, οὔτε διέβαλεν αὐτὴν, οὔθ' ὕβρισεν. ὅσα μὲν οὖν ἄλλως στρατευόμενος ἐλαμπρύνετο, ἢ ὅσα ἐν ταῖς ἐγκυκλίοις λειτουργίαις ἐμεγαλοφρονήσατο, παραλείψω· καίπερ τοσαῦτα ὄντα ὥστ' ἄλλῳ τινὶ καὶ πάνυ ἂν ἐς ἔπαινον ἐξαρκέσαι. πρὸς γάρ τοι τὴν ἐπιφάνειαν τῶν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ ἔργων, σμικρολογεῖσθαι δόξω, ἂν καὶ ἐκεῖνα ἀκριβῶς ἐπεξίω. ὅσα δὴ ἄρχων ὑμῶν
D ἔπραξε, ταῦτ' ἐρῶ μόνα· καὶ οὐδὲ ταῦτα μέντοι πάντα καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς διηγήσομαι (οὔτε γὰρ ἐξικέσθαι ποτ' ἂν αὐτῶν δυνηθείην, καὶ πάμπολυν ἂν ὑμῖν ὄχλον ἄλλως τε καὶ εἰδόσι παράσχοιμι) ὁ γὰρ ἀνὴρ οὗτος πρῶτον μὲν πάντων στρατηγήσας ἐν Ἰβηρίᾳ, καὶ ὕπουλον αὐτὴν εὑρὼν, οὐ περιεῖδε σφᾶς ὑπὸ τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι ἀνταγωνιστὰς γινομένους, οὐδ' εἵλετο αὐτὸς ἐν ἡσυχίᾳ τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον διαγενέσθαι
E μᾶλλον, ἢ τὰ κοινῇ συμφέροντα πρᾶξαι· ἀλλ' ἐπειδήπερ ἑκόντες οὐ μετεμέλοντο, καὶ ἄκοντας σφᾶς ἐσωφρόνισεν· ὥστε καὶ τῶν πρότερόν ποτε εὐδοκιμησάντων κατ' αὐτῶν, τοσοῦτον ὑπερβαλέσθαι, ὅσον τὸ φυλάξαι τι τοῦ κτήσασθαι χαλεπώτερόν ἐστι, καὶ τὸ

M. ANTONII ORATIO FVNEBRIS IN CAESAREM.

μηδ' αὖθις ποτὲ νεωτερίσαι τινὰς δυνηθῆναι ἐξεργάσασθαι, τὴν ἀρχὴν ὑπηκόους αὐτοὺς, ἀκεραίου τῆς δυνάμεως σφίσιν οὔσης, ποιήσασθαι, λυσιτελέστερον. τοιγάρτοι καὶ τὰ ἐπινίκια αὐτῷ διὰ ταῦτ' ἐψηφίσασθε, καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν ὕπατον εὐθὺς ἐδώκατε. ἐξ οὗ δὴ καὶ τὰ μάλιστα διεφάνη τοῦθ' ὅτι οὔτε ἐπιθυμίας οὔτε εὐκλείας οἰκείας ἕνεκα τόν τε πόλεμον ἐκεῖνον ἐποιήσατο, καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ παρεσκευάζετο. παριδὼν οὖν τὴν πέμψιν τῶν νικητηρίων, διὰ τὸ τὰ πράγματα κατεπείγειν, καὶ χάριν μὲν ὑμῖν τῆς τιμῆς γνοὺς,
173 ἀρκεσθεὶς δὲ αὐτῇ ἐκείνῃ πρὸς τὴν δόξαν, ὑπάτευσε. καὶ ὅσα μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ πόλει διῴκησεν, ἢ μυρία ἂν εἴη λέγειν· ἀλλ' ἐπεὶ τάχιστα ἔκ τε ἐκείνης ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν Γαλατικὸν πόλεμον ἐστάλη, θεωρήσατε ὅσα αὖ καὶ ἡλίκα ἐν αὐτῷ κατειργάσατο. τοῖς μὲν γὰρ συμμάχοις οὐχ ὅπως βαρὺς ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ προσεβοήθησεν· ἐπεὶ μήτε τι αὐτοὺς ὑπώπτευσε, καὶ προσέτι καὶ ἀδικουμένους εἶδε. τοὺς δὲ δὴ πολεμίους, οὐχ ὅτι τοὺς προσοικοῦντας αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους πάντας τοὺς τὴν Γαλατίαν νέμοντας, κατεστρέψατο. καὶ τοῦτο μὲν, χώραν παμπληθῆ, τοῦτο δὲ, καὶ πόλεις ἀναριθμήτους, ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα πρότερον ᾔδειμεν, προσεκτήσατο. καὶ ταῦτα μέντοι πάντα, μήτε δύναμιν ἀξιόχρεων, μηδὲ χρήματα αὐτάρκη παρ' ἡμῶν λαβών, οὕτω μὲν ταχέως κατέπραξεν, ὥστε καὶ πρὶν αἰσθέσθαι τινὰ ἡμῶν ὅτι πολεμεῖ, νενικηκέναι· οὕτω δὲ ἀσφαλῶς κατεστήσατο, ὥστε καὶ ἐπιβατὴν ἀπ' αὐτῶν καὶ τὴν Κελτικὴν καὶ τὴν Βρεττανίαν ποιῆσαι. καὶ νῦν δεδούλωται μὲν Γαλατία ἡ τούς τε Ἄμβρωνας καὶ τοὺς Κίμβρους ἐφ' ἡμᾶς στείλασα, καὶ γεωργεῖται πᾶσα, ὥσπερ αὐτὴ ἡ Ἰταλία· πλεῖται δὲ οὐ Ῥοδανὸς ἔτι μόνος, οὐδ' Ἄραρις, ἀλλὰ καὶ Μόσας, καὶ Λίγρος, καὶ Ῥῆνος αὐτὸς, καὶ Ὠκεανὸς αὐτός. ὧν γὰρ οὐδὲ τὰς ἐπικλήσεις ἀκούοντες ἐπιστεύομεν αὐτὰ εἶναι, ταῦθ' ἡμῖν προσκατείργασται ἐμβατὰ μὲν τὰ πρὶν ἄγνωστα, πλωτὰ δὲ τὰ πρὶν ἀδιερεύνητα, ἀπό τε τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ ἀπὸ τῆς μεγαλογνωμοσύνης ποιήσας. καὶ, εἴγε μὴ φθονήσαντες αὐτῷ τινὲς, μᾶλλον δ' ἡμῖν, ἐστασιάκεσαν, καὶ δεῦρ' αὐτὸν πρὸ τοῦ προσήκοντος χρόνου ἐπανελθεῖν ἠνάγκασαν, πάντως ἂν καὶ τὴν

quos nouos motus subditi excitent: quàm eos ab initio integris adhuc rebus vtentes subigere. Eapropter & triumphum Cæsari vos decreuistis, & statim consulatum commisistis. Vnde liquidò constat, eum non suæ cupiditatis, gloriæque studii causa id bellum gessisse, sed ad reliqua se comparasse, quũ triumpho omisso, ita rebus vrgentibus, actísque vobis pro eo honore, quem satis ad gloriam sibi esse ducebat, gratiis, cõsulatum occepit: in quo quæ in vrbe gesserit, infinita commemorari poterant. Sed postquã consulatu perfunctus, ad bellum Gallicum missus fuit, quot quantásque res gesserit, mihi considerate.

Res in Gallia gestæ.

Sociis non modò oneri nõ fuit: sed quum eos infidelitatis nullius suspectos haberet, videretque ab hostibus detrimenta accipere, auxilio etiam iuuit. Hostes igitur, neque eos tantùm qui sociorũ erant vicini, sed alios omnes Galliam incolentes subegit: regionémque permagnam, vrbésque innumeras, antè ne nomine quidem nobis notas, ditioni nostræ adiecit. Hæc omnia, quamuis neque iustis copiis, neque sufficienti pecunia à nobis instructus, tanta celeritate confecit, vt prius eum vicisse quàm bellũ gerere, cõpererimus: tam verò tuta omnia constituit, vt in posterũ in Germaniam adeóque Britãniam, per Galliam transitus patuerit. Itaque nunc Gallia ista, quæ quondam Ambrones Cimbrósque nobis immisit, in seruitutem redacta, agriculturam, sicut ipsa Italia, exercet: Nauigatur non Rhodanus tãtùm, Ararísque, sed & Mosa, & Ligeris, & ipse Rhenus, ipséque adeo Oceanus. quorum enim prius vix nomina ad nos peruenerant, quæque an essent dubitabamus, hæc illa nobis ex ignotis accessa, ex inexploratis nauigabilia, sua altitudine animi magnificentiáque effecit. Ac, nisi quidem ei, aut nobis verius, hunc successum inuidentes, seditionibus motis eum ante constitutũ tempus huc redire coegissent, vtique totam

Britanniam cum omnibus circum iacentibus insulis, omnémque Germaniam, ad Oceanum vsque septentrionalem, subegisset: vt imperii nostri limites non amplius populi terræve, sed aer & mare exterius ambiens fuissent. Cuius rei causa vos, quum magnanimitatem eius, résque gestas, ac fortunam animaduerteretis, eum quàm diutissimè cum imperio esse iussistis, octo nimirum continuis annis: quod ab eo tempore quo per populum respublica geri cœpit, nulli vnquam concessum fuit. Sed non dubitabatis quin omnia ea vobis pararet: neque suspicabamini fore vnquam vti is aduersum vos cresceret. Quũ igitur cuperetis vt plurimo temporis spatio in iis regionibus abesset, ii qui sibi solis reipublicæ administrationem, quasi non amplius communem, vendicabant, neque eum reliqua conficere, neque vestrum sub dominium ea omnia venire passi, sed multa nefaria, abusi eius occupationibus, ausi sunt: ita vt Cæsaris vobis auxilio opus esset. Itaque Cæsar, institutis negotiis intermissis, celeriter vobis auxilium tulit, vniuersámque Italiam ab impendentibus periculis liberauit, Hispaniam abalienatam recuperauit. Quúmque videret Pompeium relicta patria proprium sibi in Macedonia regnũ parare, eò vestra bona transferre, subditos vestros cõtra vos armare, vestrísque vos pecuniis oppugnare: primùm priuatim publicéq; ad eũ legatis missis conatus est persuadere vt ab incepto desisteret, sententiámque mutaret: summáque ei se fide obstrinxit, velle se cũ eo iterũ pari cõditione vti: postquam nullo modo Põpeium à proposito deducere potuit, ísque nõ reliquo modò iure, sed affinitate etiam, quæ ipsi cum Cæsare intercedebat, violata, bellum contra vos suscepit, tum demum Cæsar coactus est bellum ciuile attingere. In quo qua audacia aduersus Pompeium hyberno tempore nauibus prouectus sit, quàm cõfidenter cum eo vniuersam quãtumuis regionem obtinente congressus sit, quàm fortiter eum mili-

Bellum contra Pompeium.

A Βρεττανίαν ὅλην μετὰ τῶν ἄλλων νήσων τῶν προκειμένων αὐτῇ, καὶ τὴν Κελτικὴν πᾶσαν μέχρι τοῦ ἀρκτικοῦ Ὠκεανοῦ ἐκεχείρωτο. ὥσθ' ἡμᾶς ὅρους, μὴ γῆν, μηδ' ἀνθρώπους τὸ λοιπὸν, ἀλλ' ἀέρα καὶ τὴν ἔξω θάλασσαν ἔχειν. διὰ γὰρ ταῦτα καὶ ὑμεῖς, ὁρῶντες τό, τε μέγεθος τῆς διανοίας αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔργα, καὶ τὴν τύχην, ἐπὶ πλεῖστον ἄρξαι αὐτῷ προσετάξατε. ὅπερ ἀφ' οὗ ἐδημοκρατήθημεν, οὐδενὶ ἄλλῳ ὑπῆρξε· λέγω δὲ τὸ ὀκτὼ B ἔτεσιν ὅλοις ἐφεξῆς ἡγεμονεῦσαι. οὕτως αὐτὸν πάντα ἐκεῖνα ὑμῖν ὄντως προσκτᾶσθαι ἐνομίσατε, καὶ οὐδὲ πώποτε ἐφ' ὑμᾶς αὐξηθήσεσθαι ὑπωπτεύσατε. ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ἐπὶ μακρότατον αὐτὸν ἐγχρονίσαι τοῖς χωρίοις ἐκείνοις ἐπεθυμήσατε· οὐ μέντοι καὶ ἐπέτρεψαν οἱ τὴν πολιτείαν οὐκέτι κοινὴν ἀλλ' ἰδίαν αὐτῶν νομίζοντες εἶναι, οὔτε τούτῳ τὰ λοιπὰ προσκαταστρέψασθαι, οὔθ' ὑμῖν πάντων αὐτῶν κυριεῦσαι· ἀλλὰ τῇ ἀσχολίᾳ αὐ- C τοῦ ἀποχρησάμενοι, καὶ πολλὰ ἀνόσια ἐτόλμησαν· ὥσθ' ὑμᾶς τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας δεηθῆναι. καὶ διὰ τοῦτο καταλιπὼν τὰ προκείμενα, ταχέως ὑμῖν ἐπεκούρησε, καὶ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῶν ἐπαρτηθέντων αὐτῇ κινδύνων ἠλευθέρωσε· καὶ προσέτι τήν τε Ἰβηρίαν ἀλλοτριουμένην ἐκομίσατο, καὶ τὸν Πομπήιον, τήν τε πατρίδα καταλιπόντα καὶ βασιλείαν ἰδίαν ἐν Μακεδονίᾳ κατασκευάζοντα, καὶ ἐκεῖσε πάντα τὰ ὑμέτερα D ἀγαθὰ μεταφέροντα, τούς τε ὑπηκόους ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς συσκευαζόμενον, καὶ τοῖς χρήμασιν ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς χρώμενον ἰδών, τὸ μὲν πρῶτον πεῖσαί πως ἠθέλησε, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ προσπέμπων, παύσασθαι, καὶ μεταθέσθαι, πίστεις λαβόντα μεγίστας, ἦ μὴν ἐν τοῖς ἴσοις ὁμοίως αὖθις αὐτὸν γενήσεσθαι· ἐπεὶ δ' οὐδένα τρόπον ἠδυνήθη τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἐκεῖνος τά τε ἄλλα καὶ τὴν συγγένειαν τὴν πρὸς τὸν Καίσαρα αὐτῷ ὑπάρξασαν ὑπερβὰς ἀντιπολεμεῖν ὑμῖν εἵλετο· E οὕτω δὴ καταναγκασθεὶς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου προσάψασθαι, 174
τί μὲν δεῖ λέγειν ὡς εὐτόλμως ἐπ' αὐτὸν, καίπερ χειμῶνος ὄντος, ἔπλευσε; τί δὲ ὡς εὐθαρσῶς αὐτῷ, καίτοι πάντα τὰ ἐπιχώρια ἔχοντι, συνέμιξε; τί δὲ, ὡς ἀνδρικῶς αὐτοῦ, καίπερ πολὺ τῷ πλήθει τῶν στρατιω-

τῶν ἐλαττουμένων; ἐκράτησεν; ἂν γάρ τις καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐπεξελθεῖν ἐθελήσῃ, παῖδα ἂν ἀποδείξειε τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον τὸν Πομπήιον· οὕτως ἐν πᾶσιν αὐτὸς κατεστρατηγήθη.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐάσω· (οὐδὲ γὰρ οὐδ' αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἐσεμνύνετο ποτὲ ἐπ' αὐτοῖς, μισῶν αὐτὰ τῆς ἀνάγκης) ἐπεὶ δὲ τὸ δαιμόνιον δικαιότατα τὴν μάχην ἔκρινε, τίνα μὲν τῶν τότε πρῶτον ἁλόντων ἀπέκτεινε; τίνα δὲ οὐκ ἐτίμησεν, οὐχ ὅτι τῶν βουλευτῶν ἢ τῶν ἱππέων, ἢ καὶ ὅλως τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συμμάχων, τῶν τε ὑπηκόων; οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκείνων τὶς οὔτ' ἀπέθανε βιαίως, οὔτε αἰτίαν ἔλαβεν· οὐκ ἰδιώτης, οὐ βασιλεὺς, οὐκ ἔθνος, οὐ πόλις. ἀλλ' οἱ μὲν καὶ συνηπάσθησαν αὐτῷ, οἱ δὲ τὴν γοῦν ἄδειαν ἐντίμως ἔσχον, ὥστε δὴ τότε καὶ πάντας ὀδύρεσθαι τῶν ἀπολωλότων. τοσαύτῃ γὰρ περιουσίᾳ φιλανθρωπίας ἐχρήσατο, ὥστε τοὺς μὲν συναραμένους τῷ Πομπηίῳ ἐπαινέσαι, καὶ πάντα σφίσι τὰ δοθέντα ὑπ' αὐτοῦ φυλάξαι· τὸν δὲ δὴ Φαρνάκην καὶ τὸν Ὀρώδην μισῆσαι, ὅτι οὐκ ἐπεκούρησαν, φίλοι αὐτοῦ ὄντες. καὶ διὰ τοῦτό γε οὐχ ἥκιστα τῷ μὲν οὐκ ἐς μακρὰν ἐπολέμησε, τῷ δὲ ἐπιστρατεύσειν ἔμελλε· πάντως δ' ἂν καὶ ζῶντα εἰλήφει. τεκμήριον δὲ, ὅτι μήτε εὐθὺς αὐτὸν ἐπεδίωξεν, ἀλλὰ κατὰ σχολὴν εἴασε φυγεῖν, καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀηδῶς ἤκουσε. τούς τε φονεύσαντας αὐτὸν οὐκ ἐπῄνεσεν, ἀλλὰ καὶ ἀνταπέκτεινεν οὐ πολλῷ ὕστερον. καὶ αὐτόν γε τὸν Πτολεμαῖον, ὅτι, καίτοι παῖς ὤν, τὸν εὐεργέτην ἀπολόμενον περιεῖδε, προσδιέφθειρε. μετὰ ταῦτα τοίνυν ὅπως μὲν τὴν Αἴγυπτον κατεστήσατο, καὶ ὅσα χρήματα ἐκεῖθεν ὑμῖν ἐκόμισε, περιττὸν ἂν εἴη λέγειν· στρατεύσας δὲ ἐπὶ τὸν Φαρνάκην, οὐκ ὀλίγα ἤδη τοῦ τε Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας ἔχοντα, προσηγγέλθη τε ἅμα αὐτῷ προσιών, καὶ ὤφθη παρὼν καὶ συνέβαλεν αὐθημερὸν, καὶ ἐνίκησεν. ἀφ' ὧνπερ οὐχ ἥκιστα διέδειξεν ὅτι οὐδὲν χεῖρον ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐγένετο, οὐδ' ὑπὸ τρυφῆς ἐν αὐτῇ ἐνεχρόνισε. πῶς γὰρ ἂν ῥᾳδίως ἐκεῖνα ἔ-

tum numero longè superiorem vicerit, quid dicam? quæ si quis singulatim exponere velit, Pompeium illum, cuius tanta fuit admiratio, puerum fuisse ostendet, adeo artibus imperatoriis omnibus à Cæsare superatum.

M. Antonii Oratio Funebris in Caesarem.

Verùm hæc quidem missa facio, de quibus neque Cæsar ipse gloriari solebat, odióque necessitatem istam prosequebatur. Postquam iustissimo arbitrio belli cõtrouersia à diis immortalibus est diiudicata, quémnam ille tum, qui quidem tunc primùm in potestatem eius hostis venisset, occidit? quem senatorem, aut equitem, aut denique ciuem, quinimò quem etiam sociorum, subditorúmve P.R. non honore affecit? Certè horũ nemo necatus est, neq; culpatus ab eo: neque priuatus, neq; rex, neque populus, neq; vrbs: sed alii eius sunt deinde castra secuti, alii honestam impunitatẽ adepti, ita vt ab omnibus hi qui perierant, deplorati sint. Tantum enim Cæsaris clementia abundauit, vt nõ modò eos qui Pompeium adiuuissent, laudauerit, omniáque iis ab eo tributa conseruauerit: sed Pharnacem etiam Orodémque odio habuerit, quòd amico ipsorum Pompeio opem non tulissent: quorum alteri paulo pòst bellum intulit, in alterũ verò expeditionẽ cogitabat. Ipsum quidem Pompeium, si quidem voluisset, viuum capere facilè potuisset. quod ex eo constat, quia cum nõ statim insecutus est, sed aufugiendi liberum tempus cõcessit: mortémque eius non sine dolorẽ cognouit: tantúmque à laudando eius occisores abfuit, vt eorum paulo pòst cæde hanc necem compensarit. ipsum quoque Ptolemæum, quòd ad benefactoris sui interitum conniuere sustinuisset, quamuis puerũ adhuc, interemit. Quemadmodũ autem secũdum has res gestas AEgyptum constituerit, quantámque vim pecuniæ inde attulerit, superfluũ fuerit dicere. Pharnacen bello inuadẽs, qui iam haud exiguam Ponti Armeniæque partem occupauerat, simul & annuntiatus est venire, & visus est adesse, & collatis signis vicit, vna omnia die. Quod non minimo esse potuit argumento, nihilo ipsum Alexandriæ deteriorem redditum, neque luxuriæ causa ibi commoratum fuisse. nunquam enim eã rem

Clementia in victos.

AEgyptus.

M. ANTONII ORATIO FUNEBRIS IN CAESAREM.

nisi multa prouidentia multóque robore vsus, peregisset. Pharnace fugiête, quum se ad conuertêda confestim in Parthos arma comparasset, iterum in vrbe seditionibus coortis, contra animi sui sententiam huc aduenit: iésque ita omnes pacauit, vt nunquam côturbatæ fuisse videri potuerint. Nemo enim horum motuum causa, aut morte, aut exilio, aut ignominia vlla affectus fuit: non quòd non optimo iure multis pœnæ luendæ fuerint, sed quòd hostes affatim delendos, ciues autem, etiam siqui improbi sint, seruandos Cæsar existimabat. Ita fortitudine extraneos debellauit, humanitate autem salutem ciuibus tumultuantibus, quamuis sæpenumero indignis ea, côseruauit. Idem hoc in Africa quoque Hispaniáque egit, dimissis omnibus quos non antè quoque captos misericordia prosequutus fuerat, aduersariis. Sic enim statuebat, stultitiæ esse, non mansuetudinis, eos qui sæpius ipsi insidias struxissent, conseruare: primi verò delicti gratiam facere, neque iram implacabilem gerere, honoribúsque etiam huiusmodi homines afficere: sin autem in malitia sua perseuerassent, è medio eos tollere, id sui officii esse. Quanquam hoc quoque cur ego dixi? quũ multos etiam ex iis salute donauerit, amicis suis victoriæque sociis singulis vnius horum captiuorum supplicio eximendi potestate concessa. Quæ cum innata quadam bonitate, non simulata, aut spe emolumêti alicuius assumpta (qua complures alii in alios vsi sunt) fecisse, hoc ipsum satis testatur, quòd perpetuò talis fuit: neque eum vel ira exasperauit, neque res secundæ corruperunt, neque alium potentia fecit, neque licentia mutauit: quũ tamen difficillimũ sit, hominê in tot tâtisque, atque iis continêtibus, negotiis occupatum, quorũ partê côfecerit, partê præ manibus habeat, quędam adhuc expectet, eãdem semper bonitatem retinere, ac non aliquando durius grauiúsque aliquid statuere, si non vlciscendorũ præteritorum, at certè sibi in posterum cauêdi causa.

Seditio composita.

Quatenus ignoscendum.

A ἔπραξε, μὴ πολλῇ μὲν προσοχῇ διανοίας, πολλῇ δὲ καὶ ῥώμῃ χρώμενος; ὡς δ' οὖν καὶ ὁ Φαρνάκης ἔφυγε, παρεσκευάζετο μὲν εὐθὺς ἐπὶ τὸν Πάρθον στρατεῦσαι· στασιασάντων δὲ αὖθις ἐνταῦθα τινῶν, ἐκομίσθη τε ἄκων, καὶ οὕτως αὖ καὶ ταῦτα διέθηκεν, ὥστε μηδ' ὅτι ἀρχὴν ἐταράχθη πιστευθῆναι. οὔτε γὰρ ἀπέθανεν, οὔτε ἔφυγεν, ἀλλ' οὐδ' ἠτιμώθη τὸ παράπαν ἐξ ἐκείνων τῶν πραγμάτων οὐδείς· οὐχ ὅτι οὐ δικαιότατα ἂν πολλοὶ ἐκολάσθησαν, ἀλλ' ὅτι τοὺς μὲν πολε-B μίους ἀφειδῶς ἀπολλύναι, τοὺς δὲ δὴ πολίτας σώζειν, κἂν φαῦλοί τινες ὦσιν, ἡγεῖτο δεῖν. καὶ διὰ τοῦτο τῇ μὲν ἀνδρείᾳ τοὺς ἀλλοφύλους κατηγωνίζετο, τῇ δὲ φιλανθρωπίᾳ καὶ τοὺς στασιάζοντας τῶν πολιτῶν, (καίτοι καὶ ἀναξίους πολλάκις τούτου γενομένους, ἀφ' ὧν ἔπραττον) διετήρει. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Ἀφρικῇ, τῇ τε Ἰβηρίᾳ αὖθις ἔπραξε, πάντας ὅσοι μὴ καὶ πρότερόν ποτε ἁλόντες ὑπ' αὐτοῦ ἠλέηντο ἀφείς. τὸ μὲν γὰρ τοὺς πολλάκις C ἐπιβουλεύοντάς οἱ ἀεὶ περιποιεῖσθαι, μωρίαν, οὐ φιλανθρωπίαν ἐνόμιζε· τὸ δὲ ἐν τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασι, συγγιγνώσκειν τισί, καὶ μήτ' ἀκατάλλακτον ὀργὴν ἔχειν, καὶ προσέτι καὶ τιμὰς νέμειν· αἰ δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένωσιν, ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ποιεῖσθαι, καὶ πάνυ ἀνδρὸς ἔργον ἡγεῖτο εἶναι· καίτοι τί τοῦτο εἶπον; πολλοὺς γάρ τοι καὶ ἐκείνων ἔσωσε, δοὺς τοῖς τε ἑταίροις ἅπασι, καὶ τοῖς συννικήσασιν αὐτῷ, ἵνα ἕκαστος ἕνα τῶν ἁλόντων περιποιήσηται. ὅτι μέντοι ὅτι ταῦ- 175
D τα πάντα ἀπ' ἐμφύτου χρηστότητος, καὶ οὔτε προσποιητῶς, οὔτε ἐπὶ κατασκευῇ πλεονεξίας τινὸς (ὥσπερ ἕτεροι συχνοὶ ἐφιλανθρωπεύσαντό τινα) ἔπραξε, μέγιστον μὲν καὶ ἐκεῖνο μαρτύριόν ἐστιν, ὅτι πανταχοῦ καὶ διὰ πάντων ὅμοιος ἐγένετο· καὶ οὔτ' ὀργή τις αὐτὸν ἠγρίανεν, οὔτε εὐπραγία διέφθειρεν, ἢ δὲ κράτος ἠλλοίωσεν, οὐχ ἡ ἐξουσία μετέβαλε. καίτοι χαλεπώτατον, ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοιούτοις καὶ προσέτι καὶ ἐπαλλήλοις πράγμασιν E ἐξετασθέντα, καὶ τὰ μὲν κατωρθωκότα, τὰ δὲ ἐν χερσὶν ἔχοντα, τὰ δὲ ὑποπτεύοντα, χρηστόν τε ἀεὶ δι' ἴσου φαίνεσθαι, καὶ μηδὲν τραχύ, μηδὲ δεινόν, εἰ καὶ μὴ πρὸς τιμωρίαν τῶν παρεληλυθότων, ἀλλά πρός γε φυλακὴν τῶν μελλόντων, ἐθελῆσαι ποιῆσαι.

ἱκανὰ

» ἱκανὰ μὲν καὶ ταῦτα τὴν γε χρηστότητα αὐτοῦ » τεκμηριῶσαί ἐστιν. οὕτω γὰρ ἐκ θεῶν ὄντως » ἔφυ, ὥστε ἓν μόνον ἠπίστατο, σώζειν τούς γε σώ- » ζεσθαι δυναμένους. προσέτι δὲ καὶ ἐκεῖνα, » ὅτι τοῖς τε αὐτῷ πολεμήσασι, ὃ μηδ' ὑπ' » ἄλλου τινὸς κολασθῆναι παρεσκεύασε, καὶ » τοὺς ἐν τῷ πρὶν ἐπταικότας ἀνεκτήσατο. πᾶσι » μὲν γὰρ τοῖς μετὰ τοῦ Λεπίδου καὶ τοῦ Σερτω- » ρίου γενομένοις ἄδειαν δοθῆναι ἐποίησε, πᾶσι » δὲ ἐκ τούτου τοῖς ἐκ τῶν ἐπικηρυχθέντων ὑ- » πὸ τοῦ Σύλλου περιλειφθεῖσι τὴν σωτηρίαν » ὑπάρξαι παρεσκεύασε, καὶ αὐτοὺς μετὰ τοῦτο κα- » τήγαγε· τούς τε παῖδας ἁπάντων τῶν ὑπ' » ἐκείνου θανατωθέντων, καὶ τιμῶν καὶ ἀρχῶν » ἠξίωσε. καίτοι τὸ μέγιστον, πάντα ἁπλῶς τὰ » γράμματα ὅσα ἢ παρὰ τῷ Πομπηίῳ ἢ πα- » ρὰ τῷ Σκηπίωνι ἀπόρρητα εὑρέθη, καὶ κα- » τέκαυσε, μήτ' ἀναγνούς τι αὐτῶν, μήτε τη- » ρήσας· ἵνα μήτ' ἄλλῳ τινὶ πονηρευθῆναί τι » δι' αὐτὰ ἐγγένηται. ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως οὐκ » εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔπραξε, δηλοῖ τὰ ἔρ- » γα· οὐδεὶς γοῦν ἐκ τῶν γραμμάτων ἐκείνων » οὐχ ὅσον οὐκ ἔπαθέ τι δεινόν, ἀλλ' οὔτ' ἐφο- » βήθη. οὐκοῦν οὔτ' οἶδεν οὐδεὶς τοὺς ἐξ αὐτῶν » περὶ γνόντας, πλὴν αὐτῶν ἐκείνων. τοῦτο γάρ » ἐστι παραδοξότατον, καὶ μηδεμίαν ὑπερβο- » λὴν ἔχον, ὅτι τε ἀφείθησαν πρὶν αἰτιαθῆναι, » καὶ ὅτι ἐσώθησαν πρὶν κινδυνεῦσαι· καὶ οὐδ' » αὐτὸς ὁ περιποιήσας σφᾶς ἔμαθεν οὓς ἠλέη- » σε. καὶ γάρ τοι διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τἆλ- » λα ὅσα ἐνομοθέτησε καὶ ἐπηνώρθωσε, μεγά- » λα μὲν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὄντα, παρὰ μικρὸν » δ' ἂν πρὸς ἐκεῖνα ἃ οὐ χρὴ ἀκριβῶς ἐπ- » εξιέναι, καὶ ἐφιλήσατε αὐτὸν ὡς πατέρα, καὶ » ἠγαπήσατε ὡς εὐεργέτην, τιμαῖς τε οἵαις οὐ- » δένα ἄλλον ἠγήλατε· καὶ προστάτην διατελῆ τῆς τε πόλεως καὶ τῆς ἀρχῆς ἁπά- » σης ἔχειν ἐπεθυμήσατε, μηδὲν περὶ τῶν ὀ- » νομάτων διενεχθέντες, ἀλλὰ καὶ πάντα αὐ- » τῷ ὡς καὶ ἐλάττονα αὐτοῦ προσθέντες· ἵν' » ὅσον καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐκ τοῦ νομιζομέ- » νου πρὸς τὸ τελειότατον καὶ τῆς τιμῆς καὶ » τῆς ἐξουσίας ἐνέδει, τοῦτο ἐκ τῆς παρὰ τῶν » ἄλλων συντελείας ἀνταναπληρωθῇ. διὰ » γὰρ τοῦτο ἀρχιερέα μὲν πρὸς τοὺς θεούς,

A Hæc nimirum ad bonitatem eius demonstrandam sufficiunt. Enimuero verè à diis prognatus fuit, qui vnum hoc norat, salutem iis qui quidem salui esse possent, donare. Huc accedunt hæc quoque, quòd neque de iis qui contra ipsum arma tulissent, supplicia aliorum ministerio vsus sumpsit: & eos quorum antè res corruerant, restituit. Effecit enim vt omnibus iis qui cum Lepido Sertorióque fuerant, impunitas daretur: omnibus qui à Sylla pro- B scripti supererant, incolumitatem parauit, eósque postea reduxit: omnium eorum filios qui à Sylla vocati essent, honoribus & magistratibus dignatus est: & (quod vel summum est) omnes in vniuersum literas arcanas Pompeii Scipionísque repertas, non lectas à se, combussit: ne adseruandas quidem ratus, ne qua aliis maleficioru m exercendorum inde occasio suppeteret. Quod cum sic egisse etiam, ac non tãtùm C verbis præ se tulisse, res ipsa declarauit. nemo enim his ex literis non modò in periculum, sed ne in metum quidem peruenit: ac nemo cognouit quídnam iis in literis contineretur, præter hos ipsos qui scripsissent. Id verò ita admirabile hac in re est vt magis esse nullo modo possit, quòd quicunque erant consiliorum istorum literarúmque cõscii, & dimissi priusquam accusati sunt, & salutem prius quàm periclitarentur acceperunt: ipséque qui D eos saluos fecit, ignorauit quorum misereretur. Has ob eius res gestas, ac cætera etiam, quæ legibus ferendis emendandóque reipublicæ statu præstauit, quæ singula commemorare opus non est, magna quidem per se, sed prædictorum respectu nõ multi ponderis, vos eum tanquam patrem amauistis, dilexistis vt benefactorem: iísque honoribus exornastis quos alii nulli vnquam obtuleratis: præfectum eum vrbis imperiíque habere perpetuum cu- E piuistis, nihil de nominibus anxii, quæ omnia veluti ipso inferiora, ei attribuistis: vt quod vnicuique eorum secundum instituta maiorum vsurpato ad perfectionem honoris potentiæque exprimendã deficeret, id reliquorũ additione suppleretur. Ea de causa pontifex maximus, deorũ respectu,

M. ANTONII ORATIO FVNEBRIS IN CAESAREM.

Bonitas eius in damnatos ab aliis.

Honores Cæsari decreti.

M. Antonii Oratio Funebris In Caesarem.

nostrûm, consul: militum, imperator: hostium, dictator est creatus. Quanquam hæc ipsa cur enumero? quũ paulo pòst eum patrem patriæ appellaueritis, vt reliqua cognomẽta reticeam.

Amplificat indignitatem cædis, Cæsari illatæ.

Cæterùm is pater, is pontifex maximus, is sacrosanctus, is heros, is deus, mortem obiit. obiit (proh dolor) non morbo confectus, non senio absumptus, non foris in bello vulneratus, non cœlitus immisso aliquo casu abreptus, sed hîc intra mœnia dolo circunuentus periit, qui tutò in Britanniam exercitum duxerat: in vrbe ea per insidias extinctus est, cuius vrbis ipse pomœrium protulerat: in curia, quum ipse aliam ædificasset, occisus est. vir bello clarus, inermis: nudus, qui pacem constituerat: ad tribunalia, qui iudex fuerat: à magistratibus, ipse magistratum gerens: à ciuibus, quem etiam in mare excidentem hostium nemo interficere ausus fuerat: à sociis, quos non semel misericordia prosecutus fuerat, necatus est. Quid tibi tandem, ô Cæsar, profuerunt clementia, sacra & inuiolabilis potestas, legésque? At tu, qui lege etiam sæpius caueras ne quis ab hostibus trucidaretur, miserè ab amicis tuis cæsus es. núncque iugulatus iaces in eo foro, per quod sæpenumero coronatus pompam duxeras: vulneribus concisus pro rostris positus es, vnde ad populum sæpe concionem habueras. Eheu mihi, canos tuos sanguine fœdatos: heu vestem tuã laniatam, quã, vt videtur, in hoc solum acceperas, vti in ea cõfodereris.

Hæc Antonio perorante, populus irritatus primò est: deinde ira commotus: tandem ita exarsit vt percussores Cæsaris quæsitum iret: senatorésque etiam reliquos incusarent, quòd passi essent eum virum interfici, pro quo vti quotannis publicè vota conciperentur, decreuerãt: pérque cuius valetudinem fortunámque iurabant: quem iuxtà tribunis inuiolabilem esse iusserãt.

Corpus Cæsaris crematum in foro.

Pòst corpus Cæsaris acceptum, alii in eam curiam in qua occisus fuerat, alii in Capitolium ferre, vt ibi comburerent, intenderũt: sed à militibus prohibiti, metuentibus ne si-

A ὕπατος δὲ πρὸς ἡμᾶς, αὐτοκράτωρ δὲ πρὸς τοὺς στρατιώτας, δικτάτωρ δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀπεδείχθη. καὶ τί ταῦτ' ἐξαριθμοῦμαι, ὁπότε καὶ πατέρα αὐτὸν ἐν ὀλίγῳ τῆς πατρίδος ἐπεκαλέσατε; ἵνα μὴ τὰς ἄλλας αὐτοῦ προσηγορίας καταλέγω.

Ἀλλ' οὗτος ὁ πατήρ, οὗτος ὁ ἀρχιερεύς, ὁ ἄσυλος, ὁ ἥρως, ὁ θεός, τέθνηκεν. οἴμοι τέθνηκεν, οὐ νόσῳ βιασθείς, οὐδὲ γήρᾳ μαρανθείς, οὐδὲ ἔξω που ἐν πολέμῳ τινὶ τρωθείς, οὐδὲ ἐκ δαιμονίου τινὸς αὐτομάτως ἁρπαχθείς· B ἀλλ' ἐνταῦθα ἐντὸς τοῦ τείχους ἐπιβουλευθείς, ὁ καὶ ἐς Βρεττανίαν ἀσφαλῶς στρατεύσας, ἐν τῇ πόλει ἐνεδρευθείς, ὁ καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς ἐπαυξήσας· ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατασφαγείς, ὁ καὶ ἴδιον ἄλλο κατασκευάσας· ἄοπλος, 176 ὁ εὐπόλεμος· γυμνός, ὁ εἰρηνοποιός· πρὸς τοῖς δικαστηρίοις, ὁ δικαστής· πρὸς ταῖς ἀρχαῖς, ὁ ἄρχων· ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὃν μηδεὶς τῶν πολεμίων μηδ' ἐς τὴν θάλασσαν ἐκπεσόντα C ἀποκτεῖναι ἠδυνήθη· ὑπὸ τῶν ἑταίρων, ὁ πολλάκις αὐτοὺς ἐλεήσας. ποῦ δῆτα σοι Καῖσαρ ἡ φιλανθρωπία, ποῦ δὲ ἡ ἀσυλία, ποῦ δὲ οἱ νόμοι; ἀλλὰ σὺ μέν, ὅπως μηδ' ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τις φονεύηται, πολλὰ ἐνομοθέτησας, σὲ δὲ οὕτως οἰκτρῶς ἀπέκτειναν οἱ φίλοι. καὶ νῦν ἐν τῇ ἀγορᾷ πρόκεισαι ἐσφαγμένος, δι' ἧς πολλάκις ἐπόμπευσας ἐστεφανωμένος· καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἔρριψαι κατατετρωμένος, ἀφ' οὗ πολλάκις ἐδημηγόρησας. οἴμοι πολιῶν ἡμαγμένων· ὢ στολῆς ἐσπαραγμένης, D ἣν ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἔλαβες, ἵν' ἐν ταύτῃ σφαγῇς.

Τοιαῦτα τοῦ Ἀντωνίου λέγοντος, ὁ δῆμος τὰ μὲν πρῶτα ἠρεθίζετο, ἔπειτα δὲ ὠργίζετο· καὶ τέλος οὕτως ἐφλέγμηνεν, ὥστε τοὺς μὲν φονέας αὐτοῦ ζητεῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις βουλευταῖς ἐγκαλεῖν ὅτι οἱ μὲν ἀπέκτειναν, οἱ δὲ ἐπεῖδον ἀποθνήσκοντα ἄνδρα ὑπὲρ οὗ δημοσίᾳ κατ' ἔτος εὔχεσθαι ἐψηφίσαντο, καὶ οὗ τήν τε ὑγίειαν τήν τε τύχην ὤμνυσαν, καὶ ὃν ἐξ ἴσου τοῖς δημάρχοις ἄσυλον ἐπεποιήκεσαν. κἀκ τούτου E τό τε σῶμα αὐτοῦ ἁρπάσαντες, οἱ μὲν ἐς τὸ οἴκημα ἐν ᾧ ἀπέσφακτο, οἱ δὲ ἐς τὸ Καπιτώλιον κομίσαι τε ἐβούλοντο καὶ ἐκεῖ καῦσαι. κωλυθέντες δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, φόβῳ τοῦ

A μὴ καὶ τὸ θέατρον τούς τε ναοὺς συγκαταπρησθῆναι αὐτῷ, ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥσπερ εἶχον, ἐπὶ πυρὰν ἐπέθηκαν. πολλὰ δ' ἂν καὶ ἄλλα τῶν πέριξ οἰκοδομημάτων ἐφθάρη, εἰ μή γε στρατιῶται ἐμποδὼν ἐγένοντο, καί τινας τῶν θρασυτέρων οἱ ὕπατοι κατὰ τῶν τοῦ Καπιτωλίου πετρῶν ὦσαν. οὐ μέντοι καὶ ἐπαύσαντο διὰ τοῦτο οἱ λοιποὶ παραζαλιζόμενοι, ἀλλ' ἐπί τε τὰς οἰκίας τῶν σφαγέων ὥρμησαν, καὶ ἄλλους τε ἐν τούτῳ καὶ Ἐλούϊον Κίνναν δημαρχοῦντα μάτην ἀπέκτειναν. οὐ γὰρ ὅπως ἐπεβούλευσε τῷ Καίσαρι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα αὐτὸν ἠγάπα. ἐπλανήθησαν δὲ, ὅτι Κορνήλιος Κίννας ὁ στρατηγὸς συμμετέσχε τῆς ἐπιθέσεως. καὶ μετὰ τοῦτο ἀπειπόντων τῶν ὑπάτων μηδένα ἔξω τῶν στρατιωτῶν ἔνοπλον εἶναι, τῶν μὲν φόνων ἀπέσχοντο· βωμὸν δέ τινα ἐν τῷ τῆς πυρᾶς χωρίῳ ἱδρυσάμενοι (τὰ γὰρ ὀστᾶ αὐτοῦ οἱ ἐξελεύθεροι προανείλοντο, καὶ ἐς τὸ πατρῷον μνημεῖον κατέθεντο) θύειν τε ἐπ' αὐτῷ, καὶ κατάρχεσθαι τῷ Καίσαρι, ὡς καὶ θεῷ, ἐπεχείρουν. οἱ οὖν ὕπατοι ἐκεῖνόν τε ἀνέτρεψαν, καί τινας ἀγανακτήσαντας ἐπὶ τούτῳ ἐκόλασαν· καὶ νόμον ἐπέθηκαν, μηδένα αὖθις δικτάτωρα γενέσθαι· ἀράς τε ποιησάμενοι, καὶ θάνατον προειπόντες, ἄν τις ἐσηγήσηται τοῦτο, ἢ ὑποστῇ, καὶ προσέτι καὶ χρήματα αὖθις ἀντικρὺς ἐπικηρύξαντες. ταῦτα μὲν ἐς τὸ ἔπειτα προϊδόντες· ὥσπερ ἐν τοῖς ὀνόμασι τῆς τῶν ἔργων δεινότητος οὔσης, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν ὅπλων καὶ ἐκ τῶν ἑκάστου τρόπων καὶ γιγνομένων αὐτῶν, καὶ τὰ τῆς ἐξουσίας ἐν ᾗ ποτ' ἂν τύχῃ δρώμενα προσρήσει διαβαλλόντων. ἐν δὲ τῷ τότε παρόντι τούς τε κληρούχους τοὺς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος προκεχειρισμένους, ἐς τὰς ἀποικίας εὐθὺς, μὴ καὶ νεοχμώσωσί τι, ἔστειλαν, καὶ τῶν σφαγέων τοὺς μὲν ἄρξαι τινῶν εἰληχότας, ἐς τὰ ἔθνη, τοὺς δὲ λοιποὺς, ἄλλον ἄλλοσε ἐπὶ προφάσει τινὶ ἐξέπεμψαν. καὶ αὐτοὺς ὡς καὶ εὐεργέτας σφῶν πολλοὶ ἐτίμησαν. οὕτω μὲν ὁ Καῖσαρ μετήλλαξε· καὶ ἐπειδή γε ἔν τε τῷ τοῦ Πομπηίου οἰκοδομήματι, καὶ παρὰ τῷ ἀνδριάντι αὐτοῦ τῷ τότε ἐκεῖ ἑστῶτι ἐσφάγη,

A mul theatrum quoque & templa conflagrarent, in foro rogum extruxerunt, eíque cadauer imposuerunt. Verùm sic quoque multa vicina foro ædificia incendio absumpta fuissent, nisi milites obstitissent, nonnullique audaciorum, consulum iussu de rupe Tarpeia præcipitati essent. Quanquam ne sic quidẽ reliqui tumultuandi finem fecerũt, sed ad ædes percussorum tetenderunt: obuiósque cùm alios, tum Eluium Cinnam, tribunũplebis, ob- B truncauerunt, idque immeritò. neque enim ex insidiatoribus, sed iis qui maximè Cæsarem diligebant, vnus is fuit. verùm errore nominis ea cædes facta est, quòd Cornelius Cinna, prætor, cæsarianæ necis socius fuerat. Consules armorum gestatione quũ omnibus, præter milites, interdixissent, à cædibus cessatum est. Aram autem multitudo eo in loco quo rogus fuerat, extruxit, (nam cremati reliquias liberti eius sublatas, in monimento eius repo- C suerant) sacrificaréque apud eam, & immolare Cæsari, tanquam deo, instituit. Consules aram eam subuerterunt, quosdámque indignè ferentes supplicio affecerunt: legem etiam tulerunt, ne quis in posterum dictator crearetur: execrationésque addiderunt, ac mortem ei qui mentionem dictaturæ fecisset, aut eum magistratum in se recepisset: pœnã, pecuniámque ei qui talem occidisset, constituerunt. Hæc tum vt secu- D turis temporibus consulerent, decreuerunt: quasi verò in vocabulis vis rei ac non in armis posita esset, quæ vnusquisque suo more & sumit & vsurpat: iísque eum magistratum in quo iis vtitur, vtcunque is nominetur, polluit. Eos etiam tum, quibus ager à Cęsare adsignatus fuerat, statim in colonias emiserunt, ne quid nouarum rerum molirentur. Percussores, quibus prouinciæ sorte E contigerant, in eas amandârunt, reliquos diuersa in loca, alia alium sub præscriptione, ablegauerunt: multíque eos benefactorum suorũ numero cẽsentes honorauerũt. Ita Cæsar vitã suã clausit: ac, quoniã in curia à Pompeio ædificata, ac ponè statuam eius ibi positã occisus fuit,

Eluij Cinnæ interitus.

Cornelius Cinna prętor.

Ara.

Lex de dictaturæ abolitione in perpetuum.

Percussores Cæsaris emissi.

viſus eſt ei pœnas aliquomodo perſoluiſſe: quò acceſſit etiam, quòd ingentia tonitrua, & effuſus imber id facinus ſubſecutus eſt. Porro in eo tumultu res commemoratu non indigna accidit. C. quidam Caſca quũ Heluio Cinnæ cauſam interitus fuiſſe animaduertiſſet quòd idẽ cum Cornelio Cinna prætore nomẽ geſſerat: veritus ne ipſe quoque periret, quũ P. Seruilius Caſca vnus ex tribunis & percuſſoribus Cæſaris fuiſſet, literas publicè propoſuit, quibus & nominis communionẽ, & diuerſitatem ſentẽtiarum vtriuſque exponebat. ac neuter quidem in periculum venit, quòd Seruilius cuſtodia valida vtebatur: C. tamen Caſcæ factum id memorabile eſſe iudicatum fuit. Huiuſmodi erant quæ eo tempore ab aliis & ab ipſis coſſ. agebantur. Nam Dolobellam Antonius, etſi initio ſtatuerat ad cõſulatum non admittere, nondum ad eum pertinentem, tamen collegam ſibi eſſe, ne ſeditionẽ moueret, paſſus fuit. Porro ſedato tumultu Antonius, poſtquam ei acta Cæſaris inſpicere, exequíque quæ is fieri iuſſiſſet, mandatum fuit, continẽtiam animi exuit: atque vt primùm tabulas in ſuam poteſtatem accepit, multa deleuit, multa viciſſim in eas retulit, leges etiam alias ſupponens, pecunias magiſtratúſque aliis ademit, aliis tribuit, quaſi ex Cæſaris mandatis ea agens: pecuniam etiam multam hac ratione coegit, multa priuatos homines, populóſque expilauit, regibúſque, aliis terram, aliis libertatem, aliis ius ciuitatis, aliis immunitatem vẽdidit. Hæc omnia in columnas æneas incîdit, quanquam ſenatus edicto cauiſſet, ne qua ſtatua de legibus à Cæſare factis poneretur: quinetiam quum vehemẽtius inſtaret Antonius, atque Cæſarem multarum ac neceſſariarum rerum autorem fieri dixiſſet, ſenatui, iubẽti vt eorum diſquiſitionem cum optimatibus communicaret, non paruit. Octauium porro, adoleſcentem adhuc, rerúmque imperitum, hæreditatémque, vt difficilem, ac quæ teneri facilè non poſſet, à ſe remouentem, prorſus deſpexit:

C. Caſca vt vitæ ſuę conſuluerit.

P. Seruilius Caſca.

Dolobellæ cõſulatus.

Antonius mala fide mandata Cęſaris exequitur.

Antonii in Octauium iniurię.

A ἔδοξέ τινα τιμωρίαν αὐτῷ δεδωκέναι, ἄλλως τε ὅτι καὶ βρονταὶ ἄπλετοι, καὶ ὑετὸς λάβρος ἐπεγένετο. ἐν δ᾽ οὖν τῷ θορύβῳ ἐκείνῳ καὶ 177
τοιόνδε τι, οὐκ ἀπάξιον μνήμης, συνηνέχθη. Γάϊος γάρ τις Κάσκας δημαρχῶν, καὶ ἰδὼν ὅτι Κίννας ἐκ τῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν ὁμωνυμίας ἀπώλετο, ἐφοβήθη μὴ καὶ αὐτὸς ἀποθάνῃ· ὅτι Πούπλιος Σερουίλιος Κάσκας ἔκ τε τῶν δημάρχων καὶ ἐκ τῶν σφαγέων ἦν· καὶ γράμματα ἐξέθηκε, τήν τε κοινωνίαν σφῶν ἐκ τῆς
B μιᾶς προσηγορίας, καὶ τὴν διαφορὰν τῆς γνώμης δηλῶν. καὶ ἔπαθε μὲν οὐδέτερος οὐδὲν δεινόν (καὶ γὰρ ὁ Σερουίλιος ἰσχυρῶς ἐφυλάσσετο) λόγου δὲ δή τινα ὁ Γάϊος, ὥστε καὶ μνημονεύεσθαι, ἔσχε. τότε μὲν δὴ ταῦτα πρός τε τῶν ἄλλων καὶ πρὸς τῶν ὑπάτων ἐγένετο. καὶ γὰρ τὸν Δολοβέλλαν ὁ Ἀντώνιος, καίτοι μὴ φοβηθεὶς τὰ πρῶτα, ἐς τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐδέ πω καθήκουσάν οἱ, προσλαβεῖν, ὅμως προσέθετο, δείσας μὴ στασιάσῃ. ὡς μέντοι ὅ, τε θόρυ-
C βος κατέστη, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντώνιος τό, τε ἐξετάσαι τὰ διῳκηθέντα ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, καὶ τὸ πάντα τὰ δόξαντα αὐτῷ ποιῆσαι ἐπετράπη, οὐκέτ᾽ ἐσωφρόνησεν· ἀλλ᾽ ἐπεὶ τάχιστα ἐγκρατὴς τῶν γραμμάτων αὐτοῦ ἐγένετο, πολλὰ μὲν ἀπήλειψε, πολλὰ δὲ ἀντενέγραψεν, ἄλλα τε καὶ νόμους. καὶ προσέτι καὶ χρήματα καὶ ἀρχὰς, τὰς μὲν ἀφείλετό τινων, τὰς δὲ ἔδωκεν ἄλλοις, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐκείνου διαγραμμάτων αὐτὰ ποιῶν. κἀκ τούτου
D συχνὰ μὲν αὐτόθεν ἥρπασε, συχνὰ δὲ ἠργυρολόγησε παρ᾽ ἰδιωτῶν τε καὶ δήμων· καὶ τῶν βασιλέων τοῖς μὲν χώραν, τοῖς δὲ ἐλευθερίαν, ἄλλοις πολιτείαν, ἄλλοις ἀτέλειαν πωλῶν· καίτοι τῆς βουλῆς τὸ μὲν πρῶτον ψηφισαμένης μηδεμίαν στήλην, ὡς καὶ τοῦ Καίσαρος συγγεγραφότος τι, ἀνατεθῆναι (ἐς γὰρ στήλας χαλκᾶς πάντα τὰ τοιαῦτα ἐσεγράφετο) ἔπειτα δὲ, ὡς ἐντόνως ἐνέκειτο, λέγων πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα ὑπ᾽ αὐτοῦ προβε-
E βουλεῦσθαι, κελευσάσης πάντας τοὺς πρώτους κοινῇ αὐτὰ διακρῖναι. ἀλλ᾽ οὔτε τι τούτων ἐφρόντισε, καὶ τὸ σύμπαν τοῦ Ὀκταουΐου, ἅτε καὶ μειρακίου καὶ πραγμάτων ἀπείρου, τήν τε κληρονομίαν, ὡς καὶ χαλεπὴν καὶ δυσμεταχείριστον οὖσαν, ἀπωθουμένου, κατεφρόνησεν.

αὐτὸς δὲ, ὡς καὶ κληρονόμος οὐ μόνον τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ τῆς δυναστείας τοῦ Καίσαρος ὤν, πάντα διεχείριζε. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ φυγάδας τινὰς κατήγαγεν. ἐπειδή τε ὁ Λέπιδος ἰσχύν τε μεγάλην εἶχε, καὶ φόβον αὐτῷ πολὺν ἐπήρτα, τήν τε θυγατέρα τῷ υἱεῖ αὐτοῦ συνῴκισε, καὶ ἀρχιερέα αὐτὸν ἀποδειχθῆναι παρεσκεύασεν, ἵνα μηδὲν ὧν ἔπραττε πολυπραγμονοίη. ὅπως γὰρ δὴ ῥᾳδίως αὐτὸ ποιήσῃ, ἔς τε τοὺς ἱερέας αὖθις ἀπὸ τοῦ δήμου τὴν αἵρεσιν τοῦ ἀρχιερέως ἐπανήγαγε· κἀν τούτοις αὐτὸν, οὐδὲν ἢ ὀλίγα τῶν νενομισμένων πράξας, ἐτέλεσε, δυνηθεὶς ἂν αὐτὸς ἱερώσασθαι. Ἀντώνιος μὲν δὴ ταῦτ᾽ ἐποίει.

A atque ipse ita omnia gessit, quasi hæres non facultatum modò Cæsaris, sed potentiæ etiam relictus esset. Inter alia quæ egit, exules etiam nonnullos restituit: cúmque Lepidus multum potentia valeret, eúmque Antonius magnopere metueret, filiam suam Lepidi filio nuptum dedit, ipsúmque patrem Lepidū pontificem maximum, ne in ipsius actiones inquireret, constituit. Quod vt facilius efficeret, pontificis maximi electionem à populo ad pontifices iterum transtulit, per cósque Lepidum, omnibus ferè maiorum institutis neglectis, initiauit: quū ipse id sacerdotium obtinere potuisset. Hæc erant quæ tū Antonius agebat. B

Lepidi & Antonii affinitas.

Lepidus pontifex maximus.

178 ΤΩ͂Ν ΔΊΩΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩ͂Ν ἹΣΤΟΡΙΩ͂Ν ΤῸ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟστὸν πέμπτον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAgesimusquintus.

ΤΆΔΕ ἘΝΕΣΤΙΝ ἘΝ ΤΩ͂ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Περὶ Γαΐου Ὀκταουΐου τοῦ μετὰ ταῦτα Αὐγούστου ἐπικληθέντος.
Περὶ Σέξτου τοῦ Πομπηΐου υἱέος.
Ὡς Καῖσαρ καὶ Ἀντώνιος στασιάζειν ἤρξαντο.
Ὡς Κικέρων κατ᾽ Ἀντωνίου ἐδημηγόρησε.

HAEC INSVNT LIbro XLV *Romanæ historiæ Dionis.*

De C. Octauio, qui postea Augustus cognominatus est.
De Sexto Pompeio, Pompeij filio.
Quomodo discordiæ inter Cæsarem & Antonium obortæ sint.
Vt Cicero aduersus Antonium concionem habuerit.

ΧΡΌΝΟΥ ΠΛΗ͂ΘΟΣ, ΤᾺ ΛΟΙΠᾺ ἜΤΙ τῆς Ἰουλίου Καίσαρος δικτατορίας τὸ εʹ, μετὰ Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου ἱππάρχου, καὶ ὑπατείας τὸ εʹ μετὰ Μάρκου Ἀντωνίου.

HAEC ACTA SVNT RELIQVA parte eius anni quo Iulius Cæsar fuit dictator V, M. AEmilio Lepido magistro equitum: & consul V, cum Marco Antonio.

Ὁ δὲ δὴ Γάιος ὁ Ὀκταουΐος Καιπίας (οὕτω γὰρ ὁ τῆς Ἀττίας τῆς τοῦ Καίσαρος ἀδελφιδῆς υἱὸς ὠνομάζετο) ἦν μὲν ἐξ Οὐελίτρων τῶν Οὐολσκίδων, ὀρφανὸς δ᾽ ὑπὸ τοῦ Ὀκταουΐου τοῦ πατρὸς

C. Octavivs Cæpias (hoc enim nomen fuit Attiæ filio, quæ sororis Cæsaris filia erat) Velitris Volscorū oppido oriundus fuit: pupillus autem à patre suo Octauio relictus,

C. Octauii (qui deinde Augustus fuit) genus.

apud matrem, & vitricum suum L. Philippum, educatus est. Postquam adoleuit, cum C. Cæsare vixit: qui liberis ipse carens, magnámque de eo adolescente spem habens, summo eum amore complexus est atque fouit: eúmque sibi nominis, fortunarum, regníque sui hæredẽ constituerat. Quod quo magis faceret, Attia etiam mouit: quæ etiam atque etiam affirmabat, Octauium hunc ex Apolline conceptum fuisse: quòd quum in eius dei templo quodam tempore obdormiuisset, visa sibi esset cum dracone coire, ac tempore ad eum conceptum competenti, Octauium peperisset: præterea, antequam eum partum edidisset, per quietem sibi visum esse quasi intestina sua in cœlum efferrentur, atque hinc supra vniuersam extenderentur terram. eadémque nocte Octauius ex coniugis pudendis solem exoriri imaginatus fuit. Infanti recens edito Nigidius Figulus senator statim imperium vaticinatus est, qui ea tempestate omnem cœli descriptionem, siderúmque differentias, & eorum proprias, quásque coituum interuallorúmve suorum ratione effectiones ea edunt, præ cæteris adeo callebat, vt prohibitis quibusdã studiis eum vti crederetur. Is Figulus Octauium, qui ob filii natiuitatem in senatum tum fortè conuocatum tardius veniebat, obuiam factus interrogauit cur cunctatus fuisset: cognitáque caussa exclamauit, Dominum nobis genuisti. Eo sermone conturbatum Octauium, ac necare infantem volẽtem, inhibuit, quòd ei infanti tale quid euenire impossibile foret. Hæc ea die qua in lucem natus est C. Octauius, acta sunt. Quum in agro is educaretur, aquila panem ei è manibus eripuit, ac in sublime euolauit, pòst se iterum demisit, panémque ei reddidit. Puer adhuc quum Romæ ageret, in somnis Cicero vidit eum aurea catena è cœlo in Capitolium demitti, flagelláque à Ioue accepisse: quúmque ignoraret quemnã eum vidisset, postridie in eum fortè fortuna in ipso Capitolio incidit, agnouítque, & iis qui aderant, quæ sibi apparuissent exposuit. Catulus autem, qui ipse

Octauius Apollinis filius creditus.

Nigidius Figulus.

Ciceronis somnium de Octauio.

Catuli insomnium de eodem.

A καταλειφθεὶς, ἐτράφη μὲν παρά τε τῇ μητρὶ καὶ παρὰ τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς Λουκίῳ Φιλίππῳ· αὐξηθεὶς δὲ, συνδιέτριβε τῷ Καίσαρι. ἄπαις τε γὰρ ἐκεῖνος ὢν, καὶ μεγάλας ἐπ' αὐτῷ ἐλπίδας ἔχων, ἠγάπα τε καὶ περιέσπεν αὐτὸν, ὡς καὶ τοῦ ὀνόματος, καὶ τῆς οὐσίας, τῆς τε μοναρχίας διάδοχον καταλείψων· ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ Ἀττία δεινῶς ἰσχυρίζετο ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος αὐτὸν κεκυηκέναι· ὅτι καταδαρθεῖσά ποτε ἐν ναῷ αὐτοῦ, δράκοντί τινι μίγνυσθαι
B ἐνόμισε, καὶ διὰ τοῦτο τῷ ἱκνουμένῳ χρόνῳ ἔτεκε. πρίν τε ἢ εἰς φῶς ἐξιέναι, ἔδοξεν ὄναρ τὰ σπλάγχνα ἑαυτῆς ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρεσθαι, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπεκτείνεσθαι· καὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ καὶ ὁ Ὀκταούϊος ἐκ τοῦ αἰδοίου αὐτῆς τὸν ἥλιον ἀνατέλλειν ἐνόμισεν. ἄρτι τε ὁ παῖς ἐγεγέννητο, καὶ Νιγίδιος Φίγουλος βουλευτὴς παραχρῆμα αὐτῷ τὴν αὐταρχίαν ἐμαντεύσατο. ἄριστα γὰρ καθ' ἑαυτὸν τήν τε τοῦ πόλου διακόσμησιν, καὶ τὰς
C τῶν ἀστέρων διαφορὰς, ὅσα τε καθ' ἑαυτοὺς γιγνόμενοι, καὶ ὅσα συμμιγνύντες ἀλλήλοις ἔν τε ταῖς ὁμιλίαις καὶ ἐν ταῖς διαστάσεσιν ἀποτελοῦσι, διέγνω· καὶ κατὰ τοῦτο καὶ αἰτίαν, ὥς τινας ἀπορρήτους διατριβὰς ποιούμενος, ἔσχεν. οὗτος οὖν τότε τὸν Ὀκταούϊον βραδύτερον ἐς τὸ συνέδριον, διὰ τὸν τοῦ παιδὸς τόκον (ἔτυχε γὰρ βουλὴ οὖσα) ἀπαντήσαντα ἀνήρετο διὰ τί ἐβράδυνε· καὶ μαθὼν τὴν αἰτίαν, ἀνεβόησεν ὅτι, Δεσπότην ἡμῖν ἐγέννησας.
D καὶ αὐτὸν ἐκταραχθέντα ἐπὶ τούτῳ, καὶ διαφθεῖραι τὸ παιδίον ἐθελήσαντα, ἐπέσχεν, εἰπὼν, ὅτι ἀδύνατόν ἐστι τοιοῦτόν τι αὐτὸ παθεῖν. τότε μὲν δὴ ταῦτ' ἐλέχθη. τρεφομένου δὲ ἐν ἀγρῷ αὐτοῦ, ἀετὸς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐξαρ- 179
πάσας ἄρτον, ἐμετεωρίσθη, καὶ μετὰ τοῦτο καταπτάμενος, ἀπέδωκεν αὐτόν. παιδίσκου τε αὐτοῦ ὄντος, καὶ τὴν διατριβὴν ἐν τῇ Ῥώμῃ ποιουμένου, ἔδοξέ ποτε ὁ Κικέρων ὄναρ ἁλύσεσί τε αὐτὸν χρυσαῖς ἐς τὸ Καπιτώ-
E λιον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καθιμῆσθαι, καὶ μάστιγας παρὰ τοῦ Διὸς εἰληφέναι· καὶ (οὐ γὰρ ἠπίστατο ὅστις ἦν) περιέτυχέ τε αὐτῷ τῆς ὑστεραίας ἐν αὐτῷ τῷ Καπιτωλίῳ, καὶ γνωρίσας αὐτὸν, διηγήσατο τοῖς παροῦσι τὴν ὄψιν. ὅ,τε Κάτουλος, οὐδ' αὐτός που ἑωρακὼς

τὸν Ὀκταούιον, ἐνόμισε τοὺς παῖδας ἐν τοῖς ὕπνοις τοὺς εὐγενεῖς πάντας ἐν τῷ Καπιτωλίῳ πρόσοδον πρὸς τὸν Δία πεποιῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν θεὸν εἰκόνα τινὰ τῆς Ῥώμης ἐς τὸν ἐκείνου κόλπον ἐμβεβληκέναι. ἐκπλαγεὶς δὲ ἐπὶ τούτῳ, ἀνῆλθεν ἐς τὸ Καπιτώλιον προσευξόμενος τῷ θεῷ· καὶ ἐκεῖ τὸν Ὀκταούιον εὑρὼν ἄλλως ἀναβεβηκότα, τό, τε εἶδος αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐνύπνιον προσήρμοσε, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ὄψεως ἐβεβαιώσατο. μειρακιωθέντος δὲ μετὰ τοῦτο αὐτοῦ, καὶ ἐς τοὺς ἐφήβους ἐσιόντος, τήν τε ἐσθῆτα τὴν ἀνδρικὴν ἐνδυομένου, ὁ χιτὼν περιερράγη τε ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῶν ἐπωμίδων, καὶ μέχρι τῶν ποδῶν κατερρύη. τοῦτο αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐχ ὅπως τεκμήριον τινὰ ὡς καὶ ἀγαθόν τι προσημαῖνον ἔφερεν, ἀλλὰ καὶ ἠνίασε τοὺς παρόντας, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἀνδρικοῦ χιτῶνος ἐνδύσει συνεβεβήκει· ἐπελθὸν δὲ τῷ Ὀκταουίῳ εἰπεν ὅτι, Τὸ ἀξίωμα τὸ βουλευτικὸν πᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας μου σχήσω· ἔκβασιν πρὸς τὸ λεχθὲν ἔλαβεν. ἐκ δ' οὖν τούτων ὁ Καῖσαρ μεγάλα ἐπ' αὐτῷ ἐλπίσας, ἔς τε τοὺς εὐπατρίδας αὐτὸν ἐσήγαγε, καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἤσκει, καὶ πάνθ' ὅσα προσῆκει τῷ μέλλοντι καλῶς καὶ κατ' ἀξίαν τηλικοῦτον κράτος διοικήσειν, ὑπάρχειν, ἀκριβῶς ἐξεπαίδευσε. λόγοις τε γὰρ ῥητορικοῖς οὐχ ὅτι τῇ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ τῇδε τῇ γλώττῃ ἠσκεῖτο. καὶ ἐν ταῖς στρατείαις ἐρρωμένως ἐξεπονεῖτο, τά τε πολιτικὰ καὶ τὰ ἀρχικὰ ἰσχυρῶς ἐδιδάσκετο.

Οὗτος οὖν ὁ Ὀκταούιος ἔτυχε μὲν τότε ὅτε ὁ Καῖσαρ ἐσφάγη, ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ ἐπὶ πρὸς τῷ Ἰονίῳ ὢν κόλπῳ, ἐπὶ παιδείᾳ· (κατὰ γὰρ τὴν στρατείαν αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἐκεῖσε προεπεπέμπετο) πυθόμενος δὲ τὸ συμβεβηκός, ἤλγησε μὲν, ὥσπερ εἰκὸς ἦν· οὐ μέντοι καὶ νεωτερίσαι τι εὐθὺς ἐτόλμησεν. οὔτε γὰρ ὅτι υἱός, οὔθ' ὅτι κληρονόμος κατελέλειπτο ἠκηκόει. καὶ προσέτι καὶ ὁ δῆμος ὁμονοῶν ἐπὶ τῷ γεγονότι ἠγγέλλετο τὴν πρώτην. περαιωθεὶς δὲ ἐς τὸ Βρεντήσιον, καὶ τάς τε διαθήκας ἅμα καὶ τὴν γνώμην τοῦ δήμου τὴν δευτέραν μαθὼν, οὐκ ἔτ' ἀναβολὰς ἐποιήσατο· καὶ μάλισθ' ὅτι

A quoque Octauium nunquam viderat, per quietem putauit omnes nobiles pueros ad Iouem in Capitolio accedere, cúmque imaginem Romæ in Octauii sinum iniecisse. Eo insomnio territus, in Capitoliũ adorãdi Iouis causa ascẽdit: quumque ibi Octauium, qui ipse quoque fortè eódem se contulerat, offendisset, formam eius cum ea quæ in somnis oblata sibi fuerat, contulit, veritatémque insomnii apud sese cõfirmauit. Postquam Octauius ætate B adultior factus, virilem togam assumpsit, toga ea vtrinque ab humeris rupta ad pedes ei decidit. id per se non in præsagium bonæ alicuius rei tractum est, sed dolorem præsentibus attulit, quòd in assumptione vestis virilis accidisset: sed Octauius, Dignitatem, inquit, senatoriã omnem sub meis pedibus habebo: ídque ab eo tum temere, vt in buccam venerat, prolatum, euentus comprobauit. Hæc Cæsarem in ma-C gnam de Octauio spem adduxerãt, ideóque eum ad patricios reduxerat, ádque gerendum magistratum erudiebat: in omnibúsque iis quæ in eo requiruntur qui tanto imperio rectè, ac vt dignum est, præesse debet, accuratè instituebat. Oratoria etiam arte, non in Latina tantùm sed Græca quoque lingua, instruebatur, in militiæ laboribus magnopere exercebatur: omnes reipublicæ gerendæ, magistratuúmque administrandorum artes discebat.

Institutio Octauii.

D Proinde is Octauius, quo tempore Cæsar occisus fuit, Apolloniæ (quæ vrbs est ad Ionium mare) disciplinæ capiendæ ergô morabatur: missus eò à Cæsare, Parthicam expeditionem parãte. Cæsaris morte audita, quanquam, vt par erat, ægrè eam ferret, tamen noui quicquã conari non audebat: cùm quòd nondum audierat se filium hæredémque ab eo institutum fuisse, tũ quòd initio populi consensu ea cædes approbata nuntiaretur. Quum verò Brundusium transmisisset, ibíque de testamẽto Cæsaris, posterioréque populi sentẽtia, certior factus E esset, omni mora præcisa, ídque eo magis quòd secum magnam vim

Octauius quẽadmodum hæreditatem suã adierit.

pecuniæ militúmque, à Cæsare præmissam, habebat, statim nomē Cæsaris assumpsit, hæreditatémque iniit, & ad negotium exequendum se contulit. Videbatur eo tempore temerariè nonnullis nimísque audacter agere: sed pòst, quia fortuna prospera vsus, rē præclarè gesserat, fortitudinis titulum inuenit. Iam enim vsu receptum est, vt qui rem aliquam non rectè aggressi, tamen feliciter perficiunt, optimo consilio vsi existimentur: alii contrà stultitiæ culpentur, quum re optimè deliberata, voti compotes facti non sunt. Quemadmodum Octauius quoque rem periculosissimam conatus est: quòd quum iā primùm ex pueris excessisset, annum agens decimumoctauum, quúmque videret successionem in hęreditatem ac genus, plenam inuidiæ criminúmque esse, tamen ea ausus fuit suscipere quæ Cæsari inultæ cædis causam attulissent: ídque, neque percussores eius, neque Lepidum, neque Antonium metuens: iudicatus tamē est, non mala cōsilia secutus fuisse, postquam rem feliciter confecit. Cæterùm diuinitus quoque haud obscurè significatum est qui tumultus eā rem essent comitaturi. Ingrediente enim Romam Octauio, iris ingēs, eáque varia, solem ambiuit. Proinde Cæsar, qui antè Octauius, pòst Augustus dictus fuit, sic rem aggressus est: ita verò confecit, vt viros omnes audacia, senes omnes prudentia superasse videatur. Primùm in vrbem, tanquam solius hęreditatis adeundæ causa, priuatorum habitu, cum paucis, absque omni apparatu, intrauit, neque aut minatus est vlli, aut se ea quæ acta essent moleste ferre, pœnásve exacturum ostendit: deinde tantum à repetendis ab Antonio, quas ille interceperat, pecuniis abfuit, vt eum demereri contrà, quanquam contumeliis ab eo iniuriísque affectus, instituerit. Antonius enim, præterquā quòd re verbísque Octauium aliâs lædere solebat, promulgationem legis curiatæ, (secundum quam eū in familiam Cæsaris adoptari oportebat) quanquam se eam ferre simulabat, per tribunosplebis quosdam extraxit: vt Octauius, quum nondū

Consilia ferè euentu ponderantur.

Iris circum solem.

Cæsaris Octauij moderatio in petēda hęreditate.

Antonii in Cæsarem iniurię.

A καὶ χρήματα πολλὰ καὶ στρατιώτας συχνοὺς
συμπροπεμφθέντας εἶχεν, ἀλλὰ τό, τε ὄνο-
μα τοῦ Καίσαρος παραχρῆμα ἀνέλαβε, καὶ
τοῦ κλήρου αὐτὸν διεδέξατο, τῶν τε πραγμά-
των εἴχετο. καὶ τότε μὲν προπετῶς τε τισὶ
τοῦτο καὶ τολμηρῶς πεποιηκέναι ἔδοξεν· ὕστε-
ρον δὲ ἔκ τε τῆς εὐτυχίας καὶ ἐξ ὧν ἐπικα-
τώρθωσε, καὶ ἀνδρείας ὄνομα προσεκτήσα-
το. πολλὰ γὰρ ἤδη τινὲς οὐκ ὀρθῶς ἐπιχειρή-
σαντες, δόξαν, ὅτι ἐπιτυχεῖς αὐτῶν ἐγένοντο,
B εὐβουλίας ἔσχον· καὶ ἕτεροι ἄριστα τινὰ προε-
λόμενοι, μωρίαν, ὅτι μὴ κατέτυχον αὐτῶν,
ὦφλον. καὶ ἐκεῖνος σφαλερῶς μὲν καὶ ἐπι-
κινδύνως ἐποίησεν, ὅτι τήν τε ἡλικίαν τὴν ἄρτι
ἐκ παίδων ἄγων (ὀκτωκαιδεκέτης γὰρ ἦν)
καὶ τὴν διαδοχὴν καὶ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ γέ-
νους καὶ ἐπίφθονον καὶ ἐπαίτιον ὁρῶν οὖσαν,
ἔπειτ' ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ὥρμησεν, ἐφ' οἷς ὅ, τε
Καῖσαρ ἐπεφόνευτο, καὶ τιμωρία οὐδεμία αὐτοῦ
ἐγίγνετο· καὶ οὔτε τοὺς σφαγέας, οὔτε τὸν Λέ-
C πιδον, τόν τε Ἀντώνιον, ἔδεισεν· οὐ μέντοι καὶ κα-
κῶς βουλεύσασθαι ἔδοξεν, ὅτι καὶ κατώρθω- 180
σε. τὸ μέντοι δαιμόνιον πᾶσαν οὐκ ἀσαφῶς
τὴν αὐτόθεν μέλλουσαν σφίσι ταραχὴν ἔ-
σεσθαι προεσήμηνεν. ἐς γὰρ τὴν Ῥώμην
ἐσιόντος αὐτοῦ, ἶρις πάντα τὸν ἥλιον πολλὴ καὶ
ποικίλη περιέσχεν. οὕτω μὲν ὁ πρότερον Ὀ-
κτάουιος, τότε δὲ ἤδη Καῖσαρ, μετὰ δὲ τοῦτο Αὔ-
γουστος ἐπικληθεὶς, ἥψατο τῶν πραγμάτων·
καὶ αὐτὰ καὶ κατέπραξε καὶ κατειργάσα-
D το, παντὸς μὲν ἀνδρὸς νεανικώτερον, παντὸς
δὲ πρεσβυτέρου φρονιμώτερον. πρῶτον μὲν
γὰρ, ὡς καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ τοῦ κλήρου διαδοχῇ,
καὶ ἰδιωτικῶς καὶ μετ' ὀλίγων ἄνευ ὄγκου τινὸς
ἐς τὴν πόλιν ἐσῆλθεν· ἔπειτ' οὐδ' ἠπείλει
οὐδενὶ οὐδὲν, οὔτε ἐνεδείκνυτο ὅτι ἄχθοιτό τε
τοῖς γεγονόσι, καὶ τιμωρίαν αὐτῶν ποιήσοιτο. τόν
τε Ἀντώνιον οὐχ ὅσον οὐκ ἀπῄτει τι τῶν χρη-
μάτων ὧν προηρπάκει, ἀλλὰ καὶ ἐθεράπευε,
E καίτοι καὶ προπηλακιζόμενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ
ἀδικούμενος. τά τε γὰρ ἄλλα ἐκεῖνος καὶ λό-
γῳ καὶ ἔργῳ αὐτὸν ἐκάκου, καὶ τὸν νόμον τὸν
φρατριατικὸν ἐσφερόμενον, καθ' ὃν τὴν ἐσ-
ποίησιν αὐτοῦ τὴν ἐς τὰ τοῦ Καίσαρος γένος γενέσθαι ἔδει,
αὐτὸς μὲν ἐσπούδαζε δῆθεν ἐσενεγκεῖν, διὰ
δὲ δημάρχων τινῶν ἀνεβάλλετο· ὅπως, ὡς μη-

δέ που παῖς αὐτοῦ ἐκ τῶν νόμων ὤν, μήτε τι τῆς οὐσίας πολυπραγμονοίη, καὶ πρὸς τἆλλα ἀσθενέστερος εἴη. ἐπ' οὖν τούτοις ὁ Καῖσαρ ἠγάλε μὲν, οὐ μέντοι καὶ ἀσφαλῶς παρρησιάσασθαί τι δυνάμενος, ἀνείχετο· μέχρις οὗ τὸ πλῆθος, ὑφ' οὗ τὸν πατέρα αὐξηθέντα ἠπίστατο, προσεποιήσατο. ὀργήν τε γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τῷ ἐκείνου θανάτῳ ἔχοντας εἰδὼς, καὶ ἑαυτὸν ὡς καὶ παῖδα αὐτοῦ σπουδάσειν ἐλπίσας, τόν τε Ἀντώνιον, διά τε τὴν ἱππαρχίαν, καὶ διὰ τὴν τῶν σφαγέων οὐ τιμωρίαν, μισοῦντας αἰσθόμενος, ἐπεχείρησε μὲν δημαρχῆσαι, πρός τε τὴν τῆς δημαγωγίας ἀφορμὴν, καὶ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς ἐξ αὐτῆς δυναστείας· καὶ διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Κίννου χώρας κενῆς οὔσης ἀντεποιήσατο· κωλυθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀντώνιον, οὐχ ἡσύχασεν, ἀλλὰ Τιβέριον Καννούτιον δημαρχοῦντα ἀναπείσας, ἔς τε τὸν ὅμιλον ὑπ' αὐτοῦ ἐσήχθη, πρόφασιν τὴν δωρεὰν τὴν καταλειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ποιησάμενος· καὶ δημηγορήσας ὅσα ἥρμοζε, ταύτην τε εὐθὺς ἐκτίσειν σφίσιν ὑπέσχετο, καὶ ἄλλα αὐτοὺς πολλὰ προσεπήλπισε· καὶ μετὰ τοῦτο τὴν πανήγυριν τὴν ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀφροδισίου ἐκποιήσει καταδειχθεῖσαν, ἣν ὑποδεξάμενοί τινες ζῶντος ἔτι τοῦ Καίσαρος ἐπιτελέσειν, ἐν ὀλιγωρίᾳ, ὥσπερ που καὶ τὴν τῶν Παριλίων ἱπποδρομίαν, ἐποιοῦντο, αὐτὸς, ἐπὶ τῇ τοῦ πλήθους θεραπείᾳ, ὡς καὶ προσήκουσάν οἱ διὰ τὸ γένος, τοῖς οἰκείοις τέλεσι διέθηκε. καὶ τότε μὲν οὔτε τὸν δίφρον τὸν τοῦ Καίσαρος τὸν ἐπίχρυσον, οὔτε τὸν στέφανον τὸν διάλιθον, ἐς τὸ θέατρον ἐσήγαγεν, ὥσπερ ἐψήφιστο, φοβηθεὶς τὸν Ἀντώνιον. ἐπεὶ μέντοι ἄστρον τι παρὰ πάσας τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐκ τῆς ἄρκτου πρὸς ἑσπέραν ἀνεφάνη, καὶ αὐτὸ κομήτην τέ τινων καλούντων, καὶ προσημαίνειν οἷά που εἴωθε λεγόντων, οἱ πολλοὶ τοῦτο μὲν ἐπίστευον· τῷ δὲ δὴ Καίσαρι αὐτὸ, ὡς καὶ ἀπαθανατισμένῳ, καὶ ἐς τὸν τῶν ἄστρων ἀριθμὸν συγκατειλεγμένῳ, ἀνετίθεσαν· θαρσήσας, χαλκοῦν αὐτὸν ἐς τὸ Ἀφροδίσιον, ἀστέρα ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς ἔχοντα, ἔστησεν. ἐπειδή τε οὔτε τοῦτό τις, φόβῳ τοῦ ὁμίλου, ἐκώλυσεν, οὕτω δὴ καὶ ἄλλα τινὰ τῶν ἐς τὴν τοῦ

A secundum leges filius Cæsaris esset, neque de facultatibus eius inquirẽdi potestatem haberet, & in reliquis quoque rebus infirmior esset. Quæ etsi erant Cæsari molesta, tamen quòd tutò sibi liberè agere non licebat, tantisper tolerauit dum multitudinem, cuius opera patrem suũ eò incrementi peruenisse nouerat, sibi conciliaret. Eam quum iratam propter huius cædem animaduerteret, sibíque, vt eius filio, cupituram speraret, esséque eam Antonio, pro- B pterea quòd magister equitum fuisset, quódque in percussores Iulii Cæsaris non vindicasset, infensam cerneret, tribunatum plebis affectauit, vt & populum demulcendi, & tribunitia potestate vtendi facultatem haberet. Itaque Cinnæ in locũ, cui successum nondum erat, vt substitueretur contendit: quúmque id ne fieret, Antonius effecisset, ne sic quidem quieuit, quin Tiberio Cannutio tribunoplebis persuaderet, vt C se ad populum produceret, eius muneris nomine quod populo Cæsar legauerat. Itaque Octauius, ad populum habita oratione, quæ instituto suo negotio cõueniret, numeraturum se statim eam quam Cæsar iussisset pecuniam, pollicitus est, iniecta etiam multorum aliorum donorum spe. Deinde ludos institutos ob perfectionem fani Veneris, quos viuo adhuc Cæsare quidam sese celebraturos receperãt, sed tum, sicut & equestre certamen Parilibus, ne- D gligebant, ipse suis sumptibus, tanquã ad se ratione generis pertinens, ad captãdam populi gratiam, fecit. Sellam tamen Cæsaris auream, coronámque gemmis ornatã, in theatris (quamuis ita fuerat cõstitutum) Antonii metu nõ intulit. Cæterùm stella quædam quotidie inter septentrionem & occasum apparuit: eámque cometen vocãtes nonnulli, ea portendere dicebant quæ aliâs huiusmodi signum sequi consueuissent. creditum quidem hoc à ple- E be est, sed tamen Cæsari eam, immortalitatem nimirum iã adepto, inque siderum numerum allecto, sacram esse dixerunt. Ea re Cæsar animo confirmato, statuam patris æream, cũ stella supra caput, in Veneris templo posuit. Quũ id metu plebis nemo prohiberet, reliqua etiã quæ iã antè in

Cesar tribunatum plebis affectat.

Tib. Cannutius tribunusplebis.

Ludi ob perfectam Veneris ędem acti.

Cometes.

honorem Cæsaris decreta fuerant, facta sunt. quippe & mensis Iulius nominatus, & propter victorias eius feriæ institutæ, sacrificatúmque est. Has ob causas milites etiam promptè Cæsari sese adiunxerunt: præsertim nonnullis pecunia conciliatis. iámque murmura suboriebantur, videbantúrque nouæ res impendere. Quam opinionem vel maximè cõfirmabat, quòd Cæsarem in prætorio conantem de sublimi conspicuóque loco, vt patre superstite cõsueuerat, verba facere, Antonius prohibuerat, detractúmque per lictores exturbarat. id magnam apud omnes indignationem mouebat, ac præcipuè, quia exinde Cæsar foro se omnino abstinebat, vt Antonii inuidiam augeret, animósque multitudinis ad se pertraheret. Quapropter metu perfusus Antonius, iis qui sibi aderant, dixit, se neque iratũ Cæsari esse, & beneuolentiam ei se debere fateri: paratúmque esse ad omnem simultatem abolendã. Quæ quum Cæsari essent annuntiata, cõgressus est cum Antonio, visique sunt in gratiam mutuò rediisse. Vterque enim, etsi satis certus suæ sententiæ erat, tamen tunc eam exponere intempestiuum existimabat. itaque alter alteri nonnihil concedebant. Quum aliquot deinde dies quieuissent, pòst nouæ suspiciones insinuauerunt, inimicitiásque instaurauerunt: siue illæ metu verarũ insidiarum, siue falsis ex calumniis (vti fieri in huiusmodi rebus assolet) obortæ. Qui enim post vehementes inimicitias in gratiam redeunt, multa leuiuscula ac temerè accidentia in suspicionem rapiunt, atque in vniuersum omnia tãquam consultò & malam in partem facta, ad conceptum antè odium apponunt. Hãc ad rem illi qui inter hos obuersantur, haud parum conferũt, qui beneuolentiæ prætextu, subinde aliquid annuntiantes, animos, iã antè irritatos, magis exasperãt. Plurimi enim sunt qui potentiorũ inimicitiis gaudeãt, quorũ animi quũ sint etiã antè simultatibus inuicem correpti, facilè eorũ in hoc ipsũ paratis sermonibus decipiũtur: qui odio ipsorũ delectati, insidias ipsis sub amicitiæ, nulli⁹ doli suspectæ, specie struũt. Quo sanè modo Cæsar quoq; & Antonius,

Antonii & Cęsaris offensę, ac reditus in gratiam.

Eorum qui in gratiam redierunt, mutuę suspiciones.

A Καίσαρος τιμὴν προδεδογμένων ἐγένετο. τόν τε γὰρ μῆνα τὸν Ἰούλιον ὁμοίως ἐκάλεσαν, καὶ ἱερομηνίαις τισὶν ἐπινικίοις ἰδίαν ἡμέραν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐβουθύτησαν. καὶ διὰ ταῦτα καὶ οἱ στρατιῶται ἑτοίμως, ἄλλως τε καὶ χρήμασι δελεασθέντων τινῶν, συνίσταντο πρὸς τὸν Καίσαρα. θροῦς τε οὖν ἐγίγνετο, καὶ ἐδόκει τι νέον ἔσεσθαι· καὶ μάλιστα ὅτι ὁ Ἀντώνιος αὐτὸν ἐν τῷ δικαστηρίῳ 181
B ἀπὸ μετεώρου καὶ ἀπὸ ἀξιολόγου τινός, καθάπερ ἐπὶ τοῦ πατρὸς εἰώθει ποιεῖν, ἐντυχεῖν τι ἐθελήσαντα οὐ προσεδέξατο, ἀλλὰ καὶ κατέσπασε καὶ ἐξήλασε διὰ τῶν ῥαβδούχων. δεινῶς γὰρ δὴ πάντες ἠγανάκτησαν, καὶ οὐχ ἥκιστα ὅτι ὁ Καῖσαρ οὐδὲ ἐς τὴν ἀγορὰν ἔτι, πρός τε τὸ ἐκείνου ἐπίφθονον καὶ πρὸς τὸ τοῦ πλήθους ἐπαγωγὸν, ἐφοίτησε. φοβηθεὶς οὖν ὁ Ἀντώνιος διελέξατό ποτε τοῖς παροῦσιν, ὅτι οὔτε τινὰ ὀργὴν τῷ Καίσαρι ἔχοι, ἀλλὰ καὶ εὔνοιαν αὐτῷ ὀφείλει, καὶ ἕτοιμος εἴη πᾶσαν τὴν
C ὑποψίαν ἀπολύσασθαι. ἀγγελθέντων δὲ τούτων ἐκείνῳ, συνῆλθον μὲν ἐς λόγους, καὶ καταλλαγῆναί τισιν ἔδοξαν (τάς τε γὰρ γνώμας σφῶν ἀκριβῶς εἰδότες, καὶ ἐξελέγξαι τότε αὐτὰς ἄχαρον εἶναι νομίσαντες, ἀνθυπεῖξάν τινα ἀλλήλοις συμβιβαζόμενοι) καὶ ἡμέρας μέν τινας ἡσύχασαν, ἔπειτα δὲ ἀνθυποπτεύσαντες ἀλλήλους, εἴτ᾽ ἐξ ἀληθοῦς ἐπιβουλῆς, εἴτε καὶ ἐκ ψευδοῦς διαβολῆς (οἷα ἐν
D τῷ τοιούτῳ φιλεῖ γίγνεσθαι) διηνέχθησαν αὖθις. ὅταν γὰρ τινὲς ἐκ μεγάλης ἔχθρας συνενεχθῶσι, πολλὰ μὲν μηδὲν δεινὸν ἔχοντα, πολλὰ δὲ καὶ ἐκ συντυχίας λαμβάνοντες ὑποτοποῦσι. πᾶν γὰρ ἐνὶ λόγῳ ὡς καὶ ἐξεπίτηδες καὶ ἐπὶ κακῷ τινὶ γιγνόμενον, πρὸς τὸ ὑπάρξαν ἔχθος λαμβάνουσι. καὶ αὐτοῖς ἐν τούτῳ καὶ οἱ διὰ μέσου ὄντες συνεπιτίθενται· διαγγέλλοντες γὰρ τινὰ, προσποιήσει εὐνοίας,
E ἐπιπροξενοῦσιν αὐτοῖς. πλεῖστόν τε γάρ ἐστι τὸ βουλόμενον πάντας τοὺς δυναμένους ἀλλήλοις διαφέρεσθαι, καὶ διὰ τοὺς ἐπιχαίροντας ἐπὶ τῇ ἔχθρᾳ αὐτῶν, καὶ συνεπιβουλεῦον σφίσι· καὶ ῥᾷστον ἀπατηθῆναι λόγοις ἐπιτετηδευμένοις ἐκ φιλίας ἀνυπόπτου τὸ προδιαβεβλημένον. ἐκ μὲν οὖν τούτου καὶ ἐκεῖνοι,

οὐδὲ ἐν τῷ πρὶν πιστεύοντες ἀλλήλοις, ἐπὶ πλέον ἠλλοτριώθησαν. ὁρῶν οὖν ὁ Ἀντώνιος τὸν Καίσαρα αὐξανόμενον, ἐπεχείρησε δελεάσαι τὸ πλῆθος, εἴπως ἐκείνου τε αὖθις ἀποσπάσειε, καὶ ἑαυτῷ προσποιήσειε. καὶ χώραν δημοσίαν τε πολλὴν, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἕλεσι τοῖς Πομπτίνοις, ὡς κεχωσμένοις ἤδη, καίτοι γεωργεῖσθαι δυναμένοις, κληρουχηθῆναι διὰ Λουκίου Ἀντωνίου ἀδελφοῦ δημαρχοῦντος, ἐσηγήσατο· τρεῖς γὰρ οἱ ἀδελφοὶ οἱ Ἀντώνιοι οὗτοι ὄντες ἀρχὰς ἅμα πάντες εἶχον. ὁ μὲν γὰρ Μάρκος, ὑπατεύων· ὁ δὲ Λούκιος, δημαρχῶν· ὁ δὲ Γάϊος, στρατηγῶν. ὅθεν οὐχ ἥκιστα ἐδυνήθησαν τούς μὲν τότε τῶν συμμάχων καὶ τῶν ὑπηκόων ἄρχοντας, πλὴν τῶν σφαγέων τῶν πλειόνων, ἄλλων τε τινῶν, οὓς πιστοὺς σφίσιν εἶναι ἐνόμιζον, παῦσαι, ἑτέρους δὲ ἀντ' αὐτῶν ἀντικαταστῆσαι· καὶ τισὶν ἐπὶ μακρότερον, παρὰ τὰ νενομοθετημένα παρὰ τοῦ Καίσαρος, ἀρχὴν ἐπιτρέψαι· καὶ τὴν Μακεδονίαν τὴν τῷ Μάρκῳ ἐκ τοῦ κλήρου δεδομένην, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γάϊος σφετερίσασθαι· τὴν δὲ Γαλατίαν τὴν ἐντὸς τῶν Ἄλπεων, ᾗ ὁ Βροῦτος ὁ Δέκιος προσετέτακτο, αὐτὸς ἐκεῖνος, μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἐς τὴν Ἀπολλωνίαν προπεμφθέντων (ὡς καὶ ἰσχυροτάτην καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ τοῖς χρήμασιν οὖσαν) ἀντιλαβεῖν. ταῦτά τε οὖν ἐψηφίσθη· καὶ τῷ Πομπηίῳ τῷ Σέξτῳ, δύναμιν ἤδη πολλὴν ἔχοντι, ἥ τε ἄδεια, καίτοι ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις, δοθεῖσα, ἐβεβαιώθη, καὶ τὰ χρήματα ὅσα ἔν τε ἀργυρείῳ καὶ ἐν χρυσίῳ τὸ δημόσιον ἐκ τῆς πατρῴας αὐτοῦ οὐσίας εἰλήφει, ἀποδοθῆναι ἐγνώσθη. τῶν γὰρ χωρίων αὐτῆς τὰ πλείω Ἀντώνιος ἔχων, οὐδεμίαν ἀπόδοσιν ἐποιήσατο. ἐκεῖνοι μὲν δὴ ταῦτ' ἔπραττον.

Διηγήσομαι δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν Σέξτον γενόμενα. ὡς γὰρ τότε ἀπὸ τῆς Κορδούβης ἔφυγε, τὸ μὲν πρῶτον ἐς Λακητανίαν ἐλθὼν ἐκρύφθη· (ἐπεδιώχθη μὲν γὰρ) διέλαθε δὲ, εὐνοϊκῶς τῶν ἐπιχωρίων οἱ, διὰ τὴν τοῦ πατρὸς μνήμην, ἐχόντων· ἔπειτα δὲ ἐπειδὴ ὅ, τε Καῖσαρ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀπῆρε, καὶ ἐν τῇ Βαιτικῇ στράτευμα οὐ πολὺ ὑπελείφθη, συνέστησαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἐκεῖνοι καὶ οἱ ἐκ τῆς μάχης διασωθέντες. καὶ οὕτω μετ' αὐτῶν ἔς τε τὴν Βαιτικὴν, ὡς καὶ ἐπιτηδειοτέραν οὖσαν, αὖθις

quũ neuter alteri crederet, magis etiam animis à ſe inuicẽ abalienati ſunt. Antonius ergo, quum augeri potentiam Cæſaris perſpiceret, ad inefcandam plebem, ſi qua eam ratione à Cæſare auellere, ſibíque adiungere poſſet, animum adiecit. igitur per L. Antonium, fratrẽ ſuum, tribunum plebis, promulgationem tulit de multis agris, iiſque etiam qui eſſent in paludibus Põtinis, (quum tamen eæ nondum complanatæ, nedum agriculturæ aptæ eſſent) populo diuidendis. Erant eo tempore tres fratres Antonii: gerebãtque qui libet eorum aliquem magiſtratum: M. conſulatum, L. tribunatum plebis, C. præturam. itaque facilè etiam poterant eos qui ſociis ſubditiſque P. R. præerant, percuſſoribus tantum Cæſariſque, híſque qui iis fidi erant, exceptis, præfectura deponere, alióſque in eorum locum ſubſtituere, aliiſque contrà imperium vltra quàm Iulius Cæſar conſtituiſſet, prorogare. Proinde hoc agebant, vt Macedoniam, quæ M. Bruto ſorte obtigerat prouincia, C. Antonius ſibi vendicaret: Galliam verò ciſalpinam, D. Bruto aſſignatam, quòd & militibus & pecuniis inſtructiſſima eſſet, ipſe M. Antonius, cum eo exercitu qui Apolloniam fuerat præmiſſus. Hæc igitur decernebãt. Præterea Sexto Pompeio, qui iam magnas copias contraxerat, impunitas, quæ ei à Cæſare cum multis aliis data fuerat, confirmata eſt. decrétúmque vt pecuniæ, quæ in argento auróve ex paternis eius bonis in ærarium eſſent repoſitæ, reſtituerentur. prædiorum autem maiorem partem Antonius habebat, neque quicquam reddebat.

Sed iam res ipſius quoque Sexti exponendæ ſunt. Is quum à Corduba profugiſſet, primùm in Lacetanis ſe abdens, perſecutores latuit, quòd patris memoria eum is populus beneuolentia proſequebatur. pòſt, quum Cæſar in Italiam ſe recepiſſet, in Bętica exercitu non magno relicto, Lacetani atque ii qui ex pręlio ſuperfuerant, Sexto ſeſe coniunxerunt. Cum his Pompeius in Bęticam, quòd eam ſuis rebus commodiorem iudicabat eſſe, re-

Antonius quæ in populi gratiam, & ſuum ipſius vſum, decreta fieri curauerit.

L. Antonius tribunus plebis.
C. Antonius prætor.

Macedoniam & Galliam Antonij ſibi vendicant.

Sextus Pompeius in integrum reſtitui iuſſus.

Sexti Pompeii res in Hiſpania geſtæ, & diſceſſus ex ea.

182

gressus, multis vrbibus, aliis deditione, aliis vi receptis, idque eo facilius quòd iam Cæsar mortem oppetierat, nihilque virium præfectus eius, C. Asinius Pollio, habebat, ad Carthaginem, eam quæ in Hispania sita est, arma conuertit. Quúmque Asinius per absentiam eius, sociis ipsius maleficium inferret, reuersus valida cum manu Sextus, prælio congressus cum Pollione, in fugam eum conuertit: reliquos fortiter pugnantes, casu quodam huiusmodi accidente, terruit ac vicit. Asinius, quò facilius in fuga lateret, paludamentum abiecerat: alius quidam inter equites præcipuus, cognominis Pollioni, ceciderat: ita quum alterius paludamentum in hostium potestatem venisset, alter occubuisset, militésque alterum vidissent, alterum audiissent, in eum errorem delapsi sunt vt ducem suum cæsum crederent: itaque cesserunt. Sextus ea victoria potitus, totam ferè eam regionem obtinuit. Quum iam potentia ipsius aucta esset, Lepidus finitimæ Hispaniæ præfuturus aduenit, persuasitque ei vt redditis sibi bonis paternis pacificationem admitteret: idque Antonius, amicitia Lepidi, odióque Cæsaris, ita vti decerneretur perfecit. quibus conditionibus acceptis Sextus Hispania excessit.

C. Asinius Pollio.

Error hostiũ victoriam Sexto parit.

Lepidus Pompeio restitutioné conficit.

Interim Cæsar & Antonius, quanquam apertè inter se bellum non commiserant, tamen ita contra se mutuò omnia agebant, vt quantumuis id occultarent, tamen res ipsæ omnia hostilia arguerent. Erant eo tempore omnia Romæ incomposita atque confusa: in pace enim bellũ gerebatur, imago quædam libertatis proponebatur, atqui ex potentia omnia agebantur. palam Antonius, nimirum cõsul, præualebat, cæterùm fauor populi ad Cæsarem inclinabat, partim propter patrem, partim ob spem sibi ab hoc promissorum: verùm præcipuè hac de causa, quòd Antonii magnã iam potentiam molestè ferebant, Cæsarem verò minus validum adhuc, adiuuabant. Nam neutrũ quidem diligebant, sed homines semper nouarum rerũ appetentes, quo-

Romæ res in statu incerto.

Romanorum consuetudo in euertendis potentibus, & abiectis ad potentiam euehendis.

rúmque ita ferret natura, vt demoliri potentissimum quenque, oppressum autem

A ἀφίκετο. κἀνταῦθα καὶ στρατιώτας καὶ πόλεις, ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ ὁ Καῖσαρ ἀπέθανε, τὰς μὲν, ἑκούσας, τὰς δὲ καὶ βίᾳ προσλαβὼν (ὁ γὰρ ἄρχων αὐτῶν Γάιος Ἀσίνιος Πολλίων οὐδὲν ἰσχυρὸν εἶχεν) ὥρμησε μὲν ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα τὴν Ἰβηρικήν· ἐπιθεμένου δὲ ἐν τούτῳ τοῦ Πολλίωνος, τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ κακώσαντος τινά, ἐπανῆλθε χειρὶ πολλῇ· καὶ συμβαλὼν, αὐτόν τε ἐτρέψατο, καὶ τοὺς λοιποὺς ἰσχυρῶς ἀγωνιζομένους, ἔπειτ' ἐκ συν-
B τυχίας τοιᾶσδε ἐξέπληξε καὶ ἐνίκησεν. ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνος μὲν τὴν χλαμύδα τὴν στρατιωτικὴν ἀπέρριψεν, ὥστε ῥᾷον τῇ φυγῇ λαθεῖν, ἕτερος δέ τις ὁμώνυμός τε αὐτοῦ καὶ ἐπιφανὴς ἱππεὺς ἔπεσε, καὶ ὁ μὲν ἔκειτο, ἡ δὲ ἑαλώκει· τὸ μὲν ἀκούσαντες οἱ στρατιῶται, τὸ δὲ ἰδόντες, ἠπατήθησαν ὡς καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν ἀπολωλότος, καὶ ἐνέδοσαν. καὶ οὕτως ὁ Σέξτος νικήσας, πάντα ὀλίγου τὰ ταύτῃ κατέσχε. δυνατοῦ δὲ ἤδη αὐτοῦ ὄντος, ὁ Λέπιδος τῆς τε
C ὁμοχώρου Ἰβηρίας ἄρξων ἀφίκετο, καὶ ἔπεισεν αὐτὸν ἐς ὁμολογίαν ἐλθεῖν, ἐπὶ τῷ τὰ πατρῷα κομίσασθαι. καὶ οὕτω καὶ ὁ Ἀντώνιος, διά τε τὴν τοῦ Λεπίδου φιλίαν, καὶ διὰ τὴν τοῦ Καίσαρος ἔχθραν, ψηφισθῆναι ἐποίησε. καὶ ὁ μὲν οὕτω τε καὶ ἐπὶ τούτοις ἐκ τῆς Ἰβηρίας ἀπηλλάγη.

Καῖσαρ δὲ καὶ Ἀντώνιος πάντα μὲν ἐπ' ἀλλήλοις ἔπραττον, οὐ μέντοι καὶ φανερῶς πω συνερρώγεσαν· ἀλλὰ καίπερ τῷ ἔργῳ
D ἐκπεπολεμωμένοι, τῇ γοῦν δοκήσει ἐπεκρύπτοντο. κἀκ τούτου καὶ τἆλλα τὰ ἐν τῇ πόλει πάντα ἔν τε ἀκρασίᾳ πολλῇ ἦν, καὶ συνεκέχυτο. εἰρήνουν ἔτι, καὶ ἐπολέμουν ἤδη· τό, τε τῆς ἐλευθερίας σχῆμα ἐφαντάζετο, καὶ τὰ τῆς δυναστείας ἔργα ἐγίγνετο. καὶ ἐν μὲν τῷ ἀφανεῖ ὁ Ἀντώνιος, ἅτε καὶ ὑπατεύων, ἐπλεονέκτει, ἡ δὲ δὴ σπουδὴ τῶν ἀνθρώπων ἐς τὸν Καίσαρα ἔρρεπε· τὸ μὲν, διὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ, τὸ δὲ, καὶ διὰ τὰς ἐλπίδας ὧν ὑπισχνεῖτο. μέ-
E γιστόν τε, ὅτι τῷ τε Ἀντωνίῳ πολὺ δυναμένῳ ἤχθοντο, καὶ τῷ Καίσαρι μηδέπω ἰσχύοντι συνήροντο. ἐφίλουν μὲν γὰρ οὐδέτερον· νέων δὲ δὴ ἀεὶ πραγμάτων ἐπιθυμοῦντες, καὶ τὸ μὲν κρεῖττον ἀεὶ πάνυ καθαιρεῖν, τῷ δὲ πιε-

ζομένῳ

τομένῳ βοηθεῖν πεφυκότες, ἀπεχρῶντο αὐτοῖς πρὸς τὰ σφέτερα ἐπιθυμήματα. ταπεινώσαντες οὖν τότε διὰ τοῦ Καίσαρος τὸν Ἀντώνιον, ἔπειτα κἀκεῖνον καταλῦσαι ἐπεχείρησαν. τοῖς γάρ τοι ἀεὶ δυναμένοις βαρυνόμενοι, τούς τε ἀσθενεστέρους προσελάμβανον, καὶ διὰ τούτων αὐτοὺς καθῄρουν· ἔπειτα καὶ ἐκείνοις ἠλλοτριοῦντο. κἀκ τούτου δυσχεράναντες σφᾶς ἐς τὸ ἐπίφθονον, τοὺς αὐτοὺς καὶ ἐφίλουν καὶ ἐμίσουν, καὶ ηὖξον καὶ ἐταπείνουν. οὕτως οὖν αὐτῶν καὶ περὶ τὸν Καίσαρα καὶ περὶ τὸν Ἀντώνιον ἐχόντων, ἀρχὴν τήνδε ὁ πόλεμος ἔλαβεν. ὁ Καῖσαρ (τοῦ Ἀντωνίου ἐς τὸ Βρεντήσιον πρὸς τοὺς στρατιώτας τοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας περαιωθέντας ἀφορμήσαντος) ἐκ τοῦ στρατοῦ μὲν ἑτέρους τινὰς μετὰ χρημάτων, ὅπως σφᾶς σφετερίσωσι, προαπέστειλεν· αὐτὸς δὲ μέχρι Καμπανίας ἐλθὼν, πλῆθος ἀνδρῶν ἐκ τῆς Καπύης μάλιστα, ἅτε καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ᾧ τιμωρεῖν ἔλεγε, τήν τε χώραν καὶ τὴν πόλιν εἰληφότων, ἤθροισεν. ὑπισχνεῖτό τε σφίσι πολλὰ, καὶ ἔδωκεν εὐθὺς τότε κατὰ πεντακοσίας δραχμάς. ἐκ τούτων δὲ δὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ τῶν Ἠουοκάτων ἢ Οὐοκάτων σύστημα (οὓς Ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας, ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν) ἐνομίσθη. καὶ αὐ-
183 τοὺς παραλαβὼν ὁ Καῖσαρ ἠπείχθη τε ἐς τὴν Ῥώμην, πρὶν τὸν Ἀντώνιον ἀνακομισθῆναι, καὶ ἐς τὸν ὅμιλον ὑπὸ τοῦ Καννουτίου παρασκευασθέντα αὐτῷ ἐσελθὼν, πολλὰ μὲν τοῦ πατρὸς αὐτοὺς ἀνέμνησεν, ἐπεξιὼν ὅσα καλῶς ἐπεποιήκει, πολλὰ δὲ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ μέτρια διελέχθη· τοῦ τε Ἀντωνίου κατηγόρησε, καὶ τοὺς στρατιώτας τοὺς ἀκολουθήσαντάς οἱ ἐπῄνεσεν, ὡς καὶ ἐθελοντὶ πρὸς ἐπικουρίαν τῆς πόλεως παρόντας, καὶ ἑαυτόν τε ἐπ' αὐτῇ προκεχειρισμένους, καὶ δι' ἑαυτοῦ πᾶσι ταῦτα δηλοῦντας. ἐπαίνων τε ἐπὶ τούτοις, ἔκ τε τῆς ἄλλης παρασκευῆς καὶ ἐκ τοῦ συνόντος αὐτῷ πλήθους, τυχὼν, ἀπῆρέ τε ἐς τὴν Τυρσηνίαν, ὅπως καὶ ἐκεῖθεν δύναμίν τινα προσλάβῃ. καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἔπραττεν. Ἀντώνιον δὲ τὴν μὲν ἀρχὴν φιλοφρόνως οἱ στρατιῶται ἐν τῷ Βρεντησίῳ ἐδέξαντο, προσδοκήσαντες πλείω παρ' αὐτοῦ τῶν προτεινομένων σφίσιν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος λήψεσθαι (ἐπεὶ καὶ πολλῷ πλείω κεκτῆσθαι αὐτὸν ἐκείνου ἐνόμιζον)

adiuuare studerent, Antonio Cæsaréque ad suas cupiditates explendas vtebantur. itaque quum tunc per Cæsarem, Antonium deiecissent, pòst Cæsarem quoque euertere conati sunt. Quippe semper infensi potentioribus, infirmioribus opẽ præstare, iisque in superioribus deprimendis vsi, ipsos quoque deinde odio habere consueuerant, quum ad statum inuidiæ expositum euexissent. quo fiebat vt eosdem amore odióque prosequerentur, eosdem exaltarent atque humiliarent. Ita Romanis erga Cæsarẽ Antoniúmque affectis, bellum tali ex principio coortum est. Antonio Brundusium ad milites, qui cò ex Macedonia transmiserant, profecto, Cæsar cõdem suos cum pecuniis, qui sibi illos milites conducerent, præmisit: ipse in Campaniam vsque progressus, magnam manum, ex Capua præsertim, contraxit: quòd hi à patre ipsius eam vrbem agrósque accepissent: iis multa pollicitus est, déditque confestim singulis duo millia nummûm. Hæc legio Euocatorum appellata fuit, quòd missi facti à militia, rursus ad eam conuocarentur. His ad se receptis, Cæsar, antequam Romam rediret Antonius, in vrbem reuersus, ad plebem, sibi in hoc à Cannutio paratam, progressus, memoriam patris sui multis apud eos verbis renouauit, eis res egregiè gestas recensuit: de se quoque multa modestè dixit, Antoniũ accusauit: milites qui se essent secuti laudauit, quòd ad auxilium vrbi ferendum adessent, séque ad id delegissent, ac per se id populo exponerent. Ob hæc verba laude, vt compositũ fuerat, plebis, multitudinísque quã secũ habebat, exceptus, in Hetruriam profectus est, ibi quoque militũ cogẽdorũ causa. Antonium autem milites qui Brundusii erant, primò amicè acceperunt, sperantes se plura iis quæ à Cæsare promissa fuerant accepturos: nam & longè locupletiorem eo esse credebant:

Belli contra Antonium occasiones.

Cæsar exercitum parat.

Verba Cæsaris ad populũ.

Antonium milites cur dereliquerint.

postquã quadringenos tantùm singulis sestertios pollicitus est, ortóque tumultu eam ob rem, ante oculos suos vxorísque cædi centuriones quosdam iussit, eo quidem tempore quieuerunt: sed euntes in Galliam, quum non procul ab vrbe abessent, tumultuati sunt: spretísque tribunis militum sibi præfectis, cõplures ad Cæsarem transiuerunt: legióque Martia tota & legio quarta ei se adiunxerunt. His Cæsar acceptis quum, sicut prioribus, argentum diuisisset, multos etiam reliquorum ad se pertraxit: elephantísque Antonii subitò omnibus potitus est, quũ in eos præteruehentes incidisset. Postquam verò Antonius Romam reuersus, constitutísque ibi rebus, & militibus reliquis, senatoribúsque qui cum iis erant, sacramento adactis, in Galliam, ne in hac quoque motus aliqui existerent, properauit, Cæsar nulla mora interposita eum insecutus est. Præerat eo tempore Galliæ D. Brutus: in quo, quia Cæsaris cædis particeps fuisset, haud parũ spei sibi Antonius ponebat. Verùm Brutus, quum neque Cæsarem vlla in suspicione haberet (nihil enim is patris sui percussoribus minatus fuerat) & Antonium non minus suũ aliorúmque omnium qui potestatem aliquam haberent, quàm Cæsaris hostem, ex insita hominis cupiditate, cognosceret, Antonio non cessit. Cæsarem ea res diu suspẽsum tenuit: nam vtrunque oderat, neque tamen vtrunque simul oppugnandi facultatem habebat, quòd vix dum aduersus alterutrum satis virium haberet. Verebatur etiam ne, si hoc conaretur, ipsos inter se coniungeret, bellúmque aduersus ambos gerendum haberet: itaque id cogitans, impræsentiarum sibi aduersus Antonium certandum esse, vltionis autem cædis paternæ tempus nondum adesse, cum Decimo sibi societatem iungendam statuit: haud ignarus se eum, si nunc eius auxilio præsens negotium obtinuisset, in posterum facilè debellare posse: fore autem vt hoc pacto Antonii summum hostem nunc secum haberet. nam inter Brutum ac Antonium summa erat dissensio. Itaque ad Brutũ misit, qui ei suã ami-

Quo consilio Cæsar D. Brutum sibi contra Antonium adsciuerit socium.

A ὡς μέντοι ἑκατόν τε ἑκάστῳ δραχμὰς δώσειν ὑπέσχετο, καὶ αὐτῶν ἐπὶ τούτῳ θορυβησάντων, σφαγῆναι ἄλλους τε ἑκατοντάρχους ἔν τε τοῖς ἑαυτοῦ καὶ ἐν τοῖς τῆς γυναικὸς ὀφθαλμοῖς ἐκέλευσε, τότε μὲν ἡσύχασαν, προελθόντες δὲ ἐς τὴν Γαλατίαν, καὶ κατὰ τὸ ἄστυ γενόμενοι, ἐνεωτέρισαν· καὶ καταφρονήσαντες τῶν ὑποστρατήγων τῶν ἐπιτεταγμένων σφίσι, συχνοὶ πρὸς τὸν Καίσαρα μετέστησαν· καὶ τό γε Ἄρειον καὶ τὸ τέταρτον στρατόπεδον ὠνομασμένον B ὅλον αὐτῷ προσεχώρησε. παραλαβὼν οὖν αὐτοὺς, καὶ ἀργύριον καὶ ἐκείνοις ὁμοίως δοὺς, προσεθέτο καὶ ἄλλους ἐκ τούτου πολλούς· καὶ τούς τε ἐλέφαντας τοὺς τοῦ Ἀντωνίου πάντας ἔλαβεν ἐξαπίνης, παρακομιζομένοις σφίσιν ἐντυχών· ἐπειδή τε ἐκεῖνος ἄλλα τέ τινα καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ διοικήσας, καὶ τοὺς στρατιώτας τοὺς λοιπούς, τούς τε βουλευτὰς τοὺς σὺν αὐτοῖς ὄντας ὁρκώσας, ἐς τὴν Γαλατίαν ἐφώρμησε, φοβηθεὶς μὴ καὶ αὐτή τι νεοχμώσῃ, οὐδ᾽ ὁ Καῖ- C σαρ ἀνεβάλλετο, ἀλλ᾽ ἐπηκολούθησεν αὐτῷ. ἦρχε μὲν δὴ τότε τῆς χώρας ἐκείνης ὁ Βροῦτος ὁ Δέκιος, καὶ αὐτοῦ ὁ Ἀντώνιος ἐλπίδα πολλὴν εἶχεν, ἅτε καὶ τὸν Καίσαρα ἀπεκτονότος. ἐπεράχθη δὲ ὧδε· ὁ Δέκιος οὔτε τι ἐς τὸν Καίσαρα ὑποπτεύων (οὐδὲ γὰρ ἐπηπείλει τι τοῖς σφαγεῦσι) καὶ τὸν Ἀντώνιον οὐδὲν μᾶλλον ἐκείνου πολέμιον, ἢ καὶ ἑαυτοῦ, τῶν τε ἄλλων τῶν τι δυναμένων, ὑπὸ ἐμφύτου πλεονεξίας ὁρῶν ὄντα, οὐχ ὑπεῖξεν αὐτῷ. μαθὼν οὖν D τοῦτο ὁ Καῖσαρ, ἐπὶ πολὺ μὲν ἠπόρησεν ὅ,τι πράξῃ (ἐμίσει μὲν γὰρ ἀμφοτέρους αὐτούς, οὐ μέντοι καὶ εἶχεν ὅπως ἂν ἑκατέρῳ ἅμα μάχοιτο· οὐδὲ γὰρ τῷ ἑτέρῳ σφῶν ὁποτερῳοῦν ἀντίπαλος ἤδη ἦν· πρὸς δὲ καὶ ἐδεδίει μὴ τοῦτο τολμήσας συστήσῃ τε αὐτοὺς ἀλλήλοις, καὶ καθ᾽ ἓν ἀμφοτέροις πολεμήσῃ) λογισάμενος οὖν ὅτι ὁ μὲν πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀγὼν ἤδη τε ἐνέστηκε καὶ ἐπείγει, τῆς δὲ τιμωρίας τῆς τοῦ πατρὸς οὐδέπω καιρὸς εἴη, τὸν Δέκιον E προσεποιήσατο. καὶ γὰρ εὖ ἠπίστατο ὅτι τούτῳ μὲν, ἂν τῶν καθεστηκότων δι᾽ αὐτοῦ κρατήσῃ, οὐδὲν μέγα ἔργον μετὰ τοῦτο οἱ προσπολεμῆσαι ἐξῇ, ἐκεῖνον δὲ ἰσχυρὸν αὖθις πολέμιον χήσῃ. τοσοῦτόν που ἀλλήλων διέφερον. πέμψας οὖν πρὸς τὸν Δέκιον, φιλίαν τε

αὐτῷ ἐπηγγείλατο, καὶ συμμαχίαν, ἂν μὴ A
τὸν Ἀντώνιον δέξηται, προσυπισχνεῖτο. καὶ
διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐν τῷ ἄστει τὴν χάριν τὴν
τοῦ Καίσαρος συνήροντο. τότε μὲν οὖν (ἤδη
γὰρ ὅ,τε ἐνιαυτὸς ἐξῄει, καὶ ὕπατος οὐδεὶς
παρῆν· ὁ γὰρ Δολοβέλλας ἐς τὴν Συρίαν
ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου προεξεπέμπετο) ἔπαι-
νοι ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῖς τε ἐκείνοις καὶ τοῖς στρα-
τιώταις τοῖς τὸν Ἀντώνιον ἐγκαταλιποῦσι, τῶν
184 δημάρχων ἐπιψηφισάντων, ἐγένοντο. καὶ ὅ-
πως γε μετ᾽ ἀδείας τοῦ νέου ἔτους ἐνστάντος B
βουλεύσωνται περὶ τῶν παρόντων, φρουρᾷ
σφίσι στρατιωτῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ χρῆσθαι
ἔδοξε. ταῦτα γὰρ ἤρεσκε μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις
τοῖς πλείοσι τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ τότε ὄντων (τὸν
γὰρ Ἀντώνιον δεινῶς ἐμίσουν) μάλιστα δὲ δὴ
τῷ Κικέρωνι. διὰ γὰρ τὸ πρὸς αὐτὸν ἔχθος,
σφοδρότατον ὑπάρχον, τόν τε Καίσαρα ἐθε-
ράπευε, καὶ πᾶν ὅσονπερ ἐδύνατο καὶ λόγῳ καὶ
ἔργῳ, τούτῳ τε ἐβοήθει, καὶ ἐκεῖνον ἐκάκου. καὶ
διὰ τοῦτο, καίτοι ἐκχωρήσας ἐκ τῆς πό- C
λεως, ὡς καὶ τὸν υἱὸν Ἀθήναζε ἐπὶ παιδείᾳ
προπέμψων, ἐπανῆλθεν, ἐπειδήπερ ἐκπε-
πολεμωμένους σφᾶς ᾔσθετο.

Ἐκείνῳ μὲν οὖν τῷ ἔτει ταῦτ᾽ ἐπράχθη,
καὶ ὁ Σερουίλιος ὁ Ἰσαυρικὸς ὑπέργηρως
ἀπέθανε. διά τε οὖν τοῦτο ἐμνημόνευσα αὐ-
τοῦ, καὶ ὅτι οὕτως οἱ τότε Ῥωμαῖοι τούς τε τῷ
ἀξιώματι προσήκοντας ᾐδοῦντο, καὶ τοὺς
ἀναιδείᾳ τινὶ χρωμένους, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλαχί-
στοις, ἐμίσουν, ὥστε ἐπειδὴ ἐκεῖνος τινὰ ἐν ὁ- D
δῷ ἀπαντήσαντά οἱ βαδίζοντι ἱππεύοντα,
καὶ μήτε ἀποπηδήσαντα, καὶ προσέτι ἰ-
σχυρῶς προσεξελάσαντα, ἐγνωρίσθαι τε με-
τὰ τοῦτο ἐν δικαστηρίῳ κρινόμενον· καὶ εἰπόν-
τος τοῖς δικασταῖς τὸ γενόμενον, οὔτε λόγον
ἐπ᾽ αὐτῷ ἔδοσαν, καὶ κατεψηφίσαντο πάν-
τες. Αὔλου δὲ δὴ Ἱρτίου μετὰ Γαΐου Οὐι-
βίου ὑπατευσόντων, (οὗτος γάρ, καίπερ τοῦ πα-
τρὸς αὐτοῦ ἐς τὰ λευκώματα τὰ Σύλλεια ἐγ- E
γραφέντος, ὕπατος τότε ἀπεδείχθη) βουλή
τε ἐγένετο, καὶ γνῶμαι ἐπὶ τρεῖς ἐφεξῆς ἡμέ-
ρας, ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς νουμηνίας ἀρξάμε-
ναι, προετέθησαν. ἔκ τε γὰρ τοῦ πολέμου ἐν
χερσὶν ὄντος, καὶ ἐκ τεράτων, ἃ πλεῖ-
στα καὶ ἐξαισιώτατα ἐγεγόνει, ταρασσόμενοι,

citiam bellíque societatem offerret, si quidem Antonium non recepisset: eóque effectum est vt oppidani etiam Cæsaris rebus studerent. Túc igitur in senatu (iam enim in exitu annus erat, ac neuter consulum ad vrbem erat, Dolobella etiam in Syriam ab Antonio, præmisso) decretæ sunt laudes Mutinensibus (eam enim D. Brutus vrbem tenebat) militibúsque qui Antoniũ dereliquerant: tribunis etiam plebis suffragãtibus. *Militibus & Mutinensibus gratiæ actæ.* Vtque initio noui anni tutius possent in rem præsentem consulere, militum præsidio curiam munire statuerunt: ídque cùm reliquis qui tum Romę erant plerisque, magno Antonii odio flagrantibus, placuit: tum verò in primis Ciceroni, qui quum infensissimus esset Antonio, Cæsari studebat, omníque & oratione & actione pro viribus Cæsarem iuuabat, Antonióque incõmodabat: eiúsque rei causa, quum esset vrbe profectus, filium suum, quem Athenas disciplinæ capiendæ gratia mittebat, comitaturus, postquam bellum inter eos coortũ audiuit, Romam se recepit.

Hæc eo anno acta sunt. præterea Seruilius Isauricus extrema senectute diem clausit. *Seruilij Isaurici mors.* Cuius hac de causa mentionem feci, vt ostenderem quanta eo tempore Romani reuerentia erga eos qui dignitate aliqua præstarent, vsi, quantóque odio impudentes, etiam minimis in rebus, prosecuti fuerint. Is enim Isauricus, quum sibi pedibus ingredienti quidam equo vehens, obuiam factus, equo non desiliisset, sed rectâ prætereuectus esset, vbi eum fortè in iudicio vadimonium habentem agnouit, rem eam iudicibus narrauit: iique tanta indignatione correpti sunt vt indicta causa hominem condemnarint. A. Hirtio, C. Pansa *ANNO V.C. 711.* (nam is quoque tum erat consul creatus, quanquam pater ipsius in tabula proscriptionis Syllanæ signatus fuerat) consulibus, calendis Ianuariis senatus est conuocatus, pérque dies continuos tres est deliberatum: ita enim perturbati erant instante bello, prodigiisque quæ multa & terribilia acciderant,

vt ne religiosis quidem diebus consultationem de sua salute intermitterent. Fulmina nanque permulta deciderant, quibusdámque cella Iouis Capitolini, quæ erat in templo Victoriæ, tacta fuerat: ventus vehemens coortus, columnas quæ positæ erant circa fanum Saturni & Fidei, euulserat ac dissipauerat. Statuã quoque Mineruæ custodis, quam ante exilium suum Cicero in Capitolio collocauerat, deiecerat ac confregerat: quo Ciceroni pernicies portendebatur. Ad terrorem autem reliquis iniiciendum accesserant, terræmotus ingens, & quòd taurus in templo Vestę mactatus, post rem sacram exiluerat: fax per cœlum ab ortu ad occasum percurrerat: stella quædam antè non visa, per multas dies apparuerat: solis lumen aliquãdo diminui extinguíque, aliquando intra tres circulos effulgere, quorum vnum corona spicarum ignita circundaret, visum fuerat. quo id quod futurum erat, euidentissimè fuit demonstratum, nempe triumuirorum, Cæsaris, Lepidi, Antoniíque potestas: è quibus Cæsar deinde rerum potitus est. Quinetiam vaticinia quæ statum reipublicæ popularis euersionem prædicerent, euenerunt. Nam corui in Castoris templum inuolauerunt, nomináque coss. Antonii & Dolabellæ in tabella quadam scripta, rostris exciderũt. Canes multi noctu vrbem totam peruagati, ac maximè ad Lepidi, põtificis maximi, ædes concursu facto, vlulauerunt. Padus quum in adiacentes terras admodum exũdasset, repẽtè retrocessit, magnámque serpentium multitudinem in sicco destituit: pisces innumerbailes ex mari per ostia Tiberis, in continentem eiecti sunt. Hæc omnia pestis vehemens excepit per totam ferè Italiã: atque eius causa decretum est vt curia Hostilia reficeretur, isque locus in quo naualis prælii specimẽ exhibitum fuerat, terra iniecta compleretur. Neque tamen hæc finis malorum fuit: quinetiam altero consulum sacra calend. Ianuariis faciẽte, quia tum magistratũ inibat, subitò lictor concidit atque expirauit.

Prodigia.

Minerua Ciceronis, dicta custos.

A οὐδὲ τῆς ἀποφράδος, τὸ μὴ ἐν ἐκείναις βουλεύσασθαί τι τῶν συμφερόντων σφίσιν, ἀπέσχοντο. κεραυνοί τε γὰρ παμπληθεῖς ἔπεσον, καί τινες αὐτῶν καὶ ἐς τὸν νεὼν τὸν τῷ Διῒ τῷ Καπιτωλίνῳ ἐν τῷ Νικαίῳ ὄντα κατέσκηψαν. καὶ πνεῦμα μέγα ἐπιγενόμενον τάς τε στήλας τὰς περὶ τὸ Κρόνιον καὶ περὶ τὸν τῆς Πίστεως νεὼν προσπεπηγυίας ἀπέρρηξε καὶ διεσκέδασε, καὶ τὸ ἄγαλμα τὸ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς φυλακίδος, ὃ πρὸ τῆς φυγῆς ὁ Κικέρων ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνέθηκε,

B κατέβαλε καὶ κατέθραυσε. καὶ τοῦτο μὲν καὶ αὐτῷ τῷ Κικέρωνι τὸν ὄλεθρον προεδήλωσε· τοῖς δ' ἄλλοις ἐκεῖνά τε ἐτάραττε, καὶ σεισμὸς μέγας γενόμενος· ταῦρός τέ τις τυθείς τε δι' αὐτῶν ἐν τῷ Ἑστιαίῳ, καὶ ἀναπηδήσας μετὰ τὴν ἱερουργίαν. πρὸς δ' ἔτι τούτοις, τοιούτοις οὖσι, λαμπὰς ἀπ' ἀνίσχοντος ἡλίου πρὸς δυσμὰς διέδραμε, καί τις ἀστὴρ καινὸς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὤφθη. τό, τε φῶς τοῦ ἡλίου ἐλαττοῦσθαί τε καὶ σβέννυσθαι, τοτὲ δὲ ἐν τρισὶ κύκλοις

C φαντάζεσθαι ἐδόκει· καὶ ἕνα γε αὐτῶν στέφανος σταχύων πυρώδης περιεῖχεν· ὥσπερ τι ἄλλο καὶ τοῦτο ἐναργέστατα αὖθις ἐκβῆναι· οἵ τε γὰρ ἄνδρες οἱ τρεῖς ἐδυνάστευον, (λέγω δὲ τὸν Καίσαρα, καὶ τὸν Λέπιδον, καὶ τὸν Ἀντώνιον) καὶ ἐξ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ μετὰ τοῦτο τὴν νίκην ἔλαβε. τότε δ' οὖν ταῦτά τε ἐγένετο, καὶ λόγια πρὸς κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας φέροντα παντοῖα ᾔδετο. κόρακές τε ἐς τὸ Διοσκούρειον ἐσπτόμενοι, τὰ τῶν ὑπάτων τοῦ τε Ἀντωνίου καὶ

D τοῦ Δολοβέλλου ὀνόματα ἐνταῦθα ἐν πινακίῳ ἐγγεγραμμένα ἐξεκόλαψαν· καὶ κύνες πολλοὶ νυκτὸς κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν, καὶ πρὸς τῇ τοῦ ἀρχιερέως τοῦ Λεπίδου οἰκίᾳ μάλιστα συστρεφόμενοι ὠρύοντο. ὅ, τε Ἠριδανὸς ἐπὶ πολὺ τῆς πέριξ γῆς πελαγίσας, ἐξαίφνης ἀνεχώρησε, καὶ παμπληθεῖς ἐν τῷ ξηρῷ ὄφεις ἐγκατέλιπε· καὶ ἰχθῦς ἐκ τῆς θαλάσσης ἀμύθητοι κατὰ τὰς τοῦ Τιβέριδος ἐκβολὰς ἐς τὴν ἤπειρον ἐξέπεσον. ἐπεγένετο μὲν οὖν καὶ ὁ λοιμὸς ἐπ'

E αὖθις πάσῃ, ὡς εἰπεῖν, τῇ Ἰταλίᾳ ἰσχυρός· καὶ διὰ τοῦτο, τε βουλευτήριον τὸ Ὁστίλιον ἀνοικοδομηθῆναι, καὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ ἡ ναυμαχία ἐγεγόνει, συγχωσθῆναι ἐψηφίσθη. οὐ μέντοι καὶ ἐνταῦθα ἔστη τὸ δεινὸν ἐδόκει, ἀλλ' ὥς τε καὶ ἐπὶ 185
τοῦ Ἰουλίου τὰ ἐσιτήρια τῇ νουμηνίᾳ θύοντος, ῥαβδοῦχός τις αὐτοῦ ἔπεσεν ἐξαίφνης, καὶ ἀπέθανε.

διὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐβουλεύσαντό τε καὶ εἶπον ἄλλοι τε ἐφ' ἑκάτερα πολλοί, καὶ ὁ Κικέρων ὧδε,

» ὩΝ ΜΕΝ ἕνεκα τὴν ἀποδημίαν, ὡς καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐκδημήσων, ἐστειλάμην, καὶ διὰ σπουδῆς τὴν ἐπάνοδον, ὡς καὶ πολλὰ ὑμᾶς ὠφελήσων, ἐποιησάμην, ἠκούσατε πρῴην, ὦ πατέρες, ὅθ' ὑμῖν περὶ αὐτῶν τούτων ἀπελογησάμην. οὔτε γὰρ ἐν δυναστείᾳ καὶ τυραννίδι ζῆν ὑπομείναιμ' ἄν, ἐν ᾗ μήτε πολιτεύσασθαι, μήτε παρρησιάσασθαι ἀσφαλῶς, μήτε τελευτῆσαι χρησίμως ὑμῖν δυναίμην· οὔτ' αὖ πρὸ τῶν δεόντων τι πρᾶξαι, κατοκνήσαιμ' ἂν καὶ μετὰ κινδύνου τοῦτο ποιῆσαι. νομίζω γὰρ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ὁμοίως ἔργον εἶναι, τοῖς τε τῆς πατρίδος συμφέρουσι τηρεῖν ἑαυτὸν, φυλαττόμενον μὴ μάτην ἀπόληται, κἂν τούτῳ μηδὲν ἐλλείπειν τῶν προσηκόντων μήτε λέγοντα μήτε πράττοντα· κἂν ἄρα τι καὶ παθεῖν σώζοντα αὐτὴν ἀναγκαῖον ᾖ. οὕτω δὴ τούτων ἐχόντων, ἦν μέν που πολλὴ καὶ παρὰ τοῦ Καίσαρος καὶ ἐμοὶ καὶ ὑμῖν ἀσφάλεια πρὸς τὸ τὰ δέοντα βουλεύσασθαι· ἐπεὶ δὲ καὶ μετὰ φρουρᾶς συνελθεῖν ἐψηφίσασθε, πάνθ' ἡμᾶς οὕτω δεῖ καὶ εἰπεῖν καὶ πρᾶξαι τήμερον, ὥστε καὶ τὰ παρόντα καταστήσασθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος προϊδέσθαι· ὥστε μὴ καὶ αὖθις ἀναγκασθῶμεν ὁμοίως ὑπὲρ αὐτῶν διαγνῶναι. ὅτι μὲν χαλεπὰ καὶ δεινὰ, καὶ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ φροντίδος δεόμενα τὰ πράγματα ἡμῶν ἐστὶ, καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ δῆλον, εἰ καὶ ἐκ μηδενὸς ἄλλου, ἀλλ' οὖν ἐκ τούτου γε πεποιήκατε. οὐ γὰρ ἐψηφίσασθε φυλακὴν τοῦ βουλευτηρίου θεῖν, εἴ γε ἐξῆν ὑμῖν ἔν γε τῷ εἰωθότι κόσμῳ καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ἀδεῶς τι βουλεύσασθαι. δεῖ δὲ ἡμᾶς καὶ διὰ τοὺς στρατιώτας τοὺς παρόντας ἀξιόλογόν τι πρᾶξαι, ἵνα μὴ καὶ αἰσχύνην ὄφλωμεν, αἰτήσαντες μὲν αὐτοὺς, ὡς καὶ φοβούμενοί τινας, ἀμελήσαντες δὲ τῶν πραγμάτων, ὡς ἐν οὐδενὶ δεινῷ καθεστηκότες. * ὥσπερ δέον αὐτὸν, πρὸς τοῖς ἄλλοις στρατεύμασιν, ἃ κατὰ τῆς πατρίδος συγκροτεῖ, καὶ αὐτοὺς τούτους προσλαβεῖν, ἵνα μηδὲν μηδὲ τήμερον κατ' αὐτοῦ ψηφίσησθε. καίτοι τινὲς ἐς τοῦτ' ἀναιδείας ἐληλύθασιν, ὥστε τολμᾶν λέγειν ὡς οὐ πολεμεῖ τῇ πόλει·

Igitur istis diebus consultatum est, multísq; in vtranque partẽ sentẽtiis dictis, hanc Cicero orationẽ habuit,

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

CVR profectionem ab vrbe, P. C. quasi diu absuturus, instituerim, cúrque celeriter in vrbem redierim, spe plurimum vobis commodi adferendi, antè vobis exposui: quòd nimirum neque in dominatione tyrannidéque viuere possem, vbi neque rem publicam curare, neque liberè sine periculo sententiã dicere, neque mortem adeo meam vestra cum vtilitate coniũgere possem: quódque vicissim nullum mihi periculum subterfugiendum esse existimarẽ, si quid in rem vestram efficere possem. Tam enim viri boni officium esse iudico, se ipsum patriæ vsibus conseruare, cauerѐque ne temerè pereat, quàm officio suo neque dicendo deesse, neque agendo, neque mortem etiam pro salute eius detrectare. Quæ quum sic se habeant, etsi Cæsaris opera effectum videbatur vt satis tutò possemus cõsilium de rebus vrgentibus inire: tamen quoniam decreuistis vt præsidio adhibito senatus coiret, omnino in hoc nobis incumbẽdum est, vt & impræsentiarum ita rem constituamus, & futuris ita prospiciamus, ne pari ratione deinde de iisdem deliberandi nobis necessitas imponatur. Enimuero rem difficilem atque arduam esse, ac quæ diligentia curáque magna indigeat, vos ipsi si nulla alia re, certè præsidio curiæ circũfuso, declarauistis. quod nunquam instituissetis, si quidem solito ornatu atque securitate consultare vos posse iudicassetis. Quare etiam propter milites qui adsunt, necesse habemus aliquid operæpretium statuere, ne dedecus aliquod nobis contrahamus, qui tanquam aliorum metu militibus adscitis, ita deinde negligenter rem agamus, quasi nullo impendente terrore. * Quasi verò opus sit eum vltra reliquos exercitus, quos contra patriam contrahit, hos etiam accipere, ne quid vel hodie aduersus ipsum decernatis. Quãquam eò impudentiæ quidam progressi sunt vt dicere ausi sint, eum non aduersus vrbẽ bellum parare:

De difficultate propositæ deliberationis.

Ostendere incipit, Antoniũ arma contra vrbem cepisse.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

adeóque stultos nos esse existimant vt putent ipsorum nos vocibus potius quàm Antonii actionibus fidẽ habituros. Quis igitur est qui potius quàm consideret actiones eius, exercitus quos contra socios nostros, senatus populique iniussu, conduxit, incursiones in agros, obsidiones vrbium, minas quas contra nos omnes iacit, spes, quibus fretus hæc omnia agit, horum verbis, commẽtis, & vanis prætextibus animum cum sua pernicie aduertere malit? Ego certè tantùm abest vt hæc eum legitimè ac rectè facere censeam, vt propter hæc eius facta, ac quòd Macedoniam sibi sorte traditam reliquit, quòd loco eius Galliam nihil ad se pertinentem inuasit, quòd exercitus, quos Cæsar aduersum Parthos præmiserat, assumptos secum habet, nullo belli terrore in Italia extante, quòd tempore sui consulatus vrbe excessit, populationibus ac maleficiis hinc inde vagatur, iam dudum hostem eum omnium nostrum esse pronuntiem. Quod si vos non statim initio sensistis, neque singula hæc facinora indignatione prosecuti estis, tanto is maiori odio dignus est, quòd vos homines tanta bonitate iniuriis lædere non desinit: sed quum primorum suorum peccatorum veniam fortassis impetrare posset, eò, non intermissa sua improbitate, perrexit, vt primorum etiam delictorum pœnas luere opus habeat. Quo magis longè maximam curá huic negotio impendere vos expedit, quum perspiciatis, eum qui tantis in rebus toties vos cõtemptui habuerit, nullo modo vestra æquanimitate ac clementia posse ad voluntariam resipiscentiam adduci, sed necesse esse vt armis, quoniam quidem id antè omissum est, vel inuitus coerceatur. Neque verò quòd partim persuadendo, partim cogendo, vobis decreta pro se quædam extorsit, ideo minus iniustè eum egisse, aut minori supplicio dignum esse, iudicare debetis; quinimò hoc ipsum vel maximè in eo plectendum est, quòd, quum statuisset multa ac grauia

Antonius lenitate senatus abusus.

De iis quæ Antonio decreta fuerant, disputat.

A καὶ τοσαύτην γε εὐήθειαν ἡμῶν κατεγνώκασιν, ὥστε καὶ νομίζειν τοῖς λόγοις ἑαυτῶν πείσειν ἡμᾶς προσέχειν μᾶλλον, ἢ τοῖς ἔργοις τοῖς ἐκείνου. καὶ τίς ἄν, ἀφεὶς τὸ τὰς πράξεις αὐτοῦ σκοπεῖν, καὶ τὴν στρατείαν ἣν ἐπὶ τοὺς συμμάχους ἡμῶν, μήτε τῆς βουλῆς, μήτε τοῦ δήμου προστάξαντος, πεποίηται, καὶ τὰς χώρας ἃς κατατρέχει, καὶ τὰς πόλεις ἃς πολιορκεῖ, καὶ τὰς ἀπειλάς, ἃς πᾶσιν ἡμῖν ἀπειλεῖ, καὶ τὰς ἐλπίδας ἐφ' αἷς ἅπαντα ταῦτα ποιεῖ, B τοῖς τε ῥήμασι τούτων, καὶ ταῖς ψευδολογίαις αἷς ἀναβάλλουσιν ἡμᾶς, σκήψεις καὶ προφάσεις λέγοντες, ἐθελήσε πεισθεὶς ἀπολέσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ τοσούτου δέω, ταῦτα τοιοῦτα αὐτὸν, ἔννομόν τι καὶ πάνυ τι καλὸν πρᾶγμα φάναι πράττειν, ὥστε καὶ ὅτι τὴν τῆς Μακεδονίας ἀρχὴν τὴν ἐκ τοῦ κλήρου προσταχθεῖσαν αὐτῷ κατέλιπε, καὶ ὅτι τὴν τῆς Γαλατίας ἀρχὴν τὴν μηδὲν αὐτῷ προσήκουσαν ἀνθείλετο, καὶ ὅτι στρατεύματα, ἃ ὁ Καῖσαρ C ἐπὶ τοὺς Πάρθους προύπεμψε, συλλαβών, περὶ αὑτὸν μηδενὸς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δεινοῦ ὄντος, ἔχει, καὶ ὅτι τὴν πόλιν ἐν τῷ τῆς ὑπατείας χρόνῳ ἐκλιπών, ἐκπεριέρχεται τὴν χώραν 186 πορθῶν καὶ λυμαινόμενος, πάλαι φημὶ πολέμιον αὐτὸν ἁπάντων ἡμῶν εἶναι. εἰ δὲ μὴ παραχρῆμα τότε ᾐσθάνεσθε, μηδὲ ἐφ' ἑκάστῳ αὐτῶν ἠγανακτεῖτε, ἐκεῖνον μὲν δὴ καὶ διὰ ταῦτα ἔτι μᾶλλον μισεῖν ἄξιόν ἐστιν, ὅτι τοιούτους ὄντας ὑμᾶς ἀδικῶν οὐ παύεται· καὶ D δυνηθεὶς ἂν ἴσως συγγνώμης ἐφ' οἷς τὸ πρῶτον ἡμάρτε τυχεῖν, ἐς τοσοῦτον τῇ συνεχείᾳ τῆς πονηρίας προελήλυθεν, ὥστε καὶ ὑπὲρ ἐκείνων χρῆναι δίκην ὑποσχεῖν. ὑμῖν δὲ ἐς ὑπερβολὴν ἐπιμελητέον ἐστὶ τῶν πραγμάτων, ὁρῶσι καὶ λογιζομένοις τοῦθ' ὅτι τὸν τοσαυτάκις ὑμῶν ἐν τοιούτοις πράγμασι καταπεφρονηκότα, ἀδύνατόν ἐστιν, ἑκούσιον ὑπό τε τῆς αὐτῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς αὐτῆς E φιλανθρωπίας ὑμῶν σωφρονισθῆναι. ἀλλ' ἀνάγκη καὶ ἄκοντα νῦν, εἰ καὶ μὴ πρότερον, τοῖς ὅπλοις κωλυθῆναι. μὴ γὰρ ὅτι καὶ ψηφίσασθαί τινα αὐτῷ τὰ μὲν ἀνέπεισεν ὑμᾶς, τὰ δὲ ἐξεβιάσατο, ἧττόν τι παρὰ τοῦτο ἀδικεῖν αὐτόν, καὶ ἐλάττονος διὰ τοῦτο ἄξιον τιμωρίας εἶναι νομίσητε. πᾶν γὰρ τοὐναντίον, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου μάλιστα δίκην ὀφείλει δοῦναι, ὅτι πολλὰ καὶ δεινὰ προελόμενος δρᾶσαι,

δι' ὑμῶν τε τινὰ αὐτὸ ἐποιήσατο, καὶ τῶν παρ' ὑμῶν ἀφορμῶν, ἃς οὔτε εἰδότας, οὔτε προορωμένους τι τοιοῦτον, ἐξαπατήσας, ἠνάγκασεν αὐτῷ ψηφίσασθαι, ἐφ' ὑμᾶς αὖθις ἀπεχρήσατο. πῶς γὰρ ἑκόντες ὑμεῖς τὰς μὲν παρὰ τοῦ Καίσαρος ἢ καὶ τοῦ κλήρου δοθείσας ἑκάστοις ἡγεμονίας κατελύσατε, τούτῳ δὲ ἐπετρέψατε τά τε ἄλλα πολλὰ τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἑταίροις διαδοῦναι; καὶ ἐς μὲν τὴν Μακεδονίαν τὸν ἀδελφὸν τὸν Γάϊον πέμψαι, τὴν δὲ δὴ Γαλατίαν ἑαυτῷ μετὰ τῶν στρατευμάτων, οἷς οὐδὲν ὑπὲρ ὑμῶν χρήσασθαι εἶχε, προστάξαι; ἢ οὐ μέμνησθε ὅπως ταραττομένους ὑμᾶς ἐπὶ τῇ τοῦ Καίσαρος τελευτῇ λαβών, πάνθ' ὅσα ἠβουλήθη διεπράξατο, τὰ μὲν ἐπικοινῶν ὑμῖν ὑπούλως καὶ ἀκαίρως, τὰ δὲ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ προσκακουργῶν; πάντα δὲ βιαζόμενος; στρατιώταις γοῦν, καὶ τούτοις βαρβάροις, καθ' ὑμῶν ἐχρήσατο. καὶ τοῦτο θαυμάσειεν ἄν τις, εἰ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐψηφίσθη τι οἷον οὐκ ἐχρῆν, ὁπότε μηδὲ νῦν παρρησίαν ἄλλως εἰπεῖν τι καὶ πρᾶξαι τῶν δεόντων, εἰ μὴ μετὰ φρουρᾶς, ἐσχήκαμεν. ἣν εἰ τότε περιβεβλημένοι ἦμεν, οὔτ' ἂν ἐκεῖνος ὧν φησί τις αὐτὸν τυχεῖν, ἔτυχεν, οὔτ' ἂν μετὰ ταῦτα αὐξηθεὶς ἐξ αὐτῶν, ἔπραξεν ὅσα δὴ πάντα καὶ ἔπραξε. μὴ οὖν ὅσα κελευόμενοι καὶ καταναγκαζόμενοι καὶ θρηνοῦντες δεδωκέναι αὐτῷ ἐδόξαμεν, ταῦτά τις ὡς καὶ νομίμως καὶ δικαίως γεγονότα προβαλλέσθω. οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς ἰδίοις, ὅσα ἄν τις ἕτερος ὑφ' ἑτέρου βιασθεὶς πράξῃ, κύρια ταῦτα τηρεῖται. καίτοι ταῦτα μὲν ὅσα γε ἐψηφίσασθε, δοκεῖ τε καὶ βραχέα, καὶ οὐ πάνυ ἔξω τοῦ καθεστηκότος ὄντα εὑρήσετε. τί γὰρ δεινὸν εἰ ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου Μακεδονίας ἢ Γαλατίας ἄρξειν ἔμελλεν; ἢ τί χαλεπόν, εἴ τις στρατιώτας ὑπατεύων ἔλαβεν; ἀλλ' ἐκεῖνα χαλεπὰ καὶ σχέτλια, τὸ τὴν χώραν ἡμῶν κακουργεῖσθαι, τὸ τὰς πόλεις τὰς συμμαχίδας πολιορκεῖσθαι, τὸ τοὺς στρατιώτας τοὺς ἡμετέρους ἐφ' ἡμᾶς ὁπλίζεσθαι, τὸ τὰ ἡμέτερα καθ' ἡμῶν ἀναλίσκεσθαι· ἃ μήτε ἐψηφίσασθε, μήτε ἐβουλεύσατε. μὴ τοίνυν, ὅτι ἐδώκατε αὐτῷ, διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐᾶτε καὶ τὰ μὴ δοθέντα πράττειν· μηδ' ὅτι τινὰ συνεχωρήσατε, διὰ τοῦτο οἴεσθε δεῖν καὶ τὰ μὴ συγχωρηθέντα αὐτῷ ποιεῖν ἐξεῖναι. πάνυ γὰρ

facinora edere, etiam à vobis traditis occasionibus (quum vos nihil de ipsius animo compertum habētes, aut prouidentes, ad certa decreta facienda compulit) contra vos ipsos vsus est. Quî enim vos, nisi inuiti, præfecturas à Cæsare vel sorte certis hominibus assignatas immutauissetis? Antonióque eam potestatem concessissetis, vt reliquas sociis amicísque suis conferret, C. fratrem suum in Macedoniam mitteret, ipse Galliam cum exercitibus, quibus pro vobis vti opus non habebat, obtineret? Annon meministis quemadmodum vos ob necē Cæsaris turbatos aggressus, omnia ex animi sui sententia consecutus sit, quum de quibusdam subdolè & ex tempore vobiscum communicaret, quædam ipse per se mala fide adderet, omnia autem vi ageret, militibus, iísque adeo barbaris, aduersus vos vsus? Neque verò mirari quisquam debet, aliquid eo tempore secus quàm conueniebat decretum fuisse: quandoquidem ne nunc quidem liberè quicquam loqui aut agere quod res flagitaret, potuissemus, nisi præsidio firmati. quo si tūc muniti fuissemus, neque ea is, quæ obtinuisse dici potest, tūc obtinuisset: neque ex his auctus, ea egisset quæ egit. Proinde nemo vobis ea quæ iussi, coacti, cū luctúque ei dare visi sumus, tanquam legitimè ac iure concessa ei, quisquam obiiciat, quū ne in priuatis quidem rebus ea rata sint quæ quis vi ab alio adactus fecit. Quāquam hæc ipsa vestra decreta si expendatis, neque magni momenti, neque magnopere à consuetudine nostra aliena inuenietis. Quid enim tandem mali est si alii in alîus locum Macedonia aut Gallia habenda data est? aut si consul milites assumpsit? Verùm hæc demum grauia ac misera sunt, regionem nostram infestari, socias vrbes oppugnari, nostros milites contra nos armari, nostris nos sumptibus peti: quorum à vobis nihil vnquam decretum, nihil cogitatum est. Non itaque propterea quòd nonnulla ei concessistis, ideo etiam vt inconcessa agat, ei permittere, sed contrà o-

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

dixisse eum ac supplicio afficere debetis, quòd honoribus clementiáque vestra, non in his quidem tantùm, sed reliquis etiam omnibus in reb⁹, cōtra vos abuti ausus fuit. Quod vt intelligatis, considerate ipsius omnes actiones. Pacem ac concordiam me autore mutuam decreuistis: cui gubernandæ quum Antonium præfecissetis, talem se is, arrepta orationis in Cæsarem funebris occasione, gessit, vt tota propemodum vrbs incendiis mixta, cędes ingēs hominum edita sit. Omnia quæ Cæsar vel dederat quibusdam, vel legibus sanxerat, confirmauistis: (non quasi ea probaretis, à quo longissimè abestis: sed quòd videbatis expedire ne quicquam eorum immutaretur: quò facilius sine suspicionibus & offensis vnà degere possemus) ei negotio Antonius exequēdo præfectus, multa Cæsaris acta euertit, multa in eius commentarios vicissim intulit: agros, ciuitatem, immunitates, aliósque id genus honores, iis quibus Cæsar ea dederat, priuatis, regibus, vrbibus ademit: aliis ea tribuit, corruptis ob hãc rem Cæsaris commentariis: iis qui eius postulatis non satisfaciebant ea eripiens, aliis, qui quod petiisset dabāt, ea atque alia vendens. Quod ipsum quum vos prouidissetis futurum, edicto cauistis ne post Cæsaris exitū columna aliqua figeretur vllius eius beneficii: tamē is post hoc edictum sæpius eas fixit, quòd diceret necessarium esse vt quædam in libellis Cæsaris extantia & ederentur & agerentur. Vos vt hæc cum principibus ciuitatis conferret, iussistis: is verò adeo scilicet vestram autoritatē sequi instituit, vt nihilominus solus omnia quæ ad leges, exules, cæteráque quæ modò recensui spectarent, peregerit. At verò in his tantùm rebus talis fuit, reliqua rectè administrauit? non ita est P.C. nōne enim pecunias publicas à Cæsare relictas conquirere & proferre iussus, ad se rapuit? earúmque partem creditoribus suis reddidit, partem luxu consumpsit, vt nulla iam earum portio superet? Quum nomen dictaturæ

Antonium omnia secus quā senatus iussisset, egisse.

A τοὐναντίον, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ μισεῖν καὶ τιμω-
ρεῖσθαι αὐτὸν ὀφείλετε, ὅτι καὶ τῇ τιμῇ καὶ τῇ
φιλανθρωπίᾳ τῇ παρ' ὑμῶν οὐκ ἐν τούτοις
μόνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι καθ'
ὑμῶν ἐτόλμησε χρήσασθαι. σκοπεῖτε δέ. ἐ- 187
ψηφίσασθε τήν τε εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν τὴν
πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐμοὶ πεισθέντες. ταύτην
τοίνυν πρυτανεῦσαι κελευσθεὶς, οὕτω διῆγε,
πρόφασιν τὴν τοῦ Καίσαρος ταφὴν ποιησάμε-
B νος, ὥστε πᾶσαν μὲν τὴν πόλιν ὀλίγου κατα-
πρησθῆναι, παμπόλλους δὲ αὖθις φονευθῆναι.
ἐβεβαιώσατε πάντα τὰ δοθέντα τισὶ καὶ νομο-
θετηθέντα πρὸς τοῦ Καίσαρος, οὐχ ὡς καλῶς
πάντα ἔχοντα (πολλοῦ γε καὶ δεῖ) ἀλλ' ὅτι μη-
δὲν αὐτῶν μετακινηθῆναι συνέφερεν, ὅπως
ἀνυπόπτως χωρὶς ὑπούλου τινὸς ἀλλήλοις
συνῶμεν. τούτων ἐξεταστὴς τοίνυν γενόμενος,
πολλὰ μὲν τῶν πραχθέντων ὑπ' αὐτοῦ κα-
ταλέλυκε, πολλὰ δὲ ἕτερα ἀντενέγραφε. καὶ
C γὰρ χώρας καὶ πολιτείας καὶ ἀτελείας καὶ ἄλλας
τινὰς τιμὰς τούς τε ἔχοντας ἀφῄρηται, καὶ ἰδιώ-
τας καὶ βασιλέας καὶ πόλεις, καὶ τοῖς μὴ λα-
βοῦσι δέδωκε, παραποιησάμενος τὰ τοῦ Καί-
σαρος ὑπομνήματα· καὶ τοὺς μὲν μηδὲν ἐθε-
λήσαντας αὐτῷ προΐεσθαι, καὶ τὰ δοθέντα αὐ-
τοῖς ἀφελόμενος· τοῖς δ' ὧν αἰτήσας ἔλαβε,
καὶ ἐκεῖνα καὶ τἆλλα πάντα πωλήσας. καί-
τοι ὑμεῖς αὐτὰ ταῦτα προορώμενοι, ἐψηφί-
σασθε μηδεμίαν στήλην μετὰ τὸν τοῦ Καίσα-
D ρος θάνατον, ὡς καὶ παρ' ἐκείνου τι δεδομένον
τι ἔχουσαν, στῆναι. καὶ μέντοι καὶ μετὰ ταῦτα
οὕτω πολὺ τοῦτ' ἐγίγνετο· καὶ ἔλεγεν ἀναγ-
καῖον εἶναι τινὰ τῶν ἐν τοῖς γράμμασι τῶν τοῦ
Καίσαρος εὑρεθέντων ἐκλεχθῆναί τε καὶ πρα-
χθῆναι. ὑμεῖς μὲν οὖν μετὰ τῶν πρώτων ἀν-
δρῶν προσετάξατε αὐτῷ ταῦτα διαλέξαι·
ἐκεῖνος δὲ, οὐδὲν αὐτῶν φροντίσας, πάνθ' ὅσα
ἐβούλετο, μόνος καὶ περὶ τοὺς νόμους καὶ περὶ
E τοὺς φυγάδας, καὶ περὶ τἆλλα ἃ μικρῷ πρό-
σθεν εἶπον, ἐξηρήσατο. οὕτω πάντα τὰ δο-
κοῦντα ὑμῖν ποιεῖν βούλεται. ἆρ' οὖν ἐν
τούτοις μόνον τοιοῦτος γέγονε, τὰ δ' ἄλλα ὀρ-
θῶς διῴκηκε; ποῦ; πόθεν; οὐ τὰ χρήματα τὰ
κοινὰ καταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐπι-
ζητῆσαι καὶ ἀποδεῖξαι κελευσθεὶς, ἥρπακε, καὶ τὰ μὲν τοῖς δανεισταῖς ἀποδέδωκε, τὰ δὲ
εἰς τρυφὴν καταναλώκεν, ὥστε μηκέτ' αὐτῷ μηδὲ τούτων τι περιεῖναι; οὐ, τὸ ὄνομα τὸ

ὅ τοῦ δικτάτορος μισησάντων ὑμῶν, διὰ τὴν ἐκείνου δυναστείαν, καὶ παντελῶς ἐκ τῆς πολιτείας ἐκβαλόντων, τοῦτο μὲν, ὥσπερ τι αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ ἀδικῆσαι δυνάμενον, οὐκ ἐπιτέθειται, τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ καὶ τὴν πλεονεξίαν ἐν τῷ τῆς ὑπατείας προσρήματι ἐπιδέδεικται; οὐχ ὑμεῖς μὲν πρύτανιν αὐτὸν ἐκ τῆς ὁμονοίας ἀπεδείξατε, οὗτος δὲ πόλεμον αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τηλικοῦτον, οὔτε προσήκοντα, οὔτε ἐγνωσμένον, ἀνῄρηται πρὸς Καίσαρα καὶ Δέκιμον, οὓς ὑμεῖς ἐπαινεῖτε; μυρία δ' ἂν εἴη λέγειν εἴ τις ἐπεξιέναι καθ' ἕκαστον ἐθελήσειεν ὧν ὑμεῖς μὲν ἐπετρέψατε αὐτῷ ὡς ὑπάτῳ διοικῆσαι, ἐκεῖνος δ' οὐδ' ὁτιοῦν εἰς δέον ἔπραξεν· ἀλλὰ καὶ πάντα τἀναντία καθ' ὑμῶν τῇ παρ' ὑμῶν ἐξουσίᾳ δοθείσῃ χρώμενος πεποίηκεν. ἆρ' οὖν ἐς ὑμᾶς αὐτοὺς ἀναδέξεσθε καὶ ταῦτα κακῶς ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα, καὶ αὐτοὶ πάντων σφῶν αἴτιοι γεγενῆσθαι φήσετε, ὅτι τὴν διοίκησιν αὐτῶν καὶ τὸν ἐξετασμὸν αὐτῷ προσετάξατε; ἀλλ' ἄτοπον. οὐδὲ γὰρ, ἂν στρατηγὸς ἢ καὶ πρεσβευτής τις αἱρεθεὶς μηδὲν τῶν δεόντων δράσῃ, τούτου τὴν αἰτίαν ὑμεῖς οἱ πέμψαντες αὐτοὺς ἕξετε. καὶ γὰρ ἂν εἴη δεινὸν εἰ πάντες οἱ προχειριζόμενοι τι πρᾶξαι, τὰ μὲν κέρδη καὶ τὰς τιμὰς αὐτοὶ λαμβάνοιεν, τὰ δὲ ἐγκλήματα καὶ τὰς αἰτίας ἐφ' ὑμᾶς ἀναφέροιεν. οὐκοῦν οὐδὲ τούτῳ προσέχειν προσήκει λέγοντι. ὑμεῖς γὰρ τὴν Γαλατίαν ἀρχὴν ἐπετρέψατε, ὑμεῖς τὰ χρήματα τὰ κοινὰ διοικῆσαι ἐκελεύσατε, ὑμεῖς τὰ στρατεύματα ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐδώκατε. ἐψηφίσθη μὲν γὰρ ταῦτα οὕτως (εἴ γε δεῖ τοῦτο εἰ-
188 πεῖν, ἀλλὰ μὴ καὶ ὑπὲρ τούτου δίκην παρ' αὐτοῦ λαβεῖν δεῖ, ὅτι ταῦθ' ὑμᾶς ἠνάγκασε γνῶναι) οὐ μέντοι καὶ τὸ τοὺς φυγάδας κατάγειν, οὐδὲ τὸ τοὺς νόμους παρεγγράφειν, οὐδὲ τὸ τὰς πολιτείας καὶ τὰς ἀτελείας πωλεῖν, οὐδὲ τὸ τὰ κοινὰ κλέπτειν, οὐδὲ τὸ τὰ τῶν συμμάχων ἁρπάζειν, οὐδὲ τὸ τὰς πόλεις κακουργεῖν, οὐδὲ τὸ τῆς πατρίδος τυραννεῖν ἐπιχειρεῖν, ἐδώκατέ ποτε αὐτῷ. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἄλλῳ τινὶ (καίτοι πολλὰ πολλοῖς ψηφισάμενοι) συνεχωρήσατε ὅσα ἐβούλοντο, ἀλλὰ καὶ δίκην ἀεί ποτε παρὰ τῶν τοιούτων, ὅσην γε καὶ ἐδυνήθητε, ἐλάβετε· ὥσπερ που καὶ παρ' αὐτοῦ τούτου λήψεσθε, ἄν γε ἐμοὶ νῦν πεισθῆτε,

A odio Cæsaris potentiæ protinus ex republica sustulissetis, nónne eo quidem is nomine (quasi ipsa per sese vocabula nocerent) abstinuit, sub consulari autem nomine, dictaturæ actiones & potestatem exeruit? Nónne vos eum Concordiæ præfectum esse voluistis? is verò suo arbitrio tantum bellum, neque iustū neque à vobis decretum, cōtra Cæsarem ac D. Brutum, quos vos laudauistis, suscepit? Denique, si quis B singula persequi velit, innumera proferri possunt quæ sibi vt consuli ille à vobis iniuncta, nullo modo vt par erat gessit: sed in omnibus diuersum secutus, potentiam sibi à vobis concessam, aduersum vos conuertit. Númnam igitur hæc quoque malè ab ipso acta in vos recipietis, vobísque causam eorum omnium adscribetis, propterea quòd administrationem executionémque earum rerum ipsi commisistis? id verò absurdum fuerit. Neque verò si quis C dux aut legatus constitutus à vobis nihil rectè gerat, eam culpam vobis sustinendam vos existimabitis. Indignum enim fuerit, ab iis qui rebus gerendis præficiuntur, emolumenta honorésque capi, crimina & culpā vobis impingi. Quamobrem ne Antonius quidē audiendus est, si dicat, Vos tamē Galliā mihi cōcessistis, vos pecuniæ publicæ procurationē mihi mādauistis, vos mihi exercitū qui ex Macedonia veniebat, dedistis. nam hæc quidē ita decreta D sunt (si quidem ita loquendum est, ac non potius ab ipso pœna exigenda, quòd vos ea decernere coegerit) non tamen hæc etiam, vt exules restitueret, vt alias leges subrogaret, vt ciuitatis ius, remissionésque vectigalium diuenderet, vt publicam pecuniam pecularetur, vt res sociorū diriperet, vt vrbes maleficiis infestaret, vt tyrannidem in patriam affectaret. Eam enim potestatē neque Antonio neque vlli alii, quantumuis ei multa decreuissetis, vn- E quam dedistis, vt pro sua libidine omnia ageret: sed supplicia iis qui hoc conarentur, imposuistis potius: quo hunc etiam modo tractabitis, si quid mea oratio apud vos valebit.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

Non esse senatui adscribenda quæ præter eius sententiam Antonius gessit.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

Totam vitam Antonij conuitiis exagitat.

Quippe is non in his modò rebus talem se præbuit, qualem vos eum nostis & experti estis, sed in omnibus omnino suis actionibus, quandiu ipse in republica versatus est. Nam de ea quidem eius vita quam priuatus egit, eiúsque libidinibus ac cupiditatibus, data opera nihil dicã: non quòd non multa possint eius grauia flagitia referri, sed quòd pudeat mehercle apud vos, quibus mecum hæc nota sunt, commemorare quomodo pueritiam suam instituerit, quomodo adolescentiã prostituerit: quomodo clam meretrix, palam scortator fuerit: quomodo pro viribus suis omnia & passus sit & fecerit turpia: quomodo lustris ac temulentia, aliísque horum vitiorũ comitibus vitiis deditus vixerit. Quippe impossibile est, hominẽ in ea libidine atque impudentia educatum, non omnem suam vitam cõtaminare: ita vt ille à rebus priuatis obscœnas voluptates & auaritiã ad publicas attulit. Hęc igitur omittã, eiúsq; etiã in AEgyptũ ad Gabiniũ profectionẽ, & in Galliã ad Cæsarem fugam: ne, si singula accuratè persequar, pudorem vobis iniicere velle videar, qui eum, quum talem esse cognitum haberetis, tamen tribunumplebis, magistrum equitum, consulémque etiam creauistis. hæc tantùm in medium adducam, quibus his ipsis in magistratibus per temulentiam & petulantiam flagitiis debacchatus est. Tribunusplebis, primò omnium obstitit nobis quominus res instantes bono in statu collocaremus, clamitãs vociferánsque, & solus omnium communi vrbis paci sese opponens. Postquam vos indignè id ferentes, decretum propter ipsum istud fecistis, non tãtùm relicto suo magistratu, vrbe profugit, à qua ei vnam noctem abesse per leges non licebat: sed ad Cæsaris arma confugiens, eum contra patriam adduxit: nósque Roma & tota ex Italia exturbauit, ac ferè omnium eorum malorũ, quæ postea in bellis ciuilibus pertulimus, causa præcipua fuit. Nisi enim se is nostris consiliis opposuisset, nunquam Cæsar belli causam aliquam inuenire potuisset: aut, si vel ad extremã impudẽtiam progressus, præter nostra decreta copias iustas contraxisset:

Antonij in Ægyptum & Galliam profectiones.

Tribunatus plebis Antonij.

Omnium malorumq́ quæ bellis ciuilibus inuecta sunt, causam Antonio imputat.

A ὁ γὰρ οὐδὲ ἐπὶ τούτων μόνον τοιοῦτος γέγονεν ὁποῖον αὐτὸν ἴστε καὶ ἑωράκατε, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων ἁπλῶς ὅσα πώποτε πρὸς τὰ κοινὰ προσελθὼν πέπραχε. τὸν γὰρ δὴ ἴδιον αὐτοῦ βίον, τάς τε ἰδίας ἀσελγείας καὶ πλεονεξίας, ἑκὼν παραλείψω, οὐχ ὅτι οὐχὶ πολλὰ καὶ δεινὰ καὶ ἐν ἐκείνοις εὕροι τις αὐτὸν πεποιηκότα, ἀλλ' ὅτι αἰδοῦμαι, νὴ τὸν Ἡρακλέα, ἀκριβῶς καθ' ἕκαστον, ἄλλως τε πρὸς οὐδὲν ἧττον εἰδότας ὑμᾶς, λέγειν· ὅπως μὲν τὴν ὥραν τὴν ἐν παισὶν ὑμῖν

B διέθετο, ὅπως δὲ τὴν ἀκμὴν τὴν ἐφ' ἥβῃ ἀπεκήρυξε· τὰς ἑταιρήσεις αὐτοῦ τὰς λαθραίας, τὰς πορνείας τὰς ἐμφανεῖς· ὅσα ἔπαθεν ὡς ἐνεδέχετο, ὅσα ἔδρασεν ὡς ἠδυνήθη· τοὺς κώμους, τὰς μέθας, τἆλλα πάντα τὰ τούτοις ἑπόμενα. ἀδύνατον γὰρ ἐστὶν ἄνθρωπον ἔν τε ἀσελγείᾳ καὶ ἐν ἀναισχυντίᾳ τοσαύτῃ τραφέντα, μὴ οὐ πάντα τὸν ἑαυτοῦ βίον μιᾶναι. ὅθεν περ καὶ ἐπὶ τὰ κοινὰ ἀπὸ τῶν ἰδίων καὶ τὴν κιναιδίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν προήγαγε. ταῦτα μὲν οὖν ἐάσω, καὶ νὴ Δία καὶ

C τὴν ἐς Αἴγυπτον αὐτοῦ πρὸς Γαβίνιον ἀποδημίαν, τήν τε ἐς Γαλατίαν πρὸς Καίσαρα ἀπόδρασιν, (ἵνα μή με τις φῇ πάντα ἀκριβολογεῖσθαι) αἰσχυνθεὶς ὑπὲρ ὑμῶν, ὅτι τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα εἰδότες, καὶ δήμαρχον, καὶ ἵππαρχον, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ὕπατον ἀπεδείξατε· ἃ δὲ ἐπ' αὐταῖς τούτοις παρῴνησε, καὶ ἐκακούργησε, μόνα νῦν ἐρῶ. οὗτος τοίνυν δημαρχήσας, πρῶτον μὲν ἁπάντων ἐκώλυσεν ὑμᾶς τὰ τότε παρεστῶτα πράγματα εὖ θέσθαι, βοῶν καὶ κεκραγώς, καὶ μόνος ἐξ ἁπάντων ἐναντιούμενος τῇ κοινῇ τῆς πόλεως

D εἰρήνῃ. ἔπειτα δὲ ἐπειδὴ ἀγανακτήσαντες ἐψηφίσασθε δι' αὐτὸν ἅπερ ἐψηφίσασθε, τοῦτο μὲν, ἐκ τῆς πόλεως ἐξέδρα, τὴν ἀρχὴν ἐγκαταλιπών, ᾧ μηδεμίαν νύκτα ἐκ τῶν νόμων ἀποδημῆσαι ἐξῆν· τοῦτο δὲ, ἐς τὰ τοῦ Καίσαρος ὅπλα αὐτομολήσας, ἐκεῖνόν τε ἐπὶ τὴν πατρίδα ἐπήγαγε, καὶ ὑμᾶς ἔκ τε τῆς Ῥώμης καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἰταλίας ὅλης ἐξήλασε· καὶ ἐν ὀλίγῳ πάντων τῶν κακῶν τῶν ἐμφυλίων τῶν μετὰ ταῦθ' ὑμῖν συμβάντων αἰτιώτατος ἐγένετο. εἰ γὰρ μὴ τότε τοῖς βουλήμασιν ὑμῶν ἀντεπε-

E πεπράχει, οὐκ ἄν ποτε ὁ Καῖσαρ οὐδὲ σκῆψιν οὐδεμίαν τοῦ πολέμου εὑρήκει· οὔτε εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀπηναισχύντει, δύναμίν τε τινὰ ἀξιόχρεων παρὰ τὰ δόγματα ὑμῶν ἠθροίκει·

» ἀλλ' ἤτοι ἑκὼν ἐκ τῶν ὅπλων ἢ καὶ ἄκων ἐσε- A
» σωφρόνιστο. νῦν δὲ οὗτός ἐστιν ὁ καὶ ἐκείνῳ τὰς
» προφάσεις ἐνδοὺς, καὶ τὸ τῆς βουλῆς ἀξίω-
» μα καταλύσας, τό, τε θράσος τῶν στρατιω-
» τῶν ἐπαυξήσας· οὗτος ὁ τὸ σπέρμα τῶν κακῶν
» τῶν μετὰ ταῦτα ἐκφύντων ἐμβαλὼν, οὗτος ὁ
» κοινὸς ἀλιτήριος οὐχ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ
» τῆς οἰκουμένης ὀλίγου πάσης γενόμενος· ὥς
» που καὶ τὸ δαιμόνιον ἐναργέστατα ἐσήμηνεν.
» ὅτε γοῦν τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους νόμους εἰσέ-
» φερε, βροντῶν πάντα καὶ ἀστραπῶν ἐπληρώ- B
» θη. ὧν οὐδὲν ὁ μιαρὸς οὗτος, καίπερ οἰωνιστὴς εἶναι
» λέγων, φροντίσας, μεγάλων κακῶν καὶ πολ-
» λῶν (ὥσπερ εἶπον) οὐ τὴν πόλιν μόνον ἀλλὰ
» καὶ τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσε. μετὰ ταῦτα
» τοίνυν τί μὲν δεῖ λέγειν ὡς ἐπ' ἐνιαυτὸν ὅλον
» ἱππάρχησεν, (ὃ μήπω πρότερον ἐγεγόνει)
189 » τί δ' ὅτι καὶ τότε μεθ' ὑμῶν τε ἐπαροινῶν, κἀν
» ταῖς ἐκκλησίαις τὴν κραιπάλην ἐπ' αὐτοῦ τοῦ
» βήματος μεταξὺ δημηγορῶν ἐξήμει; τί δ'
» ὅτι καὶ πόρνους καὶ πόρνας, καὶ γελωτοποιοὺς, C
» οὐχ ὅτι ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, μετὰ τῶν
» ῥαβδούχων δαφνηφορούντων ἐπαγόμενος,
» τὴν Ἰταλίαν περιῄει; τί δ' ὅτι τὴν Πομπηΐου
» οὐσίαν μόνος ἀνθρώπων ἀγοράσαι ἐτόλμη-
» σε, μήτε τὸ ἑαυτοῦ ἀξίωμα, μήτε τὴν ἐκεί-
» νου μνήμην αἰδεσθεὶς, ἀλλ' ἐφ' οἷς πάντες
» ἔτι καὶ τότε ἐθρηνοῦμεν, ταῦτα μεθ' ἡδονῆς
» ἁρπάσας; τὸ γὰρ ἐπ' ἐκεῖνα τὸ ἐπ' ἄλλα πολ-
» λὰ ἐπεπήδησεν, ὡς μηδεμίαν αὐτῶν τιμὴν
» ἀποδώσων, ἀλλὰ καὶ ταύτην μετὰ πάσης ὕ- D
» βρεως καὶ βίας ἐσεπράχθη· οὕτως αὐτοῦ καὶ
» ὁ Καῖσαρ κατέγνω, καὶ πάνθ' ὅσαπερ ἐκτή-
» σατο, παμπληθῆ τε γενόμενα, καὶ ἐκ παν-
» τὸς τρόπου ἀργυρολογηθέντα, καταχεκύβευ-
» κε καὶ καταπεπόρνευκε, καὶ καταβέβρωκε,
» καὶ καταπέπωκεν, ὥσπερ ἡ Χάρυβδις. ταῦτα
» μὲν ἐάσω.

» Τὰς δὲ δὴ ὕβρεις ἃς τὸ κοινὸν ὕβρισε, καὶ
» τὰς σφαγὰς ἃς κατὰ πᾶσαν ὁμοίως τὴν πόλιν E
» εἰργάσατο, πῶς ἄν τις σιωπήσειεν; ἢ οὐ μέ-
» μνησθε πῶς μὲν βαρὺς ὑμῖν καὶ αὐτῇ τῇ ὄψει,
» βαρύτατος δὲ τοῖς ἔργοις ἐγένετο; ὅς τις (ὦ γῆ
» καὶ θεοί) πρῶτον μὲν ἐτόλμησεν ἐνταῦθα,
» ἐντὸς τοῦ τείχους, ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ βουλευτη-
» ρίῳ τε ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, τό, τε ἔσθημα ἅμα τὸ περιπόρφυρον ἐνδύεσθαι, καὶ ξίφος πα-

tamen aut vltro aut vi coactus, ab armis ad sanam mentem rediisset. At verò Antonius occasiones ei suppeditauit, senatus dignitatem euertit, militum audaciam auxit: is semina eorum quæ pòst pullulauerunt malorum iecit: is, communis non nostrûm modò sed totius propè orbis terrarũ pestis fuit. Quod ipsum etiam diuinitus euidentissimè demonstratum est. Quum enim admirabiles illas suas rogationes ferret, omnia tonitribus ac fulguribus repleta sunt. quæ sceleratus ille, quãuis se augurem esse diceret, pro nihilo habens, multis (vt dixi) ac magnis malis non vrbem solam sed omnes terras repleuit. Quid dicam quemadmodum postea toto anno fuerit magister equitum? quod ante ipsum fecit nemo. Quid, quòd vobis per ebrietatem deinceps illusit, inque concionibus pro ipsis rostris inter concionandum crapulam euomuit? quid, quòd exoletos ac scorta, & ioculatores, mimásque cum lictoribus laurum gestantibus secum ducens, Italiam circumiuit? quid, quòd solus omnium hominũ Pompeii bona emere ausus est, neque suã dignitatem, neque illius memoriam reueritus? eáque cum voluptate rapuit, quæ nobis etiamnum luctum mouebant? Quippe & in ea bona & in multa alia inuasit, sperãs sibi pretium nunquam fore persoluẽdum: quanquam id non sine summa cõtumelia ab eo Cæsar vi exegit. tanti scilicet ipsum faciebat. Cæterùm Antonius tot tantásque possessiones, pecuniámque omni ratione compilatam, Charybdis cuiusdam in morem, alea, scortis, helluando, compotãdóque absorbuit. Verùm hæc quoque mitto.

Cõtumelias autẽ eius in rempublicã, cædésque per vniuersam vrbẽ ab eo editas, quis silentio prætereat? Meministis verò vt aspectu vobis grauis, lõgè molestissimus actis suis fuerit? qui, proh deos, proh terrã, primùm ausus fuit hoc in loco, intra mœnia, in foro, in curia, in Capitolio, vestem purpura prætextam gestare, ac simul gladio se accinge-

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

Magisterium equitum.

Vomitus pro rostris.

Antonius Charybdis vocatur.

Antonius armatus iuxtà & togatus.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

Seditionibus vrbs ab Antonio agitata.

re, idem lictoribus iuxtà & militum præsidio vti. deinde quum posset etiam reliquos tumultuantes sedare, non modò id omisit: sed partim sua ipsius, partim aliorum opera, nos concordes ad dissidia concitauit. Ipse quidem alteri sese factioni adiūgens, eámque adiuuans, vnica causa fuit vt ex ea complures occiderētur. Ne autem Ponti reliquæ partes Parthíque statim post obtētam de Pharnace victoriam in nostram redigerentur potestatem, per solum Antonium stetit. Nam propter res ab eo commotas, coactus Cæsar huc celeriter aduenire, à perfectione istarum rerum prohibitus fuit. Sed ne hæc quidem Antonio resipiscēdi causam attulerunt.

Consulatus Antonij, & turpiter in eo acta.

Consul enimuero, P. C. nudus, vnguentísque delibutus, in forum venit, sub specie Lupercalium peragendorum: progressúsque cum lictoribus ad rostra, inde concionem habuit. Quod post vrbem conditam, à nemine, non modò consule, sed ne prætore quidem aut tribuno plebis aut ædili factum est. Nimirum agenda ei erant Lupercalia, vni ex collegio Iulio. (sic enim eum loqui Sextus Clodius docuit, accepta mercede duobus milibus iugerum agri Leontini) At verò consulatum gerebas, vir bone (loquar enim tanquā ad præsentē) & quū minimè decebat, aut licebat tibi in ea conditione cōstituto, voluisti in foro apud rostra omnibus nobis præsentibus perorare: nimirū vti corpus tuū admirabile, obesum illud & delicatum videremus: vnctámq; tuā impurā vocem grauibus istis in verbis audiremus. (hæc enim de tuo ore dicere, quàm alterum illud, malo) Nimirū Lupercalia debita sua cerimonia caruissent, nisi tu totam vrbem eo gestu, ne quid dicam de oratione, dedecorasses. Quis enim ignorat, cōsulatū, totius populi publicū esse, cuius maiestatē vbiq; conseruare, nullo modo autē denudare, turpitudinéve afficere oporteat? Sed fortassis Horatiū illū priscū Antonius imitatus est, aut antiquā illā Clœliā: quorū hæc omni vestitu induta, fluuiū tranauit: ille, etiā armatus, se in flumē abiecit. Dignum profectò Antoniū, cui ipsi quoque

Iocosè exemplis maiorum adductis eum exagitat.

A ῥαζώννυσθαι, ῥαβδούχοις τε χρῆσθαι, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν δορυφορεῖσθαι· ἔπειτα, δυνηθεὶς ἂν καὶ τοὺς τῶν ἄλλων θορύβους καταπαῦσαι, οὐ μόνον οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁμονοοῦντας ὑμᾶς ἐστασίασε, τῇ μὲν αὐτός, τῇ δὲ καὶ δι' ἑτέρων. καὶ μέντοι καὶ αὖθις ἐκείνοις ἐν τῷ μέρει προσλαμβάνων, καὶ τότε μὲν συναιρόμενος, αἰτιώτατος μὲν ἐγένετο παμπληθεῖς σφῶν σφαγῆναι, αἰτιώτατος δὲ τοῦ μὴ πάντα τὰ τοῦ Πόντου τῶν τε Πάρθων εὐθὺς τότε ἐπὶ τῇ κατὰ τοῦ Φαρνάκου νίκῃ χει- B ρωθῆναι. πρὸς γάρ τοι τὰ πραττόμενα ὑπ' αὐτοῦ δεῦρο διὰ ταχέων ὁ Καῖσαρ ἐπειχθεὶς, οὐδὲν ἐκείνων ὥστε καὶ ἠδυνήθη παντελῶς κατειργάσατο. καὶ οὐδὲ ταῦτα μέντοι αὐτὸν ἐσωφρόνισεν· ἀλλ' ὑπατεύσας, γυμνός, ὦ πατέρες, γυμνὸς καὶ μεμυρισμένος ἔς τε τὴν ἀγορὰν εἰσῆλθε, πρόφασιν τὰ Λυκαῖα ποιησάμενος· κἀνταῦθα πρὸς τὸ βῆμα μετὰ τῶν ῥαβδούχων προσῆλθε, καὶ ἐκεῖ κάτωθεν ἐδημηγόρησεν. ὅπερ, ἀφ' οὗ γεγένηται ἡ πόλις, C οὐδένα ἄλλον οὐχ ὅτι ὕπατον, ἀλλ' οὐδὲ στρατηγόν, οὐδὲ δήμαρχον, οὐδ' ἀγορανόμον οὐδεὶς οἶδε πεποιηκότα. τὰ γὰρ Λυκαῖα ἦν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἑταιρικοῦ τοῦ Ἰουλίου ἐτέτακτο. (ταῦτα γὰρ ὁ Σέξτος αὐτὸν ὁ Κλώδιος τῶν δισχιλίων πλέθρων τῶν ἐν τῇ Λεοντίνων γῇ δοθέντων ἐξεπαίδευσεν) ἀλλὰ καὶ ὑπάτευες, ὦ χρηστὲ (ἐρῶ γὰρ ὡς πρὸς παρόντα σε) καὶ ὅτε ἔπρεπέ σοι, οὔτε ἐξῆν τοιούτῳ ὄντι, τῇ ἀγορᾷ πρὸς τῷ βήματι πάντων ἡμῶν παρόντων τοιαῦτ' εἰπεῖν, ἵνα ἅ- D μα τε τὸ θαυμαστόν σου σῶμα καὶ εὔσαρκον καὶ βδελυρὸν θεωρῶμεν, καὶ τῆς μιαρᾶς σου φωνῆς τῆς μεμυρισμένης τὰ δεινὰ ἐκεῖνα λεγούσης ἀκούωμεν. τοῦτο γὰρ περὶ τοῦ στόματός σου μᾶλλον ἤ τι ἕτερον εἰπεῖν βούλομαι. τὰ μὲν γὰρ Λυκαῖα καὶ ἄλλως ἂν τῆς προσηκούσης θρησκείας οὐκ ἔτυχε, σὺ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν πόλιν κατῄσχυνας· ἵνα μηδὲν μηδέπω περὶ τῶν τότε λεχθέντων εἴπω. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ἡ ὑπατεία, δημοσία τοῦ δήμου παντός ἐστι, καὶ δεῖ τὸ ἀξίω- E μα αὐτῆς πανταχοῦ σώζεσθαι, καὶ μηδαμοῦ μήτε γυμνοῦσθαι, μήθ' ὑβρίζεσθαι; τάχα γ' ἂν οὗτος ἢ τὸν Ὁράτιον τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον, ἢ καὶ τὴν Κλοιλίαν τὴν ἀρχαίαν ἐμιμήσατο· ὧν ἡ μὲν τὴν ἐσθῆτα πᾶσαν ἐνδεδυκυῖα, τὸν ποταμὸν διενήξατο· ὁ δὲ καὶ μετὰ τῶν ὅπλων ἐς τὸ ῥεῦμα ἑαυτὸν ἐνέβαλεν. ἄξιόν γε οὐ γὰρ καὶ τούτου τινὰ 190

εἰκόνα

εἰκόνα στῆσαι· ἵν' ὁ μὲν καὶ ἐν τῷ Τιβέριδι ὡπλισμένος, ὁ δὲ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ γυμνὸς ὁρᾶται; καὶ γάρ τοι διὰ ταῦτα ἐκεῖνοι μὲν ἡμᾶς καὶ ἔσωζον καὶ ἠλευθέρουν· οὗτος δὲ πᾶσαν μὲν τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ὅσον ἐπ' αὐτῷ ἦν ἀφείλετο, πᾶσαν δὲ τὴν δημοκρατίαν κατέλυσε· καὶ δεσπότην μὲν ἀντὶ ὑπάτου, τύραννον δὲ ἀντὶ δικτάτορος ἡμῖν ἀντικατέστησε. μέμνησθε γὰρ οἷα μὲν προσελθὼν πρὸς τὸ βῆμα εἶπεν, οἷα δὲ ἀναβὰς ἐπ' αὐτὸ ἔπραξε. καίτοι ὅστις ἐτόλμησε, Ῥωμαῖός τε ὢν καὶ ὑπατεύων, βασιλέα τινὰ Ῥωμαίων, ἔν τε τῇ ἀγορᾷ τῇ Ῥωμαίᾳ καὶ πρὸς τῷ βήματι τῷ Ἐλευθερίῳ, παρόντος μὲν τοῦ δήμου, πάσης δὲ τῆς βουλῆς παρούσης, αἰτεῖν, καὶ τό, τε διάδημα εὐθὺς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπιθεῖναι, καὶ προσκαταψεύσασθαι πάντων ἡμῶν ἀκουόντων, ὅτι αὐτοὶ ταῦτα αὐτῷ καὶ εἰπεῖν καὶ πρᾶξαι ἐπεσκήψαμεν, τί μὲν οὐκ ἂν τῶν δεινοτάτων τολμήσειε; τίνος δ' ἂν τῶν χαλεπωτάτων ἀπόσχοιτο; ἡμεῖς, ὦ Ἀντώνιε, ἡμεῖς σοὶ ταῦτ' ἐνετειλάμεθα, οἱ τοὺς Ταρκυνίους ἐξελάσαντες, οἱ τὸν Βροῦτον ἀγαπήσαντες, οἱ τὸν Καπιτωλῖνον κατακρημνίσαντες, οἱ τὸν Σπούριον ἀποκτείναντες; ἡμεῖς βασιλέα τινὰ ἀσπάσασθαί σε προσετάξαμεν, οἱ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῦ, καὶ προσέτι καὶ τὴν τοῦ δικτάτορος δι' ἐκείνην, ἐπάρατον ποιησάμενοι; ἡμεῖς τύραννόν τινα ἀποδεῖξαί σοι ἐκελεύσαμεν, οἱ τὸν Πύρρον ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκβαλόντες, οἱ τὸν Ἀντίοχον ὑπὲρ τὸν Ταῦρον ἀπελάσαντες; οὐ μὰ τὰς ῥάβδους τὰς Οὐαλερίου, καὶ τὸν νόμον τοῦ Πορκίου· οὐ μὰ τὸ σκέλος τὸ Ὁρατίου, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ Μουκίου· οὐ μὰ τὸ δόρυ τὸ Δεκίου, καὶ τὸ ξίφος τὸ Βρούτου. σὺ δέ, ὦ παγκάκιστε, καὶ ἐδέου καὶ ἱκέτευες ἵνα δουλεύσῃς· ὡς Ποστούμιος, ὅπως Σαυνίταις ἐκδοθῇς· ὡς Ῥήγουλος, ὅπως Καρχηδονίοις ἀποδοθῇς· ὡς Κούρτιος, ἵνα ἐς τὸ χάσμα ἐμπέσῃς. καὶ ποῦ τοῦτο γεγραμμένον εὗρες; ὥσπερ καὶ τὸ τοὺς Κρῆτας ἐλευθέρους μετὰ τὴν τοῦ Βρούτου ἀρχὴν εἶναι, ὧν ἡμεῖς μετὰ τὸν τοῦ Καίσαρος θάνατον ἄρξαι ἐψηφισάμεθα. εἶτ' ἐν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις πράγμασι τὴν ἀλιτηριώδη γνώμην αὐτοῦ πεφωρακότες, οὐ τιμωρήσεσθε αὐτόν; ἀλλ' ἀναμένετε καὶ τῷ ἔργῳ μαθεῖν τί ἂν δράσειεν ὑμᾶς ὡπλισμένος,

A ſtatua ponatur, vt Horatius quum armatus in Tiberi conſpiciatur, hic nudus in foro cernatur. quippe iſti nos ſeruarunt, ac in libertatem aſſeruerunt: hic verò, quantum in ipſo fuit, libertate nos ſpoliauit, popularem reipublicæ ſtatũ diſſoluit, dominum pro conſule, tyrannum pro dictatore nobis dedit. Etenim memoria tenetis quæ progreſſus ad roſtra dixerit, quę conſcenſis roſtris egerit. Quî verò is, qui, quum eſſet B Romanus, ac præterea conſul, auſus eſt aliquem in foro Romano, apud roſtra Libertati ſacra, omni populo, vniuerſo ſenatu præſente regem nominare, diademáque capiti eius rectà imponere, adderéque hoc nobis omnibus exaudientibus mendacium, à nobis ſibi iniunctum eſſe vt hæc diceret facerétque? quî inquam is non extrema quæuis auſit? à qua re, etiam difficillima, ſe continere C poſſit? Nóſne igitur tibi M. Antoni, nos hæc mandauimus, qui Tarquinios eiecimus, Brutum amplexi ſumus, Mãlium de ſaxo deiecimus, Spurium occidimus? nos te regem aliquem ſalutare iuſſimus, qui illud nomen, atque huius cauſa etiam, dictatoris appellationem diris execrationibus deuouimus? nos tibi tyrãni alicuius conſtituendi poteſtatem dedimus, qui Pyrrhum ex Italia profligauimus, Antiochum vltra Taurum montem repulimus? non D ita, non per faſces Valerii, per legem Porcii, per crus Horatii, per manũ Mutii, per haſtam Decii, per gladiũ Bruti. Tu autem, hominum ſceleratiſſime, ſupplex factus orauiſti vti ſeruires: ſcilicet exẽplo Poſthumii, vt Samnitibus dederêre: Regulíve, vt Carthaginenſibus redderêris: aut Curtii, vt in hiatum præcipitare tibi liceret? Vbi verò id ſcriptum inueniſti? quemadmodum hoc quoque, vt Cretenſes à Bruti præfectura liberi forent, quibus nos vti imperaremus poſt Cæſaris mortem decre- E uimus. Proinde quum in tot tantíſque rebus ſceleratam eius ſententiam deprehenderitis, agite, pœnas ab eo non exigite, ſed expectate dum re ipſa quoque experiamini, quidnã hic armatus ſit acturus,

Oratio Ciceronis in Senatu contra Antonium.

Antonium Cæſari regnũ tradidiſſe ſuo ſolius arbitrio.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM. Demonstrat Antonium tyrannidem affectare.

qui nudus hæc edidit. Nisi creditis hunc ad tyrannidem non aspirare, sed eam cupiditatem ex animo suo eiecturum, quæ semel insedit: aut eum spem regni depositurum, cuius causa quum tot dictis factísque rempublicam violasset, impunè id tulerit? Aut quisnam hominum est qui quũ in regno obtinendo alium voce adeo sua (quam solam in sua potestate habuisset) adiuuerit, non idem sibiipsi, si eius facultas offerretur, paraturus sit? Quis, quum alium quendam, tyrannum patriæ sibíque ipsi imponere ausus fuerit, non ipse eandem expetat? Quare, si tum ei pepercistis, at nunc certè ob ista facinora odio ipsum habere debetis, neque expectare quid obtenta victoria conaturus sit: verùm consideratis iis quæ iam antè ausus est, prouidere ne quid in posterum damni accipiatis. Equidem ne id quidem Cæsaris factum laudem meretur, quòd neque nomen regis, neque diadema accepit, (quãquam iis Antonium offerẽdis malè egisse satis patet, quum ne Cæsari quidem probata fuerint) sed culpari debet, quod initio huiusmodi aliquid audiens ac videns sustinuisset. Quòd si id Cæsari iustam necis causam attulit, quid est cur Antonio, qui confessus quodammodo est se tyrannidem expetere, non optimo iure pereundum sit? Tentatam verò ab Antonio esse tyrannidem, satis quidem ex his quæ commemoraui, liquet, sed euidentissimè ex sequentibus eius actionibus arguitur.

Alia argumenta, tyrannidem affectari ab Antonio ostẽdentia.

Cuius enim rei causa quum tutò posset quiescere, turbas mouere ádque res nouas consurgere aggressus est? Cur exercitum educere ac bellum gerere statuit, quũ citra periculum domi posset manere? Cur, quũ multi ne in suas quidem prouincias exire voluerint, ipse non modò Galliam nullo iure ad se pertinentem inuadit, sed inuitam etiam armis cogit? Cur D. Bruto se militésque & vrbes nobis dedente, ipse nõ modò hoc eius factum non imitatur, sed eum obsidione cinctũ oppugnat? quæ omnia alio cõsilio nullo

A ὁ τοιαῦτα γυμνὸς εἰργασμένος; ἢ οἴεσθε ὅτι
οὐκ ἐπιθυμεῖ τῆς τυραννίδος, ὅτι οὐκ εὔ-
χεται ποτὲ αὐτῆς τυχεῖν, ἀλλ' ἐκβαλεῖ πο-
τὲ ἐκ τῆς διανοίας τὴν ἔφεσιν ταύτην ἣν
ἅπαξ ἐς τὸν νοῦν ἐγκατέθετο; καὶ καταβα-
λεῖ ποτὲ τὴν ἐλπίδα τῆς μοναρχίας, ὑπὲρ
ἧς τοιαῦτα καὶ εἰπὼν καὶ ποιήσας, ἀτιμώρητος
ἐγένετο; καὶ τίς ἀνθρώπων ἄλλῳ τῳ συμ-
πρᾶξαι, τῆς φωνῆς τῆς αὑτοῦ μόνης κυριεύων,
ἐπιχειρήσειε, τοῦτ' οὐκ ἂν αὐτὸς ἑαυτῷ
δυνηθεὶς κατειργάσατο; τίς δ' ἂν ἕτερον, τύ-
B ραννον καὶ ἐπὶ τὴν πατρίδα καὶ ἐφ' ἑαυτὸν
ἅμα ἀποδεῖξαι τολμήσας, οὐκ ἂν αὐτὸς
μοναρχῆσαι θελήσειεν; ὥστε εἰ καὶ τότε αὐ-
τοῦ ἐφείσασθε, ἀλλὰ νῦν δὲ καὶ δι' ἐκεῖνα
αὐτὸν μισήσατε· μηδ' ἐθελήσητε μαθεῖν τί
κατορθώσας, οἷα βούλεται δράσειν· ἀλλ' ἐκ
τῶν ἤδη προτετολμημένων αὐτῷ, ὃ μηδὲν
ἔτι παθεῖν δεινὸν προνοήσατε. καὶ γάρ τοι τί
καὶ φήσειεν ἄν τις ὀρθῶς τότε τὸν Καίσαρα
ποιῆσαι, μὴ προσδεξάμενον μήτε τὸ ὄνομα
C τοῦ βασιλέως, μήτε τὸ σχῆμα; οὐκοῦν
οὗτος κακῶς ταῦτα αὐτῷ προὔτεινεν, ἃ μηδὲ
ἐκεῖνον ἤρεσεν, ἀλλ' ἁμαρτεῖν, ὅτι καὶ τὴν ἀρ-
χὴν τοιοῦτόν τι ἀκούσας καὶ ἰδὼν, ἠνέσχετο.
οὐκοῦν εἴπερ ἐκεῖνος εἰκότως ἐπὶ τούτοις τέ-
θνηκε, πῶς οὐ καὶ οὗτος, ὁμολογῶν τρόπον τι-
νὰ τυραννῆσαι ἐπιθυμεῖν, δικαιότατος ἐ-
στὶν ἀπολέσθαι; ὅτι γὰρ ταῦθ' οὕτως ἔχει, δῆ-
λον μὲν ἐστὶ καὶ ἐκ τούτων ὧν προείρηκα,
φανερώτατα δὲ ἐξ αὐτῶν ὧν μετὰ ταῦτ' 191
D ἔπραξεν, ἐλέγχεται. τίνος μὲν γὰρ ἄλ-
λου ἕνεκα (ἐξὸν αὐτῷ τὴν ἡσυχίαν ἀσφα-
λῶς ἄγειν) ταράττειν τὰ πράγματα, καὶ
πολυπραγμονεῖν ἐπικεχείρηκε; τίνος δέ,
(παρὸν αὐτῷ ἀκινδύνως οἴκοι μένειν) στρα-
τεύεσθαι καὶ πολεμεῖν ἐπονήρηται; διὰ τί
πολλῶν μηδὲ ἐς τὰς ἐπιβαλλούσας αὐτοῖς
ἀρχὰς βουληθέντων ἐξελθεῖν, οὗτος οὐχ
ὅτι τῆς Γαλατίας οὐδὲν αὐτῷ προσηκού-
σης ἀντιποιεῖται, ἀλλὰ καὶ ἄκουσαν αὐ-
E τὴν βιάζεται; διὰ τί τοῦ Βρούτου τοῦ Δε-
κίου καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ τὰς
πόλεις ὑμῖν παραδιδόντος, οὗτος οὐχ ὅπως
οὐκ ἐμιμήσατο αὐτόν, ἀλλὰ καὶ πολιορ-
κεῖ κατακλείσας; οὐκ ἔστιν ὅπως οὐκ ἐπ' ἄλλο τι καὶ ἐφ' ἡμᾶς κἀκεῖνα καὶ

A τἆλλα πάντα παρασκευάζεται. ταῦτ' οὖν ὁρῶντες, μέλλομεν καὶ μαλακιζόμεθα, καὶ τηλικοῦτον ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τύραννον ἀσκοῦμεν; καὶ πῶς οὐκ αἰσχρόν, τοὺς μὲν προγόνους ἡμῶν ἐν δουλείᾳ τραφέντας, ἐπιθυμῆσαι ἐλευθερίας· ἡμᾶς δὲ ἐν αὐτονομίᾳ πολιτευθέντας, ἐθελοδουλῆσαι; καὶ τῆς μὲν μοναρχίας τῆς τοῦ Καίσαρος ἡδέως, καίτοι πολλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀγαθὰ προπαθόντας, ἀπαλλαγῆναι, τοῦτον δὲ δεσπότην αὐθαίρετον αἱρεῖσθαι; ὃς τοσοῦτον ἐκείνου B χείρων ἐστὶν, ὅσον ὁ μὲν ἐν τοῖς πολέμοις κρατήσας, πολλῶν ἐφείσατο· οὗτος δὲ, πρὶν καὶ δυνηθῆναί τι, τριακοσίους στρατιώτας, καὶ ἐν αὐτοῖς καὶ ἑκατοντάρχους τινὰς μηδὲν ἀδικήσαντας, οἴκοι παρ' ἑαυτῷ παρούσης τῆς γυναικὸς καὶ βλεπούσης, ἐφόνευσεν, ὥστε καὶ τοῦ αἵματος αὐτὴν ἀναπλῆσαι. καίτοι τὸν οὕτως ὠμῶς ἐκείνοις, ὅτι καὶ θεραπεύειν αὐτοὺς ὤφελε, χρησάμενον, τί οὐκ οἴεσθε τῶν δεινοτάτων C πάντας ἡμᾶς, ἂν καὶ νικήσῃ, ποιήσειν; καὶ τὸν ἀσελγῶς οὕτω μέχρι νῦν βεβιωκότα, πῶς οὐκ ἐπὶ πᾶν ὕβρεως, ἂν καὶ τὴν ἐκ τῶν ὅπλων ἐξουσίαν προσλάβῃ, χωρήσειν νομίζετε; μὴ τοίνυν ἀναμείνητε, παθόντες τι τοιοῦτον, μεταγνῶναι, ἀλλὰ πρὶν παθεῖν φυλάξασθε. σχέτλιον γὰρ, ἐξὸν προκαταλαβεῖν τὰ δεινὰ, εἶτα περιιδόντας αὐτὰ γιγνόμενα, μετανοῆσαι. μηδὲ ἐθελήσητε, προέμενοι τὰ παρόντα, Κασσίου τινὸς αὖθις ἄλλου καὶ Βρούτων τινῶν ἄλλων δεηθῆναι. γελοῖοι γὰρ, ἐξὸν D αὐτοὺς ἑαυτοῖς τὰ κατὰ καιρὸν βοηθῆσαι, ζητεῖν μετὰ ταῦτα τοὺς ἐλευθερώσοντας ἡμᾶς. οὓς ἴσως οὐδὲ εὑρήσομεν, ἄλλως τε κἂν οὕτω τοῖς προδόσι χρησώμεθα. τίς γὰρ ἂν ἰδίᾳ ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας κινδυνεῦσαι ἐθελήσειεν, ὁρῶν ἡμᾶς δημοσίᾳ πρὸς τὴν δουλείαν ἔχοντας; καὶ μὴν ὅτι γε οὐ στήσεταί ποτε ταῦτα ποιῶν, ἀλλ' ἐν τοῖς πόρρω καὶ ἐλάττοσιν ἐφ' ἡμᾶς αὐξάνεται, παντὶ δῆλόν ἐστιν. οὐ γάρ που Δεκίμῳ E δι' ἄλλο τι πολεμεῖ, καὶ Μουτίναν πολιορκεῖ, ἢ ἵνα νικήσας αὐτοὺς καὶ λαβὼν,

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

A quàm contra nos ille molitur. Hæc nos cernentes, tamen cunctamur, & ignauia nostra tantum aduersus nos tyrannum armamus? Id verò cum summa turpitudine coniunctum est, quũ maiores nostri in seruitute educati, libertatem affectauerint, nos qui in libera hactenus republica viximus, spontaneam seruitutem subire: quúmque magno nostro cum gaudio regno Cæsaris liberati fuerimus: cuius tamen in nos multa constabant beneficia: nunc B Antonium vltro dominum nobis adsciscere. qui quanto deterior Cęsare sit, satis vel ex hoc vno constat, quòd Cæsar multis à se bello victis pepercit: Antonius, quum nihil etiamnum potentiæ adeptus esset, trecentos milites, ínque iis centuriones aliquot, insontes omnes, domi suæ trucidauit, præsente vxore sua, ita vt illa cruore oppleta fuerit. Qui quum tanta in hos crudelitate vsus sit, eóque ipso tempore quo demerendi ipsi potius fuerant, quid C sæuitię putatis eũ in nos sibi reliquũ, siquidem vicerit, facturum? aut, quũ hactenus summam per lasciuiam suam vitam traxerit, quam tandem libidinem tantam esse iudicatis à qua is, potestate armis parta, temperaturus sibi sit? Quare satius est vt, antequam aduersi quid patiamini, vobis caueatis, quàm re ipsa hæc mala expertos, sententiam mutare. miserum enim est, quum anteuertere incommodum possitis, admit- D tere vt id vobis eueniat, ac deinde pœnitẽtia corripi. Neque verò rem eò deduci finite vt Cassiis demum Brutísque ea indigeat. ridiculum enim fuerit, quum liceat iam nobis ipsis maturè reipublicæ opem ferre, velle postmodo eos quærere qui libertatem nobis restituant. quanquam periculum est ne ii inueniri nequeant, præsertim vbi nos eo modo de re præsẽti statuerimus. Quis enim pro populari ciuitatis E statu suam sibi salutem in discrimẽ coniiciendam existimet, quum publicè animos nostros ad seruiendum propensos videat? Verum enimuero Antonium nullum posthac suis cœptis finem facturũ esse, sed in remotis locis, ac minoribus in rebus, sibi aduersum nos vires parare, satis in promptu omnibus est. Non enim aliam ob rem D. Bruto bellum facit, Mutinámque oppugnat, quàm vt eo victo, acceptísque iis copiis,

Antonius quãto deterior Cæsare.

Antonium nõ cessaturum victa Gallia.

ee. ii.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

contra nos parare ſe poſſit. neque enim vlla à Decimo eſt affectus iniuria, vt eam vlciſci videri poſſit: neque adeo iſtorum bona appetit, vt, quum eorum cauſa pericula laborésque perferat, à noſtris facultatibus, quibus & iſtorū res & aliæ plurimæ continentur, vltro ſibi abſtinendum putet. Idne igitur operiemur, dum iis aliiſque ſuā in poteſtatem redactis, grauis nobis hoſtis euadat? fidémque ei habebimus decipienti nos, ac ſe non contra vrbem bellum gerere dictitanti? Quāquam quis eò ſtultitiæ peruenit, qui ex verbis potius quàm actis eius iudicandum putet an id bellum contra nos geratur? Ego ſanè non nūc primùm, ex eo quòd ex vrbe profugit, bellum ſociis intulit, Brutū oppugnat, vrbéſque obſidet, mala eum cōſilia agitare ſtatui: ſed ex iis etiam quæ prius non modò poſt exitum Cæſaris, ſed viuo etiamtum eo, improbè ac flagitioſè egit, hoſtem inſidiatorémque reipublicæ libertatiſque noſtræ eum eſſe definio. Quis enim vnquam patriæ amans, aut tyrannidi infenſus, eorum quicquam egit, quæ hic multa ac varia perpetrauit? Porro, quoniam iamdudum omni ex parte Antonius hoſtis noſter eſſe cōuincitur, ita res habet, vt ſi ſtatim in eum vindicemus, etiam eorum quæ prius amiſimus recuperandorum locum ſimus habituri: ſin hanc occaſionē neglexerimus, idque præſtolati fuerimus dum is inſidias ſe nobis facere palam fateatur, omnia perdemus. Nam ne ſi ad ipſam quidem vrbem exercitum adducat, hoſtiliter ſe agere confitebitur: ſicut neque Marius id confeſſus fuit, neque Cinna, neque Sylla: ſed vbi omnia in ſua poteſtate habuerit, omnia eorum crudelia facta aut æquabit aut ſuperabit. Nam à verbis eorum qui rem aliquam peragere cupiunt, hæc quæ ea re confecta ab ipſis aguntur, diſcrepare ſolent. Eius enim rei conſequendæ cauſa nihil nō ſimulāt: cōſecuti, nihil quòd libido ſuaſerit omittūt. Accedit hūc quòd ſemper poſteriores priorū conatus excedere cupiūt, ac ſimilia priorū facinoribus facinora, vilia iā, propterea quòd iā antè viſa ſint, eſſe cēſent: inaudita autē, tanquā ſola ipſis digna, propter nouitatē ſibi proponūt.

Promiſſa & acta potentiam affectantium, & obtinētium.

A ἐφ᾽ ἡμᾶς συσκευάσηται. οὔτε γὰρ ἠδίκηταί τι ὑπ᾽ αὐτῶν, ὥστ᾽ ἀμύνεσθαι δοκεῖν· οὔτ᾽ αὖ τῶν μὲν ἀγαθῶν τῶν παρ᾽ ἐκείνοις ἐπιθυμεῖ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πόνους καὶ κινδύνους ὑπομένει, τῶν δ᾽ ἡμετέρων, οἷς καὶ ἐκεῖνα καὶ ἄλλα πολλὰ κεκτήμεθα, ἐθελοντὴς ἀφέξεται. τοῦτ᾽ οὖν ἀναμενοῦμεν, ἵνα καὶ ταῦτα καὶ ἄλλα ἄττα προσλαβών, δυσπολέμητος γένηται; καὶ πιστεύσομεν ἐξαπατῶντι αὐτῷ, καὶ λέγοντι οὐ πολεμεῖν τῇ πόλει; καὶ τίς οὕτως εὐήθης ἐστὶν ὥστε τοῖς ῥήμασι μᾶλλον ἢ τοῖς
B ἔργοις εἴτε πολεμιῶτα ἡμῖν, ἢ μή, σκοπεῖν; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ νῦν πρῶτον, ὅτε ἐκ τῆς πόλεως ἐκδέδρακε, καὶ ἐπὶ τοὺς συμμάχους ἐστράτευκε, καὶ Βρούτῳ προσβάλλει, καὶ τὰς πόλεις πολιορκεῖ, κακόνουν αὐτὸν εἶναι φημί· ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν πρότερον ποτέ, οὐχ ὅτι τελευτήσαντος τοῦ Καίσαρος, ἀλλὰ καὶ ζῶντος ἔτι, καὶ κακῶς καὶ ἀσελγῶς ἔπραξε, καὶ ἐχθρὸν καὶ ἐπίβουλον καὶ τῆς πολιτείας καὶ 192
τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν γεγονέναι ἀποδείξομαι.
C τίς γὰρ ἂν τὴν πατρίδα φιλῶν, ἢ τίς τυραννίδα μισῶν, ἕν γέ τι τούτων ἐποίησεν ἃ πολλὰ καὶ παντοδαπὰ οὗτος δέδρακε; πολέμιος μὲν δὴ πάλαι καὶ πανταχόθεν ὢν ἡμῖν ἐλέγχεται. ἔχει δὲ οὕτως· ἂν μὲν ἤδη καὶ τὴν ταχίστην ἀμυνώμεθα αὐτόν, πάντα καὶ τὰ προειμένα ἀναληψόμεθα· ἂν δ᾽ ἀμελήσαντες τοῦτο ποιεῖν, περιμείνωμεν ἕως ἡμῖν αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπιβουλεύειν ὁμολογήσῃ, πάντων ἁμαρτησόμεθα. τοῦτο μὲν γάρ, οὐδ᾽ ἂν πρὸς αὐτὴν τὴν
D πόλιν προσελαύνῃ, ποιήσει· ὥσπερ οὐδ᾽ ὁ Μάριος, οὐδ᾽ ὁ Κίννας, οὐδ᾽ ὁ Σύλλας· ἂν δὲ ἐν τῷ κράτει τῶν πραγμάτων γένηται, οὐκ ἔστιν ὅ,τι οὐ δράσει τῶν αὐτῶν ἐκείνοις, ἢ καὶ χαλεπώτερον. ἄλλα γὰρ λέγειν οἱ πρᾶξαι γλιχόμενοι, καὶ ἄλλα ποιεῖν οἱ κατορθώσαντες εἰώθασι· πρὸς μὲν γὰρ τὸ κρατῆσαι τούτου, πάντα πλάττονται. τυχόντες δὲ αὐτοῦ, οὐδενὸς ὧν ἐπιθυμοῦσιν ἀπέχονται. καὶ προσέτι καὶ τὰ τετολμημένα
E τισὶν οἱ ἐπιγιγνόμενοι νικᾷν ἀεὶ ἐθέλουσι· τὸ μὲν ὅμοιον, ὡς καὶ σμικρὸν ἐκ τοῦ προπεπρᾶχθαι νομίζοντες· τὸ δ᾽ ἄτοπον, ὡς καὶ μόνων σφῶν ἄξιον, ἐκ τοῦ παραδόξου προαιρούμενοι.

» Ταῦτ' οὖν ὁρῶντες, ὦ πατέρες, μηκέτι μέλλωμεν, μηδ' ὑπὸ τῆς ἐν τῷ παρόντι ῥᾳστώνης δελεαζώμεθα, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας προϊδώμεθα. πῶς γὰρ οὐκ αἰσχρὸν, Καίσαρα μὲν, ἄρτι δὲ ἐκ παίδων προεληλυθότα, καὶ οὐ πολὺς ἐξ οὗ χρόνος ἐς τοὺς ἐφήβους ἐγγεγραμμένον, τοσαύτην τοῦ κοινοῦ πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ὥστε καὶ τὰ χρήματα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ ἀναλίσκειν, καὶ στρατιώτας ἀθροίζειν· ἡμᾶς δὲ μήτ' αὐτούς τι τῶν δεόντων πρᾶξαι, μήτε ἐκείνῳ συνάρασθαι προελέσθαι, καίπερ πεῖραν ἔργῳ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ εἰληφότας; τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὡς εἰ μὴ μετὰ τῶν ἐκ τῆς Καμπανίας στρατιωτῶν ἐνταῦθα ἀφίκετο, πάντως Ἀντώνιος ἐκ τοῦ Βρεντεσίου εὐθὺς, ὥσπερ εἶχεν, ἐς τὴν πόλιν ἡμῶν μετὰ πάντων τῶν στρατευμάτων, ὥσπερ τις χειμάρρους, ἐσεπεπτώκει; καὶ μὴν καὶ ἐκεῖνο δεινὸν, τοὺς μὲν πάλαι ἐστρατευμένους, ἑκουσίους ἑαυτοὺς ἡμῖν πρὸς τὰ παρόντα πράγματα ἐπιδεδωκέναι, μήτε τὴν ἡλικίαν, μήτε τὰ τραύματα, ἃ πρότερόν ποτε πολεμοῦντες ὑπὲρ ἡμῶν ἔλαβον, ὑπολογισαμένους· ἡμᾶς δὲ μηδ' ἐπικυρῶσαι τὸν πόλεμον ἐθελῆσαι τὸν ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων προκεχειροτονημένον· ἀλλὰ τοσούτῳ χείρους καὶ τῶν κινδυνευόντων αὐτῶν γίγνεσθαι, ὥστε ἐπαινεῖν μὲν τοὺς στρατιώτας τούς τε τὴν μιαρίαν τοῦ Ἀντωνίου κατιδόντας, καὶ ἐκείνου μὲν καὶ ὑπατεύοντος ἀποστάντας, τῷ δὲ δὴ Καίσαρι, τοῦτ' ἔστιν ἡμῖν, δι' αὐτοῦ προσθεμένους· ἃ δ' ὀρθῶς αὐτοὺς πεποιηκέναι φατὲ, ταῦτ' ὀκνεῖτε ψηφίσασθαι; καὶ μέντοι καὶ τῷ Βρούτῳ χάριν ἴσμεν ὅτι μήτε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐσεδέξατο τὸν Ἀντώνιον ἐς τὴν Γαλατίαν, καὶ νῦν ἐπιστρατεύσαντα ἀπωθεῖται. τί ποτ' οὖν οὐχὶ καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ ποιοῦμεν; τί δ' οὐ τοὺς ἄλλους, οὓς ὀρθῶς φρονοῦντας ἐπαινοῦμεν, οὐ μιμούμεθα; καίτοι δυοῖν ἡμᾶς ἀνάγκη θάτερον· ἢ τοὺς πάντας, τὸν Καίσαρα λέγω, τὸν Βροῦτον, τοὺς πάλαι στρατιώτας, τὰ στρατόπεδα ἂν κακῶς τε βεβουλεῦσθαι φάναι, καὶ τιμωρίαν δεῖν ὑποσχεῖν, ὅτι μηθ' ἡμῶν μήτε τοῦ δήμου ψηφισαμένων, ἐτόλμησαν, οἱ μὲν, τὸν ὕπατον σφῶν καταλιπόντες, οἱ δὲ, ἐπ' αὐτὸν ἀθροισθέντες προσπολεμῆσαι αὐτῷ· ἢ τὸν Ἀντώνιον πάλαι τε καὶ ὑφ' ὑμῶν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς πολέμιον ὁμολογεῖν ἐκκεκρίσθαι, καὶ χρῆναι καὶ κοινῇ γνώμῃ πρὸς πάντων ἡμῶν κολασθῆναι.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

A Quæ quum perſpiciamus, P.C. agedum cũctandi finem faciamus: nec tranquillitate præſenti inducamur potius quàm vitæ in poſterum quoque tutò agendæ proſpiciamus. Quî enim turpe non ſit, Cæſarem, qui nuper admodum ex pueris exceſſit, intérque puberes adſcriptus eſt, tantam reipublicæ curam gerere, vt & ſaluti eius pecunias impenderit, & milites contraxerit: nos neque agere quicquam quod ex vſu ſit, neque eum adiuuandum nobis B ducere cuius ſtudium noſtri res ipſa teſtatum iam fecit? qui niſi cum militibus ex Cãpania collectis huc aduenisſet, proculdubio Antonius rectâ cum omnibus copiis à Brũduſio torrentis inſtar in vrbem irruiſſet. Iam id quoque indignum eſt, veteranos milites, neque ætatis ſuæ, neque vulnerum ob patriam antè acceptorum, ratione habita, vltro ſeſe nobis ad præſentem rem gerẽdam obtuliſſe, nos bellum, iam nunc ipſorum ſuffragiis decretum, C nolle comprobare. Tãto enim inferiores iis quorum periculo id bellum agetur, ſumus virtute, vt quum milites collaudauerimus quòd flagitiis Antonii cognitis, ab eo quantumuis conſulatum gerẽte, ad Cæſarem, id eſt, ad nos per eum, ſigna tranſtulerint, tamẽ ea quæ rectè ab ipſis facta dicimus, decreto confirmare trepidemus. Bruto gratias habemus, quòd Antonium neque admiſit initio in Galliam, & nunc bel- D lum inferentem repellit: cur igitur non idẽ nos agimus? cur non, quos tanquam rectè de rebus ſtatuentes laudamus, eos imitamur? Quanquã alterutrum horum faciamus oportet: aut Cæſarem, Brutum, veteranos legionéſque malè egiſſe dicamus, ſupplicióque afficiẽdos, quòd iniuſſu noſtro populíque auſi ſunt, hi quidem à cõſule deſciſcere, illi verò ad ſigna confluentes bellum contra ipſum gerere aut fateamur, Antoniũ iamdudum à vobis re ipſa hoſtem E eſſe iudicatum, ac de cõmuni ſentẽtia eſſe in ipſum exemplũ ſtatuendũ.

Cæſaris & veteranorum exemplo ſenatum ſtimulat.

Dilemma, quo oſtẽdit bellum contra Antonium eſſe decernendum.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

Antonium rei gerendæ ineptum esse.

Quod posterius, cùm iustius, tum magis è re vestra fore, nemo est qui ignoret. At enim Antonius neque ipse rebus gerendis idoneus est (qua enim ratione possit, homo per ebrietatem aleásque omnem vitam ducens) neque vllum secum habet qui in aliquo sit numero habendus. Sui enim similes is tantùm diligit, sociósque omnium manifestorum occultorúmque cõsiliorum habet. In magnis autem periculis timidissimus est: idémque angustissimæ fidei in summos suos amicos. quorum neutrum imperatori bellóque conuenit. Quis autem ignorat, ipsum, quum omnia ciuilia mala nobis conflasset, in minimam periculi partem venisse? qui Brundusii tanto temporis spatio ob timiditatem substitit, vt parũ abfuerit quin Cæsar desertus ab eo periisset: qui ab omnibus deinde bellis, Alexandrinō, Pharnacio, Áfrico, Hispano, abfuit.

Antonii in Cæsarem & Clodium infidelitas.

Quis nescit eum cum Clodio familiaritatem contraxisse, eiúsque tribunitia potestate in rebus pessimis abusum, sua tamen cum voluisse manu occidere? idque transegisset, siquidem ego, quum id mihi deferret, promissionem eam approbassem. Cæsarem verò, cui & quæstor proprætori in Hispania adfuerat, & tribunus plebis ei contra omnium sententiam adstipulatus, immensam pecuniæ vim honorésque immoderatos, acceperat, de affectato regno suspectum reddere, calumniisque exponere ausus est. quæ necis causa Cæsari potissimùm fuit.

Antonium causam Cæsari interitus attulisse, eóque gaudere.

Tamen ei interfectores à me esse subornatos aliquando dixit. adeo nimirum stupidus est vt falsò mihi tribuere tantam laudem non vereatur. Ego verò ipsum Cæsaris parricidam esse haudquaquam dixerim, non quòd voluntas, sed quia audacia defuerit: cæteris re ipsa Cæsari ab Antonio perniciem esse paratam affirmo. Hic enim eum eo crimine grauauit, vt iure insidiis absumptus videatur, dum regem eum nominauit, dum diadema obtulit, dum eum suis amicis inuisum reddidit. Egóne autem gaudeo morte Cæsaris, ad quem præter libertatem nihil inde rediit? Anto-

A καὶ μὴν ὅτι τοῦτο οὐ μόνον δικαιότερον, ἀλλὰ
καὶ λυσιτελέστερον ὑμῖν ἐστιν, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. ὁ
μέν γε οὔτ' αὐτὸς χρήσασθαι πράγμασιν 193
ἐπίσταται (πῶς γάρ, ἢ πόθεν, ἄνθρωπος ἐν μέ-
θαις καὶ κύβοις ζῶν;) οὔτε τῶν συνόντων οὐ-
δένα, οἷ ἄξιον εἶναι λόγου ἔχει. τοὺς γὰρ ὁ-
μοίους ἑαυτῷ μόνους καὶ ἀγαπᾷ, καὶ κοινωνοὺς
ἁπάντων καὶ ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων ἔχει. καὶ
μέντοι καὶ δειλότατος ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν κιν-
B δύνων, καὶ ἀπιστότατος καὶ πρὸς τοὺς πάνυ
φίλους ἐστίν· (ὧν οὐδέτερον στρατηγίᾳ καὶ πο-
λέμῳ προσήκει.) τίς μὲν γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι αὐ-
τὸς ἡμῖν πάντα τὰ ἐμφύλια κακὰ παρα-
σκευάσας, ἔπειτ' ἐπ' ἐλάχιστον τῶν κινδύνων
μετέσχεν; ἐπὶ πολὺ μὲν ἐν τῷ Βρεντεσίῳ
καταμείνας ὑπὸ δειλίας, ὥστ' ὀλίγου τὸν
Καίσαρα μονωθέντα δι' αὐτὸν πταῖσαι. πάν-
τας δὲ τοὺς μετὰ ταῦτα πολέμους, τὸν πρὸς
Αἰγυπτίους, τὸν πρὸς Φαρνάκην, τὸν ἐν Ἀ-
C φρικῇ, τὸν ἐν Ἰβηρίᾳ ἐκστάς. τίς δ' οὐκ οἶ-
δεν ὅτι τόν τε Κλώδιον προσποιησάμενος,
καὶ τῇ δημαρχίᾳ αὐτοῦ πρὸς πάντα τὰ δει-
νότατα ἀποχρησάμενος, κἂν ἀπέκτεινεν αὐ-
τοχειρίᾳ, εἴ γε ἐγὼ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ταύ-
την ἐδεδέγμην. καὶ τῷ Καίσαρι τοῦτο μέν,
ταμιεύων στρατηγοῦντι ἐν Ἰβηρίᾳ συνεξετα-
σθείς, τοῦτο δέ, ἐν τῇ δημαρχίᾳ παρὰ τὴν ἁπάν-
των γνώμην προσθέμενος, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ
χρήματα παρ' αὐτοῦ ἀμύθητα καὶ τιμὰς ὑπερ-
D όγκους λαβών, ἐπεχείρησεν αὐτὸν ἔς τε μο-
ναρχίας ἐπιθυμίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐς
διαβολὴν ἐμβαλεῖν· ὑφ' ὧν περ καὶ τὰ μά-
λιστα ἀπέθανε. καίτοι εἶπε ποτέ, ὅτι ἐγὼ τοὺς
σφαγέας ἐπ' αὐτὸν παρεσκεύασα. οὕτω γὰρ
ἀνόητός ἐστιν ὥστε μου καταψεύδεσθαι τόλ-
μαν τηλικούτοις ἐπαίνοις· ἐγὼ δὲ αὐτόχειρα
μὲν αὐτὸν οὐ λέγω γεγονέναι τοῦ Καίσαρος,
(οὐχ ὅτι οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦτο κα-
τέδεισε) τοῖς μέντοι πράγμασιν αὖθις φη-
E μὶ ἐκεῖνον ὑπ' αὐτοῦ ἀπολωλέναι. ὁ γὰρ τὴν
αἰτίαν αὐτῷ τοῦ δικαίως ἐπιβεβουλεῦσθαι
δοκεῖν παρασχών, οὗτός ἐστιν ὁ βασιλέα
αὐτὸν προσαγορεύων, ὁ τὸ διάδημα αὐ-
τῷ δούς, ὁ καὶ τοῖς φιλοῦσιν αὐτὸν πι-
κρότερον διαβαλών. ἢ ἐγὼ μὲν χαίρω τῷ θα-
νάτῳ τοῦ Καίσαρος, ὁ μηδὲν ἔξω τῆς ἐλευθερίας ὑπ' αὐτοῦ ἀπολαύσας; Ἀντω-

νιος δὲ ἄχθεται, ὁ πᾶσαν μὲν τὴν ἐκείνου οὐσίαν διαρπάσας, πάμπολλα δὲ ἐπὶ τῇ τῶν γραμμάτων προφάσει κακουργήσας, καὶ τέλος πρὸς τὴν διαδοχὴν τῆς δυναστείας αὐτοῦ ἐπειγόμενος; ἀλλ' ἐκεῖσε ἐπάνειμι, ὅτι οὔτ' αὐτὸς ἀξιοστρατήγητόν τι ἢ ἀξιόνικον ἔχει, οὔτε στρατεύματα πολλὰ ἢ ἀξιόμαχα κέκτηται. οἱ μὲν γὰρ πλεῖστοι οἵτε ἄριστοι τῶν στρατιωτῶν ἐγκαταλελοίπασιν αὐτόν, καὶ νὴ Δία καὶ τῶν ἐλεφάντων ἐστέρηται· οἱ δὲ δὴ λοιποὶ ὑβρίζειν καὶ ἁρπάζειν τὰ τῶν συμμάχων μᾶλλον ἢ πολεμεῖν μεμελετήκασι. τεκμήριον δὲ τῆς μὲν ἕξεώς που τῆς προαιρέσεως αὐτῶν, ὅτι καὶ νῦν αὐτῷ συστρατεύονται· τῆς δὲ ἀνανδρίας, ὅτι Μουτίναν, τοσοῦτον ἤδη χρόνον πολιορκοῦντες, οὐχ ᾑρήκασι. καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἀντωνίου, τῶν τε συνόντων αὐτῷ, τοιαῦτα ὄντα εὑρίσκεται· τὰ δὲ δὴ Καίσαρος, τοῦ τε Βρούτου, καὶ τῶν συνεξεταζομένων σφίσι, δυσμαχα μὲν καὶ καθ' ἑαυτὰ εἰσίν (ἅμα μὲν γὰρ Καῖσαρ μὲν καὶ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ συχνοὺς ἐσφετέρισται, Βροῦτος δὲ ἐκ τῆς Γαλατίας αὐτὸν ἐξείργει) ἂν δὲ δὴ καὶ ὑμεῖς ἐπικουρήσητε αὐτοῖς, πρῶτον μὲν ἐπαινέσαντες σφᾶς ἐφ' οἷς ἰδιογνωμονήσαντες ἐποίησαν, ἔπειτα δὲ τὰ πραχθέντα ὑπ' αὐτῶν βεβαιώσαντες, πρός τε τὸ μέλλον ἐξουσίαν ἔννομον αὐτοῖς δόντες, ἔπειτα τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐκπέμψαντες, οὐκ ἔστιν ὅπως βοηθήσωσί τινες αὐτῷ τῶν νῦν συνόντων. οὐ μὴν οὐδ' ἂν τὰ μάλιστα συμμείνωσιν, ἀντιαρκεῖν γε πρὸς πάντας ἅμα τοὺς ἄλλους δυνήσονται· ἀλλ' ἤτοι ἑκών, ἐπειδὰν πρῶτον πύθηται ταῦθ' ὑμᾶς ἐψηφισμένους, τά τε ὅπλα καταθήσεται, καὶ ἐφ' ὑμῖν ἑαυτὸν ποιήσεται, ἢ καὶ ἄκων ἐκ μιᾶς μάχης ἁλώσεται. ἐγὼ μὲν δὴ ταῦθ' ὑμῖν παραινῶ, καὶ εἴγε ὑπατεύων ἔτυχον, πάντως ἂν καὶ ἐποίησα, καθάπερ καὶ πρότερον, ὅτε καὶ τὸν Κατιλίναν, καὶ τὸν Λεντοῦλον αὐτῷ τούτῳ προσήκοντα, ἐπιβουλεύσαντας ὑμῖν ἠμυνάμην.

Εἰ δέ τις ὑμῶν ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἡγεῖται λέγεσθαι, πρέσβεις δὲ πρότερον ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν ἀποστεῖλαι δεῖν οἴεται, καὶ ἔπειτα μαθόντας τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἂν μὲν ἑκὼν ἀπαλλάττηται τῶν ὅπλων, καὶ ὑμῖν αὐτὸν

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

A nius autem eam dolet, qui omnes eius fortunas diripuit, multa ex eius commentariis mala fide egit, denique qui succedere ei in potentia cōtendit? Sed, vt eò redeam vnde digressus sum, Antonius neque ipse in se imperatoriam vllam laudem aut victoriæ iustam spem positam, neque copias magnas aut prælio suffecturas habet. Militum enim maior ac melior pars eū deseruit, elephantis profectò spoliatus est: reliqui ad maleficia, ádque sociorum res prædandas B quàm ad bellum gerendum sunt exercitatiores. Quorum mores ac sensus vel ex eo satis intelligi possunt quales sint, quòd etiamnum Antonii signa sequuntur: ignauiæ autem, quòd Mutinam tanto tempore iam à se oppugnatam nōdum ceperunt. Huiusmodi status est Antonii ac eorum quos ille secum habet. Cæsar autem, D. Brutus, quique iis adsunt, ea sunt conditione vt per se quidem vinci haud facilè possint, quum Antonianos complures milites Cæsar sibi adiunxerit, Brutus C verò Antoniū Gallia arceat. Quòd si verò vos etiam auxilium iis tuleritis, primùm ea collaudando quæ priuatis ipsi consiliis egerunt, deinde acta eorum confirmando, ac in posterum legitimam potestatem eis tribuendo, præterea ad bellum vtrunque consulem emittendo, nemo iam posthac eorum qui cum Antonio sunt, eum defendet: aut, si quis omnino cum eo permaneat, cæterorum tamen omnium vim sustinere non poterit Antonius: sed D vel sponte sua, vbi primùm de vestro hoc decreto certior fiet, armis depositis potestati sese vestræ permittet, vel vnico prælio in potestatē vestram veniet. Hæc ego vobis suadeo. Quòd si consulatum hoc tempore gererem, vtique ipse ea transigerem, sicut antè etiam quum in Catilinam ac Lentulum, Antonii huius necessarium, vindicatum à me est.

Facile esse bellum contra Antoniū probat.

E Quòd si quis vestrum rectè hæc dici existimat, legatos tamen prius à nobis ad eum mittendos cēset, ac deinde cognita eius sententia vel quiescendum, si is quidem spōte sua ab armis discedat, ac se vestræ

Legatos de pace ad Antonium nequaquam esse mittendos arguit.

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

potestati permittat: sin in incepto perseuerct, tum bellum contra eum decernendum esse (audio autem esse quosdam qui vos ad hoc cohortari velint) is oppidò speciosam verbis, re autem & turpem & periculosam vrbi actionem suadet. Est enim omnino turpe, præconibus nos & legatis vti ad ciues. nam cum extraneis quidem rectum ac necessarium est prius per internuntios & legatione quàm vi agi: ciuibus autem iniustis supplicia infligenda sunt cōfestim: iudicio quidem, si sententias de eis ferre liceat: sin ad arma confugerint, bello persequēdi sunt. Huiusmodi enim homines omnes serui sunt vestri & populi & legum, siue velint, siue nolint: neque blandiri eis, aut ita vt cū hominibus summa in libertate constitutis agere decet, sed in eos, tanquam in fugitiuos seruos inquirendum, animaduertendúmque in eorum insolentiam est. Quomodo autem iniquè comparatum non sit, cum in exercendis contra nos iniuriis haud cūctari, nos autem vltionem morari? ipsum arma in manibus iamdudū habentem, hostiliter omnia agere, nos decretis faciendis ac legatis mittendis tempus consumere: cuiúsque iniurias longè antè re ipsa comperimus, eum solis voculis ac verbis à nobis tractari? Quánam spe? num fore putamus vt aliquando verecūdia correptus nobis obtemperet? Equidem fieri id nullo modo potest: quum eò iam progressus sit vt ne, si velit quidem, populari in statu reipublicæ nobiscum degere possit: qui si vnquam æquo sibi iure nobiscum viuendum statuisset, ne initio quidem eas res conatus fuisset: quas si errore quodam animi, aut temeritate tentasset, certè ab iisdem vltro statim destitisset. Nunc postquam semel sua sponte legum & reipublicæ limites egressus est, potentiámque inde & licentiam sibi aliquam parauit, næ is nunquam volens institutū mutabit, decretáque nostra obseruabit: sed necesse est eum iis ipsis armis puniri quibus nos lædere ausus fuit. Ac nunc mihi hoc eius dictum cum primis velim memoria repetatis, quum aliquando dixit, saluos vos esse nisi victoria obtenta

Antonium ab incepto non destiturum.

ἐπιτρέπῃ, τὴν ἡσυχίαν ἄγειν· ἂν δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐπιμένῃ, τότε καὶ τὸν πόλεμον αὐτῷ ψηφισθῆναι (ταῦτα γὰρ πυνθάνομαι τινὰς παραινέσαι ὑμῖν ἐθέλειν) λόγῳ μὲν εὐπρεπέστατα, τῷ δὲ ἔργῳ καὶ αἰσχρὸν καὶ ἐπικίνδυνον τῇ πόλει πρᾶγμα ποιεῖ. πῶς μὲν γὰρ οὐκ αἰσχρὸν κήρυξιν ὑμᾶς καὶ πρεσβείαις πρὸς τοὺς πολίτας χρῆσθαι; τοῖς μὲν γὰρ ἀλλοφύλοις καὶ ἐπικηρυκεύεσθαι καὶ διαπρεσβεύεσθαι δεῖ πρότερον, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι· τοῖς δὲ δὴ πολίταις τοῖς ἀδικοῦσί τι, παραχρῆμα τὴν τιμωρίαν ἐπάγειν, ἂν μὲν ὑπὸ ταῖς ψήφοις αὐτοὺς λάβητε, δικάζοντας, ἂν δὲ τοῖς ὅπλοις, πολεμοῦντας. δοῦλοι γάρ εἰσι πάντες οἱ τοιοῦτοι καὶ ὑμῶν καὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν νόμων, ἄν τε ἐθέλωσιν, ἄν τε καὶ μή· καὶ οὔτε θρύπτειν αὐτούς, οὔτε ἐξ ἴσου τοῖς ἐλευθερωτάτοις ἄγειν προσῆκόν ἐστιν, ἀλλ' ὥσπερ τοὺς οἰκέτας τοὺς ἀποδιδράσκοντας, καὶ μετιέναι καὶ κολάζειν ἐκ τοῦ ὑπερφρονος. πῶς δὲ οὐ δεινὸν ἐκεῖνον μὲν μὴ μελλῆσαι ὑμᾶς ἀδικεῖν, ὑμᾶς δὲ δὴ μέλλειν ἀμύνασθαι; καὶ ἐκεῖνον μέν, ἐκ πολλοῦ τὰ ὅπλα ἐν χερσὶν ἔχοντα, πάντα τὰ τοῦ πολέμου πράττειν, ὑμᾶς δ' ἐν ψηφίσμασι καὶ πρεσβείαις τοὺς χρόνους κατατρίβειν; καὶ ὃν ἐκ τῶν ἔργων ἀδικοῦντα πάλαι πεφωράκαμεν, τοῦτον συλλαβαῖς καὶ ῥήμασι μόνοις μεταχειρίζεσθαι; τί προσδοκῶντας; ἢ ὅτι ὑπακούσει ποτὲ ὑμῖν, καὶ αἰδεσθήσεταί ποτε ὑμᾶς; καὶ πῶς; ὅς γε ἐς τοῦτ' ἤδη προκεχώρηκεν, ὥστε μηδ' ἂν βούληται, δύνασθαι δημοκρατικῶς ὑμῖν συμπολιτεῦσαι. εἰ μὲν γὰρ ἴσως καὶ κοινῶς ζῆν ἠβούλετο, οὐδ' ἂν ἀπ' ἀρχῆς τοιούτοις πράγμασιν ἐπεχείρησεν· εἴτε καὶ ὑπ' ἀνοίας ἢ καὶ προπετείας τοῦτ' ἐποίησε, πάντως ἂν ἑκὼν εὐθὺς τούτων ἀπηλλάγη. νῦν δ' ἅπαξ ἐκ τῶν νόμων καὶ ἐκ τῆς πολιτείας ἐκβάς, καὶ τινὰ καὶ δύναμιν ἐκ τούτου καὶ ἐξουσίαν προσλαβών, οὐκ ἔστιν ὅπως ἂν ἐθελούσιος μεταβάλοιτο, καὶ τῶν δογμάτων τι τῶν ὑμετέρων προτιμήσειεν· ἀλλ' ἀνάγκη τὸν τοιοῦτον αὐτοῖς τοῖς ὅπλοις οἷσπερ ὑμᾶς ἀδικεῖν ἐτόλμησε, καὶ κολασθῆναι. καί μοι νῦν μάλιστα τὸ λεχθὲν ποτὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου μνημονεύσατε, ὅτι οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ὑμῖν, ἂν μὴ κρατήσητε, σω-

» θῆναι. οὐδὲν οὖν ἄλλο ποιοῦσιν οἱ κελεύοντες ὑμᾶς πρεσβεύσασθαι, ἢ ὅπως ὑμεῖς μὲν βραδύνητε, κἀκ τούτου καὶ τὰ τῶν συμμαχούντων ὑμῖν ἀργότερα καὶ ἀθυμότερα γένηται· ἐκεῖνος δ' ἐν τούτῳ καθ' ἡσυχίαν πάνθ' ὅσ' ἂν βούληται πράξῃ, καὶ τόν τε Δέκιον ἐξέλῃ, καὶ τὴν Μουτίναν ἐκπολιορκήσῃ, τήν τε Γαλατίαν πᾶσαν λάβῃ· ὥστε μηκέθ' ἡμᾶς ὅπως αὐτῷ χρησώμεθα εὑρεῖν δυνηθῆναι, ἀλλ' ὑποδεδιέναι τε καὶ θεραπεύειν αὐτὸν καὶ προσκυνεῖν ἀνάγκην ἔχειν. ἓν δὲ ἔτι τοῦτο περὶ τῆς πρεσβείας εἰπὼν, παύσομαι. ὅτι οὐδὲ ὁ Ἀντώνιος λόγον τινὰ ὑμῖν ἔδωκε περὶ ὧν πράττειν ἔμελλεν, ἵνα καὶ ὑμεῖς τοῦτο ποιήσητε. ἐγὼ μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα καὶ διὰ τἆλλα πάντα συμβουλεύω ὑμῖν μὴ μέλλειν, μηδὲ διατρίβειν, ἀλλ' ὅτι τάχιστα αὐτῷ πολεμῆσαι· λογισαμένοις ὅτι τὰ πλείω τῶν πραγμάτων τοῖς καιροῖς ἢ ταῖς δυνάμεσι κατορθοῦται· καὶ πάντως που καὶ ἐκ τούτου συνιέναι ὅτι οὐκ ἄν ποτε τὴν εἰρήνην, ἐν ᾗ καὶ πλεῖστον ἰσχύω, καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν ἐκτησάμην, ἀφεὶς (εἴγε καὶ τῷ ἔργῳ εἰρήνην) πολεμεῖν ὑμῖν, εἰ μή γε καὶ συμφέρειν ἡγούμην, παραινέσαιμι.

» Καὶ σοὶ δὲ, ὦ Καλῆνε, τοῖς τε ἄλλοις τοῖς ταὐτά σοι φρονοῦσι συμβουλεύω καθ' ἡσυχίαν ἐπιτρέψαι τῇ γερουσίᾳ τὰ προσήκοντα ψηφίσασθαι, καὶ μὴ τῆς ἰδίας ὑμῶν πρὸς Ἀντώνιον χάριτος εἵνεκα τὰ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν συμφέροντα καταπροδοῦναι. ὡς ἔγωγε οὕτω γνώμης, ὦ πατέρες, ἔχω, ὥστ', ἂν μὲν πεισθῆτέ μοι, καὶ πάντα ἂν ἡδέως καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς σωτηρίας μεθ' ὑμῶν ἀπολαῦσαι· ἂν δ' ἄλλό τι ψηφίσησθε, τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζῆν ἑλέσθαι. οὔτε γὰρ ἄλλως τὸν θάνατον ποτὲ τὸν ἐκ τῆς παρρησίας ἐφοβήθην (καὶ διὰ τοῦτο καὶ κατώρθωσα πλεῖστον· τεκμήριον δὲ, ὅτι καὶ θῦσαι καὶ ἑορτάσαι ἐφ' οἷς ὑπατεύων ἐποίησα, ἐψηφίσασθε· ὅπερ οὐδενὶ πώποτε ἄλλῳ μὴ οὐκ ἐν πολέμῳ γέ τι καταπράξαντι ἐγένετο) νῦν δὲ καὶ ἥκιστα· καὶ ὁ μὲν γὰρ θάνατος οὐκ ἂν ἄωρος, ἄλλως τε καὶ πρὸ τοσούτων ἐτῶν ὑπατευκότι μοι, γένοιτο· (καίτοι μνημονεύετε ὅτι τοῦτο καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὑπατείᾳ ὑμῖν εἶπον,

A non posse. Ideo qui legatos mitti iubent, nihil aliud hi volunt, nisi vt vobis moras nectentibus, sociorum vestrorum res remissiores ac languidiores fiant: iste autem per quietem omnia quæ instituit, conficere, Decimum capere, Mutinam expugnare, Galliã vniuersam occupare, possit: vt nos quũ rationẽ nullam ei resistendi inuenire possimus, fracti animis, demereri eum ac adorare cogamur. B Vnũ hoc de legatis mittendis addam, pòst dicendi finem faciam: Antonius nihil de iis quæ acturus fuerat, ad vos retulit, itaque ne vobis quidem id faciendum est. His aliisque omnibus de causis consulo vobis ego ne cunctemini aut rem extrahatis, sed bellum ei quamprimum inferatis: id cogitantes, plura negotia opportunitate occasionum quàm viribus esse rectè cõfecta. C Qua occasione vobis vtendũ esse, vel maximè ex hoc ipso intelligere potestis, quòd nunquam ego belli vobis suscipiendi autor fuissem pace (si tamen hic rerum status pacis nomẽ meretur) neglecta, in qua & plurimum valeo, & honores diuitiásque sum adeptus, nisi id vobis ex vsu futurum censuissem.

Tibi verò, Q. Fufi Calene, reliquísque qui idem quod tu sentiunt, suaserim vt quieti ea quæ oportet decreta faciendi facultatem senatui concedatis: D neque vestræ priuatæ gratiæ, qua Antonium prosequimini, causa, communem omnium nostrûm vtilitatem prodatis. Ego quidem, P.C. ita sum animo affectus vt, si meam sententiam secuti fueritis, fructus libertatis incolumitatísque vobiscum libentissimè percepturus: sin diuersum statueritis, vitæ mortẽ sim prælaturus. Quúmque in libertate dicendi seruanda nunquam mortem reformidauerim: quod mihi causa fuit vt res præclarissimas gererem (quàm verò e- E gregia sint mea facta, inde patet quòd ob acta consulatus mei sacrificia ac ferias decreuistis: id quod ante me contigit, qui quidem togatus rem gessisset, nemini) iam minimè eam extimesco, non immaturam mihi, qui ante tot annos consul fui, futuram. (quanquam memoria tenetis me hoc vobis in ipso meo

ORATIO CICERONIS IN SENATV CONTRA ANTONIVM.

☞ Occasio.

Cicero gloriatur se mori pro libertate æquo animo velle.

Oratio Ciceronis in Senatu contra Antonium.

consulatu dixisse, vt mihi mortem cótemnéti, eo facilius in omnibus obsequeremini) nulla verò mihi grauior accidere res possit quàm si hostes vestri mihi timendi, seruiendúmque vobiscum alicui sit. Quorum ego hoc quidem calamitatem esse, perniciémque, non corporis tantùm sed animi quoque, gloriæque, quæ sola nos aliquo modo sempiternos efficit, esse iudico: illud verò, mori inquam, pro vobis omnia & dicentem & loquentem, immortalitati comparo. Quæ si Antonius sentiret, nunquam huiusmodi ad res sese cótulisset, sed mori, quemadmodũ auus ipsius, maluisset, quàm quicquã facinoribus Cinnæ, à quo is est interfectus, simile perpetrare. quum quidem Cinna paulo pòst ab aliis ipse quoque huius aliorúmque flagitiorum causa occisus fuerit. Quare hoc quoque in Antonio demiror, quòd eius acta imitans, non eundem metuit exitum, præsertim quum existimationé aliquam hęreditariò ab auo suo acceperit. sed enim iã indignus est qui propter cognatos suos cóseruetur, quũ neq; auũ imitatus fuerit, neque patris sui hæreditatem adiuerit. Id verò neminem latet quòd, quum multos in exilium missos, non Cæsare modò superstite, sed defuncto etiam, ex libellis scilicet eius, in vrbem reduxerit, patruo suo non subuenerit, sed Lenticulum, quîcum aleam ludere solebat, propter vitæ nequitiam patria exterminatum restituerit: Bambalionem, etiam ipsius cognomenti ratione infamem, diligit: sibi autem genere proximis ita vtitur quasi illis si succenseat quòd talibus natalibus sit ortus. Itaque eorum facultatum quidem hæres factus nó est, in aliorum autem permultorum bona, quorum partim neque viderat faciem, neque nomen audierat, partim verò adhuc viuunt, hæres successit. Hos enim ita omnibus rebus exuit ac deprædatus est vt à mortuis nihil differant.

Lenticulus.

Bambalio.

A ἵνα μοι πρὸς πάντα ὡς καταφρονοῦντι αὐτοῦ προσέχητε· τὸ δὲ δὴ φοβηθῆναί τινα καθ' ὑμῶν, καὶ τὸ δουλεῦσαί τινι μεθ' ὑμῶν, καὶ πάνυ ἄν μοι δεινότατον συμβαίη. ὅθεν περ τοῦτο μὲν καὶ συμφορὰν καὶ ὄλεθρον οὐ τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς, τῆς τε δόξης, ὑφ' ἧς που καὶ μόνης ἀΐδιοι τρόπον τινὰ γιγνόμεθα, εἶναι νομίζω· τὸ δὲ δὴ λέγοντά τε καὶ πράττοντα ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθανεῖν, ἰσοστάσιον ἀθανασίαν ἄγω. καὶ εἴγε καὶ Ἀντώνιος ταῦτ'

B ἐγίνωσκεν, οὐκ ἄν ποτε ἐς τοιαῦτα πράγματα προεχώρησεν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἄν, ὥσπερ ὁ πάππος αὐτοῦ, μᾶλλον ἤ τι τῶν ὁμοίων τῷ Κίννᾳ τῷ ἐκεῖνον ἀποκτείναντι ποιῆσαι προείλετο. πρὸς γὰρ αὖ τοῖς ἄλλοις ὁ μὲν Κίννας οὐ πολλῷ ὕστερον ἀντεσφάγη διά τε τοῦτο, καὶ διὰ τἄλλα ἃ κακῶς ἔπραττε. διόπερ καὶ τοῦτο τοῦ Ἀντωνίου τεθαύμακα, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ μιμούμενος, οὐ φοβεῖται μή ποτε ὁμοίᾳ καταστροφῇ περιπέσῃ. ἐκεῖνος

C δὲ καὶ αὐτῷ τούτῳ τὸ δοκεῖν τινι κατέλιπεν. ἀλλ' οὔτιγε καὶ σώζεσθαι διὰ τοὺς συγγενεῖς ἔτι δίκαιός ἐστι, μήτε τὸν πάππον αὐτοῦ ζηλώσας, μήτε τὸν πατέρα τῆς οὐσίας κληρονομήσας. τίς γὰρ οὐκ οἶδε ταῦθ', ὅτι πολλοὺς φεύγοντας καὶ ἐπὶ τοῦ Καίσαρος, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ τῶν γραμμάτων δὴ τῶν ἐκείνου ἀγαγών, οὐκ ἐπεκούρησε τῷ θείῳ, ἀλλὰ τὸν μὲν συγκυβευτὴν τὸν Λεντίκουλον, τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ βίου ῥᾳδιουργίᾳ φυγόντα, ἐπανήγαγε· καὶ

D τὸν Βαμβαλίωνα, τὸν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπωνυμίας ἐπιβόητον, ἀγαπᾷ· τοῖς δὲ δὴ συγγενεστάτοις οὕτως ὡς πρέπον κέχρηται, καθάπερ τινὰ ὀργὴν αὐτοῖς ἔχων, ὅτι τοιοῦτος ἐγεννήθη. τοιγαροῦν τῶν μὲν ἐκείνων χρημάτων οὐκ ἐκληρονόμησεν, ἄλλων δὲ δὴ καὶ πάνυ πολλούς, τοὺς μὲν μήτ' ἰδὼν μήτ' ἀκούσας πώποτε, τοὺς δὲ καὶ νῦν ἔτι ζῶντας. οὕτω γὰρ αὐτοὺς ἀποδέδυκε καὶ σεσύληκεν, ὥστε μηδὲ σφᾶς νεκρῶν δια-

E φέρειν.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩΝ ἹΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ἝΚΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS SEXTUS.

196 ΤΑΔΕ ἘΝΕΣΤΙΝ ἘΝ ΤΩ τεσσαρακοστῷ ἕκτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς Καλῆνος ὑπὲρ Ἀντωνίου Κικέρωνι ἀντεῖπεν.

Ὡς Ἀντώνιος ὑπὸ Καίσαρος καὶ τῶν ὑπάτων περὶ Μουτίναν ἡττήθη.

Ὡς Καῖσαρ ἐς Ῥώμην ἦλθε, καὶ ὕπατος ἀπεδείχθη.

Ὡς Καῖσαρ καὶ Ἀντώνιος καὶ Λέπιδος συνώμοσαν.

HAEC INSVNT libro XLVI Romanæ historiæ Dionis.

Quæ pro Antonio Ciceroni Q. Fufius Calenus responderit.

Vt Antonium Cæsar & consules apud Mutinam vicerint.

Quomodo Cæsar Romam venerit, ac consul creatus fuerit.

De coniuratione Cæsaris, Antonij, & Lepidi.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ἘΤΟΣ ἘΝ, ἘΝ Ὡ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι, οἵδε ἐγένοντο,

Γ. Οὐίβιος ὕπατος ὁ Πάνσας Καπρωνιανός, καὶ Αὖλος Ἵρτιος, Αὔλου υἱός.

VNICO ANNO HAEC GESTA SVNT, quo hi consules recensentur,

Anno V.C. 711 C. Vibius Pansa Capronianus, & Aulus Hirtius A.F.

ΤΟιαῦτα μὲν τοῦ Κικέρωνος εἰπόντος, ὁ Καλῆνος ὁ Κύϊντος Φούφιος ἀνέστη, καὶ ἔλεξεν, A

Ἄλλως μὲν οὐδὲν οὔθ' ὑπὲρ Ἀντωνίου τι ἀπολογήσασθαι, οὔτε Κικέρωνος καθάψασθαι ἐδεόμην (οὐδὲ γὰρ ἡγοῦμαι δεῖν ἐν ταῖς τοιαύταις σκέψεσιν οἷα ἡ παροῦσά ἐστιν, οὐδέτερον αὐτῶν ποιεῖν, ἀλλ' ἁπλῶς ἅ τις φρονεῖ ἀποφαίνεσθαι· ἐκεῖνα μὲν γὰρ, δικαστηρίου, B ταῦτα δὲ, συμβουλίας ἔργα ἐστίν) ἐπεὶ δὲ οὗτος τόν τε Ἀντώνιον κακῶς, διὰ τὴν ἔχθραν τὴν ὑπάρχουσαν σφίσι, λέγειν ἐπεχείρησεν, ὃν ἐχρῆν, εἴπερ τι ἠδικήκει, εἰσηγγελκέναι· καὶ προσέτι καὶ ἐμοῦ διαβόλως ἐμνημόνευσεν, ὡς οὐκ ἂν ἄλλως τὴν ἑαυτοῦ δεινότητα διαδείξας, εἰ μή τινας ἀναίδην προπηλακίσειε· προσήκει καὶ ἐμοὶ τὰ μὲν ἀπο-

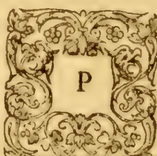

POSTQVAM finē orationi suæ Cicero imposuit, Q. Fufius Calenus surrexit, & in hæc verba locutus est,

Oratio Q. Fufii Caleni in Ciceronem pro Antonio.

QVANQVAM neque Antoniū defendere, neque contra Ciceronem dicere statueram, vt qui in huiusmodi, qualis præsens est, deliberationibus simpliciter suam vnicuique sententiam dicendam, non disputādum, iudicarem (quorum alterum in consultatione, alterum in iudicio requiritur) tamen quoniam Antonium Cicero mutua inimicitia impulsus maledictis incessit, (quem si quid is deliquisset, in ius potius postulare debuisset) ac præterea me quoque perstrinxit, quasi suam in dicendo vim aliter quàm impudenter aliis traducendis ostendere non posset: mearum esse partium existimo, vt partim ab eo obiecta crimina refu-

Oratio Q. Fufii Caleni In Ciceronem pro Antonio.

tem, partim sua ipsi obiiciam, ne audacia ei sua verbis à nemine inhibita, silentiúmque meum cum aliqua malæ conscientiæ suspicione coniuncta prosint: néve vos eius oratione inducti, odium eius in Antonium pro communi vtilitate accipientes, deterius quicquam statuatis.

Ciceronem miscendis seditionibus studere asserit.

Neque verò aliud hac oratione ei quæritur, quàm vt nos omissa cura de incolumitate reipublicæ prospiciendi, iterum seditionibus agitemur. Neque id nunc primùm agit, sed ab eo tempore quo rempublicam attigit, omnia sursum deorsúmque conturbare non destitit. Nónne enim is est qui Cæsarem Pompeio inimicum reddidit? qui ne in gratiam redirent impediuit? qui vobis persuasit vt hæc in Antoniū statueretis, quibus irritatus Cæsar fuit? qui Pompeio Italia excedendi, ac in Macedoniam commigrandi (quæ omnium eorum malorum, quibus deinceps afflicti sumus, vnica causa fuit) consilium dedit? Qui Milonis opera Clodium occidit, Bruti manu Cæsarem interfecit? qui Catilinam ad bellum contra nos gerendum impulit? Lentulum indemnatum necauit? Quare magnopere mirum mihi videbitur, si quem antè, pœnitentia quòd ei obtemperauissetis correpti, supplicio affecistis, ei nunc eadem dicenti agentíque parebitis. Videtísne vt post Cæsaris obitum, rebus ab Antonio (quod ne ipse quidem negare potest) potissimùm constitutis, alienum ac periculosum sibi fore existimans, vt inter nos qui ad concordiam redieramus viueret, peregrè abiuerit?

Abitum & reditum Ciceroni exprobrat.

mox vbi conturbatas iterum res intellexit, multa salute filio Athenísque dicta, redierit? Atque is Antonium, quem amauisse hactenús dicit, cōtumeliis opprobriisque incessit: Cæsaris verò, cuius patrem interemit, ipsi quoque per occasionem paulo pòst insidiaturus, partes fouet: homo natura infidelis ac turbulentus, cuiúsque animus nullis repagulis continetur: qui omnia miscet ac cōturbat, pluribus ipse vicibus quàm id ad quod confugit fretum agitatus: vt rectè nomen transfugæ inde inuenerit:

A λύσασθαι, τὰ δὲ ἀνταιτιάσασθαι· ἵνα μήτε τοῦτον ἥ τε οἰκεία θρασύτης, ἀντιλογίας ἁμαρτοῦσα, καὶ ἡ ἐμὴ σιωπὴ, πονηροῦ συνειδότος ὑποψίαν λαβοῦσα, ὠφελήσῃ· μήθ' ὑμεῖς ἀπατηθέντες ὑφ' ὧν εἶπε, χεῖρον βουλεύσησθε, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀντώνιον ὀργὴν ἀντὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων ἀντικαταλλαξάμενοι. οὐδὲ γὰρ ἄλλο γε οὐδὲν διαπρᾶξαι βούλεται, ἢ ἵνα ἡμεῖς τὸ τὰ ἀσφαλέστατα τῷ κοινῷ ἀφέντες προϊδεῖν, B στασιάσωμεν αὖθις. τοῦτο γὰρ οὐ νῦν πρῶτον ποιεῖ, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς, ἀφ' οὗπερ πρὸς τὴν πολιτείαν προσῆλθεν, ἄνω τε κάτω ταράττων διατετέλεκεν. ἢ γὰρ οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τόν τε Καίσαρα τῷ Πομπηΐῳ συγκρούσας, καὶ τὸν Πομπήϊον τῷ Καίσαρι καταλλαγῆναι κωλύσας; ὁ πείσας μὲν ὑμᾶς ἐκεῖνα κατ' Ἀντωνίου ψηφίσασθαι, δι' ὧν παρώξυνε τὸν Καίσαρα; πείσας δὲ τὸν Πομπήϊον τήν τε Ἰταλίαν ἐκλιπεῖν, καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν μετοικῆσαι; ὅσπερ C που αἰτιώτατον πάντων τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων ἡμῖν κακῶν ἐγένετο. οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τόν τε Κλώδιον διὰ Μίλωνος ἀποκτείνας, καὶ τὸν Καίσαρα διὰ Βρούτου φονεύσας; ὅ, τε τὴν Κατιλίναν ἐκπολεμώσας ἡμῖν, καὶ τὸν Λέντουλον ἄκριτον ἀπολέσας; ὅθεν ἔγωγε καὶ πάνυ ἂν ὑμῶν θαυμάσαιμι, εἰ τότε ἐπ' ἐκείνοις μεταγνόντες, καὶ δίκην παρ' αὐτοῦ λαβόντες, εἶτα καὶ νῦν ὅμοια αὐτῷ καὶ λέγοντι καὶ πράττοντι πεισθήσεσθε. D ἢ οὐχ ὁρᾶτε ὅτι καὶ μετὰ τὸν τοῦ Καίσαρος 197 θάνατον, ὅτε μὲν τὰ πράγματα ὑμῶν δι' Ἀντώνιον ἔτι μάλιστα (ὡς οὐδ' αὐτὸς ἀρνεῖσθαι δύναται) κατέστη, ἀπεδήμησε, καὶ ἀλλότριον καὶ ἐπικίνδυνον ἑαυτῷ τὸν τῆς ὁμονοίας ἡμῶν βίον εἶναι νομίζων· ἐπεὶ δὲ πεταραγμένα αὖθις αὐτὰ ᾔσθετο, μακρὰν χαίρειν τῷ τε υἱεῖ καὶ ταῖς Ἀθήναις φράσας, ἐπανῆλθε· καὶ τὸν μὲν Ἀντώνιον, ὃν τέως ἀγαπᾶν ἔλεγεν, ὑβρίζει τε καὶ λοιδορεῖ· τῷ δὲ δὴ Καίσαρι, οὗ καὶ τὸν πατέρα E ἀπέκτεινε, συναίρει· κἂν οὕτω τύχῃ, κἀκείνῳ οὐκ ἐς μακρὰν ἐπιθήσεται· ἄπιστός τε γὰρ φύσει καὶ ταραχώδης ἐστὶ, καὶ οὔτε τι ἕρμα ἐν τῇ ψυχῇ ἔχει, καὶ πάντα ἀεὶ κυκᾷ καὶ στρέφει, πλείονας μὲν τροπὰς τρεπόμενος τοῦ πορθμοῦ πρὸς ὃν ἔφυγεν, (ἐφ' ᾧπερ καὶ αὐτόμολος ἐπωνομάσθη)

πάντας

πάντας δ' ὑμᾶς ἀξιῶν καὶ φίλον καὶ ἐχθρὸν νομίζειν ὃν ἂν αὐτὸς κελεύσῃ. διὰ μὲν δὴ ταῦτα φυλάττεσθε τὸν ἄνθρωπον. γόης γάρ ἐστι καὶ μάγος· καὶ ἐκ μὲν τῶν κακῶν τῶν ἀλλοτρίων καὶ πλουτεῖ καὶ αὔξει, συκοφαντῶν, ἕλκων, σπαράττων τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, ὥσπερ οἱ κύνες· ἐν δὲ δὴ τῇ κοινῇ ὁμονοίᾳ ἀπορρεῖ καὶ φθίνει. οὔτε γὰρ ἡ φιλία, οὔθ' ἡ εὔνοια ἡμῶν ἡ πρὸς ἀλλήλους τοιοῦτον δύναται τρέφειν ῥήτορα. ἐπεὶ πόθεν ἄλλοθεν πεπλουτηκέναι αὐτὸν οἴεσθε; πόθεν μέγαν γεγονέναι; οὐ γάρ που καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ κναφεὺς, ὁ τάς τε σταφυλὰς καὶ τὰς ἐλαίας ἀεί ποτε ἐργολαβῶν, ἢ γένος ἢ πλοῦτον κατέλιπεν, ἄνθρωπος ἀγαπητῶς ἔκ τε τούτων καὶ ἐκ τῶν πλυνῶν διατρεφόμενος, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα τῶν αἰσχίστων ἀναπιμπλάμενος. ἐν οἷς αὐτὸς τραφεὶς, οὐκ ἀπεικότως τοὺς κρείσσονας αὐτοῦ καὶ πατεῖ καὶ πλύνει, λοιδορίαις τισὶν ἐξ ἐργαστηρίων καὶ τριόδων ἐπιτετηδευμένως χρώμενος. εἶτα τοιοῦτος αὐτὸς ὢν, καὶ γυμνὸς ἐν γυμνοῖς αὐξηθεὶς, καὶ οἰσύπας καὶ ὑσπελέθους καὶ σπατίλας συλλέγων, ἐτόλμησας, ὦ μιαρώτατε, πρῶτον μὲν τὴν τοῦ Ἀντωνίου ὥραν διαβάλλειν; ἀνθρώπου καὶ παιδαγωγοῖς καὶ διδασκάλοις κατὰ τὴν τοῦ γένους ἀξίαν κεχρημένου· ἔπειτα δὲ κατηγορῆσαι ὅτι τὰ Λυκαῖα τὴν πάτριον ἑορτὴν ποιῶν, γυμνὸς ἐς τὴν ἀγορὰν ἐσῆλθεν; ἀλλὰ τί (ὦ πάσαις μὲν ταῖς ἀλλοτρίαις ἐσθῆσι, διὰ τὴν πατρῴαν τέχνην ἀεὶ χρησάμενος, ὑφ' ἁπάντων δὲ τῶν ἀπαντώντων καὶ γνωριζόντων αὐτὰς ἀποδυθεὶς) ἐχρῆν ποιῆσαι ἄνθρωπον μὴ μόνον ἱερέα, ἀλλὰ καὶ ἡγεμόνα τῶν συνιερέων ὄντα; μὴ πέμψαι τὴν πομπήν; μὴ ἑορτάσαι τὴν ἑορτήν; μὴ θῦσαι κατὰ τὰ πάτρια; μὴ γυμνωθῆναι; μὴ ἀλεῖψαι; ἀλλ' οὐ τοῦτ' αὐτῷ (φησὶν) ἐγκαλῶ, ἀλλ' ὅτι τε γυμνὸς ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ὅτι τοιαῦτα ἐδημηγόρησε. πάνυ γὰρ πάντα τὰ προσήκοντα ἀκριβῶς ἐν τῷ κναφείῳ μεμάθηκεν, ἵνα καὶ ἁμαρτήματός τινος ἀληθινοῦ αἰσθάνηται, καὶ ἐπιτιμᾶν αὐτῷ δικαίως δύνηται.

Ἐγὼ δὲ ὑπὲρ μὲν ἐκείνων μετὰ ταῦτα ἃ προσήκει πάντα ἐρῶ· τοῦτον δὲ ἐν τῷ παρόντι ἀνερέσθαι τι βούλομαι· οὐ σὺ μέντοι

A íſque ſuo ex arbitrio vos amicos hoſtéſque iudicare poſcit. Eum hominem vobis cauendum has ob cauſas exiſtimo. eſt enim impoſtor atque præſtigiator, qui ex malis aliorum diuitias rémque ſuam auget, calumniando, diripiẽdo, ac more canum lacerando innoxios: idémque communi in concordia diffluit ac tabeſcit. neque enim huiuſmodi orator amicitia beneuolentiáque noſtrûm mutua alere ſe poteſt. nam quibus aliis artibus eum ad diuitias, præſtãtiámque eam perueniſſe cenſetis? B Neque enim pater ei genus opéſve reliquit, fullo, operáſque in colendis vineis ac oleis locans: eóque quæſtu, & eluendis pannis, abundè contentus vitam ſuſtentare: ſordidiſſimo victu interdiu noctúque ſe explens. Inter quæ noſter hic educatus, haud abſurdè ad meliores conculcandos & eluendos accedit, conuitiis ex officinis ſedentariis triuiíſque depróptis inſtructus. Ergo, talis quum ſis, qui nudus inter nudos adoleueris, C ſordes lanarum, fimúmque & merdas colligens, auſus es homo impuriſſime, primùm Antonii adoleſcentiam obtrectare, qui, vt ſuo genere dignum erat, pædagogis præceptoribúſque vſus eſt? deinde id vitio vertere, quòd Lupercalia, feſtum à maioribus ad nos deductum, faciens, nudus in forum venit? Quid autem, (ô ſemper ſecundum paternum artificium veſtibus alienis vſe, atque ab obuiis eáſque cognoſcentibus, iis exute,) feciſſet aliud homo non modò ſacerdos, ſed & collegii D eius princeps? nónne ducenda ea pompa, peragendum id feſtum, ſacrificandum ritu à maioribus inſtituto fuit? nónne denudandum corpus? nónne inungendum? Non hæc (inquies) criminor: ſed quòd nudus in foro conſpectus eſt, quòd concionem talem habuit. Quippe in fullonia taberna ita accuratè quid quenque deceret didicit, vt quid peccatum eſſet, verè intellige- E re, eiúſque cauſa obiurgare alios poſſet.

Verùm ego pro his omnia quæ ad rem pertinent, commemorabo, nunc percontari ab eo quædam libet: Nónne tu inter

Oratio Q. Fufii Caleni in Ciceronem pro Antonio.

Ciceronis pater.

Lupercalia Antonij excuſat.

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

aliorum damna educatus, inter vicinorum calamitates institutus es, ideóque liberalem disciplinam tenes nullam: hoc vero loco collegiũ parauisti, vbi meretricis in morem semper eum qui daret aliquid, expectas? ac quasi lenones tuorum emolumentorum certos semper habes? ideo curiose inquiris quis quem iniuria affecerit, aut affecisse videatur, quis quem odio habeat, quis cui insidias struat. His ades, hinc te alis, his spem fortunæ obnoxiam venditas, his in suffragiis iudicum obtinendis mercede conductus operam nauas. Amicum hunc solum quouis tempore habes, qui plurimum dat: inimicos verò, omnes quibus nihil est negotiorum, aut qui aliũ quàm te patronum deligunt: quos iam in manibus tuis habes, quasi ignorans negligis: qui verò iam primùm ad te accedunt, eis adblandiris ac arrides, quemadmodum mulierculæ tabernarum meritoriarum solent. Quanto autem melius fuerat tecum actũ si Bambalio ipse fuisses (si quis omnino est Bambalio) quàm id vitæ genus assumpsisse, in quo necessarium omnino est aut sermonem pro iusta causa venalem habere, aut malos conseruare. quanquam ne hæc quidem rectè præstas, etsi triẽnium totum Athenis commoratus. Ita enim tremebundus ad tribunal accedere soles, acsi de vita dimicaturus: locutúsque humile quid & exanimum, discedis, neque corũ memor quæ domi præmeditatus fueras: neque quod ex tempore diceres inueniẽs quicquam. Audacia enim in affirmando & promittendo omnes homines excedis: in ipsis autẽ certaminibus, conuitiis ac maledictis exceptis, infirmissimus timidissimúsque. Putásne esse quenquam qui ignoret, nullam admirabilium earum orationum tuarum quas edidisti, à te dictam esse, sed omnes deinde cõscriptas, quemadmodum alii duces ac magistros equitum ex luto fingunt? Quod si negas, recordare quomodo Verrem accusaueris, quanquam ex arte paterna ei aliquid adhibebas, tamen minxisse te. Enimuero metuo ne, dum de te accuratè ita vt mereris loquor, videar oratione meipso parũ dignam

Timiditatem in causis agendis exprobrat.

A ἔν τε τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς ἐντεθράφθαι,
καὶ ἐν ταῖς τῶν πέλας συμφοραῖς ἐκπεπαι-
δεῦσθαι; καὶ διὰ τοῦτο ἐλευθέριον μὲν μάθη-
μα οὐδὲν ἐπίστασαι, συνέδριον δέ τι κατα-
σκευάσας ἐνταῦθα, ὥσπερ αἱ πόρναι, τὸν δώ-
σοντά τι ἀεὶ ἀναμένεις; καὶ προαγωγέας τῶν
λημμάτων ἀεὶ ἔχων, πολυπραγμονεῖς τίς
τινα ἠδίκηκεν, ἢ δοκεῖ γε ἠδικηκέναι· τίς τινα
μισεῖ· τίς τινι ἐπιβουλεύει· καὶ τούτοις συναί-
ρῃ, καὶ διὰ τούτων τρέφῃ· πωλῶν μὲν αὐτοῖς
B τὰς παρὰ τῆς τύχης ἐλπίδας, ἐργολαβῶν δὲ
καὶ τὰς τῶν δικαστῶν ἀποφάσεις· καὶ φίλον μὲν
μόνον τὸν τὸ πλέον ἀεὶ διδόντα, ἐχθροὺς δὲ δὴ
πάντας τοὺς ἀπράγμονας, ἢ καὶ ἄλλῳ τινὶ
συνηγόρῳ χρωμένους νομίζων; καὶ τοὺς μὲν
ἐν χερσὶν ἤδη ὄντας οὐδ' εἰδέναι δοκεῖν, ἀλλὰ 198
καὶ δι' ὄχλου ποιούμενος, τοὺς δ' ἄρτι προσ-
ιόντας σαίνων καὶ γελῶν, ὥσπερ αἱ πανδοκεύ-
τριαι. καὶ πόσῳ κρεῖττον ἦν καὶ σὲ Βαμβα-
λίωνα γεγονέναι (εἴ γέ τις ὁ Βαμβαλίων οὗ-
C τός ἐστιν) ἢ τοιοῦτον ἐπανῃρῆσθαι βίον, ἐν ᾧ
πᾶσα ἀνάγκη ἤτοι τὸν ὑπὲρ τοῦ δικαίου λόγον
πωλεῖν, ἢ καὶ τοὺς ἀδικοῦντας σώζειν. καίτοι
σύ γε οὐδὲ ταῦτα καλῶς ποιεῖς, καίπερ τρία
ἐν Ἀθήναις ἔτη κατατρίψας· δύνασαι πού;
πόθεν; ὅστις ὑποτρέμων ἀεὶ πρὸς τὰ δικα-
στήρια προσέρχῃ, καθάπερ ὁπλομαχεῖν μέλ-
λων, καὶ φθεγξάμενος ταπεινόν τι καὶ τεθνη-
κός, ἀπαλλάττῃ, μήθ' ὧν οἴκοθεν ἐσκεμμένος
ἥκεις μνημονεύων, μήτε ἐκ τοῦ παραχρῆμα
D τι εἰπεῖν εὑρίσκων. ἐς μὲν γὰρ τὸ φῆσαι καὶ ὑ-
ποσχέσθαι τι, θρασύτητι πάντας ἀνθρώπους
ὑπερβάλλεις, ἐν δὲ δὴ τοῖς ἀγῶσιν αὐτοῖς, ἔξω
τοῦ λοιδορῆσαί τινα καὶ κακῶς εἰπεῖν, καὶ ἀσθε-
νέστατος καὶ δειλότατος εἶ. τί οἴει τινὰ ἀγνοεῖν
ὅτι μηδένα τῶν θαυμαστῶν σου τούτων λόγων
οὓς ἐκδέδωκας, εἴρηκας, ἀλλὰ πάντας αὐ-
τοὺς μετὰ ταῦτα συγγέγραφας, ὥσπερ οἱ τούς
τε στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους τοὺς πηλί-
E νους πλάττοντες. εἰ δ' ἀπιστεῖς, ἀναμνήσθητι
πῶς μὲν τοῦ Οὐέρρου κατηγόρησας, καίπερ καὶ
ἐκ τῆς τέχνης τι τῆς πατρῴας αὐτῷ παρέ-
χων, ὅτε ἐνούρησας. ἀλλὰ γὰρ ὀκνῶ μὴ τὰ
προσόντα σοι ἀκριβῶς λέγων, αὐτὸς οὐ
προσήκοντας ἐμαυτῷ λόγους ποιεῖσθαι

δόξω. ταῦτα μὲν οὖν ἐάσω, καὶ νὴ Δία καὶ τὸν Γαουίνιον, ᾧ τοὺς κατηγόρους παρασκευάσας, ἔπειτα οὕτω συνεῖπες ὥστ' αὐτὸν καταδικασθῆναι· τά τε συγγράμματα ἃ κατὰ τῶν φίλων συγγράφεις, ἐφ' οἷς οὕτως αὑτῷ ἀδικοῦντι σύνοισθα, ὥστε μηδὲ δημοσιεύειν αὐτὰ τολμᾶν. καίτοι καὶ σχετλιώτατον καὶ ἐλεεινότατόν ἐστι, μὴ δύνασθαι ταῦτα ἀρνήσασθαι ἃ πάντων αἴσχιστόν ἐστιν ὁμολογῆσαι.

Ἀλλ' ἐγὼ ταῦτα μὲν παραλείψω, τὰ δὲ δὴ λοιπὰ ἐπεξάξω. ἡμεῖς μὲν γάρ, καίπερ δισχίλια τῷ διδασκάλῳ πλέθρα τῆς Λεοντίνων γῆς, ὡς φῄς, δεδωκότες, οὐδὲν ἄξιον αὐτῶν ἐμάθομεν. τὰ δὲ δὴ σὰ παιδεύματα τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε; τίνα δ' ἐστὶ ταῦτα; φθονεῖς ἀεὶ τῷ κρείττονι, βασκαίνεις ἀεὶ τὸν προσήκοντα, διαβάλλεις τὸν προτετιμημένον, συκοφαντεῖς τὸν δεδυνημένον, καὶ μισεῖς μὲν τοὺς ἀγαθοὺς ὁμοίως πάντας, προσποιῇ δὲ δὴ φιλεῖν ἐκείνους μόνους, δι' ὧν ἂν κακουργήσειν τι προσδοκήσῃς. καὶ διὰ τοῦτο τούς τε νεωτέρους ἐπὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀεὶ παροξύνεις, καὶ τοὺς πιστεύοντάς σοι καὶ ὁτιοῦν, ἐς κινδύνους προσάγων, προλείπεις. τεκμήριον δέ· πρᾶξιν μὲν οὐδεμίαν πώποτε ἐλλογίμου ἀνδρὸς ἀξίαν οὔτ' ἐν πολέμῳ, οὔτ' ἐν εἰρήνῃ πέπραχας· (ποίους μὲν γὰρ πολέμους ἐνικήσαμεν σοῦ στρατηγοῦντος; ποίαν δὲ χώραν ἐκτησάμεθα σοῦ ὑπατεύοντος;) ἐξαπατῶν δὲ ἀεὶ τινὰς τῶν πρώτων καὶ σφετεριζόμενος, ἰδίᾳ μὲν διὰ τούτων πολιτεύῃ, καὶ πάνθ' ὅσα βούλει διοικεῖς, δημοσίᾳ δὲ βοᾷς ἄλλως κεκραγὼς τοὺς μιαροὺς ἐκείνους λόγους, Ἐγὼ μόνος ὑμᾶς φιλῶ, (καί, εἰ οὕτω τύχοι) καὶ ὁ δεῖνα· οἱ δ' ἄλλοι πάντες μισοῦσι. καί, Ἐγὼ μόνος εὐνοῶ ὑμῖν, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἐπιβουλεύουσι. καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, ἐξ ὧν τοὺς μὲν ἐπαίρων καὶ φυσῶν προδίδως, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκπλήττων προστίθεσαι. κἂν μέν τι χρηστὸν ὑφ' ὁτουδὴ τῶν πάντων γένηται, ἀντιποιῇ τε αὐτοῦ, καὶ σεαυτὸν ἐπ' αὐτὸ ἐπιγράφεις, θρυλλῶν, Ἐγὼ γὰρ εἶπον, ἐγὼ γὰρ ἐπέγραψα· καὶ δι' ἐμὲ ταῦτα πέπρακται οὕτω. ἂν δέ τι συμβῇ οἷον οὐκ ἔδει, σαυτὸν μὲν ἐξαίρεις, τοὺς δὲ δὴ ἄλλους πάντας αἰτιᾷ, λέγων, Μὴ γὰρ ἐστρατήγουν ἐγώ; μὴ γὰρ ἐπρέσβευον; μὴ γὰρ ὑπάτευον;

A habere. Itaque ea missa faciã, ac Gabinii quoque mehercle causam: cui quum accusatores subornasses, deinde ita pro eo dixisti vt damnatus fuerit. omittam etiam libros quos contra amicos conscribis, in quibus adeo tibi ipsi improbitatis conscius es, vt in publicum emittere eos nõ audeas. Certè miserrimum est, ea non posse negare quæ fateri sit turpissimum.

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

B Sed his missis, ad reliqua pergo. Nos sanè, qui bis mille iugera agri Leontini (quod tu dicis) magistro dedimus, nihil iis dignum didicimus: tuas verò artes quis non miretur? Quæ sunt autem eæ? semper meliori inuidere, excellentioribus æmulari, calumniari eos qui honore præstant, obtrectare potentibus, omnes ex æquo bonos odisse, simulare se amicum iis tantùm per quos malum aliquod facinus editurum te speres: eiúsque rei causa subinde C minores natu aduersus seniores cõcitare: fidem tibi habentes, postquã in periculum adduxeris, deserere. Quod ita esse, satis ex hoc constat, quòd nullam illustri viro dignam rem neque in pace neque in bello confecisti. Quo enim in bello vicimus te duce, aut quam regionem cõsule te populus Romanus acquisiuit? Verùm tu primores semper fraude circunueniens, ac tibi adiungens, priuata tua negotia per eos consequeris ex animi tui omnia sententia: publicè autem magna voce D proclamas impuros istos tuos sermones, Ego solus vos amo, & (si res ita ferat) is, atque iste: reliqui omnes vos odio habẽt. Ego solus bene vobis cupio, reliqui omnes insidiantur. His & huiusmodi aliis verbis nõnullos inflatos ac elatos proiicis, alios territos tibi adiungis. Tum, si quid boni eorum aliquis peregit, id tibi sumis, tibíque adscribis, dictitans te dicente referentéque ista acta esse: sin aliquid secus cecidit, teipsum eximis, reliquos omnes culpas: Númnam ergo (dicis) ego prætor, aut legatus, aut consul fui? E

Artes Ciceronis.

ORATIO Q. FUFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

Ita vbique omnibus conuitia facere soles, audacísque in dicendo libertatis opinioni magis studes, quàm iis dicendis quæ ex vsu sint: nihílque oratoris nomine dignum ostendis. Quæ enim res à te publica conseruata aut in meliorem statum posita est? quem in patriam iniurium in ius pertraxisti? quem re vera nobis insidiantem indicauisti? Nam, vt reliqua præteream, ita nunc Antoniũ accusas, vt nulla quidẽ ei iusta pœna propterea irrogari possit.

Obiicit Ciceroni quòd nō initio statim Antonium accusauerit.

Quid enim causæ fuit cur, quum ab initio videres nos ab eo iniuriis premi (id enim tu affirmas) nō statim in eum vindicandum duceres? aut eum accusares? Nunc nobis recenses quæ is tribunus plebis contra leges fecerit, quæ magister equitum peccata admiserit, quæ consul deliquerit: quum in promptu fuerit tibi statim de singulis pœnam meritam ab eo iure exigere: atque ita & tu amore ciuitatis egisse videri poteras, & nos citra damnum ac periculum in eius facinora animaduertere potuissemus. Profectò alterutrum horum necessariò constat, aut te tum Antonii acta pro sceleratis habuisse, tamen certamina pro nobis suscipere noluisse, aut, quum scias te nullius eum maleficii conuincere potuisse, nunc frustra cauillari.

Acta ab Antonio in tribunatu excusat.

Quod sic esse, per singula Antonii facta vobis, P.C. iam nunc ostẽdam. Dixit in tribunatu suo quædam pro Cæsare Antonius? nimirum dicentibus Cicerone & aliis pro Pompeio. quorsum ergo huic vitio dat quòd Cæsaris amicitiam obseruauit, ac se & alios qui contrariæ parti fauerunt, non attingit? Obstitit tum Antonius quibusdam decretis quæ contra Cæsarem parabantur: nempe Cicero omnia quæ pro eo decernebantur, impediebat. Atqui communi, inquit, sententiæ senatus repugnauit: Quî verò potuit id vnus vir, aut, si eius rei causa damnatus fuit deinde, vt hic refert, cur non supplicium ei impositum est?

Fuga.

Quia fugit, aufugit ad Cæsarem. Atqui tu Cicero nuper non peregrè abieras: sed, sicut prius quoque, profugeras.

A καὶ λοιδορεῖς μὲν ἀεὶ πάντας πανταχοῦ, τὴν ἐκ τοῦ θρασέως παρρησιάζεσθαι δοκεῖν 199 δύναμιν, περὶ πλείονος τὶ τῶν δεόντων εἰπεῖν ποιούμενος, ἔργον δὲ δὴ ῥήτορος οὐδὲν ἄξιον λόγου παρέχῃ. τί γὰρ τῶν κοινῶν ἢ σέσωσται ἢ ἐπηνώρθωται διά σε; τίνα δὲ ἀδικοῦντα ὅλως τὴν πόλιν ἐσήγγελκας; τίνα ἐπιβουλεύοντα ἀληθῶς ἡμῖν ἐπιδέδειχας; ἵνα γὰρ τἄλλα ἐάσω, αὐτὰ ταῦθ' ἃ τῷ Ἀντω- B νίῳ νῦν ἐγκαλεῖς, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστιν, ὥστε μηδένα ἂν δίκην ἀξίαν αὐτῶν ὑποσχεῖν. τί ποτ' οὖν ὁρῶν ἡμᾶς ἀπ' ἀρχῆς ὑπ' αὐτοῦ (ὥσγε καὶ φῂς) ἀδικουμένους, οὐδέποτε ἐπεξῆλθες αὐτῷ παραχρῆμα, οὐδὲ κατηγόρησας; ἀλλὰ νῦν ἡμῖν λέγεις ὅσα δημαρχήσας παρηνόμησε, καὶ ὅσα ἱππαρχήσας ἐπλημμέλησε, καὶ ὅσα ὑπατεύσας ἐκακούργησεν; ἐξόν σοι τότε εὐθὺς καθ' ἕκαστον αὐτῶν τὴν προσήκουσαν παρ' C αὐτοῦ δίκην εἰληφέναι, ἵνα αὐτός τε φιλόπολις ὡς ἀληθῶς ὢν ἐπεφήνεις, καὶ ἡμεῖς καὶ ἀβλαβῆ καὶ ἀσφαλῆ τὴν τιμωρίαν παρ' αὐτὰ τὰ ἀδικήματα ἐπεποιήμεθα. καὶ μὴν ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, ἢ πεπιστευκότα σε τότε ταῦθ' οὕτως ἔχειν, καθυφεικέναι τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἀγῶνας, ἢ μὴ δυνηθέντα τινὰ αὐτῶν ἐξελέγξαι, μάτην νῦν συκοφαντεῖν.

Ὅτι γὰρ ταῦθ' οὕτως ἔχει, καθ' ἕκαστον D ὑμῖν, ὦ πατέρες, διεξιὼν ἐπιδείξω. ἔλεγέ τινα ἐν τῇ δημαρχίᾳ Ἀντώνιος ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος; καὶ γὰρ Κικέρων καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου. τί ποτ' οὖν τοῦτον μὲν αἰτιᾶται, ὅτι τὴν φιλίαν τὴν ἐκείνου προείλετο, ἑαυτὸν δὲ, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τἀναντία αὐτῷ σπουδάσαντας, ἀφίησιν; ἐκώλυσέ τινα ἐκεῖνος ψηφισθῆναι τότε κατὰ τοῦ Καίσαρος; καὶ γὰρ οὗτος πάνθ', ὡς εἰπεῖν, ὅσα E ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος ἐγινώσκετο. ἀλλ' ἐμποδὼν (φησὶν) ἐγίγνετο τῇ κοινῇ τῆς βουλῆς γνώμῃ. καὶ πρῶτον μὲν, πῶς ἂν εἷς ἀνὴρ τοσοῦτον ἴσχυσεν, ἔπειτα δὲ, εἰ καὶ κατεψηφίσθη διὰ τοῦθ', ὥσπερ λέγει, πῶς οὐκ ἂν καὶ ἐκολάσθη; ἔφυγε γὰρ, ἔφυγε πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπελθών. οὐκοῦν καὶ σύ, ὦ Κικέρων, οὐκ ἀποδημήσας νῦν, ἀλλ' ἔφυγες, ὥσπερ καὶ πρότερον.

ἀλλὰ μήτοι γε καὶ ἐπὶ πολὺ ταῦθ' ἡμᾶς τὰ σεαυτοῦ ὀνείδη προπετῶς οὕτως ἄγε. φυγεῖν μὲν γὰρ ἐπὶ τοῦτο ὃ σὺ πεποίηκας, τό, τε δικαστήριον φοβηθεὶς, καὶ τὴν τιμωρίαν αὐτὸς ἑαυτοῦ προκαταγνούς (ἀμέλει καὶ ἐγράφη σοι κάθοδος· πῶς μὲν, καὶ διὰ τίνα, οὐ λέγω, ἐγράφη δ' οὖν· καὶ οὐ πρίν γε ἐπέβης τῆς Ἰταλίας, πρὶν ἐκείνην σοι δοθῆναι) Ἀντώνιος δὲ καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὸν Καίσαρα, μηνύσων αὐτῷ τὰ πεπραγμένα, καὶ ἐπανῆλθε, μηδενὸς ψηφίσματος δεηθείς. καὶ τέλος τήν τε εἰρήνην, τήν τε φιλίαν τὴν πρὸς αὐτὸν πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τότε εὑρεθεῖσιν ἐπρυτάνευσεν· ἧς καὶ οἱ λοιποὶ ἂν μετεσχήκεσαν, εἰ μή σοι πεισθέντες ἐπεφεύγεσαν. εἶτα τούτων οὕτως ἐχόντων, τολμᾷς λέγειν ὅτι τόν τε Καίσαρα ἐπὶ τὴν πατρίδα ἐπήγαγε, καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐκίνησε, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα κακῶν αἰτιώτατος ἡμῖν ἐγένετο; οὐ μὲν οὖν· ἀλλὰ σὺ, ὅστις Πομπηίῳ μὲν καὶ στρατεύματα ἀλλότρια καὶ ἡγεμονίαν ἔδωκας, Καίσαρα δὲ καὶ τῶν δεδομένων ἀποστερῆσαι ἐπεχείρησας· ὅστις τῷ τε Πομπηίῳ καὶ τοῖς ὑπάτοις συνεβούλευσας τὰ μὲν προτεινόμενα ὑπὸ τοῦ Καίσαρος μὴ προσίεσθαι, τὴν δὲ δὴ πόλιν τήν τε Ἰταλίαν ὅλην ἐκλιπεῖν· ὅστις Καίσαρα οὐδὲ ἐς Ῥώμην ἐλθόντα εἶδες, πρὸς δὲ τὸν Πομπήιον καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν ἀπέδρας· καὶ οὐδὲ ἐκείνῳ μέντοι οὐδὲν συνήρω, ἀλλὰ περιιδὼν τὰ γιγνόμενα, ἔπειτ' ἐπειδὴ ἐδυστύχησεν, ἐγκατέλιπες αὐτόν. οὕτως οὐδὲ ἀπ' ἀρχῆς ὡς δικαιότερα αὐτῷ πράττοντι ἐβοήθησας, ἀλλὰ τήν τε στάσιν κινήσας, καὶ τὰ πράγματα ταράξας, εἶτ' ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς αὖθις ἐφήδρευσας· καὶ τοῦ μὲν πταίσαντος, ὡς καὶ ἀδικοῦντός τι διὰ τοῦτ' εὐθὺς ἀπέστης· πρὸς δὲ τὸν κρατήσαντα, ὡς καὶ δικαιότερον, ἀπέκλινας. καὶ οὕτω γε, πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς, καὶ ἀχάριστος εἶ, ὥστε οὐ μόνον οὐκ ἀγαπᾷς ὅτι ἐσώθης ὑπ' αὐτοῦ, ἀγανακτεῖς ὅτι μὴ καὶ ἱππάρχησας. εἶτα ταῦτα σαυτῷ συνειδὼς, τολμᾷς λέγειν ὅτι οὐκ ἐχρῆν τὸν Ἀντώνιον δι' ἔτους ἱππαρχῆσαι; οὐδὲ γὰρ τὸν Καίσαρα δι' ἔτους δικτατωρεῦσαι. ἀλλ' εἴτε καλῶς, εἴτε καὶ ἀναγκαίως ταῦτ' ἐγένετο, ἐψηφίσθη τε ὁμοίως ἀμφότερα, καὶ ἤρεσε καὶ ὑμῖν καὶ τῷ δήμῳ.

A Quare noli tua ipsius crimina ita temere omnibus nobis impingere. Fuga enim ea est qualem tu fecisti, quum iudicium metueres, ac ipse te supplicio dignum esse præiudicauisses. At verò reditus decretus tibi est: quo modo, aut cuius opera, omitto quidem id dicere: sit sanè decretum de reditu tuo factum, neque tu prius quàm id consecutus es, pedem in Italia posuisti: Antonius autem & abiit ad Cæsarem, quæ acta essent annuntiaturus, ac, nullo ad id opus B habens decreto, rediit: denique totam etiam pacem amicitiámque omnibus quos in Italia tum offendisset, cum Cæsare ipse composuit. cuius reliqui quoque participes facti essent, nisi te autore profugissent. Quæ quum ita sint, tamen audes dicere, Cæsarem ab Antonio contra patriam adductum, ab eo bellum ciuile excitatum, eum vnicam omnium quæ subsecuta sunt, nobis causam malorum fuisse? Nequaquã C ille quidem, sed tu, qui Pompeio alienas legiones & imperium tribuisti, Cæsari ea, quæ ipsi fuerant concessa, adimere aggressus es: cõsilium Pompeio & consulibus dedisti ne conditiones à Cæsare latas acciperent, vrbem Italiámque vti relinquerent: qui Cæsarem Romam aduenientem non aspexisti, sed in Macedoniam ad Pompeium transfugisti: neque ei quidem auxilium attulisti, sed ad ea quæ agebantur cõniuens, pòst infortunio afflictum D deseruisti. Itaque ne initio quidem ei tanquam iustiorem causam agẽti opitulatus es, sed seditione concitata, rebúsque conturbatis, ex securo loco eorum certamẽ spectauisti: ab eo qui succubuit, quasi iniquè is quicquã egisset, statim discessisti, ad victorem tanquam iustiorem inclinauisti. Accedit ad reliqua tua vitia tanta ingratitudo, vt non contentus salute ab eo donata, indignè etiam E feras te non esse magistrum equitũ factum. Horum tibi conscius, tamẽ audes dicere, Non fuisse Antonio magisteriũ equitum toto anno gerendum, neque enim Cæsarem toto anno dictaturã gessisse. Sed hæc siue rectè siue necessariò ita acta sunt, certè vtrunque ita decretum fuit, placuítque vobis, placuit populo.

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

Ciceronem fuisse malorum intestinorum causam.

Acta ab Antonio equitum magistro defendit.

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

hi tibi accusandi sunt, Cicero, non ii quibus is honor habitus est, quique se tales gesserunt vt eo digni essent. Quapropter si is tum rerum status fuit, vt etiam contrà quàm aliâs deceret ea fierent, cur nunc in Antonium ea confers? cur non tum potius (si quidem potueras) contradixisti? Quia mehercle metuebas. Ergo tuæ timiditati ignoscendum est quòd tum tacuisti: Antonio, qui tibi prælatus fuit, crimini sua virtus danda est? Quónam loco hoc ius & has leges didicisti? At verò abusus est magisterio equitum. Quid ita? Quia, inquit, bona Pompeii emit. Quot præter eum sunt qui aliorum facultates emerint: neque vlli horũ vitio id vertitur? In hunc enim finẽ proscribuntur ea, & sub hasta ponũtur, publicíque præconis voce proclamantur, vt ab alio emantur. Atqui Pompeii bona venire non debuerunt: nos igitur peccauimus & malè egimus qui ea prostituimus, aut (vt nos ac te culpa leuemus) Cæsar vtique deliquit, qui id fieri iussit, quem tamen tu nõ incusauisti. Sed stultitiæ in hac re palã coargui potest Cicero, qui duo inter se diuersissima crimina Antonio obiecerit: vnum, quòd quum Cæsarem in plerisque rebus adiuuisset, multáque idcirco ab eo recepisset, tamen deinde pretium bonorum Pompeii ab ipso Cæsar vi exegit: alterum, quòd quum ne in paternas quidem possessiones successerit Antonius, omniáque bona pro sua libidine dilapidauerit, Charybdis instar, (semper enim aliquid Siciliense nobis Cicero profert, quasi memoria nobis exciderit, exulem ipsum eò profugisse) nihilominus id pretium omne persoluit. Neque hîc tantùm egregius ille orator quammaxime contraria inuicem locutus deprehenditur: sed, per Iouem, in hoc etiam, quòd modò eum omnes Cæsaris actiones adiuuisse, ideóque omnium intestinorum malorũ potissimam causam fuisse dicit: modò timiditatem exprobrat, qui nulli rei, præter quæ in Thessalia gesta est, adfuerit. Id quoque inter crimina Antonio obiecta, est, reductos esse

Contraria in Ciceronis oratione esse.

Festiuè Ciceroni exilium obiicitur.

A τούτοις οὖν ὦ Κικέρων ἐγκάλει, εἴ τι περιωσό- "
μησθεν, μὴ μὰ Δία μὴ τοῖς ὑπ' αὐτῶν τε- "
τιμημένοις, ὅτι ἀξίους ἑαυτοὺς καὶ τῶν τηλι- "
κούτων παρέσχον τυχεῖν· ὡς εἴγε ὑπὸ τῶν "
πραγμάτων τῶν τότε ἡμᾶς πιεσάντων ἠ- "
ναγκάσθητε αὐτὰ οὕτω καὶ παρὰ τὸ προσῆ- "
κον ποιῆσαι, τί τοῦτο Ἀντωνίῳ νῦν ἐπιφέρεις, "
ἀλλ' οὐ τότε ἀντέλεγες, εἴπερ ἐδύνασο. ὅτι ἐ- "
φοβοῦ, μὰ Δία. εἶτα, σὺ μὲν τότε σιωπήσας, "
συγγνώμης διὰ τὴν δειλίαν τεύξῃ, οὗτος δὲ "
B ὅστις σου προετιμήθη, δίκην διὰ τὴν ἀρε- "
τὴν ὑφέξει; καὶ ποῦ ταῦτα τὰ δίκαια ἔμα- "
θες; ἢ ποῦ ταῦτα τὰ νόμιμα ἀνέγνως; ἀλλ' "
οὐκ ὀρθῶς τῇ ἱππαρχίᾳ ἐχρήσατο. διὰ τί; "
ὅτι τὰ ὑπάρχοντα (φησὶ) τὰ τοῦ Πομπηίου ἠ- "
γόρασε. πόσοι δὲ ἄλλοι πόσα ἄλλα ἐπρίαν- "
το, ὧν οὐδεὶς αἰτίαν ἔχει; καὶ γάρ που διὰ τοῦ- "
το καὶ ἐδημεύθη τινά, καὶ ἐς τὸ πρατήριον ἐξε- "
τέθη, καὶ τῇ τοῦ κοινοῦ κήρυκος φωνῇ ἀπεκη- "
ρύχθη, ἵνα τις αὐτὰ ἀγοράσῃ. ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν "
C τὰ τοῦ Πομπηίου κτήματα πεπρᾶσθαι. "
οὐκοῦν ἡμεῖς ἡμάρτομεν, καὶ κακῶς ἐποιήσα- "
μεν δημεύσαντες αὐτά· ἤ, ἵνα σε καὶ ἡμᾶς τις "
ἀπολύσῃ, πάντως που ὁ Καῖσαρ ἐπλημμέ- "
λησεν, ὁ τοῦτο γενέσθαι κελεύσας· ᾧ οὐδὲν ἐπε- "
κάλεσας. ἀλλ' ἐν μὲν τούτῳ καὶ πάνυ μω- "
ραίνων ἐξελέγχεται. δύο γοῦν ἐναντιώτατα "
τοῦ Ἀντωνίου κατηγόρηκεν· ἓν μέν, ὅτι πλεῖστα "
τῷ Καίσαρι συμπράξας, καὶ πάμπολλα "
διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ λαβών, ἔπειτα τὴν τι- "
D μὴν αὐτῶν βιαίως ἀπῃτήθη· ἕτερον δέ, ὅτι "
μήτε τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κληρονομήσας, καὶ πάνθ' "
ὅσα ἐβούλετο καταναλώσας, ὥσπερ ἡ Χά- "
ρυβδις (ἀεὶ γάρ τι ἡμῖν ἐκ τῆς Σικελίας, κα- "
θάπερ ἐπιλελησμένοις ὅτι ἐς αὐτὴν ἔφυγε, "
προφέρει) τὴν τιμὴν πάντων ὧν ἐπρία- "
το ἀπέδωκεν. ἐν μὲν οὖν τούτοις οὕτω τὰ ἐν- "
αντιώτατα αὐτὸς ἑαυτῷ λέγων ὁ θαυμαστὸς "
οὗτος ἐλέγχεται. καὶ νὴ Δία καὶ ἐν ἐκείνοις, "
E ὅτι τοτὲ μέν, πάντα τὰ τῷ Καίσαρι πρα- "
χθέντα συνάρασθαι, καὶ πάντων διὰ τοῦτο τῶν "
ἐμφυλίων κακῶν αἰτιώτατον γεγονέναι λέγει· "
τοτὲ δὲ ἐγκαλεῖ αὐτῷ, δειλίαν ὀνειδίζων, ὅτι "
μηδενὸς ἄλλου πλὴν τῶν ἐν τῇ Θετταλίᾳ "
πραχθέντων μετέσχε· καὶ ἐν ἐγκλήματι αὐτοῦ "
ποιεῖται, λέγων ὅτι τῶν φυγόντων τινὰς κα- "

ἤγαγε· καὶ μέμφεται αὐτὸν ὅτι μὴ καὶ τῷ θείῳ τὴν κάθοδον ἔδωκεν. ὥσπερ τινὸς πιστεύοντος ὅτι οὐκ ἂν ἐκεῖνον πρῶτον, εἴπερ γε καὶ ὁντινοῦν ἐδυνήθη καταγαγεῖν, ἐπανήγαγε· μήτε τι ἐγκαλῶν αὐτῷ, μήτε ἐγκαλούμενος, ὡς καὶ αὐτὸς οὗτος οἶδεν. ἀμέλει πολλάκις σχέτλια αὐτοῦ καταψευσάμενος, οὐδὲν τοιοῦτον εἰπεῖν ἐτόλμησεν. οὕτω μὲν οὖν οὐδ᾽ ὁτιοῦν αὐτῷ διαφέρει πᾶν ὅ,τι ποτ᾽ ἂν ἐπὶ τὴν γλῶτταν αὐτοῦ ἐπέλθῃ, καθάπερ τι πνεῦμα, ἐκχέαι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τί ἄν τις ἐπὶ πλεῖον ἐπεξίοι; B ἐπεὶ δὲ ῥαψῳδεῖ περιιὼν, καὶ νῦν γε εἶπέ που λέγων ὅτι βαρυτάτην τὴν τῆς ἱππαρχίας ὄψιν παρέσχετο πανταχοῦ καὶ διὰ πάντων, τῷ τε ξίφει ἅμα καὶ τῇ πορφύρᾳ, τοῖς τε ῥαβδούχοις καὶ τοῖς στρατιώταις χρώμενος· εἰπάτω μοι σαφῶς καὶ τί ἐκ τούτων ἠδικήμεθα. ἀλλ᾽ οὐδὲν ἂν εἰπεῖν ἔχοι. εἰ γὰρ εἶχεν, οὐδὲν ἂν τούτου πρότερον ἐξελάλησε. πᾶν γὰρ τοὐναντίον, οἱ μὲν στασιάσαντες τότε, καὶ πάντα τὰ κακὰ ἐργασάμενοι, Τρεβέλλιός τε καὶ C
201 Δολοβέλλας ἦσαν· Ἀντώνιος δὲ καὶ οὔτως οὔτε τι ἠδίκησε, καὶ πάνθ᾽ ὑπὲρ ἡμῶν ἔπραξεν, ὥστε καὶ τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως παρ᾽ ὑμῶν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐκείνους, οὐχ ὅπως ἀντιλέγοντος τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ῥήτορος (παρῆν γὰρ) ἀλλὰ καὶ συναινοῦντος, ἐπετράπη. ἢ δειξάτω τινὰ φωνὴν ἐρρήξεν, ὁρῶν τὸν ἀσελγῆ καὶ μιαρὸν (ὡς αὐτὸς λοιδορεῖ) πρὸς τῷ μηδὲν αὐτὸν τῶν δεόντων ποιεῖν, καὶ ἐξουσίαν τοσαύτην παρ᾽ ὑμῶν προσλαμβάνοντα. ἀλλ᾽ D οὐκ ἂν ἔχοι δεῖξαι. οὕτω που ὁ μέγας οὗτος καὶ φιλόπολις ῥήτωρ, ὁ πανταχοῦ καὶ ἀεὶ θρυλλῶν καὶ λέγων, Ἐγὼ μόνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνίζομαι, Ἐμὲ οὔτε χάρις φίλων, οὔτε φόβος ἐχθρῶν ἀπείργει τοῦ μὴ οὐ τὰ συμφέροντα ὑμῖν προσκοπεῖν, Ἐγὼ, κἂν ἀποθανεῖν ἐν τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν λόγοις δέῃ, καὶ μάλα ἡδέως τελευτήσω. οὐδ᾽ ὁτιοῦν τούτων ὧν νῦν βοᾷ, τότε εἰπεῖν ἐτόλμησε. καὶ μάλα εἰκότως. λογίζεσθαι γὰρ αὐτῷ ἐπῄει τοῦτο, ὅτι E τοὺς μὲν ῥαβδούχους καὶ τὸ ἔσθημα τὸ περιπόρφυρον, κατὰ τὰ πάτρια τὰ περὶ τῶν ἱππάρχων νενομισμένα, εἶχε, τῷ δὲ δὴ ξίφει καὶ τοῖς στρατιώταις κατὰ τῶν στασιαζόντων ἀναγ-

A ab eo exules: culpatúrque quòd non auunculum etiam suum restituerit. Quasi verò quispiam credat, si is vllius restituẽdi potestatem habuisset, non primò omnium hunc fuisse restituturum, quum nullæ inter ipsos vnquam intercesserint lites. quod ipse nouit Cicero: qui quanquam sæpius turpissimis mendaciis eum traduxerit, tamen hoc dicere non est ausus. Adeo in nullo discrimine hic ponit, omne id quod in buccam venerit, tanquã spiritum, B effundere. quæ quis tandem possit omnia persequi? Iam quòd obambulans rem verbis exaggerat, perhibétque, Antonium magistrũ equitum, eum magistratum molestissimum omnibus reddidisse, vbique & semper cum gladio simul ac purpura, lictoribúsque iuxtà & militibus obuersatum: respondeat mihi disertè velim quidnam ad nos inde damni redierit. certè nullũ dicere poterit: ac, si potuisset, nihil prius sibi dicendum putasset. Secus habẽt C omnia. Trebellius erat & Dolabella, qui seditiones excitarent, ac omnia mala perpetrarent: Antonius neque mali quicquam facinoris exhibuit, & omnia pro nobis egit: adeo vt custodia quoque vrbis ei contra facinorosos mandata fuerit: non modò non contradicente hoc mirabili oratore (aderat enim) sed astipulante etiam. Nullum enim potest verbum commemorare à se tum editum, quum videret impurum i- D stum ac flagitiosum (sic enim contumeliosè cũ nominat) ad id quòd nihil rectè ageret, hanc etiam potestatem à vobis accipere. Sic magnus ille orator, ac ciuitatis amator, qui nunquam non id in ore suo habet, Ego solus pro libertate certo, me neque amicorum gratia, neque inimicorum terror à commodis vestris prospiciẽdis depellit. ego, si mihi pro vobis verba facienti moriẽdum sit, cum ipsum vitæ exitũ gra- E tissimum habuero. is ergo tum nihil horum quæ nunc magna voce iactat, mussare ausus est. Neque id iniuria. reputabat enim secum, adesse, ex instituto maiorũ, magistro equitum Antonio lictores & purpuram: vsum autem esse eidem gladii ac militum contra seditiosos, qui

Oratio Q. Fufii Caleni in Ciceronem pro Antonio.

Ridetur Ciceronis iactãtia.

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

nullum certè nè extremorum quidem facinorum sibi reliquum facturi erant, nisi is munitus istis fuisset, quando sic quoque nonnulli eũ contẽptui habuerunt. Hæc omnia, ac reliqua quoque rectè, ac omnino ex sententia Cæsaris, acta esse, res ipsæ ostendunt. nam neque seditio vlterius progressa est, & Antonius non modò eorum causa mulctatus non est, sed consul quoque deinde creatus. Quem magistratum vt gesserit, agedum mecum considerate. inuenietis enim, si attentè inspexeritis, eum vrbi magnopere vtilem fuisse. Quod quum ipse Cicero perspectum haberet, liuore victus, ausúsque est ea reprehendere in Antonio, quæ vellet à seipso acta fuisse. itaque denudationem, vnctionem, ac veteres illas fabulas protulit, non quòd nunc eorum vsum esse aliquẽ putaret, sed vt externarum rerum vituperatione luminibus ipsius cõsulatus scienter ac præclarè gesti obstrueret, eius viri, qui, proh deûm atque hominũ fidem, (altius enim quàm tu exclamabo, ac iustiori de causa eos obtestabor) quum tyrannide captam vrbem re ipsa esse videret, quòd & exercitus Cæsari parebant, & S. P. Q. R. eidẽ concedebant, ita vt ei quandiu in viuis esset, dictaturam darent, vtque apparatu regio vti posset permitterent, ipse & manifestissimè eam tyrannidẽ detexit, & tutissima ratione inhibuit: ita vt Cæsar, verecundia correptus, ac territus, neque nomen regis, neque diadema (quæ erat sibi ipsi nobis inuitis daturus) acciperet. Si quis alius id fecisset quod tum Antonius fecit, iussum se à Cæsare hoc fecisse diceret, necessitatémque prætenderet, & veniam haud dubiè cõsequeretur, factis iam tot nostris decretis, & in tanta militum potentia: sed Antonius, cui animus Cæsaris exploratus penitus erat, quíque omnia quæ is parabat, cognita exactè habebat, prudentissimè eum auertit ab instituto, & retinuit. Cuius signũ euidens est quòd Cæsar prorsus nihil deinde pro potentia egit, sed promiscuè præterea ac sine satellitio inter nos versatus est. Quo factum est præcipuè vt ea quæ pertulit, accidere ipsi possent. Hæc ita egit, ô

Consulatus Antonij acta defendit.

A καλῶς ἐχρῆτο. τί γὰρ οὐκ ἂν τῶν δεινοτάτων ἐποίησαν, εἰ μὴ τούτοις ἐκεῖνος ἐπέφρακτο, ὁπότε καὶ οὕτως αὐτοῦ κατεφρόνησάν τινες; ὅτι τοίνυν καὶ ταῦτα καὶ τἆλλα πάντα ὀρθῶς καὶ κατὰ τὴν γνώμην ὅτι μάλιστα τὴν τοῦ Καίσαρος ἐγίνετο, δηλοῖ τὰ ἔργα· ἥ τε γὰρ στάσις οὐ περαιτέρω προεχώρησε, καὶ ὁ Ἀντώνιος οὐχ ὅσον οὐ δίκην ἐπ' αὐτοῖς ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ὕπατος μετὰ ταῦτα ἀπεδείχθη. καί μοι καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν θεάσασθε ὡς διέθετο. B εὑρήσετε γὰρ αὐτήν, ἂν τἀκριβὲς σκοπῆτε, πάνυ πολλοῦ ἀξίαν ἐν τῇ πόλει γεγενημένην. ὅπερ που καὶ αὐτὸς εἰδώς, οὐκ ἤνεγκε τὸν φθόνον, ἀλλ' ἐτόλμησεν ἐπὶ τούτοις αὐτὸν διαβαλεῖν ἃ καὶ αὐτὸς ἂν πεποιηκέναι εὔξατο. καὶ διὰ τοῦτό γε καὶ τὴν γύμνωσιν αὐτοῦ, τήν τε ἄλειψιν, τούς τε μύθους τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους ἐπεισήγαγεν, οὐχ ὅτι τι προσέδει νῦν αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα τήν τε ἐπιτέχνησιν αὐτοῦ καὶ τὴν κατόρθωσιν τοῖς ἔξωθεν ψόφοις συσκιάσῃ. ὅστις, ὦ γῆ καὶ θεοί, (μεῖζον γὰρ σοῦ βοήσομαι, καὶ C δικαιότερον αὐτοὺς ἐπικαλέσομαι) τυραννουμένην ἤδη τῷ ἔργῳ τὴν πόλιν ἰδών, ὥστε πάντα μὲν τὰ στρατόπεδα ἀκούειν τοῦ Καίσαρος, πάντα δὲ αὐτῷ τὸν δῆμον μετὰ τῆς βουλῆς εἴκειν, οὕτως ὥστε τά τε ἄλλα καὶ δικτάτωρα αὐτὸν διὰ βίου εἶναι, τῇ τε σκευῇ τῇ τῶν βασιλέων χρῆσθαι ψηφίσασθαι, καὶ ἐξήλεγξε σοφώτατα, καὶ ἐπέσχεν ἀσφαλέστατα· ὥστε καὶ αἰδεσθέντα καὶ φοβηθέντα μήτε τὸ ὄνομα τὸ τοῦ βασιλέως, μήτε τὸ διάδημα (ἃ καὶ D ἀκόντων ἡμῶν αὐτὸς ἑαυτῷ δώσειν ἔμελλε) λαβεῖν. ἄλλος μὲν γάρ τις ὑπό τε ἐκείνου ταῦτ' 190
ἔφη ποιῆσαι κεκελεῦσθαι, καὶ τήν τε ἀνάγκην ἂν προὐτείνατο, καὶ συγγνώμης ἐπ' αὐτῇ ἔτυχε. (πῶς γὰρ οὔ, τοιαῦτά τε ἡμῶν τότε ἐψηφισμένων, καὶ τοσοῦτον τῶν στρατιωτῶν δεδυνημένων) Ἀντώνιος δέ, ἅτε καὶ τῆς διανοίας τῆς τοῦ Καίσαρος διαπεφοιτηκώς, καὶ πάντα ἀκριβῶς ὅσα παρεσκευάζετο συννοῶν, φρονιμώτατα αὐτὸν καὶ ἀπέστρεψεν ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀπέπαυσε· τεκμήριον δέ, ὅτι οὐδὲν E ἔτι τὸ παράπαν ὡς καὶ δυναστεύων ἔπραξε, καὶ προσέτι καὶ κοινῶς καὶ ἀφυλάκτως πᾶσιν ἡμῖν συνῆν. ἀφ' οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα ἠδυνήθη παθεῖν ἃ ἔπαθε. ταῦθ' οὕτως, ὦ

Κικέρων, ἢ Κικέρκουλε, ἢ Κικεράκιε, ἢ Κικέριθε, ἢ Γραίκουλε (ἢ ὅ,τι ποτὲ καὶ χαίρεις ὀνομαζόμενος) ἔπραξεν ὁ ἀπαίδευτος, ὁ γυμνός, ὁ μεμυρισμένος· ὧν οὐδὲν σὺ ἐποίησας, ὁ δεινός, ὁ σοφός, ὁ πολὺ πλείονι τῷ ἐλαίῳ τοῦ οἴνου χρώμενος· ὁ καὶ μέχρι τῶν σφυρῶν τὴν ἐσθῆτα σύρων, οὐ μὰ Δί' οὐχ ὥσπερ οἱ ὀρχησταὶ οἱ τὰς ποικιλίας τῶν ἐνθυμημάτων διδάσκοντές σε τοῖς σχήμασιν, ἀλλ' ἵνα τὰ αἴσχη σου
202 τῶν σκελῶν συγκρύπτῃς. οὐ γάρ που καὶ ὑπὸ σωφροσύνης ποιεῖς, ὁ τὰ πολλὰ ἐκεῖνα περὶ τῆς τοῦ Ἀντωνίου διαίτης εἰρηκώς. τίς μὲν γὰρ οὐχ ὁρᾷ σου τὰ λεπτὰ ταῦτα χλανίδια; τίς δ' οὐκ ὀσφραίνεται τῶν πολιῶν σου τῶν κατεκτενισμένων; τίς δ' οὐκ οἶδεν ὅτι τὴν μὲν γυναῖκα τὴν προτέραν τὴν τεκοῦσάν σοι δύο τέκνα ἐξέβαλες, ἑτέραν δὲ ἐπεισηγάγου παρθένον, ὑπέργηρως ὤν, ἵν' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς τὰ δανείσματα ἀποτίσῃς; καὶ οὐδ' ἐκείνην μέντοι κατέσχες, ἵνα Κερελλίαν ἐπ' ἀδείας ἔχῃς, ἣν τοσούτῳ πρεσβυτέραν σαυτοῦ οὖσαν ἐμοίχευσας, ὅσῳ νεωτέραν τὴν κόρην ἔγημας. πρὸς ἣν καὶ αὐτὴν τοιαύτας ἐπιστολὰς γράφεις, οἵας ἂν γράψειεν ἀνὴρ σκωπτόλης, ἀθυρόγλωσσος, πρὸς γυναῖκα ἑβδομηκοντοῦτιν πλησιαζόμενος. καὶ ταῦτα μὲν ἄλλως ἐξήχθην, ὦ πατέρες, εἰπεῖν, ἵνα μηδὲ ἐν τούτοις ἔλαττόν τι ἔχων ἀπέλθῃ. καίτοι καὶ συμπόσιόν τι ἐτόλμησε τῷ Ἀντωνίῳ προσενεγκεῖν, αὐτὸς μὲν ὕδωρ (ὥς φησι) πίνων, ἵνα σὺν καθ' ἡμῶν λόγους νυκτερεύων συγγράφῃ· τὸν δὲ υἱὸν ἐν τοσαύτῃ μέθῃ τρέφων, ὥστε μήτε νύκτωρ μήτε μεθ' ἡμέραν σωφρονεῖν. καὶ προσέτι καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ διαβάλλειν ἐπεχείρησε, τοσαύτῃ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ παρὰ πάντα τὸν βίον χρώμενος, ὥστε μηδὲ τῶν συγγενεστάτων ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ τήν τε γυναῖκα προαγωγεύειν, καὶ τὴν θυγατέρα μοιχεύειν. ταῦτα μὲν οὖν ἐάσω, ἐπάνειμι δὲ ὅθεν ἐξέβην. ὁ γὰρ Ἀντώνιος ἐκεῖνος ὃν οὗτος καταδεδράμηκεν, ἰδὼν τὸν Καίσαρα ὑπὲρ τὴν πολιτείαν ἡμῶν αἰρόμενον, ἐποίησεν αὐτὸν μηδὲν ὧν ἐνενόει πρᾶξαι, δι' αὐτῶν ὧν χαρίζεσθαι αὐτῷ ἐδόκει. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀποτρέπει τινὰς ὧν ἂν μὴ ὀρθῶς ἐπιθυμοῦντες τυχεῖν διαπράξωνται, ὡς τὸ

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

A Cicero: siue tu Ciccerculus: aut Ciceracius, aut Cicerithus, aut Græculus, aut quocunque tandem nomine gaudes: ille malè institutus, nudus, & vnctus: quorum nihil tu præstitisti, qui disertus, qui sapiens es, qui plus olei quàm vini vsurpas: vestémque vsque ad talos dependentem trahis, nō quidem histrionum more, qui suis personis te varietatem motuum animi docent, sed vt turpitudinem tuorum crurum tegas. Neque enim id studio modestiæ à B te fit, qui tam multa impudicè de vita Antonii dixeris. Quis enim nō videt tenues istas tuas lænulas? Quis non canorum tuorum pectinibus comptorum odorem percipit? Quis nescit quemadmodum priore tua coniuge, quæ duos tibi natos pepererat, eiecta, aliam virginem duxeris, ipse ætate decrepita, vt ex eius facultatibus æs alienū dissolucre posses? Sed ne eam quidem retinuisti, nimirum vt liberè Cerelliam habere posses, quam tanto te ætate superiorem, quanto inferior ea puella C fuit quam duxeras, stuprauisti. ad quam ipsam eiusmodi literas scribis quales scribi par est à scurra, linguæque incontinentis viro, cum muliere septuagenaria decertāte. Hæc vt dicerem P. C. euagatus sum obiter, ne non hac etiam in parte æquum auferret. Conuiuium etiam quoddā exprobrare Antonio ausus fuit: ipse aquam, vt quidem refert, bibēs, vt sermones contra nos elucubrare possit: filium verò in tanta temulētia educat, vt sobrius neque interdiu D sit, neque noctu. Os etiam Antonii turpitudinis insimulare instituit, ipse per omnem vitam tanta libidine ac impuritate vsus, vt ne à propinquissimis sibi abstinuerit, vxorē prostituerit, cum filia incestū commiserit. Sed his missis, ad institutum reuertar. Antonius, quem iste insectatus est, quum videret Cæsarem sese supra rempublicam efferre, ea re, qua maximè gratiam Cæsaris ca- E ptare visus est, effecit ne is ea quæ animo iam destinauerat, re perageret. Qui enim rem aliquam semel haud rectè expetitam consequi omnino cupiunt, eos nihil magis ab instituto reuocat quàm si ii qui ali-

Mollitiem Ciceroni obiicit.

Cerelliæ cum Cicerone adulterium.

Ciceronis fili', temulentus.

Antonii factū, quòd Cæsari diadema obtulerit, laudat.

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

quid mali ab iis expectant, præ se ferunt, sibi id volentibus euenturum: quod etsi illi conscientia suæ iniustitiæ nequaquam credunt, tamen propositum suum innotuisse opinantes, verecundia metúque corripiuntur, quúmque alioquin sermonem, tanquam adulationem quandam, non nisi cum inquisitione accipiant, tamen ea quæ euentura sint cum pudore coniiciũt. Quæ quum essent perspecta Antonio, primùm Lupercalia sibi delegit, vt Cæsar inter hilaritatem ac ludicram actionẽ absque periculo posset castigari: deinde forum, rostráque, vt ipsa loca pudorem Cęsari obiicerent: affinxit etiam populi mandatum, vt Cæsar eo audito reputaret non quid dixisset Antonius, sed quid populus Romanus eum dicere iussurus fuisset. quî enim crederet populi hoc esse mandatũ, quum sciret neque decretum sibi esse tale quicquam, & non acclamare populũ sentiret? Enimuero debuit hæc audire Cæsar in foro Romano: quo loco sæpenumero pro libertate à nobis deliberatum est: apud rostra, propter quæ infinitæ pro statu populari sunt consultationes peractæ: Lupercalibus, vt Romuli recordaretur: è consule, vt in memoriam priscorum consulum acta reuocaret: sub nomine populi, vt ei in mentem veniret, non in Afros ipsum, neq; Gallos, AEgyptiósve, sed in Romanos tyrannidem moliri. Hæ illum voces conuerterunt, hæ deiecerunt. Hæc est, ô Cicero, Antonii actio, quum neque crus in fuga fregisset, vt ipse effugere posset, neque manum exussisset, vt Porsenam terreret: sed Cæsaris tyrannidem sapientia atque calliditate compesceret, artificio supra hastã Decii, & gladium Bruti, laudando.

Consulatum Ciceronis inuadit.

Tu verò, Cicero, quid in tuo cõsulatu, non dico sapienter aut bene: sed quid egisti quod nõ extremum meruerit supplicium? Nónne tu vrbem quietam ac vnanimem per-

A τοὺς φοβουμένους αὐτὰ μὴ πάθωσιν ἐθελοντὰς δὴ δοκεῖν ὑπομένειν. τοῦτο μὲν γάρ, ἐξ ὧν ἀδικοῦσιν ἑαυτοῖς συνίσασιν, οὐ πιστεύουσι· πεφωρᾶσθαι δὲ νομίζοντες, καὶ αἰσχύνονται καὶ φοβοῦνται, τὰ μὲν λεγόμενα ἄλλως, ὡς καὶ κολακείαν, μετ᾽ ἐλέγχου λαμβάνοντες, τὰ δ᾽ ἐξ αὐτῶν ἀποβησόμενα, ὡς καὶ ἐπιβουλήν, μετ᾽ αἰσχύνης ὑποπτεύοντες. ἅπερ που καὶ ὁ Ἀντώνιος ἀκριβῶς εἰδώς, πρῶτον μὲν τά τε Λύκαια τὴν
B πομπὴν ἐκείνην ἐπελέξατο, ἵν᾽ ὁ Καῖσαρ ἔν τε τῷ ἀνειμένῳ τῆς γνώμης καὶ ἐν τῷ παιγνιώδει τῶν γιγνομένων ἀσφαλῶς σωφρονισθῇ· ἔπειτα δὲ καὶ τὴν ἀγορὰν, καὶ τὸ βῆμα, ἵνα ἐξ αὐτῶν τῶν χωρίων αἰσχυνθῇ. τάς τε ἐντολὰς τὰς παρὰ τοῦ δήμου συνέπλασεν, ἵν᾽ αὐτὰς λογίσηται ἀκούσας, οὐχ ὅσα τότε Ἀντώνιος ἔλεγεν, ἀλλ᾽ ὅσα ἂν ὁ δῆμος ὁ Ῥωμαίων εἰπεῖν τινὶ ἐνετείλατο. πόθεν γὰρ ἂν ἐπίστευσε τὸν δῆμον ταῦτ᾽ ἐ-
C πεσταλκέναι, μήτε ἐψηφισμένον τι τοιοῦτον αὐτὸν εἰδώς, μήτε ἐπιβοῶντα αἰσθόμενος; ἀλλ᾽ ἔδει γὰρ αὐτὸν καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῇ Ῥωμαίᾳ, ἐν ᾗ πολλὰ πολλάκις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐβουλευσάμεθα, καὶ παρὰ τῷ βήματι, ἀφ᾽ οὗ μυρία ἐπὶ μυρίοις ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας ἐπολιτευσάμεθα, ἔν τε τῇ ἑορτῇ τῶν Λυκαίων, ἵνα ἀναμνησθῇ τοῦ Ῥωμύλου· καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπάτου, ἵνα ἐννοήσῃ τὰ τῶν ἀρχαίων ὑπάτων ἔργα· καὶ ἐπὶ τῷ
D τοῦ δήμου ὀνόματι, ταῦτα ἀκοῦσαι, ἵν᾽ ἐνθυμηθῇ τοῦθ᾽ ὅτι οὐκ Ἀφρῶν, οὐδὲ Γαλατῶν, οὐδὲ Αἰγυπτίων, ἀλλ᾽ αὐτῶν Ῥωμαίων τυραννεῖν ἐπεχείρει. ταῦτα αὐτὸν τὰ ῥήματα ἐπέστρεψε, ταῦτ᾽ ἐταπείνωσε. καὶ τάχα ἂν τὸ διάδημα, εἴπερ τις ἄλλος, αὐτῷ προσήνεγκε βαλών, ἔπειτα δ᾽ ἐκεῖνα καὶ ἐκολούσθη, καὶ ἔφριξε, καὶ κατέδεισε. τὰ μὲν οὖν Ἀντωνίου ἔργα σοὶ ταῦτα ἐστίν, οὐ σκέλος ἄλλως κατάξαντος, ἵνα αὐ-
E τὸς φύγῃ, οὐδὲ χεῖρα κατακαύσαντος, ἵνα Πορσέναν φοβήσῃ· ἀλλὰ τὴν τυραννίδα τὴν τοῦ Καίσαρος, σοφίᾳ καὶ περιτεχνήσει, καὶ ὑπὲρ τὸ δόρυ τὸ Δεκίου, καὶ ὑπὲρ τὸ ξίφος τοῦ Βρούτου παύσαντος. 203

Σὺ δ᾽, ὦ Κικέρων, τί ἐν τῇ ὑπατείᾳ σου οὐχ ὅτι σοφόν, ἢ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ τιμωρίας τῆς μεγίστης οὐκ ἄξιον ἔπραξας; οὐχ ἡσυχάζουσαν μὲν καὶ ὁμονοοῦσαν τὴν πόλιν ἡμῶν

καὶ ἐπέραξας καὶ ἐστασίασας, τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ Καπιτώλιον ἄλλων τε τινῶν καὶ δούλων παρακλήτων πληρώσας; οὐ τὸν Κατιλίναν, σπουδαρχιῶντα μόνον, ἄλλο δὲ μηδὲν δεινὸν ποιήσαντα, κακῶς ἀπώλεσας; οὐ τὸν Λέντουλον, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, μήτ' ἀδικήσαντάς τι, μήτε κριθέντας, μήτε ἐλεγχθέντας, οἰκτρῶς διέφθειρας; καίτοι πολλὰ μὲν περὶ τῶν νόμων, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῶν δικαστηρίων ἀεὶ καὶ πανταχοῦ θρυλλῶν; ἃ εἴ τις ἀφέλοιτο τῶν σῶν λόγων, τὸ λοιπὸν οὐδέν ἐστι. Πομπηΐῳ μὲν γὰρ B ἐνεκάλεις ὅτι τῷ Μίλωνι παρὰ τὰ νενομισμένα τὴν κρίσιν ἐποίησε· σὺ δὲ οὔτε μικρὸν οὔτε μεῖζον οὐδὲν ἐκ τῶν περὶ ταῦτα τεταγμένων Λεντούλῳ παρέσχες, ἀλλ' ἄνευ λόγου καὶ κρίσεως ἐνέβαλες ἐς τὸ δεσμωτήριον ἄνδρα ἐπιεικῆ, γέροντα, πολλὰ μὲν καὶ μεγάλα πρὸς τὴν πατρίδα ἐκ προγόνων ἐνέχυρα φιλίας ἔχοντα· μηδὲν δὲ μήθ' ὑπὸ τῆς ἡλικίας μήθ' ὑπὸ τῶν τρόπων νεωτερίσαι δυνάμενον. τί μὲν γὰρ αὐτῷ κακὸν παρῆν, ὃ C τῇ μεταβολῇ αὖ τῶν πραγμάτων ἐξιάσατο; τί δ' οὐκ ἀγαθὸν εἶχε, περὶ οὗ πάντως ἂν νεοχμώσας τι ἐκινδύνευσε; ποῖα ὅπλα ἠθροίκει; ποίους συμμάχους παρεσκευάσατο; ἵν' οὕτως οἰκτρῶς καὶ ἀνοσίως, ἀνὴρ ὑπατευκώς, στρατηγῶν, μήτε τι εἰπών, μήτ' ἀκούσας, ἔς τε τὸ οἴκημα ἐμπέσῃ, καὶ ἐκεῖ ὥσπερ οἱ κακουργότατοι φθαρῇ; τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ μάλιστα ὁ καλὸς οὗτος Τούλλιος ἐπεθύμησεν· ἵν' ἐν τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ χωρίῳ τῷ Τυλλιείῳ D τὸν ἔγγονον τοῦ Λεντούλου ἐκείνου τοῦ προκρίτου ποτὲ τῆς βουλῆς γενομένου ἀποκτείνῃ. καίτοι τί ποτ' ἂν ἐποίησεν ἐνόπλου ἐξουσίας λαβόμενος, ὁ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐκ μόνων τῶν λόγων εἰργασμένος; ταῦτα γὰρ σοῦ τὰ λαμπρὰ ἔργα ἐστί, ταῦτα τὰ μεγάλα στρατηγήματα· ἐφ' οἷς οὕτως οὐχ ὅπως ὑπὸ τῶν ἄλλων κατεγνώσθης, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ κατεψηφίσω, ὥστε καὶ πρὶν κριθῆναι φυγεῖν. καίτοι τίς ἂν ἑτέρα μείζων ἀπόδειξις τῆς E σῆς μιαιφονίας γένοιτο, ἢ ὅτι καὶ ἐκινδύνευσας ἀπολέσθαι ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων ὑφ' ὧν ἐσκήπτου ταῦτα πεποιηκέναι; καὶ ἐφοβήθης αὐτοὺς ἐκείνους οὓς ἔλεγες ἐκ τούτων εὐεργε-

A turbauisti, ac seditionibus agitauisti? forum & Capitolium cùm aliis hominibus, tum seruis etiam euocatis repleuisti? nónne Catilinam magistratum tantùm ambientem, nihil præterea mali agentem, impiè perdidisti? nónne Lentulum eiúsque socios, nullo ipsorum facinore extante, neque accusatos in iudicio, neque conuictos, miseranda morte affecisti? quanquam tam frequẽs vbique à te fiat legum ac iudiciorum mentio, vt si quis eam orationibus B tuis subtrahat, reliquum nihil sit futurum. Tu quidem Pompeio vitio dedisti quòd Milonis iudiciũ præter instituta maiorum fecisset: ipse autem nihil, ne minimum quidem eorum quæ legibus constituta sunt, in causa Lentuli adhibuisti, sed citra defensionem ac iudicium virum bonum ac senem in vincula condidisti, qui à maioribus suis multa amoris in patriam pignora habebat: neque ei vel per ętatem vel per mores licebat quicquam noui moliri. C Quod enim ei adfuit incommodũ quod rerum mutatione sanare cuperet? quæ autem ei non adfuerunt bona? de quibus omnibus si quid noui aggredi voluisset, in periculũ ei erat veniendum. Quæ arma parauit? quos socios collegit? vt ita miserè ac impiè homo consularis, prætor, nullo neque dicto neque audito quod esset cõtra patriam, in carcerem poneretur, ibíque, tanquam flagitiosissimus aliquis, capite plecteretur? Hoc enim potissimùm egregius iste Tullius expetiit, vt in D Tulliano, loco sibi cognomini, Lẽtuli istius, qui quondam princeps senatus fuerat, nepotem occideret. Quid verò acturum fuisse cum censemus, si armatam potestatem adeptus fuisset, qui hæc tanta atque huiusmodi solo sermone perfecit? Scilicet hæc tua sunt splendida ista facinora, hæ magnæ illæ tuæ artes ac consilia imperatoria, propter quæ non ab aliis tantum damnatus es, sed ipse proprio suffragio ita iudiciũ E de iis fecisti, vt antequam de re cognosceretur, profugeris. Quæ verò alia maior tui parricidii potest adduci demonstratio, quàm quòd ferè ab his ipsis pereũdum tibi fuit, quorum te causa ea fecisse præ te tuleras: metuistíque istos quos beneficio ea rę affectos

Oratio Q. Fufii Caleni in Ciceronem pro Antonio.

Tullianum.

Fuga Ciceronis.

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

dicebas? neque vel audire aliquid ex iis, vel aliquid ipsis dicere sustinuisti, qui disertus, qui animi bonis abundans, qui aliorum adiutor haberi vis, sed fuga salutem tanquam ex prælio quæsiuisti. Tamen eò impudentiæ processisti, vt hæc talia cõscribere institueris, quæ ne ab vllo alio memoriæ traderentur, in votis tibi habendum fuit: quò hoc saltem commodi ad te rediret, vt tecum res tuæ gestæ perirent, néve vlla eorum ad posteritatem mentio transmitteretur. Sed, vt ridere possitis, attendite hominis sapientiam. Quũ proposuisset sibi omnium huius vrbis rerum historiam scribendam (nam & disputatorem, & poetam, & philosophum, & oratorem, & historicũ se profitetur) non ab vrbe condita initium duxit, quod alii fecerunt, sed à consulatu suo: vt retro procedendo, initium commentarii sui, consulatum eum, finem verò, regnũ Romuli faciat. Agedum responde mihi, qui ea scribis ac præcipis quæ viro bono & dicenda sunt & faciẽda (facilius enim aliis quæ recta sunt consulere, quàm ipse ea agere potes: faciliúsque alios culpas quàm teipsum emendas) quanto præstabat te tui animi corporísque molliciem deponere, quàm Antonio timiditatem obiicere? te neque infidũ quid facere, neque trãsfugam esse, quàm ei infidelitatem exprobrare? te benefactores tuos non afficere iniuria, potius quàm eum ingratitudinis accusare? Est enim in hoc homine insitorum vitiorum id quoque in numero, quòd omnium maximè eos odit à quibus beneficium accepit: qúmque cæterorum semper aliquos demereatur, his nunquam non insidias struit. Nam, vt cætera transiliam, misericordia saluteque à Cæsare affectus, atque in patriciorũ numerum relatus, eum occidit, nõ quidem sua manu (qui enim id faceret homo meticulosus & effœminatus?) sed subornatis qui id facerent. Id autem me verè loqui, ipsi percussores Cæsaris declarauerunt, quum in forum cum nudis gladiis procurrentes, Ciceronem vobis audientibus nominatim subinde vocauerũt. Eum igitur, suum benefa-

Historiam à Cicerone conditam subsannat.

Ciceronis in benefactores suos Cæsarem & Antonium ingratitudo.

A τηκέναι; καὶ οὐχ ὑπέμεινας οὔτ' ἀκοῦσαί τι αὐτῶν, οὔτ' εἰπεῖν τι αὐτοῖς, ὁ δεινὸς, ὁ δεξιὸς, ὁ καὶ τοῖς ἄλλοις βοηθῶν, ἀλλὰ φυγῇ τὴν σωτηρίαν, ὥσπερ ἐκ μάχης, ἐπορίσω. καὶ οὕτω γε ἀναίσχυντος εἶ, ὥστε καὶ συγγράψαι ταῦτα τοιαῦτα ὄντα ἐπεχείρησας· ὃν ἐχρῆν εὔχεσθαι μηδὲ τῶν ἄλλων τινὰ αὐτὰ συνθεῖναι· ἵνα ἀλλὰ τοῦτό γε κερδάνῃς, τὸ συναπολέσθαι σοὶ τὰ πεπραγμένα, καὶ μηδεμίαν αὐτῶν μνήμην τοῖς ἔπειτα παραδοθῆναι. καὶ ὅπως

B γε καὶ γελάσητε, ἀκούσατε τὴν σοφίαν αὐτοῦ· προθέμενος γὰρ πάντα τῇ πόλει πεπραγμένα συγγράψαι (καὶ γὰρ σοφιστὴς καὶ ποιητὴς καὶ φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ καὶ συγγραφεὺς εἶναι πλάττεται) ἔπειτ' οὐκ ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς, ὥσπερ οἱ ἄλλοι οἱ τοῦτο ποιοῦντες, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὑπατείας τῆς ἑαυτοῦ ἤρξατο· ἵνα ἀνάπαλιν προχωρῶν, ἀρχὴν μὲν τοῦ λόγου ἐκείνην, τελευτὴν δὲ τὴν τοῦ Ῥωμύλου βασιλείαν ποιήσηται.

C λέγε τοίνυν τοιαῦτα γράφων καὶ τοιαῦτα πράττων, οἷα δεῖ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ λέγω δημηγορεῖν, καὶ ἔργῳ ποιεῖν· ἀμείνων γὰρ εἶ ἑτέροις γοῦν ὁποιονοῦν παραινεῖν, ἢ αὐτὸς τὰ προσήκοντα πράττειν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτιμᾶν, ἢ σεαυτὸν ἐπανορθοῦν. καίτοι πόσῳ σε κρεῖττον ἦν ἀντὶ μὲν τῆς 204
δειλίας ἣν Ἀντωνίῳ ὀνειδίζεις, αὐτὸν τὴν μαλακίαν καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀποθέσθαι· ἀντὶ δὲ τῆς ἀπιστίας ἣν ἐκείνῳ προ-

D φέρεις, αὐτὸν μήτ' ἄπιστόν τι ποιεῖν, μήτ' αὐτομολεῖν· ἀντὶ δὲ τῆς ἀχαριστίας ἣν ἐκείνου κατηγορεῖς, αὐτὸν μὴ ἀδικεῖν τοὺς εὐεργέτας. ἓν γάρ τοι καὶ τοῦτο τῶν κακῶν τῶν ἐμφύτων αὐτῷ ἐστιν, ὅτι μισεῖ μάλιστα πάντων οὓς ἄν τι αὐτὸν εὖ πεποιηκότας· καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἀεί τινας θεραπεύει, τούτοις δὲ ἐπιβουλεύει. ἵνα γοῦν τἄλλα ἐάσω, ἐλεηθεὶς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ σωθεὶς, ἔς τε τοὺς εὐπατρίδας ἐγ-

E γραφεὶς, ἀπέκτεινεν οὐκ αὐτοχειρίᾳ (πόθεν; δειλός τε οὕτω καὶ γύννις ὤν;) ἀλλ' ἀναπείσας καὶ παρασκευάσας τοὺς τοῦτο ποιήσοντας. καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω, αὐτοὶ ἐκεῖνοι ἐδήλωσαν. ὅτε γοῦν γυμνοῖς τοῖς ξίφεσιν ἐς τὴν ἀγορὰν ἐσέδραμον, ὀνομαστὶ αὐτὸν ἀνεκάλεσαν συνεχῶς, εἰπόντες, ὦ Κικέρων, ὥσπερ πάντες ἠκούσατε. ἐκεῖνόν τε οὖν εὐεργέ-

την ὄντα

τὴν ὄντα ἐφόνευσε, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς σωτηρίας, ὅτ' ἀπολέσθαι ἐν τῷ Βρεντεσίῳ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐκινδύνευσε, τυχὼν, τοιαύτας αὐτῷ χάριτας ἀνταποδίδωσι, κατηγορῶν τε αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἃ μήτ' αὐτὸς, μήτ' ἄλλος τις πώποτε ἐμέμψατο, καὶ κατατρέχων ἐφ' οἷς ἄλλους ἐπαινεῖ. Τὸν γοῦν Καίσαρα τοῦτον μήθ' ἡλικίαν ἄρχειν ἤ τι τῶν πολιτικῶν πράττειν ἔχοντα, μήθ' ὑφ' ἡμῶν προκεχειρισμένον ὁρῶν, καὶ δύναμιν πεπορισμένον, καὶ πόλεμον, μήτε ἐψηφισμένων ἡμῶν, μήτε προστεταχότων αὐτῷ, ἀνῃρημένον, οὐ μόνον οὐκ αἰτιᾶται, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιάζει. οὕτως οὔτε τὰ δίκαια, πρὸς τοὺς νόμους, οὔτε τὰ συμφέροντα, πρὸς τὸ τῷ κοινῷ χρήσιμον ἐξετάζει, ἀλλὰ πάντα ἁπλῶς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν διάγει· καὶ ἐφ' οἷς ἄλλους ἀποσεμνύνει, ταῦθ' ἑτέροις ἐγκαλεῖ, καὶ καταψευδόμενος ὑμῶν, καὶ προσδιαβάλλων ὑμᾶς. σύμπαντα γὰρ τὰ μετὰ τὴν τοῦ Καίσαρος τελευτὴν ὑπ' Ἀντωνίου πεπραγμένα, εὑρήσετε ὑφ' ὑμῶν κεκελευσμένα. καὶ τὸ μὲν περί τε τῆς τῶν χρημάτων διοικήσεως, καὶ περὶ τῆς τῶν γραμμάτων ἐξετάσεως λέγειν, περιττὸν εἶναι νομίζω. διὰ τί; ὅτι τῷ μὲν κληρονομοῦντι αὐτοῦ τῆς οὐσίας προσῆκεν ἂν εἴη πολυπραγμονεῖν· τὸ δὲ, εἴπερ τινὰ ἀλήθειαν κακουργίας εἶχε, τότε εὐθὺς παραχρῆμα κεκωλῦσθαι. οὔτε γὰρ ὑπὸ μάλης τι αὐτῶν, ὦ Κικέρων, ἐπράχθη, ἀλλ' ἐς στήλας, ὡς καὶ αὐτὸς φῂς, πάντ' ἀνεγράφη. εἰ δὲ ἐκεῖνος φανερῶς οὕτω καὶ ἀναισχύντως τά τε ἄλλα ἐκακούργησεν, ὡς λέγεις, καὶ τὴν Κρήτην ὅλην ἥρπασεν, ὡς καὶ ἐκ τῶν τοῦ Καίσαρος γραμμάτων ἐλευθέραν μετὰ τὴν τοῦ Βρούτου ἀρχὴν ἀφειμένην, ἣν ὕστερον ἐκεῖνος παρ' ἡμῶν ἐπετράπη, πῶς μὲν ἂν ἐσιώπησας; πῶς δ' ἂν τῶν ἄλλων τις ἠνέσχετο; ἀλλὰ ταῦτα μὲν (ὥσπερ εἶπον) παραλείψω. οὔτε γὰρ ὀνομαστὶ τὰ πολλὰ αὐτῶν εἴρηται), οὔτ' Ἀντώνιος, ὁ δυνάμενος ὑμᾶς ἀκριβῶς καθ' ἕκαστον ὧν πεποίηκε διδάξαι, πάρεστι. περὶ δὲ δὴ τῆς Μακεδονίας, τῆς τε Γαλατίας, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῶν τε στρατοπέδων ὑμέτερα ἐστὶν,

A ctorem, necauit, ac præterea Antonio, à quo & sacerdos est factus, & Brundusii, quum ei periculum vitæ à militibus impenderet, conseruatus, eam gratiam refert, vt hæc quæ neque ipse neque alius quisquam vllo tempore culpauit, tanquam crimina ei obtrectet, eáque exprobret quæ in aliis laudare solet. Etenim Cæsarem, qui neque per ætatem adhuc ad magistratum capessendum, gerendámve rem aliquam publicam B aptus est, neque ad id à nobis delectus, quum videat copias contraxisse, bellum neque decretum à nobis, neque mandatum sibi, suscepisse: non modò non accusat, verùm etiam laudat. adeo neque iustitiam ad leges, neque vtilitatem ad commodum reipublicæ exigit, sed sua pro voluntate omnia iudicat: & quæ in aliis prædicat, in aliis eadem reprehendit: idque & mendacia de vobis confingendo, & vos C præterea quoque calumniando. Quæ enim post obitum Cæsaris acta sunt ab Antonio, omnia iussu vestro acta esse reperietis. Ac de pecuniæ quidem administratione, déque iis quæ ex libellis Cæsaris acta sunt, dicere superuacaneum existimo. Nam de priori cum potius inquirere conuenit qui hæres est Cæsaris: in posteriori autem si quid omnino fuit mala fide actum, tunc statim fuit impediendum. Non e- D nim sub axilla, Cicero, furtim quicquam actum est: sed te ipso teste, in tabulis omnia edita fuêre. Quòd si Antonius adeo palam ac impudéter (quod tu dicis) dolo malo egit, vt præter reliqua Cretam totam reipublicæ eripuerit, ac post exitum Bruti præfecturæ liberam esse iusserit, tanquam ex Cæsaris literis, quum tamen Bruto ea prouincia post mortem demum Cæsaris fuerit mandata: hæc si sunt, in- E quam, qui fiebat vt tu taceres, ac reliqui etiam id admitterent? Sed, vt dixi, hæc relinquam, quòd minor pars eorum nominatim est commemorata: quódque Antonius abest, qui accuratè vos singillatim de suis actis docere poterit. Verùm de Macedonia Gallia, reliquísque gétibus & exercitibus, vestra extant,

Oratio Q. Fufii Caleni in Ciceronem pro Antonio.

ORATIO Q. FUFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

Galliam & exercitus rectè Antonio esse commissa.

P. C. senatusconsulta, quibus quum alia aliis mandaueritis, Galliam cũ exercitibus Antonio dedistis. idque Cicero etiam nouit: interfuit enim quum hæc decernerētur, suámque vobiscum sententiam dixit. At quãto melius fuisset, tunc ipsum, si quid non rectè ageretur, contradixisse, eáque quæ nunc obtendit, vos docuisse, quàm tum quidem silentem ad erratum vestrũ conniuere, nunc autem verbis quidem Antonium accusare, re ipsa senatum? Neque enim sanæ mentis quisquam dicere potest, Antonium vos vt hæc statueretis vi adegisse. nam neque militibus tũ erat instructus, vt vos cõtra sententiam animi vestri decernere quicquam cogere posset: & ipsa res pro republica acta est. Quippe quum Cæsar legiones præmisisset, eæque iam conuenissent (metus autem erat ne audita Cæsaris nece tumultuarentur, hominémque aliquem nequam sibi ducem constituentes, bellum mouerent) rectè & præclarè à vobis decretum est vt Antonius iis legionibus præficeretur, qui & consul esset, & concordiæ constituendæ præfuisset, & dictaturã prorsus de republica sustulisset. Ei igitur pro Macedonia Galliam tribuistis, vt in Italia manẽs neque mala quid fide agere posset, & continuò ea quę vos iussissetis exequeretur. Hæc co ad vos verba feci, vt intelligeretis, rectè vos tum rebus cõsuluisse. Ad Ciceronem autem hoc quoque satis fuerat dixisse, quòd & adfuerit his omnibus, & vobiscum ea decreuerit, quum neque vllos haberet Antonius milites, neque vllum nobis terrorem offerre posset, quo ad publicam vtilitatem negligendam compelleremur. At verò, quando tum silentiũ tenuisti, vel nunc expone, quid faciendum nobis eo tempore, cóque rerum statu, fuit? Exercitúsne sine duce dimittendi? quî verò non innumerabilibus malis Macedoniã Italiámque repleturi fuissent? Atqui alii cuidam committendi fuerunt. Quem autem vel oportuit potius iis præficere, vel quis fuit ad eam rem magis idoneus quàm Antonius? qui consul erat, qui omnes res vrbis administrabat, qui tanta concordiam in custodia habuerat, qui infinita suæ in rempublicam voluntatis docum enta dede-

A ὦ πατέρες, ψηφίσματα, καθὰ τοῖς τε ἄλλοις
ὡς ἕκαστα προσετάξατε, καὶ ἐκείνῳ τὴν Γα-
λατίαν μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἐνεχειρίσατε. καὶ
τοῦτο καὶ Κικέρων οἶδε, (παρῆν γὰρ) καὶ πάντα
γε αὐτὰ ὁμοίως ὑμῖν ἐψηφίζετο. καίτοι πό-
σῳ κρεῖττον ἦν τότε αὐτὸν ἀντειπεῖν, εἴπερ τι
αὐτῶν μὴ δεόντως ἐγίγνετο, καὶ διδάξαι ὑμᾶς
ταῦτα ἃ νῦν προΐσχεται, ἢ παραχρῆμα μὲν
σιωπῆσαι, καὶ περιιδεῖν ὑμᾶς ἁμαρτάνοντας,
νῦν δὲ λόγῳ μὲν Ἀντωνίῳ ἐγκαλεῖν, ἔργῳ δὲ
B τῆς βουλῆς κατηγορεῖν; οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦ-
το δύναιτ' ἄν τις σωφρονῶν εἰπεῖν, ὅτι ἐκεῖνος
ταῦθ' ὑμᾶς ψηφίσασθαι ἐβιάσατο. οὔτε γὰρ
αὐτὸς ἰσχύν τινα στρατιωτῶν εἶχεν, ὥστε παρὰ 205
γνώμην ὑμᾶς ποιῆσαί τι καταναγκάσαι· καὶ
τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ τῆς πόλεως πέπρακται.
ἐπειδὴ γὰρ προὔπεμπε τὰ στρατεύματα, καὶ συνε-
στήκει (δέος γὰρ ἦν μὴ πυθόμενα περὶ τῆς τοῦ
Καίσαρος σφαγῆς, στασιάσῃ, καί τινα φλαῦρον
προστησάμενα αὖθις, πολεμήσῃ) ἔδοξεν ὑ-
μῖν, ὀρθῶς καὶ καλῶς ποιοῦσι, τὸν Ἀντώνιον ἐπ'
C αὐτὰ ἐπιστῆσαι, τὸν ὕπατον, τὸν τὴν ὁμόνοιαν
πρυτανεύοντα, τὸν τὴν δικτατορείαν παντε-
λῶς ἐκ τῆς πολιτείας ἐκκόψαντα. καὶ διὰ
τοῦτό γε καὶ τὴν Γαλατίαν αὐτῷ ἀντὶ τῆς Μα-
κεδονίας ἀντεδώκατε, ἵν' ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἰ-
ταλίᾳ ὢν μήτε τι κακουργήσῃ, καὶ τὸ προσ-
ταχθὲν εὐθὺς ὑφ' ὑμῶν ποιήσῃ. ταῦτα μὲν οὖν
πρὸς ὑμᾶς εἶπον, ἵν' εἰδῆτε ὀρθῶς βουλευσά-
μενοι. πρὸς δὲ Κικέρωνα καὶ ἐκεῖνος μοι ὁ λό-
γος ἐξήρκει, ὅτι καὶ παρῆν πᾶσι τούτοις ὅτε ἐ-
γίγνετο, καὶ μεθ' ὑμῶν αὐτὰ ἐψηφίσατο, μήτε
D στρατιώτην τινὰ Ἀντωνίου ἔχοντος, μήθ' ὅλως
ἐνδείξασθαι τι φοβερὸν ἡμῖν δυναμένου, δι'
ὃ καὶ τῶν συμφερόντων ἄν τι παρείδομεν. ἀλλ'
εἰ καὶ τότε ἐσιώπησας, νῦν γε εἰπέ, τί ἐχρῆν
ἡμᾶς ποιῆσαι τούτων οὕτως ἐχόντων; ἀφεῖναι
τὰ στρατεύματα ἄναρχα; καὶ πῶς οὐκ ἂν
μυρίων κακῶν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν
Ἰταλίαν ἐνέπλησαν; ἀλλ' ἑτέρῳ τινὶ προσ-
τάξαι; καὶ τίνα ἂν ἀναγκαιότερον καὶ ἐπιτηδειότε-
E ρον τοῦ Ἀντωνίου εὕρομεν; τοῦ ὑπάτου, τοῦ πάντα
τὰ τῆς πόλεως διοικοῦντος, τοῦ τοσαύτην φυ-
λακὴν τῆς ὁμονοίας ἡμῶν πεποιημένου, τοῦ μυ-
ρία ἐπιδείγματα τῆς πρὸς τὸ κοινὸν εὐνοίας

παρεχομένου; τίνα τῶν σφαγέων; οἷς οὐδ᾽ ἄλλως ἐν τῇ πόλει διατρίβειν ἀσφαλὲς ἐγίγνετο. ἀλλ᾽ ἵνα τῶν τἀναντία αὐτοῖς φρονούντων; οὓς πάντες ὑπώπτευον; τίς ἀξιώσει προέχων, τίς ἐμπειρίᾳ προφέρων παρὰ τοῦτον ἄλλος ἦν; ἀλλ᾽ ἀγανακτεῖς ὅτι μή σε προειλόμεθα; καὶ τίνα μὲν ἀρχὴν εἶχες; τί δ᾽ οὐκ ἂν ἔδρασας, ὅπλα καὶ στρατιώτας λαβών, ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἐν τῇ ὑπατείᾳ ταράξας ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων σου τούτων αὐτίκα τεθέντων, ὧν μόνων εἶ κύριος; ἀλλ᾽ ἐκεῖσε ἐπάνειμι, ὅτι καὶ παρῆς τούτοις ὅτε ἐψηφίζετο, καὶ οὐδὲν ἀντεῖπες, ἀλλὰ καὶ συγκατέθου πᾶσιν αὐτοῖς, ὡς καὶ ἀρίστοις καὶ ἀναγκαίοις δηλονότι οὖσιν. οὐ γάρ που καὶ παρρησίας ἐνδεὴς ἦσθα· πολλὰ γοῦν καὶ μάτην ὑλακτεῖς. οὐ μὴν οὐδὲ ἐφοβήθης τινά· πῶς γὰρ ἂν ἔδεισας τὸν γυμνόν, ὁ μὴ φοβούμενος τὸν ὡπλισμένον; πῶς τὸν μόνον, ὁ μὴ φοβούμενος τὸν τοσούτους στρατιώτας ἔχοντα; καίτοι σύ γε καὶ ἐπὶ τούτῳ σεμνύνῃ, ὅτι πάνυ τοῦ θανάτου, ὥσγε καὶ φῄς, καταφρονεῖς. οὕτω δὴ τούτων ἐχόντων, πότερος ὑμῖν ἀδικεῖν δοκεῖ; Ἀντώνιος, ὁ τὰς δυνάμεις τὰς δοθείσας αὐτῷ παρ᾽ ὑμῶν διοικῶν; ἢ Καῖσαρ, ὁ τοσαύτην ἰσχὺν ἰδίαν περιβεβλημένος; ὁ πρὸς τὴν ἐπιτραπεῖσαν αὐτῷ παρ᾽ ὑμῶν ἀρχὴν ἀπεληλυθώς; ἢ Βροῦτος, ὁ κωλύων αὐτὸν τῆς χώρας ἐπιβῆναι; Ἀντώνιος, ὁ τοὺς συμμάχους ὑμῶν ἀναγκάσαι θέλων τοῖς ψηφίσμασιν ὑμῶν πεισθῆναι; ἢ ἐκεῖνοι οἱ τὸν μὲν πεμφθέντα ὑφ᾽ ὑμῶν ἄρχοντα μὴ προσδεδεγμένοι, τῷ δὲ ἀπεψηφισμένῳ προσεστηκότες; Ἀντώνιος, ὁ τοὺς στρατιώτας τοὺς ὑμετέρους συνέχων; ἢ οἱ στρατιῶται, οἱ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν ἐγκαταλελοιπότες; Ἀντώνιος, ὁ μηδένα τούτων τῶν στρατιωτῶν τῶν ὑφ᾽ ὑμῶν αὐτῷ δοθέντων ἐς τὴν πόλιν ἐσαγαγών; ἢ Καῖσαρ ὁ τοὺς πάλαι ἐστρατευμένους ἀναπείσας χρήμασι δεῦρο ἐλθεῖν; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲ λόγου τινὸς ἔτι δεῖν ἡγοῦμαι, πρὸς τὸ μὴ οὐκ ἐκεῖνον μὲν πάντα τὰ προσταχθέντα αὐτῷ ὑφ᾽ ὑμῶν ὀρθῶς δοκεῖν διοικεῖν, τούτους δὲ καὶ δίκην ὧν αὐτοὶ καθ᾽ αὐτοὺς ἐτόλμησαν ὑπέχειν, ὀφείλειν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν παρὰ τῶν στρατιωτῶν φυλακὴν ἐλάβετε, ἵν᾽ ἀσφαλῶς ὑπὲρ τῶν παρόντων

ORATIO Q. FVFII CALENI IN CICERONEM PRO ANTONIO.

A rat. Quem percussorē Cæsaris huic negotio præposuissemus, quum esse eis ad vrbem alioquin tutum non esset? Quem aduersariorum? quum omnibus ii essent suspecti? Quis præter Antonium autoritate tum, quis peritia excellebat? Sed nimirum indignè fers quòd non te delegimus. Quem verò tu magistratum gerebas? Quid verò non egisses, armis militibúsque assumptis, qui in consulatu tuo, sola dicendi arte, studiísque tuis (quæ sola in tua erant pote-
B state) fretus, tantos motus concitaueris? Sed eò reuertor vnde digressus sum. Adfuisti igitur quum hæc Antonio decernerentur, neque cōtra quicquam dixisti, sed tanquam optimis ac necessariis cōsiliis assensisti. Neque verò libertas dicendi tibi deerat, solito sæpius ab re oblatrare. Neque metuebas etiam quenquam. tu enim cum nudum vt exhorruisses, quem armatum non times? aut solum, quem nunc non re-
C formidas tot militibus cinctum? quanquam hoc ipso te iactas, quòd mortem (ita enim refers) contemnas. Quæ quum ad hunc modum se habeant, vter tandem horum vobis, P. C. iniustè agere videtur? Antonius, qui copiis à vobis sibi creditis præest? aut Cæsar, qui priuatim tantas copias secum habet? Iterúmque, Antoniúsne, qui ad prouinciā sibi à vobis mandatam profectus est, aut D. Brutus, qui eum ista regione prohibet? Antoniúsne, qui so-
D cios vestros cogere vult, vt decretis vestris obtemperēt? aut illi, qui præfectum à vobis missum non recipiunt, eum verò cui abrogatus est magistratus, adiuuant? Antoniúsne, qui milites vestros retinet? aut milites, qui ducem suum reliquerunt? Antoniúsne, qui nullum ex his militibus quos ei vos dedistis, in vrbē adduxit? aut Cæsar, qui pecunia allectis veteranis, huc vt venirent persuasit? Ego quidē ne verbis quidē rē
E opus habere existimo, quī ita iudicetis, Antoniū omnia sibi à vobis imposita rectè administrare: illis verò aliis suppliciū esse subeundū eorum nomine quæ suo iudicio aggressi sunt. Qua de causa etiā præsidium militum accepistis, vt tutò de impēdentibus negotiis cōsultare possitis:

Ostendit, non Antonium, sed aduersarios eius, in rempublicam peccare.

Oratio Q. Fufii Caleni in Ciceronem pro Antonio.

non quidem Antonii causa, qui neque priuato consilio egit quicquã, neque vllum vrbi terrorem ostendit: sed propter eum qui contra Antonium exercitum conduxit, qui aliquoties intra mœnia ipsa suos milites habuit. Hæc propter Ciceronẽ à me dicta sunt, qui iniquis nos sermonibus prior inuasit: quum aliâs neque litigator sim, quẽadmodum iste, neque curiosus de alienis rebus: quo se iste studio vsque quaque iactat. Nunc quod vobis consilium dem, idque neque Antonii gratia, neque Cæsaris aut Bruti obtrectandi, sed (sicuti conuenit) publici commodi studio motus, exponam. Ego ita iudico, neminem eorum qui in armis nunc sunt, hostem à vobis esse iudicandum, neque accuratè de eorum actis inquirendum: (nam neque præsens tempus id fert, & quum ciues nostri illi omnes ex æquo sint, siue quis eorum succumbet, is nobis peribit, siue superior euadet, aduersum nos vires acquiret) sed esse eos ciuiliter ac mãsuetè tractandos: mittendósque ad vnumquenque eorum qui ab armis eum discedere, ac sese militésque in nostra potestate esse iubeat: bellum autem nondum vlli eorum inferendum, sed responsa expectanda: tum demum eos qui paruerint iussis nostris, laudandos, non obedientes autem, bello persequendos nobis esse. Id enim & iustum & conducibile vobis est, ne festinetis, aut temere quicquam agatis: sed paulisper expectantes, tempus mutandi propositi ipsis militibúsque concedatis: deinde bellum, si eo opus sit futurũ, consulibus mandetis. Te autem, ô Cicero, adhortor, ne mulierũ more exasperêris, néve Bambalionem imiteris: neu bellum excites, ac priuati in Antonium odii causa publicè totam ciuitatem denuo in periculum adducas. Bene egeris si cum eo in gratiam redeas, cum quo multa amicè sæpius egisti: sin cum eo reconciliari nullo modo vis, at nobis tamen parce: neque cõcordiam eã, cuius nobis autor fuisti, cõturba:

Fufij sententia de mittendis ad vtrosque legatis.

A (οὐχ Ἀντωνίου ἕνεκα, τοῦ μήτε ἰδίᾳ τι πεποιηκότος, μήτ' ἐν τινὶ ὑμᾶς πεφοβηκότος, ἀλλ' ἐκείνου τοῦ καὶ δύναμιν ἐπ' αὐτὸν συνειλοχότος, καὶ πολλοὺς στρατιώτας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει πολλάκις ἐσχηκότος) βουλεύσησθε. 206 ταῦτα μὲν οὖν διὰ Κικέρωνα εἶπον, ἐπειδήπερ ἀδίκως ἐς ἡμᾶς λόγων ἐπῆρξεν. οὔτε γὰρ ἄλλως φιλαπεχθήμων εἰμί, ὥσπερ οὗτος, οὔτ' ἐμοὶ μέλει τἀλλότρια πολυπραγμονεῖν· ὅπερ οὗτος ἀεὶ ποιῶν σεμνύνεται. ἃ δὴ ὑμῖν B παραινῶ, μήτ' Ἀντωνίῳ τι χαριζόμενος, μήτε Καίσαρα ἢ Βροῦτον διαβάλλων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων, ὥσπερ που προσήκει, βουλεύων, νῦν ἤδη φράσω. φημὶ γὰρ δεῖν μήτε ἐχθρόν πω μηδένα τούτων τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων ποιήσασθαι, μήτ' ἀκριβῶς ἐξετάζειν τί καὶ πῶς ὑπ' αὐτῶν πέπρακται. οὔτε γὰρ ὁ παρὼν καιρὸς ἐπιτήδειός ἐστι πρὸς τοῦτο, καὶ πολιτῶν αὐτῶν ἡμετέρων πάντων ὁμοίως ὄντων, ἄν τε τις C πταίσῃ σφῶν, ἡμῖν ἀπολεῖται· ἄν τε κατορθώσῃ, ἐφ' ἡμᾶς αὐξηθήσεται. δι' οὖν ταῦτα καὶ πολιτικῶς καὶ φιλικῶς αὐτοῖς ἡγοῦμαι χρῆναι μεταχειρίσασθαι· καὶ πέμψαι μὲν πρὸς πάντας ὁμοίως, κελεύοντας αὐτοὺς ἔκ τε τῶν ὅπλων ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ στρατόπεδα ποιήσασθαι· πόλεμον δὲ μηδέπω πρὸς μηδένα αὐτῶν ἐξενεγκεῖν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀπαγγελθησομένων, τοὺς μὲν θελήσαντας ἡμῖν πειθαρχῆσαι, ἐπαινέσαι, τοῖς δ' ἀπειθήσασι D πολεμῆσαι. τοῦτο γὰρ καὶ δίκαιον καὶ συμφέρον ἡμῖν ἐστι, μήτε ἐπειχθῆναι, μήτε προπετῶς τι πρᾶξαι, ἀλλ' ἐπισχεῖν, καὶ χρόνον τινὰ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ τοῖς στρατιώταις εἰς τὸ μετανοῆσαι δοῦναι, ἔπειθ' οὕτως, ἂν τοῦ πολέμου δεήσῃ, τοῖς ὑπάτοις αὐτὸν προστάξαι. καὶ σοὶ δέ, ὦ Κικέρων, παραινῶ, μήτε γυναικείως θρασύνεσθαι, μήτε τὸν Βαμβαλίωνα μιμεῖσθαι, μηδὲ πολεμοποιεῖν, μήτε διὰ τὴν ἰδίαν πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἔχθραν δημοσίᾳ πᾶσαν τὴν πόλιν ἐς κίνδυνον αὖθις E καθιστάναι. καλῶς μὲν γὰρ ποιήσεις, ἂν καὶ ἐκείνῳ συναλλαγῇς, μεθ' οὗ πολλὰ δὴ πολλάκις φιλικὰ ἔπραξας· εἰ δ' οὖν ἀκαταλλάκτως αὐτῷ ἔχεις, ἀλλ' ἡμῶν γε φείσαι, μηδὲ εἰσηγητὴς ἡμῖν τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας γενόμενος, νῦν αὐτὴν καταλύσῃς·

ἀλλ' ἀναμνησθεὶς τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τῶν λόγων οὓς ἐν τῷ τῆς Γῆς τεμένει ἐποιήσω, χαρίσαι τι καὶ τῇ ὁμονοίᾳ ταύτῃ παρ' ἣν νῦν βουλευόμεθα· ἵνα μὴ καὶ ἐκεῖνα διαβάλλῃς, ὡς οὐκ ἀπ' ὀρθῆς διανοίας, ἀλλ' ὑπὸ πάθους ἄλλου λεχθέντα. τοῦτο γὰρ καὶ τῇ πόλει συμφέρει, καὶ σοὶ πλείστην δόξαν οἴσει. μὴ γάρτοι νομίσῃς ὅτι τὸ θρασύνεσθαι, ἢ εὐκλεές ἐστιν, ἢ ἀσφαλές· μὴ δ' ἂν εἴπῃς ὅτι τοῦ θανάτου καταφρονεῖς, καὶ ἐπαινεῖσθαι ἐπὶ τούτῳ πιστεύσῃς. τοὺς μὲν γὰρ τοιούτους ὡς καὶ κακόν ἄν τι ὑπ' ἀνοίας τολμήσοντας, ὑποπτεύουσι πάντες καὶ μισοῦσιν· οὓς δ' ἂν ἴδωσι περὶ πλείστου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ποιουμένους, καὶ ἐπαινοῦσι καὶ ἐγκωμιάζουσιν, ὡς μηδὲν ἂν ἑκόντας ἄξιον θανάτου ποιήσοντας. καὶ σὺ οὖν, εἴπερ ὄντως σώζεσθαι τὴν πατρίδα θέλεις, τοιαῦτα καὶ λέγε καὶ πρᾶττε, δι' ὧν καὶ αὐτὸς σωθήσῃ, μὴ μὰ Δί' δι' ὧν καὶ ἡμᾶς συναπολέσεις.

Τοιαῦτα τοῦ Καληνοῦ εἰπόντος, ὁ Κικέρων οὐκ ἤνεγκεν. αὐτὸς μὲν γὰρ καὶ ἀκράτῳ καὶ κατακορεῖ τῇ παρρησίᾳ ἀεὶ πρὸς πάντας ὁμοίως ἐχρῆτο, παρὰ δὲ δὴ τῶν ἄλλων οὐκ ἠξίου τὴν ὁμοίαν ἀντιλαμβάνειν. καὶ τότε οὖν, ἀφεὶς τὸ τὰ δημόσια διασκοπεῖν, ἐς λοιδορίας αὐτῷ κατέστη· ὥστε τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἥκιστα μάτην κατατρῖψαι. τῇ δ' οὖν ὑστεραίᾳ ἐκράτησαν οἱ τὰ τοῦ Καίσαρος πράττοντες. καὶ τοῦτο μὲν, αὐτῷ ἐκείνῳ καὶ εἰκόνα καὶ τὸ βουλεύειν ἐν τοῖς τεταμιευκόσι, τό, τε τὰς ἄλλας ἀρχὰς θᾶσσον παρὰ τὸ νενομισμένον αἰτῆσαι, καὶ τὰ χρήματα ἃ τοῖς στρατιώταις ἐδεδώκει, παρὰ τῆς πόλεως (ὅτι δὴ καθ' ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς δὴ
207 παρεσκεύασε σφᾶς) λαβεῖν· τοῦτο δέ, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ ἐκείνοις καὶ τοῖς τὸν Ἀντώνιον ἐγκαταλιποῦσι, τὸ μήτ' ἄλλον τινὰ πόλεμον ἀντιπολεμῆσαι, καὶ χώραν εὐθὺς δοθῆναι, ἐψηφίσαντο. πρός τε τὸν Ἀντώνιον πρεσβείαν ἔπεμψαν, κελεύοντες οἱ τά τε στρατόπεδα καὶ τὴν Γαλατίαν ἀφεῖναι, καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν ἀπελθεῖν. καὶ τοῖς στρατευομένοις αὐτῷ προσέταξαν οἴκαδε ἐντὸς ῥητῆς ἡμέρας ἀναχωρῆσαι, ἢ εἰδέναι ὅτι ἐν πολεμίων μοίρᾳ γενήσονται.

A sed reminiscere istius diei, orationísque à te in Telluris templo habitæ: aliquídque concordiæ etiam huic, de qua nūc deliberamus, gratificare, ne istius quoque prioris tuæ orationis existimationi detrahas, tanquam non ex recta ratione, sed alio quodam ab affectu profectæ. id & ciuitati vtile, & tibi gloriosum est futurum. Neque existimare debes, ferociam istam aut laudabilem esse, aut tutam: neque mortem à te cōtemni gloriari debes, aut laudem B inde aliquam sperare. Qui enim vitam suam proiiciunt, eos tanquam ex insania quadam rem aliquam magnam tentaturos, reliqui omnes suspectos, odióque habent: quos autem plurimam salutis propriæ rationem habere vident, eos laudant & prædicant, tanquam nihil morte dignum commissuros. Proinde tu, etiam si verè incolumitatem patriæ curas, ea dic eáque age quibus tuam ipsius quoque salutem tuearis, non ea quæ nobis vnà tecum exitium afferant.

Oratio Q. Fufii Caleni in Ciceronem pro Antonio.

Contemptus mortis non omnis laudabilis.

C Hæc postquam Calenus dixit, Cicero (qui vt libertate dicendi in omnes intemperanti ac nimia vti consueuerat, ita eandem aliorum aduersum se minimè ferre poterat) se non continuit quin omissa consultatione de republica, ad conuitia Fufio facienda prorueret. quæ non minima causa fuit cur ea dies frustra consumeretur. Postridie, corū qui Cæsaris causam agebant, factio D obtinuit. Itaque decretū est vt Cæsari statua poneretur, vt inter quæstorios esset senator, vt petendi reliquos magistratus maturius quàm legibus præcipiebatur, petendi ius haberet: vt pecunias, quas militibus dederat, ex ærario (quia pro republica eos, priuato licet consilio, conduxisset) reciperet. Præterea decretum vt militibus qui à Cæsare conducti fuerant, ac iis qui ab Antonio E discesserant, perfecto hoc bello vacatio militiæ daretur, statímque agri diuiderentur. Ad Antonium autem missi legati sunt, qui eum iuberent, Gallia exercitibúsque dimissis, in Macedoniam proficisci: militibus eius dicerent vt ante certam diem domum discederent: ni fecissent, hostium loco futuros,

Honores Cæsari & eius militibus decreti.

Legati ad Antonium missi.

Senatores etiam, quibus Antonius prouincias assignârat, deposuerũt, reliquósque eorum loco amandandos statuerunt. Hæc tum decreta sunt: paulo pôst, priusquam de Antonii sententia fierent certiores, tumultum vrbi impendere censuerunt, vestem senatoriam exuerunt: bellum contra Antonium consulibus & Cæsari, cui prætoriam potestatem tribuerant, iniunxerunt: iisque Lepidum & L. Munaciũ Plancum, qui parti alicui Galliæ transalpinæ præerat, auxilio esse iusserunt.

Lepidus. L. Munacius Plancus.

Ea ratione Antonio, iam tum bellum expetenti, ab ipso senatu occasio hostiliter agendi præbita fuit. Is enim læto animo ea quæ decreta essent arripuit: statímque legatis exprobrauit quòd secum, respectu adolescentis (Cæsarem notabat) neque rectè neque æquo iure egissent. missísque ipse aliis vicissim legatis, quo causam belli in senatum reiiceret, eas conditiones obtulit quæ ipsi honestam aliquam speciem afferebant: fieri tamen nullo modo poterat, vt à Cæsare eiúsque adiutoribus iis staretur. Quum enim in animo haberet, nihil eorum quæ ei senatus præcipiebat facere, satis compertũ habens nec illos postulatorũ ipsius vlli satisfacturos, pollicitus est se omnia quæ decreuissent, facturum, vt excusationem, quasi eorum autoritati paruisset, haberet: vtque illi quum conditiones ab ipso latas respuerent, viderentur causam bello præbuisse. Igitur pollicitus est, Gallia se discessurum, exercitúmque dimissurum, si senatus suis militibus eadẽ quæ Cæsarianis essent decreta, præmia conferret: ac, si Cassius & Brutus consules (id enim eò petebat, vt viros sibi istos conciliaret, ne succenserent ipsi propter ea, quæ contra D. Brutum coniuratum cum ipsis egerat) crearentur. Hæc duo Antonius petebat, quorum neutrũ nouerat futurum. Neque enim Cæsar passurus erat vt vel patris sui parricidæ consules fierent, vel milites Antoniani eadem cum suis præmia accipientes, Antonium adhuc magis diligerent. Igitur neutra conditio approbata est, sed bellum

Antonij respõsum, & conditiones ab eo latæ.

A καὶ προσέτι καὶ τοὺς βουλευτὰς τοὺς τὰς ἀρχὰς τῶν ἐθνῶν παρ' αὐτοῦ λαβόντας καταλύσαντες, ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν ἀντιπεμφθῆναι ἔγνωσαν. τότε μὲν ταῦτ' ἐκυρώθη. ὕστερον δὲ οὐ πολλῷ, πρὶν καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ μαθεῖν, ταραχήν τε εἶναι ἐψηφίσαντο, καὶ τὴν ἐσθῆτα τὴν βουλευτικὴν ἀπεδύσαντο. τόν τε πόλεμον τὸν πρὸς αὐτὸν τοῖς ὑπάτοις, καὶ τῷ Καίσαρι, στρατηγικήν τινα ἀρχὴν δόντες, προσέταξαν, καὶ σφίσι καὶ τὸν Λέπιδον, Λούκιόν τε Μουνάτιον Πλάγκον ἐν μέρει τῆς ὑπὲρ τὰς
B Ἄλπεις Γαλατίας ἄρχοντα βοηθῆσαι ἐκέλευσαν.

Οὕτω μὲν τῷ Ἀντωνίῳ, καὶ ἄλλως πολεμησείοντι αὐτοὶ τὴν πρόφασιν τῆς ἔχθρας παρέσχον. ἄσμενος γὰρ τῶν ἐψηφισμένων λαβόμενος, αὐτίκα τε τοῖς πρέσβεσιν ἐξωνείδισεν, ὡς οὔτ' ὀρθῶς οὔτ' ἴσως σφίσι πρὸς τὸ μειράκιον (τὸν Καίσαρα λέγων) ἐχρήσαντο, καὶ ἀντιπέμψας ἑτέρους, ὅπως ἐς ἐκείνους τὴν αἰτίαν περιστήσῃ τοῦ πολέμου, προετείνατο τινά, ἃ αὐτοῦ μὲν εὐπρέπειαν ἔφερεν, ἀδύνατα δὲ ἦν
C καὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων τῶν συναιρομένων οἱ πραχθῆναι. ἔμελλε μὲν γὰρ οὐδὲν τῶν προσταχθέντων ποιήσειν, εὖ δὲ ἐπιστάμενος ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνοί τι τῶν προβληθέντων ὑπ' αὐτοῦ προσέξουσιν, ὑπισχνεῖται δῆθεν πάντα τὰ δεδογμένα σφίσι ποιήσειν, ὅπως αὐτός τε αἰτίαν φυγῇ, ὡς ἂν πράξας αὐτά, ἔχῃ, καὶ τὰ τῶν ἐναντίων, ἀρνησα-
D μένων ἃ ἐπήγγελλεν, αἴτια τοῦ πολέμου φθάσῃ γενόμενα. τήν τε γὰρ Γαλατίαν ἐκλείψειν, καὶ τὰ στρατόπεδα ἀφήσειν ἔλεγεν, ἂν τούτοις τε τὰ αὐτὰ ἃ τοῖς τοῦ Καίσαρος ἐψηφίσαντο, δῶσι, καὶ τὸν Κάσιον τόν τε Βροῦτον ὑπάτους ἕλωνται. καὶ γὰρ τοῦτ' ᾔτησε, προσποιούμενος τοὺς ἄνδρας, ἵνα μηδεμίαν αὐτῷ ὀργὴν τῶν πρὸς τὸν Δέκιμον τὸν συνωμότην αὐτῶν πεπραγμένων ἔχοιεν. Ἀντώνιος μὲν ταῦτα προεῖχετο, σαφῶς εἰδὼς μη-
E δέτερον αὐτῶν ἐσόμενον. ὁ γὰρ Καῖσαρ οὐκ ἄν ποτε ὑπέμεινεν οὔτε τοὺς σφαγέας τοὺς τοῦ πατρὸς ὑπατεῦσαι, οὔτε τοὺς στρατιώτας τοὺς Ἀντωνίου τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῦ λαβόντας, προσφιλεστέρους αὐτῷ μᾶλλον γενέσθαι. οὔκουν οὐδὲ ἐκυρώθη τι αὐτῶν, ἀλλὰ

A τότε μᾶλλον Ἀντωνίῳ τὸν πόλεμον πάλιν ἐπήγγειλαν, καὶ τοῖς συνοῦσιν (4) προσηγόρευσαν αὖθις ἐγκαταλιπεῖν αὐτόν, ἑτέραν τινὰ ἡμέραν τάξαντες· τάς τε χλαμύδας τὰς στρατιωτικὰς πάντες, καὶ οἱ μὴ ἐκστρατεύσαντες, ἠμπέσχοντο· καὶ τοῖς ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως ἐπέτρεψαν, ἐκεῖνο δὲ τὸ εἰθισμένον τῷ δόγματι προσγράψαντες, τὸ μηδὲν ἀπ' αὐτῆς ἀποτριβῆναι. ἐπειδή τε πολλῶν χρημάτων ἐς τὸν πόλεμον ἐδέοντο, πάντες μὲν τὸ πέμπτον καὶ εἰκοστὸν τῆς ὑπαρχούσης B σφίσιν οὐσίας ἐπέδωκαν· οἱ δὲ δὴ βουλευταὶ καὶ τέσσαρας ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην κεραμίδα τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκιῶν ὅσας ἢ αὐτοὶ ἐκέκτηντο, ἢ ἄλλων οὔσας ᾤκουν· καὶ χωρὶς ἕτερα οὐκ ὀλίγα οἱ πάνυ πλούσιοι συνετέλεσαν, τά τε ὅπλα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πρὸς τὴν στρατείαν ἀναγκαῖα συχναὶ μὲν πόλεις, συχνοὶ δὲ καὶ ἰδιῶται προῖκα ἐξεποίησαν. τοσαύτη γὰρ ἀχρηματία τὸ δημόσιον τότε ἔσχεν, ὥστε μηδὲ τὰς πανηγύρεις τὰς ἐν τῷ καιρῷ C ἐκείνῳ ὀφειλούσας γενέσθαι, ἐπιτελεσθῆ-

208 ναι, ἔξω βραχέων τινῶν, ὁσίας ἕνεκα. ταῦτα δὲ ὅσοι μὲν τῷ Καίσαρι ἐχαρίζοντο, καὶ τὸν Ἀντώνιον ἐμίσουν, προθύμως ἔπραττον· οἱ δὲ πλείους, ἅτε καὶ ταῖς στρατείαις ἅμα καὶ ταῖς εἰσφοραῖς βαρούμενοι, ἐδυσχέραινον, καὶ μάλισθ' ὅτι ἄδηλον μὲν ἦν ὁπότερος αὐτῶν κρατήσει, πρόδηλον δὲ ὅτι τῷ νικήσαντι δουλεύσουσι. συχνοὶ δ' οὖν καὶ τὰ Ἀντωνίου βουλόμενοι, οἱ μὲν, αὐτίκα πρὸς αὐτὸν, ἄλλοι δὲ καὶ D δήμαρχοι στρατηγοί τε τινὲς, ἀπῆλθον· οἱ δέ, κατὰ χώραν μείναντες (ὧν ὁ Καλῆνος ἦν) ἔπραττον ὑπὲρ αὐτοῦ πάνθ' ὅσα ἐδύναντο· τὰ μὲν ἐπικρυπτόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ διαδικαιοῦντες. οὔκουν οὐδὲ τὴν ἐσθῆτα εὐθὺς ἠλλάξαντο, ἀλλὰ καὶ ἔπεισαν αὖθις τὴν γερουσίαν πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἄλλους τέ τινας καὶ τὸν Κικέρωνα πέμψαι, πρόφασιν μὲν, ὡς καὶ πείσοντα αὐτὸν ὁμολο- E γῆσαι, ἔργῳ δέ, ἵν' ὑπεξαιρεθῇ σφίσι. συννοήσας οὖν τοῦτ' ἐκεῖνος ἐφοβήθη μὲν, καὶ οὐκ ἐτόλμησεν ἑαυτὸν ἐς τὰ τοῦ Ἀντωνίου ὅπλα ἐκδοῦναι. κἀκ τούτου οὐδ' ἄλλος τις τῶν πρεσβευτῶν ἀπῆρεν. ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο, τέρατα αὖθις οὐ σμικρὰ καὶ τῇ πόλει καὶ αὐτῷ τῷ ὑπάτῳ τῷ Οὐϊουίῳ ἐγένετο.

potius iterum Antonio indictum, militéſque iuſſi eum deſerere, aliáque dies conſtituta: ſaga autem omnes Romani, etiam ii qui non proficiſcebantur in bellum, ſumpſerunt: conſulibúſque cuſtodia vrbis mandata, ac ſenatuſconſultum pro conſuetudine additum, darent operam ne quid reſpublica detrimenti caperet. Ac, quoniam multa ad bellum gerendum pecunia opus habebant, vnuſquiſque vigeſimam quintam ſuorum bonorum partem in commune contulit: ſenatores præterea quaternos obolos in ſingulas tegulas earum ædium quas in vrbe vel ſuas, vel conductitias habebant, perſoluerunt: ad hæc, multa alia locupletiſſimus quiſque ſuppeditauerũt, arma & alia ad vſum belli neceſſaria. multæ vrbes, multi etiam priuati homines vltro donauerunt. (Tanta enim tum ærarium laborabat inopia, vt ne ludi quidem qui eo tempore fieri debebant, peragerentur: paucis quibuſdam exceptis, qui ad ſoluendam religione vrbem celebrabantur) Hæc ii qui ſtudebant Cæſari, quíque Antonium odio habebant, promptè agebant: cæterùm plerique bellis iuxta pẽſionibúſque iam defatigati, id bellum ægrè ferebant: tantóque magis quòd, incerta partium victoria, certùm erat ei qui viciſſet ſeruiẽdum eſſe. Itaque complures qui Antonio cupiebant, partim ad eum profecti ſunt: quo in numero etiam tribuniplebis quidam prætoréſque fuere: partim Romæ manentes, omnia quæ poterãt, vel clam vel apertè ea defendentes, pro Antonio agebant. inter quos Fufius etiam Calenus vnus fuit. Hi veſtem non ſtatim mutauerunt, ſed ſenatui perſuaſerunt, vt denuo ad Antonium legatos mitteret, atque inter eos Ciceronem, verbo quidem, vt eum ad pacificationem impelleret, re ipſa, vt eo liberarentur. ſed Cicero re intellecta, ac veritus ſe Antonii armis permittere, legationem eam non obiit: quo factum eſt vt ne reliqui etiam proficiſcerentur. Interim prodigia non vilia vrbi ipſíque cõſuli Vibio Pãſæ euenerũt.

Apparatus belli contra Antonium.

Antonianorũ actiones.

Fufius.

Cicero legatus ad Antonium delectus.

Prodigia Panſæ & publicè oblata.

In vltima enim concione, à qua in bellum profectus est, vir quidam morbo comitiali laborans concidit, orante ad populum consule: eáque die eáque ipsa hora qua is ad bellum profectus est, statua ærea in vestibulo domus collocata, sponte sua euersa est. ac in sacris quæ initio belli haberi consueuerant, exta ab aruspicibus propter multitudinem sanguinis diiudicari nequiuêre: interimque puniceam ei quidam vestem afferens, in effuso cruore lapsus, casu suo vestem contaminauit. Hæc ei ostenta acciderunt: quæ si priuato oblata fuissent, ad solum ipsum pertinuissent: quia verò consulatum eo tempore gerebat, ad omnes ex æquo pertinebant. Iam matris etiam deûm simulacrum in palatio, quum antè solis ad ortum spectasset, tunc sponte sua in occasum conuersum fuit. & Dianæ simulacrum, quod Mutinæ (apud quã vrbem præcipuè bellatum est) colebatur, multum sanguinis ac deinde lactis effudit. Consules quoque ante ferias Latinas vrbe profecti sunt. quod quotiescunque factũ fuit, pernicie ipsorum stetit: sicut tum quoque ambo consules, ac magna multitudo de plebe, ac pòst paulo multi equestris senatoriæque dignitatis viri, potissimúmque præstantissimi, interierunt: ac partim prœliis, partim cædibus Syllano exemplo iterũ editis, omnis flos populi Romani, qui ad ea tempora superstes manserat, iis qui eas peregerunt cædes exceptis, absumptus est. Eius sibi ipsis calamitatis autores ipsi senatores fuerunt, qui quum vnum aliquem qui optimè de republica sentiret, præficere rebus, cúmque per omnia adiuuare deberent, cõtrà certos homines quosdam ad opprimendos alios instruxerũt, ac deinde hos quoque euertere aggressi sunt: quo factum est vt amicum neminem, inimicos omnes haberent. Diuerso enim modo à plerisque mortalium iniuriæ atque beneficia accipiuntur. nam iræ quidem vel inuiti memoriam retinent, memoriam auté beneficiorum vltro proiiciũt: hoc, quòd ii videri nolunt qui tanquam imbecilliores ab aliis sint adiuti: il-

Senatus sibi suæ calamitatis autor.

Beneficiorum minor quàm iniuriarum ratio à plerisque habetur.

A ἐν γὰρ τῇ ἐσχάτῃ ἐκκλησίᾳ, μεθ' ἣν ἐς τὸν πόλεμον ἐξώρμησεν, ἄνθρωπός τις τὴν νόσον που τὴν ἱερὰν καλουμένην ἔχων, δημηγοροῦντός τι αὐτοῦ κατέπεσε· καὶ ἀνδριὰς αὐτοῦ χαλκοῦς ἐν τῷ τῆς οἰκίας προθύρῳ ἑστὼς, ἀνετράπη αὐτόματος τῇ ἡμέρᾳ τῇ τε ὥρᾳ ᾗ ἐξεστράτευσε. τά τε ἱερὰ τὰ προπολέμια οἱ μάντεις οὐκ ἠδυνήθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ αἵματος διαγνῶναι. καί τις ἐν τούτῳ φοίνικα αὐτῷ προσφέρων, ἔν τε τῷ αἵματι

B τῷ προκεχυμένῳ ὤλισθε, καὶ πεσὼν τὸν φοίνικα ἐμίανεν. ἐκείνῳ μὲν δὴ ταῦτα ἐγένετο. ἀλλ' εἰ μὲν ἰδιωτεύοντί οἱ συνηνένεκτο, ἐς μόνον ἂν αὐτὸν ἔτεινεν· ἐπεὶ δ' ὑπάτευε, καὶ ἐς πάντας ὁμοίως ἀνέσχεν· ὥσπερ τό, τε τῆς μητρὸς τῶν θεῶν ἄγαλμα τὸ ἐν τῷ παλατίῳ ὂν (πρὸς γάρ τοι τὰς τοῦ ἡλίου ἀνατολὰς πρότερον βλέπον, πρὸς δυσμὰς ἀπὸ ταὐτομάτου μετεστράφη) καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς τὸ πρὸς τῇ Μυτίνῃ, παρ' ᾗ καὶ τὰ μάλιστα ἐμαχέσαντο,

C τιμώμενον, αἷμά τε πολὺ, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ γάλα ἀνῆκε· καὶ προσέτι καὶ τὸ τοὺς ὑπάτους τὴν ἔξοδον πρὸ τῶν Λατίνων ἀνοχῶν ποιήσασθαι. οὐ γάρ ἐστιν ὁπότε τούτου γενομένου καλῶς ἀπήλλαξαν. ἀμέλει καὶ τότε οἱ ὕπατοι ἀμφότεροι, καὶ ἐκ τοῦ ὁμίλου πάμπολυ πλῆθος, τὸ μὲν, ἐν τῷ παραυτίκα, τὸ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα, τῶν τε ἱππέων καὶ τῶν βουλευτῶν πολλοὶ, καὶ οἱ μάλιστα ἀνὰ τοὺς πρώτους ὄντες, ἀπώλοντο· τοῦτο μὲν γὰρ αἱ μάχαι, τοῦτο δὲ καὶ

D αἱ οἴκοι σφαγαὶ τὸν Σύλλειον τρόπον αὖθις γενόμεναι, πᾶν ὅ,τι περ εἰ ἦν ἄνθος αὐτῶν, ἔξω τῶν δρώντων σφᾶς, ἔφθειραν. αἴτιοι δὲ τῶν κακῶν τούτων αὐτοὶ ἑαυτοῖς οἱ βουλευταὶ ἐγένοντο. δέον γὰρ αὐτοὺς ἕνα τινὰ τὸν τὰ ἀμείνω φρονοῦντα προστήσασθαι, καὶ ἐκείνῳ διαπαντὸς συναίρεσθαι, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησαν, ὑπολαβόντες δὲ δή τινας, καὶ ἐπὶ τοὺς ἑτέρους ἐπαυξήσαντες, ἔπειτα καὶ ἐκείνους αὐτίκα καθαιρεῖν ἐπεχείρησαν. κἀκ τούτου φίλον μὲν οὐ-

E δένα, ἐχθροὺς δὲ πάντας ἔσχον. οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον πρός τε τοὺς λυπήσαντάς τινες καὶ πρὸς τοὺς εὐεργετήσαντας διατίθενται, ἀλλὰ τῆς μὲν ὀργῆς καὶ ἄκοντες μνημονεύουσι, τῆς δὲ δὴ χάριτος καὶ ἑκόντες ἐπιλανθάνονται· τὸ μέν τι ἀπαξιοῦντες εὖ πεπονθέναι δοκεῖν ὑπό τινων, ὡς καὶ ἀσθενέστεροι σφῶν δόξαντες εἶναι·

ὃ δὲ, ἀγανακτοῦντες, εἴπερ ἀντικεκακῶσθαι νομισθήσονται πρός τινος, ὡς καὶ ἀνανδρείαν ὀφλήσοντες. καὶ ἐκ τούτου ἕνα μὲν μηδένα προσδεξάμενοι, ἄλλοτε δὲ καὶ ἄλλον ἐν μέρει προστιθέμενοι, καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ κατ᾽ αὐτῶν ψηφισάμενοι καὶ πράξαντες, πολλὰ μὲν δι᾽ αὐτούς, πολλὰ δὲ καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν ἔπαθον. ἡ μὲν γὰρ ὑπόθεσις τοῦ πολέμου μία πᾶσι σφίσιν ἦν, τόν τε δῆμον καταλυθῆναι, καὶ
209 δυναστείαν τινὰ γενέσθαι. μαχόμενοι δὲ, οἱ μὲν, ὅτῳ δουλεύσουσιν, οἱ δὲ, ὅστις αὐτῶν δεσπόσει, τὰ μὲν πράγματα αὐτῶν ὁμοίως ἔφθειρον, πρὸς δὲ δὴ τὴν τύχην, διάφορον ἑκάτεροι δόξαν ἐκτήσαντο. οἱ μὲν γὰρ εὖ πράξαντες, καὶ εὔβουλοι καὶ φιλοπόλιδες ἐνομίσθησαν· οἱ δὲ δὴ πταίσαντες, καὶ πολέμιοι τῆς πατρίδος, καὶ ἀλιτήριοι ὠνομάσθησαν. ἐς τοῦτο μὲν δὴ τότε τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα προῆλθε.

Λέξω δὲ καὶ καθ᾽ ἕκαστον τῶν γενομένων. καὶ γὰρ καὶ παίδευσις ἐν τούτῳ τὰ μάλιστα εἶναί μοι δοκεῖ, ὅταν τις τὰ ἔργα τοῖς λογισμοῖς ὑπολέγων, τήν τε ἐκείνων φύσιν ἐκ τούτων ἐλέγχῃ, καὶ τούτοις ἐκ τῆς ἐκείνων ὁμολογίας τεκμηριοῖ. ἐπολιόρκει μὲν ὁ Ἀντώνιος τὸν Δέκιμον ἐν τῇ Μουτίνῃ ὄντα, ὡς μὲν τἀκριβὲς εἰπεῖν, ὅτι οὐ παρῆκεν αὐτῷ τὴν Γαλατίαν· ὡς δ᾽ αὐτὸς ἐπλάττετο, ὅτι τῶν τοῦ Καίσαρος σφαγέων ἐγεγόνει. ἐπεὶ γὰρ οὔτε κόσμον ἡ ἀληθὴς τοῦ πολέμου αἰτία ἔφερε, καὶ ἅμα καὶ τὰ τοῦ δήμου πρὸς τὸν Καίσαρα ἐπὶ τῇ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τιμωρίᾳ ἀποβλέποντα ἑώρα, τοῦτο τὸ πρόσχημα τοῦ πολέμου προσεβάλλετο. ὅτι γὰρ ἐσκήπτετο αὐτὸ ἵνα τὴν Γαλατίαν κατάσχῃ, καὶ αὐτὸς ἐδήλωσε, τόν τε Κάσσιον καὶ τὸν Βροῦτον τὸν Μάρκον ὑπάτους ἀποδειχθῆναι αἰτήσας. πρὸς γάρ τοι τὰ ἑαυτοῦ συμφέροντα, ἑκάτερον ἐκ τοῦ ἐναντιωτάτου προσεποιεῖτο. Καῖσαρ δὲ ἐστρατεύετο μὲν ἐπ᾽ αὐτόν, πρὶν καὶ ψηφισθῆναί οἱ τὸν πόλεμον, οὐ μὴν καὶ ἐπεποιήκει λόγου ἄξιον οὐδέν. μαθὼν δὲ δὴ τὰ δεδογμένα, τὰς μὲν τιμὰς ἀπεδέχετο, καὶ ἔχαιρεν, ἄλλως τε καὶ ὅτι θύοντι αὐτῷ, ὅτε τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ στρατηγοῦ ἔλαβε, διπλᾶ τὰ ἥπατα ἐν πᾶσι τοῖς ἱερείοις δώδεκα οὖσιν εὑρέθη· τῷ δὲ καὶ πρὸς τὸν

A lud, quia nolunt ſuſpicionem timiditatis de ſe præbere, ſi quidem iniurias ſibi illatas non vlciſcantur. Quę cauſa ſenatui Romano fuit vt, quũ neminem vnum fouerent, ſed modò hunc, modò alterum certis in negotiis adiuuarent, ac modò pro eo, mox aduerſus eum ſtatuta facerent, multa mala propter eos toleráda haberent, multa quoque ab iis ipſis paterentur. Erat enim iſtis omnibus vnꝰ belli hic ſcopus, vt populi
B poteſtate deleta, regnũ ſtabilirẽt. Ita dũ vtraque pars armis de domino cui ſeruiat, diſceptaret, vtrique ſuã incolumitatem perdebãt, & pro fortuna belli diuerſã exiſtimationẽ adipiſcebãtur. Quibus enim proſperæ erant res, ii bene cõſuluiſſe, ac ciuitatis amatores eſſe dicebãtur: quibus aduerſa eueniebant, ii patriæ hoſtes & ſcelerati nominabantur. Ad eum ſtatum res tum Romanæ deuenerant.

C Sed iam ſingula vti acta fuerint, explicabo. id enim ad inſtituendam vitam apprimè conducere iudico, vt actiones cum conſiliis conferantur: & cùm quales eæ ſint, ex his deprehendatur, tum cõſilia ipſa ex euentu cuiuſmodi fuerint exiſtimetur. Antonius Mutinæ D. Brutum obſidebat, quòd is vnus ex percuſſoribus Cæſaris eſſet: hoc enim prætexebat. vera autem cauſa erat quòd Gallia Brutus ſibi cedere
D nolebat: ſed quia eam cauſam parum honeſtam eſſe intelligebat, videbátque in oculis populi eſſe Cæſarem, quia eum vlturum cædem patris ſui ſperabat, eum belli quem dixi prætextum obtendebat: quum obtinendæ Galliæ cauſa id ſe egiſſe ſatis ipſe oſtẽderit, quum peteret vti Caſſius & M. Brutus conſules deſignarentur: ſui commodi cauſa res inter ſe duas diuerſiſſimas ſimulans. Cæſar antè etiam quàm ei id bel-
E lum ſenatus mandato iniunctum eſſet, in armis fuerat, neque tamen vllam rem memoratu dignam geſſerat. Vbi quæ decreta eſſent, comperit, gauiſus eſt: ídque eo magis quòd quũ habitum ac poteſtatem prætoriam acciperet, ſacrificanti, omnium hoſtiarum (erant autem duodecim) iocinora gemina inueniebãtur. Id verò ægrè ferebat, quòd

D. Brutus Mutinæ ab Antonio obſeſſus.

& legati & mandata ad Antonium mittebantur, ac non potius rectà ei bellum, nulla per internuncios tentata pacificatione, indicebatur: idque adhuc magis, quòd animaduerterat cõsules seorsim ad Antonium de concordia scripsisse, literásque eius ad senatores quosdam scriptas, interceptásque, à consulibus clam se illis redditas esse: quódque hyemis prætextu bellum neque seriò, neque statim à consulibus gerebatur. Quæ proferendi quum nullam rationem haberet, quia neque alienos eorum à se animos reddere volebat, nec persuadere eos aut vi adigere ad rẽ gerendam poterat, ipse quoque Foro Cornelii in otio hyematus est, donec Decimo metuens ad subueniendum ei proficisceretur. Is Brutus quum prius Antonium vi repulisset, pòst in suspicionem venit, nõnullos in vrbem submissos esse ad corrumpendos milites: eos vt deprehenderet, cõuocauit omnes qui intra muros aderant: paucísque verbis factis, locum commonstrauit: ad eius alteram partem milites, ad alteram oppidanos secedere iussit, eáque ratione eos qui ab Antonio venerant, dubios vtram in partem se reciperent, solósque in medio relictos deprehendit, ac in vinculis habuit. secundum hoc factum vndiquaque munitionibus circundatus ab Antonio fuit. Itaque metuẽs Cæsar ne aut vi expugnaretur, aut penuria ad deditionem compelleretur, Hirtium vt secum expeditionem ad liberandum eum faceret, compulit. (nam Vibius adhuc Romæ delectus habebat, & leges Antonii antiquabat.) itaque profecti coniunctis copiis Cæsar & Hirtius, Bononiam à præsidio destitutam, citra certamen receperunt, equitésque obuiam factos in fugam dederunt: sed à fluuio, qui Mutinã præterfluit, custodiámque ad eum positam, progredi vlterius prohibiti sunt. vt tamen de præsentia sua Decimum certiorem redderent, ne is pactionem aliquam faceret, primũ à celsissimis arboribus ignes ediderunt: postquam id Brutus non intellexit, in tenuem ex plumbo ductam laminam quædam verba inscripserunt: eam chartæ instar conuolutam vrinatori cuidam noctu ad Decimum perferẽdam tradiderunt. Ita Brutus præsentia eorum,

D. Bruti acta Mutinæ.

Cæsar & Hirtius D. Bruto succurrunt.

Brutus quo artificio de eorũ aduentu certior factus.

A Ἀντώνιον καὶ πρέσβεις καὶ λόγους πεμφθῆναι, ἀλλὰ μὴ οὐκ ἀκήρυκτον εὐθὺς αὐτῷ τὸν πόλεμον ἐπαγγελθῆναι, ἤχθετο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τοὺς ὑπάτους ἐκείνῳ τε ἰδίᾳ τι περὶ τῆς ὁμονοίας ἐπεσταλκότας, καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ πρός τινας τῶν βουλευτῶν πεμφθέντα καὶ ἁλόντα, τούτοις τε ἀποδόντας, καὶ ἑαυτὸν ἀποκρυψαμένους, τόν τε πόλεμον μήτε σπουδῇ, μήτε παραχρῆμα τῇ τοῦ χειμῶνος προφάσει ποιουμένους ᾔσθετο. οὐ μέντοι ἔχων ὅ-
B πως ἐκφήνειεν αὐτά (οὔτε γὰρ ἀλλοτριῶσαι σφᾶς ἤθελεν, οὔτ' αὖ πεῖσαί τι ἢ καὶ βιάσασθαι ἐδύνατο) ἡσυχίαν καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Κορνηλίου ἀγορᾷ χειμάζων ἦγε, μέχρις οὗ τῷ Δεκίμῳ ἐφοβήθη. ἐκεῖνος γὰρ ἰσχυρῶς πρότερον μὲν τὸν Ἀντώνιον ἠμύνετο, καί ποτε ὑποτοπήσας τινὰς ἐς τὴν πόλιν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ διαφθορᾷ τῶν στρατιωτῶν ἐσπεπέμφθαι, συνεκάλεσε μὲν τοὺς παρόντας, καὶ βραχέα ἄττα ὑπειπών, ἐκήρυξε (δείξας τι χωρίον)
C τοὺς μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τάδε, τοὺς δ' ἰδιώτας ἐπὶ θάτερα αὐτοῦ ἀπελθεῖν. καὶ οὕτως ἀπορήσαντας τοὺς τοῦ Ἀντωνίου ὅπῃ τράπωνται, καὶ μονωθέντας, κατεφώρασε καὶ συνέλαβεν. ἔπειτα παντελῶς ἀπετειχίσθη. δείσας οὖν ὁ Καῖσαρ μὴ καὶ βίᾳ ἁλῷ, ἢ καὶ ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων ὁμολογήσῃ, ἠνάγκασε τὸν Ἵρτιον συνεπιστρατεῦσαι. ὁ γὰρ Οὐίβιος ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔτι τούς τε καταλόγους ἐποιεῖτο, καὶ τοὺς νόμους τοῦ Ἀντωνίου κατέλυεν. ὁρμήσαντες
D οὖν, Βονωνίαν μέν, ἐκλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν φρουρῶν, ἀμαχεὶ προσέλαβον, καὶ τοὺς ἱππέας τοὺς μετὰ τοῦτο ἀπαντήσαντας σφίσιν ἐτρέψαντο· ὑπὸ δὲ τοῦ πρὸς τῇ Μουτίνῃ ποταμοῦ, τῆς τε ἐπ' αὐτῷ φυλακῆς, οὐχ οἷοί τε ἐγένοντο περαιτέρω χωρῆσαι. βουλόμενοι οὖν καὶ ὣς τήν τε παρουσίαν σφῶν τῷ Δεκίμῳ, μὴ καὶ φθάσῃ τι συμβάς, δηλῶσαι, τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τῶν ὑψηλοτάτων δένδρων ἐ-
E φρυκτώρουν· ἐπεὶ δὲ οὐ συνίει, ἐς ἐλασμὸν μολίβδου λεπτὸν ἐγγράψαντές τινα, ἀπείλιξαν αὐτόν, ὥσπερ τι χαρτίον, καὶ κολυμβητῇ νυκτὸς ὑφύδρῳ διενεγκεῖν ἔδωκαν. καὶ οὕτως ὁ Δέκιμος τήν τε παρουσίαν ἅμα αὐτῶν 210

A καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἐπικουρίας μαθών, ἀντεπέστειλε σφίσι τὸν αὐτὸν τρόπον· κἀκ τούτου συνεχῶς ἤδη πάντα ἀλλήλοις ἐδήλουν. ὁ οὖν Ἀντώνιος, ἰδὼν ὅτι ὁ Δέκιμος οὐκ ἐνδώσει, ἐν ἐκείνῳ μὲν Λούκιον τὸν ἀδελφὸν παρακατέλιπεν, αὐτὸς δὲ ἐπί τε τὸν Καίσαρα καὶ ἐπὶ τὸν Ἵρτιον ἐχώρησε. καὶ αὐτῶν ἀντιστρατοπεδευομένων, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἱππομαχίαι τινὲς βραχεῖαι καὶ ἰσοπαλεῖς ἐγίγνοντο· μέχρις οὗ οἱ Κελτοὶ ἱππῆς, οὓς μετὰ τῶν ἐλεφάντων ὁ Καῖσαρ προσεπεποίητο, B πρός τε τὸν Ἀντώνιον αὖθις ἀπέκλιναν, κἀκ τοῦ στρατοπέδου μετὰ τῶν ἄλλων ἐξελθόντες, προεξωρμήθησαν μὲν ὡς καὶ καθ' ἑαυτοὺς τοῖς ἀντιπροσελαύνουσι προσμίξοντες, ὑπέστρεψαν δὲ δι' ὀλίγου, καὶ παρὰ δόξαν μὴ προσδεχομένοις τοῖς ἐφεπομένοις σφίσι προσπεσόντες, συχνοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν· καὶ μετὰ ταῦτα προνομεύοντές τινες ἀπ' ἀμφοτέρων ἐς χεῖρας ἦλθον. κἀκ τούτου καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιβοηθησάντων ἑκατέροις, μάχη τε ὀξεῖα ἐγένετο, C καὶ ἐκράτησεν ὁ Ἀντώνιος. τούτοις τε οὖν ἐπαιρόμενος, καὶ τὸν Οὐίβιον πλησιάζοντα αἰσθόμενος, προσέβαλε πρὸς τὸ ἔρυμα τῶν ἀντικαθεστηκότων, εἴπως προεξελὼν αὐτό, ῥᾷον τοῦ λοιποῦ πολεμήσειε. καὶ ἐπειδὴ τά τε ἄλλα πρός τε τὰς συμφορὰς καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα τὴν παρὰ τοῦ Οὐιβίου διὰ φυλακῆς ἐποιοῦντο, καὶ οὐκ ἀντεπεξῄεσαν, κατέλιπε καὶ ἐκεῖ μέρος τι τοῦ στρατοῦ, καὶ προσμιγνύναι τε σφίσι κελεύσας, ὅπως καὶ αὐτὸς D ὅτι μάλιστα παρεῖναι δοκοίη, καὶ φυλάττειν ἅμα μή τινες κατὰ νώτου οἱ προσπέσωσι· διατάξας τε ταῦτα, ἀπῇρε νυκτὸς λαθὼν ἐπὶ τὸν Οὐίβιον ἀπὸ Βονωνίας προσιόντα· καὶ αὐτόν τε ἐνεδρεύσας κατέτρωσε, καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν στρατιωτῶν ἀπέκτεινε, τινὰς δὲ καὶ ἐς τὰ ταφρεύματα κατέκλεισε. καὶ ἂν ἐξεῖλεν αὐτούς, εἰ καὶ ἐφ' ὁποσονοῦν προσεδρεύκει σφίσι· νῦν δ' ἐπειδὴ τῇ πρώτῃ προσβολῇ οὐδὲν ἐπέρανεν, ἐφοβήθη μὴ καὶ χρονίσῃ, E καί τι ἐν τούτῳ πρὸς τοῦ Καίσαρος καὶ πρὸς τῶν ἄλλων πλεονεκτηθῇ· καὶ ἐπ' ἐκείνους αὖθις ἐτράπετο. καὶ αὐτῷ ὁ Ἵρτιος ἔκ τε τῆς πορείας ἑκατέρας καὶ ἐκ τῆς μάχης πεπονηκότι οἱ ἀπαντήσας, πολὺ ἐκράτησεν. ὡς γὰρ ἔγνωσαν τὸ γιγνόμενον, Καῖσαρ μὲν ἐπὶ τῇ τοῦ στρατοπέδου φυλακῇ κατέμεινεν, ἐκεῖνος δὲ ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον ὥρμησεν. ἡττηθέντος

auxiliíque promiſſione cognita, ad eundem modum reſcripſit: ac deinde continenter mutuis literis quæ ex vſu eſſent ſignificabant. Antonius quũ deditionem à Bruto iam non amplius ſperaret, relicto in obſidione vrbis curanda L. Antonio fratre ſuo, in Cæſarem & Hirtium profectus eſt. Quum caſtra caſtris eſſent oppoſita, per aliquot dies equeſtria prælia leuia & dubia victoria commiſſa ſunt: deinde Germani equites, quos cum elephantis Cæſar adeptus fuerat, iterum ad Antonium defecerunt: egreſſique caſtris cum reliquis Cæſarianis, progreſſique ante reliquos, tanquam ſoli cũ hoſtibus occurrentibus conflicturi, mox cõuerſi in Cæſarianos, qui nihil ſiniſtri ſuſpicantes ſubſequebantur eos, magnam ſtragem ediderũt: poſt hæc quum vtriuſque partis pabulatores congreſſi eſſent, ac auxilia ſuis vtrinque venirẽt, acri coorto prælio Antonius ſuperior diſceſſit. Quibus rebus elatus, quũ appropinquare Panſam ſentiret, hoſtium caſtra oppugnare aggreſſus eſt, ſperans ſe iis captis facilius dein bellum poſſe ducere. Quum Cæſar Hirtiúſque partim memoria acceptæ cladis, partim ſpe auxilii à Panſa, caſtris ſuos continerent, eáque cuſtodirẽt, Antonius, relicta ibi parte ſuarum copiarum, qui caſtra oppugnarent, vt & ipſe adeſſe omnino crederetur, & nemo eum à tergo adoriri poſſet, clam de nocte in Pãſam Bononia tum procedentem profectus eſt: cúmque inſidiis exceptum vulnerauit, milites eius occîdit, reliquos intra vallũ incluſit: cepiſſẽtque, ſi obſidionem vel minimo tẽporis ſpatio ducendam putaſſet: nunc, poſtquã prima oppugnatio fruſtra fuit, veritus ne tempus traheret, atque interim à Cæſare & reliquis aliquid detrimenti acciperet, aduerſum eos cõtendit. Quam rem quum Cæſar Hirtiúſque intellexiſſent, Hirtius ex itinere vtroque pugnáque defatigato Antonio occurrit, Cæſare ad caſtra defendẽda relicto, eúmque inſigni victoria ſuperauit. Antonio vi-

Germani equites ad Antonium deficiunt.

Antonij victoria.

Panſa ab Antonio victus.

Antonius clade ab Hirtio afficitur.

ecto, non Hirtius tantùm, sed Pansa quoque, qui aduersum prælium fecerat, & Cæsar, qui pugnæ non interfuerat, à militibus senatúque imperatores nominati sunt: decretúmque vt ii qui eo in prælio ex consulum parte cecidissent, publicè sepelirentur: liberísque & parétibus eorum ea præmia darentur quæ ipsi, si vixissent, accepturi fuerant. Eodem ferè tempore T. Munatium Plancum Pótius Aquila, legatus D. Bruti, atque ipse quoque vnus ex occisoribus Cæsaris, præliis aliquot vicit: Brutus senatoris cuiusdam qui ad Antonium tráfugerat, non modò non est ira prosecutus facinus, sed omnem etiam ei supellectilem quã Mutinæ reliquerat, remisit. quo facto animi militum Antonianorũ à duce suo abalienati sunt: quidámque è populo, qui cum Antonio prius senserant, ab eo dissentire cœperunt. His successibus accessit animus Cæsari Hirtióque, ita vt ad castra Antonii progressi eum ad pugnam prouocarent: Antonius aliquandiu metu perculsus quieuit, sed copiis à Lepido sibi auxilio missis auctus, animum recollegit. Nam is quidem Lepidus Antonium necessarium suum amabat, à senatu autem contra eum euocatus erat: itaque vt receptum ad vtranque partem sibi pararet, M. Silano tribuno militum exercitum suum ducendũ dederat, ita vt expressè ei non mandaret, vtri parti eum adiungeret, neque manifestum fecerat vtri auxilium id mitteret: sed is Silanus sententiam Lepidi satis exploratam habens, ad Antonium sua sponte sese adiunxerat. His suppetiis confisus Antonius, quum subitò eruptionẽ fecisset, magna vtrinque edita cęde, suis fusis aufugit.

Præmia victoriæ.

Pontius Aquila T. Munatiũ Plancum vincit.

M. Silanus.

Lepidi ambigua fides, eiúsque exercitus cum Antonio coniunctus.

Antonius iterũ victus.

Hactenus Cæsar à populo senatúque auctus fuit, ita vt cùm alios sibi honores, tum consulatum speraret. nam Hirtius in capiendis Antonii castris, Pansa, nõ multo pòst, ex vulneribus perierat: ita vt eorum mortis culpa Cæsari tanquam successionis cupido impingeretur. Senatus, quum nondum constaret ad

Consulum obitus.

A δὲ αὐτοῦ, αὐτοκράτορες, οὐ μόνον ὁ Ἵρτιος, ἀλλὰ
καὶ ὁ Οὐϊούϊος, καίπερ κακῶς ἀπαλλάξας,
ὅ, τε Καῖσαρ, καίτοι μηδὲ μαχεσάμενος, καὶ
ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ ὑπὸ τῆς βουλῆς
ὠνομάσθησαν. τοῖς τε συναγωνισαμένοις
σφίσι καὶ τελευτήσασι, ταφή τε δημοσία, καὶ
δὲ τοῖς παισὶ τοῖς τε πατράσιν αὐτῶν πάντα
τὰ γέρα ὅσα αὐτοὶ ἐκεῖνοι ζήσαντες ἐλά-
βον, ἀποδοθῆναι ἐψηφίσθη. ὡς οὖν ταῦτ᾽ ἐ-
γένετο, καὶ Πόντιος Ἀκύλας, ἔκ τε τῶν σφα-
B γέων ὢν καὶ τῷ Δεκίμῳ ὑποστρατηγῶν, Τί-
τον Μουνάτιον Πλάγκον ἀντιπολεμοῦντα
αὐτῷ μάχαις ἐνίκησεν, ὅ, τε Δέκιμος, βου-
λευτοῦ τινὸς αὐτομολήσαντος πρὸς τὸν Ἀν-
τώνιον, οὐχ ὅσον οὐκ ὀργὴν αὐτῷ ἔσχεν, ἀλλὰ
καὶ τὰ σκεύη τά τε ἄλλα ὅσα ἐν τῇ Μουτίνῃ
ὑπελέλειπτο, πάντα ἀπέπεμψε, κἀκ τού-
του οἵ τε στρατιῶται οἱ Ἀντωνίου ἠλλοτριοῦν-
το, καὶ τοῦ δήμου τινὲς τῶν ὁμοφρονούντων οἱ
πρότερον ἐστασίαζον· ὁ μὲν Καῖσαρ ὅ, τε Ἵρ-
C τιος ἐπήροντό τε ἐπὶ τούτοις, καὶ πρὸς δὲ ἔρυ-
μα τοῦ Ἀντωνίου προσιόντες προεκαλοῦν-
το αὐτὸν ἐς χεῖρας. ἐκεῖνος δὲ τέως μὲν κα-
τεπέπληκτο καὶ ἡσύχαζεν· ἔπειτα ἐπεὶ δύ-
ναμίς γε αὐτῷ παρὰ τοῦ Λεπίδου πεμφθεῖ-
σα ἦλθεν, ἀνεθάρσησεν. αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ Λέπι-
δος οὐκ ἀπεσάφησεν ὁποτέροις τὸ στράτευ-
μα πέμψειε. τόν τε γὰρ Ἀντώνιον συγγενῆ ὄντα 211
ἠγάπα, καὶ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐπ᾽ αὐτὸν ἐκέ-
κλητο· καὶ διά τε ταῦτα καὶ ἅμα ἀναχώρη-
σιν ἑαυτῷ πρὸς ἀμφοτέρους σφᾶς παρα-
D σκευάζων, οὐδὲν σαφὲς Μάρκῳ Σιλανῷ τῷ
στρατιάρχῳ ἐνετείλατο. ἐκεῖνος δέ, ἀκριβῶς
που τὴν γνώμην αὐτοῦ εἰδώς, πρὸς τὸν Ἀν-
τώνιον αὐτοκέλευστος ἀφίκετο. τούτου οὖν ἐπι-
κουρήσαντος αὐτῷ, θαρσήσας, ἐπεκδρομὴν
αἰφνιδίαν ἐποιήσατο, καὶ φόνου παρ᾽ ἀμφοτέ-
ρων πολλοῦ γενομένου, τραπεὶς ἔφυγε.

Μέχρι μὲν οὖν τούτων ὁ Καῖσαρ καὶ πρὸς
τοῦ δήμου καὶ πρὸς τῆς βουλῆς ηὔξετο· κἀκ
τούτου τά τε ἄλλα τιμηθήσεσθαι, καὶ ὕπατος
ἀποδειχθήσεσθαι προσεδόκα. συνέβη γὰρ
E τόν τε Ἵρτιον ἐν τῇ τοῦ Ἀντωνίου στρατοπέδου
καταλήψει καὶ τὸν Οὐϊούϊον ἐκ τῶν τραυ-
μάτων οὐ πολλῷ ὕστερον φθαρῆναι· ὅθεν αἰτίαν
τοῦ θανάτου αὐτῶν πρὸς τὴν τῆς ἀρχῆς
διαδοχὴν ἔχειν. ἡ δὲ γερουσία πρότερον μέν, ἕως

ἔτι ἄδηλον

ἔτι ἄδηλον ἦν ὁπότερος σφῶν κρατήσει, πλὴν ὅσα ἐν ταῖς πρὶν δυναστείαις τισὶν ἔξω τῶν πατρίων δοθέντα προεσκευάκει, προκατέλυσαν· ἐπ᾽ ἀμφοτέροις μὲν που ταῦτα ψηφισάμενοι, ὡς καὶ προκαταληψόμενοι δι᾽ αὐτῶν τὸν νικήσοντα, τὴν δὲ αἰτίαν ἐς τὸν ἕτερον τὸν ἡττηθησόμενον μέλλοντες ἀναφέρειν. τοῦτο μὲν γὰρ, ἀπεῖπον, μηδένα ἐπὶ πλείω χρόνον ἐνιαυτοῦ ἄρχειν· τοῦτο δὲ, ἀπηγόρευσαν, μήτε τινὰ σίτου ἐπιμελητὴν, μήτε τροφῶν ἐπιστάτην ἕνα αἱρεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ τὰ πραχθέντα ἔμαθον, τῇ μὲν τοῦ Ἀντωνίου ἥττῃ ἔχαιρον, καὶ τάς τε στολὰς μετενέδυσαν, καὶ ἱερομηνίας ἐπὶ ἑξήκοντα ἡμέρας ἤγαγον· τούς τε συνεξετασθέντας αὐτῷ πάντας ἔν τε πολεμίων μοίρᾳ ἐνόμισαν, καὶ τὰς οὐσίας, ὥσπερ που καὶ τὴν αὐτοῦ ἐκείνου, ἀφείλοντο. τὸν δὲ δὴ Καίσαρα οὐχ ὅτι μεγάλου τινὸς ἔτ᾽ ἠξίωσαν, ἀλλὰ καὶ καταλύειν ἐπεχείρησαν, πλὴν ὅσα ἐκεῖνος ἤλπιζε λήψεσθαι, τῷ Δεκίμῳ δόντες. οὐ γὰρ ὅτι βουθυσίας, ἀλλὰ καὶ ἐπινίκια αὐτῷ ἐψηφίσαντο. τά τε λοιπὰ τοῦ πολέμου καὶ τὰ στρατόπεδα, ἄλλα τε καὶ τὰ ΟΥ'ιουίου προσέταξαν τοῖς στρατιώταις τοῖς συμπολιορκηθεῖσίν οἱ, καὶ ἐπαίνους καὶ ὅσα τοῖς τοῦ Καίσαρος πρότερον προεπήγγελτο, καίπερ μηδὲν ἐς τὴν νίκην συμβαλομένοις, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν τειχῶν αὐτὴν ἰδοῦσι, δοθῆναι ἔγνωσαν. καὶ τὸν Ἀκύλαν ἀποθανόντα ἐν τῇ μάχῃ εἰκόνι ἐτίμησαν· τά τε χρήματα ἃ ἐς τὴν παρασκευὴν τῶν τοῦ Δεκίμου στρατιωτῶν οἴκοθεν ἀνηλώκει, τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ ἀπέδωκαν. τό, τε σύμπαν, ὡς εἰπεῖν, ὅσα τῷ Καίσαρι ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον ἐγεγόνει, ταῦτα ἐπ᾽ αὐτὸν ἐκεῖνον αὖθις ἐψηφίσθη. καὶ ὅπως γε ἄν, μηδ᾽ ἂν τὰ μάλιστα βουληθῇ, δυνηθῇ, πάντας αὐτῷ τοὺς ἐχθροὺς ἐπήσκησαν. τῷ τε γὰρ Πομπηΐῳ τῷ Σέξτῳ τὸ ναυτικὸν, καὶ τῷ Βρούτῳ τῷ Μάρκῳ τὴν Μακεδονίαν, τῷ τε Κασσίῳ τήν τε Συρίαν καὶ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Δολοβέλλαν ἐνεχείρισαν. πάντως δ᾽ ἂν καὶ τὰς δυνάμεις ἃς εἶχε προσπαρείλοντο, εἰ μήπερ ἐφοβήθησαν φανερῶς ψηφίσασθαι, διὰ τὸ εὔνους οἱ τοὺς στρατιώτας ἐπίστασθαι ὄντας. στασιάσαι δ᾽ οὖν σφᾶς καὶ ὡς καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐπεχείρησαν. οὔτε γὰρ ἐπαινέσαι τε καὶ τιμῆσαι πάντας αὐτοὺς ἠθέλησαν,

A vtram partem victoria esset inclinatura, omnem potestatem quę superioribus temporibus certis quibusdā hominibus erat præter maiorum instituta cōcessa, antiquârat. quæ etsi aduersus vtrosque statuebantur, vt victoris cupiditas ea ratione anteuerteretur, tamen in causa vt hæc decernerēt, is erat futurus qui succubuisset. Itaque edictum fecerant, ne quis diutius anno cum imperio esset: itémque ne quis solus annonæ procurator, reíve frumentariæ præfectus esset. B Sed postquam quæ res gesta esset acceperūt, Antonii clade læti, vestem mutauerunt, supplicationésque dierum LX habuerūt: omnes qui cum eo militassent, hostes iudicarunt. iísque, sicut ipsi quoque Antonio, facultates ipsorum ademerūt. Vt verò Cæsari magnum aliquid iam præterea tribuerent tantum abfuit, vt conati sint etiam detrahere de eius dignitate, omniáque quæ is se accepturum sperauerat, Decimo tribuerint: C cui nō sacrificia tantùm pro re bene gesta, sed triumphum etiam decreuerunt, eique belli reliquias mandauerunt: militibus Decimi, qui cū eo in obsidione habiti fuerant, cùm alias tum Pansæ legiones addiderunt: iisdémque Bruti militibus collaudationes, & ea præmia quæ antè Cæsaris militibus promissa fuerant, tribuerunt: quū tamen ii ad victoriam nihil cōtulissent, sed præliū de muro spectauissēt. Aquilā qui in pugna perierat, D statua honorauerunt, pecuniámque quā is ex suis bonis D. Bruti militibus impēderat conducēdis, hæredibus eius reddiderunt. Deniq; omnia quæ prius cōtra Antoniū Cęsari dederant, tūc aduersus hunc ipsum decreuerūt: ac, ne is vlla ratione ad aliquā posset peruenire potētiā, omnes eius inimicos instruxerūt, re nauali Sexto Pōpeio commissa, M. Bruto Macedonia, Cassio Syria & bello contra Dolobellā. Quòd nisi militū erga Cæsarē beneuolētiam cognitā E habuissēt, haud dubiè eos quoq; ipsi ademissent: quia tamen palā hoc decernere non audebāt, id tamē conati sunt efficere, vt & inter seipsos dissentirēt ii, & à Cæsare. Neq; enim omnes laudibus honoribúsq; affecerūt,

Senatusconsultum.

D. Bruto tributa à senatu.

Pontii Aquilæ obitus, & honor.

Senatus in Cæsarem iniuriæ.

Sex. Pompeius rei nauali præfectus.

M. Bruto Macedonia, Cassio Syria, & bellum contra Dolobellam a decretum.

veriti ne animis magis adhuc erigerentur: neque rursus omnes præterire ac inhonoratos relinquere voluêre, ne eos à se abalienatos, ad mutuam inter sese concordiam compellerent. Itaque mediam viam ingressi, quosdam collaudarūt, quosdam prꝗterierunt, quibusdam oleaginam coronam ludis gestandam dederunt, quibusdam negauerunt: aliis bis mille quingentos denarios, aliis ne æreolum quidem dare decreuerunt: ea ratione ipsos inter se commissum iri, vimque suam amissuros sperantes. Hæc qui militibus annuntiarent, non ad Cæsarem, sed ad ipsos milites miserūt. Cæsar magno dolore ea ex re affectus, permisit quidem legatis vt se absente cum exercitu loquerentur: prædixit tamen, eos nullum prius responsum accepturos, priusquam ipse quoque accersitus esset. Ita postquam ad exercitum venit, ac vnà percepitquꝗ Roma ad ipsos mandata missa erāt, longè adhuc arctius sibi ex iis militum suorum animos deuinxit. Nā quibus præ reliquis honor habebatur, ii non tam prærogatiua ea gaudebant, quàm suspicabantur quorsum id ageretur, Cæsaris præsertim instinctu: quibus nullus honor deferebatur, ii non suis sibi prælatis succensebant, sed decreti sentētiam calumniati, ignominiam eam ad vniuersos pertinere ostendebant, omnésque ad irā concitabant. Quod vbi Romæ intellectum est, territus senatus, ne sic quidem consulem Cæsarem designauit (id verò potissimùm expetebat) honoribus tamen consularibus ornauit, vt sententiꝗ etiam inter consulares dicendæ ius haberet. quæ quum is parui admodum faceret, decreuerunt vt proximè prætor, ac deinde consul crearetur: existimantes se ad hunc modum cum Cæsare adolescente, aut puero etiam (ita enim vulgò vocabant) sapiētèr planè egisse. Cæterùm is cùm alia indignè ferens, tum id indignissimè, quòd puer vocaretur, omni dilatione amputata, ad arma & vim animum adiecit, clā cum Antonio per internūtios egit, eos qui ex prælio profugissent, victos à se, ac à senatu hostes iudicatos,

Honores consulares Cæsari decreti.

Cæsaris cum Antonio & Lepido conspiratio.

A μὴ καὶ τὸ φρόνημα αὐτῶν ἐπὶ μεῖζον ἐξάρω-
σιν· οὔτ' ἀτιμάσαι καὶ παριδεῖν πάντας, μὴ
καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἀλλοτριώσωσι, καὶ κατὰ τοῦτο
καὶ συμφρονεῖν ἀναγκάσωσι. διὰ μέσου οὖν
ἐποιήσαντο, καὶ τοὺς μὲν ἐπαινέσαντες αὐτῶν,
τοὺς δ' οὔ· καὶ τοῖς μὲν στέφανον ἐλαίας ἐν
ταῖς πανηγύρεσι φορεῖν δόντες, τοῖς δ' οὔ· καὶ
προσέτι καὶ χρήματα, τοῖς μὲν δισχιλίας καὶ
πεντακοσίας δραχμάς, τοῖς δὲ οὐδὲ χαλ-
κοῦν ψηφισάμενοι, συγκρούσειν τε αὐτοὺς
B ἀλλήλοις, κἀκ τούτου καὶ ἀσθενώσειν ἤλπι-
σαν. καὶ τούς γε διαγγελοῦντας σφίσι ταῦ- 212
τα, οὐ πρὸς τὸν Καίσαρα, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους
ἔπεμψαν. περιαλγὴς οὖν καὶ ἐπὶ τούτοις γε-
νόμενος, ἐπέτρεψε μὲν τῷ λόγῳ τοῖς πρε-
σβευταῖς ἄνευ ἑαυτοῦ τῷ στρατεύματι συμμί-
ξαι, προπαραγγείλας μήτ' ἀπόκρισιν τινὰ
αὐτοῖς δοθῆναι, καὶ ἑαυτὸν παραχρῆμα με-
ταπεμφθῆναι· ἐλθὼν δὲ ἐς τὸ στρατόπεδον,
καὶ συνακούσας σφίσι τὰ ἐπεσταλμένα, πο-
λὺ μᾶλλον αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ᾠκειώ-
C σατο. οἵ τε γὰρ προτετιμημένοι οὐ τοσοῦτον
τῇ πλεονεξίᾳ ἔχαιρον, ὅσον ὑπώπτευον τὸ γι-
γνόμενον, τοῦ Καίσαρος σφᾶς ὅτι μάλιστα ἐνά-
γοντος· καὶ οἱ ἠτιμασμένοι ἐκείνοις μὲν οὐ-
δὲν ὠργίζοντο, προσδιαβάλλοντες δὲ τὴν
διάνοιαν τῶν ἐψηφισμένων, τήν τε ἀτιμίαν
σφῶν ἐπὶ πάντας ἦγον, καὶ τὴν ὀργὴν αὐ-
τοῖς ἐκίνουν. μαθόντες οὖν ταῦτ' οἱ ἐν τῇ
πόλει, καὶ φοβηθέντες, ὕπατον μὲν οὐδ' ὡς
αὐτὸν ἀπέδειξαν (οὗπερ που μάλιστα ἐγλίχε-
το) ταῖς δὲ δὴ τιμαῖς ταῖς ὑπατικαῖς ἐκόσμη-
D σαν, ὥστε καὶ γνώμην ἐν τοῖς ὑπατευκόσιν
ἤδη τίθεσθαι. ἐπειδή τε ἐν οὐδενὶ λόγῳ τοῦτ'
ἔσχε, στρατηγόν τε αὐτὸν ἐν τοῖς πρώτοις, καὶ
μετὰ τοῦτο καὶ ὕπατον αἱρεθῆναι ἐψηφίσαντο.
καὶ οἱ μὲν οὕτω τὸν Καίσαρα, ὥσπερ ὡς ἀ-
ληθῶς μειράκιόν τε τι, καὶ παῖδα (ὥσπερ που
διεθρύλλουν) ὄντα, σοφῶς μετακεχειρίσθαι
ἔδοξαν· ἐκεῖνος δὲ ἐπί τε τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐπ'
αὐτῷ τούτῳ ὅτι παῖς ἤκουε, δεινῶς ἀγανα-
E κτῶν, οὐκέτ' ἐς ἀναβολὰς ἐποιήσατο, ἀλλ' ἐπί
τε τὰ ὅπλα καὶ ἐπὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἐτράπετο· καὶ
πρός τε τὸν Ἀντώνιον κρύφα διεκηρυκεύσατο. καὶ
τοὺς διαφυγόντας ἐκ τῆς μάχης, οὓς αὐτὸς
ἐνενικήκει, καὶ ἡ βουλὴ πολεμίους ἐψηφίσατο,

συνήθροιζε, καὶ κατηγορίας τὰς αὖθις καὶ κατὰ τῆς γερουσίας καὶ κατὰ τοῦ δήμου πολλὰς ἐποιεῖτο. ἀκούοντες δὲ ταῦτα οἱ ἐν τῷ ἄστει, τέως μὲν ἐν ὀλιγωρίᾳ αὐτὸν εἶχον· ἐπεὶ δὲ τόν τε Ἀντώνιον καὶ τὸν Λέπιδον συμπεφρονηκότας ᾔσθοντο, θεραπεύειν τε ἤρξαντο αὖθις, ἀγνοοῦντες τοὺς λόγους οὓς πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἐπεποίητο, καὶ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς ἐκείνους προσέταξαν. ὁ οὖν Καῖσαρ καὶ τοῦτον μὲν, ὅπως δι' αὐτὸν ὕπατος ἀποδειχθείη, ὑπεδέξατο (πάνυ γάρ τοι ἔπραξε διά τε ἄλλων, καὶ διὰ τοῦ Κικέρωνος, ὅπως χειροτονηθείη, οὕτως ὥστε καὶ συνύπατον ἀποδέξασθαι οἱ ποιῆσαι) ἐπεὶ δὲ οὐδ' οὕτως ᾑρέθη, ἡτοιμάζετο μὲν ὡς καὶ πολεμήσων, καθάπερ ἐδέδοκτο· παρασκευάσας δὲ ἐν τούτῳ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ ἐφ' ἑαυτῶν δῆθεν ὀμόσαι αἰφνιδίως πρὸς μηδὲν τῶν στρατοπέδων τῶν τοῦ Καίσαρος γενομένων πολεμήσειν (ὅπερ που πρὸς τὸν Λέπιδον καὶ πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἔφερεν· τὸ γὰρ πλεῖστον τῶν στρατευομένων σφίσιν ἐξ ἐκείνων ἦν) αἴρει, καὶ πρέσβεις ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὴν βουλὴν ἐξ αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν τετρακοσίους ἔπεμψε. τοῦτο μὲν δὴ πρόσχημα τῆς πρεσβείας αὖθις ἦν· τὸ δ' ὅλον, τά τε χρήματα ἐψηφισμένα σφίσιν ἀπῄτουν, καὶ ὕπατον Καίσαρα ἀποδειχθῆναι ἐκέλευον. ἀναβαλλομένων οὖν αὐτῶν τὴν ἀπόκρισιν, ὡς καὶ σκέψεως δεομένην, ἄδειαν τινὰ τῶν τὰ τοῦ Ἀντωνίου πραξάντων ἐκ τῆς τοῦ Καίσαρος ἐντολῆς ᾔτησαν, ὥσπερ εἰκὸς ἦν· οὐχ ὅτι καὶ ἐβούλοντο αὐτῆς τυχεῖν, ἀλλ' ἵνα ἀποπειραθῶσί τε αὐτῶν, εἰ ταύτην γε δώσουσι σφίσιν, ἢ καὶ ἀφορμὴν ὀργῆς λάβωσι, τοῦ καὶ δι' ἐκείνην δοκεῖν χαλεπαίνειν. ἀποτυχόντες γοῦν αὐτῆς (ἀντεῖπε μὲν γὰρ οὐδεὶς, πολλοὶ δὲ δι' αὐτὸ τοῦτο ὑπὲρ ἑτέρων ἅμα ἀξιωσάντων, καὶ τὸ κατ' ἐκείνους ὡς πολὺ ἐγίγνετο, εὐπρεπῶς διεκρούσθησαν) οἵ τε ἄλλοι φανερῶς ὠργίζοντο, καὶ εἷς τις αὐτῶν ἐξῆλθέ τε ἐκ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ τὸ ξίφος λαβὼν (ἄοπλοι γὰρ εἰσεληλύθεσαν) ἥψατό τε αὐτοῦ, καὶ εἶπεν ὅτι, ἂν ὑμεῖς τὴν ὑπατείαν μὴ
213 δῶτε τῷ Καίσαρι, τοῦτο δώσει. καὶ αὐτῷ ὁ Κικέρων ὑπολαβὼν, ἂν οὕτως (ἔφη) παρακαλῆτε, λήψεται αὐτήν. ἐκείνῳ μὲν καὶ τοῦτο τὸν ὄλεθρον παρεσκεύασεν.

A collegit, apud eos frequenter senatum populúmque accusauit. Quæ Romæ audita etsi aliquandiu negligebantur, tamen postquam Antonium cum Lepido societatem coiisse senatus sensit, Cæsarem demereri iterum instituerunt, eique bellum contra illos mandauerunt: ignari eorum quæ is cum Antonio egerat. Id bellum Cæsar suscepit, spe consulatus obtinendi: ídque omni studio cùm per alios agebat vt consul designaretur, tum per Ciceronem, B quem sibi collegam assumpturum pollicebatur. Sed quum ne sic quidē consul crearetur, se ad bellum, quod ei senatus iniunxerat, gerendum parare simulans, interim effecit vt milites inuicem sese iuramento obstringerent, contra nullum se exercitum qui Cæsaris fuisset, pugnaturum. id verò ad Lepidi Antoniique exercitus pertinebat, qui maiori parte ex Cæsarianis militibus constabant. Huius sacramenti inter milites suos dati causa, Cæsar suspenso interim negotio, legatos Romam C quadringētos ex his ipsis militibus misit. Verùm ea quidem species erat legationis, re autem pecuniam promissam, consulatúmque Cæsari vt poscerent, adueniebant. Quum responsum dare, vt in re deliberatione opus habente, senatus differret, legati iussu Cæsaris impunitatem iis qui Antonii partes secuti essent, petiuerunt, quemadmodum consentaneum erat: (quod faciebant, non quòd eam impetrare cuperent, sed D vt senatorum animos explorarent, ac irascendi occasionem, si negaretur, eam haberent) quum non impetrassent, nemine quidem contradicente, sed ita multis hoc idem aliis quoque postulantibus, vt negādi honestam excusationem senatus haberet: ibi apertè iratis legatis, vnus eorum curia egressus, gladióque resumpto (inermes enim ad senatum inttroiuerant) manu eum tangens, Si vos, inquit, Cæsari consulatum non datis, atqui hic dabit. Respon- E ditque ad ea verba Cicero, si ad hūc modum petierint, fore vt consulatum Cæsar obtineat. Sed ea quidem petitio Ciceroni ipsi exitium attulit.

Cicero.

Militum Cæsaris coniuratio.

Cæsaris legatio Romam missa, & postulata.

Militis dictum.

Cæsar cum armatis Romam contendit.

Id militis dictum Cæsar non reprehendit: quòd autem legati sui in curiam introeuntes arma deponere iussi sunt, interrogatique à quodam, ab exercitúne an à Cæsare missi essent, in eo sibi à senatu factam iniuriam duxit: celeritérque iussis ad se propius accedere Antonio ac Lepido, quem ipsum quoque, pro eius cum Antonio necessitudine, sibi adiunxerat, ipse coactus à suis militibus Romam cum iis contendit. Eodem tempore equitem quendam, quem exploratum res ipsorum venisse suspicabantur, interfecerút: agros eorum quorum diuersa erat sententia, infestauerút, multáque alia maleficia eo prætextu ediderunt. Senatores, aduentu eorum intellecto, pecunias ipsis antequam vrbi appropinquarent, miserút, iis acceptis eos recessuros sperantes: quum verò ii nihilominus pergerent, Cæsarem consulem designauerunt. Sed ne hoc quidem profuit, quòd quæ non vltro sed vi coacti faciebant, pro iis gratias agendas milites non putarent: sed asperos inde magis se aduersum hos, quibus terrorem se iniecisse videbant, exhiberent. Senatus igitur, eo animaduerso, sententiam mutauit: iisque interdixit ne ad vrbem accederét, sed vt vltra XCIII millia passuum ab ea abessent. Ipsi vestem denuo mutauerunt, prætoribus custodiá vrbis pro more imposuerunt, custodias certis locis vrbis collocauerunt: Ianiculum militum præsidio, quos ad vrbem habebant, iisque qui ex Africa aduenerant, occupauerunt. Hæc agebátur dú adhuc in itinere Cesar erat: vnóque animo omnes quotquot Romæ erant, iis intenti erant: quemadmodum solent plerique antequam in conspectum atque experientiam periculi perueniant, audaces esse. Postquam autem in suburbana Cęsar aduenit, animos timori submiserunt: ac primò senatorum nónulli, deinde etiam cóplures ex populo ad eú tráfierunt. Itaque prætores etiam à Ianiculo descenderunt, séque & milites Cæsari dediderunt. Ita Cæsar Romá nullo certamine occupauit:

Cæsar Romá occupat.

A ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ στρατιώτου λεχθὲν οὐκ ἐμέμψατο· ὅτι δὲ τά τε ὅπλα ἐς τὸ συνέδριον ἐσιόντες ἀποθέσθαι ἠναγκάσθησαν, καί τις αὐτῶν ἐπύθετο πότερον παρὰ τῶν στρατοπέδων ἢ παρὰ τοῦ Καίσαρος ἐπέμφθησαν· ἔγκλημα ἐποιεῖτο, καὶ τόν τε Ἀντώνιον καὶ τὸν Λέπιδον (καὶ γὰρ ἐκεῖνον κατὰ τὴν φιλίαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Ἀντώνιον προσεπέθειτο) σπουδῇ μετεπέμψατο, καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἐκβιασθεὶς δῆθεν ὑπὸ τῶν

B στρατιωτῶν, μετὰ πάντων αὐτῶν ὥρμησε. καὶ τῶν τε ἱππέων τινὰ καὶ ἄλλους ὑποτοπήσαντες ἐπὶ κατασκοπῇ σφῶν πεπέμφθαι, ἔσφαξαν, καὶ τὰ χωρία τῶν ἀντιγνωμονούντων σφίσιν ἐλυμαίνοντο ἐπί τε τῇ προφάσει ταύτῃ καὶ ἄλλα πολλὰ ἐκακούργουν. πυθόμενοι οὖν οἱ βουλευταὶ τὴν ἔφοδον αὐτῶν, τά τε χρήματα αὐτοῖς, πρὶν πλησιάσαι σφᾶς, ἔπεμψαν, εἴπως λαβόντες αὐτὰ ἀναχωρήσειαν· καὶ ἐπεὶ καὶ ὣς ἠπείγοντο, ὕπατον τὸν

C Καίσαρα ἀπέδειξαν. καὶ οὐδὲν μέντοι οὐδὲ ἐκ τούτου ἀπώναντο. ὧν γὰρ οὐχ ἑκόντες ἀλλ' ἀναγκασθέντες ἔπραξαν, οὐδεμίαν σφίσι χάριν οἱ στρατιῶται ἔχον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλεῖον, ἅτε καὶ ἐκπεφοβηκότες αὐτούς, ἐθρασύνοντο. μαθοῦσα οὖν ταῦθ' ἡ γερουσία μετεβάλετο, καὶ ἐκείνοις τε ἀπηγόρευσε μὴ πελάσαι τῇ πόλει, ἀλλ' ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίους σταδίους ἀπ' αὐτῆς ἀπέχειν. καὶ αὐτοὶ τήν τε ἐσθῆτα αὖθις ἠλλάξαντο, καὶ τοῖς

D στρατηγοῖς τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως ἐνεχείρισαν, ὥσπερ εἴθιστο. καὶ τά τε ἄλλα ἐν φρουρᾷ ἐποιήσαντο, καὶ τὸ Ἰανίκουλον μετά τε τῶν αὐτόθι στρατιωτῶν καὶ μεθ' ἑτέρων ἐκ τῆς Ἀφρικῆς ἐπελθόντων προκατέλαβον. ἕως μὲν δὴ ἐν ὁδῷ ἔτι ὁ Καῖσαρ ἦν, ταῦτά τε οὕτως ἐγίγνετο, καὶ ὁμοθυμαδὸν αὐτῶν πάντες οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ τότε ὄντες ἀντελαμβάνοντο (ὥσπερ που φιλοῦσιν οἱ πολλοί, πρὶν ἔς τε τὴν ὄψιν καὶ ἐς τὴν πεῖραν τῶν δεινῶν ἀ-

E φικέσθαι, θρασύνεσθαι)· ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ προαστείῳ ἐγένετο, ἐφοβήθησαν· καὶ πρῶτον μὲν τῶν βουλευτῶν τινές, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ δήμου συχνοὶ πρὸς αὐτὸν μετέστησαν. κἀκ τούτου καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔκ τε τοῦ Ἰανικούλου κατέβησαν, καὶ τούς τε στρατιώτας καὶ ἑαυτοὺς αὐτῷ παρέδωκαν. τήν τε οὖν πόλιν οὕτως ὁ Καῖσαρ ἀμαχεὶ κατέσχε,

A καὶ ὕπατος καὶ πρὸς τοῦ δήμου ἀπεδείχθη, δύο τινῶν ἀνθυπάτων πρὸς τὰς ἀρχαιρεσίας αἱρεθέντων, ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦν μεσοβασιλέα δι' ὀλίγου οὕτως ἐπ' αὐτὰς κατὰ τὰ πάτρια γενέσθαι, πολλῶν ἀνδρῶν τῶν τὰς εὐπατρίδας ἀρχὰς ἐχόντων ἀποδημούντων. τοῦτο γὰρ τοὺς δύο ἄνδρας διὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἀστυνόμου ψηφισθῆναι μᾶλλον, ἢ τοὺς ὑπάτους δι' αὐτοῦ χειροτονηθῆναι ὑπέμειναν· ὅτι μηδὲν πλέον τῶν ἀρχαιρεσιῶν ποιήσειν ἔμελλον, καὶ κατὰ τοῦτο μηδ' ἀρχὴν τινὰ ἰσχυροτέραν ἐσχηκέναι δόξειν. B καὶ ἐγίγνετο μέν που ταῦθ' ὑπὸ τῶν ὅπλων· ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, ἵνα δὴ μὴ βεβιάσθαι τι αὐτοῖς δόξῃ, οὐκ ἀπήντησεν ἐς τὴν ἐκκλησίαν, ὥσπερ τινῶν τὴν παρουσίαν ἀλλ' οὐ τὴν δύναμιν αὐτοῦ φοβουμένων. οὕτω μὲν οὖν ὕπατος ᾑρέθη, καὶ αὐτῷ καὶ συνάρχων (εἴγε τοῦτο δεῖ, ἀλλὰ μὴ ὕπαρχον αὐτὸν εἰπεῖν) ὁ Πέδιος ὁ Κύϊντος ἐδόθη. καὶ ἐπί τε τούτῳ μέγιστον ἐφρόνει, ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ (ὃ μὴ πώποτέ τινι ἐγεγόνει) ὑπατεύσειν C ἔμελλε, καὶ ὅτι πρώτῃ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐς τὸ πεδίον τὸ Ἄρειον ἐσελθὼν, γῦπας ἕξ, καὶ μετὰ ταῦτα δημηγορῶν πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἄλλους δώδεκα εἶδε. πρός τε γὰρ τὸν Ῥωμύλον, καὶ πρὸς τὸ οἰώνισμα τὸ ἐκείνῳ γενόμενον

214 ἀναφέρων, καὶ τὴν μοναρχίαν αὐτοῦ λήψεσθαι προσεδόκησεν. οὐ μέντοι ὡς καὶ δεύτερον ὑπατεύων, ὅτι τὰς τιμὰς τὰς ὑπατικὰς ἐκεκόσμητο, ἐσεμνύνατο. καὶ τοῦτο καὶ ἔπειτα ἐπὶ πάντων τῶν ὁμοίων μέχρι ἡμῶν ἐτηρήθη. D Σεβῆρος γὰρ αὐτοκράτωρ πρῶτος Πλαυτιανὸν ὑπατικαῖς τιμαῖς τιμήσας, καὶ μετὰ τοῦτο ἔς τε τὸ βουλευτικὸν ἐσαγαγὼν, καὶ ὕπατον ἀποδείξας, ὡς καὶ δεύτερον ὑπατεύσαντα ἀνεκήρυξε. καὶ ἀπ' ἐκείνου καὶ ἐφ' ἑτέρων τὸ αὐτὸ ἐγένετο. ὁ δ' οὖν Καῖσαρ τά τε ἄλλα τὰ ἐν τῇ πόλει πρὸς τὸ δοκοῦν αὑτῷ κατεστήσατο, καὶ χρήματα τοῖς στρατιώταις, τοῖς μὲν ὅσα τε καὶ ὅθεν ἐψήφιστο, τοῖς δὲ λοιποῖς ὡς ἑκάστοις, λόγῳ μὲν, οἴκοθεν, ἔργῳ δὲ, ἐκ τῶν κοινῶν E ἔδωκε. τότε μὲν οὕτω τε καὶ ἐκ τοιαύτης αἰτίας οἱ στρατιῶται τὸ ἀργύριον ἔλαβον· παραχρήσαντες δέ τινες τοῦτο, ἔδοξαν ἀεὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς πολιτικοῖς στρατοπέδοις ὅσα ἂν ἐς τὴν Ῥώμην μεθ' ὅπλων ἀφίκηται, τὰς δισχιλίας καὶ πεντακοσίας δραχμὰς ἀναγκαῖον εἶναι δίδοσθαι.

ac quia comitiis habendis interrex in tanta temporis angustia, plerisque etiam qui patricios magistratus gerebant absentibus, prodi non poterat, duo proconsules (consultius autem ipsis visum vt de his deligẽdis prætor vrbanus decretum faceret, quàm vt ipse consules crearet, quòd hi duo tantùm comitia peracturi, ac nihilo potentiorem deinde magistratum habituri videbantur) qui comitiis præessent, delecti sunt, Cæsárque à populo consul factus. Quod etsi metu armorum fiebat, tamen Cæsar, ne vim intulisse populo existimaretur, comitiis non interfuit: quasi verò præsentia eius ac non potentia reliquis terrori esset: ita cõsul creatus est, collega (si quidem is collega, ac non potius legatus dicendus est) addito Q. Pedio. Magnos id spiritus Cæsari addidit, quòd ea ætate, qua nemo vnquam ante se mortalium, consulatum esset gesturus: præterea quòd prima comitiorum die in campum Martium progressus, sex vultures, ac pòst concionem ad milites habens, alios duodecim vidisset. id enim ad Romulũ, auguriúmque eidem oblatum referens, regnum quoque eius sibi sperabat. Ac tametsi iã antè consularibus ornamẽtis decoratus fuerat, non tamen hunc suum consulatum, secundum nuncupauit. Idque in simili re ab omnibus deinceps vsque ad nostra tempora obseruatum est. Primus enim omniũ Seuerus imperator quum Plautiano honores consulares tribuisset, cúmque deinde in senatum adscriptum, quum consulem postea faceret, iterum consulem esse dixit. ídque exemplum alii deinde sunt secuti. Cæsar, rebus vrbanis suo arbitrio constitutis, militibus pecunias diuisit, non iis tantùm quibus senatus decreuerat, sed reliquis etiã singulis: vt ipse quidẽ pręse ferebat, suis ex facultatibus: re autẽ ipsa ex publicis. Quã pecunię distributionem alii deinde ita interpretati sũt, vt omnibus vrbanis exercitib' qui cũ armis Romã aduenissẽt, necessariò viritim dena ista sestertia diuidẽda iudicarẽt.

Comitia consularia à proconsulibus habia.

Cæsar & Q. Pedius consules designati.

Augurium.

Plautianus.

Pecuniæ militibus semel datæ, in consuetudinem à posteris rapiũtur.

Igitur hi quoque milites qui ad euertendum Iulianum cum Seuero in vrbem venerunt, eas postulantes, ingentem ei nobísque terrorem incusserunt: eósque Seuerus, ignorantibus reliquis quid peterent, millenis nummis placauit. Enimuero Cæsar militibus eo dato congiario gratias egit, idque ex animo: quippe quum sine eorum præsidio ne in curiam ire auderet: senatui autem gratiam se habere simulauit, ac quę iis vi adactis adeptus fuerat, ea quasi ab ipsis vltro sibi oblata, beneficium se putare fingebat. Senatores verò gloriabantur quòd ea ipsi sua sponte contulissent: ac præterea ipsi, quē paulo antè consulatu non dignabantur, id dederunt vt peracto consulatu, quotiescunque apud exercitum esset, consulibus quoque tempore, honore anteiret: ac cui iudicia & pœnam minati fuerant, quòd priuato consilio copias contraxisset, eum alios etiam iam exercitus parare iusserunt: & cuius ignominia afficiendi opprimédique causa, bellum D. Bruto contra Antonium mandauerant, ei Bruti quoque legiones adiecerunt: denique vrbis ei custodia cómissa est, vt agere pro suo arbitrio etiã præter legum præscripta posset omnia. Deinde secundum instituta maiorum in Cæsaris familiam adoptatus est, noménque mutauit. (quanquam enim iam antè, vt fert quorũdam sententia, Cæsaris nomen sibi cum hæreditate assumpserat: tamen neque id nomen constanter, neque apud omnes gerebat, priusquam more Romano id confirmasset) ac C. Iulius Cæsar Octauianus dictus est. Sic enim institutum est vt qui adoptatur, ab adoptante appellationem accipiat: nomen tamē eorum quę prius gessit aliquod, aliter paulo formatũ, seruet. Ego autem non Octauianum eum sed Cęsarē nominabo, quòd ita vsus obtinuit, vt nomē id omnibus Romanorum summis imperatoribus tribuatur. Cognomentũ etiam Augusti adeptus est idem, quo ipso etiã posteriores imperatores vtuntur:

Senatus quæ Cæsari dederit.

Cæsar adoptatus in familiã & nomen Iulij Cæsaris.

A καὶ διὰ ταῦτα καὶ οἱ μετὰ τοῦ Σεβήρου ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰουλιανοῦ καθαιρέσει ἐς τὸ ἄστυ ἐλθόντες, φοβερώτατοι αὐτῷ τε ἐκείνῳ καὶ ἡμῖν ἐγένοντο, ἀπαιτοῦντες αὐτάς· καὶ σφᾶς, οὐδὲ εἰδότων τῶν ἄλλων ὅ,τι ποτὲ ἠξίουν, ἐθεράπευσεν ὁ Σεβῆρος πεντήκοντα καὶ διακοσίαις δραχμαῖς. ὁ δ' οὖν Καῖσαρ τοῖς μὲν στρατιώταις ταῦτα χρήματα ἔδωκε, καὶ χάριν καὶ πλείστην καὶ ἀληθεστάτην ἔγνω. αἰδοῖ γὰρ τῆς παρ' αὐτῶν φρουρᾶς, οὐδὲ ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσφοιτᾶν ἐτόλμα. B τῇ δὲ γερουσίᾳ χάριν μέν που, πλαστῶς δὲ δὴ καὶ προσποιητῶς εἶχεν. ἃ γὰρ βιασάμενος σφᾶς εὕρητο, ταῦθ' ὡς καὶ παρ' ἑκόντων αὐτῶν εἰληφὼς, ἐν εὐεργεσίας μέρει δῆθεν ἐτίθετο. καὶ ἐκεῖνοι οὖν ἐπί τε τούτοις, ὡς καὶ ἐθελονταὶ αὐτὰ δεδωκότες, ἐσεμνύνοντο· καὶ προσέτι ὃν οὐδ' ὕπατον ἑλέσθαι πρότερον ἠθελήκεσαν, τούτῳ καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν πάντων ἀεὶ ὑπατευόντων, ὁσάκις ἂν ἐν στρατοπέδῳ ᾖ, προτιμᾶσθαι ἔδοσαν· ᾧ τε C δίκας ἐπάξειν, ὅτι δυνάμεις καθ' ἑαυτὸν μηδενὸς ψηφισαμένου συνέστησεν, ἠπειλήκεσαν, τούτῳ καὶ ἑτέρας προσκαταλέξαι προσέταξαν· καὶ ἐφ' οὗ τῇ τε ἀτιμίᾳ καὶ τῇ καταλύσει τὸν Δέκιμον πρὸς τὸν Ἀντώνιον πολεμῆσαι ἐκεκελεύκεσαν, τούτῳ καὶ τὰ ἐκείνου στρατόπεδα προσετέθεσαν. καὶ τέλος τήν τε φυλακὴν τῆς πόλεως, ὥστε πάνθ' ὅσα βούλοιτο, καὶ ἐκ τῶν νόμων ποιεῖν ἔχειν, παρέλαβε· καὶ ἐς τὸ τοῦ Καίσαρος γένος κατὰ τὰ νομιζόμενα ἐσεποιήθη, D καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐπίκλησιν μετέθετο. ὠνόμαζε μὲν γὰρ καὶ πρότερον αὐτὸς ἑαυτὸν, ὥς γέ τισι δοκεῖ, Καίσαρα, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα αὐτῷ τοῦτο μετὰ τοῦ κλήρου κατελείφθη· οὐ μέντοι οὔτ' ἀκριβῆ τὴν προσηγορίαν, οὔτε ἐπὶ πάντας εἶχε, πρὶν δὴ καὶ ἐκ τῶν πατρίων αὐτὴν τότε ἐβεβαιώσατο. καὶ οὕτως ἐξ ἐκείνου Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ Ὀκταουϊανὸς ἐπεκλήθη. νενόμισται γὰρ, ἄν τις εἰσποιηθῇ, τὴν μὲν ἄλλην αὐτὸν πρόσρησιν E ἀπὸ τοῦ εἰσποιησαμένου λαμβάνειν, ἓν δέ τι τῶν προτέρων ὀνομάτων σχηματισθέν πως τηρεῖν. τοῦτο μὲν οὖν οὕτως ἔχει. ἐγὼ δὲ οὐκ Ὀκταουϊανὸν, ἀλλὰ Καίσαρα αὐτὸν, ὅτι πᾶσι τοῖς τὸ τῶν Ῥωμαίων κράτος λαμβάνουσιν ἡ προσηγορία αὐτὴ ἐκνενίκηκεν, ὀνομάσω. προσεκτήσατο μὲν γὰρ καὶ ἑτέραν τὴν τοῦ Αὐγούστου, καὶ αὐτὴν διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἔπειτα αὐτοκράτορες τίθενται·

ἀλλ' ἐκείνη μὲν ὅταν ἐς τὴν συγγραφὴν ἔλθῃ, λελέξεται· μέχρι δὲ δὴ τότε ἀρκούντως ἡ τοῦ Καίσαρος ἐπίκλησις τὴν τοῦ Ὀκταουιανοῦ δήλωσιν ἀποπληρώσει.

Οὗτος οὖν ὁ Καῖσαρ ἐπεὶ τάχιστα τούς τε στρατιώτας ᾠκειώσατο, καὶ τὴν βουλὴν ἐδουλώσατο, πρός τε τὴν τοῦ πατρὸς τιμωρίαν ἐτράπετο, καὶ φοβηθεὶς μή πῃ τὸν ὅμιλον διὰ τοῦτ' ἐκταράξῃ, οὐ πρότερον τὴν 215 ἑαυτοῦ γνώμην ἐξέφηνε, πρὶν τὴν ἀπόδοσιν τῶν καταλειφθέντων σφίσι ποιήσασθαι. ὡς δὲ καὶ ἐκεῖνοι τοῖς χρήμασι, καίπερ ἐκ τῶν κοινῶν οὖσι, καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου προφάσει συναχθεῖσι, κατελείφθησαν, οὕτω δὴ τοὺς σφαγέας μετῆλθε. καὶ ἵνα γε μὴ βιαίως ἀλλ' ἐν δίκῃ τινὶ ποιεῖν αὐτὸ δόξῃ, νόμον τε τινὰ περὶ τῆς κρίσεως αὐτῶν ἐσήνεγκε, καὶ δικαστήρια καὶ ἀποῦσι σφίσιν ἐκάθισεν. οἵ τε γὰρ πλείους αὐτῶν ἀπεδήμουν, καὶ τινὲς καὶ ἡγεμονείας ἐθνῶν εἶχον· καὶ οἱ παρόντες οὔτ' ἀπήντησαν, ὑπὸ τοῦ δέους, καὶ προσέτι καὶ διαλαθόντες ἐξεχώρησαν. ἐρήμην οὖν οὐχ ὅπως οἵ τε αὐτόχειρες τοῦ Καίσαρος γενόμενοι, καὶ οἱ συνομόσαντες σφίσιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοί, οὐχ ὅτι μὴ ἐπιβουλεύσαντες τῷ Καίσαρι, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ πόλει τότε ὄντες, ἥλωσαν. τοῦτο δὲ ἐπὶ τὸν Πομπήιον τὸν Σέξτον μάλιστα κατεσκευάσθη· καὶ γὰρ ἐκεῖνος, ἥκιστα τῆς ἐπιθέσεως μετασχών, ὅμως κατὰ τὸ πολέμιον αὐτοῦ κατεψηφίσθη. καὶ αὐτοί τε πυρὸς καὶ ὕδατος εἴρχθησαν, καὶ αἱ οὐσίαι αὐτῶν ἐδημεύθησαν· τά τε ἔθνη οὐκ ἐκεῖνα μόνον ὧν τινὲς αὐτῶν ἦρχον, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τοῖς τοῦ Καίσαρος φίλοις ἐπετράπη. ἐν τούτοις δὲ τοῖς ὑπαιτίοις καὶ ὁ Κάσκας ὁ Πούπλιος ὁ Σερουίλιος ὁ δήμαρχος ἐγένετο· καὶ ἐπειδὴ προϋποτοπήσας τὸν Καίσαρα, ὑπεξῆλθε πρὶν καὶ ἐς τὴν πόλιν αὐτὸν ἐσελθεῖν, τῆς τε ἀρχῆς, ὡς καὶ παρὰ τὰ πάτρια ἀποδημήσας, ἐπαύθη, τοῦ πλήθους ὑπὸ Πουπλίου Τιτίου συνάρχοντος αὐτῷ ἀθροισθέντος· καὶ οὕτως ἑάλω. ἐπειδή τε ὁ Τίτιος οὐκ ἐς μακρὰν ἐτελεύτησεν, ἐβεβαιώθη τὸ ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου τετηρημένον. οὐδεὶς γὰρ ἐς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου συνάρχοντά τινα καταλύσας ἀπενιαύτισεν· ἀλλὰ τοῦτο μέν, ὁ Βροῦτος ἐπὶ τῇ τοῦ Κολλατίνου καταπαύσει ἐπαπέθανε.

A ſed de eo cognomine ſuo loco dicã: interim Cæſaris nomen ſatis ſit de Octauiano hoc intellexiſſe.

Is igitur Cæſar, vt primùm milites ſibi deuinctos, ſenatum ſeruitute quadam oppreſſum habuit, ſtatim ad vlciſcendam patris cædem ſe cõtulit: veritúſque ne populi aliquis inde tumultus exiſteret, non antè ſuum conſilium patefecit quàm legata à patre iis reddidiſſet. ita demũ plebe etiam pecunia (quanquam ea B publica fuerat, ac belli nomine cõgeſta) ſibi conciliata, patris ſui interfectores aggreſſus eſt. Qua in re, ne vi ſed iure agere exiſtimaretur, legem tulit de quæſtionibus in eos habendis, iudiciáque de abſentibus conſtituit: (aberant enim plerique, eorúmque nonnulli prouinciis præerãt: qui verò tum Romæ erãt, ii metu iudicii furtim vrbe diſcedebant) damnatique ſunt ab ſentes non ii modò qui Cæſari manus attuliſſent, aut cum iis cõiuraſſent, C ſed multi alii, Cæſari non modò nõ inſidiati, ſed ne eo quidem tempore Romæ verſati. Id autem præſertim in Sextum Pompeium parabatur: qui facinoris iſtius minimè omniũ particeps, tamen, quòd hoſtis eius erat, damnabatur. Damnatis autem, aqua & igne interdicebatur, eorúmque bona publicabántur: omnes autem præfecturæ, non eæ modò quæ tum ab iſtis tenebantur, ſed reliquæ etiam cunctæ amicis Cæſaris tradebantur. Fuit inter iſtos reos e- D tiam P. Seruilius Caſca tribunuſplebis: iſque coniecturam de Cæſaris animo maturè faciens, ante aduentum eius Roma diſceſſerat. Aduerſus eum P. Titius collega, populo in vnum congregato, magiſtratu eum quòd contra leges vrbe exceſſiſſet, depoſuit, reúmque peregit. Verùm is Titius haud multo pòſt diem ſuũ obiit: ídque quod antiquitus iam notatum fuerat, ſuo exemplo firmauit. Animaduerſum enim eſt neminem, ab initio vrbis ad ea vſ- E que tẽpora, qui collegã ſuũ magiſtratu deieciſſet, ipſũ annũ superuixiſſe. Sic Brutus, quũ Collatino conſulatum abrogaſſet, ſtatim óccidit:

Cæſar vindicandam patris cædem inſtituit.

Percuſſoribus Cæſaris aqua & igne interdictum.

Sextus Pompeius.

P. Seruilius Caſca.

P Titius tribunuſplebis.

Qui collegam ſuũ deieciſſet, annum nunquam ſuperuixit.

Gracchus quum Octauium deposuisset, cæsus est. Cinna Heluius quũ Marullum Flauiúmque magistratu exturbasset, mox ipse interiit. Porro qui Cæsaris percussores postularent multi fuerunt, partim Cæsaris filii studio adducti, partim ab aliis eò permoti: præmium enim accusationis accipiebant, pecuniam ex bonis, & honorem magistratúmve (si quem is gerebat) accusati, vacationémque à militia pro se filiísque & nepotibus suis. Iudicum autem plerique reos fauore ac metu Cæsaris impulsi damnauerunt, iure se id facere aliqua ratione ostendentes. eorum alii secundum legem de supplicio hoc latam iudicabant, alii armis Cæsaris suam sententiam adscribebant. Inuentus est etiam Sicilius Coronas senator, qui M. Brutum apertè absoluit: eóque iudicio tum gloriatus est, occultéque ab aliis laudatus: ac de Cæsare opinioni clemẽtiæ occasionem præbuit, quòd non statim morte plecteretur: sed is pòst inter proscriptos necatus est.

Sicilius Coronãs M. Brutum absoluit.

His ita actis, Cęsar expeditionẽ tãquam cõtra Lepidũ Antoniúmque fecit. Nam Antonius quũ è pugna profugisset, cúmque neque Cæsar, quippe Decimo bellum erat mandatum, neque D. Brutus insequeretur, quòd inimicum Cæsaris delere nollet, collectis iis qui ex pugna superarant, ad Lepidum aduenerat: qui ipse quoque quum se parauisset tanquam in Italiam exercitus ducturus, iussus id senatusconsulto iterum mandatum acceperat, vt eo in loco, in quo tum erat, maneret. Senatores enim quum audiuissent, Silanum Antonii rebus fauere, Lepidum ac L. Plancum, timentes, ne hi quoque se Antonio adiungerent, miserunt ad eos qui dicerẽt, nihil iã eorum rempublicam opus habere. Ac ne quid sinistri suspicarentur, facinúsque aliquod perpetrarent, iussi sunt à senatu, iis qui quondam Viẽna (quod est prouinciæ Narbonensis oppidum) ab Allobrogibus expulsi, ad confluentes Rhodani Ararísque fluuiorum consederant, vrbem

Vienna.

A τοῦτο δὲ, ὁ Γράκχος ἐπὶ τῇ τοῦ Ὀκταουΐου καταλύσει ἀπεσφάγη. ὅ,τε Κίννας ὁ τόν τε Μάρυλλον καὶ τὸν Φλαουΐον ἀπαλλάξας, οὐκ ἐς μακρὰν ἀπεφθάρη. ταῦτα μὲν οὕτω τετήρηται. τῶν δὲ δὴ τοῦ Καίσαρος φονέων συχνοὶ μὲν, ἐς τὴν τοῦ παιδὸς αὐτοῦ χάριν, συχνοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων προσδιαπειθόμενοι κατηγόρουν· χρήματά τε γὰρ ἐκ τῆς τοῦ ἁλόντος οὐσίας, καὶ τὴν τιμὴν ἢ τὴν ἀρχὴν B τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἄρα ἔχων ἦν, τό, τε μηκέτι μήτ' αὐτὸν, τούς τε υἱεῖς τούς τε ἐγγόνους αὐτοῦ στρατεύεσθαι, ἐλάμβανον. τῶν γε μὴν δικαζόντων σφίσιν οἱ μὲν πλείους τῇ τε χάριτι καὶ τῷ δέει τῷ τοῦ Καίσαρος κατεψηφίζοντο αὐτῶν, ἐνδεικνύμενοί πῃ ὡς δικαίως αὐτὸ ποιοῦντες. εἰσὶ δὲ οἳ περὶ τὴν ψῆφον, οἱ μὲν τῷ νόμῳ τῷ περὶ τῆς τιμωρίας σφῶν γεγραμμένῳ, οἱ δὲ καὶ τοῖς ὅπλοις τοῖς τοῦ Καίσαρος ἐδίδοσαν. καί τις Σικίλιος Κορωνᾶς C βουλευτὴς ἄντικρυς τὸν Βροῦτον τὸν Μάρκον ἀπέλυσε. καὶ τότε μὲν αὐτός τε ἐπὶ τούτῳ μέγα ηὔχει, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ἐπαίνους κρύφα ἐλάμβανε· τῷ τε Καίσαρι, ὅτι μὴ εὐθὺς ἀπέθανε, δόξαν ἐπιεικείας παρέσχεν. ὕστερον δὲ ἐκ προγραφῆς ἐθανατώθη.

Ταῦτ' οὖν πράξας ὁ Καῖσαρ ἐπί τε τὸν Λέπιδον καὶ ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον δῆθεν ἐστράτευσεν. ὁ γὰρ Ἀντώνιος, ὡς τότε ἐκ τῆς μάχης ἔφυγε, καὶ αὐτὸν οὔθ' ὁ Καῖσαρ, διὰ τὸ τῷ D Δεκίμῳ τὸν πόλεμον ἐγχειρισθῆναι, οὔτ' ἐκεῖνος, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸ ἀντίπαλον τῷ Καίσαρι ὑπεξαιρεθῆναι, ἐπεδίωξε, συνελέξατο ὅσους ἠδυνήθη τῶν ἐκ τῆς μάχης περισωθέντων, καὶ πρὸς τὸν Λέπιδον ἀφίκετο, παρασκευασάμενον μὲν ὡς καὶ αὐτὸν ἐς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὰ δόγματα στρατεύσοντα, προσταχθέντα δὲ αὖθις κατὰ χώραν μεῖναι. ἐπεὶ γὰρ βουλευταὶ ἐπύθοντο τὸν Σιλανὸν τὰ τοῦ Ἀντωνίου πράξαντα, ἐφοβήθησαν τόν τε E Λέπιδον καὶ τὸν Πλάγκον καὶ τὸν Λούκιον, μὴ καὶ ἐκεῖνοι αὐτῷ συνάρωνται· καὶ πέμψαντες πρὸς αὐτοὺς, οὐδὲν ἔτι δεῖσθαι σφῶν ἔφασαν. 216 ἵνα τε μηδὲν ὑποτοπήσωσι, κἀκ τούτου τι κακουργήσωσιν, ἐκέλευσαν αὐτοὺς τοὺς ἐκ Οὐιέννης τῆς Ναρβωνησίας ὑπὸ τῶν Ἀλλοβρίγων ποτὲ ἐκπεσόντας, καὶ ἐς τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥοδανοῦ καὶ τοῦ Ἄραρος, ᾗ συμμίγνυνται ἀλλήλοις, ἱδρυθέντας

A συνοικίσαι. καὶ οὕτως ἐκεῖνοι ὑπομείναντες, τὸ Λουγούδουνον μὲν ὀνομασθὲν, νῦν δὲ Λούγδουνον καλούμενον, ἔκτισαν, οὐχ ὅτι οὐ καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν σὺν τοῖς ὅπλοις ἠδυνήθησαν ἀνελθεῖν, εἴπερ ἠθελήκεσαν, (ἀσθενέστατα γὰρ ἤδη τὰ ψηφίσματα πρὸς τοὺς τὰς δυνάμεις ἔχοντας ἤγετο) ἀλλ' ὅτι τὴν ἔκβασιν τοῦ Ἀντωνίου πολέμου προσκοποῦντες, τῇ τε βουλῇ πεπειθαρχηκέναι δόξαι, καὶ τὰ σφέτερα ἅμα κρατύνασθαι ἐβούλοντο. B ἀμέλει τόν τε Σιλανὸν ὁ Λέπιδος ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀντωνίου συμμαχίᾳ διεμέμψατο· καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ ἐλθόντι οὐκ εὐθὺς ἐς λόγους ἀφίκετο, ἀλλὰ καὶ τῇ γερουσίᾳ προσκατηγορῶν αὐτοῦ ἐπέστειλεν· ὥστε καὶ ἐπαίνους ἐκ τούτου καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πρὸς αὐτὸν πολέμου λαβεῖν. τὸν μὲν δὴ ἄλλον χρόνον διὰ ταῦτα οὔτε προσίετο τὸν Ἀντώνιον, οὔτε ἀπεωθεῖτο, ἀλλὰ περιεώρα μὲν ἐγγὺς ὄντα, καὶ τοῖς συστρατευομένοις οἱ προσομιλοῦντα, οὐ μέντοι καὶ ἐς λόγους αὐτῷ ᾔει· C ἐπεὶ δὲ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Καίσαρα ἐπύθετο, τότε καὶ αὐτὸς ἀμφοτέροις σφίσι συνηνέχθη. μαθὼν δὲ τὸ γιγνόμενον Μάρκος Οὐιβέντιος ὑποστράτηγος αὐτοῦ, τὰ μὲν πρῶτα ἀποτρέπειν αὐτὸν ἐπειρᾶτο· ὡς δ' οὐκ ἔπεισεν, αὐτὸς ἑαυτὸν, τῶν στρατιωτῶν ὁρώντων, κατεχρήσατο. καὶ ἐκείνῳ μὲν ἐπαίνους τε ἐπὶ τούτῳ ἡ βουλὴ καὶ ἀνδριάντα, τήν τε ταφὴν τὴν δημοσίαν ἐψηφίσατο· τὸν δὲ δὴ Λέπιδον τήν τε εἰκόνα τὴν ἐν τῷ D βήματι ἱδρυμένην ἀφείλαντο, καὶ πολέμιον ἐποιήσαντο· καί τινα καὶ ἡμέραν τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ προσέθεντο, πόλεμον σφίσιν ἀπειλήσαντες, ἂν μὴ ἐντὸς ἐκείνης ἐγκαταλείπωσιν αὐτόν. πρὸς δ' ἔτι τήν τε ἐσθῆτα αὖθις μετέβαλον (ἐπὶ γὰρ τῇ τοῦ Καίσαρος ὑπατείᾳ τὴν ἀσκητικὴν ἀνειλήφεσαν) καὶ τὸν Βροῦτον τὸν Μάρκον, τόν τε Κάσιον, καὶ τὸν Σέξτον ἐπ' αὐτοὺς μετεπέμψαντο. ἐπειδή τε ἐκεῖνοι χρονίζειν ἐδόκουν, τῷ Καίσαρι, ἀγνοίᾳ τῆς E συνωμοσίας αὐτῶν, τὸν πόλεμον ἐπέτρεψαν. καὶ ὃς τῷ μὲν λόγῳ ὑπεδέξατο αὐτὸν, καίτοι τοὺς στρατιώτας συμβοῆσαι ποιήσας ἅπερ εἴρηται· ἔργον δ' οὐδὲν ἐχόμενον αὐτοῦ ἔπραξεν, οὐχ ὅτι καὶ ἐκεκοινολόγητο τῷ τε Ἀντωνίῳ, καὶ δι' ἐκείνου καὶ τῷ Λεπίδῳ (βραχὺ γὰρ τοῦτο ἐφρόντιζεν) ἀλλ' ὅτι ἰσχυρούς τε

condere. Itaque illi subsistentes, Lugdunum (quod olim Lugudunum vocatum fuit) ædificauerunt, non quòd, si quidem voluissent, nō possent cum exercitibus in Italiā proficisci, quū eo tēpore nihil senatusconsultis ii tribuerent qui exercitus habebant: sed exitum belli Antoniani expectantes, interim senatui obtemperantes videri, suásque res confirmare volebāt. Certè Silanum Lepidus ob initam cum Antonio societatem culpauit: neque eum ad se venientem continuò ad colloquium admisit, quinimo apud senatum quoque per literas eum accusauit: ita vt laudatus ob hęc, bellúmque ei contra Silanum iniunctum sit. Reliquo tempore, iisdem de causis neque recepit Antonium neque repulit: sed passus in vicinia agere, ac cum militibus suis eum conuersari, ipse tamen cum eo collocutus non est: vbi verò eum cum Cæsare pactionem fecisse percepit, ipse quoque vtrisque sese adiunxit. M. Iuuentius autem, legatus Lepidi, primò eum conatus ab hoc consilio auertere, quum nihil efficeret, in conspectu militum seipsum interfecit. Itaque huic senatus laudationem statuámque & publicum funus decreuit: Lepidi autem statuam in rostris positam remouerunt, hostem eum iudicauerunt, bellúmque iis qui cum eo erant minati sunt, nisi intra dictā diem ab eo discessissent: propterea vestem (nam consulatu Cæsaris eam quam læto rerum statu gerunt, resumpserant) mutauerūt: ac M. Brutum & Cassium, Sextumque Pompeium accersierunt, qui bellum iis facerent: hísque cunctantibus, Cæsari (quem coniurasse cum iis nesciebant) id bellum commiserunt. Proinde Cęsar id bellum, quanquam ea quæ suprà demonstraui vt inter se sibi sacramento confirmarent milites effecerat, quum gerendum recepisset, nihil quod ad id pertineret, egit: neque id eo quòd pactionem cum Antonio Lepidóque per eundem factam, magnifaceret, sed quòd potentiam Antonii Lepidíque videbat, eósque

Lugdunum ædificatum.

M. Iuuentij interitus.

Brutus, Cassius & Pompeius euocantur à senatu.

ob propinquitatem generis conſentire, nec vi à ſe poſſe ſuperari: quódque ſperabat ſe eorum auxilio Caſſium Brutúmque, qui iam ad magnam potentiam peruenerant, cõfecturum, ipſóſque deinde vnum alterius opera poſſe ſe opprimere. His caufis etiam inuitus conuentibus ſtabat, Antonióque & Lepido veniam à ſenatu populóque impetrare intendebat. Ne verò ſuſpicioni alicui de his quę inter ipſos compoſita erant, locum daret, ipſe de venia non retulit: ſed cum exercitu profectus vrbe eſt, tanquam bellum ipſis facturus. Q. autem Pedius quaſi propria ex ſententia retulit, vt impunitas iis reditúſque concederetur: neque tamen antè ea iis data ſunt quàm ſenatus cũ Cæſare eam rem, tanquam inſcio, communicauit, iſque inuitus, militúmque (vt ferebat) vi adactus aſſenſit. Dum hæc aguntur, interim D. Brutus initio vt bellum contra Antoniũ Lepidúmque gereret profectus, L. Plancum, quicum conſul ad ſequentem annum deſignatus fuerat, ſocium ſibi adſciuerat: ſed vbi ſe damnatum, eos inter eos ſe coniunctos reſciuit, quũ aduerſus Cæſarem vellet exercitum ducere, à Planco, qui Lepidi & Antonii partes prætulerat, deſtitutus, relicta Gallia, per Illyricum pedeſtri itinere in Macedoniam proficiſci ad M. Brutum inſtituit, præmiſitque milites quoſdam, dum cæteras res quas præ manibus habebat, conſtitueret. Iis ad Cæſarem deficientibus, quum reliquos etiam Antonius Lepidúſque per ſuos conſectati ad ſe pertraxiſſent, deſertus à ſuis, in manus inimici cuiuſdam peruenit: quúmque iam iugulandus iniquo animo ſuum caſum ferret, ac deploraret, ſuo eum exẽplo Heluius Blaſio quidam, qui propter commune militiam eum amore proſequebatur, ſeipſum eo inſpiciente interficiens, ad tolerandam necem animauit.

Ad hunc autem modum ſublato D. Bruto, Antonius ac Lepidus, relictis in Gallia legatis, in Italiam ad Cæſarem cõtenderunt, ſecum maxima atque optima exercitus parte abducta: nam neque ſatis fidebant Cæſari, neque eius beneficio ſuam

A αὐτοὺς ἑώρα ὄντας, καὶ συμφρονοῦντας ἀπὸ τῆς συγγενείας ᾐσθάνετο· καὶ οὔτε βιάσασθαι σφᾶς ἐδύνατο, καὶ ἤλπισε τόν τε Κάσιον καὶ τὸν Βροῦτον, μέγα ἤδη δυναμένους, δι' αὐτῶν κατεργάσεσθαι, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐκείνους δι' ἀλλήλων χειρώσεσθαι. διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ ἄκων τὰς συνθήκας πρὸς αὐτοὺς ἐφύλαξε, καὶ σφίσι καὶ καταλλαγὰς πρός τε τὴν βουλὴν καὶ πρὸς τὸν δῆμον ἐπρυτάνευσεν, οὐκ αὐτὸς ἐσηγησάμενος (ἵνα μὴ καὶ ὑποπτευ-

B θείη τι τῶν γεγονότων) ἀλλ' ὁ μὲν ἐξεστράτευσεν ὡς καὶ πολεμήσων αὐτοῖς· ὁ δὲ δὴ Κύιντος τήν τε ἄδειαν καὶ τὴν κάθοδον σφίσιν, ὡς καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ γνώμης, δοθῆναι συνεβούλευσεν. οὐ μέντοι καὶ ἔλαβον αὐτήν, πρίν τῷ τε Καίσαρι τὴν χειροτονίαν, ὡς καὶ ἀγνοοῦντι τὸ γιγνόμενον, κοινώσασθαι, καὶ ἐκεῖνον ἄκοντα δῆθεν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναγκασθῆναι συγκαταθέσθαι. ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο, ὁ Δέκιμος τὸ μὲν πρῶτον ὡς καὶ πολεμήσων

C αὐτοῖς ὥρμησε, καί τινα Πλάγκον τὸν Λούκιον, ὅσπερ καὶ συνύπατος οἱ ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος προαπεδέδεικτο, προσεποιήσατο· μαθὼν δὲ δὴ τήν τε ἑαυτοῦ καταψήφισιν καὶ τὴν ἐκείνων συναλλαγήν, ἠθέλησε μὲν ἐπὶ τὸν Καίσαρα ἐπιστρατεῦσαι, ἐγκαταλειφθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Πλάγκου, τά τε τοῦ Λεπίδου καὶ τὰ τοῦ Ἀντωνίου φρονήσαντος, τήν τε Γαλατίαν ἐκλιπεῖν, καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν πρὸς τὸν Βροῦτον πεζῇ δι' Ἰλλυριῶν ἐπειχθῆναι ἔ- 217

D γνω. καί τινας στρατιώτας, ἐν ᾧ δὴ τὰ ἐν χερσὶ καθίστατο, προέπεμψεν· ὡς δὲ ἐκεῖνοί τε τὰ τοῦ Καίσαρος εἵλοντο, καὶ τοὺς λοιπούς οἵ, τε Λέπιδος καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐπιδιώξαντες δι' ἑτέρων προσέθεντο, συνελήφθη τε μονωθεὶς ὑπ' ἐχθροῦ τινος, καὶ μέλλων σφαγήσεσθαι, ἐδεινοπάθει καὶ ὠδύρετο· μέχρι οὗ Ἑλούιός τις Βλασίων, εὐνοϊκῶς οἱ ἐκ συστρατείας ἔχων, ἑαυτὸν ἑκὼν ὁρῶντος αὐτοῦ προαπέκτεινε. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἀπέθανεν.

E Οἱ δὲ δὴ Ἀντώνιος ὅ, τε Λέπιδος ἐν μὲν τῇ Γαλατίᾳ ὑποστρατήγους κατέλιπον, αὐτοὶ δὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τὸν Καίσαρα ὥρμησαν, τό, τε πλεῖστον καὶ τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ ἐπαγόμενοι. οὔτε γὰρ ἀκριβῶς πω ἐπίστευον αὐτῷ, οὔτε εὐεργεσίαν τινὰ ὀφείλειν

Antonio & Lepido venia & reditus dátur.

Heluius Blaſio.

D. Bruti interitus.

ἦττον, ὡς καὶ δι' ἑαυτοὺς, τήν τε σφετέραν ἰσχὺν, ἀλλ' οὐ δι' ἐκεῖνον, καὶ τῆς ἀδείας καὶ τῆς καθόδου τετυχηκότες· καὶ προσέτι καὶ ἤλπιζον πάνθ' ὅσα ἐβούλοντο, καὶ τὸν Καίσαρα καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῷ ἄστει τῇ τῶν στρατοπέδων σφῶν παρουσίᾳ ἐξεργάσασθαι. τοιαύτῃ μὲν οὖν γνώμῃ ὡς καὶ διὰ φιλίας τῆς χώρας ᾔεσαν. ἐκακουργεῖτο δὲ ὑπὸ τοῦ πλήθους, τῆς τε θρασύτητος αὐτῶν, οὐδενὸς πολέμου βραχύτερα. καὶ αὐτοῖς καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ πολλῶν στρατιωτῶν ἀπήντησε περὶ Βονωνίαν, μάλα μὲν παρεσκευασμένος ἀμύνασθαι σφᾶς, ἄν τι βίαιον πάθῃ. οὐ μέντοι καὶ ἐδεήθη τότε τῶν ὅπλων ἐπ' αὐτοὺς οὐδέν. ἐμίσουν μὲν γὰρ δεινῶς ἀλλήλους, τάς δὲ δὴ τάς τε δυνάμεις ἀντιπάλους πως ἔχειν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς προτιμωρήσασθαι δι' ἀλλήλων βούλεσθαι, προσποιητὴν ὁμολογίαν ἐποιήσαντο. συνῆλθον δὲ ἐς τοὺς λόγους οὐ μόνοι, ἀλλὰ στρατιώτας ἰσαρίθμους ἔχοντες, ἐν νησιδίῳ τινὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ παρὰ τὴν Βονωνίαν παραρρέοντος, ὥστε μηδένα ἄλλον μηδ' ἑτέροις προσγίγνεσθαι· καὶ οὕτω πολὺ ἀπὸ τῶν παρόντων σφίσιν ἀποστάντες, ἀλλήλους τε διηρεύνησαν, μὴ καὶ ξιφίδιόν τις ὑπὸ μάλης ἔχοι· καὶ διαλεξάμενοί τινα ἡσυχῇ, τὸ μὲν σύμπαν ἐπί τε τῇ δυναστείᾳ καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν συνώμοσαν. ἵνα δὲ δὴ μὴ καὶ τῆς ὀλιγαρχίας ἄντικρυς ἐφίεσθαι δόξωσι, καὶ τις αὐτοῖς φθόνος, κἀκ τούτου καὶ ἐναντίωσις παρὰ τῶν ἄλλων γένηται, τάδε διωμολογήσαντο· κοινῇ μὲν τοὺς τρεῖς, πρός τε διοίκησιν καὶ πρὸς κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐπιμελητάς τέ τινας καὶ διορθωτὰς, καὶ τοῦτο οὐκ ἐς ἀεὶ δῆθεν, ἀλλ' ἐς ἔτη πέντε, αἱρεθῆναι, ὥστε τά τε ἄλλα πάντα, κἂν μηδὲν ὑπὲρ αὐτῶν μήτε τῷ δήμῳ μήτε τῇ βουλῇ κοινώσωσι, διοικεῖν· καὶ τὰς ἀρχὰς τάς τε ἄλλας τιμὰς οἷς ἂν ἐθελήσωσι διδόναι. ἰδίᾳ δὲ δὴ (ὅπως μὴ καὶ πάσης τῆς ἀρχῆς σφετερίζεσθαι νομισθῶσι) Καίσαρι μὲν τήν τε Λιβύην ἑκατέραν, καὶ Σαρδὼ καὶ Σικελίαν· Λεπίδῳ δὲ τὴν Ἰβηρίαν πᾶσαν, καὶ τὴν Γαλατίαν τὴν Ναρβωνησίαν· Ἀντωνίῳ δὲ τὴν λοιπὴν Γαλατίαν, τήν τε ἐντὸς τῶν Ἄλπεων καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτὰς οὖσαν, ἄρχειν δοθῆναι. ἐκαλεῖτο δὲ ἐκείνη μὲν, Τογάτα (ὥσπερ εἶπον) ὅτι

A impunitatē ac reditum debere, sed ea per se, suísque viribus, sibi parauisse videri volebant. adhæc sperabant, propter suorum militum præsentiam, Cæsarem reliquósque Romanos omnia quæ ipsi voluissent facturos. Eo animo per prouinciā, tāquam amicam sibi, profecti sunt: quanquā ob multitudinem ac ferociam militum ei non minus quàm in bello damni iniunctum fuit. His B Cæsar cum valida militum manu prope Bononiam occurrit, satis paratus ad vim propulsandā, si quam ii inferre voluissent. Sed armis contra se inuicem tum quidem opus ipsis nō fuit. Etsi enim summis mutuò se odiis prosequebantur, tamen quòd æquis viribus erant instructi, quódque mutuis priùs operis vlcisci suos alios inimicos volebāt, pacem ac concordiam fictam composuerunt. Congressi sunt autem ad colloquium in insula quadam eius flu- C uii qui præter Bononiam labitur, cum æquo numero militum, nemine præterea præsente: procúlque ab iis quos secum eò adduxerant digressi, postquam vnus alterum excussisset, ne quam sub ala sicam portaret, summissa quædam voce collocuti sunt: quorum summa erat de dominatione sibi confirmanda ac inimicis delendis, coniuratio. Ne verò palam rerum summā ad paucos se omnem reducere velle vide- D rentur, ideóque aliorum inuidiæ, ac suorum cœptorum impugnationi locum darent: ita inter eos conuenit vt publicè quidem ipsi tres constituendis administrandísque rebus præficerentur, ídque non in perpetuum, sed in quinquennium: ita vt omnia ex animi sui sententia, etsi neque ad senatum, neque ad populum de his retulissent, agere, magistratus aliósque honores, quibus ipsi vellent, tribuere possent: priuatim autem, néve videretur omnes pro- E uincias sibi ipsis arrogare velle, Cæsari Africa vtraque, Sardinia & Sicilia: Lepido Hispania omnis, ac Gallia Narbonensis: Antonio reliqua omnis Gallia quæ cis ac trans Alpes iacet, tribueretur. Vocatur autē, vti suprà ostēdi, altera quidem Togata

Antonij, Lepidique cum Cæsare apud Bononiam congressus, & coniuratio.

Conuentus & pacta ipsorum.

Triumuiratus.

Gallia Togata.

Gallia, quòd reliquis videatur esse pacatior, quódque vrbanum Romanorum vestitum vsurpet: altera Comata, quòd Galli isti comam gerunt promississimam, eóque à reliquis dignoscuntur.

Gallia Comata.

Hæc ita inter se sortiebantur, vt & ipsi prouincias validissimas haberent, & aliis opinionem de se præberent quasi non omnia appeterent. Præterea compositum inter ipsos est vt inimicos suos cæderent, vtque Lepidus in locum D. Bruti cõsul fieret, Romámque & totam Italiam in custodia haberet: Antonius verò & Cæsar contra Brutum & Cassium bellum mouerent. Hæc quum iuramento sanxissent, conuocatis militibus, vt ii & conscii & testes pactorum essent, eam ad ipsos orationem habuerũt quæ honesta in speciem esset, ac tutò haberi poterat. Eodem tempore milites Antonii, filiam Fuluiæ, vxoris Antonii, quam Clodio pepererat, Cæsari, instinctu haud dubiè Antonii, in matrimonium dederũt: quamuis is aliam iam tum duxerat. Neque id Cæsar detrectauit, quòd arbitrabatur eas nuptias nullo sibi obstaculo futuras in ea re quam cõtra Antoniũ animo iam præceperat: quum alioquin Iulium Cæsarem patrem suum cognouisset nihil moratũ affinitatem cum Pompeio initam in suis contra eum actionibus fuisse.

Priuignã Antonij Cæsar ducit.

A εἰρηνικωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας ἐδόκει εἶναι, καὶ
ὅτι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ Ῥωμαϊκῇ τῇ ἀστικῇ ἐ-
χρῶντο ἤδη· αὐτὴ δὲ δὴ, Κόματα, ὅτι οἱ Γα-
λάται οἱ ταύτῃ ἐς κόμην τὸ πλεῖστον τὰς
τρίχας ἀνιέντες, ἐπίσημοι κατὰ τοῦτο παρὰ τοὺς
ἄλλους ἦσαν. ταῦτά τε οὖν οὕτω διέλαχον
ἵνα αὐτοί τε τὰ ἰσχυρότατα λάβωσι, καὶ τοῖς
ἄλλοις δόξαν τοῦ μὴ καὶ τῶν πάντων ὀριγνᾶ-
σθαι παράσχωσι. καὶ προσσυνέθεντο, τῶν τε
ἐχθρῶν σφῶν σφαγὰς ποιήσασθαι, καὶ Λέ- 218
B πιδον μὲν ἐς τὴν τοῦ Δεκίμου χώραν ὕπατον
ἀποδειχθέντα, τήν τε Ῥώμην καὶ τὴν λοι-
πὴν Ἰταλίαν διὰ φυλακῆς ἔχειν· ἐκείνους δὲ
ἐπί τε τὸν Βροῦτον καὶ ἐπὶ τὸν Κάσσιον στρα-
τεύσασθαι. καὶ αὐτὰ καὶ ὅρκοις ἐπιστώσαν-
το. καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς στρατιώτας, ὅπως καὶ
ἐπήκοοι δῆθεν καὶ μάρτυρες τῶν ὡμολογη-
μένων σφίσι γένωνται, συγκαλέσαντες, ἐδη-
μηγόρησαν ὅσα καὶ εὐπρεπὲς καὶ ἀσφαλὲς
ἦν αὐτοῖς εἰπεῖν. κἀν τούτῳ οἱ τοῦ Ἀντωνίου
C στρατιῶται τὴν θυγατέρα τὴν τῆς Φου-
λουΐας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἣν ἐκ τοῦ Κλω-
δίου εἶχε, τῷ Καίσαρι, καίτοι ἑτέραν ἐγγε-
γυημένῳ, προεξένησαν, τοῦ Ἀντωνίου δηλονό-
τι τοῦτο κατασκευάσαντος. καὶ ὃς οὐκ ἀπηρ-
νήσατο. οὐδὲ γὰρ ἐμποδισθήσεσθαί τι ἐκ τῆς
ἐπιγαμίας πρὸς ἃ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου πρά-
ξειν ἤμελλεν, ἐνόμισε. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ τὸν
πατέρα τὸν Καίσαρα οὐδέν τι ἧττον ἐκ τῆς
πρὸς τὸν Πομπήιον συγγενείας πάνθ' ὅσα ἠθέλησε κατ' αὐτοῦ πράξαντα ἠπίστατο.

ΤΩΝ ΔΙΟ-

ΤΩ͂Ν ΔΙΏΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩ͂Ν ἹΣΤΟΡΙΩ͂Ν ΤῸ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤῸΝ ἕβδομον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS septimus.

ΤΆΔΕ ἜΝΕΣΤΙΝ ἘΝ ΤΩ͂Ι τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς Καῖσαρ καὶ Ἀντώνιος καὶ Λέπιδος ἐς Ῥώμην ἐλθόντες, σφαγὰς εἰργάσαντο.

Περὶ Βρούτου καὶ Κασσίου, καὶ ὧν ἔπραξαν πρὸ τῆς πρὸς Φιλίπποις μάχης.

Ὡς Βροῦτος καὶ Κάσσιος ὑπὸ Καίσαρος ἡττήθησαν, καὶ ἀπέθανον.

HAEC INSVNT Libro XLVII Romanæ historiæ Dionis.

Quemadmodum Cæſar, Antonius & Lepidus, Romam reuerſi, cędes fecerint.

De Bruto & Caſſio, ac quæ ante pugnã Philippenſem egerint.

Vt Brutus & Caſſius à Cæſare victi obierint.

ΧΡΌΝΟΥ ΠΛΗ͂ΘΟΣ, ΤᾺ ΛΟΙΠᾺ ΤΗ͂Σ Γαΐου Οὐιβίου Πάνσου καὶ Αὔλου Ἱρτίου ὑπατείας καὶ ἄλλο ἔτος ἕν, ἐν οἷς ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι, οἵδε ἐγένοντο,

Μάρκος Αἰμύλιος Λέπιδος τὸ β', καὶ Λούκιος Μουνάτιος Λ. υἱ. Πλάγκος.

HAEC GESTA SVNT RELIQVO TEMPORE eius anni quo C. Vibius Panſa & A. Hirtius conſules fuerunt: annóque ſequenti, quo conſulatum geſſerunt,

M. AEmilius Lepidus, II, & L. Munatius Plancus. ANNO V.C. 712.

Ταῦτ' οὖν συνθέμενοι καὶ A συνομόσαντες, ἐς τὴν Ῥώμην, δόξῃ μὲν ὡς καὶ πάντες ἀπὸ τῆς ἴσης ἄρξοντες, γνώμῃ δὲ, ὡς καὶ αὐτὸς ἕκαστος πᾶν τὸ κράτος ἕξων, ἠπείγοντο· καί σφισιν ἐναργέστατα μὲν καὶ πρότερον, σαφέστατα δὲ καὶ τότε τὸ μέλλον ἔσεσθαι προεμαθόντες. τῷ μὲν γὰρ Λεπίδῳ ὄφις τε τῷ ξίφει ἑκατοντάρχου περιπλακεὶς, καὶ λύκος ἔς τε τὸ στρατόπεδον καὶ ἐς τὴν σκηνὴν δειπνοποιουμένου αὐτοῦ B ἐσελθὼν, καὶ τὴν τράπεζαν καταβαλὼν, τήν τε ἰσχὺν ἅμα καὶ τὴν δυσχέρειαν τὴν ἐπ' αὐτῇ προσημαίνειν ἔδοξε. τῷ δ' Ἀντωνίῳ γάλα τε πέριξ περὶ τὸ τάφρευμα περιρρυὲν, καὶ συνῳδία τις περιηχήσασα, τάς τε θυμηδίας καὶ τὸν ὄλεθρον τὸν ἀπ' αὐτῶν προέδειξεν. ἐκείνοις μὲν οὖν ταῦτα, πρὶν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἥκειν, ἐγένετο. τῷ γὰρ δὴ Καίσαρι τότε εὐθὺς ἐπὶ τῇ συνθήκῃ ἀετὸς, ὑπέρ τε τῆς σκηνῆς αὐτοῦ ἱδρυθεὶς,

His illi ad eũ modum inter ſe compoſitis, initáque cõiuratione, Romam contenderunt, quum ex æquo omnes tres ſummæ rerũ præfuturi viderentur, priuatim verò ſibi vnuſquiſque eam deſtinaret animo. Euidentiſſimè autem cùm antè, tum eo ipſo tempore eorum quæ ipſis euentura eſſent, indicia acceperunt. Serpens enim gladio centurionis Lepidi circunuolutus fuerat: lupúſque in caſtra tentoriúmque Lepidi cœnantis ingreſſus, menſam euerterat. quo oſtento & potentia Lepido & difficultates in ea ſignificari videbantur. Circum caſtra Antonii lac circunfluxerat, concentúſque exauditus fuerat: quibus & voluptates & pernicies eas cõſecutura ipſi portendebãtur. Hæc, antequam in Italiã ii venirent, euenerũt. Cęſari autem inter ipſam pactionem aquila, quæ tabernaculo eius inſederat,

Prodigia Lepido facta. Antonio. Cæſari.

duósque coruos aduolātes, alásque sibi conuellere conatos, occiderat, victoriam de vtroque eorum addicebat. Hi itaque eo modo, primò Cæsar, deinde reliqui duo, Romam seorsim vnusquisque cum suis omnibus militibus ingressi, statim quæ constituerāt legibus opera tribunorum sanxerunt. nam quæ dolo ac vi sibi consequebantur, ea & legis nomen ferebant, & consolationi erāt Romanis, quum essent summis precibus ad ea singula admittenda triumuiri adigendi. Itaque & sacrificia eorum nomine, tanquā felici rerum conditione oblata, decreta sunt: & vestis ea quæ lætis rebus gestari consueuit, resumpta, quanuis multum terroris cùm ex ipsis quæ tum agebantur rebus, tum verò à prodigiis etiam impenderet. Signa enim eius qui vrbem custodiebat exercitus, araneis sunt repleta: arma è terra cœlum versus adscendere visa, eorum multus sonitus auditus: in culmen ædis AEsculapii multæ apes confluxerant: vultures complures in templo Genii P. R. ac Concordiæ insederant. Quibus adhuc eodem in loco commorantibus, cædes illæ, quales olim Sylla, proscriptione vsus, fecerat, editæ sunt, ac tota vrbs cadaueribus impleta. Nam multi intra domos, multi in compitis, in foris, in locis sacris promiscuè necati sunt, eorúmque capita pro rostris tum quoque posita: trunci abiecti, & à canibus volucribúsque vorati, aut in fluuium proiecti sunt. omniáque exemplo Syllanæ calamitatis acta, nisi quòd duæ tabulæ peculiares, vna, senatorum, alia, reliquorum hominum, propositæ sunt. Quod qua de causa sit factum, neque ex alio discere, neque ipse excogitare potui. falsum enim fuerit si quis ex eo quòd numerus occisorum quàm sub Sylla minor fuit, coniicere velit, vnicam tātùm tabulam proscriptionis editam fuisse. longè enim plures, quippe à multis, inscripti sunt, quanquā numerus cæsorum priorē tamen non excessit, quòd nomina optimatium non promiscuè inter vulgares, sed

Triumuirorū Romam aduētus.

Prodigia.

Syllanæ & triumuiralis proscriptionis collatio.

A καὶ δύο κόρακας προσπεσόντας οἱ τίλλειν τε τῶν πτερῶν πειρωμένους ἀποκτείνας, τὴν νίκην κατ' ἀμφοτέρων αὐτῶν ἔδωκε. καὶ οἱ μὲν οὕτως ἐς τὴν Ῥώμην, πρότερος μὲν ὁ Καῖσαρ, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκεῖνοι, χωρὶς ἑκάτερος, μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἁπάντων ἦλθον. καὶ παραχρῆμα τὰ δόξαντα σφίσι διὰ τῶν δημάρχων ἐνομοθέτησαν. ἃ γὰρ ἔπραττον καὶ ἐβιάζοντο, τό, τε ὄνομα τὸ τοῦ νόμου ἐλάμβανε, καὶ προσέτι καὶ παράκλησιν αὖθις ἔφερε. πάνυ γὰρ ἱκετευθῆναι σφᾶς ἔδει, ἵνα αὐτὰ ποιήσω- B σι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ θυσίαι ἐπ' αὐτοῖς, ὡς καὶ ἐπ' εὐτυχήμασί τισιν, ἐψηφίσθησαν. καὶ ἡ ἐσθὴς, ὡς καὶ εὐδαιμονούντων σφῶν, μετεβλήθη· καίπερ πολλοῦ μὲν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραττομένων, πολλῷ δὲ ἔτι πλείονος ἐκ τεράτων δέους αὐτοῖς ὄντος. τά τε γὰρ σημεῖα τοῦ στρατεύματος τοῦ τὴν πόλιν φυλάττοντος, ἀραχνίων ἀνεπλήσθη, καὶ ὅπλα ἐκ τῆς γῆς ἐς τὸν οὐρανὸν ἀνιόντα ὤφθη, κτύπος τε ἀπ' C αὐτῶν πολὺς ἠκούσθη· καὶ ἐν τοῖς Ἀσκληπιείοις μέλισσαι ἐς τὴν ἄκραν πολλαὶ συνεστράφησαν. γῦπές τε ἐπί τε τοῦ νεὼ τοῦ Γενίου τοῦ δήμου, καὶ ἐπὶ τῆς Ὁμονοίας παμπληθεῖς ἱδρύθησαν. καὶ αὐτοῦ ἐνταῦθα ἔτι, ὡς εἰπεῖν, ὄντων, αἵ τε σφαγαὶ ἐκεῖναι, αἷς ποτε ὁ Σύλλας ἐκ τῶν προγραφῶν ἐκέχρητο, ἐποιήθησαν, καὶ ἡ πόλις ἅπασα νεκρῶν ἐπληρώθη. πολλοὶ μὲν γὰρ ἐν ταῖς οἰκίαις, πολλοὶ δὲ ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἔν τε ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρὸς τοῖς ἱεροῖς σπο- D ράδην ἀπεκτίννυντο. καὶ αἵ τε κεφαλαὶ αὐτῶν ἐπὶ τὸ βῆμα αὖθις ἀνετίθεντο, καὶ τὰ λοιπὰ σώματα, τὰ μὲν αὐτοῦ τε ἐρριπτεῖτο, καὶ ὑπὸ κυνῶν ὀρνίθων τε ἠσθίετο, τὰ δὲ ἐς τὸν ποταμὸν ἐνεβάλλετο. τά τε ἄλλα ὅσα ἐπὶ τοῦ Σύλλου πρότερον ἐπεπράκτο, καὶ τότε συνεφέρετο· πλὴν ὅτι δύο μόνα λευκώματα, χωρὶς μὲν, τῶν βουλευτῶν, χωρὶς δὲ, τῶν ἄλλων, ἐξετέθη. καὶ τὸ μὲν αἴτιον δι' ὃ τοῦτ' ἐγένετο, οὔτε παρ' ἑτέρου τινὸς μαθεῖν, οὔτ' αὐ- E τὸς εὑρεῖν ἠδυνήθην. ὃ γάρ τοι μόνον αἴ τις, τό γε ἐλάττους θανατωθῆναι, ἐνενόησεν, ἥκιστα ἀληθές ἐστι. πολλῷ γὰρ πλείους, ἅτε καὶ ὑπὸ πλειόνων, ἐσεγράφησαν. τοῦτο δὲ οὐ παρὰ τὰς σφαγὰς τὰς ἐν τῷ πρὶν γενομένας παρήλλαξεν, ἐπεὶ ὅτι γε οὐκ ἀναμὶξ τὰ ὀνόματα τῶν πρώτων τοῖς πολλοῖς ἀλλὰ χω- 219

εἰς ἐξέτασιν, λήθην που πολλὴν τοῖς τε ἐκ τοῦ ὁμοίου σφαγησομένοις ἔφερεν· ἀντ᾽ ἐκείνου δὲ δὴ ἕτερα καὶ πάνυ δυσχερῆ, καίπερ μηδεμίαν τῶν προτέρων ὑπερβολὴν (ὥς γε καὶ ἐδόκει) λιπόντων, οὐκ ὀλίγα αὖθις συνηνέχθη. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Σύλλου οἵ τε τὶ δρῶντες, τάς τε τόλμας, πρόσχημά τι καὶ πρότερον τοῦ τοιούτου πειρώμενοι, καὶ οὐκ ἐκ προβουλῆς, ἐποιοῦντο, καὶ διὰ τοῦθ᾽ ἧττον τὰ πλείω κακοήθως, οἷα οὐκ ἐκ προνοίας, ἀλλ᾽ ἐκ συντυχίας, ἔπραττον· καὶ οἱ πάσχοντες, ἐξαπιναίαις τε καὶ ἀνηκούστοις συμφοραῖς περιπίπτοντες, ῥᾳστώνην τινὰ ἐκ τοῦ ἀνελπίστου τῶν παθῶν ἐλάμβανον. τότε δὲ πάντα μὲν τὰ προτετολμημένα, οἱ μὲν, αὐτοὶ χειρουργήσαντες, οἱ δὲ, ἰδόντες, οἱ δ᾽ ἀκοῇ γοῦν ὑπογύῳ ἀκριβοῦντες, πολλὰ γοῦν ἐν τῷ διὰ μέσου, τῇ προσδοκίᾳ τῶν ὁμοίων, οἱ μὲν, ὡς δράσοντες προσεπινοήσαντες, οἱ δ᾽ ὡς πείσονται προσδείσαντες· ἐκ ξενοί τε πλείστην ἀτοπίαν τῇ τε ζηλώσει τῶν προτέρων ἔργων, καὶ τῇ ἀπ᾽ αὐτῶν, ἐς τὸ καινῶσαί πως τὰ ἐπιβουλεύματα ἐξ ἐπιτεχνήσεως, παρεῖχον, καὶ οἱ ἕτεροι πάνθ᾽ ὅσα παθεῖν ἐδύναντο λογιζόμενοι, πολὺ ταῖς ψυχαῖς καὶ πρὸ τῶν σωμάτων, ὡς καὶ ἐν αὐτοῖς ἤδη ὄντες, διεκναίοντο. κἀν τούτῳ χαλεπωτέρως ἢ πρὶν ἀπήλλασσον, καὶ διότι τότε μὲν μόνοι οἱ τοῦ Σύλλου, τῶν τε ἄλλων ἀνθρώπων οὐδεὶς, ἐκείνου γε κελεύσαντος, ἐφθάρη· ὥστε ἔξω τῶν πάνυ πλουσίων,
220 (τούτοις γὰρ οὐκ ἔστιν ὅτε εἰρήνη πρὸς τὸν ἰσχυρότερον ἐν τοῖς τοιούτοις γίγνεται) οἵ γε λοιποὶ ἐθάρσουν· ἐν δὲ δὴ ταῖς δευτέραις ταύταις σφαγαῖς, οὐχ ὅπως οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν, ἢ καὶ οἱ πλούσιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πάνυ φίλοι καὶ παρὰ δόξαν ἐκτείνοντο. ἄλλως μὲν γὰρ ἤ τις ἢ οὐδεὶς ἐς ἔχθραν ἀπ᾽ ἰδίας τινὸς αἰτίας τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις, ὡς καὶ σφαγῆναι πρὸς αὐτῶν, ἐληλύθει· τὰ δὲ δὴ κοινὰ πράγματα καὶ αἱ τῶν δυναστειῶν διαλλαγαὶ καὶ τὰς φιλίας τάς τε ἔχθρας τὰς σφοδρὰς αὐτοῖς ἐπεποιήκεσαν. πάντας γὰρ τοὺς τῷ πέλας συναιρομένους τε τὶ καὶ συμπράξαντας, ἐν πολεμίου μοίρᾳ οἱ ἕτεροι ἐτίθεντο· καὶ οὕτω συνέβαινε τὸν αὐτὸν καὶ φίλοις τινὶ αὐτῶν καὶ ἐχθροῖς πάντως γεγονέναι·

A seorsim relata, multum erroris circa eos qui ob similitudinem nominis occidendi fuissent, attulerat: verùm in locum multitudinis peremptorum, alia non pauca acerbissima tum successerunt mala: quantumuis Syllana tanta fuisse viderentur, vt addi posset nihil. Verùm qui sub Sylla eas cædes peragebant, excusare se aliquo modo prætextu audaciæ quam in nouo ac non antè aut perpetrato aut præmeditato facinore adhibebant, poterant: ac pleraB que minus malitiosè ab his fiebant, nimirum non tam consultò quàm fortuitò agentibus: qui verò interficiebantur, ii repentinis ac inauditis miseriis obruti, tolerabiliorem aliquomodo calamitatem eam habebant, quòd ex insperato incidisset. Hoc autem tempore, quum Syllanæ tempestatis facinora alii ipsi peregissent, alii vidissent, alii recens audita memoria repeterent, ac expectatione similium rerum eo quod C intercesserat tempore alii quæ additurи essent prioribus illis excogitassent, alii nouorum malorũ in metum deuenissent: illi quidem æmulatione superioris ætatis facinorum, studióque eadem nouitate quadam superandi, plurima fœda opera exercebãt: hi autem quum reputassent omnia quæ sibi euenire possent, maximos animo dolores, illæsis etiamnum corporibus, tãquam iam in iis malis constituti, percipiebant. Iam id quoque præsentia mala auD gebat, quòd sub Sylla nemo, nisi eo iubente, cædebatur: solis iis exceptis qui maximas diuitias possidebant, (iis enim in huiusmodi casu nihil contra vim potentiorum tuti est) tum verò non inimici modò aut diuites, sed etiam amicissimi præter opinionem peribant. Quippe & si perpauci priuatis de causis triumuiris inuisi erant, vt iis ea res necem afferret, tamen publicæ res, E & dominationum permutationes in causa vehementibus istis cùm amicitiis tum odiis erant. quicunque enim vnum ex his vel studio vel facto suo adiuuisset, statim inimici loco reliquis habebatur. ita idem homo alicui ipsorum amicus erat, & inimicus omnium: Amici etiam triumuirorum quare proscripti sint.

ii. ii.

effectúmque vt dum quis suos inimicos vlcisceretur, iuxtà illis quoque summos suos amicos pessundaret. Etenim quum propter ea quæ ipsi contra se inuicem egerant, cùm eorum qui suis rebus fauissent, tum qui repugnassent, vnusquisque rationem aliquam haberet, nullus tamen ipsorum aut pœnas de inimico suo, qui alii amicitia erat iúctus, sumere poterat, nisi de alio contrà ei concessisset. sed id facilè fiebat, quum ira præteritorum, ac suspicio futurorum, efficeret vt præ vlciscẽdi cupiditate salus sociorum prorsus negligeretur. Itaque inter se amicissimos suos pro iis quorum odio flagrabant, & summos inimicos pro sociis coniunctissimis, modò æquali numero, modò plures pro vno, vicissimque permutauerunt: vendentes, auctionantésque tanquam sub hasta positos. sicubi vnus alii pretio par esse existimaretur, simplex fiebat permutatio: qui verò ob virtutem aliquam, aut dignitatem, aut propinquitatem, maioris pretii censebantur, eorum interitus plurium nece compensabatur. Id enim quoque, nimirum in bellis ciuilibus quæ longo tempore per varias actiones se extendissent, euenerat, vt complures etiam inter genere proximos inuicem offensæ in factionibus incidissent. Sic Antonii L. Cæsar, auunculus eius, Lepidi frater L. Paulus hostis fuerat. Verùm hi quidem incolumes euaserunt: reliquorum multi ab amicis suis ac necessariis necati sunt, à quibus vel maximè seruari eos oportuerat * de præmiis metuens, quòd M. Cato quæstor quum esset, à nonnullis qui Syllæ cædes executi fuerant, omnia bona eorum repetiisset. * cur eum occiderent prædixerunt, se nullum eorum in publicas tabulas inscripsisse. Propterea cùm in aliis necandis fuerunt promptiores, tum verò in locupletibus, etsi nequaquam eos odissent. Quia enim multæ ipsis admodum pecuniæ opus erant, neque aliter militum desideria explere valebant, communiter omnibus diuitibus inimicitiam indixerunt. Ea ratione inter multa alia, contra legum præscripta, acta, puerum etiam quendam togam sumere virilem iusserunt,

L. Cæsar.

Lucius Paulus Lepidus.

A ὥστε ἐν ᾧ ἰδίᾳ ἕκαστος τοὺς ἐπιβουλεύσαντάς οἱ ἠμύνετο, καὶ τοὺς φιλτάτους κοινῇ συναπώλλυσαν. ἐκ γὰρ τῶν πρὸς ἀλλήλους πραγμάτων τό, τε οἰκειωθὲν σφίσι καὶ τὸ ἀλλοτριωθὲν ἐν λόγῳ τινὶ τιθέμενοι, οὔτε τὸν ἑαυτοῦ τις ἐχθρὸν τιμωρήσασθαι, φίλον ἑτέρου ὄντα, ἐδύνατο, μὴ ἀντιδιδοὺς ἄλλον, καὶ ἐκ τῆς τῶν γεγονότων ὀργῆς, τῆς τε ἔπειτα ὑποψίας, περὶ οὐδὲν τὴν τοῦ ἑταιρικοῦ σωτηρίαν, πρὸς τὴν τοῦ διαφόρου τιμωρίαν, ποιούμενοι, ῥᾳ-
B δίως σφᾶς ἀντεδίδοσαν. κἀκ τούτου τούς τε φιλτάτους ἀντὶ τῶν ἐχθίστων ἀλλήλοις προέβαλλον, καὶ τοὺς πολεμιωτάτους ἀντὶ τῶν ἑταιροτάτων, τοῦτο μὲν, ἴσους πρὸς ἴσους, τοῦτο δὲ, ἀνθ' ἑνὸς πλείονας, ἢ καὶ ἀντὶ πλειόνων ἐλάττονας ἠλλάττοντο· τά τε ἄλλα ἐν ἀγορᾶς τρόπῳ ποιούμενοι, καὶ ὑπερβάλλοντες, ὥσπερ ἐν πρατηρίῳ. εἰ μὲν εἷς τις ἑνός τινος ἀντάξιος, ὥστ' ἰσομοιρεῖν, εὑρίσκετο, ἁπλῆ ἡ ἀντίδοσις ἐγίγνετο· ὅσοις δὲ δὴ ἀρετή τις, ἢ ἀξίω-
C σις, ἢ καὶ συγγένειά τι ἐνετίμα, ἀντὶ πλειόνων ἀπώλλυντο. ἅτε γὰρ ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις, καὶ πολλῷ μὲν χρόνῳ, πολλαῖς δὲ καὶ πράξεσι γενομέναις, συχνοὶ καὶ τοῖς πάνυ συγγενέσι κατὰ τὸ στασιωτικὸν προσεκεκρούκεσαν. ἀμέλει τῷ τε Ἀντωνίῳ καὶ ὁ θεῖος Λούκιος Ἀντώνιος Καῖσαρ, καὶ τῷ Λεπίδῳ ὁ ἀδελφὸς Λούκιος Παῦλος, ἐπεπολέμωντο· ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐσώθησαν, τῶν δὲ δὴ ἄλλων πολλοὶ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς τε φίλοις καὶ τοῖς ἀναγκαίοις, ὑφ' ὧν περ καὶ τὰ μάλιστα σωθήσεσθαι καὶ τιμηθήσεσθαι
D * τῶν ἄθλων φοβηθεὶς ὅτι τοὺς ἐπὶ τοῦ Σύλλου φονεύσαντάς τινας ὁ Κάτων ὁ Μάρκος ταμιεύσας, ἀπήτησε πάνθ' ὅσα ἐπ' αὐτοῖς εἰλήφεσαν, * ἤ τόν τινα ἀποκτείνῃ, προσηγόρευσαν ὅτι οὐδένα αὐτῶν ἐς τὰ δημόσια γράμματα ἐσγράφουσι. τούς τε οὖν ἄλλους ἑτοιμότερον διὰ τοῦτ' ἔσφαζον, καὶ τοὺς εὐπόρους, εἰ καὶ μηδενὶ αὐτῶν ἀπήχθοντο. παμπόλλων τε γὰρ χρημάτων δεόμενοι, καὶ οὐκ ἔχοντες ὁπόθεν ἄλλοθεν τὰς ἐπιθυμίας τῶν στρατιωτῶν ἀποπληρώσωσι, κοινήν τινα
E κατὰ τῶν πλουσίων ἔχθραν προέθεντο. καὶ ἄλλα τε διὰ τοῦτο πολλὰ παρενομήθη, καὶ παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον,

ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ. ταῦτα δὲ ἐπράττετο μὲν ὑπό τε τοῦ Λεπίδου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου μάλιστα· (πρός τε γὰρ τοῦ Καίσαρος τοῦ προτέρου ἐπὶ μακρότατον τιμηθέντες, καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς ταῖς τε ἡγεμονείαις ἐπὶ πλεῖστον γενόμενοι, πολλοὺς ἐχθροὺς εἶχον) ἐδόκει δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, κατὰ τὴν τῆς δυναστείας κοινωνίαν, γίγνεσθαι· ἐπεὶ αὐτός γε οὐδὲν τι συχνοὺς ἀποκτεῖναι ἐδεήθη. τῇ τε γὰρ φύσει οὐκ ὠμὸς ἦν, καὶ ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς ἤθεσιν ἐνετέθραπτο. πρὸς δ' ἔτι νέος τε ὤν, καὶ ἄρτι ἐς τὰ πράγματα παριών, οὔτ' ἄλλως ἂν ἀνάγκην πολλοὺς σφοδρῶς μισεῖν εἶχε, καὶ φιλεῖσθαι ἤθελε. σημεῖον δέ, ὅτι ἀφ' οὗ τῆς τε πρὸς ἐκείνους συναρχίας ἀπηλλάγη, καὶ τὸ κράτος μόνος ἔσχεν, οὐδὲν ἔτι τοιοῦτον ἔπραξε. καὶ τότε δὲ οὐχ ὅσον πολλοὺς οὐκ
221 ἔφθειρεν, ἀλλὰ καὶ ἔσωσε πλείστους· τοῖς τε προδοῦσι τοὺς δεσπότας ἢ τοὺς φίλους, χαλεπώτατα, καὶ τοῖς συναραμένοις τισίν, ἐπιεικέστατα ἐχρήσατο. τεκμήριον δέ· Τανουσία, γυνὴ ἐπιφανής, τὸν ἄνδρα Τίτον Οὐίνιον ἐπικηρυχθέντα, τὸ μὲν πρῶτον ἐς κιβωτὸν παρ' ἀπελευθέρῳ τινὶ Φιλοποίμενι κατέκρυψεν, ὥστε καὶ πίστιν τοῦ τεθνηκέναι αὐτὸν παρασχεῖν· μετὰ δὲ τοῦτο δημοτελῆ ἑορτήν, ἣν συγγενής τις αὐτῆς ποιήσειν ἔμελλε, τηρήσασα, τόν τε Καίσαρα διὰ τῆς Ὀκταουίας τῆς ἀδελφῆς ἐς τὸ θέατρον μόνον τῶν τριῶν ἐσελθεῖν διεπράξατο· κἀνταῦθα ἐκπηδήσασα, τό, τε πραχθὲν ἀγνοοῦντί οἱ ἐμήνυσε, καὶ τὴν κιβωτὸν αὐτὴν ἐσκομίσασα, ἐκεῖθεν τὸν ἄνδρα ἐξήγαγεν. ὥστε τὸν Καίσαρα θαυμάσαντα, πάντας μὲν αὐτοὺς ἀφεῖναι (καὶ γὰρ τοῖς συγκρύψασί τινα θάνατος προείρητο) τὸν δὲ δὴ Φιλοποίμενα καὶ ἐς τὴν ἱππάδα καταλέξαι. ἐκεῖνος μὲν οὖν πολλούς, ὅσους γε καὶ ἐδυνήθη, διεσώσατο· ὅ, τε Λέπιδος τῷ τε ἀδελφῷ τῷ Παύλῳ ἐς Μίλητον ἐκδρᾶναι ἐπέτρεψε, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους οὐκ ἀπαραίτητος ἦν. ὁ δὲ Ἀντώνιος ὠμῶς καὶ ἀνηλεῶς οὐχ ὅτι τοὺς ἐκτεθέντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπικουρῆσαί τινι αὐτῶν ἐπιχειρήσαντας ἔκτεινε. τάς τε κεφαλὰς σφῶν, εἰ καὶ σιτούμενος ἐτύγχανεν, ἐπεσκόπει, καὶ ἐπὶ

A vt, quasi vir iam esset, interfici ab ipsis posset. Hæc præcipuè agebantur ab Antonio & Lepido, qui diutissimè à superiori Cæsare in honore habiti, ac in multis magistratibus prouinciisque versati, inimicos habebant multos. Videbantur tamen pro communione dominationis etiam à Cæsare agi: qui ipse quidem sui causa multos occidendos non existimabat, homo natura nequaquam crudeli, ac patrios mores à puero edoctus, iuuenisque adhuc, ac B recens ad res gerendas progressus: neque opus habebat vt odisset multos, & amari ipse cupiebat. Id hinc constat etiam, quòd postquam eos collegas habere dominationis desiit, ac solus rerum summam obtinuit, nihil in posterum huiusmodi egit: quinimo eo ipso tempore non modò paucos interfecit, sed plurimos potius conseruauit: grauissimè in eos statuens qui dominos aut amicos prodidissent suos: summa autem C benignitate vtens in illos qui eosdem adiuuissent. Cuius exemplum euidens est quod adducam. Tanusia, mulier illustris, T. Vinium proscriptum, maritum suũ, primò in arca quadam apud Philopœmenem libertũ deposuit occultatum, ita vt fidem fecerit, cum mortem obiisse: pòst obseruato tẽpore quo ludi publici à quodam suo cognato erant faciendi, opera Octauiæ, sororis Cæsaris, effecit vt ex triumuiris solus Cæsar in theatrum iret. eò ipsa D insiliens, rem eam Cæsari inscio eius aperuit: arcam inferri iussit, virúmque extraxit: itaque Cæsar miraculo rem habens, omnibus iis veniam dedit (nam iis quoque qui occultassent aliquem proscriptum, mors proposita erat) Philopœmenem verò etiam inter equites retulit. Neque tantùm Cæsar quàm potuit multos conseruauit, sed Lepidus quoque fratri suo Paulo con- E cessit vt Miletum aufugeret, & de reliquis non inexorabilem sese præbuit. Sed Antonius crudeliter, ac citra omnem misericordiam, non proscriptos modò, sed eos quoque qui opem ferre alicui horũ ausi fuissent, trucidauit: eorúmque inter cibum capiẽdum etiã capita inspexit,

Puer, virili toga sumpta, occiditur.

Cæsaris in proscriptione moderatio & clementia.

T. Vinius à Tanusia coniuge sua seruatus.

Lepidi humanitas.

Antonij & Fuluiæ in proscriptos crudelitas.

ac se diutissime nefario isto ac miserrimo spectaculo exatiauit. Fuluia verò multos ipsa quoque morte affecit, inimicitia alios impulsa, alios propter pecunias, nonnullos etiam viro suo nunquam cognitos. Qui quum vnius aliquando eorum caput vidisset, Hunc quidem, inquit, ego non noueram. Quum tandem Ciceronis quoque allatum caput esset, (is enim in fuga deprehēsus ac iugulatus fuerat) Antonius multis in eum atrocibus cōuitiis inuectus, caput pro rostris poni iussit, magis cōspicuo quàm cætera loco: vt quo de loco contra ipsum concionans Cicero auditus fuisset, ibi caput eius cum dextra (nam hæc quoque amputata fuit) conspiceretur. Fuluia autem id caput arreptum, priusquā auferretur, insultánsque amarulentis verbis, & conspuens, genibus suis imposuit: oríque eius aperto, linguā extractam, acubus (quales secum comendi capitis causa mulieres ferūt) compunxit, additis crebris ac turpibus opprobriis. Ea tamen maritúsque eius salutem nonnullis dederunt, accepta maiori ab ipsis pecunia quàm quantam cæsis ipsis reperturos se sperauerant: in eorúmque locum, ne vacua nominum horum spatia essent, alios proscripserunt. Hoc vnicum ab Antonio est bene actum quòd auunculum suum, matre sua Iulia summis id precibus efflagitante, dimisit.

Ciceronis capiti ab Antonio & Fuluia insultatum, idque cum dextra pro rostris positum.

Quid vnicum ab Antonio bene actum.

Interim variis modis & iugulati sunt multi, & seruati multi ab amicis cæsi, multi ab inimicis erepti: multi seipsos occiderunt, multos percussores immissi, tanquam occisos, incolumes dimiserunt. qui prodidissent dominos aut amicos suos, alii supplicio, alii honoribus affecti: itémque qui salutis iisdem autores fuissent. videlicet quum non vnus aliquis, sed tres viri omnia, sua propria quilibet ex cupiditate, próque suo commodo agerent, ac nec amicos, nec inimicos hi eosdem haberent: ac sæpenumero eum saluum esse quem alii perire vellent, sæpe eum perdere, quem superstitem esse reliqui cupiebant: sicut variè illi vel bene, vel malè certis hominibus volebant, ita varios quoque casus eorum euenire necesse fuit.

A πλεῖστον τῆς τε ἀνοσιωτάτης καὶ τῆς οἰκτροτάτης αὐτῶν ὄψεως ἐνεπίμπλατο. καὶ ἥ τε Φουλουΐα πολλοὺς μὲν καὶ αὐτὴ καὶ κατ' ἔχθραν, καὶ διὰ χρήματα, καὶ ἔστιν οὓς οὐδὲ γινωσκομένους ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς, ἐθανάτωσεν. ἑνὸς γοῦν τινὸς κεφαλὴν ἰδὼν, εἶπεν ὅτι, Τοῦτον οὐκ ἠπιστάμην. ὡς δ' οὖν καὶ ἡ τοῦ Κικέρωνος ποτὲ ἐκομίσθη σφίσι (φεύγων γὰρ καὶ καταληφθεὶς ἐσφάγη) ὁ μὲν Ἀντώνιος πολλὰ αὐτῷ καὶ δυσχερῆ ἐξονειδίσας, ἔπειτ' ἐκέλευσεν αὐτὴν ἐκ-
B φανέστερον τῶν ἄλλων ἐν τῷ βήματι προτεθῆναι· ἵν' ὅθεν κατ' αὐτοῦ δημηγορῶν ἠκούετο, ἐνταῦθα μετὰ τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς, ὥσπερ ἀπετέτμητο, ὁρῷτο. ἡ δὲ δὴ Φουλουΐα ἔς τε τὰς χεῖρας αὐτὴν, πρὶν ἀποκομισθῆναι, ἐδέξατο, καὶ ἐμπικραναμένη οἱ καὶ ἐμπτύσασα, ἐπί τε τὰ γόνατα ἐπέθηκε, καὶ τὸ στόμα αὐτῆς διοίξασα, τήν τε γλῶσσαν ἐξείλκυσε, καὶ ταῖς βελόναις αἷς ἐς τὴν κεφαλὴν ἐχρῆτο, κατεκέντησε, πολλὰ ἅμα καὶ μιαρὰ προσεπισκώπτουσα. καὶ
C οὗτοι δ' οὖν ὅμως ἔσωσάν τινας, παρ' ὧν γε καὶ πλείω χρήματα ἔλαβον, ἢ τελευτησάντων εὑρήσειν ἤλπισαν. καὶ ἵνα γε μὴ κεναὶ ἐν τοῖς λευκώμασι χῶραι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ὦσιν, ἑτέρους ἀντενέγραψαν. πλήν γε ὅτι τὸν θεῖον ὁ Ἀντώνιος, πολλὰ τῆς μητρὸς τῆς ἑαυτοῦ τῆς Ἰουλίας ἱκετευσάσης, ἀφῆκεν, οὐδὲν ἄλλο χρηστὸν εἰργάσατο.

Πολύτροποι μὲν οὖν διὰ ταῦτα αἱ σφα-
D γαὶ, πολυειδεῖς δὲ καὶ σωτηρίαι τισὶν ἐγίγνοντο· συχνοὶ δὲ καὶ παρὰ τῶν φιλτάτων ἀπώλοντο, καὶ συχνοὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐσώθησαν. ἄλλοι σφᾶς αὐτοὺς ἀπέκτειναν, ἄλλους αὐτοὶ οἱ ἐπελθόντες, ὡς καὶ φονεύσαντες, ἀπέλυσαν. προδόντες δέ τινες δεσπότας, ἢ καὶ φίλους, ἐκολάσθησαν· καὶ ἕτεροι δι' αὐτὸ τοῦτο ἐτιμήθησαν. οἵ τε περιποιήσαντές τινας, οἱ μὲν δίκην ἔδοσαν, οἱ δὲ καὶ γέρα ἔλαβον. οἷα γὰρ οὐχ ἑνὸς ἀνδρὸς, ἀλλὰ τριῶν, πρός τε τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἑαυτοῦ ἑκάστου καὶ πρὸς τὸ ἴδιον
E συμφέρον πάντα ποιούντων, καὶ μήτε τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς ἢ φίλους ἡγουμένων, σωθῆναι πολλάκις γε ὃν ὁ ἕτερος ἀπολέσαι, καὶ φθαρῆναι αὖ ὃν ὁ ἕτερος περιγενέσθαι ἤθελε, σπουδαζόντων, πολλὰ καὶ ποικίλα συνέβαινεν, ὥς που καὶ εὐνοίας ἢ μίσους πρός τινα ἔχοντες ἦσαν.

ἐγὼ οὖν τὸ μὲν πάντα αὐτὰ ἀκριβῶς καθ' ἕκαστον ἐπεξελθεῖν, παραλείψω (πάμπολύ τε γὰρ ἔργον ἂν εἴη, καὶ οὐδὲν μέγα τῇ συγγραφῇ
222 παρέξεται) ἃ δὲ ἀξιομνημόνευτα μάλιστα εἶναι νομίζω, διηγήσομαι. τοῦτο μὲν γὰρ, ἐς σπήλαιον τις τὸν δεσπότην καταχρύψας, εἶτ' ἐπειδὴ ὡς καθ' ἑτέρου τινὸς μήνυσιν ἀπολεῖσθαι ἔμελλε, τήν τε ἐσθῆτα πρὸς αὐτὸν ἠλλάξατο, καὶ μετ' αὐτῆς τοῖς ἐπιοῦσιν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὤν, προαπήντησε, καὶ ἐσφάγη· καὶ οὕτως οἱ μὲν ἀπετράποντο, νομίσαντες ὃν ἐβούλοιντο πεφονευκέναι· ὁ δὲ, ἀπελθόντων αὐτῶν, ἑτέρωσε διέφυγε. τοῦτο δὲ, ἄλλος τις τὴν σκευὴν ὁμοίως ἅπασαν πρὸς τὸν δεσπότην διαλλάξας, αὐτός τε ἐς φορεῖον κατάστεγον ἐσῆλθε, καὶ ἐκεῖνον διφροφορεῖν ἐποίησε· κἀκ τούτου καταληφθέντες, ὁ μὲν οὐδ' ὀφθεὶς ἐφονεύθη, ὁ δὲ, ὥστις σκευοφόρος, διεσώθη. καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι, εὐεργεσίας τινὸς προϋπαρχούσης σφίσι, τοῖς εὖ ποιήσασιν ἀνταπέδοσαν. στιγματίας δέ τις οὐχ ὅσον οὐ προέδωκε τὸν στίξαντα, ἀλλὰ καὶ πάνυ προθύμως ἔσωσεν· ὡς γὰρ ὑπεκκομίζων ποι αὐτὸν ἐφωράθη, καὶ ἐδιώκετο, ἀπέκτεινέ τε τινὰ ἐντυχόντα οἱ κατὰ τύχην, καὶ τὴν στολὴν αὐτοῦ τῷ δεσπότῃ δοὺς, τὸν μὲν ἐπὶ πυρὰν ἐπέθηκεν, αὐτὸς δὲ τήν τε ἐσθῆτα καὶ τὸν δακτύλιον τοῦ δεσπότου λαβὼν, ἀπήντησε τοῖς διώκουσι· καὶ πλασάμενος ὡς καὶ φεύγοντα αὐτὸν ἀπεκτονὼς, ἐπιστεύθη ἔκ τε τῶν σκύλων καὶ ἐκ τῶν στιγμάτων· καὶ ἐκεῖνόν τε ἅμα ἔσωσε, καὶ αὐτὸς ἐτιμήθη. ταῦτα μὲν οὖν ἐς οὐδεμίαν ὀνόματος μνήμην ἀνήκει. Ὁσιαῖον δὲ δὴ Γέταν ὁ υἱὸς, ἐκφορὰν δή τινα αὐτοῦ ὡς καὶ τεθνηκότος σκευάσας, ἐξέσωσε. καὶ Κύιντον Κικέρωνα τὸν τοῦ Μάρκου ἀδελφὸν ὁ παῖς ἐξέκλεψε, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ἔσωσεν. αὐτὸς μὲν γὰρ καὶ κατέκρυψε τὸν πατέρα, ὥστε μὴ εὑρεθῆναι, καὶ στρεβλωθεὶς ἐπὶ τούτῳ πάσαις βασάνοις, οὐδὲν ἐξελάλησε. μαθὼν δ' ἐκεῖνος τὸ γιγνόμενον, καὶ θαυμάσας τε ἅμα τὸν παῖδα καὶ ἐλεήσας, ἦλθεν ἐθελοντὴς ἐς τὸ ἐμφανὲς, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν τοῖς σφαγεῦσι παρέδωκεν. ἀρετῆς μὲν δὴ καὶ εὐσεβείας τοσαῦτα τότε ἐπιφανῆ ἔργα ἐγένετο. Πόπλιος δὲ δὴ Λαιναῖς τὸν Κικέρωνα τὸν Μάρκον ἀπέκτεινε,

A Quorū ego singulos accuratè scribendo persequi omittam, rem & operosam, & nihil magnopere huic historiæ conducentem: quæ verò memoratu potissimùm digna arbitror, ea recensebo. Herum quidam suam in cauernam abstruserat, qué quum indicio alieno iamiam periturum animaduerteret, vestem cum eo suam permutauit, herilique cum habitu percussoribus occurrit, ac pro suo ipse hero occisus est: herus autem, diuersis iis, quum se eum qué B voluissent, interfecisse crederent, aliò effugit. Alius quidam similiter omni habitu cum domino suo permutato, ipse in lecticam opertam se coniecit, in eáque ab suo domino vectus est. in hos quum emissarii incidissent, seruus ne visus quidem ab iis iugulatus est: dominus autem, tāquam famulus aliquis esset, dimissus. Hi duo benefactoribus suis gratiam retulerunt. Cæterùm quidam seruus stigmaticus, tantum à domino suo prodendo, qui cum notis C compunxerat, abfuit, vt eum paratissimo potiùs animo periculo eripuerit. Quū enim cum aliquò euehens esset deprehensus, persequerétúrque eum sicarii, quendam obuium sibi fortè factum obtruncauit, amictúque huius domino suo tradito, cadauer rogo imposuit: ipse indutus vestem annulúmque herilem, persecutoribus obuiàm dedit, commentúsque est, herum fugientem à se occisum: creditúmque id ei ob exuuias & stigmata est. itáque & hero vitam, & sibi honores confe- D cit. Sed horum quidem nomina nō extant. Hosiæum autem Getam filius, funere eius, tanquam defuncti, parato, neci subtraxit. Q. Ciceroné Marci fratrem filius occuluit: ac quantum in ipso fuit, seruauit. nam & occultauit patrem, ne inueniri is posset: & quum in quæstionem adductus, omnibus tormentis interrogaretur, nihil enunciauit: sed pater re cognita, miratus simul ac mi- E seratus filium, vltro in publicum prodiit, ac se occisoribus exhibuit. Hæc sunt virtutis & pietatis illustria opera. Popilius contrà Lænas Marcum Tullium Ciceronem occîdit,

Fides seruorū in dominos.

Filiorum in parentes pietas. Geta Hosiæus.

Q. Ciceronis obitus.

M. Cicero à Popilio Lænate cæsus.

quanquam eius beneficio causam pro se dicentis vsus, isque, vt Ciceronem occidisse non ex sermone tantùm, sed visibili etiam aliqua re crederetur, suam ipsius imaginem prope caput Ciceronis coronatam collocauit, inscripto suo nomine ac facinore. Quod adeo gratiam Antonii ei conciliauit, vt maiorem ab eo promissa pecuniam acceperit. M. Terentius Varro, tribunus plebis tū temporis, eandem cum quodam proscripto appellationem gerens, vno excepto cognomento, quum alioquin nihil contra triumuiros deliquisset, veritus ne idē sibi quod Cinnæ accideret, edito scripto eam rem declarauit: hócque eo nactus est facto, vt iocis risúque agitaretur.

Humanæ vitæ inconstantia.

Incertitudinem autem vitæ humanæ L. Philuscius demonstrauit, qui antè à Sylla proscriptus, quum periculum euasisset, tum denuo proscriptus, & occisus est.

L. Philuscij casus.

M. Valerius Messala.

At M. Valerius Messala, quum morti ipsum Antonius destinasset, non modò tutò superuixit, sed etiam in ipsius locum postmodum consul est creatus. Adeo multi ex summis periculis euadunt incolumes, & non pauciores, quum maximè suo statui fidant, intereunt. Quamobrem consentaneū est, neque ita ad subitas nos calamitates animo corruere, vt omnem spem proiiciamus: neque lætis impræsentiarum rebus vsque adeo efferri, vt prouidentiam etiam perdamus: sed spem futuri in medio vtriusque fortunæ collocatam habere, & tutò in vtranque partem consilium capere. Præterea verò multi eorum qui proscripti non fuerunt, propter diuitias suas inimicitiásve perierunt: multi ex proscriptis non modò necem euitauêre, sed pòst etiam in patriam reuersi sunt, ac nōnulli magistratus quoque gesserunt.

Perfugium proscriptorū.

Hi autem se ferè ad Brutum Cassiúmque, aut ad Sextum Pompeiū, recipiebant. ad Sextum verò plerique. ei enim prius classis imperium fuerat commissum: quúmque aliquandiu mare obtinuisset, etsi pòst à Cæsare erat ea præfectura spoliatus, tamen proprias sibi vires parauerat: Siciliáque occupata, quum proscriptus ipse quoque inter reliquos esset, cædésque istæ fierēt, mul-

A καίπερ εὐεργέτην αὐτοῦ ἐκ συνηγορήματος ὄντα. καὶ ἵνα γε μὴ ἀκουόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁρώμενος, πίστιν τοῦ πεφονευκέναι αὐτὸν λάβῃ, εἰκόνα ἑαυτοῦ πλησίον τῆς ἐκείνου κεφαλῆς ἐστεφανωμένην ἔθηκε, καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένον ἔχουσαν. καὶ οὕτω γε καὶ τῷ Ἀντωνίῳ διὰ τοῦτ᾽ ἤρεσεν, ὥστε καὶ χρήματα πλείω τῶν ἐπηγγελμένων λαβεῖν. Μᾶρκος δὲ Τερέντιος Οὐάρρων ἠδίκησε μὲν οὐδὲν, ὁμώνυμος δὲ δή τινι τῶν ἐπικεκηρυγμένων, πλὴν μιᾶς προσηγορίας, ὤν, καὶ δείσας μή τι κατὰ τοῦτο, οἷα καὶ ὁ Κίννας, πάθῃ, ἐξέθηκε γράμμα αὐτὸ τοῦτο δηλῶν (ἐδημάρχει δέ) καὶ ὁ μὲν διατελεῖν καὶ γέλωτα ἐπὶ τούτῳ ὤφλισκανε. τὸ δὲ δὴ ἀστάθμητον τοῦ βίου καὶ ἐξ ἐκείνου ἐτεκμηριώθη, ὅτι Λούκιος μὲν Φιλούσκιος ὑπό τε τοῦ Σύλλου πρότερον ἐπικηρυχθεὶς, καὶ διαφυγὼν, ἔς τε τὸ λεύκωμα αὖθις τότε ἐσεγράφη, καὶ ἀπέθανε. Μᾶρκος δὲ Οὐαλέριος Μεσσαλᾶς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου θανατωθεὶς ἂν, οὐχ ὅπως ἐν ἀσφαλείᾳ διεβίω, ἀλλὰ καὶ ὕπατος ἀντ᾽ ἐκείνου αὐτοῦ ὕστερον ἀπεδείχθη. οὕτως ἔκ τε τῶν ἀπορωτάτων πολλοὶ περιγίγνονται, καὶ ἐκ τῶν θαρσούντως ἐχόντων οὐκ ἐλάττους ἀπόλλυνται. καὶ διὰ τοῦτο χρὴ μήτε ἐς τὸ ἀνέλπιστον πρὸς αὐτίκα συμφορὰς ἐκπλήττεσθαί τινα, μήτε ἐς τὸ ἀφρόντιστον ὑπὸ τοῦ παραχρῆμα περιχαροῖς ἐπαίρεσθαι, ἀλλ᾽ ἐς τὸ μέσον ἐπ᾽ ἀμφότερα τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλ-
D λοντος τιθεμένους, ἀσφαλεῖς ἐφ᾽ ἑκάτερα τοὺς λογισμοὺς ποιεῖσθαι. καὶ τότε οὖν ταῦτά τε οὕτως ἐγίγνετο, καὶ πλεῖστοι μὲν τῶν μὴ προγραφέντων διά τε ἔχθραν καὶ διὰ χρήματα προσαπώλλυντο, πλεῖστοι δὲ τῶν ἐπικηρυχθέντων οὐχ ὅτι περιεγίγνοντο, ἀλλὰ καὶ κατῆλθον αὖθις, καί τινες αὐτῶν καὶ ἀρχὰς ἔσχον. 223
ἡ δ᾽ ἀναχώρησις σφίσι πρός τε τὸν Βροῦτον καὶ πρὸς τὸν Κάσσιον τόν τε Σέξτον ἐγίγνετο· καὶ
E οἵ γε πλείους πρὸς τοῦτον συγκατέφυγον. ναυαρχεῖν τε γὰρ πρότερον αἱρεθεὶς, καὶ χρόνον τινὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ δυνηθεὶς, ἰσχύν τε οἰκείαν, καίπερ τῆς ἀρχῆς μετὰ τοῦθ᾽ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος στερηθεὶς, περιεβάλετο, καὶ τὴν Σικελίαν κατασχὼν, ἐπειδὴ ὡς καὶ ἐκείνῳ ἐπεκηρύχθη, αἵ τε ἄλλαι σφαγαὶ ἐγίγνοντο, πλεῖ-

τοῖς ὁμοίοις συνήρατο. τῇ γὰρ Ἰταλίᾳ ἐγγύθεν ἐφορμῶν, διέπεμπεν ἐς τὴν Ῥώμην καὶ ἐς τὰς ἄλλας πόλεις, τά τε ἄλλα τοῖς τινὰ περισώσασι διπλάσια τῶν τοῖς φονεύουσι προκειμένων ἐπαγγελλόμενος, καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ ὑποδοχὴν καὶ ἐπικουρίαν καὶ χρήματα καὶ τιμὰς ὑπισχνούμενος. ὅθενπερ συχνοὶ πρὸς αὐτὸν ἦλθον. ἀριθμὸν γὰρ οὔτε τῶν προγραφέντων, οὔτε τῶν φονευθέντων, ἢ καὶ διαφυγόντων, οὐδὲ νῦν ἔγραψα· ὅτι πολλοὶ μὲν τῶν δὲ πρότερον ἐς τὰ λευκώματα ἐγγραφέντων, ἀπηλείφθησαν, καὶ τούτων γε οὐκ ὀλίγοι διεσώθησαν, καὶ ἄλλοι συχνοὶ διεφθάρησαν. καὶ αὐτοὺς οὐδὲ πενθεῖν τισὶν ἐξουσία ἦν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἐκ τούτου προσαπώλοντο. καὶ τέλος, ὥς τό, τε πεπλασμένον αὐτῶν πᾶν αἱ συμφοραὶ ἐξενίκων, καὶ οὐδεὶς οὐδὲ τῶν πάνυ ἀνδρικῶν ἀντικαρτερεῖν πρὸς αὐτὰς ἐδύνατο, ἀλλ' ἔν τε τοῖς ἄλλοις πᾶσι καὶ ἔργοις καὶ λόγοις ἐσκυθρώπαζον, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔτους οὐ ἤμελλον (ὥσπερ εἰώθασιν) ἑορτάσειν, ἐκελεύσθησαν διὰ προγραφῆς εὐθυμεῖσθαι, θάνατον ὀφλήσοντες ἂν μὴ πειθαρχήσωσιν· οὕτω που ὡς καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς τοῖς κοινοῖς κακοῖς χαίρειν ἠναγκάζοντο. καὶ τί τοῦτο εἶπον, ὁπότε καὶ ἐκείνοις (τοῖς τρισὶν ἀνδράσι λέγω) ἄλλα τε ὡς εὐεργέταις καὶ σωτῆρσι τῆς πόλεως γεγονόσι, καὶ τοὺς στεφάνους τοὺς πολιτικοὺς ἐψηφίσαντο; οὐ γὰρ ὅτι τινὰς ἐφόνευον, αἰτίαν ἔχειν ἠξίουν, ἀλλ' ὅτι μὴ πλείονας, προσεπαινεῖσθαι ἤθελον. καὶ πρός γε τὸν δῆμον φανερῶς τότε εἶπον, ὅτι οὔτε τὴν τοῦ Μαρίου τοῦ τε Σύλλου ὠμότητα, ὥστε καὶ μισηθῆναι, οὔτ' αὖ τὴν τοῦ Καίσαρος ἐπιείκειαν, ὥστε καὶ καταφρονηθῆναι, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐπιβουλευθῆναι, ἐζηλώκασι. τοιαῦτα μὲν περὶ τὰς σφαγὰς ἐγίγνετο.

Πολλὰ δὲ δὴ καὶ ἄτοπα καὶ περὶ τὰς τῶν ἄλλων οὐσίας συνέβαινε. καίτοι ταῖς τε γυναιξὶ ταῖς τῶν φονευομένων τὰς προῖκας, καὶ τοῖς τέκνοις τοῖς μὲν ἄρρεσι τὸ δέκατον, ταῖς δὲ θηλείαις τὸ εἰκοστὸν τῆς ἑκάστου σφῶν οὐσίας δώσειν, ὡς καὶ δὴ δίκαιοι φιλάνθρωποί τε ὄντες, ἐπηγγείλαντο. ἀλλ' οὔτε ταῦτα πλὴν ὀλίγων ἐδόθη, τά τε τῶν λοιπῶν καὶ πάντα ἀδεῶς ἐπορθεῖτο. τοῦτο μὲν γὰρ, ἐνοίκιον ἐνιαυ-

A tum hominibus eiusdem fortunæ profuit. Quippe haud procul ab Italia classem tenens in statione, Romam, aliásque ad ciuitates mittebat, qui duplum eius mercedis, quæ erat occisoribus proposita, ei qui aliquē proscriptorum saluti asseruisset, suo nomine pollicerentur, hospitiúmque proscriptis, auxilium, pecuniam & honores à se promitterent. Itaque multi ad eum omnino peruenerūt: quorum ego numerum omisi, sicut B & proscriptorum & occisorum & elapsorum. nam multi primò in isto albo propositi, deinde deleti sunt: reliquorum complures mortem effugerunt, multi autem alii etiam occiderūt. Occisos ne lugere quidem cuiquam licebat: sed multi ob eam rem quoque perierunt. Denique quum iam calamitatibus omnis simulatio esset victa, ac ne fortissimi quidem iam iis resistere possent, sed mœstitiam in omnibus sermoni- C bus actionibúsque præferrent, initio anni, quum esset festum de more celebrandum, edictum est vt læto essent omnes animo: quíque id non fecisset, ei mors supplicium est constitutum: itaque hi coacti sunt communibus malis, quasi rebus in lætis, gaudere. Quanquam quid hoc referre oportuit? quum triumuiris istis alios honores decreuerint, qui beneficatoribus ac seruatoribus vrbis tribui solebant, & coronas e- D tiam ciuicas. Neque enim ii culpādi quòd interfecissent aliquos, sed laudandi quòd non plures occidissent, sibi videbantur: apertéque tum ad populum dicebant, se neque Marii Syllǽque crudelitatem imitari voluisse, ne odio haberentur: neque Cæsaris clementiam, ne in contemptum adducti, exinde insidiis peterentur.

Triumuiris honores decreti.

Hunc ad modum peractis cædibus, multa etiam circa reliquorum E facultates turpiter acta sunt. Nam quamuis vxoribus interfectorum dotem, liberis autem eorum masculis decimam, vicesimam fœmellis partem bonorum reddituros promiserant, vt & iusti & clementes videri possent, tamen neque hoc, nisi paucis quibusdam, repræsentatum est, & in reliquorū etiā bona impetus impunè fact⁹. Primùm eā mer-

Facultates vt à triumuiris direptæ, pecuniáque coacta sit.

cedem domorum quæ inhabitationis nomine annua pendebatur, ab iis qui conductitias ædes habitarent, totam: ab iis qui proprias possiderent, dimidiam, non Romæ modò, sed per totam Italiam, exegerũt. Deinde alteram partem redituum iis quibus prędia essent, ademerunt: præterea milites ac alimenta ab iis vrbibus in quibus hyemabatur, sine pretio sibi suppeditari iusserũt. Iam dimissis suis per vniuersam regionem, qui bona aduersariorum (qui etiamnum supererant, ac, quòd intra prædictum diem nõ destitissent ab incepto, hostes iudicati fuerant) inuaderent, etiam reliqua direpta sunt ab iis omnia. Suis enim, quò paratiores ad omnia eos haberent si mercedem ante labores accepissent, hæc agere permittebãt: iisdémque vrbes & agros se daturos recipiebant: quíque agris diuidendis & condendis vrbibus præessent, viros constituebãt: ea ratione vulgus militum ii sibi deuinciebant. Cæterùm primores partim possessionibus occisorum inescabant, eas vel vili pretio, vel gratis omnino tribuentes, partim magistratibus sacerdotiisq; honorabant. Vt autem tutò præstãtissima prædia atque ædificia ipsi occupare, ac quibus vellent dare possent, edixerunt ne quis eorum qui nihil empturus esset, in forum veniret: qui secus fecisset, morte mulctatum iri. qui verò venissent, eos ita tractauerunt, vt quum ea quæ licitati essent, plurimi emere cogerentur, nemo deinde emendũ sibi quicquam statueret. Proinde interfectorum magistratus ac sacerdotia, nõ ex præscripto legum, sed suo arbitrio aliis tribuerunt: Cæsar consulatu (quem adeo appetitum vt bellũ eius adipiscendi causa susciperet, vltro deponebat) sese quum abdicasset, eiúsque collega decessisset, P. Ventidium prætorem, cum alio quodam, consulem creauerunt, præturámque eius ædili cuidã tradiderunt: omnibúsque pòst prætoribus magistratum, quem quinque adhuc dies gesserant, abrogauerunt: iísque in prouincias emissis, alios in eorum locum substituerũt:

Militibus diripiendi facultas data.

Magistratuum collatio.

Cæsar consulatu se abdicat.

P. Ventidius consul.

A οἴκου πασῶν τῶν τε ἐν τῷ ἄστει καὶ τῶν ἐν τῇ ἄλλῃ Ἰταλίᾳ οἰκιῶν, ὧν μὲν ἐμεμισθώκεσάν τινες, ὅλον, ὧν δὲ αὐτοὶ ᾤκουν, ἐξ ἡμισείας, παρὰ τὴν τῆς κατασκευῆς ἀξίαν, ἐσέπραξαν· τοῦτο δὲ, τοὺς τὰ χωρία ἔχοντας, τὸ ἥμισυ τῶν προσόδων αὐτῶν ἀφείλοντο, καὶ προσέτι καὶ τοὺς στρατιώτας, τήν τε τροφὴν παρὰ τῶν πόλεων ἐν αἷς ἐχείμαζον, προῖκα λαμβάνειν ἐποίησαν· καὶ κατὰ τὴν χώραν ὡς ἐπὶ τὰ δεδημευμένα, τά τε τῶν ἀνθισταμένων ἔτι διαπέμποντες (καὶ γὰρ

B ἐκείνους, ὅτι μὴ ἐντὸς τῆς προρρηθείσης σφίσιν ἡμέρας μετέστησαν, πολεμίους ἐποιήσαντο) πάντα καὶ τὰ λοιπὰ προσδιήρπαζον. ἵνα γὰρ καὶ πρὸ τῶν ἔργων τοὺς μισθοὺς ἔχοντες πάνυ τὸ πρόθυμον σφίσι παρέχωνται, ταῦτά τε αὐτοῖς πράττειν ἐπέτρεπον, καὶ πόλεις χώρας τε δώσειν ὑπισχνοῦντο· καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ γεωνόμους ὁμοῦ καὶ οἰκιστὰς αὐτοὺς προσαπέδειξαν. τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῶν στρατιωτῶν τούτοις ἀνηρτῶντο. τῶν δὲ δὴ λογιμωτέρων τοὺς μὲν τοῖς

C κτήμασι τοῖς τῶν ἀπολλυμένων ἐδελέαζον, τὰ μὲν ἐπευωνίζοντες, τὰ δὲ καὶ προῖκα σφίσι χαριζόμενοι, τοὺς δὲ καὶ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς τε ἱερωσύναις αὐτῶν ἐτίμων. ὅπως γὰρ ἀδεῶς αὐτοί τε τὰ κάλλιστα καὶ τῶν χωρίων καὶ τῶν οἰκοδομημάτων λαμβάνωσι, καὶ ἐκείνοις ὅσα βούλονται διδῶσι, προεῖπον, μηδένα τῶν ἄλλων μὴ ὠνησείοντα ἐς τὸ στρατήγιον ἀπαντᾶν· εἰ δὲ μή γε, θνήσκειν τὸν τοῦτο ποιήσαντα. καὶ ἐκείνους γε οὕτω μετεχείριζοντο, ὥστε τι καταφωρᾶν καὶ 224

D πλείστου ὅσου ἀγοράζειν ὧν ἐχρῆζον, καὶ διὰ τοῦτο μηδ᾽ ὠνητιᾶν ἔτι. περὶ μὲν οὖν τὰ κτήματα τοῦθ᾽ οὕτως ἐγίγνετο. τάς τε ἀρχὰς τάς τε ἱερωσύνας τῶν θανατωθέντων, οὐ πρὸς τὸ νομιζόμενον ἐκ τῶν νόμων, ἀλλ᾽ ὥς που καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς, ἐδίδοσαν. καὶ ὑπάτους, τοῦ μὲν Καίσαρος τὴν ἀρχὴν ἀπειπόντος (ἧς γὰρ οὕτως ἐπεθύμησεν ὥστε καὶ πολεμῆσαι διὰ ταύτην, ταύτης ἑκὼν ἐξέστη) τοῦ δὲ συνάρχοντος

E αὐτοῦ μεταλλάξαντος, ἄλλον τέ τινα, καὶ τὸν Οὐεντίδιον τὸν Πούπλιον, καίπερ στρατηγοῦντα, ἀπέδειξαν· ἔς τε τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ τῶν ἀγορανομούντων τινὰ ἐσήγαγον. καὶ πάντας μετὰ τοῦτο τοὺς στρατηγοὺς πέντε ἡμέρας ἔτι ἄρχοντας παύσαντες, ἐκείνους μὲν ἐς τὰς ἡγεμονείας τῶν ἐθνῶν ἔστειλαν, ἑτέρους δὲ ἀντ᾽ αὐτῶν ἀντικατέστησαν·

νόμους τε τοὺς μὲν ἀπήλειψαν, ἄλλους δὲ ἀντενέγραψαν· καὶ συνελόντι εἰπεῖν, καὶ τἆλλα πάντα ὅπως ποτὲ ἐδόκει αὐτοῖς ἔπραξαν. τῶν μὲν γὰρ ἐπικλήσεων τῶν ἐπιφθόνων, καὶ διὰ τοῦτο καταλυθεισῶν, οὐκ ἀνεποιήσαντο, τὰ δὲ δὴ πράγματα πρός τε τὸ βούλημα καὶ πρὸς τὸ ἐπιθύμημα τὸ ἑαυτῶν διῆγον, ὥστε χρυσῆν τὴν τοῦ Καίσαρος μοναρχίαν φανῆναι. Τὸν μὲν οὖν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ταῦτά τε οὕτως ἐποίησαν, καὶ νεὼν τῷ τε Σαράπιδι καὶ τῇ Ἴσιδι ἐψηφίσαντο.

Τοῦ δὲ δὴ Λεπίδου τοῦ Μάρκου, τοῦ τε Πλάγκου τοῦ Λουκίου ὑπατευσάντων, λευκώματα αὖθις ἐξετέθη, θάνατον μὲν μηδενὶ ἔτι φέροντα, τὰς δὲ οὐσίας τῶν ζώντων ἀποσυλῶντα. προσδεόμενοι γὰρ χρημάτων, ἅτε πολλὰ μὲν καὶ πολλοῖς στρατιώταις προσοφειλήσαντες, πολλὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις δι' αὐτῶν δαπανῶντες, πολλῷ δὲ ἔτι πλείω ἐς τοὺς προσδοκωμένους πολέμους ἀναλώσειν νομίζοντες, ἠργυρολόγουν. οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ τῶν τελῶν τῶν πρότερον μέν ποτε καταλυθέντων, τότε δὲ αὖθις ἐπαναχθέντων, ἢ καὶ ἐκ καινῆς προσκαταστάντων, τό, τε τῶν συντελειῶν, ἃς πολλὰς μὲν ἐπὶ τῇ γῇ, πολλὰς δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς οἰκέταις ἐπράττοντο, μετρίως πως τοὺς ἀνθρώπους ἐλύπει· ὃ δὲ δὴ τοὺς καὶ ἐφ' ὁποσονοῦν ἔτι οὐ μόνον τῶν βουλευτῶν ἢ καὶ τῶν ἱππέων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξελευθέρων, καὶ ἀνδρῶν ὁμοίως καὶ γυναικῶν, εὐποροῦντας, ἐς λευκώματα ἐγγραφῆναι, καὶ δεκατείαν τινὰ καινὴν δεκατευθῆναι, σφόδρα πάντας ἠνίασε. τῷ μὲν γὰρ λόγῳ τὸ δέκατον τῆς οὐσίας παρ' ἑκάστου σφῶν ἐπράχθη, ἔργῳ δὲ οὐδὲ τὸ δέκατόν τινι κατελείφθη. ἐπειδὴ γὰρ οὐ ῥητόν τι ἀργύριον πρὸς τὴν τῶν κτημάτων ἀξίαν ἐσενεγκεῖν ἐκελεύσθησαν, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῖς αἱ τιμήσεις τῶν σφετέρων ἐγίγνοντο, κἀκ τούτου ὡς οὐκ ὀρθῶς αὐτὰ τετιμημένοι διεβάλλοντο, καὶ τὰ λοιπὰ προσαπώλλυσαν. εἰ δ' οὖν τινὲς ὑπό πως διέφυγον, ἀλλ' ὑπό γε τῶν τάξεων ἐς στενὸν κατακλειόμενοι, καὶ ἀργυρίου δεινῶς σπανίζοντες, πάντων καὶ αὐτοὶ τρόπον τινὰ ἀπεστεροῦντο. καὶ μέντοι καὶ ἕτερόν τι τοιόνδε, βαρὺ μὲν καὶ ἀκοῦσαι, βαρύτατον δὲ πραχθῆναι, ἐγένετο. τῷ γὰρ βουλομένῳ σφῶν ἐδόθη, πάσης τῆς οὐσίας ἐκστάντι,

A leges alias antiquârunt, alias pro iis statuerût: vtque vno verbo dicam, omnia ex sui animi sententia egerunt, adeóque omnia suo pro arbitrio ac cupiditate administrârunt, vt regnum Cæsaris (cuius regni nomen inuidiæ obnoxium, ac propter eam deletum, non accipiebât) aureum fuisse ostenderint. Hæc igitur eo anno gesserunt, ac præterea templum Serapidi Isidíque decreuerunt.

Regnum Iulij Cæsaris aureū.

B M. Lepido iterum, L. Plãco coss. iterum tabulæ proscriptionis propositæ sunt, nemini mortem imponentes, sed viuis facultates adimentes. Quum enim opus haberent pecuniis, nimirum multum militibus debentes, magnósque sumptus ipsi in iis rebus quas agebant facientes, maiorésque adhuc impensas bella quæ erant præ manibus, requisitura existimantes, hac eas ratione cogebât. Enimuero vectigalia, quæ partim prius abrogata, tum renouabâtur, C partim noua constituebantur: pensionésque, quas multas de agris, mancipiísque exigebant, mediocrē tantùm hominibus molestiam afferebant: id verò vehemēter omnes dolebant, eos qui diuites vtcunque essent, non senatores tantùm equitésve, sed libertos etiam, ac tam mulieres quàm viros, proscribi, ac nouas quasdam decimas iis imperari: nam verbo quidem decima pars bonorum ab vnoquoque eorum exigebatur, quum re ipsa nemini ne decima quidem pars suorum relin- D queretur: quum non certa quædam pecuniæ summa pro ratione facultatum pendi iuberetur, sed cuiuis suarum ipsi æstimandarum necessitas incumberet: ac deinde quasi nō verè suum censum professi essent, delati, etiam reliquum perderent. Quod malum si qui effugissent, tamen tributis his in arctum redacti, quum argenti magna esset apud eos penuria, sic etiam quodammodo o- E mnibus suis rebus spoliabantur. Erat & aliud quoddam, auditu difficile, difficillimum re ipsa inuētum: Concedebatur ei qui vltro bonis suis omnibus cessisset, vt deinde eo-

Anno V.C. 712.

Proscriptione noua, qua bona adimebantur proscriptis.

rum trientem repetere posset. id verò erat, neque accipere quicquam, & inane negotium suscipere. Qui enim vi apertè besse suorum bonorum spoliati erant, quónam modo ii trientem recepissent, præsertim tam vili pretio quum ea venderentur? quod fiebat partim ea ex causa quia multorum facultatibus simul venum propositis, ac plerisque auro argentóque carentibus, cæteris emere nihil audentibus, (ne, si quid possidere adhuc videretur, id quoque amitterent) pretia omnium rerum imminuta erant: partim quòd milites omnia quammaximo vendebant. Itaque nemo ciuis, qui à militia vacabat, quicquã alicuius pretii ex suis bonis retinere poterat. quum ad onera cætera hoc quoque accederet, quòd seruos ad classem, etiam emptos sua pecunia, si cui mancipia non essent, dare, ac senatores vias suis sumptibus curare cogebantur, Soli autem ii qui arma gerebant, diuitiis abundabant. Hi neque stipendio suo, quantumuis plus quàm sufficienti, neque auctariis, plurimis quanquam illis, contenti, neque cædium præmiis amplissimis, neque prædiis, quorum ipsis possessiones gratuitò prope modum obtigerãt: insuper alii bona defunctorum omnia petierunt atque impetrarũt, alii vi in senum, quibúsque liberi non essent, genera sese intulerunt. Adeóque auaritiæ impudentiæque progressi iam erant, vt quidam Attiæ, quæ, Cæsaris mater, tum diem clauserat, publicáque sepultura honorata fuerat, ab ipso Cæsare bona posceret.

Militum auaritia & impudentia.

Attia mater Cæsaris.

Præter has actiones triumuiri Cæsarem quoque superiorem summis honoribus affecerunt. Nam ipsi quoque ad regnum aspirantes, percussores eius (vt impunitatem sibi ipsis quoque pararent) reliquos vlciscebantur, & quæ ad eius honorem spectarẽt, promptè admodum agebant, spe iisdem quoque olim se dignos iudicatum iri. ita que non modò decretis honoribus eum adornauerunt, sed alia ipsi quoque adiecerunt. Igitur Calendis Ianuariis iuramento sese aliósque obstrinxe-

A τὸ τρίτον μετὰ ταῦτα αὐτῆς ἀπαιτῆσαι. τουτέστι μήτε τι λαβεῖν, καὶ πράγματα ἔχειν. ὁπότε γὰρ βίᾳ τὰ δύο μέρη φανερῶς ἐσυλῶντο, πῶς ἂν τὸ τρίτον ἀπέλαβον, ἄλλως τε καὶ ἐλαχίστου αὐτῶν πωλουμένων; τοῦτο μὲν γάρ, πολλῶν ἅμα ἀποκηρυττομένων, καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν πλειόνων καὶ ἀχρύσων καὶ ἀναργύρων ὄντων, τῶν δὲ λοιπῶν μὴ τολμώντων, ὡς καὶ ἐχόντων τι ἀγοράσαι, ἵνα μὴ καὶ ἐκεῖνο προσαπολέσωσιν, αἱ τιμαὶ αἰκεῖντο· τοῦτο δὲ, τοῖς 225
B στρατιώταις πολὺ παρὰ τὴν ἀξίαν πάντα ἐπιπράσκετο. ὥστε τῶν μὲν ἰδιωτῶν οὐδεὶς οὐδὲν ὅ,τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν διεσώσατο (πρὸς γὰρ αὖ τοῖς ἄλλοις, ἔς τε τὸ ναυτικὸν οἰκέτας, εἰ καὶ μὴ εἶχόν τινες, ὠνούμενοί γε ἐδίδοσαν, καὶ τὰς ὁδοὺς οἰκείοις οἱ βουλευταὶ δαπανήμασιν ἐπεσκεύαζον) μόνοι δὲ δὴ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες ὑπερεπλούτησαν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐξήρκει σφίσιν οὔτε ἡ μισθοφορία, καίτοι ὑπερεν-
C τελὴς οὖσα· οὔτε αἱ ἔξωθεν ἐπιφοραί, καίτοι παμπληθεῖς γιγνόμεναι· οὐ τὰ ἆθλα τῶν φόνων, μέγιστα δὴ δοθέντα· οὐχ αἱ κτήσεις τῶν χωρίων, προῖκα μέγαι τρόπον τινὰ αὐτοῖς ὑπάρξασαι· ἀλλὰ προσέτι οἱ μὲν τὰς οὐσίας τῶν τελευτώντων ὅλας καὶ ᾔτουν καὶ ἐλάμβανον, οἱ δὲ καὶ ἐς τὰ τῶν ζώντων ἔτι γερόντων τε καὶ ἀτέκνων γένη ἐσεβιάζοντο. ἐς τοσοῦτον γὰρ τῆς τε ἀπληστίας καὶ τῆς ἀναισχυντίας ἐχώρησαν,
D ὥστε τινὰ καὶ τὴν τῆς Ἀττίας τῆς τοῦ Καίσαρος μητρὸς οὐσίαν ἀποθανούσης τότε, δημοσίᾳ τε ταφῇ τιμηθείσης, παρ' αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος αἰτῆσαι.

Ταῦτά τε οὖν οὕτως οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐκεῖνοι ἐποίουν, καὶ ἅμα καὶ τὸν Καίσαρα τὸν πρότερον ἐσέμνυνον ἐπὶ πλεῖστον. ἅτε γὰρ τῆς μοναρχίας ἐφιέμενοι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπειγόμενοι, τούς τε σφαγέας αὐτοῦ τοὺς λοιποὺς ὀργῇ μετῄεσαν, ὡς καὶ ἐκ τούτου τήν τε
E ἄδειαν σφίσιν ὧν ἐποίουν καὶ τὴν ἀσφάλειαν πόρρωθεν προπαρασκευάσοντες, καὶ πάνθ' ὅσα ἐς τιμὴν αὐτοῦ ἔφερε, προθύμως ἔπραττον, ἐς ὑποδοχὴν τοῦ καὶ αὐτοί ποτε τῶν ὁμοίων ἀξιωθῆναι. καὶ διὰ τοῦτο τοῖς τε ἐψηφισμένοις ἤγαλλον αὐτόν, καὶ ἑτέροις αὖθις προσέθεσαν. ἔν τε γὰρ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς ἄλλους ὥρκωσαν,

κωσαν, βέβαια νομιεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκεί- A
νου γενόμενα. καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς τὸ
κράτος ἴσχουσιν, ἢ καὶ ὑπ' αὐτοῦ ποτε γενομέ-
νοις, καὶ μὴ ἀτιμωθεῖσι, γίγνεται. καὶ ἡρῷον
οἱ ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἐκέ-
καυτο, προκατεβάλλοντο· καί τι καὶ ἄγαλ-
μα αὐτοῦ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μεθ' ἑτέρου
Ἀφροδισίου ἔπεμπον. εἴτε νίκη τις ἠγγέλθη
ποθέν, χωρὶς μὲν τῷ κρατήσαντι, χωρὶς δὲ
ἐκείνῳ καὶ τεθνεῶτι τιμὴν ἱερομηνίας ἔνε-
μον. τά τε γενέσια αὐτοῦ δαφνηφοροῦντας καὶ B
εὐθυμουμένους πάντας ἑορτάζειν ἠνάγκασαν·
νομοθετήσαντες, τοὺς μὲν ἄλλους τοὺς ἀμελή-
σαντας αὐτῶν, ἐπαράτους τῷ τε Διῒ καὶ αὐτῷ
ἐκείνῳ εἶναι· τοὺς δὲ δὴ βουλευτάς, παῖς τε υἱεῖς
σφῶν, πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ὀφλισκά-
νειν. καὶ (συνέβαινε γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ
τὰ Ἀπολλώνια γίγνεσθαι) ἐψηφίσαντο, τῇ
προτεραίᾳ τὰ γενέσια ἀγάλλεσθαι· ὡς καὶ
λογίου τινὸς Σιβυλλείου ἀπαγορεύοντος μη-
δενὶ θεῶν τότε, πλὴν τῷ Ἀπόλλωνι, ἑορτά- C
ζεσθαι. ταῦτα μὲν οὖν αὐτῷ ἔδωκαν· καὶ
τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἐφονεύθη, κυρίαν ἀεί ποτε
ἕδραν βουλῆς ἔχουσαν, ἀποφράδα ἐνόμι-
σαν. τό, τε οἴκημα ἐν ᾧ ἐσφάγη, παραχρῆ-
μά τε ἔκλεισαν, καὶ τὸ βουλευτήριον τὸ Ἰού-
λιον ἀπ' αὐτοῦ κληθέν, παρὰ τῷ κομιτίῳ ὠνο-
μασμένῳ ᾠκοδόμουν, ὥσπερ ἐψήφιστο. πρὸς
δὲ τούτοις, ἀπεῖπον μὲν μηδεμίαν εἰκόνα αὐτοῦ,
καθάπερ θεοῦ τινὸς ὡς ἀληθῶς ὄντος, ἐν ταῖς
τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐκφοραῖς πέμπεσθαι. ὅ-
περ ἐκ τοῦ πάνυ ἀρχαίου καὶ τότε ἔτι ἐγίγνε- D
το. ἀπηγόρευσαν δέ, μηδένα ἐς τὸ ἡρῷον αὐτοῦ
καταφυγόντα ἐπ' ἀδείᾳ, μήτε ἀνδρηλατεῖ-
σθαι, μήτε συλᾶσθαι. ὅπερ οὐδενὶ οὐδὲ τῶν
θεῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Ῥωμύλου γενομένων,
ἐδεδώκεσαν. καίτοι καὶ ἐκεῖνο τὸ χωρίον ὀνό-
226 ματι τὴν ἀσυλίαν, μετὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀ-
θροισιν, ἄνευ τοῦ ἔργου αὐτῆς ἔσχεν. οὕτω γὰρ
περιεφράχθη ὥστε μηδένα ἔτι τοπαράπαν
ἐσελθεῖν ἐς αὐτὸ δυνηθῆναι. τῷ μὲν δὴ Καί- E
σαρι ταῦτ' ἔδωκαν. ταῖς δὲ ἀειπαρθένοις, ῥα-
βδούχῳ ἑνὶ ἑκάστῃ χρῆσθαι· ὅτι τις αὐτῶν ἀπὸ
δείπνου πρὸς ἑσπέραν οἴκαδε ἐπανιοῦσα ἠ-
γνοήθη τε καὶ ὑβρίσθη. τάς τε ἀρχὰς τὰς
ἐν τῇ πόλει ἐπὶ πλείω ἔτη προαπέδειξαν,

runt, omnes eius actiones se ratas habituros (nostro tempore fit pro omnibus summis imperatoribus, siue viuis siue iam defunctis, ac non per ignominiam eo fastigio deturbatis) sacellum ei in foro, eo in loco vbi crematus fuit, erexerunt: statuã eius in equestribus certaminibus quandam cum alia Veneris statua inuexerunt. si qua esset victoria annuntiata, supplicationes seorsim pro victore, seorsim ipsi iã mortuo decreuerunt. imperauerunt vt natalis ab omnibus animo læto lauróque coronatis celebraretur: qui id neglexissent, ii execrationibus Iouis Cæsarísque ipsius haberentur obnoxii: ac, si senator, aut filius senatoris, in eo deliquisset, is multam decies sestertiûm penderet. Ac, quoniam die Cæsaris natali Apollinares ludi fiebant, pridie eius diei natalitia Cæsaris peragi iusserunt: quòd Sibyllino oraculo interdictum esset ne ea dies alii cuidam deo præter Apollinem festa esset. His ei honoribus tributis, diem cædis eius, qua statutum erat vt semper senatus ageretur, atram esse pronuntiarunt. domúmque in qua cæsus fuerat, statim obstruxerunt: curiam, Iuliam ab eo dictam, ex decreto prius facto ædificauerũt, propter comitium. Edixerunt porro ne in funeribus eorum qui Cæsari sanguine iuncti fuissent, Cæsaris, nimirum qui verè deus esset, vlla imago (sicut tũ adhuc pro antiquissima consuetudine fiebat) gestaretur. ac, ne quis impunitatis causa in eius sacellum con fugiens, inde eiiceretur aut abriperetur. quod nemini ne deo quidem tribuerant anteà, iis quæ sub Romulo acta sunt, exceptis. quanquam id Romuli asylum etiam, postquam is multitudinem virorum eius nomine collegit, deinde titulum tantùm loci sancti inuiolatíque habuit, non rem: ita obseptum vt nemo omnino in id posset intrare. Virginibus porro Vestalibus dederunt vt singulis lictoribus vterentur: eò quòd quædam ex iis à cœna sub vesperam domum reuerteris, quum quæ esset ignoraretur, vim passa fuerat. Magistratus autẽ vrbanos in multos annos iam tum antè designauerũt,

Triumuiri quos honores Cæsari superiori detulerint.

Natalitia Cæsaris.

Curia Iulia.

Asylum.

Vestalium lictores.

vt iis & necessarios suos honorarēt, & successione magistratuum eorū adiuti, rerum ipsi quàm diutissimè potirentur.

His ita confectis, Lepidus Romæ permansit, vrbem (sicuti suprà demonstrauimus) Italiámque omnē gubernaturus: Cæsar autem & Antonius ad bellum profecti sunt. Brutus enim & Cassius, primò, secundū pactionem cum Antonio ac reliquis compositam, in forum prodierant, eodémque quo prius ordine præturas suas gesserant: postquam verò nonnulli mortem Cæsaris indignè ferre cœpissent, profecti vrbe, in prouincias sibi mandatas properantes, (erat quidem tum prætor vrbanus Cassius, nec dum Apollinares ludos curauerat, verùm eos per collegam Antonium, absens etiam, splendidissimè peregit) ac non statim Italia relicta, in Cāpania subsistentes, obseruarant quæ agerentur, Romam interim aliquoties ad populum, tanquam præturam adhuc administrantes, missis literis. Cæterùm vbi Cæsar Octauianus ad res gerendas accessit, plebémque sibi deuincire instituit, ibi simul spe popularis reipublicæ status tenendi abiecta, simul Cæsarem metuentes, ex Italia soluerant: Athenásque delati, magnificè accepti, ac quum essent etiam ferè vbique locorū propter factum suum honorati, ab Atheniensibus etiam æreæ statuæ eis iuxta Harmodium ac Aristogitonem, tanquam horum imitatoribus, poni iussæ fuerāt. Interim Brutus ac Cassius, quum audirent Cęsarem augeri, Creta ac Bithynia (eò enim missi erant) neglecta, quòd eas sibi prouincias nō magnopere profuturas iudicarent, ad occupandas Syriam ac Macedoniam animum adiecerūt, nihil quidem ad eos pertinentes eas, sed quòd eo tempore pecunia copiísque florebant. Itaque Cassius ad Syros, notos sibi, & amicos à Crassi expeditione, contendit: Brutus Græciam Macedoniámque sibi adiunxit. Id quò facilius posset, eo fiebat quòd alioquin ob gloriam rei gestæ, spémque similis facti, ab iis populis colebatur, quódque multos

Bruti & Cassij res gestæ secūdum necem Cæsaris.

Athenienses Bruto & Cassio statuas ponunt.

Brutus quemadmodū Græciam & Macedoniam in suā potestatem redegerit.

A τούς τε ἐπιτηδείους σφίσιν ἅμα δι' αὐτῶν τιμῶντες, καὶ τὰ πράγματα ἐπὶ μακρότερον ταῖς τῶν ἀρξόντων διαδοχαῖς κρατυνόμενοι.

Πράξαντες δὲ ταῦτα, Λέπιδος μὲν αὐτοῦ τήν τε πόλιν καὶ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν διάξων (ὥσπερ εἶπον) ὑπέμεινε· Καῖσαρ δὲ καὶ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσαν. ὅ,τε γὰρ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος τὸ μὲν πρῶτον μετὰ τὴν ὁμολογίαν τὴν πρὸς τὸν Ἀντώνιον τούς τε ἄλλους σφίσι γενομένην, καὶ ἐς τὴν ἀγορὰν ἐσήεσαν, καὶ τὰς B στρατηγίας ἐν τῷ αὐτῷ ᾧ καὶ πρὶν κόσμῳ διῴκουν· ἐπεὶ δ' ἤρξαντό τινες ἐπὶ τῇ τοῦ Καίσαρος σφαγῇ χαλεπαίνειν, ἐξεχώρησαν, ὡς ἐπὶ τὰς ἔξω ἀρχὰς αἷς προσετετάχατο, ἐπειγόμενοι (καίτοι καὶ ἀστυνόμος ὁ Κάσσιος ὤν, τά τε Ἀπολλώνια οὐδέπω διεωρτάκει· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν δι' Ἀντωνίου τοῦ συστρατηγοῦ καὶ ἀπὼν ἐκπρεπέστατα διετέλεσεν, αὐτὸς δὲ οὐκ εὐθὺς ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἐν τῇ Καμπανίᾳ μετὰ τοῦ Βρούτου χρονίσας, ἐπετήρει τὰ γιγνόμενα) καὶ τινὰ καὶ γράμ- C ματα ἐς τὴν Ῥώμην, ἅτε καὶ στρατηγοῦντες, πρὸς τὸν δῆμον ἔπεμπον· μέχρις ὁ Καῖσαρ ὁ Ὀκταουιανὸς τῶν τε πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ τὸ πλῆθος σφετερίζεσθαι ἤρξατο. τότε γὰρ τῆς τε δημοκρατίας ἅμα ἀπογνόντες, καὶ ἐκεῖνον φοβηθέντες, ἀπῆραν· καὶ αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι λαμπρῶς ὑπεδέξαντο. ἐτιμῶντο μὲν γὰρ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων σχεδὸν τι πάντων ἐφ' οἷς ἐποίησαν, ἐκεῖνοι δὲ καὶ εἰκόνας σφίσι χαλκᾶς παρά τε τὴν τοῦ Ἁρμοδίου καὶ παρὰ τὴν τοῦ Ἀριστογείτονος, D ὡς καὶ ζηλωταῖς αὐτῶν γενομένοις, ἐψηφίσαντο. κἀν τούτῳ πυθόμενοι τὸν Καίσαρα ἐπὶ μεῖζον αἴρεσθαι, Κρητῶν μὲν καὶ Βιθυνῶν, ἐφ' οὓς ἐστέλλοντο, ἠμέλησαν, οὐδεμίαν ἐν αὐτοῖς ἀξιόχρεων ὠφέλειαν ὁρῶντες οὖσαν· πρὸς δὲ δὴ τήν τε Συρίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, καίπερ μηδὲν σφίσι προσηκούσας, ἀλλ' ὅτι τῷ καιρῷ καὶ τοῖς χρήμασι ταῖς τε δυνάμεσιν ἤκμαζον, ἐτράποντο. καὶ Κάσσιος μὲν πρὸς E τοὺς Σύρους, ὡς καὶ συνήθεις οἱ καὶ φίλους ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Κράσσου στρατείας ὄντας, ὥρμησε· Βροῦτος δὲ τήν τε Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν συνῄει. ἄλλως τε γὰρ ἔκ τε τῆς δόξης τῶν πεπραγμένων, καὶ ἐπὶ ταῖς ἐλπίσι τῶν ὁμοίων προσεῖχον αὐτῷ, καὶ διότι καὶ στρα-

A στιώτας συχνούς, τοὺς μὲν ἐκ τῆς περὶ Φάρσαλον μάχης ἐκεῖ που καὶ τότε ἔτι περιπλανωμένους, τοὺς δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ Δολοβέλλα συνεξελθόντων ἀπολειφθέντας ἢ διὰ νόσον, ἢ δι' ἀταξίαν, προσλαβὼν εἶχε. καὶ οἱ καὶ χρήματα ἐκ τῆς Ἀσίας παρὰ τοῦ Τρεβωνίου ἦλθε. τὸ μὲν οὖν Ἑλληνικὸν ἀπονητότατα ἐκ τούτων, ἅτε μηδὲ δύναμίν τινα ἀξιόλογον ἔχον, προσεποιήσατο· ἐς δὲ δὴ τὴν Μακεδονίαν ἦλθε μὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ὅ, τε Ἀντώνιος ὁ Γάιος ἄρτι ἀφῖκτο, καὶ B Κύιντος Ὁρτήσιος ὁ προάρξας αὐτῆς, ἀπαλλαγήσεσθαι ἔμελλεν· οὐ μέντοι καὶ πρᾶγμά τι ἔσχεν. ὅ τε γὰρ εὐθὺς αὐτῷ προσεχώρησε, καὶ ὁ Ἀντώνιος κωλυθεὶς, κατὰ τὴν τοῦ Καίσαρος ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπικράτησιν, πράσσειν τι τῶν τῇ ἀρχῇ προσηκόντων, ἀσθενὴς ἦν. ὅ, τε Οὐατίνιος ἦρχε μὲν Ἰλλυριῶν τῶν πλησιοχώρων, καὶ τό, τε Δυρράχιον ἐκεῖθεν ἐπελθὼν προκατέλαβε, καὶ ἦν αὐτῷ κατὰ τὸ στασιωτικὸν διάφορος· οὐ μὴν ἠδυνήθη τι αὐτὸν C βλάψαι. οἱ γὰρ στρατιῶται, ἀχθόμενοί τε αὐτῷ, καὶ προσκαταφρονήσαντες αὐτοῦ διὰ νόσον, μετέστησαν. καταλαβὼν οὖν καὶ τούτους, ἐπί τε τὸν Ἀντώνιον ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ ὄντα ἐστράτευσε, καὶ προαπαντήσαντος οἱ αὐτοῦ, τούς τε στρατιώτας ᾠκειώσατο, καὶ ἐκεῖνον ἐς τὸ τεῖχος προκαταφυγόντα ἀπετείχισε μέν, καὶ ἐζώγρησεν ἐκ προδοσίας, κακὸν δὲ οὐδὲν εἰργάσατο. πράξας δὲ ταῦτα, καὶ τήν τε Μακεδονίαν μετὰ τοῦτο πᾶσαν καὶ τὴν D Ἤπειρον προσλαβών, ἐπέστειλε τῇ γερουσίᾳ, τά τε πραχθέντα οἱ δηλῶν, καὶ ἑαυτόν, τά τε ἔθνη καὶ τοὺς στρατιώτας ἐπ' αὐτῇ ποιούμενος. οἱ δὲ (ἔτυχον γὰρ ὑπόπτως ἤδη πρὸς τὸν Καίσαρα ἔχοντες) ἰσχυρῶς τε αὐτὸν ἐπῄνεσαν, καὶ πάντων τῶν ἐκεῖ χωρίων ἄρχειν ἐκέλευσαν. ὡς οὖν καὶ ἐκ τοῦ δόγματος τὴν ἡγεμονείαν ἐβεβαιώσατο, αὐτός τε ἐπὶ πλεῖον προεθυμήθη, καὶ τὸ ὑπήκοον ἀπροφασίστως συναιρόμενον ἔσχε. E καὶ τέως μὲν τῷ τε Καίσαρι πέμπων ὅτε ἐδόκει τῷ Ἀντωνίῳ πολεμεῖν, παρῄνει ἐκείνῳ τε ἀνθίστασθαι, καὶ ἑαυτῷ συναλλαγῆναι. καὶ αὐτὸς ἐς τὴν Ἰταλίαν πλεῦσαι παρεσκευάζετο, ὅθεν ἡ γερουσία μετέπεμψεν αὐτόν. ἐπεὶ δὲ ὁ Καῖσαρ τά τε ἐν τῇ Ῥώμῃ ἀκριβῶς κατέσχε,

227

A secum milites habebat, quos partim etiam tunc à Pharsalica pugna ibi vagantes, partim cum Dolobella ex Italia profectos, ac, vel ob morbum relictos, vel ab ordinibus dilapsos, ad se receperat, accepta etiam, ex Asia, à Trebonio pecunia. His instructus, nullo omnino labore Græciã, in qua nihil admodum militum erat, occupauit. In Macedoniam autem venit eo ipso tempore quo C. Antonius eòdem peruenerat, ac Q. Hortensius, qui antè præfuerat ei re- B gioni, discessum parabat: neque tamẽ laboris quicquam ibi sustinuit: quum & Hortensius statim se cum eo coniungeret, & Antonius prohibitus, Romæ tum rerum potiente Cæsare, quicquam eorum quæ summi essent magistratus, agere, nihil virium habebat. Vatinius autem, qui Illyriis finitimis præerat, inde profectus, Dyrrhachiũ occupauit, Bruto in tota dissensione ciuili aduersarius: veruntamen ei nihil de- C trimenti valuit iniungere, quum à militibus in odio haberetur, ac propter morbum contemptus, ad Brutum iis transeuntibus desereretur. His quoque assumptis, Brutus ad Dyrrhachium aduersus Antonium profectus, obuiã sibi euntes milites ad se vt transferrent signa effecit, eúmque intra muros confugiẽtem obsedit: per proditionem autem in suam potestatem redacto pepercit. His rebus gestis quum totam Macedoniam Epirúmque cepisset, literis D ad senatum datis, ei quæ gessisset exposuit, séque & milites ac prouincias in eius potestatem tradidit. Senatus, quòd iam tum suspectum habebat Cæsarem, summopere eum laudatum, omnibus illis regionibus præesse iussit. Quo senatusconsulto, confirmato sibi imperio, Brutus maiora iam conari cœpit, subditis sibi ad hoc per omnia iam obtemperantibus: ac Cæsari per epistolas, E vt Antonio (adhuc enim eum à Cęsare oppugnari putabat) resisteret, ac secum in gratiam rediret, suasit: ipse autem se ita comparabat vt, si senatus euocaret, in Italiam traiiceret. Sed posteaquam Cæsar rerum Romæ protinus potitus,

C. Antonius.

Q. Hortensius.

Vatinius.

Bruto Macedoniæ & Græciæ præfectura à senatu mandatur.

aperte de suis patris interfectoribus supplicium statuit: Brutus suo loco remanens, id consideratè intendit quomodo aduenientem eum profligare posset. His intentus, cùm alia per Macedoniam negotia optimè curauit, tum exercitum ad seditionem à C. Antonio concitatum pacauit. Is Antonius, quanquam prætoriis quidem etiam ornamentis à Bruto ipsi relictis, tamen non contentus otio cum incolumitate adeóque honore frui, ad defectionem Bruti milites solicitabat: sed maturè deprehensus, priusquã aliquod malum dare posset, insignibus prætoriis priuatus, ac in liberã custodiam, ne quid noui mouere posset, traditus, ne sic quidem quieuit, sed magis etiam quam antè, nouas res molitus est: ita vt milites inter se quoque ad dimicationem venirent, ac nõnulli ad eripiendum ipsum Apolloniam contenderent. Brutus, re per interceptas quasdam eorum literas præcognita, eorum conatum irritum fecit, Antonio tanquam ægroto in currum opertum coniecto, atque ex vrbe elato. Igitur milites quum neque inuenire Antonium possent, & Brutum metuerent, collemquendam vrbi imminentem occupauerunt. Eos Brutus ad deditionẽ perduxit: paucósque audacissimorum vel interficiens vel ab exercitu remouens, ita animos militum mouit vt relegatos, tanquam causam præcipuam seditionis, apprehenderint necauerintque: quæstorem autem & legatos Antonii dedi sibi ad necẽ postularint. Sed Brutus neque eos dedidit ipsis, sed iniectos in naues, tanquam submersurus, in tuta loca amãdauit: & veritus ne, si ea quæ Romæ acta fuissent, terribilius quàm res ferret, annuntiata audiuissent, iterum à se defectionem cogitarent: relicto Apolloniæ Antonio, ciúsque custodia C. cuidam Clodio mandata, ipse cum maxima ac validissima exercitus parte in superiorem Macedoniam abiit: ac deinde hinc in Asiam transmisit, vt suos milites quàm longissimè ab Italia seductos, ibi ex subditorum opibus aleret. In Asia cùm alios auxiliarios sibi parauit, tum Deiotarum, quanquam & extrema senectute virum,

C. Antonius inter milites Bruti seditionem miscet.

Brutus vt tumultum militũ composuerit.

Bruti clementia.

Bruti in Asiam profectio.

Deiotarus.

A καὶ τοὺς τοῦ πατρὸς φονέας φανερῶς ἐτιμωρήσ-το, κατὰ χώραν ἔμεινε, καὶ διεσκόπει ὅπῃ ποτὲ ἐπιόντα αὐτὸν καλῶς ἀμύναιτο, καὶ τά τε ἄλλα ἄριστα δὴ τήν τε Μακεδονίαν διῆγε, καὶ τὰ στρατεύματα στασιασθέντα οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου κατεστήσατο. ἐκεῖνος γὰρ, καίτοι ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ κόσμου στερηθεὶς, οὐκ ἠγάπησε τὴν ἡσυχίαν ἔν τε ἀδείᾳ καὶ ἐν τιμῇ ἔχων, ἀλλ' ἐς τοὺς τοῦ Βρούτου στρατιώτας ἔπραττεν ἀπόστασιν. φωραθείς τε ἐπὶ τούτῳ, πρὶν μέγα τι
B κακὸν δρᾶσαι, καὶ τῶν τε ἐπισήμων τῆς στρατηγίας ἀφαιρεθεὶς, καὶ φυλακῇ τινὶ ἀδέσμῳ, ἵνα μηδὲν νεοχμώσῃ, παραδοθεὶς, οὐδ' ὣς ἡσύχασεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἢ πρὶν ἐνεωτέρισεν· ὥστε καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς μὲν ἀλλήλοις ἐς χεῖρας ἐλθεῖν, τοὺς δὲ καὶ ἐπ' ἐκεῖνον ἐς τὴν Ἀπολλωνίαν, ὅπως ἐξαρπάσωσιν αὐτὸν, ὁρμῆσαι. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν ποιῆσαι· (ὁ γὰρ Βροῦτος, ἐκ γραμμάτων τινῶν ἁλόντων προμαθὼν τὸ γιγνόμενον,
C ὑπεξήγαγεν αὐτὸν, ὡς καὶ νοσοῦντά τινα ἐς δίφρον κατάστεγον ἐμβαλὼν) οὔτε δὲ ἐκεῖνον εὑρεῖν δυνάμενοι, καὶ τὸν Βροῦτον φοβούμενοι, λόφον ὑπὲρ τῆς πόλεως κατέλαβον. καὶ αὖθις ὁ Βροῦτος ἔς τε ὁμολογίαν ὑπαγαγόμενος, καὶ ὀλίγους τῶν θρασυτάτων, τοὺς μὲν θανατώσας, τοὺς δὲ ἀπαλλάξας ἐκ τῆς συστρατείας, οὕτω διέθηκεν, ὥστε σφᾶς τούς τε ἀποπεμφθέντας, ὡς καὶ τῆς στάσεως αἰτιωτάτους, συλλαβεῖν καὶ ἀποκτεῖναι, καὶ τὸν ταμίαν
D τούς τε ὑποστρατήγους τοῦ Ἀντωνίου ἐξαιτῆσαι. ὁ οὖν Βροῦτος ἐκείνων μὲν οὐδένα σφίσιν ἐξέδωκεν, ἀλλ' ἐς πλοῖα αὖθις ἐμβαλὼν, ὡς καὶ καταποντώσων, ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἀπέπεμψε· φοβηθεὶς δὲ μὴ καὶ αὖθις τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ πραττομένων ἐπὶ τὸ φοβερώτερον ἀγγελλομένων πυνθανόμενοι μεταβάλωνται, τὸν μὲν Ἀντώνιον ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ κατέλιπε, Γαΐῳ τινὶ Κλωδίῳ παραδοὺς φυλάσσειν· αὐτὸς δὲ τό, τε πλεῖστον καὶ τὸ ἰσχυρότατον τοῦ στρατοῦ λα-
E βὼν, ἔς τε τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἀνεχώρησε, κἀντεῦθεν ἐς τὴν Ἀσίαν ὕστερον ἔπλευσεν, ὅπως σφᾶς ὅτι τε πορρωτάτω τῆς Ἰταλίας ἀπαγάγῃ, καὶ ἐκ τῶν ἐκεῖ ὑπηκόων διατρέφῃ. καὶ ἄλλους τε ἐν τούτῳ συμμάχους προσεποιήσατο, καὶ τὸν Δηιόταρον, καίπερ ὑπεργήρων τε ὄντα,

καὶ τῷ Κασσίῳ ἀπειπόντα τὴν βοήθειαν. A διατρίβοντος δὲ αὐτοῦ ταύτῃ, ἐκείνῳ τε Γέλλιος Ποπλικόλας ἐπεβούλευσε, καὶ τὸν Ἀντώνιον ὁ ἀδελφὸς ὁ Μάρκος ἐξαρπάσαι, πέμψας τινάς, ἐπεχείρησε. καὶ τοῦτον μὲν ὁ Κλώδιος, ὡς οὐκ ἠδυνήθη σῶον φυλάξαι, ἀπέκτεινεν, εἴτ' αὐτογνωμονήσας, εἴτε καὶ ἐξ ἐντολῆς τοῦ Βρούτου. καὶ γὰρ λόγος ἔχει ὅτι
228 πρότερον μὲν ἐν πολλῷ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐποιεῖτο, ὕστερον δέ, μαθὼν τὸν Δέκιμον ἀπολωλότα, παρ' οὐδὲν αὐτὴν ἤγαγεν. B ὁ δὲ δὴ Γέλλιος ἐφωράθη μέν, ἔπαθε δὲ δεινὸν οὐδέν· ὁ γὰρ Βροῦτος ἐκεῖνόν τε ἐν τοῖς φιλτάτοις ἀεὶ νομίσας εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μάρκον Μεσσάλαν πάνυ τῷ Κασσίῳ προσκείμενον εἰδώς, ἀφῆκεν αὐτόν. καὶ ὃς ἐπεβούλευσε μὲν καὶ τῷ Κασσίῳ, οὐδὲν δὲ τότε κακὸν ἔπαθεν. αἴτιον δέ, ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ Πάλλα προμαθοῦσα τὴν ἐπιβουλήν, δείσασα περί τε τῷ Κασσίῳ, μὴ προκαταληφθῇ (σφόδρα γὰρ αὐτὸν ἠγάπα) καὶ περὶ τῷ υἱῷ, μὴ καταφωραθῇ, C τό, τε ἐπιβούλευμα αὐτὴ ἑκοῦσα τῷ Κασσίῳ προεμήνυσε, καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ παιδὸς ἀντέλαβεν. οὐ μέντοι καὶ βελτίω αὐτὸν ἐποίησε. πρός τε γὰρ τὸν Καίσαρα καὶ πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀπὸ τῶν εὐεργετῶν ἀπηυτομόλησεν. ὁ δ' οὖν Βροῦτος ὡς τάχιστα τήν τε τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Μάρκου πεῖραν καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ σφαγὴν ἔμαθεν, ἔδεισε μὴ καὶ ἄλλο τι ἐν τῇ Μακεδονίᾳ παρὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ νεωτερισθῇ. D καὶ εὐθὺς ἐς τὴν Εὐρώπην ἐπειχθείς, τήν τε χώραν τὴν τοῦ Σαδάλου γενομένην προσέλαβεν (ἄπαις γὰρ τελευτῶν, τοῖς Ῥωμαίοις αὐτὴν κατέλιπε) καὶ ἐς Βησσοὺς ἐμβαλών, ὅπως ἀμύναιτό τε ἅμα αὐτοὺς ὧν ἐκακούργουν, καὶ ὄνομα ἀξίωμά τε αὐτοκράτορος, ὡς καὶ πολεμήσων ῥᾷον ἐκ τούτου τῷ τε Καίσαρι καὶ τῷ Ἀντωνίῳ, περιβάλλοιτο, ἀμφότερα διεπράξατο, Ῥασκυπόλιδος οἱ δυναστεύοντος ἐς τὰ μάλιστα βοηθήσαντος. E ἐντεῦθεν δὲ ἐς τὴν Μακεδονίαν ἐλθών, καὶ πάντα τὰ ἐκεῖ κρατυνάμενος, ἐς τὴν Ἀσίαν αὖθις ἀνεκομίσθη. Βροῦτος μὲν ταῦτά τε ἔπραξε, καὶ ἐς τὰ νομίσματα ἃ ἐκόπτετο, εἰκόνα τε αὐτοῦ καὶ πῖλον, ξιφίδιά τε δύο ἐνετύπου· δηλῶν ἔκ τε τούτου καὶ διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι τὴν πατρίδα μετὰ τοῦ Κασσίου ἠλευθερωκὼς εἴη.

& qui priùs auxilium Cassio denegauerat. Dum in Asia Brutus agit, Gellius ei Poplicola insidiatur: Antonium autem M. frater missis ad hoc negotium nõnullis eripere conatur. Itaque C. Antonium Clodius quum saluum retinere nequiret, necauit, siue proprio vsus consilio, siue Bruti iussu. fertur enim, Brutũ, quum prius summam salutis C. Antonii curam habuisset, pòst intellecta D. Bruti nece, eam abiecisse. Gellius autem insidiarum conuictus, B nullo supplicio est affectus: nam eũ quum semper inter primos amicũ sibi Brutus duxisset, ac M. Messalam fratrem eius Cassio coniunctissimũ videret, missum fecit. Sed idem Gellius pòst Cassio quoque perniciem machinatus est, iterum quidem impunè, quum mater eius Palla, maturè cognitis insidiis, Cassio metuens, ne iis opprimeretur (vehementer autem eum diligebat) filio verò, ne deprehenderetur, ipsa vl- C tro insidias Cassio detexisset. Ac filii salutem præmiũ habuit, ne sic quidem meliorem factum quin à suis benefactoribus ad Cæsarem & Antonium transfugeret. Brutus vbi primùm M. Antonii conatum, ac mortem C. Antonii cognouit, veritus ne qui etiam alii se absente noui motus in Macedonia existerent, in Europam festinatò se recepit: regionéque Sadali, qui sine liberis decedẽs, eam P.R. reliquerat, recepta, in Bessorum ingressus regionem, eo a- D nimo vt & in eorum maleficia vindicaret, & nomen sibi imperatoris (quò facilius contra Cæsarem & Antonium bellũ gerere posset) adipisceretur, vtrunque, Rhascipolide regulo magnopere adiuuante, perfecit. Hinc in Macedoniam progressus, omnibúsque suam in potestatem redactis, in Asiam reuectus est. Hæc Brutus egit: qui etiam numismati quod faciebat, E suam imaginem cum pileo ac duobus pugionibus incîdit, eo & inscríptione, declarãs, patriam à se & Cassio esse in libertatem vindicatam.

C. Antonius necatur.

Gellius Poplicola insidias Bruto & Cassio struit, dimissúsque cum eorum hostibus se coniungit.

Palla.

Brutus in Europam redit: Bessos vincit: imperator dicitur.

Bruti numisma.

Cassij res in Asia gestæ.

Eodem tẽpore Cassius in Asiam, anteuerso Dolobella, ad Treboniũ traiecit: acceptáque ab eo pecunia, permultos sibi equites, ex iis qui à Dolobella in Syriam præmissi fuerant, multósque item alios Syrios ac Cilices adiunxit: tum Tarcõdimotum ac Tarsenses ad societatem secum ineundam compulit: hos quidem inuitos. nã adeo Cæsari priori, ac eius gratia etiam posteriori fauebant, vt vrbem suam pro Tarso Iuliopolin vocauerint. his actis in Syriam venit, ibíque & populum & exercitus omnes nullo certamine suos fecit. Erat tum is status Syriæ:

Cæcilij Bassi in Syria acta.

Cæcili' Bassus, equestris ordinis vir, quum sub Pompeio militasset, Tyrum deinde se receperat: ibíque in eo loco vbi mercatorum negotiationes exerceri solent, latitarat. Nã

Sextus Iulius.

tum Syriæ Sextus Iulius præerat: quem quæstorem ac propinquum suum Cæsar in sua ex AEgypto cõtra Pharnacem expeditione omnibus iis regionibus præfecerar. Bassus igitur primùm vitæ vsuram admodum satis habens quieuerat: pòst, sui similibus nonnullis ad se receptis, sibíque militibus Sexti, diuersis temporibus, aliquibus ad custodiam vrbis venientibus, conciliatis, quum multæ res aduersæ Cæsaris in Africa nuntiarentur, non contentus iã priori sorte, siue vt Scipionem, Catonémque & Pompeios adiuuaret, siue vt sibiipsi potentiam aliquam pararet, ad nouas res consurrexit: deprehensúsque in hoc à Sexto, antequam sese parauisset, auxiliũ se Mithridati Pergameno ad occupandum Bosporum parare dixit: habitáque sibi fide dimissus est. Deinde ex literis, quas à Scipione sibi missas fingebat, retulit, Cæsarem in Africa victum interiisse, sibíque imperium Syriæ mandatum. Itaque cum iis quos ad hoc instruxerat militibus Tyrum occupauit: hincque ad Sexti copias procedens, ab obuio sibi facto eo victus, vulnus accepit. Secundum id acceptum incommodum, vi quidem agere quicquam in posterum non conatus est: sed missis

(A) Ἐν δὲ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἐκείνοις ὁ Κάσσιος ἔς τε τὴν Ἀσίαν πρὸς τὸν Τρεβώνιον, φθάσας τὸν Δολοβέλλαν, ἐπεραιώθη, καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ χρήματα, τῶν τε ἱππέων συχνούς, οὓς ὁ Δολοβέλλας ἐς τὴν Συρίαν προεπεπόμφει, καὶ ἑτέρους πολλοὺς τῶν τε Ἀσιανῶν καὶ τῶν Κιλίκων προσέθετο, κἀκ τούτου καὶ τὸν Ταρκονδίμοτον, τούς τε Ταρσέας καὶ ἄκοντας ἐς τὸ συμμαχικὸν προσηγάγετο. οὕτω γὰρ προσφιλῶς τῷ Καίσαρι τῷ προτέρῳ (B) καὶ δι' ἐκεῖνον καὶ τῷ δευτέρῳ οἱ Ταρσεῖς εἶχον, ὥστε καὶ Ἰουλιόπολιν σφᾶς ἀπ' αὐτοῦ μετονομάσαι. ταῦτ' οὖν ὁ Κάσσιος πράξας, ἐς τὴν Συρίαν ἦλθε, καὶ ἀμαχεὶ πάντα τά τε τῶν δήμων καὶ τὰ τῶν στρατοπέδων προσεποιήσατο. ἡ δὲ δὴ κατάστασις ἡ ἐν τῇ Συρίᾳ τότε τοιάδε ἦν. Καικίλιος Βάσσος ἱππεὺς, στρατεύσας τε τῷ Πομπηίῳ, καὶ ἀναχωρήσας ἐς Τύρον, ἐκεῖ ἐν τῷ ἐμπορείῳ τὰς διατριβὰς λανθάνων ἐποιεῖτο. ἦρχε δὲ τῶν Σύρων Σέξτος. (C) τούτῳ γὰρ καὶ ταμίᾳ καὶ συγγενεῖ αὐτοῦ ὄντι ὁ Καῖσαρ πάντα τὰ τῇδε κατὰ τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὸν Φαρνάκην ἔλασιν ἐπετετρέφει. ὁ οὖν Βάσσος τὸ μὲν πρῶτον ἡσυχίαν ἦγεν, ἀγαπῶν εἴ τις αὐτὸν ζῆν εἴασεν· ὡς δὲ τῶν τε ὁμοίων τινὲς πρὸς αὐτὸν συνελέγησαν, καὶ τῶν τοῦ Σέξτου στρατιωτῶν ἄλλοτε ἄλλους ἐς φυλακὴν τῆς πόλεως φοιτῶντας ἀνηρτήσατο, περί τε τοῦ Καίσαρος πολλὰ καὶ δεινὰ ἐκ τῆς Ἀφρικῆς ἠγγέλλετο, οὐκέτι τοῖς παροῦσιν ἔστερξεν, (D) ἀλλ' ἤτοι τοῖς ἀμφὶ τὸν Σκηπίωνα τόν τε Κάτωνα καὶ τοὺς Πομπηίους συναιρόμενος, ἢ καὶ ἑαυτῷ δυναστείαν τινὰ περιβαλλόμενος, ἐνεόχμου. φωραθείς τε ὑπὸ τοῦ Σέξτου, πρὶν παρασκευάσασθαι, ἔφη τε τῷ Μιθριδάτῃ τῷ Περγαμηνῷ τὴν ἐπικουρίαν ἐπὶ τὸν Βόσπορον ἀθροίζειν, καὶ πιστευθεὶς ἀπελύθη· καὶ οὕτω μετὰ ταῦτα γράμματα τινὰ συνέπλασεν, ὡς καὶ παρὰ τοῦ Σκη- 229 πίωνος οἱ πεμφθέντα. καὶ ἐξ αὐτῶν τόν τε (E) Καίσαρα ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἡττῆσθαι καὶ ἀπολωλέναι διήγγελλε, καὶ ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς Συρίας προστετάχθαι ἔλεγε. κἀκ τούτου τήν τε Τύρον μετὰ τῶν προπαρεσκευασμένων κατέλαβε· κἀντεῦθεν πρὸς τὰ τοῦ Σέξτου στρατόπεδα προσχωρῶν, περιέπεσεν αὐτῷ, καὶ ἡττηθεὶς ἐτρώθη. παθὼν δὲ τοῦτο, κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρὸν οὐκέτ' αὐτοῦ ἐπείρασε, τοῖς δὲ δὴ

στρατιώταις προσεπέμπων τινὰ ζῆτον, οὕτω τινὰς αὐτῶν ἐσφετερίσατο ὥστε καὶ αὐτόχειρας τοῦ Σέξτου γενέσθαι. ἀποθανόντος δὲ ἐκείνου, τό, τε στράτευμα πᾶν, πλὴν ὀλίγων, προσεποιήσατο (τοὺς γὰρ ἐν Ἀπαμείᾳ χειμάζοντας ἐπεδίωξε μὲν, ἐς Κιλικίαν προαποχωρήσαντας, οὐ μέντοι καὶ προσεποιήσατο) καὶ ἐς τὴν Συρίαν ἐπανελθὼν, στρατηγός τε ὠνομάσθη, καὶ τὴν Ἀπάμειαν ἐκρατύνατο, ὅπως ὁρμητήριον οἱ τοῦ πολέμου γένηται. τήν τε ἡλικίαν οὐχ ὅτι τὴν ἐλευθέραν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν δούλων κατέλεγε, καὶ χρήματα ἤθροιζε, καὶ ὅπλα παρεσκευάζετο. πράσσοντα δὲ αὐτὸν ταῦτα Γάϊός τις Ἀντίστιος ἐς πολιορκίαν κατέκλεισε. καὶ μετὰ τοῦτο ἀγχώμαλα ἀγωνιζόμενοι, καὶ μηδέτεροι ἰσχυρόν τι παραλαβεῖν δυνάμενοι, ἀσπόνδῳ διακωχῇ πρὸς συμμάχων ἐπαγωγὴν διελύθησαν. καὶ Ἀντιστίῳ μὲν ἔκ τε τῶν περιχώρων οἱ τὰ τοῦ Καίσαρος φρονοῦντες, καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης στρατιῶται ὑπ' αὐτοῦ πεμφθέντες προσεγένοντο· τῷ δὲ δὴ Βάσσῳ ὁ Ἀλχαυδόνιος ὁ Ἀράβιος. οὗτος γὰρ τῷ τε Λουκούλλῳ πρότερον (ὥσπερ εἴρηταί μοι) ὁμολογήσας, καὶ τοῖς Πάρθοις μετὰ τοῦτο κατὰ τοῦ Κράσσου συναράμενος, τότε παρεκλήθη μὲν ὑπ' ἀμφοτέρων, ἐλθὼν δὲ ἐς τὸ μέσον τῆς τε πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου, πρίν τι ἀποκρίνασθαι σφίσι, τήν τε συμμαχίαν ἀπεκήρυξε, καὶ ἐπεὶ ὁ Βάσσος ὑπερέβαλλε τοῖς χρήμασιν, ἐπεκούρησέ τε αὐτῷ, καὶ ἐν τῇ μάχῃ πολὺ τοῖς τοξεύμασιν ἐπεκράτησεν. οἱ δ' οὖν Πάρθοι ἦλθον μὲν καὶ αὐτοὶ τῷ Βάσσῳ ἐπίκλητοι, οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ πολὺ αὐτῷ διὰ τὸν χειμῶνα συνεγένοντο· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἔπραξάν τι ἀξιόλογον. καὶ ὁ μὲν δυνηθείς τινα χρόνον, ἔπειτα ὑπό τε Μάρκου Κρίσπου καὶ ὑπὸ Λουκίου Στατίου Μούρκου αὖθις κατείρχθη. τοιούτων δ' οὖν τῶν πραγμάτων αὐτόθι ὄντων, ὁ Κάσσιος ἐπελθὼν, τάς τε πόλεις πάσας εὐθὺς πρός τε τὴν δόξαν ὧν ἐν τῇ ταμιείᾳ ἐπεποιήκει, καὶ πρὸς τὴν λοιπὴν εὔκλειαν, ᾠκειώσατο, καὶ τὰ στρατόπεδα τά τε τοῦ Βάσσου καὶ τὰ τῶν ἑτέρων οὐδὲν ἐπιπονήσας προσέθετο. καὶ αὐτῷ καθ' ἓν μετὰ πάντων αὐτῶν αὐλιζομένῳ ὕδωρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀφνίδιον πολὺ ἐπεγένετο· κἀν τούτῳ σύες ἄγριοι ἐς τὸ στρατόπεδον κατὰ πάσας ἅμα τὰς πύλας ἐσπεσόντες πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὅπλα

A suis ad milites, qui certas spes ipsis proponerét, adeo eorum quosdam sibi adsociauit vt Sextum ipsi trucidarent. Sexto mortuo, Bassus omnem exercitum, præter paucos *Sexti Iulij interitus.*
qui Apameæ hyemauerãt, quos inde ante suum aduentum egressos in Ciciliam vsque insecutus frustra fuit, ad se pertraxit: reuersúsque in Syriam, prætor nominatus est, Apameámque occupauit, vt eam domicilium quasi belli haberet: omnes qui valida essent ætate, non liberos *Apamea.*
B tantùm sed seruos etiam, ad militiã delegit, pecuniam confecit, arma fabricauit. Hæc eum agentem C. Antistius quidam obsidione circũclusit: ac, quum aliquandiu æquis viribus certassent, neutérque præualere alteri posset, induciis nullo pacto firmatis, ad auxilia paranda bellum suspenderunt. Antistio finitimi, qui Cæsaris rebus studebant, misśique Roma milites à Cæsare accesserunt: Basso autem Alchaudonius Arabs. *C. Antistij cõtra Bassum acta.*
C is quum (vt suprà retuli) antè cum Lucullo pactum icisset, deinde verò Parthis contra Crassum suppetias tulisset, tum ab vtroque aduocatus, quum in medium intra vrbem ac castra locũ aduenisset, ac priusquam alterutri quicquam respõderet, auxilium suum venale proposuisset, Basso plura danti se coniunxit, ac in pugna sagittis longè superior hostibus fuit. Parthi quoque à Basso euocati aduenerant: sed ob hyemẽ non diu adfuerunt, neque memorabile quicquã egerunt. Bassus verò quum
D aliquandiu præualuisset, postea à M. Crispo & L. Statio Murco iterum est in obsidione habitus. Ad hunc statum rebus Syriæ perductis, Cassius superuenit, ac continuò omnes vrbes gloria rerum in quæstura à se gestarum reliquóque eius nomine adductas, in suam potestatem, exercitúsque item Bassi ac cæterorum, sine vllo labore redegit. Quum vno loco cum his omnibus castra Cassius locasset, repètè magna vis aquæ de cœlo decidit, apríque omnibus portis simul in castra irruentes, omnia quæ in ipsis erant confude-
E *M. Crispus. L. Statius Murcus.* *Cassius Syriã, & omnes in ea exercitus, in suam potestatẽ accipit, itémque Iudæam.* *Prodigium.*

runt ac conturbarunt: adeo vt quidam ex iis potentiam eius mox futuram, ac paulo pòst interitum aduenturum præsagierint. Syria occupata, Cassius in Iudæam contendit, quòd eò progredi Cæsarianos milites in AEgypto relictos audiret: eos, Iudæósque, nullo cùm negotio sui iuris fecit. secundùm hæc Bassum & Crispum, reliquósque qui sub se militare nollent, nulla iniuria affectos dimisit: Statio autem & eam dignitatem cum qua ad se venerat, integram reliquit, & classem præterea commisit.

Statius Murcus Cassij classis præfectus.

Sic vires paruo tẽporis spatio Cassius nactus, Cæsari de reditu in gratiã, senatui de præsenti statu rerum eadẽ quæ Brutus, scripsit: eique his de causis senatus imperium Syriæ confirmauit, ac bellum contra Dolobellam decreuit. Dolobellæ Syria prouincia fuerat decreta, consúlque Roma ad eã capessendam profectus, in itinere per Macedoniam ac Thraciam anno ferè circumacto in Asiam venit. Ibi cõmoratus, vt de senatusconsulto ei annuntiatũ est, in Syriam progrediendum non existimans, in Asia remansit: ac Trebonio ita vsus est, vt is summam sibi Dolobellæ beneuolentiam polliceretur, eius militibus alimenta vltro daret, ac cum eo citra omnem metum conuictum haberet.

Dolobella, Trebonio Smyrnæ per fraudem necato, hostis iudicatur.

Quam ad confidentiam postquam Trebonius deuenit, ac nulla sui ipsius custodia vsus est, Smyrnam (ibi enim degebant) repentè noctu Dolobella occupauit, Trebonium interfecit, eiúsque caput ad Cæsaris statuã proiecit, omni ipse Asia deinde potitus est.

Trebonij interitus.

Hæc quum Romani in vrbe audiuissent, Dolobellam hostem iudicauerunt (nõdum enim Cæsar neque Antonium vicerat, neque res vrbis suæ potestatis fecerat) iis qui cum eo erant, diem nominauerũt, ante quam diem ab eius amicitia discederẽt, aut ipsi quoque hostium loco essent: bellum contra eum cõsulibus omnino, si præsentia negotia confecissent, mandauerunt, (neque enim sciebant iam à Cassio Syriam obtineri) ac, ne interim Dolo-

A συνέχεαν καὶ συνετάραξαν· ὥστε τινὰς ἐκ
τούτων τήν τε ἰσχὺν αὐτοῦ τὴν αὐτίκα καὶ τὴν
μετὰ ταῦτα καταστροφὴν τεκμήρασθαι.
παραλαβὼν δὲ οὕτω τὴν Συρίαν, ἐς τὴν Ἰουδαίαν
ὥρμησε, πυθόμενος τοὺς στρατιώτας τοὺς ἐν τῇ
Αἰγύπτῳ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καταλειφθέν-
τας προσιέναι· καὶ ἐκείνους τε ἀκονιτὶ καὶ τοὺς
Ἰουδαίους παρεστήσατο. καὶ μετὰ τοῦτο τὸν μὲν
Βάσσον καὶ τὸν Κρίσπον, τούς τε ἄλλους τοὺς οὐκ
ἐθελήσαντας οἱ συστρατεῦσαι, ἀπέπεμψε,
B μηδὲν ἀδικήσας· τῷ δὲ δὴ Στατίῳ τό, τε ἀξίω-
μα, μεθ' οὗ ἀφῖκτο, ἐτήρησε, καὶ προσέτι καὶ
τὸ ναυτικὸν ἐπέτρεψεν. οὕτω μὲν καὶ ὁ Κάσσιος
ἰσχυρὸς διὰ ταχέων ἐγένετο, καὶ τῷ τε Καί-
σαρι περὶ τῶν συναλλαγῶν καὶ τῇ γερουσίᾳ
περὶ τῶν παρόντων ὅμοια τῷ Βρούτῳ ἐπέστει-
λε. καὶ αὐτῷ διὰ ταῦτα ἡ βουλὴ τήν τε
ἀρχὴν τῆς Συρίας ἐβεβαίωσε, καὶ τὸν τοῦ Δο-
λοβέλλου πόλεμον ἐψηφίσατο. οὗτος γὰρ ἐτέ- 230
τακτο μὲν τῆς Συρίας ἄρχειν, καὶ τὴν ἔξοδον
C ὑπατεύων ἐποιεῖτο, χρόνιος δὲ διά τε τῆς Μα-
κεδονίας καὶ τῆς Θρᾴκης ἐς τὴν Ἀσίαν τὸ
ἔθνος κομισθεὶς, καὶ ἐκεῖ ἐνδιέτριψεν. ἐπει-
δή τε ἐνταῦθα ἔτι ὄντι αὐτῷ τὸ δόγμα ἠγγέλ-
θη, πρὸς μὲν τὴν Συρίαν οὐ προεχώρησεν, αὐτοῦ
δὲ δὴ καταμείνας, τὸν Τρεβώνιον οὕτω μετε-
χειρίσατο, ὥστε δόξαν οἱ εὐνοίας πλείστην πα-
ρασχεῖν· καὶ τήν τε τροφὴν τοῖς στρατιώταις παρ'
ἑκόντος αὐτοῦ λαβεῖν, καὶ τὴν δίαιταν ἀδεῶς
σὺν αὐτῷ ποιεῖσθαι. ἐπειδή τε ἔν τε τῷ θαρ-
D σοῦντι διὰ ταῦτ' ἐγένετο, καὶ φυλακὴν
οὐδεμίαν ἑαυτοῦ ἐποιεῖτο, τήν τε Σμύρναν
ἐν ᾗ ἦσαν, νυκτὸς ἐξαπιναίως κατέλαβε, καὶ
ἐκεῖνον ἀποκτείνας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς
τὴν τοῦ Καίσαρος εἰκόνα ἔρριψε· κἀκ τούτου
πᾶσαν τὴν Ἀσίαν κατέσχε. πυθόμενοι δὲ
ταῦτα οἱ ἐν οἴκῳ Ῥωμαῖοι πόλεμον αὐτῷ ἐ-
πήγγειλαν· οὐδέπω γὰρ ὁ Καῖσαρ οὔτε τὸν
Ἀντώνιον ἐνενικήκει, οὔτε τὰ ἐν τῷ ἄστει διὰ
χειρὸς ἐπεποίητο. καὶ τοῖς τε συνοῦσιν οἱ ῥητὴν
E ἡμέραν ἐς ἔκλειψιν τῆς φιλίας αὐτοῦ προεῖ-
πον, ἵνα μὴ καὶ ἐκεῖνοι ἐν ἐχθρῶν μοίρᾳ γέ-
νωνται, καὶ τὴν ἀντίταξιν τόν τε πόλεμον τὸν
πρὸς αὐτὸν τὸ μὲν σύμπαν τοῖς ὑπάτοις
προσέταξαν, ἐπειδὰν τὰ παρόντα κατορ-
θώσωσι, ποιήσασθαι (τὸν γὰρ Κάσσιον οὐδέ πω τὴν Συρίαν ἔχοντα ᾔδεσαν) ἵνα δὲ

ἐπὶ μεῖζον ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ μὴ αὐξηθῇ, τοῖς τῶν προσόρων ἐθνῶν ἄρχουσιν ἐνεχείρισαν· καὶ μετὰ τοῦτο μαθόντες τὰ κατὰ τὸν Κάσσιον, πρὶν καὶ ὁτιοῦν ὑπ' ἐκείνων πραχθῆναι, ταῦθ' ἅπερ εἶπον ἐψηφίσαντο. ὁ δ' οὖν Δολοβέλλας, ἐγκρατὴς οὕτω τῆς Ἀσίας γενόμενος, ἐς τὴν Κιλικίαν ἦλθε, τοῦ Κασσίου ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ὄντος· καὶ τοὺς Ταρσέας ἑκουσίους προσλαβών, φρουρούς τινας αὐτοῦ ἐν Αἰγαῖς ὄντας ἐνίκησε, καὶ ἐς τὴν Συρίαν ἐνέβαλε. καὶ τῆς μὲν Ἀντιοχείας ὑπὸ τῶν ἐμφρουρούντων αὐτὴν ἀπεκρούσθη· τὴν δὲ Λαοδίκειαν ἀμαχεὶ, διά τε τὴν φιλίαν αὐτῶν, ἣν πρὸς τὸν Καίσαρα τὸν πρότερον εἶχον, προσεποιήσατο. κἀκ τούτων ἡμέρας τινὰς ἰσχύσας (τότε γὰρ ἅμα καὶ τὸ ναυτικὸν αὐτοῦ διὰ ταχέων ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπῆλθε) διέβαλεν ἐς Ἄραδον, ὅπως καὶ παρ' ἐκείνων καὶ χρήματα καὶ ναῦς λάβῃ. κἀνταῦθα ἀπολειφθεὶς μετ' ὀλίγων ἐκινδύνευσε. διαφυγὼν δ' οὖν, ἀπήντησέ τε τῷ Κασσίῳ προσελαύνοντι, καὶ συμβαλὼν αὐτῷ ἡττήθη. κατακλεισθείς τε ἐς τὴν Λαοδίκειαν ἐπορθεῖτο, τῆς μὲν ἠπείρου παντελῶς εἰργόμενος (ἄλλοι τε γὰρ τῷ Κασσίῳ καὶ Πάρθοι τινὲς ἐβοήθησαν) ταῖς δὲ δὴ ναυσὶ ταῖς τε Ἀσιαναῖς καὶ ταῖς Αἰγυπτίαις, ἃς ἡ Κλεοπάτρα αὐτῷ ἔπεμψε, καὶ προσέτι καὶ τοῖς χρήμασι τοῖς παρ' αὐτῆς ἐλθοῦσιν ἰσχύων· μέχρις οὗ ὁ Στάτιος τό, τε ναυτικὸν συνεκρότησε, καὶ ἐς τὸν τῶν Λαοδικέων λιμένα ἐσπλεύσας, τούς τε ἀντιπαραταχθέντας ἐκράτησε, καὶ ἀπέκλεισέν οἱ καὶ τὴν θάλασσαν. τότε γὰρ ἀμφοτέρωθεν τῆς ἐπαγωγῆς τῶν ἐπιτηδείων εἰρχθείς, ἐπεκδρομὴν μὲν ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων ἐποιήσατο, καταραχθεὶς δὲ διὰ ταχέων ἐς τὸ τεῖχος, καὶ προδιδόμενον αὐτὸ ἰδὼν, ἐφοβήθη μὴ ζῶν ἁλῷ· καὶ ἑαυτὸν κατεχρήσατο. ὅσπερ που καὶ Μάρκος Ὀκτάουιος ὑποστράτηγος αὐτοῦ ἔπραξε. καὶ οἱ μὲν ταφῆς ὑπὸ Κασσίου, καίπερ τὸν Τρεβώνιον ἄταφον ῥίψαντες, ἠξιώθησαν· οἵ τε συστρατεύσαντες σφίσι, καὶ περιγενόμενοι, καὶ σωτηρίας καὶ ἀδείας, καίτοι πολέμιοι ὑπὸ τῶν οἴκοι Ῥωμαίων νομισθέντες, ἔτυχον. οὐ μέντοι οὐδ' οἱ Λαοδικεῖς κακόν τι, πλὴν συντελείας χρημάτων, ἔπαθον. ἀλλ' οὐδὲ ἄλλος οὐδεὶς συχνῶν μετὰ τοῦτο τῷ Κασσίῳ ἐπιβουλευσάντων ἐκολάσθη.

A bellæ vires augerentur, finitimarum nationum præfectis negotium dederunt: pòst de Caſſii rebus certiores facti, ei bellum id mandauerunt, quum nihildum à præfectis iſtis actum eſſet. Proinde Dolobella, ad hunc modum Aſia occupata, in Ciliciam venit, (erat tum in Palæſtina Caſſius) Tarſóque per ſpontaneam deditionem recepta, quædam præſidia Caſſii quæ AEgis erant, vicit, ac in Syriam inuaſit: reiectúſque ab B Antiochia, præſidio vrbem defendente, Laodiceam abſque omni oppugnatione cepit, oppidanis ſe ob fauorem quo priorem Cæſarẽ proſecuti fuerant dedentibus. Ibi locorum quum aliquot dies potentia obtinuiſſet, præſertim claſſe eum ſua celeriter ex Aſia ſubſecuta, ad Aradum traiecit, ab his quoque pecuniam & naues accepturus. quo in loco deprehenſus cum paucis, ac in periculo cõſtitutus, fuga elapſus, C Caſſio iam exercitum adducenti obuiam dedit: victúſque ab eo pugna, ac Laodiceæ circunſeſſus oppugnatúſque eſt. A terra quidem omnino excludebatur, quum Caſſius & aliis & Parthorum auxiliis vteretur: nauibus tamen Aſianis, AEgyptiiſque à Cleopatra, pecuniáque quam eadem miſerat, valebat. Verùm poſtquam Statius claſſe collecta, in Laodicenſem portum nauibus ingreſſus, occurrentes ſibi prælio D nauali ſuperauit, ac mare etiam ei obſtruxit, ibi tandem vtraque ex parte ſubuectione neceſſariarum rerum interclusus, quũ ob penuriam excurſione tentata, in vrbem ſtatim compulſus eſſet: videns ſe deſtitutum, metuénſque ne viuus in hoſtiũ manus perueniret, ſeipſum interfecit: idémque M. Octauius, legatus eius, fecit. Eos, quanquam Treboniũ inhumatum proiecissent, tamen ſepultura dignatus eſt Caſſius: quíque E eorum caſtra ſecuti ſupererant, quãquam erant ab iis qui Romæ erant, hoſtes iudicati, nihilominus ſalute eos donauit impunitatéque. neque Laodicenſes præter impoſitam penſionem vlla mulcta affecit: atque idẽ cõpluribus poſtea ipſi perniciem ſtruentibus etiam ſupplicia remiſit.

Dolobellę acta in Cilicia.

Caſſius Dolobellam victum Laodiceæ obſidet, & ad mortem adigit.

Statij naualis victoria.

M. Octauij interitus.

Tullius Cimber.

TarsensesCassio insidi, vtque mulctati ab eo.

Interim Tarsenses Tullium Cimbrum, qui Bithyniæ præsidebat, ipse quoque vnus ex Cæsaris percussoribus, ad opem Cassio ferendā properantem conati trāsitu Tauri prohibere sunt: mox eius claustra metu correpti deserentes, quòd multas cum Cimbro esse copias putabant, pactionem cum eo fecerunt: pòst intellecta militum eius paucitate, neque vrbe eum receperunt, neque commeatum ei suppeditarunt. Itaque Cimber auxilium Cassio ferre, quàm Tarsum expugnare potius existimans, castello ipsis obiecto in Syriam abiit. Tarsenses eò cum armatis profecti, castello eo occupato, aduersum vrbem Adana (quæ vrbs vicina ipsis, semper controuersiam cum ipsis habuerat) quā Cassii partibus fauere dicebant, arma verterunt. Cassius de hoc certior factus, dum adhuc viueret Dolobella, L. Rufum cōtra Tarsenses misit: deinde verò ipse quoque aduenit, ac quū Tarsenses iam Rufo deditionem fecissent, omni eos publica priuatáq; pecunia mulctatos, supplicio nullo alio affecit. Tarsenses autem à triūuiris (qui iam Romæ rerum potiebantur) laudati sunt: spésque eis facta, fore vt pro iis quæ amiserant, aliquid reciperent: Iidem triumuiri Cleopatræ, propter auxilium Dolobellæ subministratum, dederunt vt eius filius Ptolemæus, cui, tanquàm ex Cæsare nato, Cæsarionis cognomentum dederat, rex AEgypti diceretur.

Adana.

L. Rufus.

Cleopatræ filius à triumuiris rex Ægypti factus. Cæsario.

Cassius, rebus in Syria ac Cilicia constitutis, in Asiam ad Brutū profectus est. Eò enim conueniebant, quum iam de coniuratione triumuirorum cōperissent, ac de iis quæ cōtra se ab illis acta essēt: arctiorémque adhuc rerum omnium societatem inibant. itaque eandem causam belli habentes, idémque periculum timentes, sententiámque de tuenda populi Romani libertate adhuc in animis suis retinentes, istósque triumuiros, quorum huiusmodi essent facta, tollere, sicut antè Cæsarem, cupientes, summa cum alacritate in medium consulebant, eandémque causam agebant.

Cassij & Bruti in Asia congressus, ac deliberatio.

A ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐγίγνετο, οἱ Ταρσεῖς Τύλλιον Κίμβρον, φονέα τε τοῦ Καίσαρος ὄντα, καὶ τότε Βιθυνῶν ἄρχοντα, πρός τε τὴν τοῦ Κασσίου ἐπικουρίαν ἐπειγόμενον ἐπεχείρησαν τῆς τοῦ Ταύρου διόδου εἶρξαι, προεκλιπόντες τε αὐτὰς ὑπὸ δέους, παραχρῆμα μὲν ἐσπείσαντο αὐτῷ, νομίσαντες ἰσχυρὸν αὐτὸν εἶναι· μετὰ δὲ τοῦτο τὴν ὀλιγότητα τῶν στρατιωτῶν κατολμονήσαντες, οὔτε τῇ πόλει αὐτὸν ἐδέξαντο, οὔτε τὰ ἐπιτήδεια οἱ παρέσχον. ἐπειδὴ δὲ φρούριόν τι ἐπιτειχίσας σφίσιν, ἐς τὴν Συρίαν ἀ- 231
B πῆρε, προθυμότερον δὲ τῷ Κασσίῳ βοηθῆσαι τοῦ τὴν πόλιν αὐτὸς ἐξελεῖν, ποιησάμενος, τοῦτό τε ἐπιστρατεύσαντες αὐτῷ παρεστήσαντο, καὶ πρὸς τὰ Ἄδανα ὅμορά τε σφίσι καὶ διάφορα ἀεὶ ὄντα, ὡρμήσαντο, πρόφασιν ὡς καὶ τὰ τοῦ Κασσίου πράσσοντα, ποιησάμενοι. πυθόμενος δὲ ταῦτα ἐκεῖνος, πρότερον μὲν ὡς ἔτι ὁ Δολοβέλλας ἔζη, Λούκιον Ῥοῦφον ἐπ' αὐτοὺς ἔπεμψεν· ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ἦλθε, καὶ (ἤδη γὰρ ἀμαχεὶ τῷ Ῥούφῳ προσ-
C εκεχωρήκεσαν) ἄλλο μὲν σφᾶς οὐδὲν δεινὸν εἰργάσατο, τὰ δὲ δὴ χρήματα τά τε ἴδια καὶ τὰ δημόσια πάντα ἀφείλετο. κἀκ τούτου Ταρσεῖς ἐπαίνους τε παρὰ τῶν τριῶν ἀνδρῶν (ἐκεῖνοι γὰρ τὰ πράγματα ἤδη τὰ ἐν τῇ Ῥώμῃ εἶχον) καὶ ἐλπίδα ἀντιλήψεσθαί τι ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ἔλαβον· ἥ τε Κλεοπάτρα διὰ τὴν συμμαχίαν ἣν τῷ Δολοβέλλᾳ ἔπεμψεν, εὕρετο, τὸν υἱόν, ὃν Πτολεμαῖον μὲν ὠνόμα-
D ζεν, ἐπλάττετο δὲ ἐκ τοῦ Καίσαρος τετοκέναι, καὶ κατὰ τοῦτο Καισαρίωνα προσηγόρευε, βασιλέα τῆς Αἰγύπτου κληθῆναι.

Κάσσιος δέ, ἐπειδὴ τά τε ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ τὰ ἐν τῇ Κιλικίᾳ κατεστήσατο, ἐς τὴν Ἀσίαν πρὸς τὸν Βροῦτον ἀφίκετο. ὡς γὰρ τήν τε συνωμοσίαν τῶν τριῶν ἀνδρῶν ἔμαθον, καὶ τὰ πραττόμενα ὑπ' αὐτῶν κατὰ σφῶν ᾔσθοντο, συνῆλθόν τε ἐκεῖ, καὶ τὰ πράγματα ἔτι καὶ μᾶλλον ἐκοινώσαντο. τήν τε γὰρ αἰτίαν τὴν
E τοῦ πολέμου τὴν αὐτὴν ἔχοντες, καὶ τὸν κίνδυνον τὸν αὐτὸν προσδεχόμενοι, τήν τε ὑπὲρ τῆς τοῦ δήμου ἐλευθερίας γνώμην μηδὲ τότε ἐξιστάμενοι, καὶ ἐκείνους, ἅτε καὶ τρεῖς ὄντας καὶ τοιαῦτα δρῶντας, προσκαταλῦσαι γλιχόμενοι, πολλῷ προθυμότερον κοινῇ πάντα καὶ ἐβουλεύοντο καὶ ἐποίουν.

ἐς τὸ μὲν σύμπαν ἔγνωσαν ἐς τὴν Μακεδονίαν ἐλθεῖν, καὶ περαιωθῆναι αὐτοὺς ἐκεῖσε κωλῦσαι, ἢ καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν προδιαβῆναι· ἐπεὶ δὲ τά τε ἐν τῇ Ῥώμῃ καθίστασθαι ἔτ' ἐλέγοντο, καὶ πρὸς τὸν Σέξτον, ἅτε καὶ ἐγγύθεν ἐφεδρεύοντα σφίσιν, ἀσχολίαν ἕξειν ἐνομίζοντο· οὐκ εὐθὺς τοῦτ' ἐποίησαν, ἀλλ' αὐτοί τε περιιόντες, καὶ ἑτέρους διαπέμποντες, τούς τε μηδέπω ὁμοφρονοῦντας σφίσι προσεποιοῦντο, καὶ χρήματα καὶ στρατιώτας ἤθροιζον. καὶ αὐτοῖς οἱ μὲν ἄλλοι ταύτῃ πάντες, καὶ οἱ πρόσθεν περιορώμενοι, παραχρῆμα ὡμολόγησαν· ὁ δὲ δὴ Ἀριοβαρζάνης, οἵ τε Ῥόδιοι καὶ οἱ Λύκιοι, ἄλλως μὲν οὐκ ἀνθίσταντο, οὐ μέντοι καὶ συμμαχῆσαι ἤθελον. ὑποπτεύσαντες οὖν αὐτοὺς τὰ τῶν ἐναντίων, ἐπειδὴ εὖ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος τοῦ προτέρου ἐπεπόνθεσαν, φρονεῖν, καὶ φοβηθέντες μὴ αὐτοί τε ἀπελθόντων σφῶν πράξωσί τι, καὶ τοὺς ἄλλους συναποστήσωσι, γνώμην ἐποιήσαντο ἐπ' ἐκείνους πρῶτον τραπέσθαι· ἐλπίσαντες σφᾶς, ἅτε καὶ τοῖς ὅπλοις πολὺ αὐτῶν ὑπερέχοντες, καὶ ταῖς εὐεργεσίαις ἀφθόνως χρώμενοι, διὰ βραχέος πείσειν, ἢ καὶ βιάσεσθαι. καὶ Κάσσιος μὲν Ῥοδίους (καίτοι τοσοῦτον ἐπὶ τοῖς ναυτικοῖς φρονοῦντας, ὥστε ἔς τε τὴν ἤπειρον ἐπ' αὐτὸν προσπλεῦσαι, καὶ τὰς πέδας ἃς ἐκόμιζον ὡς καὶ ζῶντας πολλοὺς αἱρήσοντες, ἐπιδεῖξαι σφίσι) ναυμαχίᾳ πρότερον μὲν περὶ Μύνδον, ἔπειτα δὲ πρὸς αὐτῇ τῇ Ῥόδῳ, διὰ τοῦ Στατίου, τῷ τε πλήθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν νεῶν τὴν ἐμπειρίαν σφῶν κρατήσας, ἐνίκησε· καὶ μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐς τὴν νῆσον περαιωθεὶς, ἄλλο μὲν οὐδὲν κακὸν αὐτοὺς ἔδρασεν
232 (οὔτε γὰρ ἀντέστησάν οἱ, καὶ εὔνοιαν αὐτῶν, ἐκ τῆς διατριβῆς ἣν ἐκεῖ κατὰ παιδείαν ἐπεποίητο, εἶχε) τὰς δὲ δὴ ναῦς καὶ τὰ χρήματα, καὶ τὰ ὅσια καὶ τὰ ἱερὰ, πλὴν τοῦ ἅρματος τοῦ ἡλίου, παρεσπάσατο· καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Ἀριοβαρζάνην συλλαβὼν ἀπέκτεινε. Βροῦτος δὲ τό, τε κοινὸν τῶν Λυκίων στράτευμα ἀπαντῆσαν αὐτῷ πρὸς τὰ μεθόρια μάχῃ τε ἐκράτησε, καὶ συγκαταφυγὼν ἐς τὸ ἔρυμα, αὐτοβοεὶ εἷλε· καὶ τῶν πόλεων τὰς μὲν πλείους ἀμαχεὶ προσηγάγετο, Ξάνθον δὲ ἐς πολιορκίαν κατέστησε· καὶ αὐτῶν

A Cōuenit autem inter eos vt in Macedoniam se conferrent, ac vel eò transire hostem prohiberent, vel ipsi in Italiam traiicere occuparent: verùm posteaquam eos adhuc rebus Romæ componendis intentos esse acceperunt, Sexto etiam in propinquo aduersum eos stationē seruante, occupatos fore iudicantes, id quidem suum propositum distulerunt: ipsi verò circumeuntes, aut legatos suos emittentes, eos qui nondum secum amicitiam iunxissent, B sui iuris fecerunt, pecuniam & milites contraxerunt. Hoc agentibus alii omnes qui in istis partibus terræ agebant, ac prius de societate compellati non fuerant, statim accesserunt. Ariobarzanes tantùm & Rhodii Lyciique, etsi non resistebant, societatem tamen detrectauerē. Eos Brutus ac Cassius suspicati aduersæ parti cupere, quòd essent beneficiis à superiore Cæsare affecti, veritique ne quid se absentibus mouerent, ac reliquos etiam ad mutādam fidem C concitarēt, primò omnium sibi aggrediendos esse statuerunt: sperantes se, eos, quibus & armis longè essent superiores, & beneficia liberaliter conferrent, facilè aut suadendo aut vi ad suam amicitiam perducturos. Cassius igitur Rhodios nauali pugna (quanquam ii tātum re nautica fidebant, vt ad Cassium in continentem quoque adnauigauerint, eique compedes ostenderint, quas secum attulerant, tanquam multos hostium viuos capturi) primò apud Myndum, deinde Statii opera ad i- D psam insulam Rhodum superauit, magnitudine ac numero nauium ipsorum peritiam vincēs. Ab his pugnis ipse in Rhodum aduectus, quū neque resisterent iam, & ipse insulā, in ea disciplinæ causa aliquādo versatus, diligeret, nauibus Rhodios & pecunia spoliatos, sacra etiam, & donariis omnibus, præter currum Solis, cætera indemnes reliquit: Ariobarzanem deinde comprehensum occidit. Brutus autem Lyciorum exercitum in finibus eius regionis E sibi oblatū prælio vicit, ac cum fugientibus in castra irrumpens, eodem momento iis potitus est: vrbes plerasque deditione accepit. Xanthum oppugnans, oppidanis

Cassius Rhodum capit.

Ariobarzanis interitus.

Brutus, Xantho, Pataris & Myris captis, Lycios subigit.

repentè excursionem facientibus, ignémque in machinas iniicientibus, simúlque tela & sagittas iaculátibus, in summum discrimen adductus est: actúmque omnino de ipso fuisset, nisi milites per ipsum ignem impetum in hostem fecissent. Hi Xanthios nudos de improuiso adorti, in vrbem repulerunt: vnáque irruentes intro, ignem domibus nonnullis immiserunt. id incendiū & perterruit proximos, & eis qui longius aberant, captæ prorsus vrbis opinionem præbuit. itaque vicini suis quoque vltro reliquis domibus inflammatis, maior pars se inuicem interfecerunt. Xantho ad hunc modum capta, Brutus ad Patara venit: ciuibúsque ad amicitiam vocatis, quum non parerent (serui enim libertatem, pauperes liberi nouas tabulas nuper consecuti, pacificationi obstabant) captiuos Xanthios, quòd plerisque horum cum Patarensibus affinitas intercedebat, iis misit, sperans horum opera se eos ad amicitiam adducturos. quum nihilo magis à proposito deducerentur, quanuis vnicuique eorum suos necessarios dono dedisset, catastam sub ipso muro, in tuto loco, constituit: primorésque singillatim productos vendidit, si fortè hoc Patarenses permouere posset. quum ne sic se dederent, paucis venditis, cæteros missos fecit. Eo viso oppidani, miratique hominis virtutem, deditionem tandem fecerunt, ac præter pecuniam exactam nihil dáni passi sunt. Idem Myrii fecerunt, quum eorum prætorem in nauali captum Brutus dimisisset. eodémque modo reliqua etiam paruo temporis spatio confecit.

Bruti & Cassij per Asiam in Europam iter.

Hæc postquam Brutus & Cassius peregerunt, in Asiam reuersi sunt: omnibúsque suspicionibus quas ex aliorum calumniis alter contra alterum conceperat (quod in huiusmodi rebus fieri frequens est) priuato colloquio propositis, ac sublatis, in Macedoniam festinauere. Iam C. Norbanus ac Decidius Saxa, antequam Statius cum classe aduenisset, Ionium mare transmiserant, ac ante Bruti Cassiíque aduentum in Macedoniam, omni regione ea vsque ad Pangæum occupata, apud

C. Norbanus. Decidius Saxa. Legati Antonij.

A ἐξαίφνης ἐκδραμόντων, καὶ πῦρ ἐς τὰς μηχανὰς ἐμβαλόντων, τά τε τοξεύματα καὶ ἀκόντια ἅμα βαλόντων, ἐς τὸν κίνδυνον ἀφίκετο· κἂν πανσυδὶ ἀπώλετο, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ τοῦ πυρὸς ὠσάμενοι οἱ στρατιῶται προσέμιξαν αὐτοῖς ἀπροσδόκητοι γυμνητεύουσι, καὶ ἐκείνους τε ἐς τὸ τεῖχος κατήραξαν, καὶ αὐτοὶ συνεσπεσόντες σφίσι, τοῦ τε πυρὸς ἐς οἰκίας τινὰς ἐνέβαλον· καὶ τοὺς μὲν ὁρῶντας τὸ γιγνόμενον προκατέπληξαν, τοῖς δ' ἄπωθεν οὖσι, δόξαν B ὡς καὶ πάντα ἄρδην ᾑρηκότες παρέσχον. ἐκ γὰρ τούτου καὶ οἱ ἐπιχώριοι τὰ λοιπὰ ἐθελονταὶ συγκατέπρησαν, καὶ ἀλλήλους οἱ πλείους ἀνεχρήσαντο. μετὰ δὲ τοῦτο πρὸς τὰ Πάταρα ὁ Βροῦτος ἦλθε· καὶ προσεκαλέσατο μὲν αὐτοὺς ἐς φιλίαν· ὡς δ' οὐχ ὑπήκουσαν (οἵ τε γὰρ δοῦλοι καὶ τῶν ἐλευθέρων οἱ πένητες, οἱ μὲν, ἐλευθερίας, οἱ δὲ, χρεῶν ἀποκοπῆς προτετυχηκότες, ἐκώλυον σφᾶς συμβῆναι) τὸ μὲν C πρῶτον τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ξανθίων (καὶ γὰρ ἐν γένει αὐτοῖς κατ' ἐπιγαμίαν πολλοὶ ἦσαν) ἔπεμψε σφίσιν, ἐλπίδα ἔχων δι' ἐκείνων αὐτοὺς προσάξασθαι· ἐπεὶ δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐνέδοσαν, καίπερ προῖκα αὐτοῦ τοὺς ἀναγκαίους ἑκάστῳ διδόντος, πρατήριόν τι ὑπ' αὐτὸ τὸ τεῖχος ἐν ἀσφαλεῖ κατεστήσατο, καὶ παράγων ἕνα ἕκαστον τῶν πρώτων ἀπεκήρυττεν, εἴ πως διά γε τοῦτο τοὺς Παταρέας ὑπαγάγοιτο. ὡς δ' οὐδὲ τότε αὐτῷ προσεχώρη- D σαν, ὀλίγους ἀποδόμενος, τοὺς λοιποὺς ἀφῆκεν. ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ ἔνδον οὐκέτ' ἀντῆραν, ἀλλ' εὐθὺς αὐτῷ, ὡς καὶ ἀρετὴν ἔχοντι, προσέθεντο, μηδὲν ἔξω τῶν χρημάτων ζημιωθέντες. καὶ τοῦτο καὶ οἱ Μυρεῖς ἐποίησαν, ἐπειδὴ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν ἐν τῷ ἐπινείῳ λαβὼν ἀπέλυσε. καὶ οὕτω καὶ τἆλλα δι' ὀλίγου κατεστήσατο.

Ταῦτ' οὖν ἀμφότεροι πράξαντες ἔς τε τὴν Ἀσίαν αὖθις ἦλθον, καὶ πάνθ' ὅσα ἐκ δια- E βολῶν (οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις συμβαίνειν φιλεῖ) ὕποπτα πρὸς ἀλλήλους εἶχον, ἔς τε τὸ μέσον καὶ κατὰ μόνας προενεγκόντες, καὶ διαλυσάμενοι, ἐς τὴν Μακεδονίαν ἠπείγοντο. καὶ αὐτοὺς Γάϊός τε Νωρβανὸς καὶ Δεκίδιος Σέξας ἔφθησαν τόν τε Ἰόνιον, πρὶν τὸν Στάτιον ἐλθεῖν, περαιωθέντες, καὶ πᾶσαν τὴν μέχρι τοῦ Παγγαίου γῆν προκαταλαβόντες, καὶ πρὸς τοῖς

Φιλίπποις

Φιλίπποις στρατοπεδευσάμενοι. τὸ δὲ δὴ ἄστυ τοῦτο πρός τε τῷ Παγγαίῳ καὶ πρὸς τῷ Συμβόλῳ κεῖται· Σύμβολον γὰρ τὸ χωρίον ὀνομάζουσι, καθ' ὃ τὸ ὄρος ἐκεῖνο ἑτέρῳ τινὶ ἐς μεσόγειαν ἀνατείνοντι συμβάλλει· καὶ ἔστι μεταξὺ Νέας πόλεως καὶ τῶν Φιλίππων. ἡ μὲν γὰρ πρὸς τῇ θαλάσσῃ κατ' ἀντιπέρας Θάσου ἐστίν· οἱ δὲ ἐντὸς τῶν ὀρῶν, ἐπὶ τοῦ πεδίου πεπόλισται. καὶ (ἔτυχον γὰρ τὴν συντομωτάτην αὐτοῦ ὑπερβολὴν ὅ, τε Σάξας καὶ ὁ Νωρβανὸς προκαταλαβόντες) ταύτῃ μὲν ὅ Βροῦτος ὅ, τε Κάσσιος οὐδὲ ἐπείρασαν διαβῆναι, ἑτέραν δέ τινα μακροτέραν κατὰ τὰς Κρηνίδας ὠνομασμένας περιελθόντες, φυλακῇ μὲν καὶ ἐκεῖ ἐνέτυχον, βιασάμενοι δὲ αὐτὴν, εἴσω τε τῶν ὀρῶν ἐγένοντο, καὶ πρὸς τὴν πόλιν κατὰ τὰ μετέωρα ἐπιπαρελθόντες, ἐνταῦθα χωρὶς ἑκάτερος, ὥσγε τῷ λόγῳ εἰπεῖν, ἐστρατοπεδεύσαντο· τῷ γὰρ ἔργῳ καθ' ἓν ηὐλίσαντο. τὰ μὲν γὰρ στρατόπεδα, ὡς καὶ εὐτακτότεροι οἱ στρατιῶται καὶ ῥᾴους διάγειν ὦσι, δίχα κατέστη.
233 παντὸς δὲ δὴ καὶ τοῦ διαμέσου αὐτῶν καὶ τάφρῳ καὶ σταυρώματι περιληφθέντος, εἷς τε ὁ πᾶς περίβολος ἀμφοτέρων ἐγένετο, καὶ ἐν κοινῷ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀσφάλειαν εἶχον. ἦσαν δὲ πολὺ τῷ πλήθει τῶν ἐναντίων τῶν τότε παρόντων καθυπέρτεροι· καὶ διὰ τοῦτο τὸ Σύμβολον ἐκκρούσαντες, αὐτοὶ κατέλαβον· καὶ τὰ ἐπιτήδεια ταύτῃ τε δι' ἐλάττονος ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπήγοντο, καὶ ἐκ τοῦ πεδίου καταθέοντες ἐλάμβανον. ὁ γὰρ Νωρβανὸς ὅ, τε Σάξας πανστρατιᾷ μὲν οὐδὲ ἐτόλμησαν αὐτοῖς προσμῖξαι, ἐκπέμποντες δὲ ἱππέας ἐκδρόμους ὅπῃ παρείκοι, οὐδὲν ἐπέραινον· ἀλλ' αὐτοί τε διὰ φυλακῆς μᾶλλον ἢ διὰ κινδύνων τὸ στρατόπεδον ἐποιοῦντο, καὶ τὸν Καίσαρα τόν τε Ἀντώνιον σπουδῇ μετεπέμποντο. οὗτοι γὰρ τέως μὲν περί τε τοὺς Ῥοδίους καὶ τοὺς Λυκίους τόν τε Κάσσιον καὶ τὸν Βροῦτον ἀσχόλους ὄντας ἐπυνθάνοντο, ἐπὶ πλεῖόν τε αὐτοὺς ἔδοξαν σφίσι προσπολεμήσειν, καὶ οὐκ ἠπείχθησαν, ἀλλὰ τόν τε Σάξαν καὶ τὸν Νωρβανὸν ἐς τὴν Μακεδονίαν προέπεμψαν. αἰσθόμενοι δὲ αὐτοὺς ἐληλυθότας, τοῖς μὲν Λυκίοις καὶ τοῖς Ῥοδίοις ἐπαίνους τε ἔδοσαν, καὶ χρήματα πέμψειν ὑπέσχοντο. αὐτοὶ δὲ ἐκ μὲν τῆς πόλεως εὐθὺς ἐξώρμησαν· ἐξεχωρίσαντες δὲ, Ἀντώνιος μὲν περὶ Βρεντέσιον (ὑπὸ γὰρ τοῦ Στατίου καθείργετο)

A Philippos castra posuerant. Philippi oppidum est Pangæo & Symbolo adiacens: Symbolum autem vocatur iste locus à Græcis, quia is mons alii in mediam terram se extendēti committitur: éstque is locus intra Neapolim & Philippos. quorū oppidorum illud quidē ad mare, è regione Thasi, situm est: hoc verò, in campo, inter montes. Quamobrem, quum compendiosissimos eorum montium saltus Saxa & Norbanus antecepissent, eà transire ne conati B quidem Brutus & Cassius, ad alium transitum, iuxta Crenidas, longiorem circumierunt: ibique etiam præsidio inuento, pulso eo, intra montes peruenerunt: ac locis editis ad vrbem accedentes, castrametati sunt: seorsim quidem, vt videbatur, vterque, sed reipsa coniunctim. Erāt enim castra, quò facilius in officio retineri milites possent, inter se diuisa, sed interuallum fossa erat valloque munitum, ac vtraque castra vno ambitu comprehendebantur, C cuius munitionibus ex æquo vtraque defendebantur. Erant autem à copiis longè quàm hi qui tum aderant hostes, paratiores: ideóque, cis Symbolo deiectis, ipsi locum occupauerunt: iámque facilius à mari commeatus ipsis subuehebantur, & ex campis, facta decursione, petebātur. Norbanus autem & Saxa, non ausi in discrimen pugnæ rem adducere, sed emissis, quoties videbatur commodum, equitibus, quū nihil proficerēt, ac custodiæ magis quàm D pugnæ milites adhiberent, Cęsarem Antoniúmque vt celeriter venirent hortabantur. Hi enim, quādiu Brutum & Cassium Rhodiis Lyciísque subigendis occupatos audiebant, fore vt bellū extraheretur, in multum tempus, crediderant: ideóque nihil festinantes, Norbanum cum Saxa in Macedoniam præmiserant. Cæterùm audito Rhodios ac Lycios in potestatem hostium venisse, iis collaudatis, muneribúsque promissis, ipsi statim vrbe E egressi sunt: iterúmque Antonius Brundusii à Statio inclusus,

Philipporum situs.
Pangæum.
Symbolum.

Castra Cassii & Bruti ad Philippos.

Cæsar autem Rhegii à Sexto Pōpeio impeditus, qui Siciliā obtinēs, Italiā quoque attentabat, moras traxerūt.

Sed quum Sextus haud facilè vinci posse videretur, Cassii autem & Bruti bellum magis eos vrgeret, parte exercitus ad custodiendā Italiam relicta, maiori parte Ionium traiecerunt: Cæsaréque ægrotante Dyrrhachii Antonius relicto, ad Philippos accessit. Ibi quum statim suorum animos auxisset, hostium quosdam frumentatores ex insidiis adortus, re infeliciter gesta, ipse quoque animum demisit. Cæsar hoc audito, ac vtrunque veritus, ne se absente aut vinceretur Antonius, aut vinceret: quorum alterū si euenisset, Cassium & Brutum cōtra se viribus auctū iri, sin alterum, Antonium contra se inualiturum certò putabat: etsi nondum alleuato corpore, tamen festinatò ad Antonium perrexit, Antonianísque animum reddidit. Ac quoniam diuersis locis habere castra parum videbatur tutum, vno in loco ac intra vnas munitiones tres exercitus conduxerunt. Quum castra castris iam essent opposita, quanquam excursiones vtrinque & leuia certamina promiscuè fiebant, tamen nonnihil temporis consumptum est ita, vt nunquam collatis signis acie decertaretur: quanquam Cæsar pugnam Antoniúsque magnopere expetebant, copiis quàm hostes robustioribus instructi, ac non tam explicatis commeatibus vtentes, quòd classe ipsorum Sextum oppugnante, mare in sua potestate non habebant. His de causis, ac quia Sextus Siciliam tenens, Italiam affectabat, metus erat ne se cunctantibus, Italia ille occupata, in Macedoniam adueniret, prœlium committere quam primum cupiebant. Contrà Cassius ac Brutus, etsi ne ipsi quidem dimicationem reformidabāt, vt qui virtutem hostilis exercitus suorum militum multitudine æquarent: tamē & hostium & suis occasionibus consideratis, quum auxilia sibi singulis diebus affluerent, ac à nauibus alimenta abundè supportarētur, id agebant vt sine periculo & interitu hominū victoriam consequerētur.

Cesar Dyrrhachij ægrotat.

Antonius & Cæsar ad exercitum veniunt.

A Καῖσαρ δὲ περὶ Ῥήγιον (πρὸς γὰρ τὸν Σέξτον τήν τε Σικελίαν ἔχοντα, καὶ τῆς Ἰταλίας πειρῶντα, προσαπετέτακτο) διετρίβησαν.

Ὡς δ᾽ οὖν οὗτός τε οὐκ εὐκαθαίρετος ἔδοξεν εἶναι σφίσι, καὶ τὰ τοῦ Κασσίου τοῦ τε Βρούτου μᾶλλον αὐτοὺς ἤπειγε, μέρος μέν τι τοῦ στρατοῦ πρὸς φρουρὰν τῆς Ἰταλίας κατέλιπον, τῷ δὲ δὴ πλείονι τὸν Ἰόνιον ἀσφαλῶς ἐπεραιώθησαν. καὶ Καῖσαρ μὲν ἐν Δυρραχίῳ νοσήσας ὑπελείφθη, Ἀντώνιος δὲ B πρός τε Φιλίππους ἤλασε· καὶ παραυτίκα μὲν ῥώμην τινὰ τοῖς σφετέροις παρέσχεν· ἐνεδρεύσας δέ τινας τῶν ἐναντίων σιταγωγοῦντας, καὶ σφαλεὶς, οὐκέτ᾽ οὐδ᾽ αὐτὸς ἐθάρσει. ὁ οὖν Καῖσαρ, πυθόμενος τοῦτο, καὶ δείσας ἑκάτερον, εἴτε τι ἐλαττωθείη καταμόνας συμβαλὼν, εἴτε καὶ κρατήσειεν (ἐκ μὲν γὰρ τοῦ, τόν τε Βροῦτον καὶ τὸν Κάσσιον, ἐκ δὲ τοῦ, τὸν Ἀντώνιον πάντως ἐφ᾽ ἑαυτὸν ἰσχύσειν ἐνόμισεν) C ἠπείχθη, καίπερ καὶ τότε ἔτι ἀρρωστῶν. κἀκ τούτου ἀνεθάρσησαν μὲν οἱ περὶ τὸν Ἀντώνιον· ἐπεὶ δ᾽ οὐκ ἀσφαλὲς ἐφαίνετο τὸ μὴ οὐχ ἅμα πάντας αὐτοὺς αὐλίζεσθαι, ἔς τε χωρίον ἓν καὶ ἔρυμα ἓν τὰ τρία στρατεύματα συνήγαγον. ἀντικαθημένων δὲ αὐτῶν ἀλλήλοις, ἐκδρομαὶ μὲν καὶ ἀντεπέξοδοι τῶν ἀμφοτέρων ὡς ἔτυχεν ἐγίγνοντο· μάχη δὲ ἐκ παρατάξεως οὐδεμία χρόνον τινὰ συνηνέχθη, καίτοι καὶ τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Ἀντωνίου πά- D νυ συμβαλεῖν σπουδαζόντων. ταῖς τε γὰρ δυνάμεσι μᾶλλον τῶν ἐναντίων ἔρρωντο, καὶ τῶν ἐπιτηδείων οὐχ ὁμοίως ηὐπόρουν, διά τε τὸ τῆς θαλάσσης (ἅτε τοῦ ναυτικοῦ σφῶν τῷ Σέξτῳ προσπολεμοῦντος) μὴ κρατεῖν. οὗτοι μὲν οὖν δὴ διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὸν Σέξτον, τήν τε Σικελίαν ἔχοντα, καὶ τῆς Ἰταλίας πειρῶντα, καὶ μὴ χρονισάντων αὐτῶν τήν τε Ἰταλίαν καταλάβῃ, καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν ἔλθῃ, ὤργων. ὁ δὲ δὴ Κάσσιος ὅ, τε Βροῦτος E ἄλλως μὲν οὐκ ὤκνουν τὴν μάχην· (ὅσον γὰρ τῇ ῥώμῃ τῶν στρατιωτῶν ἠλαττοῦντο, τοσοῦτον τῷ πλήθει ἐπλεονέκτουν) ἐκλογιζόμενοι δὲ τά τε ἐκείνων καὶ τὰ σφέτερα (σύμμαχοί τε γὰρ αὐτοῖς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν προσεγίγνοντο, καὶ τὴν τροφὴν ἄφθονον ὑπὸ τῶν νεῶν εἶχον) ἀνεβάλλοντο, εἴπως ἄνευ κινδύνου καὶ φθορᾶς τινὸς ἐπικρατήσειαν.

A ἅτε γὰρ δημερασταί τε ἀκριβῶς ὄντες, καὶ πρὸς πολίτας ἀγωνιζόμενοι, ἐκείνων τε οὐδὲν ἧττον ἢ τῶν συνόντων σφίσι διεσκόπουν, καὶ ἐπεθύ-
234 μουν ἑκατέροις ὁμοίως καὶ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν παρασχεῖν. χρόνον μὲν οὖν τινα διὰ ταῦτα ἀνέσχον, οὐκ ἐθέλοντες σφίσιν ἐς χεῖρας ἐλθεῖν· ὡς μέντοι τὰ στρατεύματα, ἅτε ἐκ τοῦ ὑπηκόου τὸ πλεῖστον ὄντα, τῇ τε τριβῇ βαρυνόμενα, καὶ τῶν ἀντιπολεμούντων καταφρονήσαντα, ὅτι τὸ καθάρσιον τὸ πρὸ τῶν ἀγώνων γιγνόμενον, ἐντὸς τοῦ B ἐρύματος, ὡς καὶ δεδιότες, ἐποιήσαντο, ἔς τε τὴν μάχην ὥρμησαν, καὶ διελάλουν ὅτι ἂν ἐπὶ πλεῖον διατριφθῶσι, τό, τε στρατόπεδον ἐκλείψουσι, καὶ διασκεδασθήσονται· οὕτω δὴ καὶ ἄκοντες συνέμιξαν.

Μέγιστον δὴ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἐμφυλίους τοὺς τοῖς Ῥωμαίοις γενομένους οὐκ ἀπεικότως ἄν τις συμβαλεῖν νομίσειεν· οὐχ ὅτι καὶ τοῖς πλήθεσιν ἢ καὶ ταῖς ἀρεταῖς τῶν μαχεσαμένων διήνεγκαν αὐτῶν C (πολλῷ γὰρ καὶ πλείους καὶ ἀμείνους σφῶν πολλαχόθι ἠγωνίσαντο) ἀλλ' ὅτι περί τε τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας τότε, ὡς οὔπωποτε, ἐπολέμησαν. συνέπεσον μὲν γὰρ καὶ αὖθις ἀλλήλοις, ὥσπερ καὶ πρότερον· ἀλλ' ἐκείνους μὲν τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τοῦ τίνος ὑπακούσουσιν, ἐποιήσαντο, τότε δὲ οἱ μὲν ἐς δυναστείαν αὐτοὺς ἦγον, οἱ δὲ ἐς αὐτονομίαν ἐξῃροῦντο. ὅθεν οὐδ' ἀνέκυψεν ἔτι πρὸς ἀκριβῆ παρρησίαν ὁ δῆμος, καίπερ ὑπ' ἀλλοτρίου οὐ- D δενὸς ἡττηθείς (τὸ γάρ τοι ὑπήκοον, τό, τε συμμαχικὸν τὸ τότε αὐτοῖς παραγιγνόμενον, ἐν προσθήκης μέρει τοῦ πολιτικοῦ ἦν) ἀλλ' αὐτός τε ἑαυτοῦ κρείττων τε ἅμα καὶ ἥττων γενόμενος, καὶ ἔσφηλεν ἑαυτὸν καὶ ἐσφάλη. κἀκ τούτου τό, τε δημοκρατικὸν συμπᾶν ἀνήλωσε, καὶ τὸ μοναρχικὸν ἐκράτυνε. καὶ οὐ λέγω ὡς οὐ συνήνεγκεν αὐτοῖς ἡττηθεῖσι τότε. τί γὰρ ἄν τις ἄλλο περὶ αὐτῶν ἀμφοτέρωθεν μαχεσαμένων εἴποι, ἢ ὅτι Ῥωμαῖοι μὲν ἐνικήθησαν, Καῖσαρ δὲ E ἐκράτησεν; ὁμοφρονῆσαι μὲν γὰρ ἐν τῷ καθεστῶτι τρόπῳ τῆς πολιτείας οὐκέθ' οἷοί τε ἦσαν. οὐ γὰρ ἔστιν ὅπως δημοκρατία ἄκρατος,

A Quippe viri summo populi amore affecti, ac contra ciues bellum gerentes, nõ minus pro aduersariis quàm pro suis solliciti erant, ac vtrorunque & salutem & libertatem pariter quærebant. Igitur aliquantum hi temporis, ne manum consererent, se continuerunt. Verùm vbi exercitus, cuius maior pars ex Romanorum subditis constabat, & moram ægrè ferre, & hostem contemnere, quòd lustrationem exercitus (quæ antequam prælium committatur, B fieri solet) intra castra, metu videlicet adducti, fecissent, & pugnam poscere, ac, si res diutius extraheretur, se ex castris alium aliò discessuros minitari cœpit: inuiti etiam ad tentandam pugnæ fortunam Cassius Brutúsque compulsi sunt.

Brutus & Cassius ad committendum prælium minis suorum adacti.

Omniũ, quæ ciuilibus bellis depugnata sint, prẹliorum, id prælium decertatum fuisse maximum, haud iniuria dicere quispiam poterit: non quòd omnia alia vel multitudine C vel virtute etiam pugnantium excesserit, (sæpe enim & à pluribus & à melioribus conflictũ fuit) sed quòd non vllo magis prælio quàm isto, de libertate & statu reip. populari actum est. Nam etsi ante & post hanc pugnam, ciuilibus bellis etiam in acie dimicatum est: tamen iis pugnis quæsitum est cuinam P.R. pareret, hîc verò alteri populũ Romanum subiicere suæ dominationi, alteri libertati eum asserere conabantur. Itaque ab hoc prælio nunquam ad D libertatem P.R. oculos sustulit, quanquam à nullo extero hoste superatus (quippe subditorum ac sociorum quæ aderant manus, quasi auctaria tantùm Romanorum exercituum erant) sed ipse & sui ipsius victor & à seipso superatus, sibi ipsi & cladem attulit & accepit: extinctóque populi principatu, regia potestas vires assumpsit. Neque ego hoc dico, non fuisse tum in rem ipsorum vt succumberent, (quid enim aliud dici potest de his qui ex E vtraque parte tum bello congressi sunt, quàm victos esse Romanos, vicisse Cæsarem?) quum in eo reipublicæ statu qui tum Romæ erat, diutius ipsos in concordia persistere fuerit impossibile. Neque enim fieri potest vt in eo reipublicæ statu vbi penes populum est imperium, si is

Exaggerat prælium Philippense à fine.

A Philippensi pugna P.R. nũquam oculos ad libertatem sustulit.

Ostendit, monarchiam ex vsu Romæ fuisse.

ad summum fastigium, ac tantam, quanta fuit tum Romanorum, potentiam, erectus fuerit, animis suis ciues moderari queant. ita euenturum erat vt multa multis de causis alia huiusmodi bella contra se inuicem ineuntes, omnino aut in seruitutem ad extremum redigerentur, aut penitus excinderentur. Etiam ex ostentis quæ tum temporis visa ab eis sunt, colligere licet, ad maximũ proculdubio id certamen ipsos descẽdisse: quum diuinitus (quemadmodum res maximè omnium admirandas dii prædicere fere solent) omnia quæ id certamen secutura essent, diligentissimè sint & Romæ & in Macedonia prædicta. Romæ enim sol aliquando diminutus, & minimus visu apparuit, aliquando maximus, cum duobus aliis conspectus est, aliquando etiam noctu effulsit: fulminibus cùm alia multa hinc inde loca, tum ara Iouis Victoris tacta est: faces multis locis accensæ, clangor tubarũ, strepitus armorum, clamores exercituum, sub noctem, ex Cæsaris Antoniique hortis, qui ad Tiberim siti interq; se vicini erant, exauditi sunt. canis caninum cadauer ad Cereris proripuit, terráque pedibus effossa, ibi sepeliit. infans denos in vtraque manu digitos habens, natus est: mula monstrum biforme peperit, anteriori parte equo, posteriori, mulo simile: currus Mineruæ ad Capitolium ex equestri quodam certamine reuectus, confractus est: simulacrum Iouis quod Albæ fuit, ipsis feriis ex dextro humero & dextra manu sanguinẽ stillauit. quidam fluuii in agro Romano aut planè defecerunt aut retrò fluere cœperunt. His deorum ostentis videntur hęc quoque adiungenda, quæ fortuitò homines prodigii vim habentia fecerunt. Nam quum essent Feriæ, præfectus vrbis Ioui Latiali solenne sacrum fecit, quum neque sui muneris id esset, neque eo tempore fieri consueuerit. AEdiles plebis Cereri, loco ludorum equestrium, gladiatorios exhibuerunt. Hæc & alia nonnulla tum & antè euenerunt, quæ statum reipublicæ popularem euersum iri significarent.

Prodigia pugnam Philippensem præcedentia.

A ἐς τοσοῦτον ἀρχῆς ὄγκον προχωρήσασα, σωφρονῆσαι δύναται. πολλοὺς δ' ἂν ἐπὶ πολλοῖς καὶ αὖθις ἀγῶνας ὁμοίους ἀνελόμενοι, πάντως ἄν ποτε ἐδουλώθησαν, ἢ καὶ ἐφθάρησαν. πάρεστι δὲ καὶ ἐκ τῶν σημείων τῶν τότε συμβάντων σφίσι τεκμήρασθαι ὅτι μέγιστος διαφανῶς ὁ ἀγὼν αὖθις ἐγένετο. τὸ γὰρ δαιμόνιον, ὥσπερ που καὶ ἀεὶ περὶ τῶν ἀρίστων φιλεῖ προσημαίνειν, πάντα σφίσιν ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ B τὰ ἐκβάντα ἀπ' αὐτοῦ προεμαντεύσατο. ἐν γὰρ τῷ ἄστει ὅ, τε ἥλιος ποτὲ μὲν ἠλαττοῦτο, καὶ ἐλάχιστος ἐγίγνετο, τοτὲ δὲ καὶ μέγας καὶ τριπλοῦς ἐξεφαίνετο· καί ποτε καὶ νυκτὸς ἐξέλαμψε· καὶ κεραυνοὶ ἄλλοσέ τε πολλαχόσε καὶ ἐς τὸν τοῦ Νικαίου Διὸς βωμὸν ἐφέροντο· λαμπάδες τε ἐνταῦθα κἀκεῖσε ᾖττον, καὶ σαλπίγγων ἠχαί, ὅπλων τε κτύποι, καὶ στρατοπέδων βοαὶ νυκτὸς ἔκ τε τῶν τοῦ Καίσαρος καὶ ἐκ τῶν τοῦ Ἀντωνίου κήπων ὁμοχώρων ἀλλήλοις παρὰ C τῷ Τιβέριδι ὄντων ἠκούοντο. καὶ προσέτι καὶ κύων κυνὸς σῶμα πρὸς τὸ Δημήτρειον προσελκύσας, τήν τε γῆν τοῖς ποσὶν ὤρυξε, καὶ κατέχωσεν αὐτό. καί τι παιδάριον δεκαδακτύλους χεῖρας ἔχον ἐγεννήθη. ἡμίονός τε διφυὲς τέρας ἔτεκε· τὰ μὲν γὰρ πρόσθια ἵππῳ, τὰ δὲ λοιπὰ ἡμιόνῳ ἐῴκει. καὶ ὁ τῆς Ἀθηνᾶς ὄχος πρὸς τὸ Καπιτώλιον ἐξ ἱπποδρομίας τινὸς ἐπανιὼν συνετρίβη· τό, τε ἄγαλμα τὸ τοῦ Διὸς τὸ ἐν τῷ Ἀλβανῷ ὄν, αἷ- D μα περὶ αὐτὰς ἀνοχὰς ἔκ τε τοῦ δεξιοῦ ὤμου καὶ ἐκ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀνέδωκε. καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τοῦ δαιμονίου σφίσι προεδείχθη. ποταμοί τε ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν, οἱ μὲν παντάπασιν ἐξέλιπον, οἱ δ' ἀνάπαλιν ῥεῖν ἤρξαντο. συνῳκειῶσθαι δέ πως ἐς ταυτὸ καὶ ὅσα παρὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ συντυχίαν ἐπράχθη, ἔδοξεν. ἔν τε γὰρ ταῖς ἀνοχαῖς ὁ πολίαρχος 235
τὰ Λατιάρεια οὔτ' ἄλλως προσήκοντα αὐτῷ, οὔτ' ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ γίγνεσθαι εἰωθότα, E ἐποίησε· καὶ οἱ ἀγορανόμοι τοῦ πλήθους ὁπλομαχίας ἀγῶνας ἀντὶ τῆς ἱπποδρομίας τῇ Δήμητρι ἐπετέλεσαν. ἐν μὲν οὖν τῇ Ῥώμῃ ταῦτ' ἐγίγνετο· καί τινα καὶ λοιπὰ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐς τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας συμβαίνοντα ᾔδετο.

A ἐν δὲ δὴ τῇ Μακεδονίᾳ (ταύτης γὰρ τό, τε Παγγαῖον καὶ ἡ περὶ αὐτὸ γῆ νομίζεται) μέλισσαί τε πολλαὶ τὸ τοῦ Κασσίου στρατόπεδον περιέσχον, καὶ ἐν τοῖς καθαρσίοις αὐτοῦ στέφανον τις τραπέντα πάλιν αὐτῷ ἐπέθηκε· παῖς τε ἐν πομπῇ τινι, οἵας οἱ στρατιῶται ἄγουσι, νίκην φέρων, ἔπεσε. καὶ ὅγε μάλιστα τὸν ὄλεθρον σφίσιν ἐσήμαινεν, ὥστε καὶ τοῖς ἐναντίοις ἔκδηλον γενέσθαι, πολλοὶ μὲν γῦπες, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι ὄρνιθες νεκροφάγοι, ὑπέρ B τε ἐκείνων μόνων διεφοίτων, καὶ ἐς αὐτοὺς κατέβλεπον, δεινόν τι καὶ φρικῶδες κλάζοντές τε καὶ τρίζοντες. τούτοις μὲν δὴ ταῦτα τὸ κακὸν ἔφερε· τοῖς δὲ δὴ ἑτέροις τέρας μὲν οὐδὲν (ὅσα γε ἡμεῖς ἴσμεν) ἐγένετο, ὄψεις δὲ δὴ ὀνείρων τοιαίδε ἐφάνησαν· ἀνὴρ Θεσσαλὸς ἔδοξέν οἱ τὸν Καίσαρα τὸν πρότερον κεκελευκέναι εἰπεῖν τῷ Καίσαρι, ὅτι τε ἐς ἓν ἡ σφῶν μάχη γενήσοιτο, καὶ ἵνα αἰσθάνηται C τι ὧν δικτατορεύων αὐτὸς ἐφόρει. καὶ διὰ τοῦτο τὸν δακτύλιον αὐτοῦ τότε τε εὐθὺς περιέθετο, καὶ ἔπειτα πολλάκις ἔφερεν. τοῦτο μὲν δὴ τοῦτο εἶδεν. ὁ δ' ἰατρὸς ὁ συνὼν τῷ Καίσαρι ἐνόμισεν οἱ τὴν Ἀθηνᾶν προστάσσειν, ἔκ τε τῆς σκηνῆς αὐτόν, καίτοι καὶ τότε ἔτι κακῶς ἀρρωστοῦντα, ἐξαγαγεῖν, καὶ ἐς τὴν παράταξιν καταστῆσαι. ὑφ' οὗπερ καὶ ἐσώθη. ὁ γάρ τοι τοῖς ἄλλοις, ἐν μὲν τῷ στρατοπέδῳ τῷ τε ἐρύματι αὐτῶν μένουσι, σωτηρίαν, ἐς δὲ δὴ τὰ D ὅπλα τάς τε μάχας ἰοῦσι κίνδυνον φέρει, τοῦτο τότε ἐπὶ τοῦ Καίσαρος διηλλάγη. ἔκ τε γὰρ τῆς ἐξόδου τῆς ἐκ τοῦ ταφρεύματος, καὶ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς μαχομένους ὁμιλίας, περιεφανέστατα (καίπερ χαλεπῶς καὶ αὐτὸ τῶν ὅπλων ὑπὸ τῆς ἀσθενείας στάς) περιεγένετο. ἐπράχθη δὲ ὧδε· οὐχ ὡμολόγησαν μὲν ὁπότε τὴν μάχην ποιήσονται, ὥσπερ δὲ ἀπὸ συγκειμένου τινὸς πάντες ἅμα ἕῳ ἐξωπλίσαντο. ὡς δ' ἀντικατέστησαν, παραινέσεις τοῦτο μὲν ἀθρόοις, τοῦτο δὲ καὶ καθ' ἑκάστους ἀμ- E φοτέροις ἀπό τε τῶν στρατηγῶν καὶ ἀπὸ τῶν ὑποστρατήγων, τῶν θ' ὑπομειόνων, ἐγένοντο, πολλὰ μὲν πρὸς τὸ αὐτίκα τοῦ κινδύνου ἀναγκαῖα, πολλὰ δὲ καὶ ἐς τὸ ἔπειτα ἁρμόζοντα αὐτῶν λεγόντων, οἷα ἄν τινες ἔν τε τῷ παραχρῆμα κινδυνεύοντες, καὶ τῷ μέλλοντι προκάμνοντες, εἴποιεν. καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὁμοιοτροπώτατα,

In Macedonia verò (Macedoniæ enim Pangæum etiam cum circumiacente regione adſcribitur) apes multæ Caſſii caſtra circundederūt: in luſtralibus eius ſacrificiis coronam ei quidam inuerſam impoſuit: puer victoriam in pompa, quales à militibus ducuntur, geſtans concidit: & (quod maximè perniciem eis ſignificauit, ita vt hoſtes quoque id animaduerterent) multi vultures aliæque aues, quæ cadaueribus paſcūtur, ſuper ſolos ipſos volauêre: in eos intuiti ſunt, terribilémque clangorem & ſtridorem ediderunt. Ab altera parte prodigia nulla euenerūt, quod quidem nos ſciamus: inſomnia autē huiuſmodi: *Inſomnia.* Vir quidam Theſſalus viſus eſt in ſomnis iubere ſibi Iulium Cæſarem, diceret Cæſari Octauiano, fore eam pugnā omnino ipſi proſperam: iuberétque aliquid eorum ad ſe accipere quæ ipſe dictator geſtaſſet. Igitur ſtatim annulum patris Cæſar induit, ac pòſt etiam frequenter geſtauit. Medicus autem Cæſaris imaginatus eſt per quietem, ſibi à Minerua mandari vt Cæſarem, quantumuis afflicta adhuc valetudine, educeret tentorio, ac in acie collocaret. attulítque ea res Cæſari ſalutem. *Medici Cæſaris ſomnium, quod ſalutem Cæſari attulit.* Quod enim alii in caſtris ac intra munitiones remanentes ſeruātur, ad arma & prælium euntes in periculum ſalutis veniunt, id in Cæſare permutatum eſt, qui euidentiſſimè eo incolumis euaſit, quòd vallo egreſſus, cum pugnantibus, quanquam difficulter, idque inermis, propter imbecillitatem, in acie tamen ſtetit. Res ita geſta eſt: *Deſcriptio Philippenſis prælij inter Brutū Caſſiúmque, & Cęſarem ac Antonium.* Diem prælii inter ſe nullam certam dixerant, nihilominus tanquam ex compoſito omnes ſub auroram ſuos armatos in aciem eduxerūt. Ordinibus inſtructis, ad exercitū vtriuſque partis cohortationes, *Cohortationes.* aliæque ad ſingulos milites habitæ ſunt, ab ipſis imperatoribus, à legatis, à centurionibus, quales de inſtanti pugnæ diſcrimine, déq; pugnā ſubſecuturis rebus dici ab iis par eſt qui iā caſum dimicationis ſubituri ſunt, quiq; de futuris laborāt. Erāt pleraq; apud vtrāq; ſimilimaque dicebātur,

ll. iii.

quoniã vtrorunque copiæ ex Romanis & sociis Romanorum erant conflatæ: veruntamen hoc inter eas orationes intererat, quòd Brutus suis libertatem, reipublicæ administrationem popularem, vitam tyráno dominóque nulli addictam proponebat: cõmemoratisque iis quæ in æqualitate bona, in tyrãnide mala contingerent, quæ vel ipsi experti essent, vel ex aliis audiuissent: singulisque his expositis, ad appetenda bona, declinanda autem fugiendáque mala, eos summa cum obtestatione hortabatur. Diuersæ partis duces milites suos ad exigendum de parricidis supplicium, ad occupanda aduersariorum bona, ad imperium in omnes suos gentiles parandum, verbis excitabant: & (quod maximè militibus animum addebat) viritim vicena sestertia daturos se promittebant. Tessera deinde militaris (ea Bruto erat libertas. nam de alterius partis signo non cõstat)

Classici canendi mos apud Romanos.

data est. Secũdũ hæc vnus vtrinque buccinator classicum intonuit, deinde reliqui etiam concinuerunt: prioresquidem ii qui loco in rotundo quodam constituti, certum genus modulationis tuba canebant, quo vt in ordine starent & arma expedirent, milites monebantur: deinde autem reliqui, qui animos militum concitarẽt, & ad congressum instigarent. Deinde subitò altum est coortum silentium, paulispérque eo seruato, ipsi mox alta voce cecinerunt simul classicum, ac clamor vtriusque exercitus est sublatus. Tum verò legionarii milites, pila scutis collidere, eadémque in hostem cõiicere: funditores ac sagittarii, lapides ac tela emittere: tum equites cõfligere, ac loricati milites, eos subsecuti, manus conserere. Primo:res, multa corporum iactatione, multa gladiorum dimicatione agi, dum vnus quilibet alterum vulnerandi, sibi verò ab ab ictu cauendi, ac iuxtà hostem feriendi, & sui protegendi curam ageret: deinde vbi feruor animorum creuit, ac ira exarsit, inconsideratè iam cum hoste hostis congredi, nullam sibi cauendi rationem habere, sed cupiditate ster-

A ἅτε καὶ Ῥωμαίων ἀμφοτέρωθεν ὁμοίως μετὰ τῶν συμμάχων σφῶν ὄντων, ἐρρέθη· διήλλαξε δέ, ὅτι οἱ μὲν περὶ τὸν Βροῦτον, τήν τε ἐλευθερίαν καὶ τὴν δημοκρατίαν, τό, τε ἀτυράννευτον καὶ τὸ ἀδέσποτον τοῖς σφετέροις προεβάλλοντο, καὶ τά τε ἐν ἰσονομίᾳ χρηστά, καὶ τὰ ἐν μοναρχίᾳ ἄτοπα ὅσα αὐτοί ποτέ γε ἐπεπόνθεσαν, καὶ περὶ ἑτέρων ἀκηκόεσαν, προέφερον· παραδεικνύντες τε καθ' ἓν ἕκαστον ἑκάτερα, καὶ ἱκέτευον σφᾶς τῶν μὲν ὀρεγνήσασθαι, τὰ δὲ ἐκκλίναι, καὶ τῶν μὲν

B ἔρωτα λαβεῖν, τὰ δὲ μὴ παθεῖν φυλάξασθαι· οἱ δὲ ἕτεροι, τῷ σφετέρῳ στρατῷ, τούς τε σφαγέας τιμωρήσασθαι, καὶ τὰ τῶν ἀντικαθεστώτων ἔχειν, ἄρξαι τε πάντων τῶν ὁμοφύλων ἐπιθυμῆσαι, παρῄνουν· καί, (ὅγε μάλιστα αὐτοὺς ἐπέρρωσε,) καὶ κατὰ πεντακισχιλίας σφίσι δραχμὰς δώσειν ὑπέσχοντο. κἀκ τούτου πρῶτον μὲν τὰ συνθήματα αὐτοῖς διῆλθεν (ἦν δὲ τοῖς μὲν ἀμφὶ τὸν Βροῦτον ἐλευθε-

C ρία, τοῖς δὲ ἑτέροις ὅ, τι ποτὲ καὶ ἐδόθη) ἔπειτα σαλπικτὴς εἷς ἑκατέρωθεν ὑπεσήμηνε· καὶ οὕτω καὶ οἱ λοιποὶ ἐπήχησαν, πρῶτοι μὲν οἱ τό, τε στάσιμον καὶ τὸ παρασκευαστικὸν ἐν τόπῳ τινὶ κυκλοτερεῖ διὰ σαλπίγγων μελῳδοῦντες· ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ, τόν τε 236 θυμὸν τῶν στρατιωτῶν ἐπεγείροντες, καὶ ἐπὶ τὴν σύνοδον αὐτοὺς ἐξοτρύνοντες. καὶ μετὰ τοῦτο σιωπή τε ἐξαπίνης πολλὴ ἐγένετο, καὶ μικρὸν ἐπισχόντες, αὐτοί τε διάτορον ἐξεφώ-

D νησαν, καὶ αἱ τάξεις ἑκατέρωθεν συνεβόησαν. κἀκ τούτου ἀλαλάξαντες οἱ ὁπλῖται τάς τε ἀσπίδας τοῖς δορατίοις ἔκρουσαν, καὶ ἐκεῖνα ἐπ' ἀλλήλους ἐξηκόντισαν· καὶ οἱ σφενδονῆται οἵ τε τοξόται βέλη καὶ λίθους ἧκαν. καὶ μετὰ ταῦτα τό, τε ἱππικὸν ἀντεξήλασαν, καὶ τὸ θωρακοφόρον συνεπισπώμενον σφίσιν ἐν χερσὶν ἐγένετο· καὶ πολλῷ μὲν ὠθισμῷ, πολλῷ δὲ καὶ ξιφισμῷ ἐχρήσαντο, τὰ μὲν πρῶτα περισκοποῦντες ὅπως τε τρώσωσί τινας, καὶ

E ὅπως αὐτοὶ μὴ τρωθῶσι. τούς τε γὰρ ἀνθεστηκότας ἅμα ἀποκτεῖναι, καὶ ἑαυτοὺς σῶσαι ἐβούλοντο. ἔπειτα δὲ ὡς ἥ τε ὁρμὴ σφῶν ηὐξήθη, καὶ ὁ θυμὸς ἐφλέγμηνεν, ὁμόσε ἀπερισκέπτως χωροῦντες, καὶ μηδεμίαν ἔτ' ἀσφάλειαν ἑαυτῶν ποιούμενοι, ἀλλ' ἐπιθυμίᾳ τοῦ τὸν ἀντι-

πάλοις ἀπολέσαι, καὶ ἑαυτοὺς περιϊέμενοι, καί τινες τάς τε ἀσπίδας ἀπερρίπτουν, καὶ ἀντιλαμβανόμενοι τῶν ἀντιτεταγμένων, οἱ μὲν ἔκ τε τῶν κρανῶν αὐτοὺς ἦγον, καὶ κατὰ νώτου ἔπαιον, οἱ δὲ τά τε προβλήματα ἀπέσπων, καὶ ἐς τὰ στήθη ἔτυπτον· ἄλλοι τῶν ξιφῶν αὐτῶν λαμβανόμενοι, τὰ σφέτερα, ὡς καὶ ἀόπλοις σφᾶς ἐώθουν· καὶ ἕτεροι, τρωθῆναί τι μέρος τῶν σωμάτων σφῶν προβάλλοντες, ἑτοιμότερον τῷ λοιπῷ ἐχρῶντο. συμπλεκόμενοί τε τινές, τὸ μὲν παίειν ἀλλήλοις ἀφῃροῦντο, τῇ δὲ δὴ συμμίξει καὶ τῶν ξιφῶν καὶ τῶν σωμάτων διώλλυντο. καὶ οἱ μὲν μιᾷ πληγῇ, οἱ δὲ πολλαῖς ἔθνησκον· καὶ οὔτε τῶν τραυμάτων αἴσθησιν εἶχον (τὸ γὰρ ἀλγῆσον ὁ θάνατος προελάμβανεν) οὔτε τοὺς ὀλέθρους σφῶν ὀλοφυρμὸν ἐποιοῦντο. ἐς γὰρ τὸ λυπῆσον οὐκ ἐξικνοῦντο. ἄλλος τις, ἀποκτείνας τινά, οὐδ' ἀποθανεῖσθαί ποτε ὑπὸ τῆς αὐτίκα περιχαρείας ἤλπιζε· καὶ ὁ ἀεὶ πίπτων, ἔς τε τὸ ἀναισθητεῖν καθίστατο, καὶ σύνεσιν τοῦ πάθους οὐκ ἐλάμβανεν. ἔμενον δὲ κατὰ χώραν ἀκριβῶς ἀμφότεροι, καὶ οὔθ' ὑπαγωγαῖς οὔτε διώξεσιν οὐδέτεροι ἐχρήσαντο, ἀλλ' αὐτοῦ, ὥσπερ εἶχον, ἐτίτρωσκον, ἐτιτρώσκοντο· ἐφόνευον, ἐφονεύοντο, μέχρι πόρρω τῆς ἡμέρας. καὶ εἴγε πάντες πᾶσιν (οἷα ἐν τῷ τοιούτῳ συμβαίνει) συνεμεμίχεσαν, ἢ Βροῦτος μὲν κατὰ Ἀντώνιον, Κάσσιος δὲ κατὰ Καίσαρα ἀντιτέτακτο, ἰσοπαλεῖς ἂν ἐγεγόνεσαν· νῦν δὲ ὅτε Βροῦτος τὴν τοῦ Καίσαρος ἀρρωστίαν ἐξεβιάσατο, καὶ ὁ Ἀντώνιος τὸν Κάσσιον οὐδὲν ὅμοιον τὰ πολέμια ὄντα ἐξενίκησε. καὶ τότε δὲ τὸ μὴ πάντας ἅμα σὺν ἑταίροις, ἀλλ' ἐν τῷ μέρει ἀμφοτέρους καὶ ἡττηθῆναι καὶ κρατῆσαι, ταυτόν, ὡς εἰπεῖν, ἐγένετο. καὶ γὰρ ἐνίκησαν ἀμφότεροι, καὶ ἡττήθησαν· ἐτρέψαντό τε τοὺς ἀντιτεταγμένους σφίσιν ἑκάτεροι, καὶ ἐτράποντο. καὶ αἵ τε διώξεις καὶ αἱ φυγαὶ ἀμφοῖν ὁμοίως συνέβησαν, καὶ τὰ στρατόπεδα ἀμφοτέρωθεν ἑάλω. τοῦ τε γὰρ πεδίου ἐπὶ πλεῖστον, ἅτε καὶ πολλοὶ ὄντες, ἐπεῖχον, ὥστε μὴ καθορᾶν ἀλλήλους· καὶ οὔτε ἐν τῇ μάχῃ πλέω τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἔγνω· ἐπεί τε ἡ τροπὴ ἐγένετο, ἔς τε τὰ οἰκεῖα ἐρύματα πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀφεστηκότα τὴν ἐναντίαν ἑκάτεροι ἀμεταστρεπτεὶ ἔφυγον. καὶ ἀπό τε τούτου καὶ ἐκ τοῦ κονιορτοῦ ἀπλέτου γενομένου,

A nendi hostis vsque ad sui quoque corporis neglectum efferri. Ibi alii scutis proiectis cum quîcum congressi fuissent, arripere, & vel galea tracti tergum ferire, vel armis nudatum pectus percutere: alii, gladiis aduersariorum comprehensis, eos tanquam inermes confodere: alii partem corporis vulneri hostis exponere, vt reliquo in eum expeditius vti possent. nec deerant qui se mutuo complexi, inferendi vulneris adempta facultate, gladiorum ac B corporum suorum confractu perirent. alii vnico vulnere, alii multis concidebant: ac nec sensum vulnerum, nec lamentandi sui interitus spatiũ erat, morte vtrunque præueniente. quîque alios cædebant, gaudio elati similem perniciem non prouidebant: & qui cadebant, sensu priuati miseriam suam non intelligebant. Vtraque autem acies suum locum omnino tuebatur, & ex eo neque pedem referendo, neque hostem insequendo, excedebat: verùm C vbi quisque constiterat, ibi aut vulnerabat hostem, aut sauciabatur, aut sternebat, aut cadebat: pugnámque in multam diem hoc modo protrahebant. Quòd si aut omnes vtrinque copiæ simul cõflixissent, quemadmodum in huiusmodi casu euenire solet, aut Brutus Antonio, Cassius Cæsari oppositus fuisset, æquo Marte à pugna discessum profectò ea die fuisset: nunc & Brutus Cæsarem infirmum loco expulit, & Cas- D siũ Antonius, re bellica sibi nequaquam parem, vicit. ac eo factum est vt nõ tota alterutra pars vel vinceret vel vinceretur, sed propemodũ eadem vtrinque fortuna esset, vtrisque & superioribus factis & superatis, pulso vtrinque hoste, vtrinque fuga, vtrinque insecutione facta, vtrorunque castris captis. Campus enim pugnantium multitudine, maiore sui parte, repletus, prospectũ vtrisque adimebat, nisi quantum in E prælio quisque circa se cernebat: igitur fuga inita, vtrique cõtrario cursu ad sua castra continenter contenderunt. atque hãc ob causam, tum propter immẽsum puluerem,

Victoria & clades vtriusque partis.

exitum pugnæ non cognouerunt, sed qui viciſſent ſibi oppoſitos, totam ſuorum eſſe victoriam, qui fugiſſent, omnes ſuos victos putauêre. Neque prius res ipſa vt haberet cognitum eſt, quàm caſtra direpta, victoréſque in ſua vtrique caſtra redeuntes, obuiam ſibi inuicem facti ſunt. Itaque quod ad pugnam attinet, vtraq; pars & vicit & victa eſt. neque enim præterea tum ad manus venerunt, ſed quum in diſceſſu ſe mutuò vidiſſent, ac quid actum eſſet, ſenſiſſent, nihil amplius conati inuicem ſibi via excesserunt. Quod autem dixi, vtrinque & victoriam partam fuiſſe, & cladem acceptam, ſic patet: Caſtra Cæſaris Antoniique prorſus cum omnibus quæ in iis erant, capta fuerunt. quo maximè ſomnium verum eſſe comprobatum fuit. Si enim in caſtris Cæſar manſiſſet, haud dubiè cum reliquis perierat. Caſſius autem prælio ſuperſtes, caſtris ſuis exutus, quum aliò diffugiſſet, Brutum quoque ſuccubuiſſe, victoréſque iam ad ſe tendere ſuſpicatus, centurionem quendam ſuum emiſit, qui exploraret rem, ac nũtiaret vbinam Brutus eſſet, quídque is ageret: is centurio in equites à Bruto, vt Caſſium quærerent, emiſſos incidit: proinde quaſi nemine vrgente, ac nullo periculo impendente, cum iis lento greſſu rediit. eóſque Caſſius procul conſpectos quum hoſtes eſſe opinaretur, Pindaro liberto ſuo interficiendum ſe præbuit. Centurio, quum ſe ei ſua tarditate cauſam mortis dediſſe intelligeret, ipſe quoque ſibi mortem conſciuit. Brutus Caſſii corpus ſtatim clam in Thaſum miſit, veritus id eo in loco ſepelire, ne ea res militibus luctum afferret, animóſque deiiceret. Reliquis autem militum ad ſe receptis, eos verbis conſolatus eſt: donatáque pecunia loco eorum quæ amiſerant, refecit: ac in caſtra Caſſiana, quòd opportuniora ſuis eſſent, commigrauit. Ex iis caſtris educta ſuorum manu, hoſtibus & alia damna intulit, & ad eorum caſtra noctu acceſſit, pugnæ committere rem in poſterum nolens: ma-

Caſſius ſuo liberto ſe interficiendum præbet.

Centurio mortem ſibi conſciſcens.

Brutus vt bellum deinceps adminiſtrandũ ſumpſerit.

A ἠγνόησαν τὸ τέλος τῆς μάχης· καὶ οἵ τε νενικηκότες, πάντα κεκρατηκέναι, καὶ οἱ ἡττημένοι, πάντα νενικῆσθαι ἐνόμισαν. καὶ οὐ πρότερόν γε τὸ γεγονὸς ἔμαθον, πρὶν τά τε ταφρεύματα διαπορθηθῆναι, καὶ ἀλλήλοις τοὺς νενικηκότας πρὸς τὸ οἰκεῖον ἑκατέρους ἀναχωροῦντας συντυχεῖν. τῆς μὲν δὴ οὖν μάχης ἕνεκα καὶ ἐκράτησαν οὕτως ἀμφότεροι 237
καὶ ἡττήθησαν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐς χεῖρας ἔτι τότε ἀφίκοντο· ἀλλ' ὅπως τάχιστα ἰδόντες ἐν B τῇ ἀποστροφῇ ἀλλήλους, καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἔγνωσαν, ἀντιπαρεξῆλθον, μηδὲν μηδέτεροι τολμήσαντες. ἐπλεονέκτησαν δὲ καὶ ἠλαττώθησαν ἀλλήλων, τῷ τό, τε τάφρευμα τὸ τοῦ Καίσαρος τοῦ τ' Ἀντωνίου πλήν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα ἁλῶναι· ἀφ' οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα τεκμήριον τὸ ὄναρ ἔσχεν. εἰ γάρ τοι κατὰ χώραν ὁ Καῖσαρ ἐμεμενήκει, πάντως ἂν ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀπολώλει. καὶ τῷ τὸν Κάσσιον ἐκ μὲν τῆς μάχης σωθῆναι, τοῦ τε ἐρύματος στερηθέντα, ἄλλοσέ ποι διαφυγεῖν· C ὑποτοπήσαντα δὲ καὶ τὸν Βροῦτον ἐσφάλθαι, καὶ τινὰς τῶν κεκρατηκότων ἐφ' ἑαυτὸν ἐπιέναι, ἐπειχθῆναι πρὸς τὸν θάνατον. ἔπεμψε μὲν γὰρ ἑκατόνταρχον κατασκεψόμενον, καὶ ἀναγγελοῦντα αὐτῷ ὅπου τε ὁ Βροῦτος εἴη, καὶ ὅ,τι ποιοίη· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος συμβαλὼν ἱππεῦσιν οὓς ὁ Βροῦτος ζητήσοντας αὐτὸν ἀπεστάλκει, ἀνέστρεψε, καὶ σχολῇ μετ' αὐτῶν, ὡς οὐδενὸς ἐπείγοντος (ἅτε μηδενὸς δεινοῦ ὄντος) ᾔει, ὑπώπτευσέ τε αὐτοὺς, πόῤῥωθεν ὁρῶν, D πολεμίους εἶναι, καὶ Πινδάρῳ τινὶ ἐξελευθέρῳ ἀποκτεῖναι ἑαυτὸν προσέταξε. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ ἑκατόνταρχος, μαθὼν ὅτι διὰ τὴν βραδυτῆτα αὐτοῦ διώλετο, ἐπαπέθανεν. ὁ δ' οὖν Βροῦτος τὸ μὲν τοῦ Κασσίου σῶμα ἐς Θάσον εὐθὺς κρύφα ἔπεμψεν, ὀκνήσας αὐτὸ κατὰ χώραν θάψαι, μὴ τῷ στρατῷ πένθος τε ἅμα καὶ ἀθυμίαν ἐκ τῆς τῶν ποιουμένων ὄψεως ἐμβάλῃ· τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ παραλαβὼν, καὶ λόγοις τέ σφας παραμυθούμενος, E καὶ δόσει χρημάτων ἀνθ' ὧν ἀπολωλέκεσαν ἀνακτησάμενος, ἔς τε τὴν ταφρείαν αὐτῶν ἐπιτηδειεστέραν οὖσαν μετεστρατοπεδεύσατο, καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος, τά τε ἄλλα τοὺς ἐναντίους ἐλύπει, καὶ τῷ στρατοπέδῳ σφῶν νυκτὸς προσέμισγε. μάχῃ μὲν γὰρ αὖθις ἐκ παρατάξεως οὐ διενοεῖτο αὐτοῖς

συνενεχθῆναι, πολλὴν δὲ δὴ ἐλπίδα ἀκιν- A
δύνως ἐν τῷ χρόνῳ κατεργάσεσθαι σφᾶς
ἔχων, θορυβεῖν τε αὐτοὺς ἄλλως καὶ ταράττειν
νύκτωρ ἐπειρᾶτο· καὶ ποτὲ καὶ τὸν ποταμὸν
παρατρέψας, πολὺ τοῦ ἐρύματος αὐτῶν κα-
τέκλυσεν. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, ὅ,τε Ἀντώνιος ἐ-
σπάνιζον μὲν τῆς τροφῆς, καὶ χρημάτων· ὅθεν
οὐδὲ τοῖς στρατιώταις τι ἀντὶ τῶν διαρπα-
σθέντων ἐδώκεσαν· καὶ προσέτι καὶ τὴν δύνα-
μιν τὴν ἐκ τοῦ Βρεντεσίου ἐπιδιαπλέου-
σαν ἐν ὁλκάσιν ἀπώλεσαν ὑπὸ τοῦ Στα- B
τίου· οὐ μέντοι καὶ ἀσφαλῶς οὔτε ἄλλοσέ ποι
μεταναστῆναι, οὔτ᾽ ἐς Ἰταλίαν ἀνακομισθῆ-
ναι δυνάμενοι, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ τότε
ἔτι μόνον τὰς ἐλπίδας οὐχ ὅτι τῆς νίκης ἀλλὰ
καὶ τῆς σωτηρίας ποιούμενοι, ὥρμηντο καὶ
διακινδυνεῦσαι, πρὶν ἔκπυστον τοῖς τε σφε-
τέροις καὶ τοῖς ἐναντίοις τὸ θαλάσσιον πάθος
γενέσθαι. μὴ βουλομένου δὲ τοῦ Βρούτου συμ-
μίξαι σφίσι, βιβλία ἐς τὸ χαράκωμα αὐτοῦ
τρόπον τινὰ ἐνέβαλον, παρακαλοῦντες τοὺς C
στρατιώτας ἢ τὰ σφέτερα φρονῆσαι (καὶ γὰρ
ὑπισχνοῦντό τινα αὐτοῖς) ἢ ἐς χεῖρας ἐλθεῖν,
εἴ γε καὶ τὸ βραχύτατον ἰσχύωσι. κἀν τῇ δια-
τριβῇ ταύτῃ ηὐτομόλησαν μὲν καὶ τῶν ἐ-
κείνων πρὸς τὸν Βροῦτον ἐκ τοῦ Κελτικοῦ
τινές, ηὐτομόλησαν δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς Ἀμύν-
τας τε ὁ τοῦ Δηιοτάρου στρατηγός, καὶ Θρα-
σκύπολις· καὶ οὗτος μὲν οἴκαδε εὐθύς, ὥς τινες
φασίν, ἀπεχώρησε· δείσας δ᾽ οὖν ἐκ τούτων
ὁ Βροῦτος μὴ καὶ ἐπὶ πλεῖόν τι νεωτερισθῇ, D
συμμίξαι σφίσιν ἔγνω. καὶ ἐπειδὴ πολλοί τε
αἰχμάλωτοι ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ ἦσαν,
καὶ οὐκ εἶχεν οὐδ᾽ ὅπως διὰ φυλακῆς αὐ-
τοὺς ἐν τῷ τῆς μάχης καιρῷ ποιήσηται, οὐδ᾽
ὅπως πιστεύσῃ σφίσι μηδὲν λυμήνασθαι, διέ-
φθειρε τοὺς πλείους, τῇ ἀνάγκῃ καὶ παρὰ γνώ-
238 μην δουλεύσας· ἄλλως τε καὶ ὅτι οἱ ἐναντίοι
τοὺς ζωγρηθέντας τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἀπεκτό-
νεσαν. πράξας δὲ τοῦτο ἐξωπλίσατο· καὶ αὐ-
τῶν ἀντιπαρατεταγμένων ἤδη, ἀετοὶ δύο E
ὑπὲρ ἀμφοτέρων ὑπερπτώμενοι, ἀλλήλοις
τε ἐμαχέσαντο, καὶ ἐκείνοις τὸ τέλος τοῦ πο-
λέμου προέφηναν. ὥσπερ γὰρ ὁ ἀετὸς ὁ κατὰ
τὸν Βροῦτον ὢν ἠλαττώθη τε καὶ ἔφυγεν, οὕτω
τό, τε ὁπλιτικὸν αὐτοῦ ἀγχώμαλα ἐπὶ πλεῖστον ἀγωνισάμενον ἡττήθη, κἀκ τούτου πε-

gnáque spe ductus, posse eos tempore ipso citra periculum à se confici. Itaque eos cùm aliis tum nocturnis terroribus agitare conatus, aliquãdo etiam flumine extra alueum suum auerso, magnam partem castrorum hostilium inũdatione perdidit. Cæsar & Antonius non modò victus ac pecuniæ defectu laborabãt, ideóque suis militibus nihil pro amissis rebus reddiderãt: sed copias etiam eorum à Brundusio traiiciẽtes nauibus onerariis, Statius deleuerat. Statius hostiũ copias transfretantes perdit. Neque tamen tutò aut alium locum quempiam petere, aut in Italiã reuehi poterant: sed in solis armis spem non victoriæ tantùm sed salutis etiam suæ collocabant: cupiebántque prælio decertare, priusquã incommodum quoque mari acceptum sui hostésque resciret. Quum Brutus prælium detrectaret, libellos in castra eius furtim iniecerũt, quibus milites hortabantur vt aut ad se transirent (erãt enim adiunctæ pollicitationes) aut secum ad certamen deuenirent, si vel minimum haberent virium. In hac mora nonnulli Germanorum ad Brutum ab iis perfugerunt: vicissimque ad eos transiit à Bruto Amyntas Deiotari dux, & Rhascipolis: Amyntas. quanquam eum domũ abiisse quidam autores sunt. Hæc pauorem maioris defectionis Bruto obiecerunt: itaque committere prælium cum ipsis statuit. Quũ autem in suis castris multos captiuos haberet, ac neque quónam modo eos prælii tempore custodiret, neque qua ratione fidem ipsis adhiberet, nullum eos maleficium esse perpetraturos, inueniret, maiori eos ex parte interemit, necessitati etiam præter animi sententiam seruiens: eóque id facilius quia captiui ex suo exercitu ab hostibus erant occisi. His sublatis, in aciem suos eduxit: Bruti infelix prælium. iámque ordinibus instructis, aquilæ duæ, ex vtraque parte vna, superuolantes, inter se certauêre: ac prælii quæ esse finis futura, ostendêre. Quemadmodum enim aquila quæ à parte Bruti erat, victa fugit, ita legiones eius quum diu admodum ancipiti euentu pugnassent, tandem superatæ sunt: multísque oc-

cisis, equitatus etiam, quanquam fortiter eò vsque pugnans, concessit. Eos fugientes in diuersas partes victores insecuti, neque occiderunt quenquam, neque ceperũt: sed tantùm circumsessis, vt singuli se fuga in alia atque alia loca proripuerant, iterum coeundi inter se facultatem eis ademerunt. Brutus in locum quendam natura tutum effugerat: conatúsque in castra peruenire, quũ nulla ratione id efficere valeret, audito etiam militum nonnullos victoribus se dedidisse, rebus omnibus saluteque desperata, viuum autem in hostium peruenire potestatem se indignum iudicans, ipse etiam ad mortem confugit: altáque voce recitato Herculis isto dicto, O infelix

Herculis de virtute dictum.

virtus, itáne, quum nihil quàm nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui, quum tu fortunæ seruieris? suorum quendam sibi manus afferre iussit.

Bruti mors.

Eius corpus Antonius humandum tradidit: caput autem Romam missum, in transmissione à Dyrrhachio tẽpestate coorta, in mare abiectum est. Mortuo Bruto, exercitus, impunitate sibi proposita, signa ad victores transtulit.

Porciæ obitus.

Porcia autem, pruna ardenti deglutita, mortem sibi consciuit. Virorum autem primariorum, qui vel aliquem magistratum gessissent, vel ex percussoribus Cæsaris, aut proscriptorum in numero erant, plerique confestim manus sibi ipsis attulerunt; aut capti (inter quos Fauonius

Fauonij interitus.

fuit) perierunt: reliqui ad mare profugerunt, ac deinde Sexto se Pompeio coniunxerunt.

A σούντων πολλῶν, καὶ τὸ ἱππικὸν, καίτοι γενναίως μαχόμενον, ἐνέδωκε. καὶ μετὰ τοῦτο φυγόντας αὐτοὺς ἄλλος ἄλλῃ ἐπεδίωξαν μὲν οἱ κεκρατηκότες· οὔτε δὲ ἀπέκτειναν, οὔθ᾽ εἷλόν τινα, ἀλλὰ προσεδρεύσαντες αὐτοῖς τὴν νύκτα, ὡς ἑκάστοις, οὐκ εἴασαν αὖθις σφᾶς συστραφῆναι. ὁ οὖν Βροῦτος ἐπεχείρησε μὲν ἐς τὸ στρατόπεδόν πῃ διαπεσεῖν (ἐς γὰρ χωρίον τι ἐρυμνὸν ἀναπεφευγὼς ἦν) μὴ δυνηθεὶς δὲ, καὶ προσέτι καὶ μαθὼν ὅτι τινὲς τῶν στρατιωτῶν τοῖς νικήσασιν ὡμολογήκασιν, οὐδεμίαν
B ἔτ᾽ ἐλπίδα ἔχειν· ἀλλ᾽ ἀπογνοὺς μὲν τὴν σωτηρίαν, ἀπαξιώσας δὲ τὴν ἅλωσιν, ἐς τὸν θάνατον καὶ αὐτὸς κατέφυγε· καὶ ἀναβοήσας τοῦτο δὴ τὸ Ἡράκλειον,

Ὦ τλῆμον ἀρετὴ, λόγος ἄρ᾽ ἦσθ᾽· ἐγὼ δέ σε
Ὡς ἔργον ἤσκουν· σὺ δ᾽ ἄρ᾽ ἐδούλευες τύχῃ·

παρεκάλεσέ τινα τῶν συνόντων ἵνα αὐτὸν ἀ-
C ποκτείνῃ. καὶ αὐτοῦ τὸ μὲν ἄλλο σῶμα ταφῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου ἔτυχεν· ἡ δὲ δὴ κεφαλὴ ἐπέμφθη μὲν ἐς τὴν Ῥώμην, χειμῶνι δὲ ἐν τῷ ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου διάπλῳ περιπεσοῦσα, ἐς τὴν θάλασσαν ἐρρίφη. τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, τὸ μὲν πλῆθος τῶν στρατιωτῶν αὐτίκα, ἀδείας σφίσι κηρυχθείσης, μετέστη· ἡ δὲ δὴ Πορκία ἄνθρακα διάπυρον καταπιοῦσα ἀπέθανε. τῶν δὲ ἀνδρῶν τῶν πρώτων τῶν ἀρχάς τινας ἀρξάντων, ἢ καὶ ἐκ τῶν σφαγέων τῶν τε ἐπικεκηρυγμένων ἔτι ὄντων, οἱ μὲν πλείους ἑαυτοὺς παραχρῆμα ἀπέκτειναν, ἢ ἁλόντες, ὥσπερ καὶ ὁ Φαβώνιος, ἐφθάρησαν· οἱ δὲ λοιποὶ τότε ἐπὶ τὴν θάλασσαν διέφυγον, καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Σέξτῳ προσέθεντο.

ΤΩΝ ΔΙΩ-

ΤΩ͂Ν ΔΙΏΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩ͂Ν ἹΣΤΟΡΙΩ͂Ν ΤῸ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤῸΝ ὄγδοον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS OCTAUUS.

ΤΆΔΕ ἜΝΕΣΤΙΝ ἘΝ ΤΩ͂Ι τεσσαρακοστῷ ὀγδόῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς Καῖσαρ Φουλουΐᾳ καὶ Λουκίῳ Ἀντωνίῳ ἐπολέμησεν.

Ὡς Σέξστος Πομπήϊος Σικελίαν κατέσχεν.

Ὡς Πάρθοι τὰ μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου κατέσχον.

Ὡς Καῖσαρ καὶ Ἀντώνιος πρὸς Σέξστον συνέθεντο.

Ὡς Πούπλιος Οὐεντίδιος Πάρθους ἐνίκησε, καὶ τὴν Ἀσίαν ἐκτήσατο.

Ὡς Καῖσαρ Σέξστῳ πολεμῆσαι ἤρξατο.

Περὶ Βαιῶν.

HAEC INSVNT LIbro XLVIII *Romanæ historiæ Dionis:*

Bellum quod cõtra Fuluiam & L. Antonium Cæsar gessit.

Vt Sextus Pompeius Siciliam occupauerit.

Quemadmodũ Parthi omnem regionem ad Hellespontum vsque obtinuerint.

De pace quam cum Sexto Pompeio Cæsar & Antonius fecerunt.

Quomodo P. Ventidius Parthis victis Asiam recuperauerit.

Vt Cæsar bellum contra Sextum Pompeium moliri inceperit.

De Baiis.

ΧΡΌΝΟΥ ΠΛΗ͂ΘΟΣ ἘΤΗ ΠΈΝΤΕ, ἘΝ οἷς ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,

Λ. Ἀντώνιος Μ. υἱ. Πιέτας, καὶ Π. Σερουΐλιος Π. υἱ. Ἰσαυρικός.
Γν. Δομίτιος Μ. υἱ. Καλουῖνος, καὶ Γ. Ἀσίνιος Γ. υἱ. Πωλίων.
Λ. Μάρκιος, καὶ Γ. Καλουίσιος Σαβῖνος.
Ἄππιος Κλαύδιος Γ. υἱ.Ποῦλχρος, καὶ Γ. Νωρβανὸς Γ. υἱ. Φλάκκος.
Μ. Οὐϊψάνιος Λ. υἱ. Ἀγρίππας, καὶ Λ. Κανίνιος, υἱ. Γάλλος.

ANNIS HAEC ACTA SVNT QVINque, quibus consules hi fuerunt,

713. L. Antonius, M. F. & P. Seruilius P. F. Isauricus.
714. Cn. Domitius M. F. Caluinus. II, & C. Asinius Pollio.
715. L. Marcius, & C. Sabinus.
716. Ap. Claudius C. F. Pulcher, & C. Norbanus C. F. Flaccus.
717. M. Vipsanius L. F. Agrippa, & L. Caninius L. F. Gallus.

239 Ὁ ΜΈΝ οὖν Βροῦτος ὅ, τε A
Κάσσιος οὕτως ἀπώλοντο, τοῖς ξίφεσιν οἷς τὸν Καίσαρα ἀπεχρήσαντο σφαγέντες· οἵ τε ἄλλοι οἱ τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐπιβουλῆς μετασχόντες, οἱ μὲν πρότερον, οἱ δὲ τότε, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα, πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐφθάρησαν· ὥς που τό, τε δίκαιον ἔφερε, καὶ τὸ δαιμόνιον ἦγεν, ἄνδρα αὐτοῖς εὐεργέτην σφῶν ἐς τοσοῦτον καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς τύχης
προχωρήσαντα ἀποκτείναντας παθεῖν· ὁ δὲ B
δὴ Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀντώνιος τοῦ μὲν Λεπίδου παραχρῆμα, ἅτε μὴ συννικήσαντος σφίσιν,

AD HVNC igitur modum Brutus & Cassius oppetierunt iis quibus Cæsarem interfecerant gladiis cõfossi: qui verò alii carũ insidiarum participes fuerũt, aut antè, aut tum, aut postea temporis, paucis quibusdam exceptis, perierunt. Ita nimirũ & iustitia postulabat, & deus volebat, eos interire, qui virum ad id virtutis ac fortunæ progressum, ac insuper benefactorem suum, occidissent. Cæsar autẽ & Antonius statim à victoria, Lepidum, qui eius victoriæ socius non fuerat, antecel-

lucrũt, ipsi quoq; paulo pòst sese inuicé aggressuri. Difficile enim erat, tres, aut etiam duos viros, æquali dignitate sublimes, quũ bello tãtas res adepti fuissent, concordiam seruare. Itaque quæ hactenus in aduersariis euertendis vnanimi consilio cõsecuti fuerant, ea tum præmia suarum inuicem contentionum facere cœperunt. Statim enim imperium Cæsar Antoniúsque inter se partiti sunt, ac Cæsari quidem Hispania & Numidia, Antonio Gallia atque Africa, adsignatæ sunt: ea conditione vt, si id animo iniquo Lepidus ferret, Africa ei concederetur. Has tantùm regiones sortiti sunt, quòd Sardiniam Siciliámque Sextus adhuc tenebat: reliquæ extra Italiam prouinciæ pacatæ nondum erant. Italiam autem eximiam semper in huiusmodi rerum statu fuisse, dicere nihil attinet, quum non de ea sed pro eius salute certare se ii præ se tulerint. Ea igitur in medio relicta, Antonius id sibi negotii sumpsit vt rebellia omnia pacaret, & pecuniã, quæ militibus promissa fuerat, conficeret. Cæsar verò, vt Lepidum, si quid is moueret, opprimeret, cõtra Sextum Pompeium bellum gereret, veteranis, qui sua signa essent secuti, agros quos polliciti fuerant, diuideret, qui & statim dimissi sunt. Ad hæc conuenit vt duas legiones legiones Cæsar Antonio secum abducendas daret, ipse vicissim ab eo duas alias tum in Italia morantes acciperet. Hæc ita inter se composita, conscriptáque & consignata, alter ab altero accepit, vt [vter eorum conuentis non stetisset, is ex syngrapha conuinci posset: hisque actis, Antonius in Asiam, Cæsar in Italiã cursum conuertit. In itinere ac nauigatione Cæsarem morbus tanta vi afflixit vt iis qui Romæ erant, mortis quoque suæ opinioné præberet: sed existimantes ii, non tam infirmitate detentum, quàm mali aliquid molientem, moras nectere, sibi omnia, quæ possent accidere, mala præsagiebant: quanuis ei cùm alios, qui solent victoribus, honores decreuissent:

Cæsaris & Antonij pactio.

Cæsaris morbus.

A ἐπλεονέκτησαν. ἔμελλον δὲ καὶ ἐπ' ἀλλήλοις οὐκ ἐς μακρὰν τρέψεσθαι. χαλεπὸν γὰρ ἄνδρας τρεῖς ἢ καὶ δύο, ὁμοτίμοις, ἐγκρατεῖς τηλικούτων ἐκ πολέμου πραγμάτων γενομένους, ὁμονοῆσαι. καὶ διὰ τοῦτο ὅσα τέως ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθισταμένων σφίσι καταλύσει συμφρονήσαντες κατέπραξαν, ταῦτα τότε ἆθλα τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμίας ἤρξαντο ποιεῖσθαι. τήν τε γὰρ ἀρχὴν αὐτίκα ἀνεδάσαντο, καὶ Καίσαρι μὲν ἥ τε Ἰβηρία καὶ B ἡ Νουμιδία, Ἀντωνίῳ δὲ ἥ τε Γαλατία καὶ ἡ Ἀφρικὴ ἐγένετο. καὶ συνέθεντο, ὥστ' ἄν τινα ἀγανάκτησιν ὁ Λέπιδος ἐπὶ τούτῳ ποιήσηται, τῆς Ἀφρικῆς αὐτῷ ἐκστῆναι. ταῦτα δὲ δὴ μόνα διέλαχον, ὅτι Σαρδὼ μὲν καὶ Σικελίαν ὁ Σέξτος ἔτι κατεῖχε, τὰ δ' ἄλλα τὰ ἔξω τῆς Ἰταλίας ἐν ταραχῇ ἔτι ἦν. ἐκείνης γὰρ δὴ πέρι οὐδὲν δέομαι λέγειν, ὅτι ἐξαίρετος ἀεί ποτε ἐν τοῖς τοιούτοις ἐγίνετο. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὡς περὶ αὐτῆς ποτε, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ αὐτῆς ἀ- C γωνιζόμενοι, τοὺς λόγους ἐποιοῦντο. ἐν κοινῷ οὖν ταῦτα ἀφέντες, Ἀντώνιος μὲν τήν τε κατάστασιν τῶν ἀντιπολεμησάντων σφίσι, καὶ τὴν ἀργυρολογίαν τὴν ἐς τὰ χρήματα τοῖς στρατιώταις ἐπαγγελθέντα ἀνεδέξατο· Καῖσαρ δὲ τόν τε Λέπιδον ἄν τι παρακινῇ κολοῦσαι, καὶ τῷ Σέξτῳ προσπολεμῆσαι, τήν τε χώραν ἣν τοῖς συστρατευομένοις σφίσιν ὑπέσχηντο, κατανεῖμαι τοῖς ἔξω τῆς ἡλικίας αὐτῶν οὖσιν, οὓς καὶ εὐθὺς ἀφῆκαν. καὶ προσέτι D οὗτος μὲν δύο τῷ Ἀντωνίῳ στρατόπεδα τῶν συνόντων οἱ συνέπεμψεν· ἐκεῖνος δὲ ἕτερα ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τότε ὄντων ἴσα ἀντιδώσειν αὐτῷ ἐπηγγείλατο. ταῦθ' οὕτω καταμόνας συνθέμενοι, καὶ γράψαντες, καὶ κατασημηνάμενοι, τά τε γραμματεῖα ἀλλήλοις ἀντέδοσαν, ἵν' ἄν τι παραβαθῇ, ἐξ αὐτῶν ἐλεγχθῇ· καὶ μετὰ τοῦτο Ἀντώνιος μὲν ἐς τὴν Ἀσίαν, Καῖσαρ δὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀφωρμή- E θη. καὶ αὐτὸν ἡ νόσος ἔν τε τῇ πορείᾳ καὶ ἐν τῷ πλῷ ἰσχυρῶς ἐπίεσεν, ὥστε καὶ θανάτου δόξαν τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ παρασχεῖν. οὐ μέντοι καὶ ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας τοσοῦτον, ὅσον ἐπὶ παρασκευῇ κακοῦ τινός, χρονίζειν αὐτὸν ἐνόμιζον· κἀκ τούτου πάνθ' ὅσα ἐνεδέχετο σφᾶς παθεῖν, ὑπετόπουν· καίτοι ἄλλα τε ἐπὶ τῇ νίκῃ πολλὰ αὐτοῖς ἐψηφίσαντο, ἅπερ που καὶ τοῖς ἑτέροις ἄν, εἰ ἐκεκρατήκεσαν, ἐδέδοτο·

(ἐν γὰρ

(ἐν γὰρ δὴ τοῖς τοιούτοις τό,τε ἀπολωλὸς πάν- A
τες ἀεὶ καταβέχουσι, καὶ τὸ κρατῆσαν τιμῶσι)
καὶ δὴ καὶ ἱερομηνίας ἐν ἅπαντι, ὡς εἰπεῖν,
τῷ ἔτει καὶ ἄκοντες ἄγειν ἐγνώσαν. τοῦτο γὰρ
σφίσιν ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τῇ τῶν σφαγέων τιμωρείᾳ
ἄντικρυς ποιῆσαι ἐκέλευσε. χρονίζοντος δ' οὖν
αὐτοῦ, λόγοι τε παντοδαποὶ ἐθρυλλοῦντο, καὶ
παθήματα ἀπ' αὐτῶν παντοῖα συνέβαινε.
240 τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ οἱ μὲν ὡς τέθνηκε διεθρόουν,
καὶ ἡδονὴν πολλοῖς ἐνέβαλλον· οἱ δ', ὡς κακόν τι B
βουλεύοιτο, καὶ φόβον συχνοῖς ἐνεποίουν. καὶ διὰ
τοῦτο οἱ μὲν τὰ σφέτερα συνέκρυπτον, καὶ ἑ-
αυτοὺς ἐν φυλακῇ ἐποιοῦντο, οἱ δὲ καὶ ποῖ πο-
τὲ ἀποδράσοιντο διεσκόπουν. ἄλλοι, καὶ οἵ γε
πλείους, οὐδὲ ἐπινοῆσαί τι ὑπὸ τοῦ σφοδροῦ
δέους δυνάμενοι, παρεσκευάζοντο ὡς καὶ πάν-
τως ἀπολούμενοι. βραχύ τε τι καὶ κομιδῇ
σμικρὸν τὸ θαρσοῦν ἦν· ἐκ γὰρ δὴ τῆς πρό-
σθεν πολλῆς καὶ ποικίλης καὶ τῶν χρημάτων καὶ
τῶν ἀνθρώπων φθορᾶς οὐδὲν ὅ,τι οὐχὶ καὶ τῶν C
ὁμοίων καὶ τῶν χειρόνων, ἅτε καὶ παντελῶς κε-
κρατημένοι, προσεδέχοντο. ὅθεν περ καὶ ὁ Καῖ-
σαρ, φοβηθεὶς μή τι, ἄλλως τε καὶ τοῦ Λεπίδου πα-
ρόντος, νεοχμώσωσιν, ἐπέστειλε τῇ γερουσίᾳ,
θαρσεῖν τε αὐτῇ παραινῶν, καὶ προσυπισχνού-
μενος πάντα καὶ πρᾴως καὶ φιλανθρώ-
πως κατὰ τὸ πάτριον ποιήσειν. τότε μὲν δὴ
ταῦτ' ἐγίγνετο.

Τῷ δ' ἐχομένῳ ἔτει, ὀνόματι μὲν ὅ,τε Σε- D
ρουίλιος ὁ Πούπλιος καὶ ὁ Ἀντώνιος ὁ Λούκιος,
ἔργῳ δ', οὗτός τε καὶ ἡ Φουλουία ὑπάτευσαν. ἥ τε
γὰρ Καίσαρος πενθερὰ, καὶ τοῦ Ἀντωνίου γυνὴ
οὖσα, τόν τε Λέπιδον ὑπὸ νωθείας παρ' οὐδὲν
ἦγε, καὶ αὐτὴ τὰ πράγματα διεχείριζεν· ὥσ-
τε μήτε τὴν βουλὴν μήτε τὸν δῆμον ἄλλο τι
παρὰ τὸ ἐκείνῃ δοκοῦν χρηματίζειν. τοῦ γοῦν
Λουκίου αὐτοῦ σπουδάζοντος ἐπινίκια τινῶν
ἐν ταῖς Ἄλπεσιν οἰκούντων, ὡς καὶ νικήσαν-
τος σφᾶς, πέμψαι, τέως μὲν ἡ Φουλουία ἀν- E
τέλεγεν, οὐδείς οἱ συνεχώρησεν· ἐπεὶ δὲ ἐ-
κείνη θεραπευθεῖσα ἐπέτρεψε, πάντες ἐψη-
φίσαντο. ὥστε τῷ μὲν λόγῳ τὸν Ἀντώνιον
καθ' ὧν περ κεκρατηκέναι ἔλεγεν (οὔτε γὰρ ἔ-
πραξέ τι νικητηρίων ἄξιον, οὔθ' ὅλως ἡγεμο-
νείαν ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις εἶχε) τῇ δ' ἀλη-
θείᾳ τὴν Φουλουίαν καὶ τιμηθῆναι καὶ πομπεῦσαι.

(est enim in huiusmodi rebus receptum vsu, vt ii qui perierunt, in reprehensionibus omnium sint: qui vicerunt, honoribus afficiantur) tũ vt quotānis supplicationes eius nomine haberētur: atque hoc quidem vel inuiti. Ipse enim Cæsar apertè iusserat vt id, supplicio de parricidis exacto, fieret. Aduentum igitur suũ proferente Cæsare, varii sermones vulgò iactati, variéque homines inde affecti sunt. Inter alios rumores is quoque spargebatur, diem eum suum obiisse, erátque id multis voluptati: alii malum aliquod ipsum machinari ferebant, multísque metum iniiciebant: ita vt alii res suas absconderent, suíque custodiā agerent: alii de loco in quem profugerent, sibi prospiciebant. plerique in tantum pauorem deuenerant, vt quum nullas inire suæ salutis rationes possent, interitui sese omnino pararent: paucissimi erant qui animo essent bono. Nam quum prius tanta & tam varia facultatum iactura esset facta, tot homines periissent: iam, vt qui prorsus in potestatem Cæsaris venissent, nihil sibi leuius, omnia grauiora pollicebantur. Quare Cæsar, metuens ne qui noui tumultus concitarentur, Lepido præcipuè præsente, literis ad senatum datis, bono eũ esse animo hortatus est, pollicitúsque se omnia impræsentiarum clementer humaniterque acturum.

Anno sequenti P. Seruilius & L. Antonius nomen consulum, consulatum autem hic & Fuluia gesserunt. Hæc Cæsaris socrus, ac M. Antonii vxor, Lepido propter ignauiā contempto, ipsa rempublicam administrauit: ita vt neque senatus, neque populus quicquam præter eius sententiam statueret. Ipse L. Antonius quum de quibusdam Inalpinis à se victis triumphare vellet, quandiu Fuluia contradixit, ei is triumphus à nemine concessus: vbi ea demulsa concessit, ab omnibus decretus est. ita verbo quidem L. Antonius de iis quos vicisse aiebat (neque enim aut triumpho aliquid dignum egerat, aut omnino cum magistratu vllo ibi locorum fuerat) triumphauit: re autem, & triumphus iste & honor Fuluiæ fuit.

ANNO V.C. 713.

Fuluia, virilis animi mulier, consulatum gerit.

De L. Antonij triumpho.

Proinde & magis eo & verius illa superbiit. est enim maius, triũphandi potestatem alicui concedere quã eum concessum ab alio ducere. ac quum habitum triumphalem induisset Lucius, currum conscendisset, reliqua pro more fecisset, ipsa Fuluia eos ludos hoc vsa administro visa est exhibere. Triumphauit autem Calendis Ianuariis: ac se in eo, Mario parem iactabat, quòd qua die magistratum initurus esset, triũphasset. imò & præferebat se Mario, se volentem triumphi ornamentis depositis, ac togatum, senatum conuocasse dictans: Marium id coactũ fecisse. præterea Mario aut nullam aut vnicam omnino coronam datam: sibi verò & alias, & tributim à populo (quod ante ipsum obtigisset nemini) oblatas. id verò factum erat propter Fuluiam, & pecunias clàm certis hominibus diuisas.

Cæsaris Romam reditus, & origo belli eius contra L. Antonium & Fuluiam.

Eo anno Cæsar Romam venit: peractísque iis quæ ex instituto maiorum pro victoria fieri solent, ad res constituendas expediendásque se contulit. Nam Lepidus quidem, partim metu Cæsaris, partim animi infirmitate, à nouis rebus agitandis detentus fuit. Cæterùm L. Antonius & Fuluia, quia & propinqui erant eius, & consortes principatus, etsi primò quieuerant, tamẽ pòst progressu temporis dissidiũ inter eos coortum est, Antonio & Fuluia id prætendentibus, quòd in partem diuisionis agrorum, eam quæ ad Antonium pertinebat, recepti non fuissent: Cæsare, quòd legiones sibi ab iis redditæ non essent. Hoc dissidio & affinitas dirempta est, & ad bellũ apertum res producta. Cæsar enim quum insolentiam socrus suæ non ferret (malebat autem videri cum hac quàm cum Antonio sibi non conuenire) cum filia eius, quam adhuc virginem esse sacramento contendebat, diuortium fecit: nihil curans, fidésne sibi non haberetur, tãto eum hanc tempore secum illibatam habuisse: an verò existimaretur hoc diu antè secum ita statuisse, quũ se ad futura præpararet. Secundum hoc repudium nihil inter eos amicè

Cæsar Fuluiæ filiã repudiat.

A πολὺ γοῦν πλεῖον ἐκείνου, ἅτε καὶ ἀληθέστερον, ἐσεμνύνετο. τὸ γὰρ δοῦναί τινι ἐξουσίαν τῆς τῶν νικητηρίων πέμψεως, μεῖζον τοῦ διεορτάσαι αὐτὰ παρ' ἑτέρου λαβόντα ἦν. πλήν γε ὅτι τήν τε σκευὴν τὴν ἐπινίκιον ὁ Λούκιος ἐνεδύσατο, καὶ τοῦ ἅρματος ἐπέβη, τά τε ἄλλα τὰ καθήκοντα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἔπραξεν, αὐτὴ ἡ Φουλουΐα τὴν πανήγυριν ὑπηρέτῃ ἐκείνῳ χρωμένη ποιεῖν ἔδοξεν. ἤχθη δ' ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ· καὶ ἐπί τε τούτῳ B ὁ Λούκιος ἐξ ἴσου τῷ Μαρίῳ ἐσεμνύνετο, ὅτι ἐν τῇ νουμηνίᾳ αὐτήν, ἐν ᾗ ὑπατεύειν ἤρξατο, ἐπετέλεσε· καὶ προσέτι καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνον ἠγάλλετο, λέγων, αὐτὸς μὲν ἐθελοντὴς τά τε τῆς πομπῆς κοσμήματα ἀποτεθεῖσθαι, καὶ τὴν βουλὴν ἐν τῇ ἀγοραίῳ στολῇ ἠθροικέναι· τὸν δὲ δὴ Μάριον, ἄκοντα αὐτὰ πεποιηκέναι. προσετίθει τε, ὅτι ἐκείνῳ μὲν ἤ τις ἢ οὐδεὶς στέφανος ἐδόθη, αὐτὸς δὲ, ἄλλους τε καὶ παρὰ τοῦ δήμου κατὰ φυλὴν (ὃ μηδενὶ τῶν προ- C τέρων ἐγεγόνει) διά τε τὴν Φουλουΐαν, καὶ διὰ τὰ χρήματα ἃ λάθρα τισὶν ἀνάλωσεν, ἔλαβεν.

Ἐν δ' οὖν τῷ ἔτει τούτῳ ἔς τε τὴν Ῥώμην ὁ Καῖσαρ ἀφίκετο, καὶ τὰ νομιζόμενα ἐπὶ τῇ νίκῃ ποιήσας, πρός τε τὴν διοίκησιν καὶ πρὸς τὴν διαγωγὴν τῶν πραγμάτων ἐτράπετο. ὅ, τε γὰρ Λέπιδος τὰ μὲν τῷ φόβῳ αὐτοῦ, τὰ δὲ καὶ τῇ τῆς γνώμης ἀσθενείᾳ, οὐδὲν ἐνεωτέρισε, καὶ ὁ Λούκιος, ἥ τε Φουλουΐα, ὡς καὶ συγγενεῖς καὶ κοινωνοὶ τῆς ἡγεμονείας αὐτῷ ὄντες, ἡσύχασαν τήν γε πρώτην· προϊόντος D δὲ τοῦ χρόνου, διηνέχθησαν, οἱ μὲν, ὅτι τοῦ μέρους τῆς τῶν ἀγρῶν νομῆς τοῦ τῷ Ἀντωνίῳ προσήκοντος οὐ μετέσχον· ὁ δὲ, ὅτι τὰ στρατεύματα παρ' αὐτῶν οὐκ ἀντέλαβε. κἀκ τούτων ἥ τε συγγένεια αὐτῶν ἡ ἐκ τῆς ἐπιγαμίας διελύθη, καὶ πρὸς πόλεμον ἐμφανῆ προήχθησαν. ὁ γὰρ Καῖσαρ τὴν χαλεπότητα τῆς πενθερᾶς μὴ φέρων (ἐκείνῃ γὰρ μᾶλλον ἢ τῷ Ἀντωνίῳ διαφέρεσθαι δοκεῖν ἐβούλετο) τὴν θυγατέρα αὐτῆς, ὡς καὶ παρθένον ἔτι οὖσαν (ὃ καὶ ὅρκῳ ἐπιστώσατο) ἀπεπέμψατο, οὐκ E ὀκνήσας οὔτε εἰ τοσοῦτον ἄλλως ἡ γυνὴ πεπαρθενεῦσθαι παρ' αὐτῷ χρόνον νομισθείη, οὔτε πρὸς τὴν παρασκευὴν τῶν ἐσομένων, εἰ οὐκ πολλοῦ δόξειεν αὐτὸ προβεβουλευκέναι. γενομένου δὲ τούτου, οὐδὲν ἔτι φίλιον

241

ἐποίουν· ἀλλ' ὅ, τε Λούκιος μετὰ τῆς Φουλουίας τῶν τε πραγμάτων, ὡς καὶ ὑπὲρ τοῦ Μάρκου τοῦτο δρῶν, ἀντελαμβάνετο, καὶ οὐδενὸς αὐτῶν ὑφίετο. διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν εὐσέβειαν, καὶ ἐπωνυμίαν ἑαυτῷ Πίετα ἐπέθετο. καὶ ὁ Καῖσαρ τῷ μὲν Μάρκῳ οὐδὲν δῆθεν ᾐτιᾶτο, μὴ καὶ ἐκπολεμώσειεν αὐτὸν, τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνη διέποντα· ἐκείνοις δὲ δὴ καὶ ἐπεκάλει καὶ ἀντέπραττεν, ὡς καὶ παρὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ πάντα ποιοῦσι, καὶ δυναστείας ἰδίας ἐπιθυμοῦσιν. ἦν δὲ ἐν τῇ κληρουχίᾳ ἀμφοτέροις ἡ πλείστη τῆς δυνάμεως ἐλπὶς, καὶ διὰ τοῦθ' ὑπὲρ αὐτῆς πρῶτον ἀρξάμενοι διεφέροντο. ὅ, τε γὰρ Καῖσαρ αὐτὴν πᾶσι τοῖς τε ἑαυτοῦ καὶ τοῖς τοῦ Ἀντωνίου συστρατευσαμένοις ἤθελεν αὐτὴν, κατὰ τὰς συνθήκας τὰς μετὰ τὴν νίκην αὖθις γενομένας, ὅπως ἐς εὔνοιαν σφᾶς ὑπαγάγηται, ποιήσασθαι· καὶ ἐκεῖνοι τήν τε ἐπιβάλλουσαν τοῖς σφετέροις κληρουχῆσαι, καὶ τὰς πόλεις αὐτοὶ ἀποικίσαι ἠξίουν, ἵνα τὴν ἰσχὺν αὐτῶν σφετερίσωνται. καὶ γὰρ ἑτοιμότατον ἀμφοτέροις ἐδόκει εἶναι, τὰ τῶν ἀόπλων τοῖς συμπολεμήσασι χαρίσασθαι. ὡς γοῦν παρὰ τὴν δόξαν αὐτῶν πολλὴ ταραχὴ ἐγίγνετο, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐς πόλεμον προήγετο (πᾶσαν γὰρ κατ' ἀρχὰς τὴν Ἰταλίαν, πλὴν εἴ τις τῶν ἐστρατευμένων ἐν δωρεᾶς μέρει λαβὼν, ἢ καὶ ἐκ τοῦ δημοσίου πριάμενος εἶχε, μετά τε τῆς δουλείας, καὶ μετὰ τῆς ἄλλης κατασκευῆς τοὺς δεσπότας ὁ Καῖσαρ ἀφήρειτο, καὶ ἐκείνοις ἐδίδου· (καὶ διὰ τοῦτο τῶν κτημάτων ἀποστερούμενοι δεινῶς πρὸς αὐτὸν ἠγανάκτουν) μετεβάλλοντο. ἥ τε Φουλουΐα καὶ ὁ ὕπατος πλείω δύναμιν ἐν τοῖς ἑτέροις τοῖς ἀδικουμένοις σφίσιν ἐλπίσαντες, καὶ τῶν μὲν ληψομένων τοὺς ἀγροὺς ἠμέλησαν· πρὸς δὲ ἐκείνους, ἅτε καὶ πλείονας ὄντας, καὶ ὀργὴν δικαίαν ὑπὲρ ὧν ἀπεστεροῦντο ποιουμένους, ἐτράποντο. κἀκ τούτου ὑπολαμβάνοντες αὐτοὺς ὡς ἑκάστους, καὶ συνήεσαν καὶ συνίστων· ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῷ πρὶν τὸν Καίσαρα φοβουμένους, τότε προστατῶν ἐπιλαβομένους, ἀναθαρσῆσαι, καὶ μηδενὸς ἔτι τῶν οἰκείων ἀφεῖσθαι· καὶ γὰρ καὶ τῷ Μάρκῳ ταῦτα συνδοκεῖν ἐνόμιζον.

A actum est. sed L. Antonius causæ societate cum Fuluia contracta, ac si id fratris sui Marci causa faceret, (nam Pii quoque cognomen sibi propter suam in fratrem pietatem sumpserat) strenuè eam agebat. Cæsar Marcum Antonium nihil culpans, ne eum populos Asianos sub se habentem, hostem sibi redderet, Lucium & Fuluiam incusabat, ac repugnabat iis, non ea ex Marci eos sententia agere, sed peculiarem sibi dominationem quærere iactãs.
B Erat autem vtrique parti magna potentiæ spes in diuisione agrorum posita, ideóque de ea primùm inter se contenderunt. Cæsar secundum id quod cum Antonio post victoriam fecerat, pactum, omnibus suis Antoniique militibus, agros diuidere volebat, vt eorum sibi animos beneuolentia obstringeret: Antonius & Fuluia suis militibus competentem partem ipsi
C assignare, ipsique colonias deducere volebant, vt eorum vires sui iuris efficerent: videbatur enim vtrisque expeditissima ea ratio, bona inermium suis militibus largiri. Postquam igitur præter ipsorum opinionem magnus tumultus extitit, & res ad bellum spectauit, ac Cæsar, quum initio omnes per totam Italiam agros (nisi quem miles aliquis dono acceperat, aut ex publicis agris partem emerat,) vnà cũ mancipiis & instrumento reliquo,
D dominis adimere, & militibus dare statuerat, eorum qui suis bonis spoliabantur, vehementia in se concitauisset odia, mutare sententiam Fuluia & Antonius cœperunt. Existimabant enim plus sibi præsidii in iis quos Cæsar ea iniuria læsisset, quàm in iis qui agros essent accepturi, futurum. Igitur his omissis, ad illos, quorum & numerus erat maior, & iustam iram propter
E res ademptas sibi conceperant, se conuerterunt: eos sibi singillatim coniunxerunt, eos adiuuerunt, ac inter se societate copulauerunt: ita vt qui antè Cæsarem metuissent, iam patronos adepti, animum resumerent, ac de suis facultatibus nemini cederent, quum M. etiam Antonio hoc ita videri iudicarent.

L. Antonius Pij cognomẽtum sumit.

Hos igitur consul & Fuluia ad suam causam ita adiunxerunt vt interim in nullam Cæsarianorum militum offensam incurrerent. Ostendebāt enim iis agrorum diuisione nulla opus esse, sed hostium superatorum bona suffectura eis indicabant: præsertim quum prædia ac supellex extarent, vendita partim, partim non vendita. ea igitur, aut pretium pro iis solutum, dari eis iubebant: ac, si ne hæc satis forent, ad spem prædæ Asianæ animos eorum erigebāt. Ita mox factum est vt Cæsar, qui possessoribus sua vi adimebat, laborémque & pericula omnibus ex æquo de iis parabat, & dominis bonorum, & militibus in offensa esset. Isti verò, quia neque quenquam suo spoliabant, & promissa se repræsentaturos sine vllo certamine ex partis bonis ostendebāt, vtrosque suos habuerunt. His rebus, ac fame (qua summa premebantur, mare Siculū Sexto Pompeio, Ionium Cn. Domitio Aënobarbo obtinente: qui & ipse vnus ex Cæsaris interfectoribus ex Philippensi pugna effugerat, paratáque classe aliqua, Ionium mare aliquandiu iam tenebat, ac multa rebus hostium damna inferebat) effectū est vt Cæsar in summis difficultatibus hæreret. Accedebat ad eas, quòd in contentionibus quæ militibus cum senatoribus, aut reliquis qui agros possiderent, intercedebant, (cuiusmodi in certamine de re maximi momenti accidebant plurimæ) neutris tutò poterat astipulari. nam vtrisque iuxtà gratificari, erat quidem id impossibile: quū alteri iniuriam inferre, alteri eam defendere, alteri aliorum res inuadere, alteri suas retinere cuperent. Quoties igitur modò huic modò illi parti, quemadmodum id necessitas postulabat, accederet, in odia alterius statim incurrebat: neque tantùm gratiæ ab his, quibus officium suum exhibuisset, quantum odii ab his quibus negasset aliquid, consequebatur. Alteri enim ita accipientes quæ desiderauerant, tanquam debitum sibi si exolutum esset, nullum id beneficiū putabant: alteri suis se spoliari ægrè ferebant.

A τούτοις τε οὖν ὅ, τε Λούκιος καὶ ἡ Φουλουία προσεποιοῦντο, καὶ τοῖς ἑτέροις τοῖς ἀμφὶ τὸν Καίσαρα οὐδὲν προσέκρουον. οὐ γὰρ ὡς δέον αὐτοὺς κληρουχῆσαί τινα προεβάλλοντο, ἀλλ' ἀρκοῦντα αὐτοῖς τὰ τῶν ἀντιπολεμησάντων σφίσιν ἀπέφαινον· καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ χωρία καὶ ἔπιπλα, τὰ μὲν ἔτι τότε ὄντα, καὶ πεπραμένα ἀπεδείκνυσαν, ὧν τὰ μὲν, αὐτά, τὴν δὲ τιμὴν ἔφασκον αὐτοῖς δοθῆναι χρῆναι. εἰ δ' οὖν μηδὲ ταῦτα σφίσιν ἀρκέσειε, ταῖς B γε ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλπίσι πάντας αὐτοὺς ἀνηρτῶντο. ὥστε ταχὺ ἐκ τούτων συνέβη, Καίσαρα μὲν, ἅτε καὶ βίᾳ τῶν κεκτημένων τι ἀφαιρούμενον, καὶ πόνους ὑπὲρ αὐτῶν καὶ κινδύνους πᾶσιν ὁμοίως προσάγοντα, ἀμφοτέροις αὐτοῖς προσκροῦσαι· ἐκείνους δὲ δὴ, οἷα μήτε τι ἀποστεροῦντάς τινας, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σφίσι τὴν πλήρωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν ἀμαχεὶ τοῖς ληψομένοις αὐτὰς ὑποδεικνύν- C τας, ἑκατέροις προσθέσθαι. ἔκ τε οὖν τούτων, καὶ ἐκ τοῦ λιμοῦ (ὅς τότε τῆς θαλάσσης, τῆς μὲν κατὰ Σικελίαν, ὑπὸ τοῦ Σέξτου, τῆς δ' ἐν τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ, ὑπὸ Γναίου Δομιτίου Ἀηνοβάρβου κατεχομένης, δεινῶς αὐτοὺς ἐπίεσεν) ἐν πολλῇ ἀμηχανίᾳ ὁ Καῖσαρ ἐγένετο. 242 ὁ γὰρ Δομίτιος ἦν μὲν τῶν σφαγέων, ἐκ δὲ δὴ τῆς μάχης τῆς πρὸς Φιλίπποις γενομένης διαφυγὼν, ναυτικόν τι συνεκρότησε, καὶ τοῦ τε κόλπου D χρόνον τινὰ ἐκράτησε, καὶ τὰ τῶν ἐναντίων ἐπὶ πλεῖστον ἔφθειρε. ταῦτά τε οὖν τὸν Καίσαρα δεινῶς ἐλύπει, καὶ ὅτι ἐν ταῖς διαφοραῖς ταῖς πρὸς τοὺς βουλευτὰς καὶ πρὸς τὸ λοιπὸν πλῆθος τὸ σὺν ἀγορεῖς κεκλημένον τοῖς ἐστρατευμένοις συμβαινούσαις (πλεῖστα δὲ δὴ ἅτε καὶ ὑπὲρ τῶν μεγίστων ἀγωνιζομένοις σφίσιν ἐγίγνοντο) οὐδετέροις ἀκινδύνως προσετίθετο. ἀμφοτέροις μὲν γὰρ ἀδύνατον ἦν αὐτῷ χαρίζεσθαι. οἱ μὲν γὰρ, ὑβρίζειν, οἱ δ', ἀπαθεῖς εἶναι· καὶ οἱ E μὲν, τὰ ἀλλότρια λαβεῖν, οἱ δὲ, τὰ ἑαυτῶν ἔχειν ἤθελον. ὁσάκις δὲ δὴ τὰ τούτων, ἢ τὰ ἐκείνων, ὥς που καὶ ἠναγκάζετο, προέλοιτο, τοῖς ἑτέροις ἀπήχθετο· καὶ οὐ τοσαύτης γε χάριτος ἐξ ὧν ὑπουργήσειεν, ὅσης ὀργῆς ἐξ ὧν μὴ συνεχώρει, ἐτύγχανεν. οἱ μὲν γὰρ ὡς καὶ ὀφειλόμενα σφίσι πάντα τὰ γιγνόμενα λαμβάνοντες, ἐν οὐδεμιᾷ αὐτὰ εὐεργεσίᾳ ἐτίθεντο· οἱ δὲ, ὡς καὶ τῶν οἰκείων στερισκόμενοι, ἐχαλέπαινον.

A καὶ ἐκ τούτου διετέλει ἢ τούτοις ἢ ἐκείνοις προσκρούων· καὶ τοτὲ μὲν ὡς φιλόδημος, τοτὲ δὲ ὡς καὶ φιλοστρατιώτης ἐγκαλούμενος. καὶ διὰ ταῦτα ἐπεὶ μήτε τι ἤνυε, καὶ προσέτι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ἔμαθεν ὅτι οὐδὲν τὰ ὅπλα πρὸς τὸ τοὺς ἀδικουμένους εὐνοϊκῶς οἱ ἔχειν ἐδύνατο, ἀλλ' ἀπολέσθαι μὲν πάντα τὸν μὴ ὑπείκοντα δι' αὐτῶν οἷόν τε ἦν, ἀναγκασθῆναι δέ τινα φιλεῖν ὃν μὴ βούλεται, ἀδύνατον ὑπάρχοι· οὕτω δὴ καὶ ἄκων ὑποκατέκλινε, καὶ οὐκέτ' οὐδὲ τῶν βουλευτῶν B τι ἀφείλετο. πρότερον γὰρ καὶ τὰ ἐκείνων πάντα καταναῖμαι ἠξίου, διερωτῶν σφᾶς, πόθεν οὖν τὰ γέρα τοῖς ἐστρατευμένοις ἀποδώσομεν; ὥσπερ τινὸς αὐτοῖς πολεμεῖν, ἢ καὶ τοσαῦτα αὐτοῖς ὑπισχνεῖσθαι κεκελευκότος. τῶν τε ἄλλων ὅσα ἢ γυναῖκες ἐς τὰς προῖκας ἐντετιμημέναι, ἢ καὶ ἕτεροί τινες ἐλάττω τῆς κατ' ἄνδρα τοῖς ἐστρατευμένοις διδομένης γῆς ἐκέκτηντο, ἀπέσχετο. πραχθέντος δὲ τούτου, ἡ C μὲν γερουσία, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μηδενὸς στερόμενοι, πράως πως πρὸς αὐτὸν εἶχον· οἱ δὲ ἐστρατευμένοι, τήν τε φειδὼ καὶ τὴν τιμὴν τὴν ἐς ἐκείνους, ἀτιμίαν τε ἅμα καὶ ζημίαν ἑαυτῶν, ὡς καὶ ἐλάττω ληψομένων, νομίζοντες εἶναι, ἐδυσχέραινον, καὶ τῶν τε ἑκατοντάρχων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιτηδείως γε τῷ Καίσαρι ἐχόντων, καὶ θορυβεῖν αὐτοὺς κωλυόντων, συχνοὺς ἀπέκτειναν· αὐτόν τε ἐκεῖνον παρ' ὀλίγον ἦλθον ἀποχρήσασθαι, πᾶσαν αὐτάρκη πρόφα- D σιν τῆς ὀργῆς ποιούμενοι. καὶ οὐ πρότερόν γε ἐπαύσαντο χαλεπαίνοντες, πρὶν τοῖς τε συγγενέσι σφῶν, καὶ τοῖς τῶν ἐν ταῖς μάχαις πεσόντων πατράσι καὶ παισὶ τὴν χώραν ὅσην τινὲς αὐτῶν εἶχον, ἀφεθῆναι. ἐκ δὲ τούτου τὰ μὲν τῶν στρατιωτῶν ἐπιτηδειότερά οἱ αὖθις ἐγένετο· ὁ δὲ δῆμος κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο πάλιν ἠγανάκτει· καὶ ἔς τε χεῖρας αὖθις ἤεσαν, καὶ μάχαι σφῶν συνεχεῖς ἐγίγνοντο, ὥστε καὶ τιτρώσκεσθαι καὶ ἀποθνή- E σκειν παρ' ἀμφοτέρων πολλούς. οἱ μὲν γὰρ δὴ τῇ τε τῶν ὅπλων παρασκευῇ, καὶ τῇ τοῦ πολέμου ἐμπειρίᾳ, οἱ δὲ ὑπό τε πλήθους καὶ τῶν ἀπὸ τῶν τεγῶν αὖθις βολῶν, ἐπεκράτουν· ὥστε καὶ οἰκίας διὰ τοῦτο συχνὰς καταπρησθῆναι, καὶ τὸ ἐνοίκιον, τοῖς μὲν ἐν τῷ ἄστει, μέχρι πεντακοσίων δραχμῶν ἰοῦσι πᾶν, τοῖς δ' ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ, κατὰ τὸ τέταρτον ἐνιαυτοῦ ἑνός, ἀφεθῆναι.

Sic Cæsar identidem alterutrā partem offendens, ac modò ob populi studium, modò ob militum, malè audiens, nihil proficiebat: experiebatúrque ipsa re, armis eorum beneuolentiam, quos iniuria affecisset, parare se sibi nō posse: sed posse quidem omnes qui non obtemperassent ipsi, armis ad interitum adigi: cogi verò armis, vt eum quem nollet, amaret, neminem posse. Igitur inuitus etiam se subduxit, ac neque iam senatoribus abstulit quicquam (primò enim horum quoque agros omnes militibus diuidere decreuerat, interrogans eos, Vnde enim aliâs militibus præmia persoluemus? Quasi verò aut belligerari cū quisquam, aut tanta ipsis promittere iussisset) & iis quoque agris abstinuit qui vel à mulieribus, dotis nomine, vel ab aliis possidebantur, minores quàm vt promissæ in singulos milites quantitati satisfacerent. Hoc facto & senatus ac quibus præterea nihil eripiebatur, melius de Cæsare iā sentire cœperunt. Milites autem, quantum istis Cæsar pepercisset, aut honorem habuisset, tantū sibi ignominiæ ac detrimenti accidisse, séque minus spe sibi facta accepturos putantes, indignabantur, multósque centuriones, aliósque Cæsaris familiares, qui eos ne tumultuarētur inhibebant, cōplures interficiebant: parúmque abfuit quin ipsum quoque necarent: ac quancunque arreptam occasionem, iustā suæ iræ causam faciebāt. Nec antè finem indignandi fecerūt quàm impetrauerūt vt cognatis suis & eorū qui in præliis cecidissent parentibus ac liberis, omnes agri, quos nonnulli ad eos pertinētes possidebant, permitterētur. Hoc rursum milites Cæsari cōiūxit, plebis autē irā cōcitauit, ita vt ad manus quoq; deuentū sit: conflictúmq; cōtinenter, ita vt vtrinque multi sauciarētur, perirëntque, militibus armorum genere, ac bellorum vsu, plebe numero ac iaculatione de tectis præualente. Itaque & domus permultæ cōbustæ sunt, & annua habitatio, iis qui Romæ erāt, ad mille nūmos vsque in continuū, qui verò alibi in Italia habitarent, quarto quolibet anno remissa est.

Conflictus plebis cum militibus.

Pugnabatur enim in omnibus vrbibus similiter, vbicunque milites in plebem incidissent.

His malis, ac eo præterea quòd milites à Cæsare in Hispaniã præmissi, tumultũ Placẽtiæ quendã edidissẽt, ac nõ, antequàm ab incolis eius regionis pecunias acciperent, conquiessent, eosdémque Calenus & Ventidius, qui Galliæ transalpinæ præerant, Alpium transitu prohibuissent, territus Cæsar ne quid grauius pateretur, cum consule & Fuluia pacem componere statuit: & quia ipse per se priuatim nihil efficiebat, ad veteranos confugit, ac per eos de pacificatione egit. At Lucio Fuluiæque animus auctus his euentis erat, adiunxerántque ad suam causam eos quibus agri adimebãtur. eos Lucius vndiquaque circumiens, à Cæsare abalienatos in vnum cogebat. Fuluia autem, Præneste occupato, ac ad suam societatem pertracto, senatores & equites à sua parte stantes habebat: cum iis de omnibus negotiis consilia inibat: identidémque edicta, vt ex vsu videbatur, proponebat. Id quidem mirandum adeo non est, quum gladio etiam se accinxerit ipsa, tesseram militibus dederit, sæpenumero concionem apud eos habuerit. Cæsar, hoc sibi videns ad cætera mali accedere, neque opprimere eos valens, nõ modò à potentia, sed à studiis etiam hominum longè ipsis inferior (multos enim lædebat ipse, illi verò bonam omnibus spem faciebant) quum aliquoties per amicos priuatim compositionem apud eos frustra tentasset, tandem legatos ex veteranis ad eos misit: in eum præcipuè finem, vt pace impetrata res constituere, ac deinde ipsis resistere, posset: quòd si eam non esset consecutus, at certè causam discordiæ non sibi sed ipsis imputatum iri existimans. Neque falsus est sua opinione. quum enim ne militum quidem actione interposita res succederet, senatores ad L. & Fuluiam misit, qui & pacta sibi cum Antonio facta eis exponerent, & de controuersia cognoscerẽt. Vbi ne sic quidem effectũ quicquam est (nam & multas conditiones ferebant, quibus staturus

Fuluia gladio se accingit.

A ἐν πάσαις γὰρ δὴ ταῖς πόλεσιν ὁμοίως, ὅπῃ ποτὲ συντύχοιεν ἀλλήλοις, ἐμάχοντο.

Ὡς οὖν ταῦτά τε οὕτως ἐγίγνετο, καὶ στρατιῶται, ἐς Ἰβηρίαν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος προπεμφθέντες, θόρυβόν τινα ἐν Πλακεντίᾳ ἐποίησαν, καὶ οὐ πρότερον πρὶν χρήματα παρὰ τῶν ἐπιχωρίων λαβεῖν, κατέστησαν, καὶ 243 προσέτι καὶ ὑπὸ τοῦ Καλήνου τοῦ τε Οὐεντιδίου, τὴν Γαλατίαν τὴν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐχόντων, ἐκωλύθησαν ὑπερβαλεῖν αὐτάς, B ἐφοβήθη τε ὁ Καῖσαρ μὴ καὶ σφαλῇ τι, καὶ καταλλαγῆναι τῇ τε Φουλουΐᾳ καὶ τῷ ὑπάτῳ ἠθέλησεν· ἐπειδή τε οὐδὲν ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν προσπέμπων σφίσιν ἔπραξεν, ἐπὶ τοὺς ἐστρατευμένους ὥρμησε, καὶ δι' αὐτῶν τὰς συναλλαγὰς ἔπραξεν. ἐκεῖνοι δὲ τούτοις ἐπαιρόμενοι, καὶ τοὺς στερουμένους τῆς χώρας προσποιούμενοι, Λούκιος μὲν πανταχόσε συνιστάς τε αὐτούς, καὶ ἀπὸ τοῦ Καίσαρος ἀποστῶν, περιῄει· Φουλουΐα δὲ τό, τε Πραινεστὸν κατέλαβε, καὶ προσεποιεῖτο τοὺς βουλευτάς τε καὶ C ἱππέας ἔχουσα· τά τε ἄλλα πάντα μετ' αὐτῶν ἐβουλεύετο, καὶ τοὺς παραγγέλους ὡς ἑκασταχόσε ἐξέπεμπε. καὶ τί ταῦτα θαυμάσειεν ἄν τις, ὁπότε καὶ ξίφος παρεζώννυτο, καὶ συνθήματα τοῖς στρατιώταις ἐδίδου, ἐδημηγόρει τε ἐν αὐτοῖς πολλάκις. ὥστε καὶ ἐκεῖνα τῷ Καίσαρι προσίστασθαι. οὐ μέντοι ἔχων ὅπως αὐτοὺς καταλύσῃ (οὐ γὰρ μόνον τῇ δυνάμει, ἀλλὰ καὶ τῇ παρὰ τῶν ἄλλων εὐνοίᾳ πολὺ αὐτῶν ἠλαττοῦτο· αὐτὸς μὲν γὰρ πολλοὺς ἐλύπει, ἐκεῖνοι δὲ πάντας ἐπήλπιζον) πολλάκις D μὲν σφᾶς ἰδίᾳ διὰ τῶν φίλων ἐς τὰς καταλλαγὰς προεκαλέσατο, ὡς δ' οὐδὲν ἤνυτεν, ἐκ τῶν ἐστρατευμένων πρέσβεις πρὸς αὐτοὺς ἀπέστειλε. μάλιστα μὲν γὰρ τεύξεσθαί τε αὐτῶν, καὶ τὰ παρόντα καταστήσεσθαι, ἔς τε τὸ ἔπειτα ἀντισχήσειν ἐκ τούτου ἤλπισεν· εἰ δὲ δὴ καὶ διαμάρτοι σφῶν, τήν γε οὖν αἰτίαν τῆς διαφορᾶς οὐκ αὐτὸς ἀλλ' ἐκείνους ἕξειν ἐνόμισεν· ὃ καὶ ἐγένετο. ἐπεὶ γὰρ οὐδὲν οὐδὲ διὰ τῶν στρατιωτῶν E ἔπραξε, βουλευτὰς ἔστειλε, τάς τε συνθήκας σφίσι τὰς πρὸς τὸν Ἀντώνιον αὐτῷ γενομένας ἐκφήνας, καὶ δικαστὰς τῶν διαφορῶν δῆθεν αὐτοὺς ποιήσας. ὡς δ' οὐδὲν οὐδὲ τότε ἐπράχθη, (καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοῦτο μέν, πολλὰ καὶ ὅσα ὁ

Καῖσαρ οὐκ ἔμελλε ποιήσειν, ἀντιπροετείνοντο· τοῦτο δέ, πλήν θ' ὅσα ἐποίουν, ἐκ τῆς τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Μάρκου ἐντολῆς πράττειν ἔλεγον) οὕτω δὴ πρὸς τοὺς ἐστρατευμένους αὖθις ἀπέκλινε. καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὴν Ῥώμην ἐκεῖνοι πλήθει πολλῷ, ὡς καὶ τῷ δήμῳ τῇ τε βουλῇ κοινωσόμενοί τι, συνελθόντες, τούτων μὲν οὐδὲν ἐφρόντισαν, ἀθροισθέντες δὲ ἐς τὸ Καπιτώλιον, τάς τε συνθήκας ἃς ὅ, τε Ἀντώνιος καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπεποίηντο, ἀναγνωσθῆναί σφισιν ἐκέλευσαν, καὶ ἐκείνας τε ἐπεκύρωσαν, καὶ περὶ ὧν διεφέροντο ἑαυτοὺς δικαστὰς γενέσθαι ἐψηφίσαντο. καὶ ταῦτά τε ἐς δέλτους γράψαντες καὶ κατασημηνάμενοι, ταῖς ἀειπαρθένοις φυλάττειν ἔδοσαν. καὶ τῷ μὲν Καίσαρι, παρόντι, τοῖς δὲ ἑτέροις, διὰ πρεσβείας ἐς Γαβίους ἐν ῥητῇ τινὶ ἡμέρᾳ πρὸς τὴν δίκην ἀπαντῆσαι προσέταξαν. ἐπειδή τε ὁ μὲν Καῖσαρ ἕτοιμος διαδικασθῆναι ἐγένετο, ἐκεῖνοι δὲ ὑπέσχοντο μὲν ἀφίξεσθαι, οὐκ ἦλθον δέ, φοβηθέντες, ἢ καὶ ἀπαξιώσαντες (διέσκωπτον γοῦν σφᾶς, ἄλλα τε καὶ βουλὴν καλλίγαν ἀπὸ τῆς τῶν στρατιωτικῶν ὑποδημάτων χρήσεως ἀποκαλοῦντες) τοῦ τε Λουκίου καὶ τῆς Φουλουίας, ὡς καὶ ἀδικούντων τι, κατεψηφίσαντο, καὶ τὰ τοῦ Καίσαρος ἐπρέσβευσαν. κἀκ τούτου πολλάκις αὖθις βουλευσάμενοι, τόν τε πόλεμον αὖθις ἀνείλοντο, καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν οὐχ ἡσυχῇ ἡτοιμάζοντο. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ χρήματα ἀπανταχόθεν καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν ἠθροίσαντο. τὰ γὰρ ἀναθήματα ὅσα τε καὶ ἐξαργυρισθῆναι ἐδύνατο, τά τε ἐν τῇ ἄλλῃ Ἰταλίᾳ τῇ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτῶν οὔσῃ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ἀνακείμενα, καθεῖλον, καὶ αὐτοῖς καὶ ἐκ τῆς Γαλατίας τῆς Τογάτης (ἢ καὶ ἐς τὸν τῆς Ἰταλίας ἤδη νομόν, ὥστε μηδένα ἄλλον προφάσει τῆς ἐνταῦθα ἀρχῆς στρατιώτας ἐντὸς τῶν Ἄλπεων τρέφειν, ἐσεγέγραπτο) καὶ χρήματα καὶ στρατιῶται ἦλθον.

244 Ὅ, τε οὖν Καῖσαρ παρεσκευάζετο, καὶ ἡ Φουλουία καὶ ὁ Λούκιος τά τε πρόσφορα ἐπορίζοντο, καὶ τὰς δυνάμεις συνεκρότουν. κἀν τούτῳ καὶ ἀντεπρεσβεύοντο, καὶ διέπεμπον ἑκασταχόσε καὶ στρατιώτας καὶ στρατιάρχους ἑκάτεροι· καὶ τὰ μὲν προκατελάμβανον, τῶν δ' ἀπεκρούοντο. καὶ αὐτῶν ἐγὼ τὰ μὲν πολλά, καὶ ἐν οἷς οὔτε τι μέγα οὔτ' ἀξιόλογον ἐπράχθη, παρήσω· τὰ δὲ δὴ λόγου μάλιστα

A Cæsar non esset, & omnia se iussu Marci Antonii agere perhibebant) ibi demum Cæsar ad veteranos se iterum contulit. Veterani Romam frequentes, tanquam cum populo ac senatu aliquid acturi, aduenere: ac in Capitolium congregati, omissis istis, conuentus Antonii ac Cæsaris recitari sibi iusserunt: eos approbauêre, séque arbitros litis eorum constituêre: eáque acta in tabulas relata obsignatáque Vestalibus virginibus adseruanda dederunt: Cæsaríque B præsenti, L. autem Antonio & Fuluiæ per legatos, diem dixerunt, ad quam disceptandæ rei causa Gabios venirent. Cæsare se promptum ad iudicandam litem exhibente, iis autem pollicitis quidem se adfuturos, non tamen venientibus (incertum metúne aut contemptu potius id ab ipsis factum. certè enim iudicium verbis exagitabant, ac inter alia senatum caligam ab vsu militaris vestimenti nominabant) iniuC riarum Lucium & Fuluiam veterani damnauere, Cæsaris causam suscepere. Ac sæpius deinde consultatione habita, bellum cõtra L. & Fuluiam instituerunt, atque ad id gnauiter se parauerunt, pecunia vndique contracta, atque etiam ex sacris rebus conflata, (omnia enim ornamenta per totam Italiam, quà in sua eam potestate habebant: ac Romæ etiam, quæ quidem pecunia commutari possent, ex templis abstulerant) ex Gallia etiam Togata, quæ tũ Italiæ legibus ac institutis formata D fuerat, ne in cisalpina regione eius gubernandæ causa essent exercitus alendi, pecunia ipsis militésque adducebantur.

Veterani controuersiæ inter Cæsarem & L. Antonium arbitri.

Dum Cæsar hæc adornat, Fuluia etiam ac Lucius iis quæ in suam rem essent, parandis, exercituíque cogendo intenti erant: vtrique autem legatos suos, ac milites, tribunósque, hac illac circummittebant: & ciuitates, alias sibi adiungebant, ab aliis non recipiebãtur. Quorum ego pleraque, vbi nihil memoratu magnoE pere dignum actum fuit, præteribo: quæ autem referre operæpretium

Nurſia.

eſſe exiſtimo, ea breuiter recenſebo. Nurſia Sabinorum oppidum eſt, eò Cæſar primùm cum exercitu acceſſit: fugatóque quod ibi ſtationes agebat præſidio, ab oppido à Titiſieno Gallo repulſus, in Vmbriam digreſſus, Sentinates oppugnauit. Interim Antonius, miſſis occultè Romam ad amicos militibus, alios alio ſub prætextu, ipſe repente ſuperuenit: equitatúque qui ſibi occurrerat victo, peditibúſque intra muros cõpulſis, quum præmiſſi intro milites Antonii vrbis defenſores adorirentur, vrbem cepit: neque Lepido, cui eius erat mandata cuſtodia, quicquã reſiſtente (erat enim homo natura ignauus) neque Seruilio cõſule, ipſo quoque nimis quietis ſtudioſo. Eo cognito Cæſar, relicto ad oppugnationem Sentinatium Q. Saluidieno Rufo, Romam ipſe contendit. Antonius autem ante eius aduentum vrbe exiuit: quũ effeciſſet vt decreto tanquam ad bellum proficiſci iuberetur, concionatúſque eſſet militari habitu indutus. quod factum ab alio nemine vnquam fuerat. Ita Cæſar in vrbem citra omne certamen receptus, Antoniúmque fruſtra inſecutus, reuerſus, Romam accuratiori cuſtodia firmauit. Cæſare à Sẽtinatibus diſcedente, vt dixi, ac C. Furnio, (qui ei oppido præerat) eius inſequendi cauſa ab oppido longius progreſſo, Saluidienus ex improuiſo oppidum aggreſſus cepit, diripuit, incendítque. Cæterùm Nurſinis ſeſe dedentibus nullum eſt damnum iniunctum: poſt autem quum eos qui in prælio (conflixerant enim cum Cæſare) ceciderãt, ſepelientes, eorum monumentis inſcriberent, pugnantes eos pro libertate occubuiſſe, tanta ab eis mulctæ nomine exacta eſt pecunia, vt vrbe agróque omni ceſſerint. L. Antonius Roma profectus, in Galliam ire intendit: ſed itinere prohibitus, Peruſiã (vrbs eſt Hetruriæ) ſe conuertit. ibi eum deprehenſum, primùm legati Cæſaris, deĩde ipſe Cæſar, oppugnauerũt.

A ἄξια συντόμως διηγήσομαι. ὁ Καῖσαρ ἐπὶ Νουρσίαν ἐς τοὺς Σαβίνους στρατεύσας, τὴν μὲν φρουρὰν τὴν προκαθημένην σφῶν ἐτρέψατο, τῆς δὲ δὴ πόλεως ὑπὸ Τιτισιηνοῦ Γάλλου ἀπεκρούσθη. μεταστὰς οὖν ἐς τὴν Ὀμβρικὴν, Σεντινάτας ἐπολιόρκησε μὲν, οὐ μέντοι καὶ εἷλεν αὐτούς· τοῦ γὰρ Λουκίου ἐν τούτῳ τὸ μὲν πρότερον στρατιώτας λάθρα κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην πρόφασιν ἐς τὴν Ῥώμην πρὸς τοὺς φίλους πέμψαντος, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοῦ ἐξαίφνης ἐ- B πελθόντος, καὶ τό, τε ἱππικὸν ἀπαντῆσάν οἱ κρατήσαντος, καὶ τοὺς πεζοὺς ἐς τὸ τεῖχος κατεράξαντος, κἀκ τούτου καὶ τὸ ἄστυ, συνεπιθεμένων τοῖς ἔνδοθεν ἀμυνομένοις τῶν προσαφιγμένων, λαβόντος (οὔτε γὰρ ὁ Λέπιδος ὁ τὴν φυλακὴν αὐτοῦ ἐπιτετραμμένος ἀντέπραξέ τι, ὑπὸ τῆς ἐμφύτου νωθείας, οὔτε ὁ Σερουίλιος ὁ ὕπατος, ἡσυχαίτερός πως ὤν) πυθόμενος ταῦθ' ὁ Καῖσαρ, τοῖς μὲν Σεντινάταις Κύιντον Σαλουιδίηνον Ῥοῦφον πα- C ρακατέλιπεν, αὐτὸς δὲ πρὸς τὴν Ῥώμην ὥρμησε. μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Λούκιος προϋπεξῆλθε, διαπραξάμενος ψηφισθῆναί οἱ ὡς ἐπὶ πολέμῳ τινὶ ἐκστρατεῦσαι. καὶ ἔν γε τῇ στρατιωτικῇ σκευῇ ἐδημηγόρησεν· ὃ μηδεὶς ἄλλος ἐπεποιήκει. καὶ οὕτως ὁ Καῖσαρ ἀμαχεί τε ἐς τὸ ἄστυ ἐσεδέχθη· καὶ ἐπειδὴ ἐπιδιώξας αὐτὸν οὐ κατέλαβεν, ἀνέστρεψε, καὶ φρουρὰν τῆς πόλεως ἀκριβεστέραν ἐποιήσατο. κἂν τούτῳ ὁ Ῥοῦφος, ὡς τάχιστα ἐκεῖνός τε ἀπὸ τῶν D Σεντινάτων ἀπεχώρησε, καὶ Γάιος Φούρνιος ὁ τὸ τεῖχος φρουρῶν ἐπεξῆλθεν ἐπὶ πολὺ διώκων αὐτόν· προσέβαλέ τε ἀπροσδοκήτοις τοῖς ἔνδον οὖσι, καὶ ἑλὼν τὴν πόλιν διήρπασε καὶ κατέκαυσε. Νουρσινοὶ δὲ ἐς μὲν ὁμολογίαν μηδὲν κακὸν παθόντες ἦλθον· ἐπεὶ μέντοι τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τῇ πρὸς τὸν Καίσαρα σφίσι γενομένῃ πεσόντας θάψαντες, ἐπέγραψαν τοῖς μνημείοις αὐτῶν ὅτι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι ἐτελεύτησαν, παμπόλλοις E χρήμασιν ἐζημιώθησαν· ὥστε καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἅμα πᾶσαν ἐκλιπεῖν. καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἔπραττον. ὁ δὲ δὴ Λούκιος, ὡς τότε ἐκ τῆς Ῥώμης ἀπῆρεν, ὥρμησε μὲν ἐς τὴν Γαλατίαν, εἰρχθεὶς δὲ τῆς ὁδοῦ, πρὸς Περουσίαν Τυρσηνίδα πόλιν ἀπετράπετο. καὶ αὐτὸν ἐνταῦθα πρότερον μὲν οἱ ὑπαρχοι τοῦ Καίσαρος, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, ἀπολαβόντες ἐπολιόρκουν.

χρονίου δὲ δὴ τῆς προσεδρείας σφίσι γιγνομένης (τό,τε γὰρ χωρίον τῇ τε φύσει καρτερόν ἐστι, καὶ τοῖς ἐπιτηδείοις ἱκανῶς παρεσκεύαστο, καὶ ἱππεῖς προεκπεμφθέντες ὑπ' αὐτοῦ, πρὶν παντελῶς περιτειχισθῆναι, δεινῶς σφᾶς ἐλύπουν· καὶ προσέτι καὶ ἕτεροι πολλοὶ σπουδῇ ἄλλος ἄλλοθεν ἐπήμυνον αὐτῷ) πολλὰ μὲν πρὸς τούτοις ὡς ἑκάστοις, πολλὰ δὲ καὶ πρὸς τοῖς τείχεσιν ἐπράχθη· μέχρις οὗ καίτοι πλεονεκτοῦντες τὰ πλείω οἱ περὶ τὸν Λούκιον, ὅμως ὑπὸ λιμοῦ ἑαλώσαν. καὶ αὐτὸς μὲν ἄλλοι τέ τινες ἄδειαν εὕροντο, οἱ δὲ δὴ πλείους τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐφθάρησαν. καὶ λόγος γε ἔχει ὅτι οὐδ' ἁπλῶς οὕτω ἔπαθον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν βωμὸν τὸν τῷ Καίσαρι τῷ προτέρῳ ὡσιωμένον ἀχθέντες ἱππεῖς τετρακόσιοι, καὶ βουλευταὶ ἄλλοι τε καὶ ὁ Καννούτιος ὁ Τίτος (ὅς ποτε ἐν τῇ δημαρχίᾳ
245 τὸ πλῆθος τῷ Καίσαρι τῷ Ὀκταουιανῷ ἤθροισεν) ἐτύθησαν. τῶν δὲ Περουσινῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκεῖ ἁλόντων οἱ πλείους ἀπώλοντο· καὶ ἡ πόλις αὐτὴ πλὴν τοῦ Ἡφαιστείου, τοῦ τε τῆς Ἥρας ἕδους, πᾶσα κατεκαύθη. τοῦτο δὲ (ἐσώθη γάρ πως κατὰ τύχην) ἀνήχθη τε ἐς τὴν Ῥώμην ἐξ ὄψεως ὀνείρου ἣν ὁ Καῖσαρ εἶδε, καὶ παρέσχε καὶ τῇ πόλει πρὸς τῶν βουλομένων συνοικισθῆναι· πλὴν ὅτι τῆς χώρας οὐδὲν ὑπὲρ ἑπτὰ καὶ ἥμισυ σταδίους ἐκληρώσαντο. ἐκείνης δ' οὖν ἐπί τε Γναίου Καλουίνου δεύτερον καὶ ἐπ' Ἀσινίου Πωλίωνος ὑπάτων ἁλούσης, καὶ τἆλλα τὰ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, τὰ μὲν βίᾳ, τὰ δὲ ἐθελοντὴ τῷ Καίσαρι προσεχώρησε· καὶ διὰ τοῦθ' ἥ τε Φουλουία πρὸς τὸν ἄνδρα μετὰ τῶν τέκνων ἀπέδρα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν πρώτων συχνοί, οἱ μὲν πρὸς ἐκεῖνον, οἱ δὲ πρὸς τὸν Σέξτον ἐς τὴν Σικελίαν ἀπεχώρησαν. ἥ τε Ἰουλία ἡ τῶν Ἀντωνίων μήτηρ τὸ μὲν πρῶτον ἐνταῦθα ἦλθε, καὶ πάνυ φιλικῶς ὑπὸ τοῦ Σέξτου ὑπεδέχθη· ἔπειτα δὲ πρὸς τὸν υἱὸν τὸν Μάρκον ὑπ' αὐτοῦ ἐπέμφθη, λόγους τε οἱ ὑπὲρ φιλίας καὶ πρεσβείας ἄγουσα. μετὰ τούτων τῶν τότε πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκχωρησάντων, καὶ Κλαύδιος Τιβέριος Νέρων ἔφυγε· φρουρὰν γάρ τινα ἐν τῇ Καμπανίᾳ εἶχε, καὶ ἐπειδὴ καθυπέρτερα τὰ τοῦ Καίσαρος ἐγένετο, ἀπῆρε σὺν τῇ γυναικὶ Λιουίᾳ Δρουσίλλῃ, καὶ σὺν τῷ υἱεῖ Τιβερίῳ Κλαυδίῳ Νέρωνι. ὥστε καὶ τοῦτο ἐν τοῖς παραδοξοτάτοις συμβῆ-

A Durante obsidione (nam & natura munitus est is locus, & satis instructus erat omnibus rebus ad defendendum necessariis: & emissi ab Antonio, antequam operibus vrbs omnino clauderetur, equites, multũ Cæsarianis damni inferebãt, ac multi alii diuersis ex locis venientes enixè Antonium defendebant) multa vtrinque acta sunt, in quibus quum plerunque Antonius priores tulisset, tamen fames tãdem ei deditionem extorsit. (L. Antonij deditio.) B Venia ipsi aliísque nonnullis data, plerique senatores, equitésque, qui cum Antonio fuerant, necati sunt. neque id communi more (si quidem verum est quod fertur) sed quadringenti equites, senatorésque, cùm alii tum T. etiam Cannutius (qui olim tribunus plebis multitudinem Cæsari Octauiano conuocauerat) ad aram Cæsari superiori sacratam adducti, ibique mactati sunt. Perusini, aliíque ibi tum capti, plerique trucidati: vrbs ipsa tota cõ- C busta, fano solùm Vulcani seruato: simulacrum Iunonis casu ab incendio superstes, Romam aduectum est propter somnium Cæsaris quoddã, concessúmque ab eo, vt qui vellent, eam vrbem reficerent, ac habitarẽt: ager tamen vrbi datus non totum milliare explẽs. Perusia capta (quod fuit Cn. Domitio Caluino iterum, Asinio Pollione coss.) (ANNO V.C. 714.) reliqua etiam Italiæ oppida partim vi partim deditione recepit Cæsar. (Fuga Fuluiæ ex Italia.) Itaque Fuluia cum liberis ad virum aufugit: ac ex D primoribus etiam complures partim ad Antonium partim ad Sextũ Pompeium in Siciliam abierunt. inter quos Iulia etiam Antoniorum (Iuliæ,) mater ad Sextum venit: ab eóque amicissimè excepta, & ad filiũ Marcum missa est, vt de amicitia cum eo ageret. Inter eos qui ex Italia tũc ad Antonium profecti sunt, Tiberius etiam Claudius Nero, (Tib. Claudij Neronis,) præsidio in Campaniæ quodam oppido præfectus, quum Cæsaris res obtinerẽt, cum vxore sua Liuia Drusilla, & (Liuiæ Drusillæ.) E filio Tiberio Claudio Nerone, eodem abiit: sed postea temporis res quam maximè admirabilis ac præ-

ter omnium opinionem euenit, vt Liuia, quæ tum Cæsarem fugiebat, ei nuberet: atque is Tiberius, qui cũ parentibus tunc suis solum vertebat, imperator post Cæsarem fieret.

Eodem tempore in vrbe togæ (eas enim, etsi decretum factum nõ fuerat, à plebe coacti posuerant) resumptæ, festíque dies acti sunt. Cęsar habitu triumphali in vrbem adductus, sertóque laureo honoratus: & decretum vt quoties triumphans aliquis eo vteretur, Cæsar quoque eodem decoraretur. Cæsar Italico negotio confecto, quum mare Ionium etiam liberatum iam esset (nam Domitius suis viribus ad id tenendum diffidens, ad Antonium auectus erat) ad bellum Sexto Pompeio inferendum se parauit: sed quum de potentia eius esset factus certior, cúmque cum Antonio per matrem legatósque agere audisset, veritus ne contra vtrunque sibi bellum simul esset gerendum, Sextum, & fidei & virium plus quàm Antonium habentem, vt sibi conciliaret, matrẽ ei Mutiam misit: sororémque L. Scribonii Libonis (socer is Sexti erat) ipse duxit: sperans & beneficio & affinitate se amicum sibi Pompeium redditurum. Is Pompeius quum secundum pacta cum Lepido inita ex Hispania discessisset, ac non multo pòst classi esset præfectus, quum Cæsar ei eam præfecturam ademisset, nihilominus naues retinens, ausus fuerat in Italiam nauigare: mox quum eam iam Cæsar occupasset, se autem inter superioris Cæsaris occisores damnatum esse audiret, à continenti abstinens, & circum insulas nauigans, euẽtum expectârat: victúmque citra vllius iniuriam sibi pararat: fore sperans vt, quoniam cædis particeps non fuisset, ab eius filio ipso reduceretur: verùm quum se quoque proscriptum esse intellexisset, desperato in patriam reditu, ad bellum se instruxit: triremes fabricatus est, profugos ad se recepit, prædones maritimos socios sibi adsciuit, eiectósque patria suscepit.

Cæsar de conciliando Sexto Pompeio agit.

Mutia mater Sexti Pompeii.

Sextus Pompeius inter proscriptos.

A ναι· ἥτε γὰρ Λιβία αὕτη ἡ τὸν Καίσαρα τότε φυγοῦσα, μετὰ ταῦτα αὐτῷ ἐγήματο, καὶ ὁ Τιβέριος οὗτος ὁ σὺν τοῖς τεκοῦσι τότε ἐκδράς, τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν αὐτοῦ διεδέξατο. ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο.

Τότε δὲ τήν τε εἰρηνικὴν ἐσθῆτα οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ ὄντες ἀνέλαβον (ἐκδεδυκότες γὰρ αὐτὴν ἄνευ ψηφίσματος ἀνάγκῃ τοῦ δήμου ἦσαν) καὶ αὖθίς τε ἑώρταζον, καὶ τὸν Καίσαρα ἔν τε στολῇ ἐπινικίῳ ἐς τὸ ἄστυ ἐσεκόμισαν, καὶ B δαφνίνῳ στεφάνῳ ἐτίμησαν· ὥσθ' ὁσάκις οἱ τὰ νικητήρια πέμψαντες εἰώθεσαν αὐτῷ χρῆσθαι, καὶ ἐκεῖνον οἱ κοσμεῖσθαι. Καῖσαρ δέ, ἐπεὶ τά τε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατειργάσατο, καὶ ὁ κόλπος ὁ Ἰόνιος ἠλευθέρωτο (ὁ γὰρ Δομίτιος, ἀπογνοὺς μηκέτι καθ' ἑαυτὸν ἰσχύσειν, ἀπέπλευσε πρὸς τὸν Ἀντώνιον) παρεσκευάζετο μὲν ὡς ἐπὶ τὸν Σέξτον ὁρμήσων· αἰσθόμενος δὲ τήν τε δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ὅτι τῷ Ἀντωνίῳ διά τε τῆς μητρὸς καὶ διὰ τῶν C πρέσβεων ἐκεκοινολόγητο, ἔδεισε μὴ καὶ ἀμφοῖν ἅμα πολεμήσῃ· καὶ τὸν Σέξτον, ὡς καὶ πιστότερον ἢ καὶ ἰσχυρότερον τοῦ Ἀντωνίου προτιμήσας, τήν τε μητέρα αὐτῷ Μουκίαν ἔπεμψε, καὶ τὴν τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Λουκίου Σκριβωνίου Λίβωνος ἀδελφὴν ἔγημεν· εἴπως ἔκ τε τῆς εὐεργεσίας καὶ ἐκ τῆς συγγενείας φίλον αὐτὸν ποιήσαιτο· ὁ γὰρ Σέξτος, ὡς τότε ἐκ τῆς Ἰβηρίας κατὰ τὰς πρὸς τὸν Λέπιδον συνθήκας ἀπηλλάγη, καὶ μετὰ τοῦτο D ναύαρχος οὐ πολλῷ ὕστερον κατέστη, τῆς μὲν ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος παρελύθη· τοῦ δὲ δὴ ναυτικοῦ καὶ ὡς ἀντεχόμενος, ἐτόλμησε μὲν ἐς τὴν Ἰταλίαν πλεῦσαι. ἐπικρατούντων δὲ ἤδη τῶν ἀμφὶ τὸν Καίσαρα αὐτῆς, μαθὼν ὅτι ἐν τοῖς σφαγεῦσι τοῖς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἑάλωκε, τῆς μὲν ἠπείρου ἀπείχετο, κατὰ δὲ δὴ τὰς νήσους περιπλέων, τά τε γιγνόμενα ἐκαραδόκει, καὶ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ ἀδικήματος ἐπορίζετο (ἅτε γὰρ μὴ μετεσχηκὼς τοῦ E φόνου, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος ἤλπιζε καταχθήσεσθαι) ἐπεὶ μέντοι καὶ ἐν τῷ λευκώματι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξετέθη, καὶ ἔγνω καὶ ἐπ' αὐτῷ ἐπικεκηρυγμένον, ἀπέγνω τε τὴν δι' αὐτοῦ κάθοδον, καὶ πρὸς πόλεμον ἡτοιμάζετο. ναυπηγίαν τε γὰρ τριηρῶν ἐποιεῖτο, καὶ τοὺς αὐτομολοῦντας ἐδέχετο, τούς τε καταποντιστὰς προσεταιρίζετο, καὶ τοὺς ἐκπίπτοντας ὑπελάμβανε.

κἀκ τούτων ἐν ὀλίγῳ τε ἰσχυρὸς ἐγένετο, καὶ τῆς πρὸς τῇ Ἰταλίᾳ θαλάσσης ἐκράτησεν· ἔς τε τοὺς λιμένας αὐτῆς ἀπέβαινε, καὶ τὰ πλοῖα ἀπέσπα, ἁρπαγάς τε ἐποιεῖτο. προχωρούντων δὲ αὐτῷ τῶν πραγμάτων, ὥστε καὶ στρατιώτας καὶ χρήματα ἀπ' αὐτῶν πορίζειν, ἐς Σικελίαν ἔπλευσε· καὶ Μύλας μὲν, τήν τε Τυνδαρίδα ἀμαχεὶ κατέσχε, τῆς δὲ Μεσσήνης ὑπὸ Πομπηίου Βιθυνικοῦ τοῦ τότε τῆς Σικελίας ἄρχοντος ἀπεκρούσθη. οὐ μέντοι καὶ παντελῶς αὐτῆς ἀπέστη, ἀλλὰ τήν τε χώραν κατατρέχων, καὶ τὴν ἐσκομιδὴν τῶν ἐπιτηδείων κωλύων, τῶν τε προσβοηθησάντων σφίσι τοὺς μὲν, φόβῳ μὴ καὶ τὰ αὐτὰ πάθωσι, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ἐνέδρας τινὸς κακώσει προσθέμενος, τόν τε ταμιείαν σὺν τοῖς χρήμασι προσεποιήσατο, καὶ τέλος καὶ τὴν Μεσσήνην, τόν τε Βιθυνικὸν, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς ἴσης οἱ ἄρξοντα, καθ' ὁμολογίαν ἔλαβε. καὶ τοῦτον μὲν οὐδὲν τότε γε κακὸν εἰργάσατο, ἐκείνους δὲ τά τε ὅπλα καὶ τὰ χρήματα ἀφείλετο. καὶ μετὰ τοῦτο τάς τε Συρακούσας καὶ ἄλλας τινὰς πόλεις ὑπηγάγετο, καὶ στρατιώτας τε ἀπ' αὐτῶν πλείους καὶ Κύιντος Κορνουφίκιος ἐκ τῆς Ἀφρικῆς ἔπεμψε. καὶ ὁ μὲν οὕτως ηὔξετο· Καῖσαρ δὲ τέως μὲν οὐδεμίαν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ, τῇ τε ἐκείνου καταφρονήσει, καὶ τῇ τῶν ἐν χερσὶν ἀσχολίᾳ, ἐποιήσατο· ἐπεὶ δὲ ὑπό τε τοῦ λιμοῦ φθορὰ πολλὴ ἐν τῷ ἄστει ἐγίγνετο, καὶ ὁ Σέξτος καὶ τῆς Ἰταλίας ἐπείρασεν, οὕτω δὴ ναυτικόν τε τι κατασκευάζεσθαι ἤρξατο, καὶ τὸν Ῥοῦφον τὸν Σαλουιδιῆνον σὺν δυνάμει πολλῇ ἐς Ῥήγιον προέπεμψε. καὶ ὃς μὲν ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν Σέξτον ἀπεώσατο· ἀναχωρήσαντος δὲ αὐτοῦ ἐς τὴν Σικελίαν, δερμάτινα πλοῖα, κατὰ τοὺς ἐν τῷ ὠκεανῷ πλέοντας, ἐκποιῆσαι ἐπεχείρησεν· ἔνδοθεν μὲν ῥάβδοις αὐτὰ κούφαις διαλαμβάνων, ἔξωθεν δὲ βοὸς δέρμα ὠμὸν ἐς ἀσπίδος κυκλοτεροῦς τρόπον περιτείνων. ὡς δὲ γέλωτά τε ὤφλισκανε, καὶ κινδυνεύσειν, εἰ πειραθείη αὐτοῖς διὰ τοῦ πορθμοῦ χρήσασθαι, ἐπίστευσεν, ἐκείνων μὲν ἀφεῖτο, τῷ δὲ δὴ ναυτικῷ τῷ κατασκευασθέντι τε καὶ ἥκοντι ἐπετόλμησε μὲν διαπλεῦσαι, οὐκ ἠδυνήθη δέ. τό, τε γὰρ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν νεῶν αὐτοῦ πολὺ τῆς τῶν ἐναντίων καὶ ἐμπειρίας καὶ τόλμης ἠλαττώθη. αὐτόπτης οὖν τῆς ναυμαχίας ὁ Καῖσαρ γενόμενος (κατὰ γὰρ τὴν στρατείαν αὐτοῦ τὴν ἐς τὴν Μακε-

A Ita paruo tempore viribus acquisitis, marique Italiæ vicino potitus, in portus eius subuectus, naues abripuit, ac prædas exercuit. rebus succedentibus, ita vt iam & milites & pecuniam haberet, in Siciliam nauigauit, Mylásque & Tyndaridem citra etiam pugnam cepit: à Messana autem eum Pompeius Bithynicus, Siciliæ ea tempestate præfectus, repulit. quanquam ne sic quidem Sextus omnino eam missam fecit: sed in agrum eius incursiones facie-B do, commeatus intercludendo, subuenientes Messanæ, partim metu eiusdem incõmodi obiecto, partim per insidias damno dato, prohibendo, quæstorem cum pecuniis, ac tãdem & Messanam & Bithynicum, quum côuenisset vt insulam æquata potestate regerent, in suam potestatem redegit. Ac tum quidem Bithynico nihil mali exhibuit: Messanensibus autem arma & pecuniam ademit. dein Syracusas & alias nonnullas vrbes, subegit: ac milites ab C iis accepit, mittente etiam ei milites ex Africa Q. Cornificio. Pompeii ita augescentis aliquãdiu Cæsar nullam curam habuerat, quòd & contemnebat hominem, & aliis negotiis distinebatur: sed quum fame multi in vrbe perirent, ac Italiam quoque Sextus attentaret, ita demũ classe parata Saluidienum cum magnis copiis Rhegium præmisit. Is Pompeium ab Italia reiecit, regressóque eo in Siciliam, naues ex pellibus, ad imitationem eorum qui Oceanum nauigant, facere instituit, D intus baculis leuibus conserens, foris autem pellem bouis crudam in formam rotundi clypei obducens. Verùm risui habitus, ac periculum, si is transfretare conaretur, veritus, pelliceis nauigiis istis omissis, classe, quæ iam instructa aduenerat, traiicere aggressus est: frustra idquidem: quum & multitudo & magnitudo nauium eius multum peritiæ & audaciæ hostium concederet. Hæc ge-E rebantur eo tempore quo in Macedoniam Cæsar expeditionem faciebat: ísque inspector huius naualis

Pompeius Bithynicus.

Fame multi Romæ pereũt.

Saluidienus aduersus Sextum Pompeium missus.

prælii, ægrè admodum tulit se primo hoc congressu vinci: ac non ausus vi transmissionem posthac tentare, quamuis plerisque nauibus suis saluis, sed sæpenumero clanculum facto periculo, quòd vtique si in insulam peruenisset, pedestribus copiis victurum se facilè speraret: quum nihil proficeret, valida vbique insulam custodia obseruante, constitutis aliis quibusdam, qui Siciliæ intēti essent, ipse Brundusium ad Antonium perrexit, auxilióque nauium, Ionium mare traiecit. His actis, totam insulam Pompeius occupauit, Bithynicum insidiari sibi prætendens, occīdit: spectacula, qualia victores solēt, edidit: captiuorum naualem in freto, prope Rhegium (ita vt hostium in conspectu esset) pugnam exhibuit, commissis inter se ligneis & pelliceis, ad deridendum Saluidiēum, nauiculis. Deinde naues plures extruxit, mare circum insulam obtinuit, auctus ea etiam gloria atque fastu, quasi Neptuni filius esset: nam & pater quondam eius imperium mari vniuerso habuerat. Hæc à Sexto Pompeio gesta sunt, Cassii adhuc Brutique rebus saluis. Secundum eorum interitum, cùm alii ad eum, [tum Statius etiā Murcus, sese receperunt: Statium Pompeius] libenter accepit (nimirum vt copias, quibus ille præerat, ad se traduceret) deinde autem strenuum & magnanimum esse videns, interfecit, proditionis eum insimulans. Deinde eius classem, ac multitudinem seruorum qui ex Italia aduenerant, ad se recipiens, magnopere creuit. tātus enim fuit fugitiuorum numerus, vt Vestales etiam, quum rem sacram facerent, vota conceperint si finis aufugiendi factus fuisset. His de causis, ac potissimū quòd exules recipiebat, & cum Antonio de iungenda amicitia agebat, Cæsar cum eo pacem inire cupiens, vbi id non successit, M. Vipsanio Agrippæ bellum contra eum gerendum iniunxit, ipse verò in Galliam profectus est. Qua re cognita Pompeius, obseruato eo tempore quo Apollinaribus ludis exhibendis occupatus Agrippa erat, (præturam enim tum gerens, ac præcipuus amicus Cæ-

Bithynici interitus.

*

Statij mors.

Agrippæ prætura.

A δονίαν ταῦθ' οὕτως ἐπεπράχθη) χαλεπῶς ἤ-
νεγκε, καὶ μάλισθ' ὅτι τότε πρῶτον συμβα-
λὼν ἥττητο. καὶ διὰ τοῦτο κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρὸν
οὐκέτι (καίτοι τοῦ πλείονος ναυτικοῦ σωθέντος
οἱ) περαιωθῆναι ἐτόλμησε· λάθρα δὲ πολ-
λάκις ἐπιχειρήσας, ὡς πάντως, ἂν τῆς νήσου
ἐπιβῇ, πολὺ τοῖς πεζοῖς κρατήσων, ἔπειθ' ὡς
οὐδὲν, ἅτε καὶ ἰσχυρᾶς πανταχόθεν φυλακῆς
αὐτοῦ οὔσης, ἐπέραινε, τῇ μὲν Σικελίᾳ ἄλλους
τινὰς ἐφεδρεύειν προσέταξεν, αὐτὸς δὲ πρός
B τε τὸν Ἀντώνιον ἐς τὸ Βρεντέσιον ἀφίκετο, κἀν-
τεῦθεν τῇ τῶν νεῶν βοηθείᾳ τὸν Ἰόνιον διέβαλε.
γενομένου δὲ τούτου, τήν τε νῆσον πᾶσαν ὁ Σέξ-
τος κατέσχε, καὶ τὸν Βιθυνικὸν, ὡς καὶ ἐπιβου-
λεύσαντα αὐτῷ, ἀπέκτεινε, θέας τε ἐπινικίους
ἤγαγε, καὶ ναυμαχίαν τῶν αἰχμαλώτων ἐν
τῷ πορθμῷ παρ' αὐτὸ τὸ Ῥήγιον (ὥστε τοὺς
ἐναντίους ὁρᾶν) ἐποίησε, πλοιάρια τινὰ ξύ-
λινα πρὸς ἕτερα βύρσινα, ἐς τὸν τοῦ Ῥούφου
κατάγελων, συμβαλών· καὶ μετὰ τοῦτο ναῦς
C πλείους ἐναυπηγήσατο, καὶ τῆς πέριξ θα-
λάσσης ἐκράτησε· δόξαν τέ τινα καὶ φρόνημα,
ὡς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος παῖς ὤν, ὅτι πάσης πο-
τὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ τῆς θαλάσσης ἦρξε, προσέ-
θετο. ταῦτα μὲν ἕως ἔτι τά τε τοῦ Κασσίου καὶ
τὰ τοῦ Βρούτου συνειστήκει, ἔπραξε· φθαρέν-
των δὲ ἐκείνων, ἄλλοι τε πρὸς αὐτὸν * τὰ μὲν
πρῶτα ἀσμένως ἐδέξατο (καὶ γὰρ τὴν δύνα-
μιν ἧς ἦρχεν, ἐπηγάγετο) ἔπειτα δὲ καὶ δρα- 247
στήριον καὶ φρονηματώδη ἰδὼν ὄντα ἀπέκτει-
νεν, ἔγκλημα αὐτῷ προδοσίας ἐπενεγκών.
D κἀκ τούτου τό, τε ἐκείνου ναυτικὸν καὶ τὸ τῶν
δούλων τῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀφικνουμένων
πλῆθος προσλαβὼν, πάμπολυ ηὐξήθη. το-
σοῦτοι γὰρ δὴ ηὐτομόλουν, ὥστε καὶ τὰς ἀει-
παρθένους καθ' ἱερῶν εὔξασθαι ἐπισχεθῆναι
σφῶν τὰς αὐτομολίας. διά τε οὖν ταῦτα, καὶ
διὰ τὸ τοὺς φεύγοντας αὐτῶν ὑποδέχεσθαι,
τήν τε τοῦ Ἀντωνίου φιλίαν πράττειν, καὶ τῆς
Ἰταλίας πολλὰ πορθεῖν, καταλλαγῆναί οἱ ὁ
Καῖσαρ ἐπεθύμησε· διαμαρτὼν δὲ τούτου, ἐ-
E κείνῳ μὲν Μάρκον Οὐϊψάνιον Ἀγρίππαν
πολεμῆσαι ἐκέλευσεν, αὐτὸς δὲ ἐς Γαλατίαν
ἀπῆρε. μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Σέξτος ἐτήρησε τὸν Ἀ-
γρίππαν περὶ τὰ Ἀπολλώνια ἔχοντα. ἐστρα-
τήγει γὰρ, καὶ ἄλλα τε πολλὰ, ἅτε καὶ πάνυ φίλος

ὢν τῷ

ὧν τῷ Καίσαρι, ἐλαμπρύνατο, καὶ τὴν ἱπποδρομίαν ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐποίησε, τῇ τε Τροίᾳ καλουμένῃ διὰ τῶν εὐγενῶν παίδων ἐγαυρώθη. ταῦτ᾽ οὖν αὐτοῦ πράττοντος, ἐπεραιώθη τε ἐς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἐνέμεινεν ἐν αὐτῇ λεηλατῶν, μέχρι οὗ ἐκεῖνος ἀφίκετο· τότε γὰρ φρουρὰν ἐν χωρίοις τισὶ καταλιπὼν, ἀνέπλευσεν. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ τὴν Γαλατίαν πρότερον μὲν δι᾽ ἑτέρων, ὥσπερ εἴρηται, καταλαβεῖν ἐπεχείρησε· μὴ δυνηθεὶς δὲ, διά τε τὸν Καλῆνον καὶ διὰ τοὺς ἄλλους τοὺς τὰ Ἀντωνίου πράττοντας, αὐτὸς τότε κατέσχε· τόν τε Καλῆνον τεθνηκότα νόσῳ εὑρὼν, καὶ τὸ στράτευμα αὐτοῦ ἀκονιτὶ προσθέμενος, καὶ τούτῳ τὸν Λέπιδον ἀγανακτοῦντα τῇ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιβαλλούσης αὐτῷ στερήσει ἰδὼν, ἐς τὴν Ἀφρικὴν ἔπεμψεν, ἵν᾽ ὡς παρ᾽ ἑαυτοῦ μόνου αὐτὴν, ἀλλ᾽ οὐ καὶ παρὰ τοῦ Ἀντωνίου λαβὼν, οἰκειότερον οἱ προσφέρηται). δύο μὲν δὴ ἔθνη τοῖς Ῥωμαίοις ἐν τῇ Λιβύῃ ἐκείνῃ, ὥσπερ εἶπον, ἦν· ἦρχον δὲ πρὸ τῆς τῶν τριῶν ἀνδρῶν συνωμοσίας, τοῦ μὲν Νομαδικοῦ, Τίτος Σέξτιος· τοῦ δὲ ἑτέρου, ὅ, τε Κορνουφίκιος, καὶ Δέκιμος Λαίλιος· ὁ μὲν, τὰ τοῦ Ἀντωνίου, οἱ δὲ, τὰ τοῦ Καίσαρος φρονοῦντες. καὶ τέως μὲν ὁ Σέξτιος ἀνέμενεν, ὡς καὶ ἐκείνων (πολὺ γὰρ πλείω δύναμιν εἶχον) ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐσβαλούντων· καὶ παρεσκευάζετο ὡς καὶ ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀμυνούμενος· ἐπεὶ δὲ διέμελλον, κατεφρόνησέ τε αὐτῶν, καὶ προσεπαρθεὶς ὑπό τε βοὸς φθεγξαμένης (ὥς φασιν) ἀνθρωπίνῃ φωνῇ, καὶ κελευσάσης αὐτῷ τῶν προκειμένων ἔχεσθαι, καὶ ἐξ ἐνυπνίου, δι᾽ οὗ ταῦρός τις κατορωρυγμένος ἐν τῇ πόλει Τούκῃ, παρῃνεκέναι οἱ ἔδοξε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνελέσθαι, καὶ ἐπὶ κάμακος, ὡς καὶ ἐκ τούτου νικήσοντι, περιφέρειν· οὐκ ἐμέλλησεν, ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸν ταῦρον ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ τὸ ἐνύπνιον εἶπεν ἔφη, εὗρεν. ἀλλ᾽ αὐτὸς ἐς τὴν Ἀφρικὴν προενέβαλε, καὶ τὸ μὲν πρῶτον τό, τε Ἀδρυμητὸν, καὶ ἄλλα ἄττα χωρία, ἀνελπίστοις σφίσι προσπεσὼν, κατέσχεν· ἔπειτα δὲ ἀφυλάκτως δι᾽ αὐτὸ τοῦτ᾽ ἔχων, ἐλοχίσθη τε ὑπὸ τοῦ ταμιείου, καὶ πολὺ μέρος τοῦ στρατοῦ ἀποβαλὼν, ἐς τὴν Νουμιδίαν ἀνεχώρησε, καὶ (ἔτυχε γὰρ ἄνευ τῆς τοῦ ταύρου κεφαλῆς δυστυχῆσαι) τήν τε ἧτταν ἐς τοῦτο ἀνέφαινε, καὶ παρεσκευάζετο ὡς καὶ αὖθις στρατεύσων.

A saris splédidè omnia agebat, ludósque, inter cætera, equestres biduo præbebat, & Troiam vocatum ludum per nobiles pueros magnificè exercebat) in Italiam transmisit, ac tandiu in ea prædas agēdo commoratus est, donec Agrippa adueniret: sub eius aduentum relicto in quibusdam locis præsidio, in Siciliam reuectus est. Cæsar primò per alios Galliam occupare conatus, quum Fufius hactenus & alii, Antonii rebus fauentes, id impediuissent, eo B tempore obtinuit, quum morbo absumptum Fufium inuenisset, eiúsque exercitum nullo labore ad se transtulisset. Lepidum, molestè ferentem se sua imperii parte spoliari, in Africam misit, vt sibi cum eo amiciorem haberet, quòd à se solo, ac non etiam Antonio, eam prouinciam accepisset. Erant in Africa duæ Romanorum, vti suprà demōstratum est, prouinciæ: præerant autem ante triumuiratum, Numidiæ C T. Sestius, alteri Cornificius ac D. Lælius: ille quidem Antonii, hi Cæsaris rebus studentes. Sestius primò quum eos (longè enim paratiores à copiis erant) in suam prouinciam irrupturos putaret, ad propulsandā eorum vim se parauerat: pòst eos ob cunctationem despiciēs, elatus præsertim prodigio, quòd bos humana voce (vt fertur) ei vt ageret quæ instituisset, iusserat: insomnióque, quo taurum quendam, in oppido Tuca D sepultum, imaginatus fuerat sibi dicere vt caput eius effossum, perticǽque impositum, circunferret, ita enim fore vt vinceret. Is animo cōfirmato, præcipuè quum taurum eo in loco quem ei somnium demōstrauerat, inuenisset, omni mora præcisa, in Africam profectus, Adrumetum & alias quasdam vrbes inopinātes aggressus cepit. Postea hoc successu elatus, quum minus accurata vteretur custodia, à quæstore insidiis petitus, magna parte exercitus amissa in Numidiam ab- E iit: eámque cladem eò referēs quòd tauri caput secum nō habuisset, denuo se ad expeditionem parauit.

Cæsar Galliam occupat.

Vt Sestius Africa omni potitus sit, Cornificio & Lælio sublatis.

Prodigium.

Insomnium.

Interim aduersarii occupauerant in Numidiam intrare: ac aliis Cirtam oppugnantibus, quæstor cum equitatu aduersus ipsum Sestium tendens, cum equestribus aliquot præliis vicit, ac collegam quæsturæ sibi adiunxit: Sestius autem nouis subsidiis auctus, denuo rem in periculũ pugnæ adduxit: superatóque vicissim quæstore, Lælium, agros populantem, in castra compulit, obsedítque. Cornificium autem ei subuenientem, opinione Lælii iam capti deceptum, animóque consternatum, vicit, & in prælio occídit: ac Lælium quoque, qui vt à tergo adoriretur hostes, castris exiuerat. His actis, tutò deinceps vtrique prouinciæ præfuit, donec Cæsare, ex pacto cum Antonio Lepidóque inito, imperium in eas nacto, ac C. Fuficium Phangonem eis præficiente, vltro cessit. Post pugnam Philippensem, quum Cæsar & Antonius inter alia Africam quoque diuisissent, ita vt Numidiam Cæsar, Antonius Africam acciperet (Lepidus enim nomine tãtùm imperabat, ac idipsum quoque sæpe in literis omittebatur) Fuluia Sestio suasit vt Africam occuparet: (commorabatur enim adhuc in Africa Sestius: verbo quidẽ, propter hyemem: re autem, quòd fore sperabat vt aliqui noui motus ibi existerent) is quum Phangoni non persuaderet vt sibi prouincia cederet, prouinciales, qui Phangonis imperium iniquo animo ferebant (nanque is Phango ex milite mercenario senator factus, quod multis eius similibus obtigisse suprà demonstraui, malè regebat prouinciã) socios sibi adsciuit. Igitur Phango in Numidiam abiit: Cirtensibúsque, ipsum spernẽtibus, damno graui imposito, Arabionem, qui in barbaros vicinos imperium habebat, ac prius Lælio, deinde Sestio, opem tulerat, propterea quòd sibi opitulari nollet, ditione eiecit: ísque ad Sestium confugit. Phango à Sestio Arabionem postulauit: quúmque nõ dederetur, iratus, in Africam irruit;

Lælij & Cornificij interitus.

Sestius vt Africam omiserit, iterúmque receperit.

Phango, eius acta & interitus.

Arabio ditione sua pulsus perit.

A κἀν τούτῳ φθάσαντες οἱ ἐναντίοι ἀντεισέβαλον ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Κίρτην ἐπολιόρκουν, ὁ δὲ δὴ ταμιείας ἐπ' ἐκεῖνον σὺν τοῖς ἱππεῦσιν ὥρμησε· καὶ τισὶν ἱππομαχίαις κρατήσας, τὸν συνταμιείαν προσεποιήσατο. πραχθέντων δὲ τούτων, ὁ Σέξστιος νεαλῆ τινα ἐπικουρίαν προσλαβὼν ἀνεκινδύνευσε, καὶ τόν τε ταμιείαν ἀντενίκησε, καὶ τὸν Λαίλιον κατατρέχοντα τὴν χώραν ἐς τὸ ἔρυμα κατέκλεισε· τόν τε Κορνου- B φίκιον ἐπαμύνοντα, ἀπατήσας ὡς καὶ ἑαλωκότος ἐκείνου, καὶ ἐς ἀθυμίαν ἐμβαλών, ἥττησε· καὶ αὐτόν τε ἐν τῇ μάχῃ ἀπέκτεινε, καὶ 242 τὸν Λαίλιον, ἐπεξελθόντα ὡς καὶ κατὰ νώτου σφίσι προσπεσούμενον. πράξας δὲ ταῦτα, τήν τε Ἀφρικὴν κατέσχε, καὶ ἑκατέρου τοῦ ἔθνους ἀδεῶς ἦρχε· μέχρις οὗ ὁ Καῖσαρ ἐκ τῆς συνθήκης τῆς πρός τε τὸν Ἀντώνιον καὶ τὸν Λέπιδον οἱ γενομένων, τὴν ἀρχὴν αὐτῶν λαβών, Γάϊον σφίσι Φουφίκιον Φάγγωνα προσέταξε· τότε γὰρ ἑ- C κὼν δὴ τῶν ἐθνῶν ἐξέστη. ὡς μέντοι ἥ τε μάχη ἡ κατὰ τὸν Βροῦτον τόν τε Κάσσιον ἐγένετο, καὶ ὁ Καῖσαρ ὅ, τε Ἀντώνιος τά τε ἄλλα ἀνεδάσαντο, καὶ τῆς Λιβύης Καῖσαρ μὲν τὴν Νουμιδίαν, Ἀντώνιος δὲ τὴν Ἀφρικὴν ἔλαβεν (ὁ γὰρ Λέπιδος ἐν τοῖς ὀνόμασι μόνον, ὥσπερ εἶπον, ἦρχε, καὶ πολλάκις γε οὐδὲ τοῦτο ἐν τοῖς γράμμασι προσενεγράφετο) ὡς οὖν ταῦτά τε οὕτως ἐγένετο, καὶ ἡ Φουλουΐα τὴν Ἀφρικὴν αὐτῷ παραλαβεῖν ἐκέλευσεν (ἐν γὰρ τῇ Λιβύῃ καὶ τότε ἔτι, πρόφασιν μὲν, διὰ τὸν D χειμῶνα, ἔργῳ δὲ, ὡς εἰδὼς ὅτι νεωτερισθήσοιτό τι, ἐνδιέτριψε) τὸν μὲν Φάγγωνα οὐκ ἔπεισε τῆς χώρας ἐκστῆναι, τοὺς δὲ ἐπιχωρίους ἀχθομένους οἱ (ἔν τε γὰρ τῷ μισθοφορικῷ ἐστράτευτο· πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν τοιούτων ἐς τὸ βουλευτήριον, ὥσπερ εἴρηταί μοι, κατελελέχατο, καὶ κακῶς αὐτῶν ἦρχε) προσεποιήσατο. γενομένου δὲ τούτου, ὁ Φάγγων ἐς τὴν Νουμιδίαν ἀνεχώρησε, καὶ τούς τε Κιρτησίους, καταφρονήσαντας αὐτοῦ, πρὸς τὰ παρόντα κακῶς μετεχειρίσατο, καὶ Ἀραβίωνα τινὰ, δυ- E ναστεύοντα ἐν τοῖς προσοικοῦσι σφίσι βαρβάροις, καὶ πρότερον μὲν τῷ Λαιλίῳ συναράμενον, ὕστερον δὲ τῷ Σέξστῳ προσθέμενον, ἐξέβαλεν ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἐπειδή οἱ μὴ ἠθέλησε συμμαχῆσαι· καταφυγόντα τε αὐτὸν πρὸς τὸν Σέξστον ἐξαιτήσας, καὶ μὴ λαβών, ὀργήν τε ἐποιήσατο, καὶ ἐς τὴν Ἀφρικὴν ἐμβαλών,

τῆς μὲν χώρας τι ἐκάκωσεν, ἀντιστρατοπεδευσαμένου δὲ αὐτῷ τοῦ Σεξτίου, μάχαις βραχείαις μέν, πολλαῖς δ' οὖν, ἡττήθη· καὶ διὰ τοῦτ' ἐς τὴν Νουμιδίαν αὖθις ἀνεκομίσθη· καὶ αὐτῷ ὁ Σέξτιος ἀντεπελθών, ἐλπίδα μὲν ὡς καὶ διὰ βραχέος τῇ τοῦ Ἀραβίωνος μάλιστα ἱππείᾳ νικήσων εἶχεν, ὑποτοπήσας δέ τι, καὶ δολοφονήσας ἐκεῖνον, οὐδὲν ἔτι ποτὲ γε ἔπραξεν. οἱ γὰρ ἱππεῖς, χαλεπῶς ἐπὶ τῷ ὀλέθρῳ αὐτοῦ φέροντες, ἐγκατέλιπον αὐτόν, καὶ οἵ γε πλείους σφῶν τὰ τοῦ Φάγγωνος ἀνθείλοντο· ἀλλ' ἐν μὲν τῷ παρόντι φιλίαν, ὡς καὶ τῆς προφάσεως σφίσι τοῦ πολέμου ὑπεξῃρημένης, συνέθεντο. μετὰ δὲ ταῦτα τηρήσας ὁ Φάγγων τὸν Σέξτιον ἀδεῶς ὑπὸ τῶν σπονδῶν ἔχοντα, ἐς τὴν Ἀφρικὴν ἐσέβαλε. κἀνταῦθα συμμίξαντες ἀλλήλοις, τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἐνίκησαν ἀμφότεροι καὶ ἡττήθησαν (ὁ μὲν γάρ, τῷ ἱππικῷ τῷ Νομαδικῷ, ὁ δέ, τῇ ἀσπίδι τῇ πολιτικῇ ἐκράτησεν· ὥστε καὶ τὰ στρατόπεδα αὐτοὺς τὰ ἀλλήλων διαρπάσαι, μηδὲν μηδετέρους περὶ τῶν συστρατιωτῶν εἰδότας) ὡς δ' ἐπαναχωροῦντες ᾔσθοντο τὸ γεγονός, ἐς χεῖρας αὖθις ἦλθον, καὶ ἐκ τῆς τῶν Νομάδων ἥττης, ὁ Φάγγων τότε μὲν ἐς τὰ ὄρη ἀνέφυγε, τῆς δὲ νυκτὸς βουβαλίδων διαδραμουσῶν, ᾠήθη τε τὴν πολεμίαν ἵππον παρεῖναι, καὶ ἑαυτὸν κατεχρήσατο. καὶ οὕτως ὁ Σέξτιος τὰ μὲν ἄλλα ἀπόνως ἔλαβε, Ζώνην δὲ ἐπὶ πλεῖστον ἀντισχοῦσαν, λιμῷ κατεστρέψατο. κἀκ τούτου ἀμφοτέρων αὖθις τῶν ἐθνῶν ἡγεῖτο, μέχρι οὗ ὁ Λέπιδος ἐπέμφθη. ἐκείνῳ γάρ, ὡς καὶ τῷ Ἀντωνίῳ συνδοκοῦν, ἢ καὶ ὅτι ταῖς δυνάμεσι πολὺ αὐτοῦ ἠλαττοῦτο, οὐδὲν ἀντέπραξεν, ἀλλ' ὡς καὶ ἑαυτῷ χαρίζων τὴν ἀνάγκην ὑποθέμενος ἡσύχαζε. καὶ οὕτως ὁ Λέπιδος ἀμφότερα τὰ ἔθνη κατέσχε. ταῦτα μὲν οὕτως ἐγένετο.

Κατὰ δὲ δὴ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους, μετὰ τὴν μάχην τὴν πρὸς Φιλίπποις συμβᾶσαν, ὁ Ἀντώνιος ὁ Μάρκος ἐς τε τὴν Ἀσίαν
249 τὴν ἤπειρον ἦλθε, κἀνταῦθα τὰ μὲν αὐτὸς περιιών, ἐς δὲ τὰ ἄλλους πέμπων, τάς τε πόλεις ἠργυρολόγει, καὶ τὰς δυναστείας ἐπίπρασκε. κἀν τούτῳ τῆς Κλεοπάτρας ἐν Κιλικίᾳ ὀφθείσης οἱ ἐρασθείς, οὐκέτ' οὐδεμίαν τοῦ καλοῦ φροντίδ' ἐποιήσατο,

A ac nonnihil maleficii regioni intulit: sed à Sestio, obuiam sibi cum exercitu profecto, præliis aliquot non magnis superatus, in Numidiam recessit, insequente Sestio; qui equitatu potissimùm Arabionis confidẽs, sperabat se breuiter victoriam ab aduersario reportaturum. Sed postquam Arabionem suspicionis cuiusdam causa Sestius per fraudem interfecit, indignè eam necem equitibus ferentibus; eúmque deserentibus, ac plerisque Phangoni se B adiungentibus, nihil efficere potuit. Proinde quasi causa belli è medio sublata, Phango & Sestius amicitiam iniuêre: qua fretum Sestium quum animaduerteret Phango securè agere, in Africã inuasit: prælióque commisso, vterque & victus & victor discessit. Nam Phango equitatu Numidico, legionibus Romanis Sestius præualebat. Igitur ita vtrinque castra ab hostibus direpta C sunt vt neutri quid sociis suis factum esset scirent. Quum sese recepissent à pugna, & quid euenisset resciuissent, denuo congressi sunt. Ibi fusis Numidis Phango in montes confugit. noctu autem quum bubali ibi transcurrerent, equitatum hostium adesse opinatus, seipsum interfecit. Ita Sestius reliquam prouinciam absque labore vllo recepit, Zonam autem diu admodum resistentem, fame subegit: iterúmque vtrique prouinciæ præfuit, vsque ad D Lepidi aduentum. huic, siue quòd ex sententia Antonii aduenire eum putaret, siue quòd longè maiores secum is copias habebat, non repugnauit Sestius: sed id quod necessariò faciebat, gratificari se Lepido simulans, quieuit. Lepidus vtranque prouinciam in suam potestatem accepit.

Lepidus Africam occupat.

Eodem fermè tempore, M. Antonius à pugna Philippensi in con- E tinentem Asiam venit: ibi partim ipse circumiens, partim alios emittens, pecunias ab vrbibus exegit, ac ditiones vẽdidit. interim Cleopatrę in Cilicia visæ amore correptus, nullam deinde honestatis curã gerens,

Antonij in Asia acta, & amor Cleopatræ.

AEgyptiæ mulieri seruiuit, eiúsque amori vacās, quum alia turpia multa fecisset, ac fratres eius, Ephesi, à téplo Dianæ abreptos, necasset, tandem, Planco in Asia, Saxa in Syria relicto, in AEgyptum profectus est. Præbuit ea res multis motibus occasionem. Nam & qui Aradum insulam incolebant, eis qui ad se pecuniæ exigendæ causa missi essent, nō obtemperabant, nonnullis etiam eorum occisis: & Parthi quum iam antè se commouissent, tum magis adhuc contra Romanos insurrexerunt, ducibus Labieno & Pacoro: quorum hic Orodis, regis Parthorum, filius erat, ille T. Labieni: qui qua ratione ad Parthos venerit, ac cum Pacoro rem istam gesserit, iam explicabo. Cassii & Bruti commilito fuerat Labienus hic de quo nobis sermo est: missúsque, ad petendum auxilium, ad Orodem, ante pugnam Philippensem, aliquandiu apud eum commoratus est, quum nulla sui haberetur ratio, quòd & adiuuare eos regi in animo non erat, & negare auxilium verebatur. Pòst clade annuntiata Labienus, quum aduersariorum nemini veniam daturos victores putaret, potius sibi cum barbaris viuendum ratus, quàm in patria pereundum, apud Parthos remansit: ac vbi primùm Antonii desidiam amorémque & profectionem in AEgyptum intellexit, Parthis inferendi Romanis belli autor fuit, quorum exercitus partim periissent, partim damnum accepissent, reliqui autē inter se dissiderent, ac denuo ad bellum deuenturi intestinum essent: quare regi suasit vt, dum in Italia Cæsar, Sexti Pompeii causa, detineretur, Antonius autem in AEgypto amori indulgeret, ipse Syriam & vicinas ei regiones subigeret: se autem ducem belli futurū, ac ita multos populos, qui Romanis, propter damna quibus ab iis continuis affligebantur, infensi erant, ad defectionem permoturum pollicitus est. Hoc sermone quum regem ad bellum gerendum adduxisset, acceptis ab eo magnis copiis, filióque regis Pacoro, in Phœnicen irruit,

Aradiorum rebellio.

Parthicum bellum.

Pacorus.

Labienus quomodo dux Parthorum factus.

A ἀλλὰ τῇ τε Αἰγυπτίᾳ ἐδούλευε, καὶ τῷ ἐκείνης ἔρωτι ἐσχόλαζε· καὶ ἄλλα τε διὰ τοῦτο πολλὰ καὶ ἄτοπα ἔπραξε, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ Ἀρτεμισίου ἀποσπάσας ἀπέκτεινε. καὶ τέλος, Πλάγκον μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῷ ἔθνει, Σέξαν δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ καταλιπών, ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀπῆρεν. ὅθεν περ καὶ τὰ μάλιστα ἄλλα τε ταραχώδη πολλὰ ἐπεγένετο, ὥστε καὶ τοὺς Ἀραδίους τοὺς νησιώτας μήθ' ὑπακοῦσαί τι τοῖς
B ὑπ' αὐτοῦ πρὸς σφᾶς ἐπὶ χρήματα πεμφθεῖσι, καὶ προσέτι καὶ φθεῖραι τινὰς αὐτῶν· καὶ οἱ Πάρθοι, καὶ πρὶν κινούμενοι, τότε δὴ καὶ μᾶλλον τοῖς Ῥωμαίοις ἐπέθεντο. ἦρχον δὲ αὐτοὺς Λαβιῆνος καὶ Πάκορος· οὗτος, Ὀρώδου τοῦ βασιλέως, ἐκεῖνος δέ, τοῦ Λαβιήνου τοῦ Τίτου παῖς ὤν· ἦλθε δὲ ὧδε ἐς τοὺς Πάρθους, καὶ τάδε σὺν τῷ Πακόρῳ ἔπραξεν. ἐτύγχανε μὲν τῷ τε Κασσίῳ καὶ τῷ Βρούτῳ συμμα-
C χῶν, πεμφθεὶς δὲ πρὸς τὸν Ὀρώδην πρὸ τῆς μάχης, ὅπως τινὰ βοήθειαν λάβῃ, συχνὸν ὑπ' αὐτοῦ χρόνον διετρίβη περιορώμενος, κατοκνοῦντος μὲν συνθέσθαι οἱ, δεδιότος δὲ ἀπαρνήσασθαι. καὶ μετὰ τοῦτο ὡς ἥ τε ἀγγελία τῆς ἥττης ἀφίκετο, καὶ οἱ κρατήσαντες ἐδόκουν μηδενὸς τῶν ἀντιπολεμησάντων φείσεσθαι, κατέμεινε παρὰ τοῖς βαρβάροις, τὸν μετ' αὐτῶν βίον πρὸ τοῦ οἴκοι ὀλέθρου προτιμήσας. οὗτος μὲν οὖν ὁ Λαβιῆνος ἐπειδὴ τά-
D χιστα τήν τε ἔκλυσιν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τὸν ἔρωτα, τήν τε ἐς τὴν Αἴγυπτον ὁδὸν ᾔσθετο, ἔπεισε τὸν Πάρθον τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιχειρῆσαι. τά τε γὰρ στρατεύματα αὐτῶν, τὰ μὲν παντελῶς ἐφθάρθαι, τὰ δὲ κεκακῶσθαι, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν στάσει τε εἶναι, καὶ πολεμήσειν αὖθις ἔφη. κἀκ τούτου παρῄνεσεν αὐτῷ τήν τε Συρίαν καὶ τὰ ὅμορα αὐτῇ καταστρέψασθαι, ἐν ᾧ Καῖσαρ μὲν ἔν τε τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ
E περὶ τὸν Σέξτον ἀσχολίᾳ διῆγεν, Ἀντώνιος δὲ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἤρα. ἡγεμών θ' ὑπέσχετο τοῦ πολέμου γενήσεσθαι, καὶ πολλὰ καὶ κατὰ τοῦτο τῶν ἐθνῶν, ἅτε καὶ ἀλλοτρίως τοῖς Ῥωμαίοις διὰ τὴν συνεχῆ κάκωσιν ἔχοντα, μεταστήσειν ἐπηγγείλατο. τοιαῦτ' οὖν εἰπών, καὶ πείσας αὐτὸν πολεμῆσαι, καὶ δύναμιν πολλήν, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Πάκορον ἐπιστράτηγον· μετ' αὐτῶν ἔς τε τὴν Φοινίκην ἐνέβαλε,

καὶ πρὸς τὴν Ἀπάμειαν προσελάσας, τοῦ μὲν τείχους ἀπεκρούσθη, τὰ δὲ ἐν τῇ χώρᾳ φρούρια ἐθελοντὰ προσέθετο· (ἐκ γὰρ τῶν τῷ τε Κασσίῳ καὶ τῷ Βρούτῳ συνεστρατευμένων ἦσαν. ἔς τε γὰρ τὰ ἑαυτοῦ στρατόπεδα Ἀντώνιος αὐτοὺς κατέταξε, καὶ τότε τὴν Συρίαν, ὡς καὶ ἐμπείρως αὐτῆς ἔχοντας, φρουρεῖν ἐκέλευσε. τούτους τε οὖν ὁ Λαβιῆνος ῥᾳδίως, ὡς καὶ συνήθεις οἱ ὄντας, πλὴν τοῦ Σέξου τοῦ τότε αὐτῶν ἡγουμένου, ἐσφετερίσατο. ἐκεῖνος γὰρ, καὶ ἀδελφὸς τοῦ στρατιάρχου ὢν, καὶ ταμιεύων, μόνος αὐτῷ οὐ προσεχώρησε. καὶ τὸν Σέξαν τὸν ἄρχοντα μάχῃ τε ἐκ παρατάξεως, καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ ἀρετῇ τῶν ἱππέων ἐνίκησε· καὶ μετὰ τοῦτο ἐκδράντα νυκτὸς ἐκ τῆς ταφρείας ἐπεδίωξεν. ὁ γὰρ Σέξας, φοβηθεὶς μὴ καὶ οἱ συνόντες οἱ τὰ τοῦ Λαβιήνου, ὑπαγομένου σφᾶς διὰ βιβλίων τινῶν ἃ ἐς τὸ στρατόπεδον ἐτόξευε, φρονήσωσιν, ἔφυγε. καταλαβὼν οὖν αὐτὸν ὁ Λαβιῆνος, τοὺς μὲν πλείους ἔφθειρε, τοῦ δὲ δὴ Σέξου ἐς Ἀντιόχειαν διαφυγόντος, τήν τε Ἀπάμειαν οὐδὲν ἔτι, ὡς καὶ τεθνεῶτος αὐτοῦ, ἀνταίρουσαν, ἔλαβε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἐκλειφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ παρεστήσατο· καὶ τέλος καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ἐς Κιλικίαν φυγόντα ἐπιδιώξας, καὶ συλλαβὼν, ἀπέκτεινε.
250 τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ μὲν Πάκορος τὴν Συρίαν ἐχειροῦτο, καὶ πᾶσάν γε αὐτὴν, πλὴν Τύρου, κατεστρέψατο. ταύτην γὰρ οἵ τε Ῥωμαῖοι οἱ περιλιπεῖς καὶ οἱ ἐπιχώριοι οἱ ὁμοφρονοῦντες σφίσι προκατέλαβον, καὶ οὔτ' ἀναπεισθῆναι, οὔτε βιασθῆναι (ναυτικὸν γὰρ οὐδὲν εἶχον) ἠδυνήθησαν. οὗτοι μὲν οὖν ἀνάλωτοι ἔμειναν· τὰ δ' ἄλλα ὁ Πάκορος λαβὼν, ἐς Παλαιστίνην ἐσέβαλε, καὶ τόν τε Ὑρκανὸν, ὃς τότε τὰ πράγματα αὐτῶν παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιτραπεὶς εἶχεν, ἔπαυσε, καὶ τὸν Ἀριστόβουλον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἄρχοντα κατὰ τὸ ἐκείνων ἔθος ἀντικατέστησεν. ὁ δὲ δὴ Λαβιῆνος ἐν τούτῳ τήν τε Κιλικίαν κατέσχε, καὶ τῆς Ἀσίας τὰς ἠπειρώτιδας πόλεις (ὁ γὰρ Πλάγκος φοβηθεὶς αὐτὸν ἐς τὰς νήσους ἐπεραιώθη) παρεστήσατο, πλὴν Στρατονικείας· τὰς μὲν πλεῖστα ἄνευ πολέμου, Μύλασα δὲ καὶ Ἀλάβανδα διὰ κινδύνων ἑλών. ἐπεὶ γὰρ ἐδέξαντο μὲν παρ' αὐτοῦ φρουροὺς, φονεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἐν ἑορτῇ τινι, ἀπέστησαν·

A ac Apameam aggreſſus, à muro reiectus, deditione voluntaria, præſidia, quæ erant in ea regione poſita, accepit. Ea ex militibus Caſſianis ac Brutianis conſtabant, quos Antonius in ſuum exercitum allectos, Syriæ tum, regionis nimirum eius peritos, cuſtodiendæ reliquerat. Igitur Labienus eos facilè, tanquam familiariter ſibi notos, ſui iuris fecit: Saxa qui tum iis præerat, excepto, qui frater præfecti exercitus, ac quæſtor, ſolus Labieno ſe non adiunxit. Hūc B Saxam Labienus prælio congreſſum, multitudine ac virtute ſuorum equitum vicit, ac noctu ex caſtris aufugientem inſecutus eſt: iaculatus etiam antè libellos in eius caſtra, ad perducendos ad ſuam ſocietatem eius milites. quod ne fieret veritus Saxa, fugæ ſe dedit: aſſecutúſque eum Labienus, pleroſque qui cum eo erant, interfecit. Saxa autem Antiochiam quum perfugiſſet, ipſe Apameam, iam non amplius C repugnātem, quòd opinio de morte Saxæ inſinuauerat, accepit, ac pòſt Antiochiam etiam, à Saxa deſertam: denique ipſum etiam Saxam in Ciliciam fugientem conſectatus, occîdit. Saxa mortuo, Syriā Pacorus ſubegit vniuerſam, Tyro excepta: quam vrbem Romani reliqui, ac qui cum his ſentiebant Syri anteceperant, ac neque ſuaſionibus, neque vi (nam claſſem Parthi nullam ſecum habebant) in poteſtatem eius redigi potuerunt. Sy- D ria reliqua omni Pacorus accepta, in Palæſtinam profectus, Hyrcanum, qui tum præpoſitus à Romanis ei regioni imperabat, depoſuit, fratrémque eius Ariſtobulum præfecit. Eodem tempore Labienus Ciliciam, & Aſiæ vrbes in continenti ſitas (eius enim metu in inſulas traiecerat Plancus) præter Stratoniceam omnes, pleraſque ſine bello, Mylaſſa autem & Alabanda vi occupauit. Hæ vrbes quum præſidium E à Labieno accepiſſent, iis die feſto quodam necatis defecerunt.

Phœnicen Labienus ſubigit, & Saxam vincit, & interficit.

Tyrus Parthis reſiſtit.

Hyrcanus.

Ariſtobulus.

Stratonicea.

Igitur Labienus, Alabandis captis, ciues supplicio affecit, Mylassa autem, relicta ab incolis, diruit: Stratoniceam quum diu obsedisset, nullo tamen modo potiri vrbe ea potuit. Proinde pecunia confecta, ac spoliatis fanis, Parthicum sese imperatorem nominauit, ratione à more Romano diuersissima. Quos enim aduersum Romanos ducebat, ab iis nomen sibi sumebat, quasi verò eos, ac non ciues suos, vicisset.

Labienus imperator Parthicus.

Antonius quum & hæc & quæ in Italia agebãtur, audiret (nihil enim omnino ignorabat) neutris rebus in tempore consuluit: sed amore, temulentiáque detentus, neque sociorum neque hostium vllam curam gessit. Etenim quantisper humili loco constitutus, summum gradum affectaret, summo studio rebus intentus fuerat: postquam autem potitus & fastigio esset, nihil iam diligenter curabat, sed cum Cleopatra & AEgyptiis luxuriæ deditus, vsque ad perniciem extremam suam, desidebat. Vix tandem coactus consurgere, ad Tyrum nauigauit, tãquam auxilium vrbi laturus: sed occupatam iam ab hoste omnem circùm regionem cernens, prætendens Põpeii bellum, eam deseruit: contrà quòd eam rem nõ maturasset, Parthos sibi in mora fuisse causabatur. Ita euenit vt neque sociis auxilio veniret, propter Pompeium, (hoc enim prætexebat) neque Italiæ, propter socios. Proinde continentem prætervectus ad Asiam vsque, in Græciam transmisit: ibi cum matre & coniuge sua congressus, Cæsarem hostem suum fecit, & cum Pompeio amicitiam iunxit: deinde in Italiam transuectus, Sipuntem cepit: Brundusium, quia dedere se nolebat, oppugnauit. Iam ex Gallia Cæsar redierat: is, audito quę ageret Antonius, contractis copiis, P. Seruilium Rullum Brundusio tuendo, Agrippam Sipunti recipiendo misit. Agrippa Sipuntem vi recepit. Seruilium autem Antonius subitò adortus, multos eius milites interfecit, multos ad se pertraxit.

Antonij luxuria & desidia.

Antonius cum Sexto Põpeio amicitiam facit, & in Italia Cæsarem aggreditur.

P. Seruilius. Rullus. Agrippa.

A καὶ διὰ τοῦτο τοὺς μὲν Ἀλαβανδέας αὐτοὺς λαβὼν ἐκόλασε, τὰ δὲ δὴ Μύλασα ἐκλιπόντα κατέσκαψε. τῇ Στρατονικείᾳ δὲ πολὺν μὲν προσήδρευσε χρόνον, οὐδένα δὲ αὐτὴν τρόπον ἑλεῖν ἠδυνήθη. καὶ ὁ μὲν χρήματά τε ἐπὶ τούτοις ἐπράσσετο, καὶ τὰ ἱερὰ ἐσύλα· αὐτοκράτορά τε αὐτόν, καὶ Παρθικόν γε, ἐκ τοῦ ἐναντιωτάτου τοῖς Ῥωμαίοις ἔθους ὠνόμαζεν. οὓς γὰρ κατ' αὐτῶν ἐπῆγε, ἀπὸ τούτων ἑαυτόν, ὡς καὶ ἐκείνους, ἀλλ' οὐ τοὺς πολίτας, νικῶν, ἐπεκάλει.

B Ἀντώνιος δὲ ἐπυνθάνετο μὲν καὶ ταῦτα, ὥσπερ που καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δρώμενα (οὐδὲν γὰρ αὐτῶν τὸ παράπαν ἠγνόει) οὐ μέντοι καὶ κατὰ καιρὸν οὐδετέροις ἤμυνεν, ἀλλ' ὑπό τε τοῦ ἔρωτος, καὶ ὑπὸ τῆς μέθης, οὔτε τῶν συμμάχων τι, οὔτε τῶν πολεμίων ἐφρόντισε. τέως μὲν γὰρ κάτω τε ἐτέτακτο, καὶ τῶν πρωτείων ἐφίετο, ἐντόνως τοῖς πράγμασι προσεῖχεν· ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ κράτει ἐγένετο, οὐκέτι οὐδενὸς αὐτῶν ἀκριβῶς ἐπεμελήθη, ἀλλὰ τῇ τε Κλεοπάτρᾳ καὶ C τοῖς ἄλλοις Αἰγυπτίοις συνετρύφα· μέχρι οὗ παντελῶς κατελύθη. ὀψὲ δ' οὖν ποτε ἀναγκασθεὶς ἐξαναστῆναι, ἔπλευσε μὲν πρὸς τὴν Τύρον, ὡς καὶ βοηθήσων σφίσιν· ἰδὼν δὲ δὴ τὰ ἄλλα προκατειλημμένα, ἐγκατέλιπεν αὐτούς, πρόφασιν τὸν τοῦ Σέξτου πόλεμον ποιησάμενος· καίτοι καὶ τῆς πρὸς ἐκείνους βραδυτῆτος τὰ τῶν Πάρθων σκηπτόμενος προεβάλετο. καὶ οὕτως οὔτε τοῖς D συμμάχοις, διὰ τὸν Σέξτον δῆθεν, οὔτε τῇ Ἰταλίᾳ ἐπ' ἐκείνοις ἐπεκούρησεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἤπειρον μέχρι τῆς Ἀσίας παρακομισθεὶς, ἐς τὴν Ἑλλάδα διέβαλε. κἀνταῦθα τῇ τε μητρὶ καὶ τῇ γυναικὶ συμμίξας, τόν τε Καίσαρα πολέμιον ἐποιήσατο, καὶ τῷ Σέξτῳ φιλίαν ἐσπείσατο. καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὴν Ἰταλίαν περαιωθεὶς, Σιφοῦντα μὲν εἷλε, Βρεντέσιον δέ, μὴ ἐθελησάντων οἱ προσχωρῆσαι, ἐπολιόρκει. πράσσοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα, E ὁ Καῖσαρ τάς τε δυνάμεις (ἐκ γὰρ τῆς Γαλατίας ἤδη παρῆν) ἤθροισε, καὶ Πούπλιον μὲν Σερουίλιον Ῥοῦλλον πρὸς Βρεντέσιον, Ἀγρίππαν δὲ ἐπὶ Σιφοῦντα ἔπεμψε. καὶ οὗτος μὲν βίᾳ τὴν πόλιν εἷλε· τῷ δὲ δὴ Σερουιλίῳ ὁ Ἀντώνιος ἐξαίφνης προσπεσών, πολλοὺς μὲν ἔφθειρε, πολλοὺς δὲ καὶ παρεστήσατο.

A συνεῤῥωγότων τε οὕτω αὐτῶν ἐς τὸν πόλεμον,
καὶ διαπεμπόντων πρός τε τὰς πόλεις καὶ
πρὸς τοὺς ἐστρατευμένους, ὁπόθεν τινὰ ὠφέλειαν
προσλήψεσθαι ἐνόμιζον, ἥ τε ἄλλη Ἰτα-
λία αὖθις ἐταράσσετο, καὶ ἡ Ῥώμη ὅτι μάλι-
στα. καὶ οἱ μὲν ἤδη πρὸς ἑκάτερον μεθίσταντο, οἱ
δ' ἔμελλον· μετεώρων τε αὐτῶν καὶ ἐκείνων καὶ
τῶν συμπολεμησόντων σφίσιν ὄντων, ἡ Φου-
λουία ἐν Σικυῶνι ἐν ᾗ * ἐτελεύτησε. καὶ
αἰτίαν μὲν ὁ Ἀντώνιος τοῦ θανάτου αὐτῆς πρός
B τε τὸν τῆς Κλεοπάτρας ἔρωτα καὶ πρὸς τὴν
251 ἐκείνης ἀσέλγειαν ἔσχεν. ὡς δ' οὖν τοῦτο ἠγγέλ-
θη, τά τε ὅπλα ἀμφότεροι κατέθεντο, καὶ
συνηλλάγησαν, εἴτ' οὖν ὄντως ἐκπολεμού-
μενοι πρότερον ὑπὸ τῆς Φουλουίας, εἴτε καὶ
πρόφασιν τὸν θάνατον αὐτῆς πρὸς τὸ παρ' ἀλ-
λήλων δέος, ὥστε καὶ ἰσοπαλεῖς καὶ τὰς δυ-
νάμεις καὶ τὰς ἐλπίδας ἔχοντες, ποιησάμενοι.
κἀν τούτῳ Καῖσαρ μὲν Σαρδώ τε καὶ Δαλ-
ματίαν, τήν τε Ἰβηρίαν καὶ τὴν Γαλατίαν,
C Ἀντώνιος δὲ τἄλλα πάντα τὰ ὑπὲρ τὸν Ἰό-
νιον, τά τε ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ
τοῖς Ῥωμαίοις ὄντα, ἀπέλαχε. τά τε γὰρ ἐν τῇ
Λιβύῃ ἔθνη ὁ Λέπιδος καὶ τὴν Σικελίαν ὁ
Σέξτος εἶχε. τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν οὕτως αὖ-
θις διεδάσαντο, τὸν δὲ δὴ πόλεμον τὸν πρὸς τὸν
Σέξτον ἐκοινώσαντο, καίτοι τοῦ Ἀντωνίου ὅρ-
κους πρὸς αὐτὸν δι' ἀγγέλων ἐπὶ τῷ Καίσαρι
πεποιημένου. καὶ διὰ τοῦτό γε οὐχ ἥκιστα ὁ
Καῖσαρ ὑπέμεινε, πάντας μὲν τοὺς ἐν τῷ πο-
λέμῳ τῷ κατὰ τὸν Λούκιον τὸν τοῦ Ἀντωνίου ἀδελ-
D φὸν μεταστάντας πρὸς αὐτόν, καὶ ἐξ αὐτῶν γε
τῶν σφαγέων ἔστιν οὓς ὄντας, ἄλλους τε καὶ τὸν Δο-
μίτιον, πάντας δὲ καὶ τοὺς ἐκτεθέντας ἐν τοῖς
λευκώμασιν, ἢ καὶ ἄλλως πως τῷ τε Βρού-
τῳ καὶ τῷ Κασσίῳ συμπολεμήσαντας, καὶ
μετὰ τοῦτο τὰ τοῦ Ἀντωνίου πράξαντας, κατα-
δέξασθαι ἐπ' ἀδείᾳ. τοσοῦτος μὲν δὴ καὶ τῶν
στάσεων καὶ τῶν πολέμων παράλογός ἐστι, δί-
κῃ μὲν οὐδὲν τῶν τὰ πράγματα ἐχόντων νο-
μιζόντων, πρὸς δὲ δὴ τάς τε ἀεὶ χρείας καὶ τὰ
συμφέροντα σφῶν, τό, τε φίλιον καὶ τὸ πολέ-
E μιον ἐξεταζόντων· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοὺς αὐ-
τούς, ποτὲ μὲν ἐχθρούς, ποτὲ δὲ ἐπιτηδείους σφίσι πρὸς τὸν καιρὸν ἡγουμένων. συνθέ-
μενοι δ' οὖν ταῦτ' ἐν στρατοπέδοις τοῖς περὶ τὸ Βρεντέσιον, εἱστίασαν ἀλλήλους, Καῖ-
σαρ μὲν στρατιωτικῶς τε καὶ Ῥωμαϊκῶς, Ἀντώνιος δὲ Ἀσιανῶς τε καὶ Αἰγυπτίως.

Ad hunc modum commisso inter
Cæsarem ac Antonium bello, quū
vterq; vrbes, veteranósq;, vnde sibi
aliquid auxilii sperabat, circūmissis
suis administris solicitaret, aliique iā
tum alterutri accederent, alii differ-
rent, noui per Italiam, ac Romæ po-
tissimùm, coortisunt tumultus. Sus-
pensis & ducum & auxiliariorum
animis, Fuluia Sicyone, vbi morbo
correpta decumbebat, moritur. ef- *Fuluiæ mors.*
fecit autem & amor Cleopatræ, &
petulantia ipsius Fuluiæ, vt Anto-
nius causam ei mortis attulisse vide-
retur. Enimuero Fuluia mortua, sta- *Pax inter Cæsarem & Antoniū, post mortem Fuluiæ.*
tim vterque armis positis, in gratiā
redierunt: siue quòd reuera ad bel-
lum ipsos Fuluia incitasset, siue hac
præscriptione vtentes, quum alter
alterum metueret, & vterque æquis
viribus & spe vteretur. Tum Cæsa-
ri Sardinia & Dalmatia, Hispaniá-
que & Gallia, Antonio reliquæ o-
mnes trans Ionium mare regiones
adscriptæ sunt. nam Africas prouin-
cias Lepidus habebat, Siciliam Sex-
tus. Hæc tum denuo imperii diuisio
facta: bellique contra Sextum Pom-
peium societas inter Cæsarē & An-
tonium inita: quanquam Antonius *Antonij perfidia in Pompeium.*
per internuntios sacramento se ob-
strinxerat Pompeio ad consortium
belli contra Cæsarem. Quæ causa
præcipuè fuerat Cæsari cur, impu-
nitate proposita, omnes ad se reci-
peret eos qui bello Perusino contra
se stetissent, ac nonnullos etiam ex
patris percussoribus, intérque eos *Domitio Cæsar ignoscit.*
Domitiū: omnes item proscriptos,
ac qui Cassii Brutíque castra secuti
fuissent, vel Antonium postmodo
adiuuissent. Adeo in seditionibus &
bellis omnia præter rationem eue-
niunt, vbi non iure, sed vtilitate sua
ac necessitate amicos inimicósque
suos ii qui rerum potiuntur, æsti-
mant, ac pro opportunitate tempo-
ris eosdem, & hostes & necessarios
suos iudicant. His ita in castris ad
Brundusium compositis, conuiuio
se mutuò acceperunt: quod Cæsar
more militari ac Romano, Anto-
nius Asiatico AEgyptióq;, instruxit.

Quum in gratiam rediissent (vt quidem sibi videbātur) milites qui tum cum Cæsare erant, Antonium circunstetêre, postulantes pecuniam, quā ipsis de pugna Philippensi promiserat, cuiúsque cumulatè conficiendæ causa in Asiam missus fuerat. ac vim ei intulissent nisi eos, spe iniecta, Cæsar inhibuisset. Postea emeritis in colonias dimissis, ne vlterius tumultibus excitandis progrederentur, Cæsar & Antonius ad bellum contra Pompeium ferendum se contulerunt. Pompeius enim secundum fœdus cum Antonio patratum in Italiam venerat, eius auxilio contra Cæsarem belligeraturus: sed certior factus de eorum pactione, in Siciliam reuersus, Menæ liberto suo, quem plurimi faciebat, imperauit vt cum classis parte circumuectus, hostium ditionem infestaret. Menas, Hetruria haud leuiter vexata, M. Titium, Titii filiū, eius qui proscriptus, ad Sextum Pōpeium confugerat, ac cum eo erat, classem sibi peculiaris potentiæ obtinendæ causa parantem, & in Narbonensi prouincia stationem habentem, viuum cepit. Huic Titio propter patrem suum, ac quòd nomen Pompeii milites eius suis scutis inscriptum ferebant, venia data est: sed is malam suo benefactori gratiam retulit, quem & debellauit, & occîdit. quæ res inter similia exempla maximè commemoratur. Menas his actis in Sardiniam nauigauit, ibíque cū M. Lurio insulæ præfecto confligens, primò pulsus est: deinde inopinatò conuersus in hostem, inconsideratè insequentem, victoriam recuperauit, insulámque, Lurio cedente, occupauit, deditione cætera, Aradin autem (quò ex pugna complures confugerant) expugnatione. Captiuos, cùm alios tū Helenum, Cæsaris libertum, eíque maximè charum, sine pretio redemptionis dimisit, beneficiū hoc multo antè apud Cæsarem deponens, & perfugium sibi, si res ita ferret, apud eum præparans.

Menas Sexti Pompeii libertus quæ egerit.

M. Titij ingratitudo.

Sardinia à Mena capitur.
M. Lurius.

Helenus.

Romæ, Sardinia amissa, quū ora maritima populationib⁹ vexaretur,

A καταλλαγμένων δὲ αὐτῶν, ὥς γε ἐδόκουν, περιστάντες τὸν Ἀντώνιον οἱ στρατιῶται οἱ τότε τῷ Καίσαρι συνόντες, ἀπῄτουν παρ᾽ αὐτοῦ τὰ χρήματα ἃ ἀπὸ τῆς μάχης τῆς πρὸς τοῖς Φιλίπποις γενομένης ὑπέσχετο σφίσι· δι᾽ ἃ καὶ ἐς τὴν Ἀσίαν ὅπως ὅτι πλεῖστα ἀθροίσειεν, ἐστάλτο. κἂν ἐξειργάσαντό τι αὐτὸν, μηδὲν διδόντα, εἰ μὴ σφᾶς ὁ Καῖσαρ ἐπελπίσας πῃ κατέσχε. καὶ μετὰ τοῦτο τούς τε ἀφηλικεστέρους τῶν στρατιωτῶν ἐς τὰς ἀποικίας, μὴ καὶ ἐπὶ πλεῖον στα- B σιάσωσιν, ἐξέπεμψαν, καὶ τοῦ πολέμου ἥπτοντο. ὁ γὰρ Σέξτος ἦλθε μὲν ἐς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὰς συνθήκας τὰς πρὸς τὸν Ἀντώνιον οἱ γενομένας, ὡς καὶ τῷ Καίσαρι μετ᾽ αὐτοῦ πολεμήσων· μαθὼν δὲ τὴν σύμβασιν σφῶν, αὐτὸς μὲν ἐς τὴν Σικελίαν ἀνεκομίσθη, Μηνᾷ δὲ ἐξελευθέρῳ οἱ, ᾧ πάνυ προσέκειτο, ἐκέλευσε μέρει τοῦ ναυτικοῦ περιπλέοντι κακουργεῖν τὰ τῶν ἐναντίων. καὶ ὃς τῆς τε Τυρσηνίας πολ- C λὰ ἐκάκωσε, καὶ Μάρκον Τίτιον, Τιτίου τῶν τε ἐπικηρυχθέντων καὶ τότε τῷ Σέξτῳ συνόντων υἱὸν ὄντα, καὶ ναῦς ἐπὶ ἰδίᾳ δυναστείᾳ συγκροτοῦντα, κἂν τῷ Ναρβωνησίῳ ἔθνει ναυλοχοῦντα, ἐζώγρησε. καὶ ὃς ἔπαθε μὲν κακὸν οὐδὲν, (διά τε γὰρ τὸν πατέρα, καὶ διότι τὸ ὄνομα τοῦ Σέξτου ἐν ταῖς ἀσπίσιν οἱ στρατιῶται αὐτοῦ ἔφερον, ἐσώθη) οὐ μέντοι καὶ καλῶς τὸν εὐεργέτην ἠμείψατο, ἀλλὰ καὶ κατεπολέμησεν αὐτὸν, καὶ κατεφόνευσεν. ὥστε D καὶ τοῦτ᾽ ἐν τοῖς μάλιστα τῶν ὁμοίων μνημονευθῆναι. ὁ δ᾽ οὖν Μηνᾶς ταῦτά τε οὕτως ἔπραξε, καὶ ἐπὶ Σαρδὼ πλεύσας, συνέβαλε Μάρκῳ Λουείῳ τῷ ἄρχοντι αὐτῆς· καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐτράπετο, ἔπειτα δὲ παρὰ δόξαν αὐτὸν ἀπερισκέπτως ἐπιδιώκοντα ὑποστρὰς ἀντεπεκράτησε· καὶ μετὰ τοῦτο ἐκλιπόντος αὐτοῦ τὴν νῆσον, κατέσχε τὰ μὲν ἄλλα ὁμολογίᾳ, τὴν δὲ Ἄραδιν πολιορκίᾳ. συχνοὶ γὰρ E ἐκ τῆς μάχης ἐς αὐτὴν κατεπεφεύγεσαν. τῶν γε μὴν ἁλόντων ἄλλους τε καὶ Ἕλενον, 252 ἐξελεύθερόν τε τοῦ Καίσαρος ὄντα, καὶ ἀρέσκοντα αὐτῷ τὰ μάλιστα, ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων· εὐεργεσίαν τε ἐς τὸν Καίσαρα πόρρωθεν προκατατιθέμενος, καὶ καταφυγὴν ἑαυτῷ προπαρασκευάζων, εἴ τι παρ᾽ αὐτοῦ δεηθείη. καὶ ὁ μὲν ταῦτ᾽ ἐποίει.

Οἱ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὡς ἥ τε Σαρδὼ εἴχετο, καὶ ἡ παραλία ἐπορθεῖτο, τῆς τε σιτο-

πομπείας ἐστέρουν, καὶ ὁ λιμὸς, τά τε τέλη, A πολλὰ καὶ παντοῖα καθιστάμενα, καὶ προσέτι καὶ συντελεῖν τοῖς τοὺς δούλους ἔχουσι προστασσόμενα δεινῶς αὐτοὺς ἤπτου, οὐκέθ᾽ ἡσύχαζον. ἀλλ᾽ ὅσον ἐπὶ ταῖς τοῦ Ἀντωνίου καὶ ταῖς τοῦ Καίσαρος καταλλαγαῖς (ὡς καὶ σφετέρας εἰρήνης τῆς ἐκείνων ὁμονοίας οὔσης) ἥσθησαν, τοσοῦτον ἢ καὶ πλεῖον ἐπὶ τῷ πρὸς τὸν Σέξτον σφῶν πολέμῳ ἠγανάκτουν. ἐν δ᾽ οὖν τῷ τότε ἐπί τε ἵππων αὐτοὺς, ὥσπερ ἐν ἐπινικίοις τισὶν, ἐσαγαγόντες, καὶ τὰ νικητήρια στολῇ δὲ ἴσου τοῖς B πέμψασιν αὐτὰ κοσμήσαντες, ἔς τε τὰς πανηγύρεις ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν δίφρων θεωρεῖν ποιήσαντες, καὶ τὴν Ὀκταουίαν τὴν τοῦ Καίσαρος ἀδελφὴν, γυναῖκα τῷ Ἀντωνίῳ, ἐπειδὴ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐτετελευτήκει, καὶ κύουσαν προμνηστευσάμενοι, τοσαύτῃ μεταβολῇ ἐχρήσαντο, ὥστε τὸ μὲν πρῶτον κατὰ συστάσεις γιγνόμενοι, ἢ καὶ ἐπὶ θέαν τινὰ ἀθροιζόμενοι, παρεκάλουν σφᾶς εἰρηνῆσαι, καὶ πολλὰ ἐπὶ τούτῳ ἐπεβόων· ὡς δὲ οὐκ ἔπειθον, ἠλλοτριώθησάν τε C αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὸν Σέξτον ἀπέκλινον. καὶ ἄλλα τε ἐπὶ θεραπείᾳ αὐτοῦ διεθρόουν, καὶ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις κρότῳ τε πολλῷ τὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἄγαλμα πομπεῦον ἐτίμων, καὶ ἡδονὴν ἐπ᾽ αὐτῷ πολλὴν ἐποιοῦντο. ἐπεί τε ἡμέραις τισὶν οὐκ ἐπήχθη, τούς τε ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντας λίθοις ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐξήλασαν, καὶ ἐκείνων τὰς εἰκόνας κατέβαλον· καὶ τέλος, ἐπειδὴ μηδ᾽ ὥς τι ἐπεραίνετο, σπουδῇ ἐπ᾽ αὐτοὺς, ὡς καὶ ἀποκτενοῦντες σφᾶς, ὥρμησαν. D καὶ ὁ μὲν Καῖσαρ, καίτοι τρωθέντων τῶν ἀμφ᾽ αὐτὸν ὄντων, τήν τε ἐσθῆτα περιερρήξατο, καὶ πρὸς ἱκετείαν αὐτῶν ἐτράπετο· ὁ δ᾽ Ἀντώνιος βιαιότερον σφίσι προσηνέχθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ μάλιστα ὀργισθέντων τε σφῶν, καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ δεινόν τι πράξειν προσδοκηθέντων, ἠναγκάσθησαν τῷ Σέξτῳ καὶ ἄκοντες ἐπικηρυκεύσασθαι. κἀν τούτῳ τούς τε στρατηγοὺς καὶ τοὺς ὑπάτους, καίπερ ἐπ᾽ ἐξόδῳ ἤδη τοῦ ἔτους ὄντος, παύσαντες, ἄλλους ἀντικατέστησαν, E βραχὺ φροντίσαντες εἰ καὶ ἐπ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἄρξουσι. καὶ εἷς γε τῶν τότε ὑπατευσάντων Λούκιος Κορνήλιος Βάλβος ἐγένετο, Γαδειρεύς τε ὤν, καὶ πλούτῳ καὶ μεγαλονοίᾳ τοσαύτῃ τοὺς καθ᾽ ἑαυτὸν ἀνθρώπους ὑπερενεγκὼν,

annonæ commeatus interclusus esset, fames, vectigalia multa & omnis generis, pensionésque iis qui mancipia haberent, impositæ, quum molesta hæc omnia admodum essent, ciues non amplius se continuerunt, sed quantum lætitiæ Cæsaris ac Antonii pacificatione acceperant (sibi enim pacem ex eorum concordia sperabant) tantum, aut plus etiam, indignationis inter eos propter bellum eorum contra Pompeium, est coortum. Itaque qui modò Cæsarem Antoniúmque equitantes tanquam in triumpho quodam in vrbem adduxerant, vestéque triumphali eos exornauerant, ludos vt sellis curulibus sedentes spectarent, iusserant, Octauiam Cæsaris sororem, marito eius defuncto, prægnantem tum, Antonio coniugem conciliauerant, ii adeo mutati sunt vt, vel coitionibus factis, vel ad spectaculũ congregati, eos ad pacem cum Pompeio componendam hortati sint, multo eam rem clamore agentes. Quum nihil efficerent, abalienati animis ab ipsis, ad Pompeium inclinauerunt, ac cùm alios studio eius sermones sparserunt, tum ludis equestribus illatum Neptuni simulacrum multo plausu honorauerunt, eóque magnopere delectati sunt: quúmque id per aliquot dies non inferretur, lapidatione in magistratus facta, eos foro eiecerunt, Cæsaris & Antonii statuas deiecerunt, ac tãdem quum nihil consequerentur, impetum in eos necis inferẽdæ causa fecerunt. Ibi Cæsar suorum nonnullis vulneratis, veste laniata se ad deprecandum multitudinem conuertit: Antonio autem asperius cum ipsis agente: magísque adhuc ira plebis aucta, ita vt graue aliquod ab ea facinus expectandum esset, ita demum ad Pompeium de pace ineũda mittere coacti sunt. Interea temporis, etsi iam in exitu erat annus, abrogato prætoribus & consulibus magistratu, alios iis suffecerunt, nihil curantes quòd ii paucos dies essent cum ea dignitate futuri. Fuit inter eos qui tum consules facti sunt, L. Cornelius Balbus, Gadibus natus, tantum suæ ætatis homines diuitiis & magnificentia superans,

Octauia Antonio nuptum data.

Cæsar & Antonius ad faciendam cum Pompeio pacẽ adiguntur.

Magistratus præter consuetudinem P. R. collati.

L. Cornelius Balbus consul.

Eius diuitiæ.

vt moriens populo Romano in singula capita vicenosquinos denarios legauerit. AEdili quodam extrema anni die mortuo alius quidam in reliquas horas suffectus est. Eodem tempore aquæ, quas Iulias nominant, in vrbē canalibus ductæ sunt: ludósque quos pro bello contra Cæsaris percussores vouerant, consules exhibuerunt: ac, quia septemviri nō aderant, eorum munus pontifices obierunt: quod aliâs etiam sæpe factum est. Hæc eo anno acta. Sphærum etiam Cæsar, pædagogum & libertum suum, publicè sepeliit: ac Saluidienum, quòd ab eo insidiis peteretur, necauit. Ei Saluidieno, obscurissimo genere nato, pascēti gregem flamma è capite emicuit: cúmque Cæsar ad id dignitatis euexerat, vt consul, quum senator nunquam fuisset, designaretur: vtque frater eius, qui prior vita abierat, ponte in Tiberi facto, super eum efferretur. Sed, vt nihil est in rebus humanis perpetuum, idem in senatu ab ipso Cæsare accusatus, ac tanquam Cæsaris & populi totius hostis, iugulatus est: supplicationésque eius rei ergô decretæ: ac triumuiris custodia vrbis mandata, addito, pro more, Curarent ne quid ea detrimenti caperet. Priore anno viri equestris ordinis feras equestri ludorum Apollinarium certamine confecerunt: diésque vna intercalata præter consuetudinem, ne calendis Ianuarii insequentis anni nundinæ essent (id enim antiquitus diligentissimè curatum est) ac deinde alia exempta dies, vt tempus ad Iulii Cæsaris ordinationem competeret. Castori etiam cuidam Attali & Deiotari, in Gallogræcia defunctorum, ditio tradita est: & lex Falcidia à P. Falcidio tribuno plebis lata, quæ nunc quoque plurimùm valet in hæreditatibus adeundis: ea autem permittit vt hæres, si adire hæreditatem grauetur, quadrante accepto, reliquum dimittat. Hæc eo biēnio acta.

Aquæ Iuliæ.

Sphærus.

Saluidieni fortuna, & interitus.

Intercalatio.

Nundinæ.

Lex Falcidia.

A ὥστε καὶ δωρεὰν τοῖς Ῥωμαίοις ἅμα πέντε καὶ εἴκοσι δραχμὰς τελευτῶν καταλιπεῖν. τοῦτό τε οὖν ἐποίησεν, καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ ἀγορανόμου τινὸς ἀποθανόντος, ἕτερον ἐς τὰς λοιπὰς ὥρας ἀνθείλοντο. καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ τό, τε ὕδωρ τὸ Ἰούλιον ὠνομασμένον ἐς τὴν πόλιν ἐπωχετεύθη, καὶ ἡ πανήγυρις ἡ ἐπὶ τῷ πολέμῳ τῷ πρὸς τοὺς σφαγέας εὐχθεῖσα ἀπὸ τῶν ὑπάτων ἐποιήθη. τά τε τοῖς ἑπτὰ ἀνδράσιν ὠνομασμένοις B προσήκοντα οἱ ποντίφικες, ἐπειδὴ μηδεὶς ἐκείνων παρῆν, ἐπετέλεσαν· καὶ τοῦτο καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἐγένετο. ταῦτά τε οὖν οὕτως ἐν τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἐπράχθη, καὶ Σφαῖρον ὁ Καῖσαρ παιδαγωγόν τε καὶ ἐξελεύθερον αὐτοῦ γενόμενον, δημοσίᾳ ἔθαψε. τόν τε Ῥοῦφον τὸν Σαλουιδιηνόν, ὡς καὶ ἐπιβουλεύσαντά οἱ, ἀπέκτεινεν. τούτῳ δὲ τῷ μὲν ἐξ ἀφανεστάτων, καὶ αὐτῷ ἡ κεφαλὴ ποιμαίνοντι φλόγα ἀνέδωκεν· ἐς τοσοῦτον δὲ ὑπὸ τοῦ Καί- C σαρος προήχθη, ὥστε αὐτόν τε ὕπατον, μηδὲ βουλεύοντα, ἀποδειχθῆναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ προαποθανόντα, διὰ τοῦ Τιβέριδος, γεφύρας ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο ποιηθείσης, ἐξενεχθῆ- 253
ναι· ἀλλ᾽ (οὐδὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιόν ἐστι) κατηγορήθη τε ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος, καὶ ὡς πολέμιος ἐκείνου καὶ τοῦ δήμου παντὸς ἐσφάγη· ἱερομηνίαι τε ἐπ᾽ αὐτῷ ἐγένοντο, καὶ προσέτι καὶ ἡ φυλακὴ τῆς πόλεως τοῖς τρισὶν ἀνδράσι, μετὰ τῆς D εἰθισμένης προσθήκης, τοῦ μηδὲν ἀπ᾽ αὐτῆς ἀποτριβῆναι, ἐπετράπη. ἔν τε τῷ πρὸ τούτου ἔτει θηρία τε ἐν τῇ τῶν Ἀπολλωνιείων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες ἐς τὴν ἱππάδα τελοῦντες κατέβαλον, καὶ ἡμέρα ἐμβόλιμος παρὰ τὰ καθεστηκότα ἐνεβλήθη, ἵνα μὴ ἡ νουμηνία τοῦ ἐχομένου ἔτους τὴν ἀγορὰν τὴν διὰ τῶν ἐννέα ἡμερῶν ἀγομένην λάβῃ· (ὅπερ ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου σφόδρα ἐφυλάσσετο) καὶ ὅτι ἀνθυφῃρέθη αὖθις, ὅπως ὁ χρόνος κατὰ τὰ τῷ E Καίσαρι τῷ προτέρῳ δόξαντα συμβῇ. Κάστορί τε τινὶ ἥ τε τοῦ Ἀττάλου καὶ ἡ τοῦ Δηιοτάρου ἀρχὴ ἐν τῇ Γαλατίᾳ τελευτησάντων ἐδόθη· καὶ ὁ νόμος ὁ Φαλκίδιος ὠνομασμένος (πλείστην καὶ νῦν ἔτι ἰσχὺν ἐς τὰς τῶν κλήρων διαδοχὰς, ὥστε τινὰ τὸ τέταρτον τῆς καταλειφθείσης οἱ οὐσίας, ἄν γέ πῃ βαρύνηται, λαβόντα, τὸ λοιπὸν ἀφεῖναι, ἔχων) ὑπὸ τοῦ Πουπλίου Φαλκιδίου δημαρχοῦντος ἐτέθη. ταῦτα μὲν ἐν τοῖς δύο ἔτεσιν ἐγένετο.

A Τῷ δ' ἐπιγιγνομένῳ, ἐν ᾧ Λούκιός τε Μάρκιος καὶ Γάιος Σαβῖνος ὑπάτευσαν, τά τε ὑπὸ τῶν τριῶν ἀνδρῶν πραχθέντα ἀφ' οὗ ἐς τὴν ὀλιγαρχίαν ἐσῆλθον, κῦρος παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβε, καὶ τέλη τινὰ ὑπ' αὐτῶν προσκατέστη, διὰ τὸ τὰ ἀναλώματα πολλῷ πλείω, ἢ ὅσα ἐπὶ τοῦ προτέρου Καίσαρος ἐτέτακτο, γίγνεσθαι. πάμπολλα γὰρ αὐτοὶ καὶ μάλιστα ἐς τοὺς στρατιώτας δαπανῶντες, ᾐσχύνοντο μόνοι παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἀναλίσκοντες. B ἀμέλει τὸν πώγωνα ὁ Καῖσαρ τότε πρῶτον ξυράμενος, αὐτός τε μεγάλως ἑώρτασε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι δημοτελῆ ἑορτὴν παρέσχε. καὶ ὁ μὲν καὶ ἔπειτα ἐπελειοῦτο τὸ γένειον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι· ἤδη γὰρ καὶ τῆς Λιουίας ἐρᾶν ἤρχετο, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν Σκριβωνίαν τεκοῦσάν οἱ θυγάτριον ἀπεπέμψατο αὐθημερόν. τῶν δ' οὖν ἀναλωμάτων πολὺ μειζόνων ἢ πρότερον γιγνομένων, καὶ τῶν προσόδων οὔτ' ἄλλως ἀρκουσῶν, καὶ τότε ἐλαττόνων διὰ τὰς στάσεις προσιουσῶν, καινά τινα τέλη ἐσήγαγον, ἔς τε τὸ βουλευτήριον πλείστους C ὅσους οὐχ ὅτι τῶν συμμάχων, ἢ καὶ στρατιώτας, παῖδάς τε ἀπελευθέρων, ἀλλὰ καὶ δούλους ἐνέγραψαν. Μάξιμον γοῦν τινα ταμιεύσειν μέλλοντα ἐγνώρισέ τε ὁ δεσπότης καὶ ἀπήγαγε. καὶ τοῦτο μὲν ἀδεὲς ἐγένετο τολμήσαντί τινι τὴν ἀρχὴν αἰτῆσαι· ἕτερος δὲ ἐν τοῖς στρατευομένοις φωραθείς, κατὰ τῶν τοῦ Καπιτωλίου πετρῶν ἐώσθη, προελευθερωθείς, ἵνα ἀξίωμα ἡ τιμωρία αὐτοῦ λάβῃ. πρόφασιν δὲ σφίσι τοῦ τῶν βουλευσόντων πλήθους ἡ D τοῦ Ἀντωνίου στρατεία, ἣν ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἡτοιμάζετο, παρέσχεν· ἀφ' οὗ περ καὶ ἀρχὰς ἄλλας τε ἐπὶ πλείω ἔτη, καὶ τὴν τῶν ὑπάτων ἐς ὀκτὼ ὅλα προκατεστήσαντο, τοὺς μὲν ἀμειβόμενοι τῶν συναραμένων σφίσι, τοὺς δὲ ὑπαγόμενοι. ὑπάτους δὲ οὐδὲ δύο ἐτησίους (ὥσπερ εἴθιστο) ἀλλὰ πλείους τότε πρῶτον εὐθὺς ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις εἵλοντο. καὶ πρότερον μὲν γὰρ μεθ' ἑτέρους τινὲς μήτ' ἀποθανόντας, E μήτ' ἐπ' ἀτιμίᾳ, μήτ' ἄλλως πως παυθέντας, ἦρξαν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μέν, ὥσπερ τοῖς ἐς ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν χειροτονηθεῖσιν ἔδοξε, κατέστησαν· τότε δὲ ἐνιαύσιος μὲν οὐδεὶς ᾑρέθη, πρὸς δὲ δὴ τὰ τοῦ χρόνου μέρη ἄλλοι καὶ ἄλλοι ἀπε-

Qui proximus fuit post id annus, L. Marcio, C. Sabino coss. eo triumuiri quæ ab initio eo magistratu egissent, omnia rata esse senatus iussit, quum vectigalia noua iam antè instituissent: quòd longè maiores sumptus quàm quos Cæsar superior statuerat, fiebant. Quum enim immodicam pecuniam impenderent militibus, turpe sibi putabant si præstitutum sumptibus modum ipsi seruarét. Etenim Cæsar tum primum barbam radens, ipse splendidè diem eum festum egit, & publicum epulum dedit: ab eo tempore genas læues seruauit, sicut alii solebant: iam enim Liuiam amare ceperat, ideóque Scriboniam, quum filiolam sibi peperisset, eadem die repudiauerat. Enimuero quia sumptus longè fiebant quàm antè maiores, ac reditus alioquin non sufficientes, minores etiam tum essent propter ciuilia bella, noua vectigalia quædam excogitata ab iis sunt: in senatum etiam adscripti permulti non modo è sociis militibúsve & libertinis: sed serui etiam. Sanè Maximum quendã, quæsturam ambientem, dominus suus cognouit, & abduxit. idque impunè factum ei qui ausus esset magistratum petere: alius quidam seruus inter milites deprehensus, de rupe Capitolina deiectus est, prius manumissus, vt cum dignitate suppliciũ in eum statueretur. Ansam autem multitudini eorum qui in senatum allegerentur, expeditio Antonii, quã in Parthos parabat, præbuit: vnde & magistratus alii in aliquot annos, & consules in octo totos annos tum ordinauerunt: partim gratiam iis referentes quibus vsi erant adiutoribus, partim alios iis honoribus demerentes. Consules autẽ electi sunt, nõ, vt moris erat, duo, qui annuum cum magistratum gererent, sed ipsis comitiis tum primùm plures designati simul sunt. Equidem iam antè quoque nonnulli aliis in consulatu substituti fuerant, neque mortuis, neque per ignominiam aut aliàs eo depositis, verùm hi tamen ipsi ex arbitrio eorum quibus consulatus in totum annum mandatus fuerat, constituti: tum verò annuus consul nullus est creatus, sed alii ad alias partes temporis eius designati:

ANNO V.C. 715.

Triumuirorũ acta rata esse iubentur.

Cæsar Scriboniam repudiat.

Serui in senatum allecti.

Consulatus nõ annuus.

quorum primi nomen consulum per totum annum gerebant, vt nũc quoque fit, reliquos ii qui Romæ aut in Italia erant, sui quenque magistratus tempore consulem nominabant, (quod ipsum hodie etiam obseruatur) reliqui aut omnes istos, aut plerosque ignorabant, iccircoque eos cõsules minores appellabãt.

Pax apud Misenum cum Sexto Pompeio facta.

Cæterùm cum Sexto Pompeio primùm de conditionibus pacis futuræ per socios actum est: deinde verò apud Misenum Cæsar & Antonius cum eo ad colloquium venerunt, quum ipsi in continenti starent, Pompeius autem in aggere quodam circũfluo in mari, ad hoc ipsum cõgesto, quò tutior esset. Aderat autem ipsi vniuersa sua classis, illis autem pedestres omnes copiæ: ita quidem, vt hæ in terra, Põpeiani autem in nauibus armati astarent: vt vel ex hoc perspicuum omnibus esset, eos metu aduersæ partis virium, ac coactos, illos quidem à populo, Pompeiũ verò ab his quos secum habebat, pacem composuisse. Eius verò pacis hæ fuerunt conditiones: fugitiuis dari libertatem, exulibus omnibus, Cæsaris percussoribus exceptis, reditum (hi autem excipiebantur, quanuis horum etiã quidam restituti sunt, ac ipse etiam Sextus inter eos numeratus fuerat) cum impunitate, & quadrante bonorum suorum, quæ publicata fuerant: atque horum quibusdam tribunatus plebis, præturas, & sacerdotia tribui: ipsum verò Pompeium consulem creari, & augurem, ac ex facultatibus paternis ei reddi septingenties sestertiûm: quinquennale ei esse imperium in Siciliam, Sardiniam & Achaiam, ita vt neque fugitiuos reciperet, neque naues alias pararet, neque castella in Italia obtineret, sed pacem eius in mari ipse tueretur, ac certam summam frumenti ad vrbem mitteret (id verò tempus ei præscriptum fuit, quòd ipsi etiam volebant videri, non perpetuam, sed certo tempore definitã potentiam habere.) His compositis, ac cõscriptis, literas huius pactionis apud Vestales virgines deposuerũt, ac deinde dextras mutuò iunxerunt, séque osculati inuicem sunt.

Conditiones.

A δείξησαν. καὶ οἱ μὲν πρῶτοι καὶ τὸ ὄνομα
τῆς ὑπατείας διὰ παντὸς τοῦ ἔτους (ὥσπερ καὶ νῦν
γίγνεται) εἶχον· τοὺς δ' ἑτέρους αὐτοὶ μὲν οἱ ἐν τῇ
πόλει τῇ τε ἄλλῃ Ἰταλίᾳ ἐν ἑκάστῳ τῷ τῆς ἀρ-
χῆς αὐτῶν χρόνῳ ὠνόμαζον (ὃ καὶ νῦν ποιεῖ-
ται) οἱ δὲ λοιποὶ ἢ τινὰς αὐτῶν ἢ οὐδένας ᾔδε- 254
σαν, καὶ διὰ τοῦτο σμικροτέρους σφᾶς ὑπάτους
ὑπεκάλουν. οἴκοι μὲν δὴ ταῦτ' ἐπράττετο.

Τῷ δὲ δὴ Σέξτῳ πρῶτον μὲν διὰ τῶν ἑταίρων,
καὶ ὅπως καὶ ἐφ' οἷς καταλλαγήσοιντο, συνέβη·
B ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοὶ πρὸς Μισηνῷ ἐς λόγους ἦλ-
θον. εἱστήκεσαν δὲ οἱ μὲν, ἐν τῇ ἠπείρῳ, ὁ δὲ, ἐν
χώματί τινι ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πε-
ριρρύτῳ οὐ πόρρω σφῶν, πρὸς ἀσφάλειαν αὐτοῦ,
πεποιημένῳ. καὶ παρῆν πᾶς μὲν ὁ τούτου ναυτι-
κὸς, πᾶς δὲ ὁ ἐκείνων πεζικὸς ὄχλος· οὐχ ἁ-
πλῶς, ἀλλ' οἱ μὲν, ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ δὲ, ἐπὶ τῶν νεῶν ἐξ-
ωπλισμένοι παρετετάχατο. ὥστε καὶ ἀπ' αὐτοῦ
τούτου δῆλον πᾶσι γενέσθαι ὅτι ἔκ τε τοῦ φόβου τῆς
παρασκευῆς σφῶν, καὶ ἐξ ἀνάγκης, οἱ μὲν διὰ
τὸν δῆμον, ὁ δὲ διὰ τοὺς συνόντας οἱ, ἐσπείσαντο.
C αἱ δὲ δὴ συνθῆκαι ἐπὶ τοῖσδε ἐγένοντο· τούς τε αὐ-
τομολήσαντας τῶν δούλων ἐλευθέρους εἶναι, καὶ τοὺς
ἐκπεσόντας, πλὴν τῶν σφαγέων, κατελθεῖν. τού-
τους γὰρ δῆθεν ὑπεξείλοντο, ἐπεὶ τῷ τε ἔργῳ καὶ
ἐκείνων τινὲς κατιέναι ἔμελλον. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ
Σέξτος εἷς ἐξ αὐτῶν γεγονέναι ἐδόκει. ἀλλ' ἐ-
γράφη γε, τοὺς ἄλλους πλὴν τούτων πάντας, ἐ-
πί τε ἀδείᾳ καὶ ἐπὶ τῷ τετάρτῳ τῆς δημευθεί-
σης σφῶν οὐσίας ἐπανελθεῖν. καὶ ἐκείνων μέν τισι
καὶ δημαρχίας καὶ στρατηγίας, ἱερωσύνας τε αὐ-
D τοῖς δοθῆναι· αὐτὸν δὲ τὸν Σέξτον, ὕπατόν τε αἱ-
ρεθῆναι, καὶ οἰωνιστὴν ἀποδειχθῆναι· ἔκ τε τῆς
οὐσίας τῆς πατρῴας χιλίας καὶ ἑπτακοσίας καὶ πεν-
τήκοντα μυριάδας δραχμῶν κομίσασθαι· καὶ
Σικελίας καὶ Σαρδοῦς, τῆς τε Ἀχαΐας ἐπὶ πέν-
τε ἔτη ἄρξαι· μήτ' αὐτομόλους δεχόμενον, μή-
τε ναῦς ἐπικτώμενον, μήτε τινὰ φρούρια ἐν τῇ
Ἰταλίᾳ ἔχοντα, ἀλλά τήν τε εἰρήνην αὐτῇ τὴν ἐκ
τῆς θαλάσσης πρυτανεύοντα, καὶ σῖτον τοῖς ἐν
E τῇ πόλει τακτὸν πέμποντα. τὸν δὲ δὴ χρόνον
αὐτῷ τοῦτον προσέγραψαν, ὅτι καὶ αὐτοὶ πρὸς
καιρὸν δή τινα τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' οὐκ ἀΐδιον ἔ-
χειν δοκεῖν ἤθελον. ταῦτά τε οὖν συνθέμενοι καὶ
συγγραψάμενοι, τά τε γραμματεῖα ταῖς ἱερείαις
ταῖς ἀειπαρθένοις παρακατέθεντο, καὶ μετὰ τοῦτο δεξιάς τε σφίσιν ἔδοσαν, καὶ ἐφίλησαν ἀλλήλους.

γενομένου

γενομένου δὲ τούτου, πολλὴ καὶ ἄπλετος βοὴ A
καὶ ἐκ τῆς ἠπείρου ἅμα καὶ ἐκ τῶν νεῶν ἠ-
γέρθη. πολλοὶ μὲν στρατιῶται γὰρ, πολλοὶ δὲ
καὶ ἰδιῶται παρόντες ἀθρόον, καὶ ἀχθόμενοι,
καὶ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμοῦντες ἰσχυρῶς, ἐξα-
πιναίως, ἅτε καὶ τοῦ πολέμου δεινῶς ἔχοντες,
ἐξεκέκραγον· ὥστε καὶ τὰ ὄρη συνηχῆσαι, κἀκ
τούτου καὶ φρίκην σφίσι καὶ ἔκπληξιν μεγά-
λην ἐγγενέσθαι· καὶ πολλοὺς μὲν ὑπ' αὐτῶν
τούτων ἐκθανεῖν, πολλοὺς δὲ καὶ συμπατη-
θέντας ἢ καὶ ἀποπνιγέντας ἀπολέσθαι. οἵ τε B
γὰρ ἐν τοῖς σκάφεσιν ὄντες, οὐκ ἀνέμειναν τῇ
γῇ αὐτῇ προσελθεῖν, ἀλλ' ἐξεπήδων ἐς τὴν
θάλασσαν, καὶ οἱ ἕτεροι ἐς αὐτὸν τὸν βυθὸν ἐ-
πεισέβαινον· κἀν τούτῳ ἠσπάζοντό τε ἀλλή-
λους ἅμα νηχόμενοι, καὶ περιέβαλλον κολυμ-
βῶντες· ὥστε ποικίλην μὲν αὐτῶν θέαν, ποι-
κίλην δὲ καὶ ἀκοὴν συμβῆναι. οἱ μὲν γὰρ τοὺς
τε συγγενεῖς καὶ τοὺς ἑταίρους ζῶντας ἰδόντες,
καὶ τότε παρόντας ὁρῶντες, ἀπλήστῳ τῇ ἡδονῇ ἐ-
χρῶντο· οἱ δὲ ἀπολωλέναι τε σφᾶς, πρότερον C
νομίζοντες, καὶ τότε παρὰ δόξαν θεωροῦντες,
ἀπορεῖ τε ἐπὶ πολὺ ἐγίγνοντο, καὶ ἀφασίᾳ συν-
είχοντο, ἀπιστοῦντές τε ἅμα τῇ ὄψει, καὶ εὐχό-
μενοι ἀληθῆ ταύτην εἶναι· καὶ οὐ πρότερόν γε ἐ-
γνώριζον σφᾶς, πρὶν τά τε ὀνόματα αὐτῶν ἀ-
νακαλέσαι, καὶ φθεγγομένων τι ἀκοῦσαι. οὕτω δὲ
ἔχαιρον μὲν, ὡς καὶ ἀναβιωσκομένων σφῶν· ἀ-
ναγκαζόμενοι δὲ ἀθρόως ἥδεσθαι, οὐκ ἀδα-
κρυτὶ διῆγον. καὶ ἕτεροι, ἀγνοοῦντές τε τοὺς φιλ-
τάτους ἀπολωλότας, καὶ ζῆν παρεῖναί τε αὐτοὺς D
ἡγούμενοι, ἐζήτουν τε σφᾶς ἅμα περιφοιτῶν-
τες, καὶ πάντα τὸν προστυγχάνοντα περὶ αὐτῶν
255 ἐπηρώτων· καὶ τέως μὲν οὐδὲν ἀκριβὲς ἐμάν-
θανον, μαινομένοις τε ἐῴκεσαν, καὶ ἐν ἀπόρῳ
καθειστήκεσαν, ἐλπίζοντές τε ἅμα αὐτοὺς εὑ-
ρήσειν, καὶ φοβούμενοι μὴ τεθνήκασι· καὶ μήτ'
ἀπογνῶναι πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, μήτ' ἀπαλ-
γῆσαι πρὸς τὴν ἐλπίδα δυνάμενοι· μαθόν-
τες δὲ τὴν ἀλήθειαν, τάς τε τρίχας ἐσπάραττον, E
καὶ τὰς ἐσθῆτας περιερρήγνυντο· ὀνόμασί τε αὐ-
τοὺς ἀνεκάλουν, ὡς καὶ ἐπακοῦσαί τι δυναμέ-
νους, καὶ πένθος, ὡς καὶ τότε τελευτώντων, αὐτοῦ πέ
που κειμένων σφῶν, ἐποιοῦντο. καὶ εἴ γέ τισι μη-
δὲν αὐτοῖς τοιοῦτον παρῆν, ἀλλ' ἐπί γε τοῖς τῶν ἄλ-
λων παθήμασιν ἐταράττοντο. ἢ γὰρ χαίροντί τινι συνήδοντο, ἢ πενθοῦντι συνελυποῦντο.

Quo facto, immensus clamor & in terra & in mari sublatus est. Nam multi milites, multi inermes, aderãt frequentes, qui bellum exosi, ac magnopere pacem expetentes, quum repentè se malis bellorum liberatos viderent, adeo exclamauerunt vt sonitum montes reddiderint, horrórque & terror ingens coortus sit, quo ipso multi statim exanimati sunt, multi conculcati & suffocati perierunt. Qui in nauibus erant, non expectato dum terræ naues appellerent, in mare prosiluerunt, vicissimque alteri à terra in mare decurrerunt: ibi simul natantes, sese mutuò saturabant, amplectebãtúrque: erátque ea res & visu & auditu mirabilis. Nam alii suos cognatos aut amicos superstites videntes, ac præsentes, expleri voluptate, quam inde capiebant, non poterant: alii, quos periisse existimauerãt, eos tum præter suam opinionem saluos cernentes, dubii secum, ambigẽtésque hærebant, neque fidẽ oculis suis habentes, & id maximè optantes ne ii fallerent: neque prius suos agnoscebant quàm eos nominatim vocassent, ac vocem eorum exaudissent. Ibi verò tantum erat gaudium quãtũ fieri par erat si ii mortui iam antè tum ab inferis extitissent: quúmque cumulatissimam delectationem ex eo caperẽt, ea absque lacrymis frui nequibant. Contrà alii quum de eorum quos charissimos habuerãt, interitu non cognouissent, eósque in viuis etiamnũ extare ac adesse putarent, circuibant eos quærentes, ac vnumquẽlibet, in quem incidissent, de iis percõtabantur: & quandiu nihil certi cognoscerent, mẽte captorum similes, dubii hærebant, & inuenturos se ipsos sperantes, & mortuos esse verentes: neque eos vel desperare cupiditas, vel securo animo esse spes sinebat: vbi verò rẽ ipsam comperissent, tum crines suos laniabant, vestem rumpebant, nominatim eos inuocabant, perinde ac si exaudire illi possẽt, & quasi eo in loco mortuos ac iacentes cõplorabãt. Quòd si quis sui ipsi⁹ causa nihil huiusmodi patiebatur, attamen aliorũ cũ affectus perturbabãt, & vel soci⁹ alicui lętitię, vel lugẽti doloris fiebat.

Varii affectus hominum, pace composita moti.

Itaque etsi maximè per se animo nō commouebatur, tamen propter aliorum præsentiā quiescere nequibat. Ita & dies, & noctis pars maior, ab eis exacta est, quum neque satietate, neque pudore, nimirum inter sui similes versantes, afficerentur. Secundum hæc conuiuiis sese mutuò & alii & ipsi principes exceperunt. Sextus Pompeius copiis erat instructior: is itaque non antè in terram egressus est, quàm Cæsar & Antonius in nauem ad ipsum venissent: ac poterat sanè vtrunque, in naui cum paucis quibusdam habens, interficere. quod ei consilium Menas tum dedit, sed id quidem noluit. Ac quanuis Antonium scitissimo dicto salsè notauit, tamen nihil prætereà egit quo se memorē acceptarum iniuriarum ostenderet. Cæterùm id dictum tale fuit: Carinæ, loci nomen est, Romæ, quo in loco Pōpeius Magnus ædes habuerat, quas tum temporis Antonius possidebat: porro autem nauis quoque aliqua pars, carina dicitur: ea ambiguitate ludens Sextus, conuiuium aiebat se ipsis in Carinis suis præbere. Postridie ipse conuiuio exceptus, filiam suam M. Marcello, cuius auunculus erat Cæsar, despondit. Id igitur bellum ad hunc modum in aliud tempus reiectum est.

Sexti Pompeii fides, & scomma in Antonium.

Carinæ Pompeii.

Affinitas Sexti Pompeii cum Cæsare.

Bellum verò Labieni ac Parthorum, in hunc modum confectum. Antonius in Græciam ex Italia reuersus, permultum ibi temporis exegit, simul vt suæ cupiditati satisfaceret, simul vt quammaxime debilis prouincia Pompeio traderetur, vrbes affligens. Ibi, inter alia quæ cōtra patrium morem agebat, Bacchum se alterum nominauit; idque nominis sibi tribui ab aliis voluit. quúmque Atheniēses, inter reliquos honores, ei etiā Mineruam despondissent, probare se id matrimonium dixit: dotísque nomine quadragies sestertiûm exegit. His rebus ipse occupatus, P. Vētidium in Asiam præmisit. Ventidius antè ad Labienum peruenit quàm is id futurū cognosceret, territúmque repentino aduētu, exercitúque suo (solus enim tum cum collectis ex Asia militibus Labienus ibi agebat, absque Parthis)

Antonius Bacchum se vocat.

Athenienses Mineruam Antonio despondent.

A καὶ οὕτως εἰ καὶ ἔξω οἰκείου πάθους ἦσαν, ὅμως οὐκ ἠδύναντο διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμιλίαν ἡσυχάζειν· καὶ ἐκ τούτου οὔτε κόρον, οὔτ' αἰσχύνην, ἅτε καὶ τοῖς ἄλλοις συμφερόμενοι, ἐλάμβανον· ἀλλὰ τήν τε ἡμέραν ὅλην καὶ τῆς νυκτὸς τὰ πλείω ἐς ταῦτα κατανάλωσαν. μετὰ δὲ ταῦθ' οἵ τε ἄλλοι ὑπεδέχοντο ἀλλήλους, καὶ αἰθεισίων καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι. πρότερος μὲν ὁ Σέξτος τῇ δυνάμει σφῶν προέχων, ὥστε μὴ πρότερον αὐτὸν ἐς B τὴν ἤπειρον ἐκβῆναι, πρὶν ἐκείνους ἐς τὴν ναῦν ἐσελθεῖν. καὶ τοῦτο μέν τοι ποιήσας, δυνηθείς τ' ἂν ἀμφοτέρους ἐν τῷ σκάφει σὺν ὀλίγοις προσόντας, ὥσπερ που καὶ ὁ Μηνᾶς αὐτῷ συνεβούλευε, φονεῦσαι, οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ καίπερ πρὸς τὸν Ἀντώνιον, ἐπειδὴ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ τὴν πατρῴαν τὴν ἐν ταῖς Καρίναις κατεῖχε (τόπος γάρ τις τῆς Ῥωμαίων πόλεως οὕτω καλούμενός ἐστιν) ἀποσκώψας C ἔπος τινὰ ἥδιστον (ταῖς γὰρ ἐπὶ τῶν νεῶν τῆς αὐτῆς ὀνομασίας οὔσης, ἐν ταῖς Καρίναις αὐτοὺς ἑστιᾶν ἔφη) ὅμως οὐδὲν ὡς καὶ μνησικακῶν ἔπραξεν, ἀλλὰ τῇ τε ὑστεραίᾳ αἰθεισιάθη, καὶ τὴν θυγατέρα Μάρκῳ Μαρκέλλῳ τῷ τοῦ Καίσαρος ἀδελφιδῷ ἐνηγγύησεν. οὕτω μὲν οὖν ὁ πόλεμος ἀνεβέβλητο.

Τὰ δὲ δὴ τοῦ Λαβιήνου τῶν τε Πάρθων, ὧδε διεπολεμήθη. ὁ Ἀντώνιος, αὐτὸς μὲν ἐς D τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐπανελθὼν, ἐνταῦθα ἐπὶ πλεῖστον ἐνεχρόνισε, τάς τε ἐπιθυμίας ἅμα ἀποπιμπλὰς, καὶ τὰς πόλεις κακῶν, ἵνα ὅτι ἀσθενέσταται τῷ Σέξτῳ παραδοθῶσι· καὶ ἄλλα τε ἐν τούτῳ πολλὰ ἔξω τῶν πατρίων ἐξεδιῃτήθη, καὶ Διόνυσον ἑαυτὸν νέον αὐτός τε ἐκάλει, καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ὀνομάζεσθαι ἠξίου· ἐπειδή τε οἱ Ἀθηναῖοι πρός τε τοῦτο καὶ πρὸς τὰ ἄλλα τὴν Ἀθηνᾶν αὐτῷ κατηγγύησαν, δέχεσθαί τε τὸν γάμον ἔφη, καὶ E προῖκα μυριάδας ἑκατὸν παρ' αὐτῶν ἐξέπραξεν. αὐτὸς μὲν οὖν περὶ ταῦτα εἶχε, τὸν δὲ δὴ Οὐεντίδιον τὸν Πούπλιον ἐς τὴν Ἀσίαν προέπεμψε· καὶ ὃς ἦλθέ τε ἐπὶ τὸν Λαβιῆνον, πρὶν ἔκπυστος γενέσθαι, καὶ καταπλήξας αὐτὸν τῷ τε αἰφνιδίῳ τῆς ἐφόδου, καὶ τοῖς στρατεύμασιν (αὐτὸς γὰρ τῶν Πάρθων, μετὰ τῶν αὐτόθεν στρατιωτῶν μόνων ἦν)

ἐκεῖθέν τε μηδὲ ἐς χεῖρας αὐτῷ ὑπομείναντα εὐθὺς ἐξέωσε, καὶ φεύγοντα ἐς τὴν Συρίαν ἐπεδίωξε, τὸ κουφότατον τοῦ στρατοῦ λαβών· καὶ αὐτὸν πρὸς τῷ Ταύρῳ καταλαβὼν, οὐκέτι περαιτέρω προχωρῆσαι εἴασεν, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπὶ πλείους ἡμέρας καταστρατοπεδευσάμενοι ἡσύχαζον. Λαβιῆνος μὲν γὰρ τοὺς Πάρθους, Οὐεντίδιος δὲ τοὺς ὁπλίτας ἀνέμενεν. ὡς δ' οὖν καὶ οὗτοι ἐν ταῖς αὐταῖς ἅμα ἀμφότεροι ἡμέραις ἦλθον, Οὐεντίδιος μὲν διὰ τῆς ἵππου τῶν βαρβάρων ἐν τῷ μετεώρῳ, οὗπερ ηὐλίζετο, κατέμεινεν· οἱ δὲ δὴ Πάρθοι ἔκ τε τοῦ πλήθους σφῶν, καὶ ἐκ τοῦ προνενικηκέναι ποτὲ, καταφρονήσαντες, πρός τε τὸν γήλοφον ἅμα τῇ ἕῳ, πρὶν καὶ τῷ Λαβιήνῳ συμμίξαι, προσήλασαν, καὶ ὡς οὐδεὶς σφίσιν ἀντεπεξῄει, καὶ πρὸς τὸ ὄρθιον αὐτοῦ προσέβαλον· καὶ αὐτοὺς ἐνταῦθα ἤδη ὄντας οἱ Ῥωμαῖοι ἐπιδραμόντες, ῥᾳδίως πρὸς τὸ κάταντες ἐτρέψαντο. καὶ σφῶν πολλοὶ μὲν ἐν χερσὶν ἀπέθανον, τὸ δὲ δὴ πλεῖον ἐν τῇ ἀναστροφῇ περὶ ἀλλήλοις, οἱ μὲν, ἤδη τετραμμένοι, οἱ δὲ, ἔτι προσιόντες, ἐσφάλησαν. οἵ τε περιλειφθέντες, οὐ πρὸς τὸν Λαβιῆνον δὴ, ἐς Κιλικίαν ἔφυγον. ὁ οὖν Οὐεντίδιος ἐπεδίωξε μὲν αὐτοὺς μέχρι τοῦ στρατοπέδου, ἰδὼν δὲ ἐνταῦθα τὸν Λαβιῆνον, ὑπέστη. καὶ ὃς παρετάξατο μὲν ὡς καὶ ἐς χεῖρας αὐτῷ ἥξων, αἰσθόμενος δὲ τοὺς στρατιώτας ἀθύμως, διὰ τὴν τῶν βαρβάρων φυγὴν, ἔχοντας, οὔτε τότε ἐθάρσησεν οἱ ἀντᾶραι, καὶ τῆς νυκτὸς ἀποδρᾶναί ποι ἐπεχείρησε. προγνοὺς οὖν τοῦτο ἐξ αὐτομόλων ὁ Οὐεντίδιος, πολλοὺς μὲν ἐν τῇ ἀποχωρήσει ἐνεδρεύσας ἔκτεινε, πάντας δὲ τοὺς λοιποὺς ἐγκαταλειφθέντας ὑπὸ τοῦ Λαβιήνου προσεποιήσατο. καὶ ἐκεῖνος δὲ τότε μὲν τὴν ἐσθῆτα μετεκδὺς διέφυγε, καὶ χρόνον τινὰ ἐν τῇ Κιλικίᾳ διέλαθεν. ὕστερον δὲ ὑπὸ Δημητρίου ἑάλω. ἀπελεύθερος γὰρ καὶ ἐξελεύθερός τε ὢν τοῦ Καίσαρος τοῦ προτέρου, καὶ τότε τῇ Κύπρῳ πρὸς τοῦ Ἀντωνίου προστεταγμένος, ἀνεζήτησέ τε αὐτὸν, μαθὼν ὅτι κρύπτοιτο, καὶ συνέλαβε. μετὰ δὲ δὴ τοῦτο ὁ Οὐεντίδιος τήν τε Κιλικίαν ἐκομίσατο, καὶ αὐτὸς μὲν ταύτην κατεστήσατο, Οὐπήδιον δὲ Σίλωνα μεθ' ἱππέων πρὸς τὸν Ἀμανὸν προύπεμψε. τοῦτο δὲ τὸ ὄρος ἔν τε τῇ μεθορίᾳ τῆς τε Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας ἐστὶ, καὶ στενοπορίαν δή τινα τοσαύτην ἔχει,

inde ne ausum quidem congredi, profligauit, fugiétémque in Syriã insecutus est, cum expeditissimis sui exercitus militibus: deprehensúmque apud Taurum montem, vlterius progredi prohibuit. Eo loco complures dies oppositis inuicem castris quieuerũt, Labieno Parthos, Ventidio legiones expectante. Quũ iisdem diebus vtrique id quod operiebatur, aduenisset, Ventidius, quia equitatum Parthorum metuebat, in sublimi loco (ibi enim castra posuerat) perstitit: Parthi verò sua multitudine freti, hostémque, olim à se superatum, contemnentes, antequam se Labieno coniungerent, summo mane ad tumulum accesserunt: ac, nemine contra exeunte, subire ad ipsum collem intenderũt. Quum iam in sublime euasissent, Romani decurrentes, haud magno labore eos per decliue præcipites egerunt: ita Parthi pars à Romanis trucidati, maior pars in receptu se inuicem perdiderunt, quum alteri iam fugerent, alteri tum primùm collisuccederent. Vẽtidius Parthos, non ad Labienum sed in Ciliciam fugam conuertentes, vsque ad castra insecutus, viso ibi Labieno substitit. Nam Labiénus quum se ad pugnam composuisset, videns militum suorum animos fuga barbarorum consternatos, non ausus confligere, sub noctem aufugere aliquò instituit. Vẽtidius re è profugis præcognita, multos in ipso discessu per insidias interfecit, reliquos omnes à Labieno desertos sibi adiunxit. Labienus veste mutata effugit, ac aliquandiu in Cilicia quum latuisset, à Demetrio (fuerat hic superioris Cæsaris libertus, ac tum Cyprum, ab Antonio præpositus ei insulæ, regebat) postmodo qui vbi delitesceret cognouerat, indagatus ac captus est. His ita gestis, Ventidius Ciliciam recepit, ac cõstituit: Vpedium autem Silonem cum equitibus ad Amanum præmisit. Amanus mons est in confinio Ciliciæ & Syriæ: tantæque sunt in eius trãsitu angustiæ,

P. Ventidij de Parthis & Labieno victoria.

Demetrius.

Vpedius Silo.

Amani portæ.

vt quondam portæ fuerint in iis cũ muro extructæ, ac loco nomen inde inditum. Eas Silo obtinere non valuit: quinimo à Pharnapate, Pacori legato, qui eum transitum custodiebat, in summum discrimen coniectus periisset, nisi fortè fortuna Ventidius pugnãtibus superueniẽs, suos cõseruasset: is Parthos & ex improuiso, & numero sibi impares adortus, Pharnapate cum multis aliis cæso, Syriam à Parthis relictam, iam citra prælium recepit, Arado tantùm excepta: ac deinde Palæstinam etiam, Antigono eius rege perterrefacto. Quibus perfectis, pecuniam multam à singulis aliis, multam verò in primis ab Antigono Antiochóque & Malcho Nabatęo exegit, quòd ii Pacorum auxilio iuuissent. Hæc ob facta nullũ ei à senatu præmium datum est, quia non imperator ipse, sed alienis auspiciis rem gessisset: Antonius autẽ laudatus, supplicationésque eius nomine decretæ sunt. Aradii autem, metuentes ne eorum quæ contra Antonium ausi fuerant, pœnas dare cogerentur, Ventidio se non dediderunt, quanquam aliquandiu ab eo oppugnati, ac vix tandem postea temporis ab aliis expugnati sunt. Eodẽ tempore etiam apud Epidaurios (Parthinorum vrbs est Epidaurus) tumultum coortum Pollio, factis aliquot præliis, cõmpescuit. Ceretani quoque in Hispania rebellionem fecerunt, eósque Domitius Caluinus subegit: non antè tamen quàm legatus eius rem & bene gessisset contra eos, & infeliciter, à barbaris insidiis circunuentus, & à militibus desertus. Itaque Domitius hostẽ, non nisi sumpto prius de militibus supplicio, aggressurus, conuocatis, quasi aliam ob causam, sontibus, reliquum eis exercitum circunfudit, ac è duabus centuriis decimum quemque supplicio sorte delegit, in cẽturiones etiam cõplures, & primi pili quoque centurionẽ, exemplo statuto. His actis, ita vt propter punitum exercitum etiam M. Crassi nomen inuenerit, in hostem duxit, eúmque haud difficulter debellauit. Triumpho autem sibi concesso

Pharnapates à Ventidio cum exercitu fusus.

Aradiorum pertinacia.

Pollionis res gesta.

Ceretanos rebellantes Domitius Caluinus coercet.

Milites suppli cio afficit Domitius.

Domitij triũphus.

A ὥστε καὶ πύλας ποτὲ ἐν αὐτῇ μετὰ τείχους ἐνοικοδομηθῆναι, καὶ τὸ χωρίον ἀπ᾽ αὐτῶν ἐπονομασθῆναι. οὐ μέντοι καὶ καταχεῖν αὐτὸ ὁ Σίλων ἠδυνήθη, ἀλλὰ καὶ ἐκινδύνευσεν ὑπὸ Φαρναπάτου, ὑπάρχου τε τοῦ Πακόρου ὄντος καὶ τὴν δίοδον φυλάττοντος, ἀπολέσθαι. κἂν ἔπαθε τοῦτο, εἰ μὴ ὁ Οὐεντίδιος μαχομένῳ αὐτῷ κατὰ τύχην ἐπιστὰς ἐπήμυνεν. ἀνελπίστοις τε γὰρ ἅμα καὶ ἐλάττοσι τοῖς βαρβάροις σφῶν οὖσι προσπεσὼν, τόν τε Φαρναπάτην καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐφόνευσε· καὶ οὕτω B τήν τε Συρίαν ἐκλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν Πάρθων, ἀμαχεὶ, πλὴν τῶν Ἀραδίων, παρέλαβε, καὶ μετὰ τοῦτο τὴν Παλαιστίνην, Ἀντίγονον τὸν βασιλεύοντα αὐτῆς ἐκφοβήσας, κατέσχεν ἀπόνως. καὶ ὁ μὲν ταῦτά τε διῆγε, καὶ χρήματα πολλὰ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων ὡς ἑκάστων, πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ τε Ἀντιόχου, καὶ Μάλχου τοῦ Ναβαταίου, ὅτι τῷ C Πακόρῳ συνήραντο, εἰσέπραξε· καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐπ᾽ αὐτοῖς παρὰ τῆς βουλῆς, ἅτε οὐκ αὐτοκράτωρ ὢν, ἀλλ᾽ ἑτέρῳ ὑποστρατηγῶν, εὕρετο· ὁ δὲ Ἀντώνιος ἐπαίνους τε καὶ ἱερομηνίας ἔλαβεν. οἱ γε μὴν Ἀράδιοι, δείσαντες μὴ καὶ δίκην ὧν ἐς τὸν Ἀντώνιον ἐτετολμήκεσαν ὑπόσχωσιν, ἐκείνῳ μὲν, καίτοι χρόνον ὑπ᾽ αὐτοῦ πολιορκηθέντες, οὐ προσεχώρησαν, ὕστερον δὲ ὑπ᾽ ἄλλων μόλις ποτὲ ἑάλωσαν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον ἐ- D γένετο μὲν καὶ Ἐνιαυείοις τοῖς Παρθινοῖς κίνησις· καὶ αὐτὴν ὁ Πωλίων μάχαις ἔπαυσεν. ἐγένετο δὲ καὶ ἐν Ἰβηρίᾳ, Κερητανῶν· καὶ αὐτοὺς ὁ Καλουῖνος κατεστρέψατο, προκατορθώσας τέ τι καὶ προδυστυχήσας διὰ τοῦ ὑποστρατήγου, λοχισθέντος τε ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ ἐγκαταλειφθέντος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν· καὶ οὐ πρότερόν γε ἐπεχείρησε τοῖς πολεμίοις, πρὶν ἐκείνους τιμωρήσασθαι. συγκαλέσας γὰρ αὐτοὺς ὡς καὶ ἐπ᾽ ἄλλο τι, τῷ λοιπῷ E στρατῷ περιέσχε· καὶ δύο τε ἑκατονταρχίας ἐδεκάτευσε, καὶ ἑκατοντάρχους συχνοὺς, ἄλλους τε καὶ τὸν ἐν τῷ πρώτῳ πίλῳ καλουμένῳ στρατευόμενον, ἐκόλασε. ταῦτα δὲ ποιήσας, ὥστε καὶ ὄνομα κατὰ τὸν Κράσον τὸν Μάρκον ἐπὶ τῇ τοῦ στρατοῦ δικαιώσει λαβεῖν, πρός τε τοὺς ἐναντίους ὥρμησε, καὶ οὐ χαλεπῶς αὐτοὺς κατειργάσατο. τυχών τε τῶν ἐπινικίων,

καίτοι τῆς Ἰβηρίας τῷ Καίσαρι προστεταγμένης (πρὸς γὰρ τὰς τῶν κρατούντων βουλήσεις, καὶ αἱ τιμαὶ τοῖς ὑποστρατηγοῦσι
257 σφίσιν ἐγίγνοντο) τό, τε χρυσίον τὸ παρὰ τῶν πόλεων ἐς αὐτὰ εἰωθὸς δίδοσθαι, ἐκ μόνων τῶν Ἰβηρικῶν ἔλαβε, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὸ μὲν τι ἐς τὴν ἑορτὴν ἀνάλωσε, τὸ δὲ δὴ πλεῖον ἐς τὸ βασίλειον. κατακαυθὲν γὰρ αὐτὸ ἀνῳκοδόμησε καὶ καθιέρωσεν, ἄλλοις τε τισὶ λαμπρῶς κοσμήσας, καὶ εἰκόσιν ἃς παρὰ τοῦ Καίσαρος, ὡς καὶ ἀποδώσων, ᾐτήσατο. καὶ αὐτὰς ἀπαιτηθεὶς ὕστερον οὐκ ἀπέδωκεν, εὐτραπελίᾳ χρησάμενος. ὡς γὰρ οὐκ ἔχων ἱκανοὺς ὑπηρέτας, πέμψον τινάς, ἔφη, καὶ λαβὲ αὐτάς. καὶ οὕτως ἐκεῖνος ὀκνήσας τὴν ἱεροσυλίαν, ἀνακεῖσθαι σφᾶς εἴασε. ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἐγένετο.

Ἐπὶ δὲ Ἀππίου τε Κλαυδίου καὶ Γαΐου Νωρβανοῦ ὑπάτων, οἷς πρῶτοις δύο ἑκατέροις ταμίαι συνεγένοντο, τό, τε πλῆθος πρὸς τοὺς τελώνας βαρύτατα σφίσιν ἐγκειμένους ἐστασίασε, καὶ αὐτοῖς τε ἐκείνοις καὶ τοῖς ὑπηρέταις τοῖς τε στρατιώταις τοῖς συνεσπράσσουσι σφίσι τὰ χρήματα, ἐς χεῖρας ἤεσαν. καὶ στρατηγοὶ ἑπτὰ καὶ ἑξήκοντα ἄλλοι ἐπ' ἄλλοις ἀποδειχθέντες ἦρξαν. ταμιεῦσαί τε τις ἐν παισὶν αἱρεθείς, ἔπειτα τῆς ὑστεραίας ἐς ἐφήβους ἐσῆλθε· καὶ ἕτερος ἐς τὸ βουλευτικὸν ἐσγραφεὶς μονομαχῆσαι ἠθέλησε· καὶ ἐκεῖνός γε ἐκωλύθη τοῦτο ποιῆσαι, καὶ προσαπηγορεύθη μήτε βουλευτὴν μονομαχεῖν, μήτε δοῦλον ῥαβδουχεῖν, μήτε τὰς καύσεις τῶν νεκρῶν ἐντὸς πεντεκαίδεκα ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίων γίγνεσθαι. πολλὰ μὲν δὴ καὶ πρὸ ἐκείνου τοῦ χρόνου τερατώδη συνηνέχθη (ἄλλα τε γάρ, καὶ ὅτι ἔλαιόν τι παρὰ τῷ Τιβέριδι ἀνέβλυσε) πολλὰ δὲ καὶ τότε· ἥ τε γὰρ σκηνὴ ἡ τοῦ Ῥωμύλου ἐξ ἱερουργίας τινός, ἣν οἱ Ποντίφικες ἐν αὐτῇ ἐπεποιήκεσαν, ἐκαύθη, καὶ Ἀρετῆς ἄγαλμα πρὸ πυλῶν τινῶν ἑστώς, ἐνέπεσεν ἐπὶ στόμα. κάτοχοί τε τινὲς ἐκ τῆς τῶν θεῶν μητρὸς γενόμενοι, ὀργίζεσθαι σφίσι τὴν θεὸν ἔλεγον. καὶ ἀνεγνώσθη μὲν ἐπὶ τούτῳ τὰ Σιβύλλεια ἔπη· ὡς δὲ καὶ ἐκείνων ταῦτά τε εἰπόντων, καὶ τὸ ἄγαλμα ἐπί τε τὴν θάλασσαν καταχθῆναι, καὶ τῷ ὕδατι αὐτῆς καθαρθῆναι προσταξάντων,

A (quanuis enim Hispania Cęsaris imperio suberat, tamen honores legatis tribui solebant ex sententia eorum qui summam imperii tenerét) aurum, quod in triumphum conferri ab vrbibus solet, à solis Hispaniæ ciuitatibus accepit: atque eius aliquam partem in triumphi apparatum insumpsit, maiorem verò in palatium reficiendum: id enim incendio absumptum instaurauit, ac dedicauit, cùm aliis rebus splendidè B ornatum, tum imaginibus, quas à Cæsare mutuò acceptas, quum deinde reposceretur, non reddidit, facetè eluso Cæsare: nam perinde ac si ipse famulorum non haberet satis, mitte (respondit Cæsari) qui eas è palatio domum tuam deferant. Cæsar autem locum sacrum despoliare veritus, eas reliquit. Hæc eo tempore gesta sunt.

Palatium refectum & ornatum.

Appio Claudio, C. Norbano cōsulibus, qui primi binos quæstores C habuerunt, plebs seditionem contra publicanos, qui eam grauissimè vrgebant, mouit, ita vt cum iis ac ministris militibúsque, quos ii secum in exigenda pecunia habebāt, manus conseruerint. eodem anno sexaginta septem prætores fuerūt, aliis subinde in aliorum locum subrogatis. quidam puer quæstor factus, postridie virilem togā sumpsit: alius in senatum adscriptus, gladiatoris loco dimicare voluit, sed is D quidem hoc facere prohibitus est: edictóque præterea cautum fuit ne quis senator dimicaret ludis gladiatoriis, néve quis seruus lictor esset, ac ne mortui intra duo millia passuū ab vrbe cremarentur. Multa ante id tempus euenerant prodigia, ídque inter alia quòd oleum apud Tiberim flumen scaturierat: multa tunc quoque visa sunt. Cella enim Romuli, quum in ea pōtifices sacrum fecissent, incendio inde absumpta E est. statua Virtutis, quæ ante portam quandam stabat, in faciem decidit: ac quidam furore matris deûm correpti, irasci populo diuam dixerunt. Eius rei causa libri Sibyllini sunt inspecti. ac ex iis respondêre quindecim viri, succésere deam populo, simulacrúmque eius esse ad mare deportandū, ibíque aqua lustrandū.

ANNO V.C. 716.

Motus plebis contra publicanos.

Prodigia.

id quum fieret, dea, quum adhuc lōgè à mari abesset, à terra in id progressa est: ac aliquandiu ibi morata, vix tandem rediit. Id prodigium Romanis metum haud exiguū iniecit, neque antè animum receperunt quàm palmæ quatuor ad delubrum eius deæ, ac in foro, enatæ sunt. Eodem tempore Cæsar Liuiā duxit. Filia erat hæc Liuii Drusi (qui ex proscriptis vnus, seipsum, post pugnam in Macedonia, vita exuerat) coniux verò Neronis, cum quo, sicuti suprà ostensum est, aufugerat, ac tum fortè sextum iam mensem ex eo grauida vterum ferebat. Ambigenti autem Cæsari, ac sciscitanti à pontificibus, fasne esset sibi eam prægnātem ducere: responsum est, si quidem ex quo mulier concepisset, dubitaretur, opus esse vt nuptiæ differrentur: quia verò de eo constaret, nihil impedire quin statim fierent. Id quidem vt in iure à maioribus tradito inuenerint, fortassis fieri potuit: sed profectò sic responsuri fuêre, vt maximè non ita inuenissent. Elocabat autem Liuiam ipse maritus, patris loco. In conuiuio fortè puellus quidam, quales, garrulitate amabiles, matronæ nudos delectationis causa aliquos alere solent, quum diuerso loco Liuiam cum Cæsare, diuerso autem, Neronem cum alio quodam accumbentem videret, accedens, Quid hîc, inquit, agis domina? maritus tuus (monstrabat Neronem) isthic accumbit. Liuia cum Cæsare agens, Claudium Drusum Neronem peperit: cúmque Cæsar tollens, patri suo misit, ac id ipsum in sua commentaria sic inscripsit, Cæsar filiolum, quem sua coniunx Liuia peperit, Neroni patri reddidit. Qui Nero paulo pòst moriens, Cæsarem tutorem huic suo filio, & Tiberio, reliquit. De hac re vulgò multa dicta ferebātur, idque etiam, fortunatis etiam trimestres nasci liberos: quod deinde in prouerbium abiit. Hæc Romæ acta.

Cæsaris & Liuiæ nuptiæ.

Cl. Drusus Nero.

Sub idem tempus Bogud, Mauritaniæ rex, in Hispaniam, siue Antonii iussu, siue suapte voluntate,

A ἡ θεὸς πλεῖστόν τε ὅσον ἀπὸ τῆς γῆς ἐς τὸν βυθὸν ἐχώρησε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐνεχρόνισε, καὶ μόλις ὀψέ ποτε ἀνεκομίσθη· φόβος αὖ καὶ ἐκ τούτου οὐ σμικρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἔλαβεν· οὐδ' ἀνεθάρσησαν, πρὶν φοίνικας τέσσαρας περί τε τὸν νεὼν αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀναφῦναι. ταῦτά τε οὖν τότε ἐγένετο, καὶ ὁ Καῖσαρ τὴν Λιουίαν ἔγημεν. ἦν δὲ θυγάτηρ μὲν Λιουίου Δρούσου, ὃς ἔν τε τοῖς ἐκτεθεῖσιν ἐν τῷ λευκώματι ἐγεγόνει, καὶ ἑαυτὸν μετὰ τὴν ἐν B Μακεδονίᾳ ἧτταν κατεχρήσατο· γυνὴ δὲ τοῦ Νέρωνος, μεθ' οὗ συνδιέφυγεν, ὥσπερ εἴρηται· καὶ ἐκύει γε ἐξ αὐτοῦ μῆνα ἕκτον. διστάζοντος οὖν τοῦ Καίσαρος, καὶ πυθομένου τῶν ποντιφίκων, εἰ ὅσιον ἐν γαστρὶ ἔχουσαν αὐτὴν ἀγαγέσθαι εἴη, ἀπεκρίναντο, ὅτι εἰ μὲν ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ κύημα ἦν, ἀναβληθῆναι τὸν γάμον ἐχρῆν· ὁμολογουμένου δὲ αὐτοῦ, οὐδὲν κωλύει ἤδη αὐτὸν γενέσθαι. τάχα μέν που καὶ ὄντως ἐν τοῖς πατρίοις τοῦτο εὑρόντες, πάντως δ' ἄν, εἰ καὶ μὴ εὗρον αὐτό, εἰπόντες. C ἐξέδωκε δὲ αὐτὴν αὐτὸς ὁ ἀνήρ, ὥσπερ τις πατήρ. καί τι καὶ τοιοῦτον ἐν τῇ ἑστιάσει σφῶν συνηνέχθη· παιδίον τι τῶν ψιθύρων, οἷα αἱ γυναῖκες γυμνὰ, ὡς πλήθει ἀθύρουσαι, τρέφουσιν, ἰδὼν χωρὶς μὲν τὴν Λιουίαν μετὰ τοῦ Καίσαρος, χωρὶς δὲ τὸν Νέρωνα μεθ' ἑτέρου τινὸς κατακείμενον, προσῆλθέ τε αὐτῇ, καὶ ἔφη, τί ποιεῖς ἐνταῦθα κυρία; ὁ γὰρ ἀνήρ σου (δείξας αὐτὸν) ἐκεῖ κατάκειται. ταῦτα μὲν D οὖν οὕτως ἐπράχθη. συνοικοῦσα δὲ ἡ γυνὴ τῷ Καίσαρι, τίκτει Κλαύδιον Δροῦσον Νέρωνα. καὶ αὐτὸν ὁ Καῖσαρ ἀνείλετο, καὶ τῷ πατρὶ ἔπεμψεν, αὐτὸ τοῦτο ἐς τὰ ὑπομνήματα ἐγγράψας, ὅτι Καῖσαρ τὸ γεννηθὲν 258 Λιουίᾳ τῇ ἑαυτοῦ γυναικὶ παιδίον Νέρωνι τῷ πατρὶ ἀπέδωκε. καὶ ἐκεῖνος τελευτῶν οὐ πολλῷ ὕστερον, ἐπίτροπον καὶ τούτῳ καὶ τῷ Τιβερίῳ αὐτὸν τὸν Καίσαρα κατέλιπεν. ὁ δ' οὖν ὅμιλος ἄλλα τε ἐπὶ τούτῳ πολλὰ διε- E θρύλει, καὶ τοῖς εὐτυχοῦσι τρίμηνα παιδία γίνεσθαι ἔλεγεν· ὥστε καὶ ἐς παροιμίαν τὸ ἔπος προχωρῆσαι. ἐν μὲν δὴ τῇ πόλει ταῦτα ἐγίγνετο.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον ὁ Βογούας ὁ Μαῦρος ἐς τὴν Ἰβηρίαν, εἴτ' οὖν κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀντωνίου, εἴτε καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ γνώ-

A μης πλεύσας, πολλὰ μὲν ἐλυμήνατο, πολλὰ δὲ καὶ ἀντέπαθε. κἀν τούτῳ τῶν οἴκοι τῶν περὶ τὴν Τίγιν ἐπαναστάντων αὐτῷ, τῆς τε Ἰβηρίας ἐξέπεσε, καὶ τὴν οἰκείαν οὐκ ἐκομίσατο. οἵ τε γὰρ τὰ τοῦ Καίσαρος ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ πράσσοντες, καὶ ὁ Βόκχος προσγενόμενος σφίσι, κρείττους αὐτοῦ ἐγένοντο. καὶ ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀπῆλθεν· ὁ δὲ δὴ Βόκχος τὴν βασιλείαν αὐτοῦ αὐτίκα κατέσχε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ παρὰ τοῦ Καίσαρος ἐβεβαιώσατο· τοῖς τε Τιγγιτανοῖς πολιτεία ἐδόθη.

B ἐν δὲ τούτῳ, καὶ ἔτι πρότερον, καὶ ὁ Σέξτος ὅ,τε Καῖσαρ ἐπολέμησαν. οἷα γὰρ οὐκ ἐθελονταὶ, οὐδὲ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλὰ ἀναγκαστοὶ τὴν ὁμολογίαν πεποιημένοι, χρόνον οὐδένα αὐτῇ (ὡς εἰπεῖν) ἐνέμειναν, ἀλλ' εὐθὺς τὰς σπονδὰς λύσαντες διηνέχθησαν. ἔμελλον μὲν γάρ που καὶ ἄλλως, εἰ καὶ μηδεμίαν σκῆψιν εὗρον, πολεμήσειν· αἰτίαι δ' οὖν αἵδε αὖθις ἐγένοντο· ὁ Μηνᾶς ἐν τῇ Σαρδοῖ καὶ τότε ἔτι, καθάπερ τις στρατηγὸς, ὢν, ὑπωπτεύθη τε C ὑπὸ τοῦ Σέξτου, διά τε τὴν τοῦ Ἑλένου ἄφεσιν, καὶ ὅτι καὶ τῷ Καίσαρι ἐκεκοινολόγητο· καί πῃ καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοίων φθόνῳ τῆς δυναστείας διεβλήθη. κἀκ τούτου μεταπεμφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, προφάσει ὅπως περί τε τοῦ σίτου καὶ περὶ τῶν χρημάτων ὧν διῳκήκει ἀπολογήσηται, οὐχ ὑπήκουσεν· ἀλλὰ τοὺς μὲν εἰς τοῦτο πεμφθέντας συλλαβὼν ἀπέκτεινε, πρὸς δὲ τὸν Καίσαρα προσεπικηρυκευσάμενος, τήν τε νῆσον αὐτῷ καὶ τὸ ναυτικὸν, τό,τε ἄλλο στρά- D τευμα καὶ ἑαυτὸν προέδωκε. καὶ αὐτὸν ἐκεῖνος ἀσμένως ἰδὼν (ἐπῃτιᾶτο καὶ τὸν Σέξτον τούς τε αὐτομολοῦντας παρὰ τὰ συγκείμενα ὑποδέχεσθαι, καὶ ναυπηγίαν τριηρῶν ποιεῖσθαι, ἔν τε τῇ Ἰταλίᾳ φρουρὰς ἔχειν ἔλεγεν) οὔτε ἐξέδωκεν ἐξαιτηθέντα, καὶ προσέτι καὶ ἐν τιμῇ μεγάλῃ ἦγαγε· δακτυλίοις τε χρυσοῖς ἐκόσμησε, καὶ ἐς τὸ τῶν ἱππέων τέλος ἐσέγραψε. τὸ δὲ δὴ τῶν δακτυλίων τοιόνδε ἐστίν· οὐδενὶ τῶν πάλαι Ῥωμαίων, οὐχ E ὅτι τῶν δουλευσάντων ποτὲ, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐν ἐλευθέρῳ γένει τραφέντων, δακτυλίοις χρυσοῖς, πλὴν τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, χρῆσθαι, ὥσπερ εἴρηταί μοι, ἐξῆν. καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἐξελευθέροις οἷς ἂν ὁ τὸ κράτος ἔχων ἐθελήσῃ, καί τοι καὶ ἄλλως χρυσοφοροῦσιν, ὅμως ἐν τιμῆς μέρει, ὡς καὶ βελτίοσιν ἢ κατ' ἀπελευθερίαν, ἱππεύειν τε δυ-

nauigauit, eique & dedit multum mali, & vicissim accepit: interimque deficientibus ab eo Tingitanis, & ex Hispania recessit, neque suum regnum recepit. Quippe qui in Hispania Cæsari fauebant, ii Bocchi auxilio Bogudem vicerunt: Bogud ad Antonium se contulit, Bocchus regnum eius occupauit, idque Cæsar ei confirmauit: ac Tingitanis ciuitas data est. Hoc ipso tempore, ac paulo superius, bellum inter Cæsarem & Pompeiū exortum est. Quia enim non spōte sua sed coacti pacem inierant, haud diu eius conditiones seruauere, sed statim iis neglectis ad dissidium redierūt, haud dubiè bellum moturi, etiamsi prętextum eius nullum inuenissent. Causæ autem belli ipsis hæ fuerunt: Menas, quum adhuc in Sardinia prætoris loco esset, in suspicionem Pompeio venerat, propterea quòd Helenum dimisisset, ac cum Cæsare colloquutus fuisset: huc accedebant eiusdem conditionis hominum calumniæ, qui Menæ potentiam inuidebant. Is igitur, quum eum Pompeius, vt de administratione frumenti ac pecuniæ sibi rationes redderet, euocaret, dicto audiens non fuit: sed missos ad se necauit, præmissisque ad Cæsarem qui de pace agerent, se & insulam, cum classe & exercitu, ei tradidit. Cęsar Menam libentissimè accepit (nam Sextum quoque, neglectis pacis cōditionibus, fugitiuos recipere, triremes struere, castella in Italia obtinere dicebat) neque dedidit Pompeio postulanti, & magno insuper in honore habuit, annulisque aureis decorauit, & in equestrem ordinem adscripsit. Nam apud antiquos Romanos non modò liberto, sed ne ingenuo quidem vlli aureo annulo (sicuti suprà ostendi) licebat vti, nisi senator esset aut equestris ordinis. Proinde is qui summę rerum pręerat, libertis, quibus volebat, etsi aurum alioquin gestarent ii, tamen honoris causa, vt libertis præstantiores viderentur, & equestris dignitatis, annulorum

Bogud regno suo excidit, eique Bocchus substituitur.

Tingitanis ciuitas data.

Occasiones belli inter Cæsarem & Pompeium.

Menæ perfidia.

Menas ad Cæsarem transfugit.

Annuli gestandi honor.

vſum largiebatur. Sextus Pōpeius non hoc modō nomine Cæſarem accuſabat, ſed Achaiam quoque vexatam, ac non repræſentatas iis qui reſtituti erant, promiſſiones: igitur Menecratem, libertum hunc quoque, in Italiam miſit, eiúſque opera cùm alia Campaniæ oppida tum Vulturnum infeſtauit. Hoc cognito Cæſar, pactorum literas à Veſtalibus repetiit, Antonium ac Lepidum acerſiit: quorum hic quidem non ſtatim paruit, Antonius autem quum Brunduſiū vſque acceſſiſſet ex Græcia, antequam ad Cæſarem (is tum in Hetruria erat) perueniret, territus prodigio, quòd lupus in prætorium ſuum intraſſet, & milites aliquot laniaſſet, ſpecie Parthici belli vrgētis vſus, in Græciā reuectus eſt. Cæſar, etſi omnino ideo exiſtimabat deſertum ſe ab Antonio eſſe, vt ſolus bellum hoc ſuſtinendum haberet, tamen iram palam non tulit: Pompeius verò rumores ſpargens, Antonium Cæſaris cauſam non probare: maiori etiam conatu in rē propoſitam incubuit, ac tandem ad Italiamquoque adnauigauit, ingreſſúſque in continentem, damna multa aduerſariis iniunxit, multa ipſe recepit. Eodem tempore nauale prælium apud Cumas inter Menecratem & Caluiſium Sabinū commiſſum eſt: in eo etſi à parte Cæſaris plures naues amiſſæ fuerant (nam cum hominibus mare ſemper exercentibus res erat) tamen Menecrates cum Mena, quem maximè oderat, congreſſus, atque interfectus, parem calamitatem Pompeii effecit, ita vt neque hic victoriā ſibi vendicaret, & Cæſar cladis ſuæ ſolatium haberet. Is tum Rhegii erat. itaque Pompeiani, & morte Menecratis perculſi, & veriti ne Cæſar in Siciliam tranſfretaret, Cumis diſceſſerunt. Sabinus eos inſecutus, vſque ad Scyllæum (Italiæ hoc eſt promontorium) tutò peruenit: ibi autem, quum flecteret curſum, ventus eum vehemens adortus, nauium magnam partem promontorio alliſit, alias in alto ſubmerſit, reliquas diſiecit. Pompeius eo audito, Apol-

Menecrates Campaniam vexat.

Antonius in Italiam redit, & re infecta recedit.

Prodigium.

Naualе prælium Menecratis & Caluiſij.

A ναμένοις, δίδονται. τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτόν ἐστιν. Ὁ δὲ δὴ Σέξτος ταῦτά τε τῷ Καίσαρι ἐγκαλῶν, καὶ ὅτι ἡ Ἀχαΐα ἐκεκάκωτο, καὶ οὔτε αὐτῷ οὔτε τοῖς κατελθοῦσι τὰ ὁμολογηθέντα ἐγίγνετο, ἔπεμψε Μενεκράτην ἐς τὴν Ἰταλίαν, ἐξελεύθερον καὶ αὐτὸν ἑαυτοῦ ὄντα, καὶ δι' ἐκείνου ἄλλα τε τῆς Καμπανίας καὶ Βόλτουρνον ἐπόρθησεν. ὁ οὖν Καῖσαρ μαθὼν τοῦτο, τά τε γραμματεῖα τὰ τῆς συμβάσεως ἀνείλετο παρὰ τῶν ἀειπαρθένων, καὶ τὸν B Ἀντώνιον τόν τε Λέπιδον μετεπέμψατο. καὶ αὐτῷ Λέπιδος μὲν οὐκ εὐθὺς ὑπήκουσεν· Ἀντώνιος δὲ ἦλθε μὲν ἐς τὸ Βρεντέσιον (ἐν γὰρ τῇ Ἑλλάδι ὢν ἐτύγχανεν ἔτι) πρὶν δὲ ἢ συμμῖξαι τῷ Καίσαρι ἐν Τυρσηνίᾳ ὄντι, δείσας, ὅτι λύκος ἔς τε τὸ στρατηγικὸν αὐτοῦ ἐσῆλθε, καὶ στρατιώτας ἔφθειρεν, ἐς τὴν Ἑλλάδα αὖθις, πρόφασιν τὰ τῶν Πάρθων ὡς κατεπείγοντα ποιησάμενος, ἀνέπλευσε. πρὸς οὖν τοῦτο ὁ 259
C Καῖσαρ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐγκαταλελεῖφθαι ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως μόνος τῷ πολέμῳ συσχεθῇ, ἐνόμιζεν, ἀλλ' οὔτι γε καὶ φανερῶς ὠργίζετο. ὁ δὲ δὴ Σέξτος ἐθρύλει τε ὡς μὴ δικαιοῦντος τοῦ Ἀντωνίου αὐτόν, καὶ προθυμότερον τῶν προκειμένων εἴχετο, καὶ τέλος τῇ τε Ἰταλίᾳ ἐπέπλει, καὶ ἀποβάσεις ποιούμενος, πολλὰ μὲν ἐκάκου, πολλὰ δὲ καὶ ἀντέπασχε. κἂν τούτῳ ναυμαχία πρὸς Κύμῃ τοῦ τε Μενεκράτους καὶ τοῦ Καλουϊσίου Σα- D βίνου γίγνεται· καὶ ἐν αὐτῇ νῆες μὲν πλείους τοῦ Καίσαρος, ἅτε πρὸς θαλασσουργοὺς ἀντικαθισταμένου, ἀπώλοντο· ὁ δὲ δὴ Μενεκράτης τῷ Μηνᾷ συμπεσὼν ἐκ φιλονεικίας, καὶ φθαρείς, ἀντίρροπον τὴν συμφορὰν τῷ Σέξτῳ παρέσχε· καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἐκεῖνος προσεποιήσατό τι τῆς νίκης, καὶ ὁ Καῖσαρ παρεμυθεῖτο ἑαυτὸν τῆς ἥττης. καὶ (ἔτυχε γὰρ ἐν τῷ Ῥηγίῳ τὸν χρόνον τοῦτον ὢν) δείσαντες οἱ E Σέξτειοι μὴ καὶ ἐς τὴν Σικελίαν περαιωθῇ, καὶ πρὸς τὸν τοῦ Μενεκράτους θάνατον ἀθυμήσαντες, ἀπῆραν ἐκ τῆς Κύμης. ὁ οὖν Σαβῖνος ἐπιδιώκων αὐτούς, μέχρι μὲν Σκυλλαίου τοῦ τῆς Ἰταλίας ἀκρωτηρίου ἀπόνως ἦλθε· περιβαλόντι δ' αὐτῷ ἐκεῖνο ἄνεμος μέγας προσπεσών, πολλὰς τῶν νεῶν τὰς μὲν πρὸς τὴν ἄκραν προσήραξε, τὰς δὲ καὶ μετεώρους κατέδυσε, πάσας δὲ τὰς λοιπὰς διεσκέδασε. πυθόμενος οὖν τοῦτο ὁ Σέξ-

A ςτς, ἐπέμψεν ἐπ' αὐτὰς, τὸ ναυτικὸν Ἀπολλοφάνει προστάξας. καὶ ὃς εὑρὼν τὸν Καίσαρα ταύτῃ που παραπλέοντα, ἵνα μετὰ τοῦ Σαβίνου ἐς τὴν Σικελίαν διαβάλῃ, ἐπ' αὐτὸν ἦξε. κἀκ τούτου ἐκεῖνος τάς τε ναῦς συνωρμίσας, καὶ τοὺς ὁπλίτας ἐπ' αὐτῶν παρατάξας, τὸ μὲν πρῶτον πάνυ γενναίως αὐτὸν ἀπεκρούσατο (αἵ τε γὰρ νῆες ἀντίπρῳροι τεταγμέναι, οὐδεμίαν οἱ ἀσφαλῆ ἐμβολὴν ποιήσασθαι ἐπέτρεπον, ἀλλ' οἷα καὶ παχύτεραι καὶ ὑψηλότεραι οὖσαι, πλεῖον τοῖς πλησιάζουσι ἔβλαπτον, B καὶ οἱ ὁπλῖται ἐς χεῖρας σφίσιν ἰόντες, πολὺ κρείττους ἐγίγνοντο) ἔπειτα δὲ τοῦ Ἀπολλοφάνους, τοὺς μὲν τραυματίας, τούς τε ἀεὶ πονουμένους, ἐς ἑτέρας ναῦς ἐπιτεταγμένας οἱ μετεκβιβάζοντος ἐξ ἀνακρούσεως, ἄλλους δὲ ἀκραιφνεῖς μεταλαμβάνοντος, καὶ τοῖς τε περίπλοις συνεχεῖς ποιουμένου, καὶ πυρφόροις βέλεσι χρωμένου, ἐτράπετο, καὶ πρὸς τὴν γῆν καταφυγὰν καθωρμίσατο. καὶ ἐπεὶ C καὶ ὣς οἱ ἐναντίοι σφίσιν ἐνέκειντο, τάς τε ἀγκύρας τινὲς ἐξαίφνης ἀπέκοψαν, καὶ ἐς αὐτοὺς ἀπροσδόκητοι ἀντεξώρμησαν. καὶ τοῦτό τε ἐπέσχε μὴ πάσας τὰς ναῦς τὸν Ἀπολλοφάνη τὰς μὲν καταπρῆσαι, τὰς δὲ ἀναδήσασθαι, καὶ ὅτι νὺξ τῷ ἔργῳ ἐπεγένετο. τούτου δὲ τοιούτου συμβάντος, ἄνεμός τις τῇ ὑστεραίᾳ ἐξαίσιος τῷ τε Καίσαρι καὶ τῷ Σαβίνῳ καθ' ἓν ὁρμοῦσιν ἐπιπεσὼν, σμικρὸν τὸ πρότερον πάθος αὐτῶν ἀπέφηνε. καὶ τὸ μὲν τοῦ Σαβίνου ναυτικὸν ἧττον ἐπόνησεν (ὁ γὰρ Μηνᾶς, ἅτε ἐκ πολλοῦ θα- D λαττουργὸς ὢν, τόν τε χειμῶνα προείδετο, καὶ ἐς τὸ πέλαγος εὐθὺς τὰς ναῦς ἀνώρμισε, καὶ αὐτὰς ἀγκύραις χαλαραῖς, ἵνα μὴ τὰ σχοινία τεινόμενα διαρραγῇ, διαλαβὼν, πρὸς αὐτὸν τὸν ἄνεμον ἀντῄρέ τε, καὶ οὕτως οὔτε τὶ σχοινίον ἔτεινε, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀεὶ ἔμενε, πᾶν ὅσον ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀπεωθεῖτο, ἐκ τῆς εἰρεσίας ἀνακομιζόμενος) οἱ δ' ἕτεροι, ἅτε τῇ προτεραίᾳ δεινῶς ταλαιπωρηκότες, καὶ τὰ θαλάττια E μηδέπω ἀκριβῶς εἰδότες, πρός τε τὴν γῆν ἐγγὺς οὖσαν ἐξεβράσθησαν, καὶ πολλὰς ναῦς ἀπέβαλον. ἥ τε νὺξ ὥσπερ πρότερον οὐκ ἐλάχιστα αὐτοῖς ἐβεβοηθήκει, οὕτω τότε ἐς τὰ μάλιστα ἐλυμήνατο. ὁ γὰρ ἄνεμος καὶ δι' αὐτῆς πολὺς γενόμενος, ἀπέρρηγνύ τε ἀπὸ τῶν ἀγκυρῶν τὰ σκάφη, καὶ πρὸς τὰς πέτρας ἐξεώθει.

lophanem in eas cum classe emisit: qui quũ eo loco circumnauigãtem Cæsarem cum Sabino, in Siciliam traiiciendi consilio, offenderet, aduersus eum se conuertit. Cæsar, naues in ordinem collocans, & armatos milites ad eas defendendas statuens, primò hostes fortiter omnino repulit: (nam naues eius, proris aduersus hostem directis, non concedebant vt is tutò ictum iis inferre posset, sed quum & crassiores & celsiores essent, maius damnum accedenti hostili naui inferebant: adhæc milites cum hoste manus conserẽtes, longè superiores fiebant) sed quũ Apollophanes se recipiens, saucios ac fessos subinde in alias naues, ad hoc destinatas, exponeret, aliósque integros pro iis reciperet, ac crebrò naues ad hostem appelleret, igniferis etiam iaculis vteretur: tandem Cæsar pulsus ad terram, confugit, & in stationem subduxit. Quũ etiamnum instarẽt hostes, quidam, repentè anchoris abscissis, obuiã iis ex improuiso prouecti sunt: id, ac nox superueniens, effecit quominus omnes naues Apollophanes accenderet, aut abduceret. Postridie ventus aduersus Cæsarem ac Sabinum (vno enim in loco stationem habebant) ita afflixit, vt prius incommodum exiguum iam videretur. Ac Sabini quidem classis minus læsa est. Menas enim rei maritimæ multo vsu peritus, quum tempestatem præuidisset, naues in altum deduxit, anchorísque laxioribus, ne funes inter tendendum rumperentur, fixit, eóque modo vento restitit, quum neque funes vlli intenderentur, & semper eodem in loco ipse cũ nauibus persisteret, naues in eum locum vnde eas ventus propulisset, remigando reducens. Reliqui verò, qui & pridie magno essent periculo conflictati, neque nauticas artes satis tum callerent, ad terram propinquam allisi, multas naues perdiderunt: ac nox, quæ præcedenti die haud minimo ipsis auxilio fuerat, tum summum eis detrimentum attulit. Nam ventus sub noctem validior factus, naues ab anchoris reuulsas in scopulos impulit, & cum ipsis

Cæsaris & Apollophanis naumachia.

Cæsaris classis tempestate affligitur.

Sextus Pompeius Neptuni filius.

Liparenſes à Cæſare in Cãpaniam tranſlati.

Cæſaris apparatus ad bellum Pompeianum.

Anno V.C. 717.

ſocii nauales etiam ac claſſici milites, quia & tenebræ proſpectum omnem adimebãt, & propter tumultum, ac ſonum à montibus redditum, ventúmque obſtrepentem, exaudire nihil poterant, vnà periere. Hac accepta clade Cæſar, Siciliæ potiundæ ſpe abiecta, contentus fuit continentis orã maritimam tueri. Pompeius autem magis tum elatus animo, verè Neptuni filius eſſe creditus eſt, veſtémque cæruleam induit, & (vt quidam referunt) equos viróſque viuos in fretum coniecit: Italiam poſtea ipſe vaſtans, Apollophanem in Africam miſit, quem, conſecutus Menas, damno affecit. Cæterùm, incolis earum quæ ſunt ſunt circum Siciliam inſularum, ad Pompeium deficientibus, Liparenſes Cæſar anteuertit, & ex inſula in Campaniã trãſlatos, Neapoli habitare vſque ad finem belli coegit. Interim per vniuerſam fermè Italiam naues ædificabat, remiges primùm ab amicis, tanquam vltro conferẽtibus, deinde à reliquis etiam ſenatoribus, equitibúſque & plebeiorum locupletibus accipiebat, claſſiariorum delectus agebat, pecuniam ab omnibus ciuibus, ſociis, ſubditíſque, & intra & extra Italiam, cõtrahebat. Nauibus parandis, & colligendis exercendíſque remigibus, totus is cum ſequenti annus eſt conſumptus. Cęſar hæc & reliqua omnia, quæ & in Italia & in Gallia fiebant, inſpiciebat, atque vti fierent mandabat. Agrippæ rei naualis apparandæ negotio dato: Nam in Gallia quoque rebellio facta erat, & Agrippam (conſul is tum erat cum L. Gallo) contra eos qui defecerant, bellum gerentem, cuius cauſa etiam ſecundus ipſe, inter Romanos, Rhenum tranſiuit, tum Cæſar euocatum, & triũphi honore affectum, claſſi fabricandę, exercendíſque naualibus, ſociis militibúſque præfecerat. Igitur Agrippa, triumpho omiſſo (turpe enim putabat eſſe ſi, re à Cæſare infeliciter geſta, ipſe exultaret) omni ſtudio in mandatum ſibi munus incubuit: proinde in vniuerſa ora ma-

A καὶ ἐκεῖνά τε οὕτω διώλλυτο, καὶ οἱ ναῦται οἵ τε ἐπιβάται, μήτε προϊδεῖν τι ὑπὸ τοῦ σκότους, μήτ᾽ ἐπακοῦσαι, διά τε τὸν θόρυβον, καὶ διὰ τὴν ἠχὼ τὴν ἐκ τῶν ὀρῶν, ἄλλως τε καὶ τοῦ πνεύματος ἀντιπαταγοῦντος σφίσι, δυνάμενοι, μάτην προσαπώλλυντο. καὶ διὰ τοῦτο ὅ,τε Καῖσαρ τῆς μὲν Σικελίας ἀπέγνω, τῆς δ᾽ ἠπείρου τῆς παραθαλασσίας φυλακὴν ἀγαπητῶς ἐποιήσατο. καὶ ὁ Σέξτος ἔτι καὶ μᾶλλον ἤρθη, καὶ τοῦ τε Ποσειδῶνος υἱὸς ὄντως ἐπίστευεν εἶναι, καὶ στολὴν κυανοειδῆ ἐν- B εδύσατο. ἵππους τε καὶ (ὥς γέ τινές φασι) καὶ ἄνδρας ἐς τὸν πορθμὸν ζῶντας ἐνέβαλε. καὶ αὐτὸς μὲν τὴν Ἰταλίαν ἦγε καὶ ἔφερεν, ἐς δὲ Λιβύην τὸν Ἀπολλοφάνην ἔπεμψε. καὶ τοῦτον μὲν ὁ Μηνᾶς ἐπιδιώξας καὶ καταλαβὼν ἐκάκωσε. μεθισταμένων δὲ τῶν περὶ τὴν Σικελίαν νησιωτῶν πρὸς τὸν Σέξτον, ὁ Καῖσαρ τοὺς Λιπαραίους προκατέλαβε, καὶ ἔκ τε τῆς νήσου ἐξανέστησε, καὶ ἐς Καμπανίαν ἐκόμισε, καὶ ἐκεῖ ἐν Νεαπόλει κατοικεῖν, μέχρις C οὗ ἂν πόλεμος ᾖ, ἠνάγκασε. κἀν τούτῳ πλοῖά τε κατὰ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν Ἰταλίαν ἐναυπηγεῖτο· καὶ ἐρέτας τὰ μὲν πρῶτα παρὰ τῶν φίλων, ὡς καὶ ἑκόντων διδόντων, ἔπειτα δὲ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, τῶν τε δημοτῶν τῶν εὐπόρων, δούλους συνέλεγεν, ὁπλίτας τε κατελέγετο, καὶ χρήματα παρά τε τῶν πολιτικῶν καὶ παρὰ τῶν συμμάχων, τῶν τε ὑπηκόων τῶν τε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῶν ἔξω πάντων, ἤθροιζε. καὶ τόν D γε ἐνιαυτὸν τοῦτόν τε καὶ ὕστερον ἔς τε τὴν ναυπηγίαν τῶν νεῶν, καὶ ἐς τὴν ἄθροισιν τήν τε ἄσκησιν τῶν ἐρετῶν κατανάλωσεν, αὐτὸς μὲν ἐφορῶν καὶ διατάττων ταῦτά τε καὶ τὰ ἄλλα τά τε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τὰ ἐν τῇ Γαλατίᾳ (κίνησις γάρ τις περὶ αὐτοῖς ἐγίγνετο) τῷ δ᾽ Ἀγρίππᾳ τοῦ ναυτικοῦ παρασκευὴν ἐγχειρίσας. τοὺς γὰρ Γαλάτας αὐτὸν τοὺς νεωτερίσαντας προσπολεμούμενον, ὅτε περ καὶ τὸν Ῥῆνον δεύτερος δὴ Ῥωμαίων ἐπὶ πολέμῳ E διέβη, μετεπέμψατο, καὶ τῇ τε δόσει τῶν νικητηρίων ἐτίμησε, καὶ ἐκπονῆσαι ἐξασκῆσαί τε τὸ ναυτικὸν ἐκέλευσε. καὶ ὃς (ὑπάτευε δὲ μετὰ Λουκίου Γάλλου) τὰ μὲν ἐπινίκια οὐκ ἔπεμψεν, αἰσχρὸν εἶναι νομίσας, τοῦ Καίσαρος κακῶς πεπραγότος, γαυρωθῆναι· τὸ δὲ δὴ ναυτικὸν πάνυ προθύμως ἐξεργάσατο. ἐγίγνετο μὲν γὰρ ἐν πάσῃ τῇ παραθα-

λασσίῳ Ἰταλίᾳ τὰ σκάφη· ὡς δ' οὐδεὶς αἰγιαλὸς ἐγκαθορμίσασθαι αὐτοῖς ἀσφαλὴς εὑρίσκετο (ἀλίμενα γὰρ ἔτι καὶ τότε τὰ πλείω τῆς ἠπείρου ταύτης ἦν) ἔργον μεγαλοπρεπὲς καὶ ἐνενόησε καὶ ἐξεποίησεν· ὃ ἐγὼ διὰ πλειόνων ἐξηγησάμενος, ἐκεῖνό τε ἐπιδείξω τῷ λόγῳ, καὶ τἆλλα τὰ κατ' αὐτὸ νῦν ὄντα.

Ἐν τῇ Κύμῃ τῇ Καμπανίδι χωρίον τι μεταξὺ Μισηνοῦ καὶ Ποτιόλων μηνοειδές ἐστιν· ὄρεσί τε γὰρ σμικροῖς καὶ ψιλοῖς πλὴν βραχέων περιείληπται, καὶ θάλασσαν τριπλῆν κολπώδη ἔχει. ἡ μὲν γὰρ ἔξω τε καὶ πρὸς ταῖς πόλεσιν ἐστίν, ἡ δ' ὀλίγῃ διαφυῇ ἀπ' αὐτῆς διείργεται· ἄλλη ἐν αὐτῷ τῷ μυχῷ λιμνώδης ὁρᾶται. καὶ καλεῖται αὕτη μὲν, Ἀουερνίς, ἡ δὲ μέση, Λουκρῖνις. ἡ γὰρ ἔξω τοῦ Τυρσηνικοῦ οὖσα, ἐς ἐκεῖνο καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τελεῖ. ἐν ταύτῃ δὴ τῇ θαλάσσῃ τῇ ἐντὸς ἑκατέρας στενοῖς τότε εἰσπλοις τὸ διάφραγμα τὴν Λουκρινίδα ἀπὸ τοῦ πελάγους ἐπ' ἀμφότερα πρὸς αὐτὴν τὴν ἤπειρον ὁ Ἀγρίππας συντρήσας, λιμένας ναυλοχωτάτους ἀπέδειξεν. ἐργαζομένων δ' αὐτῶν, εἰκών τις ὑπὲρ τῆς Ἀουερνίδος (εἴτ' οὖν τῆς Καλυψοῦς, ἧς δὴ χωρίον ἀνατιθέασιν, ἐς ὃ καὶ τὸν Ὀδυσσέα ἐσπλεῦσαι λέγουσιν, εἴτε καὶ ἑτέρας τινὸς ἡρωΐνης οὖσα) ἱδρῶτος, ὥσπερ τι σῶμα ἀνθρώπινον, ἀνεπλήσθη. καὶ τοῦτο μὲν ὅπῃ ποτὲ συμβαίνει, οὐκ ἔχω εἰπεῖν· τὰ δ' ἄλλα ὅσα ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἀξιαφήγητα ἐθεασάμην, φράσω. τὰ ὄρη ταῦτα πρὸς ταῖς ἔνδον θαλάσσαις ὄντα, πηγὰς πυρός τε ἅμα πολλοῦ καὶ ὕδατος συμμιγεῖς ἔχει· καὶ αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ ἑκάτερον οὐδαμοῦ εὑρίσκεται (οὔτε γὰρ πῦρ αὐτό, οὔθ' ὕδωρ ψυχρὸν αὐτὸ φαίνεται) ἐκ δὲ δὴ τῆς ὁμιλίας σφῶν τό, τε ὕδωρ θερμαίνεται, καὶ τὸ πῦρ ὑγραίνεται· καὶ ἐκεῖνο μὲν πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν προπόδων ἐς τὰς δεξαμενὰς χωρεῖ· τὴν δ' ἀτμίδα αὐτοῦ ἔς τε οἰκήματα μετέωρα διὰ σωλήνων ἀνάγουσι, κἀνταῦθα αὐτῇ πυριῶνται. ὅσα γὰρ ἂν ἐπὶ πλεῖον ἀπό τε τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἀναδράμῃ, ξηρότερα γίγνεται. κατασκευαί τε οὖν περὶ ἀμφότερον πολυτελεῖς ἤσκηνται, καὶ ἔστιν ἔς τε βίου διαγωγὴν καὶ ἐς ἄκεσιν ἐπιτηδειότατα. ταῦτά τε οὖν τὸ ὄρος ἐκεῖνο, καὶ

A ritima Italiæ naues conficiebantur. Sed quoniam littus nullũ erat quo tutò illæ in statione locari possent: (eo enim tempore pleræque eius continentis partes portum nullum habebant) opus præclarum & excogitauit Agrippa, & perfecit: quod ego copiosius exponam, vt & quale fuerit intelligi possit, & quæ præterea sit eius loci natura.

Cumæ vrbs est Campaniæ, ibique B locus quidã in lunæ formam curuatus, inter Misenum & Puteolos: is enim ferè totus montibus paruis ac nudis circũdatur, habétq; tres sinus maris, quorũ vnus extrà, prope ipsas vrbes est, Tyrrhenum vocant, quòd ad mare Tyrrhenum pertinet: secundus exigua intercapedine à priore dirimitur, Lucrino nomen est: tertius in ipso recessu interiori, stagni in morem extat, Auerni nomine. Proinde Agrippa, in ea maris C parte, propter ipsam continentem, id interstitium quod Lucrinum lacum vtrinque à mari dirimebat, angustis faucibus, per quas naues introire possent, apertis perfodit, effecítque portus nauium stationi aptissimos. Quum id opus fieret, supra Auernum lacum, simulacrum quoddam (siue id Calypsûs fuit, cui sacrum eum locum esse dicunt: quâ etiam Vlyssem naui intrasse perhibent: siue alius cuiusdam heroinæ) sudore, tanquam humanum quod- D dam corpus, repletum est. id quomodo factum sit, non habeo quod dicam: reliqua autem quæ eo in loco commemoratione digna vidi, exponam. Montes isti, qui ad interiores sinus extant, fontes habent ignis multi cum aqua commixti, ac nequaquam vel ignis vel aqua seorsim reperitur, verùm ex eorum inter se coitu & aqua calescit, & ignis fluidus fit: atque ea quidem aqua per montium procurrentes ad mare extremitates in cisternas defer- E tur: vaporem autem in ædes subliniores canalibus subducunt, ac eo calefiunt. nam quæ longius à terra & aqua sursum se attollunt, ea sicciora redduntur. Igitur vterque locus pretiosa habet ædificia, éstque & ad delectationem vitæ & ad medẽdum aptissimus. Hæc is mons habet.

Situs lacuum Auerni, Lucrini, itémque Baiarum describitur.

Portus ad Baias ab Agrippa factus.

Prodigium.

Calypso.

Baiarum naturam explicat.

præterea verò terra ibi hac natura est vt (quoniam ignis vim comburendi, propter aquæ coniunctionem, omnem amiserit, nihilominus tamen diuidere ac colliquare obiectam materiam possit) terræ eò loci pinguedine omni consumpta, tãtùm duræ eius & quasi osseæ partes relinquantur. igitur glebę necessariò sunt cauernosæ, &, si æstuoso in loco ponantur, in puluerem abeũt, sin aqua admisceatur, ita cohærent, vt quandiu humectæ sint, condensatæ in lapidis modum consistant. cuius rei caussa est, quòd eius terræ friabilis per se, ariditatem ignis cognatus auget atque eam comminuit: idẽ admixtione humoris quũ refrigeretur, interiores huius terræ partes humor constipat, ita vt dissolui inuicem haud possint. Hæc est Baiarum (id enim ei loco nomen) natura. Porro Agrippa, quum primùm istum locum ita fabricatus esset vt naues eò subire possent, naues conduxit, easque intexit, remigesque congregatos remos ducere in transtris docuit.

Romæ autẽ hominũ animi prodigiis turbati sũt: inter quæ multa annũtiata, etiam id relatũ est, Delphines apud Clypeã Africæ vrbẽ, inter se depugnasse, ac periisse: præterea ad ipsam vrbem sanguis è cœlo defluxerat, eúmque aues in varia loca distulerant: ludis quoque Romanis nullum senatorem in Capitolio epulatum esse, quod aliâs more receptum erat, in prodigium tractum fuit. Liuiæ autem huiusmodi prodigium euenit, quod ei voluptatem, aliis metum, attulit: Aquila gallinam albam in gremium eius abiecit, quæ ramũ lauri fructum suum ferentis gestabat. Liuia, quòd id ostentum haud exiguũ duceret, gallinam adseruauit diligẽter: laureum autem ramum seuit, atque is radicibus actis adoluit, ita vt postea temporis frondes triumphantibus diu admodum suppeditauerit: ac futurum erat vt Liuia suo in sinu potentiam Cæsaris, ipsúmque omnibus in rebus parentem sibi haberet. Ad prodigiorum terrorem accessit etiam magistratuum crebra commutatio, quæ Romanorum animos haud mediocriter mouebat:

Liuiæ ostentum factum.

A προσέτι καὶ γῆς φύσιν τοιάνδε παρέχεται· τοῦ πυρὸς τὸ μὲν καίειν οὐκ ἔχοντος (ὑπὸ γὰρ τῆς τοῦ ὕδατος συνουσίας πᾶν τὸ φλογῶδες αὐτοῦ σβέννυται) διακρίνειν δὲ δὴ καὶ διατήκειν τὰ προστυχόντα οἷ καὶ ὡς δυναμένου, συμβαίνει τῆς γῆς τὸ μὲν λιπαρὸν ἐκτήκεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, τὸ δὲ τραχὺ καὶ ὀστῶδες, ὡς εἰπεῖν, ὑπολείπεσθαι. σηραγγώδεις τε οὖν οἱ ὄγκοι ἐξ ἀνάγκης γίγνονται, καὶ αὐχμῷ μὲν δοθέντες, ἐς κόνιν διαλύονται, ὕδατι δὲ συγ-
B κονία φυραθέντες, συνίσανται· καὶ ἐφ' ὅσον γ' ἂν ἐν τῷ ὑγρῷ ὦσι, πήγνυνταί τε καὶ πετρῶνται. αἴτιον δὲ, ὅτι τὸ μὲν κραῦρον αὐτῶν ὑπὸ μὲν τοῦ πυρὸς ὁμοφυοῦς ὄντος ἐπιπίνεταί τε καὶ θραύεται, τῇ δὲ δὴ συμμίξει τῆς νοτίδος ἀναψύχεται· κἀκ τούτου εἴσω διὰ παντὸς συμπιληθὲν, ἄλυτον γίγνεται. τοιαῦται μὲν αἱ Βαίαι (οὕτω γὰρ ὁ χῶρος καλεῖται) τυγχάνουσι. καὶ ἐς αὐτὰς τότε ὁ Ἀγρίππας ἐπεὶ τάχιστα τοὺς εἴσπλους ἐξε-
C ποίησε, τάς τε ναῦς καὶ τοὺς ἐρέτας ἤθροισε· καὶ τὰς μὲν κατέφραττε, τοὺς δὲ ἐπὶ ἰκρίων ἐρέττειν ἤσκει.

Οἱ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐταράττοντο μὲν ὑπὸ σημείων (ἄλλα τε γὰρ συχνὰ σφίσιν ἐσηγγέλθη, καὶ ὅτι δελφῖνες πολλοὶ περὶ τὴν Ἀσπίδα τὴν τῆς Ἀφρικῆς πόλιν ἐμαχέσαντό τε ἀλλήλοις, καὶ διεφθάρησαν· καί τι καὶ αὐτοῦ πρὸς τῷ ἄστει αἷμα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ῥυὲν ὄρνιθες διεφόρησαν) ἐπειδή τε ἐν τῇ πανη-
D γύρει τῇ τῶν Ῥωμαίων οὐδεὶς τῶν βουλευτῶν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ὥσπερ εἴθιστο, εἱστιάθη, ἐν τέρατος λόγῳ καὶ τοῦτ' ἔλαβον. ὅ, τε τῇ Λιουΐᾳ συνέβη, ἐκείνῃ μὲν καθ' ἡδονὴν ἐγένετο, τοῖς δ' ἄλλοις δέος ἐνεποίησε. λευκὴν γὰρ ὄρνιθα κλώνιον δάφνης ἐγκάρπου φέρουσαν ἀετὸς εἰς τὸν κόλπον αὐτῆς ἐνέβαλε, καὶ (ἐδόκει γὰρ οὐ σμικρὸν τὸ σημεῖον εἶναι) τήν τε ὄρνιθα ἐν ἐπιμελείᾳ ἦγε, καὶ τὴν δάφνην ἐφύτευσε. καὶ ἡ μὲν ῥιζωθεῖσα ηὔξησεν, ὥστε
E καὶ τοῖς τὰ ἐπινίκια μετὰ τοῦτο πέμψασιν ἐπὶ πλεῖστον ἐξαρκέσαι· ἥ τε Λιουΐα ἐγκολπώσασθαι καὶ τὴν τοῦ Καίσαρος ἰσχὺν, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτοῦ κρατήσειν ἔμελλε. τοὺς δὲ δὴ ἄλλους τοὺς ἐν τῇ πόλει ταῦτά τε καὶ αἱ διαλλαγαὶ τῶν ἀρχόντων ἰσχυρῶς ἐτάραξαν·

οὐ γάρ

οὐ γὰρ ὅπως οἵ τε ὕπατοι καὶ οἱ στρατηγοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ταμίαι ἐπ' ἀλλήλοις ἀντικατέστησαν. καὶ τοῦτ' ἐπὶ χρόνον ἐγένετο. αἴτιον δέ, ὅτι πάντες οὐχ οὕτως ἵν' οἴκοι ἐπὶ πλεῖον ἄρξωσιν, ὡς ἵνα ἐν τοῖς ἄρξασιν ἀριθμῶνται, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς δυνάμεις τὰς ἔξω λαμβάνειν ἐσπούδαζον. οὔκουν οὐδὲ ἐς ῥητὸν ἔτι τινὲς χρόνον ᾑροῦντο, ἀλλ' ὥστε ἐπιβῆναί τι τοῦ ὀνόματος τῆς ἀρχῆς, καὶ ἀποστῆναι ὅταν τοῖς τὸ κράτος ἔχουσι δόξῃ. καὶ πολλοί γε ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἑκάτερον ἔπραξαν· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ παντάπασι τὰς ἀρχὰς ὑπὸ πενίας ἐγκατέλιπον. τῶν γὰρ σὺν τῷ Σέξτῳ τότε ὄντων, ὡς καὶ κατὰ δίκην δή τινα ἀτιμωθέντων, οὐ μνημονεύσω· βουλομένου δ' οὖν καὶ Μάρκου τινὸς Ὀππίου ἀγορανομίας ὑπ' ἀπορίας (ἐκ γὰρ
262 τῶν ἐπικεκηρυγμένων καὶ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν) ἐκστῆναι, τὸ πλῆθος οὐκ ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἔς τε τὰ ἄλλα τὰ πρὸς τὸν βίον ἀναγκαῖα, καὶ ἐς τὸ τῆς ἀρχῆς ἀνάλωμα ἀργύριον αὐτῷ συνεσήνεγκε. καὶ λόγος γε ἔχει καὶ τῶν κακούργων τινὰς ἐς αὐτὸ τὸ θέατρον ἐν προσωπείοις, ὡς καὶ ὑποκρινομένους τι, ἐσελθόντας, συγκαταβάλλειν τὰ χρήματα. καὶ ὁ μὲν οὕτω ζῶν τε ὑπὸ τοῦ ὁμίλου ἠγαπήθη, καὶ ἀποθανὼν οὐ πολλῷ ὕστερον, ἔς τε τὸ Ἄρειον πεδίον ἐκομίσθη, καὶ ἐκεῖ καὶ ἐτάφη, καυθεὶς πρότερον. ἡ δὲ δὴ βουλή, ἀγανακτήσασα τῇ πάσῃ τοῦ πλήθους περὶ αὐτὸν σπουδῇ, τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ, ὡς οὐχ ὁσίως ἐν τῷ ἱερῷ χωρίῳ κείμενα, ἀνείλετο, πεισθεῖσα τοῖς ποντίφιξι, καίπερ πολλοὺς ἄλλους ἐν αὐτῷ καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα θάψασα.

Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦλθε μὲν ἐς τὴν Ἰταλίαν αὖθις ἐκ τῆς Συρίας, πρόφασιν μὲν ὡς καὶ τοῦ Σεξτείου πολέμου διὰ τὰς τοῦ Καίσαρος συμφορὰς μεθέξων· οὐ μέντοι καὶ προσέμεινεν αὐτῷ, ἀλλ' ἅτε ἐς κατασκοπὴν αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ καὶ ἔργου τινὸς ἕνεκα ἀφιγμένος, ἐκείνῳ μὲν ναῦς ἔδωκε, καὶ ἄλλας πέμψειν ὑπέσχετο, ἀνθ' ὧν ὁπλίτας ἀντέλαβεν· αὐτὸς δὲ ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Πάρθους στρατεύσων ἀπῆρε. πρὶν δὲ ἢ ἀποπλεῖν αὖθις, ᾐτιάσαντο ἀλλήλους, πρότερον μὲν διὰ τῶν ἑταίρων, ἔπειτα δὲ καὶ δι' ἑαυτῶν·

A quum non consules modò & prætores, sed quæstores etiam, alii aliis identidem sufficerentur. In causa autē fuit, quòd vnusquisque id expetebat, non tam vt domi aliquandiu cum magistratu esset, quàm vt inter eos qui magistratū gessissent, relatus, honorem inde ac prouinciam aliquam acciperet. Itaque non ad certum quoddam tempus magistratus dabantur, sed pro arbitrio eorum penes quos suprema erat potestas, idem & accipiebat no- B men alicuius magistratus, & deponebat: id quod multi vtrunque eadem die fecerunt: nec defuerunt qui, propter suam paupertatem, omnino magistratus non adierunt. Inter quos (prætereo enim eos qui cum Sexto Pompeio fuerant, ac ignominia quadam tanquam damnati afficiebātur) Marcus Oppius quum ædilitatem omittere paupertatis causa (hic enim & pater quoque eius, in proscriptorum nu- C mero fuerant) statuisset, plebs id non permisit, sed stipem ei contulerunt, cùm ad sustentandam rem familiarem, tum ad impensas muneris ædilitii. fertúrque, quosdam flagitiosos personatos, pro histrionibus, in theatrum ingressos, pecuniam præbuisse. Non viuus modò iste Oppius ita gratus plebi fuit, sed defunctum etiam iidem paulo pòst in campum Martium extulerunt, crematúmque ibi humarunt. Quod plebis studium erga Oppiū, D omne indignè ferens senatus, ossa eius, monitu pontificum, tanquam loco sacro non rite posita, inde remouit, quanuis & antè & pòst multos eodem loco sepelierint.

M. Oppium quanto studio populus prosecutus.

Circa hoc tēpus Antonius ex Syria in Italiam venit: ac præ se ferebat venire se ad belli societatem contra Sextum Pompeium gerendi, aduersa fortuna Cæsaris permotum: sed quia re ipsa magis speculandi causa quàm agendi aderat, nauibus suis Cæsari datis, aliísque quas mitteret E promissis, receptísque loco eārum militibus, discessit, bellum Parthicum obtendens. Antequam discederet ex Italia Antonius, ipse & Cæsar mutuò primùm per amicos, pòst coram expostulauerunt:

Antonius in Italiam venit, & inde abit rursum.

ac, quia non vacabat ipsis bellum mouere, in gratiam redierunt, Octauiæ præcipuè opera. Ac, quò arctiori necessitudinis vinculo continerentur, Cæsar Antyllo, Antonii filio, filiam suam despondit, ac contrà Antonius suam ex Octauia filiã Domitio (quanquam is & ex percussoribus Cæsaris vnus esset, & proscriptus fuisset) desponderunt. Hæc verò ita ab iis fingebantur, quæ facturi haud quaquam erant: sed tantum simulabant, quia præsentia negotia id poscebant. (Octauiam quidem Antonius statim à Corcyra in Italiam remisit, ne sui in Parthico bello periculi consors ea foret. Prætereà verò Sexto Pompeio consulatum & sacerdotium, quæ ei destinata fuerãt, ademerunt illi: ac in aliud sibi quinquennium (iam enim exierat prius) principatum prorogauerunt. Deinde Antonius in Syriam profectus est, Cæsar bellum incepit: in quo ex sẽtentia ei omnia successerunt, nisi quòd Menas, homo natura fidei ambiguæ, ac semper felicioris partes potiores habens, quum præterea indignè ferret nullum sibi proprium esse imperium, sed Sabino se esse subiectum, iterum ad Sextum Pompeium transfugit. Hæc hyeme gesta, L. Gellio, Cocceio Nerua, consulibus.

Nouæ affinitates contractæ.

Menas ad Pōpeium rursum transit.

A καὶ (οὐ γάρ πω σχολὴν πολεμῆσαι σφίσιν ἦγον) συνηλλάγησαν τρόπον τινά, τῆς Ὀκταουίας ὅτι μάλιστα τοῦτο πραξάσης· καὶ ὅπως γε πλείοσι τοῖς τῆς συγγενείας συνδέσμοις συνέχοιντο. ὅ, τε γὰρ Καῖσαρ Ἀντύλλῳ τῷ τοῦ Ἀντωνίου υἱεῖ τὴν θυγατέρα, καὶ ἐκεῖνος τῷ Δομιτίῳ, καίτοι τοῦ Καίσαρος σφαγεῖ τε γενομένῳ, καὶ ἐν τοῖς ἀπολουμένοις ἐκτεθέντι, τὴν ἑαυτοῦ τὴν ἐκ τῆς Ὀκταουίας οἱ γεννηθεῖσαν ἐνηγγύησε. ταῦτά τε ἅμα
B πρὸς ἀλλήλους ἐπλάσαντο· οὐ γάρ πω καὶ ποιήσειν τι αὐτῶν ἤμελλον, ἀλλ' ἐς τὴν χρείαν τῶν παρόντων σφίσι πραγμάτων ὑπεκρίνοντο. ἀμέλει καὶ τὴν Ὀκταουίαν αὐτὴν εὐθὺς ἐκ τῆς Κερκύρας ὁ Ἀντώνιος ἐς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα δὴ μὴ συγκινδυνεύσῃ οἱ τοῖς Πάρθοις πολεμοῦντι, ἀπέπεμψεν. οὐ μὴν ἀλλ' ἔν γε τῷ τότε ἐκεῖνά τε οὕτως ἔπραξαν, καὶ τὸν μὲν Σέξτον τῆς τε ἱερωσύνης ἅμα καὶ τῆς ὑπατείας ἐς ἣν ἀπεδέ-
C δεικτο, ἔπαυσαν, ἑαυτοῖς δὲ τὴν ἡγεμονείαν ἐς ἄλλα ἔτη πέντε, ἐπειδὴ τὰ πρότερα ἐξεληλύθει, ἐπέτρεψαν. καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Ἀντώνιος μὲν ἐς τὴν Συρίαν ἠπείγετο, Καῖσαρ δὲ ἐς τὸν πόλεμον καθίστατο. καὶ τὰ μὲν ἄλλα κατὰ γνώμην αὐτῷ ἐχώρει· ὁ δὲ δὴ Μηνᾶς, ἄπιστός τε φύσει ὢν, καὶ τὰ τοῦ κρείττονος ἀεὶ θεραπεύων, καὶ προσέτι καὶ ἀγανακτήσας ὅτι μηδεμίαν ἀρχὴν εἶχεν, ἀλλὰ τῷ Σαβίνῳ ὑποτέτακτο, πρὸς τὸν Σέξτον αὖθις ηὐτομόλησεν. Ἐν μὲν οὖν τῷ χειμῶνι, ἐν ᾧ Λούκιός τε Γέλλιος καὶ Κόκκιος Νερούας ὑπάτευσαν, ταῦθ' οὕτως ἐγένετο.

ΤΩΝ ΔΙΩ-

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ἔνατον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS nonus.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ΕΤΗ ΤΕΣΣΑΡΑ, ΕΝ οἷς ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,

Λ. Γέλλιος Λ. υἱ. Ποπλικόλας, καὶ Μ. Κόκκιος Νερούας.
Λ. Κορνουφίκιος Λ. υἱ. καὶ Σέξτος Πομπήϊος Σ. υἱ.
Μ. Ἀντώνιος Μ. υἱ. τὸ β', καὶ Λ. Σκριβώνιος Λ. υἱ. Λίβων.
Καῖσαρ, τὸ β', καὶ Οὐολκάκιος Λ. υἱ. Τοῦλλος.

HAEC GESTA SVNT ANNIS QVAtuor, quorum consules,

718. L. Gellius L.F. Poplicola, & M. Coccius Nerua.
719. L. Cornificius L.F. & Sex. Pompeius Sex.F.
720. M. Antonius M.F. II, & L. Scribonius L.F. Libo.
721. Cæsar. II, & Volcacius L.F. Tullus.

ΚΑΙΣΑΡ δὲ ὡς τό,τε ναυτικὸν ἡτοίμαστο, καὶ τὸ ἔαρ ἐνέστη, ἦρέ τε ἐκ τῶν Βαιῶν, καὶ παρὰ τὴν Ἰταλίαν ἐκομίζετο, ἐλπίδα οὐκ ἐλαχίστην ἔχων ἀπανταχόθεν πέριξ τὴν Σικελίαν περιλήψεσθαι. αὐτός τε γὰρ πολλαῖς ναυσὶν ἐπέπλει, καὶ αἱ τοῦ Ἀντωνίου ἐς τὸν πορθμὸν ἤδη προσῆσαν· ὅ,τε Λέπιδος ἄκων μὲν, ὑπέσχετο δ' οὖν αὐτῷ βοηθήσειν. μέγιστον δὲ τῷ τε ὕψει τῶν σκαφῶν καὶ τῇ παχύτητι τῶν ξύλων ἐθάρσει· ὑπερπαχῆ γὰρ καὶ ὑπερμεγέθη κατεσκευάσθη, ὥστε ἐπιβάτας τε πλείους ὅσους ἄγειν·

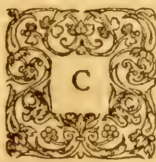

CLASSE parata, Cæsar, initio veris, Baiis naues soluit, ac præter Italiam prouectus est, magna cum spe Siciliam vndique circundandi. nam & naues plurimas secum habebat, & missæ ab Antonio, iam freto Siculo appulerant, ac Lepidus auxilium, vel inuitus, promiserat. Fidebat etiã plurimùm altitudini nauiũ, lignorúmq;, ex quibus eæ cõpactæ erãt, crassitiei, quæ modũ vtraq; excedebant, efficiebãtque vt maximus classicorum militũ numerus recipi posset:

Cæsar in bellũ contra Sextum Pompeium it.

erántque eæ naues turritæ, vt ex editiore hi loco, tanquam de muro, pugnarent, ipsǽque naues ad hostilium conflictum facilè resisterent, harúmque rostra, si violentius allidérentur, auerterét. His cogitationibus adductū Cæsarem, ac iam Palinurum promontorium præteruectū, ingēs tempestas inuasit, ac multas naues perdidit: reliquas disiectas Menas adortus, complures ex iis vel combussit vel secū abripuit. Quòd nisi Menas iterum, venia & aliis pollicitationibus quibusdam adductus, ad Cæsarem desciuisset, receptísque eius triremibus, quæ se à Cæsare ad ipsum transire simulabant, omnem cui præerat classem prodidisset, frustra vtique tunc etiam Cæsar eā nauigationem instituerat. Menæ autē vt deficeret à Pompeio causa fuit, quòd is eum neque ad bellum contra Lepidum gerendum adhiberet, & in omnibus negotiis suspectū haberet. Cæsar Menam denuo lubentissimè recepit, ita tamen vt nullam ei deinceps fidem haberet. ipse refectis nauibus, quæ læsæ fuerant, libertatéque donatis triremium remigibus, ac iis qui suis nauibus iam instructis supererant (multi enim naufragio perditis nauibus enatauerāt) in Antonii classem, quæ paucitate hominum laborabat, collocatis, in insulam Liparam aduectus est: ibi Agrippa cū classe relicto, continentem petiit, vt per occasionem pedestres quoque copias in Siciliam traiiceret. Pompeius eo cognito, Messanæ in statione classem habens, eius transfretationem operiebatur, Damochare, qui, Mylis cum classe subsistens, Agrippam obseruaret, constituto. Effluxit permultū temporis dum hi leuibus, vt res subinde ferebat, præliis alter alterius virium periculum facerent, in discrimen autem naualis pugnæ totam classem deducere nollent: quia & copias alter alterius quantæ essent ignorabat, & omnia vtrinque inflatius ac terribilius quàm pro rei veritate referebantur. Tandem Agrippa cunctationem sibi non conducere intelligens (Pompeianis enim, qui in sua regione stationem agebant, nihil causæ erat cur festinarent) optimis nauium acceptis, Mylas cursum instituit ad explorandam hostium multitudinem:

Cæsar incommodum patitur.

Menas rursum ad Cęsarem redit.

A καὶ γὰρ πύργους ἔφερον, ὅπως ὥσπερ ἀπὸ τείχους ἐξ ὑπερδεξίων ἀγωνίζωνται· καὶ αὐτὰ πρός τε τὰς ἐμβολὰς τῶν ἐναντίων ἀντέχειν, καὶ τοὺς ἐμβόλους αὐτῶν, ἅτε καὶ βιαιοτέραν τὴν σύγκρουσιν ποιουμένων, ἀποστρέφειν. τοιούτοις μὲν λογισμοῖς ὁ Καῖσαρ ἐς τὴν Σικελίαν ἠπείγετο. καὶ αὐτῷ τὸ ἀκρωτήριον τὸ Παλίνουρον ὀνομαζόμενον ὑπερβάλλοντι χειμὼν μέγας ἐπέπεσε, καὶ οὗτός τε πολλὰς ναῦς ἔφθειρε, καὶ ὁ Μηνᾶς παρατιλομέναις ταῖς
B λοιπαῖς ἐπιτιθέμενος, συχνὰς τὰς μὲν ἔκαυσε, τὰς δ' ἀνεδήσατο. εἰ δὲ μὴ αὖθις ἐπί τε τῇ ἀδείᾳ καὶ ἐπ' ἄλλαις τισὶν ἐλπίσι μετέστη, καὶ τριήρεις ψευδαυτομόλους δεξάμενος, πλὴν τὸ ναυτικὸν οὗ ἦρχε, προέδωκε, διακενῆς ἂν καὶ τότε ὁ ἐπίπλους τῷ Καίσαρι ἐγένετο. τοῦτο δὲ ἔπραξεν ὅτι οὐδὲ τῷ Λεπί- 264
δῳ πολεμῆσαι ὑπὸ τοῦ Σέξτου ἐπετράπη, καὶ πρὸς πάντα τἆλλα ὑπωπτεύετο. Καῖσαρ δὲ προσήκατο μὲν αὐτὸν καὶ τότε ἀσμενέστα-
C τα, οὐ μέντοι καὶ ἐπίστευσέ τι ἔτ' αὐτῷ. ὡς δ' οὖν τάς τε πεπονηκυίας ναῦς ἐπεσκευάσατο, καὶ τοὺς δούλους τοὺς τριηρίτας ἠλευθέρωσε, τούς τε περίνεως (πολλοὶ γὰρ φθειρομένων ἐν τῇ ναυαγίᾳ τῶν σκαφῶν ἀπεκολύμβησαν) ἐς τὸ τοῦ Ἀντωνίου ναυτικὸν ὀλιγανδροῦν κατέταξεν, ἔς τε Λιπάραν ἦλθε· κἀνταῦθα τόν τε Ἀγρίππαν καὶ τὰς ναῦς καταλιπών, ἐς τὴν ἤπειρον ἐκομίσθη, ἵνα καὶ τὸ πεζὸν ἐς τὴν Σικελίαν, ὅταν καιρὸς γένηται, περαιώσῃ.
D μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Σέξτος, αὐτὸς μὲν ἐν Μεσσήνῃ ὑφώρμει, τὸν διάπλουν αὐτοῦ τηρῶν, τῷ δ' Ἀγρίππᾳ Δημοχάρην ἀνθορμεῖν ἐν Μύλαις ἐκέλευσεν. οὗτοι οὖν τὸν μὲν πλεῖστον τοῦ χρόνου, ἀποπειρώμενοι μὲν ἀλλήλων κατὰ τὸ παρεῖκον, οὐ μέντοι καὶ ἐναποκινδυνεῦσαι παντὶ τῷ στόλῳ τολμῶντες, κατανήλωσαν· οὔτε γὰρ τὰς δυνάμεις ἀλλήλων ᾔδεσαν, καὶ πάντα πρός τε τὸ μεῖζον καὶ πρὸς τὸ φοβερώτερον παρ' ἀμφοτέροις περὶ τῶν ἑτέρων ἐλογοποιεῖτο. τέλος
E δὲ ὁ Ἀγρίππας, συνιεὶς ὅτι οὐ συμφέρει τὸ διατρίβειν (οἱ γὰρ τοῦ Σέξτου ἅτε ἐν τῇ οἰκείᾳ ναυλοχοῦντες, οὐδὲν ἐδέοντο σπεύδειν) τάς τε ἀρίστας τῶν νεῶν ἔλαβε, καὶ πρὸς κατασκοπὴν τοῦ τῶν ἐναντίων πλήθους ἐπὶ τὰς Μύλας ὥρμησε,

καὶ ἐπεὶ μήτε πάσας αὖθις ἰδεῖν ἐδυνήθη, A
μήτ᾽ ἀνταγωνιστής αὐτῷ ἠθέλησε· κατεφρό-
νησεν αὐτῶν, καὶ ἐπανελθὼν παρεσκευάζετο ὡς
καὶ πάσαις ταῖς ναυσὶ τῆς ὑστεραίας ἐπὶ τὰς Μύ-
λας ἐπιπλευσούμενος. τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ ὁ Δη-
μοχάρης ἔπαθε· μόνας τε γὰρ τὰς ἀφικομένας
ναῦς ὑποτοπήσας εἶναι, καὶ βραδυτάτας αὐ-
τὰς ὑπὸ τοῦ μεγέθους πλεούσας ἰδών, τόν τε
Σέξτον τῆς νυκτὸς μετεπέμψατο, καὶ ἡτοιμά-
ζετο ὡς καὶ αὐτῇ τῇ Λιπάρᾳ προσμίξων. ἡ-
μέρα τε ὑπέφηνε, καὶ ἀμφότεροι ἅμα ὡς καὶ B
ἐπ᾽ ἐλάττους σφῶν ἀλλήλοις ὄντας ἔπλεον·
ἐγγὺς δ᾽ ἤδη γιγνόμενοι, καὶ παρὰ δόξαν πολὺ
πλείους τοὺς ἐναντίους ὧν ᾤοντο εἶναι, ἰδόντες
ἑκάτεροι, τὰ μὲν πρῶτα ἐταράχθησαν ὁ-
μοίως ἀμφότεροι, καὶ τινὲς καὶ πρύμναν ἐκρού-
σαντο· ἔπειτα δὲ τὴν φυγὴν τῆς μάχης μᾶλ-
λον φοβηθέντες, καὶ ἐν μὲν ταύτῃ καὶ κρατή-
σειν ἀντελπίσαντες, ἐν δὲ ἐκείνῃ πανσυδὶ ἀ-
πολεῖσθαι προσδοκήσαντες, ἀντεξώρμησαν,
καὶ συμμίξαντες ἐναυμάχησαν. ἦσαν δὲ οἱ C
μὲν, τῷ πλήθει τῶν νεῶν, οἱ δὲ, ταῖς ἐμπειρίαις
τῶν ναυτικῶν προφέροντες· καὶ τοῖς μὲν τό, τε
ὕψος τῶν σκαφῶν, καὶ τὸ πάχος τῶν ἐπωτίδων,
οἵ τε πύργοι συνήροντο· τοὺς δ᾽ ἑτέρους οἵ τε
διέκπλοι ἀνέφερον, πρός τε τὴν ῥώμην
τῶν τοῦ Καίσαρος ἐπιβατῶν ἡ τόλμα αὐτῶν ἀν-
τήρκει. αὐτόμολοι γὰρ οἱ πλείους ἐκ τῆς Ἰτα-
λίας ὄντες, ἀπονοίᾳ πολλῇ ἐχρῶντο. κἀκ τού-
του πλεονεκτοῦντες ἅμα ἀλλήλων, καὶ ἡττ-
ούμενοι οἷς εἶπον, ἴσην τὴν ἰσχὺν ἐκ τοῦ τῶν D
ὑπαρχόντων σφίσιν ἀντιπάλου εἶχον. καὶ διὰ
τοῦτο χρόνῳ καὶ ἀγχώμαλα ἐπὶ πλεῖστον ἠ-
γωνίσαντο. οἵ τε γὰρ Σέξτειοι τοὺς μὲν ἄνδρας
τοὺς ἐναντίους τῷ ῥοθίῳ ἐξέπλησσον, καὶ τι-
νὰς ναῦς, ῥύμῃ τε σφίσι προσπίπτοντες, καὶ
τὰς παρεξειρεσίας αὐτῶν ἀναρρηγνύντες, ἐτίτρω-
σκον· ἀπὸ δὲ δὴ τῶν πύργων ἐν τῇ προσμίξει βαλ-
λόμενοι, καὶ χειρῶν ἐπιβολαῖς σιδηρῶν προσαρ-
πώμενοι, οὐδὲν ἔλαττον ὧν ἔδρων ἔπασχον. καὶ οἱ
Καισάρειοι ἐς χεῖρας μὲν σφίσιν ἰόντες, καὶ ἐς E
τὰς ναῦς σφῶν μετεκβαίνοντες, κρείττους ἐγί-
γνοντο· ἐκπηδώντων δ᾽ αὐτῶν ἐς τὴν θάλασσαν
ὁπότε βαπτίζοιντο, καὶ ἑτέρων σκαφῶν ῥᾳδίως,
ἔκ τε τοῦ καλῶς νεῖν καὶ ἐκ τοῦ κούφως ἐσκευ-
άσθαι, ἐπιβαινόντων, ἀντιρρόπως ἠλαττοῦντο.

& quia neque vniuersos eos videre poterat, neque quisquam aduersus ipsum exibat, contempto hoste, Liparam reuectus, ita se parauit tanquam postridie totam classem Mylas adducturus. Idē hoc Damochari contigit: is eas tantùm naues Agrippam habere existimans, quæ Mylas aduenissent, eásque propter molem suam tardissimas esse conspicatus, noctu ad se vocato Pópeio, omnia ad hunc modum composuit vt qui ad Liparam accedere statuisset. Orta luce, vterque aduersus alterum, tanquam minoribus copiis instructum, prouectus est. Vbi verò classes inuicem sibi appropinquauêre, & vterque hostium longè maiorem sua opinione numerum conspexit, terror vtrisque pariter incidit, neque defuerunt qui retrorsum naues suas agerēt. Sed pòst fugam magis quàm pugnam metuentes, quum in hac spes victoriæ esset reposita, in illa autem extremæ omnium perniciei metus, ad confligēdum nauali prælio progressi sunt. Erant multitudine nauium alteri, alteri peritia rei nauticæ superiores: atque alteris nauium altitudo, crassities epotidum turrésque proderant, alteros facultas enauigandi adiuuabat: & contra robur classiariorum Cæsaris, audacia Pompeianorum (quippe plerique ex Italia quum perfugissent, ex desperatione salutis ad furorem vertebantur) sufficiebat. Itaque quū vtrique in quo hostibus præstarent suis, haberent, quasi æquatis viribus congressi sunt, diúque æquo marte pugnatum est. Pompeiani enim aduersarios suos impetu terrebant, nauésque nonnullas vehemētius incitatis suis inuadentes, ita vt earum remos quoque exteriores detergerent, vulnerabant: sed de turribus in conflictu iaculis petiti, manicísque ferreis iniectis affixi hostium nauibus, non minus damni recipiebant. Cæsariani etsi hostem, comminus pugnantes, & in eius nauim transeuntes, superabant, tamen hoc vicissim Pompeiani præstabant quòd, nauibus suis subsidentibus, facilè in mare exiliebant, & in alias naues se recipiebant: ad quam rem & natandi vsus, & leuis habitus eis conferebat.

Nauale prœliū apud Mylas inter Agrippā & Democharem.

Nauium etiam ab altera parte agilitatem, ab altera, moles & firmitas adæquabat. Serò admodum, & iam instante nocte, Cæsariani superiores euaserunt: neque tamen ii hostē insecuti sunt, quòd (vt mea quidem fert opinio, & verisimile est) neque assequi eos possent, & verebātur ad terram suas naues appellere, vadorum (quæ ante eam erant) imperiti. Sunt qui dicant, Agrippam, quia non sui ipsius, sed Cæsaris causa, pugnabat, satis habuisse fugatis à se hostibus: solitúmque dicere ad amicissimos suos, esse hunc morem plerisque principib⁹, vt nolint quēquam ipsis præstantiorem haberi, ideóque eos plerasque res ipsos gerere, vbi videlicet haud magno labore sit statura victoria, contrà difficiliora incertioráque negotia aliis eos iniungere: ac, si cogantur aliquādo iis rem aliquam minus incommodam mandare, tum gloriam eos horum iniquissimo animo ferre: atque vt aduersam eis fortunam esse non cupiunt, ita titulum rei alicuius feliciter gestæ nolle eis adscribi. Proinde duo hæc, cum qui suæ ipsius incolumitatis curam gereret, obseruare iubebat: vnum, vt negotio præfectus, difficultatem eius à sese remoueret: alterum, vt rei bene gestæ nomen iisdem reseruaret. Ego autem vera quidem hæc esse, & Agrippæ cordi fuisse compertum habeo: quòd autem non insequeretur hostem, has ei causas fuisse non arbitror, vt quem, si vel maximè voluisset, consectari non potuerit. Naualis huius pugnæ tempore, quum primùm Cæsar Sextum Messana abiisse, fretúmque præsidio nudatū intellexit, ea occasione belli haudquaquam neglecta, confestim conscensis Antonianis nauibus, Tauromenium transmisit. Verùm hoc ei factum secus cecidit. nauiganti quidem ei, ac in terrā egredienti, adeóque castra etiā ponēti, nemo impedimēto fuit: sed peracto nauali prælio, Pompeius, quum Messanam festinatò rediisset, ac de præsentia Cæsaris cognouisset, celeriter integros in naues suos, eorum loco qui in pugna fuerant, imposuit: atque ita & nauibus Cæsarem mari, & terra militibus armatis aggressus est.

Agrippæ dictũ de principum ingenijs, vtque eorum administri se gerere debeant.

Cæsar Tauromenium traiicit, & cladem patitur.

A καὶ τούτῳ καὶ τῶν νεῶν ἥ τε τῆς ναυτιλίας τῶν ἑτέρων ὀξύτης ἰσοπαλὴς τῇ τῶν ἐναντίων βεβαιότητι, καὶ ἡ τούτων βαρύτης ἰσοστασία τῇ ἐκείνων λεπτότητι ἐγίγνετο. ὀψὲ δ᾽ οὖν ποτὲ καὶ πρὸς νύκτα ἤδη οἱ τοῦ Καίσαρος ἐκράτησαν· οὐ μέντοι καὶ ἐπεδίωξάν τινα, ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ τὸ εἰκὸς συμβαίνει, ὅτι μήτε καταλαβεῖν αὐτοὺς ἐδύναντο, καὶ ἐς τὴν γῆν βραχὴ ὧν ἄπειροι ἦσαν ἔχουσαν, ἐφοβήθησαν ἐξοκεῖλαι· ὡς δέ τινες λέγουσιν, ὁ Ἀγρίππας, ἅτε καὶ ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, μαχόμενος, B ἐξαρκεῖν οἱ τὸ τρέψαι τοὺς ἀντιπάλους ἡγεῖτο. καὶ γὰρ εἰώθει λέγειν πρὸς τοὺς πάνυ ἑταίρους, ὅτι οἱ πλείους τῶν ἐν ταῖς δυναστείαις ὄντων οὐδένα ἐθέλουσι κρείττω σφῶν εἶναι, ἀλλὰ τὰ μὲν πλείω, ὅσα γε καὶ πρόχειρον τὴν νίκην ἔχει, αὐτοὶ δι᾽ ἑαυτῶν ποιοῦνται, τὰ δὲ δὴ χείρω καὶ ἀτοπώτερα ἄλλοις προστάττουσι· κἂν ἄρα ποτὲ τῶν ἀμεινόνων τι ἀναγκασθῶσι σφίσιν ἐπιτρέψαι, βαρύνονταί τε καὶ ἄχθονται τῇ εὐδοξίᾳ αὐτῶν. ἡττᾶσθαι μὲν γὰρ σφᾶς καὶ κακῶς πράττειν C οὐκ εὔχονται, οὐ μέντοι καὶ παμμελῶς τι καταπράξαντας, τὴν δόξαν αὐτοὺς λαβεῖν αἱροῦνται· δυοῖν οὖν προσήκειν τὸν ἄνδρα τὸν σωθησόμενον, τοῦ μὲν δυσχερείας αὐτὸν τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττειν, τοῦ δὲ δὴ κατόρθωσιν σφῶν ἐκείνοις φυλάσσειν. ἐγὼ δ᾽ ὅτι μὲν ταῦθ᾽ οὕτω πέφυκε, καὶ ὅτι ὁ Ἀγρίππας ἐπεμελεῖτο αὐτῶν, οἶδα, οὐ μὴν ἔν γε τῷ τότε παρόντι τοῦτ᾽ αἴτιον τῆς οὐ διώξεως αὐτοῦ γράφω· οὐδὲ γὰρ οὐδ᾽ εἰ πάνυ ἐβούλετο, οἷός τε ἦν ἐπισπέσθαι D σφίσιν. ἐν ᾧ δ᾽ οὖν ἡ ναυμαχία ἐγίγνετο, ὁ Καῖσαρ ὡς τάχιστα τόν τε Σέξτον ἐκ τῆς Μεσσήνης ἀπεληλυθότα, καὶ τὸν πορθμὸν φυλακῆς ἔρημον ὄντα ᾔσθετο, τὸν μὲν καιρὸν τοῦ πολέμου οὐ παρέλιπεν, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐπιβὰς τῶν Ἀντωνιείων νεῶν, πρὸς Ταυρομένιον ἐπεραιώθη. οὐ μὴν καὶ ἐν τύχῃ αὐτῷ ἐχρήσατο. πλέοντα μὲν γὰρ οὐδ᾽ ἀποβαίνοντα αὐτὸν οὐδεὶς ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ πάνυ καθ᾽ ἡσυχίαν τά τε ἄλλα καὶ τὸ στρατόπεδον ἐποιήσατο· ἐπεὶ δὲ ἥ E τε ναυμαχία ἐγένετο, καὶ ὁ Σέξτος ἔς τε τὴν Μεσσήνην σπουδῇ ἀφίκετο, καὶ μαθὼν παρόντα αὐτόν, ἄλλους τε διὰ ταχέων ἀκραιφνεῖς ἐς τὰς ναῦς ἀντενεβίβασε, καὶ ἐκείναις τε αὐτῷ ἅμα καὶ τοῖς ὁπλίταις κατὰ γῆν προσέμιξε, 265

τούτοις μὲν οὐδ' ἐπεξῆλθεν, αὐτομαχήσας δὲ, A
καταφρονήσει τῆς τε ὀλιγότητος τῶν ἐναντίων
νεῶν, καὶ ὅτι καὶ προήττηντο, τοῦ τε ναυτικοῦ
τὸ πλεῖον ἀπέβαλε, καὶ αὐτὸς ὀλίγου προσ-
διεφθάρη. οὔκουν οὐδ' ἠδυνήθη πρὸς τοὺς
ἑαυτοῦ τοὺς ὄντας ἐν Σικελίᾳ διαφυγεῖν, ἀλλ'
ἀγαπητῶς ἐς τὴν ἤπειρον ἀπεσώθη. καὶ αὐ-
τὸς ἐν ἀσφαλεῖ ἦν· ὁρῶν δὲ τὸ στράτευμα
ἐν τῇ νήσῳ ἀπειλημμένον, δεινῶς ἤχθετο· καὶ οὐ
πρότερον ἀνεθάρσησε, πρὶν ἰχθύν τινα, ἐκ
τῆς θαλάσσης αὐτόματον ἀναθορόντα, πρὸς B
τοὺς πόδας αὐτοῦ προσπεσεῖν. ἐκ γὰρ τούτου
πιστεύσας τοῖς μάντεσιν, εἰποῦσιν οἱ ὅτι δου-
λώσεται αὐτήν, ἀνερρώσθη. καὶ ὁ μὲν τὸν Ἀ-
γρίππαν σπουδῇ πρὸς τὴν ἐπικουρίαν
αὐτοῦ μετεπέμπετο, ἐκεῖνοι δὲ ἐπολιορκοῦν-
το. καὶ ἐπειδὴ τά τε ἐπιτήδεια ἐπιλείπειν σφᾶς
ἤρχετο, καὶ βοήθεια οὐδεμία πω ἐφαίνετο, φο-
βηθεὶς ὁ Κορνουφίκιος (οὗτος γὰρ αὐτῶν ἦρχε)
μὴ καὶ ὑπὸ λιμοῦ τῷ χρόνῳ κατὰ χώραν μέ-
νων ἐκπολιορκηθῇ, καὶ νομίσας διατρίβον- C
τι μὲν οἱ αὐτοῦ ταύτῃ μηδένα τῶν πολεμίων
ἐς χεῖρας, ἅτε καὶ κρείττονι τοῖς ὁπλίταις ὄντι,
ἥξειν· ἂν δέ πῃ προχωρῇ, δυοῖν θάτερον, ἢ
προσμίξαντας σφίσιν αὖθις κρατήσειν, ἤ,
μὴ βουληθέντων αὐτῶν τοῦτο ποιῆσαι, πρός
τε τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρήσειν, καὶ τῶν ἐπιτη-
δείων εὐπορήσειν, καὶ τινὰ ὠφέλειαν παρὰ τοῦ
Καίσαρος ἢ καὶ τοῦ Ἀγρίππου σχήσειν· τά τε σκά-
φη ὅσα ἔκ τε τῆς ναυμαχίας ὑπελέλειπτο,
καὶ πρὸς τὸ τάφρευμα ἐξεπεπλώκει, κατέ-
καυσε, καὶ αὐτὸς ἄρας ὡς πρὸς τὰς Μύλας D
266 ἐπορεύετο. καὶ αὐτῷ προσβαλόντες καὶ ἱπ-
πεῖς καὶ ψιλοὶ πόρρωθεν (οὐ γὰρ δὴ καὶ ὁμόσε
χωρῆσαι ἐτόλμων) ἄποροι δεινῶς ἐγίγνοντο.
αὐτοὶ μὲν γὰρ καὶ ἐπῄεσαν, ὁπότε καιρὸς εἴη, καὶ
ἀνεστρέφοντο διὰ βραχέος· οἱ δέ, ὥς γε ὁπλῖ-
ται, οὔτ' ἄλλως ἐπιδιώκειν σφᾶς ὑπὸ τοῦ
βάρους ἐδύναντο, καὶ τοὺς ἀόπλους τοὺς ἐκ
τοῦ ναυτικοῦ σωθέντας περιέστελλον. κἀκ τούτου
ἔπασχον μὲν πολλὰ καὶ δεινά, ἀντέδρων δὲ οὐ-
δέν· εἰ γάρ που καὶ ἐπάξειάν τισιν, ἔτρεπον μὲν
αὐτούς, πέρα δ' οὐ δυνάμενοι διώκειν, χα- E
λεπωτέρους σφᾶς ἐν τῇ ἀναστροφῇ, ἅτε καὶ
μονούμενοι ταῖς ἐκδρομαῖς, εἶχον. ἔν τε οὖν
τῇ ἄλλῃ πορείᾳ, καὶ ἐν ταῖς διαβάσεσι τῶν πο-

Cæsar, contra pedestres copias pu-
gnandũ sibi non ratus, nauibus ho-
stium contemptis, quia & paucæ e-
rant, & iam antè victæ, prouectius
contra eas, maiorem suæ classis par-
tem amisit: ipse propemodum vnà
quum periisset, ad suos, qui in Sicilia
erant, perfugere non potuit: sed e-
uasisse in continentem optimè cõ-
tentus fuit. Ibi quanuis in tuto erat,
tamen exercitum in insula destitu-
tum ægrè ferebat: neque prius ani-
mum recepit quàm piscis quidam
sponte sua, ex mari prosiliens, ad pe-
des eius se proiecit. Id quum aruspi-
ces imperium ipsi maris portende-
re dicerent, confirmato animo A-
grippam vocauit, ad opem eis ferẽ-
dam. Obsidebãtur autẽ iam in Sici-
lia Cæsaris copiæ: quúmque iam &
commeatus eos deficeret, & auxiliũ
nullũ appareret, veritus Cornificius
(nam is exercitui præerat) ne si eo
in loco maneret, tandem fame ex-
pugnaretur: secúmque reputans, ne-
minem hostium, (erat enim à mili-
tibus ipse instructior) pugnæ facul-
tatem facturum, si quidem ibi per-
stitisset: sin aliò se conferret, fore vt
vel ad pugnam euocatum hostem
vinceret: vel, pugnam detrectante
eo, in locum se tutum recipere, & ci-
bariis potiri posset, ac vel à Cæsare
vel ab Agrippa subsidium acciperet:
his motus, naues quæ à pugna supe-
rerant, & ad castra delatæ fuerant,
combussit: castrísque relictis, Mylas
iter conuertit. Quo in itinere emi-
nus ab equitibus & leuis armaturæ
peditibus infestati Cæsariani, in sũ-
mis difficultatibus versati sunt. Nã
Pompeiani & ingruebant, quoties
id opportunum videbatur, & se sta-
tim recipiebant: contrà Cæsariani
grauis armaturæ vsu ab insectandis
hostibus detinebantur, præterea e-
tiam inermibus, qui ex classe super-
stites erant, defendendis occupati: i-
taque vlcisci nullo modo poterant
damna quæ ab hostibus accipiebãt.
Ac, si quando se in eos conuertis-
sent, in fugam eos tantùm dederũt,
insequi vltrà non potuerunt: quini-
mo hi reuertentibus, ac facta excur-
sione à suis diuulsis, vehementius
molesti erant. Cæterùm in transeũ-
dis præsertim fluminibus summo-

Piscis ad Cæsaris pedes se proiicit.

Cornificius quomodo Cæsarianum exercitum obsidioni exemerit.

pere affligebantur, circunfusis tum potissimùm hostibus, ac (vt ratio itineris exigebat) paucos simul properatò & sine ordine euntes, nudatósque quà vulneribus maximè expositi erant, in limóque detétos, aut rapidiore fluminis cursu labantes, eminus vulnerantibus. Ita tribus continuis diebus vexati Cæsariani, nouissima autem extremis malis affecti, quum Pompeius ipse cũ grauis armaturæ militibus superueniret. Itaque iam eorum qui peribant, nullam habebant rationem: ac potius bene cum iis actum esse censebant, quibus nullum præterea accidere incommodum posset: ipsique superstites desperatione salutis, eorum sibi conditionem optabant. Saucii autem, quorum quàm mortuorũ maior erat numerus, (quippe lapidibus & iaculis eminus impetiti, nullúmque comminus ictum ferentes, varia, nec letalia vulnera, accipiebant) non ipsi modò in summis erant miseriis, sed reliquis etiam plus quàm hostes laboris exhibebant. nam siue portabantur, hos etiam qui ferebant, secum perdebant: siue relinquebantur, lamentando totum exercitũ in mœrorem coniiciebant. Actum omnino fuisset de toto exercitu ni Pompeiani, quantumuis inuiti, ab eo discedere opus habuissent. Agrippa enim victor, à nauali prælio Liparam repetierat: ibi audito Pompeium Messanam confugisse, Democharẽ aliò discessisse, in Siciliam transmisit: Mylisque & Tyndaride occupatis, Cornificiano exercitui frumentum & milites misit. Pompeius igitur ipsum quoque ad eos aduenturum putans, territus, tanta celeritate discessit vt vasa quoque & cibaria nonnulla in castris suis reliquerit: ita Cornificius cum suis copia alimentorum potitus, ad Agrippam euasit. Hunc exercitum Cæsar, laudatum, donis etiam refecit, quo insolenter admodum post naualem Agrippæ victoriam, quasi iam confecto bello, vsus fuerat. Ipse Cornificius tantum sibi ob seruatos à se milites tribuit, vt Romæ, quoties foris deinde cœnaret, elephãto domum reuectus sit. Cæsari post hæc facta in

Agrippę in Sicilia res gestę.

A ταμῶν μάλιστα ἰσχυρῶς ἐταλαιπώρησαν. περιστοιχιζόμενοι γὰρ αὐτοὺς οἱ ἐναντίοι, καὶ κατ' ὀλίγους, οἷα ἐν τῷ τοιούτῳ, σπουδῇ ἀτάκτως χωροῦντας, ἔς τε τὰ καίρια παραγυμνουμένους ἔπαιον, καὶ ἐς τὰ πηλώδη τά τε ῥοώδη ἐσπίπτοντας, ὡς καὶ ἐνισχομένους ἢ καὶ παραφερομένους, ἔβαλλον. καὶ τοῦτ' ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας ἐποίησαν· καὶ τῇ γε τελευταίᾳ παντελῶς αὐτοὺς ἐκάκωσαν, ἄλλως τε καὶ τοῦ Σέξτου τοῦ ὁπλιτικοῦ προσγενο- B μένου σφίσιν. ὥστε τῶν μὲν ἀπολλυμένων οὐδένα ἔτι λόγον ἐποιοῦντο, ἀλλὰ καὶ ἐν κέρδει τὸ μηκέτ' αὐτοὺς κακοπαθεῖν ἐτίθεντο· καὶ ἤθελον καὶ αὐτοὶ τῶν ἤδη τεθνηκότων ὑπὸ τῆς ἀνελπιστίας εἶναι. οἱ δὲ δὴ τραυματίαι, πολλοί τε καὶ πλείους τῶν τελευτώντων ὄντες (ἅτε γὰρ καὶ λίθοις καὶ ἀκοντίοις πόρρωθεν βαλλόμενοι, καὶ μηδεμίαν ἐκ χειρὸς πληγὴν ὑπομένοντες, πολλαχῇ τε καὶ οὐ πάντη καιρίαν ἐτιτρώσκοντο) αὐτοί τε δεινῶς ἐταλαιπώρησαν, καὶ τοῖς περιλοίποις πολὺ πλείω πόνον ἢ οἱ C πολέμιοι παρεῖχον. εἴτε γὰρ φέροιντο, καὶ τοὺς ἀνέχοντας σφᾶς προσαπώλλυσαν, εἴτε καὶ κατελείποντο, τὸ στράτευμα πᾶν ἐς ἀθυμίαν ὀλοφυρόμενοι καθίστασαν. κἂν πανσυδὶ διεφθάρησαν, εἰ μήπερ οἱ πολέμιοι καὶ ἄκοντες σφῶν ἀπέσχοντο. ὅ, τε γὰρ Ἀγρίππας, τότε μὲν νικήσας τὴν ναυμαχίαν, πρὸς τὴν Λιπάραν ἀνέπλευσεν· ἔνθα δὴ καὶ μαθὼν τόν τε Σέξτον ἐς τὴν Μεσσήνην πεφευγότα, καὶ τὸν Δημοχάρην ἄλλοσέ πη ἀπεληλυθότα, ἐπε- D ραιώθη ἐς τὴν Σικελίαν· καὶ καταλαβὼν τάς τε Μύλας καὶ τὴν Τυνδαρίδα, σῖτόν τε σφίσι καὶ στρατιώτας ἔπεμψε. καὶ ὁ Σέξτος, οἰηθεὶς καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ἥξειν, ἐφοβήθη, καὶ σπουδῇ προανεχώρησεν· ὥστε καὶ σκεύη τινὰ καὶ ἐπιτήδεια ἐν τῷ ἐρύματι καταλιπεῖν, ἐξ ὧν τὴν τροφὴν ἄφθονον οἱ περὶ τὸν Κορνουφίκιον ἔχοντες, πρὸς τὸν Ἀγρίππαν ἀπεσώθησαν· καὶ αὐτοὺς ὁ Καῖσαρ καὶ ἐπαίνοις καὶ δωρεαῖς ἀνεκτήσατο, καίπερ ὑπεροπτικώτατα σφίσιν ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀγρίππου E ναυκρατίᾳ, ὡς καὶ διαπεπολεμηκότος, χρησάμενος. τοσοῦτον γάρ που καὶ ὁ Κορνουφίκιος ἐπὶ τῇ τῶν στρατιωτῶν σωτηρίᾳ ἐφρόνει, ὥστε καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπ' ἐλέφαντος, ὁσάκις ἔξω τῆς οἰκίας ἐδείπνει, ἀνακομίζεσθαι. τῷ δ' οὖν Καίσαρι ἐς τὴν

A Σικελίαν μετὰ τοῦτ' ἐλθόντι ὁ Σέξτος περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀντεστρατοπεδεύσατο, καὶ μάχην μὲν οὐδεμίαν εὐθὺς μεγάλην ἐμαχέσαντο, ἱππομαχίας δέ τινας βραχείας ἐποιοῦντο. ἀντικαθημένων δὲ αὐτῶν ἀλλήλοις, τῷ μὲν Σέξτῳ ὁ Γάλλος ὁ Τισιῆνος, τῷ δὲ Καίσαρι ὁ Λέπιδος σὺν τῇ δυνάμει, προσεγένοντο. οὗτός τε γὰρ περιπεσὼν τῷ χειμῶνι οὗπερ ἐμνημόνευσα, καὶ τῷ Δημοχάρει, ναῦς τε συχνὰς ἀπέβαλε, καὶ οὐκ εὐθὺς πρὸς τὸν Καίσαρα ἦλθεν, ἀλλ' εἴτε δὴ διὰ τὸ πάθος, εἴθ' ὅ- B πως καθ' ἑαυτὸν ἐκεῖνος πονοῖτο, εἴτε καὶ ἀπαγαγεῖν τὸν Σέξτον ἀπ' αὐτοῦ βουληθεὶς, Λιλυβαίῳ προσέβαλε. καὶ ὁ Γάλλος ἐνταῦθα αὐτῷ πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Σέξτου προσεπολέμει. καὶ οὕτως ἐκεῖθεν ἀμφότεροι, ἐπειδὴ μηδὲν ἐπέραινον, πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον ἀφί-
267 κοντο. καὶ ὁ μὲν Γάλλος ἐπέρρωσε τὸν Σέξτον· ὁ δὲ δὴ Λέπιδος τῷ τε Καίσαρι διηνέχθη (αὐτός τε γὰρ ἐκ τοῦ ἴσου πάντα αὐτῷ διοικεῖν, ὡς καὶ συνάρχων, ἠξίου, καὶ ἐκεῖνος ἐς πάντα αὐτῷ C ὡς καὶ ὑποστρατήγῳ οἱ ἐχρῆτο) κἀκ τούτου πρός τε τὸν Σέξτον ἀπέκλινε, καὶ ἐκοινολογεῖτο αὐτῷ δι' ἀπορρήτων. ὑποτοπήσας οὖν τοῦτο ὁ Καῖσαρ, καὶ μήτε ἐκφῆναι τολμῶν, μὴ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ αὐτὸν πολεμώσηται, μήτ' αὖ ἀποκρύψασθαι ἀσφαλῶς δυνάμενος (ὕποπτον μὲν γὰρ ἐνόμιζεν, εἰ μὴ συμβουλεύοιτό τι αὐτῷ, δεινὸν δὲ εἰ πάντα ἀνακοινοῖτο) διακινδυνεῦσαι ὅτι τάχιστα, πρὶν νεοχμωθῆναί τι, ἔγνω, καίτοι τῶν ἄλλων ἕνε- D κα ἥκιστα ἐπειγόμενος. οὔτε γὰρ σῖτος, οὔτε χρήματα τῷ Σέξτῳ ὑπῆν· ἐξ ὧν ἤλπιζεν αὐτὸν ἀμαχεὶ οὐ πολλῷ ὕστερον καταλύσειν. ἐπεὶ δ' οὖν ἔκρινε τοῦτο, αὐτός τε κατὰ γῆν τὸν στρατὸν ἐξάγων πρὸ τοῦ στρατοπέδου παρεπαρέτασσε, καὶ ὁ Ἀγρίππας ἅμα ἐπιπλέων ἀπεσάλευεν (ὁ γὰρ Σέξτος ταῖς δυνάμεσιν αὐτῶν ἐλαττούμενος πολὺ, οὐδετέρωσε ἀντεπεξῄει) καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείους ἡμέρας ἐγίγνετο· τέλος δὲ δείσας μὴ καὶ καταφρονηθεὶς E διὰ ταῦθ' ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐγκαταλειφθῇ, ἀνταναχθῆναί ποτε ταῖς ναυσὶ προσέταξε· καὶ γὰρ τινὰ ἐλπίδα ἐν ταύταις μᾶλλον εἶχεν. ὡς οὖν τό, τε σημεῖον ἤρθη, καὶ ἡ σάλπιγξ ὑπεσήμηνεν, ἐκεῖναί τε αἱ πᾶσαι πρὸς τῇ γῇ συνέμιξαν, καὶ ὁ πεζὸς ἀμ-

A Siciliam profecto, apud Artemisiũ (fanum Dianæ Latini vocant) Sextus Pompeius castra opposuit: ibi commissis leuibus aliquot equitum pugnis, aliquandiu à iusto prælio têperatum est. Interimque Gallus Tisienus Pompeio, Cæsari Lepidus cũ copiis accessit. Lepidus enim ea, quã commemoraui, tempestate, & à Damochare etiam vexatus, amisso nauium magno numero, non statim ad Cæsarem perrexerat: sed Lilybæo appulerat, B siue ob acceptũ damnũ, siue vt solus Cæsar belli labore detineretur, siue vt Pompeium ab eo reuelleret. Eò ad bellum contra eum gerẽdum missus fuerat Gallus: & quum nihil efficeretur, vterque inde ad Artemisium venerunt. Gallus Pompeii vires auxit: Lepidus autem, dissidio inter ipsum ac Cæsarẽ oborto, (quia ipse, vt collega Cæsaris, omnia æquato imperio administrare, Cæsar autẽ Lepido in omnibus rebus tantùm legati loco vti volebat) ad Sextum Pompeium incli- C nauit, ac occultè cum eo consilia agitauit. Cæsar, quum id quod res erat suspicaretur, & neque aperire animum suum auderet, ne eum palã hostem sibi redderet, neque tutò occultare posset (suspicioni enim occasionem præbebat, si qua de re non communicasset cum eo: porro autem incommodum videbatur, omnia ei consilia referre) statuit quãprimũ prælio decernere, priusquam noui aliqui motus existerent: quan- D quam aliam festinándi causam habebat nullam. Nam & alimentis & pecunia Sextus destituebatur: ita vt spes esset, posse propediem citra prælium eum euerti. Proinde Cæsar pedestres copias in aciem ante castra eduxit: Agrippa naues in mari constituit: ídque aliquot continuis diebus factum, ita vt Pompeius neutris copiis cõgrederetur: erat enim multo imparatior. Postremò Pompeius metuens ne, contemptus ob hæc, à sociis desereretur, nauibus (hac enim E parte magis confidebat) occurrere hosti suos iussit. Signo proposito, postquam classicum concinuisset, omnes naues iuxta terram congressæ sunt: simúlque pedestres copiæ in

Gallus Tisienus.

Lepidus cum Sexto Põpeio occulta consilia tractat.

Nauale prẹliũ, quo Pompeius ab Agrippa victus est.

acie in ipso littore collocatæ, sanè quàm memorabili spectaculo. Omne enim eius loci mare nauibus, quæ, multæ admodũ quum essent, maximum spatium occupabãt: terra, mari vicina, armatis militibus: proxima deinde, turba reliquorum hominũ repleta erat. Itaque ipsum certamen, quanquam naualium tantùm copiarum futurum videbatur, tamẽ re ipsa ad alios etiam pertinebat. Alacriores enim classiarii pugnam obibant, vt suis inspectantibus sese ostentarent: contráque illi, etsi non confligebant inter se, tamen ipse pugnæ conspectus suum quoddam apud eos certamen excitabat. Quandiu enim æquis viribus vtrinque certatum est (erat autem hæc naualis pugna prioris simillima) ipsorum quoque spectantium animi in neutram partem commouebantur, & sperabant quidem omnino eam pugnam bello finem imposituram: sin minus, at certè Cæsariani, si hãc quoque victoriam obtinuissent, nullũ sibi deinde magnum laborem reliquum fore: Põpeiani, si nunc superarent, postea nunquam succubituros se esse. Hac spe animos vtrique confirmabant suos: ideóque silentium tenebant, quò melius pugnã spectare possent, néve eos qui decertabant, à contentione auerterent. Clamore autem exili vtebantur, sicubi pugnantibus acclamarent, aut deos inuocarent, victores laudarent, victos conuitiis exagitarent. Multis autem & suos vicissim hortabantur, & mutuò alteri contra alteros vociferabantur, vt & sui facilius exaudirẽt, & hostes suorum vocem minus perciperent. Hæc vtrinque fiebãt, quandiu dubia victoria pugnatum est: quinetiam motu corporis signa suis dabãt, quasi aut videre ea illi, aut intelligere, possent. Sed postquã Pompeiani in fugã compulsi sunt, tũ confertim atque vno impetu, & Cæsariani lætum clamorem, & Pompeiani vlulatum sustulerunt: atque hi quidem, quasi vnà cum suis victi, statim Messanã petierunt. Cæsar autem eos qui victi ad terram efferebantur, excepit: ac ipse in mare progressus, omnes naues, quæ in paludes eiectæ erant, combussit: vt iam neque nauigantibus securitas esset: hos enim Agrippa cædebat:

A φοτέρων ὁμοίως ἐπ' αὐτῆς τῆς ῥαχίας παρετάξατο, ὥστε τὴν θέαν ἀξιολογωτάτην γενέσθαι. ἥ τε γὰρ θάλασσα ἡ ἐκεῖ πᾶσα τῶν νεῶν ἐπεπλήρωτο (πολλαὶ γὰρ οὖσαι ἐπὶ πλεῖστον ἐπεῖχον) καὶ ἡ χώρα, ἡ μὲν ἐγγὺς αὐτῆς, ὑπὸ τῶν ὡπλισμένων, ἡ δ' ἄλλη, προσεχὴς, ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἑκατέρων ὁμίλου κατείχετο. ὅθεν περ καὶ ὁ ἀγὼν ἔδοξε μὲν τῶν ναυμαχούντων μόνων εἶναι, τῇ δ' ἀληθείᾳ καὶ τῶν ἄλλων ἐγένετο. οἵ τε γὰρ ἐν ταῖς ναυσὶν ὄντες προθυμότερον ἐς τὴν τῶν ὁρώντων σφᾶς ἐπίδειξιν B ἡμιλλῶντο, καὶ ἐκεῖνοι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀπείχοντο ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ πρός γε τὴν τῶν δρωμένων ὄψιν καὶ αὐτοὶ τρόπον τινὰ ἠγωνίζοντο. ἀμφίπαλον γὰρ ἐπὶ πολὺ τῆς μάχης γενομένης (ὁμοιότατα γὰρ τοῖς πρόσθεν ἐναυμάχησαν) ἰσορρόπως καὶ αὐτοὶ συστάσει τῆς γνώμης συνείχοντο. μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τὸν πόλεμον πάντα ἐν αὐτῇ καταλυθήσεσθαι ἤλπιζον· εἰ δὲ μή, οἱ μὲν, εἰ καὶ τότε κρατήσειαν, C οὐδὲν ἔτι μέγα ἐπιπονήσειν· οἱ δὲ, εἰ τότε νικήσειαν, οὐκ ἔθ' ἡττηθήσεσθαι προσδοκῶντες, ἔρρωντο. καὶ διὰ τοῦτο ἐν σιωπῇ, ὅπως αὐτοί τε πρὸς τὰ γιγνόμενα ἀποβλέπωσι, καὶ ἐκείνους ἐν τῷ ἔργῳ μὴ ἀπειθῶσι, καὶ κραυγῇ μικρᾷ ἐχρῶντο, τούς τε ναυμαχοῦντας ἀνακαλοῦντες, καὶ τοὺς θεοὺς ἐπιβοώμενοι· καὶ τοὺς μὲν κρατοῦντας σφῶν ἐπαινοῦντες, τοὺς δ' ἡττωμένους λοιδοροῦντες· καὶ πολλὰ μὲν ἐκείνοις ἀντιπαρακελευόμενοι, πολλὰ δὲ καὶ ἀλλήλοις D ἀντιβοῶντες, τοῦ τε τοὺς σφετέρους ῥᾷον τὰ λεγόμενα ἀκούειν, καὶ τοῦ τοὺς ἐναντίους ἧττον τῶν οἰκείων ἐπαΐειν. τέως μὲν οὖν ἰσοπαλεῖς ἦσαν, οὕτω τε ταῦτα παρ' ἀμφοτέρων ὁμοίως ἐγίγνετο, καί τι καὶ τοῖς σώμασιν, ὡς καὶ ἰδεῖν καὶ νοῆσαι δυναμένοις σφίσιν, ἐνεδείκνυντο· ἐπεὶ δὲ ἐτράποντο οἱ τοῦ Σέξτου, ἐνταῦθα ἤδη ἀθρόοι, καὶ ἀπὸ μιᾶς ὁρμῆς, οἱ μὲν ἐπαιώνισαν, οἱ δὲ ὠλοφύροντο· καὶ οὗτοι μὲν, ὡς καὶ αὐτοὶ συνενικημένοι, πρὸς τὴν Μεσσήνην εὐθὺς ἀπεχώρησαν· ὁ δὲ δὴ E Καῖσαρ τούς τε ἐκπίπτοντας τῶν ἡττωμένων ἐς τὴν γῆν ἐξεδέχετο, καὶ ἐς αὐτὴν τὴν θάλασσαν ἐπεσβαίνων πάντα τὰ σκάφη, τά τε ἐς τὰ τεναγώδη ἐξοκέλλοντα κατεπίμπρη, ὥστε μήτε τοῖς ἔτι πλέουσιν ἀσφάλειαν εἶναι (πρός γὰρ οὖν Ἀγρίππου ἐκόπτοντο)

268 μήτε τοῖς προσίσχουσί πῃ (πρὸς γὰρ τοῦ Καίσαρος διώλλυντο) πλὴν ὀλίγων ὅσοι ἐς τὴν Μεσσήνην προκατέφυγον. κἀν τούτῳ τῷ πόνῳ ὁ μὲν Δημοχάρης ἁλισκόμενος ἑαυτὸν ἀπέσφαξεν· ὁ δ' Ἀπολλοφάνης ἄθραυστον τὴν ναῦν ἔχων, καὶ δυνηθεὶς ἂν φυγεῖν, προσεχώρησε τῷ Καίσαρι. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἄλλοι, ὅ,τε Γάλλος, καὶ οἱ ἱππεῖς οἱ σὺν αὐτῷ πάντες, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ πεζοί τινες ἐποίησαν. ἀφ' οὗπερ οὐχ ἥκιστα ὁ Σέξτος ἀπογνοὺς τὰ παρόντα, φυγεῖν ἐβουλεύσατο· καὶ παραλαβὼν (B) τήν τε θυγατέρα καὶ ἄλλους, τά τε χρήματα καὶ τὰ λοιπὰ πλείστου ἄξια, ἐς τὰς ναῦς τὰς ἄριστα τῶν σωζομένων πλεούσας ἐσθέμενος, νυκτὸς ἀπῆρεν· οὐδὲ ἐπεδίωξέ τις αὐτόν. ἐκεῖνός τε γὰρ λάθρα ἐξέπλευσε, καὶ ὁ Καῖσαρ ἐν μεγάλῃ ταραχῇ παραχρῆμα ἐγένετο. ὁ γὰρ Λέπιδος τῇ τε Μεσσήνῃ προσέπεσε, καὶ ἐσδεχθεὶς ἐς αὐτήν, τὰ μὲν ἐνεπίμπρη, τὰ δ' ἥρπαζεν· ἐπειδή τε ἐκεῖνος αἰσθόμενος τοῦτ' ἐπῆλθέ τε οἱ διὰ ταχέων, καὶ (C) ἐμποδὼν ἐγένετο, τῆς μὲν πόλεως ὑπεξῆλθε φοβηθείς, ἐπὶ δὲ λόφον τινὰ καρτερὸν ἀναστρατοπεδευσάμενος, ἐγκλήματα ἐποιεῖτο, καταλέγων πάνθ' ὅσα ἐλαττοῦσθαι ἐνόμιζε· καὶ τά τε ἄλλα ἀπῄτει, ὅσα αὐτῷ κατὰ τὴν πρώτην σφῶν συνωμοσίαν ἐδέδοτο, καὶ τῆς Σικελίας, ὡς καὶ συγκαταστρεψάμενος αὐτήν, ἀντεποιεῖτο. καὶ ὁ μὲν ταῦτά τε τῷ Καίσαρι πέμπων τινὰς ἐπεκάλει, καὶ ἐς δίκην αὐτὸν προσεκαλεῖτο. εἶχε δὲ τάς τε δυνάμεις ἃς ἐκ τῆς Λιβύης ἐπῆκτο, καὶ τοὺς ἐγκαταλειφθέντας (D) ἐν τῇ Μεσσήνῃ πάντας· ὅτι τε καὶ προθύμως ἐς αὐτὴν ἐσεληλύθει, καί τινα καὶ ἐλπίδα νεωτέρων σφίσι πραγμάτων ὑπεβεβλήκει. Καῖσαρ δὲ πρὸς μὲν ταῦτα οὐδὲν ἀντεῖπε, νομίσας δὲ δὴ πάντα τὰ δίκαια παρά τε ἑαυτῷ καὶ παρὰ τοῖς ὅπλοις, ἅτε καὶ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ὤν, ἔχειν, εὐθὺς ἐπ' αὐτὸν μετ' ὀλίγων τινῶν ὥρμησεν, ὡς καὶ ἐκεῖνόν τε ἐκ τοῦ αἰφνιδίου, οἷα μηδὲν δραστήριον ἔχοντα, καταπλήξων, καὶ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ προσποιησόμενος. ἐσῆλθε μὲν ἐς τὸ στρατόπεδον, δόξας (E) σφίσι διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν συνακολουθούντων εἰρηνικόν τι πράξειν· ὡς δ' οὐδὲν κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἔλεγε, παρωξύνθησαν, καὶ ἐπέθεντο αὐτῷ, καί τινας τῶν ἄλλων καὶ ἀπέκτειναν· ἐκεῖνος ἐν τάχει βοηθείας τυχών,

A neque ad terram appellentibus, quos Cæsar interficiebat: ita perpauci Pompeiani fuga elapsi, Messanam sese corripuerunt. In hoc prælio captus Demochares seipsum interfecit, Apollophanes, naui sua integra etiamnum quum posset effugere, ad Cæsarem se contulit. Quod idem cùm alii non pauci, tum Gallus etiam omnésque eius equites, & pedites aliquot, fecerunt. Quæ non minima causa fuit Pompeio vt desperatis rebus de fuga cogitaret. Itaque filia, a- B micisque & pecuniis, cæterísque rebus pretiosis in naues superstites, quæ essent quammaxime agiles, collocatis, noctu abiit, nemine insequente: quia & clanculum discedebat, & Cæsarem continuò ingens tumultus exceperat. Lepidus enim Messanam profectus, receptúsque, incendio ac direptione vrbem vastauerat: quò quũ Cæsar celeriter, inhibendi eius causa, aduenisset, vrbe relicta, propter metum, in colle C quodam munito castris factis, Cæsarem culpauerat, recensitis omnibus eius iniuriis, reposcénsque ea omnia quæ à coniuratione prima sibi data fuerant, & Siciliam quoque sua opera subactam sibi vendicans. Hæc Cæsari obiecerat, & missis suorum nonnullis, eum ad disceptationem prouocabat. Habebat autem secum eas copias quas ex Africa adduxerat, omnésque eos qui Messanæ remanserant: hi enim simulatque Lepidus Messanam venit, & spem nouarum rerum ostendit, sese D ei adiunxerant. Cæsar ad obiecta nihil respondens, ac omne ius in se armísque, quibus Lepido præstabat, ponens, statim cum paucis quibusdam in Lepidi castra aduenit: sperãs se eum repentino aduentu, hominem alioquin parum strenuũ, perterrefacturum, eiúsque milites sibi adiuncturum. Admissus auté, quòd propter suorum paucitatem videbatur pacificum aliquod acturus, quum non ex sententia Lepidi militum esset locutus, ad iram ii concitati, impetum in eum fecerunt, E Cæsarianísque aliquot cæsis, ipse Cæsar, suis properatò subuenientibus,

Democharis mors.

Apollophanes & Gallus Cæsari se coniungunt.

Fuga Pompeij.

Lepidi & Cæsaris rixa.

periculum euasit. Quapropter pòst cum vniuerso suo exercitu aduersum eos profectus, in castris obsedit. milites Lepidi, quum metuerent ne vi caperentur, etsi, Lepidum reuerentes, publicè nihil mouebant, tamen priuatim ab eo sensim ad Cæsarem desciuerunt. Lepidus igitur eorum defectione adactus est, supplex, pullo vestitu, ad Cæsarem venire: eique principatus prorsus ademptus, vitáque in Italia, non sine custodia, concessa est. Equites & senatores, qui Pompeio fauissent, supplicio affecti, paucis exceptis. Legionarios milites ingenuos Cæsar in suas legiones adscripsit, seruos dominis reddidit, vt pœnas darent: qui non inueniebant dominos suos, in crucem acti. Vrbes quæ vltro deditionem faciebant, veniam inuenerunt: in eas quæ resistebant, vindicatum est. Hæc agentē Cæsarem militum suorum seditio excepit. hi multitudine sua elati, pericula & spes sibi propositas reputantes, præmia immodica petebant, ac colloquentes inter se poscebant singuli ea quæ animo destinauerant. quum eos sermones frustra serere se viderent, (Cæsar enim eos nihil iam curabat, quia nullus supererat hostis) tumultuati sunt, ac ipsi Cæsari à se exantlatas ærumnas recensuerunt, promissáque eius commemorauerunt: minis crebrò adiectis, vel inuitum eum sperātes in ipsorum potestate futurū. Quum nihil obtinerent, cum ira atque clamore immoderatis, missionem postulauêre, non quòd eam cuperent, (erant enim plerique integra adhuc ætate) sed quòd iam bellum contra Antoniū futurum præuidentes, existimabāt, si se à signis eius discessuros minitarentur, fore vt ea impetrarent quæ alioquin frustra poposcerant. Sed ne hac quidem via successit. Nam Cæsar, etsi satis compertum sibi erat de bello futuro, & eorum consilia intelligebat, tamen non concessit eis: ita iudicans, non debere principem præter animi sui sentētiā quicquam agere coactum à militibus:

Lepidus Cæsari se dedit, & imperio deturbatur.

Seditio militū Cæsaris.

A ἐσώθη, καὶ μετὰ τοῦτ' ἐπῆλθέ τε αὖθις αὐτοῖς μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ, καὶ κατακλείσας σφᾶς ἐς τὸ τάφρευμα, ἐπολιόρκει. φοβηθέντες οὖν τὴν ἅλωσιν, κοινῇ μὲν οὐδὲν διὰ τὴν τοῦ Λεπίδου αἰδῶ ἐνεόχμωσαν, ἰδίᾳ δὲ κατ' ὀλίγους ὡς ἕκαστοι ἐγκατέλιπον αὐτόν, καὶ μετέστησαν. καὶ οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἠναγκάσθη ἐθελοντὴς ἐν ἐσθῆτι φαιᾷ ἱκέτης αὐτοῦ γενέσθαι. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου τῆς τε ἐξουσίας πάσης περιελύθη, καὶ δίαιταν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ οὐκ ἄνευ
B φυλακῆς εἶχε· τῶν δὲ δὴ τὰ τοῦ Σέξτου πραξάντων, οἱ μὲν ἱππεύοντες ἢ καὶ βουλεύοντες ἐκολάσθησαν, πλὴν ὀλίγων· τοῦ δὲ ἐν τῷ τεταγμένῳ ὄντος, τὸ μὲν ἐλεύθερον ἐς τὰ τοῦ Καίσαρος στρατόπεδα κατελέχθη, τὸ δὲ δεδουλευκὸς τοῖς δεσπόταις πρὸς τιμωρίαν ἀπεδόθη· εἰ δέ του μηδεὶς κύριος εὑρίσκετο, ἀνεσκολοπίζετο. τῶν τε πόλεων αἱ μὲν ἑκούσιαι αὐτῷ προσχωρήσασαι, συγγνώμης ἔτυχον· αἱ δ' ἀντάρασαι, ἐδικαιώθησαν. πράσσοντι δ' αὐτῷ ταῦτα οἱ στρατιῶται ἐστασίασαν. ἄλλως
C τε γὰρ οὐκ ὀλίγοι ὄντες, πρὸς τὴν ὄψιν τοῦ πλήθους σφῶν ἐθρασύνοντο, καὶ τοὺς κινδύνους τάς τε ἐλπίδας τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐκλογιζόμενοι, πρός τε τὰ γέρα ἀπλήστως εἶχον, καὶ συλλεγόμενοι κατ' ἀλλήλους ᾔτουν ὅ,τι τις ἐπόθει. ἐπειδή τε μάτην ἐθρύλλουν (ὁ γὰρ Καῖσαρ, ἅτε μηδενὸς ἔτι πολεμίου οἱ παρόντος, ἐν ὀλιγωρίᾳ αὐτοὺς ἐποιεῖτο) ἐθορύβουν, καὶ αὐτῷ καὶ προσφέροντες πάνθ' ὅσα ἐτεταλαιπώρηντο, καὶ προσβάλλοντες εἴ τι που
D ὑπέσχητο σφίσι, πολλὰ ἐπηπείλουν, καὶ ἐνό- 269
μιζον καὶ ἄκοντα αὐτὸν καταδουλώσεσθαι. ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἐπέραινον, τῆς γοῦν στρατείας, ὡς καὶ κεκμηκότες, ἀφεθῆναι ἠξίουν, θυμῷ καὶ βοῇ ἀπλέτῳ χρώμενοι· οὐχ ὅτι καὶ ἐβούλοντο αὐτῆς ἀπαλλαγῆναι (ἔτι γὰρ ἤκμαζον σφῶν οἱ πλείονες) ἀλλ' ὅτι τὸν μὲν πόλεμον τὸν πρὸς τὸν Ἀντώνιον οἱ ἐσόμενον ὑπετόπουν, καὶ διὰ τοῦθ' ἑαυτοὺς ἀνετίμων. ὧν γὰρ
E ἀπαιτοῦντες ἀπετύγχανον, ταῦτ', εἰ καταλείψειν αὐτὸν ἀπειλοῦντες, λήψεσθαι προσεδόκων. οὐ μὴν οὐδὲ τοῦτο σφίσι προεχώρησεν· ὁ γὰρ Καῖσαρ εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸν πόλεμον ἀκριβῶς ἤδη γενησόμενον, καὶ τὰ ἐκείνων βουλήματα σαφῶς συνίει, ἀλλ' οὔτοι καὶ ὑπεῖξεν αὐτοῖς, νομίζων μηδὲν δεῖν τὸν ἄρχοντα παρὰ γνώμην ὑπὸ τῆς τῶν στρατιωτῶν βίας ποιεῖν.

ὡς καὶ ἄλλο τι αὖθις σφῶν διὰ τοῦ πλεονεκτῆσαι ἐθελησόντων. προσποιησάμενος οὖν εὔλογά τε αὐτοὺς ἀξιοῦν, καὶ ἀνθρωπίνων δεῖσθαι, ἀφῆκε πρώτους μὲν τοὺς ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον πρὸς τὴν Μουτίναν στρατευσαμένους αὐτῷ, ἔπειτα δὲ ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἐνέκειντο, καὶ ἐξ ἐκείνων ἀπαλλάξας τοὺς δέκατον ἔτος ἐν τῇ στρατείᾳ ἔχοντας. καὶ ἵνα γε τοὺς λοιποὺς ἐπισχῇ, προσδιεῖπεν ὅτι οὐδενὶ ἔτ' αὐτῶν, οὐδ' ἂν τα μάλιστα ἐθελήσῃ, χρήσεται. ἀκούσαντες δὲ τοῦτο, οὐδὲν ἔτ' ἐφθέγξαντο, ἀλλὰ καὶ πάνυ προσέχειν αὐτῷ ἤρξαντο, ὅτι τοῖς τε ἀφειμένοις οὐ πᾶσι πλὴν τῶν προτέρων, ἀλλὰ τοῖς ἀξιωτάτοις τά τε ἄλλα ὅσα ὑπέσχητο, δώσειν, καὶ χώραν νέμειν ἐπηγγείλατο. καὶ σφίσι πᾶσι μὲν πεντακοσίας δραχμὰς, τοῖς δὲ δὴ ναυκρατήσασι καὶ στέφανον ἐλαίας ἔδωκε. κἀκ τούτου τούς τε ἄλλους πολλὰ ὡς ἑκάστους, καὶ τοὺς ἑκατοντάρχους, ὡς καὶ ἐς τὰς βουλὰς αὐτοὺς τὰς ἐν ταῖς πατρίσι καταλέξων, ἐπήλπισε. τοῖς τε ὑποστρατήγοις ἄλλοις τε ἄλλα, καὶ τῷ Ἀγρίππᾳ στέφανον χρυσοῦν ἐμβόλοις ἠσκημένον ἐδωρήσατο· ὃ μήτε πρότερον, μήτ' αὖθις ἄλλῳ τῳ ἐγένετο. καὶ ὅπως γε διὰ παντὸς ὁσάκις οἱ ἄλλοι τὰ ἐπινίκια πέμψαντες τὸν στέφανον τὸν δάφνινον * ἐκεῖνος τούτῳ τῷ ναυτικῷ χρῷτο, δόγματι ὕστερον ἐβεβαιώθη. οὕτω μὲν τότε τοὺς στρατιώτας κατέστησε· καὶ τὸ μὲν ἀργύριον αὐτίκα, τὴν δὲ χώραν οὐ πολλῷ ὕστερον αὐτοῖς ἔδωκεν. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐξήρκεσεν ἡ ἐν τῷ δημοσίῳ τότε οὖσα, προσεξεπρίατο ἄλλην τε καὶ παρὰ Καμπανῶν τῶν ἐν τῇ Καπύῃ οἰκούντων συχνὴν (καὶ γὰρ ἐποίκων ἡ πόλις πολλῶν ἐδεῖτο) καὶ αὐτοῖς τό, τε ὕδωρ τὸ Ἰούλιον ὠνομασμένον, ὑφ' οὗ καὶ τὰ μάλιστα διὰ πάντων ἀγάλλονται, τήν τε χώραν τὴν Κνωσίαν, ἣν καὶ νῦν ἔτι καρποῦνται, ἀντέδωκε. ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο. τότε δὲ τά τε ἐν τῇ Σικελίᾳ διῴκει, καὶ τὴν Λιβύην ἑκατέραν ἀμαχεὶ διὰ Σταλιλίου Ταύρου προσεποιήσατο· τῷ τε Ἀντωνίῳ τὸν ἴσον ἀντὶ τῶν ἀπολομένων νεῶν ἀριθμὸν ἀντέπεμψε. κἂν τούτῳ τά τε τῶν Τυρσηνῶν στασιάσαντα, ἔπειτα ἅμα τῷ τῆς νίκης αὐτοῦ πυθέσθαι, κατέστη, καὶ οἱ ἐν τῷ ἄστει ἐπαίνοις τε αὐτοῦ ὁμοθυμαδὸν καὶ εἰκόνας καὶ προεδρίαν, ἁψῖδά τε τροπαιοφόρον, καὶ τὸ ἐφ' ἵππου ἐσελάσαι, τό, τε στεφάνῳ δαφνίνῳ ἀεὶ χρῆσθαι, καὶ τὸ τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ ἐνενικήκει, ἱερομηνίᾳ ἀϊδίῳ οὔσῃ.

quibus si semel morem gessisset, statim eos alia quæ postularent inuenturos: proinde simulans se eorũ petitionem æquam iudicare & humanã, primùm eos exautorauit quibus bello Mutinẽsi cõtra Antoniũ vsus erat: deinde instantibus reliquis, omnes quoque alios qui decẽnio meruissent: ad inhibendos autem ceteros dixit se nullo eorum quos missos fecisset, posthac vsurũ, vel maximè id flagitante, neque iis omnibus ea quæ promiserat repræsentaturũ, aut agros daturum: sed his tantùm quos primò dimisisset, & reliquorũ dignissimo cuique. quo dicto effecit vt nihil prætereà milites dicerẽt, sed ipsum studiosè obseruarent. Itaque singulis quingentos denarios, nauali prælio victoribus etiam coronã ex olea dedit, spem quoque fecit cùm aliis tũ centurionibus, quasi eos inter senatores in sua quenque patria adscripturus: inter alios honores legatis suis exhibitos, Agrippã auream coronam rostratam donauit: quod neque antè neque post cum contigit vlli: éstque deinde senatusconsulto statutum vt quoties triũphans aliquis coronam lauream ferret, ipse nauali hac vteretur. Ita militibus suis placatis, pecuniam statim, agros paulo post id tempus Cæsar dedit. ac quũ ager publicus non sufficeret, alios etiam coemit: multos verò à Campanis iis qui Capuam colebãt, quorum vrbs colonis multis indigebat: iísque aquam Iuliam, & Cnosiam (regionis hoc nomẽ est) pretii loco dedit, quibus ii maximè lætantur. Sed hoc postea temporis factum est: tunc verò Sicilia constituta, per Statilium Taurum vtramque Africam citra negotium recepit, Antonióque æqualem nauium numerum pro amissis remisit. Eodem tempore seditio in Hetruria coorta, statim hac audita eius victoria, sedata est. Romæ autem Cæsari laudatio vnanimi consensu, statuæque, primus locus in consessu, arcus trophæo ornatus, vtque eques in vrbem intraret, semper lauro coronaretur, ac die ea qua vicisset, qua feriæ anniuersariæ essent,

Agrippa corona nauali donatus.

Cæsar Africã potitur.

Seditio in Hetruria.

in æde Iouis Capitolini cum coniugibus & liberis epularetur, statim post victoriam decretum est. (Eam victoriam primus annuntiauit miles quidam ex iis qui tum ad vrbem erant, furore deûm alicuius correptus ea ipsa die, îsque multis aliis & dictis & factis, tandem in Capitoliũ se proripuit, gladiúmque, quasi eo posthac opus non habiturus, ad pedes Iouis deposuit: deinde alii quoque qui prælio interfuerant, missi ad hoc à Cæsare) Posteaquam verò ipse Cæsar aduenit, aduocato in concionem, extra pomœrium, populo, sicut moris erat Romani, res gestas à se exposuit, eorum quæ decreta erant, quædam recusauit: pensionem quæ ex professione census imposita fuerat, ac si qua alia in publicũ conferri ante tempus belli ciuilis huius iussa, adhuc debebantur, remisit: vectigalia nonnulla abrogauit: pontificatum Lepidi, sibi oblatum, non accepit, (neque enim licebat eum viuo alicui adimi) tum verò longè plura in eius honorem decreta facta sunt. Iam enim non deerant qui hunc sermonem disseminarẽt, Cæsarem ea propterea magnificentia tunc vsum esse, quò Antonium ac Lepidum inuidiæ hominum obiiceret, & causam eorum quæ iniustè prius acta fuerant, in eos solos conferret: alii dictitabant, quia satisfactũ iri sibi de his debitis nullo modo sciret, voluisse eum ex inopia ciuium gratiam sibi bonã sine vllo damno suo captare. Porro autem decretum fuit Cæsari, vti in publico habitaret, (aream enim in Palatino emptam à se domus sibi ædificãdæ causa, quòd esset de cœlo tacta, consecrauerat, & Apollini dedicauerat) vt neque verbo eum quisquam, neque re læderet: qui læsisset, obnoxius ei pœnæ esset quæ tribunum plebis violanti dicta est: vt in subselliis tribunorum plebis Cæsar adsideret. Hæc senatus tum Cæsari tribuit. Valerium verò Messalam, quem antè inter proscriptos Antonius morti destinauerat, Cæsar inter augures, numerum etiam eorum augens, adscripsit. Vticẽsibus ciuitatem dedit: edixitque ne quisquam nisi senator

Cæsar Romam reuersus quæ egerit.

Domus publica Cæsari decreta.

Valerius Messala augur fit.

Vticensibus ciuitas data.

A ἐν τῷ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίνου μετά τε τῆς
γυναικὸς καὶ μετὰ τῶν παίδων ἑστιᾶσθαι, ἔδωκαν.
ταῦτα μὲν εὐθὺς σφίσι μετὰ τὴν νίκην ἔδοξεν.
ἤγγειλαν δὲ αὐτήν, πρῶτον μὲν στρατιώτης τις
τῶν ἐν τῇ πόλει τότε ὄντων, κάτοχος ἐν αὐτῇ
ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκ θεῶν δή τινος γενόμενος,
καὶ ἄλλα τε πολλὰ καὶ εἰπὼν καὶ πράξας, καὶ
τέλος ἔς τε τὸ Καπιτώλιον ἀναδραμών, καὶ
τὸ ξίφος πρὸς τοὺς τοῦ Διὸς πόδας, ὡς μηκέτ'
αὐτοῦ χρείας οὔσης, θείς· ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι
B οἱ παραγενόμενοί τε αὐτῇ, καὶ πεμφθέντες
ἐς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τοῦ Καίσαρος. ἐπεὶ δὲ καὶ αὐ- 270
τὸς ἀφίκετο, καὶ σφᾶς συναγαγὼν ἔξω τοῦ πω-
μηρίου κατὰ τὰ πάτρια, τά τε πεπραγμένα
οἱ ἀπελογήσατο, καὶ τῶν ψηφισθέντων τινὰ
παρῃτήσατο, τόν τε φόρον τὸν ἐκ τῶν ἀπογρα-
φῶν, καὶ εἰ δή τι ἄλλο ἔτι τῷ δημοσίῳ ἐς τὸν πρὸ
τοῦ ἐμφυλίου πολέμου χρόνον ἐπωφείλετο, ἀ-
φῆκε, τέλη τε τινὰ κατέλυσε, καὶ τὴν τοῦ Λε-
πίδου ἱερωσύνην διδομένην οἱ οὐκ ἔλαβεν.
C οὐδὲ γὰρ ἐξῆν ζῶντά τινα ἀφελέσθαι· καὶ ἄλλα
πολλὰ αὐτῷ προσεψηφίσαντο. ἤδη μὲν γὰρ
τινὲς διεθρόησαν ὅτι ἐπί τε τῇ τοῦ Ἀντωνίου
καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ Λεπίδου διαβολῇ, καὶ ὥστε τὴν
αἰτίαν καὶ τῶν πρότερον ἀδίκως γενομένων ἐς
ἐκείνους μόνους ἀπώσασθαι, ταῦθ' οὕτω τότε
ἐμεγαλοφρονήσατο· ἄλλοι δέ, ὅτι ἐπειδὴ μηδέ-
να τρόπον ἀπολαβεῖν τὰ ὀφειλόμενα ἐδύνα-
το, χάριν τινὰ ἑαυτοῦ ἀζήμιον τὴν ἐκείνων ἀ-
δυναμίαν ἐποιήσατο. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄλ-
λως ἐθρυλλεῖτο. τότε δὲ οἰκίαν τε αὐτῷ ἐκ
D τοῦ δημοσίου δοθῆναι ἔγνωσαν. τὸν γὰρ τόπον,
ὃν ἐν τῷ Σπατίῳ, ὥστ' οἰκοδομῆσαί τινα, ἐώ-
νητο, ἐδημοσίωσε, καὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἱέρωσεν,
ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐς αὐτὸν ἐγκατέσκηψε. τήν
τε οὖν οἰκίαν αὐτῷ ἐψηφίσαντο, καὶ τὸ μήτε
λόγῳ μήτε ἔργῳ τι ὑβρίζεσθαι· εἰ δὲ μή,
τοῖς αὐτοῖς τὸν τοιοῦτόν τι δράσαντα ἐνέχε-
σθαι οἷσπερ ἐπὶ τῷ δημάρχῳ ἐτέτακτο. καὶ
γὰρ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάθρων συγκαθέζεσθαί
σφισιν ἔλαβε. τῷ μὲν οὖν Καίσαρι ταῦτα
παρὰ τῆς βουλῆς ἐδόθη. αὐτὸς δὲ τόν τε Με-
σαλᾶν τὸν Οὐαλέριον ὃν τρόπον ἐν ταῖς
προγραφαῖς ἐτεθανατώκει, ἐς τοὺς οἰωνιστὰς
ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν ἐσέγραψε· καὶ τοὺς Οὐ-
τικησίους, πολίτας ἐποιήσατο· τήν τε ἐσθῆτα τὴν

A ἀλουργῇ μηδένα ἄλλον, ἔξω τῶν βουλευτῶν τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων, ἐνδύεσθαι ἐκέλευσεν. ἤδη γάρ τινες καὶ τῶν τυχόντων αὐτῇ ἐχρῶντο. κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ ἔτει οὔτ' ἀγορανόμος τις, ἀπορίᾳ τῶν αἱρεθησομένων, ἐγένετο, ἀλλ' οἵ τε στρατηγοὶ οἵ τε δήμαρχοι τὰ προσήκοντα αὐτοῖς ἔπραξαν. οὔτε πολίαρχος ἐς τὰς ἀνοχὰς ἀπεδείχθη, ἀλλ' ἐκ τῶν στρατηγῶν τινὲς τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῷ διήγαγον. τά τε ἄλλα τὰ ἐν τῇ πόλει τῇ τε λοιπῇ Ἰταλίᾳ Γάιός τις Μαικήνας, ἀνὴρ ἱππεύς, καὶ τότε καὶ ἔπειτα ἐπὶ πολὺ διῴκησεν.

B Ὁ δὲ δὴ Σέξτος, ἔκ τε τῆς Μεσσήνης ἐξαναχθείς, καὶ τὴν δίωξιν φοβηθείς, προδοσίαν τε τινὰ ἀπὸ τῶν συνακολουθούντων οἱ ὑποτοπήσας, προεῖπε μὲν σφίσιν ὡς διὰ πελάγους τὸν πλοῦν ποιησόμενος, ἀποσβέσας δὲ τὸ φῶς ὃ ἐν τοῖς νυκτερινοῖς πλοῖς αἱ στρατηγίδες νῆες, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ κατὰ πόδας αὐτῶν ἐφέπωνται, προσδεικνύουσι, παρά τε τὴν Ἰταλίαν παρέπλευσε, καὶ διαλαβὼν ἐπὶ Κέρκυραν, ἐς Κεφαλληνίαν ἐκεῖθεν ἦλθε· κἀνταῦθα καὶ ἄλλοι κατὰ τύχην ὑπὸ χειμῶνος C ἐκπεσόντες, αὖθις αὐτῷ συνεγένοντο. συγκαλέσας οὖν αὐτούς, τήν τε σκευὴν τὴν στρατιωτικὴν ἀπεδύσατο, καὶ εἰπὼν ἄλλα τε, καὶ ὅτι ἀθρόοι μὲν ὄντες οὔτε ὠφέλειαν τινὰ ἀλλήλοις διαρκῆ παρέξουσιν, οὔτε λήσουσι, σκεδασθέντες δέ, ῥᾷον τὴν διάφευξιν ποιήσονται· παρῄνεσε σφίσιν ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑκάστῳ τῆς σωτηρίας προσκοπῆσαι. κἀκ τούτου πεισθέντων οἱ τῶν πλειόνων, καὶ ἄλλων ἄλλοσε ἀποχωρησάντων, αὐτὸς ἐς τὴν Ἀσίαν μετὰ τῶν D λοιπῶν ἐπεραιώθη, γνώμην ἔχων πρὸς τὸν Ἀντώνιον εὐθὺς ὁρμῆσαι. γενόμενος δὲ ἐν Λέσβῳ, καὶ ἐκεῖνόν τε ἐπὶ Μήδους ἐστρατευκέναι, καὶ τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Λέπιδον πεπολεμῶσθαι μαθών, διενοεῖτο μὲν κατὰ χώραν χειμάσαι· τῶν δὲ Λεσβίων προθυμότατα αὐτόν, διὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μνήμην, καὶ δεξαμένων καὶ κατεχόντων, ἐπεὶ τόν τε Ἀντώνιον δυστυχήσαντα ἐν τῇ Μηδίᾳ ἐπύθετο, καὶ Γάιος Φούρνιος ὁ τῆς Ἀσίας τότε ἄρχων οὐκ εὐνοϊκῶς E
271 αὐτῷ ἐχρῆτο, οὐ κατέμεινεν, ἀλλ' ἐλπίσας τὴν τοῦ Ἀντωνίου ἀρχὴν διαδέξασθαι, ὅτι τε ἐκ τῆς Σικελίας συχνοὶ πρὸς αὐτὸν ἀφίκοντο, καὶ ὅτι καὶ ἕτεροι, οἱ μὲν κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δόξαν, οἱ δὲ καὶ βίου δεόμενοι, συνελέγησαν, τό, τε σχῆμα τὸ στρατηγικὸν ἀνέλαβε,

qui cum magistratu esset, purpuram gestaret: quam iam vulgò sumi videbat. Eodem tempore neque ædilis quisquam fuit. nam quibus conferri is magistratus debebat, ii paupertate ab eo detinebantur, ideóque munera ædilium prætores & tribuni plebis obiuere: neque præfectus vrbis ad ferias creatus fuit, sed prætores quidam eius officium peregerunt: reliquas res, non Romæ modò, sed per totam Italiã, isto ac diu etiã sequenti tẽpore, C. Mæcenas, equestris dignitatis vir, administrauit.

Purpuram gestare.

Magistratus intermissi.

Mæcenas.

Cæterùm S. Pompeius, Messana profectus, insectationem metuens, proditionísque suos comites suspectos habens, quum eis dixisset, se per altum vela daturum, extincto igne, quo naues prætoriæ reliquis prælucere solent, vt subsequi certius possint, oram Italiæ legit: hinc ad Corcyram, ac deinde in Cephalleniam traiecit, ibíque alios ad se recepit, fortè eò tempestatis vi eiectos. Quibus conuocatis, habitu deposito militari, exposuit fore vt si vnà omnes manerent, neque satis mutuò sibi prodesse, neque latere possent: sin dissipati hinc inde essent, facilius diffugituros. ideóque monuit vt quisque seorsim suæ salutis rationes iniret. Cui admonitioni quum plerique obtemperãtes, alii aliò discessissent, ipse cum reliquis in Asiã transmisit, eo animo vt se statim Antonio adiungeret. Sed quum Lesbum venisset, ibíque audiret Antonium in Medos expeditionem fecisse, inter Cæsarem autem & Lepidum bellum extitisse, in ea insula hyemandum sibi statuit, Lesbiis cũ propter patris memoriam libentissimè & recipientibus & detinentibus. Verùm quum percepisset, Antonium in Media aduersam fortunam sensisse, C. verò Furnium, Asiæ eo tempore præfectum, parum amicè erga se affectum expertus esset, spe concepta in Antonii imperium succedendi, quum & ex Sicilia & aliunde multi ad se venirent, partim paternæ gloriæ opinione, partim victus inopia exciti: his permotus, imperatorio habitu resumpto,

Sexti Pompeij fuga, & consilia.

ad occupandam continentem oppoſitam ſe accinxit. Interim Antonius, quum in ſociorum euaſiſſet terram, actis Pompeii cognitis, ei, ſi ab armis diſceſſiſſet, veniã ac amicitiam promiſit. Pompeius, quum ita facturum ſe eſſe reſcripſiſſet, Antonio, propter acceptam calamitatem, & quòd is ſtatim in AEgyptũ abiret, contempto, in inſtituto ſuo perrexit, & cum Parthis de ſocietate per internuntios egit. Qua re cognita Antonius, ab itinere ſuo quidem non reflexit: M. verò Titium, qui quondam ad ſe à Sexto Pompeio deſciuerat, cum claſſe cõtra ipſum miſit: qui quum futurum hoc animaduertiſſet, ſibíque metueret (neque enim paratus adhuc ſatis erat) ea loca petiit quà maximè effugere poſſet. Verùm Nicomediæ deprehenſus, pacem per legatos petiit, ſpem eius impetrandæ, in beneficio quo Titium ipſe quondam affecerat, poſitam habens: Titius pacem ſe ei, niſi nauibus & copiis omnibus ſibi traditis, conceſſurum negauit. Proinde Pompeius deſperata à mari ſalute, apparatu grauiori in naues coniecto, iiſque accenſis, in mediterranea contendit: quem inſecuti Titius ac Furnius, Midaii (Phrygiæ oppidum hoc eſt) deprehenderunt, circundatúmque, in ſuam poteſtatem viuum redegerunt. Antonius certior ea de re factus, ira permotus, confeſtim eis per literas mandauit vt interficerent Pompeium: paulo pòſt pœnitentia captus, ſalute eum donari iuſſit. Atqui quum priorem tabellarium poſterior præueniſſet, Titio poſteriores eæ literæ ſunt redditæ quibus necare Pompeium iubebatur, eáſque vel ſcriptas omnino poſterius eſſe ratus, aut cognita quidẽ rei veritate, fidem tamẽ habere nolens, ordinem literarum vt ſibi redditæ erant, non ſenſum, ſecutus eſt. Ita Sextus Pompeius mortuus eſt, L. Cornificio, & Sexto alio quodam Pompeio, conſulibus. Eiúſque mortis cauſa Cæſar ludos equeſtres exhibuit, Antonióque currum apud roſtra, & ſtatuas in templo Concordiæ poſuit, poteſtatémque dedit ibi cũ coniuge & liberis conuiuandi, ſicut antè ſibi decretũ fuerat.

Antonius qualem ſe Sexto Pompeio præbuerit.

M. Titius.

Sextus Pompeius capitur.

Sexti Pompeij mors.

Antonio honores à Cæſare tributi.

A καὶ παρεσκευάζετο ὡς καὶ τὴν περαίαν καταληψόμενος. κἂν τούτῳ τοῦ Ἀντωνίου ἔς τε τὴν φιλίαν ἀποσωθέντος, καὶ τὰ πραττόμενα ὑπ' αὐτοῦ μαθόντος, τήν τε ἄδειαν αὐτῷ καὶ τὴν εὔνοιαν, ἂν τὰ ὅπλα καταθῆται, ὑποσχομένου δώσειν, ἀντέγραψε μὲν ὡς καὶ πεισθησόμενός οἱ, οὐ μέντοι καὶ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἔκ τε τῶν συμφορῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὴν Αἴγυπτον αὐτίκα ἀπῆρε, καταφρονήσας, τῶν τε παρόντων εἴχετο, καὶ πρὸς τοὺς Πάρθους διεκηρυκεύετο. πυθόμενος δὲ ταῦτα ὁ Ἀντώνιος οὐκ ἀνέστρεψεν, ἀλλά τό, τε ναυτικόν, καὶ τὸν Τίτιον τὸν Μάρκον, μεταστάντα τε πρὸς αὐτὸν πρότερον ἀπὸ τοῦ Σέξτου, καὶ τότε συνόντα οἱ, ἐπ' αὐτὸν ἔπεμψε. καὶ ὅς, προαισθόμενός τε τοῦτο, καὶ φοβηθεὶς (οὐδέπω γὰρ ἱκανῶς παρεσκεύαστο) καὶ προχωρῶν ᾗ μάλιστα διαφεύξεσθαι ἐδόκει, ἔς τε Νικομήδειαν ἀφίκετο, κἀνταῦθα καταληφθεὶς, ἐπεκηρυκεύσατο μὲν αὐτῷ, ἅτε καὶ ἐλπίδα αὐτοῦ C ἐκ τῆς εὐεργεσίας ἣν εὐεργέτητο, ἔχων· ὡς δ' ἐκεῖνος οὐκ ἔφη οἱ πείσεσθαι, ἂν μὴ τάς τε ναῦς καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν αὐτοῦ παραλάβῃ, τῆς τε κατὰ θάλασσαν σωτηρίας ἀπέγνω, καὶ τὰ σκεύη τὰ βαρύτερα ἐς τὰς ναῦς ἐμβαλὼν, ταύτας τε κατέκαυσε, καὶ ἐς τὴν μεσόγειαν ὥρμησε. καὶ αὐτὸν ἐπιδιώξαντες ὅ, τε Τίτιος καὶ ὁ Φούρνιος, ἔν τε Μιδαείῳ τῆς Φρυγίας κατέλαβον, καὶ περισχόντες ἐζώγρησαν. μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Ἀντώνιος, εὐθὺς μὲν D ὑπ' ὀργῆς ἐπέστειλε σφίσιν ἵνα ἀποθάνῃ· αὖθις δ' οὐ πολλῷ ὕστερον μετανοήσας, ἔγραψεν ἵνα σωθῇ. τοῦ οὖν δευτέρου γραμματοφόρου τοῦ προτέρου φθάσαντος, ὕστερον τὰ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ γράμματα ὁ Τίτιος λαβὼν, καὶ νομίσας ὄντως δεύτερα εἶναι, ἢ καὶ γνοὺς μὲν τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἐθελήσας δὲ αὐτῇ πιστεῦσαι, τῇ τάξει τῆς κομιδῆς αὐτῶν ἀλλ' οὐ τῇ γνώμῃ προσέσχε. καὶ οὕτως ὅ, τε Σέξτος ἐπί τε τοῦ Κορνουφικίου τοῦ Λουκίου E καὶ ἐπὶ Σέξτου τινὸς Πομπηίου ὑπάτων ἀπέθανε. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Καῖσαρ ἱπποδρομίαν τε ἐποίησε, καὶ τῷ Ἀντωνίῳ ἅρμα τε ἔμπροσθεν τοῦ βήματος καὶ εἰκόνας ἐν τῷ Ὁμονοείῳ ἔστησε· τό, τε ἐξουσίαν σύν τε τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις ἑστιᾶσθαι ἐνταῦθα ἔχειν ἔδωκεν, ὥσπερ ποτὲ καὶ αὐτῷ ἐψήφιστο·

φίλος γὰρ ἔτι οἱ εἶναι ἐπλάττετο· καὶ σχεδόν τε
ἐν ταῖς ἀπὸ τῶν Πάρθων συμφοραῖς παρεμυ-
θεῖτο δῆθεν, καὶ ἑαυτοῦ τὸ ἐπίφθονον πρός τε
τὴν νίκην καὶ πρὸς τὰ ψηφισθέντα ἐπ' αὐ-
τῇ ἐξηγεῖτο. καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἔπραττε.

Τὰ δὲ δὴ τοῦ Ἀντωνίου τῶν τε βαρβάρων
ὧδε εἶχεν. ὁ Οὐεντίδιος ὁ Πούπλιος τὸν Πά-
κορον στράτευμά τε ἀθροίζειν καὶ ἐς τὴν Συ-
ρίαν ἐμβαλεῖν μαθών, ἔδεισεν, ἐπειδὴ μήτε αἱ
πόλεις πω καθειστήκεισαν, καὶ τὰ στρατόπεδα
ἐν τοῖς χειμαδίοις ἔτι διέσπαρτο· καὶ τοιόνδε τι
ἔς τε τὴν διατριβὴν αὐτοῦ, καὶ ἐς τὴν βραδυτῆ-
τα τῆς στρατιᾶς ἐποίησε· Χανναῖον τινὰ δυνά-
στην, γνώριμον μὲν καὶ αὐτῷ ἔχοντα, τὰ δὲ δὴ τῶν
Πάρθων μᾶλλον φρονοῦντα εἰδώς, τά τε ἄλ-
λα ὡς καὶ πιστότατόν οἱ ὄντα ἐτίμα, καὶ σύμ-
βουλον ἔστιν ὧν ἐποιεῖτο, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν οὐδὲν
βλαβήσεσθαι, ἐκείνῳ δὲ δὴ πίστιν τοῦ καὶ τὰ
ἀπορρητότατα δῆθεν αὐτοῦ συνειδέναι, παρέ-
ξειν ἔμελλεν· ἐπειδή τε ἐνταῦθα ἦν, φοβεῖ-
σθαί τε ἐπλάσατο μή πως οἱ βάρβαροι τὴν
συνήθη σφίσι διάβασιν τοῦ Εὐφράτου, παρ'
ᾗ τὸ Ζεῦγμα ἡ πόλις ἐστί, παραλιπόντες, ἑ-
τέρᾳ τινὶ ὁδῷ κάτω τοῦ ποταμοῦ χρήσωνται·
τῇ μὲν γὰρ πεδία τοῖς πολεμίοις ἐπιτήδεια, τῇ
272 δὲ γηλόφοις ἑαυτοῖς πρέποντας εἶναι ἔλεγε. κἀκ
τούτου αὐτὸν ἀνέπεισε πιστεῦσαι, καὶ τὸν Πά-
κορον δι' αὐτοῦ προσεξηπάτησε· (τὴν γὰρ πε-
διάδα ἣν προσεποιεῖτο ὁ Οὐεντίδιος μὴ βού-
λεσθαι αὐτὸν ἥκειν, μακροτέραν τῆς ἑτέρας
οὖσαν, τραπείς, παρέσχεν οἱ καιρὸν τὰς δυνά-
μεις ἀθροῖσαι·) καὶ οὕτως ἐν τῇ Συρίᾳ αὐτῷ
τῇ Κυρρηστικῇ γενομένῳ συμβαλὼν ἐνίκησεν.
ἐπειδὴ γὰρ οὔτε τὸν ποταμὸν διαβῆναι σφᾶς ἐ-
κώλυσεν, οὔτ' αὖ διαβᾶσιν αὐτοῖς ἐπέθετο,
μαλακίαν τε τινὰ καὶ ἀρρωστίαν τῶν Ῥωμαίων
κατέγνωσαν, κἀκ τούτου πρὸς τὸ ἔρυμα
αὐτῶν, καίπερ ἐν μετεώρῳ ὄν, προσήλασαν,
ὡς καὶ αὐτοβοεὶ σφᾶς αἱρήσοντες. ἐπεκδρομῆς
τε αἰφνιδίου γενομένης, κατά τε τοῦ πρανοῦς
οὐ χαλεπῶς, ἅτε καὶ ἱππεῖς ὄντες, ἀπεώσθη-
σαν· κἀνταῦθα ἀνδρείως μὲν ἀμυνόμενοι
(κατάφρακτοι γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν ἦσαν) τα-
ραττόμενοι δὲ πρός τε τὸ ἀνέλπιστον, καὶ πε-
ρὶ ἀλλήλοις, ὑπό τε τῶν ὁπλιτῶν καὶ ὑ-
πὸ τῶν σφενδονητῶν μάλιστα ἡττήθησαν,

A Nam adhuc fingebat se eius esse amicum: cúmque de Parthica clade consolatus est, inuidiámque aduersus se victoriæ suæ & honorum ob eam decretorum nomine obortam, exposuit.

Porro autem Antonii & barbarorum res ita habent. P. Ventidius, quum Pacorum exercitum colligere, & in Syriam proficisci, audisset, in metum peruenit, quũ neque vrbes essent adhuc constitutæ, & B exercitus in hybernis etiamnum dispersi: vtque & moram Pacoro iniiceret, & tarditati suarum copiarũ mederetur, regulum quendã Chaunæum, notum quidem sibi familiariter, sed quem certò sciebat Parthis magis cupere, cùm alioquin tanquã fidissimum sibi in honore habuit, tum consilium quoque nonnullis in rebus ab eo petiit, ita vt citra suũ tamen detrimentum ei hanc de se opinionem præberet, quasi consciũ C eum suorum arcanissimorum consiliorum faceret: eò re deducta, simulauit metuere se ne barbari, consueto suo Euphratis transitu, qui est apud vrbẽ Zeugma, omisso, alia via infra eum locum flumen transirẽt, quòd hîc cãpi Parthis, ibi verò colles sibi commodi essent: idque & persuasit Chaunæo, & per eum etiam Pacorum decepit, ita vt campestri itinere (quà Ventidius finxerat se eũ nolle venire) prolixiori delecto, spatium copias suas cogendi Ventidio D daret. Porro Ventidius ita paratus, Pacorum in Syria Cyrrhestica prælio vicit. Nam quum & passus esset Parthos fluuium transire, neque secundum transitum eos adortus esset, in eam ipsos opinionem adduxerat vt effœminatos ac imbecilles esse Romanos iudicantes, castra quoque eorum, quanuis edito loco posita, aggrederentur, spe ea primo impetu capiendi: verùm à Romanis repentina eruptione facta, non maE gno labore per decliue depulsi (equites enim erant) deinde fortiter quidem pugnantes (& erant plerique grauis armaturæ) tamen improuiso hostiũ incursu perturbati, ac superati à legionibus Romanis sũt, maximè funditoribus victoriã adiuuãtibus,

Ventidij in Parthos stratagema.

Chaunæus.

Ventidius Parthos vincit.

qui eminus violentis ictibus barbaros impetentes summopere affligebant.

Pacorus cadit.

Pacorus quoque in ea pugna cæsus, maximum attulit suis damnum. quē simul atque Parthi cecidisse viderunt, pauci pro eius cadauere alacriter certauere: quibus ipsis quoque concisis, reliqui omnes cesserunt, ac partim, per pontem, domum confugere conati, præuenti ab hostibus perierūt, partim in Cōmagenem ad Antiochum profugerunt.

Syriam Ventidius recipit.

Ventidius Syriam, quæ suspēso animo euentum belli expectabat, (nam iustitiæ ac clementiæ nomine Pacorum Syri summo amore prosequebantur, ita vt maiori nullum vnquam regem) circum vrbes misso Pacori capite, quum facilè pacauisset, contra Antiochum duxit, eo obtento quòd is ei seruos non dedidisset: re autem vera, pecuniæ, quam plurimam Antiochus possidebat, spe potiundæ.

Antonij inuidia in Ventidium.

Hoc agenti ei Antonius subitò superuenit: ac non modò non gauisus est, sed inuidit etiam ob rem proprio ductu præclarè gestam: & quanuis sibi propter vtrunque factum Ventidii, & supplicationes & triumphus erant decreti, tamen eum & officio suo detrusit, & neque tum neque deinceps vlla in re opera eius vsus est. Romæ autem Antonio hæc decreta sunt, tum ob eius eminentiam, tum secundum leges, quia ea prouincia ipsius fuerat:

Ventidij triūphus de Parthis.

nihilominus tamen Ventidio quoque eadem concessa sunt, quia videbatur Crassi calamitatem Pacorus abundè compensasse: pręsertim quū eadem anni die vtraque res euenisset. Sed vt Ventidius solus vicerat, ita solus quoque triumphauit de Parthis, (Antonius enim antequam triumphare posset, periit) eáque res, & fortunæ opus mirum, auxêre gloriam Ventidii: quippe olim in triūpho Pompeii Strabonis cum aliis captiuis ductus, primus postea temporis, de Parthis inter Romanos triumphum duxit.

Antonius porro tunc Antiochū aggressus, Samosatisque obsessum

πόρρωθεν γὰρ σφοδραῖς ταῖς βολαῖς ἐξικνούμενοι, χαλεπώτατοι αὐτοῖς ἐγίγνοντο. κἂν τῷ πόνῳ τούτῳ καὶ ὁ Πάκορος πεσών, πλεῖστον αὐτοὺς ἔβλαψεν. ὡς γὰρ τάχιστα τὸν ἄρχοντα σφῶν ἀπολωλότα ᾔσθοντο, ὀλίγοι μὲν περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ προθύμως ἠγωνίσαντο· φθαρέντων δὲ καὶ τούτων, πάντες οἱ λοιποὶ ἐνέδοσαν. καὶ αὐτῶν οἱ μέν, διὰ τῆς γεφύρας οἴκαδε διαφυγεῖν ἐθελήσαντες, οὐκ ἠδυνήθησαν, ἀλλὰ προκαταληφθέντες ἀπώλοντο· οἱ δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἐς τὴν Κομμαγηνὴν κατέφυγον. Οὐεντίδιος δὲ τὰ μὲν ἄλλα τὰ ἐν τῇ Συρίᾳ μετέωρα πρὸς τὴν τοῦ πολέμου ἔκβασιν γιγνόμενα (τὸν γὰρ Πάκορον ὅμοια τοῖς μάλιστα τῶν πώποτε βασιλευσάντων καὶ ἐπὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἐπὶ πρᾳότητι ὑπερηγάπων) ῥᾳδίως, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κατὰ τὰς πόλεις περιπέμψας, κατεστήσατο· αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὸν Ἀντίοχον, πρόφασιν μέν, ὅτι τοὺς οἰκέτας οἱ οὐκ ἐξέδωκε, τῇ δ' ἀληθείᾳ, διὰ τὰ χρήματα ἃ πάμπολλα εἶχεν, ἐπεστράτευσεν. ἐνταῦθα δὲ ἤδη αὐτῷ ὄντι ὁ Ἀντώνιος ἐξαίφνης ἐπιστάς, οὐ μόνον οὐχ ἥσθη, ἀλλὰ καὶ ἐφθόνησεν, ὅτι ἔδοξέ τι καθ' ἑαυτὸν ἠνδραγαθῆσθαι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ἔπαυσε, καὶ ἐς οὐδὲν ἔτι οὔτ' αὐτίκα οὔθ' ὕστερον αὐτῷ ἐχρήσατο, καίτοι καὶ ἱερομηνίας ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς ἔργοις καὶ ἐπινίκια δι' αὐτὸν λαβών. οἱ γὰρ μὴν ἐν τῷ ἄστει Ῥωμαῖοι ἐψηφίσαντο μὲν τῷ Ἀντωνίῳ ταῦτα, πρός τε τὸ προῦχον αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ἡ στρατηγία ἐκείνου ἦν· ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τῷ Οὐεντιδίῳ, ἅτε καὶ τὴν συμφορὰν τὴν ἐπὶ τοῦ Κράσσου σφίσι γενομένην ἱκανώτατα τοῖς Πάρθοις διὰ τοῦ Πακόρου (καὶ μάλιστα ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἑκατέρου τοῦ ἔτους ἀμφότερα συνηνέχθη) νομίζοντες ἀνταποδεδωκέναι. καὶ συνέβη γε τῷ Οὐεντιδίῳ μόνῳ τά τε νικητήρια ἑορτάσαι, ὥσπερ καὶ μόνος ἐνίκησεν (ὁ γὰρ Ἀντώνιος προαπώλετο) καὶ δόξαν ἀπό τε τούτου καὶ ἐκ τοῦ παραλόγου ἅμα τῆς τύχης μείζω λαβεῖν· ἐν γὰρ τοῖς τοῦ Πομπηίου τοῦ Στράβωνος ἐπινικίοις πομπεύσας ποτὲ μετὰ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων, αὐτὸς ἐπινίκια τῶν Πάρθων πρῶτος Ῥωμαίων ἤγαγε. ταῦτα μὲν χρόνῳ ὕστερον ἐγένετο.

Τότε δὲ ὁ Ἀντώνιος προσέβαλε μὲν τῷ Ἀντιόχῳ, καὶ κατακλείσας αὐτὸν ἐς Σαμόσατα ἐ-

A πολιόρκει· ὡς δ' οὐδὲν ἐπέραινεν, ἀλλ' ὅ,τε χρόνος ἄλλως ἀνηλοῦτο, καὶ τὰ τῶν στρατιωτῶν ἀλλοτρίως οἱ διὰ τὴν τοῦ Οὐεντιδίου ἀτιμίαν ἔχειν ὑπώπτευσε, διεκηρυκεύσατο αὐτῷ κρύφα, καὶ σπονδὰς πρὸς αὐτὸν συνθήκας, ὅπως εὐπρεπῶς ἀπαναστῇ, ἐποιήσατο. ἀμέλει αὐτὸς μὲν οὔτε ὁμήρους, πλὴν δύο, καὶ τούτων οὐκ ἐπιφανῶν, οὔτε τὰ χρήματα ἃ ᾔτησεν ἔλαβε.
273 τῷ δ' Ἀντιόχῳ θάνατον Ἀλεξάνδρου τινὸς αὐτομολήσαντος παρ' αὐτοῦ πρότερον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐχαρίσατο. B καὶ ὁ μὲν, ταῦτα πράξας, ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀφωρμήθη· Γάιος δὲ δὴ Σόσσιος τὴν ἀρχὴν τῆς τε Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας παρ' αὐτοῦ λαβὼν, τούς τε Ἀραδίους πολιορκηθέντας τε μέχρι τότε, καὶ λιμῷ καὶ νόσῳ ταλαιπωρηθέντας ἐχειρώσατο, καὶ τὸν Ἀντίγονον τοὺς φρουροὺς τοὺς παρ' ἑαυτῷ τῶν Ῥωμαίων ὄντας ἀποκτείναντα, μάχῃ τε ἐνίκησε, καὶ καταφυγόντα ἐς Ἱεροσόλυμα, πολιορκίᾳ κατεστρέψατο. πολλὰ μὲν δὴ καὶ δεινὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς C Ῥωμαίους ἔδρασαν (τὸ γάρ τοι γένος αὐτῶν θυμωθὲν, πικρότατόν ἐστι) πολλῷ δὲ δὴ πλείω αὐτοὶ ἔπαθον. ἑάλωσαν μὲν γὰρ, πρότεροι μὲν οἱ ὑπὲρ τοῦ τεμένους τοῦ θεοῦ ἀμυνόμενοι, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἐν τῇ τοῦ Κρόνου καὶ τότε ἡμέρᾳ ὠνομασμένῃ. καὶ τοσοῦτόν γε τῆς θρησκείας αὐτοῖς περιῆν, ὥστε τοὺς προτέρους τοὺς μετὰ τοῦ ἱεροῦ χειρωθέντας παραιτήσασθαί τε τὸν Σόσσιον, ἐπειδὴ ἡμέρα αὖθις ἡ τοῦ Κρόνου ἐνέστη, καὶ ἀνελθόντας ἐς αὐτὸ, πάντα μετὰ τῶν λοιπῶν τὰ νομιζόμενα ποιῆσαι. D ἐκείνους μὲν οὖν Ἡρώδῃ τινὶ ὁ Ἀντώνιος ἄρχειν ἐπέτρεψε· τὸν δ' Ἀντίγονον ἐμαστίγωσε, σταυρῷ προσδήσας (ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν. ἐπὶ μὲν δὴ τοῦ τε Κλαυδίου τοῦ τε Νωρβανοῦ ταῦθ' οὕτως ἐγένετο.

Τῷ δ' ἐπιγιγνομένῳ ἔτει, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι οὐδὲν ἐν τῇ Συρίᾳ λόγου ἄξιον ἔπραξαν· Ἀντώνιος μὲν γὰρ ἐς τε τὴν Ἰταλίαν ἀφικνούμενος, καὶ ἐκεῖσε αὖθις ἐπανιὼν, πάντα τὸν ἐνιαυτὸν κατέτριψε· Σόσσιος δὲ, ἅτε τὰ ἐκείνου ἀλλ' οὐ τὰ ἑαυτοῦ ἐπαύξων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸν φθόνον τήν τε ὀργὴν αὐτοῦ φοβούμενος, διετέλεσε διασκοπῶν οὐχ ὅπως προσκατορθώσας τι, ἀπεχθήσοιτό οἱ, ἀλλ' ὅπως ἡσυχίαν ἄγων χαριεῖται. τὰ δὲ δὴ τῶν Πάρθων ἰσχυρῶς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐκ τοιοῦδέ τινος ἐνεωτερίσθη· ὁ Ὀρώδης, ὁ βασιλεὺς

oppugnauit: sed quum nihil proficeret, & tempus frustra consumeretur, suspicaretúrque, milites, ob affectum ignominia Vētidium, animo à se esse alieno, clanculum de pace cum Antiocho egit, vt recedere honestè posset: nimirum ipse non plures duobus obsides, ac ne hos quidē illustres, neque eam quam poposcerat pecuniā, accepit: Antiocho concessit vt Alexandrum necaret, qui prius ab eo ad Romanos transfugerat. His actis Antonius in Italiam cursum instituit: C. autem Sossius, Syriæ & Ciliciæ ab Antonio præfectus, Aradios, hactenus oppugnationem perpessos, faméque & morbo confectos, subegit: Antigonum, qui præsidium Romanum, quod apud se erat, occiderat, prælio victum, Hierosolymis (eò enim confugerat) vi expugnauit. Iudæi (vt est gēs ea iræ, si semel ea correpta fuerit, acerbissimæ) multa ac grauia mala quidem ii Romanis intulerunt, longè tamē plura passi sunt. capti enim ab his sunt priores quidem illi qui pro tēplo dei sui propugnabant: pòst reliqui etiam, Saturni die. quam tanta religione festā agunt, vt ii qui prius cum templo erant capti à Sossio, instante die ea, à Sossio veniam exorauerint, ac in templum adscendentes, cum reliquis rem sacrā pro more peregerint. Sossius, Herodi regno Iudæorum concesso, Antigonum cruci alligatū (quo supplicio nullus vnquā rex à Romanis erat affectus) flagris cecîdit, ac deinde iugulauit. Id factū Claudio & Norbano coss.

Anno insequenti, nihil memoratu dignum à Romanis in Syria actū est. Nam Antonius in Italiam eundo, ac inde reuertendo, totum annū exegit. Sossi⁹, Antonii, nō suā, gloriā aucturus, metu inuidiæ iræq́; eius, ita id tēpus cōsumpsit, vt non quomodo re aliqua egregiè gesta Antoniū offēderet, sed quomodo otiatus, eius gratiam iniret, cogitauerit. At Parthi ipsi, nemine lacessente, nouum bellum ingens mouerūt: ídque hac occasione. Orodes rex Parthorum,

Antonij cum Antiocho pactum.

Alexādri mors.

Sossius Aradios & Iudæos subigit.

Herodes regno Iudæorum præfectus.

Antigonus rex supplicio afficitur.

quum & senectus eum, & Pacori luctus, conficeret, viuus adhuc, regnũ Phraati, filiorum ætate maximo, tradidit. Is regno accepto, omnium se mortalium sceleratissimum gessit. Nam & fratres suos, ex Antiochi filia natos, se & virtute & materno genere præstantiores, dolo necauit: & Orodem ipsum, indignè id ferentem, occidit: ac pòst etiam nobilissimum quenque: ac præterea tã multa flagitiosè egit, vt primorum permulti ab eo, partim aliò partim ad Antonium (in quibus etiã fuit Monæses) concesserint. Euenit hoc Agrippa & Gallo coss. Reliqua hyemis parte, Gellio & Nerua coss. P. Canidius Crassus in Iberos exercitum duxit: victúmque pugna regẽ eorum Pharnabazum ad societatẽ belli compulit: ac cum eo in Albaniam progressus, victam eam gentem, & regem eorum Zoberem, similiter sibi adiunxit. His & Monæsi fidens Antonius, (is enim se ducem belli futurum ac sine vllo labore plerasque Parthiæ partes occupaturum promiserat) bellum Parthicũ Monæsi gerẽdum iniunxit: atque, inter alia præmia, ei trium Romanis subditarum vrbium reditus fruendos vsque ad finem belli concessit, regnúmque Parthiæ promisit. Phraates, quum eius rei causa sibi metueret, præsertim quia fugam Monæsis Parthi molestè ferebant, legatos ad Monæsem misit, de pace, summísque pollicitationibus vt retro cederet persuasit. Quod cognitum etsi, vt par erat, stomachum Antonio mouit, tamen Monæsem, quem in sua adhuc potestate habebat, non occidit: (quia, si id fecisset, neminem barbarum deinceps ad suam amicitiã accessurum putabat) sed fraudem contra hostem struens, eum dimisit, tanquam eius opera cum Parthis amicitiam facturus: misitque cum eo legatos ad Phraaten, qui verbis pacem componerent, siquidem rex signa & captiuos, quæ Crassi calamitate Parthi ceperant, Romanis red-

Phraates regno Parthiæ potitus quàm impiè se gesserit.

Monæses ad Antonium cõfugit.

P. Canidij Crassi res cõtra Iberos & Albanos gestæ.

Antonius fallaciam Parthis struit.

A αὐτῶν, ἐπεὶ τῇ τε ἡλικίᾳ καὶ τῷ πένθει τῷ τοῦ Πακόρου ἔκαμνε, Φραάτῃ, τῷ παίδων τῷ πρεσβυτάτῳ, τὴν ἀρχὴν ζῶν ἔτι ἐνεχείρισε· καὶ ὅς, παραλαβὼν αὐτήν, ἀνοσιώτατος ἀνθρώπων ἐγένετο. τούς τε γὰρ ἀδελφοὺς τοὺς ἐκ τῆς τοῦ Ἀντιόχου θυγατρὸς γεγεννημένους ἐδολοφόνησεν, ὅτι καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ γένος τὸ μητρόθεν ἀμείνους αὐτοῦ ἦσαν· καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον δυσανασχετοῦντα ἐπὶ τούτῳ ἀπέκτεινε, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τῶν ἄλλων τοὺς γενναιοτάτους ἔφθειρε· καὶ πολλὰ ἕτερα καὶ δεινὰ ἐ- B ποίει, ὥστε συχνοὺς τῶν πρώτων ἐγκαταλιπόντας αὐτόν, τοὺς μὲν ἄλλοσε, τοὺς δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀποχωρῆσαι, ἐν οἷς καὶ ὁ Μοναίσης ἦν. τοῦτο μὲν ἐπὶ τοῦ Ἀγρίππου καὶ ἐπὶ τοῦ Γάλλου ὑπατευόντος ἐγένετο. ἐν δὲ δὴ τῷ λοιπῷ χειμῶνι, τοῦ τε Γελλίου καὶ τοῦ Νερούα ἀρχόντων, Πούπλιος Κανίδιος Κράσσος ἐπὶ Ἴβηρας τοὺς ταύτῃ στρατεύσας, μάχῃ τε τὸν βασιλέα αὐτῶν Φαρνάβαζον ἐνίκησε, καὶ ἐς συμμαχίαν προσηγάγετο· καὶ C μετ' αὐτοῦ ἐς τὴν Ἀλβανίδα τὴν ὅμορον ἐμβαλών, κἀκείνους τόν τε βασιλέα αὐτῶν Ζόβηρα κρατήσας, ὁμοίως αὐτοὺς ᾠκειώσατο. τούτοις τε οὖν ἐπαρθεὶς ὁ Ἀντώνιος, καὶ προσέτι καὶ ἐπὶ τῷ Μοναίσῃ πολλὰ ἐλπίσας (καὶ γὰρ ὑπέσχητο αὐτῷ τῆς τε στρατιᾶς ἡγήσεσθαι, καὶ τὰ πλείω τῆς Παρθίας ἀκονιτὶ προσποιήσειν) τόν τε πόλεμον τὸν πρὸς αὐτοὺς ἐς χεῖρας ἤγετο τῷ Μοναίσῃ, ἄλλα τε καὶ τρεῖς τῶν Ῥωμαίων πόλεις, μέχρι ἂν διαπολεμήσῃ, D νέμεσθαι ἔδωκε, καὶ προσέτι καὶ τὴν τῶν Πάρθων βασιλείαν ὑπέσχετο. πραχθέντων δ' αὐτῶν ταῦτα, δείσας ὁ Φραάτης, ἄλλως τε καὶ τῶν Πάρθων χαλεπῶς ἐπὶ τῇ τοῦ Μοναίσου φυγῇ φερόντων, ἐπεκηρυκεύσατό τε αὐτῷ, οὐδὲν ὅ,τι οὐκ ἐπαγγελλόμενος, καὶ ἔπεισεν αὐτὸν ἐπαναχωρῆσαι. γνοὺς οὖν τοῦτο ὁ Ἀντώνιος, ὀργὴν μέν, ὥσπερ εἰκός, ἐποιεῖτο, οὐ μέντοι ἀπέκτεινε τὸν Μοναίσην, καίπερ ἐν τῇ αὐ- 274
τοῦ ἐπικρατείᾳ ἔτ' ὄντα. οὔτε γὰρ ἄλλον τινὰ E τῶν βαρβάρων, ἄν γέ τι τοιοῦτον ποιήσῃ, σφετερίσασθαι προσεδόκησε· καί τινα ἀπάτην ἐπ' αὐτοὺς παρεσκευάζετο. ἐκεῖνόν τε οὖν ἀφῆκεν, ὡς καὶ τὰ τῶν Πάρθων οἱ προσποιήσοντα, καὶ πρέσβεις μετ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Φραάτην ἔπεμψε. καὶ λόγῳ μὲν τὴν εἰρήνην ἔπραττεν, ἐπὶ τῷ τά τε σημεῖα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τοὺς ἐν τῇ τοῦ Κράσσου συμφορᾷ ἁλόντας κομίσα-

A σθαι, ἵνα ἀπαράσκευον τὸν βασιλέα διὰ τὴν συμβάσεως ἐλπίδα λάβῃ· ἔργῳ δὲ, τὰ τοῦ πολέμου πάντα ἡτοιμάζετο. καὶ ἦλθε μέχρι τοῦ Εὐφράτου, νομίζων ἔρημον αὐτὸν φρουρᾶς εἶναι. ἐπεὶ μέντοι πάντα τὰ ταύτῃ διὰ φυλακῆς ἀκριβοῦς ὄντα εὗρεν, ἐκεῖθεν μὲν ἀπετράπετο· ἐπὶ δὲ τὸν τῶν Μήδων βασιλέα Ἀρταουάσδην παρὰ τῆς Ἀρμενίας τῆς μείζονος βασιλέως ὁμωνύμου τέ οἱ καὶ ἐχθροῦ ὄντι πεισθεὶς στρατεῦσαι, πρὸς τὴν Ἀρμενίαν εὐθὺς ὥσπερ εἶχεν ἐχώρησε· καὶ μαθὼν ἐνταῦθα τὸν Μῆ- B δον πολὺ ἀπὸ τῆς οἰκείας ἐπὶ τῇ τοῦ Πάρθου συμμαχίᾳ ἀπηρκότα, τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοῦ στρατοῦ μέρος μετ' Ὀππίου Στατιανοῦ ὑπελείπετο, ἐπακολουθεῖν σφᾶς κελεύσας· αὐτὸς δὲ τοὺς ἱππέας καὶ τοῦ πεζοῦ τὸ κράτιστον λαβὼν, ἠπείγετο ὡς καὶ αὐτοβοεὶ πάντα τὰ τῶν ἐναντίων αἱρήσων· καὶ τοῖς Πραάσποις τοῖς βασιλείοις αὐτῶν προσπεσὼν, χώματά τε ἔχου, καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο. πυθόμενοι δὲ ταῦτα ὅ,τε Πάρθος καὶ ὁ Μῆδος, ἐκεῖνον μὲν μάτην εἴων πονεῖσθαι (τά τε γὰρ τείχη ἰσχυρὰ ἦν, καὶ συ- C χνοὶ ἀπ' αὐτῶν ἠμύνοντο) τῷ δὲ δὴ Στατιανῷ ἀπροσδοκήτῳ τε ἐν τῇ πορείᾳ καὶ κεκμηκότι προσπεσόντες, πάντας, πλὴν τοῦ Πολέμωνος τοῦ ἐν τῷ Πόντῳ βασιλεύοντος, καὶ τότε συστρατεύοντος αὐτῷ, ἐφόνευσαν. τοῦτον γὰρ δὴ μόνον καὶ ἐζώγρησαν καὶ ἀπέλυσαν, χρήματα λαβόντες. ἠδυνήθησαν δὲ ταῦτα πρᾶξαι, ὅτι ὁ μὲν Ἀρμένιος οὐ παρεγένετο τῇ μάχῃ, ἀλλὰ καὶ δυνηθεὶς ἄν, ὥς φασί τινες, ἐπικουρῆσαι τοῖς Ῥωμαίοις, οὔτε τοῦτο ἐποίη- D σεν, οὔτε πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀφίκετο, ἀλλ' ἐς τὴν οἰκείαν ἐχώρησεν. ὁ δ' Ἀντώνιος ἠπείχθη μὲν πρὸς τὴν πρώτην προσελθοῦσάν οἱ ὑπὸ τοῦ Στατιανοῦ ἀγγελίαν, ὡς καὶ βοηθήσων αὐτῷ, ὑστέρισε δέ· ἔξω γὰρ τῶν νεκρῶν οὐδένα εὗρε. καὶ κατὰ μὲν τοῦτ' ἐφοβήθη, ὅτι δὲ οὐδεὶς τῶν βαρβάρων ἐνέτυχεν, ὑπετόπησέ τε ἀπεληλυθέναι ποι αὐτοὺς ὑπὸ δέους, καὶ ἀνεθάρσησε. κἀκ τούτου συμβαλὼν σφίσιν E οὐ πολλῷ ὕστερον, τροπὴν μὲν αὐτῶν ἐποιήσατο. οἱ γὰρ σφενδονῆται, πολλοί τε ὄντες, καὶ μακροτέρω τῶν τόξων ἱέντες, πάντα καὶ τὸν κατάφρακτον ἰσχυρῶς ἐλυμαίνοντο. οὐ μέντοι καὶ ἀξιόλογόν τι πλῆθος ἔφθειρεν· οἱ γὰρ βάρβαροι διὰ ταχέων ἵππευον. τοῖς τε

didisset. Sperabat autem se regi spe pacis imparato superuenturum. Ipse interim ad bellum se comparans, vsque ad Euphratem processit, existimans eum nullo præsidio teneri. quod vbi eo loco vidit diligentissimè positum, auerso inde itinere, in Armeniam statim ire instituit, ad bellum Artauasdi, Medorum regi, faciendum, ab Artauasde, Armeniæ maioris rege, inimico eius, impulsus: quúmque intelligeret, regē Mediæ, ad opem Parthis ferēdam, procul domo abiisse, impedimentis ac parte exercitus cum Oppio Statiano relictis, subsequíque se iussis, ipse cum equitibus ac peditatus optima parte festinatò profectus est, sperans se primò impetu omnem Mediam subacturum: quúmque ad Praaspa (regia hæc est Mediæ) venisset, aggere iacto ea oppugnare cœpit. Sed Parthus ac Medus quum id cognouissent, laborare eum frustra in oppugnanda vrbe, validis muris ac multis defensoribus munita, passi sunt: ipsi verò Statianum, in itinere fatigatum, improuisò adorti, ad vnum omnes qui cum eo erant, cōciderunt, solo Polemone, Ponti rege, capto, ac pecunia data dimisso. Fuit autem hoc barbaris factu facile, quia Armeniæ rex ei pugnæ non intererat: qui quum, vt autores sunt quidam, posset Romanis subuenire, non modò id fecit, sed ne ad Antonium quidem, verùm in regnū suum, discessit. Antonius, etsi ad primum Statiani nuntium festinarat, vt suis auxilium ferret, tamen tardius venit, ac præter mortuos neminem inuenit. Itaque tametsi clade hac terrebatur, tamen quia nemo barbarorum sibi occurrebat, censens eos propter metum aliquò abiisse, animum resumpsit: ac non multo pòst cum eis congressus, funditorum opera (quorum magnus erat numerus, iaculáque ipsorum sagittis hostium longius procedebāt, ita vt armaturæ quoque grauis miles ab iis tutus non esset) in fugam eos cōiecit: sed propter celeritatem equitandi barbarorum, non magnam stragem eorum edidit. Porro

Antonius, ab Armeniæ rege inductus, bellū Mediæ infert.

Oppius Statianus.

Praaspōrum obsidio.

Romani cum Statiano à Parthis cæsi.

Polemo captus.

Armeniæ rex in Romanos perfidus.

In Praaſporum oppugnatione Antonius quæ egerit.

iterum Praaſporum oppugnationẽ aggreſſus, hoſtibus quidem (quum & præſidium eum magna vi repelleret, & qui foris erant hoſtes, congrediendi facultatem non darent) damni nihil admodum intulit: ſuorum autem permultos in quærendis ac ſupportandis commeatibus amiſit, multos ipſe ſupplicio affecit. Nam initio quidem, quum cibaria ex vicinia Romani haberent, & obſidioni vrbis & commeatibus parandis facilè ſuffecerant: poſtquam autem propinquis omnibus abſumptis, milites frumentatum longius abire opus habuerunt, eueniebat vt ſi pauci emitterentur, nõ modò nihil apportarent, ſed ipſi quoque perirent: ſin multi, oppugnatoribus nudabãtur Praaſpa, ac, barbaris erumpentibus, multi milites, multæ machinæ Romanorum perdebantur. Igitur Antonius omnibus ſuis militibus hordeum pro frumento dedit, & de quibuſdam decimũ quenque ad ſupplicium ſorte legit: omnino autem quum videretur alios in obſidione habere, ea patiebatur quæ obſeſſis vſu venire ſolent. Nam & oppidani diligenter tempus eruptionibus idoneum obſeruabant: & qui foris erant, Romanos, ſicubi diſperſos intelligerent, celeriter eos adoriendo, ac ſtatim ſe recipiendo, plurimum vexabant: frumentatores verò in pagos exire illæſos ſinentes, in reditu palantes ſubitò inuadebãt. Quum nihilominus obſidionem Antonius produceret, veritus Phraates ne, ſi ea diutius continuaretur, Antonius, vel per ſe, vel auxilio etiam aliquo auctus, eam incommodo aliquo afficeret, ſubornatis qui eum ad pacem à ſe petendam, ſpe eius facilè impetrandæ, permouerẽt: quum Antonius, perſuaderi id ſibi paſſus, legatos eius rei cauſa ad ipſũ miſiſſet, aurea ſella ſedens, ac neruũ arcus pulſans, multiſque verbis in Romanos inuectus, tandem pacem ea conditione promiſit vt continuò exercitum abducerent. Hoc audito Antonius, quum & faſtum regis metueret, &, ſi diſceſſiſſet aliquò, pacem ſe habiturum crederet,

Supplicium militare.

Antonius, ſpe pacis à Phraate deceptus, obſidionem ſoluit.

A οὕτω Πραάσποις αὖθις προσέμιξε, καὶ ἐκεῖνα ἐπολιόρκει, τοὺς μὲν πολεμίους μηδὲν μέγα λυπῶν (οἵ τε γὰρ ἔνδον ὄντες, ἰσχυρῶς αὐτὸν ἀπεκρούοντο, καὶ οἱ ἔξωθεν οὐ ῥᾳδίως αὐτῷ συνεμίσγον) τῶν δὲ δὴ σφετέρων πολλοὺς μὲν ἐπὶ τῇ τῶν ἐπιτηδείων καὶ ζητήσει καὶ ἐπαγωγῇ ἀποβάλλων, συχνοὺς δὲ καὶ αὐτὸς κολάζων. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον, ἕως ἔτι αὐτόθεν ποθὲν τὴν τροφὴν ἐλάμβανον, ἐξήρκουν ἐς ἀμφότερα, ὥστε καὶ τὴν B προσεδρείαν καὶ τὴν λῆψιν αὐτῆς ἀσφαλῆ ποιεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ τά τε ἐγγὺς πάντα κατανάλωτο, καὶ πόρρω ποι οἱ στρατιῶται προχωρεῖν ἠναγκάζοντο, συνέβαινεν αὐτοῖς, εἰ μὲν ὀλίγοι ποι πεμφθεῖεν, μὴ μόνον μηδὲν φέρειν, ἀλλὰ καὶ προσαπόλλυσθαι· εἰ δὲ δὴ πλείους, ἔρημον τὸ τεῖχος τῶν πολιορκούντων καταλείπειν, καὶ πολλοὺς μὲν ἄνδρας ἐν τούτῳ, πολλὰς δὲ καὶ μηχανὰς, ἐπεξιόντων σφίσι τῶν βαρβάρων, ἀποβάλλειν. καὶ διὰ C ταῦτα ὁ Ἀντώνιος καὶ κριθὴν πᾶσιν αὐτοῖς ἀντὶ τοῦ σίτου ἔδωκε, καὶ ἐδεκάτευσέ τινας· τό, τε σύμπαν, πολιορκεῖν δοκῶν, τὰ τῶν 275 πολιορκουμένων ἔπασχεν. οἵ τε γὰρ ἐν τῷ τείχει τοὺς καιροὺς τῶν ἐπεκδρομῶν ἀκριβῶς ἐτήρουν, καὶ οἱ ἔξω τοῖς τε κατὰ χώραν μένουσιν αὐτῶν, ὁπότε δίχα γένοιτο, δεινῶς, καὶ προσελαύνοντες ἐξαπίνης, καὶ ἀποστρέφοντες δι' ὀλίγου, ἐνέκειντο· καὶ τοῖς σιταγωγοῦσιν, ἐπὶ μὲν τὰς κώμας ἀπιοῦσιν, οὐκ ἠνώχλουν, D σκεδαννυμένοις δὲ δὴ καὶ ἀνακομιζομένοις προσέπιπτον ἀνέλπιστοι. προσκαθημένου δ' οὕτω καὶ ὣς αὐτοῦ τῇ πόλει, δείσας ὁ Φραάτης μὴ καὶ κακόν τι αὐτὴν ἐν τῷ χρόνῳ, ἢ καὶ καθ' ἑαυτὸν τρόπον τινὰ, ἢ καὶ συμμαχίαν ποθὲν προσλαβὼν, ἐργάσηται, ἔπεισεν αὐτὸν, ὑποπέμψας τινὰς, ἐπικηρυκεύσασθαί οἱ, ὡς καὶ ῥᾷστα τῶν σπονδῶν τευξόμενον. κἀκ τούτου τοῖς τε πεμφθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ ἐχρημάτισεν, ἐπί τε χρυ- E σοῦ δίφρου καθήμενος, καὶ τὴν νευρὰν τοῦ τόξου ψάλλων, καὶ καταδραμὼν αὐτοὺς πολλὰ, τέλος τὴν εἰρήνην, ἄν γε παραχρῆμα ἀποστρατοπεδεύσωνται, δώσειν ὑπέσχετο. ἀκούσας οὖν τοῦτο ὁ Ἀντώνιος, καὶ φοβηθείς τε ἅμα τὴν μεγαλαυχίαν αὐτοῦ, καὶ πιστεύσας ὅτι ἂν που μεταστῇ, σπείσεται,

A ἀπανέστη, μηδὲν τῶν ἐς τὴν πολιορκίαν παρεσκευασμένων, ὡς καὶ ἐν φιλίᾳ, φθείρας. ποιήσαντος δὲ αὐτοῦ τοῦτο, καὶ τὰς σπονδὰς προσδεχομένου, οἵ τε Μῆδοι καὶ τὰ μηχανήματα κατέκαυσαν, καὶ τὰ χώματα διεσκέδασαν· καὶ οἱ Πάρθοι λόγον μὲν οὐδένα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης αὐτῷ ἔπεμψαν, προσπεσόντες δὲ αἰφνίδιοι, πολλὰ καὶ δεινὰ εἰργάσαντο. ὡς οὖν ἔμαθεν ὅτι ἠπάτηται, πρεσβεύσασθαι μὲν οὐκέτ' ἐτόλμησεν, (οὔτε γὰρ ἐπὶ μετρίοις τισὶ καταλύσεσθαι προσεδόκησε, καὶ τοὺς στρατιώτας B ἐς ἀθυμίαν ἐκ τῆς τῶν σπονδῶν διαμαρτίας ἐμβαλεῖν οὐκ ἠθέλησεν) ἐπειχθῆναι δέ, ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐξανεστήκει, ἐς τὴν Ἀρμενίαν ἔγνω, καὶ ἑτέραν τινὰ ὁδόν· ἣν γὰρ ἦλθον ἀποκεκλεῖσθαι σφίσι παντελῶς νομίζοντες, διερχόμενοι, πολλὰ καὶ ἄτοπα ἔπαθον. ἔς τε γὰρ χωρία ἄγνωστα ἐσπίπτοντες ἐσφάλλοντο, καὶ προσέτι καὶ οἱ βάρβαροι τὰ στενόπορα αὐτῶν προκαταλαμβάνοντες, τὰ μὲν ἀπεσκάπτον, τὰ δὲ ἀπεσταύρουν· τήν τε ὑδρείαν πανC ταχοῦ ἐδυσχέραινον, καὶ τὰς νομὰς ἐξέτριβον· καὶ εἴγε που κατὰ τύχην δι' ἐπιτηδειοτέρων τινῶν τόπων χωρήσειν ἔμελλον, ἐκείνων μὲν σφᾶς, ὡς καὶ προκατειλημμένων, ψευδαγγελίαις ἀπέτρεπον, ἑτέρας δὲ ὁδοὺς προλελοχισμένας ἰέναι ἐποίουν. ὥστε πολλοὶ μὲν ἐν τῷ τοιούτῳ, πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ λιμοῦ ἐφθείροντο. καὶ ἐκ τούτου καὶ αὐτομολία τις ἐγένετο· κἂν πάντες μετέστησαν, εἰ μήπερ οἱ βάρβαροι τοὺς τολμήσαντας αὐτὸ ποιῆσαι, ἐν τοῖς τῶν ἄλλων ὀD φθαλμοῖς κατετόξευσαν. τούτου τε οὖν ἐπέσχον, καί τι καὶ τοιόνδε παρὰ τῇ τύχῃ εὕροντο· ἐσπεσόντες ποτὲ ἐς ἐνέδραν, καὶ πυκνοῖς τοξεύμασι βαλλόμενοι, τήν τε χελώνην ἐξαπιναίως συνασπίσαντες ἐποίησαν, καὶ τὰ γόνατα σφῶν τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὴν γῆν ἤρεισαν. νομίσαντες οὖν οἱ βάρβαροι (οὐ γάρ πω τοιοῦτόν τι ἑωράκεσαν) καταπεπτωκέναι τε ὑπὸ τῶν τραυμάτων, καὶ μιᾶς ἐπικοπῆς εἶναι, τὰ μὲν τόξα ἀπέρριψαν, καὶ ἀπὸ τῶν ἵππων E ἀπεπήδησαν, τοὺς δὲ ἀκινάκας σπασάμενοι, ἐγγὺς σφίσιν ὡς καὶ ἐπισφάξοντες αὐτοὺς προσῆλθον. κἀν τούτῳ ἐξαναστάντες οἱ Ῥωμαῖοι, πᾶσάν τε ἀπὸ παραγγέλσεως τὴν φάλαγγα ἅμα ἀνέπτυξαν, καὶ τοῖς πλησίοις αὐτοπρόσωποι ὡς ἕκαστοι προσπεσόν-

à Praaſpis receſſit, operibus, quæ ad oppugnandam vrbem fecerat, tanquam in ſociorum terra iam verſans, integris relictis. Sed enim dum pacis compoſitionem expectat, interim Medi opera incendunt, ac aggeres diſiiciunt: Parthi autem, pacis mentione omiſſa, eum ſubitò adorti, multis ac magnis incommodis afficiunt. Itaque ſe deceptum intelligens, non auſus præterea legatos mittere, quum neque tolerabiles iã pacis conditiones latum iri putaret, & in mœrorem coniicere milites fruſtra tentata pacificatione nollet, properandum in Armeniam, quoniam ſemel caſtra mouiſſet, ſibi ſtatuens, aliámque viam (qua enim venerat, eam ſibi omninò intercluſam opinabatur) ingreſſus, cum exercitu extrema mala pertulit. Nam & regionum imprudentia ipſis oberat, & barbari, anguſtiis præoccupatis, foſſis, operibúſque tranſitum obſtruebant, aquationem vbique difficilem reddebant, pabulatione arcebant: ac, ſi quando erat fortè per commodiorem aliquem locum iter faciendum, falſis nuntiis ſummiſſis eos ab his deterrebant, tanquam ab hoſtibus inſiderentur, in loca autem quâ ſuas ipſi inſidias collocaſſent, auertebãt. His incommodis ac fame multi perierũt: iámque ad hoſtem perfugere cœptum eſt: ac, niſi perfugas Parthi, in reliquorum conſpectu, ſagittis cõfeciſſent, videbantur omnes ad barbaros tranſituri, ſed Parthorum crudelitas eam defectionem inhibuit. Hoc quoque ipſis fortuna interitus ſui effugium dedit: Quum aliquando in inſidias incidiſſent, ac frequentibus ſagittis peterentur, repentè clypeis conſtipatis teſtudine effecta, ſiniſtro genu in terram procubuerunt: barbari autem, qui nihil vnquam huiuſmodi viderant, putantes eos propter vulnera concidiſſe, ac iam ſimul omnes poſſe concîdi, proiectis arcubus, ab equis deſiluerunt, acinacibúſque nudatis ad cædendum eos accurrerunt. Tum Romani cõſurgentes, ſigno dato, phalangémque vnà explicantes, ſingulíque proximum hoſtem à fronte

Romanorum in Armeniam recedentium miſeriæ.

Teſtudo militaris Romanos ab extrema pernicie defendit.

adorti, armati inermes, inopinantes parati, sagittarios legionarii, barbaros Romani, tanta clade affecerunt vt reliqui statim discesserint, neque vnquam postea insequuti ipsos sint. Porro testudo talis est, & hoc modo

Testudinis militaris descriptio ac vsus.

fit. Impedimentis & leuis armaturæ militibus, equitibúsque in medio exercitus collocatis, grauis armaturæ pedites, hi qui oblongis clypeis cauis, ac in morem tubi incuruatis vtũtur, in extremis partibus quasi tegularum loco ponũtur, ita vt foras obuersi, cum armis suis reliquos ambiant. Cæteri qui lata gestant scuta, in medio conserti, ea supra se & reliquos omnes tollunt, ita vt nihil aliud quàm clypei à tota phalãge cõspiciantur, omnésque propter densitatem ordinũ à telis protecti sint: est enim hæc clypeorum densatio adeo firma vt & super ea ingredi aliquot homines possint, & equis eadẽ vehiculisque ferendis est, si in cauo ac angusto loco cõstipetur. Hæc figura est illius ordinis, noménque testudinis propter firmitatem, ac quòd tam egregiè exercitũ cõtegit, inuenit. Vsus porro eius duplex est. Nam aut in oppugnãdo aliquo loco facta testudine succedunt ad murum, ac sæpenumero ad ipsum murum quosdam ea attollunt: aut à sagittariis circundati, omnes genu nituntur simul, equi etiam (nam hos quoque se in genua inclinare adsuefaciunt) opinionéque de se tanquam cõ fectis præbita hostibus, accedentibus eis, repentè, nec sine terrore eorũ, insurgũt. Antonius, hostibus præterea nõ vrgentibus, frigore magnopere conflictatus est. Iã enim hyẽs inierat, & montes Armeniæ (per quos solos facere iter tutò poterat) nunquã non glacie integũtur: ac tũ maximè eos vulnera, quæ multa acceperant, molestabant. Idcirco multis mortuis, multis ad bellũ inutilibus redditis, Antonius quia non ferebat hæc singula audire, in-

Antonius in Armeniam venit, vtque regẽ demulserit.

terdixit ne quis tale sibi quicquã annuntiaret: regi autẽ Armeniæ, quãquam ei quòd se deseruisset, succen-

A τες, παμπληθεῖς, οἷα γυμνοὺς ὡπλισμένοι, ἀπροσδοκήτοις παρεσκευασμένοι, τοξότας ὁπλῖται, βαρβάρους Ῥωμαῖοι, κατέκοψαν· ὥστε τοὺς λοιποὺς πάντας παραχρῆμα ἀποχωρῆσαι, καὶ μηκέτι μηδὲν αὖθις ἐπακολουθῆσαι. ἡ δὲ δὴ χελώνη αὕτη τοιάδε τίς ἐστι, καὶ τόνδε 276
τὸν τρόπον γίγνεται· τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ οἱ ψιλοὶ, οἵ τε ἱππεῖς ἐν μέσῳ τοῦ στρατεύματος τετάχαται· τῶν δὲ ὁπλιτῶν οἱ μὲν ταῖς προμήκεσιν ἀσπίσι ταῖς κοίλαις ταῖς σωληνοειδέσι χρώ-
B μενοι, περί τε τὰ ἔσχατα, ὥσπερ ἐν πλινθίῳ τινὶ, τάσσονται, καὶ τοὺς ἄλλους ἔξω τε βλέποντες, καὶ τὰ ὅπλα περιβεβλημένοι, περιέχουσιν· οἱ δὲ ἕτεροι οἱ τὰς πλατείας ἀσπίδας ἔχοντες, ἔνθεν τῷ μέσῳ συσπειροῦνται, καὶ ἐκείνας καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἁπάντων ὑπεραίρουσιν· ὥστε μήτ' ἄλλο τι πλὴν ἀσπίδων διὰ πάσης ὁμοίως τῆς φάλαγγος ὁρᾶσθαι, καὶ ἐν σκέπῃ τῶν βελῶν πάντας αὐτοὺς ὑπὸ τῆς πυκνότητος τῆς συντάξεως γίγνεσθαι. οὕτω γάρ τοι δεινῶς ἰσχυρίζεται, ὥστε καὶ βαδίζειν τινὰς ἐπάνωθεν αὐ-
C τῆς, καὶ προσέτι καὶ ἵππους, καὶ ὀχήματα, ὁσάκις ἂν ἐν κοίλῳ τινὶ καὶ στενῷ χωρίῳ γίγνωνται, ἐνελαύνεσθαι. τοιοῦτο μὲν δὴ τὸ σχῆμα τῆς τάξεως ταύτης ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν τῆς χελώνης ἐπίκλησιν, πρός τε τὸ ἰσχυρὸν καὶ πρὸς τὸ εὐσκέπαστον αὐτῆς, εἴληφε. χρῶνται δὲ αὐτῇ διχῇ. ἢ γὰρ πρὸς φρούριόν τι προσμίσγοντες προσπορεύονται, καὶ πολλάκις καὶ ἐπ' αὐτὸ τὸ τεῖχος ἀναβιβάζουσι τινὰς, ἢ ὑπὸ τοξοτῶν ποτὲ περιστοιχισθέντες, κυπτάζουσι πάντες
D ἅμα (καὶ γὰρ οἱ ἵπποι ὀκλάζειν καὶ κατακλίνεσθαι διδάσκονται) κἀν τούτῳ δόκησιν σφίσιν ὡς καὶ κεκμηκότες παρέχοντες, ἐξεγείρονταί τε, πελασάντων αὐτῶν ἐξαίφνης, καὶ ἐς ἔκπληξιν σφᾶς καθιστᾶσιν. ἡ μὲν οὖν χελώνη αὕτη τοιοῦτό τρόπος ἐστίν. Ἀντώνιος δὲ ὑπὸ μὲν τῶν πολεμίων οὐκέτ' οὐδὲν δεινὸν ἔπαθεν, ὑπὸ δὲ δὴ τοῦ ψύχους δεινῶς ἐταλαιπώρησε. χειμών τε γὰρ ἤδη ἦν, καὶ ἡ Ἀρμενία ἡ ἐν τοῖς ὄρεσι, δι' ὧνπερ καὶ μόνων ἀγαπητῶς ἐπορεύ-
E θη, κρυσταλλώδης ἀεί ποτε ἐστί. τά τε τραύματα, ἃ πολλὰ εἶχον, ἐνταῦθα δὴ καὶ μάλιστα αὐτοῖς συνεπέθετο. ὅθεν περ συχνῶν μὲν ἀπολλυμένων, συχνῶν δὲ καὶ ἀπομάχων γινομένων, οὐκ ἤνεγκε τὴν καθ' ἕκαστον αὐτῶν πύστιν, ἀλλ' ἀπηγόρευσε μηδὲν τοιοῦτον μηδένα οἱ ἀγγέλλειν. καὶ τόν τε Ἀρμένιον, καίτοι ἐν ὀργῇ τε ὅτι ἐγκατέλιπε σφᾶς ἔχων, καὶ τιμωρή-

A καὶ τιμωρήσασθαι ἐπιθυμῶν, καὶ ὑπῆλθε καὶ ἐθεράπευσεν, ἵνα τά τε ἐπιτήδεια καὶ χρήματα παρ' αὐτοῦ λάβῃ. καὶ τέλος, ὡς οὐκ ἤρκεσαν πρὸς πλείω πορείαν οἱ στρατιῶται, καὶ ταῦτ' ἐν χειμῶνι, ἐδύναντο, καὶ ἅμα καὶ μάτην ταλαιπωρήσειν ἔμελλον, (ὑποστρέψαι γὰρ ἐς τὴν Ἀρμενίαν οὐκ ἐς μακρὰν ἐνενόει) πολλὰ μὲν ἐξεθώπευσεν αὐτόν, πολλὰ δὲ καὶ καθυπέσχετο αὐτῷ, ὅπως σφίσι χειμάσαι κατὰ χώραν ἐπιτρέψῃ· λέγων ὅτι τῷ ἦρι ἐπὶ τοὺς Πάρθους αὖθις ἐπιστρατεύσει. B καὶ οἱ καὶ παρὰ τῆς Κλεοπάτρας χρήματα ἦλθεν, ὥς τε τοῖς τε ὁπλίταις καθ' ἕκαστον δραχμὰς πέντε καὶ τετταράκοντα, καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ ἱκνούμενον δοθῆναι. ἐπειδή τε οὐκ ἐξήρκεσε σφίσι τὰ πεμφθέντα, προσεπέδωκε τοῖς λοιποῖς οἴκοθεν, τὸ μὲν ἀνάλωμα ἑαυτοῦ, τὴν δὲ δὴ τῆς χάριτος δόξαν, τῆς Κλεοπάτρας ποιούμενος. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ τοὺς φίλους ᾔτησε, πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τῶν συμμάχων ἠργυρολόγησε. καὶ ὁ μέν, ταῦτα πράξας, ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀπῆρεν. C

Οἱ δὲ οἴκοι Ῥωμαῖοι ἠγνόουν μὲν οὐδὲν τῶν γεγονότων, οὐχ ὅτι τἀληθὲς ἐκεῖνος ἐπέστελλε σφίσι (πάνυ γὰρ δὴ τὰ δυσχερῆ συνέκρυπτε, καὶ ἔστιν ἅ γε αὐτῶν καὶ ἐς τὸ ἐναντιώτατον, ὡς καὶ εὐπραγῶν, ἔγραφεν) ἀλλ' ὅτι ἥ τε φήμη τὴν ἀλήθειαν ἐσήγγελλε, καὶ ὁ Καῖσαρ οἵ τε ἄλλοι οἱ συνόντες αὐτῷ καὶ ἐπολυπραγμόνουν ἀκριβῶς αὐτὰ καὶ διεθρύλλουν· οὐ μέντοι καὶ ἐν τῷ κοινῷ διήλεγχον, ἀλλὰ καὶ ἐβουθύτουν καὶ ἑώρταζον. D τοῦ γὰρ Καίσαρος πρὸς Σέξτον ἔτι καὶ τότε προσ-
277 πταίοντος, οὔτε εὐπρεπὴς οὔτε ἐπίκαιρος ὁ ἔλεγχος αὐτῶν γίγνεσθαι ἐδύνατο. ὁ δ' οὖν Ἀντώνιος ταῦτά τε οὕτως ἔπραξε, καὶ δυναστείας, Ἀμύντᾳ μὲν Γαλατίας, καίπερ γραμματεῖ τοῦ Δηιοτάρου γενομένῳ, ἔδωκε, καὶ Λυκαονίας Παμφυλίας τε τινὰ αὐτῷ προσθείς. Ἀρχελάῳ δὲ Καππαδοκίας, ἐκβαλὼν τὸν Ἀριαράθην. ὁ δ' Ἀρχέλαος οὗτος, πρὸς μὲν πατρός, ἐκ τῶν Ἀρχελάων E ἐκείνων ὢν τοῖς Ῥωμαίοις ἀντιπολεμησάντων ἦν, ἐκ δὲ μητρὸς ἑταίρας Γλαφύρας ἐγεγέννητο. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ μὲν τούτοις ἧττόν πως ὁ Ἀντώνιος (ἐν γὰρ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐμεγαλοφρονεῖτο) κακῶς παρὰ τοῖς πολίταις ἤκουεν· ἐπὶ δὲ δὴ τῇ Κλεοπάτρᾳ μεγάλως διεβλήθη, ὅτι τε παῖδας ἐξ αὐτῆς, πρεσβυτάτους μέν, Ἀλέξανδρον καὶ Κλεοπάτραν (καὶ δίδυμοι γὰρ ἐτέχθησαν) νεώτατον δέ,

A ferret, ac vlcisci eum in animo haberet, abblāditus est ac demeruit, vt ab eo pecuniam ac aliméta acciperet. denique quū neque vlterius ferre iter milites, præsertim hyberno tépore, possent, & alioquin frustra essent hæ ipsis miseriæ tolerandæ, quū statuisset ipse parua interiecta mora in Armeniam redire, regem adulando ac pollicitando identidē permouit, vt sibi in suo regno hyemandi potestatem faceret, vere iterum contra Parthos ducturo exercitum. B Allatæ sunt ei etiam à Cleopatra pecuniæ, ex quibus centenos quadragenos sestertios singulis legionariis, ac reliquis ratam portionem diuisit: & quum eæ pecuniæ non sufficerent, ex suis facultatibus reliquum addidit, Cleopatræ suos etiam sumptus acceptos referés. multum enim ei etiā amici contulerunt pecuniæ, multum à sociis exegit. His actis Antonius in AEgyptum abiit.

Militibus pecuniā diuidit.

Romæ etsi nihil horum quæ acta C fuerant, ignotū esset (non quòd ipse veritatē perscripsisset, solitus omnes acceptas clades occultare, aut de iis contrarium, quasi re feliciter gesta, scribere, sed quia fama rem, sicut habebat, ipsam annuntiabat, Cæsarq; & qui cum eo erant, diligenter & explorabant omnia & diuulgabant) tamen publicè ea non sunt indicata: quinimo sacrificatum etiam est, & dies festi acti. Quia enim adhuc Cæsar contra Pompeium bellum gerebat, neque conuenienter, neq; D opportunè ea palam proponi poterant. Antonius his ita actis, Amyntam, qui scriba Deiotari fuerat, Galatiæ principem constituit, Lycaoniȩ Pamphyliæque partibus quibusdam adiectis: Cappadociæ, eiecto Ariarathe, Archelaum: cuius genus paternum deducebatur ab Archelais qui contra Romanos belligerauerant, mater autem ei erat scortum Glaphyra. Hæc tamen ciues eo minùs vitio dederunt Antonio, quòd de alieno liberalis fuerat. Cleopatræ E autem nomine magnopere culpatus est, quòd & liberos ex ea suscepisset, prius gemellos, Alexandrū & Cleopatram: deinde Ptolemæum,

Antonius vt prouincias Romanas regulis distribuerit.

Philadelphum cognomine: quódque multas Arabiæ, Nabateæ, Ituræǽque (Lysaniam enim, quem regem eorum fecerat, insimulatum quòd studeret Pacoro, necauerat) Phœnicésque, & Palæstinæ, ac Cretæ partes, & Cyrenen quoque ac Cyprum ipsis donauisset.

Ann. V.C. 719. Antonius bellum contra Armeniæ regem moliens, amicitiā cum Medo iungit.

Anno subsequente, Pompeio & Cornificio consulibus, bellum regi Armeniæ facere instituit, haud parum spei in rege Mediæ ponens, qui Phraati succensens, quòd neque prædæ magna parte, neque alio honore esset præditus ab eo, cupiénsq; Armeniæ regem vlcisci propter inductos sibi ab eo Romanos, Polemone ad se misso, amicitiam ac societatem suam ambierat: qua re adeo delectatus est Antonius vt inita cum Medo pace, præmium legationis Polemoni Armeniam minorem postea dederit. Proinde Armeniæ regem primò in AEgyptum, tanquam amicum, euocauit, vt ibi deprehēsum sine labore occideret. Quum autem is dolum suspicatus, non venisset, rationes eum aliter decipiendi iniuit. neque enim iram contra eum palam ferebat, ne eum ad bellum excitaret. Igitur tāquam iterum contra Parthos profecturus, quò imparatum Armenium inueniret, ex AEgypto abiit. In itinere autem, cognito Octauiam Roma aduenire, in AEgyptū reuersus est, statim eam domum redire quum iussisset, ac dona eius, cùm alia tum milites, quos in hunc finem ea à fratre suo petierat, accepisset: atque ita deinde magis adhuc amori & imposturæ Cleopatræ seruiuit.

Octauia Antonio dona adfert.

Interim Cæsar, Pompeio mortuo, quum res Africæ compositione indigerent, in Siciliam venit, inde in Africam transmissurus: sed ibi tempestate detentus: quominus deinde traiiceret, hanc causam habuit. Salassi & Taurisci, Liburníque & Iapudes, quum iam antè in Romanos haud mediocriter iniurii fuissent, ac stipendio quod pendere debebant, non soluto, etiam in finitima inuasissent, eáque maleficiis infestassent,

Gentium quarūdam Panoniæ & Illyrico vicinarum rebellio.

A Πτολεμαῖον, ὃν καὶ Φιλάδελφον ἐπικληθέντα, ἀνείλετο· καὶ ὅτι πολλὰ μὲν τῆς Ἀραβίας, τῆς τε Μάλχου καὶ τῆς τῶν Ἰτυραίων (τὸν γὰρ Λυσανίαν ὃν αὐτὸς βασιλέα σφῶν ἐπεποιήκει, ἀπέκτεινεν, ὡς τὰ τοῦ Πακόρου πράξαντα) πολλὰ δὲ καὶ τῆς Φοινίκης, τῆς τε Παλαιστίνης, Κρήτης τέ τινα, καὶ Κυρήνην τήν τε Κύπρον αὐτοῖς ἐχαρίσατο. τότε μὲν ταῦτα ἔπραξε.

B Τῷ δ' ἐχομένῳ ἔτει, ὅτε Πομπήιος καὶ ὁ Κορνουφίκιος ὑπάτευσαν, στρατεῦσαι ἐπὶ τὸν Ἀρμένιον ἐπεχείρησεν, ἐλπίδα τοῦ Μήδου οὐκ ἐλαχίστην ἔχων, ὅτι πρός τε τὸν Φραάτην ἀγανακτήσας, ἐπὶ τῷ μήτε τῶν λαφύρων πολλὰ παρ' αὐτοῦ, μήτ' ἄλλην τινὰ τιμὴν λαβεῖν, καὶ τὸν Ἀρμένιον τιμωρήσασθαι τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπαγωγῆς ἐθελήσας, τὸν Πολέμωνα αὐτῷ προσέπεμψε, καὶ φιλίαν καὶ συμμαχίαν αἰτῶν. οὕτω γάρ που ὑπερήσθη τῷ πράγματι, ὥστε καὶ ἐκείνῳ σπείσασθαι, καὶ τῷ Πολέμωνι μισθὸν τῆς κηρυκείας τὴν μικροτέραν Ἀρμενίαν μετὰ ταῦτα δοῦναι. C τὸν δ' οὖν Ἀρμένιον πρότερον μὲν ἐς τὴν Αἴγυπτον, ὡς καὶ φίλον, καὶ ὡς ἐνταῦθα αὐτὸν ἀπόνως περιλαβὼν κατεργάσηται, μετεπέμψατο· ἐπεὶ δ' ὑποτοπήσας τοῦτ', οὐχ ὑπήκουσεν, ἕτερον τινὰ τρόπον ἐξαπατῆσαι ἐπεβούλευσε. φανερῶς μὲν γὰρ οὐκ ὠργίζετο αὐτῷ, μὴ καὶ πολεμωθείη· ὡς δ' D ἐπὶ τοὺς Πάρθους καὶ τότε στρατεύσων, ἵνα ἀπαράσκευον αὐτὸν εὕρῃ, ἦρε μὲν γὰρ ἐκ τῆς Αἰγύπτου, μαθὼν δὲ κατὰ ὁδὸν τὴν Ὀκταουίαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀφικνεῖσθαι, οὐκέτι περαιτέρω προεχώρησεν, ἀλλ' ἀνεκομίσθη· καίτοι παραυτίκα οἴκαδε αὐτὴν ἐπανελθεῖν κελεύσας, καὶ μετὰ τοῦτο τὰ δῶρα τὰ πεμφθέντα παρ' αὐτῆς, τά τε ἄλλα, καὶ τοὺς στρατιώτας οὓς παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ᾐτήκει, λαβών. καὶ ὁ μὲν ἔτι καὶ μᾶλλον τῷ τε ἔρωτι E καὶ τῇ γοητείᾳ τῇ τῆς Κλεοπάτρας ἐδούλευε.

Καῖσαρ δὲ ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ ὅ,τε Σέξτος ἀπολώλει, καὶ τὰ ἐν τῇ Λιβύῃ καταστάσεως ἐδεῖτο, ἦλθε μὲν ἐς τὴν Σικελίαν, ὡς καὶ ἐκεῖσε περαιωσόμενος· ἐγχρονίσας δὲ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, οὐκέτι ἐπεραιώθη. οἵ τε γὰρ Σαλασσοὶ καὶ οἱ Ταυρίσκοι, Λιβυρνοί τε καὶ Ἰάπυδες οὐδὲν μὲν οὐδὲ ἐκ τοῦ πρὶν μέτριον ἐς τοὺς Ῥωμαίους ἐσεπεπράχεσαν, ἀλλὰ τήν τε συντέλειαν τῶν φόρων ἐξέλειπον, καὶ ἐσέβαλλον ἔστιν ὅτε ἐς τὰ ὁμορώτατα σφίσιν

ἐκακούργουν· τότε δὲ φανερῶς πρὸς τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἐπανέστησαν. δι' οὖν τοῦτ' ἀναστρέψας, τά τε ἄλλα ἐπ' αὐτοὺς παρεσκευάσατο, καὶ ἐπειδή τινες τῶν ἀφεθέντων τε ἐστασίασαν, καὶ μηδὲν λαβόντων, στρατεύσασθαι αὖθις ἠθέλησαν, ἐς ἓν σφᾶς στρατόπεδον κατεχώρισεν, ἵνα ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες, μήτε προσδιαφθείρωσί τινα, κἂν διανεωτερίσαι τι βουληθῶσιν, ἐκδήλοι παραχρῆμα γένωνται. ὡς δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐσωφρονίσθησαν, ὀλίγους ἐξ αὐτῶν τοὺς πρεσβυτάτους ἐς Γαλατίαν κληρουχήσοντας ἔπεμψε· νομίσας
278 καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ τούτου καὶ ἐλπίσειν καὶ καταστήσειν. ἐπεὶ δὲ καὶ ὣς ἐθρασύνοντο, δίκην τινὰς αὐτῶν ἔδωκε. προξυνεθέντων τε ἐπὶ τούτῳ τῶν λοιπῶν, συνεκάλεσέ τε αὐτοὺς ὡς καὶ ἐπ' ἄλλο τι, καὶ περισχὼν τῷ στρατῷ, τά τε ὅπλα ἀφείλετο, καὶ τῆς στρατείας ἔπαυσε. καὶ οὕτω τήν τε ἑαυτῶν ἀσθένειαν ἅμα καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος φρόνημα μαθόντες, ἀληθῶς τε μετεβάλοντο, καὶ πολλὰ αὐτὸν ἱκετεύσαντες, ἀνεστρατεύσαντο. ὁ γὰρ Καῖσαρ, στρατιωτῶν τε δεόμενος, καὶ φοβηθεὶς μὴ καὶ ὁ Ἀντώνιος αὐτοὺς σφετερίσηται, συγγνώμην τέ σφισιν ἔφη, καὶ χρησιμωτάτοις πρὸς πάντα αὐτοῖς ἐχρῆτο. τοῦτο μὲν ὕστερον ἐγένετο. τότε δὲ τοὺς μὲν ἄλλοις ἑτέροις τισὶ καταστρέψασθαι προσέταξεν, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοὺς Ἰάπυδας ἐστράτευσε. καὶ τοὺς μὲν ἐντὸς τῶν ὀρῶν, οὐ πάνυ πόρρω τῆς θαλάσσης οἰκοῦντας, ἀπονωτέρων προσηγάγετο· τοὺς δὲ ἐπί τε τῶν ἄκρων, καὶ ἐς τὰ ἐπὶ θάτερα αὐτῶν, οὐκ ἀταλαιπώρως ἐχειρώσατο. τὸ γὰρ Μέτουλον τὴν μεγίστην σφῶν πόλιν κρατυνάμενοι, πολλὰς μὲν προσβολὰς τῶν Ῥωμαίων ἀπεκρούσαντο, πολλὰ δὲ μηχανήματα κατέφλεξαν· αὐτόν τε ἐκεῖνον ἀπὸ πύργου τινὸς ξυλίνου ἐπιβῆναι τοῦ περιβόλου πειρώμενον κατέτρωσαν. καὶ τέλος, ἐπειδὴ οὐδὲν μᾶλλον ἀπηνύσατο, ἀλλὰ καὶ δυνάμεις προσμετεπέμπετο, συμβῆναί τε βούλεσθαι ἐπλάσαντο, καὶ φρουροὺς ἐς τὴν ἄκραν ἐσδεξάμενοι, ἐκείνους τε τῆς νυκτὸς ἅπαντας ἔφθειραν, καὶ τὰς οἰκίας ἐνέπρησαν. καὶ οἱ μὲν ἑαυτούς, οἱ δὲ καὶ τὰς γυναῖκας τά τε παιδία προσαπέκτειναν, ὥστε μηδ' ὁτιοῦν ἀπ' αὐτῶν τῷ Καίσαρι περιγενέσθαι. οὐ γὰρ ὅτι ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ζωγρηθέντες σφῶν, ἑκούσιοι οὐ πολλῷ ὕστερον ἐφθάρησαν. Ἐπεὶ δ' οὖν οὗτοί τε ἀπολώλεσαν, καὶ οἱ

tum apertè propter Cæsaris absentiam rebellauerant. Ea propter Cæsar ex Sicilia reuersus, ad bellum contra eos se parauit. In eo apparatu quum nonnulli quibus missio militiæ facta fuerat, tumultuarentur, ac quia nulla præmia accepissent, iterum stipédia merere vellent, omnes in vnam legionem eos conscripsit, vt à cæteris segregati, neque corrumpere alios &, si quid mouere noui instituissent, statim deprehendi possent: quúmque ne sic moderatè se gererent, paucos ex ipsis, qui natu erant maximi, in Galliam in colonias dimisit, sperans, reliquos etiam, idem sperantes, quieturos: & quum nihilominus fremerent, in quosdam eorum exemplum statuit: irritatos reliquos eo facto, quasi alîus rei causa, cõuocauit, circunfusóque exercitu, arma eis ademit, & exautorauit. Hi quum simul & quàm parum ipsi possent, & Cæsaris magnanimitatem cognouissent, mutata verè sententia, multis precibus à Cæsare impetrauerunt vt inter milites denuo reciperentur. Cæsar, quòd & militibus indigebat, & metuebat ne eos Antonius sibi adiungeret, veniam dedit, eorúmque deinceps opera vsus est in omnibus rebus optima. His actis, alíísque ad alios populos subigendos missis, Iapydas ipse bello petiit: quorum eos qui citra mõtes haud procul à mari habitabant, nõ omnino difficulter in suam potestatẽ redegit, qui verò montes, & vltra eos, incolebant, eos nõ sine maximo labore perdomuit. Hi Metulo, maxima sua vrbe, occupata, Romanos oppugnãtes multoties repulerũt, machinas multas cõbusserunt, Cæsarem ipsum à lignea turri quadam, murum cõscendere conatũ, grauiter sauciauerunt: tandem quũ nihilominus propositum vrgeret, copiásque euocaret, simulãtes se pacẽ facturos, præsidium, in arcem acceptum, noctu interfecerũt, ædes suas incenderũt, seipsos, ac quidã etiã vxores & liberos simul, occiderũt, ita vt nihil prędę inde ad Cæsarem redierit, quũ captiui etiã paulo pòst necẽ sibi ipsis consciuerint.

Cæsar vt Iapydes subegerit.

Metulum.

Cæsar murum hostilem conscendit.

Quum ad hunc modum hi per-

Cæsaris in Pannonios expeditio, & gesta in ea.

iissent, reliqui in potestatem eius, nulla re memorabili gesta, venissent, in Panonios exercitum duxit, neque læsus quidem ab iis vnquam, neque vllum crimen obiiciens, sed militum exercendorum simul, & alienis bonis alendorum causa, omne id iustum esse censens quod armis potentior contra infirmiorem decerneret. Pannonii habitant ad Istrum fluuium, à Norico vsque ad Mysiam Europæam, Dalmatis vicini: tolerant autem omnium hominum vitam durissimam: nam neque terram neque aerem felicem habent: neque apud eos oleum, aut vinum, nisi paucissimum, nascitur: neque enim hęc colunt, quum maiorem partem acerrima in hyeme viuant: sed hordeum & milium & edunt & potum ex eis conficiunt: cæterùm omnium, quos nos quidē nouerimus, hominum fortissimi sunt, nimirum quum nihil vita honesta dignum habeant, ad iram & cædes propensissimi. Quod ego non auditu tantùm, aut lectione, sed re ipsa, cognitum, quum præessem videlicet ei nationi, scribo. Nam post Africæ præfecturam, Dalmatiæ, quam olim pater quoque meus aliquandiu administrauit, & Panoniæ superiori præpositus fui: vnde hæc quæ scribo, explorata mihi sunt. Nomen autem Pannonibus inditum est ex eo quòd tunicas manicatas ex pannis, more suo concisis ac consutis, conficiunt: verùm, siue ea nominis estratio, siue ai a, certè quidam Græci veritatis ignari, Pæones eos vocarunt, quod ipsum quidem etiam nomen antiquum est, non tamen istius populi, sed eius qui ad Rhodopem montem, & Macedoniam maritimam (sic enim nostro tempore vocatur) habitant: quapropter ego hos Pæonas, istos Pannonios nominabo, sicuti & ipsi sese, & Romani eos, appellant. Enimuero Cæsar in Pannonios profectus, primùm à rapinis se continuit, quanuis ii pagos in campestribus sitos deseruerāt, quòd sperabat se eos citra vim sibi adiungere posse: sed quum ad Sisciam accedentem eum læsissent, ira correptus, agrum eorum vssit, prædásque quas potuit maximas egit.

Pannoniæ descriptio.

Dionis pater Dalmatiam administrauit. Dio Africæ, Dalmatiæ & Pannoniæ prouinciis præfuit.

Pęones qui sint.

A ἄλλοι κατεστράφατο, μηδὲν ἀξιόλογον πράξαντες, ἐπὶ Παννονίους ἐστράτευσεν· ἔγκλημα μὲν οὐδὲν αὐτοῖς ἐπιφέρων (οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἠδίκητό τι ὑπ' αὐτῶν) ἵνα δὲ δὴ τούς στρατιώτας ἀσκῇ τε ἅμα, καὶ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων τρέφῃ, πᾶν τὸ τῷ κρείττονι τοῖς ὅπλοις ἀρέσκον, δίκαιον ἐς τοὺς ἀσθενεστέρους ποιούμενος. Οἱ δὲ δὴ Παννόνιοι νέμονται μὲν πρὸς τῇ Δελματίᾳ, παρ' αὐτὸν τὸν Ἴστρον, ἀπὸ Νωρικοῦ μέχρι τῆς Μυσίας τῆς ἐν τῇ Εὐρώπῃ· κακοβιώτατοι δὲ ἀνθρώπων ὄντες (οὔτε γὰρ γῆς, οὔτε ἀέρων εὖ ἥκουσιν, οὐκ ἔλαιον, οὐκ οἶνον, πλὴν ἐλαχίστου, καὶ τούτου, γεωργοῦσιν, ἅτε ἐν χειμῶνι πικροτάτῳ τὸ πλεῖστον διαιτώμενοι, ἀλλὰ τάς τε κριθὰς καὶ τοὺς κέγχρους καὶ ἐσθίουσιν ὁμοίως καὶ πίνουσιν) ἀνδρειότατοι δ' οὖν διὰ πάντων ὧν ἴσμεν νομίζονται. θυμικώτατοι γὰρ καὶ φονικώτατοι, οἷα μηδὲν ἄξιον τοῦ καλῶς ζῆν ἔχοντες, εἰσί. ταῦτα δὲ οὐκ ἀκούσας οὐδ' ἀναγνοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ C μαθὼν, ὥστε καὶ ἄρξας αὐτῶν, οἶδα. μετὰ γάρ τοι τὴν ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἡγεμονείαν, τῇ τε Δελματίᾳ, ἧς ποτὲ καὶ ὁ πατήρ μου χρόνον τινὰ ἦρξε, καὶ τῇ Παννονίᾳ τῇ ἄνω καλουμένῃ προσετάχθην· ὅθεν ἀκριβῶς πάντα τὰ κατ' αὐτοὺς εἰδὼς γράφω. ὀνομάζονται δὲ οὕτως, ὅτι τοὺς χιτῶνας τοὺς χειριδωτοὺς ἐξ ἱματίων τινῶν ἐς πάννους ἐπιχωρίως πως καὶ κατατέμνοντες καὶ προσαγορεύοντες συῤῥάπτουσι. καὶ οἱ μὲν εἴτ' οὖν διὰ τοῦτο, εἴτε καὶ D δι' ἄλλο τι οὕτως ὠνομάδαται· τῶν δ' δὴ Ἑλλήνων τινὲς, τἀληθὲς ἀγνοήσαντες, Παίονας σφᾶς προσεῖπον, ἀρχαίου μέν που τοῦ προσρήματος τούτου ὄντος, οὐ μέντοι καὶ ἐκεῖ, ἀλλ' ἔν τε τῇ Ῥοδόπῃ, καὶ πρὸς αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ τῇ νῦν μέχρι τῆς θαλάσσης. ὑφ' οὗπερ καὶ ἐγὼ ἐκείνους μὲν, Παίονας, τούτους δὲ, Παννονίους, ὥσπερ που καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ Ῥωμαῖοι σφᾶς καλοῦσι, προσαγορεύσω. ἐπὶ E οὖν τούτους ὁ Καῖσαρ τότε στρατεύσας, τὸ μὲν πρῶτον οὐκέτι ἥρπαζε, καίπερ καὶ τὰς κώμας αὐτῶν τὰς ἐν τοῖς πεδίοις ἐκλιπόντων (ἤλ- 279
πιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτοὺς ἐπάξεσθαι) ὡς δὲ καὶ προχωροῦντα αὐτὸν πρὸς Σισκίαν ἐλύπησαν, ὠργίσθη, καὶ τήν τε χώραν σφῶν ἔκαιε, καὶ πάνθ' ὅσα ἐδύνατο λείαν ἐποιεῖτο.

πλησιάσαντος δὲ αὐτοῦ τῇ πόλει, οἱ ἐπιχώριοι τὰ πρῶτα μὲν ὑπὸ τῶν δυνατῶν ἀναπεισθέντες, ὡμολόγησάν τε αὐτῷ, καὶ ὁμήρους ἔδοσαν· μετὰ δὲ τοῦτο τάς τε πύλας ἀπέκλεισαν, καὶ ἐς πολιορκίαν κατέστησαν. εἶχον μὲν γὰρ καὶ τείχη ἰσχυρὰ, ὃ δὴ ὅλον ποταμοῖς δύο ναυσιπόροις ἐθάρσουν. ὁ γὰρ Κόλοψ ὀνομαζόμενος παρ' αὐτὸν τὸν περίβολον παραρρέων, ἐς τὸν Σάοδον ὀλίγον ἀπέχοντα αὐτοῦ ἐμβάλλει· καὶ νῦν πᾶσαν τὴν πόλιν ἐγκεκύκλωται, Τιβερίου τάφρῳ τινὶ μεγάλῃ ἐς τοῦτο αὐτὸν κατασκευάσαντος, δι' ἧς ἐς τὸ ἀρχαῖον αὖθις ῥέεθρον ἐπανέρχεται. τότε δὲ τῇ μὲν τοῦ Κόλοπος παρ' αὐτὰ τὰ τείχη παρεξιόντος, τῇ δὲ τοῦ Σαούου ὀλίγον ἄπωθεν παραρρέοντος, διάκενόν τι κατελέλειπτο, ὃ καὶ σταυρώμασι καὶ ταφρεύμασιν ὠχύρωτο. ὁ οὖν Καῖσαρ πλοῖα παρὰ τῶν ταύτῃ συμμάχων ποιηθέντα λαβὼν, καὶ διά τε τοῦ Ἴστρου ἐς τὸν Σάοδον, καὶ δι' ἐκείνου ἐς τὸν Κόλοπα αὐτὰ ἀνάγων, προσέβαλέ σφισι τῷ πεζῷ ἅμα καὶ ταῖς ναυσί· καί τινας καὶ ναυμαχίας ἐν αὐτῇ ἐποιήσατο. καὶ γὰρ οἱ βάρβαροι μονόξυλα πλοῖα ἀντικατασκευάσαντες, διεκινδύνευον, καὶ ἔν τε τῷ ποταμῷ ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν Μηνᾶν τὸν τοῦ Σέξτου ἐξελεύθερον ἀπέκτειναν, καὶ ἐν τῇ γῇ ἐχυρῶς αὐτὸν ἠμύνοντο· μέχρι οὗ τῶν συμμάχων τινὰς ἐνηδρεῦσθαί τε καὶ ἐφθάρθαι ἐπύθοντο. τότε γὰρ ἀθυμήσαντες ἐνέδοσαν· καὶ οὕτως ἁλόντων ἐκείνων, καὶ τὸ ἄλλο Παννονικὸν ὁμολογίᾳ προσηγάγετο. καὶ μετὰ ταῦτα ἐκεῖ μὲν Φούφιον Γέμινον σὺν δυνάμει τινὶ κατέλιπεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἀνεκομίσθη· καὶ τὰ μὲν ἐπινίκια ψηφισθέντα οἱ ἀνεβάλετο, τῇ δ' Ὀκταουίᾳ τῇ τε Λιουίᾳ καὶ εἰκόνας, καὶ τὸ τὰ σφέτερα ἄνευ κυρίου τινὸς διοικεῖν, τό, τε ἀδεὲς καὶ τὸ ἀνύβριστον ἐκ τοῦ ὁμοίου τοῖς δημάρχοις ἔδωκεν. ὡρμημένου δὲ αὐτοῦ καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν, κατὰ τὸν τοῦ πατρὸς ζῆλον, στρατεῦσαι, καὶ ἤδη καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν μετὰ τὸν χειμῶνα, ἐν ᾧ ὅ, τε Ἀντώνιος τὸ δεύτερον καὶ Λύκιος Λίβων ὑπάτευον, προκεχωρηκότος, τῶν τε νεοαλώτων τινὲς καὶ Δαλμάται σὺν αὐτοῖς ἐπανέστησαν. καὶ Παννονίους μὲν ὁ Γέμινος, καίτοι τῆς Τουσκίας ἐκπεσὼν, ὅμως μάχαις ἀνεκτήσατο·

A Quum vrbi appropinquasset, incolæ à primoribus persuasi, statim ei se dediderunt, & obsides præbuerunt: postea autem portas quum occlusissent, in obsidione habiti sunt, quum & muris validis & duobus nauigalibus fluuiis confiderent. Fluuius enim Colops, ipsa mœnia alluens, in Sauum defluit, qui & ipse tum haud procul ab vrbe meabat, & nunc totam vrbem circumambit, à Tiberio magna fossa eò adductus, per quam rursus in antiquum alueum B exit: eo autem tempore, quum Colops ipsis mœnibus allaberetur, & Sauus haud magno inde spatio prçterflueret, interuallum vacuum relinquebatur, quod fossis & palis actis munitum erat. Cæsar itaque nauibus, quas socii iis in locis parauerant, acceptis, iis per Istrum in Sauum, atque inde in Colopem subductis, vrbem terra simul fluuióque aggressus est, ibique naualia nonnulla prælia fecit. Barbari enim C lintribus paratis ad pugnam exibant: inque fluuio, inter alios, Menam etiam Sex. Pompeii, occiderunt, ac in terra quoque Cæsarem fortiter propulsarunt, donec tandem audito quosdam sociorum suorum insidiis exceptos periisse, animis collapsi deditionem fecerũt. Ita his in potestatem Cæsaris receptis, reliqua etiam Pannonia pacis conditiones accepit. Ibi Cæsar cum exercitus parte Fufio Gemino reli-D cto, Romam rediit: triumphúmque sibi decretum in aliud tempus reiiciens, Octauiæ & Liuiæ statuas dedit, vtque sine tutore suis ipsarum facultatibus vterentur, sacrosanctæque eodem iure quo tribuni plebis essent. Quum autem in Britanniam etiam expeditionem, patrem æmulatus, intenderet, iámque in Galliam vsque eius rei causa progressus esset, ea hyeme qua consulatum Antonius iterum & Lucius Libo gerebant, Pannoniorum recens subactorum, & cum eis Dal-E matarum rebellio exorta est: & Pannonios quidem Geminus, quãuis Tuscia ab iis eiectus, tamen præliis aliquot superatos recepit:

Colops. Sauus.

Tiberii opus.

Menas occidit.

Siscia, vrbs Pannoniæ, capta à Cæsare. Fufius Geminus.

Honores Liuiæ & Octauiæ dati.

Cæsar in Britanniam ire instituit.

Rebellio Dalmatarum & Pannonum.

Salassos autem & qui eorum rebellionis socii fuerant, Valerius Messala domuit. in Dalmatas auté Agrippa prius, deinde Cæsar ipse, exercitum duxit, cósque plerosque hi, multis ac magnis tamé acceptis incommodis, (nam & Cæsar vulneratus est, & militibus propter delictum quibusdam hordeũ pro tritico datum est, & alii qui ordines deseruissent, decimus quisque sorte ad pœnam delectus) subiugauerunt: contra reliquos Statilius Taurus bellum gessit.

ANNO V.C. 720.

Hoc tempore Antonius eadem die & iniit consulatum, & deposuit, substituto in suum locum L. Sempronio Atratino: itaque hunc nonnulli, non Antonium, in enumeratione consulum recēsent. Porro autem quærens rationem qua minimo labore regem Armeniæ vlcisci posset, misso ad eum Q. quodam Dellio exoleto suo, filiam eius, suo filio Alexandro eam videlicet matrimonio coniuncturus, multis pollicitationibus interpositis, poposcit: postremò repente sub initium veris Nicopolin Pompeii venit, cóque eum ad se exciuit, scilicet vt opera & consilio eius in bello Parthico vteretur. Quum Artauasdes, insidias esse suspicatus, non veniret, iterum Dellium ad eum misit colloquii causa: ipse interim celeriter ad Artaxata progressus est. sic eum partim sociorum opera persuadendo, partim copiis terrendo, quum & scriptis & actis eius se amicũ omnino ostendisset, eò vix tandem adduxit vt in castra sua veniret. tum cóprehensum, primùm absque vinculis circum castella in quibus thesauri erant repositi, circunduxit, spe eorum sine certamine potiundi, simulans se eum non alia de causa captiuum habere quàm vt ab Armeniis pro liberatione ac regno eius pecuniam colligeret. Postquam autem custodes gazæ ei non obtemperarunt, & qui in armis erant, Artaxam, maximum natu inter filios eius, regem eius loco constituerunt, argenteis Artabazum catenis vinxit, quia nimirum turpe erat regem ferreis in catenis haberi. Post hæc vniuersam Armeniam, partim vi

Antonius quēadmodum per fraudem ceperit regem Armeniæ, vtque eum tractarit.

Artaxes rex Armeniæ.

Armenia occupata ab Antonio.

A τούς τε Σαλάσσους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς μετ' αὐτῶν νεωτερίσαντας, ὁ Μεσσάλας Οὐαλέριος ἐχειρώσατο. ἐπὶ δὲ δὴ τοὺς Δαλμάτας πρότερος μὲν ὁ Ἀγρίππας, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπεστράτευσε· καὶ τοὺς μὲν πλείους σφῶν αὐτοὶ πολλὰ καὶ δεινὰ παθόντες, (ὥστε καὶ τὸν Καίσαρα τρωθῆναι, καὶ τῶν στρατιωτῶν τισὶ κριθὴν ἀντὶ τοῦ σίτου δοθῆναι, καὶ ἑτέρους τὴν τάξιν ἐκλιπόντας δεκατευθῆναι) κατεστρέψαντο· τοῖς δὲ δὴ λοιποῖς ὁ Ταῦ-B ρος ὁ Στατίλιος ἐπολέμησεν.

Ἀντώνιος δὲ ἐν τούτῳ τῆς μὲν ἀρχῆς αὐθημερὸν ἐξέστη, Λούκιον Σεμπρώνιον Ἀτρατῖνον ἀντικαταστήσας· (ὅθεν εἰσὶν οἳ τοῦτον ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνον ἐν τῇ τῶν ὑπάτων ἀπαριθμήσει ὀνομάζουσι) πράττων δ' ὅπως ὡς ὅτι ἀπονώτατα τὸν Ἀρμένιον τιμωρήσηται, τήν τε θυγατέρα αὐτοῦ ὡς καὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ τῷ υἱεῖ συνοικίσων, ᾔτησε, Κύϊντόν τινα Δέλλιον, παιδικά ποτε ἑαυτοῦ γενόμενον, πέμψας, καὶ πολλά τινα αὐτῷ δώσειν ὑπέσχετο· καὶ τέλος ἔς τε C τὴν Νικόπολιν τὴν τοῦ Πομπηίου αἰφνίδιον ἅμα τῷ ἦρι ἦλθε, κἀνταῦθα αὐτόν, ὡς καὶ συμβουλεύσοντα καὶ συμπράξοντά τινα κατὰ τῶν Πάρθων, μετεπέμψατο. ἐπειδή τε οὐκ ἀφίκετο, τὴν ἐπιβουλὴν ὑποπτεύσας, τόν τε Δέλλιον αὖθις ἐς λόγους οἱ προσέπεμψε, καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἧττον σπουδῇ πρὸς τὰ Ἀρτάξατα ἤλασε, καὶ οὕτως αὐτὸν ὀψέ ποτε, τὰ μέν, πείθων διὰ τῶν ἑταίρων, τὰ δέ, καὶ διὰ τῶν στρατιωτῶν καταπλήσσων, πάντα τε ἁ-D πλῶς ὡς πρὸς φίλον καὶ γράφων καὶ πράττων, ἐπηγάγετο ἐς τὸ στρατόπεδον ἐσελθεῖν. κἀνταῦθα συλλαβών, τὰ μὲν πρῶτα ἄδετόν τε εἶχε, καὶ κατὰ τὰ φρούρια, ἐν οἷς οἱ θησαυροὶ ἦσαν, περιῆγεν, εἴ πως ἀμαχεὶ σφᾶς λάβοι· σκηπτόμενος δι' οὐδὲν ἄλλο αὐτὸν συνειληφέναι, ἢ ἵνα τοὺς Ἀρμενίους καὶ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ δασμολογήσῃ. ὡς δ' οὔτε οἱ χρυσοφύλακες E προσεῖχον αὐτῷ, καὶ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες Ἀρτάξην τὸν πρεσβύτατον τῶν παίδων αὐτοῦ βασιλέα ἀνθείλοντο, ἔδησεν αὐτὸν ἀργυραῖς ἁλύσεσιν· αἰσχρὸν γάρ, ὡς ἔοικεν, ἦν, βασιλέα αὐτὸν γεγονότα σιδηραῖς δεθῆναι. κἀκ τούτου τοὺς μὲν ἐθελοντί, τοὺς δὲ καὶ

280

βίᾳ λαβών, πᾶσαν τὴν Ἀρμενίαν κατέσχεν· ὁ γὰρ Ἀρτάξης ἐπειδὴ συμβαλὼν ἠλαττοῦτο, πρὸς τὸν Πάρθον ἀπεχώρησε. πράξας δὲ ταῦτα, καὶ τῷ υἱεῖ τὴν τοῦ Μήδου θυγατέρα, ὅπως ἔτι καὶ μᾶλλον αὐτὸν προσεταιρίσηται, μνηστεύσας, τά τε στρατόπεδα ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ κατέλιπε, καὶ ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀνεκομίσθη, τήν τε ἄλλην λείαν πολλὴν καὶ τὸν Ἀρμένιον μετά τε τῆς γυναικὸς καὶ μετὰ παίδων ἄγων. καὶ σφᾶς σὺν τοῖς ἄλλοις αἰχμαλώτοις καὶ ἐν ἐπινικίοις τισὶν ἔς τε τὴν Ἀλεξάνδρειαν προπέμψας, αὐτὸς ἐφ᾽ ἅρματος ἐσήλασε, καὶ τά τε ἄλλα πάντα τῇ Κλεοπάτρᾳ ἐχαρίσατο, καὶ τὸν Ἀρμένιον μετὰ τῶν οἰκείων ἐν χρυσοῖς δεσμοῖς προσήγαγε. προεκάθητο δὲ ἐν μέσῳ τῷ πλήθει ἐπί τε βήματος ἐπαργύρου καὶ ἐπὶ δίφρου ἐπιχρύσου. Οἱ δὲ δὴ βάρβαροι οὔθ᾽ ἱκέτευσαν αὐτὴν, οὔτε προσεκύνησαν, καίτοι πολλὰ μὲν καὶ ἀναγκαζόμενοι, πολλὰ δὲ καὶ ἐλπίσιν ἀναπειθόμενοι· ἀλλ᾽ ὀνομαστὶ ἑ προσαγορεύσαντες, δόξαν μὲν φρονήματος ἔλαβον, κακουχίᾳ δὲ πολλῇ διὰ τοῦτο συνέσχοντο. μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Ἀντώνιος τοὺς Ἀλεξανδρέας εἱστίασε, καὶ τὴν Κλεοπάτραν, τούς τε παῖδας αὐτῆς ἐν ἐκκλησίᾳ παρεκαθίσατο· δημηγορήσας τέ τινα, ἐκείνην τε βασιλίδα βασιλέων, καὶ τὸν Πτολεμαῖον, ὃν Καισαρίωνα ἐπωνόμαζον, βασιλέα βασιλέων καλεῖσθαι ἐκέλευσε· καὶ αὐτοῖς καὶ τὴν Αἴγυπτον, τήν τε Κύπρον, ἄλλην διανομὴν τινὰ ποιησάμενος, ἔδωκε. τοῦ τε γὰρ προτέρου Καίσαρος τὴν μὲν, γυναῖκα, τὸν δὲ, υἱὸν ὄντως γεγονέναι ἔλεγε, καὶ ἐς τὴν ἐκείνου δὴ χάριν ταῦτα ποιεῖν ἐσκήπτετο, ὅπως τὸν Καίσαρα τὸν Ὀκταουιανὸν ἐκ τούτου, ὅτι ποιητὸς ἀλλ᾽ οὐ γνήσιος αὐτοῦ παῖς ἦν, διαβάλλῃ. ἐκείνοις μὲν δὴ ταῦτα ἔνειμε· τοῖς δὲ δὴ αὐτοῦ παισὶ τοῖς ἐκ τῆς Κλεοπάτρας οἱ γεγονόσι, Πτολεμαίῳ μὲν, τήν τε Συρίαν καὶ τὰ ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου πάντα, Κλεοπάτρᾳ δὲ, τὴν Λιβύην τὴν περὶ Κυρήνην, τῷ τε ἀδελφῷ αὐτῶν Ἀλεξάνδρῳ τήν τε Ἀρμενίαν, καὶ τἆλλα τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου μέχρι Ἰνδῶν, δώσειν ὑπέσχετο· καὶ γὰρ ἐκεῖνα, ὡς ἔχων ἤδη, ἐχαρίζετο. καὶ ταῦτα οὐκ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἐς τὴν Ῥώμην, ἵνα καὶ παρ᾽ ἐκείνων τὸ κῦρος λάβῃ, ἐπέστειλεν. οὐ μέντοι καὶ ἐν τῷ κοινῷ τι αὐτῶν ἀνε-

A partim deditione, in ſuam poteſtatem accepit: nam Artaxes prælio congreſſus, & victus, ad Parthos cõceſſerat. His perfectis, Mediæque regis filia, arctioris amicitiæ cauſa, filio ſuo in matrimonium impetrata, relicto in Armenia exercitu, magnam prædam, Artauaſdémque cum coniuge & liberis ſecum abducens, in AEgyptum reuerſus eſt, eóſque inter alios captiuos ante ſe in triumpho Alexandriam introduxit, curru ipſe inuectus. B In Cleopatrę autem gratiam & cætera egit, & Artauaſdã cum ſuis, aureis in vinculis, ad eam in medio populi, tribunali argento obducto, auratáque ſellam ſedentem, adduxit. Barbari autem neque ſupplices ei facti ſunt, neque in genua conciderunt (quanquam & minis & promiſſis hoc crebrò iuberentur) ſed nomine eam ſuo cõpellauerũt: atque ideo magnos quidem habere ſpiritus exiſtimati, durius autem propterea tractati ſunt. C Deinde Antonius Alexandrinis epulum præbuit, ac in concilio populi Cleopatræ eiúſque liberis propter ſe ſedem dedit, habitáque ad populum quadam oratione, Cleopatram reginam regum, Ptolemęũ, Cæſarionem cognomine, regem regum appellari iuſſit: iiſque AEgyptum & Cyprum, alia à priore, diuiſione inſtituta, addixit. Dicebat autem illam verè Cæſaris ſuperioris D coniugem fuiſſe, hunc eiuſdem legitimum filium: fingebátque ſe ſtudio eius Cæſaris adductum hæc facere, quò Octauianum, non natum eius, ſed adoptatum filium, in inuidiam adduceret. Suis verò ex Cleopatra ſibi natis liberis, Ptolemæo Syriam, & omnes cis Euphratem vſque ad Helleſpontum regiones: Cleopatræ autẽ Africam Cyrenaicam: Alexãdro fratri eorum, Armeniã, & alias trans Euphratem vſque ad Indiam, E quaſi verò iam eas occupaſſet, largitus eſt. Neque verò Alexandriæ modò hæc egit, ſed Romam quoque perſcripſit, vt ibi rata eſſe iuberentur. quæ tamen literæ publicè

Antonius Alexandriæ quæ in gratiam Cleopatræ egerit.

Cleopatra regina regum.

Cæſario rex regum.

Diuiſio Romanarum prouinciarum in familiã Cleopatræ.

recitatæ non sunt, Domitio Sossióque, qui, tum consules, Antonio quammaxime fauebant, etsi maximè vt id fieret Cæsar efflagitabat, obstantibus. Contrà Cæsar hoc obtinuit, ne quid eorum quæ cum Artauasde Antonius egerat, in publicum efferretur: quia & regem, cum quo occultè aduersus Antonium consilia ipse agitarat, miserabatur, & triumphum Antonio inuidebat. Antonius his actis, tamen ausus fuit ad senatum scribere, velle se magistratu abire, omnésque res S.P.Q.R. potestati permittere: non quòd ita facere instituisset, sed vt, spe de se hac exhibita, efficeret vt Cæsar, qui ad vrbem erat, aut cogeretur se prior ab armis discedere: aut, si id recusasset, in inuidia esset eorum.

Ludos præterea Veneri genitrici consules fecerunt, & ad ferias præfecti vrbis à Cæsare constituti sunt pueri impuberes, equestri, non patricio, genere nati. Porticum, quæ Pauli dicitur, AEmilius Lepidus Paulus propriis impensis perfecit, & in consulatu suo (gerebat enim cum in parte istius anni) dedicauit. Agrippa aquam Marciam, quæ propter corruptos canales defecerat, suis sumptibus reparauit, ac per multas vrbis partes deduxit. Hi quidem omnes quum de suis facultatibus liberales fuissent, summissè tamen se ac moderatè gesserunt: contrà alii quidam minimum etiam magistratum aliquem obtinentes, triumphum sibi vel à Cæsare vel ab Antonio concedi impetrauerunt, eiúsque nomine multum aurum à populis coronarium exegerũt. Anno sequenti Agrippa vltro ædilis factus est, omniáque ædificia publica, omnes vias priuatis impendiis refecit, cloacas expurgauit, ac per eas in Tiberim subuectus est. In circo quum videret errare homines propter multitudinem metarum, delphinas, & ouata opera posuit, quibus cursuum circuitiones & conuersiones ostenderentur: oleum e-

Porticus Pauli.

Agrippæ ædilitas & magnificentia.

A γνώσθη. ὅ,τε γὰρ Δομίτιος καὶ ὁ Σόσσιος ὑπατεύοντες ἤδη τότε, καὶ ἐς τὰ μάλιστα αὐτῷ προσκείμενοι, οὐκ ἠθέλησαν, καίπερ τοῦ Καίσαρος ἐγκειμένου σφίσιν, ἐς πάντας αὐτὰ ἐκφῆναι. νικησάντων δὲ ἐν τούτῳ ἐκείνων, ἀντεπεκράτησεν ὁ Καῖσαρ, μηδὲν τῶν περὶ τοῦ Ἀρμενίου γραφέντων δημοσιευθῆναι. τοῦτον γὰρ ἠλέει, ἅτε καὶ λάθρα πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῷ Ἀντωνίῳ κεκοινολογημένος, καὶ ἐκείνῳ τῶν B νικητηρίων ἐφθόνει. τοιαῦτα δ' οὖν ὁ Ἀντώνιος πράττων, ἐτόλμα τῇ βουλῇ γράφειν ὅτι τῆς τε ἀρχῆς παύσασθαι, καὶ ἐπ' ἐκείνῃ τῷ τε δήμῳ πάντα τὰ πράγματα ποιήσασθαι 281 θέλει· οὐχ ὅτι τι καὶ πράξειν αὐτῶν ἔμελλεν, ἀλλ' ὅπως ταῖς παρ' αὐτοῦ ἐλπίσι τὸν Καίσαρα ἤτοι ἀναγκάσωσιν, ἅτε καὶ παρόντα, τῶν ὅπλων προαποστῆναι, ἢ καὶ ἀπειθήσαντα μισήσωσι.

C Τότε μὲν δὴ ταῦτά τε ἐγένετο, καὶ τὴν πανήγυριν τὴν τῇ Ἀφροδίτῃ τῇ γενεθλίῳ πεμπομένην οἱ ὕπατοι ἐποίησαν· ἔν τε ταῖς ἀνοχαῖς, αἱρετοὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πολίαρχοι, παῖδες ἄνηβοι, ἐξ ἱππέων ἀλλ' οὐκ ἐκ βουλευτῶν γεγονότες, ἦρξαν, καὶ τὴν στοὰν τὴν Παύλου καλουμένην Αἰμίλιος Λέπιδος Παῦλος ἰδίοις τέλεσιν ἐξῳκοδόμησε, κἀν τῇ ὑπατείᾳ καθιέρωσεν. ὑπάτευσε γὰρ ἐν μέρει τοῦ ἔτους τούτου· ὅ,τε Ἀγρίππας τὸ ὕδωρ τὸ Μάρκιον ὠνομασμένον, ἐκλιπὸν φθορᾷ τῶν D ὀχετῶν, καὶ ἀνεκτήσατο δαπάνῃ οἰκείᾳ, καὶ ἐπὶ πολλὰ τῆς πόλεως ἐπωχέτευσεν. οὗτοι μὲν οὖν, καίπερ ἐξ ἰδίων χρημάτων φιλοτιμούμενοι, καὶ ὑπεστέλλοντο καὶ ἐμετρίαζον· ἄλλοι δὲ καὶ ἐλαχίστην τινὰ ἀρχὴν ἔχοντες, καὶ ἐπινίκια διεπράττοντο σφίσιν, οἱ μὲν, διὰ τοῦ Ἀντωνίου, οἱ δὲ, διὰ τοῦ Καίσαρος ψηφίζεσθαι· καὶ ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ χρυσίον πολὺ παρὰ τῶν δήμων ἐς τοὺς στεφάνους ἐσέπραξαν. τῷ δ' ὑστέρῳ ἔτει ἀγορανόμος ὁ Ἀγρίπ- E πας ἑκὼν ἐγένετο· καὶ πάντα μὲν τὰ οἰκοδομήματα τὰ κοινὰ, πάσας δὲ τὰς ὁδοὺς, μηδὲν ἐκ τοῦ δημοσίου λαβὼν, ἐπεσκεύασε· τούς τε ὑπονόμους ἐξεκάθηρε, καὶ ἐς τὸν Τίβεριν δι' αὐτῶν ὑπέπλευσε. κἀν τῷ ἱπποδρόμῳ σφαλλομένους τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὸν τῶν διαύλων ἀριθμὸν ὁρῶν, τούς τε δελφῖνας καὶ τὰ ᾠοειδῆ δημιουργήματα κατεστήσατο, ὅπως δι' αὐτῶν αἱ περίοδοι τῶν περιδρόμων ἀναδεικνύωνται. καὶ προσέτι καὶ ἔλαιον καὶ ἅ-

λας πᾶσι διέδωκε· τά τε βαλανεῖα προῖκα δι' ἔτους καὶ τοῖς ἀνδράσι καὶ ταῖς γυναιξὶ λοῦεσθαι παρέσχε· καὶ τοὺς κουρέας ἐν ταῖς πανηγύρεσιν, ἃς πολλὰς καὶ παντοδαπὰς ἐποίησεν, ὥστε καὶ τοὺς τῶν βουλευτῶν παῖδας τὴν Τροίαν ἱππεῦσαι, ἐμισθώσατο, ἵνα μηδεὶς μηδὲν αὐτοῖς ἀναλώσῃ. καὶ τέλος, σύμβολά τε τινὰ ἐς τὸ θέατρον κατὰ κορυφὴν ἔρριψε, τὰ μὲν ἀργύριον, τὰ δὲ ἐσθῆτα, τὰ δὲ ἄλλο τι φέροντα· καὶ ἄλλα πάμπολλα ὤνια ἐς τὸ μέσον καταθεὶς, διαρπάσαι σφίσιν ἐπέτρεψεν. Ἀγρίππας μὲν οὖν ταῦτά τε ἐποίει, καὶ τοὺς ἀστρολόγους καὶ τοὺς γόητας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασεν. ὑπὸ δὲ τὰς αὐτὰς ἡμέρας δόγμα ἐγένετο, μηδένα τῶν ἐς τὴν γερουσίαν τελούντων ἐπὶ λῃστείᾳ κρίνεσθαι. καὶ οὕτως οἵ τε τότε ἐν τοιαύτῃ τινὶ αἰτίᾳ ὄντες ἀφείθησαν, καὶ ἐς τὸ ἔπειτα ἄδεια τισὶ κακουργεῖν ἐδόθη. ὁ δ' οὖν Καῖσαρ τήν τε ὑπατείαν (ἦρξε γὰρ μετὰ Λουκίου τοῦ Τούλλου δεύτερον) τῇ πρώτῃ εὐθὺς ἡμέρᾳ κατὰ τὸν τοῦ Ἀντωνίου τρόπον ἀπεῖπε, καὶ ἐς τὸ τῶν εὐπατριδῶν γένος ἐκ τοῦ πλήθους τινὰς ψηφισαμένης τῆς βουλῆς ἐσήγαγεν. ἐπειδή τε Λούκιός τις Ἀσύλλιος στρατηγῶν τὴν ἀρχὴν διὰ μακρὰν ἀρρωστίαν ἀφεῖναι ἠθέλησε, τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀνταπέδειξε· καὶ στρατηγοῦ ἑτέρου τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ ἀποθανόντος, ἄλλον ἐς τὰς ἐπιλοίπους ὥρας ἐφείλετο. τοῦ τε Βόκχου τελευτήσαντος, οὐδενὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἔδωκεν, ἀλλ' ἐς τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔθνη αὐτὴν ἐσέγραψεν. ἐπειδή τε οἱ Δαλμάται παντελῶς ἐκεχείρωντο, τάς τε στοὰς ἀπὸ τῶν λαφύρων αὐτῶν, καὶ τὰς ἀποθήκας τῶν βιβλίων, τὰς Ὀκταουϊανὰς ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ κληθείσας, κατεσκεύασεν.

Ἀντώνιος δὲ ἐν τούτῳ ἤλασε μὲν μέχρι τοῦ Ἀράξου, ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Πάρθους στρατεύσων, ἠρκέσθη δὲ τῇ πρὸς τὸν Μῆδον ὁμολογίᾳ. συμμαχήσειν τε γὰρ ἀλλήλοις, ὁ μὲν ἐπὶ τοὺς Πάρθους, ὁ δὲ ἐπὶ τὸν Καίσαρα, συνέθεντο, καὶ ἐπὶ τούτῳ στρατιώτας τέ τινας ἀντέδοσαν σφίσι· καὶ ὁ μὲν τῆς Ἀρμενίας τῆς νεοκτήτου τινὰ ἔλαβεν, ὁ δὲ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἰωτάπην, ὡς καὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ συνοικήσουσαν, καὶ τὰ σημεῖα τὰ στρατιωτικὰ

282

A tiam & salem populo distribuit, ac balnea publicè, & tonsores viris ac mulieribus, gratis toto anno præbuit: ludis autem, quos multos & omnis generis exhibuit, tanta vsus est munificentia, vt pueros etiam, qui Troiam equestri certamine luderent, pretio conduxerit, ne quis sumptum faciendum haberet: denique thesseras in theatrum de sublimi loco proiecit, quibus argentum, vestis, vel aliæ quædam res offerebantur: alias item multas res ve-B nales in medium propositas, diripiendas vulgo concessit: præterea autem astrologos & præstigiatores vrbe eiecit. Iisdem fere diebus senatusconsultum factum est, ne quis senatorii ordinis latrocinii caussa in ius vocaretur: eo & rei huius criminis impunitatem sunt consecuti, & in posterum eorum maleficiorum licentia permissa est. Cæsar consulatum, quem secundum, collega L. Tullo, gerebat, statim prima die, e-C xemplum Antonii secutus, deposuit: inter patritios, plebeios aliquot adscripsit, senatu id decernente. & quum L. quidam Asyllius prætura propter diuturnum morbum se abdicaret, filium eius ei suffecit: in alîus prætoris locum extrema magistratus die defuncti, alium ad reliquas horas ordinauit. Boccho quoque (fuit is rex Mauritaniæ Cæsariensis) vita functo, regnum eius nemini alii tradidit, sed inter prouincias Romanas retulit. Ex manubiis D porro Dalmatarum protinus subactorum, fornices, & bibliothecas, à sororis nomine Octauianas dictas, extruxit.

Latrocinio-rum quæstio.

ANNO V.C. 721.

Bocchi mors. Mauritania Cæsariensis prouincia facta.

Bibliothecæ.

Antonij cum Medo pactum.

Antonius hoc tempore vsque ad Araxem profectus, quasi Parthis bellum illaturus, satis habuit cum Medorum rege societatem iûxisse, cuius ratione mutua sibi auxilia, Antonius Medo contra Parthos, E Medus Antonio aduersus Cæsarem spoponderunt militésque nonnullos eius rei caussa permutauerunt, & Antonius, Medo parte Armeniç recens occupatç tradita, filiã eius Iotapen, vt Alexandri coniugem futuram, & signa militaria, quæ in

Iotape.

Statiani pugna amiserat, recepit. Secundum hæc Polemonem Armenia (vt suprà ostendi) minore donauit, consulatúmque simul & dedit L. Clauuio, quem secum habebat, & ademit: deinde in Ioniam ac in Græciam, inde belli contra Cæsarem adornandi causa, properauit. Mediæ rex initio vsus Romanorũ auxilio, Parthos & Artaxem contra se profectos, vicit: deinde autem quum Antonius & suos milites euocasset, & istius quoque milites non reddidisset, vicissim superatus in potestatem hostium venit. Ad hunc modum Armenia simul cum Media amissa est.

A τὰ ἐν τῇ τοῦ Στατιανοῦ μάχῃ ἁλόντα. κἀκ τούτου ὁ μὲν Ἀντώνιος τῷ τε Πολέμωνι τὴν μικροτέραν Ἀρμενίαν, ὥσπερ εἶπον, χαρισάμενος, καὶ Λούκιον Χλαυούιον ποιήσας τε ἅμα ὕπατον καὶ παύσας (συνῆν γὰρ αὐτῷ) ἔς τε τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῷ τοῦ Καίσαρος πολέμῳ ὥρμησεν· ὅ, τε Μῆδος τὰ μὲν πρῶτα συμμάχοις τοῖς Ῥωμαίοις χρώμενος, τούς τε Πάρθους καὶ τὸν Ἀρτάξην ἐπελθόντας οἱ ἐνίκησε· τοῦ δ' Ἀντωνίου τοὺς
B ἑαυτοῦ στρατιώτας μεταπέμψαντος, καὶ προσέτι καὶ τοὺς ἐκείνου κατασχόντος, ἀντηττήθη τε καὶ ἑάλω. καὶ οὕτως ἡ Ἀρμενία μετὰ τῆς Μηδίας ἀπώλετο.

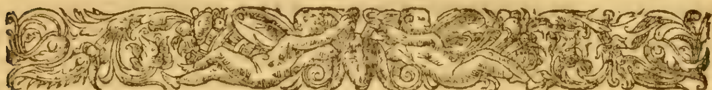

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAGESIMUS.

ΤΩ͂Ν ΔΙ'ΩΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩ͂Ν ἹΣΤΟΡΙΩ͂Ν ΤΟ' ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟ'Ν βιβλίον.

HAEC INSVNT LIBRO L Romanæ historiæ Dionis.

Quomodo inter Cæsarem & Antoniũ bellum coortum sit.

De victoria Cæsaris contra Antonium Actiaca.

ΤΑ'ΔΕ Ε'ΝΕΣΤΙΝ Ε'Ν ΤΩ͂ πεντηκοστῷ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς Καῖσαρ καὶ Ἀντώνιος πολεμεῖν ἀλλήλοις ἤρξαντο.

Ὡς Καῖσαρ Ἀντώνιον περὶ Ἄκτιον ἐνίκησεν.

ΧΡΟ'ΝΟΥ ΠΛΗ͂ΘΟΣ Ε'ΤΗ ΔΥ'Ο· Ε'Ν οἷς ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,

Γν. Δομίτιος, Γ. υἱ. Ἀηνόβαρβος, καὶ Γ. Σόσσιος Γ. υἱ.

Γ. Καῖσαρ Ὀκταουϊανὸς, τὸ γ', καὶ Μ. Οὐαλέριος Μεσσάλας Κορουῖνος, Μ. υἱ.

ACTA SVNT BIENNIO, CONSVLIBVS

Anno V.C. 722.

722. Cn. Domitio AEnobarbo, & C. Sossio,

723. C. Cæsare Octauiano, III, & M. Valerio Messala Coruino, M.F.

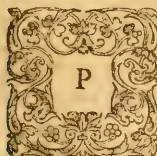

Populus Romanus amisso iam principatu, nondũ tamen sub vnius potestatẽ deuenerat, sed Antoniꝰ ac Cæsar æquata potẽtia rerũ potiebãtur, pleraq; inter se sorte partiti: cæ-

Ὁ ΔΕ' δῆμος ὁ τῶν Ῥωμαίων τῆς μὲν δημοκρατίας ἀφῄρητο, οὐ μέντοι καὶ ἐς μοναρχίαν ἀκριβῆ ἀπεκέκριτο, ἀλλ' ὅγε Ἀντώνιος καὶ ὁ Καῖσαρ ἐξ ἴσου ἔτι τὰ πράγματα εἶχον, τά τε πλείω σφῶν διειληχότες, καὶ τὰ λοιπὰ

τῷ μὲν λόγῳ, κοινὰ νομίζοντες, τῷ δ' ἔργῳ
ὥς που πλεονεκτῆσαί τι ἑκάτερος αὐτῶν ἐ-
δύνατο, ἰδιούμενοι. μετὰ δὲ δὴ τοῦτο ὡς ὅ,τε
Σέξτος ἀπολώλει, καὶ ὁ Ἀρμένιος ἑαλώκει, τά
τε προσπολεμήσαντα τῷ Καίσαρι ἡσύ-
χαζε, καὶ ὁ Πάρθος οὐδὲν παρεκίνει, καὶ ἐκεῖ-
νοι φανερῶς ἐπ' ἀλλήλους ἐτράποντο, καὶ ὁ
δῆμος ἀκριβῶς ἐδουλώθη. αἰτίαι δὲ τοῦ πολέ-
μου καὶ σκήψεις αἵδε αὖθις ἐγένοντο· Ἀντώνιος
μὲν Καίσαρι ἐπεκάλει ὅτι τόν τε Λέπιδον
τῆς ἀρχῆς ἐπεπαύκει, καὶ τὴν χώραν τήν τε
δύναμιν τήν τε ἐκείνου καὶ τὴν τοῦ Σέξτου,
κοινὴν σφῶν ὀφείλουσαν εἶναι, ἐσφετερίσατο·
καὶ τούτων τε τὴν ἡμίσειαν ἀπῄτει, καὶ τῶν
στρατιωτῶν οὓς ἐκ τῆς Ἰταλίας τῆς ἀμφο-
τέροις σφίσι προσηκούσης κατειλέκτο· Καῖ-
σαρ δὲ ἐκείνῳ, ὅτι ἄλλα τε καὶ τὴν Αἴγυπτον
μὴ λαχὼν εἶχε, τόν τε Σέξτον ἀπεκτόνει (αὐ-
τὸς γὰρ ἑκὼν πεφεῖσθαι αὐτοῦ ἔλεγε) καὶ τὸν
Ἀρμένιον ἐξαπατήσας, καὶ συλλαβών, καὶ
δήσας, πολλὴν τῷ δήμῳ κακοδοξίαν προσ-
283 ετετρίπτο. τά τε ἡμίσεα καὶ αὐτὸς τῶν λα-
φύρων ἀπῄτει· καὶ παρὰ πάντα ἐπέφερεν
αὐτῷ τήν τε Κλεοπάτραν, καὶ τοὺς παῖδας
οὓς ἐξ αὐτῆς ἀνῄρητο, τά τε δωρηθέντα σφίσι.
καὶ ἐν τοῖς μάλιστα, ὅτι τὸν Καισαρίωνα ἐπω-
νόμαζεν οὕτω, καὶ ἐς τὸ τοῦ Καίσαρος γένος ἦ-
γε. ταῦτά τε οὖν ἀλλήλοις ἀντενεκάλουν,
καί πῃ καὶ ἀνταπελογοῦντο, τὰ μέν, ἰδίᾳ
σφίσιν ἐπιστέλλοντες, τὰ δέ, καὶ ἐν τῷ κοινῷ
λέγων μὲν ὁ Καῖσαρ, γράφων δὲ ὁ Ἀντώνιος.
πρέσβεις τε ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ συνε-
χῶς ἀντεπέστελλον, ὅπως ὅτι μάλιστα τά τε ἐγ-
κλήματα δικαιότατα ποιεῖσθαι δόξωσι, καὶ τὰ
ἀλλήλων ἅμα κατασκοπῶσι. κἀν τούτῳ χρή-
ματα ὡς καὶ ἐπ' ἄλλο τι ἤθροιζον, καὶ τὴν
λοιπὴν τοῦ πολέμου παρασκευὴν ὡς καὶ ἐφ'
ἑτέρους τινὰς ἐποιοῦντο· μέχρι οὗ ὅ,τε Δο-
μίτιος ὁ Γναῖος, καὶ ὁ Σόσσιος ὁ Γάιος, ἀμφό-
τεροι τῆς τοῦ Ἀντωνίου μερίδος ὄντες, ὑπάτευ-
σαν. τότε γὰρ οὐδὲν ἔτι ἐπεκρύψαντο, ἀλλ'
ἄντικρυς ἐπολεμώθησαν. ἐπράχθη δὲ ὧδε·
ὁ μὲν Δομίτιος οὐδὲν φανερῶς, ὥσγε καὶ συμ-
φορῶν πολλῶν πεπειραμένος, ἐνεόχμωσεν· ὁ
δὲ δὴ Σόσσιος, οἷα κακῶν ἄπειρος ὤν, πολλὰ
μὲν τὸν Ἀντώνιον ἐν αὐτῇ εὐθὺς τῇ νουμηνίᾳ

ra quum maximè communia inter se faterentur, tamen vterque sicubi licentiam cõsequebatur, alteri præripiebat. Postea verò quàm Sextus Pompeius obiit, Armeniæ rex captus, gentes quæ bellum cõtra Cæsarem mouerant, domitæ sunt, Parthique quieuerunt, ipsi quoque bellum inuicem susceperunt, populúsque omnino est in seruitutem redactus. Belli inter Cæsarem & Antonium hæ fuerunt causæ, ac prætextus. Accusabat Antonius Cæsarem, quòd Lepidum magistratu detrusisset, prouincias & exercitum, cùm Lepidi tum Sexti, sibi vendicasset, quæ debuerant communia ambobus esse: horum dimidiam partem postulabat, ac militum etiam, quos ex Italia, vtrique communi, Cæsar delegerat. Cæsar Antonio inter alia obiiciebat quòd AEgyptum, sorte sibi non datam, obtineret, quòd Põpeium à se vltro dimissum (sic enim ferebat) occidisset, quòd Artauasda per fraudem capto, inque vincula coniecto, infamiam magnam populo Romano conciliasset: manubiarum etiam partem dimidiam poscebat, ac omniũ maximè Cleopatrã ei, liberósque ex ea susceptos, ac donatas his regiones exprobrabat, idque præcipuè, quòd Cæsarionis nomen filio Cleopatræ indidisset, & eum in Cæsaris genus retulisset. Hæc mutuò criminabantur, ac excusabant etiam per literas inuicem missas, & apud senatum Cæsar coram, Antonius per epistolas se defendebat: hácque occasione alter ad alterum crebrò legatos mittebat, quò & suam causam quammaxime iustam esse ostenderet, & aduersarii res exploraret: interim pecuniam, quasi in alium quendam finem, cõtrahebant, & ad bellũ sese, tanquam cõtra alios quosdã hostes, parabãt, donec Cn. Domitius, ac C. Sossius, Antonianarũ vterque partiũ, consulatũ occeperũt: tum enim demum palam ad bellum ciuile descẽderunt. Ea res ita acta est Domitio, quia multas antè calamitates expertus esset, nihil noui agitante, Sossius homo aduersæ fortunæ rudis, ipsis calendis Ianuariis multa verba in Antonii laudem & vitupera-

Cæsaris & Antonii mutuæ obiectiones.

Consules Cn. Domitius & C. Sossius Antonio fauent. Occasiones belli ciuilis inter Cæsarem & Antonium.

tioné Cæsaris fecit: ac edictū contra hūc facturus cōfestim erat, nisi Nonius Balbus tribunusplebis intercessisset: Cæsar autem quum coniectura præcepisset quid acturus esset Sossius, quia neque conniuere ad id, neque, si repugnasset, bellum incepisse prior videri consultum putabat, neque in senatum venerat neque omnino in vrbe eo tempore manserat: sed, cùm huius rei causa tum vt per otium de annuntiatis sibi actionibus eo certius consilium capere posset, causam quandā commentus, peregre abierat. Pòst verò reuersus Romam, senatum conuocauit: præsidióque militum & amicorum, pugiones occultè gestantium, septus, sella curuli in medio consulum sedens, multa in defensionem sui ipsius inde mediocria locutus est, multis Sossium & Antonium accusauit: ac, quum neque alii neque consules ipsi quicquam dicere auderent, conuenire eos ad certam diem iussit, scripto ipsis Antonii tum iniurias demonstraturus. Consules, neque contradicere ausi, neque tacere sustinentes, clanculum ante eam diem vrbe profecti, ad Antonium se contulerunt, eósque reliquorum senatorū multi secuti sunt. Eo cognito Cæsar, quum eos à se vltro emissos dixisset, ne propter aliquam iniuriā suam ab iis desertus videretur, reliquis etiam qui vellent ad Antonium abire, vt tutò id facerent permisit. Compensauerūt hoc eorum factum alii ab Antonio ad Cæsarem fugientes, intérque eos, Titius etiam Plancúsque, quos Antonius & præ reliquis omnibus in honore habuerat, & secretorū suorum conscios fecerat. Hi quum, post discessum consulum, Cæsar, senatu congregato, recitasset de scripto, ac perorasset quæ voluisset: Antoniúsque iis auditis, senatu præsentium habito, multis contrà dictis, bellum suscepisset, ac Octauiam repudiasset: offensi eius actionibus nonnihil, ac Cleopatræ consuetudinem molestè ferentes, ad Cæsarem perfugerunt:

Nonius Balbus.

Consules ad Antonium abeunt.

Titius & Plācus ad Cæsarem deficiunt.

Octauiam Antonius repudiat.

A ἐπῄνεσε, πολλὰ δὲ καὶ τὸν Καίσαρα κατέδραμε. κἂν παραχρῆμα ἐπ' αὐτῷ τι ἐχρημάτισεν, εἰ μὴ Νώνιος Βάλβος δημαρχῶν ἐκώλυσεν. ὁ γὰρ Καῖσαρ, ὑποτοπήσας τὸ μέλλον ὑπ' αὐτοῦ γενήσεσθαι, καὶ μήτε περιιδεῖν αὐτό, μήτ' αὖ ἐναντιωθεὶς προκατάρχειν τοῦ πολέμου δόξαι ἐθελήσας, τότε μὲν οὔτε ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσῆλθεν, οὐδ' ὅλως ἐν τῇ πόλει διητήθη, ἀλλά τινα αἰτίαν πλασάμενος B ἐξεδήμησε, διά τε ταῦτα, καὶ ἵνα κατὰ σχολὴν πρὸς τὰ ἀγγελθέντα οἱ βουλευσάμενος, τὸ δέον ἐκ πλείονος λογισμοῦ πράξῃ· ὕστερον δὲ ἐπανελθών, τήν τε γερουσίαν ἤθροισε, καὶ φρουρὰν τῶν τε στρατιωτῶν καὶ τῶν φίλων, ἐγχειρίδια κρύφα ἐχόντων, περιβαλόμενος, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὑπάτων ἐπὶ δίφρου ἀρχικοῦ ἱζήσας, πολλὰ μὲν αὐτόθεν ἐκ τῆς ἕδρας καὶ μέτρια ὑπὲρ ἑαυτοῦ διελέχθη, πολλὰ δὲ καὶ τοῦ Σοσσίου τοῦ τε Ἀντωνίου κατηγόρησεν. ἐπειδή τε οὔτ' ἄλλος τις οὐδ' αὐτῶν C τῶν ὑπάτων οὐδέτερος φθέγξασθαί τι ἐτόλμησεν, ἐκέλευσε σφᾶς ἐν ῥητῇ ἡμέρᾳ αὖθις συνελθεῖν, ὡς καὶ διὰ γραμμάτων τινῶν ἀδικοῦντα τὸν Ἀντώνιον ἐξελέγξων. οἱ οὖν ὕπατοι μήτ' ἀντειπεῖν αὐτῷ θαρσοῦντες, μήτε σιωπῆσαι ὑπομένοντες, λάθρα προεξεχώρησαν· καὶ μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀπῆλθον, καὶ σφίσι καὶ τῶν ἄλλων βουλευτῶν οὐκ ὀλίγοι συνεφέποντο. μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Καῖσαρ, ἑκών τε αὐτοὺς ἐκπεπομφέναι ἔφασκεν, ἵνα μὴ καὶ ὡς ἀδικῶν τι ἐγκαταλελεῖ-D φθαι ὑπ' αὐτῶν δοκῇ, καὶ ἐπιτρέπειν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐθέλουσι πρὸς τὸν Ἀντώνιον μετὰ ἀδείας ἀπᾶραι. τοῦτο δ' οὖν τοιοῦτον ὑπ' ἐκείνων γενόμενον ἀντεσηκώσαν, παρὰ τοῦ Ἀντωνίου αὖ φυγόντες, καὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἐλθόντες ἄλλοι τε καὶ ὁ Τίτιος καὶ ὁ Πλάγκος, καίπερ ἐν τοῖς πρώτοις τε ὑπ' αὐτοῦ τιμώμενοι, καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ πάντα εἰδότες. ἐπεὶ γὰρ ταῦτα οὕτως ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἐ-E πέπρακτο, καὶ προσέτι καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ τήν τε γερουσίαν συνήγαγε, καὶ ἀνέγνω καὶ εἶπεν ὅσα ἠθέλησε, καὶ αὐτὰ ὁ Ἀντώνιος ἀκούσας, βουλήν τε τινὰ ἐκ τῶν παρόντων ἤθροισε, καὶ λεχθέντων ἐφ' ἑκάτερα πολλῶν, τόν τε πόλεμον ἀνείλετο, καὶ τὴν τῆς Ὀκταουίας συνοίκησιν ἀπεῖπε· προσκρούσαντές τι αὐτῷ ἐκεῖνοι, ἢ καὶ τῇ Κλεοπάτρᾳ τι ἀχθεσθέντες, ηὐτομόλησαν· καὶ σφᾶς

καί σφας ὁ Καῖσαρ ἀσμενέστατα δεξάμενος, τά τε ἄλλα τὰ τοῦ Ἀντωνίου παρ' αὐτῶν πάντα καὶ ἃ ἔπραττε καὶ ἃ ἐνενόει, καὶ τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ γεγραμμένα, τόν τε ἔχοντα αὐτὰς ἔμαθε· καὶ γὰρ σεσημασμένοι σφᾶς

284 ἦσαν. κἀκ τούτου περιαλγὴς ἔτι καὶ μᾶλλον γενόμενος, οὐκ ὤκνησεν οὔτ' ἀναζητῆσαι αὐτάς, οὔτε λαβεῖν, οὔτε ἐς τὸ βουλευτήριον, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐς ἐκκλησίαν, καὶ ἐσκομίσαι καὶ ἀναγνῶναι. τοιαῦτα γάρ που ἐν αὐταῖς ἐνεγέγραπτο, ὥστε μηδ' αἰτίαν τινὰ παρ' αὐτῶν, καίτοι παρανομώτατον πρᾶγμα ποιήσαντα, σχεῖν. τῷ τε γὰρ Καισαρίωνι ὡς καὶ ἐκ τοῦ Καίσαρος ὄντως γεγονότι ἐμεμαρτυρήκει, καὶ τοῖς παισὶ τοῖς ἐκ τῆς Αἰγυπτίας οἱ τρεφομένοις ὑπέρογκοι δή τινας δωρεὰς ἐδεδώκει· τό, τε σῶμα τὸ ἑαυτοῦ ἔν τε τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ σὺν ἐκείνῃ ταφῆναι ἐκεκελεύκει. δι' οὖν ταῦτα ἀγανακτήσαντες, ἐπίστευσαν ὅτι καὶ τἆλλα τὰ θρυλούμενα ἀληθῆ εἴη· τουτέστιν ὅτι, ἂν κρατήσῃ, τήν τε πόλιν σφῶν τῇ Κλεοπάτρᾳ χαριεῖται, καὶ τὸ κράτος ἐς τὴν Αἴγυπτον μεταθήσει. καὶ τοσαύτῃ γε ἐπὶ τούτοις ὀργῇ ἐχρήσαντο, ὥστε πάντας οὐχ ὅπως τοὺς διαφόρους αὐτῷ, ἢ καὶ ἐκ μέσου ἀμφοῖν ὄντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάνυ φίλους δεινῶς αὐτὸν αἰτιάσασθαι. τοῖς τε γὰρ ἀναγνωσθεῖσιν ἐκπλαγέντες, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος ὑποψίαν ἀνταγωνιζόμενοι, τὰ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις ἔλεγον. καὶ τήν τε ὑπατείαν αὐτόν, ἐς ἣν προκεχειροτόνητο, καὶ τὴν ἄλλην ἐξουσίαν πᾶσαν ἀφείλοντο· πολέμιόν τε λόγῳ μὲν οὐκ ἀπέφηναν (φοβηθέντες τοὺς συνόντας αὐτῷ, ὅτι καὶ ἐκείνους ἐν ἐχθρῶν μοίρᾳ, ἂν μὴ λείπωσιν αὐτόν, νομισθῆναι ἐχρῆν) ἔργῳ δὲ πάντος μᾶλλον ἀπέδειξαν. τοῖς μὲν γὰρ συνεξεταζομένοις οἱ τήν τε ἄδειαν καὶ ἐπαίνους, ἂν ἐγκαταλείπωσιν αὐτόν, ἐψηφίσαντο· τῇ δὲ Κλεοπάτρᾳ τὸν πόλεμον ἄντικρυς ἐπήγγειλαν· καὶ τάς τε χλαμύδας, ὡς καὶ ἐν χερσὶν αὐτοῦ ὄντος, μετημπίσχοντο, καὶ πρὸς τὸ Ἐνυεῖον ἐλθόντες, πάντα τὰ προπολέμια, κατὰ τὸ νομιζόμενον, διὰ τοῦ Καίσαρος, ὡς καὶ φητιαλίου ἐποίησαν. ἅπερ που λόγῳ μὲν πρὸς τὴν Κλεοπάτραν, ἔργῳ δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἔτεινεν.

qui eos & libentiſſimè recepit, & ab iis cùm omnia alia acta ac conſilia Antonii didicit, tum teſtamento eius quæ eſſent ſtatuta, ac apud quem id eſſet, reſciuit. nam id Titius ac Plancus obſignauerant. Cæſar verò de teſtamento Antonii certior factus, ingenti dolore correptus, ſtatim & quæſiuit id, & inuentum, in ſenatum, ac deinde etiam in cõcionem, attulit, recitauítque. Quod factum etſi erat iniuſtiſſimum, tamen ea quæ teſtamento continebantur, huiuſmodi erant vt omnem Cæſaris facti inuidiam tollerent. Nam Antonius eo teſtamento Cæſarioni teſtimonium ferebat quòd eſſet verè Cæſaris filius: ſuis autem ex Cleopatra filiis immenſa munera dabat: ſuum mortui corpus Alexandriæ cũ Cleopatra ſepeliri iubebat. Hæc tãtam indignationem apud omnes excitarunt, vt reliqua etiam quæ vulgò iactabantur, vera eſſe crederent, nempe Antonium, ſi rerũ potitus foret, Romam Cleopatræ dono daturum, ac imperium in AEgyptum tranſlaturum: proinde vehementi ira correpti omnes, cum, non inimici modò, aut qui neutri parti ſtudebant, ſed ii quoque iam qui ſumma ei iuncti fuerant amicitia, ſummopere culparunt: quippe ii teſtamento recitato territi, ac exinde ſuſpicioni in qua Cæſarem habuerant, repugnantes, cum reliquis ſentiebant. Itaque vnanimi conſenſu Antonio conſulatus (erat enim conſul iam deſignatus) ademptus, ac reliqua etiam poteſtas omnis abrogata eſt: ac, tametſi hoſtis appellatus non eſt (metuebãt enim eos qui cum eo erant: qui ipſi quoque, niſi ab eo diſceſſiſſent, hoſtium numero habendi erant) nihilominus re ipſa hoſtis palam declaratus eſt: nam & impunitas ac laudatio iis proponebantur qui Antonium deſeruiſſent: & Cleopatræ bellum manifeſtò indicebatur: ac, quaſi id iã gereretur, ſaga ipſi ſumpſerunt, & ad ædem Bellonæ progreſſi ſunt, ibíque Cæſar, tãquam fecialis, omnia quæ antequam bellum iniretur fieri Romano more conſueuerant, iuſſu eorum peregit. Quæ etſi omnia verbo contra Cleopatram fiebant, tamen re ipſa ad Antoniũ pertinebãt.

Teſtamentum Antonij publicè Cæſar recitat.

Contra Antonium decreta.

Antonij & Cleopatræ vitæ turpis ratio, Alexādriæ.

Adeo enim hunc mancipauerat sibi Cleopatra, vt cum gymnasiarchā Alexandrinorum effecerit, ab eo regina ac domina appellata sit, milites in suo satellitio Romanos habuerit, omnésque ii in suis clypeis nomen Cleopatræ inscripserint: ipsa cum Antonio in forum prodibat, ludos cum eo curabat, cum eo iudicia obibat, cum eo equitabat, in vrbibus ipsa curru vehebatur: Antonius pedester cum eunuchis eam sequebatur: prætorium suum, regiam nominabat: aliquando acinace se accingebat, peregrinóque vestitu vtebatur: in sedili & curru aureis in publico versabatur: Osiridem se & Dionysium, ipsa se Lunam & Isidē, scribebant ac fingebant: quo magis præstigiis quibusdam ad insaniam ab ea adactus videbatur. Ipsa enim non Antonium modò, sed omnes etiam qui in aliqua apud eum essent existimatione, huiusmodi incantatione quasi vsa constrinxerat, vt sibi ipsa imperium in Romanos ausa sit sperare: ac, si quid iureiurando affirmaret, ius quod esset ipsa datura in Capitolio, iuramentum fecerit. Enimuero bellum contra Cleopatram his de causis decretum fuit, cōtra Antonium nequaquam. Satis enim sciebant alioquin eum se hostem habituros, nunquam, Cleopatra proiecta, Cæsaris rebus accessurum: volebántque hoc ipsum ei crimen obiici posse, quòd contra patriam, nihil à suis læsus, ipse vltro bellum pro AEgyptia muliere suscepisset. Proinde iuuentus ab vtrisque magno studio ad arma conuocabatur: pecuniæ conficiebantur: omnia quæ bello gerendo sunt necessaria, festinatò comparabantur: fuítque eius belli apparatus longè prioribus omnibus maior, multis vtrique ad hoc bellum gentibus auxilia subministrantibus. Cæsarem Italia omnis (quos enim Antonius in colonias deduxerat, eos Cæsar partim metu, pauci enim erant, partim beneficio sibi adiecerat: cuius rei causa inter alia Bononiam quoque denuo coloniam militibus cōstituerat, vt à se id beneficium ii habere viderentur) Gallia, Hispania, Illyricum, Africa cum ea quæ anti-

Apparatus ad bellum.

Bononia.

A οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐδεδούλωτο, ὥστε καὶ γυμνασιαρχῆσαι τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι πεῖσαι· βασιλίς τε αὐτὴ καὶ δέσποινα ὑπ' ἐκείνου καλεῖσθαι· στρατιώτας τε Ῥωμαίους ἐν τῷ δορυφορικῷ ἔχειν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς πάντας σφᾶς ταῖς ἀσπίσιν ἐπιγράφειν. ἔς τε τὴν ἀγορὰν μετ' αὐτοῦ ἐσεφοίτα, καὶ τὰς πανηγύρεις οἱ συνδιετίθει· τάς τε δίκας συνεξήταζε, καὶ συνίππευε. καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐκείνη μὲν ἐν δίφρῳ τινὶ ἐφέρετο, ὁ δ' Ἀντώνιος αὐτόποδι αὐτῇ μετὰ B τῶν εὐνούχων ἠκολούθει. καὶ τό, τε στρατήγιον, βασίλειον ὠνόμαζε, καὶ ἀκινάκην ἔστιν ὅτε παρεζώννυτο. ἐσθῆτί τε ἔξω τῶν πατρίων ἐχρῆτο, καὶ ἐπὶ κλίνης ἐπιχρύσου, δίφρου τε ὁμοίου, καὶ ἐν τῷ κοινῷ ἑωρᾶτο. συνεγράφετό τε αὐτῇ, καὶ συνεπλάττετο, αὐτὸς μέν, Ὄσιρις καὶ Διόνυσος, ἐκείνη δέ, Σελήνη τε καὶ Ἶσις, λέγοντες εἶναι. ἐξ οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα ἔκφρων ὑπ' αὐτῆς ἐκ μαγγανείας τινὸς γεγονέναι ἔδοξεν. οὐ γὰρ ὅτι ἐκεῖνον ἀλλὰ καὶ τοὺς C ἄλλους τούς γε παρ' αὐτῷ δυναμένους οὕτω καὶ ἐγοήτευσε καὶ κατέδησεν, ὥστ' αὐτὴν καὶ τῶν Ῥωμαίων ἄρξειν ἐλπίσαι, τήν τε εὐχὴν τὴν μεγίστην, ὁπότε τι ὀμνύοι, ποιεῖσθαι, τὸ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ δικάσαι. τῇ μὲν οὖν Κλεοπάτρᾳ διὰ ταῦτα τὸν πόλεμον ἐψηφίσαντο· τῷ δ' Ἀντωνίῳ οὐδὲν δῆθεν τοιοῦτον ἐποίησαν, εὖ γε εἰδότες ὅτι καὶ ἄλλως πολεμωθήσοιτο. οὐ γάρ που, προδοὺς ἐκείνην, τὰ τοῦ Καίσαρος πράξειν ἔμελλε, καὶ βουλόμενοι καὶ αὐτὸ τοῦ- D το ἐγκαλέσαι οἱ, ὅτι τὸν ὑπὲρ τῆς Αἰγυπτίας πόλεμον ἑκὼν κατὰ τῆς πατρίδος, μηδενὸς αὐτῷ δεινοῦ οἴκοθεν ἰδίᾳ συμβάντος, αἱείλετο. ἥ τε οὖν ἡλικία ἁπανταχόθεν συνελέγετο παρ' ἀμφοτέρων σπουδῇ, καὶ χρήματα συνήγετο, τά τε ἐμπολέμια πάντα κατὰ τάχος ἠθροίζετο. καὶ ἐγένετο ἡ παρασκευὴ πᾶσα πολὺ τῶν πρὶν αὐτῆς μεγίστη. ἔθνη γὰρ τοσάδε ἑκατέρῳ τόνδε τὸν πόλεμον συνήρατο· Καί- 285 σαρι μὲν ἥ τε Ἰταλία (πάντας γὰρ τοὺς ὑπὸ E τοῦ Ἀντωνίου ἀποικισθέντας, τὰ μὲν ἐκφοβήσας, ἅτε ὀλίγους ὄντας, τὰ δὲ καὶ εὐεργετήσας, προσετέθειτο. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ τοὺς τὴν Βονωνίαν ἐποικοῦντας, αὐτοὺς αὖθις, ἵνα δὴ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ἀπῳκίσθαι δοκῶσι, προσκατεστήσατο) ἥ τε οὖν Ἰταλία καὶ ἡ Γαλατία, τό, τε Ἰβηρικὸν καὶ τὸ Ἰλλυρικόν, καὶ Λίβυες, οἵ τε

A ἐκ τοῦ πρὶν ῥωμαΐζοντες, πλὴν τῆς περὶ τὴν Κυρήνην, καὶ οἱ τοῦ Βογούου τοῦ τε Βόκχου γεγονότες, Σαρδώ τε καὶ Σικελία, καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι αἱ ταῖς εἰρημέναις ἠπείροις προσεχεῖς, συνεμάχησαν· τῷ δ' Ἀντωνίῳ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῇ ἠπείρῳ τῶν Ῥωμαίων ἀκούοντα, καὶ ἐν τῇ Θρᾴκῃ, ἥ τε Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ οἱ Κυρηναῖοι μετὰ τῶν περιχώρων, καὶ οἱ νησιῶται οἱ προσοικοῦντες σφίσιν, οἵ τε βασιλεῖς καὶ οἱ δυνάσται πάντες, ὡς εἰπεῖν, οἱ τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ τότε ὑπ' ἐκεῖνον οὔσῃ γειτνιῶντες, οἱ μὲν, αὐτοί, B οἱ δὲ, δι' ἑτέρων. καὶ τοσαύτῃ γε προθυμίᾳ ἀμφότεροι ὁμοίως ἐχρήσαντο, ὥστε καὶ ἐνόρκους τὰς συμμαχίας σφῶν ἑκατέρῳ ποιήσασθαι. οὗτοί τε οὖν οὕτως ἐρρώννυντο, καὶ ὁ Ἀντώνιος τοῦτο μὲν, ἀπώμοσε τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις ἀκηρυκτὶ πολεμήσειν, τοῦτο δὲ, ὑπέσχετο τήν τε ἀρχὴν ἐντὸς δύο μηνῶν μετὰ τὴν νίκην ἀφήσειν, καὶ τὸ πᾶν αὐτῆς κράτος τῇ γερουσίᾳ καὶ τῷ δήμῳ ἀποδώσειν. μόλις τε δῆθεν τινὲς ἔπεισαν αὐτὸν ἕκτῳ μηνὶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα δὴ κατὰ σχολὴν C τὰ πράγματα καταστήσῃ. καὶ ὁ μὲν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὴ ἤμελλεν αὐτὸ πράξειν, ἀλλ' ὡς πάντη γε πάντως κρατήσων ἐπηγγέλλετο. τά τε γὰρ ἑαυτοῦ πολὺ τοῖς πλήθεσιν ἰσχυρότερα ἑώρα ὄντα, καὶ τὰ τῶν ἐναντίων ἀσθενώσειν δωροδοκίαις ἤλπιζε. χρυσίον γὰρ ὡς ἑκασταχόσε, καὶ οὐχ ἥκιστα ἔς τε τὴν ἄλλην Ἰταλίαν καὶ ἐς τὴν Ῥώμην ἐσπέμπων, διεκίνει τε ὡς ἕκαστα, καὶ σφετερίζεσθαι ἐπειρᾶτο. ὅθεν περ καὶ ὁ Καῖσαρ D τά τε ἄλλα δι' ἀκριβεστέρας φυλακῆς ἐποιήσατο, καὶ χρήματα τοῖς στρατιώταις ἔδωκε. τοιαύτης δ' οὖν τῆς τε ὁρμῆς καὶ τῆς παρασκευῆς αὐτῶν οὔσης, πολλὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ποικίλα ἐθρυλλεῖτο, πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τῶν θεῶν καὶ ἐναργῆ προεδείκνυτο. πίθηκός τε γὰρ ἐς τὸ Δημήτριον ἐν ἱερουργίᾳ τινὶ ἐσελθὼν, πάντα τὰ ἔνδον συνέχεε, καὶ βύας πρῶτον μὲν ἐς τὸν τῆς Ὁμονοίας ναὸν, ἔπειτα δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους πάντας ὡς εἰπεῖν τοὺς ἁγιωτάτους ἐπέπτατο. καὶ τέλος, E ἐπειδὴ πανταχόθεν ἀπηλαύνετο, ἐπί τε τοῦ ναοῦ τοῦ Γενίου τοῦ δήμου ἱδρύθη, καὶ οὔτε ἑάλω, οὔτ' ἐξανέστη πρὶν ὀψέ ποτε. ὅ, τε ὄχος ὁ τοῦ Διὸς ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἱπποδρομίᾳ συνετρίβη, καὶ λαμπὰς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης αἰωριθεῖσα, ἐς τὸν αἰθέρα ἀνέδραμε. καὶ συχνὰ μὲν ὑπὸ χειμῶνος ἐπόνησεν,

quitus sub Romanis fuerat, excepta Cyrenaica, tũ ea quæ Bogudi prius ac Boccho paruerat, Sardinia, Sicilia, ac reliquæ insulæ prædictis terris continentibus vicinæ, adiuuarunt: Antonio regiones Asiæ continentis, Romanis parentes, Thraciáque, Græcia, Macedonia, AEgyptus, Cyrenaica cum finitimis, insulæ etiam propinquæ, regésque & principes ferè omnes, quotcunque tum Romani imperii fines attingebant, alii ipsi, alii per suos, opitulabantur. Tãta autem contentione vterque vtebatur, vt sociorum auxilia etiam sacramento rogauerint. Antonius se quoque suis militibus vicissim iuramento obstrinxit, bellum se nõ denuntiatum gesturum, ac imperium intra secundũ à bello perfecto mensem depositurum, idque omne S. P. Q. R. redditurum: ac, vix tandem persuaderi sibi passus, vt sexto demum mense id faceret, quo rectius per otium res constituere posset, ita facturũ se pollicitus est, etsi nequaquam ita in animo haberet. Victoriam quidem sibi certam promiserat, quòd & longè maiorem sibi quàm aduersario adesse multitudinem videbat, & istius copias se largitionibus corruptũrum sperabat, idcóque omnia ad defectionem à Cæsare sollicitandi, sibique adiungendi causa, aurum identidem in Italiam, ac in vrbem ipsam, summittebat. quæ Cæsari causa fuit vt & attentiores vbique custodias instituere, & pecuniam suis militibus diuideret. Hæc Cæsare Antonióq; agitantibus ac parãtibus, varii ac multiplices rumores vulgò ferebantur, multa etiam diuinitus euidentia signa ostendebantur. Sacrificio quodam simius in fanum Cereris ingressus, omnia quæ intus erant cõfudit: bubo in templum, primùm Cõcordiæ, deinde in reliqua etiam ferè omnia quæ sanctissima habebantur delubra, deuolauit: ac, quum vndique exigeretur, in æde Genii populi consedit, ac neque captus est, & tardè omnino auolauit: currus Iouis equestribus ludis Romanis fractus est: fax multas dies supra mare Græcum suspensa, in cœlum euolauit: multa tempestate afflicta sunt,

Largitiones Antonij.

Prodigia.

inter quæ trophæum quoddam in Auentino poſitum concidit, Victoriæque ſimulacrum à ſcena theatri deiectum eſt, pónſque ligneus totus corruit: multa ignis abſumpſit, ac ab AEtna quoque is plurimus exūdauit, damnúmque vrbibus & agris dedit. Hæc Romanis partim viſa partim audita. Draconem quoque in memoriam reuocauerūt, ipſum etiam eis portēdere aliquid in præſentia exiſtimantes: nam paulo ſuperioribus diebus in Hetruria draco biceps, lōgus pedes octogintaquinque, ſubitò apparuerat, ac multis editis maleficiis fulmine ictus conflagrauerat. Hæc prodigia ad vniuerſum populum ſpectabant: nam & Romani vtrinque erant qui pugnaturi eſſent, & futurum vt, ab vtraque parte multis perditis, reliqui omnes in poteſtate victoris forent. Antonio autem clades à pueris Romæ prædicta eſt, qui nullius iuſſu in duas partes diuiſi, quarū altera Cæſariani, altera Antoniani vocarentur, biduum conflixerunt, ac ſuccubuerunt Antoniani. Statua quoque Antonii, in Albano iuxta Iouē poſita, lapidea, multum ſanguinis effudit, quo ei interitus portendebatur. Suſpenſis iam omnium ex æquo animis, eo tamē anno nihil amplius actum eſt. Nam Cæſar rebus in Italia conſtitutis, eóque magis quòd eò ab Antonio miſſæ pecuniæ aduenisſent, ante hyemem occurrere ei nequiuit: Antonius, quum ad Italiam curſum intendiſſet, ibi bellum inopinantibus aduerſariis geſturus, quum, Corcyram veniens, audiſſet, Cæſaris naues, quæ ad ſpeculādum præmiſſæ fuerant, apud montes Ceraunios ſtare, ſuſpicatus eò Cæſarē cum tota claſſe veniſſe, in Peloponneſum (iam enim ſub finem autumni erat) reuectus, Patris hyemauit, dimiſſis in omnia loca militibus, vt & cuſtodirent ea, & facilius alimenta eis ſuppeterent. Interim & ſponte ſua vtrinque ab altero ad

A ὥστε καὶ τρόπαιόν τι ἐν τῷ Ἀουεντίνῳ ἑστὸς, καὶ Νίκης ἄγαλμα ἀπὸ τῆς τοῦ θεάτρου σκηνῆς πεσεῖν· τήν τε γέφυραν τὴν ξυλίνην πᾶσαν καταρραγῆναι. συχνὰ δὲ καὶ ὑπὸ πυρὸς ἐφθάρη, καὶ προσέτι καὶ ἐκ τῆς Αἴτνης πλεῖστόν τε ἐρρύη, καὶ πόλεσι καὶ χώραις ἐλυμήνατο. ταῦτ' οὖν οἱ Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν ὁρῶντες, τὰ δ' ἀκούοντες, ἀνεμιμνήσκοντο καὶ τοῦ δράκοντος, ὅτι ἄρα καὶ ἐκεῖνος ἐς τὰ τότε παρόντα σφίσιν ἐσήμαινεν. ἐν γὰρ τῇ Τυρ-
B σηνίδι ὀλίγον πρὸ τούτων πρότερον δράκων δικέφαλος, μέγας, ὥστε καὶ ἐς πέντε καὶ ὀγδοήκοντα πόδας ἐξικνεῖσθαι, αἰφνίδιον ἀνεφάνη, καὶ πολλὰ κακώσας ἐκεραυνώθη. ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ πάντας αὖθις ἔφερε. Ῥωμαίοις τε γὰρ τὸ προμαχόμενον ἀμφοτέρωθεν ὁμοίως ἦν, καὶ ἔμελλον ἔν τε τῷ τότε παρόντι πολλοὶ ἑκατέρωθεν φθαρήσεσθαι, καὶ ἔπειτα τοῦ κρατήσαντος πάντες οἱ περι- 286
λειφθέντες γενήσεσθαι. τῷ δὲ δὴ Ἀντωνίῳ τὴν μὲν ἧτταν οἱ παῖδες οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ ὄντες
C προεμαντεύσαντο· (δίχα γενόμενοι γάρ, μηδενὸς κελεύσαντος, καὶ οἱ μὲν Ἀντωνιείους, οἱ δὲ Καισαρειείους σφᾶς ἐπικαλέσαντες, συνέμιξαν ἀλλήλοις ἐπὶ δύο ἡμέρας, καὶ ἡττήθησαν οἱ τὸ ἐκείνου ὄνομα φέροντες) τὸν δ' ὄλεθρον, εἰκών τις αὐτοῦ ἐν τῷ Ἀλβανῷ παρὰ τῷ Διῒ ἀνακειμένη. λιθίνη γὰρ οὖσα, αἷμα πολὺ ἀνῆκε. μετεώρων δ' οὖν πάντων ὁμοίως ὄντων, ἐν μὲν τῷ ἔτει ἐκεί-
D νῳ πλέον οὐδὲν ἐγένετο. ὅ,τε γὰρ Καῖσαρ τὰ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ τά τε χρήματα παρὰ τοῦ Ἀντωνίου παρόντα ᾔσθετο, καθιστάμενος, οὐκ ἠδυνήθη πρὸ τοῦ χειμῶνος ἀπαντῆσαι. καὶ ἐκεῖνος ὥρμησε μὲν ὡς καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὸν πόλεμον ἀδοκήτως σφίσι ποιησόμενος, ἐλθὼν δὲ ἐς Κέρκυραν, καὶ πυθόμενος τὰς ναῦς τὰς προσπλωτὰς ἐς τὴν προσκοπὴν αὐτοῦ πεμφθείσας, περὶ τὰ Κεραύνια ὄρη ναυλοχεῖν,
E ὑπετόπησεν αὐτὸν τὸν Καίσαρα μετὰ παντὸς τοῦ ναυτικοῦ ἀφῖχθαι· καὶ οὐκέτι περαιτέρω προεχώρησεν, ἀλλ' ἐς τὴν Πελοπόννησον (ἤδη γὰρ ἐκ μετοπώρου ἦν) ἀναπλεύσας, αὐτὸς μὲν ἐν Πάτραις παρεχείμασε, τοὺς δὲ δὴ στρατιώτας πανταχόθεν διέπεμψεν, ἵνα τά τε χωρία φυλάττωσι, καὶ τῶν ἐπιτηδείων ῥᾷον εὐπορῶσι. κἀν τούτῳ ἦλθον μὲν καὶ ἐθελονταὶ παρ' ἀμφοτέρων αὐτῶν πρὸς

ἑκατέρους καὶ βουλευταὶ καὶ ἄλλοι τινές· ἑάλω δὲ καὶ κατάσκοπος ὑπὸ τοῦ Καίσαρος Λούκιος Μέσιος· καὶ αὐτὸν, καίπερ τῶν ἐν τῇ Περουσίᾳ πρότερον ἁλόντων ὄντα, ἀφῆκε, πᾶσάν οἱ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν προεπιδείξας. τῷ τε Ἀντωνίῳ ἐπέστειλεν ὅπως ἢ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἵππου δρόμον ἡμερήσιον, καὶ ἔφη οἱ ἀδεῶς προσπλεύσεσθαι, ἐπὶ τῷ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν συμμῖξαι σφᾶς· ἢ αὐτὸς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐς τὴν Ἰταλίαν περαιωθῇ· οὐχ ὅτι τι γενήσεσθαι σφῶν ἐνόμιζεν (ὁ δ᾽ οὖν Ἀντώνιος πολλὰ αὐτοῦ κατεγέλασε, καὶ εἶπε, καὶ τίς ἡμῖν δικάσει, ἄν τι παρὰ τὰ συγκείμενα παραχθῇ;) ἀλλ᾽ ὅτι τοῖς τε ἑαυτοῦ στρατιώταις θάρσος, καὶ τοῖς ἐναντίοις ἔκπληξιν ἐμβαλεῖν ἐκ τούτου προσεδόκησε. μετὰ δὲ δὴ ταῦτα ἦσαν μὲν ὕπατοι ἐς τὸ ἐχόμενον ἔτος ὅ, τε Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀντώνιος προαποδεδειγμένοι τότε, ὅτε ἐς τὰ ὀκτὼ ἔτη τὰς ἀρχὰς ἐσάπαξ προκατεστήσαντο, καὶ τό γε τελευταῖον ἐκ δύο ἦν· παραλυθέντος δὲ τοῦ Ἀντωνίου, ὥσπερ εἶπον, ὁ Μεσσάλας Οὐαλέριος ὁ προγραφεὶς ποτὲ ὑπ᾽ αὐτῶν, ὑπάτευσε μετὰ τοῦ Καίσαρος. κἀν τούτῳ ἄνθρωπός τε τις μανιώδης ἐς τὸ θέατρον ἐν πανηγύρει τινὶ ἐσπηδήσας, τόν τε στέφανον τὸν τοῦ προτέρου Καίσαρος ἀνείλετο, καὶ περιέθετο, καὶ διεσπάσθη ὑπὸ τῶν περιεστηκότων. καὶ λύκος ἔς τε τὸ Τυχαῖον ἐσπίπτων, συνελήφθη καὶ κατεσφάγη· κύων τε κύνα ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ παρ᾽ αὐτὴν τὴν ἅμιλλαν τῶν ἵππων κατειργάσατο καὶ κατέφαγε. καὶ πῦρ ἄλλα τε οὐκ ὀλίγα, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱπποδρόμου πολὺ, τό, τε Δημήτρειον καὶ ἕτερον ναὸν Ἐλπίδος ἔφθειρεν. ἔδοξαν μὲν γὰρ οἱ ἐξελεύθεροι αὐτὸ πεποιηκέναι· πᾶσι γὰρ τοῖς ἔν τε τῇ Ἰταλίᾳ αὐτῶν οὖσι, καὶ πέντε μυριάδων οὐσίαν ἢ καὶ πλείω κεκτημένοις, τὸ ὄγδοον αὐτῆς συντελέσαι ἐκελεύσθη· κἀκ τούτου καὶ ταραχαὶ καὶ φόνοι καὶ ἐμπρήσεις ἀπ᾽ αὐτῶν πολλαὶ ἐγένοντο· καὶ οὐ πρότερόν γε κατέστησαν, πρὶν ἢ τοῖς ὅπλοις καταδαμασθῆναι. ἀφ᾽ οὗ περ καὶ οἱ ἐλεύθεροι, οἷ τι χωρίον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κεκτημένοι, φοβηθέντες, ἡσύχασαν. καὶ γὰρ ἐκείνοις τὸ τέταρτον τῆς ἐπετησίας προσόδου δοῦναι προσετάχθη. μελλήσαντές τε ἐπὶ τούτῳ κινηθήσεσθαι, οὐδὲν ἔτι νεοχμῶσαι ἐτόλμησαν, ἀλλ᾽ ἀμαχεὶ καὶ ἄκοντες αὐτὸ συνεσήνεγκαν.

A alterum quidam senatores ac nonnulli alii venerũt: & explorator quidam L. Mesius à Cæsare deprehensus est: eum Cæsar, etsi antè Perusiæ quoque ceperat, omnibus ei prius suis copiis monstratis dimisit: Antonióque scripsit, vel recederet à mari tanto spatio quantum vna die equus conficere potest: ita se ad eum fide interposita adnauigaturum, vt nimirum intra quintum diem congrederentur: vel ipse eadem conditione in Italiam traiiceret: nõ quòd B putaret hoc futurum, (Nam Antonius quidem Cæsarem huius postulati nomine derisit omnino, ac dixit, Quis ergo noster erit iudex, si quid contra quàm conuenerit agetur?) sed quia hoc modo suis militibus audaciam, hostibus terrorem se iniecturum censebat. Anno sequẽti, quum essent consules ad eum designati Cæsar & Antonius, idque iã olim, quum in octo continuos (ex quibus hic vltimus erat) annos ma- C gistratus ordinassent: Antonio deposito, sicuti à me demonstratum est, Valerius Messala, quondam ab his proscriptus, cum Cæsare consul fuit. Eo tempore quidam mente captus, quum ludi essent, in theatrũ insiluit, coronámq; superioris Cæsaris rapuit ac sibi imposuit, éstque à circunstantibus discerptus. lupus in ædem Fortunę ingressus, deprehensus occisúsque est. canis canẽ in circo, quum maximè equestre certamen fieret, laniauit ac deuorauit. i- D gnis cùm alia multa, tum magnam ipsius circi partem, templáque Cereris & Spei absumpsit. Id incendium liberti videbantur excitasse: quibus quum imperatũ esset vt quotquot in Italia degentes, ducenta sestertia aut amplius possiderẽt, octauã partẽ suarum facultatum conferrẽt in publicum, turbas, cædes, ac incẽdia ediderant multa: neque prius finem fecerant quàm armis essent domiti. Horum clades liberos compescuit, E ne quid ipsi etiã tumultus cõcitarẽt, sed, sine prælio, vel inuiti, quadrantem annui reditus sui (nam is exigebatur ab omnibus ingenuis, qui in Italia prædium haberent) penderẽt.

L. Mesius speculator.

Valerius Messala consul.

Prodigia.

Libertorum pensio.

Enimuero id incendium etsi videbatur insidiis libertorum euenisse, tamen propter multitudinem eorum quæ conflagrarunt, inter prodigia etiam maxima adscriptū est. Neque tamen istos ea terruerunt, aut eo remissius ab iis bellum gestū est. Tota hyems speculando, vicissimque obiter damna iniungendo, exacta est. Nam Cæsar, quum Brundusio soluisset, ac Corcyram vsque prouectus esset, hostes, apud Actium in statione morantes, inopinatò aggressurus, tempestate coorta afflictus, re infecta reuerterat. Vere inito Antonius nusquam progressus est: nam socii nauales, quos ad triremes suas remiges habebat, promiscuè ex variis nationibus collecti, quum procul ab ipso hyemassent, neque exercuerant sese, & morbo insuper ac perfugiendo diminuti erant. Et Agrippa, Methona expugnata, ibíque occiso Bogude, obseruans naues onerariæ quibus locis appelli cōmodè posset, diuersis subinde locis in Græciā egressus, magnopere eū perturbabat. Cæsar his animo auctus, cupiénsque quamprimū alacritate exercitus egregiè exercitati vti, ac bellū in Græcia, Antoniíque regionibus potiùs quàm in Italia, prope Romam, gerere, Brundusium omnes milites qui alicuius essent pretii, omnésque senatorum equitúmque primores conduxit: alteros, vt eorum opera in agendo vteretur: alteros, ne soli relicti ad nouas res consurgerent: potissimùm verò vt ostenderet hominibus, maximam ac optimam Romanorum partem secum sentire. Ibi quum iussisset vt certum numerū seruorum singuli adducerent, alimētáque (excepti tamen hîc sunt milites) secum afferrent, Ionium mare cum omnibus copiis traiecit. ducebat autem non in Peloponnesum, aut contra Antonium, sed ad Actium, vbi classis Antonianæ maior pars stationē habebat, quam se vel deditione vel vi capturam Cæsar sperabat: ideóque pedestres copias, infra montes Ceraunios expositas, eò mittens, ipse Corcyram à præsidio destitutam nauibus occupauit: iísque in portū

Bellum ciuile inter Antoniū & Cæsarem initum.

Bogudis interitus.

Cæsar Actium transmittit copias.

Corcyrā capit.

A ἔδοξε μὲν οὖν διὰ ταῦθ' ὑπὸ τῶν ἀπελευθέρων τὸ πῦρ ἐξ ἐπιβουλῆς γεγενῆσθαι. οὐ μέντοι ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐς τὰ πάνυ τέρατα διὰ τὸ τῶν καυθέντων πλῆθος ἐσεγράφη. τοιούτων δὴ σημείων προφανέντων σφίσιν, οὔτε ἐφοβήθησαν, οὔθ' ἧττόν τι ἐπολέμησαν· ἀλλὰ τὸν μὲν χειμῶνα κατασκοπαῖς τε χρώμενοι, καὶ παραλυποῦντες ἀλλήλους διετέλεσαν (ὁ γὰρ Καῖσαρ ἐξανήχθη μὲν ἐκ τοῦ Βρεντεσίου, καὶ ἔπλευσε μέχρι τῆς Κερκύρας, ὡς καὶ ἀπροσ- B δοκήτοις τοῖς πρὸς τῷ Ἀκτίῳ ὁρμοῦσιν ἐπιθησόμενος, χειμῶνι δὲ περιπεσὼν, καὶ πονηθεὶς, ἀνεχώρησε) τοῦ δὲ δὴ ἦρος ὁ μὲν Ἀντώνιος οὐδαμοῦ ἐκινήθη· οἵ τε γὰρ τριηρῖται, ἅτε καὶ σύμμικτοι ἐκ παντοδαπῶν ἐθνῶν ὄντες, καὶ πόρρω ἀπ' αὐτοῦ χειμάζοντες, οὔτε τινὰ ἄσκησιν ἐπεποίηντο, καὶ νόσῳ αὐτομολίαις τε ἠλαττοῦντο· καὶ ὁ Ἀγρίππας τήν τε Μεθώνην ἐκ προσβολῆς λαβὼν, καὶ τὸν Βογούαν ἐν αὐτῇ κτείνας, τάς τε κατάρσεις τῶν ὁλκάδων C ἐπιτηρῶν, καὶ ἀποβάσεις ἄλλοτε ἄλλῃ τῆς Ἑλλάδος ποιούμενος, ἰσχυρῶς αὐτὸν ἐτάραττεν. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, ἐπί τε τούτοις θαρρήσας, καὶ βουληθεὶς ὅτι τάχιστα τῇ τοῦ στρατεύματος ὁρμῇ λαμπρῶς ἠσκημένου χρήσασθαι, τόν τε πόλεμον καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ πρὸς τοῖς ἐκείνου μᾶλλον ἢ ἔν τε τῇ Ἰταλίᾳ καὶ πρὸς τῇ Ῥώμῃ ποιήσασθαι, πάντας μὲν τοὺς στρατιώτας, ὧν τι ὄφελος ἦν, πάντας δὲ τούς τι δυναμένους καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, ἐς D τὸ Βρεντέσιον συνήγαγε· τοὺς μὲν, ὅπως τι συμπράξωσιν αὐτῷ, τοὺς δ', ὅπως μηδὲν μονωθέντες νεοχμώσωσι· τό, τε μέγιστον, ὅπως ἐνδείξηται τοῖς ἀνθρώποις ὅτι καὶ τὸ πλεῖστον καὶ τὸ κράτιστον τῶν Ῥωμαίων ὁμογνωμονοῦν ἔχοι. κἀντεῦθεν τακτόν τε τῶν οἰκετῶν ἀριθμὸν πᾶσιν ἐπάγεσθαι, καὶ τὴν τροφὴν αὐτοὺς ἑαυτοῖς, πλὴν τῶν στρατιωτῶν, ἐπικομίσασθαι κελεύσας, ἀθρόᾳ τῇ παρασκευῇ τὸν Ἰόνιον διέβαλλεν. ἦγε δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐς τὴν Πελο- E πόννησον, οὐδὲ ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον, ἀλλὰ πρὸς τὸ Ἄκτιον, ἐν ᾧ τὸ πλεῖον αὐτῷ τοῦ ναυτικοῦ ὥρμει, εἴ πως σφᾶς ἐθελοντὰς ἢ καὶ ἄκοντας παραστήσαιτο. καὶ διὰ τοῦτο τόν τε πεζὸν ὑπὸ τὰ ὄρη τὰ Κεραύνια ἐκβιβάσας, ἐκεῖσε ἔπεμψε, καὶ αὐτὸς ταῖς ναυσὶ τὴν Κέρκυραν ἐκλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐμφρουρούντων λαβὼν, ἐς τὸν λιμένα τὸν Γλυκὺν

ὠνομασμένον κατέσχε (καλεῖται δὲ οὕτως, ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ τοῦ ἐς αὐτὸν ἐσβάλλοντος γλυκαίνεται) καὶ ναύσταθμόν τε ἐν αὐτῷ ἐποιήσατο, καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος, ἐπὶ τὸ Ἄκτιον ἀπέπλει. ὡς δ' οὐδεὶς οἱ ἀντανήγετο, οὔτ' ἐς λόγους ᾔει (καίτοι δυοῖν αὐτοῦ θάτερον, ἢ πρὸς ὁμολογίαν σφᾶς ἢ πρὸς μάχην προκαλουμένου· τὴν μὲν γὰρ τῇ πίστει, τὴν δὲ τῷ δέει οὐκ ἐδέχοντο) κατέλαβε τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ᾧ νῦν ἡ Νικόπολίς ἐστι, καὶ ἐν αὐτῷ ἐπὶ μετεώρου, ὅθεν ἐπὶ πάντα ὁμοίως τῆς πρὸς Πάξοις θαλάσσης, καὶ τῆς ἔσω τῆς Ἀμπρακικῆς, τῆς τε ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, ἐν ᾧ οἱ λιμένες οἱ πρὸς τῇ Νικοπόλει εἰσίν, ἄποπτόν ἐστιν, ἱδρύθη. καὶ αὐτό τε ἐχαρακώσατο, καὶ τείχη ἀπ' αὐτοῦ ἐς τὸν λιμένα τὸν ἔξω τὸν Κόμαρον καθῆκε. κἀκ τούτου καὶ ἐφήδρευε καὶ ἐφώρμει τῷ Ἀκτίῳ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. ἤδη μὲν γὰρ ἤκουσα ὅτι τριήρεις ἐκ τῆς ἔξω θαλάσσης ἐς τὸν κόλπον διὰ τοῦ τειχίσματος ὑπερήνεγκε, βύρσαις νεοδάρτοις ἀντὶ ὁλκῶν ἐλαίῳ ἐπαληλιμμέναις χρησάμενος. ἔχω δ' οὐδὲν ἔργον τῶν νεῶν τούτων ἐν τῷ κόλπῳ γενόμενον εἰπεῖν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ πιστεῦσαι τῷ μυθολογήματι δύναμαι. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ σμικρὸν τὸ πρᾶγμα ἦν, διὰ χωρίου οὕτως ὀλίγου καὶ ἀνωμάλου τριήρεις ἐπὶ βυρσῶν διαγαγεῖν. τοῦτο μὲν οὖν οὕτω λέγεται
288 γενέσθαι. τὸ δ' Ἄκτιον Ἀπόλλωνος ἱερόν ἐστι, καὶ πρὸ τοῦ στόματος τοῦ πορθμοῦ τοῦ κόλπου τοῦ Ἀμπρακικοῦ κατ' ἀντιπέρας τῶν πρὸς τῇ Νικοπόλει λιμένων κεῖται. ὅ, τε πορθμὸς ἴσος ἐπὶ πολὺ διὰ στενοῦ τείνει, καί ἐστι καὶ αὐτὸς καὶ τὰ πρὸ αὐτοῦ πάντα καὶ ἐνορμίσασθαι καὶ ἐναυλοχήσασθαι * τοῦτ' οὖν προκαταλαβόντες οἱ Ἀντωνίειοι, ἐπί τε τοῦ στόματος πύργους ἑκατέρωθεν ἐπῳκοδόμησαν, καὶ τὸ μέσον ναυσὶ διέλαβον, ὥστε σφίσι καὶ τοὺς ἔκπλους καὶ τὰς ἀναχωρήσεις ἀσφαλεῖς εἶναι· αὐτοί τε ἐπὶ θατέρου πορθμοῦ κατὰ τὸ ἱερὸν ἐν χωρίῳ ὁμαλῷ μὲν καὶ πλατεῖ, ἐμμαχέσασθαι δὲ ἢ ἐνστρατοπεδεύσασθαι ἐπιτηδειοτέρῳ, ηὐλίζοντο· ἐξ οὗπερ οὐχ ἥκιστα τῇ νόσῳ καὶ ἐν τῷ χειμῶνι καὶ ἐν τῷ θέρει πολὺ μᾶλλον ἐπιέσθησαν. ὁ δ' οὖν Ἀντώνιος, ἐπειδὴ τάχιστα τὴν τοῦ Καίσαρος ἄφιξιν ἐπύθετο, οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλ' ἐς τὸ Ἄκτιον μετὰ τῶν συνόντων οἱ ἠπείχθη· καὶ ἦλθε μὲν οὐ πολλῷ ὕστερον, οὐ μέντοι καὶ ἐς ἀγῶνα εὐ-

A Dulcem (sic dicitur, quia à fluuio eò effluente dulcis eius aqua redditur) subductis, stationem ibi fecit. Inde ad Actium cum classe profectus, quum neque exiret ad pugnã quisquam, neque ad colloquium (nam Antoniani vel ad deditionem vel ad pugnam prouocati, alterum fidei alterum metus causa detrectabant) locum eum occupauit in quo nunc Nicopolis sita est: ibíque in sublimi, vnde vniuersũ mare quod est ad Paxos, interiúsque sinus Am-
B bracius, & mare interiacens, in quo sunt portus ad Nicopolin, conspici poterat, castra posuit, locúmque muniuit: ac muros ab eo ad portum exteriorem, Comarum nomine, perduxit, ac deinceps & terra & mari Actium obseruauit. Accepi etiam, eum triremes ex mari exteriore per murum in sinum Ambraciũ transtulisse, loco sulcorum per quos eæ educerẽtur, tergoribus animalium recens direptis oleóque inunctis, v-
C sum: sed quia nihil actum in sinu eo istis nauigiis inuenio, fabulæ quoque huic fidem adhibere nequeo. Neque enim parui res erat laboris, per tam angustum locum támque inæqualem, triremes super pellibus transportare. Cæterùm Actium, Apollinis templum est, è regione portuum qui sunt apud Nicopolin, ante fauces sinus Ambracii situm: qui sinus per angustias longè sese effundens, ipse, & qui ante eum positi sunt loci, appellendis nauibus, stationíque sunt commodissimi. Quos An-
D toniani quum præoccupassent, ex vtraque faucium parte turribus ædificatis, ac medio inter has interuallo nauibus munito, ita vt intrare ac exire nauibus tutò possent, ipsi in altera sinus parte iuxta tẽplũ castra habuerũt, loco æquali ac lato & ad pugnã quàm castra habẽda aptiori. quę ipsa haud minima causa fuit cur & hyeme & æstate morbo magis affligerẽtur. Antonius simulatque de aduẽtu Cæsaris cognouit, nihil cunctatus, cum iis quos secũ habebat, Actiũ haud multo pòst venit. & quãquã Cæsar identidẽ pedestres copias

Actium describitur.

Antonius Actium peruenit.

ante castra in acie constituebat, ac nauibus sæpenumero ad hostes aduehebatur, eorúmque onerarias abducebat, vt cum his solis, antequam omnes eorum copiæ conuenissent, decertaret: tamen Antonius hanc ipsam causam habuit cur non periclitandam pugnæ fortunam cogitaret, leuibúsque certaminibus tantùm vires hostium exploraret, donec suus exercitus, alioquin iam minus instante Cæsare, transfretauit. Eo recepto, castra haud procul à Cæsare ipse posuit, & vtraque ex parte sinus equitatum etiam subsidio collocauit. Igitur Cæsar quiescens ipse, ac nullum prælium vltro suscipiens, in Græciam ac Macedoniam quosdam misit, qui eò Antonium

Agrippæ res gestæ.

auocarent. Eo tẽpore Agrippa Leucadem repentè aduectus, insulam, & naues quæ in ea erant, cepit: ac Patras deinde, victo nauali pugna Q.

Q. Asidius.

Asidio: pòst Corinthum quoque recepit. Quæ quum euenissent, ac præterea M. Titius & Statilius Taurus

M. Titius.

subitò adorti equitatum Antonii, fudissent, sociúmque sibi Philadelphum, regem Paphlagoniæ, adsciuissent: & Cn. etiam Domitius, infensus Cleopatræ redditus, ad Cæsarem transiuisset (qui, etsi Cæsari nihil profuit, nam paulo pòst morbo decessit, tamen visus fuit propterea ab Antonio profugisse quòd de rebus eius desperasset) eiúsque factum multi essent secuti:

Philadelphus rex Paphlagoniæ.

Cn. Domitij defectio ab Antonio & mors.

Antonij in suos crudelitas

Antonius, audacia perdita, omnes suos in suspicione habere cœpit, ex iísque cùm alios tum Iamblichum, Arabiæ cuiusdã partis regem, inter tormenta occîdit: quibusdámque negotium dedit vt Q. Postumium senatorẽ discerperent. Veritus deinde ne Q. etiam Dellius & Amyntas Galata, quos ad conducendos stipendiarios milites in Macedoniam & Thraciã miserat, res Cæsaris præferrent, ad eos contendit, vt, si qui hostes eos inuasissent, auxilium suis ostẽderet. Interim naualis pugna huiusmodi incidit. Sossius sperans, se, si L. Tauresium, qui paucis cum nauibus stationem aduersus Antonianos ser-

Iamblichus.

Q. Postumius.

Q. Dellius.
Amyntas.

A θεὶς κατέστη, καίτοι ἐκείνου τόν τε πεζὸν πρὸ τοῦ στρατοπέδου συνεχῶς παραταξάντος, καὶ ταῖς ναυσὶ πολλάκις σφίσιν ἐπιπλέοντος, τάς τε ὁλκάδας αὐτῶν κατάγοντος, ὅπως, πρὶν πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῷ συνελθεῖν, μόνοις τοῖς τότε παροῦσιν οἱ συμμίξῃ. ἐκ γὰρ αὐτοῦ τούτου οὐκ ἠθέλησεν ἐς αὐτὸν ἀναρρῖψαι, ἀλλὰ πείραις καὶ ἀκροβολισμοῖς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐχρήσατο, μέχρι οὗ τὰ στρατεύματα συνελέξατο. τούτοις δὲ ἄλλως τε καὶ τοῦ Καίσαρος μηκέθ' ὁμοίως ἐγκειμένου, τόν τε B πορθμὸν ἐπιδιέβη, καὶ οὐ πόρρω αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύσατο. κἀκ τούτου καὶ ἱππικὸν περὶ τὸν κόλπον ἀμφοτέρωθεν αὐτῷ προσήδρευεν. ὁ οὖν Καῖσαρ, αὐτὸς μὲν ἡσύχαζε, καὶ οὐδένα ἔτι κίνδυνον αὐθαίρετον ἀνῃρεῖτο, ἐς δὲ δὴ τὴν Ἑλλάδα τήν τε Μακεδονίαν ἔπεμψέ τινας, ὅπως τὸν Ἀντώνιον πρὸς ἐκεῖνα ἀπαγάγῃ. καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἔπραττον. Ἀγρίππας δὲ τότε μὲν τήν τε Λευκάδα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σκάφη αἰφνιδίως ἐπιπλεύσας ἔλαβε, καὶ Πάτρας C εἷλε, Κύιντον Ἀσίδιον ναυμαχίᾳ νικήσας· ὕστερον δὲ καὶ τὴν Κόρινθον παρεστήσατο. ὡς οὖν ταῦτα συνέβη, καὶ ὁ Τίτιος ὁ Μάρκος, ὅ, τε Ταῦρος ὁ Στατίλιος τό, τε ἱππικὸν τοῦ Ἀντωνίου ἐξαίφνης ἐπεκδραμόντες ἐκράτησαν, καὶ Φιλάδελφον βασιλέα Παφλαγονίας προσεποιήσαντο, κἀν τούτῳ καὶ ὁ Δομίτιος ὁ Γναῖος, ἀχθεσθείς τι τῇ Κλεοπάτρᾳ, μετέστη, καὶ χρήσιμος μὲν οὐδὲν τῷ Καίσαρι ἐγένετο (νοσήσας γὰρ, οὐκ ἐς μακρὰν ἐτελεύτησεν· ἔ- D δοξεν οὖν ὡς καὶ κατεγνωκὼς τῶν πραγμάτων παρ' οἷς ἦν, ηὐτομοληκέναι· καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι αὐτὸν συχνοὶ ἐμιμήσαντο) οὐκέθ' ὁμοίως ὁ Ἀντώνιος ἐθάρσει, ἀλλ' ὑπετόπει τε πάντας, καὶ ἀπέκτεινεν ἐκ τούτου ἄλλους τε καὶ Ἰάμβλιχον, Ἀραβίων τινῶν βασιλέα, βασανίσας, Κύιντόν τε Ποστούμιον, βουλευτὴν, διασπάσασθαί τισιν ἐπιτρέψας. καὶ τέλος, φοβηθεὶς μὴ καὶ ὁ Δέλλιος ὁ Κύιντος, ὅ, τε Ἀμύντας ὁ Γαλάτης, (ἔτυχον δὲ ἐπὶ μισθο- E φόρους ἔς τε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐς τὴν Θρᾴκην πεπεμμένοι) τὰ τοῦ Καίσαρος αἱρῶνται, ὥρμησε πρὸς αὐτοὺς, ὡς καὶ ἐπικουρήσων σφίσιν, ἄν τι πολέμιον προσπέσῃ· κἀν τούτῳ ναυμαχία τις ἐγένετο. ὁ γὰρ Σόσσιος, Λουκίου Ταρησίου ναυσὶν ὀλίγαις ἐφορμοῦντος σφίσιν, ἐλπίσας ἄξιόν τι λόγου πρά-

ξειν, ἂν πρὶν τὸν Ἀγρίππαν ἐπελθεῖν συμβάλῃ αὐτῷ (τῷ γὰρ Ἀγρίππᾳ ἅπαν τὸ ναυτικὸν ἐπετέτραπτο) ἐξανήχθη τε ἐξαπιναίως ὑπὸ τὴν ἕω, ὁμίχλην βαθεῖαν τηρήσας, ἵνα μὴ τὸ πλῆθος σφῶν προϊδὼν φύγῃ, καὶ παραχρῆμα τῇ πρώτῃ προσβολῇ τρεψάμενος αὐτὸν, ἐπεδίωξε μὲν, οὐχ εἷλε δέ. τοῦ γὰρ Ἀγρίππου κατὰ τύχην ἀπαντήσαντός οἱ, οὐ μόνον οὐδὲν τῆς νίκης ἀπώνατο, ἀλλὰ καὶ προσδιεφθάρη μετά τε τοῦ Ταρκονδιμότου, καὶ μετὰ ἄλλων πολλῶν. ὁ οὖν Ἀντώνιος διά τε τοῦτο, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐπανελθὼν ἱππομαχίᾳ τινὶ πρὸς τὰς τοῦ Καίσαρος προφυλακὰς ἡττήθη, οὐκέτ' ἔγνω στρατοπεδεύεσθαι, ἀλλ' ἐκλιπὼν τῆς νυκτὸς τὸ πλησίον τῶν ἐναντίων τάφρευμα, ἀνεχώρησεν ἐπὶ θάτερα τοῦ πορθμοῦ, ἔνθα αὐτῷ τὸ πλέον τοῦ στρατοῦ ηὐλίζετο. καὶ ἐπεὶ καὶ ἐπιτήδεια αὐτὸν, ἅτε καὶ τῆς σιτοπομπείας εἰργόμενον, ἐπιλείπειν ἤρχετο, διαγνώμην ἐποιήσατο, πότερον κατὰ χώραν μείναντες διακινδυνεύσωσιν, ἢ μεταστάντες που, χρόνῳ τὸν πόλεμον διενέγκωσιν. εἰπόντων δὲ ἄλλων ἄλλα, ἐνίκησεν ἡ Κλεοπάτρα, τά τε ἐπικαιρότατα τῶν χωρίων φρουραῖς παραδοθῆναι, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐς τὴν Αἴγυπτον μεθ' ἑαυτῶν ἀπᾶραι συμβουλεύσασα. ταύτην γὰρ τὴν γνώμην ἔσχεν, ἐπειδὴ ὑπὸ σημείων ἐταράχθη. χελιδόνες τε γὰρ περί τε τὴν σκηνὴν αὐτῆς καὶ ἐν τῇ νηὶ τῇ στρατηγίδι ἐφ' ἧς ἔπλει, ἐνεόττευσαν· καὶ γάλα αἷμά τε ἐκ κηροῦ ἐρρύη. τάς τε εἰκόνας αὐτῶν, ἃς οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ἀκροπόλει τὸ τῶν θεῶν σχῆμα ἐχούσας ἔστησαν, κεραυνοὶ ἐς τὸ θέατρον κατήραξαν. ἔκ τε οὖν τούτων, καὶ ἐκ τῆς τοῦ στρατεύματος καὶ ἀθυμίας ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἀρρωστίας, ἡ Κλεοπάτρα αὐτή τε ἔδεισε, καὶ τὸν Ἀντώνιον ἐξεφόβησεν. οὐ μέντοι καὶ κρύφα, ἢ καὶ φανερῶς, ὡς καὶ φεύγοντες, ἐκπλεῦσαι (μὴ καὶ ἐς δέος τοὺς συμμάχους ἐμβάλωσιν) ἠθέλησαν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν παρασκευασάμενοι, ἵνα ἅμα, ἄν τι ἀνθίστηται, βιάσωνται τὸν ἔκπλουν. κἀκ τούτου πρῶτον μὲν τὰ ἄριστα τῶν σκαφῶν, ἐπειδὴ ἐλάττους οἱ ναῦται ἔκ τε τῆς φθορᾶς καὶ ἐκ τῆς αὐτομολίας ἐγεγένηντο, ἐπιλεξάμενοι, τὰ λοιπὰ κατέπρησαν· ἔπειτα δὲ νύκτωρ πάντα τὰ τιμιώτατα λάθρα ἐς αὐτὰς ἐσεφόρησαν. ἐπειδή τε ἕτοιμα ἦν,

289

A uabat, ante reditum Agrippæ (cui vniuersa Cæsaris classis commissa erat) aggrederetur, posse rem aliquã memorandam gerere, sub auroram repentè contra eum euectus est, obseruata densa nebula, ne Tauresius nauium suarum multitudine præuisa fugeret: ac eum primo conflictu fugatum quum insequeretur, obuiam facto forte fortuna Agrippa, non modò nõ assecutus est Tauresium, aut victoriæ fructum aliquẽ percepit, sed ipse cum Tarcondimoto aliisque multis interiit. B Hoc Antonium, & quia ipse reuertens, equestri prælio ab excubiis Cæsaris superatus fuisset, à consilio castra castris hostium opposita habendi detraxit. Itaque iis noctu relictis ad alteram sinus partem discessit, vbi castra copiæ eius ampliores habebant. Et quum iam commeatibus etiam interclusum alimenta deficere inciperent, deliberationem proposuit, an ibi manentes prælio decertarent, an verò aliò digressi, bellum tempore traherent. C Ibi quum esset sententiis variatum, Cleopatræ consilium vicit, quæ suadebat vt opportunissima loca præsidiis firmarentur, ac secum & cum Antonio reliqui in AEgyptum abirent. Prodigia autem eam vt ita sentirent impulerant. Nam hirundines circa eius tentorium ac in prætoria naui ipsius nidificauerant, ex cera lac sanguísque profluxerant: statuæ eius & Antonii, quas Athenienses deorum forma factas in arce posuerant, fulmine in theatrum deiectæ fuerant. D His signis, exercitúsque præterea mœstitia ac infirmitate Cleopatra territa, Antonio quoque timorem iniecerat. Neque verò aut furtim aut palam, fugientium more, auehi statuerunt, ne sociis quoque metum incuterent: sed tanquam ad nauale prælium instructi, vt etiam si quis obstare vellet, vi dicessum sibi conficerent. Igitur primùm optimis quibusque nauibus delectis (nam & militum numerus cladibus ac fugis diminu- E tus fuerat) cæteras combusserunt: deinde noctu pretiosissimis quibusque rebus in eas comportatis, quum essent omnia iam instructa,

Nauali pugna Sossius & Tarcondimotus pereunt.

Antonij deliberatio.

Prodigia.

Fugam Antonius instituit.

Antonius conuocatos milites ita est allocutus,

Antonii ad milites suos oratio.

QVAE à me, milites, ad hoc bellum comparari debuerant, confecta omnia satis sunt. Est enim vestrûm multitudo ingens, ex omni flore sociorum ac subditorum delecta, & ad omne genus pugnæ cõposita, quod quidẽ in vsu apud nos sit: deinde tot opifices, ita vt singulæ nostrarum copiarum partes seorsim hostibus formidini esse possint. Videtis enim ipsi quot & quales socios nauales, militésque classicos habeamus, quot legionarios, quot equites, funditores, quot cetratos, sagittarios pedites equitésque: quorum pleraque militum genera vel desunt hostibus, vel certè multo & pauciora infirmioráque nostris adsunt. Iam pecuniæ etiam ipsis & paucæ sunt, & eæ ipsæ pensionibus violentis coactæ, vt neque sufficere diu eæ possint, & eos qui contulerunt, nobis quàm eis propensiores effecerint: qui quum alioquin eis non optimè cuperent, etiam apertè nunc seditiones mouebunt. contrà nobis pecuniæ sunt, & ex abundantibus diuitiis collectæ, neque cum vllius partæ iniuria, profuturæque omnibus. Quæ quum tot tantáque nobis adsint commoda, nihil quidem statuerã de me ipso magnificè loqui: sed tamen quoniam ad summam hoc quoque facit, ac apud omnes homines maximi ponderis existimatur, nimirum vt qui bellum feliciter sint gesturi, optimum habeãt imperatorem: ipsa res hoc ita fert, vt necessariò omnino mihi de me ipso sit dicendum, quò intelligatis, & vos tales esse qui etiam sine bono duce vincere possitis: & me eum esse qui vel malis cũ militibus victoria potiri queam. Eam enim nũc ætatem ago, qua hominum & corpora & animi quammaximè vigent, ac neque iuuentutis temeritas, neque senectutis debilitas eis officit, sed medio inter vtrunque loco constituti plurimum valent. Deinde hac ego & natura sum, & ita institutus, vt & intelligere quæ in rem vno quoque tempore sint, & efferre eadem facilimè possim:

Suas copias laudat, hostiũ exagitat.

Loquitur de seipso.

De ætate.

Natura. Disciplina. Peritia.

A συνεκάλεσεν ὁ Ἀντώνιος τοὺς στρατιώτας, καὶ
ἔφη τοιάδε,
Ὅσα μὲν ὑπ' ἐμοῦ προσῆκον ἦν
ἐκποιηθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον, πάνθ' ἱκα-
νῶς, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, προπαρεσκεύασται.
καὶ γὰρ πλῆθος πολὺ ὑμῶν ἐστι πᾶν ὅ,τι περ
ἄνθος καὶ παρὰ τῶν ὑπηκόων καὶ παρὰ τῶν
συμμάχων ἐξειλεγμένον· καὶ παντὸς εἴδους
μάχης, ὅσα γε καὶ παρ' ἡμῖν νομίζεται, καὶ
τοσοῦτοι χειροτέχναι ἐστέ, ὥς τε καὶ καθ' ἑαυ-
τοὺς ἕκαστοι φοβεροὶ τοῖς ἀντιπάλοις εἶναι. ὁ-
B ρᾶτε δέ που καὶ αὐτοὶ ὅσον μὲν καὶ οἷον ναυτικὸν
ἔχομεν, ὅσους δὲ καὶ οἵους ὁπλίτας, ἱππέας,
σφενδονήτας, πελταστάς, τοξότας, ἱπποτοξό-
τας. ὧν τὰ μὲν πλείω οὐδ' ὑπάρχει ἀρχὴν
τοῖς ἐναντίοις· ὅσα δὲ κέκτηνται, πολὺ ἐλά-
ττονα καὶ ἀσθενέστερα τῶν ἡμετέρων ἐστί. καὶ
μὴν καὶ τὰ χρήματα ἐκείνοις μὲν ὀλίγα, καὶ
ταῦτα ἐκ συντελείας βιαίου πεπορισμέ-
να, οὔτ' ἂν ἐπὶ πολὺ ἐξαρκέσειεν ἄν, καὶ τοὺς
συνεσενηνοχότας αὐτά, οἰκειοτέρους ἡμῖν ἢ
C τοῖς λαβοῦσι πεποίηκεν εἶναι· ὥστε μήτ' ἄλ-
λως εὐνοϊκῶς σφᾶς αὐτοῖς ἔχειν, καὶ προσέτι
καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ στασιάζειν. ἡμῖν δὲ ἐκ
περιουσίας παρεσκευασμένα, οὔτε λελύπη-
κέ τινα, καὶ πάντας ἡμᾶς ὠφελήσει. πρὸς δὲ
τούτοις, τοσούτοις τε καὶ τοιούτοις οὖσιν, ὤκνη-
σα μὲν ἄλλως αὐτὸς περὶ ἐμαυτοῦ σεμνόν τι
εἰπεῖν, ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦθ' ἓν τῶν πρὸς τὸ τοῦ
πολέμου κράτος φερόντων ἐστί, καὶ μέγιστόν
γε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι πεπίστευται
D (λέγω δέ, καὶ τὸ στρατηγοῦ τινὸς ἀρίστου τοὺς
καλῶς πολεμήσοντας τυχεῖν) ἀναγκαιότα-
τόν μοι τὸ περὶ ἐμαυτοῦ λέγειν αὕτη ἡ χρεία
πεποίηκεν· ἵν' ἔτι μᾶλλον ἴδητε τοῦθ' ὅτι αὐ-
τοί τε τοιοῦτοι ἐστὲ οἷοι καὶ ἄνευ ἄρχοντος ἀ-
γαθοῦ νικᾶν, καὶ ἐγώ, τοιοῦτος οἷος καὶ με-
τὰ κακῶν στρατιωτῶν κρατεῖν δύνασθαι.
τήν τε γὰρ ἡλικίαν ταύτην ἄγω, ἐν ᾗ καὶ μά- 290
λιστα ἄνθρωποι καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ διανοίᾳ
ἀκμάζουσι, καὶ μήτε τῇ τῆς νεότητος προπε-
E τείᾳ, μήτε τῇ τοῦ γήρως ἐκλύσει κακύνονται,
ἀλλ' αὐτὸ τὸ μέσον ἑκατέρου ἔχοντες, ἔρρωνται
τὰ μάλιστα. καὶ προσέτι τοιαύτῃ μὲν φύσει, τοιαύ-
τῃ δὲ καὶ παιδείᾳ κέχρημαι, ὥστε καὶ γνῶναι πάν-
τα τὰ προσήκοντα, καὶ εἰπεῖν ῥᾷστα δύνασθαι.

τήν τε ἐμπειρίαν (ἥπερ που καὶ τοῖς ἀνοήτοις καὶ τοῖς ἀπαιδεύτοις λόγου τινὸς ἀξίοις δοκεῖν εἶναι ποιεῖ) διὰ πάντων μὲν τῶν πολιτικῶν, πάντων δὲ τῶν στρατιωτικῶν, προσείληφα. ἔκ τε γὰρ μειρακίου δεῦρο ἀεὶ ἐν αὐτοῖς ἐξήτασμαι, καὶ πολλὰ μὲν ἤρχθην, πολλὰ δὲ ἦρξα· ἀφ' ὧν τοῦτο μὲν, ὅσα τε καὶ οἷα χρὴ προστάττειν, τοῦτο δὲ, ὅσα καὶ οἷα χρὴ πειθαρχοῦντα πράττειν, μεμάθηκα. ἐφοβήθην, ἐθάρσησα· ἐξ ὧν τοῦ μὲν, τὸ ῥᾳδίως τι μὴ δεδιέναι, τοῦ δὲ, τὸ μὴ προχείρως, εἴθισμαι. εὐτύχησα, ἔπταισα· παρ' ὧν τὸ μήτ' ἀπογιγνώσκειν τι, μήθ' ὑπερφρονεῖν ἔχω. λέγω δὲ ταῦτα ἐν εἰδόσι, μάρτυρας ὑμᾶς τοὺς ἀκούοντάς μου ποιούμενος· οὐχ ἵνα ἄλλως τι περὶ ἐμαυτοῦ κομπάσαιμι (ἱκανὸν γάρ μοι πρὸς εὔκλειαν τὸ συνειδὼς ὑμῶν ὑπάρχει) ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκ τούτων καταμάθητε, ὅσῳ βέλτιον τῶν ἐναντίων παρεσκευάσμεθα. ἐλαττούμενοι γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ πλήθει τῶν τε στρατιωτῶν ἅμα καὶ χρημάτων, καὶ τῇ πολυειδείᾳ τῆς παρασκευῆς, οὐδενὶ τῶν πάντων τοσοῦτον ἐλλείπουσιν, ὅσον τῇ τε ἡλικίᾳ καὶ τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ στρατηγοῦντος αὐτῶν. περὶ οὗ τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν δέομαι καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς εἰπεῖν, κεφαλαιώσας δὲ ἐρῶ τοῦτο ὃ καὶ ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὅτι τε ἀρρωστότατος τῷ σώματί ἐστι, καὶ ὅτι οὐδεμίαν πώποτε ἐπιφανῆ μάχην οὔτε ἐν τῇ ἠπείρῳ, οὔτε ἐν τῇ θαλάσσῃ αὐτὸς νενίκηκεν. ἀμέλει καὶ ἐν τοῖς Φιλίπποις ἐν τῷ αὐτῷ ἀγῶνι, ἐγὼ μὲν ἐκράτησα, ἐκεῖνος δὲ ἡττήθη. τοσοῦτον μὲν ἀλλήλων διαφέρομεν· τὰ δὲ δὴ πολλὰ, τῶν ἄμεινον παρεσκευασμένων καὶ αἱ νῖκαι γίγνονται. εἰ δ' οὖν τινα καὶ ἐκεῖνοι ἰσχὺν ἔχουσιν, ἀλλ' ἔν τε τῷ ὁπλιτικῷ καὶ κατὰ τὴν γῆν εὕροιτ' ἂν αὐτὴν οὖσαν, ταῖς δὲ δὴ ναυσὶν οὐδ' ἀνταραι τὸ παράπαν ἡμῖν δυνήσονται. ὁρᾶτε γάρ που καὶ αὐτοὶ καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ πάχος τῶν ἡμετέρων σκαφῶν, ὥστε εἰ καὶ τὸν ἀριθμὸν ἰσοπαλεῖς αὐταῖς ἐκεῖναι ἦσαν, ἀλλ' ὑπό γε τούτων οὐδὲν ἂν οὔτε ταῖς ἐμβολαῖς οὔτε ταῖς προσβολαῖς ἐκακουργήσαν. τὸ μὲν γὰρ ἡ παχύτης τῶν ξύλων, τὸ δὲ αὐτὸ τὸ ὕψος τῶν νεῶν, καὶ εἰ μηδεὶς ἀπ' αὐτῶν ἠμύνετο, πάντως ἂν ἐπέσχε. τοῦ δὲ δὴ καὶ τοξοτῶν καὶ σφενδονητῶν τοσούτων ἐπιπλεόντων, καὶ προσέτι καὶ ἀπὸ τῶν πύργων ἄνωθεν αὐτῶν ἐφικνουμένων, δυνήσεταί τις σφίσι

A experientiam quoque (quæ stupidis etiam & disciplinæ expertibus aliquid existimationis conciliat) rerũ & ciuilium & bellicarum mihi paraui, ab ineunte ætate ad hũc vsque diem in vtrisque exercitatus: sæpenumero parui aliorũ imperiis, sæpenumero aliis imperaui: itaque & quid imperare, & quid subditũ obtemperantem agere conueniat, noui. timui, audax fui, eóque & timoris & audaciæ modum calleo: fortuna & secunda & aduersa vsus sum, vt B neque desperandum quicquam, neque contemnendum sciam. Hæc apud conscios vos loquor, vósque testes facio eorum quæ dixi, nõ vt me ab re vobis iactarem (mihi enim ad gloriam satis est, mearum vos esse laudũ conscios) sed vt hoc ipso quoque intelligeretis, quanto hostibus paratiores simus. Qui etsi nobis multitudine militũ ac pecuniæ, ac multiplici apparatus varietate cedunt, tamen nulla alia res magis eos inferiores nobis efficit quàm ætas & im- C peritia ducis, cui⁹ singillatim omnia vitia recẽsere opus ego non habeo: id summatim dicã quod vos quoque compertum habetis. Nimirum igitur & corpore est infirmissimo, neque vlla insigni aut terrestri aut nauali pugna ipse victoriam parauit. Profectò enim apud Philippos in ipso prælio victus ille est, ego vici. Habetis quanto sim Cæsare præstãtior. Enimuero fere penes eos victoria solet esse qui instructiores sunt. Quòd si igitur & hostium ali- D quod est robur, certè id in legionibus & in terra esse inuenietis: nauibus autem ne congredi quidem omnino nobiscum poterunt. Videtis enim ipsi molem ac crassitiem nostrarum nauium, vt, si etiam numero nos hostium nauibus æquales essemus, tamen ii neque rostris impellendo, neque oppugnando lædere possint nostras, quas etiam defensoribus vacuas, crassities tamen lignorum & altitudo ipsa facilè tutas præstiterint. At verò quum nostris nauibus tãtus sagittariorum ac funditorum vehatur numerus, iique etiam de turribus desuper iaculẽtur, audebit quisquam iis hostis appro-

ANTONII AD MILITES SVOS ORATIO.

Cæsarem contemnit, & verbis obterit.

ANTONII AD MILITES SVOS ORATIO.

pinquare: aut si appropinquarit, quî tandem non à multitudine ipsa remorum nostrorum eius nauis subuertatur? quî non vndique nostris à tabulatis nauium, ac turribus iacula coniicientibus, nauis eius obruta subsidat? Neque verò quia victoria nauali apud Siciliam potitus est Agrippa, ideo eos classe aliquid posse existimare debetis. Neque enim tũ cum Pompeio ipso, sed cum seruis eius depugnauerunt, ac contra eos qui multo imparatiores nobis erãt: aut, si quis omnino eam victoriam magni facit, meritò is cladem qua ipse Cæsar à Sexto affectus est, ei opposuerit: ac sic etiam nequaquã pares Cæsaris nostris vires, sed longè omnibus partibus nostras & maiores & præstantiores inueniet. Denique, quanta tandem portio Sicilia est nostri imperii? aut quam rationẽ Sexti copiæ ad nostras habuerunt? quæ causa est cur, si Cæsar maximè easdem quas tum habuit, copias habeat, neque augmentum, neque detrimentum passas, potius propter secundam quam sensit fortunam, is metuendus, quàm propter cladem acceptam contemnendus sit? Quibus ego mecum cogitatis, nolui pedestribus primùm copiis fortunam pugnæ tentare, quibus eum aliquãtum posse opinio est, ne si quid ea nobis incommodi accidisset, animo quisquam nostrûm caderet: sed nauibus, quibus & plurimum valemus, & longè maiorem hostilibus numerum habemus, pugnam inire statui, vt si his vicissemus, etiam pedestres deinde eius copias despiceremus. Nam hoc quoque satis notũ vobis est, quòd in classe vtrique nostrûm totius belli omne momentum est positum: qua si nos superiores euaserimus, nihil est quod reliquos deinde hostes metuamus, quos tanquam in exigua insula circunsessos, quum omnia circumcirca in nostra sint potestate, nullo negotio, ac, si nulla alia re, fame certè expugnabimus. Porro autem certamen nobis futurum non de rebus exiguis aut vilibus, sed pugnantibus acriter, maxima præmia; segniter autem, extrema pericula proposita esse, verbis indigere nõ arbitror. Quid enim victores isti si fiãt, crudelitatis in nos sibi reliquũ faciẽt? qui ferè omnes viros il-

Victoriam Cæsaris Siciliensem eleuat.

Cur classe potius quàm acie pedestri voluerit decertare.

Quæ victis timenda essent proponit, Cæsaris iniuriis ac crudelitate in alios & se enumeratis.

A προσμίξαι; εἰ δ' δὴ καὶ πλησιάσειέ τις, πῶς
μὲν ἂν οὐχ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλήθους τῶν κω-
πῶν βαπτισθείη; πῶς δ' οὐκ ἂν ὑπὸ πάν-
των τῶν τε ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων καὶ τῶν ἀπὸ
τῶν πύργων βαλλόμενος καταποντωθείη; μὴ
γὰρ ὅτι περὶ Σικελίαν Ἀγρίππας ἐναυκρά-
τησε, παρὰ τοῦτο καὶ ἀρετὴν αὐτοὺς ναυτικὴν
ἔχειν ἡγεῖσθε. οὔτε γὰρ πρὸς τὸν Σέξτον, ἀλλὰ
πρὸς τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ, οὔτε πρὸς ὁμοίαν
ἡμῖν ἀντιπαρασκευήν, ἀλλὰ πρὸς πολὺ διά-
B φορον ἠγωνίσαντο. εἴτε τις τὴν εὐτυχίαν ἐ-
κείνην ἐν μεγάλῳ τιθείη, δίκαιός ἐστι καὶ τὴν
ἧτταν τὴν αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος, ἣν ὑπ' αὐτοῦ
Σέξτου ἐνικήθη, ἀντιλογίσασθαι· καὶ οὕτως
οὐχ ὅπως ἴσα πρὸς ἴσα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πλείω
καὶ κρείττω πάντα τὰ ἡμέτερα τῶν ἐκείνοις
ὑπαρχόντων εὑρήσει. τὸ δ' ὅλον, πόστην μὲν ἡ
Σικελία μερίδα τῆς ἄλλης ἀρχῆς, πόστην δὲ
ἡ τοῦ Σέξτου δύναμις τῆς ἡμετέρας παρα-
σκευῆς εἶχεν; ὥστε τινὰ εἰκότως ἂν τὰ τοῦ Και-
σαρος, τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα ὄντα, καὶ μήτε πλείω
C μήτ' ἀμείνω γεγονότα, καταδεῖσαι μᾶλλον
ἐξ ὧν ηὐτύχησεν, ἢ θαρσῆσαι ἐξ ὧν ἔπταισεν. 291
ὅθεν που καὶ ἐγὼ ταῦτα λογιζόμενος, οὐκ ἠ-
θέλησα τῷ πεζῷ παρακινδυνεῦσαι, ἐν
ᾧ δὴ δοκοῦσι τρόπον τινὰ ἰσχύειν, ἵνα μηδεὶς ὑ-
μῶν, πταίσματός τινος ἐν ἐκείνῳ γενομένου, ἀ-
θυμήσῃ· ἀλλὰ ταῖς ναυσίν, αἷς κράτιστοί τε ἐ-
σμέν, καὶ παμπληθεῖς αὐτῶν περίεσμεν· ἵν'
ἐν ταύταις κρατήσαντες, καὶ τοῦ πεζοῦ σφῶν
καταφρονήσωμεν. εὖ γὰρ δὴ τοῦτο ἴστε, ὅτι πᾶ-
D σα ἡ τοῦ πολέμου ῥοπὴ ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ ναυ-
τικοῦ ἀμφοτέροις ἡμῖν ἤρτηται· κἂν ἐν τού-
τῳ περιγενώμεθα, οὐδὲν ἔτι δεινὸν οὔθ' ὑπὸ
τῶν ἄλλων πεισόμεθα, ἀλλ' ὥσπερ ἐν νησιδίῳ
τινὶ αὐτούς, ἅτε πάντων τῶν πέριξ ἡμετέρων
ὄντων, ἀπειληφότες, ἀκονιτί, κἂν μηδενὶ ἄλ-
λῳ, τῷ γε λιμῷ χειρωσόμεθα. καὶ μὴν οὐχ
ὅτι ὑπὲρ μικρῶν οὐδ' ὑπὲρ φαύλων τινῶν
ἀγωνιούμεθα, ἀλλ' ὥστε, προθυμηθέντες
μὲν, τῶν μεγίστων τυχεῖν, ἀμελήσαντες δέ, τὰ
E δεινότατα παθεῖν, οὐδὲ λόγου πρὸς δεῖν ἡγοῦ-
μαι. τί γὰρ οὐκ ἂν ἡμᾶς, ἄν γε καὶ κρατήσω-
σιν, ἐργάσαιντο, πάντας μὲν ὡς εἰπεῖν τοὺς

μετὰ τοῦ

μετὰ τοῦ Σέξτου τῶν ἐλλογίμων γενομένους ἀπεκτονότες, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν μετὰ τοῦ Λεπίδου συναραμένων σφίσιν ἀπολωλεκότες; καὶ τί λέγω ταῦτα, ὁπότε καὶ αὐτὸν τὸν Λέπιδον, μηκέτι ἀδικήσαντα, καὶ προσέτι καὶ συμμαχήσαντα αὐτοῖς, τῆς τε ἡγεμονίας ἁπάσης παραλελύκασι, καὶ ὥσπερ τινὰ αἰχμάλωτον ἐν φρουρᾷ ἔχουσι; καὶ τούς τε ἐξελευθέρους πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ προσέτι καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τὰ χωρία κεκτημένους ἠργυρολογήκασιν οὕτως, ὥστε καὶ ἐς ὅπλα τινὰς αὐτῶν ἐλθεῖν ἀναγκάσαι, κἀκ τούτου συχνοὺς φθεῖραι; ἀλλ' ἔστιν ὅπως φείσονται ἡμῶν οἱ τῶν συμμάχων μὴ πεφεισμένοι; ἀφέξονται τῶν ἡμετέρων οἱ τὰ τῶν οἰκείων δεδασμολογηκότες; φιλανθρωπεύσονταί τινι νικήσαντες, οἱ καὶ πρὶν κρατῆσαί τι πεποιηκότες; καί, ἵνα γε μὴ πάντα τὰ τῶν ἄλλων λέγων διατρίβω, ἀλλ' αὐτὰ τὰ εἰς ἡμᾶς αὐτοῖς τετολμημένα καταλέξω, τίς μὲν οὐκ οἶδεν ὅτι κοινωνὸς ἐγὼ καὶ συνάρχων τοῦ Καίσαρος ἀποδειχθείς, καὶ τήν τε πραγματείαν τῶν κοινῶν ἐκ τοῦ ἴσου αὐτῷ λαβών, καὶ τιμῶν καὶ ἀρχῶν τῶν ὁμοίων τυχών, καὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον ἐν αὐταῖς ὤν, πάντων αὐτῶν, ὅσον ἐπ' ἐκείνῳ ἐστίν, ἀπεστέρημαι, καὶ ἰδιώτης μὲν ἐξ ἡγεμόνος, ἄτιμος δὲ ἐξ ὑπάτου γέγονα; οὐχ ὑπὸ τοῦ δήμου, οὐδ' ὑπὸ τῆς βουλῆς (πῶς γάρ, ὁπότε καὶ ἔφυγον αὐτίκα ἐκ τῆς πόλεως καὶ οἱ ὕπατοι, καὶ ἄλλοι τινές, ἵνα μηδὲν τοιοῦτον ψηφίσωνται;) ἀλλ' ὑπό τε αὐτοῦ ἐκείνου, καὶ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων· οἵτινες οὐκ αἰσθάνονται μόναρχον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοὺς πρώτους ἀσκοῦντες. ὁ γὰρ τολμήσας τὰς διαθήκας μου ζῶντος, δύναμιν τοσαύτην ἔχοντος, Ἀρμενίους νικῶντος, καὶ ζητῆσαι, καὶ βίᾳ τοὺς λαβόντας αὐτὰς ἀφελέσθαι, καὶ ἀνοῖξαι, καὶ δημοσίᾳ ἀναγνῶναι, πῶς ἂν ἢ ὑμῶν, ἢ ἄλλου τινὸς φείσαιτο; καὶ ὅ γε τοιοῦτος εἰς ἐμὲ τὸν φίλον, τὸν ὁμοτράπεζον, τὸν συγγενῆ, γεγονώς, πῶς ἂν φιλάνθρωπόν τι πρὸς τοὺς ἄλλους πρὸς οὓς οὐδὲν αὐτῷ συμβόλαιόν ἐστι, ποιήσειε; καὶ μὴν εἰ δεῖ τι τοῖς ἐψηφισμένοις ὑπ' αὐτοῦ τεκμαίρεσθαι, ὑμῖν μὲν καὶ φανερῶς ἀπειλεῖ (πολεμίους γοῦν ἄντικρυς τοὺς πλείονας ὑμῶν πεποίηται) ἐμοὶ δὲ οὐδὲν αὐτῷ τοιοῦτον ἐπήγγελκε, καίτοι καὶ πολεμῶν μοι,

lustres quotquot cum Sexto Pompeio fuerant, interfecerint? multos qui eis cum Lepido auxilium tulerant, necauerint? Imò autem qui Lepidum nulla eis iniuria, ac subsidio etiã exhibito, principatu prorsus spoliauerint, ac tanquam captiuum in custodia teneant? Qui libertis omnibus per totam Italiam, omnibúsque aliis qui prædia possiderent, ita pẽsionem imperauerint, vt quosdam eorum ad arma capienda adegerint, eáque occasione permultós occiderint? scilicet hi nobis parcent, qui ne à sociis sibi temperarunt? abstinebunt rebus nostris qui suis etiam tributum imposuerunt? clementia victores vtentur, qui etiam ante victoriam tales se exhibuerunt? Ac ne quas in alios ii fecere iniurias omnes enumerando prolixior sim, hæc potius quæ contra nos ausi sunt, referam. Quis enim nescit, me participem rerum ac collegam Cæsaris constitutum, curámque reipublicæ cũ eo æqualem sortitum, iisdémque honoribus & magistratibus ornatum, tantúmque hactenus temporis in iis versatum, nunc, quantum quidem penes Cæsarem est, iis omnibus spoliatum, ex imperatore priuatum, ex consule honoribus exutum effici, non quidem iussu populi senatúsve (quî enim isthuc, quum palam ex vrbe profugerint consules, & alii nonnulli, ne quid huiusmodi decernere opus haberent?) sed Cæsaris ipsius opera, eorúmque qui eum sectantur, neque sentiunt se ei regnũ, in seipsos primùm vsurpandum, parare? Nam qui ausus est mei viuentis, tantis copiis instructi, Armeniæ victoris, testamentum quærere, id habentibus vi eripere, resignare, publicéque legere, quomodo hic vobis aut vlli alii parcat? Qui talis in me amicũ, conuictorẽ, cognatũ suũ, fuit, quánam humanitate hic in eos quibuscum ei nihil intercedit iuris, vtetur? Quòd si eius rei coniecturam sumere libet ex his quæ iste decreuit, vos quidem hostes plerosq; iudicauit, & manifestò vobis minatur: mihi verò nihil huiusmodi indixit, quũ & bellũ cõtra me gerat,

ANTONII AD MILITES SVOS ORATIO.

ANTONII AD MILITES SVOS ORATIO.

& omnia, non quasi me vicisset, sed quasi etiam interfecisset, iá nunc agat. Quo modo si me tractat, quem nõdum hostis se loco habere simulat, minimè quidem à vobis se continebit, contra quos bellum se suscepisse palam fatetur. Quid autem sibi vult, qui quum arma contra omnes nos ferat, in decreto tamen aliis se bellum facere, aliis non facere, asserit? non profectò, nõ eo animo quòd discrimen aliquod inter nos statuat, aut, si vicerit, diuersis alios atque alios modis tractare statuerit: sed vt seditionem inter nos misceat, inuicémque commissos, infirmiores reddat. Neque enim ignorat, se nobis, si, concordia seruata, vno omnia animo agamus, superiorem nequaquam futurum: dissentientes autem nos, ac in diuersa studia scissos, spem sibi vincendi esse: ideóque ad hunc modum nobiscum agit. Proinde, quemadmodum ego, & qui mecum sunt Romani, periculũ nostrum præuidimus, quantunuis decreto nobis securitas promittitur, eiúsque insidias intelleximus, ac quemadmodum neque vos destituimus, neque priuatim nostrum commodum prospicimus: sic vos etiam, quos ipse non negat se hostiũ, ac quidem summorum hostium, numero censere, decet, hæc cum animis vestris reputantes, arbitrari, pericula ac spes ex æquo ad omnes spectare, ideóque omni conatu rebus communibus opitulari, omnique alacritate in iis nobiscum elaborare, componẽtes inter se ea quæ victis patienda, & victoribus obtinenda nobis sint. Equidem magnũ est, hoc effecisse, ne victi contumelias iniuriásque patiamini: id verò longè maximum, victoribus licere ea quæ votis quisquam expetenda haberet, omnia agere. Tot verò talésque quum simus, tam præclarè armis, pecunia, nauibus, equísque instructi, peiora nos velle melioribus præferre, quúmque possimus alios etiam in libertatem vindicare, velle cũ illis seruitutem subire summũ id verò dedecus fuerit. Hoc enim inter me & Cæsarem differt, quòd is rex vester esse cupit, ego autẽ ipsius quoq; partes sequẽtes libertati asserere, vt iureiurãdo etiã confirmaui.

A καὶ πάντα οὐχ ὅπως τὰ τοῦ κεκρατηκότος, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ πεφονευκότος με ἤδη ποιεῖ. ὥσθ' ὁπότε ἐμέ, ὃν μηδέπω καὶ νῦν πολέμιον ἔχειν προσποιεῖται, τοιαῦτα δέδρακεν, ἥκιστα ἂν ὑμῶν ἀπόσχοιτο, οἷς καὶ αὐτὸς ἐκπεπολεμῶσθαι σαφῶς ὁμολογεῖ. τί ποτ' οὖν αὐτῷ βούλεται τὸ τὰ μὲν ὅπλα πᾶσιν ὁμοίως ἡμῖν ἐπιφέρειν, ἐν δὲ δή τῷ ψηφίσματι, τοῖς μὲν πολεμεῖν, τοῖς δὲ μή, φάσκειν; οὐ μὰ Δί' οὐχ ἵνα διαφορότητά τινα ἐν ἡμῖν ἐργάσηται, 292

B οὐδ' ἵνα τοῖς μὲν ἄλλως, τοῖς δὲ ἄλλως, ἄν γε κρατήσῃ, χρήσηται, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς στασιάσας συγκρούσῃ, καὶ κατὰ τοῦτο ἀσθενεστέρους ποιήσῃ. οὐ γὰρ ἀγνοεῖτε ὅτι ὁμοφρονούντων μὲν ἡμῶν, καὶ καθ' ἓν πάντα πραττόντων, οὐδαμῇ οὐδαμῶς κρείττων ἂν γένοιτο· διενεχθέντων δέ, καὶ τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δὲ ἐκεῖνα ἑλομένων, τάχα ἂν κρατήσειε· καὶ διὰ τοῦτο τοῦτον ἡμῖν τὸν τρόπον προσφέρεται. ὥσπερ οὖν καὶ ἐγὼ καὶ οἱ συνόντες μοι Ῥωμαῖοι τόν τε κίνδυνον (καίπερ ἄδειάν τινα τῶν ἐψηφισμένων

C ἕνεκα ἔχοντες) προορώμεθα, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν αὐτοῦ συνίεμεν, καὶ οὔτε προϊέμεθα ὑμᾶς, οὔτ' αὖ ἰδίᾳ τὸ συμφέρον ἡμῖν αὐτοῖς προσκοποῦμεν· οὕτω που καὶ ὑμᾶς, οἷς οὐδ' αὐτὸς ἀρνεῖται μὴ οὐκ ἐχθροῖς καὶ ἐχθίστοις γε ἡγεῖσθαι, χρὴ πάντα ταῦτα ἐνθυμηθέντας, καὶ κοινοὺς μὲν τοὺς κινδύνους, κοινὰς δὲ καὶ τὰς ἐλπίδας ποιησαμένους, καὶ συναίρεσθαι τὰ πράγματα παντοίως, καὶ συσπουδάσαι προθύμως· ἐνθυμηθέντας

D παρ' ἄλληλα, καὶ ἃ πεισόμεθα, ὥσπερ εἶπον, ἡττηθέντες, καὶ ὧν τευξόμεθα, κρατήσαντες. μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ μηδὲν μήθ' ὑβριστικὸν μήτε πλεονεκτικὸν ἐλαττωθέντας πη ἡμᾶς παθεῖν· μέγιστον δέ, τὸ νικήσαντας πάνθ' ὅσα τις ἂν εὔξαιτο πρᾶξαι. αἴσχιστον δέ, τοσούτους καὶ τοιούτους ὄντας, καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ ναῦς καὶ ἵππους ἔχοντας, τὰ χείρονα ἀντὶ τῶν ἀμεινόνων ἑλέσθαι· καί, παρὸν

E καὶ ἐκείνοις τὴν ἐλευθερίαν παρασχεῖν, συνδουλῶσαι μᾶλλον αὐτοὺς ἐθελῆσαι. τοσοῦτον γάρ που διαφέρομεν ἀλλήλων, ὥσθ' ὁ μὲν καὶ ὑμῶν μοναρχῆσαι ἐπιθυμεῖ, ἐγὼ δὲ καὶ ἐκείνους ἐλευθερῶσαι βούλομαι, καθάπερ που καὶ τοῖς ὅρκοις πεπίστωμαι.

» ὡς οὖν ὑπὲρ ἀμφοτέρων ὁμοίως ἀγωνιού- A
» μενοι, καὶ κοινὰ τἀγαθὰ πᾶσι κατακτησόμε-
» νοι, σπουδάσωμεν, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, ἔν τε
» τῷ παραχρῆμα κρατῆσαι, καὶ διὰ παντὸς
» εὐδαιμονῆσαι.

Τοιαῦτά τινα ὁ Ἀντώνιος εἰπών, πάνυ γε μὲν τοὺς πρώτους τῶν συνόντων οἱ ἐς τὰς ναῦς ἐσεβίβασε, μή τι νεωτερίσωσι καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι, ὥσπερ ὅ, τε Δέλλιος καὶ ἄλλοι τινὲς αὐτομολήσαντες· παμπληθεῖς δὲ καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ ὁπλίτας ἐνεβιβάσατο. ἐπειδὴ γὰρ τῷ B τε μεγέθει τῶν τοῦ Καίσαρος νεῶν, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἐπιβατῶν αὐτῶν ὁ Σέξτος οὐχ ἥκιστα ἥττητο, τά τε σκάφη κατεσκεύασε πολὺ τῶν ἐναντίων ὑπερέχοντα (τριήρεις μὲν γὰρ ὀλίγας, τετρήρεις δὲ, καὶ δεκήρεις, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ διὰ μέσου πάντα ἐξεποίησε) καὶ ἐπ' αὐτὰ πύργους τε ὑψηλοὺς ἐπικατεσκεύασε, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἐπανεβίβασεν, ὥστε καθάπερ ἀπὸ τειχῶν αὐτοὺς μάχεσθαι. Καῖσαρ δὲ καθεώρα μὲν τὴν παρασκευὴν αὐτῶν, καὶ εὐτρεπίζετο· μαθὼν δὲ δὴ καὶ τὴν διάνοιαν σφῶν παρά τε ἄλλων C καὶ παρὰ τοῦ Δελλίου, συνήγαγε καὶ αὐτὸς τὸ στράτευμα, καὶ ἔλεξεν ὧδε,

» Ὁ ρ ῶ ν, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, καὶ ἐξ ὧν
» ἀκοῇ μεμάθηκα, καὶ ἐξ ὧν ἔργῳ πεπείρα-
» μαι, τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν πολεμικῶν,
» μᾶλλον δὲ πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις πρα-
» γμάτων, τοῖς τά τε δικαιότερα καὶ τὰ εὐσεβέ-
» στερα καὶ φρονοῦσι καὶ πράττουσι κατορθούμε-
» να· τοῦτό που καὶ αὐτὸς οὐχ ἥκιστα ἐννοῶ, καὶ
» ὑμῖν παραινῶ προσσκοπεῖν. καὶ γὰρ ὅτι μάλιστα D
» καὶ πολλὴν καὶ μεγάλην ἰσχὺν, ἀφ' ἧς ἄν τις
» καὶ τὰ ἧττον δίκαια προῃρημένος, κρατήσειν
» ἐλπίσειεν, ἔχομεν, ὅμως πολὺ μᾶλλον ἐπὶ τῇ
» τοῦ πολέμου προφάσει ἢ ἐπὶ ταύτῃ θαρσῶ. τὸ
» γάρ τοι, Ῥωμαίους τε ὄντας, καὶ τῆς πλείστης
» καὶ ἀρίστης οἰκουμένης ἄρχοντας, καταφρονεῖ-
» σθαι καὶ καταπατεῖσθαι πρὸς γυναικὸς ΑἸ-
293 » γυπτίας, ἀνάξιον μὲν τῶν πατέρων, τῶν τὸν Πύρ-
» ρον, τὸν Φίλιππον, τὸν Περσέα, τὸν Ἀντίοχον
» καθελόντων, τῶν τοὺς Νυμαντίνους, τοὺς Καρ- E
» χηδονίους ἀναστησάντων, τῶν τοὺς Κίμβρους,
» τοὺς Ἄμβρωνας κατακοψάντων· ἀνάξιον δὲ
» καὶ ἡμῶν αὐτῶν, τῶν τοὺς Γαλάτας κατε-
» στραμμένων, τῶν τοὺς Παννονίους κεχειρωμένων,

A Itaque, milites, tanquam pro vtrisque certantes, & communia omnibus bona paraturi, ita contẽdamus vt & nunc vincamus, & deinceps perpetua felicitate fruamur.

His peroratis, Antonius primores ex iis quos secum habebat, in naues imposuit, ne, si in sua ipsorum potestate essent, nouiquid tentarẽt: quod Dellius & nonnulli alii ad Cæsarem perfugientes fecerant: permultos autem sagittarios etiam, funditorésque & armatos milites imposuit. B Quia enim propter magnitudinem nauium Cæsaris, ac multitudinem classiariorum Sex. Pompeius præcipuè victus fuisset, naues Antonius ædificauerat multo hostilibus maiores, paucas quidem triremes, reliquas omnes à quaternis vsque ad denos ordines remorum capaces: turrésque in iis altas extruxerat, multitudinémque in iis hominum collocauerat, qui quasi de muro pugnarent. Cæsar apparatum hostium conspiciens, ipse etiam se ad pugnã C composuit. sed vbi consilium eorum ex aliis, ac maximè Dellio, intellexit, conducto in vnum locum ipse quoque exercitu, hanc orationem habuit,

Dellius ad Cæsarem perfugit.

Naues Antonij quales.

CAESARIS AD MILITES SVOS ORATIO.

Qᴠᴠᴍ & auditu, milites, accepissem, & reipsa expertus essem, maximas ac plurimas bellicas, aut potius omnes actiones humanas, feliciter ab iis confectas qui in consilio capiendo, ínque agendo, iustitiam & pietatem præ aliis obseruassent, nunc id & mente cum primis repeto, & vos considerare iubeo. nam D etsi tantis sumus instructi viribus, vt etiam in causa iniquiore victoriam sperare nobis liceret, tamen haud paulo plus fiduciæ in belli causa quàm in apparatus robore pono. Romanos enim nos, ac maximis optimísque orbis terrarum partibus imperantes, despectui haberi, conculcaríque ab AEgyptia muliere, indignum quidem fuerit maioribus nostris, qui Pyrrhum, Philippum, Perseum, Antio- E chum debellauerunt, qui Numantinos & Carthaginem exciderunt, Cimbros & Ambrones ad internecionem delẽrunt: indignum autem nobis quoque ipsis, qui Gallos domuimus, Pannonios subegimus,

A maiorum, & suis rebus gestis.

CAESARIS AD MILITES SVOS ORATIO.

ad Istrum vsque progressi sumus, Rhenum transiuimus, in Britanniã traiecimus. Quî enim non dolore afficiantur omnes isti, qui, quas dixi, præclaras res confecerunt, si nos sentiant mulieri perniciosæ subiectos esse? Quî verò nobis non ingẽs sit dedecus, si qui omnibus hactenus virtute præstitimus, nunc horum contumelias æquo animo toleremus? qui, proh deûm fidem, quum sint Alexandrini ac AEgyptii, (quo neque verius, neque maius eorum dedecus dici potest) quũ deorum loco reptilia ac alia animantia colant: immortalitatis opinionem vt consequantur, cadauera sua condiant: qui ad ferociam pronissimi, ad fortitudinem imbecillissimi quum sint, ac (quod summum est) fœminæ pro viro seruiant, tamen ausi sunt bona nostra affectare, ac nostrûm ipsorum opera ea adipisci, vt nos vltro eis felicitate nostra cedamus. Cui enim non dolorem moueat si videat reginam eorum Romanis militibus stipatam? Quis non gemat si audiat, equites & senatores Romanos, eunuchorum instar, eam adulari? Quis non lugeat, audiens vidénsque Antonium ipsum, qui bis consul, imperator sæpius fuit, qui mecum reipublicæ præfecturam gessit, cui tot vrbes, tot exercitus commissi sunt, nunc omnibus patriis viuendi moribus relictis, barbaricos & peregrinos omnes imitatum, nostri legúmque, ac deorum à maioribus nostris ad nos transmissorum, nullam curam habentem, mulierem istam pro Iside aut Luna adorare, natis eius Solis ac Lunæ nomina tribuere, denique seipsum Osiridem ac Dionysium appellare? hinc, quasi si vniuersæ terræ dominus esset, totas insulas ac continentes etiã terras donare? Equidẽ noui, milites, incredibilia vobis hæc & mirabilia videri: quò magis indignationẽ hæc vobis cõcitare par est, quum quæ vos ne audita quidẽ creditis, verè ab ipso agantur:

A τῶν μέχρι τοῦ Ἴστρου προκεχωρηκότων, τῶν τὸν Ῥῆνον διαβεβηκότων, ἐς Βρεταννίαν πεπεραιωμένων. πῶς μὲν γὰρ οὐ μέγα ἂν ἀλγήσειαν πάντες ἐκεῖνοι οἱ τὰ προειρημένα κατειργασμένοι, εἰ αἴσθοιντο ἡμᾶς ὀλεθρίᾳ γυναικὶ ὑποπεπτωκότας; πῶς δ' οὐκ ἂν ἡμεῖς μεγάλως ἀσχημονήσαιμεν, εἰ πάντων ἀρετῇ πανταχοῦ προέχοντες, ἔπειτα τὰς τούτων ὕβρεις πράως φέροιμεν; οἵτινες, ὦ Ἡράκλεις, Ἀλεξανδρεῖς τε καὶ Αἰγύπτιοι ὄντες
B (τί γὰρ ἂν ἄλλο τις αὐτοὺς χεῖρον ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν ἔχοι;) καὶ τὰ μὲν ἑρπετὰ καὶ τἆλλα θηρία, ὥσπερ τινὰς θεούς, θεραπεύοντες, τὰ δὲ σώματα τὰ σφέτερα ἐς δόξαν ἀθανασίας ταριχεύοντες, καὶ θρασύνεσθαι μὲν προπετέστατοι, ἀνδρίζεσθαι δὲ ἀσθενέστατοι ὄντες, καὶ τὸ μέγιστον, γυναικὶ ἀντ' ἀνδρὸς δουλεύοντες, ἐτόλμησαν τῶν τε ἡμετέρων ἀγαθῶν ἀντιποιήσασθαι, καὶ δι' ἡμῶν αὐτὰ κατακτήσασθαι· ὥστε σφίσιν ἑκουσίους ἡμᾶς
C τῆς ὑπαρχούσης ἡμῖν εὐδαιμονίας παραχωρῆσαι. τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν ὀδύραιτο, ὁρῶν στρατιώτας Ῥωμαίους δορυφοροῦντας τὴν βασιλίδα αὐτῶν; τίς δ' οὐκ ἂν στενάξειεν, ἀκούων ἱππέας καὶ βουλευτὰς Ῥωμαίων κολακεύοντας αὐτήν, ὥσπερ εὐνούχους; τίς δ' οὐκ ἂν θρηνήσειε καὶ ἀκούων καὶ ὁρῶν αὐτὸν τὸν Ἀντώνιον, τὸν δὶς ὕπατον, τὸν πολλάκις αὐτοκράτορα, τὸν τὴν προστασίαν μετ' ἐμοῦ τῶν κοινῶν ἐπιτραπέντα, τὸν τοσαύτας μὲν πόλεις,
D τοσαῦτα δὲ στρατόπεδα ἐγχειρισθέντα, νῦν πάντα μὲν τὰ πάτρια τοῦ βίου ἤθη ἐκλελοιπότα, πάντα δὲ τἀλλότρια καὶ βαρβαρικὰ ἐζηλωκότα; καὶ ἡμῶν μὲν, ἢ τῶν νόμων ἢ τῶν θεῶν τῶν προγονικῶν, μηδὲν προτιμῶντα, τὴν δ' ἄνθρωπον ἐκείνην, καθάπερ τινὰ Ἶσιν, ἢ Σελήνην, προσκυνοῦντα; καὶ τούς τε παῖδας αὐτῆς, Ἥλιον καὶ Σελήνην ὀνομάζοντα, καὶ τὸ τελευταῖον, καὶ ἑαυτόν, Ὄσιριν καὶ Διόνυσον ἐπικεκληκότα; κἀκ τούτων,
E καθάπερ πάσης μὲν τῆς γῆς, πάσης δὲ τῆς θαλάσσης κυριεύοντα, καὶ νήσους ὅλας καὶ τῶν ἠπείρων τινὰ κεχαρισμένον; ἄπιστα μὲν εὖ οἶδ' ὅτι καὶ θαυμαστὰ ταῦτα ὑμῖν, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, φαίνεται· διὰ τοῦτο δὲ δὴ μᾶλλον ἀγανακτεῖν ὀφείλετε. εἰ γὰρ ἃ μηδ' ἀκούσαντες πιστεύετε, ταῦτ' ὄντως γίνεται,

» καὶ ἐφ' οἷς οὐκ ἔστιν ὅστις οὐκ ἂν ἀλγήσειε μα- A
» θών, ταῦτ' ἐκεῖνος ποιεῖ τρυφῶν, πῶς οὐκ ἂν
» εἰκότως ὑπεροργισθείητε; καίτοι ἔγωγε καὶ
» τὸ κατ' ἀρχὰς οὕτω περὶ αὐτὸν ἐσπούδα-
» σα, ὥστε αὐτῷ καὶ τῆς ἡμετέρας ἡγεμονείας
» μεταδοῦναι, καὶ τὴν ἐμαυτοῦ ἀδελφὴν
» συνοικίσαι, καὶ στρατεύματα χαρίσασθαι.
» καὶ μετὰ ταῦθ' οὕτως ἐπιεικῶς, οὕτω φιλι-
» κῶς πρὸς αὐτὸν ἔσχον, ὥστε μήθ' ὅτι τὴν ἀ-
» δελφήν μου ὕβρισε, μήθ' ὅτι τῶν γεννηθέντων
» οἱ ἐξ αὐτῆς τέκνων ἠμέλησε, μήθ' ὅτι τὴν B
» Αἰγυπτίαν αὐτῆς προετίμησε, μήθ' ὅτι τοῖς
» ἐκείνης παισὶ πάνθ' ὡς εἰπεῖν τὰ ὑμέτερα ἐ-
» δωρήσατο, μήτε δι' ἄλλο μηδέν, ἐθελῆσαι
» αὐτῷ πολεμῆσαι. αἴτιον δέ, ὅτι πρῶτον μὲν
» ἐνόμιζον οὐ τὸν αὐτὸν δεῖν τρόπον πρός τε
» τὴν Κλεοπάτραν καὶ πρὸς τὸν Ἀντώνιον
» προσφέρεσθαι. ἐκείνην μὲν γάρ, καὶ ὑπὸ
» τοῦ ἀλλοφύλου, πολεμίαν εὐθὺς οἷς ἔπρα-
» ττεν εἶναι· τοῦτον δέ, ἅτε καὶ πολίτην, ἐνδέ-
» χεσθαι σωφρονισθῆναι. ἔπειτα δὲ ἤλπιζον
» ὅτι εἰ καὶ μὴ ἐθελούσιος, ἀλλ' ἄκων γε ἐκ C
» τῶν ἐπ' ἐκείνῃ ψηφισθέντων μεταγνώσεται.
» διὰ μὲν δὴ ταῦτα οὐδένα αὐτῷ πόλεμον
294 » ἐπήγγειλα. ἐπεὶ δὲ ὑπεριδὼν αὐτὰ καὶ κα-
» ταφρονήσας, οὔτ' ἀφιέντων αὐτὸν ἡμῶν, ἀ-
» φεθῆναι, οὔτ' ἐλεούντων, ἐλεηθῆναι βού-
» λεται· ἀλλ' εἴτε ὡς ἀλόγιστος, εἴθ' ὡς μαινό-
» μενος (καὶ γὰρ τοῦθ' ἐγὼ ἀκηκοὼς πεπίστευκα,
» ὅτι ὑπ' ἐκείνης τῆς καταράτου μεμάγευ-
» ται) τῆς μὲν ἡμετέρας εὐεργεσίας καὶ τῆς
» παρ' ἡμῶν φιλανθρωπίας οὐδὲν προτι- D
» μᾷ, τῇ δὲ γυναικὶ δουλεύων, τόν τε πόλεμον
» καὶ τοὺς κινδύνους τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς αὐθαι-
» ρέτους καὶ καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς πατρίδος
» ἀναιρεῖται· τί λοιπὸν ἄλλο, πλὴν ἀμύνα-
» σθαι καὶ τοῦτον μετὰ τῆς Κλεοπάτρας ἡμῖν
» προσήκει; μήτ' οὖν Ῥωμαῖον εἶναί τις αὐ-
» τὸν νομιζέτω, ἀλλά τινα Αἰγύπτιον· μήτ'
» Ἀντώνιον ὀνομαζέτω, ἀλλά τινα Σαραπί-
» ωνα· μὴ ὕπατον, μὴ αὐτοκράτορα γεγονέναι
» ποτὲ ἡγείσθω, ἀλλὰ γυμνασίαρχον. ταῦτα E
» γὰρ ἀντ' ἐκείνων αὐτὸς ἐθελοντὴς ἀνθείλε-
» το, καὶ πάντα τὰ πάτρια σεμνολογήματα
» ἀπορρίψας, εἷς τῶν ἀπὸ Κανώβου κυμ-
» βαλιστῶν γέγονε. μὴ μέντοι μηδὲ δείσῃ τις αὐτόν, ὡς καὶ ῥοπήν τινα τοῦ πολέμου παρέξοντα.

CAESARIS AD MILITES SVOS ORATIO.

Suam æquanimitatem proponit.

& quæ cognoscere sine dolore nemo potest, ea is per luxuriam edat: quod summam meritò vobis iram mouere debet. Ego autem initio tanto eum studio colui, vt & participem principatus mei fecerim, & meam ei sororem nuptum dederim, exercitúsque donauerim: postmodo ea vsus sum in illum humanitate ac beneuolentia, vt neque propterea quòd sororem meam ignominia affecisset, neque quòd natos sibi ex ea liberos neglexisset, neque quòd ei AEgyptiam prætulisset, neque quòd huius liberis omnia ferè vestra bona dono dedisset, neque vllam aliam ob causam bellum ei faciendum duxerim. Primò enim existimabam non eodem modo quo Cleopatram, Antonium etiam tractandum esse: quum ista ex iis quæ egisset, quia alienigena esset, statim hostis iudicaretur: Antonius autem, quòd ciuis esset, ad sanitatem mentis reduci posset. deinde sperabam, si non sponte, at certè vel inuitum, propter decretum contra eam factum, pœnitentiam cœptorũ acturum esse. Has ob causas igitur nullum ei bellum indixi: Quoniam verò his spretis ac despectis, neque veniam nobis dantibus, ignosci sibi vult, neque misericordia nostra vti statuit: sed, siue stultitia adductus, siue insania (audiui enim, ac fidem audito habui, esse eum detestatæ illius mulieris incantamentis peruersum) nihili faciens nostrum beneficium, nostrámque in se humanitatem, seruiens mulieri, eius causa bellum & pericula vltro contra nos & patriam suscipit; quid nobis reliquum est nisi vt in eum vnà & in Cleopatram vindicemus? Nemo proinde eum pro Romano, sed AEgyptio, habeat: nemo Antonium nominet, sed Serapionem aliquem: nemo consulem aut imperatorem fuisse, sed gymnasiarcham, existimet. Hæc enim pro istis volẽs recepit, omníque patrio splendore proiecto, vnus ex cymbalistis Canopi factus est. Neque metuere quisquam debet, ne is aliquod momẽtũ bello sit allaturus:

Antonij mores & studia deridet.

CAESARIS AD MILITES SVOS ORATIO.

nam prius quoque nullius cum pretii fuisse bellatorem vos nouistis, qui eum apud Mutinam vicistis. Quòd si quid virtutis, dum nobiscum militauit, iste sibi parauit, scire tamen oportet, omnem eam vitæ hac mutatione eum perdidisse. Fieri enim non potest vt is qui regio luxui mollitieique muliebri indulget, viro aliquid dignum vel consulat vel agat. Est enim necesse omnino vt quibus vnusquisque vitæ rationibus vtitur, earum similis reddatur. Cuius signum euidens est quòd qu͂ interea temporis vnũ tantùm bellũ gesserit, ac vnicã expeditionem fecerit, in prælijs plurimos ciues amisit: turpissimè autem à Praaspis recedens, plures adhuc suorum in fuga perdidit. Etenim si quis vestrûm ridiculè saltare, ac choream Bacchi ducere opus habeat, omnino is ab Antonio superabitur ea in re: nam saltare hic didicit: sin pugna & armis opus est, quid tandem in eo timendum est? Num ætas? atqui ea defloruit, & effœminata est. Animi vis? atqui muliebris & cinædica lasciuia eũ corrupit. Pietas erga deos nostros? atqui contra hos & patriam bellum suscepit. Fides erga socios? quis autem nescit quomodo inductum in fraudem Armeniæ regem ceperit? Num eius in amicos bonitas? quis ergo non vidit quàm miserè eorũ multos interemerit? Existimatio eius, in qua est apud milites? quasi verò non hi quoque de eo desperauerint. id quod ex eo patet quòd ad nos ab eo permulti quotidie transeunt. Atque ego quidem hoc acturos omnes ciues existimo, sicut antè etiam fecerunt, quum is à Brundusio in Galliam iret. Quandiu enim eis spes diuitiarum sine periculo potiundarum adfuit, omnino libenter cum eo multi mãserunt: nunc verò vbi pugnandum eis erit contra nos suos gentiles, pro iis qui nihil ad ipsos pertinent, certè prælium detrectabunt: eo magis quidem quòd nobiscum ipsis saluis esse & beatis tutò licet. At verò multos auxiliarios secum, magnam pecuniæ vim habet. Certè Asiæ continentis habitatores crebrò à nobis victos fuisse

A τὸν μὲν γὰρ οὐδὲ ἐν τῷ πρὶν ἄξιος τινός, ὡς που σαφῶς ἴστε οἱ περὶ Μουτίναν αὐτοῦ κεκρατηκότες· εἰ δ᾽ οὖν ποτε καὶ ἐκ τῆς σὺν ἡμῖν στρατείας ἀρετήν τινα εἶχεν, ἀλλ᾽ εὖ ἴστε ὅτι πᾶσαν αὐτὴν νῦν ἐν τῇ τοῦ βίου μεταβολῇ διέφθαρκεν. ἀδύνατον γάρ ἐστι, βασιλικῶς τε τινὰ τρυφῶντα, καὶ γυναικείως θρυπτόμενον, ἀνδρῶδές τι φρονῆσαι καὶ πρᾶξαι. διὰ τὸ πᾶσαν ἀνάγκην εἶναι, οἵοις ἄν τις ἐπιτηδεύμασι συνῇ, τούτοις αὐτὸν ἐξομοιοῦσθαι. B τεκμήριον δέ· ἕνα πόλεμον ἐν παντὶ τούτῳ τῷ χρόνῳ πεπολεμηκώς, καὶ μίαν στρατείαν πεποιημένος, παμπόλλους μὲν ἐν ταῖς μάχαις πολίτας ἀπολώλεκεν, αἴσχιστα δ᾽ ἀπὸ τῶν Πραάσπων ἀποκεχώρηκε, πλείστους δὲ καὶ ἐν τῇ φυγῇ προσαποβέβληκεν. ὥστ᾽ εἰ μὲν γελοίως πως ὀρχεῖσθαι καὶ κορδακίζειν τινὰ ἡμῶν ἐχρῆν, πάντως ἂν ἔλαττον αὐτοῦ ἠνέγκατο (ταῦτα γὰρ μεμελέτηκεν) ἐπεὶ δὲ ὅπλων καὶ μάχης δεῖ, τί τις ἂν C αὐτὸν φοβηθείη; τὴν ἀκμὴν τοῦ σώματος; ἀλλὰ παρήβηκε καὶ ἐκτεθήλυνται. τὴν ῥώμην τῆς γνώμης; ἀλλὰ γυναικίζει καὶ ἐκκεκιναίδισται. τὴν εὐσέβειαν τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς ἡμῶν; ἀλλὰ πολεμεῖ καὶ ἐκείνοις καὶ τῇ πατρίδι. τὴν πιστότητα τὴν πρὸς τοὺς συμμάχους; καὶ τίς οὐκ οἶδεν ὅπως τὸν Ἀρμένιον ἐξαπατήσας ὤχετο; τὴν δὲ ἐπιείκειαν τὴν πρὸς τοὺς φίλους; καὶ τίς οὐχ ἑώρακε τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ κακῶς ἀπολωλότας; D τὴν εὐδοξίαν τὴν παρὰ τοῖς στρατιώταις; καὶ τίς οὐχὶ καὶ ἐκείνων αὐτοῦ κατέγνωκε; σημεῖον δέ, ὅτι συχνοὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν πρὸς ἡμᾶς μεθίστανται. νομίζω δὲ ἔγωγε ὅτι καὶ πάντες οἱ πολῖται ἡμῶν τοῦτο ποιήσουσιν, ὥσπερ ποτὲ καὶ πρότερον, ὅτε ἐκ τοῦ Βρεντεσίου πρὸς τὴν Γαλατίαν ᾔει. μέχρι μὲν γὰρ πλουτήσειν ἀκινδύνως ἤλπιζον, καὶ μάλα ἄσμενοί τινες αὐτῷ συνῆσαν· μάχεσθαι δὲ E δὴ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ὁμοφύλους ὑπὲρ τῶν μηδὲν σφίσι προσηκόντων (ἄλλως τε καὶ ἐξὸν αὐτοῖς ἀδεῶς σὺν ἡμῖν καὶ σώζεσθαι καὶ εὐδαιμονεῖν) οὐκ ἐθελήσουσιν. ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις ὅτι καὶ συμμάχους πολλοὺς καὶ χρήματα πολλὰ ἔχει. οὐκοῦν ὅπως μὲν τοὺς τὴν Ἀσίαν ἤπειρον οἰκοῦντας νικᾶν εἰώθαμεν,

οἱ δὲ μὲν ὁ Σκιπίων ἐκεῖνος ὁ Ἀσιατικός, οἱ δὲ δὲ καὶ ὁ Σύλλας ὁ Εὐτυχής, ὁ Λούκουλλος, ὁ Πομπήιος, ὁ Καῖσαρ ὁ πατήρ ὁ ἐμός, ὑμεῖς αὐτοί, οἱ τοὺς μετά τε τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου συστρατευσαμένους κεκρατηκότες. τούτου δὲ δὴ οὕτως ἔχοντος, ὅσῳ τὸν πλοῦτον σφῶν πλείονα ἑτέρων νομίζετε εἶναι, τοσούτῳ μᾶλλον σπουδάσατε σφετερίσασθαι. ὑπὲρ γὰρ τῶν μεγίστων ἄθλων μεγίστους καὶ τοὺς ἀγῶνας ἄξιον ποιεῖσθαι. καίτοι μεῖζον οὐδὲν
295 ἄλλο φήσαιμι ὑμῖν προκεῖσθαι, τοῦ, τὸ ἀξίωμα τὸ τῶν προγόνων διασῶσαι· τοῦ, τὸ φρόνημα τὸ οἰκεῖον φυλάξαι· τοῦ, τοὺς ἀφεστηκότας ἀφ' ἡμῶν τιμωρήσασθαι· τοῦ, τοὺς ὑβρίζοντας ὑμᾶς ἀμύνασθαι· τοῦ, πάντων ἀνθρώπων νικήσαντας ἄρχειν· τοῦ, μηδεμίαν γυναῖκα περιορᾶν μηδενὶ ἀνδρὶ παρισουμένην. ἢ πρὸς μὲν Ταυρίσκους καὶ Ἰάπυδας, καὶ Δαλμάτας καὶ Παννονίους, προθυμότατα αὐτοὶ ὑμεῖς οἱ νῦν παρόντες ὑπὲρ ὀλίγων τινῶν τειχῶν, καὶ γῆς ἐρήμου πολλάκις ἐμαχέσασθε, καὶ πάντας αὐτούς, καίτοι πολεμικωτάτους ὁμολογουμένως ὄντας, ἐχειρώσασθε, καὶ νὴ Δία καὶ πρὸς Σέξτον ὑπὲρ Σικελίας μόνης, καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀντώνιον ὑπὲρ Μουτίνης μόνης ὁμοίως ἠγωνίσασθε, ὥστ' ἀμφοτέρων αὐτῶν κρατῆσαι· πρὸς δὲ δὴ γυναῖκα πᾶσι τοῖς ὑμετέροις ἐπιβουλεύουσαν, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὰ ὑμέτερα τοῖς ἐκείνης παισὶ διαδεδωκότα, καὶ πρὸς τοὺς καλοὺς αὐτῶν ἑταίρους καὶ τραπεζέας, οὓς αὐτοὶ ἐκεῖνοι κοπρείας ἀποκαλοῦσιν, ἧττόν τι προθυμηθήσεσθε; διὰ τί; διὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν; ἀλλ' οὐδὲν πλῆθος σωμάτων ἀρετῆς κρατεῖ. διὰ τὸ γένος; ἀλλ' ἀχθοφορεῖν μᾶλλον ἢ πολεμεῖν μεμελετήκασι. διὰ τὴν ἐμπειρίαν; ἀλλ' ἐρέττειν μᾶλλον ἢ ναυμαχεῖν ἴσασιν. ἐγὼ μὲν καὶ αἰσχύνομαι ὅτι πρὸς τοιούτους ἀνθρώπους ἀγωνίζεσθαι μέλλομεν, ὧν καὶ κρατήσαντες οὐκ εὐδοκιμήσομεν, καὶ ἡττηθέντες ἀσχημονήσομεν. μὴ γάρ που τὸ μέγεθος τῶν σκαφῶν αὐτῶν, ἢ τὸ πάχος τῶν ξύλων ἀντίπαλον ταῖς ἀρεταῖς ὑμῶν εἶναι νομίζετε. ποία μὲν γὰρ ναῦς αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἔτρωσέ τινα, ἢ ἀπέκτεινε; πῶς δ' οὐ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τε ὑ-

A nouit Scipio Asiaticus, Sylla Felix, Lucullus, Pōpeius, pater meus Cæsar, nouistis vos ipsi, qui Asianos Bruto & Cassio opem ferentes deuicistis. Iam quo maiores Antonii diuitias esse cogitatis, tanto magis in id vobis incumbendum est vt vestras eas faciatis. Pro maximis enim præmiis, maxima etiam certamina subire conuenit. Quanquam ego quidem maius vobis huius belli præmium propositum esse nullum dixerim, quàm vt dignitatem maio-
B rum conseruetis: vt magnanimitatem vestram tueamini: vt eos qui à nobis defecerunt, vlciscamini: vt vindictam ab iis qui iniuriis vos affecêre, sumatis, vt victores omnibus hominibus imperetis: vt ne patiamini vllam mulierem viris æquari. Num verò qui tot prælia vos ipsi qui nunc mihi adestis, contra Tauriscos, Iapydes, Dalmatas, Pannoniósque, propter oppida quædam & terram desertam, fecistis, cósque o-
C mnes, bellicosissimos omnium opinione habitos, subegistis, imò etiam de vnica Sicilia contra Sextū Pompeium, de Mutina sola contra hunc ipsum Antonium certauistis, ac vtrunque vicistis: iam minus gnauiter pugnandum vobis arbitrabimini contra fœminam, omnibus vestris rebus insidiatam: contra maritum eius, omnia vestra bona filiis eius elargitum: contra egregios eorum socios ac mensarum asseclas, quos ipsimet stercorarios vocant? Quid ita verò? an propter multitu-
D nem eorum? atqui hæc nihil contra virtutem corporū potest. Propter nationē? atqui onera baiulare magis didicerunt quàm bellare. Propter peritiam? at remos ducere magis quàm nauali prælio pugnare nouerunt. Me quidem pudet cum huiusmodi hominibus nobis esse confligendum, quos si vicerimus, gloriæ id futurum nobis non sit: dedecori autem, si vincamur. Porro neque magnitudinem nauium, neque crassitiem lignorum virtuti vestræ parem esse censete. Quæ enim vnquam nauis per se aut sauciauit vllum, aut occîdit? quî autem fiet vt non propter ipsam altitudinem ac

Caesaris ad milites suos oratio.

Præmium bello propositum.

Copias & apparatum Antonij eleuat.

CAESARIS AD MILITES SVOS ORATIO.

crassitiem & difficilius à remigibus impellantur, & gubernatoribus minus pareant? Quid proderunt his qui ab iis pugnabunt, qui neque enauigare, neque circumnauigare (quæ pugnæ naualis sunt opera) poterunt? Neque enim pedestre prælium nobiscum in mari conserent: neque ad hoc parati sunt vt tanquã intra muros aliquos circunsessi oppugnentur. Nobis quidem admodum erit commodum, eos ligneis quasi mœniis septos aggredi. Si enim eodem loco naues hostiũ velut infixæ substiterint, rostris eas nobis perrumpere licebit, aut tormentis eminus pertundere, igníque & iaculis ignitis inflammare: sin se loco mouere ausæ fuerint, neque insequentes aliquam nostram consequentur, neque fugientes euadent, propter grauitatem suam ad agendum aliquid incommodissimæ, propter molem autem ad accipienda damna opportunissimæ. Quanquam quid attinet multis verbis tempus terere, quum iam aliquoties periculum eorum fecerimus, & apud Leucadem, & nuper, non modò non superati ab ipsis, sed omnibus partibus victores. Itaque non tam meo sermone quàm vestris ipsorum actis confirmati, nunc ad imponendum toti bello finem animos intendite: hoc scientes, quòd si hodie vicerimus, nullus nobis sit labor reliquus futurus: nam & alioquin hominum id natura fert, vt primis certaminibus aduersam fortunam experti, etiam ad cætera sint animo demissiore: & nos extra omnem controuersiam terra iis prævalemus, ita vt etiam nullam antè cladẽ passos vincere possemus. Quæ ipsi hostes etiam cognita habent, adeo vt consternati animis (nihil enim vos eorum quæ audiui, celabo) propter accepta detrimenta, spéque salutis, si hîc remaneant, amissa, ideo effugere aliquò conentur, atque ob id classem nunc educere non naualis prælii conserendi sed fugæ cõsilio capiendæ instituerint, ac optimas pretiosissimásque suas res in naues imposuerint, vt, si possint, cũ his effugiant. Nos igitur eos qui ipsi confitentur se nobis viribus impa-

A φους καὶ τοῦ πάχους καὶ δυσκινητότεραι ἔσονται τοῖς ἐλαύνουσιν αὐτάς, καὶ ἀπειθέστεραι τοῖς κυβερνῶσι; τί δ' ἂν ὄφελος τοῖς ἀπ' αὐτῶν μαχομένοις γένοιτο, μήτε διεκπλεῖν, μήτε περιπλεῖν (ἅπερ που ναυμαχίας ἔργα ἐστὶ) δυναμένοις; οὐ γάρ που πεζομαχεῖν ἡμῖν ἐν τῇ θαλάττῃ μέλλουσιν, οὐδ' αὖ ὥσπερ ἐν τείχεσί τισι κατακεκλεισμένοι πολιορκηθῆναι παρεσκευάδαται. ἐπεὶ τοῦτό γε καὶ πάνυ προσῆκον ἂν εἴη· λέγω δὲ τὸ πρὸς ξύλινα
B περιφράγματα προσμῖξαι. ἄν τε γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ καθάπερ ἐμπεπηγυῖαι αἱ νῆες αὐτῶν μένωσιν, ἐξέσται μὲν ἡμῖν τοῖς ἐμβόλοις αὐτὰς ἀναρρηγνύναι, ἐξέσται δὲ καὶ μηχαναῖς πόρρωθεν τιτρώσκειν, ἐξέσται δὲ καὶ πυρὶ καὶ πυρφόροις βέλεσι καταπιμπράναι. ἄν τε καὶ κινηθῆναί πῃ τολμήσωσιν, οὔτ' ἂν διώκουσαί τινα καταλάβοιεν, οὔτ' ἂν τραπεῖσαι ἐκφύγοιεν· ἀργόταται μὲν, ὑπὸ τῆς βαρύτητος, εἰς τὸ δρᾶσαί τι, ἑτοιμόταται δὲ ὑπὸ τοῦ μεγέθους ἐς τὸ παθεῖν οὖσαι. καὶ τί δεῖ πλείω
C λέγοντα περὶ αὐτῶν διατρίβειν, ὁπότε πολλάκις ἤδη σφῶν πειραθέντες, καὶ περὶ Λευκάδα, καὶ ἐνταῦθα πρῴην, οὐχ ὅσον οὐκ ἠλαττώθημεν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ κρείττους ἐγενόμεθα; ὥστε μὴ τοῖς ἐμοῖς λόγοις μᾶλλον ἢ τοῖς ὑμετέροις αὐτῶν ἔργοις ἐπιρρωσθέντες, ἐπιθυμήσατε πάντη ἤδη τῷ πολέμῳ τέλος ἐπιθεῖναι. εὖ γὰρ ἴστε τοῦθ', ὅτι ἂν καὶ τήμερον αὐτοὺς νικήσωμεν, οὐδὲν ἔτι πρᾶγμα ἕξομεν. ἄλλως τε γὰρ φύσει πᾶν τὸ ἀν-
D θρώπειον, ὅταν ἐν τοῖς πρώτοις ἀγῶσι σφαλῇ, καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ ἀθυμότερον γίνεται· καὶ ἡμεῖς ἀναμφιλόγως ἐν τῇ γῇ ἀμείνους αὐτῶν ἐσμέν, ὥστε κἂν ἀκεραίων σφῶν ὄντων κρατῆσαι. καὶ ταῦθ' οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ἴσασιν, ὥστε (οὐ γὰρ ἀποκρύψομαι ὑμᾶς ὅσα ἀκήκοα) ἀθυμεῖν τε ἐπὶ τοῖς ἤδη γεγονόσι, καὶ ἀπογινώσκειν κατὰ χώραν μένοντας σωθήσεσθαι, καὶ διὰ ταῦτα διαδρᾶναί τε πῃ ἐπιχειρεῖν,
E καὶ τὸν ἔκπλουν τοῦτον οὐχ ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν, ἀλλ' ὡς ἐς φυγὴν ποιεῖσθαι. καὶ τά τε 296
ἄριστα καὶ τιμιώτατα τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς κτημάτων ἐς τὰς ναῦς ἐντεθείκεν), ἵνα, ἂν δυνηθῶσι, μετ' αὐτῶν διαφύγωσιν. ὡς οὖν καὶ ὁμολογοῦντας αὐτοὺς ἀσθενεστέρους ἡμῶν εἶναι,

„ καὶ τὰ ἆθλα τῆς νίκης ἐν ταῖς ναυσὶ φέροντας, μὴ περιίδωμεν ἄλλοσέ πῃ πλεύσαντας, ἀλλ' αὐτοῦ ταύτῃ κρατήσαντες, πάντα αὐτὰ ἀφελώμεθα.

Τοιαῦτα δὲ καὶ ὁ Καῖσαρ εἶπε· καὶ μετὰ τοῦτο ἐβουλεύσατο μὲν περιεξεῖναι αὐτοῖς, ὅπως φεύγουσι σφίσι κατὰ νώτου ἐπίθηται· (αὐτός τε γὰρ ταχυναυτῶν, διὰ βραχέος σφᾶς αἱρήσειν ἤλπισε· καὶ ἐκείνων ἐκδήλων ὅτι ἐκδρᾶναί πῃ ἐπιχειροῦσι γενομένων, ἀμαχεὶ τοὺς λοιποὺς ἐκ τούτου προσάξεσθαι προσεδόκησε) κωλυθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀγρίππου, φοβηθέντος μὴ ὑστερήσωσιν αὐτῶν, ἱστίοις χρήσεσθαι μελλόντων, καί τι καὶ θαρσήσας ὡς οὐ χαλεπῶς κρατήσων, ὅτι ὑετός τε ἐν τούτῳ λάβρος καὶ ζάλη πολλὴ ἔς τε τὸ τοῦ Ἀντωνίου ναυτικὸν μόνον εἰσέπεσε, καὶ πᾶν αὐτὸ συνετάραξε· τοῦτο μὲν ἐπέσχε, παμπόλλους δὲ καὶ αὐτὸς πεζοὺς ἐπὶ τὰς ναῦς ἐπιβιβάσας, καὶ πάντας τοὺς ἑταίρους ἐς ὑπηρετικὰ ἐμβαλών, ὅπως ἐν τάχει περιπλέοντες, τοῖς τε ναυμαχοῦσι τὰ δέοντα παραινέσωσι, καὶ ἑαυτῷ τὰ προσήκοντα διαγγέλλωσι, τὸν ἔκπλουν σφῶν ἐπετήρει. καὶ αὐτῶν ἀναχθέντων τε ὑπὸ σάλπιγγος, καὶ πυκναῖς ταῖς ναυσὶν ὀλίγον ἔξω τῶν στενῶν παραταξαμένων, καὶ μηδαμῇ προϊόντων, ὥρμησε μὲν ὡς καὶ ἐγγύς σφισι προσμίξων, ἢ καὶ ἀναχωρῆσαι σφᾶς ποιήσων· ἐπεὶ δ' οὔτ' ἀντεξώρμησαν, οὔτ' ἀνέστρεψαν, ἀλλὰ κατὰ χώραν ἔμενον, καὶ προσέτι ἰσχυρῶς τῇ συντάξει ἐπεπύκνωντο, ἐν ἀπόρῳ τε ἔσχετο, καὶ τὰς κώπας ἐς τὸ ὕδωρ τοῖς ναύταις καθεῖναι κελεύσας, ἀνέσχε χρόνον τινά· καὶ μετὰ τοῦτο τὰ κέρατα ἐξαίφνης ἀμφότερα ἀπὸ σημείου ἐπεξαγαγὼν ἐπέκαμψεν, ἐλπίσας μάλιστα μὲν περιστοιχιεῖσθαι σφᾶς, εἰ δὲ μή, τὴν γοῦν τάξιν αὐτῶν διαλύσειν. ὁ οὖν Ἀντώνιος, φοβηθεὶς τήν τε ἐπικάμψιν αὐτοῦ καὶ τὴν περίσχεσιν, ἀντεπεξηγάγετο ὅσον ἐδύνατο, καὶ ἐς χεῖρας οἱ καὶ ἄκων ἦλθε. καὶ οὕτω συμπεσόντες ἐναυμάχησαν, πολλὰ μὲν παρακελεύματα ἐν ἑαυτοῖς ἑκάτεροι καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς προθυμίας ποιούμενοι, πολλὰ δὲ καὶ κελεύματα παρὰ τῶν ἐκ τῆς ἠπείρου σφίσιν ἐπιβοώντων ἐσακούοντες. ἠγωνίζοντο δὲ οὐχ ὁμοιοτρόπως,

A res esse, ac suis in nauibus victoriæ nostræ præmia vehũt, ne patiamur aliò enauigare, sed hoc ipso in loco victis omnia auferamus.

Secundum hanc orationem Cæsar id consilii cepit vt hostibus enauigandi facultatem concederet, quò fugientes à tergo adoriretur: nam & celeritate suarum nauium fretus, facilè se eos assecuturum iudicabat, & fore vt quum pateretur Antoniũ aliquò effugere conari, ceteri omnes B vltro ad se transirent. Verùm prohibitus ab Agrippa id cõsilium exequi, qui metuebat ne hostes, quia ii velis essent vsuri, assequi non possent, victoriæ præterea facilioris spe concepta, quòd effusus imber, ac multa grando, Antonianæ classi incidisset, eámque conturbasset: omisso suo proposito, multos ipse quoque pedites nauibus suis imposuit, in scaphas ad obeunda ministeria omnibus auxiliariis collocatis, qui celeriter circumnauigantes, & pugnãtes, de iis quæ res ipsa postularet C monerent, & sibi omnia quæ opus esset annuntiarent: ipse hostium exitum præstolatus est. Qui quũ classico dato naues eduxissent, eásque cõfertim in acie ante fauces constituissent, neque iam amplius quoquam progrederentur, Cæsar ad eos classem direxit, vt vel cum stante corũ classe pugnaret, vel eam retrocedere cogeret: quum ne sic quidem vel ad pugnam exirent, vel recederent, sed eodem loco manentes, ordines D magis magísque densarent, hæsitans Cæsar remigibus vt remos demitterent iussit: ac paululum cunctatus, subitò cornua dato signo vtrinque eduxit circunflexítque, consilio hostem circundandi, aut certè ordiné eius disiiciendi. Itaque Antonius veritus ne circunueniretur, quantum potuit suos etiam ad pugnam eduxit, ad eámque vel inuitus accessit. Ad hunc modum prælium nauale commissum est, quum & in sua ala- E critate artéque vtrinque classiarii multum spei haberẽt, & pedites eos vtrinque in terra collocati acclamantes cohortarentur. Erat autem pugnæ dissimilis inter partes ratio.

Omen futuri euentus naumachiæ.

Nauale apud Actium pręliũ, quo Antonium Cæsar superauit.

Nam Cæsariani, impetu concitatis nauibus suis, quas & minores & celeriores Antonianis habebant, hostiles naues inuadebant, vndique tecti ad vitanda vulnera: itaque aut submergebant aliquam nauem hostilem, aut, si nequirent, antequam ad manus deueniretur sese recipiebant, túmque aut iterum eandem nauim aggrediebantur subitò, aut ea omissa ad aliam se conferebant: atque inde rursus celeriter se ad aliam aliámque inde conuertebant, raptim ea quæ possent agentes, vt quammaxime inopinantes hostes adorirentur. Nam & robur hostium propter multitudinem, & dimicare comminus, metuentes, neque in appellendis nauibus, neque in receptu moras trahebant: sed subitò irruentes, ita vt iaculationem hostium anteuerterent, ac vel vulnerata aliqua naui, aut conturbata, ita vt apprehendi ab ea non possent, statim retrocedentes, telorum ictus euadebant. Contrà Antoniani, hostes accedentes multis lapidibus ac iaculis impetebāt, nauibúsque eorum propius aduectis manus ferreas iniiciebant: eæ si opportunè incidissent, superabant hostem: sin aberrassent, aut nauibus suis pertusis mergebantur, aut dum ne eæ perforarentur, propugnando tempus terunt, ab aliis hostibus facilius inuadebantur: duæ enim aut tres simul naues Cæsarianæ vnam adoriebantur, ac partim damnum ei inferebant, partim accipiebant. Altera ex parte laborabant maximè & fatigabantur gubernatores & remiges, ex altera classici milites. Erántque Cæsariani equitibus similes modò irruentibus, modò se recipientibus, eo quòd appellere subinde, ac retro abducere naues ipsi suas tantùm poterant. Contrà Antoniani legionis armatæ speciem habebant, appropinquantes sibi obseruantis, eósque retinere omni studio conātis. Proinde illi eo hosti incommodabant, quòd accedentes subitò, remos nauium hostilium detergebāt, hi contrà desuper eos saxis ac tormentis ferientes submergebant: vicissímque hi ea re ab hostibus superabantur, quòd eos propius aggressos lædere nequibant: illi contrà eo, quòd si nauem hostilem aggressi, non submersissent, iniecta manu ferrea constricti,

A ἀλλ' οἱ μὲν τοῦ Καίσαρος, ἅτε καὶ μικροτέ-
ρας καὶ ταχυτέρας τὰς ναῦς ἔχοντες, ῥοθίῳ τε
ἐχρῶντο, καὶ ἐνέβαλλον πεφραγμένοι πάν-
τῃ, τοῦ μὴ τιτρώσκεσθαι· καὶ ἢ μὲν κατέδυ-
σάν τινα, εἰ δὲ μή, ἀνεκρούοντο πρὶν ἐς χεῖ-
ρας ἐλθεῖν. καὶ ἤτοι τοῖς αὐτοῖς αὖθις ἐξαίφνης
ἐνέβαλλον, ἢ τοὺς μὲν εἴων, ἐπ' ἄλλους δὲ ἐ-
τρέποντο. καί τι κἀκ τούτου ὡς διὰ βραχέος
ἐργασάμενοι, πρὸς ἄλλους καὶ πάλιν μάλα
ἄλλους ἐχώρουν, ὅπως ὡς μάλιστα ἀπροσ-
B δοκήτοις τισὶ προσφέρωνται. οἷα γὰρ φοβού-
μενοι μὲν τὴν ἐκ πολλοῦ αὐτῶν ἀλκήν, φο-
βούμενοι δὲ καὶ τὴν ἐν χερσὶ μάχην, οὔτε
ἐν τῷ προσπλῷ, οὔτε ἐν τῇ συμμίξει ἐνε-
χρόνιζον, ἀλλ' ὑποδραμόντες ἂν αἰφνίδιον,
ὥστε τὴν τοξείαν σφῶν φθῆναι, καὶ τρώσαν-
τές τινα ἢ καὶ συνταράξαντες μόνον, ὥστε
τὴν κάθεξιν ἐκφυγεῖν, ἀνεχώρουν ἔξω βε-
λῶν· οἱ δ' ἕτεροι τούς τε προσπλέοντας σφί-
σι πολλοῖς καὶ πυκνοῖς καὶ λίθοις καὶ τοξεύ-
μασιν ἔβαλλον, καὶ ἐς τοὺς προσμιγνύντας
C χεῖρας σιδηρᾶς ἐπερρίπτουν. καὶ εἰ μὲν ἐπι-
τύχοιεν αὐτῶν, κρείττους ἐγίνοντο· εἰ δ' ἁμάρ-
τοιεν, τρωθέντων ἂν σφίσι τῶν σκαφῶν ἐβαπτί-
ζοντο, ἢ καὶ περὶ τὸ μὴ παθεῖν τοῦτο ἀπο-
διατρίβοντες, εὐεπιθετώτεροι ἄλλοις τισὶν
ἐγίνοντο. δύο τε γὰρ ἢ καὶ τρεῖς ἅμα τῇ αὐτῇ
νηὶ προσπίπτουσαι, αἱ μὲν ἔδρων ὅσα ἐδύ-
ναντο, αἱ δὲ ἔπασχον. ἐπονοῦντο δὲ καὶ ἔκα-
μνον, τοῖς μὲν οἵ τε κυβερνῆται καὶ οἱ ἐρέται 297
μάλιστα, τοῖς δὲ οἱ ἐπιβάται· καὶ ἐῴκεσαν
D οἱ μὲν, ἱππεῦσι, τοτὲ μὲν ἐπελαύνουσι, τοτὲ
δὲ ἐξαναχωροῦσι, διὰ τὸ τούς τε ἐπίπλους
καὶ τὰς ἀνακρούσεις ἐπ' αὐτοῖς εἶναι· οἱ δέ,
ὁπλίταις τούς τε πλησιάζοντας σφίσι φυ-
λασσομένοις, καὶ κατέχειν αὐτοὺς ὅτι μά-
λιστα πειρωμένοις. κἀκ τούτου ἐπλεονέ-
κτουν τε ἀλλήλων, οἱ μὲν, ἔς τε τοὺς ταρ-
σοὺς τῶν νεῶν ὑποπίπτοντες, καὶ τὰς κώ-
πας συναράσσοντες, οἱ δέ, ἄνωθεν αὐτοὺς καὶ
πέτραις καὶ μηχανήμασι βαπτίζοντες· καὶ
E ἠλαττοῦντο αὖ οἱ μὲν, ὅτι τοὺς μὲν προσιόν-
τας σφίσιν, οὐδὲν κακουργεῖν ἐδύναντο·
οἱ δ', ὅτι εἰ μὴ κατέδυσάν τινας ἐμβαλόντες,

οὐκέτ' ἐξ ἴσου σφίσιν ἐν τῇ συνέρξει ἠγωνίζοντο. ἀγχωμάλου οὖν ἐπὶ πολὺ τῆς ναυμαχίας οὔσης, καὶ μηδετέρων περιέχειν πῃ δυναμένων, τέλος τοιόνδε τι ἐγένετο. ἡ Κλεοπάτρα κατόπιν τῶν μαχομένων ἀποσαλεύουσα, οὐκ ἤνεγκε τὴν πολλὴν καὶ ἄκριτον τοῦ ἀδήλου μέλλησιν, ἀλλ' ἀποκναισθεῖσα, ἀπό τε τοῦ γυναικείου καὶ ἀπὸ τοῦ Αἰγυπτίου, τῇ τε ἐπὶ πολὺ μετεώρῳ ἀγωνίᾳ, καὶ τῇ ἀεὶ ἐφ' ἑκάτερα περιδεεῖ προσδοκίᾳ, αὐτή τε ἐς φυγὴν ἐξαπιναίως ὥρμησε, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπηκόοις σημεῖον ἦρε. καὶ οὕτω τά τε ἱστία αὐτῶν εὐθὺς ἐπαραμένων, καὶ ἐς τὸ πέλαγος ἀφέντων, ἀνέμου τινὸς κατὰ τύχην φοροῦ συμβάντος, νομίσας ὁ Ἀντώνιος οὐχ ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας αὐτοὺς ἐκ παραγγέλσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δέους, ὡς καὶ νενικημένους, φεύγειν, ἐφέπετο σφίσι. γενομένου δὲ τούτου, καὶ οἱ λοιποὶ στρατιῶται καὶ ἠθύμησαν καὶ ἐταράχθησαν· καί πως ἀποδρᾶναι καὶ αὐτοὶ τρόπον τινὰ ἐθελήσαντες, οἱ μὲν τὰ ἱστία ἦγειρον, οἱ δὲ τούς τε πύργους καὶ τὰ ἔπιπλα ἐς τὴν θάλασσαν ἐρρίπτουν, ὅπως κουφισάμενοι διαφύγωσι. καὶ αὐτοῖς περὶ ταῦτα ἔχουσιν οἱ ἐναντίοι προσπεσόντες (τοὺς γὰρ φεύγοντας καὶ αὐτοὶ ἱστίων ἄνευ ὄντες, καὶ πρὸς τὴν ναυμαχίαν μόνην παρεσκευασμένοι, οὐκ ἐπεδίωξαν) πολλοί τε ἑκάστῃ νηῒ καὶ ἑκατέρωθεν καὶ ἐν χερσὶ ἐμαχέσαντο· ὥστε καὶ ποικιλώτατον καὶ ὀξύτατον ἀπ' ἀμφοτέρων ὁμοίως τὸν ἀγῶνα γενέσθαι. οἱ μὲν γὰρ τά τε κάτω τῶν νεῶν πάντα πέριξ ἐκακούργουν, καὶ τὰς κώπας συνέθραυον, τά τε πηδάλια ἀπήραττον. καὶ ἐπαναβαίνοντες ἐπὶ τὰ καταστρώματα, τῶν μὲν κατέσπων ἀντιλαμβανόμενοι, τοὺς δὲ ἐώθουν, τοῖς δὲ ἐμάχοντο, ἅτε καὶ ἰσοπληθεῖς αὐτοῖς ἤδη ὄντες· οἱ δὲ τοῖς τε κοντοῖς σφᾶς διωθοῦντο, καὶ ταῖς ἀξίναις ἔκοπτον, πέτρους τε καὶ ἄλλους τινὰς ὄγκους ἐπ' αὐτὸ τοῦτο παρεσκευασμένους ἐπικατέβαλλον, καὶ τούς τε ἀναβαίνοντας ἀπεκρούοντο, καὶ τοῖς ἐς χεῖρας ἰοῦσι συνεφέροντο. εἴκασεν ἄν τις, ἰδὼν τὰ γιγνόμενα (ὡς μικρὰ μεγάλοις ὁμοιῶσαι) τείχεσί τισιν, ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμέναις. οὕτως οἱ μὲν ἐπιβῆναί τε τῶν σκαφῶν, ὥσπερ ἐπ' ἠπείρου καὶ ἐρύματός τινος, ἐπειρῶντο, καὶ πάντα τὰ ἐς

A nequaquam æquis viribus pugnam sustinebant. Quum diu iam dubio esset euentu certatum, tandē Cleopatra, quæ in anchoris post classem pugnantem stabat, quum non ferret diuturnam ac incertam euentus expectationem, mulier quippe, & AEgyptia genere, diutius suspensa animi solicitudine, ancipitísque prælii exitus expectatione victa, signo suis dato, fugæ se dedit: qui quum vela confestim erexissent, ac in mare se dedissent, eósque forte fortuna B coortus ventus secundus impulisset, opinatus Antonius eos non dato à Cleopatra signo, sed metu coactos, tanquam victos, fugam cepisse, ipse etiam eos secutus est. Hoc facto reliquorum etiam militum animi cōsternati sunt, ac ipsi quoque de fuga cogitantes, alii vela sustulerunt, alii turres & armamēta nauium in mare proiecerunt, vt exoneratis nauibus facilior esset fuga. Cæsariani, quibus neque vela erant, & ad nul- C lam aliam rem nisi prælium nauale se parauerant, eosqui iam fugam cepissent, non insecuti, reliquos qui eā adhuc adornabant, adorti, multis suis nauibus singulas hostiles circūdantes, eminus cominúsque pugnā conseruerunt. Erat hoc ipsum etiā certamen variū planè, acerrimúmque, quum Cæsariani inferiores partes nauium circumcirca perforarēt, remos detergerent, gubernacula abrumperent, in tabulata hostilium nauium conscendentes, alios repellerent, cum aliis dimicarent (erant D enim iam etiam numero aduersariis æquales) contrà Antoniani contis hostium naues detruderent, securibus cæderent, eis saxa aliásque in id ipsum paratas moles iniicerent, ascendentes arcerent, cum comminus congressis pugnarent. Poterat qui eam pugnam spectasset, haud ineptè (modò parua liceat magnis componere) eam oppugnationi murorum, aut multarum in mari exiguarum insularum, conferre: eam vtrorunque conatus speciem præ se ferebat, quum alteri in naues hostium, quasi in continētem terram aut arcem, conscendere cuperent, omniáque quæ ad id perficiendum

Cleopatræ fuga.

Antonius fugit.

Comparatio.

facere videbantur, summo studio apparatent: alteri nihil eorum quæ fieri in huiusmodi re solent omittentes, eos arcerent. Quum ancipiti euentu esset diu pugnatum, Cæsar ignem ex castris afferri iussit: neque enim aliud consilium victoriæ explicandæ habebat: quanquam potiundæ hostilis pecuniæ causa initio statuerat incendio abstinere. Igne allato statim aliud genus pugnæ accidit. Cæsariani vndique ad hostilē aliquam nauim accedentes, iacula ignifera in eam emittere, faces manu coniicere, ollulásque etiam carbonum picísque plenas eminus tormentis eò iaculari: Antoniani hæc singula repellere, si quod incidisset, quia id statim apprehensis lignis multam in naui flammam excitabat, primùm eam aqua, quam potus causa secum tulerant, restinguere: pòst ea absumpta, marinā haurire: eáque, si multam simul adhibuissent, nonnihil obsistere ignis violētiæ: quia verò id non vbique fieri licebat (nam & vrnas habebant haud iustæ magnitudinis, & terrore iniecto eas tantùm dimidia sui parte aqua repletas trahebant) non modò auxilium nullum ferebatur, sed vires malo addebantur, (aqua enim marina flammæ non multa infusa, magnopere eam exuscitat.) Proinde aquæ præsidio deficiente, centones & cadauera flammę Antoniani iniicere: id aliquandiu inhibuit ignem, ac compesci incendium videbatur: pòst his ipsis etiam auctū, præsertim quia ventus vehementior inciderat, maius effulsit. Ibi verò hi, dum partes nauium flamma depascebatur, incendio succurrere, in ipsam flammam insilire, alias partes rescindere, res in alia loca differre, eásve aut in mare proiicere, aut in hostes, lædendi causa: alii ad integras partes nauis sese recipiētes, manibus ferreis, ac longuriis tum maximè vti, vt naui hostili sibi annexa, aut in eam exilientes, periculum incendii euaderent, aut eam saltem v-

Ignis nauibus Antonianis iniicitur.

Aqua marina.

A τοῦτο φέροντα σπουδῇ παρεσκεύαζον· οἱ δὲ ἀπεωθοῦντο αὐτούς, ὅ,τι ποτὲ ἐν τῷ τοιούτῳ φιλεῖ δρᾶσθαι μηχανώμενοι. ἀντιπάλως οὖν αὐτῶν μαχομένων, ὁ Καῖσαρ, ἀπορήσας ὅ,τι πράξῃ, πῦρ ἐκ τοῦ στρατοπέδου μετεπέμψατο. πρότερον μὲν γὰρ οὐκ ἠθέλησεν αὐτῷ, ὅπως τὰ χρήματα περιποιήσηται, χρήσασθαι· τότε δὲ ἰδὼν ὅτι ἀδύνατόν οἱ εἴη ἄλλως περισχεθῆναι, ἐπ' ἐκεῖνο ὡς καὶ μόνον σφίσιν ἐπικουρῆσον κατέφυγε. κἀνταῦθα ἄλλο αὖ εἶδος μάχης συνιστήθη. οἱ μὲν γὰρ πολλαχῇ ἅμα προσπλέοντές σφισι, βέλη τε πυρφόρα ἐπ' αὐτοὺς ἐξετόξευον, καὶ λαμπάδας ἐκ χειρὸς ἐπηκόντιζον, καὶ χύτρας καὶ χυτρίδας ἀνθράκων καὶ πίττης πλήρεις πόρρωθεν μηχαναῖς ἐπερρίπτουν· οἱ δὲ ταῦτά τε ὡς ἕκαστα διεκρού- 298
οντο, καὶ ἐπειδή τινὰ αὐτῶν διεκπίπτοντα τῶν τε ξύλων ἥπτετο, καὶ φλόγα αὐτίκα πολλὴν, ἅτε ἐν νηΐ, ἤγειρε, C τὸ μὲν πρῶτον τῷ ποτίμῳ ὕδατι ὃ ἐπεφέροντο ἐχρῶντο, καὶ τινὰ κατέσβεσαν· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνο κατηναλώθη, ἤντλουν τὸ θαλάττιον. καὶ εἰ μὲν πολλῷ τε καὶ ἀθρόῳ αὐτῷ ἐχρῶντο, ἐπεῖχόν πως τῇ βίᾳ τὸ πῦρ· ἀδύνατοι δὲ πανταχῇ τοῦτο ποιεῖν ὄντες (οὔτε γὰρ πολλὰ ἢ καὶ μεγάλα τὰ ἀντλητήρια εἶχον, καὶ ἡμίσεα αὐτά, ἅτε ταραττόμενοι, ἀνέφερον) οὐχ ὅσον οὐκ ὠφέλουν τι, ἀλλὰ καὶ προσεπέρρωννυον D αὐτό. ἡ γὰρ ἅλμη ἡ θαλαττία, ἂν κατ' ὀλίγον ἐπιχέηται φλογί, ἰσχυρῶς αὐτὴν ἐκκαίει. ὡς οὖν καὶ ἐν τούτῳ ἥττους ἐγίγνοντο, τά τε ἱμάτια αὐτῶν τὰ παχέα καὶ τοὺς νεκροὺς ἐπέβαλλον. καὶ χρόνον μέν τινα ἐκολούσθη τε ὑπ' αὐτῶν τὸ πῦρ, καὶ ἔδοξέ πῃ λωφᾶν· ἔπειτα δὲ (ἄλλως τε καὶ τοῦ ἀνέμου σφοδρῶς ἐπισπέρξαντος) ἐπὶ πλεῖον ἐξέλαμψεν, ἅτε καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων αὐξανόμενον. καὶ μέχρι μὲν μέρος τι νεὼς ἐκαίετο, E προσίσταντό τέ τινες αὐτῷ καὶ ἐς αὐτὸ ἐσεπήδων· καὶ τὰ μὲν ἀπέκοπτον, τὰ δὲ διεφόρουν· καὶ αὐτὰ οἱ μὲν ἐς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐναντίους ἐρρίπτουν, εἴπως καὶ ἐκείνους τι λυμήναιντο. καὶ ἕτεροι πρὸς τὸ ἀεὶ ὑγιὲς αὐτῆς μεθιστάμενοι, ταῖς τε χερσὶ ταῖς σιδηραῖς καὶ τοῖς δόρασι τοῖς μακροῖς τότε δὴ καὶ τὰ μάλιστα ἐχρῶντο, ὅπως τινὰ ἀντίπαλον ναῦν προσαρτήσαντές σφισι, μάλιστα μὲν προσεκβῶσιν ἐς αὐτήν, εἰ δὲ μή, καὶ

ἐκείνην

A ἐκείνων καταφλέξωσιν. ὡς δ᾽ οὖν τινες ἐπέλαζον σφίσιν, αὐτὸ τοῦτο φυλασσόμενοι, καὶ τὸ πῦρ τοῖς τε τοίχοις πέριξ ἐπενέμετο, καὶ ἐς τὸ ἔδαφος κατῄει, ἐνταῦθα τὰ δεινότατα αὖθις ἐπεγίγνετο· οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ μάλιστα οἱ ναῦται, πρὶν καὶ πλησιάσαι σφίσι τὴν φλόγα, ἐφθείροντο, οἱ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ μέσῃ, ὥσπερ ἐν καμίνῳ, ὤπτωντο· ἄλλοι ὑπὸ τῶν ὅπλων πυρουμένων κατετήκοντο· ἄλλοι, πρίν τι τοιοῦτον παθεῖν, ἢ καὶ ἡμίκαυτοι, οἱ μὲν, B ἀπορριπτοῦντες τὰ ὅπλα, ἐτιτρώσκοντο ὑπὸ τῶν πόρρωθεν βαλλόντων· οἱ δὲ, ἐς τὴν θάλασσαν ἐκπηδῶντες, ἀπεπνίγοντο, ἢ καὶ παιόμενοι ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐβαπτίζοντο, ἢ καὶ ὑπὸ κητείων ἐσπαράττοντο. μόνοι τε ἀνεκτῶς, ὡς ἐν τοιούτοις παθήμασιν, ἀπήλλαξαν ὅσοι πρὶν τινὶ αὐτῶν συνενεχθῆναι, οἱ μὲν ἀλλήλους, οἱ δὲ καὶ ἑαυτοὺς ἀπέκτειναν, οὔτε κολαστήριόν τι ὑπέμειναν, καὶ νεκροὶ ὥσπερ ἐν πυρᾷ ταῖς ναυσὶ συγκατεκαύθησαν. ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ Καισάρειοι, πρότερον μὲν ὡς ἔτι C ἀμύνεσθαί τινες αὐτῶν ἐδύναντο, οὐ προσεμίσγον σφίσιν· ἐπεὶ δὲ τὰ σκάφη τὸ πῦρ συνῄρει, καὶ οἱ ἄνθρωποι οὐδὲ ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἔτι, μὴ ὅτι πολέμιόν τινα λυπῆσαί τι, ἐδύναντο, σπουδῇ τε προσέπλεον αὐτοῖς, εἴπως τὰ χρήματα περιποιήσαιντο, καὶ κατασβεννύναι τὸ πῦρ ὃ αὐτοὶ παρεσκευάσαν, ἐπειρῶντο. κἀκ τούτου συχνοὶ καὶ ἐκείνων καὶ ὑπὸ τῆς φλογὸς καὶ ὑπὸ τῶν ἁρπαγῶν αὐταῖς τελέως ναυσὶ συναπώλοντο.

nà comburerent. Cæſariani hoc ipſum ne fieret, ad naues ipſorum non appropinquare. Itaque quum ignis iam & latera nauium corripuiſſet,& in ſolum vſque deſcendere t,tum demum in ſummis Antoniani verſari miſeriis: quippe alii,ac nautæ potiſſimùm, fumo, antequam ignis ad eos perueniſſet,necabantur: alii in medio incendio tanquam in camino aſſabantur: alii armis ignem concipientibus colliquabantur: alii, antequã aliquid huiuſmodi paterentur, nonnulli etiam ſemiuſti,armis proiectis, vel vulnerabantur eminus, vel in mare ſe deiicientes ſuffocabantur,vel ab hoſtibus icti mergebantur, vel à belluis marinis laniabantur. ſolis his æquior inter tantas miſerias mortis fuit conditio, qui priuſquam huiuſmodi mala ſubirent,mutuis ſe inuicem vulneribus interfecerunt, aut ſibi ipſis manus attulerunt, non expectato cruciatus vllo genere, ac cum nauibus ſuis tanquam rogo cremati ſunt. Cæſariani,qui ſe,dum defendẽdi ſui aliqua facultas adfuiſſet hoſtibus, ab earum nauibus abſtinuerant, quum viderent nauibus igni correptis, homines ne ſibi ipſis quidem auxilio eſſe, nedum aduerſarium lædere poſſe, celeriter aduecti pecuniæ eripiendæ ſtudio, ignémque à ſe immiſſum reſtinguere conati ſunt: horum quoque permulti cum ipſis nauibus à flamma correpti, & harpagonib. hoſtium, perierunt.

VV. i.

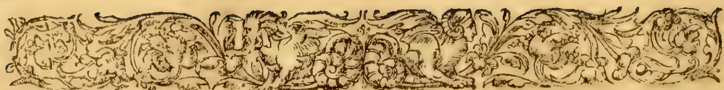

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAgesimusprimus.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ πρῶτον βιβλίον.

HAEC INSVNT LIbro LI Romanæ historiæ Dionis.

Quomodo Cæsar à victoria Actiaca res constituerit.
De Antonio ac Cleopatra, ac eorum post acceptam cladem actis.
Vt Antonius in AEgypto victus, seipsum occiderit.
Quemadmodum Cæsar AEgyptum subegerit.
De Cæsaris reditu Romam, triumphísque ab eo ductis.
De curiæ Iuliæ dedicatione.
Vt Mysia in potestatem populi Romani venerit.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ *πεντηκοστῷ πρώτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.*

Ὡς Καῖσαρ νικήσας περὶ Ἄκτιον τὰ παρόντα διέθετο.
Περὶ Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας, καὶ ὧν ἔπραξαν μετὰ τὴν ἧτταν.
Ὡς Ἀντώνιος ἡττηθεὶς ἐν Αἰγύπτῳ, ἑαυτὸν ἀπέκτεινεν.
Ὡς Καῖσαρ Αἴγυπτον ἐχειρώσατο.
Ὡς Καῖσαρ ἐς Ῥώμην ἦλθε, καὶ τὰ ἐπινίκια ἤγαγεν.
Ὡς τὸ βουλευτήριον τὸ Ἰούλιον καθιερώθη.
Ὡς Μυσία ἑάλω.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΤΗΣ *Καίσαρος τὸ γ´ καὶ Μάρκου Οὐαλερίου Κορουΐνου Μεσσάλου ὑπατείας καὶ ἄλλα ἔτη β´, ἐν οἷς ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,*

Καῖσαρ τὸ δ´,	καὶ Μ. Λικίννιος Μ. υ. Κράσσος.
Καῖσαρ τὸ ε´,	καὶ Σέξτος Ἀπουλήϊος Σ. υ.

ACTA SVNT HAEC RELIQVA PARTE eius anni quo Cæsar III consul fuit, collega M. Valerio Messala Coruino: ac biennio deinceps, cuius consules,

724. Cæsar IIII,	& M. Licinius M.F. Crassus.
725. Cæsar V,	& Sextus Apuleius Sexti F.

IN hunc modum pugna naualis facta est, IIII nonas Septembris. Id à me non frustra commemoratum est, dies annotare alioquin non solito: sed quòd ab ea die primùm Cæsar solus rerum potitus est, imperíique eius recensio præcisè ab ea sumitur. Eadem die Cæsar Apollini, qui apud Actium colitur, triremem, quadriremem, ac alia nauium genera vsque ad decíremem, ex captis nauibus, consecrauit: templum maius extruxit: ludos musicos ac gymnicos, & certamen equestre cum sacro quinquennali * (sic enim ii qui annonæ sunt præfecti,

A TΟΙΑΥΤΗ τις ἡ ναυμαχία αὐτῶν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Σεπτεμβρίου ἐγένετο. τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως εἶπον (οὐδὲ γὰρ εἴωθα αὐτὸ ποιεῖν) ἀλλ' ὅτι τότε πρῶτον ὁ Καῖσαρ τὸ κράτος πᾶν μόνος ἔσχεν· ὥστε καὶ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν τῆς μοναρχίας αὐτοῦ ἐτῶν ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἀκριβοῦσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῇ τῷ τε Ἀπόλλωνι τῷ Ἀκτίῳ τριήρη τε καὶ τετρήρη, τά τε ἄλλα B τὰ ἑξῆς, μέχρι δεκήρους, ἐκ τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀνέθηκε· καὶ ναὸν μείζω ᾠκοδόμησεν· ἀγῶνά τε τινὰ καὶ μουσικὸν καὶ γυμνικόν, ἱπποδρομίας τε πεντετηρικὸν ἱερὸν * (οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν ἔχοντας

A ὀνομάζουσι) κατέδειξεν, Ἄκτια αὐτὴν προσαγορεύσας. πόλιν τε τινὰ ἐν τῷ στρατοπέδου τόπῳ, τοὺς μὲν συναγείρας, τοὺς δ᾽ ἀναστήσας τῶν πλησιοχώρων, συνῴκισε, Νικόπολιν αὐτῇ ὄνομα δούς. τό, τε χωρίον ἐν ᾧ ἐσκήνησε, λίθοις τετραπέδοις ἐκρηπίδωσε, καὶ τοῖς ἁλοῦσιν ἐμβόλοις ἐκόσμησεν, ἕδος τι ἐν αὐτῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπαίθριον ἱδρυσάμενος. ταῦτα μὲν ὕστερον ἐγένετο. τότε δὲ μέρος ἕν τι τῶν νεῶν ἐς δίωξιν τοῦ τε Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας ἔστειλε· καὶ ἐκεῖνοι ἐπεδίωξαν μὲν αὐτούς, ἐπεὶ

B δ᾽ οὐκ ἐν καταλήψει ἐφαίνοντο, ἀνεχώρησαν. ταῖς δὲ λοιπαῖς τὸ τάφρευμα αὐτῶν, μηδενὸς ἐναντιουμένου δι᾽ ὀλιγότητα, ἔλαβε, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τὸν λοιπὸν στρατὸν ἐς Μακεδονίαν ἀπιόντα καταλαβών, ἀμαχεὶ προσεποιήσατο. ἤδη δὲ καὶ διέφυγον ἄλλοι τε καὶ τῶν πρώτων, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι παρὰ τὸν Ἀντώνιον, οἱ δ᾽ ἕτεροι οἱ συμμαχήσαντες αὐτῷ, οἴκαδε. οὐ μέντοι γε καὶ ἀντεπολέμησαν οὗτοί γε ἔτι τῷ Καίσαρι, ἀλλὰ καθ᾽ ἡσυχίαν καὶ ἐκεῖ-

C νοι καὶ οἱ δῆμοι πάντες ὅσοι καὶ πρότερον ἐρωμάιζον, οἱ μὲν εὐθύς, οἱ δὲ καὶ μετὰ τοῦθ᾽ ὡμολόγησαν. καὶ ὃς τὰς μὲν πόλεις χρήματά τε

300 εἰσέπραξε, καὶ τῆς λοιπῆς ἐς τοὺς πολίτας σφῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐξουσίας παραιρέσει μετῆλθε· τοὺς δὲ δυνάστας, τούς τε βασιλέας, τὰ μὲν χωρία ὅσα παρὰ τοῦ Ἀντωνίου εἰλήφεσαν, πάντας, πλὴν τοῦ τε Ἀμύντου καὶ τοῦ Ἀρχελάου, ἀφείλετο· Φιλοπάτορα δὲ τὸν

D Ταρκονδιμότου, καὶ Λυκομήδην ἐν μέρει τοῦ Καππαδοκικοῦ Πόντου βασιλεύοντα, τόν τε Ἀλέξανδρον τὸν τοῦ Ἰαμβλίχου ἀδελφόν, καὶ τῶν δυναστειῶν ἔπαυσε· καὶ τοῦτον, ὅτι μισθὸν αὐτὴν τῆς ἐκείνου κατηγορίας εἰλήφει, καὶ ἐς τὰ ἐπινίκια παραγαγών, ἀπέκτεινε. τὴν δὲ τοῦ Λυκομήδους Μηδείῳ τινὶ ἔδωκεν, ὅτι τούς τε Μυσοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀπὸ τοῦ Ἀντωνίου πρὸ τῆς ναυμαχίας ἀπέστησε, καὶ μετ᾽ αὐτῶν τοῖς ἐν τῇ μερίδι αὐτοῦ οὖσιν ἐπολέμησε. Κυδωνεάτας τε καὶ Λαμπαίους ἐλευθέρους ἀφῆκεν, ὅτι τινὰ αὐτῷ συνήραντο· καί τοῖς γε Λαμπαίοις καὶ τὴν πόλιν ἀνεστῶσαν συγκατῴκισε, τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, τῶν τε ἄλλων τῶν κορυφαίων τῶν συμπραξάντων τι τῷ Ἀντωνίῳ, πολλοὺς μὲν χρήμασιν ἐζημίωσε,

præfecti, appellantur) constituit, Actios illos ludos dicens, vrbémque eo loco vbi castra habuerat, effecit: partim collectis ad eã incolendam hominibus: partim eò translatis finitimis: eíque vrbi Nicopolis nomẽ indidit: ac locum in quo tetenderat, lapidibus quatuor pedũ magnitudine cõstrauit: rostrísque nauium captarũ ornauit, sacrarium ibi Apollinis sub dio constituens. Verùm hæc postea temporis facta sunt: tunc autem emisit classis suæ partem, quæ Antonium ac Cleopatram insequerentur: quæ quum consequi eum non posset, reuersa est: cum reliquis verò ipse castra hostium, iis propter paucitatem non resistentibus, occupauit, ac deinde reliquum exercitum deprehendens, iter in Macedoniam intendentem, sine pugna sibi adiunxit. Diffugerant autem iam tum alii quidam primores Romani ad Antonium, auxiliarii autem in suam quisque patriam: verùm hi contra Cæsarem nullum præterea bellum gesserunt: sed & ipsi, & omnes populi qui antè etiam Romanis subditi fuerãt, pars statim pars pòst, pacis conditiones à Cæsare acceperunt. Cæsar vrbibus pecunia imperata, ademptáque eis in ciues ipsarum potestate, quam in conciliis populi vsurpabant, regulis ac regibus omnia oppida quæ ab Antonio acceperant, exceptis Amynta & Archelao, abstulit: Philopatorem Tarcondimoti filium, & Lycomedem, regnum in parte Cappadocici Ponti obtinentem, principatu spoliauit: Alexandrum autẽ, Iamblichi fratrem, non modò regno exuit, (quod præmium propterea quòd ipsum accusasset acceperat) sed in triumpho quoque ductũ occîdit: Lycomedis ditionem Medeo cuidam concessit, qui ante pugnam naualem Mysos Asianos ad deficiendum ab Antonio permouerat, eorúmque opera bellum Antonianis fecerat: Cydoniis ac Lampæis libertatẽ dedit, præstiti sibi auxilii causa, instaurata etiam Lãpæorum ciuitate, quę euersa fuerat: senatores equitésque & alios insigniores viros, qui Antoniũ aliqua in re adiuuissẽt, multos pecunia mulctauit,

Actij ludi.

Nicopolis.

Acta Cęsaris à victoria.

Quomodo in hostes Cæsar animaduerterit.

Amyntas.
Archelaus.
Philopator.
Lycomedes.
Alexander.

Medeus.

Cydonii.
Lampæi.

VV. ii.

multos occidit, quibusdam pepercit. Inter vita donatos præcipuus

Sossius.

fuit Sossius, qui quum bello sæpe Cæsarem petiisset, tunc fuga elapsus occultatúsque, pòst inuentus ac dimissus est: &

M.Scaurus.

M. quidam Scaurus, vterinus Sexti Pompeii frater, ipse quoque neci destinatus, propter

Mucia.

Muciam matrem vitam obtinuit. Inter supplicio affectos potissimùm commemoratione dignus videtur

Curio.

Curio, filius Curionis istius cuius Cæsar superior opera plurimum

Aquilii Flori.

vsus fuerat: & Aquilii Flori, pater ac filius: quorum quum alter tantùm, in quem sors incidisset, mori à Cæsare iussus fuisset, vterque periit.

Mors vtriusque memoranda.

Nam & filius priusquam sortiretur se percussori præbuit vltrò, & pater dolore rei permotus, sibi ipsi necem intulit. Porro autem Antonianos milites in exercitum suum Cæsar allegit, ac veteranos ciues, nemini quicquam dans, in Italiam, reliquos sparsim aliò dimisit. Quia enim in Sicilia post victoriam metum ei obiecerant, veritus ne denuo tumultuarentur, vt præueniret omnem motũ, alios sibi omnino ab armis reiiciendos, reliquorum multitudinẽ diuellere à se inuicem statuit. Libertis, quia adhuc eos suspectos habebat, quartam pensionem remisit, quam adhuc ad pendendam pecuniam sibi imperatam debebant: iique, non tam acceptæ iniuriȩ memores, quàm pro beneficio remissam pensionem habentes, gauisi sunt: milites quoque qui nondum annos militiæ impleuissent, nonnihil inhibiti à tribunis militum, potissimùm autem spe AEgyptiarum diuitiarum illecti, quieuerunt. At qui victoriæ socii, tum à militia dimissi nullo præmio dato fuere, indignè id ferentes, seditiones paulo pòst agitare cœperunt. Id veritus Cæsar, ac ne Mecænatem, tum Romæ Italiæque administrandæ præfectum, contemptui, quòd equestris tãtùm ordinis homo esset, haberent, Agrippam, quasi aliam ob rem, in Italiam misit. Tantam enim in omnibus rebus potestatem Mæcenati ac Agrippæ Cæsar eo

A πολλοὺς δὲ καὶ ἐφόνευσε, καί τινων καὶ ἐφείσατο. καὶ ἐν μὲν τούτοις ὅ,τε Σόσσιος ἐπιφανὴς ἐγένετο (πολλάκις τε γὰρ ἀντιπολεμήσας αὐτῷ, καὶ τότε φυγὼν καὶ κατακρυφθεὶς, χρόνῳ τε ὕστερον εὑρεθεὶς, ὅμως ἐσώθη) καὶ Μάρκος τις Σκαῦρος, ἀδελφός τε τοῦ Σέξτου ὁμομήτριος ὢν, καὶ θανατωθῆναι κελευσθεὶς, εἶτα διὰ τὴν μητέρα τὴν Μουκίαν ἀφείθη. τῶν δὲ κολασθέντων, Ἀκύλιοί τε Φλῶροι καὶ Κουρίων ὄνομα μάλιστα ἔσχον. ἐκεῖνος μὲν, ὅτι τοῦ Κουρίωνος ἐκείνου τοῦ ποτὲ τῷ Καίσαρι τῷ προτέρῳ πολλὰ συναραμένου υἱὸς ἦν· οἱ δὲ δὴ Φλῶροι, ὅτι τὸν ἕτερον αὐτῶν λαχόντα κελεύσαντος αὐτοῦ σφαγῆναι, ἀμφότεροι διεφθάρησαν. ἦσαν μὲν γὰρ πατήρ τε καὶ παῖς· ὡς δ' ἐκεῖνος πρὶν λαχεῖν, αὐτὸς ἑαυτὸν τῷ σφαγεῖ ἑκὼν προέδωκε, περιήλγησέ τε ἐκεῖνος, καὶ αὐτοχειρίᾳ αὐτῷ ἐπαπέθανεν. οὗτοι μὲν οὖν οὕτως ἀπήλλαξαν. ὁ δ' ὅμιλος τῶν Ἀντωνιείων στρατιωτῶν ἐς τὰ τοῦ Καί-C σαρος στρατόπεδα κατετάχθη, καὶ ἔπειτα τοὺς μὲν πολίτας τοὺς ἔξω τῆς ἡλικίας ἀπ' ἀμφοτέρων, μηδὲν μηδενὶ δοὺς, ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀπέπεμψε, τοὺς δὲ δὴ λοιποὺς διέσπειρεν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ Σικελίᾳ φοβεροί οἱ μετὰ τὴν νίκην ἐγένοντο, ἔδεισε μὴ καὶ αὖθις θορυβήσωσι· καὶ διὰ τοῦτ' ἔσπευσε, πρὶν καὶ ὁτιοῦν ὑποκινηθῆναι, τοὺς μὲν παντελῶς ἐκ τῶν ὅπλων ἀπελάσαι, τῶν δὲ τὸ πλῆθος διασπάσαι. τούς D τε ἐξελευθέρους δι' ὑποψίας ἔτι καὶ τότε ἔχων, τὴν τετάρτην αὐτοῖς ἐσφορὰν ἀφῆκεν, ἣν ἐκ τῶν προσταχθέντων σφίσι χρημάτων ἐπώφειλον. ἐκ τούτου οὗτοι μὲν οὐχ ὅτι ἐστέρηντο τινῶν, ἐμνησικάκουν ἔτι, ἀλλ' ὡς καὶ λαβόντες ὅσα μὴ συνεσήνεγκαν, ἔχαιρον. οἵ τε ἐν τῷ τεταγμένῳ ἔτει καὶ τότε ὄντες, τὸ μέν τι πρὸς τῶν στρατιαρχῶν κατεχόμενοι, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον τῇ τοῦ Αἰγυπτίου πλούτου ἐλπίδι, οὐδὲν ἐνεόχμωσαν· οἱ δὲ δὴ συννικήσαντες αὐ-E τῷ, καὶ τῆς στρατείας ἀφεθέντες, ἤσχαλλον, ἅτε μηδὲν γέρας εὑράμενοι καὶ στασιάζειν οὐκ ἐς μακρὰν ἤρξαντο. καίτοι ὁ Καῖσαρ ὑποτοπήσας τε αὐτοὺς, καὶ φοβηθεὶς μὴ τοῦ Μαικήνου, ᾧ καὶ τότε ἥ τε Ῥώμη καὶ ἡ λοιπὴ Ἰταλία προσετέτακτο, καταφρονήσωσιν, ὅτι ἱππεὺς ἦν, τὸν Ἀγρίππαν ὡς καὶ κατ' ἄλλο τι ἐς τὴν Ἰταλίαν ἔπεμψε· καὶ τοσαύτην γε ἐπὶ πάντα καὶ ἐκείνῳ καὶ τῷ Μαικήνᾳ ἐξου-

σίαν ἐδεδώκει, ὥστε σφᾶς καὶ τὰς ἐπιστολάς, ἅς τε τῇ βουλῇ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔγραφε, προαναγιγνώσκειν, κἀκ τούτου καὶ μεταγράφειν ὅσα ἐβούλοντο. καὶ διὰ τοῦτο καὶ δακτύλιον ἔλαβον παρ' αὐτοῦ, ἵνα ἐπισφραγίζεσθαι αὐτὰς ἔχωσι. διπλῆν γὰρ δὴ σφραγῖδα, ᾗ μάλιστα τότε ἐχρῆτο, ἐπεποίητο, Σφίγγα ἐν ἑκατέρᾳ ὁμοίαν ἐκτυπώσας. ὕστερον γὰρ τὴν εἰκόνα τὴν ἑαυτοῦ ἐγ-
301 γλύψας, ἐκείνῃ τὰ πάντα ἐσημαίνετο. καὶ αὐτῇ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες, πλὴν Γάλβου, ἐχρήσαντο. οὗτος γὰρ προγονικῷ τινι σφραγίσματι, κύνα ἐκ πρῴρας νεὼς προκύπτοντα ἔχοντι, ἐνόμισεν. ἐπέστελλε δὲ καὶ ἐκείνοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς πάνυ φίλοις, ὁπότε τι δέοιτο δι' ἀπορρήτων σφίσι δηλῶσαι, τὸ δεύτερον ἀεὶ στοιχεῖον τοῦ τῷ ῥήματι προσήκοντος ἀντ' ἐκείνου ἀντεγγράφων. καὶ ὁ μέν, ὡς οὐδενὸς ἔτι δεινοῦ παρὰ τῶν ἐστρατευμένων ἐσομένου, τά τε ἐν τῇ Ἑλλάδι διῴκησε, καὶ τῆς τοῖν θεοῖν μυστηρίας μετέλαβεν· ἔς τε τὴν Ἀσίαν κομισθείς, καὶ ἐκεῖνα προσκαθίστατο, τά τε τοῦ Ἀντωνίου ἅμα ἐκαραδόκει. οὐ γάρ πω σαφές τι ὅπη διαπεφεύγει ἐπέπυστο· καὶ παρεσκευάζετο ὡς καὶ ἐπ' αὐτὸν ὁρμήσων, ἄν τι ἀκριβώσῃ. θρυληθέντων δ' αὐτῶν ἐν τούτῳ φανερῶς, ἅτε καὶ πολὺ ἀπὸ σφῶν ἀπόντος αὐτοῦ, ἐφοβήθη μή τι κακὸν προστάτου λαβόμενοι δράσωσι. καὶ διὰ τοῦτο Ἀντώνιον μὲν ἄλλοις ἀναζητῆσαι προσέταξεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἠπείχθη, μεσοῦντος τοῦ χειμῶνος, ἐν ᾧ τὸ τέταρτον μετὰ Μάρκου Κράσσου ἦρχεν. οὗτος γάρ, καίπερ τά τε τοῦ Σέξτου καὶ τὰ τοῦ Ἀντωνίου πράξας, τότε μηδὲ στρατηγήσας συνυπάτευσεν αὐτῷ. ἐλθὼν δὲ ἐς τὸ Βρεντέσιον, οὐκ ἔτι περαιτέρω προεχώρησεν. ἐπεὶ γὰρ ἥ τε γερουσία, πυθομένη τὸν πρόσπλουν αὐτοῦ, πᾶσα ἐκεῖσε, πλὴν τῶν τε δημάρχων καὶ στρατηγῶν δύο, κατὰ δόγμα μεινάντων, ἀπήντησε, καὶ ἡ ἱππάς, τοῦ τε δήμου τὸ πλεῖον, καὶ ἕτεροι, οἱ μὲν κατὰ πρεσβείας, οἱ δέ, ἐθελονταὶ πολλοὶ συνῆλθον, οὐκ ἔτ' οὐδὲν ὑπ' οὐδενὸς πρός τε τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὴν τῶν πλειόνων σπουδήν, ἐνεοχμώθη. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, οἱ μέν, φόβῳ, οἱ δέ, ἐλπίσιν, οἱ δέ, καὶ μετάπεμπτοι, πρὸς τὸ Βρεντέσιον ἀφίκοντο. καὶ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ τοῖς μὲν ἄλλοις χρήματα ἔδωκε, τοῖς δὲ διὰ παντὸς αὐτῷ συστρατεύσασι καὶ γῆν προσκατένειμε. τοὺς γὰρ δήμους τοὺς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τοὺς τὰ τοῦ

tempore tribuerat, vt literas quoque iis, quas ipse ad senatū aliósve scribebat, antequam redderētur, legerint, ac quæ visum fuisset mutauerint: cuius rei causa annulū quoque ab eo acceperāt, vt obsignare eas possent. Sigillū enim, quo tum maximè vtebatur, duplex parauerat, sphynge in vtroque eadē insculpta: (nam serius incepit suam imaginem in eo incidere, ac ea literas obsignare. quod omnes deinceps imperatores imitati sunt, excepto Galba, qui canem ex prora nauis prospectantem, signum à maioribus suis ad se delatū, vsurpauit) ac si quid vel iis, vel aliis suis necessariis scriberet arcani, proximè sequentem semper literam pro ea quæ exarari deberet, ponebat. Proinde quasi nullo iam imminente à veteranis amplius periculo, res Grçciæ constituit, ac duorum diuorum sacris initiatus est: deinde in Asiam profectus, rebus ibi quoque constitutis, quid Antonius ageret expectauit: ac se ita parabat, vt si certū quónam is perfugisset comperiret, expeditionem contra eum faceret. Interim iis apertè tumultum concitantibus, quòd procul ipse abesset, metuens ne si quem ducē inuenissent, mali aliquid facinoris ederent, aliis ad Antonium inuestigandum constitutis, in Italiam properauit, media hyeme, se, quartū, & M. Crasso (hūc enim collegam habebat, quāquam & Pompeianas & Antonianas prius partes secutum) consulibus. Quum Brundusium peruenisset, iam eò vniuersus senatus audito eius aduētu, tantùm tribunis plebis ac duobus prætoribus ad vrbē ex S.C. relictis, occurrerat, cum equitibus ac magna plebis parte, ac multis aliis qui vel legati vel sua sponte eò frequentes conuenerant. itaque aduētu Cæsaris, & studio maioris partis effectū est vt nemo vllam rem nouam tentare auderet, quin ipsi milites, partim metu partim spe, nonnulli etiam euocati, eôdem confluxerunt. Horum Cæsar aliis pecuniam dedit: aliis, qui omnibus secum bellis fuissent, agrum etiam addidit. Nam eos conuentus Italiæ qui An-

Agrippæ & Mæcenatis potestas à Cæsare ipsis data.

Sigillum Cæsaris.

Galbæ signū.

Scribendi occultè ratio.

Cæsar sacris initiatus.

Seditio militum absente Cæsare.

Cæsar vt militum desideria ordinauerit.

tonii rebus studuissent, extorres egerat, militibúsque agros eorum donauerat, extorrium autem plerisque Dyrrhachium, Philippos & alia oppida habitanda concessit: reliquis pecuniam pro agro aut numerauit aut numeraturum promisit. Etsi enim ex victoria magnam vim pecuniæ adeptus fuerat, tamen impensæ fiebant longè maiores: ideóque in foro venum proposuit sua & sociorum aliquot bona, vt vel emere ea vel pro agris recipere liceret ei qui vellet. quæ quidam nemo fecit, (quis enim ausus fuisset?) promissionis tamen ea ratione honestam nactus dilationē, eam ex AEgyptiaca deinde præda repræsentauit.

Cæsar sua & amicorū bona proscribit.

Hæc & alia necessaria quum ita constituisset, iísque quibus impunitas data erat, concessisset vt in Italia morarentur, id quod antè non licebat, populo qui Romæ remanserat, nec ad se Brundusium venerat, neglecto, in Græciam auectus est, trigesimo quàm in Italiam venerat die, ac propter hyemem nauibus per Isthmum Peloponnesiacū trāslatis, tanta celeritate in Asiam aduenit, vt de eius discessu simul reditúque Antonius & Cleopatra cognouerint. Hi à pugna nauali fuga elapsi, vsque ad Peloponnesum simul quum peruenissent, ibi præter animi sui sententiam diuulsi inuicem sunt, Cleopatra in AEgyptum contendente, ne clades audita nouos ibi tumultus concitaret. Hæc vt tutò in Aegyptum adnauigare posset, victoriam mentita, proras coronauerat, cantionésque, victoria obtenta vsurpari consuetas, tibiis concini iusserat. postquam in tutum peruenit, multos primores, semper sibi infensos, ac tum clade eius animo auctos, occîdit. horum facultatibus, & reliquis, diuis etiam cōsecratis (neque enim ab vllo quātunuis inaccesso sacrario se abstinebat) ingentem pecuniā confecit, copias comparauit, auxilia quæsiuit: vtque Mediæ regem ad suam societatem pertraheret, Armeniæ regi caput amputatum ei misit.

Cæsaris celerrimus in Asiā aduentus.

Cleopatra vt in AEgyptum redierit.

Cleopatræ flagitia.

Artauasdæ interitus.

A Ἀντωνίου φρονήσαντας ἐξοικίσας, τοῖς μὲν στρατιώταις τάς τε πόλεις καὶ τὰ χωρία αὐτῶν ἐχαρίσατο· ἐκείνων δὲ δὴ τοῖς μὲν πλείοσι τό, τε Δυρράχιον, καὶ τοὺς Φιλίππους, ἄλλα τε ἐποικεῖν ἀντέδωκε· τοῖς δὲ λοιποῖς ἀργύριον ἀντὶ τῆς χώρας, τὸ μὲν ἔνεμε, τὸ δ' ὑπέσχετο. συχνὰ μὲν γὰρ καὶ ἐκ τῆς νίκης ἐκτήσατο, πολλῷ δὲ ἔτι πλείω ἀνήλισκε· καὶ διὰ τοῦτο καὶ προέγραψεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τά τε ἑαυτοῦ κτήματα καὶ τὰ τῶν ἑταίρων, ἵνα αἴ τε B πρίασθαί τι αὐτῶν, αἴ τε καὶ ἀντιλαβεῖν τις ἐθελήσῃ, τοῦτο ποιήσῃ. καὶ ἐπράθη μὲν οὐδέν, οὔτε ἀντεδόθη οὐδέν (τίς γὰρ ἂν καὶ ἐτόλμησεν ὁποτερονοῦν αὐτῶν διαπρᾶξαι;) τῆς δὲ δὴ ἐπαγγελίας ἀναβολὴν ἐκ τούτου λαβών, ὕστερον αὐτὴν ἐκ τῶν Αἰγυπτίων λαφύρων ἀπήλλαξε.

Ταῦτά τε οὖν καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐπείγοντα διοικήσας, τοῖς τε τινὰ ἄδειαν λαβοῦσι, καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαιτᾶσθαι (οὐ γὰρ ἐξῆν) δούς, καὶ τὸν C δῆμον τὸν ἐν τῇ Ῥώμῃ ὑπολειφθέντα παρέμενος, ὅτι μὴ πρὸς αὐτὸν ἦλθεν, ἔς τε τὴν Ἑλλάδα αὖθις τριακοστῇ μετὰ τὴν ἄφιξιν ἡμέρᾳ ἀπῆρε, καὶ διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ τῆς Πελοποννήσου τὰς ναῦς ὑπὸ τοῦ χειμῶνος ὑπερενεγκών, οὕτω ταχέως ἐς τὴν Ἀσίαν ἀνεκομίσθη, ὥστε καὶ τὸν Ἀντώνιον, τήν τε Κλεοπάτραν, ἑκάτερον ἅμα, καὶ ὅτι ἀφωρμήθη καὶ ὅτι ἐπανῆλθε μαθεῖν. ὡς γὰρ τότε ἐκ τῆς ναυμαχίας ἔφυγον, μέχρι μὲν τῆς Πελοποννή- D σου ὁμοῦ ἀφίκοντο, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἀπεχώρησαν, Κλεοπάτρα μὲν ἐς τὴν Αἴγυπτον, μή τι, τῆς συμφορᾶς σφῶν προπυθόμενοι, νεωτερίσωσιν, ἠπείχθη· καὶ ὅπως γε καὶ τὸν πρόσπλουν ἀσφαλῆ ποιήσηται, τάς τε πρῴρας ὡς καὶ κεκρατηκυῖα κατέστεψε, καὶ ᾠδάς τινας ἐπινικίους ὑπ' αὐλητῶν ᾖδεν. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγένετο, πολλοὺς μὲν τῶν πρώτων, ἅτε καὶ ἀεὶ οἱ ἀχθομένων, καὶ 302
τότε ἐπὶ τῇ συμφορᾷ αὐτῆς ἐπηρμένων, ἐφόνευσε· πολὺν δὲ καὶ πλοῦτον ἔκ τε τῶν ἐκείνων κτημάτων, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων καὶ ὁσίων καὶ θείων, μηδενὸς μηδὲ τῶν πάνυ ἀβάτων ἱερῶν φεισαμένη, ἤθροιζε· δυνάμεις τε ἐξηρτύετο, καὶ συμμαχίας περιεσκόπει. τόν τε Ἀρμένιον ἀποκτείνασα, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τῷ Μήδῳ, ὡς καὶ ἐπικουρήσοντι σφίσι διὰ τοῦτο, ἔπεμψεν.

Ἀντώνιος δὲ ἔπεμψε μὲν ἐς τὴν Λιβύην πρός τε Πινάριον Σκάρπον, καὶ πρὸς τὸ στράτευμα τὸ μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ τῆς Αἰγύπτου φυλακῇ ἐνταῦθα προσυλλεγμένον· ἐπεὶ δ' οὔτε προσεδέξατο αὐτὸν * καὶ προσέτι καὶ τοὺς προπεμφθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἔσφαξε, τῶν τε στρατιωτῶν ὧν ἦρχεν ἀγανακτήσαντάς τινας ἐπὶ τούτῳ διέφθειρεν· οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ἐς τὴν Ἀλεξάνδρειαν μηδὲν πράξας ἐκομίσθη· καὶ τά τε ἄλλα ὡς ἐπὶ ταχεῖ πολέμῳ B παρεσκευάζοντο, καὶ τοὺς υἱεῖς, Κλεοπάτρα μὲν Καισαρίωνα, Ἀντώνιος δὲ Ἄντυλλον, ὃν ἐκ τῆς Φουλουίας γεννηθέντα οἱ εἶχεν, ἐς ἐφήβους ἐσέγραψαν· ἵν' οἵ τε Αἰγύπτιοι ὡς καὶ ἀνδρός τινος ἤδη βασιλεύοντος σφῶν προθυμηθῶσι, καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς ἐκείνους, ἄν γέ τι δεινὸν σφίσι συμβῇ, ἔχοντες καρτερήσωσι. καὶ τοῖς μὲν μειρακίοις καὶ τοῦτο, αἴτιον τοῦ ὀλέθρου ἐγένετο. οὐδετέρου γὰρ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ, ὡς καὶ ἀνδρῶν ὄντων, καὶ πρόσχημά τι προστασίας ἐχόντων, ἐφείσατο. ἐκεῖνοι δ' οὖν παρεσκευάζοντο μὲν ὡς καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ πολεμήσοντες. καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ τὰ ἔθνη τὰ ὁμόχωρα τούς τε βασιλέας τοὺς φιλίους σφίσι προσπαρεκάλουν· ἡτοιμάζοντο δ' οὐδὲν ἧττον ὡς καὶ ἐς τὴν Ἰβηρίαν, ἄν τι κατεπείξῃ, πλευσούμενοι, καὶ τὰ ἐκεῖ ἄλλως τε καὶ τῷ πλήθει τῶν χρημάτων ἀποστήσοντες, ἢ καὶ πρὸς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν D μεταστησόμενοι. καὶ ὅπως γε ἐπὶ πλεῖστον βουλευόμενοι ταῦτα διαλάθωσιν, ἢ καὶ ἐξαπατήσωσί πῃ τὸν Καίσαρα, ἢ καὶ δολοφονήσωσιν, ἔστειλαν τινάς, ἐκείνῳ μὲν λόγους ὑπὲρ εἰρήνης, τοῖς δὲ δὴ συνοῦσιν αὐτῷ χρήματα φέροντας. κἀν τούτῳ καὶ ἡ Κλεοπάτρα σκῆπτρόν τε χρυσοῦν, καὶ στέφανον χρυσοῦν, τόν τε δίφρον τὸν βασιλικόν, κρύφα τοῦ Ἀντωνίου, ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν οἱ δι' αὐτῶν διδοῦσα, ἔπεμψεν· ἵνα ἂν καὶ ἐκεῖνον ἐχθήρῃ, ἀλλ' αὐτήν γε E ἐλεήσῃ. ὁ δὲ τὰ μὲν δῶρα ἔλαβεν, οἰωνὸν ποιούμενος, ἀπεκρίνατο δὲ τῷ μὲν Ἀντωνίῳ οὐδὲν· τῇ δὲ Κλεοπάτρᾳ φανερῶς μὲν, ἄλλα τε ἀπειλητικά, καὶ ὅτι ἂν τῶν τε ὅπλων καὶ τῆς βασιλείας ἀποστῇ, βουλεύσεται περὶ αὐτῆς ὅσα χρὴ πρᾶξαι· λάθρᾳ δὲ, ὅτι ἐὰν τὸν Ἀντώνιον ἀποκτείνῃ, καὶ τὴν ἄδειαν αὐτῇ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀκέραιον δώσει. ἐν ᾧ δὲ

Cæterùm Antonius in Africã quosdam misit ad Pinarium Scarpum, & exercitum quem is iam antè ibi conscriptum ad tuendam AEgyptum habebat: verùm quum neque reciperetur ab eo, & missos quoque ad se is occidisset, nonnullósque milites id molestè ferentes necasset, infecta re Antonius ipse quoque Alexandriam se contulit. ibi & alia quæ bello accelerando conueniunt, ab iis parata sunt, & filios suos, Cęsarionem Cleopatra, Antyllum, ex Fuluia sibi natum, Antonius, in viros retulerunt, vt & AEgyptii viro sibi imperante essent alacriores: & reliqui eos duces habituri, si quid Antonio & Cleopatræ accidisset, animis eo magis cõstarent. Id quidem factum perniciem adolescentibus istis attulit, vt Cæsar iis, tanquam viris iam & principatum aliquem gerẽtibus, non parceret. Antonius autem ac Cleopatra ita se parabant, tanquam & classe & pedestribus copiis belligeraturi, in cúmque finem vicinos populos, & reges amicitia sibi iunctos ad auxilia conuocabant: nihilo tamen minus etiam ad hoc se instruebant, vt, si qua necessitas vrgeret, in Hispaniam (alioquin etiam pecuniæ multitudine se eam regionem posse ad defectionem compellere sperantes,) nauigarent, aut ad rubrum mare concederent. Quæ consilia vt quàm diutissimè occulta haberent, ac Cæsarem vel fallerent vel etiam dolo necarent, miserunt ad eum qui de pace agerent, ac interim pecunia eius exercitum corrumperẽt. Interim Cleopatra, clam Antonio, sceptrum aureum, coronam auream, sellámque regiam Cæsari misit, quasi regnum cum iis tradens, vt is, si omnino exosum haberet Antonium, ipsam saltem misericordia prosequeretur: Cæsar autem acceptis muneribus, ominísque loco ductis, Antonio nullo dato responso, Cleopatræ palam quidem multa comminatus est, idque etiam respondit, si ea ab armis & regno destitisset, consilium ipsum capturum quid eam fieri deberet: occultè autem ei impunitatem ac regnum integrum pollicitus est si Antonium occidisset. Eodem tempore

Pinarius Scarpus.

Antonius Alexandriam venit, eiúsque & Cleopatræ consilia.

Cæsario & Antyllus in viros relati, quòd ipsis perniciem attulit.

Cleopatra Cęsari munera mittit.

Respõsum Cæsaris.

Arabes naues Cleopatræ cõburunt. *Q. Didius.*

Arabes à Q. Didio Syriæ præfecto persuasi, naues in sinu Arabico fabricatas ad nauigationem in rubrũ mare, combusserunt, populíque & & reguli omnes suppetias Antonio Cleopatræq; denegauerunt. Ac mihi quidem mirari subit cur reliqui complures eos deseruerint, multis ab iis ornati beneficiis, quum qui ad ludos gladiatorios alebantur, conditione abiectissima, summum studium eorum ostenderint, pro iisq; fortissimè certauerint.

Gladiatorum fides in Antonium.

Hi gladiatores Cyzici ad ludos triũphales, quos deuicto Cæsare se facturum Antonius sperabat, quum exercerentur, vbi primùm quę essent acta cognouerunt, in AEgyptum ad ferendum eis auxiliũ iter instituerunt: quúmq; haud parum incommodi Amyntæ in Galatia, filiísque Tarcondimoti in Cilicia exhibuissent, (qui summa antè amicitia cum Antonio & Cleopatra iuncti, tunc, fortunam secuti, defecerant ab iis) multa etiã Didio, qui transitu ipsos prohibebat, neque tamen in AEgyptum euadere possent, sed circũuenti essent, ne sic quidem vllo modo, quantumuis multa Didio pollicente, ad defectionẽ perduci se passi, Antonium ad se accersierunt, facilius se putantes cum eo coniunctos in Syria bellũ posse gerere. Tandẽ quũ neque veniret Antonius, neque nuntiũ mitteret, periisse eum rati, inuiti se Didio dediderunt, ea conditione, ne gladiatores posthac essent: vtq; Daphnem, Antiochiæ suburbium, eis habitãdum cõcederet, donec Cęsari res ea significaretur.

Daphne.

Hi quidẽ gladiatores postea à Messala decepti, alii aliò dimissi, quasi in legiones adscribendi, ac per occasionẽ, interfecti sunt.

Messala gladiatores excindit.

Antonius & Cleopatra postquam Cæsaris responsum ex legatis cognouerunt, alios miserunt: ac Cleopatra quidem per eos magnã ei vim pecuniæ promisit: Antonius autẽ amicitiæ eum ac propinquitatis admonuit, suam cum AEgyptia muliere consuetudinem excusauit, ipsorum mutuum quondam amorem ac societatem actorũ in adolescentia enumerauit:

A ταῦτα ἐγίγνετο, τάς τε ναῦς τὰς ἐν τῷ Ἀραβικῷ κόλπῳ πρὸς τὸν ἐς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν πλοῦν ναυπηγηθείσας οἱ Ἀράβιοι, πεισθέντες ὑπὸ Κυΐντου Διδίου τῆς Συρίας ἄρχοντος, κατέπρησαν, καὶ τὰς ἐπικουρίας καὶ οἱ δῆμοι καὶ οἱ δυνάσται πάντες ἀπηρνήσαντο. καί μοι θαυμάσαι ἐπέρχεται, ὅτι ἄλλοι μὲν συχνοί, καίπερ πολλὰ παρ' αὐτῶν εἰληφότες, ἐγκατέλιπον σφᾶς· οἱ δὲ ἐπὶ ταῖς ὁπλομαχίαις ἐν τοῖς ἀτιμοτάτοις

B τρεφόμενοι, προθυμίᾳ τε ἐς αὐτοὺς πλείστῃ ἐχρήσαντο, καὶ ἀνδρειότατα ἠγωνίσαντο. οὗτοι γὰρ ἐν Κυζίκῳ πρὸς τοὺς ἐπινικίους ἀγῶνας, οὓς ἐπὶ τῷ Καίσαρι ἄξειν ἤλπιζον, ἀσκούμενοι, τότε ἐπειδὴ τάχιστα τῶν γεγονότων ᾔσθοντο, ὥρμησαν ἐς τὴν Αἴγυπτον ὡς καὶ βοηθήσοντες αὐτοῖς. καὶ πολλὰ μὲν τὸν Ἀμύνταν ἐν τῇ Γαλατίᾳ, πολλὰ δὲ καὶ τοὺς τοῦ Ταρκονδιμότου παῖδας ἐν τῇ Κιλικίᾳ, φίλους μὲν σφίσιν ἐς τὰ μάλιστα γενο-

C μένους, τότε δὲ πρὸς τὰ παρόντα μεταστάντας, πολλὰ δὲ καὶ τὸν Δίδιον, κωλύοντα σφᾶς τῆς διόδου, ἔδρασαν. οὐ μέντοι καὶ διαπεσεῖν ἐς τὴν Αἴγυπτον ἠδυνήθησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ πάν- 303
τοθεν περιεστοιχίσθησαν, λόγον μὲν οὐδ' ὡς οὐδένα, καίτοι τοῦ Διδίου συχνὰ σφίσιν ὑπισχνουμένου, προσεδέξαντο· τὸν δὲ Ἀντώνιον μεταπέμψαντες, ὡς καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ ἄμεινον μετ' αὐτοῦ πολεμήσοντες, ἔπειτ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος μήτ' αὐτὸς ἦλθε, μήτ' ἀγγελίαν τινὰ αὐτοῖς

D ἔπεμψεν, οὕτω δὴ νομίσαντες αὐτὸν ἀπολωλέναι, καὶ ἄκοντες ὡμολόγησαν ἐπὶ τῷ μηδέποτε μονομαχῆσαι. καὶ τήν γε Δάφνην παρὰ τοῦ Διδίου, τὸ τῶν Ἀντιοχέων προάστειον, ἐνοικεῖν, μέχρι ἂν τῷ Καίσαρι ταῦτα δηλωθῇ, ἔλαβον. καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ Μεσσάλου ὕστερον ἠπατηθέντες ἐπέμφθησαν ἄλλος ἄλλοσε, ὡς καὶ ἐς τὰ στρατόπεδα καταλεχθησόμενοι, καὶ ἐκ τρόπου δή τινος ἐπιτηδείου ἐφθάρησαν. Ἀντώνιος δὲ καὶ Κλεοπάτρα, ἀκούσαντες τῶν

E πρέσβεων τὰ παρὰ τοῦ Καίσαρος σφίσιν ἐπισταλέντα, ἔπεμψαν αὖθις, ἡ μὲν, χρήματα αὐτῷ πολλὰ δώσειν ὑπισχνουμένη· ὁ δέ, τῆς τε φιλίας καὶ τῆς συγγενείας αὐτὸν ἀναμιμνήσκων, καὶ προσέτι καὶ περὶ τῆς συνουσίας τῆς πρὸς τὴν Αἰγυπτίαν ἀπολογούμενος, ὅσα τε συνηράσθησάν ποτε, καὶ ὅσα συνενεανιεύσαντο ἀλλήλοις ἐξαριθμούμενος.

καὶ τέλος Πούπλιον Τουρούλλιον, βουλευτήν τε ὄντα, καὶ σφαγέα τοῦ Καίσαρος γενόμενον, τότε τε φιλικῶς οἱ συνόντα, ἐξέδωκεν αὐτῷ· καὶ ἑαυτόν, ἄν γε καὶ διὰ τοῦθ' ἡ Κλεοπάτρα σωθῇ, καταχρήσεσθαι ἐπηγγείλατο. Καῖσαρ δὲ τὸν μὲν Τουρούλλιον ἀπέκτεινε, καὶ (ἔτυχε γὰρ ἐκ τῆς ἐν Κῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὕλης ξύλα ἐς ναυτικὸν κεκοφώς) δίκην τινὰ καὶ τῷ θεῷ, ὅτι ἐκεῖ ἐδικαιώθη, δοῦναι ἔδοξε· τῷ δ' Ἀντωνίῳ οὐδὲν οὐδὲ τότε ἀπεκρίνατο. τρίτην τε B οὖν πρεσβείαν ἔστειλε, καὶ τὸν υἱὸν τὸν Ἄντυλλον μετὰ χρυσίου πολλοῦ αὐτῷ ἔπεμψεν. ὁ δὲ τὰ μὲν χρήματα ἔλαβεν, ἐκεῖνον δὲ διὰ κενῆς ἀντέπεμψε, μηδεμίαν ἀπόκρισιν δούς. τῇ μέντοι Κλεοπάτρᾳ πολλά, ὥσπερ τὸ πρότερον, οὕτω καὶ τὸ δεύτερον, τό, τε τρίτον, καὶ ἐπηπείλησε καὶ ὑπέσχετο. φοβηθεὶς δ' οὖν ὣς, μή πως, ἀπογνόντες συγγνώμης παρ' αὐτοῦ τεύξεσθαι, διακαρτερήσωσι, καὶ ἤτοι καὶ καθ' ἑαυτοὺς περιγένωνται, C ἢ καὶ ἐς τὴν Ἰβηρίαν τήν τε Γαλατίαν ἀπάρωσιν, ἢ καὶ τὰ χρήματα, ἃ παμπληθῆ ἤκουεν εἶναι, διαφθείρωσιν (ἡ γὰρ Κλεοπάτρα πάντα τε αὐτὰ ἐς τὸ μνημεῖον ὃ ἐν τῷ βασιλείῳ κατεσκεύαζεν, ἠθροίκει, καὶ πάντα, ἄν γε τινὸς καὶ ἐλαχίστου διαμάρτῃ, κατακαύσειν μεθ' ἑαυτῆς ἠπείλει) Θύρσον ἐξελεύθερον ἑαυτοῦ ἔπεμψε, ἄλλα τε πολλὰ καὶ φιλάνθρωπα αὐτῇ ἐροῦντα, καὶ ὅτι καὶ ἐρῶν αὐτῆς τυγχάνει· εἴ πως ἔκ γε D τούτου, οἷα ἀξιοῦσα πρὸς πάντων ἀνθρώπων ἐρᾶσθαι, τόν τε Ἀντώνιον ἀναχρήσαιτο, καὶ ἑαυτὴν τά τε χρήματα ἀκέραια τηρήσειε. καὶ ἔσχεν οὕτω. πρὶν δὲ ἤδη ταῦτα γίνεσθαι, μαθὼν ὁ Ἀντώνιος ὅτι Κορνήλιος Γάλλος τό, τε τοῦ Σκάρπου στράτευμα παρείληφε, καὶ μετ' αὐτῶν τὸ Παραιτόνιον ἐξαίφνης προσελθὼν κατέσχηκεν, ἐς μὲν τὴν Συρίαν, καίτοι βουληθεὶς κατὰ τὴν τῶν μονομάχων μετάπεμψιν ὁρμῆσαι, οὐκ ἐπορεύθη· ἐπὶ δὲ ἐκεῖνον ἐχώρησεν, ὡς μάλιστα μὲν ἀκονιτὶ τοὺς στρατιώ- E τας προσποιησόμενος (ἦσαν γὰρ εὔνοιαν τινὰ αὐτοῦ ἐκ τῆς συστρατείας ἔχοντες) εἰ δὲ μή, βίᾳ γε χειρωσόμενος, ἅτε καὶ δύναμιν πολλὴν καὶ ναυτικὴν καὶ πεζὴν ἐπαγόμενος. οὐ μέντοι οὐδὲ διαλεχθῆναί τι αὐτοῖς ἠδυνήθη, καίπερ πρός τε τὸ τεῖχος προσελθών, καὶ γεγωνὸς βοήσας (ὁ γὰρ Γάλ-

denique P. Turullium senatorem, vnum ex Iulii Cæsaris percussoribus, amicum tum suum, Cæsari tradidit, ac seipsum etiam interfecturum pollicitus est, si eo facto salus Cleopatræ repræsentari posset. Cæsar, Turullio occiso, idque in Co insula (ita vt visus sit Turullius pœnas AEsculapio dedisse, cui⁹ in luco, qui in Co insula est, arbores ceciderat) Antonio ne tum quidem respondit quicquam. Igitur tertiam legationé Antonius, ac filium suum Antyllum cum multo auro, misit. Cæsar, auro accepto, eum sine responso propositi irritum à se dimisit: Cleopatræ, vt primò sic secundò etiam ac tum tertiò, multas & comminationes & pollicitationes proposuit. Nihilominus tamen veritus ne Antonius & Cleopatra, desperata veniæ impetratione, in incepto perstarent, ac vel suis viribus vincerent, aut in Hispaniam ac Galliam traiicerent, aut pecunias, quas immensas esse audierat, corrumperent: (nam eas omnes Cleopatra in sepulcrum congesserat, quod parauerat in regia: ac, si vel in re minima fortunam aduersam sensisset, omnes secum crematuram minitabatur) Thyrsum libertum suum ad Cleopatram misit, qui & humaniter multa cum ea loqueretur, & Cæsarem eius amore captum diceret: sperans, eam, quæ ab omnibus hominibus amari volebat, eò adduci posse vt Antonio necato seipsam & pecuniam incolumem seruaret. Neque Cæsar eo consilio falsus fuit. Verùm antequam hæc acta sunt, Antonius cognito, Cornelium Gallum, accepto Scarpi exercitu, subitò Parætonium occupasse, etsi in Syriam proficisci euocatus à gladiatoribus in animo habebat: tamen eo omisso, ad Parætonium cõtendit, sperans quidem se eas copias à Gallo ad se sine vllo labore traducturum, (nam beneuolentia erga se affectos propter communem militiam nouerat) sin aliter nequiret, vi certè potiturum: nam & nauales & terrestres copias secum adducebat magnas. Sed neque colloqui cum iis potuit, quanquam ad murũ accederet, & alta voce clamaret (con-

P. Turullij interitus: qui ex Cæsaris percussoribus erat.

Antonius pro Cleopatræ salute mori vult.

Thyrsus ad decipiendã Cleopatram à Cæsare missus.

Cornelius Gallus.

Antonius rem infeliciter ad Parætonium gerit.

cinere enim tubicines iusserat Gallus, ita vt nemo exaudire quicquam posset) & præterea subita eorum eruptione damnum accepit, ac classis quoque incômodum passus est. Catenas sub aqua latentes aliquot noctu per fauces portus Gallus extéderat, ac deinde nullo apertè præsidio portum custodiens, absque omni timore Antonii naues cum sui contemptu intro nauigare passus fuerat: postquam ex intro peruenerunt, attractis per instrumenta ad hoc parata catenis, naues simul terra maríque, & ex ædibus circunuentas, partim incendit partim submersit. Dum hæc fiunt, Cæsar Pelusium vi, vt ferebatur, re vera autem proditione Cleopatræ, cepit. Hæc, quum nemo suppetias ferret, Cæsari autem resisti nullo modo posse audiret, ac ex sermonibus Thyrsi (quo maximè mouebatur) crederet eum suo amore captum, cùm quòd id ita esse cuperet, tum quòd eadem ratione patrem eius ac Antonium sibi mancipauerat, ideóque non veniam modò sibi, & regnum AEgypti, sed Romanorum imperium sperabat, statim ei Pelusio cesserat. Pòst quum idem ad Alexandriam accederet, ciues occultè prohibuit contra eum exire, quum palam eos vt hosti occurrerent cohortari videretur. Antonius quum ad nuntium eorum quæ Pelusii euenissent, Parætonio discessisset, ante Alexandriam Cæsari obuiam factus, equitatu eum ab itinere fatigatum superauit. Hinc aucta confidentia, ac eo etiam quòd iaculatus in Cæsaris castra libellos, sena in singulos sestertia promisisset: pedestri etiam certamine congressus, victus est. Etenim Cæsar ipse vltro libellos militibus suis recitans, Antonium criminatus, turpitudinéque proditionis eis ostensa, ac studio sui renouato, eò adegit, vt fidem suam tentatam indignè ferentes, strenuos se esse fidelésque demonstrare summo studio anniterentur.

Cæsar Pelusio potitur.

Cleopatra Pelusium prodit, & totam causam.

Antonius vincit Cæsarem, & superatur.

Antonius insperatò victus, ad classem confugit: ac eò se compa-

A λοις τοὺς σαλπικτὰς συνηχεῖν κελεύσας, οὐδὲν οὐδενὶ ἐσακοῦσαι ἐπέτρεψε) καὶ προσέτι καὶ ἐπεκδρομῇ αἰφνιδίῳ ἔπταισε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ταῖς ναυσὶν ἐσφάλη. ἁλύσεις γάρ τινας ὑφύδρους νύκτωρ διὰ τοῦ στόματος τοῦ λιμένος ὁ Γάλλος διατείνας, οὐδεμίαν αὐτοῦ 304 φανερὰν φυλακὴν ἐποιήσατο, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἀδεῶς εἴσω μετὰ καταφρονήματος ἐς πλέοντας σφᾶς περιεῖδεν. ἐπεὶ μέντοι ἔνδον ἐγένοντο, B τάς τε ἁλύσεις μηχαναῖς ἀνέσπασε, καὶ πανταχόθεν ἅμα τὰς ναῦς αὐτῶν ἔκ τε τῆς γῆς, καὶ ἐκ τῶν οἰκιῶν, τῆς τε θαλάσσης, περισχὼν, τὰς μὲν κατέπρησε, τὰς δὲ κατεπόντωσε. κἀν τούτῳ καὶ τὸ Πηλούσιον ὁ Καῖσαρ, λόγῳ μὲν, κατὰ τὸ ἰσχυρὸν, ἔργῳ δὲ, προδοθὲν ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας, ἔλαβεν. ἐκείνη γὰρ ὡς οὔτε τις ἐβοήθησε σφίσι, καὶ τὸν Καίσαρα ἀνανταγώνιστον ὄντα ᾔσθετο, τό, τε μέγιστον, ἀκούσασα τοὺς διὰ τοῦ Θύρσου πεμφθέντας C οἱ λόγους, ἐπίστευσεν ὄντως ἐρᾶσθαι· πρῶτον μὲν ὅτι καὶ ἐβούλετο, ἔπειτα δὲ ὅτι καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ τόν τε Ἀντώνιον ὁμοίως ἐδεδούλωτο. κἀκ τούτου οὐχ ὅπως τήν τε ἄδειαν, καὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων κράτος ἕξειν προσεδόκησε· τό, τε Πηλούσιον εὐθὺς αὐτῷ προήκατο. καὶ μετὰ τοῦτο προσελαύνοντι πρὸς τὴν πόλιν ἐκώλυσε τοὺς Ἀλεξανδρέας λάθρα ἐπεξελθεῖν· D ἐπεὶ ὅσον γε ἀπὸ βοῆς καὶ πάνυ σφᾶς προετρέψατο τοῦτο ποιῆσαι. ὁ δ᾽ οὖν Ἀντώνιος ἐκ τοῦ Παραιτονίου πρὸς τὴν περὶ τοῦ Πηλουσίου πύστιν ἐπανελθὼν, προαπήντησε πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας τῷ Καίσαρι, καὶ αὐτὸν κεκμηκότα ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ὑπολαβὼν, τοῖς ἱππεῦσιν ἐνίκησεν. ἀναθαρσήσας τε ἔκ τε τούτου, καὶ ὅτι βιβλία ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ τοξεύμασιν ἐσέπεμψε, πεντακοσίας σφίσι καὶ χιλίας δραχμὰς ὑπισχνούμενος, συνέβαλε E καὶ τῷ πεζῷ, καὶ ἡττήθη. ὁ γὰρ Καῖσαρ αὐτὸς τὰ βιβλία ἐθελοντὴς τοῖς στρατιώταις ἀνέγνω, τόν τε Ἀντώνιον διαβάλλων, καὶ ἐκείνους ἔς τε τὴν τῆς προδοσίας αἰσχύνην, καὶ ἐς τὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ προθυμίαν ἀντικαθιστάς· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο αὐτούς, τῇ τε τῆς πείρας ἀγανακτήσει, καὶ τῇ τοῦ μὴ ἐθελοκακεῖν δόξαι ἐνδείξει, σπουδάσαι.

Καὶ ὁ μὲν, ἐπειδὴ παρὰ δόξαν ἠλαττώθη, πρός τε τὸ ναυτικὸν ἀπέκλινε, καὶ παρεσκευά-

ζετο ὡς καὶ ναυμαχήσων, ἢ πάντως γε ἐς τὴν Ἰβηρίαν πλευσούμενος. ἰδοῦσα δὲ τοῦθ' ἡ Κλεοπάτρα, τάς τε ναῦς αὐτομολῆσαι ἐποίησε, καὶ αὐτὴ ἐς τὸ ἡρῷον ἐξαίφνης ἐσεπήδησε, λόγῳ μὲν, ὡς τὸν Καίσαρα φοβουμένη, καὶ προδιαφθεῖραι τρόπον τινὰ ἑαυτὴν βουλομένη· ἔργῳ δὲ, καὶ τὸν Ἀντώνιον ἐκεῖσε ἐσελθεῖν προσκαλουμένη. ὑπετόπει μὲν γὰρ προδίδοσθαι, οὐ μέντοι καὶ ἐπίστευεν, ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, ὡς εἰπεῖν, ἐκείνην ἢ ἑαυτὸν ἠλέει. ὅπερ που ἡ Κλεοπάτρα ἀκριβῶς εἰδυῖα, ἤλπισεν ὅτι ἂν πύθηται αὐτὴν τετελευτηκυῖαν, οὐκ ἐπιβιώσεται, ἀλλὰ παραχρῆμα ἀποθανεῖται. καὶ διὰ τοῦτο ἔς τε τὸ μνημεῖον σύν τε εὐνούχῳ τινὶ καὶ σὺν θεραπαίναις δύο ἐσέδραμε, κἀκεῖθεν ἀγγελίαν αὐτῷ ὡς καὶ ἀπολωλυῖα ἔπεμψε. καὶ ὃς, ἀκούσας τοῦτο, οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλ' ἐπαποθανεῖν αὐτῇ ἐπεθύμησεν. ἐνταῦθα δὴ τὸ μὲν πρῶτον τῶν παρόντων τινὸς ἐδεήθη ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνῃ· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος σπασάμενος τὸ ξίφος ἑαυτὸν κατειργάσατο, ζηλῶσαί τε αὐτὸν ἠθέλησε, καὶ ἑαυτὸν ἔτρωσε· καὶ ἔπεσέ τε ἐπὶ στόμα, καὶ δόξαν τοῖς παροῦσιν ὡς καὶ τεθνηκὼς παρέσχε. θορύβου τε ἐπὶ τούτῳ γενομένου, ᾔσθετό τε ἡ Κλεοπάτρα, καὶ ὑπερέκυψεν ἀπὸ τοῦ μνημείου. αἱ μὲν γὰρ θύραι αὐτοῦ συγκλεισθεῖσαι ἅπαξ, οὐκέτ' ἀνοιχθῆναι ἐκ μηχανήματός τινος ἐδύναντο, τὰ δ' ἄνω πρὸς τῇ ὀροφῇ οὐδέπω παντελῶς ἐξείργαστο. ἐντεῦθεν οὖν ὑπερκύψασαν αὐτὴν ἰδόντες τινὲς ἀνεβόησαν, ὥστε καὶ τὸν Ἀντώνιον ἐσακοῦσαι· καὶ ὃς, μαθὼν ὅτι περίεστιν, ἐξανέστη μὲν, ὡς καὶ ζῆσαι δυνάμενος· προχυθέντος δ' αὐτῷ πολλοῦ αἵματος, ἀπέγνω τε τὴν σωτηρίαν, καὶ ἱκέτευσε τοὺς παρόντας ὅπως πρός τε τὸ μνῆμα
305 αὐτὸν κομίσωσι, καὶ διὰ τῶν σχοινίων τῶν πρὸς τὴν ἀνολκὴν τῶν λίθων κρεμαμένων ἀνιμήσωσι. καὶ ὁ μὲν ἐνταῦθα οὕτως ἐν τοῖς τῆς Κλεοπάτρας κόλποις ἐναπέθανεν. ἐκείνη δὲ ἐθάρσησε μέν πως τὸν Καίσαρα, καὶ εὐθὺς αὐτῷ τὸ γεγονὸς ἐδήλωσεν, οὐ μὴν καὶ πάνυ ἐπίστευε μηδὲν κακὸν πείσεσθαι. κατεῖχεν οὖν ἑαυτὴν ἔνδον, ἵν' εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο σωθείη, τῷ γε φόβῳ τῶν χρημάτων καὶ τὴν ἄδειαν καὶ τὴν βασιλείαν ἐκπρίηται. οὕτω που

A parauit, vt aut nauali pugna decerneret, aut in Hispaniam transmitteret. Sed Cleopatra, eo intellecto, id effecit vt naues ab eo transfugerent: ipsa autem confestim in monimentum insiluit, verbo quidem, quasi id metu Cæsaris ac mortis sibi consciscendæ causa faceret, re ipsa autem, quòd eodem Antonium quoque venire volebat. Antonius etsi se proditum esse suspicabatur, tamen amor ne id crederet obtinuit, ac ferè B magis eius quàm sui ipsius commiseratione afficiebatur: id exploratum habens Cleopatra, speránsque fore vt si ipsam obiisse audiret, ipse etiam superuiuere nollet, sed confestim mortem expeteret, in sepulcrum cum eunucho & duabus ancillis cucurrit, atque inde nuntium suæ mortis emisit. Quo audito Antonius, nulla mora interposita, ipse quoque mori decreuit. ac primùm C quendam eorum quos secum habebat, orauit vt se occideret: quum verò is gladio nudato semetipsum interfecisset, imitari hoc factum cupiens, sibi ipsi vulnus ingessit: collapsúsque in faciem, mortem obiisse ab astantibus iudicatus est. Inde coorto tumultu, Cleopatra quum id sensisset, ex fastigio sepulcri prospexit: (nam ianua eius ita erat parata, vt aperiri semel clausa nequiret, solæ partes superiores ad fastigiũ nondum erant absolutæ) quam quum D vidissent quidam, adeo exclamauerunt vt Antonius quoque exaudierit: ísque intellecto eam esse superstitem, consurrexit, quòd viuere se posse arbitraretur. sed multo profuso sanguine, desperata vita, obtestatus est præsentes, vt se ad sepulcrum deferrent, ac per funes qui ad extrahendos lapides suspensi erant, demitterent, sicque in gremio Cleopatræ diem suum clausit. Cleopatra nonnihil Cæsari fidens, omnem ei rem statim significauit: tamen me- E tuens sibi ne quid durius in se statueretur, in sepulcro remansit: vt si nulla alia ratione salutem consequi posset, at certè metu pecuniarum amittendarum sibi veniam à Cæsare & regnum redimeret: adeo etiam

Cleopatra Antoniũ prodit.

Antonius mortem sibi ipsi consciscit.

In gremio Cleopatræ diem claudit.

inter tantas calamitates regni memoriam retinebat, vt mallet nomine & ornamentis eius retentis mori, quàm priuata vita frui: ideóque & ignem paratum perdendis pecuniis habebat, & aspides, aliósque serpentes, quibus se ipsam interficeret: qui quo modo mortem afferrent, in aliis iam antè hominibus periculum fecerat. Cæsar, etsi gaza potiri, eámque viuam capere cupiebat, vt in triumpho duceret, tamen, si quid fide interposita promisisset, impostor videri nolens, id agebat, vt cum ea captiua, ac inuitè in suam potestatem redacta, agere ex animi sententia posset: itaque C. Proculeium equitem ad eam misit, & Epaphroditum libertum, mandato quę loquerentur agerentque. Hi cum Cleopatra congressi, tolerabilibus ei conditionibus propositis, subitò eam, priusquam assentiretur, corripuerunt: remotísque omnibus iis rebus quæ ad mortem consciscendam facerent, aliquot diebus ei, ibi vt commoraretur, dum Antonii cadauer condiret, concessis: deinde in regiam adduxerunt, nihil ei de comitatu ac consueto cultu detrahentes, quò magis ea quæ cupiebat impetraturam se speraret, ac ne quid sibi ipsa mali iniungeret. Quinetiam quum petiisset Cęsaris colloquium, obtinuit: ac ipse, quò magis eam deciperet, se venturum ad eam promisit. Tum Cleopatra, conclaui ornatissimo ac sella pretiosissima parata, sejpsam cultu quammaxime abiecto adornauit (nam habitus eam lugubris mirè decebat) ac in sella consedit, appositis multis ac variis Cæsaris superioris imaginibus, inque sinum suum epistolis ab eo ad se datis acceptis. Ingredientéque Cæsare, pudore suffusa exiluit, & Salue, inquit, ô domine: hoc enim nomen mihi ademptum, dii tibi tribuerunt. Sed vides nimirum ipse hîc patrem tuum, qualis sæpenumero ille ad me ingressus est: audísque quos mihi honores tribuerit, qui me etiam reginam AEgypti constituit. Vt au-

C. Proculeius. Epaphroditus.

Cleopatra capitur.

Cæsaris & Cleopatræ colloquium.

A καὶ τότε ἐν τηλικαύτῃ συμφορᾷ οὖσα, τῆς δυναστείας ἐμέμνητο, καὶ μᾶλλόν γε ἔν τε τῷ ὀνόματι καὶ ἐν τῷ σχήματι αὐτῆς ἀποθανεῖν, ἢ ἰδιωτεύσασα ζῆν ᾑρεῖτο. ἀμέλει εἶχε μὲν καὶ τὸ πῦρ ἐπὶ τοῖς χρήμασιν, εἶχε δὲ καὶ ἀσπίδας, ἄλλα τε ἑρπετὰ ἐφ' ἑαυτῇ· προπειραθεῖσα αὐτῶν ἐν ἀνθρώποις, ὅντινα τρόπον ἕκαστον σφῶν ἀποκτίννυσι. Καῖσαρ δὲ ἐπεθύμει μὲν καὶ τῶν θησαυρῶν ἐγκρατὴς γενέσθαι, καὶ ἐκείνην ζῶσάν τε συλλαβεῖν καὶ ἐς τὰ νικητήρια ἀναγαγεῖν· B οὐ μέντοι καὶ αὐτὸς, πίστιν τινὰ αὐτῇ δοὺς, ἀπατεὼν δόξαι γεγονέναι ἠθέλησεν, ἵν' ὡς καὶ αἰχμαλώτῳ καὶ ἀκούσῃ τρόπον τινὰ χειρωθείσῃ χρήσηται. καὶ διὰ τοῦτ' ἔπεμψε πρὸς αὐτὴν Γάιόν τε Προκουλήιον, ἱππέα, καὶ Ἐπαφρόδιτον, ἐξελεύθερον, ἐντειλάμενος σφίσιν ὅσα καὶ εἰπεῖν καὶ πρᾶξαι ἐχρῆν. καὶ οὕτως ἐκεῖνοι συμμίξαντες τῇ Κλεοπάτρᾳ, καὶ μέτριά τινα διαλεχθέντες, ἔπειτ' ἐξαίφνης συνήρπασαν αὐτὴν, πρίν τι ὁμολογηθῆναι. C κἀκ τούτων ἐκποδὼν πάντα, ἀφ' ὧν ἀποθανεῖν ἐδύνατο, ποιησάμενοι, ἡμέρας μέν τινας κατὰ χώραν αὐτῇ, τὸ τοῦ Ἀντωνίου σῶμα ταριχευούσῃ, διατρῖψαι ἐπέτρεψαν· ἔπειτα δὲ ἐς τὰ βασίλεια αὐτὴν ἤγαγον, μήτε τῆς ἀκολουθίας τι μήτε τῆς θεραπείας τῆς συνήθους οἱ παραλύσαντες, ὅπως ἔτι καὶ μᾶλλον ἐλπίσῃ τε ὅσα ἐβούλετο, καὶ μηδὲν κακὸν ἑαυτὴν δράσῃ. D ἀμέλει καὶ ὀφθῆναι καὶ διαλεχθῆναί τι τῷ Καίσαρι ἐθελήσασα, ἐπέτυχε. καὶ ἵνα γε ἐπὶ πλεῖον ἀπατηθῇ, αὐτὸς ἀφίξεσθαι πρὸς αὐτὴν ὑπέσχετο. οἶκόν τε οὖν ἐκπρεπῆ καὶ κλίνην πολυτελῆ παρασκευάσασα, καὶ προσέτι καὶ ἑαυτὴν ἠμελημένως πως κοσμήσασα (καὶ γὰρ ἐν τῷ πενθίμῳ σχήματι δεινῶς ἐνέπρεπεν) ἐκαθέζετο ἐπὶ τῆς κλίνης, πολλὰς μὲν εἰκόνας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ παντοδαπὰς παραθεμένη, E πάσας δὲ τὰς παρ' ἐκείνου οἱ πεμφθείσας ἐς τὸν κόλπον λαβοῦσα. καὶ μετὰ τοῦτο ἐσελθόντος τοῦ Καίσαρος, ἀνεπήδησέ τε ἠρυθριασμένη, καὶ εἶπε, Χαῖρε, ὦ δέσποτα. «
σοὶ μὲν γὰρ τοῦτο θεὸς ἔδωκεν, ἐμὲ δὲ ἀφείλετο. «
ἀλλ' ὁρᾷς μέν που καὶ αὐτὸς τὸν πατέρα σου, τοιοῦτον οἷος πολλάκις πρὸς ἐμὲ εἰσῆλθεν, «
ἀκούεις δὲ ὅπως τά τε ἄλλα ἐτίμησέ με, καὶ δὴ καὶ βασιλίδα τῶν Αἰγυπτίων ἐποίησεν. ἵνα «

δ' οὖν

δ' οὖν τι καὶ αὐτοῦ ἐκείνου περὶ ἐμοῦ πύθῃ, λάβε καὶ ἀνάγνωθι τὰ γράμματα ἅ μοι αὐτοχειρίᾳ ἐπέστελλε. Ταῦτά τε ἅμα ἔλεγε, καὶ πολλὰ καὶ ἐρωτικὰ αὐτοῦ ῥήματα ἀνεγίνωσκε. καὶ τοτὲ μὲν ἔκλαιε, καὶ τὰς ἐπιστολὰς κατεφίλει, τοτὲ δὲ πρὸς τὰς εἰκόνας αὐτοῦ προσέπιπτε, καὶ ἐκείνας προσεκύνει. τά τε βλέφαρα ἐς τὸν Καίσαρα ἐπενέκλα, καὶ ἐμμελῶς ἀνωλοφύρετο. θρυπτικόν τέ τι προσεφθέγγετο, ἄλλοτε μὲν λέγουσα, Ποῦ μοι Καῖσαρ ταῦτά σου τὰ γράμματα; ἄλλοτε B δὲ, ὅτι, Ἀλλ' ἐν τούτῳ καὶ σύ μοι ζῇς. Εἶτα αὖθις, Εἴθε σου προτεθνήκειν. Καὶ μάλα αὖθις, Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἔχουσα, σὲ ἔχω. Τοιαύτῃ τινὶ ποικιλίᾳ καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῶν σχημάτων ἐχρῆτο, μελιχρὰ ἄττα καὶ προσβλέπουσα αὐτῷ καὶ λαλοῦσα. ὁ οὖν Καῖσαρ συνίει μὲν αὐτῆς καὶ παθαινομένης καὶ πληκτιζομένης· οὐ μέντοι καὶ προσεποιεῖτο, ἀλλ' ἐς τὴν γῆν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐρείσας, τοῦτο μόνον εἶπε, Θάρσει ὦ γύναι, καὶ θυμὸν C

306 ἔχε ἀγαθόν. οὐδὲν γὰρ κακὸν πείσῃ. Περιαλγήσασα οὖν ἐκείνη ὅτι μήτε προσεῖδεν αὐτὴν, μήτε τι ἢ περὶ τῆς βασιλείας, ἢ καὶ ἐρωτικόν τι ἐφθέγξατο, πρός τε τὰ γόνατα αὐτοῦ προσέπεσε, καὶ ἀνακλαύσασα, Ζῆν μὲν (ἔφη) Καῖσαρ, οὔτε ἐθέλω, οὔτε δύναμαι· ταύτην δέ σε τὴν χάριν ἐς τὴν τοῦ πατρὸς μνήμην αἰτῶ, ἵν' ἐπειδή με Ἀντωνίῳ μετ' ἐκεῖνον ὁ δαίμων παρέδωκε, μετ' αὐτοῦ καὶ ἀποθάνω. εἴθε μὲν γὰρ ἀπολώλειν εὐθὺς D τότε μετὰ τὸν Καίσαρα· ἐπεὶ δέ μοι καὶ τοῦτο παθεῖν ἐπέπρωτο, πέμψον με πρὸς Ἀντώνιον, μηδέ μοι τῆς σὺν αὐτῷ ταφῆς φθονήσῃς· ἵν' ὥσπερ δι' ἐκεῖνον ἀποθνήσκω, οὕτω καὶ ἐν ᾅδου αὐτῷ συνοικήσω. Καὶ ὁ μὲν πρὸς τοιαῦτα οὐδὲν ἀπεκρίνατο. φοβηθεὶς δὲ μὴ ἑαυτὴν διαχρήσηται, θαρσεῖν τε αὐτῇ αὖθις παρεκελεύσατο, καὶ οὔτε τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἀφείλετο, καὶ ἐν ἐπιμελείᾳ αὐτὴν ἐποιεῖτο, ὅπως οἱ τὰ ἐπινίκια λαμπρυνῇ. E τοῦτο οὖν ὑποτοπήσασα, καὶ μυρίων θανάτων χαλεπώτερον αὐτὸ νομίσασα εἶναι, ὄντως τε ἀποθανεῖν ἐπεθύμησε, καὶ πολλὰ μὲν τοῦ Καίσαρος, ὅπως τρόπον τινὰ ἀπόληται, ἐδεῖτο, πολλὰ δὲ καὶ αὐτὴ ἐμηχανᾶτο.

A tem aliquid eius etiam ex me percipias, accipe & lege eas literas, quas ipse sua manu exaratas ad me misit. His dictis, multa amatoria Cæsaris verba recitauit, ac modò illacrumauit, literásque exosculata est: modò ad eius imagines deuoluta, eas adorauit, palpebrísque in Cæsarem reflexis, artificiosum luctum ac voces ad molliendum animum appositas edidit, aliâs has: Quonam mihi Cæsar hæ tuæ literæ redierunt? aliâs: At verò in hoc tu quoque mihi superstes es: deinde iterum: Vtinam quidem te prior ego mortem obiissem: mox rursum: Atqui quum hunc habeo, te quoque habeo. Hac varietate & sermonis & gestuum vsa, alia quædam & voce & intuitu ei abblandita est. Cæsar quanquam mulierem ciendis affectibus intentam animaduertebat, tamen eo dissimulato, oculis in terram defixis, hoc vnum pronuntiauit, Bono esto animo mulier, nihil enim mali patieris. At Cleopatra ingenti dolore correpta, quòd neque aspexisset eam Cæsar, neque de regno aut amore vllum fecisset verbum, ad genua eius se proiiciens, fletúmque edens, Viuere quidem, inquit, ô Cæsar, neque volo neque possum: hanc autem à te per patris tui memoriam peto gratiam, vt quoniam ab eo me fortuna Antonio despondit, cum eo etiam mori liceat. Vtinam verò statim post mortem Cæsaris vita excessissem: nunc quoniam vt hæc perferrem in fatis fuit, mitte me ad Antonium, neque mihi communem cum eo sepulturam inuide, vt quemadmodum eius causa pereo, ita etiam apud inferos cum eo sim. Ad hæc verba nihil Cæsar respondit: veritus autem ne se ipsa occideret, iterum animo vt esset bono hortatus est: ac neque solitam ei vitæ rationem ademit, & accuratè obseruari iussit, adhibiturus eam ad exornādum suum triumphum. Quod ita fore suspicata Cleopatra, ac infinitis mortibus id acerbius ducens, mori seriò cupiit, multísque Cæsarem precata, vt quacunque ratione vitam sibi adimeret, multis idem ipsa modis tentauit.

Sed quum frustra id esset, sententiam se mutasse finxit, ac multum spei in Cæsare, multum in Liuia habere, vltróque se velle nauigare dixit: cimeliáque quædam quæ dono huic ferret, parauit: sperans futurum vt fidem faceret se mori nolle: minúsque attentè custodita, necem sibi consciscere posset. Neque eam hæc spes frustrata est. Igitur vbi cùm alii tum Epaphroditus, cui custodia eius mandata erat, ex animo ita eam sentire putantes, de diligentia obseruandæ ipsius remiserunt, ad id se componens vt quàm minimo cum dolore diem suum clauderet, epistolam, qua à Cæsare petebat vt cum Antonio sepeliri ipsam iuberet, Epaphrodito dedit perferendam, obsignatam quidem: vt is aliud quiddam contineri ea existimans, occasione epistolæ Cæsari reddendæ è medio remoueretur: eóque digresso, rē propositam exequendam sibi sumens, veste se omnium elegantissima induit, ac quàm potuit pulcerrimè exornauit, omníque habitu regio assumpto, vita excessit. Quo mortis genere obierit, certum nemo nouit: puncturæ tantùm exiguæ in brachio eius repertæ sunt. Perhibent quidam eam in vrna illatam aspidem, aut inter flores quosdam, corpori suo adhibuisse: alii acum ab ea, qua capillum componere solita esset, veneno inunctam tradunt: cuius ea fuerit natura vt quum corpori aliâs nullum damnum iniungat, vbi primùm tamen sanguinem vel minimùm attigerit, mortem & celerrimam & absque omni dolore afferat: hanc acum ab ea more suo in capite eatenus gestatam, tum detractam, brachióque in hoc sauciato, sanguini immissam fuisse. Ad hunc igitur Cleopatra modum, aut certè minimè dissimili ratione, cum ancillis duabus mortua est. Nam eunuchus simul atque Cleopatra capta fuit, serpentibus sese vltro mordendum præbuerat, mórsúsque in foueam, præparatam sibi ad id, inciderat. Cæsar, audito Cleopatræ interitu, attonitus, corpus eius vidit, remediáq; ei, & Psyllos adhibuit, si qua eam ratione vitæ restituere posset. Psylli enim hi viri sunt (neque enim fœmella nascitur Psylla) qui possunt omnium

Cleopatræ mors.

Eunuchi fides.

Psylli.

A ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἐπέραινε, μεταγινώσκειν τε ἐπλάσατο, ὡς καὶ ἐλπίδα πολλὴν μὲν καὶ ἐς ἐκεῖνον, πολλὴν δὲ καὶ ἐς τὴν Λιουίαν ἔχουσα· καὶ ἐκουσία τε πλευσεῖσθαι ἔλεγε, καὶ κόσμους τινὰς ἀποθέτους ἐς δῶρα ἡτοιμάζετο· εἴπως πίστιν ἐκ τούτων μὴ τεθνήξειν λαβοῦσα, ἧττόν τε τηρηθείη, καὶ ἑαυτὴν ἐξεργάσαιτο. ὃ καὶ ἐγένετο. ἐπεὶ γὰρ οἵ τε ἄλλοι, καὶ ὁ Ἐπαφρόδιτος, ᾧπερ ἐπετέτραπτο, πιστεύσαντες ταῦθ' ὡς ἀληθῶς φρονεῖν, τῆς ἀκρι- B βοῦς φυλακῆς ἠμέλησαν, παρεσκευάζετο ὅπως ὡς ἀλυπότατα ἀποθάνῃ. καὶ γραμματεῖόν τι, δι' οὗ ἐδεήθη τοῦ Καίσαρος ἵνα αὐτὴν μετὰ τοῦ Ἀντωνίου ταφῆναι κελεύσῃ, αὐτῷ τῷ Ἐπαφροδίτῳ σεσημασμένον (ὅπως προφάσει τῆς ἀποκομιδῆς αὐτοῦ, ὡς καὶ ἄλλο τι ἔχοντος, ἐκποδὼν οἱ γένηται) δοῦσα, ἔργου εἴχετο. τήν τε γὰρ ἐσθῆτα τὴν περικαλλεστάτην ἐνδῦσα, καὶ ἑαυτὴν εὐπρεπέ- C στατα εὐθετήσασα, τό, τε σχῆμα τὸ βασιλικὸν πᾶν ἀναλαβοῦσα, ἀπέθανε. καὶ τὸ μὲν σαφὲς οὐδεὶς οἶδεν ᾧ τρόπῳ διεφθάρη· κεντήματα γὰρ λεπτὰ περὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς μόνα εὑρέθη. λέγουσι δὲ οἱ μὲν ὅτι ἀσπίδα ἐν ὑδρείᾳ, ἢ καὶ ἐν ἄνθεσι τισὶν ἐσκομισθεῖσαν οἱ προσέθετο. οἱ δὲ, ὅτι βελόνην ᾗ τὰς τρίχας ἀνεῖρεν, ἰῷ τινὶ, δύναμιν τοιαύτην ἔχοντι ὥστε ἄλλως μὲν μηδὲν τὸ σῶμα βλά- D πτειν, ἂν δ' αἵματος καὶ βραχυτάτου ἅψηται, καὶ τάχιστα καὶ ἀλυπότατα αὐτὸ φθείρειν, χρίσασα, τέως μὲν αὐτὴν ἐν τῇ κεφαλῇ ἐφόρει, ὥσπερ εἰώθει, τότε δὲ, προκατανύξασα τινὶ τὸν βραχίονα, ἐς τὸ αἷμα ἐνέβαλεν. οὕτω μὲν, ἢ ὅτι ἐγγύτατα, μετὰ τῶν δύο θεραπαινῶν ἀπώλετο. ὁ γὰρ εὐνοῦχος, ἅμα τῷ συλληφθῆναι αὐτήν, τοῖς τε ἑρπετοῖς ἑαυτὸν ἐθελοντὴς παρέδωκε, καὶ δηχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἐς σορὸν προπαρεσκευασμένην οἱ ἐσπε- E πηδήκει. ἀκούσας δὲ ὁ Καῖσαρ τὴν τελευτὴν αὐτῆς, ἐξεπλάγη, καὶ τό, τε σῶμα αὐτῆς εἶδε, καὶ φάρμακα αὐτῷ, καὶ ψύλλους, εἴπως ἀνασφήλειε, προσήνεγκεν. οἱ δὲ δὴ ψύλλοι οὗτοι, ἄνδρες μέν εἰσι (γυνὴ γὰρ οὐ γίνεται ψύλλα) δύνανται δὲ πάντα

τε ἰὸν παντὸς ἑρπετοῦ παραχρῆμα, πρὶν θνήσκειν τινά, ἐκμυζᾶν, καὶ αὐτοὶ μηδέν, ὑπὸ μηδενὸς αὐτῶν δηχθέντες, βλάπτεσθαι. φύονται δὲ ἐξ ἀλλήλων, καὶ δοκιμάζουσι τὰ γεννηθέντα ἤτοι μετ' ὄφεων που εὐθὺς ἐμβληθέντα, ἢ καὶ τῶν σπαργάνων αὐτῶν ἐπιβληθέντων σφίσιν. οὔτε γὰρ τῷ παιδίῳ τι λυμαίνονται, καὶ ὑπὸ τῆς ἐσθῆτος αὐτοῦ ναρκῶσι. τοῦτο μὲν τοιοῦτόν ἐστιν. ὁ δ' οὖν Καῖσαρ, μηδένα τρόπον ἀναβιώσασθαι τὴν Κλεοπάτραν δυνηθείς, ἐκείνην μὲν καὶ ἐθαύμασε καὶ ἠλέησεν, αὐτὸς δ' ἰσχυρῶς ἐλυπήθη, ὡς καὶ πάσης τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ δόξης ἐστερημένος.

A ſerpentū venena ex hominib. nondum mortuis exugere, neque ipſis morſis à ſerpētibus incommodum vllum accidit. Naſcuntur autem ex ſeipſis: natóſq; aut ſerpentibus continuò iniectis, aut ipſis faſciolis in ſerpentes coniectis probant. nā ſerpentes neque lædere infantem poſſunt, & veſtibus eius impoſitis, torpore corripiūtur. Quum nullo modo ad vitam reduci Cleopatra poſſet, B miratus eam, ac miſericordia proſecutus, magnopere doluit, omni ſe triūphi ſui gloria ſpoliatum eſſe ratus.

307 Ἀντώνιος μὲν δὴ καὶ Κλεοπάτρα, πολλῶν μὲν τοῖς Αἰγυπτίοις, πολλῶν δὲ καὶ τοῖς Ῥωμαίοις κακῶν αἴτιοι γενόμενοι, οὕτω τε ἐπολέμησαν, καὶ οὕτως ἐτελεύτησαν· ἔν τε τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἐταριχεύθησαν, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ θήκῃ ἐτάφησαν. ἔσχον δὲ τήν τε φύσιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν τύχην τοῦ βίου τοιάνδε· ὁ μέν, συνεῖναί τε τὸ δέον, οὐδενὸς ἥττων ἐγένετο, καὶ πολλὰ ἀφρόνως ἔπραξεν· ἀνδρίᾳ τε ἐν τισὶ διέπρεψε, καὶ ὑπὸ δειλίας πολλὰ ἐσφάλη· τῇ τε μεγαλοψυχίᾳ καὶ τῇ δουλοπρεπείᾳ ἐξ ἴσου ἐχρῆτο· καὶ τά τε ἀλλότρια ἥρπαζε, καὶ τὰ οἰκεῖα προΐετο· ἠλέει τε ἀλόγως συχνούς, καὶ ἐκόλαζεν ἀδίκως πλείονας. κἀκ τούτων, ἰσχυρότατός τε ἐξ ἀσθενεστάτου, καὶ πλουσιώτατος ἐξ ἀπορωτάτου γενόμενος, οὐδετέρου αὐτῶν ἀπώνατο, ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος τὸ τῶν Ῥωμαίων μόνος ἕξειν ἐλπίσας, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπέκτεινε. Κλεοπάτρα δὲ, ἄπληστος μὲν ἀφροδίτης, ἄπληστος δὲ χρημάτων γενομένη, καὶ πολλῇ μὲν φιλοτιμίᾳ φιλοδόξῳ, πολλῇ δὲ καὶ περιφρονήσει θρασείᾳ χρησαμένη, τήν τε βασιλείαν τῶν Αἰγυπτίων ὑπ' ἔρωτος ἐκτήσατο, καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων λήψεσθαι δι' αὐτοῦ ἐλπίσασα, ταύτης τε ἐσφάλη, κἀκείνην προσαπώλεσε. δύο τε ἄνδρας Ῥωμαίων τῶν καθ' ἑαυτὴν μεγίστων κατεκράτησε, καὶ διὰ τὸν τρίτον ἑαυτὴν κατεχρήσατο. οὗτοι μὲν δὴ τοιοῦτοί τε ἐγένοντο, καὶ οὕτως ἀπήλλαξαν. τῶν δὲ δὴ παίδων αὐτῶν, Ἄντυλλος μέν, καίτοι τὴν τε τοῦ Καίσαρος θυγατέρα ἐγγεγυημένος, καὶ ἐς τὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡρῷον, ὃ ἡ Κλεοπάτρα ἐπεποιήκει, καταφυγών, εὐθὺς ἐσφάγη. Καισαρίων δὲ ἐς Αἰθιοπίαν φεύγων, κατελήφθη τε ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ διεφθάρη.

Ita Antonius ac Cleopatra multorum malorū & AEgyptiis & Romanis autores, & bellum geſſerunt, & mortem oppetierunt, ac eodem modo cōditi; in eadem arca ſepulti ſunt. Fuit autem hæc vtriuſq; animi natura, & vitæ fortuna. Antonius quæ ex vſu eſſent intelligendo nemini conceſſit, idémque multa imprudēter egit: in nonnullis reb. fortitudine C claruit, multas propter timiditatem infeliciter geſſit: par in eodem magnanimitas ac puſillanimitas erat: aliena rapiebat, ſua negligebat: multos præter rationem miſerabatur, plures iniuſtè plectebat. his artibus ex infirmiſſimo potentiſſimus, ex pauperrimo ditiſſimus effectus, neutro bono vſus eſt: ſed quum ſolus Romanorum imperio potiri cuperet, ſeipſum interfecit. At Cleopatra modum neque rei Venereæ, D neque auaritiæ ſtatuere nouerat: multa per ambitionē prodigalitate, multa etiam temeraria ſuperbia vtens: regnū AEgyptium amore parauerat, ac eadē arte Romanum quoq; adipiſci intēdens, & hoc non cōſecuta eſt, & ſuū inſuper perdidit. quúmq; duos viros, Romanorū ſuo tempore maximos, ſub ſe redegiſſet, propter tertium necem ſibi ipſa conſciuit. Hæc illorum & vita fuit & exitus. Ex liberis autem eorum Antyllus, quanquam ei erat Cæſaris filia deſponſata, E ac in patris eius ſacellum à Cleopatra factum confugerat, ſtatim iugulatus eſt: Cæſario autem, in AEthiopiam fugiens, interceptus in itinere, necatus:

Antonii ingenium.

Cleopatræ natura.

Cæſar in liberos eorū quid ſtatuerit.

Antylli & Cæſarionis interitus.

Cleopatra Iubæ nupta.

Cleopatra autem Iubæ, Iubæ filio, in matrimonium tradita est. Hunc Iubam Cæsar in Italia educatum, ac suam militiam secutum, hoc regno, & paterno etiam, donauit: hísque etiam Alexandrum & Ptolemæum concessit.

Alexander & Ptolemæus.

sororis suæ filiabus, quas ex Antonio susceperat Octauia, ac nutriuerat, pecunias ex bonis paternis tribuit. Iulio, Antonii & Fuluiæ filio, libertos eius confestim ea omnia dare iussit, quę morientes ei relinquere legibus iubebantur. Qui Antonii rebus fauissent, eorum alios supplicio affecit, alios venia, vel sua sponte, vel amicis intercedentibus. Quúmque inuenisset apud Antonium permultos principum ac regum liberos, alios obsidum nomine, alios per contumeliam educatos fuisse: eorum partem domum remisit, partim coniugio inuicem copulauit, alios retinuit. ego, cæteris omissis, duo tantùm exempla eius rei nominatim commemorabo.

Iotape patri reddita.

Iotapen regi Medorum, qui ad se victus confugerat, vltro reddidit:

Artaxæ in Romanos iniuria.

Artaxæ autem, quia is Romanos, qui in Armenia superfuerant, occidisset, fratres suos quantunuis petenti non remisit:

Alexandrinis cur pepercerit.

AEgyptiis porro Alexandrinísque vniuersis ignouit, ac nullum eorum occîdit: cuius causa reuera hæc fuit, quòd nolebat tot talésque viros, qui multis in rebus magnopere Romanis profuissent, extremis malis afficere. nam prætendebat huius suæ clementiæ causam, deum Serapin, Alexandrúmque vrbis cōditorem, tertiúmque præter eos Areum Alexandrinum ciuem, cuius olim in philosophia opera ac conuersatione vsus erat.

Areus philosophus.

Cæsar orationem Græcam habet ad Alexandrinos.

Orationem autem, qua causam veniæ ipsis datæ exponeret, Græcè habuit, vt intelligi ab ipsis posset.

Corpus Alexandri à Cæsare attrectatum.

Deinde corpus Alexandri inspexit, ídque attrectauit, ita vt nasi quoque (ita enim fertur) particulam aliquam fregerit: Ptolemæorum autem corpora, quanquam ea ostendere Alexandrini enixè volebant, non spectauit: regem se, non mortuos voluisse videre dicens.

Apis.

Eadémque de causa Apim quoque noluit accedere, deos se, non boues, adorare consueuisse perhibens.

A ἥ τε Κλεοπάτρα Ἰόβᾳ τῷ τοῦ Ἰόβου παιδὶ συνῴκησε. τούτῳ γὰρ ὁ Καῖσαρ τραφέντι τε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ συστρατευσαμένῳ οἱ, ταύτην τε καὶ τὴν βασιλείαν τὴν πατρῴαν ἔδωκε, καὶ αὐτοῖς καὶ τὸν Ἀλέξανδρον τόν τε Πτολεμαῖον ἐχαρίσατο. ταῖς τε ἀδελφιδαῖς, ἃς ἐκ τοῦ Ἀντωνίου ἡ Ὀκταουία ἀνῄρητό ποτε καὶ ἐτετρόφει, χρήματα ἀπὸ τῶν πατρῴων ἀπένειμε. καὶ τῷ Ἰούλλῳ τῷ τοῦ Ἀντωνίου τῆς τε Φουλουίας υἱεῖ, τοὺς ἐξελευθέρους αὐτοῦ πάνθ' ὅσα
B τελευτῶντας σφᾶς καταλιπεῖν αὐτῷ κατὰ τοὺς νόμους ἔδει, παραχρῆμα δοῦναι ἐκέλευσε. τῶν τε ἄλλων τῶν τὰ τοῦ Ἀντωνίου μέχρι τότε πραξάντων, τοὺς μὲν ἐκόλασε, τοὺς δὲ ἀφῆκεν, ἢ δι' ἑαυτόν, ἢ διὰ τοὺς φίλους. ἐπειδή τε συχνοὶ παρ' αὐτῷ καὶ δυναστῶν καὶ βασιλέων παῖδες, οἱ μὲν ἐφ' ὁμηρείᾳ, οἱ δὲ καὶ ἐφ' ὕβρει τρεφόμενοι εὑρέθησαν, τοὺς μὲν οἴκαδε αὐτῶν ἀπέστειλε, τοὺς δὲ ἀλλήλοις συνῴκισεν· ἑτέρους τε κατέσχεν. ὧν ἐγὼ τοὺς
C μὲν ἄλλους ἐάσω, δύο δὲ δὴ μόνον ὀνομαστὶ μνησθήσομαι. τὴν μὲν γὰρ Ἰωτάπην τῷ Μήδῳ, καταφυγόντι μετὰ τὴν ἧτταν πρὸς αὐτόν, ἑκὼν ἀπέδωκε, τῷ δ' Ἀρτάξῃ τοὺς ἀδελφοὺς καίπερ αἰτήσαντι, οὐκ ἔπεμψεν, ὅτι τοὺς ὑπολειφθέντας Ῥωμαίους ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ ἀπεκτόνει. περὶ μὲν δὴ τοὺς ἄλλους τοιαῦτα ἐγίγνετο. τῶν δὲ Αἰγυπτίων τῶν τε Ἀλεξανδρέων πάντων ἐφείσατο, ὥστε μὴ διολέσαι τινά· τὸ μὲν ἀληθές, ὅτι οὐκ ἠξίωσε τοσούτους
D τε αὐτοὺς ὄντας καὶ χρησιμωτάτους τοῖς Ῥωμαίοις ἐς πολλὰ ἂν γενομένους, ἀνήκεστόν τι δρᾶσαι· πρόφασιν δ' ὅμως προεβάλλετο, τόν τε θεὸν τὸν Σάραπιν, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν αὐτῶν· καὶ τρίτον, Ἄρειον τὸν πολίτην, ᾧ που φιλοσοφοῦντί τε καὶ συνόντι οἱ ἐχρῆτο. καὶ τόν γε λόγον, δι' οὗ συνέγνω σφίσιν, ἑλληνιστί, ὅπως συνῶσιν αὐτοῦ, εἶπε. καὶ μετὰ ταῦτα τὸ μὲν τοῦ Ἀλεξάνδρου σῶμα εἶδε, καὶ αὐτοῦ καὶ προσήψατο, ὥστε τι τῆς ῥινός, ὥς
E φασι, θραυσθῆναι. τὰ δὲ δὴ τῶν Πτολεμαίων, καίτοι τῶν Ἀλεξανδρέων σπουδῇ βουληθέντων αὐτῷ δεῖξαι, οὐκ ἐθεάσατο, εἰπὼν ὅτι, βασι-
" λέα, ἀλλ' οὐ νεκροὺς ἰδεῖν ἐπεθύμησα. κἀκ " 308
τῆς αὐτῆς ταύτης αἰτίας, οὐδὲ τῷ Ἄπιδι ἐντυχεῖν ἠθέλησε λέγων, θεοὺς ἀλλ' οὐχὶ βοῦς προσκυνεῖν εἰθίσθαι.

Ἐκ δὲ τούτου τήν τε Αἴγυπτον ὑποτελῆ ἐποίησε, καὶ τῷ Γάλλῳ τῷ Κορνηλίῳ ἐπέτρεψε. πρός τε γὰρ τὸ πολύανδρον καὶ τῶν πόλεων καὶ τῆς χώρας, καὶ πρὸς τὸ ῥᾴδιον τό, τε κοῦφον τῶν τρόπων αὐτῶν, τήν τε σιτοπομπείαν καὶ τὰ χρήματα, οὐδενὶ βουλευτῇ οὐχ ὅπως ἐγχειρίσαι αὐτὴν ἐτόλμησεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐνεπιδημεῖν αὐτῇ ἐξουσίαν ἔδωκεν, ἂν μή τινι αὐτὸς ὀνομαστὶ συγχωρήσῃ. οὐ μέντοι οὐδ' ἐκείνοις βουλεύειν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐφῆκεν, ἀλλὰ B τοῖς μὲν ἄλλοις ὡς ἑκάστοις, τοῖς δ' Ἀλεξανδρεῦσιν ἄνευ βουλευτῶν πολιτεύεσθαι ἐκέλευσε· τοσαύτην που νεωτεροποιίαν αὐτῶν κατέγνω. καὶ σφῶν οὕτω τότε ταχθέντων, τὰ μὲν ἄλλα καὶ νῦν ἰσχυρῶς φυλάσσεται, βουλεύουσι δὲ δὴ καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπὶ Σεουήρου αὐτοκράτορος ἀρξάμενοι, καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἐπ' Ἀντωνίνου τοῦ υἱέος αὐτοῦ πρῶτον ἐς τὴν γερουσίαν ἐσγραφέντες. Αἴγυπτος μὲν C οὕτως ἐδουλώθη. πάντες γὰρ οἱ ἀντισχόντες αὐτῶν, χρόνον τινὰ ἐχειρώθησαν, ὥς που καὶ τὸ δαιμόνιον σφίσιν ἐναργέστατα προεδήλωσεν. ὗσε τε γὰρ οὐχ ὅπως ὕδατι, ἔνθα μηδὲ ἐψέκασε ποτέ, ἀλλὰ καὶ αἵματι. ταῦτά τε ἅμα ἐκ τῶν νεφῶν ἐξέπιπτε, καὶ ὅπλα προεφαίνετο. κτυπήματά τε τινὰ ἑτέρωθι καὶ τυμπάνων καὶ κυμβάλων, καὶ βοήματα καὶ αὐλῶν καὶ σαλπίγγων ἐγίγνετο. καί τις δράκων ὑπερμεγέθης, ἐξαίφνης σφίσιν ὀφθείς, ἀμήχανον ὅσον ἐξε- D σύρισε. κἀν τούτῳ καὶ ἀστέρες κομῆται ἑωρῶντο, καὶ νεκρῶν εἴδωλα ἐφαντάζετο. τά τε ἀγάλματα ἐσκυθρώπασε, καὶ ὁ Ἆπις ὀλοφυρτικόν τι ἐμυκήσατο, καὶ κατεδάκρυσε. ταῦτα μὲν οὖν οὕτως ἐγένετο. χρήματα δὲ πολλὰ μὲν ἐν τῷ βασιλικῷ εὑρέθη (πάντα γάρ, ὡς εἰπεῖν, καὶ τὰ ἐκ τῶν ἁγιωτάτων ἱερῶν ἀναθήματα ἡ Κλεοπάτρα ἀνελομένη, συνεπλήθυσε τὰ λάφυρα τοῖς Ῥωμαίοις, ἄνευ τινὸς οἰκείου αὐτῶν μιάσματος) πολλὰ δὲ καὶ παρ' ἑκάστου τῶν αἰτιαθέντων τι ἠθροίσθη. καὶ χωρὶς οἱ λοι- E ποὶ πάντες, ὅσοι μηδὲν ἴδιον ἔγκλημα λαβεῖν ἐδύναντο, τὰ δύο μέρη τῶν οὐσιῶν ἠτήθησαν. καὶ ἀπ' αὐτῶν πάντες μὲν οἱ στρατιῶται τὰ ἐποφειλόμενα σφίσιν ἐκομίσαντο, οἱ δὲ δὴ καὶ τότε τῷ Καίσαρι συγγενόμενοι, πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμάς,

AEgypto autem poſtea tributariæ factæ Cornelium Gallum præfecit. Multitudo ſanè hominum, vrbium ac agrorum, ac mores eius gentis leues, tum copia annonæ & pecuniæ, efficiebant vt non modò committere prouinciam ſenatori nulli auderet, ſed & proficiſcendi in AEgyptum poteſtatem, niſi ipſe nominatim alicui permiſiſſet, omnibus adimebat. adeo enim ſuſpectos AEgyptios ſtudii nouarum rerum habebat, vt nemini eorum ſenatorem eſſe Romæ permiſerit: ſed ceteris quidem vrbibus ſuo vnicuique modo, Alexandrinis, ſine ſenatoribus rempublicam adminiſtrare iuſſerit. Quæ eo tempore conſtituta, reliqua quidem omnia hodiéque conſtant: ſenatores autem Alexandriæ ſunt, & eſſe cœperunt ſub Seuero imperatore, Alexandrinique in ſenatum etiam Romanum adſcripti ſunt à filio huius Antonino. Hoc pacto AEgyptus in ſeruitutem redacta eſt, omnibus qui reſtitiſſent, paulo pòſt ſubactis. quod ipſis diuinitus etiam euidenter præmonſtratum fuit. Nam & pluit iis in locis in quibus antè nulla vnquam gutta deciderat: ídque non aqua ſed ſanguine. & ſimul arma in nubibus apparuerunt: ſonitúſque ab alia parte tympanorum ac cymbalorum, fiſtularúmque & tubarum voces exauditæ ſunt. Draco quidam immodicæ magnitudinis repentè apud AEgyptios viſus, immenſum ſibilauit: apparuerúntque eodem tempore cometæ, & mortuorum imagines: ſimulacráque triſtitiam præ ſe tulerunt, & Apis lugubrem mugitum ac lacrymas edidit. Cæterùm magna pecuniæ vis in regia reperta eſt (omnia enim ferè etiam ſanctiſſimorum templorũ donaria ſuſtulerat Cleopatra, ac Romanis prædã ſine ipſorum ſcelere aliquo adauxerat) multæ etiam ab iis qui criminis alicuius rei fierent, exigebantur: ac reliqui ſeorſim omnes, quibus crimen nullum obiici poterat, beſſem bonorum ſuorum poſcebantur. Inde omnibus militibus ſtipendia debita numerata ſunt: qui verò tum quoque cum Cæſare erant, ducenos quinquagenos ſinguli denarios

AEgypto tributariæ factæ Cornelius Gallus præficitur.

Alexandrini quando ſenatores Romæ eſſe cœperint.

Prodigia ſeruitutem AEgypto prædicentia.

Cometa.

Maxima præda Romani politi.

acceperunt, ne vrbem diriperent: omnibus qui mutuum antè aliquid dedissent, exolutum id est: multa senatoribus ac equitibus qui in belli societate fuerant, dona data sunt. In summa, imperium Romanorum ditatum est, templáque eorum exornata.

Nicopolis in AEgypto.

His actis, Cęsar eo quoq; ibi in loco quo pugnatū fuerat, vrbē condidit, idémque ei & nomen & ludos eosdem attribuit: fossas autem quibus aqua ducebatur, partim expurgauit partim nouas egit: omnibúsque quę ex vsu erant constitutis, per Syriam in Asiam prouinciam profectus, hyberna ibi egit: simúlque & subditorum omnia negotia, & Parthicum composuit. Coorta enim inter Parthos discordia: ac quidam Teridates contra Phraaten insurrexerat, & primùm, quandiu res Antonii adhuc * * ac etiam post nauale prælium poscentibus, nihil aliud quàm deliberaturum se respōdit, occupationem AEgyptiam prętendens, quum hoc verè ageret vt ipsorum mutuo bello vires attererentur. Tunc autem Antonio mortuo, quum Teridates victus in Syriam confugisset, Phraates victor legatos ad Cæsarem misisset, iis Cæsar amicè respondit: ac Teridati quidem auxilium nullum promisit, vt tamen in Syria versaretur, concessit: filiúmque ab eo Phraatis beneficii loco acceptū, Romam adduxit, obsidísque loco habuit.

Cæsar in Asiam it.

Parthicum negotium vt Cæsar cōposuerit.

Teridates.

Phraatis filius obses à Cęsare seruatur.

Hoc & superiori tempore permulta Romæ in honorem Cæsaris propter victoriam naualem sunt facta decreta: nam ei & de Cleopatra triumphus concessus est, & fornix trophæum gerens, Brundusii, aliúsque in foro Romano: vtque sacrarii Iulii basis captiuarum nauium rostris ornaretur: ludíq; in honorē eius quinquēnales haberentur: feriæ essent natali eius die, ac ea die qua victoriæ nuntius allatus fuit: vtque ei in vrbem ingredienti Vestales virgines, senatus, populúsque cum coniugibus & liberis, obuiam irent.

Honores Cæsari decreti.

A ὥστε μὴ διαρπάσαι τὴν πόλιν, προσεπέλαβον. τοῖς τε προδεδανείκασί τι, πάντα ἀπηλλάγη, καὶ τοῖς συμμετασχοῦσι τοῦ πολέμου καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, πάμπολλα ἐδόθη. τό, τε σύμπαν, ἥ τε ἀρχὴ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐπλουτίσθη, καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐκοσμήθη.

Ὁ δ' οὖν Καῖσαρ ὡς τά τε προειρημένα ἔπραξε, καὶ πόλιν καὶ ἐκεῖ ἐν τῷ τῆς μάχης χωρίῳ συνῴκισε, καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν ἀγῶνα ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ αὐτῇ δούς, τάς B τε διώρυχας, τὰς μὲν ἐξεκάθηρε, τὰς δὲ ἐκ καινῆς διώρυξε, καὶ τἆλλα τὰ προσήκοντα προσδιῴκησεν. ἔς τε τὴν Ἀσίαν τὸ ἔθνος διὰ τῆς Συρίας ἦλθε, κἀνταῦθα παρεχείμασε, τά τε τῶν ὑπηκόων ὡς ἕκαστα, καὶ τὰ τῶν Πάρθων ἅμα καθιστάμενος. στασιασάντων γὰρ αὐτῶν, καί τινος Τιριδάτου τῷ Φραάτῃ ἐπαναστάντος, πρότερον μέν, καὶ ἕως ἔτι τὰ τοῦ Ἀντωνίου * καὶ μετὰ τὴν ναυμαχίαν αἰτησάντων, C ἀλλ' οὐδὲ ἀπεκρίνατο ἄλλο οὐδέν, ἢ ὅτι βουλεύσεται· πρόφασιν μέν, ὡς καὶ περὶ τὴν Αἴγυπτον ἀσχολίαν ἔχων· ἔργῳ δέ, ἵν' ἐκτρυχωθεῖεν ἐν τούτῳ μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους. τότε δὲ ἐπειδὴ ὁ Ἀντώνιος ἐτελεύτησε, καὶ ἐκείνων ὁ μὲν Τιριδάτης ἡττηθείς, ἐς τὴν Συρίαν κατέφυγεν, ὁ δὲ Φραάτης, κρατήσας, πρέσβεις ἔπεμψε, τούτοις τε φιλικῶς ἐχρημάτισε, καὶ τῷ Τιριδάτῃ βοηθήσειν μὲν οὐχ ὑπέσχετο, διαιτᾶσθαι δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ἐ-
D πέτρεψεν, υἱόν τε τινὰ τοῦ Φραάτου ἐν εὐεργεσίας μέρει παρ' αὐτοῦ λαβών, ἔς τε τὴν Ῥώμην 305
ἀνήγαγε, καὶ ἐν ὁμηρείᾳ ἐποιήσατο.

Ἐν δὲ τούτῳ καὶ ἔτι πρότερον, συχνὰ μὲν καὶ ἐπὶ τῇ τῆς ναυμαχίας νίκῃ οἱ ἐν οἴκῳ Ῥωμαῖοι ἐψηφίσαντο. τά τε γὰρ νικητήρια αὐτῷ ὡς καὶ τῆς Κλεοπάτρας, καὶ ἁψῖδα τροπαιοφόρον ἔν τε τῷ Βρεντεσίῳ, καὶ ἑτέραν ἐν τῇ Ῥωμαίᾳ ἀγορᾷ ἔδωκαν· τήν τε κρηπῖδα τοῦ Ἰουλιείου ἡρῴου τοῖς τῶν αἰχμαλωτίδων E νεῶν ἐμβόλοις κοσμηθῆναι, καὶ πανήγυριν οἱ πεντετηρίδα ἄγεσθαι· ἔν τε τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ τῆς ἀγγελίας τῆς νίκης ἡμέρᾳ, ἱερομηνίαν εἶναι, καὶ ἐς τὴν πόλιν ἐσιόντι αὐτῷ τάς τε ἱερείας τὰς ἀειπαρθένους, καὶ τὴν βουλήν, τόν τε δῆμον μετά τε τῶν γυναικῶν καὶ μετὰ τῶν τέκνων ἀπαντῆσαι ἔγνωσαν.

τάς γὰρ εὐχάς, τάς τε εἰκόνας, καὶ τὴν προεδρίαν, καὶ τἆλλα τὰ τοιουτότροπα, περιττὸν ἐστὶν ἤδη λέγειν. τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐκεῖνά τε ταῦτ' ἐψηφίσαντο, καὶ τὰ τοῦ Ἀντωνίου κοσμήματα, τὰ μὲν καθεῖλον, τὰ δ' ἀπήλειψαν. τήν τε ἡμέραν ἐν ᾗ ἐγεγέννητο, μιαρὰν ἐνόμισαν, καὶ τὸ τοῦ Μάρκου πρόσρημα ἀπεῖπον μηδενὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ εἶναι. ὡς μέντοι καὶ τεθνεῶτα αὐτὸν ἐπύθοντο (ἠγγέλθη δὲ τοῦτο Κικέρωνος τοῦ Κικέρωνος παιδὸς ἐν μέρει τοῦ ἔτους ὑπατεύοντος) τοῦτό τέ τινες οὐκ ἀθεεὶ δὴ συμβῆναι ἐλάμβανον, ἐπειδήπερ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου ὅτι μάλιστα ἐτεθνήκει· καὶ προσεψηφίσαντο τῷ Καίσαρι καὶ στεφάνους καὶ ἱερομηνίας πολλάς, καὶ αὐτῷ καὶ ἕτερα καὶ ἐπινίκια, ὡς καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἀγαγεῖν ἔδοσαν. τὸν γὰρ Ἀντώνιον, καὶ τοὺς ἄλλους Ῥωμαίους τοὺς σὺν ἐκείνῳ νικηθέντας, οὔτε πρότερον, οὔτε τότε, ὡς καὶ ἑορτάζειν σφᾶς ἐπ' αὐτοῖς δέον ὄν, ὠνόμασαν. τήν τε ἡμέραν ἐν ᾗ ἡ Ἀλεξάνδρεια ἑάλω, ἀγαθήν τε εἶναι, καὶ ἐς τὰ ἔπειτα ἔτη ἀρχὴν τῆς ἀπαριθμήσεως αὐτῶν νομίζεσθαι. καὶ τὸν Καίσαρα τήν τε ἐξουσίαν τὴν τῶν δημάρχων διὰ βίου ἔχειν, καὶ τοῖς ἐπιβοωμένοις αὐτὸν, καὶ ἐντὸς τοῦ πωμηρίου καὶ ἔξω μέχρι ὀγδόου ἡμισταδίου ἀμύνειν (ὃ μηδενὶ τῶν δημαρχούντων ἐξῆν) ἔκκλητόν τε δικάζειν, καὶ ψῆφόν τινα αὐτοῦ ἐν πᾶσι τοῖς δικαστηρίοις ὥσπερ Ἀθηνᾶς φέρεσθαι· τούς τε ἱερέας καὶ τὰς ἱερείας ἐν ταῖς ὑπέρ τε τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς εὐχαῖς, καὶ ὑπὲρ ἐκείνου ὁμοίως εὔχεσθαι· καὶ ἐν τοῖς συσσιτίοις οὐχ ὅτι τοῖς κοινοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις, πάντας αὐτῷ σπένδειν ἐκέλευσαν. τότε μὲν δὴ ταῦτ' ἐγνώσθη.

Ὑπατεύοντος δ' αὐτοῦ τὸ πέμπτον μετὰ Σέξτου Ἀπουληίου, τά τε πραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ πάντα ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Ἰανουαρίου νουμηνίᾳ ὅρκοις ἐβεβαιώσαντο, καὶ ἐπεὶ καὶ τὰ περὶ τῶν Πάρθων γράμματα ἦλθεν, ἔς τε τοὺς ὕμνους αὐτὸν ἐξ ἴσου τοῖς θεοῖς ἐσγράφεσθαι, καὶ φυλὴν Ἰουλίαν ἐπ' αὐτῷ ἐπονομάζεσθαι, τῷ τε στεφάνῳ αὐτὸν τῷ ἐπινικίῳ διὰ πασῶν τῶν πανηγύρεων χρῆσθαι, καὶ τοὺς συννικήσαντάς οἱ βουλευτὰς ἐν περιπορφύροις ἱματίοις τὴν πομπὴν αὐτῷ συμπέμψαι, τήν τε ἡμέραν ἐν ᾗ ἂν ἐς τὴν πόλιν ἐσέλθῃ, θυσίαις τε πανδημεὶ ἀγαλθῆναι, καὶ ἱερὰν ἀεὶ

Iam enim superuacaneum est, vota, imagines, primum in consessu locum, aliáque id genus referre. Hæc igitur primò decreta sunt, ornamentáque Antonii partim deiecta, partim deleta, diésque eius natalis nefastus iudicatus: & edicto cautum ne quis ex ea familia Marci prænomen ferret. Postquam verò mortuum eundem esse annuntiatum est, eo ipso anno in cuius aliqua parte Cicero, Ciceronis filius, consulatum gessit, quidam hoc non sine numinis alicuius consilio censuerunt accidisse, quòd pater eius fuerat ab Antonio occisus: Cæsaríque præterea decretæ sunt coronæ & supplicationes multæ, eique etiam alius de Agyptiis triumphus concessus est. Neque enim vel antè, vel tunc etiam, Antonium ac Romanos qui cum eo fuissent, eo nomine habebant vt de iis triumphandum esse statuerent. Diem quo capta fuit Alexandria, festum esse censuerunt, ab eóque reliquis annis numerandis initium sumi: vtque Cæsar per omnẽ suam vitam tribunitiam potestatẽ haberet, eique qui ipsum implorassent intra pomœrium ac extra, vsque ad D. passus, auxilium ferre posset, nemini quidem hoc tribunoplebis concessum: vtque ad eum prouocationes fierẽt, ac ipse omnibus iudiciis suffragium quasi Minerua ferret, vt sacerdotes ac sacræ mulieres quum pro S. P. Q. R. vota conciperent, pro ipso quoque vota facerent: vt in conuiuiis, nõ modò publicis sed priuatis quoque, pro eo libaretur.

Cæsare V, Sex. Apuleio coss. præterea iuramẽto omnia eius acta cõfirmata sunt, calendis Ianuariis ipsis: quúmque etiam à Parthis literæ venissent, decretum vt in hymnos iuxtà diis immortalibus ipse adscriberetur: tribus Iulia ab eo denominaretur: corona triumphali omnibus ludis vteretur: senatores, socii eius victoriæ, in triũpho cum ipso inueherentur, vestibus purpura prætextis induti: vt dies qua in vrbem intrasset, sacrificiis publicis celebraretur, sempérque festa esset: vt sacer-

Cicero iunior.

Quasi Minerua, suspecta lectio.

Anno V.C. 725.

dotes quotcunque vellet, etiam neglecto numero antiquitus recepto, constitueret. quod quidem ab eo acceptum, deinceps in infinitum excreuit, vt mihi nequaquam opus sit de numero sacerdotum accuratè commentari. Cæsar omnia hæc paucis demptis admisit. id verò apertè recusauit ne omnes qui in vrbe erant, obuiam sibi procederent. Sed ex omnibus his decretis nullum ei maiori voluptati fuit quàm quòd portæ Iani ab ipsis clausæ sunt: quasi omnibus bellis confectis: ac quòd augurium salutis factum est, hactenus ob eas quas dixi causas intermissum. Erant quidem tum quoque in armis Treuiri, Germanis sibi adiunctis, & Cantabri, Vaccæi, Asturésque: verùm hos Statilius Taurus, illos Nonius Gallus domuit: extabántque apud istos populos quidam tumultus: sed quia nihil magnum inde euenit, neque Romanis bellum esse suscipiendum eo tempore visum est, ego quoque nihil insigne quod de iis scribam habeo. Cæsar hoc tempore cùm alia quædam egit, tum templum Romæ, ac patris sui, quem heroem Iulium vocabat, Ephesi & Nicææ fieri permisit, (hæ enim tum vrbes Asiæ & Bithyniæ clarissimæ habebantur) vtque ab incolis Romanis colerentur: extraneis autem hominibus, quos Græcos ipse appellabat, concessit vt sibiipsi quoque templa facerent: Asiani quidem, Pergami: Bithyni verò, Nicomediæ. Id ab hoc initio tractum, reliquorum in honorem deinceps imperatorum non à Græcis tantùm factum est, sed & omnibus aliis populis Romano imperio subditis. nam Romæ quidem & in Italia nemo vnquam alicuius pretii homo id facere ausus est: quàmquam defunctis imperatoribus, qui imperio rectè vsi sint, cùm alii diuini honores dantur, tum sacraria tribuuntur. Hæc ea hyeme acta, & Pergamenis quoque vt ludos quos sacros dicunt, in honorem templi eius celebrarent permissum.

Ianus à Cæsare clausus.

Bella barbarica.

Cæsar patri & sibi diuinos honores dat.

Imperatoribus diuini honores dantur.

AEstate in Græciam, atque hinc in Italiam, Cæsar transmisit, eóque

A ἀγαγέσθαι· ἱερέας τε αὐτὸν καὶ ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν ὅσους ἂν ἀεὶ ἐθελήσῃ, προαιρεῖσθαι προσκατεστήσαντο. ὅπερ που ἐξ ἐκείνου παραδοθὲν, ἐς ἀόριστον ἐπηυξήθη· ὥστε μηδὲν ἔτι χρῆναί με περὶ τοῦ πλήθους αὐτῶν ἀκριβολογεῖσθαι. ὁ οὖν Καῖσαρ τὰ μὲν ἄλλα πλὴν βραχέων ἐδέξατο· τὸ δὲ δὴ συμπάντας αὐτῷ τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀπαντῆσαι, παρῃτήσατο ἄντικρυς μὴ γενέσθαι. πλεῖστον δ' ὅμως ὑπὲρ πάντα τὰ ψηφισθέντα οἱ ὑπερήσθη, ὅτι τάς τε πύλας τὰς τοῦ Ἰανοῦ, ὡς καὶ πάντων σφίσι τῶν B πολέμων πεπαυμένων αὖθις, ἔκλεισαν, καὶ τὸ οἰώνισμα τὸ τῆς ὑγιείας ἐποίησαν· καὶ γὰρ τότε δι' ἅπερ εἶπον διελέλειπτο. ἦσαν μὲν γὰρ ἐν ὅ- 310 πλοις ἔτι καὶ Τρηούηροι Κελτοὺς ἐπαγαγόμενοι, καὶ Καίταβροι, καὶ Οὐακκαῖοι, καὶ Ἄστυρες· καὶ οὗτοι μὲν ὑπὸ τοῦ Ταύρου τοῦ Στατιλίου, ἐκεῖνοι δὲ ὑπὸ Νωνίου Γάλλου κατεστράφησαν. ἄλλα τε ὡς καθ' ἑκάστους ταραχώδη συχνὰ ἐγίγνετο· ἀλλ' ἐπειδὴ μηδὲν μέγα C ἀπ' αὐτῶν συνηνέχθη, οὔτε ἐκεῖνοι τότε πολεμεῖσθαι ἐνόμιζον, οὔτε ἐγὼ ἐπιφανές τι περὶ αὐτῶν γράψαι ἔχω. Καῖσαρ δὲ ἐν τούτῳ τά τε ἄλλα ἐχρημάτιζε, καὶ τεμένη τῇ τε Ῥώμῃ, καὶ τῷ πατρὶ τῷ Καίσαρι, ἥρωα αὐτὸν Ἰούλιον ὀνομάσας, ἔν τε Ἐφέσῳ καὶ ἐν Νικαίᾳ γενέσθαι ἐφῆκεν. αὗται γὰρ τότε αἱ πόλεις ἔν τε τῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ προετετίμηντο. καὶ τούτους μὲν τοῖς Ῥωμαίοις τοῖς παρ' αὐτοῖς ἐποικοῦσι τιμᾶν προσέταξε· τοῖς D δὲ δὴ ξένοις (Ἕλληνάς σφας ἐπικαλέσας) ἑαυτῷ τινα, τοῖς μὲν Ἀσιανοῖς ἐν Περγάμῳ, τοῖς δὲ Βιθυνοῖς ἐν Νικομηδείᾳ τεμενίσαι ἐπέτρεψε. καὶ τοῦτ' ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ ἐπ' ἄλλων αὐτοκρατόρων οὐ μόνον ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα τῶν Ῥωμαίων ἀκούει, ἐγένετο. ἐν γάρ τοι τῷ ἄστει αὐτῷ, τῇ τε ἄλλῃ Ἰταλίᾳ, οὐκ ἔστιν ὅστις τῶν καὶ ἐφ' ὁποσονοῦν λόγου τινὸς ἀξίων ἐτόλμησε τοῦτο ποιῆσαι· μεταλλάξασι μέντοι κἀνταῦθα τοῖς ὀρθῶς αὐταρχήσασιν ἄλλαι τε ἰσόθεοι τιμαὶ δίδονται, καὶ δὴ καὶ ἡρῷα ποιεῖται. ταῦτα μὲν ἐν τῷ χειμῶνι ἐγένετο, καὶ ἔλαβον καὶ οἱ Περγαμηνοὶ τὸν ἀγῶνα τὸν ἱερὸν ὠνομασμένον ἐπὶ τῇ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τιμῇ ποιεῖν.

Τοῦ δ' ἤδη θέρους ἔς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν ὁ Καῖσαρ ἐπεραιώθη· καὶ αὐτοῦ

ἐς τὴν πόλιν ἐσελθόντος, οἵ τε ἄλλοι ἔθυσαν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ὁ ὕπατος Οὐαλέριος Ποτῖτος. ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο πᾶν τὸ ἔτος, ὥσπερ καὶ τὰ δύο τὰ πρότερα, ὑπάτευσε, τὸν δὲ δὴ Σέξτον ὁ Ποτῖτος διεδέξατο. οὗτος οὖν δημοσίᾳ καὶ αὐτὸς ὑπέρ τε τοῦ δήμου καὶ ὑπὲρ τῆς βουλῆς ἐπὶ τῇ τοῦ Καίσαρος ἀφίξει ἐβουθύτησεν· ὃ μήπω πρότερον ἐπὶ μηδενὸς ἄλλου ἐγεγόνει. μετὰ δὲ τοῦτο, τούς τε ὑποστρατήγους καὶ ἐπῄνεσε καὶ ἐτίμησεν, ὥσπερ εἴθιστο. καὶ τὸν μὲν Ἀγρίππαν ἄλλοις τέ τισι καὶ σημείῳ κυανοειδεῖ ναυκρατητικῷ προσεπισέμνυνε· καὶ τοῖς στρατιώταις ἔδωκέ τινα· τῷ τε δήμῳ καθ' ἑκατὸν δραχμάς, προτέροις μὲν τοῖς ἐς ἄνδρας τελοῦσιν, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς παισί, διὰ τὸν Μάρκελλον τὸν ἀδελφιδοῦν, διένειμε· καὶ ἐπί τε τούτοις, καὶ ὅτι παρὰ τῶν πόλεων τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὸ χρυσίον τὸ τοῖς στεφάνοις προσῆκον οὐκ ἐδέξατο· καὶ ἔτι καὶ πάντα ἅ τε αὐτὸς ὤφειλέ τισιν, ἀπέδωκε, καὶ ἃ οἱ ἄλλοι ἐπώφειλον, οὐκ ἐσέπραξεν, ὥσπερ εἴρηται· τῶν τε δυσχερῶν πάντων οἱ Ῥωμαῖοι ἐπελάθοντο, καὶ τὰ ἐπινίκια αὐτοῦ ἡδέως, ὡς καὶ ἀλλοφύλων ἁπάντων τῶν ἡττηθέντων ὄντων, εἶδον. τοσοῦτον γὰρ τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων διὰ πάσης ὁμοίως τῆς πόλεως ἐχώρησεν, ὥστε τὰ μὲν κτήματα ἐπιτιμηθῆναι, τὰ δὲ δανείσματα, ἀγαπητῶς ἐπὶ δραχμῇ πρότερον ὄντα, τότε ἐπὶ τῷ τριτημορίῳ αὐτῆς γενέσθαι. ἑώρτασε δὲ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ τά τε τῶν Παννονίων καὶ τὰ τῶν Δελματῶν, τῆς τε Ἰαπυδίας, καὶ τῶν προσχώρων σφίσι, Κελτῶν τε καὶ Γαλατῶν τινων. Γάιος γὰρ Καρίνας τούς τε Μωρίνους καὶ ἄλλους τινὰς συνεπαναστάντας αὐτοῖς ἐχειρώσατο, καὶ τοὺς Σουήβους τόν τε Ῥῆνον ἐπὶ πολέμῳ διαβάντας ἀπεώσατο· καὶ διὰ ταῦτα ἤγαγε μὲν καὶ ἐκεῖνος τὰ νικητήρια, καίτοι τοῦ τε πατρὸς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σύλλου θανατωθέντος, καὶ αὐτὸς ἄρξαι ποτὲ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοίων οἱ κωλυθείς. ἤγαγε δὲ καὶ ὁ Καῖσαρ, ἐπεὶ ἡ ἀναφορὰ τῆς νίκης τῇ αὐτοκράτορι αὐτοῦ ἀρχῇ προσήκουσα ἦν. ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ταῦτα διεωρτάσθη· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ἡ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ ναυκρατία· καὶ ἐν τῇ τρίτῃ, ἡ τῆς Αἰγύπτου καταστροφή. ἐπιφανεῖς μὲν δὴ καὶ αἱ ἄλλαι πομπαὶ διὰ τὰ ἀπ' αὐτῶν λάφυρα ἐγένοντο (τοσαῦτα γὰρ ἠθροίσθη ὥστε

vrbem intrante, rem sacram & alii fecerunt (quod decretum fuisse suprà demonstratum est) & consul Valerius Potitus, qui Apuleio successerat: Cæsare toto hoc anno, sicut & priori biennio, consulatum obtinente. Is igitur Potitus publicè pro S.P.Q.R. propter aduentum Cæsaris sacrificauit. quod ante id temporis pro nemine vnquam factum fuerat. Deinde Cæsar legatos suos collaudauit, honoribúsque decorauit, vt consuetudinis suæ erat: Agrippámque in primis præter alios honores vexillo cæruleo, quod victoriæ naualis esset testimonium, exornauit: militibus suis munera quædam præbuit: populo viritim quadringentos nummos diuisit: puberibus primùm, deinde etiam pueris, in gratiam Marcelli, sororis suæ filii. Hæc, & quòd ab vrbibus Italiæ aurum coronarium non acceperat, omnia quæ ipse debebat, persoluerat, sibi debita etiamnum ab aliis nequaquam exigebat, (quod debitum quale fuerit, suprà memini ostendere) effecerunt vt omnium malorum Romani obliuiscerentur, ac triumphos eius libenter admodum spectarent, tanquam de solis exteris superatis ductos. Tantum enim pecunię per vniuersam vrbem ferebatur, vt & facultatum census auctus sit: & fœnus quod ante denario pendebatur, tum ad trientem eius reciderit. Prima die Cæsar triumphum egit de Pannoniis, Dalmatis, Iapydis, finitimísque eorum, & nonnullis Galliæ ac Germaniæ populis. Nã C. Carinas Morinos aliósque eorũ rebellionis socios domuerat, Sueuósque Rhenum aliquoties transgressos profligauerat. itaque & ipse triũphum (quanuis pater eius à Sylla interfectus, & ipse cum eiusdem cõditionis hominibus magistratum gerere prohibitus fuerat) duxit, & Cæsar: quoniam victoria ád summæ rei præfectum imperatorem referri solebat. Secunda die Cæsar de Actiaca nauali pugna triumphauit. Tertia, de subacta AEgypto. Erant quidem reliqui etiam triumphi insignes, propter spolia, quæ tãta parta

Valerius Potitus consul. Cæsaris ob aduentum, Romæ sacrificatur.

Agrippa honore afficitur, & milites donis, ac populus.

Triũphi Cæsaris tres.

C. Carinę res gestę & triumphus.

fuerant, vt apparatui omni facilè suffecerint: AEgyptius tamen pretiosissimus fuit, & ornatissimus apparatu. Inter alia quæ in eo triumpho inferebantur, Cleopatra etiam in culcitra portabatur, ad imitationem mortis eius efficta, vt quodam modo ipsa etiam inter reliquos captiuos, cum Alexandro filio suo, filiáque Cleopatra, quibus Solis & Lunæ nomen indiderat, spectata fuerit. His omnibus triũphis Cæsar in vrbem inuectus, ex consuetudine nihil non egit, præter quam quòd collegam & reliquos magistratus passus est præter morem se subsequi cũ senatoribus victoriæ sociis: alioquin enim magistratus præcedere, subsequi autem senatores istos receptum fuerat.

Minervæ templum. Chalcidicum. Curia Iulia.

Deinde Mineruæ templum, & quod Chalcidicum vocatur, tum curiam Iuliam, in honorem patris sui factam, dedicauit, in eáque imaginem Victoriæ posuit, quæ hodie quoque extat, Tarento olim Romam aducta, ac à Cæsare tum in curia posita, & spoliis AEgyptiis decorata: quo Cæsar nimirum ostendebat, imperium se ex victoria esse adeptum. Iulii quoque patris sacrarium multis in eo suspensis donariis ex præda AEgyptiaca exornauit, multa etiam Ioui Capitolino, Iunoníque & Mineruæ consecrauit, quum ex S.C. omnia in eorum templis suspensa ornamenta, tanquam contaminata, essent detracta. Ita Cleopatra, quanquam victa & capta, gloriam tamen consecuta est, quum eius ornamenta in templis nostris affixa sint, & ipsius aurea imago in templo Veneris conspiciatur. Porro in sacrarii consecratione, ludi omnis generis facti sunt, patriciique pueri Troiam luserunt: viríque simili ratione equis celetibus, bigísque & quadrigis certauerunt. Q. Vintelius senator pro gladiatore pugnauit. multæ feræ, ac animãtia, & inter hæc Rhinoceros, & equus fluuiatilis (Hippopotamum Græci dicunt) tunc primùm & visi Romæ, & occisi sunt. Hippopotamus quale sit animal, multi tradiderunt, multo plures viderunt: Rhinoceros autem cætera

Victoriæ imago.

Cleopatræ imago. Ludi in consecratione tẽpli Iulij.

Q. Vintelius.

Hippopotamus.

Rhinoceros.

A πάσαις ἐπῆρκέσαι) πολυτελεστάτη δ' οὖν καὶ ἀξιοπρεπεστάτη αὕτη ἡ Αἰγυπτία. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ ἡ Κλεοπάτρα ἐπὶ κλίνης ἐν τῷ τοῦ θανάτου μιμήματι παρεκομίσθη· ὥστε τρόπον τινὰ καὶ ἐκείνην μετά τε τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων, καὶ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ καὶ Ἡλίου, τῆς τε Κλεοπάτρας καὶ τῆς Σελήνης, τῶν τέκνων, ὡς πομπεῖον, ὀφθῆναι. μετὰ δὲ δὴ τοῦτο ὁ Καῖσαρ, ἐφ' ἅπασιν αὖθις ἐσελάσας, τὰ μὲν ἄλλα κατὰ τὸ νομιζόμενον ἔπρα- B ξε, τὸν δὲ δὴ σύνυπατον τούς τε λοιποὺς ἄρχοντας περιεῖδε, παρὰ τὸ καθεστηκός, ἐπισπομένους οἱ μετὰ τῶν λοιπῶν βουλευτῶν τῶν συνενικηκότων. εἰώθεσαν γὰρ οἱ μὲν ἡγεῖσθαι, οἱ δὲ ἐφέπεσθαι.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διετέλεσε, τό, τε Ἀθήναιον καὶ τὸ Χαλκιδικὸν ὠνομασμένον, καὶ τὸ βουλευτήριον τὸ Ἰουλίειον τὸ ἐπὶ τῇ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τιμῇ γενόμενον, καθιέρωσεν. ἐνέστησε δὲ ἐς αὐτὸ τὸ ἄγαλμα τὸ τῆς Νίκης καὶ τὸ νῦν ὄν, C δηλῶν, ὡς ἔοικεν, ὅτι παρ' αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐκτήσατο. ἦν δὲ δὴ τῶν Ταραντίνων, καὶ ἐκεῖθεν ἐς τὴν Ῥώμην κομισθὲν, ἔν τε τῷ συνεδρίῳ ἱδρύθη, καὶ Αἰγυπτίοις λαφύροις ἐκοσμήθη. καὶ τοῦτο καὶ τῷ τοῦ Ἰουλίου ἡρῴῳ ὁσιωθέντι τότε ὑπῆρξε· συχνὰ γὰρ καὶ ἐς ἐκεῖνο ἀνετέθη, καὶ ἕτερα τῷ τε Διῒ τῷ Καπιτωλίνῳ καὶ τῇ Ἥρᾳ τῇ τε Ἀθηνᾷ ἱερώθη· πάντων τῶν πρότερον ἐνταῦθα ἀνακεῖσθαι δοκούντων, ἢ καὶ ἔτι κειμένων, ἐκ δόγματος τότε καθαι- D ρεθέντων, ὡς καὶ μεμιασμένων. καὶ οὕτως ἡ Κλεοπάτρα, καίπερ καὶ ἡττηθεῖσα καὶ ἁλοῦσα, ἐδοξάσθη, ὅτι τά τε κοσμήματα αὐτῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν ἀνάκειται, καὶ αὐτὴ ἐν τῷ Ἀφροδισίῳ χρυσῆ ὁρᾶται. ἐν δ' οὖν τῇ τοῦ ἡρῴου ὁσιώσει, ἀγῶνές τε παντοδαποὶ ἐγένοντο, καὶ τὴν Τροίαν εὐπατρίδαι παῖδες ἵππευσαν· ἄνδρες τε ἐκ τῶν ὁμοίων σφίσιν ἐπί τε κελήτων καὶ ἐπὶ συνωρίδων, τῶν τε τεθρίππων, ἀνταγωνίσαντο. Κύιντός τε τις Οὐιντέλιος βουλευτὴς ἐμονομάχησε. καὶ θηρία καὶ βοτὰ ἄλλα τε παμπληθῆ, καὶ ῥινόκερως, ἵππος τε ποτάμιος, πρῶτον τότε ἐν τῇ Ῥώμῃ ὀφθέντα ἐσφάγη. καὶ ὁ μὲν ἵππος, ὁποῖός ἐστι, πολλοῖς τε εἴρηται, καὶ πολὺ πλείοσιν ἑώραται· ὁ δὲ δὴ ῥινόκερως τὰ μὲν ἄλλα

κεφαλὴν πῃ προσέοικε, κέρας δέ τι κατ' αὐτὴν τὴν ῥῖνα προσέχει, καὶ διὰ τοῦτο οὕτω κέκληται. ταῦτά τε οὖν ἐσήχθη, καὶ ἀθρόοι πρὸς ἀλλήλους Δακοί τε καὶ Σουῆβοι ἐμαχέσαντο. εἰσὶ δ' οὗτοι μὲν, Κελτοί, ἐκεῖνοι δὲ δή, Σκύθαι τρόπον τινά. καὶ οἱ μὲν, πέραν τοῦ Ῥήνου, ὥς γε ἀκριβὲς εἰπεῖν (πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι τοῦ τῶν Σουήβων ὀνόματος ἀντιποιοῦνται) οἱ δ', ἐπ' ἀμφότερα τοῦ Ἴστρου νέμονται. ἀλλ' οἱ μὲν ἐπὶ τάδε αὐτοῦ καὶ πρὸς τῇ Τριβαλλικῇ οἰκοῦντες, ἔς τε τὸν τῆς Μυσίας νομὸν τελοῦσι, καὶ Μυσοί, πλὴν παρὰ τοῖς πάνυ ἐπιχωρίοις, ὀνομάζονται· οἱ δὲ ἐπέκεινα, Δακοὶ κέκληνται, εἴτε δὴ Γέται τινὲς, εἴτε καὶ Θρᾷκες, τοῦ Δακικοῦ γένους τοῦ τὴν Ῥοδόπην ποτὲ ἐνοικήσαντος, ὄντες. οὗτοι οὖν οἱ Δακοὶ ἐπρεσβεύσαντο μὲν πρὸ τοῦ χρόνου τούτου πρὸς τὸν Καίσαρα· ὡς δ' οὐδενὸς ὧν ἐδέοντο ἔτυχον, ἀπέκλιναν πρὸς τὸν Ἀντώνιον· καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐδὲν μέγα ὠφέλησαν, στασιάσαντες ἐν ἀλλήλοις· ἁλόντες δὲ ἐκ τούτου τινὲς, ἔπειτα τοῖς Σουήβοις συνεβλήθησαν. ἐγένετο δὲ ἡ θεωρία ἅπασα ἐπὶ πολλὰς (ὥσπερ εἰκὸς ἦν) ἡμέρας· οὐδὲ διέλειπε, καίτοι τοῦ Καίσαρος ἀρρωστήσαντος· ἀλλὰ καὶ ἀπόντος αὐτοῦ, δι' ἑτέρων ἐποιήθη. καὶ ἐν αὐταῖς οἱ βουλευταὶ μίαν τινὰ ὡς ἕκαστοι ἡμέραν ἐν τοῖς τῶν οἰκιῶν σφῶν προθύροις εἱστιάθησαν, οὐκ οἶδ' ὅθεν ἐς τοῦτο προαχθέντες. οὐ γὰρ παραδέδοται. τότε μὲν δὴ ταῦθ' οὕτως ἐπράχθη.

312 Τοῦ δὲ δὴ Καίσαρος τὸ τέταρτον ἔτι ὑπατεύοντος, ὁ Ταῦρος ὁ Στατίλιος θέατρόν τι ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ κυνηγετικὸν λίθινον καὶ ἐξεποίησε τοῖς ἑαυτοῦ τέλεσι, καὶ καθιέρωσεν ὁπλομαχίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο στρατηγὸν ἕνα παρὰ τοῦ δήμου κατ' ἔτος αἱρεῖσθαι ἐλάμβανε. κατὰ δὲ δὴ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους ἐν οἷς ταῦτ' ἐγίγνετο, ὁ Κράσσος ὁ Μάρκος ἔς τε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐς τὴν Ἑλλάδα πεμφθεὶς, τοῖς τε Δακοῖς καὶ Βαστάρναις ἐπολέμησε. καὶ περὶ μὲν ἐκείνων, οἵτινές τε εἰσὶ, καὶ διὰ τί ἐπολεμήθησαν, εἴρηται. Βαστάρναι δὲ, Σκύθαι τε ἀκριβῶς νενομίδαται, καὶ τότε τὸν Ἴστρον διαβάντες, τήν τε Μυσίαν τὴν κατ' ἀντιπέρας σφῶν, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ Τριβαλλοὺς ὁμόρους αὐτῇ ὄντας, τούς τε Δαρδάνους ἐν τῇ

elephanti similis est: cornu autem ex ipso naso prominēs habet, hincque suum nomen inuenit. Turmæ quoque Dacorum & Sueuorum depugnantes inuicē introductæ sunt: quarū altera Scythica est quodam modo, altera Germanica natio. nam Sueui, si accuratè loquamur, trans Rhenum incolunt, quanquā multi quoque alii Sueuorum nomen sibi sumant: at Daci ex vtraque parte Danubii habitant: quorum qui citra id flumen sunt, Triballorum vicini, Mysorum more viuunt, ac Mysi ab omnibus, nisi qui easdem regiones incolunt, appellantur: qui vltra Danubium degunt, Daci vocantur, siue Getæ ii sint, siue Thraces, orti ab illis Dacis qui Rhodopen quondam incoluerunt. Hi Daci ad Cæsarem superioribus temporibus miserant legatos, ac, quum nihil eorum quæ peterent impetrassent, ad Antonium inclinauerant: verùm intestina seditione turbati nihil magnopere ei profuerant: ac deinde capti quidam, tum cum Sueuis dimicare coacti sunt. Hæc spectacula multis (vt par erat) diebus edebantur, neque propter ægrotationem Cæsaris interpolabantur, sed etiam eo absente ab aliis curabātur, iisque ludis singuli senatores vnam diem in vestibulis domorum suarum epulati sunt. quod qua de causa fecerint, neque compertum mihi est, neque à quopiam traditum.

Daci & Sueui commissi.

Sueui qui.

Daci qui.

Porro autem Cæsare adhuc quartum consulatum gerente, Statilius Taurus amphiteatrum in campo Martio suis sumptibus absoluit, inque eius dedicatione munus gladiatorium exhibuit: ideóque ei à populo cōcessum est vt quotannis vnum prætorem eligendi potestatem haberet. Fere eodem quo hæc agebantur tempore, M. Crassus, in Macedoniam & Græciam missus, contra Dacos & Bastarnas bellum gessit. De Dacis, qui essent, & cur bellum suscepissent, diximus. Bastarnæ inter Scythas verè numerantur. hi tum transgressi Istrum, Mysiam sibi oppositam, finitimósque eius Triballos, Dardanósque ibidē

Amphitheatrū Statilij Tauri.

M. Crassi bellum contra Dacos & Bastarnas.

Bastarnæ.

habitantes, subegerant. Et hactenus quidem nihil eis erat cum Romanis rei: postquam verò AEmo monte superato in Thracum Dentheletarum, quibus cum P.R. fœdus erat, regionem incursionem fecerunt, ibi demum Crassus cùm vt Sitæ Dentheletarum regi luminibus capto auxilium ferret, tum verò vt Macedoniæ caueret, contra eos duxit: ipso suo aduentu perterritos sine prælio ea regione expulit. Porro domum fugientes insecutus, Segeticam occupauit, in Mysiam inuasit, agrum infestauit: aggressúsque oppidum bene munitum, nonnullos eorum quos præmiserat, Mysis eos solos esse coniectatis, ac obuiam egressis, perdidit: toto autem exercitu auxilio suis profectus, hostem repulit, oppidúmque obsidione cepit.

Sitas rex Dentheletarum.

Segetica.

His agendis intento Crasso, Bastarnæ in fuga substiterant ad fluuium Cedrum, euentum rei expectantes: hi, quum Crassus victis Mysis aduersum eos quoque iret, missis legatis ne se insequeretur interdixerunt: neque enim se vllam Romanis iniuriam fecisse. Crassus legatos retentos, tanquam postridie responsurus, humaniter tractauit, vinóque inebriauit, (quod immodicè Scythica omnis natio ingurgitare solet, facileque eo replentur) hácque arte omnia eorum consilia expiscatus est. Interim in syluam de nocte progressus, speculatoribúsque ante eam constitutis, exercitum quiete refecit. Bastarnæ speculatores conspicati, quum solos eos esse putarent, impetum in eos fecere: iísque in loca arboribus consita se recipientibus instantes, magna & ibi, & rursum fugientes, clade affecti sunt. nam & à tergo currus ipsorum obiecti fugam impediebant, & vxores simul liberósque eripere cupientes, peribant vnà: & regem ipsorum

Cedrus fluuius.

A χώρᾳ τῇ ἐκείνων οἰκοῦντας ἐχειρώσαντο. τέως μὲν οὖν ταῦτ' ἐποίουν, οὐδὲν σφίσι πρᾶγμα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἦν· ἐπεὶ δὲ τόν τε Αἷμον ὑπερέβησαν, καὶ τὴν Θρᾴκην τὴν Δενθελητῶν ἔνσπονδον αὐτοῖς οὖσαν κατέδραμον, ἐνταῦθα ὁ Κράσσος τὸ μέν τι τῷ Σιτᾷ τῷ τῶν Δενθελητῶν βασιλεῖ τυφλῷ ὄντι ἀμύνων, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον περὶ τῇ Μακεδονίᾳ φοβηθεὶς, ἀντεπῆλθε σφίσι· B καὶ αὐτοὺς ἐκ τῆς προσόδου μόνης καταπλήξας, ἐξέωσεν ἀμαχεὶ τῆς χώρας. κἀκ τούτου οἴκαδε ἀναχωροῦντας ἐπιδιώκων, τήν τε Σεγετικὴν καλουμένην προσεποιήσατο, καὶ ἐς τὴν Μυσίδα ἐνέβαλε· καὶ τήν τε χώραν σφῶν ἐκάκωσε, καὶ πρὸς τεῖχός τι καρτερὸν προσελάσας, τοῖς μὲν προδρόμοις ἔπταισε (μόνους γὰρ αὐτοὺς (a) Μυσοὶ οἰηθέντες εἶναι, ἐπέξοδον ἐποιήσαντο) προσβοηθήσας δὲ σφίσι παντὶ τῷ λοιπῷ στρατεύματι, καὶ C ἀνέκοψεν αὐτοὺς, καὶ προσεδρεύσας ἐξεῖλε. πράσσοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα, (a) Βαστάρναι τῆς τε φυγῆς ἐπέσχον, καὶ πρὸς τῷ Κέδρῳ τῷ ποταμῷ κατέμειναν, περιορώμενοι τὰ γενησόμενα. ἐπειδή τε νικήσας τοὺς Μυσοὺς, καὶ ἐπ' ἐκείνους ὥρμησε, πρέσβεις ἔπεμψαν, ἀπαγορεύοντες αὐτῷ μὴ διώκειν σφᾶς, ὡς οὐδὲν τοὺς Ῥωμαίους ἠδικηκότες. καὶ αὐτοὺς ὁ Κράσσος κατασχὼν, ὡς καὶ τῇ ὑστεραίᾳ τὴν ἀ- D πόκρισιν δώσων, τά τε ἄλλα ἐφιλοφρονήσατο, καὶ κατεμέθυσεν, ὥστε πάντα τὰ βουλεύματα αὐτῶν ἐκμαθεῖν. ἀπλήστως τε γὰρ ἐμφορεῖται πᾶν τὸ Σκυθικὸν φῦλον οἴνου, καὶ ὑπερκορὲς αὐτοῦ ταχὺ γίνεται. Κράσσος δὲ ἐν τούτῳ τῆς νυκτὸς ἐς ὕλην τινὰ προχωρήσας, καὶ προσκόπους πρὸ αὐτῆς καταστήσας, ἀνέπαυσέ τε τὸ στράτευμα· καὶ μετὰ τοῦτο τῶν Βασταρνῶν μόνους τε ἐκείνους εἶναι νομισάν- E των, καὶ ἐπιδραμόντων σφίσιν, ἔς τε τὰ λάσια ἀναχωροῦσιν ἐπακολουθησάντων, πολλοὺς μὲν ἐνταῦθα, πολλοὺς δὲ καὶ φυγόντας ἔφθειραν. ὑπό τε γὰρ τῶν ἁμαξῶν κατόπιν αὐτοῖς οὐσῶν ἐνεποδίσθησαν, καὶ προσέτι καὶ τοὺς παῖδας τάς τε γυναῖκας σῶσαι ἐθελήσαντες, ἔπταισαν· καὶ τόν γε βασιλέα αὐτῶν Δέλδωνα

Δέλδωνα αὐτὸς ὁ Κράσσος ἀπέκτεινε· κἂν τὰ σκῦλα αὐτοῦ τῷ Φερετρίῳ Διῒ, ὡς καὶ ὀπῖμα, ἀνέθηκεν, εἴπερ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ἐγεγόνει. ἐκεῖνά τε οὖν οὕτως ἐπεπράχθη, καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὲν, ἐς ἄλσος τι καταφυγόντες, περιεπρήσθησαν· οἱ δὲ, ἐς τεῖχός τι ἐσπηδήσαντες, ἐξῃρέθησαν. ἄλλοι ἐς τὸν Ἴστρον ἐμπεσόντες, ἄλλοι κατὰ τὴν χώραν σκεδασθέντες, ἐφθάρησαν. περιλειφθέντων δ' οὖν καὶ ὥς τινῶν, καὶ χωρίον ἰσχυρὸν καταλαβόντων, ἡμέρας μέν τινας μάτην σφίσιν ὁ Κράσσος προσήδρευσεν· ἔπειτα Ῥώλου οἱ Γετῶν τινῶν βασιλέως ἐπικουρήσαντος, ἐξεῖλεν αὐτούς. καὶ ὅ, τε Ῥώλης πρὸς τὸν Καίσαρα ἐλθὼν, φίλος τε ἐπὶ τούτῳ καὶ σύμμαχος αὐτοῦ ἐνομίσθη, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν. πράξας δὲ ταῦτα ὁ Κράσσος ἐπὶ τοὺς Μυσοὺς ἐτράπετο, καὶ τὰ μὲν, πείθων τινὰς, τὰ δὲ,
313 ἐκφοβῶν, τὰ δὲ, καὶ βιαζόμενος, πάντας μὲν, πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐπιπόνως δὲ δὴ καὶ ἐπικινδύνως κατεστρέψατο. καὶ τότε μὲν (χειμὼν γὰρ ἦν) ἐς τὴν φιλίαν ἀνεχώρησε, πολλὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ψύχους, πολλῷ δὲ ἔτι πλείω ὑπὸ τῶν Θρακῶν, δι' ὧν ὡς φίλων ἐπορεύετο, παθών· ὅθενπερ γνώμην ἔσχεν ἀναρέσκεσθαι τοῖς κατειργασμένοις. καὶ γὰρ καὶ θυσίαι καὶ νικητήρια οὐχ ὅτι τῷ Καίσαρι ἀλλὰ καὶ ἐκείνῳ ἐψηφίσθη. οὐ μέντοι καὶ τὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα, ὥς γέ τινές φασιν, ἔλαβεν, ἀλλ' ὁ Καῖσαρ μόνος αὐτὸ προσέθετο. ἐπεὶ δὲ οἱ Βαστάρναι τάς τε συμφορὰς ἀχθόμενοι, καὶ μηκέτ' αὐτὸν ἐπιστρατεύσειν σφίσι πυθόμενοι, πρός τε τοὺς Δενθελήτας καὶ πρὸς τὴν Σίτην αὖθις, ὡς καὶ αἰτιώτατον αὐτοῖς τῶν κακῶν γεγονότα, ἐτράποντο· οὕτω καὶ ἄκων ἐξανέστη, καὶ σπουδῇ χωρήσας, ἀνέλπιστός τε αὐτοῖς ἐπέπεσε, καὶ κρατήσας, σπονδὰς ὁποίας ἠθέλησεν ἔδωκεν. ὡς δ' ἅπαξ τῶν ὅπλων αὖθις ἥψατο, ἐπεθύμησεν ἀμύνασθαι τοὺς Θρᾷκας τοὺς ἐν τῇ ἀνακομιδῇ τῇ ἐκ τῆς Μυσίας λυπήσαντας αὐτόν· καὶ γὰρ τότε χωρία τε ἐντειχιζόμενοι καὶ πολεμησείοντες ἠγγέλλοντο. καὶ σφᾶς Μέρδους μὲν καὶ Σερδοὺς μάχαις τε κατακρατῶν, καὶ τὰς χεῖρας τῶν ἁλισκομένων ἀποτέμνων, οὐκ ἀπόνως μὲν, ἐχειρώσατο δ' οὖν· τὰ δ' ἄλλα πλὴν τῆς τῶν Ὀδρυσῶν γῆς, κατέδραμε.

A Deldonem ipse Crassus interfecit, vtique si imperator ac propriis auspiciis rem gessisset, opima Ioui Feretrio spolia lecturus. Reliqui, aut in syluam confugientes, cum ea cremati sunt: aut in oppidum euadentes, expugnatione capti, aut in Istrum incidétes, vel per regionem hinc inde dispersi, perierunt. Quidam superstites loco munito occupato, per aliquot dies Crassum obsidentem sustinuerunt: pòst Rolæ Getarum regis auxilio eos Crassus
B cepit. Is Roles ad Cæsarem profectus, amicus ab eo sociúsque dictus est. captiui inter milites diuisi. His gestis Crassus in Mysos se conuertit, quorum aliis persuadendo, aliis terrefaciendo, nonnullis vi in suam potestatem redactis, ac præter paucos admodum, tota ea gente subacta, magno quidem cum labore & periculo: deinde quia hyems instabat, in sociorum terram reuersus est: multis à frigore,
C pluribus, à Thracibus, per quos vt amicos iter faciebat, incommodis acceptis: quæ ei causa fuit vt hunc rei gerendæ modum statueret. Sanè horum factorum causa, non modò Cæsari, sed Crasso etiam, sacrificia & triumphus decreta sunt: neque tamen (quod quidam tradiderunt) imperatoris nomen Crassus accepit, sed solus Cæsar. Quum verò Bastarnæ calamitatem qua affecti fuerant, ægrè ferrent, auditóque eum ab expeditione contra ipsos fa-
D cta destitisse, iterum contra Dentheletas & Sitam, quos causam sui mali fuisse vnicam arbitrabantur, proficiscerentur: Crassus, vel præter animi sui sententiam excitatus, maturato itinere, inopinatò eos adortus vicit, pacísque pro suo arbitrio conditiones eis dedit. Ac quoniam semel arma cepisset, vlcisci Thracas statuit, à quibus in reditu ex Mysia læsus fuisset, quíque iam tum oppida munire, & bellum
E parare ferebantur. Ex his, etsi non minimo negotio, Merdos & Serdos præliis superauit, captiuorúmque manus amputauit, reliqua vsque ad Odrysios populatus est.

Deldo rex Bastarnarum à Crasso occisus.

Roles Getarũ rex, adiuuat Romanos.

Mysi subacti.

Bastarnæ iterum domiti.

Thraces à M. Crasso domiti.

Merdi. Serdi. Odrysij.

His Bacchi cultoribus, quum sine armis obuiam sibi processissent, pepercit: eisque regionem in qua deū istum colunt, Bessis tum eam obtinentibus ademptam, dono dedit.

Dapygem Getarum regem, Rolem adiuuans excindit Crassus.

Hæc eum agentem Roles, contra Dapygem quorūdam Getarum regem bellum gerens, ad se vocauit: isque auxilio veniens, equitatum hostilem in peditatum compulit: itaque vtrisque perterritis, nulla pugna opus deinde habuit, sed vtrarunque copiarum fugientium magna strage facta, Dapygem, qui in castellum quoddam confugerat, oppugnauit. Ibi Crassum obsidioni intentum quidam Græcè de muro salutauit, collocutúsque, proditionem composuit. quo modo barbari in hostiū potestatem quum venisse se viderent, mutuis cædibus sese occiderūt: inter quos etiam Dapyx obiit. cuius fratrem captum Crassus omnis mali expertem dimisit.

Ceira Getarū spelunca capitur.

His perfectis, ad speluncam, cui Ceira est nomen, exercitum duxit. Is locus adeo magnitudine ac munimentis reliquis omnibus præstabat, vt fabulati sint Titanas ipsos à diis superatos eò cōfugisse:

Titanum refugium.

eum indigenę occupauerant magna cum multitudine hominū: aliásque res pretiosissimas suas, & greges eòdem omnes contulerant. Crassus aditus omnes, qui & obliqui erant, & difficiles inuestigatu, perscrutatus quū obstruxisset, his quoque fame deditionem extorsit. Ita succedentibus rebus, neque à reliquis etiam Getis, quanuis nihil ad Dapygem pertinentibus, abstinuit:

Genucla. Zyraxes Getarum rex.

sed ad Genucla, quod omnium sub Zyraxis imperio oppidorum erat validissimum, profectus, quòd ibi signa militaria adseruari audierat,

C. Antonius à Bastarnis victus.

quæ C. Antonio Bastarnæ apud Istrorū vrbem ademerant, oppidum id simul à terra & à fluuio (nam Genucla ad Istrum ædificata erant) oppugnans, paruo temporis spatio nō tamen sine magno labore cepit, Zyraxe quidem absente: nam is simul ac de instituto Crassi cognouerat, acceptis secum pecuniis in Scythas auxilii causa profectus, nec dum reuersus erat. Hæc in Getis à Crasso

A τούτων γὰρ, ὅτι τῷ τε Διονύσῳ προσέκειντο,
καὶ τότε ἄνευ τῶν ὅπλων ἀπήντησάν οἱ, ἐφεί-
σατο, καὶ αὖθις καὶ τὴν χώραν ἐν ᾗ καὶ τὸν
θεὸν ἀγάλλουσιν, ἐχαρίσατο, Βησσοὺς τοὺς κα-
τέχοντας αὐτὴν ἀφελόμενος. πράσσοντα δ'
αὐτὸν ταῦτα ὁ Ῥώλης Δάπυγι, Γετῶν τινῶν
καὶ αὐτῷ βασιλεῖ, πολεμωθεὶς, μετεπέμ-
ψατο· καὶ ὃς ἐπικουρήσας οἱ, τήν τε ἵππον τῶν
ἐναντίων ἐς τοὺς πεζοὺς ἐσήλασε, καὶ συμ-
φοβήσας ἐκ τούτου κἀκείνους, μάχην μὲν
B οὐδεμίαν ἔτ' ἐποιήσατο, φόνον δὲ δὴ φευγόν-
των ἑκατέρων πολὺν εἰργάσατο. καὶ μετὰ τοῦ-
το τὸν Δάπυγα πρὸς φρούριόν τι καταφυ-
γόντα ἀπολαβὼν, ἐπολιόρκει· κἂν τῇ προσε-
δρείᾳ Ἑλληνιστί τις αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους ἀ-
σπασάμενος, ἔς τε λόγους οἱ ἦλθε, καὶ προ-
δοσίαν συνέθετο. ἁλισκόμενοι οὖν οὕτως οἱ
βάρβαροι ἐπ' ἀλλήλους ὥρμησαν· καὶ ὅ, τε
Δάπυξ ἀπέθανε, καὶ ἄλλοι πολλοί. τὸν μέν-
τοι ἀδελφὸν αὐτοῦ ζωγρήσας ὁ Κράσσος οὐχ
ὅτι τι κακὸν ἔδρασεν, ἀλλὰ καὶ ἀφῆκε. ποιή-
C σας δὲ ταῦτα, ἐπὶ τὸ σπήλαιον τὴν Κείρην
καλουμένην ἐστρατεύσατο. τοῦτο γὰρ, μέγιστόν
τε ἅμα καὶ ἐχυρώτατον οὕτως ἦν, ὥς καὶ τοὺς
Τιτᾶνας ἐς αὐτὸ μετὰ τὴν ἧτταν τὴν ὑπὸ τῶν
θεῶν δὴ σφίσι γενομένην συγκαταφυγεῖν
μυθεύεσθαι, καταλαβόντες οἱ ἐπιχώριοι
πλήθει πολλῷ, τά τε ἄλλα τὰ τιμιώτατα καὶ
τὰς ἀγέλας ἐς αὐτὸ πάσας ἐσεκομίσαντο. ὁ
οὖν Κράσσος τά τε στόμια αὐτοῦ πάντα σκο-
λιὰ καὶ δυσδιερεύνητα ὄντα ἀναζητήσας, ἀ-
D πῳκοδόμησε· κἀκ τούτου κἀκείνους λιμῷ
κατεστρέψατο. ὡς δὲ ταῦτα αὐτῷ προεχώ-
ρησεν, οὐδὲ τῶν ἄλλων Γετῶν, καίπερ μηδὲν τῷ
Δάπυγι προσηκόντων, ἀπέσχετο, ἀλλ' ἐπὶ
Γένουκλα τὸ εὐερκέστατον τῆς Ζυράξου ἀρ-
χῆς τεῖχος ἦλθεν, ὅτι τὰ σημεῖα ἃ τοῦ Ἀντω-
νίου τοῦ Γαΐου οἱ Βαστάρναι πρὸς τῇ τῶν Ἰστρια-
νῶν πόλει ἀφῄρηντο, ἐνταῦθα ἤκουεν ὄντα· καὶ
αὐτὸ πεζῇ τε ἅμα καὶ διὰ τοῦ Ἴστρου (πρὸς
E γὰρ τῷ ὕδατι ἐπεπόλιστο) προσβαλὼν, οὐκ
ἐν πολλῷ μὲν χρόνῳ, σὺν πολλῷ δὲ δὴ πόνῳ,
καίτοι τοῦ Ζυράξου μὴ παρόντος, εἷλεν. ἐκεῖ-
νος γὰρ ὡς τάχιστα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ ᾔσθετο,
πρός τε τοὺς Σκύθας ἐπὶ συμμαχίαν με-
τὰ τῶν χρημάτων ἀπῆρε, καὶ οὐκ ἔφθη ἀνακομισθείς. ταῦτα μὲν ἐν Γέταις ἐ-

προσέταξε. τῶν δὲ δὴ Μυσῶν τοὺς μὲν ἐκ τῶν κεχειρωμένων ἐπαναστάντας, δι' ἑτέρων ἀνεκτήσατο, ἐπὶ δὲ Ἀρτακίοις, ἄλλους τέ τινας,
314 οὔθ' ἁλόντας ποτὲ, οὔτ' αὖ προσχωρῆσαί οἱ ἐθέλοντας, καὶ αὐτούς τε μέγιστον ἐπὶ τούτῳ φρονοῦντας, καὶ τοῖς ἄλλοις ὀργήν τε ἅμα καὶ νεωτερισμὸν ἐμποιοῦντας, αὐτός τε ἐπεστράτευσε, καὶ σφᾶς τὰ μὲν βίᾳ, δράσαντας οὐκ ὀλίγα, τὰ δὲ καὶ φόβῳ τῶν ἁλισκομένων, προσηγάγετο. ταῦτα μὲν ἐν χρόνῳ ἐγένετο. γράφω δὲ τά τε ἄλλα ὥς που παραδέδοται, καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα. τὸ μὲν γὰρ πάλαι Μυσοί τε καὶ Γέται πᾶσαν τὴν μεταξὺ τοῦ τε Αἵμου καὶ τοῦ Ἴστρου οὖσαν ἐνέμοντο· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ ἐς ἄλλα τινὲς αὐτῶν ὀνόματα μετέβαλον. καὶ μετὰ ταῦτα ἐς τὸ τῆς Μυσίας ὄνομα, πλὴν ὅσα ὁ Σαοῦος ἐς τὸν Ἴστρον ἐμβάλλων, ὑπέρ τε τῆς Δαλματίας καὶ ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας, τῆς τε Θρᾴκης, ἀπὸ τῆς Παννονίας ἀφορίζει, συγκεχώρηκε. καὶ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἄλλα τε ἔθνη πολλὰ, καὶ οἱ Τριβαλλοί ποτε προσαγορευθέντες, οἵ τε Δαρδάνιοι, καὶ νῦν οὕτω καλούμενοι.

A gesta. Mysos autem qui à se subacti rebellionem fecissent, aliorum opera recepit: in Artacios autem, aliósque nonnullos populos, neque subiugatos vnquam, neque dedere se volentes, ac nō modò hoc suo proposito superbiētes, verùm alios quoque suo exemplo ad indignationé solicitantes, ipse arma cōuertit: cósque haud segniter se defendentes, partim vi partim quòd captiuis suis metuerent, in suam potestatem redegit. Atque hæc quidem eo tempo- B re acta sunt. Ego autem & hæc ipsa eo quo ab aliis tradita sunt modo perscripsi, & ipsa etiam populorum nomina. Nam antiquitus Mysi ac Getæ omnem eam regionem quæ AEmum ac Istrum interiacet, incoluerunt: progressu verò temporis, alia quidam eorum nomina acceperunt: Mysiæque nomine omnis ea regio quam Sauus in Istrum incidens, supra Dalmatiam & Macedoniam Thraciámque, à Pannonia dirimit, vocari cœpit. in qua Mysia C cùm aliæ multæ gentes sunt, tum qui olim Triballi appellati sunt, iique quos hodie etiam Dardanos nominant.

Mysi subacti, & Artacij.

Mysia quæ sit.

Triballi. Dardani.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ δεύτερον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAgesimussecundus.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ πεντηκοστῷ δευτέρῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαικῶν ἱστοριῶν.

HAEC INSVNT LIbro LII *Romanæ historiæ Dionis.*

Ὡς Καῖσαρ ἐβουλεύσατο τὴν μοναρχίαν ἀφεῖναι.

Ὡς αὐτοκράτωρ καλεῖσθαι ἤρξατο.

Quemadmodum Cæsar cōsilium monarchiæ deponendæ inierit.

Vt imperator vocari inceperit.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΤΗΣ Καίσαρος τὸ ε' καὶ Σέξτου Ἀπουληίου ὑπατείας.

ACTA SVNT HAEC RELIQVA PARte eius anni quo Cæsar, V, & Sextus Apuleius, consules fuerunt.

HAEC itaque Romanis sub regibus, inq; populari reipublicæ administratione, ac certorum deinde hominum principatibus, acta sunt, annis ab vrbe cõdita D C C X X V. Hoc autem anno verè iterum penes vnũ hominem summa totius reipublicæ esse cœpit: quanquam armorum deponendorum, résque omnes senatus populique potestati tradendi consilium Cæsar agitauerit. Ad quã deliberationem quum Agrippam Mæcenatémque adhibuisset (nam cum his de omnibus suis arcanis communicare solebat) prior in hãc sententiam Agrippa locutus est,

Quando monarchia Romana cœperit sub imperatoribus.

ETSI te, Cæsar, solo sũmæ totius imperii præfecto, multa inde ad me redierũt bona, mirari tamen nõ debes me ab ea reipublicæ administratione te dehortari. Nam siquidem ea tibi quoque conducibilis futura esset, omni studio in ea tibi adseruanda laborassem: nunc, quum longè diuersa sit huiusmodi imperatoris & amicorũ eius cõditio, quum hi quos velint fructus citra inuidiã ac pericula percipiãt, ille vtrisq; his sit obnoxius: nõ priuatũ meũ commodũ (quod ne in aliis quidem negotiis sequi soleo) sed tuã ac publicã salutem spectãdã mihi esse cẽsui. Proinde per otium omnia ea quæ adsunt imperio huic quod vnus supremũ gerit, expendamus: eóq; facto id sequamur quod ipsa nobis ratio ostẽdet. neq; enim quisquã dicet omni modo id imperiũ, etsi minimè nobis expediat, esse à nobis expetendũ. Nã si id quidẽ statuerimus, alterum horũ accidat nobis necesse est, vt vel secũdã fortunã ferre nõ potuisse, successúq; rerũ prospero de sanitate mẽtis deiecti videamur: vel quũ iandudũ summã rerũ affectauissemus, pietatis in patrẽ tuũ inq; S. P. Q. R. proscriptione vsi cẽseamur, non vt hos insidiatoribus liberaremus, sed vt ipsos in seruitutẽ redigeremus: quorũ sanè neutrũ crimine vacat. Quis enim nõ indignè ferat, alia nos in ore alia in pectore gessisse cernẽs? quî verò nõ maioribus nũc odiis impetamur, quàm si initio statim cupiditate nostra detecta regnũ affectassemus? Nã vi aliquid tẽtare, etsi id cũ iniuria aliorũ coniunctũ est, tamẽ humanæ naturæ cõueniens

Agrippæ oratio, qua Cæsarem ad deponendum principatum & reddẽdam populo Romano potestatem adhortatur.

Non simpliciter esse expetẽdam monarchiam.

Vis facilius veniam inuenit, quàm simulatio.

A ΤΑΥ̃ΤΑ μὲν ἔν τε τῇ βασιλείᾳ, καὶ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, τῶν τε δυναστείαις, πέντε τε καὶ εἴκοσι καὶ ἑπτακοσίοις ἔτεσι, καὶ ἔπραξαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἔπαθον. ἐκ δὲ τούτου μοναρχεῖσθαι αὖθις ἀκριβῶς ἤρξαντο· καίτοι τοῦ Καίσαρος βουλευσαμένου τά τε ὅπλα καταθέσθαι, καὶ τὰ πράγματα τῇ τε γερουσίᾳ καὶ τῷ δήμῳ ἐπιτρέψαι. ἐποιήσατο δὲ τὴν διάγνωσιν μετά τε B τοῦ Ἀγρίππου καὶ τοῦ Μαικήνου· (τούτοις γὰρ πάντα τὰ ἀπόρρητα ἀνεκοίνου) καὶ αὐτῷ ὁ Ἀγρίππας πρότερος εἶπε τοιάδε,

ΜῊ θαυμάσῃς, ὦ Καῖσαρ, εἰ μέλλω σε ἀποτρέπειν ἀπὸ τῆς μοναρχίας, καίπερ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἀπολαύσας ἂν ἀπ᾽ αὐτῆς, σοῦ γε αὐτὴν ἔχοντος. εἰ μὲν γὰρ καὶ σοὶ ὠφέλιμος γενήσεσθαι ἔμελλε, καὶ πάνυ ἂν αὐτὴν ἐσπούδασα· ἐπεὶ δ᾽ οὐδὲν ὅμοιον τοῖς τε αὐτάρχουσι καὶ τοῖς φίλοις σφῶν παρέχεται, ἀλλ᾽ οἱ C μὲν καὶ ἀνεπιφθόνως καὶ ἀκινδύνως πάνθ᾽ ὅσα ἐθέλουσι καρποῦνται, τοῖς δὲ καὶ φθόνοι καὶ κίνδυνοι συμβαίνουσιν· οὐ τὸ ἐμαυτοῦ ἴδιον, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ τὸ σόν, τό, τε κοινὸν προϊδέσθαι ἐδικαίωσα. σκεψώμεθα δὲ καθ᾽ ἡσυχίαν πάντα τὰ προσόντα αὐτῇ, καὶ ὅπῃ ποτ᾽ ἂν ὁ λογισμὸς ἡμᾶς ἀγάγῃ, ταύτῃ τραπώμεθα. οὐ γάρ που καὶ ἐξ ἅπαντος τρόπου φήσει τις δεῖν ἡμᾶς ἑλέσθαι αὐτήν, κἂν μὴ λυσιτελοῦσα ᾖ· εἰ δὲ μή, δόξομεν ἤτοι τῆς τε εὐπραγίας ἡττῆσθαι, καὶ D ὑπὸ τῶν κατωρθωμένων ἐκπεφρονηκέναι, ἢ καὶ πάλαι αὐτῆς ἐφιέμενοι, τόν τε πατέρα καὶ τὴν ἐς αὐτὸν εὐσέβειαν ἐσκῆφθαι, καὶ τὸν δῆμον τήν τε γερουσίαν προβεβλῆσθαι, οὐχ ἵνα αὐτοὺς τῶν ἐπιβουλευσάντων σφίσιν ἀπαλλάξωμεν, ἀλλ᾽ ἵνα αὐτοὺς δουλωσώμεθα. ἑκάτερον δὲ ὑπαίτιον. τίς μὲν γὰρ οὐκ ἀγανακτήσειεν, ἄλλα μὲν ὁρῶν ἡμᾶς εἰρηκότας, ἄλλα δὲ αἰσθανόμενος πεφρονηκότας; πῶς δ᾽ οὐκ ἂν μᾶλλον νῦν μισήσειεν ἡμᾶς, ἢ εἰ κατ᾽ ἀρχὰς E εὐθὺς τήν τε ἐπιθυμίαν ἀπεγυμνώσαμεν, καὶ ἐπὶ τὴν μοναρχίαν ἄντικρυς ὡρμήσαμεν; τὸ μὲν γὰρ βίαιόν τι τολμᾶν, προσήκειν πως τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, κἂν πλεονεκτικὸν εἶναι δοκῇ,

πεπίστευ). πᾶς γὰρ ὁ προφέρων ἔν τινι, πλέον ἀξιοῖ τοῦ καταδεεστέρου ἔχειν· καὶ κατορθώσας τέ τι, ἐς τὴν τῆς τύχης ἰσχὺν ἀναφέρεται, καὶ διαμαρτών τινος, τῇ τοῦ δαιμονίου φορᾷ προστίθεται. ὁ δὲ ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ κακουργίας τοιοῦτόν τι ποιῶν, πρῶτον μὲν δολερὸς καὶ σκολιὸς καὶ κακοήθης καὶ κακότροπος εἶναι νομίζεται (ἅπερ εὖ οἶδ' ὅτι περὶ σοῦ οὐδένα ἂν ὑπομείναντας εἰπεῖν ἢ φρονῆσαι, οὐδ' εἰ πάσης ἐκ τούτου τῆς οἰκουμένης ἄρξειας) ἔπειτα δὲ καὶ κατορθώσας, ἄδικον τὴν πλεονεξίαν πεποιῆσθαι· καὶ σφαλείς, δικαίαν κακοπραγίαν εἰληφέναι δοκεῖ. τούτου δὴ οὕτως ἔχοντος, οὐδὲν ἂν ἧττον ἐπικαλέσειέ τις ἡμῖν, καὶ εἰ μηδὲν τοιοῦτον ἀπὸ πρώτης ἐνθυμηθέντες, ἔπειτα νῦν ἐπιθυμήσαιμεν αὐτοῦ. τὸ γάρ τοι τῶν τε παρόντων νικᾶσθαι, καὶ μήτε ἑαυτοὺς κατέχειν, τοῖς τε παρὰ τῆς τύχης δοθεῖσι μὴ καλῶς χρῆσθαι, πολὺ χεῖρόν ἐστι τοῦ ἐκ κακοπραγίας ἀδικεῖν τινα. οἱ μὲν γὰρ ὑπ' αὐτῶν τῶν συμφορῶν πολλάκις ἀναγκάζονται, πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος σφίσι χρείαν, καὶ ἄκοντες πλημμελεῖν· οἱ δ' ἐθελονταὶ ἀκράτορες ἑαυτῶν καὶ παρὰ τὸ λυσιτελοῦν γίνονται. τοὺς δὲ δὴ μήθ' ἁπλότητά τινα ἐν τῇ ψυχῇ ἔχοντας, μήτε τὰ δοθέντα σφίσιν ἀγαθὰ μετριάσαι δυναμένους πῶς ἄν τις προσδοκήσειεν ἤτοι τῶν ἄλλων καλῶς ἡγεμονεύσειν, ἢ ταῖς συμφοραῖς ὀρθῶς χρήσεσθαι; ὡς οὖν μηδέτερον αὐτῶν πεπονθότες, μηδ' ἀλόγως τι πρᾶξαι ἐπιθυμοῦντες, ἀλλ' ὅ,τι ποτ' ἂν βουλευσαμένοις ἡμῖν ἄριστον φανῇ τοῦθ' αἱρησόμενοι, τὴν διάγνωσιν αὐτοῦ ποιησώμεθα. λέξω δὲ μετὰ παρρησίας· οὔτε γὰρ αὐτὸς ἄλλως ἂν τι εἰπεῖν δυναίμην, οὔτε σοὶ σύνοιδα τὰ ψευδῆ μετὰ κολακείας ἡδέως ἀκούοντι. ἡ μὲν τοίνυν ἰσονομία τό, τε πρόσρημα εὐώνυμον, καὶ τὸ ἔργον δικαιότατον ἔχει. τήν τε γὰρ φύσιν τὴν αὐτὴν τινὰς εἰληχότας, καὶ ὁμοφύλους ἀλλήλοις ὄντας, ἔν τε τοῖς αὐτοῖς ἤθεσι τεθραμμένους, καὶ ἐν τοῖς ὁμοίοις νόμοις πεπαιδευμένους, καὶ κοινὴν καὶ τὴν τῶν σωμάτων καὶ τὴν τῶν ψυχῶν χρῆσιν τῇ πατρίδι παρέχοντας, πῶς μὲν οὐ δίκαιον καὶ τἆλλα πάντα κοινοῦσθαι; πῶς δ' οὐκ ἄριστον ἐν μηδενὶ πλὴν ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶσθαι;

AGRIPPAE ORATIO AD CAESAREM.

quodammodo esse existimatur. qui enim alios quapiam in re præstat, iis plus habere se æquum iudicat: idque si consequatur, fortunæ potentiæ, sinminus, fati legibus adscribitur. Qui verò insidiosè ac malitiosè idē conatur, primùm fraudulentus, peruersus, improbus, prauíque ingenii homo esse iudicatur: (quæ tibi aliorum vel sermone vel opinione tribui, satis scio te ferre non posse, si etiam orbis terrarum inde ad te redeat arbitrium) deinde vel adeptus id quod petebat, iniustè reliquis superior factus: vel, si secus ei conatus ceciderit, meritum infortunium tulisse cēsetur. Quæ quum ita sint, certè non minus crimen nobis impingetur, si etiam initio nulla huiusmodi cupiditate acti, nunc ea appetamus. Longè enim deterius est præsenti conditioni succumbere, & se continere nequire, donísque fortunæ non rectè vti, quàm aduersis rebus impulsos aliis iniuriam inferre. hoc enim ii faciunt qui à suis calamitatibus etiam inuiti vtilitatis suæ causa aliquid peccare coguntur: quū illorum impotentia voluntaria sit, ac præter ipsorum quoque commodum ea agant. Iam qui nulla æquanimitate sunt præditi, neque moderari oblatis sibi bonis possunt, quomodo eos putandum est aut aliis rectè imperaturos, aut res aduersas rectè toleraturos? Proinde ita nos hanc deliberationem ineamus, vt neutro horum vitiorum laborare, aut imprudenter velle quicquam agere videamur, sed id secuturi quod consultantibus nobis optimum visum fuerit. Dicam autem liberè quod sentio. nam neque aliter ipse loqui possum: & mendacia adulationibus coniuncta te nequaquam libēter auditurum noui. AEqualitatis & nomen est speciosum, & res iustissima. Qui enim eandem naturam acceperunt, ex eadem gente sunt nati, iisdem moribus educati, iisdem legibus instituti, eundem corporum animorúmque vsum patriæ exhibent, quî non iustum sit eos cæterorum quoque omnium communitatem habere? quî non optimum sit, neminem alteri nisi virtutis causa præferri?

Moderari fortunæ non posse, turpe est.

Commendat æqualitatem, quum eodem in republica iure viuitur.

AGRIPPAE ORATIO AD CAESAREM.

Qui enim eadem sunt conditione nati, æqualitatem appetunt, eáque potiti gaudent, destituti dolent: hominésque quum & ex diis sint orti, & ad eos redituri, sursum respiciũt, ac neque volunt sub vnius semper esse imperio, neque ferunt se laborum, periculorum, impendiorúmque participes, rerum meliorum communicatione priuari: ideóque si cogantur omnino aliquid huiusmodi tolerare, eum à quo sibi vis facta est, odio habent. Omnes enim habere in alios imperium cupiunt, ac propterea ipsi quoque aliqua ex parte parêre aliis dignantur: nolunt alios se potiores esse, ideóque ipsi etiam aliis se vi non præferunt: gaudent honoribus ab æqualis dignitatis hominibus, laudant supplicia ex præscripto legum irrogata. Qui, si hac ratione respublica administretur, communia & bona & mala ducétes, nihil aduersi ciuium suorum vlli, omnia prospera contingere optant: ac si quis ipsorum virtute aliqua præditus est, eam & ostendit promptè, & exercet studiosè, & libentissimè illustrem facit: sin virtutem aliquam in alio inesse animaduertit, eam & producere in medium paratus est, & omni studio augméta eius adiuuat, honorésque ei summos defert. ibi si quis improbè quicquam agit, odio eũ reliqui omnes, sin aduersam patitur fortunam, misericordia prosequuntur: commune totius ciuitatis & damnum & dedecus quod inde accidat existimantes. Hæc fiunt vbi populus in republica principatum obtinet: in vnius principatu diuersa eueniunt omnia.

Comparat iã monarchiam.

Quæ ne singillatim persequar, nemo certè est qui sibi boni aliquid adesse videri velit: nam plerunque id inimicitia eius qui summam rerum obtinet, sequitur: verùm huius mores vnusquisque sibi regulam vitæ suæ proponens, ipse etiam ea tantum exercet vnde sine periculo priuatum lucrum speret: quo fit, vt plerique proprio tantùm commodo intenti, omnes alios oderint, eorúmque felicitatem suum damnum, infortunia suum emolumentum putent. Quæ quũ ad hunc modum se habeant, non video quid te meritò ad principatum cum nemine alio communicandum incitare debeat, quum non modò is populo molestus,

Ipsi principi monarchiam esse molestam.

A ἥ τε γὰρ ἰσηγορία ἰσομοιρίας ὀρέγεται, καὶ τυχοῦσα μὲν αὐτῆς, χαίρει, διαμαρτοῦσα δὲ, ἄχθεται· καὶ τὸ ἀνθρώπειον πᾶν, ἅτε ἔκ τε θεῶν γεγονὸς καὶ ἐς θεοὺς ἀφῆξον, ἄνω βλέπει, καὶ οὔτε ἐθέλει ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διὰ παντὸς ἄρχεσθαι, οὔθ' ὑπομένει τῶν μὲν πόνων καὶ τῶν κινδύνων τῶν τε δαπανημάτων μετέχον, τῆς δὲ κοινωνίας τῶν κρειττόνων στερόμενον· ἀλλὰ κἂν ἀναγκασθῇ τι τοιοῦτον ὑποστῆναι, μισεῖ τὸ βεβιασμένον. ἄρχειν τε γὰρ πάντες ἀξιοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄρχεσθαι ἐν τῷ μέρει ὑπομένουσι· καὶ πλεονεκτεῖσθαι οὐκ ἐθέλουσι, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτοὶ πλεονεκτεῖν ἀναγκάζονται. τάς τε τιμὰς τὰς παρὰ τῶν ὁμοτίμων χαίρουσι, καὶ τὰς τιμωρίας τὰς ἐκ τῶν νόμων ἐπαινοῦσι· κἂν οὕτω πολιτεύωνται, καὶ κοινὰ μὲν τἀγαθὰ, κοινὰ δὲ καὶ τὰ ἐναντία νομίζοντες εἶναι, οὔτε τι κακὸν οὐδενὶ τῶν πολιτῶν γίνεσθαι βούλονται, καὶ πάντα τὰ κρείττω πᾶσιν αὐτοῖς συνεύχονται. καὶ ἄν τε τις αὐτὸς ἀρετήν τινα ἔχῃ, καὶ προφαίνει αὐτὴν προχείρως, καὶ ἀσκεῖ προθύμως, καὶ ἐπιδείκνυσιν ἀσμενέστατα· ἄν τε καὶ ἐν ἑτέρῳ ἴδῃ, καὶ προάγει ἑτοίμως, καὶ συναύξει σπουδαίως, καὶ τιμᾷ λαμπρότατα. καὶ μέντοι κἂν κακύνηταί τις, πᾶς αὐτὸν μισεῖ· κἂν δυστυχῇ, πᾶς ἐλεεῖ, κοινὴν τῆς πόλεως καὶ τὴν ζημίαν καὶ τὴν αἰσχύνην τὴν ἀπ' αὐτῶν εἶναι νομίζων. αὕτη μὲν ἡ τῶν δήμων κατάστασις. ἐν δὲ δὴ ταῖς τυραννίσι πάντα τἀναντία συμβαίνει. καὶ τί δεῖ μηκύνειν λέγοντα; τὸ δὲ δὴ κεφάλαιον, χρηστὸν μὲν οὐδεὶς οὐδὲν οὔτε ἔχειν δοκεῖν βούλεται (πολέμιον γὰρ αὐτῷ πᾶν ἐπὶ τούτῳ τὸ κρατοῦν ὡς πλῆθος γίνεται) καὶ δὲ ἐκείνου τὸν τρόπον, κανόνα τοῦ βίου ποιησάμενος, ὅ,τι ποτ' ἂν ἐλπίσῃ δι' αὐτοῦ πλεονεκτήσας ἀκινδύνως κερδαίνειν, μετέρχεται. καὶ διὰ τοῦθ' οἱ πλείους σφῶν τό,τε καθ' ἑαυτοὺς μόνον σπεύδουσι, καὶ πάντας τοὺς ἄλλους μισοῦσι, τάς τε δυσπραγίας αὐτῶν, οἰκείας ζημίας, καὶ τὰς συμφορὰς, ἴδια κέρδη ποιούμενοι. τοιούτων δὲ δὴ τούτων ὄντων, οὐχ ὁρῶ τί ποτ' ἂν εἰκότως ἐπαρθείς σε μοναρχῆσαι ἐπιθυμήσαι. πρὸς γὰρ τοῖς δήμοις χαλεπὸν εἶναι τὸ πολίτευμα, 316

» πολὺ δυσχερέστερον αὐτῷ σοι γένοιτο ἄν. ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅπως ἥ τε πόλις καὶ τὰ πράγματα αὐτῆς ἔτι καὶ νῦν ταράττεται, καὶ χαλεπὸν μέν ἐστι, τὸν ὅμιλον ἡμῶν τοσούτοις ἔτεσιν ἐν ἐλευθερίᾳ βεβιωκότα, καταλῦσαι· χαλεπὸν δὲ καὶ τὸ τοὺς συμμάχους, τούς τε ὑπηκόους, τοὺς μὲν ἀπὸ παλαιοῦ δημοκρατουμένους, τοὺς δὲ ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἠλευθερωμένους, εἰς δουλείαν αὖθις καταστῆσαι, τοσούτων πέριξ πολεμίων ἡμῖν προσκειμένων; καὶ ἵνα γε ἀπὸ πρώτου τοῦ βραχυτάτου ἄρξωμαι, χρήματά σοι πολλὰ καὶ πανταχόθεν ἀναγκαῖον ἔσται πορίζειν. ἀδύνατον γὰρ τὰς νῦν οὔσας προσόδους πρός τε τἆλλα καὶ πρὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν τροφὴν ἐξαρκέσαι. τοῦτο δὲ ἔστι μὲν ἐν ταῖς δημοκρατίαις· οὐ γὰρ οἷόν τε πολιτείαν τινὰ ἄνευ δαπάνης συστῆναι· ἀλλ' ἐν μὲν ἐκείναις, μάλιστα μὲν ἑκόντες πολλοὶ πολλὰ ἐπιδιδόασιν, ἐν φιλοτιμίας μέρει τὸ πρᾶγμα ποιούμενοι, καὶ τιμὰς ἀντ' αὐτῶν ἀξίας ἀντιλαμβάνοντες· ἂν δέ που καὶ ἀναγκαῖαι παρὰ πάντων εἰσφοραὶ γένωνται, ἑαυτούς τε πείθοντες, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν συντελοῦντες ἀνέχονται. ἐν δὲ δὴ ταῖς δυναστείαις τό, τε ἄρχον πάντες μόνον, ὡς καὶ ὑπερπλουτοῦν, ἀξιοῦσι δαπανᾶσθαι, τὰς μὲν προσόδους αὐτοῦ ἑτοίμως ἐξερευνώμενοι, τὰ δ' ἀναλώματα οὐκέθ' ὁμοίως ἐκλογιζόμενοι· καὶ οὔτ' ἰδίᾳ ἡδέως ἢ καὶ ἑκόντες ἐπιδιδόασί τι, οὔτε τὰς κοινὰς συντελείας αὐθαιρέτους ποιοῦνται. ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὔτ' ἂν ἐθελήσειέ τις, (οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁμολογήσειεν ἂν ῥᾳδίως πλουτεῖν) οὔτε συμφέρει τῷ κρατοῦντι γίνεσθαι. αὐτίκα γὰρ ἂν δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς ὡς καὶ φιλόπολις, ἔχων, ὀγκωθείη καὶ νεωτερίσειε. τὸ δ' ἕτερον πάνυ τοὺς πολλοὺς βαρύνει, καὶ μάλισθ' ὅτι τὴν μὲν ζημίαν αὐτοὶ ὑπομένουσι, τὸ δὲ δὴ κέρδος ἕτεροι λαμβάνουσιν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς δημοκρατίαις, καὶ στρατεύονται ὡς πλήθει οἱ τὰ χρήματα συνεισφέροντες· (ὥστε τρόπον τινὰ αὖθις αὐτὰ ἀπολαμβάνουσιν) ἐν δὲ ταῖς μοναρχίαις, ἄλλοι μὲν ὡς τὸ πολὺ καὶ γεωργοῦσι, καὶ ναυτίλλονται, καὶ πολιτεύονται, παρ' ὧν περ καὶ αἱ λήψεις μάλιστα γίνονται· ἄλλοι δὲ τὰ ὅπλα ἔχουσι, καὶ τὸν μισθὸν φέρουσιν. ἐν μὲν δὴ τοῦτο

A sed tibi ipsi longè sit futurus difficilior. Nónne enim vides quomodo vrbs résque vrbanæ etiamnum sint conturbatæ? quàm difficile sit futurum, plebi nostræ libertatem, in qua tot annos vixit, adimere? quàm arduum socios subditósque, partim antiquitus populari imperio rectos, partim à nobis ipsis libertate donatos, nūc in seruitutē redigere, ídque tot circū nobis instātibus hostibus? Vtque ab eo quod primum est, ac minimum, ordiar, pecunias te multas vndique conficere necesse est.

Agrippæ Oratio ad Caesarem.

I. Difficultas pecuniæ conficiendæ in monarchia.

B neque enim ex his qui nunc sunt reditibus cùm ad alia tum ad alendos exercitus impensæ suppetent. Iam etsi nulla respublica sine sumptibus constare potest, tamen in ea, vbi penes populum est imperium, multi multam pecuniam conferūt, etiam liberalitatis opinionem vt consequantur, ac pro iis honores meritos adipiscantur: quòd si etiam vniuerso populo pensionem imperare necessitas postulat, tamen id eo perferunt

C quòd sibiipsis se obtemperare, ac in suum ipsorum vsum conferre pecuniam arbitrantur. At contrà vbi vnus omniū dominatur, eum, vt diuitiis abundantem, solum impensas facere æquum esse cuncti iudicāt, studiosius reditus quàm sumptus quos is faciendos habet, indagantes: ac neque priuatim libenter vltróve aliquid pendunt, neque sua sponte publicas pensiones offerunt. quorum illud quidem nemo facere

D animum induxerit, (neque enim facilè diuitem se esse cōfitebitur quisquam) neque ex vsu principi esset hoc fieri. statim enim is qui vltro pecuniam obtulisset, à vulgo ciuitatis studiosus iudicatus, animo elatus concutere præsentem statum reipublicæ instituerit. Hoc autem posterius omnino molestum plerisque est, ídque eo magis, quòd damnum esse suum, emolumentum ad alios redire vident. Nam vbi popularis est reipub. gerendæ ratio, permulti

E quoque eorum qui pecuniam pendunt, stipendia merere solent, atque ita quodam pacto eam recipiunt: sub vnius dominio ferè alii sunt qui agros colunt, nauigant, ac ciuilia munia obeunt, quibus præsertim » pensiones incūbunt: alii verò arma ferunt, & mercedē militiæ accipiūt. Atque hæc

AGRIPPAE ORATIO AD CAESAREM.

vna est earum rerum quæ tibi molestiam exhibebunt. altera hæc est. Omnino opus est vt vnoquoque tempore in maleficos homines animaduertatur. Plerique enim (quod in tanto imperio, tanta hominum multitudine, maximè statu reipublicæ immutato, fieri solet) non admonitionibus, nō exemplis in alios statutis emendantur: sed necessitas exigit vt ignominia, exilio, aut morte mulctati coerceantur. Quibus si alios iudices constitueris, vtique absoluentur, fauore eorum damnatione euitata, hi in primis, quibus tu infensus esse putaberis, (nam iudices nonnihil potentiæ sibi arrogant, si quid contra principis sententiam fecerint) aut si qui condemnabuntur, ex composito in tui gratiam damnati videbūtur: sin ipse iudicis munus obire statueris, multis tibi æqualium tuorum (quod quidē durum est) supplicium irrogandum erit, omninóque ira magis quàm iure in eos vindicasse existimaberis. Nemo enim credit eos qui vim inferre possunt, si iudicum munere fungantur, ex iustitia agere: verùm hæc omnium est opinio, speciem eos, ac quasi adumbratum quoddā exemplar reipublicæ, propter verecundiam veritati actionum suarum prætendere, ac sub iudicii nomine cupiditatem suam explere. Atqui vbi respublica populi arbitrio gubernatur, longè secus euenit. Hîc enim priuatis criminibus priuati iudices, publicis publici constituti sunt, qui sorte lecti sententias ferant: itaque iudiciorum exitum facilius homines ferunt, quum eum neque potentiæ iudicis, neque gratiæ imputare possint. Ad hæc præter facinorosos, multi genere, diuitiis, aut alia quadam re elati, viri alioquin boni, principatui tamen vnius hominis infensi existunt: hos neque si augeri patiare, tutus viues: neque si opprimere coneris, iustè ages. Quánam igitur eos ratione tractabis? Si generis eorum dignitatem deiicies, diuitias imminues, spiritus eorum magnos deprimes, omni te subditorū beneuolentia priuabis. Quis enim ei bene cupiat, per quem neque nobili, neque honestis diuitiis prædito,

II. Difficultas in iudiciis exequēdis in monarchia.

III. Strenuos & nobiles viros, & libertatis studiosos esse, & plurimum negotij monarchæ exhibere.

A τοιοῦτον οὖν πράγματα σοὶ παρέξει. ἕτερον δὲ ἐκεῖνο· πάντως μὲν τινὰ δεῖ δίκην τὸν ἀεὶ κακουργοῦντα διδόναι. οὔτε γὰρ ἐκ νουθεσίας, οὔτε ἐκ παραδειγμάτων οἱ πολλοὶ σωφρονίζονται, ἀλλὰ ἀνάγκη πᾶσα αὐτοὺς καὶ ἀτιμίᾳ καὶ φυγῇ καὶ θανάτῳ ζημιοῦσθαι· οἷα ἔν τε ἀρχῇ τηλικαύτῃ, καὶ ἐν πλήθει ἀνθρώπων τοσούτων, ἄλλως τε καὶ ἐν μεταβολῇ πολιτείας φιλεῖ συμβαίνειν. τούτοις δ᾽ ἂν μὲν ἑτέρους δικαστὰς καθίζῃς, ἀπολύοιντό τε ἂν B διαθεραπευόμενοι, καὶ μάλιστα ὅσους ἂν ἐχθραίνειν νομισθῇς. καὶ γὰρ προσποίησίν τινα ἐξουσίας οἱ δικάζοντες λαμβάνουσιν, ὅταν τι παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ κρατοῦντι ποιήσωσι. κἂν ἄρα τινὲς ἁλίσκωνται, διά σε δόξουσιν ἐκ κατασκευάσματος κατεψηφίσθαι. ἂν δ᾽ αὐτὸς δικάζῃς, πολλοὺς ἀναγκασθήσῃ καὶ τῶν ὁμοτίμων κολάζειν (τοῦτο δὲ οὐκ εὐτυχές) καὶ πάντως τινὰς αὐτῶν ὀργῇ μᾶλλον ἢ δικαιώσει δόξεις εὐθύνειν. τοὺς γὰρ βιάζεσθαι δυναμένους οὐδεὶς δικάζοντας δικαιοπραγεῖν πιστεύει, C ἀλλ᾽ οἴονται πάντες αὐτοὺς σχῆμα καὶ σκιαγραφίαν πολιτείας αἰσχύνῃ περὶ τῆς ἀληθείας προπεταννύντας, ὀνόματι ἐννόμου δικαστηρίου τὴν ἑαυτῶν ἐπιθυμίαν ἀποπιμπλάναι. ἐν μὲν οὖν ταῖς μοναρχίαις ταῦθ᾽ οὕτω γίγνεται· ἐν δὲ δὴ ταῖς δημοκρατίαις, ἄν τ᾽ ἰδίᾳ τις ἀδικεῖν αἰτίαν λάβῃ, ἰδίαν δίκην παρὰ δικασταῖς ἴσοις φεύγει· ἄν τε δημοσίᾳ, καὶ ἐκείνῳ δικασταὶ καθίζωσιν ἐκ τῶν ὁμοίων, οὓς ἂν ὁ κλῆρος ἀποδείξῃ· ὥστε ῥᾷον τὰ ἀποβαίνοντα D ἀπ᾽ αὐτῶν τοὺς ἀνθρώπους φέρειν, μήτ᾽ ἰσχύϊ δικαστοῦ μήτε χάριτι ἀναγκασθῆναι νομίζοντας τι πεπονθέναι. ἔτι τοίνυν πολλοὶ χωρὶς τῶν τι ἀδικούντων, οἱ μὲν γένει, οἱ δὲ πλούτῳ, οἱ δὲ ἑτέρῳ τινὶ ἐπαιρόμενοι, ἄλλως μὲν οὐ κακοὶ ἄνδρες, τῇ δὲ δὴ προαιρέσει τῇ τῆς μοναρχίας ἐναντίοι φύονται. καὶ αὐτοὺς οὔτ᾽ αὔξεσθαί τις ἐῶν, ἀσφαλῶς δύναται ζῆν, οὔτ᾽ αὖ κολούειν ἐπιχειρῶν, δικαίως τοῦτο ποιεῖν. τί ποτ᾽ οὖν τούτοις χρήσῃ; πῶς αὐτοὺς μετα- E χειρίσῃ; ἂν μὲν γὰρ τά τε γένη σφῶν καθέλῃς, καὶ τοὺς πλούτους ἐλαττώσῃς, τά τε φρονήματα ταπεινώσῃς, οὐδεμίαν ἂν εὔνοιαν παρὰ τῶν ἀρχομένων λάβοις. πῶς γάρ; εἰ μήτε γεννηθῆναί τῳ καλῶς, μήτε πλουτῆσαι

A δικαίως, μήτ' ἰσχυρῷ, μήτ' ἀνδρείῳ, μήτε συνετῷ γενέσθαι ἐξεῖναι; ἂν δ' ἐάσῃς ταῦθ' ὡς ἕκαστα αὔξειν, οὐκ ἂν ῥαδίως αὐτὰ διαθεῖο. καὶ γὰρ εἰ αὐτὸς μόνος καὶ πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ πρὸς τὰ πολεμικὰ καλῶς καὶ κατὰ καιρὸν πράττειν ἐξήρκεις, καὶ μηδενὸς συνεργοῦ πρὸς μηδὲν αὐτῶν ἐχρῄζες, ἕτερος ἂν ἦν λόγος· νῦν δὲ πᾶσά σε ἀνάγκη συναγωνιστὰς πολλούς, ἅτε τοσαύτης οἰκουμένης ἄρχοντα, ἔχειν· καὶ προσήκει που πάντας αὐτοὺς καὶ ἀνδρείους καὶ φρονίμους εἶναι. οὐκοῦν ἂν μὲν τοιούτοις τισὶ τά τε στρατεύματα καὶ τὰς ἀρχὰς ἐγχειρίζῃς, κίνδυνος ἔσται καὶ σοὶ καὶ τῇ πολιτείᾳ καταλυθῆναι. οὐ γάρ ἐστιν οὔτ' ἄνευ φρονήματος ἀξιόλογον ἄνδρα φῦναι, οὔτ' αὖ φρόνημα μέγα λαβεῖν ἐκ δουλοπρεποῦς ἐπιτηδεύσεως· οὐ μὴν οὐδὲ φρονηματίαν γενόμενον, μὴ οὐκ ἐλευθερίας ἐπιθυμῆσαι, καὶ πᾶν τὸ δεσπόζον μισῆσαι. ἂν δὲ δὴ τούτοις μὲν μηδὲν ἐπιτρέπῃς, τοῖς δὲ δὴ φαύλοις καὶ τοῖς τυχοῦσι τὰ C πράγματα προστάσσῃς, τάχιστα μὲν ἂν ὀργὴν παρ' ἐκείνων ὡς ἀπιστουμένων λάβοις, τάχιστα δ' ἂν ἐν τοῖς μεγίστοις σφαλείης. τί μὲν γὰρ ἂν ἀγαθὸν ἀμαθὴς ἢ ἀγεννὴς ἄνθρωπος ἐργάσαιτο; τίς δ' οὐκ ἂν καταφρονήσειεν αὐτοῦ τῶν πολεμίων; τίς δ' ἂν πειθαρχήσειεν οἱ τῶν συμμάχων; τίς δ' οὐκ ἂν καὶ αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν ἀπαξιώσειεν ὑπὸ τοιούτου τινὸς ἄρχεσθαι; καὶ μὴν ὅσα ἐκ τούτου κακὰ γίγνεσθαι πέφυκε, τὰ μὲν ἄλλα D
318 οὐδὲν δέομαι σοὶ σαφῶς εἰδότι διηγεῖσθαι· ἐκεῖνο δὲ δὴ μόνον ἀναγκαίως ἐρῶ, ὅτι ἂν μὲν μηδὲν δέον ὁ τοιοῦτος πράττῃ, πολὺ πλείω ἂν σε τῶν πολεμίων βλάψειεν· ἂν δέ τι τῶν προσηκόντων ποιῇ, καὶ αὐτὸς ἂν σοὶ φοβερὸς ἐκ φρονήσεως ὑπ' ἀπαιδευσίας γένοιτο. οὐ μέντοι καὶ ταῖς δημοκρατίαις τοιοῦτόν τι προσέστιν, ἀλλ' ὅσῳ ἂν πλείους καὶ πλουτῶσι καὶ ἀνδρίζωνται, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτοί τε φιλοτιμοῦνται, καὶ τὴν πόλιν αὔξουσι· καὶ σφίσι καὶ ἐκείνη κέ- E χρηται καὶ χαίρει, πλὴν ἄν τις τυραννίδος ἐπιθυμήσῃ· τοῦτον γὰρ ἰσχυρῶς κολάζουσι. καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ πολλῷ κρείττους αἱ δημοκρατίαι τῶν μοναρχιῶν εἰσί, δηλοῖ μὲν καὶ τὸ Ἑλληνικόν· τέως μὲν γὰρ οὕτως ἐπολιτεύον-

neque potenti, neque forti, neque prudenti esse cuiquam liceat? Sin hæc singula crescere sines, haud facile tibi erit ratione inuenire quomodo iis vtaris. Nam si vnicus ipse ad ciuilia simul bellicáque negotia rectè & suo quæuis tempore conficienda sufficeres, neque adiutores tibi ad hæc opus essent, alia nimirũ fuisset ratio: nunc, quum tibi ea omnino incumbat necessitas vt multos habeas laboris tui socios, quorũ opera tot terras gubernes, eósque omnes vtique fortes esse prudentésque expedit: nónne si iis exercitus ac prouincias committes, periculum erit ne tu, ac reipublicæ sub te institutæ forma euertatur: (neque enim vir egregius vllus sine magno animo nascitur, neque ea magnanimitas ex seruili vitæ ratione oritur: neque fieri potest quin animo sublimi ac spiritibus altis præditus, libertatis cupiditate ducatur, dominúmque omnem oderit) sin huiusmodi viros nullis negotiis præficias, sed ea ignauis ac nullo in numero reputatis hominibus iniungas: celerrimè & strenuorum iram propter contemptam à te eorum fidem concitabis, & maximis in rebus clades patieris. Quid enim præclari homo ignauus aut ignobilis gerat? quis eũ non despiciat hostis? quis ei socius obtemperet? quis militum non dedignetur eius dicto audiens esse? Enimuero quæ inde mala proueniát pleraque, nihil opus habeo tibi, qui ipse compertum hoc habeas, exponere: hoc omittendum vnum non fuit, huiusmodi virum si rem malè gerat, plus tibi damni, quàm ab hostibus sit expectãdum, daturum: sin rectè aliquid egerit, statim eius animum, omnis nimirum bonæ disciplinæ expertem, amẽtia correptum iri, eúmque inde tibi ipsi formidabilem fore. Quod mali à reipublicæ statu eo cui populus præest, longè abest: vbi quanto plures viri diuites ac strenui fuerint, tãto hi magis vrbem liberalitate ac virtute sua augent, iísque vrbs læta vtitur, nisi si quis tyrannidem affectauerit: in eos enim acerrimè vindicát. Iam Græcorum etiam res hoc approbant, longè meliorem esse populi principatũ vnius alicuius imperio: quia hi quoque quandiu vnus solus rempublicam eorũ

AGRIPPAE ORATIO AD CAESAREM.

Gradatio.

Exẽplis ostendit democratiam monarchia præstantiorem.

Græci.

AGRIPPAE ORATIO AD CAESAREM.

gessit, nihil egregium perfecerunt: postquam autem eam populus administrare cœpit, præclarissimam famam adepti sunt. Apparet idē ex aliis etiam populis: quorum qui sub tyrannis viuunt, apud eos perpetua seruitus, & insidiç contra principem reperiuntur: qui verò annuis magistratibus, aut etiam ad longius tempus constitutis, vtũtur, liberi ac suis legibus vtentes agunt. Quanquam quid attinet vti nos exteris exemplis quum domestica suppetāt? Nos enim ipsi Romani quum antè diuerso modo republica instituta multa pertulissemus incommoda, deinde libertatem appetiuimus, eámque consecuti, ad præsentem potentiam peruenimus, non aliis quidem vllis quàm popularis reipublicæ administrationis adiuti bonis, quum & senatus autor fieret, & populus iuberet, quum & milites strenui, & duces liberales essent. In regno quidem nihil horum fit. ac propterea eius tāto odio prisci Romani affecti fuēre vt detestarentur eam reipublicæ formam. His omissis, si etiam de tuo priuati commodo dicendum est, quomodo laborē die noctéque tot tantísque rebus administrandis impendendum toleraturum te putas? quomodo valetudinem tuam ad id suffecturam? quomodo iis te quæ homines bona habent, fruiturum? aut quomodo his spoliatus, felix futurus es? quando tandem aut veram voluptatem aliquam senties, aut à magnis molestiis vacabis? Necessum enim omnino est vt qui tātum imperium gerat, multis curis ac timoribus conficiatur, voluptates minimè percipiat, molestissima quæque identidem & videat & audiat & sentiat. Quæ, nisi fallor, causa Græcos barbarósque nonnullos mouit vt oblata regna respuerent. Hæc igitur maturè cognoscens, prius expende quàm ea tibi eueniant. Turpe enim, aut potius impossibile est, eum qui se semel in ea demiserit, iterum inde emergere. Neque imponere tibi debet vel potentiæ magnitudo, vel diuitiarum abundantiā, vel stipatorum frequentia, vel te demerentium turba: nam & magnitudinem potentiæ occupationes multæ, & magnas diuitias

Romanorum exemplum.

De priuatis incommodis, quæ Cæsar monarcha sit sensurus.

Obiectioni occurrit.

A τὸ, οὐδὲν μέγα κατέπραξαν· ἐπεὶ δὲ ἐκείνως ζῆν ἤρξαντο, ὀνομαστότατοι ἐγένοντο. δηλοῖ δὲ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὧν οἱ μὲν ἐν τυραννίσι καὶ νῦν ἔτι διαγόμενοι, ἀεί τε δουλεύουσι, καὶ ἀεὶ τοῖς ἄρχουσιν ἐπιβουλεύουσιν· οἱ δὲ δὴ προστατείαις ἐπετησίοις ἢ καὶ ἐπὶ πλείω τινὰ χρόνον χρώμενοι, καὶ ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι διατελοῦσιν ὄντες. ἀλλὰ τί δεῖ ἡμᾶς ἀλλοτρίοις παραδείγμασιν, οἰκεῖα ἔχοντας, χρῆσθαι; ἡμεῖς γὰρ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι B ἄλλως τε πρότερον πολιτευόμενοι, ἔπειτα ἐπεὶ πολλὰ καὶ δεινὰ ἐπάθομεν, τῆς τε ἐλευθερίας ἐπεθυμήσαμεν, καὶ λαβόντες αὐτὴν, πρὸς τοσοῦτον ὄγκον προήλθομεν, οὐκ ἄλλοις τισὶν ἢ τοῖς ἐκ τῆς δημοκρατίας ἀγαθοῖς ἰσχύσαντες, ἐξ ὧν ἥ τε γερουσία προεβούλευε, καὶ ὁ δῆμος ἐπεκύρου, τό, τε στρατευόμενον προεθυμεῖτο, καὶ τὸ στρατηγοῦν ἐφιλοτιμεῖτο. ὧν οὐδὲν ἂν ἐν τυραννίδι πραχθείη. ἀμέλει τοσοῦτον αὐτῆς διὰ ταῦτα μῖσος οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι ἔσχον, ὥστε καὶ ἐπά-C ρατον τὸ πολίτευμα ποιήσασθαι. χωρὶς δὲ τούτων, εἰ δεῖ τι καὶ περὶ τῶν ἰδίᾳ σοὶ αὐτῷ συμφερόντων εἰπεῖν, πῶς μὲν ἂν ὑπομείνειας τοσαῦτα καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ διοικῶν; πῶς δ' ἂν, μὴ ὑγιαίνων, ἐξαρκέσειας; πῶς δ' ἂν τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἀπολαύσειας; πῶς δ' ἂν στερόμενος αὐτῶν, εὐδαιμονήσειας; τίνι δ' ἂν ἀκριβῶς ἡσθείης; πότε δ' οὐκ ἂν ἰσχυρῶς λυπηθείης; πᾶσα γὰρ ἀνάγκη τὸν τηλικαύτην ἀρχὴν D ἔχοντα καὶ φροντίζειν πολλὰ καὶ δεδιέναι πολλὰ, καὶ τῶν μὲν ἡδίστων ἐλάχιστα ἀπολαύειν, τὰ δὲ δυσχερέστατα ἀεὶ καὶ πανταχοῦ καὶ ἀκούειν καὶ ὁρᾶν, καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν. ὅθεν, οἶμαι, καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι τινὲς οὐδὲ διδομένας σφίσι βασιλείας ἐδέξαντο. ταῦτ' οὖν προειδόμενος, προβούλευσαι πρὶν ἐν αὐτοῖς γενέσθαι. αἰσχρὸν γάρ, μᾶλλον δὲ καὶ ἀδύνατόν ἐστι, παρακύψαντα τινὰ ἅπαξ ἐς αὐτὰ, ἀναδῦναι. μηδὲ σὲ ἐξα-E πατήσῃ μήτε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, μήθ' ἡ περιουσία τῶν κτημάτων, μὴ τὸ ξίφος τῶν σωματοφυλάκων, μὴ ὄχλος τῶν θεραπευόντων. οἵ τε γὰρ πολὺ δυνάμενοι πολλὰ πράγματα ἔχουσι καὶ οἱ συχνὰ κεκτημένοι,

» συχνὰ ἀναλίσκειν ἀναγκάζονται. τά τε πλή- A
» θη τῶν δορυφόρων διὰ τὰ πλήθη τῶν ἐπιβου-
» λευόντων ἀθροίζεται, καὶ οἱ κολακεύοντες
» ἐπιτρίψειαν ἄν τινα μᾶλλον ἢ σώσειεν. ὥσθ'
» ἕνεκα μὲν τούτων οὐδ' ἂν εἷς εὖ φρονῶν αὐ-
» ταρχῆσαι ἐπιθυμήσειεν. εἰ δ' ὅτι καὶ πλου-
» τίζειν καὶ σώζειν τινάς, ἄλλα τε πολλὰ καὶ ἀ-
» γαθὰ δρᾶν οἱ τοιοῦτοι δύνανται, καὶ νὴ Δία
» καὶ ὑβρίζειν σφίσι, καὶ κακῶς ποιεῖν ὃν ἂν ἐθε-
» λήσωσιν, ἔξεστιν, ἀξίαν τις διὰ ταῦτα σπου-
» δῆς τὴν τυραννίδα εἶναι νομίζει, τοῦ παντὸς ἁ- B
» μαρτάνει. τὸ μὲν γὰρ ἀσελγαίνειν καὶ κακόν τι
» ποιεῖν, οὔθ' ὡς αἰσχρά, οὔθ' ὡς σφαλερά, καὶ
» μεμισημένα καὶ παρὰ θεῶν καὶ παρὰ ἀνθρώ-
» πων ἐστί, δέομαί σοι λέγειν· οὔτε γὰρ ἄλλως τοιοῦ-
» τος εἶ, οὔτ' ἂν διὰ ταῦτα μοναρχῆσαι ἕλοιο.
» προῄρημαί τε ἐγὼ νῦν οὐ πάνθ' ὅσα ἄν τις
319 » κακῶς τῷ πράγματι μεταχειριζόμενος ἐξερ-
» γάσαιτο εἰπεῖν, ἀλλ' ὅσα καὶ οἱ πάνυ ἄριστα
» αὐτῷ χρώμενοι καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν ἀναγκά-
» ζονται. τὸ δ' ἕτερον, τὸ τινὰ ἀφθόνως εὐεργε- C
» τεῖν ἔχειν, ἀξιοσπούδαστον μέν, ἀλλ' ἐν μὲν ἰ-
» διώτῃ γιγνόμενον, καὶ καλὸν καὶ σεμνὸν καὶ εὐ-
» κλεὲς καὶ ἀσφαλές ἐστιν· ἐν δὲ δὴ ταῖς μο-
» ναρχίαις, πρῶτον μέν, οὐκ ἀντάξιον τῶν ἄλ-
» λων τῶν ἀτοπωτέρων, ὥστε τινὰ δι' ἐκεῖνα καὶ
» τοῦτο ἑλέσθαι, ἄλλως τε καὶ μέλλοντα τὴν μὲν
» ἐκ τούτου ἀπόλαυσιν ἑτέροις δώσειν, τὴν δὲ
» ἐξ ἐκείνων ἀηδίαν αὐτὸν ἕξειν· ἔπειτα δ' οὐδ'
» ἁπλοῦν, ὥς τις οἴεται. οὔτε γὰρ ἂν πᾶσι τοῖς
» δεομένοις τινὸς ἐπαρκέσειέ τις. οἱ μὲν γὰρ ἀξι-
» οῦντές τι παρ' αὐτοῦ λαμβάνειν, πάντες ὡς D
» εἰπεῖν εἰσὶν ἄνθρωποι, κἂν μηδεμία αὐτοῖς
» εὐεργεσία αὐτοῖς ὀφείληται· πᾶς γάρ τις φύ-
» σει καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἀρέσκει, κἀγαθόν τι ἐπαυ-
» ρέσθαι παρὰ τοῦ δοῦναι δυναμένου βούλε-
» ται· ἃ δὲ ἐνδέχεται αὐτοῖς δίδοσθαι (τιμάς τε
» καὶ ἀρχὰς λέγω, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ χρήματα)
» πάνυ ἂν εὐαρίθμητα ὡς πρὸς τοσοῦτον πλῆ-
» θος εὑρεθείη. τούτου τε οὕτως ἔχοντος, ἔχθος ἂν
» αὐτῷ παρὰ τῶν διαμαρτανόντων ὧν χρῄζου-
» σι, μᾶλλον ἢ φιλία παρὰ τῶν τυγχανόντων E
» ὑπάρξειν. οἱ μὲν γὰρ ὡς καὶ ὀφειλόμενόν τι

impensæ ingentes necessariò sequũtur: & tantus satellitũ numerus propter multitudinem insidiantium contrahitur: adulatores verò ad perniciem quàm salutem parandam plus faciunt. Hæc igitur nemini sano causæ appetendi summi imperii debent esse: sicut ne hæ quidem, quòd locupletare, ac conseruare, multísque aliis beneficiis multos is qui solus summæ rerum præest, imò verò etiam contumeliis ac iniuriis afficere quos vult potest. Nam qui propterea censet fastigium illud ambiendum esse, maximo errore is ducitur. Quid enim tibi commemorẽ quàm turpe, quàm periculosum, quàm diis hominibúsque exosum sit, libidini ac flagitiis se dedere: quũ neque in te hoc competat, & ipse statuerim dicere, non modò quæ is qui potentia sua rectè vti nesciat, mala edere possit, verumetiam quæ iis & agenda & toleranda sint qui omnium optimè eam potẽtiam gerant. Iam quamplurimis posse benefacere, est hoc quidem dignum quod magno studio quisquam consequi curet: verùm si eam beneficẽtiam priuatus aliquis exercet, tum & honesta & venerabilis & gloriosa & tuta est. In vni⁹ principatu primùm ea non tanti est, vt reliqua incommoda, quæ sunt multa, compenset, vtque hæc quoque propter eam sint ferenda: præsertim quum huius fructum alii sint percepturi, ad te verò solum istorũ molestia reditura. Deinde non est perinde, vt videri alicui potest, ea res simplex ac expedita, neque vnus ille summam in omnia potestatem obtinens, omnibus qui aliquid beneficii desiderant, satisfacere poterit. Omnes enim fermè homines ab eo aliquid accipere postulabunt, etiamsi nullum iis beneficium debeatur: (quippe ita comparatum est à natura, vt vnusquisque sibi placeat, ac boni aliquid ab eo qui dare potest, adipisci velit) atqui respectu tantæ eorum qui beneficia postulant multitudinis, facilè numerus iniri eorum potest, quæ ipsis largiri ille queat, honorum inquam, magistratuum, & aliquando etiam pecuniæ. Quæ quum sint, in odium eorum qui id quod petebant nacti non sunt, facilius incurret, quàm eorum fauorem consequatur quorum voto satisfactum est. Hi enim, tanquam debito sibi

AGRIPPAE ORATIO AD CAESAREM.

Reiectio.

Beneficentiam à monarcha difficillimè posse exerceri.

AGRIPPAE ORATIO AD CAESAREM.

A exoluto, alioquin etiam non existimátes magnam se ei qui dedit gratiam debere, quum sint nihil sua opinione amplius consecuti: præterea quoque gratiarum actioné subterfugiunt, ne ea re se indignos acceptorum beneficiorum fuisse profiteantur: illi spe sua frustrati, duplicem iniquo id animo ferendi causam habent: vnam, quòd priuati re sua (præcipiunt enim animo omnes ea quæ cupiunt) sibi videntur: alterá, quòd sibi alicuius culpæ cóscii, eam B quin impetrarent id quod sperauerant, obstitisse putant. Nam qui beneficia conferre rectè intendit, is pro suo vnumquenque merito vt tractet, prouidet, ac ita alios muneratur, alios præterit: vt iam huius ipsius iudicium aliorum animos extollat, aliorum indignationem ipsa conscientia eos stimulante excitet. Quæ si quis veritus, distribuere beneficia discrimine isto neglecto statuerit, vehementer errabit. nam & C mali inconuenienter honore affecti, deteriores fient: vel laudari se tá-quam bonos, vel tanquam formidabiles demulceri opinantes: & boni, quum se malis potiores non haberi, neque plus illis sibi tribui videant, maiorem ex eo quòd malis æquati sint, molestiam, quàm ex beneficio gaudium percipient: ac proinde omisso virtutis studio, deteriorum vitam imitabuntur. Quo efficitur, vt ab hac ipsa munificentia ne D que bonus aliquis ad principem redeat fructus: & qui beneficiis afficiútur, peiores abeant. vt si prorsus aliquid in regia potestate inest quod te delectet, certè intelligas difficillimá tibi hanc rem futuram. Quapropter

Conclusio.

hæc, & quæ paulo ante retuli, cum animo tuo cogitans, cósilium dum res patitur cape, ac populo arma, prouincias, magistratus, & pecunias redde. quod si vltro nunc feceris, cú summa id tua apud omnes mortales gloria ac securitate fiet: sin expe- E ctabis dum vis tibi inferatur, fortassis malum aliquod cum dedecore

Exempla.

patieris. Documento sint, Marius, Sylla, Metellus, ac Pompeius initio, qui rerum potiti, statim à dominatione se abstinentes, omnia pericula euitauerunt: contrà Cinna, Carbo, Marius alter, Sertorius, atque idem

λαμβάνοντες, οὔτ' ἄλλως μεγάλην οἴονται δεῖν τῷ διδόντι αὐτὴν χάριν ἔχειν, ἅτε μηδὲν παρὰ δόξαν εὑρισκόμενοι· καὶ προσέτι καὶ ὀκνοῦσι τοῦτο ποιεῖν, ἵνα μὴ καὶ ἀναξίους ἐν τούτῳ σφᾶς τοῦ καλῶς πάσχειν ἀποφανοῦσιν· οἱ δὲ ὧν ἐλπίζουσιν ἀτυχοῦντες, λυποῦνται κατ' ἀμφότερα, τοῦτο μὲν, ὡς οἰκείου τινὸς στερισκόμενοι (πάντες γὰρ ἔχειν ἤδη νομίζουσιν ὧν ἂν ἐπιθυμήσωσι) τοῦτο δὲ, ὡς καὶ αὐτοὶ ἑαυτῶν ἀδικίαν τινὰ καταγινώσκοντες ἂν, ῥᾳδίως ἐπὶ τὸ μὴ τυχεῖν ὧν ἂν προσεδοκήσωσι, φέρωσι. καὶ γὰρ ὁ ὀρθῶς διδοὺς τὰ τοιαῦτα, τό, τε κατ' ἀξίαν ἑκάστου δηλονότι περὶ πάντων προσκοπεῖ, καὶ τοὺς μὲν τιμᾷ, τοὺς δὲ παρορᾷ· ὥστε ἐκ τῆς ἐκείνου γνώμης, τοὺς μὲν φρόνημα, τοὺς δ' ἀγανάκτησιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συνειδότος σφῶν προσγίγνεσθαι. ὡς ἂν γέ τις τοῦτ' εὐλαβούμενος, ἀνωμάλως αὐτὰ διανέμειν ἐθελήσῃ, τὸ σύμπαν ἁμαρτήσεται. οἵ τε γὰρ πονηροὶ παρὰ τὸ προσῆκον τιμώμενοι, χείρους ἂν, ἤτοι καὶ ἐπαινεῖσθαι ὡς ἀγαθοὶ, ἢ πάντως γε θεραπεύεσθαι ὡς φοβεροὶ, δοκοῦντες, γίγνοιντο· καὶ οἱ χρηστοὶ μηδὲν πλεῖον αὐτῶν εὑρισκόμενοι, ἀλλ' ἐξ ἴσου σφίσιν ἀγόμενοι, μᾶλλον ἂν ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνους ἰσομοιρίας λυποῖντο, ἢ καὶ αὐτοί τινος ἀξιοῦσθαι χαίροιεν· κἀκ τούτου τήν τε ἐπιτήδευσιν τῶν κρειττόνων ἐῷεν ἂν, καὶ τὴν ζήλωσιν τῶν χειρόνων μετέρχοιντο· καὶ οὕτω καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τιμῶν οὔθ' οἱ διδόντες αὐτὰς ἀγαθόν τι καρποῖντο, καὶ οἱ λαμβάνοντες, κακίους γίγνοιντο. ὥστε σοὶ τοῦτο ὃ μάλιστα ἂν τισὶν ἐν ταῖς μοναρχίαις ἀρέσειε, δυσμεταχειριστότατον συμβῆναι. ταῦτά τε οὖν καὶ τἆλλα ἃ μικρῷ πρόσθεν εἶπον ἐνθυμηθεὶς, φρόνησον ἕως ἔξεστί σοι, καὶ ἀπόδος τῷ δήμῳ καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰ χρήματα. ἂν μὲν γὰρ ἤδη τε καὶ ἑκὼν αὐτὸ ποιήσῃς, ἐνδοξότατός τε ἅμα ἀνθρώπων ἔσῃ, καὶ ἀσφαλέστατος· ἂν δ' ἀναμείνῃς βίαν τινὰ σοὶ προσαχθῆναι, τάχ' ἄν τι δεινὸν μετὰ κακοδοξίας πάθοις. τεκμήριον δέ· Μάριος μὲν καὶ Σύλλας καὶ Μέτελλος, καὶ Πομπήιος τὸ πρῶτον, ἐν κράτει τῶν πραγμάτων γενόμενοι, οὔτ' ἠθέλησαν δυναστεῦσαι, οὔτ' ἔπαθον παρὰ τοῦτο δεινὸν οὐδέν· Κίννας δὲ δὴ καὶ Κάρβων, ὅ, τε Μάριος ὁ ἕτερος, καὶ ὁ Σερτώριος ὅ, τε Πομπήιος

ὅ,τε Πομπήιος αὐτὸς μετὰ ταῦτα, τῆς δυναστείας ἐπιθυμήσαντες, κακῶς ἀπώλοντο. δυσχερὲς γάρ ἐστι, τὴν πόλιν ταύτην τοσούτοις τε ἔτεσι δεδημοκρατημένην, καὶ τοσούτων ἀνθρώπων ἄρχουσαν, δουλεῦσαί τινι
350 ἐθελῆσαι. καὶ ἀκούεις μὲν ὅτι τὸν Κάμιλλον ὑπερώρισαν, ἐπεὶ λευκοῖς ἵπποις ἐς τὰ ἐπινίκια ἐχρήσατο· ἀκούεις δὲ ὅτι τὸν Σκιπίωνα κατέλυσαν, ἐπειδή τινα πλεονεξίαν αὐτοῦ κατέγνωσαν· μέμνησαι δὲ ὅπως τῷ πατρί σου προσηνέχθησαν, ὅτι τινὰ ὑποψίαν ἐς αὐτὸν μοναρχίας ἔσχον. καίτοι τούτων μὲν ἀμείνους ἄνδρες οὐδένες ἄλλοι γεγόνασιν. οὐ μέντοι καὶ ἁπλῶς οὕτω συμβουλεύω σοι τὴν ἀρχὴν ἀφεῖναι, ἀλλὰ πάντα τὰ συμφέροντα τῷ δημοσίῳ προπράξαι, καὶ δόγμασι καὶ νόμοις ἃ προσήκει καταλεῖσαι, καθάπερ που καὶ ὁ Σύλλας ἐποίησε. καὶ γὰρ εἴ τινα αὐτῶν μετὰ ταῦτα ἀνετράπη, ἀλλὰ τά γε πλείω καὶ μείζω διαμένει. καὶ μὴ εἴπῃς ὅτι καὶ ὣς στασιάσουσί τινες· ἵνα μὴ καὶ ἐγὼ αὖθις εἴπω ὅτι πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο μοναρχούμενοι. ὡς εἴ γε πάνθ᾽ ὅσα ἐνδέχεταί τισι συνενεχθῆναι προσκοποίμεθα, ἀλογώτατα ἂν τὰς διχοστασίας τὰς ἐκ τῆς δημοκρατίας συμβαινούσας φοβηθείημεν ἂν μᾶλλον, ἢ τὰς τυραννίδας τὰς ἐκ τῆς μοναρχίας ἐκφυομένας. περὶ οὖν τῆς δεινότητος οὐδὲ ἐπεχείρησά τι εἰπεῖν. οὐ γὰρ δὴ καὶ καταδραμεῖν ἄλλως εὐκατηγόρητον οὕτω πρᾶγμα ἠθέλησα, ἀλλὰ δεῖξαί σοι τοῦθ᾽ ὅτι τοιοῦτόν ἐστι τῇ φύσει, ὥστε μηδὲ τοὺς χρηστοὺς ἄνδρας

* * *

οὔτε πεῖσαί τι ῥᾳδίως ὑπὸ παρρησίας τοὺς οὐχ ὁμοίους δύνανται, κἂν ταῖς πράξεσιν ἅτε μὴ ὁμογνωμονούντων σφῶν κατορθῶσιν. ὥστε εἴ τι κήδῃ τῆς πατρίδος, ὑπὲρ ἧς τοσούτους πολέμους πεπολέμηκας, ὑπὲρ ἧς καὶ τὴν ψυχὴν ἡδέως ἂν ἐπιδοίης, μετάρρύθμισον αὐτὴν καὶ κατακόσμησον πρὸς τὸ σωφρονέστερον.

AGRIPPAE ORATIO AD CAESAREM.

Pompeius, postea temporis principatum affectantes, malè perierunt. Haud facilè enim hæc vrbs, quæ tot annos populi arbitrio gubernata est, tot populis imperat, seruire alicui dignabitur. Audiuisti etiam hoc, quemadmodum Camillum maiores nostri, quòd albis equis in triumpho vsus esset, in exilium egerint: vt Scipionem euerterint, quòd eum rempublicam defraudasse iudicassent. meministi quæ in patrem tuum statuerint, quòd regnum eum petere suspicarentur: at certè præstantiores his viri nulli vnquam extiterunt. Neque ego tibi suadeo vt tantùm principatum deponas, sed vt prius omnia quæ ex vsu reipublicæ sint, agas, tuúmque principatum edictis ac legibus, quas fieri expedit, claudas, Syllæ exemplo. cuius & si pòst quædam statuta abolita sunt, pleraque tamen & potiora supersunt. Neque est quod obiicias, futurum vt hoc modo seditiones quidam excitent: multo enim minus (vt prius ostendi) sub vnius potestate esse tolerabunt. Itaque si omnia quæ expedire possunt, præmeditati fuerimus, absurdissimum fuerit profectò potius seditionum quas popularis reipublicæ status secū fert, metu moueri, quàm tyrannidis, quæ ex vnius imperio enasci solet: cuius de malis dicendum mihi non duxi, quia non consilio traducendi rem alioquin criminationibus opportunissimam, hæc verba feci, sed vt ostenderem hanc esse eius naturam, vt neque boni viri

Camilli exilium.

Scipio.

Iulius Cæsar.

* * *

Desunt haud pauca, perorationem Agrippæ, & primam partem complexa eius orationis quam Mæcenas ad Cæsarem habuit, ad retinendum imperium eum cohortans.

neque persuadere facilè aliquid propter libertatem sui dissimilibus possunt, etiam si res iis dissentientibus prosperè gerāt. Quamobrem si tibi patria cordi est, pro qua tanta bella obiisti, cui lubens etiam animum impenderis, transforma eam, ac in meliorem formam castigatá redige.

MAECENATIS ORATIO.

Libera alicuius potestas quomodo reipublicæ vtilis. Ratio bonæ monarchiæ.

Nam licentiam habere omnia ex animi sui sententia agendi loquendíque, id si in sapiente homine spectaueris, esse causam publicæ felicitatis inuenies: sin verò in stulto, communis perniciei: ideóque qui eam potestatem homini fatuo concedit, infanti scilicet hic aut insano gladium porrigit: qui autem prudenti eam tribuit, hoc efficit vt is omnibus, ipsísque adeo fatuis nec volentibus, salutem afferat. Quare te quoque velim non ad vocabulorum decoram speciem respicientem decipi: sed ea quæ inde sequuntur præmeditantem, ferociam plebis compescere, administrationem reipublicæ tibi optimísque aliis viris sumere, vt prudentissimi consilia ineant, artibus imperatoriis instructissimi exercitus ducant, robustissimi ac pauperrimi stipendia faciant. Hac enim ratione fiet vt quum suas quisque partes studiosè obeat, mutuæque operæ tradantur, neque suum quisquam defectum sentiat, & verum populi imperium, libertásque tuta parentur. Illa enim plebis licentia, qua optimus quisque seruire cogitur, & acerbissima est, & vtrisque communem perniciem adfert: hæc autem, in qua modestia vbique præfertur, ac vnicuique id quo dignus est tribuitur, omnes ea vtentes ex æquo felices efficit. Neque enim id existimare debes, autorem me tibi esse vt tyrannidem in S. P. Q. R. in seruitutem redactũ, teneas: quod neque dicere meum, neque facere tuum est: verùm hæc ego consulo quæ & tibi & vrbi honesta ac vtilia sint futura, nempe vt tu cum optimatibus omnia quæ ex vsu sint, decernas, neque contradicente, neque repugnãte quoquã ex populo: vtque vestro arbitrio bella gerantur, omnibus reliquis mandata vestra exequentibus: vt vestræ sit potestatis creare magistratus, præmiáque ac supplicia irrogare: vt quod tu optimatésque communi sententia statueritis, id statim legis vim habeat: vt bella occultè ac per occasiones hostibus inferantur: vt quibus ea committuntur, ii non sorte aut ambitione, sed virtutis gratia ad id deligantur: vt boni citra inuidiam honoribus or-

A τὸ γὰρ ἐξεῖναί τισι πάνθ' ὅσα ἁπλῶς βούλονται καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν, ἂν μὲν ἐπὶ τῶν εὖ φρονούντων ἐξετάζῃς, εὐδαιμονίας ἅπασιν αἴτιον γίγνεται· ἂν δὲ ἐπὶ τῶν ἀνοήτων, συμφορᾶς. καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν τοῖς τοιούτοις τὴν ἐξουσίαν διδούς, παιδί τινι καὶ μαινομένῳ ξίφος ὀρέγει· ὁ δὲ ἐκείνοις, τά τε ἄλλα καὶ αὐτοὺς τούτους καὶ μὴ βουλομένους σώζει. διόπερ καί σε ἀξιῶ μή, πρὸς τὰς εὐπρεπείας τῶν ὀνομάτων ἀποβλέψαντα, ἀπατηθῆναι, ἀλλὰ τὰ B γιγνόμενα ἐξ αὐτῶν προσκοπήσαντα, τήν τε θρασύτητα τοῦ ὁμίλου παῦσαι, καὶ τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀρίστοις προσθεῖναι· ἵνα βουλεύωσι μὲν οἱ φρονιμώτατοι, ἄρχωσι δὲ οἱ στρατηγικώτατοι, στρατεύωνται δὲ καὶ μισθοφορῶσιν οἵ τε ἰσχυρότατοι καὶ οἱ πενέστατοι. οὕτω γὰρ τά τε ἐπιβάλλοντα σφίσιν ἕκαστοι προθύμως ποιοῦντες, καὶ τὰς ὠφελείας ἀλλήλοις ἑτοίμως ἀντιδιδόντες, οὔτε τῶν ἐλαττωμάτων ἐν οἷς κα- C ταδέουσί τινων, ἐπαισθήσονται, καὶ τὴν δημοκρατίαν τὴν ἀληθῆ, τήν τε ἐλευθερίαν τὴν ἀσφαλῆ κτήσονται. ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ τοῦ ὄχλου ἐλευθερία, τοῦ τε βελτίστου δουλεία πικροτάτη γίγνεται, καὶ κοινὸν ἀμφοῖν ὄλεθρον φέρει· αὕτη δέ, τό, τε σῶφρον πανταχοῦ προτιμῶσα, καὶ τὸ ἴσον ἅπασι κατὰ τὴν ἀξίαν ἀπονέμουσα, πάντας ὁμοίως εὐδαίμονας τοὺς χρωμένους αὐτῇ ποιεῖ. μὴ γάρ τοι οἰηθῇς ἔστι τυραννῆσαί σοι τόν τε δῆμον καὶ τὴν βουλὴν δουλωσαμένῳ παραινῶ. τοῦτο μὲν γὰρ οὔτ' ἂν ἐ- D γώ ποτε εἰπεῖν, οὔτ' ἂν σὺ πρᾶξαι τολμήσαις. ἐκεῖνα δὲ δὴ καὶ καλὰ καὶ χρήσιμα καί σοι καὶ τῇ πόλει γένοιτο ἄν, τό, τε πάντα τὰ προσήκοντα αὐτόν σε μετὰ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν νομοθετεῖν, μηδενὸς τῶν πολλῶν μήτ' ἀντιλέγοντος αὐτοῖς, μηδὲ ἐναντιουμένου, καὶ τὸ τοὺς πολέμους πρὸς τὰ ὑμέτερα βουλήματα διοικεῖσθαι, πάντων αὐτίκα τῶν ἄλλων τὸ κελευόμενον ποιούντων, τό, τε τὰς τῶν ἀρχόντων αἱρέσεις ἐφ' ὑμῖν εἶναι, καὶ τὸ τὰς τιμὰς τάς τε τι- E μωρίας ὑμᾶς ὁρίζειν, ἵνα καὶ νόμος εὐθὺς ᾖ πᾶν ὅ, τι ἂν βουλευσαμένῳ σοὶ μετὰ τῶν ὁμοτίμων ἀρέσῃ, καὶ οἱ πολέμιοι κρύφα καὶ κατὰ 321 καιρὸν πολεμῶνται· οἵ τε τὶ ἐγχειριζόμενοι, ἀπ' ἀρετῆς, ἀλλὰ μὴ κλήρῳ καὶ σπουδαρχίᾳ, ἀποδεικνύωνται· καὶ οἱ μὲν ἀγαθοὶ ἄνευ φθόνου

A λύωνται, οἱ δὲ καὶ ἄνευ συστάσεως κολάζωνται. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα τά τε πραττόμενα ὀρθῶς διοικηθείη, μήτε ἐς τὸ κοινὸν ἀναφερόμενα, μήτε ἐν τῷ φανερῷ βουλευόμενα, μήτε τοῖς παρακελευσταῖς ἐπιτρεπόμενα, μήτε ἐκ φιλοτιμίας κινδυνευόμενα· καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν ἀγαθῶν ἡδέως ἀπολαύσαιμεν, μήτε πολέμους ἐπικινδύνους, μήτε στάσεις ἀνοσίους ποιούμενοι. ταῦτα μὲν πᾶσα γὰρ δημοκρατία ἔχει. οἱ γὰρ δυνατώτεροι, τῶν τε πρωτείων ὀρεγόμενοι, καὶ τοὺς ἀσθενεστέρους μι-
B σθούμενοι, πάντα ἄνω καὶ κάτω φέρουσι. πλεῖστα δὲ δὴ παρ' ἡμῖν γέγονε, καὶ οὐκ ἔστιν ὅπως ἄλλως παύσεται. τεκμήριον δέ· πάμπολυς ἐξ οὗ χρόνος καὶ πολεμοῦμεν καὶ στασιάζομεν· αἴτιον δέ τό, τε πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων. ἐκεῖνοί τε γὰρ παντοδαποὶ καὶ τὰ γένη καὶ τὰς φύσεις ὄντες, καὶ ποικίλας καὶ τὰς ὀργὰς καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχουσι· καὶ ταῦτα ἐς τοσοῦτον προῆκται, ὥστε καὶ πάνυ δυσχερῶς
C ἂν διοικηθῆναι. καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω, μαρτυρεῖ τὰ γεγονότα. τέως μὲν γὰρ οὔτε πολλοὶ ἦμεν, οὔτε μεγάλῳ τινὶ τῶν πλησιοχώρων διεφέρομεν, καλῶς τε ἐπολιτευόμεθα, καὶ πᾶσαν ὀλίγου τὴν Ἰταλίαν κατεστρεψάμεθα· ἀφ' οὗ δὲ ἔξω αὐτῆς ἐξήχθημεν, καὶ ἐπὶ πολλὰ καὶ τῶν ἠπείρων καὶ τῶν νήσων ἐπεραιώθημεν, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν θάλασσαν, πᾶσαν δὲ τὴν γῆν καὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς δυνάμεως ἡμῶν ἐνε-
D πλήσαμεν, οὐδενὸς χρηστοῦ μετεσχήκαμεν· ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον οἴκοι καὶ ἐντὸς τοῦ τείχους κατὰ συστάσεις ἐστασιάσαμεν, ἔπειτα δὲ καὶ ἐς τὰ στρατόπεδα τὸ νόσημα τοῦτο προηγάγομεν. καὶ διὰ ταῦτα ἡ πόλις ἡμῶν, ὥσπερ ὁλκὰς καὶ μεγάλη, πλήρης ὄχλου παντοδαποῦ, χωρὶς κυβερνήτου πολλὰς ἤδη γενεὰς ἐν κλύδωνι πολλῷ φερομένη, σαλεύει τε καὶ ἄττει δεῦρο κἀκεῖσε, καθάπερ ἀνερμάτιστος οὖσα. μήτ' οὖν χειμαζομένην ἔτ' αὐτὴν πε-
E ριίδῃς· ὁρᾷς γὰρ ὡς ὑπέραντλός ἐστι· μήτε περὶ ἕρμα περιρραγῆναι ἐάσῃς. σαθρὰ γάρ ἐστι, καὶ οὐδένα ἔτι χρόνον ἀντισχεῖν δυνήσεται. ἀλλ' ἐπειδήπερ οἱ θεοὶ ἐλεήσαντες αὐτὴν, καὶ ἐπιγνώμονά σε καὶ ἐπιστάτην αὐτῆς ἐπέστησαν, μὴ προδῷς τὴν πατρίδα· ἵν' ὥσπερ νῦν διά σε μικρὸν ἀναπέπνευκεν,

Maecenatis Oratio.

nentur, mali sine seditione plectantur. Sic demum respublica rectè geretur, quum neque omnibus consilia de ea inita vulgentur, neque in aperto ea agitentur, neque iis qui vltro sese obtrudunt, mandentur, neque ob eorum ambitionem in periculum veniant. Ita nostris nobis licebit perfrui bonis, neque bella periculosa, neque impias seditiones mouentibus. Atqui hæc mala vsuuenire solent vbi penes populum est summa reipublicæ: quum potentiores & ad primatum aspirent, & infirmiorũ operas mercede conducant, atque ita omnia perturbent. Sensimus hæc ipsi iã diu, neque alia præter eam quam dixi ratione finis eis imponetur. Cuius rei euidens signũ est, quòd longo iam tempore bellis & seditionibus vexamur propter hominum multitudinem, ac rerum magnitudinem: quia & homines tam varii nationibus ac natura, ac tam multipliciter diuersis affectibus præditi sunt: & res ipsæ eò perductæ sunt vt difficulter administrari possint. Id me verè loqui res ipsæ testãtur quæ euenerunt nobis. Nã quantisper neque ingens fuit Romani populi multitudo, neque multo præstantior vicinis, & ciuitas bono in statu fuit, & Italia ferè tota ab iis subacta est. Posteaquam verò extra Italiam progressi, in varias terras insulásque traiecimus, omnia maria, omnes terras nomine potentiáque nostra repleuimus, ex eo iam nihil boni nobis accidit: sed primùm domi atque intra mœnia coitionibus factis rẽpublicam concussimus, deinde in exercitus quoque id mali propagauimus. Itaque vrbs nostra naui onerariæ magnæ similis est, quæ repleta varia turba, ac destituta gubernatore quũ sit, multis nunc seculis variis procellis agitata fluctuat, ac hinc inde, nullo retinaculo firmata, iactatur. Eam tu ne tempestate conflictatam negligas: vides enim vt iam plurimum aquæ hauserit, neque abrumpi retinaculum prorsus patere: est enim conquassata iam, neque diutius durare poterit: sed quoniam dii miserati patriam, ei te rectorem ac magistrum dederunt, noli eam proiicere, quin, sicut ea per te nunc paululum respirauit,

Ostendit democratiam seditionibus quammaxime obnoxiam esse.

Maecenatis Oratio.

ita effice vt sequentibus quoque seculis tuta permaneat.

Ac iandudum quidem te meum consilium, quo te vt sub vnius tui imperio populus regatur, adhortor, probare existimo. Quod si ita est, agedum, id imperium tu promptus ac paratus suscipe, imò verò ne depone. Neque enim de eo deliberatio nobis est, quánam id ratione adipiscaris, sed ne id amittas, ac præterea in pericula incidas. Quis enim tibi parcet, vbi omnes res vti nunc eæ sunt, populi aliorúmque potestati permittes, quũ & permulti à te sint offensi, & omnes ferè summã rerũ tentaturi? quorum alteri & vlcisci te, alteri aduersarium sibi te è medio tollere cupient. Argumento sit Pompeius, qui quum potentia sua vltro cessisset, contemptui deinde habitus, insidiísque petitus, eo periit quòd recuperare eam non valuit. pater item tuus quum idem facere vellet, interiit. quod idem Mario quoque & Syllæ accidisset, nisi morte præuenti essent. quanquam sunt qui Syllam quoque quũ hoc ipsum timeret, morte sibi conscita aduersarios anteuertisse dicant: certè permultæ eius leges, ipso etiamnum viuente, antiquari cœperunt: vt tibi etiam multi Lepidi, Sertorii, Bruti, Cassiíque sint expectandi. Hæc tu cernens, reliquis etiam rationibus subductis, noli vitandæ eius opinionis gratia, quasi sponte tua principatum appetiisses, teipsum & patriã prodere. Primùm enim etsi quis maximè hoc suspicabitur, tamen is certè conatus non est ab hominis natura alienus, sed honestus. deinde quis nescit qua necessitate ad hæc agenda compulsus fueris? vt si quid culpari in hac re possit, id omne iustissimè patris tui occisoribus imputetur: qui nisi ita impiè ac miserè eum trucidassent, neque tu quidem aut arma sumpsisses, aut exercitum collegisses, aut cum Antonio & Lepido pactum icisses, aut in hos ipsos deinde vindicasses. Quæ omnia te rectè & iustè egisse nemo est qui ignoret: ac si quid adeo delictum est, tutò id corrigere non licet.

Periculosam fore Cæsari depositionem imperij confirmat.

Exempla. Pompeius.

Iulius Cæsar. Marius. Sylla.

Diluit Agrippæ argumentũ, fore dicentis vt si monarchiam retineat Cæsar, videatur eius gratia omnia priora egisse. Trãslatio culpæ.

A οὕτω καὶ τὸν λοιπὸν αἰῶνα μετ' ἀσφαλείας διάγῃ.

Ὅτι μὲν οὖν ὀρθῶς σοι παραινῶ, μοναρχεῖσθαι τὸν δῆμον ἀξιῶν, πάλαι σε ἡγοῦμαι πεπεῖσθαι. τούτου δὲ δὴ οὕτως ἔχοντος, καὶ ἑτοίμως καὶ προθύμως τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἀνάδεξαι, μᾶλλον δὲ μὴ προῇ. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν τι βουλευόμεθα, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀπολέσαι, καὶ προσέτι καὶ κινδυνεῦσαι. τίς γάρ σου φείσεται, ἄν τε ἐς τὸν δῆμον τὰ πράγμα- B τα ὡς ἤδη τε καὶ ἑτέρῳ τινὶ ἐπιτρέψῃς, παμπόλλων μὲν ὄντων τῶν ὑπὸ σοῦ λελυπημένων, πάντων δ' ὡς εἰπεῖν τῆς μοναρχίας ἀντιποιησομένων; ὧν οὐδεὶς οὔτε μὴ ἀμύνασθαί σε ἐφ' οἷς πεποίηκας, οὔτ' ἀντίπαλον ὑπολείπεσθαι ἐθελήσει. τεκμήριον δέ, ὅτι καὶ ὁ Πομπήιος, ἐκστὰς τῆς δυναστείας, καὶ κατεφρονήθη καὶ ἐπεβουλεύθη· κἀκ τούτου μηκέτ' αὐτὴν ἀναλαβεῖν δυνηθεὶς, ἐφθάρη. καὶ ὁ Καῖσαρ ὁ πατήρ ὁ σὸς τὸ αὐτὸ τοῦ- C το ποιῆσαι ἐθελήσας, προσαπώλετο. πάντως δ' ἂν καὶ ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας ὅμοια αὖθις ἐπεπόνθεσαν, εἰ μὴ προετεθνήκεσαν. καίτοι τὸν Σύλλαν φασί τινες αὐτὸ τοῦτο φοβηθέντα φθῆναι, καὶ ἑαυτὸν ἀναχρήσασθαι. συχνὰ γοῦν τῶν νομοθετηθέντων ὑπ' αὐτοῦ, ζῶντος ἔτ' αὐτοῦ λύεσθαι ἤρξατο. ὥστε καὶ 322 σὺ πολλοὺς μὲν Λεπίδους, πολλοὺς δὲ Σερτωρίους, Βρούτους, Κασσίους γενήσεσθαί σοι προσδόκα. ταῦτά τε οὖν ἰδών, καὶ τἆλλα πάντα λογισάμενος, μὴ προῇ καὶ σεαυτὸν καὶ D τὴν πατρίδα· ἵνα μὴ δόξῃς τισὶν ἐθελούσιος τῆς ἀρχῆς ἐφεῖσθαι. πρῶτον μὲν γὰρ, ἂν καὶ τοῦτό τις ὑποπτεύσῃ, οὔτ' ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπείου τρόπου τὸ ἐπιθύμημά ἐστι, καὶ καλὸς ὁ κίνδυνος αὐτοῦ. ἔπειτα δὲ, τίς οὐκ οἶδε τὴν ἀνάγκην, ὑφ' ἧς εἰς τὰ πράγματα ταῦτα προήχθης; ὥστε εἴπερ τι αἰτίαμα αὐτοῦ ἐστι, τοῖς τοῦ πατρός σου σφαγεῦσι δικαιότατα ἄν τις αὐτὸ ἐγκα- E λέσειεν. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι μήτ' ἀδίκως μήτ' οἰκτρῶς οὕτως αὐτὸν ἀπεκτόνεσαν, οὔτ' ἂν τὰ ὅπλα ἀνῄρω, οὔτ' ἂν τὰ στρατεύματα συνελέξω, οὔτ' Ἀντωνίῳ καὶ Λεπίδῳ συνέθου, οὔτ' ἂν αὖθις ἐκείνους ἠμύνω. καὶ ὅτι μὲν ὀρθῶς καὶ δικαίως πάντα ταῦτα ἐποίησας, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. εἰ δ' οὖν τι καὶ πεπλημμέληται, ἀλλ' οὔτοι καὶ μεταθέσθαι ἔτ' ἀσφαλῶς δυνάμεθα.

ὥστε καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἕνεκα καὶ τῆς πόλεως, πειθώμεθα τῇ τύχῃ τὴν μοναρχίαν σοὶ διδούσῃ. καὶ χάριν γε μεγάλην αὐτῇ ἔχωμεν, ὅτι μὴ μόνον τῶν κακῶν τῶν ἐμφυλίων ἀνέπλησεν ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν κατάστασιν τῆς πολιτείας ἐπὶ σοὶ πεποίηται· ἵν᾽ ἐπιμεληθεὶς αὐτῆς ὥσπερ προσήκει, δείξῃς ἅπασιν ἀνθρώποις ὅτι ἐκεῖνα μὲν ἄλλοι καὶ ἐτάραξαν καὶ ἐκακούργησαν, σὺ δὲ δὴ χρηστὸς εἶ. καὶ μή μοι τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς φοβηθῇς. ὅσῳ τε γὰρ πλεῖον ὑπάρχει, τόσῳ πλείω καὶ τὰ σώζοντα ἔχει· καὶ μακρῷ τὸ φυλάξαι τι τοῦ κτήσασθαι ῥᾷόν ἐστι. πρὸς μὲν γὰρ τὸ τἀλλότρια προσποιήσασθαι, καὶ πόνων καὶ κινδύνων δεῖ· πρὸς δὲ τὸ τὰ ὑπάρχοντα σῶσαι, βραχεῖα φροντὶς ἀρκεῖ.

Μὴ μέντοι μηδὲ δείσῃς ὅτι οὐχὶ καὶ ἀσφαλέστατα ἐν αὐτῇ βιώσῃ, καὶ πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἀπολαύσῃς, ἄν γε ἐθελήσῃς αὐτὴν ὥς σοι παραινέσω διοικῆσαι. καί με μὴ νομίσῃς ἀφηρτᾶν ἀπὸ τῆς παρούσης ὑποθέσεως τὸν λόγον, ἂν ἐπὶ πλεῖόν σοι περὶ αὐτῆς διαλεχθῶ. οὐ γάρ που καὶ ὑπ᾽ ἀδολεσχίας τινὸς ἄλλως τοῦτο ποιήσω, ἀλλ᾽ ἵνα ἀκριβῶς καταμάθῃς ὅτι καὶ δυνατὸν καὶ ῥᾴδιόν τῷ γε ἔμφρονι, ὃ καὶ καλῶς καὶ ἀκινδύνως ἄρξαι ἐστί. φημὶ τοίνυν χρῆναί σε κατὰ πρώτας εὐθὺς τὸ βουλευτικὸν πᾶν καὶ φιλοκρινῆσαι καὶ διαλέξαι, ἐπειδή τινες οὐκ ἐπιτήδειοι διὰ τὰς στάσεις βεβουλεύκασι· καὶ τοὺς μὲν ἀρετήν τινα αὐτῶν ἔχοντας κατέχειν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπαλεῖψαι. μὴ μέντοι καὶ διὰ πενίαν τινὰ ἀγαθόν γε ἄνδρα ὄντα ἀπαλλάξῃς, ἀλλὰ καὶ χρήματα αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα δός. ἀντὶ δὲ δὴ τῶν ἄλλων τούς τε γενναιοτάτους καὶ τοὺς ἀρίστους τούς τε πλουσιωτάτους ἀντεισάγαγε, μὴ μόνον ἐκ τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν συμμάχων τῶν τε ὑπηκόων ἐπιλεξάμενος. οὕτω γὰρ οὔτε πολλοῖς συνεργοῖς χρήσῃ, καὶ τοὺς κορυφαίους ἐξ ἁπάντων τῶν ἐθνῶν ἐν ἀσφαλεῖ ποιήσῃ. καὶ οὔτε ἐκεῖνα νεοχμώσει τι, μηδένα ἐλλόγιμον προστάτην ἔχοντα, καὶ οἱ πρωτεύοντες παρ᾽ αὐτοῖς φιλήσουσί σε, ἅτε καὶ κοινωνοί σοι τῆς ἀρχῆς γεγονότες. τὰ δὲ αὐτὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν ἱππέων ποίησον.

MAECENATIS ORATIO.

A Igitur & nostrûm ipsorum, & ciuitatis causa, agedum pareamus fortunæ, tibi vni imperium deferenti: agamúsque ei ingentes gratias, quòd non bellis tantùm ciuilibus nos repleuit, sed constitutionem quoque reipublicæ à te fieri voluit: cuius quũ eam quam par est, curam geres, manifestum efficias, ab aliis motus illos ac mala fuisse edita, te verò esse bonum ciuem. Neque verò magnitudinem imperii metuere debes, quod quanto maius est, tanto plura B etiam quibus conseruetur habet: longéque facilius est parta tueri, quàm adipisci quicquam: quum ad hoc labores & pericula requirantur, illud curam tantùm mediocrẽ desideret.

Magnitudinẽ imperij non esse metuendã. alterum quod obiecerat Agrippa, soluit.

Quòd si in eo gerendo meum consilium sequi institueris, nihil est quod verearis, ne non & summa cũ securitate tibi viuere, & omnibus homini concessis bonis frui possis. In quo meo consilio explicando si pluribus verbis sum vsurus, non de-C bes iudicare, voluisse me à proposito sermonem deflectere, aut loquacitatis studio in id deductum esse: sed à me hoc fieri in hunc finem, vt perspicuum tibi reddam, hominem prudentem posse, ac facilè quidem posse, & rectè & sine periculo, summæ rerum præesse. Principio igitur statim senatores omnes accuratè examinandi, ac delectus eorum tibi habẽdus (nam multi in eum per seditiones parum idonei adsciti sunt) D boni retinendi, reliqui autem expungendi sunt: hîc neminem bonũ virum paupertatis causa remouebis, verùm ipsi pecuniam potius quanta opus habet, dabis: & in locum reiectorum, nobilissimos optimósque & ditissimos sufficies, non ex Italia tantùm, sed à confœderatis etiam ac subditis desumptos. sic fiet vt neque multis rerum agendarum sociis opus habeas, & omnium populorum primarios viros in tuto E constituas. ac neque populi, quum nullum præclarum ducem habeãt, præsentem conditionem labefactabunt, & qui apud eos primas gerunt, quum videant te secum imperium cõmunicasse, amore te prosequentur. Idẽ in equestri ordine faciendũ.

Præcepta feliciter administrandi imperij Romani.

Senatus delectus.

Etiam peregrinos in senatum allegendos.

Equestris ordinis examen & allectio.

Maecenatis Oratio.

In hunc ordinem omnes eos qui vbique locorum, genere, virtute, ac diuitiis secundum locum merentur, adscribes. In senatoribus autem equitibúsque legendis, nihil anxius de numero, omnes quotquot tibi digni visi fuerint, recipies: quanto enim plures viri eximii tecum erũt, tanto facilius omnia quæ facto vsus erit, perficies: subditósque in hanc persuasionem adduces quòd eos non seruorum, aut deterioris quàm Romani sint cõditionis hominum loco habeas, sed cum eis omnia nostra bona, ac ipsum etiam imperium communices: vt ipsi quoque maiori studio in id, ad se quoq; pertinẽs, tuendum incumbant. Tantum verò abest vt hoc quasi non rectè à me dictum retractandum arbitrer, vt hoc insuper addam, omnibus iis

Ciuitatem sociis dandam.

esse ciuitatem donandam, vt huius quoque participes, fideles nobis socii sint, nostram quasi vnicam vrbem ipsi quoque incolentes, eámque verè vrbem, suas autem patrias, agros & pagos putantes. Verùm de hoc accuratius postmodo consultabimus quid sit statuendum, ne simul eis omnia largiamur. Cæterùm

Ætas allegendorum.

in equestrem statum allegendi, octodecim annos ætatis habere debent: hac enim ætate potissimùm & corporum firma affectio, & ingenium conspicitur: in senatum verò adscribendi, annos viginti & quinque. quomodo enim non sit turpe ac damnosum, quum nemini ante id ætatis suorum bonorum administrationem concedatis, iis qui eam nondum attigerint, rempublicam vos credere? iidémque quũ quæsturam, ædilitatem, ac tribunatum plebis gesserint, annum ætatis

Prætura.

trigesimum habentes, prætores fiãt. ad quos magistratus, vt ad consulatum etiã, solos Romanos tibi deligendos censeo, partim propter institutorum patriæ memoriam, partim ne protinus immutare reipublicæ statum videaris. Eos magistratus ipse tu constitues: neque plebi aut populo potestatem eorum creandorum permiseris, contentionum euitandarum causa: neque senatui, alioquin enim per ambitum peten-

Magistratuum potestas imminuenda.

tur: magistratuum autem potestatem antiquitus iis concessam nequaquam seruabis, ne eòdem res recidat: sed honore eorum integro relicto, tantum potentiæ detrahes,

A τῶν γὰρ τὰ δευτερεῖα ἑκασταχόθι καὶ γένει καὶ ἀρετῇ καὶ πλούτῳ φερομένους, ἐς τὴν ἱππάδα κατάλεξον· τοσούτους ἑκατέρους ἀντεγγράψας, ὁπόσοι ποτ' ἂν ἀρέσωσί σε, μηδὲν περὶ τοῦ πλήθους αὐτῶν ἀκριβολογούμενος. ὅσῳ γὰρ ἂν πλείους εὐδόκιμοι ἄνδρες συνῶσί σοι, τοσούτῳ ῥᾷον αὐτός τε ἐν δέοντι πάντα διοικήσεις, καὶ τοὺς ἀρχομένους πείσεις ὅτι οὔτε ὡς δούλοις σφίσιν, οὔθ' ὡς χείροσί πῃ ἡμῶν οὖσι χρῇ, ἀλλὰ τά τε ἄλλα ἀγαθὰ πάντα τὰ B ὑπάρχοντα ἡμῖν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῖς κοινῇ, ὅπως ὡς οἰκείαν αὐτὴν σπουδάζωσι. καὶ τοσοῦτόν γε δέω τοῦθ' ὡς οὐκ ὀρθῶς εἰρημένον 323 ἀναθέσθαι, ὥστε καὶ τῆς πολιτείας πᾶσι σφίσι μεταδοθῆναι φημὶ δεῖν· ἵνα καὶ ταύτης ἰσομοιροῦντες, πιστοὶ σύμμαχοι ἡμῖν ὦσιν, ὥσπερ τινὰ μίαν τὴν ἡμετέραν πόλιν οἰκοῦντες· καὶ ταύτην μὲν ὄντως πόλιν, τὰ δὲ δὴ σφέτερα, ἀγροὺς καὶ κώμας νομίζοντες εἶναι. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου αὖθις ἀκριβέστερον σκεψόμεθα C ἃ χρὴ πρᾶξαι, ἵνα μὴ καὶ πάντα ἀθρόα αὐτοῖς χαρισώμεθα. καταλέγεσθαι δὲ χρὴ ἐς μὲν τὴν ἱππάδα ὀκτωκαιδεκέτεις· (ἐν γὰρ ταύτῃ ἡλικίᾳ μάλιστα ἥ τε τῶν σωμάτων αὐτῶν εὐεξία, καὶ ἡ τῶν ψυχῶν ἐπιτηδειότης διαφαίνεται) ἐς δὲ τὸ συνέδριον, πεντεκαιεικοσιέτεις. πῶς γὰρ οὐκ αἰσχρὸν καὶ σφαλερόν ἐστι, τὰ μὲν οἰκεῖα μηδενὶ πρὸ ταύτης τῆς ἡλικίας ἐπιτρέπεσθαι, τὰ δὲ δημόσια καὶ νεωτέροις τισὶν ἐγχειρίζεσθαι; ταμιεύσαντές τε καὶ ἀγορανομήσαντες, ἢ δημαρχήσαντες, στρα- D τηγείτωσαν, τριακοντοῦται γενόμενοι. ταύτας τε γὰρ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς τῶν ὑπάτων μόνας οἴκοι, τῆς τε τῶν πατρίων μνήμης ἕνεκα, καὶ τοῦ μὴ παντελῶς τὴν πολιτείαν μεταλλάττειν δοκεῖν, ἀποδεικνύναι σε φημὶ χρῆναι. αὐτὸς μέντοι σὺ πάντας αὐτοὺς αἱροῦ, καὶ μήτε ἐπὶ τῷ πλήθει ἢ καὶ τῷ δήμῳ ἔτι τινὰ αὐτῶν ποιήσῃς· (στασιάσουσι γάρ) μήτε ἐπὶ τῷ συνεδρίῳ· διασπουδάσουσι γάρ. μὴ μέντοι καὶ τὰς δυνάμεις σφῶν τὰς ἀρχαίας τηρήσῃς, ἵνα μὴ E τὰ αὐτὰ αὖθις γένηται, ἀλλὰ τὴν μὲν τιμὴν φύλαξον, τῆς δ' ἰσχύος παράλυσον τοσοῦτον,

» ὅσον μήτε τοῦ ἀξιώματός τι αὐτῶν ἀφαιρῆ-
» σθαι, καὶ τοῖς νεωτερίσαι τι ἐθελήσουσι μὴ ἐπι-
» τρέψῃ. ἔσται δὲ τοῦτο, ἄν τά τε ἄλλα καὶ ἐνδή-
» μους αὐτοὺς ἀποφήνῃς, καὶ μήτε ἐν τῷ τῆς
» ἀρχῆς καιρῷ ὅπλα τινὶ αὐτῶν ἐγχειρίσῃς, μή-
» τε εὐθὺς ἀλλὰ χρόνου διελθόντος, ὅσον ἂν αὐ-
» τάρκη ἑκάστῳ σφῶν εἶ). οὕτω γὰρ οὔτε τινὲς
» νεοχμώσουσι, στρατοπέδων κύριοι ἐν τῷ τῶν
» ὀνομάτων φρονήματι γενόμενοι, καὶ χρόνον
» τινὰ ἰδιωτεύσαντες πεπανθήσονται. καὶ οὗτοι
» μὲν τάς τε πανηγύρεις, οἷς γε καὶ προσήκοντες
» σφίσιν, ἐπιτελείτωσαν, καὶ τὰς δίκας πάντες
» ὡς ἕκαστοι, πλὴν τῶν φονικῶν, ἐν τῷ τῆς ἐν-
» δήμου ἀρχῆς χρόνῳ δικαζέτωσαν. συνα-
» γέσθω μὲν γὰρ δικαστήρια καὶ ἐκ τῶν ἄλλων βου-
» λευτῶν, τῶν τε ἱππέων, τὸ δ' ὅλον εἰς ἐκείνους
» ἀνακείσθω. πολίαρχος δὲ δή τις ἐκ τῶν προη-
» κόντων καὶ ἐκ τῶν πάντα τὰ καθήκοντα προ-
» πεπολιτευμένων ἀποδεικνύσθω· οὐχ ἵνα ἀπο-
» δημησάντων που τῶν ὑπάρχων ἄρχῃ, ἀλλ'
» ἵνα τά τε ἄλλα ἀεὶ τῆς πόλεως προστατῇ, καὶ
» τὰς δίκας, τάς τε παρὰ πάντων ὧν εἶπον ἀρ-
» χόντων ἐφεσίμους τε καὶ ἀναπομπίμους, καὶ τὰς
» τοῦ θανάτου, τοῖς τε ἐν τῇ πόλει, πλὴν ὧν ἂν
» εἴπω, καὶ τοῖς ἔξω αὐτῆς μέχρι πεντήκοντα καὶ
» ἑξακοσίων σταδίων οἰκοῦσι, κρίνῃ. ἕτερός τε τις
» ἐκ τῶν ὁμοίων καὶ αὐτὸς αἱρείσθω, ὥστε τά τε
» γένη καὶ τὰς οὐσίας, τούς τε τρόπους καὶ τῶν βου-
» λευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, ἀνδρῶν τε ὁμοίως καὶ
» παίδων, γυναικῶν τε καὶ τῶν προσηκόντων αὐ-
» τοῖς ἐξετάζειν τε καὶ ἐπισκοπεῖν· καὶ αὐτὸν μὲν
» ἐπανορθοῦν ὅσα μήτε τινὸς τιμωρίας ἄξια
» ἐστι, καὶ προορώμενα, πολλῶν καὶ μεγάλων
» κακῶν αἴτια γίνεται· τὰ δὲ δὴ μείζω σοὶ ἐπι-
» κοινοῦσθαι. βουλευτῇ γὰρ τινὶ, καὶ τῷ γε ἀεὶ-
» στῳ μετὰ τὸν πολίαρχον, μᾶλλον ἢ τινὶ τῶν ἱπ-
» πέων, προστετάχθαι τοῦτο δεῖ. καὶ τό γε ὄνομα
» ἀπὸ τῆς σῆς τιμητείας (πάντως γάρ σε προ-
» εστάναι τῶν τιμήσεων προσήκει) εἰκότως ἂν
» λάβοι, ὥστε ὑποτιμητὴς καλεῖσθαι. ἀρ-
» χέτωσαν δὲ δὴ οἱ δύο οὗτοι διὰ βίου, ἄν γε δὴ
» μὴ κακυνθῇ τις αὐτῶν ἐπί τι, ἢ καὶ νοσώ-
» δης ἢ καὶ ὑπέργηρως γένηται. ἐκ μὲν γὰρ τῆς
» χρονίου ἀρχῆς οὐδὲν ἂν δεινὸν, ἅτε ὁ μὲν, παν-
» τελῶς ἄοπλος ὢν, ὁ δ' ὀλίγους τε στρατιώτας
324 » ἔχων, καὶ ἐν τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ πλεῖστον

A vt neque dignitas eorum diminuatur, neque noui aliquid moliendi facultas vlli adsit. Id cùm aliis rationibus tum hac præcipuè consequeris, si eos omnes in vrbe tantùm geri iusseris, ac neque magistratus tempore, nec statim ab eo, sed interposito quantum singulis satis videbitur tempore, arma eis committes: ita neque magistratus titulo elati, insuperque exercituum compotes facti, ad concutiendum reipub. præsentem statum accedent: & mitiores eo efficientur si aliquádiu priuatim post gestum magistratũ vixerint. B Hi autẽ, vt singulorũ erit officii, ludos ac iudicia omnia præterquam de cæde, tempore vrbani sui magistratus edant. nam iudices quidem etiam ex reliquis senatoribus ac equitibus sunt deligendi: summa tamen rei penes istos sit. Præfectus etiam vrbis ex primariis viris quidã creandus est: qui omnes magistratus, quos geri ante hunc conuenit, gesserit: non vt per absentiam magistratuum rempublicam administret: C sed vt cùm reliquis in rebus vrbi præsit, tum causas quoque eas quibus prouocatio competit, capitalésque etiã omnes iis exceptis quas pòst dicam, in vrbe, ac extra eam vsque ad LXXXI millia passuum diiudicet. Alius quidam ex eodem ordine deligi debet, qui genera, facultates morésque senatorum & equitum, adultorum iuxtà ac puerilis ætatis, itémque mulierum, & familiæ totius examinet ac procuret, éaque D corrigat, quæ quum supplicio nondum digna sunt, tamen neglecta multis ac magnis malis occasionem præbent: de maioribus autem ad te referat. Hoc munus patritio alicui, post præfectum vrbis præstantissimo, potiùs quàm equiti iniungendum est, noménque à tua censura (nam omnino in hac te primas gerere conuenit) haud absurdè habebit, vt succensor ille dicatur: hísque E duobus magistratus per omnẽ suam vitam prorogetur, nisi quis aliquod crimen admiserit, morbóve aut senectute confectus sit. nam ex diuturno hoc magistratu nihil potest mali accidere, quum alter omnino armis careat, alter paucos milites habeat, ac coram te maiorem partẽ

Marginalia: Maecenatis Oratio. — Præfectus vrbis. — Succensor.

sui magistratus obeat. At reliquos qui gerent magistratus, lædere aliquem aut iniqui aliquid agere magnopere verebuntur, quum se priuatos rursum, aliósque cum potentia futuros præuideant. His etiam occupationum ac dignitatis nomine præmium aliquod dandum est.

Præmium.

Prouinciæ porro tantùm prætoriis viris sunt mandandæ: reliqui eo quẽ monstrabo ordine proprætores sint semel atque iterum, & ad consulatum ea ratione accedant, si præturas rectè gesserint, ac deinde maioribus præficiantur imperiis. Hoc autem est meum de ordinanda hac re consilium.

De administratione Italiæ & prouinciarũ.

Vniuersam Italiam, quantum eius vltra XCIIII millia passuum ab vrbe distat, cæterásque omnes nobis subditas terras insulásque secundum populos ac nationes distribue: ita vt singulis vrbibus, quæ vnius alicuius hominis mero imperio possunt gubernari, milites imponantur: ac consularis vnus & duo prætorii viri eis præsint, quorum alter tunc primùm extra Romam amandatus, priuatorum negotiis, rebúsque necessariis parandis occupetur: alter iam antè hoc munere functus, rempublicam vrbium procuret, ac imperium in milites obtineat, exceptis iis casibus in quibus ignominia aut morte plectendum est. Hi autem omnes casus ad consularem referentur, nisi qui ad centuriones ac primarios priuatorũ hominum pertinent: quorum puniendorum nemini alii potestatem facere tu debes, ne is adeo formidabilis aliis fiat, vt contra te etiam aliquando quicquam conetur. Quod autem dixi, alterum ex prætoriis debere militibus præfici, ita accipiendum est, si pauci quidem milites in exteris vrbibus sint, aut vna legio vrbana: sin duæ vrbanæ legiones eodem in loco hyberna habeant, (plures enim his vt vni committas nequaquam tibi autor fuerim) oportebit duos prætorios diuiso imperio, legionibus, ac rebus ciuitatũ priuatorúmque hominum præesse.

Consulares. Prætorij.

A ἀρχῶν, ἐργάσαιντο. ἐκ δὲ δὴ τοῦ ἑτέρου, καὶ ὀκνήσαιεν ἂν προσκροῦσαί τινι, καὶ φοβηθεῖεν ἐρρωμένως τι πρᾶξαι, τήν τε ἑαυτῶν ἰδιωτείαν καὶ τὴν ἄλλων τινῶν δυναστείαν προορώμενοι. καὶ μισθόν γέ τινα φερέσθωσαν καὶ τῆς ἀσχολίας ἕνεκα καὶ τῆς ἀξιώσεως. περὶ μὲν δὴ τούτων ταύτην σοι τὴν γνώμην δίδωμι. οἱ δὲ δὴ στρατηγήσαντες ἀρχέτωσαν τινὰ ἀρχὴν ἐν τοῖς ὑπηκόοις. πρὶν γὰρ στρατηγῆσαι σφᾶς, οὐχ ἡγοῦμαι δεῖν τοῦτο γίνεσθαι. B ἐκεῖνοι δ' ὑποστρατηγείτωσαν, οἷς ἂν εἴπω, καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον· εἶθ' οὕτως ὑπατευέτωσαν, ἄν γε καὶ ὀρθῶς διάρξωσι, καὶ μετὰ ταῦτα τὰς μείζους ἡγεμονείας λαμβανέτωσαν. ὧδε γὰρ συμβουλεύω σοι διατάξαι· τήν τε Ἰταλίαν πᾶσαν τὴν ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίους ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίους οὖσαν, καὶ τἆλλα πάντα τά τε ἐν ταῖς νήσοις καὶ τὰ ἐν ταῖς ἠπείροις ὁμολογοῦντα C ἡμῖν, κατανεῖμον ἑκασταχόθι κατά τε γένη καὶ ἔθνη, τὰς πόλεις ἁπάσας ὅσας γε καὶ αὐτάρκεις ἐστὶν ὑφ' ἑνὸς ἀνδρὸς αὐτοτελοῦς ἄρχεσθαι· κἀνταῦθα στρατιώτας ἐγκατάστησον, καὶ ἄρχοντας καθ' ἑκάστους, ἕνα μὲν ἐκ τῶν ὑπατευκότων ἐπὶ πᾶσι πέμπε, δύο δὲ ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων· τὸν μὲν, ἄρτι ἐκ τῆς πόλεως ἐξιόντα, καὶ αὐτῷ τά τε ἰδιωτικὰ πράγματα, καὶ ἡ τῶν ἐπιτηδείων παρασκευὴ προσκείσθω· τὸν δὲ, ἐκ τῶν τοῦτο πεποιηκότων, ὃς D τά τε κοινὰ τῶν πόλεων διοικήσει, καὶ τῶν στρατιωτῶν ἄρξει, πλὴν ὅσα ἀτιμίας ἢ θανάτου ἔχεται. ταῦτα γὰρ ἐς μόνον τὸν ὑπατευκότα ἄρχοντα ἀνηκέτω, πλὴν περί τε τῶν ἑκατοντάρχων τῶν ἐν τοῖς καταλόγοις ὄντων, καὶ περὶ τῶν ἰδιωτῶν τῶν παρ' ἑκάστοις πρώτων. τούτους γὰρ δὴ ἑκατέρους μηδενὶ ἄλλῳ κολάζειν ἐπιτρέψῃς, ἵνα μὴ οὕτω τινὰ αὐτῶν φοβῶνται, ὥστε ποτὲ καὶ κατὰ σοῦ τι πρᾶξαι. ὃ δ' εἶπον, ὅτι τὸν ἕτερον τῶν ἐστρατηγηκότων ἐ- E πὶ τοῖς στρατιώταις ἐπιτετάχθαι δεῖ, τοιοῦτόν ἐστιν· ἂν μὲν ὀλίγοι τινὲς ἐν ξενικοῖς τείχεσιν ἢ καὶ ἐν ἑνὶ πολιτικῷ στρατεύωνται, καλῶς ἔχει τοῦτο γίγνεσθαι· ἂν δὲ δύο πολιτικὰ στρατεύματα ἐν ταὐτῷ ἔθνει χειμάζῃ (πλείω γὰρ τούτων οὐκ ἂν συμβουλεύσαιμί σοι τῷ αὐτῷ ἄρχοντι ἐπιτρέψαι) δεήσει που τοὺς δύο τοὺς ἐστρατηγηκότας καὶ ἐκείνων, ἰδίᾳ ἑκατέρου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τε πολιτικῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ὁμοίως προΐστασθαι.

ὁ δὲ οὖν ὑπατευκὼς ταῦτά τε καὶ προσέτι καὶ τὰς δίκας τάς τε ἐκκλήτους καὶ τὰς ἀναπομπίμους τὰς ἀπὸ τῶν στρατηγῶν αὐτῷ φοιτώσας κρινέτω. καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ καὶ τὴν Ἰταλίαν εἰς τοιαῦτα μέρη νεῖμαι σοὶ παραινῶ. πολλή τε γὰρ καὶ πολυάνθρωπος οὖσα, ἀδύνατός ἐστιν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ἄστει ἀρχόντων καλῶς διοικεῖσθαι. δεῖ γὰρ τοῖς τε δήμοις τὸν ἄρχοντα ἀεὶ παρεῖναι, καὶ τοῖς ἀρχομένοις τὰ δυνατὰ προστάσσεσθαι. λαμβανέτωσαν δὲ μισθὸν πάντες οὗτοι οἱ τὰς ἔξω τῆς πόλεως ἀρχὰς ἐπιτετραμμένοι, πλείω μὲν οἱ μείζους, ἐλάττω δὲ οἱ καταδεέστεροι, μέσον δὲ οἱ μέσοι. οὔτε γὰρ ἀπὸ τῶν οἰκείων οἷόν τε ἐστὶν αὐτοὺς ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ ἀποζῆν, οὔτ' ἀορίστῳ καὶ ἀσταθμήτῳ ἀναλώματι, ὥσπερ νῦν, χρῆσθαι. καὶ ἀρχέτωσαν μήτε ἔλαττον ἐτῶν τριῶν (εἰ μή τις ἀδικήσειέ τι) μήτε πλεῖον πέντε. τὸ μὲν, ὅτι αἱ ἐνιαύσιοι καὶ ὀλιγοχρόνιοι ἀρχαὶ διδάξασαι τινὰς τὰ ἀναγκαῖα, ἀποπέμπουσι πρίν τι αὐτῶν ἀποδείξασθαι· τὸ δὲ, ὅτι αἱ μακρότεραι καὶ πολυχρονιώτεραι ἐπαίρουσί πως πολλοὺς, καὶ ἐς νεωτεροποιίαν ἐξάγουσι. διόπερ οὐδὲ ἐπαλλήλας τὰς μείζους ἡγεμονείας οἶμαι τισὶ προσήκειν δίδοσθαι. οὔτε γὰρ διαφέρει τι, ἄν τε ἐν τῷ αὐτῷ ἔθνει, ἄν τε καὶ ἐν πλείοσιν ἐφεξῆς ἐπὶ μακρότερον τοῦ δέοντος ἄρχωσι· 325 καὶ ἀμείνονες γίγνονται, ἐπειδὰν διαλείπωσί τε τινὰ χρόνον, καὶ οἴκαδε ἐπανέλθωσι καὶ ἰδιωτεύσωσι. τὰ μὲν δὴ βουλευτικὰ ταῦτά τε καὶ οὕτω διέπειν φημὶ χρῆναι.

Τῶν δὲ δὴ ἱππέων δύο τοὺς ἀρίστους τῆς περὶ σε φρουρᾶς ἄρχειν. τό, τε γὰρ ἑνὶ ἀνδρὶ αὐτὴν ἐπιτρέπεσθαι, σφαλερὸν, καὶ τὸ πλείοσι, ταραχῶδές ἐστι. δύο τε οὖν ἔστωσαν οἱ ἔπαρχοι οὗτοι, ἵνα ἂν καὶ ὁ ἕτερος αὐτῶν ἐπαισθῆταί τι τῷ σώματι, μήτοιγε καὶ ἐνδεὴς τοῦ φυλάξοντός σε εἴης· καὶ καθιστάσθωσαν ἐκ τῶν πολλάκις ἐστρατευμένων, καὶ πολλὰ καὶ ἄλλα διῳκηκότων. ἀρχέτωσαν δὲ δὴ τῶν τε δορυφόρων καὶ τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ πάντων, ὥστε καὶ θανατοῦν τοὺς ἀδικοῦντας αὐτῶν· πλὴν τῶν τε ἑκατοντάρχων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοῖς ἐκ τοῦ βουλευ-

A Consularis verò cùm ea quæ dixi munera obibit, tum eas causas in quibus à prætoriis ad ipsum fit prouocatio, cognoscet. Porro quòd Italiam in tot partes distribuendam tibi consulo, mirari non debes. quũ enim & magna sit, & hominum in ea summa frequentia, ab vrbanis magistratibus rectè gubernari non potest. oportet enim præfectos semper iis quos regendos habent, adesse, neque eis alia quàm quæ exequi possint negotia incumbere. B Cæterùm omnes illi, quibus aliquod extra vrbem imperium committitur, singuli rationi sui officii congruentem accipiant mercedem: nam neque ex suis facultatibus in alienis locis viuere eos consentaneum est, neque rursum immensis ac nullo certo modo definitis sumptibus eos vti. Iidémque neque minus triennio (nisi quis quid deliquerit) neque plus quinquẽnio magistratum obeant. nam & annui illi magistratus, ac pauco tempore circunscripti, hoc C habent, vt quum quis aliquid in iis addidicerit, prius decedat quàm eius specimen exhibere possit: & diuturniora imperia multos ad fastum ac tentandas res nouas extollunt. Quamobrem maiora imperia nequaquam vnum ex alio eidem tribuenda censeo: cùm quòd nihil intersit, in eadémne aliquis prouincia, an verò in diuersis continenter, diutius quàm expedit, cum imperio sit, tum quòd hi aliquo inter magi- D stratus suos interiecto interuallo, domum reuersi, ac priuatim viuentes, meliores redduntur. Ac de senatoribus quidem, quę officia iis essent assignanda, satis dixi.

Proinde ex equitibus duos quosdam præstantissimos satellitio tuo præficies. Nam vni id committere, periculo: multis verò, turbis non caret. Duo igitur sint, vt si alter etiã insidias tibi creare conetur, tamen habeas adhuc qui te custodiat. Hi ex E iis qui aliquoties militiam fecerint, deligendi sunt, quíque multis aliis etiam officiis functi sint: imperium autẽ obtineant in stipatores, omnésque per Italiam totam milites, ita vt capite etiam sontes plectendi potestatem habeant: demptis tamen cẽturionibus, ac reliquis, in quos sena-

Maecenatis Oratio.

Præmium magistratuum.

Equites quibus rebus præficiendi. Præfecti satellitio.

Maecenatis Oratio.

toriis magiſtratibus tantùm eſt poteſtas, ac ea ipſa quoque libera, vt pœnas aut præmia ſuo arbitrio imponere poſſint. Verùm hi duo, quos dixi, ſatellitii tui præfecti, in cæteros per totam Italiã milites ius habeant, ac in Cæſarianos ètiam qui in tua ſunt familia, reliquóſque omnes quorum aliqua eſt habenda ratio. Vicarios autem habeant hi ſuos neceſſe eſt, alioquin pluribus quàm quibus ſint expediendis onerati negotiis, exequi ea quæ vſus poſtulat, omnibúſque ſimul iſtis præeſſe non poterũt. Hi, quemadmodum etiam præfectus vrbis, & ſubcenſor, magiſtratum omni vitæ ſuæ tempore retineant. Præterea ex equitibus proximæ dignitatis, vnus nocturnæ cuſtodiæ magiſter, & alius qui annonã procuret, ad certum tempus, vt ſenatorii quoque magiſtratus, conſtituantur: ærarii quoque publici, ac fiſci, præterea negotiorum aliorum Romæ & per Italiam adminiſtratio equitibus mandetur. His ipſis etiam merces, quæ honori ac functioni eorum reſpondeat, danda eſt: quia ſenatoribus pauperiores, Romæ etiã nequeunt obeuntes aliquem magiſtratum ex ſuis facultatibus viuere: ſed tamen iis quoque officia quædã committi ex vſu eſt, quum neque fieri poſſit neque expediat vt iidem & exercitus & pecuniam in ſua poteſtate habeant: ac præſtat per multos publica negotia adminiſtrari, vt & complures hinc emolumentum ſentiant, & experientiam rerum gerendarum conſequantur: ita enim & ſubditi maiori te beneuolẽtia proſequentur, multipliciter bonis publicis fruentes: & tu ſemper copiam eorum habebis, quibus ad quaſque neceſſarias res conficiendas vtaris. Cæterùm Romæ ſatis eſt ad vnamquanque rationẽ pecuniæ colligendæ, foris autẽ in ſingulis prouinciis, vnico equite, qui quot opus fuerit adminiſtros ſub ſe habeat, ex equitibus ſumptos ac ex libertis. Nã hos quoque eis adiungi prodeſt, vt & famulis tuis præmium virtutis extet,

Nocturnarum vigiliarũ præfectus.

Liberti.

A καὶ ἄρχουσι προστεταγμένων. τούτοις μὲν
γὰρ αὐτοὶ ἐκεῖνοι δικαιούντωσαν, ἵνα ἀπροφα-
σίστως σφίσι χρῆσθαι, ἅτε καὶ κολάσαι καὶ
τιμῆσαι σφᾶς τὴν ἐξουσίαν ἔχοντες, δύνων-
ται. τῶν δ' ἄλλων τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ στρατιω-
τῶν οἱ ἔπαρχοι ἐκεῖνοι προστατείτωσαν, ὑ-
πάρχους ἔχοντες, καὶ προσέτι καὶ τῶν Και-
σαρείων τῶν τε ἐν τῇ θεραπείᾳ σου ὄντων, καὶ
τῶν ἄλλων τῶν λόγου τινὸς ἀξίων. ταῦτα γὰρ ἐς
προσήκοντα καὶ αὐτάρκη αὐτοῖς διαγίγνε-
B σθαι ἵνα μὴ καὶ πλείω πράγματα ὧν κα-
λῶς φέρειν δυνήσονται ἐπιταχθέντες, ἄσχο-
λοι πρὸς τὰ ἀναγκαῖα, ἢ καὶ ἀδύνατοι πάν-
των αὐτῶν προΐστασθαι γίγνωνται. καὶ ἔτι μὲν
διὰ βίου, ὥσπερ που καὶ ὁ πολίαρχος, ὅ,θ'
ὑποτιμητής, τὴν ἀρχὴν ἐχέτωσαν. νυ-
κτοφύλαξ δὲ ἕτερος, καὶ ἐπὶ τοῦ σίτου τῆς τε
ἀγορᾶς τῆς λοιπῆς ἕτερος, ἔκ τε τῶν ἱππέων
τῶν πρώτων μετ' ἐκείνους, καὶ ἐς τακτὸν χρό-
νον ἀποδεικνύσθωσαν, καθάπερ οἱ ἐκ τοῦ βου-
C λευτικοῦ προχειριζόμενοι, τάς τε διοικήσεις
τῶν χρημάτων, τῶν τε τοῦ δήμου καὶ τῶν τῆς
ἀρχῆς λέγω, καὶ τὰς ἐν τῇ Ῥώμῃ τῇ τε ἄλ-
λῃ Ἰταλίᾳ πάσας οἱ ἱππεῖς διαχειριζέ-
τωσαν. καὶ μισθὸν οὗτοί τε καὶ οἱ ἄλλοι πάν-
τες οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τέλους διοικοῦντές τι, οἱ
μὲν πλείονα, οἱ δ' ἐλάττονα, πρός τε τὸ ἀξίω-
μα καὶ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πράξεως φε-
ρέτωσαν· τοῦτο μὲν, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἐστὶν, αὐ-
τοὺς, ἅτε καὶ πενεστέρους τῶν βουλευτῶν ὄντας,
D ἀπὸ τῶν οἰκείων οὐδὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ τι πρά-
ττοντας, ἀναλίσκειν· ἐκεῖνο δ', ὅτι μήτε δυνα-
τὸν μήτε συμφέρειν ἐστί σοι, τοὺς αὐτοὺς τῶν δυ-
νάμεων καὶ τῶν χρημάτων κυρίους γίγνεσθαι.
πρὸς δ' ἔτι καὶ καλῶς ἔχει, διὰ πλειόνων
πάντα τὰ τῇ ἀρχῇ προσήκοντα διάγεσθαι,
ὅπως καὶ ὠφελῶνται ἅμα συχνοὶ, καὶ
ἔμπειροι τῶν πραγμάτων γίγνωνται. οὕ-
τω γὰρ οἵ τε ἀρχόμενοι μᾶλλον εὐνοήσου-
σί σοι, πολυειδῆ ἀπόλαυσιν τῶν κοινῶν ἀγα-
E θῶν καρπούμενοι, καὶ σὺ ἀφθονωτάτοις τοῖς
ἀεὶ ἀρίστοις πρὸς πάντα τὰ ἀναγκαῖα χρή-
σῃ. ἀπόχρη δὲ ἐν μὲν τῇ πόλει, καθ' ἕκαστον
χρηματίσεως εἶδος, ἔξω δὲ, καθ' ἕκαστον ἔθνος, εἷς τις ἐκ τῶν ἱππέων, ὑπομείονας
ὅσους ἂν ἡ χρεία ἀπαιτῇ, ἔκ τε τῶν ἱππέων καὶ ἐκ τῶν ἐξελευθέρων σου, ἔχων. δεῖ γὰρ
καὶ τοιούτους τινὰς συνεξετάζεσθαι σφίσιν, ἵνα ἥ τε θεραπεία σου ἆθλόν τι ἀρετῆς ἔχῃ,

» καὶ σὺ μὴ ἀπορῇς παρ' ὧν καὶ ἀκόντων τὴν ἀ- A
» λήθειαν, ἄν γέ τι πλημμεληθῇ, μαθεῖν δυνή-
» σῃ. ὅστις δ' ἂν τῶν ἱππέων διὰ πολλῶν δι-
» εξελθὼν, ἐλλόγιμος, ὥστε καὶ βουλεῦσαι, γένη-
» ται, μηδὲν αὐτὸν ἡ ἡλικία ἐμποδιζέτω πρὸς
» τὸ μὴ οὐ καὶ ἐς τὸ συνέδριον καταλεχθῆναι·
» ἀλλ' ἐσγραφέσθωσαν καὶ ἐξ ἐκείνων, κἂν λε-
» λοχαγηκότες τινὲς ἐν τοῖς πολιτικοῖς στρατο-
» πέδοις ὦσι, πλὴν τῶν ἐν τῷ τεταγμένῳ ἐστρα-
» τευμένων. τούτων μὲν γὰρ τῶν καὶ φορμοφορη-
» σάντων, καὶ λαρκοφορησάντων, καὶ αἰσχρὸν καὶ B
» ἐπονείδιστόν ἐστιν ἐν τῷ βουλευτικῷ τινὰς ἐξε-
326 » τάζεσθαι. ἐκ δὲ δὴ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἑκατον-
» ταρχησάντων οὐδὲν κωλύει τοὺς ἐλλογιμω-
» τάτους αὐτῶν μεταλαμβάνειν. περὶ μὲν οὖν
» τῶν βουλευτῶν, τῶν τε ἱππέων, ταῦτά σοι συμ-
» βουλεύω· καὶ νὴ Δία καὶ ἐκεῖνα, ἵνα ἕως τε ἔτι
» παῖδές εἰσιν, ἐς τὰ διδασκαλεῖα συμφοιτῶ-
» σι, καὶ ἐπειδὰν ἐς μειράκια ἐκβάλλωσιν, ἐπί
» τε τοὺς ἵππους καὶ ἐπὶ τὰ ὅπλα τρέπωνται,
» διδασκάλους ἑκατέρων δημοσιεύοντας ἐμμί-
» σθους ἔχοντες. οὕτω γὰρ εὐθὺς ἐκ παίδων πάνθ' C
» ὅσα χρὴ ἄνδρας αὐτοὺς γενομένους ἐπιτελεῖν
» καὶ μαθόντες καὶ μελετήσαντες, ἐπιτηδειό-
» τεροί σοι πρὸς πᾶν ἔργον γενήσονται. τὸν γὰρ
» ἄρχοντα τὸν ἄριστον, οὗ τέ τι ὄφελός ἐστι, δεῖ
» μὴ μόνον αὐτὸν πάνθ' ἃ προσήκει ποιεῖν, ἀλ-
» λὰ καὶ τῶν ἄλλων ὅπως ὡς ὅτι βέλτιστοι γίγνων-
» ται, προνοεῖν. τοῦτο δ' ὑπάρξειεν ἄν σοι, οὐκ
» ἂν ἐάσῃς αὐτοὺς ὅσα βούλονται πράττειν, ἔπειτ'
» ἐπιτιμᾷς τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἀλλ' ἂν πρίν τι
» πλημμελεῖσθαι, προδιδάσκῃς πάνθ' ὅσα D
» ἀσκήσαντες, χρησιμώτεροι καὶ ἑαυτοῖς καὶ σοὶ
» γενήσονται. καὶ μηδενί γε τὸ παράπαν προ-
» φασιν παρέχῃς, μήτε διὰ πλοῦτον, μήτε δι'
» εὐγένειαν, μήτε δι' ἄλλο τι ἀρετῆς ἐχόμενον,
» ῥαθυμίαν, ἢ μαλακίαν, ἢ καὶ ἐπιτήδευσιν τι-
» νὰ κίβδηλον προσποιεῖσθαι. πολλοὶ γὰρ, φο-
» βούμενοι μὴ καὶ διὰ τοιοῦτόν τι καὶ φθονηθῶ-
» σι καὶ κινδυνεύσωσι, πολλὰ καὶ ἀνάξια ἑαυ-
» τῶν ποιοῦσιν, ὡς καὶ ἀσφαλέστερον ἀπ' αὐ- E
» τῶν βιωσόμενοι. κἀκ τούτου ἐκεῖνοι μὲν ἐλε-
» οῦνται, ὡς καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀδικούμενοι, τὸ μὴ
» δοκεῖν ἐξεῖναι σφίσιν ὀρθῶς ζῆν· τῷ δ' ἄρχον-
» τι αὐτῶν καὶ ζημία ἅμα ἀγαθῶν ἀνδρῶν στε-
» ρομένῳ, καὶ κακοδοξία τῆς αἰτιάσεως συμβαίνει. μήτ' οὖν περιίδῃς ποτὲ τοῦτο παρα-

&non desint tibi ex quibus vel inuitus cognoscere possis si quid peccatum fuerit. Iam si quis eques multis negotiis obeundis adeo clarus euadat vt dignus sit qui in ordinem senatorium recipiatur, id ætas eius quominus fiat impedire nullo modo debet: quinetiam ex iis qui ordines in ciuilibus legionibus duxerũt, in senatum adscribendi aliquando nonnulli sunt, modò ne stipendia meruerint: quippe turpe ac probrũ sit, eos in senatorum numero haberi, qui aliquando storeas ac corbes gestauerint: alioquin ex iis qui centuriones ab initio fuere, nihil impedit quin præstantissimi inter senatores referãtur. Hoc quoque te summopere hortor instituas, vt patricii equestrísque ordinis homines, dum adhuc pueritiam agunt, ludos literarios frequentent: adolescentes autem facti, equos & arma tractare discant, ad vtrunque doctoribus publicis certo stipendio conductis. Ita enim statim à puero discentes ac exercentes omnia ea quæ adultis sunt vsurpãda, ad omnia negotia aptiores habebis. Optimi enim ac egregii principis est, non modò ipse vt omnia ex officio agat, verùm vt qua ratione etiam reliqui omnes quàm optimi fiant prospiciat. Id autem tu ita præstabis, si nõ permittas omnia eos ex libito agere, ac deinde delinquentes corrigas: sed si, priusquam peccauerint quicquam, omnia eos doceas, quæ exercentes & tibi & sibiipsis maiori sint vsui: ac, si omnem occasionem, propter diuitias, nobilitatem, aut aliam quancũque præstantiam, vitæ per desidiam, mollitiem aut praua studia ducendæ, occasionem præcidas. Etenim permulti, metuẽtes ne istiusmodi bonorum nomine inuidiæ ac periculis sint obnoxii, multa seipsis indigna agũt, quo tutius viuere possint. atque inde misericordiam consequuntur: quia hoc ipsum iniquè eis accidisse videtur, quòd sibi rectè viuere opinati sint. ad principem verò & damnum, bonis viris destituto, & infamia huius causæ redit. Id igitur ne fiat cauendum tibi est: neque me-

Maecenatis Oratio.

In senatum qui ex equitibus adscribendi.

Studia puerorum & adolescentium.

Boni principis officium.

Disciplina & institutio bona primæ ætatis quid possit.

MAECENATIS ORATIO AD CAESAREM.

tuendum ne quis eo quem dixi modo educatus institutúsque, cõsilium conuellendi status reipublicæ sit initurus: quinimo id à disciplina nulla formatis, à libidinosis timẽdum est: hi enim facillimè eò adducuntur vt turpissima ac pessima quæque in se & alios statuant. Qui verò rectè educati institutique sunt, cùm alium neminem iniuria afficere, tum minimè omnium eum volũt qui ipsis educationis huius ac disciplinæ autor fuit. Quòd si omnino quis peruersus ingratúsque existet, nullũ ei huiusmodi negotiũ cõmiseris vnde aliquid mali facinoris edere possit: aut si nihilominus aliquid molietur, conuictũ supplicio affice. neque est quòd vereare ne quis tibi id vitio vertat, qui non magis propter punitum malum culpaberis, quàm medicus propter vsta aut excisa corporis vitia: ille verò ab omnibus accusabitur, qui eodem quo reliqui modo eductus ac institutus, periculum tibi creare ausus fuerit. Ac de senatoribus quidem & equitibus hactenus.

Milites quomodo habẽdi.

Milites autem perpetuò alendi sunt, ex ciuibus, fœderatis, ac subditis delecti, ad prouincias tutandas, pro ratione necessitatis temporibus diuersis plures paucioresve, qui semper in armis sint, bellicásque artes assiduò exerceant, hyberna locis opportunissimis habeant, certum militiæ tempus expleant, ita vt nonnihil ætatis etiãante senium supersit. Non enim ex tempore contractis auxiliis amplius vti possumus, qui & tam procul ab extremis imperii nostri finibus distamus, & vndique conterminos nobis hostes habemus: ac si omnibus qui integra sunt ætate, armorum & rei bellicæ vsum concedamus, semper seditiones ab iis & bella intestina excitabuntur: iam si armorum eis vsu interdicamus, ac pòst suppetias ab eis accipere opus habeamus, periculum est ne imperitis ac inexercitatis militibus vtendum nobis sit. Itaque hæc mea est sententia, vt ro-

A θεῖν, μήτ' αὖ δείσῃς, ὅτι τραφείς τε τις καὶ παιδευθεὶς ὡς ἐγὼ λέγω, νεωτερίσει τι. πᾶν γὰρ τοὐναντίον, τούς τε ἀμαθεῖς καὶ τοὺς ἀσελγεῖς ὑποπτεύειν δεῖ. οἱ μὲν γὰρ τοιοῦτοι πάντα ἁπλῶς καὶ τὰ αἴσχιστα καὶ τὰ δεινότατα πρῶτον μὲν ἐς σφᾶς αὐτούς, ἔπειτα δὲ καὶ ἐς τοὺς ἄλλους ῥᾳδίως ποιεῖν προάγονται· οἱ δὲ δὴ καλῶς τραφέντες τε καὶ παιδευθέντες οὔτ' ἄλλον τινὰ ἀδικεῖν προαιροῦνται, καὶ πάντων ἥκιστα τὸν τῆς τε τροφῆς καὶ τῆς παιδείας αὐτῶν ἐπιμεληθέντα. B ἂν δ' οὖν τις καὶ κακὸς καὶ ἀχάριστος γένηται, μηδὲν αὐτῷ τοιοῦτον ἐπιτρέψῃς, ἐξ οὗ δεινόν τι δρᾶσαι δυνήσεται· κἂν γε καὶ ὣς νεοχμώσῃ τι, καὶ ἐλεγχθήτω καὶ κολασθήτω. μὴ γὰρ δὴ φοβηθῇς ὅτι σε αἰτιάσεταί τις ἐπὶ τούτῳ, ἄν γε πάνθ' ὅσα εἴρηκα πράττῃς. οὐ μὲν γὰρ οὐδὲν ἁμαρτήσῃ, τὸν ἀδικήσαντά τι τιμωρησάμενος, ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἰατρὸς καύσας τινὰ καὶ τεμών· ἐκεῖνον δὲ δὴ πάντες δικαιώσουσιν, ὅτι καὶ τροφῆς καὶ παιδείας τῆς αὐτῆς τοῖς ἄλλοις C μεταλαχὼν, ἐπεβούλευσέ σοι. περὶ μὲν οὖν τῶν βουλευτῶν τούς τε ἱππέας ταῦτα γιγνέσθω.

Τοὺς δὲ δὴ στρατιώτας ἀθανάτους ἔκ τε τῶν πολιτῶν κἀκ τῶν ὑπηκόων τῶν τε συμμάχων, τῇ μὲν πλείους, τῇ δὲ ἐλάττους, καθ' ἕκαστον ἔθνος, ὅπως ἂν ἡ χρεία τῶν πραγμάτων ἀπαιτῇ, τρέφεσθαι προσήκει, καὶ αὐτοὺς ἀεί τε ἐν τοῖς ὅπλοις εἶναι, καὶ τὴν ἄσκησιν τῶν πολεμικῶν διαπαντὸς ποιεῖσθαι D δεῖ· χειμάδιά τε ἐν τοῖς ἐπικαιροτάτοις χωρίοις κατεσκευασμένους, καὶ χρόνον τακτὸν στρατευομένους, ὥστε τι αὐτοῖς καὶ πρὸ τοῦ γήρως τῆς ἡλικίας περιεῖναι. οὔτε γὰρ ἐπὶ τῶν καιρῶν βοηθείαις τισὶν ἔτι χρῆσθαι δυναίμεθα, αὐτοί τε τοσοῦτον ἀπὸ τῶν τῆς ἀρχῆς ἐσχατιῶν ἀπηρτημένοι, καὶ πολεμίους ἑκασταχόθι προσοικοῦντας ἔχοντες, ἄν τε ἐπιτρέψωμεν πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἡλικίᾳ οὖσι καὶ E τὰ ὅπλα κεκτῆσθαι, καὶ τὰ ἐμπολέμια ἀσκεῖν, στάσεις καὶ πόλεμοι ἀπ' αὐτῶν ἐμφύλιοι ἀεὶ γενήσονται. καὶ μέντοι κἂν κωλύσαντες σφᾶς ταῦτα ποιεῖν, ἔπειτα συμμαχίας τινὸς παρ' αὐτῶν δεηθῶμεν, κινδυνεύσομεν 327 ἀπείροις τε καὶ ἀγυμνάστοις στρατιώταις ἀεὶ χρώμενοι. διὰ μὲν δὴ ταῦτα γνώμην ποιοῦμαι, τὸ

» ποιεῖσθαι, τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἄνευ τε ὅ-
» πλων καὶ ἄνευ τειχῶν ζῆν· τοὺς δὲ ἐρρωμενε-
» στάτους καὶ βίου μάλιστα δεομένους καταλέ-
» γεσθαί τε καὶ ἀσκεῖν. αὐτοί τε γὰρ ἄμεινον πο-
» λεμήσουσι, τούτῳ μόνῳ τῷ ἔργῳ σχολάζον-
» τες, καὶ οἱ λοιποὶ ῥᾷον γεωργήσουσι, καὶ ναυ-
» τιλοῦνται, τά τε ἄλλα τὰ τῇ εἰρήνῃ προσή-
» κοντα πράξουσι, μήτε ἐκβοηθεῖν ἀναγκα-
» ζόμενοι, καὶ προφύλακας σφῶν ἑτέρους ἔ-
» χοντες· τό, τε ἀκμαιότατον καὶ ἰσχυρότατον, καὶ
» ἐκ λείας μάλιστα ζῆν ἀναγκαζόμενον, ἀ-
» λύπως τραφήσεται, καὶ τὸ λοιπὸν πᾶν ἀκιν-
» δύνως βιώσεται. πόθεν οὖν χρήματα καὶ ἐς
» τούτους καὶ ἐς τὰ ἄλλα τὰ ἀναλωθησόμενα ἔ-
» σται; ἐγὼ καὶ τοῦτο διδάξω, σμικρὸν ἐκεῖνο ὑ-
» πειπὼν, ὅτι κἂν δημοκρατώμεθα, πάντως
» που χρημάτων δεησόμεθα. οὐ γὰρ οἷόν τε, οὔτ'
» ἄνευ στρατιωτῶν ἡμᾶς σώζεσθαι, οὔτ' ἀμι-
» σθεί τινας στρατεύεσθαι. μὴ οὖν, ὡς καὶ τῇ μο-
» ναρχίᾳ μόνῃ τῆς ἀναγκαίας τῶν χρημάτων
» ἀθροίσεως προσηκούσης, βαρυνώμεθα,
» μηδὲ δι' αὐτὴν καὶ ἀπ' ἐκείνης ἀποτρεπώ-
» μεθα· ἀλλ' ὡς καὶ πάντως ἀναγκαῖον ὂν ἡμῖν,
» ὅπως ποτ' ἂν πολιτευώμεθα, καὶ ἀργυρίζε-
» σθαί τινα, οὕτω βουλευώμεθα. Φημὶ τοί-
» νυν χρῆναί σε, πρῶτον μὲν ἁπάντων τὰ
» κτήματα τὰ ἐν τῷ δημοσίῳ ὄντα (πολλὰ δὲ
» ταῦτα ὁρῶ διὰ τοὺς πολέμους γεγονότα)
» πωλῆσαι, πλὴν ὀλίγων τῶν καὶ πάνυ χρησί-
» μων σοι καὶ ἀναγκαίων, καὶ τὸ ἀργύριον τοῦ-
» το πᾶν ἐπὶ μετρίοις τισὶ τόκοις ἐκδανεῖσαι.
» οὕτω γὰρ ἥ τε γῆ ἐνεργὸς ἔσται, δεσπόταις αὐ-
» τουργοῖς δοθεῖσα, καὶ ἐκεῖνοι ἀφορμὴν λα-
» βόντες, εὐπορώτεροι γενήσονται· τό, τε δημό-
» σιον διαρκῆ καὶ ἀθάνατον πρόσοδον ἕξει. εἶτα
» συλλογίσασθαι ταῦτά τε καὶ τἆλλα ὅσα ἔκ τε
» μεταλλείας, καὶ εἰ δή ποθεν ἄλλοθεν βεβαίως
» δύναται προσιέναι· καὶ μετὰ τοῦτο ἀντιλο-
» γίσασθαι μὴ μόνον τὰ στρατιωτικὰ, ἀλλὰ καὶ
» τἆλλα πάντα δι' ὧν πόλις καλῶς οἰκεῖται,
» καὶ προσέτι καὶ ὅσα ἔς τε τὰς αἰφνιδίους στρα-
» τείας, καὶ ἐς τὰ λοιπὰ ὅσα εἴωθεν ἐπὶ καιροῦ
» συμβαίνειν, ἀναγκαῖον ἐστι δαπανᾶσθαι·
» κἀκ τούτου πρὸς πᾶν τὸ λεῖπον φόρον τε
» ἐπιτάξαι πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς ἐπικαρπίαν
» τινὰ τῷ κεκτημένῳ αὐτὰ παρέχουσι,

A bustissimi omnes, quique sibi alendis quàm minimè sufficiunt, in exercitum conscribãtur, ac in armis exerceantur, reliqui omnes ab armis & re bellica vacent. Nam & illi soli militiæ dediti, rectius eam facient: & hi facilius agriculturam, nauigationes, reliquasque pacis actiones exercebunt, quum neque ad arma concurrere opus habeant, & alii eorum defendendorum causa excubent. Iam ea hominum multitudo, B quæ ætate ac viribus validissima, rapto viuere potissimùm cogitur, citra vllius iniuriam aletur, & reliqua pars sine periculo degent. Vnde ergo, inquies, pecuniæ in hos & in alias res impendendæ suppetent? Enimuero id mox ostendam, hoc præfatus, etiamsi reipublicæ summam penes populum esse sinamus, vtique tamen pecunia opus nobis futurum, quum impossibile sit & sine bello nos tutos esse, & milites C sine stipendio habere, ne iam vel vnius principatum, quasi is solus necessariam pecuniæ collectionem requirat, accusemus, vel propter hanc ab eo abhorreamus: sed ita consilium capiamus, vt qui nouerimus in qualicunque reipublicæ forma pecuniam necessariò esse conficiendam. Porro quod ad eam rem attinet, primò omnium debes, vt ego quidem sentio, omnes publicas res (cuiusmodi bellis partas esse multas D video) vendere, paucis omnino tibi admodum vtilibus ac necessariis exceptis, pretiúmque earum mediocri fœnore omne mutuò dare. Hac ratione & terra fertilior erit, dominorum opera propria quũ colatur, atq; hi ea occasione locupletiores quũ euadant, plus in publicum conferẽt, résque publica reditus sufficientes ac perennes habebit. Deinde horum omniũ, ac eorũ quoque quæ ex metallicis fodinis, aut aliunde certò ad E nos redeũt, ineunda est ratio: ac cõtrà cõputandæ impensæ, quæ nõ in milites modò, sed etiã in alia ad vrbis rectam administrationem facientia insumũtur, tũ quæ in repentina bella, aliaq; ex tẽpore accidentia necessariò cõferuntur: sic cõparatis rationibus, vt reliqui sumptus suppeditẽt, pensio imperãda est de omnibus iis quæ aliquẽ possessori quæstũ ferunt,

Mæcenatis Oratio.

De ratione pecuniariæ rei explicandæ.

Agrippæ sententiam refellit.

Pensio.

Maecenatis Oratio.

vectigaliáque imperanda omnibus nostris subditis. Iustũ enim æquúmque est, neminem horũ, neque priuatum hominem, neque populum, immunem esse, quum ex æquo ad omnes vtilitas eorum in quæ insumũtur, redeat. Exactores porro vbique locorum constituendi sunt, qui singulis suæ functionis temporibus ex omnibus reditibus quantum par est exigant: ita quum paulatim ac certis spatiis subditi nostri ea pendant quæ debent, ac non, aliquandiu neglecti, pòst simul omnia poscantur, & pensionem istam exoluẽtibus ea res haud minimum cõmodi afferet, & exactoribus facilior erit sui officii ratio.

Obiectioni occurrit.

Neque clam me est, nonnullos tributa ac vectigalia constituta ægrè laturos esse: verùm hi ipsi, si neque alio præterea damno afficiantur, & re ipsa cõperiant, hęc ipsorum salutis causa, vtque cæteris suis bonis tutò perfrui possint, exigi: præterea quum plerique ipsorum eam pecuniam, alii magistratum gerentes, alii præfecti regionum, alii militantes accipiant, magnas etiam tibi gratias agent, quòd exiguam suorum redituum partem tibi conferentes, reliqua omnia sine damno percipere possint. Idque eo magis fiet, si te continenter viuere, ac nihil prodigere videant. Quis enim, quum videat te in re familiari summa parsimonia vti, in publica liberalissimum esse, non vltro velit aliquid conferre, quum tuas diuitias suã securitatem ac copiam esse iudicet? Itaque pecuniæ etiam plurimæ tibi suppetent.

De sumptibus ædificiorum & ludorum.

Reliqua ad hunc modum tibi meo iudicio sunt peragenda. Romam omni magnificentia exornabis, omni ludorum genere decorabis: nam quia multis imperamus gentibus, conueniens est nos omnibus aliis hac in re præstare: atque hæc res efficit quodammodo etiam vt socii nos obseruent, hostes reformident. Quod ad exteros pertinet, neque populus vllus cuiusquam rei potens sit, neque in concionem omnino coeat: nam neque boni quicquam statuent, & subinde turbas aliquas excitabunt. ideóque ne nostro quidẽ populo cõcedi debet

A καὶ τέλη καταστῆσαι παρὰ πᾶσιν ὧν ἄρχομεν. "
καὶ γὰρ καὶ δίκαιον καὶ προσῆκόν ἐστι, μηδένα "
αὐτῶν ἀτελῆ εἶναι, μὴ ἰδιώτην, μὴ δῆμον, ἅτε "
καὶ τῆς ὠφελείας τῆς ἀπ' αὐτῶν ὁμοίως τοῖς "
ἄλλοις ἀπολαύσοντας. καὶ σφᾶς ἐκλογέας "
τοὺς ἐπιτροπεύσοντας ἑκασταχόθι ποιῆσαι, "
ὥστε αὐτοὺς πᾶν τὸ τῷ τῆς ἐπιτροπείας αὐ- "
τῶν χρόνῳ προσῆκον ἐξ ἁπασῶν τῶν προσό- "
δων ἐσπράττειν. τοῦτο γὰρ καὶ ἐκείνοις ῥᾴω τὴν "
εἴσπραξιν ποιήσει, καὶ τοῖς διδοῦσί τι ὠφέ- "
B λειαν οὐκ ἐλαχίστην παρέξει· λέγω δὲ τὸ κατ' "
ὀλίγον σφᾶς ἐν ταῖς τάξεσιν ὅσα ὀφείλουσιν "
εἰσφέρειν, καὶ μή, βραχὺ ῥᾳθυμήσαντας "
χρόνον, ἐπικεφαλαιωθέντα πάντα ἐσάπαξ ἀ- "
παιτεῖσθαι. καὶ οὐκ ἀγνοῶ μὲν ὅτι τινὲς τῶν "
τε φόρων καὶ τῶν τελῶν καθισταμένων ἀχθε- "
σθήσονται· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο οἶδα, ὅτι ἂν μήτε "
προσεπηρεάζωνται, καὶ τῷ ἔργῳ πεισθῶ- "
σιν ὅτι πάντα ταῦτα καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας "
σφῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ τὰ λοιπὰ ἀδεῶς καρποῦ- "
C σθαι, συνεισοίσουσι, καὶ προσέτι τὰ πλείω "
αὐτῶν οὐχ ἕτεροι τινές, ἀλλ' αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἱ "
μέν, ἄρχοντες, οἱ δέ, ἐπιτροπεύοντες, οἱ δέ, "
στρατευόμενοι, λήψονται· καὶ πάνυ πολλὴν χά- "
ριν εἴσονταί σοι, βραχέα ἀπὸ πολλῶν ὧν ἂν "
μηδὲν ἐπηρεαζόμενοι καρπῶνται, διδόντες· "
ἄλλως τε κἂν ὁρῶσί σε σωφρόνως τε διαιτώ- "
μενον, καὶ μηδὲν μάτην προσαναλίσκοντα. τίς "
γὰρ οὐκ ἄν, ἰδών σε πρὸς μὲν τὰ οἰκεῖα φει- "
δωλότατον, πρὸς δὲ τὰ κοινὰ ἀφειδέστατον " 328
D ὄντα, ἐθελοντὴς συντελέσειέ τι, καὶ ἀσφάλειαν "
καὶ εὐπορίαν ἑαυτοῦ τὸ σὲ πλουτεῖν εἶναι νομί- "
ζων; χρήματα μὲν δὴ καὶ πάνυ πολλὰ ὑπάρ- "
ξειεν ἄν. "

Τὰ δὲ δὴ λοιπὰ τόνδε τὸν τρόπον διοικεῖν "
σοι παραινῶ. τὸ μὲν ἄστυ τοῦτο καὶ κατακόσμει "
πάσῃ πολυτελείᾳ, καὶ ἐπιλάμπρυνε παντὶ "
εἴδει πανηγύρεων. προσήκει τε γὰρ ἡμᾶς "
πολλῶν ἄρχοντας, ἐν πᾶσι πάντων ὑπερέ- "
χειν, καὶ φέρει πως καὶ τὰ τοιαῦτα πρός τε "
τοὺς συμμάχους αἰδῶ, καὶ πρὸς τοὺς πολε- "
μίους κατάπληξιν. τὰ δὲ δὴ τῶν ἄλλων "
ὧδε διέπε. πρῶτον μὲν οἱ δῆμοι μήτε κύ- "
ριοι τινὸς ἔστωσαν, μήτε ἐς ἐκκλησίαν τὸ πα- "
ράπαν φοιτάτωσαν. οὔτε γὰρ ἀγαθὸν οὐδὲν "
φρονήσειαν ἄν, καί συχνὰ ἂν ἀεὶ ταράξειαν. ὅθεν οὐδὲ τὸν παρ' ἡμῖν δῆμον, "

„ οὔτε ἐς δικαστήριον, οὔτε ἐς ἀρχαιρεσίας, οὔτε ἐς ἄλλον τινὰ τοιοῦτον σύλλογον, ἐν ᾧ τι καὶ χρηματισθῆναι δεῖ, συνιέναι φημὶ χρῆναι. ἔπειτα δὲ μήτ᾽ οἰκοδομημάτων πλήθεσιν ἢ καὶ μεγέθεσιν ὑπὲρ τὰ ἀναγκαῖα χρήσθωσαν, μήτ᾽ ἀγώνων πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀναλώμασι δαπανάσθωσαν· ἵνα μήτε σπουδαῖς ματαίαις ἐκτρύχωνται, μήτε φιλοτιμίαις ἀλόγοις πολεμῶνται. ἐχέτωσαν μὲν γὰρ καὶ πανηγύρεις καὶ θεωρίας τινάς, χωρὶς τῆς ἱπποδρομίας τῆς παρ᾽ ἡμῖν ποιουμένης· μὴ μέντοι ὥστε καὶ τὸ δημόσιον ἢ καὶ τοὺς ἰδίους οἴκους λυμαίνεσθαι, ξένον τε τινὰ ἀναγκάζεσθαι παρ᾽ αὐτοῖς καὶ ὁτιοῦν ἀναλίσκειν, καὶ σίτησιν ἀθάνατον πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς ἀγῶνα τινὰ νικήσασι δίδοσθαι. τούς τε γὰρ εὐπόρους ἄλογόν ἐστιν ἔξω τῶν πατρίδων ἀναγκαστοὺς δαπανᾶν, καὶ τοῖς ἀγωνισταῖς ἀπόχρη τὰ ἆθλα τὰ παρ᾽ ἑκάστοις τιθέμενα· χωρὶς ἢ εἴ τις αὐτῶν Ὀλύμπια, ἢ Πύθια, ἤ τινα ἐνταῦθα ἀγῶνα ἀνέλοιτο. τοὺς γὰρ τοιούτους μόνους σιτεῖσθαι δεῖ, ἵνα μήτε αἱ πόλεις μάτην ἐπιτρίβωνται, μήτε ἔξω τις τῶν ἀξιονίκων ἀσκῇ, δυνάμενος ἄλλο τι χρησιμώτερον καὶ ἑαυτῷ καὶ τῷ κοινῷ μελετᾶν. περὶ μὲν οὖν τούτων ταῦτα γινώσκω. τὰς δὴ ἱπποδρομίας τὰς ἄνευ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἐπιτελουμένας οὐχ ἡγοῦμαι δεῖν ἄλλῃ τινὶ πόλει ποιεῖν ἐπιτρέπειν· ὅπως μήτε χρήματα παμπληθῆ εἰκῇ διαπολλύηται, μήθ᾽ οἱ ἄνθρωποι κακῶς ἐκμαίνωνται· καί, τὸ μέγιστον, ἵνα οἱ στρατευόμενοι τοῖς ἀρίστοις ἵπποις ἀφθόνως χρῆσθαι ἔχωσι. τοῦτο μὲν δὴ διὰ ταῦτα ἀπαγορεύω παντάπασι μηδαμόθι ἄλλοθι, πλὴν ἐνταῦθα, γίγνεσθαι. τὰ δὲ δὴ λοιπὰ ἐμετρίασα, ἵν᾽ εὐδαπάνους τὰς ἀπολαύσεις καὶ τῶν θεωρημάτων καὶ τῶν ἀκουσμάτων ὡς ἕκαστοι ποιούμενοι, καὶ σωφρονέστερον καὶ ἀστασιαστότερον διάγωσι. μήτε δὲ νομίσματα ἢ καὶ σταθμὰ ἢ μέτρα ἰδίᾳ τις αὐτῶν ἐχέτω, ἀλλὰ τοῖς ἡμετέροις καὶ ἐκεῖνοι πάντες χρήσθωσαν. μήτε πρεσβείαν τινὰ πρὸς σέ, πλὴν εἴ τι πρᾶγμα διαγνώσεως ἐχόμενον εἴη, πεμπέτωσαν· ἀλλὰ τῷ τε ἄρχοντι σφῶν δηλούτωσαν ὅσα βούλονται, καὶ δι᾽ ἐκείνου σοὶ τὰς ἀξιώσεις ὅσας ἂν δοκιμάσῃ προσφερέτωσαν. οὕτω γὰρ οὔτ᾽ ἀναλώσουσί τι, οὔτ᾽ αἰσχρῶς διαπράξονται, ἀλλ᾽ ἀκεραίους τὰς ἀποκρίσεις ἄνευ δαπάνης ἢ καὶ

vt ad iudicia, comitia, aliúdue huiusmodi cōcilium, rei alicuius sciscendæ causa, conueniant. Aedificiis neque numero neque mole quàm pro necessitate maioribus vtantur, neque in ludos multos ac varios sumptū faciāt: ne vel vanis studiis occupentur, vel sumptibus absurdis certātes ad inimicitias mutuas progrediantur. Ludos quoque & spectacula sua habeant, excepto nostro equestri certamine: non tamen ita, vt rempublicam familiarémque suā corrumpant, cogántque peregrinos apud se aliquid sumptuum facere, aut omnibus qui quocunque certamine vicerint, cibum perennem tribuant. Nam rationi consentaneum non est vt diuites extra patrias suas cogantur impensas facere: & præmia certantibus vbique constituta sufficiunt: nisi quis Olympiaca, Pythia, aut alia id genus certare velit certamina, his enim solis cibus præbendus est, vt neque vrbes frustra impendiis onerentur, neque nisi dignis opera certaminibus quisquam exerceatur, quum possit aliquid aliud patriæ sibíque vtilius tractare. Porro ludos equestres qui sine gymnicis certaminibus fiunt, nulli alii vrbi exhibendos cēseo: ne vel multæ pecuniæ ab re insumantur, vel homines ad malum furorem exagitentur: ac præcipuè ideo vt militantibus copia optimorum equorum sufficiat. hi itaque ludi non alibi quàm Romæ dari debent: in reliquis eam moderationē adhiberi, vt singulis in locis spectacula & musica quum fiant tolerabilibus impendiis, locus sit modestiæ ac tranquillitati. Vti præterea numismate, ponderéque vel mensura peculiari vrbs nulla debet, sed nostris. Neque ad te legationem, nisi res discussionem tuam requirat, vllam mittant, sed quæ voluerint, præfecto suo indicēt, ac per eum ad te de sua volūtate referant. ita & sumptus & turpis rei conficiendæ ratio vitabitur, ac integra responsa sine vllo im-

De legationibus.

MAECENATIS ORATIO.

pendio ac labore auferent. Reliqua etiam omnia videris mihi hac ratione optimè omnium cõfecturus, si legatos, ab hostibus, aut à confœderatis regibus populisque missos, primùm in senatum introducas: (alioquin enim è dignitate reipublicæ est, videri omnia esse in potestate senatus, ac multos esse eorũ aduersarios, qui eum spernant) deinde senatorum opera omnia de eis statuas quæ legib. sunt sancita, nihilque iniussu eius cum quoquam agas. hoc pacto & dignitas imperii magis cõfirmabitur, & legum instituta aperta ac conspicua omnibus erunt.

De cognitione causarum & criminum.

Tertium est, vt senatores, liberósque & mulieres eorũ, si quod crimen perpetrauerint, ignominia, exilio, aut etiam morte plectendum, nullo facto præiudicio in curiam adducas, integrámque de causa cognitionẽ senatui permittas, vt & sontes citra tuam inuidiam rei coram suæ sortis hominibus peracti plectantur, reliquique metu publici iudicii meliores euadãt. Hæc de iis criminib. loquor de quibus & leges extant, & iudicia secũdum eas fiunt.

Negligenda & contemnenda conuitia sibi facta Cæsarē docet.

Nam quòd conuitium tibi quisquam fecerit, aut obtrectauerit, neque deferente aliquo audire, neq; vlcisci debes. Turpe enim fuerit te id credere, inuentum qui te, neminem lædentem, omnibus benefacientem, ignominia affecerit: idque soli mali credũt principes, quos ad fidem dictis habendam conscientia mouet. Deinde iniquum est ea ægrè ferre velle quæ si vera sunt, præstat non admisisse: sin falsa, dissimulare: quũ multi hæc vindicantes, pluribus ac grauioribus de se sermonibus occasionem præbuerint. Hic igitur est meus sensus de obtrectationibus: ac cõuenit te omni altiorem esse iniuria, & neque ipsum id in animum tuum inducere, neque aliis eam opinionem subiicere, extare qui in te contumeliosus esse ausit: vt iam idem de te, quod de diis immortalibus iudicetur, esse te venerandum. Quòd si perniciem tibi machinatus fuisse

De insidiatoribus.

A πραγματείας τινὸς λήψονται. καὶ μέντοι καὶ
τἆλλα ὧδ' ἄν μοι δοκῇς ἄριστα διατάξαι,
ἂν πρῶτον μὲν τὰς πρεσβείας τάς τε παρὰ
τῶν πολεμίων καὶ τὰς παρὰ τῶν ἐνσπόνδων
καὶ βασιλέων καὶ δήμων ἀφικνουμένας ἐς τὸ
συνέδριον ἐσαγάγῃς (τά τε γὰρ ἄλλα καὶ σε-
μνὸν καὶ ἀξιόλογόν ἐστι τό, τε τὴν βουλὴν
πάντων κυρίαν δοκεῖν εἶναι, καὶ τὸ πολλοὺς τοὺς
ἀντιπάλους τοῖς ἀγνωμονοῦσιν αὐτῶν φαίνεσθαι)
ἔπειτα δὲ ἅπαντα τὰ νομοθετούμενα δι' αὐ-
B τῶν ποιῇ, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ἐπὶ
πάντας ὁμοίως φέρῃ, πλὴν τῶν ἐκείνης δο-
γμάτων. οὕτω γὰρ τό, τε ἀξίωμα τὸ τῆς ἀρ-
χῆς μᾶλλον ἂν βεβαιοῖτο, καὶ τὰ δικαιώματα 329
τὰ ἐκ τῶν νόμων καὶ ἀναμφίλογα καὶ διά-
δηλα πᾶσιν ἅμα γίγνοιντο. τρίτον, ἂν τούς τε
βουλευτὰς τοὺς ἐκ τῆς γερουσίας, καὶ τοὺς παῖ-
δας, τάς τε γυναῖκας αὐτῶν, ἄν ποτέ τινα αἰ-
τίαν βαρυτέραν, ὥστε ἢ ἀξίοντα σφᾶς ἀτι-
μίαν, ἢ φυγὴν, ἢ καὶ θάνατον ὀφείλειν, λάβω-
C σιν, ἐς τό τε βουλευτήριον ὑπάγῃς, μηδὲν
προκαταγνοὺς, καὶ ἐκείνῳ πᾶσαν τὴν περὶ
αὐτοῦ διαψήφισιν ἀκέραιον ἐπιτρέπῃς· ἵν' οἵ
τε ἀδικοῦντές τι, ἐν πᾶσι τοῖς ὁμοτίμοις ἐλεγ-
χόμενοι κολάζωνται χωρὶς τοῦ σοῦ φθόνου, καὶ
οἱ ἄλλοι, ταῦθ' ὁρῶντες, βελτίους γίγνωνται,
φόβῳ τοῦ μὴ καὶ αὐτοὶ ἐκδημοσιευθῆναι.
καὶ ταῦτα μέντοι περὶ ἐκείνων τῶν ἀδικημά-
των περὶ ὧν οἵ τε νόμοι κεῖνται, καὶ αἱ κρίσεις
αἱ κατ' αὐτοὺς γίγνονται, λέγω. τὸ γὰρ, ὅτι τις
D ἐλοιδόρησέ σε, ἢ καὶ ἕτερόν τι ἀνεπιτήδειον εἶ-
πε, μήτε ἀκούσῃς ποτὲ κατηγοροῦντός τινος,
μήτε ἐπεξέλθῃς. αἰσχρὸν μὲν γὰρ τὸ πιστεύειν
ὅτι τις μήτ' ἀδικοῦντά σε καὶ εὐεργετοῦντα
πάντας προεπηλάκισε. καὶ μόνοι τοῦτο ποι-
οῦσιν οἱ κακῶς ἄρχοντες· ἐκ γὰρ τοῦ συνει-
δότος καὶ τὸ πιστὸν τῶν λεγομένων εἰρῆσθαι
τεκμαίρονται. δεινὸν δὲ καὶ τὸ χαλεπαίνειν
ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ἃ εἰ μὲν ἀληθῆ εἴη, κρεῖττόν
ἐστι μὴ ποιεῖν· εἰ δὲ ψευδῆ, μὴ προσποιεῖσθαι.
ὡς πολλοί γε ἤδη διὰ τούτου πολὺ πλείω καὶ
χαλεπώτερα λογοποιεῖσθαι καθ' ἑαυτῶν ἐ-
ποίησαν. περὶ μὲν οὖν τῶν λόγῳ τι προπηλακίζειν αἰτιαζομένων ταῦτ' ἐγὼ φρονῶ.
κρείττω τε γὰρ καὶ ὑψηλότερον πάσης ὕβρεως εἶναί σε χρὴ, καὶ μηδ' ἐς ἔννοιαν ποτὲ μήτε αὐ-
τὸν ἀφικνεῖσθαι, μήτε τοὺς ἄλλους προάγειν, ὅτι δύναταί τις ἀσελγᾶναί τι εἰς σέ· ἵν' ὡς
περὶ τῶν θεῶν, οὕτω καὶ περὶ σοῦ φρονῶσιν, ὅτι σεπτὸς εἶ. ἂν δὲ δή τις ἐπιβουλεύειν σοι αἰ-

τὴν δίκην λάβῃ (γένοιτο γὰρ ἄν τι καὶ τοιοῦτον) αὐτὸς μὲν μηδὲν περὶ ἐκείνου τι μήτε δικάσῃς, μήτε προδιαγνῷς (ἄτοπον γὰρ, τὸν αὐτὸν καὶ κατήγορον καὶ δικαστὴν γίγνεσθαι) ἐπὶ δὲ δὴ τὴν βουλὴν αὐτὸν ἀγαγὼν, ἀπολογήσασθαί τε ποίησον· κἂν ἐλεγχθῇ, κόλασον μετριάσας ὡς οἷόν τε ἐστὶ τὸ τιμώρημα, ἵνα καὶ πιστευθῇ τὸ ἀδίκημα. χαλεπώτατα γὰρ οἱ πολλοὶ πείθονται ὅτι τις ἄοπλος ὢν ἐπιβουλεύει τῷ ὡπλισμένῳ. καὶ μόνος ἂν οὕτως αὐτῶν τύχοις, εἰ μήτε πρὸς ὀργὴν, μήτ' ἀνηκέστως, ἐφ' ὅσον γε καὶ ἐνδέχεται, τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ ποιοῖο. λέγω δὲ ταῦτα, χωρὶς ἢ εἴ τις στράτευμά τι ἔχων, ἄντικρυς ἐπαναστῇ. οὐδὲ γὰρ δικάζεσθαι ὁ τοιοῦτόν που προσήκει, ἀλλ' ἐν πολεμίου μοίρᾳ κολάζεσθαι.

Ταῦτά τε οὖν οὕτω καὶ τἆλλα τὰ πλεῖστα τὰ μέγιστα τῶν τοῦ δημοσίου προσηκόντων τῇ γερουσίᾳ ἀνατίθει. τά τε γὰρ κοινὰ κοινῶς διοικεῖσθαι δεῖ· καὶ ἔστι που πᾶσιν ἀνθρώποις ἔμφυτον καὶ τὸ χαίρειν ἐφ' οἷς ἂν παρὰ τοῦ κρείττονος, ὡς καὶ ἰσότιμοι αὐτοῦ ὄντες, ἀξιωθῶσι· καὶ τὰ πάντα τὰ μετὰ σφῶν τινι γνωσθέντα καὶ ἐπαινεῖν, ὡς οἰκεῖα, καὶ ἀγαπᾶν, ὡς αὐθαίρετα. ἐς μὲν οὖν τὸ βουλευτήριον τὰ τοιαῦτα ἐσφέρεσθαί φημι χρῆναι· καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων πάντας ὁμοίως τοὺς παρόντας γνώμην διδόναι· ὅταν δὲ δὴ κατηγορῆταί τις αὐτῶν, μὴ πάντας, πλὴν ἄν τις ἢ μηδέπω βουλεύῃ, ἢ καὶ ἐν τοῖς τεταμιευκόσιν ἔτι ὢν κρίνηται. ἄτοπον γὰρ τὸν μηδέπω δεδημαρχηκότα, ἢ ἠγορανομηκότα, ψῆφον κατά τινος τῶν τοιούτων φέρειν, ἢ νὴ Δία τούτων τινὰ κατὰ τῶν ἐστρατηγηκότων, ἢ καὶ ἐκείνων, κατὰ τῶν ὑπατευκότων. ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐπὶ πάντας τὴν τοῦ τι ἀποφήνασθαι ἐξουσίαν ἐχέτωσαν· οἱ δ' ἄλλοι ἐπί τε τοὺς ὁμοίους καὶ ἐπὶ τοὺς ὑποδεεστέρους.

Δίκαζε δὲ καὶ αὐτὸς ἰδίᾳ τά τε ἐφέσιμα καὶ τὰ ἀναπόμπιμα, ὅσα ἂν παρά τε τῶν μειζόνων ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, τοῦ τε πολιάρχου καὶ τοῦ ὑποτι-
330 μητοῦ, καὶ τῶν ἐπάρχων, τοῦ τε τὸν σῖτον ἐπισκοποῦντος καὶ τοῦ νυκτοφυλακοῦντος, ἀφικνῆται. μήτε γὰρ αὐτοδίκης μήτ' αὐτοτελὴς οὕτω τις τὸ παράπαν ἔστω, ὥστε

A quiſpiam culpetur (quod ſanè fieri poteſt) eum tu ip ſe neque iudicabis, neque præiudicium contrà afferes (eſt enim abſurdum eundem & accuſatoris & iudicis partibus fungi) ſed in ſenatum adductum, cauſam dicere iube, ac, ſi conuincatur, quàm fieri poteſt moderatiſſimo ſupplicio plecte, vt fides crimini fiat. Nam plerique difficulter omnino adducuntur vt credant ab inermi inſi-
B dias armato ſtructas: quod hac ſolùm ratione conſequeris, ſi neque ex ira neq; extremo ſupplicio (quantū quidem eius fieri licet) in huiuſmodi reos animaduertas. Hîc tamen eos excluſos velim qui quum exercitum obtineant, palam contra te inſurgunt: neque enim hi in iudicium pertrahendi, ſed hoſtium exēplo puniendi ſunt. In ſeditioſos.

Proinde hæc, & pleraſque alias res maximè ad rempublicam ſpectantes, ſenatus poteſtati permittes. nam & rempublicam communi
C conſilio adminiſtrari par eſt, & natura ſuapte homines gaudēt iis quæ tanquam conditione æquales à maiori adipiſcuntur, omniáque quæ is cum ipſorum conſilio decernit, tanquam propria laudant, ac tanquam vltro à ſeipſis ſtatuta diligunt. De his itaque ad ſenatum referre te iubeo, omnéſque ſenatores ex æquo de pleriſque rebus ſententiam ferre: ſed vbi quis ſenator reus agitur, non omnes, niſi reus, aut ſenator nondum ſit factus, aut quæſtorius adhuc
D ſit. Eſt enim à ratione alienum, eum qui nondum tribunuſplebis, aut ædilis fuerit, de eo qui hos magiſtratus obierit, ſuffragium dicere, aut hos de prætoriis, vel rurſum hos de cōſularibus: verùm conſularibus liceat de omnibus ſuam ſententiam ferre, reliquis de æqualibus, aut minoribus. In damnando quomodo ſententiæ ferēdæ.

Ipſe autem ſeorſim de cauſis in quibus prouocatione certatur, iudi-
E cium facies, quæ à maioribus magiſtratibus, tutoribus, præfecto vrbis, ſubcenſore, præſidibus prouinciarum, annonæ procuratore, & nocturnæ cuſtodiæ magiſtro ad te referuntur. nemo enim ita merum imperium obtinere debet Prouocationes.

vt non ab eo prouocari poſſit. Di his igitur cauſis, & equitum, centurionúmque, priuatorúmque primariorum cognoſces, vbi de capite aut ignominia erit controuerſia: nam hæc ad te ſolum debent referri: ac nemo, ob eas quas dixi cauſas, ali⁹ iudicare de iis debet. Adhibere autem vnoquoque tempore ad ea iudicia potes præſtantiſſimos quoſque patricii equeſtriſque ordinis viros, alióſque ex conſularibus & prætoriis, alios alio tempore, vt & tu prius moribus eorũ hac ratione certius perſpectis, rectè vti eis poſſis: & illi conſuetudine habita tuorum morum ac cõſiliorum, ita demum in prouincias exeant. Hos in cauſis grauioribus ſententias non apertè rogabis, ne neceſſariis ſuis fauentes, non liberè quid ſentiant pronuntient: ſed in tabella eas ſcriptas, ad te ſolum, ne cui alii innoteſcãt, perferri, ac deleri ſtatim lectas iube. Sic enim vniuſcuiuſque ſentẽtiam certiſſimè cognoſces, ſi eam illi à nemine alio cognitum iri perſuaſum habeant. Præterea ad iudicia, ad literas, ad vrbium decreta, ad priuatorum hominum poſtulata, ad aliáque omnia quæ adminiſtrationi imperii competunt, adiutores adminiſtróſque ex equitibus quoſdam habebis: ſic & facilius ſingula peragentur, & neque tu per errorem falleris, neque ſolus omnia conficiens fatigaberis. Liberam dandi tibi ex animi ſui ſententia conſilii omnibus poteſtatem facies, propoſita ſecuritate: nam & ſi cuius tibi ſermo probabitur, multum inde vtilitatis ad te, & ſi non placebit, nihil incommodi redibit. quorum conſilium ſequendum exiſtimabis, eos collauda, ac honora: (nam illorum inuentis gloriam tibi paries) quorum verò reiicies, nequaquam eos aut ignominia afficies, aut culpabis, quum ad eorum tibi voluntatem, non ſucceſſum eius, ſit reſpiciẽdum. Quod idẽ in re bellica etiã tibi obſeruandũ eſt, ne vel fortuito alicuius infortunio ſuccẽſeas, neq; re bene geſta inuideas: ita libentes

Quomodo conſiliariis, & bellorum legatis vtendum.

Libertas.

Legatorũ in bello opera.

A μὴ οὐκ ἐφέσιμον ἀπ' αὐτοῦ δίκην γίγνεσθαι. ταῦτά τε οὖν κρῖνε, καὶ περὶ τῶν ἱππέων, τῶν τε ἑκατοντάρχων τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου, καὶ τῶν ἰδιωτῶν τῶν πρώτων, ὅταν περὶ θανατώσεως ἢ καὶ ἀτιμίας τινὸς ἀγωνίζωνται. σοὶ γὰρ δὴ τὰ τοιαῦτα μόνῳ προσκείσθω, καὶ μηδεὶς ἄλλος περὶ αὐτῶν αὐτὸς καθ' ἑαυτόν, δι' ἅπερ εἶπον, δικαζέτω. μετὰ γὰρ δὴ σοῦ ἀεὶ μὲν οἱ ἐντιμότατοι καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, ἤδη δὲ καὶ ἕτεροι τινὲς ἔκ τε τῶν ὑπα- B τευκότων καὶ ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων ἄλλοι ἄλλοτε διαγινωσκέτωσαν· ἵνα σύ τε τοὺς τρόπους αὐτῶν ἀκριβέστερον ἐν τούτῳ προκαταμανθάνων, ὀρθῶς σφίσιν ἔχῃς χρῆσθαι, καὶ ἐκεῖνοι προσυγγιγνόμενοι τοῖς τε ἤθεσι καὶ τοῖς βουλεύμασί σου, οὕτως ἐς τὰς τῶν ἐθνῶν ἡγεμονείας ἐξίωσι. τὰς μέντοι γνώμας αὐτῶν μὴ φανερῶς, ὅσαι γε καὶ ἐπισκέψεως ἀκριβεστέρας δέονται, διαπυνθάνου (ἵνα μὴ τοῖς C προσήκουσι σφῶν ἐφεπόμενοι, κατοκνῶσι παρρησιάζεσθαι) ἀλλ' ἐς γραμματεῖα γραφομένας· οἷς αὐτὸς μόνος ἐντυχών, ὑπὲρ τοῦ μηδενὶ ἄλλῳ ἐκδήλους αὐτὰς γίγνεσθαι, εὐθέως αὐτὰς ἀπαλείφεσθαι κέλευε. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα τὴν ἑκάστου γνώμην διακριβώσειας, εἰ ἀνέλεγκτον αὐτὴν παρὰ τοῖς ἄλλοις πιστεύσειαν ἔσεσθαι. καὶ μέντοι καὶ πρὸς τὰς δίκας τάς τε ἐπιστολὰς καὶ τὰ ψη- D φίσματα τῶν πόλεων, τάς τε τῶν ἰδιωτῶν ἀξιώσεις, καὶ ὅσα ἄλλα τῇ τῆς ἀρχῆς διοικήσει προσήκει, συνεργούς τέ τινας καὶ ὑπηρέτας ἐκ τῶν ἱππέων ἔχε. ῥᾷόν τε γὰρ οὕτως ὡς ἕκαστα διαχωρήσει, καὶ σὺ οὔτ' ἀγνωμονῶν σφαλήσῃ, οὔτ' αὐτουργῶν ἐκκαμῇ. τήν τε παρρησίαν παντὶ τῷ βουλομένῳ καὶ ὁτιοῦν συμβουλεῦσαί σοι, μετ' ἀδείας νέμε. ἄν τε γὰρ ἀρεσθῇς τοῖς λεχθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ, πολλὰ ὠφελήσῃ· ἄν τε καὶ μὴ πεισθῇς, οὐδὲν βλα- E βήσῃ. καὶ τοὺς μὲν τυχόντας τῆς γνώμης, καὶ ἐπαίνει καὶ τίμα· (τοῖς γὰρ ἐκείνων ἐξευρήμασιν αὐτὸς εὐδοκιμήσεις) τοὺς δ' ἁμαρτόντας μήτ' ἀτιμάσῃς ποτέ, μήτ' αἰτιάσῃ. τὴν γὰρ διάνοιαν αὐτῶν δεῖ σκοπεῖν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐκ ἐπιτυχίαν μέμφεσθαι. ὃ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πολεμικῶν φύλαττε· καὶ μήτε ἐπὶ δυστυχίᾳ ἀκουσίῳ χαλεπήνῃς τινί, μήτε ἐπ' εὐτυχίᾳ φθονήσῃς· ἵνα καὶ προθύμως καὶ

ἡδέως πάντες ὑπὲρ σοῦ κινδυνεύσωσι· πι-
στεύοντες ὅτι οὔτε πταίσαντές τι κολασθήσον-
ται, οὔτε κατορθώσαντες ἐπιβουλευθήσον-
ται. πολλοὶ γοῦν τῶν παρὰ τῶν τὸ κράτος ἐ-
χόντων φθόνον φοβούμενοι, σφαλῆναί τι
μᾶλλον ἢ κατορθῶσαι προείλοντο. κἀκ
τούτου τὸ μὲν ἀσφαλὲς αὐτοὶ ἔσχον, τὸ δὲ δὴ
ζημίωμα ἐκείνοις προσετρέψαντο. ὥστε αὐ-
τὸς τὸ πλεῖον ἀπ' ἀμφοτέρων, καὶ τῶν χειρό-
νων καὶ τῶν ἀμεινόνων, ἀπολαύσων, μηδέποτε
θελήσῃς, λόγῳ μὲν, ἄλλοις, ἔργῳ δὲ, σαυτῷ
φθονῆσαι.

Πάνθ' ὅσα τοὺς ἀρχομένους καὶ φρονεῖν
καὶ πράττειν βούλει, καὶ λέγε καὶ ποίει. οὕτω
γὰρ ἂν μᾶλλον παιδεύσειας αὐτοὺς, ἢ ταῖς ἐκ
τῶν νόμων ἀνάγκαις δειματώσειας. τὸ μὲν γὰρ
ζῆλον, τὸ δὲ φόβον ἔχει. καὶ ῥᾷον τις μιμεῖται τὰ
κρείττω, ὁρῶν ἔργα γιγνόμενα, ἢ φυλάττεται
τὰ χείρω, ἀκούων λόγῳ κεκωλυμένα. καὶ
αὐτὸς μὲν ἀκριβῶς πάντα πράττε, μηδε-
μίαν συγγνώμην ἑαυτῷ νέμων, ὥστε καὶ εὖ
εἰδὼς ὅτι παραχρῆμα πάντες καὶ ὅσα ἂν
εἴπῃς καὶ ὅσα ἂν ποιήσῃς, μαθήσονται. καθά-
περ γὰρ ἐν τινὶ τῆς ὅλης οἰκουμένης θεάτρῳ
ζήσῃ· καὶ οὐχ οἷόν τε σοί ἔσται οὐδὲ βραχύτα-
τον ἁμαρτόντι διαλαθεῖν. οὔτε γὰρ καταμό-
νας ποτὲ, ἀλλὰ καὶ μετὰ συχνῶν ἀεί τι πρά-
331 ξεις. καὶ πολυπραγμονοῦσί πως τὰ ὑπὸ
τῶν ἀρχόντων γιγνόμενα καὶ οἱ λοιποὶ πάντες
ἥδιστα· ὥστ' ἂν ἅπαξ καταμάθωσί σε ἄλ-
λα μὲν αὐτοῖς παραγγέλλοντα, ἄλλα δὲ αὐ-
τὸν ποιοῦντα, οὐ τὰς ἀπειλάς σου φοβηθήσον-
ται, ἀλλὰ τὰ ἔργα μιμήσονται. τὸν δὲ δὴ
τῶν ἄλλων βίον ἐπισκόπει μὲν, μὴ μέντοι καὶ
χαλεπῶς ἐξέταζε· ἀλλ' ὅσα μὲν ἂν ὑφ' ἑτέ-
ρων τινῶν ἐσάγηται, κρῖνε· ὅσα δ' ἂν ὑπὸ
μηδενὸς αἰτιάζηται, μηδὲ προσποιοῦ εἰδέ-
ναι, ἔξω τῶν εἰς τὸ δημόσιον πλημμελου-
μένων. ταῦτα μὲν γὰρ τῆς προσηκούσης ἐπι-
στροφῆς, κἂν μηδεὶς ἐγκαλῇ, τυγχάνειν ὀφεί-
λει. τὰ δὲ ἄλλα τὰ ἰδιωτικὰ ἴσθι μὲν (ἵνα μὴ
καὶ σφαλῇς ποτε ἀνεπιτηδείῳ τινὶ ὑπηρέ-
τῃ πρός τι χρησάμενος) μὴ μέντοι καὶ ἐξέ-
λεγχε. πολλὰ γὰρ ἡ φύσις καὶ παρὰ τὸν νόμον
πολλοὺς ἁμαρτάνειν ἐξάγει. οἷς ἂν μὲν ἀκρι-
βῶς τις ἐπεξίῃ, ἢ τινὰ, ἢ οὐδένα ἂν αὐτῶν

A alacrésque pro te omnes pericula
suscipient, quum neque infeliciter
re gesta supplicium, neque, prosperè,
insidias sibi timendas persuasum ha
beant. Nam multi, quum eorum
penes quos summa esset imperii
metuerent inuidiam, cladem acci-
pere quàm victoria potiri malue-
runt, eóque sese tutos præstiterunt,
damno illis iniuncto. Quare tu, ad
quem vtriusque euentus vel com-
moda vel incommoda maxima sui
parte referentur, nequaquam de-
B bes, verbo quidem aliis, re autem, i-
psi tibi inuidere.

Ea autem dices ac ages quæ
sentire ac facere præfectos tuos ve-
lis: id enim facilius eos officium
suum docebit, quàm metus legum:
quum alterum imitatione constet,
alterum timore: ac faciliùs me-
liora imitentur homines quum ea
in reipsa conspiciant, quàm peiora
vitent, verbis ea prohibita audien-
tes. Ipse igitur omnia summa cum
diligentia ages, nihil tibi ipsi igno-
C scens: sed certum hoc habens, o-
mnia tua & dicta & facta statim o-
mnibus nota futura. Viues enim
veluti in quodam orbis terrarum
theatro, nec fieri potest vt vel mini-
mum tuum peccatum lateat: nihil
enim sine arbitris, sed semper in
magna hominum multitudine a-
ges: & perscrutari acta principum o-
mnes homines libentissimè solent.
Qui si semel compererint te alia aliis
præcipere, alia ipsum agere, non
iam minas tuas metuent, sed facta
D imitabuntur. Aliorum vita inspi-
cienda quidem tibi, non tamen gra
uiter inquirendum: sed quæ ab aliis
accusantur crimina, de iis iudican-
dum: reliqua accusatore carentia tu
quoque dissimula, nisi quid in rem-
publicam sit delictum: de his enim
exigenda est merita pœna, etiamsi
nemo deferat. Priuata autem cæte-
ra, cognoscenda quidem sunt (ne
erres aliquando huiusmodi inepto
homine ad functionem aliquam
adhibito) non tamen coarguenda.
E Nam natura multos homines cò
rapit, vt contra leges delinquant:
quæ si quis omnia accuratè delicta
persequi velit, aut neminem, aut

Quomodo aliorum vitia & virtutes rectè tractentur.

perpaucos impunitos relinquat: sin humaniter æquitatem iuri misceat, fortassis eos emendet. Lex enim quanquam necessariò pœnas graues statuit, tamen naturam coercere non semper potest. cæterùm homines quidam quũ occulta esse sua peccata putant, aut saltem mediocriter verbis castigantur, vitam emendant: partim quòd metuunt ne manifesti delictorum fiant, partim denuo peccare veriti: iidem palam factis vitiis suis pudore proiecto, aut immodicè puniti, omnia iura confundunt ac conculcant, solísque naturæ impetibus seruiunt. Quamobrem neque facile est omnes peccantes punire, neque decorum eos qui apertè libidine mala feruntur, negligere. Habes rationem peccata hominum, nisi extrema omnino sint, tractandi. At egregia eorum facta etiam maiori quàm mereantur honore sunt ornanda. Ita enim potissimùm efficies humanitate tua vt à deterioribus abstineant: & munificentia, vt meliora sequantur. Neque enim timendum est ne te aliquando pecuniæ, aliáve, quibus compenses virtutem tuorum, deficiant. nam te in tot terras ac maria imperium habente, citiùs arbitror defuturos qui donis tuis digni sint. neque id verendum ne qui à te ornati, ingratos se exhibeant, quum nulla alia res perinde hominis ingenium subigat ac conciliet, quàm si is non modò nulla iniuria, sed etiam beneficio afficiatur.

AEquitas.

Eum te aliis vt præbeas consulo. Iam quod ad teipsum attinet, nihil insolens aut superbum admittere debes, tibi vel ab aliis vel à senatu verbis aut re oblatum. Vt enim alios honores à te dati ornant, ita tibi maius his quæ habes dari nihil potest: sed quidquid datur, multam fuci suspicionem secum fert. nemo enim est qui sponte sua aliquid tale ei qui summam rerum obtinet, decernere videatur: quæ verò sibiipsi quispiam tribuit, neque laudari solent, & risu excipiuntur. Ideo splendorem tu tibi præclaris

Immodici honores non admittendi.

A ἀτιμώρητον καταλίποι· ἂν δ᾽ ἀνθρωπίνως τὸ ἐπιεικὲς τῷ νενομισμένῳ παραμιγνύῃ, τάχ᾽ ἂν καὶ σωφρονίσειεν αὐτούς. ὁ μὲν γὰρ νόμος, καίτοι ἰσχυρὰ τὰ κολάσματα ἀναγκαίως ποιούμενος, οὐ δύναται τῆς φύσεως ἀεὶ κρατεῖν· τῶν δ᾽ ἀνθρώπων τινές, λανθάνειν μὲν δόξαντες, ἢ καὶ μετρίως πως νουθετηθέντες, ἀμείνους γίγνονται (οἱ μέν, αἰσχυνόμενοι ἐλεγχθῆναι, οἱ δέ, αἰδούμενοι πάλιν σφαλῆναι) φανερωθέντες δὲ καὶ ἀπερυθριάσαντες, ἢ καὶ B πέρα τοῦ μετρίου κολασθέντες, τά τε νενομισμένα πάντα συγχέουσι καὶ καταπατοῦσι, καὶ μόναις ταῖς τῆς φύσεως ὁρμαῖς δουλεύουσι. κἀκ τούτου οὔτε τὸ πάντας αὐτοὺς κολάζειν ῥᾴδιον, οὔτε τὸ περιορᾶν φανερῶς τινας ἀσελγαίνοντας, εὐπρεπὲς γίγνεται. τὰ μὲν δὴ οὖν ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων τοῦτόν σοι τὸν τρόπον, πλὴν τῶν πάνυ ἀνηκέστων, μεταχειρίζεσθαι παραινῶ. τὰ δ᾽ ὀρθῶς ὑπ᾽ αὐτῶν γιγνόμενα, καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τῶν C ἔργων τιμᾶν. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα ποιήσειας αὐτούς τε τῶν χειρόνων ἀπέχεσθαι, τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τῶν βελτιόνων ἐφίεσθαι, τῇ μεγαλοδωρεᾷ. μὴ γάρ τοι καταδείσῃς μήθ᾽ ὅτι ἐπιλείψει σέ ποτε ἢ χρήματα, ἢ τἆλλα, οἷς τοὺς ἀγαθόν τι ποιοῦντας ἀμείψῃ· (πολὺ γὰρ μᾶλλον ἔγωγε ἐλάττους αὐτῶν τοὺς εὖ τι παθεῖν ἀξίους οἶμαι γενήσεσθαι, τοσαύτης σοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντος) μήθ᾽ ὅτι τινὲς εὐεργετηθέντες, ἀχαρίστως τι πράξουσιν. D οὐδὲν γὰρ οὕτω καὶ δουλοῖ καὶ οἰκειοῦταί τινα, κἂν ἀλλότριος, κἂν ἐχθρὸς ὢν τύχῃ, ὡς τὸ μήτ᾽ ἀδικεῖσθαι, καὶ προσέτι καὶ εὖ πάσχειν.

Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἄλλους οὕτω σοι προσφέρεσθαι γνώμην δίδωμι· σαυτῷ δὲ δὴ μήτε ἐξαλλόν τι, μήθ᾽ ὑπερήφανον, μήτε παρὰ τῶν ἄλλων, μήτε παρὰ τῶν τῆς βουλῆς ἢ ἔργῳ ἢ καὶ λόγῳ δοθὲν περιίδῃς. τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις κόσμον ἡ παρὰ σοῦ τιμὴ φέ- E ρει, σοὶ δ᾽ αὐτῷ μεῖζον μὲν τῶν ὑπαρχόντων οὐδὲν ἂν δοθείη, ὑποψία δ᾽ ἂν κιβδηλίας πολλὴ προσγένοιτο. καὶ γάρ τοι τῶν μὲν ἄλλων οὐδεὶς ἑκὼν τοιοῦτόν τι τῷ κρατοῦντι ψηφίζεσθαι δοκεῖ, πάντα δ᾽ ἤδη τις αὐτὰ αὐτὸς παρ᾽ ἑαυτοῦ λαμβάνων, οὐχ ὅσον οὐκ ἐπαινεῖται, ἀλλὰ καὶ γέλωτα προσοφλισκάνει. τήν τε οὖν ἄλλην λαμπρότητα ἑαυτῷ διὰ τῶν ἀγαθῶν

» ἔργων παρασκεύαζε. καὶ εἰκόνας σου χρυσᾶς μὲν
» ἢ ἀργυρᾶς μηδέποτε ἐπιτρέψῃς γίγνεσθαι·
» (οὐ γὰρ μόνον δαπανηραί, ἀλλὰ καὶ ἐπιβού-
» λευτοι καὶ ὀλιγοχρόνιοι εἰσίν) ἄλλας δ' ἐν αὐ-
» ταῖς ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς καὶ ἀκηρά-
» τοις καὶ ἀθανάτοις ἐξ εὐεργεσιῶν δημιούργει.
» μὴ μέντοι μηδὲ ναόν ποτε περιίδῃς σαυτῷ
» γιγνόμενον. μάτην γὰρ παμπληθῆ χρήματα
» ἐς τὰ τοιαῦτα ἀναλίσκεται, ἃ χρεῖον ἐστὶν ἐς
» τὰ ἀναγκαῖα δαπανᾶσθαι. (πλοῦτος γὰρ ἀ-
» κριβὴς οὐχ οὕτως ἐκ τοῦ πολλὰ λαμβάνειν, ὡς
» ἐκ τοῦ μὴ πολλὰ ἀναλίσκειν, ἀθροίζεται) καὶ
» ἐς εὔκλειαν οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν προσγίγνεται.
332 » ἀρετὴ μὲν γὰρ ἰσοθέους πολλοὺς ποιεῖ, χειροτο-
» νητὸς δ' οὐδεὶς πώποτε θεὸς ἐγένετο. ὥστε
» σοί τε ἀγαθῷ μὲν ὄντι, καὶ καλῶς ἄρχοντι
» πᾶσα μὲν γῆ τεμένισμα ἔσται, πᾶσαι δὲ πό-
» λεις ναοί, πάντες δ' οἱ ἄνθρωποι ἀγάλμα-
» τα· ἐν γὰρ ταῖς γνώμαις αὐτῶν ἀεὶ μετ' εὐδο-
» ξίας ἐνιδρυθήσῃ· τοὺς δ' ἄλλως πως τὰ
» κράτη διέποντας οὐ μόνον οὐ σεμνύνει τὰ τοιαῦ-
» τα, κἂν ἐν ἁπάσαις ταῖς πόλεσιν ἐξαιρεθῇ,
» ἀλλὰ καὶ προσδιαβάλλει, τρόπαιά τε τινὰ
» τῆς κακίας αὐτῶν καὶ μνημεῖα τῆς ἀδικίας
» γιγνόμενα. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπὶ πλεῖον ἀνταρκέσῃ,
» τοσούτῳ μᾶλλον καὶ ἡ κακοδοξία αὐτῶν δια-
» μένει.

» Ὥστ' εἴπερ ἀθάνατος ὄντως ἐπιθυμεῖς
» γενέσθαι, ταῦτά τε οὕτω πρᾶττε, καὶ προσ-
» έτι τὸ μὲν θεῖον πάντη πάντως αὐτός τε σέ-
» βου, κατὰ τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους τιμᾶν
» ἀνάγκαζε· τοὺς δὲ δὴ ξενίζοντάς τι περὶ αὐτὸ
» καὶ μίσει καὶ κόλαζε, μὴ μόνον τῶν θεῶν ἕνεκα,
» ὧν καταφρονήσας οὐδ' ἄλλου ἄν τινος προ-
» τιμήσειεν, ἀλλ' ὅτι καινά τινα δαιμόνια οἱ τοι-
» οῦτοι ἀντεισφέροντες, πολλοὺς ἀναπείθουσιν
» ἀλλοτριονομεῖν. κἀκ τούτου καὶ συνωμοσίαι
» καὶ συστάσεις ἑταιρεῖαί τε γίγνονται, ἅπερ ἥκιστα
» μοναρχίᾳ συμφέρει. μήτ' οὖν ἀθέῳ τινί,
» μήτε γόητι συγχωρήσῃς εἶναι. μαντικὴ μὲν γὰρ
» ἀναγκαία ἐστί, καὶ πάντως τινὰς καὶ ἱερόπτας
» καὶ οἰωνιστὰς ἀπόδειξον· οἷς οἱ βουλόμενοί τι κοι-
» νώσασθαι, συνέσονται. τοὺς δὲ δὴ μαγευτὰς
» πάνυ οὐκ εἶναι προσήκει. πολλοὺς γὰρ πολλά-
» κις οἱ τοιοῦτοι τὰ μέν τινα, ἀληθῆ, τὰ δὲ δὴ

A facinoribus para: statuas tibi neque aureas neque argenteas fieri vnquã sine. nam non modò magnis sumptibus eæ cõstant, sed insidiis etiam opportunæ, ac parum diuturnæ, sunt: benefaciendo autem alias tibi statuas in animis hominum, nulli interitui obnoxias, effice. Templum quoque nullum tibi patere ædificari. Quippe in huiusmodi res incassum multæ pecuniæ insumuntur, quas necessariis rebus impendere B præstat. Etenim diuitiæ magnę non tam, multa accipiendo, quàm non multos sumptus faciendo, colliguntur: & id genus res nullam gloriam adferunt. At virtus multos diis æquat: nemo autem vnquam mortalium suffragiis deus effectus est. Ita tibi si bonus fueris, ac rectè imperaueris, vniuersa terra templum erit, pro delubris omnes vrbes, omnes homines pro statuis: quorum in animis semper cum gloria insidebis: C qui verò imperium summum malè gerunt, eos ista ornamenta, quanquam in omnibus vrbibus posita, tantùm abest vt decorent, vt etiam reprehensionibus eos hominum exponant, quum sint trophæa quædam malitiæ eorum, ac iniustitiæ monimenta: quæ quo diutius perdurauerint, eo longius quoque infamia istorum permanet.

Parsimonia.

Itaque si reuera immortalis fieri cupis, ita vt dixi agendum tibi est. D Deos quoque semper & vbique ita cole vt moribus patriæ est receptũ, ad eundémque cultum alios compelle: peregrinarum verò religionũ autores odio & suppliciis prosequere: non modò deûm gratia, quos qui contemnit, haud dubiè nihil quoque aliud magni faciet, sed propterea etiam quòd qui noua numina introducunt, multos ad peregrinis legibus vtendum pelliciunt: inde coniurationes, coitiones, & conciliabula existunt, minimè vnius principatui commodæ res. Itaque E neque deorum contemptorem, neque præstigiatorẽ vllum tolerabis. Nam diuinatio quidem necessaria est, ideóque omnino aruspices & augures tibi sunt constituendi, quos consulere possint qui volunt: magi verò omnino ferendi nõ sunt, qui quum sæpenumero vera etiã dicãt, tamen

Pietas.

Magica.

frequentius mentiendo hominibus nouarum rerum tentandarum causam præbent. Quod idem philosophiam quoque profitentes haud pauci faciunt: quos ipsos quoque cauere te iubeo. Neque enim quia Areum & Athenodorum bonos ac honestos viros expertus es, omnes alios idem studium præ se ferentes similes eorum iudicare debes, quum hac specie vsi multi infinita mala populis priuatisque hominibus adferant.

Philosophi falsi.

Animo quidem te quammaxime pacis studioso, nihilque præter ea quæ possides appetente, esse decet, interim tamen ad bellicam rem paratissimum, vt neque velit quidem, neque ausit quisquam te lædere: aut si omnino id conetur, facilè & extemplo plecti possit. Ac quandoquidem ob hanc & alias causas habere te oportet auscultatores ac exploratores, quorum opera omnes tui imperii res cognoscas, ne quid custodia aut emendatione indigens te fallere possit: memento non omnia statim quæ ab his referuntur, credenda, sed diligentem considerationem adhibendam esse. permulti enim eorum, vel odio aliorum, vel eorum bona sibi petentes, vel in gratiam quorundam, vel irati ob postulatam ab aliis ac non acceptam pecuniam, falso crimine seditionis tentatæ, aut contra imperatorem alicuius facti vel dicti improbi eos onerant: ideo non facilè iis animus est aduertendus, sed omnia accuratè indaganda. Quòd si enim tardius fidem adhibueris, nullo tuo magno id fiet damno: festinando autem fieri potest vt peccatum aliquod irreparabile admittas.

Auscultatoribus quatenus credendum.

Ad hæc libertorum te tuorum ac familiarium optimum quenque in honore habere oportet, quia id & decus tibi magnum & securitatem afferet: nulli tamen nimia est indulgenda potentia, sed ita moderandum omnibus, vt ne in quam te reprehensionem coniiciant. Nam quæcunque vel rectè vel secus egerint, omnia tibi imputabuntur: talémque te omnes iudicabunt qualia eos facta exercere permiseris. Ergo potentibus omnibus iniuria alios afficiendi, calumniandíque fa-

Quomodo tractandi familiares.

Potentes.

A πλείω, ψευδῆ λέγοντες, νεοχμοῦν ἐπαίρουσι. τὸ δ᾽ αὐτὸ τοῦτο καὶ τῶν φιλοσοφεῖν προσποιουμένων οὐκ ὀλίγοι ποιοῦσι. διὸ καὶ ἐκείνους φυλάσσεσθαί σε παραινῶ. μὴ γὰρ ὅτι καὶ Ἀρείου καὶ Ἀθηνοδώρου καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν πεπείρασαι, πίστευε καὶ τοῖς ἄλλοις πάντας τοὺς φιλοσοφεῖν λέγοντας ὁμοίους αὐτοῖς εἶναι. μυρία γὰρ κακὰ καὶ δήμους καὶ ἰδιώτας τὸ πρόσχημα τοῦτο προβαλλόμενοί τινες δρῶσι.

B Τῇ μὲν οὖν γνώμῃ, καὶ τὸ μηδὲν πλείονος τῶν ὑπαρχόντων ἐπιθυμεῖν, εἰρηνικώτατον εἶναί σε χρή, ταῖς δὲ παρασκευαῖς πολεμικώτατον, ὅπως μάλιστα μὲν μήτε ἐθελήσῃ μήτε ἐπιχειρήσῃ τις ἀδικῆσαί σε, εἰ δὲ μή, ῥᾳδίως καὶ παραχρῆμα κολασθῇ. καὶ ἐπειδή γε ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ διὰ ταῦτα καὶ διὰ τἆλλα καὶ ὠτακουστεῖν τινὰς καὶ διοπτεύειν πάντα τὰ τῇ ἡγεμονείᾳ σου προσήκοντα, ἵνα μηδὲν τῶν φυλακῆς τινὸς καὶ ἐπανορθώσεως δεομένων ἀγνοῇς, μέμνησο ὅτι οὐ χρὴ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς C λεγομένοις ὑπ᾽ αὐτῶν πιστεύειν, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς αὐτὰ διασκοπεῖν. συχνοὶ γάρ, οἱ μέν, μισοῦντές τινας, οἱ δέ, ἐπιθυμοῦντες ὧν ἔχουσιν, ἄλλοι χαριζόμενοί τισιν, ἄλλοι χρήματα αἰτήσαντές τινας, καὶ μὴ λαβόντες, ἐπηρεάζουσιν αὐτοὺς ὡς νεωτερίζοντας, ἢ καὶ ἄλλο τι ἀνεπιτήδειον κατὰ τοῦ αὐταρχοῦντος ἢ φρονοῦντας ἢ λέγοντας. οὔκουν εὐθὺς οὐδὲ ῥᾳδίως προσέχειν αὐτοῖς δεῖ, ἀλλὰ καὶ πάνυ πάντα διελέγχειν. βραδύνας μὲν γὰρ ἐν τῷ πιστεῦσαί τινα, D οὐδὲν μέγα ἀδικηθήσῃ· σπεύσας δέ, τάχ᾽ ἄν τι καὶ ἐξαμάρτοις ὃ μὴ δυνηθήσῃ ἂν ἀκέσασθαι. τιμᾶν μὲν οὖν σε τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τῶν ἀπελευθέρων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συνόντων σοι καὶ δεῖ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι. καὶ γὰρ κόσμον καὶ ἀσφάλειαν σοὶ μεγάλην τοῦτο οἴσει. μὴ μέντοι καὶ ὑπερέχειν τι ἰσχυέτωσαν, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς πάντες σωφρονείτωσαν, ὥστε σε μηδὲν ὑπ᾽ αὐτῶν διαβληθῆναι· πάντα γὰρ ὅσα ἂν ἢ καλῶς, ἢ κακῶς πράξωσι, σοὶ προσ- E τεθήσεται· καὶ τοιοῦτος αὐτὸς ὑφ᾽ ἁπάντων νομισθήσῃ, ὁποῖα ἂν ἐκείνοις ποιεῖν ἐπιτρέποις. τοὺς μὲν δὴ οὖν δυνατοὺς μὴ πλεονεκτεῖν τινά, μήτ᾽ αὖ συκοφαντεῖσθαι ἔα· μηδὲ ἔξω

τινὶ αὐτῶν αὐτὸ τοῦτο ἔγκλημα, ὅτι δύνανται, κἂν μηδὲν ἁμαρτάνωσι. τοῖς δὲ δὴ πολλοῖς ἀ- 333 μύνειν μὲν ἰσχυρῶς ἀδικουμένοις, μὴ προσέχειν δὲ ῥᾳδίως αἰτιωμένοις· ἀλλ' αὐτὰ τὰ ἔργα καθ' ἑαυτὰ ἐξέταζε, μήτε ἐς τὸ προέχον πᾶν ὑποπτεύων, μήτε τῷ καταδεεστέρῳ πάντη πιστεύων. καὶ τοὺς μὲν ἐργαζομένους, χρήσιμόν τέ τι τεχνωμένους τίμα· τοὺς δ' ἀργοῦντας, ἢ καὶ φαῦλόν τι πραγματευομένους μίσει· ἵνα τὴν μὲν διὰ τὰς ὠφελείας ὀριγνώμενοι, τὴν δὲ διὰ τὰς ζημίας ἀπεχόμενοι, πρός τε τὰ οἰκεῖα ἀμείνους καὶ πρὸς τὰ κοινὰ συμφορώτεροί σοι γίγνωνται. καλὸν μὲν οὖν ἐστι καὶ τὸ τὰ τῶν ἰδιωτῶν ἀμφισβητήματα ὡς ἐλάχιστα ποιοῦντα, τὰς διαλύσεις αὐτῶν ὡς τάχιστα καθιστάναι· κάλλιστον δὲ τὸ τὰς τῶν δήμων ὁρμὰς κωλύειν, κἂν ἐπευχόμενοί τινα τῇ τε ἀρχῇ καὶ τῇ σωτηρίᾳ τῇ τε τύχῃ, ἐκβιάζεσθαί τινας ἢ πρᾶξαί τι ἢ ἀναλῶσαι παρὰ δύναμιν ἐπιχειρῶσι, μὴ ἐπιτρέπειν. τάς τε ἔχθρας αὐτῶν καὶ τὰς φιλοτιμίας τὰς πρὸς ἀλλήλους παντάπασιν ἐκκόπτειν, καὶ μήτε ἐπωνυμίας τινὰς κενάς, μήτ' ἄλλο τι ἐξ οὗ διενεχθήσονταί τισιν, ἐφιέναι σφίσι ποιεῖσθαι. ῥᾳδίως δέ σοι πάντες καὶ ἐς ταῦτα καὶ ἐς τἆλλα καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πειθαρχήσουσιν, ἂν μηδὲν παρὰ ταῦτα μηδέποτε συγχωρήσῃς τινί. ἡ γὰρ ἀνωμαλία καὶ τὰ καλῶς πεπηγότα διαλύει. καὶ διὰ τοῦτ' οὐδὲ αἰτεῖν τι ἀρχὴν ὅ γε μὴ δώσῃς, ἐπιτρέπειν σφίσιν ὀφείλεις· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο πειρῶ ἰσχυρῶς φυλάττειν σφᾶς ἀναγκάζειν, τὸ μηδὲν ἀξιοῦν τῶν κεκωλυμένων. ταῦτα μὲν περὶ ἐκείνων λέγω.

Καθ' ἁπάντων δέ σοι συμβουλεύω μήτ' ἀποχρήσασθαί ποτε τῇ ἐξουσίᾳ, μήτ' οἰηθῆναι μείωσίν τινα αὐτῆς εἶναι, ἂν μὴ πάντα ἁπαξαπλῶς ὅσα δύνασαι καὶ ποιήσῃς· ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον πάνθ' ὅσα ἂν βουληθῇς καὶ δυνήσῃ πρᾶξαι, τόσῳ μᾶλλον προθυμοῦ πάνθ' ὅσα προσήκει βούλεσθαι. καὶ ἀεί γε αὐτὸς παρὰ σαυτῷ ἐξέταζε εἴγε ὀρθῶς τι ποιεῖς, εἴτε καὶ μή· τί τε πράττοντά σε φιλήσουσί τινες, καὶ τί μή, ἵνα τὰ μὲν ποιῇς αὐτῶν, τὰ δὲ ἐκκλίνῃς. μὴ γὰρ δὴ ἡγήσῃ δεόντως τι παρὰ τοῦτο πράττειν δόξειν, ἂν μηδενὸς αἰτιωμένου σε ἀκούσῃς· μηδ' ἀναμείνῃς οὕτω

A cultatem adimes, vt si nihil etiam delinquant, tamen ne posse quidem id, culpari queant. Inferioris sortis hominibus iniuriam passis omni opera succurre, ita tamen vt eorum querelas haud temerè accipias, sed rem ipsam per se intuearis, neque potentiores omnino suspectos, neque infirmioribus in omni re fidem habens. Operantes, artibúsque vtilibus deditos honoribus afficito: otiosos aut negotiis prauis intentos B odio habeto: vt illa vtilitatis gratia amplectentes, hæc propter damna omittentes, & priuatæ & publicæ rei magis conducant. Expedit porro priuatorum ciuium controuersias quàm fieri potest maximè dirimere, ac quàm celerrimè componere: id verò magis adhuc præstat, populorum studia inhibere: ac quum vota facientes pro imperio, salute, & fortuna, cogere aliquos volunt vt C aliquid vltra facultates suas agant impendántve, id non concedere: præterea inimicitias eorum contentionésque penitus præcidere: neque concedere vt inania cognomenta, aut alia vnde discordiæ incidere possunt, sibi sumant. In quibus, ínque aliis omnibus, facilius tibi omnes & priuatim & publicè parebunt, si nihil horum vlli præter alios permiseris. Nam inæqualitas etiam ea quæ bene in vnum coaluerunt, dissipat. Itaque omnino pati D non debes vt quis horum quicquã à te petat, quod ei daturus non sis: sed hoc summopere conari debes, vt ne quid vetitorum poscat quisquam.

In summa autem id tibi consilium do, ne quando abutaris potentia tua: neque eam putes esse diminutionem eius si non simul omnia facias quæ possis. sed quanto magis omnia quæ statueris, potes perficere, tanto magis cura vt optima quæ- E que tibi proponas. semper tecum ipse expende, rectène an secus quid egeris: quo facto amorem tibi concilies nécne: atque ita hæc vita, illa suscipe. Neque si neminem te incusare audias, ideo existimare debes te iure posse aliquid contra agere: neque expectare debes dum eò quis-

Maecenatis Oratio.

Inferiores.

AEqualitas.

Potentia rectè vtendum.

Maecenatis Oratio.

piam insaniæ progrediatur vt aperte tibi obtrectet: hoc enim nemo, etiam summè læsus, faciet: quinimo multi eos à quibus iniuriam acceperunt, palam laudare coguntur, dum id efficere conātur, ne succensere videantur. At principis est, non ex sermone aliorum de animo ipsorum coniecturam facere, sed ex iis quæ eos sentire sit verisimile.

Hæc te & similia horum agere velim. Multa enim prætereo, quòd simul ea omnia dici non possunt. Vnum dicā, quod caput est & summa omnium eorum quæ vel dicta sunt, vel ad dicēdum restant. Si hæc tua sponte omnia egeris quæ velles alium in te imperium habentem agere, nulla in re peccabis, omnia prosperè conficies, vitámque exinde & suauissimam & tutissimam duces. Quî enim non patris ac seruatoris loco te omnes & suspiciant & diligant, quum videant te modestum, vitæ integræ, bello ac pace præstantem? quum neminem contumelia, neminem iniuria afficias: quum vitæ æqualitatem serues: quū non ab aliis pecuniam exigens, ipse diuitias asserues: quum non alios affligens, luxurieris ipse: quum non alios castigans, ipse libidini indulgeas, sed in omni re tuam vitam eorum moribus accōmodes? Itaque fretus eo præsidio quod in te ipso, si neminem læseris, magnum habebis, crede mihi neminem tibi neque infestum futurum, neque periculum creaturum. quo præsente, vitam esse iucundam omnino necesse est. Quid enim dulcius, quid felicius, quàm cum virtute omnibus humanis bonis fruentem, iisdem alios quoque impertire posse?

Caput totius adhortationis.

Iucunda vita.

His itaque, ac reliquis quæ recensui omnibus consideratis, assentire mihi, neqûe aspernare fortunam, quæ te ex omnibus delectum summæ rerum præfecit. Quòd si vnus imperii summam re ipsa tibi sumens, regni nomen vt execrabile reformidas, potes eo omisso sub Cęsaris nomine omnia in tua potestate habere: sin alias etiam appellationes desideras, dabunt tibi imperatoris titulum, etiā patri tuo quondam

A τινὰ ἐκφρενῶσαί ποτε, ὥστε σοὶ φανερῶς τι ἐξονειδίσαι. τοῦτο μὲν γὰρ οὐδεὶς ἂν ποιήσειεν, οὐδ᾽ εἰ σφόδρα ἀδικηθείη. πᾶν γὰρ τοὐναντίον, καὶ ἐπαινοῦσι πολλοὶ ἔν γε τῷ φανερῷ τοὺς ἀδικοῦντας σφᾶς ἀναγκαζόμενοι, ἀνταγωνιζόμενοι μὴ δοκεῖν ὀργίζεσθαι. τὸν δὲ ἄρχοντα χρὴ μὴ ἐξ ὧν λέγουσί τινες, τεκμαίρεσθαι τὴν διάνοιαν αὐτῶν, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν φρονεῖν αὐτοὺς εἰκός ἐστι.

Ταῦτά σε καὶ τὰ τοιαῦτα βούλομαι πράττειν. πολλὰ γὰρ καὶ παραλείπω, διὰ τὸ μὴ οἷόν B τε εἶναι πάντα αὐτὰ καθάπαξ συλλαβόντα εἰπεῖν. ἓν δ᾽ οὖν ἐν κεφαλαίῳ καὶ κατὰ τῶν εἰρημένων καὶ κατὰ τῶν λοιπῶν φράσω. ἂν γὰρ ὅσα ἂν ἕτερόν τινα ἄρξαντά σου ποιεῖν ἐθελήσῃς, ταῦτα αὐτὸς αὐτεπάγγελτος πράσσῃς, οὔτε τι ἁμαρτήσῃ, καὶ πάντα κατορθώσεις. κἀκ τούτου καὶ ἥδιστα καὶ ἀκινδυνότατα βιώσῃ. πῶς μὲν γὰρ οὐχ ὡς πατέρα, πῶς δ᾽ οὐχ ὡς σωτῆρα, καὶ προσόψονταί σε ἅπαντες καὶ φιλήσουσιν, ὅταν σε ὁρῶσι κόσμιον, εὔβιον, C εὐπόλεμον, εἰρηναῖον ὄντα; ὅταν μήθ᾽ ὑβρίζῃς τι, μήτε πλεονεκτῇς; ὅταν ἐκ τοῦ ὁμοίου σφίσι προσφέρῃ, καὶ μὴ αὐτὸς μὲν πλουτῇς, τοὺς δ᾽ ἄλλους ἀργυρολογῇς; μηδ᾽ αὐτὸς μὲν τρυφᾷς, τοὺς δ᾽ ἄλλους ταλαιπωρῇς; μηδ᾽ αὐτὸς μὲν ἀκολασταίνῃς, τοὺς δ᾽ ἄλλους νουθετῇς; ἀλλ᾽ ἐς πάντα δὴ πάντως ὁμοιοτροπώτατα αὐτοῖς ζῇς; ὥστ᾽ αὐτὸς παρὰ σαυτῷ μέγα φυλακτήριον ἐν τῷ μηδένα ποτὲ ἀδικῆσαι ἔχων, θάρσει καὶ πίστευέ μοι, D λέγοντι ὅτι οὔτε μισηθήσῃ ποτὲ, οὔτ᾽ ἐπιβουλευθήσῃ. τούτου δὲ δὴ οὕτως ἔχοντος, πᾶσά σε ἀνάγκη καὶ ἡδέως βιῶναι. τί μὲν γὰρ ἥδιον, τί δὲ εὐδαιμονέστερόν ἐστι τοῦ πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν μετ᾽ ἀρετῆς ἀπολαύοντα, καὶ 334 τοῖς ἄλλοις αὐτὰ διδόναι δύνασθαι;

Ταῦτά τε οὖν καὶ τἄλλα πάνθ᾽ ὅσα εἴρηκα ἐννοήσας, πείσθητί μοι, καὶ μὴ πρόῃ τὴν τύχην, ἥτις σε ἐκ πάντων προεξελέξατο καὶ προεστήσατο. ὡς εἴγε τὸ μὲν πρᾶγμα τὸ τῆς E μοναρχίας αἱρῇ, τὸ δ᾽ ὄνομα τῆς βασιλείας ὡς καὶ ἐπάρατον φοβῇ, τοῦτο μὲν μὴ προσλάβῃς, τῇ δὲ δὴ τοῦ Καίσαρος προσηγορίᾳ χρώμενος, αὐτάρχει. εἰ δ᾽ οὖν καὶ ἄλλων τινῶν κλήσεων προσδέῃ, δώσουσι μέν σοι τὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ὥσπερ καὶ τῷ πατρί σου ἔδωκαν·

» ἔδωκαν, σεμνοῦσι δέ σε καὶ ἑτέραν τινὰ προσρή-
» σει. ὥστε σε πᾶν τὸ τῆς βασιλείας ἔργον, ἄνευ
» τῆς ἐπωνυμίας αὐτῆς ἐπιφθόνου, καρ-
» ποῦσθαι.

Μαικήνας μὲν ταῦτα εἰπὼν, ἐπαύσατο. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ ἀμφοτέρους μὲν σφᾶς καὶ ἐπὶ τῇ πολυνοίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ πολυλογίᾳ, τῇ τε παῤῥησίᾳ, ἰσχυρῶς ἐπῄνεσε· τὰ δὲ δὴ τοῦ Μαικήνου μᾶλλον εἵλετο. οὐ μέντοι καὶ πάντα εὐθὺς ὥσπερ ὑπετέθειτο ἔπραξε· φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι, ἀθρόως μεταῤῥυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας· ἀλλὰ τὰ μὲν παραχρῆμα μετεκόσμησε, τὰ δ' ὕστερον. καὶ τινὰ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα ἄρξουσι ποιῆσαι κατέλιπεν, ὡς καὶ κατὰ καιρὸν μᾶλλον ἐν τῷ χρόνῳ γενησόμενα. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ Ἀγρίππας πρὸς πάντα, καίπερ τὴν ἐναντίαν σφίσι γνώμην δοὺς, προθυμότατα συνήρατο, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ εἰσηγητὴς αὐτῶν ἐγεγόνει. ταῦτά τε καὶ ὁ Καῖσαρ καὶ ὅσα μοι ἄνω τοῦ λόγου εἴρηται ἔπραξεν ἐν τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἐν ᾧ τὸ πέμπτον ὑπάτευσε, καὶ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπίκλησιν ἐπέθετο. λέγω δὲ οὐ τὴν ἐπὶ ταῖς νίκαις κατὰ τὸ ἀρχαῖον διδομένην τισίν (ἐκείνην γὰρ πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, πολλάκις δὲ καὶ ὕστερον ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων ἔλαβεν, ὥστε καὶ ἐν εἴκοσιν ὄνομα αὐτοκράτορος σχεῖν) ἀλλὰ τὴν ἑτέραν τὴν τὸ κράτος διασημαίνουσαν, ὥσπερ τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ Καίσαρι καὶ τοῖς παισὶ τοῖς ἐκγόνοις ἐψήφιστο. καὶ μετὰ ταῦτα τιμητεύσας σὺν τῷ Ἀγρίππᾳ, ἄλλα τε τινὰ διώρθωσε, καὶ τὴν βουλὴν ἐξήτασε. πολλοὶ μὲν γὰρ ἱππεῖς, πολλοὶ δὲ καὶ πεζοὶ παρὰ τὴν ἀξίαν ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐβούλευον, ὥστε καὶ ἐς χιλίους τὸ πλήρωμα τῆς γερουσίας αὐξηθῆναι. τούτους οὖν ἐκκρῖναι βουληθεὶς, αὐτὸς μὲν οὐδένα αὐτῶν ἀπήλειψε, προτρεψάμενος δὲ σφᾶς ἐκ τοῦ συνειδότος τοῦ τε γένους καὶ τοῦ βίου, δικαστὰς ἑαυτοῖς γενέσθαι, τὸ μὲν πρῶτον πεντήκοντά που ἔπεισεν ἐθελοντὰς ἐκστῆναι τοῦ συνεδρίου. ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλους ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα μιμήσασθαι σφᾶς ἠνάγκασε. καὶ αὐτῶν ἠτίμωσε μὲν οὐδένα, τὰ δ' ὀνόματα τῶν δευτέρων ἐξέθηκε. τοῖς γὰρ προτέροις, ὅτι μὴ ἐχρόνισαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐπειθάρχησάν οἱ, ἀφῆκε τὸ ὀνείδισμα, ὥστ' αὐτοὺς μὴ ἐκδημοσιευθῆναι. οὗτοι μὲν οὖν ἑκούσιοι δῆθεν ἰδιώτευσαν.

A datum, exornabunt autem te præterea alio etiam quopiam cognomento, ita vt regni omnibus bonis sine eius inuidiosa nuncupatione perfruaris.

His Mæcenas ita peroratis, conticuit. At Cæsar, quum vtrunque sapientiæ, copiosæque & liberæ orationis causa magnopere collaudasset, Mæcenatis consilium prætulit: non tamen omnia statim quæ is suasisset, agere instituit: veritus ne si subitò homines in alium traducere B statum cuperet, res ea parum sibi esset successura: ideóque alia confestim mutauit, alia postea temporis: nonnulla etiam sequentibus imperatoribus perficienda reliquit, quæ successu temporis commodius constitui posse iudicabat. Neque verò minori Agrippa, quanuis contrariam sententiam tulisset, in hoc exequendo instituto est vsus industria, quàm si ipse autor eius fuisset. Hæc sunt, & ea quæ ante has orationes retuli, quæ Cæsar egit eo anno quo C consul quintùm fuit. Eodem anno etiam imperatoris nomen accepit: non quale propter victoriam tribui vetusto more solebat, (id enim sæpius & antea, & postmodo ex ipsis actionibus reportauit, vicies quidem imperator dictus) sed quo summa imperii demonstraretur, quod patri quoque eius Iulio, & eius filiis fuerat decretum. Deinde censor collega Agrippa fuit, emendauítque cùm alia quædam, tum senatum examinauit. Nam in eum ordinem multi D equites ac plebei indigni bellis ciuilibus adsciti erant, ita vt ad millenarium numerus senatorum peruenisset. Hos vt remoueret, nullum eorum ipse deleuit: sed quum hortatus fuisset vt, sua ipsi conscientia teste, de genere & vita sua iudicium ferrent, primùm quinquaginta viros permouit, vt senatu cederent, deinde ad horum exemplũ sequendum alios CXL adegit. Horum nomina edidit: at primis quòd nulla interiecta mora dicto paruissent, E hanc quoque ignominiam remisit. Porro hi spõte sua priuati facti sunt.

Mæcenatis sententia prælata.

Imperatoris nomen Cęsar adsumit.

Censura Cæsaris, & lectio senatus.

Q. Statilius.

at Q. Statilium idem, inuitissimum quidem, tribunatu qui ei destinatus fuerat, prohibuit. Alios quosdam senatores effecit: in numerum consularium duos ex patribus retulit, C. Cluuium, & C. Furnium: quòd consules designati, cum magistratum ab aliis præuenti non gessissent. Patriciorum etiam familias, senatu id permittente, quia pleræque perierant, suffecit. quippe præsertim nobiles in bellis ciuilibus pereunt: atqui patriciis ad plerosq; patrios magistratus obeundos opus est. Præterea edixit ne quis senator iniussu suo permissúque extra Italiam abiret. id quod hodie etiam obseruatur, quũ nulli senatori aliò quàm in Siciliã, Galliámque Narbonensem liceat peregre proficisci: eò autem propter propinquitatẽ, ac quia pacatæ sunt regiones armísque vacant, etiam sine venia impetrata licet, quoties velint, senatoribus proficisci, iis qui aliquam ibi locorum habent possessionem. Ac quoniã multos etiamnum senatores, aliorúmque ordinum homines parum ipsi fidere animaduertebat, cósque ne quid noui machinarentur verebatur, omnes se literas in Antonii scriniis repertas combussisse dixit: nam re vera nonnullæ erant perditæ, at plerasque summo studio adseruabat: quibus in posterum vti haud dubitauit. Carthaginem quoque denuo coloniam deduxit, quia Lepidus partem eius quum habitatoribus orbasset, videbatur ius coloniæ dissoluisse. Antiochum Commagenum ad se exciuit, quòd is fratris sui, cum quo litem habebat, Romam missum legatum dolo occidisset: eum Antiochum in senatum adductum, damnatúmque interfecit. Capreas à Neapolitanis, quorum antiquitus erant, permutatione agri redemit. hæc sita est insula haud procul à Surrentana continente, ad nullam quidem rem vtilis, nomen tamen adhuc hodie, propterea quòd ibi habitauit Tiberius, obtinens.

Senatoribus peregrinationibus interdictum.

Antonii literæ.

Colonia Carthaginensis instaurata.

Antiochus Cõmagenus capite plectitur.

Capreas Cæsar redimit.

A Κύϊντον δὲ δὴ Στατίλιον, καὶ πάνυ ἄκοντα, τῆς δημαρχίας, ἐς ἣν ἀπεδέδεικτο, εἶρξεν. ἑτέρους τέ τινας βουλευτὰς ἐποίησε, καὶ ἔς γε τοὺς ὑπατευκότας δύο ἄνδρας ἐκ τῶν βουλευόντων, Κλουούϊόν τέ τινα καὶ Φούρνιον Γαΐους, ἐγκατέλεξεν, ὅτι προαποδεδειγμένοι, οὐκ ἠδυνήθησαν, ἄλλων τινῶν τὰς ἀρχὰς αὐτῶν προκαταλαβόντων, ὑπατεῦσαι. τό, τε τῶν εὐπατριδῶν γένος συνεπλήθυσε, τῆς βουλῆς

B οἱ δῆθεν ἐπιτρεψάσης τοῦτο ποιῆσαι, ἐπειδὴ τό γε πλεῖστον ἀπολώλει σφῶν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς τὸ γενναῖον ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις ἀναλίσκεται, καὶ ἐς τὴν ποίησιν τῶν πατρίων ἀναγκαῖοι ἀεὶ εἶναι νομίζονται. ταῦτά τε οὖν ἔπραξε, καὶ προσαπεῖπε πᾶσι τοῖς βουλεύουσι μὴ ἐκδημεῖν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἂν μὴ αὐτός τινι κελεύσῃ, ἢ καὶ ἐπιτρέψῃ. καὶ τοῦτο καὶ δεῦρο ἀεὶ φυλάσσεται. πλὴν γὰρ ὅτι ἔς τε τὴν Σικελίαν καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ

C Νάρβωνα, οὐδαμόσε ἄλλοσε βουλευτῇ ἀποδημῆσαι ἔξεστιν. ἐκεῖσε γὰρ, διά τε τὸ συνεγγὺς, καὶ διὰ τὸ ἄοπλον τό, τε εἰρηναῖον τῶν ἀνθρώπων, δέδοται τοῖς γέ τι κεκτημένοις αὐτόθι, καὶ ἄνευ παραιτήσεως, ὁσάκις ἂν ἐθελήσωσιν, ἀπιέναι. ἐπειδή τε πολλοὺς ἔτι καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν τὰ τοῦ Ἀντωνίου σπουδασάντων ὑπόπτως πρὸς αὐτὸν διακειμένους ἑώρα, καὶ ἐφοβήθη μὴ νεοχμώσωσί τι, πάντα ἔφη τὰ γράμματα τὰ ἐν τοῖς 335

D κιβωτίοις αὐτοῦ εὑρεθέντα κατακεκαυκέναι. καὶ ὡς ἀληθῶς γε διεφθάρκει τινά· τὰ γὰρ δὴ πλείω καὶ πάνυ ἐτήρει, ὥστε μηδ᾽ ὀκνῆσαι ὕστερον αὐτοῖς χρήσασθαι. τοῦτό τε οὖν οὕτως ἐποίησε, καὶ Καρχηδόνα ἐπαπῴκισεν, ὅτι ὁ Λέπιδος μέρος τι αὐτῆς ἠρημώκει, καὶ διὰ τοῦτο τὰ δίκαια τῆς ἀποικίας σφῶν λελυκέναι ἐδόκει. τόν τε Ἀντίοχον τὸν Κομμαγηνὸν μετεπέμψατο, ὅτι τινὰ πρεσβευτὴν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ διαφόρου οἱ ὄντος σταλέντα ἐς

E τὴν Ῥώμην ἐδολοφόνησε, καὶ ἔς τε τὸ συνέδριον ἐσήγαγε, καὶ καταψηφισθέντα ἀπέκτεινε. καὶ τὴν Καπρίαν παρὰ τῶν Νεαπολιτῶν, ὧνπερ τὸ ἀρχαῖον ἦν, ἀντιδόσει χώρας ἠλλάξατο. κεῖται δὲ οὐ πόρρω τῆς κατὰ Συρρεντὸν ἠπείρου, χρηστὸν μὲν οὐδὲν, ὄνομα δὲ καὶ νῦν ἔτι διὰ τὴν Τιβερίου ἐνοίκησιν ἔχουσα.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ τρίτον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAgesimustertius.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ πεντηκοστῷ τρίτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος ναὸς ἐν τῷ παλατίῳ καθιερώθη.
Ὡς Καῖσαρ ἐδημηγόρησεν ἐν τῇ γερουσίᾳ, τῆς μοναρχίας ἀφιστάμενος, καὶ μετὰ τοῦτο τὰ ἔθνη πρὸς αὐτὴν ἐνείματο.
Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἀρχόντων τῶν ἐς τὰ ἔθνη πεμπομένων.
Ὡς Καῖσαρ, Αὔγουστος ἐπεκλήθη.
Περὶ τῶν ὀνομάτων ὧν οἱ αὐτοκράτορες λαμβάνουσιν.
Ὡς τὰ Σεπτὰ καθιερώθη.
Ὡς Καῖσαρ Ἄστυρσι καὶ Καντάβροις ἐπολέμησεν.
Ὡς Γαλατία ὑπὸ Ῥωμαίων ἄρχεσθαι ἤρξατο.
Ὡς ἡ στοὰ ἡ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τὸ βαλανεῖον τοῦ Ἀγρίππου καθιερώθη.
Ὡς τὸ Πάνθεον καθιερώθη.
Ὡς Αὔγουστος ἀφείθη τῆς ἀνάγκης τοῦ τοῖς νόμοις πείθεσθαι.
Ὡς ἐπ' Ἀραβίαν τὴν εὐδαίμονα στρατεία ἐγένετο.

HAEC INSVNT Libro LIII *Romanae historiae Dionis.*

De dedicatione templi Apollinis in palatio.
Quomodo Cæsar in senatu orationem de deponendo imperio habuerit, ac deinde cum senatu prouincias partitus sit.
De constitutione præfectorum, qui in prouincias mitterentur.
Vt Cæsari cognomentum Augusti sit datum.
De nominibus quæ imperatoribus dantur.
Septa quemadmodum fuerint consecrata.
Cæsar vt bellum cōtra Astures & Cantabros obierit.
Quomodo Galatia à Romanis regi cœperit.
De dedicatione porticus Neptuni & balnei Agrippæ.
De Panthei dedicatione.
Quemadmodum Augusto necessitas legibus parendi sit remissa.
De expeditione in Arabiam felicem suscepta.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ΕΤΗ ϛ, ΕΝ ΟΙΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,

Καῖσαρ, τὸ ϛ'. καὶ Μ. Οὐιψάνιος Λ. υ. Ἀγρίππας, τὸ β'.
Καῖσαρ, τὸ ζ', καὶ Ἀγρίππας, τὸ γ',
Καῖσαρ Αὔγουστος, τὸ η', καὶ Τ. Στατίλιος Ταῦρος.
Αὔγουστος, τὸ θ', καὶ Μ. Ἰούνιος Σιλανός.
Αὔγουστος, τὸ ι καὶ Γ. Νωρβανὸς, Γ. υ. Φλάκκος.
Αὔγουστος, τὸ ια, καὶ Γν. Καλπούρνιος Πείσων, Γν. υ.

ANNIS GESTA HAEC VI. in quibus coss. fuere,

726. Cæsar, VI, & M. Vipsanius L. F. Agrippa, II.
727. Cæsar, VII, & Agrippa, III.
728. Cæsar Augustus, VIII, & T. Statilius Taurus.
729. Augustus, IX, & M. Iunius Silanus.
730. Augustus, X. & C. Norbanus. C. F. Flaccus, II.
731. Augustus, XI, & Cn. Calpurnius Piso, Cn. F.

bbb. ii.

LIBER LIII.

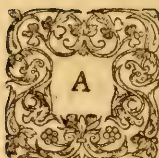

Anno insequenti Cæsar consul VI, cùm alia omnia secundum instituta maiorum egit, tum fasces cum Agrippa collega suo partitus est, ita vt dimidia ipse parte vteretur: ac perfunctus magistratu eo, iuramentum patrio more præstitit. Quæ postmodo etiam an fecerit, incertus sum. Profectò enim Agrippam plurimi fecit: cui etiam sororis suæ filiam in matrimonium locauit: & si quando simul in bellum proficiscerentur, tabernaculum sui simile dedit, ac signum militare vt ab vtroque acciperetur iussit. Eo quidem anno censum etiam peregit, princépsque senatus ipse in eo dictus est, pro eo more qui integro etiamnum populi in republica statu erat receptus. præterea Apollinis in palatio templum, ac bibliothecas perfecit, & dedicauit. ludos propter Actiacam victoriam decretos, cum Agrippa exhibuit, & in iis equestre certamen per pueros & viros patricios peregit: iíque deinceps ad nostram vsque ætatem ludi quinto quoque anno facti sunt, eorúmque curatio quatuor sacerdotum collegiis per ordinem incumbit, pontificibus nimirum, auguribus, septemuiris, & quindecimuiris. Gymnici quoque ludi, stadio in campo Martio extructo ligneo, acti sunt: & munus gladiatorium depugnantibus captiuis exhibitum. Hæc per aliquot dies spectacula edita, neque propter inualetudinem etiam Cæsaris intermissa, eius quoque partes Agrippa obeunte. Ad ea Cæsar sumptus suis ex facultatibus suppeditauit: quúmque publicum ærarium pecuniis egeret, mutuò sumptas in id contulit. instituit etiã vt administrationi ærarii quotannis bini prætorii viri præficerentur, populo quadruplum frumenti prioris diuisit. senatoribus quibusdam pecunias est largitus:

Agrippæ cum Cæsare affinitas, honorésq; ab illo ei exhibiti.

Census.

Apollinis templum.

Ludi quinquennales.

IIII sacerdotũ genera.

A

Ὅτε μὲν ταῦτα ἐγένετο. τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει ἕκτον ὁ Καῖσαρ ἦρξε, καὶ τά τε ἄλλα κατὰ τὸ νομιζόμενον ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου ἐποίησε, καὶ τοὺς φακέλους τῶν ῥάβδων τῷ Ἀγρίππᾳ συνάρχοντί οἱ κατὰ τὸ ἐπιβάλλον παρέδωκεν, αὐτός τε ταῖς ἑτέραις ἐχρήσατο. καὶ διάρξας τὸν ὅρκον κατὰ τὰ πάτρια ἐπήγαγε. καὶ εἰ μὲν καὶ αὖθις ταῦτα ἐποίησεν, οὐκ οἶ-
B δα· τὸν γὰρ Ἀγρίππαν ἐς ὑπερβολὴν ἐτίμα· ἀμέλει τήν τε ἀδελφιδῆν αὐτῷ συνῴκισε, καὶ σκηνὴν, ὁπότε συστρατεύοιντο, ὁμοίαν τῇ ἑαυτοῦ παρεῖχε· τό, τε σύνθημα παρ' ἀμφοτέρων σφῶν ἐδίδοτο. ἐν δ' οὖν τῷ τότε παρόντι τά τε ἄλλα ὥσπερ εἴθιστο ἔπραξε, καὶ τὰς ἀπογραφὰς ἐξετέλεσε· καὶ ἐν αὐταῖς πρόκριτος τῆς γερουσίας ἐπεκλήθη, ὥσπερ ἐν τῇ ἀκριβεῖ δημοκρατίᾳ ἐνενόμιστο· τό, τε Ἀπολλώνειον τό, τε ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ τὸ
C τεμένισμα τὸ περὶ αὐτὸ, τάς τε ἀποθήκας τῶν βιβλίων, ἐξεποίησε, καὶ καθιέρωσε. καὶ τὴν πανήγυριν τὴν ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ γενομένῃ ψηφισθεῖσαν ἤγαγε μετὰ τοῦ Ἀγρίππου, καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἱπποδρομίαν διά τε τῶν παίδων καὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν εὐγενῶν ἐποίησε. καὶ αὕτη μὲν διὰ πέντε ἀεὶ ἐτῶν, μέχρι οὗ ἐγίγνετο, ταῖς τέσσαρσιν ἱερωσύναις ἐκ περιτροπῆς μέλουσα· λέγω δὲ τούς τε ποντίφικας καὶ τοὺς οἰωνιστὰς,
D τούς τε ἑπτὰ καὶ τοὺς πεντεκαίδεκα ἄνδρας καλουμένους. καὶ γυμνικὸς δὲ τότε ἀγὼν, σταδίου τινὸς ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ ξυλίνου κατασκευασθέντος, ἐποιήθη· ὁπλομαχία τε ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἐγένετο. καὶ ταῦτα καὶ ἐπὶ πλείους ἡμέρας ἐπράχθη. οὐδὲ διέλιπε, καίτοι νοσήσαντος τοῦ Καίσαρος· ἀλλὰ καὶ ὣς ὁ Ἀγρίππας καὶ τὸ ἐκείνου μέρος ἀνεπλήρου. ὁ δ' οὖν Καῖσαρ ἔς τε τὰς θεωρίας ἐκ τῶν ἰδίων δῆθεν ἀνήλισκε, καὶ ἐπειδὴ χρημάτων τῷ δημοσίῳ ἔδει, ἐδανείσατό τινα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ. πρός τε τὴν διοίκησιν σφῶν, δύο κατ' ἔτος ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων αἱρεῖσθαι ἐκέλευσε. καὶ τῷ πλήθει τετραπλάσιον τὸν σῖτον ἔνειμε, βουλευταῖς τέ τισι χρήματα ἐχαρίσατο. οὕτω

A γὰρ δὴ πολλοὶ σφῶν πένητες ἐγεγόνεσαν, ὥστε μηδένα ἀγορανομῆσαι τινὰ διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἀναλωμάτων ἐθελῆσαι· ἀλλὰ τά τε ἄλλα καὶ τὰ δικαστήρια τὰ τῇ ἀγορανομίᾳ προσήκοντα, τοῖς στρατηγοῖς, καθάπερ εἴθιστο, τὰ μὲν μείζω τῷ ἀστυνόμῳ, τὰ δὲ ἕτερα τῷ ξενικῷ προσετάχθη. πρὸς δὲ δὴ τούτοις, τὸν ἀστυνόμον αὐτὸς ἀπέδειξεν· ὃ καὶ αὖθις πολλάκις ἐποίησε. καὶ τὰς ἐγγύας τὰς πρὸς τὸ δημόσιον πρὸ τῆς πρὸς τῷ Ἀκτίῳ μάχης γενομένας, πλὴν τῶν περὶ τὰ οἰκοδομήματα, B ἀπήλλαξε. τά τε παλαιὰ συμβόλαια τῶν τῷ κοινῷ τι ὀφειλόντων ἔκαυσε, καὶ τὰ μὲν ἱερὰ τὰ Αἰγύπτια οὐκ ἐσεδέξατο εἴσω τοῦ πωμηρίου, τῶν δὲ δὴ ναῶν πρόνοιαν ἐποιήσατο. τοὺς μὲν γὰρ ὑπ᾽ ἰδιωτῶν τινων γεγενημένους, τοῖς τε παισὶν αὐτῶν καὶ τοῖς ἐκγόνοις, εἴγε τινὲς περιῆσαν, ἐπισκευάσαι ἐκέλευσε, τοὺς δὲ λοιποὺς αὐτὸς ἀνεκτήσατο. οὐ μέντοι καὶ τὴν δόξαν τῆς οἰκοδομήσεως σφῶν ἐσφετερίσατο, C ἀλλ᾽ ἀπέδωκεν αὐτοῖς τοῖς κατασκευάσασιν αὐτούς. ἐπειδή τε πολλὰ πάνυ κατά τε τὰς στάσεις, κἀν τοῖς πολέμοις, ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ τε Λεπίδου συναρχίᾳ καὶ

337 ἀνόμως καὶ ἀδίκως ἐτετάχει, πάντα αὐτὰ δι᾽ ἑνὸς προγράμματος κατέλυσεν, ὅρον τὴν ἕκτην αὐτοῦ ὑπατείαν προθείς. εὐδοκιμῶν τε οὖν ἐπὶ τούτοις καὶ ἐπαινούμενος, ἐπεθύμησε καὶ ἑτέραν τινὰ μεγαλοψυχίαν διαδείξασθαι, D ὅπως καὶ ἐκ τοῦ τοιούτου μᾶλλον τιμηθείη, καὶ παρ᾽ ἑκόντων δὴ τῶν ἀνθρώπων τὴν μοναρχίαν βεβαιώσασθαι, τοῦ μὴ δοκεῖν ἄκοντας αὐτοὺς βεβιάσθαι. κἀκ τούτου τοὺς μάλιστα ἐπιτηδείους οἱ τῶν βουλευτῶν παρασκευάσας, ἔς τε τὴν γερουσίαν ἐσῆλθεν, ἕβδομον ὑπατεύων, καὶ ἀνέγνω τοιάδε,

» Ἄπιστα μὲν εὖ οἶδ᾽ ὅτι δόξω τισὶν ὑμῶν, » ὦ πατέρες, προῃρῆσθαι. ἃ γὰρ αὐτὸς ἕκαστος » τῶν ἀκουόντων οὐκ ἂν ἐθελήσειε ποιῆσαι, ταῦτ᾽ » οὐδ᾽ ἑτέρου λέγοντος πιστεύειν βούλεται· καὶ E » μάλισθ᾽ ὅτι πᾶς πάντι τῷ ὑπερέχοντι » φθονῶν, ἑτοιμότερον ἀπιστεῖ τοῖς ὑπὲρ ἑαυτῶν λεγομένοις. καὶ προσέτι καὶ γιγνώσκω τοῦθ᾽, » ὅτι οἱ τὰ μὴ πιστὰ δοκοῦντα εἶναι λέγοντες, » οὐχ ὅσον οὐ πείθουσί τινας, ἀλλὰ καὶ κόβαλοι

A quum eorum multi adeo essent re tenui, vt propter impensarum magnitudinem nemo eorum vellet ædilitatem gerere. sed cùm alia tum iudicia ad eum magistratũ pertinentia, prætoribus, vt fit, partim vrbano, partim peregrino, mãdarentur. Prætorem vrbanum Cæsar ipse constituit, idque aliquoties etiam inferioribus temporibus: spõsiones quæ reipub. factæ fuissent ante pugnam Actiacam, omnes sustu- B lit, exceptis iis quæ essent de ædificiis: syngraphas antiquas eorum qui reipublicæ aliquid deberent, cremauit: AEgyptiis diis sacra fieri intra pomœrium non est passus: templorum tamen curam gessit, vt quæ priuatus quispiam fecisset, ea ab horum filiis ac posteris, si qui superessent, adornarentur: reliqua ipse refecit. Horum refectorum gloriam ipse sibi non vendicauit, sed iis qui C ea instaurassent, eam attribuit. Ac quoniam multa omnino in seditionibus ac bellis intestinis, præsertim in triumuiratu, iniustè & iniquè constituta fuerant, vnico edicto ea omnia antiquauit, fine iis quæ abrogaret, sexto suo consulatu posito. Ob quæ quum esset in oculis omnium, ac laudibus afficeretur, ad ostendendam nouam magnanimitatem, quo magis suus honor augeretur, imperiúmque in republica vnius hominis volentibus ci- D uibus, ne coacti videri possent, stabiliendum, animum adiecit. Itaque septimum consulatum gerens, quũ ad id aptissimum quenque senatorum sibi comparasset, in senatum venit, atque hanc de scripto orationem recitauit,

AEgyptii dii.

Triumuiratus acta abolita.

Satis compertum, patres, habeo fore vt nonnullis vestrûm incredibile propositum meum videatur: quæ enim nemo facere ipse velit, ea si alium se facturum dicere audiat, E nequaquam fidem habet. quò accedit, quòd quum superioribus omnes inuideant, iis de se ipsis loquentibus eò promptius diffidant. Nullam ne hoc quidem me fallit, hos qui ea dicant quibus fides habenda non videatur, non modò non persuadere auditoribus, sed scurras etiã

Cæsaris in senatu oratio, qua se imperio abiturum pollicetur.

Fidem sibi conciliat.

CÆSARIS IN SENATV ORATIO.

iudicari. Verumenimuero si quid ego huiusmodi polliceri instituissem quod non confestim essem repræsentaturus, profectò haud facilè animum induxissem id proferre, ne malam pro bona gratiam inirem: nunc quum verba mea statim, hácque ipsa die sim re confirmaturus, equidem confido me non tantùm in nullam mendacii infamiam incursurum, verùm omnes homines honesto nomine superaturum.

Potestatem suam prędicat.

Proinde posse me perpetuum in vos obtinere imperium, ipsi cernitis. Nam & aduersarii mei omnes aut supplicio coerciti sunt, aut misericordia affecti ad sanitatem redierunt: & auxiliarii mei beneficiorum talione mei sunt iuris facti, societatéque rerum muniti, ita vt nemo ad res consurgere iam nouas possit. Quod si quis tamen ausus fuerit, contra eum auxilia mihi vel maxima in promptu sunt, quum & exercitus habeam validos, & beneuolentiam robúrque eorum, & pecunias, & socios, ac, quod præcipuum est, quum vos populúsque eo in me sitis animo, vt præesse me vobis omnino velitis. Neque verò diutius vos verbis suspensos meis tenebo, neque est quòd dicat quisquam omnia quæ ante hoc tempus egi, esse à me propter summum mihi imperium parandum facta. Iam enim id imperium omne depono, restituo vobis omnia protinus, arma, leges, prouincias, neque ea tantùm, quæ mihi commisistis, sed hæc etiam omnia quæ ego deinde paraui: vt iam ex re ipsa perspiciatis, me ab initio nequaquam potentiam aliquam animo propositam habuisse: sed hoc verè cupiuisse, vt patris mei miserè interfecti cædem vlciscerer, vrbémque magnis & continentibus malis liberarem. Vtinam quidem nunquam mihi eæ res suscipiendæ fuissent: vtinam, inquam, mea opera nunquam ad hæc negotia indiguisset ciuitas: sed quomodo olim maiores nostri in pace & concordia ætatem transegerunt, ita nobis quoque licuisset. At quoniam fatum aliquod, vt videtur, eò rem deduxerat, vt me quoque, quanuis paruo tum natu, opus vobis esset vsúsque: quandiu res meum auxilium desiderauit,

Promittit se cessurum imperio.

Suas actiones, & earum finẽ, adducit.

A δοκοῦσιν εἶναι. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ μὲν τι τοιοῦτον ἐπηγγελλόμην ὃ μὴ παραχρῆμα ποιήσειν ἔμελλον, σφόδρα ἂν ἀπώκνησα αὐτὸ ἐκφῆναι, μὴ καὶ αἰτίαν τινὰ μοχθηρὰν ἀντὶ χάριτος λάβω· νῦν δὲ ὁπότε εὐθὺς καὶ τήμερον ἐπακολουθήσει τὸ ἔργον αὐτῷ, πάνυ θαρσούντως ἔχω, μὴ μόνον μηδεμίαν αἰσχύνην ψευδολογίας ὀφλήσειν, ἀλλὰ καὶ πάντας ἀνθρώπους εὐδοξίᾳ νικήσειν. ὅτι μὲν γὰρ πάρεστί μοι διὰ παντὸς ἄρχειν ὑμῶν, καὶ αὐτοὶ ὁρᾶτε· B τό, τε γὰρ στασιάσαν πᾶν, ἤτοι δικαιωθὲν πέπαυται, ἢ καὶ ἐλεηθὲν σεσωφρόνισται· καὶ τὸ συναράμενόν μοι τῇ τε ἀμοιβῇ τῶν εὐεργεσιῶν ᾠκείωται, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῶν πραγμάτων ὠχύρωται· ὥστε μήτε ἐπιθυμῆσαί τινα νεωτέρων ἔργων, κἂν ἄρα τι καὶ τοιοῦτον γένηται, τὸ γοῦν βοηθῆσον ἡμῖν ἕτοιμον ἔτι καὶ μᾶλλον εἶναι. τά τε στρατιωτικὰ ἀκμάζει μοι, καὶ εὔνοια καὶ ῥώμη καὶ χρήματα ἐστί, καὶ σύμμαχοι, καί, τὸ μέγιστον, οὕτω καὶ ὑμεῖς καὶ C ὁ δῆμος διάκεισθε πρός με, ὥστε καὶ πάνυ ἂν προστατεῖσθαι ὑπ' ἐμοῦ ἐθελῆσαι. οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ πλεῖον ὑμᾶς ἐξηγήσομαι, οὐδὲ ἐρεῖ τις ὡς ἐγὼ τῆς αὐταρχίας ἕνεκα πάντα τὰ προκατειργασμένα ἔπραξα. ἀλλ' ἀφίημι τὴν ἀρχὴν ἅπασαν, καὶ ἀποδίδωμι ὑμῖν πάντα ἁπλῶς τὰ ὅπλα, τοὺς νόμους, τὰ ἔθνη, οὐχ ὅπως ἐκεῖνα ὅσα μοι ὑμεῖς ἐπετρέψατε, ἀλλὰ καὶ ὅσα αὐτὸς μετὰ ταῦτα ὑμῖν προσεκτησάμην. ἵνα καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἔρ- D γων καταμάθητε τοῦθ', ὅτι οὐδὲ ἀπ' ἀρχῆς δυναστείας τινὸς ἐπεθύμησα, ἀλλ' ὄντως τῷ τε πατρὶ δεινῶς σφαγέντι τιμωρῆσαι, καὶ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλων καὶ ἐπαλλήλων κακῶν ἐξελέσθαι ἠθέλησα. ὤφελον μὲν γὰρ μηδὲ ἐπιστῆναι ποτὲ οὕτω τοῖς πράγμασι· τουτέστιν, ὤφελον μὴ δεδεῆσθαί μου πρὸς τοιοῦτόν τι τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ, καθάπερ ποτὲ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐν τῇδε E τῇ ἡλικίᾳ ἀπ' ἀρχῆς βεβιωκέναι· ἐπεὶ δὲ εἱμαρμένη τις, ὡς ἔοικεν, ἐς τοῦτο προήγαγεν ἡμᾶς, ὥστε καὶ ἐμοῦ, καίπερ νέου ἔτι τότε ὄντος, καὶ χρείαν σχεῖν, καὶ πεῖραν λαβεῖν, μέχρι μὲν που τὰ πράγματα τῆς παρ' ἐμοῦ ἐπικουρείας ἐχρῄζε,

„ πάντα τε προθύμως καὶ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν ἐποίησα, καὶ πάντα εὐτυχῶς καὶ ὑπὲρ τὴν δύναμιν κατέπραξα· καὶ οὐκ ἔστιν ὅ,τι τῶν πάντων ἀπέτρεψέ με κινδυνεύουσιν ὑμῖν ἐπικουρῆσαι, οὐ πόνος, οὐ φόβος, οὐκ ἐχθρῶν ἀπειλαί, οὐ φίλων δεήσεις, οὐ τὸ πλῆθος τῶν
338 συνεστηκότων, οὐχ ἡ ἀπόνοια τῶν ἀντιτεταγμένων· ἀλλ' ἐπέδωκα ἀφειδῶς ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐς πάντα τὰ περιεστηκότα, καὶ ἔπραξα καὶ ἔπαθον ἃ ἴστε. ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν οὐδὲν κεκέρδακα, πλὴν τοῦ τὴν πατρίδα περιπεποιῆσθαι, ὑμεῖς δὲ καὶ σώζεσθε, καὶ σωφρονεῖτε. ἐπεὶ δὲ καλῶς ποιοῦσα ἡ τύχη καὶ τὴν εἰρήνην ἄδολον καὶ τὴν ὁμόνοιαν ἀστασίαστον δι' ἐμοῦ ὑμῖν ἀποδέδωκεν, ἀπολάβετε καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δημοκρατίαν· κομίσασθε καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὰ ἔθνη τὰ ὑπήκοα, καὶ πολιτεύεσθε ὥσπερ εἰώθειτε. καὶ μήτοι θαυμάσητε εἰ ταῦθ' οὕτω φρονῶ, τήν τε ἄλλην ἐπιείκειάν μου καὶ πρᾳότητα καὶ ἀπραγμοσύνην ὁρῶντες, καὶ προσεκλογιζόμενοι, ὅτι οὐδὲν πώποτε οὔθ' ὑπέρογκον, οὔθ' ὑπὲρ τοὺς πολλούς, καίπερ πολλὰ πολλάκις ψηφισαμένων ὑμῶν, ἐδεξάμην. μήτ' αὖ μωρίαν μου καταγνῶτε, ὅτι ἐξόν μοι καὶ ὑμῶν ἄρχειν, καὶ τηλικαύτην ἡγεμονείαν τοσαύτης οἰκουμένης ἔχειν, οὐ βούλομαι. ἐγὼ γάρ, ἄν τε τὸ δίκαιόν τις ἐξετάζῃ, δικαιότατον εἶναι νομίζω τὸ τὰ ὑμέτερα ὑμᾶς διέπειν· ἄν τε καὶ τὸ συμφέρον, συμφερώτατον ἡγοῦμαι καὶ ἐμοὶ τὸ μήτε πράγματα ἔχειν, μήτε φθονεῖσθαι μήτε ἐπιβουλεύεσθαι· καὶ ὑμῖν, τὸ μετ' ἐλευθερίας καὶ σωφρόνως καὶ φιλικῶς πολιτεύεσθαι· ἄν τε καὶ τὸ εὐκλεές, (οὗπερ ἕνεκα πολλοὶ καὶ πολεμεῖν καὶ κινδυνεύειν πολλάκις αἱροῦνται) πῶς μὲν οὐκ εὐδοξότατόν μοι ἔσται, τηλικαύτης ἀρχῆς ἀφέσθαι; πῶς δ' οὐκ εὐκλεέστατον, ἐκ τοσούτου ἡγεμονείας ὄγκου, ἐθελοντὶ ἰδιωτεῦσαι; ὥστ' εἴ τις ὑμῶν ἀπιστεῖ ταῦτ' ὄντως τινὰ ἄλλον καὶ φρονῆσαι ἐπ' ἀληθείας, καὶ εἰπεῖν δύνασθαι, ἐμοί γε πιστευσάτω. πολλὰ γὰρ καὶ μεγάλα καταλέξαι ἔχων, ὅσα καὶ ὑπ' ἐμοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ πατρός μου εὐηργέτησθε, ἐφ' οἷς εἰκότως ἂν ἡμᾶς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους καὶ φιλοῖτε καὶ τιμῷτε, οὐδὲν ἂν ἄλλο τούτου μᾶλλον εἴποιμι, οὐδ' ἂν ἐπ' ἄλλῳ τινὶ

A omnia studio summo, etiam supra quàm anni mei ferrent, feci, omnia felicius quàm pro viribus adeo meis gessi. neque me vlla res à subsidio vobis in periculo versantibus ferendo auertit, non labor, non terror, non inimicorum minæ, non amicorum preces, non multitudo seditiosorum, nō furor aduersariorum, quin propter vos me in omne discrimē prorsus darem, eáque & agerem & sustinerem quæ nota sunt, & B vnde nihil mihi quàm liberatio patriæ, vobis autem salus & quies parta est. Quando igitur fortuna, vt par fuit, pacem sinceram ac concordiā tranquillam vobis mea opera restituit, recipite iam nunc libertatem, & pristinam reipublicæ formam: accipite arma, gentésque vobis subditas, & vestro more rempublicam gerite. Neque verò mirum vobis videri potest, quòd ita sentio, si bonitatem meam in cæteris omnibus rebus, clementiámque & tranquillitatis studium consideretis: ac repu- C tetis, nihil me vnquam fastuosum, aut cæteris sublimius, quanquam multa vobis mihi huiusmodi decernentibus, accepisse. Neque stultitiæ me damnabitis, quòd imperium in vos, ac principatum tot terrarum, vltro asperner. nam si iustitiā quisquam respiciat, ego sane iustissimū esse censeo, vos vestras res ipsos administrare: sin vtilitatem, mihi vtilissimum esse iudico, ne negotiis distinear, neve inuidiæ & insidiis D sim obnoxius: vobis autem, vt in libertate placidè ac amicè rempublicam teneatis: sin gloriam, (propter quam multi bella sæpe & pericula susceperunt) nonne summæ mihi sit gloriæ, à tanto me imperio abstinuisse, ac sponte mea ex tanto principatus fastigio ad priuatam vitam descendisse? Etenim si quis vestrûm est, qui in alio quodā homine nullo tantum continentiæ esse, aut verè eum hæc de se dicere posse putat, is tamen mihi hæc tribuere debet: E nam quum multa possim, & magna mea patrísque mei in vos beneficia referre, propter quę meritò nos plus cæteris & amare & honorare debeatis, nullum tamen aliud est quod potius prædicem aut quo magis

Caesaris Oratio In Senatv.

Suas ipsius virtutes prędicat.

Factum suum de reddenda republ. extollit comparatione reliquorum.

CAESARIS ORATIO IN SENATV.

glorier, quàm quòd regiam potestatem & is à vobis datam repudiauit, & ego eam habēs depono. Cum quo beneficio quis tandem comparare velit Galliam subactam, aut Mysiam captam, AEgyptum domitam, aut Pannoniam in seruitutem redactam? quis Pharnacē, Iubam, Phraatem, expeditionem Britannicam, Rheni trāsitum? Hæc quidem tot tantáque sunt, quot quantáque patres nostri omni superiore tempore non præstiterunt. Verùm neque horum vllum præsēti facto est conferendum, neque hæc etiam, quòd bella ciuilia maxima ac multiplicia, eadémque continua, & confecimus prosperè, & victoriam summa humanitate temperauimus: omnibus aduersariis, tanquam hostibus, superatis: omnibus subiectis, tanquam amicis, cōseruatis: ita vt si in fatis ita sit, rursum nostram vrbem laborare, optandum sit, eo iterum modo eam seditionibus agitari. Id verò humano amplius est ingenio, nos, quum in nostra vos essetis potestate, quum nos tantum virtute ac fortuna floreremus, vt volentibus nolentib. vobis imperare possemus, tum nos neque animis elatos fuisse, neque ad regnum aspirasse, sed patrem meum id à vobis oblatum respuisse, me id acceptum reddidisse. Neque hoc à me temerè iactatur: (nam si quid mihi his verbis quæri putassem, nūquam omnino ea protulissem) sed vt intelligatis quum multis nos in rempublicam meritis, multis nostris ornamentis gloriari possimus, hoc nos maximè exultare, quòd vltro ab his abstinuerimus quæ alii per vim etiam sibi quærunt. Quis enim me (ne defunctum patrem denuo commemorem) animi magnitudine diuinitatéque præstet? Ego enim, proh deûm fidē, quum habeam tot tantósque milites, ciues & socios qui me amant, quum ferè toti mari mediterraneo imperem, in omnib. continentibus terris vrbes & populos possideā: quum nemo vel exterus bellum, vel ciuis seditionem moueat: quum vos omnes in pace, concordia, & felici sta-

Magnanimitatem, & diuinæ naturæ similitudinem suam iactat.

A μᾶλλον σεμνυναίμην, ἢ ὅτι τὴν μοναρχίαν
μήτε ἐκεῖνος, καίτοι καὶ διδόντων ὑμῶν, λαβεῖν
ἠθέλησε, καὶ ἐγὼ ἔχων ἀφίημι. τί γὰρ ἄν τις
καὶ παρεξετάσειεν αὐτῷ; τὴν Γαλατίας ἅλω-
σιν, ἢ τὴν Μυσίας χείρωσιν, ἢ τὴν Αἰγύπτου
καταστροφήν, ἢ τὴν Παννονίας δούλωσιν; ἀλ-
λὰ τὸν Φαρνάκην, τὸν Ἰόβαν, τὸν Φραάτην,
τὴν ἐπὶ τοὺς Βρεττανοὺς στρατείαν, τὴν τοῦ Ῥή-
νου διάβασιν; καίτοι τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά ἐ-
στιν, ὅσα καὶ οἷα οὐδὲ σύμπαντες οἱ πατέρες
B ἡμῶν ἐν παντὶ τῷ πρόσθεν χρόνῳ πεποιή-
κασιν. ἀλλ' ὅμως οὔτε τούτων τι τῷ παρόντι
ἔργῳ παραβαλέσθαι ἐστὶν ἄξιον, οὔθ' ὅτι τοὺς ἐμ-
φυλίους πολέμους, καὶ μεγίστους καὶ ποικιλω-
τάτους διὰ πάντων γενομένους, καὶ διεπολεμή-
σαμεν καλῶς, καὶ διεθέμεθα φιλανθρώ-
πως, τοῦ μὲν ἀντιστάντος, ὡς καὶ πολεμίου παν-
τὸς, κρατήσαντες, τὸ δ' ὑπεῖξαν, ὡς καὶ φίλιον
πᾶν, περισώσαντες. ὥστ' εἴπερ ποτὲ καὶ αὖθις
πεπρωμένον εἴη τὴν πόλιν ἡμῶν νοσῆσαι, τοῦ-
C τον αὐτὴν τὸν τρόπον εὔξασθαι τινὰ στασιάσαι.
τοιγάρτοι τοσοῦτόν τε ἰσχύσαντας ἡμᾶς, καὶ
οὕτω καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ τύχῃ ἀκμάσαν-
τας, ὥστε καὶ ἑκόντων καὶ ἀκόντων ὑμῶν αὐ-
ταρχῆσαι δυνηθῆναι, μήτε ἐκφρονῆσαι, μή-
τε τῆς μοναρχίας ἐπιθυμῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἐ-
κεῖνον διδομένην αὐτὴν ἀπώσασθαι, καὶ ἐμὲ
δεδομένην ἀποδιδόναι, ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐστί.
λέγω δὲ ταῦτα οὐκ ἄλλως ἐπικομπῶν (οὐ-
δὲ γὰρ ἂν εἶπον αὐτὰ ἀρχήν, εἰ καὶ ὁπωσοῦν
D πλεονεκτήσειν ἀπ' αὐτῶν ἔμελλον) ἀλλ' ἵνα
ἴδητε ὅτι πολλῶν καὶ μεγάλων ἔς τε τὸ κοινὸν
εὐεργετημάτων, καὶ ἐς τὰ οἰκεῖα σεμνολογημάτων
ἡμῖν ὄντων, ἐπὶ τούτῳ μάλιστα ἀγαλλόμεθα,
ὅτι ὧν ἕτεροι καὶ βιαζόμενοι τινὰς ἐπιθυμοῦ-
σι, ταῦθ' ἡμεῖς οὐδ' ἀναγκαζόμενοι προσιέ-
μεθα. τίς μὲν γὰρ ἂν μεγαλοψυχότερός μου
(ἵνα μὴ καὶ τὸν πατέρα τὸν μετηλλαχότα αὖ-
θις εἴπω) τίς δὲ δαιμονιώτερος εὑρεθείη; ὅστις, 339
ὦ Ζεῦ καὶ Ἡράκλεις, στρατιώτας τοσούτους καὶ
τοιούτους, καὶ πολίτας καὶ συμμάχους, φι-
λοῦντάς με ἔχων, καὶ πάσης μὲν τῆς ἐντὸς τῶν
Ἡρακλείων στηλῶν θαλάσσης, πλὴν ὀλίγων,
κρατῶν, ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἠπείροις καὶ πό-
λεις καὶ ἔθνη κεκτημένος, καὶ μήτ' ἀλλοφύλου τινὸς ἔτι προσπολεμοῦντός μοι, μήτ'
οἰκείου στασιάζοντος, ἀλλὰ πάντων ὑμῶν καὶ εἰρηνούντων καὶ ὁμονοούντων καὶ εὐθε-

νομένων, καὶ ὃ μέγιστον, ἐθελοντηδὸν πειθαρχούντων, ἔπειθ' ἑκούσιος, αὐτεπάγγελτος καὶ ἀρχῆς τηλικαύτης ἀφίσταμαι, καὶ οὐσίας τοσαύτης ἀπαλλάττομαι. ὥστ' εἴπερ ὁ Ὁράτιος, ὁ Μούκιος, ὁ Κούρτιος, ὁ Ῥήγουλος, οἱ Δέκιοι καὶ κινδυνεῦσαι καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ μέγα τι καὶ καλὸν πεποιηκέναι δόξαι ἠθέλησαν, πῶς οὐκ ἂν ἐγὼ μᾶλλον ἐπιθυμήσαιμι τοῦτο πρᾶξαι, ἐξ οὗ κἀκείνους καὶ τοὺς (B) ἄλλους ἅμα πάντας ἀνθρώπους εὐκλείᾳ ζῶν ὑπερβαλῶ. μὴ γάρ τοι νομίσῃ τις ὑμῶν τοὺς μὲν πάλαι Ῥωμαίους καὶ ἀρετῆς καὶ εὐδοξίας ἐφίεσθαι, νῦν δὲ ἐξίτηλον ἐν τῇ πόλει πᾶν τὸ ἀνδρῶδες γεγονέναι· μὴ μέντοι μηδ' ὑποτοπήσῃ ὅτι προέσθαι τε ὑμᾶς, καὶ πονηροῖς τισὶν ἀνδράσιν ἐπιτρέψαι, ἢ καὶ ὀχλοκρατίᾳ τινὶ (ἐξ ἧς οὐ μόνον οὐδὲν χρηστόν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ δεινότατα ἀεὶ πᾶσιν ἀνθρώποις γίνεται) ἐκδοῦναι βούλομαι. ὑμῖν γάρ, ὑμῖν τοῖς ἀρίστοις καὶ φρονιμωτάτοις, πάντα τὰ κοινὰ ἀνατίθημι. ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὐδέποτε ἂν ἐποίησα, (C) οὐδ' εἰ μυριάκις ἀποθανεῖν ἢ καὶ μοναρχῆσαί με ἔδει· τοῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ποιῶ. αὐτός τε γὰρ καὶ πεπόνημαι καὶ τεταλαιπώρημαι, καὶ οὐκέτ' οὔτε τῇ ψυχῇ οὔτε τῷ σώματι ἀντέχειν δύναμαι. καὶ προσέτι καὶ τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος, ἃ καὶ πρὸς τοὺς ἀρίστους ἄνδρας ἐγγίγνεταί τισι, τάς τε ἐξ αὐτῶν ἐπιβουλάς, προορῶμαι· καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἰδιωτεῦσαι μᾶλλον εὐκλεῶς, ἢ μοναρχῆσαι ἐπικινδύνως, αἱροῦμαι. καὶ τὰ κοινὰ (D) κοινῶς ἂν πολὺ βέλτιόν τε καὶ ὑπὸ πολλῶν ἅμα διαγόμενα, καὶ μὴ ἐς ἕνα τινὰ ἀνηρτημένα, διοικοῖτο. δι' οὖν ταῦτα καὶ ἱκετεύω καὶ δέομαι πάντων ὑμῶν, ὁμοίως καὶ συνεπαινέσαι καὶ συμπροθυμηθῆναί μοι, λογισαμένους πάνθ' ὅσα καὶ πεπολέμηκα ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ πεπολίτευμαι· κἂν τούτῳ πᾶσάν μοι τὴν ὑπὲρ αὐτῶν χάριν ἀποδοῦναι, ἐν τῷ συγχωρῆσαί μοι ἐν ἡσυχίᾳ ἤδη ποτὲ καταβιῶναι· ἵνα καὶ ἐκεῖνο εἰδῆτε, ὅτι οὐ μόνον ἄρχειν, (E) ἀλλὰ καὶ ἄρχεσθαι ἐπίσταμαι, καὶ πάνθ' ὅσα ἄλλοις ἐπέταξα, καὶ αὐτὸς ἀντεπιταχθῆναι δύναμαι. μάλιστα μὲν γὰρ καὶ ἀσφαλῶς ζήσειν, καὶ μηδὲν ὑπὸ μηδενὸς μήτ' ἔργῳ μήτε λόγῳ κακὸν πείσεσθαι προσδοκῶ. τοσοῦτόν που τῇ εὐνοίᾳ ὑμῶν ἐξ ὧν αὐτὸς ἐμαυ-

A tu agatis, quódque maximum est, sponte vestra mihi pareatis, tamen vltro, nemine iubente, tanto imperio tantisque diuitiis abeo. Quòd si Horatius, Mucius, Curtius, Regulus, ac Decii pericula & mortem sustinere voluerunt, vt magni facti atque præclari alicuius nomen sibi pararent, cur nō ego id potius egissem, quo consequi possum, vt viuus etiam istos, ac mortales omnes, glo- B ria excellam? Nolite enim ita existimare, priscos illos Romanos virtutis ac famæ studiosos fuisse, nunc omnē animum virilem ex ciuitate euanuisse. Neque suspicari quisquam debet, me, vobis præteritis, summam reipublicæ malis quibusdam hominibus, aut turbæ (vnde non modò boni nihil, sed extrema mala nunquam non proueniunt) tradere instituisse: quinimo vobis, virtute & sapientia præstantissimis, rempublicam ego committo. Illud enim nequaquam facturus fui, etiam si vel C millies mihi moriendum, vel omnino regnandum fuisset: hoc verò in meā & ciuitatis vtilitatem facio. Ipse enim laboribus & ærumnis confectus sum, neque iam vel corpore vel animo perdurare possum: deinde præuideo odia & inuidiam, quæ multi contra optimos etiam viros suscipiunt, insidiásque ex iis nascentes: ideóque priuatim potius cum gloria viuere, quàm regnum gerere cum periculo, statui. Res autem publica rectius communi con- D silio, & à multis, nō vno aliquo, gubernabitur. Quapropter summis precibus à vobis omnibus contendo vt meum hoc propositum studiosè approbetis, ac vobiscum reputantes, quæ & bello & pace à me pro vestra salute acta sint, pro istis omnibus eam mihi gratiam referentes, reliquam ætatis partem me per quietem traducere sinatis, intelligatísque me scire nō tantùm imperare, sed etiam imperiis aliorum obtēperare, omniáque quæ aliis mā- E daui, pati vt mihi vicissim iniungātur. Equidem spero me tutò victurū, ac neque verbo, neque re à quoquam læsum iri, tantum me mea conscientia vestræ iubet tribuere

Quietem & securitatem se quærere fingit.

Caesaris Oratio In Senatu.

beneuolentiæ: quòd si quid mihi, quemadmodum multis euenit, secus accidet (neque enim possibile est vt vnus homo, præsertim qui tot bella ciuilia externáque, tótque magnarum rerum administrationem obierit, omnibus placeat) paratior sum omnino etiam ante definitum mihi à fato tempus mori priuatus, quàm rex perpetuò viuere. Id enim ipsum laudi mihi cedet, quòd tantùm abfuerim à quoquã occidẽdo regni mihi parandi causa, vt mortem adeo oppetierim ne rex essem. Qui verò me interficiet, is vtique à diis & vobis suũ inueniet suppliciũ. quemadmodum patri quoque meo contigit. Is enim inter deos relatus, consecutúsque est sempiternos honores, quum eius occisores digno suis factis interitu perierint. Immortalitatem quidem homo consequi nemo potest, veruntamen hæc ipsa, quodãmodo vita honestáque morte nobis paratur. Quibus motus ego, quum alterum iam habeam, alterum sperem me adepturũ, restituo vobis arma, prouincias, reditus, legésque: hoc tantùm addens, ne vel magnitudine rerum, difficultatéque eas administrandi territi animo sitis trepido: vel iis cõtemptis, ac facilem esse earum rerum tractationem putantes, negligentiæ vos detis.

Immortalitas.

Quanquam non piget me de singulis maioribus rebus in summa vobis consilium quod sequamini dare. Primùm igitur leges firmiter retinete, neque quicquã in his mutate: nam quæ eadem semper manent, etsi sint nonnihil vitiosa, vtiliora tamen sũt his quæ subinde, etiamsi in melius, innouantur. Deinde quę legibus præcipiuntur, ea vos exequi: quæ prohibent, ab iis cauere iubeo: nec verbo id tantùm, sed facto: & non publicè modò, sed priuatim vnumquenque in eo esse, ne pœnam, sed præmia consequatur. Præterea prouincias & pacatas & in quibus bella sunt, optimis ac prudẽtissimis mandate, non inuidentes hîc cuiquam: neque certorum hominum commoda, sed vrbis incolumitatem & felicitatem spectantes. Porro hos honoribus, diuerso mo-

Præcepta bene administrãdæ reipub.

A τοῦτ' οὖν οἶδα, πιστεύω· ἂν δέ τι καὶ πάθω, οἷα πολλοῖς συμβαίνει, (οὐδὲ γὰρ οἷόν τέ ἐστι πᾶσί τινα, ἄλλως τε καὶ ἐν τοσούτοις πολέμοις, τοῖς μὲν ὀθνείοις, τοῖς δὲ καὶ ἐμφυλίοις, γενόμενον, καὶ τηλικαῦτα πράγματα ἐπιτραπέντα ἀρέσαι) καὶ πάνυ ἑτοίμως καὶ πρὸ τοῦ εἱμαρμένου μοι χρόνου τελευτῆσαι μᾶλλον, ἰδιωτεύσας, ἢ καὶ ἀθάνατος μοναρχήσας γενέσθαι, αἱροῦμαι. ἐμοὶ μὲν γὰρ εὔκλειαν καὶ αὐτὸ τοῦτο οἴσει, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐφόνευσά τινα
B ὑπὲρ τοῦ τὴν ἀρχὴν κατασχεῖν, ἀλλὰ καὶ προσαπέθανον ὑπὲρ τοῦ μὴ μοναρχῆσαι. ὁ δὲ δὴ τολμήσας ἀποκτεῖναί με, πάντως που καὶ ὑπὸ τοῦ δαιμονίου καὶ ὑφ' ὑμῶν κολασθήσεται. ἅπερ που καὶ ἐπὶ τοῦ πατρός μου γέγονεν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ ἰσόθεος ἀπεδείχθη, καὶ τιμῶν ἀϊδίων ἔτυχεν· οἱ δ' ἀποσφάξαντες αὐτὸν, κακοὶ κακῶς ἀπώλοντο. ἀθάνατοι μὲν γὰρ οὐκ ἂν δυνηθείημεν γενέσθαι, ἐκ δὲ δὴ τοῦ καλῶς
C ζῆσαι καὶ ἐκ τοῦ καλῶς τελευτῆσαι, καὶ τοῦτο τρόπον τινὰ κτώμεθα. ἀφ' οὗπερ καὶ ἐγὼ τὸ μὲν ἤδη 340
ἔχων, τὸ δὲ ἕξειν ἐλπίζων, ἀποδίδωμι ὑμῖν καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἔθνη, τάς τε προσόδους καὶ τοὺς νόμους· τοσοῦτον μόνον ὑπειπὼν, ἵνα μήτε τὸ μέγεθος ἢ καὶ τὸ δυσμεταχείριστον τῶν πραγμάτων φοβηθέντες, ἀθυμήσητε, μήτ' αὖ καταφρονήσαντες αὐτῶν, ὡς καὶ ῥᾳδίως διοικεῖσθαι δυναμένων, ἀμελήσητε.

D Καίτοι καὶ καθ' ἕκαστον τῶν μειζόνων οὐκ ἂν ὀκνήσαιμι ὑμῖν ἐν κεφαλαίοις ὅσα χρὴ πράττειν ὑποθέσθαι. τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; πρῶτον μὲν τοῖς κειμένοις νόμοις ἰσχυρῶς φυλάττετε, καὶ μηδένα αὐτῶν μεταβάλητε. τὰ γὰρ ἐν ταὐτῷ μένοντα, κἂν χείρω ᾖ, συμφορώτερα τῶν ἀεὶ καινοτομουμένων, κἂν βελτίω εἶναι δοκῇ, ἐστίν. ἔπειτα δὲ ὅσα προστάττουσιν ὑμῖν οὗτοι, ποιεῖν, καὶ ὅσων ἀπαγορεύουσιν, ἀπέχεσθαι μὴ τῷ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ
E ἔργῳ. μηδὲ ἐν τῷ κοινῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ ἀκριβῶς παρατηρεῖσθε ὅπως μὴ τιμωρίας, ἀλλὰ τιμῶν τυγχάνητε. τάς τε ἀρχὰς καὶ τὰς εἰρηνικὰς καὶ τὰς πολεμικὰς τοῖς ἀεὶ ἀρίστοις τε καὶ ἐμφρονεστάτοις ἐπιτρέπετε, μήτε φθονοῦντές τισι, μήθ' ὑπὲρ τοῦ τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα πλεονεκτῆσαί τισι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ τὴν πόλιν καὶ σώζεσθαι καὶ εὐπραγεῖν φιλοτιμούμενοι. καὶ τοὺς μὲν τοιούτους τιμᾶτε,

τοὺς δ' ἄλλως πως πολιτευομένους κολάζετε. καὶ τὰ μὲν ἴδια, κοινὰ τῇ πόλει παρέχετε, τῶν δὲ δημοσίων, ὡς ἀλλοτρίων ἀπέχεσθε· καὶ τὰ μὲν ὑπάρχοντα ὑμῖν, ἀκριβῶς φυλάττετε, τῶν δὲ μὴ προσηκόντων. μηδαμῶς ἐφίεσθε καὶ τοὺς μὲν συμμάχους καὶ τοὺς ὑπηκόους μήτε ὑβρίζετε, μήτε ἐκχρηματίζεσθε· τοὺς δὲ πολεμίους μήτ' ἀδικεῖτε, μήτε φοβεῖσθε. τὰ μὲν ὅπλα ἐν ταῖς χερσὶν ἀεὶ ἔχετε· μὴ μέντοι μήτε κατ' ἀλλήλων, μήτε κατὰ τῶν εἰρηνούντων αὐτοῖς χρῆσθε. τούς τε στρατιώτας τρέφετε μὲν ἀρκούντως, ὥστε μηδενὸς τῶν ἀλλοτρίων δι' ἀπορίαν ἐπιθυμῆσαι· συνέχετε δὲ καὶ σωφρονίζετε, ὥστε μηδὲν κακὸν διὰ θρασύτητα δρᾶσαι. ἀλλὰ τί δεῖ μακρολογεῖν, πάνθ' ἃ προσήκει ποιεῖν ὑμᾶς ἐπεξιόντα; καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ῥᾳδίως ἂν ἐκ τούτων ὡς χρὴ πράττεσθαι συνίδητε. ἓν οὖν ἔτι τοῦτο εἰπών, παύσομαι· ὅτι ἂν μὲν οὕτω πολιτεύσησθε, αὐτοί τε εὐδαιμονήσετε, καὶ ἐμοὶ χαριεῖσθε, ὅστις ὑμᾶς στασιάζοντας κακῶς λαβών, τοιούτους ἀπέδειξα· ἂν δ' ἀδυνατήσητε καὶ ὁτιοῦν πρᾶξαι αὐτῶν, ἐμὲ μὲν μετανοῆσαι ποιήσετε, τὴν δὲ δὴ πόλιν ἔς τε πολέμους πολλοὺς καὶ ἐς κινδύνους μεγάλους αὖθις ἐμβαλεῖτε.

Τοιαῦτα τοῦ Καίσαρος ἀναλέγοντος, ποικίλον τι πάθος τοὺς βουλευτὰς κατελάμβανεν. ὀλίγοι μὲν γὰρ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ᾔδεσαν, κἀκ τούτου καὶ συνεσπούδαζον αὐτῷ· τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν ὑπώπτευον τὰ λεγόμενα, οἱ δὲ ἐπίστευον σφίσι. καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἐθαύμαζον ὁμοίως ἀμφότεροι, οἱ μὲν τὴν περιτέχνησιν αὐτοῦ, οἱ δὲ τὴν γνώμην· καὶ ἤχθοντο οἱ μὲν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, οἱ δὲ τῇ μετανοίᾳ. τό, τε γὰρ δημοκρατικὸν ἤδη τινές, ὡς καὶ στασιῶδες, ἐμίσουν, καὶ τῇ μεταστάσει τῆς πολιτείας ἠρέσκοντο, τῷ τε Καίσαρι ἔχαιρον. καὶ ἀπ' αὐτῶν τοῖς μὲν παθήμασι διαφόροις, τοῖς δὲ ἐπινοήμασιν ὁμοίοις ἐχρῶντο. οὔτε γάρ, πιστεύσαντες ἀληθῶς αὐτὰ λέγεσθαι, χαίρειν ἐδύναντο, οὔθ' οἱ βουλόμενοι τοῦτο, διὰ τὸ δέος, οὔθ' οἱ ἕτεροι, διὰ τὰς ἐλπίδας· οὔτ' ἀπιστήσαντες, διαβάλλειν τε αὐτὸν καὶ ἐλέγξαι ἐτόλμων· οἱ μέν, ὅτι ἐφοβοῦντο, οἱ δέ, ὅτι οὐκ ἐβούλοντο. ὅθενπερ καὶ

A do in republica versantes, pœnis afficite: res priuatas ciuitati tanquam publicas exhibete: à publicis tãquam alienis abstinete: res vestras diligenter adseruate, aliorum nequaquam desiderate: socios neque iniuriis afficite, neque expilate: hostes neque iniuste lædite, neque timete: arma semper in manibus habete: verùm iis neque contra vos mutuò, neque contra pacatos vtimini: militibus alimenta quæ satis sint, præbete, ne per egestatem alienas res appetant: B ita verò eos continete in disciplina ne quid mali ex ferocia eorum nascatur. Sed quid attinet multis me verbis omnia quę agenda sint vobis, exequi, quum ex dictis reliqua facilè intelligatis? Vnum hoc addendum est, si qua dixi ratione rempublicam geretis, felices eritis, gratiásque mihi agetis, qui vos malè seditionibus fluctuantes accipiens, ad hunc statum perduxi: si verò committetis vt horum quæ cõsului quicquam non agatur, me quidem vt C facti pœniteat efficietis: vos ipsos autem rursũ in bella multa, ac ingentia pericula, coniicietis.

Hæc quum Cæsar ita recitasset, mirè senatorum animi affecti sunt. Fuerunt pauci, qui eius animum intelligerent, ideóque astipularentur: reliqui aut suspicabantur quo hæc cõsilio dicta essent, aut fidem iis habebant. Horum alteri artificium in callidè occultanda sua sẽtentia Cæ- D saris admirabantur: alteri hoc eius propositum: alteri ægrè eius versutiam: alteri pœnitentiam cœptæ reipublicæ procurationis ferebant. Iam enim extiterant qui popularem reipublicæ formam vt turbulentam odissent, ac mutationem eius approbarent, Cæsarísque imperio delectarentur. Ex his diuersis affectionibus eadem tamen omnium sententia proueniebat. nam neque qui credebant eum ex animi sententia locutum, gaudere, (quòd eos qui abire Cæsarem imperio voluissent, metus: qui noluissent, spei suæ iactura à lætitia detinebat) neque qui fidem orationi non habebant, eum reprehendere aut coarguere poterant: quia vel audacia his vel voluntas deerat. Itaque ei

omnes quum aut verè crederent, aut credere se simularent, laudare tamen nemo eam orationem ausus est, quum alteris ea non probaretur, alteris metus obstaret. Proinde quũ frequenter etiam dicenti adhuc occlamassent, vbi perorauit, multis omnes eum verbis precati sunt, vt solus imperii summam gereret: multisque quibus id ei persuaderent, adductis argumentis, tandem eò compulerunt vt principatum solus obtineret. Tunc statim stipatoribus eius, quò accuratiori custodia nimirũ munitus esset, duplex eius quod reliquis militibus pendebatur, stipendium vt daretur decretum est.

Cæsar cogitur solus rempublicam regere.

Hac arte Cæsar, quũ se velle imperium deponere simulasset, effecit vt ei à senatu populóque confirmaretur. Is vt popularis opinionem sibi nihilominus aliquam pararet, recepta in se omni reipublicæ cura, negauit se omnes velle prouincias obtinere, aut quas regẽdas sumpsisset, in perpetuum gubernare: ideóque infirmiores, nimirum quia essent pacatiores, aliis attribuit: potentiores prouincias, vt quæ plus periculi ostenderent, ac vel hostes accolas haberent, vel nouos per se ipsæ aliquos motus turbare possent, sibi retinuit. Id faciebat sub hac specie, vt quum senatus tutò bonis imperii perfrueretur, ipse laboribus & periculis obiectus videretur. at sub eo prætextu eũ verè inermem imbellémque efficiebat, & ad se solum arma milítésque transferebat. Hac de causa senatui populóque Africa, Numidia, Asia, & cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta, Africa Cyrenaica, Bithynia cum Ponto finitima, Sardinia, atque Hispania Bætica, scriptæ sunt: Cæsari autem Hispaniæ quod reliquum erat, vt Tarraconensis, Lusitaniáq;, tum omnis Gallia & Narbonensis & Lugdunensis, Aquitaniáq;, & Celtica, cum iis populis qui eorum coloni essent, (nam Celtæ quidam, quos Germanos vocamus, quũ omnem Celticam regionem, quæ ad Rhenum est, occupassent,

Diuisio prouinciarum inter Cæsarem & S.P.Q.Romanum.

A πιστεύειν αὐτῷ πάντες, οἱ μὲν ἠναγκάζοντο, οἱ δὲ ἐπλάττοντο· καὶ ἐπαινεῖν αὐτὸν οἱ μὲν οὐκ ἐθάρσουν, οἱ δ' οὐκ ἤθελον· ἀλλὰ πολλὰ μὲν καὶ μεταξὺ ἀναγιγνώσκοντος αὐτοῦ διεβόων, πολλὰ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο, μοναρχεῖσθαί τε δεόμενοι, καὶ πάντα τὰ ἐς τοῦτο φέροντα ἐπιλέγοντες, μέχρι οὗ κατηνάγ- 341
κασαν δῆθεν αὐτὸν αὐταρχῆσαι, καὶ παραυτίκα γε τοῖς δορυφορήσουσιν αὐτὸν διπλάσιον τὸν μισθὸν τοῦ τοῖς ἄλλοις στρατιώταις διδο-
B μένου ψηφισθῆναι διεπράξαντο, ὅπως ἀκριβῆ τὴν φρουρὰν ἔχῃ. οὕτως ὡς ἀληθῶς καταθέσθαι τὴν μοναρχίαν ἐπεθύμησε.

Τὴν μὲν οὖν ἡγεμονίαν τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ παρὰ τῆς γερουσίας τοῦ τε δήμου ἐβεβαιώσατο· βουληθεὶς δὲ δὴ καὶ ὡς δημοτικός τις εἶναι δόξαι, τὴν μὲν φροντίδα τήν τε προστασίαν τῶν κοινῶν πᾶσαν, ὡς καὶ ἐπιμελείας τινὸς δεομένων, ὑπεδέξατο· οὔτε δὲ
C πάντων αὐτὸς τῶν ἐθνῶν ἄρξειν, οὔθ' ὅσων ἂν ἄρξῃ, διαπαντὸς τοῦτο ποιήσειν ἔφη, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀσθενέστερα, ὡς καὶ εἰρηναῖα καὶ ἀπόλεμα, ἀπέδωκε· τὰ δ' ἰσχυρότερα, ὡς καὶ σφαλερὰ καὶ ἐπικίνδυνα, καὶ ἤτοι πολεμίους τινὰς προσοίκους ἔχοντα, ἢ καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ μέγα τι νεωτερίσαι δυνάμενα, κατέσχε· λόγῳ μὲν, ὅπως ἡ μὲν γερουσία ἀδεῶς τὰ κάλλιστα τῆς ἀρχῆς καρπῶται, αὐτὸς δὲ τούς τε πόνους καὶ τοὺς κινδύνους ἔχῃ· ἔργῳ
D δὲ, ἵνα ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ ἐκεῖνοι μὲν ἄοπλοι καὶ ἄμαχοι ὦσιν, αὐτὸς δὲ δὴ μόνος καὶ ὅπλα ἔχῃ, καὶ στρατιώτας τρέφῃ. καὶ ἐνομίσθη διὰ ταῦτα ἡ μὲν Ἀφρικὴ καὶ ἡ Νουμιδία, ἥ τε Ἀσία καὶ ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῆς Ἠπείρου, καὶ τὸ Δαλματικὸν τό, τε Μακεδονικὸν, καὶ Σικελία, Κρήτη τε, μετὰ Λιβύης τῆς περὶ Κυρήνην, καὶ Βιθυνία μετὰ τοῦ προσκειμένου οἱ Πόντου, Σαρδώ τε καὶ Βαιτικὴ, τοῦ τε δήμου καὶ τῆς γερουσίας εἶναι· τοῦ δὲ δὴ Καίσαρος, ἥ τε λοιπὴ Ἰβηρία, ἥ τε περὶ Ταρράκωνα καὶ ἡ Λυσιτανία, καὶ Γαλάται πάντες, οἵ τε Ναρβωνήσιοι καὶ οἱ Λουγδουνήσιοι, Ἀκυϊτανοί τε καὶ Κελτικοὶ, αὐτοί τε καὶ οἱ ἄποικοι σφῶν. (Κελτῶν γάρ τινες, οὓς δὴ Γερμανοὺς καλοῦμεν, πᾶσαν τὴν πρὸς τῷ Ῥήνῳ Κελτικὴν κατασχόντες, Γερμανίαν

Γερμανίαν ὀνομάζεσθαι ἐποίησαν, τὴν μὲν, ἄνω, τὴν μετὰ τὰς τοῦ ποταμοῦ πηγάς· τὴν δὲ, κάτω, τὴν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ οὖσαν. ταῦτά τε οὖν, καὶ ἡ Συρία ἡ κοίλη καλουμένη, ἥ τε Φοινίκη καὶ Κιλικία, καὶ Κύπρος, καὶ Αἰγύπτιοι, ἐν τῇ τοῦ Καίσαρος μερίδι τότε ἐγένοντο. ὕστερον γὰρ τὴν μὲν Κύπρον καὶ τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα τῷ δήμῳ ἀπέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Δαλματίαν ἀντέλαβε. καὶ τοῦτο μὲν καὶ ἐπ᾽ ἄλλων ἐθνῶν μετὰ ταῦτα ἐπράχθη, ὥς που καὶ ἡ διέξοδος τοῦ λόγου δηλώσει. ταῦτα δὲ οὕτω κατέλεξα, ὅτι νῦν χωρὶς ἕκαστον αὐτῶν ἡγεμονεύεται. ἐπεὶ τό γε ἀρχαῖον καὶ ἐπὶ πολὺ καὶ σύνδυο καὶ σύντρια τὰ ἔθνη ἅμα ἤρχετο. τῶν δὲ δὴ λοιπῶν οὐκ ἐμνημόνευσα, ὅτι τὰ μὲν ὕστερον αὐτῶν προσεκτήθη, τὰ δὲ, εἰ καὶ τότε ἤδη ἐκεχείρωτο, ἀλλ᾽ οὔτοι γε καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἤρχετο, ἀλλ᾽ ἢ αὐτόνομα ἀφεῖτο, ἢ καὶ βασιλείαις τισὶν ἐπετέτραπτο· καὶ αὐτῶν ὅσα μετὰ τοῦτο ἐς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀφίκετο, τῷ ἀεὶ κρατοῦντι προσετέθη. τὰ μὲν οὖν ἔθνη οὕτω διῃρέθη.

Βουληθεὶς δὲ καὶ ὡς ὁ Καῖσαρ πόρρω σφᾶς ἀπαγαγεῖν τοῦ τι μοναρχικὸν φρονεῖν δοκεῖν, ἐς δέκα ἔτη τὴν ἀρχὴν τῶν δοθέντων οἱ ὑπέστη. τοσούτῳ τε γὰρ χρόνῳ καταστήσειν αὐτὰ ὑπέσχετο, καὶ προσενεανιεύσατο, εἰπὼν ὅτι ἂν καὶ θᾶττον ἡμερωθῇ, θᾶττον αὐτοῖς καὶ ἐκεῖνα ἀποδώσει. κἀκ τούτου πρῶτον μὲν αὐτοὺς τοὺς βουλευτὰς, ἑκατέρων τῶν ἐθνῶν, πλὴν Αἰγυπτίων, ἄρχειν κατέδειξεν· ἐκείνοις δὴ γὰρ καὶ μόνοις τὸν ὠνομασμένον ἱππέα δι᾽ ἅπερ εἶπον προσέταξεν. ἔπειτα δὲ τοὺς μὲν καὶ ἐπετησίους καὶ κληρωτοὺς εἶναι, πλὴν εἴ τῳ πολυπαιδίας ἢ γάμου προνομία προσείη. καὶ ἔκ τε τοῦ κοινοῦ τῆς γερουσίας συλλόγου πέμπεσθαι, μήτε ξίφος παραζωννυμένους, μήτε στρατιωτικῇ ἐσθῆτι χρωμένους. καὶ ἀνθυπάτους καλεῖσθαι
342 μὴ ὅτι τοὺς δύο τοὺς ὑπατευκότας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους, τῶν ἐστρατηγηκότων ἢ δοκούντων γε ἐστρατηγηκέναι μόνον ὄντας· ῥαβδούχοις τε σφᾶς ἑκατέρους ὅσοις περ καὶ ἐν τῷ ἄστει νενόμισται, χρῆσθαι. καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημα, καὶ παραχρῆμα ἅμα τῷ ἔξω τοῦ πωμηρίου γενέσθαι, προστίθεσθαι, καὶ διαπαντὸς μέχρις ἂν ἀνακομισθῶσιν, ἔχειν ἐκέλευσε. τοὺς δὲ ἑτέρους ὑπό τε ἑαυτοῦ αἱρεῖσθαι, καὶ πρεσβευτὰς αὐτοῦ ἀντιστρατήγους τε ὀνομάζεσθαι, κἂν ἐκ τῶν ὑπατευκότων ὦσι, διέταξε.

A effecerunt vt ea Germania vocaretur, ſuperior ea quæ Rheni fontibus propior eſt: inferior, quæ ab hac vſque ad Oceanum Britannicum ſe extendit) item Cœleſyria, Phœnice, Cilicia, Cyprus, AEgyptus: ex his tamen poſtea temporis Cæſar Cyprũ ac Galliam Narbonenſem populo reddidit, pro eiſque Dalmatiam recepit. quæ permutatio etiam, veluti in proceſſu operis dicã, in aliis quibuſdam prouinciis eſt facta. Recenſui autem prouincias hoc modo, B quoniam nũc earum quæuis ſuum habet peculiarem præfectum, quum antiquitus binis vel ternis ſinguli præfuerint: cæteras, quæ vel tum temporis nondum à Romanis erãt ſubactæ, aut ſubactæ quidem fuerant, ſuis tamen legibus adhuc vtebantur, vel regibus conceſſæ fuerant, non recenſui: quarum quæ poſt id tempus ſub Romanam ditionem peruenerunt, ſemper imperatori acceſſerunt.

Germania duplex.

Cæſar quò longius Romanos à ſuſpicione regiæ poteſtatis ſibi propoſitæ abduceret, C imperium in ſuas prouincias decennale ſuſcepit, hoc etiam iactanter addito, ſi breuiori ſpatio eas poſſet pacare, eo citius ſe imperio deſtituturũ. Deinde vtriuſque ſortis prouinciis patricios præfecit: AEgypto tantùm equeſtris dignitatis virum, ob eas quæ ſuprà ſunt commemoratæ cauſas: annuas autem eſſe eorum præfecturas iuſſit: niſi quis multitudinis liberorum, aut nuptiarum ratione priuilegium D haberet. vtque de communi ſenatus conſilio mitterentur, neque gladio accincti, neque militari habitu vtẽtes. Proconſules autem eos dici voluit, non modò duos iſtos conſulares, ſed reliquos etiam prætorios, aut qui prætoriorum loco haberentur: vtque lictores vtriſque tot quot in vrbe permiſſum eſt legibus habere, adeſſent: vt imperii inſignia ſtatim atque extra pomœrium veniſſent, adſumerent, & vſ- E que ad reditum in vrbem ea ſeruarent. qui neque conſulares, neque prætorii eſſent, ipſe delegit, ac legatos ſuos & proprætores nominauit.

Imperium decennale Cæſar ſuſcipit.

Nam quum hæc nomina diu admodum in priori reipublicæ forma floruissent, prætoris inquam & cōsulis, prætoris nomine, vt bellis maximè ab antiquis inde temporibus conueniens, à se delectos insigniuit, propraetores eos nuncupans: consulum appellatione reliquos, vt paci propinquiores, affecit, proconsules dicens. Hæc nomina in Italia Cæsar reseruauit: qui extra Italiam imperarent, quasi eorum locum tenennētes, præfectos appellauit. A se porro designatis præter nomē propraetorum hoc etiam tribuit, vt plus quàm annum essent cum imperio, quatenus videlicet ipse statuisset. vt militarem habitum gestarent, gladiúmque, & ius capite plectendi militis haberent. Neque enim vlli proconsuli aut propraetori præfectóve licebat gladio se accingere: quo ipso licentia necandi militis adimebatur: nam & senatoribus & equitibus, quibus alterum cōceditur, alterum quoque adest. Omnes autem propraetores, ac qui non sunt pro consulibus, sex vtuntur lictoribus, noménque inde apud Græcos habent ἑξαπελέκεις: vtrique autem imperii insignia statim atque venerint in prouinciam ipsis destinatam, accipiunt: perfunctíque eo, statim deponunt. Ad hunc itaque modum decretum est vt cùm in Cæsaris, tū in reliquas prouincias prætorii ac consulares præsides mitterentur: eósque imperator in quas visum est ipsi regiones, ac quando ipsi videretur, dimisit: multíque etiamnum præturam aut consulatum obeuntes, prouincias administrauerunt: quod nostro etiam tempore nonnunquam fit. Senatoribus autem seorsim Africam & Asiam, prętoriis reliquas prouincias adscripsit: vtrisque autem ex æquo interdixit ne ante quintum annum à gesto in vrbe magistratu prouincias sortirentur: ita fiebat vt etsi eorum numerus quàm prouinciarum erat maior, tamen ad omnes tandem imperium perueniret. Post Cæsaris autem Octauiani tempora, quum nōnulli eorum malè gessissent magistratum suum, imperatori istæ quoque prouinciæ sunt adiectæ, ac sic his etiam ipsis quodammodo is pro-

Præfecti.

Gladij gestandi ius.

A τῶν γὰρ δὴ δύο τούτων ὀνομάτων ἐπὶ πλεῖστον ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀνθησάντων, τὸ μὲν τοῦ στρατηγοῦ, τοῖς αἱρετοῖς, ὡς καὶ τῷ πολέμῳ ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου προσῆκον, ἔδωκεν, ἀντιστρατήγους σφᾶς προσειπών· τὸ δὲ δὴ τῶν ὑπάτων, τοῖς ἑτέροις, ὡς καὶ εἰρηνικωτέροις, ἀνθυπάτους αὐτοὺς ἐπικαλέσας. αὐτὰ μὲν γὰρ τὰ ὀνόματα, τό, τε τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὸ τοῦ ὑπάτου, ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐτήρησε, τοὺς δὲ ἔξω πάντας, ὡς καὶ ἀντ᾽ ἐκείνων ἄρχοντας προσηγόρευσε. τῇ τε

B οὖν ἐπικλήσει τῇ τῶν ἀντιστρατήγων τοὺς αἱρετοὺς χρῆσθαι, καὶ ἐπὶ πλείω καὶ ἐνιαυτοῦ χρόνον, ἐφ᾽ ὅσον ἂν ἑαυτῷ δόξοι, ἄρχειν ἐποίησε· τήν τε στρατιωτικὴν στολὴν φοροῦντας, καὶ ξίφος, οἷς γε καὶ στρατιώτας δικαιῶσαι ἔξεστιν, ἔχοντας. ἄλλῳ γὰρ οὐδενὶ οὔτε ἀνθυπάτῳ, οὔτε ἀντιστρατήγῳ, οὔτε ἐπιτρόπῳ, ξιφηφορεῖν δέδοται, ᾧ μὴ καὶ στρατιώτην τινὰ ἀποκτεῖναι ἐξεῖναι νενόμισται. οὐ γὰρ ὅτι τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν, οἷς τοῦθ᾽ ὑπάρχει, καὶ ἐκεῖνο συγκεχώρηται. ταῦτα μὲν οὖν

C οὕτως ἔχει. ῥαβδούχοις δὲ δὴ πέντε πάντες ὁμοίως οἱ ἀντιστράτηγοι χρῶνται, καὶ ὅσοι γε οὐκ ἐκ τῶν ὑπατευκότων εἰσί· καὶ ὀνομάζονται ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου. τά τε τῆς ἡγεμονείας κοσμήματα, ὅταν ἐς τὴν προστεταγμένην σφίσι χώραν ἐσέλθωσιν, ἑκάτεροι ὁμοίως ἀναλαμβάνουσι· καὶ ἐπειδὰν διάρξωσιν, εὐθὺς κατατίθενται. οὕτω μὲν καὶ ἐπὶ τούτοις ἔκ τε τῶν ἐστρατηγηκότων καὶ ἐκ τῶν ὑπατευκότων ἄρχοντες ἀμφοτέρωσε πέμ-

D πεσθαι ἐνομίσθησαν. καὶ αὐτῶν ὁ μὲν αὐτοκράτωρ ὅποι τε τινὰ καὶ ὁπότε ἤθελεν ἔστελλε· καὶ πολλοὶ καὶ στρατηγοῦντες καὶ ὑπατεύοντες ἡγεμονείας ἐθνῶν ἔσχον· ὅ γε νῦν ἔστιν ὅτε γίγνεται· τῇ δὲ δὴ βουλῇ, ἰδίᾳ μὲν τοῖς τε ὑπατευκόσι τήν τε Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν, καὶ τοῖς ἐστρατηγηκόσι τὰ λοιπὰ πάντα ἀπένειμε. κοινῇ δὲ δὴ πᾶσιν αὐτοῖς ἀπηγόρευσε, μηδένα πρὸ πέντε ἐτῶν μετὰ τὸ ἐν τῇ πόλει ἄρξαι κληροῦ-

E σθαι. καὶ χρόνῳ μέν τινι πάντες οἱ τοιοῦτοι, εἰ καὶ πλείους τῶν ἐθνῶν ἦσαν, ἐλάγχανον αὐτά, ὕστερον δέ, ἐπειδή τινες αὐτῶν οὐ καλῶς ἦρχον, τῷ αὐτοκράτορι καὶ ἐκεῖνα προσετέθησαν· καὶ οὕτω καὶ τούτοις αὐτὸς τρόπον τινὰ τὰς

A ἡγεμονείας δίδωσιν. ἰσαρίθμοις τε γὰρ τοῖς ἔθνεσι καὶ οἷς ἂν ἐθελήσῃ κληροῦσθαι κελεύει. αἱρετούς τέ τινες καὶ ἐκεῖσε ἔπεμψαν· καὶ ἐπὶ πλείω ἐνιαυτοῦ χρόνον ἔστιν οἷς ἄρξαι ἐπέτρεψαν· καί τινες καὶ ἱππεῦσιν ἀντὶ τῶν βουλευτῶν ἔθνη τινὰ προσέταξαν. ταῦτα μὲν οὕτω τότε περὶ τῶν βουλευτῶν, τούς γε καὶ θανατοῦν τοὺς ἀρχομένους ἐξουσίαν ἔχοντας, ἐνομίσθη. πέμπονται γὰρ καὶ οἷς οὐκ ἔξεστι τοῦτο, ἐς μὲν τὰ τοῦ δήμου τῆς τε βουλῆς λεγόμενα ἔθνη, οἵ τε ταμιεύοντες, οὓς ἂν ὁ κλῆρος
B ἀποδείξῃ, καὶ οἱ παρεδρεύοντες τοῖς τὸ κῦρος τῆς ἀρχῆς ἔχουσιν. οὕτω γὰρ ἂν ὀρθῶς αὐτούς, οὐ πρὸς τὸ ὄνομα, ἀλλὰ πρὸς τὴν πρᾶξιν, ὥσπερ εἶπον, καλέσαιμι. ἐπεὶ οἵ γε ἄλλοι πρεσβευτὰς καὶ τούτους ἑλληνίζοντες ὀνομάζουσι· καὶ περὶ μὲν τῆς ἐπικλήσεως ταύτης ἀρκούντως ἐν τοῖς ἄνω λόγοις εἴρηται. τοὺς δὲ δὴ παρέδρους αὐτὸς ἑαυτῷ ἕκαστος αἱρεῖται, ἕνα μὲν οἱ ἐστρατηγηκότες καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων σφίσιν, ἢ καὶ τῶν ὑποδεεστέρων·
C τρεῖς δέ, οἱ ὑπατευκότες, ἐκ τῶν ὁμοτίμων, οὓς ἂν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ δοκιμάσῃ. ἐκαινοτομήθη
343 μὲν γάρ τοι καὶ κατὰ τούτους, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ταχὺ ἐπαύσατο, ἀρκέσει τότε αὐτὸ λεχθῆναι. περὶ μὲν οὖν τὰ τοῦ δήμου ἔθνη ταῦθ᾽ οὕτω γίγνεται. πέμπονται δὲ καὶ ἐς τὰ ἕτερα τά τε τοῦ αὐτοκράτορος ὀνομαζόμενα, καὶ πολιτικὰ στρατόπεδα πλείω ἑνὸς ἔχοντα, οἱ ὑπάρξοντες σφῶν, ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκείνου, τὸ μὲν πλεῖστον ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων, ἤδη δὲ καὶ ἐκ τῶν
D τεταμιευκότων, ἢ καὶ ἄλλην τινὰ ἀρχὴν τῶν διὰ μέσου ἀρξάντων, αἱρούμενοι. τῶν μὲν δὴ οὖν βουλευόντων ταῦτα ἔχει. ἐκ δὲ δὴ τῶν ἱππέων τούς τε χιλιάρχους καὶ τῶν βουλευσόντων, καὶ τοὺς ὧν περὶ τῆς διαφορᾶς ἄνω μοι τοῦ λόγου προείρηται, αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς μὲν ἐς τὰ πολιτικὰ τείχη μόνα, τοὺς δὲ καὶ ἐς τὰ ξενικὰ ἀποστέλλει, ὥσπερ τότε πρὸς τοῦ
E αὐτοῦ Καίσαρος ἐνομίσθη, καὶ τοὺς ἐπιτρόπους (οὕτω γὰρ τούς τε τὰς κοινὰς προσόδους ἐκλέγοντας, καὶ τὰ προστεταγμένα σφίσιν ἀναλίσκοντας ὀνομάζομεν) ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ἔθνη τά τε ἑαυτοῦ δὴ καὶ τὰ τοῦ δήμου, τοὺς μὲν ἐκ τῶν ἱππέων, τοὺς δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων πέμπει· πλὴν καθόσον τοὺς φόρους οἱ ἀνθύπατοι παρ᾽ ὧν ἄρχουσιν ἐσπράσσουσιν. ἐντολάς τέ τινας καὶ τοῖς ἐπιτρόποις,

uincias assignabat: nam iubebat tot viros, quot essent prouinciæ, sortem inire. quidam imperatores etiam à se delectos in istas prouincias legatos miserunt, ac nonnullis per plures annos imperium prorogauerunt, & aliquando loco patriciorum equites præfecerunt. Hæc ergo ita statuta sunt de senatoribus iis qui potestatem mortis in subditos habent. Mittuntur enim & quibus ea non est, in eas prouincias quæ populi Romani esse dicuntur, iique ex quæstoribus & legatis eorum qui prouincias gubernant, sorte deliguntur. Hos legatos seu assessores potius aut consiliarios suos singuli sibi prouinciarum præfecti adsciscunt: vnicum quidem prætorius ex sui aut inferioris ordinis hominibus, tres autem consularis ex eiusdem dignitatis viris accipit, eos qui ipsi imperatori probentur. Etsi enim de his quoque posteriores imperatores nonnihil innouarunt: quia tamen id statim desiit, satis erit suo loco indicasse. Satis dictum, quomodo legatos præfecti prouinciarum P. R. acciperent. At in prouincias Cæsaris, & vrbanis legionibus vnà pluribus instructis, præfectis, ab ipso Cæsare legati mittuntur, plerũque quidem ex prætoriis, nonnunquam tamen ex iis etiam qui quæsturam aliúmve intermedium magistratum gesserint. Atque hæc de senatoribus. At equitum imperator eos qui tribuni militum, aut in senatu fuerint, aliísve iis rebus de quibus suprà dictum est, præstant, partim ad mœniorum Romæ, partim ad vrbium aliarum tutelam constituit, sicut tunc ab ipso Cæsare est institutum: imperator etiam curatores (sic enim ii vocantur qui publicos reditus colligũt, certásque impensas faciunt) in omnes prouincias suas ac populi Romani, ex equitibus alios, alios ex libertis, mittit: eo dempto, quòd proconsules quibus locis præsunt, ipsi tributa exigunt. certum etiam stipendium istis curatoribus,

Assessores seu consiliarii.

Cæsaris prouinciæ vt administrentur.

Curatores.

vt etiam proconsulibus, edicto constituitur: quia tum etiam Cæsar vt merces eis sua daretur censuerat. Antiquitus quidem qui aliquod à republica munus suscepisset, omnia suis ipsi impendiis agebant: sub Cæsare primùm accipere stipendium cœperunt: non idem omnes, sed quemadmodum muneris eorũ rationi congruebat. sanè curatoribus istis ipsum nomen sui officii à numero pecuniæ quam eius nomine acciperent, inditum est. Hæc verò leges ad omnes ex æquo prouinciarũ administratores erãt factæ: Ne quẽ delectum militum agerent: ne pecuniam præter eam quæ constituta erat, exigerent, senatus imperatorísve iniussu. Cui successor missus esset, is vt statim ex prouincia abiret, ac ne in redeundo domum tempus tereret, sed intra tertium mensem Romam reuerteretur.

Stipendia.

Leges generales.

Hæc omnia eo ferè tempore ita sunt instituta. At re ipsa Cæsar vnus in omnibus rebus plenum erat imperium habiturus, quum & pecuniam (nam etsi suas ab ærario separatim habebat, tamen his quoque suo arbitrio vtebatur) & milites in sua haberet potestate. Ei quum primum decennium exiuisset, aliud quinquennium, atque eo circumacto rursum aliud quinquẽnium, pòst decennium, ac eo finito aliud iterum decretum est: ita vt continuatis decenniis per totam vitam summam imperii obtinuerit. Quam ob causam posteriores quoque imperatores, etsi nõ ad certum tempus, sed per omne vitæ spatium iis imperium deferatur, tamen singulis decenniis festum pro eius renouatione agunt, quod hodie etiam fit. Cæsari, quum orationem de eiurando regno ac diuidendis prouinciis habuisset, multi erant honores delati, nempe vt ante ipsius domum in palatio lauri ponerentur, ac super eas coronæ quernæ suspenderentur, nimirum quòd perpetuus hostium victor, ac ciuium esset seruator: (imperatoris autem ædes palatium nominantur, non quòd ita aliquando decretum sit,

Æraria duo.

Honores Cæsari decreti.

Palatium.

A καὶ τοῖς ἀνθυπάτοις, τοῖς τε ἀντιστρατήγοις δίδωσιν, ὅπως ἐπὶ ῥητοῖς ἐξίωσι. καὶ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν μισθοφορὰν καὶ ἐκείνοις καὶ τοῖς ἄλλοις δίδοσθαι τότε ἐνομίσθη. τὸ μὲν γὰρ πάλαι ἐργολαβοῦντές τινες παρὰ τοῦ δημοσίου, πάντα σφίσι τὰ πρὸς τὴν ἀρχὴν φέροντα παρεῖχον· ἐπὶ δὲ δὴ τοῦ Καίσαρος πρῶτον αὐτοὶ ἐκεῖνοι τακτόν τι λαμβάνειν ἤρξαντο. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐκ τοῦ ἴσου πᾶσι σφίσιν, ἀλλ' ὥς που καὶ ἡ χρεία ἀπῄτει, ἐτάχθη. καὶ τοῖς γε
B ἐπιτρόποις καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀξιώματος ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδομένων αὐτοῖς χρημάτων προσγίγνεται. ἐκεῖνα δὲ ἐπὶ πᾶσιν ὁμοίως ἐνομοθετήθη, μήτε καταλόγους σφᾶς ποιεῖσθαι, μήτ' ἀργύριον ἔξω τοῦ τεταγμένου ἐσπράσσειν, εἰ μή τι ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, ἢ ὁ αὐτοκράτωρ κελεύσειεν. ὅταν τέ τῳ ὁ διάδοχος ἔλθῃ, ἔκ τε τοῦ ἔθνους αὐτίκα αὐτὸν ἐξορμᾶσθαι, καὶ ἐν τῇ ἀνακομι-
C δῇ μὴ ἐγχρονίζειν, ἀλλ' ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἐπανιέναι.

Ταῦτα μὲν οὖν οὕτω τότε, ὥς γε εἰπεῖν, διετάχθη· τῷ γὰρ ἔργῳ καὶ πάντων διὰ παντὸς αὐτὸς ὁ Καῖσαρ, ἅτε καὶ τῶν χρημάτων κυριεύων (λόγῳ μὲν γὰρ τὰ δημόσια ἀπὸ τῶν ἐκείνου ἀπεκέκριτο, ἔργῳ δέ, καὶ ταῦτα πρὸς τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀνηλίσκετο) καὶ τῶν στρατιωτῶν κρατῶν, αὐταρχήσειν ἔμελλε. τῆς γοῦν δεκετίας ἐξελθούσης, ἄλλα ἔτη πέν-
D τε, εἶτα πέντε, καὶ μετὰ τοῦτο δέκα, καὶ ἕτερα αὖθις δέκα, πεμπτάκις ἀυτῷ ἐψηφίσθη· ὥστε τῇ τῶν δεκετηρίων διαδοχῇ διὰ βίου αὐτὸν μοναρχῆσαι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ οἱ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες, καίτοι μηκέτ' ἐς τακτὸν χρόνον ἀλλ' ἐς πάντα καθάπαξ τὸν βίον ἀποδεικνύμενοι, ὅμως διὰ τῶν δέκα ἀεὶ ἐτῶν ἑώρταζον, ὡς καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὖθις τότε ἀνανεούμενοι· καὶ τοῦτο καὶ νῦν γίγνεται. ὁ δ' οὖν Καῖσαρ πολλὰ μὲν καὶ πρότερα, ὅτε τὰ περὶ τῆς ἐξωμοσίας τῆς
E μοναρχίας, καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν διανομῆς διελέχθη, ἔλαβε. καὶ γὰρ τό, τε τὰς δάφνας πρὸ τῶν βασιλείων αὐτοῦ προτίθεσθαι, καὶ τὸ τὸν στέφανον τὸν δρύινον ὑπὲρ αὐτῶν ἀρτᾶσθαι, τότε οἱ, ὡς καὶ ἀεὶ τούς τε πολεμίους νικῶντι καὶ τοὺς πολίτας σώζοντι, ἐψηφίσθη. καλεῖται δὲ τὰ βασίλεια παλάτιον, οὐχ ὅτι καὶ ἔδοξέ ποτε οὕτως αὐτὰ ὀνομάζεσθαι,

ἀλλ' ὅτι ἔν τε τῷ παλατίῳ ὁ Καῖσαρ ᾤκει, καὶ ἐκεῖ τὸ στρατήγιον εἶχε, καί τινα καὶ πρὸς τὴν τοῦ Ῥωμύλου προενοίκησιν φήμην ἡ οἰκία αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ παντὸς ὄρους ἔλαβε. καὶ διὰ
344 τοῦτο κἂν ἄλλοθί που ὁ αὐτοκράτωρ καταλύῃ, τὴν τοῦ παλατίου ἐπίκλησιν ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ ἴσχει. ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ ἔργῳ αὐτὰ ἐπετέλεσεν, οὕτω δὴ καὶ τὸ τοῦ Αὐγούστου ὄνομα καὶ παρὰ τῆς βουλῆς καὶ παρὰ τοῦ δήμου ἐπέθετο. βουληθέντων γὰρ σφῶν ἰδίως πως αὐτὸν προσειπεῖν, καὶ τῶν μὲν τό, τῶν δὲ τὸ καὶ ἐσηγουμένων καὶ αἱρουμένων· ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει μὲν ἰσχυρῶς Ῥωμύλος ὀνομασθῆναι, αἰσθόμενος δὲ ὅτι ὑποπτεύεται ἐκ τούτου τῆς βασιλείας ἐπιθυμεῖν, οὐκέτ' αὐτοῦ ἀντεποιήσατο, ἀλλὰ Αὔγουστος, ὡς καὶ πλεῖόν τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὤν, ἐπεκλήθη. πάντα γὰρ τὰ ἐντιμότατα καὶ τὰ ἱερώτατα, αὔγουστα προσαγορεύεται. ἐξ οὗπερ καὶ σεβαστὸν αὐτὸν καὶ ἑλληνίζοντές πως, ὥσπερ τινὰ σεπτόν, ἀπὸ τοῦ σεβάζεσθαι, προσεῖπον.

Οὕτω μὲν δὴ τό, τε τοῦ δήμου καὶ τὸ τῆς γερουσίας κράτος πᾶν ἐς τὸν Αὔγουστον μετέστη, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἀκριβής, * * μοναρχία γάρ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἅμα τὸ κῦρος ποτὲ ἔσχον, ἀληθέστατα ἂν νομίζοιτο. τὸ μὲν γὰρ ὄνομα αὐτὸ τὸ μοναρχικὸν οὕτω δή τοι οἱ Ῥωμαῖοι ἐμίσησαν, ὥστε μήτε δικτάτωρας σφῶν ὀνομάζειν· τῶν δὲ δὴ τῆς πολιτείας τελῶν ἐς αὐτοὺς ἀνακειμένων, οὐκ ἔστιν ὅπως οὐ βασιλεύονται. αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ αἱ ἐκ τῶν νόμων ὡς πλήθει γιγνόμεναι, καὶ νῦν * τῆς τῶν τιμητῶν καθίστανται. διάγεται δὲ καὶ διοικεῖται πάντα ἁπλῶς ὅπως ἂν ὁ ἀεὶ κρατῶν ἐθελήσῃ. καὶ ἵνα γε μὴ ἐκ δυναστείας, ἀλλ' ἐκ τῶν νόμων τοῦτ' ἔχειν δοκῶσι, πάνθ' ὅσα ἐν τῇ δημοκρατίᾳ μέγα παρ' ἑκοῦσι σφίσι ἴσχυσεν, αὐτοῖς τοῖς ὀνόμασι, χωρὶς τοῦ τῆς δικτατωρείας, προσεποιήσαντο. ὕπατοί τε γὰρ πλειστάκις γίγνονται, καὶ ἀνθύπατοι ἀεί, ὁσάκις ἂν ἔξω τοῦ πωμηρίου ὦσιν, ὀνομάζονται· τήν τε τοῦ αὐτοκράτορος πρόσρησιν διὰ παντὸς οὐ μόνον οἱ νικήσαντές τινας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, πρὸς δήλωσιν τῆς αὐτοτελοῦς σφῶν ἐξουσίας, ἀντὶ τῆς τοῦ βασιλέως τοῦ τε δικτάτωρος ἐπικλήσεως, ἔχουσιν.

A sed quòd in palatio Cęsar habitabat, ibíque prætorium eius erat, ac nonnihil domus eius nomen ab eo mõte, propterea quòd ibi quondam Romulus inhabitarat, splendoris accepit: ideóque etsi alibi imperator domicilium suum habeat, tamen id quoque palatii nomen obtinet.) Sed posteaquam ea quæ pollicitus fuit, re ipsa perfecit, ibi demum Augustus à senatu populóque appellatus est. Etenim quum statuissent peculiari eũ quodam cognomento insignire, ac B alii alia referrent ac probarent, Cæsar quanuis Romuli nomen vehementer appetebat, tamẽ quum sentiret hinc se suspectum affectati regni fieri, eo omisso, Augustus, quasi hominis natura amplior ipse, cognominatus est: augusta enim ea quæ honore dignissima, ac sanctissima sunt, dicuntur: ideóque σεβαστὸν Græci augustum interpretati sunt, quasi venerandum dicas.

Augusti cognomen Cęsar accipit.

Hoc pacto omne populi senatúsque imperium ad Augustum rediit, C ab eóque perfecta * * Vnius enim dominatio, etsi aliquando duo vel tres simul rerum potiti sunt, verissimè dicitur. Equidem nomen eius imperii quo omnis penes vnicum aliquem esset potestas, adeo inuisum Romanis fuit, vt ne dictatorem quidem nominare sustinuerint. quum tamen ad imperatores summa reipub. referatur, fieri non potest quin sub regno Romani sint. Nam qui ex præscripto legum magistratus haben- D tur, plerunque nunc etiam * censorum constituuntur, cæterùm omnia ex sententia imperatoris aguntur. Quod ne videantur imperatores ex potentia potius quàm legibus habere, omnia quæ in populari forma reipublicæ multum valuerant senatu populóque volentibus, ea cum ipsis nominibus in se recipiunt, excepta dictatura. Consules enim fiunt sæpenumero, & quoties extra pomœrium sint, pro- E consules dicuntur, noménque imperatoris, non modò si qui aliquam victoriam retulerint, sed & aliàs reliqui omnes, ad significandam plenam suam & perfectam potentiam, semper gerunt, loco nominis regii & dictatoris:

De potestate & cognomentis imperatorum.

Consulatus.

Procõsulatus. Imperatoris nomen.

quæ semel è republica sublata vt nō imponunt sibi; ita eorum vim ac rem ipsam imperatorio titulo confirmant. Horum nominum ratione exercitus scribendi, pecuniæ conficiendæ, bella suscipiendi, pacem faciendi, peregrinis atque vrbanis rebus perpetua & in omnia valente potestate imperandi, atque etiam intra pomœrium equites senatorésque necandi, aliáque omnia quæ consulibus aliísque cum pleno imperio magistratibus facere licet, agendi ius habent.

Censura.

Ex censoria autem appellatione in vitam & mores inquirendi, census agendi, in equestrem ac senatorium ordinem adscribendi, aliósque ex iis remouendi pro suo arbitrio licentiam consequuntur.

Sacerdotia.

Quòd autem omnibus sacerdotiis inaugurati sunt, ac plerosque in ea collegia adsciscunt, sempérque vnus eorum (si quidem duo vel tres simul imperatores sunt) summum pontificatum gerit, eo fit vt omnes religiones & sacrificia in sua habeant manu.

Tribunitia potestas.

At tribunitia potestas, quam præclarissimus quisque imperator habuit, efficit vt intercedere iis quæ ab aliis contra ipsorum placitum mouentur, possint, ac sacrosancti sint, ita vt si vel minimo sermone se ab aliquo læsos existiment, indicta eum causa, tanquam qui se piaculo obstrinxerit, necare queant. Gerere quidem tribunatum plebis nefas ducunt imperatores, quum vtique ipsi patricii sint: omnem verò tribunitiam potestatem, quanta vnquam maxima fuit, accipiunt: & quia quotānis eam cum tribunis plebis eius anni renouant, annorum imperii ipsorum hinc summa concipi solet. Hæc igitur singula, quum legibus fuerint stabilita in ea reipublicæ institutione qua penes populum est summa rerum, imperatores cum ipsis nominibus sibi sumunt, vt nihil sibi à subditis non datum habere videantur. Aliud porro quoddam ius habent nulli vnquam Romano apertè & in omnibus rebus

Legibus solui.

concessum. Legibus enim soluti sunt imperatores: quo ipso solo & ea quæ retulimus ac reliqua etiam omnia agendi licentia eis datur.

A αὐτὰς μὲν γὰρ ἐκείνας οὐ τίθενται, ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐκ τῆς πολιτείας ἐξέπεσον, τὸ δὲ δὴ ἔργον αὐτῶν τῇ τοῦ αὐτοκράτορος προσηγορίᾳ βεβαιοῦνται. καὶ ἐκ μὲν τούτων τῶν ὀνομάτων, καταλόγους τε ποιεῖσθαι, καὶ χρήματα ἀθροίζειν, πολέμους τε ἀναιρεῖσθαι, καὶ εἰρήνην σπένδεσθαι, τοῦ τε ξενικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀεὶ καὶ πανταχοῦ ὁμοίως ἄρχειν, ὥστε καὶ ἐντὸς τοῦ πωμηρίου καὶ τοὺς ἱππέας καὶ τοὺς βουλευτὰς θανατοῦν δύνασθαι, τά τε ἄλλα ὅσα

B τοῖς τε ὑπάτοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὐταρχήσασι ποτὲ ποιεῖν ἐξῆν, λαμβάνουσιν. ἐκ δὲ δὴ τοῦ τιμητεύειν, τούς τε βίους καὶ τοὺς τρόπους ἡμῶν ἐξετάζουσι, καὶ ἀπογραφὰς ποιοῦνται· καὶ τοὺς μὲν καταλέγουσι καὶ ἐς τὴν ἱππάδα καὶ ἐς τὸ βουλευτικόν, τοὺς δὲ καὶ ἀπαλείφουσιν, ὅπως ἂν αὐτοῖς δόξῃ. ἔκ τε τοῦ ἐν πάσαις ταῖς ἱερωσύναις ἱερῶσθαι, καὶ προσέτι καὶ τοῖς ἄλλοις τὰς πλείους σφῶν διδόναι, ἀρχιερέων

C τέ τινα αὐτῶν, κἂν δύο, κἂν τρεῖς ἅμα ἄρχωσιν, εἶναι, πάντων αὐτοὶ καὶ τῶν ὁσίων καὶ τῶν ἱερῶν κυριεύουσιν. ἥ τε ἐξουσία ἡ δημαρχικὴ καλουμένη, ἣν οἱ πάνυ ποτὲ ἀνθήσαντες ἔσχον, δίδωσι σφίσι τά τε ἐπιγιγνόμενα ὑφ᾽ ἑτέρου τινός, ἂν μὴ συνεπαινῶσι, παύειν, καὶ μὴ καθυβρίζεσθαι· κἂν ἄρα τι καὶ τὸ βραχύτατον μὴ ὅτι ἔργῳ ἀλλὰ καὶ λόγῳ ἀδικεῖσθαι δόξωσι, καὶ ἄκριτον τὸν ποιήσαντα αὐτό, ὡς καὶ ἐναγῆ, ἀπολλύναι. δημαρχεῖν μὲν γάρ,

D ἅτε καὶ ἐς τοὺς εὐπατρίδας πάντως τελοῦντες, οὐχ ὅσιον νομίζουσιν εἶναι· τὴν δὲ δὴ δύναμιν τὴν τῶν δημάρχων πᾶσαν ὅσηπερ τὰ μάλιστα ἐγένετο, προστίθενται, καὶ δι᾽ αὐτῆς καὶ ἡ ἐξαρίθμησις τῶν ἐτῶν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, ὡς καὶ κατ᾽ ἔτος αὐτὴν μετὰ τῶν ἀεὶ δημαρχούντων λαμβανόντων, προβαίνει. ταῦτα μὲν ἐκ τῆς δημοκρατίας, ὥς που καὶ ἕκαστα ἐνομίσθη, οὕτω τε καὶ διὰ τούτων τῶν ὀνομάτων 345
εἰλήφασιν, ὅπως μηδὲν ἄνευ δόσεώς τινος ἔ-

E χειν δοκῶσιν. ἤδη δὲ καὶ ἕτερόν τι, ὃ μηδενὶ τῶν πάλαι Ῥωμαίων ἐς πάντα ἄντικρυς ἐδόθη, προσεκτήσαντο, ὑφ᾽ οὗπερ καὶ μόνου καὶ ἐκεῖνα ἂν καὶ τἆλλα αὐτοῖς πράττειν ἐξῆν. λέλυνται γὰρ δὴ τῶν νόμων, ὡς αὐτὰ τὰ Λατινικὰ ῥήματα λέγει· τουτέστιν ἐλεύθεροι ἀπὸ πάσης ἀναγκαίας νομίσεως εἰσί, καὶ οὐδενὶ τῶν γεγραμμένων ἐνέχονται.

A καὶ οὕτως ἐκ τούτων τῶν δημοκρατικῶν ὀνομάτων, πᾶσαν τὴν τῆς πολιτείας ἰσχὺν περιβέβληνται· ὥστε καὶ τὰ τῶν βασιλέων, πλὴν τοῦ φορτικοῦ τῆς προσηγορίας αὐτῶν, ἔχειν. ἡ γὰρ δὴ τοῦ Καίσαρος ἥ τε τοῦ ΑΥγούστου πρόσρησις δύναμιν μὲν οὐδεμίαν αὐτοῖς οἰκείαν προστίθησι, δηλοῖ δ' ἄλλως τὸ μὲν, τὴν τοῦ γένους σφῶν διαδοχὴν, τὸ δὲ, τὴν τοῦ ἀξιώματος λαμπρότητα. καὶ ἥ γε τοῦ πατρὸς ἐπωνυμία τάχα μὲν καὶ ἐξουσίαν τινὰ αὐτοῖς, ἥν ποτε οἱ πατέρες ἐπὶ τοὺς παῖδας ἔσχον, κατὰ
B πάντων ἡμῶν δίδωσιν· οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ τοῦτο ἀρχὴν ἐγένετο, ἀλλ' ἔς τε τιμὴν καὶ ἐς παραίνεσιν, ἵνα αὐτοί τε τοὺς ἀρχομένους, ὡς καὶ παῖδας ἀγαπῷεν, καὶ ἐκεῖνοι σφᾶς, ὡς καὶ πατέρας αἰδῶνται. τοσαῦταί τε καὶ τοιαῦταί αἱ προσηγορίαι εἰσὶν, αἷς οἱ τὸ κράτος ἔχοντες, κατὰ τοὺς νόμους καὶ κατὰ τὸ ἤδη πάτριον, νομίζουσι. καὶ νῦν μὲν πᾶσαι ἅμα αὐτοῖς ὡς τὸ πολὺ, πλὴν τῆς τῶν τιμητῶν, δίδονται· τοῖς δὲ δὴ
C πάλαι κατὰ νόμους ὡς ἕκασται ἐψηφίζοντο. τὴν γὰρ δὴ τιμητείαν ἔλαβον μὲν τινὲς καὶ τῶν αὐτοκρατόρων κατὰ τὸ ἀρχαῖον, ἔλαβε δὲ καὶ Δομιτιανὸς διὰ βίου· οὐ μέντοι καὶ νῦν ἔτι τοῦτο γίγνεται. τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς ἔχοντες, οὔτε αἱροῦνται ἐπ' αὐτὴν, οὔτε τὴν πρόσκλησιν αὐτῆς, πλὴν ἐν ταῖς ἀπογραφαῖς, κτῶνται.

Ἡ μὲν οὖν πολιτεία οὕτω ποτὲ πρός τε τὸ βέλτιον καὶ πρὸς τὸ σωτηριωδέστερον μετεκοσμήθη. καὶ γάρ που καὶ παντάπασιν ἀδύνατον ἦν, δημοκρατουμένους αὐτοὺς σωθῆναι. οὐ μέντοι καὶ ὁμοίως τοῖς πρόσθεν τὰ μετὰ ταῦτα
D πραχθέντα λεχθῆναι δύναται. πρότερον μὲν γὰρ ἔς τε τὴν βουλὴν καὶ ἐς τὸν δῆμον πάντα, καὶ εἰ πόρρω που συμβαίη, ἐσεφέρετο· καὶ διὰ τοῦτο πάντες τε αὐτὰ ἐμάνθανον, καὶ πολλοὶ συνέγραφον. κἀκ τούτου καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτῶν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ φόβῳ τινὰ καὶ χάριτι, φιλίᾳ τε καὶ ἔχθρᾳ τισὶν ἐρρέθη, παρὰ γοῦν τοῖς ἄλλοις τοῖς τὰ αὐτὰ γράψασι, τοῖς τε ὑπομνήμασι τοῖς δημοσίοις, τρόπον τινὰ
E εὑρίσκετο· ἐκ δὲ δὴ τοῦ χρόνου ἐκείνου τὰ μὲν πλείω κρύφα καὶ δι' ἀπορρήτων γίγνεσθαι ἤρξατο. εἰ δέ που καὶ τινὰ δημοσιευθείη, ἀλλὰ ἀνεξέλεγκτά γε ὄντα ἀπιστεῖται. καὶ γὰρ λέ-

Ad hunc itaque modum ratione eorum nominum quæ in populari ciuitatis statu vsurpantur, omnem totius reipublicæ potestatem accipiunt: ac regiam etiam, nisi quòd inuidiam nominis vitant. Nam Cæsaris & Augusti vocabula, nihil eis quidem ea potentiæ adiiciunt peculiaris, sed alterum successionem stirpis, alterum splendorem dignitatis significat. Patris autem nomen tametsi eis aliquod ius in subditos tribuit, quale est parentum in liberos, tamen initio non in hunc finem eis impositum est, sed honoris gratia, vtque admonitioni esset ipsis vt subditos liberorum loco, híque rursus ipsos veluti parentes suos charos haberent. Hæ sunt appellationes istæ, quibus imperatores secundum leges ac instituta nostri etiam temporis vtuntur: nostra verò ætate omnia eis hæc tribuuntur, censorio excepto, ac olim singulæ ex legibus decretæ eis sunt. Censoris autem nomen etiam quidam imperatorum more antiquitus recepto acceperũt, ídque Domitianus per totam suam gessit vitam, nunc verò nõ amplius fit. Quum enim rem ipsam nostri temporis imperatores habeant, neque deliguntur ad censurã gerendã, neque eius magistratus nomẽ, præterquam in agendo censu, ferunt.

Patris nomen.

Censuram imperatores non omnes gerunt.

Domitianus.

Enimuero quem ad modum respublica in meliorem ac salubriorẽ formam (neque enim fieri poterat vt sub populi imperio ea diutius esset incolumis) fuerit, ordinémque commutata, expositũ est hactenus. Cæterùm quæ postea res gestæ sunt, eodem modo quo superiorum temporum acta perscribi non possunt. His enim omnia quæ vel procul ab vrbe agerentur, senatui populóque recitabantur, ideóque multi ea stylo persequebantur: & quanuis non deerant qui metui aut gratiæ, inimicitiæque vel amicitiæ in condenda historia aliquid tribuerent: tamen apud reliquos, ac in publicis commentariis veritas reperiri quodammodo poterat. Verùm à tempore immutatę reipublicę, quia pleraque occultè agi cœperunt, parum fidei eorum narratio inuenit: quinetiam si quid apertè ac publicè ageretur, tamen ei quoque nõ multũ certitudinis, rei quippe nõ satis exploratæ, tribuitur. Est

Causas reddit cur sequentes historiæ minus certò tradi queant.

enim suspicio omnia dici agique ad arbitrium imperatorum, eorúmque qui horum sunt potentiæ comites: inde fieri vt multa conficta diuulgentur, multa quæ verè acta sint, ignorentur, denique omnia secus quàm euenerint, edantur. Iam ipsius etiam imperii moles ac rerum multitudo efficit vt difficillimum sit omnia accuratè memoriæ prodere. Etenim permulta quotidie Romæ, multa in sociorũ regionibus, multa contra hostes geruntur, de quibus præter eos qui ea conficiunt, nemo quicquam certi cognoscit: plerique etiam ne facta quidem esse audiunt. Idcirco deinceps omnia ego ea quæ recensere operæ est, ita vt ab aliis indicata sunt, commemorabo, siue ita rei veritas, siue etiam aliter: mea tamen nonnunquam apposita opinione, si quando fieri potuit vt ex multis his quæ legi, vidi, auditúve accepi, aliter rem quàm tradita sit gestam coniectarer.

Omen.

Cæsari, quum Augusti cognomẽtum, quemadmodum retuli, accepisset, signum haud nullius momẽti ea ipsa nocte euenit. Tiberis enim exundans ita omnia quæ in plano iacerent Romæ loca repleuit, vt nauigabilis esset: id sic interpretati sunt arioli, vt eum ad magnum fastigiũ euasurum, totámque vrbem in sua manu habiturum dicerent. Quum aliis alii immodicè ei modis gratularentur, Sextus quidam Pacuuius, quem alii Apudium nominant, omnium studia superauit, more Hispanorum se Cæsari consecrans: idémque vt facerent, aliis autor existens. Id quum Augustus impediret, ad multitudinem adstantem (tribunus enim erat plebis eo tempore) prosiluit, eósque, & reliquos, per cõpita & angiportus circumuagando, vt suum factum imitarentur, ac se Augusto consecrarent, adegit. Vnde tractum, vt hodie etiam qui imperatorem verbis adhortantur, se ei dicant esse sacros. Is igitur Pacuuius obtinuit vt ab omnibus sacrificaretur ob hanc rem, ac in plebe aliquãdo professus est se Cæsarem hæredẽ ex æquo cum filio suo nuncupaturũ, non quòd possideret quicquam, sed vt Augustus eum huius studii causa remuneraret. quod etiam fa-

Sextus Apudius seu Pacuuius se Cæsari Augusto consecrat.

Consecrati imperatori.

A γίγνεσθαι καὶ πράττεσθαι πάντα πρός τε τὰ τῶν ἀεὶ κρατούντων τῶν τε παραδυναστευόντων σφίσι βουλήματα ὑποπτεύεται. καὶ κατ' αὐτὸ πολλὰ μὲν οὐ γιγνόμενα, θρυλεῖται, πολλὰ δὲ καὶ πάνυ συμβαίνοντα, ἀγνοεῖται· πάντα δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἄλλως πως ἢ πράττεται, διαθροεῖται. καὶ μέντοι καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος, τό, τε τῶν πραγμάτων πλῆθος δυσχερεστάτην τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν παρέχεται. ἔν τε γὰρ τῇ Ῥώμῃ συχνὰ, καὶ παρὰ τῷ ὑπηκόῳ αὐτῆς B πολλὰ, πρός τε τὸ πολέμιον, καὶ καθ' ἡμέραν, ὡς εἰπεῖν, γίγνεται τινὰ, περὶ ὧν τὸ μὲν σαφὲς οὐδεὶς ῥᾳδίως, ἔξω τῶν πραττόντων αὐτὰ, γιγνώσκει· πλεῖστοι δὲ ὅσοι οὐδὲ ἀκούουσι τὴν ἀρχὴν ὅ,τι γέγονεν. ὅθεν περ καὶ ἐγὼ πάντα τὰ ἑξῆς ὅσα γε καὶ ἀναγκαῖον ἔσται εἰπεῖν, ὥς που καὶ δεδήλωται φράσω, εἴτ' ὄντως οὕτως, εἴτε καὶ ἑτέρως πως ἔχει. προσέσται μέντοι τι αὐτοῖς καὶ τῆς ἐμῆς δοξασίας ἐς ὅσον ἐνδέχεται, ἐν οἷς ἄλλο τι μᾶλλον ἢ τὸ θρυλούμενον, C ἠδυνήθην ἐκ πολλῶν ὧν ἀνέγνων, ἢ καὶ ἤκουσα ἢ καὶ εἶδον, τεκμήρασθαι.

Αὔγουστος μὲν δὴ ὁ Καῖσαρ, ὥσπερ εἶπον, ἐπωνομάσθη, καί οἱ σημεῖον οὐ σμικρὸν εὐθὺς τότε τῆς νυκτὸς ἐπεγένετο. ὁ γὰρ Τίβερις πελαγίσας πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς πεδίοις Ῥώμην κατέλαβεν, ὥστε πλεῖσθαι· καὶ ἀπ' αὐτοῦ οἱ μάντεις ὅτι τε ἐπὶ μέγα αὐξηθήσοιτο, καὶ ὅτι πᾶσαν τὴν πόλιν ὑποχειρίαν ἕξοι, προέγνωσαν. χαριζομένων δὲ αὐτῷ καθ' ὑπερβολὴν D ἄλλων ἄλλα, Σέξτος τις Πακούουιος, ὡς δὲ ἕτεροι λέγουσιν, Ἀπούδιος, πάντας ἐξενίκησεν. ἐν γὰρ τῷ συνεδρίῳ ἑαυτόν τέ οἱ τὸν τῶν Ἰβήρων τρόπον καθωσίωσε, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλευε τοῦτο ποιῆσαι· ἐπειδή τε ὁ Αὔγουστος ἐμποδών οἱ ἐγένετο, πρός τε τὸ πλῆθος τὸ προεστὸς ἐξεπήδησεν (ἐδημάρχει γὰρ) καὶ ἐκείνους τε καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τοὺς λοιποὺς, κατά τε τὰς ὁδοὺς καὶ κατὰ τοὺς στενωποὺς περινοστήσας, E καθιερῶσαι σφᾶς τῷ Αὐγούστῳ κατηνάγκασεν. ἀφ' οὗ περ καὶ νῦν προστρεπόμενοι τὸν κρατοῦντα, λέγειν εἰώθαμεν ὅτι, σοὶ καθωσιώμεθα. καὶ ὁ μὲν καὶ θύειν ἐπὶ τούτῳ πάντας ἐποίει, ἔν τε τῷ ὁμίλῳ ποτὲ κληρονόμον ἔφη τὸν Αὔγουστον ἐξ ἴσου τῷ υἱεῖ καταλείψειν· οὐχ ὅτι τι εἶχεν, ἀλλ' ὅτι καὶ προσλαβεῖν ἠθέλησεν. ὁ καὶ

346

A ἐγένετο. Αὔγουστος δὲ τά τε ἄλλα τὰ τῇ ἀρχῇ προσήκοντα προθυμότερον, ὡς καὶ ἐθελοντὴ δὴ παρὰ πάντων αὐτὴν εἰληφώς, ἔπραττε, καὶ ἐνομοθέτει πολλά (οὐδὲν δὲ δέομαι καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς ἐπεξιέναι χωρὶς ἢ ὅσα τῇ συγγραφῇ πρόσφορά ἐστι. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο κἂν τοῖς ἔπειτα πραχθεῖσι ποιήσω, ἵνα μὴ καὶ δι' ὄχλου γένωμαι, πάντα τὰ τοιαῦτα ἐπεισφέρων, ἃ μηδ' αὐτοὶ οἱ πάνυ αὐτὰ μελετῶντες ἀκριβοῦσιν) οὐ μέντοι καὶ πάντα ἰδιογνωμονῶν ἐνομοθέτει, ἀλλ' ἔστι μὲν ἃ καὶ ἐς τὸ B δημόσιον προεξετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσῃ τινά, προμαθὼν ἐπανορθώσῃ. προετρέπετό τε γὰρ πάνθ' ὁντινοῦν συμβουλεύειν οἱ, εἴ τίς τι ἄμεινον αὐτῶν ἐπινοήσειε· καὶ παρρησίαν σφίσι πολλὴν ἔνεμε, καί τινα καὶ μετέγραφε. τό τε δὴ πλεῖστον, τούς τε ὑπάτους, ἢ τὸν ὕπατον, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὑπατεύοι, κἀκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ' ἑκάστων, ἔκ τε τοῦ λοιποῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους πεντεκαίδεκα τοὺς κλήρῳ λαχόντας, συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν· ὥστε δι' αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι κοινοῦ- C σθαι τρόπον τινὰ τὰ νομοθετούμενα νομίζεσθαι. ἐσέφερε μὲν γάρ τινα καὶ ἐς πᾶσαν τὴν γερουσίαν· βέλτιον μέντοι νομίζων εἶναι μετ' ὀλίγων καθ' ἡσυχίαν τά τε πλείω καὶ τὰ μείζω προσκοπεῖσθαι, τοῦτό τε ἐποίει, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ' αὐτῶν. ἔκρινε μὲν γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ βουλὴ πᾶσα, ὡς καὶ πρότερον, καί τισι καὶ πρεσβείαις καὶ κηρυκείαις καὶ δήμων καὶ βασιλέων ἐχρημάτιζεν, ὅ, τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο· D οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. τοὺς γοῦν ἄρξοντας τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο ὅπως μήτ' ἀνεπιτήδειοι, μήτ' ἐκ παρακελεύσεως, ἢ καὶ δεκασμοῦ, ἀποδεικνύωνται. τὸ μὲν οὖν σύμπαν οὕτω τὴν ἀρχὴν διῴκησε.

Λέξω δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ὅσα ἀναγκαῖόν E ἐστι μετὰ τῶν ὑπάτων ὑφ' ὧν ἐγένετο μνημονεύεσθαι. ἐν μὲν γὰρ τῷ προειρημένῳ ἔτει, τὰς ὁδοὺς τὰς ἔξω τοῦ τείχους δυσπορεύτους ὑπ' ἀμελείας ὁρῶν οὔσας, τὰς μὲν ἄλλας ἄλλοις τισὶ τῶν βουλευτῶν ἐπισκευάσαι τοῖς οἰκείοις τέλεσι προσέταξε· τῆς δὲ δὴ Φλαμι-

ctum eſt. Porro Auguſtus cùm alia quæ ad imperium pertinerent, maiori iam ſtudio, quippe cui id vltro eſſet oblatum, egit, tum multas leges condidit: quarum ego actionũ, præter eas quæ conducere noſtro aliquid operi poſſunt, ſingulas perſequi opus non habeo: idem in reliquis etiam facturus, ne moleſtus lectori ſim, ea introducens quæ ne hi ipſi quidem accuratè recitarunt, qui maximè hoc propoſitum ſibi habuerunt. Enimuero nõ omnia proprio cõſilio Auguſtus egit, ſed multa publicè deliberanda propoſuit, vt ſi quid aliis diſpliceret, corrigere id poſſet: omnes verò adhortatus eſt vt ſuum ſibi conſilium aperirẽt, ſi quid rectius inuenirent, libertatem omnẽ eis concedens: eorúmq. motus ſententiis quædam retractauit: præſertim verò à conſulibus, aut ſi ipſe conſulatum gereret, à collega ſuo hoc contẽdit. Ex reliquis etiam magiſtratibus ſingulos, ex ſenatoribus ſorte quindecim delegit, qui per ſex menſes conſiliarii ſui eſſent: ita vt videretur per hos etiam reliquis omnibus ea quæ ſtatueret communicare. (de nonnullis quidem ad vniuerſum ſenatum retulit, tamen præſtare ratus eſt vt cum paucis per otium de plerìſque & maximis rebus conſilium caperet.) Hos etiam iudiciis aliquando adhibuit, quum nihilominus ſenatui quoque ſua eſſent, vt prius, iudicia: ac legatis & oratoribus populorum regúmque reſponſa dedit. Comitia verò populi etſi nihilominus habebantur, tamẽ nihil præter voluntatem Auguſti agebatur: magiſtratus partim ipſe deſignabat, alios populo plebíque creãdos permittebat, id modò curans ne qui indigni per coitiones aut ambitum deſignarentur. Hæc fuit Auguſto generalis imperii adminiſtrandi ratio.

Auguſtus conſiliarius vſus.

Comitia.

Nunc ſingula, quæ neceſſaria relatu videbuntur, ordine proſequar, cum conſulibus, ſub quibus acta ſunt. Anno eo, quem ſuprà demonſtrauimus, quum videret Auguſtus vias extra vrbem, aliquandiu neglectas, difficilia itinera exhibere, reliquas patrũ quibuſdã propriis ſumptibus reficiendas mandauit: Flami-

Viarum refectio.

niam, quoniam ea ducturus erat exercitum, ipse procurauit: éstque ea statim instaurata, ac ob id statuæ Augusti sunt supra aras in ponte Tiberis & Arimini positæ. Reliquæ viæ posteriori tempore refectæ, siue publicis, (neque enim senatores libenter sumptus faciebāt) siue ipsius Augusti sumptibus hoc factum quis dicere velit: neque enim inter huius & publicum ærarium quid interfuerit, satis video: quantumuis Augustus statuas nonnullas suas argenteas, ab amicis sibi & populis datas, in numisma conciderit, quò existimaretur ex suis facultatibus omnia quæ præ se ferebat impendere. Itaque mihi animus non est dicere, pecuniáne sua aut publica imperatores quicquam perfecerint, quum vtrúque sæpius obtigerit. neque mihi æs alienum factum, aut donationes, & alia id genus referre lubet, quū hæc omnia populus cum imperatore semper communia habuerint.

Augustus res Gallicas & Hispanicas componit.

Augustus, his peractis, cum exercitu ab vrbe profectus est, vt in Britanniam bellum transferret: verùm postquam in Galliam venit, quum Britanni oratores petitum pacem ad eum misissent, componēdis Gallicis rebus, quæ, quia subactis illis statim bella ciuilia subsecuta fuerant, etiamnū fluctuabant, Gallorúmque agendo censu, vitáque & republica formanda aliquid temporis extraxit. Inde in Hispaniam profectus, eā quoque prouinciam constituit.

ANNO V.C. 728.

Agrippa Septa exornat.

Septa Iulia.

Anno sequenti, Augusto VIII, Statilio Tauro consulibus, Agrippa, quia nullam viam sternendam susceperat, Septa dedicauit. Septa locus est in campo Martio: eum ad habenda tributa comitia Lepidus vndiquaque porticibus circūductis ædificauerat: tabulis lapideis & picturis à se exornatum Agrippa, Septa Iulia ab Augusto cognominauit. Hic quidem Agrippa eo facto nō modò inuidiam nullā, sed magnos honores apud Cæsarem omnésque alios inuenit: nam omnibus rebus Cæsari quammaxime clementium, gloriosarúmque & vtilium actionū autor adiutórque quum esset, nihil tamen eius gloriæ sibi arrogabat:

A νίας αὐτός, ἐπειδήπερ ἐκστρατεύσειν δι' αὐτῆς
ἔμελλεν, ἐπεμελήθη. καὶ ἡ μὲν εὐθὺς τότε ἐγέ-
νετο, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰκόνες αὐτῷ ἐπ' ἀψί-
δων ἔν τε τῇ τοῦ Τιβέριδος γεφύρᾳ καὶ ἐν Ἀ-
ριμίνῳ ἐποιήθησαν· αἱ δ' ἄλλαι ὕστερον, εἴτ'
οὖν πρὸς τοῦ δημοσίου (ἐπεὶ μηδεὶς τῶν βου-
λευτῶν ἡδέως ἀνήλισκεν) εἴτε καὶ πρὸς τοῦ 347
Αὐγούστου τις εἰπεῖν ἐθέλει, ἐπεσκευάσθη-
σαν. οὐ γὰρ δύναμαι διακρῖναι τοὺς θησαυ-
ροὺς αὐτῶν, οὐδ' εἰ τὰ μάλιστα ὁ Αὔγουστος
B καὶ ἀνδριάντας τινὰς ἑαυτοῦ ἀργυροῦς, πρός
τε τῶν φίλων καὶ πρὸς δήμων τινῶν γεγονό-
τας, ἐς νόμισμα κατέκοψε, τοῦ δὴ καὶ οἴκοθεν
πάνθ' ὅσα γε καὶ ἔλεγε δαπανᾶν δοκεῖν· καὶ
διὰ τοῦτο οὔτ' εἴ ποτε ἐκ τῶν δημοσίων τι
χρημάτων ὁ ἀεὶ κρατῶν ἔλαβεν, οὔτ' εἴ ποτε
αὐτὸς ἔδωκε, γνώμην ἔχω συγγράψαι. πολ-
λάκις τε γὰρ ἑκάτερον αὐτῶν ἐγένετο· καὶ τί ἂν
τις ἐς δανείσματα ἢ καὶ δωρεὰς τὰ τοιαῦτα καὶ
C λέγοι, ὁπότε καὶ τούτοις καὶ ἐκείνοις καὶ ὁ δῆ-
μος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπίκοινον ἀεὶ χρῶνται;

Τότε μὲν δὴ ταῦτα ὁ Αὔγουστος ἔπρα-
ξε· καὶ ἐξώρμησε μὲν ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττα-
νίαν στρατεύσων, ἐς δὲ δὴ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν,
ἐνταῦθα διέτριψεν. ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυ-
κεύσασθαί οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατά-
στατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐ-
πὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν· καὶ αὐ-
τῶν καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον
D τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε. κἀντεῦθεν ἔς τε
τὴν Ἰβηρίαν ἀφίκετο, καὶ κατεστήσατο καὶ
ἐκείνην.

Μετὰ δὲ δὴ τοῦτο αὐτός τε τὸ ὄγδοον σὺν τῷ
Ταύρῳ τῷ Σταπιλίῳ ὑπάτευσε, καὶ ὁ Ἀγρίπ-
πας τὰ Σέπτα ὠνομασμένα καθιέρωσεν. ὁδὸν
μὲν γὰρ οὐδεμίαν ἐπισκευάσειν ὑπέσχετο. ταῦτα
δὲ ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ στοαῖς πέριξ ὑπὸ τοῦ Λε-
πίδου πρὸς τὰς φυλετικὰς ἀρχαιρεσίας συν-
ῳκοδομημένα, καὶ πλαξὶ λιθίναις καὶ ζωγρα-
E φήμασιν ἐπεκόσμησεν, Ἰούλια αὐτὰ ἀπὸ τοῦ
Αὐγούστου προσαγορεύσας. καὶ ὁ μὲν οὐχ ὅ-
πως φθόνον τινὰ ἐπ' αὐτοῖς ὠφλίσκανεν, ἀλλὰ
καὶ πάνυ καὶ πρὸς αὐτοῦ ἐκείνου καὶ πρὸς τῶν ἄλλων ἁ-
πάντων ἐτιμᾶτο. αἴτιον δὲ, ὅτι τὰ φιλανθρω-
πότατα καὶ τὰ εὐκλεέστατα, τά τε συμφορώ-
τατα καὶ συμβουλεύων οἱ καὶ συμπράττων, οὐδὲ ἐπὶ βραχὺ τῆς δόξης αὐτῶν ἀντεποιεῖτο.

ταῖς τε παρ' αὐτοῦ τιμαῖς, οὔτε ἐς πλεονεξίαν, οὔτε ἐς ἀπόλαυσιν ἰδίαν ἐχρῆτο, ἀλλ' ἔς τε τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ, καὶ ἐς τὸ τῷ δημοσίῳ συμφέρον. ὁ δὲ δὴ Γάλλος Κορνήλιος καὶ ἐξύβρισεν ὑπὸ τῆς τιμῆς. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ μάταια ἐς τὸν Αὔγουστον ἀπελήρει, πολλὰ δὲ καὶ ἐπαίτια παρέπραττε. καὶ γὰρ καὶ εἰκόνας ἑαυτοῦ ἐν ὅλῃ, ὡς εἰπεῖν, τῇ Αἰγύπτῳ ἔστησε, καὶ τὰ ἔργα ὅσα ἐπεποιήκει, ἐς τὰς πυραμίδας ἐσέγραφε. κατηγορήθη τε οὖν ἐπ' αὐτοῖς ὑπὸ Οὐαλερίου Λάργου, ἑταίρου τε οἱ καὶ συμβιωτοῦ ὄντος, καὶ ἠτιμώθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, ὥστε καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν αὐτοῦ κωλυθῆναι διαιτᾶσθαι. γενομένου δὲ τούτου, καὶ ἄλλοι αὐτῷ συχνοὶ ἐπέθεντο, καὶ γραφὰς κατ' αὐτοῦ πολλὰς ἐπήνεγκαν· καὶ ἡ γερουσία ἅπασα ἁλῶναί τε αὐτὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, καὶ φυγεῖν τῆς οὐσίας στερηθέντα, καὶ ταύτην τε τῷ Αὐγούστῳ δοθῆναι, καὶ ἑαυτοὺς βουθυτῆσαι, ἐψηφίσατο. καὶ ὁ μὲν, περιαλγήσας ἐπὶ τούτοις, ἑαυτὸν προκατεχρήσατο· τὸ δὲ δὴ τῶν πολλῶν κίβδηλον καὶ ἐκ τούτου διηλέγχθη, ὅτι ἐκεῖνόν τε ὃν τέως ἐκολάκευον, οὕτω τότε διέθηκαν ὥστε καὶ αὐτοχειρίᾳ ἀποθανεῖν ἀναγκάσαι, καὶ πρὸς τὸν Λάργον ἀπέκλιναν, ἐπειδήπερ αὔξειν ἤρχετο· μέλλοντές που καὶ κατὰ τούτου τὰ αὐτά, ἄν γέ τι τοιοῦτον οἱ συμβῇ, ψηφίσασθαι. ὁ μέντοι Προκούλιος οὕτω πρὸς αὐτὸν ἔσχεν, ὥστ' ἀπαντήσας ποτὲ αὐτῷ, τήν τε ῥῖνα καὶ τὸ στόμα τὸ ἑαυτοῦ τῇ χειρὶ ἐπισχεῖν, ἐνδεικνύμενος τοῖς συνοῦσιν ὅτι μηδ' ἀναπνεῦσαί τινι παρόντος αὐτοῦ ἀσφαλὲς εἴη. ἄλλος τέ τις προσῆλθέ τε αὐτῷ, καίπερ ἀγνὼς ὤν, μετὰ μαρτύρων, καὶ ἐπήρετο εἰ γνωρίζοι ἑαυτόν· ἐπειδή τε ἐξηρνήσατο, ἐς γραμματεῖον τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ ἐσέγραψεν· ὥσπερ οὐκ ἐξὸν τῷ κακῷ καὶ ὃν

348 οὐκ ᾔδει πρότερον συκοφαντῆσαι. οὕτω δή τοι οἱ πολλοὶ τὰ ἔργα τινῶν, κἂν πονηρὰ ᾖ, μᾶλλον ζηλοῦσιν, ἢ τὰ παθήματα φυλάσσονται. ὥστε καὶ τότε Μάρκος ὁ Ἐγνάτιος Ῥοῦφος ἀγορανομήσας, καὶ ἄλλα τε πολλὰ καλῶς πράξας, καὶ ταῖς οἰκίαις ταῖς ἐν τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἐμπρησθείσαις ἐπικουρίαν μετὰ τῶν ἑαυτοῦ δούλων καὶ μεθ' ἑτέρων τινῶν μισθωτῶν ποιησάμενος, καὶ διὰ τοῦτο τά τε ἀναλώματα τὰ τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ προσήκοντα παρὰ τοῦ δήμου

A honoréſque ab eo ſibi tributos non in priuatum ſuum commodum aut voluptatem, ſed in Auguſti ac reipublicæ vtilitatem conuertebat. At Cornelius Gallus ad libidinem ex honore ſibi ab Auguſto dato præcipitauit, ita vt multa contra Auguſtũ vana dicta deblateraret, ac multa flagitioſe ageret: ſtatuas ſibi ipſi per vniuerſam propemodũ AEgyptum ponens, ſuáque acta in pyramides inſcribens. His de cauſis accuſatus à Valerio Largo, qui ſocius eius & cõ- B uictor fuerat, ignominia ab Auguſto affectus eſt, prohibitúſque intra prouincias eius degere. Eo facto, multi quoque alii Gallum aggreſſi, varia eius crimina detulerunt: decretúmque eſt ab vniuerſo ſenatu vt iudicio damnatus exularet, bona eius Auguſti eſſent, ac rem ſacram eius rei cauſa ſenatus faceret. Gallus, dolorem non ferens, morte voluntaria damnationem præuenit. Documẽto fuit is Galli caſus quàm C parum ſincerè plerique beneuolentia alios proſequerentur: quãdo eos ſe Gallo, quem adulati hactenus fuerant, præbuere, vt eum ad inferendas ſibi manus adegerint: & ad Largum, quoniam eum iam creſcere videbant, ſtudia ſua cõuertere, proculdubio ſi quid ſimilis rei euenisſet, eadẽ in ipſum ſtatuturi. Certè Proculius ita de Largo ſenſit, vt obuiam eo fortè facto, nares ſuas óſque manu compreſſerit, iis qui ſecum erant ſignificãs ne reſpirare quidem Largo præſente quẽquam tutò poſſe. Alius quidam Largum accedens, D adhibitis arbitris, Largo ipſe ignotus, percontatus eſt, Notúſne ei eſſet: & abnegante id Largo, rem in tabulas adſignauit: quaſi verò homo improbus non poſſit etiam ignotũ calumniis impetere. Adeo autem plerique magis actiones aliorum, quanlibet prauas, imitantur, quàm infortunia eorum cauent: vt tum temporis etiam M. Egnatius Rufus, qui quum ædilis plebis fuiſſet, eóque in magiſtratu præter alia multa re- E ctè facta, ædificiis quoque ſuo anno incendio correptis, ſeruorum ſuorum, aliorúmque mercede conductorum opera ſuccurriſſet, idéoque ei à populo ſumptus in eum magi-

Valerius Largus.

Cornelij Galli interitus.

Proculij de Largo ſententia.

M. Egnatij Rufi ædilis in Augustum cõtumelia.

stratū dati, & ipse præter leges prætor creatus esset: animo propter hæc sublato, Augustum despexerit, ac publicè scriptum proposuerit, sese illæsam integrámque successori vrbem tradidisse. Id iram cùm aliorũ in republica principum, tum ipsius Augusti mouit, qui paulo pòst Egnatium ne quid præter cæteros sibi sumeret, edocturus, tūc satis habuit ædilibus mandasse, cauerent ne qua incendia existerēt, aut, si extitissent, ignis restinguendi curam gererent.

Ædilibus incendiorum cura mandata.

Polemo socius Romanorum factus.

Eodem anno Polemo rex Ponti in socios ac fœderatos P. R. adscriptus est, ac prima subsellia in theatris per totum eius regnum senatoribus tributa. Augustum iam in Britanniam, quia de pacto non conueniebatur, expeditionem animo agitantem, Salassi, Cantabri, Asturésque rebellionem facientes, redhibuerunt: quorum, Salassi sub Alpibus habitant, vt suprà dixi: alteri verò regiones Hispaniæ planas ad Pyrenæum montem, ac munitissimas Pyrenæi partes incolunt. Igitur Augustus, qui tum nonum consulatũ, M. Silano collega gerebat, aduersum Salassos Terentium Varronem misit, ipse bellum contra Cantabros & Astures suscepit gerendum. Varro in terram hostilem multis simul locis, ne coire inter se, ac iunctis viribus victoriam distinere possent, irrumpens, facillimè Salassos, nō magnis nimirum sibi agminibus occurrentes, vicit, & ad accipiēdas pacis conditiones adegit: tum certam argēti summam eis imperauit, quasi nihil præterea damni accepturis. ad id argentum exigendum vndique dimissis militibus, omnes qui essent iuuenili ætate, comprehendit: diuēdidítque ea conditione, ne quis eorum ante vicesimum annum liber fieret. Agri eorum pars optima cohortibus prætorianis data, vrbs Augusta prætoria fuit. Quum Astures ac Cantabri, simul bello à Cæsare petiti, neque dederent se, locorum naturæ cōfisi, neque etiam manum consererent, quippe & numero longè inferiores, & velites plerique, quúmque eum, si quà se commoue-

Salassorum, Cantabrorum & Asturum rebellio.

ANNO V.C. 729.

Terētius Varro Salassos perdomat.

Augusta prætoria.

A λαβὼν, καὶ στρατηγὸς παρανόμως ἀποδειχθεὶς, ἐπήρθη τε ὑπ' αὐτῶν τούτων, καὶ τὸν Αὔγουστον ὑπερεφρόνησεν, ὥστε καὶ προγράψαι ὅτι ἄθραυστον καὶ ὁλόκληρον τῷ διαδόχῳ τὴν πόλιν παρέδωκεν. ἐπ' οὖν τούτῳ οἵ τε ἄλλοι πάντες οἱ πρῶτοι καὶ αὐτὸς ὅτι μάλιστα ὁ Αὔγουστος ὀργὴν εἶχε. καὶ ἐκεῖνον μὲν ἐκδιδάξειν οὐκ ἐς μακρὰν ἔμελλε δὲ μὴ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς φρονεῖν· τοῖς δ' ἀγορανόμοις παραχρῆμα ἐπιμελεῖσθαί τε ὅπως μηδὲν ἐμ-
B πίπρηται, κἂν ἄρα τι τοιοῦτον συμβῇ, κατασβεννύναι δὲ πῦρ προσέταξε.

Κἀν τῷ αὐτῷ ἔτει τούτῳ ὅ, τε Πολέμων, ὁ ἐν τῷ Πόντῳ βασιλεύων, ἔς τε τοὺς φίλους καὶ ἐς τοὺς συμμάχους τοῦ δήμου ἐνεγράφη, καὶ προεδρία τοῖς βουλευταῖς ἐν πάσῃ τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ ἐς πάντα τὰ θέατρα ἐδόθη· τόν τε Αὔγουστον ἐς τὴν Βρεττανίαν (ἐπεὶ μὴ ἠθέλησαν ὁμολογῆσαι) στρατευσείοντα κατέσχον οἵ τε Σαλασσοὶ, ἐπαναστάντες αὐτῷ, καὶ οἱ Καντάβροι, οἵ τε Ἄστυρες, πολεμωθέντες. οἰ-
C κοῦσι δὲ ἐκεῖνοι μὲν ὑπὸ τὰς Ἄλπεις, ὥσπερ εἴρηταί μοι· οὗτοι δὲ ἑκάτεροι, τῆς τε Πυρήνης τῆς τε πρὸς τῇ Ἰβηρίᾳ τὸ καρτερώτατον, καὶ τὴν πεδιάδα τὴν ὑπ' αὐτῷ οὖσαν. δι' οὖν ταῦτα ὁ Αὔγουστος (ἤδη γὰρ ἔνατον μετὰ Μάρκου Σιλανοῦ ὑπάτευεν) ἐπὶ μὲν τοὺς Σαλάσσους Τερέντιον Οὐάρρωνα ἔπεμψε. καὶ ὃς πολλαχῇ ἅμα, ὅπως μὴ συστραφέντες, δυσχειρωτότεροι γένωνται, ἐμβαλὼν, ῥᾷστά τε αὐ-
D τοὺς, ἅτε καὶ κατ' ὀλίγους προσπίπτοντας σφίσιν, ἐνίκησε· καὶ συμβῆναι καταναγκάσας, ἀργύριόν τε τι ῥητὸν, ὡς καὶ μηδὲν δεινὸν ἄλλο δράσων, ᾔτησε· κἀκ τούτου πανταχῇ πρὸς τὴν εἴσπραξιν δῆθεν αὐτοῦ στρατιώτας διαπέμψας, συνέλαβέ τε τοὺς ἐν τῇ ἡλικίᾳ, καὶ ἀπέδοτο, ἐφ' ᾧ μηδεὶς σφῶν ἐντὸς εἴκοσιν ἐτῶν ἐλευθερωθείη. καὶ αὐτῶν ἡ ἀρίστη τῆς γῆς τῶν τε δορυφόρων τισὶν ἐδόθη, καὶ πόλιν τὴν Αὔγουσταν πραιτωριανῶν ὠνομα-
E σμένην ἔχει. αὐτὸς δὲ ὁ Αὔγουστος πρός τε τοὺς Ἄστυρας καὶ πρὸς τοὺς Καντάβρους ἅμα ἐπολέμησε· καὶ ἐπεὶ μήτε προσεχώρουν, οἷά τε ἐπὶ τοῖς ἐρυμνοῖς ἐπαιρόμενοι, μήτε ἐς χεῖρας (διά τε τὸ πλῆθος ἐλαττοῦσθαι, καὶ διὰ τὸ ἀκοντιστὰς τὸ πλεῖστον εἶναι) ᾔεσαν, καὶ προσέτι καὶ πράγματα αὐτῷ πολλὰ, εἴπου

πολλά, εἴ που κινηθεῖεν, τά τε ὑψηλὰ ἀεὶ προκαταλαμβάνοντες, καὶ ἐν τοῖς κοίλοις τοῖς τε ὑλώδεσιν ἐνεδρεύοντες, ἐπεῖχον· ἐν ἀπόρῳ παντάπασιν ἐγένετο. καὶ ὁ μὲν, ἔκ τε τοῦ καμάτου καὶ ἐκ τῶν φροντίδων νοσήσας, ἐς Ταρράκωνα ἀνεχώρησε, κἀνταῦθα ἠρρώστει. Γάϊος δὲ Ἀντίστιος προσεπολέμησέ τε αὐτοῖς ἐν τούτῳ, καὶ συχνὰ κατειργάσατο· οὐχ ὅτι καὶ ἀμείνων τοῦ Αὐγούστου στρατηγὸς ἦν, ἀλλ' ὅτι καταφρονήσαντες αὐτοῦ οἱ βάρβαροι ὁμόσε τε τοῖς Ῥωμαίοις ἐχώρησαν, καὶ ἐνικήθησαν. καὶ οὕτως ἐκεῖνός τε τινὰ ἔλαβε, καὶ Τίτος μετὰ ταῦτα Καρίσιος τήν τε Λαγκίαν τὸ μέγιστον τῶν Ἀστύρων πόλισμα ἐκλειφθὲν εἷλε, καὶ ἄλλα πολλὰ παρεστήσατο.

Παυσαμένου δὲ τοῦ πολέμου τούτου, ὁ Αὔγουστος τοὺς μὲν ἀφηλικεστέρους τῶν στρατιωτῶν ἀφῆκε, καὶ πόλιν αὐτοῖς ἐν Λυσιτανίᾳ τὴν Αὔγουσταν Ἠμερίταν καλουμένην κτίσαι ἔδωκε· τοῖς δὲ τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν ἔτ' ἔχουσι, θέας τινὰς, διά τε τοῦ Μαρκέλλου καὶ τοῦ Τιβερίου, ὡς καὶ ἀγορανομούντων, ἐν αὐτοῖς τοῖς στρατοπέδοις ἐποίησε. καὶ τῷ μὲν Ἰούβᾳ τῆς τε Γαιτουλίας τινὰ ἀντὶ τῆς πατρῴας ἀρχῆς, ἐπείπερ ἐς τὸν τῶν Ῥωμαίων κόσμον οἱ πλείους αὐτῶν ἐσεγεγράφατο, καὶ τὰ τοῦ Βόκχου τοῦ τε Βογούου ἔδωκε· τοῦ δὲ Ἀμύντου τελευτήσαντος, οὐ τοῖς παισὶν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐς τὴν ὑπήκοον ἐσήγαγε. καὶ οὕτω καὶ ἡ Γαλατία μετὰ τῆς Λυκαονίας Ῥωμαῖον ἄρχοντα ἔσχε· τά τε χωρία τὰ ἐκ τῆς Παμφυλίας πρότερον τῷ Ἀμύντᾳ προσνεμηθέντα, τῷ ἰδίῳ νομῷ ἀπεδόθη. ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον Μάρκος Οὐϊνίκιος Κελτῶν τινὰς μετελθὼν, ὅτι Ῥωμαίους ἄνδρας ἐς τὴν χώραν σφῶν κατὰ τὴν ἐπιμιξίαν ἐσελθόντας συλλαβόντες ἔφθειραν, τὸ ὄνομα καὶ αὐτὸς τὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῷ Αὐγούστῳ ἔδωκε. καὶ ἐψηφίσθη μέν που καὶ τὰ ἐπινίκια αὐτῷ καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τότε γενομένοις· ἐπεὶ δ' οὐκ ἠθέλησεν αὐτὰ πέμψαι, ἁψίς τε ἐν ταῖς Ἄλπεσι τροπαιοφόρος οἱ ᾠκοδομήθη, καὶ ἐξουσία ἐδόθη τοῦ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ καὶ τῷ τε στεφάνῳ καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ νικητηρίᾳ ἀεὶ χρῆσθαι. Αὔγουστος μὲν ταῦτά τε ἐν τοῖς πολέμοις ἔπραξε, καὶ τὸ τοῦ Ἰανοῦ τεμένισμα ἀνοιχθὲν δι' αὐτοὺς, ἔκλεισεν.

Ἀγρίππας δὲ ἐν τούτῳ τὸ ἄστυ τοῖς ἰδίοις τέλεσιν ἐπεκόσμησε. τοῦτο μὲν

349

ret, subinde editioribus locis occupatis, ac syluestribus conuallibus insidias collocantes, frequenter infestarent: Augustus in summis difficultatibus constitutus, ac ex labore curisque in morbum prolapsus, C. Antistio ei bello præfecto, Tarraconem se contulit. Antistius in eius belli administratione multa præclarè gessit: non quòd artibus imperatoriis Augusto anteiret, sed quòd eo cōtempto barbari ausi sunt prælio cōgredi, idq; sinistrū fecerūt: ita & multa ipse oppida cepit, & T. deinde Carisius Lanciā, quæ est maxima Asturiæ vrbs, desertā occupauit, multáque alia in suā potestatē redegit.

Finito hoc bello, Augustus emeritos milites exautorauit, vrbémque eos in Lusitania, Augustam Emeritam nomine, condere iussit: iis qui militari etiamnum erant ætate, spectacula quædam per Marcellum ac Tiberium, quasi ædiles, in ipsis castris exhibuit: Iubæ pro paterno regno Gætuliæ quasdā partes, quoniam pleræque ad morem Romanum compositæ erant: & Bocchi Bogudísque ditiones dedit: Amynta mortuo, regnum filiis eius non tradidit, sed prouinciam P. R. fecit: atque exinde Gallogræcia cum Lycaonia Romanum habere præfectum cœpit: oppida Pamphyliæ, quæ prius sub Amynta fuerant, suæ sunt libertati restituta. Ferè hoc ipso tempore M. Vinicius Germanos quosdam vltus, qui Romanos viros in ipsorum regionem commercii gratia ingressos obtruncauerant, ipse quoque nomen imperatoris Augusto parauit, triumphíque ei propter hanc, aliásque res tum gestas decreti sunt: quos quum recusasset, Fornix trophæum ferens in Alpibus ei positus est, datáque potestas calendis Ianuarii singulis coronæ & vestis triūphalis gestandæ. Augustus bellis ad hunc modum confectis, Iani templum, quod propter hæc bella fuerat reseratum, clausit.

Agrippa autē eodē tēpore propriis sumptibus vrbem exornauit: nā &

Cæsar bello Cātabrico ægrotat.

C. Antistius Astures vincit.

T. Carisius. Lancia.

Augusta Emerita.

Spectacula castrensia.

Iubæ regnum.

Amyntæ mors.

Galatia & Lycaonia prouinciæ Rom. fiūt.

M. Vinicij de Germanis victoria.

Iani templum clauditur.

Agrippa porticum Neptuni & balneum Laconicum & Pantheum extruit.

porticum Neptuni propter victorias nauales extruxit, & Argonautarum pictura decorauit, & sudatorium Laconicum fecit. Lacedæmonicum autem vocatur id genus balnei, quoniam hi tum nudari corpora, & inungi oleo præcipuè videbantur. Pantheum quoque perfecit Agrippa: id sic dicitur fortassis, quòd in simulacris Martis & Veneris multas deûm imagines acciperet: vt verò mihi videtur, inde id nominis habet, quòd forma conuexa fastigiatum, cœli similitudinem ostenderet. Voluit Agrippa in eo Augusti quoque statuam collocare, nomenque operis ei adscribere: neutrum autem eo accipiente, in Pantheo ipso Cæsaris superioris statuam, suã & Augusti in vestibulo posuit. Quæ quoniam non eò, vt cum Augusto de liberalitate contenderet, sed firma erga hunc beneuolentia, & perpetuo reipublicæ studio ab Agrippa fierent, non modò non culpauit Augustus, sed magnis potius est prosecutus honoribus.

Nuptiæ Marcelli & Iuliæ.

Nam quũ propter morbum nuptias filiæ suæ Iuliæ & Marcelli (erat is sororis Augusti filius) Romæ non posset facere, Agrippæ eas celebrauit opera: quúmque domus in Palatino mõte, quæ, prius Antonii, deinde Agrippæ & Messalæ concessa fuerat, incendio esset absumpta, argẽto Messalam donauit, Agrippam in suam domũ ad se recepit.

Agrippa cohabitator Augusti.

His rebus haud equidem iniuria animum Agrippa sustulit.

C. Toranij in patrem pietas.

C. etiam quidam Toranius nullam culpam meruit, quòd trib. plebis patrem suum, libertum quidem eum alicuius, in theatrum introduxisset, ac in subsellio tribunitio apud se collocasset.

P. Seruilius ferarum confector.

Innotuit quoque P. Seruilius, qui ludis quibusdam vrsos trecentos, & totidem alias Africas belluas interfecisset.

ANNO V.C. 730.

In acta Augusti senatus iurat.

Augusto X. C. Norbano coss. calendis Ianuariis senatus iuramẽto confirmauit se eius acta opprobare: quúmque iam vrbi appropinquare diceretur (nam propter morbum diutius abfuerat) ac pollicitus populo viritim centenos esset de-

A γάρ, τὴν τοῦ Ποσειδῶνος ὠνομασμένην καὶ ἐξῳκοδόμησεν ἐπὶ ταῖς ναυκρατίαις, καὶ τῇ τῶν Ἀργοναυτῶν γραφῇ ἐπελάμπρυνε· τοῦτο δὲ, τὸ πυριατήριον τὸ Λακωνικὸν κατεσκεύασε. Λακωνικὸν γὰρ τὸ γυμνάσιον, ἐπειδήπερ οἱ Λακεδαιμόνιοι γυμνοῦσθαί τε ἐν τῷ τότε χρόνῳ καὶ λίπα ἀσκεῖν μᾶλλον ἐδόκουν, ἐπεκάλεσε. τό, τε Πάνθειον ὠνομασμένον ἐξετέλεσε· προσαγορεύεται δὲ οὕτω, τάχα μὲν ὅτι πολλῶν θεῶν εἰκόνας ἐν τοῖς ἀγάλμασι, τῷ τε τοῦ Ἄρεως καὶ τῷ τῆς Ἀφροδίτης, B ἔλαβεν· ὡς δὲ ἐγὼ νομίζω, ὅτι θολοειδὲς ὂν, τῷ οὐρανῷ προσέοικεν. ἠβουλήθη μὲν οὖν ὁ Ἀγρίππας καὶ τὸν Αὔγουστον ἐνταῦθα ἱδρῦσαι, τήν τε τοῦ ἔργου ἐπίκλησιν αὐτῷ δοῦναι. μὴ δεξαμένου δὲ αὐτοῦ μηδέτερον, ἐκεῖ μὲν, τοῦ προτέρου Καίσαρος, ἐν δὲ τῷ προνάῳ, τοῦ τε Αὐγούστου καὶ ἑαυτοῦ ἀνδριάντας ἔστησε. καὶ (ἐγίγνετο γὰρ ταῦτα οὐκ ἐξ ἀντιπάλου τῷ Ἀγρίππᾳ πρὸς τὸν Αὔγουστον φιλοτιμίας, C ἀλλ' ἔκ τε τῆς πρὸς ἐκεῖνον λιπαροῦς εὐνοίας, καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὸ δημόσιον ἐνδελεχοῦς σπουδῆς) οὐ μόνον οὐδὲν αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς ὁ Αὔγουστος ᾐτιάσατο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλεῖον ἐτίμησε. τούς τε γὰρ γάμους τῆς τε θυγατρὸς τῆς Ἰουλίας καὶ τοῦ ἀδελφιδοῦ τοῦ Μαρκέλλου μὴ δυνηθεὶς ὑπὸ τῆς νόσου ἐν τῇ Ῥώμῃ τότε ποιῆσαι, δι' ἐκείνου καὶ ἀπὼν ἑώρτασε. καὶ ἐπειδὴ ἡ οἰκία ἡ ἐν τῷ Παλατίῳ ὄρει, ἡ πρότερον μὲν τοῦ Ἀντωνίου γενομένη, ὕστερον δὲ τῷ Ἀγρίππᾳ καὶ τῷ Μεσσάλᾳ δοθεῖσα, κατεφλέχθη, τῷ μὲν Μεσσάλᾳ ἀργύριον ἐχαρίσατο, D τὸν δὲ Ἀγρίππαν, σύνοικον ἐποιήσατο. οὗτός τε οὖν ἐκ τούτων οὐκ ἀπεικότως ἐγαυροῦτο· καί τις Γάιος Θοράνιος αἰτίαν ἀγαθὴν ἔσχεν, ὅτι δημαρχῶν τὸν πατέρα, καίπερ ἐξελεύθερόν τινος ὄντα, ἔς τε τὸ θέατρον ἐσήγαγε, καὶ ἐν τῷ δημαρχικῷ βάθρῳ παρεκαθίσατο. Πούπλιός τε Σερουίλιος ὄνομα καὶ αὐτὸς ἔλαβεν, ὅτι στρατηγῶν, ἄρκτους τε τριακοσίας καὶ Λιβυκὰ ἕτερα θηρία, ἴσα ἐν E πανηγύρει τινὶ ἀπέκτεινεν.

Ἐκ δὲ τούτου δέκατον ὁ Αὔγουστος μετὰ Γαΐου Νωρβανοῦ ἦρξε, καὶ ἔν τε τῇ νουμηνίᾳ ὅρκοις ἡ βουλὴ βεβαιοῦσα, τὰς πράξεις αὐτοῦ ἐποιήσατο· καὶ ἐπειδὴ πλησιάζειν τε ἤδη τῇ πόλει ἠγγέλθη (ὑπὸ γὰρ τῆς ἀρρωστίας ἐχρόνισε) καὶ τῷ δήμῳ καθ' ἑκατὸν δρα-

A χρήματα δώσειν ὑπέσχετο, τό, τε γράμμα τὸ περὶ αὐτῶν ἀπηγόρευσε μὴ πρότερον ἐκτεθῆναι πρὶν ἂν καὶ ἐκείνη συνδόξῃ· πάσης αὐ-
350 τὸν τῆς τῶν νόμων ἀνάγκης ἀπήλλαξαν, ἵν', ὥσπερ εἴρηταί μοι, καὶ αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν νόμων, πάντα τε ὅσα βούλοιτο ποιοίη, καὶ πάνθ' ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο, μὴ πράττῃ. ταῦτα μὲν ἀποδημοῦντι ἔτ' αὐτῷ ἐψηφίσθη. ἀφικομένῳ δὲ ἐς τὴν Ῥώμην, ἄλλα τινὰ ἐπί τε τῇ σωτηρίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ ἀνακομιδῇ αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦ B τε Μαρκέλλῳ βουλεύειν τε ἐν τοῖς ἐστρατηγηκόσι, καὶ τὴν ὑπατείαν δέκα θᾶττον ἔτεσιν ἤπερ ἐνενόμιστο, αἰτῆσαι· καὶ τῷ Τιβερίῳ, πέντε πρὸ ἑκάστης ἀρχῆς ἔτεσι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι ἐδόθη. καὶ παραχρῆμά γε οὗτος μὲν, ταμίας, ἐκεῖνος δὲ, ἀγορανόμος, ἀπεδείχθησαν. τῶν τε ταμιευσόντων ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιλιπόντων, ἐκληρώθησαν ἐς αὐτὰ πάντες οἱ μέχρι δέκα ἄνω ἐτῶν ἄ- C νευ τοῦ ἔργου τούτου τεταμιευκότες. ἐν μὲν οὖν τῇ πόλει ταῦτα τότε ἀξία μνήμης ἐγένετο.

Οἱ δὲ Κάνταβροι, οἵ τε Ἄστυρες, ὡς τάχιστα ὁ Αὔγουστος ἐκ τῆς Ἰβηρίας, Λούκιον Αἰμίλιον ἄρχοντα αὐτῆς καταλιπὼν, ἀπηλλάγη, ἐπανέστησαν· καὶ πέμψαντες πρὸς τὸν Αἰμίλιον, πρὶν καὶ ὁτιοῦν ἐκφῆναί οἱ, σῖτόν τε καὶ ἄλλα τινὰ χαρίσασθαι τῷ στρατεύματι ἔφασαν. κἀκ τούτου στρατιώτας συ- D χνούς, ὡς καὶ κομιοῦντας αὐτά, λαβόντες, ἔς τε χωρία αὐτοὺς ἐπιτήδειά σφισιν ἐσήγαγον, καὶ κατεφόνευσαν. οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ πολὺ ἥσθησαν. τῆς τε γὰρ χώρας αὐτῶν δῃωθείσης, καὶ τειχῶν τινῶν καυθέντων, τό, τε μέγιστον * ταχέως ἐχειρώθησαν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίγνετο, καὶ ἄλλη τις στρατεία καινὴ ἀρχήν τε ἅμα καὶ τέλος ἔσχεν. ἐπὶ γὰρ Ἀραβίαν τὴν εὐδαίμονα καλουμένην, ἧς Σαβὼς ἐβασίλευεν, Αἴλιος Λάργος ὁ τῆς Αἰ- E γύπτου ἄρχων ἐπεστράτευσε. καὶ ἐς μὲν ὄψιν αὐτῷ οὐδεὶς τήν γε πρώτην ἦλθεν, οὐ μέντοι καὶ ἀπόνως προεχώρει. ἥ τε γὰρ ἐρημία, καὶ ὁ ἥλιος, τά τε ὕδατα φύσιν τινὰ ἄτοπον ἔχοντα, πάνυ αὐτοὺς ἐταλαιπώρησεν, ὥστε τὸ πλεῖον τοῦ στρατοῦ φθαρῆναι. τὸ δὲ δὴ νόσημα οὐδενὶ τῶν συνήθων ὅμοιον ἐγίγνετο, ἀλλ' ἐς τὴν κεφαλὴν ἐνσκῆψαν, ἐξήραινεν αὐτήν

narios, negaſſétque ſe prius id proſcripturum quàm ſenatus aſſenſiſſet, omni eum legum neceſſitate ſenatus liberauit, vt, veluti demonſtratum à me eſt, verè cum plena poteſtate perfectéque ſui iuris, legibúſque ſolutus, agere aut non agere omnia ſuo poſſet pro arbitrio. Hæc abſenti Cæſari decreta. Poſteaquam in vrbem aduenit, alia pro ſalute & reditu eius acta, ac præterea decretum vt Marcellus inter prætorios in ſenatu eſſet, decennióque maturius quàm leges poſtulant, conſulatum peteret. Tiberióque permiſſum vt ſingulos magiſtratus quinquennio antè quàm conſtitutum fuit, adire poſſet: ſtatímque alteri quæſtura, alteri ædilitas data eſt: & quia ii qui quæſtores prouinciarum eſſent, numerum non explebant, ſorte ad id delecti ſunt omnes qui citra hoc officium ſuperioribus vſque ad decimum annis quæſtores fuiſſent. Hæc tum in vrbe memoratu digna acta ſunt.

Auguſtus legibus ſoluitur.

Marcello & Tiberio tempus petendi magiſtratus remiſſum.

Cæterùm Cantabri & Aſtures, vbi primùm Auguſtus ex Hiſpania, L. ei AEmilio præpoſito, diſceſſit, rebellione extemplo facta, ad L. AEmilium, priuſquam ei quicquam ſui conſilii indicarent, miſerunt qui dicerent, frumentum ipſos aliáſque quadam res exercitui donare: atque ita quũ nacti eſſent permultos Romanos milites ad ea apportanda profectos, in loca ſibi opportuna adductos interfecerunt. Sed hoc eis gaudium diuturnum non fuit: quin agro ipſorum vaſtato, incenſis oppidis, & maximè * celeriter manu caperentur. Interim alia quoque expeditio quædam ſimul & cœpta moueri & deſita. In Arabiam Felicem, cuius tum rex erat Sabos, AElius Largus exercitum adducebat. Cui etſi primò in conſpectum nemo prodiret, tamen haud exiguo id iter labore ſtetit: nam ſolitudo regionis, ſol quoque & aquæ natura infeſtæ, ita eos afflixere, vt maior pars exercitus periret. Morbus ipſe nulli notorum aſſimilis, in caput decumbebat: eóque exiccato,

Cantabrorum & Aſturum rebellio.

L. Æmilius.

Ælij Largi in Arabiam Felicem infelix expeditio.

multos statim perimebat: qui verò euasissent mortem, iis in pedes per totum corpus transibat, eósque ita afficiebat, vt remedium nullũ prodesset, nisi quis oleum vino mixtum biberet, eóque se inungeret. quod sanè paucissimis licebat facere, quũ neutrum in iis locis nascatur, neque ipsi eius secum copiam attulissent. Inter hæc mala barbari, qui prius, si quãdo prælium commisissent, semper inferiores discesserant, ac oppida quædam amiserant, morbo, auxiliario suo, vsi, Romanos aggressi sua receperunt, reliquósque Romanos sua regione expulerunt. Hi primi, atque, vt mea fert sententia, vltimi etiam Romanorum, eò vsque in Arabia ista bello progressi sunt: Athlulorum enim tenus (vrbs ea insignis est) peruenerant.

Athlula.

Anno V.C. 731.

Augusti morbus grauissimus.

Augustus XI consul, cum Calpurnio Pisone, adeo graui morbo decubuit vt nulla salutis spes adesset: itaque omnibus ita vt fato concessurus dispositis, magistratibus & senatorum equitúmque primoribus ad se conuocatis, nemine sibi successore (quum omnes putarent, Marcellum ad hoc ab eo destinatũ iri) constituto, quum quædam iis de publicis negotiis exposuisset, Pisoni libellum, in quem exercituum & redituum publicorum indicem cõscripserat, Agrippæ annulum tradidit. Antonius verò Musa, quum nihil Augustus eorum quæ maximè ad sanationem opus erant, posset facere, lauacris frigidis, frigidísque potionibus, sanitati restituit: quam ob rem etiam pecunia ei ab Augusto & senatu multa, vsúsque annuli aurei (libertus enim erat) datus est, immunitásque non ipsi modò, sed omnibus eandem artem exercentibus in posterum quoque tempus cõcessa. Verumenimuero vt palã conuinceretur hic Musa opus fortunæ fatiq; sibi arrogasse, euenit paulo pòst vt Marcellus ægrotans, eadémque ratione à Musa eodẽ curatus, mortem obiret: quẽ funere publico elatum, laudatúmque pro more, Augustus

Antonius Musa Augustum restituit sanitati.

Immunitas medicis concessa.

A καὶ τοὺς μὲν πολλοὺς αὐτίκα ἀπώλλυε, τῶν δὲ δὴ περιγιγνομένων ἔς τε τὰ σκέλη κατῄει, πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ σώματος ὑπερβάν, καὶ ἐκεῖνά τε ἐλυμαίνετο. ἴαμά τε αὐτοῦ οὐδὲν ἦν, χωρὶς ἢ εἴ τις ἔλαιον οἴνῳ μεμιγμένον καὶ ἔπιε καὶ ἠλείψατο. ὅπερ που πάνυ ὀλίγοις σφῶν ὑπῆρξε ποιῆσαι· οὔτε γὰρ ἡ χώρα οὐδέτερον αὐτῶν φέρει, οὔτε ἐκεῖνοι ἄφθονα αὐτὰ προπαρεσκευάσαντο. κἀν τῷ πόνῳ τούτῳ καὶ οἱ βάρβαροι σφίσι προσεπέθεντο. τέως μὲν B γὰρ ἥττους, ὁπότε γε καὶ προσμίξειαν αὐτοῖς, ἐγίγνοντο, καί τινα καὶ χωρία ἀπέβαλον· τότε δὲ συμμάχῳ τῇ νόσῳ αὐτῶν χρησάμενοι, τά τε σφέτερα αὐτῶν ἐκομίσαντο, καὶ ἐκείνων τοὺς περιλειφθέντας ἐξήλασαν ἐκ τῆς χώρας. πρῶτοι μὲν δὴ Ῥωμαίων οὗτοι (νομίζω δ' ὅτι καὶ μόνοι) τοσοῦτον ἐπὶ πολέμῳ τῆς Ἀραβίας ταύτης ἐπῆλθον. μέχρι γὰρ τῶν Ἀθλούλων καλουμένων, χωρίου τινὸς ἐπιφανοῦς, ἐχώρησαν.

C Ὁ δ' Αὔγουστος, ἑνδέκατον μετὰ Καλπουρνίου Πείσωνος ἄρξας, ἠρρώστησεν αὖθις, ὥστε μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας ἔχειν. πάντα γοῦν ὡς καὶ τελευτήσων διέθετο, καὶ τάς γε ἀρχὰς, τούς τε ἄλλους τοὺς πρώτους καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων ἀθροίσας, διάδοχον μὲν οὐδένα ἀπέδειξε, καίτοι τὸν Μάρκελλον πάντων προκριθήσεσθαι ἐς τοῦτο προσδοκώντων· διαλεχθεὶς δέ τινα αὐτοῖς περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων, τῷ μὲν Πείσωνι τάς D τε δυνάμεις καὶ τὰς προσόδους τὰς κοινὰς ἐς βιβλίον ἐσγράψας ἔδωκε, τῷ δ' Ἀγρίππᾳ τὸν δακτύλιον ἐνεχείρισε. καὶ αὐτὸν μηδὲν ὅ,τι μηδὲ τῶν πάνυ ἀναγκαίων ποιεῖν δυνάμενον, Ἀντώνιός τις Μούσας καὶ ψυχρολουσίαις καὶ ψυχροποσίαις ἀνέσωσε· καὶ διά τε τοῦτο καὶ χρήματα παρά τε τοῦ Αὐγούστου καὶ παρὰ τῆς βουλῆς πολλά, καὶ τὸ χρυσοῖς δακτυλίοις (ἀπελεύθερος γὰρ ἦν) χρῆσθαι, τήν E τε ἀτέλειαν καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς ὁμοτέχνοις, οὐχ ὅτι τοῖς τότε οὖσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔπειτα ἐσομένοις, ἔλαβεν. ἀλλ' (ἔδει γὰρ αὐτόν, τά τε τῆς τύχης καὶ τὰ τῆς πεπρωμένης ἔργα 551 προσποιούμενον, παρὰ πόδας ἁλῶναι) ὁ μὲν Αὔγουστος οὕτως ἐσώθη, ὁ δὲ δὴ Μάρκελλος, νοσήσας οὐ πολλῷ ὕστερον, καὶ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον ὑπὸ τοῦ Μούσα τρόπον θεραπευόμενος, ἀπέθανε. καὶ αὐτὸν ὁ Αὔγουστος δημοσίᾳ τε ἔθαψεν ἐπαινέσας, ὥσπερ εἴθιστο,

καὶ ἐς τὸ μνημεῖον ὃ ᾠκοδόμει το κατέθετο, τῇ τε μνήμῃ τοῦ θεάτρου τοῦ προκαταβληθέντος μὲν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, Μαρκέλλου δὲ ὠνομασμένου, ἐτίμησε. καὶ οἱ καὶ εἰκόνα χρυσῆν καὶ στέφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν, ἔς τε τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει ἐσφέρεσθαι, καὶ ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρχόντων τῶν τελούντων αὐτὰ τίθεσθαι ἐκέλευσε. ταῦτα μὲν ὕστερον ἔπραξε.

Τότε δὲ σωθεὶς, τὰς διαθήκας ἐσήνεγκε μὲν ἐς τὸ συνέδριον, καὶ ἀναλέξασθαι ἠθέλησεν, ἐνδεικνύμενος τοῖς ἀνθρώποις ὅτι οὐδένα τῆς ἀρχῆς διάδοχον καταλελοιπὼς ἦν. οὐ μέντοι καὶ ἀνέγνω· οὐδεὶς γὰρ ἐπέτρεψεν. ἐθαύμαζον μέντοι καὶ πάνυ πάντες αὐτοῦ, ὅτι τὸν Μάρκελλον, καὶ ὡς γαμβρὸν καὶ ὡς ἀδελφιδοῦν ἀγαπῶν, καὶ ἄλλας τε αὐτῷ τιμὰς διδοὺς, καὶ τὴν ἑορτὴν, ἣν ἐκ τῆς ἀγορανομίας ἐπετέλει, συνδιαθεὶς λαμπρῶς, ὥστε τήν τε ἀγορὰν ἐν παντὶ τῷ θέρει ἐν παραπετάσμασι κατὰ κορυφὴν διαλαβεῖν, καὶ ὀρχηστήν τινα ἱππέα, γυναῖκά τε ἐπιφανῆ ἐς τὴν ὀρ-
343 χήστραν ἐσαγαγεῖν· ὅμως τὴν μοναρχίαν οὐκ ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀγρίππαν αὐτοῦ προετίμησεν. οὕτως, ὡς ἔοικεν, οὐδέ πω τῇ τοῦ μειρακίου γνώμῃ ἐθάρσει, ἀλλ' ἤτοι τὸν δῆμον τὴν ἐλευθερίαν κομίσασθαι, ἢ καὶ τὸν Ἀγρίππαν τὴν ἡγεμονίαν παρ' ἐκείνου λαβεῖν ἠθέλησεν. εὖ τε γὰρ ἠπίστατο προσφιλῆ σφίσιν ἐς τὰ μάλιστα αὐτὸν ὄντα, καὶ οὐκ ἐβούλετο παρ' ἑαυτοῦ δὴ δοκεῖν αὐτὴν ἐπιτρέπεσθαι. ῥαΐσας δ' οὖν, καὶ μαθὼν τὸν Μάρκελλον οὐκ ἐπιτηδείως τῷ Ἀγρίππᾳ διὰ τοῦτο ἔχοντα, ἐς τὴν Συρίαν εὐθὺς τὸν Ἀγρίππαν, μὴ καὶ διατριβή τις καὶ ἀψιμαχία αὐτοῖς ἐν ταὐτῷ οὖσι συμβῇ, ἔστειλε. καὶ ὃς ἐκ μὲν τῆς πόλεως εὐθὺς ἐξώρμησεν, οὐ μέντοι καὶ ἐς τὴν Συρίαν ἀφίκετο, ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον μετριάζων, ἐκεῖσε μὲν τοὺς ὑποστρατήγους ἔπεμψεν, αὐτὸς δὲ ἐν Λέσβῳ διέτριψε. ταῦτά τε οὕτως ὁ Αὔγουστος ἐποίησε, καὶ στρατηγοὺς δέκα, ὡς οὐδὲν ἔτι πλειόνων δεόμενος, ἀπέδειξε· καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη ἐγένετο. ἔμελλον δὲ αὐτῶν οἱ μὲν ἄλλοι τὰ αὐτὰ ἅπερ καὶ πρόσθεν ποιήσειν, δύο δὲ ἐπὶ τῇ διοικήσει ὅσα ἔτη γενήσεσθαι. διατάξας δὲ ταῦθ' ὡς ἕκαστα, ἀπεῖπε τὴν ὑπατείαν ἐς Ἀλβανὸν ἐλθών.

A in sepulcrum ab ipso factum condidit, memoriáque cum theatri eius quod antè cœptum à Cæsare, Marcelli dictum est, honestauit: iussítque vt ludis Romanis effigies Marcelli aurea, aureáque corona, & sella curulis in theatrum inferretur, mediáque inter præfectos iis ludis magistratus collocaretur. Verùm hæc postea temporis acta sunt.

Marcelli mors & quibus cum honoribus Augustus ornarit. Marcelli theatrum.

Tum verò Cæsar valetudine recuperata, testamentum quod fecerat in senatum intulit, voluítque recitare, ostendens hominibus neminem sese sui principatus successorem constituisse: ne tamen legeret, ab omnibus prohibitus fuit. Id verò summam eius apud omnes admirationem excitauit, quòd Marcello, quẽ sororis suæ filium generúmque suũ amauisset, quem tot honoribus ornasset, cuius munus ædilitium adeo splendidè adornauisset suo auxilio, vt per totam æstatem supra forum conopea suspenderit, equitem saltantem, insignémque mulierem in orchestram introduxerit, tamen ei principatum non credidisset, sed ei Agrippam prætulisset. Nimirũ Cæsar nondum animo iuuenis Marcelli satis fisus erat: & vel populum libertatem suam recipere volebat, vel Agrippam summæ rerum ab eo præfici. quem quum compertum haberet à populo summopere diligi, tamen nolebat ipse ei imperium mandare. Porro Augustus alleuato corpore, quum intelligeret his de causis Marcellum simultatem aliquam contra Agrippam suscepisse, ne, si vno in loco mansissent, offensæ inter eos ac contentiones intercederent, Agrippam continuò in Syriam amandauit. Agrippa vrbe profectus, in Syriam non perrexit, sed adhuc maiori vsus moderatione, eò missis legatis suis, ipse Lesbi permansit. Augustus verò decem tantùm prætores, quia pluribus opus non haberet, constituit, ídque in plures etiam annos: quorum reliqui eadem quæ prius officia exequerentur, duo verò administrationi singulis annis præessent. His singulis ordinatis, in Albanum exiit, ac consulatu sese abdicauit.

Agrippa ob simultates cum Marcello, in Syriam amandatus.

Decem prætores.

Quoniam enim ipse iam inde à compositione reipublicæ, ac nonnulli alii toto anno consulatum gesserant, inhibere eum morem cupiens, vt ad plures consulatus perueniret, extra vrbem magistratu abiit, ne impediretur. Laudatum est hoc eius factum, idque etiam quòd in suum locum subrogauit L. Sestium, qui vir semper Bruti rebus fauerat, omnibúsque in bellis ei adfuerat, ac adhuc eius memoriam colebat, imagines eius habebat, eúmque laudare solebat: amicitiæ verò obseruantiam, fidémque Sestii, non modò non odio, sed honori etiam habebat Augustus. Ea propter senatus Augusto hos honores decreuit, vt tribunusplebis perpetuus esset: vt quoties senatus haberetur, etiam si consulatum non gereret, de quibuscunque rebus referre posset: vt proconsulare imperium semper haberet, neque id in vrbem intrans deponeret, aut renouando opus ei esset: vt maior ipsi in prouinciis quàm præfectis earum semper esset potestas. Inde exortum est vt Augustus, quíque eum sunt secuti imperatores, lege quadam reliquis hisce & tribunitia potestate vterentur. Nam tribuniplebis nomen neque Augustus, neque vllus alius imperator gessit. Ac mihi sanè hæc ei tunc non adulantes, sed verè tribuisse Romani videntur: nimirum in omni re cum ipsis tanquam liberis hominibus agebat. Ita quum Teridates, ac legati à Phraate, Romam aduenissent, suarum controuersiarum causa, in senatum eos Augustus introduxit: ac deinde mandata sibi à senatu litis cognitione, Teridatem Phraati nequaquam tradidit: filium tamen Phraatis, quem antè ab eo acceperat, patri remisit, vt pro eo captiuos, signáque militaria Crassi & Antonii cladibus amissa reciperet. Eodem anno ædili cuidam plebis mortuo, Caius Calpurnius, qui tamen antè ædilis curulis fuerat, successit. quod aliâs factum fuisse memoriæ proditum nusquam est. Feriis bini singulis diebus præfecti vrbis fuere, intérque eos vnus qui nondum iuuenilem ætatem attigerat. Sanè mortis Marcelli causa Liuiæ à quibusdam imputata est,

L. Sestius consul.

Honores Augusto decreti.

Tribunitia potestas ab imperatoribus vsurpata.

Augustus vt controuersiam Teridatis ac Phraatis diiudicarit.

Ædilis curulis ædili plebis succedit.

Liuia suspecta ob mortem Marcelli.

A ἐπεὶ γὰρ αὐτός, ἐξ οὗπερ τὰ πράγματα κατέστη, καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλείους δι' ἔτους ἦρξαν, ἐπισχεῖν τε τοῦτο αὖθις, ὅπως ὅτι πλεῖστοι ὑπατεύωσιν, ἠθέλησε· καὶ ἔξω τοῦ ἄστεος αὐτὸ ἐποίησεν, ἵνα μὴ κωλυθῇ. καὶ ἐπί τε τούτῳ ἔπαινον ἔσχε, καὶ ὅτι Λούκιον ἀνθ' ἑαυτοῦ Σήστιον ἀνθείλετο, ἀεί τε τῷ Βρούτῳ συσπουδάσαντα, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς πολέμοις συστρατευσάμενον· καὶ ἔτι καὶ τότε καὶ μνημονεύοντα αὐτοῦ, καὶ εἰκόνας ἔχοντα, καὶ ἐπαίνους ποιούμενον· (τό, τε γὰρ B φιλικὸν καὶ τὸ πιστὸν τοῦ ἀνδρὸς οὐ μόνον οὐκ ἐμίσησεν, ἀλλὰ καὶ ἐτίμησε) καὶ διὰ ταῦτα ἡ γερουσία δήμαρχόν τε αὐτὸν διὰ βίου εἶναι ἐψηφίσατο, καὶ χρηματίζειν αὐτῷ περὶ ἑνὸς ὅπου ἂν ἐθελήσῃ καθ' ἑκάστην βουλήν, κἂν μὴ ὑπατεύσῃ, ἔδωκε, τήν τε ἀρχὴν τὴν ἀνθύπατον ἐσαεὶ καθάπαξ ἔχειν· ὥστε μήτε ἐν τῇ εἰσόδῳ τῇ εἴσω τοῦ πωμηρίου κατατίθεσθαι αὐτήν, μήτ' αὖθις ἀνανεοῦσθαι. καὶ ἐν τῷ ὑπηκόῳ τὸ πλεῖον τῶν ἑκασταχόθι ἀρχόντων 352 C ἰσχύειν ἐπέτρεψεν. ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐκεῖνος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες ἐν νόμῳ δή τινι τοῖς τε ἄλλοις καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τῇ δημαρχικῇ ἐχρήσαντο. τὸ γάρτοι ὄνομα αὐτὸ τὸ τῶν δημάρχων οὔθ' ὁ Αὔγουστος, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς αὐτοκράτωρ ἔσχεν. καί μοι δοκεῖ ταῦθ' οὕτω τότε οὐκ ἐκ κολακείας ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τιμηθεὶς λαβεῖν. τά τε γὰρ ἄλλα ὡς ἐλευθέροις σφίσι προσεφέρετο· καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Τηριδάτης, αὐτός, παρὰ δὲ δὴ τοῦ Φραάτου πρέσβεις, ἐφ' οἷς ἀντενεκάλουν ἀλλήλοις, ἀφίκοντο, ἐς τὴν βουλὴν αὐτοὺς ἐσήγαγε, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιτραπεὶς παρ' D αὐτῆς τὴν διάγνωσιν, τὸν μὲν Τηριδάτην τῷ Φραάτῃ οὐκ ἐξέδωκεν, τὸν δὲ υἱὸν αὐτῷ ὃν πρότερον παρ' ἐκείνου λαβὼν εἶχεν, ἀπέπεμψεν ἐπὶ τῷ τούς τε αἰχμαλώτους, καὶ τὰ σημεῖα τὰ στρατιωτικὰ τὰ ἔν τε τοῦ Κράσσου καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἀντωνίου συμφορᾷ ἁλόντα κομίσασθαι. κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ ἔτει ἀγορανόμον τέ τινα τῶν καταδεεστέρων ἀποθανόντα Γάϊος Καλπούρνιος, καίτοι προηγορανομηκὼς ἐν τοῖς ἀμείνοσι, διε- E δέξατο· ὅπερ ἐπ' οὐδενὸς ἄλλου μνημονεύεται γενόμενον· κἀν ταῖς ἀνοχαῖς δύο καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπολιάρχησαν, καὶ εἷς γέ τις αὐτῶν οὐδὲ ἐς μειράκιον πω τελῶν, ὅμως ἦρξεν. αἰτίαν μὲν οὖν ἡ Λιουία τοῦ θανάτου τοῦ Μαρκέλλου ἔσχεν,

ὅτι τῶν υἱέων αὐτῆς προετετίμητο. ἐς ἀμφίβολον δ' οὖν ἡ ὑποψία αὕτη, καὶ ὑπ' ἐκείνου τοῦ ἔτους καὶ ὑπὸ τοῦ ἔπειτα, οὕτω νοσώδους γενομένου ὥστε πάνυ πολλοὺς ἐν αὐτοῖς ἀπολέσθαι, κατέστη· καὶ (φιλεῖ γάρ πως ἀεί τι πρὸ τῶν τοιούτων προσημαίνεσθαι) τότε μὲν λύκος τε ἐν τῷ ἄστει συνελήφθη· καὶ πῦρ, χειμών τε πολλοῖς οἰκοδομήμασιν ἐλυμήναντο. ὅ, τε Τίβερις αὐξηθεὶς τήν τε ξυλίνην κατέσυρε, καὶ τὴν πόλιν πλωτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐποίησεν.

A quæ cum suis filiis præferri indignè tulisset: eam tamē suspicionem dubiam effecit eius ac sequentis anni temperies, ita vitiosa vt ingens hominum multitudo morbis absumpta sit. Tum quoque (vt ferè huiusmodi mala signis suis prænuntiantur) lupus intra vrbem deprehensus est, ignisque & tempestas multa ædificia læsit: Tiberisque auctus pontem sublicium euertit, fecitque vt vrbs triduum esset nauibus peruia.

Morbosa constitutio aeris.

Omina.

Vrbs Roma triduum nauibus peruia.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ τέταρτον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAgesimusquartus.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ πεντηκοστῷ τετάρτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς ἐπιμεληταὶ τῶν ὁδῶν ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων κατέστησαν.

Ὡς ἐπιμεληταὶ τοῦ σιτηρεσίου ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων κατέστησαν.

Ὡς Νώρικος ἑάλω.

Ὡς Ῥαιτία ἑάλω.

Ὡς αἱ Ἄλπεις αἱ παραθαλάσσιοι Ῥωμαίων ἀκούειν ἤρξαντο.

Ὡς τὸ Βάλβου θέατρον καθιερώθη.

Ὡς τὸ Μαρκέλλου θέατρον καθιερώθη.

Ὡς Ἀγρίππας ἀπέθανε, καὶ τὴν Χερρόννησον Αὔγουστος ἐκτήσατο.

Ὡς τὰ Αὐγουστάλια κατέστη.

HAEC INSVNT LIbro LIIII *Romanæ historiæ Dionis.*

Quemadmodum procuratores viarum & annonæ ex prætoriis viris sint delecti.

Vt Noricum fuerit subactum, ac Rhætia.

Quomodo Alpes maritimæ Romanis obedire cœperint.

Vt Balbi theatrum fuerit dedicatum.

De Marcelli theatri dedicatione.

De morte Agrippæ, vtque Cherronesus in bonis Augusti esse cœperit.

Quomodo Augustalia instituta fuerint.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ΕΤΗ ιγ, ΕΝ ΟΙΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,

Μ. Κλαύδιος Μ. υἱ. Μάρκελλος Αἰσερνῖνος,	καὶ	Λ. Ἀρρούντιος Λ. υἱ.
Μ. Λόλλιος,	καὶ	Κ. Λέπιδος.
Μ. Ἀπούλιος Σ. υἱ.	καὶ	Π. Σίλιος Π. υἱ. Νερούας.
Γ. Σέντιος Γ. υἱ. Σατουρνῖνος,	καὶ	Λ. Λουκρήτιος Κ. υἱ. Οὐισπαλίων.
Γν. Κορνήλιος Λ. υἱ. Λεντοῦλος,	καὶ	Π. Κορνήλιος Π. υἱ. Λεντοῦλος Μαρκελλῖνος.
Γ. Φούρνιος Γ. υἱ.	καὶ	Γ. Ἰούνιος Γ. υἱ. Σιλανός.
Λ. Δομίτιος Γν. υἱ. Γν. ἐγγ. Ἀηνόβαρβος,	καὶ	Π. Κορνήλιος Π. υἱ. Π. ἐγγ. Σκιπίων.
Μ. Δροῦσος Λ. υἱ. Λίβων,	καὶ	Λ. Καλπούρνιος Λ. υἱ. Πείσων.
Μ. Λικίνιος Μ. υἱ. Κράσσος,	καὶ	Γν. Κορνήλιος Γν. υἱ. Λεντοῦλος.
Τιβ. Κλαύδιος Τιβ. υἱ. Νέρων,	καὶ	Π. Κυιντίλιος Σεξ. υἱ. Οὐάρος.
Μ. Οὐαλέριος Μ. υἱ. Μεσσάλας Βαρβάτος,	καὶ	Π. Σουλπίκιος Π. υἱ. Κυρίνιος.

Παῦλος Φάβιος Κ. υ. Μάξιμος, καὶ Κ. Αἴλιος Κ. υ. Τουβέρων.
Ἰούλιος Ἀντώνιος Μ. υ. καὶ Κ. Φάβιος Κ. υ. Ἀφρικανός.

ANNIS HAEC ACTA XIII, QVORVM coss. hi recensentur,

Anno V.C. 732. M. Claudius M.F. Marcellus AEserninus, & L. Aruntius L.F.
733. M. Lollius, & Q. Lepidus.
734. M. Apuleius Sex.F. & P. Silius P.F. Nerua.
735. C. Sentius C.F. Saturninus, & L. Lucretius Q.F. Vispalio.
736. Cn. Cornelius L.F. Lentulus, & P. Cornelius P.F. Lentulus Marcellinus.
737. C. Furnius C.F. & C. Iunius C.F. Silanus.
738. L. Domiti⁹ Cn.F. Cn.N. Aenobarb⁹, & P. Cornelius P.F. P.N. Scipio.
739. M. Drusus L.F. Libo, & L. Calpurnius L.F. Piso.
740. M. Licinius M.F. Crassus, & Cn. Cornelius Cn.F. Lentulus.
741. Tib. Claudius Tiberij F. Nero, & P. Quintilius Sex. F. Varus.
742. M. Valerius M.F. Messala Barbatus, & P. Sulpicius P.F. Quirinius.
743. P. Fabius Q.F. Maximus. & Q. AElius Q.F. Tubero.
744. Iulius Antonius M.F. & Q. Fabius Q. F. Africanus.

Anno V.C. 732.

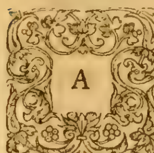

ANNVS insequens M. Marcellum, L. Aruntium consules habuit. Eo anno iterum Tiberis inundatione, Romæ nauibus vehi licuit: fulminibus cùm alia multa, tum statuæ in Pantheo ictæ sunt, ita vt hasta etiam è manu Augusti excuteretur. Pestis eo anno per totam Italiam ita grassata est, vt agris colendis nemo vacaret. quod idem exteris etiam regionibus euenisse opinor. Itaque Romani lue ista faméque attriti, existimantes id sibi haud alia de causa contingere quàm quòd Augustum non eo etiam anno consulem haberent, dictatorem eum dicere voluerunt, inclusúmque in curia senatum eò vi compulerunt, vt hoc decernerent: ni fecissent, incẽdium minitantes. Ipsi cum XXIIII fascibus ad Augustum accessere, orãtes vt se dictatorem creari, annonæque procuratorem, exemplo Pompeii, pateretur. Augustus, inuitus quidem, tamen annonæ procurationẽ suscepit, iussítque vt singulis annis duo viri, qui ante quinquennium præturam gessissent, frumento distribuendo constituerentur: dictaturam autem nequaquam admisit. quinimo, quum alia ratione neque verbis neque precibus populum posset inhibere, vestem suam discidit: rectè inuidiam atque odium e-

Prodigia.

Augustus dictaturam & censuram recusat.

A Τῷ δ' ἐπιγιγνομένῳ ἔτει, ἐν ᾧ Μάρκος τε Μάρκελλος καὶ Λούκιος Ἀρρούντιος ὑπάτευσαν, ἥ τε πόλις πελαγισάντος αὖθις τοῦ ποταμοῦ ἐπλεύσθη, καὶ κεραυνοῖς ἄλλα τε πολλὰ ἐβλήθη, καὶ οἱ ἀνδριάντες οἱ ἐν τῷ Πανθείῳ· ὥστε καὶ τὸ δόρυ ἐκ τῆς τοῦ Αὐγούστου χειρὸς ἐκπεσεῖν. πονούμενοι οὖν ὑπό τε τῆς νόσου καὶ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ (ἔν τε γὰρ τῇ Ἰταλίᾳ πάσῃ ὁ λοιμὸς ἐγένετο, καὶ τὴν χώραν οὐδεὶς εἰρ- B γάσατο· δοκῶ δ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἔξω χωρίοις τὸ αὐτὸ τοῦτο συνηνέχθη) νομίσαντες οἱ Ῥωμαῖοι οὐκ ἄλλως σφίσι ταῦτα συμβεβηκέναι, ἀλλ' ὅτι μὴ καὶ τότε ὑπατεύοντα τὸν Αὔγουστον ἔσχον, δικτάτορα αὐτὸν ἠθέλησαν προχειρίσασθαι· καὶ τήν τε βουλὴν κατακλείσαντες ἐς τὸ συνέδριον, ἐπηνάγκασαν τοῦτο 354 ψηφίσασθαι, ἀπειλοῦντες σφᾶς καταπρήσειν. καὶ μετὰ ταῦτα τὰς ῥάβδους τὰς τέσσαρας καὶ εἴκοσι λαβόντες, προσῆλθον αὐτόν, δικτά- C τωρά τε ἅμα δεόμενοι λεχθῆναι, καὶ ἐπιμελητὴν τοῦ σίτου, καθάπερ ποτὲ τὸν Πομπήιον, γενέσθαι. καὶ ὃς τοῦτο μὲν ἀναγκαίως ἐδέξατο, καὶ ἐκέλευσε δύο ἄνδρας τῶν πρὸ πέντε που ἀεὶ ἐτῶν ἐστρατηγηκότων πρὸς τὴν τοῦ σίτου διανομὴν κατ' ἔτος αἱρεῖσθαι· τὴν δὲ δικτατορείαν οὐ προσήκατο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσθῆτα προσκατερρήξατο ἐπειδὴ μηδένα τρόπον ἄλλως σφᾶς ἐπισχεῖν μήτε διαλεγόμενος, μήτε δεόμενος, ἠδυνήθη. τήν τε γὰρ ἐξουσίαν

καὶ τὴν τιμὴν καὶ ὑπὲρ τοὺς δικτάτωρας ἔχων, ὀρθῶς τό,τε ἐπίφθονον καὶ τὸ μισητὸν τῆς ἐπικλήσεως αὐτῶν ἐφυλάξατο. τὸ δ' αὖ τοῦτο καὶ τιμητὴν αὐτὸν διὰ βίου χειροτονῆσαι βουλομένων ἐποίησεν. οὔτε γὰρ τὴν ἀρχὴν ὑπέστη, εὐθὺς ἑτέρους τιμητὰς, Παῦλόν τε Αἰμύλιον Λέπιδον καὶ Λούκιον Μουνάτιον Πλάγκον, τοῦτον μὲν, ἀδελφὸν τοῦ Πλάγκου ἐκείνου τοῦ ἐπικηρυχθέντος ὄντα, τὸν δὲ δὴ Λέπιδον αὐτὸν τότε θανατωθέντα, ἀπέδειξεν. ἔσχατοι οὗτοι τὴν τιμητείαν ἰδιῶται ἅμα ἔσχον, ὥσπερ που καὶ παραχρῆμα αὖθις ἐδηλώθη. τὸ γὰρ βῆμα ἀφ' οὗ τι πράξειν τῶν προσηκόντων σφίσιν ἤμελλον, συνέπεσεν, ἀναβάντων αὐτῶν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἀρχῆς ἡμέρᾳ, καὶ συνετρίβη· καὶ μετὰ τοῦτο οὐδένες ἄλλοι τιμηταὶ ὅμοιοι αὖθις ἅμα ἐγένοντο. καὶ τότε δὲ ὁ Αὔγουστος, καίπερ ἐκείνων αἱρεθέντων, πολλὰ τῶν ἐς αὐτοὺς ἀνηκόντων ἔπραξε. τῶν τε συσσιτίων τὰ μὲν παντελῶς κατέλυσε, τὰ δὲ πρὸς τὸ σωφρονέστερον συνέστειλε. καὶ τοῖς μὲν στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας συνέταξεν, ἔκ τε τοῦ δημοσίου δίδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας· καὶ προσαπειπὼν μήτε ἐς ἐκείνας οἴκοθεν τινὰ πλεῖον τοῦ ἑτέρου ἀναλίσκειν, μήθ' ὁπλομαχίαν, μήτ' ἄλλως εἰ μὴ ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, μήτ' αὖ πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλειόνων εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν, ποιεῖν. τοῖς δ' ἀγορανόμοις τοῖς κουρουλίοις τὴν τῶν ἐμπιμπραμένων κατάσβεσιν ἐνεχείρισεν, ἑξακοσίους σφίσι βοηθοὺς δούλους δούς. ἐπειδή περ καὶ ἱππεῖς καὶ γυναῖκες ἐπιφανεῖς ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ τότε γε ἐπεδείξαντο, ἀπηγόρευσεν οὐχ ὅτι τοῖς παισὶ τῶν βουλευτῶν (ὅσπερ που καὶ πρὶν ἐκεκώλυτο) ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐγγόνοις τοῖς τε ἐν τῇ ἱππάδι δηλονότι ἐξεταζομένοις, μηδὲν ἔτι τοιοῦτον δρᾶν. καὶ ἐν μὲν τούτοις τό,τε τοῦ νομοθέτου καὶ τὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα ἐπεδείκνυτο· ἐν δὲ δὴ τοῖς ἄλλοις ἐμετρίαζεν, ὥστε καὶ φίλοις τισὶν εὐθυνομένοις παραγίγνεσθαι. Μάρκου τε τινὸς Πείμου αἰτίαν ἔχοντος ὅτι τῆς Μακεδονίας ἄρχων Ὀδρύσαις ἐπολέμησε· καὶ λέγοντος τοτὲ μὲν τῇ τοῦ Αὐγούστου, τοτὲ δὲ τῇ τοῦ Μαρκέλλου γνώμῃ τοῦτο πεποιηκέναι, ἔς τε τὸ δικαστήριον αὐτεπάγγελτος ἦλθε, καὶ ἐπερωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ εἰ προστάξειεν οἱ πολεμῆσαι, ἔξαρνος ἐγένετο. τοῦ τε συναγορεύοντος τῷ Πείμῳ Λικινίου Μουρήνα

A ius nominis vitás, quum honorem
& poteſtatem maiorem etiam di-
ctatoria haberet. idem fecit quum
eum cenſorem perpetuum conſti-
tuere vellent: neque enim hunc ho-
norem accepit, ſed cenſores ſtatim
alios fecit, Paulum AEmilium Le-
pidum, & L. Munatium Plancum,
fratrem hunc eius qui quondam
proſcriptus fuerat: Lepidum verò,
eum qui tunc ipſe proſcriptus fuit.
Hi poſtremi cẽſores ex priuatis fue-
runt, quod ſtatim eis eſt oſtenſum.

Cenſores. Omen.

B Tribunal enim ipſorum quũ pri-
ma magiſtratus die conſcenderent,
corruit & confractum eſt, nec dein-
de alii cenſores eorum ſimiles creati
ſunt. Auguſtus, quanuis his cenſura
eſſet mandata, multa tamen quę eo-
rum eſſent officii egit, collegiorum
alia prorſus ſuſtulit, alia correxit, lu-
dorum curam omnium prætori-
bus iniunxit, ita vt eis à populo ali-
quid daretur: edicto etiam addito
ne quis plus reliquis ex ſuis faculta-
tibus in eos impenderet, néve mu-
C nus gladiatorium iniuſſu ſenatus,
aut ſæpius duabus quotannis vici-
bus, aut plurium quàm centum &
viginti gladiatorum exhiberet. AE-
dilibus curulibus incendia extin-
guenda mandauit, ſexingentis ſer-
uis quorum ad hoc vterentur opera
datis. Ac quoniam equites, & fœmi-
næ illuſtres adhuc in Orcheſtra ſal-
tabant, prohibuit ne non modò pa-
triciorum liberi (id enim iam antè
cautum erat) ſed etiam nepotes eo-
D rum, quíque equeſtris eſſent ordi-
nis, amplius id facerent. In his actio-
nibus legiſlatoris Auguſtus & impe-
ratoris ſpeciem nomenque oſten-
dit: in aliis adeo ſe demiſit, vt amicis
quoque in ius vocatis auxilio fuerit.
M. cuidam Primo dies erat dicta,
quòd Macedoniæ præfectus, bellũ
Odryſis intuliſſet: is quum modò
Auguſti, modò Marcelli ex ſenten-
tia id ſe feciſſe diceret, Auguſtus ne-
mine vocante ad tribunal venit: in-
E terrogatúſque à prætore, mandaſ-
ſétne id bellũ Primo, inficiatus eſt:
tum Licinio Murenæ, qui cauſam

Auguſtus quæ Romæ correxerit.

Orcheſtra.

M. Primus.

Licinij Murenæ in Auguſtũ contumelia.

Primi agebat, multis eum maledictis incessenti, ac percontanti quid hîc in foro ageret, aut à quo vocatus adesset, A re, inquit, publica. Propter hæc ii qui sanæ erant mentis Augustum laudauerunt, adeo vt senatum quoties vellet conuocandi licentiam ei darent: reliqui malè de eo senserunt: inuentíque non modò qui Primum suis suffragiis liberarent, sed etiam qui in Augusti perniciem conspirarent. Eius conspirationis dux fuit Fannius Cæpio, socii autem nonnulli alii, intérque eos Murena etiam, siue verè siue falsò habitus, qui libertate dicendi contra quoscunque intemperanti ad fastidium vsque vtebatur. Hi quum die dicta in iudicio non comparuissent, absentes exilio damnati sunt, & paulo pòst necati: neque auxilio fuit Murenæ neque frater eius Proculius neque sororis maritus Mæcenas, qui tamen summo erant apud Augustum loco. Hi conspiratores quum nihilominus quorundam iudicum sententiis absoluerentur, legem Augustus tulit, ne quis occultè in iudiciis eorum qui ad nomen die dicta non respondissent, suffragium ferret, vtque hi omnes indicta causa ab omnibus damnarentur. Quod cum non iracundia commotum, sed propter vtilitatem publicam instituisse, ipse euidenter demonstrauit. Quum enim pater Cæpionis alterum seruorum, qui cum filio eius fugerant, manumitteret, quòd ei ad mortem quum raperetur, opitulari voluisset: alterum qui herum prodidisset, per medium forum traductũ cum tabula causam supplicii indicante, in crucem tolleret, Augustus id factum indignè non tulit: quòd nisi in quodam iudicio passus fuisset aliter quàm lege ipsius cautum fuerat, suffragia ferri, profectò omnem eorum qui facta ipsius improbabãt, * reprehensionem refellisset. Eo tempore Cyprum ac Galliam Narbonensem, quia nihil armis suis indigerent, populo reddidit: atque ita proconsules etiam in istas prouincias mitti cœperũt. Iouis etiam Tonantis templum dedicauit, de quare duo hæc cõmemorãtur, & in ipso tunc sacrificio tonitrua accidisse, & somniũ deinde Augusto tale oblatũ.

Conspiratio contra Augustum.

Fannius Cæpio.

Proculius.

Mæcenas.

Augusti humanitas.

Cyprus & Gallia Narbonensis populo redduntur.

Iouis Tonantis ædes.

A ἄλλα τε ἐς αὐτὸν οὐκ ἐπιτήδεια ἀπορρίψαντος, καὶ πυθομένου, τί δὴ ἐνταῦθα ποιεῖς; καὶ, τίς σε ἐκάλεσε; τοσοῦτον μόνον ἀπεκρίνατο, ὅτι τὸ δημόσιον. ἐπὶ οὖν τούτοις ὑπὸ μὲν τῶν εὖ φρονούντων ἐπῃνεῖτο, ὥστε καὶ τὸ τὴν βουλὴν ἀθροίζειν ὁσάκις ἂν ἐθελήσῃ, λαβεῖν· τῶν δ' ἄλλων τινὲς κατεφρόνησαν αὐτοῦ. ἀμέλει καὶ τοῦ Πρίμου οὐκ ὀλίγοι ἀπεψηφίσαντο, καὶ ἐπιβουλὴν ἕτεροι ἐπ' αὐτῷ συνέστησαν. Φάνιος μὲν γὰρ Καιπίων ἀρχηγὸς αὐ-
B τῆς ἐγένετο, συνεπελάβοντο δὲ καὶ ἄλλοι· καί σφισι καὶ ὁ Μουρήνας συνομωμοκέναι, εἴτ' οὖν ἀληθῶς, εἴτε καὶ ἐκ διαβολῆς, ἐλέ- 355
χθη, ἐπειδὴ καὶ ἀκράτῳ καὶ κατακορεῖ παρρησίᾳ πρὸς πάντας ἐχρῆτο. καὶ (οὐ γὰρ ὑπέμειναν τὸ δικαστήριον) ἐρήμην μὲν ὡς καὶ φευξόμενοι ἥλωσαν, ἀπεσφάγησαν δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον. οὐδὲ ἐπήρκεσεν τῷ Μουρήνᾳ οὔτε ὁ Προκούλιος ἀδελφὸς ὤν, οὔτε ὁ Μαικήνας τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ συνοικῶν, καίπερ ἐς
C τὰ πρῶτα ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου τιμώμενοι. ὡς δ' οὖν καὶ τούτους τῶν δικαζόντων τινὲς ἀπέλυσαν, ἐνομοθέτησε μήτε κρύφα τὰς ψήφους ἐν ταῖς ἐρήμοις δίκαις φέρεσθαι, καὶ πάσαις αὐταῖς τὸν εὐθυνόμενον ἁλίσκεσθαι. καὶ ὅτι γε ταῦτ' οὐχ ὑπ' ὀργῆς, ἀλλ' ὡς καὶ συμφέροντα τῷ δημοσίῳ διέταξεν, ἰσχυρῶς διέδειξε. τοῦ γοῦν πατρὸς τοῦ Καιπίωνος τὸν μὲν ἕτερον τῶν δούλων τῶν συμφυγόντων τῷ υἱεῖ ἐλευθερώσαντος, ὅτι ἀμῦναι οἱ θνή-
D σκοντι ἠθέλησε, τινὰ δὲ ἕτερον τὸν προδόντα αὐτὸν, διά τε τῆς ἀγορᾶς μέσης μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως αὐτοῦ δηλούντων, διαγαγόντος, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνασταυρώσαντος, οὐκ ἠγανάκτησε. κἂν ἐξηκέσατο πᾶσαν τὴν τῶν οὐκ ἀρεσκομένων τοῖς πραχθεῖσι μέμψιν, εἰ μὴ καὶ ἐπὶ δίκῃ τινὶ καὶ ψηφισθείσας προεῖδε καὶ γενομένας. τότε δ' οὖν καὶ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Γα-
E λατίαν τὴν Ναρβωνησίαν ἀπέδωκε τῷ δήμῳ, ὡς μηδὲν τῶν ὅπλων αὐτοῦ δεομένας· καὶ οὕτως ἀνθύπατοι καὶ ἐς ἐκεῖνα τὰ ἔθνη πέμπεσθαι ἤρξαντο. καὶ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ βροντῶντος ἐπικαλουμένου ναὸν καθιέρωσε· περὶ οὗ δύο ταῦτα παραδέδοται, ὅτι τότε τε ἐν τῇ ἱερουργίᾳ βρονταὶ ἐγένοντο, καὶ μετὰ ταῦτα ὄναρ τῷ Αὐγούστῳ τοιόνδε ἐπέστη·

A τῶν γὰρ ἀνθρώπων τὸ μέν τι πρὸς τὸ ξένον καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ τοῦ εἴδους, τὸ δέ, καὶ ὅτι ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἵδρυτο, μέγιστον δέ, ὅτι πρώτῳ οἱ ἀνιόντες ἐς τὸ Καπιτώλιον ἐνετύγχανον, προσερχομένων τε αὐτῶν καὶ σεβόντων, ἔδοξε τὸν Δία τὸν ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ ὄντα, ὀργὴν ὡς καὶ τὰ δεύτερα αὐτοῦ φερόμενον ποιεῖσθαι, καὶ ἐκ τούτου ἐκείνῳ τε εἰπεῖν (ὡς ἐλέγετο) ὅτι προφύλακα τὸν βροντῶντα ἔχοι. καὶ ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο, κώδωνα αὐτῷ περιῆψε, βεβαιῶν τὴν ὀνείρωξιν. οἱ B γὰρ τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντες, * ὅπως σημαίνειν σφίσιν ὁπότε βουληθῶσι δύνωνται. ἐν μὲν δὴ τῇ Ῥώμῃ ταῦτ' ἐγίγνετο.

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους καὶ οἱ Κάνταβροι οἵ τε Ἄστυρες ἐπολέμησαν αὖθις· οὗτοι μέν, διά τε τρυφὴν καὶ δι' ὠμότητα τοῦ Καρισίου· οἱ δὲ δὴ Κάνταβροι, ἐπειδὴ ἐκείνους τε νεωτερίζοντας ᾔσθοντο, καὶ τοῦ ἄρχοντος σφῶν Γαΐου Φουρνίου κατεφρόνησαν, ὅτι τε νεωστὶ ἀφῖκτο, καὶ ὅτι ἄπειρον αὐτὸν τῶν παρ' ἑαυτοῖς πραγμάτων εἶναι ἔδοξαν. οὐ C μέντοι καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τοιοῦτος σφίσιν ἐφάνη, ἀλλ' ἡττηθέντες ἀμφότεροι ὑπ' αὐτοῦ (καὶ γὰρ τῷ Καρισίῳ προσήμυνεν) ἐδουλώθησαν. καὶ τῶν μὲν Καντάβρων οὐ πολλοὶ ἑάλωσαν· ἐπειδὴ γὰρ ἀνέλπιστον τὴν ἐλευθερίαν ἔσχον, οὐδὲ ζῆν ἠθέλησαν, ἀλλ' οἱ μέν, τὰ ἐρύματα προσεμπρήσαντες, ἑαυτοὺς ἀπέσφαξαν, οἱ δὲ καὶ ἐκείνοις ἐθελονταὶ συγκατεκαύθησαν· ἄλλοι δημοσίᾳ φαρμάκων ἐνεπλήσθησαν. ὥστε τό, τε πλεῖστον καὶ τὸ D ἀγριώτατον φθαρῆναι. οἱ δ' Ἄστυρες, ὡς τάχιστα χωρίον τι πολιορκοῦντες ἀπηλάθησαν, καὶ μάχῃ μετὰ τοῦτ' ἐνικήθησαν, οὐκέτ' ἀντῆραν, ἀλλ' εὐθὺς ἐχειρώθησαν. ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον οἱ Αἰθίοπες οἱ ὑπὲρ Αἰγύπτου οἰκοῦντες, προεχώρησαν μέχρι τῆς πόλεως τῆς Ἐλεφαντίνης ὠνομασμένης, πάντα τὰ ἐν ποσὶ πορθοῦντες, ἡγουμένης σφίσι Κανδάκης. πυθόμενοι δὲ ἐνταῦθα που E Γάιον Πετρώνιον τὸν τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντα προσιέναι, προαπῆλθον μὲν ὡς καὶ διαφευξόμενοι, καταληφθέντες δὲ ἐν τῇ ὁδῷ, ἡττήθησαν, κἀκ τούτου καὶ ἐς τὴν οἰκείαν αὐτὸν ἐπεσπάσαντο. καὶ καλῶς καὶ ἐκεῖ ἀγωνισάμενος, πόλεις ἄλλας καὶ τὴν Τα-

A Quum propter nominis ac formæ eius Iouis nouitatem, & quòd ab Augusto is consecratus esset, maximè autem, quòd adscendentes in Capitolium, ad eum primò perueniebant, Iupiter Tonans, ab omnibus frequentaretur ac coleretur, imaginatus est in somnis Augustus Iouem Capitolinum secum expostulare, quòd secundo iam ipse loco haberetur, séque respondisse, excubitorem hunc Tonantem ei Capitolino à se esse positum: ideóque B orta die, tintinnabulum Ioui Tonanti appendit, somnii confirmandi causa. His enim tintinnabulis ianitores nocturni vtuntur, vt, si quid vsus sit, significare possint. Hæc tum Romæ acta.

Somnium Augusti.

Sub idem ferè tempus Cantabri Asturésque rebellionem fecerunt: hi quidem propter fastum ac crudelitatem Carisii: illi autem quòd Astures iam defecisse sentirent: contemptóque C. Furnio, quem, quia recens aduenisset, imperitum suarũ C rerum esse iudicabant. Verùm hunc longè alium vtrique experti sunt, quum auxilium Carisio veniens acie vtrosque victos in seruitutem redigeret. Cantabrorum pauci viui in hostium potestatem venerunt: nam quum de libertate desperassent, vita quoque contempta, incẽsis munitionibus seipsos interfecerunt, aut vnà conflagrarunt: alii publicè sumpto veneno perierunt. ita maxima ac ferocissima pars Cantabrorum periit. Astures verò vt D primum ab oppugnatione oppidi cuiusdam repulsi, prælio etiam deinde victi fuere, armis positis statim perdomiti sunt. Hoc ipso ferè tempore AEthiopes qui supra AEgyptũ habitant, duce Candace regina vsque ad vrbem Elephantinam populando obuia quæque progressi sunt. ibi quum audirent C. Petroniũ AEgypti præfectum contra se venire, ante eius aduentum discessêre, vt se fuga eriperent: sed deprehensi E in itinere, victíque, etiam in suam regionem eum pertraxerunt. Ibi quoque egregiè re gesta Petronius, cùm alias vrbes, tum regiam Ta-

Cantabrorum & Asturum rebellio.

Carisius.

C. Furnius.

Æthiopum in Ægyptum expeditio, sub Candace regina.

Elephantina.

C. Petronius.

Tanape.

napé occupauit: ea diruta, præsidióque, alio quodam loco relicto, cum maiore parte exercitus recessit: quũ neque progredi propter arenam & æstum, neque ibi commodè cum toto exercitu permanere posset. Interim audiens, AEthiopes, eos quos in præsidio posuerat, aggressos, iterum in eos exercitu ducto, suos liberauit, Candacénque ad conditiones pacis accipiendas coegit.

Romæ turba comitiis consularibus.

Interea tẽporis Augustus in Siciliã profectus est, vt eam, ac omnes alias ad Syriã vsque prouincias, constitueret. Per eius absentiã populus Romanus in creandis consulibus seditione agitatus est: quod ipsum satis ostendit, incolumem rempublicam si sub populi esset imperio, manere non posse, quum parum abfuerit quin ipsis comitiis ac magistratibus constituendis, vbi populi est potestas, res ad tumultum peruenerit. Consulatus locus alter Augusto seruabatur, ideóque anni initio M. Lollius solus consulatũ gessit: Cæsare autem cõsulatum non accipiente, Q. Lepidus & L. Silanus eum ambiuerunt: itáque fauoris venatione sua omnia conturbarunt, vt cordati viri Augustum Romam euocarẽt. Augustus ipse quidem Romam non rediit, sed consulatus petitores ad se profectos, verbis increpatos, iussósque quum suffragia ferrentur, abesse, dimisit. Nihilo sedatius res acta est, sed tantum denuo factionum ac turbarum extitit vt vix tandem Lepidus consul creatus fuerit. Quæ Augustus molestè ferẽs, quum neque soli Romæ vacare posset, neque eam sine gubernatore relinquere auderet, de præficiendo ei aliquo cogitans, Agrippam ad id aptissimum esse iudicauit: plus tamẽ ei maiestatis addendum ratus, quò facilius regere vrbem posset, vxore eum sua (quanquã hæc sororis Augusti filia erat) repudiata, Iuliam ducere iussit: ac continuò Romã misit ad nuptias peragendas, vrbísque administrationem suscipiẽdam: quod vt faceret, præter alia etiam Mæcenatis eum dictum mouerat, qui cõsultus hac de re, Tantum, inquit, Agrippam iam fecisti, vt vel gener tuus fiat vel occidatur necesse sit.

Agrippa gener Augusti factus, Romæ præficitur.

Mæcenatis dictum.

A νάπην τὸ βασίλειον ἀπέλαβε. καὶ ἐκείνη μὲν κατεσκάφη, ἐν ἑτέρῳ δέ τινι χωρίῳ φρουρὰ κατελείφθη. ὁ γὰρ Πετρώνιος μήτε περαιτέρω, διά τε τὴν ἄμμον καὶ διὰ τὸ καῦμα, προελθεῖν, μήτε κατὰ χώραν μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ μεῖναι καλῶς δυνηθείς, ἀνεχώρησε, τὸ πλεῖον αὐτοῦ ἐπαγόμενος. κἀν τούτῳ τῶν Αἰθιόπων τοῖς φρουροῖς ἐπιθεμένων, αὖθίς τε ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐστράτευσε, καὶ τοὺς σφετέρους ἐρρύσατο, καὶ τὴν Κανδάκην συμβῆναί οἱ ἠνάγκασεν.

B Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίγνετο, ὁ Αὔγουστος ἐς Σικελίαν ἦλθεν, ὅπως καὶ ἐκείνην καὶ τἆλλα τὰ μέχρι τῆς Συρίας καταστήσηται. καὶ αὐτοῦ ἐνταῦθα ἔτι ὄντος, ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων περὶ τοὺς ὑπάτους χειροτονῶν ἐστασίασεν· ὥστε καὶ ἐκ τούτου διαδειχθῆναι ὅτι ἀδύνατον ἦν δημοκρατουμένους σφᾶς σωθῆναι. μικροῦ γοῦν τινος ἔν τε ταῖς ἀρχαιρεσίαις καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐταῖς κυριεύοντες ἐθορύβησαν. ἐτηρεῖτο μὲν γὰρ ἡ ἑτέρα χώρα τῷ Αὐγούστῳ, καὶ διὰ τοῦτο Μάρκος Λόλλιος κατ᾽ ἀρχὰς τοῦ ἔτους μόνος ἦρξεν· ἐκείνου δὲ μὴ C δεξαμένου αὐτήν, Κύιντός τε Λέπιδος καὶ Λούκιος Σιλανὸς ἐσπουδαρχίασαν, καὶ οὕτω γε πάντα συνετάραξαν, ὥστε καὶ τὸν Αὔγουστον ὑπὸ τῶν ἐμφρόνων ἀνακληθῆναι. ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὑπέστρεψε μέν, ἐλθόντας δὲ αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν ἀπέπεμψεν, ἐπιτιμήσας σφίσι, καὶ κελεύσας ἀμφοτέρων αὐτῶν ἀπόντων τὴν ψῆφον δοθῆναι· οὐδὲν μᾶλλον ἡσύχασαν, ἀλλὰ καὶ πάνυ αὖθις ἐστασίασαν, καὶ διηνέχθησαν· ὥστε τὸν Λέπιδον ὀψέ ποτε αἱρεθῆναι. ἀγανακτήσας οὖν ἐπὶ τούτῳ D ὁ Αὔγουστος, καὶ μήτε μόνῃ τῇ Ῥώμῃ σχολάζειν δυνάμενος, μήτ᾽ αὖ ἄναρχον αὐτὴν καταλιπεῖν τολμῶν, ἐζήτει τινὰ αὐτῇ ἐπιστῆσαι. καὶ ἔκρινε μὲν τὸν Ἀγρίππαν ἐπιτηδειότατον ἐς τοῦτο εἶναι, βουληθεὶς δὲ καὶ ἀξίωμα αὐτοῦ μεῖζον περιθεῖναι, ἵνα καὶ ἐκ τοῦ εὐχυρᾶον αὐτῶν ἄρχῃ, μετεπέμψατο αὐτόν, καὶ καταναγκάσας τὴν γυναῖκα, καίπερ ἀδελφιδῆν αὐτοῦ οὖσαν, ἀπαλλάξαντα, τῇ Ἰουλίᾳ συνοικῆσαι, ἐς τὴν Ῥώμην παραχρῆμα καὶ ἐπὶ τοὺς E γάμους καὶ ἐπὶ τῇ τῆς πόλεως διαχειρίσει ἔπεμψε· διά τε τἆλλα, καὶ ὅτι ὁ Μαικήνας συμβουλευόμενός οἱ περὶ αὐτῶν τούτων εἰπεῖν λέγεται ὅτι, Τηλικοῦτον αὐτὸν πεποίηκας, ὥστε ἢ γαμβρόν σου γενέσθαι, ἢ φονευθῆναι.

Καὶ ὃς τὰ μὲν

Καὶ ὃς τὰ μὲν ἄλλα οἰδοῦντα ἔτι εὑρὼν, κατεστήσατο, τά τε ἱερὰ τὰ Αἰγύπτια ἐπεισιόντα αὖθις ἐς τὸ ἄστυ ἀνέστειλεν· ἀπειπὼν μηδένα μηδὲ ἐν τῷ προαστείῳ αὐτὰ ἐντὸς ὀγδόου ἡμισταδίου ποιεῖν. ταραχῆς δέ τινος περὶ τὴν τοῦ πολιάρχου τοῦ διὰ τὰς ἀνοχὰς αἱρουμένου χειροτονίαν συμβάσης, οὐκ ἐπεκράτησεν αὐτῆς, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἀρχῆς ταύτης τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον διεγένοντο. καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἔπραξεν.

Ὁ δὲ Αὔγουστος, τά τε ἄλλα τὰ ἐν τῇ Σικελίᾳ διοικήσας, καὶ τὰς Συρακούσας, ἑτέρας τέ τινας πόλεις ἀποίκους Ῥωμαίων ἀποδείξας, ἐς τὴν Ἑλλάδα ἐπεραιώθη· καὶ Λακεδαιμονίους μὲν τοῖς τε Κυθήροις καὶ τῇ συσσιτίᾳ ἐτίμησεν, ὅτι ἡ Λιουία, ὅτε ἐκ τῆς Ἰταλίας σὺν τῷ ἀνδρὶ καὶ σὺν τῷ υἱεῖ ἔφυγεν, ἐκεῖ διέτριψεν. Ἀθηναίων δὲ τήν τε Αἴγιναν καὶ τὴν Ἐρέτριαν (ἐκαρποῦντο γὰρ αὐτάς) ὥς τινές φασιν, ἀφείλετο, ὅτι τὸν Ἀντώνιον ἐσπουδάκεσαν. καὶ προσέτι καὶ ἀπηγόρευσε σφίσι μηδένα πολίτην ἀργυρίου ποιεῖσθαι. καὶ αὐτοῖς ἐς ταῦτα ἔδοξε τὸ τῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγάλματι συμβὰν ἀποσκῆψαι. ἐν γὰρ τῇ ἀκροπόλει τῇ πρὸς ἀνατολῶν ἱδρυμένον, πρός τε τὰς δυσμὰς μετεστράφη, καὶ αἷμα ἀπέπτυσεν. ὁ μὲν οὖν Αὔγουστος τά τε Ἑλληνικὰ διῆγε, καὶ ἐς Σάμον ἔπλευσεν, ἐνταῦθά τε ἐχείμασε, καὶ ἐς τὴν Ἀσίαν ἐν τῷ ἦρι ἐν ᾧ Μάρκος

357 τε Ἀπουλήιος καὶ Πούπλιος Σίλιος ὑπάτευσαν, κομισθεὶς, πάντα τά τε ἐκεῖ καὶ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ διέταξεν· οὐχ ὅτι τοῦ δήμου καὶ ταῦτα τὰ ἔθνη καὶ τὰ πρότερα ἐδόκει εἶναι, ἐν ὀλιγωρίᾳ αὐτὰ ποιησάμενος, ἀλλὰ καὶ πάνυ πάντων σφῶν, ὡς καὶ ἑαυτοῦ ὄντων, ἐπιμεληθείς. τά τε γὰρ ἄλλα ὅσα που καὶ προσῆκον ἦν ἐπηνώρθωσε, καὶ χρήματα τοῖς μὲν ἐπέδωκε, τοῖς δὲ καὶ ὑπὲρ τὸν φόρον ἐσενεγκεῖν προσέταξε. τούς τε Κυζικηνοὺς, ὅτι Ῥωμαίους τινὰς ἐν στάσει μαστιγώσαντες ἀπέκτειναν, ἐδουλώσατο· καὶ τοῦτο καὶ τοὺς Τυρίους τούς τε Σιδωνίους διὰ τὰς στάσεις ἐποίησεν, ἐν τῇ Συρίᾳ γενόμενος. κἀν τούτῳ ὁ Φραάτης, φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐπιστρατεύσῃ οἱ, ὅτι μηδέπω τῶν συγκειμένων ἐπεποιήκει τι, τά τε σημεῖα αὐτῷ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, πλὴν ὀλίγων, οἳ ὑπ' αἰσχύνης σφᾶς ἔφθειραν, ἢ καὶ κατὰ χώραν λαθόντες ἔμειναν, ἀπέπεμψε. καὶ αὐτοὺς ἐκεῖνος, ὡς καὶ πολέμῳ τινὶ τὸν

A Agrippa quum turgescentes adhuc motus in vrbe inuenisset, omnia sedauit, & sacra AEgyptia, quæ iterum in vrbem iam insinuabant, repressit, edicto ne quis ea in suburbano intra D. passus ageret. Tumultum autem qui propter præfectum vrbis ad ferias constituendum extiterat, quum componere non potuisset, annus ille sine hoc magistratu transactus est.

AEgyptia sacra.

Augustus rebus in Sicilia ordi- B natis, Syracusisque & aliis quibusdã vrbibus coloniæ Romanorum vt essent destinatis, in Græciã transmisit: Lacedæmonios Cytheris donauit, conuictúque suo honorauit, quòd ibi Liuia cum viro & filio ex Italia profuga commorata fuisset. Athenensibus autem Aeginam & Eretream (harum enim fructus capiebant) ademit, sicuti quidam sunt autores, quòd Antonio fauissent: ac præterea edixit ne quẽ ciuem accepta pecunia facerent. Id Atheniensi- C bus videbatur eo portentum fuisse quod statuæ Mineruæ accidit: quæ ad solem orientem spectans, in arce posita, obuersa ad occasum, sanguinem expuit. Rebus in Græcia confectis, Augustus in Samum nauigauit, ibíque hyemauit. Vere in Asiam perrexit, M. Apuleio, P. Silio consulibus: ibíque & in Bythynia omnia constituit, non minori eas, vt & priores prouincias, quum essent D populi, quàm suas procurans. Nam & omnia vt conueniebat, emendauit, & pecunias aliis largitus est, aliis etiam vltra tributum nouas imperauit. Cyzicenos, quòd in quadam seditione nonnullos Romanos flagris cæsos necassent, in seruitutem redegit: idémque in Syriam quum aduenisset, Tyriis & Sidoniis propter factiones supplicium irrogauit. Interim Phraates quia nihil dũ eorũ quæ pactus fuerat, per- E fecisset, veritus ne bello ab Augusto impeteretur, signa ei militaria, & captiuos omnes, paucis dẽptis, qui se ipsos pudore moti interemerant, aut in Parthia occultè remanserant, misit: eáq; Augustus, quasi bello aliquo

Augustus res in Sicilia, Grecia, & Asia composuerit.

Portentum.

Cyzicenis, Tyriis, Sidoniisque libertas adempta.

Phraates Parthus Augusto captiuos & signa militaria reddit.

Parthum vicisset, accepit. Nã hanc rẽ magnæ sibi laudi ducebat, quòd prælijs prius amissas res, citra vllum certamen recepisset. Itaque & sacrificia eius rei causa, & templum Martis Vltoris in Capitolio ad imitationem Iouis Feretrii, quà signa ea militaria suspenderentur, decerni iussit, ac deinde perfecit: equo etiam ouans in vrbem inuectus, ac fornice trophæum gestante honoratus est: cæterùm hæc omnia postea temporis hanc ob rem acta sunt. Tunc autem ipse viarum quæ sunt circa Romam curator cõstitutus, miliarium aureum, quod vocatur, fecit: quíque viis muniẽdis pręessent prætorios viros, qui binis lictoribus vterentur, designauit. Iulia autem eo tẽpore Caium peperit; sacrificiúmque perenne natalibus eius cũ quibusdã aliis decretum est: priuatim verò ædiles natalibus Augusti ludos equestres & venationẽ ediderũt.

Viarum refectio. Miliarium.

Caius nascitur.

Dum hæc Romæ fiunt, Augustus interim subditos ex Romanarum legum præscripto composuit, fœderatos vti maiorum suorũ institutis permisit: neque quicquã vel illis adimere, vel bello acquirere, sed contentus esse partis statuit, idque etiam ad senatum scripsit. Itaque tunc temporis nullum bellum attigit: principatus verò Iablicho Iamblichi filio paternũ in Arabia, Tarcondimotóque eam quam pater eius Tarcondimotus in Cilicia habuisset, maritimis quibusdam exceptis, quæ Archelao cum minoris Armenia regno donauit: Medo rege, qui regnum id quoque antè obtinuerat, vita functo: Herodi Zenodori cuiusdam tetrarchiam: Mithridati cuidam Commagenem, quòd eius rex patrem huius Mithridatis occidisset, puero etiamnum attribuit. Quum Armeniæ maioris populus Artabazem accusaret, Tigranémque fratrem eius, qui tum Romæ erat, euocaret, Augustus Tiberium accersiuit, vt Artabazem regno pelleret, Tigranémque ei præficeret. Tiberius, ab Armeniis ante eius aduẽtum occiso Artabaze, nihil suo apparatui respondens perfecit:

Principatum accipiunt Iãblichus.

Tarcõdimotus.

Archelaus.

Herodes. Zenodorus. Mithridates.

Armenię tumultus. Artabazes perit. Tigranes. Tiberius in Armeniam vocatus.

A Πάρθον νενικηκὼς ἔλαβε. καὶ γὰρ ἐφρόνει μέγα, λέγων ὅτι τὰ πρότερόν ποτε ἐν ταῖς μάχαις ἀπολόμενα, ἀκονιτὶ ἐκεκόμιστο. ἀμέλει καὶ θυσίας ἐπ' αὐτοῖς, καὶ νεὼν Ἄρεος τιμωροῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ κατὰ τὸ τοῦ Διὸς τοῦ Φερετρίου ζήλωμα, πρὸς τὴν τῶν σημείων ἀνάθεσιν, καὶ ψηφισθῆναι ἐκέλευσε, καὶ ἐποίησε. καὶ προσέτι καὶ ἐπὶ κέλητος ἐς τὴν πόλιν ἐσήλασε, καὶ ἁψῖδι τροπαιοφόρῳ ἐτιμήθη. ταῦτα μὲν ἐπ' ἐκείνοις ὕστερον ἐπράχθη· τότε B δὲ αὐτός τε προστάτης τῶν περὶ τὴν Ῥώμην ὁδῶν αἱρεθεὶς, καὶ τὸ χρυσοῦν μίλιον κεκλημένον ἔστησε, καὶ ὁδοποιοὺς αὐταῖς ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων, ῥαβδούχοις δύο χρωμένους, προσέταξε. καὶ ἡ Ἰουλία τὸν Γάϊον ὀνομασθέντα ἔτεκε· βουθυσία τε τις τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ ἀΐδιος ἐδόθη. καὶ τοῦτο μὲν ἐκ ψηφίσματος, ὥσπερ που καὶ τἆλλα, ἐγένετο· ἰδίᾳ δὲ δὴ οἱ ἀγορανόμοι ἱπποδρομίαν τε ἐν τοῖς τοῦ Αὐγούστου γενεθλίοις καὶ θηρίων σφαγὰς ἐ- C ποίησαν. ἐν μὲν οὖν τῇ πόλει ταῦτα ἐπράττετο.

Ὁ δὲ δὴ Αὔγουστος τὸ μὲν ὑπήκοον κατὰ τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔθη διῴκει, τὸ δὲ ἔνσπονδον τῷ πατρίῳ σφίσι τρόπῳ ἀεὶ ἄρχεσθαι οὐδ' ἠξίωσεν, οὔτε ἐκείνων τι προσθέσθαι, οὔτε ἕτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίου. καὶ τοῦτο καὶ τῇ βουλῇ ἐπέστειλεν. ὥστε πολέμου μὲν οὐδὲν τότε ἐφήψατο, δυναστείας δὲ δὴ, Ἰαμβλίχῳ τε τῷ Ἰαμβλίχου τὴν τῶν Ἀράβων τὴν D πατρῴαν, καὶ Ταρκονδιμότῳ τῷ Ταρκονδιμότου, τὴν τῆς Κιλικίας, ἣν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἔσχε, πλὴν παραθαλασσιδίων τινῶν, ἔδωκεν. ἐκεῖνα γὰρ τῷ Ἀρχελάῳ μετὰ τῆς μικροτέρας Ἀρμενίας ἐχαρίσατο, ὅτι ὁ Μῆδος ὁ πρὶν αὐτῆς βασιλεύων ἐτεθνήκει. τῷ τε Ἡρώδῃ Ζηνοδώρου τινὸς τετραρχίαν, καὶ Μιθριδάτῃ τινὶ τὴν Κομμαγηνὴν, ἐπειδὴ τὸν πατέρα αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς ἀπεκτόνει, καίτοι παιδίσκῳ ἔτ' ὄντι, ἐπέτρεψε. τῶν τε Ἀρμενίων τῶν ἑτέρων τοῦ τε Ἀρταβάζου κατηγορησάντων, καὶ τὸν Τιγράνην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ ὄντα μεταπεμψαμένων, μετέστειλε τὸν Τιβέριον, ὅπως τὸν μὲν ἐκβάλῃ τῆς βασιλείας, τὸν δὲ ἐς αὐτὴν ἀποκαταστήσῃ. καὶ ἐπράχθη μὲν οὐδὲν τῆς παρασκευῆς αὐτοῦ ἄξιον (οἱ γὰρ Ἀρμένιοι τὸν Ἀρταβάζην προαπέκτειναν) ὁ δ' οὖν Τιβέριος,

ἄλλως τε καὶ ἐπὶ θυσίαι ἐπὶ τούτῳ ἐψηφίσθησαν, ἐσεμνύνετο ὡς καὶ κατ' ἀρετήν τι ποιήσας. καὶ ἤδη γε καὶ περὶ τῆς μοναρχίας ἐνενόει, ἐπεὶ πρὸς τοὺς Φιλίππους αὐτῷ προσελαύνοντι θόρυβός τέ τις ἐκ τοῦ τῆς μάχης χωρίου, ὡς καὶ ἐκ στρατοπέδου, ἠκούσθη, καὶ πῦρ ἐκ τοῦ βωμοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου ἐν τῷ ταφρεύματι ἱδρυθέντος αὐτόματον ἀνέλαμψε. Τιβέριος μὲν δὴ ἐκ τούτων ἐγαυροῦτο. ὁ δὲ Αὔγουστος ἔς τε τὴν Σάμον ἐπανῆλθε,
358 κἀνταῦθα αὖθις ἐχείμασε· καὶ ἐκείνοις τε ἐλευθερίαν μισθὸν τῆς διατριβῆς ἀντέδωκε, καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα προσδιῴκησε. πάμπολλαι γὰρ δὴ πρεσβεῖαι πρὸς αὐτὸν ἀφίκοντο· καὶ οἱ Ἰνδοὶ προκηρυκευσάμενοι πρότερον φιλίαν, τότε ἐσπείσαντο, δῶρα πέμψαντες ἄλλα τε καὶ τίγρεις, πρῶτον τότε τοῖς Ῥωμαίοις, νομίζω δ' ὅτι καὶ τοῖς Ἕλλησιν, ὀφθείσας. καί τι καὶ μειράκιον οἱ ἄνευ ὤμων (οἵους τοὺς Ἑρμᾶς ὁρῶμεν) ἔδωκαν. καὶ μέντοι τοιοῦτον ὂν ἐκεῖνο ἐς πάντα τοῖς ποσὶν ἅτε καὶ χερσὶν ἐχρῆτο· τόξον τε αὐτοῖς ἐπέτεινε, καὶ βέλη ἠφίει, καὶ ἐσάλπιζεν, οὐκ οἶδ' ὅπως. γράφω γὰρ τὰ λεγόμενα. εἷς δ' οὖν τῶν Ἰνδῶν Ζάρμαρος, εἴτε δὴ τοῦ τῶν σοφιστῶν γένους ὤν, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπὸ φιλοτιμίας, εἴτε καὶ ὑπὸ τοῦ γήρως, κατὰ τὸν πάτριον νόμον, εἴτε καὶ ἐς ἐπίδειξιν τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν Ἀθηναίων (καὶ γὰρ ἐκεῖσε ἦλθεν) ἀποθανεῖν ἐθελήσας, ἐμυήθη τε τὰ τοῖν θεοῖν τῶν μυστηρίων, καίπερ οὐκ ἐν τῷ καθήκοντι καιρῷ, ὥς φασι, διὰ τὸν Αὔγουστον, καὶ μεμυημένον γενόμενον καὶ πυρὶ ἑαυτὸν ζῶντα ἐξέδωκεν.

Ὑπάτευε μὲν δὴ ἐν τῷ ἔτει ἐν ᾧ Γάιος Σέντιος· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν συνάρξοντα αὐτῷ προσαποδειχθῆναι ἔδει (ὁ γὰρ Αὔγουστος οὐδὲ τότε τηρηθεῖσάν οἱ τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο) στάσεις τε αὖθις ἐν τῇ Ῥώμῃ συνηνέχθη, καὶ σφαγαὶ συνέβησαν· ὥστε τοὺς βουλευτὰς φρουρὰν τῷ Σεντίῳ ψηφίσασθαι. ἐπεὶ δὲ μήτε ἠθέλησεν αὐτῇ χρήσασθαι. πρέσβεις πρὸς τὸν Αὔγουστον, μετὰ δύο ῥαβδούχων ἕκαστον, ἔπεμψαν. μαθὼν οὖν ταῦτα ἐκεῖνος, καὶ συνιδὼν ὅτι οὐδὲν πέρας τοῦ κακοῦ γενήσοιτο, οὐκέτ' αὖθις ὁμοίως ὥσπερ καὶ πρὶν προσηνέχθη, ἀλλ' ἔκ τε τῶν πρεσβευτῶν αὐτῶν Κύιντον Λουκρήτιον, καίπερ ἐν τοῖς ἐπικηρυχθεῖσιν ἀναγραφέντα, ὕπατον ἀνέδειξε, καὶ αὐτὸς ἐς τὴν Ῥώμην ἠπείχθη. καὶ αὐτῷ

A tamen ea se re, quasi sua quicquã virtute egisset, iactauit, præsertim quũ sacrificia propter eam essent decreta: ac iam de summo imperio cogitationes animo agitabat, quod, quũ ad Philippos accederet, tumultus ex eo loco in quo antè depugnatum fuerat, tanquã ex castris auditus fuerat, ac ignis ex ara in castris olim ab Antonio posita, effulserat. Augustus in Samum reuersus, libertatem hospitii Samiis præmium dedit, ac B nõ pauca eo tempore negotia confecit. Frequentes enim eò ad ipsum legati commearũt, ac Indi pacem, quam antea per oratores petierant, tunc interposito fœdere sanxerunt, mittentésque dona: inter quæ tigres etiam, animalia tum primùm Romanis, ac Græcis etiam, vt ego existimo, visa: ac adolescentem etiam quendam humeris carentem, (cuiusmodi Mercurii fingi solent) qui manuum loco, pedum omnia officio peragebat, iis arcum tendebat, C sagittas emittebat, tuba canebat. quod quomodo potuerit, equidem nescio, ab aliis tamen tradita scribo. Vnus ex Indis Zarmarus, siue ex sapientibus eorum vnus, ac propterea vel gloriæ causa, vel senectutis, secundum leges patrias, siue vt ostentaret se Augusto & Atheniensibus (Athenas enim venerat) mori volens, deorum sacris, etsi, vt referũt, non legitimo tempore, initiatus in D gratiam Augusti, inde se in ignem dedit.

Samiis libertas data.

Indi pacem cum Augusto componunt.

Tigris.

Homo sine humeris.

Zarmarus Indus sese comburit.

Eo anno consul fuit C. Sentius: cui quum collega esset dandus (nam tum quoque reseruatum sibi consulatum Augustus non accepit) iterum seditiones ac cædes Romæ euenerunt, adeo vt vrbis custodiam Sentio senatus mandauerit: quam quum non reciperet in se, legatos ad Augustum cum binis lictoribus miserunt. Augustus re cognita, quum E videret nullum mali finem fore si eandem quã prius rationem teneret, vnum ex legatis Q. Lucretium nomine, qui vnus ex proscriptis fuerat, consulem designauit, ac ipse Romam contendit. Ob reditum e-

ANNO V.C. 735.

C. Sentius cõsul.

Tumultus propter consulatum.

Q. Lucretius consul.

Augustus Romam redit.

ius, ac propter ea quæ abſens egiſſet, multa ac varia in honorem eius decreta ſunt, quorum ille nihil accepit, niſi quòd Fortunæ Reduci aram conſecrari, diémque ſui reditus inter ferias referri, & Auguſtalia dici paſſus eſt.

Fortuna Redux. Auguſtalia.

Quum nihilominus magiſtratus populúſque in hoc eſſent, vt obuiam ipſi prodirent, noctu in vrbem inuectus eſt: poſtridie Tiberio prætorios honores dedit. Druſóque conceſſit vt quinquennio maturius quàm cõſuetudo reipub. ferret, magiſtratus poſſet petere.

Tiberio & Druſo honores oblati.

Et quoniam ea quæ ſe abſente per ſeditiones, reuerſo autem per metum egiſſent, non conſentiebant, decretum ei eſt vt magiſter morum per quinque annos eſſet, poteſtatémque cenſoriam per id temporis, conſularem autem quandiu viueret, haberet, vt ſemper ei faſces duodecim præferrentur, ac in medio cõſulum ſemper ſella curuli ſederet.

Magiſterium morum. Conſulatus perpetuus.

Hæc quũ decreuiſſent, contenderunt ab ipſo vt emendaret omnia ſuo arbitrio, ac leges quas vellet ferret. iiſque Auguſtarum nomen indiderunt, ac obtemperaturos vnanimiter illis, velle ſe iuramento obſtringere profeſſi ſunt.

Leges Auguſtæ.

Auguſtus quum reliqua, vt neceſſaria, admiſiſſet, iuramentum eis remiſit: nimirum ſatis intelligẽs quæ ex animo decreuiſſent, ea ipſos etiam non iuratos ſeruaturos: quæ contrà, ne ſi infinitis quidem modis ſpopondiſſent, firma habituros. Hoc ipſo tẽpore quidam ædilis vltro propter egeſtatem magiſtratu ſeſe abdicauit. Agrippa, qui prius ex Sicilia ad gubernãdam vrbem fuerat miſſus, Galliis tum adminiſtrandis eſt præfectus: tumultuabantur enim inuicem Galli, & à Germanis infeſtabantur. iis motibus ſedatis, in Hiſpaniam tranſiit. Nam Cantabri qui in bello capti fuerant, ac venditi, ſinguli ſuis dominis interfectis domum ſuam redierant, multíſque ad defectionis ſocietatem permotis, caſtellis quibuſdam occupatis ac communitis, præſidia Romanorum adoriebãtur. Contra hos cum exercitu profectus,

Agrippa Gallicas & Hiſpanicas res componit. Cantabrorum rebellio.

A ἐπί τε τούτοις καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐν τῇ ἀποδημίᾳ πραχθεῖσι, πολλὰ καὶ παντοῖα ἐψηφίσθη· ὧν οὐδὲν προσήκατο, πλὴν τύχῃ τε ἐπαναγώγῳ (οὕτω γάρ πως αὐτὴν ἐκάλεσαν) βωμὸν ἱδρυθῆναι· καὶ τὴν ἡμέραν ἣν ἀφίξοιτο, ἔν τε ταῖς ἱερομηνίαις ἀριθμεῖσθαι, καὶ Αὐγουστάλια ὀνομάζεσθαι. ἐπεὶ δὲ καὶ ὣς αἵ τε ἀρχαὶ καὶ οἱ ἄλλοι προαπαντῆσαί οἱ παρεσκευάσαντο, νύκτωρ ἐς τὴν πόλιν ἐσεκομίσθη, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ τῷ τε Τιβε- B ρίῳ τὰς τῶν ἐστρατηγηκότων τιμὰς ἔδωκε, καὶ τῷ Δρούσῳ πέντε ἔτεσι θᾶσσον παρὰ τὰ νομιζόμενα τὰς ἀρχὰς αἰτῆσαι προσεπέτρεψεν. ἐπειδή τε μηδὲν ὡμολόγει ὅσα τε ἀπόντος αὐτοῦ στασιάζοντες καὶ ὅσα παρόντος φοβούμενοι ἔπραξαν, ἐπιμελητής τε τῶν τρόπων ἐς πέντε παρακληθεὶς διεχειροτονήθη, καὶ τὴν ἐξουσίαν τὴν μὲν τῶν τιμητῶν ἐς τὸν αὐτὸν χρόνον, τὴν δὲ τῶν ὑπάτων διὰ βίου ἔλαβεν· ὥστε καὶ ταῖς δώδεκα ῥάβδοις ἀεὶ καὶ C πανταχοῦ χρῆσθαι, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀεὶ ὑπατευόντων ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου καθέζεσθαι. ψηφισάμενοι δὲ ταῦτα, διορθοῦν τε πάντα αὐτὸν καὶ νομοθετεῖν ὅσα βούλοιτο ἠξίουν· καὶ τούς τε νόμους τοὺς γραφησομένους ὑπ' αὐτοῦ, Αὐγούστους ἐκεῖθεν ἤδη προσηγόρευον, καὶ ἐμμενεῖν σφίσιν ὀμόσαι ἤθελον. ὁ δὲ τὰ μὲν ἄλλα ὡς ἅτε καὶ ἀναγκαῖα ἐδέξατο, τοὺς δ' ὅρκους ἀφῆκεν αὐτοῖς. καὶ γὰρ εὖ ᾔδει ὅτι εἰ μὲν ἀπὸ γνώμης τι ψηφίσαιντο, τηρήσουσιν D αὐτὸ, κἂν μὴ ὁμολογήσωσιν· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲν αὐτοῦ, κἂν μυρίας πίστεις ἐπαγάγωσι, προξενήσουσιν. Αὔγουστος μὲν δὴ ταῦτα ἐποίει· καί τις τῶν ἀγορανόμων ἐθελοντὴς ὑπὸ πενίας ἀπεῖπε τὴν ἀρχήν. Ἀγρίππας δὲ ὡς τότε ἐς τὴν Ῥώμην ἐκ τῆς Σικελίας πεμφθεὶς διῴκισε τὰ κατεπείγοντα, ταῖς Γαλατίαις προσετάχθη. ἔν τε γὰρ ἀλλήλοις ἐστασίαζον, καὶ ὑπὸ τῶν Κελτῶν ἐκακοῦντο. κα- E ταστήσας δὲ καὶ ἐκεῖνα, ἐς Ἰβηρίαν μετέστη. 359 οἱ γὰρ Κανταβροὶ οἱ ζωγρηθέντες τε ἐν τῷ πολέμῳ καὶ πραθέντες, τούς τε δεσπότας σφῶν ὡς ἕκαστοι ἀπέκτειναν, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανελθόντες, πολλοὺς συναπέστησαν· καὶ μετ' αὐτῶν χωρία καταλαβόντες, καὶ ἐντειχισάμενοι, τοῖς τῶν Ῥωμαίων φρουροῖς ἐπεβούλευον. ἐπ' οὖν τούτοις ὁ Α-

μέντοι καὶ πρὸς τοὺς στρατιώτας ἔργον (πρεσβύτεροι γὰρ οὐκ ὀλίγοι αὐτῶν ὄντες, καὶ τῇ συνεχείᾳ τῶν πολέμων τετρυχωμένοι, τούς τε Καντάβρους, ὡς καὶ δυσπολεμήτους, δεδιότες, οὐκ ἐπείθοντο αὐτῷ) ἀλλ' ἐκείνοις μὲν τὰ μὲν νουθετήσας, τὰ δὲ παραμυθησάμενος, τὰ δὲ καὶ ἀπειλήσας, διὰ ταχέων πειθαρχῆσαι ἐποίησε· πρὸς δὲ δὴ τοὺς Καντάβρους πολλὰ προσέπταισε· καὶ γὰρ ἐμπειρίᾳ πραγμάτων, ἅτε τοῖς Ῥωμαίοις δεδουλευκότες, καὶ ἀπογνώσει τοῦ μὴ ἂν ἔτι σωθῆναι ἁλόντες, ἐχρῶντο. τέλος δὲ ποτε συχνοὺς μὲν ἀποβαλὼν τῶν στρατιωτῶν, συχνοὺς δὲ καὶ ἀτιμώσας, ὅτι ἡττῶντο (τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ στρατόπεδον ὅλον Αὔγουστον ἐπωνομασμένον ἐκώλυσεν οὕτως ἔτι καλεῖσθαι) τούς τε ἐν τῇ ἡλικίᾳ πολεμίους πάντας ὀλίγου διέφθειρε, καὶ τοὺς λοιποὺς τά τε ὅπλα ἀφείλετο, καὶ ἐς τὰ πεδία ἐκ τῶν ἐρυμνῶν κατεβίβασεν. οὐ μὴν οὔτε ἐπέστειλέ τι τῇ βουλῇ περὶ αὐτῶν, οὔτε τὰ ἐπινίκια, καίτοι ἐκ τῆς τοῦ Αὐγούστου προστάξεως ψηφισθέντα, προσήκατο, ἀλλ' ἔν τε τούτοις ἐμετρίαζεν, ὥσπερ εἰώθει, καὶ γνώμην ποτὲ ὑπὸ τοῦ ὑπάτου ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐρωτηθεὶς, οὐκ ἔδωκε. τό, τε ὕδωρ τὸ Παρθένιον καλούμενον τοῖς ἰδίοις τέλεσιν ἐσαγαγὼν, Αὔγουστον προσηγόρευσε. καὶ οὕτω γε ἐκεῖνος ἐπ' αὐτῷ ἔχαιρεν, ὥστε σπανιότητός ποτε οἴνου γενομένης, καὶ τῶν ἀνθρώπων δεινὰ διαβοώντων, ἱκανώτατα ἔφη τὸν Ἀγρίππαν προνενοηκέναι, ὥστε μὴ δίψῃ ποτὲ αὐτοὺς ἀπολέσθαι. τοιοῦτος μὲν δὴ οὗτος ὁ ἀνὴρ ἦν. τῶν δὲ δὴ ἄλλων τινὲς, οὐχ ὅτι τὰ αὐτὰ οὕτω πράξαντες, ἀλλ' οἱ μὲν, λῃστὰς συλλαμβάνοντες, οἱ δὲ, πόλεις στασιαζούσας καταλλάσσοντες, καὶ ἐπωρέγοντο τῶν νικητηρίων, καὶ ἔπεμπον αὐτά. ὁ γὰρ Αὔγουστος καὶ ταῦτα ἀφθόνως τισὶ τήν γε πρώτην ἐχαρίζετο, καὶ δημοσίαις ταφαῖς πλείστους ὅσους ἐτίμα. τοιγαροῦν ἐκεῖνοι μὲν ἐν τούτοις ἐλαμπρύνοντο· ὁ δὲ Ἀγρίππας ἐς τὴν αὐταρχίαν τρόπον τινὰ ὑπ' αὐτοῦ προήχθη. ὁ γὰρ Αὔγουστος, ὥς τά τε κοινὰ θεραπείας ἀκριβοῦς ἐδεῖτο, καὶ ἐδεδίει μὴ, οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ συμβαίνειν, ἐπιβουλευθῇ (βραχὺ γάρ τι καὶ σμικρὸν τὸν θώρακα, ὃν ὑπὸ τῇ στολῇ πολλάκις καὶ ἐς αὐτὸ τὸ συνέδριον ἐσιὼν εἶχεν, ἐπικουρήσειν οἱ ἐνόμιζε)

A in militibus suis in officio retinẽdis laborauit. veterani enim multi erãt, qui continentibus bellis confecti, ac Cantabros, vt bellicosos, metuentes, dicto audiẽtes esse recusarent. His celeriter, quâ consolando, quâ minando, ad obtemperandum sibi compulsis, ad Cantabrosquum peruenisset, ab hoste, qui quum Romano seruisset, rerum inde peritiam sibi parârat, ac spem salutis, si captus fuisset, nullam reliquam habebat, multis est incõmodis affectus: B tandem quum multos milites amisisset, multos propter rem male gestam ignominia notasset (nam præter cætera, totã legionẽ quæ Augusta vocabatur, eo nomine vti prohibuit) Cantabros qui essent militari ætate omnes propè deleuit, reliquos dearmauit, & ex montanis locis in campestres transtulit. De his tamen rebus neque literas dedit ad senatum, neque triumphum Augusti iussu ei decretum egit: sed hic C quoque solita animi moderatione vsus fuit. Idem aliquando à consule de eius fratre sententiã interrogatus, eam nõ tulit. Aquam, quæ Virginalis vocabatur, propriis sumptibus in vrbem adduxit, Augustámque nominauit. quod ita gratum fuit Augusto, vt inopia aliquando vini existente, quum queritaretur populus, sátis prouisum diceret esse ab Agrippa ne quis eorum siti periret. His morib. Agrippa fuit. At verò alii quidam qui nequaquam tantas res D gessissent, sed vel latrocinia excidissent, vel seditiones vrbium pacassent, triumphum ausi sunt petere, impetratúmq; duxêre: nã & in hoc, & in publicæ sepulturæ honore cõcedendo facilem se initio Augustus præbebat, iique his honoribus adeptis superbiebant. Cæterùm Agrippam ad imperiũ quodammodo Augustus prouexit. Quum enim rempublicam exquisita videret cura indigere, insidiásque ipse metueret, quæ in huiusmodi re plerunque eueniunt, (contra quas sanè parum præsidii sibi futurũ in thorace quem frequenter, etiam quum in senatum iret, sub veste gestabat, putaret)

Ignominia militaris.

Aqua virginalis.

Agrippæ potestas tribunitia data.

Cæsar sub veste thoracem frequenter gestabat, & quũ iret in senatũ.

primùm in aliud quinquennium suum sibi principatum prorogauit, quũ iam decennium esset in exitu: (id enim agebat, P. iam, & Cn. Lentulis consulibus) deinde Agrippæ cùm alia ferè eadem quæ sibi, tum tribunitiam potestatem itidem ad quinquennium dedit: tot enim ipsis annos tunc sufficere dicebat. ac nõ multo pòst pleraque imperatoriæ potẽtiæ propria accepit, vt iterũ decẽnium eius principatus duraret.

Anno V.C. 736.

His actis, senatorum delectum instituit. quorum vt magnus ei esse numerus videbatur: ita plerique nullius erant eius existimatione pretii, quippe qui non malitiosis modò, sed adulatoribus etiam apertis infensus esset. Et quoniam neque vltro quisquam (quod antea factum fuerat) dignitate senatoria cedebat: neque ipse solus omnem culpam, si qui ea essent deiecti, sustinere volebat: triginta viros optimos (hos enim se delecturum iureiurando affirmarat) ex omnibus elegit: eos iuramento eodem adactos iussit in tabellas quinque virorum nomina conscribere, ita tamẽ vt ne ii cognatos suos inter hos referrẽt: deinde ex hoc quinario vnũ sorte delegit, qui senator esset: pòst alios quinque eadem ratione, iterùmque alios conscribi ac deligi curauit, donec numerus triginta senatorum hoc modo conficeretur: qui verò peregre aberant, in eorum locum alii sorte suffecti sunt. Hoc primùm aliquot ita diebus actum est. Pòst quum mala fide quædam acta essent, non amplius quæstoribus tabulas credidit, neque sorti quinarias istas classes cõmisit: sed ipse reliquos qui ad explendam senatorum summam deessent, elegit, donec numerus sexcentorum senatorum compleretur. Statuerat quidem trecentos tantùm, secundum antiquam consuetudinẽ, constituere: abundè contentum se esse debere censens, si tot dignos senatoria maiestate reperisset: sed omnibus hoc ægrè ferentibus (futurum enim erat hac ratione, vti plures senatu mouerentur, quàm in eo remanerent, maiórque iccirco apud vnumquenque metus amittendæ dignitatis quàm spes eius retinendæ erat) sexcentos senatores collegit.

Examen senatus.

Numerus senatorum.

A πρῶτον μὲν αὐτὸς πέντε τῆς προστασίας ἔτη, ἐπειδήπερ ὁ δεκέτης χρόνος ἐξήκων ἦν, προσέθετο· (ταῦτα γὰρ Πουπλίου τε καὶ Γναίου Λεντούλου ὑπατευόντων ἐγένετο) ἔπειτα δὲ καὶ τῷ Ἀγρίππᾳ ἄλλα τε ἐξ ἴσου πῃ ἑαυτῷ, καὶ τὴν ἐξουσίαν τὴν δημαρχικὴν ἐς τὸν αὐτὸν χρόνον ἔδωκε. τοσαῦτα γάρ σφισιν ἔτι τότε ἐπαρκέσειν ἔφη. ὕστερον γὰρ οὐ πολλῷ καὶ τὰ πολλὰ τῆς αὐτοκράτορος ἡγεμονείας ἔλαβεν, ὥστε αὐτὰ δέκα αὖθις γενέσθαι.

B Πράξας δὲ ταῦτα, τὸ βουλευτικὸν ἐξήτασε. πολλοί τε γὰρ καὶ ὡς ἐδόκουν αὐτῷ εἶναι, πλήθει δὲ οὐδὲν ὑγιὲς ἑώρα, καὶ διὰ μίσους οὐχ ὅτι τοὺς κακίᾳ τινὶ ἐπιρρήτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς κολακείᾳ ἐκφανεῖς, ἐποιεῖτο. καὶ ἐπεὶ μήτε τὶς ἑκὼν ὥσπερ πρότερον ἀπηλλάττετο, μήτ' αὖ μόνος ἐν αἰτίᾳ τινὶ γενέσθαι ἐβούλετο, αὐτός τε τριάκοντα ἄνδρας τοὺς ἀρίστους (ὅπερ που καὶ ὅρκῳ ἐπιστώσατο) ἐξελέξατο, καὶ ἐκείνους ἐκέλευσε προομόσαντας τὸν αὐ-
C τὸν ὅρκον, κατὰ πέντε, πλὴν τῶν συγγενῶν, ἐς πινάκια γράψαντας ἐλέσθαι. καὶ μετὰ τοῦτο τὰς
πεμπάδας ἐκλήρωσεν· ὥσθ' ἕνα καθ' ἑκάστην 360
τὸν λαχόντα, αὐτόν τε βουλεῦσαι, καὶ ἑτέρους πέντε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐγγράψαι. ἔδει που καὶ τριάκοντα ἔν τε τοῖς αἱρουμένοις ὑφ' ἑτέρων καὶ ἐν τοῖς κληρουμένοις γενέσθαι. ἐπειδή τε τινὲς αὐτῶν ἀπεδήμουν, ἄλλοι ἀντ' ἐκείνων λαχόντες, τὰ ἐπιβάλλοντα σφίσιν ἔπραξαν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ταῦθ' οὕτως ἐπὶ
D πλείους ἡμέρας ἐγένετο· ἐπεὶ δὲ ἐκακουργήθη τινά, οὔτε ἐπὶ τοῖς ταμίαις τὰ γραμματεῖα ἔτ' ἐποιήσατο, οὔτε ἔτι τῷ κλήρῳ τὰς πεμπάδας ἐπέτρεψεν, ἀλλ' αὐτός τε τὰ λοιπὰ ἀνελέξατο, καὶ αὐτὸς τοὺς ἐνδέοντας προσείλετο· ὥστε ἑξακοσίους τοὺς πάντας ἀποδειχθῆναι. ἐβουλεύσατο μὲν γὰρ τριακοσίους αὐτοὺς κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιῆσαι, καὶ πάνυ ἀγαπητὸν νομίζων εἶναι, τοσούτους ἀξίους τοῦ συνε-
E δρίου σφῶν εὑρεθῆναι· δυσχεραινόντων δὲ πάντων ὁμοίως (τῷ γὰρ πολὺ πλείους τῶν ἐμμενούντων ἐν αὐτῷ τοὺς διαγραφησομένους ἔσεσθαι, φοβεῖσθαι μᾶλλον αὐτοὺς μὴ ἰδιωτεύσωσιν, ἢ προσδοκᾶν ὅτι καὶ βουλεύσουσι, συνέβαινε) τοὺς ἑξακοσίους κατελέξατο.

A καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη. ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο (ἐπειδὴ τινὲς οὐκ ἐπιτήδειοι καὶ τότε ἐγγεγραμμένοι ἦσαν, καὶ Λικίνιός τε τις Ῥηγοῦλος, ἀγανακτήσας ὅτι τοῦ τε υἱέος καὶ ἄλλων πολλῶν, ὧν κρείσσων εἶναι ἠξίου, διειλεγμένων, ἀπαλήλιπτο, τήν τε ἐσθῆτα ἐν αὐτῷ τῷ βουλευτηρίῳ κατερρήξατο, καὶ τὸ σῶμα γυμνώσας, τάς τε στρατείας κατηριθμήσατο, καὶ τὰς οὐλὰς προσεπεδείξε σφίσι· καὶ Ἀρτικουλήιος Πέτος ἐν μὲν τοῖς βουλεύουσιν ὤν, τῷ δὲ δὴ πατρὶ ἐκπεπτωκότι παραχωρῆσαι τῆς βουλείας ἀξιῶν ἱκέτευεν) B ἐξετασμὸν αὖθις ἐποιήσατο, καὶ τινὰς ἀπαλλάξας, ἄλλους ἀντικατέλεξεν. ἐπειδή τε πολλοὶ καὶ ὡς διεγεγράφατο, καὶ τινὲς αὐτῶν αἰτίας (οἷα ἐν τῷ τοιούτῳ φιλεῖ συμβαίνειν) ὡς καὶ ἀδίκως ἀπεληλαμένοι εἶχον· τότε γε αὖθις καὶ συνθεάσασθαι καὶ συνεστιάσασθαι τοῖς βουλεύουσι, τῇ αὐτῇ σκευῇ χρωμένοις, συνεχώρησε, καὶ ἐς τὸ ἔπειτα τὰς ἀρχὰς αἰτεῖν ἐπέτρεψε. C καὶ αὐτῶν οἱ μὲν πλείους ἐπανῆλθον χρόνῳ ἐς τὸ συνέδριον, ὀλίγοι δὲ τινὲς ἐν τῷ μέσῳ, μήτε τῆς γερουσίας μήτε τοῦ δήμου νομιζόμενοι, κατελείφθησαν. τούτων οὖν οὕτω γιγνομένων, συχνοὶ μὲν εὐθύς, συχνοὶ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐκείνῳ καὶ τῷ Ἀγρίππᾳ ἐπιβουλεῦσαι, εἴτ᾽ οὖν ἀληθῶς, εἴτε καὶ ψευδῶς, αἰτίαν ἔσχον. οὐ γάρ ἐστιν ἀκριβῶς τὰ τοιαῦτα τοῖς ἔξω αὐτῶν οὖσιν εἰδέναι. πολλὰ γὰρ ὧν ἂν ὁ κρατῶν πρὸς τιμωρίαν, ὡς καὶ ἐπιβεβουλευμένος, ἤτοι δι᾽ ἑαυτοῦ ἢ καὶ διὰ τῆς γερουσίας D πράξῃ, ὑποπτεύεται, κατ᾽ ἐπήρειαν, κἂν ὅτι μάλιστα δικαιότατα συμβῇ, γεγονέναι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ γνώμην ἔχω περὶ πάντων τῶν τοιουτοτρόπων αὐτὰ τὰ λεγόμενα συγγράψαι, μηδὲν ὑπὲρ τὰ δεδημοσιευμένα, πλὴν τῶν πάνυ φανερῶν, μήτε πολυπραγμονῶν, μήθ᾽ ὑπολέγων μήτ᾽ εἰ δικαίως μήτ᾽ εἰ ἀδίκως τι γέγονε, μήτ᾽ εἰ ψευδῶς, μήτ᾽ εἰ ἀληθῶς εἴρηται. καὶ τοῦτο μέν μοι καὶ κατὰ τῶν μετὰ ταῦτα γραφησομένων εἰρήσθω. E

Ἐν δὲ δὴ τῷ τότε παρόντι ὁ Αὔγουστος ἄλλους μέν τινας ἐδικαίωσε, τὸν δὲ δὴ Λέπιδον ἐμίσει μέν, διά τε τἆλλα, καὶ ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἐπεφώρατο ἐπιβουλεύων αὐτῷ, καὶ ἐκεκόλαστο. οὐ μέντοι καὶ ἀποκτεῖναι ἠθέλησεν, ἀλλ᾽ ἐν τρόπῳ τινὶ ἄλλοτε ἄλλῳ προεπηλάκιζεν. ἔς τε γὰρ τὴν πόλιν καὶ

Neque verò hunc finem eius rei fecit. Quia enim & indigni nonnulli sic quoque cooptati fuêre, & Licinius quidam Regulus, deletum se ex albo patrum, quum filius ipsius, & multi alii, quibus se præstantiorem esse iudicabat, in eo legerentur, in ipsa curia, veste lacerata, corpus denudauit: enumeratísq; militiis suis, cicatrices ostentauit, & Articuleius Petus in senatum receptus, eiecto patre, orauit vt sibi patri loco cedere liceret. his motus Augustus, denuo examen senatus instituit: quibusdámque depositis, alios subrogauit. Quum sic quoque multi ordine senatorio moti essent, quorum nonnulli causas, vt fieri in huiusmodi rebus assolet, afferebant cur iniquè secum ita actum esset, iis tum Augustus inter senatores, eodémq; habitu conuiuia & spectacula frequentandi, ac deinceps magistratus petendi copiam fecit: horum plerique postmodo in senatum recepti sunt, pauci in medio inter senatum ac populum loco reputati manserunt. His ita actis, cõplures statim, multi deinde delati sunt, quòd Augusto Agrippæque insidias struxissent, siue id crimen iure, siue iniuria eis obiectum fuerit. in huiusmodi enim rebus nemini præter eos ad quos ea spectat, certò quicquam cognoscere licet. Quum enim imperator de multis, quasi insidiis eorum petitus, vel ipse vel per senatum supplicium exigat, etiam si id iustissimè fiat, tamen fraude id agere eum apud multos suspicio insinuat. itaque mihi huiusmodi res omnes ita vt vulgò feruntur, scribere in animo est, (nisi quando ea apertè falsa sint) nihil curiosius scrutaturo, neq; disputaturo iusténe aut secus ea acta, aut verène an falsò memoriæ sint tradita.

Licinius Regulus.

Articuleius Petus.

Insidiæ in Augustum & Agrippam.

Tum igitur Augustus nonnullis pœnam irrogauit: Lepidum autem quum odio haberet, & aliis de causis, & quia filius eius, perniciem ipsi machinatus fuisse conuictus, pœnas dederat, tamen interficere nolens, alia tãtùm supra aliam ignominia affecit: nimirum ex a-

Augusti in Lepidum contumelia.

gro in vrbem inuitum eum venire iussit, ac subinde in concilia populi introduxit, vt propter potentiæ ac dignitatis in contrarium mutationem risui & ludibrio omnibus esset. quúmque aliâs nulla in re eum vt alicuius pretii adhiberet, tunc postremum ei inter omnes consulares locum assignauit, quum reliquos conuenienti ordine ac sibi placito collocasset. Eadem contumelia Lepido etiam à consulibus illata est. Quum Antistius Labeo (cuius arbitrio legendum senatum Augustus permiserat) in senatorum numerum Lepidum retulisset, periurium ei Augustus obiecit, suppliciúmque minatus est: at quum is respondisset, non videri sibi rem indignam hanc à se factam, quòd eum virum in senatu retinuisset, quem ipse Augustus adhuc pateretur esse pontificem maximum, iram omnem Augustus remisit. qui sanè quum sæpenumero & priuatim & publico iudicio hoc sibi sacerdotium expetiisset, nō censuit tamen id viuo Lepido occupandum. Hoc itaque dictum Antistii haud importunè prolatum esse videbatur, sicut ne illud quidem, quum in senatu mentione aliquando illata, conuenire vt Augustum ipsi per ordinem singuli custodirét, neque contrà dicere ausus, neque assentiri sustinens, somnolentum se, & excubiis pro eo agendis inhabilem esse dixit.

Antistius Labeo Augusto contrarius.

Inter alia ab Augusto tum statuta hoc quoque fuit, quòd eos qui largitionibus factis magistratum aliquem ambiissent, quinquennium ab iis arcuit, grauiorem mulctam innuptis vtriusque sexus imposuit: contráque nuptiarum & multitudinis liberûm præmia constituit. Ac quoniam masculi patricii generis numerum patriciarum fœminarum multò anteibant, liberum fecit vt qui vellent, (modò senatores ne essent) libertas etiam ducere possent, eorúmque liberos legitimos esse iussit. Interim quum in senatu de mulierum ac iuuenum immodestia occlamaretur, quæ videlicet causa esset quominus facilè matrimonia contraherentur: contenderéntque ab eo vt huic quoque emendationem adhiberet rei: (quo

Lex ambitus.

Nuptiarum.

Libertinarum coniugia.

A ἄκοντα αὐτὸν ἐκ τῶν ἀγρῶν κατιέναι ἐκέλευε, καὶ ἐς τὰς συνόδους ἀεὶ ἐσῆγεν. ὅπως ὅτι πλείστην καὶ χλευασίαν καὶ ὕβριν πρός τε τῆς ἰσχύος καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀξιώσεως μεταβολὴν ὀφλισκάνῃ· καὶ οὔτε ἐς ἄλλο τι ὡς καὶ ἀξίῳ οἱ λόγου ἐχρῆτο. τότε δὲ καὶ τὴν ψῆφον ὕστατον τῶν ὑπατευκότων ἐπῆγε· τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους ἐν τῇ καθηκούσῃ τάξει ἐπεψήφιζε· τῶν δ' ὑπατευκότων πρῶτόν τε ἕνα καὶ δεύτε-

B ρον, τρίτον τε ἕτερον, καὶ τέταρτον, τούς τε λοι- 361

ποὺς ὁμοίως, ὥσπερ καὶ ἐβούλετο. καὶ τοῦτο καὶ οἱ ὕπατοι ἐποίουν. οὕτω μὲν δὴ τὸν Λέπιδον μετεχείριζετο· καὶ ἐπειδή γε Ἀντίστιος Λαβεὼν ἐς τοὺς βουλεύσοντας αὐτόν, ὅτι ἰδία γνώμη ἐκείνη ἐγίγνετο, ἐσεγράψατο, πρῶτον μὲν ἐπιωρκηκέναι τε αὐτὸν ἔφη, καὶ τιμωρήσεσθαι ἠπείλησεν· ἔπειτα δὲ εἰπόντος αὐτοῦ, καὶ τί δεινὸν πεποίηκα, κατασχὼν ἐν τῷ συνεδρίῳ ἄνδρα ὃν σὺ ἀρχιερέων ἔτι καὶ νῦν πε-

C ριορᾷς ὄντα; οὐκέτι οὐδεμίαν ὀργὴν ἐποιήσατο. πολλάκις γὰρ καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τῆς ἱερωσύνης ταύτης ἀξιούμενος, οὐκ ἐδικαίωσε ζῶντος τοῦ Λεπίδου λαβεῖν αὐτήν. Ἀντίστιος μὲν οὖν τοῦτό τε οὐκ ἀπὸ καιροῦ εἰπεῖν ἔδοξε· καὶ ποτὲ λόγων ἐν τῇ βουλῇ γιγνομένων, ὡς χρεὼν εἴη τὸν Αὔγουστον ἐκ διαδοχῆς φρουρεῖν σφᾶς, ἔφη, μήτ' ἀντειπεῖν τολμῶν, μήτε συγκαταθέσθαι ὑπομένων, ὅτι ῥέγκω, καὶ οὐ δύναμαι αὐτοῦ προκοιτῆσαι.

D Ὁ δ' οὖν Αὔγουστος ἄλλα τε ἐνομοθέτησε, καὶ τοὺς δεκάσαντάς τινας ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς, ἐς πέντε ἔτη αὐτῶν εἶρξε. τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπέταξε· καὶ ἔμπαλιν τοῦ τε γάμου καὶ τῆς παιδοποιίας ἆθλα ἔθηκεν. ἐπειδή τε πολὺ πλεῖον τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων, ἄγεσθαι· ἔννομον τὴν τεκνοποιίαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. κἀν

E τούτῳ καταβοήσεως ἐν τῷ συνεδρίῳ περί τε τῆς τῶν γυναικῶν καὶ περὶ τῆς τῶν νεανίσκων ἀκοσμίας, πρὸς ἀπολογίαν δή τινα τοῦ μὴ ῥᾳδίως δι' αὐτὴν τὰς τῶν γάμων συναλλαγὰς ποιεῖσθαι, γενομένης, καὶ ἐναγόντων αὐτὸν καὶ ἐκείνην ἐπανορθῶσαι, χλευασμῷ

ὅτι πολλαῖς γυναιξὶν ἐχρῆτο, τὸ μὲν πρῶτον ἀπεκρίνατο αὐτοῖς, ὅτι τὰ μὲν ἀναγκαιότατα διώρισται, τὰ δὲ λοιπὰ ἀδύνατόν ἐστιν ὁμοίως προσταχθῆναι. ἔπειτα δὲ ἐκβιασθεὶς εἶπεν ὅτι, Αὐτοὶ ὀφείλετε ταῖς γαμεταῖς καὶ παραινεῖν καὶ κελεύειν ὅσα βούλεσθε· ὅπερ που καὶ ἐγὼ ποιῶ. Ἀκούσαντες οὖν ταῦτα ἐκεῖνοι, πολλῷ μᾶλλον ἐνέκειντο αὐτῷ, βουλόμενοι τὰς παραινέσεις ἃς τῇ Λιουίᾳ παραινεῖν ἔφη, μαθεῖν. καὶ ὅς, ἄκων μὲν, εἶπε δ᾽ οὖν τινὰ καὶ περὶ τῆς ἐσθῆτος καὶ περὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου, τῶν τε ἐξόδων καὶ τῆς σωφροσύνης αὐτῶν· μηδ᾽ ὁπωσοῦν φροντίσας ὅτι μὴ καὶ τῷ ἔργῳ αὐτὰ ἐπιστοῦτο. καὶ ἕτερον δέ τι τοιόνδε τιμητεύων ἐπεποιήκει. ἐπεὶ γὰρ προσήγαγέ τις αὐτῷ νεανίσκον γυναῖκα ἐκ μοιχείας γεγαμηκότα, καὶ πλεῖστα ὅσα κατηγόρησεν αὐτοῦ, διηπορήθη, μήτε παριδεῖν τὸ πρᾶγμα, μήτε ἐπιτιμῆσαί τι τολμήσας. καὶ μάλιστα ποτὲ ὀψὲ ἀνενεγκὼν, Πολλὰ, ἔφη, καὶ δεινὰ αἱ στάσεις ἡμῖν ἤνεγκαν· ὥστε ἐκείνων μὲν ἀμνημονῶμεν, τοῦ δὲ δὴ λοιποῦ προνοῶμεν, ὅπως μηδὲν τοιοῦτον γίγνηται. ὡς δ᾽ οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι, τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δὲ ἔργον αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ᾽ ἣν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντων γαμήσει τις. τουτέστι, δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τόν γέ τι ἀπ᾽ αὐτῆς ἀπολαύσοντα. δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη, καθάπερ εἶπον, νομίζεται. ταῦτά τε οὖν ἕκαστα διενομοθέτει, καὶ ἵνα ἐπὶ τῇ τοῦ σίτου διαδόσει προβάλλωνται καὶ οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἀεὶ ὄντες ἕνα ἕκαστον ἐκ τῶν πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐστρατηγηκότων, καὶ ἐξ αὐτῶν τέσσαρες οἱ λαχόντες σιτοδοτῶσιν ἐκ διαδοχῆς. τόν τε πολίαρχον τὸν ἐς τὰς ἀνοχὰς καθιστάμενον ἕνα ἀεὶ αἱρεῖσθαι. καὶ τὰ ἔπη τὰ Σιβύλλεια ἐξίτηλα ὑπὸ τοῦ χρόνου γεγονότα, τοὺς ἱερέας αὐτοχειρίᾳ ἐκγράψασθαι ἐκέλευσεν, ἵνα μηδεὶς ἕτερος αὐτὰ ἀναλέξηται. τάς τε ἀρχὰς ἅπασι τοῖς δέκα μυριάδων οὐσίαν
362 ἔχουσι, καὶ ἄρχειν ἐκ τῶν νόμων δυναμένοις, ἐπαγγέλλειν ἐπέτρεψε. τοσοῦτον γὰρ τὸ βου-

ipſo eum tacitè ſubſannabant, quia cum multis mulieribus rem haberet) primùm reſpondit, quæ maximè eſſent neceſſaria, ea ſe conſtituiſſe, reliqua autem eodem modo determinari nequaquã poſſe: deinde is ei ſermo vi extorſus eſt, vt diceret, debere ipſos ea quę vellent, coniugibus ſuis præcipere ac admonere: quemadmodum ipſe faceret: tum verò multò magis inſtare ſenatores, & cupere diſcere, quęnam eſſent eæ admonitiones, quibus ſe ad Liuiam ſuam vti dixiſſet. Itaque Auguſtus etſi perinuitus, nonnulla de veſtitu, ac reliquo mundo muliebri, de progreſſúque in publicum & modeſtia mulierum retulit, nihil curans quòd res ipſa fidem dictis nõ faceret. In cenſura quum adduceretur ad ipſum adoleſcens quidam, qui mulierem cum qua adulterii conſuetudinem habuiſſet, vxorem duxerat, eſſétque multis accuſatus, diu anceps hæſit, quum neque conniuere ad eam rem, neque pœnam irrogare auderet: tandem collecto animo, Seditiones, inquit, multa mala nobis attulerunt, ea obliuioni demus, id verò curemus, ne quid ſimile in poſterum fiat. Quidam de infantibus pactiones nuptiales faciebant, ac fructum ipſi ex bonis deſponſorum percipiebant, res ipſa nõ repræſentabatur: id vt corrigeret, edixit ne qua pactio nuptialis rata eſſet, vbi vltra bienniũ eſſent nuptiæ differendæ: id eſt, vt omnino ea decem annos nata eſſet, quam deſponderc aliquis, & fructum bonorum eius percipere vellet. puellis enim, vti diximus, duodecimus annus perfectus maturitatis ad nuptias terminus eſt. Præterea inſtituit vt ad diſtribuendam annonam magiſtratus ſinguli ſingulos, ex iis qui ante triẽnium præturam geſſiſſent, proderent, ex iis quatuor ſorte delecti frumento diuidendo vacarent ordine: vt vnus ſemper præfectus vrbis propter ferias, non plures, conſtitueretur: & quia iam vetuſtate libri Sibyllini exoleſcebant, pontificibus negotium dedit, vt ſua manu eos deſcriberent, ne quis alius eos legeret: omnibus qui quadringenta ſeſtertia poſſiderent, ac magiſtratus gerere eis per leges liceret, eorum petendorum poteſtatẽ dedit. Hunc enim primum

Cæſar cũ multis mulieribus rem habere ſolitus.

Adultero parcit Cæſar.

Pactiones nuptiales.

Puellis duodecimus annus perfectus maturitatis ad nuptias terminus.

Sibyllini libri exſcripti.

Census patriciorum. censum patriciorum constituerat, quem deinde vsque ad decies sestertiûm protulit. quibusdámque honestè viuentibus, qui priùs minorem quàm quadringenta sestertia, aut pòst minus quàm decies sestertiûm possiderent, quantum defuit, dono dedit: ideóque prætoribus, si qui vellent, permisit vt triplum eius pecuniæ quæ ad ludos faciendos ex ærario præbebatur, insumerent. Itaque etsi non defuerunt qui ob reliquas leges nimis præcisè ab eo latas indignarentur, tamen propter hæc, & quòd Pyladem histrionem per factiones ex vrbe profligatum reduxit, ea omnis indignatio euanuit. *Pylades & Bathyllus histriones.* Proinde sapienter admodum Pylades ab eo obiurgatus, quòd cum Bathyllo eandem artem exercente, & Mæcenatis familiari, rixaretur, respondisse fertur, Expedit tibi Cæsar, populum nobis intentum tempus consumere. Hæc eo anno gesta.

Anno V.C. 737. C. Furnio, C. Silano coss. iterum natus est Agrippæ filius, cui Lucio nomen factum: *Lucius & Caius, Agrippæ filij, ab Augusto adoptantur.* hunc, & fratrem eius Caium, Augustus, quò tutior esset ab insidiis, non expectato dum virilem ætatem attingerent, statim adoptauit. *Festum Virtutis & Honoris.* festum, quod Virtuti & Honori celebrabatur, in eam diem qua hodie agitur, transtulit. iis qui triumpharent, mandauit vt in rerum à se gestarum memoriam aliquod opus ex manubiis facerent. *Seculares ludi.* seculares ludos quintò perfecit. oratores iussit causas nullo accepto præmio agere: qui secus fecisset, eum quadruplum acceptæ mercedis pendere. qui quotannis iudices sorte deligerentur, iis prohibuit ne eo anno in domum alicuius eorum qui causam in iudicio agendam haberent, ingrederentur. Et quoniam negligentius in senatum senatores veniebant, iis qui tardiùs absque probabili causa venissent, maiorem quàm antè mulctam proposuit.

Anno V.C. 738. His constitutis, L. Domitio, & P. Scipione coss. in Galliam profectus est, obtendens causam huius profectionis bella quæ ibi conturbata essent. *Augusti in Galliam peregrinatio.* Quum enim diuturna eius in vrbe commoratio molesta multis esset, ac multos qui contra leges deliquissent, plectens, offenderet, multis parcens, cogeretur suas ipse

A λευτικὸν τίμημα τὴν πρότην εἶναι ἔταξεν, ἔπειτα καὶ ἐς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας αὐτὸ προήγαγε. καί τισι τῶν εὖ βιούντων, ἐλάττω ποτὲ μὲν τῶν δέκα, αὖθις δὲ τῶν πέντε καὶ εἴκοσι κεκτημένων, ἐχαρίσατο ὅσον ἐνέδει. καὶ διὰ ταῦτα τοῖς βουλομένοις τῶν στρατηγῶν τριπλάσιον τοῦ παρὰ τοῦ δημοσίου σφίσιν ἐς τὰς πανηγύρεις διδομένου προσαναλίσκειν ἐφῆκεν. ὥστε εἰ καὶ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἄλλων αὐτοῦ νομοθετημάτων ἤχθοντό τινες, ἀλλ' ὑπό τε τούτου, καὶ ὅτι Πυλάδην τινὰ B ὀρχηστὴν διὰ στάσιν ἐξεληλαμένον κατήγαγεν, οὐκέτ' ἐκείνων ἐμέμνηντο. ὅθεν περ πάνυ σοφῶς ὁ Πυλάδης, ἐπιτιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ, ἐπεὶ Βαθύλλῳ ὁμοτέχνῳ τε οἱ ὄντι, καὶ τῷ Μαικήνᾳ προσήκοντι, διεστασίαζεν, εἰπεῖν λέγεται ὅτι, Συμφέρει σοι, Καῖσαρ, περὶ ἡμᾶς τὸν δῆμον διατρίβεσθαι. Ταῦτα μὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἐγένετο.

Ἐπὶ δὲ δὴ τοῦ Γαΐου τε Φουρνίου καὶ Γαΐου Σιλανοῦ, ὑπάτων, υἱὸν αὖθις ὁ Ἀγρίππας C ἀνείλετο τὸν Λούκιον ὀνομασθέντα, καὶ αὐτὸν εὐθὺς ὁ Αὔγουστος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γαΐου ἐποιήσατο, μὴ ἀναμείνας σφᾶς ἀνδρωθῆναι, ἀλλ' αὐτόθεν διαδόχους τῆς ἀρχῆς ἀποδείξας, ἵν' ἧττον ἐπιβουλεύηται. τήν τε τῆς Τιμῆς καὶ τῆς Ἀρετῆς πανήγυριν ἐς τὰς νῦν ἡμέρας μετέστησε· καὶ τοῖς τὰ ἐπινίκια πέμπουσιν, ἔργον ἐκ τῶν λαφύρων ἐς τὴν τῶν πράξεων μνήμην ποιεῖν προσέταξε. τά τε σαικουλάρια τὰ πέμπτα ἐπετέλεσε· καὶ τοὺς ῥήτορας D ἀμισθὶ συναγορεύειν, ἢ τετραπλάσιον ὅσον ἂν λάβωσιν ἐκτίνειν, ἐκέλευσε. τοῖς δὲ δικάζειν ἀεὶ λαγχάνουσιν ἀπεῖπεν ἐς μηδενὸς οἴκαδε τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον εἰσιέναι. ἐπειδή τε ἀσπουδεὶ βουλευταὶ ἐς τὸ συνέδριον συνεφοίτων, ἐπηύξησε τὰς ζημίας τοῖς οὐκ ἐξ εὐλόγου τινὸς αἰτίας ὑστερίζουσι.

Καὶ μετὰ ταῦτα ἐς τὴν Γαλατίαν, Λουκίου τε Δομιτίου καὶ Πουπλίου Σκιπίωνος ὑπατευόντων, ὥρμησε, πρόφασιν τοὺς πολέμους τοὺς κατ' ἐκεῖνο κινηθέντας λαβών. E ἐπειδὴ γὰρ ἐπαχθὴς πολλοῖς ἐκ τῆς ἐν τῇ πόλει χρονίου διατριβῆς ἐγεγόνει, καὶ συχνοὺς μὲν ἔξω τι τῶν τεταγμένων πράττοντας δικαιῶν ἐλύπει, συχνῶν δὲ καὶ φειδόμενος, τὰ

A νενομοθετημένα ὑφ' ἑαυτοῦ παραβαίνειν ἀναγκάζηται· ἐκδημῆσαι τρόπον τινὰ κατὰ τὸν Σόλωνα ἔγνω. καί τινες καὶ διὰ τὴν Τερεντίαν τὴν τοῦ Μαικήνου γυναῖκα ἀποδημῆσαι αὐτὸν ὑπετόπησαν· ἵν' ἐπειδὴ πολλὰ περὶ αὐτῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐλογοποιεῖτο, ἄνευ θρύλου τινὸς ἐν τῇ ἀλλοδημίᾳ αὐτῇ συνῇ. οὕτω γὰρ οὖν πάνυ αὐτῆς ἤρα, ὥστε καὶ ἀγωνίσασθαί ποτε αὐτὴν περὶ τοῦ κάλλους πρὸς τὴν Λιουίαν ποιῆσαι. B πρὶν δὲ ἢ ἀφορμᾶσθαι, τὸν τοῦ Κυρίνου ναὸν καθιέρωσεν, ἐκ καινῆς οἰκοδομήσας. εἶπον δὲ τοῦτο ὅτι ἓξ καὶ ἑβδομήκοντα κίοσιν αὐτὸν ἐκόσμησεν, ὅσαπερ τὰ πάντα ἔτη αὐτὸς διεβίω. καὶ ἐκ τούτου λόγον τισὶ παρέσχεν, ὡς καὶ ἐξεπίτηδες αὐτὸ ἀλλ' οὐ κατὰ τύχην ἄλλως πράξας. ἐκεῖνόν τε οὖν τότε ἐθείωσε, καὶ μονομαχίας ἀγῶνας διά τε τοῦ Τιβερίου καὶ διὰ τοῦ Δρούσου, συγχωρηθὲν δή σφισιν ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἔθηκε. C καὶ οὕτω τὸ μὲν ἄστυ τῷ Ταύρῳ μετὰ τῆς ἄλλης Ἰταλίας διοικεῖν ἐπιτρέψας (τόν τε γὰρ Ἀγρίππαν ἐς τὴν Συρίαν αὖθις ἐστάλκει, καὶ τὸν Μαικήναν διὰ τὴν γυναῖκα οὐκέθ' ὁμοίως ἔχαιρε) τὸν δὲ δὴ Τιβέριον καίτοι στρατηγοῦντα παραλαβὼν, ἐξώρμησεν. ἐστρατήγησε γὰρ, καίπερ τὰς στρατηγικὰς τιμὰς ἔχων· καὶ τήν γε ἀρχὴν αὐτοῦ πᾶσαν ὁ Δροῦσος ἐκ δόγματος διήγαγεν. ἐξελθόντων δ' οὖν αὐτῶν, τὸ τῆς Νεότητος μέγαρον ὑπὸ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα κατεκαύθη. D καὶ διά τε τοῦτο καὶ διὰ τἆλλα τὰ προγιγνόμενα (λύκος τε γὰρ διὰ
363 τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ἐς τὴν ἀγορὰν ἐσπεσὼν, ἀνθρώπους ἔφθειρε, καὶ μύρμηκες πόρρω τῆς ἀγορᾶς ἐκφανέστατα συνεστράφησαν· λαμπάς τε τις ἀπὸ μεσημβρίας ἐπὶ τὴν ἄρκτον διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ἐφέρετο) εὐχὰς ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Αὐγούστου ἐποιήσαντο. κἀν τούτῳ καὶ τὴν πενταετηρίδα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ διεώρτασαν, τοῦ Ἀγρίππου (ἐν E γὰρ τοῖς πεντεκαίδεκα ἀνδράσιν, οἷς ἐκ τῆς περιτροπῆς ἡ διοίκησις αὐτῆς ἐπέβαλλεν, ἱέρωτο) διὰ τῶν συνιερέων) ἀναλώσαντος.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐταράχθη. καὶ γὰρ Καμμούνιοι καὶ Οὐέννιοι, Ἀλπικὰ γένη, ὅπλα τε ἀντήραντο, καὶ νικηθέντες ὑπὸ τοῦ Πουπλίου Σιλίου ἐ-

leges præuaricari, peregre abire Solonis exemplo statuit. Fuerunt qui propter Terentiam, Mæcenatis vxorem, cum discedere suspicarentur: vt, quoniam multi Romæ de ipsorum amore sermones per vulgus darentur, in peregrinatione sua citra omnem rumorem eius rei cũ ea viuere posset. Eam enim adeo amabat, vt aliquando effecerit vt ea cum Liuia de forma certaret. Ante suum abitum, templum Quirini de nouo ædificatum dedicauit. id eo commemorandum duxi, quòd id templum quum sex ac septuaginta columnis decorasset, totidémque omnino annos ipse vixit, occasionem nonnullis dedit ea res, vt dicerent non forte fortuna, sed consultò ipsum hoc columnarum numero vsum fuisse. Munus quoque gladiatorium per Tiberium & Drusum, permissu senatus id agentes, exhibuit. Deinde vrbis & Italiæ gubernatione Tauro iniuncta (nam statim Agrippam in Syriam miserat: erat autem ei Mæcenas propter vxorem minus iam gratus) ac Tiberio secum accepto (quanquam is tum præturam gerebat, quum tamen prætorios honores iam antè haberet) ab vrbe profectus est: Tiberii præturam Drusus ex senatusconsulto ad finem vsque gessit. Augusto & Tiberio Roma profectis, ædes Iuuentutis insequenti nocte conflagrauit: huius aliorúmq; quæ tum præterea accidere prodigiorũ causa (nam & lupus via sacra in forum irruerat, ac homines aliquot occiderat, & procul à foro apertissimè formicarum examen confluxerat, & fax totam noctem à meridie aduersus Septentrionem lata fuerat) vota sunt pro reditu Augusti concepta. Tum quinquennales etiam ludi propter principatum eiusdem ab Agrippa (nam is quoque à collegio quindecimuirorum, quibus per ordinem horum ludorum curatio incumbebat, cooptatus, & inauguratus fuerat) exhibiti sunt.

Multi quoque alii motus in id tempus inciderunt. Camuni & Vennonetes, gentes Alpinæ, arma contra Romanos sumpserunt, victíque à Publio Silio & subacti sunt. Pan-

Terentia Mæcenatis vxor, Cæsaris adultera.

Templum Quirini.

Anni vitæ Augusti.

Taurus Italiæ præfectus.

Cur minus iã gratus Cæsari Mæcenas.

Tiberius prætor.

Drusus pretor.

Prodigia.

Quinquennales ludi.

Camunorũ & vennonetum bellum.

P. Silius.

Pannonij. Norici.

nonii cum Noricis in Histriam incursiones fecerunt, & à Silio eiúsque legatis incommodis affecti, rursus pacem acceperunt, Noricísque etiã causam seruitutis præbuerunt. Qui in Dalmatia & Hispania tumultus

Dalmatici, Hispanici, Macedonici tumultus. M. Lollius. Rhymetalces.

extiterant, paruo negotio sunt sedati. Macedoniam Dentheletę & Scordisci infestauêre. In Thracia M. Lollius Rhymetalci auunculo & tutori filiorum Coccyos auxilium ferens, Bessos domuit: post eum C. Lucius eadem de causa contra Sauromatas bellum gerens, victos trans Istrũ repulit.

Bessi. Sauromatæ.

Germanicum bellum, & clades Lolliana.

Cæterùm maximũ ea tempestate bellum, quod ipsum adeo Augustum vrbe extraxit, contra Germanos fuit. Sicambri, Vsipetæ, & Tenchteri, primùm quosdam in suo territorio deprehensos Romanorum in crucem egerant: deinde Rheno transmisso, ex Gallia prædas egerant: equitatum Romanorum contra se missum per insidias circumuenerant: & à fugientibus vsque ad Lollium præfectum præter opinionem suam pertracti, hunc quoque vicerant. Quibus cognitis Augustus aduersus eos expeditionẽ quum suscepisset, bellum nullum gerendum habuit. Barbari enim quum Lollium arma parare, Augustum exercitum adducere audirent, in suam terram regressi, obsidibus datis pacem acceperunt. Itaque Augustus etsi nihil armis ad id bellum fuit opus: tamen reliquis rebus constituẽdis, hunc & posteriorem proximè annum, quo consulatum gesserunt M. Drusus Libo, & L. Calpurnius Piso, absumpsit: quum mul-

ANNO V.C. 739.

ta Germani, multa Licinnius moueret. Idque videtur mihi potissimũ cetus is pręmonuisse, qui viginti pedes latus, sexaginta longus, ac præter caput, cætera mulieri similis, in terram ex Oceano prosiluerat. Licinnius origine Gallus erat, captúsq; à Romanis, seruus Iulii Cæsaris fuerat, & ab eo manumissus, ab Augusto Galliæ præfectus fuit. Is cum auaritia barbarica maiestatem Ro-

Cetus magnus.

Licinnius Galliæ præfectus, eiúsque auaritia & nequitia.

A ἐχρώθησαν· καὶ οἱ Παννόνιοι τήν τε Ἰστρίαν μετὰ Νωρίκων κατέδραμον, καὶ αὐτοί τε πρὸς τε τοῦ Σιλίου καὶ τῶν ὑποστρατήγων αὐτοῦ κακωθέντες, αὖθις ὡμολόγησαν, καὶ τοῖς Νωρίκοις αἴτιοι τῆς αὐτῆς δουλείας ἐγένοντο. τά τε ἐν τῇ Δαλματίᾳ καὶ τὰ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ νεοχμωθέντα, δι' ὀλίγου κατέστη, καὶ ἡ Μακεδονία ὑπό τε τῶν Δενθηλητῶν καὶ ὑπὸ τῶν Σκορδίσκων ἐπορθήθη. ἔν τε τῇ Θρᾴκῃ πρότερον μὲν Μάρκελλος Λόλλιος Ῥυμητάλκῃ θείῳ τε τῶν τοῦ Κότυος παίδων καὶ

B ἐπιτρόπῳ ὄντι βοηθῶν, Βησσοὺς κατεστρέψατο· ἔπειτα δὲ Λούκιος Γάιος Σαυρομάτας ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας κρατήσας, ὑπὲρ τὸν Ἴστρον ἀπεώσατο. ὁ δὲ δὴ μέγιστος τῶν τότε συμβάντων τοῖς Ῥωμαίοις πολέμων, ὅσπερ που καὶ τὸν Αὔγουστον ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε, πρὸς τοὺς Κελτοὺς ἐγένετο. Σύγαμβροί τε γὰρ καὶ Οὐσιπέται τε καὶ Τέγκτηροι τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ σφετέρᾳ τινὰς αὐτῶν συλλαβόντες ἀνεσταύρωσαν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν

C Ῥῆνον διαβάντες, τήν τε Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλατίαν ἐλεηλάτησαν. τό τε ἱππικὸν τὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπελθὸν σφίσιν ἐνήδρευσαν. καὶ φεύγουσιν αὐτοῖς ἐπισπόμενοι, τῷ τε Λολλίῳ ἄρχοντι αὐτῶν ἐνέτυχον ἀνέλπιστοι, καὶ ἐνίκησαν καὶ ἐκεῖνον. μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Αὔγουστος ὥρμησε μὲν ἐπ' αὐτούς, οὐ μέντοι καὶ ἔργον τι πολέμου ἔσχεν. οἱ γὰρ βάρβαροι, τόν τε Λόλλιον παρασκευαζόμενον καὶ ἐκεῖνον στρατεύοντα πυθόμενοι, ἔς τε τὴν ἑαυτῶν ἀνεχώ-

D ρησαν, καὶ σπονδὰς ἐποιήσαντο, ὁμήρους δόντες. τῶν μὲν οὖν ὅπλων οὐδὲν διὰ ταῦτα ὁ Αὔγουστος ἐδεήθη· τὰ δὲ δὴ ἄλλα καθιστάμενος, τοῦτόν τε τὸν ἐνιαυτὸν κατανάλωσε, καὶ τὸν ὕστερον, ἐν ᾧ Μάρκος τε Λίβων καὶ Καλπούρνιος Πείσων ὑπάτευσαν. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ ὑπὸ τῶν Κελτῶν, πολλὰ δὲ καὶ ὑπὸ Λικιννίου τινὸς ἐπεποίηντο. καί μοι δοκεῖ τοῦτο ὅτι μάλιστα τὸ κῆτος σφίσι προσημῆναι. πλάτος μὲν γὰρ ποδῶν εἴκοσι, μῆκος δὲ τε-

E τραπλάσιον ἔχον, καὶ γυναικὶ πλὴν τῆς κεφαλῆς ἐοικός, ἐς τὴν γῆν αὐτὸ ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ ἐξώκειλεν. ὁ δὲ δὴ Λικίννιος τὸ μὲν ἀρχαῖον Γαλάτης ἦν, ἁλοὺς δὲ ἐς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ δουλεύσας τῷ Καίσαρι, ὑπὸ μὲν ἐκείνου ἠλευθερώθη, ὑπὸ δὲ τοῦ Αὐγούστου ἐπίτροπος τῆς Γαλατίας κατέστη. οὗτος οὖν πλεονεξίᾳ μὲν βαρβαρικῇ, ἀξιώσει δὲ Ῥωμαϊκῇ

A μαϊκῇ χρώμενος, πᾶν μὲν τὸ κρεῖττόν ποτε αὐτοῦ νομισθὲν καθῄρει, πᾶν δὲ τὸ ἐν τῷ παρόντι ἰσχυρὸν ἠφάνιζε. καὶ συχνὰ μὲν καὶ πρὸς τὰ αἴσχιστα τῆς προστεταγμένης οἱ διακονίας ἐξεπόριζε, συχνὰ δὲ καὶ ἑαυτῷ τοῖς τε οἰκείοις παρεξέλεγε. καὶ ἐς τοσοῦτόν γε κακοτροπίας ἐχώρησεν, ὥστε ἐπειδή τινες εἰσφοραὶ κατὰ μῆνα παρ' αὐτοῖς ἐγίγνοντο, τεσσαρεσκαίδεκα αὐτὰς ποιῆσαι· λέγων τὸν μῆνα τὸν τὸν Δεκέμβριον καλούμενον, δέκατον ὄντως εἶναι, καὶ δεῖν διὰ τοῦτο αὐτοὺς καὶ B τοὺς δύο τοὺς Αὐγούστους (ὧν τὸν μὲν, ἑνδέκατον, τὸν δὲ, δωδέκατον ὠνόμαζε) νομίζειν, καὶ τὰ χρήματα τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτοῖς ἐσφέρειν. διὰ μὲν οὖν ταῦτα τὰ σοφίσματα ἐκινδύνευσεν. οἱ γὰρ Γαλάται τῷ Αὐγούστου λαβόμενοι, δεινὰ ἐπίεσαν· ὥστε καὶ ἐκεῖνον τὰ μὲν ἄχθεσθαι σφίσι, τὰ δὲ καὶ παραιτεῖσθαι. ἀγνοεῖν τε τινὰ ἔλεγε, καὶ προσεποιεῖτο ἕτερα μὴ πιστεύειν· καὶ ἔστιν ἃ καὶ συνέκρυπτεν, αἰσχυνόμενος ὅτι τοιούτῳ ἐπιτρόπῳ ἐκέχρητο. C ἄλλο δὲ τοιόνδε τι τεχνασάμενος, καὶ πάνυ πάντων αὐτῶν κατεγέλασεν. ἐπειδὴ γὰρ χαλεπῶς οἱ τὸν Αὔγουστον ἔχοντα ᾔσθετο, καὶ κολασθήσεσθαι ἔμελλεν, ἔς τε τὴν οἰκίαν αὐτὸν ἐσήγαγε, καὶ πολλοὺς μὲν καὶ ἀργυρίου καὶ χρυσίου θησαυρούς, πολλὰ δὲ καὶ τἆλλα σωρηδὸν συννενεμημένα αὐτῷ δείξας, Ἐξεπίτηδες (ἔφη) ταῦτα, ὦ δέσποτα, καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ἤθροισα, ἵνα μὴ τοσούτων χρημάτων εὐποροῦντες οἱ ἐπιχώριοι ὄντες ἀποστῶσιν. ἀμέλει καὶ D ἐτήρησά σοι πάντα αὐτὰ καὶ δίδωμι. καὶ ὁ μὲν οὕτως, ὡς καὶ ὑπὲρ τοῦ Αὐγούστου τὴν τῶν βαρβάρων ἰσχὺν ἐκνενευρικώς, ἐσώθη.

Δροῦσος δὲ ἐν τούτῳ καὶ Τιβέριος τάδε ἔπραξαν. Ῥαιτοὶ, οἰκοῦντες μεταξὺ τοῦ τε Νωρίκου καὶ τῆς Γαλατίας, πρὸς ταῖς Ἄλπεσι ταῖς πρὸς τῇ Ἰταλίᾳ ταῖς Τριδεντίναις, τῆς τε Γαλατίας προσόρου σφίσι πολλὰ κατέτρεχον, καὶ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἁρπαγὰς ἐποιοῦντο· τούς τε ὁδῷ τῶν Ῥωμαίων E ἢ καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν διὰ τῆς σφετέρας γῆς χρωμένους ἐλυμαίνοντο. καὶ ταῦτα μὲν καὶ συνήθη πως τοῖς οὐκ ἐνσπόνδοις ποιεῖν ἐδόκουν, πᾶν δὲ δὴ τὸ ἄρρεν τῶν ἁλισκομένων, οὐχ ὅτι τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ταῖς γαστράσιν ἔτι τῶν γυναικῶν

365

manam vsurpans, omne id quod sibi præferretur, euertebat: omne quod in præsentia vires haberet, opprimebat: multásque ex officio sibi iniunctas pecunias exigebat: multas autem sibi & suis quoque conficiebat. iámque eò malitiæ peruenerat, vt quoniam singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum, quatuordecim menses anni constitueret, Decembrem mensem verè decimum dictitans: itaque duos quoque alios Augustos menses (vndecimum & duodecimum à se vocatos) esse, pecuniámque iis competentem Gallis conferendam. Has ob fraudes in periculum venit Licinnius, Gallis apud Augustum grauissimè eum accusantibus, ita vt partim indignationem ei, partim misericordiam mouerent: vtque quædam se ignorare diceret, quædam credere dissimularet, nonnulla etiam occultaret, verecundia affectus quòd tali vsus esset præfecto. Verùm alio Licinnius vsus artificio, Gallos ludificatus est. Quum videret Augustum sibi infensum, pœnásque se daturum intelligeret, in ædes eum suas adduxit, multísque argenti aurique thesauris, multis aceruis demonstratis, Hæc, inquit, domine data opera tibi ac Romanis collegi, ne Galli tanta vi pecuniæ instructi deficerent: itaque omnia & conseruaui tibi hæc, & nunc do. Ita Licinnius quasi vires Gallorum in Augusti gratiam eneruasset, discrimen euasit.

Licinnius astu periculum effugit.

Eo tempore à Druso & Tiberio hæ res sunt gestæ. Rhæti inter Noricum & Galliam ad Alpes Italiæ finitimas, quas Tridentinas nominant, sedes suas habent: hi vicinam Galliam frequenter populati, ex Italiæ finibus prædas egerant, Romanósq; & eorum socios iter per ipsorũ terras facientes infestauerant. Id quidẽ consuetudine iam receptum erat, vt in eos qui nullo essent fœdere iuncti, ita statuerent: sed præter hoc omnes masculos quos comprehendissent, etiã in vtero adhuc matrum

Rhæti à Druso & Tiberio subacti.

(id enim quibusdam diuinationibus inuestigabant) morantes necabant. Eapropter Augustus principio Drusum contra eos cum exercitu misit, isque Rhætos apud Alpes sibi Tridentinas obuiam factos, prælio congressus, haud magno certamine fudit: eiúsque victoriæ ergô prætorios honores adeptus est. Dein de quum ab Italia reiecti Rhæti nihilominus Galliam vrgerent, Tiberium quoque contra eos misit. Proinde Drusus ac Tiberius simul multis locis in Rhætiam irrumpentes, legatorum opera, ac ipse etiam Tiberius per lacum nauigiis subuectus, exterruerunt ea re barbaros: dissipatósque aggressi, haud difficulter multis exiguis præliis dispersas eorum copias deleuerunt: reliquósque infirmiores exinde, ac animis collapsos, in suam potestatem redegerunt. Quia verò populosa erat gens Rhætorum, videbantúrque bellum retentaturi, maximam eius, & ætate validissimam partem, inde abduxerunt, iis relictis qui & colendæ ei regioni sufficerent, & ad rebellandum non satis virium haberent.

Rhæti à Druso & Tiberio subacti.

Vedii Pollionis mors, luxus & crudelitas.

Hoc ipso anno Vedius Pollio mortem obiit, vir qui alioquin nihil memoria dignum egerit, libertinus genere, & equestris ordinis, diuitiarum tamen & sæuitiæ nomine celeberrimus, ita vt in historiis quoque locum inuenerit. Ne verò molestus sim, singula eius facta recensendo, habuit is murænas (piscis est hoc nomen) quæ humana carne vesci didicissent: eas in piscinis alebat, mancipiáque eis quæ morti addixisset, obiiciebat. Quum aliquando Augustum conuiuio excepisset, & calicem crystallinum minister poculorum fregisset, murænis eum, ne conuiuæ quidem pudore motus, proiici iussit: quum puer ad Augusti pedes procideret, eíque supplicaret, primùm Augustus persuadere Pollioni conatus est ne quid huiusmodi ageret: quod vbi frustra fuit, Agedum, inquit, profer omnia pocula quæ huius generis, aut alioquin pretiosa habes, vt iis vtamur: allata omnia confringi iussit.

Murænæ.

Augustus vt Vedium inhibuerit.

A ἐν μαντείαις τισὶν ἀνευρίσκοντες ἔφθειρον. διὸ οὖν ταῦτα ὁ Αὔγουστος πρῶτον μὲν τὸν Δροῦσον ἐπ' αὐτοὺς ἔπεμψε· καὶ ὃς τοὺς προαπαντήσαντάς οἱ αὐτῶν περὶ τὰ Τριδεντῖνα ὄρη συμβαλὼν, διὰ ταχέων ἐτρέψατο· ὥστε καὶ τιμὰς στρατηγικὰς ἐπὶ τούτῳ λαβεῖν. ἔπειτα δὲ ἐπεὶ τῆς μὲν Ἰταλίας ἀπεκρούσθησαν, τῇ δὲ δὴ Γαλατίᾳ καὶ ὣς ἐνέκειντο, καὶ τὸν Τιβέριον προσαπέστειλεν.

B ἐσβαλόντες οὖν ἐς τὴν χώραν πολλαχόθεν ἅμα ἀμφότεροι, αὐτοί τε καὶ διὰ τῶν ὑποστρατήγων, καὶ ὅγε Τιβέριος καὶ διὰ τῆς λίμνης πλοίοις κομισθεὶς, ἀπό τε τούτου κατέπληξαν αὐτοὺς, ὡς ἑκάστοις σφίσι συμμιγνύντες, τούς τε ἀεὶ ἐς χεῖρας ἀφικνουμένους, οὐ χαλεπῶς, ἅτε διεσπασμέναις ταῖς δυνάμεσι χρωμένους, κατειργάσαντο, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀσθενεστέρους τε ἐκ τούτου καὶ ἀθυμοτέρους γενομένους εἷλον. ἐπειδή τε ἐπολυ-

C άνδρουν, καὶ ἐδόκουν τι νεωτεριεῖν, τό, τε κράτιστον καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἐξήγαγον, καταλιπόντες τοσούτους ὅσοι τὴν μὲν χώραν οἰκεῖν ἱκανοὶ, νεοχμῶσαι δέ τι ἀδύνατοι ἦσαν.

Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ ἔτει Οὐήδιος Πωλίων ἀπέθανεν ἀνήρ· ἄλλως μὲν οὐδὲν μνήμης ἄξιον παρασχόμενος (καὶ γὰρ ἐξ ἀπελευθέρων ἐγεγόνει, καὶ ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ἐξητάζετο, καὶ λαμπρὸν οὐδὲν εἰργάσατο) ἐπὶ δὲ

D δὴ τῷ πλούτῳ τῇ τε ὠμότητι ὀνομαστότατος γενόμενος, ὥστε καὶ ἐς ἱστορίας λόγον ἐσελθεῖν. τούτου γὰρ τὰ μὲν ἄλλα ὅσα ἔπραττε, δι' ὄχλου ἂν λεγόμενα εἴη. μυραίνας δὲ δεδιδαγμένας ἀνθρώπους ἐσθίειν ἐν δεξαμεναῖς τρέφων, τοὺς δούλους αὐταῖς οὓς ἐθανάτου προσέβαλλε. καί ποτε τὸν Αὔγουστον ἑστιῶν, εἶτ' ἐπεὶ ὁ οἰνοχόος κύλικα κρυσταλλίνην κατέαξεν, ἐς τὰς μυραίνας αὐτὸν, μηδὲ τὸν δαιτυμόνα αἰδεσθεὶς, ἐμβληθῆναι προσ-

E έταξεν. ὁ οὖν Αὔγουστος, προσπεσόντος οἱ τοῦ παιδὸς καὶ ἱκετεύσαντος αὐτὸν, τὰ μὲν πρῶτα πείθειν τὸν Πωλίωνα ἐπειρᾶτο μηδὲν τοιοῦτον δρᾶσαι. ὡς δ' οὐχ ὑπήκουσεν αὐτῷ, φέρε (ἔφη) πάντα τἆλλα ἐκπώματα ὅσα ποτὲ τοιουτότροπα, ἢ καὶ ἕτερα τινὰ ἔντιμα κέκτησαι· ἵνα αὐτοῖς χρήσωμαι. καὶ αὐτὰ κομισθέντα συντρῖψαι ἐκέλευσεν.

ἰδὼν δὲ τοῦτο ἐκεῖνος ἄλλως μὲν ἠγανάκτει, A οὔτε δὲ τοῦ ἑνὸς ἐπὶ ποτηρίου πρὸς τὸ πλῆθος
365 τῶν ἄλλων τῶν ἀπολωλότων ὀργὴν ἔχων, οὔτ' αὖ τὸν διάκονον ὧν γε καὶ ὁ Αὔγουστος ἐπεποιήκει τιμωρήσασθαι δυνάμενος, ἡσυχίαν καὶ ἄκων ἤγαγε. τοιοῦτος οὖν δή τις ὁ Πωλίων ὢν ἐτελεύτησεν· ἄλλοις τε πολλοῖς πολλά, καὶ τῷ Αὐγούστῳ τότε κλήρου συχνὸν μέρος, καὶ τὸ Παυσίλυπον, τὸ χωρίον τὸ μεταξὺ τῆς τε Νέας πόλεως καὶ τῶν Πουτεόλων ὄν, καταλιπών· τῷ τε δήμῳ περικαλλές ἔργον οἰκοδομηθῆναι κελεύσας. B ὁ οὖν Αὔγουστος τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐς ἔδαφος, προφάσει τῆς ἐκείνου κατασκευῆς, ὅπως μηδὲν μνημόσυνον ἐν τῇ πόλει ἔχῃ, καταβαλὼν, περίστῳον ᾠκοδομήσατο, καὶ οὐ τὸ ὄνομα τὸ τοῦ Πωλίωνος ἀλλὰ τὸ τῆς Λιουίας ἐπέγραψε. τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον ἐποίησε· τότε δὲ πόλεις ἔν τε τῇ Γαλατίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ συχνὰς ἀπῴκισε, καὶ Κυζικηνοῖς τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκε. Παφίοις τε σεισμῷ πονήσασι καὶ χρήματα ἐχαρίσατο, C καὶ τὴν πόλιν Αὔγουσταν καλεῖν κατὰ δόγμα ἐπέτρεψε. ταῦτα δὲ ἔγραψα, οὐχ ὅτι καὶ ἄλλαις πόλεσι πολλαῖς καὶ πρότερον καὶ μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Αὔγουστος ἐφ' ὁμοίαις συμφοραῖς καὶ οἱ βουλευταὶ ἐπεκούρησαν, ὧν εἴ τις ἁπάντων μνημονεύοι, ἀπέραντον ἂν τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς γένοιτο· ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς ἐπωνυμίας ταῖς πόλεσιν ἡ γερουσία ἐν μέρει τιμῆς ἔνεμε, καὶ οὐχ, ὥσπερ νῦν, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἕκαστοι κατὰ λόγους ὀνόματα οἷς ἂν ἐθελήσωσιν ὡς πλήθει ποιοῦνται. D

Τῷ δ' ἐπιγιγνομένῳ ἔτει Μάρκος μὲν Κράσσος καὶ Γναῖος Κορνήλιος ὑπάτευσαν· οἱ δ' ἀγορανόμοι οἱ Κουρούλιοι, ἀπειπόντες τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἐξαισίων σφίσι τῶν ὀρνίθων γενομένων ᾕρηντο, αὖθις αὐτὴν ἔξω τῶν πατρίων ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἀνέλαβον. ἥ τε στοὰ ἡ Παύλειος ἐκαύθη, καὶ τὸ πῦρ ἀπ' αὐτῆς πρὸς τὸ Ἑστιαῖον ἀφίκετο, ὥστε καὶ τὰ ἱερὰ ἔς τε τὸ παλάτιον ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀειπαρθένων (ἡ γὰρ πρεσβεύουσα αὐτῶν ἐτετύφλωτο) ἀνακομι- E σθῆναι, καὶ ἐς τὴν τοῦ ἱερέως τοῦ Διὸς οἰκίαν τεθῆναι. ἡ μὲν οὖν στοὰ μετὰ τοῦτο ὀνόματι μὲν, ὑπὸ Αἰμιλίου, ἐς ὃν τὸ τοῦ ποιήσαντος ποτὲ αὐτὴν γένος ἐληλύθει, τῷ δὲ ἔργῳ, ὑπ' Αὐγούστου καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ Παύλου φίλων ᾠκοδομήθη. τότε δὲ οἵ τε Παννόνιοι νεωτερίσαντες, αὖθις ἐχειρώθησαν, καὶ αἱ Ἄλπεις αἱ παραθαλάσσιοι ὑπὸ Λιγύων τῶν Κομητῶν καλουμένων ἐ-

Quod etsi indignè ferebat Vedius quia tamen neque propter vnicum poculū respectu tantæ corū quæ perierant multitudinis amplius irasci, neque pœnas eius quod Augustus egisset à seruo exigere poterat, inuitus etiam conquieuit. Hic igitur vir erat Pollio, qui tum mortuus multa multis legauit: Augusto autem magnam hæreditatis partem, & Pausilypum villam inter Neapolim & Puteolos iacentem, iussitque vt is populo aliquod splendidum opus faceret. Eius operis causa faciēdi, verbo, re autem, ne quod Vedii in vrbe extaret monumentum, ędes Pollionis funditus euertit Augustus: porticúq; ibi circunducta, non Pollionis, sed Liuiæ nomen inscripsit. Sed hæc posterioribus temporibus facta sunt. Tum verò multas in Galliam & Hispaniam colonias deduxit: Cyzicenis libertatem restituit: Paphiis terræmotu afflictis largitus est, iussitq; vt vrbem Augustam nominarent. Id non eò à me refertur, quasi non aliis quoque vrbibus multis prius ac postea in simili infortunio Augustus ac senatores auxilium tulerint: quas si quis omnes enumerare velit, res in infinitum se extenderit: sed quòd cognomina etiam vrbium honoris causa senatus eis imposuit: & non, quod nunc fit, ipsæ sibi nomina quotquot vellent delegerunt.

Pausilypum.

Porticus Liuiæ.

Cyzicenis libertas reddita.

Paphos Augusta.

Cognomina vrbium.

ANNO V.C. 740.

Anno sequenti, M. Crassus & Cn. Corn. consulatū gesserunt: at ædiles, quia aues eis non addixissent, quum se magistratu abdicassent, eundem rursus aliis comitiis contra maiorū instituta susceperunt. Pauli porticus incēdio absumpta est, ignísq; ab ea ad Vestæ vsq; grassatus, ita vt sacra à Vestalib. (nam earū summa sacerdos excæcata fuerat) reliquis in palatium sint translata, & in domo flaminis dialis posita. Hæc postea porticus verbo quidem ab AEmilio, qui ab eo qui primus hanc fecerat genus suum trahebat, re autē ab Augusto & Pauli amicis refecta est. Tunc autem Pannonii rebellantes, denuo subiugati sunt: Ligures etiā

Incendium.

Pauli porticus.

Summa Vestalium sacerdos excæcata.

Pannonii.

Liguria Comata Romanis subditur.

Comati, qui Alpes maritimas liberi hactenus coluerant, in seruitutem redacti sunt. res quoque in Bosporo Cimmerio ad defectionem spectantes, pacatæ. Scribonius quidam Mithridati se nepotem esse perhibens, sibíque id regnum, quia Asander diem suum clauserat, ab Augusto traditum, vxorem Asandri Dynamin, cui à marito regnum fuerat relictum, filiam Pharnacis, neptem Mithridatis, in matrimonium duxit, Bosporúmq; occupauit. Agrippa re audita, Polemonem Pôti eius quę est ad Cappadociam sita, regem misit vt ei bellum faceret: ísq; Scribonium superstitem non inuenit, (fraude enim eius cognita Bosporani iam necauerant hominem) resistentes tamen Bosporanos, quòd metuebant ne is rex ipsis constitueretur, prælio vicit, neque tamen eos subegit. quum verò Agrippa contra ipsos exercitum adducens, Sinopen peruenisset, armis demum positis Polemoni traditi sunt: coniúxque Dynamis data, Augusto nimirum id probante. Ob hæc supplicatio Agrippæ nomine fuit, neque tamen is triumphum, etsi decretum sibi, duxit: sicut neque initio quicquam de his rebus gestis ad senatum perscripsit. Cuius exemplum pro lege quadam acceptum posteriores imitati, ne ipsi quidem senatum per literas de re gesta certiorem fecerunt, neq; triumphum duxerunt: idcóque vt ego censeo, nulli etiam alii qui eius similis esset, triumphus concessus deinde est, sed solis triumphalibus honoribus sunt ornati.

ScriboniusBospori regnum affectat.

Dynamis.

Polemoni Bospori regnum ab Agrippa datum.

Triumpho omisso, triumphalibus honoribus esse contentum, vnde cœperit.

Augustus, rebus Gallicis, Germanicis, Hispanicísque omnibus confectis, quum multos in singula sumptus fecisset, magnam ab aliis pecuniæ vim accepisset, libertatem ac ius ciuitatis aliis dedisset, aliis ademisset: Druso in Germania relicto, Romã reuersus est, Tiberio & Quintilio Varo coss. Nuntius aduetus Augusti forte iisdẽ diebus Romã allatus est, quibus theatrum Cornelius Balbus, quod nunc quoque ab ipso nomen habet, dedicans, spectacula exhibe-

ANNO V.C. 741.

Augustus Romam redit.

Cornelii Balbi theatrum.

ἐλευθέρως ἔτι καὶ τότε νεμόμενοι, ἐδουλώθησαν. τά τε ἐν τῷ Βοσπόρῳ τῷ Κιμμερίῳ νεοχμωσθέντα κατέστη. Σκριβώνιος γάρ τις, τοῦ τε Μιθριδάτου ἔκγονος εἶναι, καὶ παρὰ τοῦ Αὐγούστου τὴν βασιλείαν, ἐπειδήπερ ὁ Ἄσανδρος ἐτεθνήκει, λέγων εἰληφέναι, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Δύναμιν κεκαλουμένην, καὶ τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐπιτετραμμένην, ἣ τοῦ τε Φαρνάκου θυγάτηρ καὶ τοῦ Μιθριδάτου ἔκγονος ἦν, ἠγάγετο, καὶ τὸν Βόσπορον διὰ χειρὸς ἐποιεῖτο. πυθόμενος οὖν ταῦτα ὁ Ἀγρίππας, τὸν Πολέμωνα ἐπ᾽ αὐτὸν τὸν τοῦ Πόντου τοῦ πρὸς τῇ Καππαδοκίᾳ ὄντος βασιλεύοντα ἔπεμψε· καὶ ὃς Σκριβώνιον μὲν οὐκέτι περιόντα κατέλαβε (μαθόντες γὰρ οἱ Βοσπόριοι τὴν ἐπιβουλὴν αὐτοῦ, προαπεκτείναν αὐτόν) ἀντιστάντων δέ οἱ ἐκείνων, δέει τοῦ μὴ βασιλεύεσθαι αὐτῷ δοθῆναι, ἐς χεῖρας σφίσιν ἦλθε. καὶ ἐνίκησε μὲν, οὐ μὴν καὶ παρεστήσατο σφᾶς, πρὶν τὸν Ἀγρίππαν ἐς Σινώπην ἐλθεῖν, ὡς καὶ ἐπ᾽ αὐτοὺς στρατεύσοντα. οὕτω δὲ τά τε ὅπλα κατέθεντο, καὶ τῷ Πολέμωνι παρεδόθησαν· ἥ τε γυνὴ ἡ Δύναμις συνῴκησεν αὐτῷ, τοῦ Αὐγούστου δηλονότι ταῦτα δικαιώσαντος. καὶ ἐπ᾽ αὐτοῖς θυσίαι μὲν τῷ τοῦ Ἀγρίππου ὀνόματι ἐγένοντο, οὐ μέντοι καὶ τὰ ἐπινίκια, καίτοι ψηφισθέντα αὐτῷ, ἐπέμφθη. οὔτε γὰρ ἔγραψεν ἀρχὴν ἐς τὸ συνέδριον ὑπὲρ τῶν πραχθέντων οὐδέν. ἀφ᾽ οὗ δὴ καὶ οἱ 366
μετὰ ταῦτα νόμῳ τινὶ τῷ ἐκείνου τρόπῳ χρώμενοι, οὐδ᾽ αὐτοὶ τῷ κοινῷ ἔτ᾽ ἐπέστελλον, οὔτε τὴν πέμψιν τῶν νικητηρίων ἐδέξαντο. καὶ διὰ τοῦτο οὐδ᾽ ἄλλῳ τινὶ ἔτι τῶν ὁμοίων αὐτῷ (ὥς γε καὶ ἐγὼ κρίνω) ποιῆσαι τοῦτο ἐδόθη, ἀλλὰ μόναις ταῖς ἐπινικίοις τιμαῖς ἐγαυριῶντο.

Ὁ γοῦν Αὔγουστος, ἐπεὶ πάντα τά τε ἐν ταῖς Γαλατίαις καὶ τὰ ἐν ταῖς Γερμανίαις ταῖς τ᾽ Ἰβηρίαις, πολλὰ μὲν ἀναλώσας ὡς ἑκάστοις, πολλὰ δὲ καὶ παρὰ ἑτέρων λαβών, τήν τε ἐλευθερίαν καὶ τὴν πολιτείαν τοῖς μὲν δοὺς, τοὺς δ᾽ ἀφελόμενος, διῳκήσατο· τὸν μὲν Δροῦσον ἐν τῇ Γερμανίᾳ κατέλιπεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἐπί τε τοῦ Τιβερίου καὶ ἐπὶ Κυιντιλίου Οὐάρου ὑπάτων ἀνεκομίσθη. καὶ (ἔτυχε γὰρ ἡ ἀγγελία τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐς τὸ ἄστυ ἐλθοῦσα, ἐν αἷς Κορνήλιος Βάλβος τὸ θέατρον τὸ καὶ νῦν καλούμενον ἀπ᾽ αὐτοῦ καθιερώσας, θέας

ἐπετέλει) ἐπί τε τούτῳ, ὡς καὶ αὐτὸς τὸν Αὔγουστον ἐπανάξων ἐσεμνύνετο, (καίτοι ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ ὕδατος ὅπερ ὁ Τίβερις πλεονάσας ἐπεποιήκει, μηδὲ ἐσελθεῖν ἐς τὸ θέατρον εἰ μὴ πλοίῳ δυνηθεὶς) καὶ ὁ Τιβέριος πρῶτον αὐτὸν ἐπὶ τῇ τοῦ θεάτρου τιμῇ ἐπεψήφισεν. ἥ τε γὰρ βουλὴ ἠθροίσθη, καὶ ἔδοξε σφίσιν ἄλλα τε καὶ βωμὸν ἐν αὐτῷ τῷ βουλευτηρίῳ ὑπὲρ τῆς τοῦ Αὐγούστου ἐπανόδου ποιήσασθαι· τοῖς τε ἱκετεύσασιν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ πωμηρίου ὄντα ἄδειαν εἶναι. οὐ μέντοι καὶ ἐδέξατο οὐδέτερον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ δήμου καὶ τότε ἐξέστη. νυκτὸς γὰρ ἐς τὴν πόλιν ἐσεκομίσθη· ὅπερ που καὶ ἀεὶ (ὡς εἰπεῖν) εἴτε ἐς τὰ προάστεια, εἴτε καὶ ἄλλοσέ ποι ἐκδημοίη, καὶ ἀφορμώμενος καὶ ἐπανιών, ὁμοίως ἐποίει, ἵνα μηδενὶ αὐτῶν ὀχληρὸς εἴη. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἔν τε τῷ παλατίῳ τὸν δῆμον ἠσπάσατο, καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνελθών, τήν τε δάφνην ἀπὸ τῶν ῥάβδων περιεῖλε, καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα κατέθετο. τῷ δὲ δήμῳ προῖκα τά τε λουτρὰ καὶ τοὺς κουρέας τὴν ἡμέραν ἐκείνην παρέσχε. συναγαγὼν δὲ ἐκ τούτου τὸ βουλευτήριον, αὐτὸς μὲν οὐδὲν εἶπεν ὑπὸ βράγχου, τὸ δὲ δὴ βιβλίον τῷ ταμιείᾳ ἀναγνῶναι δούς, τά τε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο, καὶ διέταξε τά τε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσοιντο, καὶ τὰ χρήματα ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας ἣν ἀεί ποτε ᾔτουν, λήψοιντο· ὅπως ἐπὶ ῥητοῖς ἐκεῖθεν ἤδη καταλεγόμενοι, μηδὲν τούτων γε ἕνεκα νεωτερίζωσιν. ἦν δὲ ὅ, τε ἀριθμὸς τῶν ἐτῶν, τοῖς μὲν δορυφόροις, δώδεκα, τοῖς δ' ἄλλοις, ἑκκαίδεκα· καὶ τὸ μὲν ἀργύριον, τοῖς μὲν ἔλαττον, τοῖς δὲ πλεῖον. ταῦτα δὲ ἐκείνοις μὲν οὔθ' ἡδονὴν οὔτε ὀργὴν ἔν γε τῷ τότε παρόντι ἐνεποίησε, διὰ τὸ μήτε πάντων ὧν ἐπεθύμουν τυχεῖν, μήτε πάντων διαμαρτεῖν· τοῖς δ' ἄλλοις ἀγαθὰς ἐλπίδας τοῦ μηκέτι τῶν κτημάτων ἀφαιρεθήσεσθαι.

Μετὰ δὲ δὴ ταῦτα τό, τε θέατρον τὸ τοῦ Μαρκέλλου καλούμενον καθιέρωσε, κἀν τῇ πανηγύρει τῇ διὰ τοῦτο γινομένῃ, τήν τε Τροίαν οἱ παῖδες οἱ εὐπατρίδαι οἵ τε ἄλλοι καὶ ὁ ἔγγονος αὐτοῦ ὁ Γάιος ἵππευσαν· καὶ θηρία Λιβυκὰ ἑξακόσια ἀπεσφάγη, τά τε γενέθλια τοῦ Αὐγούστου ὁ Ἰούλιος ὁ τοῦ Ἀντωνίου παῖς στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ καὶ

A bat: itaque Balbus id sibi gloriæ duxit, quòd Augustum etiam ipse esset in id introducturus, (quanquam tantum aquæ Tiberis exundans per vrbem diffuderat, vt non nisi naui in theatrum posset veniri) eúmque in honorẽ theatri tum Tiberius sententiam primum omnium rogauit. Couenerat enim senatus, ac statuerat inter alia aram in ipsa curia pro reditu Augusti consecrare, vtq; qui

B Augusto quum esset intra pomœrium supplices fierẽt, impunitatem haberent. Neutrum horum Augustus accepit, vt neque passus est obuiam sibi ire populum, sed noctu vrbem intrauit: solitus hoc semper ferè facere, siue in suburbana, siue aliò profectus fuisset, ne cui molestiam exhiberet. Postridie quàm in vrbẽ venit, in palatio populum salutauit: & in Capitolium ascẽdens, lauream fascibus detraxit, ac ad Iouis eam

C genua apposuit: eadémque die balnea & tonsores populo gratis præbuit. Deinde conuocato senatu, ipse grauedine laborans nihil locutus, quæstori libellum recitandum dedit: eo recensebantur res ab ipso gestæ: anni militiæ ciuibus determinabantur: quantúmque ii pecuniæ emeritis stipendiis pro agro quem nunquam non petebant, essent accepturi. videlicet vt constituto certo militiæ præmio, nullam tumultuandi causam haberent. Erant au-

D tem definiti anni prætoriis cohortibus duodecim, aliis sedecim, pecuniæque etiam plus illis quàm his. Hoc institutum neminem militum impræsentiarum neque voluptate, neque indignatione mouit: quum neque adipiscerentur omnia quæ cupiebant, neque omnes corũ spes irritæ fierent: reliquis autem spes bona ostensa est, fore ne posthac suis fortunis spoliarentur.

Post hæc, theatrum Marcelli Augustus dedicauit, ludísque eius rei

E gratia factis, Troiam inter alios patricios pueros nepos Augusti Caius lusit. feræ Africanæ D. C. occisæ. Natalem Augusti diem Iulius Antonii F. prætor equestri certamine

Augusti modestia.

Militiæ tẽpus & stipendium.

Theatrũ Marcelli.

Caius.

Natalitia Augusti.

& venatione celebrauit, & ex senatusconsulto epulum Augusto & senatoribus in Capitolio dedit.

Senatus censetur. Census senatorius.

Secundũ ea iterũ senatus censura inita est. Quũ enim initio senatorib. census esset definitus quadringenta sestertia, quoniam multi bellis intestinis paternas facultates amiserant, progressu autem temporis, ac locupletioribus factis hominibus, is vsq; ad decies sestertiûm auctus fuisset, nemo iam inueniri potuit qui sponte sua senator esse vellet: sed fuêre filii etiam, nepotésque senatorum, qui, siue reuera inopes, siue propter maiorum calamitates animis fracti, non modò non affectarent senatoriam dignitatem, sed eam quoque adscripti in senatorum numerum eiurarent. Itaque absente adhuc ab vrbe Augusto, senatusconsultum fuerat factum, vt viginti viri (magistratus hoc nomen est) ex equitibus constituerentur. quorum deinde nullus in senatum est allectus, nisi quem etiam alium magistratũ, cuius ratione senator posset fieri, gessisset. Porro hi viginti viri in locum viginti & sex virorum successerunt: eorum tres ad capitalia iudicia sunt ordinati: alii tres cudendo numismati prę̨sunt: quatuor vias vrbanas curant: decem iudiciis iis quæ ad centumuiros sorte deferuntur, præficiuntur. duo enim ii qui vias extra vrbem curabant, & quatuor qui in Campaniam mittebantur, tunc abrogati erant. Id igitur senatusconsultum factum est Augusto absente: decretúmque præterea, quoniam nemo facilè tribunatum plebis petebat, vt sorte ex iis qui quæstores fuissent, nec dum quadragesimum annum attigissent, ii deligerentur. Tunc verò Augustus omnem eum ordinem examinauit: omissísque iis qui trigesimum quintum annum superassent, reliquos omnes qui censum senatoriũ haberent, neque corpore essent mãco, senatores esse coegit. Ipse quidem corpora eorum inspexit: de fortunis autem iureiurando vt verum profiterentur eos obstrinxit, iuratis etiam iis qui testimonium ferrent, simúlque rationẽ paupertatis & vitæ eos poposcit.

Senatusconsultum de xx viris, & tribunis plebis. xxvi viri.

Manci corpore, senatu prohibiti.

A σφαγαῖς θηρίων ἑώρτασε, καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὴν βουλὴν κατὰ δόγμα αὐτῆς εἱστίασεν.

Ἐκ δὲ τούτου ἐξέτασις αὖθις τῶν βουλευτῶν ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν πρῶτον δέκα μυριάδων τὸ τίμημα αὐτοῖς ὥριστο, διὰ δὲ συχνοὺς τῶν πατρῴων ὑπὸ τῶν πολέμων ἐστερῆσθαι, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τῶν ἀνθρώπων περιουσίας κτωμένων, ἐς πέντε καὶ εἴκοσι προήχθη, οὐκέτ' οὐδεὶς ἐθελοντὴς βου- B λεύσων εὑρίσκετο, ἀλλὰ καὶ παῖδές εἰσιν οἳ καὶ ἔγγονοι βουλευτῶν, οἱ μὲν ὡς ἀληθῶς πενόμενοι, οἱ δὲ καὶ ἐκ συμφορῶν προγονικῶν τεταπεινωμένοι, οὐχ ὅσον οὐκ ἀντεποιοῦντο τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ προσκαταλεγμένοι ἤδη, ἐξώμνυντο. καὶ διὰ τοῦτο πρότερον μὲν, ἀποδημοῦντος ἔτι τοῦ Αὐγούστου, δόγμα ἐγένετο, τοὺς εἴκοσι καλουμένους ἄνδρας ἐκ τῶν ἱππέων ἀποδείκνυσθαι. ὅθεν οὐκέτ' οὐδεὶς αὐτῶν ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσε- C γράφη, μὴ καὶ ἑτέραν τινὰ ἀρχὴν τῶν ἐς αὐτὸ ἐπάγειν δυναμένων λαβών. οἵ τε δὴ εἴκοσιν οὗτοι ἄνδρες ἐκ τῶν ἓξ καὶ εἴκοσίν εἰσιν. οἵ τε τρεῖς, οἱ τὰς τοῦ θανάτου δίκας προστεταγμένοι· καὶ οἱ ἕτεροι τρεῖς, οἱ τὸ τοῦ νομίσματος κόμμα μεταχειριζόμενοι· οἵ τε τέσσαρες, οἱ τῶν ἐν τῷ ἄστει ὁδῶν ἐπιμελούμενοι· καὶ οἱ δέκα, οἱ ἐπὶ τῶν δικαστηρίων τῶν ἐς τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας κληρουμένων ἀποδεικνύμενοι. οἱ γὰρ δὴ δύο οἱ τὰς ἔξω τοῦ τείχους ὁδοὺς ἐγχει- D ριζόμενοι, οἵ τε τέσσαρες οἱ ἐς τὴν Καμπανίαν πεμπόμενοι, κατελέλυντο. τοῦτό τε οὖν ἐν τῇ τοῦ Αὐγούστου ἐκδημίᾳ ἐψηφίσθη, καὶ ἵν' (ἐπειδὴ μηδεὶς ἔτι ῥᾳδίως τὴν δημαρχίαν ᾔτει) κλήρῳ τινὰς ἐκ τῶν τεταμιευκότων καὶ μήπω τεσσαράκοντα ἔτη γεγονότων, καθιστῶνται. τότε δὲ αὐτὸς πάντας αὖθις ἐξήτασε· καὶ τοὺς μὲν τῶν ὑπὲρ πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονότων οὐκ ἐπολυπραγμόνησε, τοὺς δὲ ἐντός τε τῆς ἡλικίας ταύτης ὄντας, καὶ τὸ E τίμημα ἔχοντας, βουλεῦσαι κατηνάγκασε, χωρὶς ἢ εἴ τις ἀνάπηρος ἦν. καὶ τὰ μὲν σώματα καὶ αὐτός που ἑώρα, περὶ δὲ δὴ τῶν οὐσιῶν ὅρκοις ἐπιστοῦτο αὐτῶν τε ἐκείνων καὶ ἑτέρων συνομνύντων σφίσι, καὶ λογισμὸν τῆς τε ἀπορίας ἅμα καὶ τοῦ βίου διδόντων.

367

καὶ οὐκ ἐν μὲν τοῖς κοινοῖς τοιοῦτος ἦν, τῶν δ' ἰδιωτῶν παρημέλει· ἀλλὰ καὶ τῷ Τιβερίῳ ἐπετίμησεν ὅτι τὸν Γάιον ἐν τῇ πανηγύρει τῇ εὐκταίᾳ, ἣν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ διετέλει, παρεκαθίσατο· καὶ τῷ δήμῳ, καὶ ὅτι καὶ κρότοις καὶ ἐπαίνοις αὐτὸν ἐτίμησεν. ἐπειδή τε τοῦ Λεπίδου μεταλλάξαντος ἀρχιερεὺς ἀπεδείχθη, καὶ διὰ τοῦθ' ἡ βουλὴ ψηφίσασθαι αὐτῷ ἠθέλησεν, οὔτε τι αὐτὴν προσθήσεσθαι ἔφη, καὶ ἐγκειμένων οἱ, ἐξανέστη τε καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ συνεδρίου. καὶ οὔτε ἐκεῖνα ἔτ' ἐκυρώθη, οὔτ' οἰκίαν τινὰ δημοσίαν ἔλαβεν, ἀλλὰ μέρος τι τῆς ἑαυτοῦ, ὅτι τὸν ἀρχιερέων ἐν κοινῷ πάντως οἰκεῖν ἐχρῆν, ἐδημοσίωσε. τὴν μέντοι τοῦ βασιλέως τῶν ἱερέων ταῖς ἀειπαρθένοις ἔδωκεν, ἐπειδὴ ὁμότοιχος ταῖς οἰκήσεσιν αὐτῶν ἦν. Κορνηλίου τε Σισεννίου αἰτίαν ἐπὶ τῷ τῆς γυναικὸς βίῳ ἔχοντος, καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ εἰπόντος ὅτι καὶ εἰδότος καὶ συμβουλεύσαντός οἱ αὐτοῦ ἠγάγετο αὐτήν, περιοργής τε ἐγένετο· καὶ εἶπε μὲν οὐδὲν οὐδὲ ἔπραξε δεινόν, ἐκπηδήσας δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου, ἔπειτα μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθεν, ἑλόμενος (ὥς γε καὶ τοῖς φίλοις μετὰ ταῦτα ἔφη) τοῦτο μᾶλλον, καίπερ οὐκ ὀρθῶς ἔχον, ποιῆσαι, ἢ κατὰ χώραν μείνας, ἀναγκασθῆναί τι κακὸν δρᾶσαι.

Κἀν τούτῳ τὸν Ἀγρίππαν ἐκ τῆς Συρίας ἐλθόντα, τῇ τε δημαρχικῇ ἐξουσίᾳ αὖθις ἐς ἄλλα ἔτη πέντε ἐμεγάλυνε, καὶ ἐς τὴν Παννονίαν πολεμησείουσαν ἐξέπεμψε, μεῖζον αὐτῷ τῶν ἑκασταχόθι ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀρχόντων ἰσχύσαι ἐπιτρέψας. καὶ ὃς τὴν μὲν στρατείαν, καίτοι τοῦ χειμῶνος, ἐν ᾧ Μάρκος τε Οὐαλέριος καὶ Πούπλιος Σουλπίκιος ὑπάτευον, ἐνεστηκότος, ἐποιήσατο. ἐκπλαγέντων δὲ τῶν Παννονίων πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτοῦ, καὶ μηδὲν ἔτι νεωτερισάντων, ἐπανῆλθε, καὶ ἐν Καμπανίᾳ γενόμενος, ἐνόσησε. πυθόμενος δὲ τοῦτο ὁ Αὔγουστος (ἔτυχε δὲ ἐν τοῖς Παναθηναίοις ὁπλομαχίας ἀγῶνας τῷ τῶν παίδων ὀνόματι διδοὺς) ἐξωρμήθη· καὶ καταλαβὼν αὐτὸν τεθνηκότα, ἔς τε τὸ ἄστυ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσεκόμισε, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ προέθηκε· τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτῷ εἶπε, παραπέτα-
368 σμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παρατείνας. ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν, εἴρηται δὲ ὀ-

A Neque verò hac in publicis cura vsus, priuata neglexit: quinimo Tiberium increpauit, quòd ludis votiuis quos pro suo reditu faciebat, Caio iuxta se sedem dedisset: populúmque obiurgauit quòd plausu & laudibus eam rem prosecutus esset. Lepido postea mortuo Augustus quum esset summus pontifex creatus, ac propterea decernere quædam ipsi senatus vellet, professus nihil se admissurum, quum nihilominus instarent, B surgens è senatu abiit. Ita neque eorum decreta approbata sunt, neque domum publicam accepit: sed quũ omnino publicam esse põtifici maximo habitationem oporteret, suarum ædium partem ipse publicam esse iussit: ac regis sacrificuli domum virginibus Vestalibus dedit, quoniã earum ædibus contigua erat. Quum Cornelius Sisentius propter vitam vxoris suæ culparetur, ac in senatu dixisset se eam & sciente & suadente Augusto duxisse, vehementi ira cor- C reptus Augustus, nihil neque locut⁹ neque agens grauius, è curia se proripuit, paulóque pòst reuersus est, quòd malebat (ita enim amicis suis deinde referebat) hoc potiùs quanquam inconueniens facere, quàm ibi manens, aliquo grauiori facto opus habere.

Pòst Agrippã ex Syria reuersum, tribunitia potestate in aliud quinquennium prorogata cohonestauit, ac in Pannoniam, vbi iam bellum D gliscebat, cũ maiori imperio quàm vllus alius extra Italiam haberet, misit. Agrippa eam expeditionem iam hyeme instante, qua M. Valerius Messala Barbatus, & P. Sulpicius Quirinius consules fuêre fecit: quo eius aduẽtu exterriti Pannonii quũ è rebellione destitissent, reuersus, quum in Campaniam venisset, morbo decubuit. Augustus tum fortè quinquatribus munus gladiatoriũ filiorum nomine exhibebat: is si- E mulac de casu Agrippæ cognouit, properatò ex vrbe profectus, mortuum eum inuenit, corpus eius in vrbem aduexit: ac in foro propositum, funebri laudatione decorauit, cortina inter se & mortuum expansa. (Id velum quid sibi voluerit, equidem certus non sum. Qui enim

Tiberius ab Augusto notatus.

Augusti pontificatus maximus.

Cornelius Sisentius.

Augustus vt iræ moderatus sit.

Agrippa tribunitia potestate ornatus in Pannoniam mittitur.

ANNO V.C. 742.

Agrippæ mors.

Augustus vt funus Agrippæ honestauerit.

dicunt, propterea quòd summus pontifex, aut quòd censor esset Augustus, ideo hoc factũ, vtrique errant: nam neque pontifici maximo cadaueribus aspiciendis interdictum est: neque censori, nisi quum lustrum condit: hîc enim si quod ante lustralia sacra mortui corpus intueatur, omnia ab eo antè acta rescindũtur:) deinde funus eius extulit in eum locum in quem deinde ipse elatus est, suóque eum in sepulcro condidit, quum esset Agrippæ proprium in cãpo Martio monumentum concessum.

Censori lustro condendo cadauer videre nefas.

Agrippæ laus.

Ille fuit Agrippæ vitæ exitus, viro citra controuersiam omnium suæ ætatis hominum optimo, amicitiáque Augusti ad eius reíque publicæ summam vtilitatem vso. Quanto enim alios virtute anteibat, tãtum vltro cõcedebat Augusto: cui quum omnem suam sapientiam ac fortidinem cum summo eius commodo vtendam daret, honores ac potentiam ab eo recepta in bene merendum de aliis impendebat. Vnde factum est vt neque Augusto molestus vnquam esset, neque inuidiæ aliorum obnoxius: sed & Augusto ita imperium stabiliuit, vt eam formam reipublicæ ipse maximè appetiisse videri posset: & populum beneficiis ita sibi deuinxit, vt omnium maximè popularis iudicaretur. Moriens etiam populo hortos & balneum à se denominatũ legauit, vt gratis lauarẽtur, prædia quædam ad hoc Augusto tribuens. Augustus non hæc modò populo dedit, sed viritim quoque pecuniam à se, quasi Agrippa ita mandasset, diuisit. Nã plurima bona defuncti Agrippæ ad Augustum redierunt, intérque ea Cherrhonesus etiam apud Hellespontum: quæ nescio quo iure ad Agrippam peruenerit. Desiderium autem Agrippæ diu admodum tenuit: ideòque & apud populũ eum honoratum effecit, & filium qui ei mortuo natus fuit, Agrippam nominauit. Tamen ne quid eorum quæ antiquitus instituta erant, intermitteretur cauit: & quanquam nemo optimatium ludis interesse vellet, tamen ipse gladiatorios ludos perfecit, qui se quoque absente sæpius facti sunt. Certè Agrippæ

Cherronesus Augusti.

Agrippa Agrippæ F. posthumus.

A μερος τοῖς μὲν, ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δὲ, ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν ἔπραττεν· οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερέῳ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν, οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. ἂν γάρ τινα πρὸ τοῦ καθαρσίου ἴδῃ, ἀνάδαστα τὰ πραχθέντα αὐτῷ πάντα γίγνεται. τοῦτό τε οὖν οὕτως ἔδρασε, καὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς μετὰ ταῦτα ἐξηνέχθη, ἐποιήσατο· καὶ αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ μνημείῳ ἔθαψε, καίτοι ἴδιον ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ λαβόντα.

B

Ἀγρίππας μὲν οὖν οὕτω μετήλλαξε, τά τε ἄλλα ἄριστος τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπων διαφανῶς γενόμενος, καὶ τῇ τοῦ Αὐγούστου φιλίᾳ πρός τε τὸ αὐτῷ ἐκείνῳ καὶ πρὸς τὸ τῷ κοινῷ συμφορώτατον χρησάμενος. ὅσον τε γὰρ τῶν ἄλλων ἀρετῇ κατεκράτει, τοσοῦτον ἐκείνου ἐθελοντὴς ἡττᾶτο· καὶ πᾶσαν αὐτῷ τὴν ἑαυτοῦ καὶ σοφίαν καὶ ἀνδρείαν ἐς τὰ

C λυσιτελέστατα παρέχων, πᾶσαν τὴν παρ' ἐκείνου καὶ τιμὴν καὶ δύναμιν ἐς τὸ τοὺς ἄλλους εὐεργετεῖν ἀνήλισκεν. ἀφ' οὗ δὴ καὶ τὰ μάλιστα οὔτ' αὐτῷ ποτε τῷ Αὐγούστῳ ἐπαχθὴς, οὔτε τοῖς ἄλλοις ἐπίφθονος ἐγένετο· ἀλλ' ἐκείνῳ τε τὴν μοναρχίαν, ὡς καὶ δυναστείας ὄντως ἐπιθυμητῇ, συνέστησε, καὶ τὸν δῆμον εὐεργεσίαις, ὡς καὶ δημοτικώτατος, προσεποιήσατο. καὶ τότε γοῦν κήπους τε σφίσι καὶ τὸ βαλανεῖον τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ κατέλιπεν, ὥστε

D προῖκα αὐτοὺς λοῦσθαι· χωρία τινὰ ἐς τοῦτο τῷ Αὐγούστῳ δούς. καὶ ὃς οὐ μόνον ταῦτ' ἐδημοσίευσεν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὸν δραχμὰς τῷ δήμῳ, ὡς καὶ ἐκείνου κελεύσαντος, διένειμε. τῶν τε γὰρ πλείστων αὐτοῦ ἐκληρονόμησεν· ἐν οἷς ἦν ἅ τε ἄλλα καὶ ἡ Χερρόννησος ἡ πρὸς τῷ Ἑλλησπόντῳ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐς τὸν Ἀγρίππαν ἐλθοῦσα. καὶ πάνυ ἐπὶ πολὺ αὐτὸν ἐπόθησε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἔντιμον παρὰ τῷ δήμῳ ἐποίησε· τόν τε υἱὸν τὸν τελευτήσαντί οἱ γεννηθέντα, Ἀγρίππαν προσηγόρευσεν. οὐ μέντοι οὔτε τοῖς ἄλλοις ἐκλιπεῖν τι τῶν πατρίων (καίπερ μηδενὸς τῶν πρώτων ἐς τὰς πανηγύρεις ἀπαντῆσαι ἐθέλοντος) ἐπέτρεψε, καὶ αὐτὸς τὰς μονομαχίας διετέλεσε· πολλάκις δὲ καὶ ἀπόντος αὐτοῦ ἐποιοῦντο. οὕτω γοῦν οὐκ ἴδιον

τοῦτο δὲ πάθος τῆς τοῦ Ἀγρίππου οἰκίας, ἀλλὰ καὶ κοινὸν πᾶσι τοῖς Ῥωμαίοις ἐγένετο, ὥστε καὶ σημεῖα ὅσα πρὸ τῶν μεγίστων συμφορῶν συμβαίνειν σφίσιν εἴωθε, καὶ τότε συνενεχθῆναι. βύαι τε γὰρ τῇ πόλει συνεφοίτησαν, καὶ κεραυνὸς ἐς τὴν ἐν τῷ Ἀλβανῷ οἰκίαν, ἐς ἣν οἱ ὕπατοι ἐν ταῖς ἱερουργίαις καταλύουσιν, ἐνέσκηψε. τό,τε ἄστρον ὁ κομήτης ὠνομασμένος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἄστεος αἰωρηθεὶς, ἐς λαμπάδας διελύθη. καὶ πυρὶ ἄλλα τε τῆς πόλεως συχνὰ, καὶ ἡ τοῦ Ῥωμύλου σκηνὴ ἐκαύθη, κοράκων κρέα ἐς αὐτὴν ἐκ βωμοῦ τινὸς ἔμπυρα ἐμβαλόντων. οὕτω μὲν οὖν τὰ κατὰ Ἀγρίππαν ἐγένετο.

Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Αὔγουστος, ἐπιμελητής τε καὶ ἐπανορθωτὴς τῶν τρόπων ἐς ἕτερα πέντε ἔτη αἱρεθεὶς (καὶ γὰρ τοῦτο κατὰ προθεσμίας, ὥσπερ που καὶ τὴν μοναρχίαν, ἐλάμβανε) θυμιᾶν τε τοὺς βουλευτὰς ἐν τῷ συνεδρίῳ ὁσάκις ἂν ἕδρα αὐτοῦ, ἢ καὶ τὴν ἄφιξιν πρὸς ἑαυτὸν ποιεῖσθαι, τὸ μὲν, ἵνα θεοσεβῶσι, τὸ δὲ, ἵνα ἀπονητὶ συνίωσιν, ἐκέλευσε. τὴν δὲ δημαρχίαν ὀλίγων σφόδρα, διὰ τὸ τὴν ἰσχὺν σφῶν καταλελύσθαι, αἰτούντων, ἐνομοθέτησεν, ἐκ τῶν ἱππέων τῶν μὴ ἔλαττον πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας κεκτημένων προβάλλεσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἕνα ἕκαστον· κἀκ τούτων τὸ πλῆθος τοὺς ἐνδέοντας αἱρεῖσθαι σφίσιν, εἰ μὲν καὶ βουλεύειν μετὰ τοῦτ' ἐθέλοιεν, εἰ δὲ μὴ, ἐς τὴν ἱππάδα αὖθις ἐπανιέναι ἐξεῖναι. ἐπειδή τε ἡ Ἀσία τὸ ἔθνος ἐπικουρίας
369 τινὸς διὰ σεισμοὺς μάλιστα ἐδεῖτο, τόν τε φόρον αὐτῆς τὸν ἐτήσιον ἐκ τῶν ἑαυτοῦ χρημάτων τῷ κοινῷ ἐσήνεγκε, καὶ ἄρχοντα οἱ ἐκ τοῦ κλήρου, ἀλλ' οὐχ αἱρετὸν, ἐπὶ δύο ἔτη προσέταξε. κακῶς τε ποτὲ τοῦ Ἀπουλίου καὶ τοῦ Μαικήνου ἐν δικαστηρίῳ τινὶ μοιχείας, οὐχ ὅτι τι καὶ αὐτοὶ ὑβρίκεσαν, ἀλλ' ὅτι τῷ κρινομένῳ σπουδῇ συνήροντο, ἀκουόντων, ἦλθέ τε ἐς τὸ δικαστήριον, καὶ ἐν τῇ τοῦ στρατηγοῦ ἕδρᾳ καθίσας, δεινὸν μὲν οὐδὲν ἔπραξεν, ἀπειπὼν δὲ τῷ κατηγόρῳ μήτε τοὺς συγγενεῖς μήτε τοὺς φίλους αὐτοῦ προπηλακίζειν, ἀνέστη. καὶ αὐτὸν διά τε ταῦτα καὶ διὰ τἆλλα ἀνδριάσι τε ἐκ συντελείας ἐτίμησαν, καὶ τοῖς τοῖς τε ἀγύνοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις καὶ συνθεᾶσθαι τοῖς ἄλλοις καὶ συνδειπνεῖν ἐν

A casus adeo non priuatim ad eius domum, sed publicè ad omnes Romanos spectauit, vt tunc quoque ea quæ maximas calamitates præcurrere solent signa euenerint. Bubones enim in vrbem frequentes venerunt, fulmine domus ea in Albano, in quam consules sacram rem ibi facientes, diuertere solent, icta fuit. cometa quum multos dies vrbi imminens apparuisset, in faces abiit. incendio multa vrbis ædificia, B ac Romuli inter hæc tabernaculum conflagrauit: quum in id corui carnes ignitas ab ara quadam raptas coniecissent.

Prodigia.

Secũdum hæc Augustus in aliud quinquennium magister corrector que morum constitutus (nam hoc quoque, vt & imperium, ad certum tempus accipiebat) iussit vt senatores quoties in curiam conuenire, aut se accedere vellent, suffitum adolerent: eo & religionis studium inculcabatur, & signum conueniendi fa- C cilius dabatur. Quum tribunatus plebis propter dissolutam eius vim à perpaucis peteretur, legem tulit vt ex equitibus, qui non minus quàm decies sestertiũm possiderent, vnusquisque magistratus vnum deligeret, atque ex his populus eos qui deficerent designaret, si quidẽ ii equites deinceps patricii esse vellent: sin minus, licere iis ad equestrem ordinem redire. Præterea quoniam Asia prouincia adminiculo aliquo in- D digebat, terræ motibus potissimũm concussa, ex suis pecuniis tributum eorum annuum in ærarium intulit, sorteque non suffragiis lectum ei præsidem ad biennium dedit. Quũ aliquando in iudicio de adulterio Apuleius & Mæcenas malè audiret, non quòd ipsorum esset crimen, sed quia reo studiosè patrocinabantur, venit in curiam Augustus, ac pro tribunali sedens, nullo alio acto quàm quòd accusatori edixit, ne suos cognatos amicósque traduce- E ret, surrexit. Ob hæc & alia eius facta, eum collata ad id pecunia statuis honorauerunt, permiserúntque id quod antea nequaquam licebat, vt natalitiis Augusti innupti innuptæque inter alios spectare, epulisq;

Augustus morum magister.

Senatus conuenientis sanctimonia.

Tribunatus petitio.

Asiæ reditum Cæsar persoluit.

Augusti in suos familiares amor, in alios modestia.

interesse possent.

Agrippa mortuo, quem nō necessitudinis sed virtutis causa dilexerat, quum opus quodam haberet qui se in rerū administratione adiuuaret, qui ipse tamen honoribus & potentia reliquis longè esset superior, quò omnia commodè & citra inuidiam insidiásque aliorum administrari possent, inuitus etiam Tiberium ad hoc adsumpsit, quum nepotes sui puerilem adhuc ætatem agerent. Itaque Tiberio adempta quam habebat vxore (filiā Agrippæ ex alia quàm Iulia coniuge) quæ & infantem ex eo natum iam alebat, & vterū ferebat, Iuliam ei copulauit: ac contra Pannonios eum misit, qui quum metu Agrippæ quieuissent, eo defūcto ad bellum consurrexerant. Eos Tiberius, vsus egregia Scordiscorum, qui Pannoniorum fines attingebant, eodémque belli apparatu vtebātur, opera, multis maleficiis agro mortalibúsq; impositis domuit, arma ademit, iuniorum plerosque in alias regiones abducendos vendidit. Harum rerum gestarū causa senatus Tiberio triūphum decreuit: quem vt duceret, Augustus non permisit, eius loco triumphalibus cum honoribus ornans.

Tiberius gener Augusti fit, & in locum Agrippæ succedit.

Pannonij à Tiberio domiti.

Scordisci Romanorum socii.

Idem hoc Druso etiam obtigit. Hic, quum Sicambri, eorúmque auxiliarii, propter absentiam Augusti, ac quia videbant Gallos iugum seruitutis grauatim ferre, bellū mouissent, Gallorum primoribus sub prætextu eius festi quod hodie etiā Lugduni ad aram Augusti celebratur, euocatis, motum subditorum præoccupauit: inde Germanis intētus, quando Rhenum transirent, eos repulit, atque ipse deinde in Vsipetarum regionem secundum insulam Batauorum, atque inde in Sicambrorum terram transgressus, magnam agri partem vastauit. Inde secūdo Rheno in Oceanum deuectus, Frisios subegit, ac per paludem in Chaucorum fines profectus, in periculo fuit, nauibus propter defluxum maris in sicco destitutis: tamen Frisiorum opera, qui pedestri militia se ei iunxerant,

Drusi res egregiè gestæ in Germania.

Sicambri.

Ara Augusti Lugduni.

Vsipetæ.

Insula Batauorum.

Frisii subacti.

A τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ, δυνῶνται. οὐ γὰρ ἔξω ἦν οὐδέτερον.

Ὡς γοῦν ὁ Ἀγρίππας, ὅνπερ που δι' ἀρετὴν ἀλλ' οὐ δι' ἀνάγκην τινὰ ἠγάπα, ἐτεθνήκει, καὶ συνεργοῦ πρὸς τὰ πράγματα πολὺ τῶν ἄλλων καὶ τῇ τιμῇ καὶ δυνάμει προφέροντος, ὥστε καὶ ἐν καιρῷ καὶ ἄνευ φθόνου καὶ ἐπιβουλῆς πάντα διαχειρίζεσθαι, ἐδεῖτο, τὸν Τιβέριον καὶ ἄκων προσείλετο. οἱ γὰρ ἔγγονοι αὐτοῦ ἐν παισὶν ἔτι καὶ τότε ἦσαν. καὶ B προαποσπάσας καὶ ἐκείνου τὴν γυναῖκα, καίτοι τοῦ τε Ἀγρίππου θυγατέρα ἐξ ἄλλης τινὸς γαμετῆς οὖσαν, καὶ τέκνον τὸ μὲν ἤδη τρέφουσαν, τὸ δὲ ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, τήν τε Ἰουλίαν οἱ ἐγγύησε, καὶ ἐπὶ τοὺς Παννονίους αὐτὸν ἐξέπεμψε. τέως μὲν γὰρ τὸν Ἀγρίππαν φοβηθέντες ἡσύχασαν, τότε δὲ τελευτήσαντος αὐτοῦ, ἐπανέστησαν. καὶ σφᾶς ὁ Τιβέριος, πολλὰ μὲν τῆς χώρας πορθήσας, πολλὰ δὲ καὶ τοὺς C ἀνθρώπους κακώσας, ἐχειρώσατο, τοῖς Σκορδίσκοις ὁμόροις τε αὐτῶν καὶ ὁμοσκεύοις οὖσι, συμμάχοις ὅτι μάλιστα χρησάμενος. καὶ τά τε ὅπλα σφῶν ἀφείλετο, καὶ τῆς ἡλικίας τὸ πλεῖον ἐπ' ἐξαγωγῇ ἀπέδοτο. καὶ αὐτῷ διὰ ταῦτα ἡ μὲν βουλὴ τά γε ἐπινίκια ἐψηφίσατο· ὁ δ' Αὔγουστος ταῦτα μὲν οὐκ ἐπέτρεψεν ἑορτάσαι, τὰς δὲ τιμὰς τὰς ἐπινικίους ἀντέδωκε.

D Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ τῷ Δρούσῳ συνέβη. τῶν τε γὰρ Συγάμβρων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, διά τε τὴν τοῦ Αὐγούστου ἀποδημίαν, καὶ διὰ τὸ τοὺς Γαλάτας μὴ ἐθελοδουλεῖν, πολεμωθέντων σφίσι, τό τε ὑπήκοον προκατέλαβε, τοὺς πρώτους, προφάσει τῆς ἑορτῆς ἣν καὶ νῦν περὶ τὸν τοῦ Αὐγούστου βωμὸν ἐν Λουγδούνῳ τελοῦσι, μεταπεμψάμενος· καὶ τοὺς Κελτοὺς τηρήσας τὸν Ῥῆνον διαβαίνοντας, ἀνέκοψε. καὶ μετὰ τοῦτο ἔς τε τὴν τῶν Οὐσιπετῶν κατ' αὐτὴν τὴν τῶν Βαταούων νῆσον E διέβη. καὶ ἐπὶ τὴν Συγαμβρίδα ἐκεῖθεν ἐπιπαρελθὼν, συχνὰ ἐπόρθησεν. ἔς τε τὸν Ὠκεανὸν διὰ τοῦ Ῥήνου καταπλεύσας, τούς τε Φρισίους ᾠκειώσατο, καὶ ἐς τὴν Χαυκίδα διὰ τῆς λίμνης ἐμβαλὼν, ἐκινδύνευσε, τῶν πλοίων ἐπὶ τῆς τοῦ Ὠκεανοῦ παλιρροίας ἐπὶ ξηροῦ γενομένων. καὶ τότε μὲν ὑπὸ τῶν Φρισίων πεζῇ συνεστρατευκότων αὐτῷ σωθείς,

ἀνεχώρησε (χειμὼν γὰρ ἦν) καὶ ἐς τὴν Ῥώμην ἐλθὼν, ἀστυνόμος ἐπί τε Κυίντου Αἰλίου καὶ ἐπὶ Παύλου Φαβίου ὑπάτων, καίπερ τὰς στρατηγικὰς τιμὰς ἔχων, ἀπεδείχθη. ἅμα δὲ τῷ ἦρι ἐς τὸν πόλεμον αὖθις ὥρμησε, καὶ τόν τε Ῥῆνον ἐπεραιώθη, καὶ τοὺς Οὐσιπέτας κατεστρέψατο· τόν τε Λουπίαν ἔζευξε, καὶ ἐς τὴν τῶν Συγάμβρων ἐνέβαλε, καὶ δι' αὐτῆς καὶ ἐς τὴν Χερουσκίδα προσεχώρησε, μέχρι τοῦ Οὐισούργου. ἠδυνήθη δὲ τοῦτο ποιῆσαι, ὅτι οἱ Σύγαμβροι τοῖς Χάττοις μόνοις τῶν προσοίκων μὴ θελήσασί σφισι συμμαχῆσαι, ἐν ὀργῇ ἔχοντες, πανδημεὶ ἐπ' αὐτοὺς ἐξεστράτευσαν· καὶ τῷ καιρῷ τούτῳ ἔλαθε τὴν χώραν αὐτῶν διεξελθών. καὶ διέβη ἂν καὶ τὸν Οὐισούργον, εἰ μὴ τῶν τε ἐπιτηδείων ἐσπάνισε, καὶ ὁ χειμὼν ἐνέστη· καί τι καὶ σμῆνος ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ ὤφθη. οὔτ' οὖν περαιτέρω διὰ ταῦτα προεχώρησε, καὶ ἐς τὴν φιλίαν ἀνακομιζόμενος, δεινῶς ἐκινδύνευσεν. οἱ γὰρ πολέμιοι ἄλλως τε ἐνέδραις αὐτὸν ἐκάκωσαν, καὶ ποτὲ ἐς στενὸν καὶ κοῖλον χωρίον κατακλείσαντες, ὀλίγου διέφθειραν. κἂν πασσυδὶ ἂν ἀπώλεσαν, εἰ μὴ καταφρονήσαντες σφῶν, ὡς καὶ ἑαλωκότων, καὶ μιᾶς ἐπικοπῆς ὄντων, ὁμόσε αὐτοῖς ἀσύντακτοι ἐχώρησαν. νικηθέντες γὰρ ἐκ τούτου, οὐκέθ' ὁμοίως ἐθρασύνοντο, ἀλλὰ πόρρωθεν μὲν σφᾶς παρελύπουν, ἐγγὺς δὲ οὐ προσῄεσαν. ὥστε τὸν Δροῦσον ἀντικαταφρονήσαντα αὐτῶν, ἐκεῖ τε ᾗ ὅ,τε Λουπίας καὶ ὁ Ἐλίσων συμμίγνυνται, φρούριόν τι σφίσιν ἐπιτειχίσαι, καὶ ἕτερον ἐν Χάττοις παρ' αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ. διὰ μὲν οὖν ταῦτα τάς τε ἐπινικίους τιμὰς καὶ τὸ ἐπὶ κέλητος ἐς τὸ ἄστυ ἐλάσαι, τῇ τε τοῦ ἀνθυπάτου ἐξουσίᾳ, ἐπειδὰν διαστρατηγήσῃ, χρήσασθαι ἔλαβε. τὸ γὰρ ὄνομα τὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπεφημίσθη μὲν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐκείνῳ τότε καὶ τῷ Τιβερίῳ, οὐ προσέπεσεν μέντοι παρὰ τοῦ Αὐγούστου ἐδόθη, καίπερ αὐτοῦ ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν ἔργων τὸν ἀριθμὸν τῆς ἐπικλήσεως αὐξήσαντος.

370

Ἐν ᾧ δ' οὖν ὁ Δροῦσος ταῦτ' ἔπραττεν, ἥ τε πανήγυρις ἡ τῇ στρατηγίᾳ αὐτοῦ προσήκουσα, πολυτελέστατα ἐποιήθη, καὶ τὰ γενέθλια τὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πόλει πολλαχόθι θηρίων σφα-

A superato discrimine inde digressus (iam enim hyems appetebat) Romam peruenit: ibique prætor vrbanus, quanquam prætorios honores iam adeptus, est creatus, Q. AElio Tuberone, Paulo Fabio Maximo, cõsulibus. Initio veris rursus ad bellum profectus, Rhenum transiit, Vsipetas subiugauit: Lupiæque fluminis ripis ponte iunctis, in Sicambros irrupit, pérque eos in Cheruscorum regionem vsque ad Visurgim processit: id vt ei liceret, Sicã- B brorum in Chattos, qui soli finitimorum auxilia negauerant, totius populi viribus facta expeditio effecerat: quo tempore Drusus iis imprudentibus regionem peragrauit, Visurgim etiam transiturus, ni eum inopia alimentorũ, ac hyemis propinquitas, præterea examen apum in castris visum, deterruissent. Regressus in sociorum terram, in summum deuenit periculum, insidiis hostium frequenter læsus, & aliquã- C do in loco angusto ac concauo circunclusus, haud procul abfuit quin cum toto exercitu periret: à qua eum pernicie nihil aliud eripuit quàm hostium temeritas, qui quum vno omnes Romanos impetu deleri posse crederent, nullo ordine seruato eos aggressi, victi inde, ferociáque sua fracta, discessêre. Ex eo barbari propius adire veriti, eminus tantùm hostem infestauere, ita vt Drusus vicissim iis contemptis, castellum contra eos ad Lupiæ & Ali- D sonis fluuiorum confluentes, aliúdque in Chattis ad ipsum Rhenum extruxerit. Ob hæc ei honores triũphales, vt ouans in vrbem inueheretur, ac peracta prætura cum proconsulari imperio esset, decretum est: nomen autem imperatorium, etsi, sicut Tiberius etiam, à militibus imperator fuerat dictus, ac vtraque re gesta id abunde meruerat, nondum ab Augusto datum est.

Hæc eo tempore à Druso gesta sunt: ludíque quos prætor ipse tum faciendos habebat, maximo sumptu exhibuit, ac natalis Augusti in circo & variis aliis vrbis locis, vena-

ANNO V.C. 743.

Lupias fluuius.

Visurgis fluuius.

Honores Druso dati.

Augustalia.

Dalmatæ & Pannonij domiti à Tiberio.

Dalmatia Augusto commissa.

Vologæsis Thracis ac Bessorum bellum, & vt à L. Pisone victi.

Rhasciporis mors.

Sialetæ.
L. Piso Thraces domat.

Senatusconsultum quot senatores facerent.

tionibus celebratus est:idque etsi nō decretum, tamen quotannis ferè à prætoribus factū: Augustalia etiam quæ hodie celebrantur, tunc primùm ex senatusconsulto acta sunt.

Tiberius autē Dalmatas rebellātes,ac Pānonios,qui per eius ac maioris partis copiarum absentiam res nouas moliti fuerant, vtrisque simul bello illato,ac modò hâc, modò illâc trans ferendo,in suam potestatem redegit:quas ob res gestas iidem ei qui Druso honores sunt tributi,ac exinde Dalmatia,vt quæ arma semper & per se, & ob propinquitatem Pānoniæ requireret, Augusti custodiæ commissa est.

Sub idem tempus Vologæses Thrax, Bessus natione,sacerdósque Bacchi,qui apud eos colitur, multos vana religione obiecta sibi adsociauit,eorúmque auxilio facta defectione, Rhasciporim Cotys filiū victū necauit: ac deinde Rhymetalcē, superstitionis vanæ prætextu vsus citra prαliū exercitu nudatum in fugam coniecit, cúmque insecutus,in Cherrhonesum irrupit,ac multū ei damni iniūxit. Sialetæ quoque Macedoniam infestauêre. Contra hos populos bellum gerere iussus L. Piso,qui tū Pamphyliæ præerat. Cuius aduentu præcognito quum recessissent Bessi,ipse in eorum regionem exercitu adducto, primò prælium sinistrū fecit: deinde recuperata victoria,Bessorum & circūiacentes eorū qui defectionis socii fuerāt, agros vastauit: omnes eos populos partim vltro sibi se dedētes, partim terrore vt id facerent cōpulsos, nōnullos etiā pugna superatos subegit, ac nōnullos deinde rebellionem retentantes,denuo in seruitutem coniecit. Ob has ei res gestas supplicatio & honores triumphales decreti.

Interea Augustus indicem omnium suorum bonorum,perinde ac si esset priuatus homo,cōscripsit, senatúmque legit: & quum videret nō semper frequentes conuenire senatores,senatuscōsulta etiam à paucioribus quàm CCCC senatoribus vt fieri possent statuit, quū antè ea hūc numerū,vt rata essēt,requirerēt.

A γαῖς ἐτιμήθη. καὶ τοῦτο μὲν, καίτοι μὴ ψηφισθὲν, ἐν πᾶσιν ὡς εἰπεῖν τοῖς ἔτεσι πρός τινος τῶν ἀεὶ στρατηγούντων ἐγίγνετο. τὰ δὲ δὴ Αὐγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐκ δόγματος ἐτελέσθη.

Ὅ,τε Τιβέριος τοὺς Δελμάτας νεοχμώσαντας, καὶ τοὺς Παννονίους μετὰ τοῦτο, πρός τε τὴν ἐκείνου καὶ πρὸς τὴν τοῦ πλείονος στρατοῦ ἀπουσίαν νεωτερίσαντας, ἐχειρώσατο, πολεμῶν τε ἅμα ἀμφοτέροις, καὶ τότε μὲν τῇ, B τοτὲ δὲ τῇ μεθιστάμενος· ὥστε καὶ τῶν ἄλλων τῶν αὐτῶν τῷ Δρούσῳ τυχεῖν. κἀκ τούτου καὶ ἡ Δελματία τῇ τοῦ Αὐγούστου φρουρᾷ, ὡς καὶ ὅπλων τινῶν ἀεὶ καὶ δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὴν τῶν Παννονίων γειτονίαν δεομένη, παρεδόθη. οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἔπραξαν.

Ἐν δὲ δὴ τοῖς αὐτοῖς τούτοις χρόνοις Βουλογαίσης Θρᾲξ Βησσὸς ἱερεὺς τοῦ παρ' αὐτοῖς Διονύσου, προσεποιήσατό τινας, πολλὰ θειάσας, καὶ μετ' αὐτῶν ἀποστὰς τόν τε Ῥασκύ- C πορειν τὸν τοῦ Κότυος υἱὸν νικήσας ἀπέκτεινε, καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν Ῥυμητάλκην μετὰ ταῦτα ἀμαχεὶ γυμνώσας τῶν δυνάμεων, τῇ παρὰ τοῦ θείου δόξῃ φυγεῖν ἐποίησε· καὶ αὐτὸν διώκων, ἔς τε τὴν Χερρόννησον ἐνέβαλε, καὶ δεινῶς αὐτὴν ἐλυμήνατο. ὡς οὖν οὗτός τε ταῦτα ἐποίει, καὶ οἱ Σιαλέται τὴν Μακεδονίαν ἐκακούργουν, Λούκιος Πείσων ἐκ Παμφυλίας, ἧς ἦρ- D χε, προσετάχθη σφίσι· καὶ προαναχωρησάντων οἴκαδε τῶν Βησσῶν, ἐπειδὴ ἐπυνθάνοντο αὐτὸν προσιόντα, ἔς τε τὴν γῆν αὐτῶν ἀφίκετο, καὶ ἡττηθεὶς τὸ πρῶτον, ἀντεπεκράτησε, καὶ ἐκείνην τε καὶ τὴν τῶν προσχώρων τῶν συνεπιδμασάντων σφίσιν ἐπόρθησε· καὶ τότε μὲν τοὺς μὲν, ἐθελοντὰς προσθεμένους, τοὺς δ' ἄκοντας, ἐκπλήξας, τοῖς δὲ καὶ ἐκ παρατάξεως συνενεχθεὶς, πάντας αὖθις ὑπηγάγετο· καὶ μετὰ τοῦτο νεοχμώσαντάς τινας αὐτῶν, αὖ- E θις κατεδουλώσατο. καὶ αὐτῷ διὰ ταῦτα καὶ ἱερομηνία καὶ τιμαὶ ἐπινίκιοι ἐδόθησαν.

Ἐν ᾧ δ' οὖν ἐκεῖνα ἐγίγνετο, Αὔγουστος ἀπογραφάς τε ἐποιήσατο, πάντα τὰ ὑπάρχοντά οἱ, καθάπερ τις ἰδιώτης, ἀπογραψάμενος, καὶ τὴν βουλὴν κατελέξατο. ὁρῶν δὲ ὅτι οὐκ ἀεὶ συχνοὶ συνελέγοντο, ἐκέλευσε τὰ δόγματα αὐτῆς καὶ ἐν ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις γίγνεσθαι. οὐ γὰρ ἐξῆν τινὰ ἐκ τοῦ πρὶν ἄλλως κυροῦσθαι.

ἐπειδή τε

371 ἐπειδή τε ἀργύριον αὖθις ἐς εἰκόνας ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνη καὶ ὁ δῆμος συνεσήνεγκαν, ἑαυτοῦ μὲν οὐδεμίαν, Ὑγιείας δὲ δημοσίας καὶ προσέτι καὶ Ὁμονοίας, Εἰρήνης τε, ἔστησεν. ἀεί τε γάρ, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ πάσῃ προφάσει τοῦτ' ἐποίουν· καὶ τέλος καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ οὐκέτι ἰδίᾳ που κατέβαλλον αὐτό, ἀλλ' αὐτῷ ἐκείνῳ προσιόντες, οἱ μὲν πλεῖον, οἱ δὲ ἔλαττον ἐδίδοσαν. καὶ ὅς, προσθεὶς ἂν ἕτερον τοσοῦτον ἢ καὶ πλέον, ἀντεδίδου, οὐχ ὅπως τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις. B ἤδη δὲ καὶ ἐκεῖνο ἤκουσα, ὅτι καὶ ἄλλο τι ἀργύριον ἐκ λογίου τινός, ἢ καὶ ὀνείρατος, παρὰ τῶν προστυχόντων οἱ, ὡς καὶ προσαιτῶν, ἐν μιᾷ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ ἐλάμβανε. καὶ τοῦτο μέν, εἴ γέ τῳ πιστόν, οὐ παραδέδοται.

Ἐν δὲ τῷ ἔτει ἐκείνῳ τήν τε Ἰουλίαν τῷ Τιβερίῳ συνῴκισε, καὶ τὴν Ὀκταουίαν τὴν ἀδελφὴν ἀποθανοῦσαν προέθετο ἐπὶ τοῦ Ἰουλίου ἡρῴου, παραπετάσματι καὶ τότε ἐπὶ C τοῦ νεκροῦ χρησάμενος. καὶ αὐτός τε ἐκεῖ τὸν ἐπιτάφιον εἶπε, καὶ ὁ Δροῦσος ἐπὶ τοῦ βήματος (δημόσιον γὰρ τὸ πένθος) ἀλλαξάμενος τὴν ἐσθῆτα τῶν βουλευτῶν, ἐγένετο. καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτῆς οἱ γαμβροὶ ἐξήνεγκαν, τὰ δὲ δὴ ψηφισθέντα αὐτῇ, οὐ πάντα ὁ Αὔγουστος ἐδέξατο.

Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ ὅ, τε ἱερεὺς τοῦ Διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μερούλαν ἀπεδείχθη, καὶ τοῖς ταμίαις τὰ δόγματα ἑκάστοτε γιγνό- D μενα, διὰ φυλακῆς ποιεῖσθαι ἐκελεύσθη· ἐπειδὴ οἵ τε δήμαρχοι καὶ οἱ ἀγορανόμοι οἱ πρότερον αὐτὰ ἐπιτετραμμένοι, διὰ τῶν ὑπηρετῶν τοῦτο ἔπραττον· καί τις ἐκ τούτου καὶ διαμαρτία καὶ ταραχὴ ἐγίγνετο. ἐψηφίσθη μὲν οὖν τὸν Ἰανὸν τὸν Γέμινον, ὡς καὶ πεπαυμένων τῶν πολέμων (ἀνέῳκτο γὰρ) κλεισθῆναι. οὐ μέντοι καὶ ἐκλείσθη. οἵ τε γὰρ Δακοὶ τὸν Ἴστρον πεπηγότα διαβάντες, λείαν ἐκ τῆς Παννονίας ἀπετέμοντο, καὶ οἱ Δαλμάται πρὸς τὰς εἰσ- E πράξεις τῶν χρημάτων ἐπανέστησαν. καὶ τούτοις μὲν ὁ Τιβέριος ἐκ τῆς Γαλατίας, ἐς ἣν μετὰ τοῦ Αὐγούστου ἐσεληλύθει, καταπεμφθεὶς ἀνεστήσατο. τὰ δὲ δὴ τῶν Κελτῶν τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν Χάττων (πρὸς γὰρ τοὺς Συγάμβρους μετέστησαν, καὶ τῆς τε χώρας αὐτῶν, ἣν οἰκεῖν παρὰ τῶν Ῥωμαίων εἰλήφεσαν, ἐξανέστησαν)

A Quúmque iterum pecuniam ei ad imagines faciendas senatus populúsque conferrent, nullam quidem sibi, Salutis autem publicæ, Concordiæque & Pacis posuit: semper autem ferè, vtcunque se eius occasio obtulerat, id faciebant: ac tandem ipsa prima anni die eam nō in commune iam contulerūt, sed ad ipsum Augustum accedentes, plus minúsve singuli ei porrexerunt: atque ipse tantundem aut plus etiam addens ipsis reddidit, non patriciis modò, B sed reliquis etiam. Accipio etiam, ex oraculo quodam, aut somnio, quotannis certa die argenti nonnihil ab accidentibus quasi emendicantem accepisse. id si quis credendum non putet, tamen ita traditum est.

Salutis publicæ, Concordiæ & Pacis statuæ.

Augustus stipē colligit.

Eodem anno Iuliā Tiberio matrimonio coniunxit, & Octauiam sororem vita defunctam in sacrario Iulio publicè exposuit: cortináque, vt antè, extensa pro corpore, fune- C brem orationem habuit: Drusúsque pro rostris, videlicet in publico luctu, senatoriam vestem lugubri permutauit: tum funus eius generi extulerunt, Augustus autem non omnia quæ in eius fuerant honorem decreta, admisit.

Octauiæ mors.

Tum quoque primùm post Merulam flamen dialis creatus est: quæstoribus etiam quæ vnoquoque tēpore fierent senatusconsulta adseruanda tradita, quum tribuniplebis D ac ædiles, quibus antè id negotium datum fuerat, per apparitores hoc suos egissent, atque inde error & confusio incidisset. Decretum quoque est vt Iani Gemini templum quod iis quæ dixi bellis exortis apertum fuerat, iis iam compositis clauderetur: verùm id ne fieret Daci obstitêre, qui Istrum frigore concretum transgressi, ex Pannonia prædas abstulerant: Dalmatæ quoque propter exactum tributum E rebellionem fecere. Hos motus Tiberius ex Gallia, in quam cum Augusto profectus fuerat, euocatus pacauit. Germanos cùm alios, tum Chattos (hi enim quoque relicto eo agro quem Romani ipsis assignauerant, Sicambris se coniunxerant)

Flamen dialis.

Quæstorum officium.

Daci & Dalmatæ arma capientes à Tiberio compescuntur.

Catthi à Druso victi.

Drusus partim maleficiis infestauit, partim subegit. His peractis Tiberius & Drusus cum Augusto, qui in Lugdunensi Gallia plerunque versabatur, haud procul à bello Germanico remotus, eiúsque euentui intentus, Romam redierunt, ac ea quæ victoria impetrata fieri leges iubent, aut aliâs conuenit, peregerunt. Hæc acta Iulio, ac Fabio Maximo consulibus.

A ὁ Δροῦσος τὰ μὲν ἐκάκωσε, τὰ δὲ ἐχειρώσατο· καὶ μετὰ τοῦτο ἔς τε τὴν Ῥώμην σὺν τῷ Αὐγούστῳ συνεκομίσθησαν (ἐν γὰρ τῇ Λουγδουνίδι τὰ πολλὰ οὕτως ἐγγύθεν τοῖς Κελτοῖς ἐφεδρεύων διέτριβε) καὶ ὅσα ἐπὶ ταῖς νίκαις ἐψήφιστο, ἢ καὶ ἄλλως καθήκοντα ἦν γίγνεσθαι, ἐπετέλεσαν. Ταῦτα μὲν ἐπί τε τοῦ Ἰουλίου καὶ ἐπὶ Φαβίου Μαξίμου ὑπάτων ἐγένετο.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAGESIMUSQUINTUS.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ πέμπτον βιβλίον.

HAEC INSVNT Libro LV Romanæ historiæ Dionis.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ 372
πεντηκοστῷ πέμπτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗ͂ΘΟΣ ἔΤΗ ιζ, ἘΝ ΟἿΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,

Νέρων Κλαύδιος Τιβ. υἱ. Δροῦσος, καὶ Τίτος Κυίντιος Τ. υἱ. Κρισπῖνος.
Γ. Μάρκιος Κηνσωρῖνος, καὶ Γ. Ἀσίνιος Γ. υἱ. Γάλλος.
Τιβ. Κλαύδιος, Τιβ. υἱ. τὸ β΄, καὶ Γν. Καλπούρνιος Γν. υἱ. Πείσων, τὸ β΄.
Δέκιμος Λαίλιος Δεκίμου υἱ. Βάλβος, καὶ Γ. Ἀντίστιος Γ. υἱ. Οὐέτερ.
Αὔγουστος, τὸ ιβ΄, καὶ Λούκιος Σύλλας.
Γ. Καλουίσιος Σαβῖνος, τὸ β, καὶ Λ. Πασσιηνὸς Ῥοῦφος.
Λ. Κορνήλιος Λ. υἱ. Λεντοῦλος, καὶ Μ. Οὐαλέριος Μ. υἱ. Μεσσαλᾶς, ἢ Μεσσαλῖνος.
Αὔγουστος, τὸ ιγ΄, καὶ Μ. Πλαύτιος Μ. υἱ. Σιλουανός.
Κόσσος Κορνήλιος Γν. υἱ. Λεντοῦλος, καὶ Λ. Καλπούρνιος Γν. υἱ. Πείσων.

Γ. Καῖσαρ Αὔγουστος τὸ ιδʹ,	καὶ Λ. Αἰμύλιος Λ. υἱ. Παῦλος.
Π. Οὐϊνίκιος, ἢ Μινούκιος, Μ. υἱ.	καὶ Π. Ἀλφῆνος, ἢ Ἀλφίνιος Π. υἱ. Οὔαρος
Λ. Αἴλιος Λ. υἱ. Λαμίας,	καὶ Μ. Σερουΐλιος Μ. υἱ.
Σέξστος Αἰμύλιος Κ. υἱ. Κάτος,	καὶ Γ. Σέντιος Γ. υἱ. Σατορνῖνος.
Λ. Οὐαλέριος Ποτίτου υἱ. Μεσσάλας Οὐάλαισος,	καὶ Γν. Κορνήλιος Λ. υἱ. Κίννας Μάγνος.
Μ. Αἰμύλιος Λ. υἱ. Λέπιδος,	καὶ Λ. Ἀρρουντίος. Λ. υἱ.
Αὖλος Λικίννιος Νερούας Σιλανός.	καὶ Κ. Καικίλιος Μέτελλος Κρητικός.
Μ. Φούριος Μ. υἱ. Κάμιλλος,	καὶ Σέξστος Νώνιος L. υἱ. Κυϊντιλιανός.

ANNORVM HISTORIA XVII HOC libro narratur, in quibus consulatum habuerunt,

745. Claudius Nero. Ti. F. Drusus,	& T. Quintus T. F. Crispinus.
746. C. Marcius Censorinus,	& C. Asinius C. F. Gallus.
747. Tib. Claudius Tiberij F. II,	& Cn. Calpurnius C. F. Piso, II.
748. D. Lælius D. F. Balbus,	& C. Antistius C. F. Veter.
749. Augustus, XII,	& L. Sylla.
750. C. Caluisius Sabinus, II,	& L. Passienus Rufus.
751. L. Cornelius. L. F. Lentulus,	& M. Valerius M. F. Messalinus.
752. Augustus, XIII,	& M. Plautius M. F. Syluanus.
753. Cossus Cornelius Cn. F. Lentulus,	& L. Calpurnius Cn. F. Piso.
754. C. Cæsar Augustus, XIIII,	& L. AEmilius L. F. Paulus.
755. P. Vinicius M. F.	& P. Alfenus P. F. Varus.
* al. Ælius. 756. L. AElius L. F. Lamia,	& M. Seruilius M. F.
al. Catulus. 75. Sex. * AEmilius Q. F. * Catus,	& C. Sentius C. F. Saturninus.
758. L. Valerius Potiti F. Messala Volesus,	& Cn. Cornelius L. F. Cinna Magnus.
759. M. AEmilius L. F. Lepidus,	& L. Arruntius L. F.
760. A. Licinnius Nerua Silanus,	& Q. Cæcilius Metellus Creticus.
761. Furius M. F. Camillus,	& Sex. Nonius C. F. Quintilianus.

373

ΤΩ δὲ ἐχομένῳ ἔτει ὁ Δροῦσος μετὰ τοῦ Κρισπίνου ὑπάτευσε· καὶ αὐτῷ σημεῖα οὐκ ἀγαθὰ συνηνέχθη. πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα καὶ χειμῶνι καὶ κεραυνοῖς, πολλοὶ δὲ καὶ ναοὶ ἐφθάρησαν, ὥστε καὶ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίνου, τόν τε σύνναον αὐτοῦ κακωθῆναι· οὐ μέντοι καὶ ἐφρόντισέ τι αὐτῶν, ἀλλ' ἔς τε τὴν τῶν Χάττων ἐσέβαλε, καὶ προῆλθε μέχρι τῆς Σουηβίας, τήν τε ἐν ποσὶν οὐκ ἀταλαιπώρως χειρούμενος, καὶ τοὺς προσμιγνύντας οἱ οὐκ ἀναιμωτὶ κρατῶν. κἀντεῦθεν πρός τε τὴν Χερουσκίαν μετέστη καὶ τὸν Οὐίσουργον διαβὰς, ἤλασε μέχρι τοῦ Ἀλβίου πάντα πορθῶν. ἐκεῖνον γὰρ (ῥεῖ δὲ ἐκ τῶν Οὐανδαλικῶν ὀρῶν, καὶ ἐς τὸν Ὠκεανὸν τὸν προσάρκτιον πολλῷ μεγέθει ἐκδίδωσιν) ἐπεχείρησε μὲν περαιωθῆναι, οὐκ ἠδυνήθη δέ, ἀλλὰ τρόπαια στήσας, ἀνεχώρησε. γυνὴ γάρ τις μείζων ἢ κατὰ ἀνθρώπου φύσιν ἀπαντήσασα αὐτῷ, ἔφη, Ποῖ δῆτα ἐπείγῃ Δροῦσε ἀκόρεστε;

ANNO insequenti, Druso & T. Quintio Crispino consulibus, signa Druso haud læta acciderunt. Inter multa alia quæ tempestate & fulminibus perdita fuêre, templa quoque nonnulla, adeóque Iouis etiam Capitolini, & huic adiunctum fanum, læsa sunt. Quibus neglectis, Drusus in Chattorum fines ingressus, obuia quæque non sine magno labore subigendo, congressósque præliis haud incruenta victoria superando, vsque in Sueuos peruenit: inde in Cheruscos conuerso itinere, Visurgim transgressus, omnia populando ad Albim vsque perrexit. qui ex Vandalicis montibus profluens, in Oceanum Septentrionalem magnus admodum factus effluit. Hunc quum frustra conatus esset transire, trophæis constitutis recessit: etenim mulier quædam, humana amplior forma, ei obuiam facta: Druse, inquit, quò tandem nullũ cupiditati tuæ modũ statuens, contẽdis?

ANNO V.C. 745.

Prodigia.

Drusi res gestæ.

Visurgis.

Albis.

Ostentũ Druso factum.

non tibi fatis cōceſſum hæc omnia videre. quin tu abi : iam enim & operum tuorum & vitæ inſtat tibi terminus. Oblatam à deo aliquo hanc vocem mirum profectò eſt, neque tamen mihi fides abroganda videtur huic rei, quam ſtatim euentus comprobauit. nam & continuò retro ire Druſus cœpit, & in itinere priuſquam Rhenum attingeret, morbo deceſſit. Aſtipulantur huic quod commemoraui prodigio, etiam alia: nanque & ſub mortem eius lupi circum caſtra ipſius vagati vlulârant, & iuuenes duo per medias munitiones equis trāſuecti appa ruerāt, eiulatúſq; muliebris auditus fuerat, & ſtellæ in cœlo diſcurrerāt.

Mors Druſi.

Ad famam ægrotantis Druſi Auguſtus, qui non ita procul ab eo aberat, celeriter Tiberium accerſiit: iſque animam adhuc trahentem fratrem ſuū reperit, Romámque corpus defuncti attulit, portantibus id principio vſque ad hyberna centurionibus ac tribunis militum, inde ſingularum in itinere vrbium primoribus. Cadauere in foro propoſito, duplex Druſi laudatio, vna à Tiberio in ipſo foro, altera in Flaminio circo ab Auguſto habita eſt: quoniam cum exercitu vrbe profecto neque fas erat intra pomœrium intrare, quum ea quæ ante id fieri inſtituta maiorum iubent, nondum perfeciſſet. Druſi funus ab iis qui equeſtrem ordinem cum dignitate ſeruabant, & à patriciis in campum Martium eſt allatum : ibi cremati reliquiæ in Auguſti ſunt ſepulchrum conditæ, Germanicíque cognomen ei & filiis datum, honoréſque ſtatuarum, fornicum, & honorarii ad ipſum Rhenum tumuli dati. Tiberius, quòd, viuente adhuc Druſo, Dalmatas & Pannonios nō nihil motuum oſtendentes oppreſſerat, ouans in vrbem equo inuectus eſt, epulúmque populo in Capitolio partim, partim aliis locis vrbis exhibuit : ſimúlque Liuia & Iulia mulieribus epulum dederunt, eadémque Druſo etiam parabantur, feriǽque iterum agendæ in eius triumphi gratiam erant, quū is interitu ſuo hæc omnia irrita fecit. Liuia autem ſolatii cauſa ſtatuis donata,

Laudationes funebres Druſi duæ.

Germanici cognomen.

Liuiæ ſtatuæ, & honor earū quæ ter peperiſſent.

A οὐ πάντα σοι ταῦτα ἰδεῖν πέπρωται. ἀλλ' ἄπιθι. καὶ γάρ σοι καὶ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου τελευτὴ πάρεστιν ἤδη. Θαυμαστὸν μὲν οὖν τὸ τινὰ φωνὴν παρὰ τοῦ δαιμονίου τοιαύτην τῳ γενέσθαι, οὐ μέντοι καὶ ἀπιστεῖν ἔχω. παραχρῆμα γὰρ ἀπέβη, σπουδῇ τε ὑποστρέψαντος αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ νόσῳ τινὶ, πρὶν ἐπὶ τὸν Ῥῆνον ἐλθεῖν, τελευτήσαντος. καί μοι τεκμηριοῖ τὸ λεχθὲν, ὅτι καὶ λύκοι περὶ τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τὸν θάνατον αὐτοῦ περινοστοῦντες ὠρύοντο, B καὶ νεανίσκοι δύο διὰ μέσου τοῦ ταφρεύματος διιππεύοντες ὤφθησαν· θρῆνός τέ τις γυναικεῖος ἠκούσθη, καὶ ἀστέρων διαδρομαὶ ἐγένοντο. ταῦτα μὲν οὕτως ἔσχε.

Προπυθόμενος δὲ ὁ Αὔγουστος ὅτι νοσεῖ (οὐ γὰρ ἦν πόρρω) τὸν Τιβέριον κατὰ τάχος ἔπεμψε· καὶ ὃς ἔμπνουν τε αὐτὸν κατέλαβε, καὶ ἀποθανόντα ἐς Ῥώμην ἐκόμισε, τὰ μὲν πρῶτα μέχρι τοῦ χειμαδίου τοῦ στρατοῦ, διά τε τῶν ἑκατοντάρχων καὶ διὰ τῶν χιλιάρχων, C ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν πρώτων βαστάσας. καὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ προτεθέντος, διπλοῦς ὁ ἐπιτάφιος ἐλέχθη. ὅ,τε γὰρ Τιβέριος ἐνταῦθα αὐτὸν ἐπῄνεσε, καὶ ὁ Αὔγουστος ἐν τῷ Φλαμινίῳ ἱπποδρόμῳ. ἐξεστράτευτο γὰρ, καὶ οὐκ ἦν οἱ ὅσιον μὴ οὐ τὰ καθήκοντα ἐπὶ τοῖς κατειργασμένοις παρ' αὐτὴν τὴν εἴσω τοῦ πωμηρίου εἴσοδον ἐπιτελέσαι. καὶ ὁ μὲν ἔς τε τὸ Ἄρειον πεδίον ὑπὸ τῶν ἱππέων, τῶν τε ἐς τὴν ἱππάδα ἀκριβῶς D τελούντων, καὶ τῶν ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ γένους ὄντων, ἠνέχθη· κἀνταῦθα πυρὶ δοθεὶς, ἐς τὸ τοῦ Αὐγούστου μνημεῖον κατετέθη· Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθεὶς, καὶ τιμὰς καὶ εἰκόνων καὶ ἁψῖδος κενοταφίου τε πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ λαβών. ὁ δὲ δὴ Τιβέριος τῶν τε Δαλματῶν καὶ τῶν Παννονίων ὑποκινησάντων τι αὖθις, ζῶντος ἔτ' αὐτοῦ κρατήσας, τά τε ἐπὶ τοῦ κέλητος ἐπινίκια ἔπεμψε, καὶ τοῦ δήμου τοὺς μὲν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, τοὺς δ' ἄλλοθι πολλαχόθι ἐδείπνισε. E κἀν τούτῳ καὶ ἡ Λιουία μετὰ τῆς Ἰουλίας τὰς γυναῖκας εἱστίασε. τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ τῷ Δρούσῳ ἡτοιμάζετο· καί γε αἱ ἀνοχαὶ δεύτερον τὴν χάριν αὐτοῦ, πρὸς τὸ τὰ νικητήρια ἐν ἐκείναις αὐτοῦ ἑορτάσαι,

γενήσεσθαι ἔμελλον. ἀλλ' ὁ μὲν προαπώλετο· ἡ δὲ δὴ Λιουία εἰκόνων τε ἐπὶ παραμυθίᾳ ἔτυχε,

καὶ ἐς τὰς μητέρας τάς τε τρὶς τεκούσας ἐσε-
374 γράφη. οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον εἴτ' οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται· ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι.

* * *

καὶ αὐτὰ οὐκ ἄνθρωποι μόνον ἀλλὰ καὶ θεοὶ εὑρίσκονται, ἵνα ἄν τις τι αὐτοῖς τελευτῶν καταλίπῃ, λαμβάνωσι. τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτόν ἐστιν.

Ὁ δ' Αὔγουστος τάς τε τῆς γερουσίας ἕδρας ἐν ῥηταῖς ἡμέραις γίγνεσθαι ἐκέλευσεν (ἐπεὶ γὰρ οὐδὲν πρότερον ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν ἐτέτακτο, καί τινες διὰ τοῦτο πολλάκις ὑστέριζον, βουλὰς κατὰ μῆνα κυρίας ἀπέδειξεν, ὥστε ἐς αὐτὰς ἐπάναγκες οὕς γε καὶ ὁ νόμος ἐκάλει, συμφοιτᾶν) καὶ ὅπως γε μηδ' ἄλλη μηδεμία σκῆψις τῆς ἀπουσίας αὐτοῖς ὑπάρχῃ, προσέταξε μήτε δικαστήριον, μήτ' ἄλλο μηδὲν τῶν προσηκόντων σφίσιν, ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ γίγνεσθαι. τόν τε ἀριθμὸν τὸν εἰς τὴν κύρωσιν τῶν δογμάτων ἀναγκαῖον, καθ' ἕκαστον εἶδος αὐτῶν, ὥς γε ἐν κεφαλαίοις εἰπεῖν, διενομοθέτησε· καὶ τὰ ζημιώματα τοῖς μὴ δι' εὔλογόν τινα αἰτίαν τῆς συνεδρείας ἀπολειπομένοις ἐπηύξησεν. ἐπειδή τε πολλὰ τῶν τοιούτων ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ὑπευθύνων ἀτιμώρητα εἴωθε γίγνεσθαι, κληροῦσθαί τε αὐτούς, εἰ συχνοὶ τοῦτο ποιήσειαν, καὶ τὸν ἀεὶ πέμπτον λαχόντα ὀφλισκάνειν αὐτὰ ἐκέλευσε. τά τε ὀνόματα συμπάντων τῶν βουλευόντων ἐς λεύκωμα ἀναγράψας ἐξέθηκε· καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν κατ' ἔτος οὕτω ποιεῖται. ταῦτα μὲν ἐπὶ τῇ τῆς συμφοιτήσεως αὐτῶν ἀνάγκῃ ἔπραξεν· εἰ δ' οὖν ποτε ἐκ συντυχίας τινὲς μὴ συνέλθοιεν ὅσους ἡ χρεία ἑκάστοτε ἐκάλει (πλὴν γὰρ ὅτι ὁσάκις ἂν αὐτοκράτωρ παρῇ, ἔν τε ταῖς ἄλλαις ἡμέραις ἐς πάντα ὀλίγου τὸ τῶν ἀθροιζομένων πλῆθος καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα ἀκριβῶς ἐξητάζετο) ἐβουλεύοντο μέν, καὶ ἥ γε γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλ' ἀουκτώριτας ἐγίγνετο.

A &, in matrum quæ ter peperissent numerum relata est. Quibus enim vel viris vel mulieribus fortuna tertiam prolem non concessit, eorum nonnullis tamen lex quædam à senatu primùm, nunc autem ab imperatore etiam lata ius trium liberorum largitur: vt neque mulcta ea quæ sterilibus est proposita teneantur, & paucis duntaxat exceptis, copiosæ proli constituta præmia omnia adipiscantur:

Ius trium liberorum.

* * *

B & non modò homines, sed dii quoque hæc inueniunt, vt quod iis moriens aliquis legauit, accipiant.

Augustus porro edixit vt certis diebus senatus ageretur. de quibus quum antehac nihil esset definitũ, ideóque multi abessent, singulis mẽsibus dies certos habendi senatus cõstituit, ad quos necessariò omnes ii quos leges in senatum venire iubent, adessent. Ac nequa absentiæ posset obtendi excusatio, cauit ne C quod iudicium, aut alia vlla res senatoribus competens eo tempore fieret. Numerum etiam, qui vt ratũ esset senatusconsultum requiritur, secũdum singulas, vt paucis dicam, senatusconsulti formas definiuit: mulctámque eorum qui nullam ob iustam causam in senatum non venissent, adauxit. Et quoniam multæ huiusmodi culpæ ob multitudinem reorum pœnam effugiebant, iussit vt si plures hoc modo peccassent, quintus quisque in quem sors inci-D disset, plecteretur: omnia nomina senatorum in albo conscripta publicè edidit. qui mos etiamnum inde tractus permanet. Hoc modo ad compellendos in concilium senatores vsus est Augustus. Quòd si quando casu fieret vt non tot quot opus erat conuenirent, (nam præterquam quòd imperatore pręsente numerus senatorum qui adessent, accuratè inibatur, idem hoc etiam fermè omnibus aliis etiam quibus E senatus habebatur diebus fiebat) cõsilium quidem ii capiebant, & quod statuissent, id perscribebatur: non tamen vim senatusconsulti obtinebat, sed autoritas senatus dicebatur:

Senatus habẽdi lex ab Augusto facta.

Quid differant senatusconsultum & autoritas senatus.

quæ videlicet ostenderet quæ fuisset sententia eorum qui consilio interfuerant senatorum. Idémque hoc etiam tum obseruatum est, quum aut loco aut tempore alieno, aut nullo legitimo edicto vocati festinatò coiissent, aut tribuni aliqui plebis intercessissent. nam hîc quoque quum senatusconsultum fieri nequiret, tamen sententiam suam senatus nolebat esse occultam, quæ deinde more Romano rata foret, ac nomen senatusconsulti acciperet. Idque ab antiquis multo tempore studiosissimè retentum, nostro tempore ferè exoleuit, sicut & id quod de prætoribus sanxit Augustus. his, quum indignè ferrent, se, quum honore tamen tribunos plebis anteirent, in senatu sententiam dicendi ius non habere, Augustus id iuris concessit, quod tamen tempus eis postmodo abstulit. Hæc omnia Augustus antequam sanciret, in tabula perscripta in curia proposuit, & senatoribus binis ingredientibus liberum fecit vt legerent, ac si quid displiceret, aut melius eo aliquid inuenirent, id vt exponerent. Omnino autem adeo popularis videri volebat, vt quum commilitonum suorum cuidam patrocinium ipsius petenti, quia ipse occupationibus distineretur, amicum quendam patronum dedisset: isque iratus, se ipsi auxilio indigenti, non alium quendam suo loco misisse diceret, sed sese vbique pro eo pericula obiuisse, motus eo dicto ipse in forum venerit, ac causam hominis egerit. Amico cuidam in iudicium pertracto adfuit, communicata prius cum senatu re, eúmque reis exemit: actorē autem non modò ira nulla est prosecutus, quanuis multa vsum in dicendo libertate, sed etiam morum causa reum factum absoluit: id dicens, libertatem eius propter multorum malitiam ex vsu ipsis esse: alioquin quos insidias sibi struxisse indicio cognouerat, suppliciis afficere solitus. Quæstores etiam in ora maritima prope vrbem, & aliis Italiæ locis vt præessent constituit: idque pluribus annis fecit. In vrbem

Prætoribus datum vt sententiam in senatu dicerent.

Augusti Cæsaris modestia & facilitas.

Quæstorum imperium.

A ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ. τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος τούτου δηλοῖ. ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατόν ἐστι. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο, καὶ εἴ ποτε ἐν τόπῳ τινὶ μὴ νενομισμένῳ, ἢ ἡμέρᾳ μὴ καθηκούσῃ, ἢ καὶ ἔξω νομίμου παραγγέλματος, ὑπὸ σπουδῆς ἠθροίσθησαν, ἢ καὶ ἐναντιωθέντων τινῶν δημάρχων, τὸ μὲν δόγμα οὐκ ἠδυνήθη γενέσθαι, τὴν δὲ δὴ γνώμην σφῶν οὐχ ὑπέμενον ἀποκρυφθῆναι, ἐνομίζετο· καὶ αὕτη μετὰ ταῦτα
B καὶ ἡ κύρωσις κατὰ τὰ πάτρια ἐπήγετο, καὶ ἡ ἐπίκλησις ἡ τοῦ δόγματος ἐπεφέρετο. τοῦτό τε οὖν ἰσχυρῶς ἐπὶ πλεῖστον τοῖς πάλαι τηρηθὲν, ἐξίτηλον τρόπον τινὰ ἤδη γέγονε, καὶ τὸ τῶν στρατηγῶν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἀγανακτήσαντες ὅτι μηδεμίαν γνώμην, καίτοι τῶν δημάρχων προτετιμημένοι, ἐς τὴν βουλὴν ἐσέφερον, παρὰ μὲν τοῦ Αὐγούστου ἔλαβον αὐτὸ ποιεῖν, ὑπὸ δὲ δὴ τοῦ χρόνου ἀφῃρέθησαν. ταῦτά τε οὖν καὶ τἆλλα τότε ἐνομοθέτησαν, ἔς τε τὸ
C συνέδριον ἐν λευκώμασι γεγραμμένα προσέθηκε, πρὶν χρηματίσαι τι περὶ αὐτῶν, καὶ τοῖς βουλευταῖς μεθ' ἑνὸς ἑτέρου εἰσελθοῦσιν, ἀναγνῶναι ἐπέτρεψεν· ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσῃ αὐτοῖς, ἢ καὶ ἕτερόν τι βέλτιον συμβουλεῦσαι δυνηθῶσιν, εἴπωσιν. οὕτω γάρ που δημοκρατικὸς ἠξίου εἶναι, ὥστε τινὸς τῶν συστρατευσαμένων ποτὲ αὐτῷ συνηγορήματος παρ' αὐτοῦ δεηθέντος, τὸ μὲν πρῶτον τῶν φίλων τινὰ, ὡς καὶ ἐν ἀσχολίᾳ ὢν, συνειπεῖν αὐτῷ κελεῦσαι, ἔπειτ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὀργισθεὶς ἔφη, ἐγὼ μέντοι ὁσάκις ἐπικουρίας χρείαν ἔσχες, οὐκ ἄλλον
D τινὰ ἀντ' ἐμαυτοῦ σοι ἔπεμψα, ἀλλ' αὐτὸς πανταχοῦ προεκινδύνευσά σου· ἔς τε τὸ δικαστήριον ἐσελθεῖν, καὶ συνηγορῆσαί οἱ. φίλῳ τε τινὶ δίκην φεύγοντι συνεξετάσθη, προεπικοινώσας αὐτὸ τοῦτο τῇ γερουσίᾳ, καὶ ἐκεῖνόν τε ἔσωσε, καὶ τὸν κατήγορον αὐτοῦ οὐχ ὅπως δι' ὀργῆς ἔσχεν, καίπερ πάνυ πολλῇ παρρησίᾳ χρησάμενον, ἀλλὰ καὶ εὐθυνόμενον ἐπὶ τοῖς τρόποις, ἀφῆκεν εἰπὼν ὅτι ἀναγκαία σφίσιν ἡ παρ- 375
E ῥησία αὐτοῦ, διὰ τὴν ἄντικρυς τῶν πολλῶν πονηρίαν, εἴη. ἄλλους γε μὴν ἐπιβουλεύειν οἱ μηνυθέντας ἐκόλασε. καὶ ταμίας ἔν τε τῇ παραλίᾳ τῇ πρὸς τῇ πόλει, καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ τῆς Ἰταλίας χωρίοις ἄρχειν ἐποίησε· καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη ἐποίησε. ὅμως δ'

ὅμως τότ' οὐκ ἠθέλησεν ἐς τὴν πόλιν διὰ τὸν τοῦ Δρούσου θάνατον, ὥσπερ εἶπον, ἐσελθεῖν.

Τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει, ἐν ᾧ Ἀσίνιός τε Γάλλος καὶ Γάϊος Μάρκιος ὑπάτευσαν, τήν τε ἄφιξιν ἐποιήσατο, καὶ τὴν δάφνην ἐς τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Φερετρίου ναὸν παρὰ τὸ νομιζόμενον ἐσήνεγκε· καὶ αὐτὸς μὲν οὐδεμίαν ἐπὶ τούτοις ἑορτὴν ἤγαγε, πολὺ πλεῖον ἐν τῷ τοῦ Δρούσου ὀλέθρῳ ἐζημιῶσθαι, ἢ ἐν ταῖς νίκαις ὠφελεῖσθαι, νομίζων. οἱ δὲ δὴ ὕπατοι τά τε ἄλλα ὅσα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις γίγνεται ἐποίησαν, καὶ ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τινὰς ἀλλήλοις συνέβαλον. καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Αὔγουστος, αἰτιαθέντων καὶ ἐκείνων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ὡς ἐκ δεκασμοῦ τινος ἀποδεδειγμένων, τοῦτο μὲν οὔτε ἐξήλεγξεν, οὔτ' ἀρχὴν προσεποιήσατο εἰδέναι. οὔτε γὰρ κολάσαι τινάς, οὔτε αὖ συγγνῶναι ἐλεγχθεῖσιν ἠθέλησε. τοὺς δὲ δὴ σπουδαρχιῶντας χρήματα πρὸ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ὥσπερ τι ἐνέχυρον, προσῄτησεν, ἐπὶ τῷ μηδὲν τοιοῦτον αὐτοὺς ποιῆσαι, ἢ στερηθῆναι τῶν δεδομένων. καὶ τοῦτο μὲν πάντες ἐπῄνεσαν. ὅτι δὲ οὐκ ἐξὸν ἦν δοῦλον κατὰ δεσπότου βασανίζεσθαι, ἐκέλευσεν, ὁσάκις ἂν χρεία τοιούτου τινὸς γένηται, τῷ δημοσίῳ αὐτὸν ἢ καὶ ἑαυτῷ πιπράσκεσθαι, ὅπως ἀλλότριος τοῦ κρινομένου ὤν, ἐξετάζηται, οἱ μὲν ᾐτιῶντο ὅτι ὁ νόμος τῇ τοῦ δεσπότου μεταλλαγῇ καταλύεσθαι ἔμελλεν· οἱ δὲ ἀναγκαῖον αὐτὸ ἔφασκον εἶναι, ὅτι πολλοὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτῷ ἐκείνῳ καὶ ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς συνίσταντο.

Μετὰ δὲ δὴ ταῦτα τήν τε ἡγεμονίαν (καίπερ ἀφιείς, ὡς ἔλεγε, ἐπειδὴ τὰ δέκα ἔτη τὰ δεύτερα ἐξεληλύθει) ἄκων δῆθεν αὖθις ὑπέστη, καὶ ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς ἐστράτευσε. καὶ αὐτὸς μὲν ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπέμεινεν· ὁ δὲ δὴ Τιβέριος τὸν Ῥῆνον διέβη. φοβηθέντες οὖν αὐτοὺς οἱ βάρβαροι, πλὴν τῶν Κανταβρῶν, ἐπεκηρυκεύσαντο· καὶ οὔτε τότε ἔτυχόν τινος (ὁ γὰρ Αὔγουστος οὐκ ἔφη σφίσιν ἄνευ ἐκείνων σπείσεσθαι) οὔθ' ὕστερον. ἔπεμψαν μὲν γὰρ καὶ οἱ Κάνταβροι πρέσβεις, τοσούτου δὲ ἐδέησαν διαπράξασθαί τι, ὥστε καὶ ἐκείνους πάντας, καὶ πολλοὺς καὶ ἐλλογίμους ὄντας, προσαπολέσθαι. ὅ,τε γὰρ Αὔγουστος συλλαβὼν αὐτοὺς ἐς πόλεις τινὰς κατέθετο, καὶ ἐκεῖνοι δυσανασχετήσαντες, ἑαυτοὺς κατεχρήσαντο. καὶ

A tamen intrare tűc propter mortem Drusi noluit.

Sed anno proximo, C. Asinio Gallo & C. Marcio Césorino coss. Romã iniuit, laureámq. in Iouis Feretrii templũ præter cõsuetudinẽ Romanam intulit: neque vllũ diem tamen festum egit: plus sibi morte Drusi damni, quàm victoriis commodi, accidisse existimans. Consules verò ea quæ pro victoria fieri solebant, fecerunt: ac inter alia captiuos quosdam dimicare iusserunt. Augustus B deinde, quum cõsules & reliqui magistratus culparentur quòd largitionibus eas sibi dignitates parassét, neque inquisitionem instituit, & totam rem dissimulauit: quia neque punire quenquam, neque criminis manifestò vlli veniam dare statuerat: sed pecuniam pignoris loco ab iis qui petituri essent magistratum aliquem accepit: quam qui largitiones fecisset, amitteret. idque eius factum ab omnibus laudatum fuit. C Quòd verò quum non liceret seruum contra dominum adhibitis tormentis quæstioni subiici, huiusmodi seruos si vsus postularet, vel reipublicæ vel sibi vendi iussit, vt alienæ iam possessionis, nec iam domini prioris qui reus esset, existens, examinari posset: id à nõnullis culpatum, legẽ dissolui ea domini mutatione querentibus: aliis necessariò id fieri dicentibus, quum multi hoc freti contra ipsum ac magistratus conspirarent.

Ambitui obuiam it Augustus.

Seruum non licet contra dominum torqueri.

D Post hæc Augustus quum principatum deposuisset, (hoc enim præ se ferebat) exacto decennio altero, inuitus iterum suscepit, & in Germanos bellum molitus, ipse domi substitit. Tiberius autem Rhenum trãsiit. Eorum vim metuentes barbari omnes, exceptis Cantabris, legatos miserunt pacem petentes, sed neque tum eam impetrauerũt: quum Augustus nisi Cantabris ad causam E adiunctis negaret se eam daturum: neque deinde, quum Cantabri quoque legatos misissent. quos Augustus quum per vrbes quasdam dispo suisset, (erant autem multi ac præclari inter suos) tædium rei non ferentes, manus sibi ipsis intulêre. Ita

Augusti & Tiberij expeditiones.

Cantabrorum legati malè tractati.

quoque pax infecta mansit: sed barbari quum aliquandiu se continuissent, postmodo affatim à Romanis vindictam sui doloris repetierunt. Augustus præterea militibus, non quidem victoriæ nomine (quanquam & ipse imperatoris nomen acceperat, & Tiberio dederat) sed quòd Caium tunc primùm militaribus exercitiis deditum secum habebant, pecuniam largitus est.

Tiberio alter consulatus destinatus.

Consulum designatorum potestas.

Cæterùm Tiberium Drusi loco ad imperium prouehens, imperatorióque ob id nomine decoratum, cõsulem iterum fecit. iussitque, eum, more antiquitus recepto, antequam magistratum iniret, literas publicè proponere: triumpho etiam etiã ipsum ornauit. Nam ipse quidem Augustus triumphum ducere nolebat, sed id potius accipiebat, vt natalitiis suis perennes ludi essent equestres.

Pomœrium prolatum.

Idem pomœrii quoque terminos protulit: mẽsémque Sextilem, Augustum nominauit, quod nomen quum alii Septembri, quo mense natus esset Augustus, indere vellent, ipse Sextilem prætulit, quòd eo mense primũ consul factus, ac eo multis magnis præliis victoria potitus esset.

Augustus mẽsis.

Mecenatis obitus, & laus.

Vt læta hæc Augusto fuere, ita Mæcenatis obitu grauiter affectus est: cuius egregia cùm in aliis reb' opera vsus fuit, ita vt, equestris etiã duntaxat ordinis, homini vrbis custodiã diu cõmiserit: tũ verò sicubi ira impotentius efferretur, vtilem eum sibi habuit, à quo ab ira ad mansuetiorem animum reduceretur. Vnũ eius rei documentum proferã. Præsente aliquando Mæcenate, Augustus pro tribunali sedens, quũ multos esset morte damnaturus, præuidens hoc fore Mæcenas, quum per circunstantium coronam ad ipsum irrumpere ac proximè assistere nequiret, hæc verba in tabella scripsit: Surge verò tandem carnifex: eámque tabellam, quasi aliud quid indicantem, in sinum Augusti proiecit: qua lecta, is statim surrexit, nemine morte mulctato. neque verò huiusmodi res stomachum Augusto mouebant, sed gaudebat quantum ipsum sua natura & necessitas rerum ad iram etiam præter decorũ prouexisset, tantum amicorum libertate corrigi.

Augustus reprehensiones ab amicis æquissimè ferebat.

Virtutis verò Mæcenatis maximum id indicium fuit, quòd quum

A τούτου χρόνον μέν τινα ἡσύχασαν, ἔπειτα ἐπὶ
πολλῷ τὸ πάθημα σφῶν τοῖς Ῥωμαίοις ἀν-
ταπέδοσαν. ὁ δ' οὖν Αὔγουστος ταῦτά τε
ἐποίησε, καὶ τοῖς στρατιώταις ἀργύριον, οὐχ ὡς
κεκρατηκόσι, καίτοι τὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα
καὶ αὐτὸς λαβὼν καὶ τῷ Τιβερίῳ δούς, ἀλλ'
ὅτι τὸν Γάιον ἐν ταῖς γυμνασίαις τότε πρῶ-
τον συνεξεταζόμενον σφίσιν ἔχον, ἐχαρίσα-
το. τὸν δ' οὖν Τιβέριον ἐς τὴν τοῦ αὐτοκράτο-
ρος ἀρχὴν ἀντὶ τοῦ Δρούσου προαγαγών,
B τῇ τε ἐπικλήσει ἐκείνῃ ἐγαύρωσε, καὶ ὕπατον
αὖθις ἀπέδειξε. γράμματά τε, κατὰ τὸ ἀρχαῖον
ἔθος, καὶ πρὶν ἐς τὴν ἀρχὴν ἐσελθεῖν, ἐκ-
θεῖναι πρὸς τὸ κοινὸν ἐποίησε· καὶ προσέτι καὶ
τοῖς ἐπινικίοις ἐσέμνυνεν. αὐτὸς γὰρ ἐκεῖνα
μὲν οὐκ ἠθέλησε πέμψαι, ἐς δὲ δὴ τὰ γενέθλια
ἱπποδρομίαν ἀΐδιον ἔλαβε. τά τε τοῦ πωμη-
ρίου ὅρια ἐπηύξησε, καὶ τὸν μῆνα τὸν Σεξτί- 376
λιον ἐπικαλούμενον, Αὔγουστον ἀντωνόμα-
C σε. τῶν γὰρ ἄλλων τὸν Σεπτέμβριον οὕτως, ἐ-
πειδήπερ ἐν αὐτῷ ἐγεγέννητο, προσαγορεῦσαι
ἐθελησάντων, ἐκεῖνον αὐτὸς προετίμησεν, ὅ-
τι καὶ ὕπατος ἐν αὐτῷ τὸ πρῶτον ἀπεδέδεικτο,
καὶ μάχας πολλὰς καὶ μεγάλας ἐνενικήκει.
ἐπὶ μὲν οὖν τούτοις ἐγαυροῦτο.

Τοῦ δὲ δὴ Μαικήνου τελευτήσαντος, ἤλ-
γησε. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ ἄλλα ἀπ' αὐτοῦ ἀ-
πώνητο, (ὅθεν καίπερ ἱππεῖ αὐτῷ ὄντι καὶ τὸ ἄ-
στυ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπέτρεψε) μάλιστα δὲ
D ὁσάκις ἀκρατεστέρῳ τῷ θυμῷ ἐχρῆτο. τῆς τε
γὰρ ὀργῆς αὐτὸν ἀεὶ παρέλυε, καὶ ἐς τὸ ἠπιώ-
τερον μεθίστη. τεκμήριον δέ· δικάζοντί ποτε
αὐτῷ προσστάς, καὶ ἰδὼν ὅτι πολλοὺς θανατώ-
σειν μέλλοι, ἐπεχείρησε μὲν διώσασθαι τοὺς πε-
ριεστηκότας, καὶ ἐγγύς οἱ προσελθεῖν· μὴ δυ-
νηθεὶς δέ, ἔγραψεν ἐς γραμματεῖον, ἀνάστηθι
ἤδη ποτὲ δήμιε. καὶ αὐτὸ ὡς καὶ ἕτερόν τι ἔ-
χον, ἐς τὸν κόλπον αὐτοῦ ἔρριψεν· ὥστ' ἐκεῖνον
μήτ' ἀποκτεῖναι τινά, καὶ εὐθὺς ἐξαναστῆναι.
E οὐ γὰρ ὅπως ἠγανάκτει τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ καὶ
ἔχαιρεν, ὅτι ὅσα αὐτὸς ὑπό τε τῆς ἑαυτοῦ φύ-
σεως, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγ-
κης, καὶ παρὰ τὸ προσῆκον ἐθυμοῦτο, ταῦτα
τῇ τῶν φίλων παρρησίᾳ διωρθοῦτο. μέγιστον δ'
οὖν καὶ ἐκεῖνο τῆς τοῦ Μαικήνου ἀρετῆς δεί-

γμα ἦν, ὅτι τῷ τε Αὐγούστῳ, καίτοι πρὸς τὰς ὁρμὰς αὐτοῦ ἀνθιστάμενος, ᾠκείωτο, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἤρεσκε· πλεῖστόν τε παρ' αὐτῷ δυνηθείς, ὥστε πολλοῖς καὶ τιμὰς καὶ ἀρχὰς δοῦναι, οὐκ ἐξεφρόνησεν, ἀλλ' ἐν τῷ τῶν ἱππέων τέλει κατεβίω. τούτων τε οὖν ἕνεκα ἰσχυρῶς αὐτὸν ὁ Αὔγουστος ἐπόθησε, καὶ ὅτι καὶ κληρονόμον αὐτόν, καίπερ ἐπὶ τῇ γυναικὶ δυσκολαίνων, κατέλιπε, καὶ ἐπ' αὐτῷ πλὴν ἐλαχίστων ἐποιήσατο, αἴ τέ τινι τῶν φίλων αὐτοῦ δοῦναί τι ἐθελήσῃ, αἴ τε καὶ μή. τοιοῦτος μὲν ὁ Μαικήνας ἐγένετο, καὶ οὕτω τῷ Αὐγούστῳ ἐχρῆτο· πρῶτός τε κολυμβήθραν θερμοῦ ὕδατος ἐν τῇ πόλει κατεσκεύασε, καὶ πρῶτος σημεῖά τινα γραμμάτων πρὸς τάχος ἐξεῦρε, καὶ αὐτὰ διὰ Ἀκύλου ἀπελευθέρου συχνοὺς ἐξεδίδαξε.

Τιβέριος δὲ ἐν τῇ νουμηνίᾳ ἐν ᾗ ὑπατεύειν μετὰ Γναίου Πείσωνος ἤρξατο, ἔς τε τὸ Ὀκταούιον τὴν βουλὴν ἤθροισε, διὰ τὸ ἔξω τοῦ πωμηρίου αὐτὸ εἶναι, καὶ τὸ Ὁμονόιον αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπισκευάσαι προστάξας, ὅπως τό τε ἴδιον καὶ τὸ τοῦ Δρούσου ὄνομα αὐτῷ ἐπιγράψῃ, τά τε νικητήρια ἤγαγε, καὶ τὸ τεμένισμα τὸ Λιουΐον ὠνομασμένον καθιέρωσε μετὰ τῆς μητρός· καὶ αὐτὸς μὲν τὴν γερουσίαν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ἐκείνη δὲ τὰς γυναῖκας ἰδίᾳ που εἱστίασε. καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον, κινηθέντων τινῶν ἐν τῇ Γερμανίᾳ, ἐξωρμήθη. τὴν δὲ δὴ πανήγυριν τὴν ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Αὐγούστου γενομένην ὁ Γάιος ἀντ' αὐτοῦ σὺν τῷ Πείσωνι διέθηκε· τό, τε πεδίον τὸ Ἀγρίππειον, πλὴν τῆς στοᾶς, καὶ τὸ Διριβιτώριον, αὐτὸς ὁ Αὔγουστος ἐδημοσίευσε. τοῦτο μὲν γὰρ (ἦν δὲ οἶκος μέγιστος τῶν πώποτε μίαν ὀροφὴν σχόντων· νῦν γὰρ δή, πάσης τῆς στέγης αὐτοῦ καθαιρεθείσης, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη αὖθις συστῆναι, ἀχανής ἐστιν) ὅ, τε Ἀγρίππας οἰκοδομούμενον κατέλιπε, καὶ τότε συνετελέσθη. ἡ δὲ ἐν τῷ πεδίῳ στοά, ἣν ἡ Πῶλλα ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ ἡ καὶ τοὺς δρόμους διακοσμήσασα ἐποίει, οὐδέπω ἐξείργαστο. κἀν τούτῳ καὶ ἐπιτάφιοι ἐπὶ τῷ Ἀγρίππᾳ ὁπλομαχίαι, φαιὰν ἐσθῆτα τῶν τε ἄλλων, πλὴν τοῦ Αὐγούστου, καὶ αὐτῶν τῶν υἱέων αὐτοῦ λαβόντων, καὶ ἑνὸς πρὸς ἕνα, καὶ πλειόνων πρὸς ἴσους ἐν τοῖς σέπτοις, διά τε

A Augusti cupiditatibus resisteret, tamen ab eo inter familiares habitus, reliquis etiam se omnibus probauit: & quòd, quum plurimum apud hûc posset, adeo vt ab eo multis honores magistratúsque impetrauerit, tamen animo nihil elatus, in equestri statu vitã suam exegit. Hæc in causa fuere cur vehemẽtem luctum Mæcenatis mors Augusto afferret: quò ea etiam accessit, quòd Mæcenas quanuis propter vxorem suam ei esset infensus, tamen hæredem eum B nũcupauit: ac præter minima quædam, in eius potestate reliquit, si vellet amicis suis quædam dare. Idẽ primus Romæ natatorium aquis calidis refertum instituit, primúsque ad celeritatem scribendi notas quasdam literarum excogitauit: quam rem Aquilæ liberti ministerio multos docuit.

Tiberius calendis Ianuarii, quibus consulatum iniuit cum Cn. Pisone, in Octauii curiam (hæc enim erat extra pomœrium) conuocato C senatu, fanum Cõcordiæ sibi parari iussit, vt suo id & Drusi nomine inscriberet, ac deinde triumphauit: triumpho perfecto templum Liuiæ dedicauit cum matre: ac ipse senatũ in Capitolio, Liuia autem seorsim matronas epulo excepit. Paulo pòst Tiberius coortis in Germania motibus ad bellum profectus est, ac pro eo ludos votos pro Augusti reditu Caius ac Piso fecerunt. Campum autem Agrippæ, porticu excepta, ac Diribitorium, ipse Augustus dedicauit. Diribitoriũ, domum omniũ earum quæ vnquam vno culmine D fuissent maximam (nunc omni eius tecto diruto, quia rursus committi inter se non potuit, aperto fastigio conspicitur) Agrippa imperfectum reliquerat, tunc verò ad finẽ perductum erat opus. Porticus in campo, quam eius soror Pola, quæ etiam cursus ordinauit, parabat, absoluta nondum erat. Funebre quoque gladiatorium munus, primò singulis contra singulos pugnanti-E bus, pòst æquali numero commissis, editum est, ídque in Septis, cùm in honorem Agrippæ, tum quòd multa circa forum ædificia incendium absumpserat: spectantibus omnibus, ipsísque adeo filiis Augusti

Mæcenas propter vxorem suam Augusto infensus.

Natatorium calidum à Mecenate primò repertum.

Notæ literarũ compendiose à Mecenate primùm reperte. Aquila.

ANNO V.C. 747.

Octauij curia.

Tib. triũphus.

Liuię templũ.

Campus Agrippę.

Diribitorium.

Pola soror Agrippę.

(is enim eam nō sumpserat) in pulla veste. Incendii causa in alieno ære constrictos collata est, quasi ii quum se magnis damnis affectos existimarent, consultò id parauissent, spe debitorum leuandorum. Verùm hi nihil consecuti sunt: procuratores autem vicorum plebeii sunt constituti: quibus veste quam magistratus gerunt, ac lictoribus binis, in iis locis quibus præessent, vti certis diebus cōcessum: ac seruitia quæ antè cum ædilibus in vsum incendiorum restinguendorum fuerant, addita. vrbsque tota in regiones diuisa fuit tunc quatuordecim, quibus sorte diuisis hi vicorum curatores, tribuni plebis, & prætores præessent. idque hodie etiam fit. Eo anno in Germania nihil memorabile actum.

Incendium.

Procuratores vicorum.

XIIII regiones vrbis.

Anno V.C. 748.

C. & L. Cæsarum mali mores.

Annus deinde proximus C. Antistium Veterem, D. Lælium Balbum consules habuit. At Caius & Lucius Cæsares, vt puta in principatu educati, patris sui Augusti mores nequaquam imitabantur, non modò delicatius viuentes, sed insuper etiam ferocientes: quippe Lucius iniussu aliquando in theatrum ingressus, quum omnium applausu, partim ex animo, partim ab adulatione profecto exciperetur, aucta petulantia, ausus est petere vt Caio fratri, nondum ex ephebis egresso, consulatus daretur. Hæc vbi animaduertit Augustus, indignatus optauit ne quando ea quæ ipsi quondam impenderat, temporum iniquitas eueniret, vt consulatus ei mandandus esset, qui nondum vicesimum annum attigisset: quum nihilominus filii hoc ab ipso contenderent, tunc demum inquit hunc magistratum alicui esse suscipiendum, quum & ipse à peccando sibi cauere, & populi cupiditatibus resistere posset. Deinde sacerdotium Caio, vtque in senatum ire, ac inter senatores spectaculis epulisque interesse liceret, dedit: vt verò aliqua ratione modestiores eos efficeret, Tiberio tribunitiam potestatem in quinquennium concessit, Armeniámque, quæ defecerat, mandauit. Hoc frustra ab Augusto factum, & hos & Tiberium offendit: hos, quòd sc. spretos iudicabant: Tiberium,

Tribunitia potestas Tiberio concessa.

A τὴν πρὸς τὸν Ἀγρίππου τιμὴν, καὶ διὰ τὸ πολλὰ τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν οἰκοδομημάτων κεκαῦσθαι, ἐγίγνοντο. καὶ τὸ μὲν τοῦ πυρὸς αἴτιον ἐς τοὺς χρεωφειλέτας ἀνεφέρετο, ὡς καὶ ἐπίτηδες αὐτὸ παρασκευάσαντας, ἵνα ἀποκόψωσί τι τῶν χρεῶν, συχνὰ δόξαντες ἐζημιῶσθαι. ἔτυχον δ' ἐκεῖνοι μὲν οὐδενός, οἱ δὲ δὴ στενωποὶ, ἐπιμελητῶν τινῶν ἐκ τοῦ δήμου, οὓς καὶ στενωπάρχους καλοῦμεν· καὶ σφίσι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἀρχικῇ καὶ ῥαβδούχοις δύο ἐν αὐτοῖς B τοῖς χωρίοις ὧν ἂν ἄρχωσιν, ἡμέραις τισὶ χρῆσθαι ἐδόθη. ἥ τε δουλεία ἡ τοῖς ἀγορανόμοις τῶν ἐμπιπραμένων ἕνεκα συνοῦσα ἐπετράπη· καίτοι καὶ ἐκείνων καὶ τῶν δημάρχων τῶν τε στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν, εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν, κλήρῳ προσταχθέντων. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. τοσαῦτα μὲν ἐν τῷ ἔτει τούτῳ ἐπράχθη. ἐν γὰρ δὴ τῇ Γερμανίᾳ οὐδὲν ἄξιον μνήμης συνέβη. 377

Τῷ δὲ ὑστέρῳ, ἐν ᾧ Γάιός τε Ἀντίστιος καὶ Λούκιος Βάλβος ὑπάτευσαν, ἰδὼν ὁ Αὔγουστος C τόν τε Γάιον καὶ τὸν Λούκιον, αὐτούς τε μὴ πάνυ, οἷα ἐν ἡγεμονείᾳ τρεφομένους, τὰ ἑαυτοῦ ἤθη ζηλοῦντας (οὐ γὰρ ὅτι ἁβρότερον διῆγον, ἀλλὰ καὶ ἐθρασύνοντο. ἐς γοῦν τὸ θέατρον ποτὲ καθ' ἑαυτὸν ὁ Λούκιος ἐσῆλθε, καὶ πρὸς πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει, τὰ μὲν, γνώμῃ, τὰ δὲ, θεραπείᾳ, κολακευόμενος, κἀκ τούτου ἔτι καὶ μᾶλλον θρυπτόμενοι· τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ ὕπατον τὸν Γάιον, μηδὲ ἐς ἐφήβους τελοῦντα, προεχειρίσαντο) ἠγανάκτησε· καὶ προσεπηύξατο D μηδεμίαν τοιαύτην καιρῶν ἀνάγκην, ὁποία ποτὲ αὐτὸν κατέλαβε, γενέσθαι, ὥστε τινὰ νεώτερον εἰκοσιετοῦς ὑπατεῦσαι. ἐπειδή τε καὶ ὣς ἐνέκειντό οἱ, τότε ἔφη χρῆναι τινὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην λαμβάνειν, ὅταν μήτε τι αὐτὸς ἁμαρτάνειν, καὶ ταῖς τοῦ δήμου σπουδαῖς ἀνθίστασθαι δύνηται. καὶ μετὰ τοῦθ' ἱερωσύνην μὲν τινὰ αὐτῷ, καὶ τὴν ἐς τὸ συνέδριον συμφοίτησιν, τό, τε θεᾶσθαι καὶ τὸ συνεστιᾶσθαι τῇ βουλῇ ἔδωκε. βουληθεὶς δὲ τρόπον τινὰ μᾶλλον αὐτοὺς E σωφρονίσαι, τῷ Τιβερίῳ τήν τε ἐξουσίαν τὴν δημαρχικὴν ἐς πέντε ἔτη ἔνειμε, καὶ τὴν Ἀρμενίαν ἀλλοτριουμένην προσέταξε. συνέβη δ' αὐτῷ καὶ ἐκείνοις καὶ τῷ Τιβερίῳ προσκροῦσαι μάτην· τοῖς μὲν, ὅτι παρεωρᾶσθαι ἔδοξαν·

τῷ δὲ, ὅτι τὴν ὀργὴν αὐτῶν ἐφοβήθη. ἀμέλει καὶ ἐς Ῥόδον, ὡς καὶ παιδεύσεώς τινος δεόμενος, ἐστάλη, μήτ' ἄλλους τινάς, μήτε τὴν θεραπείαν πᾶσαν ἐπαγόμενος, ἵν' ἐκποδὼν σφίσι καὶ τῇ ὄψει καὶ τοῖς ἔργοις γένηται. λόγον δέ τινα ἔχει, καὶ διὰ τὴν γυναῖκα τὴν Ἰουλίαν, ὅτι μηκέτ' αὐτὴν φέρειν ἐδύνατο, τοῦτο ποιῆσαι. κατέλιπε γοῦν αὐτὴν ἐν τῇ Ῥώμῃ.

Ὁ δὲ Αὔγουστος τὸ τοῦ δήμου τοῦ σιτοδοτουμένου πλῆθος ἀόριστον ὂν ἐς εἴκοσι μυριάδας κατέκλεισε. καί, ὥς γέ τινες λέγουσι, καθ' ἕνα ἑξήκοντα δραχμὰς ἔδωκε, θέας τε ποιῶν, ἐς τὸ Φλαμίνιον ἱππόδρομον ὕδωρ ἐσήγαγε· καὶ ἐν αὐτῷ ἕξ καὶ τριάκοντα κροκόδειλοι κατεκόπησαν. τότε δὲ πρῶτον καὶ ἐπάρχους τῶν δορυφόρων δύο ἀπέδειξεν. οὕτω γάρ τοι αὐτοὺς καὶ ἐγὼ μόνους τῶν ἐπαρχόντων τινός, ἐπειδήπερ ἐκνενίκηκεν, ὀνομάζω· τὴν μέντοι Ἰουλίαν τὴν θυγατέρα, ἀσελγαίνουσαν οὕτως ὥστε καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐπ' αὐτοῦ γε τοῦ βήματος καὶ κωμάζειν νύκτωρ καὶ συμπίνειν, ὀψὲ δή ποτε φωράσας, ὑπερωργίσθη. κατείκαζε μὲν γὰρ καὶ πρότερον οὐκ ὀρθῶς βιοῦν αὐτήν, οὐ μέντοι καὶ ἐπίστευεν. οἱ γάρ τοι τὰς ἡγεμονίας ἔχοντες πάντα μᾶλλον ἢ τὰ σφέτερα γινώσκουσι· καὶ οὔτ' αὐτοὶ τοὺς συνόντας ὧν ποιοῦσι λανθάνουσιν, οὔτε τὰ ἐκείνων ἀκριβοῦσι. τότε δ' οὖν τοσούτῳ θυμῷ ἐχρήσατο, ὥστε μηδ' οἴκοι αὐτὸν κατασχεῖν, ἀλλὰ καὶ τῇ γερουσίᾳ κοινῶσαι. κἀκ τούτου ἐκείνη μὲν ἐς Πανδατερίαν τὴν πρὸς Καμπανίᾳ νῆσον ὑπερωρίσθη, καὶ αὐτῇ καὶ ἡ Σκριβωνία ἡ μήτηρ ἑκοῦσα συνεξέπλευσε· τῶν δὲ δὴ χρησαμένων αὐτῇ, ὁ μὲν Ἰούλιος Ἀντώνιος, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ μοναρχίᾳ τοῦτο πράξας, ἀπέθανε, μετ' ἄλλων τινῶν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐς νήσους ὑπερωρίσθησαν. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων γυ-
378 ναικῶν ἐφ' ὁμοίοις τισὶν αἰτίαν λαβουσῶν, οὐ πάσας τὰς δίκας ἐδέξατο, ἀλλὰ καὶ χρόνον τινὰ ἀφώρισεν, ὥστε τὰ πρὸ ἐκείνου πραχθέντα μὴ πολυπραγμονεῖσθαι. ἐπὶ γὰρ τῆς θυγατρὸς μηδὲν μετριάσας, ἀλλὰ καὶ φήσας ὅτι Φοίβης πατὴρ μᾶλλον ἢ ἐκείνης γεγονέναι ἤθελε, τῶν ἄλλων ἐφείδετο. ἡ γὰρ δὴ Φοίβη, ἐξελευθέρα τε τῆς Ἰουλίας καὶ συνεργὸς οὖσα, προαπέθανεν ἑκουσία. διόπερ καὶ ὁ Αὔγουστος αὐτὴν ἐπῄνεσε.

A quòd iram eorum verebatur: itaque se in Rhodum hic cõtulit, quasi disciplinæ capiendæ causa, ne comitatu quidem omni suo secum accepto, vt & à conspectu se eorum, & actionibus subduceret: nec desunt qui hoc eum propter Iuliam coniugem fecisse putent, quam ferre diutius nequiuerit: certè eam Romæ reliquit.

Tiberius Rhodum secedit.

Cæterùm Augustus multitudinẽ eorum qui frumentum ex publico B accipiebant, ad hominum c c millia redegit: in singulos eum dedisse ducentos quadraginta denarios nõnulli autores sunt: spectacula quum exhiberet, aquam in circum Flaminium induxit: in ea triginta sex crocodili sunt concisi: prætorianorum quoque militum duos præfectos tũ primùm instituit. Iuliam filiam suã adeo lasciuiæ progressam vt in ipso etiam foro & rostris nocturnas comessationes ac compotationes ageC ret, serò tandem quum deprehendisset, (nam etsi antè coniectabatur, eam non rectè viuere, tamen non adhibuerat fidem: nimirum quum principes omnia facilius quàm sua cognoscant, ac neque clam suos quicquam agant, neque eorum res curiosè scrutentur) adeo immodica ira correptus est, vt eam domi suæ non continuerit, sed cum senatu etiam communicauerit. Itaque Iulia in Pandatariam (quæ est sita ad Cãpaniam insula) relegata est, vltro cũ D ea Scribonia matre abeunte. qui verò cum ea rem habuissent, Iulius Antonius, quasi spe imperii occupandi id fecisset, cum aliis nonnullis morte mulctatus est, reliqui in insulas exulatum missi. Multis autem aliis etiam mulieribus ob similem culpam delatis, non omnium causas iudicandas suscepit, sed tempus certum nominauit, ante quod si quæ acta essent, de iis inquisitio nulla fieret: ita aliis parcendum duxit, E qui nihil mediocre in filiam statuisset. atque adeo quum Phœbe liberta Iuliæ, eiúsque vitiorum adiutrix, morte sibi illata supplicium præuenisset, huius se quàm Iuliæ patrem esse malle dixit.

Frumentum ex publico accipientium numerus imminutus.

Crocodili spectaculis concisi.

Iulia lasciua, & vt eam Augustus puniuerit.

Principes sua plerunque ignorant.

Iuliæ & Scriboniæ exiliũ.

Iulij Antonij interitus.

Phœbe liberta Iuliæ.

Caius ad bellũ Armeniacum missus.

Caio autem ad bellum Armeniacum misso, Tiberius in Chium profectus, ei se submisit: neque Caio solùm, sed omnibus qui cum eo erant. Phraates rex Parthorum quũ de pace ad Augustum literas dedisset, ísque rescribens, Phraaten tantùm nominasset, omisso titulo regis regum, iussissétque Armenia cũ cedere: adeo nihil territus est Phraates, vt rescribens superbè, sibi ipsi regis regum titulo dato, Augustum tantùm Cæsaris vocabulo affecerit. pòst verò quum Caium in Syriam aduenisse audisset, ac res domi odio sui conturbatas suspicaretur, ea conditione vt Armeniam missam faceret, in gratiam rediit.

Phraatis fastus, vtque Armenia Romanis cesserit.

C. & Lucij mors.

Tiberii reditus Romam.

Tiberius astrologiæ callentissimus.

Thrasyllus astrologus.

Statim post hanc rem, Caio & Lucio mortuis, Tiberius Romam è Rhodo rediit. Erat eius diuinationis quæ ex astris ducitur, cùm ipse peritissimus, tum Astrologia omni præstantissimum secum habebat virum, Thrasyllum nomine, vnde & suum, & ipsorum fatum omne cõpertum habebat. Ferunt, eum aliquãdo quum esset in Rhodo, Thrasylli de muro præcipitandi consilia animo agitasse, quòd is solus omniũ suarum cogitationum conscius esset: inde quum tristem videret, percontatum quid ita vultum contraxisset, eúmque respõdisse, periculum se aliquod suum vereri: admirationéque motum Tiberium, propositũ abiecisse. Is quidem Thrasyllus adeo omnia certò habebat cognita, vt quum procul aduentare nauim vidisset, quæ nuntium reditus Romã à matre & ab Augusto vehebat, prædixerit quæ is esset annuntiaturus.

* * *

Corpora porro Caii & Lucii à tribunis militum, ac singularum ciuitatum proceribus, Romam apportata sunt, parmǽque & hastæ, quas aureas ab equitibus, quum virilem togam sumerent, acceperant, in curia suspensæ. Augustus eo tempore dominus salutatus, non modò prohibuit ne quis ipsum hoc nomine compellaret, sed summopere etiam id cauit. Tertio quoque iam decennio completo, in quartum decen-

Domini nomẽ Augusto inuisum.

A Τοῦ δὲ Γαΐου σταλέντος ἐς τὸν πρὸς Ἀρμενίους πόλεμον, ὁ Τιβέριος ἐς Χίον ἐλθὼν, αὐτὸν ἐθεράπευσεν. ἐταπείνου τε γὰρ ἑαυτὸν, καὶ ὑπέπιπτεν οὐχ ὅτι τῷ Γαΐῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ οὖσι. Φραάτου δὲ τοῦ τῶν Πάρθων βασιλέως ἐπιστείλαντός τι περὶ εἰρήνης τῷ Καίσαρι, καὶ τοῦ Καίσαρος ἀντεπιστείλαντος αὐτῷ Φραάτῃ, ἁπλῶς ἄνευ τῆς τοῦ βασιλέως ἐπικλήσεως, καὶ τῆς Ἀρμενίας ἀποστῆναι προστάξαντος· οὐχ ὅσον ἐκεῖνος οὐ κατέπληξεν, ἀλλὰ
B καὶ ἀντέγραψεν οἷά τε ἄλλα ὑπερηφάνως, καὶ αὑτὸν μὲν, βασιλέα βασιλέων, ἐκεῖνον δὲ, Καίσαρα μόνον ὀνομάσας. ὅμως δ' ὕστερον κατηλλάγη ἐπὶ τῷ τῆς Ἀρμενίας ἀποστῆναι, ἐπειδὴ τόν τε Γάϊον ἐν τῇ Συρίᾳ παρόντα ἔμαθε, καὶ τὰ οἰκεῖα ταραττόμενα μίσει αὐτοῦ ὑπετόπασε.

Συνέβη δ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Τιβέριον ἐκ Ῥόδου ἐς τὴν Ῥώμην ἀφικέσθαι, Λουκίου καὶ Γαΐου τελευτησάντων. αὐτός τε γὰρ,
C ἐμπειρότατος τῆς διὰ τῶν ἄστρων μαντικῆς ὢν, καὶ Θράσυλλον ἄνδρα πάσης ἀστρολογίας διαπεφυκότα ἔχων, πάντα καὶ τὰ ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνοις πεπρωμένα ἀκριβῶς ἠπίστατο· καὶ λόγος ἔχει ὅτι μελλήσας ποτὲ ἐν τῇ Ῥόδῳ τὸν Θράσυλλον ἀπὸ τοῦ τείχους ὦσαι, ἐπειδὴ μόνος αὐτῷ πάνθ' ὅσα ἐνενόει συνῄδει, ὡς εἶδεν αὐτὸν σκυθρωπάσαντα, ἤρετο διὰ τί συννένοφεν· εἰπόντος δὲ κίνδυνόν τινα ὑποπτεύειν, θαυμάσας, σχέτ' αὐτὸ ἐποίησεν. οὕτω γάρ που
D πάντα ἐκεῖνος σαφῶς ᾔδει, ὥστε καὶ τὸ πλοῖον τὸ τὴν ἀγγελίαν τῷ Τιβερίῳ τῆς ἐς Ῥώμην ἀνακομιδῆς παρά τε τῆς μητρὸς καὶ παρὰ τοῦ Αὐγούστου φέρον, πόρρωθεν κατιδὼν προσπλέον, προειπεῖν αὐτῷ ἃ ἀγγέλλειν ἤμελλε.

* * *

Τοῦ δὲ Λουκίου τοῦ τε Γαΐου τὰ σώματα διά τε τῶν χιλιάρχων καὶ διὰ τῶν ἐφ' ἑκάστης πόλεως πρώτων ἐς τὴν Ῥώμην ἐκομίσθη· καὶ αἱ πέλται τά τε δόρατα ἃ παρὰ τῶν ἱππέων ἐς τοὺς
E ἐφήβους ἐσιόντες χρυσᾶ εἰλήφεσαν, ἐς τὸ βουλευτήριον ἀνετέθη. καὶ δεσπότης τε τότε ὁ Αὔγουστος ὑπὸ τοῦ δήμου ὀνομασθεὶς, οὐχ ὅπως ἀπεῖπε μηδένα τούτῳ πρὸς ἑαυτὸν τῷ προσρήματι χρήσασθαι, ἀλλὰ καὶ πάνυ διὰ φυλακῆς αὐτὸ ἐποιήσατο. πληρωθείσης δέ οἱ καὶ τῆς τρίτης δεκαετίας, τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὸ

A νείαν καὶ τὸ τέταρτον, ἐκβιασθεὶς δῆθεν, ὑπεδέξατο· πρᾳότερός τε καὶ ὀκνηρότερος ὑπὸ τοῦ γήρως πρὸς τὸ τῶν βουλευτῶν τισὶν ἀπεχθάνεσθαι γεγονὼς, οὐδενὶ ἔτ' αὐτῶν προσκρούειν ἤθελεν. ἐμπρησμοῦ δέ ποτε τὸ παλάτιον διαφθείραντος, καὶ πολλῶν αὐτῷ πολλὰ διδόντων, οὐδὲν ἔλαβεν, ἢ μόνον παρὰ μὲν τῶν δήμων χρυσοῦν, παρὰ δὲ τῶν ἰδιωτῶν δραχμήν. χρυσοῦν γὰρ δὴ καὶ ἐγὼ τὸ νόμισμα τὸ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι δραχμὰς δυνάμενον, κατὰ τὸ ἐπιχώριον ὀνομά- B ζω. καὶ τῶν Ἑλλήνων δέ τινες, ὧν τὰ βιβλία ἐπὶ τῷ ἀττικίζειν ἀναγινώσκομεν, οὕτως αὐτὸ ἐκάλεσαν.

Ὁ δὲ Αὔγουστος, τὴν οἰκίαν οἰκοδομήσας, ἐδημοσίωσε πᾶσαν, εἴτε διὰ τὴν συντέλειαν τὴν παρὰ τοῦ δήμου οἱ γενομένην, εἴτε καὶ ὅτι ἀρχιέρεως ἦν, ἵν' ἐν τοῖς ἰδίοις ἅμα καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς οἰκοίη. τοῦ δὲ δήμου σφόδρα ἐγκειμένου τῷ Αὐγούστῳ ἵνα καταγάγῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, θᾶσσον ἔφη πῦρ C ὕδατι μιχθήσεσθαι, ἢ ἐκείνην κατελθήσεσθαι. καὶ ὁ δῆμος πυρὰ ἐς τὸν Τίβεριν πολλὰ ἐνέβαλε· καὶ τότε μὲν οὐδὲν ἤνυσεν, ὕστερον δὲ
379 ἐξεβιάσατο, ὥστε ἐς γοῦν τὴν ἤπειρον αὐτὴν κομισθῆναι. τόν γε Τιβέριον καὶ ἐποιήσατο, καὶ ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς * τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ τὴν δημαρχικὴν ἐς δέκα ἔτη δούς· καὶ μέντοι καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ὑποτοπήσας πῃ ἐκφρονήσειν, καὶ φοβηθεὶς μὴ καὶ νεοχμώσῃ τι, τὸν Γερμανικὸν τὸν ἀδελφιδοῦν, καίτοι καὶ αὐτῷ υἱὸν ἔχοντι, ἐσεποίησε. κἀκ τούτων ἐπιθαρσήσας, ὡς καὶ διαδόχους καὶ βοη- D θοὺς ἔχων, διαλέξαι τὴν γερουσίαν αὖθις ἠθέλησε· καὶ δέκα βουλευτὰς οὓς μάλιστα ἐτίμα προβαλόμενος, τρεῖς ἀπ' αὐτῶν ἐξεταστὰς ἀπέδειξεν, οὓς ὁ κλῆρος εἵλετο. οὐ μέντοι καὶ πολλοὶ οὔτε προκατέγνωσαν σφῶν, ἐξουσίας αὖθις δοθείσης, ὥσπερ καὶ πρότερον, οὔτε ἄκοντες ἀπηλείφθησαν. ταῦτα μὲν δὴ δι' ἑτέρων ἔπραξεν· αὐτὸς δὲ ἀπογραφὰς τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατοικούντων, καὶ μὴ ἐλάττω πέν- E τε μυριάδων οὐσίαν κεκτημένων, ἐποιήσατο. τοὺς γὰρ ἀσθενεστέρους, τούς τε ἔξω τῆς Ἰταλίας οἰκοῦντας, οὐκ ἠνάγκασεν ἀπογράψασθαι, δείσας μὴ νεωτερίσωσί τι ταραχθέντες.

nium, coactus scilicet, imperium suscepit: quòd mansuetior iam ac segnior ad senatores exasperandos contra se factus, nolebat quenquam eorum amplius offendere. Quum fortè palatium incendio periisset, multíque multa ei largirentur, nihil præter aureum à singulis conuentibus, à priuato homine denarium, accepit. Aureum verò voco id nomisma quod vigintiquinque denarios continet: sic enim nostrates aureum accipiunt. éstque ita inuenire apud Græcos quosdam autores, quos propter linguæ Atticæ studium legimus.

Palatij incendium.

Aureus quanti pretii.

Cæterùm refectam domum suā, Augustus totam publicam esse iussit, siue quòd ad eam ædificandam populus pecuniam contulisset, siue quòd pontifex maximus quum esset, simul in propriis ac in publicis ædibus habitaret. Quum magnis ab eo precibus populus contenderet vt filiam reduceret, Citius respōdit aquæ ignem mixtum, quàm illam in patriam restitutum iri. ac quantunuis populus multos in Tiberim ignes coniecisset, nihil tamen tum impetrauit: postea tamen vi eum eò perpulit vt in continentem saltem eam transferret. Tiberium adoptauit, ac tribunitia potestate ad annos decem data, in Germaniam ablegauit: veritus tamen ne is aliquando animo elatus nouas ad res cōsurgeret, Germanicum Drusi fratris filium ei adoptandum dedit, quanquam ipsi Tiberio natus fuerat filius. Inde animo fiducia cōcepta, his quasi successoribus ac adiutoribus, iterum senatus delectum habere instituit: decémque quibus plurimum tribuebat senatoribus ei rei destinatis, sorte ex iis tres delegit qui senatum examinarent: neque tamē multi tū inuēti sunt qui (quod antè factum ab aliis fuerat) licentia sibi eius permissa vltro senatoria dignitate cederent: pauci etiam inuiti ea moti sunt. His per alios transactis, ipse recensionem eorum qui in Italia habitarent, ac ad ducenta sestertia possiderēt, iniuit, pauperioribus ac iis qui extra Italiā viuerent, omissis, ne quid turbarum darent.

Magnificentia Augusti.

Seueritas in filiam.

Ignis Græcus.

Tiberium Augustus adoptat, ac tribunitia potestate munit.

Germanicus Cæsar à Tiberio adoptatur.

Senatus delectus.

Census actus ab Augusto.

Id ne censor facere videretur, cuius rei causa suprà est à me indicata, ad hunc censum peragendum, lustraléque sacrum faciendum proconsulare imperium accepit. Quum multi patricii ac equestres iuuenes citra vllum crimen ad paupertatem redigerentur, plerisque censum cōstitutum eorum ordini compleuit: octoginta autem quibusdam eum vsque ad duodecies sestertiûm adauxit. Quia multi multos manumittebant, ætatem quam & manumittens, & manumittendus habere deberent, iuráque quibus erga libertos cùm alii tum ipsi patroni vterentur, constituit.

Munificentia Augusti. Lex de manumissione.

καὶ ὅπως γε μὴ δόξειεν ὡς τιμητὴς αὐτὸ ποιεῖν δι' ὅπερ εἶπον πρότερον, ἀνθυπάτου ἐξουσίαν πρός τε τὸ τέλος τῶν ἀπογραφῶν καὶ πρὸς τὴν τοῦ καθαρσίου ποίησιν προσέθετο. ἐπειδή τε συχνοὶ τῶν νεανίσκων ἔκ τε τοῦ βουλευτικοῦ φύλου καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἱππέων ἐπένοντο, μηδὲν ἐπαίτιον ἔχοντες, τοῖς μὲν πλείοσι τὸ τεταγμένον τίμημα ἀνεπλήρωσεν, ὀγδοήκοντα δέ τισι καὶ ἐς τριάκοντα μυριάδας τοῦτο ἐπηύξησε. πολλῶν τε πολλοὺς ἀκριβῶς ἐλευθερούντων, διέταξε τήν τε ἡλικίαν ἣν τόν τε ἐλευθερώσοντα τινὰ καὶ τὸν ἀφεθησόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἔχειν δεήσοι· καὶ τὰ δικαιώματα οἷς οἵ τε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερουμένους, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν γινόμενοι χρήσοιντο.

Insidiæ in Augustum. Cn. Cornelius.

Interim insidiis impetitus, quarum præcipuus autor erat inter alios Cn. Cornelius Cinna Magnus, filia Pompeii Magni natus, aliquādiu consilii inops fuit, quum neque necare eos vellet, quia nihilo tutior editis cædibus fiebat, neque dimittere impunes, ne alios quoque contra se incitaret. Dubium quid statueret, ac neque dies neque noctes sine cura, ac cum quiete agentem, Liuia aliquando percontata est, quídnam rei eum à somno detineret:

Πράττοντι δὲ αὐτῷ ταῦτα ἐπεβούλευσαν ἄλλοι τε καὶ Γναῖος Κορνήλιος, θυγατριδοῦς τοῦ μεγάλου Πομπηίου ὤν. ὥστε ἐν μεγάλῃ αὐτὸν ἀμηχανίᾳ χρόνον τινὰ γενέσθαι, μήτε ἀποκτεῖναι σφᾶς (ὅτι οὐδὲν πλέον πρὸς ἀσφάλειαν ἐκ τῶν ἀπολλυμένων ἑώρα οἱ γιγνόμενον) μήτ' ἀπολῦσαι (μὴ καὶ ἑτέρους ἐκ τούτου ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσηται) ἐθέλοντα. ἀπορεοῦντί τε οὖν αὐτῷ ὅ τι πράξοι, καὶ οὔτε μεθ' ἡμέραν ἀφροντιστεῖν, οὔτ' αὖ νύκτωρ ἀτρεμεῖν δυναμένῳ, ἔφη ποτὲ ἡ Λιουία,

Liuię cum Augusto colloquium: quo eū ad clementiam & fugiendas insidias hortatur.

Qvis vero, inquit Augustus, vel minimum temporis à curis vacet, qui tot inimicos habeat, aliísque super alias insidiis petatur? an verò non cernis quàm multi & mihi & imperio nostro periculum struant? quos ne supplicia quidem coercent, quin contrà cæteri punitorum exemplo, quasi verò hi aliquid egregii egissent, perire studeant. Quo sermone audito Liuia: Perniciem, ait, tibi creari, neque mirum est, neque ab humana sorte alienum, multa, vt in tanto imperio, agenti, multósque offendenti. Nimirum fieri non potest vt princeps omnibus placeat, ac ne vel iustissimè regens, permultorum in odia incurrat. Maior enim pars hominum iniusta iustis potiora ducunt: quorū

Cur tam multi principibus insidientur.

Τί ἐστι τοῦτο, ὦ ἄνερ; διὰ τί οὐ καθεύδεις; Καὶ ὁ Αὔγουστος, Καὶ τίς ἄν, εἶπεν, ὦ γύναι, κἂν ἐλάχιστον ἀπομεριμνήσειε, τοσούτους τε ἀεὶ ἐχθροὺς ἔχων, καὶ συνεχῶς οὕτως ἄλλοτε ὑπ' ἄλλων ἐπιβουλευόμενος; ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅσοι καὶ ἐμοὶ καὶ τῇ ἀρχῇ ἡμῶν ἐπιτίθενται; καὶ οὐδὲ αἱ τιμωρίαι τῶν δικαιουμένων ἀναστέλλουσιν, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοὐναντίον, ὥσπερ ἐπ' ἀγαθόν τι ἐπειγόμενοι, σπεύδουσι καὶ οἱ λοιποὶ προσαπόλλυσθαι. Ἀκούσασα οὖν τούτων ἡ Λιουία, Τὸ μὲν ἐπιβουλεύεσθαί σε, ἔφη, οὔτε θαυμαστὸν, οὔτε ἔξω τοῦ ἀνθρωπίνου ἐστί· καὶ γὰρ πράσσεις πολλά, ἅτε καὶ τηλικαύτην ἀρχὴν ἔχων, καὶ λυπεῖς, ὥσπερ εἰκός, συχνούς. οὐ γάρ που καὶ πᾶσιν οἷόν τε τὸν ἄρχοντά τινων ἀρέσκειν, ἀλλὰ καὶ ἀπεχθάνεσθαι πολλοῖς καὶ τὸν πάνυ ὀρθῶς βασιλεύοντα ἀνάγκη. πολλῷ τε γὰρ πλείους τῶν δίκαιόν τι πραττόντων οἱ ἀδικεῖν ἐθέλοντές εἰσιν· ὧν ἀδύνατόν ἐστι

» τὰς ἐπιθυμίας ἀποπιμπλάναι. καὶ αὐτῶν A
» τῶν ἀρετήν τινα ἐχόντων, οἱ μὲν καὶ πολλῶν
» καὶ μεγάλων, ὧν οὐ δύνανται τυχεῖν, ὀρέ-
» γονται, οἱ δὲ καὶ ἑτέρων ἐλαττωθέντες ἄχθον-
» ται· καὶ οὕτως ἀμφότεροι τὸ κρατοῦν αἰ-
» τιῶνται. ὥστε ἔκ τε τούτων μὴ εἶναι κακοῦ ἀ-
» μαρτάνειν, καὶ προσέτι καὶ ἐκ τῶν ἐπιτιθε-
» μένων, οὔτι γε καὶ σοί, ἀλλὰ καὶ τῇ ἡγεμονείᾳ.
» σὲ μὲν γὰρ ἰδιωτεύοντα οὐδ᾽ ἂν εἷς ἐθελοντὴς
» κακόν τι, μηδέν γε προσπαθών, ἐποίησε· τῆς
» δὲ δὴ ἀρχῆς καὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν αὐτῇ πάν- B
» τες καὶ οἵ γε ἐν δυνάμει τινὶ ὄντες, πολὺ μᾶλ-
» λον τῶν ὑποδεεστέρων ὀριγνῶνται. τοῦτο γὰρ
» ἐστὶ μὲν ἀδίκων ἀνθρώπων, καὶ ἥκιστα νοῦν
» ἐχόντων, ποιεῖν· οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἔν τε τῇ φύσει
» αὐτῶν καθάπερ τι καὶ ἄλλο ἔνεστι, καὶ οὐχ
» οἷόν τε ἐστὶ, τὰ τοιαῦτα οὔτε πείθοντα οὔτ᾽ ἀ-
» ναγκάζοντα, ἐξελέσθαι τινῶν. οὐδεὶς γὰρ οὔ-
» τε νόμος οὔτε φόβος κρείττων τῶν φύσει πεφυ-
» κότων γίγνεται. ταῦτ᾽ οὖν λογιζόμενος, τὰς
» μὲν τῶν ἄλλων ἁμαρτίας μὴ δυσχέραινε· φυλα-
» κὴν δὲ ἀκριβῆ καὶ σεαυτοῦ καὶ τῆς μοναρχίας C
» ποιοῦ, ἵνα αὐτὴν μὴ ἐκ τοῦ σφόδρα κολάζειν
» τινάς, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ σφόδρα φυλάσσειν, ἀσφαλῶς
» ἔχωμεν. Πρὸς οὖν ταῦτα ὁ ΑΥ᾽γουστος, Ἀλλ᾽
» οἶδα μὲν καὶ ἐγώ, ὦ γύναι, ὅτι οὐδ᾽ ἄλλο τι τῶν με-
» γάλων ἔξω φθόνου καὶ ἐπιβουλῆς καθέστηκεν, ἥ-
» κιστα δὲ αὐταρχία. καὶ γὰρ ἂν καὶ ἰσόθεοι ἦμεν,
» εἰ μὴ καὶ πράγματα καὶ φροντίδας καὶ φόβους
» ὑπὲρ πάντας τοὺς ἰδιωτεύοντας εἴχομεν. ἐμὲ
» δὲ δὴ καὶ αὐτὸ τοῦτο λυπεῖ, ὅτι καὶ ἀναγκαῖόν
» ἐστι ταῦθ᾽ οὕτω γίγνεσθαι, καὶ ἀδύνατον, θε- D
» ραπείαν τινὰ αὐτῶν εὑρεθῆναι. Ἀλλ᾽ ἐπειδή
» γε τινὲς τοιοῦτοί εἰσιν οἷοι πάντως ἀδικεῖν ἐθέ-
» λειν (εἶπεν ἡ Λιουία) ἡμεῖς γε αὐτοὺς φυλα-
» ττώμεθα. ἔχομεν δὲ καὶ στρατιώτας πολλούς,
» (ὧν οἱ μὲν, πρὸς τοὺς πολεμίους ἀντιτετα-
» γμένοι, οἱ δὲ, καὶ περὶ σὲ ὄντες, φρουροῦσιν ἡ-
» μᾶς) καὶ θεραπείαν πολλήν. ὥστε καὶ οἴκοι καὶ
» ἔξω ἀσφαλῶς δι᾽ αὐτοὺς ζῆν. Ὑπολαβὼν οὖν
» ὁ ΑΥ᾽γουστος, Ὅτι μὲν πολλοὶ πολλάκις καὶ ὑπ᾽ E
» αὐτῶν τῶν συνόντων ἐφθάρησαν, οὐδὲν δέομαι λέγειν. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτ᾽ ἐν ταῖς
» μοναρχίαις χαλεπώτατόν ἐστιν, ὅτι μὴ μόνον τοὺς πολεμίους, ὥσπερ οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ τοὺς
» φίλους φοβούμεθα. καὶ πολύ γε πλείους ὑπὸ τῶν τοιούτων (ἅτε καὶ ἀεὶ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν
» καὶ νύκτωρ, καὶ γυμνουμένοις σφίσι καὶ καθεύδουσι, σιτία τε καὶ ποτὰ ὑπ᾽ αὐτῶν παρεσκευ-
» ασμένα λαμβάνουσι συγγιγνομένων) ἐπεβουλεύθησαν, ἢ ὑπὸ τῶν μηδὲν προσηκόντων.

LIVIAE CVM AVGVSTO COLLOQVIVM.

expleri cupiditates nequeunt. Iam virtuosorum quoque alii magnas ac multas res expetunt, quas consequi non possunt: alii aliis posthabitos se indignantur: itaque vtrique culpant principem: quapropter certum ab his malum impédet, iisque deinde qui insidias struunt, non quidem tibi, sed principatui. Etenim priuato nemo tibi mali quicquam nisi à te accepta iniuria, fecisse voluit: principatum, ciúsque bona potens quisque etiam infirmioribus promptius appetit. Id etsi est iniustorum hominum, ac minimè prudentium, tamẽ inter alia vitia iis inest, ac neque monitis, neque vi eximi potest: quòd nulla lex, nullus metus, eis quæ natura insunt plus valet. Hæc tu tecum reputans, aliorum peccatis minus succense, tui autem ac regni custodiam exquisitam institue, vt id non pœnis irrogandis, sed summopere custodiendo tutum seruemus. Ad hæc Augustus, Sanè, inquit, cognitũ habeo mulier, cùm alia magna ab inuidia & insidiis tuta non esse, tum verò in primis summũ imperium: deûm certè immortalium princeps esset similis, nisi maioribus quàm priuati curis, occupationibus, ac solicitudinibus teneretur. Me verò hoc ipsum pòtissimùm angit, quòd hæc ita fieri necessum est, neque vllum contra ea remedium excogitari potest. Quum sint omnino, respondit Liuia, qui iniquè agere velint, ab iis ergo caueamus. Sunt nobis multi milites, quorum alii hostibus opponantur, alii te stipent, ac nos custodiant, ac domi forísque securitatẽ nobis præstent. Tũ Augustus, Multos sæpenumero à suis interfectos esse, verbis opus nõ habet. Nã inter cætera hoc difficillimũ est in imperio, quòd nõ reliquorũ more tantùm ab hostibus nobis, sed ab amicis quoq; timemus, quódq; multo plures ab his quàm ab alienis perniciẽ inuenerũt. Dies enim noctésque adsunt, nudis etiã ac dormientibus: & cibũ potúmque ministrant:

Omnem principatum, multis periculis & timoribus esse esse obnoxiũ.

Domestici principibus timendi.

LIVIAE CVM AVGVSTO COLLOQVIVM.

contra hoſtes quidem, amicos opponere licet, contra hos nullum eſt auxilium. Ita ſemper nobis & ſolitudo eſt grauis, & hominum frequentia: vacare cuſtodia periculoſum, periculoſiſſimum eſſe inter ſtipatores: hoſtes moleſti, moleſtiores amici, (hoc enim eos, etiam minimè dignos, nomine appellare oportet) quos vt etiam bonos quis nanciſcatur, nunquam tamen tantùm eis fidei tribuere poteſt, vt cum iis puro curiſque & ſuſpicionibus vacuo corde conuerſetur. Porro autem id grauiſſimum eſt, neceſſitatem imponendi inſidiatoribus ſupplicii incumbere: quod ægerrimè bonus quiſque facit. Rectè tu quidem hæc, inquit Liuia. Ego autem habeo quod tibi dem conſilium, (modò ne id repudies, aut indignè feras, me, mulier quum ſim, tibi cõſulere auſam) quod nemo etiã ſummus amicus tibi dare poſſit: non quia ſcientia, ſed quia deeſt audacia. Iuſſa deinde quid id eſſet proferre,

Liuię conſiliũ.

Dicam, inquit, liberè, tecum videlicet bonorum ac malorum particeps: te incolumi ipſa quoque hodie regnans, eadémque vnà ſi quid (quod abominor) durius accidat, peritura.

Occaſiones delinquendi.

Homines quoſdam ipſa ad peccandum impellit natura, ciúſque cupiditas coerceri difficulter poteſt. Iam, vt plerorunque de malitia nihil dicam, multos omnino opinio boni ad delinquendum mouet: multos generis ſplendor, diuitiarum faſtus, honoris magnitudo, ac fortitudinis comes audacia, & potentiæ moles, vt à recto curſu exorbitent, facit. At neque nobilitatem in obſcuritatem, neque fortitudinem in ignauiam, neque prudentiam in ſtupiditatem mutare licet, neque fortunas hominũ accidere, aut ſpiritus deiicere inſontiũ decet. quod vt iniuſtum eſt, ita ſumpta de noxiis hominibus vindicta offenſas ac infamiam parit. Agedum alia via inſiſtamus, ac venia eos proſequamur.

Clementiam commendat.

Ego enim ita iudico, plus clementiam quàm ſæuitiam proficere.

A πάντα γὰρ ἄλλα, καὶ πρὸς μὲν ἐκείνους ἔστι τύχους ἀντιτάξαι, πρὸς δὲ τούτους αὖθις οὐκ ἔστιν ἄλλῳ τινὶ συμμάχῳ χρήσασθαι. ὥσθ' ἡμῖν διὰ πάντων, δεινὸν μὲν τὴν ἐρημίαν, δεινὸν δὲ καὶ τὸ πλῆθος· καὶ φοβερὸν μὲν τὴν ἀφυλαξίαν, φοβερωτάτους δὲ αὖθις τοὺς φύλακας· καὶ χαλεποὺς μὲν τοὺς ἐχθρούς, χαλεπωτέρους δὲ τοὺς φίλους εἶναι. φίλους γὰρ ἀνάγκη πάντας σφᾶς, κἂν μὴ ὦσι, καλεῖσθαι. εἰ δ' οὖν τις καὶ χρηστῶν αὐτῶν τύχοι, B ἀλλ' οὔτι γε οὕτω πιστεύσειεν ἂν σφίσιν, ὥστε καὶ καθαρᾷ καὶ ἀφροντίστῳ καὶ ἀνυπόπτῳ τῇ ψυχῇ προσομιλεῖν. τοῦτό τε οὖν καὶ τὸ τοὺς ἐπιβουλεύοντας ἀναγκαῖον εἶναι ἀμύνεσθαι, πάνδεινόν ἐστι. τὸ γάρ τοι τιμωρεῖσθαί τε καὶ κολάζειν ἀεί τινας ἀναγκάζεσθαι, μεγάλην ἀλγηδόνα τοῖς γε ἀγαθοῖς ἀνδράσι φέρει. Ἀλλ' ὀρθῶς γε λέγεις, (ἀπεκρίνατο ἡ Λιουία) καὶ σοὶ γνώμην δοῦναι ἔχω, ἄν γε καὶ προσδέξασθαι αὐτὴν ἐθελήσῃς, καὶ μὴ C διαμέμψῃ ὅτι γυνὴ οὖσα τολμῶ σοι συμβουλεῦσαί τι, οἷ οὐδ' ἂν εἷς ἄλλος οὐδὲ τῶν πάνυ φίλων παραινέσειεν· οὐχ ὅτι οὐκ ἴσασιν αὐτό, ἀλλ' ὅτι οὐ θαρσοῦσιν εἰπεῖν. Λέγ' (ἦ δ' ὃς ὁ Αὔγουστος) ὅ,τι δή ποτε τοῦτό ἐστιν. Ἡ οὖν Λιουία, Φράσω (ἔφη) μηδὲν κατοκνήσασα, ἅτε καὶ τἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ ἐκ τοῦ ἴσου σοὶ ἔχουσα, καὶ σωζομένου μὲν σοῦ καὶ αὐτὴ τὸ τήμερον ἄρχουσα, δεινὸν δέ τι παθόντος (ὃ μὴ γένοιτο) συναπολουμένη. εἰ γάρ τοι ἥ τε φύσις ἡ ἀνθρωπίνη πάντως τι ἁμαρτάνειν τινὰς ἀναπείθει, καὶ ἀμήχανόν ἐστιν αὐτὴν πρᾶ- D ξαί τι ὡρμημένην ἐπισχεῖν· καὶ ἤδη γε καὶ αὐτὰ τὰ δοκοῦντά τισιν ἀγαθὰ εἶναι (ἵνα μὴ τὰς τῶν πολλῶν κακίας εἴπω) καὶ πάνυ συχνοὺς ἀδικεῖν ἐπαίρει. καὶ γὰρ γένους αὔχημα, καὶ πλούτου φρόνημα, τιμῆς τε μέγεθος, καὶ ἐπ' ἀνδρείας θράσος, ἐξουσίας τε ὄγκος πολλοὺς ἐξοκέλλειν ποιεῖ. καὶ μήτε τὸ γενναῖον, δυσγενές, 381 μήτε τὸ ἀνδρεῖον, δειλόν, μήτε τὸ ἔμφρον, ἄνουν ἐστὶ ποιῆσαι. ἀδύνατον γάρ. E μήτ' αὖ τὰς περιουσίας τινῶν περικόπτειν, ἢ τὰς φιλοτιμίας ταπεινοῦν μηδέν γε πλημμελούντων χρή· ἄδικον γάρ. τό, τε ἀμυνόμενον ἢ καὶ προκαταλαμβάνοντα τινάς, καὶ ἀνιᾶσθαι καὶ κακοδοξεῖν ἀναγκαῖόν ἐστι. φέρε, μεταβαλλώμεθα, καί τινος αὐτῶν φεισώμεθα. καί μοι γὰρ δοκεῖ πολλῷ πλείω φιλανθρωπίᾳ ἤ τινι ὠμότητι κατορθοῦσθαι.

A τοὺς μὲν γὰρ συγγνώμονας οὐ μόνον οἱ ἐλεηθέντες ὑπ' αὐτῶν φιλοῦσιν, ὥστε καὶ ἀμείβεσθαι σφᾶς σπουδάζειν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες καὶ αἰδοῦνται καὶ σέβουσιν, ὥστε μὴ ἂν τολμεῖν αὐτοὺς ἀδικεῖν. τοὺς δ' ἀπαραιτήτοις ὀργαῖς χρωμένους οὐκ ἐκεῖνοι οἱ τι φοβούμενοι μισοῦσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες δυσχεραίνουσι· καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐπιβουλεύουσιν αὐτοῖς, ἵνα μὴ προαπόλωνται. ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ οἱ ἰατροὶ τὰς μὲν τομὰς καὶ τὰς καύσεις σπανιώτατα τισὶ προσφέρουσιν, ἵνα μὴ ἐξαγριαίνωσιν B αὐτῶν τὰ νοσήματα, τοῖς δὲ αἰωρήμασι καὶ τοῖς ἠπίοις φαρμάκοις τὰ πλείω μαλθάσσοντες θεραπεύουσι; μὴ γὰρ ὅτι ἐκεῖνα μὲν τῶν σωμάτων, ταῦτα δὲ τῶν ψυχῶν παθήματα ἐστί, διαφέρειν τι νομίσῃς αὐτὰ ἀλλήλων. πάμπολλα γὰρ ὅμοια τρόπον τινὰ καὶ ταῖς γνώμαις τῶν ἀνθρώπων, κἂν τὰ μάλιστα ἀσώματοι ὦσιν, ἃ καὶ τοῖς σώμασι συμβαίνει. συστέλλονταί τε γὰρ ὑπὸ φόβου, καὶ ἐξοιδοῦσιν ὑπὸ θυμοῦ· λύπη τε τινὰς κολούει, καὶ θάρσος ὀγκοῖ· ὥστ' ὀλίγον σφόδρα τὸ παραλλάττον αὐτῶν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο C καὶ παραπλησίων ἰαμάτων αὐτὰ δεῖσθαι. λόγος τε γὰρ ἤπιος τῳ λεχθεὶς πᾶν τὸ ἀγριαῖνον αὐτοῦ χαλᾷ, καθάπερ τραχὺς ἕτερος καὶ τὸ ἀνειμένον ὀργίζει· καὶ συγγνώμη δοθεῖσα καὶ τὸν πάνυ θρασὺν διαχεῖ, καθάπερ ἡ τιμωρία καὶ τὸν πάνυ πρᾶον χαλεπαίνει. αἱ μὲν γὰρ βίαιοι πράξεις ἀεὶ πάντας, κἂν δικαιόταται ὦσι, παροξύνουσιν, αἱ δὲ ἐπιεικεῖς ἡμεροῦσι. καὶ διὰ τοῦτο πεισθεὶς ἄν τις ῥᾷον καὶ τὰ δεινότατα ἑκὼν ἢ βιασθεὶς ὑπομείνειε. D καὶ οὕτω γε φύσει τινὶ ἀναγκαίᾳ ἑκάτερον αὐτῶν χρῆται, ὥστε καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τῶν μηδένα νοῦν ἐχόντων, πολλὰ μὲν καὶ τῶν ἰσχυροτάτων καὶ ἀγριωτάτων, θωπείαις τε τισὶ τιθασεύεται, καὶ δελεάσμασι χειροῦται· πολλὰ δὲ καὶ τῶν δειλοτάτων καὶ ἀσθενεστάτων λυπήμασί τε καὶ φόβοις καὶ ἐκταράττεται καὶ παροξύνεται. καὶ οὐ λέγω τοῦτο, ὅτι δεῖ πάντων ἁπλῶς τῶν ἀδικούντων φείδεσθαι, E ἀλλ' ὅτι τὸν μὲν ἴτην καὶ πολυπράγμονα, καὶ κακοήθη καὶ κακόβουλον, καὶ ἀνηκέστῳ τινὶ καὶ διαρκεῖ πονηρίᾳ συνόντα, ἐκκόπτειν, ὥσπερ που καὶ τὰ πάνυ ἀνίατα μέρη τοῦ σώματος· τοὺς δὲ ἄλλους, ὅσοι τῇ νεότητι, ἢ ἀμαθίᾳ, ἢ ἀγνοίᾳ, ἢ καὶ ἑτέρᾳ τινὶ συντυχίᾳ, οἱ μὲν, ἑκόντες, οἱ δὲ καὶ ἄκοντες ἁμαρτάνουσι, δεῖ τοὺς μὲν

nam misericordes non ii tantùm quibus delicti gratia facta est, charos habent, ac gratiam referre student: sed reliqui etiam omnes reuerentur ac colunt, ita vt nemo eos deinde lædere ausit. At qui ira inexorabili vtuntur, non modò eos odio habẽt ii qui sibi metuunt, sed cæteri quoque infensi insidiis structis suam perniciem euitare statuunt. Viden' vt medici rarissimè sectiones & ignes adhibeant, ne ipsa videlicet vitia corporis magis exasperent, pleraque autem lenibus corporis exercitiis, & mitibus medicamẽtis molliunt ac sanant? Neque enim putandum est, quòd hæc corporum, illa animorum sunt vitia, ideo esse inter se dissimilia. Etenim etsi animi hominum incorporei sunt, tamen multa habent cum corporum natura conuenientia: contrahuntur metu, turgent ira, dolore minuuntur, audacia inflantur, vt non multum à corporum natura differant, atque eandem ferè sanationem requirant. Nam sermo lenis ad aliquem habitus, omnem fremitum laxat, contrà asper remissum etiam ad iram cõcitat: venia data ferocem etiam quenque placat, supplicium vel mitissimos animos exasperat: violentæ enim actiones, vt sint omnino iustissimæ, irritant, mansuetæ placant: ideóque facilius persuadendo quispiam quàm cogendo eò adducitur vt vel grauissima subeat. Quod adeò est natura comparatum, vt brutorum quoque animantium multa robustissima alioquin & ferissima, blandiendo cicurentur, inescandóque perdomentur, alia timidissima atque imbellissima malè habita ac territa ad iram concitẽtur. Neque ego omnibus ex æquo noxiis parcendum esse dico, sed audaces, inquietos, malitiosos ac sinistri consilii homines, immedicabilique & continuæ malitiæ adsuetos, excindere te iubeo, exemplo earum corporis partium, quæ medicinam non patiuntur: reliquos, qui propter ætatem, imperitiam, imprudentiam, aut alio casu quodam vel volentes vel inuiti peccant,

Liviae cum Augusto colloquium.

Simile.

Animi & corporis morborum similitudo.

Belluæ cicurantur obsequio.

Modum indulgentiæ præscribit.

LIVIAE CVM AVGVSTO COLLOQVIVM.

verbis castigare, minis corrigere, aliáve tolerabili ratione tractare: vtque in aliis rebus modò grauiores, modò mediocres pœnæ irrogātur, sic in hac quoque re citra periculum exiliis alios, alios ignominia, vel pecunia mulctare, aut in diuersa loca vrbésve relegare licet. Inuenti nimirum sunt qui quum spes ac cupiditates eorum irritæ factæ fuissent, ad sanitatem redierint: alios in consessu locus inhonestus, aut factiones probrosæ, doloresque & terrores ante oblati emendauerunt, pro quibus homo nobilis ac fortis mortem sibi optauerit. Quo intelligitur, pœnas non faciliores, sed grauiores etiam futuras, quum nos inculpati interim tutò viuere possimus, qui nunc multos inuidia, auaritia, metúve fortitudinis aut nobilitatis necare existimamur. Haud enim facilè creditur, eum qui in tanta potentia ac licentia viuit, ab inermi homine priuatóque insidiis peti posse: ideo alii hos de nobis rumores diuulgant, alii falsis delationibus nos fidem adhibere dictitant, quum exploratores auscultatorésque emissarii, nostri odio iráve, aut ab inimicis eorum quos accusant accepta pecunia, negatǽve ab his indignatione adducti multis insontibus perniciem struant, non modò quòd egerint, agendúmve sibi proposuerint quicquam, sed quòd etiam certi quippiam dixerint, auditóve tacuerint, risúque aut lacrymis dictum exceperint. Possum infinita id genus referre. quæ si maximè vera sint, tamen ea te apud liberos homines perscrutari, eáque tibi annuntiari indecorum est, quū, si te fallant, damnum nihil adferāt, relata vel inuito (quod cùm aliis tum verò principe indignum est) stomachum moueant: at multi complures indicta causa, iudicióve subdolè parato iniustè exitium reperisse autumant: neque testimonia, cruciatus, aut alia contra illos vsurpata pro veris habent. Hæc etsi nonnunquam iniustè, tamen de omnibus i-

Delatorum fraudes.

A λόγοις νουθετεῖν, τοὺς δὲ ἀπειλαῖς σωφρονίζειν, τοὺς δὲ καὶ ἕτερόν τινα τρόπον μετρίως πως μεταχειρίζεσθαι· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τοὺς μὲν μείζοσι, τοὺς δὲ ἐλάττοσι πάντες κολάζουσιν. ὥστε καὶ τὰ κατὰ τούτους ἀκινδύνως μετριάζειν ἔξεστί σοι, τοὺς μὲν φυγῇ, τοὺς δὲ ἀτιμίᾳ, τοὺς δὲ χρήμασι ζημιοῦντι· ἑτέρους ἐς χωρία, ἑτέρους ἐς πόλεις τινὰς καταθεμένῳ. καὶ ἤδη γέ τινες καὶ ὑπὸ τοῦ μὴ τυχεῖν ὧν ἤλπιζον, καὶ ὑπὸ τοῦ διαμαρτεῖν ὧν ἐφίεντο,
B ἐσωφρονίσθησαν. ἕδραι τε ἄτιμοι, καὶ στάσεις ἐπονείδιστοι, τό, τε προλυπηθῆναι καὶ τὸ προφοβηθῆναι, συχνοὺς βελτίους ἐποίησε. καίτοι καὶ ἀποθανεῖν ἕλοιτο ἄν τις εὖ τε γεγονὼς καὶ ἀνδρεῖος ὤν, ἢ τοιοῦτόν τι παθεῖν. ἐξ οὖν τούτων ἐκείνοις μὲν οὐδὲν ῥάων ἡ τιμωρία, ἀλλὰ καὶ χαλεπωτέρα γίγνοιτ' ἄν· ἡμῖν δὲ δὴ ὃ μήτε τινὰ ἐπήρειαν ἔχειν, καὶ ἀσφαλῶς ζῆν ὑπάρξειεν. ὡς νῦν γε πολλοὺς μὲν φθόνῳ, πολλοὺς δὲ ἐπιθυμίᾳ χρημάτων, ἄλλους ἀνδρίας φόβῳ 382
C καὶ μάλα, ἄλλους δ' εὐγενείας δόξῃ κτείνειν δοκοῦμεν. οὐδεὶς γὰρ ῥᾳδίως πιστεύει ὅτι τις ἔν τε ἐξουσίᾳ καὶ ἐν δυνάμει τοσαύτῃ ὢν ὑπὸ ἰδιώτου τινὸς ἀόπλου ἐπιβουλευθῆναι δύναται· ἀλλ' οἱ μὲν ταῦτα λογοποιοῦσιν, οἱ δὲ ὅτι ψευδῆ πολλὰ ἀκούομεν, καὶ πολλοῖς μάτην ὡς καὶ ἀληθέσι προσέχομεν. τοὺς γάρ τοι διαπτύοντάς τε καὶ ὠτακουστοῦντας τὰ τοιαῦτα, τοὺς μὲν ἔχθρᾳ, τοὺς δὲ ὀργῇ· ἄλλους ἀργύριον παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν λαβόντας, ἄλλους παρ' αὐτῶν ἐκείνων μὴ λαβόντας· πολλὰ καὶ ψευδῆ συκοφαντεῖσθαι φασίν· οὐ μόνον ὅτι τι δει-
D νὸν ἔπραξαν τινὲς, ἢ καὶ ποιήσειν μέλλουσι, λέγοντας, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ μὲν ἐφθέγξατο τοιόνδε τι, ὁ δὲ, ἀκούσας ἐσιώπησεν. ἄλλος ἐγέλασεν, ἄλλος ἐδάκρυσε. μυρία ἂν τοιουτότροπα εἰπεῖν ἔχοιμι, ἃ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀληθῆ εἴη, ἀλλ' οὔτοι γε καὶ προσήκοντά ἐστιν οὔτε πολυπραγμονεῖσθαι παρ' ἐλευθέροις ἀνθρώποις, οὔτε σοὶ διαγγέλλεσθαι. λανθάνοντα μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐδὲν ἂν σὲ βλάψειεν, ἀκουσθέντα δὲ,
E παροξυνοῖεν καὶ ἄκοντα. ὅπερ ἥκιστα χρὴ, ἄλλως τε καὶ ἄρχοντί τινων, συμβαίνειν. συχνοὺς γοῦν ἐκ τούτου, τοὺς μὲν, ἀκρίτους, τοὺς δὲ, καὶ ἐσκευωρημένῃ τινὶ καταγνώσει δικαστηρίου ἀδίκως ἀπόλλυσθαι πολλοὶ νομίζουσιν. οὔτε γὰρ τὰς μαρτυρίας, οὔτε τὰς βασάνους, οὔτ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ὡς καὶ ἀληθὲς ὄν, κατ' αὐτῶν προσίεται. ταῦτα γὰρ οὕτως εἰ καὶ μὴ δικαίως ἐστὶν ἃ αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ πάντων γε

A εἰπεῖν τῶν οὕτω θανατουμένων θρυλεῖται. καὶ δεῖ σε, ὦ ΑΥ'γουστε, μὴ μόνον μηδὲν ἀδικεῖν, ἀλλὰ μηδὲ δοκεῖν. ἰδιώτῃ μὲν γὰρ ἀρκεῖ μηδὲν πλημμελεῖν, ἄρχοντι δὲ δὴ προσήκει μηδὲ δόκησιν τινὰ αὐτοῦ λαμβάνειν. ἀνθρώπων γὰρ, ἀλλ᾽ οὐ θηρίων, ἡγεμονεύεις· καὶ μόνως ἂν οὕτως εὐνοεῖν σοι αὐτοὺς ἀληθῶς ποιήσειας, ἂν πανταχόθεν σφᾶς καὶ διὰ πάντων ὁμοίως πείσῃς, ὅτι μήτε ἑκὼν τινὰ μήτε ἄκων ἀδικήσεις. φοβεῖσθαι μὲν γὰρ τινὰ, ἀναγκασθῆναι τις δύναται, φιλεῖν δὲ, πεισθῆναι ὀφείλει. B πείθεται δὲ ἐξ ὧν ἂν αὐτός τε εὖ πάθῃ, καὶ τοὺς ἑτέρους εὐεργετουμένους ἴδῃ. ὁ δὲ ὑποτοπήσας μὴ δικαίως τινὰ ἀπολωλέναι, καὶ φοβεῖται μή ποτέ τι ὅμοιον πάθῃ, καὶ μισεῖν τὸν δράσαντα αὐτὸ ἀναγκάζεται. τὸ δὲ δὴ μισεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, πρὸς τῷ μηδὲ ἄλλως καλῶς ἔχειν, ἀλυσιτελέστατόν ἐστι. καὶ γὰρ καὶ νομίζουσιν οἱ πολλοὶ, τοῖς μὲν ἄλλοις ἀναγκαῖον εἶναι πάντας τοὺς καὶ ὁπωσοῦν ἀδικήσαντας σφᾶς ἀμύνεσθαι, ἵνα μήτε καταφρονῶνται, C μήτε ἐκ τούτου πλεονεκτῶνται· τοὺς δὲ ἄρχοντας, τοῖς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦσιν ἐπεξιέναι χρῆναι, τοὺς δὲ ἰδίᾳ τι ἐς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκοῦντας φέρειν. μήτε γὰρ ἐκ καταφρονήσεως, μήτ᾽ ἐξ ἐπιδρομῆς ἀδικηθῆναι σφᾶς δύνασθαι, διὰ τὸ πολλὰ τὰ προφυλάσσοντα αὐτοὺς εἶναι. ὥστ᾽ ἔγωγε ταῦτά τε ἀκούσασα, καὶ πρὸς ταῦτα ἀποβλέψασα, κινδυνεύω καὶ παντελῶς ἀπειπεῖν σοι μηδένα διὰ τοιοῦτόν τι ἀποκτιννύναι. αἵ τε γὰρ προστασίαι ἐπί τε D τῇ τῶν ἀρχομένων σωτηρίᾳ καθίστανται, ὅπως μηδὲν μήθ᾽ ὑπ᾽ ἀλλήλων μήθ᾽ ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων βλάπτωνται· οὐ μὰ Δί᾽ οὐχ ὅπως ὑπ᾽ αὐτῶν ἐκείνων τι λυπῶνται, ἀπολλύωνται, ἀλλὰ τὸ πάντας, ἂν οἷόν τε ᾖ, σώζειν δύνασθαι. παιδεύειν μὲν γὰρ αὐτοὺς καὶ νόμοις καὶ εὐεργεσίαις καὶ νουθεσίαις δεῖ, ὅπως σωφρονῶσι, καὶ προσέτι μὴ δυνηθῶσιν· ἂν δὲ δὴ νοσήσῃ τι, θεραπεύειν τε τρόπον τινὰ αὐτὸ καὶ E ἐπανορθοῦν, ἵνα μὴ παντελῶς φθαρῇ. τό, τε γὰρ φέρειν τὰ τῶν πολλῶν ἁμαρτήματα, καὶ πάνυ μεγάλης καὶ φρονήσεως καὶ δυνάμεως ἔργον ἐστίν· ἄν τε τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς 383 πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας. ὅθεν καὶ διὰ ταῦτα σοὶ γνώμην δίδωμι, θανάτῳ μὲν μηδένα τῶν τοιούτων ζημιοῦσθαι, ἑτέρως δέ πως αὐτοὺς, ὥστε μηδὲν ἔτι δεινὸν δρα-

ta capitali supplicio affectis vulgò memorantur: tuum autem Auguste est, non modò ab iniustitia, sed ab opinione quoque eius abesse: quorũ alterũ in priuato, alterũ in principe requiritur. Hominibus .n. nõ belluis imperas: eáque est vnica beneuolentiæ ipsorum veræ consequendæ ratio, si hoc ipsis persuasum efficias, neque à volente, neque ab inuito te quenquam eorum lædi. Cogi quidem ad metuendum aliquem homo potest, ad amandum autem persuasione opus est: ea beneficiis in eum collocatis, quæ'que aliis videat tribui, paratur. At qui iniustè alium morte affectum suspicatur, eandem sibi fortunam metuens, cædis autorem vt odio habeat impellitur: porro autem inuisum esse subditis, neque honestum est, & minimè expedit. Hæc est quippe hominum sententia, priuato omnes iniurias esse persequendas, ne vel contemptui inde habeatur, vel opprimatur: principem verò debere ea quæ in publicam rem peccantur, vlcisci, priuatim in se admissa tolerare, quum qui ita deliquerint, neque ex contemptu, neque ex incursu possint ipsum tanta septum custodia damno afficere. Quæ ego audiens, ac in ea intuens, parum absum quin tibi suadeam vt neminem omnino ob huiusmodi causam vita spolies. Nam in hoc principatus instituti sunt vt saluti subditorum consulatur, ne inuicem aut ab exteris ii iniurias accipiant: nõ profectò vt si quid principem offenderint, ab eo interimi possint. ac legibus quidem, beneficiis & admonitionibus eos princeps instituere debet, vt in officio maneant: vitiosis mederi quodam modo, ac sanare ne prorsus pereant. Est verò magni animi, eximiæ'que naturæ, vulgi peccata ferre: quæ si quis omnia punienda cogitet, imprudẽs plerosque hominũ occidet. Proinde id tibi consulo ne quem posthac facinoris alicuius causa capite plectas, sed alio quodam modo castiges, ne quid in posterum facinoris

LIVIAE CVM AVGVSTO COLLOQVIVM.

Opinio etiam iniustitiæ cauẽda principi.

Quomodo tractandi subditi.

Neminem capite plectendũ consulit.

Liviae cum Augusto colloquium.

edere possit. Quid enim mali tibi inferat in insulam quandam deportatus, aut in villa, vel oppido non modò absque pecuniæ & seruitiorum copia, sed etiam in custodia positus, sicubi res id requirat? Nam agentibus in vicinia hostibus, marive abalienato, aut si in ipsa Italia vrbes muris & armis munitæ essent, quò perfugere sontes possent, iisve occupatis terrorem nobis incutere, alia ratio ineunda fuisset: nunc quum omnia armis & munitionibus bellicis vacent, ac longissimè absint hostes, tot maribus, terris, montibus ac fluminibus inuiis interiectis, quis certum aliquem hominem metuat nudum, priuatum, hîc in medio tui imperii, ac intra tua arma inclusum? Ipsa sanè neque cogitaturum tale quid vllum, neque si omnino velit, agere posse censeo. Ergo ab his qui nunc sunt rei insidiarum apud te facti, periculum facere incipiamus, fortassis & hi mutabunt sententiam, & alios meliores facient. Vides Cornelium & nobilem & fama clarum esse, humaniter etiam peccatum eius expendi par fortassis sit. Non omnia gladius conficit (magnum enim bonum is fuisset, si emendare homines, ac persuadere valeret, & ad suscipiẽdum sincerum amorem adigere) sed vt corpus abolere alicuius potest, ita cæterorum animos à cædis autore auertit, qui non propter supplicium sumptum vindicem amare, sed ob metum mali odisse solent. Contrà quibus delicti venia est donata, pœnitudine ducti benefactorem lædere in posterum verentur, sed spe consequendi maiora præmia eum suis officiis colũt: videlicet qui iniuria affectus, salutẽ eam inferenti concesserit, eum omnes putant beneficia summopere compensaturum. Morem itaque, mi vir gere mihi, propositúmque muta, consecuturus hoc quoque, vt cætera à te grauius facta, necessitatem tibi extorsisse iudicetur, quia tantam vrbem ex populari forma reipublicæ in vnius hominis potestatem redigere sine sanguine impossibile est: quòd si in cœpta ratione perseueraueris, videbere hæc quoque duriora sponte fecisse.

A σαι, σωφρονίζειν. τί γὰρ ἂν ἀδικήσειέ τις ἐς νῆσον κατακλεισθεὶς, ἢ καὶ ἐν ἀγρῷ, πόλει τε τινί; οὐχ ὅπως ἄνευ πλήθους οἰκετῶν ἢ χρημάτων, ἀλλὰ καὶ μετὰ φρουρᾶς ὢν, ἄν γε καὶ τούτου δεήσῃ. εἰ μὲν γὰρ ἐγγύς που ἐνταῦθα οἱ πολέμιοι ἦσαν, ἢ καὶ τῆς θαλάσσης ταύτης ἀλλότριόν τι ἦν, ὥστε τινὰ αὐτῶν διαδράντα πρὸς ἐκείνους, κακόν τι ἡμᾶς ἐργάσασθαι· πόλεις τε τινὲς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐχυραὶ, καὶ τείχη καὶ ὅπλα ἔχουσαι, ὑπῆρχον, ὥστε τινὰ καταλαβόντα αὐτὰς, φοβερὸν ἡμῖν B γενέσθαι, ἕτερος ἂν ἦν λόγος· ἀόπλων δὲ δὴ πάντων τῶν ταύτῃ καὶ ἀτειχίστων ὡς πρὸς πόλεμον ὄντων, καὶ τῶν πολεμίων παμπληθὲς ἀπ' αὐτῶν ἀφεστηκότων (πολλὴ μὲν γὰρ θάλασσα, πολλὴ δὲ καὶ γῆ, καὶ ὄρη καὶ ποταμοὺς δυσδιαβάτους ἔχουσα, διὰ μέσου ἐστὶ) τί ἂν τις φοβηθείη τὸν δεῖνα, ἢ τὸν δεῖνα, γυμνοὺς, ἰδιωτεύοντας, ἐνταῦθά που ἐν μέσῃ τῇ σῇ ἀρχῇ ὄντας, καὶ ἐντὸς τῶν σῶν ὅπλων κατακεκλεισμένους; ἐγὼ μὲν C γὰρ οὔτ' ἂν ἐννοῆσαι τινὰ τοιοῦτον, οὐδ' ἂν καὶ τὰ μάλιστα μαίνοιτό τις, δύνασθαί γε τι πρᾶξαι μείζω. πεῖραν οὖν, ἀπ' αὐτῶν τούτων ἀρξάμενοι, ποιησώμεθα. τάχα γὰρ ἂν καὶ αὐτοὶ μεταβάλοιντο, καὶ τοὺς ἄλλους ἀμείνους ποιήσειαν. καὶ γὰρ ὁρᾷς ὅτι καὶ ὁ Κορνήλιος καὶ εὐγενὴς καὶ ὀνομαστὸς ἐστι. δεῖ δέ που καὶ ταῦτα ἀνθρωπίνως ἐκλογίζεσθαι. οὐ πάντα τοι τὸ ξίφος διαπράττει (μέγα γὰρ ἂν ἦν ἀγαθὸν, εἰ σωφρονίζειν τε τινὰς καὶ πείθειν, ἢ καὶ καταναγκάζειν φι- D λεῖν τινὰ ἀληθῶς ἐδύνατο) ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα τινὸς φθείρειεν ἂν, τὰς δὲ δὴ τῶν ἄλλων ψυχὰς ἀλλοτριώσειεν. οὐ γὰρ ἐξ ὧν ἂν ἕτεροι τιμωρηθῶσι, προσφιλέστεροί τινι, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν αὐτοὶ φοβηθῶσιν, ἐχθίους γίγνονται. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχει. οἱ δὲ δὴ συγγνώμης τινὸς τυχόντες, καὶ μετανοοῦσιν, αἰσχυνόμενοι αὖθις τι τοὺς εὐεργέτας ἀδικῆσαι· καὶ πολλὰ αὐτοῖς ἀνθυπουργοῦσιν, ἐλπίζοντες πλείω ἀνθυποίσεσθαι. ὑφ' οὗ γὰρ ἄν τις ἀδικηθέντος τι σωθῇ, οὗτος τὸν εὖ παθόντα, οὐδὲν E ὅ,τι οὐκ εὐεργετήσειν ἑαυτὸν ἡγεῖται. πείσθητι οὖν μοι φίλτατε καὶ μετάβαλλε. οὕτω μὲν γὰρ καὶ τἆλλα τὰ δυσχερῆ πάντα ἀνάγκῃ πεποιηκέναι δόξεις. οὐ γὰρ ἐστὶ πόλιν τηλικαύτην ἐκ δημοκρατίας πρὸς μοναρχίαν ἄγοντα, ἀναιμωτὶ μεταστῆσαι. ἂν δ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένῃς, καὶ ἐκεῖνα γνώμῃ δεδρακέναι νομισθήσῃ.

Ταῦτα τῆς Λιουίας εἰπούσης, ὁ Αὔγουστος ἐπείσθη τε αὐτῇ, καὶ ἀφῆκε μὲν πάντας τοὺς ὑπαιτίους, λόγοις τισὶ νουθετήσας, τὸν δὲ δὴ Κορνήλιον, καὶ ὕπατον ἀπέδειξε. κἀκ τούτου καὶ ἐκεῖνον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους οὕτως ᾠκειώσατο, ὥστε μηδένα ἔτ' αὐτῷ τῶν ἄλλων μήτ' ὄντως ἐπιβουλεῦσαι, μήτε δόξαι. ἡ γὰρ δὴ Λιουία αἰτιωτάτη τῆς σωτηρίας τῷ Κορνηλίῳ γενομένη, ἤμελλεν αὐτὴ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου λήψεσθαι. Τότε δ' οὖν ἐπί τε τοῦ Κορνηλίου καὶ ἐπὶ Οὐαλερίου Μεσσάλου ὑπάτων σεισμοί τε ἐξαίσιοι συνέβησαν, καὶ ὁ Τίβερις τήν τε γέφυραν κατέσυρε, καὶ πλωτὴν τὴν πόλιν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἐποίησε· τοῦ τε ἡλίου τι ἐκλιπὲς ἐγένετο, καὶ λιμὸς συνηνέχθη. κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ ἔτει ὅ,τε Ἀγρίππας ἐς ἐφήβους, μηδενὸς τῶν αὐτῶν τοῖς ἀδελφοῖς τυχών, ἐσεγράφη· καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταὶ, χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. ἐπειδή τε οὐ ῥᾳδίως οἱ πάνυ εὐγενεῖς τὰς θυγατέρας ἐς τὴν τῆς Ἑστίας ἱερατείαν ἐπεδίδοσαν, ἐνομοθετήθη καὶ ἐξ ἀπελευθέρων γεγενημένας ἱερᾶσθαι. καὶ ὁ μὲν κλῆρος αὐτῶν, ἐπεὶ πλείους ἠμφισβήτησαν, ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντων τῶν πατέρων σφῶν ἐγένετο, οὐ μέντοι καὶ τοιαύτη τις ἀπεδείχθη.

Χαλεπῶς δὲ δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους

384 τοὺς τότε ἐνεστηκότας οὐχ ἥκιστα ἐχόντων, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου τῆς στρατείας σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πεντακισχιλίας δραχμὰς, ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις, τρισχιλίας, ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι. Τρία δὲ δὴ τότε καὶ εἴκοσι στρατόπεδα, ἤ, ὥς γε ἕτεροι λέγουσι, πέντε καὶ εἴκοσι πολιτικὰ, ἐτρέφετο. νῦν μὲν γὰρ ἐννεακαίδεκα ἐξ αὐτῶν μόνα διαμένει, τό,τε δεύτερον τὸ Αὐγούστειον, ὃ ἐν Βρεττανίᾳ τῇ ἄνω χειμάζον· καὶ τὰ τρία τὰ τρίτα, τό,τε ἐν Φοινίκῃ, τὸ Γαλατικόν· καὶ τὸ ἐν Ἀραβίᾳ, ὃ Κυρηναϊκόν· τό,τε ἐν Νουμιδίᾳ, τὸ Αὐγούστειον· τέταρτον, Σκυθικὸν, ἐν Συρίᾳ· πέμπτον, Μακεδονικὸν, ἐν Δακίᾳ. ἕκτα δύο, ὧν τὸ μὲν, ἐν Βρεττανίᾳ τῇ κάτω, ὃ τὸ Νικητήριον, τὸ δὲ ἐν Ἰουδαίᾳ, ὃ Σιδηροῦν, τέτακται. καὶ οἱ ἕβδομοι οἱ ἐν τῇ Μυσίᾳ τῇ ἄνω, οἳ καὶ τὰ

A His Liuiæ verbis adductus Augustus, omnes reos verbis castigatos indemnes dimisit, Cornelio etiam consulatu donato: eóque facto ita sibi omnium animos deuinxit, vt non modò insidiæ cótra ipsum nullæ deinde componerentur, sed opinio quoque omnis earum intercideret. Liuia autem, potissima tum Cornelio salutis causa, posterioribus temporibus mortis Augusti culpam sustinuit. Cæterùm ea tempestate, Cn. Cornelio Cinna, Magno, ac Va-
B lerio Messala consulibus, horrendi terræ tremores acciderunt: Tiberísque deiecto ponte, vrbem septé dies nauigabilem effecit: sol aliqua parte lumen suum amisit, fames coorta. Eodem anno Agrippæ, nihilo eorũ quæ fratribus obtigissent potito, virilis toga est data: ludi circenses seorsim à patriciis ac equestribus spectati sũt. quod adhuc moris est. Quúmque nobiles ægrè suas filias in collegium Vestalium darent, lex lata est, vt eo sacerdotio vti etiam libertinis
C virginibus liceret. eæque quum plures de eo disceptarent, in senatu sorte lectæ, præsentibus earum patribus, nulla tamen tunc in id sacerdotium cooptata.

Quum milites præmiorum exiguitatem ob impendentia bella ægrè ferrent, ac nemo extra tempus militiæ constitutum arma sumere vellet, decretum est vt cohortibus prætoriis, postquam annos sedecim meruissent, viritim vicena millia
D nummûm, reliquis exactis viginti annis militiæ, duodena darentur. Alebantur eo tempore legiones vrbanæ XXIII: aut, quem alii numerũ ponunt, XXV: nostro tempore solæ XIX restant. nempe secunda legio Augusta, cuius in superiori Britannia sunt hyberna: tres tertiæ, vna in Phœnicia, Gallica nomine: altera in Arabia, Cyrenaica dicta legio: tertia Augusta, in Numidia. quarta Scythica in Syria: quinta Macedonica in Dacia: sextæ duæ, vna in
E inferiori Britannia, Victrix: altera in Iudæa, Ferreæ vocabulo insignis: septima in Mysia superiori, Clau-

Liuiæ consilium sequitur Augustus.

Cornelius cõsulatu donatur à Cæsare, cui insidias struxerat.

Anno V.C. 758.

Vrbs Roma septem dies nauigabilis.

Agrippa virilẽ togam sumit.

Vestales lectæ.

Præmium militibus statutũ.

Legionum Romanarum enumeratio.

A dia præcipuè nūcupata: Octaua, Augusta, in Germania superiori: decima Gemella in Pannonia superiori, ac in Mysia alia decima: vndecima in Mysia inferiori, Claudiæ cognomēto, (hæ duæ legiones à Claudio sunt nominatæ, quòd in seditione Camilli non rebellassent ipsi) duodecima in Cappadocia Fulminifera: decimatertia Gemella in Dacia: decimaquarta Gemella in Pannonia superiori: decimaquinta ab Appolline cognominata in Cappadocia: vigesima Valeriana & Victrix, in Britannia superiori versantes: quos ipsos, vt mihi videtur, cum ea legione cui nomen est vigesimæ, ac hyberna in superiori sunt Germania, ac non ab omnibus Valeriana dicitur, neque hodie id nomē retinet, ipse acceptos adseruauit. Hæ legiones Augusti supersunt, reliquis aut omnino dissipatis, aut ab Augusto & aliis imperatoribus inter cæteras legiones admixtis, vnde Gemellarum appellatio tracta putatur.

Legiones Claudiæ vnde dictæ.

Gemellæ legiones.

Ac quoniā quidē semel de legionibus dicere cœpi, lubet reliquas etiā ab aliis imperatoribus institutas hoc loco referre, vt qui de his cognoscere cupit, vno omnia loco facilius percipiat. Nero legionē primam, Italicámque nuncupatā, instituit, in inferiori Mysia hyemantē: Galba primā auxiliariā in inferiori Pannonia, septimā in Hispania: Vespasianus secūdā auxiliariā in Pannonia inferiori, quartā in Syria Flauiā: Domitianus primā Atheniensem in Germania inferiori: Traianus secundā AEgyptiā: trigesimā Germanicā, quibus à suo nomine nomē imposuit Marcus Antoninus: itē secūdā in Norico, tertiam in Rhætia: quæ etiā Italicæ vocātur. Seuerus Parthicas primā & tertiam in Mesopotamia, secūdámque mediam in Italia. Nostro itaque tempore tot sunt legiones præter vrbanam & prætoriam: sub Augusto autem XXIII vel XXV istæ alebātur,

A μάλιστα Κλαυδίειοι ὠνομάδαται. οἱ δὲ ὄγδοοι, Αὐγούστειοι, ἐν τῇ Γερμανίᾳ τῇ ἄνω ὄντες. καὶ οἱ δέκατοι, οἵτε ἐν τῇ Παννονίᾳ τῇ ἄνω, οἱ Δίδυμοι, καὶ οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ. τό, τε ἑνδέκατον τὸ ἐν Μυσίᾳ τῇ κάτω, τὸ Κλαυδίειον. οὕτω γὰρ τὰ δύο στρατόπεδα ἀπὸ τοῦ Κλαυδίου ἐπεκλήθη, ὅτι αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ Καμίλλου ἐπαναστάσει μὴ ἀντεπολέμησε. καὶ τὸ δωδέκατον τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ, τὸ Κεραυνοφόρον. τό, τε τρίτον καὶ δέκατον, τὸ ἐν Δακίᾳ, τὸ Δίδυμον· καὶ τὸ B τέταρτον καὶ δέκατον, τὸ ἐν τῇ Παννονίᾳ τῇ ἄνω, τὸ Δίδυμον· τό, τε πεντεκαιδέκατον, τὸ Ἀπολλώνειον, τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ. καὶ οἱ εἰκοστοί, οἱ καὶ Οὐαλέρειοι καὶ Νικήτορες ὠνομασμένοι, καὶ ἐν Βρεττανίᾳ τῇ ἄνω ὄντες, οὓς ἴνας αὐτούς, ἐμοὶ δοκεῖν, μετὰ τῶν τε τοῦ εἰκοστοῦ ἐπωνυμίαν ἐχόντων, καὶ ἐν τῇ Γερμανίᾳ τῇ ἄνω χειμαζόντων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μήθ' ὑφ' ἁπάντων Οὐαλέρειοι ἐπεκλήθησαν, μήτε νῦν ἔτι τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ χρῶνται, παραλαβὼν ἐτήρησε. ταῦτ' ἐκ τῶν Αὐγου- C στείων στρατοπέδων σώζεται. τὰ γὰρ δὴ λοιπά, τὰ μὲν παντελῶς διελύθη, τὰ δὲ καὶ ἑτέροις τισὶν ὑπό τε αὐτοῦ ἐκείνου καὶ ὑπ' ἄλλων αὐτοκρατόρων ἀνεμίχθη, ἀφ' οὗπερ καὶ Δίδυμα ὠνομασμένα νενόμισται.

Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ἐς τὸν περὶ τῶν στρατοπέδων λόγον προήχθην, καὶ τἆλλα τὰ νῦν ὄντα, ὥς που πρός τε μετὰ ταῦτα αὐταρχησάντων κατελέχθη, φράσω ἵν' ἐν ἑνὶ χωρίῳ πάντα γεγραμμένα, ῥᾳδίως τὸν βουλόμενόν τι περὶ αὐτῶν μα- D θεῖν διδάσκῃ. ὅ, τε γὰρ Νέρων τὸ πρῶτόν τε καὶ Ἰταλικὸν ὀνομαζόμενον καὶ ἐν τῇ κάτω Μυσίᾳ χειμάζον, καὶ ὁ Γάλβας τό, τε πρῶτον τὸ ἐπικουρικὸν τὸ ἐν τῇ Παννονίᾳ τῇ κάτω, καὶ τὸ ἕβδομον τὸ ἐν Ἰβηρίᾳ, συνέταξαν· Οὐεσπασιανὸς τό, τε δεύτερον τὸ ἐπικουρικὸν τὸ ἐν Παννονίᾳ τῇ κάτω, καὶ τὸ τέταρτον τὸ Φλαουίειον, τὸ ἐν Συρίᾳ· Δομιτιανὸς τὸ πρῶτον τὸ Ἀθηναῖον, τὸ ἐν Γερμανίᾳ τῇ κάτω· Τραϊανὸς τὸ δεύτερον τὸ Αἰγύπτιον, καὶ τὸ τριακοστὸν τὸ Γερμανικόν· ἃ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπωνόμασεν Ἀντωνῖνος ὁ Μάρκος. τὸ δὲ δεύτερον τὸ ἐν Νωρικῷ, καὶ τὸ τρίτον τὸ ἐν Ῥαιτίᾳ, ἃ καὶ Ἰταλικὰ κέκληται. Σεουῆρος τὰ Παρθικά, τό, τε πρῶτον καὶ τὸ τρίτον τὸ ἐν Μεσοποταμίᾳ, καὶ τὸ διὰ μέσου τὸ δεύτερον τὸ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. νῦν μὲν δὴ τοσαῦτα τέλη τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου στρατευομένων, ἔξω τοῦ τε ἀστικοῦ καὶ τοῦ δορυφορικοῦ, ἐστί. τότε δὲ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ταῦτά τε, εἴτ' οὖν τρία εἴτε πέντε καὶ εἴκοσιν ὄντα, ἔτρεφε,

A καὶ συμμαχικὰ καὶ πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ ναυτῶν ὁσαδήποτε ἦν. οὐ γὰρ ἔχω τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν. οἵ τε σωματοφύλακες, μύριοι ὄντες, καὶ δεκαχῇ τεταγμένοι, καὶ οἱ τῆς πόλεως φρουροὶ ἑξακισχίλιοί τε ὄντες, καὶ τετραχῇ νενεμημένοι, ξένοι τε ἱππεῖς ἐπίλεκτοι, οἷς τὸ τῶν Βαταούων ἀπὸ τῆς Βαταουίας τῆς ἐν τῷ
385 Ῥήνῳ νήσου ὄνομα, ὅτι δὴ κράτιστοι ἱππεύειν εἰσί, κεῖται. οὐ μέντοι τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἀκριβῆ, ὥσπερ οὐδὲ τὸν τῶν ἀνακλήτων, εἰπεῖν δύναμαι. B καὶ γὰρ τούτοις ἤρξατο μὲν νομίζειν ἀφ' οὗ τοὺς συστρατευσαμένους τῷ πατρὶ πρὸς τὰ ὅπλα αὖθις ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον ἀνεκάλεσεν, ἐτήρησε δέ· καὶ εἰσὶ καὶ νῦν σύστημα ἴδιον, ῥάβδους φέροντες, ὥσπερ οἱ ἑκατόνταρχοι. δι' οὖν ταῦτα ἀπόρων χρημάτων, γνώμην ἐς τὴν βουλὴν ἐσήνεγκε, πόρον τινὰ διαρκῆ καὶ ἀέναον ἀποδειχθῆναι, ὅπως μηδενὸς ἔξωθεν μηδὲν λυπουμένου, ἀφθόνως ἐκ τῶν τεταγμένων καὶ τὴν τροφὴν καὶ τὰ γέρα λαμβάνωσι. καὶ ὁ μὲν ἐζητεῖτο· ἐπειδή τε μηδεὶς ἀγορανομῆσαι ἑκὼν ἤθελεν, C ἠναγκάσθησαν ἔκ τε τῶν τεταμιευκότων καὶ ἐκ τῶν δεδημαρχηκότων κλήρῳ τινὲς αὐτὸ ποιῆσαι. καὶ τοῦτο καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἐγένετο.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπί τε Αἰμιλίου Λεπίδου καὶ ἐπὶ Λουκίου Ἀρρουντίου ὑπάτων, ἐπεὶ μηδεὶς πόρος ἀρέσκων τισὶν εὑρίσκετο, ἀλλὰ καὶ πάνυ πάντες ὅτι καὶ ἐζητεῖτο, ἐβαρύνοντο, ἐσήνεγκεν ὁ Αὔγουστος χρήματα καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ Τιβερίου ἐς D τὸ ταμιεῖον· ὃ καὶ στρατιωτικὸν ἐπωνόμασε. καὶ τισὶ τῶν ἐστρατηγηκότων τοῖς λαχοῦσιν, ἐπὶ τρία ἔτη διοικεῖν προσέταξε, ῥαβδούχοις τε ἀνὰ δύο καὶ τῇ ἄλλῃ ὑπηρεσίᾳ τῇ προσηκούσῃ χρωμένοις. καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη κατὰ διαδοχὴν ἐγένετο. νῦν γὰρ αἱροῦνται πρὸς τοῦ ἀεὶ αὐτοκράτορος, καὶ χωρὶς ῥαβδούχων προΐασιν. αὐτός τε οὖν συνεσήνεγκέ τινα, καὶ τοῦτο κατ' ἔτος ποιήσειν ὑπέσχετο· καὶ παρὰ E βασιλέων δήμων τέ τινων ἐπαγγελίας ἐδέξατο. παρὰ γὰρ τῶν ἰδιωτῶν, καίπερ συχνῶν ἐθελοντὶ (ὥς γε ἔλεγον) ἐπιδιδόντων, οὐδὲν ἔλαβεν. ὡς δ' οὖν ταῦτά τε ἐλάχιστα πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀναλισκομένων ἦν, καὶ ἀθανάτου τινὸς εὐπορίας ἔδει, προσέταξε τοῖς βουλευταῖς ζητῆσαι πόρους ἰδίᾳ καθ'

ac multæ etiam aliæ auxiliariæ equitum peditúmque & classiariorum, quorum certus numerus mihi non constat. Stipatores autem corporis imperatoris sunt decem millia, in decem diuisi partes, vrbis præsidio destinati sex millia, quadrifariam hi diuisi, tum equites alienigenæ extraordinarii, Batauí appellati à Batauia quæ est in Rheno insula, cuius incolæ arte equitandi pollent: eorum, sicut & Euocatorum summam dicere non possum. Vti illis Augustus cœpit tum primùm quum veteranos patris contra Antonium conuocauit, seruauítque deinde, & sunt vna adhuc legio peculiaris suos habens fasces, quemadmodum centuriones. His de causis quum indigeret pecunia, senatum consuluit de reditu quodam perpetuo constituendo, vnde citra vllius iniuriam stipendia ac præmia militibus sufficerent: in eo quærendo quum versarentur, ac quum nemo sua sponte ædilitatem peteret, quidam sorte lecti ex iis qui quæstores aut tribuniplebis fuissent, ad eam gerendam adacti sunt. quod sæpius etiam alias factum.

Satellitum imperatoris numerus. Vrbis præsidiũ. Extraordinarij equites Bataui. Euocati.

M. AEmilio deinde Lepido, L. Arruntio consulibus, quum nullus reditus excogitari posset, quem omnes probarent, omnésque eum quæri indignarentur, Augustus pro se & Tiberio pecuniam in ærarium, cui militaris nomen indidit, intulit, eiúsque administrationem prætoriis tribus sorte lectis ad triẽnium mandauit, qui binis lictoribus, ac ministris aliis quos conueniebat, vterentur. (id per successionem aliorum in multos annos productum: nunc ab imperatore eliguntur, & lictores non habent.) Itaque illata pecunia ab ipso promissóq. id se quotannis facturum, à regibus etiam & populis promissa sunt quædam: nã à priuatis, quanuis multi se libenter collaturos eò pecuniam dicerent, nihil omnino accepit. Verùm quũ hæc pecunia sumptuũ magnitudinem minima parte attingeret, ac perenni copia esset opus, senatoribus negotium dedit, vt pro se quisque aliquam rationem inueniret,

ANNO V.C. 759. Ærarium militare Augustus constituit. Deliberatio de perenni reditu.

eámque in libello conscriptam ipsi traderet expendendam: id non eò fiebat, quòd ipse nihil reperiret, sed vt eis persuaderet, quò hanc maximè viam, quam ipse probabat, sequendam ducerent. Certè multis variè propositis, nulla earum probata, instituit vt vigesima pars hæreditatum ac legatorum, exceptis iis quæ proximè genere iunctis ac pauperibus morte aliorum relinquebantur, in ærarium militare inferrentur, quasi scriptum in Cæsaris commentariis id pensionis genus reperisset: fuerat enim iam antè etiã eius rei mentio illata, sed omissa rursum, tunc relata est. Ita auctis reditibus, tres ex consularibus viros Augustus, quibus sors id officii obtulisset, ad sumptus partim contrahendos, partim tollendos adhibuit.

Vigesima hæreditatum & legatorum ærario militari destinatur.

Hæc Romanis molesta fuerunt, ac fames prætereà ingens, adeo vt gladiatores, mancipiáque venalia vltra octoginta M. passus sint ab vrbe reiecta: multósque ex suis ministris cùm alii tum ipse Augustus ablegauerint: iustitium indictum: senatoribus, vt quò vellent proficiscerentur, permissum fuerit. ac ne senatusconsultis inde vis aliqua decederet, omnia quæ Romæ præsentes decreuissent, rata esse iussa. viri consulares frumento & pani præfecti fuerint, qui certam singulis summã venderent. dedit quidem gratis etiã Augustus frumentum iis qui ex publico id alioquin accipiebant, tantum quãtum iis aliâs dabatur: quod quũ non sufficeret iis, non passus est eos epulari publicè natalibus suis.

Fames vehemens.

Iustitium.

Quúmque eo tempore multa in vrbe incendiis essent vastata, libertinos septem locis ad ea curanda cõstituit, equitem eis præfecit: quos, etsi haud diu id officium gerere pati statuerat: tamen re ipsa expertus vtilissimum ac maximè necessarium esse eorum munus, perdurare iussit. súntque nostra etiam ætate nocturni hi custodes non ex libertinis tantùm, sed ex aliis etiam militibus: murósque in vrbe tenent, & merce-

Nocturni custodes instituti.

A ἑαυτὸν ἕκαστον, καὶ ταῦτα ἐς βιβλία γράψαντας, δοῦναί οἱ διασκέψασθαι· οὐχ ὅτι οὐκ ἐπενόει τινά, ἀλλ' ὅπως ὅτι μάλιστα αὐτοὺς πείσῃ ὃν ἐβούλετο ἑλέσθαι. ἀμέλει ἄλλων ἄλλα ἐσηγησαμένων, ἐκείνων μὲν οὐδένα ἐδοκίμασε, τὴν δ' εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι (πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν, ἢ καὶ πενήτων) καταλείπωσι, κατεστήσατο, ὡς καὶ ἐν τοῖς τοῦ Καίσαρος ὑπομνήμασι τὸ τέλος τοῦτο γεγραμμένον εὑρών. B ἐσῆκτο μὲν γὰρ καὶ πρότερόν ποτε, καταλυθὲν δὲ μετὰ ταῦτα, αὖθις τότε ἐπηνέχθη. ταῖς μὲν οὖν προσόδοις οὕτως ἐπηύξησε· τὰ δ' ἀναλώματα διὰ τριῶν ἀνδρῶν ὑπατευκότων, οὓς ὁ κλῆρος ἀπέφηνε, τὰ μὲν συνέστειλε, τὰ δὲ καὶ παντάπασι διέγραψε.

Ταῦτά τε οὖν τοὺς Ῥωμαίους ἐλύπει, καὶ προσέτι καὶ λιμὸς ἰσχυρός· ὥσθ' ὑπ' αὐτοῦ τούς τε μονομαχοῦντας, καὶ τὰ ἀνδράποδα C τὰ ὤνια ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίους σταδίους ἐξωσθῆναι· ἔκ τε τῆς θεραπείας καὶ τὸν Αὔγουστον καὶ τοὺς ἄλλους τὸ πλεῖον ἀποπέμψασθαι· καὶ δικῶν ἀνοχὰς γενέσθαι· ἐκδημεῖν τε τοῖς βουλευταῖς ἔνθα ἂν ἐθελήσωσιν ἐπιτραπῆναι. καὶ ὅπως γ' ἂν μηδὲν ἐκ τούτου τὰ δόγματα ἐμποδίζηται, κύρια πάντα τὰ γιγνωσκόμενα ὑπὸ τῶν ἀεὶ παρόντων εἶναι ἐκελεύσθη. καὶ προσέτι καὶ ἄνδρες ὑπατευκότες ἐπί τε τοῦ σίτου καὶ ἐπὶ τοῦ ἄρ- D του κατέστησαν, ὥστε τακτὸν ἑκάστῳ πιπράσκεσθαι. ἐπέδωκε μὲν γὰρ καὶ προῖκα ὁ Αὔγουστος τοῖς σιτοδοτουμένοις τοσοῦτον ἕτερον ὅσον ἀεὶ ἐλάμβανον. ὡς δ' οὐδ' ἐκεῖνο σφίσιν ἐξήρκεσεν, οὐδὲ ἐς τὰ ἑαυτοῦ γενέθλια ἑστιαθῆναι δημοσίᾳ αὐτοὺς εἴασεν.

Ἐπειδή τε ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πολλὰ τῆς πόλεως πυρὶ διεφθάρη, ἄνδρας τε ἐξελευθέρους ἑπταχῇ πρὸς τὰς ἐπικουρίας αὐτῆς 386
E κατελέξατο, καὶ ἄρχοντα ἱππέα αὐτοῖς προσέταξεν, ὡς καὶ δι' ὀλίγου σφᾶς διαλύσων. οὐ μέντοι καὶ ἐποίησε τοῦτο. καταμαθὼν γὰρ ἐκ τῆς πείρας καὶ χρησιμωτάτην καὶ ἀναγκαιοτάτην τὴν παρ' αὐτῶν βοήθειαν οὖσαν, ἐτήρησεν αὐτούς. καὶ εἰσὶ καὶ νῦν οἱ νυκτοφύλακες οὗτοι ἴδιόν τινα τρόπον οὐκ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων ἔτι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων στρατευόμενοι· καὶ τείχη τε ἐν τῇ πόλει ἔχουσι, καὶ μι-

ἔχωσι, καὶ μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φέρωσιν. A

Ὁ δ' οὖν ὅμιλος, οἷα ὑπό τε τοῦ λιμοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ τέλους τοῖς τε ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀπολωλέσι κεκακωμένος, ἤσχαλλε, καὶ πολλὰ μὲν καὶ φανερῶς νεωτεροποιὰ διελάλουν, πλείω δὲ ἐν βιβλία νύκτωρ ἐξετίθεσαν. καὶ ταῦτ' ἐλέγετο μὲν ἐκ παρασκευῆς Πουπλίου τινὸς Ῥούφου γίγνεσθαι, ὑπωπτεύετο δὲ ἐς ἄλλους. ὁ μὲν γὰρ Ῥοῦφος οὔτε ἐνθυμηθῆναί τι αὐτῶν οὔτε πρᾶξαι ἐδύνατο· ἕτεροι δὲ τῷ ἐκείνου ὀνόματι καταχρώμενοι, καινοτομεῖν ἐπιστεύοντο. B καὶ διὰ τοῦτο ζήτησίς τε αὐτῶν ἐψηφίσθη, καὶ μήνυτρα προετέθη· μηνύσεις τε ἐγίγνοντο, καὶ ἡ πόλις καὶ ἐκ τούτων ἐταράττετο· μέχρις οὗ ἥ τε σιτοδεία ἐπαύσατο, καὶ μονομαχίας ἀγῶνες ἐπὶ τῷ Δρούσῳ πρός τε τοῦ Γερμανικοῦ τοῦ Καίσαρος καὶ πρὸς Τιβερίου Κλαυδίου Νέρωνος τῶν υἱέων αὐτοῦ, ἐγένοντο. τοῦτό τε γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ τοῦ Δρούσου μνήμῃ παρεμυθήσατο, καὶ ὅτι τὸ Διοσκούρειον ὁ Τιβέριος καθιερώσας, C οὐ τὸ ἑαυτοῦ μόνον ὄνομα αὐτῷ, (Κλαυδιανὸν ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ Κλαυδίου, διὰ τὴν ἐς τὸ τοῦ Αὐγούστου γένος ἐκποίησιν, ὀνομάσας) ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκείνου ἐπέγραψε. τά τε γὰρ τῶν πολέμων ἅμα διῴκει, καὶ ἐς τὴν πόλιν, ὁπότε παρείη, συνεχῶς ἐπεφοίτα, τὸ μέν τι, πραγμάτων τινῶν ἕνεκα, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον, φοβούμενος μὴ ὁ Αὔγουστος ἄλλον τινὰ παρὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ προτιμήσῃ. ταῦτά τε ἐν τῷ ἔτει τούτῳ ἐγένετο, D καὶ ἐπειδὴ ὁ τῆς Ἀχαΐας ἄρχων μέσης που τῆς ἡγεμονείας ἀπέθανε, τῷ τε ταμιείᾳ καὶ τῷ παρέδρῳ αὐτοῦ (ὃν πρεσβευτήν, ὥσπερ εἶπον, καλοῦμεν) τῷ μὲν τὰ ἐντὸς τοῦ ἰσθμοῦ, τῷ δὲ τὰ λοιπὰ διοικῆσαι προσετάχθη. ὅ, τε Ἡρώδης ὁ Παλαιστινός, αἰτίαν τινὰ ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν λαβών, ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ὑπερωρίσθη, καὶ τὸ μέρος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐδημοσιώθη.

Κἀν τοῖς αὐτοῖς τούτοις χρόνοις καὶ πόλεμοι πολλοὶ ἐγένοντο. καὶ γὰρ λῃσταὶ συχνὰ κατέτρεχον, ὥστε τὴν Σαρδὼ μήτ' ἄρχοντα βουλευτὴν ἔτεσί τισι σχεῖν, ἀλλὰ στρατιώταις τε καὶ στρατιάρχαις ἱππεῦσιν ἐπιτραπῆναι. καὶ πόλεις οὐκ ὀλίγαι ἐνεωτέριζον· ὥστε καὶ ἐπὶ δύο ἔτη τοὺς αὐτοὺς ἐν τοῖς τοῦ δήμου ἔθνεσι καὶ αἱρετούς γε ἀντὶ τῶν κληρωτῶν ἄρξαι.

dem publicè accipiunt.

At plebs fame, tributo, incendiis affecta, indignari, multa palam de nouis rebus loqui, multos noctu libellos proponere, quæ omnia P. cuiusdam Rufi instinctu fieri ferebantur, suspicio autem ad alios inclinabat: ipse enim Rufus procul ab his excogitandis faciendisque aberat, sed alii sub eius nomine credebantur nouandis rebus studere. Itaque decretum est factum vt in eos inquireretur, indicibúsque præmia constituta: nõnullique delati sunt. Non antè hi tumultus in vrbe cõsederunt, quàm annonæ difficultate finita Germanicus Cæsar, & Tib. Claudius Nero, filii Drusi, in honorẽ patris munus gladiatorium præbuerũt: hoc plebem memoria Drusi cõsolatum est: idque etiam, quòd in dedicatione ædis Castoris & Pollucis non Claudiani modò (adoptatus enim in familiam Augusti, Claudianum se nuncupabat) sed Drusi etiam nomen ei imposuit, frequenter solitus ab administratione bellorum, quoties liceret in vrbem cõmeare, partim ob negotia quędam, potissimùm verò metuens ne quem ipsi absenti alium Augustus præferret. Eodem anno quum mediante imperio Achaiæ præfectus diem suũ clausisset, quæstori eius ac legato, alteri prouincia intra Isthmũ, alteri reliqua mandata est. Herodes Palæstinus à fratribus accusatus, trãs Alpes est relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta.

Nouæ res à plebe tentatæ.

P. Rufus.

Germanicus Cæsar. Tib. Claudius Nero.

AEdes Castoris.

Præfecto prouinciæ quæstor & legatus succedunt.

Herodes Palæstinus relegatus.

Eodem tempore multa bella extiterunt. In multas regiones à prædonibus sunt incursiones factæ, ita vt Sardinia per aliquot annos nullum senatorem præfectum, sed milites & duces equites habuerit: vrbes haudpaucæ defectionem molitæ, ita vt populi Romani prouincias iidem præfecti non sorte, sed suffragiis lecti per biennium rexerint:

quum alioquin Cæsaris prouincias iidem multos per annos soliti essent regere. Hæc singula persequi nō statui, quia multa singulis locis, nec ea memoratu digna acta sunt, quæ curiosè exposita nihil vtilitatis adferāt. quæ memoria digna sunt, paucis, nisi res sint maximæ, perstringam. Isauri facto à prædationibus initio, vsque ad belli molem prouecti, domitique eo sunt. Gætuli iniquè ferentes, Iubam regem, non Romanos, sibi præesse, contra eum insurgentes, finitima vastarunt, multósque Romanos cum exercitu contra se profectos interfecerunt: denique adeo elati sunt, vt propter ipsos subactos Cornelius Cossus triumphalibus honoribus & cognomēto Gætulici ornatus fuerit. In Germanos expeditionem cùm alii tum Tiberius fecit, progressúsque est primò ad Erygrum, deinde ad Albim, fluuios: nihil tamen magnopere memorandúm actum est: quanquam de Germanis imperatoris nomen non Augustus modò, sed Tiberius etiā, inuenerit, honoréstque triumphales C. Sentius Germaniæ præfectus, quòd horū metu bis Germani pacem accepissent.

Isauri prædātur.

Gætuli rebellantes Iubæ, à Cornelio Cosso subacti.

Gætulicus.

Expeditio in Germaniam Tiberij.

C. Sentius.

Ea cur mox iis, quum tamē fidem violassent, redderetur, res Dalmaticæ ac Pannonicæ maioribus motibus cōcitatæ, celerísque correctionis indigentes, in causa fuerūt. Dalmatæ tributa molestè ferētes, quum superiori tempore vel inuiti se continuissent, postquam Tiberius secūdam in Germanos expeditionem fecit, ac cum eo magna parte exercitus abducta, ipsisque Dalmatis milite imperato ad bellum Germanicum Valerius Messalinus, Dalmatiæ ac Pannoniæ tum præfectus, abiit: quum eam ob rem ipsi conuenissent, iuuentutémque suam florentem conspexissent, cunctatione abrupta, primò pauci quidam rebellauere, Batone quodam Dysidiato eos maximè concitante: Romanósque obuiam profectos sibi

Dalmaticum & Pannonicū bellum à Tiberio confectum.

Valerius Messalinus.

Bato Dysidiatus.

A τά γὰρ τοῦ Καίσαρος καὶ ἄλλως ἐπὶ πλείω χρόνον ἐν τοῖς αὐτοῖς προσετάττετο. οὐ μέντοι καὶ περὶ πάντων αὐτῶν ἀκριβῶς ἐπεξήξω. πολλά τε γὰρ ὡς ἑκάστοις καὶ οὐκ ἀξιόλογα συνηνέχθη, καὶ οὐδένα λεπτολογηθέντα ὠφελήσειε. τά γε μὴν μνήμης τινὸς ἄξια κεφαλαιώσας, πλὴν τῶν μεγίστων, ἐρῶ. Ἴσαυροί τε γὰρ, ἐκ λῃστείας ἀρξάμενοι, καὶ ἐς πολέμου δεινότητα προήχθησαν, μέχρι οὗ κατεδαμάσθησαν. καὶ Γαιτοῦλοι τῷ τε Ἰούβᾳ τῷ B βασιλεῖ ἀχθόμενοι, καὶ ἅμα ἀπαξιοῦντες μὴ οὐ καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἄρχεσθαι, ἐπανέστησαν αὐτῷ· καὶ τήν τε πρόσχωρον ἐπόρθησαν, καὶ συχνοὺς καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπιστρατεύσαντας σφίσιν ἀπέκτειναν. τό, τε σύμπαν, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπηυξήθησαν, ὥστε Κορνήλιον Κόσσον, τὸν κατεργασάμενον σφᾶς, τιμάς τε ἐπινικίους καὶ ἐπωνυμίαν ἀπ' αὐτοῦ λαβεῖν. ταῦτά τε ἅμα ἐγίγνετο, καὶ ἐπὶ C τοὺς Κελτοὺς ἐστράτευσαν μὲν καὶ ἄλλοι τινὲς, ἐστράτευσε δὲ καὶ ὁ Τιβέριος· καὶ μέχρι γε τοῦ ποταμοῦ πρότερον μὲν τοῦ Ἐρύγρου, μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τοῦ Ἀλουίου προεχώρησεν, οὐ 387
μέντοι καὶ ἀξιομνημόνευτόν τι τότε γε ἐπράχθη· καίτοι καὶ αὐτοκράτορες μὴ ὅτι τοῦ Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Τιβερίου ἐπ' αὐτοῖς κληθέντος· καὶ τιμὰς ἐπινικίους Γαΐου Σεντίου τοῦ τῆς Γερμανίας ἄρχοντος λαβόντος, ἐπειδὴ μὴ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον φοβηθέντες D αὐτοὺς, ἐσπείσαντο.

Αἴτια δὲ τοῦ καίτοι παρασπονδήσασι σφίσι δι' ὀλίγου αὖθις τὴν εἰρήνην δοθῆναι, τά τε τῶν Δελματῶν καὶ τὰ τῶν Παννονίων, μειζόνως τε ταραχθέντα, καὶ ὀξείας ἐπιστροφῆς δεηθέντα, ἐγένετο. ταῖς γὰρ εἰσφοραῖς τῶν χρημάτων οἱ Δελμάται βαρυνόμενοι, τὸν μὲν ἔμπροσθεν χρόνον καὶ ἄκοντες ἡσύχαζον· ὡς δ' ὅ,τε Τιβέριος ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς τὸ E δεύτερον ἐστράτευσε, καὶ Οὐαλέριος Μεσσαλῖνος ὁ τότε καὶ τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Παννονίας ἄρχων, αὐτὸς σὺν ἐκείνῳ ἐστάλη, καὶ τὸ πολὺ τοῦ στρατοῦ συνεξήγαγε, καὶ τινὰ καὶ σφεῖς δύναμιν πέμψαι κελευσθέντες, συνῆλθόν τε ἐπὶ τούτῳ, καὶ τὴν ἡλικίαν σφῶν ἀνθοῦσαν εἶδον· οὐκέτι διεμέλλησαν, ἀλλ' ἐνάγοντος αὐτοὺς ὅτι μάλιστα Βάτωνος τινὸς Δυσιδιάτου, τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγοι τινὲς ἐνεωτέρισαν, καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐπελθόντας σφίσιν ἐσφη-

A λαν· ἔπειτα δὲ ἐκ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι προσαπέστησαν. καὶ μετὰ τοῦτο καὶ Βρεῦκοι Παννονικὸν ἔθνος Βάτωνα καὶ αὐτοὶ ἕτερον προστησάμενοι, ἐπί τε τὸ Σίρμιον καὶ ἐπὶ τοὺς ἐν αὐτῷ Ῥωμαίους ὥρμησαν. καὶ ἐκεῖνο μὲν οὐκ εἷλον. αἰσθόμενος γὰρ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν Καικίνας Σεουῆρος, ὁ τῆς πλησιοχώρου Μυσίας ἄρχων, ἐπῆλθέ τε αὐτοῖς διὰ ταχέων περὶ τὸν Δράουον ποταμὸν οὖσι, καὶ συμβαλὼν, ἐνίκησεν· ἀναμαχέσασθαι δέ ποτε διὰ βραχέος, B ἐπεὶ καὶ τῶν Ῥωμαίων συχνοὶ ἐπεπτώκεσαν, ἐλπίσαντες, πρὸς παράκλησιν συμμάχων ἐτράποντο. καὶ οἱ μὲν συνίστων ὅσους ἐδύναντο. ἐν δὲ τούτῳ ὁ Βάτων ὁ Δαλμάτης ἐπὶ Σάλωνα στρατεύσας, αὐτὸς μὲν λίθῳ χαλεπῶς πληγεὶς, οὐδὲν ἔπραξεν, ἑτέρους δέ τινας πέμψας, πάντα τὰ παραθαλάσσια μέχρι τῆς Ἀπολλωνίας ἐλυμήνατο· καὶ ἵνα ἐνταῦθα μάχῃ δι' αὐτῶν τοὺς προσμίξαντάς σφισι Ῥωμαίους, καίπερ ἡττηθεὶς, ἀντεπεκράτησε. πυθόμενος οὖν ταῦτα ὁ C Τιβέριος, καὶ φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐσβάλωσιν, ἔκ τε τῆς Κελτικῆς ἀνέστρεψε, καὶ τὸν Μεσσαλῖνον προπέμψας, αὐτὸς τῷ πλείονι τοῦ στρατοῦ ἐφείπετο. αἰσθόμενος δὲ τῆς προσόδου αὐτῶν ὁ Βάτων, ἀπήντησε τῷ Μεσσαλίνῳ, καίπερ μηδέπω καλῶς ἔχων· καὶ ἐπικρατέστερος αὐτοῦ ἐν παρατάξει γενόμενος, ἔπειτα ἐξ ἐνέδρας ἐνικήθη. κἀκ τούτου πρός τε τὸν Βάτωνα τὸν Βρεῦκον ἦλθε, καὶ κοινωσάμενος αὐτῷ τὸν πόλεμον, ὄρος τι Ἄλ- D μαν κατέλαβε. κἀνταῦθα πρὸς μὲν τοῦ Ῥυμητάλκου τοῦ Θρᾳκὸς προπεμφθέντος ἐπ' αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Σεουήρου, βραχείᾳ τινὶ μάχῃ ἡττήθησαν, πρὸς δὲ αὐτὸν ἐκεῖνον ἰσχυρῶς ἀντέσχον. καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ Σεουήρου ἐς τὴν Μυσίαν, διά τε τοὺς Δακοὺς, καὶ διὰ τοὺς Σαυρομάτας πορθοῦντας αὐτὴν, ἀπάραντος, καὶ τοῦ Τιβερίου τοῦ τε Μεσσαλίνου ἐν Συσκίᾳ ἐγχρονισάντων, τήν τε συμμαχίδα σφῶν ἐπέδραμον, καὶ συχνοὺς προσαπέστησαν. καὶ ἐς μὲν χεῖρας, καίπερ τοῦ Τιβερίου πλησιάσαντος σφίσιν, οὐκ ἦλθον αὐτῷ, ἄλλοσε δὲ καὶ ἄλλοσε μεθιστάμενοι, πολλὰ ἐπόρθησαν. τῆς τε γὰρ χώρας ἐμπείρως ἔχοντες, καὶ κούφως ἐσκευασμένοι, ῥᾳδίως ὅπῃ ποτὲ ἐβούλοντο ἐχώρουν. καὶ ἐπειδή γε ὁ χειμὼν ἐνέστη, πολὺ πλείω ἐκακούργησαν. καὶ γὰρ καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν αὖθις ἐνέβαλον. καὶ τούτους μὲν ὅ, τε Ῥυμητάλκης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ῥασκύ-

fuderunt. inde reliqui quoque Dalmatæ defecerunt. Ac Breuci, Pannonica gens, alio sibi quodam Batone duce sumpto, ad Sirmium quod Romanorum tenebatur præsidio, accesserunt. Id ne caperent, Cæcina Seuerus, propinquæ Mysiæ præses, rebellione eorum intellecta, celeriter eos ad Drauum flumen consecutus prælio vicit. Sed quoniam multi etiam Romanorum in ea pugna ceciderant, sperantes barbari sarcire se facilè acceptum damnum posse, ad auxilia sociorum paranda se contulerunt, ac quos potuere sibi coniunxerunt. Interim Bato Dalmata ad Salonas agmine ducto, grauiter saxo ictus, infectáque re alios emisit, qui maritimis omnibus vsque ad Apolloniam vastatis, cum Romanis prælio congressi, victíque primum, deinde eos ipse vicissim superauêre. Hæc quum cognouisset Tiberius, metuerétque ne in Italiam irruerēt, ex Germania reuersus, Messalino præmisso, ipse cum maiorib. copiis subsecutus est. Bato eorū aduentu accepto, etsi nondum ex vulnere reualuerat, tamē obuiam Messalino profectus, collatis signis superior discessit: hinc insidiis circūuentus victúsque, ad Breucum Batonem abiit: iūctáque belli societate hi mōtem Almam occupauerunt: ibi à Rhymetalce Thrace, præmisso aduersum eos, à Seuero, paruo cōflictu superati, Seuerum ipsum vi sustinuerūt. Qui quum in Mysiam propter Dacos Sauromatásque eam infestantes rediisset, Tiberius autē ac Messalinus Sisciæ cōmorarētur: ipsi incursionibus in sociorū Romanorū agros factis, multos ad rebellionis societatē pertraxerūt, cum Tiberio, qui iam ad eos accedebat, manū cōserere detrectantes, sed aliò subinde vagati, multa vasta dederunt, (nēpe qui ob regionum peritiam & habitum leuem facile quò vellent, euadere possent) idque multò magis hyeme iam imminēte. Cæterū hos iā in Macedoniā rursus inuadentes Rhymetalces, fratérque eius Rasci-

Breuci.

Bato Breucus.

Cæcina Seuerus.

Salonæ oppugnantur.
Illyricum vastatur.

Messalinis & Batonis conflictus.

Alma mons.
Rhymetalces Rom. socius.

asciporis.

poris pugna fuderunt: reliqui agris suis deinde vastatis, quod fuit Q. Cæcilio Metello Cretico, A. Licinnio Nerua Silano consulibus, iis relictis in loca natura munita confugêre, atque inde captis temporibus decursiones fecerunt. De quo Augustus certior factus, in suspicione Tiberium habens, quasi is quum posset hostem paruo temporis spatio in potestatem redigere, bellum consultò traheret, quò diutius eius specie in armis esset, Germanicum eò misit, quæsturam tunc gerêtem, additis ei militibus, non ingenuis modò, sed libertis etiam, quorum multos à viris ac mulieribus cum cibariis sex mensibus certo pretio redemerat. Præter hunc belli apparatum, equitum quoque inspectionem quæ in foro habebatur, in aliud tẽpus distulit. Iudósque magnos vouit, quum mulier quædam literis aliquibus in brachium suum incisis, quasi diuino afflatu mota, quædam vaticinia edidisset. quã quum satis ipse sciret non numine correptam, sed ex composito id agere, tamẽ perturbato vehementer ob bella ac famem quæ rursum ingruerat populo, se quoque fidem eius dictis adhibere simulauit, omniáque quæ ad consolandam plebem facerent egit, necessaria putãs. Annonæ procurationẽ rursus ob penuriam duobus consularibus mandauit, additis lictoribus: pecunia ad bella & nocturnos custodes alendos quum opus esset, tributum instituit, quod de pretio mancipiorum venditorum quinquagesimam partem exegit: & quam pecuniam prætores ex ærario acceptã gladiatoriis spectaculis insumebant, expendi vetuit. Quòd autem Germanicum, non Agrippam, ad bellum misit, Agrippæ seruiles mores in causa fuerunt, soliti ferè mare exercere, vnde sibi ipse Neptuni nomen sumpserat, iráque vti præcipiti: Iuliámque, quasi nouercam, conuitiis proscindere, ipsúmque sæpius Augustum propter patris bona insimulare. itaque quum finem nequitiæ non faceret, abdicatus ab Augusto, eius facultates in ærarium militare relatæ,

ANNO V.C. 760.

Germanicus ad bellum Dalmaticum missus.

Mulier vaticinans.

Quinquagesima mancipiorum pretii.

Agrippæ mores improbi, vtque sit relegatus.

A πόρεις μάχῃ κατέλαβον· οἱ δὲ δὴ ἄλλοι τῇ μὲν χώρᾳ σφῶν πορθουμένῃ μετὰ τοῦτο ἐπί τε Καικιλίου Μετέλλου καὶ ἐπὶ Λικιννίου Σιλανοῦ ὑπάτων οὐκ ἐπέμειναν, ἐς δὲ τὰ ἐρυμνὰ ἀναφυγόντες, ἐκεῖθεν ὅπῃ παρείκοι καταδρομὰς ἐποιοῦντο. 388 μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Αὔγουστος, καὶ ὑποπτεύσας ἐς τὸν Τιβέριον, ὡς δυνηθέντα μὲν ἂν διὰ ταχέων αὐτοὺς κρατῆσαι, τρίβοντα δὲ ἐξεπίτηδες, ἵν' ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου B προφάσει ᾖ· πέμπει τὸν Γερμανικόν, καίτοι ταμιεύοντα, στρατιώτας οἱ οὐκ εὐγενεῖς μόνον ἀλλὰ καὶ ἐξελευθέρους δούς, ἄλλους τε καὶ ὅσους παρά τε τῶν ἀνδρῶν καὶ παρὰ τῶν γυναικῶν δούλους πρὸς τὰ τιμήματα αὐτῶν σὺν τροφῇ ἑκμηνιαίᾳ λαβὼν ἠλευθέρωσεν. οὐ μόνον δὲ τοῦτο πρὸς τὴν τοῦ πολέμου χρείαν ἔπραξεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἱππέων τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ γιγνομένην ἀνεβάλετο. κατά τε τῆς πανηγύρεως τῆς μεγάλης C ηὔξατο, ὅτι γυνή τις ἐς τὸν βραχίονα γράμματα ἄττα ἐντεμοῦσα, ἐθείασέ τινα. ᾔδετο μὲν γὰρ ὅτι οὐκ ἐκ θεοῦ κατείχετο, ἀλλ' ἐκ παρασκευῆς αὐτὸ ἐπεποιήκει. ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος ἄλλως τε καὶ διὰ τοὺς πολέμους, τόν τε λιμόν, ὃς καὶ τότε αὖθις συνέβη, δεινῶς ἐταράττετο, πιστεύειν τε καὶ αὐτὸς τοῖς λεχθεῖσιν ἐπλάττετο, καὶ πάνθ' ὅσα παραμυθήσεσθαι τὸν ὅμιλον ἤμελλεν, ὡς καὶ ἀναγκαῖα ἔπραττε. καὶ ἐπί γε τῇ σιτοδείᾳ δύο αὖθις ἐκ τῶν ὑ- D πατευκότων ἐπιμελητὰς τοῦ σίτου σὺν ῥαβδούχοις ἀπέδειξε. προσδεόμενος δὲ δὴ χρημάτων, ἔς τε τοὺς πολέμους καὶ ἐς τὴν τῶν νυκτοφυλάκων τροφὴν τό, τε τέλος τὸ τῆς πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδραπόδων πράσει ἐσήγαγε, καὶ τὸ ἀργύριον τοῖς στρατηγοῖς τοῖς τὰς ὁπλομαχίας ποιοῦσιν ἐκ τοῦ δημοσίου διδόμενον ἐκέλευσε μηκέτ' ἀναλίσκεσθαι. τὸν δὲ δὴ Γερμανικόν, ἀλλ' οὐ τὸν Ἀγρίππαν, ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξέπεμψεν, ὅτι δουλοπρεπής τε E ἐκεῖνος ἦν, καὶ τὰ πλεῖστα ἡλίευε· ὅθεν περ καὶ Ποσειδῶνα ἑαυτὸν ἐπωνόμαζε. τῇ τε ὀργῇ προπετεῖ ἐχρῆτο, καὶ τὴν Ἰουλίαν ὡς μητρυιὰν διέβαλλεν, αὐτῷ τε τῷ Αὐγούστῳ πολλάκις ὑπὲρ τῶν πατρῴων ἐνεκάλει· καὶ (οὐ γὰρ ἐσωφρονίζετο) ἀπεκηρύχθη, καὶ ἥ τε οὐσία αὐτοῦ τῷ στρατιωτικῷ ταμιείῳ ἐδόθη,

A καὶ αὐτὸς ἐς Πλανασίαν τὴν πρὸς Κύρνῳ νῆσον ἐνεβλήθη. ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλει ἐγίγνετο. τοῦ δὲ δὴ Γερμανικοῦ ἐς τὴν Παννονίαν ἐλθόντος, καὶ στρατευμάτων πολλαχόθεν ἐκεῖσε συνιόντων, τηρήσαντες οἱ Βάτωνες τὸν Σεουῆρον ἐκ τῆς Μυσίας προσιόντα, ἐπέπεσον αὐτῷ ἀπροσδόκητοι στρατοπεδευομένῳ πρὸς τοῖς Οὐολκαίοις ἕλεσι· καὶ τοὺς μὲν ἔξω τοῦ ταφρεύματος ἐφοβήθησαν, καὶ κατήρραξαν ἐς αὐτό· δεξαμένων δὲ σφᾶς τῶν ἔνδον, ἡττήθησαν. καὶ μετὰ τοῦθ' οἱ Ῥωμαῖοι νεμηθέντες, ὅπως πολλαχῇ ἅμα τῆς χώρας κατατρέχωσιν, οἱ μὲν ἄλλοι οὐδὲν ἄξιον λόγου τότε γε ἔδρασαν, ὁ δὲ δὴ Γερμανικὸς Μαζαίους Δαλματικὸν ἔθνος μάχῃ νικήσας ἐκάκωσεν. ἐν μὲν δὴ τῷ ἔτει ἐκείνῳ ταῦτα ἐπράχθη.

Μάρκου δὲ δὴ Φουρίου μετὰ Σέξτου Νωνίου ὑπατευσάντων, ἐπεθύμησαν μὲν καὶ οἱ Δαλμάται καὶ οἱ Παννόνιοι συμβῆναι, διά τε τὸ μὲν πρῶτον λιμῷ, εἶτα καὶ νόσῳ ἀπ' αὐτοῦ, πόαις τε τισὶν ἀλλοκότοις καὶ ῥίζαις χρώμενοι, πονηθῆναι· οὐκ ἐπεκηρυκεύσαντο δέ, κωλυσάντων τῶν μηδεμίαν παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐλπίδα σωτηρίας ἐχόντων· ἀλλὰ καὶ ὣς ἀντεῖχον. τοῦ δέ γε Γερμανικοῦ τοῦ υἱέος Δρούσου, ὡς εἴρηται, κατ' αὐτῶν ἐστρατευμένου, καὶ πόλει τινὶ ὀχυρᾷ προσκαθημένου, καὶ μὴ οἵου τε γιγνομένου ταύτην ἑλεῖν, Πουλίων ἱππεὺς Κελτὸς λίθον ἐς τὸ τεῖχος ἀφεὶς, οὕτω τὴν ἔπαλξιν διέσεισεν, ὥστε αὐτὴν αὐτίκα πεσεῖν, καὶ τὸν ἄνδρα τὸν ἐπικεκλιμένον οἱ συγκατασπάσαι. γενομένου δὲ τούτου, ἐκπλαγέντες οἱ ἄλλοι καὶ φοβηθέντες, τό, τε τεῖχος ἐκεῖνο ἐξέλιπον, καὶ ἐς τὴν ἀκρόπολιν ἀνέδραμον· καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ταύτην καὶ ἑαυτοὺς παρέδοσαν. τοῦ δὲ δὴ Βάτωνος, ὃς πολλὰ τοὺς Ῥωμαίους, ἀποστήσας τοὺς Δαλμάτας, ἐκάκωσε, καθ' ὁμολογίαν ποτὲ τῷ Τιβερίῳ προσκεχωρηκότος, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ἐπὶ βήματος αὐτῷ καθημένῳ προσενεχθέντος, ὁ μὲν Τιβέριος ἠρώτησεν αὐτόν, τί ὑμῖν ἔδοξε καὶ ἀποστῆναι, καὶ τοσοῦτον ἡμῖν χρόνον ἀντιπολεμῆσαι; ὁ δ' ἔφη ὅτι, ὑμεῖς τούτων αἴτιοι ἐστέ. ἐπὶ γὰρ τὰς ἀγέλας ὑμῶν φύλακας οὐ κύνας, οὐδὲ νομέας, ἀλλὰ λύκους πέμπετε. Ἡ μὲν οὖν Δαλματία τοῦτο μὲν πολέμῳ, τοῦτο δὲ καὶ ὁμολογίᾳ πάλιν προσεχώρησε τοῖς Ῥωμαίοις.

389

ipse in Planasiam, Corsicæ propinquam insulam, est relegatus. Quum Germanicus in Pannoniam venisset, eóque vndique exercitus confluerent, Batones obseruato tempore quo ex Mysia Seuerus accederet, improuiso adorti sunt castra ad Volcæas paludes ponentem: eos qui extra vallum erant, intra id compulerunt: sed excipientibus suos iis qui intus erant, victi sunt: inde Romani in multas partes diuisi, vt hostium agros simul multis locis inuaderent: tum à reliquis nihil memorabile gestum: Germanicus Mazæos, gentem Dalmaticam, pugna victam, damnis affecit. B

Planasia.

Cæcina' Batones vincit.

Volcææ paludes.

Mazæos Germanicus vincit.

ANNO V.C. 761.

Marco deinde Furio Camillo, Sexto Nonio Quintiliano consulibus, pacificationem Pannonii ac Dalmatæ expetiuêre, fame primùm, inde eam secuto morbo, ac variarum quibus vesci opus habuerant herbarum ac radicum esu: quominus tamen eam per legatos peterẽt, C sed etiamnum resisterent, per eos effectum est, qui nullã salutis spem apud Romanos reliquam habebãt. Germanico Drusi filio bellum iis faciente, vrbémque validam obsidente, neque expugnare eam valente, Pulio eques, Germanus natione, saxo in murũ coniecto, ita propugnaculum concussit, vt statim id cum viro ei incumbente corruerit. id sic perterruit reliquos, vt muris D relictis in arcem confugerint, ac pòst sese & eam dediderint. Quum Bato, qui concitatis ad rebellionem Dalmatis, multum incommodi Romanis exhibuerat, tandem ad colloquium de pace cum Tiberio congressus, postridie eum in tribunali sedentem accessisset, percontatus est Tiberius, quid ita deficere, ac tantum temporis rebellare Romanis statuissent: Vos, respondit Bato, in culpa estis ipsi, qui ad vestros greges custodiendos non canes pastoE résue, sed lupos mittitis. Ita Dalmatia partim bello, partim pacificatione ad Romanos rediit.

Pulionis equitis Germa in robur.

Batonis Dalmatæ dictum in prouinciarum iniquos præfectos.

Dalmatia recepta.

Auguſtus ſenatui poteſtate data vt ſe abſente de pleriſque cauſis cognoſcerent, progreſſu in publicum abſtinuit: vtque priori anno quum turbæ eſſent, ipſe omnes magiſtratus ordinauerat, ita tunc tātùm literis quibuſdam propoſitis, eos quibus cupiebat, populo commendabat. Ad bellorum verò adminiſtrationem ita intētus fuit, vt quò propius quæ in Pannonia ac Dalmatia gerēda eſſent ſubinde monere poſſet, Ariminum ſe contulerit. in eius ab vrbe exitu vota nuncupata, ac redeunte ſacrificatum, tanquam ſi ex hoſtico rediiſſet.

Batonis Breuci interitus.

Sub idem tempus Bato Breucus, qui prodito Pinne mercedis loco regnum Breucorum receperat, captus ab altero Batone, occiſúſq; eſt. Suſpectam enim ille fidem ſubditorum habens, circum caſtella profectus, obſides poſtulabat: eúmque alter re cognita inſidiis interceptum, prælióque ſuperatū in arcem quandam compulit: traditúmque ab iis qui arcem tenebant, in caſtra adduxit, & damnatum mori coegit.

Syluanus rem gerit contra Pannonios.

Quo facto quum iterum permulti Pannonii rebellaſſent, Syluanus in eos exercitu ducto, Breucis victis, reliquorum nonnullos abſque prælio recepit. Igitur Bato in Pannonia nihil ſpei reliquum videns, præſidiis aditus ex ea in Dalmatiam pertinentes muniuit, Dalmatiámque vaſtauit.

Pannonii pacem accipiūt.

Sic reliqui etiam Pānonii, quum ager eorum à Syluano maleficiis infeſtaretur, pacis conditiones acceperūt, niſi quòd latrocinia quædam, vt quæ in huiuſmodi tumultu diu iam exercitata eſſent, ſuperfuere: (res nunquam non, præſertim apud iſtos populo, vſitata) ipſa etiam ab aliis deinde exciſa.

Τότε δὲ καὶ ὁ Αὔγουστος τῇ μὲν γερουσίᾳ καὶ ἄνευ ἑαυτοῦ τὰ πολλὰ δικάζειν ἐπέτρεπεν, ἐς δὲ τὸν δῆμον οὐκέτι παρῄει· ἀλλὰ τῷ μὲν προτέρῳ ἔτει πάντας τοὺς ἄρξοντας αὐτὸς, ἐπειδήπερ ἐστασιάζετο, ἀπέδειξε· τούτῳ δὲ, καὶ τοῖς ἔπειτα, γράμματά τινα ἐκτιθεὶς, συνίστη τῷ τε πλήθει καὶ τῷ δήμῳ ὅσους ἐσπούδαζε. πρὸς μέντοι τὰς τῶν πολέμων διαχειρίσεις οὕτως ἔρρωτο, ὥσθ᾽ ἵν᾽ ἐγγύθεν καὶ ἐπὶ τοῖς Δαλμάταις καὶ ἐπὶ τοῖς Παννονίοις πᾶν ὅ,τι χρὴ συμβουλεύειν ἔχῃ, πρὸς Ἀρίμινον ἐξώρμησε. καὶ ἐπί τε τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ εὐχαὶ ἐγίγνοντο, καὶ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ αἱ θυσίαι, ὥσπερ ἐκ πολεμίας τινὸς ἀνακομισθέντος, ἐτελέσθησαν. ταῦτα μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπράχθη.

Ἐν δὲ τούτῳ ὁ Βάτων ὁ Βρεῦκος ὁ τόν τε Πίννην προδοὺς, καὶ μισθὸν τούτου τὴν ἀρχὴν τῶν Βρεύκων λαβὼν, ἑάλω τε ὑπὸ τοῦ ἑτέρου Βάτωνος, καὶ διεφθάρη. ἐπειδὴ γὰρ ὑποπτεύσας τι ἐς τὸ ὑπήκοον, ὁμήρους καθ᾽ ἕκαστον τῶν φρουρίων περιιὼν ᾔτει, μαθὼν τοῦτ᾽ ἐκεῖνος ἐνήδρευσέ που αὐτὸν, καὶ μάχῃ κρατήσας, κατέκλεισεν ἐς τεῖχος· καὶ μετὰ τοῦτ᾽ ἐκδοθέντα ὑπὸ τῶν ἔνδον λαβὼν, παρήγαγέ τε ἐς τὸ στράτευμα, καὶ καταψηφισθέντα ἀποθανεῖν ἐν χερσὶν ἐποίησε. γενομένου δὲ τούτου, συχνοὶ τῶν Παννονίων ἐπανέστησαν· καὶ αὐτοὺς ὁ Σιλουανὸς ἐπιστρατεύσας τούς τε Βρεύκους ἐνίκησε, καὶ τῶν ἄλλων τινὰς ἀμαχεὶ προσεποιήσατο. ἰδὼν οὖν ταῦτα ὁ Βάτων, τῆς μὲν Παννονίας οὐδεμίαν ἔτ᾽ ἐλπίδα εἶχε, τὰς δὲ ἐς τὴν Δαλματίαν ἐξ αὐτῆς ἐσόδους φρουραῖς διαλαβὼν, ἐκείνην ἐπόρθει. καὶ οὕτω καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Παννονίων, ἄλλως τε καὶ τῆς χώρας σφῶν ὑπὸ τοῦ Σιλουανοῦ κακουμένης, ὡμολόγησαν, πλὴν καθ᾽ ὅσον λῃστρικά τινα, οἷα ἐκ ταραχῆς τοσαύτης ἐπὶ πλεῖον κακουργοῦντα, διεγίγνοντο (ὅπερ που καὶ ἀεὶ, ὡς εἰπεῖν, παρά τε τοῖς ἄλλοις καὶ παρ᾽ ἐκείνοις μάλιστα συμβαίνει) καὶ ταῦτα μὲν ἄλλοι καθῄρουν.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ἕκτον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAgesimussextus.

ΤΑΔΕ ἘΝΕΣΤΙΝ ἘΝ ΤΩ πεντηκοστῷ ἕκτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Ὡς τοῖς τὰ τέκνα ἔχουσι καὶ μὴ τοῦτο τοῖς ἀτέκνοις καὶ ἀγάμοις, ὁ Αὔγουστος διελέχθη· καὶ ὅσα ἐπ' αὐτοῖς ὥρισεν.

Ὡς Κυϊντίλιος Οὔαρος ἡττηθεὶς ὑπὸ Κελτῶν ἀπέθανεν.

Ὡς τὸ ὁμονόειον καθιερώθη.
Ὡς ἡ Λιουΐας στοὰ καθιερώθη.

Ὡς Αὔγουστος μετήλλαξεν.

HAEC INSVNT LIbro LVI *Romanæ historiæ Dionis.*

Quemadmodum ad eos quibus liberi essent, ac deinde ad eos quibus liberi coniugésque non essent, Augustus verba fecerit: ac quæ de iis constituerit.

Vt Quintilius Varus à Germanis victus obierit.

Quomodo templum Concordiæ fuerit dedicatum, ac Liuiæ porticus.

De morte Augusti.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ἔΤΗ ἕξ, ἐΝ ΟΙΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,

Κ. Σουλπίκιος Κ. υἱ. Καμερῖνος,	καὶ	Γ. Ποππαῖος Κ. υἱ. Σαβῖνος.
Π. Κορνήλιος Π. υἱ. Δολοβέλλας,	καὶ	Γ. Ἰούνιος Σιλανός.
Μ. Αἰμύλιος Κ. υἱ. Λέπιδος,	καὶ	Τ. Στατίλιος Τ. υἱ. Ταῦρος.
Γερμανικὸς Καίσαρος υἱ. Καῖσαρ,	καὶ	Γ. Φοντήϊος Γ. υἱ. Καπίτων.
Λ. Μουνάτιος Λ. υἱ. Πλάγκος,	καὶ	Γ. Σίλιος Γ. υἱ. Καικίνας.
Σέξτος Πομπήϊος Σέξτου υἱ.	καὶ	Σέξτος Ἀπούλιος Σέξτου υἱ.

ANNIS ACTA HAEC VI: in quibus consules,

ANNO V.C.			
762.	Q.Sulpicius Q.F.Camerinus,	&	C.Poppæus Q.F.Sabinus.
763.	P.Cornelius P.F.Dolobella,	&	C.Iunius Silanus.
764.	M.AEmilius Q.F.Lepidus,	&	T.Statilius T.F.Taurus.
765.	Germanicus Cæsaris F.Cæsar,	&	C.Fonteius C.F.Capito.
766.	L.Munatius L.F.Plancus,	&	C.Silius C.F.Cæcina.
767.	Sex.Pompeius Sex.F.	&	Sex.Apuleius Sex.F.

Anno V.C. 762.

CAETERVM Tiberius Romam venit secũdum eam hyemem qua Q. Sulpicius Camerinus & C. Poppæus Sabinus consules fuerunt. ei in suburbana obuiam progressus Augustus, cum eo in Septa venit, ac de tribunali salutato populo, alia quæ victoria impetrata fieri receptum erat, peregit, ac spectacula eò pertinentia consulum opera præbuit. Quoniam verò inter hæc equites magno studio eam legem quæ de coniugii liberorúmque expertibus lata fuerat, antiquari cupiebant, eorum cœlibes seorsim, seorsim nuptos aut quibus esset proles, in concionem conuocauit: ac vbi hos numero illis longè inferiores vidit, dolore commotus, hos in hæc est ferè verba allocutus,

Augusti oratio ad eos qui vxores ac liberos habebant.

ETSI, respectu tantæ huius vrbis molis, perpauci, longéque aliis qui officium suum detrectant pauciores estis, tamẽ propter hoc ipsum ego vos eo magis laudo, ac gratias maiores habeo, quòd & audientes dicto fuistis, & patriam ciuibus impletis. Qui enim vestro more viuũt, multos posteritati Romanos relinquent. Ita ab initio quum Romanorum esset perquam exiguus numerus, nuptiis studentes, liberósque procreantes, non virtute modò sed multitudine etiam hominum omnes mortales superauimus. Quorum memores nos mortalitatem naturæ conuenit perpetua stirpis successione, quasi facem aliis subinde aliis porrigentibus, compensare, vt qua sola re à diuina fœlicitate absumus, eam perennitatem mutuò inuicem nobis tradamus. Quam potissimùm ob causam primus iste ac maximus qui nos condidit deus, humanum genus in duas partes quum secuisset, ac masculam vnam, alteram muliebrem fecisset, amorem eis ac necessitatem coitus inter se indidit, eámque fœcundam esse voluit, vt ex his qui alii ex aliis nascerentur, humanum quoque aliquo modo sempiternum existeret genus. Quin ipsorum quoq; deũm viri quidam, aliæ mulieres esse, genuisséq; alii alios tradũtur, adeo etiã

Mortalitas generis humani, stirpis successione corrigitur.

Sexuum ratio.

Deorum coniugia.

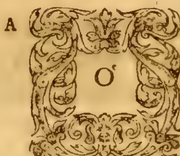

A ΟΔΕ δὴ Τιβέριος ἐς τὴν Ῥώμην, μετὰ τὸν χειμῶνα ἐν ᾧ Κύϊντος Σουλπίκιος καὶ Γάϊος Σαβῖνος ὑπάτευσαν, ἀνεκομίσθη. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ Αὔγουστος ἐς τὸ προάστειον ἀπαντήσας, ἦλθέ τε μετ' αὐτοῦ ἐς τὰ Σέπτα, κἀνταῦθα ἀπὸ βήματος τὸν δῆμον ἠσπάσατο· καὶ μετὰ τοῦτο τά τε ἄλλα τὰ προσήκοντα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐποίησε, καὶ θέας ἐπινικίους διὰ τῶν ὑπάτων. B ἐπειδή τε οἱ ἱππεῖς πολλῇ ἐν αὐταῖς σπουδῇ τὸν νόμον τὸν περὶ τῶν μὴ γαμούντων μήτε τεκνούντων καταλυθῆναι ἠξίουν, ἤθροισεν ἐς τὴν ἀγορὰν χωρὶς μὲν τοὺς ἀγυναίους σφῶν, χωρὶς δὲ τοὺς γεγαμηκότας, ἢ καὶ τέκνα ἔχοντας· καὶ ἰδὼν πολὺ τούτους ἐκείνων ἐλάττους, ἤλγησέ τε, καὶ διελέξατο αὐτοῖς τοιάδε,

Εἰ καὶ ὀλίγοι παντάπασιν, ὥς γε πρὸς τοσοῦτον ὄγκον πόλεως εἰπεῖν, καὶ πολλῷ καταδεέστεροι τῶν ἑτέρων τῶν μηδὲν τῶν δεόντων C πράττειν ἐθελόντων ἐστὲ, ἀλλ' ἔγωγε καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ὑμᾶς ἐπαινῶ, καὶ πολλὴν χάριν ὑμῖν ἔχω, ὅτι καὶ ἐπείθητε, καὶ τὴν πατρίδα συμπληθύετε. ἐκ γὰρ τῶν οὕτω βιούντων παμπληθεῖς οἱ μετὰ ταῦτα Ῥωμαῖοι γενήσονται. καὶ γὰρ τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ πάνυ βραχεῖς ὄντες, ἔπειτα γάμων ἐπιμεληθέντες, καὶ τέκνα ποιησάμενοι, πάντας ἀνθρώπους οὐκ εὐανδρίᾳ μόνον ἀλλὰ καὶ πολυανθρωπίᾳ D ὑπερέφυμεν. ὧν χρὴ μεμνημένους, τὸ θνητὸν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀϊδίῳ διαδοχῇ γενεῶν, ὥσπερ τινῶν λαμπαδίων, παραμυθεῖσθαι· ἵν' ἐν ᾧ μόνῳ τῆς θείας εὐδαιμονίας ἡττώμεθα, τοῦτ' ἐξ ἀλλήλων ἀθάνατον καθιστώμεθα. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ μάλιστα ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος ἐκεῖνος θεὸς, ὁ τεκτηνάμενος ἡμᾶς, διχῆ τε διέβαλε τὸ θνητὸν γένος, καὶ τὸ μὲν ἄρρεν αὐτοῦ, τὸ δὲ θῆλυ ἀποδείξας, ἔρωτα καὶ ἀνάγκην σφίσι τῆς πρὸς ἀλλήλους συνουσίας ἐνέβαλε, καὶ E γόνιμον τὴν ὁμιλίαν αὐτῶν ἐποίησεν, ὅπως ἐκ τῶν ἀεὶ γεννωμένων ἀΐδιον τρόπον τινὰ καὶ τὸ θνητὸν ἀπεργάσηται. καίτοι καὶ αὐτῶν τῶν θεῶν οἱ μὲν, ἄρρενες, αἱ δὲ, θήλειαι νομίζονται. καὶ οἱ μὲν γεγεννηκέναι τινάς, οἱ δὲ ἔκ τινων γεγεννῆσθαι παραδίδονται. οὕτω περ ἐκείνοις

392

τοῖς μηδὲν τούτων δεομένοις καλὸν εἶναι δέδοκται καὶ γάμος καὶ τέκνωσις. ὥστε ὀρθῶς μὲν ἐποιήσατε, τοὺς θεοὺς μιμησάμενοι, ὀρθῶς δὲ, καὶ τοὺς πατέρας ζηλώσαντες· ἵν' ὥσπερ ὑμᾶς ἐκεῖνοι ἐγέννησαν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄλλους τεκνώσητε· καὶ καθάπερ ἐκείνους ὑμεῖς προγόνους καὶ ἡγεῖσθε καὶ ὀνομάζετε,

Mr Adams is desired to translate into English on Greek the 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. Pages of Dion Cassius beginning Εἰ καὶ ὀλίγοι. and ending καὶ ἐμὲ φερώνυμον αὐτῆς ποιήσητε.

-ησ- -λας -ην, -μα- -ῶν, -α- -σω- -ται- -ε- -τυ- -τὴν -τέ- -πῶς -δοῖν -εἰ- -ψυ- -ὸν -ιτ- -νό- -γε- -αὐ- -δο- -ἐν -πο- -οδη -δια- -ρῶν

καλὸν, πῶς δὲ οὐκ ἀναγκαῖον, εἴπερ αἵ τε πόλεις καὶ οἱ δῆμοι ἔσονται, καὶ ὑμεῖς τε ἑτέρων ἄρξετε καὶ οἱ ἄλλοι ὑμῖν ὑπακούσουσι, πολυπληθίαν ἔν τε εἰρήνῃ γῆν ἐργάσασθαι, καὶ ναυτιλίαν ναυτίλλεσθαι, τέχνας τε ἀσκῆσαι, καὶ δημιουργίας ἐπιτηδεῦσαι, καὶ ἐν πολέμῳ τά τε ὄντα προθυμότερον διὰ τὸ γένος σῶσαι, καὶ ἀντὶ τῶν ἀπολλυμένων ἑτέρους καταστῆσαι; ὑμᾶς μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες (μόνοι γὰρ ἄνδρες δικαίως ὀνομάζεσθε) καὶ ὦ πατέρες (καὶ γὰρ ταύτην ἄξιοι τὴν ἐπωνυμίαν ὁμοίως ἐμοὶ ἔχειν ἐστέ) καὶ φιλῶ διὰ ταῦτα καὶ ἐπαινῶ, καὶ τούτοις οἷς τέθεικα ἄθλοις ἀγάλλω, καὶ προσέτι καὶ ἄλλαις καὶ τι-

A iis nihil harum rerum indigis nuptiæ & procreatio liberûm pulcra visa sunt. Proinde rectè vos deos imitati, ac parentum vestrorum exempla secuti estis, vt quo modo vos ii progenerarunt, ita vos aliam sobolem sufficiatis: vtque istos maiores vestros ducitis ac vocatis, ita alii vobis idem nomen tribuant: vt quas res illi vobis cum gloria præclarè tradiderunt, id aliis vos transmittatis: quæ bona ii parta vobis reliquerunt, B vos eadem aliis ex vobis ortis transmittatis. Quid enim causæ est cur non optima res sit vxor pudica, domus custos administratrixque, liberorum nutrix, quæ & sanum exhilarare, & ægrum curare, lætis vtenti rebus socia esse, aduersas consolari possit, iuuentutis nimiam animi naturam coercere, effœtam senectæ austeritatē temperare? non sit suaue, ex vtrisque natum infantem alere ac educare, C imaginem corporis animique sui, vt in eo adolescente alter tute nascaris? nō beatissimum, vita abeuntem, proprium ac ex te ipso editum relinquere, qui in facultates ac stirpem tuam succedat: ac naturæ humanæ ratione dissolutum, eius successione viuere: neque, quod in bello fit, inter alienos versari, ac protinus semel perire? Hæc cōmoda priuatim eos sequuntur qui nuptiis & liberis student. At verò reipublicæ, cuius causa etiam D contra animi nostri sententiā multa nobis sunt facienda, quî non sit & vtile & necessarium (siquidē vrbes & populi durabunt, ac vos aliis imperabitis) multitudinem esse hominum, quæ pacis tempore terram colat, quæ nauigationes exerceat, quæ artes & opera tractet: quæ in bello promptior generis sui causa sit ad res tuendas, ex qua in amissorum locum alii possint substitui? Vos itaque ego, ô viri (soli enim vos hoc nomen meremini) atque ô patres E (hæc enim vobis meritò communis est mecum appellatio) hac de causa & amo, & laudo, præmiisque quæ constitui, vos orno, ac præterea

Avgvsti Oratio Ad Eos Qvi Vxores Ac Libros Habebant.

Honestæ vxoris commoditates.

Prolis iucunditas.

Successio.

Reipublicæ vtilitas.

Anno V.C. 762.

A CAETERVM Tiberius Romam venit secũdum eam hyemem qua Q. Sulpicius Camerinus & C. Poppæus Sabinus consules fuerunt. ei in suburbana obuiam progressus Augustus, cum eo in Septa venit, ac de tribunali salutato populo, alia quæ victoria impetrata fieri receptum erat, peregit, ac spectacula eò pertinentia consulum opera præbuit. B Quoniam verò inter hæc equites magno studio eam legem quæ de coniugii liberorúmque expertibus lata fuerat, antiquari cupiebant, eorum cœlibes seorsim, seorsim nuptos aut quibus esset proles, in concionem conuocauit: ac vbi hos numero illis longè inferiores vidit, dolore commotus, hos in hæc est ferè verba allocutus,

Augusti oratio ad eos qui vxores ac liberos habebant.

ETSI, respectu tantæ huius vrbis molis, perpauci, longéque aliis qui officium suum detrectant pauciores estis, tamẽ propter hoc ipsum C ego vos eo magis laudo, ac gratias maiores habeo, quòd & audientes dicto fuistis, & patriam ciuibus impletis. Qui enim vestro more viuũt, multos posteritati Romanos relinquent. Ita ab initio quum Romanorum esset perquam exiguus numerus, nuptiis studentes, liberósque procreantes, non virtute modò sed multitudine etiam hominum omnes mortales superauimus. Quorum memores nos mortalitatem D naturæ conuenit perpetua stirpis successione, quasi facem aliis subinde aliis porrigentibus, compensare, vt qua sola re à diuina felicitate absumus, eam perennitatem mutuò inuicem nobis tradamus. Quam potissimùm ob causam primus iste ac maximus qui nos condidit deus, humanum genus in duas partes quum secuisset, ac masculam vnam, alteram muliebrem fecisset, amorem eis ac necessitatem coitus inter E se indidit, eámque fœcundam esse voluit, vt ex his qui alii ex aliis nascerentur, humanum quoque aliquo modo sempiternum existeret genus. Quin ipsorum quoq; deũm viri quidam, aliæ mulieres esse, genuisséq; alii alios tradũtur, adeo etiã

Mortalitas generis humani, stirpis successione corrigitur.

Sexuum ratio.

Deorum coniugia.

ΟΔΕ δὴ Τιβέριος ἐς τὴν Ῥώμην, μετὰ τὸν χειμῶνα ἐν ᾧ Κύιντος Σουλπίκιος καὶ Γάϊος Σαβῖνος ὑπάτευσαν, ἀνεκομίσθη. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ Αὔγουστος ἐς τὸ προάστειον ἀπαντήσας, ἦλθέ τε μετ' αὐτοῦ ἐς τὰ Σέπτα, κἀνταῦθα ἀπὸ βή-

μ

η

τ

ε

τοῦτο καὶ τὰ μάλιστα ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος ἐκεῖνος θεός, ὁ τεκτηνάμενος ἡμᾶς, διχῇ τε διεῖλε τὸ θνητὸν γένος, καὶ τὸ μὲν ἄρρεν αὐτοῦ, τὸ δὲ θῆλυ ἀποδείξας, ἔρωτα καὶ ἀνάγκην σφίσι τῆς πρὸς ἀλλήλους συνουσίας ἐνέβαλε, καὶ γόνιμον τὴν ὁμιλίαν αὐτῶν ἐποίησεν, ὅπως ἐκ τῶν ἀεὶ γιγνομένων ἀΐδιόν τρόπον τινὰ καὶ τὸ θνητὸν ἀπεργάζηται. καίτοι καὶ αὐτῶν τῶν θεῶν οἱ μὲν, ἄρρενες, αἱ δὲ, θήλειαι νομίζονται. καὶ οἱ μὲν γεγεννηκέναι τινάς, οἱ δὲ ἐκ τινῶν γεγεννῆσθαι παραδίδονται· οὕτω παρ' ἐκείνοις

τοῖς μηδὲν τούτων δεομένοις καλὸν εἶναι δέδοκται καὶ γάμος καὶ τέκνωσις. ὥστε ὀρθῶς μὲν ἐποιήσατε, τοὺς θεοὺς μιμησάμενοι, ὀρθῶς δέ, καὶ τοὺς πατέρας ζηλώσαντες· ἵν' ὥσπερ ὑμᾶς ἐκεῖνοι ἐγέννησαν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄλλους τεκνώσητε· καὶ καθάπερ ἐκείνους ὑμεῖς προγόνους καὶ ἡγεῖσθε καὶ ὀνομάζετε, οὕτω καὶ ὑμᾶς ἕτεροι καὶ νομίσωσι καὶ προσείπωσι· τά τε ἔργα ὅσα ἐκεῖνοι καλῶς πράξαντες ὑμῖν μετ' εὐκλείας παρέδοσαν, καὶ ὑμεῖς ἄλλοις παραδῶτε· καὶ τὰ κτήματα ὅσα αὐτοὶ κτησάμενοι κατέλιπον ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἑτέροις ἐξ ὑμῶν αὐτῶν γενομένοις καταλίπητε. πῶς μὲν γὰρ οὐκ ἄριστον γυνὴ σώφρων, οἰκουρός, οἰκονόμος, παιδοτρόφος, ὑγιαίνοντά τε εὐφρᾶναι, καὶ ἀσθενοῦντα θεραπεῦσαι; εὐτυχοῦντί τε συγγενέσθαι, καὶ δυστυχοῦντα παραμυθήσασθαι; τοῦ τε νέου τὴν ἐμμανῆ φύσιν καθεῖρξαι, καὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν ἔξωρον αὐστηρότητα κεράσαι; πῶς δ' οὐχ ἡδύ, ἀνελέσθαι τέκνον ἐξ ἀμφοῖν συμπεφυκός, καὶ θρέψαι καὶ παιδεῦσαι, εἰκόνα μὲν τοῦ σώματος, εἰκόνα δὲ καὶ τῆς ψυχῆς; ὥστε ἐν ἐκείνῳ αὐξηθέντι ἕτερον αὐτὸν γενέσθαι; πῶς δ' οὐ μακαριστόν, ἀπαλλαττόμενον ἐκ τοῦ βίου, διάδοχον καὶ κληρονόμον τοῦ βίου καὶ τοῦ γένους οἰκεῖον ἐξ ἑαυτοῦ γεγονότα καταλιπεῖν; καὶ τῇ μὲν φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ διαλυθῆναι, τῇ δὲ ἐκείνου διαδοχῇ ζῆσαι; καὶ μήτε ἐπ' ἀλλοτρίοις, ὥσπερ ἐν πολέμῳ, γενέσθαι, μήτε ἄρδην, ὥστε ἐν πολέμῳ, ἀπολέσθαι; καὶ ταῦτα μὲν τὰ κέρδη ἰδίᾳ που τοῖς γαμοῦσι καὶ τεκνοποιοῦσιν ὑπάρχει· τῷ δὲ δὴ κοινῷ, οὗπερ εἵνεκα καὶ παρὰ γνώμην πολλὰ ποιεῖν ὀφείλομεν, πῶς μὲν οὐ καλόν, πῶς δ' οὐκ ἀναγκαῖον, εἴπερ αἵ τε πόλεις καὶ οἱ δῆμοι ἔσονται, καὶ ὑμεῖς τε ἑτέρων ἄρξετε καὶ οἱ ἄλλοι ὑμῖν ὑπακούσονται, πολυπλήθια ἔν τε εἰρήνῃ γῆν ἐργάσασθαι, καὶ ναυτιλίᾳ ναυτίλλεσθαι, τέχνας τε ἀσκῆσαι, καὶ δημιουργίας ἐπιτηδεῦσαι, καὶ ἐν πολέμῳ τά τε ὄντα προθυμότερον διὰ τὰ γένη σῶσαι, καὶ ἀντὶ τῶν ἀπολλυμένων ἑτέρους καταστῆσαι; ὑμᾶς μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες (μόνοι γὰρ ἄνδρες δικαίως ὀνομάζεσθε) καὶ ὦ πατέρες (καὶ γὰρ ταύτην ἄξιοι τὴν ἐπωνυμίαν ὁμοίως ἐμοὶ ἔχειν ἐστέ) καὶ φιλῶ διὰ ταῦτα καὶ ἐπαινῶ, καὶ τούτοις οἷς τέθεικα ἄθλοις ἀγάλλω, καὶ προσέτι καὶ ἄλλαις καὶ τι-

AVGVSTI ORATIO AD EOS QVI VXORES AC LIBEROS HABEBANT.

A iis nihil harum rerum indigis nuptiæ & procreatio liberûm pulcra visa sunt. Proinde rectè vos deos imitati, ac parentum vestrorum exempla secuti estis, vt quo modo vos ii progenerarunt, ita vos aliam sobolem sufficiatis: vtque istos maiores vestros ducitis ac vocatis, ita alii vobis idem nomen tribuant: vt quas res illi vobis cum gloria præclarè tradiderunt, id aliis vos transmittatis: quæ bona ii parta vobis re- B liquerunt, vos eadem aliis ex vobis ortis transmittatis. Quid enim causæ est cur non optima res sit vxor pudica, domus custos administratrixque, liberorum nutrix, quæ & sanum exhilarare, & ægrum curare, lætis vtenti rebus socia esse, aduersas consolari possit, iuuentutis nimiam animi naturam coercere, effœtam senectæ austeritatē temperare? non sit suaue, ex vtrisque natum infan- C tem alere ac educare, imaginem corporis animique sui, vt in eo adolescente alter tute nascaris? nō beatissimum, vita abeuntem, proprium ac ex te ipso editum relinquere, qui in facultates ac stirpem tuam succedat: ac naturæ humanæ ratione dissolutum, eius successione viuere: neque, quod in bello fit, inter alienos versari, ac protinus semel perire? Hæc cōmoda priuatim eos sequuntur qui nuptiis & liberis student. At verò reipublicæ, cuius causa etiam D contra animi nostri sententiā multa nobis sunt facienda, quî non sit & vtile & necessarium (siquidē vrbes & populi durabunt, ac vos aliis imperabitis) multitudinem esse hominum, quæ pacis tempore terram colat, quæ nauigationes exerceat, quæ artes & opera tractet: quæ in bello promptior generis sui causa sit ad res tuendas, ex qua in amissorum locum alii possint substitui? Vos itaque ego, ô viri (soli enim vos hoc nomen meremini) atque ô patres E (hæc enim vobis meritò communis est mecum appellatio) hac de causa & amo, & laudo, præmiisque quæ constitui, vos orno, ac præterea

Honestæ vxoris commoditates.

Prolis iucunditas.

Successio.

Reipublicæ vtilitas.

aliis honoribus etiam magistratibúsque decorabo: vt & vos magnos inde fructus percipiatis, & non minora vestris bona liberis relinquatis. Nunc verò ad reliquos descendam, qui vt omnia vestris factis dissimilia egêre, ita diuersa quoque omnia habebunt, vt non verbis modò, sed ex re ipsa magis adhuc intelligatis quanto iis vos præstetis.

Hæc locutus, ac nonnullis eorum certa præmia confestim largitus, reliqua pollicitus, digressus ad alteros, in hanc sententiam eos appellauit,

Augusti in cœlibes aspera oratio.

MIRO modo vestrûm causa affectus sum, ô vos, quos nescio quo nomine compellem. virorúmne? at virile nihil exhibetis. ciuium? at quantum in vobis eius situm est, ciuitas perit. Romanorum? atqui hoc nomen destruere intenditis. Quicunque verò tandem estis, aut quocunque nomine vos fertis, insolita, inquam, res mihi accidit. Solitus enim nihil non semper agere, quo magnam vestrûm efficerem multitudinem, nunc ad vos verba facturus, ægrè fero tantam esse vestrûm copiam: maluissémque tantum esse eorum numerum, quos iam sum allocutus, vos autem aut cum istis fuisse, aut omnino mihi non visos: qui nulla neque deûm prouidentiæ, neque maiorum curæ vestrorum habita ratione, omne vestrum genus abolere, ac verè morti obnoxium efficere, omne autem nomen Romanum perdere, ac finem ei imponere in animos vestros induxistis. Quod enim generis humani semen relinquetur, si factum vestrum omnes alii populi imitentur? cuius quum initium apud vos sit, iure vniuersalis interitus culpam sustinebitis. Quòd si nemo exemplum vestrum sequetur, optimo iure hanc ipsam ob causam odio omnibus eritis, quum ea negligatis quæ nemo alius: & eas leges feratis, ea studia introducatis, quæ si imitari velint vniuersi, perniciem incidant: sin odio habeant, vos damnent. Neque enim quia non omnes homines latrocinia aut sacrilegia aliáve flagitia perpetrant, ideo his deprehensis parcitur: quinimo pœnam luere eo

Cœlibatus vituperatio.

A μαῖς καὶ ἀρχαῖς ἐπιγαυρώσω. ὥστ᾽ αὐτούς τε μεγάλα καρπώσασθαι, καὶ τοῖς παισὶ μὴ ἐλάττω καταλιπεῖν. καταβήσομαι δὲ δὴ καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους τοὺς οὔτε τι τῶν ὁμοίων ὑμῖν πεποιηκότας, καὶ πάντων διὰ τοῦτο τῶν ἐναντίων τευξομένους· ἵνα μὴ μόνον ἐκ τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἔτι καὶ μᾶλλον καταμάθητε ὅσον αὐτῶν διαφέρετε.

Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὰ μὲν παραχρῆμα δοὺς τισὶν αὐτῶν, τὰ δ᾽ ὑποσχόμενος, μετῆλθέ τε πρὸς τοὺς ἑτέρους, καὶ ἔλεξε καὶ B ἐκείνοις τάδε,

ΘΑΥΜΑΣΤΌΝ μέν τι πέπονθα, ὦ, τί ἂν ὀνομάσαιμι ὑμᾶς; ἄνδρας; ἀλλ᾽ οὐδὲν ἀνδρῶν ἔργον παρέχεσθε. πολίτας; ἀλλ᾽ ὅσον ἐφ᾽ ὑμῖν ἡ πόλις ἀπόλλυται. Ῥωμαίους; ἀλλ᾽ 392
ἐπιχειρεῖτε τὸ ὄνομα τοῦτο καταλῦσαι. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἔγωγε, οἵτινες ποτὲ ἐστὲ, καὶ ὅ, τι δή ποτε χαίρετε ὀνομαζόμενοι, παράδοξον μέν τι πάθος πέπονθα. ὑπὲρ γὰρ τῆς πολυανθρωπίας ὑμῶν ἀεί τε πάντα ποιῶν, καὶ νῦν ἐπι-C τιμήσειν ὑμῖν μέλλων, ἀηδῶς ὑμᾶς ὁρῶ πολλοὺς ὄντας· καὶ μᾶλλον ἂν ἐβουλόμην τοσούτους μὲν τοὺς ἑτέρους ἐκείνους, οἷς προδιείλεγμαι, εἶναι, ἢ ὅσοι ὑμεῖς ὁρᾶσθε. ὑμᾶς δὲ δὴ μάλιστα μὲν σὺν ἐκείνοις τετάχθαι, εἰ δὲ μὴ, μὴ εἰδέναι· οἵτινες οὔτε τῆς τῶν θεῶν προνοίας, οὔτε τῆς τῶν προπατόρων ἐπιμελείας ἐνθυμηθέντες, ἐπιθυμεῖτε πᾶν μὲν τὸ γένος ὑμῶν ἀφανίσαι, καὶ θνητὸν ὄντως ποιῆσαι, πᾶν δὲ τὸ Ῥωμαίων ἔθνος φθεῖραι καὶ παῦ-D σαι. τί μὲν γὰρ ἂν ὑπολειφθείη σπέρμα ἀνθρώπινον, ἂν ταὐτὰ ὑμῖν καὶ οἱ ἄλλοι πράξωσι πάντες; ὧν ἀρχὴ γεγονότες, εὐλόγως ἂν τὴν αἰτίαν τῆς πανωλεθρίας ἔχητε. πῶς δ᾽ οὐκ, ἂν μηδένες ἄλλοι ζηλώσωσιν ὑμᾶς, εἰκότως ἂν καὶ δι᾽ αὐτὸ τοῦτο μισεῖσθε, ὅτι παρορᾶτέ τε ἃ μηδεὶς ἂν ἄλλος παρίδοι, καὶ ἀμελεῖτε ὧν οὐδεὶς ἂν ἄλλος ἀμελήσειε; καὶ νόμους καὶ ἐπιτηδεύματα τοιαῦτα ἐσφέρετε, ἃ ζηλώσαντες μὲν πάντες ἂν ἀπόλοιντο, μι-E σήσαντες δ᾽, ὑμᾶς ἂν δικαιώσειαν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τῶν φονέων φειδόμεθα, ὅτι μὴ πάντες φονεύουσιν· οὐδὲ τοὺς ἱεροσύλους ἀφίεμεν, ὅτι μὴ πάντες ἱεροσυλοῦσιν· ἀλλ᾽ ὅστις ἂν τῶν ἀπειρημένων τι πράττων ἁλῷ, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ κο-

του κολάζηται, ὅτι μόνος ἢ καὶ μετ' ὀλίγων ποιεῖ τι τοιοῦτον ὃ μηδεὶς ἕτερος. καίτοι κἂν τὰ μέγιστά τις ἀδικήματα ὀνομάσῃ, οὐδέν ἐστι τἆλλα πρὸς τοῦτο ὃ νῦν ὑφ' ὑμῶν γιγνόμενον· οὐχ ὅτι ἓν πρὸς ἓν ἐξεταζόμενα, ἀλλ' οὐδ' ὁμοῦ πάντα πρὸς τοῦτο τὸ ἓν παραβαλλόμενα. καὶ γὰρ μιαιφονεῖτε, μηδὲ τεκνοῦντες ἀρχὴν τοὺς ἐξ ὑμῶν γεννηθῆναι ὀφείλοντας· καὶ ἀνοσιουργεῖτε, τά τε ὀνόματα καὶ τὰς τιμὰς τῶν προγόνων παύοντες· καὶ ἀσεβεῖτε, τά τε γένη ὑμῶν τὰ καταδειχθέντα ὑπὸ τῶν θεῶν ἀφανίζοντες, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀναθημάτων αὐτῶν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπολλύντες, τά τε ἱερὰ διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ναοὺς αὐτῶν ἀνατρέποντες, καὶ μέντοι καὶ τὴν πολιτείαν καταλύοντες. οὐ πείθεσθε τοῖς νόμοις, ἀλλὰ καὶ τὴν πατρίδα προδίδοτε, στείρωσιν καὶ ἄγονον ἀπεργαζόμενοι· μᾶλλον δὲ ἄρδην κατασκάπτετε, ἔρημον τῶν οἰκησόντων ποιοῦντες. ἄνθρωποι γάρ που πόλις ἐστίν, ἀλλ' οὐκ οἰκίαι, οὐδὲ στοαί, οὐδ' ἀγοραὶ ἀνδρῶν κεναί. ἐνθυμήθητε οὖν, τίνα μὲν οὐκ ἂν ὀργὴν ὁ Ῥωμύλος ἐκεῖνος ὁ ἀρχηγέτης ἡμῶν δικαίως λάβοι, λογισάμενος τά τε καθ' ἑαυτόν, ὅθεν ἐγεννήθη, καὶ τὰ ὑμέτερα, ὅτι οὐδ' ἐκ νομίμων γάμων παιδοποιεῖσθαι ἐθέλετε· τίνα δ' οὐκ ἂν οἱ μετ' αὐτὸν Ῥωμαῖοι, ἐννοήσαντες ὅτι αὐτοὶ μὲν καὶ τὰς ἀλλοτρίας κόρας ἥρπασαν, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τὰς οἰκείας ἀγαπᾶτε· καὶ οἱ μὲν καὶ ἐκ τῶν πολεμίων ἐπαιδοποιήσαντο, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ ἐκ τῶν πολιτίδων τεκνοῦτε. τίνα ὁ Κούρτιος, ὁ καὶ ἀποθανεῖν ὑπομείνας ἵνα μὴ στερηθῶσι τῶν γυναικῶν οἱ γεγαμηκότες. τίνα ἡ Ἑρσιλία, ἡ καὶ τῇ θυγατρὶ ἀκολουθήσασα, καὶ τὰ γαμικὰ πάνθ' ἡμῖν καταδείξασα. ἀλλ' οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν καὶ ἐπολέμησαν πρὸς Σαβίνους περὶ τῶν γάμων, καὶ κατελύσαντο, τῶν τε γυναικῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων συναλλαξάντων σφᾶς, ὅρκους τε ἐπὶ τούτοις ἐπήγαγον, καὶ συνθήκας τινὰς ἐποιήσαντο· ὑμεῖς δὲ καὶ ἐκεῖνα πάντα συγχεῖτε. διὰ τί; ἢ ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀεὶ ἄγαμοι ἦτε, ὥσπερ αἱ ἱέρειαι αἱ ἀειπάρθενοι ἄνανδροι εἰσίν. οὐκοῦν καὶ κολάζεσθε ἂν ἀσελγαίνοντες, ὥσπερ καὶ ἐκεῖναι. πικρῶς μὲν οἶδ' ὅτι καὶ τραχέως δοκῶ ὑμῖν διαλέγεσθαι· ἀλλὰ πρῶτον μὲν λογίσασθε ὅτι καὶ οἱ ἰατροὶ

guntur ob hoc ipsum, quòd soli aut cum paucis ea egerint quæ nemo alius. Quanquam si quis maxima omnia flagitia enumeret, nec singula quidem, sed vniuersa cum eo quod nunc tractatis componat, tamen ea omnia magnitudinem vestri non adæquent. Nam & homicidium est quod facitis, qui eos ne gignitis quidem, quos nasci ex vobis conueniebat: impietatis vos obligatis, qui nomina ac honores maiorum cessare cogitis: sacrilegium committitis, qui genera vestra à diis immortalibus monstrata aboletis: maximúmque donariorum iis sacrorum, humanam naturam pessundatis, eóque templa eorum arásque euertitis: quinetiam ciuitatem dissoluitis, legibus non obtemperantes: proditis patriam vestram, sterilem eam atque infœcundam reddentes: imò verò funditus eam demolimini, dũ habitatoribus eam orbatis. Neque enim ciuitas domibus, porticibus, aut foris hominum inanibus, sed viris constat. Considerate verò an non summam iram iure Romulus autor noster concepturus sit, si suos natales cum vestro instituto conferat, qui ne ex legitimis quidem nuptiis prolem generare vultis? quid eos qui cum eo fuerunt Romanos, si expendant se alienas virgines rapuisse, vos ne vestras quidem amare? se bello prolem quæsisse, vos ne ex ciuibus velle? Quid Curtium, qui mortem pertulit, ne nuptis sui spoliarentur? quid Hersiliam, quæ filiam suam secuta, nuptiales vobis ritus ostendit? Enimuero patres nostri & bellum contra Sabinos pro nuptiis gesserunt, & pacem composuerunt, ipsis eos mulieribus ac natis in gratiam inuicem reponentibus: iuréque iurando & fœderibus eas stabiliuerunt: vos hæc omnia confunditis: quamobrem? vt scilicet cœlibes sitis, exemplo Vestalium virginum? Ergo, si pudicitiam non seruaueritis, itidem vt illæ, supplicio afficiendi. Atque satis compertum habeo, acerbum vobis meum asperúmque sermonem videri: sed primùm cogitandum vobis est, à me-

AVGVSTI IN COELIBES ASPERA ORATIO.

Confert cœlibatum cum aliis flagitiis.

Romuli studiũ in prole suscipienda.

Curtius.

Hersilia.

Excusat suam asperitatem orationis.

AVGVSTI IN COELIBES ASPERA ORATIO.

dicis quoque permultos, quando aliter nequeant, vrendo sanari: deinde, me non libenter hanc ad vos orationem habere, qui id ipsum quoque crimen vobis obiiciam, quòd in hæc verba me prouexeritis. Quòd si verba mea molesta sunt vobis, nolite ea agere ob quæ necessariò malè sit vobis audiendum: si enim vos mea dicta mordent, quanto magis me & reliquos Romanos vestra facta? Ergo si verè ea vos lædunt, pœnitentiam agite, vt laudandos vos & gratias agendas habeam: quem natura haudquaquam difficili præditum, omnia quæ bonum legumlatorem decebant constituisse ipsi quoque nostis. Et quidem neque ante me cuiquam permissum erat coniugium ac sobolem negligere: quum initio sub primam reipublicæ constitutionem de ea re diligenter legibus sit cautum, multáque inde de eadem senatus populúsque statuerit, quę recensere superuacaneum esset. Ego autem mulctam nó obedientibus adauxi, vt eius metu in officio continerentur, præmia autem obtemperantibus tot ac tanta, quanta nulli virtuti præterea essent proposita, constitui, vt si nihil aliud, ea saltem ad coniugia & liberorum procreationem vos excitarent. Vos autem

Cœlibatum fictum exagitat.

neque præmia appetentes, neque pœnam timentes, omnibus his spretis, ac quasi in nulla viueretis ciuitate, conculcatis, expeditam istam ac liberam vitam extra matrimonium & sine sobole prætulisse vos dicitis, quum interim latronibus ac immanissimis belluis nihilo præstetis: neque enim adeo solitudo vos viuendi capit, vt absque mulieribus degatis, ac non quilibet vestrûm mensæ ac lecti sociam habeat: sed licentiam libidini ac lasciuiæ vestræ exercendæ quæritis. At ego teneras adhuc puellas, & viris immaturas vt ambiretis vobis permisi, vt quum sponsorum propediem nuptias celebraturorum nomen ferretis, eo magis rem familiarem curaretis. libertinarum quoque matrimonia iis qui patricii non essent concessi, vt si quem eò amor aut consuetudo

A συχνοὺς καὶ κάοντες, ὅταν μὴ δύνωνται ἄλλως πως ὑγιεῖς γενέσθαι, θεραπεύουσιν. ἔπειτα δὲ οὔτε ἑκὼν οὔθ' ἡδέως αὐτὰ λέγω. ὥστε ἐγὼ μὲν καὶ αὐτὸ τοῦθ' ὑμῖν ἐγκαλῶ, ὅτι με ἐς τούτους τοὺς λόγους προηγάγετε. ὑμεῖς δ' εἴπερ ἄχθεσθε τοῖς εἰρημένοις, μὴ ποιεῖτε ταῦτα ἐφ' οἷς ἀναγκαίως κακῶς ἀκούετε. εἰ γὰρ δὴ δάκνει τινὰς ὑμῶν τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεγόμενα, πῶς οὐ πολὺ μᾶλλον καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς ἄλλους Ῥωμαίους πάντας τὰ ὑφ' ὑμῶν ποιούμενα; οὐκοῦν εἴπερ ὡς ἀληθῶς ἀσχάλλετε, μεταβάλλεσθε· B ἵνα καὶ ἐπαινέσω ὑμᾶς καὶ διαμείψωμαι. ὅτι γὰρ οὔτε τῇ φύσει χαλεπός εἰμι, πάντα τε ὅσα προσῆκεν τόν γε ἀγαθὸν νομοθέτην πρᾶξαι, ἀνθρωπίνως προκατεσκευασάμην, οὐδ' αὐτοὶ ἀγνοεῖτε. τὸ μὲν γὰρ οὐδὲ πρόσθεν ἐξὸν ἀμελεῖν τισὶ παιδοποιίας καὶ γάμων. καὶ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς εὐθὺς ἅμα τῇ πρώτῃ τῆς πολιτείας καταστάσει ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν ἐνομοθετήθη· καὶ μετὰ τοῦτο πολλὰ καὶ τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ ἔδοξεν, ἃ περιττὸν C ἂν εἴη καταλέγειν. ἐγὼ δὲ ἐπηύξησα μὲν τὰ ἐπιτίμια τοῖς ἀπειθοῦσιν, ἵνα φόβῳ τοῦ περιπεσεῖν αὐτοῖς σωφρονίζησθε· ἔθηκα δὲ καὶ ἆθλα τοῖς πειθαρχοῦσι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ἡλίκα καὶ οἷα ἐπ' οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἀνδραγαθίᾳ δίδοται· ἵνα εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, διά γε ταῦτα καὶ γαμεῖν καὶ παιδοποιεῖν ἀναπείθησθε. ἀλλ' ὑμεῖς οὔτε ἐκείνων τινὸς ὀρεχθέντες, οὔτε τῶν ἐπιτιμίων τι φοβηθέντες, πάντα τε αὐτὰ κατεφρονήσατε, καὶ πάντα αὐτά, D ὡς οὐδὲ ἐν πόλει τινὶ οἰκοῦντες, κατεπατήσατε. καὶ φατὲ τὸν εὔζωνον μὲν δὴ τοῦτον καὶ ἐλεύθερον βίον, τὸν ἄγυνον καὶ ἄτεκνον, ἐπανῃρῆσθαι· λῃστῶν δὲ δὴ καὶ θηρίων τῶν ἀγριωτάτων οὐδὲν διαφέρετε. οὐ γὰρ δὴ δήπου μοναυλίᾳ χαίρετε, ἵν' ἄνευ γυναικῶν διάγητε· οὐδέ ἐστιν ὅστις ὑμῶν ἢ σιτεῖται μόνος, ἢ καθεύδει μόνος, ἀλλ' ἐξουσίαν καὶ ὑβρίζειν καὶ ἀσελγαίνειν ἔχειν ἐθέλετε. καίτοι καὶ μνηστεύειν ὑμῖν ἁπαλὰς ἔτι κόρας καὶ μηδέπω γάμων E ὡραίας ἐπέτρεψα, ἵνα τὸ ὄνομα τῶν μελλονυμφίων ἔχοντες, οἰκωφελῶς βιῶντε. καὶ ἐξελευθέρας τοῖς γε ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ οὖσιν ἄγεσθαι συνεχώρησα· ἵν' εἴ καί τις ἐξ ἔρωτος ἢ καὶ συνηθείας τινὸς ἐς τοῦθ' ὑπαχθείη, 393

χρείη, ἐννόμως αὐτὸ ποιοίη. καὶ οὐδὲ ἐς ταῦτα μέντοι κατήπειξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον τρία ἔτη ὅλα πρὸς τὴν παρασκευὴν ὑμῖν ἔδωκα· τὸ δὲ δεύτερον, δύο. ἀλλ' οὐδὲν οὐδ' οὕτως οὔτ' ἀπειλῶν, οὔτε προτρέπων, οὔτ' ἀναβαλλόμενος, οὔτε δεόμενός τι, πεποίηκα. ὁρᾶτε γὰρ καὶ αὐτοὶ ὅσῳ πλείους τῶν γεγαμηκότων ἐστέ· οὓς ἐχρῆν ἤδη τοσούτους ἑτέρους, μᾶλλον δὲ πολλαπλασίους παῖδας ἡμῖν παρεσχηκέναι. πῶς μὲν γὰρ ἂν ἄλλως τὰ γένη διαμείνειε; πῶς δ' ἂν τὸ κοινὸν διασωθείη, μήτε γαμούντων ὑμῶν, μήτε παιδοποιουμένων; οὐ γάρ που καὶ ἐκ τῆς γῆς προσδοκᾶτέ τινας ἀναφύσεσθαι τοὺς διαδεξομένους τά τε ὑμέτερα καὶ τὰ δημόσια, ὥσπερ οἱ μῦθοι λέγουσιν. οὐ μὴν οὐδ' ὅσιον ἢ καὶ καλῶς ἔχον ἐστί, τὸ μὲν ἡμέτερον γένος παύσασθαι, καὶ τὸ ὄνομα τὸ Ῥωμαίων ἐν ἡμῖν ἀποσβῆναι, ἄλλοις δέ τισιν ἀνθρώποις Ἕλλησιν ἢ καὶ βαρβάροις τὴν πόλιν ἐκδοθῆναι. ἢ τοὺς μὲν δούλους δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα ἐλευθεροῦμεν, ὅπως ὡς πλείστους ἐξ αὐτῶν πολίτας ποιώμεθα, τοῖς τε συμμάχοις τῆς πολιτείας μεταδίδομεν, ὅπως πληθύωμεν· αὐτοὶ δ' ὑμεῖς οἱ ἀπ' ἀρχῆς Ῥωμαῖοι τοὺς Κυΐντους, τοὺς Οὐαλερίους, τοὺς Ἰουλίους καταλέγοντες, ἐπιθυμεῖτε μεθ' ὑμῶν αὐτῶν καὶ τὰ γένη ἅμα καὶ τὰ ὀνόματα ἀπολέσαι. ἀλλ' ἔγωγε αἰσχύνομαι καὶ ὅτι τοιοῦτον εἰπεῖν προσήχθην, καὶ ὅτι ὑμεῖς τοιαῦτα ποιεῖτε. παύσασθε οὖν μαινόμενοι, καὶ λογίσασθε ἤδη ποτὲ ὅτι ἀδύνατόν ἐστι, πολλῶν μὲν ἐν ταῖς νόσοις, πολλῶν δὲ καὶ ἐν τοῖς πολέμοις ἑκάστοτε τελευτώντων, σωθῆναι τὴν πόλιν, ἂν μὴ τὸ πλῆθος αὐτῆς ἐκ τῶν ἀεὶ ἐπιγιγνομένων ἀναπληρῶται. καὶ μηδεὶς ὑμῶν οἰέσθω με ἀγνοεῖν ὅτι ἔστι τινὰ καὶ ἐν τῷ γάμῳ καὶ ἐν τῇ τεκνοποιίᾳ καὶ δυσχερῆ καὶ λυπηρά· ἀλλ' ἐκεῖνο ἐνθυμεῖσθε, ὅτι οὐδ' ἄλλο τι ἀγαθὸν ἔχομεν, ᾧ μὴ καὶ ἀνιαρόν τι παραμέμικται· καὶ τοῖς γε πλείστοις καὶ μεγίστοις αὐτῶν πλεῖστα καὶ μέγιστα συμπέφυκεν. ὥστ' εἰ ταῦτα ἐκκλίνετε, μηδὲ ἐκείνων ὀρέγεσθε. πᾶσι γάρ, ὡς εἰπεῖν, τοῖς ἀρετὴν καὶ ἡδονήν τινα εἰλικρινῆ ἔχουσι καὶ προπονεῖν καὶ συμπονεῖν καὶ ἐπιπονεῖν χρή. τί γὰρ δεῖ καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐπεξιόντα μακρηγορεῖν; οὐκοῦν εἰ καὶ ἐν τῷ γῆμαι καὶ ἐν τῷ τεκνῶσαι ἀνιαρά τινα ἔνεστιν, ἀντιλογίζεσθε καὶ τὰ ἀμείνονα.

394

A impelleret, lege id facere posset. neque festinare vos quicquam coegi: primùm triennio, deinde biennio ad parandam rem dato. Atqui neque minando, neque hortando, neque differendo, neque orãdo quicquam profeci. Ipsi videtis quàm multo plures maritis vos sitis, quum debueritis totidem, imò verò multiplices vestrûm iam liberos nobis dedisse. Qua enim alia ratione geneta constabunt? qua respublica conseruabitur, neque vxores du- B centibus vobis, neque prolem creãtibus? nisi fortè expectatis dũ, quod in fabulis fertur, ex terra aliqui existant, qui res vestras publicámq; excipiant. Nefas verò sit, vos nostro genere ac nomine Romano extincto, alienigenis hominibus Græcis barbarísve vrbẽ tradere. An in hoc potissimùm mancipia libertate donabimus, vt quamplurimi ex iis ciues fiant, sociis ciuitatem communicabimus, vt ea frequentior sit: vos autem ipsi à prima origine Roma- C ni, Quintos, Valerios, Iulios enumerantes, cum vobis simul & gentes & nomina abolere in animo habetis? Verecũdia profectò moueor, quòd hæc mihi dicenda sunt, quæ vos facitis. Eapropter insaniæ modum ponite, ac iam nunc reputate demum, fieri nullo modo posse, vt quũ multi identidem morbis ac bellis absumantur, salua vrbs esse queat, nisi multitudo eius subinde aliis natis expleatur. Ac ne quis putet ignorare me, esse quædam etiam in matri- D monio & liberorum procreatione difficilia ac molesta: sed hoc cogitate, quum nullum bonum habeamus, cui non sit aliquid acerbi admixtum, tum plurimis & optimis bonis annata esse plurima etiam ac maximè tristia: quæ si declinare velitis, ne bona quidẽ appetenda vobis erunt, quãdo ad virtutẽ ac voluptatem nullã sincerã perueniri potest, nisi in ea paranda, obtinẽda, ac seruanda labor impendatur. Quæ singula prolixè referre quorsum atti- E net? Quin si in coniugio etiam & suscipiẽda prole quædam sunt molesta, meliora cum iis cõferte potiùs,

AVGVSTI IN COELIBES ASPERA ORATIO.

Molestias coniugii extenuat.

AVGVSTI IN COELIBES ASPERA ORATIO.

cáque plura & magis necessaria inuenietis. quippe præter ea commoda quæ res ista suapte natura secum fert, ipsa etiam legibus proposita præmia, quorum vel exigua pars ad mortem subeundam aliquos pellicit, vtique ad parendum mihi omnes adducere debent. turpe enim profectò sit, eorum causa propter quę alii suam vitam concedunt, vos nolle mulieres ducere, ac liberos alere.

De his ego vobiscum, ô ciues, (iam enim vos persuasos velle ciuium nomen retinere, ac virorum patrúmq; cognomen accipere confido) ita expostulandum duxi: illibenter quidem, sed necessariò: neque vt inimicus, nec qui odio vos, sed qui amore, prosequerer, cuperémque vestrûm similes multos acquirere, vt penates legitimos habitantes, domósque plenas progeniei habentes, cum coniugibus liberísque ad deos accedamus: æquatisque inter nos iis quæ in publicum conferuntur, ac qui inde fructus percipiuntur, conuersemur. Quomodo enim ego præesse vobis rectè possim, si semper diminutionem de vobis aliquam fieri patiar? quomodo pater vester iure dicar, quum vos nullam prolem educetis? Quare si verè me diligitis, ac nomen mihi patris non adulationis sed honoris gratia dedistis, date operam vt mariti patrésque fiatis, quò & ipsi participes eius reddamini, & ego meritò id geram.

Postquam ad hunc modum cum vtrisque fuisset locutus, liberos deinde habentibus præmia adauxit, & mulcta maritos à cœlibibus secreuit, annuo spatio præstituto, intra quod qui eius iussis parere cœpissent, culpa vacarent. quúmq; lege Voconia mulieribus prohiberetur ne qua maiorem centum millibus nummûm hæreditatem posset adire, ea quoq; lege quasdam soluit: iis quę perpetuam virginitatem seruarent, eadem quæ matribus præmia largitus est. Inde lex quoque Pappia Poppæa à M. Pappio Mutilo, & Q. Poppæo Secundo lata est:

Mulieres lege Voconia solutæ.

Lex Pappia Poppæa de maritandis ordinibus.

A καὶ πλείω τε καὶ ἀναγκαιότερα αὐτὰ εὑρήσετε. πρὸς γὰρ δὴ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς τοῖς φύσει προσοῦσιν αὐτοῖς, καὶ τὰ παρὰ τῶν νόμων ἆθλα (ὧν πολλοστὸν μέρος καὶ ἀποθνήσκειν συχνοὺς ἀναπείθει) πάντα ἂν τινὰ πειθαρχῆσαί μοι ὑπαγάγοιτο. καίτοι πῶς οὐκ αἰσχρόν, ὑπὲρ ὧν ἕτεροι καὶ ἑαυτοὺς προΐενται, ὑπὲρ τούτων ὑμᾶς μήτε γυναῖκας ἄγεσθαι, μήτε τέκνα τρέφειν βούλεσθαι;

Ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες πολῖται (νομίζω B γὰρ ὑμᾶς νῦν γε πεπεικέναι, καὶ ἐν τῷ τῶν πολιτῶν ὀνόματι ἐμμεῖναι, καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν τήν τε πατέρων προσηγορίαν προσλαβεῖν) ταῦθ' ὑμῖν ἐπετίμησα, ἀηδῶς μὲν, ἀναγκαίως δὲ· οὐχ ὡς ἐχθρὸς, οὐδ' ὡς μισῶν ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς φιλῶν, καὶ ἐπιθυμῶν καὶ ἑτέρους ὁμοίους ὑμῖν πολλοὺς κτήσασθαι· ἵν' ἑστίας ἐννόμους οἰκοῦντες, καὶ οἰκίας πλήρεις γένους ἔχοντες, τοῖς τε θεοῖς μετά τε τῶν γυναικῶν καὶ μετὰ τῶν παίδων προσερχώμεθα, καὶ ἀλλήλοις ὁμι- C λῶμεν, πάντα τε ἐκ τοῦ ἴσου παραβαλλόμενοι, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐλπίδας ἐκ τοῦ ὁμοίου καρπούμενοι. ἢ πῶς μὲν ἂν καλῶς ἄρξαιμι ὑμῶν, ἂν ἐλάττους ὑμᾶς ἀεὶ γιγνομένους ὁρᾶν ἀνέχωμαι; πῶς δ' ἂν ἔτι πατὴρ ὑμῶν ὀρθῶς ὀνομαζοίμην, ἂν μὴ καὶ παῖδας τρέφητε; ὥστ' εἴπερ ὄντως τά τε ἄλλα ἀγαπᾶτέ με, καὶ ταύτην μοι τὴν προσηγορίαν οὐχ ὡς κολακεύοντες, ἀλλ' ὡς τιμῶντες, ἐδώκατε, ἐπιθυμήσατε καὶ ἄνδρες καὶ πατέρες D γενέσθαι· ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς ἐπωνυμίας ταύτης μεταλάβητε, καὶ ἐμὲ φερώνυμον αὐτῆς ποιήσητε.

Καὶ τότε μὲν τοιαῦτα ἀμφοτέροις αὐτοῖς διελέχθη. μετὰ δὲ δὴ τοῦτο, τοῖς μὲν τὰ τέκνα ἔχουσι τὰ γέρα προσεπηύξησε, τοὺς δὲ γεγαμηκότας ἀπὸ τῶν ἀγυνῶν τῷ τῶν ἐπιτιμίων διαφόρῳ διεχώρισε. καὶ ἐνιαυτὸν ἑκατέροις, ἐς τὸ τοὺς πειθαρχήσαντας οἱ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, ἀναιτίους γενέσθαι, προσεπέ- E δωκε· τῶν τε γυναικῶν τισὶ καὶ παρὰ τὸν Οὐοκώνιον νόμον, καθ' ὃν οὐδεμία αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν· καὶ ταῖς ἀειπαρθένοις πάνθ' ὅσα περ αἱ τεκοῦσαι εἶχον, ἐχαρίσατο. κἀκ τούτου ὅ, τε Πάππιος καὶ ὁ Πόππιος νόμος ὑπό τε Μάρκου Παππίου Μουτίλου καὶ ὑπὸ Κυΐντου Πουππίου Σεκούνδου,

τῶν τότε ἐν μέρει τοῦ ἔτους ὑπατευόντων, ἐτέθησαν. καὶ συνέβη γὰρ ἀμφοτέρους σφᾶς μὴ ὅτι παῖδας ἀλλὰ μηδὲ γυναῖκας ἔχειν· καὶ ἀπ' αὐτοῦ τούτου ἡ ἀνάγκη τοῦ νόμου κατεφωράθη. ἐν μὲν οὖν τῇ Ῥώμῃ ταῦτα ἐπράχθη.

Οἱ δὲ γε μετὰ Γερμανικοῦ Ῥωμαῖοι ἐπὶ Ῥαίτινον τῆς Δαλματίας πόλιν ἐλθόντες, οὐ καλῶς ἀπήλλαξαν. οἱ γὰρ ἐναντίοι, βιαζόμενοι τῷ πλήθει σφῶν, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντέχειν, πῦρ ἐθελούσιοι ἔς τε τὸ κύκλον πέριξ καὶ ἐς τὰ οἰκοδομήματα πλησίον αὐτοῦ ἐνέβαλον, μηχανησάμενοι ὅπως ὅτι μάλιστα μὴ παραχρῆμα ἐκλάμψῃ, ἀλλ' ἐπὶ χρόνον τινὰ διαλάθῃ. καὶ οἱ μὲν, τοῦτο ποιήσαντες, ἐς τὴν ἄκραν ἀνεχώρησαν· ἀγνοοῦντες δὲ οἱ 395 Ῥωμαῖοι τὸ πεπραγμένον, ἐπεσέπεσον ὡς καὶ αὐτοβοεὶ πάντα διαρπάσοντες· καὶ εἴσω τε τῆς τοῦ πυρὸς περιβολῆς ἐγένοντο, καὶ οὐ πρότερον εἶδον αὐτὸ, πρὸς τοὺς πολεμίους τὸν νοῦν ἔχοντες, πρὶν πανταχόθεν ὑπ' αὐτοῦ περιληφθῆναι. τότε δὲ ἐν παντὶ κινδύνου ἐγένοντο, ἄνωθεν μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων βαλλόμενοι, ἔξωθεν δὲ ὑπὸ τῆς φλογὸς κακούμενοι· καὶ μήτε κατὰ χώραν ἀσφαλῶς μεῖναι, μήτε πη διαπεσεῖν ἀκινδύνως δυνάμενοι. εἴτε γὰρ ἔξω βέλους ἀφίσταντο, πρὸς τοῦ πυρὸς ἀνηλοῦντο· εἴτ' ἀπὸ τῆς φλογὸς ἀπεπήδων, πρὸς τῶν βαλλόντων ἐφθείροντο. καὶ τινὲς ἐν στενοχωρίᾳ ἀπ' ἀμφοτέρων ἅμα ἀπώλοντο, τῇ μὲν τιτρωσκόμενοι, τῇ δὲ καιόμενοι. οἱ μὲν οὖν πλείους τῶν ἐσελθόντων οὕτως ἀπήλλαξαν· ὀλίγοι δὲ τινὲς νεκροὺς ἐς αὐτὴν τὴν φλόγα ἐμβαλόντες, καὶ δίοδον σφίσι δι' αὐτῶν, καθάπερ ἐπὶ γεφύρας, ποιησάμενοι, διέφυγον. οὕτω γάρ που τὸ πῦρ ἐπεκράτησεν, ὥστε μηδὲ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει ὄντας κατὰ χώραν μεῖναι, ἀλλὰ τῆς νυκτὸς αὐτὴν ἐκλιπεῖν, καὶ ἐς οἰκήματα κατώρυχα κατακρυφθῆναι. ἐκεῖ μὲν δὴ ταῦτα ἐγένετο. Σερέτιον δὲ, ὅπερ ποτὲ ὁ Τιβέριος πολιορκήσας οὐχ ᾑρήκει, ἐχειρώθη, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἄλλα τινὰ ῥᾷον προσεκτήθη. τῶν δ' οὖν λοιπῶν καὶ ὡς ἀνταιρόντων, καὶ τοῦ τε πολέμου μηκυνομένου, καὶ λιμοῦ δι' αὐτὸν οὐχ ἥκιστα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γιγνομένου, τὸν Τιβέριον ὁ Αὔγουστος ἐς τὴν Δαλματίαν αὖθις ἔπεμψε. καὶ ὃς, ἰδὼν τοὺς στρατιώτας μηκέτι τὴν τριβὴν φέροντας, ἀλλὰ καὶ μετὰ κινδύνου διαπολεμῆσαί πως ἐπιθυμοῦντας, καὶ φοβηθεὶς μὴ καὶ καθ' ἓν ὄντες στασιάσωσι, τριχῇ διεῖλεν αὐτούς·

A qui parte eius anni consules: vterque neque vxorem neque liberos habebat: quo ipso deprehendi potuit quam ea lex necessaria fuisset.

Romanorum sub Germanico in Dalmatia res gestæ.
Rhætinorum stratagema.

Dum Romæ hæc aguntur, Romani ad Rhætinum Dalmatiæ vrbem cum Germanico profecti, damnum tulerunt. Hostes horum multitudine pressi quum resistendo non essent, studio ignem in mœnia & iis vicina ædificia iniecerunt, prouiso B diligenter ne is statim effulgeret, sed aliquandiu latitaret: eo facto, in arcem sese receperunt. Romani, quos ea res fallebat, quum irrupissent, primo omnia impetu direpturi, intra ignis ambitum peruenerunt: neque eum viderunt antequam vndique ab eo circundati, in extremo discrimine fuerunt: quum desuper ab hominibus impetiti, foris ab igne afflicti, neque tutò manere, neque euadere sine periculo possent: ac telorum ictum euitantes, ad ignem com-C pellerentur: ab igne resilientes, iaculis exponerentur, inque tanta angustia quidam vtrinque & ab igne vsti & ab hoste vulnerati perirent. Hæc maioris partis eorum qui in vrbem venissent fortuna fuit: pauci mortuis in ipsam flammam coniectis, transitu sibi quasi per pontem parato effugerunt. Ignis quidem adeo inualuit, vt ne ii quidem qui in arce erant, manere ibi potuerint: sed noctu ea relicta in ædificia subterranea sese abdiderint. Hæc ibi acta. Seretium D verò, quod frustra olim Tiberius oppugnauerat, tum expugnatum est, atque alia exinde etiam loca faciliùs in potestatem redacta. Reliquis nihilominus resistentibus quum bellum extraheretur, ac non minima famis in Italia causa esset, iterum in Dalmatiam Tiberium Augustus misit. Is quum videret milites moræ iam impatientes, etiam cum periculo finem bello imponere cupere, veritus ne si vnâ essent, seditionem concitarent, in tres partes copiis diuisis, E

Seretium captum.

Tiberius iterum ad bellum Dalmaticum missus.

Silanus. M. Lepidus.

vnam Silano, M. Lepido alteram dedit, cum reliqua ipſe & Germanicus ſe aduerſus Batonem contulerunt. Silanus & Lepidus haud difficulter ſuos aduerſarios prælijs domuerunt: Tiberius autem omnem ferè regionem peruagatus eſt, Batone in diuerſa loca diſcurrente, eúmque tandem in caſtello Anderio obſedit. Erat verò Anderium ad ipſas Salonas in munita apprimè ac inacceſſa rupe ædificatum, profundis conuallibus, & in quibus eſſent torrentes, cinctum: eóque mortales omnia quæ vſui eſſent partim iam antè coportarant, partim per montes, quos obtinebant, eò congerebant: inſidiis etiam poſitis Romanos frumenti commeatu intercludebant. ita vt Tiberius quum eos in obſidione habere videretur, ipſe obſeſſi mala tulerit. Quũ maximè conſilii dubius eſſet, quia obſidio inanis & periculoſa, diſcedere inde dedecus videbatur, tumultus militum tanto cum clamore coortus eſt, vt hoſtes qui ſub arce ſtatiua habebãt, perculſi terrore inde receſſerint. His partim iratus, partim lætus, conuocatum exercitum Tiberius verbis quâ increpans quâ laudans, neque fiducia auctus eſt, neque caſtra remouit: eóque in loco quietus permãſit, donec Bato deſperato ſe rem tenere poſſe, quum reliqua omnia ferè in poteſtatem hoſtium veniſſent, eſſentque ſuæ quàm aduerſæ partis copiis minores, pacem per internuntios petiit: & quum non perſuaderet ſuis vt idem facerent, eos deſeruit, neque vlli poſtea, quanuis à multis accitus, auxilium tulit. At Tiberius reliquis qui caſtellum defendebant, iam inde contemptis, ratus poſſe ſe eos ſine ſanguine ſuperare, loci etiam naturam nihil amplius moratus, erigere aciem in ſublime aggreſſus eſt. Quia vero nulla planities ſuberat, neque hoſtes ad pugnam deſcendebant, ipſe in conſpicuo loco pro tribunali ſedens, vt inſpicere quæ agerentur poſſet, quo alacrius milites pugnam cierent, ac vbi id res poſceret, ſubueniret: quam ad rem partem exercitus

Bato pugnam detrectat.

Anderium à Tiberio oppugnatum & capsum.

Bato ſuos deſerit.

A καὶ τοὺς μὲν τῷ Σιλανῷ, τοὺς δὲ Μάρκῳ Λε-
πίδῳ προστάξας, ἐπὶ τὸν Βάτωνα μετὰ τῶν
λοιπῶν σὺν τῷ Γερμανικῷ ὥρμησε. καὶ ἐ-
κεῖνοι μὲν οὐ χαλεπῶς τοὺς ἀντιταχθέντας
σφίσι μάχαις κατεστρέψαντο. αὐτὸς δὲ διὰ
πάσης τε, ὡς εἰπεῖν, τῆς χώρας ἀπεπλανήθη,
τοῦ Βάτωνος ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ περιφοιτῶντος, καὶ
τέλος καταφυγόντι αὐτῷ ἐς Ἀνδήριον τεῖχος
ἐπ' αὐτῇ τῇ Σαλώνῃ ἐπῳκισμένον προσε-
B δρεύσας ἐπόνησε. τό, τε γὰρ φρούριον ἐπ' εὐερ-
κοῦς πάνυ καὶ δυσπροσβάτου πέτρας ἐπετε-
τείχιστο, φάραγξι βαθείαις ποταμοὺς χει-
μάρρους ἐχούσαις ἐγκεκυκλωμένον, καὶ οἱ ἄν-
θρωποι πάντα ἐς αὐτὸ τὰ ἐπιτήδεια, τὰ μὲν
προσενηνόχεσαν, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν ὀρῶν, ὧν
ἐκράτουν, ἐπήγοντο. καὶ προσέτι καὶ τὴν σι-
τοπομπείαν τῶν Ῥωμαίων ἐνεδρεύοντες ἐ-
κώλυον. ὥστε τὸν Τιβέριον, πολιορκεῖν σφᾶς
δοκοῦντα, αὐτὸν τὰ τῶν πολιορκουμένων πά-
C σχειν. ἀπορουμένου οὖν αὐτοῦ, καὶ μὴ εὑρίσκοντος
ὅ,τι πράξοι (ἥ τε γὰρ προσεδρεία, καὶ μα-
ταία καὶ ἐπικίνδυνος ἐγίγνετο, καὶ ἡ ἀποχώ-
ρησις ἐπαισχὴς ἐφαίνετο) ἐθορύβησαν οἱ στρα-
τιῶται· καὶ τοσαύτῃ γε καὶ τηλικαύτῃ βοῇ ἐ-
χρήσαντο, ὥστε τοὺς πολεμίους τοὺς ὑπὸ τῷ
τείχει αὐλιζομένους ἐκπλαγῆναί τε καὶ ἀ-
ναχωρῆσαι. ἐξ οὖν τούτων τοῦ μὲν ὀργισθείς, τοῦ
δὲ ἡσθείς, συνεκάλεσέ τε αὐτούς, καὶ τὰ μὲν
ἐπιτιμήσας σφίσι, τὰ δὲ καὶ παραινέσας, οὔτε
D ἐθρασύνατο, οὔτ' ἀπανέστη, ἀλλὰ κατὰ χώραν
ἡσυχάζων ἔμεινε· μέχρι οὗ ὁ Βάτων, ἀπο-
γνοὺς τὴν ἐπικράτησιν (τά τε γὰρ ἄλλα πλὴν
ὀλίγων ἐκεχείρωτο, καὶ ἡ δύναμις ἣν εἶχε,
τῆς τότε ἀνθεστηκυίας ἠλαττοῦτο) διεκηρυ-
κεύσατο πρὸς αὐτόν. καὶ ἐπειδὴ μὴ ἔπεισε καὶ
τοὺς ἄλλους σπείσασθαι, ἐγκατέλιπεν αὐτούς.
καὶ ὁ μὲν οὐκέτ' οὐδ' ἄλλῳ τινί, καίπερ πολλῶν
αὐτὸν ἐπικαλουμένων, ἐβοήθησεν. ὁ δὲ δὴ Τιβέ-
ριος, καταφρονήσας ἐκ τούτου τῶν λοιπῶν τῶν ἐν
E τῷ τείχει ὄντων, καὶ νομίσας ἀναιμωτὶ σφῶν
κρατήσειν, οὐδὲν ἔτι τοῦ χωρίου προεῖδεν, ἀλλὰ καὶ
πρὸς αὐτὸ τὸ ἐρυμνὸν ἐχώρησεν. ἐπεὶ δὲ μήτε
ὁμαλόν τι ἦν, μήτε ἐπικατέβαινον οἱ πολέ- 396
μιοι, καὶ αὐτὸς μὲν ἐπὶ βήματος ἐν περιφανεῖ
ἱδρύθη, ὅπως τά τε γιγνόμενα καθορῴη, πρὸς τὸ προθυμότερον τοὺς στρατιώτας ἀγω-
νίσασθαι, καὶ ἐν καιρῷ σφίσιν, ἄν τι δεήσῃ, προσαμύνῃ. καὶ γὰρ μέρος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο τοῦ στρατοῦ

(πολὺ γὰρ τῷ πλήθει περιῆν) κατεῖχε. οἱ δ' ἄλλοι τὸ μὲν πρῶτον ἐν πλαισίῳ πυκνῷ συντεταγμένοι βάδην ἀνεπορεύοντο, ἔπειτα δ' ὑπό τε τοῦ ὀρθίου καὶ ὑπὸ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ὄρους (χαραδρῶδές τε γὰρ ἦν, καὶ ἐς φάραγγας πολλαχῇ κατετέτμητο) διεσπάσθησαν, καὶ οἱ μὲν θᾶσσον, οἱ δὲ βραδύτερον προσανῄεσαν. ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ Δαλμάται, ἔξω τε τοῦ τείχους ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ κρημνώδους παρετάξαντο, καὶ λίθους πολλούς, τοὺς μὲν σφενδόναις ἐπ' αὐτοὺς ἔβαλλον, τοὺς δὲ καὶ κατεκυλίνδουν. ἄλλοι τροχούς, ἄλλοι ἁμάξας ὅλας πλήρεις πετρῶν, ἄλλοι κιβωτοὺς περιφερεῖς ἐπιχωρίως πως πεποιημένας, καὶ λίθων γεμούσας, ἠφίεσαν. καὶ ταῦτά γε πάντα ἅμα πολλῇ ῥύμῃ καταφερόμενα διεσφενδονᾶτο, καὶ τοὺς Ῥωμαίους διέσπα τε ἔτι μᾶλλον ἀπ' ἀλλήλων, καὶ συνήλου. καὶ ἕτεροι, οἱ μὲν βέλη, οἱ δὲ ἀκόντια ἀφιέντες, συχνοὺς αὐτῶν κατέβαλλον. κἀν τούτῳ πολλὴ μὲν τῶν μαχομένων φιλοτιμία ἐγίγνετο, τῶν μὲν, ἀναβῆναί τε καὶ ἐπικρατῆσαι τῶν ἄκρων, τῶν δὲ, ἀποκρούσασθαί τε αὐτοὺς καὶ ἀπορράξαι πειρωμένων· πολλὴ δὲ καὶ τῶν ἄλλων, τῶν τε ἀπὸ τοῦ τείχους ὁρώντων τὰ γιγνόμενα, καὶ τῶν περὶ τὸν Τιβέριον ὄντων. τούς τε γὰρ σφετέρους ἑκάτεροι παρεκελεύοντο, τοὺς μὲν προθυμουμένους σφῶν ἐπιρρωννύντες, τοῖς δ' ὑπείκουσί πῃ ἐπιτιμῶντες, καὶ ἀθρόοι καὶ καθ' ἑκάστους. καὶ ὅσοι ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐγεγάνισκον, καὶ τοὺς θεοὺς ἅμα ἀνεκάλουν, ὑπέρ τε τῆς αὐτίκα τῶν μαχομένων ἀμφοτέρων σωτηρίας, καὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν ἐς τὸ ἔπειτα οἱ μὲν ἐλευθερίας, οἱ δὲ εἰρήνης, ἐπιβοώμενοι. κἀν τούτῳ παντελῶς οἱ Ῥωμαῖοι μάτην ἐκινδύνευσαν, ἅτε πρὸς δύο ἅμα, τήν τε τῶν τόπων φύσιν καὶ τὴν τῶν ἀντιπάλων ἀντίταξιν, τὸν ἀγῶνα ποιούμενοι, εἰ μὴ ὁ Τιβέριος ἐκείνοις τε ἀκραιφνέσι βοηθείαις φυγεῖν ἐκώλυσε, καὶ τοῖς πολεμίοις ἑτέρωθεν ἄλλους στρατιώτας ἐς τὸ ἄναντες τοῦ χωρίου ἐκ πλείονος περιελθοῦσιν ἐπέρραξε. κἀκ τούτου οἱ μὲν, τραπέντες, οὐδὲ ἐς τὸ τεῖχος ἐσελθεῖν ἠδυνήθησαν, ἀλλ' ἀνὰ τὸ ὄρη (περιαπορρίψαντες τὰ ὅπλα, ὥστε κουφίζειν) ἐσκεδάσθησαν. οἱ δὲ ἐπιδιώκοντές σφας (πάνυ τε γὰρ διαπολεμῆσαι ἐγλίχοντο, καὶ οὐκ ἐβούλοντο συστραφέντας αὐτοὺς αὖθις χαλεποὺς σφίσι γενέσθαι) ἐπίπαν ἐπεξῆλθον

A (quem copiosissimum habebat) se-
cum retinuerat: cæteri denso agmi-
ne per obliquum primò ascenden-
tes, pòst ipsius montis natura, qui
præceps ac inæqualiter multis con-
uallibus abruptus erat, inuicem ipsi
diuulsi sunt, aliique aliis maturius
in superiora euaserunt. Quod vbi
videre Dalmatæ, acie super ipsius
prærupta montis ante castellum in-
structa, multa saxa in eos fundis de-
iecerunt, multa deuoluerunt, alii e-
tiam rotas, & plaustra tota plena la-
B pidum, arcásque rotundas, more e-
ius regionis factas, & saxis refertas,
dimiserunt: quæ multo simul o-
mnia impetu delata magis adhuc
Romanos dissipauerunt ac contur-
bârunt, quum interim sagittis ac
pilis multi eorum sternerentur. Ar-
dere ibi certamen inter pugnantes:
his euadere in altum, & occupare
sublimia nitentibus, illis arcere eos
ac præcipites agere conantibus: nec
segnis etiam concertatio eorum qui
C de muro spectabant pugnam, eo-
rúmque qui Tiberio aderant, esse,
vtrisque suos adhortantibus, stre-
nuos confirmantibus, cedentes in-
crepantibus: confertímque clamo-
re alii alios superare, deos pro suo-
rum propugnatorum salute com-
precari, libertatémque ex eo prælio
alteri, alteri pacem poscere. Verùm
ibi quidem Romani, quibus non
contra hostium ordines tantùm,
sed loci etiam naturam erat con-
tendendum, incassum omne peri-
D culum subiissent, nisi recentibus
eos summissis identidem subsidiis à
fuga Tiberius continuisset, ac diuer-
sa ex parte missis qui in sublime per
ambages subirét aliis militibus, ho-
stibus terrorem iniecisset: ita fusi, ne
in castellum quidem quum se reci-
pere possent, abiectis expeditioris
fugæ causa armis in montes palati
sunt, eósque Romani in omnes par-
tes insecuti (debellandi enim sum-
ma cupiditate tenebantur, neque
volebát iterum coeuntes hostes de-
E nuo ipsis posse molestiam exhibere)

plerosq; per sylvas latentes inuenere, ac more ferarum trucidauere. Deditione postea etiam qui in castello erant recepti sunt, iisque Tiberius omnia quæ conuenta erant præstitit: Germanico contra eos qui adhuc in armis erant profecto: quos perfugæ (eorum autem magnus erat apud ipsos numerus) pacem cōponere non patiebantur. Ardubam tum, castellum hoc quoque, cepit Germanicus, non id quidem suis copiis, quibus hostem longè excellebat: munitissimum nempe, ac flumine rapido radices eius alluente totum fermè ambitum: sed perfugis cum eius loci habitatoribus, pacem expetentibus, seditio primùm, inde conflictus inciderat: perfugas etiam mulieribus quæ Ardubæ erant, adiuuantibus, quæ libertatis etiam cōtra virorum cupidæ sententiā, quiduis potius quàm seruitutem pati statuerant: ea dimicatione inferiores facti perfugæ concesserunt, ac quidam eorum effugerunt: mulieres, arreptis liberis, aliæ in ignem, aliæ in flumen præcipitauere. Germanico Arduba sic potito, vicina deditionem fecerunt: ísque his rebus actis, ad Tiberium rediit: Postumius reliqua subegit. Sub idem tempus Bato misso ad Tiberium Sceua filio si impunitas detur, traditurum se suósq; ei pollicitus est: fidéque accepta, noctu in castra venit, adductúsque postridie ad Tiberium pro tribunali sedentem, nullum suum periculum deprecatus, capútque etiam tanquam abscindendum protendens, multa pro reliquis verba purgandis habuit: iterúmque à Tiberio, vt antè, interrogatus, qua de causa rebellassent, bellúmque tandiu protulissent, eadem quæ prius respondit, Romanos causam eius esse, qui ad suos greges custodiendos non canes, neque pastores, sed lupos mitterent. Hoc modo bellum id iterum confectum est. quod Romanis magna hominum, maxima pecuniæ iactura stetit, multis ad id nutritis legionibus, præda minima capta.

Germanicus Ardubam capit.

Mulieres cum liberis in ignē & flumen se præcipitare malunt quàm seruitutem pati.

Postumius Bato se Tiberio dedit cū suis.

Sceua.

Finis belli.

A καὶ ἐκείνων τε τοὺς πλείους ἐν ταῖς ὕλαις κρυπτομένους ἀνευρόντες, ὥσπερ θηρία, ἀπέκτειναν, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ προσχωρήσαντας ἔλαβον. καὶ τούτοις μὲν ὁ Τιβέριος τά τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ ὁμολογηθέντα σφίσι καθίστατο· Γερμανικὸς δὲ ἐπὶ τοὺς ἀνθεστηκότας ἐτράπετο. αὐτόμολοι γὰρ παρ' αὐτοῖς συχνοὶ ὄντες οὐκ εἴων σφᾶς συμβῆναι. καὶ ἐδουλώσατο μὲν χωρίον τι Ἀρδούβαν, οὐ B μέντοι καὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει, καίτοι πολλῷ πλείονι τῶν ἐναντίων οὔσῃ, ἠδυνήθη τοῦτο ποιῆσαι (αὐτό τε γὰρ ἰσχυρῶς ὠχύρωτο, καὶ ποταμὸς ῥοώδης τοὺς προπόδας αὐτοῦ κύκλῳ, πλὴν βραχέος, περιέρρει) ἀλλ' οἱ αὐτόμολοι, στασιάσαντες πρὸς τοὺς ἐπιχωρίους, ἐπειδὴ τῶν σπονδῶν ὠρέγοντο, ἐς χεῖρας αὐτοῖς ἦλθον· καὶ συλλαβομένων σφίσι τῶν γυναικῶν τῶν ἐν τῷ τείχει οὐσῶν (τῆς τε γὰρ ἐλευθερίας καὶ παρὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν γνώμην ἐφίεντο, C καὶ πᾶν ὁτιοῦν πρὸ τοῦ δουλεῦσαι παθεῖν ηὔχοντο) μάχη τε ἰσχυρὰ ἐγένετο, καὶ κρατηθέντες, αὐτοὶ μὲν ἐνέδοσαν, καί τινες αὐτῶν καὶ διέφυγον. αἱ δὲ δὴ γυναῖκες τὰ παιδία 397
ἁρπάσασαι, αἱ μὲν ἐς τὸ πῦρ ἑαυτὰς ἐνέβαλον, αἱ δὲ ἐς ποταμὸν κατεκρήμνισαν. καὶ οὕτω καὶ ἐκείνου τοῦ φρουρίου ἁλόντος, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πλησία αὐτοῦ ἐθελοντὶ τῷ Γερμανικῷ ὡμολόγησε. καὶ ὁ μὲν ταῦτα πράξας, πρὸς τὸν Τιβέριον ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ δὴ D Ποσούμιος τὰ λοιπὰ προσκατειργάσατο. κἀν τούτῳ καὶ ὁ Βάτων Σκευᾶν τὸν υἱὸν πρὸς Τιβέριον πέμψας, παραδώσειν οἱ καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας ὑπέσχετο, ἂν τῆς ἀδείας τύχῃ. καὶ μετὰ τοῦτο πίστιν λαβὼν, νυκτός τε ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐσῆλθε, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ἐπὶ βήματος αὐτοῦ καθημένῳ προσαχθεὶς, ὑπὲρ μὲν ἑαυτοῦ οὐδὲν ἐδεήθη, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλὴν προσέτεινεν ὥστ' ἀποκοπῆναι· ὑπὲρ δὲ τῶν ἄλλων πολλὰ ἀπε- E λογήσατο. πάλιν δ' ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Τιβερίου, τί ὑμῖν ἔδοξε καὶ ἀποστῆναι, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν χρόνον ἀντιπολεμῆσαι; τοῦτ' ἔφη ὅπερ καὶ πρότερον, ὅτι, Ὑμεῖς τούτων αἴτιοί ἐστε. ἐπὶ γὰρ τὰς ἀγέλας ὑμῶν φύλακας, οὐ κύνας οὐδὲ νομέας, ἀλλὰ λύκους πέμπετε. Ὁ μὲν οὖν πόλεμος αὖθις τοῦτο τὸ τέλος ἔσχε, πολλῶν μὲν ἀνδρῶν, πλείστων δὲ δὴ χρημάτων ἀπολομένων. πάμπολλά τε γὰρ ἐς αὐτὸν στρατόπεδα ἐτράφη, καὶ λεία ἥκιστα ἑάλω.

Ἀνήγγειλε δὲ καὶ τότε τὴν νίκην ὁ Γερμανικός, καὶ ἐπ' αὐτῇ τῷ μὲν Αὐγούστῳ καὶ τῷ Τιβερίῳ, τό, τε τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα προσθέσθαι, καὶ τὰ ἐπινίκια πέμψαι, ἄλλαι τε τινὲς τιμαί, καὶ ἁψῖδες ἐν τῇ Παννονίᾳ τροπαιοφόροι δύο ἐδόθησαν. ταῦτα γὰρ ἀπὸ πολλῶν τῶν ψηφισθέντων σφίσιν ὁ Αὔγουστος ἐδέξατο. τῷ δὲ δὴ Γερμανικῷ αἵ τε νικητήριοι τιμαί (ὥσπερ που καὶ τοῖς ἄλλοις στρατιάρχαις ὑπῆρξε) καὶ αἱ στρατηγικαί, τό, τε τὴν γνώμην πρώτῳ μετὰ τοὺς ὑπατευκότας ἀποφαίνεσθαι, καὶ τὴν ὑπατείαν θᾶσσον παρὰ τὸ νενομισμένον λαβεῖν· καὶ τῷ Δρούσῳ δὲ, τῷ Τιβερίου υἱεῖ, καίτοι μὴ μετασχόντι τοῦ πολέμου, καὶ ἐς τὸ συνέδριον συμφοιτᾶν, πρὶν βουλεῦσαι, καὶ ἐπειδὰν ταμιεύσῃ, γνώμην πρὸ τῶν ἐστρατηγηκότων ποιεῖσθαι, ἐψηφίσθη.

Ἄρτι δὲ ταῦτα ἐδέδοκτο, καὶ ἀγγελία δεινὴ ἐκ τῆς Γερμανίας ἐλθοῦσα ἐκώλυσε σφᾶς διεορτάσαι. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ χρόνῳ, καὶ ἐν τῇ Κελτικῇ τάδε συνηνέχθη. εἶχόν τινα οἱ Ῥωμαῖοι αὐτῆς, οὐκ ἀθρόα, ἀλλ' ὥς που καὶ ἔτυχε χειρωθέντα (διὸ οὐδὲ ἐς ἱστορίας μνήμην ἀφίκετο) καὶ στρατιῶταί τε αὐτῶν ἐκεῖ ἐχείμαζον, καὶ πόλεις ᾠκίζοντο· ἔς τε τὸν κόσμον σφῶν οἱ βάρβαροι μετερρυθμίζοντο, καὶ ἀγορὰς ἐνόμιζον, συνόδους τε εἰρηνικὰς ἐποιοῦντο. οὐ μέντοι καὶ τῶν πατρίων ἐθῶν, τῶν τε συμφύτων τρόπων, καὶ τῆς αὐτονόμου διαίτης, τῆς τε ἐκ τῶν ὅπλων ἐξουσίας, ἐκλελησμένοι ἦσαν· καὶ διὰ τοῦτο τέως μὲν κατὰ βραχὺ καὶ ὁδῷ τινι μετὰ φυλακῆς μετεμάνθανον αὐτά, οὔτε ἐβαρύνοντο τῇ τοῦ βίου μεταβολῇ, καὶ ἐλάνθανον σφᾶς ἀλλοιούμενοι· ἐπεὶ δὲ ὁ Οὔαρος ὁ Κυϊντίλιος, μετὰ τὴν τῶν Σύρων ἀρχὴν, τήν τε ἡγεμονείαν τῆς Γερμανίας λαβών, καὶ τὰ παρ' ἐκείνοις ἐκ τῆς ἀρχῆς διοικῶν, ἔσπευσεν αὐτοὺς ἀθροώτερον μεταστῆσαι, καὶ τά τε ἄλλα ὡς καὶ δουλεύουσι σφίσιν ἐπέταττε, καὶ χρήματα ὡς καὶ παρ' ὑπηκόων ἐσέπρασσεν· οὐκ ἠνέσχοντο, ἀλλ' οἵ τε πρῶτοι, τῆς πρόσθεν δυναστείας ἐφιέμενοι, καὶ τὰ πλήθη τὴν συνήθη κατάστασιν πρὸ τῆς ἀλλοφύλου δεσποτείας προτιμῶντες, ἐκ μὲν τοῦ φανεροῦ οὐκ ἀπέστησαν, πολλοὺς μὲν πρὸς τῷ Ῥήνῳ, πολλοὺς δὲ καὶ ἐν τῇ σφετέρᾳ τῶν Ῥωμαίων ὁρῶντες ὄντας· δεξάμενοι δὲ τὸν Οὔαρον, ὡς καὶ πάντα τὰ προσταττόμενα

A Victoriæ nútium attulit Germanicus, ciúsque ergô Augusto & Tiberio nomen imperatorium, ac triumphus decretus, ac inter alios honores fornices duo in Pannonia, quibus trophæa insisteret: Germanico insignia triũphalia,(quod aliis etiam ducibus datum) ac prætorii honores: vtque primus secundum consulares diceret sententiam, & legibus in petendo consulatu solutus eum citius peteret: Druso Tiberii B filio, etsi is in belli nulla parte fuerat, vt in senatum priusquam allectus in eum ordinem esset, veniret, ac quæstura acta, ante prætorios sẽtentiam diceret.

Honores victoriæ ergô Augusto, Tiberio, Germanico, & Druso Ti.F. decreti.

Drusus Tiberii F.

His recens decretis, aduersus ex Germania allatus nũtius triumphos eorum impediit. Hæc verò eodem tempore in Germania acta fuêre. Loca quædam Germaniæ Romani tenebant, nõ simul, sed vt fortè subacta fuerant hinc inde: vnde in historiis eorum nulla mentio. Iis in C locis Romani milites hyberna habebant, vrbes condebant, eorum mores iam barbari accipiebant, in forum conueniebant, congressúsque cum iis pacatos habebant: neque tamen patriarum consuetudinum, morum innatorum, libertatis, armorúmque potentiæ obliti penitus fuerant. Itaque dum paulatim & via quadã in custodia habiti ea dediscerent, mutationem vitæ suæ adeo non grauatè ferebant, vt D ne sentirent quidem eam. Vbi verò Quintilius Varus, Germaniæ, post administratam Syriam, præfectus, rebus ibi gubernandis susceptis instituit eam gentem subitò transformare, tanquam seruituti subiectis imperare, pecuniásque vt à subditis exigere, Germani eius inceptum non tulerunt, primoribus ipsorum amissum principatum desiderantibus, vulgo consuetam rerum rationem peregrinę dominationi anteferente. Quia autem Romanos E multos apud Rhenum, multos apud se versari videntes, rebellionem palam tentare non audebant, Varum ita acceperunt, vt omnibus eius iussis obtemperaturi viderentur,

Varianæ in Germania acceptæ cladis descriptio. Quintilius Varus Germanis molestus.

tur: procúlque eum à Rheno in Cheruscorum fines, & ad flumen Visurgim abduxerunt. Ibi summa in pace ac amicitia erga eum viuentes, in hanc cum opinionem adduxêre, quasi possent absque militum opera in seruitute contineri. Igitur Varus neque milites, quod in hostico fieri debet, vno loco continuit, multósque suorum petentibus infirmioribus Germaniæ populis sub nomine præsidio firmandorum oppidorũ, aut latronum comprehendendorũ, B commeatuumúe tutius subuehendorum, , distribuebat. Erant inter eos qui conspirauerant, ducésque insidiarum & belli quod tum conflabatur, præcipui, Arminius & Segimerus, semper cum Varo côuersantes, sæpiúsque conuiuentes. Iam fidéte rebus Varo, ac nihil mali expectante, ac non modò fidẽ omnẽ iis qui, rem vt erat suspicantes, eum vt caueret sibi monebant, abrogãte, sed obiurgante etiam eos, quòd frustra sibi timerent, ac illos in inuidiam vocarent, repentè ex C composito quidam ex longinquis Germani insurgunt: nimirum vt contra eos proficiscens Varus, in itinere opportunior cladi esset, quum se per amicorum regionem ire crederet: neue, omnibus simul bellum mouentibus, sibi caueret. Id consilium euentu approbatum fuit. Nam & exercitum abducentem eum cohortati sunt, & ipsi, vt auxilia paraturi, D ac celeriter subsidio venturi, domi remanserunt: mox acceptis quæ iam in promptu certo quodam loco erant suis copiis, occisis Romanis quos ante ab eo impetratos quisque secum habebat militibus, in sylvis eum iam inuiis hærentem assecuti, repentè pro subditis hostes se esse ostenderunt, ac mala Romano exercitui multa ac grauia ingesserunt. Erant mõtes, quà Varus tum ducebat, conuallibus crebris inter- E cepti, ac inæquales: arbores autem densæ, ac immodicæ proceritatis, quibus Romani etiam ante hostium aduentum cædendis, viámque parando, & quæ opus habebãt, pontibus iungendo defatigati fuerant. Currus autem & iumenta impedimentis ferendis agebant secum plurima, vt in pace: sequebantur etiam pueri ac mulieres, calonésque magno numero: quo ipso etiam iter magis incompositum facere

Arminius & Segimerus duces Germanorum.

A σφίσι ποιήσοντες, προσήγαγον αὐτὸν πόρρω που ἀπὸ τοῦ Ῥήνου, ἔς τε τὴν Χερουσκίδα καὶ πρὸς τὸν Οὐίσουργον· κἀνταῦθ᾽ εἰρηνικώτατα καὶ φιλικώτατα διαγαγόντες, πίστιν αὐτῷ παρέσχον ὡς καὶ ἄνευ στρατιωτῶν δουλεύειν δυνάμενοι. οὔτ᾽ οὖν τὰ στρατεύματα, ὥσπερ εἰκὸς ἦν ἐν πολεμίᾳ, συνεῖχε, καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν συχνοὺς αἰτοῦσι τοῖς ἀδυνάτοις, ὡς καὶ ἐπὶ φυλακῇ χωρίων τινῶν, ἢ καὶ λῃστῶν συλλήψεσι, παραπομπαῖς τε τισὶ τῶν ἐπιτηδείων, διέδωκεν. ἦσαν δὲ οἱ μάλιστα συνομόσαντες, καὶ ἀρχηγοὶ τῆς τε ἐπιβουλῆς καὶ τοῦ πολέμου γενόμενοι, ἄλλοι τε, καὶ Ἀρμήνιος καὶ Σηγίμερος, συνόντες τε αὐτῷ ἀεὶ, καὶ συνεστιώμενοι πολλάκις. θαρσοῦντος οὖν αὐτοῦ, καὶ μήτε τι δεινὸν προσδεχομένου, καὶ πᾶσι τοῖς τό, τε γιγνόμενον ὑποτοποῦσι καὶ φυλάττεσθαι οἱ παραινοῦσιν, οὐχ ὅπως ἀπιστοῦντος, ἀλλὰ καὶ ἐπιτιμῶντος ὡς μάτην αὐτοῖς τε ταραττομένοις καὶ ἐκείνους διαβάλλουσιν, ἐπανίστανται τινὲς πρῶτοι τῶν ἄπωθεν αὐτοῦ οἰκούντων ἐκ παρασκευῆς, ὅπως ἐπ᾽ αὐτοὺς ὁ Οὐάρος ὁρμήσας, εὐαλωτότερος σφίσιν ἐν τῇ πορείᾳ, ὡς καὶ διὰ φιλίας ἰών, γένηται, μηδὲ, ἐξαίφνης πάντων ἅμα πολεμωθέντων αὐτῷ, φυλακήν τινα ποιήσηται. καὶ ἔσχεν οὕτω· προεπέμψάν τε γὰρ ἐξορμῶντα, καὶ παρέμενον ὡς καὶ τὰ συμμαχικὰ παρασκευάσοντες, καὶ διὰ ταχέων οἱ προσβοηθήσοντες. τάς τε δυνάμεις ἐν ἑτοίμῳ πῃ οὔσας παρέλαβον, καὶ ἀποκτείναντες τοὺς παρὰ σφίσιν ἕκαστοι στρατιώτας, οὓς πρότερον ἠτήκεσαν, ἐπῆλθον αὐτῷ ἐν ὕλαις ἤδη δυσεκβάτοις ὄντι. κἀνταῦθα ἅμα τε ἀνεφάνησαν πολέμιοι ἀνθ᾽ ὑπηκόων ὄντες, καὶ πολλὰ καὶ δεινὰ εἰργάσαντο. τά τε γὰρ ὄρη, καὶ φαραγγώδη καὶ ἀνώμαλα, καὶ τὰ δένδρα καὶ πυκνὰ καὶ ὑπερμήκη ἦν· ὥστε τοὺς Ῥωμαίους καὶ πρὶν τοὺς πολεμίους σφίσι προσπεσεῖν, ἐκεῖνά τε τέμνοντας καὶ ὁδοποιοῦντας, γεφυροῦντάς τε τὰ τούτου δεόμενα, πονηθῆναι. ἦγον δὲ καὶ ἁμάξας πολλὰς, καὶ νωτοφόρα πολλὰ, ὡς καὶ ἐν εἰρήνῃ· παῖδές τε οὐκ ὀλίγοι καὶ γυναῖκες, ἥ τε ἄλλη θεραπεία συχνὴ αὐτοῖς συνείπετο· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο ἐσκεδασμέ- 398

νη τῇ ὁδοιπορείᾳ χρῆσθαι. κἀν τούτῳ καὶ ὑετὸς καὶ ἄνεμος πολὺς ἐπιγενόμενοι ἔτι καὶ μᾶλλον σφᾶς διέσπειραν· τό, τε ἔδαφος ὀλισθηρὸν περί τε ταῖς ῥίζαις καὶ περὶ τοῖς στελέχεσι γενόμενον, σφαλερώτατα αὐτοὺς βαδίζειν ἐποίει, καὶ τὰ ἄκρα τῶν δένδρων καταθραυόμενα καὶ καταπίπτοντα διετάραξαν. ἐν τοιαύτῃ οὖν δή τινι ἀμηχανίᾳ τότε τῶν Ῥωμαίων ὄντων, οἱ βάρβαροι πανταχόθεν ἅμα αὐτοὺς ἐξαπιναίως δι' αὐτῶν τῶν λοχμωδεστάτων, ἅτε καὶ ἔμπειροι τῶν τριμμῶν ὄντες, περιεστοιχίσαντο· καὶ τὸ μὲν πρῶτον πόρρωθεν ἔβαλλον, ἔπειτα δέ, ὡς ἠμύνετο μὲν οὐδείς, ἐτιτρώσκοντο δὲ πολλοί, ὁμόσε αὐτοῖς ἐχώρησαν. οἷα γὰρ οὔτε ἐν τάξει τινί, ἀλλ' ἀναμὶξ ταῖς τε ἁμάξαις καὶ τοῖς ἀόπλοις πορευόμενοι, οὔτε συστραφῆναί πῃ ῥᾳδίως δυνάμενοι, ἐλάττους τε καθ' ἑκάστους τῶν ἀεὶ προσμιγνύντων σφίσιν ὄντες, ἔπασχον μὲν πολλά, ἀντέδρων δὲ οὐδέν. αὐτοῦ τε οὖν ἐστρατοπεδεύσαντο, χωρίου τινὸς ἐπιτηδείου (ὥς γε ἐν ὄρει ὑλώδει ἐνεδέχετο) λαβόμενοι, καὶ μετὰ τοῦτο τάς τε πλείους ἁμάξας καὶ τἆλλα τὰ μὴ πάνυ σφίσιν ἀναγκαῖα, τὰ μὲν κατακαύσαντες, τὰ δὲ καταλιπόντες, συντεταγμένοι μέν πῃ μᾶλλον τῇ ὑστεραίᾳ ἐπορεύθησαν, ὥστε καὶ ἐς ψιλόν τι χωρίον προχωρῆσαι· οὐ μέντοι καὶ ἀναιμωτὶ ἀπήλλαξαν. ἐντεῦθεν δὲ ἄραντες, ἔς τε ὕλας αὖθις ἐσέπεσον, καὶ ἠμύνοντο μὲν πρὸς τοὺς προσπίπτοντας σφίσιν, οὐκ ἐλάχιστα δὲ δὴ καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο ἔπταιον. συστρεφόμενοι γὰρ ἐν στενοχωρίᾳ, ὅπως ἀθρόοι ἱππεῖς τε ὁμοῦ καὶ ὁπλῖται ἐπιτρέχωσιν αὐτοῖς, πολλὰ μὲν περὶ ἀλλήλοις, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τοῖς δένδροις ἐσφάλλοντο. τότε γὰρ ἡμέρα πορευομένοις σφί-
399 σιν ἐγίγνετο, καὶ αὐτοῖς ὑετός τε αὖθις λάβρος καὶ ἄνεμος μέγας προσπεσὼν, οὔτε προϊέναι, οὔθ' ἵστασθαι παγίως ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ καὶ τὴν χρῆσιν σφᾶς τῶν ὅπλων ἀφείλετο. οὔτε γὰρ τοῖς τοξεύμασιν, οὔτε τοῖς ἀκοντίοις, ἢ ταῖς γε ἀσπίσιν (ἅτε καὶ διαβρόχοις οὔσαις) καλῶς χρῆσθαι ἐδύναντο. τοῖς γὰρ πολεμίοις, ψιλοῖς τε τὸ πλεῖστον οὖσι, καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τῆς ἐφόδου καὶ τῆς ἀναχωρήσεως ἄδειαν ἔχουσιν, ἧττόν που ταῦτα συνέβαινε. πρός δ' ἔτι, αὐτοί τε πολὺ πλείους γεγονότες (καὶ γὰρ τῶν ἄλλων τῶν πρότερον περισκοπούντων συχνοὶ ἄλλως τε καὶ ἐπὶ τῇ λείᾳ συνῆλθον) καὶ ἐκείνους ἐλάττους ἤδη ὄντας (πολλοὶ γὰρ ἐν ταῖς πρὶν μάχαις ἀπωλώλεσαν) καὶ ἐκύκλουν

A opus habebant. Interim pluuia cum magno vento superueniens, magis adhuc eos dissipârat: solúque lubricum ad radices & truncos arborum redditum, gressus quammaxime lapsui obnoxios effecerat: tum arborum summa cõfracta ac deiecta eos perturbârant. His difficultatibus Romanos tum conflictatos, Germani vndiquaque simul per densissimas ipsas syluas, quippe callium periti, consectati circunuenere, ac initio B eminus tātùm impetiêre: pòst quum nemo se defenderet, multi vulnerarentur, comminus congressi sunt: nẽpe nullo ordine, promiscuo itinere inter currus & inermes proficiscentes Romani, neque coire inter se facilè poterant, ac singuli à pluribus quum inuaderentur, multa incommoda, nullo hostibus reddito, patiebantur. Locum modò ibi, vt in monte syluis obsito, opportunũ nacti, castra fecerũt, maiorique currũũ, & quibus carere possent impe- C dimentorum parte combusta, aut relicta, magis ordinatò itinere postridie progressi sunt in locum nemore vacuum: ne hoc quidem sine suorum cæde. Hinc iterum in syluas inciderunt, & quum ab adortis se hostibus conarentur defẽdere, haud parum hoc ipsis ad cladem cõtulit. Loco enim angusto orbem voluentes, vt confertim equites simul peditésque in hostem incurrerent, multa sibi inuicem ipsi damna dederũt, D multa ab arborib. passi sunt. Excepit hanc diem alia, effuso imbre & vento vehemẽti importuna, vt neque procedere, neque consistere firmiter possent: vsu quoque armorum ipsis adempto, sagittis, pilis, scutísque madentibus, & eò nullius cõmodi vsus: ea hosti, quòd plerique leuis erant armaturæ, ac aggredi regredíque tutò poterant, minus eueniebant. Iã & numero aucti Germani erant, quũ permulti antè am- E bigui, vel prædæ nomine se eis adderent: quo facilius Romanos, qui multos prioribus cladibus suorum amiserant, & circundabant, & truci-

Varus seipsum interficit vt & alij primores.

dabant: ideo Varus, aliique primores, iam acceptis vulneribus, quum metuerent ne vel in hostium potestatem viui venirent, vel ab infensissimo hoste interficerentur, sibiipsi manus attulerunt, rem duram quidem, necessariam tamen ausi. Horum audita morte, nemo iam etiam eorum quibus robur suppetebat, se defendit: sed alii ducis sui exemplum imitati sunt, alii armis abiectis cædi se præbuerunt. Itaque iam nullo metu viri omnes equique cædebantur: omnésque Romani ea die occidione periissent, aut capti fuissent, ni se Germani ad diripiendam prædam conuertissent. Quo factum est vt robustissimus quisque euaderet. ac tubicines qui cum iis erant, signum cursus incinentes, se ab Asprena auxilio suis missos opinionem hostibus iniecerunt, quia videri (iam enim tenebræ se intenderant) non poterant. Ea res inhibuit ab insequendo Germanos: & Asprenas, cognita re, verè auxilium suis tulit. Postea temporis nõnulli captorũ redempti sunt, concesso hoc ipsorum necessariis, ea conditione, extra Italiam manerent.

Asprenas.

Augustus Variana clade consternatus.

Augustus Variana clade audita, veste, vt quidam memorant, lacerauit, inque magno luctu fuit propter amissum exercitũ, metúmque qui à Germanis & Gallis impẽdere videbatur: maximè quòd eas gentes iam ipsam Italiam ac Romam petituras verebatur, ac neque vrbana iuuentus magni momenti supererat, & sociorum auxilia, quæ alicuius essent pretii, afflicta erant. Nihilominus tamen ad omnia se quantum præsens rerum conditio ferebat, comparauit: & quoniam ii qui militari essent ætate, dare nomina nolebant, ex iis qui nondum annum trigesimum attigissent quintum, ex natu maioribus decimum quenque, vt sors in quenuis incidisset, bonis priuatum ignominia notauit: postremò quũ multi ne sic quidẽ obedirent, quosdam morte mulctauit: Tum collecta quantam maximè potuit ex veteranis & liberti-

Apparatus bellicus.

A τε ῥᾷον καὶ κατεφονεύοντο· ὥστε καὶ τὸν Οὐᾶρον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς λογιμωτάτους, φοβηθέντας μὴ ἤτοι ζωγρηθῶσιν, ἢ καὶ πρὸς τῶν ἐχθίστων ἀποθάνωσι (καὶ γὰρ τετρωμένοι ἤδη ἦσαν) ἔργον δεινὸν μὲν, ἀναγκαῖον δὲ τολμῆσαι· αὐτοὶ γὰρ ἑαυτοὺς ἀπέκτειναν. ὡς δὲ τοῦτο διηγγέλθη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδεὶς ἔτι, εἰ καὶ ἔρρωτό τις, ἠμύνατο· ἀλλ' οἱ μὲν τὸν ἄρχοντα σφῶν ἐμιμήσαντο, οἱ δὲ, καὶ τὰ ὅπλα παρέντες, ἐπέτρεπον σφᾶς τῷ βουλομένῳ φονεύειν. φυγεῖν B γὰρ οὐδ' εἰ τὰ μάλιστα τις ἤθελεν, ἐδύνατο. ἐκόπτετό τε οὖν ἀδεῶς πᾶς καὶ ἀνὴρ καὶ ἵππος. καὶ πάντες ἀπώλοντο, ἢ καὶ ἑάλωσαν, εἰ μὴ οἱ βάρβαροι περὶ τὴν τῆς λείας ἁρπαγὴν ἄσχολοι ἐγένοντο. οὕτω γὰρ οἵ τε ἐρρωμενέστατοι πολλοὶ ἀπέσπασαν, καὶ οἱ σαλπιγκταὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ὄντες τραχεῖόν τι συμβοήσαντες, δόξαν τοῖς ἐναντίοις (νὺξ γὰρ ἐπεγένετο, καὶ οὐχ ἑωρῶντο) ὡς καὶ παρὰ τοῦ Ἀσπρίνου πεπεμμένοι παρέσχον. κἀκ τούτου ἐκεῖνοί τε ἐπέ- C σχον τῆς διώξεως, καὶ ὁ Ἀσπρίνας, μαθὼν τὸ γιγνόμενον, ὄντως σφίσιν ἐπεκούρησε· καὶ τινὲς μετὰ τοῦτο καὶ τῶν ἑαλωκότων ἀνεκομίσθησαν, λυτρωθέντες ὑπὸ τῶν οἰκείων. ἐπετράπη γὰρ σφίσι τοῦτο ποιῆσαι, ἐφ' ᾧ τε ἔξω τῆς Ἰταλίας αὐτοὺς εἶναι. τοῦτο μὲν ὕστερον ἐγένετο.

Τότε δὲ μαθὼν ὁ Αὔγουστος τὰ τῷ Οὐάρῳ συμβεβηκότα, τήν τε ἐσθῆτα (ὥς τινές φασι) περιερρήξατο, καὶ πένθος μέγα ἐπί τε τοῖς ἀπολωλόσι καὶ ἐπὶ τῷ περί τε τῶν Γερμα- D νιῶν καὶ περὶ τῶν Γαλατιῶν δέει ἐποιήσατο· τό, τε μέγιστον, ὅτι καὶ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν τήν τε Ῥώμην αὐτὴν ὁρμήσειν σφᾶς προσεδόκησε. καὶ οὔτε πολιτικὴ οἱ ἡλικία ἀξιόλογος ὑπελέλειπτο, καὶ τὰ συμμαχικά, ὧν τι καὶ ὄφελος ἦν, ἐκεκάκωτο. ὅμως δ' οὖν τά τε ἄλλα ὡς ἐκ τῶν παρόντων παρεσκευάσατο· καὶ ἐπειδὴ μηδεὶς τῶν τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν ἐχόντων καταλεχθῆναι ἠθέλησεν, ἐκλήρωσεν αὐτούς, καὶ τῶν μὲν μηδέπω πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονότων, τὸν πέμπτον, τῶν δὲ πρεσβυτέρων τὸν δέκατον ἀεὶ λαχόντα, τήν τε οὐσίαν ἀφείλετο καὶ ἠτίμωσε. καὶ τέλος, ὡς καὶ πάνυ πολλοὶ οὐδ' οὕτω τι αὐτοῦ προετίμων, ἀπέκτεινέ τινας. ἀποκληρώσας δὲ ἔκ τε τῶν ἐστρατευμένων ἤδη καὶ ἐκ τῶν ἐξελευ-

τέρων ὅσοις ἐδυνήθη, κατέλεξε, καὶ εὐθὺς σπουδῇ μετὰ τοῦ Τιβερίου ἐς τὴν Γερμανίαν ἔπεμψεν. ἐπειδή τε συχνοὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ Γαλάται καὶ Κελτοὶ, οἱ μὲν ἄλλως ἐπιδημοῦντες, οἱ δὲ καὶ ἐν τῷ δορυφορικῷ στρατευόμενοι ἦσαν, ἐφοβήθη μή τι νεοχμώσωσι· καὶ τούτους μὲν ἐς νήσους τινὰς ἀπέστειλε, τοῖς δὲ ἀόπλοις ἐκχωρῆσαι τῆς πόλεως προσέταξε. τότε μὲν ταῦτα ἔπραξε, καὶ οὔτ᾽ ἄλλο τι τῶν νομιζομένων ἐγένετο, οὔθ᾽ αἱ πανηγύρεις ἑωρτάσθησαν. μετὰ δὲ τοῦτο ἀκούσας ὅτι τῶν τε στρατιωτῶν τινὲς ἐσώθησαν, καὶ αἱ Γερμανίαι ἐφρουρήθησαν, τό, τε πολέμιον οὐδὲ ἐπὶ τὸν Ῥῆνον ἐλθεῖν ἐτόλμησε, τῆς τε ταραχῆς ἀπηλλάγη, καὶ διαγνώμην ἐποιήσατο. τό, τε γὰρ πάθος οὐκ ἄνευ δαιμονίου τινὸς ὀργῆς καὶ μέγα οὕτω καὶ αἰφνίδιον ἐδόκει οἱ γεγονέναι,
400 καὶ προσέτι καὶ ἀπὸ τῶν τεράτων τῶν πρό τε τῆς ἥττης καὶ μετὰ ταῦτα συμβάντων δεινὴν ὑποψίαν ἐς τὸ θεῖον εἶχεν. ὅ, τε γὰρ τοῦ Ἄρεως ναὸς ὁ ἐν τῷ πεδίῳ αὐτοῦ ὢν ἐκεραυνώθη, καὶ ἀττέλεβοι πολλοὶ ἐς αὐτὸ τὸ ἄστυ πετόμενοι ὑπὸ χελιδόνων ἀνηλώθησαν· αἵ τε κορυφαὶ τῶν Ἄλπεων συμπεπτωκέναι τε ἐς ἀλλήλας, καὶ κίονας τρεῖς πυρώδεις ἀνεικέναι ἔδοξαν· καὶ ὁ οὐρανὸς φλεγόμενος πολλαχῇ ἐῴκει, ἀστέρες τε κομῆται συχνοὶ ἅμα κατεφαίνοντο· καὶ δόρατα ἀπ᾽ ἄρκτου φερόμενα, πρὸς τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα προσπίπτειν ἐδόκει. μέλισσαί τε περὶ τοὺς βωμοὺς αὐτῶν κηρία ἀνέπλασσον· καὶ Νίκης τι ἄγαλμα ἔν τε τῇ Γερμανίᾳ ὂν, καὶ πρὸς τὴν πολεμίαν βλέπον, πρὸς τὴν Ἰταλίαν μετεστράφη. καὶ ποτὲ καὶ περὶ τοὺς ἀετοὺς τοὺς ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ὡς καὶ τῶν βαρβάρων ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐσπεπτωκότων, μάχη καὶ ἀγωνισμὸς τῶν στρατιωτῶν διακενῆς ἐγένετο. καὶ ταῦτα μὲν οὕτω τότε συνέβη.

Τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει τό, τε Ὁμονόειον ὑπὸ τοῦ Τιβερίου καθιερώθη, καὶ αὐτῷ τό, τε ἐκείνου ὄνομα, καὶ τὸ τοῦ Δρούσου τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τεθνηκότος ἐπεγράφη. Μάρκου δὲ Αἰμιλίου μετὰ Σταπιλίου Ταύρου ὑπατευσάντων, Τιβέριος μὲν καὶ Γερμανικὸς ἀντὶ ὑπάτου ἄρχων, ἔς τε τὴν Κελτικὴν ἐσέβαλον, καὶ κατέδραμον τινὰ αὐτῆς· οὐ μέντοι οὔτε μάχῃ τινὶ ἐνίκησαν (ἐς γὰρ χεῖρας οὐδεὶς αὐτοῖς ᾔει) οὔτε ἔθνος τι ὑπηγάγοντο. δεδιότες γὰρ μὴ καὶ συμφορᾷ αὖθις περιπέσωσιν, οὐ πάνυ πόρρω τοῦ Ῥήνου προῆλθον, ἀλλ᾽ αὐτοῦ

tinis per sortem multitudine, celeriter eam manum cum Tiberio in Germaniam misit. Et quia complures Galli ac Germani Romæ obuersabantur, partim peregrinantes, partim inter stipatores recipiendi, veritus ne quid hi noui molirentur, in insulas armatos amādauit, inermes vrbe exire iussit. Hæc tū ab Augusto acta: ea quæ decreta fuerant, ludique omissi. Secundum hæc vbi accepit nonnullos milites superfuisse cladi, Germaniam præsidio cōtineri, hostem Rhenum transire non ausum, terrore liberatus rem in disquisitionē vocauit: videbatur enim ei hoc tantum ac subitum malum non sine diuina quadam ira accidisse, suspectámque deûm voluntatē præterea, propter prodigia quæ ante ac post eam cladem euenerant, magnopere habebat. Etenim templum Martis in campo Martio fulmine tactum fuerat, & locustæ multæ in ipsam vrbem deuolantes ab hirundinibus consumptæ: Alpium vertices in se inuicem corruere, trésque igneas columnas emisisse visi: cœlum sæpius ardere apparuerat: multi simul cometæ effulserant: hastæ à septentrione latæ in Romanorum castra decidere existimatæ: circa aras eorum apes ceram finxerant: quædam Victoriæ statua in Germania hostem spectans, ad Italiam obuersa: etiam circa aquilas in exercitu militum inane certamē fuerat, quasi barbari irrupissent.

Tiberius in Germaniam missus.

Galli & Germani Roma pulsi.

Prodigia.

Anno sequenti Tiberius ædem Concordiæ sacrauit, inscripto suo & fratris Drusi, vita pridem functi, nominibus. M. AEmilio Lepido, Statilio Tauro consulibus, Tiberius & Germanicus, cui pro consule erat imperium, impressionem in Germaniam fecerunt: ac populati nonnullas partes, nullo tamen neque prælio vicerunt, quum nemo manum consereret, neque vllum populum subegerunt: veriti enim ne rursus cladem acciperent, haud ita procul à Rheno discesserāt, sed prope eum

Concordiæ templum.

ANNO V.C. 764.

Tiberij & Germanici in Germaniam profectio.

vsque ad autumnum morati, ludis in honorem nataliũ Augusti actis, ac ministerio centurionum edito equestri certamine, in Italiam reuersi sunt. Romæ Drusus Cæsar, Tiberii F. quæstor erat: prætores sedecim. tot enim eum magistratum petierant, quorum offendere nullum Augustus in iis rebus constitutus volebat: posterioribus autem deinceps multis annis tantùm XII fuere. Vatibus interdictum ab Augusto est, ne vel absentibus arbitris, vel corã aliis de morte prædicerent. quã quam ipse pro se adeo nihil esset solicitus, vt publicè stellarum constitutionem sub qua in lucem erat editus, proposuerit. Subditis quoque suo imperio edixit, ne cui præfectorum, tempore eius magistratus, aut intra LX diem post discessum eius, vllum honorem offerrent: quòd nonnulli laudibus sibi & honoribus in prouincia adornatis, multa ea occasione facinora mala patrarent. Legatis tunc etiam tres senatores responsa dederunt: & equitibus (quod mirum videri posset) dimicandi ludis gladiatoriis licentia data: in causa fuit, quòd nonnulli ignominiam ei rei propositam pro nihilo ducebant. itaque quum edictum nihil prodesset, maiórque pœna ad deterrẽdos eos iam requireretur, permissum fuit vt dimicarent, quò pro ignominia morte afficerentur: nihilo enim minus dimicarunt, præcipuè quum eorũ certamina magno studio viserentur, ita vt Augustus quoque prætoribus qui præmia distribuebant adesset. Pòst consulatum Germanicus, nondum gesta prætura, occepit, ac toto anno gessit, non dignitatis causa, sed quia idẽ etiamnum ab aliis quibusdam fiebat: nulla re memorabile gesta, nisi quòd potiores tulit partes: quũ ipsius collega C. Capito obiter tantùm numeraretur. At verò Augustus senectute iam grauis, Germanicum senatui, senatum Tiberio scripto cõmendauit: quod ipse quidem (voce enim destituebatur) non recitauit,

Drusus quæstor.

Diuinationibus modus præscriptus.

Equitibus gladiatoriis ludis pugnare concessum.

Anno V.C.

A που μέχρι τοῦ μετοπώρου μείναντες, καὶ τὰ τοῦ Αὐγούστου γενέθλια ἑορτάσαντες, καί τινα ἱπποδρομίαν ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν ἑκατοντάρχων ποιήσαντες, ἐπανῆλθον. ἐν δὲ δὴ τῇ Ῥώμῃ Δροῦσός τε Καῖσαρ ὁ τοῦ Τιβερίου παῖς ἐταμίευσε, καὶ στρατηγοὶ ἑκκαίδεκα ἦρξαν, ἐπειδὴ τοσοῦτοί τε τῆς ἀρχῆς ἀντεποίησαν, καὶ οὐδένα αὐτῶν λυπῆσαι ὁ Αὔγουστος, οἷα ἐν τοιούτοις ὤν, ἠθέλησεν. οὐ μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐφεξῆς ἔτεσι ταὐτὸ ἐγένετο, ἀλλ' οἱ δώδεκα ἐπὶ πολὺ κατέστησαν. B τότε δ' οὖν ταῦτά τε οὕτως ἐπράχθη, καὶ τοῖς μάντεσιν ἀπηγορεύθη μήτε κατὰ μόνας τινὶ, μήτε περὶ θανάτου, μηδ' ἂν ἄλλοι συμπαρῶσίν οἱ, χρᾶν. καίτοι οὕτως οὐδὲν τῷ Αὐγούστῳ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἔμελεν, ὥστε ἐκ προγραφῆς πᾶσι τὴν τῶν ἀστέρων διάταξιν ὑφ' ὧν ἐγεγέννητο φανερῶσαι. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκεῖνό τε ἀπεῖπε, καὶ τῷ ὑπηκόῳ προσπαρήγγελλε μηδενὶ τῶν προστασσομένων αὐτοῖς ἀρχόντων μήτε τῆς ἀρχῆς C χρόνῳ, μήτε ἐντὸς ἑξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι σφᾶς, τιμήν τινα διδόναι. ὅτι τινὲς μαρτυρίας παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προπαρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτου ἐκακούργουν. ταῖς τε πρεσβείαις τρεῖς καὶ τότε βουλευταὶ ἐχρημάτισαν, καὶ τοῖς ἱππεῦσιν (ὃ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις) μονομαχεῖν ἐπετράπη. αἴτιον δὲ, ὅτι ἐν ὀλιγωρίᾳ τινὲς τὴν ἀτιμίαν τὴν ἐπ' αὐτῷ ἐπικειμένην ἐποιοῦντο. ἐπεὶ γὰρ μήτ' ὄφελός τι τῆς ἀπορρήσεως ἐγί-D γνετο, καὶ τιμωρίας μείζονος ἄξιοι εἶναι ἐδόκουν, ἢ καὶ ἀποτραπήσεσθαι ἐνομίσθησαν· συνεχωρήθη τοῦτο σφίσι ποιεῖν. καὶ οὕτως ἀντὶ τῆς ἀτιμίας θάνατον ὤφλισκανον. οὐδὲν γὰρ ἧττον ἐμονομάχουν, καὶ μάλιστα ὅτι δεινῶς οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἐσπουδάζοντο, ὥστε καὶ τὸν Αὔγουστον τοῖς στρατηγοῖς τοῖς ἀγωνοθετοῦσι σφᾶς συνθεᾶσθαι. Γερμανικὸς δὲ μετὰ τοῦτο τὴν ὕπατον ἀρχὴν μηδὲ στρατηγήσας ἐδέξατο, καὶ δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ ἔτους, οὐ πρὸς τὴν ἀξίωσιν, ἀλλ' ὥς που καὶ ἄλλοι τινὲς ἔτι καὶ τότε ἦρχον, ἔσχε. καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἄξιον μνήμης ἔπραξε, πλὴν ὅτι καὶ τότε συνεδίκησεν, ἐπεί γε ὁ συνάρχων αὐτοῦ Γάϊος Καπίτων καὶ πάνυ τὴν ἄλλως ἠριθμεῖτο. ὁ δὲ δὴ Αὔγουστος ἐκεῖνόν τε, ὡς καὶ ἐπὶ γήρως ὤν, τῇ βουλῇ, καὶ ταύτην τῷ Τιβερίῳ παρακατέθετο· ἀνέγνω δὲ τὸ βιβλίον οὐκ αὐτὸς (οὐ γὰρ οἷός τε ἦν γεγωνίσκειν) 401

ἀλλ' ὁ

406 ἀλλ' ὁ Γερμανικός, ὥσπερ εἰώθει. καὶ μετὰ τοῦτο ᾐτήσατο παρ' αὐτῶν ἐπὶ τῇ τοῦ Κελτικοῦ πολέμου προφάσει, μήτε οἴκοι αὐτὸν ἀσπάζεσθαι, μήτ' ἀγανακτεῖν εἰ μηκέτι συσσιτοίη σφίσι. τὸ μὲν γὰρ πλεῖστον ἄλλως τε καὶ ὁσάκις ἕδρα αὐτῶν ἐγίγνετο, ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν αὐτῷ γε ἔστιν ὅτε τῷ συνεδρίῳ, καὶ ἐσιόντα αὐτὸν καὶ ἀπιόντα αὖθις ἠσπάζοντο· ἤδη δὲ καὶ ἐν τῷ παλατίῳ, καθήμενόν γε, ἔστι δ' ὅτε καὶ κατακείμενον, οὐχ ὅτι ἡ γερουσία, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱππεῖς, τοῦ τε δήμου πολλοί. οὐ μέντοι καὶ τἆλλα ἧττόν τι παρὰ τοῦτο διῴκει, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἱππεῦσι δημαρχίαν αἰτῆσαι ἐπέτρεψε· καὶ μαθὼν ὅτι βιβλία ἄττα ἐφ' ὕβρει τινῶν συγγράφοιτο, ζήτησιν αὐτῶν ἐποιήσατο· καὶ ἐκεῖνά τε τὰ μὲν ἐν τῇ πόλει εὑρεθέντα πρὸς τῶν ἀγορανόμων, τὰ δὲ ἔξω πρὸς τῶν ἑκασταχόθι ἀρχόντων, κατέφλεξε, καὶ τῶν συνθέντων αὐτὰ ἐκόλασέ τινας. ἐπειδή τε συχνοὶ φυγάδες, οἱ μὲν ἔξω τῶν τόπων ἐς οὓς ἐξωρίσθησαν, διατριβὰς ἐποιοῦντο, οἱ δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις ἁβρότερον διῆγον, ἀπηγόρευσε, μηδένα πυρὸς καὶ ὕδατος εἰρχθέντα, μήτε ἐν ἠπείρῳ διατρίβειν, μήτε ἐν νήσων τῶν ὅσαι ἔλαττον τετρακοσίων ἀπὸ τῆς ἠπείρου σταδίων ἀπέχουσι πλὴν Κῶ τε καὶ Ῥόδου, Σάρδους τε καὶ Λέσβου. ταύτας γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως μόνας ὑπεξείλετο. ἐκεῖνά τε οὖν αὖθις προσέταξε, καὶ τὸ μήτε περαιοῦσθαί πῃ ἄλλοσε, μήτε πλοῖα πλείω φορτικοῦ τε ἑνὸς χιλιοφόρου, καὶ κωπήρων δύο κεκτῆσθαι· μήτε δούλοις, ἢ καὶ ἀπελευθέροις, ὑπὲρ εἴκοσι χρῆσθαι· μήτ' οὐσίαν ὑπὲρ δώδεκα καὶ ἡμίσειαν μυριάδα ἔχειν. τιμωρηθήσεσθαι καὶ αὐτοὺς ἐκείνους, καὶ τοὺς ἄλλους τούς τι παρὰ ταῦτα συμπράξαντας σφίσιν ἐπαπειλήσας.

Ταῦτά τε οὕτως, ὅσα γε καὶ ἐς ἱστορίαν ἀναγκαῖά ἐστι, διενομοθετήθη· καὶ πανηγύρεις ἔξω τῶν νενομισμένων ὑπό τε τῶν ὀρχηστῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἱππέων ἐποιήθη. τά τε Ἄρεια τότε μέν, ἐπεὶ ὁ Τίβερις τὸν ἱππόδρομον προκατέσχεν, ἐν τῇ τοῦ Αὐγούστου ἀγορᾷ καὶ ἵππων δρόμῳ τρόπον τινὰ καὶ θηρίων σφαγῇ ἐτιμήθη· αὖθις δέ, ὥσπερ εἴθιστο, ἐγένετο, καὶ λέοντάς γε ἐς αὐτὰ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ διακοσίους ὅ, τε Γερμανικὸς ἀπέκτεινεν,

A sed Germanicus, vti consueuerat. petiit deinde à senatu, excusatione belli Germanici prælata, ne ipsum posthac domi suæ salutarent, néve in malam partem acciperent, si deinceps non conuiuaretur cum eis. nam frequenter eum salutare, præsertim quoties senatus ageretur, in foro, in curia, intrantem abeuntémque, ac iam in ipso etiam palatio, sedentem, cubantémque moris erat, non senatoribus modò, sed equitibus quoque, & plebeis nonnullis. B Neque verò à cura reipublicæ Augustus ideo animum auertit, quin & equitibus ius petendi tribunatus plebis concederet, & famosorum libellorum, quos ad traducendos homines à quibusdam conscribi acceperat, conquisitionem fieri iuberet, repertos in vrbe ab ædilibus, extra vrbem à singulorum locorum præfectis comburi mandaret, in autores eorum quosdam animaduerteret. C Quòd per multi extorres, alii extra loca in quæ expositi fuerant, versabantur, alii in iis ipsis delicatius viuebant, edixit ne quis eorum quibus aqua & igni esset interdictum, in continenti, aut insula vlla nisi quæ quinquaginta millia passuum ab continente distaret, excepta, Co, Rhodo, Sardinia & Lesbo (quas mihi non liquet cur eximias habuerit) degeret: néve aliquò traiicere, aut plures naues quàm vnam onerariam, mille amphoras capientem, D & duas actuarias, néve seruos aut libertos super viginti haberet: ne plus quingentis millibus nummûm possideret: minatus pœnam & ipsis exulibus & iis qui contra has leges in vlla re ipsis auxilio fuissent.

Edictum de famosis libellis.

Lex de exulum luxu inhibendo.

Hæc tum leges ab eo (quæ quidem in historia referri mereantur) latæ sunt, ludíque extraordinarii ab histrionibus & equitibus acti, Martísque ludi in foro Augusti (quia E circum Tiberis stagno occupauerat) cum equorum decursu quodam & venatione celebrati. Hi iterum facti ludi sunt, & in circo iis Germanicus ducentos leones occîdit.

porticúsque Liuiæ, in honorem C. & L. Cæsaris ædificata, tum dedicata fuit.

Anno V.C. 766.

L. Munatio, C. Silio consulibus, Augustus quintùm in decennium gubernationem reipublicæ, inuitus scilicet, accepit: Tiberio tribunitiam potestatem prorogauit: Druso Tib. F. potestatem consulatus tertio anno, etiam non gesta prætura, petendi concessit: sibi autem propter senectutem, cuius causa rarissimè in senatum veniebat, consiliarios annuos viginti petiit: quum antè in senos menses quindenos accepisset. Decretum porro est vt quæcunque Augustus cum his, consulibúsque & designatis consulibus, cum adoptitiis suis nepotibus, ac reliquis quos quoque tempore assumpsisset, deliberans statuisset, rata non minus quàm in curia si statuta fuissent, haberentur. Hæc ex senatusconsulto, sicut antè re ipsa habebat, adeptus, plerunque etiam decumbens sententiam dixit. Quia verò vigesimæ pensio adeo omnibus ferè molesta erat, vt videretur aliquid noui motus excitatura, misso in senatum libello, aliorum redituum excogitandorum negotium eis dedit: non vt abrogaret id tributi genus, sed vt nullum aliud eo probabilius ipsis inuenientibus, idipsum vel ab inuitis absque sua inuidia confirmaretur: ne verò si Germanicus Drusúsque sententiam tulissent, eam suo iussu pronuntiatam senatus suspicaretur, ac indiscussam approbaret, vetuit ne quam sententiam ii dicerent. Multis ea re in senatu sermonibus agitata, nonnullísque etiam sibi per literas indicatis, quum quiduis eos faciliùs quàm vigesimam toleraturos intelligeret, in agros & domos pensionem transtulit, ac confestim, non ostenso quantum aut quo pendendum cuilibet modo foret, alios aliò demisit, qui priuatorũ ac ciuitatum facultates describerẽt: vt quum singuli maiorem iacturam vererentur, mallent vigesimam pẽdere. idque eius consilium ita res ipsa probauit.

Pensionis genus.

A ἥ τε στοὰ ἡ Λιουία καλουμένη ᾠκοδομήθη τε ἐς τιμὴν τοῦ τε Γαΐου καὶ τοῦ Λουκίου τῶν Καισάρων, καὶ τότε καθιερώθη.

Λουκίου δὲ δὴ Μουνατίου καὶ Γαΐου Σιλίου ἐς τοὺς ὑπάτους ἐσγραφέντων, τήν τε προστασίαν τῶν κοινῶν τὴν δεκέτιν τὴν πέμπτην ἄκων δὴ ὁ Αὔγουστος ἔλαβε, καὶ τῷ Τιβερίῳ τὴν ἐξουσίαν τὴν δημαρχικὴν αὖθις ἔδωκε· τῷ τε Δρούσῳ τῷ υἱεῖ αὐτοῦ ὑπατείαν ἐς ἔτος τρίτον, καὶ πρὶν στρατηγῆσαι, αἰτῆσαι B ἐπέτρεψε· καὶ συμβούλους, ὑπὸ τοῦ γήρως (ὑφ' οὗπερ οὐδὲ ἐς τὸ βουλευτήριον ἔτι, πλὴν σπανιώτατα, συνεφοίτα) εἴκοσιν ἐτησίους ᾐτήσατο. πρότερον γὰρ καθ' ἑξάμηνον πεντεκαίδεκα προσετίθετο. καὶ προσεψηφίσθη, πάνθ' ὅσα ἂν αὐτῷ μετά τε τοῦ Τιβερίου καὶ μετ' ἐκείνων τῶν τε ἀεὶ ὑπατευόντων, καὶ τῶν ἐς τοῦτο ἀποδεδειγμένων, τῶν τε ἐγγόνων αὐτοῦ τῶν ποιητῶν δηλονότι, τῶν τε ἄλλων ὅσους ἂν ἑκάστοτε προσπαραλάβῃ, βουλευομένῳ δό- C ξῃ, κύρια, ὡς καὶ πάσῃ τῇ γερουσίᾳ ἀρέσαντα, εἶναι. τοῦτ' οὖν ἐκ τοῦ δόγματος, ὅπερ που καὶ ἄλλως τῷ γε ἔργῳ εἶχε, προσθέμενος, οὕτω τὰ πλείω καὶ κατακείμενος ἔστιν ὅτε ἐχρημάτιζεν. ἔπειτ' ἐπεὶ τῇ εἰκοστῇ πάντες, ὡς εἰπεῖν, ἐβαρύνοντο, καὶ ἐδόκει τι νεώτερον ἔσεσθαι, ἔπεμψε βιβλίον ἐς τὴν βουλήν, κελεύων ἄλλους τινὰς αὐτοὺς πόρους ἐπιζητῆσαι. τοῦτο δὲ οὐχ ὡς καὶ ἐκεῖνο τὸ τέλος καταλύσων ἐποίησεν, ἀλλ' ἵνα μηδενὸς ἄλλου 402 αἱρετωτέρου σφίσι φανέντος, καὶ ἄκοντες αὐτὸ ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ διαβολῆς βεβαιώσωσι· καὶ D ὅπως γε μὴ τοῦ Γερμανικοῦ τοῦ τε Δρούσου γνώμην τινὰ εἰπόντων, ὑποτοπήσωσί τε ἐκ τῆς αὐτοῦ ἐντολῆς τοῦτο γεγενῆσθαι, καὶ ἀνεξέτασον αὐτὴν ἕλωνται, προσέταξε μηδέτερον αὐτῶν μηδὲν εἰπεῖν. καὶ ἐλέχθη μὲν πολλά, καὶ τινὰ καὶ διὰ βιβλίων τῷ Αὐγούστῳ ἐδηλώθη· καταμαθὼν δὲ ἐξ αὐτῶν πάντα μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο ἑτοίμους σφᾶς ὑπομεῖναι ὄντας, ἐπί τε τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐπὶ τὰς οἰκίας E τὴν συντέλειαν ἦγαγε, καὶ παραχρῆμα μηδὲν εἰπών, μήθ' ὅσον μήθ' ὅπως αὐτὸ δώσουσιν, ἔπεμψεν ἄλλους ἄλλῃ τά τε τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὰ τῶν πόλεων κτήματα ἀπογραψομένους· ἵν' ὡς καὶ μειζόνως ζημιωθησόμενοι δείσωσι, καὶ τὴν εἰκοστὴν τελεῖν ἐθελήσωσιν. ὃ καὶ ἐγένετο. καὶ ταῦτα μὲν ὧδέ πῃ τῷ Αὐγούστῳ διῳκεῖτο.

A Ἐν δὲ τῇ τῶν Αὐγουσταλίων θέᾳ, ἥτις ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ γενεθλίοις ἐγίγνετο, ἀνήρ τις ἐμμανὴς ἔς τε τὸν δίφρον τὸν τῷ Καίσαρι τῷ Ἰουλίῳ κείμενον ἐνιδρύνθη, καὶ τὸν στέφανον αὐτοῦ λαβὼν περιέθετο. καὶ ἐδόκει ἐς τὸν Αὔγουστόν τι σημαίνειν. ὅπερ καὶ ἀληθὲς ἦν· τῷ γὰρ ἐχομένῳ ἔτει, ἐν ᾧ Σέξτος τε Ἀπουλήιος καὶ Σέξτος Πομπήιος ὑπάτευον, ἐξωρμήθη τε ἐς τὴν Καμπανίαν ὁ Αὔγουστος, καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν τῇ Νεαπόλει διαθεὶς, ἔπειτα ἐν Νώλῃ μετήλλαξε. τέρατα δὲ ἄρα ἐς τοῦτο αὐτῷ φερονία, οὔτε ἐλάχιστα, οὔτε δυσξύμβλητα ἐγεγένητο. B ὅ,τε γὰρ ἥλιος πᾶς ἐξέλιπε, καὶ τοῦ οὐρανοῦ τὸ πολὺ καίεσθαι ἔδοξε· ξύλα τε διάπυρα ἀπ' αὐτοῦ πίπτοντα ἐφαντάσθη, καὶ ἀστέρες κομῆται καὶ αἱματώδεις ὤφθησαν. βουλῆς τε ἐπὶ τῇ νόσῳ αὐτοῦ ἐπαγγελθείσης, ἵν' εὐχὰς ποιήσωνται, τό,τε συνέδριον κεκλεισμένον εὑρέθη, καὶ βύας ὑπὲρ αὐτοῦ καθήμενος ἔβυξε· καὶ κεραυνὸς ἐς εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἑστῶσαν ἐμπεσὼν, τὸ γράμμα τὸ πρῶτον τοῦ ὀνόματος τοῦ Καίσαρος ἠφάνισεν. C ὅθεν οἱ μάντεις αὐτὸν τῇ μετὰ τοῦτο ἑκατοστῇ ἡμέρᾳ θείας τινὸς μοίρας μεταλήψεσθαι ἔφασαν· τεκμαιρόμενοι ὅτι τό,τε στοιχεῖον ἐκεῖνο τὸν ἑκατὸν ἀριθμὸν παρὰ τοῖς Λατίνοις, καὶ τὸ λοιπὸν πᾶν ὄνομα θεὸν παρὰ τοῖς Τυρσηνοῖς νοεῖ. ταῦτα μὲν ζῶντος ἔτ' αὐτοῦ προεφάνη. τοῖς δὲ δὴ ἔπειτα ἀνθρώποις καὶ τὸ τῶν ὑπάτων τοῦ τε Σεργίου Σουλπικίου Γάλβου ἐνθύμιον ἐγένετο. ἐκεῖνοί τε γὰρ συγγενεῖς πη τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ὄντες ἦρχον, καὶ ὁ Γάλβας ὁ τὸ κράτος ὕστερον λαβὼν, τότε ἐν αὐτῇ τῇ νουμηνίᾳ D ἐς τοὺς ἐφήβους ἐνεγράφη· ἐπεὶ οὖν πρῶτος μετὰ τὸ Αὐγούστου γένος ἐκ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ἐμονάρχησε, λόγον τισὶ παρέσχεν, ὡς οὐκ ἀπὸ ταὐτομάτου τότε ταῦτα, ἀλλ' ἐκ δαιμονίου προβουλῆς ἐγένετο. ὁ δ' οὖν Αὔγουστος, νοσήσας μετήλλαξε· καί τινα ὑποψίαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἡ Λιουία ἔλαβεν, ἐπειδὴ πρὸς τὸν Ἀγρίππαν κρύφα ἐς τὴν νῆσον διέπλευσε, καὶ ἐδόκει οἱ καὶ πάνυ καταλλαγήσεσθαι. E δείσασα γὰρ (ὥς φασι) μὴ καὶ ἐπὶ τῇ μοναρχίᾳ αὐτὸν καταγάγῃ, σῦκά τινα ἐπὶ δένδροις ἔτ' ἐπόντα, ἀφ' ὧν ὁ Αὔγουστος αὐτοχειρίᾳ συκάζειν εἰώθει, φαρμάκῳ ἔχρισε. καὶ αὐτή τε ἅμα τὰ ἀνήλειφα ἤσθιε, κἀκείνῳ τὰ πεφαρμαγμένα προσέβαλλεν. εἴτ' οὖν ἐκ τούτου, εἴτε καὶ ἄλλως ἀρρωστήσας, τούς τε ἑταίρους συνεκάλεσε,

Enimuero Augustalibus ludis, quibus natalis Augusti celebrabatur, mēte quidam vir captus in sede Iulio Cæsari posita seipsum collocauit, coronámq; eius arreptā suo capiti imposuit: idque, quod res erat, videbatur Augusto aliquid portendere. Nanq; anno insequēti, Sex. Apuleio, Sex. Pōpeio cōsulibus, in Cāpaniā profectus Augustus, exhibito Neapoli spectaculo, Nolæ morti cōcessit. Prodigia quæ id ei prædicerēt, neq; minima neque obscura euenerāt. sol totus defecerat: magna pars cœli ardere visa fuerat: ignita ligna de cœlo cadere apparuerant: crinitæ & sanguinolētæ stellæ fulserant: quū senatus indictus esset vt pro salute Augusti vota cōciperētur, curia clausa inuēta erat, eiq; insidens bubo cecinerat: fulmē in statuā eius in Capitolio positam delatum primam nominis Cæsaris literā deleuerat. ideo vates eum cētesima pòst die diuinæ naturæ cuiusdā participē fore dixerāt: eo id cōiectati, quòd litera C apud Latinos cētenariū numerū designat, reliqua nominis pars AEsar Hetruscorum lingua deum significat. Hæc ostenta Augusto adhuc in viuis morante acciderunt. Posteris autem consulum quoque & Sergii Sulpicii Galbæ euentus in omē tractus est: quorum illi tum Augusto genere iuncti magistratū gessissent, quum fato is fungeretur: Galba autē qui imperio deinde potitus est, ipsis calendis eius anni Ianuariis virilem togam sumpsisset: isque quia primus post Augusti genus finitū ex reliquis vnus Romanorum summam rerū obtinuit, data est occasio sermoni quorundā, quasi tum ea nō casu sed diuino quodam consilio euenissent. Cæterùm Augustus ex morbo decessit, suspecta nōnihil Liuia, quasi eius fraude obiisset. Etenim ad Agrippā Augustus clā vxore in insulam trāsmiserat, visúsq; erat omnino cū eo in gratiā rediisse. Veritā itaque Liuiā ne eum reduceret Augustus, ac imperiū ei traderet, ficus quasdam in arboribus adhuc pendentes, quas sua manu Augustus decerptas comedere consueuisset, veneno infecisse, eique medicatas carpendas obtulisse, ipsam sanas edisse ferunt. Siue ea causa morbi, siue alia fuit, id sanè constat, conuocatis sociis,

ANNO V.C. 767.

Augusti mors.

Prodigia mortem Augusti antecedentia.

Galba virilem togam sumit.

Liuia suspecta, quasi veneno Augustum sustulisset.

Augustus Agrippæ reconciliatus.

Roma lapidea.

ac quæ opus essent dictis, tandem hæc verba protulisse, Romam se terream accepisse, lapideam relinquere. quo non ædificiorum elegantiam, sed firmitatem imperii innuere voluit: applausum quoque ab iis, veluti mimo aliquo finito ludiones solebant, poposcit, omnem humanæ vitæ partem eo subsannans. Vita excessit XIIII cal. Septembris: qua die quondam primum consulatum inierat. vixit annos LXXV, menses X, dies XXVI: siquidem natus est IX cal. Octobris. Solus summum imperium gessit à victoria apud Actium, annos (quibus tamen XIII dies desunt) XLIIII.

Plausus.

Liuiæ in celãda morte Augusti astus.

Mors eius non confestim innotuit. Nã Liuia metuens ne Tiberio in Dalmatia adhuc versante aliquid noui existeret, vsque ad eius aduentum eam clam habuit, vt quidem plerique & fide digniores autores tradunt: neque enim desunt qui adfuisse ægrotanti Augusto Tiberium, ab eóque mandata quædam accepisse perhibeant. Corpus Augusti Nola ad Romam vsque primores singularum ciuitatum per ordinem gestauerunt: ab equitibus exceptum, noctu vrbi illatum est. Postridie senatus habitus est: in eum reliqui senatores equestri habitu, magistratus senatorio, prætextis demptis, venerunt: Tiberius, filiúsque eius Drusus, pullam, forensi more paratam, amicti vestem, thure ipsi quoque rem sacram fecerunt, tibicine omisso. Consedit verò senatorum multitudo, solito quisque loco: consules autem inferius, alter in prætoriis, alter in tribunorum plebis subselliis. Tum Tiberio impunitas data, quòd cadauer (prohibitum enim hoc erat) tetigisset ac comitatus fuisset.

Corpus Augusti vt Romam delatum.

Cadauer tangere religioni est.

Pòst testamentum Augusti Polybius quidam ex Cæsaris libertis recitauit, quasi non conueniens id à senatore legi. In testamento (sicuti quidam memoriæ tradiderunt) ex besse Tiberius, ex triente Liuia hæres instituebantur.

Polybius.

Testamentum Augusti & legata.

A καὶ εἰπὼν ὅσα ἔχρῃζε, τέλος ἔφη ὅτι, " Τὴν Ῥώμην γηΐνην παραλαβὼν, λιθίνην ὑμῖν " καταλείπω. Τοῦτο μὲν οὖν οὐ πρὸς τὸ τῶν " οἰκοδομημάτων αὐτῆς ἀκριβὲς, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς ἰσχυρὸν ἐνεδείξατο. κρότον δὲ δή τινα παρ' αὐτῶν ὁμοίως τοῖς γελωτοποιοῖς, ὡς ἐπὶ μίμου τινὸς τελευτῇ, αἰτήσας, καὶ πάμπανυ πάντα τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον διέσκωψε. καὶ ὁ μὲν οὕτω τῇ ἐννεακαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου, ἐν ᾗ ποτε τὸ πρῶτον ὑπάτευσε, 403

B μετήλλαξε· ζήσας μὲν πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας δέκα, καὶ ἡμέρας ἓξ καὶ εἴκοσι· (τῇ γὰρ τρίτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Σεπτεμβρίου ἐγεγέννητο) μοναρχήσας δὲ ἀφ' οὗ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ ἐνίκησε, τέσσαρα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη, δεκατριῶν ἡμερῶν δέοντα.

Οὐ μέντοι καὶ ἐκφανὴς εὐθὺς ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐγένετο. Ἡ γὰρ Λιουΐα, φοβηθεῖσα μὴ τοῦ Τιβερίου ἐν τῇ Δαλματίᾳ ἔτ' ὄντος νεωτερισθῇ τι, συνέκρυψεν αὐτὸν μέχρις οὗ ἐκεῖνος ἀφίκετο. ταῦτα γὰρ οὕτω τοῖς τε πλείοσι

C καὶ ἀξιοπιστοτέροις γέγραπται. εἰσὶ γάρ τινες οἳ καὶ παραγενέσθαι τὸν Τιβέριον τῇ νόσῳ αὐτοῦ, καὶ ἐπισκήψεις τινὰς παρ' αὐτοῦ λαβεῖν ἔφασαν. τὸ δ' οὖν σῶμα τὸ τοῦ Αὐγούστου ἐκ μὲν τῆς Νώλης οἱ πρῶτοι καθ' ἑκάστην πόλιν ἐκ διαδοχῆς ἐβάστασαν, πρὸς δὲ δὴ τῇ Ῥώμῃ γενόμενον οἱ ἱππεῖς παραλαβόντες νυκτὸς ἐς τὸ ἄστυ ἐσεκόμισαν. τῇ τε ὑστεραίᾳ βουλὴ ἐγένετο, καὶ ἐς αὐτὴν οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ἱππάδα στολὴν ἐνδεδυκότες

D συνῆλθον, οἱ δ' ἄρχοντες τὴν βουλευτικὴν, πλὴν τῶν ἱματίων τῶν περιπορφύρων. ὁ δὲ δὴ Τιβέριος καὶ ὁ Δροῦσος ὁ υἱὸς αὐτοῦ φαιὰν, ἣν ἀγοραῖον τρόπον πεποιημένην, εἶχον. καὶ τοῦ μὲν λιβανωτοῦ καὶ αὐτοὶ ἔθυσαν, τῷ δ' αὐλητῇ οὐκ ἐχρήσαντο. ἐκαθέζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ, ὡς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τοῖς τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τοῖς τῶν δημάρχων. καὶ

E μετὰ τοῦτο τῷ Τιβερίῳ ἄδεια ἐδόθη, ὅτι τοῦ νεκροῦ, οὐκ ἐξὸν δὴ, ἥψατο, καὶ συμπαρέπεμψεν αὐτόν.

Καὶ μετὰ τοῦτο τὰς διαθήκας αὐτοῦ Πολύβιός τις Καισάρειος ἀνέγνω· ὡς μὴ πρέπον βουλευτῇ τοιοῦτόν τι ἀναλέγεσθαι. κατελέλειπτο δὲ ἐν αὐταῖς τὰ μὲν δύο μέρη τοῦ κλήρου τῷ Τιβερίῳ, τὸ δὲ λοιπὸν τῇ Λιουΐᾳ, ὡς τινὲς λέγουσιν.

ἵνα γάρ τι καὶ ἐκείνη τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀπόνηται, παρὰ τῆς βουλῆς ᾐτήσατο, τοσοῦτον αὐτῇ καὶ παρὰ τὸν νόμον καταλιπεῖν δυνηθῆναι. κληρονόμοι μὲν δὴ οὗτοι ἐγεγράφατο. κτήματα δὲ καὶ χρήματα πολλὰ πολλοῖς καὶ τῶν προσηκόντων οἱ καὶ τῶν ἀλλοτρίων, οὐχ ὅπως βουλευταῖς καὶ ἱππεῦσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσι, τῷ τε δήμῳ χιλίας μυριάδας, καὶ τοῖς στρατιώταις, τοῖς μὲν δορυφόροις κατὰ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμάς, τοῖς δὲ ἀστικοῖς τὴν ἡμίσειαν· τῷ τε λοιπῷ τῷ πολιτικῷ πλήθει πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δοθῆναι ἐκέλευσε. καὶ προσέτι καὶ τοῖς παισίν, ὧν μικρῶν ἔτι ὄντων, τοὺς πατέρας τῶν οὐσιῶν ἐκεκληρονομήκει, προσέταξε πάντα μετὰ τῶν προσόδων, ἐπειδὰν ἀνδρωθῶσιν, ἀποδοθῆναι. ὅπερ που καὶ ζῶν ἐποίει. εἰ γάρ τινα τέκνα ἔχοντα διεδέξατο, τοῖς παισὶν αὐτοῦ πάντως, εἰ μὲν ἤδη τότε τέλειοι ἦσαν, εὐθύς, εἰ δὲ μή, μετὰ τοῦτο πάντα ἀπεδίδου. τοιοῦτος μέντοι περὶ τοὺς ἀλλοτρίους παῖδας ὤν, τὴν θυγατέρα οὔτε κατήγαγε, καίπερ καὶ δωρεῶν ἀξιώσας, καὶ ταφῆναι ἐν τῷ αὐτοῦ μνημείῳ ἀπηγόρευσε. τοσαῦτα μὲν αἱ διαθῆκαι ἐδήλουν. ἐσεκομίσθη δὲ καὶ βιβλία τέσσαρα· καὶ αὐτὰ ὁ Δροῦσος ἀνέγνω. ἐγέγραπτο δὲ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ὅσα τῆς ταφῆς εἴχετο· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ ἐς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ σταθείσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε. τὸ τρίτον, τά τε τῶν στρατιωτῶν καὶ τὰ τῶν προσόδων, τῶν τε ἀναλωμάτων τῶν δημοσίων, τό τε πλῆθος τῶν ἐν τοῖς θησαυροῖς χρημάτων, καὶ ὅσα ἄλλα τοιουτότροπα ἐς τὴν ἡγεμονίαν φέροντα ἦν, εἶχε. καὶ τὸ τέταρτον ἐντολὰς καὶ ἐπισκήψεις τῷ Τιβερίῳ καὶ τῷ κοινῷ, ἄλλας τε, καὶ ὅπως μήτ' ἀπελευθερῶσι πολλούς, ἵνα μὴ παντοδαποῦ ὄχλου τὴν πόλιν πληρώσωσι· μήτ' αὖ ἐς τὴν πολιτείαν συχνοὺς
404 ἐσγράφωσιν, ἵνα πολὺ τὸ διάφορον αὐτοῖς πρὸς τὸ ὑπήκοον ᾖ. τά τε κοινὰ πᾶσι τοῖς δυναμένοις καὶ εἰδέναι καὶ πράττειν ἐπιτρέπειν, καὶ ἐς μηδένα ἀναρτᾶν αὐτὰ παρῄνεσε σφίσιν· ὅπως μήτε τυραννίδος τις ἐπιθυμήσῃ, μήτ' αὖ πταίσαντος ἐκείνου, τὸ δημόσιον σφαλῇ. γνώμην τε αὐτοῖς ἔδωκε, τοῖς τε παροῦσιν ἀρκεσθῆναι, καὶ μηδαμῶς ἐπὶ πλεῖον τὴν ἀρχὴν ἐπαυξῆσαι ἐθελῆσαι.

A nam Augustus vt suorum quoque aliqua bonorum pars ad Liuiam peruenire posset, à senatu petierat vt tantum etiam præter legum præscripta legare ei posset. Bona autem & pecuniam, multa multis, non necessariis modò suis, sed nihil ad se pertinentibus etiam, neque senatoribus tantùm equitibúsque, sed regibus etiã, legauit: populo quadringentis sestertiûm, militibus prætorianis singulis millia nummûm, vrbanis quingenos sestertios, reliquæ
B vrbanæ multitudini viritim trecenos: pueris etiam, quorum parẽtum, ipsis adhuc teneram ætatem agentibus, hæreditates adierat, paternas facultates cum reditibus iussit reddi, simul ac virilem ætatem attigissent: quod idem superstes etiam obseruauerat, vt, si cuius hæres fieret, cui liberi essent, omnino his paterna bona vel statim, si adulti essent, vel pòst omnia restitueret. At qui ea bonitate erga aliorum liberos vtebatur, tamen filiam suam in patriam
C non reduxit, quanuis donatione eã dignatus, inque suo sepulcro humari prohibuit. Illati sunt præterea in senatum libri quatuor, quos Drusus recitauit. Primo continebantur de funere suo mandata: altero enumeratio rerum à se gestarum, quam incidi in columnas æneas, ac statui eas ante suum sacrarium iubebat. tertius summam militum, redituum, impendiorum publicorum, pecuniæ in thesauris, aliaque id genus ad
D principatum pertinentia indicabat. quarto præcepta & consilia Tiberio ac reipublicæ data, interque alia, ne multos manumitterent, ne nimirũ varia turba vrbs impleretur: néve multos iure ciuitatis donarent, quò videlicet ipsi multa haberent suis subditis potiora: vt rempublicam omnibus qui prudentia ac rerum gerendarum peritia essent præditi, committerent, neque vni alicui eam totam crederent: ne vel
E tyrannidem is affectaret, vel eo aduerso passo respublica corrueret. vt contenti præsenti fortuna, non cuperent fines imperii proferre:

Quatuor libri Augusti.

Præcepta reipublicę feliciter gerendę.

quippe quum difficulter imperium tantum seruari possit, periculum fore, ne plura appetendo, parta quoque amitterent. Hoc eum non verbis modò, sed re etiam seruasse constat. nanque etsi plurima barbarorum sui iuris poterat efficere, nunquam tamen voluit.

Funus Augusti.

Secundum hæc funus eius factũ est. Lectus erat ex auro & ebore constructus, purpureis stragulis, auróque iis intertextis, ornatus. in eius infima parte cadauer arcæ cuidam inclusum latebat: imago autem eius cerea, habitu triumphali, conspiciebatur. hanc à palatio ducebant consules designati. altera aurea ex curia, tertia in curru triumphali ducebatur. Post has, auorum ipsius, ac cognatorum vita functorum (excepta Iulii Cæsaris, qui inter semideos erat relatus) aliorúmque qui Romæ vnquam factis suis præclari fuissent imagines, initio à Romulo facto, ferebantur: inter quas Pompeii quoque Magni imago quædam, omnésque nationes quas subegisset, cum suo ipsarum cultu effictæ cernebantur. has reliqua omnia quæ suprà commemorauimus, subsecuta sunt. Feretro posito ad rostra, pro illis Drusus quādam orationem de scripto recitauit: cæterùm pro rostris Iuliis Tiberius ex senatusconsulto ad populum in hæc propemodum verba perorauit,

Pompeij Magni imago in funere Augusti ducta.

Rostra Iulia.

Tiberij in funere Augusti oratio.

QVAE priuatim ab homine cognato de diuo Augusto dicenda fuerunt, à Druso dicta sunt. Quoniam autem eum, ídque meritò, publica etiam aliqua voce senatus dignatus est, id muneris mihi iniunctum iure esse satis scio. cui enim laudatio hæc rectius quàm mihi, filio eius successoríque, mandata fuisset? Veruntamen nō futuram meam orationem longè & vestra voluntate, & Augusti dignitate inferiorem, confidere nequaquam possum. Quæ si apud exteros mihi esset habenda, vehementer vtique timuissem, ne meis ii verbis intēti, ex iis res quoque illius gestas æstimaturi essent: nunc me id cōsolatur, quòd apud vos dicēdum

Exordium à difficultate orationis futuræ, qua & beneuolentiam captat, & nonnihil attentionis mouet.

A δυσφύλακτόν τε γὰρ αὐτὴν ἔσεσθαι, καὶ κινδυνεύσειν ἐκ τούτου καὶ τὰ ὄντα ἀπολέσαι ἔφη. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὄντως ἀεί ποτε οὐ λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἐτήρησε· παρὸν γοῦν αὐτῷ πολλὰ ἐκ τοῦ βαρβαρικοῦ προσκτήσασθαι, οὐκ ἠθέλησε. ταῦτα μὲν αἱ ἐντολαὶ εἶχον.

Μετὰ δὲ τοῦτο ἡ ἐκφορὰ αὐτοῦ ἐγένετο. κλίνη ἦν ἔκ τε ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ πεποιημένη, καὶ στρώμασιν ἁλουργοῖς διαχρύσοις κεκοσμημένη· B καὶ ἐν αὐτῇ τὸ μὲν σῶμα κάτω που ἐν θήκῃ συνεκέκρυπτο· εἰκὼν δὲ δή τις αὐτοῦ κηρίνη ἐν ἐπινικίῳ στολῇ ἐξεφαίνετο. καὶ αὕτη μὲν ἐκ τοῦ παλατίου πρὸς τῶν ἐς νέωτα ἀρχόντων, ἑτέρα δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου χρυσῆ, καὶ ἑτέρα αὖ ἐφ᾽ ἅρματος πομπικοῦ ἤγετο. καὶ μετὰ ταύτας αἵ τε τῶν προπατόρων αὐτοῦ, καὶ αἱ τῶν ἄλλων συγγενῶν τῶν τεθνηκότων (πλὴν τῆς τοῦ Καίσαρος, ὅτι ἐς τοὺς ἥρωας ἐσεγέγραπτο) αἵ τε τῶν ἄλλων Ῥωμαίων τῶν καὶ καθ᾽ ὁτιοῦν πρωτευσάντων, ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Ῥωμύλου ἀρ- C ξάμεναι, ἐφέροντο. καί τις καὶ τοῦ Πομπηίου τοῦ Μεγάλου εἰκὼν ὤφθη, τά τε ἔθνη πάνθ᾽ ὅσα προσεκτήσατο, ἐπιχωρίως σφίσιν ὡς ἕκαστα ἀπεικασμένα ἐπέμφθη. κἀκ τούτου καὶ τἄλλα αὖθις ὅσα ἐν τοῖς ἄνω λόγοις εἴρηται, ἐφέσπετο. προτεθείσης δὲ τῆς κλίνης ἐπὶ τοῦ δημηγορικοῦ βήματος, ἀπὸ μὲν ἐκείνου ὁ Δροῦσός τι ἀνέγνω· ἀπὸ δὲ τῶν ἑτέρων ἐμβόλων τῶν Ἰουλίων ὁ Τιβέριος δημόσιον δή τινα κατὰ δόγμα λόγον ἐπ᾽ αὐτῷ τοιόνδε ἐπε- D λέξατο,

ΟΣΑ ΜΕΝ ἰδίᾳ καὶ παρὰ τῶν συγγενῶν ἐπὶ τῷ θείῳ ἐκείνῳ ΑΥγούστῳ λεχθῆναι ἔδει, Δροῦσος εἴρηκεν· ἐπεὶ δὲ καὶ δημοσίας τινὸς φωνῆς ἡ γερουσία καλῶς ποιοῦσα ἠξίωσεν αὐτόν, οἶδα μὲν προσήκοντα ἐμαυτῷ τὸν λόγον τόνδε ἐπιτραπείς (τίς γὰρ ἂν δικαιότερον ἐμοῦ τοῦ καὶ παιδὸς αὐτοῦ καὶ διαδόχου τὸν ἐπ᾽ αὐτῷ ἔπαινον ἐνεχειρίσθη;) οὐ E μέντοι καὶ θαρρεῖν ἔχω, ὡς οὐ πολὺ καταδεέστερος καὶ τῆς ὑμετέρας περὶ αὐτοῦ βουλήσεως καὶ τῆς ἐκείνου ἀξιώσεως ὤν. ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἐν ἀλλοτρίοις τισὶ λέξειν ἔμελλον, σφόδρα ἂν ἐφοβούμην μή, τῷ ἐμῷ λόγῳ προσέχοντες, τοιαῦτα καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ νομίσωσιν εἶναι· νῦν δὲ δὴ παραμυθεῖταί με ὅτι παρ᾽ ὑμῖν

A τοῖς πάντα τε ἀκριβῶς αὐτὰ εἰδόσι, καὶ πάντων αὐτῶν πεπειραμένοις, καὶ διὰ ταῦτα καὶ τῶν ἐπαίνων τῶνδε αὐτὸν ἠξιωκόσι, τοὺς λόγους ποιήσομαι. οὐ γὰρ ἐξ ὧν ἂν ἔγωγε εἴπω καὶ τὴν ἐκείνου ἀρετὴν κρινεῖτε, ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτοὶ σύνιστε, καὶ τοῖς ἐμοῖς λόγοις βοηθήσετε, ἀναπληροῦντες τὸ ἐλλεῖπον τῇ μνήμῃ τῶν γεγονότων· ὥστε κοινὸν καὶ τοῦτο παρὰ πάντων τὸν ἔπαινον γενέσθαι, ἐμοῦ τε, ὥσπερ ἐν χορῷ τινὶ, τὰ κεφάλαια ἀποσημαίνοντος, καὶ ὑμῶν τὰ λοιπὰ συνεπηχούντων. οὐ γὰρ δὴ καὶ ἐκεῖνο B δέδοικα, μὴ ἤτοι ἐμοὶ ἀσθένειάν τινα καταγνῶτε, ὅτι μὴ δύναμαι τῆς ἐπιθυμίας ὑμῶν τυχεῖν, ἢ αὐτοὶ τῷ ὑπερβάλλοντι ὑμᾶς τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ φθονήσητε. τίς γὰρ οὐκ ἐπίσταται τοῦθ', ὅτι οὔτ' ἂν πάντες ἄνθρωποι συνελθόντες ἀξίους αὐτοῦ ἐπαίνους εἴποιεν; καὶ πάντες ἐθελονταὶ τῶν νικητηρίων αὐτῷ παραχωρεῖτε, οὐχ ὅτι οὐδεὶς ἂν ὑμῶν ἐξισωθείη οἱ, φθονοῦντες, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ ὑπερέχοντι αὐτοῦ ἀ- C γαλλόμενοι. ὅσῳ γὰρ ἂν οὗτος μείζων ὑμῖν φα-
405 νῇ, τοσούτῳ μείζονα ὑμεῖς εὐεργετεῖσθαι δόξετε, ὥστε μὴ ἀφ' ὧν ἐλαττοῦσθε αὐτοῦ, βασκανίαν ὑμῖν, ἀλλ' ἀφ' ὧν εὖ πεπόνθατε ὑπ' αὐτοῦ, σεμνότητα ἐγγενέσθαι. ἄρξομαι δὲ ἐντεῦθεν ὅθενπερ καὶ ἐκεῖνος τὰ κοινὰ πράττειν ἤρξατο· τουτέστιν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας αὐτοῦ. καὶ γὰρ τοῦτο ἓν τῶν μεγίστων τοῦ Αὐγούστου ἔργων ἐστὶν, ὅτι ἄρτι ἔκ τε τῶν παίδων ἐξεληλυθὼς, καὶ μειρακιοῦσθαι ἀρχόμενος, τὸν μὲν D ἄλλον χρόνον, καθ' ὃν καλῶς τὰ δημόσια πρὸς τοῦ ἡμιθέου ἐκείνου Καίσαρος διῳκεῖτο, παιδείᾳ προσεῖχεν· ἐπεὶ δ' ἐπιβουλευθέντος αὐτοῦ πάντα τὰ κοινὰ ἐταράχθη, τῷ τε πατρὶ ἅμα ἱκανῶς ἐτιμώρησε, καὶ ὑμῖν ἀναγκαίως ἐπεκούρησε, μήτε τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν φοβηθεὶς, μήτε τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων δείσας, μήτε τὴν ὀλιγοετίαν τὴν ἑαυτοῦ ὀκνήσας. καίτοι τί τοιοῦτον ἢ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν, ἢ Ῥωμύλος ὁ ἡμέτερος (οἵπερ που μάλιστα νεαροὶ E ὄντες, ἐλλόγιμόν τι ποιῆσαι δοκοῦσιν) ἔπραξαν; ἀλλὰ τούτους μὲν ἐάσω, ἵνα μὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ παραβάλλειν οἱ καὶ παραδεικνύναι σφᾶς, καὶ ταῦτα ἐν ὑμῖν μηδὲν ἧττον ἐμοῦ αὐτοὺς εἰδόσι, σμικροτέραν τὴν τοῦ Αὐγούστου ἀρετὴν ποιεῖν νομισθῶ. πρὸς μόνον δ' ἂν τὸν Ἡρακλέα καὶ τὰ ἐκείνου ἔργα παραθεωρῶν αὐτὸν, ὀρθῶς μὲν ἂν κατ' αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν δο-

TIBERII IN FVNERE AVGVSTI ORATIO.

est qui eas omnes cópertas habetis, qui ipsi experti eas estis, qui propter eas hac cum laudatione dignum censuistis. Non enim meis ex dictis de virtute eius iudicium facietis, sed ex his, quorum conscii estis, meum sermonem adiuuabitis: & quod ei deerit, ex memoria præteritorum addetis. Ita hæc collaudatio à vobis omnibus ex æquo proficiscetur, me veluti in choro quodam capita tantùm indicante, vobis reliqua succinentibus. Neque vereor ne vel tenuitatem virium mearum damnaturi, quia cupiditati vestræ satisfacere nequeo, vel virtuti eius vestram excedenti inuisuri sitis: quum nemo nesciat, ne si omnes quidem in vnū homines conueniant, dignis eum laudibus exornaturos, & vos de palma ei libenter concedere, non id inuidentes quòd nemo vestrûm cum eo conferri possit, sed ipsa etiam eius præstantia gaudentes. quanto enim vobis maior Augustus appareat, tā-to plura vos ab eo accepisse beneficia videbimini: vt non excellentia eius liuorem, sed merita reuerentiam apud vos pariant. Incipiam autem ab ea ætate eius qua ille ad rempublicam gerendam accessit, hoc est, à prima eius adolescentia: id enim ex maximis Augusti factis est, quòd primum pueritiam egressus, initio adolescétiæ, quum prius tempus, dum feliciter respublica à diuo Iulio administrabatur, disciplinæ capiendæ intentus vixisset, simul hic insidiis circumuentus, respublica conturbata fuit: & vltus est patris necem abundè, & vobis, maximè opus habentibus, opitulatus est: non multitudinem inimicorum veritus, non magnitudine rerum territus, non ætate sua trepidans. Quid horū simile Alexander ille Macedo, quid Romulus vester, egerunt, qui potissimùm iuuenes præclaras res gessisse censentur? quanquam hos quidē omitto, ne ipsa comparatione apud vos hæc mecum ex æquo cognita habentes, detrahere aliquid virtuti Augusti existimer. Vni Herculi eiúsque operibus fortassis rectè cum componere posse videar: quāquam

Augusti adolescentia.

Alexander.

Romulus.

Herculi Augustum præponit.

TIBERII IN FVNERE AVGVSTI ORATIO.

hîc quoque tantùm me institutum meum frustrabitur, quantum interest, quòd Hercules angues puer elisit, quòd vir ceruum quendam, & aprum, adeóque leonem, inuitus hoc & imperio adactus, interfecit: noster non inter feras, sed viros, belligerãdo, & leges sanciẽdo, rempublicam palam seruauit, sibíque splendorem parauit. Ob hæc etenim eum & prætorem & consulem fecistis: ea ætate qua multi militiam quoque recusant. Hoc fuit Augusto vitæ in republica agendæ, ac proinde meæ de eo orationis principium. Post hæc quũ videret secum maximam ac potissimam S. P. Q. R. partem consentire, esse tamen quosdam factiosos, quorum opera Lepidus, Antonius, Sex. Pompeius, Brutus, Cassiúsque vterentur, metuens ne multis simul ciuilibus bellis vrbs occupata diuelleretur ac exhauriretur, ita vt nullo modo se colligere denuo posset, prudentissimè ac summa cum Romani populi vtilitate ea confecit. Iunctis enim sibi potentissimis seditiosorum, ac ipsi Romæ imminentibus, eorum auxilio reliquos debellauit: quibus de medio sublatis, ab istis quoque nos liberauit, quum & inuitus quosdam illis concedendos propter maioris partis salutem: & ita cum singulis agere statuisset, ne simul contra vniuersos esset bellandum. vnde ipse quidem priuatim nullum commodum, vos apertè maximum estis adepti. Verùm quid multis eius in ciuilibus ac exteris bellis facta commemorare iuuat? quorum altera vtinam nunquam accidissent, alteris parta bona vtilitatem euidentiùs quàm vllo possit sermone fieri demonstrant: deinde quum pleraque fortunæ accepta ferantur, ac multorum ciuium sociorúmque auxilio confecta, cum iis communicandam eorum causam reddant, possintque fortassis etiam cum aliorum rebus gestis comparari. Igitur iis præteritis, quę variè scripta ac expressa legere viderèque quiuis potest: quæ ipsius maximè Augusti sunt opera, à nullo vnquam hominum edita, quibúsque ciuitatẽ

Qua arte seditiosos exciderit Augustus.

Reiectione à ciuilibus bellis ad posteriora transit.

A ξαιμι, τοσοῦτον δ᾽ ἂν τῆς προαιρέσεως διαμάρτοιμι, ὅσον ἐκεῖνος μὲν ἔν τε παισὶν ὄφεις, καὶ ἐν ἀνδράσιν ἔλαφόν τε τινὰ καὶ κάπρον, καὶ νὴ Δία καὶ λέοντα ἄκων καὶ ἐξ ἐπιτάξεως ἀπέκτεινεν· οὗτος δὲ οὐκ ἐν θηρίοις, ἀλλ᾽ ἐν ἀνδράσιν ἐθελοντὴς καὶ πολεμῶν καὶ νομοθετῶν, τό, τε κοινὸν ἀκριβῶς ἔσωσε, καὶ αὐτὸς ἐλαμπρύνθη. τοιγάρτοι διὰ ταῦτα καὶ στρατηγὸν αὐτὸν εἵλεσθε, καὶ ὕπατον ἀπεδείξατε, ἐκεῖνο τῆς ἡλικίας ἔχοντα ἐν ᾧ μηδὲ στρατεύεσθαί

B τινες ἐθέλουσιν. αὕτη μὲν δὴ καὶ Αὐγούστῳ τοῦ πολιτικοῦ βίου ἀρχή, καὶ ἐμοὶ τοῦ περὶ αὐτοῦ λόγου γέγονε. μετὰ δὲ δὴ τοῦτο ὁρῶν τὸ μὲν πλεῖστον καὶ κράτιστον καὶ τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς ἑαυτῷ συμφρονοῦν, στασιώταις δέ τισι τόν τε Λέπιδον καὶ τὸν Ἀντώνιον, τόν τε Σέξτον καὶ τὸν Βροῦτον τόν τε Κάσσιον, χρωμένους· καὶ φοβηθεὶς μὴ πολλοῖς ἅμα πολέμοις, καὶ τούτοις ἐμφυλίοις, ἡ πόλις συνενεχθεῖσα, καὶ διασπασθῇ καὶ ἐκτρυχωθῇ, ὥστε μηδένα ἔτι τρόπον ἀνενεγκεῖν δυνηθῆναι· φρονιμώτατα καὶ

C δημωφελέστατα αὐτοὺς διέθηκε. τούς τε γὰρ ἰσχύοντας, καὶ αὐτῷ τῷ ἄστει ἐπικειμένους, προσλαβών, κατεπολέμησε μετ᾽ αὐτῶν τοὺς ἑτέρους· καὶ τούτων ὑπεξαιρεθέντων, αὖθις ἀπ᾽ ἐκείνων ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς· ἑλόμενος μὲν ὀλίγοις τισὶ καὶ ἄκων σφίσι προέσθαι, ὥστε τοὺς πλείους διασῶσαι, ἑλόμενος δὲ καθ᾽ ἑκάστους αὐτοῖς ἐπιτηδείως πως προσενεχθῆναι, ὥστε μὴ πᾶσιν ἅμα πολεμῆσαι. ἐξ ὧν ἐκεῖνος μὲν οὐδὲν ἰδίᾳ ἐκέρδαινεν, ἡμᾶς δὲ δὴ πάντας περιφανῶς ὠφέλησε. καὶ τὰ μὲν κατὰ τοὺς πο-

D λέμους τούς τε ἐμφυλίους καὶ τοὺς ὀθνείους ἔργα αὐτοῦ τί ἄν τις μακρηγοροίη; ἄλλως τε καὶ διότι τὰ μὲν ὤφελε μηδ᾽ ἀρχὴν γεγονέναι, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπικτηθέντων πολὺ ἐναργεστέραν τὴν ὠφέλειαν παντὸς λόγου παρέχεται, καὶ προσέτι καὶ τῆς τύχης τὸ πλεῖστον ὄντα, καὶ μετὰ πολλῶν μὲν πολιτῶν, πολλῶν δὲ καὶ συμμάχων κατορθωθέντα, καὶ κοινὴν πρὸς ἐκείνους τὴν αἰτίαν αὐτῷ ἔχει, καὶ τάχα ἂν καὶ ἑτέρων τινῶν

E πράξεσι παραβληθείη. ταῦτα μὲν οὖν παραλείψω. καὶ γάρ που πολλαχῇ αὐτὰ καὶ γεγραμμένα καὶ τετυπωμένα καὶ ὁρᾶν καὶ ἀναγινώσκειν δύνασθε. ἃ δὲ δὴ μάλιστα αὐτοῦ τε τοῦ Αὐγούστου ἔργα ἐστί, καὶ μήτ᾽ ἄλλῳ τινὶ ἀνθρώπων πέπρακται, καὶ τὴν πόλιν

ἡμῶν οὐ μόνον ἐκ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν
406 κινδύνων περιπεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ εὐπορωτέραν καὶ δυνατωτέραν ἐξείργασται, ταῦτα ἐρῶ μόνα. ἐκείνῳ τε γὰρ εὔκλειαν ἐξαίρετον λεχθέντα οἶδ' ὅτι, καὶ ὑμῶν τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἡδονὴν ἀμεμφῆ ποιήσει, τοῖς δὲ νεωτέροις διδασκαλίαν ἀκριβῆ τοῦ τε τρόπου καὶ τῆς καταστάσεως τῆς πολιτείας παρέξει. ὁ τοίνυν ΑΥγουστος οὗτος, ὃν δι' αὐτὰ ταῦτα καὶ τῆς ἐπωνυμίας ταύτης ἠξιώσατε, ἐπεὶ τάχιστα τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἀπηλλάγη, ἐν οἷς καὶ πράξας καὶ παθὼν οὐχ ὅσα αὐτὸς ἤθελεν, ἀλλ' ὅσα τῷ δαιμονίῳ ἔδοξε, πρῶτον μὲν τοὺς πλείους τῶν ἀντιστάντων οἱ καὶ περιγενομένων ἐκ τῆς παρατάξεως ἔσωσεν, ἐν μηδενὶ τῷ Σύλλᾳ μιμησάμενος τῷ ΕΥτυχῆ ὀνομαζομένῳ. καὶ ἵνα μὴ πάντας αὖθις καταλέγω, τίς οὐκ οἶδε τὸν Σόσιον, τίς τὸν Σκαῦρον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Σέξτου, τίς τὸν Λέπιδον αὐτὸν, ὃς καὶ ἐπεβίω τοσοῦτον τῇ ἤδη χρόνον, καὶ ἀρχιερέως διὰ παντὸς τοῦ βίου αὐτοῦ ὢν διετέλεσεν; ἔπειτα δὲ τοὺς συνεξετασθέντας οἱ πολλαῖς καὶ μεγάλαις δωρεαῖς τιμήσας, οὔθ' ὑπερήφανόν τι πράττειν, οὔθ' ὑβρίζειν εἴασεν. ἀλλ' ἴστε γὰρ ἀκριβῶς καὶ ἐν τούτῳ τούς τε ἄλλους, καὶ τὸν Μαικήναν, καὶ τὸν Ἀγρίππαν· ὥστε με μηδὲν μηδὲ τούτοις ἐξαριθμήσασθαι δεῖσθαι. δύο μὲν δύο ταῦτ' ἔσχεν, οἷα ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ ἐγένετο. ἤδη γὰρ οἶδ' ὅτι καὶ ἐχθρῶν τινὲς ἐφείσαντο, καὶ ἕτεροι τοῖς ἑταίροις ἀσελγαίνειν οὐκ ἐπέτρεψαν· ἀλλ' ἀμφότερα ταῦθ' ἅμα διὰ πάντων ὁμοίως οὐκ ἔστιν ὅτῳ ποτὲ ἄλλῳ ὑπῆρξε. τεκμήριον δέ· Σύλλας μὲν καὶ Μάριος καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἀντιπολεμησάντων σφίσιν ἤχθηραν. τί γὰρ δεῖ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν τῶν μικροτέρων μνημονεύειν; Πομπήιος δὲ καὶ Καῖσαρ τούτου μὲν ἀπέσχοντο, ὥς γε ἐπὶ πᾶν εἰπεῖν, τοῖς δὲ δὴ φίλοις οὐκ ὀλίγα παρὰ τὰ ἑαυτῶν ἤθη ποιεῖν ἐφῆκαν· ἀλλ' οὗτος οὕτως ἑκάτερον αὐτῶν ἔμιξε καὶ ἐκέρασεν, ὥστε τοῖς ἐναντιωθεῖσίν οἱ νίκην τὴν ἧτταν ἀποφῆναι, καὶ τοῖς συναγωνισαμένοις εὐτυχῆ τὴν ἀρετὴν ἀποδεῖξαι. ποιήσας δὲ ταῦτα, καὶ τὸ μὲν στασιωτικὸν πᾶν τὸ περιλειφθὲν φιλανθρωπίᾳ καταστήσας, τὸ δὲ στρατιωτικὸν τὸ κρατῆσαν εὐεργεσίᾳ μετριάσας, καὶ δυνηθεὶς ἂν ἐκ τούτων καὶ ἐκ τῶν ὅπλων τῶν τε χρημάτων μόνος ἀναμφιλόγως κύριος ἁπάντων, ὧν γε καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐγεγόνει, εἶναι,

nostram non tantùm ex multis ac multiplicibus periculis exemit, verùm opulentiorem etiam potentiorémque effecit, ea exponam: & gloriam ipsi eximiam, & senioribus vestrûm voluptatem reprehensionis vacuam, & iunioribus documẽtum accuratum formæ ac constitutionis reipublicæ allatura. Proinde Augustus, quẽ has ipsas ob causas hoc cognomẽto dignati estis, vbi primùm ciuilibus bellis defunctus fuit, quum & egisset & tulisset omnia non sua ex sententia, sed vt fato visum fuerat, principio plerosque eorum qui contra ipsum arma tulissent, præliísque superfuissent, salute donauit, nihil imitatus Syllam, qui Felicis cognomen tulit. quos ne singulos recenseam, Sossium, Scaurum, Sex. Pompeii fratrem, ipsúmque adeo Lepidum quis nescit, qui tantum temporis casui suo superuixit, ac per omnem vitam suam pontifex maximus permansit? Deinde eos qui suas partes fuissent secuti, multis ac ingentibus donis ornatos, nihil per superbiam aut libidinem agere passus est: Nostis enim hîc quoq. præter alios Mæcenatem, Agrippámque, vt ne referre me eos opus sit. Hæc autem duo nemo alius in se habuit. Equidem noui quosdam fuisse qui inimicis parcerent, alios qui incontinentiam amicorum suorum coercerent: atqui nemo qui vtrunque simul faceret, repertus est. Sylla quidem & Marius, etiam in liberos aduersariorum suorum sæuierunt, vt mentionem minorum his hominum nullam faciam: Pompeius & Cæsar ab eo quidem se continuerũt ferè, verùm amicos multa ab ipsorũ moribus aliena agere passi sunt. Augustus ita vtrunque miscuit, vt & inimicis victis clades victoriæ cesserit, & suis felix virtus reddita sua fuerit. His actis, omnibúsque factiosis sua humanitate pacatis, militibus victoribus per beneficia ad moderationem adductis, quum posset, militum, armorum, pecuniæ auxilio dominus vniuersarum sui tem-

TIBERII IN FUNERE AUGUSTI ORATIO.

Augusti in aduersarios bonitas.

Sociis non indulsit nimium Augustus.

TIBERII IN FVNERE AVGVSTI ORATIO.

poris rerum esse, noluit: sed, boni medici exemplo, quum corpus ægrotum acceptum, ad sanitatem reduxisset, omnia vobis bonæ valetudini restituta reddidit. Id quantum sit, inde potestis coniicere, quòd à maioribus nostris Pompeius, & Metellus qui eodem tempore floruit, laudati sint, quia exercitus quibus bella gesserant, sponte sua dimiserũt. Quibus si laudi fuit, copiis haud magnis, & ad certum tempus commissis, quum haberent etiam aduersarios, qui aliter eos agere passuri non fuissent, vltro cessisse: quis iam Augusti magnanimitatem verbis exæquet, qui, quum omnes vestros tot tantósque exercitus, omnem vim pecuniæ longè maximam in sua potestate teneret, ac neque metueret quenquam, neque suspectum haberet, quum liceret ei omnibus id laudantibus soli rerum potiri, tamen noluit: sed arma, prouincias, pecuniam in medium deposuit? Quapropter rectè vos prudentérque egistis, non passi eum priuatam vitam ducere: sed satis intelligentes, popularem reipublicæ formam tãtis iam rebus nequaquam aptam, ac vnius adeo viri sub principatu posse incolumem manere: id verbis præ vobis tulistis, nolle vos ad liberum legum vsum reuerti, quũ re ipsa nolletis in seditiones recidere: ideóq. Augustũ, cuius in ipsis rebus periculum fecissetis, prætulistis, eúmque ad tẽpus vtique aliquod vobis vt præesset coegistis. In quo quũ magis etiam quàm antè eius virtutem experti essetis, iterum, ac tertiùm inde, quartúmque & quintùm vi eum eò compulistis, vt reipublicæ in administratione perseueraret. Neque id quidẽ iniuria: quis enim non cupiat citra vllum suum laborẽ saluus esse, absque periculo felicitate potiri, bonis reipublicæ perfrui, à curis quæ pro ea geruntur vacuus? Quis autem fuit qui suam vnicam domũ melius rexerit, quàm Augustus tot mortalibus præfuit? Hic quum difficiles & bellicosas prouincias custodiendas seruandásque in se recepisset, pacatas & vnde nihil erat periculi, vobis restituit: tot perpetuos milites ad defendendum vos alens,

Laudat factum Augusti, quòd rempub. reddidit.

Metellus Creticus.

Augusti summam in repub. potestatem habentis, optimum imperiũ.

A οὐκ ἠθέλησεν· ἀλλ' ὥσπερ τις ἀγαθὸς ἰατρὸς σῶμα νενοσηκὸς παραλαβὼν καὶ ἐξιασάμενος, ἀπέδωκε πάντα ὑμῖν ὑγιᾶ ποιήσας. καὶ τοιοῦτον ἡλίκον ἐστὶ μάλιστα ἂν ἐξ ἐκείνου τεκμήραισθε, ὅτι καὶ τὸν Πομπήιον καὶ τὸν Μέτελλον τὸν τότε ἀνθήσαντα ἐπῄνεσαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ὅτι τὰς δυνάμεις μεθ' ὧν ἐπολέμησαν, ἐθελονταὶ διαφῆκαν. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι μικράν τινα ἰσχύν, καὶ ταύτην πρόσκαιρον, ἔχοντες, καὶ προσέτι καὶ ἀντιπάλους τοὺς οὐκ ἐπιτρέψοντας

B σφίσιν ἄλλο τι ποιῆσαι, κεκτημένοι, τοῦτό γε ἔπραξαν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔπαινον ἔσχον· ποῦ δὴ δύναιτ' ἄν τις τῆς Αὐγούστου μεγαλοφροσύνης ἐφικέσθαι, ὅστις πάσας μὲν τὰς δυνάμεις ὑμῶν τηλικαύτας οὔσας ἔχων, πάντων δὲ τῶν χρημάτων πλείστων ὄντων κρατῶν, καὶ μήτε φοβούμενος τινά, μήθ' ὑποπτεύων, ἀλλ' ἐξὸν αὐτῷ πάντων συνεπαινούντων μόνῳ ἄρχειν, οὐκ ἠξίωσεν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἔθνη καὶ τὰ χρήματα ἐς τὸ μέσον ὑμῖν κατέθηκεν; ὅθεν περ καὶ

C ὑμεῖς, καλῶς ποιοῦντες καὶ ὀρθῶς φρονοῦντες, οὐκ ἠνέσχεσθε, οὔτε ἐπετρέψατε αὐτῷ ἰδιωτεῦσαι, ἀλλ' ἅτε εὖ εἰδότες ὅτι δημοκρατία μὲν οὔποτ' ἂν τηλικούτοις πράγμασιν ἁρμόσειε, προστασία δὲ ἑνὸς ἀνδρὸς μάλιστ' ἂν αὐτὰ σώσειε, λόγῳ μὲν οὔτε ἐπανελθεῖν ἐς τὴν αὐτονομίαν, ἔργῳ δὲ ἐς τοὺς στασιασμούς, ἠθελήσατε· καὶ ἐκεῖνον μέν, ὃν αὖθις τοῖς ἔργοις ἐδεδοκιμάκειτε, προκρίναντες, ἠναγκάσατε 407 χρόνον γέ τινα ὑμῶν προστῆναι. ἐξ οὗ

D δὴ πολὺ μᾶλλον αὐτοῦ πειραθέντες, καὶ δεύτερον αὖθις καὶ τρίτον, τέταρτόν τε καὶ πέμπτον ἐξεβιάσασθε αὐτὸν ἐν τῇ τῶν κοινῶν διαχειρήσει ἐμμεῖναι. καὶ μάλα εἰκότως. τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν ἕλοιτο ἀπραγμόνως σώζεσθαι, καὶ ἀκινδύνως εὐδαιμονεῖν, καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν τῶν τῆς πολιτείας ἀφθόνως ἀπολαύειν, ταῖς δὲ δὴ φροντίσι ταῖς ὑπὲρ αὐτῆς μὴ συνεῖναι; τίς δ' ἂν ἄμεινον τοῦ Αὐγούστου τῆς ἰδίας μόνης,

E μήτοι γε καὶ ἄλλων ἀνθρώπων, τοσούτων ἦρξεν; ὅστις τὰ μὲν ἐπίπονα καὶ ἐμπολέμια ἔθνη αὐτὸς καὶ φρουρήσειν καὶ σώσειν ὑπεδέξατο, τὰ δ' ἄλλα τὰ εἰρηναῖα καὶ ἀκίνδυνα ὑμῖν ἀπέδωκε· στρατιώτας τε τοσούτους ἀθανάτους πρὸς τὸ προπολεμεῖν ὑμῶν τρέφων,

» οὐδένα τῶν σφετέρων λυπηρὸς αὖθις ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τὸ ὀθνεῖον φύλακας φοβερωτάτους, πρὸς δὲ τὸ οἰκεῖον ἀόπλους, ἀπολέμους εἶναι παρεσκεύασε. καὶ μέντοι καὶ τῶν βουλευτῶν οὔτε ἐν ταῖς ἡγεμονείαις τὴν τοῦ κλήρου τύχην ἀφείλετο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἆθλα σφίσι τῆς ἀρετῆς προσπαρέσχεν· οὔτε ἐν ταῖς διαγνώμαις τὴν ἐξουσίαν τῆς διαψηφίσεως κατέλυσεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς παρρησίας προσετέθηκεν. ἔκ τε τοῦ δήμου τὸ διάκριτον ἐν ταῖς διαγνώσεσιν ἐς τὴν τῶν δικαστηρίων ἀκρίβειαν μεταστήσας, τό, τε ἀξίωμα τῶν ἀρχαιρεσιῶν αὐτῷ ἐτήρησε, κἀν ταύταις δὲ φιλότιμον ἀντὶ τοῦ φιλονείκου σφᾶς ἐξεπαίδευσε. καὶ τῶν σπουδαρχιῶν αὐτῶν τὸ πλεονεκτικὸν ἐκκόψας, τὸ εὔδοξον αὖθις ἀντέδωκε. τά τε ἑαυτοῦ χρήματα σωφρόνως ἐπαύξων, ἐς τὴν δημοσίαν χρείαν ἀνήλισκε· καὶ τῶν κοινῶν, ὡς ἰδίων, κηδόμενος, ὡς ἀλλοτρίων ἀπείχετο. καὶ πάντα μὲν τὰ ἔργα τὰ πεπονηκότα ἐπισκευάσας, οὐδένος τῶν ποιησάντων αὐτὰ τὴν δόξαν ἀπεστέρησε· πολλὰ δὲ καὶ ἐκ καινῆς, τὰ μὲν ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι, τὰ δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων, τὰ μὲν αὐτὸς κατεσκεύασε, τὰ δὲ ἐκείνοις οἰκοδομῆσαι ἐπέτρεψε· τὸ τῷ κοινῷ χρήσιμον διὰ πάντων ἰδών, ἀλλ' οὐ τῆς ἐπ' αὐτοῖς εὐκλείας ἰδίᾳ τισὶ φθονήσας. τοῖς τε τῶν οἰκειοτάτων ὑβρίσμασιν ἀπαραιτήτως ἐπεξιών, τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα ἀνθρωπίνως μετεχειρίζετο· καὶ τοὺς μὲν ἀρετήν τινα ἔχοντας, ἀφθόνως εἴα οἱ παρισοῦσθαι, τοὺς δ' ἄλλως πως βιοῦντας οὐκ ἤλεγχεν. ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιβουλευσάντων αὐτῷ μόνους τοὺς μηδὲν ἑαυτοῖς λυσιτελοῦντως ζῶντας ἐδικαίωσε· τοὺς δὲ δὴ λοιποὺς οὕτω διέθηκεν, ὥστε παμπληθῆ χρόνον μηδένα μήτ' οὖν ἀληθῆ μήτε ψευδῆ αἰτίαν ἐπιθέσεως λαβεῖν. θαυμαστὸν μὲν γὰρ οὐδὲν εἰ καὶ ἐπεβουλεύθη ποτέ· οὐδὲ γὰρ οὐδ' οἱ θεοὶ πᾶσιν ὁμοίως ἀρέσκουσιν. ἡ δὲ δὴ τῶν καλῶς ἀρχόντων ἀρετὴ οὐκ ἐξ ὧν ἕτεροι κακουργήσουσιν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν αὐτοὶ ποιήσωσι, φαίνεται.

» Εἴρηκα, ὦ Κυιρῖται, τὰ μέγιστα καὶ ἐκπρεπέστατα, ὥς γε ἐν κεφαλαίοις διελθεῖν. ἐπεὶ ἄν γε τις πάντα ἀκριβῶς καθ' ἕκαστον ἀναριθμήσασθαι ἐθελήσῃ, παμπόλλων ἂν ἡμερῶν δεηθείη. πρὸς δὲ καὶ εὖ οἶδ' ὅτι παρ' ἐμοῦ μὲν μόνα ταῦτα ἀκηκοότες ἔσεσθε, παρ' ἑαυτοῖς δὲ δὴ καὶ τἆλλα ἐξ αὐτῶν πάντα

fecit vt ne cui vestrûm vim afferret, sed contra exteros essent custodes quammaxime terribiles, erga vos autem, inermes. Præterea neque senatoribus fortunam sortis in obtinendis imperiis ademit, & præmia insuper virtutis addidit: in deliberationibus neque suffragii ius abstulit, & securitatem libertatis adiecit: à populo translata difficultate disceptationum in iudiciorum diligentiam, comitiorum maiestatem conseruauit, in iisque docuit pro contentione liberalitate vti: ac ex ipsa petitione honorum ambitum tollés, in eius locum verum honorum studium induxit. Iam suas facultates modestè augens, in communem omnium eas vtilitatem impendit, publicorum bonorum tanquá propriorum curam habuit, iisdem veluti alienis abstinuit: instauratis omnibus quæ iam ruinam minabantur operibus, nullum eorum qui ea extruxerát, sua gloria spoliauit: multa noua suo & aliorum nomine aut ædificauit, aut aliis ædificanda mandauit: in omnibus vt ad publicum commodum respiciens, ita honoré inde venientem nulli priuatim inuidens. Suorum facinora inexorabili vindicta persequens, clementer aliorum peccata tractauit: qui virtute aliqua essent præditi, eos facilè passus sibi æquari: ex iis quorum insidiis esset impetitus in eos tantùm animaduertit quorum vita ne ipsis quidem vtilis erat: reliquis eum sese præbuit, vt multo tempore nemo neque verè neque falsò structarum insidiarum insimularetur. Perniciē sanè aliquando ei fuisse creatam mirum minimè est, quum ne dii quidē ipsi omnibus placeant: at boni principis virtus non ex aliorum flagitiis, sed ex ipsorum factis iudicari debet.

Dixi, Quirites, maxima ac pulcherrima, idque carptim: quum ad enumerāda exactè omnia permulta dies requirātur: atque mihi quidem constat, quum hæc tantùm ex me audieritis, ipsos vos reliquorum o-

Tiberii in funere Augusti oratio.

TIBERII IN FUNERE AUGUSTI ORATIO.

mnium ex his recordaturos, vt ea quoque dixisse quodammodo videar, quum aliâs quoque non ostétationis causâ hæc oratio ad vos instituta sit, sed vt multa ac bona eius facta immortalem apud animos vestros gloriam ei concilient. Quis enim senator eius memoriam non retineat? ex quorum ordine quum indignum quenque, qui per seditiones multi in eo ordine versabantur, remouisset, reliquos hac ipsa re decorauit, splendorem eorum aucto censu auxit, largitione pecuniæ locupletauit, in dicendis sententiis sibi æquauit: quorum in collegio fuit, quibuscũ de rebus maximis ac apprimè necessariis semper vel in curia, vel domi suæ, vbi senectus & valetudo flagitabant, aliàs aliis adhibitis communicauit? Quis eius ex reliquis Romanis obliuiscatur? quibus ædificia, pecunias, ludos, spectacula, immunitatem, abundãtiam rerum ad vitæ vsum facientium, securitaté non à flagitiosis modò hominibus, sed ab his quoque quæ fortuitò noctu aut interdiu accidere possunt, parauit? Quis sociorum? quibus periculi expertem libertatem, indemnem societaté præstitit? Quis subditorum? quorum nemo neque iniuria est neque damno affectus? Quis denique effluere ex suo animo patiatur eum virum qui sibi pauper, reipub. diues, parcus in re sua familiari, erga alios liberalis fuit? qui pro vobis semper omnes labores & pericula sustinuit: vos ne ea quidem molestia, vt abeuntem deduceretis, aut redeunti obuiam iretis, grauare voluit? qui festis diebus domum suã etiam populum accepit, reliquis diebus in ipsa curia senatum salutauit? Quis memoriam abiiciat multitudinis & diligentiæ latarum ab eo legum? quæ iniuria affectis satis consolationis, iniustis pœnam non atrociorem humanis moribus proponunt? Quis munerum maritis, ac liberos habentibus, constitutorum? Quis præmiorum militibus citra aliorum detrimẽtum concessorum? Quis, quòd contẽtus his, quæ semel necessitate ita postulante adepti fuissemus, noluit præterea alia à nobis

Summatim egregia Augusti facta recenset.

A ἀναμνησθήσεσθε· ὥστε εἰπεῖν τινὰ καὶ ἐκεῖνα ἐμὲ δοκεῖν εἰρηκέναι. οὐδὲ γὰρ ἄλλως κόμπου τινὸς ἐν ἑτέροις τοῖς περὶ αὐτοῦ λέγειν, οὐθ' ὑμεῖς τὴν ἀκρόασιν πεποίησθε· ἀλλ' ὅπως τὰ πεπραγμένα αὐτῷ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ὄντα ἀειμνήστου παρὰ ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν εὐκλείας τύχῃ. τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν τῶν βουλευτῶν αὐτοῦ μνημονεύσειεν; ὧν ὃ φαῦλον τὸ ἐκ τῶν στάσεων ἐπιπολάσαν ἀλύπως ἀφελὼν, ὃ λοιπὸν αὐτῷ τε τούτῳ ἐσέμνυνε, καὶ τῇ αὐξήσει τοῦ τι- 408
B μήματος ἐμεγάλυνε, τῇ τε δόσει τῶν χρημάτων ἐπλούτισεν· οἷς ἐξ ἴσου καὶ αὐτὸς τὴν γνώμην ἐδίδου, καὶ μεθ' ὧν συμμεθίστατο· οἷς πάντα τὰ μέγιστα καὶ ἀναγκαιότατα ἀεί ποτε ἢ ἐν τῷ συνεδρίῳ, ἢ καὶ οἴκοι, διά τε τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος, παραλαμβάνων ἄλλοτε ἄλλοις, ἐπεκοίνου. τίς δ' οὐκ ἂν τῶν λοιπῶν Ῥωμαίων; οἷς ἔργα, χρήματα, ἀγῶνας, πανηγύρεις, ἄδειαν, ἀφθονίαν τῶν ἐπιτηδείων, ἀσφάλειαν, οὐκ ἀπὸ τῶν πολεμίων, οὐδ' ἀπὸ τῶν κακούργων μόνον, ἀλλὰ
C καὶ ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ δαιμονίου οὐχ ὅτι μεθ' ἡμέραν ἀλλὰ καὶ νύκτωρ συμπιπτόντων, παρεσκεύασε; τίς τῶν συμμάχων; οἷς ἀκίνδυνον τὴν ἐλευθερίαν, οἷς ἀζήμιον τὴν συμμαχίαν ἐποίησε. τίς τῶν ὑπηκόων; ὧν οὐδεὶς οὔθ' ὑβρίσθη ποτὲ, οὔτ' ἐπηρεάσθη. πῶς δ' ἄν τις ἐπιλάθοιτο ἀνδρὸς ἰδίᾳ μὲν πένητος, δημοσίᾳ δὲ πλουσίου, καὶ πρὸς ἑαυτὸν μὲν οἰκονομικοῦ, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἀναλωτικοῦ γινομένου; καὶ αὐτοῦ μὲν πάντα ἀεὶ καὶ πόνον καὶ
D κίνδυνον ὑπὲρ ὑμῶν ὑπομείναντος, ὑμᾶς δὲ μηδ' ὅσον προπέμψαι ποι αὐτὸν ἀπιόντα, ἢ καὶ ἀπαντῆσαί οἱ ἐπανιόντι ταλαιπωρήσαντος; καὶ ἐν μὲν ταῖς ἑορταῖς καὶ τὸν δῆμον οἴκαδε προσδεξαμένου, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις καὶ τὴν γερουσίαν ἐν αὐτῷ τῷ βουλευτηρίῳ ἀσπασαμένου; πῶς δὲ τοῦ τε πλήθους καὶ τῆς ἀκριβείας ἅμα τῶν νόμων τῶν τοῖς μὲν ἀδικουμένοις αὐταρκὲς παραμύθιον, τοῖς δ'
E ἀδικοῦσιν οὐκ ἀπάνθρωπον τιμωρίαν ἐχόντων; πῶς τῶν γερῶν τῶν τοῖς γαμοῦσι καὶ τεκνοῦσι προκειμένων; πῶς τῶν ἄθλων τῶν τοῖς στρατιώταις ἄνευ τινὸς ἑτέρου βλάβης διδομένων; τί δὲ ὃ τοῖς ἅπαξ ἀναγκαίως κτηθεῖσιν ἀρκεσθῆναι αὐτὸν, καὶ μηδὲν ἕτερον προσκατερ-

» προσκατεργάσασθαι ἐθελῆσαι. ἐξ οὗ πλεόνων ἂν δόξαντες ἄρχειν, καὶ τὰ ὄντα ἀπωλέσαμεν. ἢ τὸ τοῖς μὲν πάνυ φίλοις καὶ συνησθῆναι ἀεί ποτε αὐτὸν καὶ συλλυπηθῆναι, καὶ συμπαῖξαι καὶ συσπουδάσαι, πᾶσι δ' ἁπλῶς τοῖς ὠφέλιμόν τι ἐπινοῆσαι δυνηθεῖσι, παρρησιάσασθαι ἐπιτρέψαι· καὶ τοὺς μὲν ἀληθιζομένους τινὰ ἐπαινέσαι, τοὺς δὲ κολακεύοντας μισῆσαι· καὶ πολλὰ μὲν καὶ ἐκ τῶν οἰκείων πολλοῖς χαρίσασθαι, πάντα δὲ τὰ καταλειφθέντα αὐτῷ ὑπό τινων παῖδας ἐχόντων, αὐτοῖς ἐκείνοις ἀποδοῦναι, ποία ἂν ἐπιλησμοσύνη φθαρείη; τοιγαροῦν διὰ ταῦτα εἰκότως καὶ προστάτην αὐτὸν καὶ πατέρα δημόσιον ἐποιήσασθε, καὶ ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ ὑπατείαις πλείσταις ἐπεγαυρώσατε, καὶ τὸ τελευταῖον ἥρωα ἀπεδείξατε, καὶ ἀθάνατον ἀπεφήνατε. οὔκουν οὐδὲ πενθεῖν αὐτὸν ἡμῖν πρέπει, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ τῇ φύσει ἤδη ἀποδοῦναι, τὴν δὲ ψυχὴν, ὡς καὶ θεοῦ, ἀεὶ ἀγάλλειν.

Τιβέριος μὲν ταῦτα ἀνέγνω. μετὰ δὲ τοῦτο τὴν τε κλίνην οἱ αὐτοὶ οἵπερ καὶ πρότερον ἀράμενοι, διὰ τῶν ἐπινικίων πυλῶν, κατὰ τὰ τῇ βουλῇ δόξαντα, διεκόμισαν. παρῆν δὲ καὶ συνεξέφερεν αὐτὸν ἥ τε γερουσία καὶ ἡ ἱππὰς, αἵ τε γυναῖκες αὐτῶν, καὶ τὸ δορυφορικὸν οἵ τε λοιποὶ πάντες ὡς εἰπεῖν οἱ ἐν τῇ πόλει τότε ὄντες. ἐπεὶ δὲ ἐς τὴν πυρὰν τὴν ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ ἐνετέθη, πρῶτοι μὲν οἱ ἱερεῖς πάντες περιῆλθον αὐτὴν, ἔπειτα δὲ οἵ τε ἱππεῖς, οἵ τε ἐκ τοῦ τέλους καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ τὸ ὁπλιτικὸν τὸ φρουρικὸν, περιέδραμον, πάντα τὰ νικητήρια ὅσα τινὲς αὐτῶν ἐπ' ἀριστείᾳ ποτὲ παρ' αὐτοῦ εἰλήφεσαν, ἐπιβάλλοντες αὐτῇ. κἀκ τούτου δᾷδας ἑκατόνταρχοι, ὥς που τῇ βουλῇ ἐδεδόκει, λαβόντες, ὑφῆψαν αὐτήν· καὶ ἡ μὲν ἀνηλίσκετο, ἀετὸς δέ τις ἐξ αὐτῆς ἀφεθεὶς, ἀνίπτατο, ὡς καὶ δὴ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρων. πραχθέντων δὲ τούτων, οἱ μὲν ἄλλοι ἀπηλλάγησαν· ἡ δὲ δὴ Λιουία κατὰ χώραν πέντε ἡμέραις μετὰ τῶν πρώτων ἱππέων μείνασα, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ συνελέξατο, καὶ ἐς τὸ μνημεῖον κατέθετο.

409

Tiberii in funere Augusti oratio.

quæri, ne dum extendere imperium cuperemus, etiam antè parta amitteremus? Quis, quòd amicorum gaudia doloresque seriàque & iocos cum iis nunquam non communia habuit? Quòd omnibus quicunque vtile aliquid excogitare possent, liberè id edisserendi licentiam fecit? Quòd libero ore loquentes laudauit, adulantes odio habuit? multa ex suis facultatibus, multis largitus: omnia sibi ab iis quibus esset proles, legata, liberis eorum restituit? qua tandem hæc obliuione abolenda sunt? Itaq; ob hæc meritò ipsum principem & patrem reipublicæ fecistis, multis honoribus, multis consulatibus extulistis, ac postremò semideum, ac immortalem esse statuistis. Proinde neque lugere eum nobis conuenit, sed corpus eius naturæ nunc reddere: animum autem, vt dei, perpetuò colere.

Funus Augusti ducitur.

Hæc quum recitasset de scripto Tiberius, feretrum iidem qui antè sublatum triumphali porta ex senatusconsulto extulerunt. Aderant ducendo funeri senatus equitésque cũ coniugibus, prætorianique milites, ac ferè omnes qui tum Romæ agebant homines. Postquam cadauer rogo in campo Martio impositum fuit, primùm omnes pontifices id circumierunt, deinde equites, tum legionarii reliquíque milites, & ii demum qui custodiæ præfuerant, omnia præmia quæ ob sua quõdam egregia in bello facta ab ipso accepissent, super id coniicientes. Post hæc centuriones acceptis facibus, iussu senatus rogum succenderunt: eo absumpto, aquila ex eo emissa euolauit, quasi animum Augusti in cœlum ferens. His peractis, reliqui discesserunt. Liuia autem cum equitum primis eo in loco quinque dies morata, ossa eius legit, ac in monumento condidit.

Aquila.

Liuia ossa legit.

Luctus.

Luxere viri eum haud multos dies, mulieres autẽ integrum annũ, quod decretum erat. Cæterùm re ipsa, tũ quidem pauci ipsum luxerunt, postea temporis omnes. Fuerat quippe erga omnes in alloquiis benignus,

Τό, τε δὴ πένθος, τὸ μὲν ἐκ τοῦ νόμου, οἱ μὲν ἄνδρες οὐ πολλὰς ἡμέρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνιαυτῷ ὅλῳ κατὰ ψήφισμα ἐποιήσαντο· τὸ δ' ἀληθὲς, ἐν μὲν τῷ παραχρῆμα οὐ πολλοὶ, ὕστερον δὲ πάντες εἶχον. ὑπερεσπούδαστό τε γὰρ πᾶσιν ὁμοίως τῶν,

multos pecunia iuuerat, summo in honore amicos habuerat, & ex libertate ipsorum in dicendo, maximam capiebat voluptatem. Cuius documentum est id, quòd quum Athenodorus aliquando in curru cõtecto pro muliere quadam in ædes eius adductus, ex eo strictum tenens gladium prosiluisset, dixissétque ei, Non ergo metuis ne quis hoc modo veniens te interficiat? tantùm ab ira abfuit Augustus, vt gratias potius ei egerit. Neque id modò memoratur, sed iniurias quoque cum acceptas non immodica ira prosecutũ, fidémque etiam indignis seruasse. Corocottam quendam latrociniis in Hispania vigentem, primùm in tanta ira habuit, vt præmium ei qui virum istum sibi adduxisset decies sestertiûm promiserit: deinde vltro eum ad se venientem neque pœna affecit, & ea quam dixi pecunia ditauit. Luctum quoque id auxit, quòd vnius principatum populari imperio ita temperauerat, vt & libertatẽ Romanis suam seruauerit, & ornatum securitatémque addiderit, vt absque populi contumacia, absque tyrannorum superbia, in modesta libertate, & sub vnius innoxia potestate, in regno sine seruitute, & in populari reipublicæ statu sine seditionibus vixerint. Quòd si qui eorum quæ bellis ciuilibus acciderant reminiscerentur, ea tamen necessitati rerum imputabant, omnémque eius animum ex eo tempore, quo solus haud dubiè rerum fuit potitus, spectandum arbitrabatur, magnum scilicet in his discrimen cernebatur. quod in omnibus eius actionibus deprehendi, si quis accuratè eas inspiciat, posset. De quibus omnibus hoc quasi caput scribendum duxi, omnes eum seditiosos coercuisse, rẽpublicam in optimam formã conuertisse, eámque firmo imperio rexisse, vt si quid etiam violẽtius (quod fieri plerunque in rebus insusitatis solet) actum sit, eius culpa iustius ipsis rebus quàm ei impingi debuerit. Ad gloriam verò Augusto haud minimum momenti etiam diuturnitas principatus attulit. Nam plerique, & potentissimi virorum, qui imperium penes populum esse vel-

Athenodori increpationem Augustus æquissimè tulit.

Fides & humanitas eius in Corocottã.

A καὶ ἐς χρήματα πολλοῖς ἐπήρκει· τούς τε φίλους ἰσχυρῶς ἐτίμα, καὶ ταῖς παῤῥησίαις αὐτῶν ὑπερέχαιρε. τεκμήριον δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, ὅτι τοῦ Ἀθηνοδώρου ἐν δίφρῳ ποτὲ καταστέγῳ ἐς τὸ δωμάτιον αὐτοῦ, ὡς καὶ γυναικός τινος, ἐσκομισθέντος, καὶ ἐξ αὐτοῦ ξιφήρους ἐκπηδήσαντος, καὶ προσεπειπόντος, οὐ φοβῇ μή τις σὲ οὕτως ἐσελθὼν ἀποκτείνῃ; οὐχ ὅπως ὠργίσθη, ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτῷ ἔγνω. ταῦτά τε οὖν αὐτοῦ ἀνεμιμνήσκοντο, B καὶ ὅτι καὶ τοῖς λυπήσασί τι αὐτὸν, οὐκ ἀκρατῶς ὠργίζετο, τήν τε πίστιν καὶ πρὸς τοὺς οὐκ ἀξίους αὐτῆς ἐτήρει. Κοροκότταν γοῦν τινὰ λῃστὴν ἐν Ἰβηρίᾳ ἀκμάσαντα, τὸ μὲν πρῶτον οὕτω δι᾽ ὀργῆς ἔσχεν, ὥστε τῷ ζωγρήσαντι αὐτὸν πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἐπικηρῦξαι· ἔπειτ᾽ ἐπεὶ ἑκών οἱ προσῆλθεν, οὔτε τι κακὸν εἰργάσατο, καὶ προσέτι καὶ τῷ ἀργυρίῳ ἐκείνῳ ἐπλούτισε. διά τε οὖν C ταῦτα, καὶ ὅτι τὴν μοναρχίαν τῇ δημοκρατίᾳ μίξας, τό, τε ἐλεύθερον σφίσιν ἐτήρησε, καὶ τὸ κόσμιον τό, τε ἀσφαλὲς προσπαρεσκεύασεν, ὥστ᾽ ἔξω μὲν τοῦ δημοκρατικοῦ θράσους, ἔξω δὲ καὶ τῶν τυραννικῶν ὕβρεων ὄντας, ἔν τε ἐλευθερίᾳ σώφρονι καὶ ἐν μοναρχίᾳ ἀδεεῖ ζῆν, βασιλευομένους τε ἄνευ δουλείας, καὶ δημοκρατουμένους ἄνευ διχοστασίας· δεινῶς αὐτὸν ἐπένθουν. εἰ γάρ τινες καὶ τῶν προτέρων τῶν ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέ- D μοις γενομένων ἐμνημόνευον, ἐκεῖνα μὲν τῇ τῶν πραγμάτων ἀνάγκῃ ἀνετίθεσαν· τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ, ἐξ οὗ τὸ κράτος ἀναμφίλογον ἔσχεν, ἐξετάζειν ἠξίουν. πλεῖστον γὰρ δὴ τὸ διάφορον ὡς ἀληθῶς παρέσχετο. καὶ τοῦτο μὲν καθ᾽ ἕκαστον ἄν τις τῶν πραχθέντων ἐπεξιὼν ἀκριβῶς εὑρήσει· κεφάλαιον δὲ ἐφ᾽ ἅπασιν αὐτοῖς γράφω, ὅτι τό, τε στασιάζον πᾶν ἔπαυσε, καὶ τὸ πολίτευμα πρός τε τὸ κράτιστον μετεκόσμησε, καὶ ἰσχυρῶς ἐκράτυνεν· E ὥστε εἰ καὶ βιαιότερόν τι (οἷα ἐν τοῖς παραλόγοις φιλεῖ συμβαίνειν) ἐπράχθη, δικαιότερον ἄν τινα αὐτὰ τὰ πράγματα ἢ ἐκεῖνον αἰτιάσασθαι. οὐκ ἐλάχιστον δ᾽ οὖν αὐτῷ πρὸς εὐδοξίαν καὶ τὸ πολυχρόνιον τῆς ἡγεμονείας συνήρατο. τῶν μὲν γὰρ ἐκ τῆς δημοκρατίας ἀνδρῶν καὶ οἱ πλείους καὶ οἱ δυνα-

τὸ πρῶτον ἀπωλώλεσαν. οἱ δ' ὕστερον, ἐκείνης μὲν οὐδὲν εἰδότες, τοῖς δὲ παροῦσι μόνοις μάλιστα ἐντραφέντες, οὐ μόνον οὐκ ἤχθοντο αὐτοῖς (ἅτε καὶ συνήθεσιν οὖσιν) ἀλλὰ καὶ ἔχαιρον, καὶ βελτίω καὶ ἀδεέστερα αὐτὰ ὧν ἤκουον, ὁρῶντες ὄντα. ταῦτα δὴ ἠπίσταντο μὲν καὶ ζῶντος αὐτοῦ, ἐπὶ πλεῖον δ' ὅμως μεταλλάξαντος, ἔγνωσαν. ☞ καὶ γὰρ φιλεῖ πως τὸ ἀνθρώπειον οὐχ οὕτω τι εὐπαθοῦν τῆς εὐδαιμονίας αἰσθάνεσθαι, ὡς καὶ δυστυχῆσαν ποθεῖν αὐτήν. ὅπερ που καὶ τότε περὶ τὸν Αὔγουστον συνέβη. τοῦ γὰρ Τιβερίου μετ' αὐτὸν οὐχ ὁμοίου πειραθέντες, ἐκεῖνον ἐζήτουν. καὶ ἦν μὲν καὶ παραχρῆμα τὴν μεταβολὴν τῆς καταστάσεως τοῖς ἔμφροσι τεκμήρασθαι. ὅ,τε γὰρ ὕπατος ὁ Πομπήϊος ἐξορμήσας, ὡς καὶ τοῖς τὸ τοῦ Αὐγούστου σῶμα ἄγουσιν ἀπαντήσων, τό,τε σκέλος ἐπλήγη, καὶ μετ' αὐτοῦ φοράδην ἐσεκομίσθη. καὶ βύας αὖθις ὑπὲρ τοῦ συνεδρίου ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τῆς βουλῆς μετὰ τὸν θάνατον ἕδρᾳ ἱδρύθη, καὶ πολλὰ καὶ οὐκ αἴσια ἐπεφθέγξατο. τοσοῦτον δ' οὖν τὸ σύμπαν ἀλλήλων διήνεγκαν, ὥστε τινὰς καὶ ἐς τὸν Αὔγουστον ὑποπτεῦσαι ὅτι
410 ἐξεπίτηδες τὸν Τιβέριον, καίπερ εὖ εἰδὼς ὁποῖος ἦν, διάδοχον ἀπέδειξεν, ἵνα αὐτὸς εὐδοξήσῃ. ταῦτα μὲν δὴ οὖν ὕστερον διαθροεῖν ἤρξαντο.

Τότε δὲ ἀθανατίσαντες αὐτόν, καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερά, ἱέρειάν τε τὴν Λιουίαν, Ἰουλίαν τε, τὴν καὶ Αὐγοῦσταν ἤδη καλουμένην, ἀπέδειξαν. καὶ οἱ μὲν καὶ ῥαβδούχῳ χρῆσθαι ἐν ταῖς ἱερουργίαις αὐτῇ ἐπέτρεψαν. ἐκείνη δὲ δὴ Νουμερίῳ τινὶ Ἀττικῷ βουλευτῇ, ἐστρατηγηκότι, πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἐχαρίσατο, ὅτι τὸν Αὔγουστον ἐς τὸν οὐρανόν, κατὰ τὰ περί τε τοῦ Πρόκλου καὶ περὶ τοῦ Ῥωμύλου λεγόμενα, ἀνιόντα ἑωρακέναι ὤμοσε. καὶ αὐτῷ ἔν τε τῇ Ῥώμῃ ἡρῷον, ψηφισθὲν μὲν ὑπὸ τῆς γερουσίας, οἰκοδομηθὲν δὲ ὑπό τε τῆς Λιουίας καὶ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου, ἐποιήθη, καὶ ἄλλοθι πολλαχόθι, τὰ μὲν, ἑκόντων δὴ τῶν δήμων, τὰ δὲ ἀκόντων, οἰκοδομουμένων. καὶ οἱ καὶ ἡ ἐν τῇ Νώλῃ οἰκία, ἐν ᾗ μετήλλαξεν, ἐτεμενίσθη. ἐν ᾧ δ' οὖν τὸ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἡρῷον ἐγίγνετο, εἰκόνα αὐτοῦ χρυσῆν ἐπὶ κλίνης ἐς τὸν τοῦ Ἄρεως ναὸν ἔθεσαν.

A lent, iam tum oppetierant: posteriores huius reipubl. status ignari, ac in præsenti tãtùm educati, non modò non indignè eum ferebãt, cui adsueti nimirũ essent, sed gratũ etiã habebãt: quẽ videlicet meliorẽ ac tutiorem eo videbant de quo auditu accepissent. Hæc etsi ita superstite adhuc Augusto pro certis haberent, tamen certius adhuc post eius excessum cognouere. Nam omnes mortales non tam rebus secundis suam felicitatem sentiunt, quàm malis
B conflictati eam desiderant. Quod idem de Augusto euenit, quem deinde, Tiberium haud ipsius similem experti, requirebant. Poterat iam tum vnusquisque prudens mutationem præsentis status coniectari. Etenim Pompeius consul quum Augusti corpus apportantibus obuiam ex vrbe contenderet, offenso crure cum eo in vrbem gestatus fuit. bubo iterum prima ea die qua senatus à morte Augusti habitus fuit, curiæ
C insidens, feralem cantum multum ediderat. Tanta profectò fuit inter Augustum & Tiberium dissimilitudo, vt suspicio quosdam tenuerit, consultò Tiberium ab Augusto, satis eum qualis esset cognoscente, successorem ordinatum, quò magis ipsius gloria floreret. Verùm hi rumores serius in vulgus dari cœperũt.

Tum verò immortalitatem ei tribuerunt, flaminésque: & sacerdotem Liuiam (quæ tunc Iuliæ etiam Augustǽque cognomenta accepe-
D rat) constituerunt, lictoréque vti eã in sacrificiis permiserunt. Cæterùm Liuia Numerio cuidam Attico, senatori & prætorio, decies sestertiûm dono dedit, quòd iurauerat vidisse se Augustum in cœlum adscendentem, quemadmodum antiquitus Romulum Proculus vidisse perhibetur. Decretum quoque Romæ Augusto sacrarium à senatu, à Liuia autem & Tiberio factum: alibi quo-
E que multis locis ei fana extructa sunt à populis, partim volentibus, partim inuitis: Nolǽque domus in qua decessisset, in templum mutata. Dum eius Romæ templum ædificabatur, auream ipsius imaginẽ in æde Martis lecto impositã collocauerũt,

☞ Homines suã felicitatem non agnoscũt, nisi amissam.

Omina.

Cur Augustus Tiberium sibi suffecerit.

Augusto diuini honores tribuuntur.

Liuia Iulia Augusta. Numerius Atticus Proculũ imitatur. Augustus in cœlum adscendens, visus.

omnique eam cultu, qua in poſterū eſſent vſuri, venerati ſunt. Decretum porro eſt ne qua eius imago vllo in funere ferretur, vt natalitiis eius ludis conſules, quemadmodum Martis fieri ſolitum, præmia certaminum proponerent, Auguſtalia tribuniplebis, tanquam ſacri, celebrarent: iique omnia reliqua eo quo conſueuerant fieri more peregerunt, veſte triumphali ludis circenſibus vſi, currum tamen non conſcenderunt. Præter hæc in palatio Liuia peculiares ludos in honorem Auguſti fecit, qui ipſi quoque ſecundo loco ab imperatoribus ipſis exhibentur. Hæc ergo ſunt quæ in honorem Auguſti, verbo quidem ſenatus, re ipſa Tiberius ac Liuia ſtatuerunt. Aliis enim alia ſtatuentibus, placuit hæc in libellos inſcripta Tiberio offerre, vt eligeret quæ vellet. Liuiæ porro nomen addidi, quòd ipſa etiam, quaſi imperatrix, rebus ſeſe ingeſſit. Eo tempore plebs tumultuata eſt, quum Auguſtalibus quidam hiſtrio nollet pro conſtituta mercede in theatrum intrare: nec finis ante turbarum fuit quàm ea ipſa die tribuniplebis coacto ſenatu, precibus impetrarunt vt liceret ſibi maiores aliquanto quàm legibus permitteretur, ſumptus facere. Hæc Auguſti tempore euenerunt.

Plebs ob hiſtrionem tumultuatur.

A καὶ ἐκείνῃ πάντα ὅσα τῷ ἀγάλματι αὐτοῦ μετὰ τοῦτο χρήσεσθαι ἔμελλον, ἐνόμισαν. ταῦτά τε αὐτῷ ἐψηφίσθη, καὶ ὅπως μήτ᾽ εἰκὼν αὐτοῦ ἐν ἐκφορᾷ τινὸς πομπεύῃ, καὶ τὰ γενέσια οἱ ὕπατοι ἐξ ἴσου τοῖς Ἀρηείοις ἀγωνοθετῶσι. τά τε ΑΥ᾽γουστάλια οἱ δήμαρχοι, ὡς καὶ ἱεροπρεπεῖς ὄντες, διατιθῶσι. καὶ οὗτοι μὲν τὰ ἄλλα ὥσπερ εἰώθει γίγνεσθαι, ἔπραξαν· καὶ γὰρ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἐπινικίῳ ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἐχρήσαντο, οὐ μέντοι καὶ τοῦ ἅρ- B ματος ἐπέβησαν. χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἡ Λιουία ἰδίαν δή τινα αὐτῷ πανήγυριν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ ἐποίησεν, ἣ καὶ δεῦρο ἀεὶ ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν ἀεὶ αὐτοκρατόρων τελεῖται. ἐπὶ μὲν οὖν τῷ ΑΥ᾽γούστῳ τοσαῦτα, λόγῳ μὲν ὑπὸ τῆς γερουσίας, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου καὶ ὑπὸ τῆς Λιουίας, ἐνομίσθη. ἄλλων γὰρ ἄλλα ἐσηγουμένων, ἔδοξε σφίσι βιβλία παρ᾽ αὐτῶν τὸν Τιβέριον λα- C βόντα ἐκλέξασθαι ὅσα ἐβούλετο. προσέθηκα δὲ τὸ τῆς Λιουίας ὄνομα, ὅτι καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων, ὡς καὶ αὐταρχοῦσα, ἀντεποιεῖτο. κἀν τούτῳ τὸ πλῆθος, τῶν ὀρχηστῶν τινὸς μὴ θελήσαντος ἐπὶ τῷ τεταγμένῳ μισθῷ ἐς τὸ θέατρον ἐν τοῖς ΑΥ᾽γουσταλίοις ἐσελθεῖν, ἐστασίασε· καὶ οὐ πρότερον ἐπαύσαντο ταραττόμενοι, πρὶν τοὺς δημάρχους τήν τε βουλὴν αὐθημερὸν συναγαγεῖν, καὶ δεηθῆναι αὐτῆς ἐπιτρέψαι σφίσι πλεῖόν τι τοῦ νενομισμένου ἀναλῶσαι. ταῦτα μὲν κατὰ τὸν ΑΥ᾽γουστον ἐγένετο.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ἕβδομον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAgesimusseptimus.

411 ### ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ πεντηκοστῷ ἑβδόμῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Περὶ Τιβερίου.
Ὡς Καππαδοκία ὑπὸ Ῥωμαίων ἄρχεσθαι ἤρξατο.
Ὡς Γερμανικὸς Καῖσαρ ἀπέθανεν.
Ὡς Δροῦσος Καῖσαρ ἀπέθανεν.

HAEC INSVNT LIbro LVII Romanæ historiæ Dionis.

De Tiberio.

Vt Cappadocia à Romanis gubernari cœperit.

De morte Germanici, & Drusi Cæs.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ ΕΤΗ ΙΑ, ΕΝ ΟΙΣ ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο.

Δροῦσος Καῖσαρ Τιβερίου υἱ.	καὶ Λ. Νωρβανὸς Γ. υἱ. Φλάκκος.
Τ. Στατίλιος Τ. υἱ. Σισέννας Ταῦρος,	καὶ Λ. Σκριβώνιος Λ. υἱ. Λίβων.
Γ. Καικίλιος Γ. υἱ. Νέπως, ἢ Ῥοῦφος,	καὶ Λ. Πομπωνιανὸς Λ. υἱ. Φλάκκος.
Τιβέριος Καῖσαρ Αὐγούστου υἱὸς, τὸ γ΄,	καὶ Γερμανικὸς Καῖσαρ Τιβ. υἱ. τὸ β΄.
Μ. Ἰούνιος Μ. υἱ. Σιλανὸς,	καὶ Γ. Νωρβανὸς Γ. υἱ. Φλάκκος, ἢ Βάλβος.
Μ. Οὐαλέριος Μ. υἱὸς, Μεσσαλᾶς,	καὶ Μ. Αὐρήλιος Μ. υἱ. Κόττας.
Τιβ. Καῖσαρ Αὐγούστου υἱ., τὸ δ΄,	καὶ Δροῦσος Ἰούλιος Τιβ. υἱ. τὸ β΄.
Δέκιμος Ἀτέριος Κ. υἱὸς, Ἀγρίππας,	καὶ Γ. Σουλπίκιος Γάλβας.
Γ. Ἀσίνιος Γ. υἱ. Πωλίων,	καὶ Γ. Ἀντίστιος Γ. υἱ. Οὐέτερ.
Σέρ. Κορνήλιος Σερ. υἱ. Κέθηγος,	καὶ Λ. Οὐισέλλιος Λ. υἱ. Οὐάρρων.
Μ. Ἀσίνιος Μ. υἱ. Ἀγρίππας,	καὶ Κόσσος Κορνήλιος Κόσσου υἱ. Λεντοῦλος.

VNDECIM HAEC ANNIS GESTA sunt: consulibus,

ANNO V.C. 768.

768. Druso Cæsare Ti.F.	& C. Norbano C.F.Flacco.
769. T. Statilio T.F.Sisenna Tauro,	& L. Scribonio L.F.Libone.
770. C. Cæcilio C.F.Rufo,	& L. Pomponiano L.F.Flacco.
771. T. Cæsare Augusti F.III,	& Germanico Cæsare, Ti.F.II.
772. M. Iunio M.F.Silano,	& L. Norbano C.F.Flacco: vel Balbo.
773. M. Valerio M.F.Messala,	& M. Aurelio M.F. Cotta.
774. Ti. Cæsare Augusti F.IIII,	& Druso Iulio Ti.F.II.
775. D. Haterio Q.F. Agrippa,	& C. Sulpicio Galba.
776. C. Asinio C.F.Pollione,	& C. Antistio C.F.Vetere.
777. Ser. Cornelio.Ser.F.Cethego,	& Visellio L.F.Varrone.
778. M. Asinio M.F.Agrippa,	& Cosso Cornelio Cossi F. Lentulo.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ δὲ, εὐπατρίδης μὲν ὢν καὶ ἐπεπαίδευτο, φύσει δὲ ἰδιωτάτῃ ἐκέχρητο. οὔτε γὰρ ὧν ἐπεθύμει προσεποιεῖτό τι, καὶ ὧν

TIBERIVS patricio natus fuit genere, liberaliterq; educatus: ingenii peculiaris. Nã neque præ se ferebat

Tiberij ingenium subdolũ, & simulata omnia, ac dissimulata.

quæ cuperet, & sermone ab animi sui sententia diuersissimo vtebatur, negando quæcunque desideraret, annuendo iis quæ odio haberet: iratum se, quum minimè succenseret, æquo animo esse, quũ maximè indignaretur, simulabat: nimirũ quos supplicio afficeret, iis misericordiam ostentabat: infensum se iis quos venia prosequeretur exhibebat, inimicissimos ferè vultu quammaxime beneuolo, amicissimos summè abalienato intuebatur: denique principis animum nemini cognitum esse debere censebat, dicere solitus eum intellectum multorum ac magnorum causam esse malorum, contrà dissimulato, plura ac maiora commoda parari. Ac si quidem hæc tantùm in Tiberio fuissent, nemo certè eorum qui cum ipso rem haberent, cauere sibi ab eo potuisset, quum omnia cõtrario atque is sentiret modo accipiẽtes, ea quæ is nolebat, velle, & non cupere ipsum quæ maximè appetebat, iudicarent: nunc autẽ adeo commouebatur animo, si quis eius sententiam assecutus deprehenderetur, vt multos haud aliam vllam ob rem necauerit: vt iam periculosum esset non intelligere qui ipsius esset animus, (etenim multi dictis eius, non voluntati assensi, infortuniũ inuenerant) periculosius etiam intelligere. hi enim quasi institutum eius explorassent, idque odio haberent, suspectabãtur. Itaque is solummodo (quod rarissimè fit) tutus fermè erat, qui neque ignoraret ingenium eius neque argueret: is enim neque credendo decipiebatur, neque in odium eius, ostendendo se voluntatem eius sentire, incurrebat. Erat quippe maximæ difficultatis dictis eius vel refragari, vel adstipulari, quũ ipse aliud fieri vellet, aliud iuberet, essentque vtrobique qui ab eo discreparent: quorum his veritatis, illis opinionis causa irasceretur. His itaque artibus instructus Tiberius, statim ad exercitus & prouincias Nola tanquam imperator literas dedit, imperatorem quidem se non appellans. nam id nomen cum aliis sibi decretũ, non adsumpserat: vt neque cognomentum Augusti, cuius hæreditatem ceperat. Iam verò stipatores circum se habens, au-

Tiberius vt initio imperij se gesserit.

A ἔλεγεν, οὐδὲν ὡς εἰπεῖν ἐβούλετο, ἀλλ' ἐναντιωτάτους τῇ προαιρέσει τοὺς λόγους ποιούμενος, πᾶν τε ὃ ἐπόθει ἠρνεῖτο, καὶ πᾶν ὃ ἐμίσει προετείνετο· ὠργίζετό τε ἐν οἷς ἥκιστα ἐθυμοῦτο, καὶ ἐπιεικὴς ἐν οἷς μάλιστα ἠγανάκτει, ἐδόκει εἶναι· ἠλέει τε δῆθεν οὓς σφόδρα ἐκόλαζεν, ἐχαλέπαινέ τε οἷς συνεγίγνωσκε· τόν τε ἔχθιστον ὡς οἰκειότατον ἔστιν ὅτε ἑώρα, καὶ τῷ φιλτάτῳ ὡς ἀλλοτριωτάτῳ προσεφέρετο. τό τε σύμπαν, οὐκ ἠξίου τὸν αὐταρχοῦντα

B καταδήλον ὧν φρονεῖ εἶναι. ἔκ τε γὰρ τούτου πολλὰ καὶ μεγάλα πταίεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολλῷ πλείω καὶ μείζω κατορθοῦσθαι ἔλεγε. καὶ εἰ μὲν μόνα ταῦτα ἔχειν ἐδόκει, ἀφύλακτος ἂν τοῖς ἐς πεῖραν αὐτοῦ ἐλθοῦσιν ἦν (πρὸς γάρ τοι τὸ ἐναντιώτατον πάντα ἀναλαμβάνοντες, ἐκ τοῦ ἴσου τό, τε μὴ βούλεσθαί τι αὐτὸν τοῦ πάνυ ποθεῖν, καὶ τὸ ὀρέγεσθαί τινος τὸ μὴ ἐφίεσθαι ἐνόμιζον) νῦν δὲ ὠργίζετο εἴ τις αὐτοῦ συνεὶς φανερὸς ἐγέ-

C νετο· καὶ πολλούς, οὐδὲν ἄλλο σφίσιν ἢ ὅτι συνενόησαν αὐτόν, ἐγκαλέσαι ἔχων, ἀπέκτεινεν. ὥστε χαλεπὸν μὲν ἦν, μηδεμίαν αὐτοῦ σύνεσιν ποιεῖσθαι (πολλὰ γὰρ ἅτε πρὸς τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ βουλόμενον συναινοῦντές οἱ, ἐσφάλλοντο) χαλεπώτερον δέ, συνιέναι. τήν τε γὰρ ἐπιτήδευσιν αὐτοῦ καταφωρᾶν, κἀκ τούτου καὶ ἄχθεσθαι αὐτῇ ὑπωπτεύοντο. μόνος οὖν, ὡς εἰπεῖν (ὅπερ που σπανιώτατόν ἐστι) διεγίγνετο, ὃς οὔτ' ἠγνόησε τὴν φύσιν αὐτοῦ, οὔτ' ἤλεγξεν. οὕτω γὰρ οὔτε πιστεύσαντές οἱ ἠπατήθησαν, οὔτε ἐνδειξάμενοι

D νοεῖν ἃ ἔπραττεν, ἐμισήθησαν. πάνυ γὰρ πολὺν ὄχλον παρεῖχεν εἴτε τις ἐναντιοῖτο οἷς ἔλεγεν, εἴτε καὶ συναίροιτο. τὸ μὲν γάρ, ἀληθῶς γίγνεσθαι, τὸ δὲ δοκεῖν βούλεσθαι θέλων, πάντως τε τινὰς πρὸς ἑκάτερον ἐναντιουμένους εἶχε, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μὲν τῆς ἀληθείας, τοῖς δὲ τῆς δοκήσεως ἕνεκα ἤχθαιρε. τοιοῦτος οὖν δή τις ὤν, ἔς τε τὰ στρατόπεδα καὶ ἐς τὰ ἔθνη πάντα, ὡς αὐτοκράτωρ, εὐθὺς ἀπὸ τῆς Νώλης ἐ-

E πέστελλε, μὴ λέγων αὐτοκράτωρ εἶναι. ψηφισθὲν γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ὀνομάτων, οὐκ ἐδέξατο· καὶ τὸν κλῆρον τοῦ Αὐγούστου λαβών, τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ ταύτην οὐκ ἔθετο. τούς τε σωματοφύλακας ἀμφ' αὐτὸν ἠ- 412

δὴ ἔχων, ἐδεῖτο δὴ τῆς γερουσίας συναρέσθαι οἱ, ὥστε μηδὲν βίαιον ἐν τῇ τοῦ σώματος αὐτοῦ ταφῇ παθεῖν. ἐδεδίει γὰρ δῆθεν μή τινες αὐτὸ ἁρπάσαντες ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥσπερ τὸ τοῦ Καίσαρος, καύσωσι. καὶ ἐπειδή γε κομψευσάμενός τις ἐπὶ τούτῳ φρουρὰν αὐτῷ, ὡς οὐκ ἔχοντι, δοθῆναι ἐσηγήσατο, τόν τε χλευασμὸν αὐτοῦ συνῆκε, καὶ ἔφη, ὅτι, Καὶ οἱ στρατιῶται οὐκ ἐμοί, ἀλλὰ δημόσιοι εἰσί.

Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως ἔπραξε, καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς ἔργῳ πάντα διοικῶν, ἠρνεῖτο μηδὲν αὐτῆς δεῖσθαι. καὶ τὸ μὲν πρῶτον καὶ πᾶσαν αὐτὴν διά τε τὴν ἡλικίαν (ἓξ γὰρ καὶ πεντήκοντα ἔτη ἐγεγόνει) καὶ δι' ἀμβλυωπίαν (πλεῖστον γὰρ τοῦ σκότους βλέπων, ἥκιστα τῆς ἡμέρας ἑώρα) ἐξίστασθαι ἔλεγεν. ἔπειτα δὲ κοινωνούς τε τινὰς καὶ συνάρχοντας, οὔτι γε καὶ πάντων καθάπαξ, ὥσπερ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, ἀλλ' ἐς τρία μέρη νέμων αὐτήν, ᾔτει· καὶ τὸ μὲν αὐτὸς ἕξειν ἠξίου, τῶν δὲ ἑτέρων ἄλλοις παρεχώρει. ἦν δὲ ταῦτα ἓν μὲν, ἥ τε Ῥώμη καὶ ἡ ἄλλη Ἰταλία· ἕτερον δέ, τὰ στρατόπεδα· καὶ ἕτερον, οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι. ὡς οὖν πολλοῖς ἐνέκειτο, οἱ μὲν ἄλλοι καὶ ὣς ἀντέλεγον δῆθεν, καὶ ἐδέοντο αὐτοῦ πάντων ἄρχειν· Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος, παρρησίᾳ ἀεί ποτε πατρῴᾳ καὶ ὑπὲρ τὸ συμφέρον αὐτῷ χρώμενος, Ἑλοῦ (ἔφη) ἣν ἂν ἐθελήσῃς μοῖραν. Καὶ Τιβέριος, Καὶ πῶς οἷόν τε ἐστὶν (εἶπε) τὸν αὐτὸν καὶ νέμειν τι καὶ αἱρεῖσθαι; Συνεὶς οὖν ὁ Γάλλος ἐν ᾧ κακοῦ ἐγεγόνει, τῷ μὲν λόγῳ ἐθεράπευσεν αὐτὸν, ὑπολαβὼν ὅτι, οὐχ ὡς καὶ τὸ τρίτον ἕξοντος σοῦ, ἀλλ' ὡς ἀδύνατον ὂν τὴν ἀρχὴν διαιρεθῆναι, τοῦτο σοὶ προέτεινα· οὐ μέντοι καὶ τῷ ἔργῳ ἐπιθάσευσεν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ δεινὰ προπαθὼν, μετὰ ταῦτα ἀπεσφάγη. καὶ γὰρ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τὴν προτέραν ἐγεγαμήκει, τόν τε Δροῦσον ὡς υἱὸν προσεποιεῖτο· ὅθεν περ καὶ πρότερον διὰ μίσους αὐτῷ ἦν. ὁ δ' οὖν Τιβέριος ταῦτα τότε ἐποίει, τὸ μὲν πλεῖστον, ὅτι οὕτω τε ἐπεφύκει, καὶ οὕτω προῄρητο, ἤδη δὲ ὅτι τά τε στρατεύματα καὶ τὰ Παννονικὰ καὶ τὰ Γερμανικὰ ὑπετόπει, καὶ τὸν Γερμανικὸν τῆς τότε Γερμανίας ἄρχοντα καὶ φιλούμενον ὑπ' αὐτῶν, ἐδεδίει. τοὺς μὲν γὰρ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὄντας τοῖς ὅρκοις τοῖς ὑπὸ τοῦ ΑΥγούστου καταδειχθεῖσι προκατέλαβεν· ἐς δ' ἐκείνους ὑποπτεύων, ἐπ' ἀμφότερα ἀνεῖχεν, ὅπως αὖ

A xilium à senatu petiit, ne quam vim in corpore Augusti humãdo pateretur: scilicet veritus, ne qui id raptum in foro, vt Iulii pridem Cæsaris, cremarét. ibi quum quidam hanc eius petitionem facetè notãs, sententiam tulisset, vt ei præsidiũ, quo nimirum careret, adderetur, intellecta sanna, non suos sed reipublicæ milites etiã esse respondit.

Porro autẽ quum pro imperio omnia ageret, negauit eo opus sibi esse, primúmque totũ id partim propter ætatẽ, (annos iã LVI natus) visúsq; imbecillitatẽ (quippe in tenebris plurimùm, minimũ interdiu videbat) verbis recusauit: pòst socios imperii ac collegas petiit: non quidem cum quibus omnia regeret: quod fit vbi rerũ potestas in manus paucorum deuenit: sed diuiso imperio in tres partes, vnam sibi sumere volebat, reliquas aliis relinquebat. Cæterùm partes istæ, prima Romam & Italiam cõplectebatur, altera exercitus, tertia subditos. Hanc sentẽtiam quum vehementer vrgeret, nihilominus tamẽ reliqui contradicebãt, solíque omnia deferebant: at Asinius Gallus, qui paternam semper in dicendo libertatem plus etiam quàm sibi expediret vsurpabat: Elige, inquit, quam velis partem. Ad ea Tiberius, Quînam fieri possit vt idem & diuideret eandem rem, & partem sibi eius eligeret? Ibi Gallus sentiens quò mali deuenisset, demulcere eũ verbis cupiens, non eò id à se quæsitum fuisse dixit, quò tertiam aliquã partem Tiberius haberet, sed vt ostenderet, rempublicam diuidi non posse. non tamẽ leniuit hominem, quin multa ac grauia ab eo perpessus, tandem iugularetur: iampridem inuisus, quòd priorem eius cõiugem in matrimonium duxisset, Drusúmque filii instar haberet. Neque natura tantùm sua, ac voluntate hæc Tiberius egit, sed quòd legiones etiã Pannonicas Germanicásque suspectas haberet, Germanicúmque iis charum, qui tum Germaniæ præerat, metueret: nam Italicas quidem iuramento ab Augusto demonstrato sibi maturè obstrinxerat. Illas verò metuens, in vtranque partẽ cun-

Tiberius imperium, annos habens 56, & cæcutiens, occepit.

Diuisio imperij R.

Asinij Galli in Tiberium libertas.

Asinius Gallus Tiberij priorẽ vxorem duxit.

Germanicum Tiberius metuit.

ctabatur, vt si quid illæ turbantes præualerent, priuatim victurus vtique incolumis esset: quam ob rem sæpenumero morbum simulauit, ac se domi cótinuit, ne quid expressè agere aut dicere opus haberet. Sanè accepi, eum, quia Liuia inuito Augusto ipsi imperium parasse ferebatur, hæc ita finxisse, ne à Liuia (cui erat admodum infensus) sed à senatu, coactus etiam, quia omnibus virtute anteiret, id accepisse videretur. id quoque traditum, quòd hominum animos à se alienos videret, cunctatum tempus traxisse, vt quum spem fecisset vltro se imperio cessurum, à nouis rebus alios detineret, donec eo ipse prorsus esset potitus. Verùm ego hæc non tam in causa fuisse puto, cur hac ratione vteretur, quàm ipsius animi studium, motúmque exercitus. Etenim Agrippam statim à Nola misso percussore necauit, iniussúque suo eam cædem patratam dicens, minatus etiam ei qui fecisset, non tamen vltus est, sed sermonibus hominum variis locum dedit: aliis eum ab Augusto sub mortem interfectum, aliis, suopte consilio centurionem, cuius custodiæ mandatus fuerat, nouas res agitanti necem attulisse, aliis, Liuiæ, non Tiberii mandato cæsum comminiscentibus. At Germanicum vehementer metuebat. In Pānonia quidem etiam militum tumultus coortus fuerat. Hi simul atque de obitu Augusti cognouere, in vnum oppidum conuenere: eóque potiti, multa seditiosè egerũt: ac inter alia præfectum quoque sibi Iunium Blæsum trucidare intendêre, seruos eius comprehensos cruciauêre: summa fuit, vt missionem militiæ à sedecim annis, stipédiíque in singulos dies denarium, præmia statim in ipsis castris persolui sibi poscerent, minantes, nisi impetrassent, solicitata ad defectionem prouincia, Romam petituros. AEgrè eis à Blæso persuasum est, vt legatos pro se ad Tiberium mitterent, quia spé conceperant in mutatione imperii se aut illum territuros, aut alii sum-

Tiberius Agrippam Posthumum necari iubet.

Seditio militũ in Pannonia.

Iunius Blæsus.

A τι νεωτερίσαντες ἐπικρατήσωσιν, ὡς καὶ ἰδιω-
τεύσων σωθῇ. καὶ πολλάκις γε διὰ τοῦτο καὶ ἀρ-
ρωστεῖν ὑπεκρίνετο, καὶ οἴκοι κατέμενεν, ἵνα μὴ
ἀναγκασθῇ ἀποκεκριμένον τι εἰπεῖν ἢ πρᾶ-
ξαι. ἤδη μὲν γὰρ ἤκουσα ὅτι ἐπειδὴ ἡ Λιουία ἀ-
κοντος τοῦ Αὐγούστου τὴν ἀρχὴν αὐτῷ περιπε-
ποιηκέναι ἐλέγετο, ἔπλαττεν ὅπως μὴ παρ᾽ ἐ- 413
κείνης (καὶ γὰρ πάνυ αὐτῇ ἤχθετο) ἀλλὰ πα-
ρὰ τῆς βουλῆς ἀναγκαστὸς, ὡς καὶ κατ᾽ ἀρε-
τὴν σφῶν προήκων, δόξειεν αὐτὴν εἰληφέ-
B ναι· καὶ προσέτι καὶ ἐκεῖνο, ὅτι τοὺς ἀνθρώ-
πους ὁρῶν ἀλλοτρίως ἑαυτῷ ἔχοντας, διέμελ-
λε καὶ διῆγεν, ὅπως μὴ φθάσαντες τινὲς νεο-
χμώσωσιν, ἐλπίδι τοῦ καὶ ἐθελούσιον αὐτὴν
τὴν ἀρχὴν ἀφήσειν αὐτόν· μέχρι οὗ ἐγκρα-
τὴς αὐτῆς διὰ πάντων ἐγένετο. οὐ μέντοι καὶ
ταῦθ᾽ οὕτως αἴτια τῆς διαγωγῆς ταύτης
γράφω, ὡς τήν τε ἐπιτήδευσιν τῆς γνώμης
αὐτοῦ δεῖξαι, καὶ τὴν ταραχὴν τῶν στρατιω-
τῶν. τὸν μὲν γὰρ Ἀγρίππαν παραχρῆμα, ἀ-
C πὸ τῆς Νώλης πέμψας τινὰ, ἀπέκτεινε· καὶ
ἔλεγε μὲν μὴ ἐκ τῆς αὐτοῦ προστάξεως τοῦ-
το γεγονέναι, ἐπηπείλει τε τῷ δράσαντι· οὐ
μὴν καὶ τιμωρίαν τινὰ αὐτοῦ ἐποιήσατο, ἀλλ᾽
εἴα τοὺς ἀνθρώπους λογοποιεῖν, τοὺς μὲν, ὅτι ὁ
Αὔγουστος αὐτὸν ὑπὸ τὴν τελευτὴν ἀπε-
χρήσατο· τοὺς δὲ, ὅτι ὁ ἑκατόνταρχος ὁ τὴν φρου-
ρὰν αὐτοῦ ἔχων καινοτομοῦντά τι ἀπέσφαξεν
αὐτογνωμονήσας· ἄλλους, ὡς ἡ Λιουία ἀλλ᾽
οὐκ ἐκεῖνος ἀποθανεῖν ἐκέλευσε. τοῦτον μὲν
D οὖν αὐτίκα ὑπεξείλετο. τὸν δὲ δὴ Γερμανι-
κὸν δεινῶς ἐφοβεῖτο. ἐθορύβησαν μὲν γὰρ καὶ οἱ
ἐν τῇ Παννονίᾳ στρατιῶται, ἐπειδὴ τάχιστα τῆς
τοῦ Αὐγούστου μεταλλαγῆς ᾔσθοντο· καὶ συν-
ελθόντες εἰς ἓν τεῖχος, καὶ ἐκεῖνο κρατυνά-
μενοι, πολλὰ καὶ στασιαστικὰ ἔπραξαν. τά τε
γὰρ ἄλλα καὶ τὸν ἄρχοντα σφῶν Ἰούνιον Βλαί-
σον ἀποκτεῖναι ἐπεχείρησαν, τούς τε δούλους
αὐτοῦ συλλαβόντες ἐβασάνισαν. τό, τε σύμ-
παν, οὔθ᾽ ὑπὲρ ἑκκαίδεκα ἔτη στρατεύεσθαι ἤ-
E θελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν φέρειν, τά τε
ἆθλα εὐθὺς αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμ-
βάνειν ἠξίουν· ἀπειλοῦντες, ἂν μὴ τύχωσιν
αὐτῶν, τό, τε ἔθνος ἀποστήσειν, καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλάσειν. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν τότε
μόλις ποτὲ ὑπὸ τοῦ Βλαίσου πεισθέντες, πρέσβεις πρὸς τὸν Τιβέριον ὑπὲρ αὐτῶν ἔ-
πεμψαν. ἐν γὰρ τῇ μεταβολῇ τῆς ἀρχῆς, πάνθ᾽ ὅσα ἐπεθύμουν, ἢ αὐτὸν ἐκφοβήσειν-

τες, ἢ καὶ ἄλλῳ τινὶ τὸ κράτος δόντες, καταπράξειν ἤλπιζον. καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ Δρούσου σὺν τοῖς δορυφόροις ἐπελθόντος σφίσιν, ἐταράχθησαν μὲν, ὅτι μηδὲν αὐτοῖς βέβαιον ἔλεγε· καὶ τῶν τε συνόντων αὐτῷ κατέτρωσάν τινας, καὶ αὐτὸν τῆς νυκτὸς περιεφρούρησαν, μὴ διαφύγῃ. τῆς δὲ δὴ σελήνης ἐκλιπούσης, ἐνθυμηθέντες ἀπημβλύνθησαν, ὥστε κακὸν μὲν μηδὲν ἔτ᾽ αὐτοὺς ποιῆσαι, πρέσβεις δ᾽ αὖθις πρὸς τὸν Τιβέριον ἀποστεῖλαι. κἀν τούτῳ χειμῶνος μεγάλου γενομένου, καὶ δι᾽ αὐτὸν ἐς τὰ οἰκεῖα ἑκάστων ἀναχωρησάντων, οἵ τε θρασύτατοι ὑπό τε τοῦ Δρούσου καὶ ἐν αὐτῇ γε τῇ σκηνῇ αὐτοῦ, (μεταπεμφθέντες ὡς καὶ ἐπ᾽ ἄλλο τι) καὶ ὑπὸ τῶν συνακολουθησάντων αὐτῷ, ἄλλοι κατ᾽ ἄλλον τρόπον ἐφθάρησαν· καὶ οἱ λοιποὶ κατέστησαν, ὥστε καὶ πρὸς τιμωρίαν τινὰς, ὡς καὶ αἰτίους τῆς στάσεως γεγονότας, ἐκδοῦναι. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως ἡσύχασαν.

Οἱ δ᾽ ἐν τῇ Γερμανίᾳ καὶ πολλοὶ διὰ τὸν πόλεμον ἠθροισμένοι, καὶ τὸν Γερμανικὸν καὶ Καίσαρα καὶ πολὺ τοῦ Τιβερίου κρείττω ὁρῶντες ὄντα, οὐδὲν ἐμετρίαζον· ἀλλὰ τὰ αὐτὰ προτεινόμενοι, τόν τε Τιβέριον ἐκακηγόρησαν, καὶ τὸν Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπεκάλεσαν. ἐπειδή τε ἐκεῖνος, πολλὰ εἰπὼν, καὶ μὴ δυνηθεὶς αὐτοὺς καταστῆσαι, τέλος τὸ ξίφος, ὡς καὶ ἑαυτὸν καταχρησόμενος, ἐπεσπάσατο, ἐπεβόησάν οἱ αἰάζοντες· καί τις αὐτῶν τὸ ἑ-
„ αυτοῦ ξίφος ἀνατείνας, Τοῦτο (ἔφη) λαβέ· οὗτο
„ γὰρ ὀξύτερόν ἐστιν. Ὁ οὖν Γερμανικὸς, ἰδὼν ὅπῃ τὸ πρᾶγμα προεληλύθει, ἀποκτεῖναι μὲν ἑαυτὸν οὐκ ἐτόλμησε, διά τε τἆλλα, καὶ ὅτι στασιάσειν αὐτοὺς οὐδὲν ἧττον ἤλπισε· γράμ-
414 ματα δὲ δή τινα, ὡς καὶ παρὰ τοῦ Τιβερίου πεμφθέντα συνθεὶς, τήν τε δωρεὰν τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καταλειφθεῖσαν σφίσι διπλῆν, ὡς καὶ παρ᾽ ἐκείνου δέδωκε, καὶ τοὺς ἔξω τῆς ἡλικίας ἀφῆκε. καὶ γὰρ ἐκ τοῦ ἀστικοῦ ὄχλου οὓς ὁ Αὔγουστος μετὰ τὴν τοῦ Οὐάρου συμφορὰν προσκατέλεξεν, οἱ πλείους αὐτῶν ἦσαν. τότε μὲν οὖν οὕτω στασιάζοντες ἐπαύσαντο. ὕστερον δὲ, πρεσβευτῶν παρὰ τοῦ Τιβερίου βουλευτῶν ἐλθόντων, οἷς ἐκεῖνος ἐν ἀπορρήτῳ μόνα εἶπεν ὅσα τὸν Γερμανικὸν μαθεῖν ἠθέλησεν. εὖ τε γὰρ ἠπίστατο πάντως σφᾶς ἐροῦντας οἱ τὰ ἑαυτοῦ διανοήματα, καὶ οὐκ ἠβουλήθη παρὰ ταῦτα οὐδὲν, ὡς καὶ μό-

A mam rerum in manus daturos. Inde Druso cum prætoriis militibus ad eos profecto, quia is nihil ipsis confirmaret, rursus tumultu concitato, quosdam qui cum eo erant, consauciauerunt, ipsum ea nocte ne effugere posset, armati circunsederunt. Cæterùm deliquio lunæ animis consternati, vi omissa, alios ad Tiberium legatos misere. Interim tempestate ingenti coorta, eiúsque causa singulis in sua hyberna redeuntibus, ferocissimus quisque à Druso B tanquam alius rei causa accitus, in tabernaculo eius ab iis quos secum Drusus adduxerat necati sunt: reliqui ita pacati, vt seditionis autores quosdam ad suppliciũ tradiderint. Hic finis Pannonicæ seditionis.

Lunæ defectus.

Drusus vt seditionem placauerit.

At in Germania milites, quorum ad id bellum eò ingens copia missa fuerat, quum Germanicũ & ipsum quoque Cæsarem esse, & longè Tiberio præstantiorem viderent, nihil moderatè egerunt, sed eadem obtendentes, traducto Tiberio, Germanico nomen imperatoris obtu- C lerunt: quúmque is multis verbis habitis non potuisset eos sedare, ac tandem gladium quasi manus sibi ipsi illaturus strinxisset, lugubrem clamorem sustulerunt: ac quidam ipsorum suo porrecto gladio, Hunc ergo, inquit, accipe, acutior tuo est: ita Germanicus quò res rediisset videns, seipsum interficere non ausus est: quia præsertim finem seditioni nihilo magis futurum metueret: literis tamen compositis, quasi Tibe- D rius eas misisset, doni quod Augustus eis legasset, duplum exoluit, quasi Tiberii iussu, & veteranos dimisit: quorum maxima pars ex vrbana multitudine constabat, quam Augustus post Varianam cladem conscripserat. Ad hunc modum ea tunc seditio resedit. Postea verò quàm à Tiberio missi legati senatores aduenerunt, (quibus clam Tiberius ea modò quæ vellet Germanicum scire, dixerat, quòd satis compertum E habebat eos Germanico omnia ipsius consilia indicaturos, ideóque præter ista, quasi nihil aliud mente

Militum in Germania seditio.

Germanicus vt imperium oblatum respuerit, & seditionem composuerit.

agitaret, neque ipſos, neque Germanicum quicquam ſcrutari volebat) milites intellecta arte, qua vſus fuerat Germanicus, exiſtimantéſque ideo legatos miſſos, vt eius acta reſcinderēt, ita rurſum tumultuati ſūt, vt parū à cæde legatorū abfuerint: Germanicóq; inſtātes, vxorem eius Agrippinā, Agrippæ & Iuliæ Augusti F. ac filium Caium (cui Caligulæ cognomen dederant, quòd plerunque in exercitu educatus, militari pro vrbico pedum tegmine vteretur) emiſſos aliquò ab ipſo comprehenderūt: Agrippináque, quæ tū vterū ferebat, ei precāti reddita, Caiū detinuerunt. Poſt aliquantū temporis quū nihil conſequerentur, vltro finē turbarū fecerunt: adeóque immutati ſunt, vt ſponte ſua turbulentiſſimū quenque corripuerint, ac alios ipſi necauerint, alios in medium productós, vt maiori parti placuiſſet, vel interfecerint vel dimiſerint. Germanicus veritus ne denuo turbarēt, in hoſtium terrā duxit, ibíque & negotiū eis, & victum abundantem ex alienis bonis exhibuit. Poterat, ſiquidē voluiſſet, is vir imperio potiri, adeo omnis Romanorū ſubditorúmque beneuolentia in eū inclinabat. Eius rei cauſa Tiberius ipſum laudauit, multáſque ad eū & Agrippinam amicè ſcripſit literas: at verò actionibus eius nequaquam delectatus fuit, magis iam eū metuens, vt qui militū animos ſibi deuinciret. Vt enim ſibi ipſe cōſcius erat aliter ſe agere atque ſentire, ita Germanico quoque diuerſum ab his quæ egiſſet conſilium ſubeſſe ſuſpicabatur. Neque minus Agrippinā ſuſpectam habebat, mulierē eam, cuius ſpiritus generis excellentiæ reſponderent. Enimuero omnino diſſimulans omnem in eos ſimultatem, laudato in ſenatu multis verbis Germanico, ſacrificia propter eius acta, vt Druſi etiam, fieri iuſſit: militibus in Pannonia tantūdem, quantum is Germanicis dederat, donauit: in poſterū autē nō, niſi viginti annis militaſſent, miſſionem iis qui extra Italiā merebāt, cōceſſit.

Agrippina Germanici vxor.

C. Caligula.

Tiberio Germanicus ſuſpectus.

A να ὄντα, οὔτε ἐκείνοις οὔτε τὸν Γερμανικὸν πολυπραγμονῆσαι. τούτων οὖν ἀφικομένων, οἱ στρατιῶταί τό, τε τοῦ Γερμανικοῦ στρατήγημα μαθόντες, καὶ τοὺς βουλευτὰς ὡς καὶ ἐπὶ τῇ τῶν πεπραγμένων ὑπ' αὐτοῦ καταλύσει παρόντας ὑποπτεύσαντες, ἐθορύβησαν αὖθις· καὶ τῶν τε πρέσβεων ὀλίγου τινὰς ἀπέσφαξαν, καὶ ἐνέκειντο, τήν τε γυναῖκα αὐτοῦ Ἀγριππῖναν, τοῦ τε Ἀγρίππου καὶ τῆς Ἰουλίας τῆς Αὐγούστου θυγατέρα οὖσαν, καὶ τὸν υἱὸν (ὃν Γάιον Καλιγό- B λαν, ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφεὶς, τοῖς στρατιωτικοῖς ὑποδήμασιν ἀντὶ τῶν ἀστικῶν ἐχρῆτο, προσωνόμαζον, ὑπεκπεμφθέντα ποι ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ) συνέλαβον. καὶ τὴν μὲν Ἀγριππῖναν ἐγκύμονα οὖσαν ἀφῆκαν αὐτῷ δεηθέντι, τὸν δὲ δὴ Γάιον κατέσχον. χρόνῳ δ' οὖν ποτὲ καὶ τότε, ὡς οὐδὲν ἐπέραινον, ἡσύχασαν· καὶ ἐς τοσαύτην γε μεταβολὴν ἦλθον, ὥστε καὶ αὐτοὶ τοὺς θρασυτάτους σφῶν αὐτοκέλευστοι συλλαβεῖν· καὶ τοὺς μὲν ἰδίᾳ ἀποκτεῖναι, τοὺς δὲ C καὶ ἐς τὸ μέσον ἀγαγόντες, ἔπειτα πρὸς τὸ τῶν πλειόνων βούλημα τοὺς μὲν ἀποσφάξαι, τοὺς δ' ἀπολῦσαι. φοβηθεὶς οὖν καὶ ὡς ὁ Γερμανικὸς μὴ καὶ αὖθις στασιάσωσιν, ἐς τὴν πολεμίαν ἐνέβαλε, καὶ ἐν αὐτῇ ἀσχολίαν τε ἅμα αὐτοῖς καὶ τροφὴν ἄφθονον ἐκ τῶν ἀλλοτρίων παρέχων ἐνεχρόνισε. καὶ ὁ μὲν, δυνηθεὶς ἂν τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν λαβεῖν (ἡ γὰρ εὔνοια πάντων ἁπλῶς τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν ὑπηκόων σφῶν ἐς αὐτὸν ἐπῄει) οὐκ ἠθέλησε. Τιβέριος δὲ ἐπῄνεσε μὲν αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πολ- D λὰ καὶ κεχαρισμένα καὶ ἐκείνῳ καὶ τῇ Ἀγριππίνῃ ἐπέστειλεν, οὐ μέντοι καὶ ἥσθη οἷς ἔπραξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλεῖον αὐτὸν, ὡς καὶ τὰ στρατεύματα ἀνηρτημένον, ἔδεισεν. οὐ γάρ που καὶ φρονεῖν οὕτως ἐδόκει, ἐξ ὧν ἑαυτῷ συνῄδει ἄλλα μὲν λέγοντι, ἄλλα δὲ ποιοῦντι, ὑπελάμβανεν. ὥσθ' ὑπετόπει μὲν καὶ ἐκεῖνον, ὑπετόπει δὲ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· (ἦν γὰρ ἀντίπαλον τὸ φρόνημα τῷ τοῦ γένους ὄγκῳ ἔχουσα) οὐ μὴν E καὶ προσεποιεῖτο ἄχθεσθαι σφίσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπαίνους ἐν τῇ βουλῇ τοῦ Γερμανικοῦ πολλοὺς ἐποιήσατο, καὶ θυσίας ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Δρούσου, γενέσθαι ἐσηγήσατο. τοῖς τε στρατιώταις τοῖς ἐν τῇ Παννονίᾳ, τὰ αὐτὰ τοῖς ὑπ' ἐκείνου δοθεῖσιν ἐδωρήσατο. ἐς μέντοι τὸ ἔπειτα οὐ πρότερον τοὺς ἔξω τῆς Ἰταλίας στρατευομένους ἀπέλυε, πρὶν τὰ εἴκοσιν ἔτη στρατεύσασθαι.

Ὡς δ' οὖν οὐδὲν ἔτι νεώτερον ἠγγέλλετο, A ἀλλ' ἀσφαλῶς πάντα τὰ τῶν Ῥωμαίων ἐς τὴν ἡγεμονείαν αὐτοῦ συνεφρόνησε· τήν τε ἀρχὴν οὐδὲν ἔτι εἰρωνευόμενος ὑπεδέξατο, καὶ ἐν τῷδε αὐτὴν ἔτι πω ἐφ' ὅσον ὁ Γερμανικὸς ἔζη, διήγαγεν. αὐτὸς μὲν καθ' ἑαυτὸν ἢ τι ἢ οὐδὲν ἔπραττε, πάντα δὲ δὴ καὶ τὰ σμικρότατα ἔς τε τὴν γερουσίαν ἐσέφερε, καὶ ἐκείνῃ ἐκοίνου. ἐπεποίητο μὲν γὰρ βῆμα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐφ' οὗ προκαθίζων ἐχρημάτιζε, καὶ συμβούλους ἀεὶ, κατὰ τὸν Αὔγουστον, παρελάμβανεν. οὐ μέντοι καὶ διῴκει λόγου τι ἄξιον, B ὃ μὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπεκοίνου· καὶ ἔς γε τὸ μέσον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην τιθεὶς, οὐχ ὅπως ἀντειπεῖν αὐτῇ
415 παντί τῳ παῤῥησίαν ἔνεμεν· ἀλλὰ καὶ τἀναντία οἱ ἔστιν ὅτε ψηφιζομένων τινῶν ἔφερε. καὶ γὰρ αὐτὸς ψῆφον πολλάκις ἐδίδου. ὁ μὲν γὰρ Δροῦσος ἐξ ἴσου τοῖς ἄλλοις ποτὲ μὲν πρῶτος, ποτὲ δὲ μεθ' ἑτέρους οὕτ' ἐποίει. ἐκεῖνος δὲ ἔστι μὲν ὅτε ἐσιώπα, ἔστι δ' ὅτε καὶ πρῶτος, ἢ καὶ μετ' ἄλλους τινὰς, ἢ καὶ τελευταῖος, τὰ μὲν ἄντικρυς C ἀπεφαίνετο, τὰ δὲ δὴ πλείω (ἵνα δὴ μὴ δοκῇ τὴν παῤῥησίαν αὐτῶν ἀφαιρεῖσθαι) ἔλεγεν ὅτι, εἰ γνώμην ἐποιούμην, τὰ καὶ τὰ ἂν ἀπεδειξάμην. καὶ ἦν μὲν καὶ τοῦτο τὴν ἴσην τῷ ἑτέρῳ ἰσχὺν ἔχον, οὐ μέντοι καὶ ἐκωλύοντο οἱ λοιποὶ ὑπ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα σφίσι λέγειν. ἀλλὰ καὶ πολλάκις ὁ μὲν τὸ ἐγίνωσκεν, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἕτερόν τι ἀνθῃροῦντο· καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐπεκράτουν. καὶ οὐδενὶ μέντοι παρὰ τοῦτο ὀργὴν εἶχεν. ἐδίκαζε μὲν οὖν (ὥσπερ εἶπον) ἐπεφοίτα δὲ καὶ ἐπὶ τὰ τῶν ἀρχόντων δικαστήρια, καὶ παρακαλούμενος ὑπ' αὐτῶν καὶ D ἀπαράκλητος. καὶ ἐκείνους μὲν ἐν τῇ ἑαυτῶν χώρᾳ καθῆσθαι εἴα, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ καταντικρὺ σφῶν κειμένου καθίζων, ἔλεγεν ὅσα ἐδόκει αὐτῷ, ὡς πάρεδρος· καὶ τἄλλα δὲ πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον τρόπον ἐποίει. οὔτε γὰρ δεσπότην ἑαυτὸν τοῖς ἐλευθέροις, οὔτε αὐτοκράτορα, πλὴν τοῖς στρατιώταις, καλεῖν ἐφίει· τό, τε τοῦ πατρὸς τῆς πατρίδος πρόσρημα παντελῶς διεώσατο, καὶ τὸ τοῦ Αὐγούστου οὐκ ἐ- E πέθετο μὲν (οὐδὲ γὰρ ψηφισθῆναι ποτὲ εἴασε) λεγόμενον δ' ἀκούων, καὶ γραφόμενον ἀναγινώσκων, ἔφερε. καὶ ὁσάκις γε βασιλεῦσί τισιν ἐπέστελλε, καὶ ἐκεῖνο προσενέγραφε. τὸ δ' ὅλον ΚΑΙΣΑΡ, ἔστι δ' ὅτε καὶ ΓΕΡΜΑ-

Postquam nulli iam motus annuntiabantur, omnis tutò res Romana in principatum ipsius cōsentiebat: ita demum missa dissimulatione imperium occepit, idque ad hunc modum, quandiu vixit Germanicus, administrauit. Suo arbitrio nihil aut perpauca agebat: de rebus etiam minutissimis ad senatum referebat: posito in foro tribunali, in quo sedens ius diceret, semper consiliarios Augusti exemplo habebat, neque tamen nisi communicata prius re etiam cum cæteris, quicquā serium peragebat: proposita sua in medium sententia, non tantùm omnibus contradicere liberum relinquebat, sed ferebat etiam aliquādo contraria suæ sententiæ decreta fieri: nam ipse quoque sæpenumero suffragium dicebat. Etenim Drusus itidem vt reliqui, modò primus, modò post alios sententiam ferebat: & Tiberius aliquando silentium tenebat: aliquando primus, aut aliis posterior, vel vltimus etiam omnium, quædam apertè pronuntiabat: plerunque, ne videretur libertatem aliis adimere, dicere solebat, se, si sententiam laturus fuisset, hoc vel illo modo dicturum fuisse: id etsi eandem cum altero vim habebat, nihil tamen impediebat quominus reliqui etiam quid ipsis placeret exponerent: quin sæpius diuersum ab ipsius sententia posteriores probauerunt, ac sæpenumero nihil cuiquam succensente ipso obtinuerunt. Ius quo dixi modo dabat: magistratuū quoque iudicia vel vocatus ab iis vel vltro accedebat: eos suo quenque loco sedere sinens, ipse in subselliis è regione positis considens, quid ipse sentiret primo loco dicebat. Eodem modo in aliis quoque se rebus gerebat. Nam neque dominum se à libero homine, nec imperatorem, nisi à militibus, vocari patiebatur, patris patriæ nomen planè recusabat: Augusti nomen non quidem vsurpabat (neque enim id sibi vnquam decerni concessit) audiens tamen, aut scriptum legens, ferebat, idque etiam quoties ad regem aliquem literas daret, adscribebat. Omnino autem CAESARIS, & quandoque propter res à Germani-

Tiberius quàm se moderatum gesserit initio, & viuente Germanico.

Nomina quibus Tiberius vtebatur.

co gestas, GERMANICI, PRINCIPISQVE SENATVS, more antiquo, nomen sibi tribuebat, sæpius dicens, dominum se seruorum, imperatorem militum, principem cæterorum esse. Et quoties casus ita tulisset, precari solitus est tantum sibi vitæ & imperii tempus quantum reipublicæ conduceret. Adeo popularis erat in omni re, vt neque præter consuetudinem quicquam fieri natali suo, neque per suam fortunã iurare cuiquam permiserit: neque si quis eam iurasset, ac periurii reus ageretur, id prosecutus est. Vtque omnia in vnum caput contraham, quod de Augusto in hunc vsque diẽ semper cal. Ianuarii, ac de omnibus qui post eum fuerunt alicuius pretii imperatores, fieri consueuit, vt acta eorum, & quæ acturi sint ii qui adhuc in viuis sunt, omnia iuramento populi approbentur, id quoque initio de se fieri Tiberius non permisit, quanuis in Augusti acta & ipse iurauerit, & sacramento reliquos adegerit. Quod vt manifestius redderet, ipsis calendis in suburbano exactis, ac neque in curia, neque omnino in vrbe visus ea die, deinde ingressus, priuatim fidem dedit. Fuit & alia causa cur iis calendis extra vrbem esset: nempe ne hominibus anni auspicio & festo die occupatis negotium præberet, néve strenas ab iis acciperet: quod Augustum fecisse improbabat: quia ea res multæ molestiæ, multique in rependendo sumptus esset. Præterea eo tempore neque templum vllum sibi proprium extrui, neque se in alio vllo coli passus est: edicto etiam palam ne quis priuatus, néve vrbs vlla statuam ipsi poneret, iniussu suo. sed addiderat, nunquam se id concessurum. Iniurias aliorum, impietatémve in se (iam enim impietatis nomen id generis peccatis tribuebatur, multísque ob eam dies dicebatur) peni-

Calendæ Ianuariæ.

Impietas in imperatores.

A νικός, ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ πραχθέντων, ΠΡΟΚΡΙΤΟΣ τε ΤΗΣ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον, καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ὠνομάζετο. καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν ὅτι, Δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ δὴ λοιπῶν πρόκριτός εἰμι. Εὔχετό τε, ὁσάκις τοιοῦτόν τι ἂν παραπέσοι, τοσοῦτον καὶ ζῆσαι καὶ ἄρξαι χρόνον, ὅσον ἂν τῷ δημοσίῳ συμφέρῃ. καὶ οὕτω γε διὰ πάντων ὁμοίως δημοτικὸς ἦν, ὥστε οὔτε ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐ-
B τοῦ γίγνεσθαί τι παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἐπέτρεπεν, οὔτε ὀμνύναι τοῖς ἀνθρώποις τὴν αὐτοῦ τύχην συνεχώρει· οὔτ' εἰ καὶ ὀμόσας τις αὐτὴν, αἰτίαν ὡς καὶ ἐπιωρκηκὼς ἔλαβεν, οὐκ ἐπεξῄει. συνελόντι τε εἰπεῖν, οὐδ' ὅπερ ἐπί τε τοῦ Αὐγούστῳ δεῦρο ἀεὶ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς μετ' ἐκεῖνον ἄρξασιν, (ὧν γε καὶ λόγον τινὰ ποιούμεθα) ἐπί τε τοῖς τὸ κράτος
C ἀεὶ ἔχουσιν, ἐξ ἀνάγκης γίγνεται, τά τε πραχθέντα ὑπ' αὐτῶν καὶ τὰ πραχθησόμενα ὑπὸ τῶν ἀεὶ ζώντων ὅρκοις πιστοῦσθαι βεβαιοῦσθαι· οὐδὲ τοῦτο τά γε πρῶτα ἐφ' ἑαυτοῦ περιεῖδε γιγνόμενον. καίτοι ἐπὶ ταῖς τοῦ Αὐγούστου πράξεσι τούς τε ἄλλους πάντας ὥρκου, καὶ αὐτὸς ὤμνυε. καὶ ὅπως γε ἐκ δηλότερον αὐτὸ ποιοίη, παρεὶς ἂν τὴν νουμηνίαν, καὶ οὔτε ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσελθὼν, μήθ'
D ὅλως ἐν τῇ πόλει τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὀφθεὶς, ἀλλ' ἐν προαστείῳ τινὶ διατρίψας, ἐσῄει τε μετὰ ταῦτα, καὶ κατὰ μόνας ἐπιστοῦτο. τούτου τε οὖν ἕνεκα ἔξω που ταῖς νουμηνίαις διῆγε, καὶ ἵνα μηδένα τῶν ἀνθρώπων ἄχλον, περί τε τὰς νέας ἀρχὰς καὶ περὶ τὴν ἑορτὴν ἔχοντα, ποιῇ, ἢ καὶ ἀργύριον παρ' αὐτῶν λαμβάνῃ (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ τούτῳ ἐπῄνει, διά τε τὸ πολλὴν μὲν δυσχέρειαν ἐν αὐτῷ, πολλὴν δὲ καὶ
E ἀνάλωσιν ἐκ τῆς ἀντιδόσεως γίγνεσθαι) ταῦτά τε οὖν δημοτικῶς διῴκει· καὶ ὅτι οὔτε τεμένισμα αὐτῷ οὐχ ὅπως αὐθαίρετον, ἀλλ' οὐδ' ἄλλως τότε γε ἐτεμενίσθη· οὔτε εἰκόνα ἐξῆν αὐτοῦ οὐδενὶ στῆσαι. ἄντικρυς γὰρ παράγγελμα ἀπηγόρευσε μήτε πόλει μήτ' ἰδιώτῃ τοῦτο ποιεῖν. προσέθηκε μὲν γὰρ τῇ ἀπορρήσει ὅτι, Ἂν μὴ ἐγὼ ἐπιτρέψω· προσεπεῖπε δὲ ὅτι, Οὐκ ἐπιτρέψω. ἐπεὶ τό γε ὑβρίζεσθαι πρός τινος, καὶ τὸ ἠσεβῆσθαι πρός τινος (ἀσέβειάν τε γὰρ ἤδη καὶ τὸ τοιοῦτον ὠνόμαζον, καὶ δίκας ἐπ' αὐτῷ πολλὰς ἐσῆγον) 416
ἥκιστα προσε-

ἥκιστα προσεποιεῖτο. οὐδέ ἐστιν ἥντινα τοιαύτην ἐφ' ἑαυτῷ γραφὴν προσεδέξατο, καίτοι περὶ τὸν Αὔγουστον καὶ ἐν τούτῳ σεμνυνόμενος. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον οὐδένα οὐδὲ τῶν ἐπ' ἐκείνῳ τινὰ αἰτίαν λαβόντων ἐκόλασεν, ἀλλὰ καὶ ἐγκληθέντας τινὰς ὡς καὶ ἐπιωρκηκότας τὴν τύχην αὐτοῦ, ἀπέλυσε· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ πάνυ πολλοὺς ἐθανάτωσε.

Καὶ ἐν τε τούτῳ τὸν Αὔγουστον ἤγαλε, καὶ ὅτι τά τε οἰκοδομήματα ἃ προκατεβάλετο μὲν, οὐκ ἐξετέλεσε δέ, ποιῶν, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπέγραφε σφίσι· τά τε ἀγάλματα καὶ τὰ ἡρῷα αὐτοῦ, καὶ ὅσα οἱ δῆμοι καὶ ὅσα οἱ ἰδιῶται ἐποίουν, τὰ μὲν αὐτὸς καθιέρου, τὰ δὲ τῶν ποντιφίκων τινὶ προσέταττε. τοῦτο δὲ τὸ κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, οὐκ ἐπ' ἐκείνοις μόνοις τοῖς τοῦ Αὐγούστου ἔργοις, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσιν ὁμοίως τοῖς ἐπισκευῆς τινὸς δεηθεῖσιν ἐποίησε. πάντα γὰρ τὰ πεπονηκότα ἀνακτησάμενος (αὐτὸς γὰρ οὐδὲν τὸ παράπαν ἐκ καινῆς, πλὴν τοῦ Αὐγουστείου, κατεσκευάσατο) οὐδὲν αὐτῶν ἰδιώσατο, ἀλλὰ τὰ τῶν πρώτων οἰκοδομησαμένων αὐτὰ ὀνόματα πᾶσι σφίσιν ἀπέδωκεν. ἐλάχιστα γὰρ ἐς αὐτὸν δαπανῶν, πλεῖστα ἐς τὸ κοινὸν ἀνήλισκε· πάντα μὲν ὡς εἰπεῖν τὰ δημόσια ἔργα, τὰ μὲν ἀνοικοδομῶν, τὰ δὲ ἐπικοσμῶν· πολλὰ δὲ καὶ πόλεσι καὶ ἰδιώταις ἐπαρκῶν, τῶν τε βουλευτῶν συχνοὺς πενομένους, καὶ μηκέτι μηδὲ βουλεύειν διὰ τοῦτ' ἐθέλοντας, ἐπλούτισεν. οὐ μέντοι καὶ ἀκρίτως αὐτὸ ἐποίει, ἀλλὰ καὶ διέγραφε τοὺς μὲν ὑπὸ ἀσελγείας, τοὺς δὲ καὶ ὑπὸ πτωχείας, ὅσοι μηδένα αὐτῆς λογισμὸν εἰκότα ἀποδοῦναι ἐδύναντο. πᾶν τε ὃ ἐδωρεῖτο τισίν, εὐθὺς καὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἠριθμεῖτο. ἐπεὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου μεγάλα ἐκ τῶν τοιούτων οἱ δοτῆρες αὐτῶν ἀπετέμνοντο, δεινῶς ἐφυλάττετο μὴ καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ τοῦτο γίγνεσθαι. καὶ ταῦτα μέντοι πάντα ἐκ τῶν νενομισμένων προσόδων ἐδαπάνα. οὔτε γὰρ ἀπέκτεινε χρημάτων ἕνεκα οὐδένα, οὔτε οὐσίαν τινὸς τότε γε ἐδήμευσεν, ἀλλ' οὐδ' ἐξ ἐπηρείας τι ἠργυρολόγησεν. Αἰμιλίῳ γοῦν Ῥήκτῳ χρήματά ποτε αὐτῷ πλείω παρὰ τὸ τεταγμένον ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἧς ἦρχε πέμ-

A tus dissimulabat: neque vllam accusationē huiusmodi propter se factam admittebat, quanuis ea in re honori Augusti studeret. Initio quidem neminem Augusti causa in iudicium tractum puniuit: multósque accusatos quòd per ipsius fortunam peierassent, absoluit, quanuis posterioribus temporibus multos morte affecerit.

Ad hæc Augustum eo etiam coluit, quòd ædificia ab eo inchoata, B necdum absoluta, perfecit, Augustique nomen iis inscripsit: statuas & fana ei à populis aut priuatis facta partim ipse dedicauit, partim sacrāda pontificibus iniunxit. Quem inscribendi morem non in Augusti tātum operibus, sed & in aliis obseruauit, quæ refectione indigebant: quæ quum omnia instaurasset (nihil enim de nouo ædificauit, præter Augusti templum) nullum eorum suo, omnia eorum qui primùm ea C extruxissent nomine inscripsit. Minimos verò sumptus pro se, plurimos pro republica faciebat, omnia propemodum publica opera aut reficiendo aut exornando: multa quoque ciuitatibus & priuatis hominibus suppeditabat. senatores multos ad egestatem redactos, ac ob id eo ordine cedere volentes, locupletauit: non tamen nisi adhibito examine: multis senatu propter luxuriam aut paupertatem, cuius rationem edere probabilem nullam D possent, motis. Si quid alicui largiebatur, id confestim numerari se inspiciente iubebat, magna adhibita cura ne idem sibi quod Augusto eueniret, cuius munerum permagnam partem dispensatores detrahere consueuerant. Hæc omnia non aliunde quàm ex constitutis reditibus insumebantur: nam eo quidem tempore neminem pecuniæ causa necauit: aut bona cuiusquam publicauit, neque prouinciam vllam expilauit. Certè AEmilio Recto, quum is pecuniæ maiorem constituta summam ex AEgypto (nam ei præerat) misis-

AEmilius Rectus quòd prouinciam compilasset, à Tib. obiurgatus.

set, rescripsit, se tonderi suas oues, non ad viuum vsque radi velle.

Prębebat se etiam ad congressus & alloquia benignum: inde senatores simul omnes se salutare iussit, ne certando de priore aditu se inuicem truderent. Denique tanta vtebatur clementia, vt quum aliquādo Rhodiorū magistratus data ad eum epistola, non subscripsissent illud consuetum, quòd vota ipsi facerent, celeriter eos excitos, quasi malè mulctaturus, quum id quòd deerat adiecissent, indemnes dimiserit. Quasi in populari reipublicæ si viueret imperio, ita magistratus quouis tempore honorabat, etiam consulibus assurgens: quúmque eos conuiuio acciperet, ingrediētes apud ianuam excipiebat, abeuntes prosequebatur. Si quādo curru veheretur, comitari se non modò patricium, sed ne primariorum quidem equitum vllum sinebat. Quum festi dies essent, aut aliquid simile, quo multitudo occupata esset futura, vesperi veniens ad Cæsarianorum quenquam qui eo loci vbi conuentus populi esset futurus, habitaret, noctem ibi exegit, vt expeditissimè & quàm minimo labore homines ipsum accedere possent: sæpenumero etiam equestres ludos de liberti domo spectauit. Frequenter enim ad spectacula veniebat, in honorem eorum qui hæc edebant, vtque multitudinem ornaret, ac vnà ea celebrare videretur: ipse exhibendis eis neque per se, neque cum aliis gloriam captans. Adeo æqualitati in omnibus rebus studebat, vt quum populus histrionem quendam manumitti cuperet, non prius adsensus sit quàm domini pretium eius accipientis voluntate id fieret. Amicis perinde ac priuatus aderat, eos & in iudiciis defēdebat, & rem sacram vnà faciebat, ægrotantésque nullo secum adducto præsidio inuisebat, etiam in funere cuiusdam funebrem orationem habuit. Matrem quoque adhortabatur ad hæc eadem agenda, quantum eius decorum pateretur, partim vt ipsum imitaretur,

Rhodiorum error.

Æqualitas.

A φαντι, ἀντεπέστειλεν ὅτι, Κείρεσθαί μου τὰ πρόβατα, ἀλλ' οὐκ ἀποξύρεσθαι βούλομαι.

Καὶ μέντοι καὶ εὐπρόσοδος καὶ εὐπροσήγορος ἰσχυρῶς ἦν. τοὺς γοῦν βουλευτὰς ἀθρόους ἀσπάζεσθαι αὐτὸν ἐκέλευσεν, ἵνα μὴ ὠθίζωνται. τό, τε σύμπαν, τοσαύτην ἐπιείκειαν ἤσκει, ὥστε ἐπειδή ποτε οἱ Ῥοδίων ἄρχοντες ἐπιστείλαντές τι αὐτῷ, οὐχ ὑπέγραψαν τῇ ἐπιστολῇ τοῦτο δὴ τὸ νομιζόμενον, B εὐχὰς αὐτῷ ποιούμενοι, μετεπέμψατο μὲν σπουδῇ, ὡς καὶ κακόν τι δράσων, ἐλθόντας δὲ οὐδὲν δεινὸν εἰργάσατο, ἀλλ' ὑπογράψαντας τὸ ἐνδέον ἀπέπεμψε. τούς τε ἀεὶ ἄρχοντας ὡς ἐν δημοκρατίᾳ ἐτίμα, καὶ τοῖς ὑπάτοις καὶ ὑπανίστατο· ὁπότε τε αὐτοὺς δειπνίζοι, τοῦτο μὲν, ἐσιόντας σφᾶς πρὸς ταῖς θύραις ἐξεδέχετο, τοῦτο δὲ, καὶ ἀπιόντας προέπεμπεν. εἴτε ποτὲ ἐπὶ τοῦ δίφρου ἐκομίζετο, οὐδένα οἱ παρακολουθεῖν οὐχ ὅπως βουλευτὴν, ἀλλ' οὐδὲ ἱππέα C τῶν πρώτων, εἴα. ἔν τε ταῖς πανηγύρεσι, καὶ εἰ δή τι καὶ ἄλλο τοιουτότροπον ἀσχολίαν τοῖς πολλοῖς παρέξειν ἔμελλεν, ἐλθὼν ἂν ἀφ' ἑσπέρας πρός τινα τῶν Καισαρείων τῶν πρὸς τοῖς χωρίοις ἐκείνοις, ἐς ἃ συμφοιτῆσαι ἔδει, οἰκούντων, ἐνταῦθα τὰς νύκτας ἐνηυλίζετο· ὅπως ἐξ ἑτοιμοτάτου καὶ ἀπονωτάτου τοῖς ἀνθρώποις ἐντυγχάνειν αὐτῷ γίγνοιτο. καὶ D τούς γε τῶν ἵππων ἀγῶνας ἐξ οἰκίας καὶ αὐτὸς τῶν ἀπελευθέρων τινὸς πολλάκις ἑώρα. συνεχέστατα γὰρ ἐπὶ τὰς θέας ἀπήντα, τῆς τε τιμῆς τῶν ἐπιτελούντων αὐτὰς ἕνεκα, καὶ τῆς τοῦ πλήθους εὐκοσμίας, τοῦ τε συνεορτάζειν σφίσι δοκεῖν. οὐ γὰρ οὔτε ἐσπούδασε ποτὲ ὑπεραπὰν τῶν τοιούτων οὐδὲν, οὔτε δόξαν τινὰ ὡς καὶ συσπεύδων τινὶ ἔσχεν. οὕτω τε ἐς πάντα ἴσος καὶ ὅμοιος ἦν, ὥστ' ὀρχηστήν τινα τοῦ δήμου ἐλευθερωθῆναί ποτε βουληθέντος, μὴ πρό- E τερον συνεπαινέσαι, πρὶν τὸν δεσπότην αὐτοῦ καὶ πεισθῆναι καὶ τὴν τιμὴν λαβεῖν. τοῖς τε ἑταίροις, ὡς καὶ ἐν ἰδιωτείᾳ, συνῆν. καὶ γὰρ δικαζομένοις σφίσι συνηγωνίζετο, καὶ θυσιοῦσι συνεώρταζε. νοσοῦντάς τε ἐπεσκέπτετο, μηδεμίαν φρουρὰν ἐπεισαγόμενος. 417

καὶ ἐφ' ἑνί γε τινὶ αὐτῶν τελευτήσαντι τὸν ἐπιτάφιον αὐτὸς εἶπε. καὶ μέντοι καὶ τὴν μητέρα πάνθ' ὅσα πρέποντα αὐτῇ τῶν τοιούτων ποιεῖν ἦν, τὰ μέν τι τῆς ἑαυτοῦ ζηλώσεως ἕνεκα,

ὃ δὲ, ἵνα μὴ ὑπεραυχῇ, περιστέλλειν ἐκέλευσε. πάνυ γὰρ μέγα καὶ ὑπὲρ πάσας τὰς πρόσθεν γυναῖκας ὤγκωτο, ὥστε καὶ τὴν βουλὴν καὶ τοῦ δήμου τοὺς ἐθέλοντας οἴκαδε ἀσπασομένους ἀεί ποτε ἐσδέχεσθαι· καὶ τοῦτο καὶ ἐς τὰ δημόσια ὑπομνήματα ἐσεγράφετο. αἵ τε ἐπιστολαὶ αἱ τοῦ Τιβερίου καὶ τὸ ἐκείνης ὄνομα χρόνον τινὰ ἔσχον· καὶ ἐγράφετο ἀμφοῖν ὁμοίως. πλήν τι ὅτι οὔτε ἐς τὸ συνέδριον, οὔτε ἐς τὰ στρατόπεδα, οὔτε ἐς τὰς ἐκκλησίας ἐτόλμησέ ποτε ἐσελθεῖν, τά γε ἄλλα πάντα ὡς καὶ αὐταρχοῦσα διοικεῖν ἐπεχείρει. ἐπί τε γὰρ τοῦ Αὐγούστου μέγιστον ἠδυνήθη, καὶ τὸν Τιβέριον αὐτὴ αὐτοκράτορα πεποιηκέναι ἔλεγε· καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ὅσον ἐξ ἴσου οἱ ἄρχειν, ἀλλὰ καὶ πρεσβεύειν αὐτοῦ ἤθελεν. ὅθεν ἄλλα τε ἔξω τοῦ νενομισμένου ἐσεφέρετο, καὶ πολλοὶ μὲν μητέρα αὐτὴν τῆς πατρίδος, πολλοὶ δὲ καὶ γενέτειραν προσαγορεύεσθαι γνώμην ἔδωκαν. ἄλλοι καὶ τὸν Τιβέριον ἀπ᾽ αὐτῆς ἐπικαλεῖσθαι ἐσηγήσαντο, ὅπως ὥσπερ οἱ Ἕλληνες πατρόθεν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μητρόθεν ὀνομάζηται. ἀγανακτῶν οὖν ἐπὶ τούτοις, οὔτε τὰ ψηφιζόμενα αὐτῇ, πλὴν ἐλαχίστων, ἐπεκύρου, οὔτ᾽ ἄλλο τι ὑπέρογκον ποιεῖν ἐπέτρεπεν. εἰκόνα γοῦν ποτε αὐτῆς οἴκοι τῷ Αὐγούστῳ ὁσιωσάσης, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν βουλὴν καὶ τοὺς ἱππέας μετὰ τῶν γυναικῶν ἑστιᾶσαι ἐθελησάσης, οὔτ᾽ ἄλλως συνεχώρησέν οἱ τοῦτο πρᾶξαι, πρὶν τὴν γερουσίαν ψηφίσασθαι, οὔτε τοὺς τότε ἄνδρας δειπνίσαι· ἀλλ᾽ αὐτὸς μὲν τούτους, ἐκείνη δὲ τὰς γυναῖκας εἱστίασε. καὶ τέλος τῶν μὲν δημοσίων παντάπασιν αὐτὴν ἀπήλλαξε, τὰ δ᾽ οἴκοι διοικεῖν οἱ ἐφεὶς, εἶθ᾽ ὡς καὶ ἐν τούτοις ἐπαχθὴς ἦν, ἀποδημίας τε ἐστέλλετο, καὶ πάντα τρόπον αὐτὴν ἐξίστατο· ὥστε καὶ ἐς τὴν Καπρίαν δι᾽ ἐκείνην οὐχ ἥκιστα μεταστῆναι. ταῦτα μὲν περὶ τῆς Λιουίας παραδέδοται.

Ὁ δὲ δὴ Τιβέριος, αὐτὸς μὲν τραχύτερον τοῖς αἰτιαζομένοις τι μετεχειρίζετο, τῷ δὲ δὴ Δρούσῳ τῷ υἱεῖ, καὶ ἀσελγεστάτῳ καὶ ὠμοτάτῳ (ὥστε καὶ τὰ ὀξύτατα τῶν ξιφῶν Δρουσιανὰ ἀπ᾽ αὐτοῦ κληθῆναι) ὄντι, καὶ ἤχθετο καὶ ἐπετίμα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πολλάκις. καί ποτε αὐτῷ καὶ ἄντικρυς πολλῶν παρόντων εἶπεν ὅτι ζῶντος μὲν μου, οὐδὲν οὔτε

A partim ne immodico fastu sese ea efferret: quippe quæ superbia omnes priores fœminas longo interuallo post se reliquerat: quæ senatum, ac de populo qui vellent, domum ad se salutandam venire admittebat, idque ipsum in publicos cõmentarios referri curaret. Quin etiam epistolis Tiberii nomen matris aliquandiu adscriptum fuit, literæque ad Tiberium datæ, Liuiæ etiam inscribebantur: ac nisi quòd in concilium, ad exercitum, inque cõ- B ciones venire non fuit ausa, cætera omnia, quasi ipsa imperiũ teneret, agere audebat: etenim Augusto incolumi plurimum potuerat, ipsáque se Tiberio imperium dedisse ferebat: ideóque non æquata modo potestate cum eo regere, sed priores ipso gerere volebat. Hinc multa extra cõsuetudinem populi Rom. introducta, inuentique haud pauci qui matrem eam patriæ ac genitricem appellandam cẽserent: alii Ti- C berio ab ipsa nomen habendum, nimirum à matre vocato, vt Græci à patre. Quæ indignè ferens Tiberius, & decretos illi, exceptis minimis, honores improbauit, neque insolens quicquã agere permisit. Statuam quãdam Augusto Liuia dedicare, ac propterea patricios & equites cum eorum vxoribus conuiuio accipere statuerat: Tiberius neque dedicationem ei, nisi senatusconsulto concessam, permisit: & viris ipse epulum, illa tantùm mulieribus eo D iubẽte, præbuit. Postremò ab omnibus actionibus publicis ei remotæ, rei familiaris curationem mandauit: qua ipsa quum molesta ipsi esset, peregrinationes instituit, omníque modo se illi subtraxit: neque minima Capreas secedendi causa mater ipsi fuit. Hæc de Liuia traduntur.

Liuiæ fastus.

Cæterùm Tiberius quum seuerum se iis quibus aliquod crimen obiiceretur, præberet, Drusum quoque filium suum hominẽ impurissimum, & extremæ sæuitiæ, (nam gladiis quoque acutissimis ab eo nomen inditum, vt Drusiani vocarentur) & odio habuit, & priuatim publicéque sæpenumero obiurgauit: idque aliquando multis præsentibus ei dixit, nõ illũ se viuo quicquã

Drusi malitia, & Tiberij in eum seueritas.

per vim aut libidinem perpetraturum: sin conatus fuisset, effecturum se, vt ne se defuncto quidem. Nimirum aliquandiu moderatissimè Tiberius vixit, ac ne reliquos etiam libidinibus obsequi passus est, multis ob id supplicio coercitis. idemque quum senatus pœnam iis qui luxuriarentur constituere vellet, improbauit: eo addito, præstare singulos certa ratione castigari, quàm commune omnibus supplicium irrogari. sic enim in præsentia quosdam metu dedecoris sibi temperaturos, ne vitia eorum palam fierent: vbi verò semel legē natura vicisset, nemini eam curæ futuram. Gestabant eo tempore permulti viri etiam vestem purpuream, quanquam vetitum id esset iam pridem: id neque reprehendit in quoquam Tiberius, neque mulctauit: tantùm ludis quū plueret, pulla ipse penula indutus, effecit ne quis etiam alius vestem inconcessam vsurparet.

Mutatio Tiberij in peius.

Hæc ita ab eo acta sunt, quandiu in viuis mansit Germanicus: eo autem defuncto plurimùm immutatus est, siue quòd eum animum ab initio gerens, qualem postea ostendit, ita se cōposuerit dum Germanicus vita frueretur: quem principatui imminentem ante oculos habebat: siue quòd aduersario sublato ab egregia natura in vitia cursum deflexerit. Proinde autem quæ vno quoque tempore memoratu digna euenerint, exponam. Druso Tiberii F. C. Norbano consulibus, legatum populo ab Augusto persoluit, ob huiusmodi factum: Quum funus quoddam per forum efferretur, accessit quidam, & mortuo in aurem quiddā insusurrauit: interrogatúsque ab his qui viderant, quidnam dixisset, indicare eum Augusto iussisse respondit, nihil dum eius nomine quenquam accepisse: hunc, quò ipse eum nuntium perferret (id enim illudens dicebat) statim interfecit Tiberius, cæteris mox satisfecit, viritim diuisis septuagenis quinis denariis. Quidam hoc priore anno actum affirmant. Quū duo quidam equites gladiatorio spectaculo, quod Drusus suo & Germanici nomine dabat, congredi vellent, ipse pugnam non inspexit: altero cæso,

ANNO V.C. 708.

Intempestiua libertas.

A βίαιον οὔθ' ὑβριστικὸν πράξῃς· ἂν δέ τι καὶ τολμήσῃς, οὐδὲ πλουτήσαντος. χρόνον γάρ τινα σωφρονέστατα διεγένετο, καὶ οὐδὲ τὴν ἄλλων οὐδενὶ ἀσελγαίνειν ἠφίει, ἀλλὰ καὶ συχνοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐκόλαζε. καίτοι τῶν βουλευτῶν ποτὲ ἐπιτίμιόν τι κατὰ τῶν ἀσώτως ζώντων νομοθετηθῆναι ἐθελησάντων, μήτε τι τάξας, καὶ προσεπειπὼν ὅτι ἄμεινόν ἐστιν ἰδίᾳ τρόπον τινὰ αὐτοὺς σωφρονίζειν, ἢ κοινήν σφισι τιμωρίαν ἐπιθεῖναι. νῦν μὲν γὰρ ἂν τῷ φόβῳ τῆς 418

B αἰσχύνης καὶ μετελάσαι τινὰ αὐτῶν, ὥστε καὶ λαθεῖν, ἐπιχειρῆσαι· ἂν δ' ἅπαξ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς φύσεως ἐκνικηθῇ, μηδένα αὐτοῦ προτιμήσειν. καὶ ἐπειδή γε πολλῇ ἐσθῆτι ἁλουργεῖ καὶ ἄνδρες συχνοὶ (καίπερ ἀπαγορευθὲν πρότερον) ἐχρῶντο, διεμέμψατο μὲν οὐδένα, οὐδὲ ἐζημίωσεν· ὑετοῦ δὲ ἐν πανηγύρει τινὶ γενομένου, φαιὰν μανδύην ἐπενέδυ. κἀκ τούτου οὐκέτ' οὐδεὶς αὐτῶν ἀλλοῖον ἔσθημα λαβεῖν ἐτόλμησε.

C Ταῦθ' οὕτω πάντα μέχρι γε καὶ ὁ Γερμανικὸς ἔζη ἐποίει· μετὰ γὰρ τοῦτο συχνὰ αὐτῶν μετέβαλεν, εἴτ' οὖν φρονῶν μὲν οὕτως ἀπὸ πρώτης, ὡς ὕστερον διέδειξε, πλασάμενος δὲ ἐς ὅσον ἐκεῖνος ἐβίω· ἐπειδήπερ ἐφεδρεύοντα αὐτὸν τῇ ἡγεμονίᾳ ἑώρα· εἴτε καὶ πεφυκὼς μὲν εὖ, ἐξοκείλας δ' ὅτε τοῦ ἀνταγωνιστοῦ ἐστερήθη. λέξω δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ὡς ἕκαστα ἐγένετο, ὅσα γε καὶ μνήμης ἄξιά ἐστιν. ἐπὶ μὲν

D τοῦ Δρούσου τοῦ υἱέος αὐτοῦ Γαΐου τε Νωρβανοῦ ὑπάτων, τῷ δήμῳ τὰ καταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἀπέδωκεν, ἐπειδὴ προσελθών τις πρὸς νεκρὸν διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐκφερόμενον, καὶ πρὸς τὸ οὖς αὐτοῦ προσκύψας ἐψιθύρισέ τι· καὶ ἐρομένων τῶν ἰδόντων ὅ,τι εἰρήκει, ἐντείλασθαι ἔφη τῷ Αὐγούστῳ ὅτι οὐδέπω οὐδὲν ἐκομίσαντο. ἐκεῖνον μὲν γὰρ αὐτίκα ἀπέκτεινεν, ἵνα αὐτάγγελος αὐτῷ (ὥς που καὶ ἐπισκώπτων εἶπε) γένηται· τοὺς δ' ἄλλους οὐκ ἐς

E μακρὰν ἀπήλλαξε, κατὰ πέντε καὶ ἑξήκοντα δραχμὰς διανείμας. καὶ τοῦτο μὲν τῷ προτέρῳ ἔτει γενέσθαι τινὲς λέγουσι. τότε δὲ ἱππέων τινῶν ἐν τοῖς ἀγῶσιν, οὓς ὁ Δροῦσος ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ Γερμανικοῦ δὴ διέθηκε, μονομαχῆσαι ἐθελησάντων, τὸν μὲν ἀγῶνα αὐτῶν οὐκ εἶδε, σφαγέντος δὲ τοῦ ἑτέρου,

ἕτερον οὐκέτ' εἴασεν ὁπλομαχῆσαι. ἐγένοντο δὲ καὶ ἄλλαι ἐν τῇ τῶν Αὐγούστου γενεθλίων ἱπποδρομίᾳ μάχαι, καί τινα καὶ θηρία ἐσφάγη. καὶ τοῦτο μὲν καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη οὕτως ἐποιήθη· τότε δὴ ἡ Κρήτη, τοῦ ἄρχοντος αὐτῆς ἀποθανόντος, τῷ τε ταμιείᾳ καὶ τῷ παρέδρῳ αὐτοῦ τὸν λοιπὸν χρόνον προσετάχθη. ἐπειδή τε συχνοὶ τῶν τὰ ἔθνη κληρουμένων ἐπὶ πολὺ ἔν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ ἐνδιέτριβον, ὥστε τοὺς προάρξαντας αὐτῶν παρὰ τὸ καθεστηκὸς χρονίζειν, ἐκέλευσε σφίσιν ἐντὸς τῆς τοῦ Ἰουνίου νουμηνίας ἀφορμᾶσθαι. κἂν τούτῳ τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ, ὃν ἐκ τοῦ Δρούσου εἶχε, τελευτήσαντος, οὐδὲν ὅ,τι τῶν συνήθων οὐκ ἔπραξε· μήτ' ἄλλως ἀξιῶν τὸν ἄρχοντά τινα διὰ τὰς ἰδίας συμφορὰς τῆς τῶν κοινῶν ἐπιμελείας ἐξίστασθαι, καὶ τοὺς λοιποὺς καθίζων, μὴ διὰ τοὺς οἰχομένους καὶ τὰ τῶν ζώντων παριέσθαι. τοῦ τε ποταμοῦ τοῦ Τιβέριδος πολλὰ τῆς πόλεως κατασχόντος, ὥστε πλευσθῆναι, τὸ μὲν ἄλλοι ἐν τέρατος λόγῳ καὶ τοῦτο, ὥσπερ που τό,τε μέγεθος τῶν σεισμῶν, (ὑφ' ὧν καὶ μέρος τι τοῦ τείχους ἔπεσε) καὶ τὸ πλῆθος τῶν κεραυνῶν, (ὑφ' ὧν καὶ οἶνος ἐξ ἀγγείων ἀθραύστων ἐξετάκη) ἐλάμβανον· ἐκεῖνος δὲ δὴ νομίσας ἐκ πολυπληθίας ναμάτων αὐτὸ γεγονέναι, πέντε ἀεὶ βουλευτὰς κληρωτοὺς ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ποταμοῦ προσέταξεν, ἵνα μήτε τοῦ θέρους ἐλλείπῃ, μήτε τοῦ χειμῶνος πλεονάζῃ, ἀλλ' ἴσος ὅτι μάλιστα ἀεὶ ῥέῃ. Τιβέριος μὲν ταῦτα ἔπραττεν.

Ὁ δὲ δὴ Δροῦσος τὰ μὲν τῇ ὑπατείᾳ προσήκοντα ἐξ ἴσου τῷ συνάρχοντι, ὥσπερ τις ἰδιώτης, ἐξετέλεσε· καὶ κληρονόμος γε ὑπό τινος καταλειφθείς, τὸ σῶμα αὐτοῦ συνεξήνεγκε. τῇ μέντοι ὀργῇ οὕτω χαλεπῇ ἐχρῆτο, ὥστε καὶ πληγὰς ἱππεῖ ἐπιφανεῖ δοῦναι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ Κάστωρ παρωνύμιον λαβεῖν. τῇ τε μέθῃ κατακορὴς οὕτως ἐγίγνετο, ὥστε ποτὲ νυκτὸς ἐμπρησθεῖσί τισιν ἐπικουρῆσαι μετὰ τῶν δορυφόρων ἀναγκασθείς, ὕδωρ αὐτῶν αἰτούντων, θερμὸν σφίσιν ἐγχέαι κελεῦσαι. τοῖς τε ὀρχησταῖς οὕτω προσέκειτο, ὥστε καὶ στασιάζειν αὐτούς, καὶ μηδ' ὑπὸ τῶν νόμων, οὓς ὁ Τιβέριος ἐπ' αὐτοῖς ἐσενηνόχει, καθίστασθαι. τότε μὲν ταῦτα ἐγίγνετο. Στατιλίου δὲ Ταύρου μετὰ Λουκίου Λίβωνος ὑπατευσάντων, ὁ Τιβέριος ἀπεῖπε μὲν ἐσθῆτι σηρικῇ μηδένα ἄνδρα χρῆσθαι,

A alterum dimicare præterea vetuit. Aliæ item pugnæ ludis equestribus in honorem natalis Augusti factis editæ, nonnullæ feræ occisæ sunt: idque per multos annos ita factum. Cretæ præfecto defuncto vita, quæstori & legato insula in reliquum tẽpus mandata. Quum multi, quibus sorte prouinciæ obtigissent, diu Romæ & in Italia commorarentur, ita vt eorum antecessores diutius quàm conueniebat in prouincia B manerent, ante calendas Iunias illos discedere in prouincias iussit. Nepote eius, quem ex Druso habebat, mortuo, nihil consuetorum agere intermisit, principi curam reipublicæ propter priuatum infortunium relinquendam non putans, reliquósque hortans, ne mortuorum causa viuentium quoque officia desererent. Quum Tiberis multas vrbis partes corripuisset, adeo vt nauigaretur in vrbe, hoc quoque in C prodigium ab aliis tractum est, vt cætera quæ tum acciderunt, magni terræ motus, quibus pars quoque muri corruit: multa fulmina, quibus vinum etiam vasis illæsis absũptum est: ipse verò existimans ex abundantia hoc aquarum fieri, mãdauit vt quouis tempore quinque senatores, quos sors ei officio destinasset, curarent ne vel æstate deficeret, vel hyeme abũdaret Tiberis, sed quãmaxime æqualis semper flueret.

Fulminis natura.

Tiberis curatores instituti

D At Drusus quæ consulatus ei cũ collega erant communia munera, priuati instar obiuit: hærésque à quodam dictus, vnus ex funus eius efferentibus fuit. Ira tam graui erat, vt verbera etiam illustri cuidam equiti inflixerit, indéque sit Castor cognominatus: adeo in temulentiam effusus, vt quũ noctu cum stipatoribus suis cogeretur, aquam, eis poscentibus, calidam infundi iussérit: in tantum deditus histrionibus, E vt eos ad tumultuandum, legésque Tiberii de eis latas detrectandum concitauerit.

Drusi vitia.

Castor.

Sisenna Statilio Tauro, L. Libone consulibus, Tiberius edixit ne quis vir serica veste vteretur,

ANNO V.C. 769.

Lex vestiaria.

A nequis aurea vasa nisi ad rē sacram haberet: dubitantibus nonnullis an argenteis etiam, quæ aureis emblematis cælata essent, interdixisset, facturus etiam hac de re edictum, emblematum vocabulum in eo poni, quia Græcum esset, prohibuit: quanquam Latinum, quo id interpretaretur, nullum esset. Idem centurionem in iudicio testimonium Græcè dicturum non tulit, quanuis eo ipso in loco multas causas Græca lingua dictas ipse audiuisset, multas ipse interrogasset. itaque haud consentaneum id eius factum. L. Scribonium Libonem, patricium adolescentem, tentatarum nouarum rerum insimulatum, quandiu is firma fuit valetudine, nō vocauit in ius: at morbo lethali correptum, in lectica operta, cuiusmodi senatorum vxoribus in vsu sunt, in senatum inferri iussit: quúmque is dilato iudicio sibi ipsi cōscita morte damnationē præuertisset, etiam defunctum reum peregit, eius pecuniam accusatoribus dedit: supplicationes non sibi modò, sed Augusto etiam, & Iulio, vt olim statutum fuerat, decerni fecit. At Vibio Rufo initio crimini datum ab eo non est quòd Cæsaris sellam eam haberet in qua is semper sederat, in qua etiam occisus fuit: id enim consultò Vibius faciebat, ac Ciceronis vxorem in matrimonio habebat: vtroque gloriabundus, aut orator scilicet propter coniugem, aut Cæsar propter sellam futurus: quod adeo inculpatum tulit, vt cōsulatum etiam sit adeptus. Porro Tiberius, etsi Thrasyllo adsiduè vtebatur, ac singulis diebus vaticinia accipiebat, tamen re accuratè considerata, quum aliquando per somnum iussus esset cuidam argentum dare, hominem interemit, quòd intelligebat sibi per magicam artem dæmonem immissum fuisse: reliquos omnes astrologos, magos, aut quicunque alio quopiam modo diuinationes exercerent, exteros necauit: ciues qui etiamnum neglecto priore edicto, quo prohibitum fuerat vsu harum artium omnibus qui in vrbe essent,

Tiberius Latinæ linguæ studiosus.

L. Scribonij Libonis interitus.

Vibij Rufi fastus.

Ciceronis vxor.

In mathematicos decretum.

A ἀπεῖπε δὲ καὶ χρυσῷ σκεύει μηδένα, πλὴν πρὸς τὰ ἱερὰ, νομίζειν. ἐπεί τε διηπόρησάν τινες εἰ καὶ τὰ ἀργυρᾶ τὰ χρυσοῦν τι ἔμβλημα ἔχοντα ἀπηγορευμένον σφίσιν εἴη κεκτῆσθαι, βουληθεὶς καὶ περὶ τούτου τι δόγμα ποιῆσαι, ἐκώλυσεν ἐς αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τοῦ ἐμβλήματος, ὡς καὶ Ἑλληνικὸν, ἐμβληθῆναι· καίτοι μὴ ἔχων ὅπως ἐπιχωρίως αὐτὸ ὀνομάσῃ. ἐκεῖνό τε οὖν οὕτως ἐποίησε, καὶ ἑκατοντάρχου Ἑλληνιστὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ μαρτυρῆσαί τι ἐ-

B θελήσαντος, οὐκ ἠνέσχετο· καίπερ πολλὰς μὲν δίκας ἐν τῇ διαλέκτῳ ταύτῃ καὶ ἐκεῖ λεγομένας ἀκούων, πολλὰς δὲ καὶ αὐτὸς ἐπερωτῶν. τοῦτό τε οὖν οὐχ ὁμολογούμενον ἔπραξε, καὶ Λούκιον Σκριβώνιον Λίβωνα, νεανίσκον εὐπατρίδην, δόξαντά τι νεωτερίζειν, τέως μὲν ἐρρῶτο, οὐκ ἔκρινε, νοσήσαντα δὲ ἐπὶ θάνατον, ἔν τε σκιμποδίῳ καταστέγῳ (ὁποίῳ αἱ τῶν βουλευτῶν γυναῖκες χρῶνται) ἐς τὴν γερουσίαν ἐσεκόμισε· καὶ, ἐπειδὴ ἀναβολῆς τινος

C γενομένης ἑαυτὸν προαπεχρήσατο, καὶ τελευτήσαντα εὔθυνε, τά τε χρήματα αὐτοῦ τοῖς κατηγόροις ἐδεδώκει, καὶ θυσίας ἐπ' αὐτῷ οὐχ ἑαυτοῦ μόνον ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Αὐγούστου, τοῦ τε πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Ἰουλίου, καθάπερ ποτὲ ἐδέδοκτο, ψηφισθῆναι ἐποίησε. ταῦτα δὲ περὶ τούτων πράξας, Οὐιβίῳ Ῥούφῳ οὔτε ἐνεκάλεσέ τι ἀρχὴν, ὅτι τῷ τοῦ Καίσαρος δίφρῳ (ἐφ' οὗ ἀεί ποτε ἐκαθίζετο, καὶ ἐφ' οὗ καὶ ἐσφάγη) ἔχρητο. τοῦτό τε γὰρ ὁ Ῥοῦφος ἐ-

D πιτηδεύσας ἐποίει, καὶ τῇ τοῦ Κικέρωνος γυναικὶ συνῴκει· σεμνυνόμενος ἐφ' ἑκατέρῳ, ὥσπερ ἢ διὰ τὴν γυναῖκα ῥήτωρ, ἢ διὰ τὸν δίφρον Καῖσαρ ἐσόμενος. οὐ μὴν οὔτε αἰτίαν τινὰ ἐπὶ τούτῳ ἔσχε, καὶ προσέτι καὶ ὑπάτευσε. καὶ μέντοι τῷ τε Θρασύλλῳ ἀεὶ συνὼν, καὶ μαντείᾳ τινὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμενος, αὐτός τε ἀκριβώσας οὕτω τὸ πρᾶγμα, ὥστε ποτὲ ὄναρ δοῦναί τινι ἀργύριον κελευσθεὶς, συνεῖναί τε ὅτι δαίμων τις ἐκ γοη-

E τείας οἱ ἐπιπέμπεται, τόν τε ἄνθρωπον ἀποκτεῖναι, καὶ πάντας τοὺς ἄλλους τούς τε ἀστρολόγους καὶ τοὺς γόητας. εἴ τινα ἕτερον καὶ ὁποιονοῦν τρόπον ἐμαντεύετό τις, τοὺς μὲν ξένους ἐθανάτωσε, τοὺς δὲ πολίτας, ὅσοι καὶ τότε ἔτι μετὰ τὸ πρότερον δόγμα, δι' οὗ ἀπηγόρευτο μηδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ πόλει μεταχειρίζεσθαι,

ἐσηγγέλθησαν τῇ τέχνῃ χρώμενοι, ὑπερώρισε. τοῖς γὰρ πειθαρχήσασιν αὐτῶν ἄδεια ἐδόθη. καὶ σύμπαντες δ' ἂν οἱ πολῖται καὶ παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἀφείθησαν, εἰ μὴ δήμαρχός τις ἐκώλυσεν. ἔνθα δὴ καὶ μάλιστα ἄν τις τὸ τῆς δημοκρατίας σχῆμα κατενόησεν, ὅτι ἡ βουλὴ τοῦ τε Δρούσου καὶ τοῦ Τιβερίου συνεπαινοῦντος Γναίῳ Καλπουρνίῳ Πείσωνι γνώμην κατεκράτησε, καὶ αὐτὴ ὑπὸ τοῦ δημάρχου ἡττήθη.

Ταῦτά τε οὖν οὕτως ἐπράχθη, καὶ ἐκ τῶν πέρυσι ταμιευσάντων ἐς τὰ ἔθνη τινὲς ἐξεπέμφθησαν, ἐπειδήπερ οἱ τότε ταμιεύοντες, ἐλάττους αὐτῶν ἦσαν. καὶ τοῦτο καὶ αὖθις ὁσάκις ἐδέησεν, ἐγένετο. ἐπείτε πολλὰ τῶν δημοσίων γραμμάτων, τὰ μὲν καὶ παντελῶς ἀπωλώλει, τὰ δὲ ἐξίτηλα ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐγεγόνει, τρεῖς βουλευταὶ προεχειρίσθησαν, ὥστε τά τε ὄντα ἐκγράψασθαι, καὶ τὰ λοιπὰ ἀναζητῆσαι. ἐμπρησθεῖσί τε τισὶν οὐχ ὅπως ὁ Τιβέριος, ἀλλὰ καὶ ἡ Λιουία ἤμυνε.

Κἀν τῷ αὐτῷ ἔτει Κλήμης τις, δοῦλός τε τοῦ Ἀγρίππου γεγονὼς καί πῃ καὶ προσεοικὼς αὐτῷ, ἐπλάσατο αὐτὸς ἐκεῖνος εἶναι, καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν ἐλθὼν, πολλοὺς μὲν ἐνταῦθα, πολλοὺς δὲ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὕστερον προσεποιήσατο· καὶ τέλος καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὥρμησεν, ὡς καὶ τὴν παππῴαν μοναρχίαν ἀποληψόμενος. ταραττομένων τε οὖν ἐπὶ τούτῳ τῶν ἐν τῷ ἄστει, καὶ συχνῶν αὐτῷ προστιθεμένων, ὁ Τιβέριος σοφίᾳ αὐτὸν διά τινων, ὡς καὶ τὰ ἐκείνου φρονούντων, ἐχειρώσατο, καὶ μετὰ τοῦτο βασανίσας, ἵνα τι περὶ τῶν συνεγνωκότων αὐτῷ μάθῃ, ἔπειτ' ἐπεὶ μηδὲν ἐξελάλησεν, ἐπύθετο αὐτοῦ, Πῶς Ἀγρίππας ἐγένου; Καὶ ὃς ἀπεκρίνατο ὅτι, Οὕτως ὡς καὶ σὺ Καῖσαρ.

420

Τῷ δ' ἐχομένῳ ἔτει, τὸ μὲν τῶν ὑπάτων ὄνομα Γαϊός τε Καικίλιος καὶ Λεύκιος Φλάκκος ἔλαβον· ὁ δὲ δὴ Τιβέριος, ἐπεί καὶ μετὰ τὴν νουμηνίαν τινὲς ἀργύριον αὐτῷ προσήνεγκαν, οὔτε ἐδέξατο, καί τι καὶ γράμμα περὶ αὐτοῦ τούτου ἐξέθετο, ῥήματί τινι μὴ Λατίνῳ χρησάμενος. ἐνθυμηθεὶς οὖν νυκτὸς περὶ αὐτοῦ, πάντας τοὺς τὰ τοιαῦτα ἀκριβοῦντας μετεπέμψατο· πάνυ γὰρ δὴ ἔμελεν αὐτῷ τοῦ καλῶς διαλέγεσθαι. καὶ τινὸς Ἀτηΐου

A tractare huiusmodi res deferrentur, extorres egit: qui verò destitissent, impunitatē consequebantur. Quòd nisi tribunusplebis intercessisset, etiam contrà quàm censuerat Tiberius, omnes ciues impunitatem tulissent. Vnde formæ præcipuè reipublicæ popularis imago videri potuit. nam sententia Drusi & Tiberii adstipulata sententiæ Cn. Calpurnii Pisonis, vicerat, sed tribunusplebis eis præualuit.

Tribb pl. potestas sub Tiberio.

B Quia ii qui hoc anno quæstores fuère, ad prouincias non sufficiebant, emissi sunt etiam in eas quidam ex prioris anni quæstoribus: id deinde etiam quoties vsus esset, factum. Quum publicorum commētariorum quidam omnino periissent, quidam vetustate iam euanidi fierēt, tribus senatoribus negotium eos qui extarent describendi, reliquósque conquirendi mandatum C est: incendio correptis quibusdam nō Tiberius modò, sed Liuia etiam succurrit.

Publici commentarii iterū exscripti.

Eodem anno Clemens quidam, seruus Agrippæ, nec absimilis ei, Agrippam se esse finxit, in Galliámque profectus, multos ibi, multos etiam in Italia sibi adiunxit: denique Romam quoque, ad aui sui imperium recuperandum contendit. Itaque tumultu propterea in vrbe coorto, multísque ei accedentibus, sapienter eum Tiberius per quosdam, D qui ipsi quoque eius se factionis socium simularent, in suam potestatem redegit: deinde quū quæstioni eum subiecisset, vt conscios facinoris ederet, neque is quenquam nominaret, interrogauit, quonā modo Agrippa esset factus: eodem, inquit ille, quo tu Cæsar.

Clemens Agrippam se iactat, & seditionem molitur.

Tiberius scōmate ictus.

Sequenti anno C. Cæcilius Rufus, L. Pomponius Flaccus, consulum nomē gesserunt. Tiberius strenam à quibusdam oblatam non ac- E cepit: eáque de re edictum proposuit, in eo voce non Latina vsus. eius quū in mentem ipsi noctu venisset, vt erat elegantiæ in loquendo perquam diligens, omnes qui Latinæ linguæ proprietatem studiosè obseruarent, ad se vocauit. Ibi Atcio

De strenis edictum.

Ateius Capito.

Capitone dicente, tametſi nemo ante ipſum eo vocabulo vſus fuiſſet, nunc nihilominus in Tiberii gratiam inter antiqua referendum: Marcellus quidam ſubdidit, Hominibus Cæſarem ciuitatem Romanam dare poſſe, dictionibus non poſſe. Eam eius immoderatã libertatem æquo animo Tiberius tulit.

Marcelli in Tib. libertas.

Cæterùm Cappadociæ regem Archelaum, infenſus ei, quia quum olim ſibi is ſupplicaſſet, ſuóque patrocinio vſus, quum ab incolis apud Auguſtum accuſaretur, fuiſſet, Rhodi ſe neglexiſſet, at Caium in Aſiam venientem officioſè coluiſſet: inſimulatum quaſi nouis rebus ſtuderet, euocauit Romam, ac ſenatus iudicio tradidit: hominem non ſenectute modò extrema, ſed podagra etiam confectum vehementi, ac delirare creditum: & quidem aliquando verè mente alienatus fuerat, ita vt tutor regno eius ab Auguſto tum datus fuerit: tunc verò ſatis ſanus, impotem ſe animi ſimulabat, ſaltem in hoc præſidium ſalutis quærens. Neque euitaſſet mortem, niſi quis mendax de ipſo teſtimonium tuliſſet, dixiſſe Archelaum, vbi domum rediiſſet, oſtenſurum ſe Tiberio, neruos ſibi eſſe: id riſum excitauit, ac Tiberium à necando eo retraxit, qui tum adeo malè affecto corpore erat, vt in lectica contecta in curiam illatus fuerit (conceſſus enim erat viris etiam harum vſus, vt qui per valetudinem aliter non poſſent, eo modo in ſenatum aducherentur, idque tum à Tiberio factum) proſpectánſque ex ea nonnulla diſſeruerit. Archelaus verò tum euitato periculo, nihilominus paulo pòſt obiit.

Archelaus à Tiberio ad cauſam dicendam Romam vocatus.

Archelai mors

Ac inde Cappadocia quoque Romanorum iuris effecta, equitique regenda data. Vrbibus Aſiæ, terræ tremore concuſſis, prætorius vir cum quinque lictoribus præfectus, multa eis tributi pecunia remiſſa, multa à Tiberio donata: qui dum virtutibus deditus fuit, alieni abſtinentiſſimus, ne hæreditates quidem à cognatis ſibi relictas adiit,

Cappadocia fit Romanorum prouincia.

Tiberii liberalitas.

A Καπίτωνος εἰπόντος ὅτι εἰ καὶ μηδεὶς πρόσθεν τοῦτ' ἐφθέγξατο, ἀλλὰ νῦν γε πάντες διά σε ἐς τὰ ἀρχαῖα αὐτὸ καταριθμήσομεν, Μάρκελλός τις ὑπολαβὼν ἔφη, Σὺ Καῖσαρ ἀνθρώποις μὲν πολιτείαν Ῥωμαίων δύνασαι δοῦναι, ῥήμασι δὲ οὔ. Ἐκεῖνον μὲν οὖν οὐδὲν ἐπὶ τούτῳ κακὸν, καίπερ ἀκράτως παρρησιασάμενον, ἔδρασε.

Τὸν δὲ δὴ Ἀρχέλαον τὸν τῆς Καππαδοκίας βασιλέα δι' ὀργῆς ἔχων, ὅτι πρότερον οἱ
B ὑποπεπτωκὼς, ὥστε καὶ συνηγόρῳ, ὅτε ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων κατηγορήθη, χρήσασθαι, μετὰ τοῦτο αὐτοῦ μὲν ἐς τὴν Ῥόδον ἐλθόντος ἠμέλησε, τὸν δὲ δὴ Γάιον ἐς τὴν Ἀσίαν ἐλθόντα ἐθεράπευσε· μετεπέμψατο, ὡς καὶ νεωτερίζοντά τι, καὶ τῇ τῆς γερουσίας ψήφῳ παρέδωκεν, οὐ μόνον ὑπέργηρων ὄντα, ἀλλὰ καὶ δεινῶς ποδαγρῶντα, καὶ προσέτι καὶ παραφρονεῖν δοκοῦντα. ἔπαθε μὲν γὰρ ποτὲ τοῦτο ὄντως, ὥστε καὶ ἐπί-
C τροπον παρὰ τοῦ Αὐγούστου τῆς ἀρχῆς λαβεῖν· οὐ μέντοι καὶ τότε ἔτι παρελήρει, ἀλλ' ἐπλάσατο, εἴ πως ἐκ γε τούτου σωθείη. κἂν ἐθανατώθη, εἰ μὴ καταμαρτυρῶν τις αὐτοῦ, ἔφη ποτὲ αὐτὸν εἰρηκέναι ὅτι, Ἐπειδὰν οἴκαδε ἐπανέλθω, δείξω αὐτῷ οἷα νεῦρα ἔχω. Γέλωτος γὰρ ἐπὶ τούτῳ, διὰ τὸ τὸν ἄνθρωπον μὴ ὅτι στῆναι, ἀλλὰ μηδὲ καθίζεσθαι δύνασθαι, πολλοῦ γενομένου, οὐκέτ' αὐτὸν ὁ Τιβέριος ἀπέκτεινεν. οὕτω γάρτοι κακῶς διέκειτο, ὥστε
D ἐν σκιμποδίῳ καταστέγῳ ἐς τὸ συνέδριον ἐσκομισθῆναι. νομιζόμενον γάρ που καὶ τοῖς ἀνδράσιν, ὧν ποτέ τις αὐτῶν ἀσθενῶς ἔχων ἐκεῖσε ἐσίοι, κατακείμενον αὐτὸν ἐσφέρεσθαι, καὶ τοῦτο καὶ ὁ Τιβέριος τότε ἐποίησε· καὶ διελέχθη γέ τινα ἐκ τοῦ σκιμποδίου προσκύψας. τότε μὲν οὕτως ὁ Ἀρχέλαος ἐσώθη, ἄλλως δ' οὐ πολλῷ ὕστερον ἀπέθανε.

Κἀκ τούτου καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. ταῖς
E τε ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεσι ταῖς ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ κακωθείσαις ἀνὴρ ἐστρατηγηκὼς σὺν πέντε ῥαβδούχοις προσετάχθη· καὶ χρήματα πολλὰ μὲν ἐκ τῶν φόρων ἀφείθη, πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τοῦ Τιβερίου ἐδόθη. τῶν γὰρ ἀλλοτρίων ἰσχυρῶς, μέχρι γε καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἐπετήδευσεν, ἀπεχόμενος, μήτε τὰς κληρονομίας, ἃς τινὲς αὐτῷ συγγενεῖς ἔχοντες

A κατέλιπεν, προσιέμενος, πάμπολλα εἴς τε τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἰδιώτας ἀνήλισκε. καὶ οὔτε τιμήν, οὔτε ἔπαινον οὐδένα ἐπ' αὐτοῖς προσεδέχετο. ταῖς τε πρεσβείαις ταῖς παρὰ τῶν πόλεων ἢ καὶ τῶν ἐθνῶν οὐδέποτε μόνος ἐχρημάτιζεν, ἀλλὰ πολλούς, καὶ μάλιστα τοὺς ἄρξαντάς ποτε αὐτῶν, κοινωνοὺς τῆς διαγνώμης ἐποιεῖτο.

in vrbes & priuatos homines magnam vim pecuniæ impendit: neque inde aut honorem aut laudem admisit: nunquam solis legatis vrbium aut prouinciarum responsum dedit, sed multos, præcipuè qui earum aliquando præfecti fuissent, in consilium adhibuit.

Γερμανικὸς δὲ τῇ ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς στρατείᾳ φερόμενος εὖ, B μέχρι τε τοῦ Ὠκεανοῦ προεχώρησε, καὶ τοὺς βαρβάρους κατὰ τὸ καρ-
421 τερὸν νικήσας, τά τε ὀστᾶ τῶν σὺν τῷ Οὐάρῳ πεσόντων συνέλεξέ τε καὶ ἔθαψε, καὶ τὰ σημεῖα τὰ στρατιωτικὰ ἀνεκτήσατο. τῆς δέ γε Τιβερίῳ τῆς βουλῆς ἐγκειμένης, καὶ τὸν γοῦν μῆνα τὸν Νοέμβριον, ἐν ᾧ τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα ἐγεγόνητο, Τιβέριον καλεῖσθαι ἀξιούσης, Καὶ τί (ἔφη) ποιήσετε, ἂν δεκατρεῖς Καίσαρες γένωνται; Μάρκου δὲ δὴ Ἰουνίου Λουκίου τε Νωρβανοῦ μετὰ ταῦτα ἀρξάντων, τέρας C ἐν αὐτῇ τῇ νουμηνίᾳ οὐ σμικρὸν ἐγένετο, ὅσπερ που ἐς τὸ Γερμανικοῦ πάθος ἀπεσήμαινεν. ὁ γὰρ Νωρβανὸς ὁ ὕπατος σάλπιγγι ἀεὶ προσκείμενος, καὶ ἐρρωμένως τὸ πρᾶγμα ἀσκῶν, ἠθέλησε καὶ τότε ὑπὸ τὸν ὄρθρον, πολλῶν ἤδη πρὸς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ παρόντων, σαλπίσαι· καὶ τοῦτό τε πάντας ὁμοίως ἐτάραξε καθάπερ ἐμπολέμιόν τι σύνθημα τοῦ ὑπάτου παραγγείλαντος σφίσι, καὶ ὅτι τὸ τοῦ Ἰανοῦ ἄγαλμα κατέπεσε. λόγιόν τε τι ὡς καὶ D Σιβύλλειον, ἄλλως μὲν οὐδὲν τῷ τῆς πόλεως χρόνῳ προσῆκον, πρὸς δὲ τὰ παρόντα ᾀδόμενον, οὐχ ἡσυχῇ σφᾶς ἐκίνει. ἔλεγε γὰρ ὅτι,

Τρὶς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν,
Ῥωμαίους ἔμφυλος ὀλεῖ στάσις, ἁ Συβαρῖτις
Ἀφροσύνη.

Ὁ οὖν Τιβέριος ταῦτά τε τὰ ἔπη ὡς καὶ ψευδῆ ὄντα διέβαλε, καὶ τὰ βιβλία πάντα τὰ μαντείαν τινὰ ἔχοντα ἐπεσκέψατο· καὶ τὰ μὲν ὡς οὐδενὸς ἄξια ἀπέκρινε, τὰ δὲ ἐνέκρινε.

E Τοῦ δὲ δὴ Γερμανικοῦ τελευτήσαντος, ὁ μὲν Τιβέριος καὶ ἡ Λιουία πάνυ ἥσθησαν, οἱ δὲ δὴ ἄλλοι πάντες δεινῶς ἐλυπήθησαν. κάλλιστος μὲν γὰρ τὸ σῶμα, ἄριστος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἔφυ· παιδείᾳ τε ἅμα καὶ ῥώμῃ διέπρεπε· πρᾳότατός τε καὶ σωφρονέστατος ὤν. οὐδὲν δὲ οὔτε πρὸς τὸν Δροῦσον ἐπίφθο-

At Germanicus expeditione in Germanos prospera, ad Oceanum vsque processit: barbarisque vi deuictis, ossa eorum qui cum Varo ceciderant, lecta humauit, signáque militaria recepit. Quum instaret Tiberio senatus, ac mensem Nouembrem (nam XVI calend. Decembris natus fuit) cuperet ab eo Tiberium nominare: Quid, inquit, facietis, si tredecim Cæsares fiant? Marco Iunio Silano, Lucio Norbano consulibus, ipsa prima anni die, prodigium haud exiguum euenit, quo scilicet Germanici casus prædicebatur. Norbanus enim consul tuba canere sedulus, ac multus in ea re, quum tum quoque diluculo multis ad domum eius iã confluentibus eam inflaret, omnium animos perturbauit, quasi signum belli consul incinuisset. Iani quoque statua corruit. Neque parum mouit animos hominum oraculum quoddam pro Sibyllino habitum, nihil quidem ad isthæc, sed ad nostra tempora pertinens, in hanc sententiam,

Ast ter tercentum reuolutis protinus annis
Roma intestina perdetur seditione,
Et furor exitium Sybariticus afferet vrbi.

Hoc carmen Tiberius vt falsum cauillatus, omnes libros vaticinos inspexit, aliósque probauit, alios reiecit.

Germanici mors, summæ delectationi Tiberio ac Liuiæ fuit, summo omnibus aliis dolori. Fuit enim & corporis forma, & animi bonis, institutioneque iuxta & robore, clementia & modestia præstantissimus, neq; egit quicquã vel ad Drusi

Germanicus ad Oceanum vsque progreditur.

Tib. mensem sibi cognominem respuit.

ANNO V.G. 772.

Prodigium.

Oraculum Sibyllinum.

Germanici interitus.

Eius laudes.

spectans inuidiam, vel quod Tiberius culpare posset. sane sæpenumero imperium quum posset adipisci, aspernatus est. Obiit autem Antiocheæ, Cn. Pisonis & Plancinæ fraude: etenim viuo adhuc ipso, in ea quam inhabitabat domo, ossa hominum defossa, laminæque plumbeæ diris imprecationibus cum nomine eius repertæ fuerant. Piso ob necem Germanici ab ipso Tiberio in senatum vocatus, dilatione impetrata sibi ipsi manus intulit.

Cn. Piso. Plancina.

Piso sibi mortem consciscit.

Enimuero Tiberius, quũ iam nemo esset qui principatui imminens vitam eius obseruaret, quum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus est. Imperauit crudeliter, violati numinis postulari iussit, non modo qui contra Augustum, sed iam etiam qui contra ipsum aut matrem quicquã egissent, locutique essent incommodius. Neque quæstiones modo tum seruorum in capita dominorum habebantur, sed liberi etiam ciuesque tormentis subdebantur: accusatores, & qui falso testimonio reos pressissent, facultates damnatorum sortiebantur, augebanturq; insuper magistratibus & honoribus. Multos etiam indagato eorum natiuitatis die ac hora, indéque mores & fortunam eorum scrutatus, si quid adesse excellens, aut quod imperium sperare iuberet, deprehenderetur, protinus interficiebat. Adeo sane fatum vniuscuiusque præstantissimorum virorum indagabat, ac certo cognoscebat, vt Galbæ etiam, qui posterioribus temporibus imperator factus tum forte, vxorem duxerat, obuiam factus, dixerit, eum quoque aliquando imperium gustaturum: abstinuit autem eius cæde, quia hoc quoque in fatis Galbæ erat, vt quidem ego sentio: vt ipse Tiberius dicebat: quòd se iam defuncto, multo pòst tempore esset imperio potiturus Galba.

Tiberius in deterius commutatus.

Crudelitas eius.

Tiberius astrologia abutitur in hominum perniciẽ.

Galbæ Tiberius imperium prædicit.

Ad hæc omnia adiutorem administrũmque habuit promptissimũ, L. AElium Seii Strabonis filiũ, Seianum, qui pueritiam suam M. Gabio Apicio prostituerat: ei qui luxuria adeo omnes homines superauit, vt quum aliquando inire rationem vellet, quantum iam prodegisset,

L. AElius Seianus administer crudelitatis Tiberii

M. Gabius Apicius luxuriosus supro omnes homines.

A νον, οὔτε πρὸς τὸν Τιβέριον ἐπαίτιον ἔπραξε. δυνηθεὶς γοῦν πολλάκις τὴν αὐτοκράτορα λαβεῖν ἀρχήν, οὐκ ἠθέλησεν. ἀπέθανε δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὑπό τε τοῦ Πείσωνος καὶ ὑπὸ τῆς Πλαγκίνης ἐπιβουλευθείς. ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλασμοὶ μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες, ζῶντος ἔτι εὑρέθη. ὁ δὲ Πείσων ἐς τὸ βουλευτήριον ἐπὶ τῷ φόνῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τιβερίου εἰσαχθείς, ἀναβολήν τε τινὰ ἐποιήσατο, καὶ ἑαυτὸν B κατεχρήσατο.

Τιβέριος δέ, ἐπειδὴ ὁ ἐφεδρεύων οὐκέτ' εἶχεν, ἐς πᾶν τοὐναντίον τῶν πρόσθεν εἰργασμένων αὐτῷ, πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, περιέστη. τά τε γὰρ ἄλλα ἀγρίως ἦρξε, καὶ ταῖς τῆς ἀσεβείας δίκαις, εἴ τις οὐχ ὅσον ἐς τὸν Αὔγουστον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν ἐκεῖνον τήν τε μητέρα αὐτοῦ πράξας τι ἢ καὶ εἰπὼν ἀνεπιτήδειον ἐπεκλήθη, δεινῶς ἐπεξῄει. ἐβασανίζοντο δὲ οὐχὶ οἰκέται μόνον κατὰ τῶν ἰδίων δεσποτῶν, ἀλλὰ καὶ C ἐλεύθεροι καὶ πολῖται. οἵ τε κατηγορήσαντες ἢ καὶ καταμαρτυρήσαντες τινῶν, τὰς οὐσίας τῶν ἁλισκομένων διελάγχανον, καὶ προσέτι καὶ ἀρχὰς καὶ τιμὰς προσελάμβανον. πολλοὺς δέ, καὶ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν ἐν ᾗ ἐγεγέννητο ἐξετάζων, κἀκεῖθεν καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν τύχην αὐτῶν διασκοπῶν, ἀπεκτίννυεν. εἰ γάρ τῳ ὑπέροχόν τι καὶ εὔελπι πρὸς δυναστείαν ἐνῆν, πάντως ἀπώλλυεν. οὕτω δὴ οὖν τὸ πεπρωμένον ἑκάστῳ τῶν πρώ- D των καὶ ἐξήταζε καὶ ἠπίστατο, ὥστε καὶ τῷ Γάλβᾳ τῷ μετὰ ταῦτα αὐταρχήσαντι ἀπαντήσας, γυναῖκα ἐγγεγυημένῳ, εἰπεῖν ὅτι, Καὶ σύ ποτε τῆς ἡγεμονίας γεύσῃ. ἐφείσατο γὰρ αὐτοῦ, ὡς μὲν ἐγὼ δοκῶ, ὅτι καὶ τοῦτ' αὐτῷ εἱμαρμένον ἦν· ὡς δὴ αὐτὸς ἔλεγεν, ὅτι καὶ ἐν γήρᾳ καὶ μετὰ πολὺ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἄρξοι.

Συνήρατο δὲ αὐτῷ καὶ συγκατειργάσατο πάντα προθυμότατα Λούκιος Αἴλιος E Σηιανός, υἱὸς μὲν τοῦ Στράβωνος ὤν, παιδικὰ δέ ποτε Μάρκου Γαβίου Ἀπικίου γενόμενος, Ἀπικίου ἐκείνου, ὃς πάντας ἀνθρώπους ἀσωτίᾳ ὑπερεβάλετο, οὕτως ὥστε ἐπειδὴ μα- 422
θεῖν ποτε ἐθελήσας ὅσα τε ἤδη κατανηλώκει,

καὶ ὅσα ἔτ' εἶχεν, ἔγνω ὅτι διακόσιαι καὶ πεντήκοντα αὐτῷ μυριάδες ἔτι περιεῖεν, ἐλυπήθη τε ὡς καὶ λιμῷ τελευτήσειν μέλλων, καὶ ἑαυτὸν διέφθειρεν. Σεϊανὸς δὲ οὗτος χρόνον μέν τινα μετὰ τοῦ πατρὸς τῶν δορυφόρων ἦρξεν· ἐπεὶ δὲ ἐκείνου ἐς τὴν Αἴγυπτον πεμφθέντος, μόνος τὴν προστασίαν αὐτῶν ἔσχε, τά τε ἄλλα συνέστησεν αὐτήν, καὶ τοὺς λόχους ἰδίᾳ καὶ χωρὶς ἀλλήλων, ὥσπερ τοὺς τῶν νυκτοφυλάκων, ὄντας, ἐς ἓν τεῖχος συνήγαγεν· ὥστε τὰ παραγγέλματα καὶ ἀθρόους καὶ διὰ ταχέων λαμβάνειν, καὶ φοβεροὺς πᾶσιν, ἅτε καὶ ἐν ἑνὶ τείχει ὄντας, εἶναι. τοῦτον οὖν ὁ Τιβέριος ἐκ τῆς τῶν τρόπων ὁμοιότητος προσλαβών, ταῖς τε στρατηγικαῖς τιμαῖς ἐκόσμησεν (ὃ μήπω πρότερον μηδενὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἐγεγόνει) καὶ συμβούλῳ καὶ ὑπηρέτῃ πρὸς πάντα ἐχρῆτο. ἐπεὶ δὲ ὁ Τιβέριος τὴν ὕπατον ἀρχὴν ἦρξε μετὰ τοῦ Δρούσου, εὐθὺς οἱ ἄνθρωποι τὸν ὄλεθρον τῷ Δρούσῳ ἐξ αὐτοῦ τούτου προεμαντεύσαντο. οὐ γάρ ἐστιν ὅστις τῶν ὑπατευσάντων ποτὲ μετ' αὐτοῦ οὐ βιαίως ἀπέθανεν, ἀλλὰ τοῦτο μέν, Οὔαρος ὁ Κυιντίλιος, τοῦτο δέ, Πείσων ὁ Γναῖος, ὅ τε Γερμανικὸς αὐτός, βιαίως καὶ κακῶς ἀπώλοντο. τοιούτῳ τινί, ὡς ἔοικε, διὰ βίου δαίμονι συγκεκλήρωτο. ἀμέλει καὶ ὁ Δροῦσος τότε καὶ ὁ Σεϊανὸς μετὰ ταῦτα συνάρξαντές οἱ διεφθάρησαν.

Ἐκδημοῦντος δὲ τοῦ Τιβερίου, Γάιος Λουτώριος Πρίσκος, ἱππεύς, ἄλλως τε μέγα ἐπὶ ποιήσει φρονῶν, καὶ ἐπιτάφιον ἐπὶ τῷ Γερμανικῷ ἐπιφανῆ συγγράψας, ὥστε καὶ χρήματα δι' αὐτὸν πολλὰ λαβεῖν, αἰτίαν ἔσχεν ὡς καὶ ἐπὶ τῷ Δρούσῳ ποίημα παρὰ τὴν νόσον αὐτοῦ συντεθεικώς· καὶ ἐκρίθη τε διὰ τοῦτο ἐν τῇ βουλῇ, καὶ κατεδικάσθη, καὶ ἀπέθανεν. ὁ οὖν Τιβέριος, ἀγανακτήσας οὐχ ὅτι ἐκεῖνος ἐκολάσθη, ἀλλ' ὅτι τις ὑπὸ τῶν βουλευτῶν ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἐθανατώθη, ἐπετίμησέ τε αὐτοῖς, καὶ δόγμα τι παρασκευάσαι ἐκέλευσε, μήτ' ἀποθνήσκειν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τὸν καταψηφισθέντα ὑπ' αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα τὸ ἐπ' αὐτῷ γιγνόμενον, ἐς τὸ δημόσιον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀποτίθεσθαι· ὅπως καὶ ἀποδημῶν προπυνθάνηται τὰ δόξαντα σφίσι, καὶ ἐπιδιακρίνῃ.

A quantúmque restaret, quum superesse adhuc centies sestertiûm reperisset, magno mœrore correptus, quasi fame sibi pereundum foret, mortem sibi consciuerit. Hic Seianus aliquandiu cum patre suo prætoriis cohortibus præfuit: postquam eo in AEgyptum misso, solus eas gubernauit, cùm aliis modis eas instituit, tum quia antè per centurias diuisi, quemadmodum nocturni custodes, alii alio in loco morabantur, intra vna omnes castra conduxit, vt simul celeriter omnes B mandata accipere possent, omnibúsque inde terrori essent. Igitur eum Tiberius propter morum similitudinem adsumptum, prætoriis honoribus (qui nemini antehac eius conditionis hominum obtigerant) ornauit, consiliarióque & ministro in omnibus rebus vsus est. Quum Tiberius in quarto suo consulatu Drusum II consulem collegam haberet, statim ex hoc ipso homines Druso perniciem C vaticinati sunt: neque enim vllus eius in consulatu collega nisi violenta morte obierat, exemplo Quintilii Vari, Cn. Pisonis, ipsiúsque Germanici: hoc nimirum fatum Tiberii vitæ obtigerat: ita Drusus quoque, & Seianus postea, collegæ eius, ad eundem modum perierunt.

Mortem sibi consciscit.

Prætoriani milites in vnum locum conducti.

ANNO V.C. 784.

Tiberii collegæ omnes mala morte perierunt.

Tiberio ab vrbe absente, C. Lutorius Priscus, eques, magni alioquin D nominis poeta, qui in Germanici mortem insigne carmen composuerat, ac magnam pro eo pecuniam acceperat, accusatus est quòd per morbum Drusi, carmen in mortem eius scripsisset, eiúsque rei causâ à senatu condemnatus obiit. AEgrè id Tiberio latum: non quòd is supplicio esset affectus, sed quòd senatus aliquem sine sua sententia damnasset: ideóque senatusconsultum fieri iussit, ne quis à senatu damnatus intra E diem decimum necaretur, néve sententia contra eum lata ante id tempus publicaretur: quò videlicet absens etiam de eorum sententia cognoscere, & iudicium ferre posset.

C. Lutorii Prisci poetæ casus.

S. C. de differendis suppliciis, & cur.

Consulibus patrociniis interdicitur.

Finito suo cõsulatu Romam rediit, consulésque patrocinari aliquibus cupientes eo dicto vetuit, quòd se, si consul esset, id facturum negabat. Quum prætor quispiam impius in Tiberium facto aut verbo fuisse accusaretur, & egressus curia, vestem magistratui propriam deposuisset, priuatúmque se accusari iussisset: magno dolore Tiberius motus, in posterũ eum missum fecit.

Histriones Roma pulsi à Tiberio.

Histriones Tiberius Roma exturbauit, artéque ea interdixit, quia & mulieres ignominia afficerent, & turbas darent.

Seiani statuæ & autoritas.

Quum multos alios post mortem statuis & publico funere cohonestasset, Seiani etiam viui statuam æneam in theatro posuit: inde multæ eiusdem imagines à multis factæ, frequenter à senatu ac populo laudatus, manè ad domum eius illustres viri, ipsíque consules adsiduè ventitare, cum eo & quæ priuatim à Tiberio quisque petiturus erat, & de quibus publicè acturi essent, communicare: in summa nihil horum sine Seiano agi.

Architecti in erigenda nutante porticu solertia.

Eodem tempore quum porticus maxima Romæ in alterum latus inclinasset, mirum in modum erecta est. Architectus quidam (cuius ne nomen quidem notum est, quòd

Inuidens bonis ingeniis Tiberius.

inuidens miri artificii Tiberius in libros id referri prohibuit) firmatis vndiquaque fundamentis eius, ne moueri possent, reliqua omnia velleribus & centonibus circundedit, ac porticum laqueis ab omni parte alligatam, multorum hominum ac machinarum impulsu in pristinum positum restituit. hoc & miratus est

Vitrũ ductile

Tiberius, & inuidit: ideóque pecunia hominem donatum vrbe eiecit. Atque is rursus ad principem accedens, supplexque factus, vitreum poculum consultò abiecit, fractúmque manibus rursum refecit, sperans eo se veniam impetraturum: verùm necari ob id iussus est. At fi-

A καὶ μετὰ τοῦτο ἐξελθούσης αὐτῷ τῆς ὑπατείας, ἔς τε τὴν Ῥώμην ἦλθε, καὶ τοὺς ὑπάτους συναγορεύειν τισὶν ἐκώλυσεν, εἰπὼν ὅτι, εἰ ὑπάτευον, οὐκ ἂν ἐποίησα τοῦτο. ἐπειδή τε τῶν στρατηγούντων τις αἰτίαν ὡς καὶ ἀσεβές ἐς αὐτὸν εἰρηκὼς, ἢ καὶ πεποιηκώς, λαβὼν, ἐξῆλθέ τε ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ τὴν ἀρχικὴν στολὴν ἐξέδυ, ἐπανῆλθέ τε, καὶ κατηγορηθῆναι παραχρῆμα, ὡς καὶ ἰδιωτεύων, ἠξίωσε· δεινῶς τε ἤλγησε, καὶ οὐκέτ' αὐτοῦ ἥψατο.

B τοὺς δὲ ὀρχηστὰς τῆς τε Ῥώμης ἐξήλασε, καὶ μηδαμόθι τῇ τέχνῃ χρῆσθαι προσέταξεν, ὅτι τάς τε γυναῖκας ᾔσχυνον, καὶ στάσεις ἤγειρεν. ἄλλους μὲν δὴ οὖν, καὶ πολλούς γε, τῶν τελευτώντων, καὶ ἀνδριάσι καὶ δημοσίαις ταφαῖς ἐτίμα· τὸν δὲ δὴ Σηϊανὸν ζῶντα ἐν τῷ θεάτρῳ χαλκοῦν ἔστησε. κἀκ τούτου πολλαὶ μὲν ὑπὸ πολλῶν εἰκόνες αὐτοῦ ἐποιήθησαν, πολλοὶ δὲ καὶ ἔπαινοι καὶ παρὰ τῷ δήμῳ καὶ παρὰ τῇ βουλῇ ἐγίγνοντο. ἔς τε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ οἵ τε ἄλλοι οἱ ἐλλόγιμοι καὶ οἱ ὕπατοι αὐτοὶ

C ὑπὸ τὸν ὄρθρον συνεχῶς ἐφοίτων, καὶ τά τε ἴδια αὐτῷ πάντα, ὅσα τινὲς ἀξιώσειν παρὰ τοῦ Τιβερίου ἔμελλον, καὶ τὰ κοινά, ὑπὲρ ὧν χρηματισθῆναι ἔδει, ἐπεκοίνουν· καὶ συνελόντι εἰπεῖν, οὐδὲν ἔτι χωρὶς αὐτοῦ τῶν τοιούτων ἐπράττετο.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ στοὰ μεγίστη ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὅπῃ ἐπεσκλινὴς ἐγένετο, θαυμαστὸν δή τινα τρόπον ὠρθώθη. ἀρχιτέκτων γάρ τις, οὗ τὸ ὄνομα οὐδεὶς οἶδε (τῇ γὰρ θαυ-

D ματοποιΐᾳ αὐτοῦ φθονήσας ὁ Τιβέριος οὐκ ἐπέτρεψεν αὐτὸ ἐς τὰ ὑπομνήματα ἐσγραφῆναι) οὗτος οὖν ὅστις ποτὲ ὠνομάζετο, τούς 423 τε θεμελίους αὐτῆς πέριξ κρατύνας, ὥστε μὴ συγκινηθῆναι, καὶ τὸ λοιπὸν πᾶν πόκοις τε καὶ ἱματίοις παχέσι περιλαβὼν, σχοίνοις τε πάντοθεν αὐτὴν διέδησε, καὶ ἐς τὴν ἀρχαίαν ἕδραν ἀνθρώποις τε πολλοῖς καὶ μηχανήμασιν ὠσάμενος ἐπανήγαγε. τότε μὲν ὁ Τιβέριος καὶ ἐθαύμασεν αὐτὸν καὶ ἐζη-

E λοτύπησε· καὶ διὰ μὲν ἐκεῖνο, χρήμασιν ἐτίμησε. διὰ δὲ τοῦτο, ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασε. μετὰ δὲ ταῦτα προσελθόντος οἱ αὐτοῦ, καὶ ἱκετείαν ποιουμένου, κἀν τούτῳ ποτήριόν τι ὑάλινον καταβαλόντος τε ἐξεπίτηδες, καὶ θλασθέν πως, ἢ συντριβέν, ταῖς τε χερσὶ διατρίψαντος, καὶ ἄθραυστον παραχρῆμα ἀποφήναντος, ὡς καὶ συγγνώμης διὰ τοῦτο τευξομένου, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν.

Δροῦσος

A Δροῦσος δὲ ὁ παῖς αὐτοῦ φαρμάκῳ διώλετο. ὁ γὰρ Σεϊανὸς ἐπί τε τῇ ἰσχύϊ καὶ ἐπὶ τῷ ἀξιώματι ὑπερφρονήσας, τά τε ἄλλα ὑπέρογκος ἦν, καὶ τέλος καὶ ἐπὶ τὸν Δροῦσον ἐτράπετο, καί ποτε πὺξ αὐτῷ ἐνέτεινε. φοβηθείς τε ἐκ τούτου καὶ ἐκεῖνον καὶ τὸν Τιβέριον, καὶ ἅμα προσδοκήσας, ἂν τὸν νεανίσκον ἐκποδὼν ποιήσηται, καὶ τὸν γέροντα ῥᾷστα μεταχειριεῖσθαι, φάρμακόν τι αὐτῷ διά τε τῶν ἐν τῇ θεραπείᾳ αὐτοῦ ὄντων, καὶ διὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἥν τινὲς Λιουίλλαν ὀνομάζουσιν, B ἔδωκε· καὶ γὰρ καὶ ἐμοίχευεν αὐτήν. αἰτίαν μὲν γὰρ ὁ Τιβέριος ἔλαβεν, ὅτι μήτε νοσοῦντος τοῦ Δρούσου, μήτ᾽ ἀποθανόντος, ἔξω τι τῶν συνήθων ἔπραξε, μήτε τοῖς ἄλλοις ποιῆσαι ἐπέτρεψεν. οὐ μέντοι καὶ πιστὸς ὁ λόγος. τοῦτό τε γὰρ ἀπὸ γνώμης ἐπὶ πάντων ὁμοίως ἔπραττε, καὶ τῷ υἱῷ, ἅτε καὶ μόνῳ καὶ γνησίῳ ὄντι, προσέκειτο· τούς τε χειρουργήσαντας τὸν ὄλεθρον C αὐτοῦ, τοὺς μὲν εὐθύς, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα ἐκόλασε. τότε δ᾽ οὖν ἐσῆλθέ τε ἐς τὸ συνέδριον, καὶ τὸν προσήκοντα ἐπὶ τῷ παιδὶ ἔπαινον ποιησάμενος, οἴκοι διεκομίσθη. ἀπεῖπε δὲ ὁ Τιβέριος τοῖς πυρὸς καὶ ὕδατος εἰρχθεῖσι μὴ διατίθεσθαι· καὶ τοῦτο καὶ νῦν φυλάττεται. Αἴλιον δὲ Σατορνῖνον, ὡς καὶ ἔπη τινὰ ἐς αὐτὸν οὐκ ἐπιτήδεια ἀπορρίψαντα, ὑπό τε τὴν βουλὴν ὑπήγαγε, καὶ ἁλόντα ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου κατεκρήμνισε. πολλὰ δ᾽ ἂν καὶ D ἄλλα τοιουτότροπα γράφειν εἶχον, εἰ πάντα ἐπεξῄειν. τοῦτό τε οὖν ἐν κεφαλαίῳ εἰρήσθω, ὅτι συχνοὶ διὰ τὰ τοιαῦτα ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπώλοντο· καὶ ἐκεῖνο, ὅτι ζητῶν καθ᾽ ἕκαστον ἀκριβῶς ὅσα τινὲς ᾐτιάζοντο φλαύρως περὶ αὐτοῦ εἰρηκέναι, αὐτὸς ἑαυτὸν πάντα τὰ ἐξ ἀνθρώπων κακὰ ἔλεγε. καὶ γὰρ εἰ ἐν ἀπορρήτῳ τις καὶ πρὸς ἕνα διελέχθη τι, καὶ τοῦτο ἐδημοσίευεν, ὥστε καὶ ἐς τὰ κοινὰ ὑπομνήματα ἐσγράφεσθαι. καὶ πολλάκις ἃ μηδ᾽ εἶπέ E τις, ὡς εἰρημένα, ἐξ ὧν ἑαυτῷ συνῄδει, προσκατεψεύδετο, ὅπως ὡς δικαιότατα ὀργίζεσθαι νομισθείη. κἀκ τούτου συνέβαινεν αὐτῷ, πάντα τε ἐκεῖνα, ἐφ᾽ οἷς τοὺς ἄλλους ὡς ἀσεβοῦντας ἐκόλαζεν, αὐτὸς ἐς ἑαυτὸν πλημμελεῖν, καὶ προσέτι καὶ χλευασμὸν ὀφλισκάνειν. ἃ γὰρ ἀπηρνοῦντό τινες μὴ λελαληκέναι, ταῦτα αὐτὸς διισχυριζόμενος εἰρῆσθαι, καὶ

lius Tiberii Drusus veneno extinctus est. Nam Seianus potentia ac autoritate sua exturgescens, homo alioquin fastuosus, etiam Drusum aggressus iam erat, eique colaphum aliquando intenderat: inde Drusum iuxta, ac Tiberium timens, simúlque existimans si iuuenem sustulisset, facilè se in sua senem manu habiturum, venenum Druso per famulos eius, vxorémque eius, cum qua consuetudinem ipse adulterii habebat, (Liuillæ nomen fuisse tradunt aliqui) exhibuit. Nec vacauit suspicione Tiberius, quia neque ægrotante, neque mortuo filio quicquam præter consueta egisset, aut alios pati siuisset: cui suspicioni fidem ea derogant quòd ita statuerat in omnibus huiusmodi casibus agere: quòd filium vnicum ac sibi natum maximè diligebat: quòd mortis eius autoribus aut statim aut pòst supplicium irrogauit. Tum quidem in senatum venit Tiberius, filióque vt par erat laudato, domum se recepit. Interdixit etiam iis quibus aqua & igni esset interdictum, testamenti compositione, quod interdictum hodie valet. AElium Saturninum, quòd is de ipso carmina quædam famosa sparsisset, in senatum adduxit, damnatúmq; de Capitolio præcipitauit. Multa id genus alia scribere haberem, si omnia persequi instituissem. Vt paucis omnia complectar, multi cùm huiusmodi de causis ab eo sunt occisi, tum complures ob hanc, quòd dum singula accuratè inquirens quæ de se in malam partem essent dicta, nullum in hominem cadere vitium potuit, quod non ipse de sese prædicaret: etenim si quis in arcano cum vno aliquo collocutus in Tiberium quicquam dixisset, id in publicum ab ipso raptum est, ac in publicos adeo commentarios relatum: multa quoque ipse affinxit nunquam à quoquam dicta, sed quorum ipse sibi conscius esset; quò iustius irasci putaretur. Inde euenit vt propter quæ alios quasi impios puniret, ea ipse omnia in sese admiserit, risúique præterea se exponeret, dum quæ inficias ibāt alii se protulisse, ea affirmando ipse

Drusus veneno à Seiano necatus.

Liuilla vxor Drusi, adultera Seiani.

Exulibus testamentum facere non licet.

AElii Saturnini interitus.

Tiberius sua ipsius vitia publicat.

adiurandóque, verius seipsum lædebat. Quapropter fuere qui eum insanire suspicarentur: verùm reliquarum omnium rerum optima administratio eius, eam alienatæ mentis opinionem diluit. senatori cuidam luxuriosè viuenti, tutorem, quasi pupillus si esset, dedit. Capitonem Asiæ curatorem in senatum introduxit, obiiciénsque inter alia crimina quibus se imperatorem tulisset, militibus vsum fuisse, in exilium misit. Neque enim iis qui imperatoris pecuniis tractandis erant constituti, præter definitorum redituum exactionem, & controuersiarum in foro secundum leges, priuatorum modo, disceptationem quicquam concessum erat. Hæc Tiberii actionum diuersitas.

Capito in exilium actus.

Decem annis imperii eius exactis, ad resumendum id nihil decreto opus habuit: neque enim in decennia intercisum, quod Augustus fecerat, id gerere statuerat. Ludi tamen decennales facti. Cremutius Cordus manus sibi ipsi inferre propter offensum Seianũ coactus fuit. Adeo nihil in eo viro iam ingrauescentis ætatis, vitæque honestissimè actæ, crimini obuium fuit, vt historiæ causa, quam de rebus ab Augusto gestis quondam composuerat, ac ipse Augustus legerat, postulatus sit, quia Cassium & Brutum laudasset, populum ac senatum perstrinxisset, Cæsarem & Augustum etsi nullo maledicto, non tamen immodicis laudibus affecisset. Hæc enim vitio dabantur, atque ob hæc mortem oppetiit, librique eius in vrbe inuenti per ædiles, foris per præfectos, cremati sunt: postea tamen temporis iterum editi (nam eos cùm alii tum Marcia filia eius occultauerat) maiori studio ob casum Cordi sunt excepti. Eo tempore Tiberius exercitia cohortium prætorianarum senatoribus, tanquam vires earum ignorantibus, ostentauit, vt robore earum ac multitudine cognita, eo magis i-

Ludi decennales.
Cremutius Cordus mortem sibi consciscit.
Marcia.

A κατημύων, ἀληθέστερον ἑαυτὸν ἠδίκει. ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐξεστηκέναι τινὲς αὐτὸν τῶν φρενῶν ὑπώπτευσαν. οὐ μέντοι καὶ ὄντως παραφρονεῖν ἐκ τούτου ἐπιστεύετο. τὰ γὰρ ἄλλα καὶ πάνυ πάντα δεόντως διῴκει. τῷ μὲν γὰρ βουλευτῇ τινὶ ἀσελγῶς ζῶντι ἐπίτροπον, ὥσπερ τινὶ ὀρφανῷ, προσέταξε· τοῦτο δέ, τὸν Καπίτωνα, τὸν τῆς Ἀσίας ἐπιτροπεύσαντα, ἐς τὸ συνέδριον ἐσήγαγε, καὶ ἐγκαλέσας αὐτῷ ὅτι στρατιώταις ἐχρήσατο, καὶ ἄλλα τινά, ὡς καὶ ἀρχὴν ἔχων, ἔπραξεν, ἐφυγάδευσεν. B οὐ γὰρ ἐξῆν τότε τοῖς τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικοῦσι πλέον οὐδὲν ποιεῖν, ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ τοὺς νόμους 424 ἐξ ἴσου τοῖς ἰδιώταις δικάζεσθαι. τοσοῦτον μὲν δὴ τὸ διαλλάττον ἐν ταῖς Τιβερίου πράξεσιν ἦν.

Διελθόντων δὲ τῶν δέκα ἐτῶν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ψηφίσματος μὲν ἐς τὴν ἀνάληψιν αὐτῆς οὐδενὸς ἐδεήθη (οὐδὲ γὰρ ἐδεῖτο κατα- C τέμνων αὐτήν, ὥσπερ ὁ Αὔγουστος, ἀρχήν) ἡ μέντοι πανήγυρις ἡ δεκαετηρὶς ἐποιήθη. Κρεμούτιος δὲ δὴ Κόρδος αὐτόχειρ ἑαυτοῦ γενέσθαι, ὅτι τῷ Σηιανῷ προσέκρουσεν, ἠναγκάσθη. οὕτω γὰρ οὐδὲν ἔγκλημα ἐπαίτιον λαβεῖν ἠδυνήθη. καὶ γὰρ ἐν πύλαις ἤδη γήρως ἦν, καὶ ἐπιεικέστατα ἐβεβιώκει, ὥστε ἐπὶ τῇ ἱστορίᾳ, ἣν πάλαι ποτὲ περὶ τῶν τῷ Αὐγούστῳ πραχθέντων συνετεθείκει, καὶ ἣν αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνεγνώκει, κριθῆναι, ὅτι τόν τε D Κάσσιον καὶ τὸν Βροῦτον ἐπῄνεσε, καὶ τοῦ δήμου τῆς τε βουλῆς καθήψατο· τόν τε Καίσαρα καὶ τὸν Αὔγουστον εἶπε μὲν κακὸν οὐδέν, οὐ μέντοι καὶ ὑπερεσέμνυνε. ταῦτά τε γὰρ ᾐτιάθη, καὶ διὰ ταῦτα αὐτός τε ἀπέθανε, καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, τότε μὲν ἐν τῇ πόλει εὑρεθέντα, πρὸς τῶν ἀγορανόμων, καὶ τὰ ἔξω πρὸς τῶν ἑκασταχόθι ἀρχόντων ἐκαύθη, ὕστερον δὲ ἐξεδόθη τε αὖθις, (ἄλλοι τε γὰρ καὶ μάλιστα ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Μαρκία συν- E έκρυψεν αὐτά) καὶ πολὺ ἀξιοσπουδαστότερα ὑπὸ τῆς τοῦ Κόρδου συμφορᾶς ἐγένετο. ἐν δ' οὖν τῷ τότε ὁ Τιβέριος τὴν τοῦ δορυφορικοῦ γυμνασίαν τοῖς βουλευταῖς, ὥσπερ ἀγνοοῦσι τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἐπέδειξεν· ὅπως καὶ πολλοὺς σφᾶς καὶ ἐρρωμένους ἰδόν-

τες, μᾶλλον αὐτὸν φοβῶνται. τὸν μὲν οὖν χρόνον ἐκεῖνον ταῦτά τε ἐς ἱστορίας ἀπόδειξιν ἐγένετο, καὶ Κυζικηνῶν ἡ ἐλευθερία αὖθις, ὅτι τε Ῥωμαίους τινὰς ἔδησαν, καὶ ὅτι καὶ τὸ ἡρῷον ὃ τῷ Αὐγούστῳ ποιεῖν ἤρξαντο, οὐκ ἐξετέλεσαν, ἀφῃρέθη. πάντως δ' ἂν καὶ τὸν συμπωλήσαντα τῇ οἰκίᾳ τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τούτῳ κριθέντα, ἀπεκτόνει, εἰ μὴ ὁ ὕπατος αὐτὸν ἐκεῖνον τὴν γνώμην πρῶτον ἀνήρετο. αἰδεσθεὶς γὰρ μὴ καὶ ἑαυτῷ τι χαρίζεσθαι δόξῃ, τὴν ἀπολύουσαν ἔθετο.

Λεντούλου δέ τινος βουλευτοῦ φύσει τε ἐπιεικοῦς, καὶ τότε ἐν γήρᾳ πολλῷ ὄντος, κατηγόρησέ τις ὡς ἐπιβεβουλευκότος τῷ αὐτοκράτορι. καὶ ὁ μὲν Λεντοῦλος (παρῆν γὰρ) ἀνεκάγχασεν· ὁ δὲ Τιβέριος, ἐπιθορυβησάσης τι πρὸς τοῦτο τῆς γερουσίας, Οὐδὲ ζῆν ἔτι (ἔφη) ἄξιός εἰμι, εἴγε καὶ Λεντοῦλος με μισεῖ.

A ipsum metuerent. Hæc tum, quæ in historia mentione digna sint, acta. Cyzicenis præterea libertas iterum adempta, quòd Romanos quosdam in vincula duxissent; inchoatúmq; Augusto fanum non perfecissent. *Cyzicenis adempta libertas.* Erat animus Tiberio eum quoque necare qui cum domo statuam ipsius aliquam vendidisset, (nam eo crimine postulatus quidam erat) nisi consul ipsum primum omnium sententiam rogando, effecisset vt B quum puderet ipsum in sui gratiam quippiam cẽsere, suo suffragio eum absolueret. Lentulum vnum ex senatoribus, hominem natura mansuetum, ac tum magno admodum natu, accusauit quidam quòd insidias imperatori tetendisset: ad id Lentulus (aderat enim) cachinnum sustulit. Tiberius autem tumultuante nonnihil senatu, vita se iam dignum amplius negauit, vbi Lentulus quoque ipsi infensus esset. *Lentuli senatoris constantia.*

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ῬΩΜΑΙΚΩΝ ἹΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ὄγδοον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAgesimusoctauus.

ἈΠΕΔΗΜΗΣΕ δὲ καὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἐκ τῆς Ῥώμης, καὶ οὐκέτι τὸ παράπαν ἐς τὴν πόλιν ἀνεκομίσθη, καίτοι μέλλων τε ἀεὶ καὶ ἐπαγγελλόμενος. ὅτε δὴ καὶ Ῥαλιάριός τις, ἑταῖρος Σαβίνου, ἀνδρὸς τῶν πρώτων ἐν Ῥώμῃ, τῷ Σηϊανῷ χαριζόμενος, ἐς τὴν τοῦ οἰκήματος ἐν ᾧ διῃτᾶτο ὀροφὴν βουλευτὰς κατακρύψας, ὑπηγάγετο τὸν Σαβῖνον ἐς λόγους· καὶ τι εἰπὼν ὧν εἰώθει, ἐπεσπάσατο καὶ ἐκεῖνον πάνθ' ὅσα ἐφρόνει ἐκλαλῆσαι.

SVB id tempus Roma discessit, neque vnquam in vrbem rediit, quanquam subinde venturum se polliceretur. *Tiberius Roma secedit.* Iam Latiaris quidam, Sabini, viri inter Romanos præcipui, socius, in gratiam Seiani, in culmine suæ domus occultatis quibusdam senatoribus, occasione colloquii Sabino oblata, dictísque iis quæ solebat, eò hominem pertraxit vt omnia quæ sentiret, liberè enũtiaret. *Sabinus calumnia & fraude Latiaris perit.*

Sycophantæ priuilegia. Hic enim sycophantis mos est, vt conuitiis proscindere aliquem, & arcani quippiam efferre ipsi incipiant, vt audiens alter, ipse quoque simile aliquid enuntiando, crimini obnoxius fiat: nam illis quidem hoc absque periculo licet, nimirum ex compacto id facientibus, non quòd ita sentiant, sed vt aliorum sensum expiscentur: at hi si vel minimum præter quàm licitum est verbulum emittant, pœnas dant: quod tunc etiam factum. Nam ea ipsa die in carcerem coniectus est Sabinus, deinde indicta causa necatus, corpus eius in Gemonias proiectum, *Gemoniæ.* ac pòst in flumen missum. Eius casus atrocitatem adauxit canis Sabini, *Canis fides.* qui cum eo in carcerem iuit, morienti affuit, denique cum eo in fluuium se præcipitauit.

A τῶν γάρ τοι συκοφαντεῖν ἐθελόντων ἔργον ἐστὶ, λοιδορίας τέ τινος προκατάρχεσθαι, καὶ ἀπόρρητόν τι ἐκφαίνειν· ἵνα ἀκούσας τι αὐτὸς, ἢ καὶ ὅμοιόν τι εἰπὼν, αἰτιαθῇ. τοῖς μὲν γὰρ, ἅτε ἐκ παρασκευῆς τοῦτο δρῶσιν, ἀκίνδυνός ἐστιν ἡ παρρησία. (οὐ γὰρ ὡς καὶ φρονοῦντές τινα, ἀλλ' ὡς ἑτέρους ἐλέγξαι βουλόμενοι, λέγειν αὐτὰ πιστεύονται) οἱ δ', ὅ,τι ἂν καὶ τὸ βραχύτατον ἔξω τοῦ καθεστηκότος εἴπωσι, κολά- B ζονται· ὅπερ καὶ τότε ἐγένετο. ἔς τε γὰρ τὸ δεσμωτήριον ὁ Σαβῖνος αὐθημερὸν κατετέθη, καὶ μετὰ τοῦτο ἀκρίτως ἐφθάρη· τό, τε σῶμα αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀναβασμῶν ἐρρίφη, καὶ ἐς τὸν ποταμὸν ἐνεβλήθη. ἐδείνωσε δ' ἐπὶ πλέον τὸ πάθος αὐτοῦ κύων τις τοῦ Σαβίνου συνεσελθών τε αὐτῷ ἐς τὸ οἴκημα, καὶ ἀποθανόντι παραμείνας, καὶ τέλος καὶ ἐς τὸν ποταμὸν συνεσπεσών. τοῦτο μὲν τοιοῦτον ἐγένετο.

Eodem tempore Liuia quoque morti concessit, quum vixisset annos octoginta sex: *Liuiæ mors.* eam neque decumbentem morbo inuisit Tiberius, neque defunctæ exequias celebrauit, neque præter funus publicum, imaginésque & alia leuia vllum ei honorem tribuit, decerni ei cœlestem religionem palam prohibuit. *Honores.* Ceterùm senatus non contentus iis quæ Tiberius ei decernenda scripsisset, luctum mulieribus in totum annum indixit, (laudato interim tamen Tiberio, quòd ne tum quidem à republicæ administratione se abstineret) arcum quoque ei, nulli vnquam id mulieri datum, decreuerunt: scilicet quòd multis ipsorum salutem attulisset, quòd multorum liberos educasset, multos in elocandis filiabus adiuuisset: vnde nonnulli matrem patriæ eam cognominauerunt. Condita est in mausoleo Augusti, feruntúrque cùm alia eius scitè sapientérque dicta, tum quòd obuiam sibi factos quosdam viros nudos, *Apophthegmata Liuiæ.* quum ea de causa iam essent necandi, ita eripuerit morti, quòd diceret pudicis mulieribus hos nihil à statuis differre: interroganti cuidam, Quánam ratione Augustum ita in suam potestatem redegisset, respondit:

C Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ καὶ ἡ Λιουΐα μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα. καὶ αὐτὴν ὁ Τιβέριος οὔτε νοσοῦσαν ἐπεσκέψατο, οὔτ' ἀποθανοῦσαν αὐτὸς προσέθετο· 425
οὐ μὴν οὐδὲ ἐς τιμὴν ἄλλο τι αὐτῇ, πλὴν τῆς δημοσίας ἐκφορᾶς καὶ εἰκόνων, ἑτέρων τέ τινων οὐδενὸς ἀξίων, ἔνειμεν. ἀθανατισθῆναι δὲ αὐτὴν ἄντικρυς ἀπηγόρευσεν. οὐ μέντοι καὶ μόνα οἱ ἡ βουλὴ ὅσα ἐκεῖνος ἐπέστειλεν ἐψηφίσατο, ἀλλὰ πένθος αὐτῇ παρ' ὅλον D τὸν ἐνιαυτὸν ταῖς γυναιξὶν ἐπήγγειλαν· καίπερ τὸν Τιβέριον ἐπαινέσαντες ὅτι τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως οὐδὲ τότε ἀπέσχετο. καὶ προσέτι καὶ ἁψῖδα αὐτῇ (ὃ μηδεμιᾷ ἄλλῃ γυναικὶ) ἐψηφίσαντο, ὅτι τε οὐκ ὀλίγους σφῶν ἐσεσώκει, καὶ ὅτι παῖδας πολλῶν ἐτετρόφει, κόρας τε πολλοῖς συνεξεδεδώκει· ἀφ' οὗ γε καὶ μητέρα αὐτὴν τῆς πατρίδος τινὲς ἐπωνόμαζον. ἐν δὲ τῷ μνημείῳ ἐτάφη τῷ τοῦ Αὐγούστου. καὶ αὐτῆς ἄλ- E λα τε καλῶς εἰρημένα ἀποφθέγματα φέρεται, καὶ ὅτι γυμνούς ποτε ἄνδρας ἀπαντήσαντας αὐτῇ, καὶ μέλλοντας διὰ τοῦτο θανατωθήσεσθαι, ἔσωσεν, εἰποῦσα ὅτι οὐδὲν ἀνδριάντων ταῖς σωφρονούσαις οἱ τοιοῦτοι διαφέρουσι. πυθομένου τέ τινος αὐτῆς, πῶς καὶ τί δρῶσα οὕτω τοῦ Αὐγούστου κατεκράτησεν, ἀπεκρίνατο,

ὅτι αὐτή τε ἀκριβῶς σωφρονοῦσα, καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ ἡδέως ποιοῦσα, καὶ μήτε ἄλλο τι τῶν ἐκείνου πολυπραγμονοῦσα, καὶ τὰ ἀφροδίσια αὐτοῦ ἀθύρματα μήτε διώκουσα, μήτε αἰσθάνεσθαι προσποιουμένη. τοιαύτη οὖν ἡ Λιουία ἐγένετο. ἡ μέντοι ψηφισθεῖσα αὐτῇ ἁψὶς οὐκ ᾠκοδομήθη, διὰ τὸ τὸν Τιβέριον τοῖς ἑαυτοῦ τέλεσι κατασκευάσειν αὐτὴν ὑποσχέσθαι. κατοκνήσας γὰρ τῷ λόγῳ τὸ δόγμα λῦσαι, τοῦτον τὸν τρόπον ἀνέτρεψεν αὐτό, μήτ' ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων τὸ ἔργον ἐπιτρέψας γενέσθαι, μήτ' αὐτὸς ποιήσας. ὁ δὲ δὴ Σηϊανὸς ἔτι καὶ μᾶλλον ἤρετο. καὶ ἐψηφίσθη ὅπως τὰ γενέθλια αὐτοῦ δημοσίᾳ ἑορτάζηται. τὸ γάρ τοι πλῆθος τῶν ἀνδριάντων ὧν ἥ τε βουλὴ καὶ ἡ ἱππὰς, αἵ τε φυλαὶ καὶ οἱ ἄνδρες οἱ πρῶτοι ἔστησαν αὐτοῦ, οὐδὲ ἐξηρίθμησεν ἄν τις. πρέσβεις τε, ἰδίᾳ μὲν ἡ γερουσία, ἰδίᾳ δὲ οἱ ἱππεῖς, τό τε πλῆθος ἔκ τε τῶν δημάρχων καὶ ἐκ τῶν ἀγορανόμων τῶν σφετέρων πρὸς αὐτοὺς ἔπεμπον· καὶ ηὔχοντο ὑπὲρ ἀμφοῖν ὁμοίως καὶ ἔθυον, καὶ τὴν τύχην αὐτῶν ὤμνυσαν.

Τῷ δὲ δὴ Γάλλῳ ὁ Τιβέριος, τοῦ τήν τε γυναῖκα αὐτοῦ ἀγαγομένῳ, καὶ τῇ περὶ τῆς ἀρχῆς χρησαμένῳ παρρησίᾳ, καιρὸν λαβὼν ἐπέθετο. πρεσβεύοντά γάρ οἱ κατὰ πρεσβείαν ἑστιάσας τε καὶ φιλοφρόνως δεξιωσάμενος, ἔγραψε κατ' αὐτοῦ τῇ βουλῇ· ὥστε συμβῆναι αὐτῷ πρᾶγμα παραδοξότατον, καὶ ὃ μηδενὶ ἄλλῳ συνηνέχθη. ἐν γὰρ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ παρά τε τῷ Τιβερίῳ εἱστιάθη, καὶ φιλοτησίας ἔπιε, καὶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατεψηφίσθη· ὥστε καὶ στρατηγὸν τὸν δήσοντά τε αὐτὸν καὶ πρὸς τὴν τιμωρίαν ἄξοντα πεμφθῆναι. καὶ μέντοι τοῦθ' οὕτως ὁ Τιβέριος πράξας, οὐδ' ἀποθανεῖν αὐτῷ ἐθελήσαντι, ἐπειδὴ τάχιστα τῶν δεδογμένων ᾔσθετο, ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐκεῖνόν τε (ἵνα ἐπὶ πλεῖστον κακωθείη) θαρσεῖν ἐνετείλατο, ὅπως ἐν φυλακῇ ἀδέσμῳ ᾖ, μέχρις ἂν αὐτὸς ἐς τὴν πόλιν ἀφίκηται· ἵν' (ὅπερ εἶπον) ἐπὶ μακρότατον καὶ τῇ ἀτιμίᾳ ἅμα καὶ τῷ φόβῳ ταλαιπωρήσῃ. καὶ ἔσχεν οὕτω. πρός τε γὰρ τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἐτηρεῖτο, ἔξω τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς. τότε γὰρ πρὸς τῶν στρατηγῶν ἐφυλάχθη, οὐχ ἵνα μὴ φύγῃ, οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἵνα μὴ τελευτήσῃ. καὶ οὔτε ἑταῖρός τις οὔτ' οἰκέτης αὐτῷ συνεγίγνετο, οὔτ' ἢ ἄλλῳ τινί, οὐχ ἑώρα τινά, πλὴν ὁπότε τὴν τροφὴν λαβεῖν ἠναγκάζετο.

A Exquisita pudicitia, omnia eius mãdata lubenter exequendo, nullas eius res scrutando, lusus eius Venereos neque persequendo, & dissimulando. Arcus verò ei non est extructus: nam Tiberius, quum puderet eum verbis senatusconsultũ irritum facere, pollicitus se eum suis sumptibus ędificaturum, eo modo rescidit: quia neq; publicis impensis fieri passus est, neq; suis ipse fecit. Porro Seianus magis etiã elatus est: decretúmque fuit vt publicè eius natalis cele- B brraretur: (nam numerum quidem statuarum quas ei patricii, equites, tribus, ac primarii viri posuerũt, inire nemo possit) legatósq; ad ipsum, perinde atque etiam ad Tiberium, seorsim senatus, seorsim equites, ac plebs ex tribb. & ædilibus suis miserunt: pro eis iunctim vota & rem diuinam fecerunt, ac per eorum fortunam iuramenta cõceperunt.

Cæterùm G. Asiniũ Tiberius propter ductam ab eo vxorem suam, ac C libertatem dicendi de imperio vsurpatam, capto tempore adortus est. Quum enim is legatus ad Tiberium venisset, conuiuio acceptus, comitérque habitus est: literæque ad senatum simul à Tiberio missę, quibus eũ accusabat. ita res inexpectata ac inusitata Gallo accidit, vt eadem die Tiberii conuiua esset, cum eóq; amicè compotaret, & in senatu damnaretur: misso etiam ad hoc prætore, qui eum vinctũ ad supplicium duceret. Ac Tiberius, his actis, vbi D quæ lata esset sententia cognouit, ne mortis quidem copiam Gallo eam appetenti permisit: sed, quo diutius malè haberet, ac multo tempore ignominia simul & metu conflictaretur, bono animo vt esset hortatus, in libera custodia vsque ad suum in vrbem aduentum haberi iussit. Ita Gallus semper à consulibus, aut si Tiberius consulatum gereret, à prætoribus adseruabatur: non profectò ne effugeret, sed ne mori posset. neque ei aut seruus vllus aderat, E aut colloquebatur quisquam: neque videbat quenquam, nisi quum ad sumendum cibum cogebatur.

Asinius Gallus in miserrimã custodiã à Tiberio cõiectus.

quæ sanè eiusmodi erat, vt neque voluptatem vllam robúrve adferret, neque mori eum fineret. Hæc verò erat extrema miseria, qua alios quoque permultos Tiberius afflixit. Ad hunc modum amicorum eius quendam in vincula condiderat, deinde de eo necando illata mentione, renuit, quòd nondum se cum eo in gratiam rediisse diceret. Alium quendam quum grauissimis tormentis excruciasset, deinde cognito eum immeritò accusatum, summa celeritate occidit, grauiora passum perhibens, quàm vt commodè viuere posset. Syriacus nullius criminis neque reus, neque accusatus, doctrináque insignis, vnam hanc causam habuit cur iugularetur, quòd eum Galli amicitia vsum Tiberius dicebat.

Tiberii inhumanitas.

Syriacus.

At Seianus subinde ingrauescere ac maiorem terrorem sui offerre, itemque & senatus & reliqui Tiberio spreto, ei tanquam imperatori animum aduertere. De quo vbi resciuit Tiberius, ac veritus ne imperium rectà ei deferretur, rem neque parui faciendam, neque negligendam duxit. Quia verò prætorianos milites Seianus sibi summè deuinxerat, senatorum alios beneficiis, nonnullos spe, quosdam metu sibi adiunxerat, & in omnium qui cum Tiberio erant, ita se insinuauerat amicitiam, vt de omnibus eius actis statim resciret, nihil eorum quæ ipse egisset quicquam ad Tiberium deferret, ideo palam nihil conatus est. Alia igitur via eum aggressus, statim consulem designauit: curarúmque suarum participē nominauit, Seianúmque suum nominans, sæpe id repetiit, idem hoc etiam ad S. P. Q. R. scribens. Quo credito decepti Romani, omnibus eis locis æreas statuas coniunctim posuerunt, in literis vnà vtriusque nomen scripserunt, amborum currus aureos in theatrum inuexerunt: denique decretum est vt ad quinquennium coss. simul ii constituerentur: vtrique quum Romam intrarent, obuiam procederetur: denique ad statuas etiam Seiani, tanquam Tiberii solebāt, sacrificarunt.

Tiberius quæ moliri contra Seianum cœperit.

A καὶ ἦν αὐτὴ τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ὥστε μήτε τινὰ ἡδονὴν καὶ ῥώμην αὐτῷ παρέχειν, μήτ' ἀποθανεῖν αὐτὸν ἐᾶν. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ δεινότατον. ὃ καὶ ἐπ' ἄλλων συχνῶν ὁ Τιβέριος ἐποίει. δήσας γοῦν τινὰ τῶν ἑταίρων, ἔπειτα λόγου περὶ τῆς θανατώσεως αὐτοῦ γιγνομένου, ἔφη ὅτι, οὐδέ πω αὐτῷ διήλλαγμαι. ἑτέρῳ μέντοι τινὰ καὶ πάνυ ἰσχυρῶς βασανίσας, ἔπειτα γνοὺς ὅτι ἀδίκως κατηγορήθη, καὶ B πάνυ σπουδῇ ἀπέκτεινεν, εἰπὼν ὅτι χαλεπωτέρως ὕβρισται, ἢ ὥστε καλῶς δύνασθαι ζῆν. 426

Συριακὸς δ' οὔτ' ἀδικήσας τι, οὔτ' αἰτιαθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παιδείᾳ ἐλλόγιμος ὢν, ἐσφάγη διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι φίλον αὐτὸν τοῦ Γάλλου ὁ Τιβέριος εἶπεν εἶναι.

Ὁ δὲ δὴ Σηϊανὸς καὶ μείζων καὶ φοβερώτερος ἀεὶ ἐγίγνετο· ὥστε καὶ τοὺς βουλευτὰς καὶ τοὺς ἄλλους ἐκείνῳ μὲν ὡς καὶ αὐτοκράτορι προσέχειν, τὸν δὲ Τιβέριον ἐν ὀλιγωρίᾳ C ποιεῖσθαι. μαθὼν οὖν ταῦτα ὁ Τιβέριος οὔτε ἐν ἐλαφρῷ τὸ πρᾶγμα ἐποιήσατο, (φοβηθεὶς μὴ καὶ αὐτοκράτορα ἄντικρυς αὐτὸν ἀποδείξωσιν) οὔτε ἠμέλησεν. ἐκ μὲν δὴ οὖν τοῦ προφανοῦς οὐδὲν ἔδρασε. τό, τε γὰρ δορυφορικὸν πᾶν ἰσχυρῶς ᾠκείωτο, καὶ τῶν βουλευτῶν τὸ μὲν εὐεργεσίαις, τὸ δὲ ἐλπίσι, τὸ δὲ καὶ φόβῳ προσεπεποίητο. τούς τε περὶ τὸν Τιβέριον ὄντας οὕτω πάντας προσεποιεῖτο, ὥστε τὰ μὲν ἐκείνου πάντα ἁπλῶς ἃ ἔπραττε D παραυτίκα οἱ ἀγγέλλεσθαι, τὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ δρώμενα μηδένα τῷ Τιβερίῳ δηλοῦν. ἄλλως οὖν αὐτὸν μετεπορεύετο, καὶ ὕπατόν τε αὐτὸν ἀπέδειξε, καὶ κοινωνὸν τῶν φροντίδων ὠνόμαζε· Σηϊανός τε ὁ ἐμὸς, πολλάκις ἐπαναλαμβάνων ἔλεγε· καὶ τοῦτο καὶ γράφων πρός τε τὴν βουλὴν καὶ πρὸς τὸν δῆμον ἐδήλου. τούτοις οὖν οἱ ἄνθρωποι ἀπατώμενοι καὶ πιστεύοντες, χαλκοῦς τε αὐτοὺς ἁπανταχοῦ ἐκ τοῦ ἴσου ἵστασαν, κἂν ταῖς γραE φαῖς συνέγραφον, δίφρους τε ἐπιχρύσους ἐς τὰ θέατρα ἀμφοῖν ἐσέφερον· καὶ τέλος ἐψηφίσθη, ὑπάτους τε σφᾶς διὰ πέντε ἐτῶν ἅμα ἀποδείκνυσθαι, καὶ ἀπάντησιν, ὁπότε ἐς τὴν Ῥώμην ἐσίοιεν, ἀμφοτέροις ὁμοίως γίγνεσθαι. καὶ τέλος καὶ ταῖς εἰκόσιν αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ταῖς τοῦ Τιβερίου, ἔθυον. καὶ τὰ μὲν περὶ τὸν Σηϊανὸν τοιαῦτα ἦν.

A Τῶν δ' ἄλλων πολλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ἐφθάρησαν, ὧν καὶ Γάϊος Ῥοῦφος Γεμίνιος. ἀσεβείας γὰρ ἐς τὸν Τιβέριον ἐγκληθεὶς, τὰς διαθήκας ἔς τε τὸ συνέδριον ἐσεκόμισε καὶ ἀνέγνω, δηλῶν ὅτι τὸν κλῆρον ἐξ ἴσου τοῖς τέκνοις καὶ ἐκείνῳ καταλελοιπὼς ἦν. καὶ μαλακίας αἰτιαθεὶς, ἀπῆλθεν οἴκαδε, πρὶν ψηφισθῆναί τι· καὶ μαθὼν τὸν ταμίαν ἐπὶ δικαιώσει αὐτοῦ προσιόντα, αὐτός τε ἑαυτὸν ἔτρωσε, καὶ ἐκείνῳ τὸ τραῦμα δείξας, ἀπάγγελλον (ἔφη) τῇ γερουσίᾳ, ὅτι ἀνὴρ οὕτως ἀποθνήσκει. B Καὶ ἡ γυνὴ δὲ αὐτοῦ Πουπλία Πρίσκα, ἔγκλημά τι λαβοῦσα, ἐσῆλθέ τε ἐς τὸ βουλευτήριον, κἀνταῦθα ἑαυτὴν ἐγχειριδίῳ τινὶ, ὃ λάθρα ἐσκεκομίκει, ἔσφαξεν.

Ὁ δὲ Σηϊανὸς τοσοῦτος ἦν τῇ τε ὑπεροχῇ τοῦ φρονήματος, καὶ τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας, ὥστε συνελόντι εἰπεῖν, αὐτὸν μὲν, αὐτοκράτορα, τὸν δὲ Τιβέριον, νησίαρχόν τινα εἶναι δοκεῖν· διὰ τὸ ἐν νήσῳ τῇ λεγομένῃ Καπρίᾳ τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι. C σπουδαί τε καὶ ὠθισμοὶ περὶ τὰς θύρας αὐτοῦ ἐγίγνοντο, ἐκ τοῦ δεδιέναι μὴ μόνον μὴ οὐκ ὀφθῇ τις αὐτῷ, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐν τοῖς ὑστάτοις φανῇ. πάντα γὰρ ἀκριβῶς, καὶ μάλιστα τὰ τῶν πρώτων, ἐτηρεῖτο καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ νεύματα. οἱ μὲν γὰρ οἰκείᾳ ἀξιώσει προὔχοντες, οὔτε τὰ δεξιώματα παρά τινων πάνυ ἀπαιτοῦσι· κἂν ἄρα καὶ ἐκλειφθῇ τι αὐτῶν, οὐκ ἐγκαλοῦσι σφίσιν, ἅτε καὶ ἑαυτοῖς συνειδότες ὅτι μὴ καταφρονοῦνται· D οἱ δ' ἐπακτῷ καλλωπίσματι χρώμενοι, πάντα ἰσχυρῶς τὰ τοιαῦτα, ὡς καὶ ἐς τὴν τοῦ ἀξιώματος σφῶν πλήρωσιν ἀναγκαῖα, ἐπιζητοῦσι. κἂν μὴ τύχωσιν αὐτῶν, ἄχθονταί τε ὡς διαβαλλόμενοι, καὶ ὀργίζονται ὡς ὑβριζόμενοι. καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον περὶ τοὺς τοιούτους, ἢ περὶ αὐτοὺς (ὡς εἰπεῖν) αὐτοκράτορας, σπουδάζουσιν· ὅτι τοῖς μὲν, κἂν
427 πλημμεληθῇ τι, ἀρετὴν τὸ συγγνῶναί τῳ φέρει· τοῖς δὲ τοῦτο μὲν τὴν ἀσθένειαν σφῶν E ἐλέγχειν δοκεῖ, τὸ δὲ ἐπεξελθεῖν καὶ τιμωρήσασθαι, βεβαίωσιν τοῦ μέγα δύνασθαι ἔχειν νομίζεται. ἐν δὲ τῇ νουμηνίᾳ πάντων συνιόντων ἐς τὴν οἰκίαν τοῦ Σηϊανοῦ, ἥ τε κλίνη ἡ ἐν τῷ δωματίῳ, ἐν ᾧ ἠσπάζετο, κειμένη, πᾶσα ὑπὸ τοῦ ὄχλου τῶν ἱζησάντων συνετρίβη· καὶ προϊόντος αὐτοῦ ἐκ τῆς

Interim multi illustres viri peribāt. inter quos vnus fuit C. Geminus Rufus: is impietatis in Tiberium reus factus, testamentum suum in senatum intulit, recitauitque, ostēdens se hæreditatem ei cum liberis suis communē reliquisse: tum mollitiei culpatus, antequam sententiæ ferrētur, domum discessit: audiensque quæstorem ad suppliciū sumēdum venisse, vulnus sibi ingessit, eóque ostenso quæstori, nuntiare iussit senatui, virum se mori. Vxor etiam eius Publia Prisca in ius vocata, in curiam venit, ibíque se pugione, quem occultum attulerat, interfecit.

C. Geminus Rufus sibi mortē conscit.

Publia Prisca se pugione interficit.

Enimuero Seianus fastu, potentiáque adeo efferebatur iam, vt (quò paucis rem expediam) seipsum pro imperatore, Tiberium pro insulæ rectore quodam habuerit, quòd in insula, cui Capreæ nomen, Tiberius agebat. Hinc studia erga eum & luctationes propter ianuā eius: quū metuerent singuli, non modò ne non viderentur ab eo sed etiam ne postremi omniū: ac præcipuè procerum & verba & nutus accuratè obseruāte. Nam qui propria dignitate aliqua eminent, neque salutationes istas ab aliis requirunt, neque omissas vitio vertunt, conscii nimirum sibi, non hoc contemptu sui fieri: at qui adscititiis ornamentis vtuntur, summopere ea, tanquam ad perfectionem suæ dignitatis necessaria, desiderant: ac, nisi consequantur, tāquam probro iniuriáve affecti animis commouentur. Ideo magis huiusmodi homines quàm ipsi ferè imperatores, sunt obseruandi, quòd apud hos virtutis habetur peccatorum gratiam facere: apud illos quod delinquitur, imbecillitatem suam arguere creditur, facerēquea d firmandam magnæ potentiæ opinionem, vt ea persequantur vlciscantúrque. Calendis quibusdam, frequentibus omnibus in domum Seiani conuenientibus: lectus in aula in quam salutantes admittebat, multitudine insidentium totus confractus est: progredientéque

Tiberius Capreæ degit.

Insolentia eorum, qui indigni cum aliqua sunt potentia.

Omina Seiano exitium significantia.

A ipſo ex domo, feli s per medios diſcurrit: quúmque in Capitolio ſacrificaſſet, ac inde in forum deſcenderet, ſerui eius ſtipatores quum propter turbam eum ſequi nō poſſent, in viam quæ ad carcerem ducit, diuerterunt, ac per ſcalas Gemonias deſcendentes, lapſi deciderunt. Augurium deinde captanti nulla auis ſecunda apparuit, corui autem circumuolitantes, obſtrepentéſque ei, confertim ad carcerem deuolarunt, ac ſuper eum cōſederunt. Hæc B neque à Seiano neque ab alio vllo pro prodigiis ſunt habita: videlicet ad præſentia reſpiciens, nemo ne deo quidem futuram tantam breui mutationem prędicenti credidiſſet. Itaque adulationis pleni omnes eius fortunam iurabant, collegámque eum Tiberio non iam in conſulatu, ſed in ſumma rerū adminiſtranda innuentes, deſtinabant. Quorū etſi nihil iam Tiberium latebat, id tamen agitabat, qua ratione eum è C medio tolleret: ac, non inueniens quomodo id tutò poſſet manifeſtò peragere, mirabili vſus eſt conſilio, ad eius reliquorúmque omnia conſilia percipienda. Continēter multa ac varia de ſe ad ſenatum ac Seianum ſcribebat, modò ſe malè affectum ac tantumnon mori, modò, bona valetudine vti, venturúmque Romam. Seianum aliâs laudib. extollere, interdum deprimere: amicorū Seiani alios honore, alios ig- D nominia propter eum afficere. Itaque Seianus & ſuperbiæ & metus in medio, vtriuſque plenus, ſēper animi pendêre: neque metu adductus ad nouas res cōſurgere audere, quū adhuc in honore haberetur: neque rurſus ex confidentia quicquā conari, quia diminutio erat de ipſius potentia facta. reliqui itidem omnes quum breui tēporis ſpatio diuerſiſſimos nuntios acciperent, ac ne- E que ſuſpicere iam Seianum neque contemnere certi eſſent, Tiberiique mortem iuxtà aduentúmque expectarent: ancipites hærebant.

Aſtus Tiberij in euertendo Seiano.

Non ea modò Seianum turbabant, ſed longè magis, quòd ex

Omina & prodigia Seiano facta.

A οἰκίας, γαλῆ διὰ μέσων σφῶν διῆξεν· ἐπειδή τε καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ θύσας, ἐς τὴν ἀγορὰν κατῄει, οἱ οἰκέται αὐτοῦ οἱ δορυφοροῦντες, διά τε τῆς ὁδοῦ τῆς ἐς τὸ δεσμωτήριον ἀγούσης ἐξετράποντο, μὴ δυνηθέντες αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ὄχλου ἐπακολουθῆσαι, καὶ κατὰ τῶν ἀναβασμῶν, καθ' ὧν οἱ δικαιούμενοι ἐρρίπτουντο, κατιόντες, ὤλισθον καὶ κατέπεσον. οἰωνιζομένου τε μετὰ τοῦτο αὐτοῦ, τῶν μὲν αἰσίων ὀρνίθων ἐπεφάνη οὐδείς, κόρακες δὲ δὴ περιιπτάμενοι καὶ B περικρώξαντες αὐτόν, ἀπέπταντο ἀθρόοι πρὸς τὸ οἴκημα, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκαθέζοντο. τούτων οὖν τῶν τεράτων οὔθ' ὁ Σηιανὸς, οὔτ' ἄλλος τις ἐνθύμιον ἐποιήσατο. πρὸς γὰρ τὴν τῶν παρόντων ὄψιν, οὐδ' ἂν εἰ σαφῶς θεός τις προέλεγεν ὅτι τοσαύτη δι' ὀλίγου μεταβολὴ γενήσοιτο, ἐπίστευσεν ἄν τις. τήν τε οὖν τύχην αὐτοῦ κατὰ κράτος ὤμνυσαν, καὶ συνάρχοντα τοῦ Τιβερίου, οὐκ ἐς τὴν ὑπατείαν ἀλλ' ἐς τὸ C κράτος ὑποσημαίνοντες, ἐδήλουν. Τιβέριος δὲ ἠγνόει μὲν οὐδὲν ἔτι τῶν κατ' αὐτόν, βουλόμενος δὲ ὅντινα τρόπον αὐτὸν ἀποκτείνῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκων ὅπως ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ φανεροῦ τοῦτο ποιήσει, θαυμαστὸν δή τινα τρόπον καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὥστε τὴν γνώμην αὐτῶν ἀκριβῶς μαθεῖν, ἐχρήσατο. περί τε γὰρ ἑαυτοῦ πολλὰ καὶ ποικίλα καὶ τῷ Σηιανῷ καὶ τῇ βουλῇ συνεχῶς ἐπέστελλε, νῦν μὲν λέ- D γων φλαύρως ἔχειν, καὶ ὅσον οὐκ ἤδη τελευτήσειν· νῦν δὲ, καὶ σφόδρα ὑγιαίνειν, καὶ αὐτίκα δὴ μάλα ἐς τὴν Ῥώμην ἀφίξεσθαι. καὶ τὸν Σηιανὸν τοτὲ μὲν πάνυ ἐπῄνει, τοτὲ δὲ πάνυ καθῄρει, τῶν τε ἑταίρων αὐτοῦ τοὺς μὲν ἐτίμα δι' ἐκεῖνον, τοὺς δ' ἠτίμαζεν. ὥστε ὁ Σηιανὸς ἐν τῷ μέρει καὶ τοῦ ὑπερόγκου καὶ τοῦ περιφόβου πληρούμενος, ἀεὶ μετέωρος ἦν. οὔτε γὰρ δεδιέναι αὐτῷ καὶ διὰ τοῦτο καὶ νεοχμῶσαί τι ἐπῄει, καὶ οὔτ' αὖ θαρρεῖν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ E ἐπιτολμῆσαί τι· καὶ γὰρ ἐκηλοῦτο. καὶ μέντοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἐνδιαλλὰξ καὶ δι' ὀλίγου τὰ ἐναντιώτατα ἀκούοντες, καὶ μήτε τὸν Σηιανὸν θαυμάζειν ἔτι ἢ καὶ καταφρονεῖν ἔχοντες, ἔς τε τὸν Τιβέριον, ὡς καὶ τεθνήξοντα, ἢ καὶ ἥξοντα, ὑποπτεύοντες, ἐν ἀμφιβόλῳ ἐγίγνοντο.

Σηιανὸν μὲν οὖν ταῦτά τε ἐτάραττε, καὶ πολλῷ μᾶλλον ὅτι ἐξ ἀνδριάντος τινὸς αὐτοῦ

τὰ μὲν πρῶτα καπνὸς πολὺς ἀνέθορεν, ἔπει-
τα δὲ ἀφαιρεθείσης τῆς κεφαλῆς, ὅπως τὸ γι-
γνόμενον ἴδωσιν, ὄφις μέγας ἀνεπήδησεν· ἑτέ-
ρας τε εὐθὺς ἀντεπιτεθείσης αὐτῷ, καὶ διὰ
τοῦτ' ἐκείνου τε θύσειν ἑαυτῷ μέλλοντος (τά τε
γὰρ ἄλλα καὶ ἑαυτῷ ἔθυε) σχοινίον περὶ τὸν αὐ-
χένα αὐτοῦ περικείμενον εὑρέθη, τύχης τε τι ἄ-
γαλμα, ὃ ἐγεγόνει μὲν (ὥς φασι) Τούλλου τοῦ
βασιλεύσαντος ποτὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ, τότε δὲ ὁ
Σηιανὸς οἴκοι τε εἶχε, καὶ μεγάλως ἤγαλλεν,
αὐτός τε θύων εἶδεν ἀποστρεφόμενον,

* * *

καὶ μετὰ τοῦθ' ἕτεροι συνεξιόντες σφίσιν. οἱ δ'
δὴ ἄλλοι ὑπώπτευον μέν που ταῦτα, ἀγνοοῦν-
τες δὲ δὴ τὴν διάνοιαν τοῦ Τιβερίου, καὶ προσ-
εκλογιζόμενοί τι, τό τε ἐκείνου ἔμπληκτον, καὶ τὸ
τῶν πραγμάτων ἀστάθμητον, ἐπημφοτέρι-
ζον· καὶ ἰδίᾳ μὲν τῆς ἑαυτῶν ἀσφαλείας διε-
σκόπουν, κοινῇ δὲ δὴ ἐθεράπευον αὐτόν, διά
τε τἆλλα, καὶ ὅτι καὶ ὁ Τιβέριος ἱερέας μετ'
αὐτοῦ τε καὶ ἐκεῖνον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐποίησε·
καὶ τήν τε ἀνθυπατικὴν ἐξουσίαν αὐτῷ ἔδω-
428 καν, καὶ προσεψηφίσαντο πᾶσιν ἀεὶ τοῖς ὑ-
πατεύουσι παραγγέλλεσθαι κατὰ τὸ ἐκείνου ζή-
λωμα ἄρξαι. ὁ δ' οὖν Τιβέριος ταῖς μὲν ἱε-
ρωσύναις ἐτίμησεν αὐτόν, οὐ μὴν καὶ μετε-
πέμψατο, ἀλλὰ καὶ αἰτησαμένῳ οἱ ὅπως ἐς
τὴν Καμπανίαν, ἐπὶ προφάσει τῆς μελλο-
νύμφου νοσησάσης, ἔλθῃ, κατὰ χώραν μεῖναι
προσέταξεν, ὡς καὶ αὐτὸς ὅσον οὔπω ἐς τὴν
Ῥώμην ἀφιξόμενος. ἔκ τε οὖν τούτων ὁ
Σηιανὸς αὖθις ἠλλοιοῦτο, καὶ διότι καὶ τὸν Γάιον
ὁ Τιβέριος ἱερέα ἀποδείξας ἐπῄνεσε, καί τι καὶ
ὡς διάδοχον αὐτὸν τῆς μοναρχίας ἕξων ἐνε-
δείκνυτο. κἂν ἐνεώχμωσέ τι, ἄλλως τε καὶ
τῶν στρατιωτῶν πρὸς πάντα ἑτοίμως ὑπακοῦ-
σαι αὐτῷ ἐχόντων, εἰ μὴ τὸν δῆμον ἰσχυρῶς τοῖς
περὶ τοῦ Γαΐου λεχθεῖσι πρὸς τὴν τοῦ Γερμα-
νικοῦ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μνήμην ἡσθέντα εἶδε.
πρότερον γὰρ νομίζων καὶ ἐκείνους πρὸς ἑαυ-
τοῦ εἶναι, τότε ὡς ᾔσθετο τὰ τοῦ Γαΐου σπουδάζον-
τας, ἠθύμησε. καὶ ὁ μὲν μετεγίνωσκεν ὅτι μη-
δὲν ἐν τῇ ὑπατείᾳ ἐνεόχμωσεν· οἱ δὲ δὴ ἄλ-
λοι διά τε ταῦτα, καὶ ὅτι ὁ Τιβέριος ἐχθρόν
τινα αὐτοῦ, ᾑρημένον μὲν πρὸ δέκα ἐτῶν Ἰβη-
ρίας ἄρξαι, κρινόμενον δὲ ἐπί τισιν, ἐξ ἐκείνου

A ipſius ſtatua initio fumus copioſus
emerſerat, deinde capite eius ſtatuæ
ſublato, vt poſſet inſpici quidnam
rei eſſet, ſerpens magnus exiluerat:
rurſúſque alio capite impoſito, quũ
propter hæc rem ſacram facere vel-
let Seianus (nam inter alia, ſibi quo-
que ſacrificabat) inuentus eſt funis
capiti ſtatuæ circuniectus: & ipſe li-
tans viderat ſimulacrum Fortunæ
(quod Tullii quondam Romano-
rum regis fuiſſe ferebatur, ipſe do-
B mi ſuæ gratiſſimum habebat) ſeſe
auertere,

* * *

ac deinde alii etiam vnà egreſſi. Re-
liqui etſi hæc ſuſpicabantur, tamen
quia animum Tiberii ignorabant,
eius vanitatem, rerúmque incon-
ſtantiam expendentes, in vtranque
partem propendebant, priuatím-
q; ſuę incolumitatis rationes ineũtes
palam Seianum colebant, eo magis,
quòd Tiberius cum eo & ipſum, &
filium eius ſacerdotes fecerat: ideo
C ei proconſulare imperium dederũt,
addito vt omnes conſules exemplo
eius magiſtratum gererent. Tibe-
rius quum ſacerdotiis Caium Cali-
gulam exornaſſet, ad ſe tamen non
vocauit: quinetiam petenti vt lice-
ret ſibi in Campaniam venire, quia
ſponſa ſibi pacta ægrotaret, domi
manere iuſſit, quò ipſe etiam ſtatim
eſſet venturus. Hæc Seianum de-
nuo abalianeuerunt, & quòd Tibe-
rius, Caiũ, quum ſacerdotem feciſ-
D ſet, collaudauerat, ac nonnihil præ
ſe ferebat quaſi eũ eſſet imperii ſuc-
ceſſorem relicturus: neque ſe à mo-
liendis nouis rebus cõtinuiſſet, præ-
ſertim tam promptis ad exequenda
quæcunque mandaſſet militibus,
niſi maxima populũ affectum vo-
luptate ex his quæ de Caio dicta eſ-
ſent, memoria patris eius Germani-
ci, intellexiſſet. & prius opinatus po-
pulum quoque ſuis rebus fauere,
poſtquã tum ſenſit eos Caii ſtudio-
E ſos, ægrè tulit, pœnitentiáque cor-
reptus eſt, quòd non in conſulatu
aliquid conatus eſſet. Reliquos &
hæc mouerunt, & quòd Tiberius
inimicum quendã Seiani ante de-
cennium ad regendam Hiſpaniam
electum, ac tum certas ob cauſas in-

Caius Caligula à Tiberio ornatus.

ius vocatum absoluisset: aliis quoque qui prouincias administraturi, aut aliud quodcúque publicum officium obituri essent, impunitatem eo tempore definiens quódque datis ad senatú de morte Neronis literis, Seianum nudè, nullo addito eorú quos moris habebat titulo, nominauisset: edixisset etiam ne cui homini sacrificaretur,(atqui Seiano res sacra fieri solebat) néue in suum honorem quicquã decerneretur(quippe multa Seiano decernebantur) quod iam antè interdictum, tum propter Seianum repetebatur: neque enim id concessurus alteri erat Tiberius quod sibi ipsi nõ permisisset. Hæc effecerunt vt contemptus Seiani apud populum adeo augeretur, vt iam non occultè ab eo se subtraherent, eúmque desererent. Tiberius vbi hæc cognouit, sumpto animo, ratúsque se auxiliariis etiam populo ac senatu vsurum, quò magis improuisò hominẽ adoriretur, rumore sparso, quasi tribunitiam potestatem Seiano esset daturus, per literas eum apud senatú accusauit, eásque perferendas dedit Næuio Sertorio Macroni, quem iam antè occultè cohortibus prætoriis præfecerat, & quæ agenda essent docuerat. Is noctu Romam venit, tanquam aliud ob negotium: mandata cum Memmio Regulo tú consule (nam collega eius Seiano fauebat) & Gracino Lacone nocturnorum vigilum custode communicat, sub auroram in palatium adscendit,(senatus enim in Apollinis templo indictus erat) quúmque in Seianum nõ dũ eò ingressum incidisset, tristémque ob non datas ad se à Tiberio literas inuenisset, consolatur remotis arbitris, ac dicit, ferre se ei tribunitiam potestatem. Eo magna lætitia perfusus Seianus in curiam insiluit. At Macro militibus prætorianis, qui circum Seianum & curiam erãt, in castra ablegatis, quum prius se eis à Tiberio præfectum esse ostẽdisset, séque literas ferre ab eo, quibus præmia ipsis quædam darentur: in eorum locum nocturnos custodes templo circunfudit: ipse tum in-

Nero Germanici F.

Næuius Sertorius Macro.

Memmius Regulus consul. Gracinus Laco.

A ἀφῆκε, καὶ δι' αὐτὸν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἡγεμονεύσειν τινῶν, ἢ καὶ ἄλλο τι δημόσιον πράξειν μέλλουσιν, ἄδειαν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τῶν τοιούτων δικῶν ἔδωκε· τῇ τε γερουσίᾳ περὶ τοῦ Νέρωνος ἀποθανόντος γράφων, Σηιανὸν ἁπλῶς αὐτὸν ὠνόμασε, μηδὲν (ὥσπερ εἴθιστο) προσθείς, καὶ προσέτι καὶ ἀπεῖπε μήτ' ἀνθρώπων τινὶ θύεσθαι (διότι καὶ ἐκείνῳ τοῦτ' ἐγίγνετο) μήτε ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ τιμῇ τι χρηματίζεσθαι, διότι πολλὰ ἐκείνῳ ἐψηφίζετο. τοῦτο γὰρ ἀπη-

B γορεύκει μὲν καὶ πρότερον, τότε δὲ διὰ τὸν Σηιανὸν ἀνενεώσατο. οὐ γάρ που ὁ μηδὲν ἑαυτῷ τοιοῦτον γίγνεσθαι ἐπιτρέπων, ἄλλῳ γε ἐφίει. ἐπ' οὖν τούτοις ἔτι καὶ μᾶλλον αὐτοῦ κατεφρόνησαν, ὥστε καὶ φανερώτερον ἢ λανθάνειν, καὶ ἐξίστασθαι αὐτὸν καὶ ἐγκαταλιπεῖν. μαθὼν οὖν ταῦτα ὁ Τιβέριος, καὶ θαρσήσας ὡς καὶ τὸν δῆμον καὶ τὴν βουλὴν συμμάχους ἕξων, ἐπεχείρησεν αὐτῷ· καὶ προκαθεὶς τὸν λόγον ὅτι τήν γε ἐξουσίαν οἱ τὴν δημαρχικὴν δώσοι, ὅπως

C ἀπροσδόκητον αὐτῷ ὅτι μάλιστα λάβῃ· ἐπέστειλε κατ' αὐτοῦ τῷ συνεδρίῳ διὰ Νεουίου Σερτωρίου Μάκρωνος· ἄρχειν τε αὐτὸν τῶν σωματοφυλάκων, κρύφα προκαταστήσας, καὶ πάνθ' ὅσα ἐχρῆν πραχθῆναι προδιδάξας. καὶ ὃς νύκτωρ ἐς τὴν Ῥώμην ὡς καὶ κατ' ἄλλο τι ἐλθών, τά τε ἐπεσταλμένα τῷ Μεμμίῳ Ῥηγούλῳ τότε ὑπατεύοντι (ὁ γὰρ συνάρχων αὐτοῦ τὰ τοῦ Σηιανοῦ ἐφρόνει) καὶ Γρακίλῳ Λάκωνι τῷ νυκτοφυλάκων ἄρχοντι ἐπε-

D κοίνωσε. καὶ ἀναβὰς ἅμα τῇ ἕῳ ἐς τὸ παλάτιον (τῆς γὰρ βουλῆς ἕδρα ἐν τῷ Ἀπολλωνείῳ γενήσεσθαι ἔμελλε) τῷ τε Σηιανῷ μηδέπω ἐς αὐτὸ ἐσεληλυθότι περιέπεσε, καὶ ἰδὼν αὐτὸν ταραττόμενον ὅτι μηδὲν αὐτῷ ὁ Τιβέριος ἐπεστάλκει, παρεμυθήσατο, εἰπὼν ἰδίᾳ καὶ ἐν ἀπορρήτῳ ὅτι τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ τὴν δημαρχικὴν φέρει. καὶ ὁ μέν, περιχαρὴς ἐπὶ τούτῳ γενόμενος, ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσεπήδησε· Μάκρων δὲ τοὺς μὲν δορυφόρους τοὺς περί τε ἐκεῖνον καὶ τὸ συνέδριον ὄντας ἐς τὸ στρατόπεδον ἀπέπεμψε, τήν τε ἡγεμονίαν σφίσι τὴν ἑαυτοῦ ἐκφήνας, καὶ γράμματα παρὰ τοῦ Τιβερίου γέρα τινὰ αὐτοῖς διδόντα φέρειν φήσας. τοὺς δὲ δὴ νυκτοφύλακας ἀντ' αὐτῶν περὶ τὸν ναὸν περιστήσας, ἐσῆλθέ τε ἐς αὐτόν, καὶ

ἐπιστολὴν τοῖς ὑπάτοις δούς, ἐξῆλθε πρὶν A καὶ ὁτιοῦν ἀναγνωσθῆναι· καὶ αὐτοῦ τε τῷ Λάκωνι τὴν ἐνταῦθα φυλακὴν προστάξας, αὐτὸς ἐς τὸ στρατόπεδον, μὴ καὶ νεωτερισθείη τι, ὥρμησε. κἀν τούτῳ ἡ ἐπιστολὴ ἀνεγνώσθη. ἦν δὲ μακρά, καὶ οὐδὲν ἀθρόον κατὰ τοῦ Σηιανοῦ εἶχεν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρῶτα ἄλλο τι, εἶτα μέμψιν κατ' αὐτοῦ βραχεῖαν, καὶ μετ' αὐτὴν
429 ἕτερόν τι, καὶ κατ' ἐκείνου ἄλλο· ἐπὶ τελευτῆς, δύο τε βουλευτὰς τῶν ᾠκειωμένων οἱ κολασθῆναι, B καὶ αὐτὸν ἐν φρουρᾷ γενέσθαι δεῖν ἔλεγεν. ἄντικρυς γὰρ ἀποθανεῖν αὐτὸν ὁ Τιβέριος οὐ προσέταξεν· οὐχ ὅτι οὐκ ἐβούλετο, ἀλλ' ὅτι ἐφοβήθη μὴ ταραχή τις ἐκ τούτου γένηται. ὡς γοῦν οὐδὲ τὴν ὁδὸν ἀσφαλῶς ποιήσασθαι δυνάμενος, τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων μετεπέμψατο. τοσαῦτα μὲν ἡ γραφὴ ἐδήλου· παρῆν δὲ καὶ ἀκοῦσαι ἐπ' αὐτῇ καὶ ἰδεῖν πολλὰ καὶ ποικίλα. πρότερον μὲν γάρ, πρὶν ἀναγιγνώσκεσθαι αὐτήν, ἐπαίνοις τε αὐτόν, ὡς καὶ C τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν ληψόμενον, ἐποιοῦντο, καὶ ἐπιβοήμασιν ἐχρῶντο, προλαμβάνοντες ὅσα ἤλπιζον, καὶ προσενδεικνύμενοί οἱ ὡς καὶ αὐτὰ δώσοντες. ἐπεὶ δ' οὐδὲν τοιοῦτον εὑρίσκετο, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοὐναντίον ἢ προσεδόκων ἤκουον, ἔν τε ἀπορίᾳ, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐν κατηφείᾳ πολλῇ ἐγίγνοντο. καί τινες καὶ ἐξανέστησαν τῶν συγκαθημένων αὐτῷ. ὃν γὰρ πρόσθεν περὶ πολλοῦ φίλον ἔχειν ἐποιοῦντο, D τούτῳ τότε οὐδὲ τῆς αὐτῆς συνεδρείας κοινωνεῖν ἤθελον. κἀκ τούτου καὶ στρατηγοὶ καὶ δήμαρχοι περιέσχον αὐτόν, ὅπως μὴ συνταράξῃ τι ἐκπηδήσας. ὅπερ πάντως ἂν ἐπεποιήκει, εἰ κατ' ἀρχὰς ἀθρόῳ τινὶ ἀκούσματι ἐπεπλήκτο· νῦν δὲ, τό, τε ἀεὶ ἀναγιγνωσκόμενον, ὡς καὶ κοῦφον καὶ μόνον ὄν, παρορῶν, καὶ μάλιστα μὲν μηδὲν ἄλλο, εἰ δὲ μή, μήτοιγε καὶ ἀνήκεστόν τι ἐπεστάλθαι περὶ αὐτοῦ ἐλπίζων, διετρίβη, καὶ κατὰ χώραν ἔμεινε. κἀν τούτῳ προσκα- E λεσαμένου αὐτὸν τοῦ Ῥηγούλου, οὐχ ὑπήκουσεν, οὐχ ὅτι ὑπερεφρόνησεν (ἤδη γὰρ ἐτεταπείνωτο) ἀλλ' ὅτι ἀήθης τοῦ προστάττεσθαί τι ἦν. ὡς δὲ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον γε ἐκεῖνος ἐμβοήσας οἱ, καὶ τὴν χεῖρα ἅμα ἐκτείνας εἶπε, Σηιανὲ δεῦρο ἐλθέ, ἐπηρώτησεν αὐτὸν αὐτὸ τοῦτο, Ἐμὲ καλεῖς; ὀψὲ δ' οὖν ποτε ἀναστάντι αὐτῷ καὶ ὁ Λάκων ἐπεισελθὼν προσέστη. καὶ τέλος διαναγνωσθείσης τῆς ἐπιστολῆς, πάντες ἀπὸ μιᾶς γλώσσης καὶ κα-

gressus, literísque senatui exhibitis, egressus inde, antequam eæ recitarentur, custodiam eius loci Gracino mandauit, ipse in castra ne quid ibi turbaretur contendit. Interim epistola recitatur bene longa, in qua nihil confertim contra Seianum continebatur, sed aliæ principio res, deinde breuis eius insectatio, tum rursus aliud quiddam, iterúmque aliud, contra Seianum: in fine duos senatores Seiani familiares plectendos, Seianum in custodia habēdum dicebat. Neque enim palam eum necari iubebat, non quòd hoc nollet, sed quia verebatur ne quem id tumultum pareret: quinetiam ad se alterum consulum vocabat, quasi ne tutò quidē ipse iter facere posset. Videre verò erat, audiréque multa ac varia quæ hæ secum literæ attulerunt. Nam antequam eæ recitarentur, laudare Seianum senatus, vt tribunitiam potestatem accepturum: acclamare, spes quisque suas præcipere animo, ostentare quæ Seiano daturus esset: postquam nihil eorum quæ sperarant, contraria omnia inuēta sunt: ibi verò hæsitatio, & secūdū eam mœstitia cooriri, ac quidam eorū qui Seiano assidebant, consurgere: (quē enim paulo antè amicū habere magni duxerāt, cum eo ne sedē quidē iam communem habere dignabantur) deinde prætores ac tribuni plebis circūdare eum, ne prosiliens foras aliquid turbarū daret. Et dedisset haud dubiè, si initio graui aliqua subitò oratione ictus fuisset: nunc singula quę recitabantur, quasi sola & leuia pretermittens, ac omnino vel nihil de se, aut certè non extrema perscripta esse sperans, commoratus loco suo est. Regulo eum ad se vocante, nō audiens dicto fuit, neque id quidem fastu, (iam enim animo deiectus erat) sed quòd parere insolens ipsi esset: iterum ac tertium inclamanti, manu portenta, Seiane ades huc, id modò interrogauit an ipse vocaretur. Demum quum surgeret, Laco ingressus ante eum adstitit. Perlecta ad finē epistola, omnes vno ore

Epistola Tiberii ad senatum contra Seianum.

clamore & maledictis Seianũ incessere, pars iniuriã ab eo passi, alii quibus terrorẽ obtulerat, nõnulli eo amicitiam quam cum eo habuissent, obliterãtes, quidam mutatione eius fortunæ læti. At verò Regulus neq; omnes sentẽtiam interrogauit, neq; capitis inquisiuit, verit⁹ ne suffragiis variaretur, ac inde tumult⁹ existeret: vno censere iusso, acceptóq; qui in vincula ducẽdũ assentiretur, Seianũ æde eductũ, comitãtib. magistratib. reliquis, & Lacone, in carcerẽ traxit.

Seianus in vincula ducitur.

Is verò casus humanã imbecillitatẽ egregiè ob oculos ponit, monétq; nusquã inflatè se gerere. Quẽ enim mane vt præstãtiorẽ se, vniuersi ad curiã comitati fuêre, tũc quasi nequaquam se meliorẽ in carcerẽ rapuerũt: quẽ coronis antè dignati fuerãt, ei tũ vincula induxerũt: quẽ tanquã dominũ stipauerãt, eum fugitiui instar custodierũt, tegiménque obuelãti sese detraxerũt, alapis ingestis: quẽ antè pretexta purpura veste decorauerãt, cui genua flexerãt, ac vt deo sacrificauerãt, eum tũ ad mortẽ duxerũt. Populus quoque irruens, multo ei clamore eos quibus mortẽ intulerat exprobauit, spes quas sibi propositas habuerat, ludibrio iactauit: omnes eius statuas deiecit, cõfregit, raptauit, quasi ipsũ si ea cõtumelia mulctaret. Ita spectator corũ quæ passurus esset Seianus fuit, dũ in carcerẽ cõiicitur. Nulla interiecta mora, eadẽ die prope carcerẽ in ædẽ Cõcordiæ cõuenit senatus, quũ hũc sẽsũ populi, prætorios milites nullos adesse, viderẽt, ac morte eum dãnarũt. Itaque capite mulctatus, in Gemonias proiectus est, cúmque totũ triduum populus ludibrio habitũ in Tiberim misit: liberi eius ex senatusconsulto necati sũt. filia, quã pactus erat Claudii filio, constuprata prius à carnifice, quasi impiũ esset virginẽ in carcere perire. Verùm Apicata vxor Seiani dãnata nõ fuit. Hæc liberorũ morte suorũ audita, eorũmq; in scalis corpora intuita, digressa inde libellũ cõposuit, in quo cõtinebatur quomodo Drus⁹ esset interfect⁹, accusatióq; Liuillę vxoris eius, propter q̃ vir ipsi infẽsus nũtiũ remiserat: eo ad Tiberiũ libello misso, vita seipsã

Seianus morte affectus.

Apicata Seiani vxor.

A βοῶν αὐτοῦ, καὶ δεινὰ ἐπέλεγον· οἱ μὲν, ἠδικημένοι, οἱ δὲ, πεφοβημένοι· ἄλλοι τὴν φιλίαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπηλυγαζόμενοι, ἄλλοι τῇ μεταβολῇ αὐτοῦ ἐπιχαίροντες. οὐ μὴν οὔτε πάντας ᾔρετο, οὔτε περὶ τοῦ θανάτου τινὰ αὐτοῦ ὁ Ῥήγουλος ἐπεψήφισε, φοβηθεὶς μή τις ἐναντιωθῇ, κἀκ τούτου ταραχθῇ τι. (συχνοὺς γὰρ δὴ καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους εἶχεν) ἀλλ' ἕνα τινὰ ἀνακρίνας, καὶ σύμψηφον ὅπως δέῃ λαβὼν, ἐξήγαγέ τε αὐτὸν ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ ἐς τὸ δεσμωτήριον μετά τε τῶν ἄλλων ἀρχόντων καὶ μετὰ τοῦ Λάκωνος B κατήγαγεν.

Ἔνθα δὴ καὶ μάλιστα ἄν τις τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν κατεῖδεν, ὥστε μηδαμῇ μηδαμῶς φυσᾶσθαι. ὃν γὰρ τῇ ἕῳ πάντες, ὡς καὶ κρείττω σφῶν ὄντα, ἐς τὸ βουλευτήριον προέπεμψαν, τοῦτον τότε ἐς τὸ οἴκημα ὡς μηδενὸς βελτίω κατέσυρον· καὶ ὃν στεφάνων πρότερον ἠξίουν, τούτῳ τότε δεσμὰ περιέθηκαν. ὃν δὲ ἐδορυφόρουν ὡς δεσπότην, τοῦτον ἐφρούρουν ὡς δραπέτην, καὶ ἀπεκάλυπτον ἐπικαλυπτόμενον· καὶ ὃν τῷ περιπορφύρῳ ἱματίῳ ἐκεκοσμήκεσαν, ἐπὶ κόρρης ἔπαιον· ὅν τε προσεκύνουν καὶ ὡς θεῷ ἔθυον, τοῦτον θανατώσοντες ἦγον. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ δῆμος προσπίπτων, πολλὰ μὲν ἐπὶ τοῖς ἀπολωλόσιν ὑπ' αὐτοῦ ἐπεβόα, πολλὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλπισθεῖσιν ἐπέσκωπτε. τάς τε εἰκόνας αὐτοῦ πάσας κατέβαλον, καὶ κατέκοψαν, καὶ κατέσυρον, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον αἰκιζόμενοι· καὶ οὕτω θεατὴς ὧν πείσεσθαι ἔμελλεν, ἐγίγνετο. τότε μὲν γὰρ ἐς τὸ δεσμωτήριον ἐνεβλήθη· ὕστερον δ' οὐ πολλῷ, ἀλλ' αὐθημερὸν, ἡ γερουσία πλησίον τοῦ οἰκήματος ἐν τῷ Ὁμονοείῳ, ἐπειδὴ τά τε τοῦ δήμου τοιαῦτα ὄντα ᾔσθετο, καὶ τῶν δορυφόρων οὐδένα ἑώρα, ἀθροισθεῖσα, θάνατον αὐτοῦ κατεψηφίσατο. καὶ οὕτω δικαιωθεὶς, κατά τε τῶν ἀναβασμῶν ἐρρίφη, καὶ αὐτὸν ὁ ὅμιλος τρισὶν ὅλαις ἡμέραις ἐλυμήνατο, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν ποταμὸν ἐνέβαλε. τά τε παιδία αὐτοῦ κατὰ δόγμα ἀπέθανε, τῆς κόρης, ἣν τῷ τοῦ Κλαυδίου υἱεῖ ἐγγεγυήκει, προδιαφθαρείσης ὑπὸ τοῦ δημίου· ὡς οὐχ ὅσιον ὂν παρθενευομένην τινὰ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἀπολέσθαι. καὶ ἡ γυνὴ Ἀπικάτα οὐ κατεψηφίσθη μὲν, μαθοῦσα δὲ ὅτι τὰ τέκνα αὐτῆς τέθνηκε, καὶ σφῶν τὰ σώματα ἐν τοῖς ἀναβασμοῖς ἰδοῦσα, ἀπεχώρησε, καὶ ἐς βιβλίον γράψασα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Δρούσου, κατά τε τῆς Λιουίλλης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, δι' ἣν καί που καὶ αὐτὴ τῷ ἀνδρὶ προσεκεκρούκει, ὥστε μηκέτι συνοικεῖν, τὸ μὲν τῷ Τιβερίῳ ἔπεμψεν, αὐτὴ δ' ἑαυτὴν διεχρήσατο.

C D 430

διεχρήσατο. καὶ οὕτως ὁ Τιβέριος ἐντυχὼν τῷ βιβλίῳ, καὶ διελέγξας τὰ γεγραμμένα, τούς τε ἄλλους πάντας καὶ τὴν Λιουίλλαν ἀπέκτεινεν. ἤδη δ' ἤκουσα ὅτι ἐκεῖνος μὲν αὐτῆς διὰ τὴν μητέρα τὴν Ἀντωνίαν ἐφείσατο, αὐτὴ δ' ἡ Ἀντωνία ἑκοῦσα λιμῷ τὴν θυγατέρα ἐξώλεσε. ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο.

Τότε δὲ θόρυβος πολὺς ἐν τῇ πόλει συνηνέχθη. ὅ,τε γὰρ δῆμος, εἴπου τινὰ τῶν μέγα παρὰ τῷ Σηιανῷ δυνηθέντων, καὶ δι' αὐτὸν ὑβρισάντων τι, εἶδεν, ἐφόνευε. καὶ οἱ στρατιῶται, ἀγανακτοῦντες ὅτι αὐτοί τε ἐς τὴν τοῦ Σηιανοῦ εὔνοιαν ὑπωπτεύθησαν, καὶ οἱ νυκτοφύλακες σφῶν ἐς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος πίστιν προετετίμηντο, ἐμπρήσεις τε καὶ ἁρπαγὰς ἐποιοῦντο, καίτοι πάντων τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων τὸ ἄστυ πᾶν ἐκ τῆς τοῦ Τιβερίου ἐντολῆς φυλαττόντων. οὐ μὴν οὐδ' ἡ βουλὴ ἡσύχαζεν, ἀλλ' οἵ τε τὸν Σηιανὸν τεθεραπευκότες, δεινῶς διὰ τὴν τιμωρίαν ἐταράσσοντο, καὶ οἱ κατηγορηκότες, ἢ καὶ καταμεμαρτυρηκότες τινῶν, διὰ φόβου ὑποψίαν τοῦ καὶ δι' ἐκεῖνον ἀλλ' οὐ διὰ Τιβέριον αὐτοὺς διεφθάρθαι, ἐγίγνοντο. ὀλίγον τε πάνυ τὸ θαρσοῦν ἦν, ὅσον ἔξω τε τούτων καθειστήκει, καὶ τὸν Τιβέριον ἠπιώτερον χρήσεσθαι προσεδόκα. τά τε γὰρ συμβεβηκότα σφίσιν ἐς τὸν ἀπολωλότα (ὥσπερ που φιλεῖ γίγνεσθαι) ἔτρεπον, καὶ ἐκεῖνον ἢ οὐδενὸς ἢ ὀλίγων ᾐτιῶντο. τὰ γὰρ πλείονα, τὰ μὲν ἠγνοηκέναι, τὰ δὲ καὶ ἄκοντα κατηναγκάσθαι πρᾶξαι ἔλεγον. ἰδίᾳ μὲν δὴ ὡς ἕκαστοι οὕτω διετέθηντο· κοινῇ δὲ δὴ ἐψηφίσαντο, ὡς καὶ δεσποτείας τινὸς ἀπηλλαγμένοι, μήτε πενθῆσαί τινα ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐλευθερίας ἄγαλμα ἐς τὴν ἀγορὰν ἀνατεθῆναι· ἑορτήν τε διά τε τῶν ἀρχόντων καὶ διὰ τῶν ἱερέων ἁπάντων (ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει) ἀχθῆναι· καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἐτελεύτησε, καὶ ἵππων ἀγῶσι, καὶ θηρίων σφαγαῖς ἐτησίοις, διά τε τῶν ἐς τὰς τέσσαρας ἱερωσύνας τελούντων, καὶ διὰ τῶν τοῦ Αὐγούστου θιασωτῶν ἀγάλλεσθαι, ὃ οὐδέποτε ἐπεποίηκτο. ὃν γὰρ αὐτοὶ ταῖς τε ὑπερβολαῖς καὶ ταῖς καινότησι τῶν τιμῶν πρὸς τὸν ὄλεθρον προηγάγον, κατὰ τούτου καὶ τοῖς θεοῖς ξένα τινὰ ἐψηφίζοντο. οὕτω γάρτοι σαφῶς ἠπίσταντο ὅτι ὑπ' ἐκείνων μάλιστα ἐξεφρόνησεν, ὥστ' εὐθὺς ἀπαγορεῦσαι πρόσταγμα διαρρήδην, μήτε τιμὰς μηδενὶ ὑπερόγκους δίδοσθαι,

A priuauit. Quo Tiberius lecto, réq; vt acta esset perspecta, reliquos omnes Drusianæ cædis reos, & ipsá Liuillam interfecit: accepi tamen hoc etiam, ipsum Liuillæ propter eius matrem Antoniam pepercisse: Antoniam verò ipsam sua sponte Liuiam inedia necasse. Sed hæc pôst paulo facta.

Liuillæ interitus.
Antoniæ in filiam feueritas.

Tú verò ingés in vrbe tumultus extitit. ná quoscúq; apud Seianum valuisse populus, ideóque iniurios aliis fuisse vidit, eos trucidauit: B milites quoque indignátes se propter gratiá Seiani suspectos esse, sibíque nocturnos custodes antehaberi propter fidem aduersum imperatoré, incédia & direptiones fecerût: quáquam omnes qui cum magistratu essent, vrbis custodiam mádato Tiberii suscepissent. Ne senatus quidem quietus fuit: sed qui Seiano studuerát, veheméter metu pœnæ turbabátur: & qui alios antè C detulerát, aut falsis testimoniis oppresserát, metuebát sibi, ne in Seiani, non Tiberii gratiá, id egisse céserentur. Pauci animo securo erát, quibus nihil horú aderat, & fore clementioré Tiberium sperabát: quippe, vt adsolet fieri, ea quæ acciderát, in Seianum iá sublatum cóferebant, nihil, aut perpauca, Tiberio imputabant, pleraq; aut ignaro eo, aut inuito acta dicentes. Hi priuatorú erant affectus. Publicè auté decreuerunt, vt quoniá domino D exonerati essent, nemo Seianú lugeret, vt libertatis effigies in foro poneretur, festus dies ab omnibus magistratibus & pótificibus (quod núquá antè factum) celebraretur: dies quo is pœnas morte dedisset, annuis circensibus ludis & venationibus per quatuor collegia pótificum & Augusti sacerdotes ornandus indiceretur, ne hoc quidem prius vsitatum: ita quem immodicis ac nouis honoribus ad perniciem prouexerant, in eú diis E quoque nouos cultus statuerunt. Equidem satis ipsis liquebat, istos Seiano præsertim furoris sui causam præbuisse: itaque edicto prohibuerút extemplo ne quis nimiis honoribus in posterú afficeretur,

Tumultus in vrbe post necé Seiani.

Decreta facta propter Seiani exitum.

A neque per quenquam alium quàm per imperatorem iuramenta fierent. quæ etsi diuino quodam consilio tum decreuerunt, tamen haud ita multo pòst Macronem & Laconem adulati sunt, pecuniam eis, & honores, huic quæstorios, illi prætorios, tribuentes: permissóque vt in spectaculis sibi adsiderent, ludísque votiuis prætexta vterentur. Verùm hi territi recenti exemplo, eos honores repudiarunt. Tiberio quoque decreta multa, vt patris

Macro & Laco à senatu honorati.

B patriæ nomen ferre inciperet, vt natalis eius decem equorum certamine, & epulo senatui dato honoraretur: horum nihil admisit, iterũ prohibito ne quid huiusmodi decerneretur. Hæc Romæ acta.

Porro Tiberius eatenus in magna solicitudine versatus, ne Roma occupata Seianus cõtra se quoque nauigaret, parauerat lembos, vt si quid huiusmodi euenisset, effugere posset: mandaueràtque, vt quidam referunt, Macroni, si quis grauior motus incidisset, vt Drusum ad populum & senatum

C produceret, imperatorémque constitueret: audito interitu Seiani, vt par fuit, gaudio affectus, tamen legationem ea de re missam non admisit, quãuis multi senatores, multi equites, ac de plebe, vt antè quoq;, legati essent: quinetiam consulem Regulum, semper sui studiosum, eóque veniẽtem vt tutò ipsum Romam, quod per literas petiisset, adduceret, repulit.

D Ad hunc modum Seianus, inter omnes qui ante aut post illum, solo Plautiano excepto, eum magistratum gessissent, summam ad potentiam euectus, obiit. Cæterùm propinqui eius & amici, ac reliqui omnes qui eum antè adulati fuerant, honorésque decreuerant, postulati sunt, ac plerique cõdemnati propter ea ob quæ prius in aliorum inuidia fuerant, damnantibus eos cæteris propter ea quæ ipsi ante sta-

E tuissent. permulti etiam eorum qui superioribus temporibus causa dicta absoluti fuerant, tunc in iudicium retracti, reique peracti sunt, quasi tum in Seiani gratiam causa

Plautianus.

Iudicia & neces propter Seianum.

A μήτε τοὺς ὅρκους ἐπ' ἄλλου τινὸς, πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ποιεῖσθαι. καὶ μέντοι ταῦθ' οὕτω καθάπερ ἐκ θείας τινὸς ἐπινοίας ψηφισάμενοι, καὶ τὸν Μάκρωνα καὶ τὸν Λάκωνα κολακεύειν οὐ πολλῷ ὕστερον ἤρξαντο. χρήματά τε γὰρ αὐτοῖς πολλὰ καὶ τιμάς, Λάκωνι μὲν, τὰς τῶν τεταμιευκότων, Μάκρωνι δὲ, τὰς τῶν ἐστρατηγηκότων, ἔδωκαν. καὶ αὐτοῖς καὶ συνθεᾶσθαι σφίσι καὶ ἱματίῳ περιπορφύρῳ ἐν ταῖς εὐκταίαις πανηγύρεσι χρῆσθαι ἐπέτρεψαν. οὐ

B μέντοι καὶ ἐκεῖνοι ἐδέξαντο αὐτά· τὸ γὰρ παράδειγμα σφᾶς νεόγυιον ὂν ἐθορύβει. οὐ μὴν οὐδ' ὁ Τιβέριος προσήκατό τι, ἄλλων αὐτῷ 431
πολλῶν ψηφισθέντων, καὶ ὅπως αὐτός τε πατὴρ τῆς πατρίδος τότε γε ἀρχὴν ὀνομάζεσθαι, καὶ τὰ γενέθλια αὐτοῦ δέκα τε τῶν ἵππων ἁμίλλαις καὶ ἑστιάσει τῆς γερουσίας τιμᾶσθαι. ἀλλὰ καὶ προηγόρευσεν αὖθις, μηδένα μηδὲν τοιοῦτον ἐσηγεῖσθαι. ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλει ἐγίγνετο.

Ὁ δὲ δὴ Τιβέριος, τέως μὲν ἐν δέει μεγάλῳ καθειστήκει μὴ ὁ Σηιανὸς καταλαβὼν αὐτὴν, ἐπ'

C αὐτὸν ἐπιπλεύσῃ, καὶ πλοῖα παρεσκευάσατο, ἵνα, ἄν τι τοιοῦτον συμβῇ, διαφύγῃ· τῷ τε Μάκρωνι, ὥς τινές φασιν, ἐνετείλατο, ὅπως ἄν τι παρακινήσῃ, τὸν Δροῦσον ἔς τε τὴν βουλὴν καὶ ἐς τὸν δῆμον ἐσαγάγῃ, καὶ αὐτοκράτορα ἀποδείξῃ· ἐπεὶ δὲ ἔμαθεν αὐτὸν ἀπολωλότα, ἔχαιρεν (ὥσπερ εἰκὸς ἦν) οὐ μέντοι καὶ τὴν πρεσβείαν τὴν πεμφθεῖσαν ἐπὶ τούτῳ προσεδέξατο, καίπερ πολλῶν μὲν παρὰ τῆς βουλῆς, πολλῶν δὲ καὶ παρὰ τῶν ἱππέων, τοῦ τε πλή-

D θους, (ὥσπερ καὶ πρὶν) σταλέντων· ἀλλὰ καὶ τὸν ὕπατον τὸν Ῥήγουλον τά τε αὐτοῦ ἀεὶ φρονήσαντα, καὶ πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἐς τὴν πόλιν αὐτοῦ κομιδῆς, ὥσπερ ἐπεστάλκει, ἐλθόντα, ἀπεώσατο.

Σηιανὸς μὲν δὴ, μέγιστον τῶν τε πρὸ αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν (πλὴν Πλαυτιανοῦ) τὴν ἡγεμονίαν ταύτην λαβόντων, ἰσχύσας, οὕτως ἀπήλλαξεν. οἱ δὲ δὴ συγγενεῖς οἵ τε ἑταῖροι αὐτοῦ, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, οἵτινες αὐτὸν κολα-

E κεύσαντες, καὶ οἱ τὰς τιμὰς αὐτῷ ἐσηγησάμενοι, ἐκρίνοντο. καὶ ἐκείνων τε οἱ πλείους ἡλίσκοντο ἐφ' οἷς πρότερον ἐφθονοῦντο· καὶ οἱ ἄλλοι κατεδίκαζον σφῶν ἐφ' οἷς πρότερον ἐψηφίσαντο· καὶ συχνοὶ καὶ τῶν κεκριμένων τε ἐπί τισι καὶ ἀφειμένων, καὶ κατηγορήθησαν αὖθις καὶ ἑάλωσαν, ὡς καὶ τὴν ἐκείνου χάριν τότε σωθέντες. οὕτως, εἰ καὶ μηδὲν

ἄλλο ἔγκλημα τῷ ἐπέφερεν, ἀλλ' αὐτό γε τότε ἐξήρκει οἱ πρὸς τὴν τιμωρίαν, ὅτι φίλος τοῦ Σηϊανοῦ ἐγεγόνει· καθάπερ οὐ καὶ αὐτοῦ τοῦ Τιβερίου φιλήσαντος αὐτόν, καὶ δι' ἐκεῖνον καὶ τῶν ἄλλων οὕτω σπουδασάντων. ἐμήνυον δὲ δὴ ταῦτα ἄλλοι τε, καὶ αὐτοὶ οἱ μάλιστα τὸν Σηϊανὸν θεραπεύοντες. οἷα γὰρ ἀκριβῶς τοὺς ὁμοίους σφίσιν εἰδότες, οὐδὲν πρᾶγμα εἶχον οὔτ' ἀναζητοῦντες αὐτούς, οὔτ' ἐξελέγχοντες. καὶ οἱ μέν, ὡς σωθησόμενοί τε διὰ τοῦτο, καὶ τιμὰς καὶ χρήματα προσληψόμενοι, οἱ μὲν κατηγόρουν τινῶν, οἱ δὲ κατεμαρτύρουν. συνέβη δ' αὐτοῖς μηδενὸς ὧν ἤλπιζον τυχεῖν. τοῖς γὰρ αὐτοῖς ἐγκλήμασιν οἷς τοὺς ἄλλους μετῄεσαν ἐνεχόμενοι, τὸ μέν τι δι' ἐκεῖνα, τὸ δὲ καὶ ὡς προδόται τῶν ἑταίρων, προσαπώλλυντο. τῶν γοῦν αἰτιαθέντων συχνοὶ μὲν καὶ κατηγορήθησαν παρόντες, καὶ ἀπελογήσαντο, καὶ παρρησίᾳ γε εἰσὶν οἳ μεγάλῃ ἐχρήσαντο· οἱ δὲ δὴ πλείους αὐτοὶ ἑαυτοὺς πρὶν ἁλῶναι διέφθειραν. ἐποίουν δὲ τοῦτο μάλιστα μέν, ὥστε μήτε τὴν ὕβριν, μήτε τὴν αἰκίαν φέρειν. (πάντες γὰρ οἱ τινὰ τοιαύτην αἰτίαν λαβόντες, οὐχ ὅπως ἱππεῖς, ἀλλὰ καὶ βουλευταί, οὐδ' ὅπως ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, ἐς τὸ δεσμωτήριον συνεωθοῦντο· καὶ καταψηφισθέντες, οἱ μὲν ἐκεῖ ἐκολάζοντο, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου ὑπὸ τῶν δημάρχων ἢ καὶ τῶν ὑπάτων κατεκρημνίζοντο· καὶ ἔς τε τὴν ἀγορὰν τὰ σώματα αὐτῶν ἁπάντων ἐρρίπτετο, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν ποταμὸν ἐνεβάλλετο) ἤδη δέ, καὶ ὅπως οἱ παῖδες τῶν οὐσιῶν αὐτοὺς κληρονομῶσιν. ὀλίγαι γὰρ πάνυ τῶν ἐθελοντηδὸν πρὸ τῆς δίκης τελευτώντων ἐδημεύοντο· προκαλουμένου διὰ τούτου τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Τιβερίου αὐθέντας γίγνεσθαι, ἵνα μὴ αὐτὸς σφᾶς ἀποκτείνειν δοκῇ· ὥσπερ οὐ πολλῷ δεινότερον ὂν αὐτοχειρίᾳ τινὰ ἀποθανεῖν ἀναγκάσαι, τοῦ τῷ δημίῳ αὐτὸν παραδοῦναι. αἱ δ' οὖν πλεῖσται τῶν οὐχ οὕτως ἀποθανόντων οὐσίαι ἐδημο-
432 σιοῦντο, βραχέος τινὸς ἢ καὶ μηδενὸς τοῖς κατηγορήσασιν αὐτῶν διδομένου. καὶ γὰρ τὰ χρήματα δι' ἀκριβείας ἢ δεῖπνα μᾶλλον ἐποιεῖτο. καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τέλος τι διακοσιοστὴν ἔχον, ἑκατοστὴν ἤγαγε, καὶ ἐκληρονόμει πάντος τοῦ καταλειφθέντος αὐτῷ.

A stetissent. Atque adeo sicui nullum aliud obiici poterat crimen satis erat ad irrogandam pœnam, quòd amicus Seiani fuisset: quasi verò non Tiberius quoque eum amauerit, ac propter hunc reliqui. Inter alios delatores huiusmodi criminum ii quoque erant qui maximè prius Seianum coluissent: hi enim quum sui similes certò cognoscerent, neque in inquirendo, neque in conuincẽdo quicquam laboris habebant, ipsíque salutem
B inde suam, pecuniámque ac honores sperantes, eos aut accusabãt, aut testimonio vrgebant: atqui eorum spes irritæ omnino fuerũt: iisdem nimirum, quæ aliis obiiciebant, criminibus obnoxii, partim ob hæc, partim ob proditos amicos, pœnas luebant. Eorum qui rei erant facti, quidam præsentes accusati sunt, & se defenderunt, & quidam magna in eo libertate vsi sunt: reliqui damnationem volũtaria morte præuerterunt, hac po-
C tissimùm de causa, ne contumeliã & cruciatus pati opus haberent: (omnes enim qui huiusmodi criminis iudicabantur, non equites modò, sed senatores etiam, non viri tantùm, sed & mulieres, in carcerem vnà trudebantur: damnatíque aut ibi plectebantur, aut à rupe Tarpeia eos tribuniplebis, vel ipsi etiam consules præcipitabant. omnium corpora in forum proiiciebantur, inde in profluentem
D mittebantur,) tum ob hoc etiam, vt ad liberos suos hæreditas perueniret. Paucorũ enim qui se ante diem iudicii ipsi interfecissent, bona publicata sunt, quòd Tiberius homines ad consciscendam sibi ipsis mortem alliciebat, ne ipse eos necasse videretur: quasi verò non longè grauius sit, adigere aliquem ad manus sibiipsi inferẽdas, quàm spiculatori eum tradere. At qui non de seipsis statuissent, eorum
E bona vt plurimum in fiscum redigebantur, exigua planè aut nulla parte accusatoribus data. Erat enim pecuniæ quàm cœnarum attentior Tiberius: qui etiam pro ducentesima pensione, centesimã instituit, omniúmque hæreditates, qui cum hæredẽ dixisset, adiit.

Auaritia Tiberij.

Centesima pẽsio.

núcupatus autem fuit hæres à plurimis, etiam iis ferè qui se ipsi interfecissent, vt Seianus quoque dum in viuis erat, ferè ab omnibus hæres nuncupatus fuerat. Eodem cõsilio, quo vitam vltro relinquentium bonis abstinuit, etiam omnia crimina ad senatum deferri iussit, vt ipse omni culpa vacare videretur, senatus autem iudiciis faciendis seipsum damnaret. Vnde quũ viderent seipsos sibiipsis exitii causam esse, facilè intellexerũt, priora quoque ista non Seiani, sed Tiberii fuisse acta: quippe non modò ii qui alios reos fecerant, ipsi in iudicium vocabantur: sed ii quoque qui suis sententiis alios damnauerant, vicissim ipsi damnabantur. Ita Tiberius nemini parcebat, verùm omnibus ad omnium perniciem vtebatur, neminem amicum constanter habens, sed Seianorum criminum persecutione nullo discrimine noxa & innocentia, securitásque & metus habebantur. Visus est tandem velle sancire obliuionem omnium eorum quæ præterito tempore acta essent, quum & lugere Seianum iis qui vellent permitteret, & interdiceret ne quis luctu quenquam prohiberet, etiam de aliis: quod sæpenumero erat decretum. non tamen eam obliuionem re quoque confirmauit, sed paululum moratus, mox propter Seianum & alia crimina in permultos animaduertit, incesti crimine & parricidiis propinquarũ obiectis.

Crudelitas & iniustitia Tiberij.

Eo rerum statu, vt nemo iam inficias ire posset, quin carnẽ quoque Tiberii vorare cuperet, tamen sequenti anno, C. Domitio, & Camillo Scriboniano consulibus, res apprimè ridicula accidit. Quum enim iam permultos annos lege statutum fuisset, ne viritim senatus calendis Ianuariis in acta imperatoris iuraret, sed vno iuramentum præeunte, reliqui adsentirent, sicut suprà demonstratum est, eo anno secus factum, & sua omnes sponte, nemine cogẽte, seorsim vnusquisque fidem dederunt, quasi eo melius præstito iuramento. initio enim, vt dixi, ac per aliquot annos neminem omnino passus erat in ea quæ ad imperium suum facerent iurare. Quin & adhuc risu dignior res euenit.

Anno V.C. 785.

Iuratum in acta imperatoris nouo modo.

A κατέλιπον δὲ δὴ πάντες ὀλίγου καὶ οἱ ἑαυτοὺς ἀναχρώμενοι, ὥσπερ καὶ τῷ Σηιανῷ ὅτε ἔζη. τῇ δ᾽ αὐτῇ ἐκείνῃ διανοίᾳ ᾗ τὰ τῶν ἑκόντως ἀποθνησκόντων χρήματα οὐκ ἀφῃρεῖτο, καὶ τὰς ἐσαγγελίας πάσας ἐς τὴν γερουσίαν ἐσῆγεν, ὅπως αὐτός τε ἔξω αἰτίας (ὥς γε καὶ ἐδόκει) ᾖ, καὶ ἡ βουλὴ αὐτὴ ἑαυτῆς, ὡς καὶ διαδικούσης τι, καταψηφίζηται. ὅθεν καὶ πάνυ ἀκριβῶς ἔμαθον αὐτοὶ δι᾽ ἑαυτῶν ἀπολλύμενοι, ὅτι καὶ τὰ πρότερον ἐκεῖνα οὐ τοῦ Σηια-
B νοῦ μᾶλλον ἢ τοῦ Τιβερίου ἔργα ἦν. οὐ γὰρ μόνον οἱ κατηγορήσαντές τινων ἐκρίνοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ κατεψηφισμένοι τινῶν αὖθις ἡλίσκοντο. οὕτως οὔθ᾽ ὁ Τιβέριος τινῶν ἐφείδετο, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν αὖθις κατ᾽ ἀλλήλων ἀπεχρῆτο, οὔτ᾽ ἄλλον βέβαιον φίλον οὐδένα εἶχεν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ ἴσῳ καὶ τὸ ἀδικοῦν καὶ τὸ ἀναμάρτητον, τό, τε ὑποπτεῦόν τι καὶ τὸ ἀδεές, πρὸς τὴν τῶν Σηιανῶν ἐγκλημάτων ἀνάκρισιν, ἐγίγνετο. ἔδοξε μὲν γὰρ τινὰ ἀμνηστίαν αὐτῶν ὀψέ πο-
C τε ἐσηγήσασθαι. καὶ γὰρ πενθεῖν τοῖς βουλομένοις αὐτὸν ἐπέτρεψε, προσαπειπὼν μηδενὶ ἐφ᾽ ἑτέρου τινὸς κωλύεσθαι τινὰ τοῦτο ποιεῖν· ὃ πολλάκις ἐψηφίζετο. οὐ μὴν δὲ τῷ ἔργῳ ἐβεβαίωσεν αὐτήν, ἀλλ᾽ ὀλίγον διαλιπών, ἔπειτα καὶ ἐπὶ τῷ Σηιανῷ καὶ ἐφ᾽ ἑτέροις ἐγκλήμασι συχνοὺς ἐκόλασεν, ᾐσχυγκέναι τε καὶ ἀπεκτονέναι καὶ τὰς συγγενεστάτας σφίσιν αἰτιαθέντας.

Τοιαύτης δ᾽ οὖν τότε τῆς καταστάσεως οὔσης, καὶ μηδ᾽ ἀπαρνήσασθαι τινὸς δυναμένου τὸ μὴ οὐ καὶ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἡδέως ἐμ-
D φαγεῖν, γελοιότατον πρᾶγμα τῷ ἑξῆς ἔτει, ᾧ Γναῖος Δομίτιος καὶ Κάμιλλος Σκριβωνιανὸς ὑπάτευσαν, ἐγένετο. νομιζομένου γὰρ συχνὸν χρόνον ἤδη, μηκέτι κατ᾽ ἄνδρα τὴν βουλὴν ἐν τῇ νουμηνίᾳ ὀμνύναι, ἀλλ᾽ ἑνὸς (ὥσπερ εἴρηταί μοι) προομνύντος, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπαινεῖν· οὐκ ἐποίησαν αὐτό, ἀλλ᾽ αὐτεπάγγελτοι, μηδενὸς σφᾶς ἀναγκάσαντος, ἰδίᾳ δὲ καθ᾽ ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπιστώθησαν, ὥσπερ
E τι παρὰ τοῦτο μᾶλλον εὐορκήσοντες. πρότερον μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη οὐδ᾽ ὀμνύντα τινὰ τὰ πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ φέροντα (ὥσπερ εἶπον) ἠνέσχετο· τότε δὲ καὶ ἕτερόν τι γελοιότερον ἐγένετο.

προχειρίσασθαί τε γὰρ αὐτὸν ὅσους ἂν ἐθελήσῃ A
σφῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν εἴκοσιν, οὓς ἂν ὁ κλῆρος ἀ-
ποφήνῃ, φρουροῖς (ὁσάκις ἂν ἐς τὸ βουλευτήριον
ἐσίῃ) ξιφίδια ἔχουσι, χρῆσθαι ἐψηφίσαντο. τῶν τε
γὰρ ἔξω πρὸς τῶν στρατιωτῶν τηρουμένων, καὶ εἴσω
μηδενὸς ἰδιώτου ἐσιόντος, δι' οὐδένα δῆλον ὅτι
ἄλλον, ἀλλὰ δι' ἑαυτοὺς μόνους, ὡς καὶ πολεμίους
ἐσιόντας, τὴν φρουρὰν αὐτῷ δοθῆναι ἔγνωσαν. ὁ δ'
οὖν Τιβέριος ἐπῄνεσε μὲν αὐτούς, καὶ χάριν δῆ-
θεν τῆς εὐνοίας σφίσιν ἔγνω, τὸ δὲ δὴ πρᾶγμα
ὡς καὶ ἀήθες διεκρούσατο. οὐ γὰρ οὕτως εὐήθης ἦν, B
ὥστ' αὐτοῖς γε ἐκείνοις, οὕς τε ἐμίσει καὶ ὑφ' ὧν
μάλιστα ἐμισεῖτο, ξίφη δοῦναι. ἀμέλει καὶ ἐξ
αὐτῶν τούτων ὑποτοπήσας σφᾶς (πᾶν
γὰρ ὅ ἄν τις παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ κολακείᾳ
ποιῇ ὑποπτεύεται) τοῖς μὲν ἐκείνων ψηφί-
σμασι μακρὰν χαίρειν ἔφρασε, τοὺς δὲ δορυ-
φόρους καὶ λόγοις καὶ χρήμασι, καίπερ τὰ τοῦ
Σηιανοῦ φρονήσαντας εἰδώς, ἐτίμησεν, ἵν' αὐ-
τοῖς προθυμοτέροις κατ' αὐτῶν χρῆσθαι ἔχῃ.
ἔστι μὲν γὰρ ὅτε καὶ τοὺς βουλευτὰς αὖθις ἐπῄνε-
σεν, ἐπεὶ σφίσιν ἐκ τοῦ δημοσίου τὸ ἀργύριον C
δοθῆναι ἐψηφίσαντο. οὕτω δὲ δὴ ἀκριβῶς τὰ
μὲν λόγῳ ἀντεξηπάτα, τὰ δὲ τῷ ἔργῳ
προσεταιρίζετο· ὥστε καὶ Ἰούνιον Γαλλῆ-
νον Γαλλίωνα θέαν τοῖς ἐστρατευμένοις
433 αὐτῶν ἐν τῇ τῶν ἱππέων ἕδρᾳ δίδοσθαι ἐση-
γησάμενον, μὴ μόνον φυγαδεῦσαι, ἀλλὰ τοῦτο
ἐπικληθέντα, ὅτι σφᾶς ἀναπείθειν ἐδόκει τῷ
κοινῷ μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ εὐνοεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ
ἔγνω αὐτὸν ἐς Λέσβον ἀπαίρειν, τῆς τε ἐκεῖ ἀ- D
σφαλοῦς εὐδαιμονίας ἀφελέσθαι, καὶ ἐς φυ-
λακὴν τοῖς ἄρχουσιν, ὥσπερ ποτὲ καὶ τὸν Γάλ-
λον, παραδοῦναι. καὶ ἵνα γε ἐπὶ μᾶλλον ἑ-
κατέρους πείσῃ ὅπως περὶ ἀμφοτέρων αὐ-
τῶν φρονοίη, ᾐτήσατο παρὰ τῆς βουλῆς οὐ
πολλῷ ὕστερον, ἀρκεῖν οἱ τόν τε Μάκρωνα καὶ
χιλιάρχους ἐς τὸ συνέδριον ἐσάγεσθαι. οὐ
γάρ που καὶ ἐδεῖτό τι αὐτῶν (ὅς γε οὐδὲ ἐς τὴν
πόλιν ἔτι ἐσελθεῖν ἐμενοίνα) ἀλλὰ τό, τε ἐκεί-
νων μῖσος καὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν εὔνοιαν ἐν- E
δείξασθαι σφίσιν ἠθέλησε· καὶ τοῦτο καὶ αὐτοὶ
οἱ βουλευταὶ ὡμολόγησαν. τῷ δ' οὖν δόγμα-
τι προσενέγραψαν, ὥστε ἐρευνᾶν σφῶν ἐσιόν-
των, μὴ καὶ ξιφίδιόν τις ὑπὸ μάλης ἔχῃ, γί-
γνεσθαι. τοῦτο μὲν δὴ τῷ ἐχομένῳ ἔτει ἐγνώσθη.

Decreuere enim vt Tiberius ex suo
ordine deligeret quotquot vellet, Ridiculum senatus de Tiberio decretum.
ac viginti ex iis quos sors tulisset,
quoties in curiam intraret, custo-
des sui haberet, gladiis armatos:
nimirum quum extra curiam o-
mnia militari præsidio essent mu-
nita, priuatus autem homo nemo
curiam iniret, propter quemnam
alium, quàm seipsos, ad quos nimi-
rum tanquam inimicos ingrede-
retur, eam ipsi custodiã addiderũt:
Tiberius laudato senatu, beneuo-
lentiæque ergo gratiis actis, rem i-
psam vt insolentem auersatus est.
neque enim eò stoliditatis deuene-
rat, vt iis ipsis quos odisset, & à qui-
bus maximè odio haberetur, gla-
dios daret. Sanè ex his ipsis rebus
suspectãs eos, (omne enim id quod
præter veritatem adulandi causa
fit, in suspicionem incurrit) multũ
valere iussis eorum decretis, præto-
rios milites ipse, quanquam Seiano
fauisse sciret, oratione & pecunia
honorauit, quibus promptioribus
cõtra senatum vti posset. Laudauit
tamẽ iterum senatum, quũ decre-
uissent vt militibus istis stipẽdium
ex ærario solueretur. Tã verò accu-
ratus erat in decipiendis vicissim
suo sermone senatoribus, ac re ipsa
sibi cõciliãdis militibus, vt Iunium Iunij Gallionis casus.
Galenum Gallionem, qui sententiã
dixisset vt milites Tiberii exactis
stipẽdiis in subselliis equitũ specta-
cula viderent, in exiliũ miserit, hoc
ipso crimine, quòd is militibus per-
suadere voluisse videbatur, vt reip.
potius quàm Tiberio studerẽt: neq;
eo cõtẽtus supplicio, quũ Lesbũ ire
eũ accepisset, tutæ ibi vitæ amœni-
tati eũ subtraxit, & magistratibus,
vt Asiniũ pridẽ Gallũ, custodiendũ
dedit. Vtq; & senatui & militibus e-
uidẽtius ostẽderet quid de vtrisque
sentiret, à senatu paulò pòst petiit,
cõtẽti essent eũ Macronẽ secum, &
tribunos militũ in curiã introdu-
cere, id sibi satis fore: at verò ne his
quidẽ indigebat, cert⁹ nũquã in vr-
bẽ reuerti, sed & odiũ illorũ & mili-
tũ beneuolẽtiam notabat. Confessi
sunt hoc senatores: nã senatuscon-
sulto addiderunt, excutiendos esse
qui in senatum venirent, ne quis
eorũ pugionẽ sub ala haberet. Id se-
natuscõsultũ anno insequẽti factũ.

Tum verò & aliis familiaribus Seiani pepercit, & L. Seiano prætori, Marcóque Terentio equiti. Seianus Floralibus ad ridendũ Tiberium (caluus enim erat) omnia caluorum ministerio ad noctem vsque peregerat, lumẽ quoque discedentibus à theatro per puerorum rasis capitibus quinque millia præbuerat: id Tiberius adeo nulla ira persecutus est, vt omnino se certiorem factum dissimulauerit. quanquam inde tractum fuit, vt omnes calui Seiani dicerentur. At Varro in ius vocatus propter amicitiã Seiani, tantum à negando abfuit, vt ostenderit maximo se eum studio coluisse, quem ipse Tiberius in tanto habuerit honore: Qui si rectè (inquit) fecit eius amicitia vtẽs, neque ego quidem quicquam peccaui: sin imperator, qui omnia explorata habet, decept⁹ fuit, quid mirum me quoque in errorem vnà tractum, quum conueniẽs nobis sit, omnes eos quos is honore dignatur, amare, nihil anxios quales ii sint, vnúmque hunc amicitiæ eorum terminum statuentes, quòd imperatori probantur. Hanc ob excusationem absolutus est senatorum suffragiis, accusatorésque eius verbis increpati, adstipulante etiam Tiberio. Idem L. Pisonem, vrbis præfectum, defunctum publico funere decorauit, quod aliis quoque largiebatur. Lucium ei quæstorem suffecit, quem dudum exercitui destinatum Romæ detinuerat: idémque cum multis aliis egerat, nihil quidem iis opus habens, tantùm vt honores eis tribuere videretur. Interim Vetrasio Pollione AEgypti præfecto vita functo, ex Cæsarianis libertis cuidam Ibero ad certum tempus prouinciam mandauit.

Ex consulibus alter, Domitius, toto anno gessit magistratum: habebat enim in matrimonio Agrippinam, Germanici filiam: in locũ alterius alii aliis suffecti pro arbitrio Tiberii: aliis longius, aliis breuius tempus eius honoris constituentis: idque ipsum aliis contrahentis, aliis prorogãtis: nam etiam

L. Seianus prætor Tiberij caluicium irridet.

M. Terentij libertas in fatẽda Seiani amicitia.

L. Pisonis mors.

Vetrasius Pollio.

Tiberius magistratus variè constituit.

A τότε δὲ ἐφείσατο μὲν καὶ ἄλλων τινῶν, καίτοι τῷ Σηιανῷ ᾠκειωμένων, ἐφείσατο δὲ καὶ Λουκίου καὶ Σηιάνου στρατηγοῦ, Μάρκου τε Τερεντίου ἱππέως· ἐκείνου μὲν ὑπερφρονήσας, ὅτι τά τε ἄλλα πάντα διὰ φαλακρῶν ἐν τοῖς Φλωραλίοις μέχρι νυκτὸς ἐπὶ τῇ τοῦ Τιβερίου χλευασίᾳ (ὅτι καὶ αὐτὸς φαλακρὸς ἦν) ποιήσαντος, καὶ φῶς τοῖς ἀπιοῦσιν ἐκ τοῦ θεάτρου διὰ πεντακισχιλίων παίδων ἀπεξυρημένων παρασχόντος. τοσοῦτον γὰρ ἐδέησε δι' ὀργῆς αὐτῷ γενέσθαι, B ὥστ' οὐδὲ προσεποιήσατο ἀρχὴν ὅτι περὶ αὐτῶν ἠκηκόει· καίπερ καὶ Σηιανῶν ἐξ ἐκείνου τῶν φαλακρῶν πάντων ὀνομασθέντων. τοῦ δὲ δὴ Τερεντίου, ὅτι ἐπὶ τῇ τοῦ Σηιανοῦ φιλίᾳ κρινόμενος, οὐχ ὅσον οὐκ ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ ἔφη καὶ σπουδάσαι μάλιστα αὐτὸν καὶ θεραπεῦσαι, ἐπειδὴ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τιβερίου οὕτως ἐτιμᾶτο. ὥστε εἰ μὲν ἐκεῖνος ὀρθῶς (εἶπεν) ἐποίει τοιούτῳ φίλῳ χρώμενος, οὐδὲ ἐγώ τι ἠδίκηκα· εἰ δ' ὁ αὐτοκράτωρ ὁ πάντα ἀκρι- C βῶς εἰδὼς ἐπλανήθη, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ ἐγὼ οἱ συνεξηπατήθην; καὶ γάρτοι προσήκει ἡμῖν πάντας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τιμωμένους ἀγαπᾶν, μὴ πολυπραγμονοῦντας ὁποῖοί τινές εἰσιν, ἀλλ' ἕνα ὅρον τῆς φιλίας σφῶν ποιουμένους, τὸ τῷ αὐτοκράτορι αὐτοὺς ἀρέσκειν. ἥ τε γὰρ βουλὴ διὰ ταῦτα αὐτὸν ἀφῆκε, καὶ προσέτι καὶ τοῖς κατηγορήσασιν αὐτοῦ προσετίμησε· καὶ ὁ Τιβέριος συγκατέθετο σφίσι, τόν τε Πείσωνα καὶ τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν. ὅπερ που καὶ ἄλλοις ἐχαρίζετο· καὶ Λούκιον ἀντ' αὐτοῦ τα- D μίαν ἀνθείλετο, ὃν πρόπαλαι τῇ στρατιᾷ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. τοῦτο δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν ἐποίει, ἔργῳ μὲν, μηδενὸς αὐτῶν δεόμενος, λόγῳ δὲ δὴ, τιμᾶν αὐτοὺς προσποιούμενος. κἀν τούτῳ Οὐητρασίου Πωλίωνος τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντος τελευτήσαντος, Ἰβήρῳ τινὶ Καισαρείῳ χρόνον τινὰ τὸ ἔθνος ἐπέτρεψε.

Τῶν δ' οὖν ὑπάτων ὁ μὲν Δομίτιος δι' ἔ- E τους ἦρξε (τῆς γὰρ Ἀγριππίνης τῆς τοῦ Γερμανικοῦ θυγατρὸς ἀνὴρ ἦν) οἱ δ' ἄλλοι, ὥς που τῷ Τιβερίῳ ἔδοξε. τοὺς μὲν γὰρ ἐπὶ μακρότερον, τοὺς δὲ ἐπὶ βραχύτερον ἀνῃρεῖτο, καὶ τοὺς μὲν ἔτι καὶ θᾶσσον τοῦ τεταγμένου ἀπήλλαττε, τοῖς δὲ καὶ ἐπὶ πλεῖον ἀρχὴν ἐδίδου. ἤδη δὲ καὶ ἐς

ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν ἀποδείξας ἄν τινα, ἐκεῖνον μὲν κατέλυεν, ἕτερον δὲ καὶ αὖθις ἕτερον ἀντικαθίστη. καί τινας καὶ ἐς τρίτον ἑτέρους προχειριζόμενος, εἶτα ἄλλοις ὑπατεύειν πρὸ αὐτῶν ἀνθ' ἑτέρων ἐποίει. καὶ περὶ μὲν τοὺς ὑπάτους ταῦτα διὰ πάσης, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἡγεμονείας αὐτοῦ ἐγίγνετο. τῶν δὲ δὴ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς αἰτούντων ἐξελέγετο ὅσους ἤθελε, καὶ σφᾶς ἐς τὸ συνέδριον ἐσέπεμπε, τοὺς μὲν συνιστὰς αὐτῷ (οἵπερ ὑπὸ πάντων ᾑροῦντο) τοὺς δὲ
434 ἐπί τε τοῖς δικαιώμασι καὶ ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῷ τε κλήρῳ ποιούμενος. καὶ μετὰ τοῦτο ἔς τε τὸν δῆμον καὶ ἐς τὸ πλῆθος οἱ προσήκοντες ἑκατέρῳ, τῆς ἀρχαίας ὁσίας ἕνεκα, καθάπερ καὶ νῦν, ὥστε ἐν εἰκόνι δοκεῖν γίγνεσθαι, ἐσιόντες ἀπεδείκνυντο. εἰ δ' οὖν ποτε ἐνέλιπόν τινες, ἢ καὶ φιλονεικίᾳ ἀκράτῳ ἐχρήσαντο, καὶ ἐλάττους προεχειρίζοντο. τῷ γοῦν ἐπιόντι ἔτει ἐν ᾧ ὅ, τε Γάλβας ὁ Σερούιος, ὁ μετὰ ταῦτα αὐταρχήσας, καὶ Λούκιος Κορνήλιος, τὸ τῶν ὑπάτων ὄνομα ἔσχον, πεντεκαίδεκα στρατηγοὶ ἐγένοντο· καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη. ὥστε ἔστι μὲν ὅτε ἑκκαίδεκα, ἔστι δ' ὅτε καὶ παρ' ἕνα ἢ καὶ δύο χειροτονεῖσθαι.

Τιβέριος δὲ δὴ ἦλθε μὲν πρὸς τὸ ἄστυ, καὶ διέτριψεν ἐν τοῖς πέριξ αὐτοῦ τόποις, οὐ μέντοι καὶ ἐσεφοίτησεν εἴσω, καίτοι καὶ τριάκοντα σταδίους ἀπέχων, καὶ τὰς θυγατέρας τάς τε τοῦ Γερμανικοῦ τὰς λοιπάς, καὶ τὴν τοῦ Δρούσου τὴν Ἰουλίαν ἐκδούς. καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ἡ πόλις τοὺς γάμους αὐτῶν ἑώρτασεν, ἀλλὰ τά τε ἄλλα καὶ ἡ βουλὴ καὶ τότε καὶ συνήχθη καὶ ἐδίκασε. σφόδρα γὰρ ἐπιμελὲς ἐποιεῖτο, ἀεὶ σφᾶς ὁσάκις ἂν κεκαθήκει συνιέναι· καὶ μήτ' ὀψιαίτερον ἀπαντᾶν τοῦ τεταγμένου, μήτε πρῳιαίτερον ἀπαλλάττεσθαι. καὶ πολλὰ περὶ τούτου καὶ τοῖς ὑπάτοις ἐπέστελλε· καὶ ποτέ τινα ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀναγνωσθῆναι ἐκέλευσεν. ὃ καὶ ἐπ' ἄλλων πραγμάτων ἐποίει, καθάπερ μὴ δυνάμενος αὐτὰ ἄντικρυς τῇ βουλῇ γράψαι. ἐσέπεμπε δὲ ἐς αὐτὴν οὐ μόνον τὰ βιβλία τὰ διδόμενά οἱ παρὰ τῶν μηνυόντων τι, ἀλλὰ καὶ τὰς βασάνους ἃς ὁ Μάκρων ἐποιεῖτο· ὥστε μηδὲν ἐπ' αὐτοῖς πλὴν τῆς καταψηφίσεως γίγνεσθαι. ἐπεὶ μέντοι Οὐιβίλιός τις Ἀγρίππας ἱππεὺς φάρμακον ἐν αὐτῷ τῷ βουλευτηρίῳ ἐκ δακτυλίου

A si quem ad totum annum cōsulem creasset, mox eo deposito, alium, iterúmque alium subinde subrogabat: eo modo consulatus ferè toto imperii eius tēpore habitus. Eorum verò qui cæteros magistratus peterent, electos quot videbatur, in senatum misit, alios commendans: (iique omnium suffragia auferebant) alios petitioni, professionique & sorti permittens: tum ad populum plebémque qui vtroque modo candidati erant magi- B stratuum progressi, antiqui ritus causa, (cuius nunc etiam imago extat) designabantur. Quòd si qui aliquando deficerent, aut immodica contentione efferrentur, pauciores solito constituebantur. Anno insequenti, quum Sergius Galba, is qui deinde imperator factus est, & L. Cornelius Sylla, consulum nomen haberent, xv prætores fuerunt: idque multis annis accidit vt nonnunquam xvi, nonnunquam C vno aut duobus plures paucioresve fierent.

Anno V.C. 786.

Cæterùm Tiberius etsi appropinquauerat Romæ, & in locis circuniacentibus versatus fuerat, ac intra quatuor M. passuum ab vrbe abesset, non tamen eam iniuit: quāquam filias quoque Germanici reliquas, & filiam Drusi Iuliam nuptum dedisset: ideóque ne ciuitas quidem eas nuptias celebrauit festo die, sed senatus quoque eo die ac iu- D dicia habita sunt. Magna autem cura obseruabat Tiberius eos dies quibus senatus conueniebat, ne vel tardius veniret, vel maturius discederet: eáque de re multa ipsis quoque consulibus scripsit, recitare literas iussis, vt in reliquis etiam negotiis solebat, quasi non posset ad ipsum senatum literas dare. Mittebat autem in senatum non modò libellos sibi à delatoribus exhibitos, E sed & ea quæ erant quæstionibus à Macrone cognita, ita vt præter cōdemnationem nihil requireretur. At postquam Vibulenus Agrippa eques in ipsa curia hausto quod ex annulo deprōpserat veneno mor-

Tiberius Romæ appropinquat, non tamē intrat.

Iulia Drusi filia.

Macro Tiberij quæsitor. Vibuleni Agrippæ obitus.

tuus est, Neruáque consuetudinem Tiberii non ferens præterea, (caussæ ei erant cùm aliæ, tum quòd à Cæsare latas leges de contractibus is renouaturus erat, causam angustæ fidei & multorum tumultuū præbituras) multum hortante Tiberio vt animum suum explicaret, nullo dato responso abstinentia vitam finiuit: ibi demum motus Tiberius rem fœnerariam modo statuto téperauit, milliésque sestertiûm reipublicæ largitus est: quam pecuniam senatorii ordinis viri indigentibus citra vsuram ad tres annos mutuò darent. Vna item die eos qui inter delatores præcipui erant omnes occidi iussit: ac, quum vnus qui aliquando centurio fuerat, indicium de aliquo deferret, omnibus militaribus ea re interdixit, quū equitibus & senatoribus eam concessisset. Hæc laudi Tiberio fuerunt iuxtà, ac spreti qui propterea decernebantur honores. Cæterùm ob libidines, quibus promiscuè in nobilissimos vtriusque sexus effusus erat, malè audiebat. Vnum exemplum referam: Fuit inter amicos Tiberii Sex. Marius, tantis inde diuitiis ac potentia auctus, vt iratus cuidam vicinorum, biduò eū conuiuam habuerit, ac priori die domum illius penitus subuerterit, postridie ampliorem ac splédidiorem refecerit: ignaróque à quo id factū esset, vtrunque confessus, simul dictis ostenderit, eam sibi & vlciscendi & gratias referendi adesse facultatem. Is Marius quum formosam filiam aliquò ablegasset, ne eam Tiberius pollueret, incesti cum ea commissi accusatus est, ac cum filia periit. Ob huiusmodi flagitia turpitudinis incusabatur; at ob Drusum & Agrippinam necatos, crudelitatis. Etenim quum quæ prius id genus perpetrata erant, omnia homines Seiano accepta referrent, eóque sublato saluas res fore sperarent, postquam de eorum quoque cæde resciuerūt: quódque non modò in Mausoleo condi eorum reliquias prohibuisset, sed occultari etiam in terram defossas iussisset, ne inueniri possent: summo dolore icti fuerūt. At Agrippinæ obitus,

Neruæ mors.

Tiberius fœnus imminuit.

Delatores vna die omnes occisi.

Libidines Tiberij.

Sex. Marij potentia & interitus.

Drusus & Agrippina à Tiberio necati.

A ροφήσας ἀπέθανε, καὶ ὁ Νερούας μηκέτι τὴν συνουσίαν αὐτοῦ φέρων ἀπεκαρτέρησε, διά τε τἆλλα, καὶ μάλισθ' ὅτι τοὺς νόμους τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων ὑπὸ τοῦ Καίσαρος τεθέντας, ἐξ ὧν καὶ ἀπιστία καὶ ταραχὴ πολλὴ γενήσεσθαι ἔμελλεν, ἀνενεώσατο· καὶ πολλά γε αὐτοῦ παρακαλοῦντος ὅπως τι ἂν φαίη, οὐδὲ ἀποκρίνασθαί τι ἠθέλησε· τό, τε πρᾶγμα τὸ κατὰ τὰ δανείσματα ἐμετρίασε, καὶ δισχιλίας καὶ πεντακοσίας μυριάδας τῷ δημοσίῳ ἔδωκεν,

B ὥστ' αὐτὰς ὑπὸ ἀνδρῶν βουλευτῶν ἀτοκεὶ τοῖς δεομένοις ἐς τρία ἔτη ἐκδανεισθῆναι. τούς τε ἐπιβοητοτάτους τῶν κατηγορίας ποιουμένων ἀποθανεῖν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκέλευσε. καὶ ἐνδεῖξαί τινα ἀνδρὸς ἐν τοῖς ἑκατοντάρχοις ἐξητασμένου βουληθέντος, ἀπεῖπε μηδένα ἐστρατευμένον τοῦτο ποιεῖν· καίπερ καὶ ἱππεῦσι καὶ βουλευταῖς ἐπιτρέπων αὐτὸ πράττειν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐν μὲν τούτῳ ἐπῃνεῖτο, καὶ μάλισθ' ὅτι ψηφισθέντα οἱ ἐπ' αὐτοῖς πολλὰ οὐκ ἐδέξατο· ἐκ δὲ δὴ τῶν ἐρώτων, οἷς ἀναιδῶς καὶ τῶν

C εὐγενεστάτων καὶ ἀρρένων καὶ θηλειῶν ὁμοίως ἐχρῆτο, διεβάλλετο. ὁ γοῦν Μάριος ὁ Σέξτος ἐκεῖνος ὁ φίλος αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πλουτήσας καὶ δυνηθεὶς τοσοῦτον, ὥστ' ἐπειδὴ γείτονί τινι ὠργίσθη, δειπνίσαι τε αὐτὸν ἐπὶ δύο ἡμέρας, καὶ τῇ μὲν προτεραίᾳ τὴν ἔπαυλιν αὐτοῦ πᾶσαν κατασκάψαι, τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπί τε τὸ μεῖζον καὶ ἐπὶ τὸ λαμπρότερον αὐτὴν ἀνοικοδομῆσαι (ἀγνοοῦντί τε αὐτῷ τὸν ταῦτα πεποιηκότα, ἑκάτερον ὁμολογῆσαι, καὶ

D προσδείξαντα εἰπεῖν ὅτι, οὕτω καὶ ἀμύνεσθαί τινα καὶ ἀμείβεσθαι καὶ οἶδα καὶ δύναμαι) τὴν θυγατέρα ἐκπρεπῆ οὖσαν ὑπεκπέμψας ποι, ἵνα μὴ ὁ Τιβέριος αὐτὴν αἰσχύνῃ, αἰτίαν ἔσχεν ὡς συνών οἱ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ συναπώλετο. ἐπὶ μὲν οὖν τούτοις αἰσχύνην ὤφλισκανεν, ἐπὶ δὲ τῷ τε τοῦ Δρούσου καὶ τῆς Ἀγριππίνης θανάτῳ, ὠμότητα. δοκοῦντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τοῦ Σηϊανοῦ πάντα τὰ

E κατ' αὐτοὺς πρότερον γενόμενα, καὶ ἐλπίσαντες σφᾶς σωθήσεσθαί ποτε, ὡς καὶ ἐκείνους πεφονεῦσθαι ἔμαθον, ὑπερήλγησαν διά τε τοῦτο, καὶ ὅτι καὶ τὰ ὀστᾶ αὐτῶν μόνον οὐκ ἐς τὸ βασιλικὸν μνημεῖον κατέθετο, ἀλλὰ καὶ κρυφθῆναί που κατὰ γῆς ἐκέλευσεν, ὥστε μηδέποτε εὑρεθῆναι. τῇ δ' οὖν Ἀγριππίνῃ καὶ 435

ἡ Πλαγκῖνα ἡ Μουνατία ἐπεσφάγη. πρότερον γὰρ, καίπερ μισῶν αὐτὴν, οὐ διὰ τὸν Γερμανικὸν, ἀλλὰ δι᾽ ἄλλο τι, ὅμως ἵνα μὴ καὶ ἐκείνη τῷ θανάτῳ αὐτῆς ἐφησθῇ, ζῆν εἴα. ταῦτά τε ἅμα ἔπραττε, καὶ τὸν Γάϊον ταμίαν οὐκ ἐν τοῖς πρώτοις ἀπέδειξεν, ἐς δὲ δὴ τὰς ἄλλας ἀρχὰς πέντε ἔτεσι θᾶσσον τοῦ καθήκοντος προβιβάσειν ὑπέσχετο· καίτοι καὶ τῆς γερουσίας δεηθεὶς ὅπως μήτε πολλαῖς μήτ᾽ ἀκαίροις τιμαῖς αὐτὸν, μὴ καὶ ἐξοκείλῃ ποι, ἐπαίρωσιν. εἶχε μὲν γὰρ καὶ τὸν Τιβέριον τὸν ἔκγονον, ἀλλ᾽ ἐκεῖνον μὲν διά τε τὴν ἡλικίαν (ἔτι γὰρ παιδίον ἦν) καὶ διὰ τὴν ὑποψίαν, (οὐ γὰρ ἐπιστεύετο τοῦ Δρούσου παῖς εἶναι) παρεώρα· τῷ δὲ δὴ Γαΐῳ ὡς καὶ μοναρχήσοντι προσεῖχε, καὶ μάλισθ᾽ ὅτι τὸν Τιβέριον καὶ ὀλίγον χρόνον βιώσεσθαι, καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκείνου φονευθήσεσθαι σαφῶς ἠπίστατο. ἠγνόει μὲν γὰρ οὐδὲν οὐδὲ τῶν κατὰ τὸν Γάϊον· ἀλλὰ καὶ εἶπέ ποτε αὐτῷ διαφερομένῳ πρὸς τὸν Τιβέριον ὅτι, σύ τε τοῦτον ἀποκτενεῖς, καὶ σὲ ἄλλοι. οὔτε δὲ ἕτερόν τινα ὁμοίως πάνυ προσήκοντα ἑαυτῷ ἔχων, καὶ ἐκεῖνον κάκιστον εἰδὼς ἐσόμενον, ἀσμένως (ὥς φασι) τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ἔδωκεν· ὅπως τά τε ἑαυτοῦ τῇ τοῦ Γαΐου ὑπερβολῇ συγκρυφθῇ, καὶ τὸ πλεῖον τὸ, τε εὐγενέστατον τῆς λοιπῆς βουλῆς καὶ μετ᾽ αὐτὸν φθαρῇ. λέγεται γοῦν πολλάκις ἀναφθέγξασθαι τοῦτο δὴ τὸ ἀρχαῖον,

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

πολλάκις δὲ καὶ τὸν Πρίαμον μακαρίσαι, ὅτι ἄρδην μετὰ τῆς πατρίδος καὶ μετὰ τῆς βασιλείας ἀπώλετο. καὶ τεκμαίρονταί γε ἀληθῆ ταῦτα περὶ αὐτοῦ γεγράφθαι τοῖς τότε γινομένοις. τοσοῦτον γὰρ πλῆθος τῶν γε ἄλλων καὶ τῶν βουλευτῶν ἀπώλετο, ὥστε τοὺς ἄρχοντας τοὺς κληρωτοὺς, τοὺς μὲν ἐστρατηγηκότας, ἐπὶ τρία, τοὺς δ᾽ ὑπατευκότας, ἐπὶ ἓξ ἔτη τὰς ἡγεμονίας τῶν ἐθνῶν, ἀπορίᾳ τῶν διαδεξομένων αὐτοὺς σχεῖν. τί γὰρ ἄν τις ἔχοι τοὺς αἱρετοὺς ὀνομάζειν, οἷς καὶ ἀπὸ πρώτης ἐπὶ πλεῖστον ἀρχὴν ἐδίδου; ἐν δ᾽ οὖν τοῖς τότε ἀποθανοῦσι καὶ Γάλλος ἐγένετο. τότε γὰρ αὐτῷ μόλις (ὡς αὐτὸς εἶπε) κατηλλάγη. οὕτω που, παρὰ τὸ νομιζόμενον, καὶ τὴν ζωὴν τιμωρίαν

A Munatiæ Plancinæ necem traxit: quanuis ei iam antè Tiberius infensus, non Germanici, sed alia de causa, tamen vsura vitæ frui passus fuerat, ne eius mors Agrippinæ gaudio esset. Caium quoque Cæsarem non inter primos quæstorem fecit, attamen ad reliquos magistratus quinquennio quàm leges ferrēt maturius se eum euecturum pollicitus, orato etiam senatu, ne eum multis ac intempestiuis honoribus extollerent, quam rectum vitæ cursum non tenēdi esset occasionem habiturus. Erat ipsi nepos etiam nomine Tiberius, verùm eo & propter ætatem (puer enim erat adhuc) & propter suspicionē, quòd non credebatur Drusi sanguine natus, neglecto, Caio, tāquam imperii potituro, deditus erat, eo magis, quòd Tiberium haud diu victurum, ac ab ipso Caio interemptum iri compertum habebat. nihil enim eorum quæ Caio essent euentura ignorabat: & quodam tēpore ei cum Tiberio litiganti, Tu quidem, inquit, hunc occîdes, te verò alii. Enimuero neque alium quenquam sanguine sibi coniunctiorem habebat: & sciens Caium pessimè victurum, haud illibenter imperium ei fertur tradidisse, vt & sua facinora Caii grauioribus flagitiis occultarentur, ac reliqua pars senatus, nobilissimus quisque etiā, post suam mortem interficeretur. Sæpe verò recitasse memoratur antiquum hoc,

Me misceatur igne terra mortuo.

Priamum quoque crebrò beatum dixit, cuius interitus cum exitio patriæ & regni totius fuisset coniūctus. Equidem quæ eo tempore euenerunt, fidem iis faciunt quæ de eo scripta ita sunt. Tantus enim sub Tiberio senatorum (ne reliquos dicam) numerus periit, vt sorte ducti prouinciarum præfecti, prætorii quidem per triennium, consulares per sexennium præfuerint, quum non suppeterent successores. ne iam electos ab ipso referam, quibus in plurimos annos imperiū prorogauit. Inter eos qui tum necati sunt, Asinius etiam Gallus fuit, cum quo vix tandem (ita enim ipse Tiberius dicebat) in gratiam redierat. adeo enim res redierat, vt vita pro sup-

B C D E

Munatiæ Plācinæ interitus.

Caium Caligulam Tiberius ad imperium promouet.

Tiberius nepotem suum Tiberium cur neglexerit.

Tiberii odium in posteritatē.

Priamus Tiberio felix.

Asinii Galli mors.

plicio, mors pro beneficio essent.

Vicesimo anno imperii, quum frequens in Albano & Tusculi esset, in vrbem non venit. Sed consules L. Vitellius, & Fabius Priscus, decennium nuncupauere, tãquam ei, vt Augusto vsitatum, tunc imperium prorogarēt. Verùm hi ludos decennales simul & celebrarunt, & pœnas dederũt. Nam reorum iam nullus absoluebatur, omnes damnabantur, plerique ex literis Tiberii, & quæ quæstionibus actis Macro comperisse ferebat: reliqui, ex iis quæ Tiberium & Macronem velle suspicabãtur. rumórque vagabatur, ideo ipsum Romam non ingredi, ne præsenti damnationes pudori essent. Alii igitur à carnificibus necabantur, alii sibi mortem ipsi consciscebãt: inter quos Pomponius Labeo, qui à prætura Mysiæ octo annos præfuerat, quum vnà cum vxore, quòd se pecunia corrumpi passus esset, arcesseretur, voluntariæ mortis eam sociam habuit. At M. AEmilius Scaurus neque prouinciæ malè administratæ, neque donorum acceptorum reus, ob tragœdiam à se scriptam postulatus, grauiora iis quæ composuerat mala perpessus est. Atreus carmini titulus erat: eius subditorum quendam monebat Euripideis istis verbis, vt stultitiam imperantis ferret. Id cognitum Tiberius, in se conditum poema dicebat, Atreíque se propter patrata parricidia nomine notatum, sed Aiacem se de Scauro facturum: compulítque ad sibi ipsi inferendas manus hominē, non hoc obiecto, sed adulterio Liuillæ. Multi enim propter hanc, alii vero, alii confìcto crimine, pœnas dederãt.

Eo Romæ rerum euētu, ne subditi quidem quieuerunt. Drusum quidam se adolescens iactabat: is per Græciã & Ioniã visus, ab vrbibus vltro accept⁹, & auxilio firmatus, in Syriã haud dubiè venisset, exercitúsque occupasset, nisi quis eum agnitũ detinuisset, & ad Tiberium misisset. Secuti cõsules C. Gallus, M. Seruili⁹. Tiberius Antii nuptias Caii Caligulæ celebrauit.

Anno V.C. 787.

Crudelitas Tiberij.

Pomponius Labeo & vxor seipsos interficiunt.

M. Æmilij Scauri interitus.

Atreus tragœdia.

Liuilla multis exitij causa.

Drusum se quidam iactans, turbas mouet.

Anno V.C. 788. Caij Caligulæ nuptiæ.

A ζωὴ, καὶ ὁ θάνατον, εὐεργεσίας ἐποίει.

Μετὰ δὲ ταῦτα εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς ἐπιστάντος, αὐτὸς μὲν, καίτοι περί τε τὸ Ἀλβανὸν καὶ περὶ τὸ Τούσκουλον διατρίβων, οὐκ ἐσῆλθεν ἐς τὴν πόλιν, οἱ δὲ ὕπατοι Λούκιός τε Οὐϊτέλλιος καὶ Φάβιος Πεῖσκος τὴν δεκετηρίδα ὠνόμαζον, ὡς καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὖθις αὐτῷ κατὰ τὸν Αὔγουστον διδόντες. τήν τε οὖν ἑορτὴν ἅμα ἐποίουν καὶ ἐκολάζοντο. ἀφείθη μὲν γὰρ τῶν αἰτιαθέντων τότε οὐδεὶς,
B πάντες δὲ ἡλίσκοντο, οἱ μὲν πλείους, ἐκ τῶν τοῦ Τιβερίου γραμμάτων, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μάκρωνος βασάνων, οἱ δὲ δὴ λοιποὶ, ἐξ ὧν βουλεύεσθαι σφᾶς ὑπώπτευον. καὶ ἐθρυλεῖτό γε ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο οὐδ' ἐς τὴν Ῥώμην ἀφικνεῖτο, ἵνα μὴ, παρὼν, ταῖς καταδίκαις αἰσχύνοιτο. ἄλλοι τε οὖν, οἱ μὲν ὑπὸ τῶν δημίων, οἱ δὲ ὑφ' ἑαυτῶν ἀπέθανον, καὶ Πομπώνιος Λαβεών. καὶ οὗτος μὲν τῆς τε Μυσίας ποτὲ ὀκτὼ ἔτεσι μετὰ τὴν στρατηγίαν ἄρξας,
C καὶ δώρων μετὰ τῆς γυναικὸς γραφεὶς, ἐθελοντὴς σὺν αὐτῇ διεφθάρη. Μάρκος δὲ δὴ Αἰμύλιος Σκαῦρος, μήτ' ἄρξας τινῶν, μήτε δωροδοκήσας, ἑάλω τε διὰ τραγῳδίαν, καὶ παθήματι δεινοτέρῳ οὗ συνέγραψε περιέπεσεν. Ἀτρεὺς μὲν τὸ ποίημα ἦν· παρῄνει δὲ τῶν ἀρχομένων τινὶ ὑπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, ἵνα τὴν τοῦ κρατοῦντος ἀβουλίαν φέρῃ. μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Τιβέριος, ἐφ' ἑαυτῷ τότε τὸ ἔπος εἰρῆσθαι ἔφη, Ἀτρεὺς διὰ τὴν μιαιφονίαν εἶναι προσποιησάμενος· καὶ ὑπειπὼν ὅτι, καὶ ἐγὼ οὖν Αἴαντα αὐτὸν ποιήσω, ἀνάγκην οἱ 436
D προσήγαγεν αὐθαιρέτως ἀπολέσθαι. οὐ μὴν καὶ ἐπὶ τούτῳ κατηγορήθη, ἀλλ' ὡς τῇ Λιουίλλῃ μεμοιχευκώς. πολλοὶ γὰρ δὴ καὶ ἄλλοι δι' αὐτὴν, οἱ μὲν ἐπ' ἀληθείας, οἱ δὲ ἐκ συκοφαντίας, ἐκολάσθησαν.

Τούτων δὲ οὕτως ἐν τῇ Ῥώμῃ γιγνομένων, οὐδὲ τὸ ὑπήκοον ἡσύχαζεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τάχιστα νεανίσκος τις, Δροῦσος λέγων εἶναι, περί τε τὴν Ἑλλάδα καὶ περὶ τὴν Ἰωνίαν ὤφθη, καὶ ἐδέξαντο αὐτὸν ἀσμένως αἱ πόλεις καὶ συνῄροντο. κἂν ἐς
E τὴν Συρίαν προχωρήσας τὰ στρατόπεδα κατέσχεν, εἰ μὴ γνωρίσας τις αὐτὸν κατέσχε, καὶ πρὸς τὸν Τιβέριον ἀνήγαγεν. ἐκ δὲ τούτου Γάϊος μὲν Γάλλος καὶ Μάρκος Σερουίλιος ὑπάτευσαν. Τιβέριος δὲ ἐν Ἀντίῳ τοὺς τοῦ Γαΐου γάμους ἑώρταζεν.

ἐς γὰρ τὴν Ῥώμην οὐδὲ δι' ἐκείνους ἐσελθεῖν ἠθέλησεν, ὅτι Φουλκίνιός τις Τρίων, φίλος μὲν τοῦ Σηιανοῦ γενόμενος, σφόδρα δ' αὐτοῦ διὰ τὰς συκοφαντίας κεχαρισμένος, κατηγορηθείς τε παρεδόθη· καὶ δείσας ἑαυτὸν προαπέκτεινε, πολλὰ μὲν ἐκεῖνον, πολλὰ δὲ καὶ τὸν Μάκρωνα ἐν ταῖς διαθήκαις λοιδορήσας. καὶ οἱ μὲν παῖδες αὐτοῦ οὐκ ἐτόλμησαν αὐτὰς δημοσιεῦσαι· ὁ δὲ δὴ Τιβέριος, μαθὼν τὰ γεγραμμένα, ἐς τὸ βουλευτήριον σφᾶς ἐσκομισθῆναι ἐκέλευσεν. ἥκιστά τε γὰρ αὐτῷ τῶν τοιούτων ἔμελε, καὶ τὰς κατηγορίας καὶ λανθανούσας ἔσθ' ὅτε ἐς τοὺς πολλοὺς ἑκὼν, ὥσπερ τινὰς ἐπαίνους, ἐξέφαινεν. ἀμέλει καὶ ὅσα ὁ Δροῦσος, οἷα ἔν τε ταλαιπωρίᾳ ὢν καὶ κακοπαθῶν, ἐξελάλησε, καὶ ταῦτα ἐς τὴν βουλὴν ἐσέπεμψε. Τρίων μὲν οὖν οὕτως ἀπέθανε. Ποππαῖος δὲ Σαβῖνος, τῆς τε Μυσίας ἑκατέρας, καὶ προσέτι καὶ τῆς Μακεδονίας ἐς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου παρὰ πᾶσαν (ὡς εἰπεῖν) τὴν τοῦ Τιβερίου ἀρχὴν ἡγεμονεύσας, ἥδιστα προαπηλλάγη, πρὶν τινὰ αἰτίαν λαβεῖν. καὶ αὐτὸν ὁ Ῥήγουλος ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς διεδέξατο. καὶ γὰρ ἡ Μακεδονία, ὥς γε τινές φασι, καὶ ἡ Ἀχαΐα, ἀκληρωτεὶ προσετάσσοντο.

Ὑπὸ δὲ δὴ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ἀρτάβανος ὁ Πάρθος, τελευτήσαντος τοῦ Ἀρτάξου, τὴν Ἀρμενίαν Ἀρσάκῃ τῷ ἑαυτοῦ υἱεῖ ἔδωκε· καὶ ἐπεὶ μηδεμία ἐπὶ τούτῳ τιμωρία παρὰ τοῦ Τιβερίου ἐγένετο, τῆς τε Καππαδοκίας ἐπείρα, καὶ ὑπερηφανώτερον καὶ τοῖς Πάρθοις ἐχρῆτο. ἀποστάντες οὖν τινὲς αὐτοῦ, ἐπρεσβεύσαντο πρὸς τὸν Τιβέριον, βασιλέα σφίσιν ἐκ τῶν ὁμηρευόντων αἰτοῦντες· καὶ αὐτοῖς τότε μὲν Φραάτην τὸν τοῦ Φραάτου, τελευτήσαντος δὲ ἐκείνου κατὰ τὴν ὁδὸν, Τηριδάτην, ἐκ τοῦ βασιλικοῦ καὶ αὐτὸν γένους ὄντα, ἔπεμψε. καὶ ὅπως γε ὡς ῥᾷστα τὴν βασιλείαν παραλάβῃ, ἔγραψε Μιθριδάτῃ τῷ Ἴβηρι ἐς τὴν Ἀρμενίαν ἐσβαλεῖν· ἵνα ὁ Ἀρτάβανος τῷ υἱεῖ βοηθῶν, ἀπὸ τῆς οἰκίας ἀπαρῇ. καὶ ἔσχεν οὕτως· οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ πολὺ ὁ Τηριδάτης ἐβασίλευσεν. ὁ γὰρ Ἀρτάβανος Σκύθας προσλαβὼν, οὐ χαλεπῶς αὐτὸν ἐξήλασε. τὰ μὲν οὖν τῶν Πάρθων οὕτως ἔσχε. τὴν δ' Ἀρμενίαν ὁ Μιθριδάτης ὁ Μιθριδάτου μὲν τοῦ Ἴβηρος, ὡς ἔοικε, παῖς, Φαρασμάνου δὲ τοῦ μετ' αὐτὸν τῶν Ἰβήρων βασιλεύσαντος ἀδελ-

A Nam ne harum quidem nuptiarum cauſa Romam venire volebat, quia Fulcinius Trio, qui amicus quondam Seiani, ipſi propter quadruplationes gratiſſimus, die dicta metuens accuſatores, vita ſeipſum exuerat, multis in teſtamento ſuo in ipſum Tiberium, multis in Macronem conuitiis relictis. Id teſtamentum quum non auderent publicare, ipſe vbi quid ſcriptum in eo eſſet cognouit, in ſenatum afferri iuſſit: minimè conuitia iſta
B curãs, qui occultas etiam de ſe querelas ſæpius in vulgus edi, tãquam laudes ſuas, volebat. Hæc certè ipſa quoque quæ Druſus in tãtis miſeriis & malis verba protuliſſet, ad ſenatum ſcripta miſit. Poppæus porro Sabinus, qui ad id vſque tẽporis per omnẽ ferè Tiberii principatum Myſiæ vtrique, & Macedoniæ præfuerat, gratiſſimum habuit, nece ſibi vltro conſcita iudicia omnia euitare. Ei in præfectura
C Regulus ſucceſſit: nam Macedonia, &, ſi quibuſdam credimus, Achaia, extra ſortem prouinciæ dabantur.

Fulcinij Trionis interitus.

Tiberius conuitia ſibi facta publicat.

Sabini Poppæi interitus.

Regulus.

Sub idem tempus Artabanus Parthiæ rex, mortuo Artaxa, filio ſuo Arſaci Armeniam dedit: idque quum à Tiberio impunè tuliſſet, Cappadociam quoque attentauit, & ſuperbius Parthos tractauit. Itaque nonnulli defecerunt ab eo, & miſſis ad Tiberium legatis, regem
D ſibi vnum ex obſidibus petierunt. Iis ſtatim Tiberius Phraatem, eo in itinere mortuo, Teridatem regii & ipſum generis miſit: cui vt expeditius regnum adire liceret, Mithridati Ibero ſcripſit, Armeniam inuaderet, vt Artabanus dũ filio opitularetur, domo abſtraheretur, atque ita factum eſt. Neque tamen diu Teridates regnum tenuit: etenim Scytharum auxilio
E eum Artabanus non magno labore expulit. Armenia autem Mithridati data eſt, filio, vt videtur, Mithridatis Iberi, fratri Pharaſmanis, qui ei in regno Iberiæ ſuc-

Artabanus Parthus Armeniam inuadit.

Arſaces.

Phraates.

Teridates.

Mithridates Iberus.

Pharaſmanes.

ANNO V.C. 789. Tiberis inundatio. Incendium.

cessit. Sex. Papinio, Q. Plautio consulibus, Tiberis multas vrbis partes aqua repleuit, ita vt nauibus peruiæ essent: incendio longè plura propter circum & Auentinum perierunt: itaque Tiberius millies sestertiûm iis qui damnum inde tulissent leuandis impendit.

Phœnix visus.

Quòd si AEgyptiæ etiam res ad Romanos attinent, eo anno ibi phœnix apparuit. Hæc omnia visa sunt mortem Tiberii prænuntiare. Nam túc Thrasyllus, Tiberius autē anno insequenti Cn. Proculo, Pontio Nigrino consulibus, mortem obiit.

Thrasylli obitus. ANNO V.C. 790. Macronis insidiæ in multos irritæ.

Cæterùm Macro permultis, ac inter eos Domitio, insidias tetenderat, criminibus & quæstionibus falsò paratis: qui omnes morte mulctati fuissent, nisi Thrasyllus sapientissimè Tiberiū tractasset.

Tiberius spe longioris vitæ à Thrasyllo deceptus.

Quippe quum diem & horam suæ mortis præcisè indicasset, Tiberium decem adhuc annos victurum affirmauit, vt spe longioris vitæ eorum necem non properaret. Neque id consilium irritum fuit: nam Tiberius existimans fore vt per otium posset omnia quæ statuisset perficere, nihil festinauit: neque offensus est, quū senatus iudicium distulisset, quia rei quæstionibus contradixissent. Etenim quædam mulier quum seipsam sauciasset, in curiam illata est, atque inde in carcerem abducta obiit.

L. Arruntij obitus.

L. Arruntius ætate & moribus grauis, mortem sibi consciuit, quanquam iam ægrotante Tiberio, ita vt spes nulla morbo leuatum iri esset: tamen quia Caii malitiam norat, maluit antequam eū experiretur, vita concedere, non posse se in senectute sua dominū, eúmque talem, ferre dicens. Reliqui partim iam damnati, quia tamen intra decimum diem morte afficere eos prohibitum erat, partim quum graui mobo Tiberium conflictari nuntiatum esset, dilato iudició euaserunt.

Mors Tiberij.

Miseni mortuus est Tiberius, antequam de iis causis resciret, quū diu iam ægrotus, tamen sperans ad id tēpus quod Thrasyllus prædixerat se victurū, neque medicos

A φὸς ἔλαβε. Σέξτου δὲ δὴ Παπινίου μετὰ Κυΐντου Πλαυτίου ὑπατευσάντων, ὅ, τε Τίβερις πολλὰ τῆς πόλεως ἐπέκλυσεν, ὥστε πλευσθῆναι, καὶ πυρὶ πολὺ πλείω περί τε τὸν ἱππόδρομον καὶ περὶ τὸν Ἀουεντῖνον ἐφθάρη· ὥστε τὸν Τιβέριον δισχιλίας καὶ πεντακοσίας μυριάδας τοῖς ζημιωθεῖσί τι ἀπ' αὐτοῦ δοῦναι.

Εἰ δέ τι καὶ τὰ Αἰγύπτια πρὸς τοὺς Ῥωμαίους προσήκει, ὁ φοῖνιξ ἐκείνῳ τῷ ἔτει ὤφθη· καὶ ἔδοξε πάντα ταῦτα τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου προσημαίνειν. B τότε μὲν γὰρ ὁ Θράσυλλος, τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει ἐκεῖνος ἐπὶ Γναίου Πρόκλου καὶ ἐπὶ Ποντίου Νιγρίνου ὑπάτων ἐτελεύτησεν. ἐτύγχανε δὲ ὁ Μάκρων ἄλλοις 437 τε συχνοῖς καὶ τῷ Δομιτίῳ ἐπιβεβουλευκὼς, καὶ ἐγκλήματα καὶ βασάνους κατ' αὐτῶν ἐσκευωρημένος. οὐ μὴν καὶ πάντες οἱ αἰτιαθέντες ἀπέθανον, διὰ τὸν Θράσυλλον σοφώτατα τὸν Τιβέριον μεταχειρισάμενον. περὶ μὲν γὰρ αὑτοῦ καὶ πάνυ ἀκριβῶς καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐν ᾗ τεθνήξοιτο εἶπεν· ἐκεῖνον δὲ δὴ δέκα ἄλλα ἔτη ψευδῶς βιώσεσθαι C ἔφη, ὅπως ὡς καὶ ἐπὶ μακρότερον ζήσων, μὴ ἐπειχθῇ σφᾶς ἀποκτεῖναι. ὃ καὶ ἐγένετο· νομίσας γὰρ καὶ μετὰ τοῦτο ἐξεῖναί οἱ πάνθ' ὅσα ἐβούλετο κατὰ σχολὴν πρᾶξαι, οὔτ' ἄλλως ἔσπευσε, καὶ τῆς βουλῆς ἀντειπόντων τι πρὸς τὰς βασάνους τῶν ὑπευθύνων, ἀναβαλομένης τὴν καταδίκην σφῶν, οὐκ ὠργίσθη. γυνὴ μὲν γάρ τις ἑαυτὴν τρώσασα, ἐσεκομίσθη τε ἐς τὸ συνέδριον, καὶ ἐκεῖθεν ἐς τὸ δεσμωτήριον D ἀπαχθεῖσα, ἀπέθανε. καὶ Λούκιος Ἀρρούντιος καὶ ἡλικίᾳ καὶ παιδείᾳ προήκων, ἑκούσιος (καίπερ νοσοῦντος ἤδη τοῦ Τιβερίου καὶ νομιζομένου μὴ ῥαΐσειν) ἐφθάρη. τὴν γὰρ τοῦ Γαΐου κακίαν συνιδὼν, ἐπεθύμησε, πρὶν πειραθῆναι αὐτοῦ, προαπαλλαγῆναι, εἰπὼν ὅτι, Οὐ δύναμαι ἐπὶ γήρως δεσπότῃ καινῷ καὶ τοιούτῳ δουλεῦσαι. Οἱ δὲ δὴ ἄλλοι, οἱ μὲν καταψηφισθέντες, ἀλλ' ὅτι γε οὐκ ἐξῆν αὐτοὺς E πρὸ τῶν δέκα ἡμερῶν ἀποθανεῖν, οἱ δὲ καὶ τῆς δίκης αὖθις (ἐπεὶ τὸν Τιβέριον κακῶς ἀρρωστοῦντα ᾔσθοντο) ἀναβληθείσης, ἐσώθησαν.

Ἔφθασε γὰρ ἐν Μισηνῷ μεταλλάξας πρὶν τι αὐτῶν μαθεῖν. ἐνόσει μὲν γὰρ ἐκ πλείονος χρόνου, προσδοκῶν δὲ δὴ τὴν Θρασύλλου πρόρρησιν βιώσεσθαι, οὔτε τοῖς ἰατροῖς ἐκοινοῦτό τι,

ἐκοινοῦτό τι, οὔτε τῆς διαίτης μετέβαλλεν, ἀλλὰ πολλάκις (οἷα ἐν γήρᾳ, καὶ νόσῳ μὴ ὀξείᾳ, κατὰ βραχὺ μαραινόμενος) ποτὲ μὲν ὅσον οὐκ ἀπεψύχετο, ποτὲ δὲ ἀνερρώννυτο· κἀκ τούτου πολλὴν μὲν ἡδονὴν τοῖς τε ἄλλοις καὶ τῷ Γαΐῳ, ὡς καὶ τελευτήσων, πολὺν δὲ καὶ φόβον, ὡς καὶ ζήσων, ἐνεποίει. δείσας οὖν ἐκεῖνος μὴ καὶ ἀληθῶς ἀνασωθῇ, οὔτε ἐμφαγεῖν τι αἰτήσαντι αὐτῷ, ὡς καὶ βλαβησομένῳ, ἔδωκε, καὶ ἱμάτια πολλὰ καὶ παχέα, ὡς καὶ θερμασίας τινὸς δεομένῳ, περιέβαλε· καὶ οὕτως ἀπέπνιξεν αὐτόν, συναραμένου τι αὐτῷ καὶ τοῦ Μάκρωνος. ἅτε γὰρ κακῶς ἤδη τοῦ Τιβερίου νοσοῦντος, τὸν νεανίσκον ἐθεράπευε· καὶ μάλισθ' ὅτι ἐς ἔρωτα αὐτὸν τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς Ἐννίας Θρασύλλης προϋπῆκτο. ὅθεν καὶ ὁ Τιβέριος ὑποτοπήσας ποτέ, ΕΥ̃ γε (ἔφη) τὸν δυόμενον ἐγκαταλιπὼν, πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἐπείγῃ. Τιβέριος μὲν δή, πλείστας μὲν ἀρετάς, πλείστας δὲ κακίας ἔχων, καὶ ἑκατέραις αὐταῖς, ὡς καὶ μόναις, κεχρημένος, οὕτω δὴ μετήλλαξε τῇ ἕκτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Μαρτίου ἡμέρᾳ. ἐβίω δὲ ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἡμέρας ἐννέα· ἀφ' ὧν ἔτη μὲν δύο καὶ εἴκοσι, μῆνας δὲ ἑπτὰ καὶ ἡμέρας ἑπτὰ ἐμονάρχησε. καὶ δημοσίας τε ταφῆς ἔτυχε, καὶ ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ Γαΐου.

A consuluisset, neque victus rationem mutasset, sed sępenumero, vt senectute & morbo haud acri sensim tabescẽs, imbecillitatem cum valetudine mutasset. Eo multis aliis, Caio autem in primis, modò spem, moriturus, modò metum, victurus, obiecerat. Ideo Caius metuens ne verè valetudinem recuperaret, cibum petenti negauit, scilicet damnum si obtulisset, laturo: iniectisque multis ac densis B vestimentis, tanquam calefactione egenti, suffocauit eum: nonnihil etiam Macronis auxilio vsus, qui adolescẽti iam obsequebatur, malè tum affecto Tiberio: eúmque antè in amorem vxoris suæ Enniæ Thrasyllæ pellexerat. Quod ipsum suspicatus ita esse Tiberius, Bene tu, dixerat, qui sole occidente relicto, ad orientem te confers. Ita Ti- C berius, homo multis virtutibus, multis vitiis præditus, vtrisque peculiariter vsus, mortuus est VII cal. Aprilis. Vixit annos LXXVII, menses quatuor, dies nouem. Imperauit annos XXII, menses VII ac dies totidem. Publico funere elatus est, habita oratione in laudẽ ipsius à Caio.

Caligula mortem Tiberij accelerat.

Tiberij morientis dictum.

438 ΤΩ̃Ν ΔΙ'ΩΝΟΣ Ρ'ΩΜΑΙΚΩ̃Ν Ι'ΣΤΟΡΙΩ̃Ν ΤΟ' ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟ'Ν ἔννατον βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVINQVAgesimusnonus.

ΤΑ'ΔΕ Ε'ΝΕΣΤΙΝ Ε'Ν ΤΩ̃ πεντηκοστῷ ἐννάτῳ τῶν Δίωνος Ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν.

Περὶ Γαΐου Καίσαρος τοῦ Καλιγόλου.
Ὡς τὸ τοῦ ΑΥ'γούστου ἡρῷον ὡσιώθη.
Ὡς αἱ Μαυριτανίαι ὑπὸ Ῥωμαίων ἄρχεσθαι ἤρξαντο.
Ὡς Γάιος Καῖσαρ ἀπέθανεν.

HAEC INSVNT LIbro LIX *Romanæ historiæ Dionis.*

De Caio Cæsare Caligula.
Vt templum Augusti dedicatum fuerit.
Quomodo Mauritaniæ à Romanis regi cœperint.
De Caij Cæsaris morte.

ΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΟΣ, ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΤΗΣ Γαΐου Ἀκεῤῥωνίου καὶ Ποντίου Νιγρίνου ὑπατείας καὶ ἄλλα ἔτη τρία, ἐν οἷς ἄρχοντες οἱ ἀριθμούμενοι οἵδε ἐγένοντο,

Μ. Ἀκύλας Γ. υ. Ἰουλιανὸς,	καὶ Πόπλιος Νώνιος, Μ. υ. Ἀσπρήνας.
Γ. Καῖσαρ Γερμανικὸς, τὸ β',	καὶ Λ. Ἀπρώνιος Λ. υ. Κελιανὸς ἢ Κεστιανός.
Γ. Καῖσαρ τὸ γ', μόνος.	
Γ. Καῖσαρ, τὸ δ',	καὶ Γν. Σέντιος, Γναίου υ. Σατορνῖνος.

Οὗτος ὁ ἐνιαυτὸς οὐ συναριθμεῖται, διὰ τὸ τὰ πλείω αὐτοῦ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ γεγράφθαι.

ANNI RELIQVA PARTE HAEC gesta, C. Acerronio & Pontio Nigrino coss. tum tribus aliis: quibus consulatum gessere,

ANNO V.C. 791.	M. Aquila C.F. Iulianus,	& P. Nonius M.F. Asprenas.
792.	C. Cæsar Germanicus II,	& L. Apronius L.F. Celianus, siue Cestianus.
793.	C. Cæsar IIII, solus.	
794.	C. Cæsar, IIII,	& Cn. Sentius Cn.F. Saturninus.

Hic annus non annumeratur, quia pleraque eius acta in libro LX referuntur.

C. Caligula imperium excipit.

TIBERIO successit Caius, Germanici & Agrippinæ filius, quem Germanicū quoque, & Caligulā dictum fuisse ostendimus. Reliquerat sanè Tiberius nepoti suo Tiberio principatum: sed Caius testamentum id per Macronem in senatum misit, idque consulum, reliquorúmque antè ad hoc præparatorum sententiis irritum iudicari fecit, tanquam ab homine mentis impote conditum, qui imperium puero, cui ne in curiam esset per ætatem aditus, legasset. Ita Tiberium imperio tunc exutum, pòst adoptatum sibi, occîdit. Quanquam Tiberius eandem sentētiam suam multis modis perscripserat, quasi vires ita habituram: quæ omnia scripta in senatu tunc sunt à Macrone recitata: sed nihil cōsilii aduersum ingratitudinem hominū & vim posterorum valet. Ita Tiberio ea euenerunt quæ ipse matri suæ fecerat: nisi quòd is nemini quicquam legatorū eius testamento dedit: at quæ ipse aliis legasset, excepto nepote, omnia persoluta omnibus sunt: euidenti indicio, o-

Tiberij testamentum irritū factum.

Tiberius Drusi F. à Caligula imperio & vita spoliatur.

Liuiæ testamētum à Tiberio irritum factū.

A ΠΕΡΙ μὲν τὰ Τιβερίου ταῦτα παραδέδοται. διεδέξατο δὲ αὐτὸν ὁ Γάϊος, τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τῆς Ἀγριππίνης παῖς· ὃν καὶ Γερμανικὸν καὶ Καλιγόλαν, ὥσπερ εἶπον, ἐπωνόμαζον. ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ τῷ Τιβερίῳ τῷ ἐγγόνῳ τὴν αὐταρχίαν κατέλιπεν· ὁ δὲ δὴ Γάϊος τὰς διαθήκας αὐτοῦ ἐς τὸ συνέδριον διὰ τοῦ Μάκρωνος ἐσπέμψας, ἀκύρους ὑπό τε τῶν B ὑπάτων καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων τῶν προπαρεσκευασμένων οἱ, ὡς καὶ παραφρονήσαντος, ἐποίησεν· ὅτι παιδίῳ, ᾧ μηδὲ ἐσελθεῖν ἐς τὸ βουλευτήριον ἐξῆν, ἀρχὴν σφῶν ἐπέτρεψε. τότε τε οὖν παραχρῆμα οὕτως αὐτὸν τῆς ἀρχῆς παρέλυσε, καὶ μετὰ τοῦτο ποιησάμενος ἀπέκτεινε. καίπερ ὁ Τιβέριος πολλαχῇ τὰ αὐτὰ γράψας, ὡς καὶ ἰσχύν τινα παρὰ τοῦτο ἕξοντα, κατέλιπε, καὶ πάντα τότε ἐκεῖνα ὑπὸ C τοῦ Μάκρωνος ἐν τῇ γερουσίᾳ ἀνεγνώσθη. ἀλλ' οὐδὲν γὰρ οὔτε πρὸς τὴν ἀγνωμοσύνην, οὔτε πρὸς τὴν δύναμιν τῶν διαδεχομένων τινὰ, ἐπισκήψεις τις ἰσχύει. ταῦτ' οὖν ὁ Τιβέριος ἔπαθεν, ὅπερ τὴν μητέρα ἐπεποιήκει· πλὴν καθόσον αὐτὸς μὲν οὐδὲν οὐδενὶ ἐκ τῶν ἐκείνης διαθηκῶν ἀπήλλαξε, τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθέντα, πᾶσι, πλὴν τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ, ἀπεδόθη. ἀφ' οὗπερ κατά-

δῆλον οὐχ ἥκιστα ἐγένετο ὅτι διὰ τὸ παιδίον A
πάντα τὰ κατὰ τὰς διαθήκας αἰτιάματα συνε-
σκευάσθη. ἐξὸν μὲν γὰρ μὴ ἐκφῆναι σφᾶς
(οὐ γάρ που τὰ γεγραμμένα ἠγνόησεν) ἐπειδὴ
πολλοί τε αὐτὰ ᾔδεσαν, καὶ ἔμελλεν ἐκ μὲν
τούτου, ὁ Αὔγουστος, ἐκ δὲ τούτου, ἡ βουλὴ τὴν αἰτίαν
(ὥς γε καὶ ἐδόκει) λήψεσθαι, ἀναρρῆξαι μᾶλλον
αὐτὰς δι' ἐκείνης, ἢ συγκρύψαι, ἠθέλησε. πρὸς
δὲ τὰ καταλειφθέντα ἀπ' αὐτοῦ πάντα, ὡς
439 καὶ παρ' ἑαυτοῦ δὴ τοῖς τε ἄλλοις ἀποδιδούς, με-
γαλοψυχίας τινὰ δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς B
ἐκτήσατο. τοῖς τε οὖν δορυφόροις εὐθὺς γυ-
μνασίαν ποιουμένοις θεασάμενος μετὰ τῆς γε-
ρουσίας, τάς τε καταλειφθείσας σφίσι κα-
τὰ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμὰς διέ-
νειμε, καὶ ἑτέρας τοσαύτας προσεπέδωκε·
καὶ τῷ δήμῳ τάς τε πέντε καὶ εἴκοσι καὶ ἑ-
κατὸν καὶ χιλίας μυριάδας (τοσαῦτα γὰρ
αὐτῷ κατελείφθησαν) καὶ προσέτι τὰς ἑξή-
κοντα κατ' ἄνδρα δραχμὰς, ἃς ἐπὶ τῇ ἑαυ- C
τοῦ ἐς τοὺς ἐφήβους ἐσγραφῇ οὐκ εἰλήφεσαν,
μετὰ τόκου πεντεκαίδεκα ἄλλων δραχμῶν ἀ-
πέδωκε. τοῖς τε γὰρ ἀστικοῖς καὶ τοῖς νυκτοφύ-
λαξι, τοῖς τε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἐκ τοῦ κατα-
λόγου οὖσιν, εἴτε τι ἄλλο στράτευμα πολιτι-
κὸν ἐν τοῖς μικροτέροις τείχεσιν ἦν, τὰ κατα-
λειφθέντα διέλυσε· τουτέστι, τοῖς μὲν ἀστικοῖς,
ἀνὰ πέντε καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν δραχμὰς, τοῖς
δ' ἄλλοις ἅπασι, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα. ὃ
δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τὰς τῆς Λιουίας δια- D
θήκας ἔπραξε. καὶ γὰρ ἐκεῖνα πάντα ἀπήλ-
λαξε· καὶ, εἴπερ καὶ τὰ λοιπὰ χρήματα δεόν-
τως ἀνάλωκει, μεγαλόνους τε ἂν καὶ μεγα-
λοπρεπὴς εἶναι ἔδοξεν· (ἔστι γάρ ὅτε φοβηθεὶς
καὶ τὸν δῆμον καὶ τοὺς στρατιώτας, ταῦτ' ἐ-
ποίησε, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον ἀπὸ γνώμης. οὐ γὰρ
ὅτι τοῖς ἄλλοις ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδιώταις οὐχ ὅ-
πως τὰ παρὰ τοῦ Τιβερίου, ἀλλὰ καὶ τὰ πα-
ρὰ τῆς προτήθης δωρηθέντα διέλυσε) νῦν
δὲ, καὶ ἐς ὀρχηστὰς (αὐτίκα γὰρ αὐτοὺς ἐπανή- E
γαγε) καὶ ἐς ἵππους, τούς τε μονομάχους, καὶ
τἆλλα τὰ τοιουτότροπα, ἀπλήστως δαπανή-
σας, τούς τε θησαυροὺς, μεγάλους γενομένους,
διὰ βραχυτάτου ἐξεκένωσε, καὶ ἑαυτὸν προσεξήλεγξεν ὅτι δυσχερείᾳ τέ τινι καὶ ἀκρι-
σίᾳ καὶ ἐκεῖνα ἐπεποιήκει. πέντε γοῦν μυριάδας μυριάδων, καὶ πεντακοσίας καὶ ἑπτα-
κισχιλίας, ὡς δ' ἕτεροι, ὀκτώ τε καὶ δισχιλίας καὶ πεντακοσίας, τεθησαυρισμένας εὑρὼν,

mnem de testamento actionem
nepotis eius causa adornatam fuis-
se: nam quum satis cōpertā Caius
haberet testamenti eius senten-
tiam, possetque id supprimere, ta-
men quia multi erant conscii, ipse
inuidiam eam subiturus, maluit
senatus auxilio id euertere, quàm
occultare, eique culpam imputari.
Cæterùm legata omnia quasi ex
suo omnibus persoluens, liberali- Liberalitas Caligulæ.
tatis apud homines opinionem si-
bi parauit. Itaque statim exercitio
prætoriarum cohortium coram
senatu edito, legatum iis distribuit,
mille in singulos nummos, additis
totidem à se: populo quadringen-
ties quinquagies sestertiûm (id e-
nim legatum erat) ac viritim sexa-
genos denarios, quos quum ipse
virilem togam acciperet, non per-
soluerat, cum fœnoris causa ad-
ditis quindenis denariis numera-
uit: vrbanis militibus, & nocturnis
custodibus, tum legionibus extra
Italiam, & vrbanis aliis militi-
bus qui in oppidis minoribus e-
rant, similiter legatum repræsen-
tauit, vrbanis scilicet viritim quin-
genos sestertios, reliquis trecenos.
Liuiæ quoque testamento legata
exoluit: potuissetque magnificus
& animo alto præditus haberi, si
reliquas etiam pecunias conue-
nientibus impendiis absumpsisset:
(nam etsi metu populi & militum
nonnihil ad hæc facienda esset
compulsus, tamen magis voluntas
in causa fuit, quum non his mo-
dò, sed priuatis etiā, nec à Tiberio
tantū, sed à proauia quoque sua le-
gata omnia, persolueret.) nūc sta- Prodigalitas Caii.
tim reuocatis histrionibus, equis, Histriones reducti.
gladiatoribúsq; & aliis huiusmodi
rebus immodicè pecuniam im-
pendēs, & thesauros maximos bre-
uissimo tēpore exhausit, & demō-
strauit priora quoq; ista non iudi-
cio, sed prodigalitate à se facta fuis-
se. Quippe vicies ter millies ster-
tiûm (alii tradunt vicies semel mil-
lies sestertiū, ac CCCXX. insuper se-
stertia) quū accepisset in thesauris,

Ingens summa pecuniæ à Caio breuissimo tempore profusa.

nullum eius summę partem in tertium annum seruauit, quin altero statim anno magna inopia laborauit.

Caij monarchicus fastus.

Eodémq; modo aliis omnibus in rebus vsus est. Nã quũ initio se maximè popularem ostentasset, adeo vt nihil ad senatũ aut populũ scripserit, neque vllum imperatoris nomen vsurpauerit, mox ita regios mores sumpsit, vt omnia quæ tanto imperii sui tempore Augustus, vix ea quidem & singulatim sibi decreta, accepit, quorum nonnulla Tiberius quoque recusauit, omnia vno die arripuerit, tantùm patris nomine, neque in longum tempus, dilato.

Caij adulteria.

Adulteriis fuit inquinatissimus, vxores, vnam pactã alii, reliquas ab aliorum coniugio auulsas habuit: eásque deinde omnes, vnica excepta, odit: ne hanc quidem, si diutius vixisset, odii immunem passurus.

Pietas in suos.

In matrem, fratres, auiámque Antoniam permulta pietate vsus est: nam hanc Augustam statim, & sacerdotem Augusti fecit, omnésque Vestalium honores tribuit: eosdem sororibus quoque suis dedit, vtque sibi in ludis equestribus spectandis assiderent, vt vota quæ quotannis magistratus & pontifices pro ipsius & publica salute nuncupant, ac iuramentum quod in eius imperium præstatur, ad eas etiam spectarent: ossa matris & fratrum defunctorũ ipse eò naue aduectus sua manu legit, & Romam allata in Augusti sepulcro condidit, prætextam amictus, ac lictoribus ornatus tãquam in triumpho quodam: omnia contra eos decreta, aboleuit, insidiatores eorum omnes supplicio affecit, in exilium eorum causa pulsos reuocauit.

Impietas in eosdem. Antonię mors.

Hæc tamen omnia extremis in auiam & sorores flagitiis contaminauit. Auiam enim, quòd esset ab ea verbis correptus, ad morté voluntariam cõpulit: sorores suas omnes vitiauit, ac duas in insulam quãdam exposuit: tertia morte id præuertit. ipsum Tiberium, quem auũ suũ appellabat,

A οὐδὲ ἐς τὸ τρίτον ἔτος μέρος ἀπ' αὐτῶν τι διέσωσεν, ἀλλ' εὐθὺς τῷ ἑτέρῳ παμπόλλων προσεδεήθη.

Τῷ δ' αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ καὶ ἐς τἆλλα πάντα ὡς εἰπεῖν ἐχρῆτο. δημοκρατικώτατος γὰρ εἶναι τὰ πρῶτα δόξας, (ὥστε μήτε τῷ δήμῳ ἢ τῇ γε βουλῇ γράψαι τι, μήτε τῶν ὀνομάτων τῶν ἀρχικῶν προσθέσθαι τι) μοναρχικώτατος ἐγένετο· ὥστε πάντα ὅσα ὁ ΑΥ'γουστος ἐν τοσούτῳ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ μόλις B καὶ καθ' ἓν ἕκαστον ψηφισθέντα οἱ ἐδέξατο (ὧν ἔνια ὁ Τιβέριος οὐδ' ὅλως προσήκατο) ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ λαβεῖν. πλὴν γὰρ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπικλήσεως, οὐδὲν ἄλλο ἀνεβάλετο· καὶ ἐκείνην δὲ οὐκ ἐς μακρὰν προσεκτήσατο. μοιχικώτατός τε ἀνδρῶν γενόμενος, καὶ γυναῖκα μίαν μὲν ἐκδιδομένην ἀνδρὶ ἁρπάσας, ἄλλας δὲ συνοικούσας τισὶν ἀποσπάσας, ἔπειτα αὐτὰς πλὴν μιᾶς ἐμίσησε. πάντως δ' ἂν καὶ ἐκείνην ἤχθηρεν, εἰ ἐπὶ πλεῖον ἐβεβιώκει. ἔς τε τὴν μητέρα καὶ ἐς τοὺς ἀδελφοὺς C τήν τε τηθὴν τὴν Ἀντωνίαν πλεῖστα ὅσα εὐσεβῶς ποιήσας (ταύτην τε γὰρ ΑΥ'γοῦσταν τε εὐθὺς καὶ ἱέρειαν τοῦ ΑΥ'γούστου ἀποδείξας, πάντα αὐτῇ καθάπαξ ὅσα ταῖς ἀειπαρθένοις ὑπάρχει, ἔδωκε, καὶ ταῖς ἀδελφαῖς ταῦτά τε τὰ τῶν ἀειπαρθένων, καὶ τὸ τὰς ἱπποδρομίας οἱ ἐν τῇ αὐτῇ προεδρίᾳ συνθεᾶσθαι, τό, τε τάς τε εὐχὰς τὰς κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ ὑπὸ τῶν ἱερέων ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ D ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ποιουμένας, καὶ τοὺς ὅρκους τοὺς ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, φέρεσθαι καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ὁμοίως, ἔνειμε. τά τε ὀστᾶ τά τε τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀποθανόντων, αὐτός τε πλεύσας, καὶ αὐτὸς αὐτοχειρίᾳ ἀνελόμενος ἐκόμισε, καὶ ἐς τὸ τοῦ ΑΥ'γούστου μνῆμα κατέθετο, τὸ ἱμάτιον τὸ περιπόρφυρον ἐνδύς, καὶ ῥαβδούχοις τισίν, ὥσπερ ἐν ἐπινικίοις, κοσμηθείς. τά τε ψηφισθέντα κατ' αὐτῶν πάντα ἀπήλειψε, καὶ τοὺς ἐπιβουλεύσαντας E σφίσι πάντας ἐκόλασε, τούς τε φεύγοντας 440
δι' αὐτούς, κατήγαγε) ταῦτ' οὖν ποιήσας, ἀνοσιώτατος ἀνθρώπων καὶ περὶ τὴν τηθὴν καὶ περὶ τὰς ἀδελφὰς ἐγένετο. ἐκείνην τε γὰρ ἐπιτιμήσασάν τι αὐτῷ, ἐς ἀνάγκην ἑκουσίου θανάτου κατέστησε, καὶ τὰς ἀδελφὰς πάσας διαφθείρας, ἐς νῆσον τὰς δύο κατέκλεισεν· ἡ γὰρ τρίτη προαπέθανε. τόν τε Τιβέριον αὐτόν, ὃν καὶ πάππον προσωνόμαζε,

τῶν αὐτῶν τῷ Αὐγούστῳ τιμῶν παρὰ τῆς βουλῆς τυχεῖν ἀξιώσας, ἔπειτα, ἐπειδὴ μὴ παραχρῆμα ἐψηφίσθησαν (οὔτε γὰρ τιμῆσαι αὐτὸν ὑπομένοντες, οὔτ᾽ ἀτιμάσαι θαρσοῦντες, ἅτε μηδέ πω τὴν τοῦ νεανίσκου γνώμην σαφῶς εἰδότες, ἐς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ πάντα ἀνεβάλλοντο) οὐδενὶ ἄλλῳ πλὴν τῇ δημοσίᾳ ταφῇ ἤγαλε· νυκτός τε ἐς τὴν πόλιν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσαγαγὼν, καὶ ἅμα τῇ ἕῳ προθέμενος. ἐποιήσατο μὲν γὰρ καὶ λόγους ἐπ᾽ αὐτῷ, ἀλλ᾽ οὔτιγε καὶ ἐκεῖνον οὕτως ἐπαινῶν, ὡς τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Γερμανικοῦ τὸν δῆμον ἀναμιμνήσκων, καὶ ἑαυτὸν αὐτῷ παρακατατιθέμενος.

Οὕτω γὰρ καὶ πρὸς πάντα ἐναντίος ἐπεφύκει, ὥστε τὴν μὲν ἀσέλγειαν καὶ τὴν μιαιφονίαν αὐτοῦ (ἐφ᾽ οἷσπερ καὶ διέβαλλεν αὐτόν) οὐ μόνον ἐζήλωσεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερέβαλεν. ὧν δὲ δὴ ἐπῄνει, οὐδὲν ἐμιμήσατο· πρῶτός τε ὑβρίσας αὐτὸν, καὶ πρῶτος λοιδορήσας· ὥστε καὶ τοὺς ἄλλους, ἐκ τούτου προαιρεῖσθαί οἱ νομίσαντας, προπετεστέρᾳ παρρησίᾳ χρήσασθαι. ἔπειτα καὶ ἐνεκωμίαζε καὶ ἐσέμνυνεν, ὥστε καὶ κολάσαι τινὰς ἐφ᾽ οἷς εἰρήκεσαν. καὶ ἐκείνοις τε ἅμα, ὡς ἐχθροῖς τοῦ Τιβερίου διὰ τὰς βλασφημίας, καὶ τοῖς ἐπαινοῦσί ποτε αὐτὸν, ὡς καὶ φίλοις, ἐμίσει. τά τε τῆς ἀσεβείας ἐγκλήματα παύσας, πλείστους ὅσους ἐπ᾽ αὐτοῖς ἀπώλεσε. καὶ τοῖς συστᾶσιν ἐπί τε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, τούς τε ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τήν τε ὀργὴν ἀφεὶς (ὡς ἔλεγε) καὶ τὰ γράμματα αὐτῶν καταφλέξας, παμπληθεῖς ἐξ αὐτῶν ἀπέκτεινε. διέφθειρε μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς γράμματά τινα, οὐ μέντοι κἀκεῖνα τὰ αὐτόχειρα καὶ ἀκριβῆ ἔλεγχον ἔχοντα, ἀλλὰ ἀντίγραφα αὐτῶν ποιήσας. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ εἰκόνας τε ἀπαγορεύσας κατ᾽ ἀρχὰς μηδένα αὐτοῦ ἱστάναι, καὶ ἐς ἀγαλμάτων ποίησιν προεχώρησε. καὶ ψηφισθέν ποτε τῇ τύχῃ αὐτοῦ θύεσθαι, προσέμενος (ὥστε καὶ ἐς στήλην αὐτὸ τοῦτ᾽ ἐγγραφῆναι) καὶ ναοὺς ἑαυτῷ καὶ θυσίας, ὡς καὶ θεῷ, γίγνεσθαι ἐκέλευσε. πλήθει τε ἀνθρώπων, καὶ ἐρημίᾳ αὖ ἔχαιρεν· αἰτούμενός τε τι, καὶ μὴ αἰτούμενος αὖ, ὠργίζετο. ὀξύτατά τε πρὸς πράξεις τινὰς ἐφέρετο, καὶ νωθέστατα ἔστιν ἃ αὐτῶν μετεχειρίζετο· τά τε χρήματα καὶ ἀφειδέστατα ἀνήλισκε,

A cui omnes Augusto oblatos honores decerni petebat: quum hi non statim essent decreti (nam ad ipsius aduentum patres eam rem extraxerant, nōdum satis eius sententia perspecta honores neque dare, neque adimere Tiberio ausi) nulla alia re quàm publica sepultura decorauit, noctu eius corpore in vrbem allato, & manè proposito. quam enim funebrem habuit orationem, ea non tam Tiberii laudes, quàm Augusti & Germanici B memoriæ apud populum renouationem, suíque commēdationem continuit.

Tiberij exequiæ à Caio nullo ornatu actæ.

Adeo autem contrarius sibi ipsi in omni re fuit, vt quum libidines Tiberii, & parricidia conuitiis agitasset, non imitatus modò ea fuerit, sed excesserit: & quæ in eo laudauit, nequaquam secutus est. Primus omnium contumeliis & probris Tiberium proscidit, vnde alii rem gratam se Caio facturos rati, C libertate dicendi magis temeraria vsi sunt: deinde ita laudibus eum extulit, vt nonnullos dictorū causa mulctauerit: iuxtà & eos propter maledicta tanquam inimicos Tiberii, & qui eum laudassent, quasi amicos, odio habuit. Maiestatis legem sustulit, ita tamen vt permultos ob id crimen necauerit, vt horum etiam qui contra patrem, matrem, fratrésque suos conspirassent, tametsi iram his remisisse se, & cōbussisse literas eorum perhiberet: & sanè literas nonnullas aboleuerat, non tamen ipsa inimicorum manu scriptas, in quibus ad conuincendum eos euidentia erant argu- D menta, sed ab his descripta exemplaria. Idem quum initio prohibuisset ne qua sui effigies fieret, deinde ad statuas sibi ponendas ita delapsus est, vt passus sit decretum de sacrificando fortunæ ipsius in columna incîdi, iusserítque templa sibi extrui, & rem sacram, tāquam deo, fieri. Modò frequentia hominum, modò solitudine gaude- E bat: siue peteretur aliquid, siue nemo quicquam eū posceret, stomachabatur: res quasdā celeritate summa aggressus, aliquoties ignauissimè tractauit: pecuniā vt profudit,

Caius in omnibus sibimet cōtrarius.

ita turpissimis rationibus confecit: adulatoribus & libero ore loquentibus ex æquo gaudebat ac succensebat: multorum in se grauiores iniurias cæde vltus est: amicorum alios nimia adulatione, alios immodicis iniuriis habuit: ita nemo erat qui sciret quo pacto cum eo loqui aut agere deberet: ac si quis prospere id fecit, magis fortuna quàm consilio hoc assecutus est.

Caius Tiberio deterior.

Tali ergo Romani tunc traditi sunt imperatori, vt Tiberii acta, quanquam molestissima ea, tantum à vitiis Caii abfuerint, quantum ab Augusti virtutibus Tiberius. Nam Tiberius ipse imperium gerebat, aliísque ministris ad suam voluntatem exequendam vtebatur: Caius ab aurigis gladiatoribúsque regebatur, seruus histrionum & scenicorum hominum.

Caius mancipatus ludicris.

Apelles.

Apellē quidem, tragœdorū ea ætate principem, semper, & in publico, secū habuit: deinde seorsim ipse, seorsim histriones, omnia ea quæ huiusmodi homines potentiam nacti agere ausint, peregerunt: quæ ad eam rem pertinebant, ipse pretiosissimè quacunque occasione suppeditauit ac constituit, coegítque etiam prætores ac consules, vt ea pararent: itaque ferè quotidie fabula aliqua acta fuit. Principio ipse spectatorem tantùm se, ac auditorem præbuit, ac studio suo, quasi vnus è turba hominum, aut fauit cuidam, aut restitit, ita vt aliquando aduersariis iratus ad spectaculum non venerit. Procedente tempore multos imitatus est variis in rebus, cum multis certauit: nam & aurigauit, & pugnauit, & saltauit, & tragœdiam egit, semper hæc tractans. Semel noctu primoribus patrum quasi ad necessariam deliberationem vocatis, coram saltauit.

Eo anno quo Tiberius obiit, & ipse principatū occepit, primùm senatores, præsentibus in curia equitibus etiam, ac nõnullis de plebe, multis verbis adulatus est, communicaturū se cum eis imperium, omniáque ad placitū eorū acturū,

Caligulæ promissa ad senatum.

A καὶ ῥυπαρώτατα ἠργυρολόγει. τοῖς τε θωπεύουσιν αὐτὸν καὶ τοῖς παρρησιαζομένοις τι καὶ ἤχθετο ὁμοίως καὶ ἥδετο· καὶ πολλοὺς μὲν μεγάλα ἀδικήσαντας ἀπέσφαξε, τῶν τε ἑταίρων τοὺς μὲν ὑπερεκολάκευε, τοὺς δὲ ὑπερύβριζεν. ὥστε μηδένα μήθ' ὅ,τι εἰπεῖν, μήθ' ὅ,τι ποιῆσαι χρὴ πρὸς αὐτὸν, εἰδέναι, ἀλλ' ὅσοι τι καὶ κατώρθωσαν, ἐκ συντυχίας μᾶλλον ἢ γνώμης τυχεῖν αὐτοῦ.

Τοιούτῳ μὲν τότε αὐτοκράτορι οἱ Ῥωμαῖοι B παρεδόθησαν· ὥστε τὰ Τιβερίου ἔργα, καίπερ χαλεπώτατα δόξαντα γεγονέναι, τοσοῦτον παρὰ τὰ τοῦ Γαΐου, ὅσον τὰ τοῦ Αὐγούστου πρὸς ἐκεῖνα, παρενεγκεῖν. Τιβέριος μὲν γὰρ, αὐτός τε ἦρχε, καὶ ὑπηρέταις τοῖς ἄλλοις πρός γε τὸ αὐτοῦ βούλημα ἐχρῆτο· Γάϊος δὲ ἤρχετο μὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἁρματηλατούντων καὶ ὑπὸ τῶν ὁπλομαχούντων· ἐδούλευε δὲ καὶ τοῖς ὀρχησταῖς καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ τὴν σκηνὴν ἔχουσι. τὸν γοῦν Ἀπελλῆν, τὸν εὐδοκιμώτατον τῶν τότε τραγῳδῶν, καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ C συνόντα οἱ ἀεὶ εἶχε· κἀκ τούτου χωρὶς μὲν αὐτὸς, χωρὶς δὲ ἐκεῖνοι, πάνθ' ὅσα ἄνθρωποι τοιοῦτοι δυνηθέντες τι τολμήσαιεν, ἐπ' ἐξουσίας 441 ἐποίουν. καὶ γὰρ τἆλλα ἐς τὴν ἐπιτήδευσιν αὐτῶν φέροντα, αὐτός τε πολυτελέστατα ἐπὶ πάσῃ προφάσει καὶ διετίθει καὶ καθίστατο, καὶ τοὺς στρατηγοὺς τούς τε ὑπάτους ποιεῖν ἠνάγκαζεν· ὥστε καθ' ἑκάστην ὀλίγου ἡμέραν πάντως τι τοιοῦτον ἄγεσθαι. καὶ αὐτῶν τὰ μὲν πρῶτα θεα- D τὴς καὶ ἀκροατὴς ἐγίγνετο, συνεσπούδαζέ τε τισὶ καὶ ἀντεσπούδαζεν, ὥσπερ τις ἐκ τοῦ ὁμίλου ὤν· (καὶ ποτὲ δυσκολάνας τι τοῖς ἀντικαθεστηκόσιν, οὐκ ἀπήντησεν ἐπὶ τὴν θέαν) προϊόντος δὲ δὴ τοῦ χρόνου, καὶ ἐς ζήλωμα καὶ ἐς ἀγώνισμα πολλῶν προῆλθεν· ἅρματά τε γὰρ ἤλασε, καὶ ἐμονομάχησεν· ὀρχήσει τε ἐχρήσατο, καὶ τραγῳδίαν ὑπεκρίνατο. καὶ ταῦτα μέν που ἀεὶ ἐποίει· ἅπαξ δὲ ποτὲ τοὺς πρώτους τῆς γερουσίας σπουδῇ νυκτὸς, ὡς καὶ ἐπ' ἀναγκαῖόν τι βού- E λευμα μεταπεμψάμενος, ὠρχήσατο.

Ἐν μὲν οὖν τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἐν ᾧ ὅ,τε Τιβέριος ἐτελεύτησε, καὶ αὐτὸς ἐς τὴν ἡγεμονίαν αὐτικατέστη, πρῶτον μὲν τοὺς βουλευτὰς, παρόντων ἐν τῷ συνεδρίῳ καὶ ἱππέων, τοῦ τε δήμου τινῶν, πολλὰ ἐκολάκευσε· τήν τε ἀρχὴν κοινώσειν σφίσι, καὶ πάνθ' ὅσα ἂν καὶ ἐκείνοις ἀρέσῃ ποιήσειν ὑπέσχετο·

A καὶ υἱὸς καὶ τρόφιμος αὐτῶν λέγων εἶναι. ἦγε δὲ πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος, ἡμερῶν τεσσάρων καὶ μηνῶν πέντε ἐπιδέων. ἔπειτα τοὺς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντας ἀπέλυσεν· ὧν εἷς ἦν Κύϊντος Πομπώνιος, ἑπτὰ ὅλοις ἔτεσιν ἐν τῷ οἰκήματι μεθ' ὑπατείαν κακωθείς· τά τε ἐγκλήματα τῆς ἀσεβείας (οἷσπερ καὶ τὰ μάλιστα πονουμένους σφᾶς ἑώρα) κατέλυσε, καὶ τὰ γράμματα τὰ περὶ αὐτῶν ὅσα ὁ Τιβέριος κατελελοίπει, συννήσας (ὥς γε ἐσκήπτετο) κατέκαυσεν εἰπὼν ὅτι, τοῦτ' ἐποίησα, ἵνα μηδ' ἂν πάνυ ἐθελήσω ποτὲ διά τε τὴν μητέρα καὶ διὰ τοὺς ἀδελφοὺς μνησικακῆσαί τινι, δυνηθῶ αὐτὸν τιμωρήσασθαι. B Ἐπαινούμενός τε ἐπὶ τούτοις, ἐπειδὴ ἠλπίζετο πάντως μᾶλλον ἀληθεύσειν, ἅτε μηδὲν διπλοῦν ὑπὸ τῆς νεότητος ἢ φρονεῖν ἢ λέγειν δύνασθαι νομιζόμενος, προσεπηύξησε τὰς ἐλπίδας αὐτῶν· τά τε Κρόνια ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἑορτάζεσθαι κελεύσας, καὶ ὀβολὸν παρ' ἑκάστου τῶν τὸ σιτηρέσιον φερόντων, ἀντὶ τῆς C δραχμῆς, ἣν ἐς εἰκόνων ποίησιν ἐδίδοσαν αὐτῷ, λαβών. ἐψηφίσθη μὲν οὖν καὶ παραχρῆμα αὐτὸν ὑπατεῦσαι, καταλυθέντων τοῦ τε Πρόκλου καὶ τοῦ Νιγρίνου τῶν τότε ἀρχόντων, καὶ μετὰ τοῦτο κατ' ἔτος ὑπατεύειν. οὐ μὴν καὶ προσεδέξατο αὐτά, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι τὸν ἑξάμηνον, ἐς ὃν ἀπεδεδείχατο, διῆρξαν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ὑπάτευσε, τὸν Κλαύδιον τὸν θεῖον προσλαβών. ὅσπερ γὰρ ἔν τε τοῖς ἱππεῦσι μέχρι τότε ἐξεταζόμενος, καὶ πρεσβευτὴς D πρὸς τὸν Γάιον, μετὰ τὸν τοῦ Τιβερίου θάνατον, ὑπὸ τῆς ἱππάδος πεμφθείς, τότε πρῶτον, καίπερ ἓξ καὶ τεσσαράκοντα ἔτη βεβιωκώς, καὶ ὑπάτευσεν ἅμα καὶ ἐβούλευσεν. ὁ δ' οὖν Γάιος ταῦτά τε ἐπιεικῶς ποιῆσαι ἔδοξε, καὶ ταῦτα, ἐπιβὰς τῆς ὑπατείας, ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐδημηγόρησε, τοῦ τε Τιβερίου καθ' ἕκαστον ὧν ᾐτιάζετο κατατρέχων, καὶ περὶ ἑαυτοῦ πολλὰ ἐπαγγελλόμενος· ὥστε τὴν γερουσίαν, E φοβηθεῖσαν μὴ μεταβάλληται, δόγμα ποιῆσαι, κατ' ἔτος αὐτὰ ἀναγινώσκεσθαι. ἐκ δὲ τούτου τὸ ἡρῷον τὸ τοῦ Αὐγούστου ὡσίωσε, τὴν ἐπινίκιον στολὴν ἐνδύς· καὶ οἵ τε εὐγενέστατοι παῖδες, ὅσοι γε καὶ ἀμφιθαλεῖς ἦσαν, μετὰ παρθένων ὁμοίων τὸν ὕμνον ᾖσαν, καὶ ἡ βουλὴ σὺν ταῖς γαμεταῖς σφῶν, ὅ, τε δῆμος εἱστιάθη, θέαι τε παντοδαπαὶ ἐγίγνοντο.

filiúmque se, & alumnum eorum dictitans. Agebat tum ætatis annũ vigesimumquintum, quinque adhuc ad eum explendum mensibus & diebus quatuor indigens: deinde eos qui in carcere erant dimisit, inter quos fuit Q. Pomponius, septem totos annos à consulatu suo ibi miserè habitus: actiones læsæ maiestatis, quibus vrbem maximè vexari videbat, sustulit: libellósque de iis à Tiberio relictos, congestos exussit, vt quidem præ se ferebat: addens eò id à se factum vt ne si omnino quidem vellet propter matrem aut fratres quenquam vlcisci, id posset. Ob hæc laudatus, quia spes erat vera hæc eum promittere, neque posse per ætatem suam aliud sentire quàm dicere, auxit spes hominum, iussítque Saturnalia per quinque dies agi: accepítque ab omnibus iis quibus frumentum ex publico dabatur, obolum pro eo denario quem ad imagines ei faciendas conferebant. Confestim ei consulatus, abrogatus Proclo & Nigrino, decretus est, vtque eum deinceps quotannis gereret: neque verò ea recepit, sed quum sex mensibus ii (ad hoc enim tempus consulatum acceperant) consules fuissent, ipse deinde consulatum iniit, collega adsumpto Claudio patruo. Is Claudius ad id vsque tempus in equestri ordine vixerat, & ab eo missus legatus ad Caium post mortem Tiberii, tunc primùm, annos iam natus quadragintasex, senator vnà consúlque factus est. Bene hæc egisse Caius creditus, initio consulatus eam ad senatum habuit orationem, singula Tiberii vitia perstringendo, & multa de se pollicẽdo, vt senatus veritus ne mutaretur, senatusconsulto facto iusserit quotannis eam recitari. Deinde Caius habitu triumphali templum Augusti dedicauit, nobilissimis pueris ætate florentibus cum virginibus eiusdem ordinis hymnum canentibus: epulúmque senatoribus, & earum vxoribus, ac populo datum, variáque spectacula edita.

Q. Pomponius.

Saturnalia.

Cõsulatus Caij & Claudij Cæsarum.

ANNO V.C. 790.

Claudius.

Augusti templũ dedicatum.

Nam & omnis generis musica introducta, & equi certauerunt duabus diebus, priore vicies, posteriore (natalis enim erat Caii) vicies quater: ea fuit dies pridie cal. Septembris. Idque posthac etiam quoties voluit, Caius fecit, quum antè tantùm duodecies certaretur. Vrsæ quoque tum CCCC, ac totidem aliæ feræ Africæ sunt interfectæ. Patricii pueri Troiam luserunt: sex equis tractus est currus triumphalis quo Caius vehebatur: nunquam antè vsitatum. Ipse autem metas aurigis non constituit, sed præsidés cum sororibus & collegis in sacerdotio Augustali spectauit. Ac ne qua vlli excusatio esset non veniédi in theatrum, (nam ægerrimè id ferebat si quis abesset, aut spectaculo nondum finito discederet) iustitium indixit, luctus inhibuit, ita vt liceret viduis nubere intra constitutum quódam tempus, siquidem non essent prægnantes: interdixit etiam id, quod aliàs receptum erat, vt obuii in viis imperatorem salutarent, quo nimirum facilius ad theatrum iri posset. Permisit etiam vt qui vellent discalceati spectarét, deductum ab antiquo more, quo iudicia etiam ita æstate obire dabatur: atque ipse etiam Augustus sæpe ludis æstiuis ita interfuerat: à Tiberio omissum. Tunc etiam primùm senatoribus ne nudis asseribus insiderent, puluinaria subdita, vsúsque pileorum Thessalicorum concessus in theatris, ne solis ardore laborarent: qui sicubi esset vehementior, diribitorio pro theatro vsi sunt. Hæc in cósulatu egit Caius, quem gessit duos menses, ac dies XII, reliquam semestris temporis partem iis qui iam antè ad id designati fuerant, tradidit.

Pòst morbo cóflictatus morté euasit: at Tiberiú, qui iam ex ephebis excesserat, ac princeps iuuentutis creatus fuerat, quémque adoptauerat, etiam, interfecit eo cri-

Tiberius Drusi F. Ti. N. à Caio occisus.

A τά τε γὰρ τῆς μουσικῆς ἐχόμενα ἐσήχθη, καὶ ἵπποι δύο ἡμέρας ἠγωνίσαντο, τῇ μὲν προτέρᾳ εἰκοσάκις, τῇ δ' ὑστέρᾳ καὶ τετράκις, διὰ τὸ τὰ γενέθλια αὐτοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶναι, ἣ γὰρ ἡ τελευταία τοῦ Αὐγούστου. καὶ τοῦτο μὲν καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν, ὥς που καὶ ἔδοξεν αὐτῷ, ἐποίησε. πρότερον γὰρ οὐ πλείω τῶν δώδεκα ἄθλων ἐτίθετο· τότε δὲ καὶ 442
ἄρκτους τετρακοσίας μεθ' ἑτέρων Λιβυκῶν θηρίων ἴσων ἀπέκτεινε. καὶ οἵ τε εὐγενεῖς παῖ-
B δες τὴν Τροίαν ἵππευσαν, καὶ τὸ ἅρμα τὸ πομπικὸν ἐφ' οὗ ἤχθη, ἓξ ἵπποι εἵλκυσαν· ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει. οὐ μέντοι καὶ αὐτὸς τοῖς ἡνιόχοις ἀπεσήμηνεν, ἀλλ' ἐκ προέδρας μετά τε τῶν ἀδελφῶν καὶ μετὰ τῶν συνιερέων τῶν Αὐγουστείων συνεθεάσατο. ὅπως τε μηδεμία τινὶ τοῦ μὴ συμφοιτᾶν ἐς τὰ θέατρα πρόφασις εἴη (καὶ γὰρ ἤχαλλε δεινῶς εἴ τις αὐτῶν ἀπελείπετο, ἢ ἐκ μεσούσης τῆς θέας ἐξανίστατο) τάς τε δί-
C κας ἁπάσας ἀνεβάλετο, καὶ τὰ πένθη πάντα ἐπέσχεν· ὥστε καὶ ταῖς γυναιξὶ ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἐστερημέναις γαμεῖσθαι, καὶ πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου (ἄν γε μὴ ἐν γαστρὶ ἔχωσιν) ἐξεῖναι. καὶ ἵνα μετὰ ῥαστώνης βαδίζοιεν, καὶ μὴ πράγματα ἔχοιεν ἀσπαζόμενοί τινες αὐτὸν (πρότερον γὰρ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς τὸν αὐτοκράτορα οἱ συντυγχάνοντές οἱ προσηγόρευον) ἀπεῖπε μηδένα ἔτι τοῦτο ποιεῖν· καὶ ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεᾶσθαι· νομι-
D ζόμενον μέν που ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου καὶ δικάζειν τινὰς ἐν τῷ θέρει οὕτως, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ταῖς θεριναῖς πανηγύρεσι γιγνόμενον, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου. τά τε προσκεφάλαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν τῶν σανίδων καθίζωνται, πρῶτον τότε ὑπετέθη· καὶ πίλοις σφίσι τὸν Θετταλικὸν τρόπον ἐς τὰ θέατρα φορεῖν, ἵνα μὴ τῇ ἡλιώσει ταλαιπωρῶνται, ἐπετράπη. καὶ εἴ γέ ποτε ἐς ὑπερβο-
E λὴν ἐπέφλεξε, τῷ διριβιτωρίῳ ἀντὶ τοῦ θεάτρου ἰκριωθέντι ἐχρῶντο. ταῦθ' οὕτως ἐν τῇ ὑπατείᾳ ἔπραξε, δύο τε μησὶ καὶ ἡμέραις δώδεκα αὐτὴν ἄρξας. τὸν γὰρ λοιπὸν τῆς ἑξαμήνου χρόνον τοῖς προαποδεδειγμένοις ἐς αὐτὴν ἀπέδωκε.

Μετὰ δὲ τοῦτο νοσήσας, αὐτὸς μὲν οὐκ ἀπέθανε, τὸν δὲ δὴ Τιβέριον, καίπερ ἔς τε τοὺς ἐφήβους ἐγγραφέντα, καὶ τῆς νεότητος προκριθέντα, καὶ τέλος ἐσποιηθέντα, διεχρήσατο·

A ἔγκλημα αὐτῷ ἐπαγαγών, ὡς καὶ τελευτῆσαι αὐτὸν καὶ εὐξαμένῳ καὶ προσδοκήσαντι. ἀφ' οὗ καὶ ἄλλους γε συχνοὺς ἐφόνευσεν. ὁ γὰρ Ἀντιόχῳ τε τῷ Ἀντιόχου τὴν Κομμαγηνήν, ἣν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἔσχε, καὶ προσέτι καὶ τὰ παραθαλάσσια τῆς Κιλικίας δούς, καὶ Ἀγρίππαν τὸν τοῦ Ἡρώδου ἔγγονον λύσας τε (ὑπὸ γὰρ τοῦ Τιβερίου ἐδέδετο) καὶ τῇ τοῦ πάππου ἀρχῇ προστάξας, τὸν ἀδελφὸν ἢ καὶ τὸν υἱὸν οὐχ ὅτι τῶν πατρῴων ἀπεστέρησεν, ἀλλὰ καὶ κατέσφαξε· καὶ οὐδὲ ἐπέστειλέ τι B περὶ αὐτοῦ τῇ βουλῇ. ὅπερ που καὶ ἐπ' ἄλλων μετὰ τοῦτο πολλῶν ἐποίησεν. ἐκεῖνος μὲν οὖν, ὡς καὶ τῇ ἀρρωστίᾳ αὐτοῦ ἐφεδρεύσας, ἀπώλετο· Πούπλιος δὲ Ἀφράνιος Ποτῖτος, δημότης τε ὤν, καὶ ὑπὸ μωρᾶς κολακείας οὐ μόνον ἐθελοντής, ἀλλὰ καὶ ἔνορκος, ἄν γε ὁ Γάϊος σωθῇ, τελευτήσειν ὑποσχόμενος· Ἀτάνιός τε τις Σεκοῦνδος, ἱππεύς τε ὢν καὶ μονομαχήσειν ἐπαγγειλάμενος· ἀντὶ τῶν χρημάτων ἃ ἤλπιζον παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ἀντίψυχοί οἱ ἀποθανεῖν ἐθελήσαντες, λήψεσθαι, ἀποδοῦναι C τὴν ὑπόσχεσιν ἠναγκάσθησαν, ἵνα μὴ ἐπιορκήσωσι. καὶ τούτοις μὲν αὕτη αἰτία τοῦ θανάτου ἐγένετο. ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μάρκος Σιλανός, οὔθ' ὑποσχόμενός τι, οὔτε κατομόσας, ὅμως ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ὑπό τε τῆς ἀρετῆς καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν, καὶ διὰ τοῦτο περιυβρίζετο, ἑαυτὸν κατεχρήσατο. ὁ μὲν γὰρ Τιβέριος οὕτως αὐτὸν ἐτίμησεν, ὥστε μήτε ἔκκλητον ποτὲ ἀπ' αὐτοῦ δικάσαι ἐθελῆσαι, ἀλλ' ἐκείνῳ πάντα αὖθις τὰ τοιαῦτα D ἐγχειρίσαι. ὁ δὲ δὴ Γάϊος τά τε ἄλλα ἰσχυρῶς προεπηλάκιζε, καίτοι οὕτω καλῶς περὶ αὐ-
443 τοῦ φρονῶν ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν· καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἐπιψηφίζηται (ἐν ᾧ που καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸ ἀξίωμα ὑφ' ἁπάντων τῶν ὑπάτων ἐτιμᾶτο) κατέλυσε τὸ πρῶτον ἕνα τῶν ὑπατευκότων, ἢ δεύτερον, πρὸς τὸ τοῖς τὴν γνώμην ἐπάγουσι δοκοῦν, ψηφίζεσθαι· καὶ E κατεστήσατο ἐκ τοῦ ἴσου τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκείνους ἐν τῇ τάξει τῆς ἀρχῆς ἣν ἦρξαν ἀποφαίνεσθαι. τήν τε θυγατέρα αὐτοῦ ἐκβαλών, ἔγημε Κορνηλίαν Ὀρεστίναν, ἣν ἥρπασεν ἐν αὐτοῖς τοῖς γάμοις, οὓς τῷ ἐγγεγυημένῳ αὐτὴν

mine oneratum, quòd mortem ipsius optasset ac sperasset: eodémque prætextu multos etiam alios vita spoliauit. Qui enim Antiocho Antiochi filio Commagenen paternum regnum adiectis Ciliciæ maritimis dabat, qui Agrippam Herodis nepotem vinculis, quæ ei à Tiberio fuerant indita, liberabat, & aui principatum ei reddebat, idem fratrem, imò verò filium suum nō modò paternis bonis, sed vita etiã priuauit: ne consulto per literas quidem senatu. idémque cum aliis multis egit. Atque ita Tiberius, quòd insidiatus esset Caio per occasionem morbi, cæsus fuit. Sed P. Afranius Potitus, plebeius homo, qui stulta adulatione inductus, nō modò volens, sed iureiurando etiã sese obstrinxerat vita cessurum, si Caius reualuisset: Ataniúsque Secundus eques, qui promiserat se depugnaturum gladiatoriis ludis, salute Caio reddita: vterque spe pecuniæ à Caio accipiendæ, vitam suam pro eius anima se daturum pollicitus, coacti sunt promissum persoluere, ne periurii se alligarēt. At socer Caii M. Silanus, neque receperat quicquam in se, neque iurauerat, tamen molestus ei propter virtutem & adfinitatem, idcóque ludibrio habitus, manus sibi intulit. Hunc in tanto honore Tiberius habuerat, vt nunquam ferre sententiam de causa in qua facta ab eo fuisset prouocatio, voluerit: verùm ei omnes huiusmodi causas remiserit. Caius verò cùm aliis magnis eum contumeliis affecerat (quanquam tam bene de eo sentiēs, vt auream pecudem vocaret) tum ne primus sententiam diceret (qui ei honos ab omnibus consulibus propter ætatem & dignationem habebatur) antiquauit eam consuetudinem, qua is qui de re aliqua ad senatum retulisset, sententiam aliquem consularem primo aut secundo loco, vt visum ei fuisset, rogabat: instituítque vt consulares æquo iure cum reliquis secūdum ordinem magistratus sui censerent. Filia quoq; eius eiecta, Corneliam Orestillam, sponso C. Calpurnio Pisoni ex ipsis nuptiis (in-

Antiochus Agrippa Herodis nepos.

P. Afranij Potiti, & Atanij interitus.

M. Silanus socer Caij vitam morte voluntaria mutat.

Consularibus dignitas sua adempta.

Caij secunda vxor Cornelia Orestilla.

tererat enim) ereptam duxit: verùm ante exitum secundi mensis, eam ad Pisonem relegauit: quòd coiissent medio tempore: Pisoni concessit vt secum decẽ seruos abduceret: quúmq; is plures peteret, liberũ fecit vt haberet quot vellet, addito totidẽ ei milites adfuturos.

C. Pisonis & Orestillæ exilium.

ANNO V.C. 791.

Anno insequenti consules ex his qui designati fuerant, facti sunt M. Aquilius Iulianus, & P. Nonius Asprenas: atque hi quidem in acta Tiberii non iurauere, ideóque ea irrita habita sunt (neque enim vllus imperator ea recenset, quum in sua acta iuratur) verùm de Augusto & Caio reliqua pro more facta, iuratúmque ab omnibus, Caium se eiúsque sorores seipsis & liberis suis antehabituros, votáque pro iis omnibus concepta. Prima anni die Machaon quidam seruus ad puluinar Iouis Capitolini adscendit, multáque & dira vaticinatus, catellum quem secum intulerat, ac pòst se ipsum, iugulauit.

Tiberij acta rescinduntur.

Machaonis prædictiones.

Caius autem hæc egregiè & laude digna fecit. Rationes publicarum pecuniarum iam inde à secessione Tiberii non vulgatas, exemplo Augusti omnes conscripsit & edidit: incẽdium auxilio militum restinxit, damnúmque passis opitulatus est: quum ordo equestris diminutus esset, ex omni suo etiã extra Italiam imperio multos affinitatibus & opibus auctos primores in eum allegit, quibusdámque eorum vsum vestis senatoriæ, antequam magistratum vllum gessissent, quo in senatum aditus paratur, concessit, vt spem senatoriæ dignitatis haberent adipiscendæ. antè id solis patriciis permissum. comitia quoque populo plebíque reddidit, abrogatis Tiberii ea de re constitutionibus: tributum centesimarum sustulit: ludis gymnicis tesseras proiecit in vulgus, quas qui arripuissent, eos multis donis affecit. Fuêre hæc grata hominibus deterioribus: at prudẽtibus dolorem attulerunt, cogitantibus si rursus in multitudinis potestate magistratus fierẽt, absumptísque iis quæ essent ærario pecuniis, etiam pensiones peculiares cessarent, multa mala euentura.

Caii laudabilia facta.

Comitia populo reddita.

Centesimæ sublatæ.

Tesseræ proiectæ.

A Γαΐῳ Καλπουρνίῳ Πείσωνι συνεώρταζε. πρὶν δὲ δύο μῆνας ἐξήκειν, ἀμφοτέρους σφᾶς, ὡς καὶ συγγιγνομένους ἀλλήλοις, ἐξώρισε· καὶ τῷ γε Πείσωνι δέκα δούλους ἐπαγαγέσθαι ἐπιτρέψας, εἶτ' ἐπὶ πλείονας ᾐτήσατο, ἀφῆκεν ὅσοις ἂν ἐθελήσῃ χρήσασθαι, εἰπὼν ὅτι, καὶ στρατιῶται τοσοῦτοί σοι συνέσονται.

Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει ὕπατοι Μάρκος τε Ἰουλιανὸς καὶ Πούπλιος Νώνιος ἐκ τῶν προαποδεδειγμένων ἐγένοντο· καὶ οἱ ὅρκοι περὶ μὲν τῶν ὑπὸ τοῦ
B Τιβερίου πραχθέντων οὐκ ἐπήχθησαν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδενὶ γίγνονται. (οὐ γάρ ἐστιν ὅστις αὐτοῦ ἐν τοῖς αὐταρχήσασιν ἐς τὴν τῆς οἰκίας νόμισιν καταλέγεται.) περὶ δὲ δὴ τοῦ Αὐγούστου τοῦ τε Γαΐου τά τε ἄλλα ὥσπερ εἴθιστο, καὶ ὅτι καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων καὶ ἐκεῖνον καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ προτιμήσουσιν ὤμοσαν· καὶ τάς γε εὐχὰς ὑπὲρ πάντων αὐτῶν ὁμοίως ἐποιήσαντο. ἐν δ' οὖν τῇ νουμηνίᾳ αὐτῇ Μαχάων τις δοῦλος ἐπί τε τὴν κλίνην τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίου ἐπαναβὰς, κἀνταῦθεν
C πολλὰ ἀπομαντευσάμενος καὶ δεινά, κυνίδιόν τε τι ὃ ἐσεκεκομίκει ἀπέκτεινε, καὶ ἑαυτὸν ἔσφαξε.

Γάιος δὲ καλὰ μὲν ἐπαίνου τε ἄξια τάδε ἔπραξε. τούς τε λογισμοὺς τῶν δημοσίων χρημάτων μὴ ἐκτεθειμένους ἐν τῷ χρόνῳ ἐν ᾧ ὁ Τιβέριος ἐξεδήμησε, πάντας κατὰ τὸν Αὔγουστον προσέγραψε· καὶ ἐμπρησμόν τινα μετὰ τῶν στρατιωτῶν κατασβέσας, ἐπήρκεσε τοῖς ζημιωθεῖσι. τοῦ τε τέλους τοῦ τῶν ἱππέων ὀλιγανδροῦντος, τοὺς πρώτους ἐξ ἁπάσης καὶ τῆς ἔξω ἀρχῆς γένει τε καὶ περιουσίαις μεταπεμψάμενος κατελέξατο· καί τισιν αὐτῶν καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ βουλευτικῇ,
D καὶ πρὶν ἄρξαι τινὰ ἀρχὴν δι' ἧς ἐς τὴν γερουσίαν ἐσερχόμεθα, χρῆσθαί τι ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι ἔδωκε. πρότερον γὰρ μόνοις (ὡς ἔοικε) πως τοῖς ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ φύλου γεγεννημένοις τοῦτο ποιεῖν ἐξῆν. ταῦτα μὲν δὴ πᾶσιν ἤρεσεν, ὅτι τὰς ἀρχαιρεσίας τῷ τε δήμῳ καὶ τῷ πλήθει ἀπέδωκε, λύσας ὅσα περὶ αὐτῶν ὁ Τιβέριος ἐτετάχει, καὶ τὸ τέλος τὸ τῆς ἑκατοστῆς κατέλυσε. γυμνικόν τε τινὰ ἀγῶνα ποιήσας, δι-
E έρριψε σύμβολα, καὶ ἐξ αὐτῶν πλεῖστα τοῖς ἁρπάσασιν αὐτὰ διέδωκε. καὶ τῷ μὲν φαύλῳ ἐχαρίσατο, τοὺς δὲ ἔμφρονας ἐλύπησε, λογισαμένους ὅτι κἂν ἐπὶ τοῖς πολλοῖς αἱ ἀρχαὶ αὖθις γένωνται, καὶ τὰ ὄντα ἐξαναλωθῇ, αἵ τε ἰδιωτικαὶ πρόσοδοι παυσθῶσι, πολλὰ καὶ δεινὰ συμβήσεται.

A Ἐπ' αἰτίᾳ δὲ δὴ πρὸς πάντων ὁμοίως τάδε ἐξειργάσατο. πλείστους ὅσους ὁπλομαχῆσαι ἐποίησε. καὶ γὰρ καὶ καθ' ἕνα καὶ ἀθρόους, ἐν παρατάξει καθάπερ τινὶ, ἀγωνίσασθαι σφᾶς ἠνάγκασε, παρὰ τῆς βουλῆς δὴ τοῦτο αἰτήσας. ὁ δὲ καὶ ἔξω τοῦ νενομοθετημένου πάνθ' ὅσα βούλοιτο δρᾶσαι, καὶ ἀποκτεῖναι τῶν τε ἄλλων πολλοὺς, καὶ τῶν ἱππέων ἓξ καὶ εἴκοσι, τοὺς μὲν, τὰς οὐσίας κατεδεδηδοκότας, τοὺς δὲ, καὶ ἄλλως ὁπλομαχίαν ἠσκηκότας. ἦν δὲ οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων οὕτω τι δεινὸν B (καίπερ δεινὸν ὂν) ἀλλ' ὅτι τοῖς τε φόνοις αὐτῶν ὑπερέχαιρε, καὶ τῆς τοῦ αἵματος θέας ἀπλήστως εἶχεν. ὑπὸ δὲ δὴ τῆς αὐτῆς ὠμότητος, ἐπιλειπόντων ποτὲ τῶν τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης διδομένων, ἐκέλευσεν ἐκ τοῦ ὄχλου τοῦ τοῖς ἰκρίοις προσεστηκότος συναρπασθῆναί τε τινὰς καὶ παραβληθῆναι σφίσι. καὶ ὅπως γε μήτε ἐπιβοήσασθαι μήτε αἰτιάσασθαί τι δυνηθῶσι, τὰς γλώσσας αὐτῶν προαπέτεμε. τῶν τε ἱππέων τινὰ τῶν ἐπιφανῶν C μονομαχῆσαί τε, ὡς καὶ ὑβρίσαντα τὴν μητέρα αὐτοῦ τὴν Ἀγριππῖναν, ἠνάγκασε, καὶ νικήσαντα κατηγόροις παρέδωκε, καὶ ἀπέσφαξε. τόν τε πατέρα αὐτοῦ, μηδὲν ἀδικήσαντα, ἔς τε γαλεάγραν, ὥσπερ καὶ ἄλλους συχνοὺς, καθεῖρξε, κἀνταῦθα διέφθειρεν. ἐποίησε δὲ τοὺς ἀγῶνας τούτους τὰ μὲν πρῶτα ἐν τοῖς Σεπτοῖς, πᾶν τὸ χωρίον ἐκεῖνο διορύξας καὶ ὕδατος πληρώσας, ἵνα μίαν ναῦν ἐσαγάγῃ· ἔπειτα δὲ καὶ ἑτέρωθι, πλεῖστά τε καὶ μέ- D γιστα οἰκοδομήματα καθελὼν, καὶ ἰκρία πηξάμενος. τὸ γὰρ τοῦ Ταύρου θέατρον ὑπερεφρόνησε. τούτων τε οὖν ἕνεκα καὶ διὰ τὰς δαπάνας καὶ διὰ τοὺς φόνους αἰτίαν εἶχε, καὶ ὅτι τὸν Μάκρωνα μετὰ τῆς Ἐννίας, μήτε τῆς ταύτης ἔρωτος, μήτε τῶν ἐκείνου εὐεργετημάτων, δι' ὧν τά τε ἄλλα καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ μόνῳ συγκατέπραξε, μνησθεὶς, ὥστε ἑκούσιον δὴ θανάτου ἀνάγκην, καίπερ καὶ τὴν Αἴγυ- E πτον οἱ προστάξας, καὶ ἐς αἰσχύνην, ἧς αὐτὸς τὸ πλεῖστον μετεῖχε, κατέστησε. προαγωγείας γὰρ ἔγκλημα αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγε. κἀκ τούτου καὶ ἕτεροι πολλοὶ μὲν, καταψηφισθέντες, οἱ δὲ καὶ πρὶν ἁλῶναι, ἐφονεύθησαν· πρόφασιν μὲν, διά τε τοὺς γονέας καὶ διὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τούς τε ἄλλους τοὺς δι' ἐκείνους ἀπολομένους· τὸ δ' ἀληθὲς, διὰ

Contrà hæc eius facta ab omnibus culpabantur. Gladiatoriam operam à plurimis poscebat, impetrato hoc à senatu, & non modò virum cum viro, sed quasi acie quoque eos confertim committebat. Liber à legibus omnia agebat ex animo suo, necabátque cùm alios multos, tùm vigintisex equites, qui partim suas facultates decoxerant, partim armis dimicârant: neque tam atrox visum id facinus propter numerum, quanquam esset sæuum, quàm quòd summam ex istis cædibus voluptatem cepit, sanguinis effusi spectaculo citra satietatem intentus. Eadem à crudelitate profectum est, quòd aliquádo deficientibus iis qui ad belluas damnabantur, iussit, ex turba quæ tabulis adstabat, quosdam abripi, & feris proiici, præcisis antè linguis, ne clamare aut accusare quicquam possent. Quẽdam illustrem equitem digladiari coegit, quasi in matrem ipsius Agrippinam eius iniuria extante, victorémque accusatoribus tradidit, & interfecit: patrem eius innoxium in cauea inclusum, vt permultos alios, interemit. Exhibuit autem spectacula ista primùm in Septis, effosso omni loco eo, & aqua repleto, vt vnã nauim introducere posset. pòst alibi etiam maxima ædificia demolitus, tabulata fixit, contempto Tauri amphitheatro. Hæc ei, & sumptus, cædésque vitio datę sunt: ídque præterea, quòd Macronem ac Enniã, neque amoris huius, neque illius beneficiorũ memor, quibus etiam ipsum imperiũ consecutus fuerat, ad mortem volũtariam adegit (quanquam AEgypto Macroni mandata) & ea infamia onerauit, cuius ipse maxima in parte futurus esset, obiecto nimirum eo crimine, quòd stuprorum conciliatores fuissent. Multi autem alii pars damnati, pars ante iudicium occidebantur, prætextu propter parentes & fratres Caii, ac eos qui propter hos periissent, re ipsa pro-

Caii mala facinora.

Crudelitas Caij.

Macro & Ennia ad mortem adacti à Caio.

pter diuitias. Erant enim exhausti iam thesauri, neque ei quicquam satis. Hi verò conuincebantur vel falsis testibus, vel literis, quas se prius cremasse Caius dixerat: aliis mortis causam morbus, quo priore anno Caius laborarat, sororisve Drusillæ obitus ferebat. nam præter alia id quoque supplicium inueniebat, si quis iis diebus conuiuio quenquam accepisset, aut salutasset, aut lauisset.

M. Lepidus.

Drusillæ maritus fuit M. Lepidus, cum quo mutui stupri consuetudo erat Caio, sed rem quoque frater cum ea habebat: tunc mortuā maritus laudauit, publicam sepulturam frater tribuit, ac prætoriani milites cum suo tribuno, ac seorsim equester ordo, seorsim patricii pueri Troiæ decursione circū tumulum eius obequitarunt. Decreta ei omnia quæ Liuiæ, ac insuper vt immortalis haberetur, aurea in curia effigies eius poneretur, vt in foro imago Veneris staturæ eius æqualis collocaretur, iisdémq; honoribus coleretur: peculiare fanū ei ædificaretur: eámque statuis sacris nō modò viri sed mulieres etiā venerarentur: vt mulieres eam iurarét, quoties aliquid sacramento confirmarent: vt natali eius die ludi Megalensium similes fierent, epulúmq; senatui & equitibus daretur. Itaque tunc Panthea vocata est, & diuinis honoribus per omnes vrbes culta. At Liuius Geminius senator, vidisse se eam in cœlū adscendentē, ac cum diis conuersantem iurauit, perniciē sibi liberísque, si vanū id asseruisset, imprecatus: vocatísque ad hoc testibus cùm aliis diis, tū ipsa Drusilla: ob id donatus est decies sestertiûm. Ii honores ei à fratre habiti, ludíq; qui tum erant edendi, neque eo tēpore, quasi nefas, neque postea facti. Omnes autē homines in culpam incurrebát, siue mœsti siue læti esse sentirentur. nā & lugere eam, quippe deam, & non lugere, nimirum hominem, vitio dabatur. Quid tum euenerit, ex hoc vno colligi potest, quòd quidam ob aquam calidam venditam impietatis reus factus, & à Caio trucidatus fuit.

Drusilla Caij soror, eius mors, honoréſque habiti, & cædes ob eam editæ.

Honores defunctæ Drusillæ tributi.

Panthea.

Liuius Geminius se Drusillam vidisse in cœlum ire adseuerat.

A τὰς οὐσίας. οἵ τε γὰρ θησαυροὶ ἐξανάλωντο, καὶ οὐδὲν αὐτῷ ἐξήρκει. ἠλέγχοντο δὲ καὶ ἐκ τῶν καταμαρτυρούντων σφῶν, καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων ἃ κατακεκαυκέναι ποτὲ ἔφη. καὶ ἑτέροις ἥ τε νόσος ἡ τῷ προτέρῳ ἔτει οἱ συμβᾶσα, καὶ ὁ τῆς Δρουσίλλης τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ θάνατος ἔφθειρε. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ εἴ τις εἱστίασεν ἢ ἠσπάσατό τινα, ἢ καὶ ἐλούσατο ἐν ταῖς ἡμέραις, ἐκολάζετο.

Τῇ δὲ Δρουσίλλῃ συνῴκει μὲν Μάρκος Λέπιδος, παιδικά τε ἅμα αὐτοῦ καὶ ἐραστὴς ὤν, B συνῆν δὲ καὶ ὁ Γάιος· καὶ αὐτὴν ἀποθανοῦσαν τότε ἐπῄνεσε μὲν ὁ ἀνήρ, δημοσίας δὲ ταφῆς ὁ ἀδελφὸς ἠξίωσε· καὶ οἵ τε δορυφόροι μετὰ τοῦ ἄρχοντος σφῶν, καὶ χωρὶς οἱ ἱππεῖς τὸ τέλος, οἵ τε εὐγενεῖς παῖδες τὴν Τροίαν περὶ τὸν τάφον αὐτῆς περιίππευσαν. καὶ οἱ τά τε ἄλλα ὅσα τῇ τε Λιουίᾳ ἐδέδοτο, ἐψηφίσθη, καὶ ἵνα ἀθανατισθῇ, καὶ εἰς τὸ βουλευτήριον χρυσῆ ἀνατεθῇ, καὶ ἐς τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ Ἀφροδίσιον ἄγαλμα αὐτῆς ἰσομέτρητον τῷ τῆς θεοῦ ἐπὶ C ταῖς ὁμοίαις τιμαῖς ἱερωθῇ· σηκός τε ἴδιος οἰκοδομηθῇ, καὶ ἱεραῖς εἰκόσιν οὐχ ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες γεραίρωσι). αἵ τε γυναῖκες αὐτήν, ὁσάκις ἂν μαρτυρῶσί τι, ὀμνύωσι, καὶ ἐν τοῖς γενεσίοις αὐτῆς ἑορτή τε ὁμοία τοῖς Μεγαλησίοις ἄγηται, καὶ ἡ γερουσία ἥ τε ἱππὰς ἑστιᾶται. τότε οὖν Πανθέα τε ὠνομάζετο, καὶ τιμῶν δαιμονίων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ἠξιοῦτο. Λιούιός τε τὶς Γεμίνιος βουλευτὴς ἔς τε τὸν οὐρανὸν αὐτὴν ἀναβαίνουσαν καὶ τοῖς θεοῖς συγ- D γιγνομένην ἑωρακέναι ὤμοσεν, ἐξώλειαν ἑαυτῷ καὶ τοῖς παισίν, εἰ ψεύδοιτο, ἐπαρασάμενος, τῇ τε τῶν ἄλλων θεῶν ἐπιμαρτυρίᾳ καὶ τῇ αὐτῆς ἐκείνης. ἐφ᾽ ᾧ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἔλαβε. τούτοις τε οὖν αὐτὴν ὁ Γάιος ἐτίμησε, καὶ τὰς πανηγύρεις τὰς τότε ὀφειλούσας γενέσθαι, μήτε ἐν τῷ νενομισμένῳ χρόνῳ, πλὴν τῆς ὁσίας ἕνεκα, μήτ᾽ αὖθίς ποτε E ποιηθῆναι. αἰτίαν τε πάντες ὁμοίως εἶχον, εἴθ᾽ ἥσθησαν ἐπί τινι, ὡς λυπούμενοι, εἴτε καὶ ὡς χαίροντες ἔπραξαν. ἢ γὰρ μὴ πενθεῖν αὐτήν, ὡς ἄνθρωπον, ἢ θρηνεῖν, ὡς θεόν, ἐνεκαλοῦντο. πάρεστι δὲ ἐξ ἑνὸς πάντα τὰ τότε γενόμενα τεκμήρασθαι· τὸν γὰρ πωλήσαντα θερμὸν ὕδωρ ἀπέκτεινεν, ὡς ἀσεβήσαντα.

445 Διαλιπὼν οὖν ὀλίγας ἡμέρας, ἔγημε Λολλίαν Παυλίναν, αὐτὸν τὸν ἄνδρα αὐτῆς Μέμμιον Ῥήγουλον ἐγγυῆσαί οἱ τὴν γυναῖκα ἀναγκάσας, μὴ καὶ ἀνέγγυον αὐτὴν παρὰ τοὺς νόμους λάβῃ. καὶ εὐθύς γε καὶ ἐκείνην ἐξήλασεν. ἐν δὲ τούτῳ, Σοαίμῳ μὲν τὴν τῶν Ἰτυραίων τῶν Ἀράβων, Κότυϊ δὲ τήν τε Ἀρμενίαν τὴν σμικροτέραν, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τῆς Ἀραβίας τινά, τῷ τε Ῥυμητάλκῃ τὰ τοῦ Κότυος, καὶ Πολέμωνι τῷ τοῦ Πολέμωνος υἱεῖ τὴν πατρῴαν ἀρχήν, ψηφισαμένης δὴ τῆς βουλῆς, ἐχαρίσατο· ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐν δίφρῳ μεταξὺ τῶν ὑπάτων καθεζόμενος, καὶ παραπετάσμασι σηρικοῖς, ὥς γέ τινές φασι, χρησάμενος. καὶ μετὰ τοῦτο πηλὸν πολὺν ἐν στενωπῷ τινι ἰδών, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐς τὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τοῦ Φλαβίου ἱμάτιον, ἀγορανομοῦντός τε τότε καὶ τῆς τῶν στενωπῶν καθαριότητος ἐπιμελουμένου, ἐμβληθῆναι. καὶ τοῦτο οὕτω πραχθέν, παραχρῆμα μὲν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ὤφθη· ὕστερον δὲ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, τὰ πράγματα τεταραγμένα καὶ πεφυρμένα παραλαβόντος τε καὶ καταστησαμένου, ἔδοξεν οὐκ ἀθεεὶ γεγονέναι, ἀλλ' ἄντικρυς αὐτῷ τὴν πόλιν ὁ Γάιος πρὸς ἐπανόρθωσιν ἐγκεχειρικέναι.

Μετὰ δὲ τοῦτο ὑπατεύσας αὖθις, τὸν μὲν τοῦ Διὸς ἱερέα ἐκώλυσεν ἐν τῷ συνεδρίῳ ὀμόσαι (ἰδίᾳ γὰρ καὶ τότε, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Τιβερίου, τὸν ὅρκον ἐποιοῦντο) αὐτὸς δὲ καὶ ἐνιστάμενος ἐς τὴν ἀρχήν, καὶ ἀπαλλαττόμενος ἀπ' αὐτῆς ἐξ ἴσου τοῖς ἄλλοις ἀπὸ τοῦ βήματος (ὃ δὴ καὶ μεῖζον τοῦ προτέρου ἐπεποίητο) ὤμοσε. τριάκοντα δὲ δὴ ἡμέρας ἦρξε, καίτοι Λουκίῳ Ἀπρωνίῳ τῷ συνάρχοντι ἓξ μῆνας ἐπιτρέψας· καὶ αὐτὸν Σαουίνιος Μάξιμος πολιαρχῶν διεδέξατο. καὶ ἔν τε ἐκείναις καὶ ἐν ταῖς ἔπειτα πολλοὶ μὲν τῶν πρώτων καταδικασθέντες (συχνοὶ γὰρ δὴ καὶ τῶν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου ἀφειμένων, δι' αὐτὰ ἐκεῖνα δι' ἃ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου ἐδέδεντο, ἐκολάσθησαν) πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων μονομαχήσαντες ἀπώλοντο. καὶ ἦν ἔξω τῶν φόνων οὐδέν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τῷ πλήθει ἔτι τι ἐχαρίζετο, ἀλλὰ καὶ πάνυ πρὸς πάντα ὅσα ἐβούλετο ἀντέπραττε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι πᾶσι τοῖς ἐπιθυμήμασιν αὐτοῦ ἀντέσπευδον· καὶ ἦν καὶ ἀκούειν καὶ ὁρᾶν οἷα ἂν ἐν τῷ τοιούτῳ ὁ μέν, ὀργιζόμενος, οἱ δέ, ἀνταγωνιζόμενοι, καὶ εἴποιεν καὶ πράξοιεν. οὐ μέντοι καὶ ἐξ ἴσου σφίσι τὸ πρᾶγμα ἐγίγνετο· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔξω τοῦ λαλεῖν, ἢ καὶ τοῖς σχήμασί τι προσενδείκνυσθαι, οὐδὲν ἐδύναντο· ὁ δὲ δὴ Γάιος συχνοὺς μὲν καὶ μεταξὺ θεωμένους κατασπῶν,

A Paucis interpositis diebus Caius Lolliam Paulinam duxit, coactoeius marito Memmio Regulo, vt eam sibi traderet, ne præter leges videlicet nō desponsam duceret: atque hanc quoque statim missam fecit. Interim Soæmo Arabum Ituræorum regnum, Cotyi Armeniam minorem, ac deinde nonnullas Arabiæ partes, Rhymetalci Cotyis ditionē, Polemoni Polemonis filio paternum imperiū ex senatuscōsulto videlicet tribuit. Ipse in foro pro tribunali in sella inter consules sedēs, cortinis sericis, vt quidam prodidêre, B vtebatur: ac quum fortè multum cœnum in angiportu quodam vidisset, iussit id in vestem Flauij Vespasiani, cui tum ædili purgandorum angiportuum cura incumbebat, coniici. Id sic actum, ad præsens obseruatum à nemine est: sed pòst quum Vespasianus res perturbatas suscepisset ac cōstituisset, visum fuit haud sine deûm voluntate actum C fuisse, sed Caiū ei propalam vrbem componendam dedisse.

Caius Lolliam Paulinam Regulo ademptā ducit.

Soæmus.

Cotys.

Rhymetalces.

Polemo.

Flauij Vespasiani ædilitas, omen.

Post hæc iterum consul, Iouis flaminem vetuit in curia iurare: (hi enim, vt sub Tiberio etiam, seorsim tum iuramentum inibant) ipse & occipiens magistratū, & deponens, itidem vt reliqui de tribunali, quod priore maius erat factum, iusiurandū dedit: gestóque per triginta dies magistratu, ac sex mensibus L. Apronio collegæ concessis, abiit con- D sulatu, successore Sabinio Maximo, tum præfecto vrbis. Hoc, & paulò inferiori tempore, multi procerum damnati, (multi enim etiam è carcere dimissi, ob hæc ipsa propter quæ à Tiberio in vincula coniecti fuerant, pœnas dederunt) multi alii gladiatoria dimicatione perierunt, neque præter cædes quicquam erat. Neque enim iam multitudini Caius quicquam gratificabatur,

ANNO V.C. 792.
II consulatus Caij.

L. Apronius consul.

Sabinius Maximus.

Cædes Caianæ.

Horum interpretationem habes initio pag. sequentis.

ſed omnibus eius cupiditatibus reſiſtebat, atque ipſi contrà omni eius voluntati refragabantur, erátque tum videre & audire ea quęis iratus, illi repugnantes loquerentur ac facerent, quanquam nulla ſimilitudine. nam præter verba, & geſtus quibus animum ſuum exprimeret, populus nihil poterat, quũ Caius multos inter ſpectandum arreptos, multos à theatro domum reuertentes apprehendens obtruncaret. Cauſa iræ potiſſima fuit, quòd negligentiùs ad ſpectacula conueniebāt, ſcilicet vexati eo, quòd aliâs alio tēpore quàm edixiſſet, ac ſæpe noctu etiam eò veniret, & quia non ſemper eoſdem quos ipſe, probabant, nõnnunquam etiam inuiſos ei. Id quoque ægerrimè tulit, quòd eum prædicātes, Iuuenem Auguſtum inclamaſſent: nō fortūnas ſuas laudari, quòd iuuenis id imperium obtineret, ſed reprehendi ſe, qui ea ætate tantum principatum gereret, exiſtimans. Minatus certè aliquando populo, optauit vnicam omnibus ceruicem. Etenim tum, eo exaſperato, vt ſolebat, plebs indignata ſpectacula negligebat, & in delatores ſe cõuertebat, magno eos cum clamore inquirens. Quare iratus Cæſar, nullo reſponſo, aliis ludorum mandata curatione, in Campaniam abiit. Reuerſus inde ad Druſillæ natalitia, effigiem eius elephantis impoſitam bigis in theatrum inuexit, ſpectaculum populo bidui gratuitò exhibuit: ac priore die præter equeſtria certamina, CCCC vrſæ ſunt necatæ, poſteriore totidē Africanæ feræ: etiam gymnicis certaminibus multis in locis exhibitis. epulúmque populo, ſenatoribus, & eorum vxoribus donum, datum.

Caius propter neglecta ſpectacula ſæuit.

Iuuenem ſe vocari Caius ægrè fert.

Vnam populo toti ceruicem Caius optat.

Druſillæ natalitia.

* * *

Has igitur, quaſi planè inops, cædes edebat. Inuenta ei etiam alia pecuniæ parandæ ratio. Gladiatores qui ſuperfuiſſent, conſulib. & prætoribus, non volentibus modò, ſed etiā inuitiſſimis coactis, in ludis, præſertim verò iis in quos ſors incidiſſet (reduxit enim morem antiquũ, vt duo prætores gladiatoriũ munus ſortirētur) pretio iniquiſſimo vēdidit, ipſe aſſidēs in foro, & auctionās.

Caius quibus rationibus pecuniam parauerit. Gladiatores venditi.

A συχνοὺς δὲ καὶ ἀπηλλαγμένους ἐκ τῶν θεάτρων συλλαμβάνων, ἀπώλλυεν. αἰτίαι δὲ ἐς τὰ μάλιστα τῆς ὀργῆς αὐτῷ ἐγίγνοντο, ὅτι τε μὴ σπουδῇ συνεφοίτων (ἄλλοτε γὰρ ἄλλῃ ὥρᾳ παρὰ τὰ προηγγελμένα ἀπαντῶντος αὐτοῦ, καὶ ποτὲ μὲν ἔτι νυκτὸς, ἀποκναιόμενοι ἐκακοῦντο) καὶ ὅτι μήτε ἀεὶ πάντας τοὺς ἀρέσκοντας αὐτῷ ἐπῄνουν, καὶ τινὰς καὶ τῶν ἐναντίων ἔστιν ὅτε ἐτίμων. καὶ προσέτι καὶ ἐπ' ἐκείνῳ δεινῶς ἠγανάκτει, ὅτι μεγαλύνοντες αὐτὸν ἐπεβόων, νεανίσκε ΑΥγουστε. οὐ γὰρ μακαρί- B ζεσθαι ὅτι νέος ὢν ἐμονάρχει, ἀλλ' ἐγκαλεῖσθαι ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ τηλικαύτην ἀρχὴν εἶχεν, ἡγεῖτο. καὶ ταῦτα μὲν ἀεὶ ἐποίει· καὶ ποτὲ πάντι τῷ δήμῳ ἀπειλῶν εἶπεν, εἴθε ἕνα αὐχένα εἴχετε. τότε δὲ ἐπειδὴ παρωξύνθη τι οἷα εἰώθει, δυσχεράναν τὸ πλῆθος τῆς τε θέας ἠμέλησε, καὶ ἐπὶ τοὺς συκοφαντοῦντας ἐτράπετο· καὶ αὖθις ἐπὶ πολὺ σφοδρῶς βοῶντες ἐζήτουν. καὶ ὃς ἀγανακτήσας, ἀπεκρίνατο μὲν σφίσιν οὐδὲν, προστάξας δὲ ἑτέροις τισὶ C τοὺς ἀγῶνας ποιεῖν, ἐς Καμπανίαν ἀπῆρε· καὶ μετὰ τοῦτο ἐπανελθὼν πρὸς τὰ τῆς Δρουσίλλης γενέσια, ἄγαλμά τε αὐτῆς ἐπ' ἐλεφάντων ἐν ἁρμαμάξῃ ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσ- 446 ήγαγε, καὶ θέαν τῷ δήμῳ προῖκα ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀπένειμε· καὶ αὐτῷ τῇ μὲν προτέρᾳ ἄρκτοι πρὸς ταῖς τῶν ἵππων ἁμίλλαις πεντακόσιοι ἐσφάγησαν, τῇ δ' ἑτέρᾳ Λιβυκὰ θηρία ἴσα ἀνηλώθη. καὶ παγκρατιασταὶ ἐν πολλοῖς ἅμα τόποις ἠγωνίσαντο. καὶ ὁ δῆμος D εἱστιάθη, τοῖς τε βουλευταῖς ταῖς τε γυναιξὶν αὐτῶν δωρεὰ ἐδόθη.

* * *

ταῦτά τε ἅμα, ὡς καὶ πάνυ πενόμενος, ἐφόνευε, καὶ τινὰ καὶ ἕτερον τοιόνδε χρηματισμὸν προσεπεξεῦρε. τοὺς γὰρ περιγενομένους τῶν μονομάχων, τοῖς τε ὑπάτοις καὶ τοῖς στρατηγοῖς, τοῖς τε ἄλλοις, οὐχ ὅτι τοῖς ἐθέλουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάνυ ἄκοντας βιαζόμενος ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις καὶ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, καὶ δὴ καὶ τοῖς ἐπ' αὐτὸ τοῦ- E το κληρουμένοις ὅτι μάλιστα (δύο γὰρ στρατηγοὺς ἐς τοὺς ὁπλομαχικοὺς ἀγῶνας, ὥσπερ ποτὲ ἐγίγνετο, λαγχάνειν ἐκέλευσεν) πάντως ἐπιτιμῶν ἀπεδίδοτο· αὐτός τε ἐπὶ τοῦ πρατηρίου καθεζόμενος, καὶ αὐτὸς ὑπερβάλλων.

πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοθεν ἀφικνούμενοι αὐτ' ἐωνοῦντο αὐτούς· καὶ μάλισθ' ὅτι ἐπέτρεψε τοῖς βουλομένοις καὶ παρὰ τὸν νόμον τῷ ἀριθμῷ τῶν μονομαχούντων χρῆσθαι, καὶ πολλάκις καὶ αὐτὸς ἐπεφοίτα σφίσιν. ὥσθ' οἱ μὲν, καὶ δεόμενοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ, χαριεῖσθαι αὐτῷ νομίζοντες, καὶ οἵ γε πλείους, ὅσοι ἐν δόξῃ περιουσίας ἦσαν, ἀναλῶσαί τι τῶν ὑπαρχόντων ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ, ὅπως πενέστεροι γενόμενοι περισωθῶσι, θέλοντες, μεγάλων αὐτοὺς χρημάτων ἠγόραζον. καίτοι τοῦτο ποιήσας, ἔπειτα τούς τε ἀρίστους καὶ τοὺς ἐνδοξοτάτους σφῶν φαρμάκῳ διέφθειρε. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων τῶν τε ἡνιόχων τῶν ἀντιστασιωτῶν ἐποίει. * * *

ἰσχυρῶς γὰρ τῷ τὴν βατραχίδα ἐνδύνοντι, καὶ διὰ τοῦτ' ἀπὸ τοῦ χρώματος τοῦ πρασίνῳ καλουμένῳ προσέκειτο· ὥστε καὶ νῦν ἔτι Γαϊανὸν ἀπ' αὐτοῦ τὸ χωρίον ἐν ᾧ τὰ ἅρματα ἤσκει καλεῖσθαι. καὶ ἕνα γε τῶν ἵππων ὃν Ἰγκίτατον ὠνόμαζε, καὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλει, χρυσᾶς τε αὐτῷ κριθὰς παρέβαλλε, καὶ οἶνον ἐν χρυσοῖς ἐκπώμασι προύπινε· τήν τε σωτηρίαν αὐτοῦ καὶ τὴν τύχην ὤμνυε, καὶ προσυπισχνεῖτο καὶ ὕπατον αὐτὸν ἀποδείξειν. καὶ πάντως ἂν καὶ τοῦτ' ἐπεποιήκει, εἰ πλείω χρόνον ἐζήκει. ἐς δ' οὖν τὸν πόρον τῶν χρημάτων πρότερον μὲν ἐψήφιστο ὅπως ὅσοι τινὰ τῷ Τιβερίῳ καταλιπεῖν ἐθελήσαντες περιῆσαν, τῷ Γαΐῳ αὐτὰ τελευτῶντες χαρίσωνται. ἵνα γὰρ μὴ καὶ παρὰ τοὺς νόμους καὶ κληρονομεῖν καὶ δωρήματα τοιαῦτα λαμβάνειν (ὅτι μήτε γυναῖκα πότε γε μήτε παῖδας εἶχε) δύνασθαι δοκῇ, δόγματι προσετέθη. ἐν δὲ τῷ παρόντι πάσας ἁπλῶς τὰς τῶν ἐν τοῖς ἑκατοντάρχοις ἐστρατευμένων οὐσίας, ὅσοι μετὰ τὰ ἐπινίκια ἃ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἔπεμψεν, ἄλλῳ τινὶ αὐτὰς, καὶ μὴ τῷ αὐτοκράτορι, κατελελοίπεσαν, αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ ἄνευ ψηφίσματος εἰσέπραξε. καὶ ἐπειδὴ μηδὲ ταῦτα ἐξικνεῖτο, τρίτην τοιαύτην ἀφορμὴν ἀργυρισμοῦ ἐπενόησε· Γναῖος Δομίτιος Κορβούλων βουλευτὴς, κακῶς ἐπὶ τοῦ Τιβερίου τὰς ὁδοὺς ἐχούσας ὁρῶν, τοῖς τε ἐπιμεληταῖς αὐτῶν ἀεί ποτε ἐνέκειτο, καὶ προσέτι καὶ τῇ γερουσίᾳ ὀχληρὸς περὶ αὐτῶν ἐγίγνετο. τοῦτον οὖν παραλαβὼν, ἐπέθετο δι' αὐτοῦ πᾶσιν οὐχ ὅτι τοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς τεθνηκόσιν,

A Multi quoque aliunde aduenientes eos emebant, maximè quòd maiorem etiam quàm legibus permittebatur, numerum gladiatorum habere iis qui vellent concedebat: ac ipse sæpe intererat véditioni. Itaque alii quòd opus haberent iis, alii vt rem principi gratam facerent, plerique qui diuites censebantur, ea occasione insumere partem suarum facultatum, vt pauperiores facti salui essent, volentes, magna eos pecunia comparabant: quanquam horum B quoque, vt equorum etiam, & aurigarum sibi aduersantium optimos ac præclarissimos quenque veneno sustulit. * * *

Summopere autem ei qui batrachidem (vestimenti hoc genus est, coloris viridis) gestabat, ac prasinus à colore porri dicebatur, intétus erat, adeo vt locus in quo solebat aurigationem exercere, etiamnum ab eo Caianus dicatur. Quendam suorum equorum, Incitatum nomine, C ad cœnam quoque adhibebat, & ei in auro hordeum apponebat, & in poculis aureis vinum propinabat, salutem eius ac fortunam iurabat, consulémque se eum creaturum pollicebatur: facturus si diutius vixisset. Ad conficiendam porro pecuniam, edictum fuit vt quicunque in viuis essent, qui antè hæredem sibi Tiberium destinassent, ii morte sua bona Caio legarent: nam ne præter leges has hæreditates ac dona accipere videretur, quum neque vxo- D rem tunc saltem, neque liberos haberet, senatusconsultum adhibitũ fuit. Cæterùm absque eo omnia ea bona, quæ centuriones à patris sui triumpho alii quàm imperatori legassent, in suas facultates redegit. Quum ne hæc sufficerent, tertium genus pecuniæ conficiendæ inuenit. Cn. Domitius Corbulo senator quum sub Tiberio vias malè habitas videret, semper earũ curatoribus negotiũ facessebat, etiã senatui propterea molestus. Huius opera Caius omnibus quicunque vias curandas vnquam habuissent, ac pecunias ad eam rẽ accepissent, non viuis modò sed & mortuis insidias struxit: eósq;,

Batrachis.

Prasinus.

Incitatus, equus Caii, quanto in honore habitus.

Cn. Domitius Corbulo nouæ exactionis Caio autor.

quibus hi quicquam faciendum locassent, quia eam pecuniam nō impendissent viarum refectioni, mulctauit. Id tum Corbuloni consulatū attulit, pòst sub Claudio crimini datum est, diésque ob id dictus: nam Claudius neque exegit mulctā quæ adhuc debebatur, & quod solutum eius nomine fuerat, partim ex ærario depromptū, partim ab ipso Corbulone postulatum, mulctatis reddidit. Verùm hi tum singuli, atque omnes alii expilabantur quocunque artificio, nemine locuplete, vir mulierue esset, indifferēs, in vrbe indemni relicto. Si cui enim prouectioris ætatis vita concedebatur, at patre vel auo, matre vel auia nominata Caius, fructus bonorū viuentis etiamnum percipiebat, defunctorum hæreditates adibat.

Claudii iustitia.

Ad id vsque temporis quum Tiberium semper & apud omnes homines maledictis lacerasset, quíque idem facerent non modò non culpasset, verùm etiam gauisus esset: tunc primùm in curiam ingressus, multis verbis eum collaudauit, vt qui immeritò traduceretur: sibi quidem, nimirū imperatori, hoc quoque permissum, at ipsos iniustè, suū quondam principem ita accipere: deinde recensitis singulatim iis qui sub eo perierant, ostendit, vt quidē videri volebat, plerisque causā exitii senatores fuisse: alios quòd accusassent, alios quòd falsò testimonio onerassent, vniuersos, quia damnassent. Ea omnia recitatis per libertos libellis, quos se pridem combussisse dixerat, demonstrauit. His subiunxit, Tiberio, si quid iniustè egisset, non honores viuo habendos, multò minus ea quæ de eo sæpenumero dixissent ac statuissent, mutāda fuisse: verùm ipsos & Tiberio stolidè vsos, & Seianum inflauisse, corruptúmque à se necasse, ideóque ne sibiquidē ab ipsis quicquam boni expectandum. Ad hæc Tiberium sibi respondentem introduxit in hanc sententiam: Tu verò Cai, rectè hæc & verè omnia: ideóque caue ne quē horum diligas, néue vlli parcas:

Caius Tiberiū laudat, & in senatum inuehitur.

Tiberii ficta responsio.

ὅσοι ποτὲ ἐπιστάται τῶν ὁδῶν ἐγεγόνεσαν, καὶ χρήματα ἐς τὰς κατασκευὰς αὐτῶν εἰλήφεσαν, ἐκείνους τε καὶ τοὺς ἐργολαβήσαντάς τι παρ' αὐτῶν, ὡς οὐδὲν δὴ δαπανήσαντας, ἐζημίου. ἐφ' οὗ δὴ ὁ Κορβούλων τότε μὲν ὑπάτευσεν, ὕστερον δὲ ἐπὶ Κλαυδίου αἰτίαν ἔσχε, καὶ εὐθύνθη. ὁ γὰρ Κλαύδιος οὔτε τὰ ἐποφληθέντα ἀπῄτησε, καὶ τὰ δεδομένα, τὰ μὲν ἐκ τοῦ δημοσίου, τὰ δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κορβούλωνος εἰσπράξας, ἀπέδωκε τοῖς ζημιωθεῖσι. τοῦτο 447
μὲν ὕστερον ἐγένετο. τότε δ' οὗτοί τε ὡς ἑκάστοι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ὡς εἰπεῖν οἱ ἐν τῇ πόλει τρόπον τινὰ ἀπεσυλῶντο, καὶ ἀζήμιος τῶν γε τι ἐχόντων οὐδεὶς, οὐκ ἀνὴρ, οὐ γυνὴ, ἦν. καὶ γὰρ εἴ τινα τῶν ἀφηλικεστέρων ζῆν εἴα, ἀλλὰ πατέρας τε καὶ πάππους, μητέρας τε καὶ τηθὰς σφᾶς ὀνομάζων, ζῶντάς τε ἐκαρποῦτο, καὶ τελευτῶντας τὴν οὐσίαν ἐκληρονόμει.

Μέχρι μὲν οὖν τοῦ χρόνου τούτου αὐτός τε τὸν Τιβέριον ἀεὶ καὶ πρὸς πάντας κακῶς ἔλεγε, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κατηγοροῦσιν αὐτὸν καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ οὐχ ὅσον οὐκ ἐπετίμα, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρε· τότε δὲ ἐσελθὼν ἐς τὸ βουλευτήριον, πολλὰ μὲν ἐκεῖνον ἐπῄνεσεν, ὡς οὐκ ὀρθῶς αὐτὸν ψεγόντων. ἐμοὶ μὲν γὰρ (ἔφη) αὐτοκράτορι ὄντι καὶ τοῦτο ποιεῖν ἔξεστιν, ὑμεῖς δὲ δὴ οὐ μόνον ἀδικεῖτε, πρὸς τὸν ἄρξαντά ποτε ὑμῶν οὕτω διακείμενοι. κἀκ τούτου καθ' ἕκαστον τῶν ἀπολωλότων ἐπεξιὼν, ἀπέφαινεν, ὥς γε ἐδόκει, τοὺς βουλευτὰς αἰτίους τοῦ ὀλέθρου τοῖς πλείστοις αὐτῶν γεγονότας· τοὺς μὲν, ὅτι κατηγόρησαν σφῶν, τοὺς δὲ, ὅτι κατεμαρτύρησαν· πάντας δὲ, ὅτι κατεψηφίσαντο. καὶ ταῦτά τε ὡς ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν γραμμάτων ἃ κατατεφρηκέναι ποτὲ ἔφη, ἐπιλέγων διὰ τῶν ἀπελευθέρων· καὶ προσεπεῖπεν ὅτι εἰ καί τι ὁ Τιβέριος ἠδικήκει, οὐκ ὠφείλετε αὐτὸν ζῶντα τετιμηκέναι· οὐ μὰ Δί' οὐκ ἐφ' οἷς καὶ εἴπατε πολλάκις καὶ ἐψηφίσασθε, μεταβάλλεσθαι. ἀλλ' ὑμεῖς καὶ ἐκεῖνον ἐμπλήκτως μετεχειρίσασθε, καὶ τὸν Σηιανὸν φυσήσαντες καὶ διαφθείραντες ἀπεκτείνατε· ὥστε δεῖ καὶ ἐμὲ μηδὲν χρηστὸν παρ' ἐμοῦ προσδέχεσθαι. Τοιαῦτα ἄττα εἰπὼν, αὐτὸν δὴ τὸν Τιβέριον τῷ λόγῳ παρήγαγε, λέγοντά οἱ ὅτι, Καὶ καλῶς καὶ ἀληθῶς πάντα ταῦτα εἴρηκας· καὶ διὰ τοῦτο μήτε φιλήσῃς τινὰ αὐτῶν, μήτε φείσῃ τινός.

„πάντες τε γὰρ μισοῦσι, καὶ πάντες ἀποθανεῖν „εὔχονται· καὶ φονεύσουσί γε, ἂν δυνηθῶσι, σέ. „μήτ' οὖν ὅπως τι χαρίσῃ πράξας αὐτοῖς ἐν-„νόει, μήτ' ἄν τι θρυλλῶσι, φρόντιζε, ἀλλὰ τό, „τε ἡδὺ καὶ τὸ ἀσφαλὲς τὸ σεαυτοῦ μόνον, ὡς καὶ „δικαιότατον, προσκόπει. οὕτω μὲν γὰρ οὔτε τι „πείσῃ κακόν, καὶ πάντων τῶν ἡδίστων ἀπολαύ-„σεις· καὶ προσέτι καὶ τιμηθήσῃ ὑπ' αὐτῶν, „ἄν τ' ἐθέλωσιν, ἄν τε καὶ μή· ἐκείνως δέ, ἔργῳ „μὲν οὐδὲν λήψῃ, λόγῳ δὲ δόξαν κενὴν λα-„βών, οὔτε τι πλέον ἕξεις, καὶ ἐπιβουλευθεὶς, „ἀκλεῶς τελευτήσεις. οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων „ἑκὼν ἄρχεται, ἀλλ' ἐφ' ὅσον μὲν φοβεῖται, „θεραπεύει τὸν ἰσχυρότερον· ὅταν δὲ δὴ θαρ-„σήσῃ, τιμωρεῖται τὸν ἀσθενέστερον. Γάϊος μὲν, ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὰ τῆς ἀσεβείας ἐγκλήματα ἐπαναγαγὼν, ἔς τε στήλην αὐτὰ χαλκῆν εὐθὺς ἐγγραφῆναι ἐκέλευσε, καὶ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου σπουδῇ ἐξεπήδησεν, ἔς τε τὸ προάστειον αὐθημερὸν ἐξώρμησεν. ἡ δὲ δὴ γερουσία καὶ ὁ δῆμος ἐν δέει μεγάλῳ ἐγένοντο, τήν τε κακηγορίαν ἅμα, ἃς κατὰ τοῦ Τιβερίου πολλάκις ἐπεποίηντο, καὶ εἶτα αὖθ' οἵων ἠκηκόεσαν αὐτοῦ λέγοντος, ἐκλογιζόμενοι. καὶ τότε μὲν ὑπό τε τῆς ἐκπλήξεως καὶ ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, οὔτε φθέγξασθαι, οὔτε τι χρηματίσαι ἠδυνήθησαν· τῇ δ' ὑστεραίᾳ αὖθις ἀθροισθέντες, ἐπαίνους τε αὐτοῦ πολλούς, ὡς καὶ ἀληθεστάτου καὶ εὐσεβεστάτου ὄντος, ἐποιήσαντο, χάριν οἱ μεγάλην ἔχοντες ὅτι μὴ προσαπώλοντο· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ βουθυτεῖν κατ' ἔτος ἔν τε ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ ταῦτα ἀνεγνώκει, καὶ ἐν ταῖς τῷ παλατίῳ προσηκούσαις, εἰκόνος τε αὐτοῦ χρυσῆς ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀναγομένης, καὶ ὕμνων ἐπ' αὐτῇ διὰ τῶν εὐγενεστάτων παίδων ᾀδομένων, ἐψηφίσαντο. τά τε ἐπινίκια τὰ σμικρότερα, ὡς καὶ πολεμίους τινὰς νενικηκότι πέμψαι αὐτῷ ἔδωκαν. καὶ οἱ μὲν τότε ταῦτ' ἔγνωσαν,
448 καὶ μετὰ τοῦτο κατὰ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν ἀφορμὴν πάντως τι αὐτῷ προσετίθεσαν.

Γάϊος δὲ ἐκείνης μὲν τῆς πομπῆς οὐδὲν προσετίμησεν (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ μέγα τι ἐνόμιζεν εἶναι, ἵππῳ δι' ἠπείρου διελάσαι) διὰ δὲ τῆς θαλάσσης τρόπον τινὰ διιππεῦσαι ἐπεθύμησε, γεφυρώσας τὸ μεταξὺ τῶν τε Πουτεόλων καὶ τῶν Βαύλων. τὸ γὰρ χωρίον τοῦτο κατ' ἀντιπέραν τῆς πόλεως ἐστὶ, διέχον αὐτῆς σταδίους ἓξ καὶ εἴκοσι.

A omnes enim te oderunt, mortem tuam in votis habẽt, necabũtque te si poßint. Ne tu igitur cogitã quid ipsis gratum agas, neque eorũ de te sermones cura, sed voluptatẽ modò ac securitatem tuam, tanquã iustissimam omnium rem, considera: ita enim & nihil mali patieris, & omnibus iucundis rebus perfrueris, & ab iis velint nolint honoraberis. Ast alteram illam viam secutus, nihil re cõsequeris, tantùm verbis inani B gloria affectus, ac nihilo præstans insidiis circumuentus, inhonesta morte peribis. Nemo enim hominum sponte principi subest, sed metu eò adigitur vt eum colat: fiducia verò auctus, infirmiorem vlciscitur. His verbis habitis Caius maiestatis crimina reuocauit, rursúsque ea tabulis æneis incîdi iussit: ipse festinatò è curia se proripiens, eodem die in suburbana abiit. at senatus populúsque in magno esse metu, repu- C tantes & quàm sæpe Tiberiũ verbis incusassent, & quantũ in eius oratione mutationis à priore fuisset. Ac tũ quidẽ præ terrore & mœstitia nihil potuerunt loqui aut censere: postridie rursus conuenerunt, ac multas ei laudes, tanquam veracissimo ac piissimo, tribuẽtes, maximásque fassi gratias, quòd viuere eos passus fuisset: quotannis ea die qua hæc recitata erant, sacrificare eius clementiæ decreuerunt, & iis diebus qui in pa- D latio festi celebrabantur, ita vt veheretur in Capitolium imago eius aurea, canentibus eam carmine nobilissimis pueris: ouationémq; ei quasi hostibus deuictis dederunt. Hæc ipsa ad singulas deinde occasiones auxerunt.

Maiestatis crimen renouatum.

Verùm Caius, rẽ haud magnam esse censens, si equo per continentẽ terram inueheretur, ouationem eã spreuit, at per mare equo vehi intẽ- E dit, ponte iniecto ei maris parti quæ est inter Puteolos ac Baulos. Is locus est è regione vrbis situs, & distãt inter se Bauli ac Puteoli millibus passuum tribus ac quadrante.

Caii ouatio in ponte ad Baulos.

Ad eum pontem conuectæ sunt naues partim, aliæ fabricatæ: quū quæ in tanta celeritate comportatæ essent, non sufficerent, quanquam omnibus quæ haberi poterant conquisitis. Vnde & fames vehemens Italiam, ac maximè Romam, inuasit. Non verò tantùm transitus causa pons paratus fuit, sed diuersoria etiam in eo effecta sunt, quibus etiam aqua dulcis affluebat. Omnibus perfectis, thoracem qui Alexādri fuerat, (sic enim perhibebat) & supra eum chlamydē sericam purpurei coloris, multo auro, multisque gemmis Indicis ornatam induit: gladióque se accinxit, & clypeum sumpsit, querna corona capiti imposita. Tum sacra re Neptuno ac diis aliis facta, & Liuori etiam, ne qua inuidia, vt aiebat, premeretur, pontem à Baulis ingressus est, ac in vrbem, quasi in hostes celeriter irruit: ibi quieti die insequēti se quū dedisset, quasi à prælio fessus, per ipsum potem curru reuectus est, tunica auro intertexta amictus, ductus ab equis qui in certaminibus victoriam præsertim obtinebant. Sequebantur autem eum inter reliquum apparatum spolia, & Darius, Arsacidarū generis, vnus ex obsidibus Parthicis, tū amici eius ac socii in curribus, vestibus floridis, ac exercitus etiā reliquus, singuli peculiariter ornati. Et quia opus erat nimirum eum tanta expeditione facta ac tāta victoria impetrata concionem habere, suggestum conscendit in medio pontis nauibus impositū, ac primò se vt eximia conatum iactauit, deinde milites vt periclitatos ac fatigatos laudauit: hoc inter alia gloriatus, se pedibus mare percurrisse. Congiario deinde dato, pòst ipse in ponte tanquam in insula aliqua, reliqui in aliis nauibus stationem habentes, diei reliquum & totam noctem epulati sunt, multo ex ponte igni, multo ex montibus affulgente: nam loco in lunæ formam curuato, vndique ignis, quasi in theatro quodam, videbatur,

Alexandi thorax.

Liuori sacrificat Caius.

Darius.

Concio Caii.

Gloriatur se pedibus mare percurrisse.

A πλοῖα δὲ ἐς τὴν γέφυραν τὰ μὲν ἠθροίσθη, τὰ δὲ καὶ κατεσκευάσθη. οὐ γὰρ ἐξήρκεσε τὰ ξυλλεγῆναι δυνηθέντα ὡς ἐν βραχυτάτῳ, καίτοι πάντα ὅσα ἐνεδέχετο συναχθέντα. ἀφ' οὗπερ καὶ λιμὸς ἔν τε τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ μάλιστα ἰσχυρὸς ἐγένετο. ἐζεύχθη δὲ οὐχ ἁπλῶς δίοδός τις, ἀλλὰ καὶ ἀναπαῦλαι ἐν αὐτῇ καὶ καταλύσεις, ὥστε καὶ ὕδωρ αὐτὰς πότιμον ἐπίρρυτον ἔχειν, ἐποιήθησαν. ἐπειδή τε ἕτοιμα ἦν, τόν τε θώρακα τὸν Ἀλεξάνδρου B (ὥς γε ἔλεγε) καὶ ἐπ' αὐτῷ χλαμύδα σηρικὴν ἁλουργῆ, πολὺ μὲν χρυσίον, πολλοὺς δὲ καὶ λίθους Ἰνδικοὺς ἔχουσαν, ἐπενέδυ· ξίφος τε παρεζώσατο, καὶ ἀσπίδα ἔλαβε, καὶ δρυῒ ἐστεφανώσατο. κἀκ τούτου τῷ τε Ποσειδῶνι καὶ ἄλλοις τισὶ θεοῖς, Φθόνῳ τε θύσας, (μὴ καὶ βασκανία τις αὐτῷ, ὥς ἔφασκε, γένηται) ἔς τε τὸ ζεῦγμα ἀπὸ τῶν Βαύλων ἐσέβαλε, παμπληθεῖς καὶ ἱππέας καὶ πεζοὺς ὡπλισμένους ἐπαγόμενος, καὶ σπουδῇ καθάπερ ἐπὶ πολεμίους C τινὰς ἐς τὴν πόλιν ἐσέπεσε. κἀνταῦθα τῆς ὑστεραίας ἀναπαυσάμενος ὥσπερ ἐκ μάχης, ἀνεκομίσθη διὰ τῆς αὐτῆς γεφύρας ἐφ' ἅρματος, χιτῶνα χρυσόπαστον ἐνδύς· ἦγον δὲ αὐτὸν οἱ ἀθληταὶ ἵπποι ἀξιονικότατοι. καὶ ἄλλα δὲ αὐτῷ πολλά, ὡς καὶ λάφυρα, συνηκολούθησε, καὶ Δαρεῖος, ἀνὴρ Ἀρσακίδης, ἐν τοῖς ὁμηρεύουσι τότε τῶν Πάρθων ὤν. οἵ τε φίλοι καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ ἐπὶ ὀχημάτων ἐν ἐσθῆσιν ἀνθηραῖς ἐφείποντο, καὶ ὁ στρατός, καὶ ὅ γε λοιπὸς ὅ- D μιλος, ἰδίως πως ἕκαστοι κεκοσμημένοι. καὶ (ἔδει γὰρ αὐτόν, οἷα ἔν τε στρατιᾷ τοιαύτῃ καὶ ἐπὶ νίκῃ τηλικαύτῃ, καὶ δημηγορῆσαί τι) ἀνέβη τε ἐπὶ βῆμα, ἐπὶ πλοίων που καὶ αὐτὸ κατὰ μέσην που τὴν γέφυραν πεποιημένον, καὶ πρῶτον μὲν ἑαυτόν, ὡς καὶ μεγάλων τινῶν ἔργων ἐπιχειρητήν, ἀπεσέμνυνεν, ἔπειτα δὲ τοὺς στρατιώτας, ὡς καὶ πεπονηκότας καὶ κεκινδυνευκότας, ἐπῄνεσεν· ἄλλα τε καὶ αὐτὸ τοῦτο E εἰπών, ὅτι πεζῇ διὰ τῆς θαλάσσης διέδραμον. καὶ χρήματά τε διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἔδωκε, καὶ μετὰ τοῦτο αὐτός γε ἐπὶ τῆς γεφύρας, ὥσπερ ἐν νήσῳ τινί, καὶ ἐκεῖνοι ἐν ἑτέροις πλοίοις περιορμοῦντες, τό, τε λοιπὸν τῆς ἡμέρας καὶ τὴν νύκτα πᾶσαν εἱστιάθησαν· πολλοῦ μὲν αὐτόθεν φωτός, πολλοῦ δὲ καὶ ἐκ τῶν ὀρῶν ἐπιλάμψαντος σφίσι. τοῦ γὰρ χωρίου μηνοειδοῦς ὄντος, πῦρ πανταχόθεν, καθάπερ ἐν θεάτρῳ τινί, ἐδείχθη,

A ὥστε μηδεμίαν αἴσθησιν τοῦ σκότους γίγνεσθαι. καὶ γὰρ τὴν νύκτα ἡμέραν, ὥσπερ που τὴν θάλασσαν γῆν, ποιῆσαι ἠθέλησεν. ἐμπλησθεὶς δὲ καὶ ὑπερκορὴς καὶ σίτου καὶ μέθης γενόμενος, συχνοὺς μὲν τῶν ἑταίρων ἐς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς γεφύρας ἔρριψε, συχνοὺς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐν πλοίοις ἐμβόλοις ἔχουσι περιπλεύσας κατέδυσεν, ὥστε καὶ ἀπολέσθαι τινάς· οἱ γὰρ πλείους, καίπερ μεθύοντες, ἐσώθησαν. αἴτιον δὲ, ὅτι καὶ λειοτάτη καὶ σασιμωτάτη ἡ θάλασσα, καὶ ἐν ᾧ γέφυρα ἐζεύχθη, καὶ ἐν B ᾧ τὰ ἄλλα ἐποιήθη, ἐγένετο. καί τι καὶ ἀπὸ τούτου ὠγκώθη, λέγων ὅτι καὶ ὁ Ποσειδῶν αὐτὸν ἐφοβήθη. ἐπεὶ ἔς γε τὸν Δαρεῖον καὶ τὸν Ξέρξην οὐδὲν ὅ,τι οὐκ ἀπέσκωπτεν, ὡς καὶ πολλαπλάσιον σφῶν μέτρον τῆς θαλάσσης ζεύξας.

Τῆς μὲν δὴ γεφύρας ἐκείνης τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο, καὶ αἰτίαν καὶ αὐτὴ θανάτου πολλοῖς παρέσχεν. ἐξαναλωθεὶς γὰρ ἐς αὐτὴν, πολλῷ πλείοσι διὰ τὰς οὐσίας ἐπεβούλευ- C
449 σεν. ἐδίκαζε δὲ καὶ ἰδίᾳ καὶ μετὰ πάσης τῆς γερουσίας. καί τινα καὶ ἐκείνη καθ' ἑαυτὴν ἔκρινεν· οὐ μέντοι καὶ αὐτοτελὴς ἦν, ἀλλ' ἐφέσιμοι δίκαι ἀπ' αὐτῆς ἐγίγνοντο συχναί. καὶ τὰ μὲν τῇ βουλῇ δόξαντα ἄλλως ἐφανεροῦτο, τῶν δὲ ὑπὸ τοῦ Γαΐου καταψηφισθέντων τὰ ὀνόματα ἐξετίθετο, ὥσπερ φοβουμένου αὐτοῦ μὴ διαλάθωσι. καὶ οὗτοί τε ἐκολάζοντο, οἱ μὲν, ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, οἱ δὲ, καὶ ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου καταχρημνιζόμενοι. καὶ ἕτεροι σφᾶς αὐτοὺς D προσαπεκτίννυσαν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῖς ἐξελαυνομένοις ἀσφάλεια ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων πολλοὶ ἤτοι κατὰ τὴν ὁδὸν ἢ καὶ ἐν τῇ φυγῇ διεφθείροντο. καὶ τὰ μὲν τῶν ἄλλων οὐδὲν δεῖ λεπτολογοῦντα μάτην τοὺς ἀναγνωσομένους διοχλεῖν· Καλουΐσιος δὲ Σαβῖνος, ἔν τε τοῖς πρώτοις τῆς βουλῆς ὢν, καὶ τότε ἐκ τῆς ἐν τῇ Παννονίᾳ ἀρχῆς ἀφιγμένος, ἥ τε γυνὴ αὐτοῦ Κορνηλία, γραφέντες (καὶ γὰρ ἐκείνη ὡς φυλακάς τε ἐφοδεύσασα, καὶ τοὺς στρατιώτας E ἀσκοῦντας ἰδοῦσα, αἰτίαν ἔσχεν) οὐχ ὑπέμειναν τὴν κρίσιν, ἀλλ' ἑαυτοὺς προσανάλωσαν. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ Τίτιος Ῥοῦφος ἐποίησεν, ἔγκλημα λαβὼν, εἰρηκέναι ὅτι ἡ γερουσία ἄλλα μὲν φρονεῖ, ἄλλα δ' ἀποφαίνεται. Ἰούνιός τε τις Πρίσκος στρατηγὸς ᾐτιάθη μὲν ἐπ' ἄλλοις τισίν, ἀπέθανε δὲ ὡς πλούσιος. καὶ ἐπ' αὐτῷ ὁ Γάιος, μαθὼν ὅτι οὐδὲν ἄξιον τοῦ θανάτου ἐκέκτητο, θαυμαστὸν λόγον

ita vt omnem tenebrarum sensum eriperet. ita noctem quoq; in diem conuertere, veluti mare in terram, volebat. Postquam ad satietatem vsque cibo & potu sese ingurgitauit, multos amicorum de ponte in mare proiecit, multos nauibus rostratis circunuectus submersit, ita vt perierint nonnulli, plerisque, quanquam ebriis, euadentibus, quòd eo loci mare placidissimum ac minimè turbulentum erat. Hoc ipso inflatus, Neptuno se timorem incussisse dixit, Dario & Xerxe non nisi ludibrii causa memorato, quia longè plus maris ipse ponte instrauisset.

Amici Caii de ponte in mare proiiciuntur.

Darius & Xerxes ab eo ludibrii causa memorãtur, quòd longè plus maris ipse ponte instrauerit.

Hic finis fuit pontis eius, qui ipse etiam multis causa necis fuit: quum omni in eum pecunia absumpta, multo iam pluribus propter opes perniciem crearet. Iudicia peragebat partim solus, partim toto senatu adhibito: nonnulla senatus priuatim, sed ab eo tamen ad Caium prouocatio erat frequens: sententiæ senatus alio modo quàm Caii edebantur, qui nomina damnatorum proponebat, scilicet veritus ne ii effugerent. Supplicio affecti sunt rei vel in carcere, vel de Capitolio præcipitati, vel morte damnationem præuenerunt: ne pulsis vrbe quidem securitas erat, sed multi eorum in itinere, aut exilio, perierunt. Singulis accuratè recensendis lectori frustra molestiam exhibere, non est operæ. Caluisius Sabinus præcipuus inter senatores, quum recens à Pannoniæ administratione rediisset, muliérque eius Cornelia, postulati (vitio huic dabatur, excubias ac exercitia militaria inspexisse) morte spontanea iudicium anteuerterunt. Idem fecit Titius Rufus, cui obiectum erat quia dixisset, senatum aliter sentire ac loqui. Iunius Priscus prætor prætextu aliorum criminũ, propter diuitias dãnatus est: Caiúsque intellecto fortunas eius cædem non meruisse, mirabili oratione

Cædes à Caio patratæ.

Caluisii Sabini, & Corneliæ interitus.

Titii Rufi.

Iunii Prisci.

vſus eſt, dicens ſe ab eo deceptum, fruſtráque eum obiiſſe, qui potuerit viuere. Inter reos eius temporis Domitius Afer periculum inopinatum mirabiliori ſalute mutauit. Infenſus ei alioquin Caius, quòd principe Tiberio mulierem quandam Agrippinæ matris ſuæ neceſſariam in ius vocaſſet, (quo ſanè tempore Agrippinæ obuiam fortè factus, via deceſſerat, idque ea pudore factum intelligens, vocatum compellarat, ac bono animo eſſe iuſſerat, non enim eum ſibi horum cauſam eſſe, ſed Agamemnonem:) eo autem tempore Caii imaginem ponens, inſcriptione oſtenderat, Caium annum iam agẽtem viceſimum ſeptimum, alterum conſulatum gerere. Id quaſi ab eo ætatem ſibi & leges ſpretas exprobrante, moleſtè accepit Caius, eiúſque rei cauſa, vnde Domitius honorem ſibi ſperabat, in curiam pertraxit, ac orationem contra eum de ſcripto prolixam habuit. Quippe alioquin omnes arte dicendi præſtare cupiens, Domitium eloquentem ſciens, ſuperare ſatagebat: ac profectò morte eum mulctaſſet, ſi ſtudio certare intendiſſet. nunc Domitius nihil reſpondens, nihil ſe purgans, ſed mirari ſe vim orationis Caii, eáque obſtupefactum ſimulans, ac orationem eius per ſingulas partes repetens, quaſi auditor, non ſi reus eſſet, laudáuſque: deinde quum iuſſus eſſet dicere pro ſe, ad deprecationem & querelas ſe contulit, denique humi ſe proſtrauit, ac ſupplicauit Caio quaſi oratorẽ magis eum quàm Cæſarem metuens. Quæ videns is audiénſque, lætitia perfuſus fuit, ſperans ſe orationis apparatu eum viciſſe, atque ob id, ac Calliſti in gratiam liberti ſui, quem plurimi faciebat, & quem demeruerat Domitius, iræ ſuæ finem poſuit: ac poſtmodo à Calliſto incuſatus, quòd hominem eum in ius traxiſſet, non debuiſſe à ſe eam orationem occultari dixit. Ita Domitius amiſſæ eloquentiæ ſuæ damnatus, incolumis fuit. L. verò Annius Seneca omnes ſui temporis Romanos, multóſque alios ſapientia præſtans, penè interiit,

Domitius Afer qua arte præſens periculũ effugerit.

Calliſtus Caii libertus.

L. Annii Senecæ periculum.

A ἐφθέγξατο, εἰπὼν ὅτι, Ἠπάτησέ με, καὶ μάτην ἀπώλετο. ζῆν γὰρ ἠδύνατο. Ἐν τούτοις τοῖς τότε κριθεῖσι καὶ ὁ Ἄφρος ὁ Δομίτιος καὶ κινδύνῳ παραδόξῳ καὶ σωτηρία θαυμασιωτέρα ἐχρήσατο. ἤχθετο μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ ἄλλως ὁ Γάιος, ὅτι ἐπὶ τοῦ Τιβερίου γυναικός τινος τῇ Ἀγριππίνῃ τῇ μητρὶ αὐτοῦ προσηκούσης κατηγορήκει· ἐφ᾽ ᾧ δὴ ἐκείνη συναντήσασα ποτὲ αὐτῷ, καὶ μαθοῦσα ὅτι ἐξέστη τῆς ὁδοῦ δι᾽ αἰσχύνην, προσεκαλέσατό τε αὐτὸν, καὶ ἔφη, Θάρσει Δομίτιε. οὐ
B γὰρ σύ μοι τούτων αἴτιος εἶ, ἀλλ᾽ Ἀγαμέμνων. τότε δὲ ἐπειδὴ εἰκόνα τινὰ αὐτοῦ στήσας, ἐπίγραμμα αὐτῇ ἐπέγραψε, δηλῶν ὅτι ἕβδομον καὶ εἰκοστὸν ἄγων ἔτος, δεύτερον ὑπατεύοι, ἠγανάκτησεν ὡς καὶ προφέροντός οἱ αὐτοῦ τό, τε μειρακιῶδες καὶ τὸ παράνομον· καὶ εὐθὺς ἐπὶ τούτῳ ἐφ᾽ ᾧ καὶ τιμηθήσεσθαι προσεδόκησεν, ἔς τε τὸ συνέδριον αὐτὸν ἐσήγαγε, καὶ λόγον κατ᾽ αὐτοῦ μακρὸν ἀνέγνω. ἄλλως τε γὰρ προέχειν ἁπάντων τῶν ῥητόρων ἠξίου,
C καὶ ἐκεῖνον δεινότατον εἰπεῖν εἰδὼς ὄντα, ὑπερβαλεῖν ἐσπούδασε. πάντως τ᾽ ἂν ἀπέκτεινεν αὐτὸν, εἰ καὶ ἐφ᾽ ὁποσονοῦν ἀντεπεφιλοτίμητο· νῦν δὲ ἀντεῖπε μὲν οὐδὲν, οὐδὲ ἀπελογήσατο, θαυμάζειν δὲ δὴ καὶ καταπεπλῆχθαι τὴν δεινότητα τοῦ Γαΐου προσποιησάμενος, τήν τε κατηγορίαν καθ᾽ ἓν ἕκαστον ἐπιλέγων, ὥσπερ τις ἀκροατὴς, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπεύθυνος ὢν, ἐπῄνει. καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος αὐτῷ ἐδόθη, πρὸς ἀντιβολίαν καὶ ὀλοφυρμὸν ἐτρά-
D πετο· καὶ τέλος ἐς τὴν γῆν κατέπεσε, καὶ χαμαὶ κείμενος, ἱκέτευσεν, ὡς καὶ τὸν ῥήτορα αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τὸν Καίσαρα φοβούμενος. καὶ οὕτως ἐκεῖνος, ὁρῶν τε ταῦτα καὶ ἀκούων, διεχύθη, πιστεύσας ὄντως τῇ τῶν λόγων παρασκευῇ κεκρατηκέναι αὐτοῦ· καὶ διά τε τοῦτο, καὶ διὰ Κάλλιστον τὸν ἀπελεύθερον, ὃν αὐτός τε ἐτίμα, καὶ ὁ Δομίτιος ἐτεθεραπεύκει, ἐπαύσατο ὀργιζόμενος. καὶ τῷ γε Καλλίστῳ αἰτιασαμένῳ αὐτὸν ὕστερον ὅτι καὶ τὴν ἀρ-
E χὴν αὐτοῦ κατηγόρησεν, ἀπεκρίνατο ὅτι, Οὐκ ἔδει με τοιοῦτον λόγον ἀποκεκρύφθαι. Δομίτιος μὲν δὴ, καταγνωσθεὶς μηκέτι δεινὸς εἶ[ναι] λέγειν, ἐσώθη. ὁ δὲ δὴ Σεννέκας ὁ Ἄννιος Λούκιος, ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ᾽ ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, διεφθάρη παρ᾽ ὀλίγον, μήτ᾽ ἀδι-

κήσας τι, μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ A

450 συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ καλῶς εἶπε. τοῦτον μὲν οὖν ἀποθανεῖν κελεύσας ἀφῆκε, γυναικί τινι ὧν ἐχρῆτο πιστεύσας, ὅτι φθόῃ τε ἔχοιτο κακῶς, καὶ οὐκ ἐς μακρὰν τελευτήσοι.

Τὸν δὲ δὴ Δομίτιον καὶ ὕπατον εὐθὺς ἀπέδειξε, τοὺς τότε ἄρχοντας καταλύσας, ὅτι τε ἐς τὰ γενέθλια αὐτοῦ ἱερομηνίαν οὐκ ἐπήγγειλαν, (καίτοι τῶν στρατηγῶν ἱπποδρομίαν ἐν αὐτοῖς ποιησαμένων, καὶ θηρία ἀποκτεινάντων· ὅπερ που καθ' ἕκαστον ἔτος ἐγίγνετο) καὶ B ὅτι ἐπὶ ταῖς τοῦ Αὐγούστου νίκαις ἃς τὸν Ἀντώνιον ἐνενικήκει, ἑορτὴν (ὥσπερ εἴθιστο) ἤγαγον. ἵνα γὰρ συκοφαντήσῃ αὐτούς, τοῦ Ἀντωνίου μᾶλλον ἢ τοῦ Αὐγούστου ἀπόγονος δοκεῖν ἠθέλησεν εἶναι. καὶ προσεῖπέ γε οἷς καὶ τἆλλα ἀνεκοίνου, ὅτι πάντως ὁπότερον ἂν τι ποιήσωσιν, ἁμαρτήσοιεν, ἄν τε ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀντωνίου συμφορᾷ βουθυτήσωσιν, ἄν τε ἐπὶ τῇ τοῦ Αὐγούστου νίκῃ ἄθυτοι γένωνται. ἐκείνους μὲν δὴ διὰ ταῦτα αὐθημερὸν τῆς ἀρχῆς ἔπαυσε, τὰς C ῥάβδους σφῶν προσσυντρίψας. ἐφ' ᾧ δὴ ὁ ἕτερος αὐτῶν ἀδημονήσας, ἑαυτὸν ἔσφαξε. τὸν δὲ δὴ Δομίτιον τὸν συνάρχοντα αὐτοῦ, λόγῳ μὲν ὁ δῆμος, ἔργῳ δ' αὐτὸς εἵλετο. ἀπέδωκε μὲν γὰρ τὰς ἀρχαιρεσίας αὐτοῖς, ἅτε δὴ ἐκείνων ἀργοτέρων τε (ὑπὸ τοῦ πολλῷ χρόνῳ μηδὲν ἐλευθέρως κεχρηματικέναι) ἐς τὸ δρᾶν τι τῶν προσηκόντων σφίσιν ὄντων. καὶ τῶν σπουδαρχιώντων, μάλιστα μὲν μὴ πλειόνων ἢ ὅσους αἱρεῖσθαι ἔδει ἐπαγγελλόντων· εἰ δέ D ποτε καὶ ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν γένοιντο, διομολογουμένων πρὸς ἀλλήλους, τὸ μὲν σχῆμα τῆς δημοκρατίας ἐσώζετο, ἔργον δ' οὐδὲν αὐτῆς ἐγίγνετο. καὶ διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ αὖθις τοῦ Γαΐου κατελύθησαν. κἀκ τούτου τὰ μὲν ἄλλα, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Τιβερίου, καθίστατο· στρατηγοὶ δὲ τότε μὲν πεντεκαίδεκα, ἔστι δ' ὅτε ἑνὶ πλείους ἢ καὶ ἐλάττους (ὥς που καὶ ἔτυχον) ᾑροῦντο. περὶ μὲν οὖν τὰς ἀρχαιρεσίας ταῦτα ἔπραξεν. E

Οὕτω δὲ δὴ τὸ σύμπαν καὶ βάσκανος καὶ ὕποπτος πρὸς πάντα ὁμοίως ἦν, ὥστε καὶ Καρίνναν Σεκοῦνδον ῥήτορα φυγαδεῦσαι ποτέ, ὅτι λόγον τινὰ ἐν γυμνασίᾳ κατὰ τυράννων εἶπεν. ἐπειδή τε Λούκιος Πείσων ὁ τῆς τε Πλαγκίνης καὶ τοῦ Γναίου Πείσωνος υἱὸς ἄρξας τῆς Ἀφρικῆς ἔτυχεν, ἐφοβήθη μὴ

neque vllo suo peccato, neque opinione peccati: sed quòd causam aliquam in senatu, præsente Caio egregiè egisset, eum Caius, iam damnatum dimisit, fidem mulieri cuidam qua vtebatur habens, quæ eum tabe laborare, nec diu superuicturum affirmarat.

Domitium porro consulem tum constituit, consulibus abrogato magistratu, quòd ferias in suum natalem non indixissent, quum prætores eo decursionem equestrem exhibuissent, venationémque, solitum id quotannis: quódque propter Augusti de Antonio victorias diem festum pro more egissent. Et calumnia circunueniendorum consulum causa, ab Antonio potiùs quàm ab Augusto genus trahere videri volebat: hoc quoque iis quibuscum sermones conferret dicens, in alterutram omnino partem consules peccaturos, siue propter calamitatem Antonii sacrificarent, siue rem sacram pro Augusti victoria omitterent. Itaque eo ipso die magistratu eos, fractis antè fascibus, detrusit: quare tantus alterum eorum mœror corripuit, vt seipsum confoderet. Domitium autem collegam Caius ipse sibi re, verbo populus elegit. Reddiderat enim comitiorum ius populo, quum iam lõgo tempore nihil liberè decreuissent, ideóque segniores ad agendum quicquam pro sua dignitate essent, quúmq; rarò plures quàm eligi possent, magistratus peterent, aut, sicubi plures essent, ipsi inter se compararent: ita forma status in republica popularis conseruabatur, res aberat. ideóque ipse rursum Caius comitia sustulit. Porro deinceps omnia, vt sub Tiberio, ordinata sunt: prætores tum quindecim, aliâs, vt res tulerat, plures paucioresve creati.

Adeo autem in vniuersum inuidens ac suspiciosus erat Caius in omni re, vt Carinnam Secundum oratorem non alia de causa in exilium egerit, quàm quòd contra tyrannos exercitii causa declamasset. Quia L. Piso, Cn. Pisonis & Plancinæ filius Africam regebat, veritus

Domitius consul.

Comitiorũ ius populo redditum quale.

Carinna Secũdus orator in exiliũ missus.

L. Piso.

Africæ in duas prouincias diuisio.

ne is ad nouas res consurgeret, homo animi plenus, ac præterea copias magnas & ciuiles & peregrinas habiturus, in duas partes prouincia diuisa, exercitus alteri, & Numidas mandauit. atque ita hodie etiam fit.

Iam omnes in Italia Romæq; absumptæ erant pecuniæ, vnde omnino quicquam haberi potuisset: neque ibi præterea vlla pecuniæ conquirendæ ratio alicuius momenti quæ esset, reperiri poterat, vrgentibus interim vehementissimè sumptibus. Igitur Caius in Galliam abiit, Germanici belli obtentu vsus, quòd is populus aliquid noui motus dedisset: ipse in animo habens Gallias quoque opibus florentes, & Hispaniam expilare. Abitum suum non palam ostendit, sed in suburbium progressus, inde subitò discessit, abductis secum multis saltatoribus, gladiatoribus, mulieribus, ac reliquo luxus famulitio. In Galliam quum venisset, hostium terram nullo maleficio infestauit, vltra transitum à se Rhenum parumper progressus, inde statim reuersus: tum quasi in Britanniam iturus motis castris, ab ipso Oceano rediit, iratus etiam legatis si quid rei gessissent: at subditos, fœderatos, ciuésque mirum in modum afflixit. Horum alios, qui locupletes essent, quacunque excogitata causa pecuniis spoliabat, quũ dona ei tamen à priuatis ac ciuitatibus vltro maxima ferrentur: alios nouarum rerum, aut insidiarum sibi paratarum insimulatos necabat, erátque omnibus iis commune crimen diuitiæ. Horũ facultates dum venderet, multo plus eo quoque pecuniæ conficiebat. nam omnes cogebantur omnia longè iniquissimo pretio emere, vt demonstratum est. Quo inductus, instrumenta etiam principatus pulcerrima & pretiosissima Romæ allata diuendidit, in eorum æstimatione etiam possessorum pristinorum gloriam vendens: singulis enim addebat, Hoc patris mei fuit, hoc matris, aui, aut proaui: hoc Antonius in AEgypto vsus est, hoc Augustus de victoria parauit: simul ostẽdens necessitatẽ emptionis,

Caii in Galliã profectio, pecuniæ parandę causa.

Gallia à Caio expilata.

Caius principatus instrumẽta vendit.

A νεωτερίσῃ τι ὑπὸ μεγαλαυχίας, ἄλλως τε καὶ ὅτι δύναμιν πολλὴν καὶ πολιτικὴν καὶ ξενικὴν ἕξειν ἔμελλε· καὶ δίχα τὸ ἔθνος νείμας, ἑτέρῳ τό, τε στρατιωτικὸν καὶ τοὺς νομάδας τοὺς περὶ αὐτὸ προσέταξε· καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ δεῦρο τοῦτο γίγνεται.

Καὶ (ἤδη γὰρ τά τε ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τὰ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἰταλίᾳ χρήματα πάντα ὡς εἰπεῖν, ὅθεν τι καὶ ὁπωσοῦν οἷόν τε ἦν αὐτῷ λαβεῖν, B ἀναλώκει, καὶ οὔτε ἐνταῦθα πόρος τις ἀξιόχρεως ἢ καὶ δυνατὸς εὑρίσκετο, καὶ αἱ δαπάναι ὑπερήπειγον αὐτὸν) ἐς τὴν Γαλατίαν ἀφώρμησε, πρόφασιν μὲν, τοὺς Κελτοὺς πολεμίους, ὡς καὶ παρακινοῦντάς τι, ποιησάμενος, ἔργῳ δὲ, ὅπως καὶ τὰ ἐκείνων αὐθοῦντα τοῖς πλούτοις καὶ τὰ τῶν Ἰβήρων ἐκχρηματίσηται. οὐ μέντοι καὶ ἄντικρυς τὴν ἔξοδον προαπήγγελλεν, ἀλλ' ἐς προάστειόν τι ἐλθὼν, εἶτ' ἐξαίφνης ἀπῆρε, πολλοὺς C μὲν ὀρχηστὰς, πολλοὺς δὲ μονομάχους, ἵππους, γυναῖκας, τὴν ἄλλην τρυφὴν ἐπαγόμενος. ἐλθὼν δὲ ἐκεῖσε, τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἐκάκωσεν (εὐθύς τε γὰρ ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ Ῥήνου προχωρήσας ὑπέστρεψε, καὶ μετὰ τοῦτο ὁρμήσας ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν στρατεύσων, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ ἀνεκομίσθη, καὶ τοῖς ὑποστρατήγοις κατορθοῦσί τι πάνυ ἤχθετο) τοὺς δ' ὑπηκόους, τούς τε συμμάχους καὶ τοὺς πολίτας, πλεῖστα καὶ μέγιστα ἐκακούρ- D γησε. τοῦτο μὲν γὰρ, τοὺς τι ἔχοντας ἐν πάσῃ προφάσει ἐσύλα, τοῦτο δὲ, καὶ δῶρα οἵ τε ἰδιῶται καὶ αἱ πόλεις ἑκοῦσαι δῆθεν μεγάλα αὐτῷ ἦγον. ἄλλους νεωτερίζοντας, ἄλλους ὡς ἐπιβουλεύοντάς οἱ ἐφόνευε. καὶ ἦν δημόσιον ἔγκλημα πᾶσι σφίσι τὸ πλουτεῖν. καὶ αὐτῶν τὰ 451
κτήματα αὐτὸς πιπράσκων, πολλῷ καὶ ἐκ τούτου πλέον ἠργυρολόγει. πάντες γὰρ ἠναγκάζοντο παντοίως τε καὶ πολύ γε ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ὠνεῖσθαι, δι' ἃ εἴρηκα. ἀφ' οὗπερ καὶ τὰ E τῆς μοναρχίας κειμήλια τὰ κάλλιστα καὶ τιμιώτατα μεταπεμψάμενος ἀπεκήρυξε, τὴν δόξαν τῶν ποτὲ χρησαμένων αὐτοῖς συμπωλῶν σφίσιν. ἐπέλεγε γοῦν ἐφ' ἑκάστῳ, τοῦτο μοῦ ὁ πατὴρ ἐκτήσατο, τοῦτο ἡ μήτηρ, τοῦτο ὁ πάππος, τοῦτο ὁ πρόπαππος· Ἀντωνίου τοῦτο Αἰγύπτιον, Αὐγούστου τὸ νικητήριον. καὶ τούτῳ τήν τε ἀνάγκην ἅμα τῆς πράσεως αὐτῶν ἐνεδείκνυτο, ὥστε μηδένα ὑπομέ-

A τὴν εὐπορίαν δοκεῖν, καὶ τὸ ἀξίωμα σφίσι συναπεδίδοτο. οὐ μέντοι καὶ περιεποιεῖτό τι, ἀλλ' ἔς τε τἆλλα ἐδαπάνα, ὥσπερ εἰώθει (καὶ γὰρ θέας τινὰς ἐν τῷ Λουγδούνῳ ἐπετέλεσε) καὶ ἐς τὰ στρατεύματα. εἴκοσι γὰρ (ὡς δέ τινες φασί, πέντε καὶ εἴκοσι) μυριάδας στρατιωτῶν ἤθροισε. καὶ ὑπ' αὐτῶν ἑπτάκις αὐτοκράτωρ, (ὥς που καὶ ἔδοξεν αὐτῷ) μήτε μάχην τινὰ νικήσας, μήτε πολέμιον τινὰ ἀποκτείνας, ἐπωνομάσθη. ἐκείνων μὲν γὰρ ὀλίγους ποτὲ B ἀπάτῃ τινὶ συλλαβὼν ἔδησε, τοῦ δὲ δὴ οἰκείου πολὺ μέρος ἀνάλωσε, τοὺς μὲν, καθ' ἑκάστους κατακόπτων, τοὺς δὲ, καὶ ἀθρόους ἅμα πάντας φονεύσας. ἰδὼν γάρ ποτε ὄχλον εἴτε δεσμωτῶν, εἴτε καὶ ἄλλων τινῶν, προσέταξε (τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον) ἀπὸ τοῦ φαλακροῦ, μέχρι τοῦ φαλακροῦ πάντας αὐτοὺς σφαγῆναι. κυβεύων δέ ποτε, καὶ μαθὼν ὅτι οὐκ εἴη οἱ ἀργύριον, ἤτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτά- C τους θανατωθῆναι κελεύσας, ἐπανῆλθέ τε πρὸς τοὺς συγκυβευτὰς, καὶ ἔφη ὅτι, » Ὑμεῖς περὶ ὀλίγων δραχμῶν ἀγωνίζεσθε, ἐγὼ δὲ » εἰς μυρίας καὶ πεντακισχιλίας μυριάδας ἤθροισα. καὶ οὗτοι μὲν οὐδενὶ λόγῳ ἀπώλοντο· ἀμέλει εἷς τις αὐτῶν Ἰούλιος Σακέρδως, ἄλλως μὲν εὖ χρημάτων ἔχων, οὐ μέντοι καὶ ὑπερπλουτῶν, ὥστε καὶ ἐπιβουλευθῆναι δι' αὐτὰ, ὅμως ἐξ ἐπωνυμίας ἀπεσφάγη. D οὕτως ἀκρίτως πάντα ἐγίγνετο. τῶν δὲ ἄλλων τοὺς μὲν πολλοὺς οὐδὲν δέομαι ὀνομαστὶ καταλέγειν, ὧν δὲ δὴ ἡ ἱστορία τὴν μνήμην ἀπαιτεῖ, φράσω· τοῦτο μὲν γὰρ, Γαιτούλικον Λέντουλον, τά τε ἄλλα εὐδόκιμον ὄντα, καὶ τῆς Γερμανίας δέκα ἔτεσιν ἄρξαντα ἀπέκτεινεν, ὅτι τοῖς στρατιώταις ᾠκείωτο· τοῦτο δὲ, τὸν Λέπιδον ἐκεῖνον τὸν ἐραστὴν, τὸν ἐρώμενον, τὸν τῆς Δρουσίλλης ἄνδρα, τὸν καὶ ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἀδελφαῖς τῇ τε Ἀγριππίνῃ E καὶ τῇ Λιουίλλᾳ μετ' αὐτοῦ ἐκείνου συνόντα· ᾧ πέντε ἔτεσι θᾶσσον τὰς ἀρχὰς παρὰ τοὺς νόμους αἰτῆσαι ἐπετέτρεψεν· ὃν καὶ διάδοχον τῆς ἡγεμονείας καταλείψειν ἐπηγγέλλετο, κατεφόνευσε· καὶ τοῖς στρατιώταις ἀργύριον ἐπὶ τούτῳ, καθάπερ πολεμίων τινῶν κεκρατηκὼς, ἔδωκε· καὶ ξιφίδια τρία τῷ Ἄρει τῷ τιμωρῷ ἐς τὴν Ῥώμην ἔπεμψε. τάς τε ἀδελφὰς, ἐπὶ τῇ συνουσίᾳ αὐτοῦ, ἐς τὰς

vt iam nemo auderet diuitiarum opinionem de sese præbere. Nihil tamen inde diuitiarum ei partum, quum sumptus faceret pro more suo multos, Lugduni quoque nonnullis editis spectaculis, tum verò in milites. Collegerat ducenta, aut, vt alii asserunt, ducenta quinquaginta millia militum, ab iisque est septimùm imperator appellatus, quum neque vnquam collatis signis vicisset, neque omnino quenquam ex hostibus occidisset. Paucos omnino hostium in fraudem inductos ceperat: at suorum magnam partem perdiderat, alios singulatim obtruncans, alios toto agmine trucidans. Videns enim aliquãdo turbam seu captiuorum seu aliorum quorundam, tritum illud iussit, à caluo ad caluum vsque omnes occidi. Aleam quondam ludens, auditóque deesse pecuniam, Gallorum census indices poposcit, iussisque ex iis locupletissimis necari, ad collusores reuersus, paucos ipsos ludere denarios inquit, at se iam nunc ad sexies millies sestertium coegisse. Atque hi quidem nulla de causa necati sunt, vnúsque eorum Iulius Sacerdos, satis quidem pecuniæ possidens, non tamen immensis diuitiis mortem meritus, cognomenti similitudine mortem inuenit: ita tum omnia citra iudicium etiam fiebãt. Reliquos qui cæsi sint, nominatim referre singulos non est operæ: illos dicam, quorum mentionem historia requirit. Lentulum Gætulicum cùm aliis rebus illustrẽ, tum administrata per decennium Germania, occidi Caius iussit, quòd militum beneuolentiam sibi parasset. Lepidum, eum cum quo mutui stupri consuetudinem fecerat, maritum Drusillæ, qui cum Agrippina etiam ac Liuilla rem post Caium habuit, cui quinquennio antequam legibus permitteretur magistratus adire concesserat, quem principatus sui successorem se destinasse promiserat, interfecit, ac militibus donatiuum eam ob rem, quasi hostibus superatis, dedit: pugionésque tres Romam Marti vltori sacrandos misit: sorores suas, quòd cum eo co-

Copiæ Caii.

A caluo ad caluum vsque.
Alea Caii.

Iulius Sacerdos.

Lentulus Gætulicus.

M. Lepidi interitus.

Sorores suas Caius deportat Pontiam.

iissent, in Pontias insulas relegauit, quum multæ eas impietatis ac libidinis apud senatum per literas accusauisset: Agrippinæ quoque ossa eius in vrna dedit, iussitque vt ea in sinu per omnem viam Romam vsque deferret. Quúmque permulti sororibus sui in gratiam decreti essent honores, vetuit cuiquam suorum cognatorum vllum honorem deferri. Hæc tum ita ad senatum perscripsit, quasi grauibus insidiis elapsus: aliâs solitus simulare, in magnis se vitam periculis & miseriis agere.

Senatores, acceptis literis, cùm alia nonnulla, tum vt vrbem ouans Caius iniret, censuerunt: legatósque qui ei hæc nuntiarent sorte ductos miserunt, Claudium verò delectum suffragiis. id Caius iniquo animo tulit, ita vt rursus edixerit ne cui suorum cognatorum quicquam laudis aut honoris tribueretur. Iam sibi non meritos honores oblatos succensuit: solitus semper ea quæ darentur, nihili pendere: ac si parua essent ei decreta contemptu eorum irasci: sin magna, itidem stomachari, quasi maiorum licentia dempta sibi. Neque enim volebat videri, quasi in senatus potestate quicquam esset quod ad suum honorem faceret, aut sibi illos aliquid largiri, quorum vis esset minor: ideóque sibi ab iis decreta sæpenumero non quasi augmenta sui splendoris, sed imminutionem potentiæ suæ suggillabat. Ita affectus, senatui obirascebatur, sicubi non æquantia suam dignitatem censuissent, homo animi impotentis, & cui non facilè esset satisfacere. Ita tunc quoque legatos quasi speculatum sui missos nó omnes, sed paucos electos ad se admisit, reliquis antequam in Galliam venirent, discedere iussis: neque admissis vllum honorē habuit: quinimo Claudium etiam necasset, nisi cum contempsisset ob socordiam, quam partim natura, partim simulatione multam præ se ferebat. Alios postea temporis legatos, eósque plures (nam inter alia paucitatem quoque priorum culpauerat) missos, nuntiantésque multa in eius hono-

Caii arrogantia.

Claudii socordia.

A Ποντίας νήσους κατέθετο, πολλὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἀσεβῆ καὶ ἀσελγῆ τῷ συνεδρίῳ γράψας· καὶ τῇ γε Ἀγριππίνῃ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ἐν ὑδρίᾳ ἔδωκε, κελεύσας οἱ ἐν τοῖς κόλποις αὐτὴν διὰ πάσης ὁδοῦ ἔχουσαν, ἐς τὴν Ῥώμην ἀνενεγκεῖν. ἐπειδή τε συχνὰ αὐταῖς δι' ἐκεῖνον δηλονότι προσεψηφίσατο, ἀπηγόρευσε μηδενὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ μηδεμίαν τιμὴν δίδοσθαι. τότε μὲν δὴ ταῦτα, ὡς καὶ B μεγάλην τινὰ ἐπιβουλὴν διαπεφευγώς, ἐπέστειλε. πάνυ γὰρ δὴ καὶ ἄλλως προσεποιεῖτο ἐν δεινοῖς τε εἶναι, καὶ ταλαιπώρως διάγειν.

Ἐπεὶ δὲ μαθόντες αὐτὰ οἱ βουλευταί, ἄλλα τέ τινα αὐτῷ, καὶ τὰ ἐπινίκια τὰ σμικρότερα ἐψηφίσαντο, πρέσβεις τε ἐπ' αὐτοῖς ἄλλους κλήρῳ, καὶ τὸν Κλαύδιον αἱρετὸν ἔπεμψαν· τοῦτό τε ἐδυσχέρανεν, ὥστε καὶ αὖθις ἀπειπεῖν, μήτε ἐπαίνου τι μήτε τιμῆς ἐχόμενον τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ γίγνεσθαι, καὶ ὅτι 452 C μὴ κατ' ἀξίαν τετιμῆσθαι δοκεῖ. πάντα γὰρ ἀεὶ τὰ διδόμενα αὐτῷ παρ' οὐδὲν ἐτίθετο· καὶ ἤχθετο μὲν εἰ μικρά τινα ψηφισθείη, ὡς καταφρονούμενος· ἤχθετο δὲ καὶ εἰ μείζω, ὡς καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἐξουσίας ἀφαιρούμενος. οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο δοκεῖν τι τῶν τιμήν τινα αὐτῷ φερόντων ἐπ' αὐτοῖς εἶναι, ὡς καὶ κρείττοσιν αὐτοῦ οὖσι, καὶ χαρίζεσθαι σφᾶς οἱ, ὡς καὶ ἧττον σφῶν τι δυναμένοις εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις τινὰ οὐχ ὡς καὶ αὔξησιν τῆς λαμ- D πρότητος, ἀλλ' ὡς καθαίρεσιν τῆς ἰσχύος αὐτῷ φέροντα, διέβαλλε. καὶ μέντοι ταῦτα οὕτω φρονῶν, ὠργίζετο αὖθις εἴποτε ἐλάττω σφᾶς τῆς ἀξίας ἐψηφίσθαι οἱ ἔδοξεν. οὕτω που ἔμπληκτος ἦν, καὶ οὐδεὶς αὐτοῦ ῥᾳδίως τυχεῖν ἐδύνατο. ἐκείνους μὲν οὖν τοὺς πρέσβεις διὰ τοῦθ', ὡς καὶ κατασκόπους, ὑπειδόμενος, οὔτε πάντας προσεδέξατο· ἀλλ' ὀλίγους ἐπιλεξάμενος, τοὺς λοιπούς, πρὶν ἐς τὴν Γαλατίαν ἐλθεῖν, ἀπεπέμψατο. οὔθ' οὕς γε E προσήκατο, σεμνοῦ τινὸς ἠξίωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν Κλαύδιον ἀπέκτεινεν ἄν, εἰ μὴ κατεφρόνησεν αὐτοῦ, τὰ μὲν τῇ φύσει, τὰ δὲ καὶ ἐκ προνοίας πολλὴν νωθείαν προσποιουμένου. ἑτέρους δὲ αὖθις πλείους τε πεμφθέντας (πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις τὴν ὀλιγότητα τῶν προτέρων ᾐτιᾶτο) καὶ πολλά τι ἐψηφίσθαι

σθαι οἱ ἀγγέλλοντας, ἡδέως ὑπεδέξατο, καὶ προσαπήντησέ τε αὐτοῖς, ὑφ' ὧν καὶ αὐτῶν αὖθις ἐτιμήθη. καὶ τοῦτο μὲν ὕστερον ἐγένετο.

Τότε δὲ ἐκβαλὼν τὴν Παυλῖναν, προφάσει μὲν ὡς μὴ τίκτουσαν, τὸ δ' ἀληθὲς ὅτι διακορὴς αὐτῆς ἐγεγόνει, Μιλωνίαν Καισωνίαν ἔγημεν· ἣν πρότερον μὲν ἐμοίχευε, τότε δὲ καὶ γαμετὴν ποιήσασθαι ἠθέλησεν, ὅτι περ ἐν γαστρὶ εἶχεν, ἵνα αὐτῷ παιδίον τριακονθήμερον τέκῃ. οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἐταράττοντο μὲν καὶ ἐκ τούτων, ἐταράττοντο δὲ καὶ ὅτι δίκαι σφίσιν ἐπί τε τῇ πρὸς τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῇ πρὸς τοὺς πεφονευμένους φιλίᾳ πολλαὶ ἐπήγοντο· ὡς καὶ ἀγορανόμους στρατηγούς τε τινὰς ἀναγκασθῆναι τὴν ἀρχὴν ἀπειπόντας κριθῆναι. κἀν τούτῳ καὶ ὑπὸ καυμάτων ἐταλαιπώρησαν. τοσαύτη γὰρ ὑπερβολὴ αὐτῶν ἐγένετο, ὥστε καὶ παραπετάσματα ὑπὲρ τῆς ἀγορᾶς ὑπερταθῆναι. ἐν τούτοις τοῖς τότε φυγοῦσι καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σωφόνιος, ὡς καὶ τὴν Ἀγριππῖναν μεμοιχευκὼς, ἐξέπεσεν.

Οὐ μέντοι ταῦθ' οὕτως αὐτοὺς ἐλύπει, ὡς τὸ προσδοκᾶν ἐπὶ πλεῖον τήν τε ὠμότητα τὴν τοῦ Γαΐου καὶ τὴν ἀσέλγειαν αὐξήσειν. καὶ μάλιστα ὅτι ἐπυνθάνοντο τόν τε Ἀγρίππαν αὐτῷ καὶ τὸν Ἀντίοχον, τοὺς βασιλέας, ὥσπερ τινὰς τυραννοδιδασκάλους, συνεῖναι. καὶ διὰ ταῦθ' ὑπατεύοντος αὐτοῦ τὸ τρίτον, οὐδεὶς οὔτε τῶν δημάρχων οὔτε τῶν στρατηγῶν ἀθροῖσαι τὴν γερουσίαν ἐτόλμησε. συνάρχοντα γὰρ, οὔτι καὶ ἐπιτηδεύσας (ὥσπερ οἴονταί τινες) ἀλλὰ τοῦ μὲν προαποδεδειγμένου, τελευτήσαντος, ἑτέρου δὲ μηδενὸς δι' ὀλίγου οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀντικαταστῆναι δυνηθέντος, οὐδένα εἶχε. καὶ ἔδει μέντοι τοὺς στρατηγοὺς οἷς τὰ τῶν ὑπάτων ἔργα, ὁπόταν ἀποδημήσωσι, μέλει, πάντα αὐτὰ ἐπιτετελεκέναι· ὅπως δὲ δὴ μὴ καὶ ἀντὶ τοῦ αὐτοκράτορος δόξωσί τι πεποιηκέναι, οὐδὲν τῶν καθηκόντων ἔπραξαν, ἀλλ' ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀθρόοι οἱ βουλευταὶ ἀναβάντες, τάς τε θυσίας ἔθυσαν, καὶ τὸν τοῦ Γαΐου δίφρον τὸν ἐν τῷ ναῷ κείμενον προσεκύνησαν, καὶ ἔτι καὶ ἀργύριον κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ἔθος ἰσχύσαν, ὡς καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ διδόντες, κατέθεσαν. καὶ τοῦτο μὲν καὶ τῷ ἑξῆς ἔτει ὁμοίως ἐγένετο. τότε δὲ συνῆλθον μὲν μετὰ ταῦτα ἐς τὸ συνέδριον, μηδενὸς σφᾶς ἀθροίσαντος, ἔπραξαν δὲ οὐδὲν

A rem ſtatuta eſſe, læto animo excepit, obuiam quoque eis progreſſus: ob quæ iterũ alii ei honores habiti.

Ad præſens verò exturbata Paulina, vt ſterili, ſed re vera, quia ſatietas eius ipſum ceperat, Miloniam Cæſoniam duxit, adulterio prius ſibi cognitam: quam tunc vxorem ducere ſtatuit, quia grauida erat, vt triceſimo die pater ex ea fieret. Hæ res Romanos turbabant, nec minus multitudo eorum qui propter ſorores Caii, ac occiſorum amicitias in iudicium pertrahebantur, vt (B) ædiles quoque & prætores quidam coacti ſint magiſtratu poſito cauſam dicere. AEſtus quoque vrbem afflixit tantus, vt vela ſupra forum ſuſpendi opus fuerit. Fuit inter eos qui tum exilio plectebantur Tigillinus etiam Sophonius, propter commiſſum cum Agrippina adulterium pulſus.

Paulina repudiata Miloniã Cæſoniam ducit Caius.

AEſtus.

Tigillinus Sophonius.

Cæterùm non hæc tantum doloris afferebant Romæ quantum (C) metus, fore vt crudelitas ac libido Caii magis adhuc augeſceret: præcipuè quòd ferebatur Agrippam ei àc Antiochum reges adeſſe, qui eum ad tyrannidem inſtruerent. Itaque conſule eo tertiùm, nemo tribunuſplebis aut prætor auſus fuit conuocare ſenatum. Collegam enim Caius non habebat, non quidem (ſicut putant quidam) data opera id ab eo factum: ſed eo qui deſignatus fuerat, mortuo, tam breui ſpatio in concione alius ei ſubrogari non poterat. (D) Erat porro officii prætorum, vt per abſentiam conſulum, omnia horum munia obirent. Ii ne viderentur imperatoris aliquo munere fungi, omiſſis iis quæ agẽda eſſent, cum frequẽtibus ſenatoribus in Capitolium adſcenderunt, rem ſacram ibi fecerunt, Caii ſellam in templo poſitam adorarunt, ac argentum, ex more qui ſub Auguſto inualuit, quaſi præſenti, obtulerunt: (quod inſequenti etiã anno factum eſt) deinde in curiam conuenêre, (E) à nemine aduocati: nulláq; re acta,

Agrippa. Antiochus.

ANNO V.C. 793.

Cõſulatus Caii tertius ſine collega.

Senatus & magiſtratus Caio abſenti vt adulati ſint.

diem totum eo laudando, votísque pro eo nuncupãdis absumpserunt: tanto id diutius agentes, vt quoniam neque charum eum habebant, neque saluum cupiebant, sententiam eo suam occultarent. Tertio die edicto omnium prætorum ad vota peragenda conuenerunt: sed neque tum, neque pòst quicquam statuerunt: donec nuntiatum est, die duodecima Caium magistratu sese abdicasse: tunc occepto consulatu, ii qui designati erant, officio suo functi sunt: decretúmque inter alia, vt natalibus Tiberii & Drusillæ eadem quæ Augusti natalitio festo fierẽt. Ludi quoque in orchestra exhibiti: ac spectacula, & statuæ Caii ac Drusillæ positæ, dedicatǽque. Hęc ex rescripto Caii acta, soliti ea quæ decerni vellet, pauca quidem vniuerso senatui, pleraq; consulibus scribere, ac nonnunquam mandare vt in senatu recitarentur.

Caius Ptolemæum Iubæ F. occidit.

Cæterùm Caius Ptolemæum Iubæ filium euocauit, ac quũ cognouisset de eius diuitiis, necauit: nonnullósque etiam præterea alios. Eodem tempore ad Oceanum profectus, tanquam in Britanniam bellum translaturus, in acie omnes milites suos propter littus collocauit, ipse triremi conscensa paulùlum à terra auectus rediit, ac deinde alto in suggesto considens, signum pugnæ militibus dedit, classicúmque canere iussit: ac subitò mandauit vt conchylia legerent. His partis spoliis (nimirum exuuiis hostium ad triumphum indigens) animum sustulit, quasi ipsum qui Oceanum subegisset: donatísque militibus, conchylia hæc Romam attulit, vt ibi quoque prædam suam ostentaret. At senatus neque vt quiesceret, quum eum magnificè de ea re sentire audiret, neque rursus vt eum laudaret, certus animi esse: quippe magnæ laudes, honorésque immodici nulli aut exiguæ certè rei gestæ tributi, traducere eam modò, ac suggillare existimantur.

Ridicula Caii in Britanniam expeditio, & conchyliorum captura.

Laus magna paruarum rerum, irridentium esse videtur.

A ἀλλ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἔν τε τοῖς ἐπαίνοις αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχαῖς κατέτριψαν. ἐπεὶ γὰρ οὔτε ἐφίλουν αὐτόν, οὔτε σώζεσθαι ἐβούλοντο, ἐπὶ πλεῖον ἀμφότερα, ὡς καὶ τὸ συνειδὸς σφῶν διὰ τούτου ἐπηλυγασόμενοι, προσεποιήσαντο. καὶ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῇ τὰς εὐχὰς ἐχούσῃ συνῆλθον μέν, πάντων τῶν στρατηγῶν ἐκ κοινοῦ προγράμματος τὴν σύνοδον σφίσιν ἐπαγγειλάντων· ἐχρημάτισε δὲ οὔτε τότε, οὔτε αὖθις οὐδέν, μέχρι οὗ ὁ 453
B Γάιος δωδεκάτῃ ἡμέρᾳ τὴν ἀρχὴν ἀπειπὼν ἠγγέλθη. τότε γὰρ παραλαβόντες αὐτὴν οἱ ἐς τὸ ἔπειτα κεχειροτονημένοι, διῴκουν τὰ προσήκοντα σφίσι· καὶ ἐψηφίσθη ἄλλα τε, καὶ ἵνα τοῖς τοῦ Τιβερίου καὶ τοῖς τῆς Δρουσίλλης γενεθλίοις τὰ αὐτὰ ἅπερ καὶ τοῖς τοῦ Αὐγούστου γίγνηται. καὶ τινὰ καὶ οἱ ἐκ τῆς ὀρχήστρας πανήγυρίν τε ἐπετέλεσαν, καὶ θέαν παρέσχοντο, καὶ εἰκόνα τοῦ τε Γαΐου καὶ τῆς Δρουσίλ-
C λης στήσαντες ὡσίωσαν. ταῦτα δὲ ἐξ ἐπιστολῆς που τῆς τοῦ Γαΐου ἐπράχθη. καὶ γὰρ τὰ πάντα ὅσα χρηματίζεσθαι ἐβούλετο, ὀλίγα μὲν πᾶσι τοῖς βουλευταῖς, τὰ δὲ δὴ πλείω τοῖς ὑπάτοις γράφων, καὶ ἐκεῖνα ἔστιν ὅτε ἐν τῷ συνεδρίῳ ἀναγινώσκεσθαι ἐκέλευε. καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἔπραττον.

Γάιος δὲ ἐν τούτῳ τόν τε Πτολεμαῖον τὸν τοῦ Ἰούβα παῖδα μεταπεμψάμενος, καὶ μαθὼν ὅτι πλουτεῖ, ἀπέκτεινε, καὶ ἄλλους πολλοὺς
D μετ' αὐτοῦ. ὅτε καὶ ἐς τὸν Ὠκεανὸν ἐλθών, ὡς καὶ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ στρατεύσων, καὶ πάντας τοὺς στρατιώτας ἐν τῇ ἠιόνι παρατάξας, τριήρεις τε ἐπέβη, καὶ ὀλίγον ἀπὸ τῆς γῆς ἀπάρας, ἀνέπλευσε. καὶ μετὰ τοῦτο ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ ἱζήσας, καὶ σύνθημα τοῖς στρατιώταις ὡς ἐς μάχην δούς, τοῖς τε σαλπικταῖς ἐξοτρύνας αὐτούς, εἶτ' ἐξαίφνης ἐκέλευσε σφίσι τὰ κογχύλια συλλέξασθαι· λαβών τε τὰ σκῦλα ταῦ-
E τα (καὶ γὰρ λαφύρων δηλονότι πρὸς τὴν τῶν ἐπινικίων πομπὴν ἐδεῖτο) μέγα τε ἐφρόνησεν, ὡς καὶ τὸν Ὠκεανὸν αὐτὸν δεδουλωμένος, καὶ τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐδωρήσατο. καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν Ῥώμην τὰ κογχύλια ἀνεκόμισεν, ἵνα καὶ ἐκείνοις τὰ λάφυρα δείξῃ. ἡ δὲ βουλὴ οὔθ' ὅπως ἐπὶ τούτοις ἡσυχάζοι εἶχεν, ὅτι μεγαλοφρονούμενον αὐτὸν ἐπυνθάνετο, οὔθ' ὅπως αὐτὸν ἐπαινέσειεν. ἂν γάρ τις ἐπὶ μηδεμιᾷ ἢ μικρᾷ τινὶ ἀνδραγαθίᾳ ἤτοι ἐπαίνους μεγάλους ἢ καὶ τιμὰς ἐξαισίους ποιῆται, διασκώπτεσθαί τε καὶ διασιλλοῦσθαι αὐτὸν ὑποπτεύεται.

ὁ μὲν γὰρ ἐσελθὼν ἐς τὴν πόλιν, τὴν μὲν βουλὴν ὀλίγου ἐδέησεν ἀπολέσαι πᾶσαν, ὅτι μὴ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον αὐτῷ ἐψηφίσατο· τὸν δὲ δῆμον ἀθροίσας, πολὺ μὲν ἀργύριον ἐκ μετεώρου τινὸς, πολὺ δὲ χρυσίον ἔρριψε. καὶ πολλοὶ δὲ ἀπώλοντο διαρπάζοντες. σιδήρια γὰρ μικρὰ ἄττα αὐτοῖς, ὥς φασί τινες, ἀναμέμικτο. Βετιλλῖνον δὲ Κάσσιον ἀποσφαγῆναι κελεύσας, καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ Καπίτωνα παρεῖναι φονευομένῳ αὐτῷ κατηνάγκασε, μήτ' ἀδικοῦντά τι, μήτ' εἰσηγγελμένον. πυθομένου τε αὐτοῦ εἰ μύσαι γε οἱ ἐπιτρέπει, προσέταξε καὶ ἐκεῖνον σφαγῆναι.

Ἦν δέ τις Πρωτογένης πρὸς πάντα αὐτῷ τὰ χαλεπώτατα ὑπηρετῶν, ὥστε καὶ βιβλία ἀεὶ δύο περιφέρειν, καὶ αὐτῶν τὸ μὲν, ξίφος, τὸ δὲ, ἐγχειρίδιον ὀνομάζειν. οὗτος ἐσῆλθέ ποτε ἐς τὸ συνέδριον, ὡς καὶ κατ' ἄλλο τι, καὶ πάντων, οἷα εἰκὸς, προσειπόντων τε αὐτὸν καὶ δεξιουμένων, δριμύ τέ τι Σκριβωνίῳ Πρόκλῳ ἐνεῖδε, καί ἔφη, Καὶ σύ με ἀσπάζῃ, μισῶν οὕτω τὸν αὐτοκράτορα; Ἀκούσαντες δὲ τοῦτο οἱ παρόντες περιέσχον τε τὸν συμβουλευτὴν, καὶ διέσπασαν. ἡσθέντος τε ἐπὶ τούτῳ τοῦ Γαΐου, καὶ φήσαντος αὐτοῖς κατηλλάχθαι, ἐψηφίσαντο ὅπως καὶ βήματι ὑψηλῷ, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βουλευτηρίῳ (ὥστε μηδένα ἐξικνεῖσθαι) καὶ φρουρᾷ στρατιωτικῇ καὶ ἐκεῖ χρῷτο. ἀνακαλούντων δὲ αὐτὸν τῶν μὲν, ἥρωα, τῶν δὲ, θεὸν, δεινῶς ἐξεφρένησεν. ἠξίου μὲν γὰρ καὶ
454 πρότερον ὑπὲρ ἄνθρωπον νομίζεσθαι, καὶ τῇ Σελήνῃ συγγίνεσθαι, καὶ ὑπὸ τῆς νίκης στεφανοῦσθαι. Ζεύς τε εἶναι ἐπλάττετο, καὶ κατὰ τοῦτο καὶ γυναιξὶν ἄλλαις τε πολλαῖς, καὶ ταῖς ἀδελφαῖς μάλιστα, συνεῖναι προεφασίζετο. Ἥρα τε καὶ Ἄρτεμις καὶ Ἀφροδίτη πολλάκις ἐγίγνετο. πρὸς γὰρ δὴ τὴν τῶν ὀνομάτων μετάθεσιν καὶ τὸ ἄλλο σχῆμα πᾶν τὸ προσῆκον σφίσιν ἐλάμβανε· καὶ ποτὲ μὲν θηλυδριώδης ἑωρᾶτο, καὶ κρατῆρα καὶ θύρσον εἶχε, ποτὲ δὲ ἀρρενωπὸς ῥόπαλον καὶ λεοντῆν ἐφόρει. λειογένειος αὖ καὶ μετὰ τοῦτο πωγωνίας ἐφαντάζετο. τρίαιναν τε ἔστιν ὅτε ἐκράτει, καὶ κεραυνὸν αὖθις ἀνέτεινε. παρθένῳ τε πολεμικῇ ὡμοιοῦτο, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐγυναικίζεν. οὕτω που καὶ τοῖς ῥυθμοῖς τῆς στολῆς καὶ τοῖς προσθέτοις τοῖς τε περιθέτοις ἀκριβῶς ἐποίκιλλεν· καὶ πάντα μᾶλλον δοκεῖν, ἢ ἄνθρωπος εἶναι, ἤθελε.

Vt in vrbem Caius aduenit, parum abfuit quin vniuerſum ſenatũ necaret, quia nõ diuinos ipſi honores decreuerant: populum conuocauit, ac de ſublimi loco multum argenti aurique in eos proiecit: cuius direptione multi perierunt: quũ, vt quidam tradunt, ferramenta exigua eis immiſcuerit. Caſſium porrò Becilinũ occidi iuſſit, patrémq; eius Capitonẽ cædi intereſſe, neq; vllo delicto, neq; crimine eius extãte: interrogantémq; an conniuere ſibi cõcederet, ipſum etiã necari imperauit.

Caſſii Becillini & Capitonis interitus.

Fuit quidam Caii in omnibus atrociſſimis rebus adminiſter, nomine Protogenes, ſolitus duos libellos ſemper circunferre, gladii ac pugionis titulis inſignitos: hic in curiã fortè quaſi aliud propter negotium ingreſſus, quũ omnes, vt ſolet, eũ alloquerẽtur, ac dextrã iungerent, Scribonium Proculũ infeſto vultu intuitus: Quid, inquit, tu me etiam ſalutas, tãto imperatoris odio flagrãs? id reliqui audientes, ſenatorem eum circunfuſi diſcerpſerũt. Eo facinore delectatus Caius, in gratiam ſe cum ſenatu redire dixit. Tum ei decretũ vt in tribunali excelſo in ipſa quoq; curia omnibus aliis ſublimior ſederet, ac ibi quoq; militari præſidio vteretur. Proinde aliis eũ heroẽ, aliis deum vocãtibus, vehementi inſania correptus eſt. Iam antè quoq; humano faſtigio altior haberi volebat, ſéque cũ Luna coire, & à Victoria coronatũ eſſe videri: Iouẽ ſe fingebat, eáq; occaſione cũ multis aliis mulieribus, tũm verò cũ ſororib. congreſſum eſſe præ ſe ferebat: ſæpe Iuno, Diana, Venúſq; fiebat, mutato cum nomine etiã omni habitu. Inde aliquãdo muliebri ornatu cõſpiciebatur, craterã ac thyrſum gerẽs: modò viriliter compoſitus clauam & leonis pellem geſtabat, aliâs barbatus conſpiciebatur, aliâs imberbis: nunc tridentem tenens, nunc fulmen vibrans: iam virgini bellatrici ſe adſimulabat, mox in mulierem trãsformabatur: denique compoſitione veſtitus & ornatu impoſito ſibi ac circũiecto mirificè variabatur, quiduis potiùs quàm homo videri cupiens.

Protogenis libelli gladius & pugio.

Scribonius Proculus à ſenatoribus diſcerptus.

Caius in omnes ſe deos transſmutat.

Galli cuiusdã sutoris in Caiũ scomma.

Forte quadam accidit vt Gallus quidam eum pro excelso tribunali sub specie Iouis ius dantem videret, ac rideret viso: eum Caius vocatum percontatus est quidnam ipsi esse videretur? Magnum, respondit ille, (verba enim eius ponam) deliramentum. Idque impunè tulit, quòd esset sutor: nam huiusmodi homines, facilius vulgarium quàm aliqua dignitate præstantium libertatem tolerant. Hoc habitu se induebat, quum deum se fingere vellet: supplicationésque ei, vota & sacrificia pro singulorum ratione fiebant. Aliquando serico vestitu, aut triumphali ornatu inter populum versabatur.

Libertas humilium facilè fertur.

Oscula Caii.

Paucos osculabatur, plerisque etiam senatorum, manum tantum aut pedem adorandum porrigebat: ac quibus id amicitiæ ab eo oblatum fuisset, ii in senatu gratias ei agebant, quum quotidie eum saltatoribus oscula dare omnes viderent. Adulabantur eum autem etiam ii qui in summa erant existimatione. Fuit inter eos etiam L. Vitellius, neque ignobilis, neque insipiens homo, præsertim Syria à se gubernata insignis. Nam inter alia egregiè acta, Artabanum, qui Armeniam impunè aggressus, Syriam quoque inuadere instituerat, obuiam ei repentè ad Euphraten factus, exterruerat, ita vt in colloquiũ veniret: ac sacrificare eum Augusti & Caii statuis coegerat: pacis conditiones quæ ex vsu Romanis essent dederat, liberósque eius obsides acceperat. Is ergo Vitellius à Caio accitus, vt interficeretur, (eadem ei causa periculi erat, quæ antè effecerat vt rex Parthorum à suis pelleretur, quippe inuidia ei odium, metus insidias parauerat) eo modo se neci eripuit. Composuerat se lõgè quàm gloria eius ferret humiliori habitu, Caiique pedibus aduolutus, effusis lacrymis, ac eum multis diuinis honoribus demulcens, vouénsque si incolumis euasisset, se ei sacrificaturum, ita hominem emolliit ac sibi placauit, vt non modò veniam ab eo cõsequeretur, sed & inter præcipuos posthac amicos haberetur.

L. Vitellius rẽ contra Artabanum præclarè gerit.

L. Vitellius quemadmodũ Caium adulatus sit.

A καί ποτέ τις ἀνὴρ Γαλάτης ἰδὼν αὐτὸν ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ ἐν Διὸς εἴδει χρηματίζοντα, ἐγέλασεν· ὁ δὲ Γάϊος ἐκάλεσέ τε αὐτὸν καὶ ἤρετο, τί σοι δοκῶ εἶναι; καὶ ὃς ἀπεκρίνατο (ἐρῶ γὰρ αὐτὸ τὸ λεχθὲν) ὅτι, μέγα παραλήρημα. καὶ οὐδὲν μέντοι δεινὸν ἔπαθε· σκυτοτόμος γὰρ ἦν. οὕτω που ῥᾷον τὰς τῶν τυχόντων ἢ τὰς τῶν ἐν ἀξιώσει τινὶ ὄντων παρρησίας οἱ τοιοῦτοι φέρουσι. ταῦτα μὲν οὖν τὰ σχήματα, ὁπότε τις θεὸς ἐπλάττετο εἶναι, ἐλάμβανε· καὶ B αὐτῷ καὶ ἱκετεῖαι καὶ εὐχαὶ θυσίαι τε κατὰ τὸ προσφορώτατον προσήγοντο. ἄλλως δὲ δὴ ἔν τε τῇ σηρικῇ καὶ ἐν τῇ νικητηρίᾳ σκευῇ, ὡς πλήθει, ἐδημοσίευεν.

Ἐφίλει τε ὀλιγίστους. τοῖς γὰρ πλείστοις καὶ τῶν βουλευτῶν ἢ τὴν χεῖρα ἢ τὸν πόδα προσκυνεῖν ὤρεγε. καὶ διὰ τοῦθ᾽ οἱ φιληθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ, χάριν αὐτῷ καὶ ἐν τῇ γερουσίᾳ ἐγίνωσκον, καίτοι τοὺς ὀρχηστὰς καθ᾽ ἡμέραν φιλοῦντι πάντων ὁρώντων. ἐκολά- C κευον δ᾽ αὐτὸν καὶ οἱ πάνυ δοκοῦντές τι εἶναι. ὁ γοῦν Βιτέλλιος ὁ Λούκιος, οὔτ᾽ ἀγεννὴς οὔτ᾽ ἄφρων ὤν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ Συρίᾳ ἀρχῆς ὀνομαστὸς γενόμενος· τά τε γὰρ ἄλλα λαμπρῶς ἡγεμόνευσε, καὶ τὸν Ἀρτάβανον καὶ ἐκείνῃ ἐπιβουλεύοντα, ἐπειδὴ μηδεμίαν τιμωρίαν ἐπὶ τῇ Ἀρμενίᾳ ἐδεδώκει, κατέπληξέ τε ἀπαντήσας αὐτῷ ἐξαπιναίως περὶ τὸν Εὐφράτην ἤδη ὄντι, καὶ ἔς τε λόγους αὐτὸν ὑπηγάγετο, καὶ θῦσαι ταῖς τοῦ Αὐγού- D στου τοῦ τε Γαΐου εἰκόσιν ἠνάγκασε· σπονδάς τε αὐτῷ πρὸς τὸ τῶν Ῥωμαίων συμφορώτατον δούς, καὶ προσέτι καὶ παῖδας αὐτοῦ ὁμήρους λαβών. οὗτος οὖν ὁ Βιτέλλιος μετεπέμφθη μὲν ὑπὸ τοῦ Γαΐου, ὡς καὶ ἀπολούμενος. ἐφ᾽ οἷς γὰρ οἱ Πάρθοι τὸν βασιλέα σφῶν ἐξήλασαν, ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνος αἰτίαν εἶχε, μισηθείς τε ὑπὸ τοῦ φθόνου, καὶ ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τοῦ φόβου. ἐσώθη δέ, σχηματίσας πως ἑαυτὸν, ὥστε καὶ ἐλάττω αὐτῷ τῆς δόξης φα- E νῆναι, καὶ πρός τε τοὺς πόδας αὐτοῦ προσπεσὼν, καὶ δάκρυσι κλαύσας, κἀν τούτῳ καὶ θειάσας αὐτὸν πολλὰ, καὶ προσκυνήσας· καὶ τέλος εὐξάμενος, ἂν περισωθῇ, θύσειν αὐτῷ ἐκείνῳ. ἐκ γὰρ τούτων οὕτως αὐτὸν ἐπιθάσευσε καὶ ἱλεώσατο, ὥστε μὴ μόνον περισωθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πάνυ φίλοις αὐτοῦ νομισθῆναι.

A καί ποτε τοῦ Γαΐου συγγενέσθαι τε τῇ Σελήνῃ λέγοντος, καὶ ἐρωτήσαντος αὐτὸν εἰ ὁρῴη τὴν θεὸν συνοῦσαν αὐτῷ, κάτω τε, ὡς καὶ τεθηπὼς, ἔβλεπεν, ὑποτρέμων· καὶ σμικρόν τι φθεγξάμενος, Ὑμῖν (ἔφη) τοῖς θεοῖς, δέσποτα, μόνοις ἀλλήλους ὁρᾶν ἔξεστι. Βιτέλλιος μὲν οὖν, ἐκεῖθεν ἀρξάμενος, πάντας καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους κολακείᾳ ὑπερέβαλλετο.

B Γάιος δὲ, ἐπὶ πλέον ἐξαχθεὶς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ναὸν ἑαυτοῦ κατεσκεύαζε. ἐτεκτήνατο μὲν γὰρ καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ κατάλυσίν τινα, ἵν', ὡς ἔλεγε, τῷ Διῒ συνοικοίη· ἀπαξιώσας δὲ δὴ τὰ δευτερεῖα ἐν τῇ συνοικήσει αὐτοῦ φέρεσθαι, καὶ προσεγκαλέσας αὐτῷ ὅτι τὸ Καπιτώλιον κατέλαβεν, οὕτω δὴ ἕτερόν γε νεὼν ἐν τῷ παλατίῳ σπουδῇ ᾠκοδομήσατο,
455 καὶ ἄγαλμα ἐς αὐτὸν ἠθέλησε τὸ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἐς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος μεταρρυθμίσαι· μὴ δυνηθεὶς δὲ (τό, τε γὰρ πλοῖον C τὸ πρὸς τὴν κομιδὴν αὐτοῦ ναυπηγηθὲν, κεραυνοῖς ἐφθάρη, καὶ γέλως, ὁσάκις τινὲς ὡς καὶ τοῦ ἕδους ἐφαψόμενοι προσῆλθον, πολὺς ἐξηκούετο) ἐκείνῳ μὲν ἐπηπείλει, αὐτὸς δὲ ἕτερον ἐνέστησε. τό, τε Διοσκούρειον τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῇ Ῥωμαίᾳ ἴν διατεμὼν, διὰ μέσου τῶν ἀγαλμάτων εἴσοδον δι' αὐτοῦ ἐς τὸ παλάτιον ἐποιήσατο. ὅπως καὶ πυλωροὺς τοὺς Διοσκούρους (ὥσγε καὶ ἔλεγεν) ἔχῃ. διάλιόν τε αὐτὸν D ὀνομάσας, τήν τε Καισωνίαν τὴν γυναῖκα καὶ τὸν Κλαύδιον, ἄλλους τε τοὺς πλουσιωτάτους, ἱερέας προσέθετο. πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐπὶ τούτῳ παρ' ἑκάστου μυριάδας λαβών. καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἱερᾶτο, καὶ τὸν ἵππον συνιερέα ἀπέφαινε. καὶ ὄρνιθες αὐτῷ ἁπαλοί τε τινὲς καὶ πολυτίμητοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐθύοντο· ταῖς τε βρονταῖς ἐκ μηχανῆς τινὸς ἀντεβρόντα, καὶ ταῖς ἀστραπαῖς ἀντήστραπτε. καὶ ὁπότε κεραυνὸς παραπέσοι, E λίθον ἀντηκόντιζεν, ἐπιλέγων ἐφ' ἑκάστῳ τὸ τοῦ Ὁμήρου, Ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ. τοιοῦτος οὖν ὁ θεὸς, τοιοῦτος ὁ Ζεὺς, ἵνα τις τά τε ἄλλα τὰ αἴσχιστα ἐξ ὧν ἠργυρίζετο παραλίπῃ, ἀλλὰ τά γε οἰκήματα τὰ ἐν αὐτῷ τῷ παλατίῳ ἀποδειχθέντα, καὶ τὰς γυναῖκας τὰς τῶν πρώτων, τούς τε παῖδας τοὺς τῶν σεμνοτάτων, οὓς ἐς αὐτὰ καθίζων ὕβριζεν, ἐκκαρπούμενος ἐπ' αὐτοῖς πάντας ἁπλῶς,

Aliquando Caius rem ſibi eſſe cum Luna dixit, percontatúſque eſt Vitellium, vidiſſet ne ſe cum dea congredi: tum Vitellius, quaſi attonitus, oculis in terram demiſſis, tremens, exigua voce: Solis, inquit, Domine, vobis diis licet inuicem videre: eóque facto initio Vitellius, omnes reliquos adulando ſuperauit.

Aſtutum Vitellii ad Caium reſponſum.

Caius verò vlterius prouectus, Romæ ſibi templum extruxit: ac in Capitolio quidem manſionem ſibi ædificauerat, vt poſſet cum Ioue, ſic enim ferebat, conuerſari: ſed indignum putans ſe in eo contubernio poſteriores ferre, incuſato ſimul Ioue, quòd Capitolium occupauiſſet, ipſe in palatio ſibi properatò templum poſuit. In quo quum ſtatuiſſet Olympii Iouis ſimulacrum ſuam in effigiem commutatum collocare, neque poſſet id perficere: (nam nauis ad id aduehendum parata fulminibus abſumpta fuit, exauditúſque multus riſus, quoties quis ſacrarium eius tacturus accederet) minatus ei, aliud fanum ſibi inſtituit. Ergo diuiſa in duas partes æde Caſtoris, quæ erat in foro Romano, ingreſſum per media Geminorum ſimulacra in palatium ſtruxit, dicens velle ſe, ſibi ianitores eſſe Iouis & Ledę filios: tum ſe dialem appellans, ſacerdotes addidit Cæſoniam vxorem ſuam, Claudium, alióſque ditiſſimos, centies ſeſtertiûm à ſingulis eo nomine accipiens. Ipſe etiam ſui ſacerdos fuit, equúmque ſuum collegam adſciuit. immolabantur autem ei ſingulis diebus aues delicatæ ac magni pretii. Machinam habebat, qua tonitribus obſtreperet, ac contra fulgura fulguraret: ac quoties fulmen decidiſſet, lapidem eiaculabatur, ſemper Homericum illud addens, *Tollito me, vel ego te.* Is proinde deus, is Iupiter, vt taceam omnino quàm turpiſſimas rationes pecuniæ cõficiendæ excogitauerit, tamẽ lupanaria ab eo in ipſo palatio poſita, in iiſque ad libidinẽ ſuã proſtitutas primarias fœminas, pueróſque clariſſimorum virorum, ac inde exactam ab omnibus pecuniam,

Templũ Caii Romæ.

Iouis Olympii ſimulacrum Caius Romam vehere conatur.

Sacerdotes Caii.

Equus ſacerdos Caii.

Fulmina contemnit Caius machinationibus obſtrepẽs ac contra fulgura fulgurãs. Iliad. 22.

Lupanaria Caii, & auaritia.

vel sponte, vel inuitis, tamen eam ne indignè quid ferre viderentur, conferentibus, quis silentio inuolуat? Idem volutare se in auro & argento ad hunc modum collecto identidem solebat.

Caius in auro & argento se volutat.

Itaque vbi ad extremum insaniæ euasit, Cassius Chærea, & Cornelius Sabinus, tribuni prætorianorũ militum, insidias ei struxerunt, iique cædem eius suis manibus peregerunt: fuerunt enim alii quoque coniurationis participes, ac conscii, inter quos Callistus & Eparchus. Chærea vir erat antiquis moribus præditus, ac præterea odii in Caium causam peculiarem habebat, mollis ab eo vocatus, quum esset fortissimus: ac si quando tesseræ petendæ munus ad ipsum deuenisset, Cupidinem ei Caius, aut Venerem, aut aliud quippiam id genus dare solitus erat. Haud multo antè oraculo Caius monitus fuerat, vt sibi à Cassio caueret: ideo C. Cassium, qui tum Asię præerat, in suspicione habens, quòd genus à Cassio, Cæsaris interfectore, ducebat, vinctum ad se adduci iusserat, quum tamen oraculum Cassium Chæream innueret. Et Apollonius quidam AEgyptius domi Caio quid euenturum esset, prædixerat: missúsque ideo Romam, adductus est ad eum ipsa die cædis, dilatúsque, vt de quo paulo pòst supplicium esset sumendum, ita saluus euasit. Porro cædes ita acta est. Festum quoddam in palatio Caius celebrabat, ac spectaculum edebat, ibique ipse etiam edens ac bibens, reliquis epulum dabat. Ibi Pomponius Secundus consul ad pedes eius adsidens cibum capiebat, ac subinde demisso capite eos exosculabatur. Postquam verò saltare etiam, & fabulam agere Caius instituit, Chęrea cum suis rem extrahendam porrò non rati, obseruauerunt è theatro exeuntem, vt pueros spectaret, quos nobilissimos ex Græcia & Ionia ad canendum carmen de se compositum accersierat, deprehensúmq; in angiportu obtrũcauerunt.

Conspiratio contra Caium. Cassius Chærea. Cornelius Sabinus. Callistus. Eparchus. Oraculũ Caio datum. Apollonius Caio perniciẽ prędicit. Pomponius Secundus consul ad pedes Caii cibum sumit, & eos exosculatur. Caius Caligula trucidatur.

A τοὺς μὲν, ἐθελοντάς, τοὺς δὲ, καὶ ἄκοντας, ὅπως μὴ καὶ δυσχεραίνειν τι νομισθῶσι, πῶς ἄν τις σιωπήσειεν; ἐς γέ τοι τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον τὸ συλλεγόμενον ἀπ' αὐτῶν ἐμβάλλων ἑκάστοτε ἑαυτὸν, ἐκαλινδεῖτο.

Ὡς δ' οὖν πάντα τρόπον ἐξεμαίνετο, ἐπεβούλευσαν αὐτῷ Κάσσιος Χαιρέας καὶ Κορνήλιος Σαβῖνος, καίτοι χιλιαρχίας ἐν τῷ δορυφορικῷ ἔχοντες. συνώμοσαν μὲν γὰρ πλείονες, καὶ συνῄδεσαν τὸ πραττόμενον, B ἐν οἷς ἦν ὅ, τε Κάλλιστος καὶ ὁ Ἔπαρχος· οἱ δὲ αὐτόχειρες αὐτοῦ γενόμενοι, ἐκεῖνοι ἦσαν. ἄλλως τε γὰρ ἀρχαιότροπός τις ἀνὴρ ὁ Χαιρέας ἦν, καί τινα καὶ ἰδίαν τῆς ὀργῆς αἰτίαν εἶχε. γύννιν τε γὰρ αὐτὸν (καίπερ ἐρρωμενέστατον ἀνδρῶν ὄντα) ὁ Γάιος ἐπεκάλει, καὶ τὸ σύνθημα αὐτῷ, ὁπότε ἐς ἐκεῖνον καθήκοι, Πόθον, ἢ Ἀφροδίτην, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, ἐδίδου. θεοπρόπιον δέ τι τῷ Γαΐῳ ὀλίγον ἔμπροσθεν ἐγεγόνει, φυλάττεσθαι Κάσσιον. καὶ ὁ μὲν ἐς C Γάιον Κάσσιον τὸν τότε τῆς Ἀσίας ἄρχοντα, ἐπὶ τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Κασσίου ἐκείνου τοῦ τὸν Καίσαρα ἀποκτείναντος εἶχεν, ὑποπτεύσας, μετεπέμψατο αὐτὸν δεδεμένον. προέλεγε δ' ἄρα αὐτῷ τὸ δαιμόνιον τοῦτον τὸν Κάσσιον τὸν Χαιρέαν. Ἀπολλώνιός τε τις Αἰγύπτιος οἴκοι τε τὸ συμβὰν αὐτῷ προεῖπε, καὶ πεμφθεὶς διὰ τοῦτ' ἐς τὴν Ῥώμην προσήχθη τε αὐτῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ τελευτήσειν ἔμελλε, καὶ ἀνακληθεὶς, ὡς καὶ D μετ' ὀλίγον κολασθησόμενος, ἐσώθη. ἐπράχθη δὲ ὧδε· ἑορτήν τινα ἐν τῷ παλατίῳ ἦγε, καὶ θέαν ἐπετέλει. κἀν τούτῳ καὶ αὐτὸς καὶ ἤσθιε καὶ ἔπινε, καὶ τοὺς ἄλλους εἱστία. ὅτε δὴ καὶ Πομπώνιος Σεκοῦνδος ὁ τότε ὑπατεύων, ἐνεφορεῖτό τε ἅμα τῶν σιτίων παρὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καθήμενος, καὶ ἐπικύπτων συνεχῶς αὐτοὺς κατεφίλει. ὡς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Γάιος καὶ ὀρχήσασθαι καὶ τραγῳδίαν ὑποκρίνασθαι ἠθέλησεν, οὐκέθ' οἱ περὶ τὸν Χαιρέαν ὑ- E πέμειναν, ἀλλὰ τηρήσαντες αὐτὸν ἐκ τοῦ θεάτρου ἐξελθόντα (ἵνα τοὺς παῖδας θεάσηται οὓς ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰωνίας τῶν πάνυ εὐγενῶν ἐπὶ τῷ τὸν ὕμνον τὸν εἰς ἑαυτὸν πεποιημένον ᾆσαι μετεπέμψατο δῆθεν) ἀπέκτειναν, ἐν στενωπῷ τινι ἀπολαβόντες.

καὶ αὐτοῦ συμπεσόντος οὐδεὶς τῶν παρόντων ἀπέσχετο, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν αὐτὸν ὄντα ὠμῶς ἐπιτρώσκον· καί τινες καὶ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐγεύσαντο. τήν τε γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα εὐθὺς ἔσφαξαν. A

450

Γάϊος μὲν δὴ ταῦτα ἐν ἔτεσι τρισὶ, καὶ μησὶν ἐννέα, ἡμέραις τε ὀκτὼ καὶ εἴκοσι, πράξας, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ὡς οὐκ ἦν θεὸς ἔμαθεν. ἐμνημόνευόν τε οἱ παρόντες τοῦ λεχθέντος ποτὲ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν δῆμον, εἴθε ἕνα αὐχένα εἴχετε· ἐπιδεικνύντες αὐτῷ ὅτι ἐκεῖνος μὲν αὐχένα ἕνα, σφεῖς δὲ δὴ χεῖρας πολλὰς ἔχοιεν. B ἐπεὶ δὲ τὸ δορυφορικὸν ἐταράττετο, καὶ διαθέοντες ἐπυνθάνοντο τίς Γάϊον ἔσφαξεν, Οὐαλέριος Ἀσιατικὸς, ἀνὴρ ὑπατευκὼς, θαυμαστὸν δή τινα τρόπον αὐτοὺς ἡσύχασεν, ἀνελθὼν ἐς περιφανές τι χωρίον, καὶ ἐκβοήσας, Εἴθε ἐγὼ αὐτὸν ἀπεκτόνειν. καταπλαγέντες γὰρ ἐπαύσαντο τοῦ θορύβου.

Quum cecidisset Caius, nemo eorum qui aderant, à vulnerando etiam cadauere eius abstinuit, ac quidem carnes quoque eius gustarunt. Confestim vxor quoque eius, & filia necatæ sunt.

Ita Caius quum tribus annis, mẽsibus nouem, diebus viginti octo ea quæ retulimus egisset, re ipsa comperit se non esse deum. Venitque iis qui cædi aderant, in mentem eius quod ad populum quondam dixerat, Vtinam vnam omnes ceruicem haberetis: ostenderúntque ei, multas sibi manus, vnicam ipsi ceruicem esse. Quum autem prætorianæ cohortes tumultuarentur, ac quærerẽt quis Caium occidisset, mira ratione eos sedauit Valerius Asiaticus, vir consularis, quum in locum vnde conspici posset progressus, exclamauisset, Vtinam ego ipsum interfecissem. qua voce territi milites, turbarum finem fecerunt.

Vxor & filia Caij cęduntur.

Valerius Asiaticus consularis.

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ἘΞΗΚΟΣΤΟΝ βιβλίον.

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER SEXAgesimus.

Τοῦ δὲ Γαΐου ὡς εἴπομεν ἀπαλλάξαντος, φυλακὰς ἑκασταχόσε τῆς πόλεως οἱ ὕπατοι διαπέμψαντες, τήν τε βουλὴν ἐς τὸ Καπιτώλιον ἤθροισαν, καὶ πολλαὶ καὶ ποικίλαι γνῶμαι ἐλέχθησαν. τοῖς μὲν γὰρ δημοκρατεῖσθαι, τοῖς δὲ μοναρχεῖσθαι ἐδόκει· καὶ οἱ μὲν τόν, οἱ δὲ τὸν ᾑροῦντο. καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡμέραν τὴν λοιπὴν καὶ τὴν νύκτα πᾶσαν κατέτριψαν μηδὲν τελειώσαντες. C

Κἂν τούτῳ στρατιῶταί τινες ἐς τὸ παλάτιον, ὅπως τι συλήσωσιν εἰσελθόντες, εὗρον τὸν Κλαύδιον ἐν γωνίᾳ που σκοτεινῇ κατακεκρυμμένον (συνῆν τε γὰρ τῷ Γαΐῳ, καὶ τότε τὴν ταραχὴν φοβηθεὶς, ὑπέπτηξε) καὶ αὐτὸν τὸ μὲν πρῶτον, ὡς καὶ ἄλλον τινὰ ὄντα, ἢ ἔχοντά τι, ἐξείλκυσαν· ἔπειτα δὲ γνωρίσαντες, D

Caio ita vt dixi mortuo, consules dimissis in omnes vrbis partes custodibus, senatum in Capitolium vocarunt. Ibi sententiis discrepatum, quum alii populo summam reipublicæ restituendam, alii vnum principem habendum censerent: atque hi rursum alius alii principatum deferret: ita re infecta, reliquum diei & nox tota absumpta.

Interim milites quidam rapinæ causa palatium ingressi, Claudium (is quia cum Caio agebat, tumultum metuens se abdiderat) in obscuro angulo occultatum inueniẽtes, primùm protraxerunt, alium quendã esse, ac secũ aliquid absconditũ habere arbitrati, mox cognitũ,

Quomodo Claudius rerum & imperij potitus sit, vtque initio se gesserit.

imperatorem salutauerunt, ac in castra duxerunt. ibi omnium consensu militum ei, orto nimirum imperatori genere, ac bono viro, imperiū est tributum. Consules quum aliquandiu missis tribunis plebis ei edixissent, ne principatum capesseret, sed sub populi, senatúsque & legum potestate esset: postquam à suis quoque militibus deseri se viderunt, ipsi quoque assensi sunt, ac imperium ei decreuerunt. Ita Tiberius Claudius Nero Germanicus, Drusi filius, Liuiæ nepos, imperator factus est, quum præter consulatum, nullum vnquā imperium gessisset. annum agebat ætatis quinquagesimum.

Mores & educatio Claudij.

Animi bonis nō destituebatur, ita institutus vt quædam etiam scripserit. At corpus ei morbis obnoxium, tremore capitis & manuū laborabat, voce quoque malè affecta: itaque non omnia ipse sua voce pronuntiabat, de quibus in senatu referret, sed recitanda ferè quæstori, idque præsens ipse initiò, dabat: sedens plerunque ipse, si ita vsu veniret, recitabat.

Lecticarum vsus. Dio consulatum gessit.

Primus hic inter Romanos lectica operta vsus est, ac inde ea non imperatores modò, sed nos quoque, qui consulatum gessimus, vehimur, quum antè Augustus & Tiberius lecticis tantum gestarentur, quibus nostro tempore nonnunquam mulieres vehuntur. Enimuero ei hoc non perinde vitio datum est, vt libertorum & mulierum consuetudo: nam inter eius similes nemo vnquam euidentiùs à famulis & mulieribus se regi passus est. Nimirum à puero inter sinistrā valetudinem, & multum timorem educatus, ita vt maiorem quàm ipsi inesset simplicitatem (quod ipse etiā in senatu aliquando confessus est) præ se ferre opus habuerit, præterea quòd diu cum Liuia auia, diu cum Antonia matre, & libertis vixisset, ac cum multis mulieribus rem habuisset, nihil in se verè liberum habebat: sed quanquam in omnes Romanos ac subditos eorum imperium teneret, tamen mancipium erat. Maximè autem fraus ei paraba-

A αὐτοκράτορα προσηγόρευσαν, καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτὸν ἤγαγον. κἀκ τούτου μετὰ τῶν ἄλλων, οἷα τοῦ τε βασιλικοῦ γένους ὄντι, καὶ ἐπιεικεῖ νομιζομένῳ, πᾶν τὸ κράτος αὐτῷ ἔδωκαν. οἱ δ' ὕπατοι τέως ἄλλους μὲν καὶ δημάρχους πέμποντες, ἀπηγόρευον αὐτῷ μηδὲν τοιοῦτον ποιεῖν, ἀλλ' ἐπί τε τῷ δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ καὶ τοῖς νόμοις γενέσθαι· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς οἱ συνόντες σφίσι στρατιῶται ἐγκατέλιπον, τότε δὴ καὶ αὐτοὶ ὡμολόγησαν, καὶ τὰ λοιπὰ B ὅσα ἐς τὴν αὐταρχίαν ἥκοντα ἦν αὐτῷ ἐψηφίσαντο. οὕτω μὲν Τιβέριος Κλαύδιος Νέρων Γερμανικὸς, ὁ τοῦ Δρούσου τοῦ τῆς Λιουίας παιδὸς υἱός, τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν ἔλαβε· μὴ πρὶν ἐν ἡγεμονίᾳ τινὶ τὸ παράπαν ἐξητασμένος, πλὴν ὅτι μόνον ὑπάτευσεν. ἦγε δὲ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. ἦν δὲ τὴν μὲν ψυχὴν οὐ φαῦλος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐν παιδείᾳ ἤσκητο, ὥστε καὶ συγγράψαι τινά· τὸ δὲ δὴ σῶμα νοσώδης, ὥστε καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ ταῖς C χερσὶν ὑποτρέμειν. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῷ φωνήματι ἐσφάλλετο, καὶ οὐ πάντα ὅσα ἐς τὸ συνέδριον ἐσέφερεν, αὐτὸς ἀνεγίνωσκεν, ἀλλὰ τῷ ταμιείᾳ, τήν γε πρώτην καὶ παρών, ὥς γε πλήθει, ἀναλέγεσθαι ἐδίδου. ὅσα δ' οὖν αὐτὸς ἀνεγίνωσκε, καθήμενος ὡς τὸ πολὺ ἐπελέγετο. καὶ μέντοι καὶ δίφρῳ καταστέγῳ πρῶτος Ῥωμαίων ἐχρήσατο, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν οὐχ ὅτι οἱ αὐτοκράτορες, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ὑπατευκότες διφροφορούμεθα· πρότερον D δὲ ἄρα ὅ,τε Αὔγουστος καὶ ὁ Τιβέριος, ἄλλοι τε τινὲς ἐν σκιμποδίοις, ὁποίοις αἱ γυναῖκες ἔτι καὶ νῦν νομίζουσιν, ἔστιν ὅτε ἐφέροντο. οὐ μέντοι καὶ διὰ ταῦθ' οὕτως, ὅσον ὑπό τε τῶν ἐξελευθέρων καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν αἷς συνῆν ἐκακύνετο. περιφανέστατα γὰρ τῶν ὁμοίων ἐδουλοκρατήθη τε καὶ ἐγυναικοκρατήθη. ἅτε γὰρ ἐκ παίδων ἔν τε νοσηλείᾳ καὶ ἐν φόβῳ πολλῷ τραφεὶς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πλεῖον τῆς ἀληθείας εὐήθειαν προσποιησάμενος (ὅπερ που καὶ αὐτὸς ἐν τῇ βουλῇ ὡμολόγησε) καὶ πολὺν μὲν χρόνον τῇ τήθῃ Λιουίᾳ, πολὺν δὲ καὶ τῇ μητρὶ Ἀντωνίᾳ, τοῖς τε ἀπελευθέροις συνδιαιτηθεὶς, καὶ προσέτι καὶ ἐν συνουσίαις γυναικῶν πλείοσι γενόμενος, οὐδὲν ἐλευθεροπρεπὲς ἐκέκτητο, ἀλλὰ καίπερ καὶ τῶν Ῥωμαίων ἁπάντων καὶ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν κρατῶν, ἐδεδούλωτο. ἐπετίθεντο δ' αὐτῷ ἔν τε τοῖς

457 πότοις μάλιστα, καὶ ἐν ταῖς μίξεσι. πάνυ γὰρ ἀπλήστως ἀμφοτέροις σφίσι προσέκειτο, καὶ ἦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ εὐαλωτότατος. πρὸς δὲ καὶ δειλίαν εἶχεν, ὑφ' ἧς πολλάκις ἐκπληττόμενος, οὐδὲν τῶν προσηκόντων ἐξελογίζετο. καὶ αὐτὸ καὶ τοῦτο προσλαμβάνοντες, οὐκ ἐλάχιστα κατειργάζοντο. καὶ ἐκεῖνόν τε γὰρ ἐκφοβοῦντες, ἐξεκαρποῦντο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοσοῦτον δέος ἐνέβαλον, ὥσθ', ἵνα συλλαβὼν εἴπω, πολλοὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ὑπό τε τοῦ Κλαυδίου καὶ ὑπ' αὐτῶν καλούμενοι, τὸν, ὡς καὶ κατ' ἄλλο τι, παρῄεντο, πρὸς δὲ ἐκείνους ἐφοίτων.

Τοιοῦτος οὖν δή τις, ὥς γε συνελόντι εἰπεῖν, ὢν, οὐκ ὀλίγα καὶ τῶν δεόντων ἔπραττεν, ὁπότε ἔξω τε τῶν προειρημένων παθῶν ἐγίγνετο, καὶ ἑαυτοῦ ἐκράτει. λέξω δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ὧν ἐποίησε. τὰ μὲν ψηφισθέντα οἱ εὐθὺς πάντα, πλὴν τῆς τοῦ πατρὸς ἐπωνυμίας, ἐδέξατο· ταύτην γὰρ μετὰ ταῦτα προσέθετο· οὐ μέντοι καὶ παραυτίκα, ἀλλ' ὀψὲ καὶ τριακοστῇ ἡμέρᾳ ἐς τὴν βουλὴν ἐσῆλθε. τόν τε γὰρ Γάιον οὕτως ὁρῶν ἀπολωλότα, καὶ πυνθανόμενος τινὰς, ὡς καὶ βελτίονας ἑαυτοῦ, πρὸς τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτῆς προβεβλῆσθαι, οὐκ ἐθάρσει, ἀλλὰ τά τε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἱ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποίει, μή τι ξιφίδιον ἔχωσιν. ἔν τε τοῖς συμποσίοις πάντως τινὰς στρατιώτας συνόντας εἶχε. καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται. ἡ δὲ δὴ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων, διὰ Οὐεσπασιανοῦ ἐπαύσατο. τὸν μὲν οὖν Χαιρέαν, καὶ τινὰς ἄλλους, καίπερ πάνυ ἐπὶ τῷ τοῦ Γαΐου θανάτῳ ἡσθεὶς, ὅμως ἀπέκτεινεν. οὐ γὰρ, ὅτι τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν ἐκείνου πρᾶξιν εἰλήφει, χάριν αὐτῷ ᾔδει, ἀλλ' ὅτι ἐτόλμησεν αὐτοκράτορα ἀποσφάξαι, ἐδυσχέραινεν, πόρρωθεν τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐς ἀσφάλειαν προορώμενος. ἔπραξε δὲ τοῦτο, οὐχ ὡς καὶ τῷ Γαΐῳ τιμωρῶν, ἀλλ' ὡς ἑαυτῷ ἐπιβουλεύσαντα λαβών. καὶ οἱ ὁ Σαβῖνος ἑκὼν συναπέθανε, μὴ ἀξιώσας κολασθέντος αὐτοῦ περιεῖναι. τοῖς γε μὴν ἄλλοις οἳ τὴν δημοκρατίαν ἐκφανῶς ἐσπουδάκεσαν, ἢ καὶ ἐπίδοξοι λήψεσθαι τὸ κράτος ἐγένοντο, οὐχ ὅσον οὐκ ἐμνησικάκησεν, ἀλλὰ καὶ τιμὰς καὶ ἀρχὰς ἔδωκεν. ἐκ δηλότατα

A tur in compotationibus ac re Venerea, quibus vtrisque immodicè deditus, iis occasionibus facillimè circunueniebatur. Inerat ei & timiditas, qua sæpe perculsus, nihil sani cõsilii capere potuit. Quod ipsum adiumento fuit iis qui Claudium sibi mancipauerant, vt faciliùs quæ vellent consequerentur. nam & ei terrorem incussum in suam rem vertebant, & tantum reliquis metum iniiciebant, vt (quò rem totam paucis cõplectar) multi ab ipsis & Clau-
B dio ad cœnam eadem die vocati, hoc quasi aliam ob causam neglecto ad illos commeauerint.

His ferè Claudius erat moribus. Attamen multa quoque rectè egit, quum sui compos prædictis vitiis vacaret. Porro eius actiones singulatim persequar. Decretos sibi honores statim accepit, nomine tantum patris patriæ dilato: attamen vix tricesimo demum die in senatũ venit. Quum enim videret quo pacto Caius periisset, audirétque à se- Quæ initio imperij egerit Claudius.
C natu multos, tanquam se meliores quibus imperium daretur, destinari, nequaquam animi fidens, exquisita vsus est custodia: iussitque omnes ad se accessuros viros mulierésque excuti, ne quem pugionem secum ferrent, omnibúsque in conuiuiis aliquos milites adstantes habuit. quod ab illo demonstratum, hodiéque durat. at explorationem vestium accedentium Vespasianus aboleuit. At Chæream Claudius, quanquam Cassii Chereæ interitus. ei mors Caii esset gratissima, quos-
D dámque alios, necauit: non gratias ei agens quòd ipsius facinore ad imperium euectus esset: sed iratus ei, qui ausus fuisset principem trucidare, ac eminus de sua ipse securitate solicitus. Thraseam autem non vlciscendi Caii prætextu sustulit, sed eum sibi quoque exitium machinari causatus. Sabinus eius mortem vltro comitatus est, superesse ei non Sabini interitus. ferens. At reliquis, qui aut palam reipublicæ formam popularem expetiissent, aut videbantur principa-
E tum adepturi fuisse, non modò omnem offensæ memoriam remisit, sed honoribus etiam eos, ac magistratibus ornauit: non modò

verbis omnium ante actorum iis veniam tribuens, exemplo, vt aiebat, Athenienſium, ſed re quoque. Similiter maieſtatis accuſationes & literis, & ipſo quoque facto aboleuit, neque præteritorũ, neque poſteriorum cauſa huiuſmodi criminum quopiam punito. Qui priuatum ipſum iniuria aut contumelia læſiſſent, (quod multi fecerant, hominem nullius pretii exiſtinantes, ac Tiberii & Caii gratiam captantes) eorũ neminem ficto crimine vltus eſt: ſed ſiquis alterius quoque facinoris reus fieret, ſupplicium propter ſe quoque ſumpſit. Penſiones à Caio inſtitutas, & reliqua eius acta quæ reprehenſionem merebantur, antiquauit: non quidem ſimul, ſed ſenſim per occaſiones. In exilium ab eo immeritò miſſos, intérque eos etiã ſorores eius Agrippinam & Iuliam, reduxit, ac bona iis reſtituit. quum in carcere permulti eſſent, dimiſſis iis qui propter maieſtatis crimen aut aliud id genus in eum coniecti eſſent, in ſontes alios exempla ſtatuit, habita diligentiſſima inquiſitione, ne vel noxii propter calumniis circũuentos abſoluerentur, vel hi propter illos perirent. Quotidie propemodum, vel cum viuerſo ſenatu, vel ſolus ipſe, plerunque in foro, quandoque alibi pro tribunali de cauſis cognoſcebat, renouato more de adſeſſoribus principis, qui ab eo tempore quo in inſulam Tiberius ſeceſſit, interciderat. Sæpenumero autem cum conſulibus ac prætoribus, iis præſertim qui ærario præerant, iudicia obibat, ac paucas cauſas aliis iudicibus committebat. Venena, quæ à Caio parata multa inuenta erant, libróſque Protogenis, (quem ipſum quidem interemit) & literas quas cremauiſſe ſe Caius ſimulauerat, tum in palatio inuentas, ſenatoribus oſtenſas, legendáſque exhibitas iis à quibus & contra quos ſcriptæ erant, combuſſit. Quũ ſenatus Caium ignominia notare vellet, ei ſenatuſconſulto interceſſit: ipſe tãtùm eius ſtatuas omnes noctu ſuſtulit: hinc Caii nomen non eſt in

Maieſtatis crimen abolitum.

Claudius ſorores Caij ab exilio reducit.

Venena à Caio parata. Protogenis interitus.

A γὰρ καὶ ἐν τοῖς πάντων πώποτε οὐ τῷ λόγῳ μόνον τὴν ἄδειαν σφίσι, κατὰ τὸν τῶν Ἀθηναίων ζῆλον (ὡς ἔλεγεν) ὑπέσχετο, ἀλλὰ καὶ τῷ ἔργῳ παρέσχε. τό, τε ἔγκλημα τῆς ἀσεβείας ὁμοίως οὐκ ἐν τοῖς γράμμασι μόνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν, ἔπαυσε· καὶ οὐδένα διὰ τοιοῦτόν τι οὔτε ἐπὶ τοῖς προτέροις, οὔτε ἐπὶ τοῖς ἔπειτα ἐκόλασε. τοὺς γὰρ μὴν ἀδικήσαντάς τι, ἢ καὶ προπηλακίσαντας αὐτὸν ἰδιώτην ὄντα (πολλοὶ γὰρ ταῦτα ἄλλως τε ὡς μηδενὸς λόγου ἄξιον, καὶ οἱ μὲν, τῷ Τιβερίῳ, οἱ δὲ, τῷ Γαΐῳ χαριζόμενοι ἐπεποιήκεσαν) πλαστῷ μὲν ἐγκλήματι B οὐδενὶ μετῆλθεν, εἰ μέντοι ἄλλο κακουργοῦντας εὕρισκε, καὶ δι' ἐκεῖνα ἐτιμωρεῖτο. τά τε τέλη τὰ ἐπὶ τοῦ Γαΐου ἐσαχθέντα, καὶ τἆλλα ὅσα ἐπηρείαν τινὰ τῶν πραχθέντων ὑπ' αὐτοῦ εἶχε, κατέλυσε μὲν, οὐκ ἀθρόα δὲ, ἀλλ' ὡς ἑκάστῳ πη προσέτυχε. καὶ τοὺς ἐκπεσόντας ἀδίκως ὑπ' αὐτοῦ, τούς τε ἄλλους καὶ τὰς ἀδελφὰς, τήν τε Ἀγριππῖναν καὶ τὴν Ἰουλίαν, C καταγαγὼν, τὰς οὐσίας σφίσιν ἀπέδωκε. τῶν τε ἐκ τοῦ οἰκήματος (πλεῖστοι δὲ ἐδέδεντο) τοὺς μὲν ἐπ' ἀσεβείᾳ τοιούτοις τε τισὶν ἐγκλήμασιν ἑτέροις ἐμπεπλωκότας, ἀπήλλαξε· τοὺς δ' ὄντως ἀδικοῦντας ἐκόλασε. σφόδρα γὰρ ἀκριβῶς σφᾶς ἐξήτασεν, ὅπως μήθ' οἱ κακουργήσαντές τι, διὰ τοὺς συκοφαντουμένους ἀφεθῶσι, μήθ' οὗτοι δι' ἐκείνους παραπόλωνται. καὶ καθ' ἑκάστην γε ὡς εἰπεῖν ἡμέραν, ἤτοι γε μετὰ πάσης τῆς γερουσίας, ἢ καὶ ἰδίᾳ, τὸ μὲν 458
D πλεῖστον ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἤδη δὲ καὶ ἄλλοθι, ἐπὶ βήματος ἐδίκαζε. καὶ γὰρ τὸ κατὰ τοὺς συνέδρους ἐκλειφθὲν, ἐξ οὗ ὁ Τιβέριος ἐς τὴν νῆσον ἐξεχώρησεν, ἀνενεώσατο. πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ὑπάτοις τοῖς τε στρατηγοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς τὴν διοίκησιν ἔχουσι, συνεξητάζετο, καὶ ὀλίγα παντελῶς τοῖς ἄλλοις δικαστηρίοις ἐπέτρεπε. τά τε φάρμακα, ἃ πολλὰ ἐν τοῦ Γαΐου εὑρέθη, καὶ τὰ βιβλία τὰ τοῦ Πρωτογένους (ὃν καὶ ἀπέκτεινε) τά τε γράμματα ἃ ἐπλάσατο μὲν ὁ Γάιος κεκαυκέναι, εὑρέθη δὲ ἐν τῷ βασιλικῷ ὄντα, τοῖς τε βουλευταῖς ἐπέδειξε, καὶ ἔδωκε καὶ αὖθις ἐκείνοις τοῖς τε γράψασιν αὐτὰ, καὶ καθ' ὧν ἐγέγραπτο, ἀναγνῶναι· καὶ μετὰ τοῦτο κατέφλεξεν. ἀλλὰ καὶ τῆς γερουσίας ἀτιμῶσαι τὸν Γάιον ἐθελησάσης, ψηφισθῆναι μὲν αὐτὸς ἐκώλυσεν, ἰδίᾳ δὲ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ νυκτὸς ἁπάσας ἠφάνισε. καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ

οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν αὐτοκρατόρων, A ὧν μνήμην ἐπί τε τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ ὁ τοῦ Τιβερίου· οὐ μέντοι καὶ ἐκ δόγματος ἀτιμίαν οὐδέτερος σφῶν ὦφλε.

Τὰ μὲν δὴ οὖν ὑπό τε Γαΐου καὶ ὑφ' ἑτέρων δι' ἐκεῖνον οὐκ ὀρθῶς γιγνόμενα, ἀνέτρεψε· τῷ δὲ δὴ Δρούσῳ τῷ πατρὶ τῇ τε Ἀντωνίᾳ τῇ μητρὶ ἱπποδρομίας ἐς τὰ γενέσια ἔδωκε, τὰς πανηγύρεις τὰς ἐς ταὐτὸν αὐταῖς συμβαινούσας μεταθεὶς ἐς ἑτέρας ἡμέρας, ὅπως μὴ ἅμα ποιῶνται. B τήν τε τήθην τὴν Λιουίαν οὐ μόνον ἵππων ἀγῶσιν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηθανάτισεν, ἄγαλμά τε τι ἐν τῷ Αὐγουστείῳ ἱδρύσας, καὶ τὰς θυσίας ταῖς ἀειπαρθένοις ἱεροποιεῖν προστάξας· ταῖς τε γυναιξὶν ὅρκον τὸ ὄνομα αὐτῆς ποιεῖσθαι κελεύσας. οὕτω δὲ δὴ τοὺς πατέρας ἀποσεμνύνας, αὐτὸς οὐδὲν ἔξω τῶν ὀνομάτων τῶν ἐς τὴν ἀρχὴν φερόντων ἐδέξατο. ἐν γὰρ δὴ τῇ τοῦ Αὐγούστου νουμηνίᾳ, ἐν ᾗ ἐγεγέννητο, ἠγωνίζοντο C μὲν ἵπποι, οὐ δι' ἐκεῖνον δέ, ἀλλ' ὅτι ὁ τοῦ Ἄρεως ναὸς ἐν ταύτῃ καθιέρωτο, καὶ διὰ τοῦτο ἐτησίοις ἀγῶσιν ἐτετίμητο. ἔν τε οὖν τούτοις ἐμετρίαζε, καὶ προσαπηγόρευσε μήτε προσκυνεῖν τινα αὐτόν, μήτε θυσίαν οἱ μηδεμίαν ποιεῖν· τά τε ἐπιβοήματα τὰ πολλὰ καὶ ὑπέρογκα ἔπαυσε. καὶ εἰκόνα μίαν, καὶ ταύτην ἀργυρᾶν, ἀνδριάντας τε δύο χαλκοῦ τε καὶ λίθου, ψηφισθέντας αὐτῷ, τὸ πρῶτον ἔλαβε. D μάταια γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀναλώματα εἶναι, καὶ προσέτι πολλὴν μὲν ζημίαν, πολὺν δὲ καὶ ὄχλον τῇ γε πόλει παρέχειν ἔλεγε. πάντες μὲν γὰρ οἱ ναοί, πάντα δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἔργα καὶ ἀνδριάντων καὶ ἀναθημάτων ἐπεπλήρωτο, ὥστε καὶ περὶ ἐκείνων βουλεύσεσθαι ἔφη ἃ δεῖ πρᾶξαι. τοῖς τε στρατηγοῖς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὁπλομαχικοὺς ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, καὶ εἰ δή τις ἄλλος αὐτοὺς ὁπουδήποτε ἐπιτελοίη, ἀλλὰ μήτι γε ὡς καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ σωτηρίας γιγνομένων σφῶν ἢ γράφεσθαι ἢ καὶ λέγεσθαι ἐκέλευσε. καὶ οὕτω γε πάντα ταῦτα κρίσει καὶ οὐκ ἐπιτηδεύσει ἔπραττεν, ὥστε καὶ ἄλλα ὁμοίως εἶμε. τὰς γοῦν θυγατέρας ἐν τῷ ἔτει τούτῳ, τὴν μὲν ἐγγυήσας Λουκίῳ Ἰουνίῳ Σιλανῷ, τὴν δὲ ἐκδοὺς Γναίῳ Πομπηΐῳ Μάγνῳ, οὐδὲν ἐξαίρετον ἔπραξεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐδίκασε, καὶ ἡ βουλὴ ἠθροίσθη. τοῖς τε γαμβροῖς τότε τε ἐν τοῖς εἴκοσιν ἀνδράσιν ἄρξαι, καὶ μετὰ τοῦτο πολιαρχῆσαι ἐν ταῖς ἀνοχαῖς ἐκέλευσε· καὶ ὁ-

in numero imperatorum, quorum nos in iuramentis & votis concipiendis mentionem facimus, vt nec Tiberii: quum tamen ea ignominia neutri ex senatusconsulto cótigerit. *Per Caij & Tiberij nomina non iuratur.*

Claudius, rescissis iis quæ à Caio aut ab aliis propter eum, malè essent statuta, Druso patri, & Antoniæ matri ludos equestres eorum natalibus instituit: translatis iis ludis qui in eos dies incidissent, in aliud tempus, ne simul fierent. auiam Liuiam præter hunc honorem, etiam immortalitati adseruit, dedicauitque eius effigiem in templo Augusti, ac rem sacram ei fieri à Vestalibus mandauit: mulierésque per nomen eius iurare iussit. Hos honores parentib. suis tribuens, ipse nihil præter nomina imperii accepit. quæ enim equestria certamina calendis Augusti (qui est natalis Claudii) exhibentur, instituta sunt propterea, quòd ea die Martis ædes consecrata fuit. Vsus porro in aliis quoque rebus eadem est moderatione, edixitque ne quis ipsum adoraret, ne quis ipsi sacrificaret. acclamationes crebras istas & nimias inhibuit, imaginem sui vnam modò, argenteam, statuásque duas ex ære & lapide, initio sibi decretas, admisit: inutiles videlicet hos sumptus esse, ac magno damno, magnis turbis vrbi eos stare, quum omnes iá ædes, omnia opera statuarum & donariorum essét plena: itaque de his etiam se quid esset statuendum, cósilium capturum. Prætoribus porro prohibuit, ne munera gladiatoria darent: ac si quis alius ea præberet, ne vel scripto vel dicto pro sua salute facta perhiberet. Hæc omnia ita ex animo, nó fictè egit, vt cætera quoque cósécerint. Filias duas eodé anno, vnam L. Iunio Silano, alteram Cn. Pompeio Magno nũptũ tradés, nihil à vulgari consuetudine eximiũ fecit. quin & ipse ea die de iure respondit, & senatus actus est. Generis suis tũ in viginti viris magistratum gerere. pòst vrbis præfectos fe-

Pietas in suos Claudij.

Liuiæ immortalitas decreta.

Natalis Claudij.

Filiarum Claudij nuptiæ.

L. Iunius Silanus.

Cn. Pompeius magnus.

riis esse, ac serò tandem permisit vt quinque annis maturius solito cęteros magistratus peteret. Huic Pompeio Caligula nomē Magni ademerat: ac parū abfuit quin eius causa eū necaret: contēpto tamen propter teneram adhuc ætatē, vitā cōcesserat, cognomine ablato: haud sibi tutum esse dicēs, Magni aliquē cognomentum ferre: at Claudius ei & appellationē restituit, & filiam in matrimonium collocauit.

Caligula Magni cognomen Pompeio adimit.

Humaniter hæc à Claudio acta. Nec minus id, quod in curia quū cōsules suis de subselliis alloquendi ipsius causa descēderēt, ipse quoq; surrexit, obuiā; iis venit. Neapoli sanè omnino tanquā priuatus vixit, quū ipse ac familia eius Græca victus ratione vterētur, ac in musicis ipse ludis togā & soleas, gymnicis purpurā & aureā coronam ferret. Quin & pecuniariā rē mirificè tractabat. nā & strenarū oblationē, sub Augusto & Caio vsurpatā, edicto sustulit, ac ne quis se hæredē nominaret, qui cognatos quoscunque haberet, prohibuit, multa etiam bona quæ Tiberio & Caio secus legata essent, iis qui superessent, aut liberis eorū reddidit. Quū statutum esset vt ludi, si quid in iis præter consuetudinē accidisset, instaurarētur, (vt suprà demonstrauimus) ac inde eueniret vt sæpe tertium, quartum, adeóque nōnunquā decimum ii repeterētur, partim fortuito casu, plerunque verò studio eorū ad quos inde captura redibat, legem tulit vt circenses ludi per vnū diem tantùm reficerētur. quanquā re ipsa id quoq; ne temerè fieret, impediit, quū eorum artifices spe magni alicuius lucri præcisa nihil cōsultò peccarent. Quū Iudæi adeo iterum Romæ frequētes fierēt, vt difficulter sine tumultu propter multitudinē vrbe possēt exigi, nō eiecit quidē eos, patriis tamē legibus vitā tolerātes nō pass' est cōuenire. Instituta quoq; à Caio cōciliabula dissoluit. Et quia intelligebat nihil profici, si qua re vulgo interdiceretur, nisi vita quoq; ei' quotidiana transformaretur, cauponū tabernas in quas coeūtes potabāt, demolit' est:

Claudij vita Neapoli.

De ludis Claudij cōstitutio.

Iudæi cohibiti.

Collegia prohibita.

Tabernæ cauponum.

A ψαί ποτε πέντε ἔτεσι θᾶσσον τὰς ἄλλας ἀρχὰς αἰτῆσαι σφίσιν ἐπέτρεψε. τούτου δὲ δὴ τοῦ Πομπηίου ὁ Γάιος τὴν τοῦ Μάγνου ἐπίκλησιν περιελέκοψεν. ὀλίγου μὲν γὰρ καὶ ἀπέσφαξεν αὐτόν, ὅτι οὕτως ὠνομάζετο· ἀλλ᾽ ἄρτι μὲν, καταφρονήσας ὡς καὶ παιδίου ἔτ᾽ αὐτοῦ ὄντος, οὐκ ἐποίησε, τὴν δὲ δὴ πρόσρησιν κατέλυσεν, εἰπὼν μὴ εἶναί οἱ ἀσφαλές, Μάγνον τινὰ προσαγορεύεσθαι. ὁ γε μὴν Κλαύδιος καὶ ἐκεῖνο αὐτῷ τὸ πρόσρημα ἀπέδωκε, καὶ τὴν θυγατέρα 459
B προσσυνῴκισε.

Ταῦτά τε οὖν ἐπιεικῶς ἔπραττε, καὶ τῶν ὑπάτων ἐν τῷ συνεδρίῳ καταβαινόντων ποτὲ ἀπὸ τῶν δίφρων, ἵνα διαλεχθῶσιν αὐτῷ, προσεξανέστη τε καὶ ἀντιπροσῆλθε σφίσιν. ἐπεὶ ἔν γε τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς ἔζη. τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτῶντο, καὶ ἐν μὲν ταῖς τῆς μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι, πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν
C ἐλάμβανε. καὶ μέντοι καὶ περὶ τὰ χρήματα θαυμαστὸς ἐγένετο. ἀπηγόρευσε μὲν γὰρ τὰ ἀργύρειον (ὅσαπερ ἐπί τε τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐπὶ τοῦ Γαΐου ἐγίγνετο) προσφέρειν· ἀπεῖπε δὲ μηδὲ κληρονόμον αὐτόν, ὅστις ἂν συγγενεῖς ὁποιουσδήποτε κέκτηται, καταλείπειν. ἀλλὰ καὶ τῶν προσυληθέντων ἐπί τε τοῦ Τιβερίου καὶ ἐπὶ τοῦ Γαΐου, τὰ μὲν αὐτοῖς τοῖς ἔτι περιοῦσι, τὰ δὲ τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἀπέδωκεν. οἷς μὲν, ὅτε εἰ καὶ ὁπωσοῦν περὶ
D τὰς πανηγύρεις ἔξω τοῦ νενομισμένου πραχθέν, αὖθις αὐτάς, καθάπερ εἴρηταί μοι, γίγνεσθαι, καὶ πολλάκις τοῦτο καὶ τρίτον καὶ τέταρτον, πέμπτον τε, καὶ δέκατον ἔστιν ὅτε, τὸ μὲν τι κατὰ τύχην, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον ἐκ παρασκευῆς τῶν ὠφελουμένων ἀπ᾽ αὐτοῦ συμβαίνοντος· νόμῳ μὲν ἔταξε μίαν ἡμέραν τοὺς ἀγῶνας τῶν ἵππων δεύτερον γίγνεσθαι, ἔργῳ δὲ καὶ τοῦτο ὡς πλήθει ἐπέσχεν. οὐδὲν γάρ τι ῥᾳδίως, ἅτε μηδὲν μέγα ἀποκερδαίνοντες οἱ τεχνώμενοι αὐτό, ἐπλημμέλουν. τούς τε
E Ἰουδαίους, πλεονάσαντας αὖθις, ὥστε χαλεπῶς ἂν ἄνευ ταραχῆς ὑπὸ τοῦ ὄχλου σφῶν τῆς πόλεως εἰρχθῆναι, οὐκ ἐξήλασε μέν, τῷ δὲ δὴ πατρίῳ νόμῳ βίῳ χρωμένους ἐκέλευσε μὴ συναθροίζεσθαι· τάς τε ἑταιρείας ἐπαναχθείσας ὑπὸ τοῦ Γαΐου διέλυσε. καὶ ὁρῶν μηδὲν ὄφελος ὄν, ἀπαγορεύεσθαί τινα τῷ πλήθει μὴ ποιεῖν, ἂν μὴ καὶ ὁ καθ᾽ ἡμέραν αὐτῶν βίος μεταρρυθμισθῇ, τά τε καπηλεῖα ἐς ἃ συνιόντες ἔπινον, κατέλυσε, καὶ προσέ-

καὶ προσέταξε μήτε κρέας που ἑφθὸν, μήθ' ὕδωρ θερμὸν πιπράσκεσθαι· καί τινας ἐπὶ τούτῳ μὴ πειθαρχήσαντας ἐκόλασεν. ἀπέδωκε μὲν οὖν καὶ ταῖς πόλεσι τοὺς ἀνδριάντας οὓς ὁ Γάιος ἐξ αὐτῶν μετεπέμπετο, ἀπέδωκε δὲ καὶ τοῖς Διοσκούροις τὸν νεὼν, τῷ τε Πομπηίῳ τὴν τοῦ θεάτρου μνήμην. καὶ αὐτῷ καὶ τὸ τοῦ Τιβερίου ὄνομα ἐν τῇ σκηνῇ προσθεὶς ἔγραψεν, ἐπειδὴ καυθεῖσαν αὐτὴν ἀνῳκοδομήκει. τὸ γὰρ ἑαυτοῦ ἐκείνῃ μὲν, οὐχ ὅτι κατεσκεύασεν, ἀλλ' ὅτι καὶ καθιέρωσεν αὐτὴν, ἄλλῳ δ' οὐδενὶ, ἐνεκόλαψεν. οὐ μὴν οὐδὲ τῇ στολῇ τῇ ἐπινικίῳ παρὰ πᾶσαν τὴν πανήγυριν, καίτοι ψηφισθὲν, ἐχρήσατο, ἀλλ' εὐθεὶς ἐν αὐτῇ μόνον, τὰ δ' ἄλλα ἐν τῷ περιπορφύρῳ ἱματίῳ διῴκησεν.

Ἐσήγαγε δὲ ἐς τὴν ὀρχήστραν ἄλλους τε καὶ ἱππέας καὶ γυναῖκας, τῶν ὁμοίων οἵπερ που καὶ ἐπὶ τοῦ Γαΐου τοῦτο ποιεῖν εἰώθεσαν· οὐχ ὅτι καὶ ἔχαιρε σφίσιν, ἀλλ' ἐς ἔλεγχον τῶν γενομένων. αὖθις γοῦν οὐδεὶς αὐτῶν ἐν τῇ σκηνῇ ἐπί γε τοῦ Κλαυδίου ἐξητάσθη. τήν τε πυρρίχην, ἣν οἱ παῖδες οἱ ὑπὸ τοῦ Γαΐου μεταπεμφθέντες ἤσκουν, ἐκεῖνοι μὲν ἅπαξ ὠρχήσαντο, καὶ ἐπὶ τούτῳ πολιτείᾳ τιμηθέντες, ἀπεπέμφθησαν· ἄλλοι δὲ αὖθις ἐκ τῆς θεραπείας ἐπεδείξαντο. ἐν μὲν δὴ τῷ θεάτρῳ ταῦτ' ἐγένετο.

Ἐν δὲ τῷ ἱπποδρόμῳ κάμηλοί τε ἅπαξ καὶ ἵπποι δώδεκα ἠγωνίσαντο, ἄρκτοι τε τετρακόσιαι, καὶ Λιβυκὰ θηρία ἴσα αὐταῖς ἐσφάγη. καὶ ἑώρων μὲν που πρότερον ἐν αὐτῷ ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς ὡς ἕκαστοι, τό, τε βουλευτικὸν, καὶ τὸ ἱππικὸν, καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ' οὗπερ οὗτ' ἐνομίσθη, οὐ μέντοι καὶ τεταγμένα σφίσι χωρία ἀπεδέδεικτο, ἀλλὰ τότε ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕ-
460 δραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπέκρινε, καὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθί που, καὶ ἔν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεᾶσθαι ἐπέτρεψε. ποιήσας δὲ ταῦτα, τήν τε γερουσίαν μετὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τοὺς ἱππέας, τάς τε φυλὰς εἱστίασε. καὶ μετὰ τοῦτο τῷ τε Ἀντιόχῳ τὴν Κομμαγηνὴν ἀπέδωκεν (ὁ γὰρ Γάιος, καίπερ αὐτός οἱ δοὺς αὐτὴν, ἀφῄρητο) καὶ τὸν Μιθριδάτην τὸν Ἴβηρα, ὃν ὁ Γάιος μεταπεμψάμενος ἐδεδέκει, οἴκαδε πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἀπέπεμψεν. ἄλλῳ τέ τινι Μιθριδάτῃ, τὸ γένος ἀπ' ἐκείνου τοῦ πάνυ ἔχοντι, τὸν Βόσπορον ἐχαρίσατο,

A edixítque ne quis carnem elixam aut aquam calidam venderet: in quosdámque contrà delinquentes animaduertit. Restituit etiam vrbibus statuas, quas Caius abstulerat, templúmque suum Geminis, & memoriam theatri Pompeio, scenę addita inscriptione nominis Tiberii, qui eam incẽdio haustam refecerat: ac suum, non instaurationis, sed dedicationis causa, nomen adiecit, nulli alii operi inscriptum. Ludis veste triumphali B (quanquam decretum id sibi) non vsque ad finem vsus est, sed mox ea deposita, reliqua in prætexta purpura toga peregit.

In orchestram introduxit inter alios, viros etiam equites ac mulieres, quales Caii principatu saltare solebant: non quòd iis delectaretur, sed vt præterita argueret. nam posthac certè nemo eorum in scena visus est dum Claudius viueret. Pueri quoque quos ad Pyrrhicam C saltationem Caius euocauerat, semel duntaxat ea saltata, ciuitate donati, ac ablegati sunt. Alii deinde ex famulis Claudii saltarunt. Hæc in theatro.

In circo autem semel cameli & duodecim equi certarunt, vrsæ CCCC, totidémque Africæ feræ trucidatæ sunt. Spectauerant iam antè seorsim singuli ordines, patriciorum, equitum & plebeiorum, ex eo tẽpore quo lex de eo lata fuit: D non tamen certi loci singulis attributi erant: sed tunc Claudius ea subsellia patriciis destinauit, quæ nunc quoque sunt, concesso etiam siqui alibi veste plebeia spectare vellent. His actis senatum cum vxoribus, equitésque & tribus epulo excepit. Deinde Antiocho Commagenen, quam ei idem dederat ademerátque Caius, restituit: Mithridatem Iberum, quẽ Caius euo- E catum in vincula condiderat, domum ad recipiendum regnum remisit: alii cuidam Mithridati, qui genus à magno illo Mithridate deducebat, Bosporum largitus est,

Antiocho redditur Commagene: Mithridates Iberus.

Bosporus alii cuidam Mithridati datur.

Exactores debitorum reipublicæ.

tres viros prætorios, qui debita reipublicæ exigerent: iisque lictores & alios ministros addidit.

Annonæ rationes vt explicarit Claudius.

Fame ingenti exorta, non modò ad præsens tempus copiæ alimentorum, verùm in perpetuum etiam prospexit. Nam frumentum quo Roma vtitur, omne propemodum aliunde aduehebatur: at quũ loca circum ostia Tiberis neque tuta nauibus appellẽdis essent, neque portus opportunos haberent, efficiebatur vt maris imperium parum Romanis prodesset, quum præter ea quæ æstate subueherentur, ac in granariis conderentur, hyeme nihil supportaretur: ac, si quis id tentaret, magno periculo ei hoc staret. Id intelligẽs Claudius, instituit portum ibi fabricari: qúmque architecti interrogati, quanti sumptus eius operis essent futuri, tantos respondissent, quantos ipse facere nollet: sperantes impendii magnitudine audita ipsum à proposito destiturum: nihil deterritus, rem in animum suũ induxit, perfecitque, magnanimitate ac potentia Romana dignam. Effodit continentem haud exiguo spatio, ambitúmque omnẽ crepidine lapidum firmauit, ac in eum locum mare accepit: deinde ex vtraque huius loci parte aggeres in ipso mari magnos iecit, multum iis maris complexus est, ibíque insulam effecit, imposita turri, vnde noctu ignes emicantes signum nautis darent. Idque opus ab eo ita extructum, portus nomẽ hodie quoque retinet: at in Fucino lacu, qui in Marsis est, in Tiberim emittendo, vt & locus circa eum lacum agriculturæ aptus, & Tiberis magis adhuc nauigabilis fieret, inanes sumptus fecit.

Portus à Claudio fabricatus. Fucini lacus emissio in Tiberim tentata.

Leges Claudij.

Multas tulit leges, quarum plerasque commemorare supersedeo. Inter alias fuit, vt sorte ducti præfecti, quia tum diu in vrbe morabãtur, ante cal. April. in prouincias abirẽt: tũ ne electi ei gratias in senatũ agerẽt, quod pro more faciebãt, dicẽs non eos sibi gratiam debere,

A καὶ τρεῖς ἄνδρας τῶν ἐστρατηγηκότων, πράκτορας τῶν τῷ δημοσίῳ ὀφειλομένων κατέστησε, καὶ ῥαβδούχους καὶ τὴν ἄλλην ὑπηρεσίαν αὐτοῖς δούς.

Λιμοῦ τε ἰσχυροῦ γενομένου, οὐ μόνον τῆς ἐν τῷ τότε παρόντι ἀφθονίας τῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐς πάντα τὸν μετὰ ταῦτα αἰῶνα πρόνοιαν ἐποιήσατο. ἐπεισάκτου γὰρ πάντος, ὡς εἰπεῖν, τοῦ σίτου τοῖς Ῥωμαίοις ὄντος, ἡ χώρα ἡ πρὸς ταῖς τοῦ Τιβέριδος ἐκβολαῖς, οὔτε κατάρσεις ἀσφαλεῖς B οὔτε λιμένας ἐπιτηδείους ἔχουσα, ἀνωφελὲς σφίσι τὸ κράτος τῆς θαλάσσης ἐποίει. ἔξω τε γὰρ τῶν τῇ τε ὥρᾳ ἐσκομισθέντων καὶ ἐς τὰς ἀποθήκας ἀνατεθέντων, οὐδὲν τὴν χειμερινὴν ἐσεφοίτα, ἀλλ' εἴ τις παρεκινδύνευσε, κακῶς ἀπήλλασσε. ταῦτ' οὖν συνιδών, λιμένα τε κατασκευάσαι ἐπεχείρησεν, οὐδ' ἀπετράπη (καίπερ τῶν ἀρχιτεκτόνων εἰπόντων αὐτῷ πυνθανομένῳ πόσον τὸ ἀνάλωμα ἔσοιτο, ὅτι, οὐ θέλεις αὐτὸν ποιῆσαι. οὕτως ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ δαπα- C νήματος ἀναχαιτισθήσεσθαι αὐτόν, εἰ προπύθοιτο αὐτό, ἤλπισαν) ἀλλὰ καὶ ἐνεθυμήθη πρᾶγμα καὶ τοῦ φρονήματος καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ τῆς Ῥώμης ἄξιον, καὶ ἐπετέλεσε. τοῦτο μὲν γὰρ, ἐξορύξας τῆς ἠπείρου χωρίον οὐ σμικρόν, τό πέριξ πᾶν ἐκρηπίδωσε, καὶ τὴν θάλασσαν ἐς αὐτὸ ἐσεδέξατο· τοῦτο δέ, ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει χώματα ἑκατέρωθεν αὐτοῦ μεγάλα χώσας, θάλασσαν ἐν ταὐτῷ πολλὴν περιέβαλε· καὶ νῆσον ἐπ' αὐτῇ, πύργον τε ἐπ' ἐκείνῃ φρυκτω- D ρίαν ἔχοντα κατεστήσατο. ὁ μὲν οὖν λιμήν, ὁ καὶ νῦν οὕτω κατά γε τὸ ἐπιχώριον ὀνομαζόμενος, ὑπ' ἐκείνου τε ἐποιήθη· τὴν δὲ λίμνην τὴν Φουκίνην τὴν τῶν Μαρσῶν ἠθέλησε μὲν ἐς τὸν Τίβεριν ἐξαγαγεῖν, ὅπως ἥ τε χώρα ἡ περὶ αὐτὴν γεωργῆται, καὶ ὁ ποταμὸς ναυσίπορος μᾶλλον γίνηται, μάτην δὲ δὴ ἐδαπανήθη.

Ἐνομοθέτησε μὲν οὖν καὶ ἄλλα τινά, ὧν E οὐδεμία μοι ἀνάγκη μνημονεῦσαι ἐστί· κατέδειξε δὲ καὶ τάδε· τούς τε κληρωτοὺς ἄρχοντας πρὸ τῆς τοῦ Ἀπριλλίου νουμηνίας, ἐπειδήπερ ἐπὶ πολὺ ἐν τῷ ἄστει ἐνεχρόνιζον, ἀφορμᾶσθαι· καὶ τοὺς αἱρετοὺς μηδεμίαν τὴν χάριν ἐν τῷ συνεδρίῳ γινώσκειν (ὅπερ κατά τι ἔθος ἐποίουν) εἰπὼν ὅτι, Οὐχ οὗτοι ἐμοὶ χάριν ἔχειν ὀφείλουσιν,

» ὥσπερ ἐσπουδαρχηκότες, ἀλλ' ἐγὼ τούτοις, ὅτι A
» μοι τὴν ἡγεμονείαν προθύμως συνδιαφέρου-
462 » σι, καὶ ἄν γε καὶ καλῶς ἄρξωσι, πολὺ μᾶλλον
» αὖθις ἐπαινέσω. Τοῖς μὲν οὖν ὑπ' ἀσθενείας
βίου μὴ δυναμένοις βουλεύειν, ἐφίει παρίε-
σθαι· ἔκ τε τῶν ἱππέων τινὰς ἐς τὰς δημαρχίας
ἐσεδέχετο· τοὺς δ' ἄλλους καὶ πάνυ πάντας
ἐπηνάγκαζεν ἐς τὸ βουλευτήριον, ὁσάκις ἂν
ἐπαγγελθῇ σφίσι, συμφοιτᾶν. καὶ ἐπὶ μὲν
τούτῳ οὕτως ἰσχυρῶς τοῖς μὴ πειθαρχοῦσιν ἐ-
πετίμα, ὥστε τινὰς ἑαυτοὺς διαχρήσασθαι. B

Ἐς δὲ δὴ τὰ ἄλλα κοινὸς καὶ ἐπιεικὴς ἦν
πρὸς αὐτούς· κάμνοντάς τε ἐπεσκέπτετο, καὶ
ἑορτάζουσι σφίσι συνεγίγνετο. δημάρχου τε
τινὸς πληγὰς δημοσίᾳ δούλῳ αὐτοῦ δόντος,
αὐτὸν μὲν οὐδὲν κακὸν εἰργάσατο, τοὺς δ' ὑ-
πηρέτας αὐτοῦ ἀφελόμενος, ἔπειτα καὶ ἐκεί-
νοις οὐ πολλῷ ὕστερον ἀπέδωκε. δοῦλόν τε ἕτε-
ρον αὐτοῦ, ὅτι τινὰ τῶν ἐπιφανῶν ὕβρισεν, ἐς
τὴν ἀγορὰν πέμψας, ἀπεμαστίγωσε. καὶ τῷ
συνεδρίῳ αὐτὸς μὲν ἐξανίστατο, εἴ ποτε ἐπὶ C
πολὺ οἱ ἄλλοι ἑστήκεσαν. καθήμενος γὰρ, ὥσ-
περ εἶπον, ὑπὸ τῆς ἀῤῥωστίας, πολλάκις ἀνε-
γίνωσκε τινὰ αἰτούμενος. Λουκίῳ δὲ δὴ Σύλλᾳ
καὶ ἐς τὸ τῶν στρατηγῶν βάθρον (ὅτι μὴ δυ-
νηθεὶς ποτὲ ὑπὸ γήρως ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ἕδρας
ὑπακοῦσαί τινα, ἀνέστη) καθίζεσθαι ἐπέτρε-
ψεν. ἔν τε τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ αὐτοκράτωρ τῷ
προτέρῳ ἔτει ἀπεδείχθη, αὐτὸς μὲν οὐδὲν
ἐξαίρετον ἔπραξε, πλὴν ὅτι τοῖς δορυφό-
ροις πέντε καὶ εἴκοσι δραχμὰς ἔδωκε, καὶ τοῦ-
το ἔπειτα κατ' ἔτος ἐποίησε. τῶν μέντοι στρα-
τηγῶν τινὲς ἐθελονταὶ καὶ ἀπ' οὐδενὸς ψηφί- D
σματος ἐκείνην τε τὴν ἡμέραν καὶ τὰ γενέ-
θλια τὰ τῆς Μεσσαλίνης δημοσίᾳ ἐτίμων.
οὐ γάρ που καὶ πάντες αὐτὰ ἐποίουν, ἀλλ' ὅ-
σοι ἐβούλοντο· τοσαύτην ἄδειαν εἶχον. οὕτω
τε ὡς ἀληθῶς ἐς πάντα τὰ τοιαῦτα ἐμετρία-
ζεν, ὥστε γεννηθέντος αὐτῷ υἱοῦ, ὃς τότε μὲν
Κλαύδιος Τιβέριος Γερμανικὸς, ὕστερον δὲ καὶ
Βρεττανικὸς ἐπωνομάσθη, οὔτ' ἄλλο τι ἐπιφα-
νὲς ἔπραξεν, οὔτ' Αὔγουστον αὐτὸν, ἢ τὴν E
Μεσσαλίναν Αὔγουσταν ἐπικληθῆναι ἐφῆκεν.

Ἐτίθει μὲν οὖν συνεχῶς μονομαχίας ἀ-
γῶνας. πάνυ γὰρ σφίσιν ἔχαιρεν, ὥστε καὶ
τὴν αἰτίαν ἐπὶ τούτῳ σχεῖν. ἀπώλλυντο δὲ θηρία μὲν ἐλάχιστα, ἄνθρωποι δὲ πολλοί,

quaſi verò ambitione eum honorem obtinuiſſent, ſed ſe ipſis qui eũ in principatu adminiſtrando prõptè adiuuarent: pollicitus etiam vberiores laudes, ſi bene præfuiſſent. Qui propter morbum non poſſent eſſe ſenatores, eis veniam dedit: quibuſdam equitibus tribunatum plebis permiſit, reliquos autem omnes coegit in ſenatum, quoties vocarentur, venire: ac qui non paruiſſent ita obiurgauit, vt quidam horum necem ſibi conſciuerint.

Alioquin facilis & bonus iis erat, vt ægrotantes inuiſerit etiam, dies feſtos agentibus adfuerit. Quũ quidã tribunuſplebis publicè ſeruum ſuum percuſſiſſet, nihil aliud in eum ſtatuit, quàm quòd miniſtros ademit, reſtituítque eos non poſt multum temporis. Seruum ſuum alium, qui quendam illuſtrẽ virum probro affeciſſet, in forum miſſum flagris concîdit. In curia ſi ſenatores diutius ſtetiſſent, ipſe quoque ſurrexit: nam (vt dixi) propter infirmitatem ſedẽs, plerunque, ſi quid rogaretur, de ſcripto reſpondebat. L. Syllæ, quũ is propter ſenium in ſuo ſubſellio quædam audire non potuiſſet, ac ideo ſurrexiſſet, permiſit vt in prætoriis ſubſelliis ſederet. Qua die prioris anni imperator fuit creatus, ipſe quidem nihil præter conſuetudinem egit, niſi quòd prætorianis militibus viritim centenos nummos diſtribuit, repetiitque deinceps quotannis idem: at prætores quidam (neque omnes, ſed quibus eſſet volentibus, id enim licentiæ habebant) ſua ſponte, nullo decreto, eum diem, ac natalem Meſſalinæ publicè celebrarunt. Vtebatur omnino ea moderatione, vt nato quoque ſibi filio, qui tum quidem Ti. Claudius Germanicus, pòſt Britannicus, appellatus eſt, nihil ſplendidè egerit, ac neque ei Auguſti, neque Meſſalinæ Auguſtæ nomen dari paſſus ſit.

Munera autem gladiatoria cõtinẽter edebat, quibus adeo gaudebat, vt vitio ei ceſſerit. Peribãt verò pauciſſimæ beſtiæ, multi homines,

Bonitas Claudij.

L. Syllam honorat Claudius.

Britannicus Claudij F.

Ludis gladiatoriis Claudius addictus.

Exactores debitorum reipublicæ.

tres viros prætorios, qui debita reipublicæ exigerent: iiſque lictores & alios miniſtros addidit.

Annonæ rationes vt explicarit Claudius.

Fame ingenti exorta, non modò ad præſens tempus copiæ alimentorum, verùm in perpetuum etiam proſpexit. Nam frumentum quo Roma vtitur, omne propemodum aliunde aduehebatur: at quũ loca circum oſtia Tiberis neque tuta nauibus appellẽdis eſſent, neque portus opportunos haberent, efficiebatur vt maris imperium parum Romanis prodeſſet, quum præter ea quæ æſtate ſubueherentur, ac in granariis conderentur, hyeme nihil ſupportaretur: ac, ſi quis id tentaret, magno periculo ei hoc ſtaret. Id intelligẽs Claudius, inſtituit portum ibi fabricari: quúmque architecti interrogati, quanti ſumptus eius operis eſſent futuri, tantos reſpondiſſent, quantos ipſe facere nollet: ſperantes impendii magnitudine audita ipſum à propoſito deſtiturum: nihil deterritus, rem in animum ſuũ induxit, perfecitque, magnanimitate ac potentia Romana dignam. Effodit continentem haud exiguo ſpatio, ambitúmque omnẽ crepidine lapidum firmauit, ac in eum locum mare accepit: deinde ex vtraque huius loci parte aggeres in ipſo mari magnos iecit, multum iis maris complexus eſt, ibíque inſulam effecit, impoſita turri, vnde noctu ignes emicantes ſignum nautis darent. Idque opus ab eo ita extructum, portus nomẽ hodie quoque retinet: at in Fucino lacu, qui in Marſis eſt, in Tiberim emittendo, vt & locus circa eum lacum agriculturæ aptus, & Tiberis magis adhuc nauigabilis fieret, inanes ſumptus fecit.

Portus à Claudio fabricatus. Fucini lacus emiſſio in Tiberim tentata.

Leges Claudij.

Multas tulit leges, quarum pleraſque commemorare ſuperſedeo. Inter alias fuit, vt ſorte ducti præfecti, quia tum diu in vrbe morabãtur, ante cal. April. in prouincias abirẽt: tũ ne electi ei gratias in ſenatũ agerẽt, quod pro more faciebãt, dicẽs non eos ſibi gratiam debere,

A καὶ τρεῖς ἄνδρας τῶν ἐστρατηγηκότων, πράκτορας τῶν τῷ δημοσίῳ ὀφειλομένων κατέστησε, καὶ ῥαβδούχους καὶ τὴν ἄλλην ὑπηρεσίαν αὐτοῖς δούς.

Λιμοῦ τε ἰσχυροῦ γενομένου, οὐ μόνον τῆς ἐν τῷ τότε παρόντι ἀφθονίας τῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐς πάντα τὸν μετὰ ταῦτα αἰῶνα πρόνοιαν ἐποιήσατο. ἐπεισάκτου γὰρ παντός, ὡς εἰπεῖν, τοῦ σίτου τοῖς Ῥωμαίοις ὄντος, ἡ χώρα ἡ πρὸς ταῖς τοῦ Τιβέριδος ἐκβολαῖς, οὔτε καταίρσεις ἀσφαλεῖς B οὔτε λιμένας ἐπιτηδείους ἔχουσα, ἀνωφελὲς σφίσι τὸ κράτος τῆς θαλάσσης ἐποίει. ἔξω τε γὰρ τῶν τῇ τε ὥρᾳ ἐσκομισθέντων καὶ ἐς τὰς ἀποθήκας ἀναχθέντων, οὐδὲν τὴν χειμερινὴν ἐσεφοίτα, ἀλλ' εἴ τις παρεκινδύνευσε, κακῶς ἀπήλλασσε. ταῦτ' οὖν συνιδών, λιμένα τε κατασκευάσαι ἐπεχείρησεν, οὐδ' ἀπετράπη (καίπερ τῶν ἀρχιτεκτόνων εἰπόντων αὐτῷ πυνθανομένῳ πόσον τὸ ἀνάλωμα ἔσοιτο, ὅτι, οὐ θέλεις αὐτὸν ποιῆσαι. οὕτως ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ δαπα- C νήματος ἀναχαιτισθήσεσθαι αὐτόν, εἰ προπύθοιτο αὐτό, ἤλπισαν) ἀλλὰ καὶ ἐνεθυμήθη πρᾶγμα καὶ τοῦ φρονήματος καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ τῆς Ῥώμης ἄξιον, καὶ ἐπετέλεσε. τοῦτο μὲν γάρ, ἐξορύξας τῆς ἠπείρου χωρίον οὐ σμικρόν, τό τε πέριξ πᾶν ἐκρηπίδωσε, καὶ τὴν θάλασσαν ἐς αὐτὸ ἐσεδέξατο· τοῦτο δέ, ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει χώματα ἑκατέρωθεν αὐτοῦ μεγάλα χώσας, θάλασσαν ἐνταῦθα πολλὴν περιέβαλε· καὶ νῆσον ἐπ' αὐτῇ, πύργον τε ἐπ' ἐκείνῃ φρυκτω- D ρίαν ἔχοντα κατεστήσατο. ὁ μὲν οὖν λιμήν, ὁ καὶ νῦν οὕτω κατά γε τὸ ἐπιχώριον ὀνομαζόμενος, ὑπ' ἐκείνου τε ἐποιήθη· τὴν δὲ λίμνην τὴν Φουκίνην τὴν τῶν Μαρσῶν ἠθέλησε μὲν ἐς τὸν Τίβεριν ἐξαγαγεῖν, ὅπως ἥ τε χώρα ἡ περὶ αὐτὴν γεωργῆται, καὶ ὁ ποταμὸς ναυσίπορος μᾶλλον γένηται, μάτην δὲ δὴ ἐδαπανήθη.

Ἐνομοθέτησε μὲν οὖν καὶ ἄλλα τινά, ὧν E οὐδεμία μοι ἀνάγκη μνημονεῦσαι ἐστί· κατέδειξε δὲ καὶ τάδε· τούς τε κληρωτοὺς ἄρχοντας πρὸ τῆς τοῦ Ἀπριλλίου νουμηνίας, ἐπειδήπερ ἐπὶ πολὺ ἐν τῷ ἄστει ἐνεχρόνιζον, ἀφορμᾶσθαι· καὶ τοὺς αἱρετοὺς μηδεμίαν οἱ χάριν ἐν τῷ συνεδρίῳ γινώσκειν (ὅπερ κατά τι ἔθος ἐποίουν) εἰπὼν ὅτι, Οὐχ οὗτοι ἐμοὶ χάριν ἔχειν ὀφείλουσιν,

„ ὥσπερ ἐσπουδαρχηκότες, ἀλλ' ἐγὼ τούτοις, ὅτι A
„ μοι τὴν ἡγεμονίαν προθύμως συνδιαφέρου-
462 „ σι, καὶ αἴ γε καὶ καλῶς ἄρξωσι, πολὺ μᾶλλον
„ αὖθις ἐπαινέσω. Τοῖς μὲν οὖν ὑπ' ἀσθενείας βίου μὴ δυναμένοις βουλεύειν, ἐφίει παρίεσθαι· ἔκ τε τῶν ἱππέων τινὰς ἐς τὰς δημαρχίας ἐσεδέχετο· τοὺς δ' ἄλλους καὶ πάνυ πάντας ἐπηνάγκαζεν ἐς τὸ βουλευτήριον, ὁσάκις ἂν ἐπαγγελθῇ σφίσι, συμφοιτᾶν. καὶ ἐπὶ μὲν τούτῳ οὕτως ἰσχυρῶς τοῖς μὴ πειθαρχοῦσιν ἐπετίμα, ὥστε τινὰς ἑαυτοὺς διαχρήσασθαι. B

Ἐς δὲ δὴ τὰ ἄλλα κοινὸς καὶ ἐπιεικὴς ἦν πρὸς αὐτούς· κάμνοντάς τε ἐπεσκέπτετο, καὶ ἑορτάζουσι σφίσι συνεγίγνετο. δημάρχου τε τινὸς πληγὰς δημοσίᾳ δούλῳ αὐτοῦ δόντος, αὐτὸν μὲν οὐδὲν κακὸν εἰργάσατο, τοὺς δ' ὑπηρέτας αὐτοῦ ἀφελόμενος, ἔπειτα καὶ ἐκείνοις οὐ πολλῷ ὕστερον ἀπέδωκε. δοῦλόν τε ἕτερον αὐτοῦ, ὅτι τινὰ τῶν ἐπιφανῶν ὕβρισεν, ἐς τὴν ἀγορὰν πέμψας, ἀπεμαστίγωσε. καὶ τῷ συνεδρίῳ αὐτὸς μὲν ἐξανίστατο, εἴ ποτε ἐπὶ C πολὺ οἱ ἄλλοι ἑστήκεσαν. καθήμενος γὰρ, ὥσπερ εἶπον, ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας, πολλάκις ἀνεγίνωσκε τινὰ αἰτούμενος. Λουκίῳ δὲ δὴ Σύλλᾳ καὶ ἐς τὸ τῶν στρατηγῶν βάθρον (ὅτι μὴ δυνηθεὶς ποτὲ ὑπὸ γήρως ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ἕδρας ὑπακοῦσαι τινὰ, ἀνέστη) καθίζεσθαι ἐπέτρεψεν. ἔν τε τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ αὐτοκράτωρ τῷ προτέρῳ ἔτει ἀπεδείχθη, αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐξαίρετον ἔπραξε, πλὴν ὅτι τοῖς δορυφόροις πέντε καὶ εἴκοσι δραχμὰς ἔδωκε, καὶ τοῦτο ἔπειτα κατ' ἔτος ἐποίησε. τῶν μέντοι στρατηγῶν τινὲς ἐθελονταὶ καὶ ἀπ' οὐδενὸς ψηφί- D σματος ἐκείνην τε τὴν ἡμέραν καὶ τὰ γενέθλια τὰ τῆς Μεσσαλίνης δημοσίᾳ ἐτίμων. οὐ γάρ που καὶ πάντες αὐτὰ ἐποίουν, ἀλλ' ὅσοι ἐβούλοντο· τοσαύτην ἄδειαν εἶχον. οὕτω τε ὡς ἀληθῶς ἐς πάντα τὰ τοιαῦτα ἐμετρίαζεν, ὥστε γεννηθέντος αὐτῷ υἱοῦ, ὃς τότε μὲν Κλαύδιος Τιβέριος Γερμανικὸς, ὕστερον δὲ καὶ Βρεττανικὸς ἐπωνομάσθη, οὔτ' ἄλλο τι ἐπιφανὲς ἔπραξεν, οὔτ' Αὔγουστον αὐτὸν, ἢ τὴν E Μεσσαλίναν Αὐγοῦσταν ἐπικληθῆναι ἐφῆκεν.

Ἐπῆγε μὲν οὖν συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας. πάνυ γὰρ σφίσιν ἔχαιρεν, ὥστε καὶ τὴν αἰτίαν ἐπὶ τούτῳ σχεῖν. ἀπώλλυντο δὲ θηρία μὲν ἐλάχιστα, ἄνθρωποι δὲ πολλοί,

quasi verò ambitione eum honorem obtinuissent, sed se ipsis qui eũ in principatu administrando prõptè adiuuarent: pollicitus etiam vberiores laudes, si bene præfuissent. Qui propter morbum non possent esse senatores, eis veniam dedit: quibusdam equitibus tribunatum plebis permisit, reliquos autem omnes coegit in senatum, quoties vocarentur, venire: ac qui non paruissent ita obiurgauit, vt quidam horum necem sibi consciuerint.

Alioquin facilis & bonus iis erat, vt ægrotantes inuiserit etiam, dies festos agentibus adfuerit. Quũ quidã tribunus plebis publicè seruum suum percussisset, nihil aliud in eum statuit, quàm quòd ministros ademit, restituitque eos non post multum temporis. Seruum suum alium, qui quendam illustrẽ virum probro affecisset, in forum missum flagris concîdit. In curia si senatores diutius stetissent, ipse quoque surrexit: nam (vt dixi) propter infirmitatem sedens, plerunque, si quid rogaretur, de scripto respondebat. L. Syllæ, quũ is propter senium in suo subsellio quædam audire non potuisset, ac ideo surrexisset, permisit vt in prætoriis subselliis sederet. Qua die prioris anni imperator fuit creatus, ipse quidem nihil præter consuetudinem egit, nisi quòd prætorianis militibus viritim centenos nummos distribuit, repetiitque deinceps quotannis idem: at prætores quidam (neque omnes, sed quibus esset volentibus, id enim licentiæ habebant) sua sponte, nullo decreto, eum diem, ac natalem Messalinæ publicè celebrarunt. Vtebatur omnino ea moderatione, vt nato quoque sibi filio, qui tum quidem Ti. Claudius Germanicus, pòst Britannicus, appellatus est, nihil splendidè egerit, ac neque ei Augusti, neque Messalinæ Augustæ nomen dari passus sit.

Munera autem gladiatoria cõtinẽter edebat, quibus adeo gaudebat, vt vitio ei cesserit. Peribãt verò paucissimæ bestiæ, multi homines,

Bonitas Claudij.

L. Syllam honorat Claudius.

Britannicus Claudij F.

Ludis gladiatoriis Claudius addictus.

vel inter se pugnando, vel à feris enecti. Odio acri persequebatur Claudius seruos libertósque qui sub Tiberio & Caio dominis suis perniciem machinati essent, aut delationibus alios circumuenissent, vel falsa testimonia tulissent: ideo plerosque hoc modo perdebat, reliquos alio modo plectebat, aut dominis puniendos suis tradebat. Equidem eorum qui ita in publico perirent, tantus fuit numerus, vt Augusti statuā eo loco positam iusserit aliò transferri, ne vel semper inspiceret cædes, vel semper velata esset. Risúmque meruit eo facto Claudius quòd sese iis exaturaret spectaculis, quæ æneam omníque sensu cassam statuā videre nollet. Delectabatur autem eo præsertim, si inter prandium, medio munere, cæsos homines intueretur: quanquam leonem homines vorare doctum, ideóque multitudini apprimè placentē, occidisset, quasi non conueniret oculis Romanis tale spectaculum. Quia verò populo in iis spectaculis promiscuè aderat, ac quæ vellent præbebat, rarissimè præconibus vtens, ac pleraque asserculis inscriptis significans, eo magnopere laudabatur.

Augusti statua translata.

Enimuero suetus sanguine & cædibus impleri, pronior etiam ad reliquas neces inde factus fuit. quarum potissimùm causa penes eius familiam, & Messalinam fuit. Nā si quem vellent occidere, metum Claudio incutiebant, atque ita potestatem ab eo agendi pro arbitrio suo accipiebāt. Sæpenumero repētè consternatus, ideo necari aliquē quum iussisset, pòst quū se collegisset, & ad mētis sanitatem rediisset, eundem requirebat, facinorísque cogniti dolore & pœnitētia corripiebatur. Earum cædiū à C. Appio Silano initium sumptum est. Hūc quasi opera eius indigens, hominē nobilissimum, Hispaniæque eo tēpore præfectum acciuit; matrémque ei Messalinæ coniugio iunxit, eúmq; inter amicissimos propinquissimósq; aliquādiu habuit, pòst subito interfecit, quòd Messalinā,

Messalina & liberti Claudiū ad cędes exercendas instigant.

Cędes à Claudio editæ. C. Appius Silanus vt Messalinæ & Narcissi dolo perierit.

A οἱ μὲν, ἀλλήλοις μαχόμενοι, οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνων ἀναλούμενοι. τοὺς γὰρ δούλους τοὺς ἀπελευθέρους τοὺς ἐπί τε τοῦ Τιβερίου καὶ ἐπὶ τοῦ Γαΐου τοῖς δεσπόταις σφῶν ἐπιβουλεύσαντας, τούς τε τινὰ ἄλλως συκοφαντήσαντάς τινας, ἢ καὶ καταψευδομαρτυρήσαντάς τινων, δεινῶς ἐμίσει· καὶ αὐτῶν τοὺς μὲν πλείους οὕτως ἀνήλισκε, τοὺς δὲ ἕτερον τινὰ τρόπον ἐκόλαζε· πολλοὺς δὲ καὶ τοῖς δεσπόταις αὐτῶν ἐπὶ τιμωρίαν παρεδίδου. τοσοῦτον δ' οὖν τὸ πλῆθος τῶν ἐν ταῖς κοιναῖς θνησκόντων ἐγίγνετο, B ὥστε καὶ τὸν τοῦ Αὐγούστου ἀνδριάντα, τὸν ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ ἱδρυμένον, ἑτέρωσέ ποι μετενεχθῆναι· ἵνα δὴ μήτε ἐφορᾶν αὐτὸν τοὺς φόνους νομίζεσθαι, μήτε ἀεὶ κατακαλύπτεσθαι. καὶ ἐπὶ μὲν τούτῳ γέλωτα ὤφλισκεν, εἰ δὴ ὅσα τὸν χαλκοῦν τὸν ἀναίσθητον δοκεῖν ὁρᾶν οὐκ ἠξίου, τούτων αὐτὸς διεπίμπλατο. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ τοὺς διὰ μέσου τῆς θέας παρὰ τὸν τοῦ ἀρίστου καιρὸν κατακεκοπτομένους ἥδιστα ἐθεώρει· καίτοι λέοντα δεδιδαγμένον ἀνθρώπους ἐσθίειν, καὶ πάνυ γε διὰ τοῦτο τῷ πλήθει C ἀρέσκοντα ἀποκτείνας· ὡς οὐ προσῆκον ὂν τοιοῦτόν τι θέαμα ὁρᾶν Ῥωμαίους. ὅτι δὲ δὴ σφίσι κοινῶς τε ἐν τῇ θέᾳ συνῆν, καὶ παρεῖχεν ὅσα ἐβούλοντο, καὶ κήρυξι μὲν ἐλάχιστα ἐχρῆτο, τὰ δὲ δὴ πλείω ἐς σανίδας γράφων διεδήλου, σφόδρα ἐπῃνεῖτο.

Ἐθισθεὶς δ' οὖν αἵματος καὶ φόνων ἀναπίμπλασθαι, προπετέστερον καὶ ταῖς ἄλλαις σφαγαῖς ἐχρήσατο. αἴτιοι δὲ τούτων οἵ D τε Καισάρειοι καὶ ἡ Μεσσαλῖνα ἐγένετο. ὁπότε γὰρ ἀποκτεῖναί τινα ἐθελήσειαν, ἐξεφόβουν αὐτόν, κἀκ τούτου πάνθ' ὅσα ἐβούλοντο ποιεῖν, ἐπετρέποντο. καὶ πολλάκις τε ἐξαπιναίως ἐκπλαγεὶς, καὶ κελεύσας τινὰ ἐκ τοῦ παραχρῆμα περιδεοῦς ἀπολέσθαι, ἔπειτα ἀνενεγκὼν καὶ ἀναφρονήσας, ἐπεζήτει τε αὐτόν, καὶ μαθὼν τὸ γεγονός, ἐλυπεῖτό τε καὶ μετεγίνωσκεν. ἤρξατο δὲ τῶν φόνων τούτων ἀπὸ Γαΐου Ἀππίου E Σιλανοῦ. τοῦτον γὰρ, εὐγενέστατόν τε ὄντα, καὶ τῆς Ἰβηρίας τότε ἄρχοντα, μεταπεμψάμενος, ὥς τι αὐτοῦ δεόμενος, τήν τε μητέρα οἱ τὴν τῆς Μεσσαλίνης συνοικίσας, καὶ αὐτὸν ἔν τε τοῖς φιλτάτοις καὶ ἐν τοῖς συγγενεστάτοις χρόνον τινὰ τιμήσας, ἔπειτ' ἐξαίφνης ἔσφαξεν, ὅτι τῇ τε Μεσσαλίνῃ προσέκρουσεν,

463

οὐκ ἐθελήσαντα αὐτῇ συγγενέσθαι, πορνικωτάτῃ τε καὶ ἀσελγεστάτῃ οὔσῃ, καὶ τοῦ Ναρκίσσου τοῦ ἀπελευθέρου αὐτοῦ, δι' ἐκείνην· καὶ (οὐ γὰρ εἶχον οὔτε ἀληθὲς οὔτε πιθανόν τι κατ' αὐτοῦ εἰπεῖν) συνέπλασεν ὁ Νάρκισσος ὡς σφαζόμενον τὸν Κλαύδιον ὑπὸ τοῦ Σιλανοῦ αὐτοχειρία ἰδών· καὶ αὐτός τε εὐθὺς ὑπὸ τὴν ἕω ἐν τῇ εὐνῇ οἱ ἔτ' ὄντι ὑπότρομος διηγήσατο, καὶ ἡ Μεσσαλῖνα παραλαβοῦσα ἐδείνωσε. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐξ ἐνυπνίου παραπώλετο.

B Τελευτήσαντος δ' αὐτοῦ, οὐκέτι χρηστὴν ἐλπίδα Ῥωμαῖοι τοῦ Κλαυδίου ἔσχον, ἀλλ' εὐθὺς αὐτῷ ἄλλοι τε καὶ Ἄννιος Οὐινικιανὸς ἐπεβούλευσεν. οὗτός τε γὰρ ἐκ τῶν ἐς τὴν ἡγεμονείαν μετὰ τὸν τοῦ Γαΐου θάνατον προβληθέντων ἦν, καί τι καὶ ἐκ τούτου δεδιὼς ἐνεωτέρισεν. ἐπειδή τε οὐδεμίαν ἰσχὺν ἐκέκτητο, ἔπεμψε πρὸς Φούριον Κάμιλλον Σκριβωνιανόν, τόν τε Δαλματίας ἄρχοντα, καὶ δύναμιν συχνὴν πολιτικὴν καὶ ξενικὴν ἔχοντα, καὶ προσανέπεισεν αὐτόν, καὶ καθ' ἑαυτὸν διανοούμενον, ἐπαναστῆναι, C ἄλλως τε καὶ ὅτι ἐπίδοξος αὐταρχήσειν ἐγεγόνει. πράξαντος δὲ αὐτοῦ τοῦτο, συχνοὶ μὲν καὶ βουλευταὶ καὶ ἱππεῖς πρὸς αὐτὸν ὥρμησαν. * * * Οἱ γὰρ στρατιῶται, τοῦ Καμίλλου τό, τε τοῦ δήμου σφίσιν ὄνομα προτείνοντος, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν ἀποδώσειν ὑπισχνουμένου, ὑπώπτευσαν πράγματα αὖθις καὶ μεταστάσεις ἕξειν, καὶ οὐκέτ' αὐτῷ ἐπείσθησαν. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου φοβηθεὶς σφᾶς ἔφυγε, καὶ ἐς τὴν Ἴσσαν τὴν νῆσον ἐλθών, D ἐνταῦθα ἑκούσιος ἀπέθανε. Κλαύδιος δὲ τέως μὲν πάνυ κατέδεισεν, ὥστε καὶ ἐθελοντὴς ἑτοίμως ἔχειν τοῦ κράτους αὐτῷ ἐκστῆναι· τότε δὲ ἀναθαρσήσας, τοὺς μὲν στρατιώτας ἄλλοις τε τισὶν ἠμείψατο, καὶ τοῦ τὰ πολιτικὰ αὐτῶν στρατόπεδα, τό, τε ἕβδομον καὶ τὸ ἑνδέκατον, καὶ Κλαύδια καὶ πιστὰ καὶ εὐσεβῆ καὶ πρὸς τῆς βουλῆς ὀνομασθῆναι· τοὺς δὲ συνεπιβουλεύοντας αὐτῷ ἀνεζήτησε, καὶ πολλοὺς ἐπὶ E τούτῳ ἄλλους τε καὶ στρατηγόν τινα, προαπειπόντα τὴν ἀρχήν, ἀπέκτεινε. συχνοὶ δὲ καὶ ἑαυτούς, ἄλλοι τε καὶ ὁ Οὐινικιανός, κατεχρήσαντο. τῆς γὰρ ἀφορμῆς ταύτης ἥ γε Μεσσαλῖνα καὶ ὁ Νάρκισσος, ὅσοι τε συνεξελεύθεροι αὐτοῦ, λαβόμενοι, οὐδὲν ὅ, τι τῶν δει-

A concubitu eius (erat enim extremæ libidinis ac impudicitiæ fœmina) recusato, ac per eam Narcissum libertum principis, offendisset. Narcissus qui neque verum, neque probabile vllum crimẽ obiicere Silano poterat, finxit in somnis vidisse se Claudium manu eius occisum: idque ei adhuc in lecto cubanti tremebundus narrauit, excepitque sermonem Messalina, & verbis exaggerauit. ita insomnium Appio mortem attulit. — *Messalinæ impudicitia.*

B Eo interfecto, nihil iam sibi de Claudio boni Romani pollicebãtur: iccirco statim cùm alii, tum Annius Vinicianus insidias parauerunt, vnus eorum qui post exitũ Caii digni principatu habiti fuerant, ideóque perniciem sibi metuens. Is quũ nullis esset instructus viribus, Furium Camillum Scribonianum Dalmatiæ præfectum, copias multas vrbanas ac peregrinas habentem ad societatem de- C fectionis per nuntios pellexit, iam tum idipsum animo agitantem, quòd ipse quoque imperio dignus esset iudicatus. Ad hunc id agentem multi senatores ac equites se contulerunt. * * — *Annius Vinicianus & Furius Camillus Scribonianus contra Claudiũ insurgunt.*

Milites enim, quum eis Camillus nomen populi obtenderet, ac pristinæ libertatis restitutionem polliceretur, veriti ne iterũ molestias ac mutationes intolerandas haberent, dicto ei audientes non fuerũt. Itaque eos metuens Camillus, D in Issam insulam delatus est, ibíque mortem voluntariam oppetiit. At Claudius, qui eatenus in tãto metu fuerat, vt paratus vltro ei principatu cedere esset, recepto tũ animo, militibus cum aliis donis gratias egit, tum effecit vt vrbanæ legiones septima & vndecima, Claudianæ, fideles, piæque à senatu nominarentur. Insidiarum autem conscios conquisiuit, ac ea causa E permultos, intérque eos prætorem quendam, postquam is se magistratu abdicasset, necauit: multi & Vinicianus ipse, manus sibi attulerunt. Hac arrepta occasione Messalina, Narcissúsque, & reliqui liberti, à nullo extremo facinore — *Camillus à militibus desertus perit.* — *Viniciani interitus.*

abstinuerunt: indicibus vsi sunt etiam seruis ac libertis contra suos dominos: eosdémque, & ingenuos quoque multos, non peregrinos modò, sed ciues etiam, eósque non de plebe modò, sed equites etiam patriciósque quæstionibus subiecerunt: quanquam initio principatus Claudius iurauerat, nemini se libero tormenta adhibiturum. Hoc modo multi viri morte affecti, multæ mulieres, aliæ in carcere, aliæ ad tribunal protractæ captiuarum instar, & earũ quoque in Gemonias proiecta corpora, quũ eorum qui extra vrbem necarentur, corpora tandem eò mitterentur. Quidam tamen nocētissimorum, partim gratia, partim pecunia, Messalinæ & Narcissi sociorúmque interuentu mortem vitarunt. Liberis necatorum impunitas omnibus, bona etiam quibusdam paterna concessa.

Iudicia.

Iudicia peragebantur in curia, Claudio eiúsque præfectis & libertis præsentibus: referebat ipse ad senatum, in medio consulum sella curuli aut in subselliis sedens, tum ipse sedile consuetum occupabat, ac iis sellæ ponebantur. Eo modo & illustrissimi viri iudicabantur.

Galæsi in Narcissum scōma.

At Galæsus quidam Camilli libertus in curiã introductus, multa libera voce protulit: vnum verò præsertim memoriam meretur, quòd interrogatus à Narcisso in mediũ progresso, quid nam acturus fuisset, si Camillus rerũ potitus esset: Quid, inquit, nisi ei à tergo astans tacuissem?

Arriæ fortitudo & fides in maritum. Cæcina.

Arria alio facto insignis facta. Hæc coniunx Cæcinæ consulis, neque viuere eo perempto statuit, (quòd sanè potuisset, non absque honore, Messalinæ coniunctissima) & ipsum trepidantem confirmauit: arrepto quippe gladio se sauciauit, eique eum porrigens: Viden, inquit, puer me non dolere? Hi laudem inuenerunt, quia continentibus malis eò res deuolutæ erãt, vt virtus nulla alia quàm fortiter mori, haberetur. Claudius sanè ita huius & aliorum facinorum

A νοτάτων οὐκ ἐποίησαν. τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τοῖς δούλοις τοῖς τε ἀπελευθέροις, μηνυταῖς κατὰ τῶν δεσποτῶν αὐτῶν ἐχρῶντο. τούτοις τε καὶ ἑτέροις καὶ πάνυ εὐγενέσιν, οὐχ ὅτι ξένοις, ἀλλὰ καὶ πολίταις, οὐχ ὅτι δημόταις, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἱππέων τῶν τε βουλευτῶν τινάς, ἐβασάνιζον· καίτοι τοῦ Κλαυδίου κατ' ἀρχὰς εὐθὺς τῆς ἡγεμονείας ὀμόσαντος μηδένα βασανιεῖν ἐλεύθερον. ἄνδρες τε οὖν ἐν τούτῳ πολλοὶ καὶ γυναῖκες, καὶ ἐν αὐτῷ γε εἰσὶν αἱ τῷ δεσμω-
B τηρίῳ, ἐκολάσθησαν. μέλλουσαί τε ἀποθνήσκειν, ἐπὶ βῆμα καὶ αὐταὶ ἀνήγοντο δεδεμέναι, ὥσπερ αἰχμάλωτοι, καὶ τὰ σώματα καὶ ἐκείνων ἐς τοὺς ἀναβασμοὺς ἐρρίπτουν. τῶν γὰρ ἔξω που θανατωθέντων αἱ κεφαλαὶ μόναι ἐνταῦθα προσετίθεντο. ἤδη δ' οὖν τινὲς καὶ τῶν πάνυ ὑπαιτίων, οἱ μὲν χάρισιν, οἱ δὲ καὶ χρήμασιν ὑπό τε τῆς Μεσσαλίνης καὶ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Νάρκισσον Καισαρείων περιεγένοντο. 464
C καὶ οἵ γε παῖδες τῶν ἀπολλυμένων τὴν μὲν ἄδειαν πάντες, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ χρήματα ἐλάμβανον. ἐκρίνοντο δὲ ἐν τῷ συνεδρίῳ, τοῦ τε Κλαυδίου τῶν ἐπάρχων τε καὶ τῶν ἐξελευθέρων αὐτοῦ παρόντων. τὴν μὲν γὰρ ἐσήγησιν ἐν μέσῳ τῶν ὑπάτων ἐπὶ δίφρου ἀρχικοῦ ἢ καὶ ἐπὶ βάθρου καθήμενος ἐποιεῖτο· μετὰ δὲ τοῦτο αὐτός τε ἐπὶ τὴν συνήθη ἕδραν μετήρχετο, καὶ ἐκείνοις οἱ δίφροι ἐτίθεντο. καὶ ταῦτα μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν μεγίστων ὁμοίως ἐγίγνετο· τότε δὲ Γά-
D λαισός τις, ἀπελεύθερος τοῦ Καμίλλου, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, ἐσαχθεὶς ἐς τὸ βουλευτήριον, ἐπαρρησιάσατο, ἓν δὲ δὴ καὶ τόδε μνήμης ἄξιον. τοῦ γὰρ Ναρκίσσου προελθόντος ἐς τὸ μέσον, καὶ εἰπόντος αὐτῷ, τί ἂν ἐποίησας Γάλαισε εἰ Κάμιλλος ἐμεμοναρχήκει; ἀπεκρίνατο ὅτι, Ἑστήκειν ἂν ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ ἐσιώπων. Αὐτός τε οὖν ἐπὶ τούτῳ, καὶ Ἀρρία αὖ ἐφ' ἑτέρῳ ὀνομαστοὶ ἐγένοντο. αὕτη γάρ, γυνὴ Καικίνου ὑπάτου οὖσα οὔτ' ἠθέλησε θανατωθέντος αὐτοῦ
E ζῆσαι (καίπερ καὶ ἐν τιμῇ τινὶ εἶναι δυναμένη· τῇ γὰρ Μεσσαλίνῃ σφόδρα ᾠκείωτο) καὶ προσέτι καὶ τὸν ἄνδρα ἀποδειλιῶντα ἐπέρρωσε. τὸ γὰρ ξίφος λαβοῦσα, ἑαυτὴν ἔτρωσε, καὶ ἐκείνῳ ὤρεξεν, εἰποῦσα, Ἰδοὺ παῖ, οὐκ ἀλγῶ. Καὶ οἱ μὲν ἐπῃνοῦντο· ἤδη γὰρ ὑπὸ τῆς συνεχείας τῶν κακῶν εἰς τοῦτο τὰ πράγματα περιεληλύθει, ὥστ' ἀρετὴν μηκέτ' ἄλλο μηδὲν ἢ τὸ γενναίως ἀποθανεῖν νομίζεσθαι. Κλαύδιος δὲ οὕτω που πρὸς τὴν τιμωρίαν

τήν τε ἐκείνων καὶ τὴν τῶν ἄλλων εἶχεν, ὥστε καὶ σύνθημα τοῖς στρατιώταις τὸ ἔπος τοῦτο συνεχῶς διδόναι, ὅτι χρή,

Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

καὶ ἄλλα γὰρ πολλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους καὶ πρὸς τὴν βουλὴν τοιουτότροπα Ἑλληνιστὶ παρεφθέγγετο· ὥστε καὶ γέλωτα παρὰ τοῖς δυναμένοις ἔστιν ἃ αὐτῶν συνεῖναι ὀφλισκάνειν. τότε μὲν δὴ ταῦτα ἐγένετο. καὶ οἱ δήμαρχοι, τελευτήσαντος σφῶν ἑνός, αὐτοὶ τὴν γερουσίαν ἐς τὸ δημαρχήσοντα ἀντικαταστῆσαι, καίτοι τῶν ὑπάτων παρόντων, ἤθροισαν.

Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Κλαύδιος ὑπατεύσας αὖθις τὸ τρίτον, πολλὰς μὲν θυσίας, πολλὰς δὲ καὶ ἱερομηνίας ἔπαυσε. τό, τε γὰρ πλεῖστον τοῦ ἔτους ἐς αὐτὰς ἀνηλίσκετο, καὶ τὰ δημόσια ζημία οὐκ ἐλαχίστη ἐγίγνετο. ταύτας τε οὖν συνέτεμε, καὶ τἆλλα ὅσα ἐνεδέχετο συνέστειλε. καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ Γαΐου μήτε ἐν δίκῃ μήτε ἐν λόγῳ τινὶ δοθέντα τισὶν ἀπῄτησε· τοῖς δὲ ὁδοποιοῖς ἀπέδωκεν ὅσα ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸν Κορβούλωνα ἐζημιώθη. πρὸς δ' ἔτι, τοῖς ἄρχουσι τοῖς κληρωτοῖς, βραδέως ἔτι καὶ τότε ἐκ τῆς πόλεως ἐξορμωμένοις, προεῖπε, πρὶν μεσοῦν τὸν Ἀπρίλλιον ἀπαίρειν. τούς τε Λυκίους στασιάσαντας, ὥστε καὶ Ῥωμαίους τινὰς ἀποκτεῖναι, ἐδουλώσατό τε, καὶ ἐς τὸν τῆς Παμφυλίας νομὸν ἐσέγραψεν. ἐν δὲ δὴ τῇ διαγνώσει ταύτῃ (ἐποιεῖτο γὰρ αὐτὴν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ) ἐπύθετο τῇ Λατίνων γλώσσῃ τῶν πρεσβευτῶν τινος, Λυκίου μὲν τὸ ἀρχαῖον ὄντος, Ῥωμαίου δὲ γεγονότος. καὶ αὐτόν, ἐπεὶ μὴ συνῆκε τὸ λεχθέν, τὴν πολιτείαν ἀφείλετο, εἰπὼν μὴ δεῖν Ῥωμαῖον εἶναι τὸν μὴ καὶ τὴν διάλεξιν σφῶν ἐπιστάμενον. συχνοὺς δὲ δὴ καὶ ἄλλους ἀναξίους τῆς πολιτείας ἀπήλασε, καὶ ἑτέροις αὐτὴν καὶ πάνυ ἀναιδῶς, τοῖς μὲν κατ' ἄνδρα, τοῖς δὲ καὶ ἀθρόοις, ἐδίδου. ἐπεὶ γὰρ ἐν πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, οἱ Ῥωμαῖοι τῶν ξένων προετετίμηντο, πολλοὶ αὐτοὶ παρά τε ἐκείνου αὐτὴν ᾐτοῦντο, καὶ παρὰ τῆς Μεσσαλίνης τῶν τε Καισαρείων ὠνοῦντο. καὶ διὰ τοῦτο μεγάλων τὸ πρῶτον χρημάτων πραθεῖσα, ἔπειθ' οὕτως ὑπὸ τῆς εὐχερείας ἐπευωνίσθη, ὥστε καὶ λογοποιηθῆναι ὅτι κἂν ὕαλινα τις σκεύη συντετριμμένα δῷ τινι, πολίτης ἔσται. ἐπὶ μὲν οὖν τούτῳ διεσκώπτετο· ἐπὶ δ' ἐκείνῳ ἐπῃνεῖ-

465

A vltioni intentus fuit, vt pro tessera quoque hunc Græcum versum suis militibus dederit,

Hunc vos
Vlcisci, quicunque prior nos lædat, oportet. Odyss. 21.

Multa quoque huiusmodi ad milites & senatum dicta spargebat Græca, risu ab iis qui intelligerent excepta. Eodem tempore tribuni plebis, vno ex eorum collegio defuncto, quanquam præsentibus consulibus, ipsi senatum sufficiendi B alterius causa conuocarunt.

Post hæc Claudius III consul, multa sacrificia, multas ferias abrogauit: nam maior anni pars iis absumebatur, nó sine magno reipub. detrimento. Igitur eas & reliqua omnia quæ poterat, contraxit. Quæ Caius quibusdam nullo iure aut causa dederat, repetiit: adempta ab eo viarum curatoribus per Corbulonem, restituit: prouinciarum præfectis sorte constitutis, qui etiamnum in vrbe mo- C ras trahebant, vt ante mediantem Aprilem discederent Roma, imperauit. Lycios ad cædem vsque Romanorum quorũdam tumultuando progressos, in seruitutem redegit, & Pamphyliæ adiecit. De qua re quum in curia cognosceret, legatum quendam, Lycium quidem origine, Romanum tamẽ natum, Latinè interrogauit, ac nõ intelligenti quid quæsiuisset, ciuitatis ius ademit, dicens Romanum D eum esse non debere qui sermonẽ eum nesciret. Multos alios quoque indignos, ciuitate spoliauit, multis aliis singulatim, aut confertim eã dedit, absque etiam discrimine. Quia enim ferè omnibus in rebus Romani peregrinis potiores habebantur, multi ciuitatis ius ab ipso petebant, multi à Messalina ac familia eius redimebant. Itaque ius illud, magna quondam pecunia E venditum, adeo tunc vile factum est, vt rumor insinuauerit, posse id vel vitreorum vasorum fragmentis pro pretio datis parari. Hac de causa dicteriis agitatus Claudius, eo contra laudem inuenit, quòd

ANNO V.C. 796.

Feriæ imminutæ.

Lyciis libertas adempta.

In eos qui ius ciuitatis haberent, linguam eius non tenẽtes.

Ciuitatis ius variè ademptũ & datum.

quũ multi deferrentur, qui Claudii nomine non vterentur, aut testamento ei nihil legarent, quasi vtrunque iis qui ciuitate ab eo donati essent, facto opus esset, edixit ne quis horum causa accusaretur. Proinde Messalina, libertíque Claudiani ita non ius modò ciuitatis, exercituúmque regendorum, & procurationum, ac præfecturarum officia vendebãt: sed reliquarum etiam omnium institutam exercebant, vt venales omnes res magno iam pretio essent, adeo vt Claudius coactus fuerit in campum Martium conducto populo, ipse pro tribunali rerum pretia indicare. Porro in castris chlamydem indutus, munus gladiatorium exhibuit, natalem autem filii eius prætores iniussi spectaculo & epulo decorauerunt. quod postmodo etiam ab iis qui vellent factum est.

Messalinæ & Narcissi potentia.

Interim Messalina cùm ipsa libidinosè viuebat, tum alias mulieres ad impudicitiam cogebat, multásque in ipso vt palatio in præsentia ac conspectu maritorum adulteria committerent, adegit. qui ipsi in ea re obsequebantur, eos honoribus ac magistratibus ornabat: qui verò se in id flagitii non demittebant, eos odio habebat, ac exitiũ afferebat. Hæc tot & tanta scelera diu Claudium latuerunt: cui ancillas Messalina componebat thoro, ac eos qui indicium aliqoud deferre possent, beneficiis aut suppliciis præuertebat: ita Catonium quoque Iustũ, militibus prætorianis præfectum, quum Claudio aperire quippiam flagitii vellet, nece præuenit: Iuliam quoque filiam Drusi Tiberio nati, quæ vxor Neronis, Germanici filii, fuerat, æmulatione ducta, ac alteram Iuliam Germanici filiam interfecit. Tunc etiam eques quidam, insidiarum Claudio factarum insimulatus, de rupe Tarpeia per coss. & tribunosplebis deiectus est.

Messalinæ libido.

Claudij ignorantia.

Catonij Iusti interitus, &

Duarum Iuliarum.

Dum hæc Romæ geruntur, eodem ferè tempore A. Plautius,

A το, ὅτι πολλῶν συκοφαντουμένων, τῶν μὲν, ὅτι τὴν τοῦ Κλαυδίου προσρῆσιν οὐκ ἔχοιεν, τῶν δὲ, ὅτι μηδὲν αὐτῷ τελευτῶντες κατέλειπον, ὡς καὶ ἀναγκαῖον τοῖς τῆς πολιτείας παρ' αὐτοῦ τυχοῦσιν ἑκάτερον ποιεῖν· ἀπηγόρευσε μηδένα ἐπ' αὐτοῖς εὐθύνεσθαι. ἡ δ' οὖν Μεσσαλῖνα, οἵ τε ἀπελεύθεροι αὐτοῦ οὕτως οὐ τὴν πολιτείαν μόνον, οὐδὲ τὰς στρατείας καὶ τὰς ἐπιτροπείας, τάς τε ἡγεμονείας, ἀλλὰ καὶ τἆλλα πάντα ἀφειδῶς ἐπώλουν καὶ ἐκαπή- B λευον, ὥστε σπανίσαι πάντα τὰ ὤνια· κἀκ τούτου καὶ τὸν Κλαύδιον ἀναγκασθῆναι ἔς τε τὸ Ἄρειον πεδίον συναγαγεῖν τὸ πλῆθος, κἀνταῦθα ἀπὸ βήματος τὰς τιμὰς αὐτῶν διατάξαι. αὐτὸς μὲν οὖν ὁπλομαχίας ἀγῶνα ἐν τῷ στρατοπέδῳ χλαμύδα ἐνδὺς ἔθηκε· τὰ δὲ δὴ γενέθλια τὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ οἱ στρατηγοὶ ἐθελονταὶ θέας τε τινὸς ποιήσει καὶ δείπνων ἑώρτασαν. καὶ τοῦτο καὶ αὖθις ὅσοις γε καὶ ἔδοξεν αὐτῶν ἐπράχθη.

C Μεσσαλῖνα δ' ἐν τούτῳ αὐτή τε ἠσέλγαινε, καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἀκολασταίνειν ὁμοίως ἠνάγκαζε· καὶ πολλάς γε καὶ ἐν αὐτῷ τῷ παλατίῳ τῶν ἀνδρῶν παρόντων καὶ ὁρώντων μοιχεύεσθαι ἐποίει. καὶ ἐκείνους μὲν καὶ ἐφίλει καὶ ἠγάπα, τιμαῖς τε καὶ ἀρχαῖς ἤγαλλε· τοὺς δ' ἄλλους τοὺς μὴ συγκαθιέντας σφᾶς ἐς τοῦτο, καὶ ἐμίσει καὶ ἀπώλλυε. καὶ ταῦτα μέντοι, τοιαῦτά τε ὄντα, καὶ ἀναφανδὸν οὕτω γιγνόμενα, τὸν Κλαύδιον ἐπὶ πλεῖστον ἔ- D λαθεν. ἐκείνῳ τε γὰρ θεραπαινίδια τινὰ συμπαρακατέκλινε, καὶ τοὺς τι δυναμένους ἐπιμηνῦσαι, τοὺς μὲν εὐεργεσίαις, τοὺς δὲ καὶ τιμωρίαις προκατελάμβανεν· ὥσπερ καὶ τότε καὶ Κατώνιον Ἰοῦστον, τοῦ τε δορυφορικοῦ ἄρχοντα, καὶ δηλῶσαί τι αὐτῷ περὶ τούτων ἐθελήσαντα, προδιέφθειρε. τήν τε Ἰουλίαν, τὴν τοῦ Δρούσου μὲν τοῦ Τιβερίου παιδὸς θυγατέρα, τοῦ δὲ δὴ Νέρωνος τοῦ Γερμανικοῦ γυναῖ- E κα γενομένην, ζηλοτυπήσασα, ὥσπερ καὶ τὴν ἑτέραν, ἀπέσφαξε. καὶ τις ἐν τούτῳ τῶν ἱππέων, ὡς καὶ ἐπιβουλεύσας τῷ Κλαυδίῳ, κατὰ τοῦ Καπιτωλίου ὑπό τε τῶν δημάρχων καὶ τῶν ὑπάτων κατεκρημνίσθη.

Ἐν μὲν δὴ τῇ πόλει ταῦτ' ἐγίγνετο. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον Αὖλος Πλαύτιος,

A βουλευτὴς λογιμώτατος, ἐς τὴν Βρετανίαν ἐστράτευσε. Βέρικος γάρ τις, ἐκπεσὼν ἐκ τῆς νήσου κατὰ στάσιν, ἔπεισε τὸν Κλαύδιον δύναμιν ἐς αὐτὴν πέμψαι. καὶ οὕτως ὁ Πλαύτιος στρατηγήσας, τὸ μὲν στράτευμα χαλεπῶς ἐκ τῆς Γαλατίας ἐξήγαγεν. ὡς γὰρ ἔξω τῆς οἰκουμένης στρατευσόμενοι ἠγανάκτουν, καὶ οὐ πρότερόν γε αὐτῷ ἐπείσθησαν, πρὶν τὸν Νάρκισσον ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου πεμφθέντα ἀναβῆναί τε ἐπὶ τὸ τοῦ Πλαυτίου βῆμα, καὶ δημηγορῆσαί τι ἐθελῆσαι. τότε γὰρ πολλῷ που μᾶλλον ἐπ' αὐτῷ ἀχθεσθέντες, οὔτε τι ἐκείνῳ εἰπεῖν ἐπέτρεψαν, B συμβοήσαντες ἐξαίφνης τοῦτο δὴ τὸ θρυλούμενον, ἰὼ Σατουρνάλια· ἐπειδήπερ ἐν τοῖς Κρονίοις οἱ δοῦλοι τὸ τῶν δεσποτῶν σχῆμα μεταλαμβάνοντες ἑορτάζουσι, καὶ τῷ Πλαυτίῳ εὐθὺς συνέποντο ἑκούσιοι. τὴν μὲν οὖν ὁρμὴν χρονίαν διὰ ταῦτ' ἐποιήσαντο. τριχῇ δὲ δὴ νεμηθέντες, ὅπως μὴ καθ' ἓν προσφερόμενοι κωλυθῶσί ποι προσσχεῖν, καὶ ἐν τῷ διάπλῳ τὸ μέν τι δυσφορήσαντες, ὅτι ἐπαλινδρόμησαν, τὸ δὲ ἀναθαρσήσαντες, ὅτι λαμπὰς C ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἀρθεῖσα, πρὸς τὰς δυσμὰς ἵναπερ ἔπλεον διέδραμε· κατῆραν ἐς τὴν νῆσον, μηδενὸς σφίσιν ἐναντιωθέντος. οἱ γὰρ Βρετανοί, μὴ προσδοκήσαντες αὐτοὺς δι' ἅπερ ἐπυνθάνοντο ἥξειν, οὐ προσυνελέγησαν. οὐ μὴν οὐδὲ τότε ἐς χεῖρας αὐτοῖς ἦλθον, ἀλλ' ἔς τε τὰ ἕλη καὶ ἐς τὰς ὕλας κατέφυγον, ἐλπίσαντες σφᾶς ἄλλως κατατρίψειν, ὥσθ' ὅπερ ἐπὶ τοῦ Καίσαρος τοῦ Ἰουλίου ἐγεγόνει, διακενῆς αὖθις ἀναπλεῦσαι. ὁ οὖν Πλαύτιος
466 D πολλὰ μὲν πράγματα ἀναζητῶν σφᾶς ἔσχεν· ἐπεὶ δὲ εὗρέ ποτε (ἦσαν δὲ οὐκ αὐτόνομοι, ἀλλ' ἄλλοις βασιλεῦσι προστεταγμένοι) πρῶτον μὲν Καταράτακον, ἔπειτα Τογόδουμνον Κυνοβελλίνου παῖδας ἐνίκησεν· αὐτὸς γὰρ ἐτεθνήκει. φυγόντων δὲ ἐκείνων, προσεποιήσατο ὁμολογίᾳ μέρος τι τῶν Βοδούνων, ὧν ἐπῆρχον Κατουελλανοὶ ὄντες. κἀνταῦθα φρουρὰν καταλιπών, πρόσω ἤει. ὡς δ' ἐπὶ E ποταμῷ τινὶ ἐγένοντο, ὃν οὐκ ᾤοντο οἱ βάρβαροι δυνήσεσθαι τοὺς Ῥωμαίους ἄνευ γεφύρας διαβῆναι, καὶ διὰ τοῦτ' ἀμελέστερόν πως ἐπὶ τῆς ὄχθης αὐτοῦ τῆς κατ' ἀντιπέρας ηὐλίζοντο, πέμπει Κελτούς, οἷς ἔθος ἦν καὶ διὰ τῶν ῥοωδεστάτων ῥᾳδίως αὐτοῖς ὅπλοις διανήχεσθαι· καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι παρὰ δόξαν τοῖς ἐναντίοις προσπεσόντες, τοὺς

A senator, vir clarissimus, in Britanniam exercitum duxit: Berico, qui per seditionem insula exturbatus fuerat, Claudio ita persuadente. Plautius tum prætor, difficulter exercitum è Gallia abduxit, indignè ferentem, quòd extra orbem terrarum bellum esset gerẽdum: multúmque temporis cunctando extrahentẽ. Ast vbi Narcissus à Claudio missus, tribunal Plautii adscendere, & exercitum alloqui instituit, tum maiori indignatio- B ne milites accensi, conclamauẽre confestim tritum illud, Iò Saturnalia, (mos enim est Saturnalibus vt id festum habitu dominorum serui celebrent,) statímque volẽtes Plautium secuti sunt. Copiis in tres partes distractis, ne vno loco appellentes prohiberi littore possent, retroacti à vento in transmissione nonnihil molestiæ senserunt: animo tamen recepto, quia fax ab ortu solis ad occidentem, quà nauigabant, discurrisset, insulam aduecti sunt, C nemine prohibente. Britanni enim quum ob ea quæ narraui, eos non aduenturos credidissent, non conuenerant: ideóque non congressi, in paludes se ac syluas abdiderunt, spe Romanos mora extrahendi, vt re infecta discedere cogerentur, sicut Iulio Cæsari acciderat. Proinde Plautius iis indagandis multum laboris exhausit. Postquam inuenit, (erant autem non liberi, sed regibus di- D uersis subiecti) primò Cataratacũ, pòst Togodumnum, Cynobellini filios, vicit, patre antè mortuo. Fugientibus his partem Bodunnorum in fidem accepit, qui Catuellanis parebant: præsidióque ibi relicto, ad fluuium quendam progressus est: quẽ quia sine ponte non posse à Romanis transiri barbari credebant, socordius in altera eius parte castra habebant. Igitur Plautius Germanos misit, E solitos etiam rapidissima flumina facilè in armis tranare. Hi hostem inopinatum inuadentes, neminẽ

A. Plautij in Britanniam expeditio.

Bericus.

Narcissus à militibus explosus.

Saturnalia.

Cataratacus.

Togodumnus.

Cynobellinus.

Bodunni.

Catuellani.

Germani, boni natatores.

virum sauciarunt, equis tantùm qui currus traherent, vulneratis: quibus turbatis ne sessores quidem constare valebant. Tum Flauium Vespasianum (qui summo pòst imperio potitus est) huiúsque fratrem Sabinum legatum misit, qui ipsi etiam traiecto amne, permultos barbaros improuisò interfecerunt. Neque verò reliqui fugæ se dederunt, sed postero die prælium incerta victoria conseruerunt: donec C. Sidius Geta quum propè in hostium potestatem venisset, ita eos vicit, vt ei propterea honores triumphales, quanquam consul non fuisset, dati sint. Inde se barbari ad fluuium Tamesin, quâ is in Oceanum se exonerat, eóque affluente stagnat, receperunt, eúmque facilè transierunt, locorũ quæ firma & peruia essent gnari. eos Romani insequentes periclitati sunt, mox quum Germani iterum tranauissent, ac superiori loco per pontem quidam transgressi essent, vndique barbaris circunfusi magnam stragem ediderunt: reliquos verò inconsultius consectantes, in paludes inuias inciderunt, multósque suorum amiserũt. His de caussis, & quia Togodumni interitu non modò nihil remiserant Britanni, sed acrius ad vindicandam eius cladem bellum parabant, veritus Plautius, vltrà non processit, sed custodia eorum quæ tenuisset posita, Claudium accersit: iussus id facere, si quid violentius eueniret. ad quam expeditionem cùm omnia multa parata erant, tum elephanti contracti. Claudius, accepto nuntio, res vrbanas, ac milites etiam Vitellio collegæ suo, (cui consulatum itidem vt sibi ad sex menses dederat) mandauit, ipse ab vrbe Ostiam deuectus nauigio, inde Massiliam, est: reliquóque itinere partim terra, partim mari facto, ad Oceanum venit, transmisítque in Britanniam, & ad copias ad Tamesin se expectantes perrexit. Quibus ad se receptis, trãsgressus fluuiũ

Flauius Vespasianus.

Sabinus.

C. Sidius Geta.

Tamesis fluuius.

Vitellius consul.

A μὲν ἀνδρῶν οὐδένα ἔβαλλον, τοὺς δ' ἵππους τοὺς τὰ ἅρματα αὐτῶν ἄγοντας ἐτίτρωσκον, κἀκ τούτου ταραττομένων σφῶν οὐδ' οἱ ἐπιβάται ἀσφαλεῖς εἶναι ἐδύναντο· ἐπιδιέπεμψε τόν τε Οὐεσπεσιανὸν τὸν Φλάβιον, τὸν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορα ἀρχὴν λαβόντα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σαβῖνον ὑποστρατηγοῦντά οἱ. καὶ οὕτω διελθόντες πῃ καὶ ἐκεῖνοι τὸν ποταμὸν, συχνοὺς τῶν βαρβάρων μὴ προσδεχομένους ἀπέκτειναν. οὐ μέντοι καὶ οἱ
B λοιποὶ ἔφυγον, ἀλλὰ τῇ ὑστεραίᾳ αὖθις συμβαλόντες σφίσιν, ἀγχώμαλα ἠγωνίσαντο· πρὶν δὴ Γάϊος ὁ Σίδιος Γέτας κινδυνεύσας ἁλῶναι, ἔπειθ' οὕτως αὐτῶν ἐκράτησεν, ὥστε καὶ τιμὰς ἐπινικίους, καίπερ οὐχ ὑπατευκὼς, λαβεῖν. ἀναχωρησάντων δ' ἐντεῦθεν τῶν Βρεττανῶν ἐπὶ τὸν Ταμέσαν ποταμὸν καθ' ὃ ἔς τε τὸν Ὠκεανὸν ἐκβάλλει, πλημμυροῦντός τε αὐτοῦ λιμνάζει, καὶ ῥᾳδίως αὐτὸν διαβάντων, ἅτε καὶ τὰ στέριφα τά τε εὔπορα τοῦ χωρίου ἀκριβῶς εἰδότων, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπακολουθή-
C σαντες σφίσι, ταύτῃ μὲν ἐσφάλησαν, διανηξαμένων δ' αὖθις τῶν Κελτῶν, καὶ τινῶν ἑτέρων διὰ γεφύρας ὀλίγον ἄνω διελθόντων, πολλαχόθεν τε ἅμα αὐτοῖς προσέμιξαν, καὶ πολλοὺς αὐτῶν κατέκοψαν· τούς τε λοιποὺς ἀπερισκέπτως ἐπιδιώκοντες, ἔς τε ἕλη δυσδιέξοδα ἐσέπεσον, καὶ συχνοὺς ἀπέβαλον. διά τε οὖν τοῦτο, καὶ ὅτι καὶ τοῦ Τογοδούμνου φθαρέντος, οἱ Βρεττανοὶ οὐχ ὅσον ἐνέδοσαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ ἐπισυνέστησαν,
D φοβηθεὶς ὁ Πλαύτιος, οὐκέτι περαιτέρω προεχώρησεν, ἀλλ' αὐτός τε τὰ παρόντα διὰ φυλακῆς ἐποιεῖτο, καὶ τὸν Κλαύδιον μετεπέμπετο. εἴρητο γὰρ αὐτῷ, εἴ τι βιαιότερον γίγνοιτο, τοῦτο ποιῆσαι· καὶ παρασκευή γε ἐπὶ τῆς στρατείας πολλὴ τῶν τε ἄλλων καὶ ἐλεφάντων προσυνείλεκτο. ἐλθούσης δὲ τῆς ἀγγελίας, ὁ Κλαύδιος τὰ μὲν οἴκοι τῷ Οὐιτελλίῳ τῷ συνάρχοντι τά τε ἄλλα καὶ τοὺς στρατιώτας ἐνεχεί-
E ρισε (καὶ γὰρ ἐξ ἴσου αὐτὸν ἑαυτῷ ἑξάμηνον ὅλον ὑπατεῦσαι ἐποίησεν) αὐτὸς δὲ ἐξεστρατεύσατο· καὶ καταπλεύσας ἐς τὰ Ὤστια, ἐκεῖθεν ἐς Μασσαλίαν παρεκομίσθη. κἀντεῦθεν τὰ μὲν πεζῇ, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ποταμῶν πορευόμενος, πρός τε τὸν Ὠκεανὸν ἀφίκετο, καὶ περαιωθεὶς ἐς τὴν Βρεττανίαν, συνέμιξε τοῖς στρατοπέδοις πρὸς τῷ Ταμέσᾳ ἀναμένουσιν αὐτόν. καὶ παραλαβὼν σφᾶς, ἐκεῖνόν τε ἐπιδιέβη, καὶ τοῖς βαρβάροις

βαρβάροις πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτοῦ συνεστραμμένοις ἐς χεῖρας ἐλθὼν, μάχῃ τε ἐνίκησε, καὶ τὸ Καμουλόδουνον τὸ τοῦ Κυνοβελλίνου βασίλειον εἷλε. κἀκ τούτου συχνοὺς, τοὺς μὲν ὁμολογίᾳ, τοὺς δὲ καὶ βίᾳ προσαγόμενος, αὐτοκράτωρ πολλάκις ἐπωνομάσθη παρὰ τὰ πάτρια (οὐ γὰρ ἔστιν ἐν οὐδενὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πολέμου τὴν ἐπίκλησιν ταύτην λαβεῖν) καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἀφελόμενος, ἐκείνους μὲν τῷ Πλαυτίῳ προσέταξεν, ἐντειλάμενός οἱ καὶ τὰ λοιπὰ προσκαταστρέψασθαι· αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ῥώμην
467 ἠπείχθη, τὴν ἀγγελίαν τῆς νίκης διὰ τῶν γαμβρῶν, τοῦ τε Μάγνου καὶ τοῦ Σιλανοῦ, προπέμψας.

Μαθοῦσα δὲ ἡ γερουσία τὰ κατειργασμένα, Βρεττανικόν τε αὐτὸν ἐπεκάλεσε, καὶ τὰ ἐπινίκια αὐτῷ πέμψαι ἔδωκε. πανήγυρίν τε ἐτησίαν, καὶ ἀψῖδα τροπαιοφόρον ἐν τῇ πόλει, καὶ ἑτέραν ἐν τῇ Γαλατίᾳ (ὅθεν ἐς τὴν Βρεττανίαν ἐξαναχθεὶς ἐπεραιώθη) γενέσθαι ἐψηφίσαντο· τῷ τε υἱεῖ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἐπωνυμίαν ἐπέθεσαν, ὥστε καὶ κυρίως τρόπον τινὰ Βρεττανικὸν αὐτὸν ὀνομάζεσθαι· καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ τὴν προεδρίαν ἣν καὶ ἡ Λιουία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. ἐκείνοις μὲν δὴ τούτοις ἐτίμησαν. τῇ δὲ δὴ τοῦ Γαΐου μνήμῃ ἀχθόμενοι, τὸ νόμισμα τὸ χαλκοῦν πᾶν ὅσον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐντετυπωμένην εἶχε, συγχωνευθῆναι ἔγνωσαν. καὶ ἐπράχθη μὲν τοῦτο, οὐ μέντοι καὶ ἐς βέλτιόν τι ὁ χαλκὸς ἐχώρησεν, ἀλλ' ἀνδριάντας ἀπ' αὐτοῦ ἡ Μεσσαλῖνα τοῦ Μνηστῆρος τοῦ ὀρχηστοῦ ἐποιήσατο. ἐπεὶ γὰρ τῷ Γαΐῳ ποτὲ ἐκ ἴσου ἐκέχρητο, χάριν τινὰ αὐτῷ ταύτην τῆς πρὸς ἑαυτὴν συνουσίας κατέθετο. σφόδρα γὰρ ἤρα· καὶ ἐπεί γε μηδένα τρόπον, μήθ' ὑπισχνουμένη τι, μήτε ἐκφοβοῦσα αὐτὸν, συγγενέσθαι αὐτῇ ἀναπεῖσαι ἐδύνατο, διελέχθη τῷ ἀνδρὶ, ἀξιοῦσα αὐτὸν πειθαρχεῖν οἱ ἀναγκασθῆναι· ὡς καὶ ἐπ' ἄλλο τι αὐτοῦ δεομένη. καὶ οὕτως εἰπόντος αὐτῷ τοῦ Κλαυδίου πάνθ' ὅσα ἂν προστάττηται ὑπὸ τῆς Μεσσαλίνης ποιεῖν, συνῆν αὐτῇ, ὡς καὶ τοῦθ' ὑπ' ἐκείνου κεκελευσμένος. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς ἄλλους συχνοὺς ἔπραττεν. ὡς γὰρ εἰδότος τε τοῦ Κλαυδίου τὰ γιγνόμενα, καὶ συγχωροῦντός οἱ ἀκολασταίνειν, ἐμοιχεύετο.

A cum barbaris, qui ad eius aduentum conuenerant, signis collatis dimicauit: victoriáque potitus est, & Camalodunum Cynobellini regiam cepit, multósque inde vi, alios deditione in suam potestatem accepit. Ob hæc aliquoties imperator dictus est, contra institutum Romanorum: neque enim sæpius quàm semel licet vno de bello id nomen adsumere. Porro Britannis Claudius arma ademit, Plautióque eos regendos, subigen-
B dósque reliquos mandauit: ipse Romam contendit, generis suis Pompeio & Silano cum nuntio victoriæ præmissis.

Camalodunũ.

Imperatoris nomen.

Senatus, rebus gestis cognitis, Britannici cognomentum ei, triũphum, ludos annuos, arcum trophæa ferentem, in vrbe, aliúmque in Gallia: (vnde in Britanniam traiecerat,) filio idem cognomen, vt quasi proprio suo nomine Britannicus diceretur: Messalinæ pri-
C mum in consessu locum, vt Liuiæ quondam, vtque carpento veheretur, decreuerunt. Contrà Caii memoriam ægrè ferentes, omne æreum numisma quod eius imaginem haberet, conflari iusserunt. Id quidem factum, non tamen æs in meliorem vsum conuersum, quia Messalina ex eo Mnesteris histrionis statuas fecit: hanc ei suæ consuetudinis gratiã referens, quia is antè Caio quoque familiaris fue-
D rat. Huius Mnesteris amore flagrãs Messalina, quum nullo modo neque pollicitis neque minis ad concubitum pellicere posset, cum marito locuta est, petens vt sibi eum parere cogeret: quasi alia in re eius indigens. itaque quum Claudius ei mandasset vt Messalinæ in omnibus quæ iussisset, morem gereret, coiit cũ ea Mnester, quasi id quoque ab eo iussus. Eodem modo
E permultis cum aliis egit Messalina, ita adulteria perpetrans quasi conscio & permittente Claudio.

Honores Claudio decreti.

Ærea Caii numismata conflata.

Mnesteris histrionis statuæ à Messalina factæ.

Messalina quo dolo Mnesteris concubitu potita.

ANNO V.C. 797.

Cæterum Britanniæ parte aliqua subacta, Romam rediit Claudius C. Crispo II, T. Statilio, consulibus, sexto quàm discesserat mense, sedecim tantùm diebus in Britannia actis: triumphauítque, cùm reliqua pro more agens, tum per gradus in Capitolio genibus adscédens, leuantibus eum vtrinque generis. Tribuit autem non consularibus modò, qui ea in militia affuissent, sed senatoribus quoque aliis, triumphalia insignia: solitus hoc etiam in minimis rebus profusè agere. Rubrio autem Pollioni præfecto suo imaginem quoque, ac sedem inter senatores, quoties ipsum in curiam comitauisset, concessit: ac, ne nouum id facere videretur, dixit Augustum hoc idem Valerio cuidam Liguri tribuisse. Laconem, qui prius vigilibus præfuerat, tum Galliam procurabat, his iisdem ac consularibus prætereà honoribus ornauit. Deinde ludos triumphales edidit, accepta ad id consulis potestate. Hi ludi in duobus simul theatris exhibiti sunt: ac sæpius, ipso à spectaculis digresso, alii ea curarunt. equorum certamina tot promisit, quot dies ille admitteret: plura tamen quàm decem non fuere. nam inter equorũ cursum vrsæ cædebantur, athletæ certabant, pueri ex Asia euocati pyrrhicam saltabãt. Alios propter hanc victoriam ludos artifices scenici fecerunt, quum senatus id cõcessisset. Hæc propter triumphum Britannicum acta: ac quò libentius reliqui se dederent, decretum est vt omnia pacta quæ Claudius aut eius legati icissent, rata essent, quasi à S.P.Q.R. facta. Achaiam & Macedoniam iam inde à principatu Tiberii à præfectis electis administratas, sorti reddidit. prætores, qui pecuniæ publicæ curãdæ præfuissent, abrogauit, quæstoribus eo munere, vt antiquitus institutum fuerat, mandato: non quidem vt annui ii essent (sicut olim & quæstores, & hi deinde prætores fuerãt)

Triumphus Claudij.

Rubrius Pollio.

Laco.

Ludi triumphales.

Pyrrhicha saltatio.

Circa magistratus quædã à Claudio immutata.

A Τῆς μὲν οὖν Βρεττανίας οὕτω τότε ἑάλω τινά. μετὰ δὲ ταῦτα, Γαΐου τε Κρίσπου τὸ δεύτερον καὶ Τίτου Στατιλίου ὑπατευόντων, ἦλθέ τε ἐς τὴν Ῥώμην ὁ Κλαύδιος, ἓξ μῆνας ἀποδημήσας, (ἀφ' ὧν ἑκκαίδεκα μόνας ἐν τῇ Βρεττανίᾳ ἡμέρας ἐποίησε) καὶ τὰ νικητήρια ἔπεμψε, τά τε ἄλλα κατὰ τὸ νομιζόμενον πράξας, καὶ τοὺς ἀναβασμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀναβάς, ἀναφερόντων αὐτὸν τῶν γαμβρῶν ἑκατέρωθεν. ἔνειμε δὲ τοῖς μὲν βουλευταῖς τοῖς συνεξετασθεῖσίν οἱ B τὰς ἐπινικίους τιμάς, οὐχ ὅτι τοῖς ὑπατευκόσιν, ὅπερ καὶ ἄλλως ἀφθονώτατα καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλαχίστοις ἐποίει· Ῥουφείῳ δὲ δὴ Πωλίωνι τῷ ἐπάρχῳ εἰκόνα καὶ ἕδραν ἐν τῷ βουλευτικῷ, ὁσάκις ἂν ἐς τὸ συνέδριον αὐτῷ συνεσίῃ· καὶ ἵνα γε μὴ καινοτομεῖν τι δόξῃ, ἔφη καὶ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ Οὐαλερίου τινὸς Λίγυος τοῦτο πεποιηκέναι. τόν τε Λάκωνα, τὸν πρότερον μὲν τῶν νυκτοφυλάκων ἄρξαντα, τότε δὲ τῶν Γαλατῶν ἐπιτροπεύοντα, τῷ τε αὐτῷ τούτῳ C καὶ προσέτι ταῖς τῶν ὑπατευκότων τιμαῖς ἐσέμνυνε. διατελέσας δὲ ταῦτα, τὴν πανήγυριν τὴν τῶν νικητηρίων ἐποίησεν, ὑπάτου τινὰ ἐξουσίαν ἐς αὐτὴν λαβών. ἐγίγνετο δὲ ἐν τοῖς δύο ἅμα θεάτροις· καὶ πολλάκις αὐτὸς μὲν ἀπελείπετο τῆς θέας, ἕτεροι δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἐπετέλουν αὐτήν. τῶν δὲ δὴ ἵππων ἐπήγγειλε μὲν ἁμίλλας, ὅσας ἂν ἡμέρας ἐνδέξηται, οὐ μέντοι καὶ πλείους τῶν δέκα ἐγίγνοντο. ἄρκτοι τε γὰρ μεταξὺ τοῦ δρόμου αὐτῶν ἐσφάD γησαν, καὶ ἀθληταὶ ἠγωνίσαντο. πυρρίχην τε Ἀσιανοὶ παῖδες μετάπεμπτοι ὠρχήσαντο. καὶ ἄλλην δέ τινα πανήγυριν ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ αὐτὴν οἱ περὶ τὴν σκηνὴν τεχνῖται, συγχωρηθὲν σφίσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἐποιήσαντο. ταῦτα μὲν δὴ διὰ τὰ Βρεττανικὰ ἐπράχθη, καὶ ἵνα γε ἄλλοι ῥᾷον ἐς ὁμολογίαν ἴωσιν, ἐψηφίσθη, τὰς συμβάσεις ἁπάσας ὅσας ἂν ὁ Κλαύδιος, ἢ καὶ οἱ ἀντιστράτηγοι αὐτοῦ, πρός τινας ποιήσωνται, κυρίας, ὡς καὶ πρὸς τὴν βουλὴν E τόν τε δῆμον, εἶναι. τήν τε Ἀχαΐαν καὶ τὴν Μακεδονίαν αἱρετοῖς ἄρχουσιν, ἐξ οὗπερ ὁ Τιβέριος ἦρξε, διδομένας, ἀπέδωκεν ὁ Κλαύδιος τότε τῷ κλήρῳ. καὶ τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς διοικήσεως καταλύσας, ταμιείαις αὐτὰς κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπέτρεψεν, οὐχ ὥστε καὶ ἐτησίους σφᾶς (ὅπερ ἐπί τε ἐκείνων πρότερον καὶ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν μετὰ ταῦτα ἐγίγνετο) 468

ἀρχὴν, ἀλλ' οἱ δύο οἱ αὐτοὶ τρία ὅλα ἔτη αὐτῆς διῴκουν, καὶ οἱ μὲν στρατηγίας εὐθὺς ἐλάμβανον, οἱ δὲ καὶ μισθὸν ἔφερον ὅπως ποτὲ καὶ ἔδοξαν ἄρξαι. τοῖς μὲν οὖν ταμιείαις τὴν διοίκησιν αὐτὴν τῶν ἀρχόντων ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἔξω τῆς πόλεως ἀντέδωκε (πάσας γὰρ αὐτὰς ἔπαυσε) τοῖς δὲ δὴ στρατηγοῖς δίκας τινὰς, ἃς πρότερον οἱ ὕπατοι ἐδίκαζον, ἀντενεχείρισε. τοῖς τε στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. καὶ Μάρκῳ Ἰουλίῳ Κοτίῳ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ἣν ἐπὶ τῶν Ἄλπεων τῶν ὁμωνύμων εἶχε, προσεπηύξησε, βασιλέα αὐτὸν τότε πρῶτον ὀνομάσας. τήν τε Ῥοδίων τὴν ἐλευθερίαν ἀφείλετο, ὅτι Ῥωμαίους τινὰς ἀνεσκολόπισαν. καὶ Οὐμβώνιον Σιλίωνα ἄρχοντα Βαιτικῆς μεταπέμψας, ἐξέωσεν ἐκ τοῦ συνεδρίου, ὡς καὶ σῖτον ὀλίγον τοῖς ἐν τῇ Μαυριτανίᾳ στρατευομένοις ἀποστείλαντα· τοῦτο γὰρ κατηγορήθη· ἐπεὶ τό γε ἀληθὲς οὐχ οὕτως εἶχεν, ἀλλ' ὅτι τισὶ τῶν ἀπελευθέρων προσέκρουσε. καὶ ὃς συνέλεξε μὲν ἐς τὸ πρατήριον πάντα τὰ ἑαυτοῦ ἔπιπλα, πολλά τε καὶ περικαλλῆ ὄντα, ὡς καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκηρύξων, μόνην δὲ δὴ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα ἐπώλησεν· ἐνδεικνύμενος σφίσι διὰ τούτου ὅτι οὔτε τι δεινὸν πεπονθὼς εἴη, καὶ δύναιτο ἰδιωτεύων ἡδέως βιοτεύειν. τότε μὲν δὴ ταῦτα ἐπράχθη· καὶ τὴν ἀγορὰν τὴν διὰ τῶν ἐννέα ἡμερῶν ἀγομένην, ἐς ἑτέραν ἡμέραν ἱερῶν τινῶν ἕνεκα μετέθεσαν. καὶ τοῦτο μὲν καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἐγένετο.

Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ὕπατοι μὲν Μάρκος τε Οὐινίκιος δεύτερον καὶ Στατίλιος Κουρουίνιος ἦρξαν. Κλαύδιος δὲ, αὐτὸς μὲν πάντα τὰ εἰθισμένα διώμοσε, τοὺς δ' ἄλλους ἐκώλυσε κατ' ἄνδρα ὀμόσαι. καὶ οὕτως εἷς τις τῶν στρατηγούντων, ὥσπερ ποτὲ, καὶ ἕτερος τῶν δημαρχούντων, ἀπό τε τῶν ἄλλων ὡς ἑκάστων εἷς ἐξῆρξε τῶν ὅρκων τοῖς ὁμοίοις. καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη ἐπράχθη. ἐπειδή τε ἡ πόλις πολλῶν εἰκόνων ἐπληροῦτο (ἐξῆν γὰρ ἀνέδην τοῖς βουλομένοις ἐν γραφῇ καὶ ἐν χαλκῷ λίθῳ τε δημοσιεύεσθαι) τάς τε πλείους αὐτῶν ἑτέρωσέ ποι μετέθηκε, καὶ ἐς τὸ ἔπειτα ἀπηγόρευσε, μηδενὶ ἰδιώτῃ, ᾧ ἂν μὴ ἡ βουλὴ ἐπιτρέψῃ, τοῦτο ποιεῖν ἐξεῖναι· πλὴν εἴ τις ἔργον τι ᾠκοδομηκὼς εἴη, ἢ καὶ κατασκευάσαιτο. τούτοις γὰρ δὴ τοῖς τε συγγενέσιν αὐτῶν ἵστασθαι ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις ἔφηκε.

sed vt duo ad triēnium ei negotio præessent: atque hi statim prætores deinde creabantur, pecuniámque pro eo ac visi fuissent suum munus obiisse, accipiebant. Præfecturas autem Italiæ extra Romā omnes aboleuit, ac quæstoribus mādauit: prætoribus quædam iudicia, à cōsulibus olim cognita, commisit: militibus, quia ex lege vxores habere nequibant, ius maritorum concessit. M. Iulio Cottio paternū principatum, quem ad Alpes sui nominis habebat, adauxit, tunc primùm eum regem appellans. Rhodios libertate priuauit, quòd Romanos quosdam in crucē sustulissent. Vmbonium Silionem præfectum Bæticæ accitum, senatu mouit, quòd in Mauritania militantibus parum frumenti misisset: hoc ei crimen obtentū, quū ob id plecteretur, quia libertos quosdā offendisset. Atque is quidem Silio omnem suam suppellectilem proscripsit copiosam & elegantē, quasi omnem diuenditurus, nihil tamen vendidit quàm vestem senatoriā, ostendens nihil sibi mali accidisse, ac posse se priuatum bene viuere. Nundinæ quoque tum propter sacrificium in alium diem translatæ: id ipsum aliàs quoque sæpe factū.

Annus insequens M. Vinicium iterum, Statilium Coruinum, habuit consules. Tunc Claudius omnia solita iuramenta præstauit, reliquos viritim iurare prohibuit, atque ita vt olim, vnus ex prætoribus, tribunisplebis, ac reliquis collegiis pro omnibus iusiurandum dixit: quod per multos annos seruatum est. Quoniam quidem verò vrbs imaginibus replebatur (licebat enim omnibus qui vellent, pictura, ære, lapidéque suam effigiem publicare) plerasque earum loco mouit Claudius, interdicto ne quis in posterum priuatus iniussu senatus hoc ageret, nisi quis opus aliquod ædificasset aut refecisset: his ac eorum cognatis permittebat vt iis in locis memoriā sui ponerēt.

M. Iulius Cottius.

Rhodiis libertas adempta.

Vmbonij Silionis casus.

Nundinæ trāslatæ.

ANNO V.C. 798.

Statuas ponendi modus imperatus.

Quum præfectum quendam prouinciæ propter dona capta exilio puniret, omnia quæ is præfecturæ tempore acquisiuisset, in publicum redegit: ac, ne subterfugere iudicium præfecti possent, nulli statim vnum post alterum imperium dedit. Decretum quidem id iam antè fuerat, vt alii post alios citra excusationem sorte in prouincias mitterentur, ac ne quis exacto officio aliam ex alia peregrinationem susciperet, ne videlicet delicta vel imperiis vel peregrinationibus continentibus impunita redderentur: verùm exoleuerat iam. Claudius verò vtrunque tam diligenter seruauit, vt ne suorum consiliariorum vllum passus sit statim prouinciam ad se pertinentem sortiri, quanquam nonnullos pateretur biénio toto præesse, ac aliquando delectos in eas mitteret. Qui peregrinationem extra Italiam petebant, concedebat quidem iis, non consulto senatu: tamen vt ii lege abesse viderentur, iubebat senatusconsultum fieri. Verùm id posteriore demum anno factum est. Eo verò tempore ludos votiuos, quos suæ expeditionis causa promiserat, edidit: plebíque quæ ex publico frumentum accipiebat, in singula capita trecenos sestertios diuisit: quanquam fuere qui plus acciperent, & nonnulli mille ducētos quinquaginta adepti sunt. Eam pecuniam non ipse omnem distribuit, sed partem generi eius, quum plures in dies se largitio proferret, quibus ipse ius volebat dicere. Saturnalibus quintum diem, à Caio additū, ac ademptum deinde, restituit.

Donatiuum Claudii.

Quia verò natali suo defectus solis futurus erat, veritus ne quis inde tumultus existeret, quum alia quoque prodigia quædam accidissent, publicè edidit non modò futurum id deliquium, sed tempus etiam, quantitatémque eius, causásque ob quas necessariò euenturum esset. Causæ sunt huiusmodi. Luna infra solē (vt certum habetur) siue proximè ei subiecta, siue Mercurio etiam Venerique

Claudius solis defectum & eius causas prædicit.

Causæ eclipsiū Solis & Lunæ.

A καί τινα ἐπὶ δώροις τῶν ἀρξάντων τινὸς ἔθνους φυγαδεύσας, πάνθ' ὅσα ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπεκτήσατο, ἐδήμευσεν. ὅπως τε μὴ διακρούοιντο οἱ τοιοῦτοι τοὺς ἐθέλοντάς σφισι δικάζεσθαι, οὐδενὶ ἀρχὴν ἐπ' ἀρχῇ παραχρῆμα ἐδίδου. τοῦτο γὰρ ἐνενόμιστο μὲν καὶ πρότερον, ἵνα ἀπροφασίστως τις αὖθις ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ λαγχάνῃ (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῖς παρειμένοις τὰς ἐκδημίας οἷς ποι ἐπετρέπετο ἐπ' ἀλλήλαις ποιεῖσθαι· ὅπως B εἰ δή τι πλημμελήσειαν, μὴ περιλαμβάνοιεν οἱ μὲν, ἐκ τῶν ἀρχῶν, οἱ δὲ, ἐκ τῶν ἀποδημιῶν, τὸ ἀνεύθυνον) ἐξελελοίπει δέ. καὶ οὕτω γε ἀκριβῶς ἑκάτερον αὐτῶν ἐφύλαττεν, ὥστε μηδὲ παρεδρεύσαντά τινι, ἐπιτρέψαι ἐς ἡγεμονείαν εὐθὺς ἔθνους ἐπιβάλλουσαν οἱ κληροῦσθαι, καίτοι καὶ ἐπὶ δύο ἔτη τινὰς ἐῶν αὐτῶν ἄρχειν, αἱρετούς τε ἔστιν οὓς πέμπων. τοῖς δ' οὖν αἰτουμένοις ὥστε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐφίει μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς· τοῦ γε μὴν C καὶ νόμῳ τινὶ αὐτὸ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γενέσθαι ἐκέλευε. καὶ τοῦτο μὲν καὶ τῷ ὑστέρῳ ἔτει ἐψηφίσθη. 469 τότε δὲ τήν τε πανήγυριν τὴν εὐκταίαν, ἣν τῆς στρατείας αὐτοῦ ἕνεκα προϋπέσχετο, διέθηκε· καὶ τῷ δήμῳ τῷ σιτοδοτουμένῳ πέντε μὲν καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἅπασι διέδωκεν, ἔστι δ' οἷς καὶ πλέον, ὥστε καὶ ἐς τριακοσίας καὶ δώδεκα καὶ ἡμίσειαν τισὶ γενέσθαι. οὐ μέντοι καὶ πάντα αὐτὸς διένειμεν, ἀλλὰ καὶ οἱ γαμ- D βροὶ αὐτοῦ, ἐπειδήπερ ἐπὶ πλείους ἡμέρας ἡ διάδοσις ἐγένετο. καὶ ἠθέλησε καὶ δικάσαι ἐν ταύταις. τοῖς τε Κρονίοις τὴν πέμπτην ἡμέραν τὴν καταδειχθεῖσαν τε ὑπὸ τοῦ Γαΐου, καὶ μετὰ τοῦτο καταλυθεῖσαν, ἀπέδωκε.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἥλιος ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ ἐκλείψειν ἔμελλεν, ἐφοβήθη τε μή τις ἐκ E τούτου ταραχὴ γένηται (ἐπεὶ ἄλλα ἄττα τέρατα συνεβεβήκει) καὶ προέγραψεν, οὐ μόνον ὅτι τε ἐκλείψει, καὶ ὁπότε, καὶ ἐφ' ὁπόσον, ἀλλὰ καὶ τὰς αἰτίας δι' ἃς ἀναγκαίως γενήσεσθαι τοῦτο ἔμελλεν. εἰσὶ δὲ αἵδε· ἡ σελήνη τὴν κάτω τοῦ ἡλίου περιφορὰν (ὥσπερ που πεπίστευται) εἴτ' οὖν ἐφεξῆς αὐτοῦ, εἴτε καὶ μετὰ τὸν Ἑρμῆν τήν τε Ἀφροδίτην, ἔχουσα,

κινήσεις κινεῖται μὲν κατὰ μῆκος, ὥσπερ ἴσως καὶ ἐκεῖνος· κινεῖται δὲ καὶ κατὰ βάθος, ὥσπερ ἴσως καὶ ἐκεῖνος· κινεῖται δὲ καὶ ἐν πλάτει, ὅπερ οὐδαμῇ οὐδαμῶς τῷ ἡλίῳ ὑπάρχει. ὅταν οὖν κατά τε τὴν αὐτὴν αὐτοῦ εὐθυωρίαν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ὄψιν γένηται, καὶ ὑπὸ τὴν φλόγα αὐτοῦ ὑποδράμῃ, τότε τὴν αὐγὴν αὐτοῦ τὴν εἰς τὴν γῆν καθήκουσαν, τοῖς μὲν ἐπὶ πλεῖον, τοῖς δ' ἐπ' ἔλαττον διεσκέπασεν, οὐδὲ ἐπὶ βραχύτατον ἀποκρύπτει. ἴδιον γὰρ ἀεὶ φῶς ὁ ἥλιος ἔχων, οὐκ ἔστιν ὅτε αὐτοῦ ἀπαλλάττεται· καὶ διὰ τοῦθ' οἷς ἂν ἡ σελήνη μὴ ἐπιπροσθῇ, ὥστ' αὐτὸν συσκιάζεσθαι, γένηται, ὁλόκληρος ἀεὶ φαίνεται. περὶ μὲν δὴ τὸν ἥλιον ταῦτά τε συμβαίνει, καὶ τότε ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου ἐδημοσιεύθη. ἡ δὲ δὴ σελήνη (οὐ γάρ ἐστιν ἀπὸ τρόπου καὶ τὸ κατ' ἐκείνην εἰπεῖν, ἐπειδήπερ ἅπαξ τοῦ λόγου τούτου προσηψάμην) ὁσάκις ἂν καταντικρὺ τοῦ ἡλίου γιγνομένη (ἐν γὰρ ταῖς πανσελήνοις αὐτῇ τοῦτο, ὥσπερ καὶ ἐκείνῳ ἐν ταῖς νουμηνίαις, συμβαίνει) ἐς τὸ τῆς γῆς σκίασμα κωνοειδὲς ὂν ἐμπέσῃ. γίγνεται δὲ τοῦτο ὅταν διὰ τῶν μέσων ἐν τῇ τοῦ πλάτους κινήσει περιφέρηται· στέρεται γὰρ τοῦ ἡλιοειδοῦς φωτός, καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὁποία περ ἐστί, φαντάζεται. ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτά ἐστι.

Τοῦ δ' ἐνιαυτοῦ ἐκείνου ἐξελθόντος, Οὐαλέριός τε Ἀσιατικὸς τὸ δεύτερον καὶ Μάρκος Σιλανὸς ὑπάτευσαν. καὶ οὗτος μὲν ἐφ' ὅσον ᾑρέθη, ἦρξεν· Ἀσιατικὸς δὲ ἀπεδείχθη μὲν ὡς καὶ δι' ἔτους ὑπατεύσων (ὃ καὶ ἐπ' ἄλλων ἐγίγνετο) οὐ μέντοι καὶ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν ἐθελούσιος. ὃ καὶ ἕτεροί τινες ἔπραξαν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὑπὸ πενίας (τὰ γὰρ ἀναλώματα τὰ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις γιγνόμενα, ἐπὶ πολὺ ἐκεχωρήκει· τετράκις γὰρ καὶ εἰκοσάκις ὡς πλήθει ἡμιλλῶντο) ὁ δ' Ἀσιατικὸς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλούτου ὑφ' οὗπερ καὶ ἀπέθανεν. ἐπεὶ γὰρ ἔν τε πολλῇ περιουσίᾳ ἦν, καὶ ἐκ τοῦ δεύτερον ὑπατεῦσαι, ἐπαχθὴς καὶ ἐπίφθονος πολλοῖς ἐγεγόνει, καταλῦσαι τρόπον τινὰ αὐτὸς ἑαυτὸν ἠθέλησεν, ὡς καὶ ἧττόν τι παρὰ τοῦτο κινδυνεύσων. καὶ ὁ μὲν ἐξηπατήθη· ὁ δὲ Οὐινίκιος ὑπὸ μὲν τοῦ Κλαυδίου οὐδὲν ἔπαθεν (ἦν μὲν γὰρ καὶ διαπρεπὴς ἀνήρ, τὴν δὲ δὴ ἡσυχίαν ἄγων, καὶ τὰ ἑαυτοῦ πράττων, ἐσῴζετο) ὑπὸ δὲ τῆς Μεσσαλίνης, ὑποψίᾳ τε ὅτι τήν τε γυναῖκα αὐτοῦ τὴν Ἰουλίαν ἀπεκτόνει,

ſuppoſita, mouetur in longitudinem ac altitudinem, quemadmodum & ſol videtur curſum habere ſuum: ſed præterea etiam in latitudinem, quod ſoli nequaquam cõuenit. Proinde luna ſi reſpectu aſpectus noſtri rectà ſub ſolem veniat, ac infra eius radios currat, ſplendorem eius qui in terram defertur, hominum aliis magis, aliis minus occultat, nequaquam verò eum obſcurat: nimirum quum ſol ſemper proprium lumẽ obtineat, neque vnquam id amittat. vnde iis etiam quibus Luna non ita opponitur vt ſolem obtegat, integer videtur. Hoc ita ſoli accidit, ac tum ita ſub Claudio editum eſt. Porro luna (neque enim alienum fuerit de ea quoque loqui, quando ſemel eũ ſermonẽ attigimus) deficit, quoties è regione oppoſita ſoli (quod ei in plenilunio, ſicut ſoli deliquium in coniunctione obtingit) in vmbrã terræ, quæ habet metæ ſeu turbinis figurã, incidit. Fit hoc, quũ in medio latitudinis ſuæ mouetur: ac tunc luce quam à ſole accipit, deſtituta, ipſa per ſe qualis ſit apparet.

Circũacto hoc anno, Valerius Aſiaticus iterũ, M. Silanus, cõſulatũ acceperunt. Silanus tempus magiſtratui ſuo præſcriptum exegit: Aſiaticus autẽ ad cõſulatum toto anno gerẽdũ deſtinatus (quod aliis etiam euenit) vltro ſe eo abdicauit, non ſine exẽplo id quidẽ. Verùtamen aliis inopia cauſam præbuit, (quum ſumptus ludorum circenſium immodicè excreuiſſent, quia vicies quater certabatur) Aſiaticũ ipſæ diuitiæ mouerũt: quas quum magnas poſſideret, ne præterea propter ſecũdũ cõſulatũ moleſtus, inuidiáq; aliorũ obnoxius foret, demittere ſe ſpõte ſua ſtatuit: quo tutior à periculis eſſet. Verùm id ei conſilium irritum fuit, ac propter ſuam opulentiam periit. Vinicius vir illuſtris nihil quidem à Claudio paſſus eſt, quum ſe otio & curæ ſuarum rerum ſeruaret: at à Meſſalina, cui ſuſpectus erat, quoniam ea vxorem eius Iuliam occiderat,

Anno V.C. 799.

Aſiatici interitus.

M. Vinicius Iuliæ maritus à Meſſalina veneno necatus.

indignante insuper quòd coitum suum recusasset, veneno necatus est, publicóque funere & laudatione (multis enim ea concedebantur) ornatus. Verùm Asinius Gallus, Drusi frater vterinus, insidiatus quidem est Claudio: non tamẽ morte, sed exilio mulctatus: fortassis propterea etiam quòd neque exercitum parauerat, neque pecuniam contraxerat, sed multa eum insania, quasi generis causa in Romanos volentes imperium habiturũ, ad ferociam prouexerat. potissimùm autem ideo quod statura minima, ac deformitate summa præditus, despiceretur, ac risum magis quàm periculum mereretur. Laudi hæc summæ Claudio fuerũt: ac profectò id quoque, quum quidam libertus tribunoplebis patronum suum deferret, ac contra eum lictorem peteret, acciperétque, indignatus, hunc & eius socios supplicio affecit: edixítque ne quis auxilium eis qui contra dominos ita agerent, ferret: qui tulisset, eum ius alios accusandi amissurum. Atqui contrà ægrè omnes ferebant, mulieris eum, & libertorum suorum esse mãcipium, potissimùm vbi in gladiatorio quodam certamine Sabinũ Galliæ sub Caio præsidem perdere Claudio aliísque cupientibus, eum (erat enim adulter ipsius) Messalina eripuit. Eadem Messalina quoque non sine omnium dolore detinebat Mnesterem, abstractũ à theatro, ac quoties cur non saltaret, mentionem populus faceret, miratus Claudius id esset, excusarétque inter alia, eum secum non esse. Etenim credentes verè eum quæ fierent ignorare, dolebant solum ipsum nescire quid in regia rerum gereretur, quæ iam hostibus etiam innotuissent, indicare tamen ea nolebant, verecundia Messalinæ: & Mnesteri parcentes, qui non minus populo propter artem, quàm formæ causa Messalinæ gratus erat. Tam egregius verò artifex saltandi erat, vt quum ab eo magno populus studio contenderet, vt quandam fabulã præstãtem ageret, è scena prospexerit, dixerítque, non posse se id facere,

Asinius Gallus Claudio insidiatus relegatur.

Claudius vxoris & famulorum mancipiũ.

Sabinus.

Mnester Messalinæ adulter.

A καὶ ὀργῇ ὅτι οὐκ ἠθέλησεν οἱ συγγενέσθαι, φαρμάκῳ διεφθάρη. καὶ οὕτω ταφῆς τε δημοσίας καὶ ἐπαίνων ἠξιώθη. πολλοῖς γὰρ δὴ καὶ ταῦτ' ἐδέδοτο. Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος, ὁ τοῦ Δρούσου πρὸς μητρὸς ἀδελφός, ἐπεβούλευσε μὲν τῷ Κλαυδίῳ, οὐκ ἀπέθανε δέ, ἀλλ' ὑπερωρίσθη. αἴτιον δ' ἴσως μὲν καὶ ἐκεῖνο, ὅτι 470
μήτε στράτευμα παρασκευάσας, μήτε χρήματα προαθροίσας, ἀλλ' ὑπ' ἀνοίας πολλῆς, ὡς καὶ ἑκουσίων τῶν Ῥωμαίων διὰ τὸ γένος ἄρξων, ἐθρασύνετο· τὸ δὲ δὴ πλεῖστον, ὅτι καὶ σμικρότατος

B καὶ δυσειδέστατος ὤν, κἀκ τούτου καταφρονηθεὶς, γέλωτα μᾶλλον ἢ κίνδυνον ὦφλεν. οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ πάνυ τοῦ Κλαυδίου ἐπῄνουν, καὶ νὴ Δία καὶ ἐκεῖνο, ὅτι ἐντυχόντος τινὸς τοῖς δημάρχοις κατὰ τοῦ ἐξελευθερώσαντος αὐτόν, καὶ ὑπηρέτην ἐπ' αὐτὸν αἰτησαμένου, καὶ λαβόντος, ἠγανάκτησε· καὶ ἐκεῖνόν τε καὶ τοὺς συνεξετασθέντας αὐτῷ ἐκόλασε· καὶ προσέτι ἀπηγόρευσε μηδένα τοῖς οὕτω κατὰ τῶν δεσποτευσάντων αὐτῶν βοηθεῖν· εἰ δὲ μή, στέρεσθαι τοῦ δίκην αὖθις ἑτέ-

C ροις λαγχάνειν. δουλεύοντα μέντοι αὐτὸν τῇ τε γυναικὶ καὶ τοῖς ἀπελευθέροις ὁρῶντες ἤσχαλλον· ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ σπουδασάντων ποτὲ τῶν τε ἄλλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κλαυδίου τὸν Σαβῖνον τὸν τῶν Κελτῶν ἐπὶ τοῦ Γαΐου ἄρξαντα ἐν μονομαχίᾳ τινὶ ἀποκτεῖναι, ἡ Μεσσαλῖνα ἔσωσε· καὶ γὰρ ἐκείνῃ ἐπλησίαζε. τοῦτό τε οὖν αὖθις ἠνίων, καὶ ὅτι τὸν Μνηστῆρα ἀποσπάσασα ἀπὸ τοῦ θεάτρου, εἶχε· καὶ ὁπότε λόγος τις ἐν τῷ δήμῳ περὶ αὐτοῦ ὅτι μὴ ὀρχοῖτο γίγνοιτο, θαυμά-

D τε ὁ Κλαύδιος ἐποιεῖτο, καὶ ἀπελογεῖτο τά τε ἄλλα, καὶ ὀμνὺς ὅτι μὴ συνείη αὐτῷ. πιστεύοντες γὰρ ὄντως ἀγνοεῖν αὐτὸν τὰ γιγνόμενα, ἐλυποῦντο μὲν ὅτι μόνος οὐκ ἠπίστατο τὰ ἐν τῷ βασιλείῳ δρώμενα, ὅσα καὶ ἐς τοὺς πολεμίους ἤδη διεπεφοιτήκει. οὐ μὴν καὶ ἐξελέγχειν αὐτὰ ἤθελον, τὸ μέν τι τὴν Μεσσαλῖναν αἰδούμενοι, τὸ δὲ καὶ τοῦ Μνηστῆρος φειδόμενοι. ὅσον γὰρ ἐκείνῃ διὰ τὸ κάλλος, τοσοῦτον τῷ δήμῳ διὰ τὴν τέ-

E χνην ἤρεσκεν. οὕτω γάρ που δεινὸς σοφιστὴς ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, ὥστε τοῦ ὁμίλου μεγάλῃ ποτὲ σπουδῇ δρᾶμά τι αὐτὸν ἐπιβοῶντος ὀρχήσασθαι δεομένου, παρακύψαι τε ἐκ τῆς σκηνῆς, καὶ εἰπεῖν ὅτι, Οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι·

τῷ γὰρ Ὀρέστῃ συγκεκοίμημαι. ὁ δ' οὖν Κλαύδιος ταῦτά τε οὕτως ἔπραττε, καὶ ἐπειδὴ πλῆθός τε δικῶν ἀμύθητον ἦν, καὶ οὐκ ἀπήντων ἐπ' αὐταῖς ἔτι, προσδοκῶντες ἐλαττώσεσθαι, προεῖπε διὰ προγράμματος ὅτι καὶ κατ' ἀπόντων αὐτῶν ἐντὸς ῥητῆς τινὸς ἡμέρας δικάσει· καὶ ἐνεπέδωσε τοῦτο.

Ἐν δὲ τῷ ἑξῆς ἔτει ὅ, τε Κλαύδιος τὸ τέταρτον καὶ Βιτέλλιος Λούκιος τὸ τρίτον, ὀκτακοσιοστοῦ τῇ Ῥώμῃ ἔτους ὄντος, ὑπάτευσαν. καὶ ἐξήλασε μὲν ὁ Κλαύδιος τινὰς ἐκ τῆς βουλῆς, ὧν οἱ πλείονες οὐκ ἄκοντες ἐξέπεσον, ἀλλ' ἐθελονταὶ διὰ πενίαν οὐ προϊέμενοι· ἀντεισήγαγε δὲ ὁμοίως πολλούς. ἐπειδή τε Σουρδίνιός τις Γάλλος, βουλεῦσαι δυνάμενος, ἐς τὴν Καρχηδόνα ἐξῴκησε, σπουδῇ τε αὐτὸν μετεπέμψατο, καὶ ἔφη ὅτι, χρυσαῖς σε πέδαις δήσω. καὶ ὁ μὲν οὕτω τῷ ἀξιώματι πεδηθεὶς, κατὰ χώραν ἔμεινε. τοὺς μέντοι ἀλλοτρίους ἀπελευθέρους ὁ Κλαύδιος, εἴ που κακουργοῦντας λάβοι, δεινῶς ἐτιμωρεῖτο, τοῖς ἰδίοις οὕτω προσέκειτο, ὥσθ' ὑποκριτοῦ τινὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ποτὲ τοῦτο δὴ τὸ θρυλλούμενον εἰπόντος, ὅτι,

Ἀφόρητός ἐστιν εὐτυχῶν μαστιγίας,

καὶ τοῦ τε δήμου παντὸς ἐς Πολύβιον τὸν ἀπελεύθερον αὐτοῦ ἀποβλέψαντος, καὶ ἐκείνου ἐκβοήσαντος ὅτι ὁ αὐτὸς μέν τοι ποιητὴς εἶπεν ὅτι,

Βασιλεῖς ἐγένοντο οἱ πρὶν ὄντες αἰπόλοι,

οὐδὲν δεινὸν αὐτὸν εἰργάσατο. μηνυθέντων δὲ τινῶν ὡς ἐπιβουλεύοιεν αὐτῷ, τοὺς μὲν ἄλλους ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποιήσατο (εἰπὼν ὅτι οὐ δεῖ αὐτὸν χρὴ ἐπίσης ψύλλαν τε καὶ θηρίον ἀμύνεσθαι) ὁ δὲ Ἀσιατικὸς ἐκρίθη μὲν παρ' αὐτῷ, καὶ ὀλίγου δὲ δεῖν ἀπέφυγεν. ἀρνουμένου γὰρ αὐτοῦ καὶ λέγοντος ὅτι, οὐκ οἶδα οὐδὲ γνωρίζω τῶν καταμαρτυρούντων μου τούτων οὐδένα,
471 ἐρωτηθεὶς ὁ στρατιώτης ὁ φάσκων αὐτῷ συγγεγονέναι, ὅστις ὁ Ἀσιατικὸς εἴη, φαλακρόν τινα, προσεστῶτα κατὰ τύχην, ἔδειξε. τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τὸ σύμβολον μόνον ἠπίστατο. γέλωτος οὖν ἐπὶ τούτῳ πολλοῦ γενομένου, καὶ τοῦ Κλαυδίου ἀπολύσειν αὐτὸν μέλλοντος, ὁ Βιτέλλιος τῇ Μεσσαλίνῃ χαριζόμενος, παρακεκλῆσθαι ἔφη ὑπ' αὐτοῦ ἵν' ὅπως ἂν βουληθῇ ἀποθάνῃ. ἀκούσας δὲ τοῦτο ἐκεῖνος ἐπίστευσέ τε αὐτὸν ὄντως ἑαυτοῦ διὰ τὸ συνειδὸς κατεγνωκέναι, καὶ

A quia cũ Oreſte dormiuiſſet. Claudius porro, quum cauſæ innumeræ diſceptarentur, ac qui ſe caſuros ſua timebant, vadimonium deſererent, edicto teſtatus eſt, ſe contra abſentes etiam intra certum diem pronuntiaturum: ídque re confirmauit.

Annus ſequens Claudium IIII, L. Vitellium III, conſules habuit, anno Romæ octingẽteſimo. Mouit tum ſenatu aliquos Claudius, quorum plerique non inuiti, ſed B libenter propter egeſtatem exciderunt. Et quum Surdinius quidam Gallus, cui ad ſenatorium ordinem tuendum opes ſufficiebant, Carthaginem migraret, celeriter eum Claudius reuocauit, aureíſque ſe eum compedibus ligaturum dixit: ergo dignitate à principe illigatus, Romæ manſit. Porro in alienorum libertorum ſcelera grauiter animaduertens Claudius, ita ſuis indulſit, vt quum quidam Pãtomimus in theatro vulgatum il- C lud protuliſſet,

Tolerarier nequit beatus verbero,

vniuerſúſque populus in Polybiũ eius libertum intueretur, ac Polybius clamaret, dictum eſſe ab eodem poeta,

Reges quoque extitêre de caprariis,

impunè id tulerit. Quibuſdam delatis, quaſi inſidias ipſi ſtruxiſſent, contempti reliqui: quia diceret nõ eodem modo de pulice ac de fera vindictam expetendam: Aſiaticus autem apud eum cauſam dicere iuſſus, parum abfuit quin euaderet. Inficias enim ibat, neque ſe D quenquam horum qui contra ipſum producti eſſent teſtes, agnoſcere dicebat: tum miles qui ſe cõſiliis eius interfuiſſe perhibebat, iuſſus Aſiaticum demonſtrare, caluũ quendam fortè adſtantem indicauit: ea re in riſum verſa multum, Claudióque iam de abſoluendo Aſiatico cogitante, Vitellius Meſſalinæ gratificans, oratum ait ſe ab Aſiatico, vt liceret ſibi qua vellet E morte perire. ita demum Claudius exiſtimãs conſcientia victum eum ſeipſum morte damnaſſe, hominẽ

ANNO V.C. 800.

Surdinius Gallus.

Aureæ compedes.

Polybij Claudij liberti licentia.

Claudii vox.

Valerii Aſiatici interitus.

Vitellius calumnia Aſiaticum morti tradit.

interfecit. Eodem anno apud Theram insulam parua insula enata est, antè non visa. Quia multi seruos ægrotantes nulla cura dignabantur, sed domibus eiiciebant, legem tulit princeps, vt qui ita exturbati ad sanitatem rediissent, liberi essent.

Insula enata.

De seruis ægrotis.

In Britannia circundato à barbaris Vespasiano, & in extremo periculo versante, Titus filius cius, patri metuens, coronam hostium incredibili audacia disiecit, fugientésque insecutus cecidit. Plautius Britannici belli causa, quòd egregiè id gessisset confecissétque, à Claudio laudatus est, ac triumphauit.

Titus patrem Vespasianum eripit.

At Cn. Domitius Corbulo in Germania exercitui præfectus, milites exercuit, ac barbaros, in primis autem Chaucos, vexauit: cuius vbi virtutem ac studia Claudius cognouit, non passus maiora augmenta accipere, ex hostico reuocauit. Et rediit Corbulo dicto parens, hac tantùm voce emissa, felices fuisse quondam exercituum duces. quo ostenderet, priscis illis licuisse citra periculum præclarè rem gerere, suæ virtuti imperatoris inuidiam officere. Triumphauit tamen nihilominus. Iterum copiis præpositus, nihilominus eas in exercitiis habuit: quúmque pax esset, eorum opera fossam à Rheno ad Mosam perduxit, longam ad millia passuum XXI. ne ii fluuii æstuante Oceano refluentes stagnarent.

Cn. Domitii Corbulonis in Germania res gestæ.
Chauci.

Fossa inter Mosam & Rhenũ.

Messalina verò, adulteriis & stupris non cõtenta, (iam enim etiam in lupanari in palatio sese & alias primarias fœminas prostituebat) maritos quoque simul multos, scilicet lege quadam, habere cupiuit. Ideo C. Silio nupsit, nuptiásque magno sumptu parauit, regiámque ei donauit, pretiosissimis quibusque Claudii rebus in eam congestis, denique consulem eum designauit. Hæc omnibus audita visáque solus Claudius ignorabat.

Messalinæ stupra & nuptiæ cum C. Silio.

A κατεχρήσατο. ἀνεφάνη δὲ καὶ νησίδιόν τι ἐν τῷ ἔτει τούτῳ παρὰ τῇ Θήρᾳ τῇ νήσῳ, οὐκ ὂν πρότερον. ἐπειδή τε πολλοὶ δούλους ἀρρωστοῦντας οὐδεμιᾶς θεραπείας ἠξίουν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν οἰκιῶν ἐξέβαλλον, ἐνομοθέτησε, πάντας τοὺς ἐκ τοῦ τοιούτου περιγιγνομένους, ἐλευθέρους εἶναι.

Ἐν δὲ τῇ Βρεττανίᾳ περισχεθέντος τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ κινδυνεύοντος φθαρῆναι, ὁ Τίτος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, περὶ τῷ πατρὶ δείσας, τήν τε περιοχὴν αὐ- B τῶν παραλόγῳ τόλμῃ διέρρηξε, καὶ τοὺς φεύγοντας σφᾶς ἐπιδιώξας, διέφθειρεν. ὁ δὲ Πλαύτιος, ἀπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ πολέμου, ὡς καὶ καλῶς αὐτὸν χειρίσας καὶ κατορθώσας, καὶ ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου, καὶ ἐθριάμβευσε.

Γναῖος δὲ Δομίτιος Κορβούλων, ἐν τῇ Κελτικῇ στρατηγῶν, τά τε στρατεύματα συνεκρότησε, καὶ τῶν βαρβάρων ἄλλους τε καὶ οὓς ἐκάλουν Καύχους ἐκάκωσε. καὶ αὐτὸν ἐν τῇ πολεμίᾳ ὄντα ὁ Κλαύδιος ἀνεκάλεσε. τήν τε γὰρ ἀρε- C τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἄσκησιν μαθὼν, οὐκ ἐπέτρεψεν αὐτῷ ἐπὶ πλέον αὐξηθῆναι. πυθόμενος δὲ τοῦτο ὁ Κορβούλων ἐπανῆλθε, τοσοῦτον μόνον ἀναβοήσας, ὦ μακάριοι οἱ πάλαι ποτὲ στρατηγήσαντες· ἐς δήλωσιν ὅτι τοῖς μὲν ἀκινδύνως ἀνδραγαθίζεσθαι ἐξῆν, αὐτὸς δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὸν φθόνον ἐνεποδίσθη. τῶν μέντοι ἐπινικίων καὶ ὣς ἔτυχε. πιστευθεὶς δὲ πάλιν τὸ στράτευμα, καὶ οὐδὲν ἧττον ἤσκει αὐτὸ, καὶ ἐπειδή γε εἰρήνουν, διετάφρευσε δι' D αὐτῶν πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Μόσου, σταδίους ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μάλιστα· ἵνα μὴ οἱ ποταμοὶ ἐν τῇ τοῦ Ὠκεανοῦ πλημμυρίδι ἀναρρέοντες πελαγίζωσιν.

Ἡ Μεσσαλῖνα δὲ, ὥσπερ οὐκ ἐξαρκοῦν αὐτῇ ὅτι καὶ ἐμοιχεύετο καὶ ἐπορνεύετο (ἤδη γὰρ καὶ ἐπ' οἰκήματος ἐν τῷ παλατίῳ αὐτή τε ἐκαθέζετο, καὶ τὰς ἄλλας τὰς πρώτας ἐκάθιζεν) ἐπεθύμησε καὶ ἄνδρας, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ νόμου, πολ- E λοὺς ἔχειν. διὸ καὶ τὸν Σίλιον τὸν Γάϊον ἄνδρα ἐπεγράψατο, καὶ τούς τε γάμους πολυτελῶς εἱστίασε, καὶ οἰκίαν αὐτῷ βασιλικὴν ἐχαρίσατο, πάντα τὰ τιμιώτατα τῶν τοῦ Κλαυδίου κειμηλίων συμφορήσασα ἐς αὐτήν· καὶ τέλος ὕπατον αὐτὸν ἀπέφηνε. ταῦτ' οὖν καὶ ὑπὸ πάντων ἀκουόμενα καὶ ὁρώμενα τὸν γοῦν Κλαύδιον ἐλάνθανεν.

ὡς δ' οὗτός τε ἐς τὰ Ὤστια πρὸς ἐπίσκεψιν A
σίτου κατέβη, καὶ ἐκείνη ἐν τῇ Ῥώμῃ προ-
φάσει ὡς καὶ νοσοῦσα ὑπελείφθη, συμπόσιόν
τι περιβόητον συνεκρότησε, καὶ κῶμον ἀσελ-
γέστατον ἐκώμασεν· ἐνταῦθα ὁ Νάρκισσος
μονωθέντι τῷ Κλαυδίῳ μηνύει διὰ τῶν παλ-
λακῶν πάντα τὰ γιγνόμενα. ὅθεν ὑπο-
στρέψας παραχρῆμα ἐς τὴν πόλιν, ἄλλους τε
πολλοὺς καὶ τὸν Μνηστῆρα ἐθανάτωσε, καὶ μετὰ
τοῦτο καὶ τὴν Μεσσαλίναν ἐπέσφαξε. καὶ μετ'
ὀλίγον τὴν ἀδελφιδῆν Ἀγριππίναν ἔγημε,
τὴν τοῦ Δομιτίου τοῦ Νέρωνος ἐπονομασθέν-
τος μητέρα. καὶ γὰρ καλὴ ἦν, καὶ συνεχῶς αὐ- B
τῷ προσεφοίτα, μόνη τε ὡς καὶ θείῳ συνεγί-
γνετο, καὶ ξυφερώτερον ἢ καὶ ἀδελφιδῇ προσε-
φέρετο. ὡς δ' ἅπαξ ἐν τῇ βασιλείᾳ ἡ Ἀ-
γριππίνα ἐγένετο, τόν τε Κλαύδιον ἐσφετε-
ρίσατο, δεινοτάτη που οὖσα πράγματι χρή-
σασθαι, καὶ τοὺς τινὰς αὐτοῦ εὔνοιαν ἔχοντας, τὰ
μὲν φόβῳ, τὰ δὲ εὐεργεσίαις ᾠκειώσατο. τόν C
τε υἱὸν εἰσποιήσασθαι τὸν Κλαύδιον ἀναπεί-
472 σασα, καίτοι παῖδας ἔχοντα, ἐς τὸ κράτος ἐξή-
σκει, καὶ παρὰ τῷ Σενέκᾳ ἐξεπαίδευε. πλοῦ-
τόν τε ἀμύθητον αὐτῷ συνέλεγεν, οὐδὲν οὔτε
τῶν σμικροτάτων οὔτε τῶν ἀτιμοτάτων ἐπ'
ἀργυρισμῷ παραλείπουσα, ἀλλὰ πάντα
μὲν καὶ τὸν ὁπωσοῦν εὐποροῦντα θεραπεύ-
ουσα, πολλοὺς δὲ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο φονεύουσα.
ἤδη δέ τινας καὶ τῶν ἐπιφανῶν γυναικῶν ζηλο-
τυπήσασα ἔφθειρε, καὶ τήν γε Παυλίναν τὴν
Λολλίαν, ὅτι ἐλπίδα τινὰ ἐς τὴν τοῦ Κλαυ- D
δίου συνοίκησιν ἐσχήκει, ἀπέκτεινε. τήν τε
κεφαλὴν αὐτῆς κομισθεῖσαν αὐτῇ μὴ γνωρί-
σασα, τό, τε στόμα αὐτῆς αὐτοχειρίᾳ ἀνέῳξε
καὶ τοὺς ὀδόντας ἐσκέψατο, ἰδίως πως ἔχοντας.

Καὶ ἡ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ, Μεσσαλίνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τιμὰς ἄλλας τε, καὶ τῷ καρπεντίῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι, παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. ὁπότε δὲ ὁ Κλαύδιος τὸν Νέρωνα τὸν υἱὸν αὐτῆς εἰσεποιήσατο, τότε καὶ γαμβρὸν ἐποιήσατο, τὴν θυγατέρα ἐς ἕτερόν τι γένος ἐκποιήσας, ἵνα μὴ ἀδελφοὺς συνοικίζειν δοκῇ. τέρας οὐ μικρὸν ἐγένετο. καίεσθαι γὰρ ὁ οὐρανὸς τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔδοξεν. ἐν τινὶ δὲ λίμνῃ ναυμαχίαν ὁ Κλαύδιος ἐπεθύμησε ποιῆσαι, τεῖχός τε περὶ αὐτὴν

quippe rei frumentariæ explicandæ causa Ostiam iuerat: Messalina verò relicta Romæ simulatione morbi, magnum conuiuium instruxerat, in eóque summa cum libidine luxuriata fuerat. Narcissus Claudio ab ea seiuncto pellicum ministerio omnem rem aperit. Ergo reuersus in vrbem Claudius, Mnesterem & multos alios trucidauit, ipsámque deinde Messalinã: paulóque pòst fratris sui filiam Agrippinam, matrem Domitii Neronis, vxorem duxit, forma insignem, & quæ ad eum vt patruum crebrò commearet, soláque cum eo esset, blandius accepta quàm fratris filiam decet. Agrippina vbi primùm in regiam venit, mulier tractãdis negotiis aptissima, Claudium statim sui iuris effecit, quíque eius beneuolentia vtebantur, alios metu, alios beneficiis sibi deuinxit. Claudio, quanquam ipse ex se natos liberos haberet, persuasit vt filium suum adoptaret, eúmque ad gerendum imperium instruxit sub præceptore Seneca, collegítque ei ineffabiles diuitias, nihil sordidissimum etiam ac minimum, quod ad pecuniam parandam faceret, omittens: omnes quacũque ratione locupletes demerendo, multos propter opes interimendo. AEmulatione impulsa nonnullas etiam illustres fœminas morte affecit, inter quas Lolliam Paulinã, quòd spem ea nuptiarum Claudii aliquam habuisset. Huius occisæ caput allatum sibi, quũ non agnosceret, sua manu os eius aperuit, dentésque peculiare quippiam habentes inspexit.

Narcissus index rei.

Claudius Mnesterem & Messalinam cædit.

Nuptiæ Claudii cum Agrippina.

Nero adoptatur à Claudio.

Seneca.

Lolliam Paulinam Agrippina tollit.

Mox in Messalinam planè cõmutata est, tũ præsertim quum senatus ei honores quosdam, vtque carpento ludis veheretur, decreuit. Quo tempore Claudius Neronem Agrippinæ filium adoptauit, generum quoque eum sibi fecit, filia tamen prius adoptanda in aliam familiam tradita, ne sororem fratri coniungere existimaretur. Eo tempore haud leue prodigium accidit, quum ea die ardere cœlum videretur. In palude quadam Claudius exhibere naualem pugnam cupiebat, cinxerátque eam ligneo

Nero gener vitrici.

Ardor cœli.

Naualis pugnæ spectaculum à Claudio editũ.

muro, fixerátque tabulata, conueniente ad spectandum immensa multitudine. Vestitum quisque suo arbitrio, militarem Claudius & Nero gestabant, Agrippina chlamydem auro intertextam induerat. Quibus depugnandum fuit, morte dãnati erant: vtrinque naues quinquaginta habebant: partium alteri, Rodiorum, alteri, Siculorum nomen. Primùm vtrique in vnum congregati Claudium his verbis compellauêre, Aue imperator, morituri te salutant: pòst quum salutem non impetrarent, sed nihilo minus pugnam naualẽ conserere iuberentur, tantùm nauibus ordines inuicem peruadentes, non ante ad manus venerunt, quàm vi coacti mutuò se trucidarunt. Cæterùm Narcissus ita ludibrio habebat Claudium, vt fama sit, quum Bithyni ius dicẽte Claudio multis clamoribus Iunium Cilonem munerum haud mediocriter captorum accusarent, qui præfectus ipsis fuerat, Claudiúsque præ turba non intelligens quid vellent, assistentes interrogaret, quidnam dicerent Bithyni, Narcissum mentitum respondisse, agere eos gratias Iunio: ídque credẽtem principem subdidisse, Præsit ergo adhuc eis biennium. Porro Agrippina publicè quoque persæpe de republica respondenti, aut legatos audienti Claudio adfuit, in proprio tribunali locata: maximum id spectaculum. Iulio Galico oratori causam agenti iratus, in Tyberim iuxtà ipse iurisdictionem exercens, eum abiici iussit: Vnde extat perelegans Domitii Afri, patroni reorum suo tempore præstantissimi, iocus: cuius auxiliũ quum quidam imploraret, à Galico destitutus: Quis, inquit, tibi indicauit, me natatorem Galico meliorem esse?

Iunius Cilo mẽdacio Narcissi seruatus.

Iulius Galicus orator.

Domitij Afri iocus.

Enimuero Claudius Agrippinæ actionibus, quas quidẽ cõperisset, iam infensus, filiúmque suũ requirens Britannicũ, (quem ipsa cõsultò plerunque aspectui subducebat, Neroni filio suo ex priori marito Domitio, omni modo imperium parans) nec ferens modò quæ fiebãt, cõsilia Agrippinæ deprimẽdæ,

A ξύλινον κατεσκεύασε, καὶ ἰκρία ἔπηξε, πλῆθός τε ἀναρίθμητον ἤθροισε. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι, ὥς που καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς· ὁ δὲ δὴ Κλαύδιος ὅ, τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν· ἥ τε Ἀγριππῖνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. οἱ δὲ δὴ ναυμαχήσοντες θανάτῳ δὴ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν, Ῥόδιοι, οἱ δὲ, Σικελοὶ ὀνομασθέντες. καὶ τὸ μὲν πρῶτον συστραφέντες καὶ καθ' ἓν γενόμενοι, Κλαύδιον ἅμα προσηγόρευσαν B οὕτω, Χαῖρε αὐτοκράτορ, οἱ ἀπολούμενοί σε ἀσπαζόμεθα. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν σωτήριον εὕροντο, ἀλλὰ ναυμαχεῖν καὶ ὡς ἐκελεύσθησαν, διέκπλοις τε ἁπλοῖς ἐχρήσαντο, καὶ ἥκιστα ἀλλήλων ἥψαντο· μέχρι οὗ καὶ ἀνάγκῃ κατεκόπησαν. ὁ δὲ δὴ Νάρκισσος οὕτως ἐνετρύφα τῷ Κλαυδίῳ, ὥστε λέγεται, ἐπειδή ποτε οἱ Βιθυνοὶ, δικάζοντος τοῦ Κλαυδίου, Ἰουνίου Κίλωνος, τοῦ ἄρξαντος σφῶν, πολλὰ κατεβόησαν, ὡς οὐ μετρίως δωροδοκήσαντος, καὶ ἤρετο ἐκεῖνος τοὺς παρεστηκότας ὅ,τι καὶ λέγου- C σιν (οὐ γὰρ συνίει, διὰ τὸν θόρυβον, αὐτῶν) εἰπέ τε ὁ Νάρκισσος ψευσάμενος, ὅτι χάριν τῷ Ἰουνίῳ γινώσκουσι· πιστεῦσαί τε αὐτῷ καὶ εἰπεῖν, οὐκοῦν ἐπὶ διετὲς ἐπιτροπεύσει. Ἡ δὲ Ἀγριππῖνα καὶ δημοσίᾳ πολλάκις αὐτῷ, καὶ χρηματίζοντι, καὶ πρεσβείαν ἀκροωμένῳ, παρῆν, ἐπὶ βήματος ἰδίου καθημένη. καὶ ἦν καὶ τοῦτο οὐδενὸς ἔλαττον θέαμα. Ἰουδαίῳ δὲ τινὶ Γαλίκῳ ῥήτορι δίκην ποτὲ λέγοντι ὁ Κλαύδιος ἀχθεσθεὶς, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐς τὸν D Τίβεριν ἐμβληθῆναι· ἔτυχε γὰρ αὐτοῦ πλησίον δικάζων. ἐφ' ᾧ δὴ ὁ Δομίτιος ὁ Ἄφρος, πλεῖστον τῶν καθ' ἑαυτὸν ἐν τοῖς συναγορεύουσιν ἰσχύσας, κάλλιστα ἀπέσκωψε. δεηθέντος γάρ τινος ἀνθρώπου τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας, ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ Γαλίκου ἐγκατελείφθη, ἔφη πρὸς αὐτὸν ὅτι, Καὶ τίς σοὶ εἶπεν ὅτι κρεῖττον ἐκείνου νήχομαι;

Ὁ δὲ Κλαύδιος, τοῖς ὑπὸ τῆς Ἀγριππίνης δρωμένοις (ὧν γε καὶ ᾐσθάνετο ἤδη) ἀ- E χθόμενος, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Βρεττανικὸν ἐπιζητῶν, (ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῷ ἐπίτηδες ὑπ' ἐκείνης τὰ πολλὰ γιγνόμενον, Νέρωνι, οἷα τῷ ἑαυτῆς παιδὶ ἐκ τοῦ προτέρου ἀνδρὸς αὐτῆς Δομιτίου, πάντα τρόπον περιποιουμένης τὸ κράτος) οὐκ ἠνεῖχε τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ἐκείνην τε καταλῦσαι

καὶ τὸν υἱὸν διάδοχον τῆς ἀρχῆς ἀποδεῖξαι παρεσκευάζετο. μαθοῦσα δὲ ταῦτα ἡ Ἀγριππῖνα ἐφοβήθη, καὶ αὐτὸν προκαταλαβεῖν φαρμάκῳ ἠθέλησεν. ὡς δὲ ἐκεῖνος οὐδὲν ὑπὸ τοῦ οἴνου, ὃν πολὺν ἀεί ποτε ἔπινε, καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης διαίτης, ἣ πρὸς φυλακὴν σφῶν οἱ αὐ-
473 τοκράτορες χρῶνται, κακωθῆναι ἠδύνατο, Λουκοῦσταν τινὰ φαρμακίδα περιβόητον μετεπέμψατο, καὶ φάρμακόν τι ἄφυκτον προκατασκευάσασα, ἐς ἕνα τῶν καλουμένων μυκήτων ἐνέβαλε. καὶ αὐτὴ μὲν ἐκ τῶν ἄλλων ἤσθιεν, ἐκεῖνον δὲ ἐκ τοῦ τὸ φάρμακον ἔχοντος (καὶ γὰρ μέγιστος καὶ κάλλιστος ἦν) φαγεῖν ἐποίησε. καὶ ὁ μὲν, οὕτως ἐπιβουλευθεὶς, ἐκ μὲν τοῦ συμποσίου, ὡς καὶ ὑπὸ τῆς μέθης σφόδρα ὤν, ἐξεκομίσθη (ὅπερ που καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἐγεγόνει) τῆς δὲ νυκτὸς οὐδὲν οὔτ᾽ εἰπεῖν οὔτ᾽ ἀκοῦσαι δυνηθεὶς, μετήλλαξε, τῇ τρίτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου· ζήσας ἑξήκοντα καὶ τρία ἔτη, αὐταρχήσας δὲ ἔτη δέκα καὶ τρία, καὶ μῆνας ὀκτὼ, καὶ ἡμέρας εἴκοσιν. ἡ δὲ δὴ Ἀγριππῖνα ταῦτα ποιήσασα ἔφθασεν, ὅτι τὸν Νάρκισσον ἐς Καμπανίαν, προφάσει ὡς καὶ τοῖς ὕδασι τοῖς ἐκεῖ πρὸς τὴν ποδάγραν χρησόμενον, προαπέπεμψεν· ἐπεὶ παρόντος γε αὐτοῦ οὐκ ἄν ποτε αὐτὸ ἐδεδράκει. τοιοῦτός τις φύλαξ τοῦ δεσπότου ἦν. ἐπαπώλετο δὲ καὶ αὐτὸς τῷ Κλαυδίῳ, μέγιστον τῶν τότε ἀνθρώπων δυνηθείς. μυριάδας τε γὰρ πλείους μυρίων εἶχε, καὶ προσεῖχον αὐτῷ πόλεις καὶ βασιλεῖς. καὶ δῆτα καὶ τότε ἀποσφαγήσεσθαι μέλλων, λαμπρὸν ἔργον διεπράξατο. τὰ γὰρ γράμματα τοῦ Κλαυδίου ὅσα ἀπόρρητα κατά τε τῆς Ἀγριππίνης καὶ κατ᾽ ἄλλων τινῶν (οἷα τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ διοικῶν) εἶχε, πάντα κατέκαυσεν.

Οὕτω μὲν ὁ Κλαύδιος μετήλλαξεν· ἐς τοῦτό τε ὁ ἀστὴρ ὁ κομήτης, ἐπὶ πλεῖστον ὀφθεὶς, καὶ ἡ ψακὰς ἡ αἱματώδης, ὅ, τε σκηπτὸς ὁ ἐς τὰ δορυφορικὰ σημεῖα ἐμπεσὼν, καὶ ἡ αὐτόματος τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Νικαίου ἄνοιξις, τό, τε σμῆνος τὸ ἐν τῷ στρατοπέδῳ συστραφὲν, καὶ ὅτι ἐξ ἁπασῶν τῶν ἀρχῶν εἷς ἀφ᾽ ἑκάστης ἐτελεύτησεν, ἔδοξε σημῆναι. ἔτυχε δὲ καὶ τῆς ταφῆς καὶ τῶν ἄλλων ὅσων ὁ Αὔγουστος.

Ἀγριππῖνα δὲ καὶ ὁ Νέρων πενθεῖν προσε-

A filiúmque suum successorem imperii relinquendi rationes cogitabat. Quod ea sentiens, metúque perculsa, veneno consilia eius præuenire statuit. Et quoniam vinum, quod plurimũ semper ingerebat, ac cætera victus ratio, qua ad sui custodiam imperatores vtuntur, ne læderetur obstabat, Locustam famosam veneficiorum causa mulierem ad se vocauit, venenúmque eius opera immedicabile præparatum, boleto infudit: proinde ipsa B de reliquis comedens, medicatum Claudio, maximum videlicet, & pulcherrimum, manducandum exhibuit. Hoc pacto circunuentus insidiis ille, è conuiuio quasi temulentia oppressus, elatus est, quod erat ipsi frequens: noctu autem amissa loquendi audiendíque omni facultate diem clausit, III Idus Octobris, quũ vixisset annos LXIII, imperasset XIII, mensésque præterea VIII, dies XX. Vt efficere hoc C posset Agrippina, Narcissum in Campaniam, quasi aduersus podagram aquis eius regionis vsurum amandauerat, attentissimum domini sui eum custodẽ, & quo præsente nunquam id facinus perpetrare potuisset. Ipsius quoque interitus Claudii obitum subsecutus est. Fuit is Narcissus hominum ea tempestate potentissimus, vt qui amplius quater millies sestertiûm possederit, quem vrbes regésque coluerint: idémque iam instante percussore, egregium factum edidit, crematis omnibus Claudii literis D quibus secreta contra Agrippinam ac nonnullos alios continebantur: quæ in sua ipse potestate, principi à libellis quòd esset, habebat.

Locusta venefica.

Claudius ab Agrippina veneno necatur.

Aquæ Campaniæ.

Narcissi opulẽtia & obitus.

Hic fuit Claudio vitæ exitus, nimirum à cometa tandiu viso, pluuia sanguinolenta, fulmine in signa prætorianorum militum delato, spõtanea templi Iouis Victoris apertione, examine apum in castris congregato, ac morte sin- E gulorum ex omnibus magistratibus hominum præmonstratus. Sepultura & alii honores ei qui Augusto, omnes contigerunt. Agrippina autem ac Nero lugere se

Prodigia quæ mortem Claudij portenderunt.

eum quem necauerant, simulauere: euexerúntque in cœlum quem è conuiuio extulerant. Vnde L. Iulii Gallionis, qui frater fuit Senecæ, vrbanissimum extat dictum. Scripsit quidem Seneca etiam librum, ἀποκολοκύντωσιν titulo, quasi diceres de immortalite fungo parta: sed Gallionis iocus memoratur, paucissimis verbis plurima ambiens. quum enim eos qui in carcere necantur, magnis vncis in forum carnifices, ac inde in profluentem protraherent, vnco Claudium in cœlum raptum dixit. Neque illud Neronis, memoria indignū, qui fungos, deorum cibum esse dicebat, quoniam Claudius etiam boleti esu deus esset factus.

L. Iulii Gallionis de morte Claudii iocus.

Senecæ liber de morte Claudii.

Neronis de fungis facetū dictum.

A ποιοῦντο ὃν ἀπεκτόνεσαν, ἐς τε τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγον, ὃν ἐκ τοῦ συμποσίου φοράδην ἐξενηνόχεσαν. ὅθεν περ Λούκιος Ἰούλιος Γαλλίων, ὁ τοῦ Σενέκα ἀδελφός, ἀστειότατόν τι ἀπεφθέγξατο. συνέθηκε μὲν γὰρ καὶ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, ἀποκολοκύντωσιν αὐτὸ, ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτισιν, ὀνομάσας· ἐκεῖνος δὲ ἐν βραχυτάτῳ πολλὰ εἰπὼν ἀπομνημονεύεται. ἐπειδὴ γὰρ τοὺς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ θανατουμένους ἀγκίστροις τισὶ μεγάλοις οἱ δήμιοι ἔς B τε τὴν ἀγορὰν ἀνεῖλκον, κἀντεῦθεν ἐς τὸν ποταμὸν ἔσυρον, ἔφη τὸν Κλαύδιον ἀγκίστρῳ ἐς τὸν οὐρανὸν ἀνενεχθῆναι. καὶ ὁ Νέρων δὲ οὐκ ἀπάξιον μνήμης ἔπος κατέλιπε. τοὺς γὰρ μύκητας, θεῶν βρῶμα ἔλεγεν εἶναι· ὅτι καὶ ἐκεῖνος διὰ τοῦ μύκητος θεὸς ἐγεγόνει.

INDEX EORVM QVAE IN DIONIS HISTORIA VISA SVNT MEMORABILIA, PRAETER magistratuum nomina.

CONSVLES.

Consulum, qui in librorum Dionis indicibus non numerantur, Catalogus.

Orationes.

Prouerbia.

V

X

Z

FINIS.